

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Cc 26.5

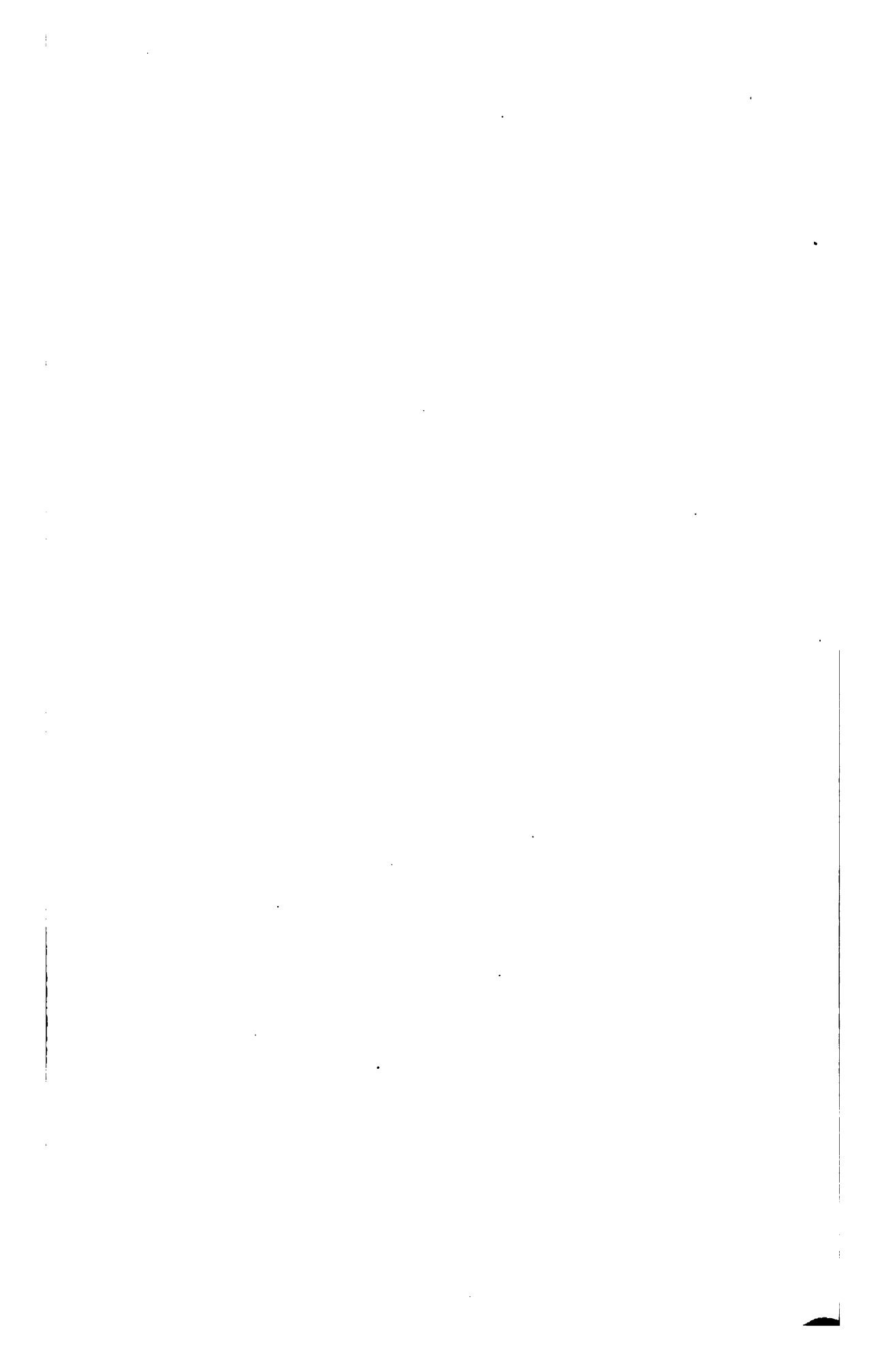

Harvard College Library

FROM

*The Family of
Robert Everett*

Y
CENHADWR AMERICANAIDD:

YN GYNWYS AMRYWIAETH O BETHAU O ANSAWDD

ANIANYDDOL, FOESOL, A CHREFYDDOL:

YN NGHYD A

HANESIAETH GARTREFOL A THRAMOR;

HEFYD CYFANSODDIADAU MEWN

Barddoniaeth a Pheroriaeth.

OLL A AMCENIR I FOD YN FUDDIOL A DYDDOROL I GYMRY AMERICA.

CYHOEDDEDIG GAN WEINIDOGION YR EGLWYSI CYNULLEIDFAOL

DAN OLYGLAD ROBERT EVERETT, D. D.

"Bod yr enaid heb wybodaeth mid yw dda."

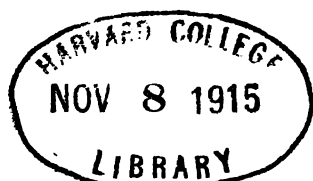
CYFROL XXIV.

REMSSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD A CHYHOEDDWDYD GAN ROBERT EVERETT,

1863.

Celt 26.5

*From the family of
Robert Everett*

JUN 19 1916

DANGOSEG.

ADOLYGIAD y waeg,	361	Cyfarfod chwarterol Trenton, 21; eto Dwyreln-	
Addoldy yr Annibynwyr yn Slatington,	121	barth Ohio, 22, 177, 379; Ohio, a sefydliad	
Agoriad addoldy,	289	gweinidog, 62; Utica, 118; Canolbarth Ohio,	
" " yr A. yn Newburgh, Ohio,	371	118; yr A. yn Wisconsin, 149; Deben Ohio,	
" " capel newydd yn Vanwert,	306	117, 149, 275; Waterville, 212; Y. S. Danville, 283	
" " " yn Mill Creek,	379	Cyfarfod diwygiadol swydd Schuykill, 121; Mi-	
" " Cymreig ger Dover, N. J.,	372	nersville, 212; cerddorol yn Utica,	311
Anerchiad at Eglwys Undeb Pennsylvania,	375	Cyfarfod dyddorol yn Rhuthyn,	158
Anfarwoldeb yr enaid,	11	" Spring Green,	307
Anrheg i weinidog yn Pittsburg,	206	Cyfraniad at eglwys Floyd,	57
Amrywion i'r CANHADWR—o Kansas,	302	Cymaia Wisconsin, 274; talaeth Efrog Newydd,	
Amynedd,	18	307; Ohio, 337, Pennsylvania, 369; Iowa,	373
Araeth twyddiannus,	269	Cynauaf 1863 yn Mrydain Fawr,	349
At Ddarllenwyr y CENHADWR,	56	Cynydd y cyflawnion,	235
At gyfeillion y Golygydd,	27	Cystadleuaeth,	184
At Mr. "D.,"	154	DADL rhwng caethiwd a rhyddid,	268
At Olygydd y CENHADWR,	48	" plentyn am eifwyd,	243
At rieni,	111	Damwain,	275, 311
At yr "Anrheg" i R. Everett,	127	Danloner ein Cyhoeddiadau i'r milwyr,	183
BEIBL GYMDEITHAS Utica, 53, 373; Racine,		Death of a Revolutionary soldier,	341
54; Cincinnati, 54, 152; Waukesha, 55; Nelson,		Dewrder y milwr ieuanc J. E. Griffiths,	217
56; Spring Green, 58; swydd Lewis, E. N.,		Diwygiad crefyddol yn Utica,	127
90; Pittsburg, 92; swydd Cattaraugus, E. N.,		" " " ngholeg Hamilton,	154
93; swydd Licking, Ohio, 93; Waterville,		Diwylliant meddyliol,	229
Bridgewater, Paris a'r amgylchoedd, 121;		Dwyfot Ysbyrdoliaeth yr Ysgrhythrau,	2, 40,
Gomer, O., 152; Radnor, 373; Rome,	120	75, 136, 197	
Beirniadaeth y Dôn Gynolleidfaol 8au 4 llinell,		EGLWYS Charleston at eglwys Pittston,	59
yn Eis. Youngstown,	243	" Holland Patent, 87; Neenah,	122
Blwyddyn y Jubili,	62	Ein braint a'n dyledawydd,	356
Boddio pawb,	43	Elias Boudinot,	332
Ba farw,	22, 60, 94, 123, 154, 187, 218,	FFLANGELLDY,	50
253, 278, 312, 345, 381		GAIR o'r De Orllewin,	56
Buchraethodaeth:—Robert Evans, ieu., 33; y		" am yr Hen Batriarch o Lanwrtyd,	83
Parch. John Lewis, Bala, 65; David Thomas,		" oddiwrth yr "Hen Weithiwr,"	86
ieu., Cataanqua, Pa., 97; Parch. D. Griffiths,		Ganwyd,	27, 59, 94, 123, 154, 187, 218,
Madagascar,	161, 193	253, 377, 312, 345, 381	
CAMBRIA newydd—trefedigaeth Gymreig,	380	Gardd y plant breninol,	249
Capelwr ar ei daith—y Parch. B. W. C.,	186	Gobeiaeth o Minnesota	214
Cariad at Iean Grist,	133	Golygfa yn yr Ysbyty,	373
Claddedigaeth Mr. Samuel Brees	152	Gras a dyledswydd,	225
" y Parch. John Parry,	245	Gwaedd y fam,	105
Claddu ar y Sabboth,	113	Gwaith yr Ysbyrd Glah,	99 129
Coffant Wm. ac Elizabeth Williams, Oak Hill,		" heb ei waedd,	110
29; Annie E. Thomas, New York, 89; John		Gweinidogion a'u cynaliath,	241
W. James, 119; Samuel W. Jones, Cin., 120;		Gwrthryfel y caethlestri,	171
Mary Williams, 122; Samuel Brees, 142; Mary		Gwyl Rynyddol Bwrdd y Genhadaeth Dramor,	339
Jones, Cin., 150; Mary Hughes, Danville, 151;		HANES eglwys Capel Helyg,	12
Elizabeth Williams, Middle Granville, 179;		" J. M. Jones, G. Ebsenburg,	182
Jane Lewis, Steuben, 213; Margt. Davies, Prov-		Hanesion genhadol, 108; crefyddol,	173
idence, 214; Rowland Edwards, 217; Richard		Hen gofion,	208
Mark Jones, Fairhaven, 239; Wm. Williams,		Hunanlywodraethiad,	273
Coal Valley, 275; Gwenllian Evans, eto, 276;		Huno a dibuno,	257
Mrs. Edwards, Ridgeway, 277; David Arthur		IESU GRIST y Dyngarwr cyntaf,	170
Knowles, 277; Louisa M. Thomas, 309; Avrina		LLENLITH,	164, 201, 236, 363
Lewis, 317; Thos. E. Lewis, 317; Mary Ann		" Llestri digofaint" a "llestri trugaredd,"	221
Evans, 342; Rachel Jones, 344; Mary Evans,		Llyfr Newydd,	143, 215
344; Wm. Roberts,	378	Llythyr at fraud yn Nghymru, 10. oddiwrth y	
Coffadwriaeth y Dewrion	247	Parch. B. W. Chidlaw, 24, 215, 347; o Gymru,	
Compromise yn wir!	153	82, 126, 158, 284; oddiwrth y Parch. D. Wil-	
Crefydd yn y teulu,	325, 364	liams, Llanwrtyd, 109; o Gydymdeimlad, 177;	
Crynodeb y Newyddion Americanaidd,	30, 31, 62,	oddiwrth filwr Cymreig, 151, 181, 182, 206, 377;	
91, 92, 96, 126, 127, 157, 190, 191, 220,		Mr. Chase, 186; dyddorol o Washington, 273;	
221, 222, 249, 230, 254, 281, 282, 283,		o'r De, 208; at rieni, 340; oddiwrth Joseph E.	
314, 315, 316, 348, 349, 382, 383, 384		Griffiths, 216; y Parch. S. Roberts, A. M.,	273
Crynodeb o Newyddion Tramor,	31, 32, 127, 223,	Llythyr cymeradwyaeth y Parch. G. Samuel,	180
254, 255, 287, 318, 319, 350, 351		Llythron dyddorol o'r India,	300
Cwrdd y milwyr Cymreig,	27	MADAGASCAR,	350
" adrodd,	58	Marwolaeth John S. Davies, 23; Thos. Griffiths,	
Cydnabyddiaeth Ddiolchgar,	24, 90, 91, 154, 213	88; Ruth Williams, 178; Parch. Lewis Everett,	
Cydwylbod yn collfarnu,	195	191; Parch. J. Parry, 232; Corporal Thos. Thom-	
Cyfarfod ar ddechreu y flwyddyn,	1	as, 245; Sarah Davies, 246; Rowland A. Jones, 247	
Cyfarfod Blynnyddol yr Annibynwyr yn Rhyl,	63		

DANGOSEG.

Wm. H. Roberts, 283; Mary Lewis, P. J. Main, 301; Jas. D. James a Jas. H. Evans, 308; Thos. P. Jones, 309; Daniel Roberts, 310; Parch. Dr. Raffles, 318; Parch. D. Jones, Aber, 319; Owen R. Jones, 342; Wm. E. Jones, 344	344	Cwyn y fam ar ol ei phlant, 146	146
Marwolaeth a chladdedigaeith John Micah, 377	377	" y weddw am ei phriod, 116	116
Marwolaethau, 32, 64, 128, 159, 191, 223, 255, 287, 319, 351, 384	384	Cwynfan ar ol Thos. O. Richards, 91	91
Minersville, O., 150	150	" Jane Jones, Centerville, 175	175
Myfyrdod am Eliza fach, 185	185	Cyfarchiad at J. Hughes, Cas Rhedyn, 209	209
Mynydd California, 44	44	Cylchgrawn llenyddol yn fendith, 306	306
Peth newydd, 341	341	DARLUN merch fach y Parch. G. Griffiths, 87	87
Pethau gwerth eu gwybod, 80; hanfodol gwir grefydd, 342; pwyais i'w cofio, 109	109	Dau benill ar gymieriad Jeff Davis, 369	369
Perffeiithrwydd Cristionogol, 259	259	Dedwyddwch y Cristion ar ben ei daith, 147	147
PERORIAETH:—Ephailon, 160: Our little one, Laura Anna, 192; Dyfroedd pur, 224; Gwely angau, 256; Youngstown, 288; Anthem o'r 8fed Salm, 390; Cyfaill goreu, 352	352	Deigrn ar ol John D. Morgan, 211	211
Pomeroy, 150	150	Dyben yr Ysgol Sabbathol, 86	86
Pregeth ar Dragwyddoldeb Dnw, 67; ar yr Olydion, 6, 38; genhadol, 73; ymadawol, 68; angiddol, 353; ar sefyllfa y wlad, 235	235	Dychwelid y mab afradlon, 146	146
Priondwyd, 187, 218, 253, 277, 312, 345, 381	381	EIN gwlad a'i thywydd, 86	86
Prydferthwch beniait, 25	25	Emyn (cyffeithiad), 85	85
Pwysigrwydd o iawn ddefnyddio amser, 78	78	Emynydd Maesyplwm, 176	176
SEFYDLIAD gweinidog yn Slate Hill, 211	211	Englyn, 336	336
Susannah Evans, 375	375	Englyn i'r Parch. John Jones, 210	210
Symudiad gweinidog, 121	121	" i'r lleod, 87	87
TRALLODION Cymry Tennessee, 189	189	Englynion ar wahanol destynau, 146	146
Trysoria yr Y. S., 57, 92, 93, 119, 184, 185, 215, 283	283	Englynion, 150	150
URDDIAD yn Ironton, O., 211	211	" Buddugol yn Nghynadledd Trenton, 87	87
WILLIAMSBURG, Iowa, 275	275	" ar farwolaeth Mrs. E. Williams, 210	210
Y BEIBL fel ewyllys Daw, 366	366	" coffadwriaethol am dair merch John a Jane Bryan, 86	86
Y buddugoliaethau diweddar, 249	249	FFORDD baiarn Corwen a'r Bala, 305	305
Y chwyldroad yn Madagascar, 265	265	GALAE tad ar ol ei blentyn, 336	336
Y dechreuad, 167	167	Galargan am briod a thad, 209	209
Y diweddar Mr. Hughes, Cwmcarnedd, 239	239	Galargan ar ol Dr. J. M. Jones, 174	174
Y ddacae a'r Lloer, 333	333	Galargerdd ar ol fy uig fab Arthur, 52	52
Y ddeilen wywedig, 5	5	Garibaldi, 335	335
Y ddoethineb oddiuchod, 324	324	Gwraig y milwr, 272	272
Y gwyddoniadur Americanaidd, 24	24	Gweddi hwyrol i'r rhai bychain, 245	245
Y milwyr negroaidd, 248	248	HATLING deyrngedawl i Eben Fardd, 148	148
Y nos, 204	204	Hau mewn dagrau, 116	116
Y tebygolrwydd o ddileu caethiwed yn destyn diolchgarwch, 35	35	Hiraeth gwraig &c., 304	304
Y torfysg yn New York, 250	250	" y bardd am ei gartref, 337	337
Y genhadaeth dramor, 145	145	KATE GRIFFITHS, 210	210
Ychydig o haes daa filwr, 58	58	LLINELLAU y flwyddyn, 19, 50, 84, 114	114
" sylwadau ar weddi, 168	168	" ar farwolaeth Mrs. Sarah Hughes, 20	20
Ymadawiad y Parch. R. Evans, 91; C. D. Jones, 180; James Davies, 181; E. B. Lewis, 245	245	" ar briodas L. Davies a J. A. Evans, 86	86
Ymddyddan defosiynol, 80, 111, 172	172	" coffadwriaethol, 243	243
Ymosodjad Esob Colenzo &c., 140	140	" cydymdeimladol, 272	272
Ymweliad haelionus, 125	125	Llongddrylliad yr Anglo Saxon, 209	209
Ymyraeth a materion rhai eraill, 141	141	Llyfr yr ysgol, 86	86
Yn tawel huno mae, 114	114	MARWNAD Mrs. Mary Jones, 148	148
Yr effeithiau ar y gweithfeydd yn Ewrop, 208	208	Marwolaeth baban, 177	177
Yr eglwys Annibynol yn Ninbych, 262, 296, 328	328	" y gwylwyr, 245	245
Yr Undeb Cynulleidfaol Americanaidd, 113	113	" y Dr. J. M. Jones, 304	304
Ysglodion o Danville, 57	57	Morris Roberts o Bensarn, 335	335
		Myfyrdod uwchben bedd Parch. W. J. Hopkins, 336	336
		NADOLIG, 53	53
		O DEWCH yn ol i Gymra, 148	148
		Our little one, Laura Anna, 147	147
		PENILLION ar y rhyfel, 117	117
		" ar ol derbyn New Year's gift, 117	117
		" cydnabyddol, 117	117
		PLANT bychain J. B. ac E. Griffiths, 148	148
		Pryddest ar y rhyfel cartrefol, 270	270
		Pwy fel fy mam i mi? 336	336
		ROGER WILLIAMS a Wm. Penn, 175	175
		Rhyddid i'r caethion, 244	244
		TEULU y meddwyn, 175	175
		Trueni yr annawiol, 148	148
		Y BEIBL, 147, 148	147, 148
		Y difrod mawr, 174	174
		Y diweddar Barch Lewis Everett, 210	210
		Y diweddar R. M. Jones, Fairhaven, 304	304
		Y milwr archolledig, 174	174
		Y plentyn du yn America, 337	337
		Y Parch. D. Jones, Aber, Brycheiniog, 304	304
		Y wlad garaf fi, 210	210
		Y rhyfel, 20, 244, 271	20, 244, 271
		Y rhyfel cartrefol, 147	147
		Y rhyfel a rhyddhad y negro, 177	177
		Ymson y Cristion, 368	368
		Yn tawel huno mae, 51	51
		Yr adgyfodiad, 336	336
		Yr eneth alarus, 244	244
		Yr Iesu yn wyllo uwchben Jerusalem, 20	20
		Yr oes ar ddarfod, 210	210
		Yr Ysgol Sabbathol, 148	148

DANGOSEG I'R FARDDONIAETH.

ADGOFION mebyd, 62	62
Anerchiad at Robert a Sarah Evans, 115	115
Ar esgyniad Lincoln i'r gadair Lywyddol, 306	306
Ar farwolaeth Clara Agnes, 273	273
" baban i J. V. Evans, 304	304
Ardderchawgrwydd dyn, 149	149
BEDD Williams o'r Wern, 211	211
Beth wylledydd am y nos, 116	116
Beth yw'r wylo, 369	369
Bydrda oes dyn, 87	87
CAFWYD yr addewid, 336	336
Can Miriam, 52	52
Canmoliaeth i Oregon, 305	305
Cenfigen, 146	146
Coffadwriaeth am Mrs. Ann Harris, 20	20
" am Miss Margaret Rees, 303	303

1863.

CYP. XXIV.

RHIF. 1.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Jonawr.

 Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

Cyfarchiad ar ddechren y flwyddyn 1863,	1	Cwrdd y milwyr Cymreig,	27
TRAETHODAU.		Ganwyd,	27
Dwyfol Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyrau,	2	Priodwyd,	27
Y ddeilen wywedig,	5	Bu farw,	28
Pregeth ar yr Olwynion, gan y diweddar		Byr-Gofiant Mr. Wm. B. ac Elizabeth Wil-	
Barch. T. Davies,	6	lians, Oak Hill,	29
AMRYWIAETHOL.		Ardaloedd Hyde Park, Pa.,—Y Frech Wen,	
Llythyr at Frawd yn Nghymru,	10	— Brwydr Fawr Fredricksburgh, — Y	
Anfarwoldeb yr enaid,	11	Cad. Foster yn Carolina Ogleddol,—	
Hanes Eglwys Capel Helyg,	12	Twyllwr celwyddog wedi ei gael allan, 30	
Amynedd,	18	Brwydr ger Fayetteville, Arkansas, — Y	
BARDDONOL.		Cyfringynghor,—Enciliad o fyddin y gel-	
Llinellau i'r flwyddyn,	19	ynion,—Tiriogaeth Nevada,—Y postage-	
Llinellau ar farwolaeth Mrs. Sarah Hughes,		stamps,—Afalau,—Y rheilffyrdd Amer-	
Penynynydd,	20	icanaidd,—Yr Etholiadau yn 1862,—Y	
Yr Iesu yn wlo uwchben Jerusalem,	20	Rhyddhad dysgwylidig,—Y for-ladrad	
Y Rhyfel,	20	"Alabama,"	31
Coffadwriaeth am Mrs. Ann Harris,	20	HANESIAETH DRAMOR.	
Cwynfan ar ol Thos. O. Richards,	21	Y Tywysog Alfred,—Tywysog Cymru,	
HANESIAETH GARTREFOL.		y briodas ddysgwylidig,—Rhyddhad	
Cyfarfod trimisol Trenton,	21	Caethion America,—Pellebyr Tanfôrawl	
Cyfarfod Chwarterol Dwyreinbarth Ohio,	22	y Werydd,	31
Ymadawiad y Parch. Thos. Pugh o Gymru,	23	CYMRU.	
Marwolaeth Mr. John S. Davies, un o fil-		Cyfarfod Cynulleidfaol Chwarterol Môn,	
wyr yr Undeb,	23	—Cyfarfod Chwarterol Lleyd ac Eif-	
Y Gwyddoniadur Americanaidd,	24	ionydd,—Urddiad John E. Evans yn	
Cydnabyddiaeth Ddiolchgar,	24	Merthyr Cynog,—Ail Agoriad Capel	
Llythyr oddiwrth y Parch. B. W. Chidlaw,	24	Cwm yr Aber,—Cyfarfod Tredwstan a	
Prydferthwch Henaïnt,	25	Thalgarth,—Glandwr, Glantaf,—Fel-	
At Gyfeillion y Golygydd,	27	indre ger Llangyfelach,	32
		Marwolaethau,	32

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—If paid in advance, 1¼ cents a quarter, or 6 cents a year; otherwise, 1c. a No.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—R. R., Ninety-six, a thros Mrs. J. Llandderfel, \$3; R. L. R., Morrisville, \$3; T. T. J., Utica, \$6; H. J. a J. T., Mendon, O., \$250; J. A., Ironton, O., \$7; D. P., Archbald, \$3; G. W. R., Remsen, \$3; E. T., So. Bend, \$4; Mrs. C. H., Remsen, \$1.50; E. J., Remsen, \$1.50; W. A. T., Glyn, \$1.50; E. J., Peters Creek, \$2; Rev. J. R. J., Dover, \$1; Rev. J. A. D., Patriot, \$4; W. R. a T. J., Emmett, \$3; W. G., West Castleton, trwy law y Parch L. D. H., \$20; Hefyd, J. T., Middle Granville, \$1.50; E. M. eto. \$2; a J. W. J., Poultny, \$1.50; D. D., Columbus, O., \$10; J. M. J., Racine, dros D. J., Bryn du, Cymru, \$1; E. E., Big Rock, \$4.50; T. J., Madison, \$3; T. B. T., New York, \$5; D. R. J., Genesee Depot, Wia., \$1; D. E., Emmett, \$15; R. H., Milfin, \$8; W. J., Pomeroy, \$19.50; T. N. W., Dodgeville, trwy law R. N. W., \$10.25; D. J. E., Big Rock, \$5; D. F., Falkirk, \$5; J. T., Gomer, O., \$3; P. D., Nelson, \$1; Parch. J. D., Bothelle, \$4; R. G., Coal Branch, \$1.50; O. D. G., Steuben, \$1.50; D. J. T., Birmingham, \$6.75; O. J. T., Georgetown, trwy law y Parch. T. J., \$5.50; R. R. J., Nelson, \$9; W. L., Swatara, \$1; Parch. J. B. C., Danville, \$15; D. L. J., Charleston, Pa., \$1; J. D., Port Carbon, \$6; L. H. W., Stellapola, \$7; J. B., Palmyra, \$13.75; D. O., Ashland, \$2; D. J. J., Niles, \$2; F. H., Oliphant, trwy law y Parch. L. W., \$1; J. J., Ty'n Rhos, \$5; J. E., New York, \$2; W. D., Ebensburg, \$40; J. L. H., Providence, \$2; E. A., Columbus City, \$5.

Derbynier ein diolch difuant gan ein banwyl gyfeillion, y rhai a wasanaethasant dros y CENHADWR trwy ymfynau am euwau ychwanegol ato am y fl. newydd. Anfoner hysbyrwydd eto, lle y byddo galwad. Danfouir rhifyn louawr yn ofalus yn ol yr archiadau a dderbyniwyd y mis diweddaf, ac i'r manau na dderbyniasant un cyfarwydd ydychydig i newid y nifer, gwnawn ddanfou fel o'r blaen. Lle y byddo cyfnewidiad, gobeithiwn y cawn glywed.

Cofidr ein hysbysu yn nghylch y rhifynau i Gymru—nac esgeulaser hyn. Mae rhai wedi ein cyfarwyddo i barhau i ddanfou hyd oni byddo iddynt alw yn ol yr archiad a roddasant o'r blaen Gwawn felly.

Bydded fyddlondeb mewn danfon y taliadau. Nid oes eisian *registro* y llythyrau, na thori'r biliau,—danfouer yn y ffurdd gyffredin o ddanfou llythyrau.

Y PARCH. J. R. WILLIAMS, Prospect, N. Y. a lfrida fyned ar ddihi i'r Gorllewin yn gynar yn y Gwawnwys nesaf. Ac os bydd galwad am ei wasanaeth gan ryw eglwys sydd yn amddifad o'r weinidogaeth, bydd yn dda ganddo droi i lalurio i ryw le y byddo rhagluniaeth ei Dad uesol yn ei arwain. Y mae yn frawd crefyddol tiron a chyf eillgar, ac yn pregethu yn gyffredin yn dderbyn iol a chymeradwy.

BU FARW,

Rhag. 16, yn dra diymwth, Mr. JOHN WILLIAMS, (Schoolhouse,) ger Waterville, Wis. Yr oedd yn cwyyno ychydig gan boen yn ei frest er'a tua 4 wythnos, heb ddim yn neillduol. Ond cymerwyd ef yn sydyn i'r afael ym eistedd yn ei gadair, a'i ysbryd a esgynodd at Ddow yr hwn a'i rhoes ef. Yr oedd yn frawd i Mrs. Morris Jones, Bethania, Oneida. Gadawodd briod a theulu lluosog mewn dwin alar.

CYFARFOD CHWARTEROL OHIO, A SEFYDLIAD GWEINIDOG.

Cynaliwyd cyfarfod Chwarterol Canol-barth Ohio yn Newark a Granville, dydd Gwener Rhag. 5, hyd y nos Lun canlynol.

Dydd Gwener am 2 o'r gloch cyfarfu y gynadledd

yn Newark, pryd yr oedd holl weinidogion y dosbarth ynghyd, sef y Parchn. John Williams, Harrison; Thomas Edwards, Cincinnati; J. H. Jones, Columbus; Rees Powell, Radnor; John Parry, Gomer, ynghyd a Mr. Price. Yna dewiswyd gweinidog y lle yn Lly-ydd a John Parry yn ysgrifenydd,—yna penderfynwyd ar y pethau canlynol:

1. Ein bod yn gwahoddy y Parch. Wm. D. Williams, Deerfield, Oneida, i eistedd gyda ni yn y cyfarfod hwn.

2. Bod y Cyfarfod Chwarterol nesaf i fod yn Radnor, Troedrhwdalar a Delaware, yr eglwys hyn i bennu ei amser.

3. Bod y brawd Mr. Price i draddodi pregeth ar ddygbylseth eglwysig yn y cyfarfod chwarterol nesaf.

4. Bod achos y Gymnafa i gael ei benderfynu yn y cyfarfod nesaf yn Radnor, gan y disgwiliwr clywed oddiwrt y dosbarthiadau eraill erbyn hyn.

5. Dymuniad am i'r brawd Parry anfon y bregeth a bregethodd yn Newark, y noson gyntaf, ar yr augenrheidrwydd o fod ein hymddyddanion yn fwy crefyddol i gael ei chyhoeddi yn y CENHADWR.

6. Ein bod yn penderfynu bod yn fwy ffyddlon o blaid y CENHADWR, gan ei fod yn gyhoeddiad gwir deilwng o bob cefnogiad, a dymunir ar bob gweinidog a dosbarthwr waed eu goreu er ehangen ei gylchrediad yn ein plith am y ffyddyn ddyfodol.

Cawsom gyfarfod rhagorol yn Newark dydd Sadwrn a'r Sabodh. Pregethwyd yn Granville y Sabodh a dydd Llun. Treuliodd y cyfarfod dydd Llun yn gwrdd sefydlu y Parch. D. Price (diweddard o Utica) yn weinidog ar eglwys Newark a Granville. Traddodwyd araeth ar Natur Eglwys Efeniglaidd gan yr ysgrifenydd. Yna darllenwyd llythyr cymeradwyaeth y gweinidog newydd oddiwrt Eglwys Gynulleidfaoel Utica, gan y Parch. T. Edwards. Gofynnwyd arwydd o'r undeb o'r ddau tu gan John Parry, yna gweddiodd am fendith yr Arglwydd ar yr undeb pwysig oedd wedi cymeryd lle rhwng y gweinidog a'r eglwys. Pregethodd y Parch. T. Edwards ar ddyddedwyddau y gweinidog, a'r Parch. W. D. Williams ar ddyddedwyddau yr eglwys i eu gweinidog. Cafwyd pregethau neithol hefyd yn y prydawr ar wahanol faterion cysylltiedig a'r cyfarfod yn y brodyr John Williams, J. H. Jones a R. Powell.

Cawsom gyfarfod bynod lewyrchus drwyddo y dydd hwn. Yr ydoedd amryw bethau yn gwnsed y cyfarfod yn ddyddorol iawn i ni. Cael cyfarfod a'n hen gyfaill anwyl Mr. Price, i lafurio yn yr on dosbarth a ni yma, wedi bod y cymydogion nesaf yn yr Hen Wlad, a'i goelbren eto wedi diagyn i fod yn weinidog i'r eglwys sydd wedi enwogi eu huanain yn eu haellfyddedd a'u ffyddlondeb tuag at ein gweinidog blaenorol, Mr. Jenkins. Y maent yn esiampl i'r holl eglwys Cymreig yn yr America yn hyn.

Yr oedd yn hyfryd genym gasol y fath undeb a chydweithrediad yn en dewiad o Mr. Price, a'i fod yn dechreu ar eu latur gweinidogaethol gyda chymaint o arwyddion gobeithiol am lwyddiant. Yr oedd yn anwyl genym gwrdd a'r hen frawd anwyl y Parch. John Williams. Yr hwn nad oeddym wedi ei wled o'r blaen er yn tyu ar ddeg mlynedd ar hugain, yr hwn y derbyniasom lawer o adelladaeth oddi wrtho pan y byddai yn dylod i Bethel a'r Bala, i gadw cyfariotdd ysgolion er'a tua 35 a 40 o flynyddoedd yn ol. Y mae yr hen frawd yn hynod o fywng ei ysbryd yn barhaus. Dymuna hysbysu mai ffurdd i anfon ato yn awr sydd fel y canlyn: Rev. John Williams, Pataskala P. O., Licking Co., Ohio. Hefyd cael presenoldeb a chynorthwy y brawd anwyl W. D. Williams yr hwn a ymwelodd a ni yn nghylfwynder bendith efengyl Crist, a'r eneinid yn ei ddilyn yn nerthol oddiwrt y Sautaid hwn. Hefyd cawsom gymdeithas a chynorthwy y brodyr parchus, sef y Parchn. J. Davies ac E. Evans, gweinidogion y T. C. A. thrwy yr holl bethau hyn yr oeddym wrth ein bodd, ac yn gallu dywedyd yn ngeiriau y Salmwyd, "Wele mor ddiaionus ac mor hyfryd yw tricio o frodyr yn ynghyd."

JOHN PARRY. Ysg.

DIWEDDAR —Y Cudf. Banks gyda'i yddin sydd yn New Orleans—yn cymeryd lle Butler—Ddosparth y Gulf States hyd Texas, a berthynna iddo. Dyegwyllir y bydd y Mississippi yn rhydd i fasnach y luan.—Knoxville, Tenn. a gymerwyd gan filwyr yr Undeb. Y Geurillas ydynt yn cilio o Kentucky. Afon Arkansas sydd bellach yn rhydd. Meirch-filwyr Stuart a roissant dro gwyllt o gylch hyddin Burnside, a ffoasant heb wneud fawr niwed.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 1.

IONAWR, 1863.

RHIF. OLL 277.

CYFARCHIAD AR DDECHREU Y FWYDDYN 1863.

AT BLANT DRALLOD YN BRNAF.

Gyfeillion caredig a thrallodus.—Ar ddechreu y fl. 1863 anturiwn gyfeirio ychydig o ymadroddion atoch. Mae y flwyddyn newydd yn ein cael fel gwladwriaeth o bobl mewn trallod. Erioed ni welsom y fath gyfnod a'r un presenol. O bob rhyfel yr un cartrefol yw y mwyaf alaethus. Ond nid ar y rhyfel yn gymaint y mae ein bwriad i ysgrifenu y tro hwn—yr *achos* o hono na'i *erchyllid*—ond dywedwn ychydig eiriau wrth y teuluoedd a'r unigolion hyny ag y mae *effeithiau* y rhyfel wedi eu llanw â thrallod nas gellir ei ddarlunio. Trallod mawr a gyfyd yn mhob meddwl ystyriol o herwydd fod ein gwlad yn y fath sefyllfa ag y mae. Trallod annirnadwy i deuluoedd ydyw canfod eu meibion yn troi allan i faes y rhyfel, heb wybod beth a ddaw o honynt. A mwy fyth ydyw yr alaeth pan glywir am rai o honynt, eu bod wedi cwympo ar y maes yn ebyrth i glefydau y gwersyll, neu i'r arfau angenol. Pe gallem ddweyd guir o gysur gwnaem hyny; ond anhawdd iawn yw gwneud. "Rachel a wylai am ei phlant, ac ni fynai ei chysuro am nad oeddynt." Felly y gwna llawer yn ein gwlad y dyddiau hyn. Ond goddefwr wrthym tra y dywedwn ychydig.

1. Wrth edrych ar y rhyfel fel barn oddiwrth yr Arglwydd, rhaid i ni addef ei bod yn farn gyfiawn. Cyfiawn yw i ni oddef cystudd—haeddasom ef er's llawer o amser. Heblaw ei phechodau eraill (ac y maent yn ddi-rif) gwnaeth ein gwlad gam mawr â'r Affricaniaid. Lladratawyd hwy o'u gwlad yn greulon. Ymddygydwyd yn greulon at eu hiliogaeth. Ymddifadwyd hwy o'u hiawnderau dynol. Ymosodwyd ar eu cysylltiadau teuluaidd mewn l rhy gywilyddus i'w ddarlunio. Gomeddwy Beibl iddynt—ei addysgiadau a'i gysur, oruchel—oddiethir mewn ychydig iawn aeth-dulaethau. Ac yr oeddyr ar drym ei beichiau—cangu terfynau yr ysgelerder n—a bytholi, pe gallem, yr holl drefniant ym mewn ys-

tyriaethau eraill, ac i eraill, dan y nef. Nid rhyfedd i'r Arglwydd ollwng ei gleddyf dysglauer yn rhydd arnom.

2. Pan edrychom ar y rhyfel fel gwaith dynion, y mae yn amlwg ei fod yn gyfryw nas gellir ei amddiffyn. Cyfododd yr ymosodiad, nid oddiwrth ddynion yn cael cam, (yr hyn a achosa wrthryfel yn gyffredin yn ngwledydd y ddaear) ond oddiwrth ddynion tywysogaidd mewn cyfoeth a hawddfyd, dynion mewn sefyllfaoedd o ymddiried mawr yn y wladwriaeth. Gwnaed yr ymosodiad gan ddinasyddion y talaethau caeth pryd nad oedd eu cyd-ddinasyddion yn y talaethau eraill, na'r Llywodraeth Gyffredinol, wedi gwneud un cam â hwynt. Ethol Boneddwr rhinweddol i'r Gadair Lywyddol, a hyny mewn ffordd hollol deg, ac yn y dull cyffredin, a chael y mwyafrif o'n tn, oedd yr achlysur. Ond am ei fod yn *Werinwr*, ac yn erbyn *helaethiad* y gaethfasnach, ymgodwyd mewn terfysg, ac mewn ymgyrch bradwrol, yn erbyn deddfau y wlad na bu ei fath er pan sefydlwyd ein Llywodraeth bresenol, os mewn un wlad arall. Gwnaed hyn oll cyn i'n Llywydd presenol gael ei urddfreinio yn ei swydd, tra yr oedd yr awenau yn llaw y Llywydd blaenorol, ac amryw o'i Gyfringhorwyr ef yn flaenoriaid yn y fradwriaeth, y rhai a geir hyd heddyw yn Gadfridogion yn myddin y gwrthryfelwyr!

3. Rhaid oedd i ryw rai fyned i'r maes i wrthsefyll yr ymosodiad. Galwyd am wirfoddolion, a chafwyd hwy yn lled rwydd—yr oedd ysbryd y wlad wedi ei gynhyrfu gan fraw ac eiddigedd. Oni buasai i'r Llywodraeth gyfodi fel y gwnaeth mewn hunan-amddiffyniad, buasai ein Llywydd Newydd (mae'n debyg) wedi ei lofruddio—buasai ein Prif-ddinas yn meddiant y bradwyr yn fuan—os nid dinasoedd Philadelphia, a New York, a Cincinnati ac eraill—a mwy na hyny, buasai y trefniant caeth wedi ei sefydlu yn egwyddor sylfaenol y Weriniaeth fawr Americanaidd, yr hon a amcanwyd gan ein hynafiaid yn noddfa i ffoedigion oddiwrth orthrwu mewn gwledydd eraill, ac yn esiampl fel Gweriniaeth rydd i'w hefelychu gan bleidwyr rhyddid yn mhob

gwlad. Os aeth ein meibion i faes y frwydr, aethant i amddiffyn achos teilwng o amddiffyniad.

4. Mae llaw yr Arglwydd o du achos rhyddid yn y terfysg hwn, fel y mae wedi bod yn mhob oes, ac y mae yr hyn a amcanwyd er cadarnhad i'r achos caeth yn cael ei oruwchlywodraethu er ei ddinystro. Dim diolch i'r terfysgwyr am hyn—yr hyn a amcanwyd ganddynt hwy er drwg a oruwchlywodraethwyd gan Dduw er daioni. Mae ein Prif-ddinas yn dir rhydd bellach, a miloedd o ffoedigion ynddi yn derbyn addysg ac yn mwynhau breintiau crefyddol, na buont yn eu mwynhau o'r blaen. Mae holl diriogaethau ein gwlad, yn y De a'r Gogledd, wedi eu datgan yn faesydd i bobl ryddion o bob lliw a sefyllfa. Ac y mae y trefniant caeth, ni a obeithiwn, ar gael ei fwrw i'r wadd a'r ystlymad trwy'r holl wlad. O'r Arglwydd y daeth hyn, a hyn sydd ryfedd yn ein golwg ni. Yr aberthiad a wnaed i gyrhaedd hyn sydd fawr—y fendith sydd fawr hefyd. Edrychir yn ol gan hanesiaeth mewn oesoedd dyfodol, at y cyfnod presenol, fel cyfnod rhyfedd yn achos rhyddid dynoliaeth.

5. Nis gall y rhyfel barhau yn hir. Gobeithiwn ei fod ar drancedigaeth. Mae dydd dilead caethiwerd, yn y talaethau a geir yn awr mewn gwrthryfel, ar wawrio arnom, fel na bydd un gyfraith, na dynol na dwyfol, i'w amddiffyn mwyach yno. Mae mesurau er ei ddilen yn y talaethau cyffiniol yn debyg o gael eu mabwysiadu, efallai, yn fuan. Mae y gwrthryfelwyr yn dechreu canfod eu bod wedi camgymeryd yn eu hamcanion a'u mesurau. Mae eu hadnoddan yn darfod, a dydd ein gwaredigaeth yn agos.

Ni syrthiodd neb ar y maes ac ni syrth neb eto, heb ei fod yn llaw yr Arglwydd. Nid oes aderyn y tŷ yn syrthio i'r ddaear hebddo ef. Y mae efe yn mhob man. Mae'r sefyllfa yn un arswydol, a'r anafanteision yn anrhaethol fawr; ond trugaredd yr Arglwydd sydd fawr, a'r rasol bresenoldeb yn cyrhaedd pob lle, i'r rhai a roddant eu hymddiried ynddo. Myrdd o weddian a esgynant tuag at ei gafell sanctaidd ef yn yr achos pwysig hwn. Yr Arglwydd a wasgaro y rhai sydd "dda ganddynt ryfel" a buan y byddo i gyfiawnder a heddwch ffynnu trwy ein holl ororau. R. E.

Y mae ysbryd maddeugar yn hanfodol angenrheidiol os ydym yn gobeithio cael maddenant o'n pechodau.

Dygyddia yn aml mai y bobl oreu yw y rhai a athrodir fwyaf; at y ffwythau melusaf yr ymdyra yr adar.

Crathodan.

DWYFOL YSBRYDOLIAETH YR YSGRITHYRAU.

P R E G E T H,

A draddodwyd yn y Cyfarfod Chwarterol yn Palmyra, O., Hyd. 5ed, 1862, ac a anfonir i'r CENHADWR ar gais y Gynadledd.

GAN Y PARCH. T. W. DAVIES, YOUNGSTOWN.

(Pashed o'r rhifyn diweddaf, t. d. 439.)

Nid trwy ddyn y daeth gynt broffwydoliaeth; eithre dynion sanctaidd Duw a lefarasant meysys y cynhyrwyd hwy gan yr Ysbryd Glân. 2 PEDR 1: 21.

Yr holl Ysgrithyr sydd wedi ei rhoddi gan ysbrydoliaeth Duw. 2 TIM. 3: 16.

Deuwn yn awr at y profion *uniengrychol* o Ddwylf Ysbrydoliaeth yr Ysgrithyrau. Er mwyn trefn, rhanwn y profion i dri dosbarth, sef *yr allanol, y tumewonol, a'r ymarferol*.

1. Dechreuwn gyda y profion *allanol*. Mae yma eto dri arbenig yn barod i ddyfod i'r llys i ddwyn eu tystiolaethau o barthed i ddwyfol ysbrydoliaeth y Gyfrol sanctaidd. Y tyst cyntaf a alwn yn mlaen ydyw y *Gwyrthiau*.

Duw yn unig a fedr gyflawni gwyrrth. Pa le bynag y mae gwir wyrthiau, y mae Duw ei hun yno yn gweithio mewn ffordd anghyffredin. Mae Efe yn Ben Llywodraethwr y bydysawd, a gall wneud i'r greadigaeth drwyddi blygu fel y myno wrth ei annaid hollalluog. A ellwch chwi wadu hyn heb wneud eich hunain yn ffylliaid wrth hyn? Na ellwch byth. A ryfya athroniaeth geisio gwadu hyn? Na wna heb drawsgyfnawid ei hun i aufyddiaeth y pedwerydd canrif ar bymtheg yn gyntaf; oblegdyd byddai yn gystal iddi geisio gwadu perffeithiau ac hyd yn nod fodolaeth y Duwdod a gwadu ei lywodraeth ar *bob peth* mewn natur yn y nef ac ar y ddaear.

Mae ganddo lywodraeth ddeublyg ar y ddaear—y foesol, a'r anianyddol. Y foesol yw yr uchaf, a'r anianyddol yw yr isaf. Perthlyna crefydd i'r uchaf a gwyrrthiau i'r isaf; a phan mae Duw yn cyflawni gwyrrth er sefydlu crefydd yn y byd, y mae yn galw cynorthwy yr isaf at wasanaeth yr uchaf. Pa beth sydd yn fwy naturiol, a rhesymol?

Gadewch i'ch synwyr cyffredin ddyfod gyda mi, am fynyd, i edrych ar reymoldeb a phwysigrwydd tystiolaeth y gwyrrthiau.

Mae pob gwir athroniaeth yn rhwym o add-ei y rheidrwydd anheggorol am wyrthiau, fel arwyddion allanol amlwg, i wirio dwyfol anfoniad unrhyw berson neu bersonau. Y mae eisiau rhyw brawf uniongyrchol, y tu allan i genadwri y profwyd, ar y rhai y llefara wrth-ynt, i arddangos mai yr un Duw mawr sydd yn llefaru trwyddo ag sydd yu dal holl awen-

au natur yn ei law. Os yw Duw y dyn sanct-aidd yn gallu gwneud i anian neidio o'i chwrs cyffredin mewn ufudd-dod i'w archiad, fel y myno, y fan y myno, a'r pryd y myno, profa hyn y tu hwnt i bob dadl mai yr un yw a Duw natur; ac felly ei fod yn bresenol gydag ef, a'i fod yntau yn llefaru trwyddo ac yn derbyn ei genadwri oddiwrtho.

Yn awr, dyma natur y gwasanaeth a honwn ni fod gwyrtthian yr Ysgrythrau wedi eu cyflawni i Gristionogaeth--profant y tu hwnt i bob dadl mai yr un yw Duw y Beibl a Duw natur, a'i fod yn bresenol gyda y dynion sanct-aidd a'i llefarasant, a'u bod hwythau yn cael eu harwain gan ei Ysbryd i ddatguddio ei ewyllys i'r byd, ac iddynt dderbyn eu cenadwri a'u hawdurdod oddiwrtho. Nid oddiar dir gwir athroniaeth y mae neb wedi gallu beiddio amheu y gwyrtthian Beiblaidd a'u dwyfol dystiolaeth; ond oddiar dir *amheuaeth*, megys Hume ac eraill yn Lloegr ac America; neu dir atheistiaeth, megys Voltaire a'i gymdeithion yn Ffrainc; neu dir holldduwiaeth, megys Spinoza a'i ddyagyblion yn Germani. Anffyddiaeth o berthynas i grefydd, a Beibl, a gwyrtthian, a phrophwydoliaethau, a llywodraeth Duw dros y byd, ydyw alpha ac omega, dechreu a diwedd, holl athroniaeth ysgolion y diddawiad hunanddigonol hyn.

Pan mae athroniaeth yn rheymol, ac yn gyson a synwyr cyffredin dynolryw, fel eiddo Lord Bacon, a Dr. Reid, a Syr Isaac Newton, a Dr. Dick, a Dr. Chalmers, a Syr W. Hamilton, a lluwys aneirif eraill, mae yn credu yn y gwyrtthian, ac yn derbyn eu tystiolaeth fel prawf anwrthwynebadwy o ddwyfol ysbrydoliaeth yr Ysgrythrau.

Ond na feddylid neb ein bod am iddynt dderbyn y gwyrtthian a'u tystiolaeth, heb roddi cyflenstra iddynt i'w harchwilio drwyddynt yn gyntaf. Na, nid oes arnom ofn y goleu yma; daliant oleuni oesau amser a thragwyddoldeb; a "glew ydyw y gwir am y goleu" hefyd.

Felly gadewch i ni fanyla eto arnynt. Er sefydlu dwyfoldeb cenadwri unrhyw berson neu bersonau trwy wyrthian, rhaid i dri pheth neillduol eu nodweddu. *Yn gyntaf, rhaid i'r dyben mewn golwg fod yn deilwng o holl ddaioni a holl ddoethineb Duw.*

Pan oedd Moses, a'r Arglwydd Iesu Grist a'i apostolion yn cyflawni gwyrtthian, er gwirio eu dwyfol anfoniad, y nod mawr a'r dyben pwysig mewn golwg, yn y pen draw, ydoedd iechydwrtaeth dragwyddol dynolryw a gogoniant mynegol Duw ei hun. Nis gall rheawm ddarganfod dyben mwy teilwng o'r anfeidrol fendigedig Jehofa na hyn.

Yn ail, Rhaid i'r hollalluawgrwydd Dwyfol yn y weithred gael ei amlygu mewn ffordd anarferol. Nid digon ydyw iddi fod yn rhyfedd-ol a dim ond hyny. Mae lluosawgrwydd o ryfeddodau dwyfol yn daenedig ar hyd wyneb y greadigaeth ac yn cymeryd lle yn feunyddiol yn ngoruchwyliaethau dyfnion rhagluniaeth. Ond rhaid i'r gwyrtthian y llefarwn ni am danynt wahaniaethu yn eglur oddiwrth y rhai aruthrol hyn.

Pan mae y thrownt yn hyrddio pob peth o'i flaen yn y coedwigoedd llydain, y taranau trymion yn croch ruo yn ddechrynllyd yn y nen, a'r ddaeargryn nerthol yn ysgwyd yr hen greigiau oesol fel babanod; neu pan mae yr egin mân yn hyfryd flaendarddu yn y gwanwyn gwenawg, y cymylau gwlawog yn dyfrhau broydd a brynau y ddaear, a'r heulwen ddysglawych yn tywallt ei belydrau gogoneddus allan er goleuo, adfywio a gwresogi y bydoedd, a'r bodau a berthynant iddynt, nid dyn sydd yma yn gweithio, ond yr hollalluog lŵr. Ond eto nid ydym yn galw y gweithred-oedd mawrion hyn yn wyrthian.

Rhaid i'r weithred fod y tu allan, neu uwch-law, neu yn groes i gwrs cyffredin natur cyn y bydd yn wyrth. "Ie, mae deddfau gosod-edig natur yn cael eu mathru, eu tori, a'u taffu o'r naill du mewn gwyrtth?" Na, nid ydym ni yn barod i ddweyd hyny--yr ydym yn gostyngedig farnu nad yw *athroniaeth* yn ddigon o ysgolhaig eto i allu amgyffred yn gyflawn holl gysylltiadau cuddiedig gweithrediad deddfau natur, a'r Llaw fawr anweledig sydd y tu cefn iddynt yn eu llywio; ac felly nad yw yn gymhwys i farnu yn iawn, chwaethach hyfgyhoeddi i'r byd, pa berthynas a fodola rhwng y deddfau hyn a gwyrtthian yr Ysgrythyr. Yr oll a geisiwn ni yn y wyrth ydyw ei bod yn cael ei chyflawni yn *uniongyrchol, ac y tu allan, neu uwchlaw, neu yn groes i gwrs cyffredin anian, a chyda'r bwriad i arddangos i bawb fod y genad anfonedig yn llefaru o dan ysbrydoliaeth Duw natur.*

Yn awr gadewch i ni gymhwyso y darnod-iad hwn o wyrth at wyrthian y Beibl. Mae plâu yr Aifft, y rhyfeddodau wrth y Môr Coch ac yn yr anialwch, a holl wyrthian yr Hen Destament yn dwyn y nodweddiad hwn yn ddigon eglur.

Ond edrychwn i'r Testament Newydd, yn neillduol, ar wyrthian yr Arglwydd Iesu Grist.

Sylwch ar eu *lluosawgrwydd*. Cofnodir haner cant o honynt gan yr efengylwyr. Troi y dwfr yn win yn y briodas yn Cana Galilea, yw un o'r rhai cyntaf. Pe beiddiai rhyw un anheu hon--yr hyn ni wnaeth neb yno y pryd

hwnw—y mae yma naw a dengain iddo i'w harchwilio wedi hyn. Ac awgryma Ioan pe ysgrifenasid y cyfan am dano Ef a'i wyrthiau, na allasai y byd gynwys y llyfran.

Craffweh ar eu *hamrywiaeth*. Mae ambell un yn hynodi ei hun trwy feistrolï un peth yn neilldaol. Ond nid un o elfenau natur oedd Mab Duw yn allu ei chwarae wrth benau ei fysedd. Yr oedd yn berffaith feistr ar y môr, y tonau, y gwyntoedd, y clefydau, y cythreuliaid, a hen frenin y dychryniadau ei hun. Pan ysgydwai ei ben, crynai anian, a diu ond iddo lefaru y gair, dyma natur, fel yr hydd, yn llamu o'i chwrs cyffredin mewn uffudd-dod iddo. Yn wir, y mae rhai o wyrthiau Mab Duw, feddylïem, yn ddigon i'w beri i'r byd annuwiol grynnu yn ei le hyd y dydd hwn. Dacw ef yn melldithio y fligysbren diffwrth, a chyda fod y geiriau gerwin dros ei welfs bur, teimla y pren y maldod barnol yn ymlusgo drosto i gyd. Mae yma ddigon o hollalluawgrwydd i daro y ddaear ddiffwrth â melldith dragwyddol.

Yn ngardd Gethsemane dacw Ef yn siarad, ac mae'r milwyr dewrion wedi syrthio yn wysg eu cefnau. Oes y mae yma eiddogion o awdurdod dwyfol yn ei lais i lorio mewn eiliad holl genhedloedd gwrthryfelgar y ddaear. Trowch eich golwg am fynyd i gopa Golgotha, at y prudd chwarae mawr sydd yn cymeryd lle acw ddiwrnod bythgofus y Croeshoeliad. Os oes rhyw anheuaeth yn eich meddwl pwy ydyw yr un mawr sydd yna heddyw yn hongian ar y groes rhwng y lladron, gwrandewch ar dafod anian, mae yn sibrd yn ddigon achel pwy ydyw. Dyna yr haul mawr am y tro cyntaf yn ei oes wedi gosod ei alarwisg am dano, gan ymddangos yn llawn tristwch uwch ei ben; a'r hen ddaear gadarn yn dechreu crynu fel baban mewn arswyd odditano. Ah, y mae yna ddigon o fawredd i beri iddi ymollwng yn deilchion gan bwysau enogrwydd ofnadwy ei thrigolion. A diau genym oni buasai iddo, fel Cyfryngwr, osod ei amynedd dwyfol, ei lawn mawr, a'i haeddiant drud, yn gylchau anfeidrol am dani, mai ymollwng yn ddrylliau a wnelasai!

Ond bendigedig fyddo y Nefoedd, mae y rhan fwyaf o wyrthiau y Gwaredwr, fel pob peth arall o'i eiddo, yn arddangos mai efe ydyw cymwynaswr goreu dyn a chyfaill penaf pechadur. Pan mae yn iachau y corff, ynddo y gwelwn iachawdwr anffaeledig yr enaid; pan yn bwrw allan gythreuliaid, yr ydym yn canfod ein Gorchfygwr mawr yn dyfod i fyny o Edom a Bozra gan gael i ni dragwyddol ryddhad; a phan yn sefyll gydag ef wrth fedd

Lazarus, yr ydym yn teimlo ein bod yn ymyl yr Adgyfodiad mawr a'r Bywyd y dydd diweddaf.

Mae gwyrtthian yr apostolion hefyd yn gyffelyb. Gwyrtthian Mab Duw oedd y rhai hyn mewn gwirionedd, oblegyd nis gallasant eu cyflawni ond yn enw Iesu o Nazareth. Ond palla amser i ni fanyla ychwaneg ar y pen hwn yn awr.

Yn drydydd, Rhaid iddynt gael eu cyflawni yn agored, yn ngwydd tystion cymhwys a safadry. Yr oedd miloedd Israel yn llygad-dystion o wyrthiau Moses. Mae y fluth iddynt wrando arno, gadael yr Aifft, cyclwya tua Chanaan, a chadw gwyliau arbenig mewn eoffadwriaeth am rai o honynt, yn profi y tu hwnt i bob dadl eu bod hwy yn eu credu yn y modd mwyaf diysgog. Yr ydym yn cael fod swynwyr yr Aifft eu hunain wedi cael eu rhwymo ganddynt i ddweyd am danynt, "*Bydd Duw yw hyn.*"

Yn awr, pa un ai y bobl hyn, oedd yn y fan a'r lle yn edrych arnynt, neu anfyddwyr Ewrop ac America, sydd yn byw dair mil o flynyddoedd ar eu hol, sydd fwyaf cymhwys i farnu am danynt? Gwnewch elwi eich meddyliau i fyny ar y mater. Gwell genyf fi, dros wyf fy hun, wrando ar dystiolaeth y llygad-dystion.

Pan safodd yr haul yn amser Joshua, cafwyd dau ddydd o'r bron yn Asia, a dwy nos o'r bron yn rhanau gorllewinol y byd; ac mae Herodotus, tad hanesiaeth anghysegregid, wrth adrodd am draddodiadau yr Aifft, yn ein hybysu fod cyfeiriad eglur at yr amgylchiad hwn yn eu mysg. Pan mae y beirdd paganaidd, megys Ovid, yn son am gerbyd Phaeton, un o dywysogion y cenhedloedd yr ymladdai Joshua â hwynt, ac am y diwrnod a gollwyd, a'r peryg mawr y bu y ddaear ynddo oddiwrth wres angerddol haul anarferol, unwaith draw, draw, yn oesau boreu y byd, nid yw hyn ond cyfeiriad traddodiadol at yr un wyrth bwysig, wedi ei liwio a'i wisgo gan y dychymyg barddonol.

Am wyrthiau yr Arglwydd Iesu, yr oedd miloedd, cynhwysedig o elynion a chyfeillion weithiau, yn llygad-dystion o honynt. Ac ni feiddiai neb o'i wrthwynebwyr penaf ddwyn dim yn eu herbyn. Er holl ragfarn gul yr Iuddew tung ato, yr oedd yn gortod codi ei ddwyllaw mewn syndod, a gofyn, "*Pwy yw hon gan fod y môr a'r gwyntoedd yn uffuddhau iddo!*" Ond yr oedd y pagan mwy diragfarn yn myned a'i gasgliad teg i'r pen yn un llinell gyson fel hyn, "*Yn wir Mab Duw oedd y dyn hon!*"

"Rhyfedd na buasai rhywrai heblaw yr efigylwyr yn tystio am y gwyrtthiau hyn." A ydydych chiwi yn sicr nad oes neb yn tystio am danynt? Cofnododd Pilat yn ol yr arfer Ruf-einig, y pethau hynod a gymerasant le yn Judea yn ystod ei raglawiaeth ef, ac a'u hanfonodd at yr ymerawdwr Tiberias, i Rufain. Gelwir hwynt Gweithredoedd Pilat. Mae Ensebius yn sylwi fod llawer o son trwy Palestina am wyrthiau yr Arglwydd Iesu, ac yn enwedig ei adgyfodiad, a'i esgyniad, ac i Pilat yn y Gweithredoedd hyn hysbysu yr ymerawdwr am danynt, *a bod llawer yn barod yn credu ei fod yn Dduo.**

Tua chanol yr ail ganrif yegrisfenodd Justin Ferthyr ei amddiffyniad cyntaf i'r Cristionogion, yr hwn a gyflwynodd i'r ymerawdwr Antonius Pius a Senedd Rhufain; ac yn mhen triugain mlynedd ar ol hyny ysgrifennodd Tertullian ei Amddiffyniad i Gristionogaeth. A ydyw y rhai hyn yn gwybod rhywbeth am Weithredoedd Pilat? Ydynt. Galwant sylw yr holl ymerodraeth Rufeinig, o'r ymerawdwr a'r Senedd i lawr, at *Weithredoedd Pilat fel tystion o groeshoeliad, adgyfodiad a gwyrtthiau* yr Arglwydd Iesu Grist. Pe buasai amser genym gallaem ychwanegu, ond mae digon o dystiolaeth genym yn barod ar y pen hwn: ei derbyn ac ufuddhau iddi yw y pwnc mawr.

Pan ddywedodd Franklin y gallai dynu gwefryddiaeth o'r cymylau, chwarddid am ei ben ef. Ond gwnaeth hyny, ac mae y peth wedi ei sefydlu yn ffaiith. Pan grybwyllodd Fulton y gallai osod nerth agerdd i wthio llongau ar y dyfroedd, gwawddai y byd ef, ond gwnaeth hyny. Mae y pethau hyn wedi eu sefydlu yn *ffethiau* mor sicr a chlyffredin yn awr fel y cyfrifid pwy bynag a geisai eu gwadu yn berffaith wallgof. Felly y dywedaf finau. Fe sefydlodd Iesu o Nazareth ei wyrthiau yn ffeithiau mor sicr a chlyffredin fel nas beiddiai neb yn yr oes hono eu gwadu. Pan oedd ei elynion marwol yn pysgota y wlad am rith o esgus i'w osod i farwolaeth, ni feiddiasant godi dim yn erbyn ei wyrthiau. Ofer fuasai iddynt geisio llwyddo yma gyda'r werin. Yr oedd yr arawyd a'r syndod a gynychasant yn eu mynwesau heb eu gadael eto.

Y gwir yw, daeth cymaint o'r hollalluawgrwydd dwyfol i'r golwg yn ngwyrtthiau y Gwaredwr, fel nas gallasai y byd annuwiol gaaglu digon o ryfig i yngan gair yn eu herbyn am yr ysbaid maith o ddau can mlynedd. Yr oedd tystiolaeth y gwyrtthiau hyn yn ddigon iddynt hwy, yn yr oes hono, i brofi Dwyfol

Ysbrydoliaeth Crist a'i apostolion; ac y mae eu tystiolaeth hwythau yn ddigonol i ninau.

Yn holl banesion gwyrtthiau
Trwy oesau'r byd o'r broa,
Ni chafwyd dim yn debyg
I wyrthiau'r Gyfrol hon,
Teilyngdod eu dybenion,
A'u nefol argraff gwiw,
A'r wmyment bawb i dytio
Eu bod i gyd o Ddau.

(I'w barhau.)

Y DDEILEN WYWEDIG

"A megis deilen y syrthiasom ni oll."

Mae lluoedd o bethau mewn natur yn tueddu i'n dysgu am ganlyniadau pechod arnom fel troseddwy, ac un o'r cyfryw ydyw y ddeilen wywedig. Gan hyny ni gymerwn dan sylw:

I. Natur gwywiad y ddeilen.

II. Addysgiadau.

1. *Mae y ddeilen yn gwywo yn naturiol.* Pan ddaw y gwanwyn teg i mewn, gwelir y dail yn ymddangos yn dyner a hardd, nes bydd y pren oedd yn foel yn amser y gauaf oer yn cael ei wisgo â phrydferthwch neillduol; ond ar ol yr haf, daw yr hydref yn ei amser, ac yna, cyfnewidia y ddeilen yn ei lliw, a gellir canfod ei bod yn dadfeilio, a bod ei syrthiad yn agoshau, yr hyn sydd naturiol ac nid yn ddygwyddiadol. Felly ydym ninau ddynolryw. Ychydig amser yn ol yr oedd yr nn a welir yn awr fel y ddeilen wywedig yn ienane a hardd; ond aeth gwanwyn a haf einioes heibio, a daeth hydref bywyd i mewn, ac mae y lliw wedi newid, a'r syrthiad yn agos, agos.

Dyma fel y mae o'r dechrenad trwy yr holl genedlaethau, ac i barhau. Nid yw dyn yn fwy na'r ddeilen i fod yn hir yn ei harddwch; mae ei fywyd yn eilio, a'i gwymp yn ymyl. Gall ambell ddeilen ddal yn hir yn y gauaf tymhestlog; ond mae yn sicr o wywo; mae ambell i ddyn yn byw yn hwy na'i gyfoedion ond efe a wywa, ac a syrth i'r bedd. Mae angau yn ei natur yn gosh am bechod, "Megis yn Adda mae pawb yn marw." "A marwol-aeth trwy bechod." Byr yw dyddiau dyn ar y ddaear.

2. *Mae y ddeilen yn gwywo yn raddol.* Ychydig wna aros yn ei phrydferthwch, hi a ddadfeilia ac a syrth i'r llwch. Nid ar unwaith mae ei dadfeiliad yn cymeryd lle. Tebyg iawn ydym ninau yn ein cyfansoddiad. Pan y cryfha y corph idd ei gyflawn faintioli a'i rym, yna gwna ddechreu gwanhan yn bur fuan. Gwna y rhai sydd yn edrych trwy y ffenestri fethu i raddau, a'r rhai sydd yn malu ballu am eu bod yn ychydig, ac fel mae Solomon yn darlunio y dadfeiliad, bydd y dyn

* Euseb. Eccl. Hist., lib. 11, c. 2.

o ran ei gorph yn gwanhau, ac yn gwywo yn raddol o ddydd i ddydd.* Mae y wedd yn newid, a'r nerth ya cilio yn raddol, a'r canlyniad fydd syrthio i lwch y bedd, i'r tŷ rhagderfynedig i bob dyn byw. Gall yr hwn welwyd mor nerthol ddywedyd:

Y babell bridd o awr i awr,
A wna ddadfeilio'n wir;
Yr hyn a ddengys yn ddiau
Nas byddaf yma'n hir.

3. *Mae dadfeiliad a syrthiad y ddeilen yn cael ei brysuro weithiau gan amgylchiadau.*

Gall gwlybaniaeth, oerfel, &c., wneud hyny. Mae dyn yn prysuro ei angau yn gynt na phryd weithiau trwy fywyd annuwiol; felly mae y meddwyn &c. Er mor fyr yw einioes, eto gwna miloedd ei byrhau er eu tragwyddol ddinystr.

Mae cannoedd ar droion yn suddo gyd a eu gilydd i'r dyffrlyd fedd, a gwna yr elfen dân brydian eraill derfynu bywydau llaweroedd. Yr ydym mewn peryglon yn aml, fel mae yn rhyfedd ein bod wedi ein diogelu cyhyd ar y ddaear. Geilw ein sefyllfa beryglus am i ni fod yn barod bob amser, am na wyddom na'r dydd na'r awr y daw Mab y dyn. Gwylw rhag i angau ein cymeryd ymaith heb fod y cyflwr wedi ei ddiogelu yn y Cyfryngwr sydd rhwng Duw a dynion.

II. ADDYSGIADAU.

1. Dylai myfrio ar yr hyn a fyddwn yn fuan yn y bedd ein gwneud yn hunanymwadol. Bydd y corph a harddir mos gostus yn fwyd i bryfed y llwch cyn hir; gan hyny, nag ymfalchiwn mewn gwagedd.

2. Dylem holi ein hunain, gan ein bod i ymadael mor fuan, pa beth ydym yn feddu a wna ein cysuro yn ein inarwolaeth, yn y farn, a thragwyddoldeb? A ydym wedi heddychu A Duw, trwy farwolaeth Iesu Grist?

3. Nac oedwn i ymofyn am iachawdwriaeth. Tymhor byr sydd genym i aros ar y ddaear, dim ond fel arosiad y ddeilen am ychydig ar y gangen.

4. Diolchwn am obaith cael myned i wlad sydd well, lle nad yw y dail yn gwywo, na'r blodau yn syrthio. Aeddfed Duw ni oll i'r Ganaan nefol.

T. EDWARDS.

PREGETH AR YR OLWYNION.

GAN Y DIWEDDAR BARCH. THOS. DAVIES, (B.,)
NEW YORK.

EEZEC. 10: 13. Galwyd hefyd lle y clywais arnynt bwy, sef ar yr olwynion, O olwyn.

Hysbys yw i bawb a arferant ddarllen y dwyfol wirionedd, er mwyn deall yr hyn a ddarllenont, fod Llyfr y prophwyd Ezeziel, y

* Preg. 12.

prophwyd Daniel, a Datguddiad Ioan—sef y gwledigaethau dyfnion a gynnwysant—wedi eu cuddio, i raddau helaeth, dan leni tewion tragwyddoldeb: ac er fod ymdrechion clod-wiw wedi cael eu gwneud gan wahanol bersonau ar wahanol amserau, i droi y lleni yn ol a dwyn eu cynwysiad i oleuni, eto y maent oll wedi methu cael gafael ynddynt, fel ag i bonderfynol ddywedyd, “Dyma yw'r meddwl,” heb un os am dano; a methu a wna pawb hefyd, ond fel y byddo i amser droi y cuddleni yn ol bob yn un ac un: yna gwelir eu cynwysiad. Mae yr Arglwydd, yn y penodan o flaen y testyn, yn galw ar y prophwyd i gymeryd sylw manol ar wahanol bechodau y genedl Iuddewig, yn eu gwahanol raddau. Gwedi dangos iddo un ffeidd-dra, mae wedi hyny yn dangos iddo ffeidd-dra mwy, drachefn a thrachefn. Yna mae yr Arglwydd yn dangos i'r prophwyd, ei fod ef yn penderfynu, oni byddai i Israel ymadael â'u bai, y byddai iddo ef ymadael ag Israel; fod yn rhaid i un o'r ddau fod.

Yr oedd yr Arglwydd wedi rhoddi arwydd o'i bresenoldeb a'i foddlonrwydd i'r genedl Iuddewig, mewn goleuni dysglaer tanbeidiol; yr hwn oedd yn tywynu ar y drugareddfa yn y cysegr sancteiddiolaf, a thra byddai y gogoniant yma yn ymddysgleirio, yr oedd yn arwydd fod yr Arglwydd heb ymadael â'r genedl. Ond pan yr ymlygrasant mewn eilunaddoliaeth, fe welodd y prophwyd y gogoniant yma yn symud o'i le. Er hyny, ni symudodd yn mhell y waith gyntaf; ond wedi ymadael â'i fan ar y drugareddfa, disgynodd ar riniog y drws; fel pe dywedasai, “Israel, os nad ydych chiwi yn gadael eich eilunod, dyma fi yn cychwyn i ymadael â chiwi: eto nid af yn mhell y tro cyntaf, dim ond oddiar y drugareddfa i riniog y tŷ: mi a arosaf ychydig yma eto, i edrych os ceafydd rhyw rai fy lle yn wag a galw arnaf i ddyfod yn ol: ac os gwnant, myfi a ddychwelaf eto, oblegyd gwell yw genyf ddyfod yn ol na myned ymaith.”

Ond nis galwodd neb arno. Wedi hyny efe a estynodd gam yn mhellaeth, o riniog y drws i nen y tŷ oddiallan; fel pe dywedasai eilwaith, “Os na welsant fy eisiau tra bum yn aros ar riniog y drwg, fe allai, wedi i mi lwyr ymadael o'r tŷ y gwelant fy eisiau, a o y galwant arnaf i ddyfod yn ol: ac os galwant arnaf, mi glywaf yn y fan trwy y gronglwyd yma, a mi a ddychwelaf eto, canys gwell genyf ddyfod yn ol nac ymadael, a myned ymaith. Ond eto ni cheisiodd neb ganddo ddychwelyd.

Wedi hyny efe a symudodd i ael y bryn ar gyfer y ddinas; fel pe dywedasai “Wele fi yn

awr ar y *brink*, ar yr ymyl, y cam nesaf fydd cam yn llwyr o'r golwg; ond mi a arosaf yspaid yma eto, i weled os canfyddwch fy eisiau, a galw arnaf i ddyfod yn ol: ac os gwnewch, mi ddeuaf yn ol atoch eto, canys gwell yw genyf ddyfod yn ol na myned ymaith."

Ond nis galwodd neb arno!! Bu dair blynedd a haner yn symud y tri cham hyny, er mwyn iddynt gael amser i edifarhau. Ond o'r diwedd fe ymadawodd yn llwyr, a gwae Israel yr amser pan ymadawodd y gogoniant; fe'u daliwyd gan farnedigaethau Duw. Y gwaith anhawddaf gan Dduw yw rhoddi cenedl, neu eglwys, neu deulu, neu berson unigol i fyny. Fe arfero bob moddion yn gyntaf er eu dychwelyd, ond os parheir yn gyndyn, rhoi fyny trwm fydd yn y pen draw. Colli presenoldeb yr Arglwydd yw y golled fwyaf a all gwrrd â Seion yn y byd hwn; am hyny ein gweddï fyddo am i'r gogoniant aros, gan nad beth a ymadawo, oblegyd os unwaith yr ymedy y gogoniant, dyna gysur crefydd wedi darfog ar yr un waith; ac os ymedy'r gogoniant, gallwn beidio dysgwyl gweled y gwrandawyr yn cael eu dwyn i fod yn wneuthurwyr y gair; am hyny y gogoniant a aroso yn ein plith!

Yn yr amser yr oedd y gogoniant yn ymadael o Israel, fe glywodd y prophwyd lef yn galw ar wahanol farnedigaethau yr Arglwydd i nesau, dan yr enw "swyddogion y ddinas." Y prophwyd a drodd ei olwg i edrych pa effaith yr oedd yr alwad yn gael ar ei gwrthrychau, ac fe ganfu chwech o wyr yn agosau, a phob un o honynt ag arf dynystr ganddo, ond un. Yr oedd un yn en plith heb un arf dynystr ganddo; ac y mae'r prophwyd yn ffinol iawn yn gosod i lawr nodau y gwr hwnw. Fe ddywed ei fod wedi ei wisgo â lliain, a chorn du ysgrifenydd wrth ei glun. Cafodd hwn orchymyn i fyned yn flaenaf trwy y ddinas. "Dos, (ebe yr Arglwydd wrtho,) yn flaenaf trwy y ddinas, a gosod nod ar bob un sydd yn gruddfan am anwiredd y ddinas, ac yn meddwl am fy enw i." Fel pe dywedasai, Y mae rhai yn meddwl am fy enw i; yr wyf finnau yn meddwl am danynt hwythau hefyd. Barnydd yr holl ddaear ydwyf, ac mi a wnaf farn: ni laddaf y cyfiawn gyda'r drygionus. Os yw'r byd i gael ei foddi â dwfr diluw, rhaid cael Noah a'i eiddo yn ddiogel i aroch yn flaenaf. Os yw Sodoma i gael ei llosgi gan dân, rhaid cael Lot i Soar yn gyntaf. Ac os yw Jerusalem i gael ei medi gan fy marnedigaeth, rhaid cael nód ar bob un sydd yn meddwl am fy enw i: gosod di nód arnynt. Diau ydyw nad oes neb a fedr osod nód ar bechadur

fyddo yn werth sylw gan Dduw ond Ysbryd Duw ei hun; a phan mae Ysbryd Duw yn gosod ei nód, y mae yn cerfio ei nód mor ddwfn ar y galon fel na ddichon holl rym ewinedd cythreuliaid byth ei grafu oddiyno mwy. Wedi i'r gwr a'r corn du fyned yn flaenaf trwy'r ddinas, cafodd y lleill orchymyn i fyned ar ei ol ef: "Ac wrth y lleill y dywedodd efe lle y clywais, Ewch trwy y ddinas ar ei ol ef, a tharewch, nac arbeded eich llygaid, ac na thosturiwch, lleddwch yn farw yr hen wr, y gwr ieuanc, a'r forwyn, y plant hefyd, a'r gwagedd; ond na ddeuwch yn agos at un gwr y byddo y nód arno, ac ar fy nghysegr y dechreuwch." Pa le mae y farn i ddechreu? Ar y rhai hyny sydd ag enw eu bod yn fyw, ac eto yn farw. Ar y rhai hyny sydd ganddynt rith duwioldeb, ond wedi gwadu ei grym hi. Ar berchenogion lampau, heb y gwir olew.

Fe sylwodd yr hen brophwyd arnynt yn cyflawni eu gwasanaeth; ac yr oeddynt yn tori i lawr yn ofnadwy ar y dde ac ar yr aswy. Ni a allem feddwl wrth brofiad y prophwyd, ei fod wedi canfog un neu ragor o honnynt yn nesau yn dra agos iddo ei hun: a'i fod yn ofni mai dlynod gan y farn a gawsai yntau hefyd. Ond heibio yr aethant. "A bu, a hwy yn lladd, a'm gado i'nnau." Ie, gallwn ninnau ddywedyd rhywbeth tebyg i hyn, mae yr Arglwydd wedi bod yn tori i lawr y tu deau a'r tu aswy i ni; ond wele ni hyd yma wedi ein gadael! A ydym ni wedi bod yn diolch iddo? Mae yn deilwng' o ddiolchgarwch, ac os nad ydym ni wedi dechreu hyd yma, mae'n llawn bryd i ni ddechreu gwneud hyny.

Yn y lle nesaf, fe gafodd y prophwyd olwg ar y weledigaeth ddofn a chynwysfawr, rhan o ba un yw ein testun. Canfu y prophwyd bedwar o gerubiaid, a phedair o olwynion; ond nid y peth a welodd y prophwyd yw y testyn, ond yr hyn a glywodd. "Gwedi iddo weled y cerubiaid a'r olwynion, fe glywodd lef yn galw arnynt. "Galwyd hefyd lle y clywais arnynt hwy." Ie, cymer bwyll, Ezechie, mae y weledigaeth yn ddyrus ac anhawdd ei deall, felly dywed yn amlwg ar bwy y galwyd lle y clywaist? Wel, ar yr olwynion. Pa beth oedd yr alwad? O, Olwyn! Sylwaf ar y testyn yn y drefn ganlynol:—

I. Y gwrthddrychau a ddarlunir, olwynion.

II. Undeb neu gysylltiad y gwrthddrychau â'u gilydd.

III. Rhagoriaeth un o honynt ar y lleill—er fod yr alwad yn y rhif lluosog, eto troir hi i'r rhif unigol, "O olwyn."

I. Y gwrthddrychau a ddarlunir, olwynion.

gyda'r fath nertholrwydd uwch eu penau, nes oedd yn melltenu y tân a'r brwmstan arnynt, nes eu llosgi yn lludw yn y fan. Gwelwn hon yn troi gyda'r fath gyflymdra yn yr anialwch, nes rhwygo y ddaear, i dori beddau i Corah, Dathan, ac Abiram, a'u lluoedd, a'u llyncu yn fyw i uffern. Trodd hon yn chwyrn a chyflym iawn.

Ond er cyflymed y mae y rhai hyn wedi troi, mae olwyn iachawdwriaeth wedi troi mor gyflym ag un o honynt. Wele y lleidr ar y groes, ar geulan colledigaeth, yn ymyl-myned dros y terfyn, ond daew fe yn dechreu gweddiol! O leidr! yr ydwyf wedi myned yn rhy bell: nid oes neb yn ddigon cyflym ei draed i ddyfod yna mewn pryd i'w wared a'th achub. Ond gwelaf olwyn iachawdwriaeth yn cymeryd ei thro; yr ydoedd yno yn ddigon cynar, a chododd ef o geulan uffern i ganol paradwys Dnw.

Gwelwch eto: daew Saul o Tarsus yn llythyr-was i'r cythraul, ar gefn march rhyfyg, i redeg heolydd cenfigen, yn myned i waered tua Damascus, gan feddwl ei fod yn gyflymach na neb; ond cymerodd yr olwyn ei thro ar ei ol, ac yr ydoedd yn ddigon cyflymach na Saul, daliodd ef ar ganol y ffordd. "Hi aeth dros ei wddf, bydd hi lladdodd, mae'n debyg;" na, na, hi aeth dros wddf ei *elyniaeth*, ac a laddodd hono am byth; ond hi gadwodd y gelyn yn fyw.

Mae olwyn iachawdwriaeth wedi troi'n gyflym iawn, ac yn y dyddiau diweddf hyn wedi troi yn gyflymach nag erioed, fel yr ymddengys y bydd yn fuan, trwy rym dylanwadau yr amrywiol foddion moesol a ddefnyddia, wedi sugno yr holl fyd yn gyfan i'w gafaelion ei hun: a'm henaid a waedda, Llwydd iddi.

(I'w gorphen yn y nesaf.)

Amrwniaethol.

LLYTHYR AT FRAWD YN NGHYMRU,
ODDIWRTH EI CHWAER.

Pittston, Luzerne Co., Pa., Medi 18, 1862.

ANWYL FRAWD CHARLES.—Derbyniais dy lythyr caredig, a da oedd genyf ddeall dy fod yn iach a chysurus. Yr wyt yn erfyn arnaf anfon ychydig hanes o fy mhrofiad eto. Ni ddywedaist pa un ai fy mhrofiad crefyddol, neu naturiol, ond y mae y fath gyaylltiad agos rhwng y ddau, fel y mae yn anhawdd eu cadw ar wahan. Dyna yw gogoniant crefydd, ei bod yn ymgymysgu a holl ddyledswyddau, cysuron a thrallodau bywyd, fel y siwgr yn y tē, er yn anweledig, eto yn melyn pob diferyn. Y mae yn anhawdd gwybod pa le i ddechreu. Y mae pethau amgylchiadol crefydd a masnach mor gyfnewidiol—ond am yr elfenau

hyn sydd yn cyfansoddi fy nghysur crefyddol, y maent yn aros yr un. Dyna yw canolbwynt fy holl fwyniant yn y byd, yw gallu dywedyd, "Yr Arglwydd yw fy rhan i, medd fy enaid." Anwyl frawd, byddaf yn meddwl pe cawn ond y ffrainc o'th weled eto, a chael ymddyddan â thi wyneb yn wyneb, y caem wledd ysbrydol o'r iawn ryw wrth adrodd ein profiad yn ei gyaylltiad a llawer o bethau sydd wedi dygwedyd i ni yn nhaith yr anial hyd yma. Yr wyf yn teimlo yn aml nad allaf farw yn foddlon cyn dy weled—a phe cawn ond hyn, teimlo yr wyf y gallwn ddywedyd fel Jacob, "Digon yw."

Yr wyf yn awr wrth esgyn bryn myfyrdod, a thafu fy ngolwg yn ol at ddyddiau fy ieuencdyd, mor ddyglaer a chymhellol oedd y dyfodol yn ymddangos i mi y pryd hyn—gadewais fy holl gyaylltiadau teuluiaidd a thoraia yr holl rwymanau tyner hyn oedd cymdeithas y rhinweddol a'r da wedi ei gyfrododdu am danaf, a mentrais dros donau gwyllt y môr, a glaniais y ddiogel yn y byd gorllewiol yn y flwyddyn 1832, yr hon sydd flwyddyn bythgofiadwy i mi. Yr oeddwn yn teimlo yn gysurus, o herwydd fod fy mrawd gyda fi, ond cyn pen dwy flynedd ti drosist dy wyneb yn ol tua bryniau Cymru, a diflanodd fy holl obaith am gysur oddiwrth dy gyfeillach di, ar unwaith. Er fod yr Arglwydd wedi parhau yr un tuag ataf yn ngweinyddiadau ei ras—eto cymerodd fi yn ei Ragluniaeth a dysgodd i mi lawer o wersi celyd, na feddyliais i erioed y buasai raid i mi fyned i ysgol adfyd a'u dysgu trwy *brofiad* fy hun. Yr wyf heddiw er hyuy yn teimlo mai cariad a doethineb oedd yn cyfarwyddo, er fy mod wedi gwingo llawer y pryd hyn.

Yn fuan ar ol i ti fy ngadael, cefais brofedigaeth lem trwy i fy anwyl fachgen Benjamin fyned dan y *Cars* a cholli ei goes, a phrin y diangodd gyda ei fywyd—ond teimlais yn yr amgylchiad poenus hwn fod yr Arglwydd yn dirion, a'i fod Ef yn amddiffynfa ac yn gysur yn nydd trallod.

Tra yr oedd hwn eto yn llefaru, daeth cenad arall, sef cystudd—a tharawodd fy anwyl ferch Margaret â dolor trwm, yr hwn ni liniarodd nes tori llinyn arian bywyd. Cymerodd fy nefol Dad hi ato ei hun. Y rheswm oedd ganddo nis gwn yn awr, eithr caf "wybod ar ol hyn." Gallaf yn awr ddywedyd, "Yr Arglwydd o roddodd, a'r Arglwydd a gymerodd ymaith, bendigedig fyddo enw yr Arglwydd;" ond ni ellais y pryd hyn—yr wyf wedi bod yn yr ysgol yn hir er hyuy, ac wedi dysgu llawer gwers galed.

Gyda golwg ar fy amgylchiadau tymorol—y mae fy meddwl yn dawel mewn perthynas i hyn—oblegyd yr wyf yn sicr y bydd i fy nhad nefol ofalu am dauaf. Y mae yr hwn sydd yn porthi'r gigfran, yn gwisgo'r lili, ac yn agor ei law fawr yn feunyddiol gan ddiwallu pob peth byw, yn ddigon cyfoethog a flyddlon i afalu am danaf hyd ddiwedd y daith, yr hon sydd yn awr yn prysur dynu at ei therfyn. Pwnc mawr fy mywyd yw gwneud ei ewyllys Ef yn mha esefyllfa bynag y

byddaf—a chredu yr wyf y caf wedi gorphen yma fywnhau dros byth yr orphwysfa sydd eto yn ol i bobl Dduw.

Y mae fy enw eto yn mhlith y "plant"—yoo y mae fy nghanon, a phan y bydd Iesu yn gwneud ei hun yn amlwg i ni, bydd fy nghanon yn llanu o lawenydd—ac O, fy mrawd, os yw hi mor dda yn awr.

"Beth am yr awr cawn fynud i'r môr?"

"Tu yma'r afon os mor dda
Yw'r ffrwyth ar Iesu gawn,
Yr ochr draw fe fydd yn well,
Yn well o lawer iawn."

Bendigedig! y mae gobaith y caflawio yn fwy na choncwerwr yn nhy fy Nhaid, ac y caf dreulio tragwyddoldeb yn nghwmpwini goreuen y byd mocoel—llawer o bonynt wyt yn adnabod yn dda—ac y caf roddi fy mherl yn ughoron gyfryngol Iesu, llon gyfarb yr hen batriarchiaid, prophwydi a'r holl saint a fu—yn peri i mi ganu yn aml yu y nos. Wedi cyrhaedd adref i Gaersalem newydd, dinas heddi, dringaf—ond efallai y gallaf y pryd hynny *chedfan*—i gopa y mynydd uchaf, er mwyn i mi gael gweled holl daith droellog yr anial i gyd.

"Pryd hynny bydd holl droian yr yrfaf,
Yn felo yn llaw fy mryd,
Caf edrych ar stormydd ac ofnan,
Ar angau dychrynnydd a'r bedd,
A minau'n ddiangol o'u cyrhaedd,
Yn nosio mewn cariad a bedd."

Oerwn dy weled i siarad tipyn am drefn yr iachawdwriaeth, ei haddaerwydd a'i gogoniant, ac am y pleser wyf yn gael yn ugwaith a gwamaeth yr Arglwydd, a chyfeillach y frawdoliaeth grefyddol. Yr wyf yn teimlo fod fy ugwaith bron ar ben. O am fod yn barod erbyn daw yr alwad am danaf i ymadael.

Gyda golwg arnom fel teulu, yr wyf wedi "daifod magu" fy mhlaut. Ymdrechais eu magu yn eiddysg ac athrawiaeth yr Arglwydd—a rhoddi eiamplau da o'u blaen.

Yr wyf fi a'm priod yn cael iechyd da. Y mae Benjamin wedi priodi * *. Y mae Jennet yn yr ysgol yn Scranton; cadw ysgol yw ei gwaith hi. Cadwodd ysgol yr haf diwedddaf, ac yn ystod yr amser hwnw, bu yn ymdrechgar i gaiglu ychydig arian er perffectio ei hun at y gorchwyl. Y mae Evan ein mab yn iach—ese yw'r ieuengaf.

Fy anwyl frawd, rhaid terynnu yn awr. Y mae fy mbrïod a minau yn uuo yn ein cofon caredig atoch oll. Dy chwaer,

HANNAH EVANS.

DANIEL EVANS, Ysgrifenydd.

ANFARWOLDEB YR ENAID.

Ar ol profi yr athrawiaeth bwysig uchod, yn Nghymanfa yr Annibyuwyr, terynuai ein cyfaill ieuanc talentog, Iorwerth Gallestr, Pittston, Pa., ei bregeth yn yr iaith beddegol, drychfeddyliau grymns, a'r geiriau priodol ac effeithiol a gaulyd:

Tybed mai chwedl dwyllodrus yw hyn oll? Na! y mae yn ffaith—yn sicrwydd. Y mae yn

dyfod adref atat, ac yn appello at serchiadau dyfnaf a mwyaf cysegredig dy natur.

Ai chwedl yw hyn oll? A wyf i gredu fod meibion a merched goreu y ddaear—gemau creadigaeth Duw—y ser dysgleiriaf yn ffurfafen fuesol ein byd ni—i syrthio i ddystawrwydd mor gynted ag y gadawa anadl bywyd naturiol y corff!—fod llen ddu, dywyll, distawrwydd anorphenol i'w thafu drostynt!—fod gwefusau hyawdledd i fod yn fud droe byth yn nghanol tywyllwch a distawrwydd y bedd?

Pan yn edrych o fy neutu ar brydferthion y ddaear, ac yn edrych i syny i'r nesoedd serenog—myfyrio ar gysondeb, rheoleiddiwch a threfn y bodau netol—meddwl eu bod yn rhy luosog i angel allu eu rhoi—meddwl fod bydoedd a chyfundraethau yn troi mewn anigrwydd anamgyffredadwy bell—rhy bell i adenydd un angel allu ei gario atynt! a thra y bydd y ddaear yn lleihau danaf, nes myned fel piasel o dan fy ubraed, a fy ybryd yn cael ei orleuwi a'i orthrechru gau addurniant yr olygfa, yn nghyd â'r dwyfoldeb a'u cynlluniodd ac a'u dygodd i fod—clywaf lais o fy mewn yn dywedyd fod egwyddor ynof fydd byw ar ol i'r holl sylweddau materol hyn gael eu dryllio—y caff fy *windio* i syny nes cael fy ngosod ar yr un platform, ie, yn gydatad â'r bodau deallol uwchaf sydd gan Dduw yn ei gread.

Tybed mai twyll celwyddog yw hyn oll, wedi cael ei anfon i genedlu gobethion gau yn fy mynwes—er fy swyno rhagof trwy ganol corsydd lleidiog a llwybrau dreiniog yr anialwch, tuag ystafelloedd oer difodiaeth? Na, na! byth ni chredwn hyn tra bydd y datguddiad hwn yn ein gafael—tra bydd profion anfarwoldeb yn pelydru mor ddysglaer ar bob tudalen o hono! mor wir a hynny y bydd i mi edrych yn mlaen am anfarwoldeb tu draw i donau ymchwyddedig yr Iorddonen, ar fryniau bythol wyrdd Caersalem Newydd.

Pan yn rhoddi gweddillion marwol cyfaill hof, neu berthynas agos yn y bedd y mae gwybod fod yr enaid yn bodoli tu draw i afon Angeu—yn blodeuo mewn ieuentyd anwywedig yn y nesoedd—yn un o gysuron anwyfaf yr enaid, ac yn eia llaw a boddolurwydd dirwgnach.

Diolch i Dduw am ddyegu im' fod seiliau teml Anfarwoldeb yn ddwsn yn fy natur: ac yn ngoleuni yr Efyngyl yr ydym yn gweled fod ei thyrâu uchel yn treiddio trwy y pen, nes yr y'm yn eu colli yn nghanol prydferthion y byd angylaidd.

Dyma deml sydd wedi ei hadeiladu â defnyddiau nas gellir eu dinystrio—sydd yn cael ei dal i syny a cholofnau auraudd gwirionedd tragwyddoll!

O! fy enaid, cofia yr wyt wedi dy *lincio* a Duw, ac â phob deall trwy'r gread, mewn modd nad ellir dy wahanu byth.

Er marw, ti a fyddi byw drachefn.—*Seren Orllewinol*.

Dylid ystyried cymeriad yr hwn sydd yn ein caumol cyn gosod pwys ar ei ganmoliaeth.

HANES EGLWYS CAPEL HELYG.

PENNOD VI.

Yn cynwys hanes yr Eglwys am bedwar deg a chwech o flwyddau.; sef, o'i hymadawriad ag Eglwys Pwllheli, yn y flwyddyn 1816, hyd y flwyddyn 1862.

Y mae pob lle i greu fod yr undeb a fodol ai rhwng eglwys Capel Helyg ag eglwys Pwllheli, am dros gant a chwe' deg o flwyddau, wedi bod yn llawer iawn o fendith a chymhorth iddi i ddal ei ffordd yn wyneb y rhwystrau mawrion a'i cyfarfyddodd; ac yn llawer o help iddi i gael, a chynnal, moddion gras trwy y blynyddau. Ond erbyn hyn yr oedd yn barod i ddweyd, fel Paul, "*Yr hyn oedd elw i mi a gyfrifais i yn golled.*" Canys fel yr oedd yr achos yn Mhwlheli yn cynyddu, a'r gofal am dano yn ychwanegu, i'r graddau hyny yr oedd yr achos yn Nghapel Helyg yn cael ei esgeuluso. Dywedai y Parch. E. Davies, "Fod yr achos yn Nghapel Helyg wedi cael cam mawr am lawer o flynyddau, o herwydd ei gysylltiad â Phwllheli, am ei fod yn cael ei adael yn amddifad iawn o foddion gras."

Tua'r fl. 1796, dechreuwyd pregethu yn Rhoslan, gan y Parch. J. Griffith, Caernarfon. Adeiladwyd Capel yno yn y fl. 1808, a ffurfiwyd yno eglwys Gristionogol. Fel yr oedd rhai o aelodau Capel Helyg yn nes i Rhoslan, ymunasant â'r eglwys yno; felly, rhwng pob peth, tynwyd rhifedi yr aelodau yn Nghapel Helyg i lawr i bedwararddeg, fel y crybwyllwyd yn y bennod o'r blaen. Gan fod "*coffudwriaeth y cyflawn yn fendigedig,*" rhoddwn enwan y ffyddloniaid hyn y fuont yn cadw y tŷ yn y nos. David Jones, Brynlllefrith; Catharine Prichard, Cae'rtyddyn; Francis ac Elen Evans, Gwernallt; Catherine Jones, Tynewydd; Richard a Sidney Jones, Llanechaerau; Wm. Jones, Brynlllefrithmawr; Wm. a Catherine Dafydd, Glanygors; Anne Roberts, Tycoes; Owen Morris, Sarnycorddi; a Wm. a Mary Thomas, Tan'rallt. Yr oedd pedwar o'r rhai hyn dros bedwar ugain mlwydd oed, ac un wedi colli ei olwg; ac nid oedd ond dau o honynt yn gymhwys i weddio yn gyhoeddus mewn cynulleidfa, sef David Jones, Brynlllefrithbach; ac Owen Morris, Sarnycorddi. Er eu tynu i lawr i'r amgylchiadau isel a digalon hyn, diolch i Dduw, yr ydoedd ysbyrd byw yddynt. Nid ymfoddionent i'r achos goreu farw dan eu dwylaw; ond penderfynasant y mynent gael rhyw drefn i gael moddion gras yn fwy rheolaidd yn eu plith. Er i'w penderfyniad dynu gwg eu gweinidog am dro, eto, ar ol hyny, daeth i welod rhesymoldeb eu penderfyniad, ac yn eithaf boddlaw'n iddo.

Tua mis Gorphenaf, 1815, daeth Mr. Edward Davies, gwr ieuanc o Lanrhaiadrynmochnant, swydd Ddinbych, i gadwysgol ac i bregethu i Rhoslan. Dymunodd yr ychydig gyfeillion oedd yn Nghapel Helyg arno roddi pregeth iddynt bob Sabboth, a chydsyniodd yntau â'u cais. Pregethai yn Rhoslan a Chapel Helyg unwaith bob Sabboth, ac yn Chwillog a Pentre'r felin bob yn ail Sabboth. Yn mhen yspaid, cydunodd y cyfeillion yn Rhoslan a Chapel Helyg i roddi galwad iddo i gymeryd eu gofal fel gweinidog. Ar ol cydymgyngori a chael cydsyniad ac anogaeth cyfarfod o weinidogion a gynaliwyd yn Mhwlheli, cydsyniodd â'r alwad. Neillduwyd ef i waith y weinidogaeth yn Rhoslan, Medi 26, 1816. Hwn oedd y gweinidog cyntaf fu yn trigianu yn Eifionydd yn mhlith yn Annibynwyr.

Ar ol hyn daeth Mr. E. Davies i letya i Gae'rtyddyn, yn ardal Capel Helyg, lle y cafodd gynaliaeth gysurus ac ymgeledd dda am ychydig iawn o gydnabyddiaeth, tra y bu yn aros yn yr ardal. Yr oedd hen deulu Cae'rtyddyn yn rhai dysglar fel crefyddwyr, ac yn hynod o haelionus at achos y Gwardedwr.

Yr oedd Mr. E. Davies yn ddyn ieuanc siriol, a hynod o ffrath, ac yn bregethwr da ac adeiladol; eto, ychydig iawn o lwyddiant a fu ar ei weinidogaeth am y pedair blynedd cyntaf y bu yma; ond yr ydym yn cael lle i greu fod yr ychydig a berthynent i'r eglwys, y pryd hwnw, yn bur ffyddlon ac ymdrechgar. Dywedai Mr. D. am O. Morris, Sarnycorddi—yr hwn oedd anllythrenog, ac wedi colli ei olwg,—ei fod yn hynod o ffyddlon ac ymdrechgar, ac mai anaml y byddai yn absenol o'r moddion; ac y byddai bob amser yn ei weddïau yn cofio y gweinidog gyda thaerineb mawr.

Yn y fl. 1821, pan oedd Mr. D. wedi bod ar daith oddicartref, ar ei ddychweliad clywai fod Owen Morris wedi ei gladdu yn mynwent Penlan, Pwllheli, y diwrnod hwnw. Tarawodd y newydd ef â'r fath syndod trist, nes iddo ofyn yn alarus, "Pwy a weddia troswyf bellach?" Yr oedd Mr. J. Thomas, Glynarthen, sir Aberteifi, wedi ei gyhoeddi i bregethu yn Nghapel Helyg y noson hono. Dywedai Mr. Davies, "Os buom yn myned i'r oedfa tan weddio erioed, yr oeddyn yn myned y tro hwnw." Pregethai Mr. Thomas oddiar Heb. 4: 2. Darluniai yn effeithiol y gwrandawwyr yr oedd y gair yn anfuiddiol iddynt; a chyn diwedd yr oedfa, yr oedd llawer wedi eu dwysbigio, ac yn gwaeddi allan, "Pa beth a wnawn fel y byddom cadwedig?" Torodd diwygiad allan y noson hono, yr hwn a aeth yn mlaen yn rymus iawn, ac ychwanegwyd

oddeutu deg ar hugain at nifer yr eglwys; llawer o ba rai fu, ac sydd eto, yn addurn i grefydd. Ond y mae rhyw nifer, fel y bydd yn mhob amgylchiad cyffelyb, wedi enill y cymeriad du a pheryglus o fod yn wrthgilywyr. Wrth roddi hanes y diwygiad hwn, dywedai Mr. Davies, "Teimlasom gryn helbul o herwydd ymddygiadan rhai a gymerent arnynt fod yn gyfeillion, ac yn ewyllysyr da; ond nid oeddynt felly ond mewn ymddangosiad yn unig. Gwelsom rai o honynt yn dyfod i Capel Helyg i amcanu hudo (y rhai y tybient fod rhyw beth ar eu meddyliau mewn perthynas i fater eu heneidiau) ymaith at eu plaid hwy. Yr oedd hyn yn hen arferiad yn nghymydog-aeth Capel Helyg; a diangodd ar rai o honynt ddywedyd, pe gallasant gael Catherine Prichard, Cae'rtyddyn, atynt, y darfyddai wedi hyny am achos yr ymneillduwyr yn y Capel. Ond nid llawer oedd o berygl am y chwaer hono. Bu hi a'i phriod yn achles ac yn nodd-ed mawr i grefydd hyd eu marwolaeth, heb un tal na gwobr oddiwrth ddynion; ond cawsant dawelwch cydwybod eu bod wedi gwneud eu dyledswyddau."

Er mwyn rhai sydd yn teimlo dyddordeb yn hanes eglwys Capel Helyg, rhoddwn enwau y rhai a ychwanegwyd ati yn y diwygiad hwn:—Joseph Jones, Nythgolomen; Griffith a Margaret Humphreys, Capel Helyg; William Griffith, Capel Helyg; Mary Griffith, Capel Helyg; Thomas Jones, Penygongl; Owen Prichard, Caenewydd; John Williams Caedu; Catherine Williams, Caedu; Ellis Roberts, Ynyslechi; Lowry Watkins, Tyddynmawr; Jane Hughes, Ty'nllwyn; Mary Jones, Pencood; Elizabeth Hughes, Ty'nllwyn; Humphrey Hughes, Ty'nllwyn; Jane Williams, Tyddynmabdu; Robert Griffith, Ty'nrhos; Jane Evans, Cae'rtyddyn; Catherine Williams, Tan'rallt; Margaret Roberts, Cae'rmaib; Catherine Owen, Tynewydd; Elizabeth Ellis, Bedyeithin; Elen Jones, Bryncaled; Richard Griffith, Coedcae-bachisaf; Ann Williams, Carnedd; Elizabeth Morris, Ty'nyweirglodd; Catherine Owen, Bedydmawr; Ann Jones, Brynlefrith; Gynnor Jones, Ty'nyffordd; a Jane Williams, Gwagynoe.

Yn fuan ar ol y diwygiad hwn, sef ar y 20fed o Ebrill, 1822, ymadawodd Mr. Davies i gyn-eryd gofal gweinidogaethol eglwysi Penystryd a Maentwrog. Cyn ei ymadawiad, yr oedd Mr. Davies wedi penderfynu, ac wedi dechreu paratoi at, adeiladu capel Sardis, i fod mewn cysylltiad â Chapel Helyg; yr hwn a adeiladwyd y flwyddyn hono, ac a fu mewn cysylltiad gweinidogaethol â Chapel Helyg am bum mlynedd ar hugain.

Ar ol ymadawiad Mr. Davies, rhoddodd eglwys Capel Helyg, mewn cysylltiad ag eglwys Rhoslan, alwad i Mr. Evan Rowlands, gwr o gynydogaeth Dinasmawddwy, yr hwn oedd y pryd hwnw yn fyfyrwr yn athrofa Neuaddlwyd, i fod yn weinidog iddynt. Urddwyd ef Ebrill 8, 1824. Yr oedd Mr. Rowlands yn ddyn difrifol a chrefyddol iawn, ac yn bregethwr athrawiaethol a manwl; ond eto, nid oedd yn gallu bod yn feistr y gynulleidfa, na chael gafael ac argraff ar y gwrandawwyr. Y mae yn wir fod cyflwr yr eglwys ar y pryd yn rwystr mawr iddo gyrhaedd hyny, canys yr oedd llanw y diwygiad wedi cilio, a'r trai yn isel iawn,—yr eglwys yn ddiffwrth mewn crefydd, ac yn ddisel dros ei gweinidog. Dywedir iddynt fynydd unwaith i gyd i Chwillog i wrando ar bregethwr dyeithr, pryd yr oedd eu gweinidog i fod i bregethu yn Nghapel Helyg. Gan ei fod yn ddyn lled isel ei feddwl, yr oedd gweled ei eglwys a'i gynulleidfa yn ei adael, pan ydoedd ef yn dyfod at y capel i feddwl pregethu iddynt, yn lladd ei ysbryd i'r fath raddau, fel na chododd ei galon mwy tra y bu yn aros yma. Onid ydyw ymddygiad fel hyn, mewn efaith, "yn lladd y prophwydi, ac yn llabyddio y rhai a ddanfouir atat?" Ar ol gweinidogaethu yma am oddeutu pum mlynedd, ymadawodd i Bontypool, yn swydd Fynwy.

Ar ol hyny, rhoddodd eglwys Capel Helyg, mewn cysylltiad ag eglwysi Sardis a Bethlehem, Llanauelhaiarn, alwad i Mr. David Price, gwr ieuanc o gynydogaeth Llanberis, yr hwn a ddaeth yma tua Chalanmai, 1829. Urddwyd ef ar y 30ain o Hydref, yn y flwyddyn hono. Yr ydoedd Mr. Price yn bregethwr da, ac yn feddianol ar ddawn poblogaidd ac euilgar. Yn ystod ei arosiad yma, tynodd lawer mwy o wrandawwyr i Capel Helyg, a chododd yr achos i fwy o sylw y byd nac ydoedd cyn hyny. Digynnydd iawn fu yr eglwys yn ystod ei weinidogaeth ef, a gweinidogaeth ei ragflaenydd. Dywedir na dderbyniwyd dim ond dau i'r eglwys yn nghorff yr un mlynedd ar ddeg cyntaf ar ol y diwygiad a fu yn y fl. 1821, a bod un o'r ddau hyny wedi gwrthgilio. Ar ol gweinidogaethu yma am o gylech blwyddyn a hauer, symudodd Mr. Price i Benybontfawr, yn swydd Drefaldwyn.

Y nesaf a ddaeth i weinidogaethu i Capel Helyg ydoedd Mr. James Jones, gwr genedigol o blwyf Llandysul, swydd Aberteifi, aelod o hen eglwys Horeb yn y plwyf hwnw. Dechreuodd bregethu yn y fl. 1827, pan yn 28ain oed. Bu rhwng tair a phedair blynedd yn athrofa Neuaddlwyd. Dechreuodd lafurio yn Nghapel Helyg, Sardis, a Chwillog ar y 19eg o

Hydref, 1881; ac urddwyd ef i gyflawn waith y weinidogaeth ar y 4ydd o Hydref yn y fl. ganlynol.

Erbyn hyn, yr oedd deng mlynedd o anaf oer a digynydd wedi effeithio llawer er lleihau yr ychydig enwau oedd yn eglwys Capel Helyg; a rhwng marwolaethau, symudiadau, a gwrthgiliadau, nid oedd rhif yr aelodau ond tri ar hugain pan ddaeth Mr. Jones yma. Ond er mwyn chwareu teg iddi, dylem grybwyll ei bod wedi magu eglwys yn Sardis, yn cynwys pedwararddeg o aelodan; ac eglwys yn Chwilog, yn cynwys pedwar o aelodau.

Yr oedd Mr. Jones yn bregethwr cymeradwy; ac er nad oedd yn meddu ar lawer o'r hyn a elwir yn ddawn poblogaidd, eto yr oedd yn bregethwr difrifol a gataelgar. Yr ydoedd ei fywyd yn ddargyhoedd a chrefyddol, ac mewn dysgyblaeth yr oedd yn fanwl a llym.

Yr oedd gweinidogaeth Mr. Jones, ar y cyfan, yn fwy llwyddiannus na'r un a fu o'i blaen yn Nghapel Helyg. Torodd diwygiad allan yn mhén chwe' mis ar ol ei ddyfodiad yma; ac yn mhén y chwe' mis arall, yr oedd rhifedi yr aelodau wedi dyblu. Yr oedd Robt. Jones, Cae'rmaih, yn un o'r dychweledigion cyntaf yn y diwygiad hwn. Derbyniwyd ef yn aelod yn mis Mawrth, 1832. Gan ei fod yn rhagori mewn dawn a gwybodaeth ar ei gydaelodau, codwyd ef yn bregethwr cynorthwyol yn mis Mehefin, 1836. Y mae yn dal mewn cymeradwyaeth yn yr eglwys hyd heddyw, a bydd yn pregethu iddi am un Sabboth yn mhob mis er's blynyddau; a bydd yn cael ei alw yn aml i bregethu gan eglwysi cylchynol. Un arall a ddaeth i gyhoedduswydd, a adferwyd yn y diwygiad hwn, ydoedd Thomas Jones, Penygongl, yr hwn a godwyd wedi hyn i bregethu yn eglwys Pantglas. Y mae yn bresenol wedi ymfudo i America, lle y mae yn bregethwr cymeradwy. Yn y diwygiad hwn hefyd y derbyniwyd Humphrey Thomas ac Owen Roberts, dau o ddiaconiaid Penygroes, Llanllyfni.

Er i'r diwygiad fyned heibio, ni lwyradawodd Duw ei "Seion" yn Nghapel Helyg "heb neb yn ei cheisio; oblegid yn ystod y saith mlynedd nesaf, cawn fod deuddeg wedi troi eu hwynebau iddi, a chael derbyniad ganddi. Ond yn y blynyddoedd 1839 a 1840, cawsom gyflawniad o'r addewid hono, "Mi a ymwelaf â chi drachefn, a'ch calon a lawenycha." O flaen y diwygiad hwn, yr oedd rhyw afael neillduol gan yr eglwys mewn gweddi, yn enwedig yn y cyfarfodydd gweddi a gynelid am chwech o'r gloch fore Sabboth, yn y capel neu yn nhai y gymydogiaeth, lle byddai galwad

yn aml am danynt. Effeithiodd darlleniad o "*Darlithiau Finney ar Adfywiadau Crefyddol*," dan fendith Duw, lawer er cynyrru ysbryd gweddi yn yr eglwys y pryd hwn. Cawsom ymweliad grymus iawn; ac yn ystod y ddwy flynedd a nodwyd, derbyniwyd pum' deg a dau o aelodau, yr hyn oedd yn nifer lled fawr mewn cymydogiaeth mor fechan, ac mor deneu ei thrigolion ag ydyw ardal Capel Helyg. Ffrwythau mwyaf cyhoeddus y diwygiad hwn ydynt R. Hughes, (*Robyn Wyn*,) Bangor; David Jones, Brynillefrith, ein gweinidog presenol; a'r diweddar Watkin Williams, Ty'nllan, yr hwn a ddewiswyd yn flaenor gyda'r Methodistiaid Calfinaidd yn *Four Crosses*. Yn y flwyddyn nesaf, sef 1841, derbyniwyd John Jones, Brynealedbach, yr hwn sydd yn bresenol yn ddiakon yn eglwys Beddgelert; Francis Evans, Llyfrwerthdydd, Pwllheli, gyda phump o rai eraill llai cyhoeddus. Ychydig o gynnydd a fu wedi hyn ar yr eglwys tra bu Mr. Jones yma; ond derbyniodd o gwbl yn ystod ei weinidogaeth ryw gymaint dros gant o aelodau.

Y mae ochr arall i'r ddalen—nid geni, magu, a lluosogi sydd yma o hyd. Y mae yn yr ardal hon, fel pob ardal arall, farw naturiol a marw crefyddol, sef gwrthgiliadau ac ymfudiadau. Y mae llawer mwy o'r olaf wedi gymeryd lle yn yr ardal hon nac o'r rhai blaenaf. Y mae yr ardal hon, o ran ei sefyllfa ddaearyddol, yn y canol rhwng gwlad Lleyn a chwarelau Arfon a Ffestiniog, ac felly mae llif ymfudiadaeth yn myned trwyddi. Y mae llafurwyr yr ardal oedd hyn yn symud yn mlaen at y gweithfeydd, lle y mae mwy o alwad a gwell cyflogau; a rhai o Leyn yn dyfod i lenwi eu lle, a'r rhai hyn drachefn yn symud ymaith yn fuan. Felly, rhwng y naill beth a'r llall, lleihawyd nifer aelodau yr eglwys, fel nad oeddynt ond chwe' deg a dau pan ymadawodd Mr. Jones.

Tua'r amser yma, bu dadl rhwng rhai o weinidogion y sir A'u gilydd, ac effeithiodd y pla dinystriol hwnw ar eglwys Capel Helyg, fel yr aeth yr aelodau mor bell oddiwrth eu gilydd wrthi ddaedlu pa ochr oedd yn iawn, nes ymrannu dros ychydig amser; ond daethant at eu gilydd yn lled fuan. Mewn amgylchiadau fel hyn, pan elo pleidiau i eithafion—a phob plaid, meddynt, yn sefyll dros egwyddorion, gresyn na ymdrechent i gadw eu cymeriad crefyddol i fyny o flaen pob peth; oblegid y mae pob peth a elwir yn egwyddor genym yn rhy ddrud, os rhaid i ni golli ein cymeriad crefyddol wrth ei henill. Mewn llawer ymrâfael, y mae yn anhawdd dywedyd pwy a ddylai blygu; ond y mae yn wirionedd profad

wy, mai y mwyaſ crefyddol a deimla ddwysaf, a blyga gyntaf, ac a wna fwyaf o aberth er mwyn heddwch yr eglwys, a gogoniant crefydd Mab Duw.

Pan ddaeth Mr. Jones yma i weinidogaethu, yr oedd dyled y capel yn bum' deg a dwy o bunnoedd, a deg swllt, yr hyn a gasglwyd gan yr eglwys a'r gwrandawyr yn amser casgliad cyffredinol yr Undeb Oynulleidfaol, fel y di-ddyledwyd y capel. Gan fod yr hen gapel wedi myned yn rhy fychan ac anghyfleus, ailadeiladwyd ef yn helaethach yn y flwyddyn 1834. Trwy hyn, 'aeth yr eglwys i ddyled newydd o'gant, wyth deg a chwech o bunnau. Tuag at dalu y swm yna, casglwyd, ar wahanol amserau, yn ystod gweinidogaeth Mr. Jones, y swm o bum' punt ar hugain, deg swllt a chwech einiog.

Peth arall teilwng i'w goffân a sefydlwyd yn amser Mr. Jones, yw cymdeithas "*Y Lyfr-gell*," er cael llyfrau i'w benthyca i'w haelodau. Credwn fod y gymdeithas hon wedi gwneud lles dirfawr yn yr ardal y pryd hwnw, a bod ei hol ar lawer o'r aelodau hyd heddyw. Y mae yn ddrwg genym orfod dywedyd fod y gymdeithas ddaionus hono wedi ymchwalu er's talu, a'i llyfrau yn wasgaredig a cholledig. Credwn, beth bynnag a wnelo Ysgol Sabbothol Capel Helyg, y bydd bwlch yn ei chaerau hyd oni adnewyddir y gymdeithas hon i'w bri a'i gogoniant cyntefig.

Ymadawodd Mr. Jones yn mis Mehefin, 1845, i'r Abermaw, swydd Feirion, ar ol gweinidogaethu yn Nghapel Helyg am dair blynedd ar ddeg a haner.

Ar ol hyn, bu eglwys Capel Helyg am dair blynedd heb un gweinidog sefydlog. Yn y cyfwng hwn, cafodd ei ohynorthwyo gan Mri. William Lloyd, yr hwn aydd yn bresenol yn weinidog yn y Wern; a R. W. Roberts, yr hwn aydd yn awr yn gweinidogaethu yn Clarach: Rowland Hughes, Rhoslan; a Robert Jones, Ty'nyfron. Cafodd hefyd lawer o wasanaeth y gweinidogion cymydogaeithol. Yn ystod y cyfnod hwn, sef yn y flwyddyn 1846, yr ymunodd eglwys Abererch â gweinidogaeth Capel Helyg; ac yn y flwyddyn ganlynol yr ymadawodd Sardis â hi. Cyfnewidiwyd a llehawyd llawer ar yr eglwys yn ystod y tair blynedd hyn. Ymadawodd deunaw o aelodau o'r ardal, ac ymunasant ag eglwysi eraill; ond ni ddaeth ond pump yma o eglwysi eraill i lenwi eu lle. Derbyniwyd pump o'r newydd; ond trwm yw dywedyd, fod pedwar eraill wedi gwrthgilio ar gyfer y rhai hyn.

Yn ngwanwyn y flwyddyn 1848, prynwyd

y capel yn etifeddiaeth i'r eglwys dros byth, am ugain punt, a phum' pant am y gweithred-oedd. Er cael arian i dalu am dano, gwnaed eymar fod tē ar ddydd Llun y Pasg, yn yr hwn y derbyniwyd tri deg a phump o bunnoedd, pedwar swllt, a chwe' cheiniog. Felly yr oedd genym, wedi talu am y capel, dros naw punt i'w tynu o'r hen ddyled.

Tua'r amser yma, rhoddodd eglwys Capel Helyg mewn cysylltiad ag eglwys Chwillog ac Aberech, alwad i'r Parch. T. Griffith, Pentrefoelas, yr hwn a ddechreuodd ar ei weinidogaeth yr 21ain o Fai, 1848. Yr oedd Mr. Griffith yn bregethwr rhagorol, ac mor gyflawn yn y *pulpud* nes sicrhau gwrandawriad y gynulleidfa.

Bu tymor ei weinidogaeth yma yn bur lwyddiannus, a'r eglwys yn effro a gweithgar. Talwyd un bunt ar ddeg o ddyled y capel, a thair punt am ei gofrestru i weinyddu priodasau ynddo, yn ystod y tair blynedd y bu yma yn gweinidogaethu. Nifer aelodau yr eglwys pan ddaeth efe yma ydoedd haner cant, ac ar ei ymadawiad yr oeddynt yn saith deg a dau. Aeth yr eglwys drwy y cyfnewidiadau canlynol:—ymadawodd dau ar hugain o'r aelodau i eglwysi eraill, gwrthgilioedd un, diarddelwyd saith, a bu farw un. Derbyniwyd o aelodau—pedwar ar ddeg o eglwysi eraill, tri deg a dau o'r newydd, ac adferwyd saith o wrthgilwyr.

Ar ol ymadawad Mr. Griffith, bu eglwys Capel Helyg heb weinidogaeth sefydlog am ddwy flynedd; ond cafodd yr areithfa ei chyflenwi â gwahanol ddoniau gweiddogion dweithr yn lled gyson. Eto, tymor lled farwaidd a dirywiedig ydoedd hwn ar grefydd, canys torwyd pedwar o'r aelodau allan, a gwrthgilioedd pedwar eraill; bu farw un, ac ymadawodd unarbymtheg i eglwysi eraill. Yn nghyfer hyn, ni dderbyniwyd ond tri o eglwysi eraill, un o'r newydd, a phedwar gwrthgiliwr adferedig. Yn mherthynas i ddyled y capel fe weithiodd yr eglwys yn effro y ddwy flynedd hyn, canys talwyd o'r ddyled dri deg ac un o bunnoedd, a deg swllt.

Yn mis Mawrth, 1858, rhoddwyd galwad i'r Parch. Hugh Hughes (*Tegat*), yr hwn a ddechreuodd ar ei weinidogaeth yn Capel Helyg, Abererch, a Chwillog, yn mis Gerphenaf canlynol, a bu yma yn gweinidogaethu am bedair blynedd. Nifer aelodau yr eglwys, pan ddaeth Mr. Hughes yma, oedd pum' deg a phump, a phum' deg a naw pan ymadawodd; yr hyn a ddengys mai nid rhyw lawer o lwyddiant a fu ar ei weinidogaeth: ond eto ceir peth gwell golwg wrth edrych ar y manylion, canys derbyniwyd deuddeg o aelodau o'r

newydd, dau wrthgiliwr adferedig, a deunaw o eglwysi eraill: ni wrthgilioedd neb, ac ni ddiarddlwyd neb, ond bu pump farw, a symudodd tri ar hugain i eglwysi eraill. Nid peth bach, mewn amser marwaidd, ydyw cadw eglwys rbag ymollwng i gysgu, a thrwy hyny golli tir. Gellir dywedyd am eglwys Capel Helyg, yn y cyfnod marwaidd hwn, nad ymfoddlonodd ar gadw ei sefyllfa, ond gweithiodd ei ffordd yn mlaen yn wrol. Adgyweiriwyd y capel, ac oddiamgylch iddo; paentiwyd, ac addurnwyd ef â seren newydd, ac â *chloc*. Costiodd y cwbl ddeunaw punt a naw swllt. Ni orphwysodd yr eglwys ar hyny chwaith, ond talodd ddeunaw punt a deg swllt o'r hen ddyled. Aeth yn mlaen yn mhellach, a phrynodd dri chwarter erw o dir at fynwent, yr hyn a gostiodd, rhwng y gweithredoedd a'i gau, y swm o gant a naw o bunnoedd; o'r hyn y cliriwyd, y pryd hyny, dri deg a chwech o bunnoedd.

Y mae llawer o eglwysi Ymneillduol, mwy a galluocach nac eglwys Capel Helyg, yn ymfrostio yn eu hymneillduaeth; ond heb weithio eu hegwyddoriyn allan, mewn gweithred a gwirionedd, fel eglwys Capel Helyg, i sefyllfa o annibyniaeth. Gall hi briodi ei haelodau, a chladdu ei meirw, heb ofyn flafr na chened uwb pwy bynag. Ac fel y dangoswyd yn barod, y mae gweithio ei hegwyddorion allan wedi costio yn bur ddrud iddi hefyd. Mewn gwirionedd, y mae gwaith yr Ymneillduwyr yn myned at eraill, i ofyn am weinyddiad o'r cymwynasau hyn, yn profi nad ydynt yn Ymneillduwyr egwyddorol. Ac y mae gwaith yr Anghydfuriwyr, mewn amgylchiadau fel hyn, yn *cydfurfio* â defodau pobl eraill, yn wadiad gwarthus o'u hegwyddorion anghydfurfio. Etallai fod rhywun bellach yn barod i ofyn, pa faint o ddefnydd a wnaed o'r capel i briodi, ac o'r fynwent i gladdu, ar ol myned i gymaint o draul gyda hwy? I hyn yr atebaf, fod naw a deugain o briodasau wedi eu gweinyddu yn y capel, a pluimp a deugain o gyrff wedi eu claddu yn y fynwent; yr hyn sydd yn profi fod egwyddorion Ymneillduaeth wedi gwreiddio yn lled ddwfn yn Nghapel Helyg a'r amgylchoedd. Er hyny, nid allwn ymfrostio fod pawb yn y cymydogaethau hyn yn ddigon egwyddorol i ddal gwrthwynebiadau a phrofedigaethau; cawsom brawf chiwerw o hyny wrth brynu y fynwent. Y bwriad cyntaf oedd cael mynwent Ymneillduol, heb fod yn feddiant i'r naill enwad mwy na'r llall: ac i'r dyben hwnw anfonwyd cychlythyrâu i bob capel yn y gymydogaeth, i alw am gyfarfod i ystyried y peth. Ac mewn canlyniad cafwyd

cyfarfod, a phenderfynwyd prynu tir, os oeid ef mewn lle cyfleus, yn gydfeddiant rhwng eglwysi Pencoeed, Ysgoldy, a Chapel Helyg. Cafwyd tir ar werth yn ymyl Capel Helyg, a phrynwyd ef yn gydfeddiant rhwng y tair eglwys: ysgrifenyddwyd y cytundeb, ac arwyddwyd ef gan Griffith Parry fel gwerthwr, a chan Robert Hughes, a William Humphreys, fel prynwyr; y naill yn cynrycholi y T. C., a'r llall yr Annibynwyr. Ar ol hyn gorfodwyd oedi hyd oni symudid rhyw rwystyr cyfreithiol oedd ar ffordd cael gweithredoedd yn uniongyrchol. Ac yn mhen tua blwyddyn, galwodd y gwerthwr arnom i ddyfod yn mlaen yn ol y cytundeb. Ond yn yr oediad hwn yr oedd rhywrai, yn mhob cynulleidfia, wedi llwyddo i beri oerfelgarwech, ac i godi rhwystrau. Ar ol hyn, galwyd am gyfarfod o'r tri chapel, yr hwn a gynaliwyd ar y 12fed o Chwefror, 1855, pryd y deallwyd fod Ysgoldy a Penycloed wedi tynnu yn ol: ac mewn canlyniad, penderfynodd pobl Capel Helyg fyned yn mlaen ar eu cyrifoldeb eu hunain: a dewiswyd y personau canlynol yn ymddiriedolwyr;—Richard Jones, Soar; William Humphreys, Ty'nyweirglodd; Richard Griffith, Cae'rtyddyn; R. Williams, Ty'nllan; David Jones, Brynlefrithbach; Thomas Griffith; Tyddynmadoc; Humphrey Griffith, Brynpenrhyn; a Robert Jones, Bryncaledmawr, y rhai a weithiasant eu ffordd yn mlaen yn wrol yn wyneb llawer o ddigalondid a rhwystrau. Canys ar ol i'r llanw ddechreu rhedeg allan, ni safodd ar enciliad y ddau gapel arall, ond cododd plaid gref a dylanwadol yn ein capel ein hunain yn ein herbyn, a hyny ar adeg pryd yr oedd yn rhy bell i droi yn ol. Nis gallwn adgofio y cyfnod pwysig a digalon hwn heb adgofio gyda hyny hefyd am gydymdeimlad a chymwynasgarwech Mr. Ambrose, Porthmadog, yn dyfod i'r ardal, a rhoddi i ni ddwy ddarlith yn rhodd ac yn rhad: y rhai a fuont yn foddion, nid yn unig i attal y trai, ond i droi y llanw yn ei ol, fel y cawsom ar ol hyny fwy o arioldeb a chydweithrediad, a gwerth un bunt ar bynthege ar hugain o gydymdeimlad. Dybenaf hanes y fynwent trwy ddweyd,—

Dyma'r man yr wyf am orwedd,
Ar ol teithio ar y llawr;
Dyma'r man yr wyf am huno,
Hyd yr adgyfodiad mawr;
Yma'r wyf am weled Iesu,
Ar y cwmwl gwyn yn d'od,
Wedi'm codi ar ei ddol;
Byth i'w enw byddo'r clod.
Dyma'r man yr wyf am adael
Y llygredig gorfyn gwau;
Ac o'i sylwedd cytyd Iesu
Im' gorff ysbyrdol yn y man;
Caf un cryf i ddal tragwyddol
Bwys gogoniant nesol wlad;

A chaffythol ymhyfryd
 Gyda Christ a'i gariad rhad.
 Fath gymdeithas ogoneddus,
 Gaiff y saint yn Salem ian;
 Wedi canro eu gelyniou,
 Yno yu beraidd iawn eu cân;
 Ac mewn perfffaith ddiogelwch,
 Yn mwynhau tragwyddol wledd;
 Yn eu gwisgoedd gogoneddus,
 Yn cael cwmni Duw a'i bedd.

Sefydlwyd Cymdeithas Lenyddol yn yr ardal yn amser Mr. Hughes, ond ni ddaeth i nemawr o fri, nid am nad oedd "Tegai" yn llenyddwr, ond am nad oedd digon o awydd at lenyddiaeth yn yr ieuenctyd. Y mae hono eto, fel y mae yn fwyaf cywilydd, wedi ymollwng i gwsgr marwolaeth o'i bodd.

Prynodd Mr. Hughes argraffwasg yn Mhwll-heli, ac aeth yno i fyw; a chan ei fod yn teimlo gofal y wasg a'r eglwysi yn ormod ganddo, torodd ei gyaylltiad â ni yn mis Mai, 1857.

Ar ol hyn, bu eglwys Capel Helyg am ddwy flynedd heb weinidog. Yr oedd golwg led siriol arni y pryd hyn; ond yr oedd elfenau oerfelgarwch yn ymweithio rhwng ei chlydeg-lwysi, o dan yr un weinidogaeth â hi, fel yr enciliasant oddiwrthi ar ddiwedd y cyfnod hwn. Derbyniwyd deg o aelodau newyddion, pamp o wrthgilwyr adferedig, ac wyth o eglwysi eraill. Gwrthgillodd dau, ac ymadawodd saith i eglwysi eraill: gwelir felly iddi gynyddu pedwaraddeg mewn rhifedi.

Yr amser yma, sef Medi 29, 1857, y bu Mr. Stephen, Tanymarian, yma yn traddodi ei ddarlith ar gerddoriaeth, mewn cysylltiad â chyfarfod tē. Cawsom naw punt ar hugain ac wyth swllt o elw clir oddiwrth y cyfarfod hwn: a rhwng hyny a chasgliadau eraill, talasom ddengain punt o'r ddyled yn ystod y ddwy flynedd hyn.

Ar y 13eg o Mehefin, 1859, rhoddodd eglwys Capel Helyg alwad i Mr. David Jones, Bryn-Heffrith, a neilldauwyd ef i'r weinidogaeth ar y dydd cyntaf o Orphenaf cantynok. Y mae Mr. D. Jones yn fab i'r diweddar David Jones, Brynleffrith, yr hwn a fu yn ddiakon ffyddlaw yn yr eglwys hon am dros haner canrif. Cawsom ynddo gyflawniad o'r hen-addewid hono, "Dy feibion fydd yn lle dy dadau, y rhai a wnai yn dywysogion yn yr holl dir." Derbyniwyd ef yn aelod yn yr eglwys hon yn mis Ebrill, 1840; a chodwyd ef i bregethu yn amser gweinidogaeth Mr. Hughes, yn mis Gorphenaf, 1854. Am ei gymeriad gallwn ddywedyd, ei fod wedi "cadw ei hun yn ddi-frycheuldy oddiwrth y byd." Ni chafodd fanteision athrofaol; ond er hyny gallwn ddywedyd yn ddibetrus ei fod yn llawn cystal, os nad gwell, lleonor a duwinydd na llawer a

fuont flynyddau mewn athrofasu. Braidd na ddwywedwn fod yr eglwys a fedr anrhydedda prophwyd yn ei wlad ei hun, yn eithriad anrhydeddus i'r rhan fwyaf o'n heglwysi: a'u bod ninau wedi cael bendithr cyffelyb i'r hon a addawodd yr Arglwydd i'w bobl gynt, "A'u pendefigion fydd o honynt eu hun, a'u llyw-iaudwr a ddaw allan o'u mysg eu hun."

Y mae bellach yn dair blynedd er pan y mae efe yn gweinidogaethu yn ein mysg. Nifer yr aelodau pan ddechreuodd ar ei weinidogaeth ydoedd saith deg a thri, a'u nifer yn bresenol (Mai 18eg, 1862) ydyw wyth deg ac wyth. Derbyniwyd o'r newydd wyth ar hugain, adferwyd deg, a derbyniwyd o eglwysi eraill bedwaraddeg. Collasom saith trwy farwol-aeth, diarddelwyd pedwar, ac ymadawodd chwecch ar hugain i eglwysi eraill.

Er mwyn cyfranogi o ysbryd y symadiad daucannlwyddol, a mwynhau hyfrydwch a llawenydd yr wyl; ac er datlilo coffadwriaeth y Ddwy Fil a drowyd allan o'r Eglwys Wladol am eu hanghyddfuriaeth: ae yn neihddol er coffadwriaeth am Mr. John Williams, un o'r Ddwy Fil, yr hwn a fu yn offeryn yn llaw Duw i sylfaenu ein heglwys, yr ydym yn bresenol yn gorphen talu yr haner cant olaf o ddyled ein capel. Ai tybed fod yn rhaid i'r saith deg a thair o bunnoedd sydd yn aros eto ar y fywient, ein hattal rhag cynul Jubili ar ddydd Bartholomeus eleni?

Mewn perthynas i'r diaconiaid, bu llawer o ddewis ac ail ddewis arnynt, mewn gwahanol amserau; ac nid wyf yn barnu yr atebai adroddiad o'r manylion unrhyw ddyben. Y rhai presenol ydynt Robert Williams, Ty'nllan, a Richard Jones, Soar. Nid wyf yn dewis dywedyd dim am danynt hwy na'u gwasanaeth, ond gadael i'r darlennydd dynu ei gasgliadau ei hun, oddiwrth yr hyn sydd yn dwyn perthynas â'u swydd hwy o'r hanes blaenorol. Efallai hefyd y dylwn grybwl fod Robert Williams yn gerddor da, ac yn ddefnyddiol a gwasanaethgar iawn gyda'r canu. Ac nid ydyw chwraith am gadw ei dalent yn y ddaear, ond y mae yn awyddus am addysgu eraill hefyd; a bu yn ddiwyd ac ymdrechgar iawn, ar wahanol dymorau, gyda'r cyfarfodydd canu; y rhai a fuont yn llawer o les i'r ieuenctyd, ac o adfywiad i'r canu yn Nghapel Helyg.

Y mae yn debygol mai tua'r flwyddyn 1814, pan symudwyd o'r hen dŷ i'r capel newydd, y dechreuwyd yr Ysgol Sabbothol yma. Methais a dyfod o hyd i ddim cofnodion boreuach am dani na Rhagfyr 5ed, 1880, pryd yr oedd yn cael ei gwneud i fyny o ddau arolygwr, wyth o athrawon, a olwe' deg o ddysgyblion, felly

holl nifer yr ysgol oedd saith deg. Aeth yr Ysgol yn mlaen ar gynydd, fel yr oedd yn mhen y ddwy flynedd ar ol hyny yn cynwys dau arolygwr, dau ar hugain o athrawon, naw deg a phedwar yn cael eu dysgu, y cwbl yn gant a deunaw. Ac o hyny hyd yn bresenol, bu yn amrywio mewn rhifedi o bedwar ugain i chiwech ugain a deg. Ei nifer presenol ydyw, un arolygwr, deunaw o athrawon, naw deg ac un o ddysgyblion, holl nifer yr ysgol yn gant a deg: y mae tua hanner y nifer uchod yn cael ei wneud i fyny o aelodau yr eglwys, a'r hanner arall o'r plant a'r gwrandawyr. Y gwyn fywaf yn yr ysgol hon yw prinder athrawon ymroddgar; ond ni byddai un anhlawsder i gael athrawon, pe byddai aelodau yr eglwys wedi dysgu arwyddair Cristionogaeth, "Heb geisio fy llesâd fy hun, ond llesâd llaweroedd." Yr wyf yn golygu fod yr Ysgol Sabbothol fel gwinllan, lle y gall y rhan fwyaf o aelodau yr eglwys weithio eu diwrnod yn ddefnyddiol ynddi, a derbyn gwobr y "gwas da a ffydd-tawn" ar ol noswyllo. Y mae llawer na dderbyniasant dalent i fod yn ddefnyddiol yn yr arcithfa, i gynghori yn yr eglwys, nac i weddio yn gyhoeddus yn y cyfarfod gweddi; ond y mae yn yr Ysgol Sabbothol le i'r rhai hyny i fod yn ddefnyddiol, ac i bobl yr "un dalent" i farchnata; ac nid yw yr Arglwydd "yn medd lle nis hawodd, ac yn casglu lle nis gwasgarodd" wrth ofyn i'r rhai hyn addysgu a chynghori rhai llai mewn dysg a gwybodaeth na hwy eu hunain: a chredwn fod eu hesgeulusdod a'u gwrthodiad yn tynu arnynt farnedig aeth y "gwas drwg a diog."

Peth arall mewn cysylltiad â'r Ysgol Sabbothol a ddylwn ei grybwyll yw yr ysgol nos. Ar ol i'r "Lyfrgell" a'r "Gymdeithas Llenyddol" fethu, sefydlwyd ysgol nos, neu ddosbarth Beiblaidd, yr hwn a gynaliwyd yn wythnosol, gyda sel ac ymrodd mawr, am y gantaf diweddaf. A gobeithiwyf yr ymefir yn adnewyddol ynddo yn y dyfodol, ac y cynyddu ieuentyd yr ardal mewn gwybodaeth o'r Ysgrythyrau sanctaidd; ac y bydd iddynt dderbyn llesâd amserol a thragwyddol oddiwrth hyny.

Wrth edrych dros hanes eglwys Capel Helyg, a'r erledigaethau blinion a ddyoddefodd, gellir yn ddigon priodol ddywedyd yn ngeiriau Moses, "Wele y berth yn llosgi yn dân, a'r berth heb ei difa." Dyma'r eglwys, nid yn unig heb ei difa am yr yspaid o ddau gant a deuddeg mlynedd, ond y mae wedi casglu nerth ac ychwanegu cryfder, a hyny yn nghanol byd sydd yn llawn o lygredd a themtasiynau. Cafodd deimlo fod y byd, y cymdeithas, a'r ddiol, yn rhyfela yn ei herbyn, a'r byd yn holl amser a chadarnhau.

trwy brofiad chwerau fod yr Eglwys a'r Llywodraeth Wladol yn ei herbyn hefyd. Pwy all edrych ar y rhyfeddod fawr hon heb deimlo argyhoeddiad yn ei gydwybod mai "ewyllys da Preswylydd y berth" yn unig a'i cynaliodd, ac a'i diogelodd yn yr holl ystormydd a fuont yn ymosod arni. Talodd lawer ymweliad grasol â hi, a rhoddodd iddi amlygrwydd neillduol o'i bresenoldeb ar lawer adeg; hyd nes ydoedd lithian, ar ol llawer cystudd blin "yn adnewyddu ei hieuentyd fel yr eryr." Ond wrth edrych ar bob diwygiad yn myned heibio mor fuan, yr ydym yn dysgu fod yn rhaid puro awyrgylch moesol ein byd yn fawr, cyn y gellir mwyhuan haf llwyddiant am fl o flynyddoedd ynddo. Ond y mae Duw wedi addaw amser felly i'w eglwys. A gobeithiaf y bydd i hen eglwys Capel Helyg gael ei chadw yn fyw i weled a mwyhuan yr amser dedwydd hwnw. —R. JONES, *Llangybi*.—*Y Dysgedydd*.

[I'r CENHADWR AMERICANAIDD]

AMYNEDD.

Ysgrifennodd Virgil ei lyfr ar lafurwaith (*Georgics*) yn ol cyfartaledd o un linell y dydd.

Yr ydym yn gweld Petrarch yn dychwelyd at ei ganedon (*sonnets*) ddydd ar ol dydd i gyfuewid un gair, neu atdrefnu y peth lleiaf yn nghyfansoddiad llinell.

Y mae'r gydnariaeth rhwng y darlun cyntaf a'r diweddaf o *Pope's Iliad* yn gyweirwrydd llythyrenol.

Pan ydoedd Edmund Burke yn ysgrifenu ei Adfyfyrdod ar y Ohwylddrod yn Ffrainc, yr oedd ganddo weithiau fwy na deuddeg o brawfleni (*proofs*) wedi eu gweithio allan a'u dysgtrywio cyn y gallai foddio ei hun.

Ar rai adegau ysgrifennai Massillion un bregeth bymtheg neu ugain waith drosodd.

Un ysgolhaig nodedig yn ein gwlad a allysgrifennodd ei bregethau mwyaf defnyddiol dair-ar-ddeg neu bedair-ar-ddeg o weithiau drosodd; a llafuriodd gyda chyfaill llenyddol ddau ddiwrnod cyfan ar gynifer o frawddegau.

Mae un duwinydd yn fyw yn bresenol yr hwn sydd yn cael ei alw yn dywysog yr arcithfa, wedi llafurio pythefnos gydag un *paragraph* yn un o'i bregethau cyhoeddedig; a llafuriodd dri mis i gyfansoddi pregeth arall yr hon efallai a wnaeth fwy o ddaioni na'r pedair mil a ysgrifenydd gan weinidog arall yn ol cyfartaledd o ddwy yr wythnos—Oyfeithiad o'r *Family Christian Almanack*, cyhoeddedig gan y Gymdeithas Draethodawl Americanaidd am y fl. 1868, *page* 38.

Byddai yn burion i nifon y llenorion Americanaidd gynnydd gwerau oddiwrth y cymdeithas.

Yagrifenodd llawer o'n cydgenedl hawdd-
gar yn frysioŷ i'r cyhoeddiadau pan o dan eff-
aith nwydan, a bu'r cyfryw yagrifau yn boen
a blinder iddynt drachefn.

Mae eisiau amser ac amynedd i ygrifenn,
os ydym am adael effaith ddaionus ar y byd.
Yr eiddoch yn barchus,

JOHN A. JONES, *Berlin.*

Barddonol.

LLINELLAU I'R FLWYDDYN.

GAN IONORON GLAN DWTRYD.

Nawdd Iôn, a Blwyddyn newydd dda,—i Iôn,
A gwiwlwys, drigolion gladir Gwalia!

Y ffrydiau yn gyffredin,
Yn fyw, rewasant wrth fin
Y ffynon hoff ei hanadl—
Cyll ei heinioes, nid oes dadl.
Yr afon gerddir helyd;
Y rhew sy'n wydr ar ei hyd;
A'r rhaidr crochi ei rudd;
Ni wn na threnga ei nudd;
Ei bystyll erchyll a aeth
Yn gololn o graig, helaeth.
I mi y mae anwyd mawr,—
Oer yw anadl rhew lonawr
Obry daw ar lwybrau dydd
Eira gwyn ar y gweunydd;
Tui'r wybr mae talentau'r iâ,—
Mor oer yw storm yr eira!

Nid oes anifail na dyn—all iyn'd trwy
Chwâ raddwy a'r llawch ar ei hadyn.
Y corwynt a lwno eira,
A thrwy y nen rhuthro wna
I rwygo'r mynydd brigwyn
A'i droi 'n glwyd ar wên y glyn.
Hynd yw gweled ffordd union—hydgrib
Dwy graig troa ddiphwysion;
Ac yn null yr iâ, cyn llaw'r Iôn
A gorona gywreinion.

Pa wiad wna gerfiad mewn gwaith
O burfurf mor wir berffaith
A'r gwaith ar yr eira gwyn,
Mwy eres na'r marmoryn?
Yn mha waith ond gwaithteg Iôn
Y ceir euaid cywreinion!
Yn araf mae'r ganaf gwyn
Yn geni minniog wanwyn;
A'r gwyn wanwyn yn geni
Bywyd yn ol i'n byd ni;
Dan hoff wên yr haulwen rydd
Yr eira dawdd i'r Werydd.

Dygir y tir trwy north tail,
A'r gerddi i greu gwyrd-ddail;
Yr had a fwrir i'r rhych
I egino yn geinwch.

Bywiog gymylau baan—yr y gwynt,
A cheir gwên yr huan;
Yn ymyl gwlz cawn aml gân
O'i phrenau'n deffro anian.

Yr adar a briodant,—
Cydmaro a nythu wnan;
Y fyw wenol fuanaf,
A'r oen, sy'n cyhoeddi'r haf.

Tynwr awelon sy'n tōi ar aelau
Rhywiog y moelydd—daw gwlaw ar gymylan
Fw rodol allan i ddyfrhau'r priddellau;
A thrwy i wawr hirion wneuthur aur wnan
Y rhed egin yr hadau—o'r ddaear,
Yn gyuar, trwy y priddyn aenau.
Brallu a mill Ebril y maillion
A dyner wyllant donau'r awelon;
A cwyneblau gwe ar y huan
I na ddi eirawellty gerddi ddaion;
A bwrdd mēl y wawr a—
A bwrdd mēl y wawr a—

Tannau yr awel sy'n chwarae tōn rwyiog,
Nodau dianaf yr edoad adeiniog;
Araeth wiw hoenys y fronfraith awenog,
A'r fwyalech hithau a'i lleisiau lloesog,
A geir yn ateb y gōg—ar frigyn,
Yn llawen delyn y llwyni dehog.
Y wlad sy'n llawn teledion,—o'r mynydd
I'r manau tŷr gwendon;
Lluniau haf sy'n llenwi hon,—
Lluniau gweirguddiau llawnion.
Lluniau euwog llaw anian,—lluniau Duw,
Oll yn deg a chylan;
A'n golwg mwyaf gwiwlan
Yn fyw yn mhob cyfryw lān.
Heddyw, Menai ddymunol—a edrych
Mal y gwydr tawddlunol;
Yn awr mae'i thegwech yn ol
O'i gylwng da, ganafol.

Doran'r mor a agorwyd,—a'r hwyliau
I'r awelon godwyd;
I dro lliŷ y dyluder llwyd
Y llongau a olyngwyd.
Wele long yn hwylio o lān—Menai,
Ac yn myned allan
Ar fron gwaneg y deg dān
Darawiad pelydr huan,
Ei dwylaw'n ail i delyn
Sy'n canu wrth dynu'n dŷn
Rafau'r hwylybrenau preffion,
Geir i'w dāl fel gwig ar dōn.
Ar ei llwybr mae periau'r lli'
Hyd wyneb y môr dani.

Gwthiwyd yr hwylddeg weithiau o gyrhaedd
Cuweg arogl y morlan,
I ddig oiwg ddigeulan,
Hyd lliŷ y ceulor di lān.
Wedi hir rwygo gwyneb do'r eigion,
A lliu yr hwyliu'n llawn o'r awelon,
Y gwawl a egyr ar eu golygon,
Er gwae i'w gwelwil ryw greigiog alon;
I'r Da, maith reu y dōn,—fel cyfandir
Mawrwedd, a yrir o'r moroedd oerion.

Wrth agor y tymhor teg
Gwenu y mae pob gwaneg;
Yn awel dawel ar dōn
A'u bodlau yn gariadlon,—
Heb welwddig—heb ael dda,
Na sēn, yn ymgusau,
A gwēu ryw ugeiniu dydd
Yn ymweled a'n moelydd
I yfed awyr hafaidd—y brynias
Wybrenol a balmiaidd,
A'r ffrid lān, drylan, a draidd
O ororau eryraidd.

O'r pant y cerddant er cael
Eu rhut, yu matig yr awel,
Mewn sēd i eiatedd ar ael
Iachus y mynydd uchel.
A gweled yr awyr, gwlad yr huan,
Yn geni borau a gwyneb eirian,
A phryd eres y ffrydiau o aris
A geir o gelloedd cadd y graig allan;
A gweled yr haul gwiwlan—yn oodi
I ddwysa yui o'r newydd yn anian.
Gwel'd dibyn y gwyn geonant
Yn llyneu'r auwylgu nant;
Sefyll uwch ben erchyll bant,
Lle i ferwi'r llifeiriant.
Y cwm sy'n adnabod cān
Hoelais y bugail mwyolan;
Eilw o'r tŷyn uwchlaw'r iŷ,—
"Hwi! Dāl lŷyn, dāl i lŷyn!"
Y ddifai addiwy'n ddafad,
Hon a rydd ei chnau yn rhād,
A'r fwrch ei llaeth odiaeth lat
Yn ffrid uwchlaw'r cyffredia.
Troi dail a braser dolydd
Yn wech afon, radlon, rydd,
O laeth a mēl, wna gwlith Mat,
Aq aund hat ddisgynat,
Oddi draw, a aw hyion—yr hedydd
Syl'n rhodio brig Metton;
Tatant yw tātant Aron,
I na ddi eirawellty gerddi ddaion;
A bwrdd mēl y wawr a—

LLINELLAU AR FARWOLAETH
MRS. SARAH HUGHES, PENYMYNDD.

Mae Brenin dychryniadao
Yn gyfym gyd a'i waithe,
Mae'n rhwygo llawer teula
Tra yma ar eu taith,
Fe roddodd heddyw archoll
Mewn llawer mynwes go,
Pan gludodd fam anwylaf
I lawr i'r beiddod du.
Gwahanodd hefyd heddyw
Un wiw o Seion fryn,
Mae ardal Penymynydd
A'i llygaid heddyw 'n llyn,
Am Sarah Hughes oedd dirion
Mae galar lon'd pob lle,
Wel hi 'ran gofid twyach
Na blindor dan y ne'.
Byw wyth neu naw o ddyddiau
Bu ar ein daear ni
Dan ddwyllaw oerion angau,
Cyn myn'd a'u gadael ni,
Ei brodyr a'i chworydd,
A'i phiant anwylaf i gyd,
Na fyddwch drist o'i herwydd,
Tra fyddwch yn y byd.
Er bod ei chorff yn gorwedd,
Dan briddell lās y glyn,
Hi gwyd i fyny 'n harddach
Byw ddydd na'r eira gwyn,
Fe aeth ei henaid adref
A'i chorff i lwy y llan,
Hi ddaw yn foreu eto
Yn hardd ei gwedd i'r lan.
Cawn ni a bi gyfarfod
Yn nydd y larn a dlaw;
O Arglwydd gwneid i'r barod
I gwrdd â breuin braw,
Yn sydyn y daw angau
I'u tori i'nau i lawr,
Ond iai gael gwir grefydd
Hyn ddeil 'n y gloriau lawr.
Boed mi eil fel ardal
Weddio 'n ddyfal iawn
Am grefydd ddry gyaur
Pan ddeilo 'n hwy'r brydawn,
Ond iai oll gael hyu
Nid ofnwn ddwyr na than,
Ond awn ymlaen yn ddiogel
Nes myn'd i'r nef yn lāu.

Steuben.

ANNE A. WILLIAMS.

YR IESU YN WYLO UWCHBEN JERUSALEM.

Os wylodd Iesu graol,
Dros dlynion gwael eu drych
Mae 'u wrthun iawn i ruddiau
Pechadur fod yn sych:
Boed dagrau edifeirwch
Yn llio 'n gefullif mawr,
Heb attal maes o lygaid,
Holl deula'r ddaear lawr.
Mab Daw yn wlyb gan ddagrau,
Yn wylu 'n dost ei lei,
Oedd un o'r pethau synaf
I engyi glān y nef.
Rhyleda byth, rhyleda,
Fy enaid gwerthlāwr i,
Fe wylodd ef y dagrau
Glān hyny drosot ti.
Fy dyga ni i wylu,
Yr wylodd Iesu glwys,
Mae pob rhyw lai yn gufyn,
Am ffrwd o ddagrau dwys.
Y nef yw'r aig anedd
Heb bechod, poen, na chlyw',
Ac nid yw'r rhai sydd yno,
I dywallt dagrau mwyr.

Cyf. gan Mrs. E. P. Jones, Ransom.

Y RHYFEL.

Yn awndwr ofnadwy y rhyfel
Yn utlaciad merwinol y cledd,
Yn nherlysg y tŷ wedi ymrannu
O! Arglwydd y nefoedd pwy fedd
Y galon na waedda
Ar wron Calfaria
Am droi y gyfalan yn hedd.
Mae'r bidog yn meddwl ar ruidwaed
A gwledda mae'r cleddyf ar goawd,—
Mae'r cŵr yn picellu ei gylfaill
A brawd yn archoli ei frawd!
O! "gadarn mewn rhyfel"
Llefara nes dychwel
Ail hedd i America diawd.
Yn awndwr ofnadwy y rhyfel
Yn utlaciad dychrynllyd y cledd
Yn nherlysg y tŷ wedi ymrannu
O Arglwydd y nefoedd pwy fedd
Y galon na waedda
Ar wron Calfaria,
I droi y gyfalan yn hedd.
Llanfyllin.

RHUDDENFAN

COFFADWRIAETH AM MRS. ANN HARRIS.

Priod Mr. John Harris, Beaver Meadow, yr hon a fu
farw Mai 17, 1862, yn 55 mlwydd oed.

Daeth yr amser, daeth yr amser,
Daeth y dydd a daeth yr awr,
Daeth y fynud ag y darfu
I mi 'n hir ei holi 'n lawr,
Ann anwylaf, daeth y flwyddyn,
Y mis, y dydd, a'r awr anwyl,
Daeth fe ddaeth y fynud olaf
Drafnodd arlaeth iddi fyw.
Trwm yw tywod mân y moroedd,
Ond er trymed ydynt hwy,
Trymach yw och'neidiau hiraeth
Mewn corionau pwyssau fwy,
Ond er cwyno ac hiraethu,
Bellach byth nis gwelaf hi
Yn y tŷ na'r maes na'r eglwys
Nac yn un man gyda mi.
Myned at y bedd i wylu
Mae fy meddwl heb nacau,
Er pob ymirech idd ei rwystro
Rhag myn'd yno, myn'd y mae,
'Does neb 'does dim o dan y nefoedd
Trwy gydol maith y nos a'r dydd,
Nawr yn destyn ly myfyrdod
Ond yr un sydd yn y pridd.

Deg o fisoedd a rhyw 'chydig,
Ga'dd o gystudd trwm ei ryw,
Ymostyngodd heb yn ynyd
Roddid dim yn eibyn Daw,
Poen a dolur yn dymhestloedd
Yma i daliodd yn ei dydd,
Wedi'r cysnodd hiw o gystudd
Rhoddid ei thraed yn beirhaith rydd.

Pan oedd angau 'n curo arni
A'i ergydion diwyd llawn,
Cymhorth dyn yn lāu yn darfod,
Ebe lithau 'n dawel iawn,
"Well! ei dyma beth yw angau?"
Fel mae 'n rhwygo' inhaell fran,
Tyred, Arglwydd Iesu, tyred,
Brysis 'n luan i'm rhyddbau."

Mary, bellach gad ochneidio
Beth dal wylu'th ddyddiau i gyd,
Er i'th anwyl fam dy adael
Yn yr aial maith ei byd,
Dw wnaeth "gamu" ar dy goelbren,
Ac nid oes o dan y nef
Trwy un ddyfais all ononi
Byth mor peth a gamodd Ef.

Cwmwl dudew iawn ddaeth arnom—
Gwelwn er mor ddeud yw,
Fod yn 'agrifanedig arno,
Yn dra amlyg, "Gorchwy! Daw!"

Oa yw'r gorchwyl gan mor hynod
Wedi 'u rhoddi 'n eithaf syn,
Both yw'r dyben, feulu canfod,
Ond cawsa wybod ar ol hyn.

Wedi 'n harwain oddiamgylch,
Ol a gwrthol, traws a hyd,
Llwybrau dyrys ceimion garw,
Croes anwastad bron i gyd,
Fry i'r ddinas gyfaeddol,
Os cyrhaeddwn, gwel'd a gawn,
Mai cansyniad gynt a wnaethom—
Fod y ffordd yn uniawn iawn.

Deurwch, Daniel, James a Richard,
Philip hefyd a fy hon,
Awn i wraudo'r Athraw nefol,
Geiriau grauel Mab y dyn,
Wrth ei draed ni gydaisteddwn
Ni chwed euen am ei ras
Nes trwy groesau 'r byd a'i adfyd
I ni droelio 'n dyddiau i ma's.

J. T. MORRIS, *Llan-c'r Meadows.*

CWYNFAN AR OL THOMAS O. RICHARDS,

Pregethwr Cynulleidfaol o Cin., Ohio. Cofnodwyd ei farwolaeth yn CENHADWR Hydref diweddaf.

Bu farw Thomas Richards mae galar ar ei ol
Gau anwyll blant fu'n llechu mewn stormydd yn ei gol,
Y weddw helyd welir mewn galar nos a dydd
Ar ol ei hauwyl briod sydd heddyw yn y pridd.

Rhyw ergyd trwm oedd colli penteulu mwyn a chu,
Fy Awen i'w yn nis medra ei draethu nawr i chiwi,
'Rwy'n barnu wrth fy nheimplad am gariad dynolryw
Nad oes na i'w na doniau all draethu hyn i'r byw.

Mae colli gwr fel cymhorth i fyn'd ymlaen trwy'r byd,
Mae hyn 'u golled dirlawr i'r weddw lesg o hyd,
Nis medda hon 'ran priod roi addysg dda i'r plant
Pob cysur *brasdd* ddifanodd, ei phriod hoff aeth bant.

Y cw,wm gwiw a dorwyd yn ebrwydd aeth yn rhydd
O angau pa'm y rhoddaist y galon lon mor brudd,
Y weddw i'w yn feddylodol am gwmni ei phriod llen]
Am lawer o flynyddau i deithio'r ddaear hon.

Y mae rhyw droiau rhyfedd yn i'w hysbysu rhagluniaueth
Yn dangos yn dra thywyll i'w dir y byw, [Duw
Sef cym'r yd Richards ymaith,prif gysur feddai'r wraig,
I ddal ymhob caledu yn erbyn drygau'r ddraig.

'Rwy'n gweled dydd ceir 'sponiad o'r pethau hyn yn llawn

Pan gwrddom a'n Hauwyl yd ar forau dysglair iawn,
Ni welir yao o'ld na'r galar chwerv cas
Ond pawb heb byth ymadael yu canmol Duw a'i ras.

Meddyllaf nawr fod Richards yn dawel ef o'r gwaith
Heb golio am y gofid a galodd ar ei daith,
Ynghwmni'r Arglwydd Iesu groeshoeliwyd ar y bryn
Yn gweled ol yr haelion a'r creulawn waewffyn.

Pregethodd Thomas Richards am rinwedd gwaed y
Dros Iesu Crist lesalodd yn wrol trwy ei nes. [Groes.
Dychmygat nawr e'glywed yu dweyd, nis gwyddwn
Am farwedd y wlad nefol a'r lle a roddwyd im'. [ddim

Cathoddyw bob ryw bleier ynalmwnt'r adliwryn Oen
Ni welir yma effaith gofidiau'r byd a'i boen,
Caf yma gwmni Abram ac Adda i'w yn a'i wraig
Rhufi gafodd draw yn Edeu ou hudo gan y ddraig.

Oa felly mae, gyfeillion, newidiodd ar ei well, [cell,
Ei onaid sydd mewn gwylyf, er lwl ei gorph mewn
Gorphenodd ef ei yria trwy ymdrech deg a dydd,
Bu i'w 'n ddigon tawel a hyny llaer dydd.

Yn forau ceisiodd grefydd bu'n afadd i Fab Duw,
Bu'n ffyddlon yu yr ysgol i ddysgu'r ie'ctyd gwiw
Yr ydoedd yn y wiliau yu bren blodeuog llawn
A'i i'w ythau yn doreithiog a melus megis grawn.

Bu'n ffyddlon fel pregethwr yn galw pawb i'r wled,
Bu'n gadarn ar y muriau nes iddo fyn'd i'r bedd,
Dywedai wrth ymadael, Partowch, fy nheula mād,
Cawsa eio gwrdd yu fuan ymhelas gwyob fy Nhad.

Y rhai sy'n galaru, dewch sychwch eich dagras
Ti weddw, bydd lawen, anghofia'th oddiau,
Dy briod enillodd y frwydr yn bolol
Trwy galed ymosod yu erbyn diafol.

A chwithau, blant anwyl, gwnewch oll lawenydd,
Eich tad yn y nefedd sy'n awr yn teyrnasu,
Yn ngwlad y gorthrymder eni lodd y goron,
Aeth adref i'w derbyn at la y Nefolon.

Pwy pwy a wna wylo ar ol y Duwion!
() gwagedd yw hynny meddyllaf, gyfeillion,
Wylwn pau welu'r annuwiol yn marw,
Nid oes unrhyw gysur byth bythoedd i bwnw.

Bellach nac wylwch ond seiniwch Hosanna,
Diolchwch am weled yr hyfryd olygfa,
Cael hebrwng on anwyl i'r Nefedd at Iesu
Cana 'n iach wnaeth i'r gofid mae'n awr yn moliane.

Cincinnati, Ohio.

Eos MYNTDD ADDA.

A fydd y *Dinwygwr* mor garedig a chodi yr uchod.

Hanesiaeth Gartrefol.

CYFARFOD TRIMISOL TRENTON.

Dechreuwyd y cyfarfod uchod yn ol y drefa arferol, am 2 o'r gloch, Rhag. 2, 1862. Y Parch. M. Roberts, Cadeirydd, a wnaeth rai sylwadau yn mlaenaf, ar yr angenheidrwydd sydd arnom am adnewyddiad gyda gwaith yr Arglwydd. Hefyd, sylwodd ar rai o amgylchiadau y flwyddyn sydd ar derfynu—fod y troion chwervon i effeithio er daioni—nad ydym i ddysgwyl y meluader yn barhaus—y dylem o hyu allan gmdrechau i wneud yn well gyda chrefydd—fod yn cfnus fod y pryder a'r egni sydd i fod ynom gydag achos Duw yn colli—ac y dylai hen grefyddwyr fod yu fywiog ac i ffaenori gyda phob achos da.

Gwnaed sylwadau gyda golwg ar ein huniad a'u brodyr y Saison, gan y Parch. R. Everett, D. D., ac ermill, ac o herwydd nad oedd amryw eglwys wedi anfon cynrychiolwyr i'r cyfarfod hwn, dymunir i'r eglwys oll amlygu eu penderfyniad ar hyn yn y cyfarfod chwarterol nesaf.

Penderfynwyd, 1. Fod y Cwrdd Chwarterol nesaf i fod yn yr ail Eglwys Gynulleidfaol yn Utica—yr amser i'w nodi eto trwy y CENHADWR.

2. Fod swyddogion yr Undeb hwn i barhau yn eu swyddi y flwyddyn ddylodol:—Parchn. M. Roberts yu Llywydd, L. D. Howell yu Drysorydd, a J. R. Griffith yu Ygrifenydd.

3. Fod casgliad yn cael ei wneud gan bob eglwys at y Gymdeithas Gerhadol Gartrefol, a'i fod i gael ei wneud erbyn dechreu y flwyddyn a'i auron i law y Trysorydd, Parch. L. D. Howell, Utica; a bod yr ysgrifenydd i anfon hysbysrwydd o hyn at yr eglwys sydd yn abaeuol.

Gwnaed sylwadau yn nesaf gan Dr. Everett, ar yr angenheidrwydd o ymuno a'n gilydd gyda'r achos Dirwestol, ac ar ol ymddyddan bywiog ac i'r pwrpas gan amryw o'r brodyr ar yr achos—penderfynwyd fod dan o'r brodyr i fyned fel ceulhodon oddiwrth y Gynadledd i Gymdeithasfa y brodyr y Methodistiaid Calfuaidd i Remsen y 5ed o'r mis hwn, (Rhagfyr,) i ofyn eu cydweithrediad yn yr achos Dirwestol, er mwyn cael adfywiad

cyffredinol ar yr achos yn mhlith ein cenedl sydd yn ymlygru gyda y diodydd meddwol,—a neillduwyd R. Everett ac E. Davies i hyny. Hefyd penderfynwyd ein bod yn anfon llythyr yn blaenaf at y brodyr, fel y neillduer rhyw gyfran o'u cyfarfod at y mater hwn, gan y byddant yn ddiau yn cydweled yn siriol yn yr achos hwn. Yna terfynwyd y gyfeillach, a chafwyd oedfaon da yn yr hwydr.

Am 9 bore dranoeth, caed cwrdd i ymddyddan a gweddio, a chynaliwyd y moddion am 10, a 2, a'r hwyr, i bregetha yn ol y drefn arferol. Hyderwn y bydd y cyfarfod o les i'r gynulleidia, o adnewyddiad i'r eglwys, o gyssur i feddwl y gweinidog, y Parch. James Davies, ac yn ogoniant i Dduw.

Y brodyr a gymerasant ran yn ngwaith cyhoeddus y cyfarfod oeddynt, Parchn. R. Everett, M. Roberts, James Griffiths, E. Davies, J. R. Williams, R. Evans, D. E. Prichard, Thos. Jones, J. W. Jones (T. W.), a J. R. Griffith.

J. R. GRIFFITH, Ysg.

CYFARFOD CHWARTEROL DWYREIN-BARTH OHIO.

Cynaliwyd yr uchod y tro hwn yn Palmyra, ar 4ydd, 5ed, a'r 6ed o Hydref.

Y brodyr oedd yn bresenol ac a bregethasant oeddynt y Parchn. J. Lloyd, Palmyra; D. Davies, Parisville; R. Richards, Newburgh; J. P. Thomas, Mineral Ridge; T. Evans, Miner Ridge; T. W. Davies, Youngstown; a Mr. Ebenezer Lewis, Crab Creek. Cawsom gynorthwy y brodyr canlynol i ddechreu y cyfarfodydd, sef y Parchn. S. James, (B.) a M. Williams, (T. C.), Palmyra, a B. Davies, (B.), Parisville.

Boreu y 6ed, am 10 o'r gloch, cafwyd Cynadlodd, pryd yr etholwyd yn swyddogion am y flwyddyn ddyfodol, y brodyr canlynol:—y Parch. D. Davies, Parisville, yn Llywydd, a T. W. Davies, Youngstown, yn Yagrifenydd. Yna cytunwyd ar y pethau canlynol:

1. Fod y cyfarfod nesaf i fod yn Crab Creek, yr amser i gael ei beunodi eto gan eglwys y lle.
2. Fod y Parch. D. Davies, Parisville, i bregetha ar Waith yr Ysbryd yn y cyfarfod nesaf.
3. Fod y mawr bwys o gael yr holl eglwys i gydweithredu yn achubiaeth y byd, i fod dau sylw yn y Gynadlodd nesaf.
4. Fod y brawd Davies, Youngstown, yn cael ei anog i argraffu yn y CENHADWR y pregethau a draddododd yn y cyfarfod hwn ar Ddwyfyl Ysbrydoliaeth yr Yagrhythrau.

SEFYLLFA Y WLAD.

Pasiwyd y penderfyniadau canlynol o berthynas i sefyllfa'r wladwriaeth yn bresenol:

1. Ein bod yn ngwyned y sefyllfa gyfyng a dyryslyd y mae y wlad ynddi yn bresenol, yn llawenbau mai "yr Arglwydd sydd yn teyrnasu," ac yn taer anog yr eglwys i gadw cyfarfodydd

neillduol i weddio arno am ei oleuni, ei arweiniad, ei gynorthwy a'i ddoethineb.

(1.) Mae arnom elsian ei *oleuni* i'r Arlywydd a'i gymdeithion yn y Llywodraeth. fel y canfyddont lwybr eu dyledawyddau pwysig ac y gwnelont yr hyn sydd yn gyfiawn er lles parhaol yr holl wlad a phawb o'i thrigolion.

(2.) Yr ydym mewn mawr angen am ei *arweiniad* i'n hyddiu a'n llynges a'u cadfridogion a'u llywyddion, fel y gallont osod y gwrthryfel i lawr yn fuan, amddiffyn awdurdod y Llywodraeth, ac adferu diogelwch, trefn, heddwch a ffyniant i'r wlad.

(3.) Mae angen ei *gynorthwy* ar yr holl wlad yn y Gogledd, er ei dwyn i gydweithredu yn egulol, ac ymwroli fwy fwy yn erbyn trais a chaethiwed, ac o blaid cyfiawnder a rhyddid, yn ngwyned yr aberth mawr o feddianau a bywydau y mae y gwrthryfel wedi galw ar ei gwladgarwch i wneud yn barod.

(4.) Dylem ymbil am i'w *ddoethineb* anfeidrol oruwchlywodraethu y cyfan er lles yr holl wlad a daioni yr holl fyd, fel y byddo i ryw ddybenion mawrion a theilwng gael en hateb, ag a orbwysio y draul a'r golled ddirlawr yn y rhyfel.

2. Ein bod yn parhau i ystyried yr adeg hon yn un o'r rhai pwysicaf yn holl haues y Llywodraethau Gwladol—lod yr ymrysonfa bresenol yn cyuwyys ymdrech egwyddorion mawrion—fod y gwrthryfel yn peryglu mwynhad a bodolaeth iawnderau dynol, o ran eu helaethrwydd mor llydan a'r holl fyd, ac o ran eu pwysigrwydd mor werthfawr a lles dynolryw dros oesau amser—a'u bod yn mhellach yn credu mai un o'r mesurau goreu er sicrhau buddugoliaeth yr iawnderau hyn a dymchweliad eu gelynyon ar hyn o bryd yw y Datganiad goll-yngdod diweddar gan yr Arlywydd. Ac felly yr ydym yn ei lon-gyfarch, ac yn llawenychu ynddo, gan obeithio y gwel y cyntaf o lonawr nesaf yr holl dalaethau gwrthryfelgar yn rhyddion oddiwrth feldith caethiwed, a'u gweddi yw am i'r holl wlad gael ei rhyddhau yn fuan oddiwrth ddrygau echryslon gwrthryfel waedlyd y caeth-ddalwyr.

Wedi hyn ymdriniwyd â'r mater pennodedig, sef *sanctiddiad y Sabboth*. Gwnaed sylwadau pwrpasol a buddiol iawn gan y brodyr ar y pwys o iawn gadw dydd yr Arglwydd. Galwyd sylw at y gwahanol ddulliau sydd gan ddynion i'w halogi. Gwua rhai orphwysdra anifail o bono trwy ymollwng i gysgadwydd arno—gwua eraill ef yn brif ddiwrnod er aubwilyen eu hunain at wasanaeth dyn a Duw, trwy ei neillduo i gymeryd moddion meddygol arno—rhai a'i gwnant yn ddiwrnod mawr i hela chwedlau y gymydogiaeth yn nghyd—trwy ei dreulio i fyued ar draws tai eu gilydd—eraill a'i gwnant ef yn was bach i'w holl fasnach, trwy wneud i fyud eu cyfrifon arno. Dylai y cyfryw gufo mai i wneud i'w syny cyfrifon dyddiau y ddaear y bydd Dydd mawr y Farn yn cael ei gadw. Ac mae llunau yn ei droi yn brif

adeg i baratoi iddynt eu hunain wely o dân yn y fflamiau tragwyddol, trwy ymwerthu i gyflawni pob pechod yn un chwaint aruo.

Ceiswyd hefyd nodi allan y dull goreu i'w galw, megys ymgalw oiddwrth bob gwaith hyd-ol ac afreidiol—gwisgo yn lân a gweddlus—gwylio ar ein geiriau a'u gweibredodedd—ymsancteididlo mewn corff ac ysbryd—ymafer daillen y Beibl a myfyrdod duwiol—myned i dŷ Dduw ac at ei waith a gweddio am gael bod yn yr Ysbryd ar ddydd yr Arglwydd fel Ioan gynt yu yuys Patmos.

Cawson gyfarfod da—yr oedd y gyulleidfa yn lluosog a'r pregethan yn sylweddol, adeiladol, ac effeithiol, a gobeithlwn y bydd eu heffeithiau i'w canfod eto ar yr eglwys a'r gyulleidfa er lloes enaidiau a gogoniaut Daw.

THOMAS W. DAVIES.

YMDAWIAD Y PARCH. THOS. PUGH O GYMRU.

MR. GOLYRNO.—Dedais yn ddamweiniol ar draws y *Gladgarwr*, ac wrth i mi edrych drusto, canlyddais haues cyfarfod ymadawol y Parch. Thomas Pugh, Abernant, sic Forgauwg. Ac yu g. mant ag i mi hefyd weled crybwylliad am gychwyniad Mr. Pugh tua'r wlad hon yu y CENHADWR diwedda, meddyliais mai nid anuddiol, le allai, crynhoi ychydig o haues y cyfarfod a'i ood ger bron darlleuwyr y CENHADWR.

Gynaliwyd y cyfarfod yu Bethesda, Abernant, nos Lun, Medi 22. Yr oedd y capel wedi ei lenwi a chyfeilliau calon i Mr. Pugh. Neillduwyd y Parch. J. Morgan, Cwmbach, i lywyddu y cyfarfod, yr hyn a wnaeth yu ei ddaill arterol. Dywedodd ei fod yu lawenydd ganddo gael cyfarfod yu wastad i Mr. Pugh, ond y nozon hono fod i'w iasau oerion yu melltiau trwyddo, a hyu wrth foddwl ei fod yu edrych yu ngwyneb ei auwyl frawd am y tro olaf yr ochr hyu i dragwyddoldeb. Ar yr un pryd ei fod yu meddwl y gallasai fod llaw gan Ragluniaeth y uesodd yu ayndd ei frawd; ac am hyu mai gwell oedd iddo ef ddysgnewi a phendio a dywedyd dim yu erbyn iddo i gyflawni ei amcan.

Dywedodd nad oedd ef, pan ddaeth Mr. Pugh drustod yma o'r America, yu galla gweled dim doethineb yu hyu y pryd hwnw, ond wedi gwel-od iddo lafurio yu galed i godi achos newydd yu Abernant, a chytodi capel yu y lle, ei fod yu gwel-od fod yr olwyn yu troi yu ei lle, ac y dichon fod gan yr Arglwydd ryw weithredodedd arbenig iddo eto i'w cyflawni yu America.

Yna galwodd ar Mr. James, *manager forge y Gadlys*, i'w banerch, yr hyn a wnaeth yu fyr a phwrpasol. Dywedodd fod Mr. Pugh wedi cyrhaedd parch yu eu mysg ar yr un tir ag enwogion y Beibl. eef trwy weithio yu erbyn anhawderau, a chytodi achos newydd gydag ychydig fanteisio. Yna cefwyd araeth fer, ond pert, gan Iago ab Dewi, yu rhoi uchel gymeradwyaeth i Mr. Pugh. Ar ei ol cefwyd anerehiad gan y Parch. J. Bowen, Bendaren, yu darawiadol iawn, gan ddangos ei

fod wedi cael Mr. Pugh yu gyfaill calon bob amser, a'i fod yu Gristion da. Yna cefwyd anerechiad gan y Parch. T. Jenkins, Salem, Merthyr, yr hwn a brophwydodd y byddai i ryfel America ddybennu yu fuan, ac y bydd Mr. Pugh yu pregethu yu y lleoedd y mae tywallt gwaed ynddynt yu awr.

Cefwyd amryw eraill o areithiau gwllthog a hynod ddyddorol i'r pwrpas, a phawb yu dangos eu parch diffuant i Mr. Pugh. Hefyd daeth Mr. Treham yu mlaen a chyflwynodd yu enw yr eglwys Feibl a Llyfr Tonau Iennan Gwynedd, yu anrheg sechan, medda ef, ond o galon bur i Mr. Pugh; a derbyniwyd yr anrheg gan Mr. Pugh yu ddiolchgar, ac aeth yu mlaen gan roddi braslun iddynt o hanes ei fywyd—yr hyn a wnaeth yu hynod darawiadol. Yn mblith eraill anerechodd Tegai y cyfarfod, gan ddymunio ar Mr. Pugh i beidio llyncu ysbryd rhyfelgar America, fel y mae y gweiniadogion sydd yno yu brasenol oll, oddi-gerth dau, eef y Parch. Samuel Roberts, a rhyw un arall yu y Gogledd. Yna daeth bachgenyn yu mlaen gyda *sovereign* dros ei feistr, *manager Forge Abernant*, yu anrheg i Mr. Pugh, ac yna rhoddwyd cyfnewidra i eraill iddangos eu hewylls da iddo.

Yr oedd pobpeth trwy y cyfarfod yu dangos y parch oedd gan yr eglwys a'r gwrandawyr, yu nghyd a'r holl frodyr yu y weinidogaeth, i Mr. Pugh. Terfynwyd trwy roddi gofal Mr. Pugh a'i denlu i'r Arglwydd. W. R. W.

Slatington, Pa.

MARWOLAETH MR. JOHN S. DAVIES,

ON O FILWYR YR UNDES.

Hydref 7, yu Ysbyty Corinth, Mississippi, bu farw Mr. John S. Davies, yu 18 ml, 7 mis a 7 d. oed. Cyfarfu â'r hyn a fu yu farwolaeth iddo yu y dull canlynol. Cafodd ei glwyfo tua phedwar o'r gloch prydawn y 6ed o Hydref, pan oedd y gatrawd y perthynai iddi ar y ffordd yu dilyn ar ol y gwrthryfelwyr, tua 8 milldir o dref Corinth, ac yu agos i'r Tusculumbia River. Yr oedd yu cerdded yu ei le yu y cwmni pan y dygwyddodd yr anffawd. Yr oedd drylliau y gwrthryfelwyr wedi cael en taflu ar hyd y ffordd, a dygwyddodd pan oedd John yu myned yu ei flaen fod dyn arall yu pasio ar gefn ceffyl, a darfu i'r ceffyl saugn ar ddryll llwythog, a thaniodd, aeth yr ergyd allan, ac aeth y belen i mewn iddo ar ei *hip* ddeheu— aeth trwy ei gorff, a thrwy fforddwyd un arall, a braich y trydydd. Yr oedd y dryll yn gorwedd ar gopa bryn bychan, a'r gatrawd yu myned i wnered i'r ochr arall. Cwmpodd yu y fan, a dywedodd ei fod wedi ei saethu ac nas gallai fyw. Gosodwyd ef a'r bechgyn eraill yu yr *ambulance* i gael eu cymeryd yu ol i'r Ysbyty yn Corinth. Cyrhaeddwyd y lle ychydig cyn dydd boreu y 7fed, a chafodd bob ymgeidd a thiriondeb gan ei gyfeillion a'r meddygon. Yr oedd yu ei syuwyrau hyd y fynyd olaf; ond nid oedd yu siarad braidd ddim, ond ateb yu wanaidd yr hyn a ofynid iddo.

Bu farw y 7fed, a chladdwyd ef gan ei gyfeillion. Gwnaed ymgais wedi hyn gan ei rieni i gael ei gorff adroff, ond methwyd, gan nad oedd y corff mewn sefyllfa addas i'w gymeryd o'r bedd.

Mae yr amgylchiad galarus wedi peri gofid, tristwch, a galar mawr i'w rieni a'r gweddill o'r plant, a'i gydnabod oll. Yr oedd Mr. Davies yn aelod o gatradd 22ain O., ac yn cadw ei le fel milwr yn dda, ac yn cael gair da gan ei gadben a'i gydfilwyr, fel on yn llwyr ymroddi i fywyd dichlynaidd yn ei holl ymarweddiad.

CYMYDOG.

Y GWYDDONIAIDUR AMERICANAIDD.

Mae Cyfrol XV. o'r cyhoeddiad tra-rhagorol uchod yn awr allan o'r wasg. Mae y gyfrol hon yn dal i fyny gymeriad uchel blaenorol y llyfr, fel cyfansoddiad llenyddol ac fel cofnodydd o ffeithiau pwysicaf hanesyddiaeth y byd. Mae ei erthyglau ar y gwahanol faterion yn dreiddgar a thrwyadl, wedi crynhoi ynddynt ffeithiau ag y bydd raid darllen cyfrolau i'w cael mewn dull arall. Bydd yn dda i'r rhai hyny sydd yn meddwl pwrcau y llyfr rhagorol hwn, gofio y bydd yn cael codi yn ei bris ar ol i'r gyfrol nesaf, a'r olaf, ddyfod allan; ac y mae yn awr bob tebyg y bydd pob math o lyfrau yn uwch eu pris o hyn allan.

CYDNABYDDIAETH DDIOLOCHGAR.

MR. GOL.—Caniatewch i mi gael congyl fechan o'r OENHADWR i gydnabod caredigrwydd a hael-frydedd yr eglwys a'r gynulleidfa a wanaethaf yma; yn nghyd ag eraill o'm cymydogion, canys maent yn deilwng cael gwneuthur hyn iddynt, am eu bod yn caru fy lles i a'm teulu, ac yn adeiladu fy nghysur; a braint fawr yw cael pobl ein gofal yn bohl ein cysur.

Dydd Iau, Rhag. 4, derbyniais aurheg (*donation*) o \$60.05, mewn arian a'u gwerth, a hyny yn hollol amsygwyladwy. Y Sabboth blaenorol i hyn, (canys rhydd yw gwneuthur da ar y Sabboth) ni wnaeth y ffrath-frawd T. Herbert ond rhodd crybwylliad i'r gynulleidfa am y peth, nes bod pawb yn barod yn y fan, yn hen ac yn ieuainc. Darfu i'r gwragedd a'r merched ieuainc ddarparu helaethrwydd o fwyd blasus i'r archwaeth, ac addur-iadol i'r llygaid, fel ag yr oedd digon i bawb, a llawer yn ngweddill, a hyny heb na choet na thrafferth i ni. Ac y mae yn amlwg mai nid er mwyn cael udganu am danynt y maent yn gwneud hyny, canys gwnaethant yn helaeth y llynedd pryd na soniwyd yn gyhoeddus am hyny; ond er hyny, gwnaethant eleni yr un modd, ac yn helaethach. Mae yr hwn sydd yn ein dyegu yn mhob rhinwedd, yn ein hanog i fod yn rhai diolchgar am bob dim, "Yn mhob dim diolchwch."

Mae yn debyg nas gall dyn byth lwyubhan teimlad mwy dedwydd na'r teimlad i ddiolch; nis gall y grwguch a'r achwyn a'r gyuen fyw am awr yn nghymydogiaeth y diolch, mae y *climate* yn rhy boeth iddynt. Ond gobebthio y caf fyw a

marw yn y gymydogiaeth hono, ac heb wybod am ysbryd grwgnachlyd byth. Mae caredigrwydd fy nghyfeillion y tro hwn wedi peri i mi fabwysiadu teimlad a iaith yr afradlon, "Nid wyf deilwng."

Anwyl gyfeillion yn Palmyra, caiff y CENHADWR y tro hwn gario fy diolchgarwch gwresocaf i chwi am eich haelioni. Yn gyntaf yr wyf yn diolch i'r Arglwydd am eich toeddu i bob gweithred dda tuag at ei weision, ac yr wyf yn diolch yn ail i chwithan am ei rhoddi mewn gweithrediad. Yr Arglwydd a'ch bendithio a phob bendith ysbrydol yn Nghrist Iesu, yw gweddi eich gostyngedig weinidog,

JOHN LLOYD.

Palmyra, Rhag. 26, 1862.

LLYTHYR ODDIWRTH Y PARCH. B. W. CHIDLAW.

Cleves, O., Rhag. 18, 1862.

ANWYL FRAWN,—Nid bawdd bod yn dawel y dyddiau presenol—sylaenau ein Llywodraeth yn siglo, Duw yn unig yw ein cadernid, ein gobaith a'n grym. Ymddiriedwn ynddo a byddwn ddiolchgar, Salm 22; 4. Ar ol y frwydr waedlyd, Hyd. 8fed, ar Chaplin Hills, dwy filldir o Perryville, Ky., rhwng 20,000 o'n milwyr dewr dau y Calif. McCook, a 30,000 o'r gwrthryfelwyr dan y Calif. Bragg, pryd y lladdwyd 1900 ac y clwyfwyd 5000, mewn pum awr, amsunwyd fi gan yr U. S. Sanitary Commission, ac yn fy ngofal 30 o giatiau o ddillad ac ymborth i'r clwyfedig. Yuo, ac yn Lebanon, 20 milltir i'r gorllewin, cefais y fraint o weinyddu er cysuro, diwallu, a rhoddi ymborth i yn agos i 2000 o gleision a chlwyfedigion, a mawr oedd eu hangen—rhaf heb newid dillad ac yn dra anghyafarus, eraill yn methu am nad allent gael meithrinod addas. Cefais yr aurhydedd a'r fraint o gyfranu dillad glân ac ymborth iachus, trwy haelioni a dyngarwch gwragedd a merched Ohio. Ar ol cyfranu y petban hyn, cefais ddwrws agored i ddosbarthu llyfrau, ymddyddan a'r clwyfedig am eu cyflwr, gweddio drostynt, ac yn aml i lefaru gair yr Arglwydd yn nghlyw gwraudawyr astud a difrifol, llawer o honynt yn hyderus ymddiried yn ein Iesu bendigedig, ac ambell un yn gorfoleddu yn Naw ei iachawdwriaeth.

Yr oedd golwg ar faes y gwaed, ddyddiau ar ol y frwydr, yn ddigon i ddryllio y galon. O orchylyffeydd rhyfel! Nid allaf ddarlunio y golygfeydd alaethus. Dyma o 15 i 20 o gefylau yn eu gwaed, ac yn eu hyntyl o 30 i 40 o feddan. Dyma 35 yn un rhes, marwolion y 75th Ul. Dacw testur hir o feddan y 10fed a'r 36dd Ohio, ac yma un arall o feibion Wisconsin ac Indiana. Ar ochr arall y maes mae drws ffil o'r Deheuwyd wedi eu claddu, o leiaf wedi eu priddo, ond mae y moch wedi turio y pridd, a gwelaia ugeiniau o gyrff wedi eu dibriddo, golygfa byth, gobebthio, i'w gweld eto.

Yn Bowling Green, Ky. treuliais wythnos yn mhlith yn agos i 3,000 o gleision, yn dosbarthu fel yn Perryville a Lebanon, ac yn gweinyddu yn enw yr Arglwydd Iesu. Yn un Hospital yr oedd

dau gorrff yn tawel orwedd ar y llawr yn barod i'r gladdfa. Cynelais foddion crefyddol, er budd i 30 oedd yn gurwedd oddiamgylch. rhai o honiut wrth ddwrs augau. Tra yr oeddwn yn llefaru ar adgyfodiad y meirw, dyma un o'r cleision yu tori allan, "Glory to God for salvation and the hope of eternal life; a rest in the grave and heaven for ever." Bendigedig, meddaf finau, am grefydd yu dal y tywydd garw, ac yn gwella yn y glyu tywyll.

Yn Nashville, Tenn., treuliais rai dyddiau yn mhith 4000 o gleision, i'r dyben i wybod eu sefyllfa, ac i anfon cymorth iddynt ar fy uychwelid i Clucionati.

Ba y negesa hyn yn fendith i fy enaid, cefais iechyd a chysur yn y gwaith. Mae yr *American S. S. Union* yn caelidau i mi weithiedu ran o fy amser yn y cych hyn, ac yn rhoddi i mi lyfrau i'w dosbarthu, aef y "Silent Comforter," "Soldiers' Hymns" &c., llyfrau addas a buddiol. Mewn chwerau mis yr ydwyf wedi rhoddi dros y Gymdeithas werth agos i fil o ddoleri o lyfrau yn yr Hospital ac ar y maes, a mawr yw hyfryddeb y milwyr i'w derbyn. Mae fy llafur yn ddiweddar wedi effeithio yn ddrwg ar fy iechyd, a rhaid i mi ei roi i'f fny am amser. Os gwella fy ddigonol, dygwylwyf ymweld â Philadelphia a New York tua chawol Ionawr, ac os gallaf, deuf i ymweld â fy huff gyfeillion yn Ouerda. Yr eiddoch,

B. W. CHIDLAW.

PRYDFERTHWCH HENAINT.

"Gwerthfawrocach yw hi na'r carbwncl." "A chanmolel ei gweithredoedd hi yn y pyth."

Ysgrifonwyd y llinellau canlynol ar yr achlysur o farwolaeth

MRS. ELIZABETH BOWEN, MINERSVILLE, PA.

Pan ddaw dyu i'r byd, dechreuas deithio llwybr a derfyna yn augau, pa un bynagat byr ai hir fydd tymor ei oes. Nid oes sicrwydd y bydd fyw i gyrhaedd hen ddyddiau; ond sicr yw y bydd terfyn ar ei fluderus daith. O herwydd dysgir ef hyn yn yr Ysgrifthyrau, "Goodwyd i ddynion farw nuwaith." "Dyn a fydd marw."—fe a gilla fel cyngod—"fel blodeuyn y daw allan ac y torir ef ymaith."

"Ai marw raid i mi,

A rhoi fy nghorrff i lawr?

A raid i'r enaid ofnus hoi,

I dragwyddoldeb mawr?"

Mae angau yn cyrhaedd pawb, er yn anhybys i ni pa bryd. Mae babanod, dynion ieuanc, a hen bobl yu marw! "y tlawd a'r cyloethug a gydgyfarfyddant," y cryf a'r gwan, y claf a'r iach, y brein a'r cardotyn; nid yw yn gwneud dim gwahaniaeth mewn gradd na sefyllfa.

Angau, angau anweledig,

Mae dy waith yn amlwg iawn,

Tori lawr ganghenau iraid

Pan fu'r ffirwythau par yn llawn,

Nid oes genyt un gwahaniaeth

I'r cyloethug, mwy na'r tlawd,

Y penethisid mwyaf oedyn

Dan dy law yn trengu cawd."

Nid yw'n hybys pan y deat,
Sicr yw y gwneid di ddod,
Yn dy gerbyd dygi ie'netyd,
Hena int hefyd, canol oed,
F' allai mai y ffirwyddyn nesaf,
F' allai mai y ffirwyddyn hon,
Nes se allai'n gynt na hynny,
'Raid ymad a'r bawell hon."

O ganlyniad, "Trefna dy dŷ." "Gwylw'n a byddwn barod."

Mae dau gyfund o'n blaen, y rhai nas gellir eu hygyoi trwy gywreirwydd na dim gallu ynom ni, aef hennint ac angau. Mae ein tyfa turg atynt, yn raddol ac anorchfygol. Teithiwn liw dydd a theithiwn liw nos, a thrwy adegan olynol ein hywyd. Nis gallwn aros un foment ar y daith eidd yn ein harwain i lawr ar hyd graddfa blynvddoedd, diweddiad ein bodolaeth ddaearol, y bedd a thragwyddoldeb. Dichon y toir ni i lawr yn nghanol ein dyddiau, ac y diangwn o afaelion afecyd ac hebwlun, gwag a threialon blynvddoedd dffanedig. Oud os nad felly y bydd, ac y cawn fyw, buan y cyrhaeddwn gyfnod hennint, ac ar ol cyrhaedd yr adeg honn, ni bydd oud cam bach rhyngom ag angau a'r bedd, y ffirwyddynedig i bob dyn byw. Wel, er nad ellir ysgoi hennint ac angau, se ellir gwneud llawer er symud ymaith y drygau cysylltiedig â hwynt, a gwneud ein hunain yn ddedwydd a defnyddiol hyd yn nod mewn hennint.

Coedydd a llysiâu a yabeilir o'n ffirwythlondeb gan hennint, a gadewir iddynt ddarford neu torir hwynt i lawr i'g diffwrtho y tir. Felly yr anifeiliaid, yr adar a'r pysg, lwy a dyfant i faint ioli, dffanant a byddant farw. Gellir dywedyd hefyd am filoedd o'r bil ddynol, eu bod yn fwy tebyg i'r llysiâu, coedydd, adar a physg, nag i greadur thesymol, yn byw yn unig am y fnyd bresenol; ac ar ol byw awr fechan eu bodolaeth a'u mwynhad yn yr ymddangosiad mynedol, dffanant fel dail. cwympant, a buan yr anghosir hwynt fel pe buasant heb fod.

Y mae bywyd y ddiweddar ELIZABETH BOWEN yn brwff nad oes therid iddi fod felly, a'i fod yn ddichonadwy dwyn ffirwyth hyd yn nod mewn hen oedrau. Yr oedd hi yn agos triugain ml. oed, eto yr oedd bob amser yn wyrddlas fel y Balmwydden,—ne fel cedrwydd mynydd Libanus, yn wastad ar gynydd. Planwyd hi yn foreu yn nŷ yr Arglwydd, a chynyddodd yn ei ystafelloedd. Derfydd natur, ond gwas a flodau, ac a fwrw allan ei flodau newyddion; mae wedi ei blaun "ar lan afonydd dyfroedd," a "bob mis yn rhoddi ei ffirwyth," hyd yn nod yn nghanol ystarmydd y gausaf garw.

Dechreuodd Mrs. Bowen redeg yr yrfa ysbrydol yn fore, pan yn ieuanc, hoenus a gwrol. Rheddodd yn dda ac heb ddifffygio, ac er cyrhaedd hennint, yr oedd yn parhau i ehedeg fel y golomen. Aml y canai,

"Diffygia'i ddim er c'yd y daith,
Tra par'o gras y nef,
Ac er mor lleied yw fy ngrym,
Mae digon ynddo ef."

Ac ynddo ef y cafodd nerth i gyrbædd terfyn y daith yu orchfygol, ac ymddidd yu y wobwr addawedig, eef coron y gogoniant, coron ddiddiflanedig, yr hon oedd yu agladdw iddi gan ei Rheglaenor, Iesu Grist, y Cyfiawn, yr hwn hwyd a'i derbyniodd yu roesawus i'w hulus nefol. Cyflueddodd gyfnod henaunt yu brydterth, a bu farw mewn heddwch a'i phwysur ei Hanwylid. Gwiegwyd hi a'r wieg wen, catodd y delyn aur yu ei dwylaw, ac y mae yu bresenol yu ddiau yn caun, "Iddo ei yr hwn a'm carodd, ac a'm golchodd, ac a'm gwaredodd y byddo'r gogoniant, y gallu, a'r aurhyddedd yu oes oesoedd." Taffodd ymaitti ei henaunt a gwisgodd ieuentyd, gollyngwyd hi yu rhydd o'r cadwynau, a dysglaeria fel yr haul yu agladd y gogoniant.

Nid oedd ei henaunt yu rhwystr iddi fod yu ddiwyd. Mynych iawn y gwelwyd hi yu myned a'i gwaith yu ei dwylaw i weled ei brodyr a'i chwirydd crefyddol. Nid oedd ei hynddyddau byth yu ffio, ond yu fuddiol a chrefyddol iawn, ac er lles a llwyddiant ei chyfeillion a'i chyfeillesau. Yr oedd ei chynghor yu dra effeithiol a'i cheryddon yu hynod diion ac adeiladol. Yr oedd yu ofalus iawn am gylarfydd yu eglwys, heb eageuluso ei chydgyntliad, a theimlai yu barod iawn i adrodd ei phrofiad crefyddol, yr hwn fyddai bob amser yu synwrol, symol, adeiladol, ac yu dra phenderfynol.

Iesu, Iesu yw fy Mhrynwyr,
Iesu hwyd yw fy Nghân,
'R hwn a'm carodd ac a'm golchodd,
A'm tywysodd yu y bïaen;
O mor ielus oedd ei phrofiad,
Hynod wrol oedd ei bïaith,
Iesu, Iesu ga'r gogoniant
Ar ol cyrhaedd pen draw'r daith.

Yr oedd yu hofi o'r ysgol Sabbathol, ac yn wastad yu ei ddebarth. Yr oedd yu hyfryd ganddi ddarllen ac egluro yr ysgrythrau. Yr oedd yu gu ganddi gytraith yr Arglwydd. Deddfau yr Arglwydd oedd ei "chân yu nîf ei phereriindod." Yr oedd yu genau fel nê, a melusach na'r dilian nêl," ac yu "lluseru i'w thraed, a llewyrch i'w llwybiau." Yr oedd ei hewylls yu nghyfraith yr Arglwydd, ddydd a nos y myfyriai ynddynt; ac yu ei goleu y teithiai fel pererin blin trwy'r anialwch peryglus, nes cyrhaedd y wlad well. Gan fod henaunt prydferth mor urddasol ar y dddear, ac mor ddedwydd yu y nefoedd, dylai euyndymunied gwresog ac ymdrech mawr yu mhob dyn i'w fwyhau. Nid oes gwrthrych mwy prydferth ar yr hen dddear hon, nag heu ddygybi anwyl i Iesu Grist, yr hwn sydd wedi bod trwy ei oes yu dwyn frwyth er gogoniant i'w Waredwr, ac yu ymyl ei ymadawiad i burach gwlad a chynhesach hinsawdd yu parhau i'w fwr allau ei newydd fiodau, ac yu llwythog o frwythau cyfiawnder. Saif fel cofgolufn o ddaioni, trugaredd, ac ewyllysgarwch ei Dad nefol. Mae yu ogoniant crefydd, yu ddiuas ar fryn, yu oleuni'r byd, ac yu halen y dddear, pelydra yu ei rinweddau debygolrwydd i'w Brynwyr, a phrofa i'r byd ei fod yu

etifedd y nefoedd, ac arweinia trwy ei esiamplau duwiol ei gyd ddynion ar y ffordd sydd yu arwain i ddedwyddwch. Gwisga ar ei ben gwyn goron gogoniant, yr hon a enillodd ar lwybr cyfiawnder, ac fel y mae yu tynu at derfyn ei fywyd, cynyddda ei lewyrch fel yr haul hyd ganol dydd, a'i wyneb yu dysgleirio fel gwyneb Moses pan yu ymddyddan â Duw ar y mynydd.

Caiff ei gystuddio yu y corff, a theimla awmbwl yu y enawd, llethir ef yu aml gan gorrff y farwol-aeth, dichon y bydd yu colli ei foddiauau daenrol, — yu cael ei erlid, ei wawdio, ei siomi yu ei gyfeillion, ei frudyr a'i chwirydd, a dywed yu fynych, "Ys truan o ddyn wyf fi! pwy a'm gwared oddiwrth gorrff y farwolaeth hon?" Ond mae ei ddeilwyddwch penaf yu aeyll. Mae fel gogoniant y dyffrynoedd er rhoa a therfysgu yr ystornydd, y gwyntoedd a'r gwlaw, ac er ei ddiuos o'i wisgoedd haf, eto amlwg yw i'r byd ei fod yu cynyddu, ac yu cryfhau, ac yu addiddu i'r Ganaan nefol. O! mor brydferth yr olwg arno, gras yu cynyddu pan mae'r corff yu dadfeilio, yr enaid yu eogyn i fyny, a'r corff yu crymu. Mae yr hen bererin duwiol yr un deimlad a Simeon, yu dweyd, "Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi dy was mewn tangnefedd yu ol dy air." Ac fel apostol mawr y Cenhedloedd, yr hwn a fioddiodd yu uchel, mewn acenan effeithiol iaith o ymddried, Yr wyf yu awr yu barod. "Ymdrechais ymdrech deg," &c. Mewn cydnariaeth a'r fath olwg brydferth a dymunol, mawrbydi daear a ddiflana, ac ymchwyllyd y byd a syth i ddiddymdra. Gogoneddir yr Arglwydd, aurhyddedd crefydd, a chrytheir ffydd a gobaith y Cristion trwy fywyd a marwol-aeth y fath bererin duwiol.

Mor dlymunol oedd gweled Mrs. Bowen yu marw a golennu y nefoedd yu ei chysuro yu ei mynyddau olaf! Ei ffryndiaid a'i pherthynasau a safasant uwch ei phen, ac edrychasant arni yn cymeryd ei hadenydd ac yn ehedeg i fyny; wedi eu bywhau a'u cysuro wrth gwisgo am ei churiad at Grist, a'i buddugoliaeth trwyddo ef ar angau a'r bedd, a'r sicrwydd ei bod yu myned i fod yu dragwyddol bresenol gyda'r Oen.

Y fath yw mawredd a gwerthfawrawgrwydd HENAUNT PRYDFERTH. Wedi goddef pwys a gwres y dydd fel gwasannethyides ffyddlon i'w Brenin; aurhyddeddyd hi a'r fraint i ymadael o faes y frwydr, gan ddwyn arwyddion buddugoliaeth lwybr ac aurhyddeddus, ac yn llawen wrth feddwl am ogoulant tragwyddol. Yr oedd angau wedi colli ei golyn, a'r bedd ei ddychryniadau, ac yr oedd hiithau wedi addfedu i'r cynnewidiad olaf, ac i'r wlad well. Fel ag yr oedd yu tynu at brydnawn ei dydd, yn llwythog o frwythau cyfiawnder, yr Iesu a ddaeth i'w chyfarfod ac a'i derbyniodd fel ei eiddo ei hun, tywalltodd o'i hamgylch ei bresennoldeb grasol, a rhoddodd iddi flenbrawf o'r orphwysfa addawedig, yr hon oedd brou gerllaw, ac a'i galluogodd i ganu, wrth fyned trwy'r dyffryn tywyll, "Yr Arglwydd yw fy mugail, ni bydd eisiau arnaf," "Mi a wa fod fy

Mhrynwr yn fyw." "Mi a wu i bwy y credais," "Byw i mi yw Crist." O am gael y faint i gyfarfod ag angan gyda'r fath eouder ffyddiog; rhydd gymhorth mawr i'r enaid—amlyddedd mawr i grefydd, a gugoniaut i Dduw ein iechydwrïaeth.

Ieuan, golwg ar dy wedd
Sydd yn effeithiol iawn;
Braigld teimlaf ddwyllaw angan oer,
Gan wres dy ddwyfol ddawn.

'Rwyf yn ymado a'r babell hon,
Y cloion dyr yn rhydd.
Tywyll m llygaid—gwelw'm lliw,
Ond llaw fy enaid fydd.

AT EI PHLANT.

Ymddifadwyd chwi o fim diluwiol, gariadus a chymwynasol. Rhoddodd i chwi lawer cynghor, a llawer cerydd, ac amsododd lawer gweddi daer i'r nefoedd ar eich rhan. Mae ei chofiadwrïaeth yn feudigedig ger eich bronau. Hyderwn na fydd ei chyngborion yn ddifudd, a'i gwedd an yn ddi-
effaith er eich daioni. Dilynwch ei llwybrau, fel y cyrhaeddoch yr un wlad ddedydd ar ol marw.

AT YR EOLWYS.

Torwyd ymaith gangen ffirwythlon o'ch plith, yr hon a ffeudodd fel Rhosyn Saron, a Lili y dyffryuoedd. Yr oedd ei chymdeithas yn felus iawn i chwi, a llawer deigr yn a dreiglodd dros eich grudd-
iau wrth wraudo ei phrofiadau melus, a'i phen-
derfyniadau diygog i lynn gyda'r Iesu. Gwelwch ei lle yn wag yn yr addoliad, a'r ysgol Sabbathol, ni chlywch hi mwy yn egluro gair y bywyd. Mae wedi cael gwell esboniad arno yn awr nag a gaf-
odd erioed o'r blaen. Ymdrechwch i lyued i mewn trwy y porth cyfyng mor brydferth ac au-
zhyddedus ag yr aeth hi o'ch blaen.

THOS. T. JONES, *Minersville*.

AT GYFEILLION Y GOLYGYDD.

ANWYL FRODWR.—Dechrenwyd er's cryn amser bellach i wneud "Aurheg" i Olygydd y CENHAD-
WR, fel arwydd o barch iddo fel hennafwr yn y weinidogaeth a gwas fyddlon ei genedl, a gwnaed hyu yn bur addas yn eglwys Ohio, a rhai minau eraill. Ac yr wyf yn credu pe byddai ond i'r gweinidog neu ddiagon yr eglwys, yn y gwahanol faeau sydd heb gwblhau, grybwyll hyn with y gynulleidfia, y gellid gorphen y gwaith hwn eto yn deilwng.

Danfona fy rhodd drosol fy hun yn awr,—\$20. Fy mrodyr, gadewch i ni uno i orphen hyu yn 1863.—Yr eiddoch

JOHN PIERCE.

Big Rock, Ill.

At Mr. J. Pierce.—Daeth y Draft am y awm a enwyd i law y Trysorydd yn ddiogel. Derbyniwch ein diolchus gydnabyddiaeth am y rhodd a'r teim-
lad tirion a ddangosir tuag atom.—GOL.

CWRDD Y MILWYR CYMBREIG.

Bwriedir gan bobl ieuaio ysgol Sabbathol Nebo, Ohio, gael cyfarfod yn mis Mawrth nesaf i ymgystadla mewn adrodd a chapu, pryd y rhoddir

gwobrwyon i'r rhai a adroddant oreu o swydd Gallia, fel y canlyn:

I'r hwn a adroddo oreu dan ddenddeg oed, Beibl a quotation. I'r ail oreu, Beibl cyffredin. I'r trydydd, Testament.

Eto i'r un dan ddeuddeg oed a ddatgano oreu, Gramedig gwaith Mills. I'r ail oreu, Llyfr Cauu. I'r trydydd, Llyfr.

Eto i'r rhai deuddeg oed hyd unarbymtheg, am yr adroddiad goreu, Beibl a quotation. I'r ail oreu, Beibl cyffredin. I'r trydydd, Testament.

Eto i'r rhai, unarbymtheg a than ddeunaw oed, am yr adroddiad goreu, Beibl a quotation. I'r ail oreu, Beibl cyffredin. I'r trydydd, Testament.

Eto rhoddir i'r ddau oreu am ddadlusa'u gilydd, pob o Feibl gwerth dolar. I'r ail oreu, pob o Feibl a quotation.

Rhoddir Beibl i'r un dros 45 oed a gano oreu yn yr hen fasiwn.

Rhoddir pob o Bâr o Lygaid-ddrychau (*spectacles*) i'r ddau a ddatgano oreu gyda eu gilydd. Rhaid fod y ddau yn gwneud ihyngddynt dros gant o flynyddau.

Rhoddir gwybod eto beth fydd y gwobrwyon i'r cautorion.

Mae'n dda genym allu hysbysu fod y Parch. B. W. Chidlau, wedi addaw, os bydd modd, ymweld â ni ar y dydd, a mwy na thebyg, y cawn glywed rhywbeth ganddo ag y byddwn yn siarad am dano ar ol myned adref. Ydwyf yr eiddoch,

JOHN T. DAVIES.

GANWYD.

Tuar 11eg o Ragfyr, yn Cleves, O, mab i'r Parch. B. W. Chidlau a'i briod.

Rhag. 15, yn Remsen, E. N., merch i Mr. Wm. W. a Jane Thomas,—wyres o du ei mam i'r diwedd-
ar Edward Edwards o Remsen.

PRIODWYD.

Hyd. 29, 1862, yn ardal Ridgeway, Wis., yn anedd y briodferch, gan y Parch. J. P. Jones, Mr. EVAN D. MORGAN o Spring Green, a Mrs. THIRSAH LEWIS o Ridgeway.

Tach. 23, yn Whitesboro, gan y Parch. C. N. Pat-
tengill, Mr. B. F. ROBERTS (mab Henry Roberts, ysw., Utica) a Miss MAGGIE SOLEY, y ddau o Utica.

Tach. 25, yn Addoldy y Parch. Henry Rees, (mab Wm. Rees, Liverpool,) Caerlleon, Lloegr, gan y Parch. John Jenkins, M. A., o'r ddiinas hono. Mr. OWEN LEWIS o Dyserth, a Miss MARY EVERETT, merch y Parch. Lewis Everett, Dyserth, a lith i Olygydd y CENHADWR.

Rhag. 1, yn Dunham, E. N., Mr. JAMES A. FRNTON o Clayville, a Miss MARY E. JONES o Waterville.

Rhag. 2, yn nhrefordd Perry, swydd Gallia, Ohio, gan y Parch. John A. Davies, Mr. JOHN J. JONES a Mrs. MARGARET EVANS, y ddau o'r lle uchod.

Rhag. 5, yn Remsen, yn anedd tad y briodferch, gan y Parch. T. T. Evans, Mr. ROBERT PRICHARD o Vernon, a Miss JANE A. OWENS, merch Mr. Owen O. Owens o Remsen.

Rhag. 10, yn North Orange, N. J., gan y Parch. James Hoyt, Mr. Wm. H. LEWIS o Utica, a Miss LIEBIE HELLENBACK o'r lle blaenaf.

Yn ddiweddar, yn Rome, E. N., gan y Parch. Wm. Howlands, D. D., Mr. WILLIAM R. WILLIAMS o West Branch, a Miss ELLEN L. EVANS o Ava, o'i swydd Oneida.

Rhag. 6, yn Slatington, Pa., yn nhŷ Mr. McDowell, gan y Parch. P. Peregrine, Mr. JOHN MORRIS o Linc-ton, a Miss MARGARET OWENS o Slatington. Wedi myned trwy y gwastaneth priodol, aeth Mr. a Mrs. McDowell a'r holl gwmpen ni'r ystafell wledida. lle cawsom fwrdd wedi ei arwyo a'r danteithion goreu,—am yr hyn y tane Mr. a Mrs. Morris, a'r holl gwmpen yn cyflwyno eu doichgarwch mwyaf gwreang i'r boneddwr uchod a'i briod caredig.

Rhag. 9 yn Steuben, gan y Parch. R. Everett, D. D., HENRY MORRIS, saw. a Miss MARY E. BROWN, y dilau o blwyf Trenton, N. Y.

Tach. 22, gan y Parch. S. A. Williams, Bradford Co. Pa., yn ei dŷ ei hun. Mr. DAVID E. DAVIES a Miss LUCY LEWIS, eu dau o Middletown, Susquehanna Co., Pa.

Tach. 29, yn Hyde Park, Pa., gan y Parch. E. B. Evans. Mr. DAVID EDWARDS a Miss GWILLIAM DAVIES, y cyntaf o Belvues, a'r diweddaf o'r Notch.

Rhag. 21, yn Hyde Park, gan yr un gweinidog. Mr. GEORGE PORTER, Ellenswood, o Hyde Park, a Miss ABBY JANE SMITH o Scranton.

Gweddiant.—Gwnaed tipyn o gamsyniad yn hanes priodas Mr. John Jefferson, Minersville, Pa., yn y rhifyn diweddaf—Mary James, ac nid Davies, oedd saw y briodferech.

BU FARW.

Mehr. 22. 1862, yn Emmett, Dodge Co., Wis., Mrs. MARY ROBERTS, priod Mr. Evan Roberts o'r lle uchod, yn y 36 ml. o'i hoedran, gan adael priod a 5 o blant bychain i alaru ar ei bol, yr ieuancaf yn faban egwan ychydig o ddyddiau oed. Claddwyd hi yn barchus yn mynwent y plwyf, a'r Parch. Owen Hugh (T. C.) yn gweinyddu. O gylch tri mis wedi yr uchod bu farw y plentyn hefyd. Claddwyd ef wrth ochr ei fam. J. S. Davids yn gweinyddu y moddion arferol.

Yr oedd Mrs. Roberts yn ferch i Thomas a Mary Rowlands o Gae'r Dol y Galfan, Llanbrynmair. Dywedi fod ei mam yn wreiddid iawn a diau iddi ddwyn o'r merch i fyny yn adilyng ac athrawiaeth yr Arglwydd. Ymunodd Mrs. Roberts a chrefydd pan oddeutu 18 oed, a derbynwyd hi yn aelod eglwys Gynulleidfaol Llanbrynmair, gan y Parch. S. Roberts. Yn mheu peth amser wedi hynny (na laint nis gwn) ymfudodd i'r America, a bydd beth amser ger New Hartford, swydd One da; yno ymunodd mewn priodas a Mr. Evan Roberts, genedigol o Machynlleth, ac heb oedi yn hir symudasant o'ddino i'r lle hwn. Prynasant dyddlyn yma a sefydasant aruo. Wedi hynny ymunodd hi a'r eglwys Gynulleidfaol yn y lle hwn, lle y bu yn aelod hyd ei bodd. Bendihiodd yr Arglwydd hi a'i theulu a llawer o'i ddanion a gadawodd Mrs. R. ei theulu newu amgylchiadau da. Yr oedd ei tiŷ bob amser yn ddarlun amwg o anedd gwraig dda, lafurus, gryno, lauwaith, a chynil. Yr oedd Mrs. R. yn un wastad gyda chrefydd, nid yn uchel iawn, ac nid isel ei phrofiad—pwyssai yn ddysgog ar ei Hanwyld Iesu. Ni chafodd yr eglwys schos i'w galw i gyflif dros y 12 mlynedd a rhagor ag y bu yma. Bydded i Ddau pob gras fendithio yr amgylchiad i'r t-ulu galrus, ac i'r gymdogaeth oll yfymuniad heu gyfaiil yr ymadawedig a'r teulu oll. WILLIAM ROBERTS.

••• Dymunir ar y *Dygedydd* godi yr uchod.

Hyd. 23, yn 8 ml. a 1 mis oed, THOMAS REES, mab i David R. a Sarah Rees, Blue Mounds, Wis. Bu yr un bychan anwyf yn dyddiof, cyntudd poenus yn hynod dawel, am yn agos i dair blynedd o amser. Anfynych y gwelwyd ueb yn dyddiof y fath boen corfforol gyda mwy o amynedd a sirolddeb na'r plentyn anwyf hwn. Ehedodd ei enaid o'r corff poenus, yn y tawelwch a'r sirolddeb mwyaf bynnod i fynwes ei lachawdwr. Rhoddwyd ei weddillion marwol yn y gladdfa sydd wrth gapel yr Annibynwyr yn Blue Mounds, mewn "gwir ddiogel obaith" y bydd i'r hyn a "heuwed mewn gwenedd" adgylodi yn "gyffelyb i'w gorff gogonedlus E!" Anechwyd y teulu hir-aethus a thorf-gyfeillion ar ddydd yr angladd gan yr ysgrifenydd oddiar y geiriau yn Jer. 31; 14, 15, 16.

J. P. JONES.

Feb. 20, yn New Philadelphia, Pa., THOMAS POW-

ELL, yn 43 ml. oed. Cyfarfyddodd a damwain yn y gwaith glo, lle yr oedd yn gweithio, yr hyn iu yn anau iddo yn y fan. Yr oedd yn enedigol o Llanelli, sir Frycheiniog, D. C. Daeth i'r wlad hon tua 14 ml. yn ol. Mae ganddo ddau trawl yn California. Mae wedi gadael gweddwr a phump o blant i alaru ar ei ol. Barhwr y gweddwr a Thed yr ymddilaid a ofalo am danynt. Claddwyd ef yn nghuddfa y Bedyddwyr yn Belmont yn agos i St. Clair, Pa., pan y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd, L. JENKINS St. Clair.

Rhag. 5, yn St. Clair, Pa., Mrs. SARAH WILLIAMS, gweddwr y diweddar Joseph Williams, yn 63 ml. oed. Ei hahechyd oedd clefyd y galon a'r ysgyfaint (*palpitation of the heart and inflammation of the lungs*). Ganwyd hi yn Heures Forgan, iŷ ffarm yn agos i Gwmllynfell, Morgannwg, D. C. Derbynydd hi yn aelod crefyddol yn hen gapel Gwmllynfell, dan weindogaeth y Parch. Rowlands, tua 40 ml. yn ol. Daeth i'r wlad hon tua 17 ml. yn ol, ac yn y gymdogaeth hon rhwng y lle hwn ac Eagle Hill y bu yn treulio ei bywyd oddiar pan mae yn America. Mae 8 o blant iddi yn fyw. Mae dau o'i bechgyn yn California ac un a all yn Buenos Ayres, America Ddeheuol. Bu farw a'i phwys ar ei Hanwyld. Ymddengys ei bod yn wahamul yn y cystudd presenol i un cystudd a gafodd o'r blaen. Yr oedd yn diolch yn amll ac yn dweyd wrth y teulu nad oedd yn myned i wella o'r clefyd hwn. Yr oedd yn siarad yn hynod barchus am ddynion da ac yn ymddwyn yn barchus iawn o weinidogion yr eglwyf; ond yr hyn oedd yn coroni y cwbl, cadwdd ei chrefydd hyd ddiwedd ei hoed. Claddwyd ei gweddwr llun marwol yn Pottsville, pan y gweinyddwyd ar yr amgylchiad yn y tŷ ac ar lan y bodd gan yr ysgrifenydd. Mae rhai o'r plant yn grefyddol. Gobeithio y bydd yr amgylchiad hwn yn fendith iddi ynt oll. Hediawch i'w llwch yw dymuniad yr ysgrifenydd, L. JENKINS.

••• Coded y *Dygygiwr* yr uchod.

Tach. 30, yn ardal Ridgeway, Wis., yn 67 ml. oed, Mrs. MARY MORRIS, priod i Mr. David Morris. Clefyd y chwaer oedd inflammation of the lungs. Bu yn glaf am wyth diwrnod o gystudd poenus iawn. Gadawodd i alaru eu colled fawr briod tyner galon yn nghyd a phump o blant, tair merch a dau fab serchog iawn, pa rai ydynt yn trigianu yn gwstros ei hamgylchiadau yn y daeith hon, Wis. Merch ydoedd y chwaer ymadawedig i John ac Anne Thomas, Cynheuthe Uchat, plwyf Llanelli swydd Gaerdyddin. Priododd yn y fl. 18.0 a Mr. David Morris, cefnder i'r Parch. William Morris a tu yn weinidog yr Eglwys Gynulleidfaol Llanfyllin, G. C. Bu hi a'i theulu yn byw yn barchus iawn ar ffarm a elwir Capel Iiau, yn plwyf Llanelli sir Gaerdyddin. Oddiyno yr ymfudodd hi a'i theulu i'r wlad hon, yn y flwyddyn 1853. Prynasant dir yn yr ardal hon, Ridgeway, lle y bu ein chwaer yn fyddlon iawn hyd ddydd ei marw. Yr oedd yn aelod crefyddol yr Eglwys Gynulleidfaol Ridgeway, lle hefyd y mae ei phriod a rhai twyf o'r plant yn aelodau fyddlon iawn. Claddwyd ein chwaer hon yn y gladdfa barthynol i'r Annibynwyr yn Ridgeway, a phregethwyd ar yr achlysur yn y Gymnag a'r Saesones, i dorf o gyfeillion fyddlon iddi gan yr ysgrifenydd. Gwraig a man, aelod crefyddol a chymydoges a berchid ac a gerid yn fawr oedd y chwaer ymadawedig. Bydded i'r Arglwydd otalu y dyner am ein brawd anwyf yn ei lesgedd a'i hiraeth presenol, a rhoddid iddo obaith bywyd trawyddol. Bydded i'r plant serchog hefyd garu Iesu a'i ddewis yn Waredwr iddynt, fel y byddo ganddynt Gyfaiil yn afon angau. J. P. JONES.

Erlynia perthynasan ein chwaer a'r Olygyddion y *Dygygiwr* a'r *Cylchgrawn* gyhoeddi y cofnodiad uchod. J. P. J.

Yn ddiweddar, yn Maine Hill Gap, ger Minersville, Pa., yn 7 mlwydd ac 8 mis oed, MARY, merch Owen Owens a'i briod. Claddwyd hi yn mynwent y Cynulleidfaol hon yn Minersville, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd, JOHN E. JONES.

Rhag. 1, yn Beaver Meadow, Pa., Mr. DAVID J. EVANS, yn 61 ml. oed. Ganwyd ef yn mhlwyf Llan-granog, sir Aberteifi, D. C. Tua 33 ml. yn ol ymunodd yr ymadawedig a chrefydd yn Capel Wig, dan weindogaeth y Parch. Daniel Thomas. O Blaenafon yr ymfudodd i'r wlad hon. Wedi iddo gyrhasedd yma,

Bu yn aros peth amser yn ardaloedd Hyde Park, Pa. Wedi hynny symudodd i ardal Beaver Meadow, ac yma yr arosodd hyd ddydd ei farwogaeth. Yr oedd yn cael ei flun a'i afiechyd am yu agos i Swyddu cyu marw, eto yr oedd yn a hion y chan lwyaf o'r amser i ddilyn ei orielwyl gwaith. Ond ar y 29 o fis Tachwedd, pan with ei orielwyl yu y Cracher Glo, farawodd angan ei nes yr oedd yu methu a gweithio. Bu mewn poenau mawr hyd bore dydd Llun y cyntaf o'r mis hwn, Rhagfyr. Bu yr heu hawd yu flyddon gyda chirelydd, ac yu hanesonau yu ni ei aia. Yn yr awgladd daeth tyfa llosg yughyd a gweinyddodd yr ysgrienydd oddi with Salm 116: 15. Gadawodd briod a 5 o blant i aru ar ei ol. Mae y plant oll, ond un, wedi priod. Gobeithio bydd y tro hwn yn rybudd iddynt i barotol erbyn yr un angylechiad sobr; a rhodd y weddw ei plwys ar ei Daw. Fe adroddodd yr heu hawd y penili hwn tua pythefnos cyn iddo farw.

"Afon fawr sydd raid myn'd iddi,
Rhwyg dau tyd mae rhedid hon;
Swn ei dwr y'r bili gystuddau,
Gwddir ar y ddear lwm;
Rhwyg ei thonau byddai 'u fuan,
Mewn caedi mwya' orioed;
O am 'nabot leu 'u Gylail
Fel bor gwaed tan y nbroed."

P. PEKEGRINE.

Rhag. 14, yn New Berlin, swydd Chenango, E. N., o'r pda a'r diphtheria, MARIANNA, merch iach i'r Parch. J. L. Jones a'i briod, yn 3 mis a 4 d. oed. Y rhieni a deimant yn dra galarus ar ol yr un fach anwyl hon: ond eiddo yr Argywydd ydoedd, ac Efa a'i cymerodd ato ei hon o'r byd traillodus hwn.

Hyd 14, yn Racine, Wis., o'r diphtheria, THOMAS W. mab Caiben Hugh W. Jones a Laura ei briod. Gweinyddwyd yu y gladdedigaeu gan y Parch. Mr. Mauweli. (T. W.)

ANERCHIAD I'R CADEN A'I DEULU AR YR ACHLYSUR.

Rhyw torau gwneis bwysu o flodau yr ardd,
Ei arogl oedd beredd a'i wenuu yu bardd,
Mor awyrol yr oiw nes deuu ty myrd
I rwyngu 'm chweg flodau a'm bywyd ynghyd;
Ond buan y gwelwn y blodau yu gwywo
A m. n. u siomedig cistuddau i wylu.

Ac yna y gwelais ryw arlluo o'ch traidol
Wrth weled y bioly—eich Thomas yn dardod,
Ond dardod i ddechreu blodau 'u dragwyddol
Lle na weir golld na at rwydd niwennid;
O'r micoedd fel yntau faguodd yu hyltyd!
Ond cwympodd eu blodau, gadawant dir adfyd.

Racine, Wis.

H. J. OWENS.

Tach. 14, ger Berlin, Wis., JOHN S. DAVIS, 11 ml. oed; mab oedd i Wm. a Sarah Davis, gynt o Lanell, ar Guer, D. C. Yr hyn a achosodd ei farwogaeth oedd codwm o goe en; bu lyw amrai wythnosau a chisloidd wasanaethi dau feddyg; ond y cwbl yu oler. Yr oedd yu fachgen utudd i'w rieni, tyner a hael. Gweinyddwyd yu yr awgladd gan

H. Williams.

Tach. 22, yu swydd Waashara, Wis., Mrs. ANN ELLIS, gweddw y diweddar Evan Ellis, yu 35 oed. Gadawodd dri o blant heb dad na mam. Yr oedd wedi bod yu profleu crefydd gyda y Cynulleidfawyr yu yr hen wiad a chyd y T. C. yu y wiad hon. Yr oedd gauddi barch mawr i grefydd ac yr oedd o deimladau hynod o dyner. Fregethwyd y bregeth awgladdot yu addoldy y Bedyddwyr ger Berlin, gan

H. WILLIAMS.

Rhag. 12, yn ardal Blue Mounds, yu y 37 mlwydd o'i oedran, Mr. Rees Rees. Daeth ei a'i deulu o ardal Aberdare yn 1838 i Maryland. Wedi bod yno am ysbaid o amser aeth i Pennsylvania—ac oideutu 15 ml. yu ol daeth i'r ardal hon, a bu yma yn barchus hyd ddydd ei farw. Gadawodd dri o feibion a gwraig ialaru edcolled. Claddwyd ei yu y fywnt berthynol i gapel y Cynulleidfaon yu y Blue mounds. Fregethwyd yu y Gyfraeg a'r Saesoneg i dorf o gyfeillion i'r ymadawedig gan

J. P. JONES.

Tach. 29, yu Rome, E. N., Mrs. JONES, gwraig y Parch. T. H. Jones, gan adael priod a 7 o blant amddifaid yu y byd galarus hwn.

Rhag. 4, yu ninas Utica, o'r dardedigaeu, ELEANOR

M. VINCENT, mab i'r diweddar Ebenezer Vincent, yu 26 ml a 10 m. oed. Wyr ydoedd i'r diweddar William Vincent o Utica.

Rhag. 6, yu Utica, Mrs. MARGARET WILLIAMS, priod Mr. Jacob Williams yu 29 ml. oed—aeiol gyda y Telyddion Calfinaidd.

Rhag. 16, yu Utica, ar ol cystudd mair, Mrs. JANE C. JAMES, priod Mr. Robert Everett James, yu 30 ml. oed.

Rhag. 14, yu Boonville, ar ol cystudd trwm (typhus fever), Mr. THOMAS J. EVANS, yu 27 ml. ac 8 m. oed, gan adael priod ac un plentyyn, mam a chwarydd a brawd, mewn dwys afar ac ei ol. Mab ydoedd i'r diweddar William R. Evans a Margaret ei briod, o Steuben. Claddwyd ef yn mynyent y Capel Ucha, Steuben, a gweinyddwyd gan y brodyr, Gillett, Roberts ac Everett.

BYR GOFIANT

Mr. WILLIAM B. WILLIAMS ac ELIZABETH ei briod, Oak Hill, Ohio.

Mae 5 peth hynod yn hanes y cyfeillion hyn.

1. Yr oeddynt yn ymyl yr un oed, sef 72.
2. Derbyniwyd hwy yu aelodau eglwysig yr un dydd, tua'r 37 ml. o'u boedran, mewn i'f farm a elwid Moelyci, yn yr amser hynny y cyfododd yr eglwys hono y capel a elwir Penielywain ger Feutir. Yn yr amser hyn yr oedd yr eglwys dan ofal y Parch. John Senary, ar ol hynny dan ofal y Parch. D. Griffiths, Bethel, ger Carnarfon. Bu Mr. Williams yn dilacon am flynyddoedd yn yr eglwys uchod. Yn yr adeg hyn bu yn hafurus iawn fel Cristion a sawyddlog; teithiodd lawer yn mhell ac agos yu achos yr Ysgol Sabbathol, a Mrs. Williams yu ei gynorthwyo hyd y gallai yn ei lafur.

O'r eglwys uchod y daethant i'r wlad hon tua 15 mlynedd yn ol. Unasaut a'r eglwys yu Oak Hill, swydd Jackson, Ohio.

3. Buont glaf yr un amser. Byr oedd eu cystudd diweddal. Ymddygodd eu plant atynt yu y modd mwyl tirion a charedig. Kbienu yu caru eu plant sydd egwyddor gyffredin ond nid mor gyffredin y cerir rhieni gan blant; ond yma yr oedd y rhieni a'r plant yu caru eu gilydd yu dra anwyliadd.

4. Buont farw yr un dydd, sef Hydref 26. Clywaie ef yn dweyd lawer gwaith y carai iddynt gael ymddatod ac ymadael o'r byd yr un amser, ac felly y bu. Mae yr Argywydd yu aml yn arwain ei bobl i chwynych y peth mae ar fedr wneud, felly y bu yma.

5. Claddwyd hwy yr un dydd, sef prydawn y 27, yn nghladdfa Oak Hill. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. D. Thomas (B), y Parch. J. Evans (T. C.) a'r yagrifenydd.

Gair am danynt yu mhellach fel Cristionogion.

Mrs. WILLIAMS.

1. Yr oedd yu ddidderbyn wyneb yu y frawdoliaeth; ni wna letya yu ei mynwas yn ddirgel ddim at neb—byddai mor onest ag egluro ei theimlad yn ddiaeremoni. Adnabyddid hi yn chwaeu euwog gyda golwg ar hyn.

2. Byddai ei geiriau mewn cyfeillach grefyddol yn effeithiol. Ychydig ddywedai, ond celai ryw argraff neillduol ar y frawdoliaeth yu wastad. Byddai yu aml yn dywedyd adnod; ond byddai yn darawisdol a chynwysfawr. Llauer cyfeillach yu buom yn chwilio ei chynwysion gyda gorloledd.

3. Byddai anghydfed yu Seion yu ofid calon iddi—on o blant tangufedd oedd.

4. Byddai yn gwarched gartref yu dda. Ni wyddai am y gwarchlaidd ebwedlan a arferir gan rai. Ni

wyddai am y pethau mae llawer o ddynion yn byw trwy eu hies arnynt, nid oedd yn Athroddgar.

MR. WILLIAMS

1. Bu yn lles mawr gyda'r Ysrol Sabbothol. Mae yma dystion lawer o hyn. Yr oedd yn werth mawr yn nghanol tŷaid o blant; cyngorai y plant yn awdurdodol ac effeithiol iawn.

2. Byddai yn werth mawr mewn cyfarfodydd gweddi, yn ei areithiau a'i gymhellion nerthol a dyddo ol, a meddyhaf ei fod yn weddiwr gataelgar ei hunan.

3. Byddai yn gwrandio yr efengyl yn syml a difrifol. Byddai yr olwg arno yn siroli dau y weindogaeth bob amser, pwy bynag fyddai yn traethu y genadwri—nid wrth wrando y gwr dyeithr yn unig, ond y pregethwr cartrefol yr un modd.

4. Teimlai yn ddwys yn achos aŵyddiant crefydd. a byddai yn ddiwyd ac effro i gael diwygiad a gwelliant. Er yn hen a gwybodus, ni welai un gwaith yn Seion yn rhy isel i ymaeth yddo—gallai eistedd gyda'r uchel a'r isel, a bod yn fendith i bob un o'r ddau.

Er eu defnyddioldeb ac er mor hoff oeddynt o'u cyfeillach, collasom hwy, aeth eu hysbrydoedd, credaf, i Wynfa, a'r pridd i'r pridd—boed heddych i'w llwch hyd y bore yr eger pyth y bedd. Yna disgwyliaf eu gweld, yn eu gynau gwynion, ac ar eu newydd wedd, yn debyg iawn i'w Harglwydd, yn dod i'r lan o'r bedd.

Yr Eglwys. gwna sychu dy ddagrau
Hwy droant yn awr mewn cylch mwy
Y plant. O gwnwch ymdrech ddiho
I gyrrhaedd y Nef lle maent hwy,
Mae Canna yn werth i'w hymofu,
Ei chael yw cael pob peth sydd dda,
O Iesu ein Brenin a'n Ceidwad,
Iachâ ni o'u cystudd a'n pla.

Oak Hill.

WILLIAM THOMAS.

Dymunir ar gyhoeddiadau yr Hon Wlad gyfodi yr uchod.

Ardaloedd Hyde Park. Pa—Mae yn amser gofidus iawn yn yr ardaloedd hyn yn bresenol, oherwydd rhyw anghytundeb rhwng y glowyr a'u meistradoedd; ac yn arwyddo gwasgariad cyffredinol, a chanlyniadau drwg. Mae yr holl weithiau wedi sefyll yn yr holl gylchoedd hyn, ac mae rhai cannoedd os nid miloedd wedi cael eu taffu o waith, a'r rhau fwyaf o honynt yn ambarod yn nghanol y gauaf i gael eu bwrw allan o waith; gobeithio y try pethau allan yn well na'm bofnau. —*Gobeithydd.*

Y Freck wen.—Mae y clefyd ffaidd a heintus hwn wedi tori allan yn y dref hon, Hyde Park, yn ddiweddar; nid yw yn farwol iawn eto, ond mae y dychryn yn fawr ar y dinasyddion.—*Gobeithydd.*

Bwydr fawr Fredericksburg—Byddin y Potomac, dau y Cadf. Burnside a'i Is Gadfu., tua'r 12fed o Ragfyr, a groesodd y Rappahanoc, rhan o'r fyddin yn union ar gyfer diwas Fredericksburg, ar y *Pontoons* a daflwyd dros yr afon, a rhan tua thair milldir islaw hyny. Gwnaed dinystr mawr ar y ddinas trwy ddaubeliad, yn gyntaf gan tua 176 o faguelau trynion yn lluchio eu peteli poethion dros yr afon, tua yr oedd y llwyfyr yn croesi ar ymgydd y ffrwyd, a thua'r 1000 o'r gelynyon yn eu hunain yn eu hymgaib i adgymeryd y ddinas a dinystrio ein milwyr. Ymosodwyd yn egniol ar y gelynyon yn eu hamddiffynfeydd a thu ol i'w gwithgloddiau cedryr ar y bryniau ac yn y ceunentydd, i'r de i'r ddinas, a bu yno laddfa dra arswydol. Nos y 15eg, wedi cafnod nad oedd yn ddichonadwy cymeryd yr amddiffynfeydd, Burnside a lwyddodd gyda eu holl fyddin i groesi y Rappahanoc yn ol, i'w sefyllfa flaenorol. Gallwyd croesi yn ol ar uoson niwliog dywell, dan dymhestl anarferol o wynt a gwlaw, heb golli un bywyd na gadael dim o'r arlwy ar ol. Y gwynt a chwythai mor gryf o'r De, fel nad oedd awn troediad y milwyr na symudiad trystio y faguelau trynion wedi cyrrhaedd elustiau y gelynyon. Awd droesodd heb yn wybod iddynt. Dangosi hyn fedr y Cadfridog i lywyddu byddin yn llawer mwy na'r croesi cyntaf dau amddiffyniad y faguelau.

Bu ein colled yn fawr arswydol. Hysbwydwyd yn y Papyrau fod cymaint a deuddeg neu bymtheg mil o'u milwyr (os nid ychwaneg) wedi eu colli, yn lladdedigion, clwyfedigion a gwasgareidig. Ond erbyn ymchwiliad manylach cer y cyfrif yn wahanol. Yn ol adroddiad arwyddol y gwahanol ddorauan nifer y lladdedigion oedd 1,128, a'r clwyfedigion o 6000 i 7000, a clymerwyd o'u milwyr yn garcharoron tua 700. Y rhai hyn wedi hyn a gyfnewidiwyd am tua'r un nifer o'r gelynyon a gymerasid yn y llwydr hon. Y clwyfedigion oll a symudwyd gyda'r fyddin i'r ochr ogleddol i'r afon. Y meddygon a ddywedant mai tua'r naill haner o'r clwyfedigion oeddynt wedi eu clwyfo mor drwm fel yr oedd yn rhaid eu cymeryd i'r hysbyttai—y gweddill, o glwyfau ysgafuach, a drinir heb eu gosod yn yr hysbyttai.

Llawer o'r newyddiaduron, auffsafriol i'r Llywodraeth, a gyhuddant y Cadf. Halleck, yr Yagrifenydd Stanton, a'r Llywydd, o annoethineb a chamaweinid, mewn cysylltiad a'r frwydr hon. Ond y Cadf. Burnside, yn ei ddull diaddurn a syml o roddi yr adroddiad, a gymer y cyfrifoldeb yn gwbl arno ei hun. Adrodda ei reymau dros ei symudiadau, y modd y gwnaeth, a'r amser; ond dywed nad oedd neb yn ei orlodi—iddo wneud yn yr amgylchiad y modd goren a allai, yn ol yn hysbysiadau a feddai ar y pryd.

Y Cadf. Foster yn Carolina Ogleddol.—Mae y Cadf. Foster wedi enill buddugoliaeth yn ddiweddar ar fyddindorf o 7000 o'r gelynyon yn Kingston, C. O. Cymerodd 11 o faguelau a thua 400 o garcharoron—y gelynyon a ffoisiant dros yr afon Neuse. Llywyddodd Foster i gyrrhaedd Goldsboro ar y 15fed o Ragfyr, a dychwelodd i Newbern o'r lle y cychwynodd.

Tryllwr celyddog wedi ei gael allan.—Rhyw ddylhiryn, yr hwn a'i geillw ei hon yn J. Wesley Green, a daetha chwedlau yn y Papyran, yn darlunio ei fod wedi tnu ymweliad â Jeff. Davis, a thrachefu â'r Llywydd Lincoln, a bod y blaenaf dros larchad y Ddedd gymaint a neb, a throa gael

Pellebyr Tanfawrl y Werydd.—Cyfarfod ar yr achos hwn a gynaliwyd yn Llundain Rhag. 12fed. Iosod Pellebyr newydd dan yr Atlantic, gelwir am danerficio o £600,000, yn rhannu o £5 yr un. Hysbyswyd yn y cyfarfod gan y Cadeirydd, James Stuart Wortley, fel £25,000 wedi eu tanerficio Stuart's money a ddiwydd. Teimlir yn dra gotech- iad i'w holl yr parhau yn Bweddianys.

O Y M R U.

Cyfarfod Cynulleidfaoel Chrearterol Môn.—a gynaliwyd yn Llanfachreth, Tach. 3 a 4. Bydd y cwrdd newaf yn Rehoboth, Maelog, Chwef. 2 a'r 3. Pregethwyd gan Roberts Llanerchymedd, James Rhosymenich, Williams Llaunddeuant, Jones Amwlch, Hughes Gwalchmai, Ridge Hermon, Williams Beaumaris a Griffith Caergybi.

Cyfarfod Chrearterol Llyn ae Eifionydd.—a gynaliwyd yn Rhoslan Hyd. 28 a 29. Yr oedd yn bresenol yn y cyfarfod hwn, Ambrose Porthmadog, Jones Talsarn, Morgan Nazareth, Lewis Penrhyn, Jones Capel Helyg, Morris Abererch, Rowlands Ceidio, Williams Nefyn, James Llanaelhaiarn, a Griffith Porth Dinorwig.

Urddiad John E. Evans yn Merthyr Cynog.—Y brawd hwn a urddwyd i waith y weinidogaeth yn Merthyr Cynog, Tach. 28 a'r 29. Pregethwyd ar Natur Eglwys gan J. Griffith, Llanwrtyd; gofynwyd y Gofyniadau gan D. Jones, Aber; gweddiwyd gan D. Williams, Troeddihiwdalar; pregethwyd i'r gweinidog gan W. Williams, Hirwaen, ac i'r eglwys gan J. Stephens, Brychgoed. Pregethwyd hefyd yn y cyfarfod hwn gan D. Thomas, Llanguidwr; T. Llywelyn, Mountain Ash, ac eraill.

Ail Agoriad Capel Cem yr Aber—penrhynol i'r Groes Wen. Y cyfarfod hwn a gynaliwyd Hyd. 23 a'r 24. Pregethwyd gan M. Phillips Llantrisant, Richards Caerfili, Jones Crug y bar, Jones Cueryrddin, Thomas Bangor, ac Oliver Pontypool. Y mae Capel y Cwm yn gyfleus yn awr ac yn cael ei lanu yn llwngorol—*Dysg. Rhag.*

Cyfarfod Tredwstan a Thalgarth.—Y cyfarfod hwn ymrodd gyfarfod chwarterol y Cynulleidfawyr yn Myrcheiniog. Yr oedd hefyd yn gyfarfod sefydliad y Parch. T. Evans yn y lleoedd uchod. Cafwyd araeth hyawdl gan y Parch. D. Williams, Troeddihiwdalar ar hanes yr eglwys yn Tredwstan, a gweddiodd am fendith yr Arglwydd ar y cysylltiad presenol rhwng Mr. Evans a'r eglwys. Yna rhoddwyd siars i'r gweinidog a'r eglwys gan y Parch. J. Stephens, Brychgoed. Pregethwyd hefyd yn y cyfarfod hwn gan Davies Cerygcdaru, Prichard Glandwr, Hughes Aber, Watkins Llangatwg ac eraill.

Glandwr, Glantaf.—Hyd. 20 a'r 21 cynaliwyd cyfarfodydd sefydliad y Parch. E. Prichard, diweddar o Cwmhob, yn y lle uchod. Pregethodd Mr. Stephens, Brychgoed, ar Natur Eglwys; gofynwyd am arwydd o'r undeb gan Mr. Hughes, Aber; dangoswyd yr unfydded mwyaf o du yr eglwys a'r gynulleidfao; yna gweddiodd D. Richards, Bethel Caerfili, am fendith ar yr undeb; a phregethodd I'rice Aberdâr a Watkins Llangatwg, un ar ddyledswydd yr eglwys, a'r Hall ar ddyledswydd y gweinidog. Cafwyd pregethau gwerthfawr gan amryw eraill yn y cyfarfod hwn. Mae Mr. P. wedi ymadael â sir Frycheiniog a'i goron yn ddysglwr, ac yn dechreu yn Glandwr gyda'r gobetiog goron.

Felindre ger Llangyfelach.—Y cyfarfod blynyddol yn y lle hwn a gynaliwyd Tach. 2 a'r 3, a phregethwyd gan J. Daniel (yweinidog y lle), Owen Clydach, Davies Abertawe, Rees Canaan, Thomas Glandwr, a Griffiths Abertawe. Cafwyd cyfarfod llyfih.

MARWOLAETHAU.

HYDREF—

30 Mr. Thomas Williams, siopwr, Pant, Rhoe-lauwrnog, 26.

TACHWEDD—

3. yn Bangor, Mr. Owen Prys, gof, 68.
7. Edward Hughes, yaw., Cwmarnedd isaf, Llanbrynmair, 79.
9. John Edwards, watch maker, Corwen, 42.
7. Mrs. Thomas, Galledig isaf, estate ger Maes y cwmwr 75.
12. Jane, priod Mr. John Williams, gardlwr i G. W. Parry, yaw, Llydiard, ger Llanilar, 80.
21. J. Morris, siopwr, Castelloddd Emlyn, 33.
18. Lewis Jones, yaw., Y Mount, Aunwythig, 83.
- 19 yn Manchester, Miss Ellen Thomas, gynt o Langued, Môn, 50.
15. Sarah, auwyl briod Mr. William Morgan, Mynydd bach, Llanelli, 89.
19. yn Henllan, ger Dinbych, Mrs. Catharine, gweddw y diweddar Edward Foukes, litiwr yn Plas Heaton, 37.
25. Mrs. Lloyd Williams, gweddw y diweddar Dr. Lloyd Williams, Dinbych.
10. Robert, unig fab Mr. Cooper. Llangollen, 22.
13. Mr. J. S. Pryse (Golyddan). Yn ei farwol- aeth ef, colodd Cymru un o'i llysgolheigion coeth- af, ac un o'i beidd mwyaf; a cholodd y lleuor euwog, Gwerydd ab Rhys, fab auwyl a serchog.
15. Elizabeth, auwyl briod Mr. John Edwards, grocer &c., Victoria stores, Fflint, 45.
12. Mr. W. Pritchard, George st., Carneddi, ger Bethesda, 72.
8. Mr. Owen Owens, Tai newyddion, Nant Francod, ger Bethesda.
12. Wm. Owen, Cwm mawr, ger Tremadog, 50.
6. o'r darfodedigaeth, Jane, merch Mr. Joseph Breese, Bicen y cwm, plwyf Mallwyd, 18.
13. Rachel, priod Mr. John Ingram, cariwr, Pwlltŷfan, Llanedwrn, 48.
15. yn Brynhyfryd, Pantmwyn, ger Wyddgrug, Ellen, auwyl briod Mr. Thos Morris, 56.
20. John Jones, Tŷ gwyn, Llanefydd, 58.
20. Ann Williams, Gwalchmai, Mon, 88.
21. Mary, gweddw Mr. Griffith Davies, Henllan isaf, plwyf Machynlleth, 81.
21. H. J. Evans, yaw., Bron y gog, ger Machynlleth.
22. Catharine, priod y diweddar H. Williams, Pen y bryn, Gwalchmai 89.
22. Mr. Wm. Owen, Brou y foel ganol, Dyffryn Ardudwy.
23. Mrs. Elizabeth Evans, Brynmeilwch, Gwyn- fe, 77.
24. Margaret, priod Mr. John Roberts, Cae- llwyngrudd, ger Bethesda (Pant, gynt), 32.
25. Mr. Richard Owen, joiner, Machynlleth, 91.
26. Jane, priod Mr. James Davies, Chaudos st., Darlastown, 26.
26. Maurice Jones, Cefngwyn, ger Harlech, 88.

1863.

CYF. XXIV.

RHIF. 2.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

C h w e f r o r .

Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODOL.		Beibl Gymdeithas Nelson,	56
Robert Evans, Ieu.,	33	Cyfraniad at Eglwys Floyd,	57
TRAETHODAU.		Ysglodion o Danville,	57
Y tebygolrwydd o ddilead caethiwed yn		Trysorfa yr Ysgol Sabbothol,	57
destyn diolchgarwch,	35	Cymdeithas Feiblaidd Spring Green,	58
Pregeth ar yr Olwynion, gan y diweddar		Cwrdd Adrodd,	58
Barch. T. Davies,	38	Ychydig o hanes dau filwyr Cymreig,	58
Dwyfol Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyran,	40	At Ddarllenwyr y CENHADWR,	56
AMRYWIAETHOL.		Eglwys Charleston at Eglwys Annibynol	
Boddio pawb,	43	Pittston,	59
Mynydd Calfaria,	44	Ganwyd,	59
O Gymru,	45	Priodwyd,	59
At Olygydd y CENHADWR,	48	Bu farw,	60
Ffangelldy,	50	Cyfarfod Chwarterol Ohio a sefydliad	
BARDDONOL.		gweinidog,	62
Lliuellau i'r flwyddyn,	50	Blwyddyn y Jubili,	62
Yn tawel huno mae,	51	Y llawenydd a effeithiwyd,—Teimlad y	
Can Miriam,	52	wlad,	62
Galargerdd ar ol fy unig fab, Arthur,	52	Y Llythyrdy yn Llwyddiannus,—Y Cadf.	
Adgofio webyd,	52	Butler,—Y Cadf. Hooker,—Y Cadf. Fitz	
Nadolig,	53	John Porter,—Terfyniad y cweyrl yn	
HANESIAETH GARTREFOL.		Albany,—Vicksburg,—Gair ar Dirwest,	62
Beibl Gymdeithas Utica a'r cylchoedd,	53	HANESIAETH DRAMOR.	
Beibl Gymdeithas Racine a'r cyffiniau,	54	CYMRU.	
Cymdeithas Feiblaidd Gymreig Cincinnati		Cyfarfod Blynnyddol yr Annibynwyr yn	
a'r cylchoedd,	54	Rhyl,	63
Cymdeithas Feiblaidd Waukesha,	55	Y Ddwy fil,	64
Gair o'r De Orlewin,	56	Llaw-weithwyr Lancashire,	64
		Y Faner,	64
		Marwolaethau,	64

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—If paid in advance, 1½ cents a quarter, or 6 cents a year; otherwise, 1c. a No.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—Parch. E. D. Jones, dros Carmel. \$5; J. T., Remsen, \$1.50; W. H. J., Bethel, \$15; H. P. J., Remsen, \$1.50; D. D., Penymynydd, \$1.50; R. W. J., eto, \$1; O. H. W., eto, \$1.50; J. R. G., Steuben, \$1.50; J. L. D., eto, \$1.50; Mrs. G. G., eto, \$1.50; Mrs. J. F. J., trwy J. J., Trenton, \$3; R. J. H., Prospect, \$1.50; Mrs. L., eto, \$3; Mrs. G. O., eto, \$1.50; J. L. L., Deerfield, \$10.50; D. W., Parisville, O., \$9; D. D., Columbus, O., \$27; W. M., West Bangor, Pa., C. a Ll. H., \$2.30; Parch. J. P., Niles, \$7; D. J. R., St. Clair, C. a Ll. H., \$6; W. E. J., Carboudale, \$9; R. L., Bellefontaine, \$1.50; T. J. M., Prairie du Sac, \$3; R. W., Lyons Falls, \$1.50; D. J., Georgetown, dros Mrs. J., Scuborwen, Cymru, \$3.50; R. G., New York, \$9; Parch. W. D. W., Deerfield, \$2; B. D., Big Rock, \$1.50; E. L. J., Racine, \$5; W. E., Prospect, \$3; R. R. J., Nelson, \$13; D. W., Coal Valley, \$8; H. G., Portage City, \$5; R. E., Lexington, \$2; T. T. E., Ieu., Steuben, \$1.50; H. O., Trenton, \$1.50; J. W. E., Beaver Dam, \$1; Parch. G. J., Cambria, \$23; Parch. J. D. J., West Branch, \$3; A. G., Boonville, \$1; D. W. E., Ninety-six, \$1.50; R. H., Miffin, \$5; J. J., Ty'n Rhos, \$15; J. J., Gomer, \$10; R. R., Kittaning, \$3; Mrs. M. J., Delphos, \$1; E. T., Ridgeway, \$5; R. T. M., Oshkosh, \$20; C. P., Lexington, Ky., dros H. P., Prysglwyd Isaf, Cymru, \$1; Parch. P. P., Beaver Meadow, \$14.50; J. L. H., Providence, \$1; W. D., Spring Brook, \$2; T. D. R., Floyd, \$1.50; T. N. W., Dodgeville, \$20; H. D. J., Holland Patent, \$1.50; H. T., Iowa City, \$25.25; J. B. D., Paddy's Run, \$9; T. M., Paradise Grove, \$7.50; W. H., Bradford, \$21.50; W. R., Pottsville, C. a Ll. H., \$10; Mrs. D. R. Jyukins, Newark, \$1.50; D. G. E., Radnor, 12.75; J. R., Providence, \$6; L. H. Thurman, \$15; T. T. J., Utica, \$21; M. M. J., Johnstown, \$15; T. B. T., New York, \$6; E. J., Dundaff, \$15; Parch. W. E., Mineersville, O., \$12; E. E. J., Coaldale, \$5; G. G. G., Fairview, \$13.50; E. G., Sandusky, Cattaraugus, \$13.50; W. R. W., Slatington, \$3; H. J. R., Holland Patent, \$1.50; D. P. L., Crab Creek, \$13.50; H. J. W., Rome, \$15; Mrs. D. D., Geneva, \$3; G. R., Mineersville, Pa., \$15; J. J., Ashland, \$3; W. W. H., Palmyra, \$3; Parch. J. L., dros H. L., Penmorfa, Cymru, \$1.75; F. J., Brownstownship, O., \$7.50; T. A. J., Granville, \$15.

Yr ydym yn ddiolchgar iawu i'u Goruchwyllwyr a'n Derbynywyr am eu ffyddlondeb yn danfon y taliadau. Eu Llythyrau tirion atom a'u hymdrechion i wneud i fywyd eu cyfrifon a'u ariolant yn fawr yn y cyfwg presenol. Eirfyn iwn yn ostygedig ar y rhai nad ydynt eto wedi cyflawni, eu bod yn gwneud hwy yn fuan.

ANRHEG I WEINIDOG.

BARCH. FRAWD.—Mae'n eithaf rhesymol i mi gydnabod cymwynasgwch a serchawgrwydd y cymydogaethau hyn tuag ataf yn eu tanscrifiadau tuag at fy nghynaliath. Pryduawn dydd Iau. Ion. 15, ymgasglodd aelodau a gwrandawyr Egwys Trenton i dŷ Mr. Griffith Williams, ac yr oedd amryw Saeson wedi ymgasglu i'r un amcan; aeth amryw deuluoedd i drufferth a thraul wirfoddol i barotai amrywiaethau o fwydydd gwerthfawr, rhy anhawdd i mi eu disgrifo, ac ar ol i bawb fwyta a'u digoni, yr oedd llawer iawn o ymborth gwerthfawr yn weddill. Swm y tansgrifiad yn Trenton \$60. Pryduawn dranoeth, Ion. 16, yn Holland Patent, cyfarfa yr

aelodau, y gwrandawyr ac amryw eraill o garedigion yr achos yn nhŷ Mr. John Davies; a'r un peth a ellir dweyd am yr holl amrywiaethau costfawr ar y byrddau yno ag yn Trenton. Swm tanscrifiad Holland Patent \$43.13—y cyfanswm \$103.13.

Yr oedd y tywydd yn anffafriol, ac ychydig a ddaeth o ardaloedd eraill. Canfyddais deimladau gwir ddyngarawl tuag ataf; ac yr wyf o'm calon yn dychwelyd fy niolchgarwch gwresocaf i bawb o'm cymwynaswyr caredig, yn enwedig i'r merched a'r gwragedd parchus am yr holl drafferth a gymerasant i wneud y gwestwyr yn gysurus. Yr wyf yn dymuno trenlio gweddill fy oes yn ngwasanaeth anrhydeddus fy Arglwydd, fel y gallwyf ddweyd, 2 Tim. 4:7, "Mi a ymdrechais ymdrech deg. mi a orpheuais fy ngyrfa, mi a gedwais y ffydd."

JAMES DAVIES.

CYFARFOD DIWYGIADWL TRIMISOL Cyfundeb Cynulleidfaol awydd Schuykill, Pa., a gynelir yn Pottsville, y Sabboth cyntaf yn Chwefror, pryd y dysgwylir i'r gweinidogion a'r pregethwyr a'r Dirprwywyr perthynol i bob eglwys yn y cyfundeb fod yn bresenol. A gofaledd pob ysgol ambeunodi yn brydlawn ryw un cymhwys i areithio yn y cyfarfod, ac ymdrechod cymaint ag a allo i fod yn bresenol am 9 o'r gloch bore y dydd hwnw, er cyd uno mewn gweddio am fendith y nef ar waith y ddi.

M. D. MORGAN.

Pottsville, Rhag. 16. 1862.

CYFARFOD TRIMISOL YR UNDEB CYNULLEIDFAOL yn Oneida a gynelir yn Utica, yn yr addoldy ar Gogledd Columbia a Broadway, ddyddiad Mercher a Iau, Chwef 25 a'r 26—y Gynadleid am 2 o'r gloch y dydd cyntaf. J. B. GRIFFITH, Ysg.

Llyfrau ar werth.

GAN J. JAMES JONES, UTICA, N. Y.

Geirlyfr Caerfallwch, Saesonaeg a Chymraeg, pris \$2.50; Geirlyfr Spurrall, Cymraeg a Saesonaeg, \$1.25; Gramadeg Caledfryn, 50c.; Gramadeg Saesonaeg o'r iaith Gymraeg (Spurrall), 50c.

Anfoner archiadau yn ol y cyfarwyddyd uchod, a cheir y llyfrau yn ddioed. [u8'621 y

AT Y RHIFYN NESAF.—Yn mhith amryw ysgrifiadu a ddaethant i law yn ddiweddar ac na allawom eu gosod yn y rhifyn hwn, y mae y rhai canlynol: Ymddyddau Defusiynol,—Gwaith heb ei wneud,—Pregeth ymadawol,—Pregeth ar Dragwyddoldeb Duw,—Y pwysigrwydd o iawn ddefnyddio amser,—Coffadwriaeth am Miss Annie E. Thomas, New York,—Llythyr o Gymru,—Pregeth Geubadol,—Tenlu trallodus,—Marwolaethau yn ardal Ebeusburg,—Dwyfol Ysbrydoliaeth yr Yegrythrau,—Einyau,—Touau,—Y. S. Gomer.

BU FARW.—Ion. 24, yn Palmyra, O., yr hen Gymro parchus, DAVID JOHNS, Yaw, yn 69 ml. oed. Rhoddri crybylliad helaethach yn y nesaf.

Mae yr Aurb. Simon Cameron (diweddar Ysgrifenydd Rhyfel) yn cynyg ei wasanaeth i gymeryd arweiniad *Brigade* o Negroid ar y maes—Cassius M. Clay i fyned yn ei le ef yn Genud i Lys Rwsia.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 2.

CHWEFROR, 1863.

RHIF. OLL 272.

Buchdraethodol.

ROBERT EVANS, IEU.

Hynod fel y mae llawer o greadau hamddenol y dychymyg, a gwibiadau y meddwl ar awelon y dyfodol, yn cael eu sylweddoli gan fleithiau a'u gwirio gan amgylchiadau olynol. Weithiau bydd addewid yn cael ei gwneyd mewn dull antur-ysgafn, haner gellweirus, (nid, efallai, yn yr agwedd meddwl mwyaf priodol,) ag y bydd galw am ei chyflawni yn y dull sobraf a mwyaf digellwair; a'r hyn nad oedd unwaith ond rhympwy funydol, yn esgor ar oriau a dyddiau galarus a thristlawn.

Felly, mewn rhan, y mae gyda minau yn awr, pan yn ymgymeryd a'r gorchwyl o ysgrifenu ychydig linellau coffadwriaethol am fy nghyfaill ieuanc ymadawedig, ROBERT EVANS, Ieu. Un diwrnod, pan yn cydweithio a'n gilydd, trodd yr ymddiddan ar yr arferiad o gyfansoddi Bywgraffiadau, ac yn ddigon difeddwl addawodd y naill wneud y gymwynas hono i'r llall. Ychydig a feddyliwn y pryd hwnw y buasai gofyn i mi gyflawni fy addewid mor fuan; eto nid wyf yn teimlo un awydd tynu yn ol; a thra yn galaru o herwydd ei ymadawiad boreuol, mae y gwaith yn un o ddyddordeb ar lawer ystyr.

Ac eto nid wyf mewn gwirionedd yn myned i ysgrifenu cofiant, yn ystyr briodol y gair; (ychydig ydyw nifer y rhai hyny ag y gellir ysgrifenu cofiant am danynt;) yn hytrach, dymunwyf dalu gwarogaeth o barch i goffiadwriaeth cyfaill ymadawedig, ag yr ydoedd llawer o bethau gwir ddymunol a deniadol yn ei gymeriad, ac yn meddu ar dalentau a ddawent fywyd o ddefnyddioldeb a graddau o enwogrwydd.

Mab ydoedd Robert i Robert a Sarah Evans. Ydyd ef mewn lle o'r enw Celynin, yn agos i negryn, Sir Feirionedd, G. C. Yn y fl. 1840, penderfynodd ei rieni ymfudo i America, yrrhaeddodd y teulu borthladd New York yr 22ain o Fai, y fl. hono, a daethant rhag blaen i Utica. Yn fuan ar ol eu dyfodiad i Utica, aeth Robert i fyw gyda y Parch. R. Ev-

erett, D. D., Remsen, i'r dyben o ddyagu y gelfyddyd o argraffu. Wedi aros gyda Mr. Everett am tua blwyddyn, symudodd i Utica; o ba le, yn mhen tua 4 mis, y penderfynodd fyned i New York. Ar ei ddyfodiad yno aeth i fyw at Mr. John M. Jones, yr hwn oedd y pryd hyny yn cyhoeddi y *Drych*; a bu yn gweithio gydag ef nes iddo werthu y cyhoeddiad hwnw. Parhaodd i weithio ar y *Drych*, gydag ychydig eithriadau, hyd y fl. 1856, pryd y symudodd yn ei ol i Utica. Yn mhen rhyw gymaint o amser ar ol ei ddychweliad i Utica, rhoddodd ei fryd ar ddiwyllio ei feddwl a chynull gwybodaeth; ac i'r perwyl hwnw efe a aeth am dymor i Ysgol Ramadegol Mr. John Williams, ac wedi hyny bu am tua blwyddyn yn myned i Whitestown Seminary, yn Whitesboro. Ei fwriad y pryd hwnw ydoedd darparu ei hun i waith pwysig y weinidogaeth, a byddai yn pregethu yn achlysurol mewn gwahanol leoedd oddiamgylch yn ystod ei arosiad yn yr ysgol. Yn ngwanwyn 1860, rhoddodd i fyny fyned i'r ysgol; ac ymddengys ei fod, oddentu yr un amser, wedi dyfod i'r penderfyniad i roddi y goreu i bregethu hefyd. Wedi gadael yr ysgol, bu yn gweithio am dymor yn swyddfa Mr. D. C. Davies, Utica; ac ar ol hyny, am dros fl. yn swyddfa yr *Utica Morning Herald*. Yr oedd o gyfansoddiad gwanlyd, a chwynai yn fynych o herwydd gwaelled ei iechyd; a pharhaodd i wanychu yn raddol hyd fis Mehefin diwedda, pryd y penderfynodd fyned adref at ei rieni i Nelson Flats, swydd Madison, er mwyn gor-phwyso ei gorff a'i feddwl, ac adgyweirio ei nerth; ond yn groes i'w ddysgwyliad ei hun a'i gyfeillion, er defnyddio pob moddion dihonadwy, o dan gyfarwyddyd meddygon medrus, a myned am rai dyddiau i Verona Springs, parhaodd i waelu hyd y 8fed o Hydref, pryd y cymerwyd ef ymaith gan angau, ac yr ehedodd ei ysbryd at Dduw yr hwn a'i rhoes, yn y seithfed flwyddyn ar hugain o'i oedran.

Hynyna ydyw adroddiad byr o symudiadau a digwyddiadau ei fywyd; ac ynddynt eu hunain nid ydynt yn cynwys defnyddiau neillduol at gyfansoddi bywgraffiad; ond yr oedd y diffyg hwn i raddau yn cael ei wneud i fyny

yn ei gymeriad, a bydd i mi wneud ychydig sylwadau ar ei nodweddion *Cymdeithasol*, *Llenyddol*, a *Chrefyddol*.

Ar ol adnabyddiaeth gyfeillgar ag ef am lawer o flynyddau, gallaf yn ddibetrus ddweyd fod *haelioni*, *tyneruch* a *diiddichellrwydd*, yn rhai o'i brif nodweddion cymdeithasol. Nid oedd dim tebyg i grintachrwydd yn perthlyn iddo, fel y gall lluoedd o gasgylldion Cymreig ddwyn tystiolaeth. Anaml iawn, os byth, y bu raid i neb fyned ymaith oddiwrtho yn waglaw, os byddai ei amgylchiadau fodd yn y byd yn caniatu iddo gyfrannu. Yn wir, yr oedd yn cario y teimlad hwn allan i'w niweid ei hun; ac yr oedd mor hawdd dylanwadu arno gan ymddangosiadau o gyfyngder, fel y cafodd ei dwyllo yn ddwys fwy nag unwaith. Yr ydoedd nid yn unig yn galon-agored ond hefyd yn galon-dyner, ac yn lawdd iawn cyfhwrd a'i deimladau. Nid wyf, wrth ddweyd hyn, yn meddwl ei fod yn tra-ragori ynddynt ar bawb eraill, ond eu bod yn rhai o nodweddion ei gymeriad;—yn gyffredin i filoedd eraill gydag ef, mae yn wir, ond nid yn llai teilwng o gofnodiad cymeradwyol, er hyny. Nid ydynt y rhinweddau hyn mor aml yn y byd, fel y dylem hebgor pob sylw o honynt lle eu dangosir.

Nis gwn beth a welodd eraill ynddo, ond ar ol blynyddau o adnabyddiaeth ag ef, gallaf ddweyd ei fod yn nodedig rydd oddiwrth bob math o athrod ac enllib. Lle na byddai ganddo air dai'w ddweyd am berson, anaml y dywedai ddim. Trwy ei fod o natur fywiog, *impulsive*, cafodd rai gweithiau ei arwain i brofedigaeth ganddynt, o herwydd cryfder ei serch at yr hyn a ystyriai ar y pryd yn achos cyfiawnder a thegwech; ond bryd bynag y byddai wedi clwyfo teimladau, neu wneud cam anfwriadol i berson, yr oedd bob amser yn barod i gyffesu ei fai, ac hyd y gallai adgyweirio y drwg.

Fel *Llenor*, yr oedd yn feddianol ar dalentau a fuasant mewn amser, gyda diwylliad priodol, yn ei osod ar safle anrhydeddus yn mysg ein llenorion. Yr oedd am flynyddau wedi ymarfer a chyfansoddi, a byddai cynrychion ei feddwl yn ymddangos yn awr ac yn y man yn y cyhoeddiadau Cymreig. Gwnaeth ymdrechion mawrion i gyrhaedd gwybodaeth, nid yn unig trwy fyned i'r ysgol, ond hefyd yr oedd yn ddarlennwr helaeth, a dangosai adnabyddiaeth ag awduron a llenyddiaeth Gymreig a Seisnig. Tra yn yr ysgol yn Whitesboro, cynyddodd yn gyflym, ac enillodd serch ac ymddiried ei athrawon i raddau mwy na chyffredin, fel y dengys y llythyr canlynol oddiwrth James S. Gardner, A. M., y prif athraw yn

Whitestown Seminary, Oct. 27, 1862.

MR. LEWIS,—Dear Sir,—Be assured the memory of your departed friend, Robert Evans, Jr., is fresh with us.

On entering this Institution, he secured a high standing in scholarship, and maintained it to the end. While his genial social qualities made him exceedingly popular with all, his ready wit, his scholarly attainments, his eloquence, and his Christian integrity, made him a leader among the more advanced and better class of students.

Earnestness and energy characterized him in all his efforts, but these qualities were most clearly evinced in his last effort with us on an Anniversary occasion. His theme was "Welsh Literature"—a subject so fitly chosen and so well adapted to his head and heart, that he left the stage amid the highest encomiums of all.

Alas! that his earthly career should have ended so soon! The lesson we are to learn from Him who doeth all things well, is, to more fully appreciate such friends, yield to their influence, and follow their example. Yours truly, J. S. GARDNER.

Enillodd wobrwon amryw weithiau yn Eisteddfodau Utica; a barnwyd ef yn ail oren mewn areithio, pryd yr oedd Mr. T. B. Morris (Gwyneddffardd), yn oren. Yn yr Eisteddfod ddiweddar, Ionawr 1, 1862, barnwyd ei draethawd ar "Wladgarwch" yn teilyngu y wobr. Yn ei feirnadaeth ar y traethawd hwn, dywed y Beirniad, Wm. B. Jones, ysw. (Ap P. A. Mon), fel y canlyn:—"Awgryma 'Anfedrus' nad yw yn arfer ysgrifenu, ac os felly, mae yn llawn bryd iddo roi ei ysgrifell ar waith, oblegid dengys y traethawd hwn ei fod yn feddianol ar gymwysderau-i raddau helaeth." Ac ar ol sylwi ar rai gwaliau gramadegol yn y cyfansoddiad, dywed yn mhellach:—"yna tafl yr awdwr olwg dros y gwahanol gynhyrifiadau sydd wedi tynu sylw y byd yn yr oes bresenol, ac y-mae yn gwneud hyn yn y fath fodd a brawf yn amlwg ei fod yn ddarlennydd gofalus, nid yn unig o hanes ei wlad fabwysiedig, ond gwahanol wledydd eraill hefyd. Mae rhai darnau rhagorol yn y traethawd hwn, yn neillduol felly pan y disgrifir ymlyniad y Cymro at wlad ei enedigaeth, a dyfynir rhan o waith Cawrdaf, 'Hiraeth Cymro am ei Wlad,' yn dra priodol ac effeithiol. Dyfynir hefyd, gyda llawer o ddedwyddwch, o waith y beirdd Seisnig, y rhai a ganasant glodydd y gwladgarwr. Mae y dyfyniadau hyn yn profi fod ysgrifenydd y traethawd hwn, yn ddyn o chwaeth, ac yn gydnabyddus a'r prif feirdd Seisnig, ac yn ei ddetholiadau o'u gwaith yn dangos iddo eu darllen yn helaeth a gofalus."

Wedi cael ei ddwyn i fyny dan addysg grafyddol gan ei rieni, efe a gmunodd ag Eglwys Crist yn 11th Street, New York, yn ystod gweinidogaeth y Parch. Griffith Griffith, yn

awr o Milwaukee. Fel y sylwyd yn flaenorol, wedi dyfod yn ei ol i Utica, efe a benderfynodd yingysegru i waith y weinidogaeth, a dechreuodd bregeth yn achlysurol. O herwydd gwahanol resymau, ac yn eu plith, gwaeledd ei iechyd, efe a roddodd i fyny y bwriad hwnw. Wythnos neu ddwy cyn iddo fyned adref y tro olaf, cafodd lythyr o ollyngdod oddiwrth Eglwys Annibynol yn Whiteboro st., Utica, gyda'r bwriad o ymuno ag eglwys arall; ond cymerwyd ef yn glaf cyn iddo gael cyfle i wneyd hyny. Gyda golwg ar ei deimladau crefyddol yn ei afiechyd olaf, ac ar ei fynediad i lyn cysgod angau, yr wyf yn gadael i'r llythyr canlynol oddiwrth y Parch. C. D. Jones, y pryd hwnw yn weinidog yn Nelson, lefaru drosto ei hun:

Coal Valley, Ill., Tach. 20, 1862.

AT XI DAD GALARUS:—Wele fi yn cymeryd y gorchwyl o yagrifennu ychydig o linellau am y brawd anwyl a hoff, Robert Evans, ieu. Ni chefais ond ychydig gyfeillach ag ef hyd oni ddaeth adren i dy ei dad yn Nelson, yn mis Mehefin diweddf, hyd ei farwolaeth. Yr oedd ei gymdeithas bob amser yn siriol ac addysgiadol. Dangosai fod ganddo barch mawr i waith ac achos yr Arglwydd ei Dduw. Mawr ddymunai gael byw, ond yr oedd o hyd yn dawel iawn i farw, os hyny oedd ewyllys yr Arglwydd. Ac fel yr oedd yn nesau at y dŵr, yr oedd yn myned yn gryfach gryfach yn ei hyder yn ei Dduw. Dywedai, un o'r dyddiau olaf, am gadernid ei Waredwr, gyda'r fath rym, fel yr oeddwn yn methu a dal heb wyo a diolch yr un pryd. Nid anghofiaf byth ei diriondeb, ei dawelwch, a'i sirioldeb hynod. Yr oedd ei dymer yn efelychiad o'i Athraw mawr. Oh! mor ddiolchgar oedd i bawb am bob help ac ymweliad. Aeth adre'u o wlad y cystudd mawr tan wenu ar ei stormydd cryfaf. Dywedai fod craig yr oesoedd o dan ei enaid, a'r breichiau tragwyddol odditanodd. Felly, nid oes genyf i'w ddywedyd, ond ei fod wedi ei gymeryd yn dywysen aeddfed i baradwys Duw, lle caiff deyrnaso gyda Christ, a chymysgu ei gân gyda y rhai a'i blaenodd o wlad y cystudd mawr. Nid oes ynwylf yr un amheuaeth nad yw heddyw yn uchel ei gân oblegid bu farw yn gryf, am ei fod wedi byw i Grist, yr hwn a fu farw drosto. Hyn oddiwrth eich ffyddlon,

C. D. JONES.

Yn marwolaeth y brawd ieuanc hwn, collodd yr Ysgol Sabbothol un o'i chyfeillion gwresocaf a'i deiliaid ffyddlonaf. Teimlai ddyddordeb mawr yn llwyddiant ei ddoesbarth, ac edrychai yn mlaen gyda llawenydd at foren y Sabboth, pan y caffai gyfarfod a'i gyd-ysgolheigion, i egluro Gair Duw i'w gilydd. Yn ei gariad at yr ysgol, yr oedd yn esiampl ag y carem weled mwy o ieuencyd ein cenedl yn ei efelychu.

Y mae efe wedi myned! Torwyd ef ymaith yn moreuddydd ei fywyd, pan ydoedd ei galon yn heinyf a'i serchiadau yn wresog; pan ydoedd gobaith yn lledn dalenau goreuredig y

dyfodol o'i flaen, a phan edrychai gyda llygaid ieuencyd at ddedwyddwch lawer yn ystor iddo. Torwyd ef ymaith pan nad oedd adnoddion ei enaid ond dechreu cael eu dadhuddo; cyn iddo braidd gael cyfle i ddechreu adeiladu ar y sylfaen oedd wedi ei gosod i lawr trwy lafur caled; a phan oedd yr had a ddisgwyliem weled yn dwyn cnwd toreithiog, yn dechreugino. Wedi myned! Ni chawn mwyach weled ei wyneb siriol, na chlywed ei ymddiddanion difyr, na'i arabedd fywiog, na'i chwedl ddiddrwyg, na'i gynghor difrifol. A'r fam y meddyliai cymaint o honi ac y sonia'i gymaint am dani—y mae ei ymadawiad wedi gadael gwagder curboenus yn ei mynwes, a gosod llwyth trwm ar ei chalon. Yn ofer ei disgwyl am ei ymweliad croesawgar a'i eiriau caruaid. Y mae ganddi un llinyn llai i'w rhwymo wrth y byd hwn, ac un yn rhagor i'w thynu at y byd arall. Y mae efe wedi myned. Am ychydig yr ydym ni wedi ein gadael ar ei ol. Dim ond am ychydig. Daw ein tro ninau i fyned drwy yr un cyfwng, i rodio yr un glyn tywyll, a sefyll o flaen yr un Barnwr cyfiawn. Caffed yr alwad ni oll yn barod!

BENJ. F. LEWIS.

Utica, Rhag. 16, 1862.

Crathodan.

Y TEBYGOLRWYDD O DDILEAD CAETHIWED YM DESTYN DIOLCHGARWCH.

Sylwedd Pregeth a draddodwyd yn Pittsburgh, ar y Dydd diolchgarwch.

GAN Y PAROH. E. R. WILLIAMS.

Matt. 10: 34. "Na thebygwch fy nyfod i ddanfod tangnefedd ar y ddaear: ni ddaethom i ddanfod tangnefedd, ond cleddyf."

Meddyliwn mai amcan ein Harglwydd yma yw gosod allan ei benderfyniad i ddiwygio'r byd ac na fyddai i ddrygau damweiniol i'w ymdrech beri iddo ymattal. Fe ddaeth Crist i'r byd hwn er ei wella, i hyn yr ymddangosodd Mab Duw fel y dattodai weithredoedd diafol. Bwriadai i'w ganlynwyr ei efelychu a thrwy hyny fod yn gydweithwyr iddo; maent o ganlyniad i fod yn ddiwygwyr. Pan yn danfon y deuddeg ar eu hynt, mynai iddynt iawn ddeall yr anturiaeth mewn llaw, a bod ganddynt i ymwneud a chymeriadau croes iawn i'r eiddynt eu hunain. "Wele yr ydwyf yn eich danfon fel defaid yn nghanol bleiddiaid." Yr oedd ganddynt i ddisgwyl gwrthwynebiadau; ac nid hir y buont cyn dyfod o dan y dyhuddiad o fod yn aflonyddwyr y byd. Ni fynai ei Meistr iddynt ymrthod a'r cymeriad ond ei dderbyn; nid yw y gwas i fod yn fwy na'i

Arglwydd; ni fwriadodd ef ei hun dawelu'r byd yn ei lygredd; ni ddaeth i waeddi heddwch pryd nad oedd heddwch. "Ni ddaethum i ddanfôn tangnefedd ond cleddyf."

Gwyddom yn dda mai Tywysog Tangnefedd yw yr hwn a lefarodd y geiriau hyn, ac nid oedd yn ei amcan i ddyegu unrhyw athrawiaeth groes i'w gymeriad. Mae pob peth wyddom am dano yn ein gwahardd i feddwl fod ganddo yr hoffder lleiaf mewn ymrysonau a rhyfel-oedd; ond pan fyddont yn ddrygau damweiniol, anocheladwy o'i du ef gwell ganddo eu dyfodiad na rhoddiad i fyny ei anturiaeth; ac wrth gario hon rhagddi gwyddai ei fod yn peri cleddyf. Mae'r iaith yn debyg i'r hon a allai meddyg fabwysiadu wrth ddyfod i dŷ, er cymeryd ymaith aedod yr anafus. "Nid oes genyf un hyfrydwech mewn peri poen; ond dymunwn wneyd pawb yn ddihoen trwy eu hiachlau; ond er hyny rhaid i mi beri poen yn y tŷ hwn, gan fod hyny yn anocheladwy i gymeriad ymaith yr aelod drwg; felly daethum yna i beri poen."

Mae llaw'r Arglwydd feddyliem yn bresenol ar ein gwlad, a thra y mae yn geryddol y mae hefyd yn feddygol. Credwn fod arwyddion yr amserau yn ein harwain i'r grediniaeth y gwaredir hi cyn hir oddiwrth ei phrif bechod. A dylem heddyw yn wyneb hyny uno mewn diolchgarwch i'r Arglwydd. Hwyrach nad anfuddiol fyddai i ni gyneiryd golwg yn

1. Ar brif bechod ein gwlad, sef Caethwasiaeth. Yr oedd i bobl y wlad hon fel personau yn gyffredinol gyda'r holl hiliogaeth ddynol, lawer o bechodau megis diota, cyfeddach, meddwdod, ariangarwch, anonestrwydd, a thwyll; ond ni ddarfu i'r wlad fel y cyfryw o dan un angylchiad *uno i oddef y pethau hyn*, gan feddwl fod hyny yn anheggorol er ein llwyddiant cenedlaethol; ond i'r gwrthwyneb fe luniwyd ac fe fabwysiadwyd cyfreithiau grymus er gwrthweithio'r cyfryw droseddau.

Ond am y drwg o gaethwasiaeth y mae wedi bod yn dra gwahanol—y mae ef wedi cael byw a ffynu o dan nawdd ac ymgeledd yr awdurdod wladol. Ymddygydd felly, nid am fod y lluaus yn ei ystyried yn dda; mewn barn cariad gogwyddwn i'r dyb fod mwyrif pobl y wlad hon wedi ei gyfrif yn ddrwg. Ymgeloddwyd ef yn y man cyntaf o herwydd y gellid ei wneud yn gongl faen yr adeilad Undebawl, nad oedd modd i uno'r trefedigaethau a'u gilydd heb ei oddef a'i gyfreithloni. Felly pan ddarllenwyd yr ysgrif wreiddiol o ddatganiad yr Annibyniaeth, yr oedd yn rhaid dileu y rhan a gondemniai ymddygiad y fam wlad gyda golwg ar gaethwasiaeth yn y tref-

edigaethau. A phan yr awd i fabwysiadu y drefn o gynddrieholfa, sef fod hyn a hyn o rifedi i gael aelod yn mhrif gynghor y wlad, ac er gwneud y cyfryw rifedi i fyny yn y caeth dalaethau caniatwyd fod tair rhan o bump o'r caethion i gael eu cyfrif, amlwg ydyw, feddyliwn, fod y drwg, nid yn unig yn cael ei oddef, ond hefyd ei ddwyn o dan gysgod adenydd trefniant gwladol.

Yn nesaf cawn y pleidiau gwladol yn ei ymgeleddu. Dwy blaid rymus fyddai, yn o gyffredin, ar y maes, yn ymgais am yr awdurdod, a gwnelai y naill fel y llall addaw amddiffyniad i gaethwasiaeth, os anrhyddedid hi a'r cyfieu; a bu y lluaus o weinyddiaethau y llywodraeth yn ffyddlon ryfeddol i'w hymrwymadau yn hyn. Yr ydym wedi gweled y llywodraeth gyffredinol yn defnyddio holl nerth ei dylanwad er lledaenu a pharan y drwg. Fe saif cyfraith y caeth ffoedig a'r ymdrech i ddarostwng Kansas, yn engreiftiau o hyny. Yr oedd y drwg hwn wedi dyfod yn egwyddor lywodraethol yn llywodraeth y wlad. Etholid ein llwyddion a phennodid ein gweinidogion tramoraid, a'n swyddogion milwraidd, a llu lawer i gylchoedd eraill o dan ei reoleiddiad. Mae hanes ein symudiadau gwladyddol er ys llawer o flynyddoedd, os nid o ddechreuad y genedl, yn profi yn amlwg ein hymostyngiad i'r drwg hwn, ac hefyd i ni ei fabwysiadu oddiar ryw ystyriaeth neu gilydd, fel mesur angenrheidiol i'n llwyddiant, a thrwy hyny daeth yn brif bechod ac sydd o'r diwedd wedi tynnu arnom anfoddlonrwydd y Goruchaf.

2. Y mae arwyddion amlwg y myn Duw ei ddileu. Ymddengys i mi fod crefydd ddatguddiedig wedi bod yn wrthwynebol i gaethwasiaeth o dan bob goruchwyliaeth o'i heiddo. Cawn fod caethwasiaeth yn cael ei arfer yn foreu iawn gan genedlaethau'r ddaear. Mae gwerthiad Joseph i'r Ishmaeliad a chanddynt hwy wedi hyny yn yr Aipht, a phryniad dynion er arian gan Abraham yn profi hyny. Anhawdd cyrlhaedd sierwydd am y dull y cyfododd y fath arferiad gyntaf. Ceir hanes foreuol am dair fiordd. Yn 1. Difeddianu carcharorion rhyfel o'u rhyddid. 2. Hunanwerthiad. 3. Trwy enedigaeith o fam a fyddai gaethes. Mae pob un o honynt yn wrthun i reswm a chrefydd.

Mae pleidiwyr y drwg dan sylw wedi arfer dadlen fod Abraham yn gaethfeistr, na ddywedodd Duw un gair yn erbyn hyny, o ganlyniad fod ei ddistawrwydd yn profi fod y sefydliad wrth fodd ei galon, a gwir angenrheidiol yn ei olwg, er gwelliant a derohafiad cymdeithas. A chaniatau fod y patriarchiaid

yn ymoestwng i waeleddu y bobl a'u hamgylch-ent yn y mater hwn, ni phroffai hyny fod y cyfryw arferiad yn rhinweddol a da, mwy nac y gwna eu hamlwreigiaeth a dystawrwydd Duw yn wyneb hyny brofi nefolrwydd llawe o wragedd ar yr un amser i'r un dyn. Pa fwyaf y meddylwn am ddadleuon y caeth bleidwyr, mwyaf oll y rhyfeddwn na baent cyn hyn, er mwyn hunangysondeb, wedi uno á theulu gleuylld Llyn yr Halen. Y mae yn fwy naturiol o lawer i ni feddlw mai mesur er gwrthweithio caethwasiaeth ydoedd gweithred Abraham yn prynu er arian, yn hytrach na phleidiu'r drwg. Gwyddom fod llawer yn ein dyddiau ni wedi prynu er arian, mewn trefn i ryddau y caeth, ac nid er mwyn masnachu yn eu cyrph a'u heneidiau. Ni chlywyd eto fod Abraham wedi gwerthu yr un dyn, ac ni ddwyddir yr un gair i'r rhai a brynodd er arian ddiagyn yn etifeddiaeth i'w hiliogaeth. Am ddim a ddywedir i'r gwrthwyneb, gallwn dybied mai carcharorion rhyfel ydoedd y rhai a brynodd, a bod y mesur yn weithred ddyngarol yn sicrhau eu gwaredigaeth, a bod eu haroesiad yn nhenlu y patriarch yn hollol wirfoddol. Ni cheir ar lawr yr un gyfraith yn gwarhadd eu hymadawiad, na gair am gyfraith er eu herlyn pe digwyddai iddynt ffoi.

Fe welir ymdrech y Nefoedd i wrthweithio caethwasiaeth yn fwy goleu o dan oruchwyliaeth Moses. Ymollyngai y genedl Iuddewig yn ei ddyddiau ef i lawer o waeleddau. A goddefwyd hwynt oddiar ystyriaethau a'u dangosai yn anocheladwy. Felly y dylem edrych ar gaethwasiaeth yn mhllith y genedl o dan ei weinyddiaeth. Pan ddaeth i'w swydd fe ganfyddodd fod y drwg yn eu mysg, ac os na fedrodd ei symud ar gyfrif fod y genedl y fath ag ydoedd, gwrthweithiodd ef á'i holl egni. Gosododd y fwyell yn foren ar brif wreiddyn y pren gwenwynig.—Y gwreiddyn ag sydd wedi rhoddi allan fwy o'r chwewder yn ein gwlad na'r holl wreiddiau eraill ynghyd, yr hwn yw trais-ladrata dyn. "Yr hwn a ladratao ddyn, ac a'i gwertho, neu os ceir ef yn ei law ef, rhodder ef i farwolaeth," Ex. 21: 16.

Trefnodd hefyd fod i'r cyfryw a ddenent yn gaeth dan lwybrau eraill i fyned yn rhydd ar y seithfed flwyddyn Ex. 21: 2. A rhag i rai barhau yn gaeth er y gosodiad uchod, trefnodd fod i'r haner canfed flwyddyn i gyflawni y diffyg, "Cyhoedddech ryddid yn y wlad i'w holl drigolion" Lev. 25: 10.

Fe lefarodd prophwydi Duw yn rymus yn erbyn gorthrwm, a dywedodd y Goruchaf ei hunan mai yr ympryd a ddewisai oedd goll-
griad y rhai gorthrymedig. Esai. 58: 6.

Darfu i osodiadau Moses ac anghymeradwyaeth y prophwydi a barnau Duw wrthweithio'r drwg yn mhllith y genedl Iuddewig mor effeithiol, fel nad oes un prawf o'i fodolaeth yn Judea yn nyddiau Gwareddwr y byd.

Mae lleferydd Duw trwy'r grefydd Gristionogol yn ei wrthweithio. Fe'n dysgir gan y grefydd hon fod yr holl hil ddynol yn un frawdoliaeth—i Dduw wneuthur o un gwaed bob cenedl o ddynion i breswyllo ar wyneb y ddaear, a bod yr holl ddynion hyn i garn eu gilydd—mai cyflawnder y gyfraith yw cariad. Dengys Paul yn oleu fod rhyddid yn fwy dewisol na chaethiwed, oblegid tra y cynghora y caethwas i ymddwya yn deilwng o'i grefydd, o dan ei gyflwr anfantaisiol, ond os gallai feddianu rhyddid am iddo ei ddefnyddio yn hytrach. Mae'r grefydd hon yn derchafu'r byd trwy wella ei gymeriad moesol, ac fel y llwydda yn hyny fe beidir son am drais o fewn i'w therfynau. Fe addefir gan amddiffynwyr enwocaf caethwasiaeth y bydd i Gristionogaeth yn y pen draw ddileu y drwg; mae natur ei hegwyddorion a hanes ei buddugoliaethau yn eu rhwymo i'r addefiad; arferid priodoli dilead Caethwasiaeth yn yr Ymerodraeth Rufeinig iddi; hisymudodd ymaith ben drefn wriogaethol Ewrop. Gorfododd ei goleuni i bendeffigion grymus Prydain Fawr gymeryd ymaith y gadwyn oddi am y caeth yn yr India Orllewinol, ac i lywodraethau Ewrop uno mewn cyhoeddi'r gaethfasnach yn forladrad ac y mae Russia a ystyrid fel Corfforiad o ormes wedi teimlo ei fod yn anghydweiddol a goleuni y pedwarydd canrif ar bymtheg i ddal caethweision, felly rhoddodd iddynt eu rhyddid; ac y mae Unben y wlad eang hon wedi dangos mwy o gydyndeimlad a llywodraeth yr Unol Dalaethau yn ei hymdrech yn erbyn gelynyon rhyddid nac un o benaduriaid Ewrop.

Buasai braidd yn anturiol i'r wlad hon ddianc heb deimlo grym y dylanwadau ag sydd wedi ysgwyd yr hen wledydd nes peri iddynt roddi i fyny ddal dynion diniwed yn gaeth. Gallwsid disgwyl i hon ddyfod allan gyda'r blaenaf o'r anghysondeb oblegid yr oedd ei sylfaenwyr wedi wyllo llawer o herwydd gorthrwm y fam wlad. Cynhyrfwyd y pererinion a'u holynwyr i anturio i'r Gorllewin o dan anhawsderau mawrion er mwynhau rhyddid crefyddol, ac aeth awydd trigolion y byd newydd am ryddid rhagddo nes o'r diwedd gyhoeddi i'r byd "fod pawb dynion wedi eu geni yn gydradd a chanddynt hawl annileadwy i fywyd ac erlyniad dedwyddwch." Y mae'n hyfryd iawn i feddlw y Cristion weled na ohollodd y cyfryw symudiadau ddim o'm

dylanwad yn hollol. Fe fwriwyd ymaith y gadwyn oddiam y negro trwy'r talaethau dwyreiniol a chaol fel y daeth y wlad yn rhydd hyd gyffiniau Delaware, Maryland a Virginia. Yr oedd y sefydliadau oddiyno tua'r De wedi eu oychwyn dan wahanol amcanion i seiddo'r dwyrain. Masnach a'i belw yn y De. Orefydd a'i bendithion yn y Dwyrain. Ac er fod y trefedigaethau wedi uno yn un wlad, eto yn foesol ymddangosodd yn ddwy ran; safai ar derfynau gogleddol y rhan ddeheuol ganolfur o wahaniaeth yn dyweyd wrth ryddid, hyd yma y deui ac nid yn mhellach. Mae Cyflawnder a Rhyddid yn egwyddorion a bleidir gan Dduw, ac nid oedd-ynt i ostwng eu penau ar y llinell ddychymygol. Cariasant yn mlaen ymdrechion trwy foddion teilwng o honynt eu hunain—eu hofferynnau fuont ymadrodd, y waag, a'r bleidlais. Ond gan na fedrai y terfysgwyr deheuol sefyll y frwydr yn hwy ar y tir hwn gwrthryfelasant.—Cydiasant yn y cleddyf ac ymgymerasant a'r gorchwyl o ddinystrio'r wlad am ei bod yn dyfod dan reolaeth plaid sydd yn bleidiol i ryddid. Mae y rhyfel presenol yn anocheladwy o du'r blaidd hon. Siaradir am danom gan amryw o Groniciau'r hen wlad, o'r lleiaf o honynt hyd y *London Times* fel gwyr gwaedlyd, ond gwrthdystiwn yn erbyn eu cyhuddiad a holl nerth ein henaid, nid oes genym un hoffder mewn gwaed, yr ydym dros heddwch ac yn gweddio am ei ddychweliad; ond y mae diogelwch ein bywyd ein rhyddid a'n hamrywiol iawnderau, yn ein gosod dan rwyman i wrthsefyll gwyr gwaedlyd y De fel y gwrthasafem ddyfodiad y lleidr a'r llofrudd i'n llety. Nid oes y lle lleiaf i feddwl y buasai y weinyddiaeth wladol bresenol yn ymyraeth a chaethwasiaeth yn y caeth dalaethau. Disgwyliid y buasai yn gosod y gyfraith yn erbyn y gaethfasnach mewn grym, ac er anrhydedd iddi mae wedi gwneud hyny, fe roddwyd Gordon am ladratta dynion o Affrica i farwol-aeth yn New York. Disgwyliid y buasai yn derchafu ei llais yn erbyn y ffieiddbeth o dan raglawiaeth yr awdurdod gyffredinol. Y mae wedi gwneud hyny. Y mae wedi ei symud ymaith o Randir Columbia, a disgwyliid y gwnelai yr oll a allai er diogelu'r tiroedd anghyfaneddol i rhyddid. Yn mhellach na hyn nid oedd un bwriad i gyffwrdd ag ef. Y mae yn ddianheuol mai dymuniad y Llywydd a'i gyngorwyr er dechreuad y gwrthryfel yw "diogelu'r Cyfansoddiad fel y mae, ac adferu'r Undeb fel y bu" a thrwy hyny i gynnal yr Undeb a chaethwasiaeth ynddo yn mhob man ag yr oedd amheuaeth am gyfraithlondeb

ymyriad ac ef o du'r llywodraeth; ond y mae pob arwydd na chaniata rhagluniaeth i heddwch ddychwelyd ar y fath amodau. Ymddengys i mi fod yr hwn a eistedd ar orsedd y bydoedd wedi penderfynu dwyn y drwg i derfyn, ac er fod y cleddyf yn anocheladwy ar gyfrif cymeriad bleiddaidd pleidwyr y gaethwasiaeth galleu feddwl ei fod yn llefaru yn ei ragluniaeth mai gwell ganddo'r cleddyf na heddwch seiliedig ar draia. Hwyrach na fedr ein deall gwanaidd ni wneud allan y modd y gweithia Duw ryddid y caeth allan o'r amgylchiadau gofidus hyn. Pa un ai trwy oddef Hunanddinystriad y wlad oll neu yntau ddinystr y rhan drahans o honi, neu yntau trwy ryw lwybr arall. Os nad ydym yn mawr gamgymeryd y mae yn ysgrifenu yn amlwg ar wybren foesol y wlad y myn ollwng ei bobl yn rhydd. Mae'r Brenin mawr wedi aberthu gwledydd cyfain er mwyn rhyddid; gyda golwg ar waredigaeth yr Iuddewon o'r Aipht—efe a ddywed "Myfi yw yr Arglwydd dy Dduw, Sanct Israel dy waredydd; myfi a roddais yr Aipht yn iawn (yn bridwerth) trosot, Ethiopia a Seba am danat." Is. 43: 8. A phan fyddo hen drefniantau gwleidyddol a chrefyddol y ddaear ar ffordd dyfodiad dymuniant yr holl genhedloedd, y mae Duw yn eu hysgwyd ymaith. Hag. 2: 6, 7. Dichon mai yr ystorn ddigllon sydd yn awr yn rhuthro trwy wahanol gyrau y wlad sydd yn meddianu fwyaf o'n meddwl ni, eto dylem gofio gyda diolchgarwch, a meddwl hyfryd a dyddorol hefyd ydyw i'r Cristion y medr ein Duw ni, a'i fod hefyd wedi symud yn yr ystornydd mwyaf cynhyrfus gan farhogaeth ar adenydd eu hawelon cyflymaf ac estyn ei law wrth ei ewyllys er peri i gynddaredd dyn ei folianu. Hyderwn mai felly y bydd yn yr ystorn bresenol. Diolchwn lawer am yr arwyddion a ymddengys yn addewid ein Llywydd i gychwyn y gwaith, tua dechreu y flwyddyn sydd ar wawrio. Gweddwn yn daer ar iddi brofi yn flwyddyn gymeradwy yr Arglwydd er gollyngiad y caeth yn rhydd, a gwaredigaeth ein gwlad oddiwrth ei phrif bechod.

PREGETH AR YR OLWYNION.

GAN Y DIWEDDAR BARCH. THOS. DAVIES, (B.,)
NEW YORK.

Ezec. 10: 13. Galwyd hefyd lle y clywais arnynt hwy, sef ar yr olwynion, O olwyn.

Parhad o'r rhifyn diweddar, tudalen 10.

II. Undeb neu gysylltiad y gwrthddrychan hyn â'u gilydd. Mae rhyw undeb rhyngddynt oll â'u gilydd: Mae undeb rhwng olwyn areadigaeth ag olwyn rhagluniaeth. Pan oedd

olwyn creadigaeth yn creu, yr oedd olwyn rhagluniaeth yn cynnal yn y fan. Pan oedd olwyn creadigaeth yn rhoddi corff i ddyn yn agored i newyn, yr ydoedd olwyn rhagluniaeth megys yn troi tân dan y ddaear, i beri iddi ddwyn bara i dori ei newyn. Pan oedd olwyn creadigaeth yn rhoddi corff i ddyn yn agored i syched, yr oedd olwyn rhagluniaeth megys yn palmantu ffordd trwy orddynderau y ddaear, i bereiddio dyfroedd heilltion y moroedd, i'w gwneuthur yn addas i dori ei syched. Mae rhyw undeb rhyngddynt â'u gilydd. Yr oedd ymweliad cyntaf y Jehofa â'n byd ni fel cerbyd heb ond dwy olwyn yn perthyn iddo, ac fe feddylodd Satan y gallasai rwymo yr olwynion hyn i'w hattal i droi; ond erbyn ei fod wedi taffu ei reffynau megys am danynt, dychymygaf fod yr Arglwydd wedi dywedyd wrtho, Satan, ti a aethost yn ymfydd eto yn dy gynygriad, gan nad wyt yn deall pa fodd y mae pethau yn bod; mae genyf fi ddwy olwyn arall o'r golwg mewn cyngor bore, nad wyt ti erioed wedi cercafod, sef barnedigaeth ac iachawdwriaeth: yn awr wele fi yn eu datguddio, "Had y wraig a ysiga siol y sarff;" a myfi a'u hunaf â'r ddwy gyntaf fel y byddo yn gerbyd pedair olwyn i denlu'r ddaear; a thi a gei weled y codaf dyrfa nas gall neb eu rhifo o blant y codwm dwfâ i fyny i dragwyddol ddedwyddwch.

Mae undeb a chydweithrediad hefyd rhwng olwyn rhagluniaeth ac olwyn barnedigaeth. Gwelwn hyn yn y pethau canlynol:—Pan oedd yr Arglwydd yn gwareda ei bobl o'r pair pres, caethiwed yr Aifft, a gwaith y priddfeini, tua glân y Môr Coch, yr oeddynt mewn eithaf cyfyngder, Pihahiroth ar un llaw a Baalsephon ar y llaw arall, y môr o'u blaen a Pharaoh a'i fyddia yn erlid ar eu hol. Yn y cyfyngder, dyma Israel yn dechreu grwgnach, Moses yn gweddio, a Duw yn gwrandaw. Nid oes genym hanes i Moses lefaru un gair, ond clybu Duw ef yn gwaeddi. Y mae ochenaid o galon gywir yn waedd yn nghlustiau Duw. Paham y gwaeddi arnaf? meddai yr Arglwydd: cerdda rhag dy flaen, ac estyn dy wialen ar y môr, minau a baraf i un o'm goruchwylwyr ddod yn mlaen—y dwyreiniwynt cryf—i droi y môr yn ei ol. Dyma y saer-maen goreu erioed: gwneuthur mur o ddwfr ar bob llaw, a phrifffordd newydd trwy ganol y dyfnder, i waredigion yr Arglwydd fyned trwodd ar dir sych.

Ond fe anturiodd Pharaoh a'i fyddin i mewn i ffordd newydd Duw, heb dalu y toll o foliant i Dduw am wneud y ffordd newydd: cauodd olwyn barnedigaeth y clwydau ar eu belau—taffodd y muriau dwr yn chwilfrw ar

eu traws, nes llwyr foddi y brenin a'i fyddia yn nghanol y dyfnder. Y mae undeb rhyngddynt â'u gilydd.

Tynodd olwyn barnedigaeth Saul annuwio oddiar orsedd Israel; cododd olwyn rhagluniaeth y bugail defaid yn frenin yn ei le. Tynodd olwyn barnedigaeth Fasti y frenhines oddiar orsedd teyrnas: cododd olwyn rhagluniaeth Esther y gaethes yn frenhines yn ei lle. Crogodd olwyn barnedigaeth Haman y tywysog ar y crogbren a godasai efe ei hun: cododd olwyn rhagluniaeth Mordecai yr Inddew yn dywysog yn ei le ef. Pan oedd olwyn rhagluniaeth yn troi yn heolydd gwyrtthiau, i gadw y tri llanc yn fyw yn y ffwrn dân yn Babilon, yr oedd olwyn barnedigaeth yn troi y tân i ladd y gwyf cryfion oedd yn eu bwrw hwynt i mewn. Pan oedd olwyn rhagluniaeth wedi myned i waered i'r ffau, i osod y drwyn-dorch ar safnau y llewod, rhag iddynt larpio Daniel, yr oedd olwyn barnedigaeth yno wrth law i'w rhyddhau, er cael o honynt ohwareu teg i larpio ei elyunion. Y mae undeb rhyngddynt â'u gilydd.

Mae undeb hefyd rhwng olwyn barnedigaeth ac olwyn iachawdwriaeth. Barnedigaeth ydyw gosod oesb yn ol haeddiant y bai; ond nid ydym i feddwl fod beian yn Iesu: O! na, eliriwyd ei gymeriad yn mhob llys; er hyny, yr oedd yn neddfle y beins:—"Yr Arglwydd a roddes arno ef ein hanwireded ni i gyd." Ar Galfaria yr ydoedd olwyn barnedigaeth megys yn codi y dyfrddor (*sluice*) oddiar gawgiau y ddeddf, i'w melldithion gael ffordd rydd i ymarllwys ar y Meichiai mawr, i'r dyben i iachawdwriaeth gael ffordd i redeg at bechadur yn ei waed: "Efe a ddrylliwyd am ein hanwirededau ni; efe a archollwyd am ein camweddau ni: oosbedigaeth ein heddwoch ni a roddwyd arno ef, a thrwy ei gleisian ef yriachawyd ni." Yr ydoedd yr olwynion oll megys pe buasent wedi cydgyfarfod ar ben Galfaria. Yr oedd olwyn creadigaeth megys yn crynu ar ei sylfeini, yr haul yn tywylln, a'r creigiau yn hollti. Olwyn rhagluniaeth yn dal gelyuion y Meichiai yn gedyrn i ergydio arno. Olwyn barnedigaeth yn tywalt arno ei melldithion heb arbed. Yn yr ymdrech, yr ydoedd pob diferyn o'r "dwyfol waed" megys yn disgyn ar begynau olwyn iachawdwriaeth. Yn y fan hono, wele hi yn dechreu troi, ac, â'i braich gadarn yn cyrhaedd y lleidr ag oedd yn ei ymyl, er gwaethaf holl gythrenliaid Gehenna, ac yn ei daffu o safn y pydew diwaelod i fyny i baradwys. O hyny hyd yn bresenol, mae yn troi yn gyflymach gyflymach o hyd, er gwaethaf pob rhwystrau, a hi a dry yn fuan iawn nes

llanw yr holl ddasear. Pwy na ddymunai lwyddiant iddi i fyned rhag ei blaen?

III. Rhagoriaeth un o honynt ar y lleill oll. Er galw arnynt yn y rhif lluosog, eto troir yr alwad i'r rhif unigol, gan ddywedyd, *O! olwyn.* Mae olwyn iachawdwriaeth yn rhagori arnynt oll i bechadur. Pe edrychem, pa beth a ddi-chon olwyn creadigaeth wneutbur yn ei galluoedd cadarnaf? medr ddwyn gwrthdrysiau i fodolaeth o ddim defnydd. Wele y creadur dynol wedi myned o'i le—wedi myned yn elyn i'r Duw a'i gwnaeth—wedi myned yn wrthryfelwr, yn deyrn-iradwr yn llywodraeth foesol y Jehofa. A oes gan olwyn creadigaeth ryw beth i'w wneuthur â'r adyn truenus yma? Nao oes ddim. Ond medr olwyn iachawdwriaeth "greu o newydd yn Nghrist Iesu i weithredoedd da." Mae hon yn rhagori ar y llall. Pa beth a fedr olwyn rhagluniaeth wneuthur, pan yn ei llawn waith. Hi a gynalia hyd lan afon marw; ond hi dry yn ol ar lan yr afon heb wlychu ei thraed yno. Ond mae Olwyn iachawdwriaeth yn gofalu am danynt bob ochr i'r afon. Mae ganddi dyrfa nas gall neb eu rhifo o blant y cystudd mawr yr ochr draw i'r afon yn ymborthi ar ddanteithion marwol glwy', ar fyrddau rhad ras. "Mae ganddi addewid o'r bywyd sydd yr awr hon, ac o'r hwn a fydd;" mae hon yn rhagori o ddigon ar y lleill.

Pa beth yw eithaf gweithrediadau olwyn barnedigaeth? Lladd y troseddwr; dinystrio yr euog, heb un ffordd ganddi i'w arbed. Ond edrychodd Olwyn iachawdwriaeth am un i fyned dan yr ergyd, sef Iesu Grist; ac fe'i tarawyd ar ben Calfaria, ac y mae cysgod i bwy bynag a gredo yn haeddiant y taro hwnw.

Mae hon yn rhagori, pe edrychem, ar olwynion creadigaeth, rhagluniaeth, a barnedigaeth yn nghyd. Nid oes ganddynt oll un ffynon yn ddigon rhinweddol i olchi ymaith feiau pechadur. Y mae gan olwyn iachawdwriaeth ffynon wedi ei hagar yn ystlys y Meichiai, a ylech y dua' ei liw a ddolo iddi mor lan ag angylion gwlad gogoniant, fel na fedrai neb wybod ei fod wedi bod yn aflan, pe peidiai a channu am y ffynon. Pe edrychem arnynt yn nghyd, nid oes ganddynt un wisg yn ddigon mawr i guddio gwarth pechadur. Ond y mae gan Olwyn iachawdwriaeth wisg wedi ei hystofi mewn arfaeth foreu, wedi ei gwau mewn bywyd glan, a'i gorphen mewn angau poenus, a guddia warth yr euog am byth. Mae hon yn rhagori.

Yr oedd breichiau olwyn creadigaeth yn ddigon hir i gyrhaedd eithafion diddymdra, i ddwyn y pethau a fodolant i fod; ond mae ei breichiau yn llawer rhy fyr i gyrhaedd dyfn-

der trueni pechadur i'w godi i fyny. Mae rhychwantau olwyn rhagluniaeth yn ddigon hir i gyrhaedd pob creadur yn y creadigaeth ar unwaith, i ddiwallu eu hangenion; ond maent yn annhraethol ry fyr i gyrhaedd dyfnder trueni pechadur, er mwyn ei waredu. Mae breichiau olwyn barnedigaeth yn ddigon hir i gyrhaedd i ddyfnderoedd y pydew diwaelod, i gosbi y dorf annedwydd sydd yno; ond y mae pechadur yn rhy ddwfn byth i hon fedru ei godi i fyny. Ond y mae Olwyn iachawdwriaeth â'i breichiau yn ddigon hir i fyned o dan y pechadur yn nyfnderoedd ei drueni, a'i godi i fyny. "O ddyfnder golud doethineb Duw!" "Dyfnder a eilw ar ddyfnder, wrth swm dy bistylloedd di." Mae Olwyn iachawdwriaeth yn tra rhagori i bechadur. A ydym ni o blaid yr Olwyn fendigaid hon? Y mae yn well troi o'r neilldu i rywle, na bod yn ei herbyn: hi a fyn ei ffordd—"Ar bwy bynag y syrthio y maen hwnw, efe a'i mál ef yn chwilfrw." Y mae cyfleusdra yn bresenol i droi o'i thu. Olwyn o'n tu ni ydyw hon; bywyd i ni y mae yn ei gludo; iachawdwriaeth i ni y mae yn gyhoeddi; drws noddfa i ni a agorwyd ganddi. Gan ei bod hi o'n hochr ni, ninau hefyd a fyddo o'i hochr hithau mwy, er ein lles ein hunain a gogoniant Duw trwy Iesu Grist. Amen.

DWYFOL YSBRYDOLIAETH YR YSGRYTHYRAU P R E G E T H,

A draddodwyd yn y Cyfunfod Chwarterol yn Palmyra, O., Hyd. 5ed, 1862, ac a anfonir i'r OENHADWR ar gais y Gynadledd.

GAN Y PAROH. T. W. DAVIES, YOUNGSTOWN.

(Parhad o'r rhifyn diweddaf, t. d. 5.)

Nid trwy ddyn y daeth gynt broffwyddoliaeth; eithr dynion sanctaidd Daw a lefarasant meys y cynhyrwyd hwy gan yr Ysbryd Glân. 2 PEDR 1: 21.

Yr holl Ysgrhythr sydd wedi ei rhoddi gan ysbryddiaeth Duw. 2 TIM. 3: 16.

2. Ond y mae genym ninan yn yr oes hon ein gwyrthiau i brofi Dwyfol Ysbryddoliaeth yr Ysgrhythrau, sef y *prophwyddoliaethau*. Daw Duw y nefoedd a'r ddasear i'r golwg yn y rhai hyn, mor eglur i ni, ag oedd yn dyfod i gyd-oeswyr Mosea, a Christ, a'i apostolion, yn y gwyrthiau. Y prophwyddoliaethau yw yr ail dyst a alwn yn mlaen.

Ychydig a fedr dyn ddweyd gyda sicrwydd am y dyfodol. Mae ei holl ragddywediadau ef yn seiliedig ar amodau dygwddol. Daw y serdyddwr yn mlaen a chyda graddau o ymddangosiad prophwyd, cyfyd ei ben i fyny, a theifi ei lygad craff i'r dyfodol, a dechreuas ragfynegi am y diffyg ar y lleuad neu ar yr haul y'mhen can' mlynedd neu ychwaneg. "Wel, dyna

brophwydoliaeth, o'r diwedd?" Nage. Mae ef yn seillio ei ragddywediad yn gwbl ar y dybiaeth fod y gyfundrefn heulog yn parhau yn ei hysgogiadau am gant o flwyddi eto, yr un fath ag y mae wedi gwneud yn ystod yr holl oesau sydd wedi myned heibio. Gofynwch iddo a all ddweyd heb os pa le y bydd am wyth o'r gloch nos y fory. Na, ysgydwa ei ben. Duw yn unig a fedr ddweyd gyda sierwydd dios am y dyfodol. Efe yn unig a all edrych yn mlaen hyd y diwedd, a datgan mewn awdurdod goruchel, "Eg nghyngor a saif, a'm holl ewyllys a wnaif."

Mae yr Hollbresenoldeb Dwylfol yn llunw amser a thragwyddoldeb, yn gystal a nefoedd a daear. Nid trwy ffenestri y *past* a'r *future* y cenydd yr hyn a aeth heibio a'r dyfodol. Y mae ei hollwybodaeth Ef yn edrych ar bethau y bydysawd; ac felly mae holl draffodiaethau y greadigaeth o'r dechreu i'r diwedd yn dragwyddol bresenol gydag Ef. Mae yr argraff a'r nodwedd hwn ar bob rhan o brophwydoliaethau y Beibl. Mae ei lygaid craffus ef fel llygad hollbresenol ei Awdwr dwylfol, yn cyniawir trwy holl oesau amser a thragwyddoldeb ar unwaith.

Yn y gwyrthiau y mae hollallnawgrwydd Duw yn effeithio ar natur yr hyn nas dichon gallu meidrol byth ei gyflawni. Ac yn y prophwydoliaethau y mae hollwybodaeth Duw yn datguddio pethau yn y dyfodol na fedr rhestru meidrol byth eu darganfod. Fel hyn ni a welwn fod yr Arglwydd daionus wedi amlygu ei hun gyda ei genhadon mor eglur *tu allan a'r tu fewn* i'w cenadwri, nes mae genyn y siorwydd llawnaf iddynt lefaru o dan ei ysbrydoliaeth.

Ond yn awr gadewch i ni fanylu ychydig eto ar "air sicrach y prophwydi." Galluom gymharu prophwydoliaethau y Beibl a rhagddywediadau tywyllion oraclau flugiol y paganiaid, er dangos rhagoriaeth y blaenaf ar yr olaf. Ond nid oes genym amser i wneud ond sylw neu ddau wrth fynd heibio ar y prophwydoliaethau eu hunain.

Mae rhai o honynt wedi eu cyflawni, mae eraill yn y cyflawniad, ac y mae'r lleill i gael eu cyflawni eto. Gellir rhannu eiddo yr llen Testament i brophwydoliaethau am yr Inddewon, am y cenhedloedd amgylchynol, am Grist, ac am sefydliad a llwyddiant ei Deyrnas ar y ddaear. Mae y Testament Newydd yn cynwys rhagddywediadau am yr Eglwys Gristionogol, am y llywodraethau gwladol a ymyrent â hi, ac am y gau brophwydi a gyfodent.

Mae llawys mawr o'r rhai hyn wedi eu cyflawni yn barod, yr hyn a brofa y tu hwnt i

bob amheuaeth eu bod wedi eu llefaru trwy Ysbryd Duw. Nid y lleiaf yn y rhestr hon ydyw y rhagddywediadau am ddinystir Jerusalem. Mor gyflawn y darluniwyd hwn gan Grist ei hun. Mae yn agos i ddwy fil o flynyddoedd er pan y dywedodd Ef, "A Jerusalem, a fathrir gan y cenhedloedd hyd oni chyflawnir anser y cenhedloedd. Ac er gwaethaf cyn-ddaredd Julian yr ymherawdwr a phawb eraill, o dan d'raed llywodraeth genhedlig y mae hi hyd y dydd hwn.

Yn ol yr hanes a rydd Heroditus ac eraill am yr Aifft, gallasai o ran ffurthlonrwydd ei thir a'i chelfyddydau fod yn rawnfa yr holl ddaear, a'r enwocaf yn inysg y gwledydd; ond mae y Beibl wedi dweyd am dani er ys dros ddwy fil o flwyddi, "*Isaf* fydd o'r breniniaethau, ac nid ymddyrrhaif mwy oddiar y cenhedloedd; canys lleihaf hwynt rhag arglwyddiaethu ar y cenhedloedd." "Fel hyn y dywed yr Arglwydd Ddau, Difethaf hefyd y delwan, a gwnaf i'r eilunod ddarfod o Noph; ac ni bydd tywysog mwyach o dir yr Aifft." Eseo. 29: 15; 30: 13. Yr ydym yn sier mai dyna sefyllfa yr Aifft yn awr. Ac mae Volney ac eraill yn dangos mai fel hyn y mae wedi bod er ys tua phedwar cant ar hugain o flynyddoedd. (Gwel Volney's Travels, Vol. I.) Pe buasai rhyw un yn sefyll uwch ben Llundain er ys dwy fil o flynyddoedd yn ol, ac yn rhoddi braslun cywir o'i hanes hyd yn bresenol, buasem yn rhwym o gredu ei fod yn llefaru o dan eneiniaid yr hollwybodaeth Dwylfol. Ond pe cynwysai hanes Llundain bethau mwy annhebygol i gymeryd lle nag sydd wedi cymeryd lle mewn gwirionedd ynddi, ac iddo yntau hysbysu hyny, buasai ei eneiniaid dwylfol yn fwy tarawiadol fyth. Yn awr sylwch. Cyn i Babilon orphen esgyn pinaclau uchaf ei mawredd a'i gogoniant dihafal, safodd prophwyd y Beibl uwch ei phen, a rhoddodd frasddarluniad o'i hanes hyd ddiwedd amser, ac yn ei hanes yr oedd y pethau mwyaf annhebygol i gymeryd lle: mægys

Yn 1. Y goresgynid hi gan y Mediaid. Cymerodd hyn le yn mhen cant a haner o flynyddoedd.

Yn 2. Y byddai heb breswylydd dynol, ac yn drigfa anifeiliaid gwylltion, bwystfilod rheibus, ac ymlusgiaid gwenwynig. Daeth hyn i ben yn mhen un cant ar ddeg o flwyddi.

Yn 3. Y byddai fel *pentwr yd*—yn *garneddau*—yn *ddiffuethwch*—yn *llyn dyfroedd*—ac na phreusylir hi yn dragwydd. Ac er mor ryfedd yw hyn, mae wedi ei gyflawni yn llythyrenol. A dywed y teithwyr Dwyreiniol mai yr hanes goreu a feddwn am sefyllfa bresenol

Babilon ydyw yr hyn a gynwysa prophwydoliaethau y Beibl am dani. Issaiah 18. Jer. 50.

Cymerwn ddywy brophwydoliaeth o'r Testament Newydd eto. Am Laodicea y dywedodd Duw, "Mi a'th chwydaf di allan o'm genau." Pa beth a ddywed yr hanesydd am dani heddyw? "Bleiddiaid a chadnôaid a drigant yno." Wrth Philadelphia y datganodd er ei chysur, "Minau a'th gadwaf di oddi wrth awr y brofedigaeth," yr "hon a ddaw ar yr holl fyd." Mae yr antfyddiwr Gibbon ei hun yn gorfod synu wrth y cyd-darawiad rhyfeddol rhwng y brophwydoliaeth hon a'r cyflawniad gwyrthiol o honi. "Saif," ebe fe, "hyd y dydd hwn yn golofn yn nghanol gwelwedigaethau o adfeillion. Tra nad oedd dim yn cael diane rhag anrhaith yr Ottomaniaid balch, cafodd Philadelphia lonydd, yn ol geiriau y Tyst ffyddlon a chywir.

Gallasai Duw ysgrifenu holl hanes y byd o'i ddechreu i'w ddiwedd, ar ben boreu cyntaf amser; ond cyn y gall dyn wneud hyny rhaid iddo ef aros hyd brydnawn olaf y ddaear. Gall Duw fyned o flaen amser; ond rhaid i'r dyn ddyfod ar ol amser. Mae amser yn dilyn Duw, ond rhaid i'r dyn ddilyn amser. Pan mae dyn yn prophwydo, mae amser yn peidio a'i ddilyn, ac felly mae ei dwyll yn dyfod i'r golwg. Mae amser i'r gau brophwyd fel yr haul i'r lleidr: dengys ef a'i waith. Ond pan mae Duw yn prophwydo mae amser yn ei ddilyn i bob man, yn mhob peth, ac ar bob eiliad i drwch y blewyn. Dyna fel y mae amser, trwy yr oesau a aethant heibio, wedi dilyn holl brophwydoliaethau y Beibl, yn ddiethriad.

Edrychwoh ar y prophwydoliaethau am y Messiah—mor fanwl a rhyfeddol y maent wedi eu cyflawni. A beth debygweh chwi am yr Iuddewon yn ngwyneb rhagddywediadau Moses a'r prophwydi, a Christ a'r apostolion am danynt? Yn wir y mae sefyllfa amgylchiadau y rhai hyn en huanain, y dydd heddyw, yn cynwys un o'r gwyrthiau mwyaf pwysig a tharawiadol i brofi Dwyfol Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyr. Ac mae y cyfan gyda eu gilydd yn arddangos yn y modd sicraf mai y Duw hollwybodol, Rhoddrwr amser, a Thad tragwyddoldeb, ydyw Awdwr bendigedig y Llyfr gogoneddus hwn.

8. Y trydydd tyst allanol a geisiwn ei archwilio, ydyw *cadwraeth gwyrthiol* yr Ysgrythyr, yn ngwyneb ac er gwaethaf yr holl ymosodiadau, hen a diweddar, sydd wedi bod arnynt. Parhaed eich amynedd. Gwn fod yr amser yn myned heibio, a gwn hefyd, nad ydych am i mi ollwng pwnc mor bwysig a hwn o'm dwylaw heb adael i chwi gael rhyw fath o gip-olwg arno i gyd.

Dywedasom fod mawredd y gallu yn y gwyrthiau yn dangos hollalluawgrwydd Awdwr y Beibl, a bod helaethrwydd y rhagwybod-aeth yn y prophwydoliaethan yn arddangos ei hollwybodaeth; a dywedwn eto fod y *gofal* goruwchnaturiol yn ei gadwraeth yn profi ei hollbresenoldeb: ac felly fod y cwbl gyda eu gilydd yn cyd-dystio mai y Duw hollalluog, hollwybodol, a hollbresenol, Pen Llywodraethwr mawr y greadigaeth, ydyw ei Awdwr.

Mae digon o offeithiau i brofi ei fod Ef wedi caelw gwyliadwriaeth fanwl dros ei Lyfr sanctaidd, yn mhob oes ac yn mhob gwlad. Mae wedi gofalu fod y llyfrau ysbrydoledig, a ysgrifennodd y dynion sanctaidd o dan gynhyrfiad ei Ysbryd Glân, wedi eu trosglwyddo i lawr i ni yn bur a dilwgr. Nis gallasai gofal dynol byth beri hyn. Cyn dyfeisio y gelfyddyd o argraffu, cedwid yr Ysgrythyr mewn llawysgrifeniadau. Wrth archwilio y rhai hyn ceir eu bod yn cynwys amrywiol ddarlenniadau; ac o'r wyth cant llawysgrifeniadau sydd wedi myned o dan archwiliad yn barod, mae'n debyg nad oes dau o honynt yn cyduno yn mhob peth. "Wel, dyna hi ar ben ynte." Na, nid oes yma un perygl yn y byd. Y mae genym sicrwydd tystiolaeth rhai o'r dynion hynotaf, dysgedicaf, a duwiolaf a fedd y byd, a'u deng mil ar hugain gwahanol ddarlenniadau a gafwyd, nad oes un o honynt yn effeithio dim ar un athrawiaeth o fewn yr holl Gyfrol sanctaidd, nac yn ei niweiddio yn y mesur lleiaf fel rheol ffydd ac ymarceddiad dynion. Perthyna y cyfan braid i amgylchiadau, trawsgyfnwidiadau, a chystraweniaeth gramadegol geiriau. Barnai y dysgedig Dr. Bentley na wnai yr anllythryenog sylw yn y byd o'r rhan fwyaf o honynt. Felly y mae yr archwiliad, yn lle gwanychu, wedi cadarnhau y ffaith am burdeb dilwgr yr Ysgrythyr.

Pan oedd yr enwogion Capellus, Wetstein, Mill, a Walton yn dechreu ymalflyd yn yr hen law-ysgrifeniadau, cyda'r bwriad i'w cymharu yn feirniadol a gofalus â'u gilydd, crynai y duwiol a'r dysgedig Dr. John Owen rhag bod rhyw ddrwg mawr gerllaw. Ond dioloh i Dduw, nid oes achos i'r hen Feibl gwilyddio wrth *ddangos ei bapyrâu i neb*. Daeth allan yn fuddugoliaethus. Mae y pwnc hwn hwyrach wedi ei sefydlu am byth yn awr.

Ond y rhyfeddod mawr wedi y cwbl yw fod y Beibl gyda ni heddyw, ac yntau wedi bod yn wrthrych cynddaredd cynifer o elynion marwol. Pe buasai yr haul wedi ei hongian yn nes i'r ddaear, buasai lladron a llewod a dylluanod, a phawb eraill a garant weithredoedd y tywyllwch, wedi ceisio diffodd ei oleuni cyn

heddyw. Eithr mae y Beibl, goleuni y byd moesol, wedi ei osod o fewn cyrhaedd i blant y nos, ac nid iddynt hwy yr ydym i ddiolch am nad yw ei oleuni wedi cael ei ddiffodd cyn hyn, ond i Dduw y nefoedd.

O hen Lyfr bendigedig! ni wnaeth niwed i neb erioed, ond lles i bawb; ac eto y mae holl allaoedd y tywyllwch, ben a chynffon, wedi ymgysgudddeiriogi yn ei erbyn ganwaith, gan geisio ei lwyr ddyfetha. Bydd ganddo haues ryfedd i'w hadrodd am ei waredigaethau gwyrrthiol tua boren mawr y Farn gyffredinol. Mae dau gyfnod nodedig wedi myned dros ei ben, pan y bu mewn perygl o gael ei lwyr losgi oddiar y ddaear. Un yn amser Antiochus Epiphanes, a'r llall yn ystod y deg erledigaeth, yn neillduol o dan deyrnasiad Dioclesian. Yr oedd yn angen i bwy bynag y ceid ef gydag ef yr amserau hyn. Ond ar ol marw y ddau erlidiwr gorfaelgar hyn, yr oedd y Beibl mor fyw ag erioed.

Tua'r Oesau Tywyll, bu y Pab bron a llwyddo i'w gladdu oddiwrth y bobl gyffredin am byth o dan lwch estyll hen lyfrgelloedd y mynachdai. Ond pan arweiniodd Duw Luther i ddyfod o hyd i'w fedd, a threigl ymaith y maen oddiarno, gan ei ollwng yn rhydd, cafodd y Pab deinio, er ei ddychryn, mai wedi ei gladdu yn fyw ydoedd. Yn fuan dechreuodd seilian ei orsedd a cholofnau ei anffaeledigrwydd siglo yn ofnadwy oddi tano, gan nerth dylanwad bywyd dwyfol ei egwyddorion ef. A gallasai ofyn mewn arswyd, fel y gwnaeth Herod gynt, gyda golwg ar un arall, "Onid hwn yw y Beibl a allundiais i i feudwyaeth y mynachdai?" Mynodd Duw ef yn rhydd, a bydd ei ryddid ef yn ddinystr i babyddiaeth a phob gan grefydd yn y man. Llyfr y bywyd i'r oenhedloedd ydyw. Llwyddiant iddo. Parhaed yn ei ledaseniad nes llunw yr holl ddaear a gwybodaeth gogoniaut yr Arglwydd fel mae y dyfroedd yn toi y môr.

Pe ceid holl haues cadwraeth gwyrrthiol y Beibl yn mhob man, llanwai gyfcolau ar gyfrolau. Cymerwch un engraifft cyn terfynu. Mae teulu yn byw yn Swydd Lucas, yn y Dalaeth hon, yn yr hwn y mae hen Feibl, yn yr iaith Fohemiaidd, yn gant a haner oed. Mae hwn, fel y tri llanc gynt, wedi bod yn y ffwrn dan yn amser yr erledigaeth yn Bohemia.

Mae yn lled ddrwg yma y dyddian hyn, yn ol meddwl rhai, gyda golwg ar y *drafftio* i'r fyddin. Ond pe byddai gorchymyn creulon allan i bawb losgi eu Beiblau, byddai hyny yn annhraethol waeth. O fe ddeuai hyny yn agos iawn at ein calon. Pa fodd y gallem feddwl am losgi y Beibl anwyi? Daeth gorohyni-

yn felly allan yn Bohemia. Yr oedd taflu eu Beibl i'r ffainiau yn orinod i un teulu yno, yn neillduol, i allu ei gyflawni. Ond darparodd Duw ymwared iddo. Aeth y wraig ati i wlychu toes, gwnaeth dorth fawr, a gosododd y Beibl yn ofalus yn ei chanol, ac yna rhoddodd hi yn y ffwrn boeth. Mae llawer o ddanteithiou blasus gan y gwragedd yma yn y ffwrn bob i yn aml, ond ni chlywais i am un ffwrn erioed a thrysor mor werthfawr ynddi a hon. Daeth y swyddog, a chwiliodd bob twll a chongl yn y tŷ, ac edrychodd i'r pobty hefyd, ond ni chanfyddodd y perl o uchel bris oedd yn guddiedig yno. Wedi iddo fyned ymaith awd at y dorth, a daeth yr hen Feibl bendigedig allan, fel y tri llanc o'r ffwrn danllyd boeth, heb i'r tân finio arno. Ac y mae yn aros hyd y dydd hwn yn dyst o ofal Duw am dano, a chedwir ef yn barchus gan y teulu yn y wlad hon, fel rhyw hen ferthyr coronog. Nid yw yr hanes hwn ond un o luaws a ellid nodi. Byddai yn hawddach i ddyn ddiffodd yr haul, rhwymo gwyntoedd, boddi tânau, a llosgi dyfroedd y byd, na difetha y Beibl oddi ar y ddaear. Diolch i Dduw am dano, ac am yr efengyl a'r Ceidwad a gynwyss. Pwyswn arno am dragwyddoldeb. Amen.

Tua mae haues breniniaethau
A gorchlygwyr mawr eu bri,
Wedi syrthio i dir anghof,
Wela'r Beibl gyda ni,
Daw sydd wedi gwylio drosto
Gan ei gadw rhag y tân,
Byth diolchwn am iath drysor,
Credwn ynddo fawr a mân.

(I'w barlais.)

Amrywiaethol.

BODDIO PAWB.

Dyma orchwyl anhawdd idd ei gyflawni. Ni wnaeth Prophwyd yr Hen Destament foddio pawb, yr oedd y brenhinoedd drwg yn aml yn eu casau, "A gefaist ti fi, O fy ngelyn", oedd cyfarchiad Ahab i Elias," gwr Duw." Yr oedd Ioan, rhagflaenor y Messiah, yn methu boddio y Pharisenid. "Y mae cythraul ganddo" oedd eu tystiolaeth. Pan ddaeth Iesu Grist i'r byd i wneud daioni, a dysgu y byd yn fwy na neb fu o'i flaen, ac i farw yn aberth dros bechod, yr oedd ef yn un o'r rhai pellaf yn ol i "foddio pawb." "Dyn glwth ac yfwr gwin, cyfaill Publicanod a phechaduriaid," y gelwid ef gan ei elynion mewn modd dirmygus, ac ystyrient ef yn bell iawn o'i le o ran ei ymddygiadau. Yr oedd yr apostolion yn bell o foddio eu gwrandawyr, oblegyd meddylir iddynt gael eu rhoddi i farwolaeth oll ond Ioan; er feallai nas gellir profi hyny yr sier.

Ni wnaeth yr efengylwyr foddio pawb, ac

mao yr holl fferthyron roddwyd i farwolaeth yn profi eu bod yn cael eu casau. Yr un modd yr ymddygydd at y diwygwyr yn mhob oes, ac felly mae yn bresenol i raddau helaeth. Nid oes yr un gweinidog efengylaidd, bydded ef mor ochelgar ag y medro, yn gallu boddio pawb o'r eglwys fydd dan ei ofal bob amser; ac ni fedr yr un golygydd ar un cyhoeddiad foddio y llauwa. Bydd weithiau yr ysgrifau yn nhy hirion yn y cyhoeddiad; gwna eraill farnu yr ysgrifau byrion yn ddiwerth. "Beir y y golygydd gan rai am," "Nad yw ef yn rhoddi dim hanesion o'r ardal y daethant hwy o honi." Dichon nad oes neb yn ysgrifenu hanesion o'r ardal hono i'r cyhoeddiadau, ac mae yn amhosibl i'r golygydd i fyned dros y môr yno i chwilio am hanesion; dylid ystyried hyn cyn myned i'r orsedd idd ei farnn.

Nis gellir gwasanaethu swydd mewn modd gwladol nag eglwysig wrth fodd pawb. Nid yw Duw yn llywodraethu y tywydd wrth fodd y bobl; bydd un am ddiwrnod teg, pan fydd y llall am wlaw. Bydd naill ai yn rhy wresog, neu yn rhy oer, neu yn rhy sych, neu yn rhy wlyb, neu yn "rhy" ryw beth yn barhaas. Er y dywedir am rai ar ol iddynt farw, "cerid hwy gan bawb a'u hadwaenai." Nid y'm yn credu hyny, yn enwedig os oeddynt o ryw werth i'r byd, ac yn debyg i Grist a'i bobl. Nid yw bod rhai yn cael eu beio yn profi eu bod o'u lle. Dylid gochelyd rhoddi lle cyfreithlawn i rai ein beio, gall fod ein hymddygiadau ni allan o'u lle. Y rheol idd ei dilyn yw, ymddwyn yn ol y gnir, ac ymdrechu gwneud daioni, yna ni feir ni gan Dduw, os gwneir hyny gan ddynion.

Addas yw cofio, "Rhaid i ni oll ymddangos ger bron gorsedd-faine Crist, fel y derbynio pob un y pethau a wnaeth-pwyd yn y corph, pa un bynag fyddo ai da ai drwg."

Gan ein bod i gael ein barnu yn gywir gan Grist yn y dydd olaf, ni a ddylem fod yn ochelgar rhag beio eraill, oblegyd fe allai mai ynom ni mae y bai, ac nid ynddynt hwy. Yn hytrach na cheisio rhyngu bodd dynion ymdrechwn i gadw cyd-wybod ddirwystyr tu ag Dduw a dynion yn wastadol. Ni fedr neb foddio pawb ar y ddaear; ond gwna yr holl nefolion hyny byth yn y nefoedd; nid oes yno neb yn ymbleseru mewn chwilio am feiau yn eu gilydd, i'r diben i adrodd hyny wrth eraill.

Mae holl drigolion nefoedd wen,
Yn boddio naill y llall;
'Does yno neb yn rhoddi sen,
Na neb yn gwaethwr gwall;
Mor ddedwydd y preawyllant hwy
Heb neb yn tynu 'n groes;
Nid oes casineb yn y wlad,
Ni theimlir yno loes.

GOMER.

MYNYDD CALFARIA.

Gair Lladin yw Calfaria, o'r un ystyr a'r gair Hebraeg Golgothá; ni cheir ef ond unwaith yn y Bibl, Luc 23: 33. Y mae yn amlwg ei fed yn arwyddo "lle y benglog;" dywedir iddo gael ei alw felly, naill ai am ei fod yn debyg i benglog, neu am mai yma y teflid penglogau yr anifeiliaid a leddid yn aberthau. Eraill a ddywedant mai am ei fod yn ddiennyddle y gelwir ef felly. Dichon y naill a'r llall fod yn wir. Ond pa un bynag am hyny, gwyddom mai yma y croeshoeliwyd Creawdwr y bydoedd, ac y rhoddes aberth difai i Dduw dros euog ddyn.

Yr hanesiaeth gyntaf a gawn am dano yw, yn o. b. 135, pan adeiladodd Adrian ddelwan i lau, duw rhyfel: a Gwener, duwies godineb, ar y ddau le a noda traddodiad fel diennyddle a bedd Iesn Grist. Ar ei fedd, oddeutu y fl. 320, yr adeiladodd ein gwladyddes Elen, merch Coel Godebog, brenin Prydain, a mam Cystenyn Fawr, Eglwys ardderchog. Dyma un o'r lleoedd hynotaf yn Jerusalem, canys yma y mae Eglwys y Bedd Santaidd, yn 500 troedfedd o hyd, a 360 o led. Y mae y bedd mewn craig, ychydig uwchlaw llawr yr eglwys. Mae yr eglwys yma mewn cyweiriad da, ac o'i mewn y mae llawer o luniau mewn priddfeini o'r prophwydi a'r apostolion, Cystenyn, ac o Elen ei fam. Y bedd sydd fath o gapel bychan bardd: ond y man y gorwedda ei Hluchawdwr sydd heb gyfnwied dim arno. Y mae o fewn yr Eglwys 12 o fanau cysegredig, ac allor yn perthyn i bob un, sef y man y gwawdiodd y milwyr Grist, y rhanasant ei ddillad, y cadwyd ef tra y buont yn tōri lle i osod y groes, yr hoeliwyd ef wrthi, y dyrchafwyd y groes, yr oedd y milwyr yn sefyll pan wanwyd ef, yr enoiwyd ei gorff cyn ei gladdu, y gosodwyd ef yn y bedd, yr ymddangosodd yr angylion i'r ddwy Fair, yr ymddangosodd i Mair Magdalen, a'r rhai hyn oll o fewn yr eglwys.

Dywedir na ddechreuwyd galw y lle yn *fynydd* na bryn hyd y bedwaredd ganrif, ac y gollid peidio ei alw yn *fynydd* o gwbl; ond rywfodd fel hyn y gwneir, ac fel hyn y siaradwn ninnau am dano yn bresenol. Mae yn ddilys fod llawer o *fynyddoedd* yn cael eu hynodi gan eu maintoli, megys y Wyddfa, yr hon sydd a'i gwefusau yn ymddyrchafu i gusanu wyneb y cymylau; ond nid yw y Wyddfa namyn bryn bychan wrth ochr llawer o *fynyddoedd*, megys *Dhawalageri*, yn nghadw yn yr Himalaya. Dywedir fod y *mynydd* hwn yn 27,000 o droedfeddi, sef ychydig mwy na phum' milldir o uchder unionsyth, ac i'w weled dros ddau cant a deg ar hugain o filldroedd. Felly

gwelwn nad maintioli mynydd Calfaria a'i gwna mos enwog. Gogoniant dyn neu wrth-ddrych yw ef ei hun, neu y peth a wneir ganddo, trwyddo, acarno. Mae rhai mynyddoedd yn cael eu hynodi gan eu maint, ac eraill gan y gweithredoedd a gyflawnwyd arnynt.

Ararat a hynodwyd trwy i'r arch orphwys arnynt, yn yr hon nid oedd namyn wyth enaid wedi eu cadw rhag y' diluw dwfr; ond beth am sylwedd yr arch a welwyd ar fynydd Calfaria, yr hwn sydd yn ddigon i gynnwys fu, sy, ac a ddaw, gan wahodd, "Pwy bynaga ddel?" Mae y diluw tân yn d'od, a bydd yn dda cael man o ddiogelwch y pryd hwnw. ac—

"Arch i gadw dyn yw Daw."

Mynydd Moriah a hynodwyd trwy i Abraham aberthu ei fab yno. Dywedir fod yno amryw fynyddoedd yn agos i'w gilydd, megys Mynydd Sion, Acra, Moriah, a Chalfaria, ac nad ydoedd Moriah ond enw cyffredin ar y brynau oll. Moriah y gelwir y mynydd ar ba un yr adeiladwyd teml Jerusalem, 2 Cron. 3: 1, a bernir yn lled gyffredinol mai dyma y man a ddynodir yn y lle hwn. Yn y gymydogaeith hōno y croeshoelwyd yr Iesu; ac efallai mai eithaf cywir y traddodiad fod ei groes wedi ei rhoddi i lawr ar y lle y bu Isaac yn rhwyn ar yr allor. Yr ydym yn hollol foddolawn i'r ddau enw fod yn un. Ond os nad allwn fod yn sier o hyn, yr ydym yn sier fod yn well genym am enw mynydd Calfaria na'r un mynydd y tywynodd haul arno erioed, o herwydd y weithred a wnaed arno.

Sinai eto a fedd hynodrwydd trwy i'r Arglywydd roddi ei gyfreithiau arno i genedl Israel, trwy law Moses eu cyfyngwr, y rhai ydoedd yn gerffiedig ar ddwy lechfaen: a dyma ddeddf y methodd pob dyn a fu yn ein byd erioed, ond un, ei chyflwyni, aef y dyn Crist Iesu, yr hwn a allodd edrych lygad yn llygad â hi. Ac er cymaint ydoedd deddf mynydd Sinai yn ei ofyn, talwyd hwy bob iot ar fynydd Calfaria: ac nid rhyfedd i'r bardd ddywedyd—

"Wele Sinai a Chalfaria;
Heddyw wedi d'od yn nghyd;
Sylwedd mawr yr holl gysgodau,
Yn wynebu'r dwytol lid:
Daw'r cleddyf wedi deffro,
Biliau'r ddeddf yn d'od yn mlaen;
Daw aur y gwaredigion,
Wedi eu baro drwy y tân."

Mynydd Hor hefyd a enwogwyd trwy i Aaron, yr Archoffeiriad, gael ei arwain yno i farw gan Moses ei frawd, ac Eleazer ei fab. Ac ar ol myned i fyny, dyosgodd Moses y wisg offeiriadol oddiam Aaron, ac a'i rhoddes am Eleazer ei fab. Ond gwelwyd Archoffeiriad mwy nag Aaron yn cael ei arwain i ben Calfaria i farw; iē, dyma yr Archoffeiriad yn ol urdd Melchis-

edec; a'r un hwn hefyd a lyncodd y swydd yn dragwyddol iddo ei hun. "Ond hwn, am ei fod yn aros yn dragwydd, sydd ag offeiriadaeth dragwyddol ganddo." Felly y mae ein Iesu yn ei wisg offeiriadol yn y nef yn eiriol ar ein rhan, ac ni faidd neb ei thynu oddiam dano byth.

Saif Nebo hefyd yn uchel, am mai o'i gopa ef y gwelodd Moses gyrau gwlad yr addlewid. Carmel hefyd a hynodwyd oblegyd y ddadl boeth fu yno rhwng Elias a phrophwydi Baal. Ond y mae sain eu henwau oll fel sŷmbal yn tincian yn ymyl sain enw mynydd Calfaria.—Yma y "condemniwyd y Barawr, ac y rhyddhawyd yr enog." Y mae llawer o fynyddoedd enwog eraill yn ein byd, y rhaisydd yn enwogi eu hunain trwy fwrw allan o'u coluddion drysorau afrifed at gynnal teulu y ddaear; oeir aur o un—arian o'r llall—copr, plwm, glo, &c., o eraill. Ond y mae cyfoeth holl fynyddau y byd yn myned o'r golwg wrth ymyl y cyfoeth a gafwyd ar fynydd Calfaria. Dyma lle "cafwyd aur y gwaredigion wedi ei buro trwy dân," dyma lle y cafwyd ffynnon i olchi yr aflan, dyma lle y talwyd ein dyled, ac yr hoeliwyd wrth y groes ysgrifen-law yr ordeiniadau, yr hon sydd yn ein herbyn ni. Dywed Job, "Noeth y daethum i'r byd, a noeth y dychwelaf o hono;" eithaf gwir; ond er i'r hen Gristion golli holl bethau benthyg y byd yma, yn aur ac arian, anifeiliaid, tiroedd, ac hefyd perthynasau anwylgu, wrth groesi hen afon Iorddonen, meddylw'n, er hyny, na chyll y gair Lladin *Calfaria*, a hyny o herwydd y Gwr a ogwyddodd ei ben, ac a roddes i fyny yr ysbryd arno. Mae adeg yn d'od y gellir dywedyd, "A'r haul a aeth yn ddu fel sachlen flew, a'r lleuad a aeth fel gwaed." "A ser y nef a syrthiasant ar y ddaear, fel y mae'r ffigysbren yn bwrw ei ffigys gleision pan ei hysgydwer gan wynt mawr." Iē, "y nefoedd a aut heibio gyda thwr, a'r defnyddiau gan wir wres a doddant, a'r ddaear a'r gwaith a fyddo ynddi a losgir." Ond pan fyddo holl fynyddau y byd yn un danchwa, bydd Sion yn canu—

"Calfaria fryn yw'm hunig sail."

Commaes.

H. O.

O GYMRU.

At y Parch. R. Everett, D. D.—Oddentu tair wythnos yn ol, derbynais lythyr oddiwrth y Parch. J. Roberts, Conway, yn cynyg ei wasanaeth i draddodi ei ddarlith ar yr "Ysgrifbin" nos 18fed cyfisol (Rhagfyr). Nid wyf yn gwybod dim am ei theilyngdod, ond barnwyf fod J. R. a'r testyn yn ddigon cymharus, a'r Ddarlith yn un dda. Y mae llawer o fen-

dithion—a bendithion anmhriadiadwy wedi deilliaw drwy yr ysgrifbin—ac y mae yr un ffrwd wedi cipio miloedd yn ei llifeiriant i drueni. Tafod ydyw, sydd yn rhoddi gwaith i'r llygaid. Tafod! ag sydd yn alluog i roddi melus a chwerw,—a drinia friwiau y galon dyneraf gydag esmwythder ac anwyldeb—diliau mel ar enaid briwedig—ac hefyd a bair wasgfa angeuol i'r galon galetaf. Gellir dyweyd am dano, “O helaethrwydd y galon y llefara'r *yagrijbin*.”

Yn ddiweddar bu y—(bu agos i mi ddweyd pwy, ond gwell peidio) yn ymweled â'n tref a chyda ni yn lletya. Yr wyf fi yn hoff o letya—oblegyd fe letyodd rhai angylion yn ddia-rybod, ond yn wir rhaid cyfaddef fod ambell un o honynt yn syrthiedig. Pa un bynag am hyny, tra bu y gwr a nodwyd gyda ni buom yn ymddiddan cryn lawer, ac yn dadleu peth, yn nghylch y rhyfel cartrefol Americanaidd. Dywedodd ei fod wedi astudio cryn lawer ar wladlywineth Americanaidd—ac wedi ysgrifenu *leading articles* i newyddiadur ar y mater pwysig hwnnw. Ond deallais yn bur fuan fod ei feddwl yn neillduol o'r cymysglyd a rhwstrys. Mewn gwirionedd nid oedd yn deall eich termau, ac o ganlyniad nis gallai *glasifio* neu wahanu y gwahanol ddosbarthau gwladyddol yn amgenach na *North and South*!—Dywedodd mai y gwahaniaeth rhwng brenin a president oedd, “fod gan y diweddaf hawl a gallu i drethu a gosod cyfreithiau i'w ddeiliaid heb eu caniatad—ac fod y cyntaf yn analluog i hyny”! Ond hyd yn hyny yr oeddwn i bob amser dan yr amryfusedd mai i'r gwrthwyneb yr oedd pethau—fod Brenhiniaeth yn wirioneddol yn unbenaeth—yr orsedd!—a'r ddeddf o'r orsedd,—ac nad oedd y president, ond fel llywydd, cadeirydd neu president mewn cylch llai, i gadw trefn a heddwch yn mys ei gyd-ddinasyddion, ac fod ganddo casting vote i droi'r fantol. Fel mae gwybodaeth yn cynyddu mae Gweriniaeth yn cryfhau yn holl Deyrnas- oedd *Ewrop*.

Dadleuwyd yn nghylch *achosion* y rhyfel, a dywedais wrth awdwr y “priferthyglau” mai “cabledd a *chelwydd* o'r *gwaethaf* oedd cyhoeddi a thaeru fod y De yn fwy dros ryddhad y caethion na'r Gogledd, neu, fod y *Democrats* yn fwy felly na'r *Republicans*. Rhaid addef fod yr iaith yn gref a lleu. Er hyny cefais fy ngoddef yn ddistaw; ond deallais fod ei ysbryd yn berwi—ac nis gallwn inau lai na gwenu yn yr ystyriaeth nad oeddwn wedi gadael un pwynt heb ei brofi cyn ei adael. Aeth y gwr dweithr allan too i weled cyfaill(?) ond deallais drwy un o'm “dwyllaw” fod y gwr dweithr ar

frys gwyllt yn myn'd i gychwyn i ffrwd. Aethym i mewn ato a chefais ei fod mewn “*hurry*” ac yn methu cael hyd i'w *umbrella*. Danfonais ef at y drws, ac aethym yn ol i'r tŷ. “Yr oedd y dyn yna wedi gwilltio 'nofnadwy wrtha ni, syr, cyn i chwi ddyfod i mewn,” ebai un o'r morwynion wrthyf gyda i mi fyn'd i'r tŷ. “Beth oedd y mater, Jana,” ebe finau. “Yr oedd o yn 'n rhegi ni, syr,—‘Ple mae f'umbrella i? ple mae f'umbrella i? wedi costio saith swllt ar hugain! Go demich chi, pla mae f'umbrella i?’ meddai fo, syr.” Yr wyf yn synu at ei anfoesgarwch, heb son am ei angharedigrwydd yn ulŷ ei gymwynaswr. Mae yn gweddu fod *paob* yn gwylio ar eu tymherau, ac yn *euwedig* rhai yn ei gylch a'i swydd ef. Yr wyf yn gobethio y gwel y sylwadau hyn, ac yr ystyria ffolineb ei fyrbwyllra, a phoethder ei dymer. Y mae miloedd o'r Cymry, fel yntau, a'u cydymdeimlad o blaid yr Encilwyr, ac nid oes ond ychydig o honynt a wyddant p'am, ac nid yw “p'am” y rhai hyny yn werth gwneud sylw o hono.

FY NHAITH O'R WYDDGRUG I LUNDAIN.

Dydd Llun, Hydref y 27ain cymerais i a'n gwraig wibdaith i'r brif ddinas, a phan nad oedd Mrs. E. yn bur iach cymerasom y first class carriage, yr hon oedd yn gyfforddus iawn. Cyrhaeddasom Euston Station oddeutu 7 o'r gloch prydawn wedi hir orian o drafeilio, ac wedi i ni gyrhaedd y tu allan i furiau yr orsaf, yr oedd yno rai ugeiniau o ddyuion a phlant yn garedig iawn a pharod i weinyddu cynwynasau i drafeilwyr o'r wlad, “*priggs*” a “*sharps*” y gelwir hwynt, ac y maent yn byw ar y “*flats*.” Ond cawsom ni wared o honynt oll heb ein colledu, a chyn pen ychydig fynydau yr oeddym mewn *cab* yn trystio ar hyd palmantydd ystrydoedd drwy *squares* a *crosses* nes i ni gyrhaedd *King st*, Cheapside. Cawsom ein siomi am letty yno. Fel y mae'n hysbys i lawer drwy brofiad fod yn anhawdd cael lletty ar adegau; felly cawsom ninau ein siomi yn ein cynyg cyntaf. Ond yn yr ail buom yn llwyddiannus i gael lletty oysnus yn yr *Williamson's Hotel*, Bow Lane, Cheapside.

Mae y gofyniad, “pa fath dref ydyw Llundain,” wedi cael ei ateb mewn llawer o wahanol ffyrdd. Dywedir mai ystyr Gymreig sydd i'r gair,—Llyn dyn. Yn adeg y *l'eace Rejoicings* ar ol Rhyfel â Rwsia, anfonais restr o lythyrau i'r Gwron Cymreig ar “Fy nhaith i Lundain,” yr oeddynt yn rhai da iawn ac i chwi oddef ychydig y *self praise*; ond nid oes un o'r darluniadan a welais i eto yn dod i fyny i atebiad “*Teddy the Teller*” i'r gofyniad a nodwyd, “Na bu Llundain erioed yn dref,—

ond gwlad yn llawn o dai." A phe byddai i holl dai Llundain gael eu gosod y naill yn yn nhaleen y llall, y cyrhaeddent am dair mil o fildiroedd—neu cyhyd ag o Cheapside i Broadway, New York. Saif y ddinas, nid ar "28 acres of land," fel y dywedodd un fereh ddiniwaid wrthyf y dydd o'r blaen, ond ar gan' milldir—yn bedair milldir a'r ddeg o hyd, o'r dwyrain i'r gorllewin, wrth ddeg milldir o led, o'r gogledd i'r de, a chaudi yn agos i gant a deugain o filoedd o drigolion ar bob milldir ysgwar. Y mae poblogaeth y "Pentre" at ei gilydd yn dair miliwn.

Yr oedd yn *gds* gan y person a nodais o'r blaen ag oedd wedi colli gormod ar ei dymer i gael hyd i'w umbrella bobpeth "*mongrelaidd*,"—*teulu mongrelaidd*—*tref fongrelaidd*—*gwlad fongrelaidd*—a *llywodraeth fongrelaidd*—gan gyfeirio ei ddigasedd at Lywodraeth Washington a'r Talaethau Gogleddol. Ond y mae yn Llundain fwy o Ysgotiaid nag sydd yn Edinburg,—mwy o Wyddolod nag yn Dublin, can' mil mwy o Rufeiniaid nag yn Rhufain, a mwy o Iuddewon nag yn Palestina. Y mae yno hofyd dros driugain mil o Ellmyniaid, deng mil ar hugain o Ffrancod, chwe' mil o Eidaliaid, a rhifedi lluosog o *Asiatia* o holl barthau y Dwyrain ac sydd ero yn addoli 'eu delwau. Dyma i'r bod anfoesgar hwnw *specimen* o fongreleiddle—yn "maim dinasoedd y byd." Y mae mwy o fongreleiddwch yn ymenyddiau llawer o'r sort nag sydd o le i feio am fod un ddinas, gwlad neu lywodraeth, yn gyfansoddedig o wahanol genhedloedd ac Iuddewon hefyd.

Mae Dinas Llundain yn cael ei llywodraethu gan Faer a Chorporation: mae y *city proper* yn anfon pedwar o aelodau i'r Senedd;—Westminster, dau; Marylabone, dau; Finsbury, dau; Tower Hamlets, dau; Southwark, dau; a Lambeth, dau. Felly y mae unarbymtleg o aelodau yn cynrychioli Llundain yn y Senedd. Y mae pymtheg cant o omnibusses yn rhedeg ystrydoedd y Ddinas bob dydd; pum' mil o cabs; ac nid anfynych y gwelir mil o lestri yn nosio yr afon i fyny ac i lawr, neu yn disgwyl am wynt a llanw; a chymaint a chant o agerlestri mewn symudiad parhaus. Y mae yn croesi un o bontydd Llundain bob dydd ugain mil o gerbydau, a mwy o bersonau nag sydd yn mhrif ddinas Ysgotland. Y mae ynddi fil o addoldai; amryw gannoedd o bleserfanau; dauarhugain o chwareudai cyhoeddus; ac y mae yn anfon pymtheg miliwn a thrigain o newyddiaduron drwy y llythyrdy bob blwyddyn, ac yn derbyn cant a haner o filiynau—neu y bedwerydd ran o holl lythyrau y Deyrnas Gyfunol.

Y mae yn dosbarthu mewn elusenau *cyhoeddus* oddeutu dwy filiwn o bunnau; y mae ynddi bymtheg cant o eori o dir yn geufensydd cyhoeddus,—ei thir yn raianaid; ac yn cael ei hystyried y ddinas iachaf yn Ewrop. Y mae Llundain gyda'i chyfoeth anferth, a'i dylanwad byd lydan, ei nberth a'i gallu agerol, a'i gallu cynhyrchiol, wedi ei chodi i safle teilwng i'w galw; "*The Capital of the World*,"—Prif Ddinas y byd. Gellir ystyried ei llywodraeth yn Frenhiniaeth Werinol. Mae credoan, moesaau a chrefyddau ei thrigolion yn syml iawn, er nad yn llai effeithiol i gario dylanwad ar y byd er drwg neu dda—a dyma fo "*Darllenwch a chredwch briferthyglau y "Times"*"; *Talwch eich gwir ddyledion a chadwch allan o ddwy-law heddeidwaid!* Pe bai crefydd Llundain yn dibynu ar hynyna anhawdd fyddai cael etholedig ynddi, yn enwedig ar y darn cyntaf o'r credo, sef "*Darllenwch a chredwch briferthyglau y Times*, oblegyd medr y *Times* ddweyd y celwyddau mwyaf dybryd, a thalu am y dalent oreu i'w amddiffyn a'i wyngalchu, os yw y *Times*, y *Tories* a'u crefydd Sefydledig yn ymddibynu ar hynyna am nefoedd.

Y mae yn Llundain sefydliadau da—o egwyddor dda, a'u hamcan i lesoli dyn,—dyn o bob iaith, llwyth a chenedl—gwyn—urelyn—coch a du, yn ddiwahaniaeth—y negro (a grewyd i wasanaethu y dyn gwyn yn ol tyb y slaveholder) a amddiffynr ganddynt ac a ystyrir yn *ddyn*. A choffa da am y *Morning Star*, y *Daily Telegraph*, *Manchester Examiner*, ac amryw eraill o gyhoeddiadau dyddiol, sydd wedi sefyll dros y gwirionedd yn adeg y tywyllwch sydd wedi ac yn bod i raddau yn y wlad hon o barthled i gydnabod y *Southern Confederacy*. Dywed General Thomson mewn perthynas i'r recognition,—"*Gladstone's recognition is clearly making no way. It is looked on as the effort of an old Liverpool family interested in the Slave Trade, and in everything pertaining to it.*" Gladstone ydyw Trysorydd y Ganghellydd, ac yr oedd efe yn dweyd fod yr Encilwyr wedi llwyddo i wneud llyddod ac yn gwneud llynges, a mwy na'r cwbl wedi gwneud Cenedl." O'm rhan fy hunan gwell genyf fi greu na ddarfu iddynt erioed amcanu at sefydlu cenedl (*nation*) ond *Confederation* (Cyngreiriad). Ond yr amcan mewn golwg gan Gladstone oedd hunan elw, a hyny ar draul ymddifadu miliynau o'u rhyddid; ac aberthu gwirionedd! Maddedwch i mi am redeg fy mhwno fel hyn,—rhyw duedd felly sydd yno er ei oddeutu blwyddyn a haner, i ddiwedd pob ymgom a hanes yn yr America.

Wyddgrug.

CERN BITHEL.

AT OLYGYDD Y CENHADWR.

ANWYL STR.—Mawr ydyw'r siarad yn y wlad hon fel yn mhob gwlad am adfyd presenol yr Unol Daleithau, ac y mae yma fwy nag a fuaswn yn ei foddwl yn gorfoleddu ynddynt. Mae teimlad y Cymry fel cenedl yn garedig at y Talaethau, a theimlad llawer o Saeson yn gyffelyb, a llawer iawn fel arall. Mae y Cymry yn gyffredinol yn Ymneilldwy'r, ac yn Werinwyr, tra y mae'r Saeson lawer yn Esgobyddol a Thorysaidd. Mae achos Diwygiad wedi arafu'n fawr iawn yn Lloegr ac aubawdd iawn tra y byddo'r bobl yn Lloegr yn eu tymber presenol ydyw cario un mesur o Ddiwygiad yn ein Senedd. Mae hi yn cael ei hyatryd yn bendeigaidd yn Lloegr i fod yn geidwadol, ac nis gull Cobden a Bright a'u cyffelyb wneud nemawr. Mae'r masnachwyr cyfoethog yn Doryaidd, ac yn cael eu cydnabod gan y pendefigion, a thrwy'r *Reform Bill* y maent yn cael peth awdurdod yn y Llywodraeth.

Mae'r dosbarth gweithgar fel arall, yn teimlo y byddai tipyn o newid yn sicr o beidio a bod yn newid er gwaeth iddynt hwy, a dichon y byddai er gwell. Nid yw'r cyfoethogion am newid, gan y byddai pob newid yn debyg o leihau eu hawdurdod. Bastardd o lywodraeth yw ein llywodraeth ni ym, brenhiniaeth mewn enw, ond a digon o weriniaeth yuddi i gudw pobl yn dduiddig. Mae'r elfen werinol weithiau yn gryfaf, ond ar hyn o bryd y mae rhediad y lli fel arall a phen-deigneth yn fawr ei fri. Mae amryw bethau yn achosi hyn. Mae caethiwed yr America wedi diraddio gweriniaeth drwy'r byd, gan mai yna y golygir fod gweriniaeth yn twyaf ei bri, ac yn ei gogoniant.

Mae teirysgoedd yr America ei mobs, wedi gwneud drwg dirfawr i weriniaeth. Gwelais a'm llygaid yn y Talaethau rai o'r rhai hyn, ac mae'n rhaid addef fod gwir yn y cyhuddiad fod mobs yn diraddio'r lle. Mae'r Czar yn Rwsia yn well teyrn na *King Mob*. O barch i Weriniaeth a threfn, dylai pawb fod yn fuddlon i oddef pob cam yn hytrach nag apelio at y *King Mob* i derfynu unrhyw gweryl. Yn y Llywodraeth oreu ar y ddaear, rhaid goddef llawer o gamwri, ac oedi terfyniad llawer dadl hyd ddydd y faru, a dymunol fyddai cael pawb i'r dynher o oddef camwri yn hytrach na chymeryd llwybr croes i gyfraith a rheol i'w ddial. Mae hyn yn agor drws i bawb wneud yr hyn a fyddo yn dda yn ei olwg ei hun, yr hyn sydd anghydweiddol a bywyd cymdeithasol gwaraid. Mae'n ddiarnheul fod llawer iawn o ddynion da yn ofui i'r wedd yma ar gymdeithas yn America i ddyfod i hynodi ein gwlad einau, a safant o gydwybod yn erbyu helaethu'r etholfraint am eu bod yn olu'r werin yn feistr. Mae pob cythrwf yn yr America yn groes i gyfraith yn niweidio cymeriad Gweriniaeth, a gelyniou gweriniaeth ydyw'r bobl a'u pleidiant, ac a gymerant ran ynddynt. I enill clod cyffredinol rhaid i Weriniaeth edrych ar ol ei chymeriad.

Peth arall sydd yn gwneud i lawer o Saeson i deimlo'n llawen gwleud y Gogledd yn ei hadfyd presenol yw, y dda'r sarhaus y mae'r Americanaid yn gymdeithasol wedi ei ddefnyddio at lawe o Saeson, i ddangos eu gelyniacth tuag atynt. Mae tuedd mewn dyn llygredig i geisio bwrw allan gythreuliaid trwy Beelzebub. Os yw y Saeson yn feilchion a sarhaus, nid ymddygiad cyffelyb a'u cyfnewidia. "A bod i ti drwy wneuthur daioni osteu anwybodneth dynion ffolion" ydyw y rheol apostolaidd. Mae llawer o dramerwyr, wedi bod mewn caethiwed yn hen wledydd Ewrop, yn yr America yn meddu ar ryddid, ac yn camgymeryd *impudence* am *independence*. Wedi bod yn dyoddef oddiwrth eithafoedd yn yr hen wledydd, y maent yn wneyd i eithafoedd yn yr America. Ofer yw dweyd fod pob dyn yn gyfartal. Mae rhai wedi eu gwneud i deyrnasu, ac eraill i ufuddhau. Mae digon wedi ei ddweyd am un cantrif yn yr America am hawliau dynion. Y mae eisiau cael canrif arall i ddweyd am ddyledawyddan a diffygion dynion. Y mae eisiau chwyldroad o ufudd-dod a threfn, cyn y daw gwir weriniaeth i fri yn yr America. Chwyldroad o annibyniaeth sydd eisiau yma. Mae'n ddian y bydd y rhyfel yn sobri tipyn ar yr Americanaid. Yr ysbryd y soniwn am dano sydd yn gwneud eglwysai Cymreig yn yr America mor aflonydd a didrefn *Jack is as good as Tom, and Tom as good as his master, and better a great deal*. O ran hywy, ond oes *master* i'w gael yn y Gogledd. Mae pob dyn yn adnabod lle'r gystal a'r crydd, ac yn deall sut i wneud esgidiau yn llawn cystal ag yntau. Mae pob dyn yn thyfelfwr, ac yn deall ymladd fel Napoleon o gadhidog, ac yn well o'r hauer, os nad yw Bull's Run wedi ei argyhoeddi i'r gwrthwyneb. Ni a obeithiwn y bydd y gwersi y mae'r Americanaid wedi eu cael yn dangos iddynt mai'r ffordd iawn i deyrnasu yn briodol yw dysgu ufuddhau yn gyntaf. Pe byddai'r eglwysai Cymreig yn creda yr un gwirionedd, byddent yn llawer mwy llwyddiannus. I fyw yn gymdeithasol, rhaid i ni roi i fywyd llawer er mwyn cael mwy. Yn yr eithafoedd o roi fywyd y mae hen wledydd Ewrop. Yn yr eithafoedd o gael y mae pobl yr America. Honi hawliau ac nid rhoi parch i arall yw'r pwnc mawr yna.

Un o'r gweithredoedd mwyaf yn ystod yr holl ryfel y mae pobl yr America wedi ei wneud yw y gaegl i ddiolion Lancashire. Bydd hyn yn gwneud daioni dirfawr i'w bachos. Nid yw'r Debeuwyr wedi meddwl o gwbl am hyn. Mae eisiau wedi effeithio ar ddu y waag yn Lloegr er daioni. Mae nerth dirfawr yn yr hyn a gyhoeddodd ein Gwardwr, "Os dy elyn a newyn, portha ef, os sycheda, dyro iddo ddiol." Bydd un miliwn y ffordd hyn yn gwneud mwy na miliynau lawer i ddwyn y rhyfel yn mlaen. Gyda gweithredoedd cyffelyb tuag at ein pobl, bydd ymosodiad ar y Gogledd o ddynion llywodraeth yn analluadwy. Pe byddai'r mater yn cael ei gymeryd i fywyd yna ond fel pwnc

o ddoethineb, er mwyn attal ymyriad eia Llywodraeth, y mae'n deilwng o bob cofnogiad. Mae yn sior fod pobl dldion Lancashire yn dyoddef yn dawelach, am eu bod yn ewyllsawyr da i'r Talaethau, ac felly y maent yn baeddu cydymdeimlad. Peth arall y mae'r caagliad yn ei wneud yw, dangos i'r byd adnoddau erfawr yr America, y gall ei phobl wneud y fath gaagliad, ar ol talu mor ddrud am y rhyfel. Mae'n creu ofn yn gystal a chariad.

Mae'r Deheuwyrr yn ymroi yn brosenol i ddwyn Llywodraeth y wlad hon i helbul, a gyru Llywodraeth y Talaethau a hwythau benben. Mae'r llong Alabama (290) wedi ei hadeiladu yn Liverpool gyda'r hwriad o ymosod ar fasnach-longau y Talaethau ar y môr, yn groes i gyfreithiau'r gwledydd, er i Mr. Adams roi rhybudd i'r Llywodraeth yn ei chylch, diangodd i'r môr, ac y mae hi wedi bod yn ymosod ar wahanol longau.

Rhaid i'r Llywodraeth yma mae'n debyg dalu am yr holl longau y mae hi wedi eu cymeryd. Nid oes fater i John Bull logi ychydig ar ei fyaedd, am ei fod wedi hir gellwair â'r fflamiau. Mae gwyr ein Llywodraeth yn ddiamheu yn go-beithio gweled rhaniad yr Unol Dalaethau, er mwyn gwanhanu prif elyn pendefigaeth, sef Gweriniaeth yr America. Nid oes ynddynt gydymdeimlad â chaethwasiaeth, ond y maent yn elynion i Weriniaeth, a gwyddant mai yn y Talaethau y mae'r pair yn berwi defnyddiau gofid gelynnion rhyddid y byd. Gwell ganddynt barhau caethwasiaeth a dyletha gweriniaeth na dyfetha caethwasiaeth er mwyn parhau gweriniaeth. O'm rhan fy hun, er mor bwysig yw rhyddhad y caethion, y mae parhad yr Undeb yn fwy pwysig i'r byd. Ach os pedair miliwn o negroid yw rhyddhad y caethion. Ond achos rhyddhad dynolryw drwy'r byd yw parhad yr Undeb. Torer yr Undeb, a bydd brenhinocedd gormesol y byd wedi eu cryfhau. Mae gobaith gwerin Ewrop yn dibynna i raddau helaeth iawn ar barhad Gweriniaeth yr America.

Mae'r Deheuwyrr wedi ei dibrisio i barhau caethiwed. Gwnaethant aberth o honi ar allor Mammon. Mae dyrchafiad y fath bobl i fod yn allu yn anheilwng o'r bedwaredd ganrif ar bymtheg, os byth y gallant honi eu-haunibyniaeth. Mae'n drueni fod y Gogledd mor amddifad o gadfridogion. McClellan ddim byd ar ol pob peth yw'r goreu. Mae Burnside yn waeth na dim, yn golled yn ol ein hapasion diweddfaf yma. Mae yn amlwg i mi fod gan Ragluniaeth law yn hyn. Mae pobl y Gogledd wedi pechu, yn gwneud parhad y negro mewn caethiwed neu ei ryddhad o gaethiwed yn iwasanaethgar i'w dybenion gwladol eu hunain. Dylyn Caiaphas yw hyn, sef rhoi un diniwed i farwolaeth i arbed eu "lle a'u cenedl." Er mor bwysig yw gweriniaeth yr America, nid yw o gynaint gwerth ag i fod yn briodol cadw un negio yn gaeth er ei mwyn, am fod hyn yn bechod. Mae rhyddhau Gwerin y Byd yn fwy pwysig na rhyddhau pedair mil-

iwn o gaethion, ond nid mor bwysig fel ag i gadw un negro yn gaeth er mwyn ei gael. Pa mor sawr bynag y byddo'r daioni yr ymestynw ato, nid yw'n iawn gwneud y drwg lleif er ei gyrhaedd.

Mae masnachwyr Lloegr yn sior o fod yn genfigenus o lwyddiant yr America, ar yr egwyddor "*that two of the same trade never agree.*" Bydd y ffermwr a'r crydd yn eithaf cyfeillion, ond nid cystal y cytuna dau grydd. Mae masnach yr America yn dylod yn bwysig, ac nid oes amheuaeth os parha ei llwyddiant, y bydd y wlad hon wedi myned yn ail raddol cyn hir. Mae'r ystôr newydd yn trechu'r hen, a gwyr y ddwy yn edrych yn genfigenus ar eu gilydd, ac os bydd un yn debyg o dori i fyny, neu ryw rwystr arni, bydd y llall yn gwenu. Bychandra teilwraidd ydyw peth fel hyn, ond y mae pob dyn yn agored iddo. "Na lawenycha pan gwmpo dy elyn," ydyw'r addyg a roddir i ni yn y Beibl. Mae dyn gwir dda a gwir fawr uwchlaw y penwendid hwn. Gobeithio y bydd yr Americaid yn ddigon o ddynion i edrych heibio rhyw wag wenwyn anfeidrol fychan fel hwn.

Y darogan mwyaf yn Lloegr yw, y bydd y De yn enill eu haunibyniaeth, ond y mae yno lawer yn darogan fel arall. "Breuddwyd gwraeth wrth ei hewylllys," yw hi gyda phawb tu yma a thu hwut i fôr ar y mater yma. Mae yma lawer yn darogan mai'r Gogledd a drecha; felly y dywed pawb bron yn Nghymru, a dyna yw ewylllys y nifer fwyaf yma. Adwaenwn hen ffermwr a fyddai yn dywedyd mai Owen ei fab fyddai yn curo bob amser, pa un bynag ai enill ai colli a wnaï. Ar yr egwyddor yma y mae y rhan fwyaf yn darogan y dylodol. Yr wyf siuan yn credu yn gryf iawn mai'r Gogledd a drecha. Fy rhesymau am hyu yw hyn. Mae adnoddau y Gogledd yn auferth, ac os na all y Gogledd drechu'r De, gall ei bliuo i farwolaeth drwy barhau y rhyfel. Mae y negra yn elfen o wendid mawr i'r De, ac wedi dechreu rhyddhau y caethion, ni fydd gan y De ar ol gorphen hynny ddim ond pengamrwydd i ymladd drosto. Mae'n dda i'r Gogledd na all hi drechu heb alw am gymborth y dyn du, onide buasai orethiwed yn ol pob tebygolrwydd yn cael ei barhau. Buasai Undeb a chaethiwed o'i fewn yn wendid parhaol iddi. Mae hi yn erbyn synwyr y Byd i godi gwlad ar sylfaen fod y dyn du i gael ei dro fel anifail gan y dyn gwyn. Fel y mae'r rhyfel yn myned yn mlaen, mae'r Gogledd yn gwella yn ei syniad am ei rhwymau at y caeth, (os na fydd i'r Democrataid gario eu hamcanion i ben,) ac y mae hi yn ymddyrc hafu a'i pharch yn ychwanegu. Wedi rhyddhau y caethion, mae yn debyg mai yn y De y bydd y nifer fwyaf o honynt yn byw, a byddant yn gynorthwyyr da i'r Gogledd. Ar ol dyagu iddynt ymladd, gwnant y De ei hunan gydag ychydig gymborth yn fan poeth i bleidwyr caethiwed. Mae llynges y Gogledd wedi dyfetha masnach y De, a llaw weithfocedd nid oes ganddynt eu hun-

ain, ac y mae'n ambosibl iddynt fodoli ar wahan oddiwrth y Byd. Gall y De drechu mewn dwain o frwydrau eto, ond y mae bodoli yn allu caeth-iwol yn analluadwy iddynt am bum mlynedd eto, yn euwedig gyda'r peuderfyniad sydd yn y Gog ledd iddynt beidio a bodoli felly. Gwneioedd y Gogledd yn hir ar gaethiweid, ac y mae hi yn awr yn talu'r dreth. Mae'n dda ei gweled yn newid ei ffyrdd. Duw y nefoedd a'i barweinio, ac a'; hamddiffynno. MICHAEL D. JONES.

Bala, Ionawr 1, 1863.

FFLANGELLDY.

Mr. GOLYGYDD,—Gwelais yr hanesyn arswydog isod yn y *Cincinnati Commercial*, gwedi ei unfon gan ohebydd y papyr hwnw o Memphis, ac yr wyf gwedi ymdrechu ei gyfeithu i'r Gymraeg fel bo i Gymry yr Undeb i'w weled, ac iddynt weled hefyd i'r fath farbareiddiwech y medr y Gaethwas-iaeth arwain dynion, ac y bo iddynt ei ffeiddio. Dyma yr hanes;

"Y mae fflangell dy wedi ei ddyfeisio yn y De i'r pwrpas o fflangellu y caethion negroaidd. Y mae sefydliad o'r fath gwedi ei godi yn Mayena. 25 milldir ar y St. Francis Road. Y mae y tŷ yn un crwn, 6 tr. o dryfeur a 10 tr. o uchder. Y mae paladr (*sloop*) yn rhedeg o'r gwaelod i'r top; ar y top y mae olwyn fechan yn rhedeg yn derfugylch-ol i ba un y mae un sawr arall yn gweithio.

Y "*propelling power*" ydyw negro cryf, ac esgyrnog. With y paladr y mae careion a *straps* oeddu dwy fodfedd o led. Yn y rhai hyn y gosodir fflangellau, a phan y bydd y paladr mewn gweithrediad y fflangellau a gyrhaeddant at y muriau. Cyrhaedda *straps* o'r traed hyd y wâr. Yn agos y mae y swyddla a'r diosgdy (*stripping-house*). Yma y diosgir y cwbl oll o'r *wieg*, ac yma gosodir 5 neu 6 o'r goddefwyr yn y tŷ poentol hwn. Canir y drws ac y mae y negro ar y *crank*, ac y mae y goruchwyliwr â'i oriauwr (*watch*) yn ei law, ac yn gorchymyn i'r peirianwr i weithio. Oddiamgylch ogyrch â y paladr gyda'r cyflymdra o 200 o *chaydroadau bob munud*, ar careion a'r fflangellau yn ei llawn hyd nes malurio a dryllio cnawd y goddefydd â miloedd o ergydion yn cyrhaedd o'r traed i'r war. Pymtheg munud a gyfrisir yn amser rheymol gan y goruchwyliwr, sef Hampton Jones, i salu maliad o gnawd dynol; ac hefyd y mae mor anghyffredin e rad—yn costio dim ond dolar y pen!

Mae hwn bron cynddrwg ag uffern ei hun. Nid allai dim er arteithio dyu fod yn fwy dychryllyd. Nid allai mil o ysgorionau yn brathu ei gnawd ar yr un pryd fod yn fwy arswydus. Ar derfyniad yr amser dygir allan y trueiniaid gwaedlifedig a chrynedig yn fwy marw na byw. Y planhigfeydd am filldroedd a anfonant eu negroaid yma i'w cospi. Y mae y goruchwyliwr wedi bod yn gwneud arian wrth yr oruchwyliaeth hon, hyd nes y daeth Milwyr yr Undeb yma, ac yna a dystyriasant ei gell ddiedig."

Dyna, Mr. Golygydd, beth a ddywed gohebydd y *Cincinnati Commercial* am yr uffern fach yna. Ty'n 'Rhos. J. L. DAVIES.

Barddonol.

LLINELLAU I'R FLWYDDYN.

GAN IONORON GLAN DWYRYD.

Farhad o'r rhifyn diweddar, tudalen 14.

Yma arwydd mawreddog—a welir
Yn golofn ardderehog
O glodydd glân, tra cân cŵg.
I ddyd oedd lywydd enwog.
ARBALYDD MOR, hion haf,
Yrai i achos yn drechaf.
Llaw angau fu'n troi llynges—o Brydain,
Rhag brad ei gorddwes,
I ddwyn brwydr i fyddiu bras
Boni, fydd byw ei hanes.
Arian sy'n brudd ei gwyneb,—
Arwyddo loes mae i'grudd wleab.
Yn yr Ywion, ochenaid yr awel
A hi yn nosi, a gwyna'n isel;
Cwysa, a dda, yr wybren dawel
Gan ddwyn cymylau tros gaerau'r gorwel;
Y nos a'r dymheati sy'n hel—uwch y tir
Eile y rhifir aml ddolieu y rhyfel.
Y lloer hygar dan fantell yr eigion.
Gan wewyr ni egr ei golygon;
Ynwibia y mellt, hoywlell hyffon,—
Toddant gylchoedd y nefoedd yn afon;
Uwch mur dur mae trystfawr dôn—taranau—
Bwrw ar gadau mae'r wybr ergydion.
Wedi i'r nos drom deyrnasu—aruynt,
Mae'r diwrnod yn gwgu:
Haul yu d'od dan bulyn da
O'r wiwnef sy'n taranu!
Wyla y gwlaw ar ioyw gledd—Boni,
Uthr beinion celanedd;
Nawfel ei waed yn ei hyf wedd,—
Mae'n ei wrid fiam anrhyddedd.
Byw y'n anian Boni bynod,—a'i air
I'w ddewrion sy'n barod;
Arfa ei rwyg ril yr ôd
Ar y maes ar ymosod.
Hir lais yr udgorn ar léd,
Yn arwain gwy'r yn y gâd,
Yn yr wybr fel trydan rêd,
O Waterloo trwy y wlad.
Acw'n hedeg cenhadu—a welir
Fel cymylau duon:
Os awr bryderus yw hon,
Daw awr fwy chwth i'r dewrion.
Yn ei lys dacew golofn lla,
A geneo haiana gwynias,
Yn troi allan, dan dân dig,
Ar dŵyn y Llew Prydeinig.
Erys y mellt i chwara—eu hedyn
Ar hyd eu bidogau;
Y gwelf sy'n olwynog wau,
Câr eu mihog grymanau.
Prysant,—dringant drwy angau,—i fryn
Y frwrdr a'r magnelau:
A'u gwedd nid ydyw'n llesgân
Yn nhwrf bygythion arfa—
O! i'r waedd erch a rydd ei wyr—
Eu hoer gri i'wga'r awyr!
Llu Brydain yn deall eu bwrriadan,
A gwen o obeith ar eu gwnebau.
Yn mlaen ruthrant—rhwygant eu cadrodau
A than erfawr melltithion eu barfau;
Ar frig eu dig fidogau—y cwympant—
Y glew a ddofant â'u noeth gledlyfau.
Wele y Firanod eilwaith,
Yn llu ar y dyffryn llaith.
Yn gyru cynyg arall,
Er i'w llwydd lwyrr golli'r lall.
Eu durig farchfilwyr dewrion—a'u meirch
Fel mellt neu ergydion,
A redant i'n cadrodion,
Geir i'w dâl fel craig i'r dôn.

Yr anwar gedyrn geir yn ergyddio
 Haisarn a phlwm a'r ddaear yn ffamio;
 Yn yr awyr, y fagnol yn thuo—
 O'i safn agored, lloched yn ffachio;
 Ei tharan sy'n bytheirio—celauedd
 Plant gwagedd—pa helynt eu gorwyo?
 Y march, â'i lygaid fel mollt,
 I'w bwynt yn saethu fel bollt;
 Ei garo yn enyn tân gwyllt,
 A'i rym yn tywarchu'r allt.
 Ei weryriad arwraidd
 Drwy y gororau a draidd;
 Agerdd ei ffoenau'n myga
 Yn dath dros y dyffryn du;
 A'i egwyddyd trwy gedyrn
 Yngwau'n gynt na chorwynt chwyra.
 Lle bynag mae lla Boni—yn cynyg,
 Ffrainc anwar sy'n colli;
 Eu gyru'n ol mae'n gwyr ni,
 A dwy ran i droeni!
 Ar y maes er mawr rymusedd—ei fraich,
 A'i fron lawu o rwysgedd.
 Y gwron balch sy'n gorwedd,
 A'i glod yw, gwaed ar ei gledd!
 Dialedd mawr ABDALYDD MON—â'i wyr,
 O herwydd cwymp Picton,
 A welwyd ar ei alon—bladoriodd,
 Ac a wasgarodd yn frig ysgyriôn.
 Gadael y maes rhwygedig—yn ei waed—
 Yn ei wyr drylliedig,
 A wnafl, a rhedaf i frig,
 A nawdd, fy mro fynyddig.
 Ei meusydd sy'n llawn grymysion—arwyr
 Pladeriau gwanaïon,
 Yn tori'r cnydau tirion,
 Er lles ei phreswylwyr llon.
 Ein trefi o wynt rhyfel,—a dinystr
 Llud anwar y fagnol,
 A ddygwyd yn ddiogel—â cheir cân
 Hedd, â'i orhoïan, yn chwyddo'r awel.
 A Boni dros y lli' llwyd
 I wyllt Eden alltadiwyd;
 A'r gof meistrolgar a gur
 Ei ludiog gledd yn blador.
 Mae grym y gwres yn cynesu,—hynod
 Mor anhawdd auadl!
 Trwy odre'r cwmwl dwl, de,
 Mae'i wyllt dân yn meiltenu,
 Rhoad gwyllt ar iad gellydd
 Yn safn y daran y sydd;
 Curo edyn y corwynt
 Mae darnau o gaerau'r gwynt
 A'r wybr, gam ymollwng, red
 Yn ddw'r bliwedd i wared!
 Mae twig y goedwig yn gwau
 Taw ddwrn y gwynt yn ddarnau;
 A'r adar obry bedaut
 Er nawdd yn ngheseilliau'r nant.
 Mae wyneb aerth y mynydd—ar ogwydd
 Yn frigwyn afonydd;
 A'i grib ar led red yn rhydd
 Ar y dyllif i'r dolydd.
 W du gurllaw'n gwneyd gorli,—ac anadl
 Y ceunant yn berwi;
 A llais disgyniad y lli'
 A'i adlais yn cyfodli.
 Agor mae'r wybren ddigwl,—â'i gwyneb
 Yn gwenu trwy'r cwmwl;
 Nofodd y 'storm mewn nifwl
 Heibio ar dawch ei llwybr dwl.
 Byw wenau disgleirdeb hinon—â roed
 Ar y ffriddau llawnion,
 Geir yn lla'n tynu eu tôn
 I lif y chwyddol afon.
 Rhyw gu engyl ar gangau—a roddant
 Bereiddawdl i'r borau
 Adail lawn o delynnau
 Yw dail y wig yn awdl wau.
 I'r wlad, gwenidau aur wllith
 Yw gwaneg y maes gwenith;
 A bron pob twysen mewn bri,
 A iach rawn i'w oboroni.
 Dilesg yw y medelwr,
 A gwaith yn ngewyn y gwr;

A'i chwys mawr i'r llawr yn lli'
 Yn myd cynbau'r medd.
 Dymenol iawn yw y llawn berllennau—
 Ffrwythydd melusion—rywion bwysiau—
 Meni dilynol tu mewn ydianau,
 Yn dwyu eu hethol gnwd o wenithiau;
 O buryd, elo aguboriau—a lenwir,
 Ac a lwriedir at ein cyfreidiau.
 Tynn mae'r gwynt â'i anel—i wagle
 Y Gogledd briguchel;
 A gwyllt ysgrympiau di gél—gŵyl y grog—
 Rhyw chwa afrywiog ar chwif yr awel.
 Golwg wyllt ar iad gellydd
 Yn toi tyner emrynt dydd;
 Yr haul yn llithro o'i rôd
 I roi ei dës i'r De isod;
 Y nos fel trwm deyrnasydd
 Tra dwys yn lladrata'r dydd;
 Oerni yn edrych aruom
 A phryd ei wyneb yn ffrim;
 Y dail yn llwyd eu helynt
 A geir ar edyn y gwynt;
 A'n bŵdar heb gân wiwdeg—
 Mudion yw'r cantoriou teg.
 Mae nodau tymestloedd o'r moroedd mawrion
 Yn tori eilwaith ar ddaint yr awelon;
 Mae y nos annifyr sy'n mynwea Neifion
 Yn arlwy dial ar ei aeliau duon;
 Cynddaredd danedd y dôn—ewyna,
 Ac a arwyga waneg yr eigion.
 Mae llong i'w gwel'd yn mhell ar
 Wyneb y dyfader anwar,
 Yn y gwrdd eigion gorddwys,
 A'r dôn mewn ymdrech tra dwys.
 Yr awel yn dyruo,—â gwyneb
 Pob gwaneg yn ffrïo;
 A llwyd frig ewyallid fro
 Y mawr aig yn ymrwygo!
 Gwyneb hir yr eigion barus—â rydd
 Arwyddion cilwgos;
 Ac ar daen o'i flaen fel us—chwelir
 Ar waen, y trechir ei hwybreni trwchos.
 Derch waneg gan drochiout—i'r wybr
 Dros y graig sydd dani;
 A thŵr y llong nithia'r lli'
 Ar anadl yr wybreni.
 I'r dewr forwyr diaros,
 A'r nŵn yn colleidio'r nos,
 Yn erbyn gwynt, hyrddwynt hyll,
 Ys ofer ceisio sefyll.
 Heb atreg, gwaneg a gwynt,
 A'u dyrnau yn nghyd arnynt,
 Geir i'w gyru i'w graig arall,
 Er i'w llyw allu agoi'r llall.
 I ddyn, tymhestloedd benaint,
 Y môr a ddengys eu maint;
 A'r flwyddyn dŷn byd anadl
 Olaf ei boes, nid oes diadl.
 (I'w orphen yn y nesafl.)

YN TAWEL HUNO MAE.

Llinellau ar ymweliad â bedd y diweddar WILLIAM WILLIAMS, gynt o'r Bible House, yn Cypress Hill Cemetery gerllaw dinas Efrog Newydd, yn y gwanwyn diweddaf.

Mewn hyfryd fan o awn y byd,
 O gyrrhaedd pob rhyw wae;
 Yn mysg y teulu diataw, mud,
 Yn tawel huno mae.

Y marmor gwyn fynega'r fan,
 Prysuraf ato'n glau;
 Ond O. ni ddywed wrthyf air,
 Yn tawel huno mae.

Erioed ni chwrdais ef o'r blaen,
 Na chawn gyfarchiad clau;
 Ond 'n awr, mae 'n fud, ni etyb air,
 Yn tawel huno mae.

O glyw pob storm sy'n curo 'n byf,
 Nes peri i'r cryf legau;
 Diangodd ef, i'w loches glyd,
 Yn tawel huno mae.

Ni chenfydd ddaugrau frindiau hoff,
 Sy'n wylu wrth nesaau;
 Ni chlyw och'neidiau celon drom,
 Yn tawel huno mae.

Cyfoda'r haul a gyr ei wres,
 A'i fewrych er llesau;
 Ond iddo ef, mae'r nos'r un fel,
 Yn tawel huno mae.

Dadebra natur, cilia'r iâ.
 Mae'r hyfryd bâ'n nesaau;
 Adfywis pobpeth, ond efe,
 Yn tawel huno mae.

Y blodau prydferth ar ei fedd,
 Mewn hedd, sy'n llawenlau;
 Ond awr ei ddeffro ei, ni ddaeth,
 Yn tawel huno mae.

Daw'r adar mân i gangau'r gwydd,
 I byncio'n cerddi clau;
 Ond o'i yn ofer iddo ef,
 Yn tawel huno mae.

Yr avel chwyth ei galar gerdd,
 Ond ef nid yw'n tristau;
 Y cwmwl wyla, ond ni wel,
 Yn tawel huno mae.

Wrth gofio y gymdeithas gynt,
 Mae'n calon yn trymha;
 Ni chaf ei weled yma mwy,
 Yn tawel huno mae.

Ymadael raid a'm cyfaill hoff,
 Ni chweddwn mwy ein dau;
 Ffarwel—ond ofer dweyd, ni chlyw,
 Yn tawel huno mae.

D.

CAN MIRIAM.

Chwythwch yr udgyrn ar gopa Baalsephon,
 Gorchfygodd Jehofa! daeth rhyddid i'r caethion,
 Cenwch:—ucheldrem y gelyn a dorwyd,
 Carlamau'r gwyr meirch yn y tywod arafwyd;
 Mor wag oedd ei bost! ni waeth Daw ond llefaru
 Dyna lyrd y don yn gwingo ac yn trengu.

Cenwch yr udgyrn ar glogwyn Baalsephon,
 Marchogodd Jehofa ar war ei elyion,
 Mawl, mawl, i'r Gorchfygodd; Hosanna i'r Iôr;
 Yr ormes a gladdwyd y meddroad y môr,
 Ei air oedd y saeth a enillodd yr orchest,
 Anadl ei ffroenau oedd cleddyf y goncwest.

Pwy ddychwel â'r newedd i'r Aipht ar y nifer,
 A yrodd hi allan yn niwrod ei Balcher?
 Eirychodd yr Arglwydd o le ei ogoniant,
 A'i miloedd yn uhrochlon y llif a suddasant,
 Chwythwch yr udgyrn ar aelgerth Baalsephon
 Mae Israel yn rhydd, a Pharaoh yn'r eigion

Cyflwynedig gan P. P.

GALARGERDD AR OL FY UNIG FAB,
ARTHUR.

A mi dros enyd fer mewn llawn fwynhad
 O gysur, hedd, a serch wrthrychau mād;
 Pob peth addawai'm dymor hir o hedd,—
 Yr wybren las heb gwmwl ar ei gwedd.

Cynneddau serch ymredent yn gytnu
 A: yr un nod,—hyn ydyw cysur dyn,
 Mawrygydd fi â delw'r nchel Fod
 Ynchwyddai'm serch, mae iddi newydd nod.

Y gwrthddrych hwn a ymddangosai'n awr
 I mi'n brydferthwch pena'r ddeulyd mawr;
 Ymchwilodd anian am ei thecaf em
 I hardda'n swynol ei bawddgaraf deml.

Mynegai'r nef drwy ei fon'ddigaidd drem
 Fod ynddo drysor—gwir anfarwol em;
 'R wreichionem fyw breawyliai'i farwol dŷ
 O hyd ddadblwygai rianu'r natur fry.

Delweddu'r nef ymrithlent yn ei bryd,
 Ei lygad byw a swynai'm serch o hyd;
 Doethineb, barn, a diniweidiol loes
 Ddangosai'i wedd—un arwydd twyll ni roes.

'Roedd hwn i mi yn drysor pena'r nef,
 A ddichon wedi gael y collwyd ef?
 Ah! clywais ddystaw lais yn siaial braw—
 "Gall weithion fod rhyw dymbesti ddu gerllaw."

Y galon iach yn awr a gurai'n gynt,
 A'r yabryd hyf arwyddai swm y gwynt!
 Syll-dremiwn ar y ddu gynnylog nen
 Mewn o'n y torai cawod ar fy mhen.

Tra'ddawn im' na dilygwedd yn fy oes
 Gyflawniaid llawn o fy'nnych'myngol groes;
 'Roedd a weledig lhw o'r wybren dda
 'N anelu saeth at fywyd Arthur gu.

Yr angel bach mor lân a'r ddeddf ei hun,
 Ddyoddefodd loes mae'n awr yn wael ei lun;
 'Roedd blodau'r ardd y llynedd yn eu bri
 Yn rhoddi eu sawr i Arthur bach a ml.

Ceir 'leni eto fioden teg en gwedd,
 Ond Arthur gu sy'n gwywo yn ei fedd!
 Am hyn mae'r rboeyn tiws i mi yn boen,
 A llwybrau'r ardd bob cam yn difa'm boen!

Fy nheimlad yw cael bod yn fendwy prudd,
 Rho'i llawn ryddhad i'm serch mewn rhywfan cudd,
 I ddwys fyfyrrio ar ei gwrthddrych par,—
 Mae'i ddelw ym y colf yn achos car.

Pan foes ei yabryd byw o'i wasga'r n rhydd
 Ar frwst dilynais ef nes colli'r dydd;
 Mewn dyffryn du agorwyd iddo ddor
 'R hon o fy mlaen am enyd gaudd Iôr.

Oddi yno rhaid oedd imi droi yn ol
 Er ceisio'r fraint gadd yr aposiol Paul;
 'Nawr gwag i mi pobman ond y nef,
 Dysgwyliaf yno gael ei gwmi ef.

Huna fy Arthur anwyl—do'i inau
 I d' anedd ryw egwyl;
 Nesa y mae fy noswyl,—
 Yma'n hir cawn gwag mewn hwy!

Dyry Ner ei leferydd—i alw
 Ar eiliad y farn-ddydd;
 A ni'n dau godi'r un dydd
 O'n gwely'n mreichiau'n gilydd.

Ulrica.

AF LLEWELYN.

"ADGOFION MEBYD."

Yn fynych 'rwy'n cofio yr hoffus hen drigfan,
 Lle bum pan yn blentyn yn dawel a diddan,
 'Rwy'n cofio y teulu olalodd am danaf,
 Yn mysg y rhai byny yn nain oedd y benaf.

'Rwy'n cofio'r oed ffawydd, llawn cynydd a'r celyn,
 A dylent yn brydferth o amgylch y bwhyn;
 Ac hefyd 'rwy'n cofio yr ywen werdd-ddeliog,
 Y llwyni caudfrig, y doldir, a'r fawnog.

'Rwy'n cofio y llwybrau a deithiwn i yno
 Yn llawen fy nghalon heb ddim yn fy mlino;
 Ar lechau fy nghalon yn hir bydd yr adeg
 Pan gyda fy ewyrth y cyrchwn y gwartheg.

'Rwy'n cofio pan fyddwn yn myn'd i bysgota,
 I lawr gyda'r afon mor beiled a'r Olchia;
 Ac yna'n dychwelyd i adrodd mewn syndod
 Yr helynt fu arnaf wrth geisio dal pygoda.

'Rwy'n cofio y maesydd lle bu'm yn aredig,
 Ar ol y meirch gwythion, rai dewrion a diddig;
 Ce's yno ryw dymor dymunol a hyfryd,
 Ei debyg ef mwyach ni chaf yn fy mywyd.

Ce's yno fanteision crefyddol yn helaeth,
 A chylle i gyraedd ychydig ddysgeidiaeth;
 Ce's hefyd gyghorion i adael fy mhechod,
 Ac arddel yr Iesu, gan geisio ei gymod.

'Rwy'n cofio'r cym'dogion rai mwynion eu mynwes,
 Diablen iawn oeddynt, a hefyd dirodres;
 Hwyllofent y Beibl, a'i fynych fyfyrrio,
 Gysegrent y maesydd wrth arnynt weddio.

Ond p'le y maent heddyw? Rhyw 'chydig sydd yno,
 Ca'dd llawer at feirwon i'r fyfyrion eu cludo;
 Aeth eraill dros foreodd i fyd y Gorllewin,
 Mewn hyder a gobaith am ryddid yn ddibria.

Yn mysg pethau eraill ddymanwn gael enwi,
 "Rwy'n cefn'r fynwent lle cwag fy rhieni;
 Ac yw mae eraill o'm banwyl beithnasau,
 Yn gorwedd yn dawel eris meithion flynyddau.

Myfinau ddymanwn ar deryn fy mywyd,
 Gael beddrod i huno yu mynwent plwyf Mallwyd;
 Neu lanerch gylagos mewn lle fyddai'n addas,
 Cyffelyb i'r giaddfa yu myf y Dinas.

Ond nid oes an gobaith cael hyny 'rwy'n gwybod,
 Mae yma'n Oneida le beddrod yn barid;
 Am hyn ymddistawaf a byddai yn fodlon,
 Er wylo am Waia y dag, au tryloewon.

ALLTUD O FALLWYD.

NADOLIG.

Ge i un llawn gogoniant.—a doctia
 A lwaeur rydd lesiant;
 Atouydd byth o twyniant
 Ibed o Hwn—yn frydian ant.

Dim ond rhinwedd, fedd i fydd,—diwylliant
 Da wella ein fywyd;
 Hwn—na nef bur hefyd,
 Ddaw o Hwn yn hedd o byd.

"Gwir lon"—agora 'leni,—o'r Person
 I'ar syniad uchelfri,
 I gael un mewn goleuni,
 Y gwir Un mewn "Gair" i ni.

Diaglaerdeu ardeb i'r dyn,—o'n Dofydd
 Un di-fai mewn undyn,
 Cain laniad—mae yn canlyna
 Oleuni i ni yn hyn.

Cyfoeth i'r annoeth trwy'r aniad,—ein nater
 Yn anterth y bwriad;
 Caf 'leni—trwy'r cyflawniad,
 I agor mwy, trwy'r "Gair" i nad.

Crynhofa bona y byd,—a gwrddyd
 Ag barddwch yr hollfyd;
 Gogoniant y nef hefyd,
 Yn Hwn yn taenu o hyd.

Canolbwne a lwne yr boll glod,—yw hwn
 Dylanwad byd isod;
 Yn y nef mae Hwn i fod,
 Yn beauf o bob hynod.

O'r llwm ben godwm, Hwn goda—floodd
 I foliant a daniu—
 Yr enaid, canaid, ac &
 Yn hwylus—Aleluia.

Canodd y côr ior o sawl—(ya gynhes
 Pan ganwyd breuinawl
 Iesu)—yn gu yn y gwawl—
 Iddo yu oes gwedd unawl.

Yn Beren dilyn a'i da lo,—n dilyn
 Yn deilwng at Iesu,
 Mawr hedd i anhydeddu—
 A chariad y Ceidwad eu.

Bwriadau yn glau rho'nt glod,—yn unawl
 O'u bennaid heb ddartod,
 I Hwn byth—pawb a'i nabod,
 Iesu a'i ras is yr rhod.

Bugeiliad a gaid i gyd,—yn llod
 Yn llawnion o'r ysbryd;
 Yn moli mewn bri a'u bryd,
 Yn hofran i'r nef hyfryd.

Rhieni llwm—druan y lle,—presob
 Pa roesaw yw'r fangre,
 Rhy wael—nid yw oud rhywle,
 I esgor ein lôr o'r Nê.

Iael fu dewisol fod—yma,
 Mewn anmharch—dinabod,
 Y gwag a gadd—gwag ei god,
 Iesu yn y byd isod.

Iaelaf fan sylwaf fu,—yn y bedd
 Heb addurn ein Iesu;
 O'i fedd i anhydeddu
 Mewn bodd, se gododd yn gu.

Mwyach uchelach uwch bauliao,—lyrha
 Ar dorch a'r coronau,
 I sedd i lanw'r swyddau,
 Lwyddai gwaith i ladd y gau.

Moliannau mewn hwyl uniawn,—a roddir
 Ireiddawl a chyfiawd,
 I'r Breuin, am rin yr iawn,
 A' oleu mewn modd cyfiawn.

Yr ail waith ar daith o wlad y dydd,—gwel
 Mewn golwg ysblenydd
 Ar "gwml gwyn"—yr hyn rydd
 Iddo enw a dywenydd.

Mewn cerbyd uwch byd y gwych Ben—a ddaw
 Mewn addurn i'w ddyben,
 A gair ei nerth 'n agor uen
 I'w weddus olwg addien

Ar ben ein lôr bo'r goron, yn gwbwl
 Mae gobaith i'm calen,
 A elwch 'nol lladd fy alou,
 Gyda hwyl i godi hon.

Peoria, Ill.

B. E. JONES.

Ganesiaeth Gartrefol.

BEIBL GYMDEITHAS UTICA A'R CYLCHOEDD.

Cynlliodd y Gyndeithas noded ei *hail a deu-geinfed* gyflafod blynyddol dydd Nadolig diweddaf yn addoldy y Wesleyad ar heol Washington. Cyfarfyddodd swyddogion y gymdeithas am 10 o'r gloch yn y boreu; y Parch. Thomas Thomas yn llywyddu. Ar ol darllen rhauan o'r gair o gweddio, darlennodd yr Ysgrifenydd gofeb o weithrediadau y gymdeithas er y llynedd, yr hyn a gadarnhawyd gan y cyfarfod. Darlennodd y Trysorydd ei gyfrifon am y flwyddyn a aeth heibio, yr hyn hefyd a gymeradwywyd yn un llais; au y cyfarfod. Cyflwynodd y gymdeithas eu diolchgarwch i'r Trysorydd a'r Ysgrifenydd am eu llafur gyda'r gymdeithas, &c.

Sylwyd ar y codiad yn mhriesian y llyfrau gan y Fam Gymdeithas, a hyuio o herwydd y codiad yn mhriesian y papyr, &c.

1. Penderfynwyd gwerthu y llyfrau sydd ar law gan ein Trysorydd am yspaid y flwyddyn ddyfodol i bawb o fewn cylch y gymdeithas hon am brisiau y Fam Gymdeithas cyn y codiad.

2. Dewiswyd swyddogion y gymdeithas am y flwyddyn ddyfodol.

3. Penderfynwyd myned allan hyd y ddinas a'r wlad i gaaglu (yn ol yr ben ddull), ar ol y Sabboth cyntaf yn mis Chwefror, 1863, a bod pregethu yn y capelydd sydd o fewn cylch y gymdeithas ar y Sabboth hwnu ar achos y Beibl Gymdeithas.

4. Bod y cyfarfod blynyddol i'w gynnal yn addoldy yr ail Eglwys Annibynol ar gongl heol dydd *Columbia a Broadway*, dydd Nadolig nesaf.

5. Ein bod yn dymuno cyhoeddi gweithrediadau y gymdeithas yu y *Cyfaill*, y *CENHADWA*, a'r *Drych*.

Swyddogion y gymdeithas am y fl. ddyfodol:—Llywydd, y Parch. Thos. Thomas, Utica; Rhaglywydd, y Parch. Jas. Griffiths, Utica; Ysgrifenydd, Mr. John I. Davies, Utica; Trysorydd, y Parch. L. D. Howell, Utica; Dirprwywyd, yn

Utica, M^r. Ellis Thomas, Lewis L. Lewis, Lewis R. Evans, David Pierce, David I. Davies, Evan H. Pritchard, David T. Davies, Edward D. Parry, John D. Jones, Griffith Thomas, Evan James Thomas G. Jones, David E. Richards, Evan R. Jones, John D. Evans, Robt. E. Roberts: Oriskany: Edward Lewis, a David Hughes: Salem a'r Bryn Mawr, John Watkins, a J. L. Lewis: So. Trenton, F. Francis, a W. J. Jones: Whitesboro a York Mills—neillduwyd y Llywydd a'r Trysorydd i ymddiddan a'r Parch. Edward W. Jones er cael y lleoedd hyn i weithredu yn fwy grymus gyda'r gymdeithas: Frankford Hill a Slayton's Bush, Hugh Davies, Peter Evans a John L. Davies: River Road, Ebenezer Lewis a William Pugh: Lunatic Asylum, Joseph Jones a John Trevor: Schuyler, Nathaniel Griffiths a David Ellis: New Hartford, Owen Roberts a John W. Williams

Am 1⁴ o'r gloch yn y prydawn, pregethodd y Parchn. Richard Isaac, South Trenton, a James Griffiths, Utica.

Am 7 yn yr hwyr areithiodd y Parch. Edward W. Jones, York Mills, Mr. David F. Jones, Utica, y Parchn. L. D. Howell a Jas. Griffiths.

Utica. Jno. I. Davis, Ysg.

Cyfanswm o gyfrif y Trysorydd am y fl. 1862.

Rhag. 25, llyfrau yn y Drys., gwerth....	105 94
Yn arian.....	18 50
Derbyniwyd gan y Fam Gym., yn llyfrau,.....	56 52
Oddiwrth beu drysorydd, gwerth.....	1 62
Derbyniwyd gan y casglyddion.....	156 62

\$339 20

Talryd.

Pr Fam Gymdeithas.....	174 00
Am gludo llyfrau.....	1 25
Am lyfr i'r Ysgrifenydd,.....	2 00
Rhoed yn had trwy orchymyn y Trefswyr,.....	5 25
Gwerthwyd am lai o bris i'r Y. S.....	3 95
Gwerth o lyfrau heddyw yn y drysori,.....	119 54
Arian.....	33 21

\$339 20

Utica.

L. D. HOWELL, Trysorydd.

BEIBL GYMDEITHAS RACINE A'R CYFFINIAU.

Rhag. 25 (Nadolig) oedd y dydd penodedig i gadw yr wyl flynyddol sydd yn dal cysylltiad a'r gymdeithas yn y lle hwn, ac erbyn dau o'r gloch daeth llawys yugbyd i gapel yr Annibynwyr. Ar ol darllen rhan o'r gwirionedd a gweddi gan H. Evans, galwodd y Llywydd y cyfarfod i drefn. Galwodd y trysorydd ymlaen i hysbysu sefyllfa y gymdeithas; ei adroddiad a dderbyniwyd yn unfrydol gan y cyfarfod. Y mae gan y gymdeithas mewn llaw ar ol talu ei theuliadau \$49.59.

Wedi hyn galwyd ar yr Ysgrifenydd ymlaen i hysbysu adroddiad y pwyllor mewn perthynas i'r awyddogion am y flwyddyn ddyfodol, pa rai a basiwyd yn unfrydol fel y canlyn:

Llywydd, John H. Francis; Islywyddion, y Parch. William Hughes, Roderick Evans, Robert

Prichard, H. Evans, John R. Thomas (Beloit) James Morgans (Union). Trysorydd Hugh G. Williams; Ysgrifenydd, Evan P. Thomas; Golygwyr y cyfrifon, Wm. W. Vaughan ac O. Roberts. Hefyd trefnuwyd y Casglyddion, a phasiwyd ein bod yn cael Adroddiad neu Fyneigiaeth fel o'r blaen. Heiwd fud y Casglyddion i ddyfod a'r casgliadau i mewn y nos Fawrth 14af yn Chwefror, 1863. Yn caed anerchiad gan Robert Prichard ar "Ragoroldeb y Beibl." Wedi hyn diweddwyd trwy fawl, a gweddiodd Thos. Richards, a gwasgarodd y gynulleidfa.

Cyfarfod yr hwyr am 6¹/₂ a gynaliwyd yn nghapel y T. C. Darllenwyd rhau o'r gair dwyfol a gweddiwyd gan R. Prichard, yna ar ol cael cyfarchiad agoriadol gan y Llywydd, cafwyd tŷn gan y côr. Ar gais y Llywydd daeth Edward L. Jones ymlaen, a gwnaeth sylwadau pwrpasol a difrifol ar "Sefyllfa druenus y rhannau hyn o'r byd sydd yn amddifad o'r Beibl." Ar ei ol ef galwyd W. W. Vaughan ymlaen, pryd y dangosodd "Natur y gwahanol gymdeithasau daionus a sefydlwyd yn y byd."

Yna caed tŷn gan y côr. Wedi hyn galwodd y Llywydd ar James Evans, pryd y gwnaeth sylwadau derbyniol, mewn dull hyuwl a doniol ar "Ragoroldeb y gymdeithas hon ar gymdeithasau eraill y byd." Ar ei ol caed ymresymiaidau grymus a ffeithiau eglur yn profi "Y daioni a wnaeth y Beibl yn y manau y lledaenwyd ef" gan y Parch. William Hughes. Yna tŷn gan y côr a diweddwyd trwy weddi gan Thomas Letson a gwasgarodd y gynulleidfa ac arwyddion amwg ei bod wedi ei boddioni, a disgwyliwn effeithiau daionus rhagllaw mewn cyfraniadau. Yr oedd y tywydd yn ffafriol a'r cynulliadau yn lluosog.

Racine, Rhag. 31, '62. Jno. M. Jones, Ysg.

CYMDEITHAS FEIBLAIDD GYMREIG CININNATI A'R CYLCHOEDD.

Ion. 1, 1863, cynaliwyd cyfarfodydd perthynol i'r gymdeithas uchod yn nghapel Lawrence St., Cin. Am 2¹/₂ cyfarfu gwahanol swyddogion y gymdeithas er hysbysu ei dygiad ymlaen yn ei gwahanol ranau am y fl. ddyfodol. Dewiswyd y Parch. T. Edwards yn Llywydd; y Parch. H. Powell, Islywydd; Mr. Isaac Edwards, Trysorydd, a Mr. David C. Bebb, Ysgrifenydd. Ffurfiwyd penderfyniadau a wahysiadwyd mesurau ereill ond nid oeddynt, feddyliwyf, o ddigon o ddyddordeb *cyffredinol* i gyfiawnhau eu cyhoeddiad trwy y Wasg.

Am 7¹/₂ yn yr hwyr cynullwyd drachefn i'r un addoldy. Ar ol dechreu y cyfarfod yn y drefn arferol, gwnaeth y Llywydd (y Parch. T. Edwards) sylwadau arweiniol tra phriodol; llawenychai am y fath gynulliad lluosog a pharchus; hefyd am y rhyddid a'r diogelwch a sierheid i'r rhagor i ddeiliaid Prydain er'a ychydig dros dri chaut o flynyddau, pan oedd Tindal a'i fryd ar gyfieithu'r Ysgrifthyrau, sylwari ar yr erledigaeth a

gynhyrwyd i'w erbyn, ei ffad i Germany, dygiad yr Ysgrhythrao cyfieithedig allan dan ei olygaeth, cyllun cyfrwyddrwyg yr awdurdodau i brynu yr holl eiluniau oedd yn ei feddiant i'w llosgi, er rhwystru eu lledaeniad. Oud trwy hyn cynysgaeddwyd ef ag arian i ddwyn allan ragorach a pheiffeithiach cyfieithiad o'r Beibl.—Cyngbor Abiropheol gwedi ei droi yn flolineb—Haman yn grogedig a Mordecai yn ei wisg dywysogaidd.

Yna galwodd y Llywydd ar Wm. Jones i adrodd darn tlws iawn o ryddiaith ar "Beth yw y Beibl."

Yn nesaf, Richard Powell (mab y Parch. H. P.) ar y "Gymdeithas Feiblaidd." Canmolai y Llywydd hwynt am eu medruarwydd yn acennu yr hen Omeraeg, er eu bod yn Americanaid genedigol. Ond cynuai am na pharhaent yn hwy gan mor ddifys oedd ei gwrando. Yn nesaf, David Richards, ar y "Dymhestl." Yn nesaf, y Parch. H. Powell ar "Fod ymdrechadau y Gymdeithas i ddiwallu y milwyr, yn galw am ffyddlondeb o'i phlaidd." Felly aethom o gauol y dymhestl a'i gerwindeb a'i holl wgu agweddion i syllo ar y Gymdeithas yn ei thiriodeb, ei hynawsedd a'i chysion taelffiedd yn golatu am ddaioni ysprydol y milwyr. Bu Mr. Powell yn ddedwydd iawn wrth ein barwain at ei bwnc (yn ol ei dull arferol). Tywysodd ni ar hyd llwybrau, ymylwaith pa rai oeddynt gwedi eu cyfaddasu yn hynod â gwrthrychau dyddordeb. Yr oedd y dysgrifiad a wnaed o ymadawiad y milwr a chyflwyniad o Feibl iddo gan ei fam &c. yn fywiog a dillunaid i'r eithaf, yn deilwng o'i darselydd cywrair; dadleuwyd hefyd luaws o amgylchiadau dan ba rai yr oedd y Beibl gwedi bod yn fendithiol iawn yn llaw yr Arglwydd i gyluewid calonau ac ymgeleddu en eidiau y milwyr. Hefyd trwy ddamcaniaeth dangusid y daioni a wneid trwy y Beibl yn mblith y milwyr. Pan y dychwelant, dygant eu *cydymaith* mewn cystudd gyda hwy, eef y Beibl, pan yr adnebydd y rhieni fod eu hauwyliad gwedi mwynhau cyauon crefydd, dyddanweh yr lachawdwriaeth, a llawenydd yn yr Ysbyrd Glân, trwy gyfrwng y Gair; gwedi eu gwneud yn gryfion mewn rhyfel i yru byddinoedd y Bradwyr i gilio, yn ddydddefgar mewn cystudd, yn llawen mewn gorthrymderau ac yn ddyfalbarhaol mewn gweddi. Ailbriodant â'r Gair yn ei awdwr a'i wrthrych, fel Ffynonell y fath fendith, ailymafiant yn y dyledawyddau y mae y Gair yn ei argymell, ailgofleidiant yr egwyddorion y mae yn ei dysgu, ail-gyneuir eu serch tuag ato, ailenynir eu dawn drosto, ailymgyfamodant ac ailymgyffwynant gyrph ac eneidiau i wasanaeth y Nefoedd yn ei holl ranau. Gwedi ein hybysu am weithrediau y gymdeithas yn ei chysylltiad â'r milwyr y flwyddyn ddiweddar, terfynodd y darlithydd. Cynelir ein Huchelwyl yr ail Sabboth yn Chwefror.

STEPHEN RICHARDS, *Ysg. Gobeol.*

CYMDEITHAS FEIBLAIDD WAUKESHA.

Cynaliwyd Pymthegfed Cyfarfod Blynnyddol Gymdeithas Waukesha, Wis., yn capel Jerusalem

ar y cyntaf o Ionawr, 1863, am 10 o'r gloch y boreu, y Parch. John H. Evans yn Llywydd yn absenoldeb y Parch. David Williams o Milwaukee. Profwyd cyfrifon y Trysorydd gan y Prawfyddion a chafwyd hwynt yn gywir. Dewiswyd y sawyddogion am y flwyddyn: Llywydd, Parch. Griffith Samuel; Is Lywyddion, Parch. J. H. Evans, Parch. O. Hughes, Parch. D. Jenkins a Mr. S. Howells; Trysorydd, John M. Jones; Ysgrifenydd, E. Davies; Prawfyddion, Hugh Elias, David Jones a Wm Evans; a 26 o gasgylldion.

Penderfynwyd fod y llyfrau i gael eu gwerthu am tua hanner pris.

Fod cist gyfaddas i gael ei phrynu at gadw y llyfrau yn nhŷ y Trysorydd.

Fod y casgylldion i fyn'd drwy eu gwahanol faesydd yn yr ail wythnos yn mis Chwefror nesaf, a dwyn eu casgliadau i dŷ y Trysorydd dydd Llun diweddar o'r mis hwnw am 2 o'r gloch prydawn.

Fod y cyfarfod blynnyddol nesaf i gael ei gynnal yn Capel Jerusalem.

Fod gweithrediau y cyfarfod i gael eu hanfon i'w cyboeddi yn y *Cyfaill* a'r *CENHADWR*.

Terfynwyd y cyfarfod drwy weddi gan y Parch. G. Samuel.

Dechreuwyd cyfarfod 2 o'r gloch drwy ganu emyn briodol, darllenwyd y 67 Salm. a gweddiwyd gan y Parch. O. Hughes. Cymerodd y brodyr canlynol ran yn y cyfarfod: Parch. J. H. Evans, D. Jenkins, O. Hughes, G. Samuel, a Mr. H. Rowlands. Sylwyd fod llawer o laddewon yn dyfod i goffeidio cristionogaeth a chredu yn y Mesiah drw. offeryniolaeth y Beibl. Fod y Cymry yn rhagori yn eu sef a'u cyfrauniadau at y Gymdeithas, yn ol eu uifer, ar geuedloedd eraill yn y dalaeth. Mai arwyddair y gymdeithas yw "Beibl i bawb o bobl y byd." I'r gymdeithas ddechreu yn ngwlad Judea, ac i Rufain baganiidd wneud ei goreu i rwystro ei llwyddiant, megis Nero yn goleuo heoludd Rhufain â chyrph pobl Dduw. Fod y Beibl yn ymhell ei flordd i lyfngelloedd y Czar a'r Sultan. Jamaica yn derbyn gair y bywyd. Y dylem, fel St. Paul "ddiolch i'r Arglwydd a chymeryd cyaur," am fod pobl dda wedi llwyddo yn eu hamcanion i gael llawuder o Feiblau. Fod y byd mewn cydmariaeth yn wag o Feiblau cyn sefydlu y Beibl Gymdeithas. Fod genym reaswm cryf i greu y bydd i'r byd gael ei lenwi â Beiblau cyn hir, oblegid fod y rhwystrau penaf wedi eu symud. Fod y Beibl wedi ei gyfieithu i 150 o ieithoedd wedi sefydlu y Gymdeithas. Fod y drychfeddwl o Gymdeithas Beiblau yn wreiddiol i'r Cymry. I'r gymdeithas gael ei sefydlu mewn tafarn yn Llundain ar y 7fed o Fawrth, 1804, gan y Parch. Thos. Charles o'r Bala ac eraill, a bod "defaid Cedar a hyrddod Nebaioth" yn dwyn en hoffryman iddi byth wed'yn. Fod genym bob anogaeth i fod yn ffyddlon gyd â'r achos, oblegyd fod y prophwydoliaethau a'r addewidion o blaid y Beibl, am mai efe yw yr unig gyfrwng drwy ba un y trosglwyddir y meddwl dwyfol i bechadur o ddyu.

Wedi aunoethau taerion i gyfranu yn llawen a haelionus at y gymdeithas, terfynwyd y cyfarfod drwy weddi gan y Parch. J. H. Evans.

Cyfrifon y Trysorydd am y flwyddyn 1862.

Cyfanswm y casgliadau a dderbyniwyd...	Dr. \$179.90
Derbyniwyd o law y Trysorydd diweddar,	
T. H. Swancoat.....	21.17½
Cyfanswm.....	\$201.07½

Cr.

Danfônwyd i'r Fam Gymdeithas drwy law	
Mr. Bardwell, goruchwyliwr y gymdeith-	
as yn Wis., am lyfrau.....	\$50.79
Am wnead y Parch. J. H. Evans, Parch. O.	
Hughes, Parch. D. Jenkins a Mr. S. How-	
ells yn <i>Life Members</i> o'r Fam Gym.....	132.21
Talwyd i'r Ysgrifenydd am ei wasanaeth...	5.00
I G. Roberts i dalu am 3 o lyfrau casglu...	.30
Am gario llyfrau o New York.....	2.58
Argraffu <i>Report</i> am y flwyddyn 1861.....	9.00
Calfwyd baner dolar drwg.....	.50
Yn llaw y Trysorydd.....	.69½
Cyfanswm.....	\$201.07½

Dr.

Llyfrau a dderbyniwyd oddi wrth Thos. H.	
Swancoat, gwerth.....	67.90
O New York, gwerth.....	52.20
Cyfanswm.....	\$119.40
	Cr.
Rhoddwyd o feiblau yn rhodd, gwerth.....	7.60
Derbyniwyd am lyfrau a werthwyd dan b. is,	33.80½
Colled drwy eu gwerthu felly.....	38.91½
Llyfrau ar law gwerth.....	39.05
Cyfanswm.....	\$119.40½
Arian yn llaw y Trysorydd.....	\$34.53

Llyfrau a roddwyd ac a werthwyd.

Beiblau.....	113
Testamentau.....	25
Cyfanswm.....	138

E DAVIES, Ysg.

GAIR O'R DE ORLLEWIN.

Arkansas, Rhag. 11, 1862.

BARCHUS OLYGDD.—Er pan ysgrifennais air i'ch cyhoeddiad clodwiw o'r blaen, yr wyf i raddau wedi gweled a theimlo hefyd beth ydyw bod yn filwr.

Cychwynasom o Springfield ei's amryw wythnosau bellach, gan wynebu tua'r deheu, i'r dyben o adgyfuerthu y Cadf. Blunt, yr hwn oedd ar y pryd yn syrthio yn ol ar Cross Hollows; ond yn niffyg digonedd o wahanol ddarpariethau gofynol at ein gwasanaeth cawsom ein cadw am drws wythnos mewn lle a elwir Twin Springs.

Ymadawsom o'r lle hwnnw wythnos i ddos tua'r cyfeiriad de-orllewin, ac ar ol teithio yn galed am dridiau a noswaith yn olynol, cyrhaeddusom y lle hwn mewn pryd i gymeryd rhan yn y frwydr waedlyd ymladdwyd yma ar y 7fed o Ragfyr, am yr hon dichon eich bod wedi clywed cyn hyn. Cychwynasom o Fayetteville yn gyuar ar foreu y diwrnod cofiadwy hwnnw tua'r man lle y cafwyd fod y gelynlion wedi ymgrynhoi i'n gwrthwynebu. Ar ol teithio ychydig oriau clywem rudd-dwrff y maguelau yn ymdori uwch y brynau yn y pell-der, yr hyn oedd yn argeol rhy eglur i ni fod cyfnod gwir bwysig gerllaw. Yr oedd yn foreu hyfryd; ni chlywid dim hyd yn hyn, ond adein cerddeddiad brysiog y gwahanol gatrodau fel yr

sant heibio, ac hwyr drwm olwyniad y maes gyf-legrau, i dori ar ddestawrwydd dymunol yr adeg. Ond er y cwbl brysiassom yn mlaen hyd o fewn dwy filltir i faes y frwydr, pan y gorch'mynwyd i ni dafu ymaith ein cobau uchaf a phob peth arall ond yr hyn oedd yn wir angenrheidiol at yr am-gylohiad, yr hyn a wnaethom, ac ymaith â ni ar y "*double quick time*" y gweddill o'r ffordd. Hyd nes y daethom i olwg ein gelynlion, y rhai oeddynt wedi sefydlu eu hunain ar safle gadarn o'u blaen yn barod i'n derbyn.

Ein catrawd ni oedd y gyntaf a agorodd dân arnynt. Arweinwyd ni yn mlaen ar yr aswy tua'r bryaglwyni hyd at gae agored yr ochr draw, o'r hwn yr oeddynt yn gallu eu canfod ar ben bryn lled serth yn y coed. Agorassom dân ffyrnig arnynt i'r hwn yr atebasant yn niffydol am beth amser, nes y gorfwyd hwynt i ymgilio o'u cyrhaedd.

Tra yr oeddi hyn yn myned yn nlaen ar yr aswy yr oedd yr 20ed Wis. o'r 19eg Ionawr yn cydweith-redu gydag egni penderfynol ar yr ochr arall, aethant dros y cae yn mlaen i'r coed ar y bryn atynt, lle y cymerodd ymladdfa ffyrnig le rhwng y ddwy blaid am beth amser, nes y gorfwyd i'r 20fed gilio, yr hyn a wnaeth, ond nid cyn gadael agos i baner ei rhufedi yn mblith y lladdedigion a'r clwyfedigion ar y maes! Daliodd y 19eg ei thir yn dda am beth amser, hyd nes y gorch'mynwyd i ni oll gwynpo yn ol ar ffordd gylagos, yr hyn a wnaethom gan osod ein hunain mewn brwydr-linell hollol wahanol i'r hyn ydoedd yn flaenorol. Daeth ein maes-gyllegau yn mlaen yn awr ac agorasant dân dinyatriol ar y gelynlion. Y rhai oeddynt yn ymdrechu eu amgylchyau o'r ta aswy, nes eu gorfodi i ddianc mewn perfffaith anhreft.

Yr oedd y Cadf. Blunt eibyn hyn gydag o amgylch wyth mil o'i wyr yn ymosod arnynt o'r ta gogleddol gyda ffyrnigrwydd anarferol. Cadwyd ymladd parhaus yn y cyfeiriad hwnnw am hir amser hyd nes y llwyr erlidiwyd y gelynlion oeddiar y maes, gan adael eu meirw a'u harcholledig, llwsgasant eu holl ddarpariethau yn lle iddo syrthio i'n gaeaf. Y mae ein gwyf meirch yn awr yn eu herlid, daeth llawer o garcharorion i mewn yn barod, ond nis gallaf fnegu pa faint, trwy nad yw y *Report* am y gwahanol weithrediadau wedi dyfod i law pan wyf yn ysgrifennu.

Daethom ni y Cymry allan oll yn ddiangol, ao heb yr anaf lleiaf. Hyn mewn brys oddiwrth yr eiddoch

J. D. Jones,

94th Reg. Ill. Vol.

BEIBL GYMDEITHAS NELSON, N. Y.

Cynaliwyd cyfarfod blynyddol y Gymdeithas hon dydd Nadolig, yn addoldy y brodyr Meth-odistiaid. Am 10 o'r gloch y boreu galwyd y cyfarfod i drefn gan Mr. S. Jones, Llywydd y Gymdeithas. Ar ol dechreu trwy ddarlenn a gweddio, galwyd am benderfyniadau a chyfrifon

y gymdeithas, yr hyn a wnaed, ac a dderbyniwyd yn foddhaol gan y cyfarfod. Yna aed yn mlaen a phenderfynwyd ar y tri pheth caulynol.

1. Fod y gymdeithas yn caniatu cyfranu Testament yn rhad i bawb plant Cymreig y gymydogeith a ddont i ymfyn am dano, os byddant yn gallu ei ddarllen.

2. Fod y gymdeithas yn caniatu i werthu yn y gymydogeith, dri Beibl teuluaid Cymraeg am hauer y cyflawn werth arferedig.—swyddogion y Gymdeithas i beuderfynu i hwy y mae yr elusen yn deilwng.

3. Yn gymaint a'n bod yn teimlo angen am anogaethau a chynhelliadau yn y rhan hwn megys rhannau ereill yn achos yr Efyngyl, ein bod yn gwneud cais at y Parch. D. T. Rowlands am ein hauerch i'r perwyl yn y gwahanol addoldai y trydydd Sabboth yn Ionawr, a'r Casglyddion i fynydd allan yr wythnos ddyllynol.

Dewiswyd y personau canlynol yn swyddogion am y flwyddyn ddyfodol: Llywydd, y Parch. D. T. Rowlands; Ysgrifenydd, E. P. Davis; Trysorydd, W. Richards. Dewiswyd hefyd 8 o Gasglyddion. Dos. 1. J. L. Jones a R. J. Jones; Dos. 2. M. Andrew a H. Daniels; Dos. 3. H. R. Thomas a B. Roberts; Dos. 4. J. Jones a J. J. Jones.

CYFRIF Y TRYSORYDD AM Y FLWYDDYN 1862.

Derbyniadau.

Rhag, 25, '61, arian yn llaw y Trysorydd,....	\$7.26
Llyfrau ar law gwerth.....	13.07
Mawrth 13, '62, derbyniwyd o N. York, gwerth.....	9.98
Am lyfrau derbyniwyd.....	4.64
Casgliadau.....	17.60
Cyfanswm.....	\$52.75

Taliadau.

Mawrth 13, '62, rhoddwyd i'r Fam Gym.....	18.00
Talwyd am lyfrau o New York.....	9.98
Gwerth o lyfrau ar law.....	14.32
Rhoddwyd llyfrau yn rhad.....	4.54
Ar law y Trysorydd.....	5.91
Cyfanswm.....	\$52.75

EVAN P. DAVIS, Ysg.

Morrisville, Ion. 1, 1863.

CYFRANIADAU AT EGLWYS FLOYD.

Dymnamem ddefnyddio y cyfle hwn trwy'r CENHADWR i ddiolch i Gymry Madison am eu cydymdeimlad a'u baelioni yn cyfrannu at dalu dyled Eglwys Gynulleidfaoel Floyd yn yr wythnos ddiweddar yn 1862. Derbyniadau y swm o \$26.30. Teimladau diulchgar sydd yn Eglwys Floyd atoch i gyd. Mewn serch WM. RICHARDS.

Dydd Mawrth cyntaf yn y flwyddyn hon derbyniadau y swm uchod. THOS D. ROBERTS,

Floyd, Ion. 14, '63. Trysorydd Eglwys Floyd.

YSGLODION O DANVILLE.

MR. GOL.—Wedi oedi am beth amser wele fi yn cymeryd fy ysgrifell i'm llaw er hybysu i ddarllenwyr y CENHADWR clodwii ychydig yn nghylch cyfarfod cwarterol Yegol Sabbothol yr Annibynwyr Danville, Pa. Rhyw osgedd newydd ydyw y cwrdd cwarterol a ddylfeiswyd er derchafu buddion ac helaethu dylanwad a gogoniant y sefydliad dwyfol hwn, sef yr Ysgol Sabbothol.

Cynaliwyd y cyfarfod ar y Sabboth. Dechreuwyd y cwrdd cyntaf am 10 o'r gloch, pryd yr etholwyd y Parch. J. B. Cook yn Llywydd y cyfarfod, a Wm. H. Breeze (G. Awelog) yn Ysgrifenydd. Ar ol agor y cyfarfod drwy weddi galwyd ar yr ysgrifenydd i draddodi araeth ar Ddefnyddioldeb Gwybodaeth Gelfyddydol. Yna canwyd tŷu gan y côr bach o blant, "Let us be happy." Ac ar ol canu adroddwyd amrywiol ddarnau tŷuion gan fechgyn a merched bach perthynol i'r Yegol, ac yr oeddynt hwy a'r dull y cawsant eu hadrodd mor dlws a'r darnau. Ar ol yr adroddiadau datganodd a chwareuodd J. Parry, "Flee as a bird," yn effeithiol iawn. Yna adroddwyd "Y Claf," gan John Davies; "Yr unig ar lan y dwr," gan J. Parry, a "Myfyrdod ar y beddrod wrth oleu y lleuad," gan J. Roderick. Yr oedd yr adroddiadau yn gampus. Yna canodd y côr—"I love my teacher still." Ar ol canu galwyd ar Wm. Richards i areithio ar Ddefnyddioldeb Gwybodaeth Ysrydol, yr hyn a wnaeth yn ardderchog, ac os ceisiwyd profi gan yr ysgrifenydd fod gwybodaeth naturiol yn ddefnyddiol profodd William Richards fod gwybodaeth ysrydol yn llawer mwy defnyddiol. Yna canwyd tŷu gan y côr, "Just as I am," a therfynwyd drwy weddi.

Dechreuodd y cwrdd prydawnol am 2 o'r gloch trwy weddio, ac ar ol agor y cyfarfod, daeth Ohas Morgan yn mlaen a thraddododd araeth gynwysfawr ar Ryddid. Ar ol yr araeth canodd y côr, "I'll away." Yna adroddwyd darnau yn Gymreig a Saesonaeg gan amryw o'r plant. Yna canwyd a chwareuwyd ar y melodeon "Rocked in the cradle of the deep," gan J. Parry. Yna adroddwyd "Bythynod Cymru," gan J. Davies, "Dymuniad y bardd wrth farw (Gweoffirwd), gan J. Parry, a chanodd yr un ar dŷu a gyfansoddodd ei hun, ac yn wir yr oedd yn effeithiol anghyffredin. Yna adroddwyd ac esponiwyd y 27 o Matt. gan y gwahanol ddospeirith. Ond am fod y bennod ynfaith ni awd drosto i gyd; gadawyd y rhan arall erbyn y Sabboth caulynol, pryd yr adroddwyd amrywiol ddarnau a dybenwyd esponio'r bennod. Ac fe ganwyd duett yn gampus gan Jane Parry a Mary Thomas. A thraddododd David Jones araeth adeiladol iawn ar Ddyledswydd yr Eglwys tuag at yr Yegol. A therfynwyd y cyfarfod drwy ganu "Will you go?" gan y côr.

Dyna i chwi ddarluniad arwynnebol o osgedd ein cyfarfod, er nad ydwyf wedi myned i mewn i'r manylion. Ac 'rwy'n siwr y bydd llawer o drin arnaf am na buaswn yn enwi pob plentyn a phob deryn yn bennodol, ond yr oeddwn yn tybied y buasai rhyw ribyn o enwa yn auddiol i'ch darllenwyr—felly cymerais fraeddarlon o'r cyfan.

Yr eiddoch W. H. BREEZE, Ysg.

Trysoria yr Ysgol Sabbothol.

Y. S. SPRING GREEN, WIS.

Rhifedi cyffredin ein hygol yw 50. Trysorydd yn y côf am y tri mis diweddar o'r fl. 1862, 317 o

bennodau yn cynwys 2646 o adnoddau, a 1820 o adnoddau gwasgaredig; hefyd adroddwyd rhai pennodau o Holwyddoreg y Parch. W. Rees. Liverpool. Y mae yn dda genyf ddywedwyd er cymaint o'n hieuactyd sydd wedi ymadael a myned i'r rhyfel fod ein hygol yn dala yn wrwl o hyd. Athrawon, ac athrawessau yr Ysgol Sabbathol, byddwch yn fyddlon, yn wir y mae gwobr i'r gwaith. Llwyddiant i'r Ysgol Sabbathol yw gwir ddymuniad fy nghalon. JACOB MORGANS.

OYMDEITHAS FEIBLAIDD SPRING GREEN.

Dydd Iau, Ion. 1, 1863, am 10 o'r gloch, cynaliwyd cyfarfod yn nghapel yr Annibynwyr yn Spring Green i'r dyben o ffurfio caugen o'r Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd, pryd y neillduwyd Wm. Williams yn Llywydd, a Thos. D. Jones yn Yagrifenydd. Galwodd y llywydd y cyfarfod i drefu ac wedi iddo ddywedwyd ychydig ar natur y gymdeithas, penderfynwyd yn gyntaf ein bod ni tel cymdeithas, yn rhoddi ein hunain yn gaugen gynorthwyol i Gymdeithas Dodgeville, a'u bod yn mabwysiadu Rheolau y Fam Gymdeithas i fod yn rheolau i ni yma.

Neilldawyd yn swyddogion am y fl. hon: Evan Evans, yaw., Llywydd; Wm. Evans, Islywydd; John J. Jones, Trysorydd; Thomas D. Jones, Yagrifenydd; John G. Thomas, Evan P. Morgans, Evan D. Evans, John R. Lewis, a Wm. Williams, Trefnwyr.

Nid oeddem heb wybod ein dyledswydd a theimlo euogrwydd yn ein cydwybodau o eisiau cyflawni, ond "y mae eto bedwar mis cyn y cynhauf" oedd ein llais yn barhaus; ond trwy drugaredd, yr ydym wedi cael tawelu cydwybod, a chael y faint o weithio rhyw ran yn nghyuauf mawr y Gymdeithas Feiblaidd. Bendith lŷr fyddo ar holl weinidogion y Testament Newydd, ac eraill, i enill dynion i weithredu yn mhob achos sydd a thuedd ynddo i wneud daioni.

JACOB MORGANS.

CWRDD ADRODD.

Yn nghapel yr Annibynwyr yn Centerville swydd Gallia, O., cawsom ar y dydd cyntaf o'r fl. *Gwrdd Adrodd* i'r bobl ieuainc. Adroddwyd yno lawer o ddarnau barddonol a thyddieithol. Hefyd canwyd amryw donau, a chawsom gan dri o athrawon yr Ysgol Sabbathol areithiau da ar wahanol destynau. Yr oedd yno dyrfa fawr—mwy na llon'd y capel wedi dod yn nghyd. Yr oedd eu hagwedd astud yn gwrandaw yn tystio fod yr adrodd, y canu a'r areithio wrth eu bodd.

Mae pawb a glywsom yn son am y cwrdd yn ei gaumol yn fawr, gan ddweyd fod yr ysgol wedi rhagori yn mhell ar eu dysgwyliad. Nid yn unig y maent wedi rhagori ar obeithion yr yagrifenydd, ond darfu iddynt ei gwbl foddhau. Carem gael cyfarlodydd o'r fath yn aml. Darnau o'r CERNADWA adroddwyd gan mwyaf. Chwydchi, ohebwy, parhewch i gyfansoddi. Nid yw eich llafur yn ofer. Q.

YCHYDIG O HANES DAU FILWR CYMREIG

Perthynol i'r gatrawd gyntaf o feirch filwyr Iowa, o'r enw Wm. H. HARRIS a LAFAYETTE HARRIS.

Yr oedd y brodyr hyn yn feibion i Mr. Robert a Mary Harris, Georgetown, Monroe Co., Iowa, ac yn wyrion i Mr. Morris ac Alice Banes, y ddau yn enedigol o Langadlan, swydd Maldwyn, G. C. Y teulu hwn a ymfudasant i America yn y fl. 1829, a buont yn cartrefu yn Delaware Co., Ohio, am 27 mlynedd, lle yr oeddynt yn adnabyddus a chymeradwy yn mblith eu cyd genedl. Daethant i'r dataeth hon er 6 blynedd yn ol; ac y maent yn cartrefu yn awr yn Georgetown, Monroe Co., ac yn aelodau parchus gyda'r Annibynwyr Cymreig sydd yn y lle hwn; ac ar eu tir hwy mae y Cymry wedi adeiladu eu Capel.

Ganwyd Wm. H. Harris yn Delaware Co., Ohio Ion. 10, 1841, a'i frawd Lafayette, Ebr. 23, 1843. Cawsant eu hanrhydeddu a rhieni crefyddol i'w magu yn dyner ac auwyl, ac i'w hyfforddu yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd. Arferent fyned i wrando ar y Bedyddwyr, a derbyniwyd y ddau ar yr un pryd yn aelodau o'r egiwys hono yn y fl. 1858. Y oeddynt ill dau yn ddynion ieuainc serchog, hawddgar a gobeithiol, ac wedi enill serch a chymeradwyaeth yr holl gymdogaeth ta hwnt i'r cyffredin. Er nad oeddynt ond ieuainc, eto ymdaigosent yn llawn o wrobleb a theimlad gwladgarol, pau torodd y gwrthryfel deheuolallan, ac yn mis Gor., 1861, ymunodd y ddau â'r gatrawd gyntaf o feirch filwyr Iowa. Ond ymhen 6 mis cymerwyd Lafayette yn sal gan y typhoid fever, yr hon, er pob peth a allodd ei frawd a'r meddygon ei wneud, a derfynodd ym ei farwolaeth Ion. 24, 1862, ond nid cyn iddo adael tystiolaeth eglur ar ei ol ei fod yn marw yn yr Arglwydd. Ei eiriau diweddaff ydoedd, "I am going home." Dywedai hyn gan guro ei ddwyllaw yn nghyd mewn ymdaigosiad gorlawn o orfoledd. Claddwyd ef yn Jefferson City, Mo., gydag anrhydedd milwraidd arterol, pan yn 18 ml. a 9 mis oed.

Hydref 12, cymerwyd ei frawd William yn sal o'r un clefyd, ac yn yspaid ei gystudd yr oedd y gatrawd yn symud o'r naill fan i'r llall, fel na chafodd ef ond gwagen yn wely i orwedd aruo dros amser ei afiechyd; eto dywedir fod hynny o'i ddewisiad ef yn hytrach nag aros ar ol ei gatrawd mewn hospital. Ni chafodd ei gyfeillion ond ychydig o gyfe i ymddiddan ag ef yn ystod ei gystudd. Yr hyn a glywyd oddiwrtho oedd, ei fod yn ewyllysio dauon at ei rhieni a'i berthynasau am iddynt briedio gofidio dim ar ei ol ef; a'i fod ef yn fwy dedwydd wrth farw nag y bu erioed wrth fyw. Yr oedd yn dal y swydd o *Sergeant* a chladdwyd ef gyd ag anrhydedd milwraidd perthynol i'w rank, yn Cassville, Mo., Tach. 3, 1862, pan yn 21 ml. a 10 mis oed.

Er fod rhieni a pherthynasau y brodyr hyn wedi cael boddloarwydd fod eu marwolaeth wedi bod yn elw iddynt hwy, a'u bod hwythau yn gallu cymodi yn rhyfedd a goruchwyliathau'r Arg-

lwydd, yr hwn sydd yn rhy gyflawn i wneuthur cam & neb, ac yn rhy ddoeth i geingymeryd, eto gan eu bod yn meddu teimlad dynol a chalon ddynol nis gall'esi'r amgylchiad lai na gwneuthur archollion dyfion arnynt. Fod i'r Arglwydd feudithio eu marwolaeth hwy i fod o fawr les i ni y rhai byw yw gweddi a dymuniad yr ysgrifenydd.

Georgetown, Iowa.

TUDOR JONES.

AT DDARLLENWYR Y CENHADWR.

Butternut Valley, Rhag. 19, 1863.

GYDWLADWYR HOFF.—Yr wyf yn cymeryd fy ysgrif mewn llaw un waith eto i roddi ychydig o'n hanes fel ardal o'r rhan belleng hon o'r ddaear. Mae ein trefydd o'u hamgylch yn lluosog o filwyr y gauaf hwn, St. Peters, Mankato, Garden City, New Ulm, Lazure, South Bend a Nicolata. Rhyw swn braidd bob dydd sydd yma am yr Indiaid, rhai yn dweyd bod y Frân Fach (The Little Crow) & byddin fawr yn dyfod ar ein gwarthaf; eraill yn barnu yn wahanol. Mae Commissioners yn barnu ac yn edrych i mewn beth yw ein colledion. Nid ydym gwedi cael dim eto, ac y mae yn o debyg y bydd cyfrifon y colledwyr i fyued trwy lawer melyn cyn y ceir dim hefyd. Nid yw y bobl yn gallu dyrnu am fod yr Indiaid gwedi dwyn eu cefylan, a digon tebyg y bydd llawer o'r auifeiliaid farw cyn mis Mai, am nad oes fawr o wair yn y wlad, trwy nad oes ond ychydig gwedi ei dori, o herwydd ffoi yr haf rhag ofn yr Indiaid, a bod maled a cheffylan y llywodraeth sydd gan y milwyr yn difa cymaint gellir ei gael. Rhwng pobpeth fel y dywedodd Joel, "Mae y wlad o'u blaen fel paradwys ac ar eu hol yn ddiffeithwch anrheithedig." Os gwna fy ewythr Sam ddeall a thalu i bawb mae yn rhaid ei fod nid yn unig yn gyfoethog iawn ond yn un gonest hefyd. Nid oes genym fhenyn i'w werthu eleni na chaws. Mae y masnachdai yn ddrud iawn i brynu, ac nid oes genym nemawr i werthu, —nid oes echwyn na choel i'w gael gan neb, o ganlyniad mae ein dillad gwedi myued yn garpiog, eu dwyn gan yr Indiaid a'u colli wrth ffoi. Am de a siwgr nid oes yma ond ychydig iawn yd gallu cael eu flas er mis Awst diweddf. Y teuluoedd oedd ag ychydig arian gauddynt ydynt gwedi ein gadael i aros am ryw dymor tua Wisconsin, Ohio &c. Mae y Norwegians, y Germans a'r Americanaid gwedi anfon llawer o ddillad i guddio noethni eu gilydd. Nid oes dim gwedi dyfod i gonedl y Cymry eto. Nid ydwyf gwedi deall bod y gonedl Gymraeg yn fwy aauheiladwy nag eraill at eu gilydd, pan y byddo gwir angen yn galw. Mae yn yr ardal hon amryw deuluoedd, a'r peth nesaf i ddim gauddynt i guddio eu noethni. Nid ydynt felly o herwydd esgeulnadod, diogi, cybydd-dod na diffyg diwydrwydd na gofal; ac nis gall yr ardal yn bresenol wneud eu diffyg i fyny. Am hyny yr wyf drostyt yn anfon cais yn daer am gymborth iddynt. Dichon nad ellir anfon dim yn rhwydd hyd ddiwedd Ebrill, neu ddech-

reu Mai; gwna y bydd llawn cymaint o'u hangen arnynt y pryd hwnw ag yn awr. Gobeithiaf y gwna rhai o'r hen sefydliadau anfon ychydig. Nid oes eisiau eu bod o bris uchel, nac o ddefnyddiau teg. Os felly y bydd, gwna y bydd y fath gydymdeimlad dynu dagrau o ddiolchgarwch gwresog o galonau y derbynwyr.

Os byddaf fyw, yr wyf yn addonedu y gwnaf o yr hyn a ddell tan fy ymddiried eu dosbarthu yn ffyddlawn. Daufonwch i JENKIN JENKINS, care of WILLIAM DAVIES, merchant, South Bend, Minnesota.

EGLWYS CHARLESTON AT EGLWYS ANNI-BYNOL PITTSTON, PA.

Yn unol â moesaau da pobloedd, yn unol â chrefydd y Beibl, yn wylaidd iawn y cydnabyddwn ein dyled moesaol i chwi. Ychydig ar ol Cymantfa yr Annibynwyr a gynaliwyd yn Bradford yr Hydref diweddf, anfonasom ni, pobl Bloesburg, a phobl Fall Brook, gais at Mr. Lewis, eich gweinidog, y buasai yn ddymunol genym, os dichonadwy iddo dalu ymweliad â ni y ffordd hon, a daeth ac arosodd yma amryw fisodd.

Mae ei gymeriald yn hynod uchel drwy yr holl gylchoedd hyn; bara y bobl am danu, ei fod yn un o weision y deg talent. Os felly, yn sicr, mae y meistr mawr wedi bod yn hynod hael, yn hynod gariadus iddo, ac y mae yn llawenydd genym allu dwyn tytiolaeth iddo, am yr amser y buodd yn ein plith, ei fod yn ffyddlawn iawn dros ei Ddew. Llafuriodd yn hynod ddiwyd, traddododd amryw areithiau, a phregethodd fel on ag oedd yn myfyrion yn nghyfraith yr Arglwydd, ac o dan arddeliad yr Ysbyrd GLAN. Dymunol genym nodi fod arwyddion bendith ar ei lafar. Bi Dad nefol a'i diogelo rhag y drwg eydd yn y byd.

Yn undeb yr efbegyl yn serchog iawn y cyflwynwn ein diolch i chwi am aberth mor fawr drosom. Dros yr eglwys,

Jonawr, 1863.

DANIEL E. MORRIS.

GANWYD,

Tach. 21, 1862, merch i John ac Elizabeth Evans, Coalport, Ohio—gelwir hi ELIZABETH.

Rhag. 20, merch i Llewelyn James a'i briod, Dover, Jersey Newydd, a gelwir hi MARGARET ANN.

"Another little wave upon the sea of life,
Another soul to save amid the toil and strife,
Another heart to love receiving love again;
And so the baby came, a thing of joy and pain."

Rhag. 27, yn St. Clair, Pa., mab i Thomas Walters a'i briod, a gelwir ef WILLIAM REES.

Rhag. 31, yn dinas Utica, mab i Wm. E. Jones, (brodor o Newmarket, G. C.) ac Elinor ei briod,—a gelwir ef ALBERT AUGUSTUS.

Ion. 12, 1863, yn Paddy's Run, Ohio, mab i John Rees a'i briod.

Ion. 15, yn Slatington, Pa., mab i Samuel a Catharine Japbry, gelwir ef DAVID.

PRIODWYD,

Hyd. — 1862, yn Judson, Blue Earth Co., Minn., gan y Parch. Wm. Williams, Mr. JOHN JONES o Judson a Miss RACHEL LEWIS o Butternut Valley.

Tach. — gan yr un, Mr. WILLIAM LEWIS a Miss SARAH DAVIES, y ddau o Butternut Valley, Minn.

Rhag. 31, yn St. Clair, Pa., gan y Parch. L. Jenkins, Mr. JOHN THOMAS a Miss CATHARINE THOMAS, y ddau o'r lle uchod.

Ion. 1, 1863, yn Pittsburgh, Pa., gan y Parch. R. R. Williams, LEMUEL DAVIES, ysw. a Miss JENNIE EVANS, y ddau o Ebensburg.

Ion. 1, yn Utica, gan y Parch. E. Davies, Waterville, Mr. DAVID PRICE o Waterville, a Miss MARGARET ROBERTS o Utica.

Ion. 1, yn Oliphant, Pa., gan y Parch. L. Williams, Mr. WILLIAM DANIELS, brawd i'r Parch. D. Daniels, Dundaff, a Miss JANE NICHOLAS, y ddau o Spring Brooks, Pa.

Ion. 2, yn ei dŷ ei hun, ger Granville, gan y Parch. David Price, Mr. REES REES a Miss FRANCES DAVIES, y ddau o Newark, Ohio.

"Dedwyddwch heddwch o hyd,—a rhinwedd
Fo rhan dda ei bywyd;
Ac ar ol oer farwol fydd,
Iech driglan gorowch drygydd."

Ion. 3, yn nhŷ Watkin Beynon, Tamaqua, Pa., gan y Parch. Charles Spurr, Mr. DAVID JEFFREYS, Minersville, Pa., a Miss MARY GRIFFITHS, Danville, Illinois.

Ion. 3, yn nhŷ Mr. Jno. Roberts, Charles st., Utica, gan y Parch. Morris Roberts, Remsen, Mr. EVAN J. EVANS o Fairhaven, Vt., a Miss ELIZABETH PETERS, Utica.

Ion. 5, yn Steuben, E. N., gan y Parch. R. Everett, Mr. LEWIS OWEN a Miss ELLEN THORMAN, y ddau o Steuben.

Ion. 7, yn ardal Long Creek, ger Columbus City, Iowa, gan y Parch. D. Knowles, yn nhŷ tad y ferch ieuanc, Mr. DAVID N. JONES, mab i Mr. Wm. Jones, gynt o Raven Inn, Cwmaman, Sir Gaer, D. C., a Miss MARGARET ANWYL, merch i Mr. Evan Anwyl, gynt o'r Penrhos mawr, Penegoes, ger Machynlleth, G. C. Y ddau a briodwyd ydynt aelodau parchus o eglwys Crist.

Cafodd Dafydd fwyn ei uno,
Ag an Anwyl, hynaws, gryno.
Anwyl yn ei thymher hyfryd,
Anwyl oedd ei henw hedyd.

D. K.

Ion. 8, yn nhŷ Richard W. Davies, Franklin, Sauk Co., Wis., ewythr y briodaslerch, gan yr ynad John J. Morgans, ewythr arall o du ei mham, Mr. JOHN SKIDERS o Spring Green, a Miss MARY GRIFFITHS o Franklin, gynt o Aberdâr, Morganwg, D. C.

Ion. 19, yn Jeausville, Pa., yn nhŷ tad a mam y priodfab, gan y Parch. P. Peregrine, Mr. JOHN LEWIS a Miss JEANE HALL.

Ion. 10, yn nhrefgordd Perry, sir Gallia, O., yn nhŷ modryb y briodaslerch, gan y Parch. Evan Davies, Ty'n Rhos, Mr. DAVID J. JAMES a Miss PLUMA BEMAN, ill dau o'r lle uchod.

BU FARW,

Awst 24, 1862, yn agos i Centreville, sir Gallia, O., o'r typhoid fever, yn 7 ml., 2 fis ac ychydig ddyddiau oed, MARY ABRAHAMS, merch i Mrs. Hannah Lewis o'r gwr cyntaf. Dyoddefodd gystudd trwm am dair wythnos. Claddwyd hi yn mynwent Ty'n Rhos, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd a'r Parch. E. D. Jones, Centreville. EVAN DAVIES.

Tach. 29, yn ardal Ty'n Rhos, sir Gallia, o'r darfedigaeth, MARGARET JANE JONES, merch y diweddar David S. Jones, yn 23 flwydd, 4 mis a 15 diwrnod oed. Claddwyd hi yn nghladdfa Ty'n Rhos, a gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Y testyn oedd un a ddewisodd yr ymadawedig, sef cyngor Crist "Am hynny byddwch chwithan barod &c." Derbyniwyd hi yn aelod crefyddol yn Eglwys Ty'n Rhos ers rhai blynyddau yn ol. E. D.

Hyd. 22, yn Virginia, yn myddin y Do, Mr. DAVID JENKINS, mab y Parch. Jenkin Jenkins, yn 24 ml. a 2 mis oed. Gadawodd ei rieni rhwng 8 a 9 mlynedd yn ol. Nid oedd ynt yn gwybod dim am dano oddi ar y flwyddyn gyntaf ar ol ei ymadawiad. Bu rai blyn-

yddau yn glerc ar y steam-boats ar alon y Mississippi. Ymunodd â'r fyddin yn New Orleans (mae yn debyg o orlod) Clywsom bod ei ddillad a \$120 oedd ganddo ar y pryd gwedi eu hatafaelo gan y gwrthryfelwyr. O pwy all ddwyed ar eiriau deimladau mam a thad, Ar ol ei mab auwylgu, yn trengu yn ei waed, Fe aeth i dir y gelyn 'roeddi hyn yn wrthyn llawn, Er hynny 'rym ni'n wylu am dano 'n aml iawn.

J. JENKINS.

Yn mis Hydref, yn Butternut Valley, Minn., DANIEL, mab Thomas Lloyd a'i briod, yn 3 blwydd oed, o'r diphtheria. Gweinyddwyd gan y Parch. J. Jenkins.

Helyd, DAVID mab i Morris Lewis a'i briod yn 3 bl. oed, o'r diphtheria; gweinyddwyd gan y Parch. W. Williams.

Yn mis Rhagfyr, yn Judson, swydd Blue Earth, BENJAMIN LEWIS, yn 45 ml. oddi ar Mai diweddar. Gauwyd ef yn Cwmceiliog, Llandysilio, swydd Gaerfyrddin. Daeth i'r wlad hon 23 blynedd yn ol, treuliodd 5 mlynedd yn swydd Oneida, E. N.; bu yn yr hen wlad yn ol am flwyddyn a haner; bu yn Big Rock, Ill., am 9 mlynedd, a'r gweddill yn Blue Earth, Minn. Mae gaddo berthynasau yn sefydliad Cymreig Cattaraugus, a chwaer yn Berlin, Wis. Gweinyddwyd yn ei gladdedigaeth gan Jenkin Jenkins.

Dymunir i'r *Diecysgior* a chyhoeddiad y Bedyddwyr godi'r uchod er mwyn ei berthynasau yn yr hen wlad. Os bydd ar ei berthynasau awydd i wylod yn mhellach yn ei gylch, gwnant arfon at Mr. John Davies, Butternut Valley, Blue Earth Co., Minnesota.

Yn St. Peters, Minn., SAMUEL SHAW, ieu. yn 29 ml. oed, o'r frech goch. Yr oedd yn enedigol o Dalaeth Efrog Newydd. Symudodd yma yn nheulo ei rieni ar ddechreu y sefydliad hwn yn Butternut Valley. Bu yn profeso crefydd, ond o ddifffyg cyfwasadra ni ymunodd â'r un eglwys yma. Yr oedd yn ddyn ieuanc hardd iawn yn ei fywyd, a theimlir galar a cholled ar ei ol. Bydd i'w enw berarogli, pan y bydd i'w gorph bydru. JENKIN JENKINS.

Tach. 10, DAVID THOMAS, ieu., yn Hokendauqua, swydd Lehigh, Pa. Achoswyd ei farwolaeth trwy iddo syrthio oddi ar *hot blast*, un o'r fiwrneisi newydd sydd wedi cael eu hadeiladu yno yn yr haf diweddar. Yr oedd yn ymgyrhaeddyd i gael gafael yn y *tackle block*, ond colodd ei fantoliad, a thynodd y *block* i lawr gydag ef, yr hyn a brofodd yn angau iddo yn mhen wyth wythnos i'r diwrnod.

JOHN R. JENKINS.

Tach. 20, yn Radnor, O., wedi ychydig ddyddiau o gystudd, Mr. JOHN JONES (yr hwn o adwaenid ni Nghymru dan yr enw, Hoskins y Gol.) yn 57 ml. oed, geneudigol o blwyf Llanddeiniolen, swydd Gaernarfon, G. C. Gadawodd weddwr alarus, yr hon sydd ferch i'r Parch. H. Hughes (Tegal), Aberdâr, a dau o blant bychain yn myd y trallodion ar ei ol. Ymludodd i'r wlad hon yn llawn gobethion llwyddiant er'a ychydig drws dair blynedd yn ol, ac ymsefydlodd yn Radnor. lle yr oedd iddo rieni oedranus, brodyr a chworydd, a lluaus o berthynasau parchus yn byw, ond syrthiodd yr holl fiodau heb gynyrcu dim flwyth. Ei haol a fachiudodd a hi yn ddydd. Ymddiried y weddw hon yn Naw y gweddwon a'r amddifaid.

Rhag. 3, yn Houseville, Lewis Co., N. Y., yn 27 ml. oed, Miss ELINOR LEWIS, merch i Mr. William Lewis a'i briod. Claddwyd hi yn mynwent Tack Hill, y brawd Ebenezer Salisbury yn cyflawni y wasanaeth crefyddol ar yr achlysur.

Rhag. 3, yn Pittsburgh, Pa., Mr. WILLIAM JONES, yn 30 ml. oed. Daeth i'r wlad hon o Aberdâr, D. C. Rhag. 9, yn yr un ddinas, MARGARET ANN, merch Evan a Jane Jones, yn 2 flwydd a 2 fis oed.

Rhag. 25, yn yr un lle, MARY HANNAH, yn 7 ml. a 7 mis oed. Merch ydoedd i Thomas a Catharine Rogers. Bu farw ei thad tuag 8 mlynedd yn ol. Yr oedd y tro ychwanegol hwn yn gystudd trwm i'r chiwaer Mrs. K. Yr oedd Mary Hannah yn blentyn hynod siroli—yn llawn o serch a theimlad, ond cysur cryf yw yr uua yn bresenol gyda gwaredigion Daw yn nghanladau'r nef.

Ion 14, 1863, yn Minersville, ger Pittsburgh, SARAH, merch William R. ac Elizabeth Davies, yn 2 flwydd a 2 fis oed.

Rhag. 13, 1862, yn Centerville, Gallia Co., O., Mr. EVAN LLOYD, yn 23 ml. oed. Yr oedd ete yn fab i'r diweddar Mr. David Lloyd a'i brifed o'r lle uchod. Claddwyd ef yn nghladdfa Centerville. Gweinyddwyd gan y Parch. Daniel Lloyd a'r ysgrienydd. Bu yr ymadawedig yn fflwr ar laes y gwaed yn y 27ain gatrawd O., am 10.8 mis. Wedi colli ei techynl bu dda iddo fod ganddo dyner iau, brodyr a chwiorydd i'w ymgeledd iddo yn ei wendid. Bu yma yn dihoeni bedwar mis, gan ddielnyddio pob dyfais i ddianc rhag angau—oud marw oedda rad. Ar laes y gwaed mae llawer ym diau e ar ddiennu bodol i'r ddwy blaidd, oud gan frenin y dychynladau ni cheir yr un fflwr. "Nid oes bwrw aflau yn y rhytel bwnw." E. D. JONES.

Rhag. 16, yn plwyf Delafield, swydd Waukesha, Wis., yn 52 ml. oed, Mr. JOHN WILLIAMS, (ysgol o'y) yn dra dyddyn (fel ag yr oedd ef yn cistodd am y gndair tra'r oedd ef a'wyl briod yn ym mudiol et awper i'w dda ei a'i deulu) gan adael gwraig a 6 o blant i deimio a galaru o'u colied am dano. Calki a ei yn mynwent y Tabernacl, capul yr Annibwyd yr lle yr arieni wrando yr elengyl. Yn y 19c yn cychwyn darllenou a' weddiodd Mr. Samuel Howells. Bak River, a phregethodd y Parch. G. Samuel i ddielawr oddi-wth Matt. 24, 42—44; gweinyddwyd ar lais y beid gan y Parch. John H. Evans. Yr oedd Mr. Williams yn dilyn tawel a thirion, yn gymydog caredig a phm eus, yn briod hawddgar ac addiwyd, ac yn dad tyner a thostoriol. Yr oedd yn wrandawr cyson o'r elengyl, yn barchus iawn o'r weinidogaeth a gweinydduon yr elengyl, ond er y cyfan yr oedd wedi aros ar ystod y gwrandaw ac heb wneud p'roffes o grefydd. Dyma rybudd eto i beo wrandawyr i fod yn wneuthurwr y gair ac nid gwrandawyr yn unig. G. S.

Rhag. 22, yn Newark, Ohio, yn dra disgymwth, Mr. THOMAS KES, cychwr, yn 56 ml. oed, gan adael gweddwr wylofus, ynghyda thri mab ac un ferch yn amddiart ar ei ol. Yma dau o'r meibion yn Myddin yr Unieb. Claddwyd ef mewn bedd newydd yn y fynywnt newydd gerllaw y Dref, pryd y gweinyddwyd moddioun crefyddol gan y Parchn. E. T. Evans (T. C.) a David Price (A.). Yr oedd yn enedigol o'r Llaidd, piwyl Trelech, D. C. Yafadodd i'r wlad hon yn y 1839. Calied ei weddwr y faint o ymadawedig trwy ffydd yn y hon adawedion dwylol sydd wedi dyfod yn newydd i'w meddiant, a boed i'r plant o'i ddilyni llwybrau rhinwedd a chrefydd.

Rhag. 25, yn 41 ml. a 6 mis oed, ANN PHILLIPS, a'wyl briod John Phillips, Mineral Ridge, O. Ddarwyd ei rhau i'w wlad i'w babau yn ngladdfa y Beddyddu, pryd y gweinyddwyd ar y gramgylchiad gan y Parchn. T. W. Davies, Youngstown, T. Evans, Ridge, a'r ysgrienydd. Merch honaidd oed ei chwawer ymadawedig i Dafydd ac Elizabeth Humphreys, gynt orhugw Glandwr ac Aberlawe, swydd Forgawwg, D. C. Yr oedd wedi ymuno a chrefydd gyda'r Annibwydwr y Pome o'y, Ohio, pan tua 14 oed, a bu yn ddiellon hyd y diwedd. Gadawodd briod tyer, tad a mam ddawiol, brodyr a chwiorydd thueog i'w aros ou colled ar ol un a gerid yn lawr ganddynt o'i.

J. P. THOMAS.

.. Carem i'r Dicygiwr godi'r uchod.

Rhag. 27, yn St. Clair, Pa., ISABELLA, merch i William a Rachel Reynolds, yn 5 ml. a 6 mis oed. Claddwyd hi yn mynwent yr Annibwyd, yn Pottsville, a gweinyddwyd gan L. JENKINS.

Rhag. 28, yn Pomeroy, O., EDWARD, mab Robert a Catharine Edwards, o'r lock jaw, yn 6 ml. a 3 mis oed. Ni chafodd ond un diwrnod o gystudd. Yr oedd yn hollus o ddyddu gair Dow. Yr aiod ddiweddar a ddyddodd oedd, "Iesu Grist, ddoe heddiw yr un. ac yn drwyddol." Ymae yn caau yn awr yr anthem dragwddol. Gweinyddwyd yn y gladdfogaeth gan y Parch. J. Williams (T. C.) a'r ysgrienydd.

Hen ac leuainc sydd yn syrtbio
I briddellau o'r y bedd,
Torodd angen Edward lychan
Er mor iachus oedd ei weid,
'Hedeg wnaeth ei ran anfarwol,
O olidau bliu y byd,
I gael gwleadau gyda'r Iesu,
Ac i gofio'i angan drud.

Marietta, O.

J. D. JONES.

Rhag. 30, yn Tarrin, Lewis Co., N. Y., Mrs. ELIZABETH LEWIS, priod Thomas Lewis ysw.

Rhag. 30, yn ardal Boardwell, Remsen, babau i Mr. William ac Elizabeth Hughes. Claddwyd ef yn mynwent Penyrhaeg, Remsen, E. Salisbury yn gweinyddu ar yr achlysur.

Ion. 4, 1863 yn Maey, swydd Oneida, WILLIE B. EVANS, yn 4 mis oed, sel a'wyl bentyn Mr. Richard Evans ac Elizabeth ei wran, ac wyr o du ei dad i Mr. Owen Evans, ac o du ei fam i Mr. J. L. Lewis, Dierfield. Yr oedd y tam wedi ei chladdu 3 mis o flaen ei babau. Claddwyd yntau yn ymle ei fam yn mynwent Remsen. Pregethwyd yn yr angladd i dyfala lawr o bobl oddiwrth Matt 19: 14 gan

W. D. WILLIAMS.

Ion. 4, ar Tuck Hill, Lewis Co., N. Y., o'r darfordedigaeth yn agos i 23 ml. oed, ANN merch i William a Catharine Roberts. Claddwyd ei gweddillion yn mynwent Tuck Hill, ym 18. Salisbury yn pregethau. Cyngorau y chwawer leuainc awer ar ei theul i ymfyn crefydd dda, a'i brodyr a'i chwiorydd i beidio oedi hyd wely angau heb wir grefydd. Ymladdodd ei rhieni yma o Tynny Mynydd, Aberdaron, air Gaerulafon, G. C.

Ion. 4, ANNIE WINNIFRED, merch fechan, 2 fl. ac 8 mis oed, i Thomas a Sophia Morgans o Remsen. Yr ydoedd, fel aml un a welwyd, mor diws, anwyf ac angyliaid, fel nad oedd y byd hwn yn deilwng o hont; ehedodd ei henaidd i'r nef lle y mae yn gyd-stad a'r agylion. Canai yn fynych "I want to be an angel." Gweinyddwyd yn yr angladd gan M. Roberts.

Ion. 8, CHESTER KENT, ieu, mab i Mr. C. Kent o blwyf Remsen, o'r darlodedigaeth, tua 27 ml. oed. Gweinyddwyd yn ei angladd yn Fairchild, gan y brodyr Mr. Hall a MORRIS ROBERTS.

Yn ddiweddar, yn St. Louis, Mo., o'r cryspelas, Mr. RICHARD HIGBY, dygwyd ei gorph a'wyl ei fam, Mrs. Higby, Remsen. Claddwyd ef y Sed o lonawr yn Alder Creek; pregethwyd yr yr achlysur gan E. Salisbury yn Gymraeg a'r Parch. Mr. Hall, yn Saesonaeg.

Ion. 8, yn Trenton, swydd Oneida, yn 27 ml. oed, Mr. OWEN W. THOMAS, o Bethesda, G. C. Daeth i'r wlad hon yn y fl. 1857, ac ymelyddodd yn Middle Granville, N. Y., ac yno y gwai ei gartref. Symudodd oddi yno y 4 o Orphenaf, 1862, i gymydogeith Trenton, lle y bu am ysbaid yn codi ceryg ar adieladu y bont fawr sydd gerllaw y pentref uchod. Ar y 27 o Tachwedd cymerwyd ef yn gaff; galaeodd y clefyd peryglus sef y typhoid fever yaddo, ac ni ollysgodd ei aiael nes iddo huno yn yr angau. Yr oedd yn aelod kyda y T. C., ond o'i rwydd augh flouedra ymuno oddi a'r brodyr Annibwyd, ac yr oedd yn barchus yn eu pith. Byddai yn hoff iawn o gerddoriaeth, ac yr oedd wedi cael ei ddono i wneyd daioni i'w genedl yn y flordd hono, ac ni tu segur, ni chluddodd y daleut a ddebynnasai gan ei Arglydd. Gadawodd tad, mam a chwaor i'w aros ar ei ol, ac o'i yn Nghymra; ac er nad oedd yn mysg ei deulu, eto calodd driniaeth dda a gofalus, tyner yn ei gystudd diweddar, gan Mr. Jonathan Jones a'i deulu parchus—yr ydym yn credu y derbyniant eu gwobr. Ion. 10, hebrygwyd ei gweddillion marwol i orwedd i gladdfa y Cymry ger y Capel Uchaf, Stenhen Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y brodyr D. Williams (B.), D. C. Evans (T. C.) a R. Everett (A.) Dymunir ar oisgwyr y Drysorfa a Banner ac Amserau Cymru godi yr uchod er mwyn perthynasau yr ymadawedig. R. E. JONES, Remsen.

Ion. 15, yn Marcy, swydd Oneida, o'r diphtheria, yn 14 bl., 3 mis a 27 dydd oed, WILLIAM, mab i Hugh a Grace Roberts, diweddar o Remsen. Gweinyddwyd ddydd yr angladd gan y brodyr Wm. D. Williams a J. H. Griffith, a chladdwyd ef yn mynwent Salem, Marcy.

Ion. 2, yn yr ysbtyt Harwood, Washington, o'r typhoid fever, Mr. JEREMY HUGHES, mab i Mr. Wm. W. ac Adeline, Hughes o Alder Creek, plwyf Boonville, E. N. Yr oedd yn 18 ml. oed er yr 20 o Orphenaf diweddar. Perthynai i'r Cwmni D, Catrawd 146 o wirfodolion talaeth Efrog Newydd, yn o'r rhai, a ymrestrasant i'r fyddin yr haf diweddar. Y 29 o Ragfyr y symudwyd ef a chleithon eraill o Camp

Warrington ger Fredericksburg—felly ni bu ond ychydig ddyddiau ar ol cael ei symud o Camp Warrington yn gorphen ei yrfa ddiseinol. Yr oedd yn fachgen hollol aubr ac o ymddygiadau moesol hardd—bu dan deimladau crefyddol iai gweithiau—yn barchus o gryfdd Mab Duw. Claddwyd ei yn ardal Washington. Pregethwyd ei bregeth angladdol yn Alder Creek y Sabboth diweddaf, Ion. 25.

Ion. 6, yn ardal Penymynydd, Steuben, E. N., ar ol ychydig ddyddiau o gystudd, y paralysis. Mrs. ANN JONES, priod Mr. Daniel Jones, yn 67 ml. a 2 fis oed, gan adael priod a dau fab mewn galar dwys ar ei bol, a llawwa mawr o berthynasau. Yr oedd yn llyserch i'r diweddiar Barch. William Pierce, Steuben, merch i Mrs. P. o'i gwr cyntaf, yr hwn a fu farw yn New York yn fuan wedi glanio yn America, pan oedd hi yn bleutyn par ieuanc. Yr oedd Mrs. Jones yn wraig a man dynner ac anwyllaidd, yn nodedig mewn additwynder yn ei theulu ac ysbryd tawel a charaidd yn ei chymydogiaeth—yn aelod ei amryw flynyddoedd o'r eglwys Gynulleidaol yn Penymynydd. Claddwyd hi yn mynwent Capel y Nant, a gwein-yddwyd ar yr amgylchiad gan y brodyr Wm. Fink, M. Roberts a R. Everett.

Ion. 15, yn Steuben, o'r Typhoid fever, Mrs. MARGARET EVANS, gweddw y diweddaf Wm. R. Evans, yn 54 ml. a 2 fis oed. Bu yn weddw yn agos i 15 mlynedd. Yr oedd yn wraig gyfrifol yn ei chymydogiaeth, yn fam dynner, lafurus a gotalos iawn am ei chylwyth lluosog, a bydd ei marwolaeth i'w hanwyl blant yn golled iawr, a deimlir yn hir. Yr oedd newydd gladdu ei mab hynaf, o'r un clefyd. Dymunai ran yn ngweddau teulu Duw ar ei gwely angau, a hollaf ei gwelod yn ein hymweladau yn ei chystudd mawr. Y geiriau diweddaf a allodd ei chyfeillion ei deall yn ei hadrodd yn nglyn cyngod angau oeddynt, "Cymer fi leu, fel yr wyf &c." Cafwyd cyfarfod gweddio tra difrifol yn y tŷ y noson cyn claddu. Claddwyd hi yn mynwent y Capel Uchaf, Steuben, a gweinyddwyd gan y brodyr Edward Humphreys a Robert Everett.

CYFARFOD CHWARTEROL OHIO, A SEFYDLIAD GWEINIDOG.

Cynaliwyd cyfarfod Chwarterol Canol-barth Ohio yn Newark a Granville, dydd Gwener Rhag. 5, hyd y nos Lun canlynol.

Dydd Gwener am 2 o'r gloch cyfarfu y gynadledd yn Newark, pryd yr oedd holl weinidogion y dosbarth ynghyd, sef y Parchn. John Williams, Harrison; Thomas Edwards, Cincinnati; J. H. Jones, Columbus; Rees Powell, Radnor; John Parry, Gomer, ynghyd a Mr. Price. Yua dewiawyd gweinidog y lle yn Llywydd a John Parry yn ysgrifenydd,—yna penderfynwyd ar y pethau canlynol:

1. Ein bod yn gwahodd y Parch. Wm. D. Williams, Deerfield, Oneida, i ei ateddd gyda ni yn cyfarfod hwn.

2. Bod y Cyfarfod Chwarterol nesaf i fod yn Radnor, Treedrihwdalar a Delaware, yr eglwys hyny i benu ei amser.

3. Bod y brawd Mr. Price i draddodi pregeth ar ddyggyblaeth eglwysig yn y cyfarfod chwarterol nesaf.

4. Bod achos y Gymanfa i gael ei benderfynu yn y cyfarfod nesaf yn Radnor, gan y diagwiliir clywed oddiwrt y dosbarthiadau eraill erbyn hyn.

5. Dymuniad am i'r brawd Parry anfon y bregeth a bregethodd yn Newark, y noson gyntaf, ar yr angenrheidrwydd o fod ein hymddyddiaion yn fwy crefyddol i gael ei chyhoeddi yn y CENHADWR.

6. Ein bod yn penderfynu bod yn fwy fyddlon o blaid y CENHADWR, gan ei fod yn gyhoeddiad gwir deilwng o bob cefnogiad, a dymunir ar bob gweinidog a dosbarthwr wneud eu goreu er ehangu ei gylchrediad yn ein plith am y flynyddyn ddyfodol.

Cawsom gyfarfod rhagorol yn Newark dydd Sadwrn a'r Sabboth. Pregethwyd yn Granville y Sabboth a dydd Llun. Treulitwyd y cyfarfod dydd Llun yn gwrdd sefydla y Parch. D. Price (diweddar o Utica) yn weinidog ar eglwys Newark a Granville. Traddodwyd arseth ar Natur Eglwys Efyngylaidd gan yr ysgrifenydd. Yna darllenwyd llythyr cymeradwyaeth y gweinidog newydd oddiwrt Eglwys Gynulleidaol Utica, gan y Parch. T. Edwards. Gofynnwyd arwydd

o'r undeb o'r ddau to gan John Parry, yna gweddiodd am fondith yr Arglwydd ar yr undeb pwysig oedd wedi cymeryd lle rhwng y gweinidog a'r eglwys. Pregethodd y Parch. T. Edwards ar ddyledswyddau y gweinidog, a'r Parch. W. D. Williams ar ddyledswyddau yr eglwys at eu gweinidog. Cafwyd pregethau nerthol hefyd yn y prydawn ar wahanol faterion cysylltiedig a'r cyfarfod gan y brodyr John Williams, J. H. Jones a R. Powell.

Cawsom gyfarfod hynod lewyrchus drwyddo y dydd hwn. Yr ydoedd amryw bethau yn gwneud y cyfarfod yn ddyddorol iawn i ni. Cael cyfarfod a'n hen gyfaill anwyl Mr. Price, i lafurio yn yr un dosbarth a ni yna, wedi bod y cymydogion nesaf yn yr Hen Wlad a'i goelbren eto wedi diagyn i fod yn weinidog i'r eglwys sydd wedi enwogi eu hunain yn eu haeltryddedd a'u fyddlondeb tuag at eu gweinidog blaenorol, Mr. Jenkins. Y maent yn esiampl i'r holl eglwys Cymreig yn yr America yn hyn.

Yr oedd yn hyfryd genym gaudd y fath undeb a chydweithrediad yn eu dewisiad o Mr. Price, a'i fod yn dechreu ar eu latur gweinidogaethol gyda chymaint o arwyddion gobethiol am lwyddiant. Yr oedd yn anwyl genym gwrdd a'r hen fraidd anwyl y Parch. John Williams, yr hwn nad oeddyn wedi ei weled o'r blaen er yn tyngu ar ddeg mlynedd ar hugain, yr hwn y derbyniasom lawer o adelladaeth oddi wrtho pan y byddai yn dyfod i Bethel a'r Bala, i gadw cyfarfodydd ysgolion ei tua 35 a 40 o flynyddoedd yn ol. Y mae yr hen fraidd yn hynod o fywiog ei ysbryd yn barhaus. Dymuna hysbysu mai ffordd i anfon ato yn awr sydd fel y canlyn: Rev. John Williams, Pataskala P. O., Licking Co., Ohio. Hefyd cael presenoldeb a chynorthwy y brawd anwyl W. D. Williams yr hwn a ymwelodd a ni yn nghyflwynder bendith efengyl Crist, a'r eueiniad yn ei ddilyn yn nerthol oddiwrt y Sentaidd hwnow. Hefyd cawsom gymdeithas a chynorthwy y brodyr parchus, sef y Parchn. J. Davies ac E. Evans, gweinidogion y T. C. A thrwy yr holl bethau hyn yr oeddyn wrth ein hodd, ac yn gallu dywedyd yn ngeiriau y Salmdd, "Wele mor ddaionus ac mor hyfryd yw trigo o frodyr yn nghyd."

JOHN PARRY, Ysg.

BLWYDDYN Y JUBILI.

Y GYHOEDDEB O RYDDID I DAIR MILIWN O GAKTHION!

Ar y dydd 1af, o Ionawr, 1863, rhoddodd ein Llywydd allan ei Gyhoeddeb swyddol, addawedig o'r blaen, o ryddid i gaethion y gwrthryfelwyr.

Ar ol datgan iddo roi can' niwrnod llawn o rybudd i'r gwrthryfelwyr i roi eu barfau i lawr, y Llywydd a a yn mlaen:

Yn awr, gan hyuy, myf, ABRAHAM LINCOLN, Llywydd yr Unol Dalaethau, trwy rinwedd y gallu gorhwysedig yno fel Cudfridog Cyffredinol Byddin a Llynges yr Unol Dalaethau, mewn amser o wrthryfel arfog yn erbyn awdurdod a Llyw. odraeth yr nurbyw, fel mesur milwrol priodol a rheidiol er darostwng y gwrthryfel dywededig, ydwyf, ar y dydd 1af hwn o Ionawr, y mlywydd yn ein Harglwydd 1863, ac yn unol a'n bwriad i wneud felly, datganedig yn gyhoedus yn llawn gan' niwrnod yn flaenorol i'r dydd 1af a enwyd uchod, yn penu ac yn enwi y talaethau a'r rhanau o dalaethau lle mae eu pobl heddyw mewn gwrthryfel yn erbyn yr Unol Dalaethau, sef Arkansas, Texas, Louisiana, (oddieithr ychydig blwyfdd y rhai a enwir yn neillduol yn cynwys dinas New Orleans), Mississippi, Alabama, Florida, Georgia, South Carolina, North Carolina, a Virginia (West Virginia a rhai manau eraill yn eithredig).

A thrwy rinwedd y gallu ac i'r dyben dywededig ig yn flaenorol, yr wyf yn trefnu ac yn datgan fod

yr holl bersonau a ddelir fel caethion yn y talaethau a'r rhanau o dalaethau dywededig. Yn awr a byth o hyn allan, yn rhyddion! ac y bydd i Lywodraeth Weinyddol yr Uoel Dalaethau, yn cynwys gallu Milwrol a Llyngesol yr unrhyw, gydnabod ac amddiffyn rhyddid y cyfryw bersonau.

Ac yr wyf trwy hyn yn gorchymyn ar y bobl hyn y ddatgenir fel hyn yn rhyddion, i ymgadw oddiwrth bob ymosodiad, oddieithr mewn hunan-amddiffyniad rheidiol; ac yr wyf yn eu hanog ar bob amgylchiad, pan ganiateir hyn, i weithio yn fyddlon am gyflog rheymol.

Ac yr wyf yn mhellach yn datgan ac yn hysbysu y bydd y cyfryw bersonau, a fyddont o allu priodol, yn cael eu derbyn i wasanaeth milwrol yr Uoel Dalaethau, i wersyllu mewn amddiffynfeydd, amgampau, a lleoedd eraill, ac i fod yn ddwyllaw ar longau o bob math yn y cyfryw wasanaeth.

Ac ar y weithred hon, a gredir yn ddiffuant sydd weithred o gyfiawnder, yn cael ei gwarantu gan y Cyfansoddiad, yr wyf yn galw barn ystyriol dyn-orïyw a ffafwr rasol yr Hollalluog Dduw.

Er cadarnhad o'r hyn, yr wyf yn arosod fy llaw a eîl yr Uoel Dalaethau. A wnaed yn ninas Washington, Ion. 1, 1863, ac o Annibyniaeth yr Uoel Dalaethau y 87ain. ABRAHAM LINCOLN.

Y llawenydd a effeithiwyd—Cyhoeddeb y Llywydd a dderbyniwyd gyda llawerydd gan gyfeillion y caeth trwy'r wlad hon yn gyffredinol. Yn ninas Washington y negroid a ymgynullasant yn dorf orfoleddus, Ion. 1, i gydnabod llaw yr Arglwydd, a'u rhwymau hwythau i'r Llywydd am ei hael-fydedd. Yn Beaufort, So. Carolina, bu llawenydd mawr yn nhlith y negroid. Mae y caethion yn dylod allan yn lluoedd yn awr o dir y caethi-wed, er eu bod yn peryglu eu bywyd wrth ddyfod.

Teimlad y'wlad.—Cyfarfodydd i weddio ar rau y wlad a gynelir yn lled gyffredinol—yn Remsen yn mhlith manau eraill—y wasnachwyr yn cau eu stores ar yr awr weddi.

Y Llythyrdd yn llwyddiannus.—Am y tro cyntaf, er's llawer o flynyddoedd nid oedd dim neillduad arianol eleni o'r Drysorfa Gyffredinol at draul y Llythyrdd—mae'r Swyddfa yn ei chynul ei hun a rhywfaint dros ben hyn.

Y Cadf Butler fydd yn fuan yn ail ymgymeryd a'i lywyddiaeth yn New Orleans, &c'r Cadf. Banks a â yn mlaen i gymeryd meddiamt o Texas, ac i adferu trefn, hyderwn, cyn bo hir yn y dalaeth hon.

Y Cadf. Hooker sydd yn cymeryd arweinid Byddin y Potomac yn awr yn lle y Cadf Burnside, a roddodd y swydd i fyny.

Y Cadf. Fitz John Porter a gafwyd yn euog o'r cybuddiadau o anffudd-dod, a ddygwyd yn ei erbyn yn y Llys Milwrol, ac a drowyd allan o'r gwasanaeth.

Terfyniad y cweryl yn Albany.—Y cweryl yn Neddfwneuthurfa y dalaeth hon, yn achos etholiad Llefarydd, ar ol tair wythnos o gynhwrf a therfysg, a ddygwyd i derfyniad trwy etholiad Theophilus C. Callicott, yr ymgeisydd Gwerinol, yn Llef-

arydd y Tŷ. Gobeithiwn yr eir yn mlaen bellach â gorchwylion priodol y Llywodraeth.

Vicksburg.—Mae byddindorf rymus wedi gadael Memphis, Tenn., gyda y bwriad o ymosod eto ar Vicksburg. Y Fasnach ar y Mississippi a eilw am ddarostygiad buan ar y dref wrthryfelgar hon.

Gair ar Ddirwest.—"Dirwest," medd y Dr. Franklin, "a esyd gued ar y tân, cau yn y bari, blawd yn y giat, arian yn y pwrs, parch yn y wlad, boddolourwydd yn y tŷ, dildad ar y plant, yni yn y corph, gwybodaeth yn yr ymennydd, ac ysbryd yn yr holl gyfansoddiad." Pwy na fyddai yn ddirwestwr?—JOHN R. JENKINS, Dover N. J.

Hanesiaeth Dramor.

O Y M R U.

CYFARFOD BLYNYDDOL YR ANNIBYNWYR YN RHYL.

Cefais yr hyfrydwech o dreulio dydd Nadolig yn Rhyll. Yr oedd yn dywydd agored braf,—fel y mae wedi bod yn y wlad hon er's rhai blyneddau oddigeth rhyw eithriadau o ychydig ddyddiau yn y tymor o rew ac eira. Cychwynasom o'r Wyddgrug oddentu hauer awr wedi chwech yn y boreu—yr oedd pump o honom yn y cwmni. Gyraasom drwy Northop (Lloneurgain) i Fflint; rhoddaasom y "*Trap and Pony*" i fyny yn y Royal Oak,—Jesse Roberts—mab y diweddar Thomas Roberts, gynt Plas Llanaarmon, wedi hynny Lleprog Fflint, sydd yn byw yno yn awr. Erbyn i ni gyrrhaedd Fflint a myned i'r Station, robrwyd ni'u fawr—nid aia lwl yn rhaid i ni aros am dri chwarter awr yn hwy na'r amser cyffredin ar ddyddiau'r wythnos, ond am eu bod wedi rhoddi amser Sul arnynt, ac yr oedd o ganlyniad gysegredigwydd y Sabboth arnynt. Fel yr oeddyn yn diegu o'r gerbydrea yn ngorsaf Rhyll, gwleam y Parch. Mr. Williams (Hwla Mou), Betheda yn awr,—yn chwilio am le i fyned tua chaitref—deallasom wrth fyned i'r dref iddo bregethu y nwmn gyntaf; ond anghofais grybwyll ein bod yn ngorsaf Treffynon wedi llygeidio y tyner, hynaws a'u hauwyl gyfaill y Parch. John Jenkins, Treffynon, a'i gael yn gwmni, oblegyd yr oedd yntau helyd yn myned tua'r wyl, ac yn yr un eisteddle yr oedd brawd i'r diweddar Robert Jones o'r Wyddgrug, priod yr hwn oedd yn chwaer i'ch hen gyfaill, y Parch. W. Williams o'r Wern, a chawsom chwarter awr pur gysurus o ymgom yn nghylch yr hen deulu parchus. Y mae Robert Jones wedi ei gladdu er's rhai blyneddau, ond y mae Catherine Jones eto yn fyw, ac yn aros yn bresenol gyda ei mab yn Mauchester.

Wedi i ni gyrrhaedd Rhyll galwasom yn nhŷ Mr. John B. Everett, ond nid oedd efe ei hun gartref, ac ni ddaeth gartref yn ystod ein arosiad,—sef y diwrnod hwnw. Yr oedd Mrs. Margaret Everett a'r plant yn iach a chysurus; ac i ychwanegu y teulu y diwrnod hwnw yr oedd y Parchedig L.

Everett a'i briod yno,—neu yn swy i'r pwynt, fyddiad a'm mam.

Deuallason mai y Parch. Henry Rees, Caerlleon, ddechreuodd yr oedfa y noson gyntaf, a'r Parch. Rowland Williams (Hwfa Môn), yn pregethu ar "Duwioldeb sydd fuddiol i bob peth." Am ddeg yn y boreu dechreuwyd gan y Parch. Wm. Williams, gynt Colwyn, a phregethodd y Parch. Henry Rees, ar "Ei ffordd hi sydd ffordd hyfrydwch &c.," a'r Parch. J. Jenkins, ar "Gau ddechreu yn Jerusalem." Y prydauwa dechreuwyd gan Mr. Lewis Everett, (eich nai,) Wyddgrug, a phregethodd H. Rees, ar "Lywodraeth angau," a'r Parch. John Roberts, Conway, ar "Y mab afradlon," neu "Err ac Esau." Yr hwyr dechreuwyd gan y Parch. L. Everett, Horeb, a phregethodd y Parch. J. Jenkins, ar "Y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur, yntau hefyd a'u gwna, a mwy na'r rhai hyn a wna efo." A chan fod amser y train i gychwyn brou cyn diwedd yr oedfa gyntaf, yr oeddyd yn gorfod ymwneud am yr orsaf a'n "gwynt yn ein dyrnau"—Rees yn tywys a'r Everettiad yn dilyn. Yr oedd yn gyfarfod rhagorol o dda o'r dechreu i'r diwedd.

Y DDWT FIL.

Yn achos y symudiad daucan/mlwyddol sydd drwy y deyrnas, daeth y Parchedig John Thomas, L'pool, a Williams, Dinbych, i ymwelad a'n tref—dydd Llun, Ion. 5ed.—dechreuwyd yr oedfa am 7 yn yr hwyr, gan Williams, a phregethodd Thomas, ar "Y mae efo yn cydymdeimlo a'u gwendid ni" yn *beautiful*—pregethu yn dda y mae bob amser; ac wedi i'r dda ddweyd gair ar achos eu hymwelid, aethant oddiamgylch a chasglasant addewidion hyd i £75.

Y mae Cymru yn barod wedi gwneud dro £1400 tuag at adeiladu Athrofa goffadwriaethol yn Nghymru. Draneith aethym i a'm priod i ddaufon y ddau ar eu siwrnai tua Ruthin. Yr oeddynt i gyuddrychioli yr un achos yno—llwyddiant i'w hymdrechion. Byddwch wych yn nechreu 1863.

LLAW WEITHWYR LANCASHIRE.

Fo basiodd y "Manchester Central Relief Fund" lais o ddiolchgarwch i drigolion New York am 250 o foxes o gig moch. a dderbyniwyd gyda y llestr "China."

Y FANER.

Y mae y *Faner* am Ionawr y 7fed yn cynwys priferthygl ar "Y flwyddyn a aeth heibio." Ynddi y sylwir ar sefyllfa achos ac effeithiau y gwrthryfel Americanaidd,—un orgampus ydyw, y mae yn gosod allan ei gwir achos eef caethiwed—truoni a achosir drwy ryfel, ac effeithiau y rhyfel ar y byd.

CERN BITHEL.

Wyddgrug.

MARWOLAETHAU.

Yn ddiweddar, Elizabeth, priod Mr. Thomas Parry, Joiner, Frondeg, Blaenau Ffestiuiog, 33.

TACHWRDD—

29, yn Bryn y plu, Garn, Dolbenmaen, Mrs. Laura Roberts, 92.

29, Mr. Morris Jones, Cefn gwyn, Llaufhaugel y traethau, Meirionydd, 57.

30, yn 68 oed, Mrs. Tabitha Daniel, mam Rhys Daniel, y cerddor a'r llenor ieuanc o Ferthyr.

30, Mr. Owen Owens, Parcillwyd, Aberporth, 63.

22, yn ei anedd, Bron Dirion Villa, Clynog fawr yn Arfon, David W. Pughe, Yaw. (D. ap Hu Feddyg). Yr oedd yr ymadawedig yn fab i'r diweddar D. R. Pughe, Yaw. o'r un lle, ac yn fiawd i'r Dr. Pughe (Ioan ap Hu Feddyg), o Aberdyfi.

RHAGFYR—

2, yn 32 oed, Ann, priod Mr. Griffith Jones, Cefngwyrgrug, Penegoes, Maldwyn, ac unig ferch ac etifeddes y diweddar Mr. Humphrey Tudor, Machynlleth.

5, yn 41 oed, Margaret, priod Mr. John Evans, Ty'n y tynon, ger Mochdref.

12, yn 87 oed, W. Nicholas, Llanllechid.

5, Ellen, priod Mr. John Owens, Brynlllys, ger Bethesda, 57.

6, Mr. John Harries, mab ieuengaf Mr. Harries, Hall, sir Beulro, 40.

10, Mr. John Roberts, Hendre, Llanfachreth 82.

11, Eliza, merch hyuaf y diweddar Mr. John Griffiths, Tremadog, 31.

12, yn nghartref ei fab, 14 Earle st., Earlestown, Mr. Hugh Hughes, 83.

8 yn unig ei chwaer yn Penllan, Llanellian, Elizabeth, priod Mr. Griffith Evans, a mam y Parch. Edwin Evans, Bukehead 55

9, Mr. John Roberts, Hendre, Llanfachreth, 82.

12, Catherine, priod Mr. Williams, Gadlys, Llanwnda, 86.

13, hen wr o'r enw Thomas Evans, Gelli hiraubant, Llanberis.

14, yn 46 oed, yn Llundain, Mrs. Jones, priod Mr. W. Jones, gynt o'r Amwythig, a merch hyuaf y diweddar Mr. Elias, o'r Amwythig.

17, Mr. David Davies, Penlan, ger Corwen, 75.

17, David Davies, Yaw., Royal mint street, Llundain, 63.

15, John, mab John Williams, gof, Gwytherin, 18.

19, Elizabeth, priod John Mason, Yaw., Llan-santffraid Glyn Ceiriog, 74

22, Miss Mary Evans, Penlan bach, Maesteg, Morganwg. Yr oedd yn ferch i'r hen batriarch Wm. Evans, Penlan, un o gydoeswyr Siencyn Penhydd.

22, Mrs. Owens, priod y Parch. John Owens (gynt o Lanegryn), 38.

23, John Roberts, Elusendy, Penmynydd.

24, Cadben J. Evans, y *Sylph*, Ceinewydd, 34

26, Mr. Wm. Jones, Pen y groes, Rhiwbryddir, 40.

26, Mr. Thos. Davies, saer maen, Cynwyd, 72.

25, Mr. Davies, Bull Hotel, Bala, 62.

28, Mr. Evan Jones, Pant gwyn, Llanengan.

29, yn ei thŷ yn Argoed, Llangollen, Alice Lloyd, gweddwy y diweddar David Davies, Yaw.

30, Mr. John Edwards, Pen y bryn, Corwen, 23.

IONAWR—

3, Mr. Edward Vaughan, *saddler*, Corwen, 69.

2, yn Tŷ uchaf, Llanddulas, ger Abergelle, Mrs. Hair, gynt o Ruthyn, 72.

1863.

CYP. XXIV.

RHIF. 2.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

M a w r t h .

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODOL.

Y Parch. John Lewis, o'r Bala. 65

TRAETHODAU.

Pregeth ar Dragwyddoldeb Duw, 67
Pregeth Ymadawol, 68
Pregeth Genhadol, 73
Pregeth II. Ar ddwyfol Ysbrydoliaeth yr
Ysgrythyrau, 75

AMRYWIAETHOL.

Pwysigrwydd o iawn ddefnyddio amser, 78
Pethau gwerth eu gwybod, 80
Ymddyddan defosynol, 80
Llythyr o Gymru, 82
Gair am yr Hen Batriarch o Lanwrtyd, 83

BARDDONOL.

Llinellau i'r flwyddyn, 84
Emyn (cyfieithiad), 85
Emyn (cyfieithiad), 85
Englynion cofiadwriaethol am dair mech
fechan John a Jane Bryan, Milwaukee, 86
Llinellau ar briodas Mr. Lemuel Davies a
Miss Jennie A. Evans, 86
Dyben yr Ysgol Sabbothol, 86
Llyfr yr Ysgol, 86
Ein gwlad a'i thywydd, 86
Byrdra oes dyn, 87
Englyn i'r Lleuad, 87
Englynion (Buddugol yn Nghynagled
Trenton), 87
Darlun merch fach y Parch. G. Griffiths,
a'i hoffus briod, 87

HANESIAETH GARTREFOL.

Eglwys Gynulleidfaol Holland Patent, . 87
Gair oddiwrth yr "Hen Weithiwr," . . 88
Marwolaeth milwr, sef mab y Parch. Jas.
Griffiths, 88
Coffadwriaeth am Miss Annie E. Thomas,
New York, 89
Diolchgarwch, 90
Beibl Gymdeithas Gymreig swydd Lewis,
Efrog Newydd, 90
Cydnabyddiaeth o ddiolchgarwch, . . . 91
Ymadawiad gweinidog, 91

GOLWG AR SEFYLLFA Y WLAD.

Y pwysigrwydd o undeb yn y talaethau
gogleddol, — Symudiad y gwarchae
oddiar afon fawr y Mississippi, — Teg-
wch Cyhoeddeb y Llywydd a'r eff-
eithiau a ddilynant, 91
Y swm am heddwch, — Pris caethddyn
yn Maryland, — Arizona yn Diriog-
aeth, — Gwasgariad Cynadledd o wrth-
ryfelwyr, — Adgyfnerthion o flaen
Vicksburg, — Yr Agerlong "Queen of
the West," 92
Cyfarfod blynyddol Beibl Gymdeithas
Pittsburgh, 92
Trysorfa yr Ysgol Sabbothol, 92
Cymdeithas Feiblaidd Gymreig swydd
Cattaraugus, E. N., 93
Beibl Gymdeithas swydd Licking, O., . 93
Ganwyd, 94
Priodwyd, 94
Bu farw, 94
Erchylldra rhyfel, — Y "Copperheads," —
Yr Indiaid Sioux, — Deffroad crefyddol
yn ngholeg Illinois, 96

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—If paid in advance, 1¼ cents a quarter, or 6 cents a year; otherwise, 1c. a No.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLLWYR.

Derbyniadau y mis diweddf:—Y Parch. T. E., Cincinnati, dros D. J. J., Covington, Ky., \$6; a thros J. Price, Indiana, \$1.50; G. D., West Bangor, Pa., \$1.50; D. T. P., Manchester, Wis., \$2; J. J., Gomer, \$10; y Parch. T. J., Georgetown, Iowa, \$23.05; Parch. J. P. T., Niles, \$4; O. O. W., Penymynydd, \$3; J. S., Marietta, 3; G. P., Delaware, \$16.40; W. T., Waterville, E. N., \$18; J. W., Bethel, \$1.50; T. P. T., Remsen, \$1.50; W. J. D. W., Waterville, Wis., \$3; W. W. M., Oak Hill, \$12; R. J., West Schuyler, \$4; B. H., Penymynydd, \$1.50; W. R. W., Middle Granville, trwy law Mrs. H., \$5; J. K. R., Deerfield, \$9; G. M., ysw., Trenton, \$1.50; Mrs. Owen, Newark, N. J., \$1.50; J. B. T., Chelsea, \$1.50; L. J., Dover, N. J., \$1.50; O. D. G., Ty Coch, Steuben, \$1.50; J. T. D., Wales, O., \$5; J. T. W., Waukeasha, \$35.50; E. W., Milwaukee, dros T. J. P., \$3; W. R. H., Fall River, \$1.50; E. G. E., Columbus, Wis., \$1.50; D. E. E., Pittsburg, \$20.75; T. N. W., Dodgeville, \$9.25; Mrs. D., Ninety-six, \$1.50; B. W. a J. H. W., Fairhaven, \$3; J. J. W., Slatford, \$2; Miss D. J., Ottawa, \$1.50; J. D. J., Middle Granville, \$6.50; D. P. D., Salem, \$1.50; G. T. G., Steuben, \$1.50; W. R., Remsen, \$1.50; T. J. H., Rochester, Minn., \$2; Parch. W. W. J., Saxville, \$4.50; H. O. E., Fox Lake, \$2; J. G., Pomeroy, dros W. P. a S. D., \$3; J. W., Bangor, La Crosse, \$5; G. E. E., Penymynydd, \$3; J. E., East Rosendale, \$1; E. M. J., Danbury, \$1.50; E. G., Sandusky, dros I. D., \$1.50; Parch. G. J., Cambria, \$9; H. G. J., Steuben, \$1.50; E. H., Hyde Park, \$20; E. L., Lake Cottage, Oshkosh, \$5; Parch. J. B. C., Danville, \$20; Mrs. J. D., Remsen, \$1; E. W., Trenton, \$1; D. D., Columbus, O., \$3.10; D. G., Minersville, Pa., \$1.50; W. D. O., Waterville, Wis., \$7.

At ein Gohewyr.—Yr ydym yn deisyf ar ein Gohewyr i ddanfôn eu crybwyllion am y priodasau a'r marwolaethau a'r genedigaeithau yn brydlawn yn eu hamser. Hefyd i ymdrech i roi yr hysbysiad am y marwolaethau yn fyr. Gorfu i ni dalffyr llawer ar yr hanesion y tro hwn. Rhaid oedd gwneud hysbys, neu eu gadael allan, a meddyliafom mai talffyr oedd oraf o'r ddau. Ond mae y gwaith yn anghyfyd iawn. Bydd y penillion cofiadwriaethol hefyd yn ychydig a detholedig.

Y cyfarwyddyd atom.—Gofaler i gyfarwyddo atom, i Remsen, Oneida Co., N. Y.,—na rodder y gair Steuben ar y cyfarwyddyd. Cofier hefyd na wna revenue stamps ddim ateb ar lythyrâu yn lle postage stamps.

At ysgrifenywyr yr Y. S.—Yr "Arweinydd" gwerth 4c. a'r "Cerdyn" gyda'r A B C &c. yw yr unig Lyfrau yn ein meddiau i ddysgu darllen—ni feddwn Lyfrau dan yr enw Llyfr cyntaf a'r ail, am y rhai y danfonir weithiau atom.

At Olygydd y CENHADWR.—Mae yn dda genyf weled fod "Yn tawel huno mae," yn deilwng o sylw Mr. "D." ond buasai yn llawn mor fonedig iaddo gydnabod eiddo ei gymydog.

IONORON GLAN DWYRD.

YMOBODIAD CUAIDD AR DEULU GWEINIDOG.

Gwnaed ymosodiad neillduol ar Long Creek, Iowa, ar y 14eg o'r mis diweddf. Yr oedd y *Secessionists* o amgylch wedi bod yn bygwth lladd yr *Union men* a'u teuluoedd, ac yr oedd llawer yn ofni y byddai iddynt roddi eu bygythiadau mewn ymarferiad.

Boteu y dydd a enwyd crynhodd tyrfa tua thf yr ygrifenydd, tua hanner cant mewn rhifedi. Ond nid *Secesh* oedd y dyrfa—cyfeillion anwyll oll oeddynt, wedi dyfod i dalu ymweliad caredig â mi a'm teulu. Yr ymosodiad oedd ar y ciniaw blasus a barotowyd gan y boneddigessau haelfrydol yn eu cartrefleoedd cyn cychwyn. Cawsom oll yr hyfrydwch o dreulio y diwrnod yn ddymunol iawn. Pawb yn ymddangos wrth fodd eu calon, Daeth y cyfeillion oll â rhyw beth buddiol i'w adael ar eu holau hefyd; megys *hams, turkeys*, gwyddan, moch byw, caws, ymenyn, peillied, cloron, arian &c.

Gwnaethant ymweliad cyffelyb â'm teulu hefyd, y llynedd, pan yr oeddynt yn byw yn Crawfordville. Y mae fy ngweddi yr un dros fy nghyfeillion yma, a gweddi Stephan Hughes dros Syr Thomas Middleton am argraffu y Beibl mewn plyg bychan, hawdd i'w gyraedd gan y Cymry, yn eu hiaith eu hunain, tua y flwyddyn 1630. Duw, pob gras a'u bendithio oll, am eu cydymdeimlad, a'u cymwynasgarwch. Yr wyf fi a'm gwraig a'r plant yn diolch iddynt. DAVID KNOWLES.

Long Creek, Columbus City, Iowa, Chwef. 10.

YMWELIAD A THEULU GOLYGYDD Y CENHADWR.

Ar y 5ed o'r mis diweddf, a thrachefo ar y 10fed, ymwelwyd â'm teulu gan luaws mawr o'n cyfeillion caredig, a chyflwynwyd i ni y Rhodd hardd a helaeth o \$197. Derbyniad ein cyfeillion oll ein diolchus gydnabyddiaeth am yr arwydd hwn eto o'u haelfrydedd a'u caredigrwydd.

ROBERT EVERETT.

Yr ysgrif ar alw allan filwyr eto.—Yr ysgrif hon, a gynwyys—fod pawb dinasyddion a'r rhai a ddatganasant eu hŵriad i fod yn gyfryw, ac yn alluog, o 20 oed hyd 45, yn agored i gael eu galw allan (*by draft*). Rhenir hwy yn ddau ddoesbarth, y 1af o 20 oed hyd 35, a'r 2il o 35 hyd 45—y doesborth 1af i gael eu galw yn gyntaf. Yr eithriadau ydynt, 1. Pawb analluog mewn corff neu feddwl. 2. Unig fab i fam weddw neu rieni tlodion, neu un o ddau fab i'r cyfryw. 3. Unig frawd mewn teulu o blant dan 12 oed. 4. Tadau i blant heb fam iddynt, dan 12 oed. 5. Lle byddo dau neu ychwaneg o deulu yn y fyddin—y gweddi o'r cyfryw deula (neu 2 o honynt) ydynt rydd. Lle byddo dyn yn cael ei ddrafftio bydd yn rhydd am amser y drafft hwnw, trwy gael un yn ei le, neu drwy dalu y swm a farno Ysgrifeydd y rhyfel yn ddi-gonol, dim dros \$300.

Yr ysgrif uchod a basiodd yn y Ty trwy y mwyafrif lluosog o 115 yn erbyn 49, a chydeg ychydig gyfnewidiadau, tebygol y bydd yn pasio hefyd yn y Senedd. Yr amser i fod hyd derfyniad y rhyfel, ac i'r eithaf ddim dros 3 blynedd.

Ysgrif yr Ariandy Guladwriaethol (National Banking Bill) sydd yn awr yn gyfraith y tir. Mae yn cynwys sefydliad Ariandai ag y byddo eu trysorgyffion (*stocks*) yn seiliedig ar Drysor y Wladwriaeth (*United States securities*). Bydd hyn yn sicrhau cylchrediad unfurf trwy'r wlad.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 8.

MAWRTH, 1863.

RHIF. OLL 279.

Buchdrathodol.

Y PARCH. JOHN LEWIS, O'R BALA.

Ganwyd John Lewis yn Caerhys, Plwyf Llanuwchllyn. Aeth ei rieni Lewis Jones a Gaior ei wraig oddiyno, meddyliem, i fyw i Hafodyrhaid yn yr un Plwyf, pan oedd John yn bwr ieuanc. Daeth at grefydd yn lled ieuanc—ymunodd â'r eglwys yn yr Ilen Gapel pryd yr oedd i y Parch. Abraham Tibbot yno yn weinidog. Yr oedd yno amryw wyr ieuanc eraill wedi ymuno â'r eglwys yn agos ar yr un amser; ond yr oedd John Lewis yn cael edrych arno gan y rhai deallgar yno yn llawn, os nad yn fwy cyflym ei ddeall, a rhwyddach ei ddoniau na neb o honnynt. Yn fuan wedi iddo ddysfod i'r gyfeillach grefyddol, denwyd ef gan rai o'i hen gyfeillion i ddawnsio ar amser ffair yn y Llan, a dywedai nas gallai ang-hosio y tro lwn tra y byddai byw—teimlai y fath argyhoeddiad yn ei gydwybod ar y pryd, fel yr ofnai i'r lloft yn yr hon y dawnsiai syrthio dan ei draed, ac yr â'i ef a'i gyd-ddawnsiwyd i dragwyddoldeb ar dargwiad aurant—gallai gredni mai ychydig o ddifyrwch a gafodd yn ei ddawns, ac nad llawer o hyfrydwch a gafodd ei gyd-ddawnsiwyd yn ei gyfeillach yntau chiwaith. Y pryd hyny byddai llauws o fechgyn ieuainc, yn enwedig tua'r Nadolig, yn arferol cicio pel-droed; ac wrth i J. Lewis fyned trwy y cae yr oedd llauws wrth y gorchwyl, dyma y bel-droed yn dysfod ato, a rhoddodd yntau gic neu ychwaneg iddi hefyd, a gwnaed sylw lled helaeth ar hyn gan y chwareuwyd, a mwy nag a fuasai yn defn o siarad am yr ymddygiad gan lawer; ac ofnai rhai o'i gyfeillion crefyddol ei fod yn dechreu tynnu yn ol oddiwrth grefydd, ac ymddyddanasant âg ef, a chynghorasant ef yn ddifrifol i rebelyd cyfeillach ei hen gyfeillion gwylltion ac anystyriol; a gwrandawai John arnynt yn wyllog, a dywedai nad oedd ganidod ef un meddwl tynnu yn ol oddiwrth grefydd, ond ei od yn anfwriadol wedi rhoddi ychydig droed-tadur i'r bel ag oedd yn rhedeg mor deg ac unawn i'w gyfarfod, ac nad oedd ar y pryd wedi

meddwl fod unrhyw niwed yn yr ymddygiad; a derbyniodd y cynghorion a gafodd yn yr amgylchiad gyda sirioldeb, a glynodd wrth ei grefydd a'i gyfeillion crefyddol gyda mawr serch a diwydrwydd. Ar ol blynyddau o broffes, meddyliem, a sefydlu ei gymeriad fel crefyddwr, aeth i'r rhwymyn priodasol âg un Mary Morgan, (yn hytrach Jones) o'r Ddolfach, Llanuwchllyn, a bu iddynt ddwy ferch, Gwen a Mary. Y mae Mary, yr ieuengaf, yn awr yn byw gyda ei phriod Thomas Rowland yn Hafodyrhaid. Bu farw Gwen, a gadawodd ddwy ferch ar ei hol, Mary a Gwen, y rhai sydd yn awr yn byw, un yn nghymydogueth Llanuwchllyn, a'r llall yn nghymydogueth y Brithdir Plwyf Dolgellau.—Mae y ddwy mawr sefyllfa briodasol, ac iddynt hiliogaeth.

Bu John Lewis tua chwech a haner o flynyddoedd yn briod, a bu farw Mary ei wraig, yr hon a ystyrid yn ddynes neillduol o grefyddol; mewn canlyniad i hyn, gadawyd gwrthdrys ei cofiant yn weddw am flynyddoedd. Yr oedd yn arfer darllen penod, ac esponio ychydig arni mewn cyfarfodydd gweddio er's talm, cyn dechreu pregethu yn gyhoeddus a rheolaidd; a bu am dymor wedyn yn fath o Genadwr mewn rhan o Sir Drefaldwyn, yn flaenorol i farwolaeth ei briod; ond wedi hyny yn mlyneddodd ei weddwod, anogwyd ef i fyned i Wrecsam i'r Athrofa. fel y gallai ddeall a siarad Saesnaeg. Yr oedd tua dengain neu ychwaneg o oed pan aeth i'r Athrofa gyntaf; o ganlyniad, nis galleid dysgwyl iddo fod yn ysgolor mawr mewn 4 blynedd o amser a dreuliodd yn yr Athrofa; fodd bynag am hyn, bu yn llawer o fantais iddo yn nhymor ei weinidogaeth wedi hyny.

Wedi dysfod yn rhydd o'r Athrofa, cafodd alwad i ddysfod i Lanfyllin, ar brawf, fel gweinidog gan yr eglwys Annibynol yno; ond ni sefydlodd yno, ac anogwyd yr eglwys Annibynol yn y Bala i roddi galwad iddo fel eu gweinidog. Ac wedi maith ymranid yn amser eu hen weinidog, Mr. Thomas, ymunodd y pleidiau rhanedig yn Mr. J. Lewis; a rhoddasant alwad galonog iddo, ac urddwyd ef ypo

yn y flwyddyn 1807, pryd yr oedd y gweinidogion a ganlyn yn bresenol:—Dr. Lewis Llan-nwehllyn; Griffiths o Gaernarfon; Roberts o Lanbrynmair; Hughes o'r Dinias; Jones o Drawsfynydd; a thebygem hefyd, ei hen athraw, Mr. Jenkin Lewis o Wrecsam; a Jones o Pwllheli. Bu yn weinidog yn yr eglwys An-nibynol yn y Bala tua 18 mlynedd. Bu Mr. Lewis yn bur ddefnyddiol a pharchus yn yr eglwys yn y Bala a'r cymydogaeithau am y rhan fwyaf o'r tymor uchod, yn enwedig yn y rhan gyntaf o'i dymor gweinidogaethol. Yr oedd sefyllfa yr eglwys y pryd hyny wedi hir ymrannaf yn galw yn uchel am lawer o ddoethineb i'w llywodraethu yn foddol i'r ddwy blaidd nodedig. Yr oedd ef yn meddianu ar gymwysderau neillduol o helaeth i gadw, yn gystal ac adferyd heddwch.

Yn flaenorol i derfyniad ei weinidogaeth yn y Bala, ymbriododd eilwaith ag un Jane Foulks, gweddw y diweddar David Foulks, Bryncaled, Llanuwchllyn; a chyn hyny gweddw Robert Jones o'r Brynbedwog, Plwyf Llangower. Ond yn lled fuan wedi hyn, gwelodd mai doethlachi iddo roddi fyny ofal yr eglwys yn y Bala, am nad oedd y cyd-darawiad mwyaf dymunol rhyngddo ef a'i briod ddiweddaff,—mynai hi aros yn y Bala, a barnai yntan mai eu dyledswydd a'u cysur a fuasai ymadael i'w hen gartref Hafodyrhaid; fodd bynnag am hyny, penderfynwyd ganddo ef wneyd ei brif gartref gyda ei ferch oedd y pryd hyny heb briod i'r Hafodyrhaid—ac arhosai ei briod yn y Bala, ac nis ymadawai oddiyno ar un cyfrif. Tua'r amser hwn teimlai Mr. Lewis yn rhy ddigalon i bregethu am dymor; a thybiaf hefyd fod amryw aelodau eglwysig yn y dref, &c., yn ddigalon iddo wneyd. Ond cyn hir dymor, cafodd ei anog i bregethu drachefn, a phregethai yntan yn y manau y gelwid am dano, o hyny hyd nes yr aeth yn rhy analluog i wneyd.

Er ei fod ef fel y dywedwyd, yn gwneyd ei brif gartref yn Hafodyrhaid, a'i briod yn y Bala, tuag o bump i chwe' milldir oddiwrth eu gilydd, parhaodd ef i dalu ymweliadau iddi hi yn y Bala yn fynych hyd ddiwedd ei heintioes; ac wedi ei marwolaeth ni hn iddo o herwydd henaint ag analluogrwydd fyned allan ond ychydig o'i hen gymydogaeith, a ba farw yn ei hen gartref Ionawr 28ain, 1850, yn 89 mlwydd oed.

Teithiodd Mr. J. Lewis lawer, yn enwedig yn Ngogledd Cymru. Bu unwaith mewn rhan o Str Drefaldwyn yn pregethu, ac er nad oedd ond ychydig yn barod i'w groesawu, cafodd le i roddi ei geffyl dan ddiddosfa; ac erbyn diwedd yr odfa nid oedd neb a ofynai iddo ddy-

fod i gael un tamaid o fwyd—da iawn oedd cael myned ymaith yn ddianaf. Yr unig gymwynas a wnaed i'w geffyl ag yntan oedd troi y cyfryw ar gefn y ceffyl o chwith—y penol yn inlaen, a thailu ambell gareg ar eu hol.

Yr oedd Mr. Lewis yn ddoweinydd cryf, ac anhawdd ei orchfygu mewn dadl; ond nid oedd erioed wedi dyagu gosod ei feddwl allan yn fyr a chynwysfawr—pan yr adroddai chwedl, yr oedd rhaid ei hadroddi gyda manyldra, ac nid ei chynwysiad yn fyr. Nid oedd ein hen gyfnill yn Galfn uchel, ond yr hyn a elwir yn gymhedrol—yr oedd ei ddawn pregethu yn fodd rwydd, a bob amser yn traethu yn ddifrifol a digellwair:—nid oedd dim tuedd yn ei ddawn na'i ymadroddion i yru ei wrandawyr yn ysgafn ac i wenu mewn un modd. Yr oedd yn ddys o synwyr cyffredin da, a phur ddifyrus yn ei gyfeillach, ac atebion pur barod a chyrhaeddgar ganddo. Unwaith pan oedd un o hen ddiaconiaid Llanuwchllyn o'r enw Ellis Thomas yn dweyd, 'Yr wyt ti Sion-yn gyda dy eiriau teg wrth geryddu trosedd-wyr, yn smuddio olydogau iddynt cistodd yn esmwyth arnynt.' Yna atebai Mr. Lewis iddo. 'Y mae yn ddigon rheidiol i ryw un smuddio iddynt ar ol eich ymadroddion pigog chwi beth bynag.' Gwyddai yn dda y byddai yr hen ddiacon yn wastad a geiriau lled bigog ganddo wrth geryddu pobl am eu beiau—yr oedd y naill a'r llall yn bur hyfion areu gilydd fel nad oedd un perygl i un o honynt drangwyddo wrth ymddyddau fel uchod. Dyn byr o gorph, ac o dymor lawen oedd Mr. Lewis, ac enillai serch y cwmni fyddai gydag ef yn wastad; ond yr oedd henaint wedi effeithio ar ei allu oedd eneidol i raddan lled helaeth cyn diwedd ei oes. Siaradai am bethau perthynol i'r byd hwn, megys prynu a gwerthu, &c.; ac waith arall am bethau crefydd a byd arall, yn ddigon synwrol; ac erbyn tranoeth ni fyddai yn cofio dim o'r hyn a gymerodd le y dydd o'r blaen,—yr holl ymddyddan wedi myned ymaith heb ddim o'i effeithiau yn aros. Soniai yn aml iawn ei fod yn bwriadu myned am daith o bregethu i'r Dehenbarth, ac nid oedd lonydd-wch i'w ferch, oni wnai ryw barotoiadau iddo erbyn cyrhwyn ei daith; ond gwyddai hi yn dda fod paratoi i'r fath daith yn hollol ofer.

Dengys hyn fod hen feddwl pregethu yn aros ynddo pan yr oedd lluoedd o bethan eraill wedi ehedeg ymaith yn hollol. Yn yr amser hurtaidd hwn, gweddiai a siaradai am bethau crefyddol mor synwrol ag unrhyw amser blaenorol, yr hyn a ddengys eu bod wedi cael lle mawr yn ei feddwl trwy ei oes.

Crathodan.

PREGETH AR DRAGWYDDOLDEB DUW.

GAN Y PARCH. J. DAVIES, HOLLAND PATENT.

Salm. 90: 2. Ti hetyd wyt Dduw o dragwyddoldeb i dragwyddoldeb.

Titl y Salm hon yw gweddi. Moses a'i cyfansoddodd. Meddylir iddo ei chyfansoddi ar achlysur cyhoeddiad y ddedryd ar Israel yn yr amlwch am eu hanghrediniaeth, eu grwg-nachrwydd a'u gwrthryfel—y byddai iddynt gael eu difa trwy linell o drueni, ac na byddai i neb o honynt, uwchlaw oed, dirio yn ngwlad yr addewid. Num. 14: 23, 24.

Mae adnod y testyn yn cynwys gwirioneddau tra gwerthfawr. 1. Fod i'r byd hwn ddechreuad, nid yw er tragywyddoldeb. 2. Mae bodolaeth y byd i'w briodoli i allu creadigol Duw, "gwneuthur o hono ef y ddaear a'r byd." Gwel Diar. 8: 26. 3. Fod Duw mewn bodolaeth cyn y ddaear a'r byd. Mae tri math o fodau yn bod—rhai a dechreuad a diwedd iddynt, megys anifeiliaid, adar, a physg &c.—rhai a dechreuad ac heb ddiwedd iddynt, megys angelion, ac eneidiau dynion, a Bod heb ddechreu na diwedd. Mae i'r creaduriaid afresymol ddechreu a diwedd, mae i angelion a dynion ddechreuad ond nid diwedd; ond y mae Duw heb ddechreu na diwedd. "Ti hetyd wyt," nid oeddyt, "Dduw o dragwyddoldeb hyd dragwyddoldeb." Athrawiaeth y testyn yw TRAGWYDDOLDEB DUW.

I. Rhai sylwadau eglurhaol ar yr athrawiaeth.

II. Profion o wirionedd yr athrawiaeth.

III. Addysgiadau ymarferol oddiwrth yr athrawiaeth.

I. Ychydig nodiadau eglurhaol ar yr athrawiaeth. Wrth dragwyddoldeb y byddaf yn deall parhad gwastadol heb ddechreu na diwedd. Nid yw cynifer o flyneddoedd ag sydd o dywod ar fin y môr, neu o ronynau ag sydd yn mbellen y ddaear, yn ddim at dragwyddoldeb. Daw y rhai hyn i ddiwedd, ond parhad gwastadol heb linell derfyn, môr heb waelod, na phorthladd, anfeidrol anwybodus ryw beth; peth na ddichon dynol feddwl ei amgyffred, na dynol iaith ei osod allan. Mae'n cynwys yr holl flyneddoedd a'r holl gyfnodau.

1. Mae Duw heb ddechreuad "Ti wyt Dduw o dragwyddoldeb." Gen. 1: 1. "Yn y dechreuad y creodd Daw y nefoedd a'r ddaear." Os oedd yn creu yn y dechreuad yr oedd o flaen y dechreuad, os oedd o flaen y dechreuad yr oedd er tragywyddoldeb. Mae undeb o flaen lluosogrwydd, felly mae un Duw o flaen ei amrywiol gresuriaid, fel adain i lais neu

adoilad i adeiladwr; mae y llais o flaen yr adain a'r adeiladwr o flaen yr adeiladaeth, felly mae Duw o flaen ei waith. Mae'n hanfodol iddo er bod yn Dduw fod yn dragwyddol; nis gall fod yn Dduw heb fod yn oruchaf, na bod yn oruchaf heb fod yn dragwyddol. Pa gynifer bynag o filiynau o flyneddoedd a allwn ni ddyohymygu cyn creadigaeth y byd, yr oedd Duw cyn hyny, Dan. 7: 9. Galwodd Abraham ar enw yr Arglwydd Dduw tragywyddol. Gen. 21: 33; Salm 93: 2, Onid wyt ti er tragywyddoldeb, O Arglwydd, fy Nuw? Hab. 1: 12. Ti wyt er tragywyddoldeb. Esay 57: 15, yr hwn a breswylia dragwyddoldeb.

2. Mae gweithredoedd yn cael eu priodoli iddo cyn amser,—neillduo ei Fab i fod yn Waredwr, Diar. 8: 22, 24—28, ethol cyn seiliad y byd, Eph. 1: 4; yr oedd gogoniant i'r Mab gyda'r Tad cyn bod y byd, Ioan 17: 5.

3. Ei fod heb derfyniad bodolaeth. Yr oedd bob amser, mae bob amser, bydd bob amser; fe bery mewn bodolaeth cyhyd ag y parhaodd. Salm 9: 7. Ond yr Arglwydd a bery yn dragwyddol. Mae'n amhosibl iddo beidio bod er tragywyddoldeb ac mor amhosibl iddo beidio parhau i fod i dragwyddoldeb. Salm 102: 27, A'th flyneddoedd ni ddarfyddant. Dat. 4: 9. Gan nad yw Duw yn dibynu ar neb, pwy a a ddichon attal parhad ei berffeithrwydd? Ni all ddymuno ei ddi-fodiad ei hun, o herwydd ei hyfrydwch ynddo ei hun. Nid oes gwendi yn natur Duw i bery llygredigaeth am ei fod yn anfeidrol unplyg, heb gymysgedd. "Ysbryd yw Duw." Nid yw angelion ac ysbrydoedd dynion o angenrheidrwydd yn anfarwol; mae parhad eu bodolaeth hwy yn dibynu ar ewyllys y Creawdwr, ond y mae *Duw o angenrheidrwydd* felly, yn sefyll yn anysogogedig byth.

4. Mae'n berffaith rydd oddiwrth bosibl-rwydd i gynydd, dadfeiliad, na dattodiad, "yr hwn yn unig sydd ganddo anfarwoldeb." Mae pob dyn mewn parhaus gyfnewidiad, mae'n cael ac yn colli rhyw beth bob dydd, mae'n enill o'i fabandod i'w feuenctyd ac yn colli rhyw beth bob dydd oddiyno i'w derfyn; ond mae bodolaeth Daw yn yr un llinell, nid yw yn cael nac yn colli dim; mae'n meddu yr un rhagoroldeb a pherffeithrwydd anfeidrol. "A'th flyneddoedd ni ddarfyddant" mae'n holl digoll mewn doethineb a gwybodaeth, Act. 16: 18; nid yw tragywyddoldeb Duw ond parhad ei fodolaeth.

II. Profion pellach o wirionedd yr athrawiaeth o dragwyddoldeb Duw.

I. O herwydd ysbrydolrwydd ei natur a'i

symledd. Rhuf. 1: 20. Mae pethan cymysgedig a thuedd ynddynt i fod yn ddinystriol i'w gilydd; megys ein cyrph ni yn y rhai yr ydym yn preswyllo, Heb 1: 10, 11, 12. Mae ysbryd yn ei natur yn ddiddadfeiliad; ac ni ellir dinystrio ysbryd ond gan y llaw a'i lluniodd, Matt. 10: 28. Pa faint mwy Tad yr ysbrydoedd, Esay 57: 15, Na fflina ac na ddiflygia Duw tragywyddoldeb.

2. Mae ei anghyfnawidioldeb yn brawf nerthol o'i dragywyddoldeb. Beth bynag sydd a dechrenad iddo sy'n cyfnewid o ddiu i fodolaeth, ond am Jehofah, Job 37: 23, Am yr Hollalluog ni allwn ni moi gael ef allan. Dywed Calfin fod yr Arglwydd yn ymresymu oddiwrth anghyfnawidioldeb ei natur i anghyfnawidioldeb ei fwiadau. Os nad yw yn dragywyddol rhaid iddo newid o ddiddymdra i fodolaeth; mae cyfnawidiad hanfod yn fwy na chyfnawidiad bwriad. Haul yw Duw yn llewyrchu yn wastadol yn yr un disgleirdeb. Mae tragywyddoldeb Duw yn darian yn erbyn pob math o gyfnawidioldeb.

3. Mae perffeithrwydd ei natur yn brawf o'i dragywyddoldeb. Mae parhad terfynol yn anghyson ag anfeidrol berffeithrwydd. Mae yn Nuw berffeithrwydd anchwiliadwy, Job 11: 7. Gan ei fod yn dragywyddol, mae'n meddu y perffeithrwydd uchaf a'r dedwyddwch llawnaf. Salu 41: 13. Bendigedig fyddo Arglwydd Dduw Israel, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb. Ni ellir ei blymio gan llynyn mesur dynol, Job 11: 8. Cyfuwch a'r Nefoedd ydyw, beth a wnel di? dyfnach nag uffern yw, beth a elli di ei wybod?

4. Mae ei dragywyddoldeb yn eglur, o herwydd ei hollalluogrwydd. Nid yw hollalluogrwydd yn gyson â natur ddechreuol a therfynol; nis gall Duw fod yn hollalluog heb fod yn wastad felly, ffordd gan ei fod yn hollalluog nis gall dim ei amharu. Os gall wneud yr oll a ewyllysio, nis gall dim ei wneud yn druenus; am fod trueni yn cyuws y pethau sy'n cymeryd lle yn groes i'n hewyllys. Mae pob peth a berthyn i Dduw yn dragywyddol, mae ei gyfamod a'i drugaredd yn dragywyddol, Esay 54: 10; mae ei deyrnas yn dragywyddol, Dan. 2: 44, a rhaid fod Duw yn dragywyddol i gyflawni y pethau hyn; mae hollalluogrwydd a thragywyddoldeb Duw wedi eu cadwyno a'u gilydd, Dat 1: 8.

III. Addysgiadau ymarferol oddiwrth yr athrawiaeth.

1. Dysg o alar tost am yr hen bechodau a gyflawnwyd genym. Maent fel doe gerbron Duw, Salm 90: 4. Pe byddai dyn mor hen a'r greadigaeth, ages t chwech mil o flynydd-

oedd, ni byddai y pechodau a gyflawnwyd ganddo gyntaf, yn ngolwg Duw ond fel rhai wedi eu cyflawni chwech diwrnod a aeth heibio, neu fel gwyliadwriaeth nos, tair awr oedd hyn. Nid yw mil o flynyddoedd ond megys tair awr yn ngolwg Duw; os felly, nid yw y pechodau a gyflawnwyd genym er ys tri ngain mlynedd ond fel rhai a gyflawnwyd genym er ys tair munud yn ol. Dylent edifarhau am danynt fel pe byddent enedigion y funud hon; "Na chofia bechodau fy ieuencyd na'm camweddau."

2. Mor druenus fydd cyflwr yr annwylol, y Duw tragywyddol maent wedi ei ddigio, Jer. 10: 10. Trwm fydd bod dan ergyd y tragywyddol Dduw; pan ddolo i farnu y byd. Gwna i'w ddirmygwyr ddechrynu; bydd ei allu yn gwnend y gospedigaeth yn llym, ond ei dragywyddoldeb yn ei gwneuthur yn barhaus—i barhau byth yw y colyn wrth bob gwialenod. Colled fawr yw colli llong wedi ei llwytho a chyfoeth; gwerthfawr yn ngwaelod y môr, heb ei gweled mwy, ond pa faint mwy yw colli cymdeithas y tragywyddol Dduw, yr hwn a allasem ni ei fwyhau. Nid yw trueni dynion yn llai ond yn fwy wedi y byd hwn, yn cael ei fwyhau gan barhad bywyd Duw!

8. Mai ein dyledswydd a'n baint yw meddwl am, a myfyrio llawer ar dragywyddoldeb. Hyn a'n dwg i ryfeddu lle na allwn aungyffred. Mae meddwl am y poenau tragywyddol yn tueddu yn fawr i'n dwyn i ffeiddio pechod, a meddwl am y dedwyddwch tragywyddol a'i duedd i ddiddysu ein serch oddiar wrthrychi- an darfodedig, ac i reoleiddio ein holl ymddygiadau.

4. Dysgwn mai dedwydd yw y bobl mae y Duw tragywyddol yn rhan iddynt, Sal. 16: 5. Tywylla'r haul, a dua y lleuad, berwa'r môr a llysg y ddair, ond bydd y Duw tragywyddol yn Baradwys iddynt. Gall y Cristion ddweyd mae genyf ddigon i fyw a marw. Amen.

PREGETH YMADAWOL.

Traddodwyd y Bregeth ganlynol gan y Parch. DAVID PRICE yn Utica, ar ei ymadawiad, Medi 28ain, 1862.

Phil. 1: 9, 11. *A hyn yr wyf yn ei weddio, ar aml- han o'ch cariad chwi elo fwyf, mewn gwybodaeth a phob synwyr; Fel y profoch y pethau sydd a gwa- hanianeth rhyngddynt, fel y byddoch hwr a didram gwydd hyd ddydd Crist. Wedi eich cyflawni a ffwythau cyflawnder y rhai sydd trwy Iesu Crist, er gogoniant a moliant i Dduw.*

Yr oedd y rhan fwyaf o'r Eglwysi yr ysgrif- enodd yr Apostol Paul lythrau atynt, wedi eu casglu a'u sefydlu trwy ei offerynnoliaeth. Felly yr oedd Eglwys Corinth, (Act. 18: 1—

10); Eglwys Galatia, (pen. 1: 6); Eglwys Ephesus, (Act. 18: 19). Ac felly hefyd yr Eglwys yn Philippi, at yr hon yr yagrifenwyd y llythyr hwn.

Y mae genym hanes lled fanwl am ddechreuad a chynydd yr Eglwys yn Philippi, yr hon oedd brif-ddinas o barth o Macedonia, dinas rydd. Cafodd Paul ei alw i'r ddinas hon trwy weledigaeth, (Act. 16: 9.) Ufuddhaodd yn ddiymaros, ac aeth yno a chymeroedd Silas gydag ef. Gwell yw dau nag un. Y mae yn pregethu ar lan afon lle y byddid arterol o weddio. Agorodd yr Arglwydd galon Lydia, ac wedi ei bedyddio hi a'i theulu hi a agorodd ddwrws ei thŷ i letya gweision Iesu. Bwriwyd ysbryd Dewiniaeth o Lances, yr hon oedd yn peri llawer o elw i'w meistriaid. Cododd tymestl erledigaeth yn erbyn yr apostolion. Cwrwyd hwynt â gwail. Bwriwyd hwynt i garchar a gosodwyd eu traed hwy yn sicr yn y cyffion. Bydd y noswaith ryfedd hon mewn tragwyddol gof. Dychwelwyd ceidwad y carchar a'i holl dŷ &c. Dyma ddechreuad yr Eglwys yn Philippi. Mae dechreuad yr achos mawr wedi bod yn hynod mewn lluoedd o fanau, a byddai yn fuddiol gadw yr hanes mewn cof i'r oesoedd a ddaw.

Yr oedd Paul yn teimlo pryder mawr a gofal dwys dros yr holl Eglwys, yn enwedig y rhai y dyoddefodd efe fwyaf yn eu hachos. Y mae y fan yn teimlo mwy dros y plentyn claf na'r holl blant eraill yn nghyd. Y mae ei thrafferthion yn cynyddu ei chariad. Felly y teimlai Paul dros y Philippiaid. Y mae yn wir nad allodd anghofio byth y driniaeth greulon a chwera a gafodd yno, ond ain y caredigrwydd a gafodd y seuliai efe amlaf. Gwell oedd ganddo son am haelioni Lydia na thrymder y ffangell: ac am garedigrwydd ceidwad y carchar a'i deulu yn golchi eu briwiau yn fwy nag am gaethder y cyffion. Nid oes gan y sawl a dderbyniodd lawer o garedigrwydd cyfeillion amser i sylwi ar ymddygiadau neb arall.

Mewn cysylltiad a'r testyn dan sylw yr ydym yn cael disgrifiad o wir deimlad calon yr apostol tuag at y Philippiaid. Os darllenwch yr adnodau cysylltiedig a'r testyn, chwi a welwch ei fod yn diolch i Dduw yn mhob cofia am danynt. Yr oedd yn credu eu parhad diysgog hyd y diwedd. Yr oeddynt ganddo yn ei galon am eu caredigrwydd iddo yn ei rwymau. Y mae yn galw Duw yn dyst mor hir-aethus ydoedd am danynt. Yr oedd yn go-beithio cael eu gweled, neu o'r hyn lleiaf gael clywed oddiwrthynt. Ac yn benaf o bob peth arall, yr oedd yn gweddio yn aml ac yn daer

drostynt. Dyma'r mater a gynwysa'r testyn. *A hyn yr wyf yn ei weddio &c.* Gellir defnyddio y testyn hwn yn sylfaen y nodiadau canlynol:

I. GWNAF YCHYDIG O SYLWADAU AR Y GORCHWYL O WEDDIO DROS ERAILL.

II. Y BENDITHION Y GWEDDIAI YR APOSTOL AM DANYNT I'R PHILIPPIAID.

III. UNIG GYFERWNG GWEDDI A'I BENDITHION.

IV. YR AMCAN MAWR MEWN GOLWG YN Y CWBL OLL.

I. GWNAF YCHYDIG O SYLWADAU AR Y GORCHWYL O WEDDIO DROS ERAILL.

Er mor aml y sylwir ar weddio yn ei natur, ei rhanau, a'i chylchoedd, anfynych iawn y gwneir sylw ar y gorchwyl o weddio dros eraill, neu ar waith y naill ddyd yn gweddio dros y llall, er ein bod yn ymarfer yn feunyddiol a'r gorchwyl hwn. Gellir crybwyll y nodiadau canlynol.

1. Pa beth y mae gweddio dros arall yn ei gynwys? Y mae gweddio dros eraill yn cynwys bod genym radd o wybodaeth am danynt ac am eu hangenion. Nis gallwn weddio dros rai na wyddom ddim am danynt. Y mae gweddio dros arall yn cynwys dymuniad daiddo. Pethau da bob amser yw dymuniadau gweddi. Nid ydym i weddio am dân ar ben neb. Ni etyb yr Arglwydd weddio o galon ddi-algar. Ac y mae gweddi bob amser yn cynwys ein bod yn credu na ddiolchon neb ond Duw wneuthur yr hyn a ofynnwn ganddo. Nid ydym byth yn gofyn i Dduw wneuthur yr hyn a allwn wneuthur ein hunain. Byddaf yn afreasmol i ni ofyn gan Dduw am roddi bara i ddyd newynog a chenym dorth yn ein meddfiant ein hunain. Dyn ar ei egni yn gwneuthur daioni i arall yw yr iawn weddiwr, ac yn galw am help gan Dduw i wneuthur yr hyn nas dichon efe wneuthur ei hunan.

2. Y mae gweddio dros eraill yn ddyledswydd. Y mae y disgrifiad a roddasom o honi yn dangos hyn. Y mae y ddyledswydd hon yn cael ei mynych orchymyn yn ngair Duw. Iago 5: 16, "*A gweddiwch dros eich gilydd.*" Anogir y claf i alw ato henuriaid yr Eglwys i weddio drosto. Dylem weddio dros y rhai a wna niwaid i ai. (Matt. 5: 44.) Cynghora'r apostol, y mlaen pob peth, fod ymbiliau, gweddian, deisyfiadau, a thalu diolch dros bob dyn. (1 Tim. 2: 1.) Ac mewn adfyd gwladwriaethol, nid oes dim yn fwy priodol na chylhoeddi cyfarfod gweddi, a phob oedrau a gradd i ymuno yuddo. (Joel 2: 15.)

3. Y mae genym lawer o esiamplau o weddiau dros eraill.

Gweddi dros eraill yw y weddi argraffedig

symledd. Rhuf. 1: 20. Mae pethau cymysgedig a thuedd ynddynt i fod yn ddinstriol i'w gilydd; megys ein cyrph ni yn y rhai yr ydym yn preswyllo, lleb 1: 10, 11, 12. Mae ysbryd yn ei natur yn ddiddadfeiliad; ac ni ellir dinystrio ysbryd ond gan y llaw a'i lluniodd, Matt. 10: 28. Pa faint mwy Tad yr ysbrydoedd, Esay 57: 15, Na fflina ac na ddilfygia Duw tragywyddoldeb.

2. Mae ei anghyfnawidioldeb yn brawf nerthol o'i dragywyddoldeb. Beth bynag sydd a dechreuad iddo sy'n cyfnewid o ddiin i fodolaeth, ond am Jehofah, Job 37: 23, Am yr Hollalluog ni allwn ni moi gael ef allan. Dywed Calfin fod yr Arglwydd yn ymresymu oddiwrth anghyfnawidioldeb ei natur i anghyfnawidioldeb ei fwiadau. Os nad yw yn dragywyddol rhaid iddo newid o ddiddymdra i fodolaeth; mae cyfnawidiad hanfod yn fwy na chyfnawidiad bwriad. Haul yw Duw yn llewyrchu yn wastadol yn yr un disgleirdeb. Mae tragywyddoldeb Duw yn darian yn erbyn pob math o gyfnawidioldeb.

3. Mae perffeithrwydd ei natur yn brawf o'i dragywyddoldeb. Mae parhad terfynol yn anghyson ag anfeidrol berffeithrwydd. Mae yn Nuw berffeithrwydd anchwiliadwy, Job 11: 7. Gan ei fod yn dragywyddol, mae'n meddu y perffeithrwydd uchaf a'r dedwyddwch llawnaf. Salu 41: 13. Bendigedig fyddo Arglwydd Dduw Israel, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb. Ni ellir ei blymio gan llyn mesur dynol, Job 11: 8. Cyfuwch a'r Netbedd ydyw, beth a wneid di? dyfnach nag uffern yw, beth a elli di ei wybod?

4. Mae ei dragywyddoldeb yn eglur, o herwydd ei hollalluogrwydd. Nid yw hollalluogrwydd yn gyson â natur ddechreuol a therfynol; nis gall Duw fod yn hollalluog heb fod yn wastad felly, foud gan ei fod yn hollalluog nis gall dim ei amharu. Os gall wneud yr oll a ewyllysio, nis gall dim ei wneud yn druenus; am fod trueni yn cynwys y pethau sy'n cymeryd lle yn groes i'n hewyllys. Mae pob peth a berthyn i Dduw yn dragywyddol, mae ei gyfamod a'i drugaredd yn dragywyddol, Esay 54: 10; mae ei deyrnas yn dragywyddol, Dan. 2: 44, a rhaid fod Duw yn dragywyddol i gyflawni y pethau hyn; mae hollalluogrwydd a thragywyddoldeb Duw wedi eu cadwyno a'u gilydd, Dat 1: 8.

III. Addysgiadau ymarferol oddiwrth yr athrawiaeth.

1. Dysg o alar tost am yr hen bechodau a gyflawnwyd genym. Maent fel doe gerbron Duw, Salm 90: 4. Pe byddai dyn mor hen a'r greadigaeth, agos i chwedd mil o flynydd-

oedd, ni byddai y bechodau a gyflawnwyd ganddo gyntaf, yn ngolwg Duw ond fel rhai wedi eu cyflawni chwedd diwrnod a aeth heibio, neu fel gwyliadwriaeth nos, tair awr oedd hyn. Nid yw mil o flynyddoedd ond megys tair awr yn ngolwg Duw; os felly nid yw y bechodau a gyflawnwyd genym er ys tri ugain mlynedd ond fel rhai a gyflawnwyd genym er ys tair munud yn ol. Dylent edifarhau am danynt fel pe byddent enedigion y funud hon; "Na chofia bechodau fy ieuenctyd na'm canweddau."

2. Mor druenus fydd cyflwr yr annwyl, y Duw tragywyddol maent wedi ei ddigio, Jer. 10: 10. Trwm fydd bod dan ergyd y tragywyddol Dduw; pan ddolo i farnu y byd. Gwna i'w ddirmygwyr ddychrynu; bydd ei allu yn gwnend y gospedigaeth yn llym, ond ei dragywyddoldeb yn ei gwneuthur yn barhaus—i barhau byth yw y colyn wrth bob gwialenod. Colled fawr yw colli llong wedi ei llwytho â chyfoeth; gwerthfawr yn ngwaelod y môr, heb ei gweld mwy, ond pa faint mwy yw colli cymdeithas y tragywyddol Dduw, yr hwn a allasem ni ei fwynhau. Nid yw trueni dynion yn llai ond yn fwy wedi y byd hwn, yn cael ei fwyhau gan barhad bywyd Duw!

3. Mai ein dyledswydd a'n braint yw meddwl am, a myfyrio llawer ar dragywyddoldeb. Hyn a'n dwg i ryfeddu lle na allwn aungyffred. Mae meddwl am y poenau tragywyddol yn tueddu yn fawr i'n dwyn i ffeiddio bechod, a meddwl am y dedwyddwch tragywyddol a'i duedd i ddiddylfau ein serch oddiar wrthrych-an darfodedig, ac i reoleiddio ein holl ymddygiadau.

4. Dysgwn mai dedwydd yw y bobl mae y Duw tragywyddol yn rhan iddynt, Sal. 16: 5. Tywylla'r haul, a dua y lleuad, berwa'r môr a llysg y ddaiar, ond bydd y Duw tragywyddol yn Baradwys iddynt. Gall y Cristion ddweyd mae genyf ddigon i fyw a marw. Amen.

PREGETH YMADAWOL.

Traddodwyd y Bregeth ganlynol gan y Parch.

DAVID PRICE yn *Utica*, ar ei ymadawiad, Medi 28ain, 1862.

Phil. 1: 9, 11. *A hyn yr wyf yn ei weddio, ar amlhaw o'ch cariad chwio elo fywyf, mewn gwybodaeth a phob synwyr; Fel y profoch y pethau sydd a gwanhoniaeth rhyngddynt, fel y byddoch chi a didram gwydd hyd ddydd Crist. Wedi eich cyflawni a ffrwythau cyhawnder y rhai sydd trwy Iesu Crist, er gogoniant a moliant i Dduw.*

Yr oedd y rhan fwyaf o'r Eglwysi yr ysgrif-enodd yr Apostol Paul lythrau atynt, wedi eu casglu a'u sefydlu trwy ei offerynloliaeth. Felly yr oedd Eglwys Corinth, (Act. 18: 1—

10); Eglwys Galatia, (pen. 1: 6); Eglwys Ephesus, (Act. 18: 19). Ac felly hefyd yr Eglwys yn Philippi, at yr hon yr ysgrifenydd y llythyr hwn.

Y mae genym hanes lled fanwl am ddechreuad a chynnydd yr Eglwys yn Philippi, yr hon oedd brif-ddinas o barth o Macedonia, dinas rydd. Cafodd Paul ei alw i'r ddinas hon trwy weledigaeth, (Act. 16: 9.) Ufuddhaodd yn ddiymarus, ac aeth yno a chymeroedd Silas gydag ef. Gwell yw dau nag un. Y mae yn pregethu ar lan afon lle y byddid arterol o weddio. Agorodd yr Arglwydd galon Lydia, ac wedi ei bedyddio hi a'i theulu hi a agorodd ddrws ei thŷ i letya gweision Iesu. Bwriwyd ysbryd Dewiniaeth o Lances, yr hon oedd yn peri llawer o elw i'w meistriaid. Cododd tymaestl erledigaeth ym erbyn yr apostolion. Curwyd hwynt a gwail. Bwriwyd hwynt i garchar a gosodwyd eu traed hwy yn sicr yn y cyffion. Bydd y noswaith ryfedd hon mewn tragwyddol gof. Dychwelwyd oedwad y carchar a'i holl dŷ &c. Dyna ddechreuad yr Eglwys yn Philippi. Mae dechreuad yr achos mawr wedi bod yn hynod mewn lluoedd o fanau, a byddai yn fuddiol gadw yr hanes mewn cof i'r oesoedd a ddaw.

Yr oedd Paul yn teimlo pryder mawr a gofal dwys dros yr holl Eglwys, yn enwedig y rhai y dyddesodd efe fwyaf yn eu hachos. Y mae y fan yn teimlo mwy dros y plentyn claf na'r holl blant eraill yn nghyd. Y mae ei thrafferthion yn cynyddu ei chariad. Felly y teimlai Paul dros y Philippiaid. Y mae yn wir nad allodd anghofio byth y driniaeth greulon a chwera a gafodd yno, ond am y caredigrwydd a gafodd y seiai efe anlaf. Gwell oedd ganddo son am haelloni Lydia na thymder y fflangell: ac am garedigrwydd ceidwad y carchar a'i deulu yn golchi eu briwiau yn fwy nag am gaethder y cyffion. Nid oes gan y sawl a dderbyniodd lawer o garedigrwydd cyfeillion amser i sylwi ar ymddygiadau neb arall.

Mewn cysylltiad a'r testyn dan sylw yr ydym yn cael disgrifiad o wir deimlad calon yr apostol tung at y Philippiaid. Os darllenwch yr adnodaau cysylltiedig a'r testyn, clwi a welwch ei fod yn diolch i Dduw yn mhob coffa am danynt. Yr oedd yn credu eu parhad diysgog hyd y diwedd. Yr oeddynt ganddo yn ei galon am eu caredigrwydd iddo yn ei rwyman. Y mae yn galw Duw yn dyst mor hir-aethus ydoedd am danynt. Yr oedd yn go-baithio cael eu gwled, neu o'r hyn lleiaf gael clywed oddiwrthynt. Ac yn benaf o bob peth arall, yr oedd yn gweddio yn aml ac yn daer

drostynt. Dyma'r mater a gynwysa'r testyn. *A hyn yr wyf yn ei weddio &c.* Gellir defnyddio y testyn hwn yn sylfaen y nodiadau canlynol:

I. GWNAF YCHYDIG O SYLWADAU AR Y GORCHWYL O WEDDIO DROS ERAILL.

II. Y BENDITHION Y GWEDDIAI YR APOSTOL AM DANYNT I'R PHILIPPIAID.

III. UNIG GYFEWNG GWEDDI A'I BENDITHION.

IV. YR AMCAN MAWR MEWN GOLWG YN Y OWBL OLL.

I. GWNAF YCHYDIG O SYLWADAU AR Y GORCHWYL O WEDDIO DROS ERAILL.

Er mor aml y sylwir ar weddi yn ei natur, ei rhannau, a'i chylchoedd, anfynech iawn y gwneir sylw ar y gorchwyl o weddio dros eraill, neu ar waith y paill ddyn yn gweddio dros y llall, er ein bod yn ymarfer yn feunyddiol a'r gorchwyl hwn. Gellir crybwyll y nodiadau canlynol.

1. Pa beth y mae gweddio dros arall yn ei gynwys? Y mae gweddio dros eraill yn cynwys bod genym radd o wybodaeth am danynt ac am eu hangenion. Nis gallwn weddio dros rai na wyddom ddim am danynt. Y mae gweddio dros arall yn cynwys dymuniad da iddo. Pethau da bob amser yw dymuniadau gweddi. Nid ydym i weddio am dân ar ben neb. Ni etyb yr Arglwydd weddi o galon ddi-algar. Ac y mae gweddi bob amser yn cynwys ein bod yn credu na ddichon neb ond Duw wneuthur yr hyn a ofynnwn ganddo. Nid ydym byth yn gofyn i Dduw wneuthur yr hyn a allwn wneuthur ein hunain. Byddat yn afresymol i ni ofyn gan Dduw am roddi bara i ddyn newynog a chenyum dorth yn ein meddfant ein hunain. Dyn ar ei egni yn gwneuthur daioni i arall yw yr iawn weddiwr, ac yn galw am help gan Dduw i wneuthur yr hyn nas dichon efe wneuthur ei hunan.

2. Y mae gweddio dros eraill yn ddyledswydd. Y mae y disgrifiad a roddasom o honi yn dangos hyn. Y mae y ddyledswydd hon yn cael ei mynych orchymyn yn ngair Duw. Iago 5: 16, "*A gweddiwch dros eich gilydd.*" Anogir y claf i alw ato henuriaid yr Eglwys i weddio drosto. Dylem weddio dros y rhai a wna niwaid i ai. (Matt. 5: 44.) Cynghora'r apostol, ya mlaen pob peth, fod ymbilian, gweldiau, deisyfiadau, a thalu diolch dros bob dyn. (1 Tim. 2: 1.) Ac mewn adfyd gwladwriaethol, nid oes dim yn fwy priodol na chyhoeddi cyfarfod gweddi, a phob oedran a gradd i ymuno yuddo. (Joel 2: 15.)

3. Y mae genym lawer o esiamplau o weddiâu dros eraill.

Gweddio dros eraill yw y weddi argraffedig

gyntaf yn y Beibl, sef eiriolaeth Abraham dros Sodom. Gweddï dros eraill yw gweddï Solomon, ar ddydd cysegrïad y deul. Y mae gweddïau dros eraill yn rhy llosgog i'w henwi. Gweddïodd Moses dros y gweryll. Gweddïodd Stephan dros y rhai a'i llabuddiasant. Gweddïodd yr Iesu bendigedig dros Petr, fel na ddiffigiai ei ffydd, a thros ei ddysgybllion ar ei ymadawiad oddiwrthyt, a thros ei elynion y rhai a'i croeshoeliasant ar y pren. "*O Dad, maddou iddynt.*" A phan yr oedd efe yn ymadael a'r byd, efe a ymadawodd a'r byd dan *fendithio*. Ni edliwiodd efe ddim o'r tywydd garw a gafodd, ond efe a edliwiodd i'r dinasoedd yn y rhai y gwnaethid y rhan fwyaf o'i weithredeodd nerthol ef, *am nad edifarasant*.

4. Gweddïo dros eraill yw y peth mwyaf a allwn ei wneuthur iddynt.

Y mae llawer o bethau gwerthfawr eraill, y rhai a allwn wneuthur y naill dros y llall, megys, "*Tori dy fara i'r newynog, dwyn y cwyrtiaid i dy, a phan welych noeth ei dilladu.*" Dwyn beichiau ein gilydd, ac felly cyflawni cyfraith Crist; a chynghori eingilydd bob dydd, tra y gwir hi heddyw. Ond y mae gweddïo dros eraill yn fwy na'r rhai hyn oll. Y mae gweddïo yn enill Daw o blaid y dyn, ac yn llwyddo i gael ei holl gyfoeth i dori ei angen. Y peth mwyaf a allasai Paul ei wneuthur dros ei genedl oedd gweddïo drosyt, "*A'm gweddï ar Dduw dros yr Israel sydd er tachaoduriaeth.*" (Rhuf. 10: 1.) A'r peth mwyaf a ofynai efe gan ei gyfoilllon a'r Eglwys oedd gweddïo drosto. (Rhuf. 15: 30.) "*Ar gydymdresh o honoch gyda myfi meion gweddïau drosyf ft at Dduw.*" Y mae y dyn sydd yn gweddïo dros arall yn sicr o wneuthur pob datoni yn ei allu iddo. Ni wna yr hwn sydd yn gweddïo dros weinidog yr efengyl yr un niwaidd iddo. Dyn diberygl yw y gweddïwr, gellir nesáu ato yn ddiofn, "Canys wele y mae efe yn gweddïo." Os nad ydwyf yn gweddïo dros Abel, y mae yn berygl i ti fod fel Cain iddo.

5. Y mae gweddïo dros arall yn beth ag y dichon pob dyn duwiol ei wneuthur.

Y mae llawer o bethau angenrheidiol eu gwneuthur nas dichon pob dyn duwiol eu cyflawni, megys pregethu, cyfrannu, gwneuthur elusenau. Nid oes arian nac aur gan bawb o'r saint. Nis dichon y Cristion anhythyrenog addysgu arall ar lyfr. Nis gall y dyn claf ymwneud a moddion cyhoeddus crefydd. Ond am weddio dros arall, gall pob duwiol wneuthur hyn. Gall y diddawn, y tlawd, a'r claf, gyflawni y ddyledswydd hon. Nid oes dim

ond diffyg calon a chrefydd yn achosi eagenluedra i'r naill ddyn weddio dros y llall. Gellir cyflawni y ddyledswydd hon yn absenoldeb ein gilydd ac yn mhell oddiwrth ein gilydd. Gweddï felly a wnaethpwyd gan yr Eglwys pan oedd Petr yn y carchar, a gweddï felly yw gweddï y testyn. Mewn gair y mae gweddïo dros eraill yn ddyledswydd mor gyfleus ag y dichon pob duwiol ei chyflawni yn mhob man ac ar bob amgylchiad. Gall y methiant a'r afiach gyflawni y ddyledswydd hon cystal a neb, a gall dyn wrth farw, drengu a gweddï yn ei enau, dros ei genedl, ei deulu, ei weinidog, a'i wlad.

6. Y mae yr Arglwydd yn gwrandio gweddïau y naill ddyn dros y llall.

Gwrandawyd gweddï Abraham dros Sodom, tra y daliodd Abraham i weddio. Gwrandawodd yr Arglwydd eiriolaeth Moses dros y genedl, ac arbedodd hwynt rhag eu dinystrio oll ar unwaith fel un gwr. A'r calondid a roddir i'r henuriaid i weddio dros y cleifion ydyw, "Llawer a ddichon taer weddio y cyflawn." Iago 5: 16.

II. Y BENDITHION Y GWEDDIAI YR APOSTOL AM DANYNT I'R PHILIPPIAID. "*A hyn yr wyf yn ei weddio.*"

Enwir y bendithion neu y grasan y gweddïai yr apostol am danynt yn y testyn. Dylem sylwi yn fanwl ar y bendithion hyn. Un mor fawr a Paul oedd yn gofyn am danynt i'w gyfeillion anwylaf. Y mae yn rhaid eu bod yn bethau o annhraethol werth. Y pethau mwyaf angenrheidiol i Eglwys ag y gallasai yr apostol feddwl am danynt. Y maent yn bethau a wna'i unrhyw eglwys yn wir fawr ac anrhydeddus. Nid ydyw yn gofyn am gyfoeth, anrhydedd, na llwyddiant tymorol iddynt, ond y mae yn gweddïo am bethau mwy, pethau ysbyrdol, a phethau a effeithiant ar eu cymeriad a'u dedwyddwch dros byth. Y mae yn ceisio iddynt y pethau canlynol:

1. Cynydd mewn cariad. "*A hyn yr wyf yn ei weddio, ar amlhau o'ch cariad chwï eto ffwyfey.*"

Cariad yw nerth pob ysgogiad crefyddol. "A hyn yw cariad Duw, bod i ni gadw ei orchymynion ef." Cariad a wna bob gorchymyn yn ysgafn a phob dyledswydd yn hyfrydwch. Cariad yw nerth pob gras. Y mae ffydd yn gweithio trwy gariad. Ni chywilyddia gobaiith am fod cariad Daw wedi ei dywallt ar led yn y galon. Y mae ffydd yn angenrheidiol, a gobaiith yn werthfawr, ond y mae cariad yn fwy na'r ddau, am ei fod yn gwasanaethu eraill oystat a'i berchenog ei hun. Nid oes dda a gyflawnir yn gymeradwgyddia Duw heb gar-

Daw yw prif amcan creadigaeth dyn. "I'm gogoniant y creais ef." A dyma hefyd yw yr amcan o'i ailgreu o'r newydd yn Nghrist lesu. "Fel y mynegoch rinweddau yr hwn a'ch galwodd allan o dywyllwch i'w rfyddol oleuni ef." Gellir dywedyd am ddiwylliant moesol y byd, "A hyn a fydd i'r Arglwydd yn enw," a dian y bydd gogoniant ac aurhydedd mawr i Dduw oddiwrth y creadigaeth a rhagluniaeth, ond oddiwrth waith y brynedigaeth y bydd y gogoniant mwyaf iddo ef. "Pan adeilado'r Arglwydd Seion y gwelir ef yn ei ogoniant." Bydd yr Iesu yn ei ailddyfodiad yn cael ei ogoneddu yn ei saint. Gogoneddir ef yn lluosogrwydd eu rhifedi wedi dyfod allan o wlad y cystudd mawr. Gogoneddir ef yn harddwch eu gwisgoedd, wedi eu golchi a'u canu yn ngwaed yr Oen. A gogoneddir ef yn mwneidd-dra eu can, am eu caru, a'u gulchi oddiwrth eu pechodau yn ei waed ei hun. Ni bydd diwedd ar y moliant hwn.

"Pan ddelo plant y cystudd mawr
O'r aial dirlawr yuo,
Gorlwythir croth pob dwyfol dant
A mawr ogoniant iddo."

ADDYSGIADAU CYMWYSIADOL.

1. Y mae yn galondid mawr i ni wrth weddlo, goffo fod eraill yn gweddio trosom.

Yr oedd yn gysur i'r Philippiaid wybod fod y fath un a Phaul yn cofio am danynt wrth orsedd gras. Yr oedd ganddo ef *interest* mawr yn y nef. Y mae eisiau cydyndrech mewn gweddiau gyd a'n gilydd a thros ein gilydd at Dduw. Nid oes neb ond yr Arglwydd yn gwybod faint o fendithion a gyfranwyd mewn atebiad i weddi yn Cristion, mewn Eglwys a gwlad cyn hyn. Gweddwyd trosom lawer gwaith, a llwyddwyd pan oeddym ni yn esguluso gweddio trosom ein hunain. Gallai ambell i Eglwys anerech ei gweinidog fel yr anerechodd yr Iesu Simon Pedr, "Wele Satan a'ch ceislodd i'ch nithio fel gwenith, eithr mi a weddiais trosot, fel na ddiffyglai dy ffydd di."

2. Dylem hunanyholi a ydyw y grasau a enwir yn y testyn yn ein meddiant ni.

Nid ydyw Eglwys heb y grasau hyn ond rhith heb sylwedd, tân heb wres, haul heb oleuni, a chorff heb enaid. Yr ydyw yn credu nad ydych chi fel Eglwys yn ol i eglwysi eraill o fewn eylech fy adnabyddiaeth i, yn y rhinweddau hyn. Cawsom brawf laweroedd o weithiau fod yma gariad brawdol yn perarogli'r wledd. Y mae yma lawer o honoch yn helaeth mewn gwybodaeth a chadarn yn yr Ysgrhythrau. Nid ydyw yn ddiffygiol mewn ysbryd barn, gonestrwydd a thangnefedd. Uodaf eich haelioni i mi tra byddaf yn y byd hwn, a chredwyf nad allaf anghofio eich ffydd-

londeb yn y byd a ddaw. "A hyn yr wyf yn ei weddio, ar suliau o'ch cariad chwi eto fywfwy mewn gwybodaeth a phob synwyr."

8. Teimlad dynunol yn ymadawiad cyffwrddion oddiwrth eu gilydd yw ysbryd gweddi y naill dros y llall.

Dyma y teimlad sydd yn bodoli rhyngof fi a chwi y dydd hwn, a dymunaf mai dyma y teimlad a fodola tra y byddom o fewn eylech gwybodaeth am ein gilydd, ac yn y wlad lle y mae Duw yn gwrando gweddi. Nis gallaf lai na theimlo yn alarus, wrth eich hanerch, fe ddichon y tro diweddaf byth, a gwn fod yma laweroedd a deimlant fel finau. Felly y bu ymadawiad Paul a Hlenuriaid Eglwys Ephesus, Act. 20: 28, 29. Y mae efe yn adolygu ei lafur a'i drallodion tra y bu yn eu plith. Y mae yn eu rhoddi i syny, ac yn eu gorchymyn i Dduw ac i air ei ras. "Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, efe a roddodd ei liniau i lawr, ac a weddiodd gyda hwynt oll. Ac wylo yn dost a wnaeth pawb.—Gan ofidio yn benaf am y gair a ddywedasai efe, na chaent weled ei wyneb ef mwy. A hwy a'i hebryngasant ef i'r llong." Yr ydym ninan yn awr yn ymadael, gan obeithio y cawn gyfarfod mewn gwlad lle na bydd raid ymadael mwy, y wlad lle nad oes neb yn glaf na neb yn marw. Faint bynag o drallodion sydd ar fy ffordd yn mlaen, disgwyliaf weled y dydd y caf chwifo lawryf buddugoliaeth, yn awyr iachus y wlad well, a dywedyd, "*Oddiwrthyt oll y'm gwaredodd yr Arglwydd.*" Ac yr awrlhon, frodyr, yr ydyw yn eich gorchymyn i Dduw ac i air ei ras ef, yr hwn a all adeiladu yelwaneg, a rhoddi i ohwi etifeddiaeth yn mhilith y rhai a sancteiddiwyd." Amen.

PREGETH GENHADOL.

1 Cor. 14: 40. Gwneuer pob peth y'n weddaidd, ac mewn trefn.

Yr oedd angen trefn yn yr eglwys yn amser Paul, pan oedd gwahanol ddoniau yn bodoli perthynol i oes y gwrthiau, ac mae gwir angen am gadw trefn yn yr Eglwys hyd ddiwedd amser. O'ddiwrth y testyn ni sylwn ar:

I. Y drefn sydd i'r eglwys Gristionogol i weithredu, nes llwyddo teyrnas Crist dros yr holl ddalar.

II. Anogaethan i weithredu, er mwyn cynorthwyo achos Crist, i lanw y byd. Trefn Duw, pa un a roddwyd i ni a gynwys y pethau canlynol:

1. Ystyriaeth ddiifrifol o druenusrwydd y byd heb "Efengyl gras Duw." Mae yr holl Baganfaid yn amddifad o'r Beibl—o genhadau efengylaidd &c., ac maent yn "marw o eisiau

pur gyda Daw yf hŷti a broffesa ei fod ger bron dynion.

5. Meithrin ysbryd tangnefeddus. "*Fel y byddoch bur a didramgwydd,*" (Saes. *without offense*.) h. y., heb fod yn rhwystyr i neb arall; na niweidio neb arall yn ei berson, yn ei gymmeriad, na'i feddianau.

Nodwedd nacael ardderchog yn nghymeriad tlyn ydyw, bod yn ddiidramgwydd. Heb fod yn barod i gymeryd tramgwydd a bod yn wyl-iadwrn rhag rhoddi tramgwydd i neb arall. Yr aelod mwyaf poenus yn Nghymdeithas y saint ydyw y dyn tramgwyddus, cynhyrfus ac ymrysongar. Dywed Solomon fod yr ymddygiad hwn y gwaethaf o'r saith beth sydd gas gan yr Arglwydd, Diar. 8: 19, "a'r neb a gyfodo gynen rhwng brodyr." Cynghora Paul i fod yn ddiachos tramgwydd i'r Iuddewon ac i'r Oeniedloedd hefyd, ac i Eglwys Dduw. Y tangnefeddwyr a elwir yn blant i Dduw, a hwyntwy sydd yn cael presenoldeb Ysbryd Duw. Ni wna y golomen nefol drigo yn swm magnelau rhyfel.

6. Bod yn gyflawn mewn crefydd yn ei holl ranau. "*Wedi eich cyflawni a ffrwythau cyflawnder.*"

Y mae y ffrwyth yn amlwg ac yn brawf o natur y pren. "Oblegyd wrth en ffrwythau yr adnabyddwch hwynt." Yr oedd y grasau eraill a nodwyd, megys cariad, gwybodaeth, purdeb, &c., &c., yn bethau yn nghuddiedig dilyn y galon; ond y mae'r apostol yn gweddio am iddynt *ffrwytho* ffrwythau cyflawnder, a bod yn gyflawn ynddynt. Dwyn ffrwyth yn mhob gweithred dda. Y mae y gwir Gristion pan mewn iawn agwedd meddwl ac ymddygiad, bob amser yn ffrwythlawn, Iago 3: 17, "*yn llawn trugaredd a ffrwythau da, diduedd a dirugrith.*" Sonir am ffrwyth y gwefusau, ffrwythau edifeirwch, ffrwyth yn ei bryd, ffrwyth yr Ysbryd, a bod eich ffrwyth yn sancteiddrwydd, a'r diwedd yn fywyd tramgwyddol.

7. Parhad diysgog hyd y diwedd. Hon yw y fendith ddiweddas yn y weddi hon a ddymunna yr apostol i'r Philippiaid, "*fel y byddoch bur a ditramgwydd hyd ddydd Crist.*"

Wrth ddydd Crist y mae i ni ddeall, dydd ailymddangosiad Crist gyda chymylan y nef i farnu y byd. Dymaddydd Crist, am mai efe fydd y mwyaf y diwrnod hwnw. Y mae y disgrif- iadau a roddir o'i ymddangosiad y dydd hwnw yn ofnadwy. "Mil o filoedd a'i gwasanaethant, a myrdd fyrddiwn a safant ger ei fron." Bu llaweroedd yn fawr ac enwog yn eu dydd, ond dydd Crist fydd hwn. "Pan ddol efe i'w

ogoneddu yn ei saint, ac i fod yn rhyfeddol yf y rhai oll sydd yn credu."

Y mae bod yn ddiidramgwydd hyd ddydd Crist yn cynwys bod yn ffyddlon hyd angau. Y cyflwr y bydd angau yn ein gadael fydd ein cyflwr yn nydd Crist. Pwnc mawr mewn crefydd yw parhad hyd y diwedd. "Y neb a barhao hyd y diwedd hwnw a fydd cadwedig." Yr oedd yr apostol yn hyderus yn eu parhad, ac y byddai i'r hwn a ddesbrenodd ynddynt waith da ei orphen hyd ddydd Crist; ond rhaid iddynt hwythau fod yn ffyddlon. Parhad mewn ymdrech a bywyd sanctaidd yw parhad mewn gras. Parhad bywyd trwy anadlu, bwyta a chael ymgeledd ydyw. Nid oes dim yn ddigon heb hyn, "Bydd ffyddlon hyd angau, a mi a roddaf i ti goron y bywyd."

III. UNIE GYFRWNG GWEDDI A'I BENDITHION. "Y rhai sydd trwy Iesu Grist."

Nid ymhelaethaf ar y rhan hwn o'r testyn, dim ond yn unig grybwyll,

1. Yn Nghrist y mae pob bendith yn drys-oredig.

2. Yn enw Iesu Grist y mae y bendithion hyn i'w gofyn.

3. Trwy Iesu Grist y mae y bendithion oll yn cael eu cyfrannu.

4. Yn yr adnabyddiaeth o Grist y mae yf holl rasau hyn yn cael eu meithrin.

Nis gellir bod yn gryf mewn crefydd ond yn yr adnabyddiaeth o Grist. 2 Tim. 2: 1. Nis gellir bod yn gadarn mewn nerth yn y dyn odlimewn, oni bydd Crist yn trigo trwy ffydd yn ein calonau. Ac nis gellir parhau yn ffyddlon hyd y diwedd, ond trwy edrych ar Iesu, Pentywysog a Pherffeithydd ein ffydd ni.

IV. YR AMCAN MAWR MEWN GOLWG YN Y CWBL OLL. "*Y rhai sydd trwy Iesu Grist, er gogoniant a moliant i Dduw.*"

Y mae yr apostol yn arwain crefydd yn ei holl agwyddorion a'i hymarferiad i'w ffononell briodol, "er gogoniant a moliant i Dduw." Gellir gwneuthur tri sylw ar hyn.

1. Nis dichon neb na dim ychwanegu na llethau gogoniant gwreiddiol a hanfodol Duw.

2. Y mae gogoniant a moliant *mynegol* Duw yn y byd hwn yn ymddibynu ar ymddygiad dyn. Yn yr ystyr hwn y mae yn ddichonadwy i ddyn godi Duw i fyny, neu dynu Duw i lawr, ei ogoneddu neu ei ddirinygu. Yn yr ystyr hwn y gofynir, "Rhoddwch ogoniant i'r Arglwydd. Moesweh i'r Arglwydd ogoniant a nerth." A "chyd-dderchafar ei enw ef."

3. Gogoneddu Duw yw prif amcan crefydd. Yn yr ymarferiad a phob gras y mae gwneuthur hyn, "y rhai sydd trwy Iesu Grist, er gogoniant a moliant i Dduw." Gogoneddu

Dnw yw prif amcan creadigaeth dyn. "I'm gogoniant y creais ef." A dyma hefyd yw yr amcan o'i ailgreu o'r newydd yn Nghrist Iesu. "Fel y mynegoch rinweddau yr hwn a'ch galwodd allan o dywyllwch i'w rfyddol oleuni ef." Gellir dywedyd am ddiwylliant moesol y byd, "A hyn a fydd i'r Arglwydd yn enw," a diau y bydd gogoniant ac anrhydedd mawr i Dduw oddiwrth y creadigaeth a rhagluniaeth, ond oddiwrth waith y brynedigaeth y bydd y gogoniant mwyaf iddo ef. "Pan adeilado'r Arglwydd Seion y gwelir ef yn ei ogoniant." Bydd yr Iesu yn ei ailddyfodiad yn cael ei ogoneddu yn ei saint. Gogoneddir ef yn lluosogrwydd eu rhifedi wedi dyfod allan o wlad y cystudd mawr. Gogoneddir ef yn harddwel eu gwisgoedd, wedi eu golchi a'u canu yn ngwaed yr Oen. A gogoneddir ef yn mwyn-eidd-dra eu can, am eu caru, a'u golchi oddiwrth eu pechodan yn ei waed ei hun. Ni bydd diwedd ar y moliant hwn.

"Pan ddole plant y cystudd mawr
O'r anial dirfawr yno,
Gorlwythir croth pob dwyfol dant
A mawr ogoniant iddo."

ADDYSGIADAU CYMWYSIADOL.

1. Y mae yn galondid mawr i ni wrth weddlo, gofio fod eraill yn gweddio trosom.

Yr oedd yn gysur i'r Philippiaid wybod fod y fath un a Phaul yn cofio am danynt wrth orsedd gras. Yr oedd ganddo ef *interest* mawr yn y nef. Y mae eisiau cydymdrech mewn gweddiau gyd a'n gilydd a thros ein gilydd at Dduw. Nid oes neb ond yr Arglwydd yn gwybod faint o fendithion a gyfranwyd mewn atebiad i weddi un Cristion, mewn Eglwys a gwlad cyn hyn. Gweddwyd trosom lawer gwaith, a llwyddwyd pan oeddyn ni yn esguluso gweddio trosom ein hunain. Gallai ambell i Eglwys anereb ei gweinidog fel yr anerehodd yr Iesu Simon Pedr, "Wele Satan a'ch ceisiodd i'ch nithio fel gwenith, eithr mi a weddiats trosot, fel na ddiffygiat dy ffydd di."

2. Dylem hunanynholi a ydyw y grasau a enwir yn y testyn yn ein meddiant ni.

Nid ydyw Eglwys heb y grasau hyn ond rhith heb sylwedd, tân heb wres, haul heb oleuni, a chorff heb enaid. Yr ydwyf yn credu nad ydych chi fel Eglwys yn ol i eglwysi eraill o fewn eylech fy adnabyddiaeth i, yn y rhinweddau hyn. Cawsom brawf laweroedd o weithiau fod yma gariad brawdol yn perarogli'r wledd. Y mae yma lawer o honoch yn helaeth mewn gwybodaeth a chadarn yn yr Ysgrhythrau. Nid ydych chi ddiffygiol mewn ysbryd barn, gonestrwydd a thangnefedd. Oofaf eich haelioni i mi tra byddaf yn y byd hwn, a ohredwyf nad allaf anghofio eich ffydd-

londeb yn y byd a ddaw. "A hyn yr wyf yn ei weddio, ar sailiau o'ch cariad chiwi eto fwyfwy mewn gwybodaeth a phob synwyr."

3. Teimlad dymunol yn ymadawiad cyffiliion oddiwrth eu gilydd yw ysbryd gweddi y naill dros y llall.

Dyma y teimlad sydd yn bodoli rhyngof fi a chiwi y dydd hwn, a dymunaf mai dyma y teimlad a fodola tra y byddom o fewn eylech gwybodaeth am ein gilydd, ac yn y wlad lle y mae Duw yn gwrando gweddi. Nis gallaf lai na theimlo yn alarus, wrth eich hanerch, fe ddichon y tro diweddaf byth, a gwn fod yma laweroedd a deimlant fel finau. Felly y bu ymadawiad Paul a Henuriaid Eglwys Ephesus, Act. 20: 28, 38. Y mae efe yn adolygu ei lafur a'i drallodion tra y bu yn eu plith. Y mae yn eu rhoddi i fyny, ac yn eu gorchymyn i Dduw ac i air ei ras. "Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, efe a roddodd ei liniau i lawr, ac a weddiodd gyda hwynt oll. Ac wylo yn dost a wnaeth pawb.—Gan ofidio yn benaf am y gair a ddywedasai efe, na chaent weled ei wyneb ef mwy. A hwy a'i hebryngasant ef i'r llong." Yr ydym ninan yn awr yn ymadael, gan obeithio y cawn gyfarfod mewn gwlad lle na bydd raid ymadael mwy, y wlad lle nad oes neb yn glaf na neb yn marw. Faint bynag o drallodion sydd ar fy ffordd yn mlaen, disgwyliaf weled y dydd y caf chiwiso lawryf buddugoliaeth, yn awyr iachus y wlad well, a dywedyd, "*Oddiwrthynt oll y'm gwaredodd yr Arglwydd.*" Ac yr awrhon, frodyr, yr ydwyf yn eich gorchymyn i Dduw ac i air ei ras ef, yr hwn a all adeiladu ychwaneg, a rhoddi i chiwi etifeddiaeth yn mhilith y rhai a sancteiddiwyd." Amen.

PREGETH GENHADOL.

1 Cor. 14: 40. Gwneuer pob peth yn weddaidd, ac mewn trefn.

Yr oedd angen trefn yn yr eglwys yn amser Paul, pan oedd gwahanol ddoniau yn bodoli perthynol i oes y gwrthiau, ac mae gwir angen am gadw trefn yn yr Eglwys hyd ddiwedd amser. Oddiwrth y testyn ni sylwn ar:

I. Y drefn sydd i'r eglwys Gristionogol i weithredu, nes llwyddo teyrnas Crist dros yr holl ddaiar.

II. Anogaethan i weithredu, er mwyn cynorthwyo achos Crist, i lanw y byd. Trefn Duw, pa un a roddwyd i ni a gynnwys y pethau canlynol:

1. Ystyriaeth ddifrifol o druenasrwydd y byd heb "Efengyl gras Duw." Mae yr holl Baganiaid yn amddifad o'r Beibl—o genhadau efengylaidd &c., ac maent yn "marw o eisiau

gwybodaeth." Mae Eilunaddoliaeth yn can allan o deyrnas nefeodd.

2. Teimlad dros y Paganïaid, &c. I'r graddau y teimlir y cyfenir.

3. Iawn ddefnyddiad trngareddau daiarol. Mae digon o longau ar y moroedd i gario cenhadau &c., i holl wledydd y byd; ond yn awr defnyddir lluoedd o honynt i drosglwyddo milwyr, ac arfau angenol i ddifetha y trigolion. Mae Duw yn cyfoethogi y byd ag aur yn bresenol, yr hyn a ddengys bod gobaith am gymhorth i gario achos Crist yn mlaen. Os caru cyfoeth a wneir yn fwy na chrefydd, ni wneir cyfrannu. Mae digon o gyfoeth yn Lloegr, yn unig, i anfon Beiblau, a chenhadau, i holl drigolion y byd yn fuan, ond y diffyg yw eisiau calon i wneud felly.

4. Tywalltiadau mwy o'r Ysbryd Glân ar yr Eglwys a'r byd. Dim ond cael dynion i weithredu yn uniawn sydd eisïau. Gellir disgwyl ar ol y Diwygiadau sydd yn cymeryd lle y cynorthwyr mwy ar y cerbyd efengylaidd i fyned rhagddo. Pan achubir mwy, fe geir ychwaneg o weithwyr i wrteithio ac efengyleiddio y byd. Mae bod gyda chrefydd yn ddi-ddenydd yn ein gosod yn yr un rhestr a'r rhai a ddiwedant eu gyrfa yn medd y meddwyn, y llofrudd neu'r anfyddiwr. Nid bod yn y winllan yn goed meirw wna y tro; ond dylid dwyn ffrwyth, i.e. dylid dwyn ffrwyth lawer, yn atebol i'r breintiau a fwynheir. Cymhorth a gaffom i weddio yn fwy taer am gael eto dywalltiadau helaethach ar y byd er achub miloedd o newydd.

II. Anogaethau i weithredu, &c.

1. Am fod ein Blaenor wedi dangos mai dyledawydd ei ganlynwyr yw helaethu ei deyrnas dros y byd. "Ewch gan hyn y dysgwch yr holl genhedloedd," &c. "Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur." "Ond gwneuthur daioni, a chyfrannu, nac anghofiwch; canys & chyfryw ebyrth y rhengir bodd Duw." Heb. 13: 16. Y rhai mwyaf ymdrechgar ac awyddus am anfon yr efengyl dros y ddaiar, yw y rhai mwyaf crefyddol. Yr oedd yr apostolion yn ddiwyd a selog, ac felly y dylai holl ganlynwyr Crist fod, ac ni all gwir gariad at Grist fodoli mewn calon oer, ddifater am helaethiad achos Crist ar y ddaiar.

2. Mae yr hyn a gyflawnwyd eisoes yn ein hanog i weithredu yn helaethach. Mae llawer o bethau yn fanteisiol mewn jetyr gelfyddol i efengyleiddio y byd, sef:

(1.) *Gryn yr argraff-wag.* Mae elfenau natur dan reolaeth dyn yn bresenol, pa rai ydynt o wasanaeth mawr. Gall merch iauaoc trwy gymhorth ager wneud mwy o lyfrau

nag a allasai deng mil o ysgrifenyddwyr wneud cyn cael allan y ddyfais o argraffu. Gall un mab iauaoc wrth ddefnyddio y peiriant a elwir *Fourdrinier machine*, wneud mwy o bapwr at argraffu Beiblau, &c., mewn deuddeg mis, nag allasai yr Aiphtiaid wneud yn amser Ptolemæus, mewn cant o flynyddau. Onid yw hyn yn destyn diolch i'r holl saint, ac yn anogaeth gref iddynt i weithredu, pan mae y fath gymhorth yn cael ei roddi!

Elfenau sydd yn gweithio, ddydd a nos,
O blaid i'r byd i glywed am Ei lo's;
Newyddion da ant i'r ardaloedd pell,
I godi dyn, a'i wneud i fod yn well.

(2.) *Morwriaeth.*—Yn awr mae yr ager-longau fel palasau mawrion ar wyneb yr afonydd a'r moroedd, pa rai a nofiant yn dra-buan, yn gyfeus iawn i anfon gair y bywyd gyda hwy. Mae ager ar y moroedd yn gweithio yn egniol o blaid teyrnas Crist, dan lywyddiad dyn. Gall y morwr cyfarwydd yru ei ager-long fawr ar y Weilgi lle y myno, heb golli ei lwybr, fel y gwna gyrrwr y cerbyd wybod am ba le i fyned yn Llundain, neu New York, &c.

Pwy wyr na ddefnyddir ager-longau tebyg mewn maintiol i'r Great Eastern, i gario Beiblau, a chenhadau efengylaidd i China a'r India, &c., ar ol hyn? Gellir barnu y cyner hyn y le pan ddaw, "Brenhinoedd y ddaiar yn dad-maethod," a Brenhinesau yn fau-maethod, fel y dywedir gan y prophwyd.

(3.) *Buandira yr ager-gerbydau ar y tir.*

Maent ya ddefnyddiol iawn yn barod i gario llyfrau crefyddol a chenhadau heidd o fan i fan. Gellir myned gyda y meirch tanlyd mewn ychydig amser o ddinas i ddinas, ac o dalaeth i dalaeth; ac ni a hyderwn fod y dydd ger llaw pan y gellir myned felly o Maine i lan y Mor Tawellog, &c.

Mae reil-fyrdd yn wrthodedig gan y Pab, yr hyn a brawf ei fod yn cafnod effaith y gol-euni efengylaidd sydd yn cael ei gario gan y cerbydau buain mewn cynifer o wledydd ar y ddaiar.

Yn bresenol, mae gan Frenhines Brydain Fawr, lywodraeth yn yr India, ar tua 85,000,000 o drigolion. Gwna ei lywodraeth yno gyrhaedd tua 1,000 o filltiroedd o hyd, ac 800 o led. Gwneir reil-fyrdd yno, fel y gall y cenhaden fyned o le i le i addysgu y trigolion anwybodus yn mhethan mawrion teyrnas nefeodd; ac mae yn yr India ager-gerbydau yn gweithredu yn barod. Mae Duw wedi rhoddi y fath ddeethineb i ddyn fel y gall fyned megis ar adenydd y gwynt, ac mae hyn yn gymhorth anrhaethol i gario efengyl i laweroedd o ardaloedd y byd. Byddwn wrol, mae Duw trosom,

Mae maeoydd eang yn cael eu hagar i'r efengyl i fyned iddynt.

Mae Malometaniaeth wedi gorfod oilio draw i roi lle i'r efengyl yn Twroi. Mae Rwsia wedi agor y drws fu yn gauedig yno ar ffordd y Beibl Gymdeithas, &c. Mae y wawr yn agor ar yr India bell yn oleuach nag erioed. Yn China mae y cenhadau mewn manau yn cyhoeddi "Stori y groes." Yn Awstralia bell, mae yr had da yn cael eu han, a'r "Anialwch yn dyfod i fiodeno fel y rhesyn, a'r diifeithwch fel gardd yr Arglwydd." Mae y "*Morning Star*" yn cario y newyddion da i drigolion "ynysoedd y môr," ac mae lle ar ol lle, a gwlad ar ol gwlad yn agor o flaen efengyl heddi, ac mae y nefoedd wedi cofio Madagascar orthrymus cyn hyn, er gorfoledd i'r rhai sydd wedi dyoddef mor fawr yno. Mae y Waldensiaid, wedi gweled toriad gwawr rhyddid crefyddol ar ol eu holl flinderau oddiwrth y Babaeith. Mae yr oll o'r pethau hyn yn galw am ymdrechianau newyddion yn mysg holl Gristionogion y byd.

Mae yn achos galar bod gan lleied yn cael ei wneud genym fel cenedl yn yr Unol Daleithau at yr achos cenhadol; galleu wneud llawer mwy. Mae rhai yn gwastrafu eiddo yr Arglwydd i borthi eu blys, a phas y gofynir am eu cynhorth at y genhadaeth cwynant, "Nad oes ganddynt ddim i roi." O frodyr a chwiorydd crefyddol, a gawn ni gynorthwyo y rhai sydd ar y maes yn barod yn ymdrechau i efengleiddio y byd? Fe roddodd Iesu drosom ni ei fywyd, ac nid arian, er mwyn ein trawyddol ddedwyddwch yn y nefoedd. Gristion, pa faint a wnai di dros yr Hwn ydwyf yn broffesu fel dy Flaenor, a'th unig sail am gael dly wareda rhag y gosp ddyledus am bechod; a'th ddwyn yn y diwedd i wir ddedwyddwch draw i'r bedd? Byddwn mor barod i gyfrannu at anfon efengyl i barthau pell y byd, ag ydym i weddio am i Grist i deyrnasu dros y byd.

Cincinnati.

T. EDWARDS.

P R E G E T H II.

AR DDWYFOL YSBRYDOLIAETH YR YSGRITHYRAU.

GAN Y PARCH. T. W. DAVIES, YOUNGSTOWN.

A ddedodwyd yn y Cyfarfod Chwaerol yn Palmyra, O., Hyd. 6ed, 1882, ac a anfonir i'r CENHADWE ar gais y Gynadledd.

Nid trwy ddyn y deuth gynt brophwydoliaeth; eithr dynion sanctaidd Daw a lefarasant megys y cynhyrwyd hwy gan yr Ysbryd Glân. 2 PAB 1: 21.

Yr holl Ysgrythyrr sydd wedi ei rhoddi gan Ysbrydoliaeth Daw. 2 TMS. 3: 16.

Dyma ni eto yn ngafael yr hen Lyfr bendigedig. Addefwn i ni esod treth lled drom ar

eich amynedd y ddos wrth ymdrin â'r pwne hwn, ond darllenwn yn eich gwynebau sihol fod pob croesaw genych i ni fyned ato heidiyw eto. Y rhyfeddaf o dan yr haul yw y Beibl. Nid oes yn y byd ei fath o ran gwerth, defnyddioldeb, a phwysigrwydd. Tra mae y blas ar lyfrau dynion yn lleihau wrth eu mynych ddarllen, mae y blas a geir yn hwn yn cynyddu bob tro yr ymdrinir ag ef. Nid yw y rhai a ddarllenant ac a fyfyrant lawer ynddo, byth yn blino arno. Darllenodd un hen wraig yr un bennod drosodd am forenau yn olynol, ac meddai hi, "Yr wyf yn cael rhyw oleuni newydd a blas ychwanegol arni bob tro;" a thystiai fod hyn yn unig yn ddigon iddi hi i brofi ei fod o Dduw. Gallasai hon ddweyd am y goleuni a geir ynddo, a'r blas a deulir arno, fel y dywedodd y prophwyd gynt, am drugareddau eraill yr Arglwydd, "Bob boreu y deuant o newydd."

Mae yr ysgrythyran fel aur-gloddian, yn gyfoethog o drysorau cuddiedig, ac wrth eu harchwilio yn fanwl gyda gweddi a myfyrdod, y cloddir hwynt allan. Ond mae lle i ofni mai ychydig sydd eto yn ngwlad efengyl yn chwilio y Beibl gyda'r bwriad pennodol i amgyffred ei gynwysiad, gwerthfawrogi ei ragoriaethau, a iawn ddefnyddio ei addysgiadau dwyfol. Yr anhawsdra i gael gan y byd i astudio y Llyfr nefol hwn ydyw un o'r prif achosion fod cy-maint o angen parhau i argymhell ei sylw at y profion o'i Ddwyfol Ysbrydoliaeth.

Edrychwch ar sefyllfa y byd tuag ato heddiyw. Gan bwy y mae yn cael y sylw, y parch, yr astudiaeth a'r manwl chwiliad ag a ddylai yn bresenol? Yn sior, nid yw gan y llawr, —nid yw gan yr holl werin, na chan bawb o'r dysgedigion. Y mae llawer i'w cael a'u dallineb mor fawr fel nad ydynt yn canfod ei ragoriaethau nefol. Y mae eraill a'u hanwybodaeth o'i gynwysiad bendigaid mor gyflawn, nes ydynt yn ddigon ynyd i geisio gwadu ei hawdurdod Dwyfol. Ac mae rhai yn addoli rheswm ac athroniaeth mor ddefosiynol, nes ydynt yn ddigon eiddigedus wrth ornehaiaeth y Beibl i wneud cynyg teg trwy gynorthwy y rhai hyn i geisio dileu o hono yr argraffiadau goruwchuaturlol o'i ysbrydoliaeth. Yn awr, tra y pery pethau fel hyn, rhaid i ni wahodd sylw y byd ato, a pharhau i bregethu ar gadernid y tystiolaethau a brofant Ddwyfoldeb ei awduraeth a'i awdurdod. Felly awn yn mlawn i sylwi

Ar y profion tumennol a Ddwyfol Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyrau.

Mae holl waith Duw—yr haul, y llor, y ser, a'r ddiaer, yn dwyn delw eu Gwneuthur-

wr anfeidrol; felly y Beibl. Mae y profion allanol y buon yn ymdrin a lwynt y ddoe yn ddigonol ar eu penau eu hunain i arddangos ei Awdwr dwyfol ef. Gwna y rhai tumewnol hefyd ar eu penau eu hunain yr un peth.

Bu adeg pan nas gallasai neb o dan yr haul gyfeirio a'n bysedd a dweyd gyda sicrwydd, "Ducw y manau lle y safai gynt yr hen ddi-nasoedd enwog hyny Ninesse a Babilon, Pompeii a Herculaneum. Ond yn awr, trwy lafur, medrusrwydd, ac anturiaeth teithwyr dyfeisgar diweddar, yr ydys wedi llwyddo i gael o hyd i brofion tumewnol sicr a diamheuol o'u hen enffoedd nodedig. Tyetiolaeth unplyg a dilya yr hen lafuan cerfedig a'r hen ddarnau arlliwiedig, a gloddiwyd allan o fynwes yr adfeillion oedranus, ydyw, "Dyma'r manau lle y safent." Felly y dywedaf finau, pe cleddid y Beibl yn meddrod dyfrllyd llaid yr Euphrates, neu pe gorchuddid ef yn nyfnder llwch henafiaethol adfeillion ymerodrol Babylon, ac yna iddo gael ei godi oddiyno yn mhen pymtheg cant o flynyddoedd, a phe na cheid neb ar y ddaear y pryd hyny a fedrai llysbysu ei awduraeth oruchel, y mae digon o Ysbrydoliaeth yn gerfedig ar ei dudalenau, ac o Ddwyfoldeb yn argraffedig ar ei gynwysiad, i dystiolaethu yn y modd mwyaf eglur ac anwrthwynebadwy pwy ydyw ei Awdwr anfeidrol.

Y mae Williams y cenhadwr, merthiyr enwog Erromango, yn adrodd yn ei fywgraffiad cenhadol, fod un hen offeiriad paganaidd cyfrwys yn profi Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyrau yn gywraint iawn. Cymharai y doethineb, y daioni, a'r cariad a geir yuddynt, a'r amlygiad o'r perffeithiau dwyfol hyn a geir yn llyfr y greadigaeth. Edrychai ar y dybenion doeth, a'r moddion mwyaf priodol i'w hateb, yn nghyd a'r gweithyddion effeithiol sydd wrthi yn y ddau, a chanfyddai yr un Meddwl anfeidrol ar waith yn y naill a'r llall, yn trefnu, llywio, a chyfaddasu y cwbl er lles amserol a thragwyddol y dyn, ac yn onest a diragfarn casglai y pagan tywyll y rhaid mai Awdwr nefoedd a daear, a Gwneuthurwr y corff a'r enaid, ydyw Awdwr y Beibl. Diau genym y cyfyd hwn eto yn y farn, i gondemnio llawer yagollaig amheugar ac athronydd auffyddol yn y genedlaeth hon.

Nid yw yn hanfodol i feddu gwybodaeth eang, dysgeidiaeth ddwfn, galluoedd cryfion, na thalentau mawrion, er ein galluogi i fod yn argyhoeddedig o Ddwyfol Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyrau. Darlener hwynt yn bwyllog a manwl, mewn ysbryd agored a diduedd, ac nid ofawn y canlyniad. Mae yn ffaith adnabyddus mai y rhai a chwiliant leiaf ar y Beibl gydd

yn llefaru uchaf a mynychaf yn ei erbyn. Os nad ydyw yr anwybodustion hyn wedi en haierneiddio mewn rhagfarn a rhyfysg, a fedrwech olwio ddweyd pwy sydd?

Gadewch i ni am fynyd yn awr agor tudalennau y Beibl i gael edrych yn fwy manwl ar natur ac ardderchawgrwydd ei gynwysiad. O! Lyfr gwerthfawr—un o roddion penaf y Jehofa i'r dyn ydyw. Pwy all ddirnad heilaethrwydd goludoedd ei holl drysorau ysbrydol. O ran purdeb ei ddylanwad y mae fel perarogl euaint gwerthfawrocaf y Nefoedd ar y ddaear. Llaw-lyfr mawr y dyn fel creadur rhesymol a phechadur euog—fel deiliad ansér ac ymgeisydd am anfarwoldeb y tu draw i'r bedd,—ydyw. Os ydym am wybod y ffordd i fyw a marw yn iawn, rhaid i ni ymgynghori llawer â hwn. Beth bynag sydd o bwys i ni i'w wybod fel bodau moesol a chyfrifol i Dduw, dyma'r lle i ni i olwilio am dano. Teifi hwn oleuni dysglair ar y materion mwyaf dyddorol a phwysig. Chwal ymaith yr holl niwl a'r tywyllwch oddiar yr hen bynciau dadleuol, ond pwysfawr hyny, unegys hanes dechreuad y byd, gwneuthuriad dyn—ei sefyllfa yn ngraddfa y creaduriaid, ei natur foesol, anfarwoldeb ei enaid, a'i dynged uchel yn inysg dealltwriaethau y bydysawd. Ynddo y cawn yr esboniad cyflawnaf ar benarglwyddiaeth Duw ar y greadigaeth, ei ragluniaeth gyffredinol a neillduol dros y byd, a'i lywodraeth foesol;—perthynas dyn a hi, ei ryddweithrediad, a'i sefyllfa o brawf, dyfodiad pechod i'r byd, dydd barn i edrych dros y cwbl, uffern i gosbi, nefoedd i wobrwyo, ac anghyfuewidoldeb tragwyddol tyngedfennau preswylwyr y byd ysbrydol.

Mor gysurlawn yw y datguddiedigaethau a gynnwysa am y cynllun tragwyddol yn ol pa un y dygir pob peth yn mlaen yn y nef ac ar y ddaear,—am y bwriadau grasol tuag at y byd colledig,—am y Cyfryngwr mawr rhwng Duw a dynion; ei Aberth iawmol a'i eirlolaeth lwyddiannus ar ddehucław y Mawredd; am dymor bywyd fel yr amser cymeradwy i ddyn heddyohu a'i Wneuthurwr; am orsedd gras i'r edifeiriol i nesau ati i ymbil am drugaredd;—am Dad tosturiol yn y nefoedd i wrando gweddi y gwael a derbyn plant afadlon y ddaear yn ol i'w synwes drugarog; am ddawn yr Ysbryd Glân ar gyfer cyndynrwydd moesol y byd; am nerth yn ol y dydd i'r ffyddlonfaid—am Graig yr oesoedd i sefyll arni yn nhyrhestloedd glyn cysgod angau; ac am orphwysfa dawel y nefoedd i roesawu y seintiau yn y diwedd.

Mor bwysig hefyd ydyw y gwirioeddau a

ddatgana am gyfansoddiad cyfryngol y bydysawd, rhwymedigau dyn i dderbyn y Cyfryngwr a'r caulyniadau arswydlaidd o'i wrthod; am y rheidrwydd o feddu edifeirwch a fydd, er cyfranogi o fendithion annulirisiadwy yr iechydwrineth; ac am y pwysfawredd o ymostwng i'r efengyl fel ffordd bywyd, ac o ufuddhau i'r ddeddf foesol fel rheol bywyd; er bod yn gymeradwy gyda Duw ac yn gadwedig am dragwyddoldeb. A swniodd y fath gyfundraeth gyflawn a godidog o wirioneddau mor sylfuenol, o athrawiaethau mor werthfawr ac o ddatguddiedigaethau mor egoneddus erioed o'r blaen yn nghlustiau y byd? Os do, pa bryd, ac yn mha le?

Cydmerwch hwynt a'r eiddo llyfrau cysagtedig gan grefyddau y byd; neu a'r eiddo oraclau twyll-honiedig y paganinid; neu a'r eiddo casgliadau detholedig rheswm; neu a'r eiddo darganfyddiadau hen a diweddar athroniaeth: a chlewch weled fod y blaenaf yn rhagori ar yr holl rai olaf, gymaint ag yw y Nefoedd yn uwch na'r ddaear.

Dywed pob peth o'i fewn mai Llyfr Duw yw hwn. Yma y mae pob anliawsdra a deimlai rheswm fel athraw moesol y byd wedi ei lwyr symud; a phob diffyg a fodolai yn nghrefydd natur a geir wedi ei hollol gyflawni yn nghrefydd y Beibl. Yma y gwelwn holl gynghor Duw wedi ei fynegi; ei arfaueth dragwyddol wedi ei hamlygu; rhyfeddodau gorsynfawr ei bertfeithiau anfeidrol a'i ymherodraeth annherfynol wedi eu dadblygu; a gogoniant ei gymeriad moesol yn y cyfan a thrwy y cyfan yn pelydru allan fel gurdrysgeirdeb yr haul, yn ngwynneb Iesu Crist. Yn hwn wele grefydd bertfaith yn ei holl ranau wedi ei chyfaddasu ar gyfer holl lwythau gwledydd a hinsoddau y ddaear, gan "yr unig ddoeth Dduw;" a phob gwirionedd, athrawiaeth, gorchymyn, gwahoddiad, anogaeth, addewid, a bendith, yn gystal a phob bygythiad, gwaharddiad, a mellidith o'i mewn, wedi eu gwisgo ag awdurdod dwyfol. Ac nis gall dyn dynu oddiwrthi, na gosod ati, heb ei handwyo yn ei chyfaddasrwydd ar ei gyfer.

Nid oes un o holdestynau pwysicaf yr hen athronwyr Groegaidd a Rhufeinig o barth i ddyn, ei safle yn y greadigaeth, ei brif ddyledswyddau, yn mha beth y mae ei fawr-dda (*summum bonum*) yn gynnwysedig, a'i dyngedfen yn y dyfodol, nad yw wedi ei egluro i bertfeithrwydd yma. Wedi colli Duw a'i wenau sirol, a'i gymdeithas hyfrydol, gruddfanai y byd am dano yn iaith wylofus Job, "O, na wyddwn pa le y cawn Ef." Edrychai o'i ddeuta, i fyny ac i lawr, yn unlaen ac yn ol, ar y llaw ddeheu ac ar yr awy, gan drist hir-

aethu am dano o hyd. Ond nid oedd neb yn ei ateb, nes y torodd yr Oracl Ddwyfol hon ar y dystawrwydd pryderus, trwy lefain o'r tu ol iddo, "Dyma'r ffordd, rhodia yddi."

Oddiar ei drawsgyniad i'w orsedd ddyn ngwrthryfel Eden, y mae rhwysg hen frenin y dychryniadau wedi bod yn frawychus ofnadwy. Nid oes neb o'r cedyrn wedi llwyddo i fwrw arfau yn ei erbyn, na neb o'r doethion wedi bod yn ddigon cyfrwys i ddianc rhag min ei gledddyf, na neb mewn cyfoeth yn rhy uchel, nac mewn tlodi yn rhy isel, i fod yn nod i'w saethau gwenwynig. Mae holl genedlaethau y llawr, hyd yn hyn, y naill ar ol y llall, wedi eu darostwng ganddo, a'u cymeryd yn ddi-edifarus, fel ysail rhyfel, y tu fewn i gaerau ei hen garohar oer a siomedig. Ond a bery pethau fel hyn o hyd? A gaiff angau fyned yn mlaen yn ei rwysg i dori cylyman agosaf, mathru gobeithion anwylaf, a mogi anadliadau puraf y fynuws ddynol, yn *dragywydd*?

O dan gynhyrriad ysbryd ymholiadol cyffelyb i hyn, rhoddai ambell un ei draed ar lan y bedd, ac edrychai i lawr gan lefain mewn braw, "Os bydd gwr marw a fydd efe byw drachefn?" Lled dybiai Gobaith y byddai fyw eto, ond sisialai Ofn fod hyn yn ormod i'w ddyagwyl; a rhwng y ddau nid oedd amgen na thywyllwch fel y fagddu yn gorehuddio tir anial glyn cysgod angau. Eithr mae y Beibl wedi taflu goleu newydd dros holl gonglan a chelloedd oer yr hen garchar tywyll yn y geiriau hyn, "Yr udgorn a' gan a'r meirw a gyfodir." Datguddia i ni y daw y Gwr fu ar Galfaria, gyda mawredd dihafal, yn arwisgedig a'i holl ogoniant hanfodol, cyfryngol, a gwobrwyl, ar gymylau y nef, yn y dydd diweddaf, ac yna yr â i'r fynwent fel yr Adgyfodiad mawr a'r Bywyd, a rhydd ei lef allan, ac yn ei swn bydd brenin marwolaeth ei hun yn trengu, a marwolion ei garchar yn gwisgo anfarwoldeb, ac yn dianc allan am byth.

Yr holdestyn (*problem*) mwyaf pwysfawr a dwys-ganlyniadol ag y bu rheswm uwch ei ben erioed yn ceisio ei agor, a gynnwysid yn yr hen ymofyniad difrifol hwnw, "*Pa fodd y cyflawnheir dyn gyda Duw?*" Yr oedd yn hawdd-ach iddo gasglu fod Duw wedi digio, na chael allan y llwybr i heddychu ag ef. Cododd y byd ei alloran, llosgodd ei aberthan, tywalltodd ei ddiod offrymu, lluosogodd ei ddefodau, dyoddefodd ei benydian, adeiladodd ei demlan, ffurfiodd ei grefyddau, a chyflwynodd ei drysorau fel amldra y tywod wrth draed ei gan dduwiau, oes ar ol oes; a chyflawnodd y cwbl yn ddirwgnach a gwirfoddol, mewn effaith, er ceisio dyhuddo llid y Duwddod, tawelu tymheist-

oedd ei fynwes gythryblus, a lliniaru gorbiorwydd ei gydwyl bod euog. Ond ofer ydoedd y cyfan. Oddiar yr ymwybyddiaeth o ddyfnlder ei bla, a mawredd ei drueni, troai ei wynneb ymbiliadol at y swynwyr, y doethwyr, yr athronwyr, a'r oraclau, a chydag anadliadau trymion, darleisiai a gwrthseiniau yr hen gwestiwn gorbwysig yn eu clustiau yn barhaus, Pa fodd y cyfiawnheir dyn gyda Duw? Ai tybed fod yr holdestyn hwn yn' ormod i'r ddaear i'w egluro? Os ydyw, beth a ddaw o'r byd? Pa beth bynag a wna, a pha le bynag yr A, nid oes heddwch yn ei aros, na meddyginiaeth iddo yn un man yn ymddangos. Trwm yw ei dynged a dwfn ei archoll. Tra mae yn suddo fwy fwy i anobaith, a'i archoll yn myned yn waeth waeth, dyma ei athrawon yn fud, ei oraclau yn ddystaw, a'i feddygon goreu yn ddi-ddim uwch ei ben.

Ond wedi i oesau o bryder ac anobaith—o amheuaeth a dysgwyliad fyned heibio, daew lef Gwaredwr i'w chlywed yn adseinio rhwng brynau cysegredig Palestina. Bloeddia yn soniarus ar yr holl fyd, "Deuwch ataf fi bawb sydd yn flinderog a thrwmlythog, a mi a esmwythaf arnoch." "Myfi yw y flordd, y gwirionedd, a'r bywyd." Llef Mab Duw ydyw. Y Guir a wnaethpwyd yn gnawd, ac a dabarnaclodd yn ein plith ni. Dyma Haul cyfiawnder wedi cyfodi, a meddyginiaeth yn ei esgyll i holl gonglau y ddaear—Iesu o Nazareth ydoedd sylwedd y cysgodau, canolbwynt y prophwydoliaethau, eneinio y Tad, a dymuniant yr holl genhedloedd. Ac yn ei fywyd perffaith a'i angau dirprwyol ar gyfrif gwiwdeb anfeidrol ei Berson dwyfol, gweithiodd allan y *problem* mawr er boddhad cyflawn i'r holl nefoedd, ac er rhyddhad tragwyddol i filijnuau ar y ddaear.

Ar ol ei adgyfodiad buddugoliaethus o'r bedd, a'i esgyniad gortoleddus i'r gogoniant, anfonodd yr Ysbryd tragwyddol i'w egluro i'r byd. A dyma beth yw y Gyfrol fendigedig hon—gwaith yr Ysbryd Dwyfol yn esbonio, dadblygu ac arddaugos cynllun gogoneddus Duw i gyfiawnhau pechadur trwy law mawr y groes.

Y prif beth yn y Beibl yw yr efengyl, ac nid yw cynwysiad yr efengyl angen nag atebiad trugarog y Jehofa graslawn i gwestiwn gorbwysigaf oesoedd y ddaear, "Oanys ynddi hi y datguddir cyfiawnder Duw o ffydd i ffydd,"—sylwedd pa un ydyw, "Fod Duw yn Nghrist yn cymodi y byd ag ef ei hun heb gyfrif iddynt eu pechodau."

Nis gallasai neb ond Duw gynllunio y drefn odidog sydd yn rhedeg trwy holl beirianwaith

mawreddog y gyfundrefn heulog. Ond a ydyw y cynllun sydd yn rhedeg trwy holl gyfundraeth orochel gwirioneddau crefydd y Beibl yn fflai godidog a mawreddog? Na, na, oes un o honynt yn rhagori ar y llall, yr olaf yw hwnw. Dyma farn bwylllog, aeddfed, y tystion goreu. Dyna Syr Isaac Newton, Dr. Chalmers, Dr. Dick, ac eraill, sydd wedi astudio fwyaf ar y ddan,—gwrandewch arnynt hwy. Er cymaint y rhyfeddent uwchben trefn y greadigaeth, rhyfeddent fwy uwchben cynllun yr iechydwrfaeth; ac er cymaint yr edmygent y Duwdod yn ei ofal am y dyn mewn natur, edmygent ef yn fwy yn ei gariad tuag ato yn yr efengyl.

Yn sicr, mae cyfundraeth yr achub yn y Beibl yn gosod allan ogoniant perffeithian moesol y Jehofa mewn lliwiau mwy prydferth,—yn taflu goleuni mwy dyglaer ar ddrygau y bywyd presenol, ac yn dal gobaith mwy llawn o flaen y dyn er cyrhaedd anfarwoldeb dedwydd yn y dyfodol, nag a geir yn un man arall. Yn awr rhaid fod y fath Lyfr—a gynydd y fath gyfundraeth ryfeddol—wedi deilliau oddiwrth ddoethineb anfeidrol yr Ysbryd Dwyfol.

(I'w barhau.)

Amrwyiaethol.

PWYSIGRWYDD O IAWN—DDEFNYDDIO AMSER.

Y mae amser mor fyr, darfodedig a chywnewidiol, fel mai gorohwyl lled anhawdd ydyw rhoddi darnodiad cywir a boddhaol o hono. Yr anser aeth heibio nis gellir ei alw yn amser, gan nas gellir mwynhau yr un foment o hono byth. Mae'r amser dyfodol yn anhysbys i ni; geill beidio gwawrio arnom byth. Mae yr amser presenol fel y llestr yn nghanol yr ystern, yr hon sydd yn cael ei chluro a'i hysgytio gan y dymhleth, fel mai gorohwyl anhawdd ydyw dweyd gyda pha awel y derfydd am dani. Felly mae ein bywyd ninau. Ni! oes ond edau fran yn cysylltu amser a thragwyddoldeb. Dinn ond tori y llinyn arian, dyna y llestr yn suddo. Y mae siomedigaethau y byd, gwasgfeunau a gofidiau y meddwl weithiau yn ddigon. "Pa beth yw eich einioes olwi, tareth ydyw." Eel yna y bydd dyn byw, ac fel yna y derfydd am dano, fel yna y mae blynyddoedd dynolryw yn y byd heb balus a darfodedig hwn; mae y naill flwyddyn ar ol y llall yn myned heibio fel gwelltyn o flaen rhyferthwy, niwl o asaf naut neu gwmwl o flaen corwynt.

Ond er byred ydyw amser, ac er mor fran a darfyddol ydyw, y mae mor werthfawr fel y

dyli'd defnyddio hyd yn od y foment o hono i wneud rhyw ddaioni. Y mae pawb yn sicr o dreulio eu hamser y naill ffordd neu y llall, o'i iawn ddefnyddio neu yntau o'i gam ddefnyddio. Edrychwn yn

I. Y MODD Y MAE RHAI DYNION YN TREULIO EU HAMSER. Gellir dweyd fod rhai yn ei dreulio ar eu melyn chwaut—yn treulio eu hamser gyda phethau hollol ddi-fudd—gyda gwrthrychau hollol anheilwng o dreulio un mynyd o amser gyda hwy. Treulia rhai dynion eu hamser mewn myfyrdodau ffol a gwageddus. Breuddwydiant a llawenyohant hyd yn nod wrth feddwl am ryw gyfleusdra y cant dreulio rhyw gyfran o'u hamser gyda phleaserau gau. Llenwir meddwl y dyn bydol a chyfoeth. Nid oes ganddo flas ar ymddyddan am ddim ond am gyfoeth. Cyfyd yn fore, gweithia yn galed, a deil ati hyd yr hwyr, ac ni feddyliodd am ddim trwy yr holl amser ond am gyfoeth. Mae yn defnyddio ei oriau hamddenol i fyfyr-ic, er cael y ffordd fwyaf effeithiol i bentru golud. Pe gofynid iddo ddysgu pennod o Air Duw, ystyriai hyn yn wastraff ar amser.

Mae'r *oferddyn* yn ei dreulio mewn *meddiod* a *glythineb*. Mae y rhai hyn nid yn unig yn gwastraffu amser, ond y maent hetyd yn gwastraffu trugareddau amser. "Na weriwech eich arian am yr hyn nad ydych chi fara, a'ch llafur am yr hyn nad yw yn digoni."

Mae y *diog* yn ei dreulio mewn *cysgadrwydd*; y mae ef yn gweled mynyd yn rhy hir, os na bydd wedi ei dreulio yn ei gwag—y mae amser yn faich iddo ef. "Enaid y diog a ddeisyf." Mae yntau yn deisyf llawer o bethau. Dymunai gael mwynhau llafur dwylaw rhai eraill, "Ond ni chaisf ddim," ac o herwydd hyn y mae miloedd o ddiogwyr wedi myned yn ysbeilwyr a mwrdrwyr, a hyn wedi eu harwain i ddioddef marwolaeth waradwyddus y crogbren, neu yntau gael eu halltuddio i lefydd afiachus i weithio yn galed, a marw yno o farwolaeth nychlyd a di-dosturi. "Pa hyd, ddiogyn, y gorweddi, pa bryd y cyfodi o'th gwag?"

Mae y balch a'r hunanol yn treulio eu hamser mewn ymfrost a gwagedd. Mae rhai eraill mor ddiystyr o'u hamser, fel nad ydych chi fawr o bwys ganddynt pa fodd yr ei heibio. Trwm ydyw gweled rhai yn rhoddi eu holl amser i ddarllen llyfrau o natur lygredig. Anffyddiaeth a phethau o'r fath, y rhai sydd a thuedd ynddynt i serio'r gydwybod, oeri'r serchiadan, a chaledu y galon, ie, rhai ag y bu gorfod i'w hawdwyr gyfaddef, mewn geiriau neu ynto mewn ymddygiadau, nad oeddynt ond ffurwth calon galedwch ac anystyriaeth.

II. Y MODD Y DYLEM DREULIO EIN HAMSER.

I'r dyben o iawn ddefnyddio amser dylem ystyried mai tymor byr ydyw—dylem ddal amser byr a thragywyddoldeb maith o flaen ein meddwl yn barhaus—y sicrwydd y byddwn feirw, yn nghyd a'r ansierwydd pa bryd y byddwn feirw. Y mae tuedd mewn dyn i roddi amser maith rhyngddo a dydd marwol-aeth, ac y mae hyn yn ei arwain i redeg yn rhyfygus tua thrueni, oddiar y dybiaeth fod ganddo ddigon o amser eto i wneuthur heddwch a Duw. Ond oh! gymaint sydd wedi eu siomi yn hyn;—ar ba beth y gall dyn yr hwn sydd a'i einioes fel tARTH ORPHWYS ei obaith am hir fywyd. Ond er mwyn d'od at y pwnc. Rhoddwn ein dwylaw i ddiwydrwydd, ein cyfoeth i'r tylodion, a'n calon i Dduw. Na wnawn fwy o'r byd nag a weddai, ac na wnawn lai o hono nag a ddylem. Darllenwn y llyfrau goreu, ymgynabyddwn a'r dynion goreu, a mynychwn y cymdeithasau goreu. Onid ydyw fod dyn yn ymdrech i iawn ddefnyddio y mynyd presenol, yn gynhorth iddo ddefnyddio y mynyd nesaf yn well? Y mae camddefnyddio un mynyd o amser wedi bod yn achos damfedigaeth miloedd. Y mae dilyn un arferiad drwg, yn agor y drws i ddilyn rhai gwaeth. Os dilyn y llawer i wneuthur drwg a wneir heddyw, gallwn wneuthur hyn yfory yn llawer rhwyddach. Gochel rodio yn nghyngor yr annuwolion heddyw onide mae peryg y byddi yn ddigon caled ac anystyriol yfory i sefyll yn ffordd pechaduriaid, neu i eistedd yn eisteddfa'r gwatwarwyr. Ac o'r ochr arall y mae treulio un awr o amser mewn myfyrdod difrifol ar angau y groes a bywyd sanctaidd y Cyfryngwr yn cynesu'r serchiadan, yn meddaluha y galon, ac yn ein dwyn i'w garn ac i fyw iddo. Y mae treulio un awr o amser yn nghymdeithas y saint, yn ein gwneud yn awyddus am un arall. Y mae meddwl am ogoniant y nef, yn codi hiraeth ynom am fyned yno i'w mwynhau. Na soniwn am fwrw yr amser heibio, ac na adawn ddim hyd yfory o'r hyn a ellir ei wneuthur heddyw. Mae yn hawdd gan lawer addaw gwneyd llawer o bethau yn yr amser dyfodol, fel pe byddai yn llawer mwy gwerthfawr na'r un presenol; ond erbyn i'r amser hwnw dd'od i'w gafael, yn yr un man y byddant hwy wedi'n—y maent yn treulio eu holl amser i addunedu, addawant y gwnant llawer o bethau cyn marw, fel pe byddai ganddynt hawl ar eu bywyd. Ni ddaeth y rhai hyn erioed i brisio amser wrth y foment, hyd nes y gwelasant nad oedd ond ychydig fomentau rhyngddynt a thragywydd-

oldeb. Buasent y pryd hyny yn rhoddi mil o fdydoedd am un foment, ond yr oedd eu hamser hwy wedi d'od i fyny, a'r amser hwnw wedi ei gamddefnyddio. Dyma y tro cyntaf erioed iddynt feddwl am eu llwybrau oeimion, yr oeddynt wedi treulio eu holl amser yn elynion i Dduw ac i'w bobl. Gadawsant y pethau pwysicaf heb eu cyflawni, gan eu hymddiried i dywyllwch ac ausierwydd yr amser dyfodol. Ond ar ryw foreu welo guriad diawnwth wrth ddrws y corff. Yr oedd yr hwn sydd ganddo allweddau angau a marwolaeth wedi ysgrifenu uwch ei ben, "O fewn y flwyddyn hon y byddi farw." Daew ef wedi ei ddaflu ar wely cystudd a damp marwolaeth fel yn llithro dros ei wefusau llwyddas—y gwrid yn arafuidd gilio dros ei wynebpryd gwelw, a chwys oer yn dylifo dros ei holl gorff. Newidiwyd ei wedd ac anfonwyd ef ymaith. Cafodd ei wysio felly o flaen ei Farnwr i roddi cyrif am fwriadau heb eu cyflawni a phenderfyniadau wedi eu hanghofio.

JOHN D. JONES.

Middle Granville, N. Y.

PETHAU GWERTH EU GWYBOD.

Nyni a wyddom ddarfod ein symud ni o farwolaeth i fywyd, oblegid ein bod yn caru'r brodyr. 1 Ioan 3: 14.

Nyni a wyddom ein bod o Dduw. 1 Ioan 5: 19. Ac a wyddom ddyfod Mab Duw, ac Efe a roes i ni feddwl, fel yr adnabyddom yr hwn sydd gywir. Ad. 20.

Cans myfi a wn fod fy Mhrynwr yn fyw, ac y saif yn y diwedd ar y dduar. Job 19: 25.

Cans ni a wn i bwy y credais, ac y mae yn ddiamneu genyf ei fod af yn abl i galw yr hyn a roddais ato, erbyn y dydd hwnw. 2 Tim. 1: 12.

Gan wybod hyn, ddarfod croeshoelio ein hen ddyn ni gydag ef, er mwyn dirymu corph pechod, fel rhagllaw na wasanaethom bechod. Rhuf. 6: 6.

Ac ni a wyddom fod pob peth yn cydweithio er ddoni i'r rhai sy yn caru Duw; sef i'r rhai sydd wedi eu galw yn ol ei arfaeth ef. Rhuf. 8: 28.

Gan wybod fod gorthrymder yn peri dioddefgarwch a dioddefgarwch brofiad; a phroffiad obaith. Rhuf. 5: 8, 4.

Gan wybod fod profiad eich ffydd chwi yn gweithredu amynedd. Iago 1: 3.

Gan wybod nad yw Crist yr hwn a gyfodwyd oddiwrth y meirw yn marw mwyach; ac nad arglwyddiaetha marwolaeth arno mwyach. Rhuf. 6: 9.

Myfi a wn yr adgyfodir ef, yn yr adgyfodiad y dydd diweddaf. Ioan 11: 24.

Gan wybod mai gan yr Arglwydd y derbyn-iwch daledigaeth yr etifeddiaeth; cans yr Arglwydd Crist yr ydych yn ei wasanaethu. Col. 3: 24.

Eithr ni a wyddom pan ymddangoso Efe, y byddwn gyffelyb, iddo, oblegid ni a gawn ei weled ef megis ag y mae. 1 Ioan 3: 2.

Cans ni a wyddom, os ein daearol dŷ o'r babell hon a ddatodir, fod i ni adeilad gan Dduw, sef tŷ nid o waith llaw, tragywyddol yn y nefoedd. 2 Cor. 5: 1.

Gan wybod fod genych i chwi eich hunain, olud gwell yn y nefoedd, ac un parhaus. Heb. 10: 34.

D.

YMDDYDDAN DEFOSIYNOL.

A gymerodd le rhing tri chyfaill wrth ddyfod o'r gymdeithas, y rhai a adreunir wrth yr enwau Sicrwydd, Gobaith, ac Amheuaeth.

Sicrwydd.—Bore da i chwi, frodyr. Y mae arnaf awydd heddyw dywedyd, "Welo, mor dda ious ac mor hyfryd yw trigo o frodyr yn nghyd."

Gobaith.—Y gwir a ddywedi; y mae cymdeithas o brodyr o'r un egwyddoriou sawtaidd "fel yr enaint gwerthfawr ar y pen, neu fel gwllith Hermon, ac fel y gwllith yn diegyn ar fynyddoedd Seion." "Hyfryd yw trigo o frodyr yn nghyd."

Sicr.—Wel, o ddifrif, beth yw eich barn am y cwrdd neithiwr; onid oedd rhyw hwyl avarlergl ar y brodyr? Yr oedd pob un i'm tyb i fel pe buasai wedi ei ddyegu gan Crist i weddio, ac fel pe buasai olew yr Ysbryd Glân ar bob gair. Yr oeddynt yn peri i mi feddwl eu bod wedi bod gyda Duw yn y dirgel cyn dyfod i'r capel; oblegid yr oedd eu geiriau mor gynhes a nefol.

Gob.—Y mae yn wir fod rhyw hwyl neillduol yn ein plith neithiwr; a gobeithio yr wyf i'w gwelir ei effeithiau yn ddadlous ar ol llawer o ddyddiau. A pheth arall a ddywedaf i ti, Sicrwydd, yr wyf yn methu a meddwl yn dda iawn am gelydd y bobl hyny ag sydd yn esgeuluso y cyrddau gweddio, ac yn siarad am danynt mor ddirmygedig. Cefais friw i'm meddwl lawer gwaith wrth weled cynifer o'r cyfeillion yn angbafio dyfod i dŷ yr Arglwydd y nos Lun cyntaf o'r mis. Ac wedi rhoi heibio ddywedyd, "Awn, gan fyned i weddio."

Sicr.—Y mae yn wir, ac yn wir galarus iawn yw adrodd yn gyhoeddus, fod rhyw esgeuluso mawr ar y cwrdd gweddio y dyddiau presennol. Y mae hyny yn rhyfudd hefyd, pan ystyriom mai trwy weddi y cafodd y pethau rhyfeddat eu dwyn oddiamgylch, a'r gwaredigaethau mawrion gafodd plant Duw yn mhob oes o'r byd; ond na fydded i ni ddigalqui, Gobaith, ond bydded i ni ymwroli, oblegid y rhai hyny a dreuliant eu dyddiau mewn ffydd a gweddi, a ddiweddant eu dyddiau mewn llawenydd a thanguefedd.

Am.—Anwyl gyfeillion, 'rwyf i wedi gwrandio yn ystyriol hyd yma, ac yn neillduol pan yr oeddych yn canmol y fath gwrdd da a gawsoch neith-

lwr : ond rywfodd nis gallaf fi ganmol mwy arno na rhyw gwrdd arall, ac y mae hynny yn perll i mi amheu nad wyf wedi derbyn fel chwi.

Sicr.—Nid wyf fi yn rhyfeddu at hynny. Amheuaeth, oblegid y mae rhywbeth hyd yn nod yn dy enw di ag sydd yn profi nad wyt yn derbyn a'r rhyddid o'r daioni ag y mae Duw yn ei roddi i'r rhai a'i carant ef.

Am.—Wel, Sicrwydd, beth wyt ti yn ei feddwl yw yr achos nad wyf fi yn derbyn o'r daioni ag y soni am dano? A wyt ti yn tybied nad yw Duw wedi fy ngharu, a'r Mab wedi fy mhrynu, ac uad oes galwad i mi i ddyfod i'r wledd, a bod yn rhaid i mi farw o newyn?

Sicr.—O na, fy mrawd, nid yw Duw yn ewyllysio marwolaeth yr anuwiol. A mae Crist wedi marw dros bob dyn, yna, eise a fu farw drosot ti; ac y mae y wledd wedi ei pharatoi i'r holl bobloedd; a Duw a ddywed, "Pwy bynag a ddol, nis bwrir ef allan."

Am.—O! yr wyf yn ofni na themlais erioed eto fel ac y dylaswn deimlo, ac y bydd hynny o bleser a gefais yn uby yr Arglwydd hyd yn hyn yn troi'n dwyll i mi pan y deufaf at awr angau; ac y bydd i mi farw cyu derbyn madddeuau. Quid, Sicrwydd, pa beth sydd genyt ti i'w ddywedyd yn mhellach am dano dy hun, ac am dy Waredwr mawr?

Sicr.—Jehosa Iesu yw fy Ngwaredwr yr hwn ddaeth i fyny o Edom, yn goch ei ddillad o Bostia; yr hwn a welais yn hardd yn ei wtag, yn ymdaith yn amllder ei rym. Eise a'u hachubodd oddiwrth fy nhechodau mawrion ac aml; ac eise yw fy Amddiffyfa i'm cadw rhag fy holl elysion.

Gob.—Yr wyf sinau yn gobeithio y bydd i'r hwn a fu farw drosom, faddau i minau a'm glanhau oddiwrth fy holl bechodau ryw ddydd.

Sicr.—Fy mrawd Gobaith, pahan y dywedi ryw ddydd? A wyt ti yn gwybod y cai di fyw yn hwy na'r dydd hwn? Neu ynte, a wyt ti yn meddwl y bydd mwy o rinwedd yn agwared Oen Duw i'w lanhau mewn amaer dyfodol nag sydd yn bresenol? Paul, yn ei lythyr at yr Ephesiaid, a ddywed; "Eithr Duw, yr hwn sydd gyfoethog o drugaredd, ohêrwydd ei sawr gariad trwy yr hwn y carodd eise ni, ie pan oeddyd feirw mewn camweddau, a'u cyd-fwyhaodd ni gyda Christ; trwy ras yr ydych yn gadwedig."

Gob.—Dywed yn mhellach, Sicrwydd, ychydig o'th brofiad dy hun, oblegid mi wn dy fod yn hoff o arferyd geiriau ag sydd yn benderfynol, megys "Mi a wn."

Sicr.—Gyd a llawer o hyfrydwch y gallaf ddywedyd, Yr hwn am gwaredodd o feddiant y tywyllwch ac oddiwrth fy mhechodau, fy Iesu yw; eise yw fy oll yn oll. Y mae fy enaid wedi myned ar ei ol, ac yr wyf yn gallu dywedyd, Pwy sydd genyf fi yn y nefoedd ond tydi? ac ni ewyllysais ar y ddaear neb gyd a thydi.

Gob.—Yr wyf sinau yn credu mai eise yw y person mawr y cyfeirid ato trwy'r aberthau, ac y mae hyn yn achos o dragwyddol syndod i mi, iddo ef ac yntau heb fod mewn dyled i neb, farw dros

fyd o elysion! Yr hwn, ac eise yn flurf Duw, ni thybiodd yn drais fod yn ogyfuwch a Duw; eithr eise a'i ddi-brisiodd ei hun, gan gymeryd arno agwedd gwas. ac a wnaed mewn cyffelybiaeth dynion, a'i gael mewn dull fel dyn, eise a'i darostyngodd ei hun, gan fod yn ufudd hyd angau, ie angau y groes."

Am.—Yn sicr, yr oedd hwn yn wr cyfiawn, ac yn Fab Duw, a dywedir fod ganddo bob awdurdod yn y nef ac ar y ddaear, a'i fod yn derbyn pechaduriaid; ie, ei fod yn abl ac ewyllysgar i achub hyd yr eithaf; ond chwerau yw fy ymadrodd yr wyf fi yn amlach yn amheu nag yn credu fod ynof fi ddim o'i rinweddau.

Gob.—Minau wyf yn gobeithio i Dywysog y bywyd farw i mi gael byw trwyddo; ond er hynny, mynydd mae y byd, a'r enawd yn euro, a threialon fy nghyrrfa bron a'm llethu i anobaith; a mynych byddaf yn ymdyddan a mi fy hun, yn ngeiriau'r Salmydd duwiol, "Pahan, fy euaid, y'th ddarostyngir, ac yr ymderfygi ynof? gobeithia yn Nuw." Atolwg, Sicrwydd, pa beth a welais yn marwolaeth Iesu rhagor marwolaeth rhyw un arall? a pha beth a ddaeth i ti trwy hynny?

Sicr.—Yn marwolaeth yr Iesu y gwelais ffiam angherddol y cariad anfeidrul—y Tad yn cuddio ei wyneb oddiwrth ei uniganedig Fad. Gwelais y cyfiawn yn myned yn lle yr anghyfiawn—a'r gyfraith yn cael ei gwneud yn anrhydeddus. Mewn gair, yma y gwelais y "rhyfeddod mwyaf o bob oes, yr Iesu yn marw ar y groes."

Gob.—Ti a ddywedaist yn dda, ond carwn dy glywed eto yn gwneud rhyw wahaniaeth pellach rhwng marwolaeth y Oeidwad a marwolaeth y merthyron.

Sicr.—Pan oedd y merthyron yn marw, ni chlywais fod yr haul yn duo, y creigiau yn bolli, y meirw yn cyfodi, llen y deml yn rhwygo, cleddyf cyfiawnder yn deffro, a Duw Dad yn cuddio ei wyneb. Ond pan mae y Mab yn cael ei dano a'i ddryllio gan ei Dad, fel Aberth dros bechod, felly y bu, a llawer mwy nag y gall un byr ei ddawn fel myfi ddatgan i ti, Gobaith. Yn ei farwolaeth ef y mae gwawr gobaith yn tywynu ar holl gyrau y ddaear, a'r rhai sydd bell ar y mor. "Ac nid oes iechydwrtaeth yn neb arall."

Am.—Goddef i minau ofyn yn mhellach, pa beth a welais i ti yn ei farwolaeth ryfeddol, i dy wneud mor ddedydd?

Sicr.—Yn ei farwolaeth mi a welais nad oeddwn wedi fy argraffu yn unig ar gledd ei ddwyllaw, ond hefyd ar ei galon. O na byddai genyf ddigon o ddawn i ddeagristio i chwi eich dau y gorfoledd a lanwodd fy nghalon! Yr oedd ei gariad yn gryfach nag angau, ei farwor fel marwor tanllyd, a ffiam angherddol iddo; ac wrth i mi nesau ato, teimlais fy nghalon yn cynhesu, ac yn myned ar dân gan gariad. Enynodd tân, a mi a lefarais a'm tafod; a dyma yw fy lleferydd o'r dydd hwnw hyd yn awr; ac yr wyf fi yn ei garu ef, am iddo ef yn gyntaf y ngharu i.

Gob.—A ydyw y meddyliana hyn am Crist yn

peri gorfoledd gwastadol a pharhaus i ti, pa beth bynag a fyddo dy amgylchiadau?

Sicr.—O ydynt pan feddyliaf fod ei waed yn dadlau drosom yn y nef, a bod fy enaid trwy ei waed ef wedi ei gymodi â Duw, a'i fod wedi gorchfygu y byd, y cnaud, ac angau, uffern sawr a'r badd, a dwyn auligredigaeth i oleuni, y mae fy enaid yn gorfoleddu yn ei fuddugoliaethau ef; ac yr wyf yn dysgwyl yn barhaus am alwad i fynes ato ef, ac i blith y llu o feibion lawer ag aydd wedi eu dwyn ganddo i ogoniau trag-yyddol.

Am.—Y mae fy nghalon ag oedd mor drist wedi lloui llawen wrth wrando ar Sicrwydd yn llefaru fuor groyw, eglur, a phenderfyuol am bethau cymsaint eu pwys, yr wyf fuan yn dechreu meddwl mai dedwydd yw trigo o frodyr yn nghyd! Y mae yr ymddyddan wedi bod mor fuddiol fel mae yr amser wedi rhedeg yn mhellach nag yr oeddwn yn ei feddwl. Rhaid i ni ymadael y tro hwn. Noswaith dda i chwi, Sicrwydd, a Gobaith.

Sicr.—Noswaith felly i titbau, Amheuaeth.

Minersville. Ohio.

Cyfl. gan W. R.

O GYMRU.

At y Parch. R. Everett, D. D., America.—Yr oedd yu dda genyf welid yn y *Faner* am Tuchwedd y 26ain o dan y penawd "*America*" erthygl dda. o duedd ac ysbryd gwahanol i'r hyn fu yn llywodraethu egwyddorion gwladyddol lleuyddiaeth Gymreig mewn cysylltiad ag America. A'r cyhoeddiadau mwyaf tyner tuag at yr ochr a amddiffynir yu yr erthygl a nodwyd oeddynt yn rhanedig a siglledig iawn mewn perthynas i wir achos y gwrthryfel Americanaidd. Y *gwrionedd* a lwydda, er iddo fod am amser dan gwmwl, fe ddisgleiria yu fwy prydfarth pan ymddengys heb un cwmwl. Ac y mae yr hyn a gyhoeddwyd genych yn y CENHADWR, er cyn i'r *rebels* daraw ergyd, yn cael ei adrodd yn fynychach fynychach, bob wythnos, mewn darlithoedd gan aelodau seneddol, boneddigion lleogol, a gweinidogion efengyl, a chant eu cyhoeddi "*ar benau tai*," er gwaethaf dichellon bradwrus ein *cool headed Tories* a'u *dupes* poethlyd anwybodus a difarn, y rhai aydd bob amser gyda'r "*lluaws*" a'r "*gallo*" fel y *Vicar of Bray*. Ond yn sicr fe dry y llifeiriant of *public opinion* yn fuan, oblegid nid yw calou y wlad wedi cyfnewid—yr un ydyw hi,—ond y pen aydd wedi gwyro drwy arweiniad twyllodrus y rhai anwir. Y mae cyfarfodydd cyhoeddus yn cael eu cynnal yn Llundain yn wythnosol i ddadlau achosion Americanaidd—sef yr "*achos o'r gwrthryfel*" a "*hawl yr encitwyr i encilio*." Ni welais un *rheswm* eto wedi ei gynyg i sylw gan gydymdeimlwy'r y De yn eu cyfreithloni yn eu gwaith yn gwrthgodi, nac amcan arall yn werth hyd yn oed gan y Deheuwy'r eu hunain yn bresennol, i'w grybwyll fel *achos gorreddiol* i'r gwrthgodiad Deheuol, nac un *rheswm* yn cyfiawnhau yn y graddau lleiaf eu gwaith o'r *sympathies* o blaid y *rebels*.

Y maent yn condemnio y Gogledd am *beidia* gwneud peth, ac am ei wneud befyd! Y maent yn anghyson a hwy eu hunain. Ceisiaut ddenu ein cydymdeimlad, drwy ddweyd fod y caethion yn caru eu caethiwed ac fod gwragedd a phlant eu meistradoedd wedi cael eu gadael yn eu mysg yn ddiamddffyn, ac heb dderbyn dim niwaid oddiwrthynt, a bron ar yr un anadl dywedant y bydd i gyhoeddeb y Llywydd o ryddhad fod yn sicr o arwain i *general massacre*! Dywed gohebydd y *Times* o Richmond nad yw *Proclamation* Lincoln yn tristau dim ar y Deheuwy'r,—nad ydoedd ond syhoeddi yr hyn oedd yn cael ei wneud yn flaenorol gan y Gogledd er dechreuad y rhyfel, sef cefnogi y caethion i ddianc—a rhoddi ymborith iddynt at eu cynaliaeth. Os darfu i'r Gogleddwyr ryddhau a phorthi y caethion er y dechreuad, pahan y condemnir hwynt am fod yn anffyddlon i ryddhad? Y maent wedi cael eu herid am ddal i syny gaethiwed, a'u cyhuddo yn y frawddeg nesaf o dori'r *Cyfansoddiad* drwy eu gwaith o ddi-ddymu caethiwed!! Amcan y bodau yna ydyw chwaliad a dinstyr Llywodraeth Weriuol America. *Rheswm* rhai dros roddi eu *sympathy* gyda'r De ydyw, "*Fod y Deheuwy'r yn foneddigion arianog ac yn deuluoedd o waed*!—yn ddysgedig, moesgar, caredig, traed bychain! gandynt a dwylaw gwynion! A ydyw eu huanddygiadau er dechreuad y rhyfel yn dweyd eu bod yu "*foesgar a charedig*"? Y maent mor "*foesgar a charedig*" fel y gorfodant eu gwerinwyr i larw yn byrtrach nag y ca y *caeth* ei ryddid, mor "*garedig*" ag y rhoddant i farwolaeth bob dyn feiddia ddadgan barn wahanol iddynt hwy mewn perthynas i'w hamecan i euclilio oddiwrth y llywodraeth briodol—a sefydlu llywodraeth gaethiwol. A ydyw y meddylddrych o fod gan oddentu den cant a baner o filoedd o *slave holding families* "*draed bychain a dwylaw gwynion*" yn ddigon o reswm dros i ni roddi ein *sympathy* o blaid eu hamecan i sefydlu llywodraeth i orthrymu pedair miliwn o'n cyd re- aduriaid a'r caethiwed mwyaf annynol a llygredig? Na sto Duw i ni roddi lle i'r drychfeddwl am foment!—Y mae caethiwed y dyn gwyu rhydd yn y De mor grefoned caethiwed o'r bron ag ydyw caethiwed y dyn du! ac o ganlyniad nid yw ond *tool* yn llaw y caeth ddaliwr i gario allan ei amcanion ei hun!

Geilw "*Gohebydd Llundain*" y *Byd Cymreig* un o'r boneddigion fu yu amddiffyn achos y Gogledd yu uu o'r *debating meetings* y crybwyllais am danynt yn flaenorol—yu "*gledur celwyddog a safodrydd*" &c!! A'i fod ef yn nghyd a boneddigion(!) tyndafod" eraill "yn lle dligie writho oblegyd ei *diffyg chwaeth, cydwybod, cwestrydd a moesau*, chwaddwyd am ei ben!" Yr wyf wedi darllen *reports* y darlithoedd hynny, yn yr holl gyfarfodydd yu sawl, a gallaf dystio fod pleidwyr y Gogledd wedi cael *overwhelming majority* i'w pleidio bob tro gyda "*cheers*" ac "*applause*" yu briitho eu darlithoedd. A *rheswm* da pam, oblegyd eu bod o "*chwaeth*" i ddewis fleithiau—"cydwybod" i

lyma wrthynt—"gouestrwydd" i'w harddel—
"moesau" i'w oedol i'r neb y mynont eu *testio*. Au
felly y mae pobolau yn cymeryd lle yn nghyfarfod-
ydd y "London Confederate States Aid Associa-
tion" a gynelir mewn drawing room yn Devou-
shire St., Portland-place? Na. Na. Fe ddech-
reuodd Dr. Lempriere, oef *champion* y gymdeithas
yr hon sydd yn i'w 2! yn y cyfarfod cyntaf a
gyuhaliwyd ganddynt, gyda nodiadau cyffredinol,
ac yna aeth yn mlawn i gullfarnu ac erlid y Gogledd
am greulondeb tuag at ei *protégés*. Yn y cyfwasg
cudodd Mr. J. Beal i'w gynnyg yn dyner ryw
chylw neu ddau i'r effaith "fod y De wedi cael ei
cynhyrion yn ddyladwy yn nghyngorffeydd y
wlad hon. Ar hys ymgreulonodd Dr. Lempriere
yn aruthr am yr aflonyddiad. Yna gofynodd Mr.
B. a oedd dadl i'w gauianau? Atebodd y doctor yn
nacwl, a dywedodd nad allai efo fyned yn ei flaen
gyda'i ddarlith hyd nes byddai i Mr. Beal ymad-
aw, ac erfyniodd ar Mr. Beal i adael yr ystafell.
Gomeddodd cynan wneud, gan ddailen yr ystyr-
iaeth fod cyfarfodydd cyfeillion y Gogledd yn
agored i'r neb a fydd gudi a siarad. Ond er cryfed
ymresymiad Mr. Beal, y diwedd oedd i'r doctor
gydio ymudo a'i droi allan, ac yna aeth yn mlawn
gyda'i ddarlith, yr hon oedd yn grwydredig a
direasymeg i'r graddau eithaf!! Nid wyf fi am
"chwaeath, gouestrwydd, cydwybod, a moesau"
gobebydd y *Byd*, os gwn i. CERN BITHEL.

Wyddgrug.

GAIR AM YR HEN BATHIARCH O LANWRTYD.

Ni fu y byd erioed nad oedd dynion euwog yn
byw ynddo. Nid yw Duw un amser yn cymeryd
neb ymianth nad yw yn codi eraill i lawr eu lle;
fel hynny mae yn cadw rhyw rai *galluog* yn y byd
yn barhaus. Mae rhai dynion wedi dyfod i'r byd
a myned trwyddo heb wneuthur i'r byd deimlo
eu bodolaeth; eraill ydynt wedi ymddyrchafu
megys i gadair angel ac yegwyd cyfandiwoedd
eang a'u doniau dihafal, ac wedi synu y byd cref-
yddol a llenyddol a'u drychfeddyliau mawreding
a rhamantus. Mae dynion o dalentau sydd wedi
aberthu eu hamser i wneuthur daioni mewn ystyr
grefyddol a llenyddol yn deilwng o ganmoliaeth
deublyg.

Rhaid cyfadded ein bod ni y Gymry yn fyr o
dal y parch dyledus i'n harwyr a'u gwroniaid
Cymreig. Cefais asael yn ddamweiniol mewn
llyfr a ysgrifenuwyd gan un o fy mrodryr, yn yr
hwn y canmolai rai o brif enwogion ei genedl, y
rhai a farnai o yn deilwng o sawrbad y llawer.
Yr wyf ffinau wedi bod yn methu cysgu oleiau
dweyd gair am yr hen Bathiarch o Lanwrtyd,
Gwn y bydd yn byfryd gan gannoedd o Gymry
yn Ohio a manau eraill glywed oddiwrtho.

Ganwyd y Parch. Dafydd Williams Ionawr 27,
1778, mewn lle o'r enw Yr Hen Felin, o fewn
cwarter milltir i bentref Llanwrtyd. Nid oes dim
amwredd i ganfod ya ngl'n a'r tŷ hwn, ond fod ei

ddô a frwyn y Pant, a'i heneatri gan ei gwehio
daliwaidaf oeddynt o ddellit; eto o hant ti y
daeth al au mewn ddynion rhyfeddaf ei oes.

Ar ryw Sabboth, yn lle myned i Glynau a'i add-
oli, aeth llawer o blant y gymydeithas i te cyfous
i droedio y bô, a pwy oedd yn eu plith ond Deio
bach y Felin, ac mae yn debyg iddo gael ei dripiu
gan un o'i gyd chwarcuwy'r yn nghanol y dwfr, a
darfu iddo deimlo cymaint oddiwrth effaith y ood-
wm fel y rhegodd yn arw iawn. Mae yn eithaf
tebyg iddo gael ei berawadio gan weith gan ei
rieni i beidio rhegu. Oododd ar ei draed—*aeth*
tua'r tŷ dan wyllo dagrau yn hidl. Aeth i'r Glyn,
o'a i'r cyfarfod prydawnol. Glynodd rhai o wir-
ioneddau yr hen Isaac Pryse yn ei galon, ac argy-
hoeddwyd ef yn y fan. Cafodd y fraint o fwrw
ei goelbren gyda phobl Dduw pan yn un ar ddeg
oed. Mae yn canmol Duw am grefydd ei ys 74
o flynyddoedd. Nid hir y bu Dafydd 'nol dyfod at
grefydd cyn cael taer gymhellid i lwy'r ymroddi
i waith y weinidogaeth.

Pan oedd oeddena ugain aeth at yr hen Isaac
Pryse, Penharwau, i ddweyd ei fod wedi cael
derbyniad i goleg Gwrecsam. Wedi iddo glywed
y newydd, wylodd y dagrau, a dywedodd wrtho
am beidio myned i'r Coleg, am iddo aros yno gydag
ef, y cawsai ei ordeinio yno yn gyd-weinidog ag
ef yn Llanwrtyd—ac felly y bu. Gweinidogaeth-
odd yno am flynyddau heb euill digon i gael ce-
gidiau i'w blant. Mae yn weinidog yn awr er ys
60 mlynedd, heb golli cymaint a Sabboth erioed
gan aferechyd yn ystod ei weinidogaeth.

Mae yn ddyn galluog fel cyfanoeddwr, er nad
oes llawer iawn o'i weithiau wedi ymddangos
drwy y wasg. Mae yn hen barlwr bach Tanyr-
allt, yn mysg y mloedd llyfrau a'r pypyras,
draethodau diudlawr o'i waith ei hun, y rhai a
fyddent o foudith amserol a thragwyddol i filoedd
o Gymry America a manau eraill.

Yr wyf yn cofio iddo ddarlithen i mi yr haf di-
wedduf draethawd ar y Bod o Dduw—gallwn i
feddwl ei fod yn rhoddi ergyd marwyl ar ben an-
ffyddiaeth bob cam. Mae yn debyg iddo feddwl
yn morenddydd ei weinidogaeth ysgrifenu *Corff o*
Dduwinyddiaeth; ond o herwydd fod mae ei
weinidogaeth yn eang, a'r ffordd oedd ganddo i
drasaelu mor bell, gorfu iddo roddi ei benderfyniad
i fyw. Yr oedd wedi gorpheu rhyw ddeg ar
hugain neu ragor o draethodau ar fodolaeth Duw
a'i briodoliaethau. Maent ar gael ganddo yn
bresenol.

Mae ganddo filoedd o bregethau wedi eu hys-
grifenu, a thraethodau, darlithiau ar Ymweithdogaeth
yn Nghymru, a Dirwest, a'i farn ar filoedd o deat-
ynau crefyddol a gwladwriaethol, nad yw y byd
erioed wedi cael y fraint o'u gwleod. Mae yn
seilog iawn dros addyg athrofaol; er na fuodd ef
ei hun yn yr athrofa erioed. Mae yn teimlo y
dylai gweinidogion Efrogyl fod yn feddianot ar
ddygeidiaeth uchel yn gyntaf a dawn i siarad.

Mae yn hoff iawn o wrando ar y myfyrwyr y

rhai a alwant yn ei dŷ yn achlysurol yn rhoddi en barn ar Alsoddeg, Rhesymeg, &c. Mae ganddo ides am bob eangem o wybodaeth ond Alsoddeg—mae yn credu mai hon ydyw y fwyaf anhawdd ei dysgu. Nid ydyw yn hoff iawn o *Metaphysics*, o herwydd eu bod wedi dyfod o Germany. Ond pe buasai wedi bod yn y coleg mae yn amlwg y gellid profi y buasai yn dra hoff o honynt; ac y buasai wedi gweithio ei feddwl Cymreig allan ar *speculations*. Pe teimlwn awydd myned yn feirniad, beiddiwn brofi fod cyfansoddiad ei feddwl y fath a'i haddasai i fod yn *Metaphysician* Germanaidd.

Mae hefyd yn fardd gwreiddiol; ac nid yw ryfedd genyf ei fod yn fardd, o herwydd mae yn byw ar yr ymrodd mwyaf barddonol a adwaenwn o'r greadigaeth. Wrth droed yr ardd mae afon Dulae yn marmur ar ei thaith tua y môr, ac ar ei glan goedwigoedd talgryfion, ar gangenau pa rai mae miloedd o adar asgellog ar fore teg yn mis Mai yn telori eu halawon perseiniol—y yntau a'i ddwyllaw ar ei gefn a'r *het lwyd* ar ei ben, yn mwynhau ei hun wrth wrando eu mholawd yn diaspedain y dyffryn. O du y gogledd i'w anedd mae clogwyn seith yn llawn o goed derw, a chreigiau hyl moelion yn creu yr olwg fwyaf deulue a barddonol—oddigerth i ddyn ei gael ei hun yn nghymydogiaeth "Ysatafell Twm Shon Gati." Ar ben y clogwyn hwn mae ogeiniau o wyn bach yn chwarae a'u gilydd mor ddiniwed—gellid meddwl fod y sefcedd gerllaw, os nad yno yn barod. Mae natur fel pe byddai wedi bod ar ei goren yn gwneud y lle yn farddonol. Gwyddom fod gau olygfeydd naturiol ddylanwad cryf ar y meddwl dydol. Mae ganddo englynion rheolaidd wedi eu cyfansoddi i ffynon Llangamarch. Medr siarad weithiau wrth bregethu mor farddonol a Gwilym Hiraethog, pen bardd Cymru, a'r byd hefyd, am a wn i.

Fel pregethwr yr ydwyf yn credu bob amser mai efo ydyw y blaenaf yn Nghymru. Er ei fod yn awr yn 85 mlwydd oed, eto mae yn pregethu dair gwaith bob Sabboth yn ddieithriad. Ac nid pregethu yn ei yr hen *style* o bregethu y mae ef, ond pregethu fel C. H. Spurgeon a Dr. Raffles, nes synu pawb. Mae yu rhannu y cymun yn Nhroedrhiwdalar, Beulah, ac Olewyd. Mae yn pregethu ar nos Suliau yn Brynnanau, (Hermydd oddeutu 3 milltir o Tanyrallt,) ac hefyd yn Capel y Rhos, addoldy hardd a adeiladwyd dair blynedd yn ol.

Mae ei aelodau a'i wrandawyr yn cyrhaedd o Gwm Epynt i Gwm Whelfri, ac o Bencaerhelem i Gefuceuŷ. Mae ganddo aelodau na ddarfuo gyf-rannu ceiniog atly weinidogaeth erioed yn eu bywyd, eto maent yn gwrandao arno yn pregethu yn ei ysbryd tanlyd am yr iawn mawr bob Sabboth. Er fud ganddo dros 700 o aelodau, eto rhyw £40 mae yn gael orddiwrth y weinidogaeth yn ffynyddol, oddieithr iddynt ddwygwydd gyrrhaedd weithiau £50. Mae ef yn 'ddyn cyfoethog iawn yn bree-

enol, eto nid wrth bregethu y deeth yn gyfoethog erioed. Fom punt addawyd iddo y flwyddyn gyntaf yn Llanwrtyd.

Mae yn myned i brif gyfarfedydd Cymreig Llundain bob haf—bu yno yr haf diweddf. Aeth rhaf o'i't gyfeillion ag ef at y *physician* i gael ei farn ar ei gyfansoddiad, a dyna ddywedodd, y gallai bregethu Crist am gau mlynedd eto o ran unrhyw ddiffyg eorfforol. Mae mor ysgafu ei dued yn awr ag erioed, mae ei lais mor glir, a'i dda mwr bersidd, ei ymadrodd mor ffraeth, a'i ddawn mor ddylanwadol a'i ysbryd mor danlyd—gellir dywedyd am dano—

"Mae'r Patriarch dros wyth deg o ffwyddai
Malgwros prin dengain mlwydd oed,
Yn gollwng ar gastell y gelyn
Ei *bomshells* mor gyf ag erioed;
Mae'n eithaf cyfarwydd ar Sinaï,
Ei artraf yw Sion a'r Groes,
Ei wledd yw Efyngyl ei Arglwydd,
Llwydd iddo hyd derfyn ei oes."

Fy ngwedd i yw am i'r Arglwydd estyn ei fywyd "15 mlynedd" eto i waethur daioni, ac yu y diwedd bydded iddo gael myned i'r nefoedd yn ei lawn hwylian i gyduno a'i gyfeillion i roddi y goron ar ben Ceidwad y byd.

Minersville, Pa.

MADOC.

Barddonol.

LLINELLAU I'R FLWYDDYN.

GAN IONORON GLAN DWYTYD.

Parhad o'r rhifyn diweddf, tudalen 82.

Af yn awr ddewisaf nos
Gyda Gwen i gwlw gwennos
Idŷ William o'r Dolydd,
A'i wraig serchog, rywio, rydd;
A'i hanes ym ddwileniaith
Roddaf yn y rwyddaf iaith.
I was daeth llancu Bryn Llin—
Uthr y Koel, a Thy'r Felu.
A morwynion llou y Llŷ,
A thair Anue Porth yr Ynys,—
Cadi a Gwen Goed y Gog,
A Doli y Bryn Dailiog.
Gwrdi ail yw gwr y Dolydd—ar ran
Pob rhinwedd a chrefydd;
Er hyn, cyfeustru a rydd—i bawb dano
I lunio pob diniwed lawenydd.
Elen ei briod, eilwaith
A wyr hyd diwrnod o waith;
Nid yw ei hwyr oriau'n dwyn
Difyrwch ei dwy forwyn.
Dafydd sy'n fab arab wedd
I'w rieni llawn rhinwedd;
A Ffani'n ferch holl enaid—
Lan ei thwf—eilen ei thaid,
Yr hwn sy'n cario henoed,
Yn wr pedwar again oed.
Yr henwr sy'n dra hynod—yn ei ddol,
Ac yn ei ddawn parod;
A llais ei bwylais yn bod—ar drefydd,
A meusydd ymosod.
Ei ddewredd sy'n wir ddyddorol,—a'i iaith
Yn wych bendertynol;
Ar ei air, 'does ar ei ol
Nemor ddyn mor baeddianol.
Yr henwr oedd yn coroni—hoenus
Lawenydd y cwmni;
Adrodd maint ei wrhydry
A wnaeth i'n difyrni.
Eisteddai'r henwr wrth y tân
A'i ysgwydd ar ei ffon.
A Ffani'r ferch, a'i llygaid glân,
A phwys ei llaw ar hon;

Ei wallt oedd wya, yn wya fel gwida,
 A'i ben yn crynu, peth,
 A'i foch yn dangos ol grudd lân
 —Pan oedd yn llawc di feth.
 Misteddal pawb mor fed a'r bedd,
 Ac ambell ddeigryn rhydd
 A redai dros y gwenau hedd
 Chwarevent ar ein gradd;
 Ac yntau'n adrodd yn ein clyw
 Ei waith yn gado'r Glyn,—
 Y tyddyn lle bu 'i daid yn byw—
 Ei hanes sydd fel hyn :—
 "Fy waga gefais gyda'm taid,
 Yr hwn oedd aer y Glyn,
 A chael fy ffordd fy hun heb baid,
 A'm galw'n blentyn gwyn;
 Myf oedd llygad dè fy nain,
 A'i boll obeitlion llawn,—
 Rhyw waith fel tynu nythod brala
 Oedd pobpeth, bron, a wnawn,
 I'r ysgol, toc, fy anfon wnaed
 At ysgolfeistr di nam—
 Na hwnw'n llawer pnt o draed
 Y rhedwn at fy mam;
 I'm dwyn I'r Glyn cyfeiriad m'nala
 Ei brasgam dros y ddol;
 Ac wrth ei hystylla, O! mer fais
 Yslipwn yn fy ol.
 Daeth Jones y Person ar fy ahrwys—
 I'w ysgol badodd fi,
 Gan wrthyf ddwyed nad oedd dim haws
 Na dyegu'r a b c;
 Yn gyflym deuais yn fy mlaen,
 Gan yfed dyag fel dw'r;
 Ac wedi curo Wil o'r Waeln,
 Nid oedd amgenach gwr.
 I ysgol arall awch e ris
 Anfonwyd fi ar gais
 Y Person—wrthi fath anferth bws
 A dalwyd am fy Sais:
 A haerai'r Cymry trwy y wlad
 Fy mod yn Sais llawn bri;
 Ond taerai'r Saeson yn ddiwedd
 Mai Cymro oeddwn i.
 Y bechgyn a'r genethod mawya
 Yn dâl cyfeillach sydd,
 A chan mai natur bla'r swyn,
 Mae yn ddewislad rhydd;
 Dowsais inau raddiau glân,
 Ac arnnaid llygaid serch
 Fy anwyf Elen swynol gân,
 Oedd styres Gwyn y Serch.
 Amsoedd enbyd oedd pryd hyn
 Gan ryfel gwaedlyd rawd,
 A newyn, haint, a daear gryn
 Yn arswyd i bob cnawd;
 Ac yn y cyfnod poenus hwn
 Ymunais yn y gâd
 Fel miloedd o'm cydgenedl, gwn,
 Aborthwyd dros eu gwlad.
 Pan glywodd Elen, gyntaf, hyn,
 Ei chalon aeth fel cŵyr,
 A gwnaeth ei chamrau tas'r Glyn
 Yn nghwmni gwyll yr hwyr;
 A gweld y deigryn mud ar rudd
 Ei gwyneb sirlo! hi
 Enynodd ryw wreithlonen gudd
 Oedd yn fy mynwas i.
 Amgylchiad poenus iawn i mi
 A hithau ydoedd hyn—
 Ffarwelio'n fud, a'r dagrau'n llw
 I lawr ei "gruddiau gwyn";
 O'i mynwas bar, ocheniad ddwy,
 Wrth ollwng llaw a brach,
 A ddylgai ymaith beth o bwys
 Ei hanorchfygol faich.
 Am fwyddi meithlon yn y gad,
 A'r gwaed tros garn fy march,
 Wrth ymladd brwydrau ciod fy ngwlad
 Am ail i ddim o barch—
 Yn nghanol tymhestl wyllt y tân,
 A gwaedd drylliedig wyr,
 Ocheniad leddf fy Elen lân
 A deimlwn—nid y dur.
 Heb dè ond awyr birnos faith,

A theimlad digonffrudd,
 Y cysgwn ar y ddacur faith,
 A'r barug ar fy ngrudd,—
 Er deffro gan chwyrnalliad, lân
 Magolau gelyn wyr,
 Ocheniad leddf fy Elen lân
 A deimlwn—nid y dur.
 Yn bedeg ar fidogau dur,
 Fy march oedd yn y gâd,
 A'm cledd yn goch gan waed y gwyr
 Fy'n arawyd llawer gwlad;
 Ond er nad ofnwn ddwr na than
 Am fod im' galon gwr
 Ocheniad leddf fy Elen lân,
 A doddai hon fel dw'r.
 Cadrodau drylliog draw ar ffo
 Ar ddychrynedig bynt,
 A phen a brach a welais, do,
 Ar gleddyf yn y gwynt;
 Ond er nad ofnwn ddwr na than,
 Am fod im' galon gwr,
 Ocheniad leddf fy Elen lân
 A doddai hon fel dw'r.
 O ganol gwyllt beryglon oâd,
 Ar ôl y cleddyf glân,
 Cyrhaeddais awyr gîr fy ngwlad,
 A'i fryddiau peraidd fâs;
 A chofais Elen hyd ei boes
 Yn Elen cartref bedd;
 Ond erbyn heddyw, Elen droes
 Yn Elen yn y bedd!"
 A'r deigryn ar ei barchus rudd
 Yr henwr aeth yn fud
 Gan deimlad llawn ei fynwas brudd
 Ar ol ei Elen glyd;
 A chaiff yn fuan dŷna 'i draed
 I orwedd gyda hon:
 Mae'r awch yn aru maes y gwaed
 Sy'n fedd i'w geraint llon.
 (Y terfyniad yn ynoest.)

EMYN.

[Cyfeilliad.]

Y meddwl difrif, hoff,
 Yn fynych droswyf daen,
 Fy mod yn nes i'm bolaf awr
 Na bum erioed o'r blaen.
 Yn nes i dŷ fy Nhad,
 Trigfannau aml yr lôr,
 A'r orsedd lle teyrnasa Crist—
 Yn nes i'r grisiaid fôr.
 Nêr i roi 'm baich i lawr,
 Yn nes i fya'd i draf,
 A gado'r groes, a gwisgo byth
 Danbeidiol goron nef.
 Yn nes i'r afon red
 Dan len tywyllnos dda,
 A'i llif yn rholio rhyngwy'n chwyra
 A gwlad golauai fry.
 O Iesu! cynal fi,
 Cryfhâ fy egwan ffydd;
 Pan elo 'm traed i'r afon gref
 Yn agos agos bydd.

DEWI EMLEN.

EMYN.

[Cyfeilliad.]

'Rym yn byw mewn oes fawreddos
 O aruthrol bethau 'n llawn,
 Oes yn fflurio nodwedd oeanu,
 Byw yn hon sydd bwysaig iawn.
 Clywch! i'r rhyfel deffry'r llwythau,
 Gog a Magog yn lla mawr,
 Clywch! pa awn! ai ocheuaidiau'r
 Gread am ei bolaf awr?
 Ai difyrw wneuch, gan hynny,
 Gyda'ch gwin a'ch tânau pâr?
 Dewch i ymgyrch fawr Jehofal
 Help eich llaw ofnas Ner.

Clywch! y rhathriad! a wnewch blethu
Breichiau'n fawrell yu nydd briad?
Colwch. codwch, flwr, cysyllt;
Bydoedd rathriad lawr i'r gal.
Bydoedd rathriad—nef yn edrych;
Dim ond awr i ymadd gowch;
Gau ddadbylgu'r groes luma'og,
Ewch yn mlaen dros iawnder, ewch.
Ewch; eich eundd llo allan
Yn tŷlaid gwrloned-lau byw!
Trewch yu gry!! boed. b. b. gwyn
Ddwyed ar oesau—ddwyed dros Ddaw!

DEWI EMLY.

ENGLYNION COFFADWRIAETHOL.

Am dair merch fechan John a Jane Bryan, Milwaukee. Wis.

Tair ifainc trwy warrant ryfedd—aeddfedd
I fodau bro'r llygredd;
Och enyn uwch eu hanedd,
Oesau'r byd sy'n brycio i'r bedd.

ELIZA ANNE heb loes hana—a GAENAWR,
O gyni'r byd yma;
A thrwy niwl oes, CATY'RINE a,
I'w therfyn cyn maith yfŷ.

Os teirchwaer is tew orchudd—o'm heiddo
Sy'n moddiant gormesydd;
Daw dydd.gwyl, daw'r egwyl rydd,
Yr ail unant mewn bro lonydd.

Allan o fedd Gwrlawin fydd—y genethod
Gwemthaidd adgyfydd,
Yr olaf awr i hael fywyd
Ddihafl gerdd o lawl i gyd.

Y Gwaenwyn mawr ei gynnydd—rhybuddia
Duw'r byddar fonwentydd;
A chaerau'r teg chwiorydd,
O orlod, a ddatod ryw ddydd.

Gair o barch ar gwr eu bedd—O dodwch
Er d'wedyd eu nodwedd;
Yn wir a saif ar fynor sedd,
O nyth y gân, yn hen iaith Gwynedd.

ENGLYN I'W DODI AR Y BEDDFAEN.

Er i'r blagar i'r blygu—aeddfedant
Ar ddyfodiad less;
O le blin i'w hail blaen
Yn ngardd y nef, cartref ca.

Mae awrdwr yr angliaion uchod yn hen gyfaill a
chymydog, yn Llanuwchllyn, G. C., i fam y rhai
bychain y cyfeirir atynt. Wedi datgan yn ei lythyr
ati ei bod, yn nyfnder ei thralodion, yn gallu tynu
dwfr bywiol o'r ffynon hono nad yw byth yn sychu—
ychwanega

Adfyd sy'n y byd, Eian bach,—na fydded
I'n feddwl amgenach;
Llawn o ofid pob lle 'n afiach
Oll yn wir 'does unlle 'n iach.

Gan hynt
Os chwercw'r byd enbyd hwn,
Am yr ail ymwrolyn.

Llanuwchllyn.

DOCHAN FARDD.

LLINELLAU AR BRIODAS

Mr. LEMUEL DAVIS, masnachwr, a Miss JENNIE A. EVANS o Ebensburg, Pa.

Dwy galon a unwyd a chariad
Dwy law a gylmywyd yn dŷn;
A chwlm o drefnol y nefocedd,
Boed bendith yr Arglwydd ar hyn;
Llawenydd a chysur to iddynt
Ac iechyd, on hoes bydded his
Estroniaid i'w hanedd a fyddo
Poen, gofid, a chystudd a shau.

Lwyddianus boed Lemuel a'i bried
Tra i'bout ar y ddaear yu byw;
I weithio yu unol a fyddlon,
Bob amser yn ngwllan eu Duw;
Yn feudith i'w hardal y byddont,
Na foed eu hymddygiad yn ŷol;
Ac yna nol gorphou ei gyrfa
Angelion gailf ddydd i'w nhôl.

Ebensburg. Chwef. 11, 1863.

CYMRAG.

DYBEN YR YSGOL SABBOTHOL.

Dyben hon yw son am lesu,
'Rhwn fu drosom ni yn gwaedu;
Ac fu farw rhwng y lladron,
I gael ffordd i'n dwyn yn rhyddlon.
Hefyd arall o'i dybenion,
Yw magu'r plant i Frenin Seion;
Dysgu'r ieuenoc yn y bore,
I gofio Arglwydd Ddaw y dawiau.
Ond prif ddyben yr Athrofa,
Yw dyrohafo Crist, ein Merchia;
A thrwy hyn y gael dynoliaeth,
I ateb gwaith eu creadigaeth.
Llwyddiant iddi a'i dybenion,
I gael pawb yn deiliad ryson;
Dywedwn llwyddiant oll o'n calon
I ysgol Sael y bobl dionion.

LLYFR YR YSGOL.

Y Beibl ydyw llyfr ein bysgol Sabbathol;
Efe sy'n ein dysgu i fyw yn rhinweddol;
Wrth gloddio yn hwn, cawn drysor i'r enaid;
A'n gwna'n fonddigion yn ngwlad y gogoniant.
Mae hwn yn ein dysgu i garu ein gilydd,
A thraetha mai feily y byddwn yn ddedwydd;
Cawn trwyddo ef ddrachio, o'r dyfneidd sydd fythol
Yn tardda yn ffynon i fywyd tragwyddol.

EIN GWLAD A'I THYWYDD.

Mae'n gwlad yn llawn ei breintiau,
Ydyw 'n wir.

A hynod fawr ei beiau,
Ydyw 'n wir.

Mae 'n gwlad ni tan geryddon,
A hefyd feichiau trymion,
O herwydd cadw caethion,

Le 'n wir,
Rhyddhad medd Abr'am Lincoln.

Le 'n wir.

Ni gawsom Lywydd tirlon,
Do yn wir.

Fe fyn ryddhad i'r caethion,
Myn yn wir.

Mae Abr'am am lawnderau,
I'r negro ac i'ninau,
A heddwch yn ein cartrau,

Myn yn wir.

A hefyd cadw'r cleddau,
Myn yn wir.

Ar ol i'r ymladd basio,

Chwi gewch wel'd.

Daw'r wlad i lawr dreia eto,

Chwi gewch wel'd.

Fe fydd y negro'n gweithio,

Heb ofni cael ei chwipio,

A dillad da am dano,

Chwi gewch wel'd,

A'i deula ac yntau'n farnio;

Chwi gewch wel'd.

Fe gofia'r meibion duon,

Gwnant yn wir,

Am enw Abr'am Lincoln,

Gwnant yn wir,

Am iddo fod mor fyddlon,

'Chyflawn i' addewidion,

Am lawr rhyddhad i'r caethion,

Gwnant yn wir.

Fe gofiant rhawg am Lincoln

Gwnant yn wir.

Pencraerau, Remsen. RICHARD B. ROBERTS.

BYRDRA OES DYN.

Ar forau haf, ger bonedd balas hardd
Y tyfai rhyw fodeuyn prydferth iawn:
Ei arogl pur a berarogla'r ardd
A'i dlyseni'n awyn fel yr agorai'n llawa,
Ond cyn i'w faint y tyfai'r blod'yn awy
Diflannu wnaeth, a gwywo, mwy nid yw!
A thebyg iaws i'r bardd fodeuyn bach,
Yw dyddiau dyn, mor fyred yw ei oes;
Y borau tyf yn wridawg ac yn iach,
A'i lawen fryd ai ddengys uarhyw loes;
Ond O! mor chwim y gwywa i siriol wedd,
A'r babell bridd falurir yn y bedd.

Ail yw i chwedl, ac ail blodeuyn yw,
Ac megis hwn, ei dymor darlod wna;
Oya iddo bron gael trem ar dir y byw
E wywa 'i wedd, ac fel y cysgod â:
Nid yw ei oes tra yma ar y llawr,
Ond ail i ddim wrth drag'wyddoldeb mawr.

Pob cnawd aydd wellt, a holl ogoniant dyn
Cyffelyb yw i bodeu glaswellt i'r,
Rhyw awel fach a'u gwywa bob yr un,
Nid oes i neb mewn byd arosia hir;
Y pridd i'r pridd a ddodir wedi oes,
A'r enaid â at Dduw yr hwn a'i rhoes.

Holland Patent.

HOW DYFED.

ENGLYN I'R LLEUAD.

Tydi fâd Lleuad lawen.—a wen!
O'r wiwnef mor addien,
Ac yn y nos canu'n wen
Y ddu oeraidd ddaeara.—How Dyfed.

ENGLYNION

(Bathing yn Nghyfarfod Llangadwallo Trenton.)

I'R SER.

Rhyw fyddodd dirfeddi.—ydyw ser
Daw siriol oleuai,
Cylich yr haul amgylcha rhai
A gydaith yn gadwynl.

I'R BEDD.

Mewn henaint mynwa bano,—i'm gweryd
A'm gwared o boco;
I ail fyw mewn golau fro
A'm henaid fod yn bôno.

I HENAIT.

Wyd yn hen, ar fin bano—yn nychu
Mewn ochain a chwyno;
Rhyw lesgodd byth yn llugo,
Y'm corph o byd i grûd y gro.

Fairhaven, Vt.

HUGH O. ROBERTS.

DARLUN

March fach ymadawedig y Parch. Griffith Griffiths,
a'i hoffus bried.

Llan anwy! ai llon wyneb—yw gwên fyw
Ar gais loch clysideb;
Iundyn, huff diriondeb
Ei bardd Llan, a wna rudd wlab.

HOWRON GLAN DWYRYD.

Hydeville, Chief. 7, 1863.

Hanesiaeth Gartrefol.

EGLWYS GYNULLEIDFAOL HOLLAND
PATENT.

MR. GOLTYDD.—Byddai yn dda genym i'r
ychydig hanes hyn am Eglwys Gynulleidfaol Hol-
land Patent gael ymddangos yn y CENHADWR.
Sefydlwyd yr eglwys yn niwedd y flwyddyn 1843

gan y brawd R. Everett, Steuben, mewn ysgoldy
oedd ar ochr orllewinol y Public Square. Yn yr
amser hwnw daeth y Parch. William D. Williams
i ofalu am danom, a bu yn gweinigogaethu yn ein
plith am 14 o flynyddoedd, ac yn ystod yr amser
maith hwn buom yn cael ein gyru o'r naill fan i'r
llall i gynnal cyrddau crefyddol—un Sabboth ddim
yn gwybod pa le y caem le y Sabboth nesaf, ac
yr oedd yn anfantaisiol a digalon i dreio cynnal
achos o dan amgylchiadau o'r fath.

Wedi i Mr. W. D. Williams ein gadael, bu y
Parch. J. R. Griffith, Marcy, yn gofalu am danom
am beth amser, pryd y daethom i'r penderfyniad
i adeiladu Capel, yn bystrach na gadael i'r achos
ddarfod, Felly cawsom adeilad hardd, ond yr
oedd y draul yn lawr a ninau yn ychydig, ac ym-
adawodd amryw oddiwrthym tua'r pryd hyn.
Tuag \$812 oedd y ddyled oedd yn aros ar y capel,
Bron na ddywedem mai dechreuad gofidiau oedd
hyn oll, y baich bron a'n lletha a ninau bron a
syfrdanu pob cynadledd am gymhorth i dalu peth
o'r ddyled.

Yn niwedd y flwyddyn 1861 darfu i eglwys
Trenton a Holland Patent ruddi galwad i'r Parch.
James Davies o Allen Co., Ohio, i ddod i weinig-
ogaethu i'n plith, ac felly y daeth—dechreuodd ei
weinidogaeth yr 20fed o Fawrth, 1862. Un o'r
pethau pwysig oedd ar ei feddlwl oedd pa beth i
wneud i'r bwgan ofudwy, sef yr hen ddyled.
Cychwynodd yn uniongyrchol heb wybod i ba le
yr oedd yn myned, ond fel y byddai drysau yn
agored iddo. Disgynodd yn New York—dechreu-
odd ar ei waith o gaeglu yn uniongyrchol, a chae-
glodd y symiau canlynol:

New York,	\$330 00
Utica,	115 00
Bethania, Deerfield, a Trenton,	40 00
Remsen, Penysaerau, ac Eulli,	63 50
Staeban,	23 70
Penymynydd, a'r Nant,	31 47
Western Hill a'r ardaloedd,	16 00
French Road a Pen y Graig,	15 26
Bethel,	18 25
Waterville a Bridgewater,	26 75
Little Falls,	15 75
Plainfield,	12 57
Rome a Floyd,	21 40
Canada Creek,	15 00
Turin a'r ardaloedd,	40 00
Holland Patent,	80 00
Gan danagiifwyr newyddion Trenton, ...	34 00
From the Congregational Board,	250 00
	1148 65
Taliadau at Gapel Holland Patent,	812 00
Capel Trenton,	264 00
Traul wrth gaeglu,	72 65

\$1148 65

Mae pob peth yn blaen a buddhaol yn y cyfrifon.

Yn awr mae pob cent o'r ddyled gwedi eu talu,
—y capelydd heb un cent o ddyled arnynt. Der-
bynied yr holl eglwysydd a phawb oedd yn cyf-
raun ein diolchgarwch gwresocaf fel dwy eglwys
am eu cydymdeimlad mewn amser o gyfyngder, a
gobeithio na wnawn ninau fel dwy ardal ddia

anghofio os gelwir byth wrth ein drysau gan er-
aill o tan yr un amgylchiadau. Yr ydym yu ddy-
ledus iawn i'n gweinhlog am ei ymdrechion di-
gyffelyb drosom. Dros yr eglwys;

(GRIFFITH T. JONES,
JOHN DAVIES.

GAIR ODDIWRTH YR HEN WEITHIWR.

Oshkosh, Chief. 17, 1863.

Mae yr "Hen Weithiwr" eto yu fyw, a hyn i
gyd o ras ei Dduw. Y mae er pan ddanfionodd
atoch o'r blaen, pan yn rhoddi hanes sefydliad
eglwys Neenah, wedi gweled a chlywed llawer, a
mwynbau llawer o gysuron-gwerthfawr, am ba
rai nas gall fod yn ddigon diolchgar. Bum yn
ymweld ag amryw o'r sefydliadau Cymreig yn y
Dalas hon, er gofyn cydymdeimlad ein chwior-
ydd eglwys, i gynorthwyo eglwys Neenah i dalu
dyled ei chapel newydd. Da genyf allu dweyd
fy mod wedi cael arioldob neillduol a chydym-
deimlad tan hwn i'm dysgwylid yn y manau yr
ymwelais â hwy, a llwyddais i gael digon i dalu
y ddyled. Mae hanes codiad y chapel, yr ymdrech
a wnaed ato gartref, yn nghyd a'r hyn dderbyn-
iwyd o fanau eraill, yn cael ei barotoi i ymddangos
yu y CERNADWR.

Wedi i mi ddychwelyd adref yn llwyddiannus i
dal y ddyled, daeth ar feddwl y cyteillion yn
Neenah wneud cydnabyddiaeth i'r Hen Weithiwr.
Pennodwyd yr amser a'r lle, a gwnaed parotodau
ât hynny. Ac ar noson y 3ydd o Chwefror ym-
gagglwyd i dŷ Mr. John K. Davies. Yr oedd yno
gyflawnder o fwyd blasus ac amrywiol o hono,
yu nghyd a thrwyth dail yr ludia a choffi, er lloui
yr ymwelwyr.

Ar ol cyflawni o honnynt anrhegwyd yr Hen
Weithiwr â \$50.83, oit yn arian oddieithr ychydig.
Pan feddyliwyd fod yr eglwys hon wedi gwneud
cymaint ar gudi y chapel ac nad oes llawer o Gym-
ry yu y lle, ystyriwyd fod gwneud y swm uchod i
tyn y wneud rhagorol dda. Dymuwyd gyd-
nabod fy nghymwynaswyr mewn diolchgarwch
uu ac oit. Yr Arglwydd a roddo i chwi a minau
y cyfoeth a bery byth.

Mae hefyd eglwys Oshkosh, ar ol hir ymdrech,
wedi gorpuen talu y ddyled a'i blinodd am flyn-
yddau. Ba y baich hwn yn pwysu'r drwm arui,
a brou a'i llethu lawer tro; ond eto er maint ei
bwysau cafodd nerth i ddal ato nes ei orchfygu;
a gwelodd ei yu trengu y 9fed o Chwefror, 1863.
Ba yu bluo yr eglwys tua saith mlynedd, ond
waeth tewi, mae wedi trengu.

Dydd lan canlynol penderfynodd yr hen chwi-
orydd oeddfwrdd bod dan bwys y baich ar hyd y
dydd a'r gwres i gael Jubili yu y chapel ar ol cael
eu rhyddid. Daethant at eu gilydd yn fuan wedi
canol dydd i'r chapel—gusodwyd byrddau a hul-
iwyd hwy â bwydydd blasus a gwerthfawr. Yr
oedd yma gyflawnder o aberth bwyd, ac nid wyf
yu amheu nad oedd yma aberth diolch hefyd.
Daeth ein chwaer eglwys, y T. C., i gydlawen-

ychu â ni. Canwyd amryw donau dyddorol a
hyfryd. Dywedodd Mr. R. T. Morgans ychydig
o hanes bywyd a marwolaeth y ddyled, yr hon a
drengodd ar y 9fed o Chwefror. Yna caed an-
erchiad difyrus gan y Parch. J. Davies, Rosendale.
Yr oedd yntau wedi bod dan y baich pan ydoedd
mewn cysylltiad â'r eglwys hon, a gwnaeth ei
ran er ei ddwyn i dderfyniad y pryd hwnw.

Rhoddodd anogaethau i'r eglwys i edrych yn ol
gyda llawenydd ar yr hyn a wnaed; ac edrych yn
mlaen gyda phenderfyniad cryf a diysagoc am fod
yn weithgar gydag achos ei Gwaredwr. Canwyd
tôn drachefn, a diweddiwyd trwy weddi gan Mr.
Davies.

Mae y ddwy eglwys a'u gyddfau yn rhydd
oddiwrth iau y ddyled, a theimlant yn ddiolchgar
ar dir eu rhyddid i'w holl gymwynaswyr yn mhelli
ac agos am eu cynorthwyo i ddyfod allan o'u
gwaagfenon. Yr Hen Weithiwr.

MARWOLAETH MILWE,

*Sef THOMAS GRIFFITHS, mab y Parch. James Griff-
iths, Utica, N. Y.*

BARCHUS OLYGDD.—Boren dydd Sadwrn, Ion.
y 10fed, hysbysodd cyfaill i mi fod fy mab Thomas,
yr hwn oedd rhwng saith ac wyth ar hugain oed,
yn glaf iawn yu yr Hospital, ac anbebyg o fyw.

Gyda theimladau nad oes ueb ond rhieni plant
a wyr am danynt, cychwynais ar fy nhaith tua
Newbern, North Carolina. Cefais lythyr cym-
adwyaeth gan yr Amhyddedus Faruwr Bacon, o'r
ddinas hon, a'r Anrh. Roscoe Conkling, o Wash-
ington.

Cymerais fy nhaith trwy Baltimore, Fortress
Monroe, Norfolk, Albemarle Sound, a Roanoke
Island, a chyrrhaeddais i Newbern yr ail nos iau ar
ol ymadael o Utica. Mor gynted ag oedd bosibl
dranoeth ymwelais a'r Hospital, a deallais fod
gwrthrych fy ymofyniad wedi ymadael â'r fuchedd
hon. Mor gynted ac y gwybu y Cadben oedd ar
y cwmni i ba un y perthynai fy mab, am danaf,
daulonodd y llythyr canlynol ataf:—

Barchedig Syr.—Y mae eich mab, yr hwn a onodd
a'r lyddin yu Utica, Awst 30, 1861, wedi marw oddiar
y 30ain o'r mis diweddaf—ei gystud diweddar oedd
cleid y galon a'r ysgyfaint. Y mae yn bleser gan-
yf ddwyn fy nhyatiolaeth o'i ymddygiad tairwg a
gwrol fel un o ddeall cryf a chywir galon; ac er fy
mod, yn dwfn gydymdeimlo a'i luosog gyfeillion, nid
oes genyf ond cydlawenbau â hwynt fod un oedd mor
anwyl gunddynt wedi gwneyd ei ran mor dda mewn
awr o arogen ei wlad; canys efe a wasanethodd yu
dda a flyddon yu Maryland, Virginia a North Caroli-
na. Mewn llwars o frwydran efe a ddangosodd ei
hun yn ddyn gonest, ac yn fflwr dewr.

Cyhyd ag y bu ei yu alluog yr oedd bob amser yn
eio ac yn nglyn a'i ddyledrwydd, a phan ddarfu
afiechyd afaelu ynddo yr oedd yn dawel ac ymrodd-
gar, ac yn y diwedd rhoddodd i fyny ei fywyd mewn
gobaith o'ogoneddus a bendigedig anfarwoldeb.

N. HALL,

Capt. Co. G., 3d N. Y. Cavalry.

Mewn cysylltiad a'r llythyr uchod derbynais
wahoddiad serchog i fyw ar fwrdd a thraul y
Cadben tra fyddwn yu aros yu Newbern. Der-
bynais hefyd llawer o gymorth a charadigrwydd

ar law amryw eraill o awyddogion a milwyr tyffredin y fyddin i ba rai hefyd yr ydwyf yn ystyried fy huu o dan y rhwymau mwyaf i fod yn ddiolchgar.

Buom yn Newbern am wythnos gyfan yn rhag-ddarparu i gymeryd y corph genyf adref i Utica, lle ei enediggaeth, a chyrhaeddaie dros y mor o Newbern i New York, wedi cychwyn gyda y nos, nos Iau, erbyn un o'r gloch boreu dydd Llun, a daethum i Utica foreu dydd Mawrth.

Lledodd y gair yn gyflym drwy y ddinas fy mod i a'r corph wedi dō'd, ac erbyn dau o'r gloch ymgaeglodd tyrfu luosog i'r Addoldy ar gongl Broadway a Columbia, a chymerodd y Parchedigion canlynol ran yn ngwasanaeth y claddedigaeth; sef Thome o'r ddinas hon; Griffiths, Bethania; Jones, York Mills; a W. D. Williams, Salem, Marcy. Yna awd a'r gweddillion i'r Vault yn Forest Hill Cemetery.

Er fod y daith yn faith a'r anhawderau yn fawr ac yn lluosog, eto nid yw yn edifar genyf ei chymeryd. Er nad oeddwn wedi ei anog i ymuno a'r fyddin, eto pan ysgrifennodd ataf ar y pen hwn, amlygaie fy nghwbl foddlonrwydd iddo wneud hyn, a dywedais wrtho hefyd os byddai iddo gael ei analluogi gan glwyfau neu gystuddian, y deunw ato ble bynag y byddai i gymeryd gofal am dano. Ymdrechais fy ngoren i gyflawni fy addewid.

Cefais hefyd foddlonrwydd drwy ganfod a'm llygaid fy hun ei fod mewn lle digon cysurus am ystod yr amser y bu yn glaf. Ei fod o dan law meddygon da ac ymgeleddwr tirion. Fod ganddo ddillad da ac addas, a digon o arian yn ei logell i gael unrhyw beth a ewyllysai yn ei gystudd, ac arian hefyd yn ugweddi fwy na digon i dalu am bob trau a thrafferth a aeth arnaf yn ei gylch.

A mwy na'r cyfan cafodd, o diriondeb ein Tad Nefol, ei gystuddio i ryw raddau am hir amser ac nid ei dori ymaith yn ddiafrybod, ond yr oedd yn gwbl wybodus fod ei ddiwedd yn agoshau. Cafodd y fever and agueddechreu yr haf diweddf, a niweiddodd hyn ei gyfansoddiad i'r fath raddau nes nad oedd dim lliw gwaed yn ei wyneb, a methwyd er arferyd pob moddiou a chynyddu ei waed. Dygodd hyn oddiamgylch ymchwydd y galon a threuliodd ymaith ysgyfaint yr ochr awy, yr hyn bethau a ddarganfyddwyd ar ol ei farw.

Bu yn yr Hospital am ddau fis yn yr haf, daeth allan yn mis Medi, a bu yn mwydr ryfedd Washington, N. C. Gorfuo iddo yn mis Hydref fyued yn ei ol i'r Hospital drachefn, ond yr oedd yn alluog i fyned oddiamgylch byd o fewn i ychydig ddyddiau i derfyn ei oes. Sylwasm fod y llythyrâu a ysgrifennodd atom fel teulu yr Haf a'r Hydref diweddf a rhyw hynawder mwy nag arferol yddynt; eto nid oedd ef er dim am i ni feddlw ei fod yn rhyw glaf iawn. Ac er ei fod fel llawer gwedi bod yn wagddol ac esgeulus, eto yn ei fisoedd diweddf y Beibl oedd ei lyfr goren a gwae yr Arglwydd yn y fyddin oedd ei gyfaill goren. Gwrandawai arno yn serchog ac ated a chyfeillachai ag ef yn barchus. Ac yr

oedd yntau yn hoff iawn o Thomas; ond pan ddaeth angau yn mlaen nid oedd yr Elder Day gartref, ond pan y daeth ef ac eraill yn ol i'r gwersyll, y newydd cyntaf a gafodd oedd galwad arno i ddod i weinyddu yn y gladdedigaeth. Ac fel hyn, er fod yr amgylchiad yn chwerw a galarnu, byddaf weithiau yn meddwl nad y'm gwedi ein gadael i dristau fel rhai heb obeith.

Wrth derfynu fy hanes yr ydwyf yn cyflwyno fy niochgarwch gwresocaf i'r boll luaws aydd mewr gwahanol lwybrau gwedify nghynorthwyo a dangos eu cydymdeimlad â mi gartref ac oddi cartae. Taled yr Arglwydd iddynt am eu cariad a'u hewyllys da. Yr eiddoch yn barchus,

Utica, Chwef, 19, 1863.

JAS. GRIFFITHS.

COFFADWRIAETH AM MISS A. E. THOMAS,

NEW YORK.

ANWYL SYR,—Anfonaf i chwi ychydig o hanes ANNIE ELIZABETH, anwyl ferch i John A. a Margaret Thomas, gynt o Cleveland, Ohio. Mae ei thad a'r rhai sydd yn fyw o'r teulu yn New York yn bresenol. Ganwyd Annie yn Buffalo yn y fl. 1841; colodd ei mam pan yn 11 neu 12 oed; symudodd yn fuan wedi hyn i deulu B. Thomas, pryd hyn yn Prospect, yn bresenol yn New York. Bu hi yn gwasanaethu yn y dref am oddeutu chwe' blynedd. Ryw bryd yn y blyneddodd hyn ymunoedd â'r eglwys yn 11th street, New York. Yr oedd ganddi barch mawr i'w gweinidog. Wrth ddyfod adref o'r cwrdd ar noswaith wlawog gwlychodd yn drwm a chafodd anwyd; effeithiodd hyn ar ei chyfansoddiad gwanaidd, aeth yn fuan i'r darfodedigaeth. Dywedodd y Doctor wrthi bod yn well iddi fyned i'r wlad, ac felly daeth yma atom ni a bu yma yn agos i flwyddyn.

Yn mis Mehefin diweddf aeth yn ol i New York, a bu byw hyd yr 16 o Awst—ac am 4 yn y prydauau auaiddodd ei hanadl olaf yn y byd brwnt hwn. Ychydig cyn marw dywedodd ei bod mewn poen fawr, ond ei bod yn hapus a'i bod yn myned adref at Iesu. Dywedodd. "Pa, cerwch fy Iesu i, gael i chwi gael dyfod ataf fi eto." Dywedodd hyn duwywaith; dywedodd yr un peth wrthyt oll; yr oedd yn rhy wan i ddweyd ond ychydig. Dywedodd yr adnod yn y Salm 23 ddwywaith drosodd, "Ie pe rhodiwn ar hyd glyn cysgod angau nid ofnaf niwed, canya yr wyt ti gyda mi, dywaleu a'th ffon a'm cysurant." Yr oedd ei chwaer yn darllen a gweddio gyda hi bob dydd er'a wythnosau; yr oedd yn dymuno arni wneud hyn. Darllenodd a gweddiodd ddwy waith y dydd y bu hi farw.

Gallaswn ddweyd llawer yn rhagor; ond dywedaf hyn, yr oedd yn meddu parch mawr i'r Sabboth, ac ni ddarllenai yr un llyfr ond y Beibl neu ryw lyfr crefyddol arall ar ddydd yr Arglwydd. Unwaith yn y Spring diweddf, pan oedd ei brawd yma yn waelao yn dweyd ei deimlad, bod arno ofn marw, daeth hithau ato a dywedodd, "Wel, John, rhaid i ti weddio llawer mwy a'n

ailnabod yr Iean. Pan y byddaf fi yn rhoi fy mben ar y gobenydd i orphwys y nos, ni fydd ddim llawer o wahaniaeth genyf yn mha fydd y gwnaf ddefio yn y bore." Ond teisyuaaf, gan fy mod wedi gwneud hyn o beuillion; digon yw; mae Annie eto yn fyw, a dysgwyliwn ei gwled ar ol croesi i'r ochr draw.

Byd y gorthymder yw'r byd 'rydym yndde
Cwynfan ac ochain sy'n aml 'n y tir,
I'r gladda dan wyle yn fynych rhaid telthio
I gladdu'n rhai anwyl mae'n anhwad yn wir;
Mae angau yn tori y blodau prydferthaf,
Ni ddengys on ffair i'r glau'n y tŷ.
Fie hoga ei gryman, fo dyr yr bawdd, araf,
'Does genym ni 'r awrhon, ond osio a fa.

Wel Annie, wel Annie, mae'n enw'n ddeidiol,
Am danat, un dirion, hir gofio a fydd
Dy gofio am fisoedd pan yma 'n gystoddiol,
Bob amser yn dawel & gwên ar dy rudd,
Nid ydwyf yn gofio dy glywed yn grwgnach,
Am gymaint ag enwaith er trymed dy glwy'
Y peswch myn'd g'letach, yn gafael yn ddyfnach,
Gadewiaist dy bridd-dŷ, nid ydwyf ti mwy.

Cyfoelaist dy edyn ti fedaist i wynfa,
Ya abelaeth Caersalem byw 'rydwyf ti nawr,
'Rwy'n credu heb amheu fod genyf ti yma
Wir bawl i'r orphwysa sy fry uwch y llawr;
Ond rhaid im' ffarwelio nis gallaf dy ddilyn,
Mae'n fro yn rhy ddiagleir i'm llygaid o gnawd,
Ac eto 'rwy'n dygwyl pan dof at y terfyn
Caf uno & chwmwl trwy'r aberth a gaw'd.

Wel anwyl berth'nasau, na wylfch am Annie,
Fy mrawd, 'rwyf yn teimlo dy golled yn wir,
Ei chwaer a'i dau frodyr mewn hiraeth am dani,
O byddwch yn barod cyd-gwrddwch cyn hir,
Ymdrechwch i'w dilyn, O ceistwch wir grefydd,
Rhodd Annie anwylaf dystiolaeth i chi
Fod ganddo hi afael ar drysor na dderfydd
Mae'n meddu llawn feddiant o'r deyrnas sydd fry.

Hi gofodd ei Chreuer yn moren ei dyddiau,
Yn ddiwyd a ffyddlon gwas'naethodd ei Duw,
Rhodd ysgub y blaenffwydd yn ufodd i'w Chuidwad,
Mae'n iocanu gan Iean yn ber aberth byw;
Fel Moses dewiswn wir grefydd a'i thrallod,
Mae'n llawer mwy gwerthfawr na chyloeth Peru,
Cawn weled y rhagor yn eglur ryw ddiwrnod,
Fy enaid lle byddi ddydd dial ein Duw!

Prospect.

LAURA GRIFFITHS.

DIOLOCHGARWCH.

Y mae tri pheth os nad ychwaneg yn cydgyfarfod mewn gwir ddiolchgarwch, sef, ystyriaeth o werth y bendithion, neu y cymwynasau a dderbynir; teimlad o anheilyngdod; cydnabod yn gyhoeddus a pharchus gyfranydd y daloni, yn nghydag ymdrech i ddefnyddio y rhoddion er eurydded y rhoddwr. O dan ddylanwad yr ystyriaethau hyn, dymunaf, trwy gyfrwng y CENHADWR, gydnabod yn ddiolchgar garedigrwydd a haelioni fy nghyfeillion, o wahanol enwadau crefyddol, cystal a'r enwad y perthynwyf iddo, tuag ataf fi a'm teulu, yn Granville a Newark a'r wlad oddiamgylch yn ufod yr wythnosau diweddar.

Yn mis Rhagfyr ymgynullodd 29 o wyr nerthol galluog i weithio & bwyll, i gwympo coed yn ddefnydd tân i ni, a thorasant ddigonedd at ein gwasanaeth am un flwyddyn o leiaf. Cludwyd rhan o honynt at ein tŷ, ac ymrwyma y cyfeillion y cludir y gweddifi yn brydlawn. Anrhegwyd y

coed gan Mr. Edward Jones a Mr. Isaac Hughes. Darparwyd ciuiaw i'r gweithwyr gan Mr. Evan Richards a Mr. John Ll. Jones. Bernir y bydd y coed, wedi eu cludo adref, yn werth \$40.

Ar brydnawn yr ail dydd o'r flwyddyn hon, cyfarfu rhai canoodd yn fy nhŷ i wneuthur Anrheg (*Donation*) i mi. Cyfrifwyd 56 o gerbydan wrth ein tŷ ar yr un pryd. Darparwyd cyflawnder o ymborth yn rhad, dan arolygiaeth y boueddigesau canlynol:—Mrs. Thos. D. Williams, Mrs. Roderick Jones, Mrs. John Williams, a Mrs. Powell. Gweddwyd y diweddar Parch. John Powell. Derbyniwyd yn arian \$113.85. Rhoddion eraill gwerth \$30.09. Yr hyn a wna, gyda gwerth y coed, \$183.94. Wedi cymdeithas ddifys a didram-gwydd, ymwasgarodd y dyrfa, ac ymddangos a pawb (ond fy hunan) eu bod yn teimlo, mai mwy dedwydd yw rhoddi yn hytrach na derbyn. Nid oes genyf ond gwneuthur y cydnabyddiaeth hwn, gyda phob dymuniad da a diolchgarwch, gan wyllo a gweddio na cheir dim yn fy ymddygiad yn aheilwag o'r fath haelioni aghydnafrol.

Granville, Jan. 1863.

DAVID PRICE.

BEIBL GYMDEITHAS GYMREIG SWYDD.
LEWIS, E. N.

Gysallwyd cyfarfod blynyddol y Gymdeithas hon yn Collinsville, Rhag. 18, 1862. Dewiswyd John Hughes yn ygrifenydd y cyfarfod, yna darllenodd y Trysorydd y cyfrifon am y flwyddyn 1862, yr hyn sydd fel y canlyn:

Llyfrau.

Swm y llyfrau ar law dechreu y flwyddyn	\$21.74
Cafwyd o'r Fam Gymdeithas.....	8.05
	<hr/>
	\$29.79
Gwerthwyd am arian gwerth.....	\$7.58
Yn rhodd.....	3.75
I'r volunteers.....	1.82
Heb dderbyn tal.....	1.80
Anghyfartaledd.....	25
Ar law yn bresenol.....	14.59
	<hr/>
	\$29.79

Derbyniadau.

Trwy gasgliadau.....	\$46.50
Yn dal am lyfrau.....	11.68
O law y Trysorydd.....	50
Mewn llaw o'r blaen.....	40
	<hr/>
	\$59.08

Taliadau.

Yn rhodd i'r Fam Gymdeithas.....	\$39.35
Yn dal am lyfrau.....	7.63
" " gludiad llyfrau.....	1.00
Mewn llaw.....	11.08
	<hr/>
	\$59.08

Penderfyniadau.

Ein bod yn cymeradwyo cyfrifon y Trysorydd. Fod i'r casglyddion fyned i gasglu at y Gymdeithas a'r swm sydd ddyledus am lyfrau, yr wythnos gyntaf o'r mis nesaf, Ionawr, 1863,—a'n bod i

dd'ed a'r casgliadau i'r Trysorydd i Turin yr 28 o Ionawr, at 6 yr hwyr. Ein bod yn parhau i roddi Beibl yn rhodd i'r *volunteers*. Fod dau berson i fod gyda'r Trysorydd i wneud y cyfrifon i llyn erbyn y cwrdd blyneddol nesaf. Dewiswyd David Roberts a John Hughes. Fod committee o dri i edrych i mewn i'r cyfrifon sydd rhyngddom yn awr ac wedi bod a'r Fam Gymdeithas. Penodwyd David Roberts, Thos. J. Lewis a John Hughes fel y cyfryw committee i fyned at y Trysorydd a'r Llywydd. Ein bod yn bwriadu cael pregethwr dyleithr i anerech y cyfarfod blyneddol nesaf ac i areithio ar achos y Beiblau. Fod i'r cwrdd uosaf gael ei gynnal yn capel Nebo, y 14 o Ragfyr, 1863. Fod adroddiad o weithrediadau y Gymdeithas i gael ei danfon i'w cyhoeddi i'r *Cyfaill* a'r CERNADWR.

Etholodas.—Dewiswyd Parch. D. B. Prichard yn Llywydd, a Thos. Williams yn Is-lywydd; L. Williams a David Roberts yn Ysgrifenydd; John T. Jones yn Drysorydd-am y flwyddyn.

Trefnwyr.—Constableville, John O. Owens, Ellis Lewis. Barnwyd yn ddorochach rhannu ardal Tughill yn ddau ddoabarth. Y dos. cyntaf i fod y dos. isaf, a'r ail y dos. uchaf. Trefnwyr Dos. isaf, John W. Davis, Rowland Prichard. Dos. uchaf, Robert B. Jones, John Owens. Collinsville, Robert Williams, John Lloyd, Owen Lewis.

Casgliydion.—Constableville, Evan Evans, Robert Williams, John O. Owens, Owen Evans. Tughill, Dos. isaf, James Williams, John W. Davis. Dos. uchaf, Robert B. Jones, John Owens. Collinsville, John B. Jones, Cornelius Williams. Turin, Owen Griffiths, William Lewis.

L. WILLIAMS, *Ysgrifenydd* 1863.

CYBNABYDDIAETH O DDIOLOCHGARWCH.

Mr. GOLYERN.—Yn ootyingedig dyronnaf gyf. lwyno fy mlochgarwch trwy gyfrwng y CERNADWR clodus sawlth eto i'm cyfeillion caredig yn yr ardal hon, am yr arwyddion adnewyddol o'u parch a'u gofal troswyfi a'm teulu.

Ar y 23ain o'r mis diweddaf, cefais *donation* gaddylt yn cyrraedd y swm amrhyddeddus o \$75.45 Oafwyd cyfarfod dyddorol iawn, y Parch. J. P. Jones, gweinidog y Bedyddwyr, yn y gadair, y Parch. H. Parry, Oakkosh. (A.) a'r Parch. T. Foslka, (M.) yn areithio. Yr oedd areithiau y naill a'r llall yn dda ac i'r pwrpas.

Gall gweinidogion yr ardal hon ddwyn tystiolaeth ganmeladwy am ei phreawylwyr, gyda golwg ar eu parodrwydd a'u ffyddlondeb bob amser ar y fath soblysarau. Teimlaf fy rhwymau yn adnewyddol i'w caru a'u gwasannaethu gyda phob dyfal barhad yn y pethau a berthynant i'w tragwyddol ddedwyddwch. Yr wyf yn diolch iddynt am eu rhoddion, a Duw a roddo iddynt hwythau yr aur hwnw fydd yn pasio mewn byd arall, yw fy nymoniad yn wir. JOHN DAVIS.

Rosendale, Wis., Chwef. 6, 1863.

YMADAWIAD GWEINIDOG.

Yn gymaint a bod y Parch. R. Evans wedi ymadael a ni yn Prospect a symud i Wisconsin i fyw, dywedwn:—Bu Mr. Evans yn llafurio yn

ein mysg am oddeutu tair blynedd, a buasai yn dda genym pe buasai yn arw yu ein mysg yu hwy. Yr ydym fel eglwys a chynulleidfia yu teimlo yn agos a chyubus iawn ato fel gweinidog rheolaidd a duwiol a thangnefeddus iawn; yu gyfaill cywir, ac yu gymydog bawddgar. Ond y mae wedi ein gadael a'i le sydd yn wag iawn yn ein mysg. Bugail mawr y delaid a ofalo am dano ef, a ninau, ac a'i gwnelo ef yu fendith o hyn i ddiwedd ei oes, yw ein dymuniad gwresocaf.

STEPHEN JAMES,
WILLIAM J. GRIFFITHS.

GOLWG AR SEFYLLFA Y WLAD.

Y pwyngrwydd o undeb yn y talaethau gogleddol.—Prifenydrwydd ein gwlad y dyddiau presenol a gyfyd oddiar fod ysbryd enciliad a bradwriaeth yn bodoli yn y Gogledd. Y mae yr ysbryd hwn yn bodoli yn ein plith, ac y mae i'w ganfod yn fwy neu lai bron yn mhob ardal—dyncion yn pleidio achos y Deheuwyr fel achos cyfreithlawn a chyfiawn. Os cyfreithlawn a chyfiawn ydyw, yna rhaid mai cyfreithlawn a chyfiawn oedd gwaith y Deheuwyr yu troi yu fradwyr i'w llywodraeth yu y dechreu, a dyfod allan i'r maes mewn arfau yn ein herbryn. Ac os felly rhaid yw fod y gyfuedraeth gaeth, a'r godinebau cyffredinol a'r gormesion ersulawa a berthynant iddi, yu deilwag o gofsogaeth, ac o ledaeuniad a chadarnhad cyffredinol! Ond a feiddia neb yu ein plith ddweyd hynny? A deimla un Cristion nac na dyn cydwybodol a rhinweddol ar ei galon i ddal i fywy y fath athrawiaeth? Y bleidgarwch i'r De a'i gormes, yr hon a fodolodd yn hir yn y Gogledd, a fu y gwir achos o'r ymgodiad yn y dechreu. Ni feiddiasai y Deheuwyr wneuthur yr hyn a wnaethant oni buasai hyn. Bu dyagwyliad y buasai y blaid Ddemocrataidd, o leiaf, yn sefyll drostynt, os nid yn ymgodi gyda hwy, a fu en cefnogiad penaf, a'r *adnewyddol* ddyagwyliad o hyn sydd yu peri iddynt fod mor gyudyn i roi eu harfau i lawr. Oni buasai hyn buasai y rhyfel ar ben ei'r llawer dydd. Gobeithiwn y gwna pawb a garant iachawdwriaeth eu gwlad a therfyniad prysur ar y rhyfel gilio o'r cyfryw bleidiaeth.

Symudiad y gwarchae oddiar afon sawr y Mississippi.—Y mae yn hanfodol i fasnachau lwyddiannus y talaethau gorllewinol fod yr afon hon yn rhydd. Bodolaeth y gwrthgloddiau a'r magnefaau trymion yu Vieksburg ydyw grym y gwarchae hwn. Y mae ein byddin yu awr ar y maes a'u llynges ar yr afon yn dechreu ymosod eto o ddirif i chwala y nuth bradwrol hwn.

Tegwch Cyhoedde y Llywydd. a'r effaithiau a ddiynant.—Rhoddodd y Llywydd Lincoln gant o ddyddiau llaw i'r gwrthryfelwyr i ystyried a wnaent roi eu harfau i lawr ai peidio, o'n cyhoeddi pa dalaethau a pha ranau o dalaethau y byddai raid eu cyhoeddi yu rhydd a dwyn eu hawl berchenogol mewn caethion i derfyniad. Rhoddodd y Llywydd, a'r Gydgynghorfa yr un modd, awgrymiad teg iddynt, os rhoddeant eu harfau i lawr cyn Ion. 1, 1863, y byddai i'r Llywodraeth Gyf.

redinol roddi cymborth arianol iddynt i gael gwar-
eligaeth esmwyth ac effeithiol o'r gyfndraeth
gaeth a'i blinderau a'i drygau. Dewis dal gafael
yn ei harfau bradwrol a wnaethant,—a'r canlyniad
yw, mae'r caethion yn dyfod i ryddid wrth y can-
uodded a'r miloedd, a chatrodau a brigadau yn cael
eu furfio o honynt i ddal arfau, nid mewn *servile*
insurrection, ond yn filwyr rheolaidd, dan swydd-
egion rheolaidd, i amddiffyn Llywodraeth y wlad.

Y swm am heddwch.—Clywir llawer yn awnio y
gair hyfryd "HEDDWCH" yn y dyddiau hyn. Ond
osafu fod llawer o arweinyddion hocoedus politic-
aidd yn gwaeddi heddwch pryd nad oes heddwch
gan gam-arwain dynion i gynul eu plaid hwy.
Yr uig heddwch a foddlon a Deheuwy (hyd yn
hyn) ydyw, *cael llongydd* i gario allan eu mesurau
bradwrol eu hunsin, darostwg ysbryd rhyddid, a
aefydlu y Cynghrair Oaeth Deheuol. Na thwyll
ni yn hyn. Rhaid i'r fradwriaeth a gynrochwyd
o blaid caethiwed gael ei darostwg cyn y ceir
heddwch yn werth ei alw yn heddwch. Trwy
gynul y Llywodraeth yn ffyddlon yr eillir hyn.

Pris caethdlyn yn Maryland.—Y prisiwyr a neill-
dwyd i brisio meddiannau y diweddar Charles
Carroll, caethddaliwr lled fawr yn Maryland, a
ddygasant i mewn eu hadroddiad. Y pris a rodd-
ant ar 130 o gaethion, yn gyfartalaidd, yw \$5 yr
un. Dywedant nas gallant roi pris uwch. Buont
yn gofyn baru amryw gaethddaliwyr—un a ddy-
wedai na roddai \$500 am yr holl lot gyda eu gilydd.

Arizona yn Dirioagaeth.—Mae Arizona wedi ei
furio yn dirioagaeth—tiriogaeth rydd. Yr Anrh.
John A. Gurley o Ohio, tebygid, fydd Llywodr-
aethwr cyntaf Arizona.

Gwasgariad Cynadledd o wrthryfelwyr.—Cyn-
adledd boliticaidd o ddynion gelynl i'r Llywodr-
aeth, cynulledig yn Frankfort, Ky., yn ddiweddar,
a wasgarwyd gan y gallu milwrol. Amcan y
Gynadledd, dan yr enw Cynadledd Ddemocrataidd,
vedd cynllunio mesurau i geisio dwyn Talaeth
Kentucky i uno a'r Encilwyr Deheuol. Llywodr-
aethwr y dalaeth a gymeradwysa ymddygiad y
milwyr yn gwasgaru y Gynadledd.

Adgyfnerthion o flaen Vicksburg.—Mae llaaws o
fadau a milwyr wedi myned allan o Memphis yr
wythnos ddiweddar i chwasegu yr adgyfnerthion
o flaen Vicksburg.

Yr Agerlong "Queen of the West."—Ofnir fod
yr hwrdd-lestr hon wedi ei chymeryd gan y gelyn-
ion ar y Red River. Y newyddion o'r De a
ddywedant felly. Ond dywedir hefyd fod yr
Indianola wedi dilyn i geisio ei hadgymeryd.

CYFARFOD BLYNYDDOL BEIBL GYMDEITH- AS PITTSBURGH.

Ion. 1, 1863, cynaliodd y Gymdeithas ei chyfar-
fod blynyddol yn nghapel y T. O. Am 2 o'r
gloch cyfarfod i ddarlennu cyfrifon a gweithrediad-
au y Gymdeithas am y flwyddyn ddiweddar; a
derbyniwyd hwy yn foddhaol gan y cyfarfod.
Dawiswyd yn swyddogion am y flwyddyn hon y
personau canlynol:—

Llywydd, y Parch. W. Parry; Ia-lywydd, Mr.
E. Davies; Trysorydd, Mr. David E. Evans; Ya-
grifenydd, Ebenezer Evans. Dewiswyd hefyd
gaaglyddion am y ddinas a'i chylchoedd. Cyfrifon
y Gymdeithas am y flwyddyn ddiweddar:

Derbyniadau.

Swm y Gaaglyddau,.....	\$114,95
Llyfrau mewn llaw dechreu y fl. 1862,....	55,05
Arian mewn llaw yr un pryd,.....	72
Llyfrau yn ychwanegol o New York,.....	6,40

\$177,12

Taliadau.

Am lyfrau i'r gaaglyddion,.....	25
Am lythyrau,.....	20
Yn rhodd i'r Fam Gymdeithas,.....	114,17
Am ddrafft i anfon yr arian,.....	77
Am lyfrau o N. Y.,.....	6,08
Am gludiad y llyfrau,.....	75
Llyfrau mewn llaw dechreu 1863,.....	52,00
Arian mewn llaw, eto,.....	2,90

\$177,12

Yn yr hwyr yn yr un lle, cyfarfod i areithio ar
yr achos. Aserchwyd y cyfarfod gan y Parch.
David Evans, Palmyra, a Mr. Cross yn Saesneg,
a'r Parch. E. B. Williams. Penderfynwyd fod yr
2il Sabboth yn mis Mawrth i'w dreulio yn undeb-
ol; y gweinidogion a'r pregethwyr i bregethu ar
yr achos. EBENEZER EVANS, Yag.

Trysorfa yr Ysgol Sabbothol.

Y. S. OLDMAN'S CREEK, IOWA.

HORRUS OLYGYDD.—Penderfynodd ein Hysgol
Sabbothol anfon cyfrif o'i rhif a'i llafur i'w cyhoeddi
yn y CENHADWR yn ol arfer ysgolion Sabbothol
eraill y blyneddau hyn.

Rhif yr enwa ar Lyfr yr ysgol ydyw 38.—Rhif
y pennodau a ddysgwyd allan yn y 6 mis a der-
fynodd Rhag. 14, 1862, 249, yn cynwys o adnoda
2762. Yr ydym yn cynal ein hysgol y gauaf fel yr
haf, a hyny trwy lawer o anafteision; oherwydd
fod rhai yn byw yn mhell oddi wrth yr Addoldy—
ei rhif yn llai yn y gauaf na'r haf oherwydd hyny.
Yr ydym yn cael pregeth am 10 bob boreu Sab-
both gan ein gweinidog. Yna y mae y rhai sydd
yn byw yn ddigon agos i'r Addoldy, yn myned i'w
cartrefeoddi i ymofyn lluniau, ac yn dychwelyd
yn ol erbyn 2 o'r gloch, sef amser ein hysgol. Ond
y rhai sydd yn byw yn rhy bell a ddeuant a lla-
aeth gyda hwy yn y boreu, ac a arosant yn y
Oapel. Y dull y treulir yr amser rhwng terfyniad
y bregeth a dechreu yr ysgol yn bresnol yw,—
holi y bregeth a wrandewid yn y boreu. Mae ein
gweinidog yn aros gyda ni, ac yn cymeryd gofal
un doarth. EDWARD TUDOR, Yag.

Y. S. GOMER, ALLEN CO., OHIO.

BARCH. OLYGYDD.—Hanes ein hysgol Sabbothol
yn yr ardal hon sydd fel y canlyn:—Mae bwrdd
swyddogol yr ysgol yn gynwysedig o Arolygydd,
Yagrifenydd, Trysorydd, 7 o athrawon a 4 o ath-
rawesau. Llafur yr ysgol am y chwe' mis yn
dechreu Gor. 6, 1862, a diweddu Ion. 4, 1863,
oedd 373 o benodau, yn cynwys 6758 o adnoda.
Canolfir yr ysgol am y chwe' mis, 82.

Yr Arglwydd a feudithio ymdrechadau ein hy-
sgol yn nghyd a holl ysgyllion Sabbothol y byd, fel
y byddo gwybodaeth o Dduw yn toi y ddaiar fel
toa y dyfroedd y mor. JOHN F. JONES, Yag.

Gomer, Ion. 21, 1863.

Y. S. CRAB CREEK, GER YOUNGSTOWN, O., A'R
CWRDD CWARDEROL

Trefn ein hygol sydd fel hyn:—athrawon o 11 i 13, heblaw Arolygydd ac Ygrifenydd. Canolrif yr ysgolheigion 65. Adroddwyd yn ystod y tri mis diweddaf o'r fl. 1862, o bennodau 9, Salmau 50 adnodau 1517, yn nghyd ag amryw bennodau o'r Rhodd Mam. Y mae yn llawenydd genym allu eich hyabyau bod ein hygol yn Crab Creek yn myned yn y blaen yn dra llwyrchus. Gobeithiwn y cawu weled rhyw luoedd o'u hanwyl gyd genedl yn ychwaneg eto yn ei phleidiu. Mae yr ysgolion Sabbathol wedi bod yn foddion yn llaw yr Arglwydd i godi cewi cedyrn sydd heddyw ar furiau Seion.

Mae genym yn yr ardal hon, ei'r rhai blynyddau bellach gyfarfod yn cael ei gynul bob tri mis, i wrando ar y plant bach yn fwyaf neillduol yn adrodd, yn canu, ac yn areithio. ac yr oedd y cyfarfod diweddaf yn dygwydd ar yr 11 o Ionawr diweddaf am 2 o'r gloch yn y prydau; ond trwy fod pawb mor awyddus am glywed y rhai bach yn myned yn mlau a'u gwaith, yr oedd y capel yn llawn cyu haner awr wedi 1, a'r côr yn eu difyrn trwy gauu amryw donau yn seinber.

Dechreuwyd y cyfarfod trwy ddarlennu a gweddio a chanu, yna aserchwyd y dorf yn fyr a chynwysfawr gan y llywydd. Wedi hynny aeth yn mlau gan gymbell y plant i ddyfod i'r eogylawr i adrodd eu darnau, a rhydded fel yr adroddasant. Yr adrodd, yr areithio a'r canu ydoedd drwy hyfryd, a gallaf ddweyd i bawb fyned adref wrth eu bodd, ac yn aychedig am wledd o'r un natur eto yn fuan.

JOHN J. JONES, Ysg.

Youngstown, Ion. 26, 1863.

GYMDEITHAS FEIBLAIDD GYMREIG SWYDD CATTARAUGUS, R. N.

BARCHEDIG OLYGDD,—Da yw genyf allu mynegu i chiw fod y G. F. yn fyw yn y lle hwn eleni eto, ac mewn golwg lled ddymunol o iach hefyd, yr hyn a brawf hyuy yn fy ubyl ydyw, ei bod yn cynyddu, mewn aelodau—mewn nerth—mewn gweithio &c. Mae ei gwynebpryd yn edrych yn ariol—a'i haelodau heb neb o honnynt yn dangos arwyddion o wyddod a diffwythdra; ac mae'r aelodau sydd wedi eu gosod mewn trefn i weithio wedi cyflawni eu dyledawydd gyda mwy o egni a ffyddlondeb, na'r un ffyddyn oddi ar ddygwyd y Gymdeithas i fodolaeth; ac y mae caredigion y G. wedi dangos eu haelioni tuag ati y tu hwnt i'w harferiad.

Ffrwyth llafur y casglyddion yma eleni a gynrycha \$69.66. Yn llaw y Trysorydd am Lyfrau a werthwyd yn y ffwyddyn, \$5.22, yn gwneud i fyny yn llaw y Trysorydd ar y 4 o Ohwef, 1868, \$74.88. Penderfynwyd gan y pwyllgor anfon \$70 yn rhodd i'r Fam Gymdeithas; gyda'r ychydig eithriad o fod \$60 o'r cyfryw i'w defnyddio er cyfansoddi aelodaeth bywydol yn y Gymdeithas hynafgarw a'r diacon, Mr. David Charles, a'r diacon, Mr. Griffith G. Griffiths, fel arwydd o barch iddynt am eu "mawr sel, a'u llafurus gariad" yn eiddad y Gymdeithas.

Y mae yn nhrysoria y Gymdeithas 59 o gyfrolau, yn Feiblan a Thestamentau mewn gwahanol ffuriau; yn werth \$22.94.

Yr holl Gyfraniadau er ffurfiad y Gymdeithas, ael mewn pum' mlynedd, ydynt \$404.64. Y awyddogion am y ffwyddyn ydynt: Llywydd, Mr. David Charles; llywydd, Mr. J. J. Jones; Ysg. grifenydd, Mr. David P. Hooper; Trysorydd, Mr. Samuel D. James. D. P. Hooper.

Farmersville, Chwef. 10, 1863.

BEIBL GYMDEITHAS SWYDD LICKING, O.

Gyfarfod Beibl Gymdeithas Gymreig awydd Licking, Ohio, a gynaliwyd yn Newark Ion. 1, 1863. Am 10 o'r gloch dechreuwyd trwy ddarlennu a gweddio, yna darllenwyd gweithrediadau cyfryfod y ffwyddyn o'r blaen a derbyniwyd hwynt.

Penderfyniadau y cyfarfod.

1. Ein bod yn cymeradwyo gwaith y pwyllgor yn rhoddi Beiblan i'r milwyr Cymreig yn camp Sherman.

2. Fod anogaeth yn cael ei roddi am i bawb a allo i ddyfod i'r cyfarfod Blynyddol yn y borau yn gystal ag yn y prydau, oherwydd fod achosion y gymdeithas yn cael eu trin yn y cyfarfod hwn.

3. Darllenwyd y cyfrifon gau y Trysorydd am y ffwyddyn a aeth heibio.

4. Neillduwyd pwyllgor i edrych drostynt, ac yna derbyniwyd eu tystiolaeth eu bod yn gywir.

5. Ein bod yn anfon am werth \$25 o Feiblan a Thestamentau i ofal y Trysorydd.

6. Ein bod yn anfon yr arian i'r Fam Gymdeithas ein hauiain eleui, ac nid trwy law yr Agent fel arferol.

7. Ein bod i barhau i werthu y llyfrau yn mhrie y gymdeithas yn New York.

8. Fod y cyfarfod blynyddol nesaf i fod yn Granville, Ion. 1, 1864.

9. Fod gweithrediadau y cyfarfod i ymddangos yn y cyhoeddiadau misol.

10. Fod y gymdeithas yn cyflwyno ei diolchgarwch i'r casglyddion am eu ffyddlondeb.

11. Dewiswyd awyddogion y gymdeithas am y ffwyddyn hon:—Llywydd, y Parch. J. E. Davis; llywyddion, gweinidogion a phregethwyr Cymreig perthynol i'r gymdeithas hon; Trysorydd, James D. Williams; Ygrifenydd, John W. Jones; Casglyddion, Newark, Josiah Hughes; William R. Jones, R. R. Owens, Richard Evans; Saron, John T. Evans, David Hughes; Granville, John L. Jones, John A. Jones, Rowland Hughes, Robt. J. Owens; St. Albans, Thos. Jones, Morgan Evans; Harrison, Parch. John Williams, David Evans.

Am 2, cafwyd cyfarfod i areithio gan amryw bersonau o wahanol fanau, ar y Beibl Gyndeithas, ac yr oedd yn ymddangos fod calonau pawb o'r gynnulleidiau yn teimlo yn gynhes tu ag at yr achos da hwn.

Cyfrif y Trysorydd Ion. 1, 1862.

Arian yn llaw y Trysorydd,.....	93 60
Llyfrau,.....	27.42
	\$121.02
Yn yr un fl. yn rhodd i'r Fam. Gym.,.....	73.00
Beiblan yn rhodd i filwyr Cymreig.....	3 80
Am lythrau,.....	.25
Am gludiad llyfrau o New York,.....	2 35
Rhodddwyd Beibl a Thestament,.....	.40
Llyfrau ar law.....	15 77
Arian,.....	25.45
	\$121.02
Sefyllfa y gymdeithas ddechreu y ffwyddyn 1863.	
Llyfrau ar law,.....	15 77
Arian,.....	25.45
Derbyniwyd gan y casglyddion o Newark, rhan ddwyreiniol,.....	51.50
Newark, rhan orllewinol,.....	43.25
Saron,.....	12.50
Granville,.....	19.35
St Albans,.....	3 55
	\$171.37
Ion. 2, 1863, yn rhodd i'r Fam. Gym.,.....	\$111.20

JOHN W. JONES, Ysg.

GANWYD,

Gor. 25, 1862, yn ardal Nebo, sir Gallia, O., mab i Mr. John D. W. Jones a'i broed—gelwir ef Lewis SAMUEL.

Mae Samuel yn siriol a'r olwg arno'n hardd, Prydlerthach fil o weithiau na'r blodau yn yr ardd, Ein calon sy'n dymuno am iddo ef gael byw, I wasauaethu'r Argiwydd a'i nabod ef yu Ddaw.

Ei Fodryb E. GRIFFITHS.

Ion. 2, 1863, yn Camptonville, Yuba Co., Cal., merch i Humphrey a Mary Humphreys.

Hefyd, yr un dydd, yn yr un dref, mab i Owen T. a Harriet Roberts.

Ion. 15, 1863, yn Coleraine, ardal Beaver Meadow, Pa., mab i Edward a Mary Ann Jerman,—gelwir ef saw ef EDWARD.

PRIODWYD,

Rhag. 24, 1862, yn Oliphant, Luzerne Co., Pa., gan y Parch. L. Williams, Mr. JOHN POWELL a Miss MARGARET WILLIAMS, y ddau o Oliphant.

Rhag. 29, yn ubŷ Mr. John Francis, ar y dydd y cyrhaeddodd y briodasferch yma o'r hen wlad, yn Coleraine ardal Beaver Meadow, Pa., gan y Parch. P. Perogrine, Mr. STEPHEN J. BENNETT a Miss MARY JAMES.

Ion. 27, 1863, yn Carbondale, Pa., gan y Parch. L. Williams, Mr. THOMAS JAMES o Spring Brook, Pa., a Miss ELINOR DAVIES, Carbondale.

Ion. 28, gan yr un, ac yn yr un lle, Mr. JENKIN J. DAVIES o Bradford Co., Pa., a Miss MARGARET A. JONES o Scranton, Pa.

Chwef. 4, yn French Road, Steuben, E. N., yn nhŷ tad y briodasferch (sef Mr. Walter James) gan y Parch. E. Salisbury, Mr. WILLIAM P. JONES, Penymynydd, a Miss ELIZABETH JAMES.

Chwef. 11, yn Covington, Ky., gan y Parch. T. Edwards, Mr. HENRY L. WILLIAMS a Miss ELIZABETH MORRIS, ill dau o Cincinnati.

Chwef. 9, yn Whitesboro, gan y Parch. O. N. Pattingill, Mr. THOMAS FOULKES a Miss ELEANOR M. PURDY, unig ferch Silas Purdy, yw.

Chwef. 9, yn Rushford, yn nhŷ tad y briodasferch, gan Charles Woodworth, ysw., JOEL G. MORGAN, o blwyf Freedom, swydd Cattaraugus, E. N., a Miss O. A. CHAMBERLAIN, Rushford swydd Allegany, E. N.

Chwef. 17, yn Clayville, E. N., gan y Parch. M. E. Daubam, Mr. CHARLES H. MORGAN o Waterville, a Miss ELIZABETH DAVIS o Clayville.

Chwef. 19, yn So. Trenton, E. N., gan y Parch. H. F. Dudley, Mr. WILLIAM M. JONES a Miss SARAH E. FORBES, y ddau o Deerfield.

Yn ddiweddar, yn Clifford, ger Dundaif, gan y Parch. D. Daniels, Mr. THOMAS D. JONES a Miss CATHERINE DAVIES, y ddau o Clifford.

Chwef. 14, gan yr un gweinidog, yn Herrick, ger Dundaif, Mr. THOMAS JONES a Miss LUCINDA AVERY, y ddau o Herrick.

BU FARW,

Awst 4, 1862, trwy doriad un o lestri'r gwaed, Mr. JOHN R. JONES, mab i Thomas E. Jones, Charleston, Pa., yn 24 ml. a 9 mis oed. Ganwyd ef Rhag. 1, 1838, yn Efermyd Bryn Hir, plwyf Llannon, swydd Gaerfyrddin, D. C. Daeth yn nheulu ei rieni i'r wlad hon yn y fl. 1842. Derbyniwyd ef yn aelod o'r eglwys Annibynol yn Charleston, gan y Parch. E. Davies (yn awr o Dŷ'n Rhos, O.) Yr oedd ei olwg yn fawr ar weinidogaeth yr elenyg, ac astudiodd lawer yn yr athrofaau. Yr oedd wedi enill iddo ei hun barch gan yr eglwys, cymeradwyaeth fel athraw mewn amryw fanau, ac yr oedd golwg fawr arno fel dyn ieuach gobeithiol talentog. Ond pallodd ei techyd, a diwedodd ei yrfa ddacael a'i bwys ar ei awyrl Waredwr.

Ein gobaith yw a'n cysur
Ei fod ef mewn gwell lle
Yn nno gyda'r dyfia
Yn canu iddo fe,

Gobeithiwn cawn gyfarfod
Ryw ddydd ta fewn i'r llen,
O lyfryd fydd y mwyniant
Yn Llys y neioedd wen.

Ei DAD GALARUS.

Charleston, Tioga Co., Pa., Ion. 15, 1863.

* * * Dymunir ar y *Disgwr* gofnodi y farwolaeth hon.

Ion. 4, 1863, yn Brownstownship, swydd Franklin, Ohio, ar ol hir a llymion ddyoddefadau, oddiwrt y cancer yn ei breast, Mrs. GWEN RICHARDS, yn 62 ml. oed. Yr oedd yn enedigol o blwyf Llangadfan, Tre-faldwyn, daeth i'r wlad hon 5 mlynedd i'r Gorphennaf diweddar. Calodd ei derbyn yn aelod gyda'r Beddyddwyr yn yr hen wlad pan yn 22 oed. Yn Brown-township lle nad oedd eglwys Gymraeg o'r un enwad a hi, dewisodd gael ei derbyn gyda'r Annibynwyr, a pharhaodd yn fyddlon a pharchus hyd ei farwolaeth, wedi bod yn aelod eglwysig tua 40 mlynedd. Gadawodd ar ei bol 5 o feibion a 2 o ferched. Pregethwyd ei phregeth angladdol yn y capel yn Brown-township gan yr ysgriftenydd. J. H. JONES.

Ion. 6, yn Camptonville, Cal., mab i Owen T. a Harriet Roberts, yn 4 diwrnod oed. Gweinyddwyd yn ei gladdedigaeth gan WM. O. WILLIAMS.

Ion. 6, yn Aurora, ger Berlin, Wis., o'r *typhoid fever*, Mr. WATKIN JONES, yn 35 ml. oed. Derbyniwyd ef pan yn 15 mlwydd oed yn aelod o'r eglwys Gynulleidaol yn Brynteg, swydd Aberteifi, gan y Parch. S. Griffiths, Horeb. Daeth i'r wlad hon yn 1850, ac ymunodd â'r eglwys Annibynol yn y lle hwn. Yr oedd yn ddyn cryf i'w bywiog, ond ni bu angau ond 11 diwrnod yn ei dorio dir y rhai byw. Canai yn beraidd cyn ymadael o'r byd hwn.

Clywaf iais o dragwyddoldeb

Draw yn galw ar fy ol &c.

A chanaf gyda phereidd-dra neillduol yr hen benill anwyl hwnw,

Gwaed y groes sy'n codi i fyny

Yr eiddil yn goncwerwr mawr &c.

Gadawodd wraig a 6 o blant i alaru ar ei ol, Gwelnyddwyd yn yr angladd gan y Parch. Richard Williams. J. A. JONES.

Ion. 11, yn Utica, SARAH ELLEN, merch Henry D. a Mary Perry, yn 7 ml. 10 m. a 23 d. oed, ei chystudd oedd y *scarlet fever*. Yr oedd y ferch fach diws hon yn un hynod awyddus am wybodaeth, yn darllen yn ddiorphwys. Y mae heddyw wrth ei bodd yn yfed gwybodaeth yn mharadwys. Gweinyddodd y Parch. L. D. Howell a J. E. Jones yn y gladdedigaeth. JAMES GRIFFITHS.

Ion. 13, yn Chatham ger Newark, Ohio, o'r gwddf-bydredd, DAVID JAMES, unig fab Mr. John Davies a Hannah ei wraig, yn 3 bl. ac 1 mis oed. Claddwyd ef yn mynwent Saron, pryd y gweinyddwyd cyn cychwyn y corph, ac wrth y bedd gan y Parch. David Price. Ni pharhaodd ei gystudd ond rhan o dridian, Ymddiddanai a'i fam yn nyfuder ei boson am leuau Grist, ac am y nef. Y mae o bwys i rieni ddechrau yn foren i egwyddori eu plant mewn gwybodaeth am y nef, am fod cynifer o hongynt yu cael ei galw yn ieuano a diymawth o'r bydhwn. Y mae yn gyau i rieni gofio, er marw eu babanod, mai nid colledig ydynt, ond mai o flaen drygfyd y cymerwyd hwynt ymaith.

Ion. 24, yn Pittsburgh, Pa., CATHERINE, priod David Lewis, o'r diptheria, yn 27 ml. a 9 mis oed.

Ion. 25, yn yr un lle, MAGGIE, merch Rees a Jane Jones, yn 4 blwydd ac 1 mis oed.

Yn Franktown, ger Pittsburgh, Pa., EVAN, mab John a Catherine Watkins, yn 5 ml. a 4 mis oed. Daeth i'w farwolaeth mewn flordd alerus. Yr oedd y *Teamster* perthynol i'r gwaith wedi dyfod a llwyth o hairn a bariled o flawd ar hyn. Gosododd y faril ar ymyl ei wagon gan fyned ar ol *plant* ar ei chael i lawr. Gwnaeth rhai o blant yr ardal ddringo i ben y wagon. Yr oedd Evan ar lawr yn ei hymyl. Syrthiodd y faril arno, chwalodd esgyrn ei ben yn ddrwg fel y trengodd yn fuan! E. R. WILLIAMS.

Ion. 24, yn Palmyra, swydd Portage, O., ar ol tair wythnos o gystudd, yr hen Gymro parchus, DAVID JOHNS, ysw., yn 69 ml. oed. Gadawodd briod a 10 o blant i alaru ar ei ol. Yr oedd yn un o'r sefydliwyr

cynnal o'r Cymry yn yr ardal. Bu yn gwasanaethu y swydd o Ynad (*Squire*) yn y plwyf am yn agos i 25 o flynyddoedd. Yr oedd ei gywirdeb a'i onestrwydd yn gwclwyddu ei swydd y fath, fel nad oedd unrhyw baid wladidol eisiau ei newid. Yr oedd amgylchiadau llawer iawn o wragedd gweddwon, a phlant auddifaid, yn cael eu hymddiried i'w ofal ac y mae llawer yn teimlo eu colled ar ei ol. Claddwyd ef y Sabboth caulnol yn mynwent capel yr Annibynwyr, yn agwydd torf na welwyd ei mwy ar y fath amgylchiad yn y cymydogethau hyn. Gweinyddwyd ar yr achlysur, yn Saesonaeg gan y Parch. H. T. Davis (B) ac yn Gymraeg gan

JOHN LLOYD.

Chwef. 3, yr henafgwr adnabyddus i lawer, Mr. WILLIAM ROBERTS. Madrin, ger Bethel, plwyf Muncie, wedi cyrraedd yr oedran o 89 ml., 3 mis a rhai dyddiau. Yr ydoedd yn euogidol o'r Plasgwyn ger Pwllheli. Buodd yn aros amryw flynyddoedd yn gweithio gwaith saer yn Madrin, sir Gaernarfon, ac aferwyd yr enw am ei gartref yn y wlad hon. Yn ffordd ym ei y fl. 1819, a sefydlodd yn Romsen o hysg yd ei ddiwedd. Dechreuodd mewn sefyllfa isel ac angenus, ond trwy iafar a diwydwydd fel teul cyrrhaeddasant sefyllfa gyssurus a llawn o bothellau y ddacar hwn. Yr ydoedd yn weddw ar y fl. 1850, gadawodd ddau fab ac wyriol i asau ar ei ol. Yr ydoedd o'r un ardal ac yn un o gyfoedion y Parch. John Elias; bu o dan ddylanwad crefydd yn moros ei fywyd hyd nes y bu yn gafael yn arwa Capel Pen-moun, Pwllheli, ddwywaith i lywod'r *Society*, a thrwy ofn a phetredod yn ollio yn ol ac yn methu, a pharhaodd felly heb broffesu crefydd hyd nes ydoedd tua deg a thriugain oed; o'r pryd hwnw ymwelodd yr Arglwydd ag ef trwy bregeth y Parch. Jenkin Jenkins, yn awr o Minnesota, yn nhabel Bethel, lle y profsodd enw Crist hyd ei fedd. Yr ydoedd wedi trafaelio llawer o Ogledd Cymru, yn neillduol gofus am y gwabanol fanau a phersonau, amgylchiadau ac oedran llawer. Ac yn gofnadur mawr o hen bregeth-wyr a hen bregethau, ac ymddyddiau hen greidd-wyr Cymru, ac yn adroddwr cynesu o'r pethau hyn, er llawer o ddiffrwch i'r rhai a garent y pethau hyn. Yr ydoedd yn gyfarwydd yn ngair Daw, ac adroddai gyda phleisur am ran o hono fel ei brofiad yn ei ddyddiau diweddi. Gwelai i ddarllo y llythyrenau manaf heb wyddra, er ei fod wedi bod ya eu gwisgo dros flynyddau. Yr ydoedd wedi myned yn fusrrell a ffaledig iawn er's blynyddau bellach ac felly y dibenodd ei ddiwrnod. Claddwyd ei ran farwol yn Bethel yn ochr ei anwyl briod, a gweinyddwyd yn ei agladd gan y brodyr Salisbury. Ewrott a Roberts

MORRIS ROBERTS.

Ion. 27, Miss AGNES JANE JONES, merch i Thomas M. Jones, ger Bethel, Plwyf Hemson. Aeth y ferch iauanc hon o gartref ei thad, i New York, i aros am ychydig; ond er gofid a galar mawr i'w thad a'i theulu a llawer eraill cymerwyd hi yn sal o'r frech wea; symulwyd hi i'r Hospital, a bu farw yno. Claddwyd hi yn Cypress Hill Cemetery yn New York. Yr ydoedd yn un o'r merched ifainc mwyaf iach, bywiog, a thalentog yn yr ardal, yn amddifad o fam, yn cadw tŷ i'w thad, ac yn gyssur mawr iddo. Yr ydoedd oddeutu 19 ml. oed, wedi ei magu yn yr Eglwys, ac yn seled o'r rhai blynyddau yn eglwys Bethel. Mae ardal Bethel yn awr yn alarus am amryw o ddynion ifainc, ond yn rhyw fodd mae marwolaeth Agnes Jones wedi dwfnhau y galar yn fawr iawn, yn enwedig i'w hen dad ymddifad. Cadwyd cyfarlod agladdol iddi yn Bethel y Sabboth, 15 o Chwefror. Gweinyddwyd gan Humphrey Hughes, Hugh Williams a Morris Roberts.

Mae Anne James wedi marw i

Merch ydoedd ANNE JAMES i Thomas a Barbara Jenkins. Ganwyd hi yn y fl. 1836, yn Maesycwmwr, swydd Fynwy, D. C. Symoddod i Cwmbach oddeutu 18 mlynedd ya ol. Unwyd hi mewn priodas a bachgenon ieuanc o'r enw David James, yn mis Mai 1860. Daethant i'r America ychydig gyda dwy flynedd yn ol. Derbyniwyd hi yn seled orefyddol gan y Parch. M. R. Williams, gweinidog gyda y Cynulleidfaoion Cymreig, Mineraville, Pa. Parhaodd yn Gristion ffyddlon hyd ei bedd. Yr oedd yn wraig fwynaid, garsuad a rhinweddol, yn boni uchel barch gan y rhai a'i hadwasenent. Yr oedd yn nodedig am ei thymor

dof a thawel, ac fel y cyfryw yn esiampl i wragedd ieuanc y lle. Fel Cristion yr oedd yn rhagori ar lawer. Cafodd ei phriod golled fawr ar ei bol, a'i mberch fechan oddeutu 2 fl. oed sydd wedi ei gadael yn ymddifad, yn mysg dyethiraid, heb fam i ofalu am dani. Deallwyd ei bod yn bresenol gyda theulu aydd yn dyner iawn o hosi, a diames tod ganddynt gymaint o gariad ati a phe byddai yn blentyn iddynt. Yr Arglwydd a lyddo yn Dad i'r ymddifad ac a ymgeleddo Dafydd yn ei gyfyngder.

Aune anwyl, (rhy anwyl gan ganoedd,

Anghofo yn luan ei gwedd)

Gao angau garcharwyd yn sydyn,

A sythiodd yn aberth i'r bedd:

Ti angau, wyt grealon a chwerw,

Mae th gleddyf yn awchos ei fio,

Cyn torit un traid a thirfus

Mal An-ni'r airfof iân fân.

Ti Dafydd, gwna sychu dy ddagrau

Dy briod sydd fry uwch y sêr;

Uwch henliau, plaeadau, cyswadau,

Uwch gofid yn moli ei Nhêr:

Uwch ddiol, uwch pethod a galar,

Uwch pobpeth niweiddiol yw mwy;

O fewn i gaullawiau'r gogoniant,

Yn rhydd ac yn iach o bob clyw'.

Mae'n canu pryddestau Calafia,

Anthemau godidog y groes;

Mae'n gwisgo y go-on a'r palmwydd,

Yn lle y cledd minnog a'r groes i

Budd yno'n blodeuo'n dragywydd.

Mewn perffath santeiddrwydd ei Daw;

Rhaglaenath fo'n dirion wrth Dafydd,

A'i fechan tra yma yn byw.

Mineraville, Pa.

MADDOG.

Coded y Dwygiwr yr uchod.

Ion. 23, yn ardal Gomer, swydd Allen, Ohio, o'r doler y gwdd. WILLIAM SEWARD, unig blentyn Mr. David J. Roberts, a'i briod yn 10 mis oed.

Chwef. 2, yn 18 oed, JOHN DAVIES, o'r dardodedig-aeth. Yr oedd y dyn ieuanc hwn yn edrych yn un o'r dynion iachaf yn ein hardal yn yr hal diweddi, pan yr enodd a'r fyddin i amddiffyn ei wlad. Wedi bod yn nychu am ffaeddy yn Kentucky daeth adref ychydig wythnosau cyn marw yn un o'r rhai gwaelaf a welson erioed ya fyw. Mae bai mawr yn rhyw le na byddai mwy o amddiffyntid i iechyd ein milwyr. Diolchwn fod pethau yn gwella ychydig yn hyn yn y dyddiau hys.

Chwef. 7, yn 8 mlwydd oed, MARY ELLEN, merch Thomas Owen a'i briod, o'r scarlet fever.

Drauoeth o'r un cystudd, ELIZABETH, chwaer y fechan uchod, yn 4 bl. oed. Yr oedd yr olwg yn hynod o alarus ar y teula hyn wrth gladdu y ddyw iach mordiyrbudd, a hwythau wedi gladdu pedwar o'u plant cyn hyn, a'u hanig fab yn mawr y frwydr. Gnd ydydym yn hyderu eu bod yn gwybod am fan i ymguddio yn y dydd blin.

JOHN PARRY.

Mae toean'r storom fawr

Yn awr yn coro'n gry,—

A thad a mam sydd rhwng y rhain

O dan gymylau dwy

Dwy anwyl aeth o'u cyrrhaedd hwy

I ardal na ddaw 'atorom mwy.

JOSIAH BRYNMAIR.

Chwef. 3, o anhwylddeb ar yr ysgyfaint, JOHN B., unig blentyn Mr. John J. a Margaret Davies, o blwyf Freedom, swydd Cattaraugus, E. N. Claddwyd ef ar y Sed yn nghleddia yr Annibynwyr wrth ymyl capel Carmel yn mhlwyf Centreville, swydd Allegany, E. N. Gweinyddwyd yn y oladdigaeth gan y Parch. J. P. Harris (leuan Ddu).

Chwef. 1, MARY H. WILLIAMS, merch i Thomas a Mary Williams, Bradford, Pa., yn 2 fl. ac 11 d. oed, o'r diphtheria. Eto yn yr un teulu ar y Sed o'r un mis, NOAH T. WILLIAMS, o'r un clefyd, yn 12 ml. ac 11 mis oed, wedi ond 4 diwrnod o gystudd caled. Gweinyddwyd ar yr achlysuron gan y Parohedigion Thomas, Williams, a Bowen (B)

Dirybodd yw dy reibian:—uwch bywyd,

Ereb bann, Ol angau,

Adeg yw wrth waa edau;

Dyn nis gwel ond einioes glau.

Drauin i'w wanc o'i droi 'n ol—arweinfir

Rhai anwyf gobeithiol.

O achles y gyuhes gô—dirion,

Dan ergydion 'n ymwririo 'n rhai meirwon.

Bradford.

LEUAN AP LLEWELYN

Chwef. 6, yn Neenah, Wis., yn 3 mis a 7 diwrnod oed, MARY ELIZABETH, merch Mr. David ac Elizabeth Thomas Gweinyddwyd ar achlysur y gladdedigaeth gan Mr. William Mathews a'r Parch. Thos. Foulkes (Job 1: 20, 21.)

Chwef. 1, yn mhlwyf Steuben, ar ol cystudd maith yr hyn a derbynodd yn ddyfrglwyf, Mr. Lewis POWELL, yn 76 ml. oed. Mab ydoedd i Lewis ac Ann Powell o'r un ardal. Yr oedd yn un o ben selydwy'r y Sefydliad Cymreig yn swydd Oneida, ac yn wr parbus, tawel a thirion yn ei ardal. Claddwyd ef yn mynwent y Capel Ucha, Steuben, a gweinyddwyd gan y brodyr Everett a Roberts.

Tach. 19, yn ardal Centreville ar gydiad plwyfydd Allegany a Cattaraugus, E. N., o'r *scarlet fever*, DAVID OWENS, mab i Mr. John J. ac Elizabeth Owens, yn 10 ml. a 6 mis oed. Y teulu hwn ydoedd wedi ymfudo i'r wlad hon o Fraich y fedw, Tref Eglwys, Trefaldwyn, yn y fl. 1843. Y cystudd a enwyd ydoedd drwm iawn ac yn ymdaenu yn y teulu pan fu farw yr un a enwyd uchod—y plant oll a'r tad yn glaf o'r un cystudd.

Tach. 26, bu farw JOHN OWENS, mab hynaf yr un rhieni, yn 15 mlwyd oed.

Tach. 30, bu farw y tad hefyd, JOHN J. OWENS, yn 70 ml. oed, yn y mwyhad o gysuron yr elengyl. Gweinyddwyd yn y gladdedigaethau galarus hyn, gan y Parch. John Harris, a John R. Jones. Y cymydogion a luont garedig iawn at y teulu yn eu cystudd mawr. Bydded i *Faner ac Amserau Cymru* godi'r uchod.

Rhag. 5, yn Centreville, awydd Allegany, E. N., o'r *scarlet fever*, DAVID, mab i Rees Lumley a'i briod, yn 3 bl. ac 8 mis oed.

Yn yr un lle ac o'r un cystudd, MARGARET, merch i'r un rhieni, yn flwydd ac 8 mis oed. Claddwyd y ddau yn mynwent Carmel, a gweinyddwyd yn y ddwy gladdedigaethau gan John R. Jones.

Marwolaethau yn Bangor, Wis., a'r cylchoedd.

Rhag. 3, 1862, Mr. JOHN EVANS. Ganwyd ef mewn lle o'r enw Gelly Gwenyn ger Llanbed, awydd Aberleith, D. C. Ymludodd i'r wlad hon ddwy flynedd yn ol, clywsom ei fod wedi bod yn Pittsburgh, Pa., ac yn Jackson, Ohio, cyn dyfod yma. Claddwyd ef yn barchus yn mynwent Bangor. Gadawodd eiddo ar ei ol; ac am fod perthynasau iddo yn Nghymru, dy-mouir i Olygwyr y cyhoeddiadau Cymreig yuo wneud defnydd o'r uchod. Os bydd rhai o'r perthynasau am wylod ei hanes yn lanylach, cyfarwydder eu llythyr at Mr. DANIEL MORRIS, Bangor. *Lacrosse Co., Wis.*

Ion 7, 1863 o'r *coneuitions*, merch fechan Mr. Timothy a Mary Jenkins.

Ion. 8, o'r *inflammatory rheumatism* yn 4 ml. a 6 mis oed, AMANDA, merch Mr. Vaughan ac Alice Davies. Gweinyddwyd yn yr angladdau a nodwyd gan yr ysgrifenydd. JOHN DAVIES.

Yn nhref Ebsenburg a'r cylchoedd.

Medi 5, 1862, Miss ELINOR HUMPHREYS, yn agos i 56 ml. oed—genedigol o Caecarog, plwyf Llanegoes, ger Machynlleth, merch i Wm. ac Ann Humphreys. Derbyniwyd hi yn aelod eglwysig gan y Parch. D. Morgan yn Nghapel y Graig, Machynlleth. Gan fod ei mam wedi marw er a blynyddiau lawer, yr oedd gofal teula ei thad wedi disgyn arai hi, a pharhaodd i wneud hyn yn dyner a gofalus hyd ddydd ei marwolaeth. Ymfudid y teulu i'r wlad hon oedd yn y fl. 1847. Ymunodd a'r eglwys Gynulleidfaol yn Ebsenburg, a pharhaodd yn fyddlon a diwyd hyd derfyn ei boes. Cafodd gystudd trwm am amryw fis oedd—gorphenodd ei gyrfa a'i phwys ar y Gwaredwr.

Hyd. 8, Mr. DAVID S. JONES, yn agos i 26 ml. oed. Mab ydoedd i Mr. John a Mary Jones—wyr o du ei fam i'r ben frawd parbus, Mr. David R. Davies, oriadrydd, Ebsenburg. Cafodd ei eni a'i fage yn hen le ei dadau Hendrefach, plwyf Cemaes, Trefaldwyn. Daeth y teulu i'r wlad hon yn y fl. 1849. Ei anwyf

dad a fu farw ar y ffordd, ac a gladdwyd yn y dyfafor mawr. Yr oedd ei dad wedi gofyn iddo ryw dra yn Nghymru yn ddiiffridiol iawn, ar awr y ddyledawydd deuluidd, a fyddai efe yn "lachgen da," ac yntau wedi ateb gyda dwysder neilldool y byddai ei ymdrech yn fawr i fod felly, a hyn a effeithiodd yn fawr ar ei feddwl trwy ei oes. Bu yn ddyn diwyd yn ei achosion tymorol. Bu yn ddirwestwr da a selog, ac yn gymhorth yn ngweithrediadau y Gymdeithas werthfawr hono. Yr oedd yn ysgolheig lled dda. Yr oedd yn fardd rhagorol. Ond ei goron harddaf oedd ei tywyd crefyddol—fel crefyddwr (wedi ei dderbyn yn 14 oed) yr oedd yn ostyngedig a hawdd ei dder, hynod o heddychol, a pharod at bob achos da. Teimlir y golled yn lawr ar ei ol yn y cyrddau gweddï, y cyfeillachau, ac yn mhlith athrawon yr Ysgol Sabbathot. Fel bardd ei hoffus a'i ddiffrwyd waith oedd canu canuad—au lachawdwr y byd a chlyma clymau elod i'r lesu glân. Bu ei gystudd yn drwm ond yn fyr. Un amgylchiad hynod nas gallwn ac nas mynwne ei amheo, fel waith ar y pryd y bu farw a nodwn yma. Pan fethodd ei anwyf fam a sefyll yn ei olwng yn y degfa olaf hon, aeth i ystafell arall, bi a'i mherch—gorweddent ar wely yno, a chlywai y naill fel y llall at ymadawiad ei ysbryd anfarwol megis eain miloedd o glychau yn canu yn soniorus, nes y meddyliant fod yr holl dŷ a'r dddear o'i gwmpas yn siglo drwyddo—parhaodd felly gan esgu'n uwch uwch am tua deng munud. Pa gôr angyliaid allai hwn fod nis gwyddom. Ni a wyddom beth a fu e' yn ei fywyd—dyna'r goroes—ond nis gwyr neb o honom beth a fyddwn ni ar ol hyn, na pha fath symodiad a gawn pan elwir ni adref. Pregethaia yn ei gladdedigaeth ar Dan. 12: 13.

Tach. 8, Mrs. ELIZABETH ROWLANDS, yn 44 ml. oed. Merch ydoedd i Thomas a Chatharine Morgan, ganwyd hi yn Cwmcalch, plwyf Llanbrynmair, yn y fl. 1818. Unwyd hi mewn priodas a Mr. Thos. Davies yn 1847. Mudasant i America yn 1848. Ei phriod a fu farw yn 1854. Yn Mehefin 1855 ymbriododd drachefn a Mr. Richard Roberts. Gogledd Ebsenburg. Bu iddi 6 o blant. Yr oedd yn aelod eglwysig yn yr Hen Capel Llanbrynmair—a bu yn aelod fyddlon yma hyd ei bedd. Yr oedd yn un o'r gwragedd mwyaf diwyd a gofalus yn ei thŷ a chydai ei theulu—yn ateb yn dda i'r darluniad o wraig rinweddol yn Diar. 31: 10—31. Pregethaia yn ei chladdedigaeth oddiwrth Eze. 24: 16. LL. R. POWELL.

Yn mhlith amryw a fuont feirw yn y rhyfel, o ardal Ebsenburg, enwir Robert Rowlands, Griffith Evans, George Roberts (wyr i'r hybarch Geo. Roberts o Ebsenburg) ac Evan James. Ac yn mhlith y rhai a fuont feirw yn Fredericksburg enwir yn barbus iawn y Cad. J. M. Jones (Dr. Jones) tua 25 ml. oed, a David Morgan, yr hwn a laddwyd yno ar yr eiliad, Heblaw y rhes a enwyd o'r eglwys hon. Cylwyfwyd llawer a laddwyd llawer o ddynion talentog, bardd a chyfrifol, megis James Ch. Noon, Adj. y gatrawd W. A. Scott, First Lieut. yr hwn oedd arolygwr cyffred, inol ysgolion awydd Cambria, a John Roberts, mab y diweddar Barch. Geo. Roberts, Ashtabula, Ohio.

Erchylltra rhyfel.—Y bradwyr deheuol a alwant i'r maes ac a orfodant bob dyn o fewn cyrhaedd eu hawdurdod, o'r bachgen 14 oed hyd yr henwr 60 oed!

Y "Copperheads."—Dyma yr enw a ddefnyddir yn y Papyran am y dosbarth hwnw o'r blaidd Ddemocratiaidd a safant yn gyhoeddius droo yr enciliaeth a'r fradwriaeth ac yn ei byn mesurau y Llywydd droo ryddhad y caeth.

Yr Indiaid Sioux.—Chwef. 24, pasiwyd Rheith-scrip yn y Senedd i aymud ymaith yr ludiaid Sioux o Minnesota.

Defffroad crefyddol yn ngholeg Illinois.—Y Llywydd Sturtevant a hybysa fod graddau gwerthfawr o ddefffroad crefyddol, er yn ddiweddar, yn y coleg hwn,—rhai dychwelidau gobeithiol.

1863.

CYP. XXIV.

RHIP. 4.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Brill.

Bed yr enaid heb wybodaeth mid yw dda.

OYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODAETH.

Cofiant David Thomas, ieu, Catasauqua, Pa., 97

TRAETHODAU.

Gwaith yr Ysryd Glân, 99
Gwaedd y Fam, 105
Hanesion Cenhadol, 108
Pethau pwysig i'w cofio, 109

AMRYWIAETHOL.

Llythyr o Gymru, oddiwrth y Parch. D.
Williams, Llanwrtyd, 109
Gwaith heb ei wneud, 110
At rieni, 111
Ymddyddan defosiynol, 111
Yr Undeb Cynulleidfaol Americanaidd, 113
Claddu ar y Sabboth, 113
"Yn tawel huno mae," 114

BARDDONOL.

Llinellau i'r flwyddyn, 114
Anerchiad at Robert a Sarah Evans, 115
Hau mewn dagrau, 116
Cwyn y weddw am ei phriod, 116
Beth Wyliedydd am y nos, 116
Penillion ar y Rhyfel, 117
Penillion ar ol derbyn "New Year's Gift," 117
Penillion cydnabyddol, 117

HANESIAETH GARTREFOL.

Cyfarfod Chwarterol Dwyreinarth Ohio, 117
Cyfarfod Chwarterol Utica, 118
Cyfarfod Chwarterol Canolbarth Ohio, 118
Trysorfa yr Ysgol Sabbothol, 119
Cofiant Mr. John W. James, 119
Cofiant Mr. Samuel W. Jones, Cincinnati, 120

Cyfrifon Beibl Gymdeithas Rome, 120
Beibl Gymdeithas Waterville, Bridgewater, Paris a'r amgylchoedd, 121
Cyfarfod diwygiadol swydd Schuylkill, 121
Symudiad gweinidog, 121
Addoldy yr Annibynwyr yn Slatington, 121
Cofeb am Mary Williams, 122
Eglwys Gynulleidfaol Neenah, Wis., 222
Ganwyd, 123
Priodwyd, 123
Bu farw, 123
Ymweliad haelionus, 125
Gwrthryfel y Caethfeistri, 126
Y Reilffordd at y Môr Tawelog,—Y cnwd llin,—Gwlân,—Gwnenthurwyr papyr,—Y ffoaduriaid o'r fyddin yn dychwelyd,—Y milwyr negroaidd yn y De,—Milwyr Wisconsin yn meddu hawl i votio,—Yr Herwlong Brydeinig Georgiana wedi ei chymeryd,—Yr etholiad dinasol yn ninas St. Louis,—Yr ymosodiad ar Kentucky, 126
Y tebygolrwydd o waghad Richmond,—Yr Inaidid Cherokeeaidd yn diddymu Caethiwed,—Rhyfel Mexico,—Milwyr negroaidd o dalaeth Efrog Newydd, 127
Diwygiad Crefyddol yn Utica, 127
At yr "Anrheg" i R. Everett, 127

HANESIAETH DRAMOR.

Priodas Tywysog Cymru,—Yr Herwlong Brydeinig Alabama,—Y gwrthryfel yn Poland, 127
CYMRU.
Newmarket, 127
Dyfyniadau o Lythyr o Gymru, 128
Marwolaethau, 128

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—If paid in advance, 1¼ cents a quarter, or 6 cents a year; otherwise, 1c. a No.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf.—D. W. J. trwy law R. R. R., Remsen, \$3; J. P., Steuben, \$1.50; D. C. M., Ridgeway, \$5; E. R. R., Remsen, dros J. R., Hendre, Llanor, Cymru, \$1.75; H. J. T., Remsen, \$1.50; R. W. P., Glyn, Steuben, \$1.50; O. J. Bothelle, trwy law Parch. J. D., \$3; T. T. J., Utica, \$11; Parch. D. H., So. Trenton, \$1.50; E. J. D., Butternut Valley, Minn., \$5; D. M. D., Fairchild, \$9; R. P. J., Minersville, Pa., \$8; J. C., Waterloo, N. Y., \$2; T. A. Clarke, Coalway, Pa., \$1.50; T. M. R., Blossburgh, \$5; W. H. Hughes, Mifflin, \$1.50; D. J. J., Covington, Ky., trwy law y Parch. T. E., \$3; W. D., Ebensburg, \$10; M. H. J., Westernville, dros E. D., \$3, a thros O. R., \$1.50; G. G. a Mrs. A. G. J., Glenville, O., \$3; R. J., Penymynydd, \$3; T. N. W., Dodgeville, \$5; R. G. a T. D., New York, \$9.25; T. J. T., Neenah, \$8; T. J., Union, Wis., \$2; W. G., West Castleton, \$5; W. W., Spring Green, Wis., \$1.50; E. D. J. a H. A., Detroit, \$3; T. B. W., Blue Mounds, Wis., \$12; D. O., Tallmadge, O., \$12; T. J. J., Georgetown, trwy law y Parch. T. J., \$4.50; E. H., Sullivan, \$10; D. S. D., Dudley, Pa., \$1.50; W. H. J., Bethel, trwy law y Parch. M. R., \$1.50; W. Wheldon, Steuben, \$1.50; M. M. J., Johnstown, \$3; Parch. R. W., Berlin, Wis., dros R./H. a D. O., Saxville, \$4, a thros W. D. a W. G., Berlin, \$2.

Teimlir yn ddolchgr i bob un a fyddo yn danfon tal am y CENHADWR am hysbysu dros ba flyyddyn y bydd yn talu.

Gair at ein Gohewbyr. Gofaler i fod yn fyr yn y crybwyllion am farwolaethau. Gorfodwyd ni i dalfyru yr hanesion y mis diweddaf eto, yr hyu sydd waith trafferthus ac anhyfryd.

Camgymeriad.—Yn Cincinnati (ac nid Covington fel y nodwyd yn ein rhifyn diweddaf) y gweinyddwyd priodas Mr. Henry L. Williams a Miss Elizabeth Morris.

AT OLYGYDD Y CENHADWR.—*Barchus Olygydd*,—Mewn cyfeillach â'r Parch. John Jones, Llanengan, diweddar o Gymru, darfu fy hysbysu yn mha fan mae ewythr i mi yn byw yn Nghymru, a da iawn oedd genyf gael yr hanes, ac o herwydd hyny dymunaf arnoch ddanfôn y CENHADWR iddo drosof am y flyyddyn hon, gan ddechreu efo rhifyn Ionawr. Cyfarwyddwch fel hyn;—Mr. JOHN ROBERTS, Hendre, Llanor, Pŵllheli P. O., Carnarvonshire, North Wales. Yr eiddoch,

ROBT. R. ROBERTS.

Remsen, Oneida Co., N. Y.

Cline's Embrocation — Ystyriym y Gwlybwr Llysieuol hwn yn foddion meddygol gwerthfawr. Dylai fod wrth law yn mhob teulu. Yn mhentref Remsen y mae i'w gael yn maeifa JONES a ROBERTS — John B. Jones yw agent Mr. Cline yn yr ardal hon.—GOL.

HYSBYSIAD.

Yr ydym ni, eglwysai Cynulleidfaoel Pomeroy a Minersville, Ohio, wedi dyfod i'r penderfyniad i uno â'n gilydd i roddi gwahoddiad i un o weision Crist i ddyfod i'n bugailio. Ac am nad oes genym olwg neillduol ar neb, carem weled rhyw rai o'r gweinidogion yn rhoddi tro am danom. Arwyddwyd dros yr eglwysai gan

DANIEL ROWLAND, Ysg.

Pomeroy, Mawrth 20, 1863.

Y FEIBL GYMDEITHAS YN RICHVILLE, E.N

MR. GOL.—Y Sabboth cyntaf yn Ion. gwnaeth ein gweinidog bregethu ar deilyngdod y Feibl Gymdeithas a'n hanog ninau i gyfranau, yr hyn a wnaethom y Sabboth canlynol. Pennodwyd John Davies yn Drysorydd, a Thomas Davies yn Ysgrifenydd. Daeth y Casgliad yn \$7.67.

JOHN DAVIES, Trysorydd,
T. DAVIES, Ysg.

Yn awr, Mr. Everett, yr ydym yn anfon \$7.67 i chwi i'w hanfon i'r Fam Gym., ac os byddwch crystal a chyhoeddi yr uchud yn y CENHADWR.

THOMAS DAVIES.

Y swim a enwir uchod a dderbyniwyd, ac a gyflwynwyd i Drysorydd y Gymdeithas yn Remsen, a thrwy ei law ef bydd yr arian yn cael ei cyflwyno i Drysorydd y Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd yn New York.—GOL.

PELENI Y FRENHINES.

(The Queen's Vegetable Life Pills.)

Mae galwad cynyddol am y Peleni hyn o bob parth o'r wlad. Pris 25 cent y blwch.

Danfôn i mi \$1 yn mlaen llaw, o un parth o'r Unol Dalaethau, a danfonaf finau 5 blychiad yn ddi- oed yn ol, wedi talu y cludiad.

Cyfarwydder pob archebion at yr unig berchenog, M. H. Meredith, Remsen, Oneida Co., N. Y.

GEIRIADUR YSGRYTHYROL CHARLES o'r Bala.

Mae y gwaith hwn yn cael ei gyhoeddi mewn dwy gyrol, â llythrennau frâs, [yr un a'r Argraffiad Americanaidd o'r blaen, yn nghyd a chwanegiadau.] Mae y gyrol gyntaf yn awr yn barod wedi ei rhwymo mewn lledr yn gryf a hardd; ei phris yw \$3.50. Bydd y gyrol arall, sef yr olaf, yn barod tua diwedd Awst Nesaf, wedi ei rhwymo yn gylatebol i'r gyntaf: pris \$3.25. Gan nad yw yr argraffiad hwn ond ychydig nifer, bydded i bawb a dderbynio y gyrol gyntaf sicrhau yr ail, sef y Llyfr yn gyfnewt.

Caniateir y ddegfed i ddoarbarthwyr.

Dysgwylir i ein hen gyfeillion wneud ymdrech drosom yn ei werthiant, neu anog a chymeradwyo eraill i wneud hyny. Anfoner archiadau a thaliadau at Rev. THOS. T. EVANS, Floyd, Care E. E. Roberts, Printer Utica, N. Y.

[Y mae Geiriadur Ysgrhythol Mr. Charles yn Drysor gwir werthfawr. Treuliodd yr awdwr llafurus y rhan oraf o'i oes i'w gyfansoddi. Anogem bob Cymro i ymdrechgu ei gael i'w Lyfrgell.—GOL.]

HYSBYSIAD.

Dymuna WILLIAM M. OWEN, Utica, cyfanwerthwr a man-werthiedydd (wholesale and retail dealer) peilliad, blawd ceirch, ceirch ac ebrau i anifeiliaid, yn nghyda halen, &c., hysbysu i'w luosog gofnogwyr, ei fod wedi symud o'i hen ystordy ar Fayette St. i'r masnachdy helaeth, Rhif. 22 a 24 Liberty St., yn ymyl y Post Office y Ddinas lle y dygwylia gyfarfod a'i brynwyr (customers) arferol. Dymuna hefyd wneuthur yn hysbysu mai efe yw yr unig un sydd yn gwerthu peilliad melinau Greenfield, Canada, yn y ddinas, yr hwn a gyfrifir, gan bawb a'i harfers, mid yn gydradd, ond yn rhagori, ar ddim a gynygir yn y Talaethau Unedig, ac a werthir hefyd bob amser am brisiau y farchnad.

AMODAU Y CENHADWR ydynt \$1.50 y fl.—sef \$1 yn nechreu y fl., a'r gweiddill ar dderbyniad y 7fed rhifyn. Cyfarwydder fel hyn: REV. E. EVERETT, Remsen, Oneida Co., N. Y.

Mae y Llywydd wedi neillduo y 30ain o Ebrill fel Dydd o Ymptyd a Gweddï yn achos y Wlad.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

OYF. 24, RHIF. 4.

EBRILL, 1863.

RHIF. OLL 280.

Buchdraethodol.

COFIANT DAVID THOMAS, IEU., CATA-
SAUQUA, PA.

"Cyfion yw rhoddi cofiant
Dynion hofflewion, a phlant.
A gwagedd llwyrwedd a lloa,
Diwaelaidd y duwionion,
Yn gryno, a'n gwroniaid
A'u mawrhwyrdd noethrhwyrdd wrth-raid,
A'n gwir enwog gywreinion,
Yn mhob swydd er llwydd wyr llon."

Ond wrth ysgrifenu hanes y rhai sydd wedi
meirw, nid yw yn ddigon o esgusawd i'r darllen-
wr meddylgar fod gan y bywgraffydd barch i a
chariad at wrthrychau ei ysgrifau, ond dylai fod
yn mucheddau y rhai sydd wedi "huno" ryw-
beth gwerth ei gofnodi a'i efelychu, a bod y
"gweithredoedd sydd yn eu canlyn" y fath ag
y gellir elwa wrth âdolygu eu "llwybrau yn y
glyn." Cymeriad felly yw yr un sydd genym
ni i ymwneud ag ef yn y cofiant hwn.

David Thomas, Ieu., mab David ac Eliza-
beth Thomas, Catasauqua, Pa., a anwyd Chwef-
ror 5ed, 1837, yn Castell Du Dyfynog, Swydd
Brycheiniog, D. O. Daeth i'r wlad hon gyda
ei rieni yn 1839, pan ddechrenodd yr antur-
iaeth o ba un y mae pentref helaeth Catasau-
qua wedi ymgodi, yn nghyd a'r amryw ffwrn-
eisiau sydd yn goleuo dyffryn prydferth y Le-
high. Nid oedd efe y pryd hyny ond dwy-
flwydd oed, ac yn gallu siarad dim ond y
Gymraeg, wrth barablu yr hon y rhoddai
lawer o ddifyrwrch i'r gweithwyr. Derbyn-
iodd ei addysg mewn llenyddiaeth yn ysgolion
y pentref uchod, yn nghyd ag Allentown,
Nazareth, Pongheepsie a Mount Holly—gyda
phretholdeb y gellir dywedyd am dano,

"Yn ifanc hoywlan hylawn,
Mawr oedd ef fal môr o ddawn,
Yfai ddyg yn ufudd iawn,—a'i changau
Mawr rannu mor uniawn;
A denodd sylw pob dynion
Pan yn llanc (y penddu llon!)
Mewn cynoeddfac ffrydiau ffraeth,
Yn fwy daeth na'i gylodion."

Fel gwneuthurwr haiarn addysgwyd ef yn
y gelfyddyd yn ei ardal ei hun a chan ei dad
a'i frodyr, a gwnaeth dafu ei hun mor llwyr

i'r gwaith nes yr oedd yn ymddangos na buas-
ai neb mewn ychydig flynyddau yn gwybod
rhagor nag ef yn y cylch oedd wedi ei ddewis
iddo ei hun. Yn y flwyddyn 1859 aeth tua
Canal Dover, Ohio, lle bu am tua blwyddyn
yn arolygu ar ffwrnes haiarn—dychwelodd i
Hokendauqua, lle yr oedd yn gydarolygwr a'i
frawd, Mr. Samuel Thomas, dros ffwrneisiau
mawr y lle hwnw. Yn y flwyddyn 1861 ym-
unodd mewn priodas a Miss Addie Miller,
merch Benjamin a Catharine Miller, Canal
Dover, Ohio—yr hon sydd wedi ei gadael i'w
orfucheddu ef yn weddw ietanc alarus—gall
fabwysiadu iaith y Salmwydd, "*Lover and friend
thou hast put out of my sight.*" Yr Arglwydd
fyddo yn dirion wrthi."

Dydd Llun, Medi 18, 1862, y cyfarfu A'r
ddamwain a fu yn achos o'i ymddifadu ef o'i
fywyd naturiol. Wrth iddo ymgyrhaedd at
ddattod *block* mawr oedd wedi bod ganddo yn
codi darn anferth o haiarn, darfu iddo golli ei
fantoliad a thynodd y *block* i'w ganlyn, pan y
syrthiodd tuag ugain troedfedd, pryd y taraw-
odd y bach oedd yn y *block* yn ei ben nes try-
wann yr ymenydd. Cymerwyd ef i fyng gan
gredu ei fod wedi marw, ond trwy drugaredd
yn mhen ychydig ymddangosai fod y ffun
werthfawr wedi cael aros. Gwnaed pob ym-
drech fedrai meddygon goreu y wlad er ei ad-
feryd, ac ymddangosai ef fel yn gwella yn dda,
pryd yr ymwelodd mewn cerbyd ag Allentown
ac Easton. Yr amser yma yr oedd ef a'i gyf-
eillion yn hyderus iawn y buasai yn fuan yn
feddianol ar ei gynefnol iechyd—ond buan
iawn chwalwyd eu gobeithion i'r llawr gan
adglafychiad a gymerodd le Hydref 22ain.
Oddiar yr amser hyny yr oedd "brenin y dy-
chryniadau" wrth ei waith yn ddystaw ond
sicr. Dydd Llun, Tachwedd 10fed, pan yn
cyfranogi o ychydig luniaeth, cymerwyd ef
gan lewygfeydd—er ei ddirfawr boenau medd-
ianai ei hun mewn tawelwch tra am tua dwy
awr y gorwedda megys ar arteithglwyd, pryd
yr ymgododd llawr yr afon ddu yn uwch ac
yn uwch nes pallodd y tafod, tywyllodd y
golygon dysglaer, ac yn dawel heb ymdrech

yr hunodd. Wrth edrych ar y llun prydferth yn ei arch teimlem i ddweyd yn iaith y bardd,

"Syrthiaist i'r beddrod,
Cyn i dy goryn ddwyn un blewyn brith;
Yn nghanol dy leani ti wywaist i'r gwaelod,
A'th ddeilen yn fr gan y wawrddydd a'r gwllith."

Fel cyfaill yr oedd yn dwymngalon, fel brawd yn gariadlawn, fel mab dangosai yr un parch i farn a golygiadau ei rieni wedi iddo gyrhaedd oedran gwr ag y gwnai pan yn blentyn; fel priod yn hollol ymroddgar i wneud yr hon oedd wedi ei dewis yn ddedwyddl.

Ond gan ei fod yn un o'r teulu "anmherffraith" mewn byd anmherffraith, nid oedd ef fel y cyfryw heb feiau—ond wrth fesur y rhai hyn wrth safon ddynol gellir dywedyd eu bod yn ychydig, a'r rhai hyn yn ymgodi yn benaf oddiar yni ei ewyllys, ei benderfyniad didroi-yn-ol, ei haelfrydded a'i natur fywiog, yr hyn a'i gwnaeth ef yr hyn ydym yn ei adgofio gyda chariad a pharch.

Y pethau uchod a'i gwnaeth ef yn alluog i lanw y cylch yr oedd ef yn troi ynddo—ac a roddai arwyddion y gellid dysgwyl pethau mwy fyth oddiwrtho pe cawsai fyw.

Yr oedd ef yn hollol ddiethr i ofn—braidd nad allasai dweyd weithiau hyd at fyrbwylldra—os buasai rhyw berygl i'w wynebu, efe oedd y cyntaf i neidio i'r adwy. Ond pob dyn a ymdrechai ei oreu i lanw ei gylch pa mor eiddil bynag, a fyddai yn sier o dderbyn oddiar ei law y parch dyledus i gyd-ddyn. Yr oedd yn feistr hollol arno ei hun ac yn ymwybodol o'i allu mawreddog, a gallai weithio y cwbl allan heb fod neb yn cael lle i ddywedyd ei fod yn falch a thrahaus. Pan ymddangosai rhywbeth yn anhawdd ni ddigalonai, ond safai uwchlaw y cwbl gan ardremio yn bwylllog, gweithredai fel pe gwyddai fod modd i oresgyn yr anhawdderau, ac anaml yn wir y bu yr amgylchiadau na welai ei athrylith a'i ddyfeisgarwch ef ffordd trostyt neu o'u hamgylch. Ei bwyll a'i hunanfeddiant—ffrwythlonder ei ddrychfoddyliau—ei benderfyniad parod—a'i ewyllys haiarnaidd—yn nghyd a'i ymroad diildio a'i cymhwysai i lanw y cylch yn mha un o angenrheidrwydd a natur y gwaith yr ymgyfyd rhwystrau yn barhaus. Gallai rhai oedd yn hyn nag ef ddyegu ganddo.

"Unconquered powers the immortal mind displayed."

Er wedi ei oni a'i fagu yn nghanol llawnder a moethau, yr oedd ei feddwl mawreddog ef yn rhy fywiog a gweithgar i adael i'w gorff dreulio braidd yr un foment yn segur. Yr oedd anser segur yn beth hollol ddiethr iddo ef.

Hefyd yr oedd yn llwyr ymwrthodwr a phethau meddwol, i raddau mor bell nes y gwrthodai eu cymeryd pan y barnai eraill eu

bod yn angenrheidiol wedi y ddamwain flin. Yn hytrach na throeddu ar ei gydwybod dewisai ymddiried i'w gyfansoddiad cryf ac ewyllys da yr Arglwydd am ei adferyd. Gall rhai amheu doethineb ei benderfyniad, (er l'r eanlyniad gyfiawnhau hyny,) ond nis gall neb betruso am foment i addef gonestrwydd ei amcanion a pharchu ei egwyddorion. Nid oedd yn ffurfio ei farn am bethau am fod rhyw rai eraill yn dywedyd felly, ond chwilio trosto ei hun oedd ei drefn ef. Yr oedd yn feddyliwr gwreiddiol ac annibynol, ac ni chymerai ei arwain gan ddim islaw gwir athroniaeth a'r datguddiad dwyfol. Ni wnaeth broffes gyhoeddus o grefydd cyn ei gystuddio—y maen tramgwydd y tarewai ef ei draed wrtho oedd anghysondeb rhai o broffeswyr crefydd—er hyuy yr oedd ei synwes a'i llon'd o barch i'r cysegr a'i ordeiniadau. Yr oedd yr ymdrech wnaeth dros gael lle i addoli cyfeus a hardd yn Canal Dover, Ohio, yn nghyd a'i lafur difino gyda'r Ysgol Sabbothol yn brawf diymwad o hyny. Peth arall ynddo oedd ei fod yn caru clywed pregethau sylm, nerthol ac efyngylaidd—nid am nad allai ef ddeall y *classics*—ond gwell ganddo ef oedd clywed y gwirionedd fel y mae yn yr Iesu.

Ei ymddyddanion a gweinidog yr eglwys y cafodd ei godi ynddi sydd yn llawn dyddordeb. Dangosai yn ei gystudd awydd cryf am ei hyfforddi, a thraethai yn agored mai ei ddymuniad oedd cael bod yn Gristion. Gweddiodd unwaith gyda'r fath daerni nes iddo dreulio ei nerth allan a llewygu—ei fod yn gweddio yn daer ar Dduw am drugaredd dyma arwydd dda,

"Ni fethodd gweddi daer erioed
Gyrhaeddud hyd y nef."

Mewn atebiad i awgrymiad "y gallai farw," dywedai, os felly ei fod yn hollol ymroddgar i ewyllys yr Arglwydd, a theimlodd ei gyfeillion ei fod ef yn yr wythnos olaf o'i oes fer yn dysgwyl yn amyneddgar wrth ddadblygiadau ewyllys ei Dad nefol tuag ato ef. I ni ymddengys ei farwolaeth yn anamserol, nid yn unig am fod calonau cyfeillion yn gwrthod ei roddi i fyny, ond wrth sylwi ar hyn yma yn y goleu o'r hyn oeddyd ni ac yntau wedi ddysgwyl yn y dyfodol pan yn gweithio allan ei gyulluniau oedd wedi eu tynu iddo ei hun gellir dywedyd, "Ei haul ef a fachludodd tra yr oedd hi yn ddydd." Yr oedd wedi cael ei osod gan ragluniaeth mewn man ag oedd yn addaw iddo fywyd o weithgarwch a defnyddioldeb.

Duw sydd yn gweithio, "ac yn ol ei ewyllys ei hun y mae yn gwneuthur a llu y nefoedd

ao a thrigolion y ddaear; ac nid oes a attalio ei law ef, neu a ddywedo wrtho, beth yr wyt ti yn ei wneuthur?" "Efe sydd yn eymeryd ymaith, a phwy a fedr ei rwystro eff?"

Dyddia dyn sydd wedi eu rhifo gan Dduw, ac os nad allwn ddeall yn bresenol ei weithrediaid ef, gall ffydd glywed llais yn dywedyd, "Ti a gei wybod ar ol hyn." Trwy ei symudiad efallai yr arbedwyd ef rhag dyoddefiaid mwy poenus, a'i gyfeillion rhag golygfa mwy torcalonus; ond fel y mae, bydd i ni ei gofio ef yn ei ieuentyd urddasol heb gael ei anmharu gan bwysau blynyddau blinion—ei lygaid yn glir—ei ddeall wedi ei oleuo fel dysglardeb seren yn ei machludiad—ei ddull yn llawn addfwynder, a'i eiriau yn llawn cariad; ond yn llawer mwy gogoneddus y dygwylw'n ei weled yn yr adgyfodiad, pan y byddwn yn chwilio yn y nefoedd am y rhai oedd yn anwyl genym ar y ddaear. Y mae yn achos gorfolodd i'w rieni oedranus a thralodus eu bod wedi cael y fath rodd werthfawr gan yr Arglwydd, a'i fod wedi cael ei hyfforddi ganddynt yn mhen y ffordd, ac yn y bwlch cyfyng nis ymadawodd â hi, ond ei cheisio hi yn fanylach a wnaeth. Cafodd gynghorion fyrdd ganddynt—gweddiwyd lawer gwaith drosto yn bersonol wrth ei enw.

"Ei dad a'i fam diwyd hwy fu,
Ddau ddwygall i'w dda addysgu,
A'i gynyddu'n gain addas
Mewn gwybodaeth helaeth bylawn
Drwy lán ddysgidiaeth oiaeth iawn:
Gem uniawn fu'r gymwynas."

Bydd meddwl fod *Davy* wedi blaenu i'r "orphwysfa sydd eto yn ol i bobl Dduw" yn adgyfnerthiad iddynt hwy wrth ddisgyn "at ochr y dwr;" ond bydd eu pwys ar Iesu, Pentywysog a Pherffeithydd eu ffydd, i'r hwn y maent wedi rhoddi eu hunain er's llawer blwyddyn.

Dydd Gwener, Tachwedd y 14eg, cymerodd ei gynhebrwng le o dŷ ei frawd Mr. Samuel Thomas, Hokendaunqua. Pregethwyd yn eglwys gyntaf yr Henaduriaethwyr yn Catasauqua gan y Parch. Mr. Earl oddiwrth Jer. 15: 9, "Ei haul ef a fachludodd tra yr oedd hi yn ddydd." Hebryngwyd ei gorff i gladdfa Fairview, pryd y gosodwyd yr hyn oedd farwol i orwedd hyd ganiad yr udgorn diweddaf. Hawliodd y bedd ei lwch, ond cadwn ni ei goffadwriaeth mewn lle cysegredig ar lech ein calonau hyd y diwrnod,

"Y deawn i ben a'n gorchwylion
Cawn ninan o'r corff llynd yn rhydd."

Pan yn gweled bwrw pridd ar gorff y cyfaill pur yma y teimlasom ddywedyd o galon, "O fedd digyfeillach! mae'r teimlad drylliedig Am dywallt ei lid ar dy garobar llygredig! Hywddedd naturiol y galon sy'n twymno, I erlid y beddrod sydd yn ein hysbeilio;

Pob iaith a ysbellir o'i geiriau caledion,
I fwrw pob dirmyg ar lety'r marwolion.

On—

Yn araf deimladau t mae'n dda i'r gwael briddyn
Gael cartref, pen gau pob drws yn ei erbyn;
Fel plentyn a'r adlon, a phawb yn ei wrthod,
Nid oca ond ei fam i'w groesawu yn barod.
Mae'r dydd difrifolaf bron bron a'n cyfarfod,
Pan fo ein cyfeillion a phawb yn ein gwrthod;
Ein mam, yr ben ddaear, a egyr ei mynwes,
Dychwelwn i'r fynwent am gygod a lloches.

"O fedd cymwynasgar! trogiwyddwn i'th ofal
Weddillion parchedig ein cyfaill anafal:
Dod le iddynt lechu dan leni dyatawrwydd,
A chadw ei lwch byd ddyfodiad yr Arglwydd.
Diolchwn i'r nefoedd am lusera Crist'nogaeth,
I dywallt goleuni ar gelloedd marwolaeth;
Mae lampau athronddysg oll oll yn difoddi,
Ar lan y bedd tywyll y palla'u goleuni.
O ddynol doethineb! a godir y meirwon,
A dreiddia bywhad i'r llygredig waslodion?
Ymgladda athroniaeth mewn bythol fudandod,
Ffarwelwla a'r marw yn nh'w'llwch y beddrod:
Yn ngoleu'r efengyl mae anllygredigaeth
Yn taena strioldeb ar deyrnas marwolaeth;
Yr udgorn a seinia! y meirw gyfodant!
Gruddfana y ddair mewn loes esgoreddfa,
Yn adenedigaeth aneirif blant Adda!"

Am hyny cymoder ni hyd yn nod a'r bedd digyfeillach, a chynorthwyed yr Arglwydd ni i ddywedyd,

"Cwag, Davy, cwag, nes delo'r awy
I'r udgorn mawr dy ddeffro;
A boed dy gyssegredig lwch
Mewn heddwch yn gorhwyso.

Ffarwel, ffarwel, y cyfaill pur,
Ffarwel y gwir feddyliwr!
I ben dy daith cyrhaeddait ti,
Gadewaist ni'n Alawyr."

JOHN R. JENKINS.

Aræthodan.

GWAITH YR YSPRYD GLAN.

Pregeth gan y Parch. D. Davies (Dewi Emlyn), Parisville, a draddodwyd yn nghwrd Quarterol Crab Creek, O.,—a gyhoeddair yn ol cais y Cyfarfod.

IOAN 16: 7, 8. Ond yr wyf fi yn dywedyd gwirionedd i chwi; Baddiol yw i chwi fy mnyed i ymaith: canys onid af fi, ni ddaw y Dyddanydd atoch: eith os mi a af, mi a'i hanfonaf ef atoch. A phan ddél, efa a argyhoedda y byd o bechod, ac o gyfiawnder, ac o farn.

TITUS 3: 5, 6. Nid o weithredoedd cyfiawnder y rhai a wnaethom ni, eithr yn ol ei drngaredd yr achubodd efe nyni, trwy olchiad yr adenedigaeth, ac adnewyddiad yr Ysbyrd Glan; yr hwn a dywalltodd efe arnom ni yn helaeth, trwy Iesu Grist ein Hluchawdwr.

Y mae yn amlwg fod lle pwysig yn cael ei roddi yn yr Ysgrhythrau Sanctaidd i athrawiaeth yr Ysbyrd Glan a'i waith. Soniant am dano yn aml, a chyfeiriant ato yn anrhydeddus. Gelwir ef yr Ysbyrd Glan; Ysbyrd Duw; Ysbyrd Crist; Ysbyrd y gwirionedd; Ysbyrd yr addewid; a'r Dyddanydd; ac yn fynych gelwir ef yr Ysbyrd yn unig, heb gysylltu ag ef un ansoddair na therm eglurhad. Yr un gweithredydd gogoneddus sydd i'w ddeall

wrth yr holl gyfenwadau yna. Yn nygiad oddiamgylch drefn iachawdwriaeth amlygodd Duw i'r byd ei fod yn bodoli yn Dad, Mab ac Ysryd Glan.

Dysga yr Ysgrhythrau yr athrawiaeth o ddwyfoldeb yr Ysryd Glan mewn modd diamheuol. Gelwir arno enwau dwyfol. Gelwir ef Jehofa. Cafodd y prophwyd Esay weledigaeth ryfeddol; gwelodd yr Arglwydd (Jehofa yn IHebraeg) yn eistedd ar orseddfa uchel a dyrchafedig, a derbyniodd genadwri oddiwrtho: (gwel Esay 6 ben.) Ond dywed Paul mai yr Ysryd Glan lefarodd y genadwri hono, (gwel Act. 28: 25.) Gellid coffhau engluereffitiau ereill lle y rhoddir yr enw Jehofa i'r Ysryd. Gelwir ef hefyd yn Dduw. Dywedodd Ananias gelwydd wrth yr Ysryd Glan, yr hwn oedd yn orphwysedig; ar yr apostolion, ac yn en gwnenthur yn genadon ysprydoledig; a dywedai Pedr wrtho: "Ni ddwyddaist ti gelwydd wrth ddynion, ond wrth Dduw." Heblaw hyny perthyna i'r Ysryd briodoleddau dwyfol megys,

HOLLWYBODAETH. "Canys yr Ysryd sydd yn chwilio pob peth, ie, dyfnion bethau Duw hefyd. Canys pa ddyn a edwyn bethau dyn, ond yspryd dyn yr hwn sydd ynddo ef? felly hefyd, pethau Duw nid edwyn neb, ond Ysryd Duw." Gan fod yr Ysryd yn medru chwilio dyfnion bethau Duw, ac yn gallu deall ac amgylfred holl ddyfnder y bwriadau a'r mesurau dwyfol, a gan ei fod mor wybodus o holl ddirgelion y Duwdod ag yw yspryd dyn o ddirgelion dyn, rhaid o ganlyniad ei fod yn hollwybodol; ac os yw yn hollwybodol, diau ei fod yn ddwyfol.

HOLLBRESENOLDEB. Priodolir llawer o weithrediadau i'r Ysryd nas gall eu cyflawni ond ar y dybineth ei fod yn hollbresenol. Er enghraifft, dywedir ei fod yn cynorthwyo gwendid pobl Dduw. Os gall gynorthwyo gwendid Cristion yn America, ac un arall yn Nghymru, ac un arall yn nghanolbarth Asia, ac un arall yn ynysoedd y Tawelfor, ac un arall yn Affrica ar yr un amser; rhaid yn enw pob rheswm ei fod yn hollbresenol.

TRAGYWYDDOLRWYDD. "Pa faint mwy y bydd i waed Crist, yr hwn trwy yr Ysryd tragywyddol a'i hoffrymodd ei hun yn ddifai i Dduw, buro eich cydwybod chwi oddi wrth weithredoedd meirwon, i wasanaethu y Duw byw?" Dengys y crybwylliad yna am yr Ysryd fod tragywyddolrwydd yn briodoledd berthynol iddo, a'i fod o ganlyniad yn ddwyfol.

Profa yr Ysgrhythrau, nid yn unig fod dwyfoldeb yn perthyn i'r Ysryd, ond ei fod hefyd yn feddianol ar bersonoliaeth; mewn gair ei

fod yn feddianol ar ddwyfol bersonoliaeth. Y mae cryn duedd yn rhai o ddysgedigion a llenorion yr oes hon i wadu personoliaeth yr Ysryd Glan; a gwaant hyny mewn ffordd sy'n gwenwyno meddyliau llawer o rai anochelgar ac anwyliadwrs, trwy eu bod yn defnyddio iaith a thermâu efengylaidd i osod allan syniadau ac egwyddorion anefengylaidd. Er enghraifft, siarada y rhai hyn yn barchus am Ysrydoliaeth yr Ysgrhythrau; ond erbyn edrych pa ystyr roddant i'r cyfryw ymadrodd, gwelir nas golygant ddim amgen na gweithrediad a ffrydlifiad athrylith gref: ac nid yw Ysrydoliaeth yr Ysgrhythrau ddim amgen yn eu golwg nag ysprydoliaeth Coran Mahomet, ac ysprydoliaeth cyfansoddiadau Shakspeare, Byron, Twm o'r Nant, Bulwer a Dickens. Dysga Dr. Rowland Williams, y Cymro sydd yn un o awdwyr yr "*Essays and Reviews*," fod awdwyr cyfreithiau Lloegr yn ysprydoledig fel ysgrifenydd yr Ysgrhythrau. Siarada y rhai hyn yn barchus hefyd am Ysryd Duw; ond erbyn chwilio beth yw eu meddwl, nis golygant ddim amgen wrth hyny, nag egniad neu ddylanwad ddwyfol. Ond nid dyna feddwl yr Ysgrhythrau, pan yn son am yr Ysryd. Gellir dweyd mai egniad dwyfol sy'n gwneud i'r hadau egino, i'r glaswellt flaendardda, ac i'r blodau ymagor; ond nid rhyw egniad neu ddylanwad fel yna sydd i'w ddeall wrth yr Ysryd Glan yn y Beibl.

Gosodir allan yn amlwg yno ei fod yn meddu ar bersonoliaeth, trwy y dull yr unir ei enw gydag enwau y Tad a'r Mab yn y ffurf fedyddiadol. "Gan eu bedyddio hwy yn enw y Tad, a'r Mab, a'r Ysryd Glan." Addefir yn gyffredin fod y Tad a'r Mab yn meddu ar bersonoliaeth wahanol; ac y mae y dull neillduol y cyplysir enw yr Ysryd Glan gyda hwynt, yn profi yn gadarn ei fod yntau hefyd yn meddu ar bersonoliaeth wahanol. Profir yr un peth gan eiriau y bendithiad; "Gras ein Harglwydd Iesu Grist, a chariad Duw a chymdeithas yr Ysryd Glan, a fyddo gyda chwi oll, Amen." Gosodir allan fod yr Ysryd yn meddu ar serchiadan personol y rhai ellir loni neu bruddhan: "Ac na thristewch Lan Ysryd Duw." Ni byddai synwyr mewn geiriau fel yna pe na byddai yr Ysryd yn weithredydd personol. Hefyd priodolir iddo lawer o weithrediadau personol, megys, argyhoeddi, adnewyddu, addysgu, arwain, cynorthwyo, dyddanu, tystiolaethu, &c. Nid cymwys fyddai priodoli gweithrediadau fel yna i egniad neu ddylanwad; ac o ganlyniad rhaid fod yr Ysryd yn meddu ar bersonoliaeth, gan ei fod yn medru cyflawni y pethau yna.

Mae y pwnc "Gwaith yr Ysryd Glan" yn

eang yn ei gynwysiad. Nis gallaf sylwi yn awr ond ar ran o'i waith. Pallai amser i mi sylwi ar ei effeithiolaeth tra yn ymsymud ar wyneb y dyfroedd yn nghyfnod y tryblith cyntefig; a'i effeithiolaeth yn rhoddiad yr Ysgrhythrau; ac yn nghyflawniad gwyrrthiau. Cyfyngaf fy sylw at ei waith yn achubiaeth pechadur. Ond eto nid at yr oll o'i waith gyda y gorchwyl hyny. Gweithreda ar ddynion yn santeiddiol, "Trwy santeiddiad yr Ysryd a ffydd i'r gwirionedd." Gweithreda yn arweinyddol; "Canys y sawl a arweinir gan Ysryd Duw, y rhai hyn sydd blant i Dduw." Gweithreda hefyd yn ddyddanol a chadarnhaol, i ddyddanu a chadarnhau plant yr Arglwydd. Oad aid ar y pethau yna yr wyf yn golygu aros yn awr, ond ar weithrediadau argyhoeddiadol ac adnewyddiadol yr Ysryd Glan—ei waith yn nhroedigaeth a dychweliad pechadur.

Gweithredai yr Ysryd yn rymus rhyfeddol yn oes yr apostolion, nes ei gwneud yn un cyfnod parhaus o ddiwygiad crefyddol, yn un gawod barhaus o ddylanwadau yr Ysryd; ond ei bod weithiau yn tywallt yn drymach mewn un man, ac weithiau mewn man arall: ac felly y bydd eto yn nhymor llwyddiant mawr yr efengyl: a braidd na feddylwyf wrth amllder diwygiadau crefyddol yn y blynyddoedd diweddaf, fod y tymhor hwnw wedi dechreu eisoes.

Ar ol yr oes Apostolaidd, gwrthgilioedd yr eglwys yn raddol oddiwrth symrlwydd yr efengyl. Daeth dadleuon ffyrnig yn nghylch person Crist, a phethau eraill, i mewn iiddi. Sefydlwyd ynddi eogobyddiaeth ormesol yn cael ei chyfnerthu gan y galu gwladol; a cholliwyd athrawiaeth dylanwadau yr Ysryd o'r golwg yn nghanol yspwrial traddodiadau dynol. Ond yn adeg y Diwygiad oddiwrth Babyddiaeth daeth gwaith yr Ysryd i sylw drachefn; ac oddiar hyny mae y pwnc yn dyfod yn fwy cyboedd ac amlwg, ac yn enill mwylfwy o sylw yn barhaus: a dyma un o arwyddion mwyaf daionus yr oesau diweddaf hyn; o herwydd un o bynciau bywydol Cristionogaeth ydyw hwn. I'r graddau y deallir y pwnc hwn gan Gristionogion, ac y teimlir ei bwys a'i werth, ac y gwneir defnydd ymarferol o hono, i'r graddau hyny y gellir dygwyl gweled llwyddiant mawr ar Gristionogaeth; a gweled diwygiadau crefyddol yn aniban, a'r efengyl fel eryr yn ebedeg, nes enill gwlad ar ol gwlad yn gyflym dan ei hawdurdod, ac i'r milfwyddiant gogoneddus ddyfod i'w gyflawn rym ar y ddaiar. Sylwn ar y pwnc yn y drefn ganlynol.

I. YR ANGHENRHEIDWYDD AM WAITH YR YSPRYD GLAN.

1. *Nid yw yn anghenrheidiol er gorfodi dyn i ufuddhau.* Y mae yn groes i egwyddorion llywodraeth foesol Duw i orfodi neb i wneud daioni; ac yn wir ni byddai y peth yn ddaioni, pe cyflawnid ef trwy orfodaeth. Ni byddai gweithred rinweddol yn rhinwedd i'r gweithredydd, os byddai yn ei chyflawni o'i anfodd a than orfodaeth. Gweithreda yr Ysryd Glan ar ddyn yn unol a deddfau ei gyfansoddiad eneidol; a deddfau sy'n ei wneuthur i'r rhyddweithredydd. Nid trwy drais a gorfod y cyfnewidir ef o fod yn was Satan i fod yn blentyn Duw, eithr enillir ef i fod yn weithredydd ewyllysgar yn y cyfnewidiad hwnw. Y mae pob dyn yn weithredydd, ac yn weithredydd ewyllysgar, ar adeg ei droedigaeth. Gweithred briodol y dyn ei hunan yw troi at Ddaw. Arferir dweyd fod yr Ysryd yn troi dynion, ac y mae hyny yn ddywediad o'r goreu, ond rhoddi yr ystyr briodol i'r geiriau. Nid ydym i deall fod yr Ysryd yn gafaelu yn neb yn orfodol, fel pe byddai y naill ddyn yn gafaelu yn nghorff y llall, ac yn ei droi oddiamgylch trwy orthrech. Yr hyn olygir wrth ddweyd fod yr Ysryd yn troi dyn yw, ei fod yn gogwyddo ac yn tueddu y meddwl i wneuthur defnydd o'i alluoedd i droi at Ddaw. Nid yw yn ei droi fel y mae y ffirwd yn troi rhod y felin, nac yn ei egwyddo fel y gwna canpwys wrth ddisgyn yn un pen i'r glorïau, ogwyddo y deg pwys sy'n y pen arall tuag i fyfny; ond yn ei enill a'i dueddu i ymgylfwyno yn ewyllysgar i'r Arglwydd.

2. *Nid yw yn anghenrheidiol er galluogi dyn i gyflawni ei ddyledswydd.* Y mae ymadroddion annoeth wedi cael eu defnyddio weithiau ar y pen hwn, a hyny gan ddynion da, ac oddiar amcan da, sef amcan i fawrhau gwaith yr Ysryd. Ymadroddion yn gadael argraff ar feddyliau dynion eu bod yn eu cyflwr naturiol yn amddifaid o allu i ufuddhau i Dduw; ac nas gallant fodd yn y byd wasanaethu Duw mwy na'r marw yn y bedd, nes i'r Ysryd eu galluogi. Mae y dyb yna wedi gwneud llawer o niwed yn y byd, yn gymaint a'i bod yn cefnogi y pechadur yn ei gyndynrwydd yn erbyn Duw, ac yn rhoddi iddo glustog esmwyth i ymorphwys arni; ac heblaw hyny cynwysa gamddarluniad niweidiol o waith yr Ysryd Glan. Nid galluogi dynion yw gorchwyl yr Ysryd, ond eu tueddu. Medda dynion yr un galluoedd cyn eu troedigaeth ag a feddant wedi hyny; nid oes yr un gynnwedd newydd, na gallu newydd, yn cael ei blanu yn eu heneidiau. Yr hyn wna yr Ys-

pryd i 'ddyn yn adeg ei droedigaeth, yw ei dueddu i iawn-ddefnyddio y galluoedd oedd ganddo yn flaenorol i hyny. Ei dueddu i arfer y galluoedd ddefnyddiai unwaith yn arfau anghyfiawnder i bechod, o hyny allan yn arfau tyfiawnder i Dduw. Nid yw yr Yspryd yn rhoddi i ddyn enaid gwahanol i'r hwn oedd ganddo; ac nis gwna y meddyliwr gwan yn feddyliwr cryf, na'r dyn anwybodus yn athronydd. Gedy y galluoedd eneidol fel y mae yn ei cael llwynt, o ran eu rhif a'u grymster naturiol; eto canlynir ei weithrediau gan effeithiau daionus ar y cynheddfau, fel y daw y deall yn fwy golen, y gydwybod yn fwy tyner, y dymher yn fwy llariaidd, a'r serchiadau yn fwy nefol; nes y gwelir y dyn oedd unwaith yn wyllt a direol, yn eistedd yn ei iawn-bwyll wrth draed yr Iesu.

8. *Nid yw yn anghenrheidiol i rymusu y gair.* Nid rhoi rhagor o nerth yn y gair, na'i wneuthur yn fwy miniog nag ydyw, wna yr Yspryd. Nid yn y gair mae y diffyg, ond yn y dyn; gan hyny gweithredu ar y dyn sydd eisiau, ac nid ar y gair. Mae y gair yn bob peth sydd angen iddo fod, ond cael y dyn i'w ddefnyddio. "Cyfraith yr Arglwydd sydd berffaith, yn troi yr enaid: tystiolaeth yr Arglwydd sydd sier, ac yn gwneuthur y gwirion yn ddoeth." "Canys bywiol yw gair Duw, a nerthol, a llymaeth nag un cleddyf dau-finiog, ac yn cyrhaeddyd trwodd hyd wahaniad yr enaid a'r yspryd, a'r cymalau a'r mer; ac yn barnu meddyliau a bwriadau y galon." Yr un fath y llefara y gair wrth ddyn bob amser, ac wrth y naill ddyn a'r llall; a phan fo dau yn eistedd yn ymyl eu gilydd yn yr addoliad, un yn cael ei ddwysbigu, ac yn teimlo i'r byw, a'r llall yn ddideimlad; nid oblegid fod y gair wedi gwneud gwahaniaeth rhyngddynt y maent felly. Yr un fath y cyfarchai y gair bob un o'r ddau; yn meddyliau y dynion y bodolai y gwahaniaeth; ac ar feddyliau dynion y gweithreda yr Yspryd Glan, ac nid ar y gair.

4. *Nid yw yn anghenrheidiol o herwydd unrhyw ddiffyg yn Iawn Crist.* "Efe yw yr Iawn dros ein pechodau ni: ac nid dros yr eiddem ni yn unig, eithr dros bechodau yr holl fyd." Y mae yr Iawn yma yn ddigonol i symud pob rhwystr o du y nef. oddiar ffordd achubiaeth dynion, sef y rhwystrau godent oddiwrth yr angenrheidrwydd o amddiffyn anrhydedd y gyfraith, a chymeriad diwyrni y Deddfroddwr gogoneddus. Gellir madden trwy Grist i bob un a gredo, heb ddwyn y gyfraith, na'i Rhoddwr, nac un egwyddor ddwyfol dan warth. Dygodd Iawn Crist iach-

awdwriaeth yn gyrhaeddadwy i bawb; y mae y flordd led y pen, a galwad ar bob dyn yn mhob man i edifarhau; a phwy bynag fo'n golledig, nid o herwydd un diffyg yn Iawn Crist y bydd ef felly; ac nid unrhyw annigonolrwydd yn y gwaith wnaeth Crist trosom fel Meichniydd, sy'n gwneuthur dylanwadau yr Yspryd yn angenrheidiol.

5. *Drygioni calon dyn sy'n gwneud dylanwadau yr Yspryd Glan yn angenrheidiol* Cryfder llygredigaeth y galon ddynol, a'i hymlyniad cyndyn a gwirfoddol wrth yr hyn aydd bechadurus, er pob addysgiadau, rhesymau ac anogaethau, yw yr hyn sy'n gwneud yr Yspryd yn angenrheidiol, er gorchfygu anhueddrwydd y meddwl at ddaioni, a'i enill, ei ogwyddo, a'i dueddu i wneud yr hyn y meddai fanteision a gallu i'w wneuthur o'r blaen. Dengys yr athrawiaeth hon mewn lliwiau tra erchyll, fawr ddrygedd calon pechadur, ei gariad grymus at bechod, a'i aneuwyl-ygarwch dwfn i wneud yr hyn sy' dda. Dengys ei fod yn caru y tywyllwch yn fwy na'r goleuni, ac yn cyndyn wrthod Crist a bywyd trwyddo, yn ol geiriau y Gwarddwr; "Ni fynwch chwi ddyfod ataf fi, fel y caffoch fywyd." Dengys hefyd o'r tu arall anfeidrol ras Duw; yn ol iddo anfon ei Fab i'r byd i wneuthur iawn, ac i agor ffordd y cymod, ac yn ol iddo trwy ei air, a moddion gras, a breintiau efengylaidd, gynyg maddenant i'r pechadur caletaf, ac yntau yn cyndyn ddibrisio, esgeuluso, camddefnyddio, a gwrthod y cynygion grasol; ei fod wed'yn yn anfon yr Yspryd Glan i orchfygu cyndynrwydd calon y dyn, a'i dueddu i wneuthur defnydd o'i alluoedd a'i ragortreintiau i dderbyn trugaredd a bywyd yn Nghrist. O ryfedd ras fy Arglwydd at adyn gwael ei wedd, Wrthodai bob cynygion o fywyd, ac o hedd, Yn rhoi ei Yspryd Sanctaidd i 'stwytho 'm calon gas! Canmolaf yn oes oesoedd, oludoedd pur ei ras.

II. NATUR GWEITHREDIADAU YR YSPRYD GLAN.

1. *Nid gweithrediad anianyddol ydyw.* Wrth weithrediad anianyddol neu natariaethol, yr wyf yn deall yr hyn sydd wrthgyferbyniol i weithrediad moesol: fel hyn, byddai dyrnodio dyn a ffon am ryw drosedd, yn gerydd neu gosp anianyddol arno, ond byddai siarad yn ddwys a llym ag ef am ei gamymddygiad, yn gerydd neu gosp foesol arno. Byddai gwaith meddyg yn tori pilen ar lygad dyn, i'w ddwyn i ganfod gwrthrychau naturiol o'i amgylch, yn weithrediad anianyddol; ond byddai gwaith pragethwr yn yr areithfa, yn tori pilen anystyriaeth neu anwybodaeth ar lygad y meddwl, nes dwyn dyn i ganfod ei sefyllfa golledig fel pechadur, yn weithrediad moesol. Os yw gwaith yr Yspryd

Glan yn anianyddol, nis gall fod yn foesol neu ysprydol, ond mae holl ddywediadau Beibl Duw o barthed iddo yn ei arddangos yn waith moesol ac ysprydol, gan hyny nis gall fod yn waith anianyddol. Pe buasai yr Yspryd yn gwneud unrhyw yohwanegiad creadigol at gyfansoddiad dyn, amlwg ydyw, na fuasai dyn yn gyfrifol oyn gwneud yr yohwanegiad hwnw, nac i'w feio eisiau troi at Ddau yn gynt; ond mae hyny yn groes i dystiolaethau eglur y Beibl, ac i ymwybyddiaeth pob un sydd wedi troi at Ddau: o herwydd gwyr pob un sydd wedi troi yn gywir at Ddau, y gallasai drol yn gynt, a themla yn euog am na buasai wedi gwneud hyny. Cafodd rhai eu harwain ar gyfeiliorn yn nghylch y pwne hwn, fel pynclau eraill, trwy iddynt roddi yr ystyr lythyrenol i ymadroddion ffugrol o eiddo gair Duw, megys y geiriau "Oed oes neb yn Nghrist, y mae efe yn creadur newydd." "Canys ei waith ef ydym wedi ein creu yn Nghrist Iesu i weithredoedd da." Ymadroddion ffugrol neu gyffelybiaethol yw y rhai yna, wedi eu bwriadu i ddangos cyfnewidiad ysprydol. Creadigaeth foesol oeddir allan yn y geiriau yna, ac nid creadigaeth anianyddol. Gelwir y gwaith yn greu am ei fod yn waith mawr, pwysig a dwyfol, ac felly yn teyllngu ei gyferbynnu â chreadigaeth y byd a'i breswylwyr ar y cyntaf.

2. *Nid dylanwad arosol yn y gair ydyw.* Nid rhywbeth ydyw yn aros yn y gair, fel y mae goleuni yn yr haul, a *magnetism* yn yr ebedfaen. Addefaf fod dylanwad dwyfol yn aros yn y gair, yr un modd ag y gellir dywedyd fod dylanwad *Satanaidd* yn aros mewn llyfrau drwg, a dylanwad rhesymol yn ei ymresymiadau: ond nid yr un peth yw y dylanwad yna a dylanwad yr Yspryd Glan yn achubiaeth pechadur. Perthyna i'r gair dylanwad moesol grymus, yn annibynol ar weithrediadau yr Yspryd Glan, yr un fath ag y perthynna rhyw fath o ddylanwad moesol da neu ddrwg i bob llyfr. Ond os dywedir mai yr un peth yw y dylanwad yna sydd yn bartus ac arosol yn y Gair, a dylanwadau yr Yspryd ar galon pechadur, arweinia hyny yn anocheladwy, os dylunir ef gyda manylder ymresymiadol, i wadiad o bersonoliaeth yr Yspryd Glan. Gweithrediad personol ar feddyliau dynion yw dylanwad yr Yspryd, ac fe'n dysgir fod ei ddylanwad ef a dylanwad y Gair yn bethau gwahanol. "Nyfi a blenais, Apolos a ddyfrhaodd; ond Duw a roddes y cynydd. Felly nid yw yr hwn sydd yn planu ddim, na'r hwn sydd yn dyfrhau: ond Duw yr hwn sy'n rhoi y cynydd."

Yr ydym yn cael ar ddeall yn hanes diwyg-

iadau, mai nid rhyw wirioneddau newyddion, dyeithrol a thanllyd, sy'n arfer bod yn offerynol i ddwyn dynion i lefain am drugaredd, ond hen wirioneddau syml fyddont wedi glywed lawer gwaith o'r blaen. Yn hanes bywyd y Parch. Jeremiah Hallock, wrth roi hanes y diwygiadau mawrion gymerodd le yn Lloegr Newydd tua diwedd y ganrif ddiweddaf, dywedir mai gwirioneddau eglur yr efengyl fyddai yn gafaelu yn meddyliau dynion; gwirioneddau oeddent wedi wrando yn ddiademlad am lawer blwyddyn. Dangosai hyny fod ydyr yw ddylanwad personol o eiddo Yspryd Duw ar eu meddyliau yr amser hwnw, yn cydweithio â'r gwirionedd.

Yn un o bentrefi y wlad hon, ychydig o'r dynion mwyaf dysgedig a galluog yn y lle oeddent anffyddwyr; nid oeddent yn anfoesol, nac yn wawdwyr; elent i'r cwrdd bob bore Sabbath, ond ni chredent y Beibl. Torodd diwygiad allan yn y lle; yr oedd yno weddio ffyddiog, a llawer yn credu, a dyohwelwyd un o'r cwmni anffyddol o'r enw Tom. Ohwarddai y lleill am droedigaeth Tom, oblegyd nid ystyrient ef mor alluog a hwy. Uu nos cwrdd gweddi dywedodd un o honynt, o'r enw Charles, "Dewch i'r cwrdd gweddi heno, feallai y cawn gynghor gan Tom yno." "Ohwi Charles, fydd y nesaf," ebe un o'r lleill. "O nid oes arnaf fi o'n hyny;" meddai Charles. "Oes arnoch chiw o'n i?" "Nac oes, nac oes," meddai y lleill. Aethant i'r cwrdd gweddi bedwar o honynt yn eithaf caled a thalgrif yn eu hanffyddiaeth. Yn ystod y cwrdd cododd Tom ar ei draed, edrychodd yn serchus ar ei hen gyfeillion, a dywedodd yn fwynaid; "Mi ddywedaf i chiw y peth am dani, fy anwyi gyfeillion, mi wn fod Iesu Grist yn Fab Duw." Gyda bod y geiriau dros ei wrefusan, dyna rywbeth yn nghalon Charles yn ateb. "Minau wn hyny befyd," a chafodd yntau ei ddychwelyd yn y fan. Geiriau cyffredin iawn ddefnyddiai Tom, ond yr oedd nerth dwyfol yn cydfyned â hwy yr amser hwnw; a dywedai Charles wrth adrodd yr hanes yn mhen saith mlynedd ar hugain ar ol hyny, iddo fyned i'r cwrdd y noson hono yn anglredwr penderfynol, a'i fod yn credu yn ddiameuol nad allasai dim ond Yspryd Duw fod wedi effeithio ei droedigaeth. Arswyda llawer yn awr wrth ganfod ymosodiadau awdwyr yr *Essays and Reviews*, Esob Colenso, &c. ar amgaueru a sylfeini Cristionogaeth. Ond nid oes eisiau iddynt arswydo. Y mae ymosodiadau Bolingbroke, Hume, Paine, &c. mewn amser a aeth heibio, wedi cael eu gwrthhyrddio yn llwyddiannus gan bleidwyr y gwirionedd; a disau y gwneir

yr un modd eto â'r ymosodiadau diweddaſ hyn. Ond y gofid yw hyn, fod llawer yn ddarllen ymosodiadau ar Gristionogaeth na ddarllenant un amser yr atebion gorchfygol roir iddynt gan yr ochr arall. A beth wneir i enill y cyfryw oddiwrth eu hanffyddiaeth, gan na ddarllenant y ddwy ochr? Wel, yr oll sydd eisiau yw nerthol weithrediad yr Ysryd Glan ar eu calonau, gyda gwirioneddau syml yr efengyl, ac fe chwythir eu holl amheuan anghredol "fel niwl o flaen awelon," i fythol ebagofiant. Cyfeiliornad y galon yw anffyddiaeth fynychaf yn fwy na chyfeiliornad y pen; a gweithrediad yr Ysryd ar y galon yw y feddyginiaeth oren rhag ei gwenwyn.

8. *Nid gweithrediad gwyrthiol ydyw.* Oyd-nabyddir yn rhywydd fod gweithrediad yr Ysryd yn dra rhyfedd, a bod y gweithredydd yn un tra uchel a gogoneddus—yn weithredydd dwyfol: eto gyd, nid gweithrediad gwyrthiol ydyw. Y mae gwyrthiau yn bethau allanol a gweledig, yn ngolwg tystion; heb eu bod felly nis gellid eu galw yn wyrthiau; ac nid atebent ddyben gwyrthiau: ond byddent mor ddisaill ag adroddiad Mahomet am ei daith nosawl i'r seithfed nef. Gwaith dirgelaidd yw gwaith yr Ysryd, gan hyny nid priodol ei alw yn waith gwyrthiol. "Y mae y gwynt yn chwythu lle y myno: a thi a glywi ei swm ef, ond ni wyddost o ba le y mae yn dyfod, nac i ba le y mae yn myned: felly mae pob un a'r a aned o'r Ysryd." Gweithia yr Ysryd yn ddirgelaidd, ac nis gellir canfod ei weithrediad, ond adnabyddir ei waith wrth ei effeithiau a'i ffrwythau. Arferir darnodi gwrthiau fel pethau croes i ddeddfau natur, neu bethau uwchlau deddfau natur: ond ni weithreda yr Ysryd yn groes i ddeddfau y meddwl dynol, gan hyny nis gellir galw ei weithrediad yn wyrthiol. Ni weithreda ar ddyn trwy fathru ei ryddid, dileu ei rwymedigaeth, na dyddimu ei gyfrifoldeb. Ni feiddiai y temtiwr wneud hyny wrth ddylanwadu ar ein rhieni cyntaf; ac nid yw yr Ysryd Glan chwaith yn gwneud hyny yn nychweliad pechadur. Nid yw yr enedigaeth gyntaf yn wyrthiol, ac nid yw yr ail felly chwaith. Tybia rhai eu bod yn mawrlau a dyrechafu gwaith yr Ysryd, trwy ei osod allan yn waith gwyrthiol; ond maent yn gamgyniol iawn, oherwydd mae yn llawer mwy o nrdas a dyrechafiad i'r Ysryd i achub dynion yn unol â'u deddfau meddyliol fel rhyddweithredyddion, na'u hachub yn wyrthiol trwy fathru y deddfau hyny, a threisio eu meddyliau. Mae yn fwy urddas eu hachub yn unol ag egwyddorion llywodraeth foesol Duw, yr hon sydd llywodraeth o resyman ac anogaethau, na'u

hachub yn groes i egwyddorion y llywodraeth hyny, mewn modd gwyrthiol trwy ryw weithrediad o eiddo hollallnogrwydd. Felly gwelwn fod yr Ysryd yn cyflawni ei waith yn unol ag egwyddorion llywodraeth foesol Duw, ac a deddfau y meddwl dynol: a dyna sy'n gwneuthur gwaith yr Ysryd yn dra rhyfeddol a gogoneddus, sef ei fod yn gorchfygu cyndynrwydd calon dyn heb ei gorfodi; yn gwneud yr hwn sydd wedi gwrthsefyll pob anogaethau, moddion a chymhellion yn dalgrif am flyneddau, yn ddigon ystywth i blygu i lefain am drugaredd heb ei dreisio; a'i fod yn dwyn yr adyn euog, ffaidd ac afan, i lefain am ei olchi yn y gwaed, heb wneud un gweithrediad na chyfnewidiad anianyddol arno. Wrth ystyried y pethau yna, pa ddyn na chenfydd fod urddas agogoniant annrhaethadwy yn perthyn i adnewyddiad yr Ysryd Glan?

Dichon fod rhywrai yn barod i holi erbyn hyn am y *dull a'r modd* y gweithreda yr Ysryd ar feddwl dyn; ond mae hyny yn fater nad yw dirnadaeth ddynol yn ddigon craff a grymus i'w egluro. Y mae pob cynyg i egluro y *dull a'r modd* y gweithreda yr Ysryd, wedi troi allan yn fethiant. Pwnc yw hwn sy'n gorwedd tu draw i gyrhaedd ymwybyddiaeth ddynol. Nid oes gan ddyn ymwybyddiaeth o'r *dull a'r modd* y dylanwada y diafol ar ei feddwl. Gwyr am bethau drwg yn ymgodi o'i fewn, neu yn cael eu hargynyg a'i *suggesto* rywffordd i'w feddylfryd, ond nis gall esponio y *dull a'r modd* y cymera hyny le. Felly fe wyr rhywrai am deimladau, syniadau a serchiadau, gynrychwyd gan Ysryd Duw, ond am y *dull a'r modd* y cynrychwyd hwy, nid oes ganddynt ymwybyddiaeth. Dyna ddyn ieuano yn myned i'r cwrdd ryw dro; bu yn y cwrdd lawer gwaith o'r blaen, a chlywodd gystal a gwell pregethu; ond daeth o'r cyrddau hyny yn wrthodwr o drefn Duw; ond y tro hwn mae rhyw wirioneddau digon cyffredin yn gafaelu yn ei feddwl, dwysbigir ef, deffroir ei gydwylbod, cenfydd ei sefyllfa beryglus, a ffrydia ei ddagrau i'r llawr. Pe gofynid iddo "Pa fodd y darfu i chwi deimlo felly y tro hwn yn fwy na throion eraill?" nid oes ganddo un eglurhad i'w roddi, heblaw dweyd fod Ysryd Duw wedi gweithio ar ei feddwl y tro hwn. Pe gofynid yn mhellach am y *dull a'r modd* y gweithiodd yr Ysryd y tro hwn, dywedai; "Nis gwn ddim ond i mi fyned i'r cwrdd yn anystyriol a dideimlad, ac i mi gael fy nwyn i deimlo yn y cwrdd yn wahanol i ddim deimlais o'r blaen; a fy mod yn ddyn gwahanol oddiar hyny. Yr wyf yn credu mai Ysryd Duw fu'n gweithio ar fy nghalon, ond

nis gallaf ddweyd dim am y *dull a'r modd* y gweithiodd yn mhellach na hyna."

(i'w barha.)

GWAEDD Y FAM.

JER. 31: 15—17. Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Llef a glybuwyd yn Ramah, cwynfan ac wyotain chwerw; Rahel yn wylu am ei meibion, ni fynai ei chysuro am ei meibion, o herwydd nad oeddynt.

Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Attal dy lef rhag wylu, a'th lygaid rhag dagrau; canys y mae tâl i'th lafor, imedd yr Arglwydd; a hwy a ddychwelant o diry gelyn.

Ac y mae gobaith yn dy ddiwedd, medd yr Arglwydd, y dychwel dy blant i'w bro eu hun.

Hawdd gweled fod y testyn hwn yn ddwy ran—yn dangos ar unwaith ddau fath o deimlad, tebyg fel y cawn ni ei bod yn y gynulleidfa hon heddyw. a hyny hyd yn nod yn yr un personau—rhyw deimlad torcalonus ac anobeithiol ar un wyneb o honi, a theimlad llon a gobeithiol ar y wyneb arall iddi. Mae yma deimlad galarus a thra hiraethlawn gyda Rahel am y meibion lawer a gollwyd ar faesydd gwaedlyd y rhyfel; ond y mae yma hefyd deimlad gobeithiol, er ei fod yn bryderus, am y gweddill sydd eto yn fyw o honynt, (er bod amryw wedi eu clwyfo a'n cystuddio,) y dychwelant hwy yn ol i'w "bro eu hun." Pan osodir y ddau deimlad hyn ar gyfer eu gilydd, y cyntaf mewn ffordd a waherddir, a'r llall a gymeradwyir dan yr ystyriaeth fod un yn naturiol yn *unig*, a'r llall yn *rasol* yn ngolwg Duw. Felly y cymerwn ni raniad naturiol y testyn.

1. Y llef uchel, neu'r waedd alarus hono a glywyd yno—"Llef a glybuwyd yn Ramah," &c. Yna dylid sylwi,

1. Y coffleir yr hanes hwn fel rhyw amgylchiad *lleol* a *personol* yn fwyaf; ac felly yr oedd hi ar y pryd. Ond er mor enwog oedd y patriarch Jacob, yn nghyd a Rahel merch Laban a'i anwylaf wraig yntau, pa rai oll a berthynent i deulu o'r mwyaf cyfrifol ar y ddaear y pryd hwn, eto dylid cofio nad oes un lle, nac un person, pa mor anghyhoedd bynag y bo efe, (er bod fel Hagar a'i mab Ismael yn yr anialwch,) nad yw Duw a'i lygad arno, ac yn ei weled.

2. Eto mae hi cyn wired a hyny mai nid y wraig hon na'r lle, er hynod oeddynt, sydd yn gwneud yr hanes hon mor enwog a chofiadwy, yn gymaint a thynerwch a hynodrwydd yr amgylchiad—ei pherthynas hi a'r oes hon a'r oesau dilynol; ie a'r genedl hono a ddewisodd yr Arglwydd o holl genhedloedd y ddaear i fod yn genedl iddo ei hun.

3. Felly cawn ni mai un o ragorion hanesyddiaeth ysgrythyrol yw fod amgylchiad *lleol* a *personol*, er lleied peth yn ein golwg ni, ac er mor gyffredin y gall e' fod, yn cael ei

hynodi yn llyfr Duw, oblegyd pwysigrwydd ei gysylltiad e' a'r dyfodol; fel hanes Gen. 85: 16—19, yn ngolwg yr hwn a wel y diwedd o'r dechreuad. Felly nid oedd Rahel druan ond megys un ddolen o gadwen a gyrhaeddai dros oesau lawer. Hefyd fe gafodd ei marwolaeth sydyn hi ar enedigfa plentyn, a hyny ar y ffordd, y fath argraff a chlwyf cyn ddyfued yn mynwes Jacob fel na fynai efe hyd yn nod ar air ei anwyl Rahel enwi y bachgen yn Benoni, "mab fy ngalar," ond yn Benjamin, "mab y ddeheulaw," canys gwyddai yn dda mai bob tro y galwai efe y bachgen wrth yr enw Benoni y byddai efe yn agor yr hen glwyf ac yn dwyn ei anwyl Rahel i'w gof o hyd.

4. Felly rhaid cofio fod Rahel yn fam i Joseph a Benjamin, a bod Rama, pentref bychan ar fryn uchel, yn nhiriogaeth Benjamin, ac mai yn agos i'r fan hono y claddwyd hi; ac yno y dywedir fod ei bedd hi hyd y dydd heddyw.

5. Hefyd mae cymhwysiad helaeth yr hanes hon yn ei gwneud hi yn dra hynod. Gallir gwneud cymhwysiad heddyw o honi at dri amgylchiad nodedig.

(1.) Y darlun cyntaf o honi a gawn ni yn y paragraff hwn, sef gweledigaeth Rahel o drueni alaethus ei phlant, pan y cymerwyd hwy gan Nebuzaradan, penaeth milwyr Nebuchodonosor, yn "*gareharorion rhyfel*," a phan y gorchymynwyd eu caглу hwy yn nghyd o bob o'r o'r wlad, i Rama, ac yno gael eu rhwymo mewn cadwynau parod i'w danfon i Babylon. 2 Bren. 25: 8—21. Ac yna mewn dull barddonol fe welodd Jeremiah Rahel yn ffigurol yn codi o'r bedd oedd yn gyfagos i wylu am ei meibion.

(2.) Darlun Matt. 2: 18, yn amser ffoedigaeth Joseph a'r mab bychan, Iesu, a'i fam, i'r Aifft, pan orohymynodd Herod ladd holl fechgyn bychain Bethlehem a'i chyffiniau, er mwyn bod yn sier o ddyfetha y Mab hwnw. Yn agos i Bethlehem hefyd yr oedd bedd Rahel, ac oddi yno eilwaith y gwelodd Matthew hi yn codi i fyny i wylu am ei phlant a ddyfethwyd trwy greulondeb Herod.

(3.) Mae hwn yn ddarlun o alar hiraethlon yr holl wlad hon y dydd heddyw, a drych mwy cywir nis gallwn gael, oblegyd mae'r ddwy hanes mor debyg i'w gilydd, yn profi trymder y galar.

1. Galar am y meibion a gollwyd—blodau yr oes, ie rhai o fiodau mwyaf hardd a gobeithiol ein teuluoedd, ein cynulleidfaoedd, a'n heg-lwysi. Defnyddiai yr Hebreaid yr un gair am *feibion* ag am *feini*—priodol iawn—ond os felly, a phwy all amheu, pa le yr edrychwn ni

am y cyfryw feini fel defnyddiau adeiladaeth cymdeithas pan gollom y *meibion*?

2. Galar mam ydyw. Er fod miloedd o dadau tyner galon a wylant ddydd a nos, eto nid oes un galar ddaw i fyny â galar y fam. Mam anwyl iawn oedd Rahel—mam gu oedd hi a chu iawn ydoedd hi, a hen famau, gwaeth fyth a ffolach byth os dim am y plant ydynt. Beth yw'r waedd drom a glywn heddyw o bob parth o'r wlad? Pa sawl Rahel sydd yn yr Unol Dalaethau y dydd heddyw? Onid oes miloedd a channoedd o filoedd o honynt yn wylo am y meibion?

8. Gwaedd uchel yw hon a glywyd ar le uchel, ie yn Rama, (lle uchel,) ac yn ol argraffiad Christopher Barker yn 1599, darllenir, "A voice was heard *on high*." Y gwir yw, prin y gellir gwybod pa le y cymerir e' am enw *lle*, am y gallai pob lle uchel gael ei alw yn Rama; ac yr oedd amryw o honynt yn Palestina a'i chylchoedd dan yr enw hwnw.

4. Felly mae hwn yn enw o'r mwya'f priodol i dref Ebensburg a'i chylchoedd, ar rai o uchelderau mynyddoedd yr Alleghany. Hyd yn ddiweddar, er fod ein meibion gyda'r cyn-taf ar faes y rhyfel, ychydig a wyddem ni yn y lle tawel hwn am y galar a'r cynhwrf a brofwyd mewn manau eraill; ond o'r diwedd fe gyrhaeddodd y waedd dorecalonus hono o lan-au y Rappahannock ger Fredericksburg Rama Ebensburg, lle syrthiodd cynifer o'n meibion dewraf.

5. Eto, galar cyffredinol ac nid *lleol* yn gymaint yw hwn—galar yn achos ein gwlad a'n cenedl. Yr oedd Rahel y fath ddolen gron o'r gadwyn fel yr oedd hi yn cynrychioli yr holl genedl i gyd mewn ffordd. Fel mam Joseph yr oedd hi yn famgu Ephraim a Manasseh, a phwy na wyr fod Ephraim ei hun yn sefyll am y deg llwyth—ac fel mam Benjamin yr oedd hi yn gorwedd yn nheyrnas Judah, ac yr oedd Jerusalem a'r deml yn aros yn dawel megys rhwng ysgwyddau Benjamin.

6. Mae amcan daionus darlun yr hanes al-aethus hon yn ateb i'n hachos ni, ac yn dysgu i ni yn y cyfwng presenol, yr un cyffelyb wersi ag iddynt hwy.

1. Onid ymddengys yn amlwg fod amcan holl ragluniaethau Duw tuag at genhedloedd y ddaear i chweri caethiwed o bob math iddynt, trwy oddef i'r gormeswyr redeg i ryw eithafoedd o grenlonderau barbarsidd ar amserau, er ei ddangos yn ei lun a'i liw priodol ei hun. Onid yw Babylon trwy yr ysgryth-yrau yn cael ei darlunio fel rhyw gorfolaeth o bob math o, ormesdeyrnaeth a chreulondeb? Felly cawn ni yn yr hanes hon o gaethgludiad

Judah, 2 Bren. 25: 1—11. Gwrthryfel Zedecia, brenin diweddar Judah, yn erbyn Duw a'i lywodraeth, a'i harweiniodd mewn dallineb i wrthryfel yn erbyn Nebuchodonosor, 2 Cron. 36: 12—20. Ar ei ffoedigaeth ef a'i wyr liw nos y gyrodd y Ohaldeaid ar ei ol nes ei ddal ar rosydd Jericho, pan y cymerwyd e' at y brenin i Riblah yn Syria, yr hwn a orohymynodd, yn y fan, ladd ei feibion ef o flaen ei lygaid, ac wedi i'r llygaid hyny weled y fath anffawd, fod iddynt gael eu tynnu allan, a'i rwymo yntau mewn gefynau pres, a'i gymeryd i Babylon. Felly Herod greulon pan y lladdodd e' holl fechgyn Bethlehem o'i holl gyffiniau.

2. Pa mor ddrud y cyst hi yn aml i ddynol-ryw cyn y dysgont y wers hon oddiar argyhoeddiad teg—hyd nes clywir y waedd hono Jer. 10: 19, 20. Onid hon yw'r waedd a glywir ar fryn ac ar fro trwy yr holl wlad hon? "Gwae fi am fy mriw, dolurus yw fy archoll &c." Os gofynir beth a ddarfu i ti? Pa gynifer all ateb, "Fy mhabell a anrheithiwyd—fy mhiant a aethant oddiwrthf, ac nid ydynt;" minau a adawyd yn unig—"nid oes mwy a ledo fy mhabell, nac a gyfyd fy lleni." Hon yw'r waedd drom a glywir o bob tu i ni heddyw. Gwaedd uchel o filoedd o'n pebyll, o hen gartrefleoedd, lle oeid y teuluoedd yn gryno a dedwydd ar yr un aelwyd gynhes ychydig o fisoedd yn ol—ie llawer o'r rhai'n geir wedi'u tori i fyny yn lân, a'r rhai bychain megys mewn creulondeb wedi eu tasu allan i'r gwynt, fel cynifer o nythoedd clyd a wasgarodd y dwyreiniwynt yn nydd y storm. Gwaedd a glywir o Seion hefyd—mae hithau dan ei barchollion ar ol ei phlant a gollwyd. Clywir gwaedd alarus prophwydi yr Arglwydd yn trydar fel Jeremiah ac Ezechiel (38: 14) ar ol defaid y praidd sydd wedi eu gwargaru—taro rhieni yw taro y bugail hefyd.

8. Eto y mae hi i bob gwlad a chenedl o ddynion gael y fath argyhoeddiad yn fwy na thâl am y owbl, er ohwerwedd yw e', pan ddygir hwy yn edifeiriol i waeddi ger bron Duw am drugaredd, gan ddweyd, Gwae fi nid am fy mriw yn gymaint—ond "*gwae fi, bechu o honof!*"—eto "*dyma fy ngofid a mi a'i dygaf ef,*" yn ostyngedig a dirwgnach, a'm oais yw, Hos. 6: 1, 2, a'r 14: 8.

4. Felly mae yn bryd i ni ddyagu gan Ragluniaeth y nefoedd fod rhyw ddeobreu bychan yn aml, er mor ddysylw gan ddynion, eto os egwyddorion fydd yn dyoddef, yn rhwym o arwain i ganlyniadau pwysig.

II. Y teimlad gobeithiol hwnw a gymeradwyr yma—a hyn y wneir er dangos pa ham mae'r galar a'r wylo yn cael ei warafun a'i anghymeradwyo.

1. Oblegyd bwriad ac ewyllys Duw yw cysuro ei bobl—a "llawenydd yr Arglwydd yw *eu north hwy*," h. y., gweled ei deulu yn llon a llawen sydd wrth fodd Duw. Pan alwo efe ei blant ato i'w cysuro, fel Tad ei blentyn, er myned ato dan lefain, mae yn dyagwyl, fel y delom at ei fynwes ef, i'r holl grio a'r llefain ddystewi yn lân—Esa. 40: 1, 2.

2. Y feddyginiaeth oreu i bob clwyf allwn ni byth gael yw fod i ni ddeall trugareddau yr Arglwydd—talw manwl sylw iddynt, a'u cofio gyda diolchgarwch. Tuedd naturiol dyn mewn gofid a thralod yw anghofio trugareddau yr Arglwydd, gan roi ei holl feddwl ar ei offd, a gwrthod pob cysur, ac mae hyn yn dallu dyn fel na wel e' drugareddau yr Arglwydd. Pan gredodd Jacob fod rhyw fwystfil drwg wedi llarpio Joseph, efe a ymollyngodd i alaru am dano—yna y dywedir i'w *holl feibion a'i holl ferched* godi i fyny i'w gysuro, ond am na welai efe Joseph yno, welai efe ddim un o'i feibion na'i ferched yno. Ac yn lle diolch i'w Dduw nad oedd *ond un* ar goll, pan oedd y lleill i gyd ar gael, efe a deimlai fod *y cwbl ar goll*, gan wrthod cymeryd cystyr. Oh! pa faint o gysur da a gollwn ninnau o eisiau cofio a deall trugareddau yr Arglwydd yn ein gofidiau. Dim ond i ni edrych ar ei drugareddau ef, & llygaid agored, cawn weled ar ein bwrdd bob dydd fil o freision am bob deilen sur sydd yno, mîl o felusion am bob dafn o ddwfr Mara; er gwaethed yw'r byd trwy bechod.

3. Gwarafunir galaru weithiau am fod pob trallod personol a theuluaidd i roi'r ffordd i drallod gwlad a chenedl o ddynion. Er maint y gamdiniiaeth, y carchariad a'r dirmyg a gafodd Jeremiah, eto efe a ddymunai fod ei ben e' yn "ddyfroedd a'i lygaid yn ffynonau o ddagrau" fel yr wylwn, meddai, ddydd a nos—am beth? am y gwawd a'r dirmyg a roddid iddo ef? nage—dim un gair o son am hyn—ond, "*am laddedigion merch fy mhobl!*"—Er i'w lygaid fod yn ffynon o ddagrau, nid oedd yr un deigr yn ganddo i *spario* at un achos arall. Felly yr oedd e' i fod yn llwrymatialiad oddiwrth y penaf o holl dyner fwyn-derau teuluaidd—gwaharddwyd iddo gymeryd gwaig, i fyned i dŷ galar, nac i dŷ gwledd. Ac er ar y pryd hwn, fod y prophwyd Ezeiel yn wr priod yn barod, rhaid oedd ei chymeryd hi ymaith oddiaro, megys & dyrnod, er ei bod hi yn "ddymuniant ei lygaid" ar y ddaear, ac ni chaniateid iddo gymaint ag wylo ar ei hol hi. Ond yr engraffit ryfeddaf o'r cwbl oedd teimlad ein Harglwydd Iesu yn Luc 23: 28. Dros bwy y gwnawn ni wylo, os na wylwn am ddyoddefaint Iesu! Ond yr oedd wylo

dros Jerusaalem yn pwyso cymaint ar ei feddwl haelfrydig ef, fel y mynai droi heibio ar y pryd bob ystyriaeth bersonol i alaru dros y genedl yn ei chyfiwr truenus. Anwyl wrandawyr, yr ydym ninnau yma heddyw yn nghanol galar mawr a galarwyr lawer, ond goddefwch i mi ddweyd mewn cariad wrthych, nas medraf wybod eto nad yw Duw ar fedr sychu fyny ein dagrau ninnau at bob achos ond achos y wlad a'r genedl ydym wedi fabwysiadu.

Os felly mae hi neu y bydd hi, mae yn ddilys genyf y cawn ni nerth yn ol y dydd a chymhorth yn ol yr achos. Ymddengys mewn modd tebyg i fod yn wyrthiol ei fod e' wedi rhoi yn barod i rai o'r rhai a elwir yn llestri gwanaf, ie i rai o'r mamau anwylaf a thyneraf yn y wlad, radd helaeth o'r gras hwnw a sych i fyny en holl ddagrau pan safant uwchben beddau eu hanwyl feibion, gan eu gollwng hwy i redeg yn ffrydiau yn yr un *stanel* hono.

4. Trwy ras ein Duw, mae genych ohwi, famau a thadau, sydd yma heddyw mewn dwfn alar am eich hanwyl feibion a gollasoch, obaith da na chollwyd yr un o honynt, ac er i chwi en colli hwy o ran y gymdeithas ddaearol hon, oewch eto en gweled a'u clywed hwy yn canu yr anthem hono am fuddugoliaeth, mwy gogoneddus na gorechfygu y gwrthryfel hwn, "I Dduw y byddo'r diolch, yr hwn a roddodd i ni fuddugoliaeth trwy ein Harglwydd Iesu Grist."

Er nad wyf heddyw yn dal un comisiwn sydd yn dangos i mi fy mod wedi'm danfon i eich gwahardd i wylo a thywallt dagrau yn y brofedigaeth hon, eto trwy ras Duw, a'r tystiolaethau da a dderbynasom o faes y frwydr, heblaw ein hadnabyddiaeth bersonol o'n brodyr ienaino a syrthiasant yno yn flaenorol, credaf fod genyf le da i roi'r cais caredig hwn i chwi—"Na wylwch fel rhai heb obaith," a pha faint bynag o gyd-darawiad teimlad & Rachel yn y testyn hwn a gewch chwi yma, na ddilynweh ei siampl hi trwy *wrthod cymeryd cysur*, gan iddi hi ddangos rhyw radd o ystyfnigrwydd pan ddywedir, "na fynai ei chysuro." Ond o'r tu arall, byddwch barod i dderbyn pob sill a phob gair o gysur a wel Duw yn dda ei roi i ohwi, doed o'r lle delo, a chwi a gewch ddigon o hono, a bydd yn dda i chwi fel i minau aml gofio'r gair melus hwnw, "Earth has no sorrows—that heaven cannot heal."

5. Hefyd mae genym eto obaith dros y gweddill a adawyd—wedi diano megys yn wyrthiol rai o ganol y tân, a chefnogrwydd mawr i barhau mewn gweddi drostynt am eu cadwedigaeth yn mhob ystyr, adn. 6, 7—am eu gwellhad, y rhai sydd yn glaf, yn wan a

than eu olwyfau o honynt; a bod iddynt oll yn fuan ddychwelyd adref i'w bro eu hun, yn fuddugoliaethus ar bob gwrthryfel.

Ebensburg, Chwef. 13, 1863.

LL. R. POWELL.

HANESION CENHADOL.

Yn y New York *Observer* am Ionawr 8, 1863, ceir hanesion am bethau crefyddol yn Nghymru, pa rai a ddangosant mai hono yw y wlad flaenaf yn yr holl fyd gyda golwg ar ddarpariaeth lleoedd addoliad ar gyfer y trigolion. Mae gan yr Eglwys Wladol, fel ei gelwir, 1,150 o addoldai yn ngwlad ein tadau; yr hyn sydd yn profi ei sefyllfa i raddau. Mae yn y lleoedd addoliad a enwyd le i 26 o bob cant o'r boblogaeth. Rhif lleoedd addoliad yr Ymneillduwyr yn Nghymru yw 3,000; ac mae lle yn y capelau uchod i 60 o bob cant o'r trigolion. Rhif yr oll a aeth i lleoedd addoliad yn Nghymru, un Sabboth yn fl. 1861, oedd 968,505; yr oedd o'r rhif uchod 174,947 yn eglwysdai yr Eglwys Wladol. Wrth olygu capelau yr ymneillduwyr yn werth pum' cant o bunnan bob un, mae hyny yn profi bod gwerth holl lleoedd addoliad yr Ymneillduwyr tua miliwn a haner o bunoeedd. Mae hyn yn dangos fod yr egwyddor wirfoddol yn gweithredu yn rhagorol yn Nghymru; a bod yno fwy o leoedd addoliad nag sydd yn un wlad arall ar y ddaear—eto mae yno waith mawr idd ei wneud i gael yr holl drigolion i wrandaw gair y bywyd.

ITALI.

Terfysgelyd yw y wlad hon yn parhau o achos Pabyddiaeth. Mae y Pab wedi ymhyfhu yn ddiweddar wedi iddo ganfod bod llywodraeth Ffrainc yn penderfynu ei amddiffyn. Anfonwyd ato erfyniad wedi ei law-nodi gan fwy na *naw mil* o'r offeiriaid Pabyddol, ac yr oedd tua dwy fl o'r cyfryw yn offeiriaid o radd uchel yn ei eglwys Babyddol. Y canlyniad fu i'r Tad Rhufeinig ffrowni yn aruthr, ac mae wedi rhoi allan orchymyn awdurdodol am droi allan o'r eglwys yr holl offeiriaid y rhai a arwyddasant yr erfyniad am iddo ef roddi ei awdurdod wladol i fyny, a bod yn ben crefyddol yn unig. Mae yn debygol y goryfdd i lawer o'r offeiriaid a enwyd ddwyoddef gwawd, erledigaeth, a thylodi mawr. Gall Duw oruwch lywodraethu y diarddelliaid tang yna i fod yn ddinystyr i'r ben **BABILON FAWR**, mam puteiniaid, a thrais, a thwyll. Gwawried dydd ei thrancedigaeth yn fuan. Mae y Waldensiaid yn parhau i gael rhyddid crefyddol a mw y nag arferol; hwy a wrddasant ddau fyfyrwr i waith y weinidogaeth

yn ddiweddar yn Turin, yr hyn na ddarfu iddynt gael caniatâd i wneud felly yn y ddinas hono o'r blaen. Mae un o'r cenhadon hyn wedi cael galwad i Rio Marina, (Elba) a'r llall i ddinas o Lucca. Peth dymunol yw canfod fod rhyddid crefyddol ar gynydd yn rhai manau yn Itali.

CHINA.

Mae newyddion oysurus am lwyddiant crefyddol o'r wlad fawr hon, sef ar lan y môr o Canton i Tientsin. Mae y gwaith da yn myned ar gynydd yn Amoy, Ningpo, a Shanghai. Fel prawf o hyny, mae gan y genhadaeth yn Ningpo a'r cylchoedd naw o'r brodorion yn egwyddori trwy holi gofyniadau crefyddol, ac yn addysgu y bobl, chwech o ddysgawdwyr mewn ysgolion, a dau o colporteriaid yn trafaelu i ddosbarthu gair y bywyd.

Mae gan y Presbyteriaid yno ddwy eglwys a chwech o'r brodorion dan eu gofal yn ymgeiswyr i'r weinidogaeth. Bu farw amryw o'r cenhadon yn China yn 1862, sef Bridgeman, Macy, Atchison, French, Reuben, Lowrie, Gayley, Culbertson, Mrs. Danforth, Holmes, Gailard, Mr. a Mrs. Keith, Parker, a Mrs. Smith. Perthynai y rhai hyn i'r gwahanol enwadau Protestanaidd sydd yn llafurio yno o blaid teyrnas Crist. Mae galwad am lawer eto i'r maes o genhadan, cyn y goleuir y pedwar can' miliwn o drigolion sydd yn China; ond mae hyny yn sicr o gael ei wneud.

MADAGASCAR.

Yma mae llygaid y byd Cristionogol yn bresenol i raddau mawr. Rhoddwyd yno lawer i farwolaeth o achos eu bod yn ddilynwyr Crist, o'r flwyddyn 1836 hyd y fl. 1857. Yn awr mae y wawr wedi tori ar yr ynys fawr yma. Mae Radama II. wedi ei godi i'r orsedd, ac y mae yn parhau i ddangos parch i'r cenhadon Protestanaidd. Mae wedi rhoddi un tŷ ar ddeg at wasanaeth y Cristionogion i fod yn lleoedd addoliad iddynt. Mae y Parch. William Ellis wedi anfon yn ddiweddar i Loegr i ddeisyf am ddeg mil o bunoeedd i adeiladu pump o eglwysdai yn y brif ddinas, Antananarivo. Y mae yn bwriadu codi tri eglwyseddy neu gapelau o geryg. Mae y London Missionary Society yn gweithredu yn egniol i gael y deg mil punoeedd i fyny, ac nid hir y bydd y gorchwyl heb gael ei orphen. Dywed Mr. Ellis ei fod wedi dewis pump o fanau neillduol i adeiladu y lleoedd addoliad, sef y manau yr oedd y Cristionogion yn cael eu merthyru. Mae un yn rhan ogledd-ddwyreiniol i'r ddinas, lle mae y trigolion yn lluosog a llawer o Gristionogion.

Dywedai brawd un o'r merthyron wrth Mr. Ellis ac Esgob Mauritius, mai yno oedd y fan y rhoddid canlynwyr Crist i farwolaeth. Gofynai y milwyr a'r paganiaid i'r rhai oedd wedi eu colliarnu i farwolaeth, "Pa le mae Jehofa yn awr? Pa ham mae ef yn peidio dyfod i'ch cymeryd ymaith?" Atebai y merthyron o ganol y ffamiau, "Mae Jehofa yma." "Draw yn y fan aow, meddent, y safai y brodyr crefyddol a pherthynasau y merthyron i roddi yr arwyddion olaf o'u serch iddynt pan ar ymadael, ac yr oeddynt hwythan yn estyn i ffyn eu dwylaw llosgedig i ateb eu cyfeillion." Fe losgwyd pedwar o'r mawrion ar y fan hyn, ac fe dafwyd 18 eraill dros graig uchel am eu crefydd. Yn yr erledigaeth flaenaf fe roddwyd Cristionogion i farwolaeth trwy groeshoeliad. Yn y lle olaf a ddewiswyd gan Mr. Ellis at adeiladu addoldy, fe labyddiwyd 21 am eu bod yn canlyn Crist. Mae amryw genhadau wedi cael eu hanfon gan y *London Missionary Society* yn ddiweddar at Mr. Ellis, ac y mae Esgob Mauritius wedi dychwelyd yn ol idd ei nyys. Mae yr Esgob wedi penderfynu anfon yn ol i Loegr at y Gyndeithas Genhadol sydd yn perthyn i'r eglwys wladol, am idd ei bobl i anfon cenhadon i drefydd eraill yn Madagascar, fel na fydd iddynt fod yn un rhwystr i Mr. Ellis, a'r cynulleidfaoedd sydd dan ei ofal.

Bydded ein gweddian yn daerion ger bron yr Arglwydd, am iddo gadw y drws yn agored i'r efengyl yn Madagascar, hyd ddiwedd amser.

T. E.

PETHAU PWYSIG I'W COFIO.

"Cofia yn awr dy Greawdwr yn nyddiau dy ieuenctyd," Preg. 12: 1.

"Ond cofia'r Arglwydd dy Dduw," Deut. 8: 18.

"A ohofia'r holl ffordd yr arweiniodd yr Arglwydd dy Dduw di ynddi," Deut. 8: 2.

"Am hyny cofiwch, a chwi gynt yn genhedloedd yn y cnawd. &c. Eithr yr awr hon yn Nghrist Iesu, chwychoi y rhai oeddych gynt yn nhell a wnaethpwyd yn agos trwy waed Crist." Eph. 2: 11—13.

"Cofia y dydd Sabboth i'w sancteiddio ef. Ex. 20: 8.

"Cofiwch ei ryfeddodau y rhai a wnaeth Efe; ei wyrthiau a barnedigaethau ei enau." Salmau 105: 5.

"Cofiwch wraig Lot." Luc 17: 32.

"Cofiwch yr ymadrodd a ddywedais i wrthyh." Ioan 15: 20.

"Cofia gyfodi Iesu Grist o had Dafydd o feirw, yn ol fy Efengyl i." 2 Tim. 2: 8.

"Cofiwch y rhai sy'n rhwym, fel pettych yn

rhwym gyda hwynt; y rhai cystuddiol, megys yn bod eich hunain hefyd yn y corph." Heb. 13: 8.

"Yn unig ar fod i ni eofio'r tlodion." Gal. 2: 10.

"Cofia gan hyny o ba le y syrthiaist, ac edifarha, a gwna y gweithredoedd cyntaf." Dat. 2: 5.

"Cofia gan hyny pa fodd y derbynaiast ao y clywaist, a chladw ac edifarha." Dat. 8: 3.

"Eithr chwi, O rai auwyl, cofiwch y geiriau a rag-ddywedwyd gan apostolion ein Harglwydd Iesu Grist." Judas 17. D.

Amrwyiaethol.

LLYTHYR O GYMRU, ODDIWRTH Y PARCH.
D. WILLIAMS.

Deerfield, Mawrth 6, 1863.

Y llythyr canlynol a dderbynais ddoe oddiwrth fy hen dad parhys yn y weinidogaeth, sef Mr. Williams o Lanwrtyd; os barnwch ef yn deilwag i'r CENHADWR, wele ef at eich gwasanaeth.

Yr eiddoch &c. W. D. WILLIAMS.

Barchedig ac anwyl Frawd—Yr oedd yn hynod o dda genyf gael llythyr oddi wrthyh, a chael hanes eich taith yn yr Ohio, a hanes y ddau Sabboth a druliasoch yn Troedrihwdalar, a Delhi—a da iawn oedd genyf gael hanes yr hen gyfeillion oll. Mae ugeiniau, os nid cannoedd, o'r bobl a dderbyniwyd yma yn Troedrihwdalar, gwedi eu gwasgaru i'r gweithfeydd, i America, Llundain, ac Awstralia, a da genyf feddwl eu bod gwedi myned a'u crefydd ganddynt i'r lleoedd hyn, a'u bod o ddefnydd dros Dduw ynddynt. Llauer o odiaon melys a gawsom i addoli, molianu a mwynhau Duw yn ei dŷ yma; ond os cawn fel hen gyfeillion gyfarfod a'r rhai sydd yn y bywyd (fel yr wyf yn hyderu y cawn) bydd yno yn fil melysach heb ymadael mwy.

Yr ydwyf yn cofio fel doe, am eich ymadawiad chwi a minau oddeutu dau ar gloch ar heol y Drefnewydd, yn mis Ebrill yn y flwyddyn 1832. Yr ydym wedi cael aros yn nhŷ Dduw a chydwaith Duw o'r dydd hwnw hyd heddyw, a hyderaf y cawn gofaryd eto yn nhŷ ein Tad, lle mae yno ddigon o driglanau, gyda miliynau o anwyliad y nefoedd, idd ei garu, addoli, a'i folianu Efe byth byth!

Mae Thomas Jones, Tynewydd, a Mary eich chwaer yn iach, ac yn gysurus iawn, a'r rhai henaf o'r plant yn aelodau yn yr Eglwys. Mae eich ewythr, Berthybee, yn iach ac yn ddefnyddiol iawn fel diacon yn Beulah, a phawb o honynt yn dymuno eu cofio atoch. Mae John eich brawd yn iach,—clywaant oddiwrtho y dyddiau diweddaf.

Bellach mi roddai i chwi ychydig o hanes crefydd yn eich hen gymydogath. Mae capel Troedrihwdalar gwedi ei ail adeiladu er ys saith mlynedd yn ol, ac yn fwy o gryn lawer nag oedd o'r blaen. Mae Beulah gwedi ei ail adeiladu

gwedi i chwi ymadael, a'r flwyddyn ddiweddaf wedi helaethu y *gallery*. Mae yn gapel trefnus iawn. Mae hono yn eglwys ar ei phen ei hun. Mae ysgoldy mawr wedi ei adeiladu ar dir Bronygarth-uchaf, yn ymyl Rhos y capel—ddwy fl, nedd yn ol.

Yr oedd Mr. Rees o Cendl yn ysgrifenu hanes ymneilldusaeth yn Nghymru, ac yn gofyn rhifedi yr aelodau yn mhob eglwys. Y rhifedi a aeth i mewn oddi yma oedd.—Troedrhiwdalar 323; Beulah, rhwng wyth a naw ugain; Olewydd, rhwng triugain a thringain a deg. Hwyrach nad ydynt gymaint yn bresenol. Mae trai a llanw yn eglwys Dduw.

Yr ydwyf yn bedwar ugain a phedair oed er y 27ain o Ionawr diweddaf—a byddaf yn y weinidodaeth driugain mlynedd, os byddaf byw mis Awst nesaf. Yr ydwyf yn pregothu dair gwaith braidd bob Sabboth. Mae arnaf rwyman i fod yn ddiolchgar i'r Arglwydd am ei diriondeb i mi trwy fy oes hyd yma. Ni bum un Sabboth yn cadw y gwely er ys triugain mlynedd na chael un clefyd, na thori yr un asgwrn. Ond yr wyf yn gwersyllu yn ymyl yr Iorddonen. Mae fy nhaith agos a'i gorphen. Yr ydwyf yn myned at yr Arglwydd mewn gweddi yn aml y dyddiau yma; a'r hyn yr wyf yn ei erfyn ganddo yw, sancteiddio fy nghalon yn fwy, er bod o fwy o ddefnydd gyda ei waith ef yma, y tymor byr sydd genyf heb ei dreulio; ac er fy nghymhwyso i gyfuneddu gydag ef byth yn y nef.

Mae y gymanfa i fod gyda ni Mehefin nesaf. Yr ydwyf yn bwriadu rhoddi rhan o'm gweinidogaeth i fywyd cyn y ganaf nesaf, sef Troedrhiwdalar a Beulah.

Dymunaf arnoch fy nghofio at Dr. Everett, pan weloch ef, a dywedwch wrtho ef bod y bregeth a bregethodd ef yn Troedrhiwdalar ar athrawiaeth y cyfrifiad genyf, wedi ei hysgrifenu gan Rees Price, Penrhiwtrefan, pan oedd yn ei phregethu. Os gwelwch fy nghofeddi, y Parch James Davis, dywedwch fy mod yn cofio ato, a dymunwn gael llythyr oddi wrtho. Bellach terfynaf gan ddy-muno i chwi a Mrs. Williams a'r teulu ieuainc bob daioni. Hyn oddiwrth eich hen ffyddlon frawd,

DAVID WILLIAMS.

Tan-yr-allt, Chwefror 10, 1863.

GWAITH HEB EI WNEUD.

Yn yr ymdrech ofnadwy presenol, i amddiffyn y llywodraeth a rhyddid yn ein gwlad, y mae miloedd o feibion goren y Cymry yn y wlad hon, wedi ymrestru tan faner y brith-resi, gan adael cartrefi llawn o gysuron,—cyfeillion ffyddlon a pherthynasau anwyl, a gwynebu holl galedi y gwersyll, a pheryglon brwydrau, er mwyn eu gwlad, egwyddorion rhyddid a chyfiawnder, a chysur a dedwyddwch eu cyfeillion gartref. Y mae nifer mawr o'r rhai hyn wedi syrthio eisoes ar faes y gwaed. Y mae nifer mawr hefyd yn glaf a chlwyfus, yn y gwahanol *Hospitals*, ac y mae y gweddill yn parhau yn ffyddlon i ymdrech

hyd angau yn erbyn y gelynydd sydd yn ymwneud at ddinstrio y llywodraeth, a diddymu rhyddid, a sefydlu caethwasiaeth a phob gormes.

Wrth ystyried y fleithiau hyn, dylai hunanymholiad drifrifol gymeryd lle yn meddwl pob Cymro a Chymraes yn ein plith ag sydd yn mwynbau heddwech, rhyddid a'r holl gysuron na ellir cael eu mwynbau yn un man ond gartref. Dylai pob un ofyn iddo ei hun, pa beth yw ei ddyledswydd ef yn yr amgylchiad presenol. Dylem oll ofyn ac ystyried pa beth dylem ni wneyd i'n meibion a'n brodyr sydd yn gwynebu cyddaredd ein gelynyddion ac angau, i amddiffyn y llywodraeth, pan yr ydym ni yn cael mwynbau ein cysuron gartref?

Y mae yn rhaid fod genym ryw beth i'w wneud iddynt hwy; oblegid y mae y gwirfoddolwyr hyn wedi ein gosod tan rwymedigaethau iddynt, ac ni allwn ymryddhau heb eu cyflawni. Yr oedd eu bywyd hwy mor werthfawr a'n bywyd ninau, ac nid oeddynt tan fwy o rwyman i beryglu eu bywydau trosom ni nag oeddynt ni i beryglu ein bywydau trostynt hwy. Ond y maent hwy wedi gwneud trosom ni! Gan hynt y cwestiwn yw, "pa beth gawn ni wneud iddynt hwy? Gadawer i *wladgarwch* a *dynoliaeth* a *chrefydd* gael chwarte-teg yn y mater hwn.

Y mae angen llawer o bethau ar y milwyr, ac y mae yn ddyledswydd bwysig arnom ninau i wneud yr angenion hyn y fynt. Y mae angenion y milwyr, fel angenion holl blant dynion yn mhob man, o ddwy natur, sef, angenion am bethau tymhorol, ac angenion am bethau ysbrydol. Y mae eu hangenion mewn pethau tymhorol yn cael gofalu am dauynt mewn rhan, ond nid tebyg fel y dylent. Pan y mae ychydig anhwylddeb yn ymffaf yn rhai o honom ni sydd yn mwynbau cysuron cartref, mawr yr ymdrech a wneir i'n gwneud yn gysurus, ond rhaid i'r milwr druan orwedd yn ei waed am ddyddiau o eisiau parotodau priodol i'w ymgel-eddu yn ei glwyfau. Hoff ddarlennwyr y CEN-MADWR, a fedrwrch chwi eistedd yn eamwyth arnoch yn nghanol eich cysuron, tra y gwyddoch fod eich meibion a'ch brodyr yn dyoddef o eisiau ymgeledd? Oni wnech ymdrech at liniaru poenau y olwysfedigion, a llawenhan a nerthu y rhai sydd yn ymdrech cadw galanastra rhyfel yn mhell oddiwrth eich cartrefi chwi? Dichon eich bod wedi gwneud llawer yn y peth hyn, na ddi-ffygiwch yn awr—y mae yr ymdrech heb ddarfod eto—y mae eich meibion a'ch brodyr eto ar faes yr ymdrechfa, ac yn dysgwyl clywed llais eich caredigrwydd yn eu calongl i fyned yn y blaen nes enill buddugoliaeth lawn ar y gelyn, a sefydlu egwyddorion rhyddid ar sylfaen gadarnach nag erioed o'r blaen.

Y mae yn ofid genym am na allwn ddweyd ein bod ni fel cenedl wedi gwneud *crystal* tuag at wneud i fynt angenion *ysbrydol* y milwyr ag a wneir at eu hangenion tymhorol. Ond rhaid i ni gyfaddef ein diffyg mawr yn hyn, er mor annym-unol yw. Y mae y llywodraeth a'r gwahanol gymdeithasau crefyddol wedi gwneud rhyw gy-

maint yn y ffordd yma, ond ychydig iawn mewn cydmariaeth i'r hyn *däylas* gael ei wneud. Ac er ein galar rhaid i ni gyfaddef ein bod ni fel cenedl wedi bod yn dra dïofal yn y mater pwysig hwa. Nis gwyddom am un penderfyniad wedi cael ei basio mewn unrhyw gyfarfod crefyddol yn anog gofalu am angenion ysbrydol ein milwyr *Cymreig*.

Anwyl gydgenedl, onid yw hyn yn feis iawn ynom? ac oni ddylem wneud ymdrech i symud y bai hwn oddiwrth ein drysau? Y mae yn ddiamau fod llawer o'n cyd genedl yn y fyddin, na allant gael fawr o fudd wrth ddaillu llyfrau Saesneg; a'r canlyniad yw y maent yn cael eu gadael yn dra amddifad o foddion crefyddol cymwys i'w hamgylchiadau. Onid yw hyn yn drueni pan y mae genym gynifer o gyhoeddadau crefyddol yn ein hiaith, a'r rhai hyn mor rhad, ac mor hawdd i ninau eu gosod yn nwyllaw ein milwyr.

Gan hynny, *chwai* sydd yn caru achos y Gwaredwr, ac achubiaeth eneidiau eich cyd-ddynion, ac yn enwedig eich cyfeillion a'ch perthynasau, *dyma waitk i chwai*—gwaith y dylech fod yn ddiolchgar am gael eich cyfrif yn *deilwng* i'w wneud. Anfonwch y CENHADWR, neu ryw gyhoeddiad crefyddol Cymreig arall yn *gyson* at eich meibion a'ch brodyr sydd yn y fyddin, os oes genych rai yno, ac os nad oes genych berthynasau, diamau y gwyddoch am rywrai y byddai yn llawenydd ganddynt gael porthi eu heneidiau a'r gwirioneddau dwyfol yn yr hen iaith Gymraeg. Beth a wyddom na allwn yn y modd hyn droi rhyw bechaduriaid o gyfeiliornï eu ffordd, ac y gallwn fod yn foddion yn llaw Duw i waredu eneidiau rhag angau. Y mae gwladgarwch, dynoliaeth a chrefydd, yn galw arnom beidio gadael yr un milwr Cymreig yn amddifad o'r moddion *goreu* sydd genym yn ein iaith i feithrin egwyddorion rhyddid, moesoldeb a chrefydd. Os yw ein hamgylchiadau gwladol yn ymddangos yn dywyll yn aml, gwnawn si ein goreu i fod yn foddion yn llaw Duw i barotol y rhai sydd yn ymladd brwydrau ein gwlad trosom, i gyfarfod eu Oreawdwr mewn barn. Y mae yr achos yn *deilwng* o'n sylw difrifolaf, ac ni byddwn yn ddieuog os na wnawn ein rhan ynddo.

Auburn.

T. E. D.

AT RIENI.

Anwyl Rieni.—Gwn fod llawer o honoch yn darllen y CENHADWR; felly caf, unwaith eto efallai, trwy hynawsedd Mr. Gol., roi i chwi anercbiad byr. Efallai fod mwy o honoch yn caru eich plant nag sydd yn rhoi siamplau da o'u blaen. Pa un a oes genych aur, tiroedd &c. iddynt ni wn. Un peth sydd sier, mae genych siamplau da neu ddrwg y rhai mae yn debyg a fabwysiadant yn etifeddiaeth iddynt. A sier yw gwna y cyfryw etifeddiaeth ddylanwadu mwy ar eu teimladau a'u moesau, na dim a ddichon i chwi adael iddynt. Gwyddom fod rhai rhieni yn bur hoff o gadw costrel yn cynwys gwirod poeth yn eu tai, ac aml y gwelir hwy yn porthi eu blŷs a'r pethau

meddwol. Nid yn unig y maent yn gwneud hyn yn ngwydd y plant, ond y maent yn tystio fod yn y diodydd rinweddau lawer. Yn y gwres, maent yn dda i ddisychedu—ac i roi nerth mwy at waith trwm &c. Yn yr oerni, da iawn ynt i wresogi tipyn ar y corph; ac ar bob hin maent yn dda iawn i helpio y cylla i dreulio yn well &c.

Gwyddoch mai peth naturiol yw i blant gredau eu rhieni; ac wedi eu credu rhesymol iddynt wneud pob aberth eu hunain a allont i gael *whisky*, er cyrhaedd y manteision y rhai y mae eu tad yn eu meddu trwy yfed. Fel yna mae rhai yn hyfforddi eu plant yn mhen y ffordd sydd yn arwain i uffern. Y peth sydd wedi peri i mi synu lawer gwaith, yw gweled a chlywed rhai o'r cyfryw dadau, ar ben deulin yn ceisio gan Dduw wared eu plant rhag y profedigaethau sydd yn y byd. Credwyf fod y cyfryw weddi yn bechod, ie, yn bechod cellweirus hefyd.

Medd un, "Nid wyf fi yn dysgu fy mhiant i feddwi er fy mod yn eu dysgu i yfed llymaid bach; gan fy mod i yn cadw yn soer yr wyf yn eu dysgu hwythau i ymddwyn felly." Taw rhag cywilydd. Anhawdd genyf gredau fod dy gydwybod yn cyd-dystio a'th eiriau. Cofia am yr hen ddafad hono, yr hon oedd yn myned o un cae i'r llall *round* i ben y *fence*, ar ywyl llihrigfa ofudwy yn terfynu yn y môr. Er fod y llwybr yn gul iawn, eto gan fod y ddafad mor gyfarwydd yr oedd hi yn myned trosodd yn ddiogel; tra yr oedd ei honn hi bron bob blwyddyn yn syrthio i ddiu-yrstr. Pa un a wyt ti yn meddwi ai peidio, mae yn debyg dy fod yn medru bob amser cyraedd i'th dŷ heb arweinydd—heb syrthio i'r llaid. Felly, wrth gwrs anmbriodol fyddai i neb dy gyhuddo di o anghymedroldeb. Ond beth a ddaw o'th rai bychain? A ddigwydd i rai o honnynt megys i wyn y ddafad hono? Amser, barn a thragywyddoldeb a atebant. Yr eiddoch yu wir,

BENONI.

YMDYDDAN DEFOSIYNOL.

A gymerodd le rhwng tri chyfaill wrth ddyfod o'r Gymdeithas, y rhai a adwaenir wrth yr enwau, Sierwydd, Gobaiith, ac Anheuaeth.

(Parhad o'r rhifyn diweddaf, t. d. 82.)

HANES YR AIL GYFARFOD.

Gob.—Sierwydd, pa fodd yr wyt yn teimlo heddyw? a pha beth sydd genyt i'w ddywedyd am dy Anwyllyd?

Sier.—Pob peth yn dda. "Megys pren afalau yn mhlith prenau'r coed, felly y mae fy Anwyllyd yn mhlith y meibion. Bu dda genyf eistedd dan ei gysgod, a'i ffrwyth oedd felus i'm genau."

Am.—"Oysgod" a ddywedaist? Mi a welaf dy fod dithau naill ai yn cyfarfod a than erledigaeth, neu ddyfroedd dyfuon profedigaethau, a bod gelynyon ac ystormydd, hyd yn nod i Sierwydd ei hun.

S.—Ni cheisiais i erioed gelu hyny, oblegyd y mae hyny yn beth cyffredin yn mhlith y dawiol-

ion. A wyt ti ddim yn gwybod am dreialon Abraham? Hefyd Dafydd a'i holl flinder; Job a'i gystudd mawr; a'r Iachawdwr yn fwyn a neb; wedi hyny ei apostolion? Ac os wyt tithau yn ewyllysio byw yn dduwiol yn Nghrist, ni byddi yn hir heb wybod am elynion ac ystormald. Mae hyny yn fraint—oblegd efe a ddywedodd, "Gwyn eu byd y rhai a erlidir o achos cyfiawnder; canys eiddynt yw teyrnus nefoedd."

G.—Yn wir, Sierwydd, rhaid i mi ddyweddyd dy fod yn cario arnaf fi yn barhaus mewn profiad, oblegd yr wyt yn gallu dyweddyd mor benderfynuol am dy grefydd, a'th bawl mewn Ceidwad; a minau wyf yn llafurio rhwng hyder ac ofn yn wastad. Y mae arnaf osu dywedyd, "Mi a wn i bwy y credais," rhag i mi ryfygu; ond minau a allaf ddyweddyd, "O Arglwydd, fy ngobaith sydd ynot ti."

A.—O! byddwch ddolchgar eich dau. Pe gwyddech mor drwm yw fy nghalon i! Y mae yn myned yn fwy cyfyng arnaf y naill gwrrdd ar ol y llall. Yr wyf yn caru dyfod i'r moddion, ac hefyd yn caru y gweinidog a'r cyfeillion, ond yr wyf yn amheu o hyd fy mod yn adnabod y bendithion ag mae Sierwydd yn son am danynt, ac mae hyny yn peri i mi dreulio llawer noswaith mewn ofnau dychryllyd am fy nghyflwr. Yn wir, mae fy mywyd yn faich i mi.

S.—Paham, frawd, yr wyt yn aros mor brudd-glwyfus a thruenus dy deimladau? Y mae crefydd a'i holl ffyrdd yn hyfrydwch. Paham yr wyt yn byw mewn helbul, a'th ben yn plygu fel brwynen, pau y mae yn bosibl i ti gael dy lenwi â thangnefedd a llawenydd yn yr Ysbryd Glân, a gwybod gyda'r holl saint beth yw lled, a hyd, a dyfnder, ac uwchder cariad Duw? Ni wyddost ti ddim am dauo, am dy fod o hyd yn aros wrth graig yr amheu.

G.—Sierwydd, gad i mi ymdyddan ychydig ag Amheuaeth; oblegd yr wyt ti wedi dringo ar hyd ysgol ffydd a thystiolaeth yr Ysbryd yn nes i'r nef na'r un o honom ni. Wrthyt ti, Amheuaeth, yr wyf yn llefaru, gwrandao dithau. Pa ryfedd dy fod mewn cyflwr tywyll ac anghysurus? Oni ddywedodd yr apostol Iago, "Na feddylied yr hwn sydd yn amheu y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd!" Os wyt ti yn aros heb brofi maddenant, neu mewn angen am ryw fendith, gofyn gan Ddau, "yr hwn sydd yn rhoddi yn haelionus i bawb," ond cofia "ofn mewn ffydd, heb amheu dim."

S.—Da genyf dy glywed, y brawd Gobaith, yn llefaru mor reasmol, ac hefyd mor ysgrythyrol. Atolwg, y brawd, pa bryd y daethost ti yn gynghorwr mor enwog, a thithau ychydig amser yn ol yn byw ar grefydd y gobeithio bod yn gadwedig, heb fodd i ddyweddyd, "Mi a wn i bwy y credais?"

A.—Yr ydych eich dau ar uwch tir na myfi. Yr wyf fi o hyd mewn pydew erchyll a phridd tomyld, ac y mae y diafol yn gryf iawn gyda mi:

y mae yn arfer ei holl nerth a'i ddyfais er fy nghadw yn ei gadwynau. Weithiau ceisia fy n-galon, bryd arall, dywed fy mod yn well na llawer, a bod fy nghalon yn well nag yr wyf yn meddwl am dani; a phan y byddaf yn dyfod i'r gyfeillach, yno mae fy wtodyr a'm chworydd yn dyweddyd gyda'r fath eglurder yr hyn wuaeth Duw i'w henaid, fel ag yr wyf yn fyfych yn dyfod oddiyno yn alarus, a'm henaid dan orthrymder y gelyn.

S.—Goddef i mi dy gyfarch. Amheuaeth. Beth yr wyt ti yn ei amheu yr holl amser hyn? Os wyt yn amheu cywirdeb dy galon, dos i'th ystafell, a chan dy ddrws, a gweddia am iawn adnabyddiaeth o'th galon; canys rhaid iddi fod y naill beth neu y llall—yn deiml i'r Ysbryd Glân neu i'r ysbryd allan. A pha ryfedd dy fod yn amheu profiad y saint, pan yr wyt yn ddieithr i'r fath brofiad dy hun! Deffro, ymysgwyd o'r llwch, dos i weddio fel Jacob, a dywed, "Ni'th ollyngaf oni'm bendithi." Byisia fynes hebio craig yr amheu: mae angau gerllaw, a byddi yn y clorianau ar fyr dro; a bydd yn ddychryllyd iawn cyhoeddi, "Meue, Tecel," uwch dy ben yn y farn, a thithau a'th enw yn mhlith saint Duw ar y ddaear. "Galw ar Ddau," y mae efe yn addaw gwrandao dy gwyn.

"Trwy'r holl gre'digaeth bardd ei llan,
Lle pellaf cenlydd llygad dyn,
Y goraf nuan dan awyr las
I ddweyd dy gwyn yw gursedd gras."

G.—Cymer galon, Amheuaeth; nid oes neb yn y byd yma uwchlaw ofnau, na neb ielaw gobaith. Gwrandao eiriau Solomon ddoeth, "Canys i'r neb a fo yn nghymdeithas y rhai byw oll y mae gobaith; canys gwell yw ei byw na llew marw." Yr wyf fi yn meddwl, Amheuaeth, fod y rhwystrau a ddeuant yn llai na'r rhwystrau a fuont. Ond yr wyf fi yn parhau i ddysgwyl a gobeithio amser a phethau gwell. Gobeithia dithau yn yr Arglwydd; "Oblegd y rhai a obeithiant yn yr Arglwydd a adnewyddant eu nerth."

A.—Yn wir yr ydych eich dau yn rhoddi i mi y cynghorion a'r cyfarwyddiadau mwyaf gwerthfawr, a gallaf dystio fy mod yn eu derbyn fel y cyfryw; ac yr wyf fi yn dechreu dyfod i deimlo yn wahanol i'r hyn a deimlais erioed o'r blaen; yr wyf yn dechreu gafael mewn hyder y bydd i'r hwn a roes drugaredd i Manasseh, i Saul, i Mari Magdalen, ac i'r hen Gorinthiaid gynt, roi trugaredd i minau. Ond dyma fy sefyllfa i hyd yma, yn union fel y canodd y bardd:

"Dysgwyl 'rwyf ar hyd yr hirnau,
Edrych am y boreu ddydd;
Dysgwyl clywed pyrth yn agor,
A'm cadwynau'n myn'd yn rhydd;
O na wawriai, &c.,
Boreu hyfryd Jubili."

Gob.—Wel, frodyr, cofiwch y gorchymyn, "Gwneler eich holl bethau yn weddaidd ac mewn trefn," onite bydd gan ein gelynyon fanteia arnom. Ac nid da byth cadw y cyrddau yn rhyfaith. (Felly y terfynodd yr ail gyfarfod.)

(I barhau.)

YR UNDEB CYNULLEIDFAOL AMERICAN-AIDD

Sydd Gymdeithas ragorol o eiddo yr enwad Cynulleidfaol, ag sydd a'i hystafelloedd yn 135 Grand Street, New York. Hyderwn nad anfuddiol i'r eglwysi Cymreig trwy'r Talaethau fydd gair o berthynas i'r "Undeb." Hwyrach mai yr eglurhad gorau a allwn roddi yw yr un a rydd y Gymdeithas ei hunan, yr hyn sydd fel y canlyn:

"1. Ei NATUR. Cymdeithas freiniol elusengarol a gwirfoddol o Gristionogion, Dyngarwyr a Gwladgarwyr ydyw.

"2. Ei NAMCAN. Yn mlaenaf o bob peth cynorthwyo eglwysi Cynulleidfaol gweinid, fyddo er hyn yn obeithiol, mewn adeiladu tai addoliad; cynorthwyo mewn cynysgaethu yr eglwysi a llyfrau detholedig a gwerthfawr at wasanaethu gweinidogion; i fod yn gyfarfyddle gohebiaethau a chadwyn o Undeb i Gynulleidfaolion; ac i wneud unrhyw waith Cristionogol arall, angenrheidiol, na ddarperir ar ei gyfer mewn un ffordd arall.

"3. YR ANGENRHEIDRWYDD am y fath Gymdeithas. Mae maes eang a chynauaf gwprthfawr yn myned ar goll. Mae cannoedd o'u heglwysi heb leodd addoliad, ac y mae eu rhif yn cynyddu, ac nis gallant gael addoldy y'rhan fwyaf o honut heb gynorthwy. Mae'r ceisiadau yn lluosog, teimladwy a difrifol. Gwna enwadau grymus eraill gynorthwyo yr eiddynt; cynorthwyent yr eiddom ninnu pe mabwysiadent eu trefniant eglwysig hwy, ond try yr eiddom atom ui fel yr unig fan y cant gynorthwy fel CYNULLEIDFAOLION.

"4. Y FASTAIS. Gwna yr ychydig a roddwn sicrhau i'r derbynwyr, mewn llafur a defnyddiau gan mwyaf, gan gyfeillion cartrefol, o dair i ddeg o weithiau yn fwy nag a gyfrenir. Gwna eu hoffrymau hwy yn effeithiol. Helaetha gylch defnyddioldeb y gweinidog; ac arbeda yn fynych i Genadaethau Cartrefol gymaint bob blwyddyn ag a roddir genym ni uwaiha o gwbl. DAU GANT A HANER O DDOLERI, AR GANOLRI, A SICRHA ADEILADAETH A THALIAD YMAITH Y BILIAU OLAF AR DY ADDOLIAD."

Meddylwn y bydd i bob Cynulleidfawr Cymreig trwy y Talaethau deimlo yn gynhes ar unwaith at y fath gymdeithas, a dyfod yn ewyllyswr da iddi, ac hefyd yn gynorthwyol iddi. Mae yn barod i gynorthwyo eglwysi Cynulleidfaol Cymreig, ac wedi cynorthwyo rhai o honut yn barod mewn mwy nag un Dalaeth. Gellir cynorthwyo y sefydliad rhagorol hwn trwy dalu \$25 am aelodaeth dros fywyd, neu \$1 am aelodaeth am flwyddyn, neu gymeryd y Congregational Quarterly am \$1 y flwyddyn. Mae hwn yn gylchgrawn tri misol, a phob rhifyn yn cynwys 116 tudalen, ac wedi ei leuwi o wybodaeth wir fuddiol a derbynol i'r Cynulleidfawyr. Cynygir y Quarterly eleni yn rhad i unrhyw weinidog Cynulleidfaol a gymero gasgliad i fyny yn yr eglwys o dan ei ofal yn nghorff y flwyddyn er cynorthwyo yr Undeb

yn ei amcanion gwir deilwng. Hyderwn y gwna yr eglwysi ystyried y cynyg, a thrwy hyn wasanaethu eu gweinidogion yn nghyd a chyfranu er lledaeniad Cynulleidfaoliaeth trwy'r wlad. Yr Ysgrifenydd Gohebol yw y Parch. Isaac P. Langworthy, Chelsea, Mass. Trysorydd, N. A. Calkins, 135 Grand Street, New York.

Pittsburgh, Pa.

E. R. WILLIAMS.

CLADDU AR Y SABBOTH.

Lluosog yw y ffordd sydd gan ddynion i droseddau y pedwerydd gorchymyn,—un yw claddu y marw. Gall amgylchiad neu amgylchiadau gyfreithloni claddu ar y Sabboth er yn anghyfreithlon ynddo ei hun. Y mae amgylchiadau yn cyfreithloni pethau anghyfreithlon, ac yn anghyfreithloni pethau cyfreithlon. Yr oedd yn anghyfreithlawn i neb ond yr offeiriad i fwya y bara gosod, ond yr oedd yn gyfreithlon i ddydd a'r rhai oedd gydag ofen bwyta, am fod eu caledi ar y pryd mor lawr. Felly mae claddu ar y Sabboth yn anghyfreithlawn ond pan na ellir claddu ar y Sadwrn, ac nas gellir cadw y corff hyd ddydd Llun, y mae yn gyfreithlon claddu ar y Sabboth.

Pe cedwid at y rheol yua, ni fyddai ond ychydig gladdu ar y Sabboth.

Y mae rhai yn claddu ar y Sabboth er cael angladd lluosog. Y mae eraill yn claddu ar y Sabboth fel na chollout eu gwaith. Dyna'r dyben yn ardaloedd y gweithfeydd yn gyffredin. Y mae yn llai ganddynt hwy droseddau gorchymyn Duw na cholli cetyu o ddiwrnod, os colli hefyd.

Oddieithr nad yw yn bosibl claddu y Sadwrn, neu nad ellir taffu hyd y Llun, y mae claddu ar y Sabboth yn bechod, canys y mae yn achlysur i ddrygau mawrion. Yn yr angladdau ar y Sabbothau cyferfydd ieuentyd ac eraill a'u gilydd, yua cymer ymddyddauion llygredig le, y rhai sydd yn anubeilwng o'r ymddyddanwyr a'r amgylchiad ac o'r dydd. Cyflawnir negesau mewn angladdau ar y Sabboth. Y mae y drygau a achlysurau angladdau ar y Sabboth yn fwy nag y gall ein dawn eu nodi, na chael gofod iddynt, ac yn fwy nag y gwyddom.

Y mae claddedigaeith ar y Sabboth yn dinystrio addoliad y Sabboth. Y mae un neu ddau o gynulliadau yn cael eu rhoi heibio i gael myned i'r angladd. Dichon y bydd cynulliadau dwy eglwys neu ychwaneg yn cael eu rhoi heibio. A oes rhyw beth yn debyg i fod yn iawn mewn gwneud fel yna? Ai tybed fod Duw yn foddol i roi heibio ei addoliad ef i gladdu y marw a alleid ei gladdu dydd Sadwrn?

Ymddengys pechaduruswydd claddu ar y Sabboth yn ngladdedigaeith Iesu Crist. Bu ef farw oddeutu 3 o'r gloch prydawn y dydd cyn y Sabboth. Yr oedd y Sabboth yn dechreu am chwech o'r gloch. Felly nid oedd ond tair awr i geisio y corff, ei dynu i lawr, a gwneud yr holl ddarpariadau a'i gladdu. Er bod yr amser mor fyr, eto claddwyd ef cyn y Sabboth. Pe buasai yn gyf-

reithlon claddu rhyw un ar y Sabboth, buasai yn sicr o fod yn gyfreithlawn i gladdu Arglwydd y Sabboth. Ond nid oedd. Am hyny claddwyd ef prydawn y dydd cyn y Sabboth.

Y mae claddu ar y Sabboth yn drosedd ar y pedwerydd gorchymyn, "Cofia gadw yn sauctaidd y dydd Sabboth, na wna yuddo duim gwaith." Gellir barau crefyddoldeb person, eglwys ac ardall, yn ol y parch a ddaugosir i'r Sabboth.

Llwydded yr Efyngyl er dwyn pawb i garu Duw a chadw ei orchymynion ef.

W. E., *Syracuse, Ohio.*

"YN TAWEL HUNO MAE."

At Olygydd y Cenhadwr—Mae yn dda genyf weled iud "Yn tawel huno mae," yn deilwng o sylw Mr. "D." ond buasai yn llawn mor fonedd-igaid iddo gydnabod eiddo ei gymydog.

IONORON GLAN DWYRYD.

MR. GOL.—Ymddangosodd y nodyn bychau uchod atoch ar glawr y Cenhadwr diwedda, yn nghylch ychydig linellau o'r eiddof a gyhoeddas-och dan y peniad, "*Yn tawel huno mae!*" Parodd gryn syndod i mi wrth ei ddarllen, a'r peth cyntaf a gododd yn fy meddwl oedd, "A allasai fod Ionoron yn ei bwyll wrth ygrifenu?" Y mae y nodyn yn dywyl i mi, ac fe allai y gwna Ionoron egluro ei feddwl. Beth y mae yn ei olygu wrth "gydnabod eiddo ei gymydog?" Oblegyd nid wyf yn cofio i mi weled dim yn debyg i'r llinellau o'r eiddof gan Ionoron na neb arall.

Y mae y nodyn wedi bod yn beth profedigaeath i mi hefyd, credwch fi. Mr. GOL. O'r braidd nad yw wedi fy nhemtio i ymfalchio yn y meddwl fy mod yn fardd. "Pwy a wyr," meddwn wrthyf fy huu er fy ngwaethaf, "Pwy a wyr pan y byddaf farw, na byddaf fel bardd yn cael fy ngosod ochr yn ochr ag Ionoron Glan Dwyryd?"

Ond gadawer i Ionoron egluro.

D.

O. Y. Wedi ygrifenu yr uchod, galwyd fy sylw gan gyfaill at ddarn o farddonaeath o eiddo I. G. D., dau y peniad, "*Yn tawel huno mae,*" yn yr hwn y mae pob penill yn diweddu gyda'r un geiriau. Nis gallaf weled fod unrhyw debygrwydd neillduol rhwng y darn hwnw a'r llinellau o'r eiddof fi, mwy na thebygrwydd teatyn, ond yn unig ddefnyddiad y llinell "*Yn tawel huno mae.*" I hyny ddygwydd sydd braidd yn hynod yn wir. Ond gwn nad oedd genyf fi yr ymwybyddiaeth lleiaf am *fodolaeth* eiddo Ionoron pan yn ygrifenu y llinellau o'r eiddof; pe amgen buaswn yn gochelyd ei efelychu. Ond gan i hyny ddygwydd yn gwbl ddarwngybod i mi, byderaf na theimla Ionoron yn galed tuag ataf; a drwg genyf i'r dygwyddiad gyffroi ei eiddigedd, na chyffwrdd a'i dynner deimlad.

Maddened y Golygydd a'r cyhoedd seithder y sylw hwn. A phan y ceisiaf farddoni eto, ymdrechaf wneud hyny fel na bydd lle i'r amhenaeth lleiaf fy mod yn efelychu neb a fu, sydd, nac a ddaw.

Barddonol.

LLINELLAU I'R FLWYDDYN.

GAN IONORON GLAN DWYRYD.

(Terfyniad o'r tudalen 88.)

I henaint a phenwyli,—hafol wedd
Y Flwyddyn sy'n colli;
Llwyd a heu yw ei dillad hi,—cyn bir,
Yn ddiamau dymir oddiamadani.
Iâs deneu—nid gwisg sidanaidd—a wna
Mewn hin mor auaidd;
Llwyd iâ drwy'r dillad a draidd,
Frig hwyr, yn farog oeraidd.
Gwyneb yr wybr ganaid—oleua'r wlad
Fel claeu ien llawn llygaid;
Talaith o beriau telaid,—anhydraidd,
A'i gwawl arianaidd yn gleywi'r enaid,
Yr awel deimla'r ewin,
A'r rhew yn teneu'r hin;
Yr wybr, uwch cyfandir iâ,
A'i lewyrch, adoleua
Hyd uchder y sêr seirian,
A dull colofnau o dân:
Gwawl haulwen mewn goleu lwybr
A red i haner yr wybr.
Y rhew deneu'r awyr—
Pell y gwel ein pwyllwgyr
I sylwi ar risial wawr
Sêr fyrrdd sy'n yr asur sawr—
Heibio hedant beb asur
Ar air Ner yn uchder lôn.
Llyw y llu boyw, y llaw Hollalluog,
Yw twr y gwirion, a'i nawdd tragarog,
A hwnw a anwyd yn haol Eneiniog
I ddileu adwyth yr hil ddyledog;
A'r gras sy'n deilliaw trwy'r grôg—lanha'r frow,
A beiau duon cydwybod euog.
Awel oer ar ael âira
A rowa chwys gruddia'r chwâ;
A gwlith y ffurfafen glau
Yn farog brigwyn forau.
Y Nadolig sy'n dilyn,—a charol
Tra chywrair, neu emyn,
A barotôr y pryd-hyn
I'r lesu yn nghôr asyn
Dan arteriad yn forau—y gwelid
Myg eilio cariadau;
A moli lôn sy'n amllau
I wael ddyd ei haol ddoniau.
Yn gynar daear Bethle'm Judea
Araul oleuwyd ar halieliwia
Angylion wedi'a hanfon o Wynfa
Yma is awyr gyda'r Messia,—
Yn dwyn newyddion da,—o dywyllwch,
I beno heddwch i feibion Adda
Wedi'i eni'n nghnawd anian,
Y Gair doeth a geir o dân
Y ddeddf yn lle euog ddyd
Yn talu *count* ei elyn:
Daeth i ddwyn owyn euog gar
I waredu'i greadur
O ddig halogedig oes
I lân drag'wyddol einioes.
Ciliodd wrth eni'r Calan—wywol wedd
Yr hen Flwyddyn allan;
Ei dydd a drengodd o dân
Hydred cyflawnder oedran.
Mae awr diweddiad tymnor ei dyddiau
Wedi bedeg a'i chyfnawidiau;
Ac allan weithian dirwynwyd hitbau
I le na wyddia yr hen fynyddan;
Ceir trag'wyddoldeb yn cao—yn ei gol
Nodau mesurol rhanriad amserau.
Daeth diwedd i wedd y Flwyddyn—
Yr un wedd daw diwedd dyn.
Y Flwyddyn a dyn dynir
I borth trag'wyddoldeb hir;
A'n hoos sy'n debyg o byd
A rhif tymborau helyd;
A dylem i gyd weled
Mor rwydd a chyflym y rhed
Ein hamser—oes fôr i fyw
Roddwyd—rwy'n marw heddyw!

Mae'r Flwyddyn wedi peidio
Yn gwieni daear dyn
I dawel ymneilldoo
A'u delw wrthi'n nglyn;
Ei delw hithau'n aros
I'n dilyn ninau sydd,
A'r ddwy yn cydgyfarfod
Yn niwedd amser fydd.
Ysgogiad lleial amser
A deimlir is y rhod
Sy'n ddefnydd oesau lawer
Yn myd yabrydol fod;
Y Flwyddyn, uad oedd yma
Ond megis enyd awr,
Mewn arall fyd, a dyfa
Yn drag'wddoldeb mawr.

ANERCHIAD AT ROBERT A SARAH EVANS,

Ar farwolacth eu mab ROBERT yn 26 ml. oed.

Mae corwynt angau llym
O'hyd yn tori' lawr,
Yr ieuainc fel yr hen
Gyfeillion fach a mawr;
Mae'r Oes yn crynu gan ei rym
Fel coedwig'dan y corwynt llym.
Llancesau beinif llon
A'r llanciau mwynion mad,
Gwrthrychau holl ein seroh
Gobeithion pena'n gwlad,
Sy'n cael eu cwympo'n wael eu gwedd
Yn fr o'i flaen i waelod bedd.

Fel bardd gedrwydden lās
Yn ngwanwyn teg ei ddydd,
Ein cyfaill bawddgar mwyn
A gwymodd ei yu brudd;
O Robert Evan! Angau da
Pa fodd? a gam gymerais' ti?

Bhaguryn teg ei wawr
Ireiddiol gangen fyw,
Ffrwythlonai'n hyfryd iawn
Ar lan afonydd byw;
Siomedig, O siomedig yw
Ei golli ef yn las ei liw.

Mae cofio ei lygaid llon
A'i droion yagafr-droed
Ar lethrau Meirion draw,
Pan oedd yn ieuanc oed,
Yn codi yn fy mynws lef,
O hiraeth dwys am dano ef.

Yn chwilio'n ddyfal bu
Am wir wybodaeth iawn,
Hyd lanau'i moroedd hi
Am berlau gwerthfawr iawn;
Angenol chwa yn sya a ddaeth
A cholliwyd ei oddi ar y traeth.

Tad a mam fu'n adeiladu
Cestyll o obeithion llawn
Meddwl buasai hwyr eu bywyd
Dan belydrau haol brydnawa,
Credun gryf y buasai Robert
Yn ddefnyddiol yn ei ddydd,
Fel rhyw seren bardd ei llawyrch
Yn disgleirio 'ngwaith y ffydd.

Ond yn Chwalfa dan law angau
Aeth ei holl obeithion hwy,
Bhaid i bar fwradau'r nefoedd
Gael ei ffordd a myned trwy
Holl fwradau a chynalluniau
Goreu dynion pena'r byd,
Daw ei hun sy'n llywodraethu
Tawed dyn ao aed yn fad.

Bellach tawed teimlad dynol
Dan drefniadau doethion Daw,
Chwi Rieni sy'n galara
Dan rwygiadau calon ffrw,
Cofiwch mai Efe gymerodd
Y blaguryn ato ei hun,
Ef a wyddai beth oedd oren
Felly pa'm y grwgnach dyn?

"Hawdd yw siarad" cydymdeimlo
Gwn na fedraf a chwy chwi,
Ond mi wn am un a fedr
Iesu deimla drosom ni,
Gyda Mair a Maitha'n wylo
Gwelwyd ei wrth fedd eu brawd,
Mae e'n cydymdeimlo eto
A'i auwylaid yn y cnawd.

Pwyawch ar ei ras yn dawel
Daw goleuni ar ol hyn.
Cewch esponent ar y cyfan
Ar ol cyrhaedd Seion fryu,
Try'r gofidiau yn ganiadau
A'r cystuddiau'n heddi i gyd,
Pan y gwelir mewn cysondeb
Holl dreialon anial fyd.

'Rwyf yn teimlo rhyw eiddgedd
Atynt hwy sy'n awr yn rhydd
Wedi glanio o'r ystormydd
A'r belbulon yma sydd;
Ni ddaw saeth o fwa gelyn
Byth i gwyfo eu henaidd mwy,
Croes na gŵid byth i'w blino
Yn ddiangol heb un clwy'.

Yno maent yn caru 'u gilydd
Heb un bradwr yn eu plith,
Fel angylion yn gwas'naethu
Yn ngwasanaeth Iesu byth;
Beth yw gwaith eich anwyl Robert
Fry o flaen yr Oraedd fawr?
Teimlaf awydd pe cawn gyfa
Ofyn byny iddo'n awr.

Beth yw'r olwg ogoneddus
Yn nhrigfauau'r nefol wlad,
Beth yw gwaith y saut a'r seraph
Yno fry yn nhy ein Tad?
Pa mor ogoneddus ydyw
Y babanod yn eich plith?
Beth yw'r gwersai dwyfol hyfryd
Ddysgir yn y nefoedd byth?

A ydych yn cael golwg yna
O oriellau heurdd y nef
Ar gysawdau'r ser a'r heulian
Droant gylch ei orsedd ei?
A yw llygaid saut yn canfod
O bellderau'r gwynfyd fry
Heibio i gylch-droadau'r heulian
Olwg ar ein daear ni?

A ydyw Newton, Dick, a'u brodyr
Yna'n ymddifyru'n awr
Uwch mawreddog waith y Perydd
Yn y cyfundraethau mawr?
Beth mae Henry, Watts a Dodridge
A'r Dawnyddion mawr eu dawa
Yn ei feddwl yna heddyw
Am ddyfnderau dwyfol iawn?

Teimlaf awydd gofyn belyd
Am y pur wasanaeth cu
Wna rhyw loedd diweddarach
O rai auwyl yma fu,
Ond rhaid tewi gwn y'm bernir
Gan y beirniaid am fy ngwaith
Hiraeth l'enaidd sy'n cynyddu
Am addfedrwydd i'r un daith.

Eto d'wedaf cyn terfynu
Wrth ei Fam sy'n brudd ei bron,
Sarah, Sarah, paid galara,
Cysur ddaw o'r gawod hon,
Tardd ireiddiol rasau'r Cristion
Fwy yn nghanol stormydd blin
Fe dry Iesu gwpanedidau
Chwerwa i blant yn felus win.
Chwi berth'nasau anwyl Robert
Ceisiwch graig o dan eich traed,
Ceisiwch grefydd ddeil y tywydd
Heddwch trwy rinweddau'r gwaed,
Boed i'r teulu oll yn gryno
Foran chwala baddau'r llawr
Gwrdd yn nghyd o chwalfa'r meirw
Ar ddeheulaw'r Meichian mawr!

Chwef. 20, 1863.

JOSIAH BRYNMAIR.

[Y CORHADWR.]

HAU MEWN DAGRAU.

Cyfeiriedig at farwolaeth Mr. JOHN W. JAMES, Mide Granville, E. N. (Ceir Cofant byr am y bradded hwn ar ddalen arall o'r rhifyn presenol.—GOL.)

Ai gwatwar teimladu dynoliaeth mae Duw
Pan chwerau gwpanau melusaf ein bywyd?
Ai deddf ddigysfnewid khauglunieth ddoeth yw
Mai galar yw firwyth pob daearol ddedwyddyd?
Gwywedid deg flodau yr hafddydd yn awr;
Gwywedid a meirw ddail gwyrdilas y goedwig;
Mud beraidd gantorion asgellog yr wybr;
Mud heddyw yw sisial y loew afonig.

Ond Gwanwyn ddaw eto, a Natur a wisg
Sirioldeb a theg ddiuieidrydd ieuentyd;—
Y bywyd a fu yw y bywyd a ddaw—
O feddrod y Cynt y Dydolod adgyfyd!

—Diangodd i'r bedd! Gorphenodd ei waith!
Ei ddydd ni fu hir oyn i'w haulwen fachludo,
Diangodd i'r bedd! Bydd esmwyth ei hūn,
Tra engyll uwchben ei orphwysfa yn gwylio.

Diangodd i'r bedd! A'i le sydd yn wag—
Yr aelwyd siriolai mor lom ydyw beno;
Ac yno pruddineb y fynwent yn awr
Deyrnasa, fel yspryd yr amser aeth heibio!

Diangodd i'r bedd! A'i le sydd yn wag—
Israel a'i collodd o'i chynulleidfaoedd;
Ar yr allor nis gwelir ei aberth byth mwy—
Byth mwy nid esgynai arogl dath i'r nefoedd.

—Tir Moab! dychwelodd dwfr Mara i'n min
Yn chwerau o fewn i'w gyffiniau annedwydd;
Ond eto y llwch sydd yn gorphwys o'rh fewn,
A dagrau ein galar gysegant dy rosydd!

—Rhyw arall a gyfyd i gymborth y bobl—
Pan Moses nid ydyw, ymddengys rhyw Josua;—
Dwg amser aml wrthrych i ddeu y serch,
A'r on a fu gynt llawer mynwas anghofia.

Yagrifir ei enw yn nghyffrol y cof,
Gyda llawer un arall hoff, anghofiedig;
Deigrin o hiraeth y llythrenau a wlych,
A bean bŷs amser dy'r ddalen wywedid.

A gofir am flodau yr hafddydd a fu
Pan fritba rhai heddyw y meusydd o'n deuta?
Ai hoffach yr adgof am un nad yw mwy
Na mwyniant cyndeithas cyfeillion y fory?

Rhyw Fair neu ddwy, hwyrach, a'n carent yn fyw
O ddysfnder serch menyw—A chariad diddarfod—
Yn unig a gofiant lle gorwedd etn llwch—
Yn unig goledant fan fechan ein beddrod.

Yntan ga'ddbyn. Nefoedd ddoeth iddo ro'es
Galonau a gurant mewn adgof am dano;
Un enaid fwynha bar gymdeithas ag ef—
Un fynwes lawr serch yn breswylfa fydd iddo.

—Machlododd ei haul, ac ni chyfyd byth mwy;
Aeth ef gyda'r hwyr i wely marwoldeb.
Nid doe ydyw heddyw; ac yfory ni ddwg
Yn ol i'r lom aelwyd yr hoff bresenolddeb.

Heso machlada yr haul arnom ni,
I godi fel cynt pan ddychwelo y boreu;
Ond ei heddyw ef ni therfyna 'n yr hwyr—
Doe nid aeth heibio—yfory nis dechreu.

Diangodd i'r bedd—mangre galar i ni;
Iddo ef, ond y porth sydd yn arwain i wynfyd!
Diangodd i'r bedd—i ni, ddiwedd ei oes;
Iddo ef, ond y cryd lle dechreu ei fywyd!

Efrog Newydd.

J. G.

CWYN Y WEDDW AM EI PHRIOD.

Sef Mr. JOHN E. JONES, Prospect—gwel ei farwolaeth yn y CEN. am Ragfyr diweddaf.

Hen angau du a ddaeth i'm hanedd, do,
Rhoes lmi glwyf, yn anghof nid a'r tro,
Fy mhriod hoff fe'n nod i'w farwol aeth,
Er allai m cri, ei ddwyn o'm gafael wnaeth.

Mae hiraeth dwys yn llenwi m mynwas brudd,
Y ty mor mag a'm priod yn y pridd,
Cael byw ynghyd am ddeugain mlynedd llawn,
Fy mroesay 'n brudd am dano fore a sawn

Hydera 'rwyf ei fod e' gyda Chriat,
Mae hyn bob dydd yn lloni m mynwest driat,
Yr olaf air a glywais ganddo 'n llawn
Yn eitha 'r glyu, "Fy Iesu anwyl iawn!"

Bu yma 'n hir yn arddel 'i eaw glân,
Os meddu 'r gwir mae heddyw 'n dyblu 's gâs,
Y ddelw bar dderbynir yn y nef,
Am teddu 'r stamp yn gywir byddo 'n llef.

Ein baint yw cael lle yma 'n eglwys Ddaw,
Bod gyda'r plant er daed yw ein lliw,
Ei blant O dewch i moly'n am eich lle.
Cael rhau yn Ngurist a'ch dwg ehw' oll i'r ne'.

Mae'r dydd gerllaw, sef dydd y didol mawr,
Pryd cwrdd ynghyd holl deula'r ddaear lawr,
Bydd teulu'r Oen yn dawel iawn pryd hys,
Ni ddos 'u gwedd a'u gliniau byth ni chryn.

Maent yma 'n aml yn salw iawn ei gwedd,
Rhaid myn'd yn wasel i bydra yn y bedd,
O Gristion gwan, paid ofni myn'd i lawr,
Doi i fyny 'n hardd ar ddelw 'th Brynwr mawr.

Prospect.

LAURA GRIFFITHS.

BETH WYLIEDYDD AM Y NOS?

"Beth wyliedydd am y nos?"
Ai rhyw gwmwl tywyll ay
Yn ymdaenu eto dros
Wynneb prudd yr wybren fry?
Ah! ymdeithydd tywyll yw,
Nid oes fawr o arwydd dydd;
Ond fy nghyfaill tirion clyw,
Nid yn nos o hyd y bydd.

Beth wyliedydd llon yn awr.
Yw yr arwydd sydd yn bod?
A oes eto storom lawr,
Ar ymdywallt ar ein gwlad?
Wel, ymdeithydd triat dy wedd,
Arwydd gwanaidd welaf fâ,
Eto yn amlygu hedd,
Ofni 'rwyf ryw storom dda!

Ond oes rhyw obaith gwan,
Dros y brynau weli draw?
Daw goleuni yn y man,
A bod bore braf gerllaw?
Du yw'r cwmwl nawr y ay—
Yn ymdaenu dros y nen;
Ond 'rwy'n tybied gwelaf fâ
Seren fore uwch ei ben.

O! pa bryd wyliedydd mwyn,
Daw yr hyfryd foren clir?
Pan y bydd yr haulwen fwy
Yn tywynu dros y tir?
Ha ymdeithydd! gwel yn awr
Dros y brynau pellaf sydd,
Arwydd o oleuni mawr,
Bron na welai'r "seren ddydd!"

Beth wyliedydd mwyn a fydd,
Pan y tyr yr hyfryd wawr?
Oni chawn dangnefedd blydd,
Dros holl gyran 'r ddaear lawr?
Cawn ymdeithydd—wedi'r nos,
Cyfyd "Haul Cyffawnder" pur,
Bydd goleuni hyfryd dros
Barthau pell y môr a'r tir.

Wel, wyliedydd digon yw,
Ond pa bryd y del yr awr?
Pan y bydd ein Iesu gwiw,
Yn teyrnasu dros y llawr?
Doe ymdeithydd maes o law,
Na fydd mwyach driat dy wedd;
Gwelaf dros y brynau draw,
Heddyw 'n dyfod "Ffrenin Hedd."

Lyons Falls, 1883.

L. WILLIAMS.

PENILLION AR Y RHYFEL.

(A haneswyd yn allwedd yn nghwrsedd Llywyddol Holland Patent.)

Du ryfel andwyol i'n deiar a ddaeth,
A mawr yw y trallod a'r difrod a wnaeth;
Dychwelodd deyrnasodd a chwalodd i'w sail,
Ddinasoedd godidog na's gwelir eu hail.

Fe welir effeithiau o'i ddrygau tra mawr
Yn rhwygo talaethan Amerig yn awr,
Hyd feusydd Virginia mae bradwyr y De
Fol gweision Gehena yn ddifrod i'r lle.

Y gerddi rhosynog a fathrir dan draed,
A'r dolydd meillionog fe'u lliwir gan waed,
Y pylor difol a ddeila y gwellt,
A'i nerth anorchfygol gwna'r goedwig yn ddellt,

Ond Ow! ar fywydau dynolryw gwnaed brad,
Rai safent yn wrol dros ryddid eu gwlad,
Gwyr dewrion y Gogledd drywanwyd a'r cledd,
Fe'u gyrwyd i orwedd mewn anrhefn i'r bodd.

Holland Patent. ASERIDDON, sef D. LOYD.

PENILLION

A gyfansoddwyd ar ol derbyn Johnson & Ward's New Family Atlas (gwerth £12.50) yn New Year's gift oddiwrt gyfeillion yn Youngstown, O., Ion. 1863.

Mae'r Tudlen Teuluaid yn llyfryn rhagorol,
A gwir anghenheidiol er gwybod yn iawn
Selyilia arwyneb y bellen ddaiarol
Fel mae yn brosenol yn gywir a llawn,
Cynwysa barthleni godidog, ysblenydd
O droedd a moroedd y globyn i gyd,
A hanes cynwysfawr o gynrych y gwledydd
A furi a deidau trigolion y byd.

Mae pob peth gwir bwyais mewn celf ddaiaryddol,
A ffeithian dyddorol dairag yn grwn,
Fob dyfais a gwelliant mewn wgraff ariwiol,
Mewn diwyg arddunawl i'w canfod yn hwa
O, llyfryn ardderchog—fel drych daiaryddiaeth
Ni fu i ti gymbar—pa bryd ceir dy well?
Gwnaeth Colton un enwog ar lawer ystyriaeth,
Ond hwnw a faeddaist rhagoraist yn mhell.

Ond dyma a wiagi fel coron gogoniant
Ar gopa y cyfan o'th dlysi gwir fal,
Dy ddyfod i'm llyfrgell fel anrheg ddiifant
Er ddechreu y fwyddyn yn rhodd ac yn rhad,
O dywed os gwyddost, pwy ydyw'r cyfeillion
Gyfeiriodd dy gamrau hyd yma mor llon,
Mae ganddynt galonau haelfrydig helaethion,
Llywyddasant i godi iselder fy mron.

Gyfeillion caredig, 'rwy'n teimlo gwresawgrydd
Yn nghanol fy mynnes yn enyn fol tŷn,
Teimladau diolchgar a ferwant yn hylwydd
Mewn awydd i'ch canmol yn uchel ar gân,
Myfi ni ddygwyllais—nid oeddwn yn deilwng
I gael y fath anrheg mor werthfawr a hon,
Derbyniwch fy niolch gwresocaf, trwy gyfrwng
Penillion barddonol, yn llawen a llon.

Dygasoeh y ddaiar, trwy 'ch hynawsa haelfrydig,
A'i mawr gyfandiroedd i'm dwylaw yn nghyd,
Ni raid i mi bellach ond troi i'r tudleni
Er canfod bynodion pellafodd y byd;
Eich baeledd a gerfiwyd ar lechau byth-gofus
Serchiadau tyneraf fy nghalon yn llawn,
Bendithion y ddaiar a'r nef ogoneddus
Ddilyno eich camrau bob boren a nawd.

LLINOS LLANSAMLET.

PENILLION CYDNABYDDOL.

Mr. GOL.—Cyfansoddwyd y llinellau canlynol ar ol derbyn gwerth tua \$30.00 o arwisgoedd yn anrheg gan gyfeilleddau yn Youngstown, Ohio. Derbyniad y cyfeillion a'r cyfeilleddau caredig ein cydnabyddiaeth ddiolechgar yn y dall presenol trwy y CENHADWR.

T. W. a GWENT DAVIES.

Pwy ydyw'r llinas serchog
Sy 'r tynnu tua'r drws
Ei breichiau hi sydd lwythog
Gan sypyn hardd a thlwa?

Beth bynag yw ei neges
Nis gall fod yn un wael,
Mae'i gwenau 'n dweyd ei hanes,
A'i hystum oll sydd bael.

Beth ydyw'r sypyn prydderth
A gloda hi mor llon?
Ai nwyddiau drudfawr anferth
O bellder datar gron?
Nau wisgoedd pendefiges
O wofad waith y Saig?
I fewn y daeth y lodes,
Gwrandawer ar ei llais.

"Mi deithais tuag yma 'n rhwydd
A'r anrheg hon i chwí,
Fod rhyw rai yn dymuno'ch llwydd
Sydd eglur iawn i mi."

Wel, dyma anrheg gwerth ei chael
O dywed ti yn fwyn,
Pwy ydyw'r caredigion bael
A barodd i' ei dwyn?

"Y sawl a archodd im ei dwyn
Cyfeillion yn't i chwí,
Derbyniwch chwithau er eu mwyn
Fel arwydd parch a bri."

Mae'r anrheg odidog yn hynod dderbyniol,
Ar gyfer y tymor atebau yn llawn,
Cynwysa y gwisgoedd sydd fwyaf rhagorol
Er cadw rhag llymder y ganaf oer iawn,
Mae'r Sack fawr—mor waddus a drudfawr i gyd,
Myfi fyddaf bellach yn hardd foneddiges,
Am harwig mor brydderth a neb yn y byd.

Fy hoff gyfeilleddau a'm banwyl chwiriwydd,
Derbyniwch fy niolch gwresocaf o'r bron,
Anrhegwyd fy mhriod & llyfryn ysblenydd,
Am hyny mi deimlais yn llawen a llon,
Ond bychan feddylliaid—ni ddaeth i fy nghalon,
Y gweithiech mor fyddlon yn foreu a hwyr,
Nes llwyddo mor enwog, trwy weith eich mawr
I dafu ei anrheg i'r cysgod mor llwyr. [roddion,

Bendithion y Nefoedd, yn faethlon gawodydd
Ddiagyno ar benau haelfrydwr mor fawr,
A llwyddiant ar bethau y ddaiar a chrelydd,
A gaffuch ei fedd tra bo 'ch ar y llawr,
Milwrio a wnelom dan faner yr Iesu,
Yn ddiwyd a fyddlon nes gorphen ein gwaith,
Ac yna cawn esgyn i'r wyndia i ganu,
Am gadw a chynnal hyd derfyn y daith.

GWENT DAVIES.

Ganesiaeth Gartrefol.

CYFARFOD CHWARTEROL DWYREIN.
BARTH OHIO.

Cynaliwyd yr uchod yn Crab Creek ar yr 16,
17, 18 a'r 19 o Ionawr.

Y brodyr presenol oeddynt y Parchn. Davies,
Parisville; Lloyd, Palmyra; Richards, Newburg;
Evans a Thomas, Mineral Ridge; Edwards, Crab
Creek; Price, Newark; D. Lewis, Crab Creek, a
Davies, Youngstown; a Mri. E. Lewis, Sharon; D.
Evans, Palmyra; John R. Jones a Thos. Howells,
Youngstown. Cawsom hefyd gymdeithas a chyn-
orthwy y brodyr canlynol; sef y Parchn. D. Pro-
bert (B.), Brier Hill; T. O. Davies (T. O.), Weth-
ersfield, a J. Jones (B.), Wethersfield.

Am 10 ddydd Sadwrn cynaliwyd Cynadledd
pryd y cyd-unwyd ar y pethau canlynol:—

1. Fod y Parch. D. Price, Newark, yn cael ei
wahodd i gydeistedd a chydweithredu a ni yn y
gonadledd hon.

2. Fod y Parch. John Edwards, Crab Creek,

yn cael ei wresog dderbyn yn aelod o'r Cyfundeb hwn.

3. Fod y cyfarfod nesaf i fod yn Parisville, yr amser i gael ei benodi gan eglwys y lle.

4. Fod y brawd Davies, Parisville, yn cael ei anog i argraffu yn y CENHADWR ei brêgoth ar Waith yr Yspryd Glân.

5. Fod y Parch. J. P. Thomas, Mineral Ridge, i bregethu ar Ras a Dyledawydd yn y cyfarfod nesaf.

6. Fod Maddeugarwch i fod o dau sylw yn y Gynadledd nesaf.

Dydd Llun am 10 cawsom Gynadledd drachefu i ymdrin â rhai pethau eraill, ond yn benaf a'r pwnc pennodedig aef "y mawr bwys i'r holl eglwys gydweithredu yn achubiaeth y byd." Gwnaeth y brodyr sylwadau pwrpasol iawn ar y mater hwn, a diau genym y buasai y lles yn fwy pe buasai ychwaneg o'r eglwys i'w gwranddo.

Nos Fawrth, ar ol y cyfarfod chwarterol, cawsom ein hanbregu â darlith ar "Walter Cradoc" gan y Parch. D. Price, Newark. Yr oedd ei ddarlith yn un ragorol ar y pwnc, fel y mae yn hysbys, mae'n debyg, i luaws o'r blaen. Yr oedd y Darlithydd yn traddodi yn ddigrif, llithrig a hyawdl fel arfer, ond gresyn na buasai mwy yn ei wrando, ac na byddai mwy o gefnogi ar ddarlithiau fel hon gan ein cenedl hoff yn y wlad hon.

Cawsom gyfarfod hwylys, a pheth o'r "eneiniad oddiwrth y Sanctaidd hwnw," a meddyllem fod peth o'r effeithiau daionus i'w canfod ar rai yn yr ardal erbyn heddyw. Ni fu y llafur yn ofer yn yr Arglwydd. Llwyddiant i'r gwaith da fyned rhag-ddo nes troi y byd at Grist.

T. W. DAVIES, *Ysg.*

CYFARFOD CHWARTEROL UTICA.

Cyfarfu gweinidogion a chynrychiolwyr yr Eglwys Cynulleidfaoel swydd Oneida, yn Ail Eglwys Cynulleidfaoel Utica ar y 25 o Chwef., 1863. Gweddi gan y brawd Hugh J. Williams, Rome. Ar ol ychydig sylwadau arweiniol gan y Llywydd, daeth i sylw ein hundiad a'r Saison fel undeb, y priodoldeb o hyny yughyd a'r lles a ddichon ddeilliaw mewn amser.

Gan nad oedd rhai o'r eglwys yn hollol barod i wneud yn bresenol, Penderlynwyd Fod i'r Ygrifenydd i anfon at y Parch. Mr. Hammond, Morrisville, er cael rheolau perthynol i'r Cynulleidfaoelion Saesonaig yn y wlad hon i'r dyben o gael mwy o oleu ar hyn yn y cwrdd chwarterol nesaf. Unwyd helyd ar y pethau canlynol:

1. Fod dymuniad i bob eglwys wneud casgliad at y Gymdeithas Genhadol Dramor mor fuan ag y gellir.

2. Fod y cwrdd chwarterol nesaf i fod yn Waterville, yr amser i gael ei nodi trwy y CENHADWR.

3. Fod casgliad i gael ei wneud gan yr eglwys i tuag at gynorthwyo y brawd Thos. E. Davis yn yr athrofa.

4. Fod y brawd John R. Williams, Prospect, i gael llythyr cymeradwysaeth i fyned gydag ef ar ei daith i'r Gorllewin yr hyna fwriada yn Ebrill nesaf.

Cafwyd cyfarfod am 8¹/₂ dranoeth pryd y gwnaed sylwadau gwerthfawr ar yr Ysgol Sabbothol a'r angen sydd am adfywiad gyda hi—belyd yr angen o gadw i fyny barch i grefydd Iesu Grist yn y teuluoedd. Cafwyd cyfarfod da, cynulliad lluosog, a'r eglwys yn edrych yn ariol, y lle yn gyflenu a dymunol, a'r Parch. James Griffiths, y gweinidog, yn parhau mor ffyddlon a seleg ag erioed gydag achos ei Arglwydd.

Y brodyr oeddynt yn bresenol ynghyd a'r rhai a gymerasant ran yn ngwaith cyhoeddus y cyfarfod oeddynt M. Roberts, James Davies, E. Davies, E. W. Jones, Wm. D. Williams, H. Hughes, H. R. Williams, J. R. Williams, L. D. Howell, D. B. Prichard a J. R. Griffith.

J. R. GRIFFITH, *Ysg.*

CYFARFOD CHWARTEROL CANOLBARTH OHIO.

Cynaliwyd y cyfarfod hwn yn Radnor, Troed-rhiwdalar a Delaware, Mawrth y 4ydd a'r dyddiau canlynol. Cynaliwyd y gynadledd yn Radnor am 10 y 5ed dydd, pryd y dewsiwyd y Parch. J. H. Jones, Columbus, yn Llywydd, a John Parry yn Ygrifenydd, ym penderfynwyd ar y pethau canlynol:

1. Achos y Gymanfa. Cynelir hon y leni yn Newark a Granville, yr amser i gael ei benodi gan yr eglwys hyny eu hunain, a dymunir arnynt anfon hysbysiad prydlon i'r CENHADWR, fel y caffo holl eglwys i dalaeth amser i anfon eu gweinidogion a'u cenhadau i'r Gymanfa.

2. Ein bod yn llawenhaus wrth weled y fath ymdrech gan eglwys y dosbarth yn anfon eu cenhadau i'r cyfarfod hwn er adrodd ychydig o hanes yr achos mawr yn eu plith, ac yr oedd ein mynwes yn llawenhaus wrth yr adroddiad.

3. Bod arnom rwymanau mawr i gyd'nabod yr Arglwydd am ei ofal tyner am danom yn y dyddiau tywyll hyn ar ein gwlad, pan y mae nifer fawr o ddyuon ieuau eu hieglwys wedi myned i fues y frwydr er amddiffyn eu gwlad; eto fod golwg lled ariol ar grefydd yn y rhan fwyaf o fauau, yr Ysgol Sabbothol yn fiodenog pan y mae yr hin yn caniatu, a rhai eglwys wedi cael chwanegiad atynt yn y misoedd a aethant heibio.

4. Erfyniad taer ar holl eglwys i dalaeth hon i fod yn ffyddlon er anfon cyfrifon o'u haelodau a deiliaid yr ysgolion Sabbothol. Yr oedd cryn gwyn o herwydd hyn yn y gymanfa ddiweddar. Hefyd llawer o eglwys heb anfon na cheud na gweinidog uag un gair o'u hanes. Yr oedd yn llawenydd mawr i ganfod y pethau hyn yn lled rheolaidd yn y cyfarfod chwarterol yn Radnor.

Cawsom gyfarfod llawyrchus ar y cwbl, y pregethau yn rymus a golau, y cynulliad yn lluosog, wrth ystyried yr hin arw.

Cawsom bregeth ragorol ar ddisgyblaeth eglwysig gan Mr. Price, a gwnaed deisyfiad gan y cyfarfod ar i'r brawd ei banfon i'r CENHADWR, ac y mae yntau wedi cydlynio i hyny. Hyderwn y bydd hi o fendith gyffredinol i'n hieglwys.

J. PARRY.

Trysorfa yr Ysgol Sabbathol.

Y. S. COLUMBUS, O.

Mr. GOL.—Ar gais ein hysgol fechan wele i chwi ei hanes am y flwyddyn 1862. Mae iddi arolygydd ac ysgrifenydd. Ei chanolrif am y flwyddyn oedd 18, yn gwneud 3 dosparth, 1 athraw a 2 athrawes. Ei llafur am y flwyddyn: adroddwyd o bennodau 246, yn cynwys 3266 o adnoddau—adnoddau gwahanol 2283.

D. DAVIS, *Arolygydd*.

Y. S. DELAWARE, O.

Hanes byr o'n hysgol am y flwyddyn yn terfynu Rhag 28, 1862, sydd fel y canlyn:—Mae iddi arolygydd, ysgrifenydd, 4 o athrawon, a'i chanolrif am y flwyddyn oedd 19. Adroddwyd o bennodau a Salmau 250, yn cynwys o adnoddau, 2283—adn. gwaagaredig, 1919. Rhoddir rhyw fater neu bwno i lawr bob Sabbath, a nodir rhyw un i ddweyd ychydig arno y Sabbath canlynol, yr hyn yr ydym yn credu sydd drefn fuddiol. Dylai fod mwy o ymdrech dros achos gwerthfawr yr Ysgol Sabbathol. Mae cyfrifoldeb mawr ar grefyddwyr yn yr achos hwn. E. E. JONES, *Ysg.*

HANES YR YSGOL SUL GYNULLEIDFAOL, AR LONG CREEK, IOWA,

Am y chwe mis yn diweddau Mawrth 1af, 1863.

Y sawddogion ydynt arolygwr, ysgrifenydd, a llyfrgellydd, naw o athrawon. Canolrif yn bresenol yn ystod y Gauaf 35. Trysorwyd yn y col 30 o bennodau yn cynwys 465 ad. a 3409 a ad. ar wahan. Holir yr ysgol bob yn ail Sab. oddiwrth ran o'r Beibl; a'r plant bychain y Sab. arall. Y mae yr ysgol yn llwyddo. Genym 100 cyfrol yn y llyfrgell. Llwyddo wneio yr Ysgol Sul yn mhob man. Amen. DAVID J. EVANS, *Arolygydd*, HUGH TUDOR, *Ysg.*

COFIANT MR. JOHN W. JAMES.

Ganwyd John W. James yn mhlwyf Llanddeiniolen, Ion. 15, 1828. Enwau ei dad a'i fam oedd-ynt William a Mary James. Pan oedd John yn agos i bedair blwydd oed, aeth ei rieni ac yntau gyda fwy i fyw i Lanberis, swydd Gaernarfon, G. C. Bu iddynt 8 o blant, a John oedd yr hynaf o honynt. Y mae y fam, 4 o frodyr, ac 1 chwaer eto yn fyw, ac y maent yn byw yn gysurus yn agos at eu gilydd yn mhlwyf Granville, Swydd Washington, Talaeth Efrog Newydd.

Bu farw tad Mr. James pan oedd John yn nghylch 13 oed. Yr oedd ei dad a'i fam yn aelodau gyda y Methodistiaid Calfinaidd, ac yr oedd-ynt yn dra ymdrechgar i addysgu eu plant yn egyptydorion crefydd y Beibl. Tra y cafodd eu tad fyw gyda ei blant, gellir dweyd iddo wneud ei oren i'w hyfforddi yn mhben eu ffordd. Yr oedd John yn nodedig yn mysg ei frodyr am gymeryd addysg—yr oedd yn gallu darllen ei Feibl yn dda cyn bod yn 4 mlwydd oed—ac yr oedd ganddo hyfrydwch mawr mewn tryori Gair Duw yn ei

gof cyn bod yn 6 mlwydd oed. Cymerodd ei rieni ofal mawr am dano. Cafodd ei fagu ganddynt yn Eglwys Oduw.

Ymddangosai John bob amser yn ddirifrol a meddylgar. Yr oedd yn fwy felly na llawer o ieuenctyd, ond yr oedd yn hynod siriel a chyfeillgar, ac yn gyfaill cywir a didwyll. Yr oedd ganddo baroh mawr bob amser i grefydd a chrefyddwyr, ac ymddangosai fod ymdrech, cynghorion ac esiamplau da ei rieni wedi effeithio yn ddwys a gwreiddio yn ddwfn yn ei feddwl pan yn fachgen, ond pan oedd tua 15 oed ymddangosai fod dylanwad ei gyfoedion ieuaio yn effeithio i beri i'r llafur a gymerasid gydag ef yu y blynyddoedd boreuaf o'i oes a'r cynghorion a dderbyniasai gan ei rieni ac yn yr Ysgol Sabbathol am dymor i beidio a ffrwytho mor ddymunol ag y dysgwyliaid—fe ymollysgodd i raddau tua yr adeg yma o'i oedran gydag arferion ieuenctyd yr oes a'r ardal lle yr oedd yn byw.

Ni fu dim yn neillduol yn amgylchiadau Mr. James wedi hyn hyd nes oedd yu 21 oed. Yr amser hwn yr oedd teulu Griffith Griffiths o ardal Llanberis yn ymfudo i America, a daeth yntau hefyd i'r penderfyniad i ddyfod gyda y teulu uchod. Ymaefydodd Mr. Griffiths y pryd hyn yu Newfoundland, ac yno yr arosodd Mr. James gyda hwy am yn nghylch blwyddyn a hanner. Nid oedd yn y lle hwnw y pryd hyn ond ychydig iawn o Gymry; ond byddai yr ychydig oedd yno yn arfer cyfarfod a'u gilydd ar y Sabbathau yn nhf Mr. Griffith Griffiths, i ddarllen a chwilio y Beibl. Yr oedd y llanc ieuaic James yn nodedig o ran ei ael a'i ymdrech gyda yr Ysgol Sabbathol yno, ac yr oedd y gofal am ac hefyd y paroh a ddangosai ef ac eraill i'r Sabbath, yn nghyd a'u hymdrech gyda yr Ysgol Sabbathol, wedi peri i'r brodorion yno i ryfeddu wrth eu hymddygiadau, ac mewn canlyniad deffrodd trigolion y lle hwnw at eu dyledswydd a sefydliasant hwythau ysgol Sabbathol yu eu plith eu hunain mewn lle na fu ysgol Sabbathol erioed o'r blaen.

Symudodd Mr. James o'r lle uchod i Dalaeth Pennsylvania, a bu yn yr ysgol am ryw dymor yn Lancaster. Daeth oddi yno i Fair Haven, Vt. Yn ya amser uchod yr oedd ei fam a'i frodyr yn aros yu eu hen gartref yn Nghymru: ac y mae y llythyrâu a aufonai atynt yr amser hyn yu dangos yn eglur nad oedd efe fel *rhai* bechgyn ieuaic sydd wedi gadael Cymru yn anghofio eu perthynasau agosaf. Yr oedd ef yn bynod o ofalus am ei fam, yr hon oedd y pryd hyn wedi ei gadael yn weddw yn Nghymru; a rhoddai brawfadau yn aml o'i serch a'i ofal am dani, ac hefyd nad oedd ei chynghorion a'i baddysg a roddasai iddo pan oedd yn blentyn wedi myned yn ofer.

Yn niwedd y flwyddyn 1853 aeth i ymweld a'i berthynasau yn Nghymru, ac yn y gwanwyn canlynol dychwelodd yn ol gydag un o'i frodyr, a bu wedi hyn yn cadw *Store* yn Fair Haven, Vt. Yn mis Gorphenaf, 1855, ymbriododd gyda Miss Hannah Owens, diweddar o'r Fron, Llanberis, a

buont yn byw yn Fair Haven am rai blynyddau, ac oddiyno y daethant i ymsefydlu yn agos i Middle Granville yn y dalaeth hon (New York), lle y bu ef a'i briod, ei fam a'i frodyr yn gysurus a Hwyddianus mewn cyaylltied a'r gwaith llechi (*slate*). Ymddangosai fod Rhagluniaeth y nef yn gweni arnynt yn eu hamgylchiadau. Yr oedd Mr. James a'i briod yn ddedydd iawn gyda eu gilydd. Bu iddynt 3 o blant, ac y mae 3 o honant yn awr yn fyw gyda eu mam alarus.

Onid er mor ddedydd a gobeithiol a defnyddiol yr ymddangosai fod Mr. James mewn gwahanol gysylltiadau, daeth aogau i roddi trefyn ar ei holl obeithion yn y byd hwn. "Y dydd hwnw y darfu am ei holl amcanion ef," Salm 146: 4. Ychydig gyda blwyddyn yn ol ymunodd Mr. James gyda yr Eglwys Annibynoi yn Middle Granville, a bu yn gymhorth a chysur i'r eglwys hono tra y bu byw. Yr oedd yn un o'r rhai mwyaf ffyddlon gyda yr achos yn y lle hwn hyd y diwedd. Yr oedd yn dra ymdrechgar gydag adeiladu y capel yn y lle hwn, ond ni chafodd ond yn brin ei weled wedi ei orphen, cyn gadael yr eglwys ar y dddear a myned at yr eglwys orfoleddus fry yn y nef.

Yr oedd amgylchiadau ei ymadawiad yn bur ofidus. Cychwynodd o'i gartref ar daith tua Buffalo, N. Y. Gwnaeth ei negesau yno, a dychwelodd yn ol ar ei ffordd taag adref mor belled ag Utica; arosodd yma gyda bwriad i ymweld â chyfeillion. Daeth i dŷ ysgrifenydd y lluellau hyn, ac yr oedd yn teimlo yn wael. Ymwelodd belyd â'i hen gyfaill Mr. T. G. Jones. Yr wythnos ddiweddaraf y bu fyw yr oedd yn nhf yr ysgrifenydd, ac un o'i gyfeillion, Mr. H. H. Williams o Granville, gydag ef.

Ei glefyd oedd dolor y galon, o'r hwn y bu farw ar yr 22ain o Ionawr, 1863. Cafodd bob cymorth meddygol a ellid gael iddo yn Utica, a chafodd bob caredigrwydd a allai ei gyfeillion wneuthur iddo yn ei afiechyd, ond er y cwbl yr oedd yn rhaid *marw yn mhell oddiworth ei briod a'i deulu* hoff ac anwyl. Ond y mae yn dda genym fod seiliau i gredu fod ei Waredwr gydag ef, a bod yr hwn a'i gwnaeth yn *Briod* iddo. Nid oedd heb ei gwmni Ef yn ei gyfyngder olaf.

Aeth yr ysgrifenydd gyda Mr. H. H. Williams a gweddillion ein cyfaill ymadawedig i Grauville at y teulu galarus, a chladdwyd ef ar ddydd Llun, Ion. 26, yn Fair Haven, Vt. Gweinyddwyd ar yr amgylchiad galarus i dyrfa fawr o Gynry a Saeson gan y brawd R. L. Herbert, a chan yr ysgrifenydd, L. D. HOWELL.

COFIAINT MR. SAMUEL W. JONES, CINCINNATI.

Ymadawodd Mr. S. W. Jones â'r fuchedd hon Chwefror y 21, 1863, yn 41 mlwydd oed. Ei glefyd oedd y darfodedigaeth. Ganwyd ef mewn lle a elwir Llandiniotig, ger Castell Newydd yn Ewlyn; felly y cawsom ni yr banes. Enw ei dad oedd Mr. John Jones. Bu yn cadw maelfa (*store*) yn y dref a enwyd. Ar ol iddo ddyfod i'r wlad

hon-tua y flwyddyn 1852, efe a sefydlodd yn Cincinnati, a gwnaeth gyflwyno ei lythyr cymeradwyaeth fel aelod eglwysig i'r Eglwys Gynolleidfaol, lle y parhaodd yn aelod hyd ei farwolaeth. Efe a golodd ei briod yn Ionawr 1862, ac efe a gladdodd faban ar ol ei wraig mewn amser byr, a gadawyd ef i ofalu am ddwy ferch amddifad, yr bynaf yn 6 mlwydd oed, a'r llall yn ddwy flwydd a hauer oed, sef pan claddwyd eu mam.

Dyn hynod oedd Mr. Jones mewn *caredigrwydd*. Bu ei barodrwydd mewn rhoddi benthyg arian i eraill &c., yn golled iddo lawer tro. Cyfrifid ef yn un o'r Cymry mwyaf parod yn Cincinnati i gynorthwyo yr angenus a'r trallodedig.

Un peth arall ellir ddyweddyd am yr ymadawedig—sef, ei fod yn bleidiwr gwresog i'r ysgol Sabbothol, y Gymdeithas Feiblaidd &c. Bu yn ysgrifenydd i'r gymdeithas a enwyd am flynyddau. Efe belyd a ymdrechodd i fynychu moddion gras am amryw flynyddau. Ar ol colli ei wraig, efe a wanychodd o ran ei iechyd yn raddol, ac yr oedd wedi cael ei amddifadu o'i lais i raddau mawr, ac efe a fethodd yn y diwedd i ganu na gweddio yn gyhoeddus; a daeth y newydd "ei fod yn glaf." Bu brodyr o'r eglwys yn ei wyllo y nos am wythnosau ar yu ail, ac efe a wnaodd nes iddo ddeall fod ei ymddatodiad wedi agosau, yna efe a ddymunai gael marw, yr hyn a gymerodd le yr amser a nodwyd. Chwefror 22, cymerwyd ei gorff i'r capel yn y prydauawn am 2, pryd y dechreuwyd yr oedfa gan Mr. L. E. Jones, ac y pregethwyd gan y Parch. T. Edwards. Cymerwyd ei gorff i'r gladdfa yr un dydd. Mae ei ddwy ferch o dan ofal ymgeleddwr, sef Mr. David Howell, ac y maent mewn teulu cysurus lle y cant bob chwarae teg, sef gyda Mr. John Jones, New Street, yn y ddinas hon. Bydded i ninau gofio bod y dydd yn darfod, a nos angau yn agosau.

T. EDWARDS.

CYFRIFON BEIBL GYMDEITHAS ROME, AM Y FLWYDDYN 1862.

Derbyniadau.

Rhag, 25, 1862, llyfrau ar law, gwerth....	\$40 33
Eto, Arian ar law,.....	9 67
Llyfrau o New York,.....	11 64
Gwerth y <i>Discount</i> ,.....	61
Derbyniwyd gan y casglyddion.....	74 67
Derbyniwyd am lyfrau a werthwyd,.....	8 37
	\$145 29

Taliadau.

Anrheg i'r Fam Gymdeithas,.....	70 00
Llyfr i'r casglyddion,.....	25
Am lyfrau o New York,.....	11 64
Drafft a Llythyr gludiaeth,.....	50
Cludiad llyfrau o New York,.....	63
Argraffu adroddiadau,.....	4 50
Llyfrau a werthwyd,.....	8 37
Llyfrau a roddwyd,.....	2 34
Llyfrau ar law Rhag. 25, 1862,.....	41 87
Arian ar law,.....	5 19

\$145 29

WM. N. JONES, Ysg.

**BBIBL GYMDEITHAS WATERVILLE,
BRIDGEWATER, PARIS, A'R
AMGYLCHOEDD.**

Cynaliwyd cyfarfod blynyddol y gymdeithas hon yn Bridgewater, Rhag 25, 1862, pryd y dewiswyd yn swyddogion am y flwyddyn ddyfodol:

Yn Llywydd, y Parch. John S. Adams; yn Is Lywyddion, Parchu. E. Davies a H. Humphreys; yn Ysgrifenydd, David Lewis; yn Drysorydd, W. S. Williams; yn Drysorwyr Lleol, W. W. Thomas, Solomon Lewis, David Davies, a William Richard.

Cyfrif y Trysorydd:—Derbyniadau.

Arian yn llaw y Trysorydd Rhag. 25, 1861,	\$19 58
Llyfrau yn llaw y Trysorydd, eto,	50 43
Casgliadau am 1862,	70 05
Llyfrau o New York,	30 74

\$170 80

Taliadau.

Talwyd am lyfrau i'r Fam Gymdeithas,	47 36
Yn Rhodd i'r Fam Gymdeithas,	32 64
Am gludo llyfrau,	1 00
Arian yn llaw y Trysorydd,	14 28
Llyfrau yn llaw y Trysorydd, gwerth	75 52

\$170 80

[Gwnaed penderfyniadau amryw am welthred-iadau nad yw yn rheidiol eu cofnodi yn awr, gan fod amser eu cyflawniad wedi myned heibio. —GOL.]

Bydd cyfarfod nesaf y Gymdeithas yn Paris, Rhag. 25, 1863. **DAVID LEWIS, Ysg.**

CYFARFOD DIWYGIADOL SWYDD SCHUYLKILL.

A gynaliwyd yn Pottsville y Sabboth cyntaf yn Chwefror, 1863. Dechreuwyd y cyfarfod am 9 y bore trwy weddio, ac am 10 fe bregethodd Price, Minersville, diweddar o Gymru, oddiwrth Luc 24: 47, a Peregrine Beaver Meadows, oddiwrth Hosea 6: 3; ac am 6 yn yr hwyr pregethodd Jenkins o Saint Clair, a Jones o Minersville, y cyntaf oddiwrth Eisaiah 33: 16, a'r ail oddiwrth Matthew 11: 7, 8, 9.

Am 2 yn y prydnewn cafwyd cyfarfod cynrych-folwyr yr ysgolion, pan y cawsom rifedi yr am-rywiol ysgolion ac areithiau byrion ar y testynau canlynol:

1. Dros ysgol Summit Hill, David Hughes—rhif ein hygol o 100 i 110—testyn, Adolygu fy nbaith yn y byd hwn.
2. Dros ysgol Tamaqua, Watkin Beynon—rhif ein hygol o 30 i 35.
3. Dros ysgol Belmonte, John Morgan—rhif ein hygol o 40 i 45—testyn, Ein dyledswydd at yr ysgol Sabbothol.
4. Dros ysgol Saint Clairs, Joseph Morris—rhif ein hygol o 60 i 70. Testyn, Dyledswydd ath-rawon yr ysgol Sabbothol.
5. Dros ysgol Ashland, John Jones—rhif ein hygol o 60 i 80.
Yna canwyd gan Mrs. Price.
6. Dros ysgol Johnstown, George Roberts—rhif

ein hygol o 60 i 70. Y testyn oedd, Dedwydd ddiwedd y saint.

7. Dros ysgol Minersville, Mr. Jones.

Bydd y cyfarfod diwygiadol nesaf yn Minersville, a dyagwyllir i'r brodyr yno ofalu i hysbysu amser y cyfarfod yn brydlawn.

ROBERT T. DAVIS, Ysg.

SYMUDIAD GWEINIDOG.

Mr. GOL.—Dymunwn hysbysu i'r cyhoedd fod ein hanwyl weinidog, y Parch. J. Edwards, wedi rhoddi i fyny ei swydd weinidogaethol yn eglwys Gynulleidfaol Johnstown, Pa., ac wedi ymgymeryd a bugeilio ein chwaer eglwys a gyferfydd yn Crab Creek, Mahoning Co., Ohio.

Mae y symudiad yn gwbl o ddewisiad Mr. Edwards, ac yr ydym yn ymadael mewn heddwch a thaugnesedd; ond a theimladau hiraethlon pan yn cofio y pleser ydym wedi gael tan ei weinidogaeth, yn nghyd a gwnebu yr Arglwydd yn ystod y chwe' mlynedd y bu yn ein plith. Dymunem iddo hir oes i wneud daioni lawer yn Crab Creek, fel yn Johnstown.

Ydym yn ei gyflwyno ef a'i deulu i'r Arglwydd, ac yna i'w eglwys. Arwyddwyd ar gais a thros yr uglwys,

JAMES R. DAVIS,
THOMAS D. THOMAS, } *Diaconiaid.*
JAMES W. DAVIS,

EVAN M. JONES, *Ysgrifenydd.*

Johnstown, Chwef. 19, 1863.

Gyda phob hyfrydwch yr wyf yn cymeradwyo yr uchod fel ffaith ddilymwad, gyda golwg ar fy ymadawiad ag Eglwys Annibynol Johnstown; ac yr wyf yn mawr ddymuno am iddynt gael rhyw un o weision Crist eto yn fuan i'w bugeilio, gan obeithio y bydd i'r Arglwydd eu cyfarwyddo at yr bwn a fydd yn ol ei ewylllys ef. Dyna yn fyr ddymuniad didwyll eu hen weinidog,

JOHN EDWARDS.

Crab Creek, Mawrth 9, 1863.

ADDOLDY YR ANNIBYNWYR YN SLATINGTON, PA.

Adeiladwyd y tŷ uchod yn haf 1859, a hyny o dan lawer o anfaiteision; ond er yr oll o honynt yr oeddym yn gweled mai angenrhaidd oedd y gwaith, neu adael i'r achos fod heb le i roi ei ben i lawr; ond yn hytrach nag i hyny gymeryd lle aethom fel un gwr at y gorchwyl, a chafwyd trwy hyny capel hardd a chyfeus yn 26 tr. wrth 32 tr. Costiodd y capel a'r gladdfa y swm o \$1027, ac er nad ydym ond ychydig mewn rhif, eto trwy ein hymdrech yn nghyd a charedigrwydd brodyr a chyfeillion, nid oes yn awr o'r ddyled ond \$148.77.

Dymunem gyflwyno ein diolchgarwch gwresocaf, "er oedi yn hir," iddynt oll am eu cymorth a'u siaroldeb. Gobeithio y bydd iddynt gael eu talu ar y can' cymaint yn y byd hwn, ac yn y byd a ddaw fywyd tragwyddol.

Derbyniadau o'r gwahanol leoedd sydd fel y canlyn;

Danville,	27 40
Summit Hill,	47 74
Beaver Meadow,	33 05
Stateford,	26 60
Dundafl,	21 57
Bradford,	29 71
Carbondale,	14 10
Scranton,	15 64
Stateford,	12 50
Nazareth,	2 25
Bath,	5 13
Slate Hill,	25 74
Peter's Creek,	18 00
Minersville,	20 58
Pottsville,	6 96
Saint Clair,	6 55
New York,	103 30

Cyfanswm,	\$416 82
Y draul,	154 57

I'r drysorfa,\$262 25

Dymunem hefyd gydnabod y brodyr yn y weinidogaeth am eu caredigrwydd yn myned gyda y rhai a anfonwyd allan, ac yn rhoddi eu dylanwad o'n plaid; yn enwedig Mr. Williams, Pittsburgh, yr hwn a'n cymhellodd i dalu y ddyled mor gynted ag y galllem, ac a oesodd gynlluniau at hyn o'n blaen; hefyd Mr. Thomas, New York, a weithiodd yn rhagorol drosom. Bydded i'w Meistr da dalu iddynt oll, tu yma a thu draw i'r bedd. Ydym dros yr ymddiriedolwyr,

WILLIAM R. WILLIAMS,
ELIAS J. MOSES.

COFEB AM MARY WILLIAMS.

Hon ydoedd ferch i Thomas a Mary Hughes, Ty'nrhos, Llanuwchllyn, G. O. Ganwyd hi yn y flwyddyn 1808. Cafodd ei dwyn i fyny tan ofal mam ag oedd yn hynod mewn ymdrech gyd a chrefydd. Pan yn 22 oed priododd â Mr. William Williams, Moel y Garnedd, plwyf Llanecil, gyda'r hwn, y bu fyw yn dawel hyd ddiwedd ei hoes, a gadawodd ef a thri o feibion, (un o ba rai sydd yn myddin ein gwlad) i alaru ar ol gwraig ofalus a mam dyner.

Yn y flwyddyn 1851 daeth ei phriod drosodd i'r wlad hon, ac yn mhen y flwyddyn gallodd gael ei deulu drosodd, a sefydlasant yn Steuben, Swydd Oneida, ac yno yr arosasant hyd y fl. 1862, pryd yr ymfudasant i Plainfield, Swydd Otsego, N. Y. Ond cyn pen wyth mis aymudwyd hi i'w chartref tragwyddol. Cafodd gystudd poenus am y deg mlynedd diweddfaf o'i hoes, oddiwrth y *cancer*. Dechreuodd y tu uchaf i'w thalcen, ac er pob ymdrech meddygol, ymledodd y dolur dros y rhan fwyaf o'i gwyneb, ac i lawr i'r gwddf, a therfynodd yn ei hangau, Rhagfyr 25, 1862. Claddwyd hi yn nghladdfa Unadilla Forks. Cyn cychwyn pregethwyd i dyrfa loosog gan y Parch. J. Adams yn Gymraeg, a T. Thomas, Utica, yn Saesoneg.

Yr ydoedd y chwaer hon wedi treulio blynyddoedd lawer fel yn cloffi rhwng dau feddwl, a themlodd lawer yn ddwys a galarus, am ei hynfydrwydd o aros mewn newyn, pan yr oedd y

wledd lawn yn cael ei dangos o'i blaen yn ofengyl gras Duw. Yr ydoedd bob amser o ymddygiad difrifol, ac yn un o'r rhai mwyaf selog gyd a'r Ysgol Sabbathol, a dilynai holl foddion cyhoeddus crefyddol. Gwrandawodd luaws mawr o bregethaau, yn nghapel mawr y Trefnyddion Calfinaidd yn y Bala, ac yr oedd hyd derfyn ei bywyd, yn offfo, ac yn son am y pregethau a'r gweddïau a'r emynau, a glywodd gan J. Elias, Henry Rees, Ebenezer Richard, Lewis Edwards, Lewis Jones &c., llawer o'r rhai a'i blaenasant hi adref. Er hynny arosodd heb wneud proffes gyhoeddus hyd y flwyddyn 1854, pryd yr ymunodd a'r achos yn Penygraig, a bu fyw yn hynod ddi-brofedigaeth i'r frawdoliaeth, ac yr oedd yn anwyl iawn gauddynt oll. Dyodd efodd ei chystudd poenus yn amyneddgar, ac ni ohlywyd hi trwy yr holl flynyddoedd yn grwgnach, nac yn dweyd un gair yn tueddu i feio trefn ei Thad nefol tuag ati; ond ei chwyn cyffredin fyddai, "O na allwn fod yn fwy gostyngedig a diolchgar." Dyna oedd ei chwyn y tro olaf y gwelais hi, ac felly parhaodd yn dawel, nes huno yn angau, braidd heb wybod iddi ei hun. E. H.

EGLWYS GYNULLEIDFAOL NEENAH, WIS.

Mr. GOLTYRDD.—Caniatowch i ychydig o hanes yr eglwys uchod ymddangos yn y CENHADWR.

Sefydlwyd yr eglwys ar y 14 o Dachwedd, 1861. Ar y 19 o Chwefror, 1862, cwrddodd yr eglwys i ddewis ymddiriedolwyr pryd y dewiswyd T. J. Thomas, J. W. Williams a T. W. Lloyd; penderfynwyd hefyd i gymeryd mesurau tuag at adeiladu capel, ac anogwyd yr ymddiriedolwyr i fyned yn mlaen gyda'r adeilad. Dechreuwyd arno diwedd Mawrth, ac yr oedd gwedi ei orphen erbyn diwedd Gorphenaf. Yr oedd ar y pryd ychydig dros \$200 o ddyled arno. Ei faint yw 30 tr. wrth 24 tr. 16 tr. o uchder.

Ar y 5ed a'r 6ed o Medi cafwyd cwrdd i'w agor, pryd y darfu y Gweinidogion oeddynt bresenol, arog y Parch. Humphrey Parry ein gweinidog i fyned trwy y gwahanol sefydliadau Cymreig yn y dalaeth hon i ofyn eu bewyllys da tuag at dalu y ddyled. Cychwynodd Mr. P. yn wrol, a dychwelodd yn hollol lwyddianus, a rhoddodd gyfrif boddhaol iawn i'r eglwys o'r hyn a dderbyniodd yn y gwahanol fanau, a chan pwy, ond barnasom na fusasem yn ddaon ond y cyfanswm rhag eich blino a meithder. Nis gall yr eglwys byth fod yn ddigon diolchgar iddo am ei ffyddlondeb a'i lafur diflino, ac yn enwedig ei ddull rhad yn trafailio o'r naill ardal i'r llall, (ond pahan y rhyfeddwn, onid yr hen weithiwr a fuodd allan.) Cymernwn y cyfnewidra presenol i dalu ein diolchgarwch gwresocaf i'n cymwynasawyr yn y gwahanol ardaloedd.

Cafwyd cwrdd ar y 19 o Chwefror, 1863, pryd y rhoddodd yr ymddiriedolwyr eu cyfrif i fyny i'r eglwys, yr hyn a wnaed mewn modd boddhaol. Cafwyd fod y capel allan o ddyled, a 33 o centiau ar law fel y gwelir isod.

Derbyniwyd gartref mewn arian, gwaith, defnyddiau a'r tir,.....	\$435 15
Casgliwyd gan Mr. Parry,.....	234 11
	\$669 26
Traul adeiladu y capel,.....	\$644 71
Traul Mr. P. wrth gasglu,.....	24 22
	\$668 93
Ar law,.....	33

Yr eiddoch dros yr eglwys,

THOMAS J. THOMAS,
WILLIAM EVANS.

GANWYD,

Chwef. 15, yn Rosendale, Wis., mab i'r Parch.
John Davis a'i briod—a gelwir ef JENKIN WILLIAM.Chwef. 15, yn Sefydliad Long Creek, Iowa, mab i
Lewis Jones a'i briod.Chwef. 19, yn yr un ardal, mab i John Rees a'i
briod.Mawrth 1, yn Duncanville, Pa. merch i Mr. Joseph
ac Ann Richards, a gelwir hi MARY.Mawrth 11, yn Milwaukee, Wis., ail ferch i'r
Parch. G. Griffiths a'i briod, Mary A. Griffiths.Mawrth 5, yn Osawatomie, Kansas, mab i John R.
a Sarah M. C. Everett, a gelwir ef JOHN EDWARD.

PRIODWYD,

Chwef. 3, yn nhŷ tad y briodasferch, yn Syracuse
O., gan y Parch. Wm. Edwards, Mr. WILLIAM S.
DAVIS a Miss ELIZABETH MANWARING.Chwef. 10, yn Syracuse, O., gan yr un, Mr. PHILIP
DAVIS o Hartford City, Va., a Mrs. TURNER o Syra-
cuse.Chwef. 13, yn Centreville, swydd Gallia, O., gan
y Parch. Eben. D. Jones, yn ei dŷ ei hun, Mr. DAN-
IEL EVANS, o Spring Green, Wis., a Mrs. JANE ANN
EVANS o Centreville, O.Chwef. 19, yn Palmyra, O., gan y Parch. J. Lloyd,
Mr. JOHN W. JENKINS o Newburgh, ger Cleveland, a
Miss JANE HERBERT o Palmyra.Mawrth 4, yn Remsen, E. N., gan y Parch. E.
Salisbury, yn ei dŷ ei hun, Mr. JOHN W. ROBERTS a
Miss LAURA ANN PRICHARD, y ddau o ardal Pen-y-
caerau.Mawrth 17, yn Rockaway, N. J., gan y Parch. S.
P. Halsey, Mr. JOHN HOWELLS a Miss MARY JEN-
KINS, chwaeir i'r Parch. J. B. Jenkins, y ddau o
Dover, N. J.Mawrth 2, yn Utica, gan y Parch. J. Edred Jones,
Mr. OWEN HUGHES o Marcy, a Miss JANE DAVIES o
Utica

BU FARW.

Medi 1, 1862, yn Utica, wedi byr a dirfawr boenan
o'r gwddf bydredd, JOHN, baban Mr. John ac Anne
Humphreys, yn 7 mis a 15 diwrnod oed. Claddwyd
ef yn nghladdfa y teulu yn Floyd Hill. Gweinydd-
wyd ar yr achlysur, yn y tŷ, gan y Parch. D. Price,
ac wrth y bedd gan E. W. Jones, N. Y. Mills. Mae
y teulu uchod wedi gweled *aml a blin* gystuddiau,
a'n gweddi ydyw, y bydd pob beth sydd yn ei cyfar-
fod *gydwethio* er ei daioni. E. W. JONES.

Fy hoff golomen, dychrynu wnaeth,

Gan swn tymhestloedd dyrus fyd,

Ac ymaitb i'r gorauan pur yr aeth,

Lle nad oes ganaf oer, ond haf o hyd.

Mor bawddgar oedd, pan wna'i wrth y fron,

Llwy'r sngal serch, calonau mam a thad,

Rhy oer i'r rhyonyn fu y ddaiar hon,

Adblanwyd ef yn ngardd paradwys wlad.

Nac wylwch, riaiut hoff, yn mlaen yr aeth,

Rhyw esmwyth gwag fu marw iddo ef,

Doeth ydyw Duw, da ydyw'r oll a wnaeth,

Oyd doethiwrch ato i fyw i'r drydedd nef.

Utica.

DAVID PRICE.

Ion. 26, 1863, yn Plainfield, swydd Otsego, E. N.,
ROBERT CADWALADR TUDUR, ar ol diwrnod o gys-
tudd trwm (*croup*), yn 2 fl. 1 m. a 22 o ddyddiau oed.
Mab ydoedd i John Evans a'i briod, GWT o Gwyddel-
wern, ac wyr o du ei dad i'r diweddar J. Evans,
Highgate. Gwyddelwern, ac o du ei fam i William
Jones, Clochdydd, Llansantffraid. Glandyfrdwy. Gallai
yr un bach adrodd gweddi yr Arglwydd, ac yn yr
act o wneud hynny a'i emynau bach, efe a fu farw.
Gweinyddwyd yn y gladdediogaeth gan yr ysgrifen-
ydd. H. HUMPHREYS, Paris Hill.Dymunir i'r *Eurgrawn* godi yr uchod.Ion. 27, yn Pickatonia Wis., o'r *inflammation of the lungs* ynabyd a'r *liver complaint*, Mrs. MARTHA THOMAS, yn 60 ml. oed. Ganwyd hi yn Llangene-
fach, plwyf Penrith, swydd Benfro. Merch ydoedd
i John ac Achsah Thomas. Priododd a Dafydd
Thomas, Pentawfa, plwyf Clydau o'r un sir, yn y fl.
1828. Unodd a chrefydd yr un flwyddyn, gyda y
Cynulleidfaoion. Buost byw yn yr ardal hono hyd
eu mudiad i'r wlad hon yn 1856. Fel nad oedd cyf-
leusdra yma gyda ei henwad ei hunan, derbyniwyd
hi yn yr ardal hon gyda'r T. C., a gynnodd yn fyddlon
gydag achos yr Arglwydd hyd angau. Gweinyddwyd
yn y gladdediogaeth gan y Parch. John Davies, yr
hwn hefyd a draddoddod bregeth gymwysiadol i'r
amgylchiad y Sabboth canlynol, yn gyfeiriedig at ei
geiriau ei hun, oddiwrth Heb. 11: 21.

J. J. DAVIS.

Dymunir ar Olygydd y *Dirgygiar* godi yr
uchod, er mwyn y perthynasau yn Nghymra.Ion. 31, gerllaw Centreville, gwydd Gallia, O., o'r
darfodedigaeth, Mr. EVAN P. EVANS (Evan o'r Gwr-
yd), yn 54 ml. oed. Claddwyd ef yn Carmel a gwe-
inyddwyd gan y Parch. E. D. Jones. Gadawodd
weddw ac wyth o amddifaid i alaru ar ei ol. Yr oedd
yn aelod o'r eglwys uchod, yn briod tynwr ac yn
gymydog hawddgar. Ymfudodd ef a'i deulu o Ferth-
yr Tydfil i'r wlad hon yn y fl. 1840. Bu yn byw yn
Pittsburgh, Pomeroy, Portsmouth a manau eraill.
Rai blynyddau yn ol daeth i ffarmio i'r ardal hon.
Mae mab iddo yn filwr yn 56 catrawd traedflwy'r O.
Bydded yr Arglwydd yn dirion o'i weddw a'i anwyli
blant.Ion. 31, yn Camptonville, Cal., Mr. JOHN R. JONES,
genedigol o Blaenau Ffestiniog, swydd Feirion, yn
38 ml. ac 11 mis oed. Daeth i'r wlad hon (Californ-
ia) oddeutu 6 mlynedd yn ol. Dyoddefodd gystudd
blin yn nghorff y ddwy flynedd ddiweddar, yr hyn a
derlynodd yn ei angau. Claddwyd ef yn nghladdfa
San Juan wrth ochr ei frawd, Dafydd R. Jones.
Gweinyddwyd yn y tŷ gan yr ysgrifenydd, ac yn San
Juan gan yr un a'r Parch. David J. Lewis i dyfya
luosog iawn o Gymry ac amryw Americanaid.

Corff marwol Ioan sy'n y ddacwr

Mewn marwol hun hyd derfyn amser,

Ei yspryd byw oddiyma 'hedodd

I'r ochr draw at Ddaw a'r rhoddodd.

WM. O FOM.

Chwef. 6, yn Minersville, O., o'r *typhoid fever*, yr
hen frawd HOWELL JAMES, yn 69 ml. oed. Ganwyd
ef yn swydd Frycheiniog. Derbyniwyd ef yn aelod
o eglwys y Plow yn Aberhonddu lawer o flynyddau
yn ol. Daeth ef a'i fab Howell i'r wlad hon tuael 8
ml. yn ol. Yr oedd yn Gristion heddychol a thawel.
Claddwyd ef yn nghladdfa Minersville a phregeth-
wyd i dyfya luosog gan yr ysgrifenydd oddiwrth
Matt. 25: 21. W. EDWARDS.Chwef. 8, yn Centreville, swydd Gallia, Ohio, o'r
darfodedigaeth, Mr. LEWIS HUGHES, yn 55 ml. oed.
Claddwyd ef yn nghladdfa Moria. Ar yr achlysur
gweinyddwyd gan y Parchn. D. Rosser, H. Williams
(T. C.), E. I. Jones (T. W.), D. Lloyd (B.), Thomas,
Oak Hill, Davies, Ty'n Rhô, a Jones, Centreville
(A.). Yr oedd yr angladd yn fwy poblogaidd na'r
cyffredin. Gadawodd Mr. Hughes weddw ac wyth o
blant i alaru ar ei ol. Yr oedd y brawd hwn yn un
tawel, heddychol, hawddgar a baeltrydig. Er ys rhai
blynyddoedd yr oedd yn aelod o'r eglwys Annibynol
yn Centreville. Yr oedd ei rodiaid o'r fath fel na
chlywsom erioed ei enw yn cael ei gwylltu ag ym-
ddygiadau anheilwng o ddyd dawiol. Brodor ydoedd,
fel y deallwn, o Cilceni, Aberteifi. Daeth i'r wlad
hon yr un amser ac yn yr un llong a'r Parch. Jenkin

Jenkins yn awr o Minnesota. Gwr boddlongar yn ei fywyd oedd, ac felly y bu yn ei farwolaeth. "Ni frysia yr hwn a gredo." Mae gan ei weddw a'i blant Dduw yn y nefeodd i ofalu am danynt, a rhai ar y ddaer i weddio trostynt. Mae Thomas ei fab yn filwr yn y 91 catrawd traedfilwyr Ohio.

Chwef. 8, yn Hyde Park, Pa., Miss MARGARET WILLIAMS, merch ioungaf Robert ac Ann Williams, gynt o'r Henlaes, Cynwyd, yn agos i Corwen, awydd Feirion, G. C. Wedi ei dwyn i fyny yn yr eglwys o'i mabandod, derbyniwyd hi yn asolod cyflawn o eg. Dduw tua 14 oed, a bu yn ffyddlon hyd angau. Ymfuddod yn aheulu ei rhieni i'r wlad hon yn y fl. 1861. Buont beth amser yn Rome, E. N. Wedi dyfod i'r ardal hon ymunodd y teulu, o herwydd cyfsesterau, a'r eglwys Gynulleidfaoi yn Hyde Park. Cyatodd Margaret oedd y darfodedigaeth. Yr oedd bob amser yn dawel ac amyneddgar iawn. Yn wir nid wyf yn cofio am un, na hen nac ieuanc, wedi darfod mor llwyr a'r dddear hon ac yn edrych mor ddiareswyd ar farw a'r chwaer ieuanc hon. Yr oedd yn hiraethu am gael bod gyda'r leu. Yn y gladdedigaeith angherwyd tyrfia llosgog gan yr ysgrifenydd oddiwrth Jer. 15: 9, "Ei hawl a fachiadodd tra yr oedd hi yn ddydd." a phregethwyd ei phregeth angladdol y nos Babboth canlynol, oddiwrth Esiab 64: 6. Buasai yn 21 ml. oed y 3ydd o fl. Mai nesaf. E. B. EVANS.

Chwef. 18, yn ardal Gomer, swydd Allen, O., yn 19 ml. oed, o'r darfodedigaeth, MOSKES JONES, mab Thomas J. Jones a'i briod. Hwn oedd y pedwarydd o blant y teulu galarus hwn a fu farw o'r afiechyd twyllodrus hwnw. J. PARRY.

Chwef. 19, yn 36 oed, yn yr Ysppyty yn Cincinnati, DAVID D. EVANS, mab David a Mary Evans, gynt o Pittsburgh, yn awr o ardal y Coed ger Dodgeville, Wis. Ei afiechyd oedd y fluz. Cymerwyd ef yn glaf ar y bad ar y White River, Arkansas. Daeth yn ei ol i Cincinnati. Derbyniwyd ef i'r Commercial Hospital ar y 19 a bu farw ar yr un dydd, wedi bod yn glaf am dair wythnos. Teimla ei rieni oedranus a'i frodyr a'i chwiorydd alar dwys. Yr Arglwydd fyddo yn nodded iddynt yn eu holl drallodion.

EVANS OWEN.

Chwef. 23, yn Bethel ger La Crosse, Wis, yn 7 ml. a 6 mis oed, ALICE, merch Mr. Thomas ac Ann Owens. Claddwyd hi yn Fish Creek. Gweinyddwyd yn yr angladd gan yr ysgrifenydd, J. DAVIES.

Chwef. 28, yn Delaware ger Minersville, Pa., yn 43 mlwydd oed, JAMES T. JONES, priod Mary Jones. Claddwyd ef yn mynwent y Cynulleidfaoion yn y lle uchod, pryd y gweinyddwyd gan y Parch. Mr. Jones (T. C.) a'r ysgrifenydd. JOHN E. JONES.

Mawrth 5, yn Gomer, Allen Co., O., MARGARET JANE, merch Mrs. Jane Morgans, gweddwyd y diwedd-ar Richard Morgans, yn flwydd a saith mis oed, o'r scarlet fever. J. PARRY.

Mawrth 8, yn Dodgeville, Wis., o'r worm fever, WILLIAM DAVID MORGAN, mab i Enoch a Mary Morgan, yn 3 blwydd a 3 diwrnod oed, yn fachgen cryf, gobeithiol a thlws iawn. Ond er ei brydferthwch a'i nerth angau a'i cymerodd ymaitb mewn byr amser. Hoff iawn ydoedd o ganiadau y Sunday School, a diddadi genym ei fod wedi dechreu ar y gan na bydd diwedd arni byth.

Mawrth 1, yn Penygraig, Remsen, o'r dyfrglwyf, DAVID JONES, gof, yn 63 ml. oed. Yr oedd yn asolod crefyddol yn eglwys y T. C. yn Penygraig. Claddwyd ef yn Fairchild, y brawd E. Salisbury yn pregethu.

Mawrth 12, yn ardal Boardwell, Remsen, o'r diptheria, JOHN FRANKLIN, mab i John a Catharine Jones, yn 9 ml. a 4 mis oed. Claddwyd ef yn mynwent Penygraig, y Parchn. Mr. Hall ac E. Salisbury yn gweinyddu ar yr achlysur.

Mawrth 8, WILLIAM ROWLANDS, mab i Richard ac Ellen Rowlands o Remsen, yn 7 ml. ac 8 mis oed: ei afiechyd ydoedd y diptheria wedi troi yn croup. Unig fab y teulu, yn blentyn tirion, addfwyn ac anwyf, fel yr oedd ei golli yn peri galar mawr i'r teulu ar ei ol. Gweinyddwyd yn ei angladd gan Morris Roberts.

Mawrth 12, y milwr ieuanc, JOHN P. JONES, o'r Gatrawd y 5ed Onesda a'r 140 N. Y. Mab ydoedd i

Mr. Henry ac Elizabeth P. Jones o Remsen. Ymunodd a'r Gatrawd yn yr Hydref diweddaf yn Rome. Symudasant i Washington, yna yn ebrwydd ymunasant a byddin y Potomac tua Fredericksburg yn adeg y brwydrau yno, ac yn y oerdded a'r symudiadau oll, rhwng y tywydd a'r stormodd a'r cyfan, gwelasant galedi yn ddiameu; ond dywedir am dano ef er mor ieuanc ydoedd, ei fod yn dal y treialon yn siroli a gwrol, ac felly y mae ei lythron at y teulu yn dangos ei fod yn gwbl galonog. Ar ol sefydlu i auafa daeth yn well arnynt. Ond cymerwyd ef yn glaf gan y typhoid fever, a symudwyd ei i'r Division Hospital o fewn milldir i'r Gatrawd. Cyraeddodd ei dad yn nghyd a'i gyfaill E. P. Williams yno erbyn prydawn y 10fed; felly cawsant ei weled yn fyw hyd foren y 12fed, a chymdeithasu ychydig ag ef yn ei oriau olaf, a chawsant bob boddlonrwydd ei fod wedi cael pob caredigrwydd ac ymgeidd yn ei gystadd. Cawsant hwythau bob caredigrwydd er cyraedd y lle ac yn y lle, gan eu cydnabod a phawb eraill tra y buont yno, fel y dygasant adref y tystiolaethau goreu amsefylla bresenol y milwyr, a'r rhai cystuddiedig, mor bell ag y gwelasant hwy. Dygwyd ei weddillion marwol adref ar yr 17 a chladdwyd ef dranoeth yn Fairchild, ac er fod y rhybudd mor fyr yr ydoedd yn gladdedigaeith hynod llosgog. Gweinyddwyd gan y brodyr J. W. James, E. Everett, a M. Roberts.—Ei oedran ydoedd 18 ml. ac 8 mis. Buodd yn fab da, a chwbl uffudd i'w rieni. Ymunodd a chrefydd ei rhai blynyddau, a bu fyw yn addas i'w broffies. Anfonodd un o'i gydfilwyr, Wm. I. Lewis, ar ol iddo farw, y dystiolaeth a ganlyn am dano yn y flwriaeth. "Yr ydoedd yn ddyn ieuanc o dymyr fwyog a chymdeithasol, yn agored i demtasiynau cryhon fel milwr ieuanc, a than anafteision mawr i fywyd crefyddol; ond er y cyfan gallaf dystiolaethu am dano, fod ei fywyd yn ddichlynaidd a gwastrad, ac yn addarn i'r gymdeithas Gristionogol." Gadawodd deulu anwyf o dad a mam, brodyr a chwiorydd, a llawer o gyfodion a frindiau i ddwys alaru ar ei ol, ac i feddw am dano ef ac eraill a aethant drosom i'r peryglon, ac a fuont feirw, rhai na welwyd hwy gan neb o'u perthynasau tra yn fyw, nac wedi marw, ac na wyr ei perthynasau yn mha le y chladdwyd hwynt. Ond cawd ef a rhai eraill adref i'w claddu, yr hyn yn ddiaid sydd yn ysgrifnau y brofedigaeth. MORRIS ROBERTS.

Mawrth 5, yn Steuben, o'r scarlet fever, ANNIE LYDIA, unig ferch i Nathan C. a Catharine J. Peckham, yn 1 fl. a 10 mis oed. Gweinyddwyd gan E. Everett a Mr. Hall.

Mawrth 14, yn Steuben, THOMAS, unig fab i Nathan C. a Catharine J. Peckham o Remsen, yn 3 bl. ac 8 mis oed. Ei glefyd ydoedd y typhoid fever. Gweinyddwyd yn ei angladd gan M. Roberts a Mr. Hall.

Mawrth 25, yn Remsen, MARY ELLIN, merch fechan 13 ml. oed i Richard ac Ellin Rowlands. Ei chlefyd ydoedd yr un peth a'i brawd bychan William, diptheria. Claddwyd hi yn ochr ei brawd yn Fairchild. Gweinyddwyd gan MORRIS ROBERTS.

Mawrth 7, CORNELIUS GRIFFITH, yn 54 ml. oed. Yr oedd yn frawd i Mr. Griffith O. Griffiths o'r un lle. Cafodd hir gystudd a gwaelodd—gadawodd weddw a phlant i alaru ar ei ol. Gweinyddwyd yn ei gladdedigaeith gan y Parch. Mr. Hall. M. R.

Mawrth 6, yn Utica, Mr. DANIEL ROWLANDS, yn 56 ml. oed.

Mawrth 10, yn Utica, CATHARINE E. WILLIAMS, priod Edward E. Williams, yn 24 ml. ac 11 mis oed.

Mawrth 18, yn Marcy, E. N., yn dra diarmwth, Mr. DAVID ROBERTS, yn 70 ml. oed. Tad ydoedd i Mr. David B. Roberts o Utica.

Mawrth 20, yn Utica, o'r congestion of the lungs, MARY ELLIN, merch i Wm. ac Ellen Morris, yn 7 ml., 3 mis a 2 diwrnod oed.

Mawrth 24, yn Utica, DAVID, mab i David ac Ellen Jones, yn 7 mis oed.

Mawrth 22, yn Utica, (yn nhŷ ei merch, Mrs. D. B. Roberts,) Mrs. MARY JONES, priod Mr. Andrew Jones o Whitesboro, o'r inflammation of the brain, yn 51 ml. oed.

Mawrth 13, yn Faller's Hollow, ger Westernville E. N., ar ol cystudd lled fyr ond trwm, Mr. WILLIAM J. JONES, mab i'r diweddgar John E. Jones, tua 43 ml.

oed—gwr tirlon, goneat a thra chymydogol. Claddwyd ef yn mynwent y Capel Ucha, Steuben, a gweinyddwyd gan Mr. Loomer a J. W. James.

Mewrth 16, yn Spring Green, Sauk Co., Wis., yn 6 ml. a 6 mis oed, ELIZABETH, merch Edward a Hannah D. Jones. Claddwyd hi yn mynwent y Saeson a gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. W. Phillips (B.)

Chwef. 17, yn 2 fl. 10 mis a 3 wythnos oed, ELIZABETH, onig ferch Henry ac Eliza Hughes o Butterant Valley, Minn. Un awylydydd Claddwyd ei rhan farwol wrth ochr ei nain, a gweinyddwyd gan y brodyr J. Jenkins a Joseph Rees.

Mawrth 9, o'r darfodedigaeth, yn 21 ml oed, yn yr Yabitty, Columbus, Ky., Mr. EDWARD T. ROBERTS, mab i Mr. Evan ac Elizabeth Roberts, o Bethel, La Crosse Co., Wis. Yr oedd yn aelod eglwysig gyda'r M. C., ac o ymddygiad teilwng fel crefyddwr. Yr oedd yn filwr yn y gatradd 32 o Wirfoddolion Wis. Cafwyd ei gorff adref a chladdwyd ef yn mynwent Fish Creek, ger Banor, Wis. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. John Davies.

Mawrth 21, yn mhlwyf Remsen, JOHN W. HUGHES, mab i Wm. Hughes a'i briod, tua 23 oed. Yr oedd yn filwr yn y Gatradd Sed Onaida, 146 New York. Yr oedd yn wr ieuanc o deimladau tyner, a thra fyddion gyda ei gyfoedion yn eu cystudd a'u trallod. Cyrhaeddodd adref tua deuddydd cyn marw. Teimlir galar mawr yn y teulu ar ei ol. Claddwyd ef yn mynwent Fairchild, a gweinyddwyd gan y brodyr Roberts, Salisbury, Everett a Perry.

Mawrth 17, yn Steuben, o'r diptheria yr hwn a derfynodd yn y cropp, MORRIS, mab i John R. ac Elizabeth Griffiths, yn 7 ml. ac 11 mis oed.

Mawrth 26, yn yr un lle, ac o'r un cystudd HANNAH, merch i'r un rhieni, yn 6 ml. a 9 diwrnod oed. Yr oedd y ddau yn anwyllion y teulu—yn hoff o ddysgu yr adnoda a ddysgid iddynt, ac yn hoff o ganu. Wele yn awr yn agos iawn i'w gilydd y tri ieuengaf o'r un teulu (ac rai blynyddau yn ol on o'r blaen y nesaf mewn oed iddynt) wedi dianc o'r byd trallodus hwn i wlad sydd well ac at Iesu eu Gwaredwr mawr. Gweinyddwyd gan y brodyr Humphreys, James, Roberts ac Everett.

YMWELIAD HAEIIONUS.

Chwef. 26, er fod y tywydd yn dra anffafriol ymwelwyd a'm tŷ gan luaws o gyfeillion, a chyfranasant gydrwng arian a gwerth o \$80 i \$100. Nis gallaf anghosio tirioudeb y gwahanol enwadau crefyddol wedi uno i ddarparu cyflawnder o bob peth ar gyfer gwneud y wled yn brydferth i'r golwg ac yn ddymunol i'r archwaeith. Am y cyfryw garedigrwydd yr wyf yn wir ddioleghar.

Wyf eich gostyngedig was,

E. HUMPHREYS, Steuben.

GWRTHYFEL Y CAETHFEISTRI.

Byddin y *Rappahanock*—Hysbysir fod y fyddin hon yn cynyddu yn ei threfnusrwydd a'i chalonnogrwydd, a dysgwylir y bydd yno frwydro buan, os na chilia y gelyn yn ol rhyngddynt a Richmond, am yr hyn awgrymir fod rhyw ymddangosiadau tobygol.

Sefyllfa Vicksburg a Fort Hudson.—Buddugoliaeth effeithiol o du yr Undeb yn Vicksburg a Fort Hudson ar y Mississippi a fyddai yn debyg o brynuo terfyniad y gwrthryfel a sefydliaid heddwch yn y wlad; oblegyd attaliai y dramwyfa o Texas, o'r lle y derbynair y cyflenwad mwyaf o ymborth i fyddin y caethfeistri, yn enwedig anifeiliaid. Y newydd diweddaraf yw fod Llynges yr Undeb

dan Farragut wedi galla myned i fyny i'r Mississippi heibio i Fort Hudson a'i magnelleidd ced-yrn, heb niwed, oddieithr llosgiad yr Agerloug Mississippi, yr hyn a fu trwy orchymyn y Llyngesydd mewn canlyniad iddi daro ar y traeth a methu mordwyo. Bydd y Llynges oddiar yr alou a'r milwyr y tu cefu i Vicksburg, yn cydymosol arui, ac nid anhebygol yw mai cilio a wna y gelynion.

Yr ymosodiad ar Charleston, S. C.—Nid oes dim o bwys mawr yn cael ei hysbysu o'r mau hyn, lle y golyngodd y caethfeistri eu hergydiou cyntaf yn erbyn awdurdodau y wlad, yn eu hymosodiad ar Fort Sumpter. Ond gwneir paratodau i feddianau y lle.

Pa obaith am heddwch sydd?—Mae yn aubawdd ateb y golygiad hwn. Gall y meddwl mwyaf pryderus a gobeithiol am heddwch buan gael ei siomi. Ond ein dysgwyliad yw y ceir heddwch cyn bo hir iawn. Mae prif gyuhryfwyr ac arweinyddion y gwrthryfel yn canfod bellach nad oes nemawr obaith iddynt gyrhaedd yr amcan oedd gauddynt mewn golwg yn y dechreu, sef tori i fyny y Weriniaeth Americanaidd fel Gweriniaeth Rydd a sefydlu y Talaethau Deheuol yn Allu Cynghreiriol Uoel a nerthol, a chaethiwd yn brif eyllfaeu a chonglfaeu iddo, gan obeithio gallu eangu a chadarnhau y gyfuudraeth gaeith oesoedd dyfodol. Y caethfeistri a ganfyddant erbyn hyn fod eu cyfuudraeth gyda eu cylluniau o berthynas iddi yn wnyed yn ddrylliau dan eu dwylaw—a bod y moddion a fwriddasant er cadarnhau a pharhau y feldith hon yn ttoi allan y moddion mwyaf effeithiol i'w diddymu o'r holl dir. Maeut yn caufod eu hunain yn cael eu siomi yn y gobaith cryf fu ganddynt am gymhorth tramor. Mae ybryd y werin trwy'r byd bellach yn aughymeradwyo eu hamcan, er fod rhai brodyr aristocrataidd i'w cael iddynt eto yn mhlith gelynion y drefu werinol biou yn mhob gwlad. Mae eu grym cartrefol yn dihoeni, eu harian yn lled ddiwerth, eu harlwy rhyfel a'u hymborth yn priubau. Mae yr hyn a ystyrient yn "olud" iddynt, os nid yn meddu "adenydd," yn meddu traed ac yn eu defnyddio yn fwyfwr prysur, a'r catrodau negroidd yn dyfod i fodolaeth yn gyflym yn ngwahauol barthau y wlad, ac yn gweithredu yn fedrus fel milwyr. Ac y mae y cyfarfodydd mawrion a gynelir yn y Cooper's Institute yn New York a manau eraill, lle yr una miloedd o brif Ddemocratiaid y wlad gydag eraill i wrthdystio yn adnewyddol yn erbyn drylliad yr Undeb ac o blaid Cyhoeddeb y Llywydd dros ryddhad y caethion, yn eu synu a'u digalon. A mwy na'r cyfan a thrwy y cyfan y mae Dwylfol Ragluniaeth mewn gwahanol fydd yn gweithio yn erbyn y gyflafan fawr hon, a'i ddyben anheiliwng. Credym nad yw dydd heddwch yn mbell oddiwrth wawrio arnom.

Yn ymbarotoi i ffoi.—Hysbysiadu a gyrhaeddant Washington bron bob awr y dyddiau hyn fod rhai o brif arweinyddion y gwrthryfel yn ymbar-

otoi yn ddirifol at ffoedigaeth. Ceisiant sicrhau a diogelu eu *funds* yn y Gogledd neu yn Ewrop. Fel dynion ar fwrdd llong bron suddo mae eu llygaid allan am ryw "giffach a glan iddi" i ffoi pan delo y cyfyngder arnynt.

Enbydrwydd mwyaf y wlad.—Yr enbydrwydd mwyaf ydym ynddu (os uad ydym yu camgymeryd yu lawr) yw, i ryw gyfaddawd gael ei ffurfio rhwng cyfiawnder ac anghyfiawnder, rhwng rhyddid a chaethiwed, ac i'r talaethau caethion gael lle i obeithio, ond iddynt roi eu barfau i lawr, y cant barbau eu trefniant caeth i raddan fel o'r blaen, ac y caiff eu prif ddyuon y rhai a drochant eu dwylaw yn awr yn ngwaed eu brodyr eu lle megys cynt yn nghyngbor a Llywodraeth y wlad. Cyfaddawd o'r fath a fyddai y felldith drymafar ein gwlad, ac nid ydym yn gwbl glir o'r enbydrwydd hwn eto. Ond gobeithiwn bethau gwell. Sier yw mai melldith y wlad yw ei chaethiwed, ac mai llafur rhydd fyddai oreu yn y *long run* (chwedi y Saie) trwy Dde a Gogledd, mewn ystyr arianol a phob ystyr arall. Rhyddid gwladol a ddwg ryddid crefyddol hefyd, a hyn sydd gyfiawn i bob dyn o bob lliw a sefyllfa ei feddu yn mhob gwlad. Rhagluniaeth fawr y nef a baro i ryddid a thegwch deyrnasu dros ein gwlad eang yn y De a'r Gogledd, y Dwyrain a'r Gorllewin.

Y Reilffordd at y Mor Tawellog—Yr Yegrif i oedd i lawr Reilffordd at y Mor Tawellog a ffurf iwyd gan y Gydgynghorfa ddiweddaf. Effeithian pwysig a ddilynant wneuthuriad y ffurdd hon. Cymerai blynyddoedd i'w chwblhau, ond pan wneir hyn bydd y canlyniad yn bwysig i ffyniant masnach a thraffiduriaeth y wlad hon a gwledydd eraill. Cyn penn wyth neu ddeg mlynedd gollir dysgwyl y bydd arian ac aur Colerado a Chaliffornia, gyda Sidanau a Thè China yn cael eu trosglwyddo ar hyd y ffurdd hon tua'r Dwyrain, a chynryrch maesydd y Dwyrain, fel y bo'r alwad, yn gwneud eu ffurdd yn ol tua'r gwledydd hyn—a'r Traethodau a'r Beiblau a'r Genhadau yn prysur gludo Efyngyl a'i breintiau tuag yno, er llanw y byd a gwybodaeth gogoniant yr Arglwydd.

Y cnwd llyn sydd yn debyg o fod yn llawer helaeithach yn ein gwlad eleni neg y bu eto. Yr had a gynrycha bria uchel.

Gwlân.—Prynwyd dau can' mil o bwysau o wllân yn ddiweddar yn Rochester, N. Y., yn ol 87th c. y pwys—yn worth \$175,000.

Gwneuthurwyr papyr yn awr a ddefnyddiant wellt, cywarch, a'r *corn stalks* i wneud papyr. Gofaled y ffermwyr i gadw yu lân y defnyddiau hyn.

Y ffoeduriaid o'r fyddin yn dychwelyd.—Yn yr wythnosau diweddaf o fis Mawrth, mewn canlyniad i gyhoeddeb y Llywydd am hyn, hysbysir fod y ffoeduriaid o'r fyddin yn dychwelyd yn gyflym. Yn ol cyfrif manwl, dywedir fod byddin y Potomac yn cynyddu trwy hyn yn gyfartal i ddwy neu dair mil yr wythnos.

Y milwyr negroidd yn y De.—Yn ol adroddiad swyddol y Brig. Gen. Saxton, hysbysir fod Catrawd 1af So. Carolina dan y Mil. Higginson a'r 2il Gatrawd So. Carolina dan y Mil. Montgomery o Kansas (milwyr negroidd) wedi gorchygu a chymeryd meddiant o dref Jacksonville yu Florida ar y 10fed o Fawrth. Dyben y symudiad hwn yw cael lle cyfeus i'r caethion a sychedaunt am eu rhyddid i ffoi a chael eu diogelu, ac i enill Florida yn gyflawn a buau yu dalaeth rydd. Saxton a ddwyed na welodd un gradd o ofn na thuedd cilio yu ol yu y negroidd, er fod yr ymosodiadau a wnaed arnynt yu dra grymus. "Credwyf," meddai, "ua bu i un symudiad eto beri cymaint o fraw trwy y cyffiniau deheuol a'r symudiad hwn o eiddo y milwyr negroidd. Y caethion a ddylifant i Jacksonville o pob parth o'r dalaeth. Mae y dref yu gyflawn yu ein meddiant."

Milwyr Wisconsin yn meddu hawl i votio.—Ddydd Sadwrn, Mawrth 28. Uchafys talaeth Wisconsin a draethasaant eu barn fod gan y milwyr o'r dalaeth hono, er bod yn absenol o'r dalaeth yn ngwasanaeth eu gwlad, hawl i bleidleisio yn yr etholiadau. Bydd hyn yn debyg o effeithio yu fawr ar etholiadau dyfodol. Gobeithiwn y bydd i dalaethau eraill ddilyn esiampl Wisconsin yn hyn.

Yr herwlong Brydeinig Georgiana wedi ei chymeryd.—Mae y newydd wedi cyrhaedd Washington fod y *Pirate* Brydeinig hon, yr hon a ddaeth allan o borthladd Llynlleifiad yr 21ain o Ionawr, ac a arosodd am beth amser yn Nassau, wedi ei chymeryd gan ein Llongau Milwrol ar y Long Island Beach, So. Carolina. Yr oedd y Georgiana yu Agerlong gref, 407 tunell, 150 *horse power*, ac yn cael ei hystyried yn fwy arswydol na'r Alabama, ac wedi ei dau fon allan i chwarae ei dinystr ar ein masnach longau di-arfa! Dywedir fod yr hysbysiad yu ddiamaheulol ei bod wedi ei chymeryd.

Yr etholiad dinasol yn ninas St. Louis.—Mae y teimlad dros ryddid yn nbalaeth gaeth Missouri yn llawer mwy aiddgar nag y darfu ni erioed ddychmygu y caem fyw i'w adrodd. Mae y mwyafrif, dywedir, yu Neudfwneuthurfa (*Legislature*) y dalaeth yn blaiddiol i'r mesurau rhyddhaol. Hefyd, mewn cynadledd lluosog a gynaliwyd yn ddiweddar yn ninas fawr St. Louis, i enwi ymgeisyddion am swyddau yn y ddinas, ni feiddiai neb gael ei gynyg i un swydd, heb fod prawf yu cael ei roi ei fod, nid yn hanerog, ond yu gyflawn dros *Emancipation measures*.

Yr ymosodiad ar Kentucky.—Mae byddindorf gref o'r gelyniaion dan y Cadf. Longstreet, wedi dyfod i mewn i dalaeth Kentucky—enwir tua deng mil yu nghymodogaeth Somerset. Yr amcan yw, mynn ymborth oddiar amaethwyr Kentucky i ddynion ac anifeiliaid, ac enill y dalaeth, os gellir, i'r Cynghreirwyr Deheuol. Ond meddylir y bydd Rosecrans yn Tennessee a Burnside yr hwn sydd wedi prysuro gyda ei filwyr i Cincinnati, yn alluog i attal eu rhwyg a'u troi yu ol. Eto, tebygol yw y gwnant ddifrod mawr ar feddiaunau a dinystr ar

fywydau lawer yn y dalaeth. Y talaethau cyffiniol, Virginia, Missouri, Kentucky a Tennessee, ydynt wedi dyoddef swysaf o alanastru yn y gwrthryfel mawr hwn. Sefyll mewn rhau fel Merroz rhwng y ddwyblaid a wnaethant. Pe buasent wedi sefyll yn gadarn dros y Llywodraeth ac yn erbyn y fradwrfaeth, y tebygrwydd yw y buasai maes y frwydr yn cael ei gadw yn mbellach i'r De a'r terfysg wedi terfynu cyu yn awr.

Y tebygolrwydd o waghad Richmond.—Gohobydd i'r New York Times a hysbysa, Mawrth 29, fod y Weinyddiaeth yn Washington wedi derbyn hysbysrwydd o gryu ymddiried, fod y gwrthryfelwyr yn paratoi i gilio o Richmond fel prif ddinas y Llywodraeth Gyngbreiriol. Yr amddiffynfeydd o gylch y ddinas, y rhai ydynt wedi bod yn lled wag o'r tro, a adgyweirir i dderbyn milwyr Lee y rhai a giliant yn raddol yn ol oddiwrth y Rappahannock; ond meddylir na bydd y dref ddim yn cael ei dal yn hir yn Eisteddle y Llywodraeth Fradwrol.

Yr Indiaid Cherokeeaidd yn diddymu caethiwed.—Ddwy flynedd yn ol yr Indiaid hyn a sefydlasant y ddeddf o enciliad ac a safasant gyda y Cyugheirwyr Deheol. Yr oedd eu prif ddyuon yn gaethfeistri. Yn Chwefror diweddaf yu eu Cyugheirfa Wladwriaethol galwasant yn ol y ddeddf o enciliad, a dewiasant ddirprwywyr i fyned i Washington i dystio eu teyrngarwch i'r Undeb, ac i gytuno ar unrhyw gyullun o ryddhad y caethion a fabwysiedid gan y Border States. Ond wedi hysgu yu yr un Gyngheirfa, meddylasant nad oedd hono y ffordd uniawn arferol gan yr Indiaid i wneud ei orchwyl, ac am hyny dygwyd ysgrif i mewn i ddiddymu caethiwed o fewn eu terfynau yn ddiadmodol ac uniongyrchol, yr hyn, wedi ystyried yn bwyllus bob rheewm dros ac yn erbyn y cynygiad, a gariwyd yn llwyddiannus. Ystyr-ient mai caethiwed fu yr unig achos o'r gwrthryfel, ac mai'r modd i'w ddileu yn effeithiol yw dileu yr achos o hono. Wele, yn ymddygiad yr Indiaid syml hyn esiampl deilwng o efelychiad i'n gwlad yn gyffredinol.

Rhyfel Mexico.—Taenwyd hysbysiad trwy y wlad yn ddiweddar fod dinas Mexico wedi ei chymeryd gan y Ffrancod; ond newyddion diweddarach a ddangosant na fu y fyddin Ffrengig eto o fewn llawer o filldroedd i furiau Mexico. Achos Mexicaniaid sydd yn llwyddiannus hyd yn hyn, ac nid eiddo y Gormeswr o Ffrainc yn ei waith yn ymyraeth a materion rhai eraill.

Milwyr Negronidd o dalaeth Efrog Newydd.—Trwy nad oes dim galwad am filwyr o blith y negroid yn nhalaeth Efrog Newydd, mae rhai o honynt yn cilio i Massachusetts i ymrestru yno. Pamp ar hugain o wirfoddolion o liw a adawsant Syracuse, E. N., i fyned trwy Binghamton ac Efrog Newydd i Boston ddydd 1an, Mawrth 26; a'r dydd canlynol, y 27ain, aeth 19 trwy Albany i uno a'r gatrrawd 54ain Massachusetts yn Readville, ger Boston. Brail a ddygwyllir i'w dilyn yn

fuan. Frederick Douglass a wna ymdrech i ffurfio cwmni o'i wladwyr, a bwriada fyned gyda hwy i'r maes. Pe rhoddid cefnogaeth i'r bobl dduon i fyned allan (a gallant ddal hysawdd y De yn well nag eraill) ni byddai cymaint o eisiau draffio.

Y DIWYGIAD YN UTICA.

Y gyfran o newydd melusaf a goraf a allwn draethu yn y rhifyn hwn ydyw y Diwygiad Crefyddol a fwyuheir y dyddiau hyn yu Utica. Mae llafur gweiniidogaethol y Parch. Mr. Hammond, yr hwn y mae yr Arglwydd wedi ei feudithio yn dra neillduol yn Scotland ac yu America, yu cael ei ddilyn a llwyddiant mawr yu Utica. Mae ugeiniau os nid cauoedd wedi eu deffio i ymfolyu am eu bywyd yu Nghrist Iesu. Llauer yu gorfoleddu yn y mwynbad o gysuron crefydd, a llawer mwy yu ymfolywyr difrifol—a'r gwaith ar gynydd grymus—yr effeithiau yn cyrhaedd y gwahanol gynulleidiaedd.

AT YR "ANRHEG" I R. EVERETT.

Y awm hardd o \$10 a dderbyniassom y mis diweddaf oddiwrth y Parch. J. Parry, Gomer, Ohio, fel ei rodd ei hun at yr "Anrheg," am yr hyn derbynied ein brawd ein cyduabyddiaeth mwyaf diolchgar.

Hanesiaeth Dramor.

Priodas Tywysog Cymru.—Ar y 10 o Fawrth, yn Eglwysdy mawr St. Paul, Llundain, gyda mawreddusrwydd breinol, priodwyd Albert Edward, Tywysog Cymru, â'r Dywysoges Alexandra, Caroline Maria, o Denmark. Y Freuhines Victoria oedd bresenol yn ngwisgoedd galar ei gweddwdod. Y Dywysoges ieuanc sydd yn ei 19eg mlwydd oed ac o ymddangosiad gweddus a boneddigaidd. Dangoswyd llawenydd mawr ar yr achlysur. Y Papyrau ydynt orlawn o'r hanes.

Yr herwlong Brydeinig Alabama.—Llong Brydeinig, o'r enw Prince of Wales, ar ei mordaith o Melbourne, Awstralia, i Lloegr, ar y 23ain o Chwefror, a ganfyddodd yr Alabama, yn Lledred 30, Hydred 44. Oadben yr Alabama a ymfroستai y pryd hyny ei fod wedi diystrio 34 o Longau Masnachol yr Unol Dalaethau!

Y gwrthryfel yn Poland.—Mae y gwrthryfel hwn yn wahanol iawn i'r gwrthryfel Americanaidd—y werin sydd yno yn ymgodi am eu hiauwderau yn erbyn y rhai a'u gorthrymant, tra gyda ni y gorthrymwyd sydd yn ymgodi am hawl i orthrymu mwy. Ymledaennu ac ymgadarnhau y mae y gwrthryfel yn Poland, tra y mae yr Ymerawdwr yn rhoi allan ei Gyhoeddeb awdurdodol na bydd iddo gysfnewid dim ar ei drefn na gwneud un cyf- amod â hwy hyd oni roddant yn gyntaf, heb un amod, eu harfau i lawr.

OYMRU.

Newmarket.—Joshua Davies, o Athrofa y Bala, sydd wedi ei ordeinio yu weinidog yn Newmarket.

DYFYNIADAU O LYTHYR O GYMRU.

Y Gwarchaead ar Charleston.—Mewn atebiad i Mr. Bentinck, dywedodd Arglwydd Palmerston o flaen Ty y Cyffredin ar fater y gweithrediad llyug-esol ger Charleston, na dderbyniassai Llywodraeth Lloegr unrhyw wybodaeth pellach na'r hyn a dderbyniwyd trwy y telegrams. Gomeddodd roddi ei farn, os oedd y newydd yn wir, pa un a oedd y gwarchaead yn gyfreithlawn wedi ei godi.

Y "George Griswold" a'i llwyth o drugareddau i dydolion Lancashire—Y mae ymddygiad yr Americanaid yn unfoniad y negesyddes werthfawr hon wedi effeithio i ddylanwadu yn fawr ar farn y cyffredin hyd yn nod yn Llynlleifiad, nythle y Confederaliaid, yr hon sydd yn cynwys rhifedi anghredadwy o Slaveholders. Daeth i mewn fel *Brenhines*, gan dderbyn *royal salute* o bob cyfeiriad. Gwnaed i ffordd a'r *port dues* yn ei hachos. Ac y mae y cadben, y caplan a'r swyddogion yn cael y derbyniad mwyaf gwresog yn y cylchoedd anrhydeddusaf. Y mae "Three cheers to President Lincoln" wedi seinio o eneau miloedd ag oeddynt cynt a'u cydymdeimlad a blaid y De; oblegyd yr oeddynt wedi cael eu camarwain mewn perthynas i deimlad y Gogledd tuag atom ni fel teyrnas.

Y "Gibraltar" neu "Sumter."—Cyrrhaeddodd y ddiweddar "Sumter" i Llynlleifiad ychydig ddyddiau yn ol o Gibraltar. Dywedir iddi gael ei gwerthu gan y Confederates i farsiaudwr o Llynlleifiad. Ond dywedir mai mwgwd ydyw hynny i'bag iddi gael ei chymeryd gan y *Federals*.

Y Ddwy fl.—Gwnaed camgymeriad rywfodd yn y report a unfonais ac a ymdaigosodd yn y CERNADWR am Chwefror mewn perthynas i swm y oesgliad at y *ddwy fl.* Yr oedd £14,000, ac nid £1,400, wedi eu tanygrifio.

Y mae mil o Iudiaid wedi marw o'r frech wen yn Vancouver's Island y gauaf hwn. Bernir y bydd i'r clefyd hwn ddifodi y genedl ar yr ynys.

Wyddrug. Chwef. 27.

CERN BITHEL.

MARWOLAETHAU.

RHAGEYR—

24, Elizabeth, priod W. Morgan, Commerce House, Arberth.

31, yn rhy ei fab yn Llynlleifiad, David Jones, tad D. A. Jones, (Dewi Wylt), 80.

IONAWR—

1, Abigail, merch y Parch. D. Jones, gweinidog yr A., Owmafon, Morganwg, 14.

2, Miss Mary Jones, Towyn, Llanengan, 23.

4, John Williams, Tyddyn Sglates ger Bethesda, Llanllechid, 78.

6, David Ellis, glwfer, Cerist, Mallwyd, Meirionydd, 81.

6, Evan Humphreys, Hafotty, Corria,

10, John Morris Tan y Garth ger Bethesda, plwyf Llanllechid, yr hwn oedd oruchwyliwr yn Chwarel Cae braich oefa, 46.

20, Catherine, gweddwr y diweddar Richard Griffiths o Plas y dre, Ffestiniog, 95.

26, Edward Jones, bynaf, Glanbauw, 87,

26, Evan Jones, Pendre Caio, 80.

31, Richard Jones, Cae'r Illoi, 86.

CHWEFROR—

1, Anne, priod John Owen, Bethania, Blaenau Ffestiniog, 61.

1, Evan Ormiston, gynt o Wigfair, ger Llaelwy, 34.

1, Elinor, priod Griffith Williams, Rhiwbrydir, Ffestiniog, a mam y Parch. G. Williams, Talsarnau, Ffestiniog, 79.

1, John E. Foulkes, Upper Bangor, nai, fab chwael y Parch. David Hughes, Llangristiolus.

2, Morris Parry, Diphwys, Blaenau Ffestiniog, 73.

2, Sarah, priod Edward Hughes, factory, Gylliog, 41.

2, Mrs. Janet Griffiths, Celliogo, Beddgelert, 86.

4, Wm. Thomas, crydd, Llanrwst, 77.

5, yn Llundain, David Evans, painter,—draper & grocer, &c., gynt—mab i'r diweddar Joseph Evans, stone cutter, Nantglyn, Diubych, 39.

5, Richard, mab Ellis Jones, Melin Rhydybeulli ger Cricciaeth, 20.

6, John Evans, cynorthwywr yn masnachdy John Jones, Shop Isaf, Tanygrisiau, Blaenau Ffestiniog.

6, Elizabeth, priod David Rowlands, grocer &c., Acrifair.

6, Robt. Rowlands, Tyddufadog ger Llanfair, 20.

8, Mrs. E. Evans, Melin Sawdde ger tref Llanfaglog, 86.

10, Jane, priod Joseph Breas, Blaen y cwm Mallwyd, 43.

12, John, unig fab David Rees, dilledydd, Llandysul, 22.

14, Lewis Jones, gynt o Cromeidrol, plwyf Cemmes, 74.

15, Laura, merch y Parch. J. Evans, periglor Llanllechid ger Bethesda, 16.

17, Miss E. Roberts, merch hynaf y Parch. D. Roberts, Caernarfon, 21.

18, William, mab Rowland Price, Penparc, Bryn-crug, Towyn, Meirionydd, 21.

19, Evan Jones, Caenant Coch, Llanberis, 21.

22, Wm. Jones, cigydd Glasfryn, Maentwrog.

18, Cadben Evan Phillips, *Jane & Mary*, 49.

16, Ann, gweddwr y diweddar Owen Parry, Tyddyn Barwn, Llauderfel, 64.

19, Margaret, gweddwr y diweddar Humphrey Davies, Cefn Bychan, Tanygrisiau, Blaenau Ffestiniog, mewn oedran teg.

21, y Parch. Morris Hughes, Felinbeli, 55.

17, Mr. Pierce, Frongoch, Llanrhaiadr, Mochnant, 71.

19, James Davies, siopwr, Capel Gwynfe, sir Gaerfyrddin, 68.

21, Margaret, anwyl briod y Parch. Edward Edmonds, Pontnedd fechan, sir Forganwg, 37.

22, yn ei dŷ ei hun yn Taibach, Geo. Heycock, gwrthrych ag yr yrgrifenodd y Parch. E. Mathews, Eweny, bump llythyr o hanes ei fywyd yn y *Traethodydd*, 63.

23, yn Taibach, Thomas David, 69.

25, Miss Elizabeth Thomas, merch y diweddar Thos. Owen, Bont uchaf ger Bethesda, 25.

24, Mrs. Margaret Lewis, Llanfyllin, (mam y Parch. W. Roberts, gynt o Pentrefoelias, yn awr o Liverpool) 75.

26, W. E. Davies, Wern fawr, Eglwysfach, ger Conwy, 27.

19, Mary, priod Geo. Hillier, Trefin, sir Benfro, 72.

1863.

CYF. XXIV.

RHIF. 5.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

M a i .

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

TRAETHODAU.

Gwaith yr Ysryd Glân,	129
Oariad at Iesu Grist,	133
Proeth II., ar Ddwylf Ysbrydoliaeth yr Ysgrhythrau,	136

AMRYWIAETHOL.

Ymosodiad Esgob Colenso a Dr. Davidson,	140
Ymyraeth a materion rhai eraill,	141
Samuel Brees,	142
Llyfr Newydd,	143

Y:GENHADAETH DRAMOR.

Madagascar,—Cenhadaeth y Ffrancod yn Africa,—Cenhadaeth Yoruba,—Twrci a Syria,—Switzerland,—Groeg, Radi,	145
--	-----

BARDDONOL.

Cwyn y fam ar ol ei phlant,	146
Cenfigen,	146
Englynion ar wahanol destynau,	146
Dychweliad y mab afradlon,	146
Dedwyddwch y Cristion ar ben ei daith,	147
Our little one—Laura Anna,	147
Y rhyfel cartrefol,	147
Y Beibl,	147, 148
Trueni yr annuwiol,	148
Hatling Deyrngedawl i goffadwriaeth yr anfarwol Eben Vardd,	148
Yr Ysgol Sabbothol,	148
Marwnad Mrs. Mary Jones,	148
Plant bychain J. R. ac Elizabeth Griffiths,	148
"O dewch yn ol i Gymru,"	148
Ardderchawgrwydd dyn,	149
Englynion,	150

HANESIAETH GARTREFOL.

Cyfarfod Ohwarterol yr Annibynwyr yn Wisconsin,	149
Cyfarfod Ohwarterol Dehenbarth Ohio,	149
Minersville, Ohio,	150
Pomeroy,	150
Cofiant Mrs. Mary Jones, Cincinnati,	150
Dyfyniadau o lythyr oddiwrth filwr ieuanc,	151
Byr-gofiant Mrs. Mary Hughes, Danville,	151
Cyfarfod Beibl Gymdeithas Cin., O.,	152
Beibl Gymdeithas Gomer, O.,	152
Claddedigaeth Mr. Samuel Brees,	152
Compromise yn wir!!	153
Cydnabyddiaeth ddiolchgar,	154
At Mr. "D.",	154
Diwygiad Crefyddol yn Ngholeg Hamilton,	154
Ganwyd,	154
Priodwyd,	154
Bu farw,	154
Yr ymosodiad ar Charleston,—Y Cadf. Foster,—Fayetteville, Arkansas,—Tennessee Ddwyreiniol,—Pwysig oddiar y Mississippi,—Newydd da a phwysig o Loegr,—Y "Queen of the West" wedi ei hadgymeryd,—Western Virginia yn cael ei derbyn yn dalaeth i'r Undeb,—Hawl i'r milwyr i bleidleisio,	157

CYMRU.

Llythyr o Gymru,	158
Cyfarfod dyddorol yn Rhuthyn,	158
Marwolaethau,	159

PERORIAETH.

Epsilon,	160
--------------------	-----

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—If paid in advance, 1½ cents a quarter, or 6 cents a year; otherwise, 1c. a No.

AMRYWION.

AT HIN GORUCHWYLLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—Parch. D. R. D., Brady's Bend, \$5; Miss E. E. J., Penymynydd, \$1; T. J., Floyd, \$4; G. T. G., Floyd, \$1.50; R. G., Rome, \$5; R. H. J., Rome, \$1.50; W. W., 2nd, Palmyra, \$1.50; D. J. J., Covington, trwy law y Parch. T. E., \$1.50; Parch. B. W. C., Cleves, O., \$3; L. M., Carmel, O., \$1.50; J. J., Gomer, \$7; D. D., Columbus, O., \$6; J. D. J., Middle Granville, \$2; J. D. J., Utica, \$4.50; R. O. D., Milwaukee, \$10.50, a thros R. B., i Gymru \$1; Parch. E. R. E., Johnstown, \$6; M. J., Marcy, \$6.60; B. T. J., Alleghany City, \$1; J. T. D., Wales P. O., Ohio, \$3; E. G., Sandusky, trwy law y Parch. J. G., \$2.50; R. R., Girard, O., trwy law y Parch. D. E., \$5; E. D. M., trwy law E. R., Spring Green, \$5; D. D., Delaware, O., \$11.50; H. T., Cambria, Iowa, \$2; Parch. J. B. C., Danville, \$5; T. T. J., Waukegan, (diweddar Utica), \$8.12½; J. W. E., Oliphant, \$1.50.

Y milwyr a'u hangenion.—Mae ein milwyr mewn angen mwy o udarlenniad buddiol, cysur-lawn ac elengyllaid. Pwy a wna eu cynorthwyo yn hyn? A oes neb o'r Cymry yn cyuorthwyo yn y dosbarth hwn o geisio gwneud daioni? Deallym fod ein hoff gyfeill, y Parch. Mr. Chidlau, ar daith y dyddiau hyn tuag Ysbyttai Memphis, a Vicksburg a manau eraill, i ymweld a'r clwyfus a'r cleifion, i ddosbarthu llyfrau ac i ddwyn nwyddau iechydol iddynt. Yr Arglwydd daionus fyddo yn ei ddiogelu ar ei deithiau meihion ac enbydus.

Gwallau yn y Bregeth ar Waith yr Yspryd.—Tu dalen 99, yn lle "na therm eglurhad," darllener, "na therm eglurhaol." Eto, tu dalen 103, yn lle "A dylanwad rhesymol yn ei ymresymiad," darllener, "A dylanwad rhesymwr yn ei ymresymadau."

Ionoron a Mr. D.—Deallym yn awr mai yn gyfrinachol atom, ac nid i'w gyhoeddi, y bwriadwyd y sylw a wnaed gan Ionoron ar benillion Mr. D. Maddeusd y ddau frawd i ni am y camgymeriad.

HYSBYSIAD.

Bwrekdir cyfal Cyfarfod Diwygiadol gan y Cynulleidfaoion yu Minersville, Pa., Mai 10, pryd y dygwylir y bydd gweinidogion, pregethwyr, a chynrychiolwyr yr ysgolion Sabbathol perthynol i'r dosbarth yn bresenol. JOHN E. JONES.

Y PARCH. JAMES GRIFFITHS, AC EGLWYS GYNULLEIDFAOL COLUMBIA ST., UTICA.

Bydd yn dda gan lawer o gyfeillion y brawd teilwng uchod gael ei fod wedi ymsefydlu gyda ei hen gyfeillion yn yr eglwys grybwyllledig.

Bu y brawd yn llafurus a defnyddiol yn Utica am lawer o flynyddau yn yr amser a aeth heibio—ac er iddo symud i Cattaraugus County, eto nid llai ei ymdrech o blaid pob rhinwedd ym y blynyddau ac y buodd yno, fel nas gallwn lai na theimlo i raddau gyda phlant yr Arglwydd yno eu mawr golled ar ei ol.

Ac y mae yn llawen genym ei weled wedi dychwelyd yn ol i hen faes ei lafur; gobeithiwn y bydd llaw yr Arglwydd gyd ag ef hyd derfyn ei oes.

Deallym hefyd fod yr Eglwys sydd dan ei ofal wedi prynu y lle cyfeus y maent yn addoli ynddo, a'u bod yn bwriadu ei adgyweirio yn un o'r tai addoliad mwyaf dymunol sydd gan y Cymry yn y ddinas. Yr Arglwydd a fyddo gyda ei bobl.—G.

GWELLIANT GWALLAU YN "LLINELLAU I'R FLWYDDYN."

A thrwy i wawr binon wneuthur aur wenau.
A gwynneb leda gwenau y blodion.
A'u golwg mwyaf gwiwan.
Yr awel dawel a'r don.
Heb weiw ddig—heb ael dda.
A gwen syw ugeiniau sydd.
A'r lawch ei llaeth odiaeth in'.
Haol yn d'od dau halyn du.
I'r wiwnaf ay'n taranu.

Boni,
Uthr benwa celanedd.
Yn ei lu dacw golofa lae.
Efrwythdd melusion—sywion bwysiau.
Yn dwyn eu hetbol gowd o wenithiau.
Golwg wylt gwlaw y gwelltydd.
Derch y waneg gan drochioni—i'r wybr.
Ond er nad ofnwn ddar na thân.
Gwawl haolwen mewn goleulwybr.
I sylwi ar risialwawr.
Angylion wedi'u hanfon o Wynfa.
Mae awr diweddiad tymbor ei dyddiau.
A'n delw wrthi'n uglyn.

[Mae yn ddrwg genym i gynifer o wallau ddigwydd yn yr awd hon. Eurycher am y llinellau, a chywirer hwy a'r ysgrif bin, oreu y gellir.—GOL.]

PELENI Y FRENHINES.

(The Queen's Vegetable Life Pills.)

Mae galwad cynyddol am y Peleni hyn o bob parth o'r wlad. Pris 25 cent y bwlch.

Danfoner i mi \$1 yn blaen llaw, o un parth o'r Unol Dalaethau, a danfonaf finau 5 blychiad yn ddi-oed yn ol, wedi talu y clodiad.

Cyfarwydder pob archebion at yr unig berchenog. M. H. Meredith, Remsen, Oneida Co., N. Y.

GEIRIADUR YSGRIFYTHOL CHARLES o'r Bala.

Mae y gwaith hwn yn cael ei gyhoeddi mewn dwy gyfrol, â llythrennau frâs, [yr un a'r Argraffiad Americanaidd o'r blaen, yn nghyd a chwanegiadau.] Mae y gyfrol gyntaf yn awr yn barod wedi ei rhwymo mewn lleddr yn gryf a bardd; ei phris yw \$3.50. Bydd y gyfrol arall, sef yr olaf, yn barod tua diwedd Awst Nesaf, wedi ei rhwymo yn gyfatebol i'r gyntaf: pris \$3.25. Gan nad yw yr argraffiad hwn ond ychydig nifer, bydded i bawb a dderbynio y gyfrol gyntaf sicrhau yr ail, sef y Llyfr yn gyflawn.

Caniateir y ddegiad i ddosbarthwyr.
Dyagwyllir i ein hen gyfeillion wneud ymdrech drosom yn ei werthiant, neu anog y chymradwyo eraill i wneud hyn. Anfoner archiadau a thaliadan at Rev. THOS. T. EVANS, Floyd, Care E. E. Roberts, Printer Utica, N. Y.

[Y mae Geiriadur Yrgrifythol Mr. Charles yn Drysor gwir werthfawr. Treuliodd yr awdwr llafurus y rhan oraf o'i oes i'w gyfansoddi. Anogem bob Cymro i ymdrechu ei gael i'w Lyfrgell.—GOL.]

HYSBYSIAD.

Dymuna WILLIAM M. OWEN, Utica, cyfanwerthwr a man-werthieddydd (*wholesale and retail dealer*) peilliad, brawd ceirch, ceirch ac ebrau i anifeiliaid, yn nghyda halen, &c., hysbysu i'w llosgog gefnogwyr, ei fod wedi symud o'i hen ystordy ar Fayette St. i'r masnachdy helaeth, Rhif. 22 a 24 Liberty St., yn ymyl y Post Office y Ddinas lle y dygwylia gyfarfod a'i brynwyr (*customers*) arferol. Dymuna hefyd wneuthur yn hysbysu mai efe yw yr unig un sydd yn gwerthu peilliad melinau Greenfield, Canada, yn y ddinas, yr hwn a gyfrifir, gan bawb a'i harfars, nid yn gydradd, ond yn rhagori, ar ddim a gynygir yn y Talaeithau Unedig, ac a werthir hefyd bob amser am bris isaf y farchnad.

AMODAU Y CENHADWR ydynt \$1.50 y fl.—sef \$1 yn nechreu y fl., a'r gweddill ar dderbyniad y 7fed rhifyn. Cyfarwydder fel hyn: REV. R. EVERETT, Remsen, Oneida Co., N. Y.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 5.

M A I 1863.

RHIF. OLL 281.

Crathodan.

GWAITH YR YSPRYD GLAN.

Pregeth gan y Parch. D. Davies (Dewi Emlyn), Parisville, a draddodwyd yn nghwerdd Cwarterol Orab Creek, O.,—a gyhoeddir yn ol cais y Cyfarfod.

[Parhad o t. d. 106.]

IOAN 16: 7, 8. Ond yr wyf fi yn dywedyd gwirionedd i chi; Buddiol yw i chi fy myned i ymaith: canys onid af fi, ni ddaw y Dyddanydd atoch: eithr os mi a af, mi a'i hanfonaf ef atoch. A phan ddél, efe a argyhoedda y byd o bechod, ac o gyfiawader, ac o farn.

TITUS 3: 5, 6. Nid o weithredoedd cyfiawnder y rhai a wnaethom ni, eithr yn ol ei drugaredd yr achubodd efe nynt, trwy olchiad yr adenedigaeth, ac adnewyddiad yr Ysbyrd Glan; yr hwn a dywalltodd efe anwm ni yn helaeth, trwy Iesu Grist ein Hiaehawdwr.

DYLEDYDDAU CRISTIONOGION MEWN OYSTYLLTIAD A GWEITHREDIADAU ACHUBOL YR YSPRYD GLAN.

1. *Dylent wneuthur defnydd priodol o'r gwirionedd.* Ni weithreda yr Ysbyrd i'r dyben i ryddhan dynion oddiwrth eu rhwymedigaeth hwy i weithredu, ac i ganiatau iddynt fod yn eegur. Dylai pobl grefyddol fod yn llythyrâu Crist, i gario y gwirionedd fel y mae yn yr Iesu, a'i draithn, a'u ddefnyddio yn arf ymosodol i ddmchwelod tyrau y fall, a chestyll annuwioldeb. Dylent argyhoeddi, oeryddu, anog gyda phob hirymaros ac athrawiaeth. Mewn cysylltiad â'r gwirionedd, ac â llafur Cristionogion yn dysgu, egluro, ac argymhell y gwirionedd, y gweithreda yr Ysbyrd Glan. "O'i wir ewyllys yr enillodd efe nynt trwy air y gwirionedd." Nis gellir dysgwyl i'r Ysbyrd weithredu lle nad oes addysg grefyddol, na moddion addysg, a lle nid yw y gwirionedd yn adnabyddus. O ganlyniad dylid llafurio yn ddiwyd i addysgu dynion, iawn gyfrann iddynt air y gwirionedd, a'u harwain yn ffordd gwybodaeth ddwyfol, cyn y gellir dysgwyl amlygiadau o ddylanwad achubol yr Ysbyrd. Nis gellir dysgwyl yr Ysbyrd chwaith lle nad yw prif egwyddorion yr efengyl yn cael eu cofleidio, a'u pleidio yn ffyddlawn, megys y gwirionedd am Fodolaeth Duw yn Dad, Mab

ac Ysbyrd Glan, am gyfiwr llygredig dyn, am ymgawdoliad ac iawn y Mab, am fawr ddrygedd pechod, ac am yr angenrheidrwydd am ddylanwadau achubol yr Ysbyrd Glan. Nid ydys yn arfer clywed am ddiwygiadau crefyddol plith Universaliaid, a rhai o olygiadau cyffelyb; a phan lwyddo rhai o olygiadau felly, gellir yn fwy priodol ei alw yn ddirywiad na diwygiad, o herwydd fel canlyniad o'u llwydd mewn ardal, canfyddir gweddio yn myned o arferiad, a thyngu a chablu yn dyfod i fri: sobrwydd yn diflannu, ac anghymedroldeb yn ymledu ar ei adfeilion; a theimlad crefyddol yn gwywo, a chaledrwydd haner-anfyddol yn blaguro yn ei le. Nid yw Ysbyrd Duw yn cydweithio â golygiadau niweidiol ac anygrythyrol. Mae'n wir fod diwygiadau nerthol wedi cymeryd lle, gydag enwadau sy'n gwahaniaethu mewn rhyw bethau, megys Henaduriaid, Annibynwyr, Trefnyddion Wesleyaidd a Chalfinaidd, Bedyddwyr, Esgobaethwyr, &c., ond y mae y rhai yna er yn gwahaniaethu mewn rhyw bethau, yn cyduno yn lled agos gyda phrif bynciau crefydd efengylaidd: ac o ganlyniad, y mae Ysbyrd Duw yn arddel eu hymdrechion. Dylid dysgu dynion mewn gwwbodaeth o'r gwirionedd, o herwydd rhai wedi eu hegwyddori yn y gwirionedd, deiliaid yr Ysgol Sul, a rhai yn arfer mynychu moddion gras, gan mwyaf, yw deiliaid gweithrediadau achubol yr Ysbyrd Glan mewn diwygiadau. Yn y diwygiad mawr yn ngweithfeydd Mynwy, Morganwg a Chaerfyrddin, yn 1849, pan ychwanegwyd miloedd at yr eglwysi, deiliaid yr Ysgol Sul a gwrandawyr cyson oeddynt gan mwyaf oll. Ychydig o esgeuluswyr y moddion oedd yn eu plith, ac o'r ychydig hyny, ni ddaliodd nemawr un ei ffordd, yn ol i lanw y diwygiad dreio. Yr un modd y bu yn y diwygiad mawr diweddar yn y Werddon, deiliaid yr Ysgol Sabbothol, a gwrandawyr rheolaidd, oedd y nifer amlaf o'r dychweledigion yno. Dengys hyn, y dylid bod yn ymdrechgar i ddarbwylllo pawb ellir, i dilyn yr Ysgol Sul, a moddion gras. Nid yr un fath wirioneddau ddefnyddia yr Ysbyrd bob amser. Rhyw adnod o'r Ysgryth-

yr fydd weithiau yn glynu yn y meddwl, nes effeithio cyfnewidiad yddo. Pryd arall rhyw syniad neu ystyriaeth ddifrifddwys a brawychus afaela ynddo, nes i'r dyn gael ei orchfygu gan deimladau o ddychryn ac anobaith. Y mae bydol-feirniadwyr yn barod iawn i gollfarnu y teimladau amlygir mewn diwygiadau. Dichon fod rhai yn rhoddi gormod o raff weithiau i'w teimladau ar adegau felly, ond ar yr un pryd, nid yw llawer o'r teimladau ddango-sir mewn diwygiadau, ond peth eithaf rhesymol a naturiol dan yr amgylchiadau. Profir hyn fel hyn; meddylw'n fod dyn yn cael ei ddedfrydu yn llys barn; pa ryfedd fyddai i hwnw ocheneidio, neu wylo, neu lewygu wrth glywed dedfryd marwolaeth yn cael ei thraddodi arno? Yr un modd, pan welo pechadur ei berygl ofnadwy, ac y clywo gyflawnder dwyfol yn traddodi dedfryd marwolaeth dragwyddol uwch ei ben; pa ryfedd iddo och'neidio, neu golli dagrau, neu lewygu gan fraw? Ar ddydd y Pentecost lleffodd y bobl ar g'oedd y cwrdd dan ddwysbigiadau cydwybod euog, "Ha wyr frodyr, beth a wnawn ni?" A phe byddai dynion eto ond canfod erchyllder eu pechodau, a mawredd eu heuogrwydd fel y bobl hyn, ni byddai yn rhyfedd pe llefent allan ar goedd y cwrdd fel hwythau, ac ni ddylai neb eu beio am hyn. Rai prydian, moddion tyner neu ystyriaethau hynaws sy'n enill calonau dynion. Rhyw gynghôr caredig, neu benill toddedig am Galfaria, neu olwg effeithiol ar waed y Meichian, wna i'r dyn benderfynu,

"Rwy 'n dewis Iesu a'i farwol glwy'
Yn Frawd a Phriod imi mwy;
El yn Arweinydd, ef yn ben,
I'm dwyn o'r byd i'r nefoedd wen."

Mewn ardal yn Massachusetts an ngwanwyn 1857, yr oedd yr achos crefyddol yn dra iael; nid oedd ond ychydig o hen bobl yn myned i'r cwrdd gweddi. Un Sabboth rhoddodd hen Gristion anogaeth caredig i ddau ddyn ieuano ddyfod i'r cwrdd gweddi yr wythnos ganlynol, ac addawsant wneud hyn; aethant i'r cwrdd, a chyn ei ddiwedd yr oedd y ddau wedi penderfynu canlyn Crist. Gan eu bod yn ddynion ieuano gweithgar ac egniol, dechreuasant weithio dros Grist yn yr ardal, aeth yn gynwrf yn y lle, a chwanegwyd dros ddeg ar hugain at yr eglwys. Ymledodd y tân nefol i ardal arall lle nad oedd achos crefyddol, ac enillwyd yno amryw at Grist, a sefydlwyd yno gwrdd gweddi wythnosol, a'r oyfan yn tarddu oddiwrth anogaeth caredig yr hen wr i'r ddau ddyn iauano, a'r Yspryd Glan yn oyd-weithio a'i eiriau. Diau y gallasai Oristionogaeth fod yn llawer nes yn mlaen nag yw yn y byd, pe

buasai mwy o ymdrech a ffyddlondeb wedi bod i ddysgu a lled-daenn ei hegwyddorion, a'u hargymhell i sylw dynion.

2. *Dylent fyw yn ol y gwirionedd.* Nid digon i Gristionogion draithu y gwirionedd, a'i amddiffyn wrth eraill, heb iddynt fyw yn ei ol eu hunain. Ni wna eu geiriau a'u siarad nemawr o les, os na bydd eu bywydau yn eydgordio a hyny. Gall dynion fod yn uniongred o ran eu barn, ac yn selog dros athrawiaethau efengylaidd, ac eto fod anghysondeb eu bucheddau, yn gwneud eu haddysgiadau a'u cynghorion yn anfuddiol a diwerth. Un o'r pethau blaenaf sy'n ofynol er mwyn cael llwyddiant ar grefydd, yw cael diwygiad yn mhlith y rhai sy'n ei phroffesu. Y mae caledrwydd y byd yn rhwystr ar ffordd llwyddiant crefydd, ond y mae difrawder, clauarined, a chamymddygiadau proffeswyr yn rhwystr mwy; a gobaith gwan sydd am lwyddiant sylweddol ar grefydd, nes y ceir pobl grefyddol i ddiwygio; i ymysgwyd o'r llwch, ac i ymadnewyddu yn yspryd eu meddwl; pob un i adgyweirio ei ran o furiau Jerusalem, fel y bobl yn amaer Nehemiah gynt; a phob un i ymostwng yn y llwch am ei bechod, a'i adael, a byw bywyd diwygiedig. Dichon mai angariad at rai o'r frawdoliaeth yw pechod un, dylai edifarhau ac ymroi yn egniol i feithrin a ohynol cariad. Dichon mai clauarined a difaterwch yw pechod un arall, dylai edifarhau yn ddrylliog, ac ymegnio i wrteithio teimlad o ddwys ddyddordeb crefyddol. Dichon mai cariad at y byd a'i bethau yw y rhwd sy'n difa awch crefydd un arall, dylai edifarhau, diddysu ei serch oddiar y byd, a gosod ei serch ar y pethau sydd uchod, fel na byddo yn faen tramgwydd ar ffordd llwyddiant yr efengyl. Dichon mai esgeuluso rhyw ddyledsdyddau crefyddol yw pechod un arall, dylai edifarhau, ac ailgydio ynddynt a'i holl egni, fel na byddo yn Achan yn tynu gwg Duw ar wersyll Israel. Dichon mai cyfeillach rhyw gymdeithion llygredig, fel awel rewlud y gogledd, sy'n lladd blagur crefydd un arall, dylai ymwadu â'r cymdeithion hyn, a dewis cyndeithion gwell, neu ynte fe fydd yn offeryn i dristan Glan Yspryd Duw o'r frawdoliaeth. Y rheswm pam mae yn anhawdd iawn cael diwygiad crefyddol yw, fod yn anhawdd iawn cael gan Seion ddeffroi a gwisgo ei nerth. Anhawdd cael gan y mwyafrif o'r bobl grefyddol ymfywhau, rhoddi ymaith eu heilunod, ac ymygsegru o lwyrfryd calon at waith yr Arglwydd. Nis gellir dysgwyl i'r Yspryd gydweithio ag eglwys, os na fydd yr aelodau yn meddu ar dduwioldeb cynhes, ac yn arfer gweithgarwch effro, gyda

holl waith crefydd. Pan oedd y diweddar enwog Williams, Llandilo, wedi bod yn aros am chwe' wythnos yn Liverpool, ar amser pan yr oedd yn ddiwygiad tanllyd yno, ac mewn rhanau o Ogledd Cymru, aeth yntau i mewn yn frwdfrydig i yspryd y diwygiad, ac ymlosgai gan awydd i achub eneidiau. Wrth ddychwelyd o'r Gogledd i'r Deheudir, tra yn croesi o Lanidloes i Droedrhiwdalar, gofynai iddo ei hun ar fryniau Sant Harmon, "O! a ydyw yspryd y diwygiad gyda mi yn bresenol? ac ar fynydd Rhos Saith Maen gofynai iddo ei hun, "O! a gollais i yspryd y diwygiad? a ydyw efe yn dyfod gyda mi i'r Deheudir?" Yn y teimlad hwnw aeth adref at ei bobl, ond cafodd hwynt yn oer a chysglyd; ymdrechai eu deffroi a'u codi at eu gwaith, ond gorchwyl caled ydoedd. Byddai yn wylo yn y cyfeillachau o herwydd eu hoerfelgarwch; dywedai fod ei bryder dros y byd annuwiol yn mron a'i ladd, ac y byddai farw yn fuan os na ohelai ddiwygiad; ond cafodd drafferth fawr i ddibuno yr eglwys, a'u dwyn i deimlo yn debyg iddo ef ei hun, ac i lafurio yn ddiwyd a chyson gyda crefydd: ond pan lwyddodd i'w deffroi torodd y tân nefol all yn wenfllan, ac achubwyd llunaws o bechaduriaid. Dylai pobl grefyddol fod yn effro, lafurus a ffyddlawn yn ngwasanaethu ar Harglwydd, rhag i Dduw aymud en canhwylbren allan o'i le, ac iddynt orfod wynebu brawdle a'u dwylaw yn llawn o waed eneidiau a gollwyd trwy eu camymddygiadau. Dylent feddu sel, ac edifarhan, ac ymdrechu rhodio yn addas i'r Arglwydd i bob rhyngn bodd, gan ddwyn ffrwyth yn mhob gweithred dda, a chynyddu yn ngwybodaeth am Dduw.

8. *Dylent weddio am yr Yspryd Glan.* Addewir rhoi yr Yspryd mewn atebiad i weddi. "Os chwydychi gan hyny, y rhai ydych ddrwg, a fedrwch roi rhoddion da i'ch plant chwi; pa faint mwy y rhydd *sich* Tad o'r nef yr Yspryd Glan i'r rhai a ofyno ganddo?" Y Mab oedd addewid fawr yr Hen Destament, a'r Yspryd yw addewid fawr y Testament Newydd; am hyny gelwir ef yn Lân Yspryd yr addewid. Cafodd y dysgyblion cyntaf orchymyn i aros yn Jerusaleim i ddyagwyl am addewid y Tad, sef bedydd yr Yspryd Glan. Buont wrthi yn gweddio yn un a chytun yn yr un lle, am tua deg niwrnod, nes derbyn tywalltiad mawr y Pentecost. Hysbyswyd i'r profwydi mai tywalltiad yr Yspryd fyddai un o nodweddion mwyaf arbenig Cristionogaeth. "A thywalltfa ar dŷ Dafydd, ac ar Breswylwyr Jerusaleim, Yspryd gras a gweddian." Dyna ddirgelwch llwyddiant yr efengyl bob amser y bu llwydd arni. Dirgelwch llwyddiant Whitefield, a'r

ddau Wesley, ac eraill yn y ganrif ddiweddar, oedd eu bod yn rhoddi pwys mawr ar Waith yr Yspryd yn eu gweddian, ac yn eu pregethau. A'r ffordd hyn yn unig y gellir rhoddi cyfrif am yr adfywiadau crefyddol sydd wedi cymeru yd lle yn y byd o bryd i'w gilydd, ac yn neillduol yr adfywiadau diweddar yn America, Cymru, a'r Werddon. Nid oedd yn y rhai olaf neb pregethwyr enwog fel Luther, Knox a Whitefield, yn ysgwyd y gwledydd a'u doniau dysglair, eithr cyrddau gweddi am yr Yspryd Glan oedd y prif foddion i ddwyn y gwaith yn mlaen.

Pan fyddom yn gweddio am yr Yspryd Glan, ni ddylem feddwl y bydd i ddeisyfiadau difater a chlaur gael eu dilyn â llwyddiant. Nid ambell weddi pan gofir, nid gweddi mewn cwrdd gweddi, heb gofio am y peth ar ol hyny hyd y cwrdd nesaf; a gweddi y nos Lun cyntaf o'r mis, a byw yn ddifater hyd y cwrdd pen mis ar ol hyny, ddaw a llwyddiant. Dengys hanes gweddian effeithiol a llwyddianus yn yr Ysgrythyrau, fod yn rhaid gweddio yn daer, teimladol a ffyddiog cyn llwyddo. Felly y gwnaeth Jacob yn Peniel, glynodd trwy y nos gan ddywedyd, "Ni'ith o'lyngaf oni'm bendithi." Pan oedd Daniel wedi ymddarostwng yn isel, gan ddwys gyfaddef ei bechodau ei hunan, a phechodau ei genedl, ac yn gweddio yn daer, yr anfonodd Duw ei angel i'w gysuro, ac hysbysu iddo helynt ddyfodol ei bobl. Pan gareharwyd Pedr gan Herod frenin, "Gweddi ddyfal a wnaethpwyd gan yr eglwys at Dduw drosto ef,"—nid ambell weddi, ond gweddi ddyfal, gweddi ddibaid, ac ni roisant fyny nes i Dduw anfon ei angel i'w waredu. Yr oedd Pedr wedi dyfod allan o'r carchar, ac wedi cyrhaedd i'r cwrdd atynt, o'n iddynt roddi heibio gweddio yn ddyfal ar ei ran.

Cyn y gellir dyagwyl llwyddiant crefyddol, dylid gweithio gyda gweddio, fel y soniwyd yn barod. Dylai gwaith gydfyned â'r weddi, eyn y gellir dyagwyl i Dduw ei gwrando; ond os bydd dyn yn cael ei atal a'i luddias gan amgylchiadau, fel nas geill wneud dim ond gweddio, y mae Duw yn foddion gwrando gweddi yn absenoldeb gwaith y pryd hyny. Ymddyga Duw yn hyny yn debyg i'r tad yr oedd ei bedwar plentyn wedi myned i chwarae ar lan afon, lle y syrthiodd un o honynt i'r dwfr, ac y buasai wedi boddio oni buasai i un arall o'r plant neidio i mewn, a thrwy gryn drafferth ei lusgo allan. Y nos hono galwodd y tad y plant ato, a gofynodd i'r henaf; "Beth wnaethost ti pan syrthiodd dy frawd i'r dwfr?" atebodd hwnw, "Mi neidiais i mewn a llusgais ef allan." "Da iawn," ebai'r tad; "dyma

wobr i ti." Gofynodd yr un holiad i'r ail, ac atebodd hwnw, "Mi helpais i'w gario ef i'r tŷ." "Da iawn," ebai'r tad; "dyma wobr i tithau." Gofynodd yr un holiad i'r trydydd, merch fach pedair oed, ac atebodd hono, "Mi weddiais ar Dduw am ei achub ef." "Da iawn," ebai y tad, nis gallest ti wneud dim arall; dyma wobr i tithau." Yr un modd mae ein Tad Nefol yn cymeradwyo gweddi heb waith, pan fo dyn mewn amgylchiad nas gall weithio; ond pan fo gan ddyn gyfleustra i weithio, ni ddylai feddwl fod gweddio yn unig yn ddigon; ar yr un pryd y mae gweddio yn anheggorol er cael llwyddiant.

Taerineb ffyddiog a di-ildio mewn gweddi yw dirgelwch llwyddiant llawer o Gristionogion enwog, ac o eglwysi llwyddianus. Yr oedd Luther yn gweddio am rai oriau bob dydd, gyda thaerineb a gwresogrwydd mor fawr nes dychrynu dynion clauar, meddyllient ei fod yn rhyfygu, ac yn cynyg treisio y nef-oedd; ond dyna lle 'roedd cuddiad ei gryfder ef. Yr oedd John Knox, apostol y diwygiad yn Scotland, yn weddiwr mor nerthol, nes y dywedai Mari babyddol, brenines y Sootiaid, fod arni fwy o ofn gweddian John Knox na deg mil o ddynion arfog. Gweddiai Knox, "Arglwydd rho Scotland i mi, neu mi fyddaf farw." Meddylliai llawer ei fod yn rhyfygu, ond ni feddylliai Duw hyny, oblegyd fe roddodd ef Scotland iddo. Mewn tref o'r enw Orange yn Massachusetts, ychydig flynyddau yn ol, yr oedd annuwioldeb yn frigog, a chyfeiliornadau gwrth-Feblaidd yn gorlifo y lle. Gwatworid enw Iesu, bygythid Cristionogion, a chamdrinid hwynt ar hyd yr heolydd. Ond yr oedd gan Dduw ychydig ffyddloniaid yno, yn myned rhagddynt gan wylo a dwyn had gwerthfawr: gwneuent bersonau neillduol yn wrthrychau gweddi, ac ni roddent i fyny nes eu cael at draed yr Iesu; o'r diwedd torodd diwygiad nerthol allan yno, ac achubwyd nifer mawr, a llawer o honynt yn benau teuluoedd.

"Mae gweddi 'r ffydd fel allwedd gref,
Yn datglo cloen nef y nef;
A hon i'r lan i glustiau Duw,
Daw a bendithion o bob rhyw."

Tybia rhai fod arfer taerineb mawr mewn gweddi yn arddangosiad o haerllugrwydd, ac y dylid o'r tu arall fod yn ostyngedig, gan adael i Dduw lwyddo crefydd neu beidio fel y gwelo fod yn dda, heb i ni fyned i daer greffu arno, nac ymyraeth â'i fwriadau. Ond nid yw y dyb yna yn gydweddol â'r Ysgrhythrau. Gorchymynir yn y rhai hyny i ni weddio yn wastad, ac heb ddiffygio; a dywedir mai "Lawer a ddichon taer weddi y cyfiawn." Nid *gweddi* y cyfiawn, ond *taer weddi* y cyf-

iawn; gall y cyfiawn weddio blynyddau heb lwyddo, os na thaer weddia. Anogir ni i arfer y taerineb mwyaf am lwydd crefydd; "Y rhai ydych yn cofio yr Arglwydd na ddysteweh; ac na adewch ddytawrwydd iddo, hyd oni sierhao, ac hyd oni osodo Jerusalem yn foliant ar y dilaiair." Gellid coffhau llawer o enghreifftiau am lwyddiant gweddi daer yn mhob oes o'r byd. Yn Cumber yn Ngwerddon, yn amser diwygiad 1859, dychehwelwyd C— yn un o'r rhai cyntaf, gweithiwr ydoedd yn un o felinau mawrion y wlad hono; dyn dibriad ac mewn gwith o oedran. Yn ol ei ddychehweliad teimlai yn ddwys dros y teulu lle y lletyai, a'i gydweithwyr yn y felin, ac ymawyddai am eu troedigaeth; ond pobl tra annuwiol oeddent; gwawdient ef, a thyngent, a chanent faswedd, i'w ffino a'i ddirmygu. Gan nad gwiw iddo siarad â hwynt, penderfynodd weddio drostynt; gwnaeth hyny, ond yn aflwyddianus am dro, nes ei ddigaloni yn fawr; eto efe a barhaodd i weddio drostynt, ac yn ddisymwth ryw ddiwrnod, olywodd pobl y felin ryw leisiau rhyfedd o'r tai cyfagos, ataliwyd y felin a rhedwyd yno, a dyna lle'r oedd y merched a'r gwragedd dan argyhoeddiadau cryfion, yn llefain ar yr Arglwydd am drugaredd. Da oedd fod y Cristion dirmygedig yno pryd hyn i weddio drostynt, a'n cyfarwyddo at Grist. Ond nid dyna y cyfan, yn mhen ychydig ddyddiau ar ol hyny, gorfuwyd atal y felin drachefn: disgynodd y dylanwad ar y gwyr a'r gweision ar ganol eu gwaith, rhwng y peirianau; rhai o'r dynion cryfaf, a'r gwawdwyr mwyaf yn yr holl wlad, a darawyd i lawr yn ddinerth, ac a ddygwyd i lefain am drugaredd. Achubwyd yr holl deulu lle y lletyai, sef saith o nifer, a naw o bob deg o weithwyr y felin. Diau fod ein Duw ni yn wrandawr gweddi.

Cafwyd enghraifft neillduol o allu gweddi un tro yn Nghymru. Yr oedd y Parch. J. Griffiths, yr hwn a weinidogaethai yn Nghaernarfon yn nechreu y ganrif hon, i bregethu ryw hwyr mewn tŷ anedd; gofynodd i wr y tŷ am gael myned i ystafell ar ei ben ei hun cyn dechreu y cyfarfod, arosodd yno nes i'r bobl ddod yn nghyd, ac iddi fyned dros amser dechreu; anfonodd gwr y tŷ y forwyn i geisio ganddo ddod at ei waith, yr hon pan aeth at ddwr yr ystafell a glywai siarad lled ddystaw; clustfeiniodd, a chlywai Griffiths yn dywedyd, "Nid âf oni ddeui gyd mi; nid âf oni ddeui gyda mi." Aeth yn ol at ei Meistr a dywedodd, "Y mae rhywun gyda Mr. Griffiths, ac y mae yn dywedyd wrth hwnw, na ddaw ef ddim os na ddaw yntau gydag ef, ond ni chlywale hwnw yn dywedyd un gair yn ol, am

hyny nid wyf yn meddwl y daw ef oddiauw heno." "O daw, daw," ebai gwr y tf, "ac fe ddaw y llall gydag ef, mi warantaf, os ydyw wedi myned felly; ni a ganwn ac a ddarllenwn i aros y ddau." Daeth Mr. Griffiths a daeth 'y llall gydag ef,' a chafwyd odfa anghyffredinol iawn y noson hono; bu yn ddechreu diwygiad nerthol yn yr ardal; dychwelwyd llawer o eneidiau at Dduw dan y bregeth, a bydd ei hol ar yr ardal hyd ddiwedd amser. Nis gallwn ddirnad faint o ddaioni allai crefyddwyr wneuthur, na pha faint o lwydd welid ar grefydd, na pha mor fuan yr enillid holl wledydd y byd at Fab Duw, pe byddai Cristionogion yn llawn o yspryd gweddi, yn llawn taerni dilaesu, yn llawn teimlad gwresog, ac yn llawn cariad goruchel at Dduw; ac nis gallwn ddirnad mawredd euogrwydd Cristionogion am na byddent yn llawn o'r Yspryd, yn weithwyr difed yn ngwinllan Iesu, ac yn gweddio bob amser. A phob rhyw weddi a deisyfiad yn yr Yspryd. Dichon fod rhyw chworydd yn barod i ddywedyd, "Merched a gwragedd ydym ni, ac nis gallwn wneud noma'r o ddaioni pe ceissem." Gallwch wneud llawer iawn; nid yw Duw dderbyniwr wyneb; y mae ef mor bared i wrando gweddi chwaer wan a gwrando gweddi brawd cryf; ac y mae taer-weddiau chworydd duwiol wedi bod yn fendithiol i lawer oyn hyn. Gwelais hanes am weinidog yn Lloegr Newydd, fu'n llafurio yn yr un eglwys am fwy na chwarter canrif, a chymerodd amryw ddiwygiadau le yno dan ei weinidogaeth; weithiau byddai ugain, weithiau ddeg ar hugain, weithiau haner cant yn cael eu dychwelyd, ac yr oedd yn gallu olrhain pob diwygiad gymerodd le yno, yn ol at ddylanwad cwrdd gweddi y chworydd yn y lle. Gan hyny peidiwch dywedyd "Nid oes genym ddylanwad, ac nis gallwn wneud dim;" ond ymosodwch o ddifrif ar eich gwaith.

Yn haf 1858, blwyddyn y diwygiad, dywedai un o weinidogion y wlad hon, yn rhyw fan ar ei daith, fod pump ar hugain o wragedd crefyddol yn ei eglwys ef oedd a'u gwyr yn anghrefyddol, wedi penderfynu cynal cwrdd gweddi y flwyddyn hono, i weddio am droedigaeth eu gwyr, a'r Sabboth diwedda, meddai y gweinidog, cyn i mi ddyfod oddicartref, mi a dderbyniais yr olaf o'r pum gwr a'r hugain hyny i'r eglwys. Bydded i enghreifftiau fel yna galonogi eraill i fyned yr un modd yn hyderus at orseddfainc y gras.

Nid oes achos i ni ofni na phetruso gofyn am ddylanwadau yr Yspryd, o herwydd y mae addewidion Duw yn seiliau digonol i ni ofyn am danynt. Y mae yr Yspryd wedi cael ei

addaw mewn atebiad i weddi, ac wedi cael ei roddi lawer gwaith mewn atebiad i weddi, ac y mae genym ni gystal sail yn yr oes hon i weddio am dano, a'r ugain a chant yn Jerusalemlen cyn y Pentecost. Gofynnodd rhywun i Judson wedi iddo lafurio am flynyddau yn nghanol llawer o ddigalondid yn Burmah, "Oes genych ragolygiadau dysglaer am lwyddiant yn Burmah?" Nid aeth i duchan ac achwyn, ond atebodd, "Oes mor ddysglaer ag addewidion Duw." Bydded i ninau afael yn ffyddiog yn yr addewidion dwyfol.

Wrth ddrws yr eglwys yr erys yr achosion o sychder ac afwyddiant crefyddol. Dywedai Williams o'r Wern, "Y mae yr eglwys, os bydd yn hir heb adfywiad, yn myned yn gyffelyb i'r ddaiar pan fyddo yn hir heb wlaw. Mae y ddaiar pan wedi myned yn sech iawn yn gwrthod y gwlaw, saif y cymylau yn llwythog o ddyfroedd am ddyddiau uwch ei phen, heb dywallt eu cynwysiad arni. Beth yw yr achos? Diffyg sugndyniad yn y ddaiar. Y mae cymylau addewidion Duw yn llwythog o wlaw graslawn dylanwadau yr Yspryd yn sefyll uwchben yr eglwys; pahan na cheid y tywalltiad mawr? Diffyg sugndyniad yn Seion,—gweddi y ffydd, ac undeb teimlad a dymuniad am dano." Y mae o bwys mawr gan hyny i Seion gael ei bwyhau gyda'r gwaith, a'i dwyn i deimlo dros agwedd y byd, ac i ystyried ei chyfrifoldeb mewn cysylltiad ag ef, ac i weddio drosto, fel y bo ganddi gydwybod ddrwysr, a dwylaw glan oddiwrth waed pawb oll.

"Llanwer pawb ag yspryd gweddi,
Yspryd llawn o daerni dwys;
Yspryd gofyn hyd nes derbyn
Y bendithion mwya'u pwys."

Taerweddiwn am yr Yspryd i ddyfrhau ac adfywio eglwysi Crist, fel y bo iddynt flodeno yn ogoneddus. Taerweddiwn am dano i nefoleiddio meddyliu credinwyr. Taerweddiwn am yr Yspryd i ddwysbigo myrdd o bechaduriaid, fel y gogonedder dwyfol ras yn eu cadwedigaeth. Taerweddiwn am i gawodydd o ddylanwadau yr Yspryd ddisgyn ar y gwledydd, fel y byddo i'r efengyl ehedeg a chael gogonedd yn mhob man, a theyrnasoedd y byd fyned yn eiddo ein Harglwydd ni a'i Grist ef yn fuan. Amen.

CARIAD AT IESU GRIST.

IOAN 21: 15. A wyt ti yn fy ngharu i yn fwy na'r rhai hyn?

Y mae y bennod hon yn rhoi hanes am drydydd ymddangosiad Iesu Grist i'w ddysgyblion ar ol ei adgyfodiad o'r bedd. Yr oedd y dyagyblion yn hwyrfrydig iawn i greu fed

Iesu wedi adgyfodi o'r bedd. Ao i'r dyben o symud ymaith bob amheuaeth o'u meddyliau, y mae yr Iesu yn ymddangos iddynt drwy lawer o arwyddion sier, gan fod yn weledig iddynt dros ddeugain niwrnod, a dywedyd y pethau a berthynent i deyrnas Dduw. Yn y testyn y mae yn dangos y pwys o feddu cariad tuag ato.

I. TEILYNGDOD IESU GRIST I GAEL EI GARU.
Y mae yn deilwng oblegyd,

1. *Ardderchawgrwydd ei berson.*

Yr oedd gogoniant ac ardderchawgrwydd person Crist megys dan len pan oedd efe yma yn nyddiau ei gnawd. Gwr gofidus a chynefin a dolur oedd efe yn ngolwg yr Iuddewon, fel gwreiddyn o dir sych, heb na phryd na thegwech iddo. Ychydig iawn oedd yn gweled ei degwech. Ond er hyny fe welodd rhai gymaint o'i ogoniant nes enill eu calon i fyned ar ei ol. "A'r gair a wnaethpwyd yn gnawd ac a drigodd yn ein plith ni (ao ni a welsom ei ogoniant ef, gogoniant megys yr Uniganedig oddiwrth y Tad) yn llawn gras a gwirionedd." Fe welwyd ei ogoniant ef mewn modd neillduol ar fynydd y gweddnewidiad. "A'i wyneb a ddysgleiriodd fel yr haul, a'i ddillad oedd cyn wnyed a'r goleuni." Nid rhyw ffig chwedl fel chwedlau y paganiaid am eu dauiau yw yr hanes am weddnewidiad Crist. Canys nid gan ddylun chwedlau cyfrwys, mœdai Pedr, yr hysbysasom i chi nerth a dyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist, eithr wedi gweled ei fawredd ef a'n llygnid. Pe gwelai dynion ei fawredd ef a'u llygnid, nid allent lai na'i garu. Tecach ydyw na meibion dynion. "Y mae efe yn wyn a gwrïdog, yn rhagori ar ddeng mil. Ie y mae efe oll yn hawddgar.

2. *Mawredd ei gariad ef.*

"Cariad mwy na hwn nid oes gan neb, sef bod i un roddi ei einioes dros ei gyfeillion." Fe garodd Iesu Grist ei elynion hefyd. "Canys Crist pan oeddyn ni eto yn weiniaid mewn pryd a fu farw dros yr annuwiol." "Oblegyd braidd y bydd neb farw dros un cyfiawn, oblegyd dros y da ysgatfydd fe feiddiai un farw hefyd." Wrth y cyfiawn y golygir un cywir a gonest mewn maenach, un yn mynu'r cent ac yn talu'r cent. Y mae dyn felly yn werthfawr mewn cymydogaeth. Ond er hyny ni bydd neb yn foddlon marw dros un felly; ond dros y da, dyn caredig a chymwynasgar, fe allai y bydd rhyw un farw dros un felly, a dyma eithaf cariad dynol. Eithr y mae Duw yn canmol ei gariad tuag atom ni, oblegyd a nyny eto yn bechaduriaid i Grist farw trosom ni. Myfyriwn ar fawredd ei gariad nes ynull ein oalonau mewn cariad tuag ato, ac i ddweyd

gyda'r apostol, "Yr ydym ni yn ei garu ef, am iddo ef yn gyntaf ein caru ni."

8. *Parhad ei ffyddlondeb.*

"Iesu Grist ddoe a heddyw yr un ac yn dragywydd." "Efe yn caru yr eiddo y rhai oedd yn y byd, a'u carodd hwynt hyd y diwedd." Ni wiw i neb ymddiried fawr mewn dynion. Hwyrach mai y rhai mwyaf siriol a charedig i ni heddyw fydd y gelynion a'r bradwyr gwaethaf i ni y fory.

Cyfnewidiol ydyw dynion
A siomedig yw cyfeillion;
Hwn a bery byth yn ffyddlon,
Pwy fel efe?

Gwyddai Iesu er tragwyddoldeb am ei holl daith o Fethlehem i Galfaria; ond er hyny fe aeth yn mlaen yn wrol yn wyneb y tywydd garw. Efe a roddodd ei gefn i'r curwyr, a'i gernaui i'r rhai a dynent y blew. Efe a fu yn ufudd a ffyddlon hyd angau, ie angau y groes. Ac y mae yn para i eiriol drosom yn y nef. Am hyny y mae yn deilwng o'n cariad.

II. NATURE Y CARIAD Y MAE YN DEILYNGU.

1. *Cariad cywir a diragrith.*

Nid yw proffes o gariad ddim yn ddigon. Yr oedd Judas yn proffesu ei fod yn caru yr Iesu, ao wedi ei ddilyn ef yn gyson am beth amser; ond fe ddangosodd ef egwyddorion ei galon pan aeth yn flaenor i'r rhai a ddaliasant yr Iesu, efe a fradychodd ei Arglwydd a chusan, ac fe'i gwerthodd ef am ddeg ar hugain arian. Felly mae llawer eto yn proffesu eu bod yn caru yr Iesu, ond ar weithredoedd yn ei wadu ef, pan gant ryw gyfle i enill y byd hwy a fradychant Grist a'i achos am lai na deg ar hugain arian. Nid rhyw broffes o gariad oedd gan Pedr. Y mae efe yn apelio at hollwybod-aeth yr Iesu, "Arglwydd, ti a wyddost bob peth, ti a wyddost fy mod i yn dy garu di." Daliwn ein hunain yn wyneb y gwirionedd. Os ydym yn ei garu ef mewn purdeb, gallwn ddweyd fel Pedr, "Ti a wyddost fy mod i yn dy garu di."

2. *Cariad mawr a goruchel.*

"A wyt ti yn fy ngharu i yn fwy na'r rhai hyn?" Digon tebyg mai wrth y rhai hyn y golygir y llong a'r rhwyd a'r pysgod, a'r pethau cysylltiedig a'r alwedigaeth o bysgota. Y mae Iesu Grist am i ni ei garu ef yn fwy na phob peth arall. Y mae efe am fod flaenaf yn y serch. "Os daw neb ataf fi, ac ni chasao ei dad a'i fam, ei wraig a'i blant, ei frodyr a'i ohwiorydd, ie a'i einioes ei hun hefyd, ni all efe fod yn ddysgybl i mi." Felly y mae yr Iesu yn gofyn i bob un fel y gofynodd efe i Pedr. A wyt ti yn fy ngharu i yn fwy na'r rhai hyn? Y rhai hyn yn eu perthynas a ni yw yr aur a'r arian, y tai a'r tiroedd a'r anif-

eilid, neu beth bynag sydd yn tueddu i fyned a'n calon. Y mae yr Iesu yn teilyngu cael ei garu yn fwy na phob peth.

8. *Cariad cyson a pharhaus.*

Y mae awgrym o hyn yn y testyn. "A wyt ti yn fy ngharu?" Yr oedd Pedr wedi dangos o'r blaen ei fod efe yn caru yr Iesu. Yr oedd efe wedi gadael pob peth er ei fwyn, ac wedi oerdded trwy ddyfroedd at yr Iesu, a thynnu ei gleddyf i'w amddiffyn, ac wedi ei ddylun ef hyd llys yr archoffeiriad. Yn ei ymlyniad wrth Grist yr oedd Pedr wedi cyfarfod â phrofedigaeth danllyd, ac wedi gwadu nad adwaenai mo yr Iesu. Priodol iawn oedd y gofyniad, *A wyt ti*, nid a fuost ti rywdro, ond a *wyt ti* yn awr yn fy ngharu i?

III. PROFION O'N CARIAD TUAG ATO.

1. *Cedw ei orchymynion.*

"O cherwch fi cedwch fy ngorchymynion." "Canys hyn yw cariad Duw, bod i ni gadw ei orchymynion ef, a'i orchymynion ef nid ydynt drymion." Y mae iau Iesu Grist yn esmwyth a'i faich yn ysgafn. Y mae holl rwymedigaethau crefydd mor rwydd i'w cyflawni, fel nad oes gan neb sydd yn gwrando yr efengyl yr un esgus dros fyw yn ddigrefydd. O ganlyniad, od oes neb heb ufuddhau i orchymynion Crist, nid yw hwnw yn ei garu ef. Y mae yr hwn sydd yn adnabod eu calonau yn dweyd wrth yr anafudd fel ag y dywedodd wrth yr Iuddewon, "Mi a'ch adwaen chwi, nad oes genych gariad Duw ynoch."

2. *Caru y brodyr.*

"Wrth hyn y gwybydd pawb mai dyagyblion i mi ydych, os bydd genych gariad i'ch gilydd." Yr oedd y cyn-Gristionogion yn enwog mewn brawdgarwch. Yr oeddynt wedi eu dysgu gan Dduw i garu eu gilydd. Yr oedd en gelynydd yn estyn eu bysedd atynt mewn gwawd, gan ddywedyd, "Gwelwch fel y maent yn caru eu gilydd." "Yn hyn y mae yn amlwg blant Duw a phlant diafol. Pob un sydd heb wneuthur cyflawnder nid yw o Dduw, na'r hwn nid yw yn caru ei frawd." "Ni a wyddom ddarfod ein symud o farwolaeth i fywyd, oblegyd ein bod yn caru y brodyr. Yr hwn nid yw yn caru ei frawd, y mae yn aros yn marwolaeth," y mae heb gael ei gyfnwid trwy ras. Os dywed neb ei fod yn caru Duw, ac efe yn casau ei frawd, celwyddog yw—nid yw ddim gwell na rhagrithiwr. Oblegyd yr hwn nid yw yn caru ei frawd yr hwn a welodd, pa fodd y gall efe garu Duw yr hwn nis gwelodd?

3. *Gofalu am achos Duw.*

Ar ol i Pedr ddweyd ei fod yn caru yr Iesu, y mae yr Iesu yn dweyd wrtho, "Portha fy

wyn, Bugeilia fy nefaid, Portha fy nefaid." Fel pe dywedasai, Os wyt yn fy ngharu i, gofala am y gweinidau yn Seion, gwna dy oreu gyda'r achos. Felly dywed yr apostol wrth ei gyd henuriaid, "Porthwch braidd Duw, yr hwn sydd yn eich plith, gan fwrw golwg arnynt; nid trwy gymhell, eithr yn ewillysgar; nid er mwyn budr-elw, eithr o barodrwydd meddwl," o gariad at Iesu Grist a'i achos. Y mae Iesu Grist o ran ei berson wedi eegyn i'r Nefoedd. Y mae efe yn awr ar ddeheulaw y Tad allan o gyrrhaedd llied ei elynion, ac uwch-law cymwynasau ei gyfeillion. Ond y mae ei achos ef gyda ni ar y ddaear, fel y gallwn ddangos ein teimladau ato ef yn bersonol yn ein hymddygiadau tuag at ei achos.

IV. Y PWYS O FEDDU CARIAD AT IESU GRIST.

1. *Cariad at Iesu Grist yw hanfod crefydd.*

Dywedir mai cyflawnder y gyfraith yw cariad. "Câr yr Arglwydd dy Dduw â'ch holl galon, hwn yw y cyntaf a'r gorchymyn mawr, a'r ail sydd gyffelyb iddo, Câr dy gymydog fel ti dy hun. Ar y ddau orchymyn hyn y mae yr holl gyfraith a'r prophwydi yn sefyll." Yr hwn sydd yn caru arall a gyflawnodd y gyfraith. "Cyflawnder y gyfraith yw cariad." Gyda llawn cymaint o briodoldeb y gellir dweyd mai cyflawnder yr efengyl, cyflawnder crefydd Iesu Grist, yw cariad. Pe buasid yn gofyn i mi, Beth yw y peth cyntaf mewn crefydd? buaswn yn ateb mai cariad at Iesu Grist ydyw. Beth yw yr ail beth? Cariad at Iesu Grist. Beth yw y trydydd peth? Cariad at Iesu Grist. Cariad at Iesu Grist yw y cwbl. Os oes gyda ni gariad at Iesu y mae genym grefydd gyflawn yn ei holl ranau; ac os heb gariad at Iesu, ni wyddom ddiin am rym a bywyd crefydd. "Pe llefarwn â thafodau dynion ac angylion, ac heb fod genyf gariad, yr wyf fel efydd yn seinio neu symbal yn tincian." Llefwn am fwy o'r cariad hwn yn ein crefydd.

2. *Cariad at Iesu Grist yw nerth y Cristion i fyned yn mlaen yn wyneb rhwystrau.*

Y mae rhwystrau lawer i'w cyfarfod gyda gwaith yr Arglwydd. Felly yr oedd hi yn amser Nehemiah, fel y dywedir, "Pridd lawer sydd, fel nad allwn adeiladu y mur." Ond yr oedd cariad at Dduw yn tanio calonau y bobl mewn sêl dros achos Duw, nes gorphen y gwaith yn gyflawn. Felly y mae pridd lawer o rwystrau ar ein ffordd gyda gwaith yr Arglwydd; ond os bydd genym gariad at Iesu, nyni a awn yn mlaen yn wrol yn wyneb y rhwystrau i gyd. "Beth a wneuch chwi yn wyllo ac yn tori fy nghalon i," meddai Paul, "canys parod wyf i nid yn unig i'm rhwymo,

ond i farw hwyd yn Jerusalem er mwyn enw yr Arglwydd Iesu"—sef o gariad at Iesu. Cariad sydd gryf fel angau, ac eiddigedd sydd greulon fel y bedd, ei farwor sydd farwor tanllyd a fflam angerddol iddo. Dyfroedd lawer nis gallant ddiffoddi cariad, ac afonydd nis boddant. Y mae cariad at Iesu yn egwyddor fywiol yn mynwes y credadyn nad oes yr un elfen yn y byd a all ei difa. Y mae y tân a'r flagodau wedi methu. Y mae llawer wedi rhoi eu cyrff i'w llosgi o gariad at Iesu. Pan oedd eu bysedd yn llosgi fel canwyllau i oleuo yr ystrydoedd, yr oeddynt yn bloeddio yn fuddugoliaethus, "Pwy a'n gwahana ni oddiwrth gariad Crist? Canys y mae yn ddiogel genyf na all nac angau, nac einioes, nac angylion, na thywysogaethau, na meddianau, na phethau presenol, na phethau i ddyfod, nac uchder, na dyfnder, nac un creadur arall, ein gwahanu ni oddiwrth gariad Duw, yr hwn sydd yn Nghrist Iesu ein Harglwydd."

8. *Cariad at Iesu Crist yw y prif gymhwyder i'r Nefoedd.*

Gwlad y goleuni a'r purdeb a'r cariad tra-gwyddol yw y Nefoedd. Nid oes yno yr un Judas i fradychu, na'r un gelyn i aflonyddu ar heddwch y gymdeithas.

Mae pawb o'r brodyr yno'n un,
Heb neb yn tyndu'n groes,
Yn moli'r Dawod yn y dyn,
A choho'i'augeu loes.

Mae yno bawb yn caru yr Iesu a chalon berffiaith, ac yn caru eu gilydd o galon bur yn helaeth. O gymdeithas ddedwydd! Ni welodd llygad, ac ni chlywodd clust, ac ni ddaeth i galon dyn y pethau a ddarparodd Duw i'r rhai a'i carant ef. Os heb ei garu ef, bydd drws y nefoedd yn gauedig yn ein herbyn. Os yn ei garu ef, cawn weled y nef yn agoryd a Mab y dyn yn eistedd ar ddeheulaw Duw, a'n derbyn i'r trigfau dedwydd, aros byth yn nghwmni yr Iesu, a'i weled ef megys ag y mae. Dyma ddigon o wobwr am lasur ein cariad. Llefwn am dywalltiad helaethach o'i gariad yn ein calonau, fel y byddom yn gymhwys i gael rhan o etifeddiaeth y saint yn y goleuni.

EDWARD ROBERTS, *Spring Green.*

Gochelwch ddilyn pethau cyfreithlon mewn ffordd anghyfreithlon.

Cofied pob dyn dysgedig mai nid pren gwybodaeth yw pren y bywyd.

Collir y pechadur, nid o herwydd olwyr pechod, ond o herwydd ei fod yn gwrthod y feddyginiaeth.

Anedifeirwch parhaol yw y pechod na fadd-euir mo hono.—*Y Tywysydd a'r Gymraes.*

P R E G E T H I I.

AR DDWYFOL YSBRYDOLIAETH YR YSGRYTHYRAU.

GAN Y PAROH. T. W. DAVIES, YOUNGSTOWN.

A draddodwyd yn y Cyfarfod Chwarterol yn Palmyra, O., Hyd. 6ed, 1862, ac a anfonir i'r CENHADWR ar gais y Gynadledd.

Nid trwy ddyn y daeth gynt brophwydoliaeth; eithr dynion sanctaidd Duw a lefarasant megys y cynhyrfwyd hwy gan yr Ysbryd Glân. 2 PEDR 1: 21.

Yr holl Ysgrythyrr sydd wedi ei rhoddi gan Ysbrydoliaeth Duw. 2 TIM. 3: 16.

(Parhad o'r rhifyn am 26 Mawrth, t. d. 98.)

Hwyrach fy mod wedi aros yn rhy hir yn barod ar y mater ffrwythlawn hwn. Eithr goddefwch i mi alw eich sylw eto at rai o'r prif bethau a allem nodi fel profion tumewndol o Ddwylol Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyrau.

1. Edrychwch ar ddullwedd (*style*) y Beibl. Ynddo y gosodir allan feddyddrychau dwyfol, barddoniaeth nefol, a delweddau ysbrydol, yn y dullwedd mwyaf mawreddus ac arddunol. Beiddiwn ddweyd nad oes ar yr holl ddaear ei gymhar o ran uchelder ei feddyliau, prydferthwch ei ieithwedd, a godidawgrwydd ei chwaeath, yn enwedig yn y rhanau darluniadol a barddonol o hono.

Addefwn yn rhwydd fod anhawederau ar y ffordd i ddwyn rhagoriaethau dullwedd cyfansoddiad y Beibl, yn eu holl dlysnï cynwynol, yn gydwaistad ag amgyffredion dealltwriaethol cynulleidfa amrywiedig fel y ni sydd yma heddyw;—yn un peth am mai yn yr ieithoedd gwreiddiol y canfyddir hwynt yn eu osinder penaf, a pheth arall am nad yw galwedigaethau y rhan amlaf sydd yma yn caniatáu amser iddynt i astudio elfenau beirniadaeth lënyddol er eu cynhywyo i fësur a phwyso teilyngdod gwahanol ddullweddau cyfansoddiadau llyfrau. Ond eto nid oes eisiau seryddwr i ddweyd pa un yn mysg cyrff yr wybrenau yw yr haul dysglær, brenin y dydd, ac nid oes eisiau athraw mewn coleg er hysbysu pa un yn mhlith llyfrau y ddaear ydyw y Beibl gwerthfawr, ffynonell gwybodaeth ysbrydol, a thywysog holl lyfrau amser. Mae cymaint o ragoriaeth yn ngoleuni tanbeidiol yr haul ar lewyrch gwanaidd y lleuad, heb son am y lleill, fel nad yw yn un gorchestwaith i faban ei ganfod. Ac wrth ystyried prydferthwch chwaeath, dilynder geirweddïad, ac ucheledd dullwedd ysgrifenydd yr Ysgrythyrau ar un llaw, yn nghyd a'u haullënogrwydd, eu hanfanteision, a'u galwedigaethau tymhorol ar y llall—fod amryw o honynt yn fugeiliaid, eraill yn bysgotwyr tlodion, a rhai yn wneuthurwyr pebyll, meddyliem fod pob baban mewn beirniadaeth lënyddol yn rhwym o ganfod eu bod yn mhell

uwchlaw iddynt eu hunain, ac o angenrheid-rwydd yn llefaru trwy ysbrydoliaeth Duw.

Mae dullwedd godidog y Beibl yn ei osod yn mblith y llyfrau fel Crist, anwylyd yr eglwys, yn mblith y meibion, "Megys pren afalau yn mysg prenau y coed." Buasai yn dda genyf allu difynu engreifftiau. Ond palla amser. Darllenwch drosodd eich hunain, ac os gellwch ddyfod trwy lyfr Job, heibio i'r Salm-an, a thros brophwydoliaethau Esiiah a Hab-acuc heb ganfod dillynder, symlwydd a mawreddusrwydd dullwedd aruchel y Dwyfol Ysbrydoliaeth, gellwch fod yn sicr mai deillion ydych mewn gwirionedd. Ond diau genym fod y rhan fwyaf o honoch yn gyfarwydd â rhagoriaethau dwyfol y Beibl o'ch mebyd. Gwerthfawrogn hwynt yn ein calon, a mawrhawn yr Awdwr goruchel ynddynt.

2. Craffwch ar y cysondeb hynod a fodola cydrhwng holl ranau llyfrau a datguddiedig-aethau y Gyfrol fendigedig hon. Yn yr ystyr hwn cymherwch hi ag unrhyw lyfr a hona fod yn ddwyfol yn ei darddiad, yn safon athrawiaethau crefydd ac yn ffynonell egwyddorion moesoldeb—â'r Koran er engraifft. Ni fu Mahomet ond rhyw 23 o flynyddoedd wrth hwn, ac eto y mae yn llawn o anghysonderau a gwrthddywediadau, a chyda hyn, y mae yn angau i bwy bynag a feiddio wrthddywedyd y Koran. Byddai hyn yn unig yn ddigon i brofi i ni fod rhyw gelcfaeliaeth (*smuggle*) yn perthyn iddo. Onide, pahan y rhaid iddo gosbi mor drwm am y weithred o'i chwilio a'i amheu? Eithr am y Beibl mae y cysondeb gwirioneddol perffeithiaf, fel dolen auraid yn cy-sylltu ei wahanol ranau a'i lyfrau wrth eu gilydd, o ran eu hystyr, eu hegwyddorion, a'u dybenion, gan wneud y cyfan prydferth yn un corff cyflawn o dduwinyddiaeth gysegredig.

Egyr ei fynwes bur ger bron haul a llygad y goleuni; ni arsyda rhag na gwybodaeth, nac athroniaeth, na dysgeidiaeth, na beirniad-aeth y bedwerydd gaurif ar bymtheg; a hyf gymbella holl genhedloedd y daearfyd llydan o bob gradd, oed a sefyllfa, i edrych ei dudalenau, archwilio ei gynwysiad, a barnu ei deilyngdod dwyfol. A dyma ef yn ddwy ran haredd, yn cynwys tua phedwar cant ar ddeg o bennodau, a thriugain a chwech o lyfrau, wedi eu hysgrifenu gan o bump i ddeg ar ugain o wahanol bersonau, mewn gwahanol ieithoedd, a gwahanol wledydd, a gwahanol oesau, yn ystod y tymhor hirfaith o bymtheg cant o flynyddoedd; ac eto y mae y fath gydundeb rhwng ei ffeithiau, y fath gydgoriad rhwng ei hanesion, y fath gyd-darawiad rhwng ei athrawiaethau, y fath unoliaeth yn ei wirion-

eddau, y fath gydrywiaeth yn ei ddybenion, a'r fath gydberthynas ryfeddol rhwng ei holl ranau o'r dechreu i'r diwedd, nae ydym yn rhwym o gasglu mai yr un ydyw ei Awdwr, a bod hwnw o angenrheidrwydd yn dragwyddol, hollbresenol, ac anfeidrol mewn gwybod-aeth, doethineb a daioni, ac o ganlyniad rhaid mai yr Ysbryd Dwyfol ei hun ydyw.

Edrychwch ar ei gysondeb yn y darluniadau a rydd o'r Goruchaf. Y fath ardeb gwrthun y mae Mahomet wedi ei gyflwyno i'r byd o berffeithiau gogoneddus y Jehofa anghynew-idiol! Priodola anghysonderau athrawiaethol a gorchymynol y Koran i chwidredd ac an-wadalrwydd y Meddwl Dwyfol yn ystod y byr dymhor o 23 o flwyddi! Mor wahanol yw yr arlun perffaith a rydd y Beibl o hono. Yn ol hwn y mae anghynewidioldeb yn briodolled hanfodol ac anghyfranogol yn y Tragwyddol Fod; ac yn ei holl ddesgrifiadau o'i hanfod, ei berffeithiau, ei arfaethau, ei ddybenion a'i gymeriad, yr Un Tragwyddol ydyw "heb gyfnewidiad na chysgod troedigaeth yn perthyn iddo."

Dengys fod tri chyfnod nodedig wedi bod mewn amser pan yr ymwelodd Duw â'r byd a thri man pennodol ar y ddaear, sef Gardd Eden, Copa Sinai, a Phen Galfaria, lle y cyfarfyddodd â dyn, er llefaru ei feddwl goruchel wrtho, cyhoeddi ei gyfreithian sanctaidd iddo, a chyflawni ei fwriadau trugarog tuag ato. O'r ymweliad cyntaf yn Eden hyd yr olaf ar Galfaria, aeth pedair mil o flwyddi heibio, a gwelodd y ddaear fyrdd o gyfnewidiadau ynddynt; ond yr un Duw anghynewidiol oedd yn y naill a'r llall,—ar hyd yr holl ffordd o Eden hyd yn Sinai, ac o Sinai i Galfaria yr un ydyw; y ddwy linell fawr a ddy-nodant ei ymdaith o hyd ydynt uniondeb a thoster ar un llaw: ac ar y llall, daioni a chymwynasgarwch. Yr un gwirionedd a heddwch —yr un sancteiddrwydd a thrugaredd—a'r un cyflawnder a chariad a ffurfiant ei gymeriad ac a hynodant ei ymweliad yn y tri chyfnod a'r tri lle:—Yn Eden, yn y bygythion, gwirionedd sydd yn pelydru, ond yn yr addewid y mae heddwch yn llewyrchu; ar gopa Sinai, sancteiddrwydd sydd yn ffamio, ond wrth y gwaelod y mae trugaredd yn gwylio; ac ar Galfaria, yn holltiad y creigiau ac ingoedd y Celdwad cyflawnder sydd yn taranu, ond yn y gair "Gorphenwyd" y mae cariad yn buddugoliaethu; ac yn yr oll o'i weinyddiadau pwysfawr a grasol tuag at y dyn enog y mae Pen Arglwydd y bydysawd yn ymddysglaerio mewn tanbeidrwydd anfeidrol yn ei gymeriad gogoneddus fel Duw CYFLAWN AC ACHUBYDD.

Drachefn. Sylwch ar gywirdeb yr hanes a rydd am y natur ddynol yn mhob lle, gwlad, ac oes—mor gyflawn, mor gywir, ac mor bwrpasol ydyw. Dywedodd un o frodorion Ynysodd Môr y De wrth Mr. Williams, y cenhadwr, unwaith, mai efe a'i gyd-genhadwyr oedd awdwyr rhanau o'r Beibl, "Am mai ein hanes ni y mae yn gywys," ebe efe, "yn enwedig y rhan olaf o'r bennod gyntaf yn yr Epistol at y Rhufeiniaid; ac nid oedd neb ond y chwi a allasai ysgrifennu hwnw mor gywir, a hyny wedi eich dyfodiad yma." Mae y sylw syml, unplyg a gonest hwn o eiddo y pagan yn bregeth effeithiol ar y cyd-darawiad hynod a fodola rhwng gweithrediadau llygreddig y galon ddynol, fel yr arddangosir hwynt yn *ddarluniadol* yn y Beibl, ac fel yr amlygant eu hunain yn *weithredol* yn mucheddau gwa-hanol wledydd ac oesau y ddaear,—ac felly yn brawf eglur o Ddwylol Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyrau; oblegyd nis gallasai neb ond Ysbryd Duw dynu arlun o egwyddorion a chymhellion y galon lygreddig, mor gywir a pherffaith, gan olrhain ei holl nodweddion arbenig drwy holl raddau, camrau a gogwyddiadau ei gweithrediadau dirywiol a gwrthnysig, mor fanwl a diweniaeth, nes y gall holl hil syrthiedig Adda, o'r dechreu hyd yr awr hon, roddi eu bysedd arno a dweyd, "*Dyma ein hanes moesol ni yn gywir.*" Yr oedd y pagan yn iawn am gywirdeb yr hanes hwn, ond yn hollol gyfeiliornus am ei awduraeth. Mae cangder cydnabyddiaeth y Beibl a holl agweddau cymeriad calon dyn, diffuantrwydd ei ddarluniadau o honi, a pherffeithrwydd cysondeb y cyfan a gwir hanes moesol dynolryw dros y byd llydan, yn uchel dystio mai Chwiliwr y calonau a Phrofwyr yr arenau ydyw ei Awdwr anfeidrol ef.

8. Y mae cyfaddasiad y Beibl ar gyfer mawr amryw angenion a gwahanol sefyllfaoedd dyn syrthiedig yn y byd hwn yn arddangos ei Ddwylol Ysbrydoliaeth. Bwriadwyd ei gynnwysiad i oleuo, puro, llesoli a derchafu dyn am anuser a thragwyddoldeb. Mae y llwybr a gymer er cyflawni y bwriad haelfrydig hwn yn eglur amlygu fod doethineb anghydmorol wedi bod wrtho, yn ei gydunio a'i gymhwyso at ei orchwyl ardderchog. Yn mhob ystyr yr edrychom ar grefydd yr Ysgrythyr, y mae yn berffaith, a daw ei pherffeithrwydd i'r golwg yn ei chyflawn gymhwyser i ateb ei holl ddybenion pwysfawr.

Meddylwch am y cynllan mawreddus sydd ganddi i heddychu dyn pechadurus a'i Wneuthurwr trangwyddedig. Nid oes dim ond prydferthwch nodau goruwchnaturiol mawr amryw

ddoethineb Duw i'w canfod ar hwn drosto i gyd. Nis gallasai dim ond cariad tragwyddol mynwes anfeidrol y Jehofa graslawn ei ffynonellu, ei gyfunio, a'i berffeithio. Iawn mawr y Cyfryngwr yw ei ganolbwynt, a'i orchest-waith dwyfol. Mor bwysig yr ymddengys hwn yn ei gysylltiadau a llywodraeth foesol Duw, fel sail cyfundraeth fawreddog achubiaeth eneidiau, a chyfrwng gweinyddiad tirion maddenant pechodau i deulu collfarnedig y ddaear. Mor eang yw ei berthynasau, mor werthfawr yw ei ddylanwadau, ac mor fendigedig yw ei effeithiau ar holl oruchwyliaethau y Nefoedd uniawn tuag at y byd gwrthryfelgar, yn ol y datguddiedigaethau a gawn o berthynas iddo yn y Beibl sanctaidd. Yn eu perthynasau a iawn mawr y groes y ceir y goleuni goreu ar greadigaeth, rhagluniaeth a llywodraethiad y byd; yr eglurhad llawnaf ar yr arfaethau, y dybenion a'r gweinyddiadau dwyfol; a'r ddangoseg berffeithiaf o ewyllys fendigedig, cymeriad gogoneddus a gweithrediadau goruchel Iôr y bydoedd yn ei drafodiaethau gyda ei greaduriaid gwrthnysig.

Cael allan drefn effeithiol i ddiogelu hawliau y llywodraeth, grymysu awdurdod y gyfraith, collfarnu neu goudemnio y trosedd, ac ar yr un pryd arbed y troseddwr rhag syrthio o dan bwysau cyflawn y penyd cysylltiedig a haedd-edig, sydd wedi llwyr faeddu holl dosturi, medruerwydd a doethineb y deddfwyr, y gwladweinwyr a'r llywiawdwyr goreu. A chael allan gynllun i ddwyn y Duw cyflawn i lawr at y dyn euog i'w arbed a'i nodd i ar dir cyfreithlon ac anrhydeddus, a chael y dyn gelyndol yn ol at Dduw i'w garu yn ei galon ac ymgysgru yn gwbl iddo am dragwyddoldeb, yn sicr, sydd yn orchestgamp anfeidrol ry bwysig i ddoethineb ddynol byth ei chyflawni. Yn y fan yma y mae holl feiblau ffugiedig a holl gaugrefyddau y byd yn rhwym o droi yn fethiant tragwyddol. Yn y Beibl yn unig y datguddir trefn deilwng o'r Duwdod goruchel i waredu dyn rhag melldithion ofnadwy y ddeddf doredig, gan ei adfer i faes ufudd-dod, ei dderchafu i awyrgylch dedwyddwch, a gosod ar ei ben goron anniflanedig o ogoniant tragwyddol. Nid rhyfedd i'r apostol Paul ddatgan, pan yn bwriadu gwynebu prifddinas y byd paganaidd i gyhoeddi hon, "Canys nid oes arnaf gywilydd o efengyl Crist, oblegyd gallu Duw yw hi er iachawdwriaeth i bob un sydd yn credu."

Pwy erioed a glywodd am y fath iawn gogoneddus dros bechod, a'r fath iachawdwriaeth odidog i bechadur, ag a gynnwysa yr Ysgrythyrau? Yma y gwelwn y Pen Arglwydd Dwyf-

ol yn collfarnu y trosedd ac yn rhyddhau y troseddwr—yn condemnio pechod ac yn arbed y pechadur—yn lladd y bai ac yn bywhau y beius, a hyny yn berffaith gyson & derchafiad ei lywodraeth, anrhydedd ei gyfraith, diogelwch ei orsedd, a gogoniant digwmwl ei gymeriad moesol. Yn nghlyfndraeth Aberth dirprwyol y Ceidwad y canfyddwn y cynhwys-eler perffeithiaf i ddwyn Duw i lawr at y dyn, a'r cyfaddasrwydd cyflawnaf i ddwyn dyn yn ol at Ddau. Pan floeddiodd Crist ar y groes, "Gorphenwyd," adseiniodd yr holl Nefoedd mewn effaith, "Boddlonwyd;" a phan deimla y gydwybod euog effaith rhinwedd y gwaed iawnol yn ei glanhau oddiwrth bob pechod, trwy ffydd, dadseinia hithau mewn gorfoledd,—"Boddlonwyd." Iawn y dywed y penill hwnnw:

Mae Jehofa'n awr yn foddla'n
I'r troseddwr i gael gwledid,
Duw a dyn yn gwaeddi "Digon,"
Yn yr Iesu'r Aberth hedd.

Mae pawb yn ngwlad efengyl a dderbyniasant y cymod, ac a deimlasant rinwedd gwaed y groes yn dieuogi eu cydwybodau, yn barod i gau,

"Dyma iechydwrïaeth hyfryd
Wedi'i threfnu gan fy Naw,
Ffordd i gadw dyn colledig,
Balm i wella dynolryw;
Dyma ddigon, &c.,
Geidw euog fel myfi."

Pe buasai amser yn caniatu gallasem nodi llaws o engreiffitia, yn mysy y paganiaid, i brofi effeithiolrwydd cyfaddasiad yr "iechydwrïaeth gymaint" ar eu cyfer. Goddefwch i ni nodi un. Yohydig flwyddi yn ol, cyfarfyddodd cenhadwr yn yr India ag ymgyflynwr Hindwaidd. Yr oedd yr olwg arno yn echrydus—ei gorff wedi ei bothelli drosto gan wres angerddol pelydrau poethion yr haul, a'i draed yn gwaedu bob cam a roddai oddiwrth frathiadau hoelion haiarn a osodasai yn wadnau ei sandalau i'r perwyl hwn, a gwisgai hwynt felly, meddai ef, er *gwneud iawn* i'r duwiau ain bechodau atgas a gyflawnasai yn eu herbyn. Darllenodd y cenhadwr iddo yr adnod ryfedd hono yn Ioan, "Canys felly y carodd Duw y byd, fel y rhoddodd ei Unig-anedig Fab &c.," a'r adnod arall, "A gwaed Iesu Grist ei Fab ef sydd yn ein glanhau &c.," ac eglurodd iddo drefn fawr y Nefoedd i faddu beiau'r gwaethaf yn rhad ar ei edifeirwch a'i ffydd y' Nghrist. "Dyna ddigon," ebe y pagan tlawd, "dyna beth sydd arnaf fi ei eisiau yn union," gan dafu ei hen sandalau gwaedlyd ymaith. Cafodd ddigon i dawelu ei gydwybod am byth yn Iawn mawr y Cyfryngwr.

Nid yw prif gynrychiol meddyliau a dych-

ymygion meidrol y ddaear, ar bwne dyfeisio llwybr i gadw enaid colledig, ond fel gwegi, ffloreg ac ymfydrwydd yn ymyl ardderchawgrwydd gwirionedd, doethineb a gogoniant cyfundraeth yr iechydwrïaeth dragwyddol yn Nghrist Iesu. Cafodd y byd ei aurhydeddu & rhai cyfundraethau crefyddol, er ceisio ei war-edu a'i ddedwyddu, gan y dychymygion barddonol, y galluoedd ymresymiadol a'r meddyliau athronyddol, yn yr oesoedd a aethant heibio, ond pe buasai yn gwneud prawf gweithredol o honynt, pa faint gwell mewn gwirionedd a fuasai? Nis gallasai gyrhaedd gwir a clyflawn a bythol ddedwyddwch *heb dawelwch cydwybod*. Ac y mae cyrhaedd tawelwch cydwybod yn cynwys tri pheth nas gall cyfundraethau holl feiblaau gan grefyddau y byd byth ei effeithio, *sef*, yn 1af, Gwaredigaeth oddiwrth arglwyddiaeth pechod. 2il, Cymod & Duw. 3ydd, Rhyddhad oddiwrth feldithion tragwyddol y ddeddf foesol.

A gallem ychwanegu mai ofer byth fydd i'r byd ddyagwyl am y pethau hyn ond trwy Gyfryngwr, ar gyfrif rhinwedd a dylanwad Iawn cymhwys a digonol. Yn awr, honwn ni mai y Beibl yn unig o dan yr holl nefoedd sydd yn datguddio Cyfryngwr ac yn arddangos Iawn felly. Dywed, "Fod Duw yn Nghrist yn cymodi y byd ag ef ei hun heb gyfrif iddynt eu pechodau." A beiddiwn ddweyd pe gwnelai yr holl fyd brawf gweithredol o'r gyfundraeth hon, y *fyndd hon*, y cyrhaeddai dawelwch cydwybod; a gallai engyl y gogoniant drydanu y newydd gorfoleddus drwy holl ororau y greadigaeth, cyn machlud haul, Fod gwrthryfel dyn ar ben, heddwch cyffredinol wedi ei sefydlu rhwng daear a nefoedd, a holl genhedloedd y gwledydd wedi eu symud o farwolaeth i fywyd, eu cyflyrau yn ddiogel, eu mynwesau yn dawel, a'u gwynebau yn sier tua byd gwyn diddarfod y baradwys nefol. Gwawried y bore yn fuan pan y daw hyn oll i ben.

Crefydd y Beibl yn unig sydd yn cynwys yr egwyddorion, y cymhellion, yr anogaethau a'r dylanwad moesol priodol *er iawn ddiwygio* y byd—a hi yn unig sydd yn gyfaddas ar gyfer holl genhedloedd y ddaear. Ond ni ychwanegwn ar y pen hwn.

Mae dullwedd nodedig ysgrifenywyr y Beibl, cydgordiad rhyfeddol ei holl ranau, cyfaddasrwydd perffaith ei ddarpariadau ar gyfer holl angenion ysbrydol y dyn truenus—mae y cariad tragwyddol a amlyga, y ddoethineb anfeidrol a ddadblyga, yr Iawn mawr a ddatguddia a'r drefn fendigedig a gyhoedda er achubiaeth y byd a gogoniont Duw—mae y pethau hyn a'u cyffelyb a allasem nodi yn llafaru yn ddigon

uchel mai Ysbryd Duw ydyw ei Awdwr goneddus.

Mae argraffadau par y nef
O fewn i'r Beibl gwiw,
Ac y mae pobpeth ynddo ef
Yn dweyd ei fod o Dduw;
Mwy gwerthfawr ydyw i bob oes
Na holl drysorau'r llawr,
Cynwysa hanes lawn y groes
Sydd yn anfeidrol fawr.

(I'w barhau.)

* * Buasai yr uchod allan yn gynt oni buasai af-
fechyd yr awdwr.

Amrwyiaethol.

YMOBODIAD ESGOB COLENSO A DR. DA-
VIDSON

*Ar bum Llyfr Moses a Dr. Williams ar Ysbyrdol-
iaeth y Beibl.*

Er fod Dr. Davidson wedi dangos mwy o ddysg a gallu meddyllol yn ei ymdrech i ddiatrywio awdurdod ddwyfol a geirwired hanesyddol llyfrau Moses nag a ddarfu Esob Colenso, eto ni ddarfu ei waith dynu ond ychydig sylw, na bod yn foddion i ddadymchwel fydd ei ddarlennwyr yn ngeirwired llyfrau Moses. Efallai mai y rheswm am hyn ydyw ei fod wedi cael ei droi o gadair Lancashire College, Snyddau yn ol, am goled tybiau cyfeiliornus, ac wedi hyny gall gyhoeddi unrhyw dybiau heb i'r cyhoedd sylwi nemawr ar ei eiddo.

Ond nid felly y mae gyda gweithiau llai grymns Esob Colenso. Cyhoedda yr holl gyhoeddiadau Seisonig, y rhai digrefydd yn gystal a chrefyddol, fod perygl i'r ysgrifeniadau yma siglo seiliau ein fydd. Y rheswm am yr osau hyn ydyw enwog-
rwydd eglwysig yr ysgrifenydd, Esob,—*Cenhad-
wr* enwog yn Natal, Affrica. Un a adawodd ei gartref a'i wlad ar y uges uchel o ddwyn y llwythau barbaraidd a'r eilunaddolwyr trueus o dan ddylanwad gwirionedd dwyfol ydyw y dyn sydd yn cyfaddaf ei fod wedi ei argyhoeddi o anwired hanesyddiaeth fore y Beibl! Pa ryfedd fod tytiolaeth y fath berson yn effeithio yn niweidiol i siglo fydd amryw yn ngair Duw?

Yn y frawddeg—"Y byddai ei fydd yn Naw mor ddiysgog ag erioed er symudo yr holl Feibl," a'i fod "hwyrach yn ewylls Duw yn ein dydd, i'n dysgu ni, yn mysg gwersi gwerthfawr eraill, i leidiu adeiladu ein fydd ar lyfr,"—gwelir nad yw yr Esob ond *addeisio* hen ddeistiaeth oes flaenorol, yr hon a ddaliai ddeddf natur yn ysgrifenedig yn nghalonau dynion yr unig ddatguddiad. Nid yw y ddwy gyfundrefn ond distrywio y Beibl, *unig* sylfaen ein fydd, a'n gadael heb ddim arall i'n fydd i bwysio arno!

Gellid disgwyl yn ngwaith Esob arwyddion o ddysg dduwinyddol, lled drwyadl o leiaf. Ond yr hyn sydd yn hynod yn ngwaith yr Esob hwn ydyw ei anallu i eglurhau yr anhawdara mwyaf cyffredin yn y Beibl, fel pan y dwg un o'i gynulleidfa anwraidd ryw wrthdadaid yn erbyn y Beibl,

ni wyr yn y byd pa le idrol am gymorth i'w hateb. Ni all yr Esob yn ei fyw weled nad anwired ydyw yr hanes fod holl Israel yn ymgasglu o flaen y babell yn achlysurol—a Moses yn ei hanerch yno. Darlunia fod yn rhaid iddynt gyrrhaedd ugain milltir o ffordd, o ganlyniad na allai yr holl gynulleidfa gyfarfod o flaen y babell. Nid ymddengys y daeth i feddwl yr Esob y gallasai i holl gynulleidfa Israel ymgynull o flaen pabell y cyfarfod mewn llawer dull heblaw yn *as dorf ar yr un pryd*. Oni allasant gyfarfod oll, rhan ar ol rhan yn dilyn eu gilydd—neu drwy gynrychiolwyr—neu trwy negeseuwyr yn myned trwy y dorf a geiriau Moses ganddynt i'w mynegi i'r bobl—neu trwy benaethiaid y llwythau, yr heur-iaid neu benau teuluoedd? Amryw anhawdara eraill a ymddengys yn gofidio yr Esob yn yr hanes santaidd, pa rai y mae llawer o feirniaid ac esbonwyr y Beibl wedi eu hegluro yn oleu. Ond ymddengys nad oedd ef wedi gweled gweithiau y dysgedigion Beiblaidd hyny erioed, ac yntau yn fagail ac yn Esob!

Dr. Davidson yn ei ymobodiad a ddilyna yr amheuwyr Germanaidd, yn benaf Ewald a Hupfeld, yn eu haeriadau nad yw llyfrau Moses ond cynyrch oes ddiweddar—fugchwedlau anwiredus—ac nad yw y ffeithiau gwirioneddol ond megis ychydig ronyddau o dywod yn mysg mynyddoedd o *fable*. Megis ag y dirmyga *Strauss* yr Efyngylan yn dwyll am eu bod yn cofnodi gweithrediadau goruchnat-
uriol, felly y dirmyga Davidson bob peth goruchnat-
uriol yn llyfrau Moses, fel y dywed na all yr addewid i Abraham a Jacob am frenhinoedd i ddyfod o'u lwynau fod ond yn ddiweddar neu yn dwyllodrus, am fod y drychfeddwl o frenhin yn un na allai fyned i feddwl Hebraed cyn i freuhin gael ei sefydlu yn y genedl. Cynwysa hyn wadiad hollol o'r holl elfen broffwydol ac nad yw yr hyn a elwir felly ond mynegiad hanesyddol o ddi-gwyddiadau ar ol iddynt gymeryd lle.

Dr. Rowland Williams, Is-lywydd Lampeter College, Cymro, a gymerwyd i fyny i sefyll ei brawf o flaen mainc yr Esobion am ei syniadau a gyhoeddai oddiar y testyn—"Gwelsion Duw yn llef-
aru megis ag y cynhyrfwyd hwynt gan yr Ysbyrd Glân," ac "'Yr Ysbyrd a'r llythren' neu y 'gwir a'r Llyfr.'"—Barna ef y gweithreda yr Ysbryd Glân yn ei ddylanwadau dwyfol yn mhob rhan o feddwl a gweithred ddynol yn mhob oes,—fod y Beibl, y Llyfr Gweddi Cyffredin, gwaith dynion da o bob math—cyfreithiau y tir &c., wedi eu hyysgrifenu gan ddynion megis y cynhyrfwyd hwynt gan yr Ysbryd Glân. Ond dywed fod y dylanwadau hyn yn *cyfateb i sefyllfa meddal a gwybodaeth yr ysgrifenu*. Felly y mae ysgrifeniadau dynion da a ysgrifenasant yn *ddiweddar* wedi ei hyabryddoli yn *berffeithiach* nag ysgrifeniadau ysgrifenydd y Beibl—am fod ysgrifenydd diweddar yn eangach eu galluoedd ac yn gwybod mwy na hen ysgrifenydd y Beibl! Y meddwl a red trwy weithiau y Cymro hwn ydyw, ei fod ef o'r farn fod dynion sanctaidd Duw sydd yn byw

yn yr oes hon yn cael eu hyabrydoli i barotol y byd i dderbyn meddwl "anysgrifenedig" Duw yn hytrach neu o flaen y meddwl ysgrifenedig yn y Beibl.

Penderfynai Dr. Lushington yn ei ddedryd yn erbyn Dr. W. "Fod unrhyw glerigwr yr hwn sydd yn dal allan fod yr Ysgrifthyrau Sanctaidd yn tarddu o'r un galluedd ac a gynyrhasant weithiau eraill, neu *vice versa*, yn anmharu awdurdod ddwyfol yr Ysgrifthyrau Sanctaidd, ei fod mewn ffaith yn dal nad yw y Beibl yn air Duw ond gair dyn."—Gwel N. Y. *Independent* am Ionawr 1, 1863.

Darfu anfyddwyr pum' mlynedd ar hugain yn ol ganfod cymaint o anhawsterau tybiadol yn llyfrau Moses a'r anfyddwyr presenol. Oud golluni celfyddyd a chwalodd yr holl anhawsterau hyn ymaith. Ac felly y bydd gyd a'r amheuwyr presenol. Ni waa eu hymosodiadau ond bod yn achlysur i ymchwiliad a ddengys Air Duw yn dwyn argraff o'i awdurdod Ef gyd a mw y ddiagleirdeb nag o'r blaen. Ac yn wir y mae dynion yn barod yn y byd. *Mansel* yn o honiyn, yr hwn fel Galus, dyn haiarn Sir Artegale sydd gyd a'i fust yn dyrnu yr "*Essays a'r Reviews*" yn chwylyfriw mân.

Bwriadwn roddi talfyriad yn y Cwn. cyn bo hir o waith y dynion da sydd yn trin yr "*Essays*," oni bydd i ryw un arall wneud hyn.

Pe buasai yr Afradlon yn ei newyn tost yn derbyn llythyr oddiwrth ei dad yn ei wahodd adref, buasai yn anwilo y llythyr hwnw yn nghanol tŷ ei dad. Llythyr ein Tad ydyw y Beibl atom ni yn ein newyn, yn ein gwahodd adref. Y mae gwaed ein brawd, yn ei lasur yn ei gario i ni, heb sychu ar ei ddalenau! Yn mhob llawnder bydded i ni dynu y llythyr hwn o'n mynwes ac edrych arno yn fynych. Yn niwedol yr ysgrif fer hon dyfynwn eiriau *Devi Emlyn* yn y CENHADWR am Ebrill fel yn briodol iawu:—

"Arwyda llawer yn awr wrth ganfod ymosodiadau awdwyr yr '*Essay and Reviews*,' Esagob Colenso &c. ar amgaueru a sylfaeni Cristionogaeth. Ond nid oes eisiau iddynt arawdydo. Y mae ymosodiadau Bolinbroke, Hume, Paine, &c. mewn amser a aeth heibio wedi cael eu gwrth-hyddio yn llwyddiannus gan bleidwyr y gwirionedd; a diau y gwneir yn yr un modd eto a'r ymosodiadau diweddar hyn. Ond y gofid yw hyn fod llawer yn darllen ymosodiadau ar Gristionogaeth na ddarllenant un amser yr atebion gorchfygol roir iddynt gan yr ochr arall. A beth wneir i enill y cyfryw oddiwrth eu hanfyddiaeth, gan na ddarllenant y ddwy ochr?"

Nid ymstyngiad dall yr anwybodus a'r diawydd am olenni sydd yn fuddiol na rhinweddol, ond darllen a chwilio y "*ddwy ochr*." Nid ychwaith ddarllen tyb epëiaidd Monbodo a'i efelychwyr anghelfydd Darwin am athrawiaeth y *development a meddwl* fod hono yn rhagorach na'r Beibl, fel y gwna rhai o ieuentyd Cymry yn y wlad

hon, a fydd yn foddion i'w derchafu lawer ar linell graddoliaeth bodau rhesymol, ond darllen a chwilio y "*ddwy ochr*."

J. P. JONES.

Utica, Ebrill 8, 1863.

YMYRAETH A MATERION RHAI ERAILL.

Mae hyn yn cael ei wahardd gan yr Arglwydd, 1 Pedr 4: 15; am hyn ni ddylai neb wneud felly. Mae yn groes i reeswm, am fod gan ddyn ddigon o waith ei hun i ateb i'w gyfrifoldeb, heb golli amser i fyned i ymyraeth a thrafferthion pobl eraill. Gadewch i ni sylwi:—Pa fodd y gwneir hyn?

1. Trwy fyned i ddadleuon cyhoeddus fyddont yn cael eu dwyn yn mlaen drwy y wasg. Weithiau bydd dau ysgrifenydd galluog wedi dechreu dadlun mewn rhyw bapwr newydd, neu mewn misolyn, a phan fydd y ddadl yn cael ei dwyn yn mlaen yn gynhes bydd y darllenwyr yn rhanedig eu golygiadau. Yn mhoethder y frwydr rhyw gyfaill i un o'r ymdrechwyr a wiaga ei arfau, a dacw fe yn rhuthro i'r maes fel march i'r frwydr, ac ymosoda yn ddidrugaredd ar un o'r ddwy blaid, yr hwn fe allai fydd ar y pryd yn amddiffyn y gwirionedd. Bernir gan ryw ryfelwr galluog arall na fydd y fath ymddygiad yn deg, a gwna yntau ymosod ar y gwr aeth a'i fys i'r cawl. Fel hyn y gwna eraill deimlo, a bydd yr holl ryfelwyr llenyddol yn sylwi, a rhai yn chwertiu am ben yr ymyrwr, pa rai ni chofiasant,

"Mai gwell o'r bron i welinwyr
Bob peth na rhyfel bapwr."

Yr ydym wedi rhyfeddu wrth weled personau yn ymyraeth yn y modd hyn a materion rhai eraill, oblegdyd y pethau canlynol:

(1.) Pan wna ysgrifenydd ddyfod i'r maes i amddiffyn ysgrifenydd arall fyddo yn barod mewn dadl, gwna ei ymddygiad brofi ar unwaith ei fod yn ofni idd ei gyfaill golli y dydd, onid è, pa angen oedd iddo ef i ddyfod idd ei amddiffyn a'i gy-northwyo.

(2.) Yn gyffredin gwna ymyrwr mewn dadl fwy o niwed i'r hwn y byddo yn ceisio ei amddiffyn nag o les. Beir ef fel dyn cas, cecrus ac mae yn debyg iawn mai efe gaiff y gwaethaf yn y pen draw. Felly gwell yw gochelyd ymyr-aeth fel yna a materion rhai eraill, a gofala am ein hachosion ein hunain.

2. *Trwy sefyll yn gryf rhwng pleidiau eglwysig.* Pan fydd ymrysonladau rhwng dynion profeseedig a'u gilydd, bydd yn gyffredin bob ochr mor lân a'r eira yn Salmon. Gwna rhai ddeffroi o'u cysgadwydd crefyddol, a gwelir hwy yn dechreu dyfod i'r cyfeillachau, ac yn enwedig i'r cyfarfod-ydd i drin y gynen, a phwy ond hwy fydd fwyaf eu swm ar ol bod am fisoedd os nid blynyddau yn ddiffater ac yn esgeuluso achos eu heneidiau.

Daw eraill fe allai i'r ardal o leocedd pell, a chyn deall pa fodd y bydd pethau yn bod, dacw hwy yn neidio yn ddiodei i'r ddadl, ac yn taeru pethau heb ddeall pa fodd mae yr achos o'r ymrysonfa yn bod, a gwnant lawer o ddrwg. Ar ol rhyfela ar

dymhor gwna yr hen gyfeillion heddychu, a'r canlyniad fydd, troi gyda eu gilydd yn erbyn y bobl ddyeithr fu mor ddiwyd yn berwi y cawl, a gofynant, "Beth mae dynion ddyeithr yn wybod am bethau yma? o'u hachos hwy mae yr holl ymrâfrael braidd wedi bod; dynion peryglus ydynt, gwell i ni dreio eu gyru ffridd o'r ardal rhag iddynt wneud ychwaneg o ddrwg." Erbyn hyn, fe fydd y rhyfelwyr newyddion wedi deall eu sefyllfa, a dychon y bydd yn rhaid iddynt chwilio am ryw ardal arall lle na bydd neb yn gwybod am eu hymyraeth & materion rhai eraill.

3. Trwy gymeryd rhan mewn ymrâfaelion rhwng teuluoedd a'u gilydd. Yr oedd dau deulu ryw dro yu byw yn ymyl eu gilydd. Daeth clep i glustiau un o'r boneddigesau bod y wraig arall yu dywedyd am dani fel hyn ac fel arall. Yn fuan clywodd y foneddiges draw ei bod hi yu cael ei beio gan Mrs. —. Dacw y tân yu dechreu enyn fel y dywed Iago. a dacw y gwyr yu cynhyrfu, ac yn paratoi i ryfel. O'r diwedd penderfynwyd cael y galluoedd rhyfelgar at eu gilydd, er mwyn treio eu cymodi. Ar ol ymgynull i'r un lle dewiswyd cymedrolwr. Agorwyd y Senedd. Wedi gwrandaw ar y ddwy ochr gofynodd y cymedrolwr, "Pwy ddywedodd felly wrthyb chwi, Mrs. A.?" Ateb, "Mrs. Crib." "Pwy ddarfu ddywedyd am Mrs. A. wrthyb chwi, Mrs. B.?" Ateb, "Mrs. Crib." Erbyn chwilio y mater, Mrs. Crib oedd wedi bod yn cario chwedlau o dŷ i dŷ, nes gyru y bobl oedd yn heddychol i ryfel a'u gilydd. Yna y cwestiwn oedd, Beth i wneud i Mrs. Crib rhagllaw? Fawb yu cydweled ei gochelyd fel dynes ddrwg a pheryglus. Y canlyniad fu i'r digofaint ddyfod ar ben Mrs. Crib, am ymyraeth & materion rhai eraill.

4. Trwy anturio i'r gynen rhwng gwr a gwraig. Pan oedd Mr. — yn cwestiwn a'i wraig ac yu ei churo yn ddirugaredd, a hitbau yn bloeddio am gymhortu, aeth Mr. Tosturiol i'r anedd, ac wrth dreio ygaru y naill oddiwrth y llall, cafodd ergyd gan y gwr, yr hwn a darawodd yntau yn ol gan ei guro yn dda. Ond yu fuan dyma y wraig yn cymeryd plaid ei gwr, ac yn dechreu hitbau hefyd i ymosod ar Mr. Tosturiol, nes oedd yn dda ganddo gael lle i ffoi o afael y ddau—ac wrth ddiano clywyd ef yn gwaeddi yn groch, Peidiwch, da chwi, a myned i ymyraeth byth a "materion rhai eraill."

GOMER.

SAMUEL BRES.

Mab ydoedd Samuel i Mr. Richard Brees a'i ddiweddar briod Mrs. Elizabeth Brees, Coed pryfydau, Llanbryn-mair gynt, ond yn awr o Leatherwood, Swydd Allen, Ohio. Yr oedd Samuel yn meddiannu cyneddfau cryfion, deall cyflym, tymer fywiog a siroli, bob amser yn gyfeillgar a serchog; felly yn cael ei garu a'i hoffi yn gyffredinol.

Yr oedd yn ol y manteision a gafodd wedi cyrrhaedd graddau dymunol o ddysgeidiaeth, ac wedi

cynyddu mewn gwybodaeth i'w gymwysu o gylchoedd cyhoeddus. Tua phedair neu bump o flynyddau yn ol, aeth i Lima (prif dref y swydd hon) er cael ychwaneg o ddysgeidiaeth. Nid hir y bu yno nes tyua sylw masnachwyr ac eraill. deallent y gallai wneud dyn defnyddiol a gwerthfawr yn y cylch masnachol. Yn mhen ychydig fisoedd cytunodd yn yrgrif-was gyda "Mrd. Holmes a'i Gyt." Enillodd serch ac ymddiried y cwmni ac eraill. Trwy ei fod yn lletya gyda Mr. Holmes, yr oedd yn cael ei auwylo yn fawr gan y teulu, gymaint felly fel yr ystyrient ef megys un o'r teulu mewn gwirionedd.

Tua blwyddyn a haner yn ol penderfynodd ef gydag eraill i godi cwmni o ewyllysgaryddion i'r 32 Regt. O. V. I. Llwyddasant yn fuan, cafodd yntau ei benodi yn *Lieutenant*. Yno dangosodd ei gyfeillgarwch a'i addfwynder, nes euill calon y bechgyn i'w garu, nid hir y bu nes cael ei benodi yn Gaibren y cwmni. Yr hon swydd a lanwodd yn aurhuddus. Yr oedd ei fryd am wneud y bechgyn yn gyasrus a chalonog; ni arbedai ddim allai hebgor er eu gwneud yn ddedwydd. Buont trwy lawer o gyfyngderau a brwydrau caledion, cawsant brofi caled y bywyd milwrol gymaint ag un gatradd, buont trwy boethder ac oerni—llafur a lludded mynyddau a dyffrynoedd Virginia.

Ond yn mrwydr fyth golladwy Harper's Ferry, Medi 15, 1862, pan oedd y gelynion lawer lluosogach, wedi ymladd yn chwerrw am dri diwrnod, fin nos tua naw ar gloch, ar ei waith yn troi gan orchymyn i'r milwyr gilio'n ol er diogelwch, derbyniodd fwled yn ei ochr chwith, yr hon a drodd yn augeuol iddo tua phedwar ar gloch brydnaw dranoeth. Derbyniodd ei Dad a'i berthynasau lythyr oddiwrth ei gyfaill, *Lieutenant Saints*, yn cynwys yr hanes canlynol am ei oriau diweddar.

"Yn ddioed ar ol ei glwyfo cariwyd ef gan ein milwyr i dŷ cyfagos, lle cafodd bob ymgeledd allesid ddymunio,—boneddiges dyn. er i'w ymgeleddu, a chyfaill o ymddiried i weini iddo. Ar ol i ein hochr ni gael eu gorchymyn i roddi fyny (*surrender*) yu ddioed aethuam ato, cefais gymdeithasu gydag ef am dair awr, ac ymddyddan ar wahanol bethau cyaylltiedig ag ef ei hun a'i deulu. Pan ddechreuodd son am ei dad, ei frodyr a'i chwiorydd, ymaflodd yu fy llaw gan ei gwasgu yn effeithiol, a'r dagrau yn treiglo dros ei ruddiau, dymunodd arnaf ddweyd wrthynt 'Bod eu dedwyddwch amserol a thragwyddol hwy yn agos at ei galon ac yu ei feddwl yn barhaus, a'i fod y pryd hyn yu teimlo yn ddedwydd,—ac am y dyfodol nad oedd ganddo ddim i'w wneud yn awr, ond ei fod yn teimlo yn hyderus ei fod wedi gwneud ei ddyledswydd yn fuddlon hyd y gallodd tuag at Dduw a dyn, a phan daw yr amser i ni oll ymddangos o faen y Barnwr mawr a chyflawn, gobeithio caf yno gyfarfod wyneb yn wyneb a'm cyfeillion a'm perthynasau, un ac oll ar ei ddeheulaw.' Ar ol iddo ddweyd felly cydiasom yn nwyllaw ein gilydd gan ffarfwrddio, a gadewais ei ystafell. Yn mhen ychydig

fyndau y bu farw, a gweddi ar ei wefusau, ac yn y weddi olaf crybwyllai eich euwan chwi mewn trefu reolaidd, gan ddy muno am i chwi oll gael y fraint o fyw bywyd cysgredig dros—ac i'r hwn sydd yn rheoli lynged pob gwlad a phob dyn, dyua weddi ddiweddar ein hanwyl *Sammy*, a chyda bron yr anadl olaf dywedodd, 'Fy oriau diweddar ydynt y melusaf o holl oriau fy nywyd.'

* * * Hyn oddiwrth gyfaill eich anwyl fab.

Lieut. L. I. SAINT.

Yn un o'i lythyrau diweddar at ei chwaer ysgrifennai—

Anwyl Chwaer, * * * Os byddaf byw bwriadwyf ddyfod adref tua mis Gorffennaf nesaf, ac fe allai i aros. Yr wyf yn gobeithio y bydd y rhyfel drosodd erbyn hyn—er fe allai fy mod yn cyfeillorni, ond gobeithio nad ydwyf—byddai dda iawn genyf ddyfod adref i eich gweled oll; yr wyf yn teimlo ychydig yn hiraethlon ar brydiau. Ond pan meddylwyf na chaf, fe allai, weled fy mherthynasau a'm cyfeillion byddaf yn meddwl—"Fod boddlonrwydd yn well na chyfoeth," ac yn ewyllysio i ewyllys yr Arglwydd gael ei gwneuthur, yua teimlaf yn eithaf dedwydd y man yr ydwyf—gan gredau fy mod yn gwneuthur ei ewyllys ef—* * * Eich brawd *SAM'L.*

Pan daeth y newydd ei fod wedi syrthio yn y frwydr i'r ardal, aeth yn syndod a galar trwy bob calon. Anhawdd oedd gan y cyfeillion a dderbyniodd y newydd ei fynegi i'w berthynasau, ac wedi iddynt wneud, yr oedd y newydd yn chwervw, teimlout i'r byw. Yr oedd eu calonau yn rhwygedig—llinyrau tyneraf perthynasau anwylaf yn ddarnau—gobeithion a dysgwyliadau yn chwalfa. Ond yn nghanol y storm—cysurus ydyw meddwl, fod un yn llywodraethu pob amgylchiad—cysuro mhob trallod a chynnal yn mhob cyfyngder.

Ein dymuniad ydyw—am i'w anwyl dad, ei frodyr a'i chwiorydd gael amynedd a gwroldeb, cysur a thangufedd, trwy bwysu ar yr hwn sydd yn alluog i lenwi pob bwlch—ac i fendithio pob croes a storm, a'u troi er ychwanegu'r cysur a'r tanguefedd ar ol hyn.

O! *Sammy* anwylaf mawr offd y sy, Dy golli'n y frwydr rydd archoll i ni, Fyddlonach,—cywirach cydymaeth ni chair, 'Roedd calon ein cyfaill yn barach nag aer, Ffarwel i dy ddysgwyl i'r ardal byth mwy, Mae hyn y trywanu y galon yn ddwy, Ti syrthiaist yn arwr yn achos dy wlad, Heb fwch yn dy goron, yn nghanol y brad.

JOSIAH BRYNMAIR.

LLYFR NEWYDD.

AT FY NGHYDGENEDL.—Gan fy mbd wedi teithio yn ddiweddar trwy rannau o Ohio, Wisconsin, a Pennsylvania, gan ddarlithio ar gerddoriaeth gynulleidfaol, bron yn holl addoldai y Cymry, yn enwedig yn Wisconsin a Pennsylvania, gan ymchwylid i mewn i ansawdd cerddoriaeth gysegredig yn eu plith, ac wedi bod yn ymddyddan yn bersonol a lluwys o gerddorion y talaethau o

barthedd iddo, o ganlyniad cefais bob maintais angurheidiol er fy narbwyllio o barthedd ei ansawdd. Gwn y goddefa fy nghyfeillion penaf, a'r oerddorion goreu, i mi ddweyd fod cerddoriaeth gynulleidfaol yn ddifffgiol iawn i'r peth a ddylai fod a'r peth a allai fod. Y mae yn ddifffgiol iawn yn 1. Mewn chwaeth ddiwylliedig a choethus. 2. Mewn trefniant cyfleus a hwylus.

1. *Mewn chwaeth ddiwylliedig a choethus.* Pa faint o gerddorion ein gwlad a ddewisais ac a ddefnyddiant donau hollol aumbrïodol o rhu eu hawsawdd i ansawdd CERDDORIAETH EGLWYSIG GYMRAEG, ac heb un nodwedd yddut i hyny. Y mae y cyfryw donau yn difa grym a dylauwad cerddoriaeth oddiar feddwl y gynulleidfa, ac yn eu hyabeilio o bob maintais a hawl i ganu cynulleidfaol, ac y maent hefyd yn arddangosiad teg ac eglur o ddifffgi barn a chwaeth goethus yn y cantorion hyny a'u defnyddia; o ganlyniad rhaid fod eu canu yn hollol aneffethiol ac auniogol i ateb dyben ei drefniad.

Y mae llawer iawn oddiar ddifffgi gwybodaeth yn defnyddio tonau galarus er eiriau gorfoleddus, a thonau gorfoleddus ar eiriau galarus heb un rhagofal arnynt am y naill na'r llall.

Erail drachefn, oddiar ddifffgi barn ac ystyr-iaeth, neu ddifffgi yu y trefniant presenol, a ddefnyddiant donau mor aumbrïodol a hyny drwy fod yn rhy lon a bywiog ar eiriau dwyseiddiol a mawreddog, megys y rhai canlynol:

Daw mawr pa beth a welaf draw,
Ai diwedd a braw yr hollfyd?
Mi welaf Barnew yn nesau
Ar glaer gymylau tanlyd.

Ac yn y blaen fel yna.

Y mae y beiau y cyfeirir atynt uchod i'w priodoli naill ai i ddifffgi gwydodaeth, barn ac ystyr-iaeth, neu i ddifffgi yn y trefniant presenol, sef y dullwedd anhylaw a fabwsiedir genym er dwyn cerddoriaeth yn y blaen, fel y cawn nodi yn

2. *Yn ddifffgiol mewn trefniant cyfleus a hwylus.* Wrth edrych ar y trefniant presenol gyda'r canu cynulleidfaol, rhyfedd yw na byddai yn waeth nag ydyw, oherwydd, pan yr ystyriom gymaint o bethau sydd gan flaenor y canu i ymwneud â hwy ac i rwymo ei gof a'i ddeall withynt, er ei gymwysu i fod yn flaenor llwyddiannus a da. Er engraifft, pan y rhoddir emyn allan i'w ganu, rhaid ymosyn am y tudalen yn y llyfr emynau—sylwi pa hyd a fydd y penill—pa ansawdd a fydd y geiriau (sef llou neu lleddf)—pa dôn briodol ddaw arno—ymosyn am hono yn y llyfr tonau—pa gyweirnod a fydd—a chael y sain briodol i'r cyweirnod—a dechreu yn y sain briodol hono drachefn. Dyna wyth o bethau, a'r oll o honynt i ymwneud â hwy mewn byr amser. a llawer un wrth fethu cael byd iddynt oll yn hwylus ac mewn amser priodol, yn ymddyrysu a gwylltio, yna dechreu ganu rhywbeth, cam neu iawn, llon neu lleddf fel y digwydda, a llawer gwaith y gwelwyd y rhan ardderchog hono yn syrthio dan warth, naill ai oherwydd analluowgrwydd y blaenor, neu anaddarwydd y drefn.

Tybiad a barnu yr ydym, pe y ceid llyfr cyffredinol i'r genedl o wahanol enwadau, wedi ei gyfaddasu a'i gorffori yn y fath fodd fel y byddai yr emynau ar un tudalen, a'r tonau ar y tudalen gyferbyniol, neu yr emynau islaw y tonau ar yr un tudalen (yn ol fel y byddo'r amgylchiadau yn caniatáu) y byddai gwelliant yn y drefn i raddau anhugoel, oherwydd fe geid gweled y geiriau a'r tonau ar un golwg, ac hefyd fe arbedid y drafferth i ddal dau lyfr ar unwaith. A bydded fod y llyfr hwnw ar y pwlpudau yn ogystal ag yn nwyllaw y cautorion a'r gynulleidfa, yna pan enwir y tudalen ar lyfr y pwlpud, fe geid gafael bron yn yr oll o'r pethau a enwyd uchod ar un golwg, ac fe arbedid y drafferth a'r dyryawch sydd yn bodoli yn aml o dan y trefniant presenol, wrth fethu dyfod o hyd i'r hyn oll sydd eisiao mewn amser byr, ond nis gellid rhoddi penill o'r llyfr crybwyllledig, heb fod tŷn wedi ei chyfaddasu a'i threfnu iddo i'w gweled ar y tudalen gyferbyniol kldo. Credo yn ddiysgog yr ydym y byddai yn wir welliant ar yr ben drefn bresenol ar lawer ystyriaeth. Disgwyliad y byddai mwy o unfurfiath, a mwy o undeb cerddorol yn y wlad yn mhlith y gwahanol enwadau, ac hefyd fe fyddai y llyfr yn llai o bris ar ol ei gorffori felly, nag yn ddau lyfr, sef yr emynau a'r tonau ar wahan. Diamau genym y gellid ei gael yn llyfr a gywysai gymaint o emynau a'r llyfrau sydd genym yn bresenol, (heblaw yr holl donau a gywysai,) am tua \$1.50 wedi ei rwympo yn hardd, sef ond ychydig iawn yn swy nag a roddir am lyfr emynau yn unig yn bresenol.

I'r dyben o gorffori yr emynau a'r tonau, gwell fyddai pe byddai cyfnewidiadau mawrion yn cael ei wneud ynddo o barthed lluosogrwydd y gwahanol hyda neu fesurau. Y mae genym yn bresenol o bedwar ugain i gant o wahanol hyda, ac nid oes ond ychydig o honynt mewn cydmariaeth yn cael eu defnyddio yn Nghymru nac yn America. I ba ddyben gan hyn yr argreffir hwynt beunydd a beunydd? Os ercof a chadw y gwneir hyn, y mae digon o hyny wedi ei wneud yn barod. Gan hyn pe byddai rhyw un neu rhywrai cymwys, yn detholi yr emynau goreu o'r holl argraffiadau a geir yn Nghymru ac America (nis gwaeth llyfr pa euwad a fyddai) a lleihau nifer yr holl wahanol fesurau, gan adael allan y rhai anafseredig, oddieithr y goreuon o honynt, fel na byddont ond ychydig yn lluosocach na'r hyn a arferir genym yn bresenol yn y ddwy wlad. Y mae rhai hyda da, mae'n wir, nad ydym yn ymarfer ond ychydig iawn a hwy ac y dylem ymestyn a helaethu ein terfynau i'w harfer yn fynychach.

Tybiwn na byddai y llyfr yn chwyddo yn rhyw fawr iawn, ddim llawer mwy na'r llyfrau emynau sydd genym yn gyffredin, er lloffa ar hyd y gwahanol feunydd, oherwydd yr un emynau ydyw y goreuon i raddau mawr yn y naill lyfr a'r llall.

Y mae y tonau yn donau y genedl yn bresenol trwy drugaredd, pa ham gan hyn nad allem gael yr emynau i fod felly hefyd? Onid oes genym ddigon o feunydd Athrawiaethol, profiadol a dyled-

swyddol &c. y gallem gydgyfarfod arnynt fel canedl, heb ymyru na chodi arwyddair plaid wrth ddewis yr emynau mewn un modd. Anaml iawn y gwelir hyn yn bresenol yn un o'r llyfrau enwadol. Ond a chaniatau fod hyn yn angenrheidiol ar rai prydiau a than rai amgylchiadau, ni byddai y llyfr dan sylw yn un rhwystr i hyn y gymeryd lle.

Y rhwystr mwyaf cyffredinol ydym yn weled ar ffordd dygiad y llyfr crybwyllledig oddiamgylch ydyw hyn, sef, pwy a ddethola yr emynau. Oherwydd y mae ynom lawer iawn o duedd rwydd i honi bawl, neu fath ragfarn, os mai Trefnydd Calfnaid a'u detholai, mai llyfr y T. C. a fyddai, ond os mai Annibynwr a wna, mai llyfr yr A. a fyddai, ac os mai Bedyddiwr neu Drefnydd Wesleyaid a wna, mai llyfr y B. neu D. W. a fyddai. Pa ham nad allem fel gwahanol enwadau, gyddewis rhyw un person, o ryw enwad, i ddethol yr emynau, neu ynte, ddewis un o bob enwad (sef y pedwar enwad a nodwyd) fel pwyllgor i wneud hyn, a'u hanfon i'r hwn a gyffai y tonau atynt ac a'u hargraffai. Pe y ceid cydweithrediad y gwahanol cautorion, a chefnogaeth y gwahanol gymansocedd i'r anturiaeth, fe ellid ei gael yn rhwydd er ei fod yn anturiaeth fawr iawn.

Y gwaith nesaf a fyddai cyffen Tonau addas a phriodol at bob Emyn, ac y mae yn waith sydd yn gofyn gwybodaeth helaeth, chwaeth ddiwylliedig, a barn goethus, oherwydd nid digon ydyw dewis rhyw dŷn lon ar eiriau llon, neu rhyw dŷn alarus ar eiriau galarus yn unig, oherwydd y mae gwahaniaeth graddau yn y naill ddoesbarth a'r llall, sef rhai geiriau yn swy llon na'u gilydd, eraill yn swy galarus na'u gilydd, eraill drachefn yn swy mawreddog, neu erfyniadol &c., ac felly y mae y tonau hefyd o'r un nodweddiadau, o ganlyniad y mae yn angenrheidiol cyffen y tonau hyn y fyddo yn swyaf cydweddol ag ansawdd yr emynau, yn ol yr hyn a nodwyd, sef yn ol graddoldeb y llon, neu y lleddf, mawreddog, neu erfyniadol &c.

Nid y teimlad noeth a ddylai fod ar yr orsedd yn newisiad y tonau oherwydd mae y teimlad a'r farn yn llygredig oddieithr eu bod wedi ymgyd. Nabyddu llawer ar y naill ddoesbarth a'r llall o gerddoriaeth, a sylwi ar eu nodweddiadau a'u bannodion, eu cydweddiad neu ei hanghydweddiad ag ansawdd a meddylddrychau y geiriau hyn neu arall, yna os gwneir felly, mae y farn yn cael ei ffurfio yn ol gwybodaeth briodol ac ymchwilliadol, ac nid yn ol y teimlad hyfryd, neu y sain swynol wrth wrando ar y dŷn hedegog hon, neu y dŷn efelychiadol arall, ac yn y blaen fel yna.

Nid ydwyf am honi fy mod yn ddigon galluog a helaeth fy ngwybodaeth at y fath orchwyl pwysig, ond yr ydwyf yn sicrhau y gwnaf fy ngoreu, os caf ddigon o gefnogaeth, sef galwadau digonol y genedl am y cyfryw lyfr. Yr ydwyf yn dechreu paratoi ychydig tuag ato yn barod.

Bwriedir cael y llyfr hwn yn *llyfr y Genedl*, yn deilwng o'r genedl, ac o'r oes yr ydym yn byw ynddi. Nid llyfr rhyw enwad neu blaid, ond llyfr y genedl. Nid llyfr i'r cautorion ychwaith yn

unig, nage, ond llyfr y cyulleidfaeodd hefyd. A dyliad adeg yr holl gynulleidfaeodd i'w brynu a'i ddefnyddio yn yr addoliad fel y caffom gau gwir gynulleidfaol o'r naill ben i'r addoldai hyd y pen arall iddynt. Beth a allai fod yn harddach ac yn fwy swyrol, na gweled yr oll o'n cyulleidfaeodd yu cydgyfodi ar eu traed yn llu mawr i gydganu mawl i Dduw, a llyfrau i'w gweled yn nwyllaw yr oll o honant, yu hytrach na rhyw nifer sechan o gantorion, a'r gweddill oll yn ddiataw fel y bodd, le, pan y byddo un o'r ordeinhadau mwynaf nesol-aidd yu cael ei chyflawni, ac awdwr natur wedi eu cynysgaeddu a galluoedd mwy neu lai i'w chydgyflawni, a gorchymyn pendant y nefoedd hefyd yu eu gorchymyn i hyny. "Pob percheu anadl, molionedd yr Arglwydd.." "Cenwch yn llafar i'r Arglwydd yr holl ddaear."

Pan y buom trwy rannau o Ohio a Wisconsin cefais anogaeth gref iawn i gyhoeddi "Llyfr Tonau Cynulleidfaol Ieuan Gwyllt." Ond nid ydwyf wedi penderfynu eto pa bryd, na pha ddull, ond pe y ceid ef yn y dullwedd a nodwyd yr ydym yn credu y rhoddai ergyd marwol ar lawer o'r anrhefa presenol ac y byddai yn wir welliant af y drefn bresenol, ac yu ddiarnheuo yn ddiwygiad ar y canu cynulleidfaol, yr hwn yw gwir nodeb CERDDORIAETH EOLWYSIG GYMRAEG. Pe byddai rhywun yn ymgymeryd a'r anturiaeth, nid gwiw fyddai ymrwymo at Lyfr tonau Ieuan Gwyllt yn unig, oherwydd y mae llawer o douau da eraill i'w cael, ond dichon y byddai yn well ei ddefnyddio fel prif un. Nid ydym yn disgwyl llai na gwrthwynebiadau i'r anturiaeth, ond os bydd y gwrthwynebiadau hyny a'u rhesymiaid yu gorbwyso y daioni a wna y symudiad hyn i gerddoriaeth gynulleidfaol trwy y wlad, dichon y byddant yu deilwng o ystyriaeth.

Codiad i gerddoriaeth gynulleidfaol sydd genyf mewn golwg yn unig, ac yr ydwyf yn foddion i aberthu pob peth hyd y mae yno os gallaf ryw fodd gyrhaedd yr amcan mewn golwg.

Disgwylir clywed llais y genedl trwy y gwa-banol dalaethau ar y mater gyda brys, cyn y gellir anturio ar y fath anturiaeth bwysfawr.

Y mae holl gerddorion y talaethau ag y bum yn ymddiddan a hwy am y peth yn mawr gymerad-wo y cyllun yn ddiethriad.

Oni allaf lwyddo i gael y llyfr crybwylledig drwy y waag oherwydd diffyg oelfogaeth, yr wyf yn bwriadu argraffu "Llyfr Tonau Cynulleidfaol Ieuan Gwyllt," gydag atddodiad iddo o'r un nod-weddau, yu ystad yr Haf neu yr Hydref dyfodol, os byw ac iach a fyddaf ac os yr Arglwydd a'i myn.

Disgwylir y bydd y Gramadeg cerddorol yn barod tua dechreu mis Mai.

Utica.

EDW'D J. LEWIS.

Y GENHADAETH DRAMOR.

MADAGASCAR.

Dywed y Parch. Mr. Ellis, fod arwyddion gob-eithiol yn ymddangos o blaid yr efengyl yu y wlad uchod. Cyfrifir rhif y trigolion yn bedair miliwn. Yn amser yr hen frenhines erlidgar gyr-

wyd llawer o'r Cristin nigion o'r brif ddinas i fanau pell yn yr yuya, ac mae hyny wedi dylanwadu fel yu amser yr erled gaeth gynt yn Jerusalem, sef taenu y gwirionedd ar led yu lle ei attal, fel oedd yu bwriadu. Mae newyddion cysurus yn cyrhaedd Mr. E., am fod Cristfonogaeth wedi ymdaenu i wahanol leuedd. Mae y Jesuitiaid Pabyddol yn cyhoeddi fod gwraig y breubiu Radama II. wedi cofleidio eu crefydd hwy. ac wedi addaw dwyn ei mab etifedd y goron i fywy yn y grefydd Babyddol. Hefyd, dywedir fod cytundebau wedi eu gwneud a rhai o Frainc, i'r Francod i gael gweithio mewn cyfoethog yr ynya. Gall hyny fod yu wir; ond mae y gwirionedd sydd wedi dal ei dir yn yr erledigaethau sydd wedi bod ar y saint yu Madagascar yn sic o amddiffyn a llwyddo ei achos yuo er pob gwrthwynebiad.

CENHADAETH Y FRANCOD YN AFRICA.

Yn ddeheu-orllewiol o Natal tros y mynydd-oedd, mae cenhadau Protestanaidd yu llafurio yn mysg y Basutos, gyda llwyddiant, y blaenor cenhadol yw Parch. Dr. Grandpierre. Mae gan y cenhadon yuo ddeg o sefydliadau, pa rai sydd yu lleoedd o ddylanwad. Mae rhai o'r cynulleidfa-oedd yn rhifo 500; pan mae y cymunwyr yn am-rywio, rhai yn 100, 150, ac eraill tua 325. Mae ysgolion yuo wedi eu sefydlu, a'r Testament Newydd wedi ei gyfieithu i iaith y bobl, ac mae yno lyfrau da eraill yu cael eu paratoi i'r waag. Maent yuo yu bresenol yn codi gwenith, a chy-yrch eraill a godir yn Ewrop at gynalieth dyn. Mae y wlad yn uchel, a'r hinsawdd yn iachus. Mae cenhadau wedi myned yuo yu gyntaf er's tua deg mlynedd ar hugain yu ol, pan oedd y llwyth yn isel eu hamgylchiadau gan eu hymarferiadau pechadurus, a'r difrod a wneid arnynt gan gread-uriaid ysglyfaethus.

CENHADAETH YORUBA.

Mae y *Church Missionary Record* am fis Chwef-ror yn rhoddi hanes cysurus am lwyddiant y cenhadon yn ninas Abeokuta a'r cymydogaethau yn ngwlad Yoruba yn Africa. Mae llywodraeth Lloegr wedi anfon y Llyngesydd Wilmot, pa un sydd a byddin dan ei awdurdod, sef y Llynges Affricanaidd Orllewinol (*The West African Squad-ron*) i edrych ar ol y creulawu a'r barbariaid Fren-hiu Dahomey. Mae ef wedi gwlychu beddau ei hynafiaid a gwaed dynol yn ormodol, ac mae dynoliaeth yn galw am i attaliad gael ei wneud ar y fath arferiad.

TWRCI A SYRIA.

Mae gwaith yr Arglwydd ar gynydd graddol yn y lleoedd uchod er pob gwrthwynebiad. Mae crefydd e ran ei hegwyddorion yn cynyddu yn mysg y Coptiaid yn yr Aipht.

SWITZERLAND.

Dywedir fod adfywiad crefyddol yn Geneva, Switzerland. Cynelir yno gyfarfodydd gweddi yn aml, ac mae y llwyddiant yn raddol. Mae dwy gyfrol y Parch. Dr. Merle d' Aubigne, ar hanes bywyd ac yddrechian Calvin oll o'r waag.

GROEG.

Mae gwlad Groeg o'r diwedd wedi cael brenhin
Fr orsedd, neu efe a fydd yn fuan, sef Duke Ernest,
brawd y diweddar Prince Albert o Loegr. Mae
Duke Ernest yn Protestant, ac efe a gymer gyd
ag ef ei nai yr hwn sydd yn 17 mlwydd oed, pa
un sydd i fod yn ganlyniedydd iddo i'r orsedd aro
na fedd ef blant. Dyma newydd da, sef cael
Protestant ar orsedd Groeg.

ITALI.

Mae pothau yn parhau ferwi yn y wlad hon.
Mae ymerawdwr Frainc wedi amlygu ei fwriad i
gadw ei filwyr yn Rhufain, i amddiffyn y Pab, ac
mae yntau yn bendithio Louis Napoleon a'i ly-
wodraeth. Gwir yw yr hen ddywediad: "Cân di
benill mwyn i'th nain, fe gân dy nain i tithau."
Dywedaasom yn rhifyn Ebrill, fod y Tad Rhufeinig
weddi rhoddi gorchymyn i droi allan yr holl offeir-
iaid, sef tua 9,000, pa rai a oedasant eu henwau
wrth yr efryniad iddo roddi ei lywodraeth wladol
i fyny &c., ond dywedir yn bresenol fod llywodr-
aeth Victor Emmanuel wedi adferu yr holl offeir-
iaid a drodd y Pab o'u swyddau yn ol fel ag yr
oeddynt yn Sfenorol, a gorchymyn aad oes neb
idd eu di-feddianu o'u sefyllfaoedd heb ganiatad y
llywodraeth. Mae hyn yn profi bod y plant Pab-
yddol wedi myned yn ben ar eu Tad druan yn ei
ddyddiau olaf a'i offidiau mawrion. Mae gwaith
mawr yn Itali, ac y mae yn rhaid i garwyr y
gwirionedd fod yn haelionus ac ymdrechgar cyn
dwyn y gwaith i ben. Gwna Duw ddifa Pabydd-
iaeth ag anadl ei enau. T. E.

Barddonol.

CWYN Y FAM AR OL BI PHLANT,

*Sef Mrs. Jemima Evans, Milwaukee, Wis., ar ol dau
o'i phlant bach, pa rai a ymadawsant o'r fuchedd
hon yn mis Mawrth diweddar.*

Mi gefais rodd—dau rosyn bynod hardd,
A'r rhain i mi oedd degwch pana'm gardd,
Eu gwyllo wnaaw a'u meithrin nos a dydd
Fy serch a'm bryd oedd arnynt yn ddi-gedd.

Eu barogl pŵr yn fynych lonai 'm bron,
A'r teulu oll a hoffai 'n gwenau llon;
Eu cynydd oedd yn gyflym gyflym iawn
Bob dydd a nos agorent yn fyw llawn.

'Doedd ar y llawr 'r un gwrthrych hoffwn fwy,
Freuddwydiadais ddim o'a colli, na ddo hwy;
Ond ooh! ryw ddydd eu Perehen ddaeth i'w nol,
A'r mwyna' o'r ddau a gym'rodd o fy nghol.

Gafaelu wnes am dano &'m holl rym,
Fy rhoyn teg ni wnaef ei ollwng ddim;
Dangosodd lŵr mai benthg oedd i mi,
Mai' i eiddo Ef oedd? anwyl rosyn ou.

Bol colli hwn ymaffais am y llall,
Fy rhoyn hoff mi 'th ddaliaf yn ddi-bail;
Ond cehad ddaeth i'w nol er maint fy nghri,
Rosynau hardd, rhaid oedd eich gollwng chwri.

Wel, wel, pamam y collais ddau mor gu,
Nis gwa, na wn, mae'r cwmwl yn bur dda,
Ai tybed fod yr hinsawdd ddim yn iach?
Ai dyna pam y collais fy nau bach?

Rhyw lais o'm hol yn siall glywaf fi,
O! sycha 'th rudd dy rôs sydd gyda mi,
Eu codi wnes dy ardd oedd afaach i e,
Maeent heddyw 'n hardd yn tyfu yn y Na'.

Ryw ddydd sy'n d'od en'ch cwrdd, rai anwyl lŵr,
Pan âf i'r wlad sydd fry goruwch y sŵr.
Fe 'ch rhoddir im' gan Lywydd mawr y lle,
A'ch cwmwl gal am byth tra pery 'r Na'!

Cyfl. gan CRWYDRYN HIRAEITHO.

"CENFIGEN."

Boddogol yn nghylchwyll hwyddol Fairhaven, Vt., Nadolig, 1882.

Cenfigen yw'r teimlad atgasaf ei ryw,
Mae'n warthnod gan ddyniau a ffaidd gan Ddau,
Anrhaethia ddedwyddwch y fynwes a'i mag,
A chadair ei mwyniant a esyd yn wag.

Gwenwynodd awyrgyleh moesoldeb ein byd
Pan nad oedd dynoliaeth ond baban mewn cryd,
A mynych ddarluniau o'i nodwedd a gaed
Ar ruddiau y ddair mewn dagrau o waed.

Tad ydyw i ddaugrau erehyllaf y byd
O'i groth y cenhediwyd y cyfryw i gyd,
Gwna gartref boddlonrwydd eysaron a beom
Yn nyth anesmwythyd a phenyd a phoen.

Adwaenir ei effaith adwythig drwy'r llawr
A llymder ei saethau gan fychan a mawr,
O'r teyrn ardderchocaf ar uchder ei sedd
I'r crwydrn tylotaf sydd waelaf ei wedd.

Andwya gymdeithas, i grefydd mae'n groes,
A deifia diwa flagur pren rhinwedd a moes,
Ysbeilia deyrnasodd o wyeher eu gwedd
A sycha fynonau eu bywyd a'u hedd.

Ar fryniau y Dwylol Wirionedd y cawn
Golofnau er dangos ei niwed yn llawn,
Ac eglur gyhoedda hanesiaeth pob gwlad
Mai cleddyf Cenfigen yw'r amlaf ei frad.

O ffonen cenfigen y llifa'n ddi ball
Frydlifoedd enllibiaeth o ddawch y fall,
A llawer diniwed na tuiodd un bai
Fu dan ymarllwysiad y genllif ddi drai.

Perchenog y fron i Genfigen rydd saeth
A dybia mai arall yw nod y lem saeth;
Ond tarian cyfiawnder a'i tery yn ol
A'i angau a enir o'i dybiaeth dra ffol.

Fairhaven, Vt.

Alun sef JOHN E. ROBERTS.

ENGLYNION AR WAHANOL DESTYNAU.

OCHENIAD

Cledir fry ddwys g'ledi 'r fron—a'i chwynion
Gan Ocheniad weithion,
A dwyn hedd wna edyn hon
I fro gul y friw galon.

DEIGRYN.

Amlygir trwy sylw agwedd—y Deigrin
Fud egrwch y chwerrwedd,
Gofid hallt neu 'r gwiwlad hedd
Wna calon dyn eu coledd.

Y CLEDDYF.

Llunio clwy sy'n lloni cledd—a'i afiaeth
Yw yfed creulonedd,
Gelyn hallt i galon hedd
Yw a fwir o'i fawredd.

ETO.

Tw'r noddawl pob teyrn addas—a chadarn
Warchodydd cymdeithas,
A barddwch gwlad a'i burddas
Ydyw ei hyf gleddyf glas.

Fairhaven, Vt.

JOHN E. ROBERTS.

DYCHWELIAD Y MAB AFRADLON.

Rwy 'n edifaru am a fu,
Wrth fethu dal y newyn da;
Mi godaf, âf, pa'm byddaf ffol,
Dychwelaf at fy nhad yn ol;
Gan addef i'm annuwiol fyw,
A haeddu dyfnder digter Duw,
Fy ngalw 'n fab ni cheisiaf ddim,
Ond bod fel gwas mwy gweddus im'.

O bell ei dad a'i canfu 'n dod,
Yn ol o'r wlad lle bu yn bod;
Tostariodd wrtho heb nac-had,
Drwy fadden 'r cyfan iddo yn rhad,
A d'wedodd wrth ei weision mwyn;
Yr oren wisg a wneuch eu dwyn,
A gwisgwoh ef yn weddas iawn,
Arlwygch wledd a llawen hawn.

ALLUD O FALLWYD.

DEDWYDDWCH Y CRISTION AR BEN EI
DAITH.

Y Cristion gwan fu'n gruddfan dan y groes,
Gaiff ddedydd ran, ar derfyn dyddiau 'i oes;
Mewn tawel hedd, o gyrhaedd pob rhyw glwy',
A melus wledd, heb olin pechu mwy.

O awn y byd, mewn gwynfyd uwch y llawr,
Gaiff fod o hyd, yn mhliith y dyfira fawr;
A'i felus waith, ar ben ei daith a fydd,
Moliannu 'r Oen heb boen yn gwbl rydd.

ALLUD O FALLWYD.

OUR LITTLE ONE—LAURA ANNA.

There 's a fresh little mound 'neath the willow
Where at evening I wander and weep;
There 's a dear vacant spot on my pillow,
Where a sweet little face used to sleep;
There are pretty blue eyes, but they slumber
In silence beneath the dark mound;
And the little pet lamb of our number
Has gone to the heavenly fold.

Do I dream when in sleep I behold her,
With a beauty so fresh and divine;
And so close in my arms I enfold her,
I can feel her soft cheek upon mine?
Oh! so loving those gentle eyes glisten
That my vision is lost in my tears,
And bewildered, enraptured, I listen
To a voice from the spirits' bright sphere.

There 's a stillness in parlor and chamber,
There 's a sadness in every room
We know that the Father hath claimed her,
Yet all things seem burdened with gloom
But I'll not be a comfortless mourner,
Nor longer brood over my pain,
For I know where the angels have borne her,
And soon I shall see her again.

Selected for J. B. and E. GRIFFITHS.

Y RHYFEL CARTREFOL.

Beth yw 'r cyffro sydd i'w weled,
Heddyw drwy holl wledydd cred?
Y gwrthryfel sy 'n Americ
Yw 'r newyddion sydd ar léd,
Am y bechgyn ieuainc gwrol
A syrthiasant yma i lawr.
Am y brwydrau erchyll gwaedlyd,
Y mae son yn Mrydain Fawr.

Y mae 'r rhyfel yn achosi
I lawer grudd fod heddyw 'n wlyb,
Y mae 'r rhyfel yn achosi
Galar 'leni trwy 'r holl fyd;
Llawer tad a mam fu 'n llawen
Sydd o dan ryw deimlad prudd,
Achos colli bechgyn hawddgar
Llifa 'r dagrau dros eu grudd.

Yr oedd llawer bachgen beinif
Am dd'od adref cyn bo hir,
Erbyn heddyw trwm yw dywedyd,
Fod eu gwaeid hwy 'n lliwio 'r tir,
O Americ! O Americ!
Gelli wylu 'r dagrau 'n lli,
Am y miloedd a syrthiasant
Ar dy feusydd gwyrddion di.

Blodau 'r wlad sy'n cael eu difa
Gan y fagnet gyda grym,
Blodau 'r wlad sy 'n gorfod myned
I wynebu 'r cleddyf llym,
Blodau 'r wlad sydd wrth y miloedd,
Dan garnau 'r meirch yn cael eu lladd,
Blodau 'r wlad sy 'n cael ei galw,
Yn fechgyn ieuainc o bob gradd.

O mae llawer aelwyd gynhes
Wedi ei gwneud yn ddarnau mân,
Trwy i'r tad oedd fwyn a hawddgar,
Orfod myn'd o faen y tân,
Ac mae 'i weddw fwyn a thynner
Heddyw 'n wylu 'r dagrau 'n lli,
Am ei phriod hoff anwylgu.
Och mor chwerau yw ei chri!

Ow fynwesau sydd mewn galar,
Trwm yw edrych ar eich gwedd,
Wylu 'r y'ch am berthynasau,
Roed gan ryfel yn y bedd;
Argwydd Ddau rho ini heddwch,
Ac Undeb eto dros ein tir,
Onide bydd gwlad Americ
Heb 'r un enw cyn bo hir.

Steuben.

ANNE A. WILLIAMS.

Y BEIBL.

Iawn i hwn feddianu hawl
I'n hastuddiaeth wastadawl,
A'i ryfedd ddyfnder, hefyd
Sy'n bwne tra addas i'n byd.
Ynddo y ceir yn ddinacáu
Fôr didwn i fyfyrddodau,
Darloniad araol, union
Roddau ef o fawredd lôn.

Yma pang y Cwmp ingawl
Roed i'r dyn gan rwydau 'r diawl,
A eglur ar glorïau
Yn bar i gyd, heb air gan.
Ac er rhyfedd ryfeddod
Efe a ddaengosa fod
Dau wedi dodi i'r dyn
O'i rad dosturi, wed'fyn,
Un a wna ei ddwyn yn ol
I'w ddifai ddeiw Ddwyfol,
Sef ei Grist. Yr iaif gred
Ei eiriau ga ymwared.

Dawinyddiaeth helaeth hwn
A ddoda te yn ddidwn
I feddwl dydol feiddiaw
Eon dra 'n ddiofa pen draw.

Dawinyddiaeth, dyna addas—wiw bwne
I bawb yn mhob teyrnas:
Deall grym a dalliau Gras
A fydd yn waith cylvaddas.

Helaeth ethrawiaeth yr Iawn—yn ddilys
A ddylid yn gyflawn
Deall oll yn dda a llawn
I fyned i'r Nef uniawn.

Nid ffyliaid angball a allant—fyned
I fewn i'r gogoniant;
Nid gwyllt baganiaid a gant
Y Nef addian yn feddiant.

Myn'd i eigion damnedigaeth—y mae
Llu mewn anwybodaeth;
I eigion coep a gw'n caeth
Neidiant i'r brwmstan odiaeth.

Byw hynod ddiwrnod, yn ddîr,
Ar addysg pwys a roddir.
Os yr hen Feibl yn sarn fydd
I olan daw dy g'wilydd
Canys ef yw cain safon
Osodedig unig lôn.

Ei awdardod sy'n odiaeth—yn y farn
Hwn fydd y Dytiolaeth;
Dyga ddamnedigaeth—i'r drwg; i'r da
I gyd y dyga gadwedigaeth.

Y diwrnod hwnw cadernid anian—fydd
Fel yr hoffa Satan;
A'r Alpau 'n dalpiau o dân
A thrystol, gerth eiriasen.

Mawr donau y myr daniant
A'u dwr oll, yn lladw 'r ant;
Pob tôn fydd yn gwrteithious
Yn grâs gan ei beirias hi.

Fe â Bryri yn farworyn—coch,
Llawr eorth dân diderfyn
A lliidiog. Sefyll wedyn
Wna y Beibl yn wyneb hyn.

Da genym yr adeg bono—a fydd
Fod genym sail arno;
Yn hen Feibl tra chadarn fo
In' yn ddiannawdd yno.

Isonia, Wis.

G. H. HUMPHREYS.

Y BEIBL.

[Buddogol yn nghwrd Holland Patent.]

Mae Gair ein lŵr yn drysor llawn,
I bawb o ddynolryw,
Ceir yddo, os ei chwilio wnawn,
Y ffordd yn iawn i fyw.

Mae 'n llusern hoff i'm beaisid gwan,
I deithio 'r anial fydd,
Yn ngolen hon awn yn y man,
I mewn i'r Ganaan glyd.

Mae yn darlunio 'r fara sy 'n dod,
A'r cyfrif raid ei rot,
Gan holl elynion Dow sy 'n bod,
Mewn pechod yn ymdroi.

Ymdrechwn fyw yn ol y Gair
Tra yn y pair yn bod,
Ac yna ni gawn ddedwydd ran,
A thrigfan uwch y rhod.

Holland Patent.

GOMER, sef E. OWENS.

TRUENI 'R ANNUWIOL.

Ar derfyn bywyd byr a brau,
'R annuwiol deimla yn ddiao,
Euogryddd llym eydwybod drist;
Am iddo wrthod derbyn Crist.

A dyma ran yr adyn drwg,
Bod byth mewn poen dan ddwyfol wg,
Heb obaith cysur i'w swynhau,
O fewn y boeth uffernol ffau.

ANFEDRUS, sef E. OWENS.

HATLING DEYRNGEDAWL I GOFFADWR
IAETH YR ANFARWOL EBEN VABDD.

Bri a gwenau bro Gwynedd—ein Heben—
Aeth heibio i'r dyfnfedd:
A'r awen bur oreuwedd
Wyla fôr ar ael ei fedd.

Hil Gomer, ei odlau gemmug,—per iawn
Parhant yn hir oedlog:
Tra Cymro glân tra cân côg
Gleinia fyth awen "Glynog."

Ar ei ddaith drwy ddorau 'r dydd,
Fel angel ei ddarfelydd;
Dygai 'n tad o wlad y wledd—i'n fiodion
Gwliw geinion gogonedd;—
Yn ei rawd bu anrhydedd
Fry uwch baul i freichiau hedd.

Tywysog beirdd, (at Iesu byw)—fry 'r aeth
Drwy friw 'r Oen i eilfyw:—
Hardd ei addien gerdd heddyw—
O urdd y wawr—Pencerdd yw.

Ymwriwn feirdd AMERIG—i gannu
Byw gwynion plethedig;
Prifon cerdd ei bron a'i brig
Mud ydyw 'madawedig.

Cattaraugus, Mawrta 24.

IRVAN DDU.

I'R YSGOL SABBOTHOL,

A gychwynwyd yn Nysffryn Cattaraugus, gaeaf 1886.

I'r Had' bach rhoed y Daw byw,—eginiad
A'i gynydd fo'n amryw;
Gair ei Ras i'r goror yw,
GWYBODAETH odiaeth! ydyw.

MARWNAD MRS. MARY JONES,
CINCINNATI, OHIO.

Collwyd mam oedd hoff ac enwyl,
Collwyd priod hawddgar iawn,
Collwyd un a garai 'r moddion,
Yn dra chysion fore a nawn;
Byth nis gwelid hi yn eisiau,
Yn y moddion nos na dydd;
A'i hyfrydwch oedd yr Iesu,
Gwrthrych gwyw ei gwerthfawr fydd.

'R oedd yn diolch cyn ymddael,
Am y northoedd ga'dd eu rhoi,
I gael ei phlant i arddel Iesu,
Cyn mewn beddrod ca'dd ei chloi;
Mi hyderaf ei bod heddyw,
Gwedi cyrhaedd fyny fry,
I gannu 'r anthem fawr drag'wyddol,
I'r Hwn fu farw ar Galfari.

Hi rodd addysg dda ragerol,
Idd ei phlant yn morau 'u hoese;
Y maent oll yn arddel Iesu,
Ac yn cofio ei angau loese;
Daw o'i ras ofalo 'm danynt,
Ac a'u cadwro oll i gyd,
Yn dra disglaer gyda chrefydd,
Hyd nes gadael anial fydd.

Chwi berth'nasau na alerwch,
Ni ddaw atoch byth yn ol,
Ond yn mben ychydig amser,
Rhaid ich' fyned ar ei hol;
'N awr gan byny cefsiwch grefydd,
DdaHo 'i threio ddydd a ddaw,
Fel y galloch oll gyd oesi,
Yn y byd sy 'r ochr draw.

Cincinnati.

KATE EVANS.

PLANT BYCHAIN JOHN R. AC ELIZABETH
GRIFFITHS, STEUBEN.

Y blodau bach tra yn y byd
O'ent brydferth iawn eu gwedd,
Ond angau a'u cludodd hwy ynghyd
Maent heddyw yn y bedd.

Cymerwch gyssur, deulu mwyn,
Yn 'r adeg chwercw hon,
Tro sydyn oedd an-hawdd ei ddwyn
Mae 'n wir i'r dyner fron.

Ond gobaith sydd cewch eto gwrdd
Ar ddedwydd frynian hedd,
A phawb yn llon oddenta 'r bwrdd,
O ryfedd felus wledd!

DETHOLEDIA.

"O DE'WCH YN OL I GYMRU."

[O'r Cronicl.]

Cyflwynedig i sylw y Parchadig Samuel Roberts,
M. A., hen Olygydd y Cronicl; a'r fraeth ysgrifenydd
Gruffydd Eisiaert; gyda dynamiad am eu llwyddiant,
a gobaith o'u gweled yn dychwelyd i wlad eu
genedigiaeth, o Tennessee a swa y rhyfel. Ysgrifenydd
y llinellau ar ol darllen llythyr gorchestol S. R.
yn y Cronicl am Awst.

Ar lawer pryd, yn welw ei phryd,
Fe welwyd mam yn wlyo;
O fawr ei serch, am unig ferch,
Nis gallai ei banghofio:
A Chymro fad, heb ddig na brad,
A welais yn galaru;
Dros bant a bryn, ei chri oedd hyn,
"O de'wch yn ol i Gymru."

Cewch fyw mewn heddi, o swa y cledd,
Yn mysg eich hoff gyfeillion;
O olwg traia, a swa y Saia,
Ae arfaa eich gelynyon;
A bod fel bardd, mewn bwthyn hardd,
Yn awyr iach Eryri;
Hyd atoch chwí O doed ein cri,
"O de'wch yn ol i Gymra."

Yr awen fydd, te, nos a dydd,
A delgryn ar ei gruddiau;
Yn fawr ei chri, "Pa le," medd hi,
"Mae awdwr y *Caniadau*?"
"Pa le, pa le, medd gwlad a thre",
"Mae Roberts." dan gwyfusa;
Os yw yn fyw, ein teimlad yw,
"O de'wch yn ol i Gymra."

ERYR MON.

ARDDERCHOWGRWYDD DYN.

"Y fath ddarn o waith yw dya! mor ardderchog mewn rhestru! mor
dang mewn amgylchedd! mewn grefthrediad mor ddyg i angeli mewn
dallwriaeth mor ddyg i Ddaew!"

Dan y nef dyn yw y nod,—uchelaf
Wech ddolw Dawdod!
Rhesymol anfarwol fod,
A'i weana i'r nef wiw-nod.

Fairhaven, Vt.

HOSEA.

ENGLYNION.

*Gyfansoddwyd ar ol darllen y "Linellau i'r Ffeydd-
yn" yn y CENHADWR.*

Awen eres IONORON—GLAN DWYRYD,
Dery daat y gelon;
Golen, a thes, a gwlith hon,
Wél sylw oloesolion.

Dil yw ei "Ffeyddyn" delaid—llawn o feli,
Llyn o faeth i enaid y—
Meddwl par, mwy ddeil heb baid
Ein all agor ein llygaid.

Deilliodd y "orwydriad" allan,—aur anrbeg;
O'r unrhwyd blanhigfan:—
O'i bodiau gwin ddyllidla,
Nes rawn ca;—wir enwog gân.

CAR-YR BARDDONIAETH.

Gorwaf y Cenhadwr, Ebrill 17, 1863.

Hanesiaeth Gartrefol.

CYFARFOD CHWARTEROL YR ANNIBYN-
WYR YN WISCONSIN.

Cynaliwyd y cyfarfod uchod yn ngapel yr
Annibynwyr yn mhlwyf Delafield, Mawrth y 10
a'r 11. Yn absenoldeb y Llywydd galwyd y gyn-
adlodd i drefn gan yr ysgrifenydd, ac etholwyd y
brawd Samuel Howell, Ottawa, yn Llywydd y
cyfarfod.

Derbyniwyd y brodyr canlynol yn aelodau ach-
lysurol, sef Parch. R. Evans, Racine; Parch. D. S.
Davis, Watertown, a R. Samuel, Paradise Grove.

Penderfynwyd, Fod y Gymanfa nesaf i gael ei
chynnal yr wythnos gyntaf yn Mehefin nesaf, sef y
1, 2, 3, 4, 5, 6, a'r 7, i ddechreu yn Emmett nos
Lun, Mehefin 1, ac i barhau yno y dydd canlynol.
Yn Ixonia, nos Fawrth a dydd Mercher. Y gyn-
adlodd i ddechrel yn Ottawa am 10, dydd Iau, a'r
pregethu i ddechreu yno am 7 yn yr hwyr o'r un
dydd, ac i barhau drwy y dydd dranoeth. Bydd
y moddion cyhoeddus i ddechreu yn Delafield nos
Sadwrn ac i barhau yno hyd nos Sabboth canlynol,
sef diwedd y Gymanfa.

Pen. Ein bod yn rhoddi galwad i'r Parch. D.
Price, Granville, O., i'n cynorthwyo yn ei dygiad
ymlaen.

Pen. hefyd yn 1. Ein bod, wrth weled arwydd-
ion o ffyniant anghymedroldeb yn mysg ein cyd-
genedl, mewn llawer o sefydliadau y dalaeth, yn
dwys deimlo fod galwad uchel arnom fel gweinid-
ogion ac eglwys, i godi yn egniol yn erbyn y
pechod dinystriol hwnnw, yn nghyd a'r arferion
sydd yn arwain iddo.

2. Fod yr ymosodiad llechwraidd a wneir
y dyddiau presenol ar wirionedd ac awdurdod
yr Ysgrifthyrr Lân, yn doddi arnom fel rhai
a'i derbyniant megys datguddiad ansafaelidig o
ewyllys Duw, rwymanau neillduol i ystoriol ein
meddwl a rhesymau i ategu y gred hwn, ac hefyd
i egwyddori a sefydlu y genedl sy'n codi ynddi.

3. Er wedi ein siomi hyd yn hyn gyda golwg ar
ddarostyngiad y gwrthryfel caethbleidiol yn ein
gwlad—yr hyn, i'n tŷ ni, sydd i'w briodoli yn
hollol i ddaerwch anghyfiawn y Llywydd tu ag at
y gelynyon—a'i gangymeriadau andwyol, yn cadw
dynion anghyfadde a brad-wruse am gyhyd o am-
ser i flaenori ein byddinoedd—eto ein bod yn di-
amodol ymllynu wrth y Llywodraeth, ac yn pen-
derfynu rhoddi iddi gefnogaeth galonog yn ngwel-
nyddiad pob mesur angenrheidiol i adsefydlu ya
faan heddwch a threfn o fewn ein trefynau.

4. Ein bod yn dymuno ar y brawd Griffiths,
Milwaukee, baratoi traethawd ar Deilyngdod
Prophwydoliaethau y Beibl, a Gwyrthiau ein
Hiachawdwr fel tystion tros wirionedd a dwyfol-
deb y grefydd Gristionogol i'w ddarllen yn nghyn-
adlodd y Gymanfa ddyfodol.

Y rhai a bregethasant yn y cyfarfod uchod oedd-
ynt R. Evans, Racine; G. Griffiths, Milwaukee, a
D. S. Davis, Watertown. Yr ydoedd yn gyfarfod
da, yr ydym yn gobethio ac yn credu hefyd y
bydd ei ol ei ddiwrnod yn yr eglwys a'r ardal.

Pen. A'r faid i'r brawd Griffiths yu hanes y
cyfarfod uchod i'r *Wisconsin Puritan*, yr hwn a
gyhoeddwr yn Milwaukee.

WM. D. ROBERTS, Ysg.

[Yn anghof yn hollol y bu arnom roddi hysby-
iad am y Cyfarfod uchod ar rifyn Chwefror. Yr
oeddyd wedi ei dderbyn yn brydion oddiwrth yr
Ysgrifenydd—ond anghofiasom ar y pryd.—GOL.]

CYFARFOD CHWARTEROL DEHEUBARTH
OHIO.

Cynaliwyd y cyfarfod uchod yn Ty'n 'Rhos ar y
25 a'r 26 o fis Mawrth diweddaf. Y gweinidog-
ion oedd yn bresenol ac yn traethu i ni weinidog-
aeth y cymod oeddent y Parchn. J. A. Davies,
Silosam; W. Thomas, Oak Hill; W. Edwards,
Syracuse; E. D. Jones, Centerville, a G. M. Jones,
Ironton. Am 8 o'r gloch dydd Iau cafwyd cynad-
lodd, pryd y siaradwyd ar wahanol bethau per-
thynol i'r Undeb hwn, a phenderfynwyd ar y
pethau canlynol:

1. Fod y cyfarfod nesaf i fod yn Carmel, os bydd
yr eglwys yu ei ymofyn ef.

2. Ein bod yn derbyn y Parch. G. M. Jones, Ironton, i'r cyfundeb hwn fel brawd auwyl yn y weinidogaeth.

3. Fod caniatad i Mr. Jones Ironton, i ddwyfod trwy yr eglwys Gynulleidfaol yn y sefydliad hwn i gaiglu at orphen talu dyled sydd yn aros ar gapel Ironton.

4. Ein bod yn cydweled â'r brodyr yn nghyfarfod Radnor o berthynas i'r gymanfa.

5. Fod y Parch. Mr. Davies, Siloam, i barotol sylwadau ar sefyllfa y wlad yn y cyfwrng presenol, a Davies, Ty'n Rhos, ar sefyllfa crefydd yn mblith y Gymry erbyn y cyfarfod nesaf. Cawsom gyfarfod da a llwyddianus iawn. Y mae o 25 i 30 gwedi dyfod i'r gyfeillach noswaith y cwrdd a gwedi hyny.

Yr oedd yn yr eglwys cyn cael y cyfarfod deimlad dwys, a dywedai un o'r brodyr mewn cyfeillach tua mis cyn y cyfarfod ein bod ni yn myned i gael diwygiad os byddwn yn daer am dano; ac yr ydym gwedi ei gael ac i'r Arglwydd y byddo y diolch am dano.

E. DAVIES, Ysg.

MINERSVILLE, OHIO.

Mae gan yr Annibynwyr eglwys fechan yn y lle hwn, yn rhifo tua deg ar hugain, a'r mwyafrif o'r cyfryw yn fenywod. Hefyd yr ydym o herwydd ein gwendid yn ymddifad o weinidogaeth sefydlog. Ond mae y Parch. William Edwards, Syracuse, a'r Parch. John Williams, Coalport, yn ymweled â ni yn fisol, a bydd eraill yn ddamweiniol a thrwy hyny yr ydym yn cael tair neu bedair pregeth y mis, a phob moddion eraill yn rheolaidd yn wythnosol. Ac mae yn dda genyf allu hybysu trwy y CENHADWR i'r amrywiol bersonau sydd wedi bod yn dal cymundeb â'r ddiadell fechan hon, fod tangnefedd, brawdgarwch a chariad yn uwch yn bresenol yn ein plith nag y mae wedi bod er ya rhai blyneddau.

Mae yr Ysgol Sabbathol yma yn rhifo o 70 i 80, y mwyafrif o honi yn fechgyn a genethod o 10 i 15 oed. Mae gan yr ysgol yn y lle hwn gyrddau adroddiadol bob tri mis, sef Nadolig a'r cyntaf o Ebrill, y pedwerydd o Orphenaf a'r cyntaf o Hydref. Yr ydym wedi ac yn para i gael cyrddau dyddorol a llesol iawn. Er ys dwy flynedd yn ol yr oedd amryw o'r bobl ienainc yn hollol egeulus o'r hen iaith Gymraeg; ond erbyn hyn y maent yn gwnethur yr ymdrech mwyafrif i'w dysgu a'i siarad, ac y maent yn llwyddiannus iawn.

Cafwyd cyfarfod adroddiadol yma pryd yr adroddwyd ac y canwyd tri deg a chwech o wahanol ddarau, a mawr oedd llawenydd yr ychydig hon dadau a mamau sydd yma i glywed y meibion a'r merched braidd o'r cawell i fyny yn adrodd a channu yn yr hen iaith Gymraeg, mor ddi-lediaith a phe bunsent wedi eu cwau yn Nghymru, ac heb glywed ond y Gymraeg pur.

Yr oedd y cynulliad mor lluosog fel yr oedd braidd bob concl o'r capel yn llawn, ac am 9 o'r gloch ymadawodd pawb am eu cartref gyda dymuniad cryf am gyfarfod o'r fath eto y 4ydd o Orphenaf, os byw fyddwn.

THOMAS W. EVANS.

POMEROY.

Ar ddymuniad y ddwy eglwys Gynulleidfaol yn y lle uchod, aethum i ymweled â hwynt ar ddechreu y flwyddyn hon; arosais yno bump, Sabbath. Er nad oeddwn yn adnabod neb pan aethum yno, er hyny cyfarfyddais â chyfeillion gwirioneddol, nid yn unig mewn gair ond hefyd mewn gweithred. Y mae llawer o Gymry yno, oll yn ymddangos mewn amgylchiadau cysurus.

Yr oedd y gweithiau y pryd hyny yn fywiog, a phawb yn dilyn ei alwedigaeth yn ddiwyd. Nid oes yr un gweinidog gan y Gynulleidfaolion yno, gallasai gweinidog da fod o les a defnyddioldeb mawr iddynt.

Pe bai meddyg a gweinidog yn myned yno, nid wyf yn meddwl y gallent gyfarfod Gymry mwy caredig, ac yr wyf yn meddwl y gallent gael cartref cysurus yno.

Yn ystod fy arosiad yno, derbyniasant fi i'w tael yn gariadus, pob enwad fel eu gilydd. Derbyniais hefyd \$80 yn arian, a bociad o nwyddau oddi wrth y gwragedd a'r merched gwerth tua \$5.

Dymunaf gyflwyno fy niolchgarwch gwresocaf i bawb a ddangosasant eu caredigrwydd tuag ataf, er mor anheilwng oeddwn. Fy ngweddii yw ar i'r Arglwydd dalu iddynt yn ddaudddyblyg.

Marietta.

J. D. JONES.

COFIANT. MRS. MARY JONES, CINCINNATI.

Ganwyd ein hawwyl chwaer hon yn y fl. 1814. Derbyniwyd hi yn aelod eglwysig yn Lanymddyfri, gan y diweddar Barch. Mr. Davies o'r lle hwnw yn 1839. Yn yr un dref hi a unodd mewn priodas â Mr. John Jones yn y fl. 1837. Buont yn byw wedi hyny yn Abertawy, am tua 10 mlynedd, ac yn Germani am 5 mlynedd, ac yn Pottsville, Pa. am tua 3 blynedd, ac yn Cincinnati tua 5 o flynyddoedd.

Ar ol dyfod i'r ddinas hon rhoddodd Mrs. Jones ei llythyr cymeradwyaeth i'r eglwys Gynulleidfaol, yn mha un y parhaodd yn aelod fyddlawn hyd ei bedd. Cymerwyd Mrs. Jones gan anhwylddeb tua saith mis cyn ei marwolaeth, yr hyn a gynyddodd yn raddol nes troi yn ddyfrglwyf (*dropsy*) yr hyn a derbynodd ei bywyd Mawrth 19, 1863. Cymerodd ei chladdedigaeith le ar yr 20fed, pryd y cyflawnwyd gwasaanaeth crefyddol gan y brodyr T. Edwards a H. Powell, a thraddododd T. Edwards bregeth yn y capel lle yr oedd yn aelod mewn cysylltiad â'u marwolaeth y 29ain o'r un mis. Gadawodd briod a 3 mab mewn galar ar ei hol.

Gellir dywedyd am Mrs. Jones, ei bod yn barddu ei phroffes yn ei bywyd, ac yr oedd ei chrefydd iddi fel lamp oleu yn ei marwolaeth. Bu yn ddiwyd i swynbau y cyfarfodydd crefyddol yn ei biechyd, a chafodd rai cyfarfodydd gweddii pan wedi methu gan afiechyd, pa rai a deimlai yn felus i'w henaid. Bu farw yn dawel a'i phwys ar Iesu; a'i geiriau olaf ydoedd "O Iesu, cymer fi o'm poen." Hi a gafodd fyned ato i fyw.

Cafodd Mrs. Jones weled ei phriod a'i phlant

yn profesu Crist o'n ei marwolaeth; ac ni a hyd-
orwn y cant y fraint o ddilys ei siampl hi, sef bod
yn ddiwyd yn moddion gras. Dyma rybudd i
ninau fel cyfeillion iddi ac fel eglwys &c. i fod yn
ofalus rhag camddefnyddio ein tymbor hyn yr hwn
sydd yn myned heibio yn gyflym. Mor ddymunol
yw meddwl am y rhai sydd wedi eu blaenu fod
gobaith o'to am eu cyfarfod ar frynion y Ganaan
sefol, lle nad oes neb yn glaf, na neb yn marw.

Ca'r saint yw ddydd gyfarfod oll i gyd,
Yn a'f eu Tad o bedwar cwr y byd,
Yn hardd eu gwedd to draw i'r bedd mewn bri,
I ganu 'n lloen anthemau Calfari.

T. EDWARDS.

DYFYNIADAU O LYTHYR ODDIWRTH FIL- WE IEUANO,

*Sef mab i Mrs. Humphrey P. Jones, Remsen, E. N.
Newbern, N. C., Chwef. 15, 1863.*

Amwygl Fam a Thad Jones.—Eich llythyr cared-
ig a dderbynialis yn brydlon. Yr ydych yn gofyn
am hanesion o'r fyddin, darluniad o'r wlad &c.
Gwnaf enwi rhai peihau, ond rhaid yw bod yn
fyr. Nifer y milwyr yn y Dosbarth hwn a gyfrifir
o 50,000 i 75,000, dan y Cadf. Foster. Newbern,
yr hon yw ein prif-oras, sydd ddinas o harddwch
a phwysigrwydd mawr, yn cynwys amryw eg-
lwys-dai prydferth, maeldai, ystordai, gweithdai
ac aneddau lawer. Ac fel y mae y dref yn gor-
wedd ar yr afon Neuse, yr hon sydd fordwyol i
Agerlwgau o'r môr hyd y fan hyn, ac yn agos i
Reilffordd sydd yn cysylltu Beaufort ar yr Atlantic
a Raleigh yn y canolbarth, ac oddiyno a phob rhan
o'r De, rhaid fod cymeriad y lle gan Burnside yn
weithrediad pwysig yn hanes y rhyfel, o herwydd
y rhestrau dwbl fod hyn yn gwanychu y gwrth-
ryfelwyr trwy eu hamddifadu o'u o'u porthladd-
oedd pwysig, tra yr oedd yn rhoi i ninau safle
manteisiol i ddwyn yn mlaen weithrediadau ym-
oedol yn erbyn y gelyn yn y dalaeth hon.

Yr ydym wedi gwneud amryw symudiadau yn
mlaen tua chanolbarth y dalaeth yn nghorff y pum'
mie diweddaf, ein milwyr yn myned i mewn hyd
o fewn ngain milldir i Raleigh, gan gymeryd ar
eu ffordd ymlaen ddinasoedd Kinston a Goldsboro,
ynghyd a 700 o garcharorion a 12 o faguelau.
Rhuad y maguelau a'r drylliau a dadwrdd y
brwydro a glywid am filldroedd o ffordd, yr hyn
oedd arwyddol yn wir.

Symudiadau amryw eraill a wnaed, trwy yr
hyn y cymerwyd pob porthladd yn y dalaeth
oddieithr Wilmington, a dysgwylir y gwneir ym-
oeddiad ar hono yn fuan. Llawareodd o negroid
o bob parth o'r dalaeth ydynt yn ymgasgu o fewn
ein llinellau i feddiannu y rhyddid na feddiannas-
ant orioed o'r blaen. Rhyfedd mor gyflym y deu-
ant, ddydd ar ol dydd yn ymdyru o bob parth o'r
wlad. Y trueiniaid anffodus! llawer o honynt
wedi gorfod gadael eu gwragodd a'u rhai bychain
ar ol. Maent yn oael eu defnyddio i godi gwrth-
gloddiau ac amddiffynfeydd, ac arbedir i'r milwyr
felly lawer o waith caled. Ys gydnodol a chy-

hoeddeb ein Llywydd, ffurfiar yn fuan gatrodau o'r
rhaf galluog o honynt.

Nid oes dim yn rhyfodd yn yr olwg gyffredinol
ar y wlad hon oddieithr ei choedwigoedd diddiw-
edd o ffawydd (*pine*) y rhaf a orchuddiant tua
dwyrain o dair o'r dalaeth. Gan obeithio y ben-
dithir ni a heddwch buan ac y bydd Baner y
brith-reai yn chwyfio dros dir y rhaf rhyddion a
chartref y dewrion, y terfynaf y tro hwn.

Yr eiddoch &c., DAVID J. EVANS.

BYR-GOFIANT MARY, GYNT PRIOD JOHN HUGHES, DANVILLE, PA.,

Yr hon a fu farw Mowth 17, 1863, yn 68 o'i oed.

Ganwyd gwrthrych ein cofiant yn Abertawy,
air Forganwg, D. O. Ei rhiaint oeddynt Wm. a
Mary Phillips, y rhaf oeddynt aelodau parchus yn
nghyfandeb yr Annibynwyr. Adnabyddid perth-
ynasau ei thad wrth enw tylwrth y "Lliwyr
Mawr," amaethdy ger Abertawy. Yn moren ei
hoes symudodd ei rhieni a bithau i weithfeydd
haiarn mynyddoedd swydd Fynwy; felly treuliodd
hi foren ei hoer yn Mlaenafon, Pen-y-cae a Nant-
y-glo. Yn dra ffanc ymunodd mewn priodas a
Jno. Hughes, ac fe ddarfu iddynt ill dau yn Nant-
y-glo, gydymuno ag achos yr Arglwydd; a chaw-
sant eu bedyddio yno, ar yr un Sabboth, gan naill
ei y Parch Jas. Lewis, neu y Parch. Francis Hiley,
Llanwenfaeth. Nid yw o bwys pa un. Treuliodd
John Hughes a bithau amryw flynyddoedd ded-
wyddol yn Nant-y-glo, Pen-y-cae, a Sirhowy,
Mynwy; y lleoedd hefyd, y ba iddynt amryw
blant.

Yn ngwanwyn y fl. 1831, darfu i Mrs. Hughes
ganlyn ei phriod i Amerig; ac ymsefydlasant dros
amryw flyneddau yn Carbondale, swydd Luzerne,
Pa.; o'r lle olaf mudasant ac ymsefydlasant yn
ardal Bellmonte, swydd Schuylkill, dros rai rbyln-
yddau. Oddiyno mudasant i, ac ymsefydlasant
yn Danville, Pa., yn mha le y colodd ei phriod
Jno. Hughes, ac heb fod yn hir ar ol hyny, colodd
ei hunig a'i hoff fab William Hughes, yr hwn a
ddaeth i'w ddiwedd yn ngwaith glo Treverton,
air Northumberland, Pa. Bu hyny yn Mehefin,
1855. Darfu i golli ei phriod a'i hunig fab, mor
agos i'w gilydd, agos a'i llethu gan drallod. A
thra thebyg, na buodd ei hiechyd yn gystal ag yr
arferai fod, byth wedi hyny.

Dau ergyd swrth diwyrgam—a gafodd,
A gofid diadlam;
Dan ei nod yn dwyn ei nham,
Oedd hono,—gynt iu ddinam.

Yn yspaid y blynyddoedd diweddaf o'i hoer
gwnaeth ei harosaf, y rhan fynychaf yn Danville.
Yr oedd yn eglar, er ys misoedd rai fod ei thf o
glai yn anmharu a dadfeilio—nad oedd iddi "yma
ddinas barhaus." Yr oedd gwanychied a methiant
beunyddiol i'w canfod ar ei thabernacl priddlyd.
Er ei fod yn dra naturiol i ni goleddu meddyliau
a theimladau tirion a chynseion tuag at, ac o barth
cyfnewidiad, a chyflwr ysprydol ein hoffus chwaser,

eto, yr ydym yn atal ein barn ar y mater hwnw. Gan wybod iddi barhau i fod a'i banadl o blaid "Deddfwr Israel" hyd ei diwedd. Machludodd haul bywyd a hi eto yn y "Winllan." Ac y mae yn dra hyderus genym iddi dderbynu y "geiniog" bono, a'i gwna yn fythol gyfoethog.

Mewn gwahanol fanau yn ei theithiau isloerawl, gwelodd lawer diwrnod dedwyddol, heulog a thêsoeg, a llawer on du a chymylog. Cafodd lawer tynfa (*draught*) felus o ffynonellau llwyddiant a hawddfyd, ac aml gwpanaid o ddyfroedd mara, Siomiant ac adfyd. Bu lawer enyd "ei chwch bach yn hwylio heb seren na lloer." Ond, nid hwb fod yn ymwybodol fod ei "Thad wrth y llyw," ac fe hyderir iddi gyrhaeddyd yr "basan ddymunol."

Am ddeg mynudd wedi saith o'r gloch, yn hwyr y dydd a nodwyd, yn nhŷ Robt. a Maria Williams, ei mhabynghyfraith a'i merch, yn dawel ac esmwyth, tynodd ein hanwyl chwaer ei banadliad olaf. Ar ddydd Iau, Mawrth 19, ymgynullodd llunaws yugbyd i dalu y gymwynas a'r parch olaf i'w gweddillion. Yn y tŷ, darllenwyd a gweddiwyd gan y Parch. David Evans, a chynghorwyd y gwyddsfodion gan y Parch. John B. Cook. Eilwaith gweinyddwyd ar lan y bedd gan y blaenaf. A throswyd gwrthrych ein cofiant i'w gorphwysfa lonydd;—i "dŷ ei hir gartref" a'r "galarwyr yn myned o bob ta i'r heol."

Llidiog a blin drallodion,—a welodd
I'w halaeth rai troion;
Siomiant, cŵr, a dail surion,
Fel echwydd y fuchedd bon.

Yn yr anial hon—er hynny,
Dŷaai i fyny dan wiw fanier,
Iesu Flaenor, roes i finion,
Waed ei galon union hoenwâr.

O frô adwyth fry hedodd;—a'r Iesu,
O'r ias a'i derbyniodd;
Aeth i bau sy wrth ei bodd,
Elo'r gwr a sawr gârodd.

Cwsig enyd,—ac esgyna—ei phriddell,
I hoff ryddid gwynfa;
Yno mewn hwyli iawn, mwynabâ,
Y gwyneb a'i digona.

LLINOS GLAN OHIO.

Minersville, Ebrill 7, 1863.

CYFARFOD BEIBL GYMDEITHAS CIN.. O.

Cynaliwyd y cyfarfod uchod yr ail Sabbath yn Chwefror, yn y drefu a ganlyn:

Cyfarfod gweddi am naw yn y boreu yn Capel College Street (T. C.) Am ddeg o'r gloch dechreuwyd gan Mr. Richard Richards, Covington, Ky. Yna galwodd y Llywydd, y Parch. H. Powell, ar Mr. Lewis E. Jones (Lane Seminary) i draddodi ar "Annigonolrwydd goleuni natur er adfer y byd." Yna y Parch. T. Edwards ar fod "Eglwys Crist yn Eglwys Genhadol."

Am 2½ yn Lawrence St., y Parch. T. Edwards yn Llywydd, dechreuwyd gan Mr. David O. Bebb. Cauluwyd ef gan yr Ysgrifenydd ag ychydig o ryw fath o sylwadau ar "Ddylauwad Mam." Yn nesaf, yr Henuriad parchus Edward Jones (T. C.)

ar "Fod yr Enaid heb Wybodaeth nid yw dda." Yna y Parch. H. Powell ar "Weithrediadau y Gymdeithas Feiblaidd."

Am 7½ yn yr hwyr yn College St. dechreuwyd gan Mr. David Howells. Yna areithiodd Mr. Richard Prichard ar "Lafur a Llwyddiant yr Apostolion." Dilynwyd ef gan y Parch. H. Powell ar "Bleserau pechod yn ei natur, a'u tueddiad dinystriol." Yn y cyfamser yr oedd y Parch. T. Edwards yn Covington yn traddodi ar "Ddwylfodeb yr Ysgrhythrau." Yr oedd y rhan amlaf o'r areithiau yn tystiolaethu yn hyglyw nad oedd na llafur nac ymdrech gwedi ei arbed er eu gwneud yn deilwng o'r dydd a'r amgylchiad. Yr oedd y cyfraniadau yn hael, a'r olwg yn horyw ac addawol ar y Gymdeithas yn ei gwahanol ranau.

Cyflwynwyd y cyfrif a ganlyn i mi gan Mr. D. O. Bebb, ysgrifenydd y Gymdeithas yma.

Derbyniadau.

Ionawr 1, 1862, Arian ar law,.....	\$25 83
Llyfrau, gwerth.....	142 62
Casgliadau,.....	127 62
Elw ar lyfrau,.....	23
	<hr/>
	\$296 30

Y Taliadau a'r Trysor ar law.

Rhodd i'r Fam Gymdeithas,.....	\$150 00
Discount,.....	25
Rhodd i filwyr, Llyfrau, Gwerth.....	80
Llyfrau ar law, Gwerth.....	117 84
Arian,.....	27 41
	<hr/>
	\$296 30

STEPHEN RICHARDS, Ysg.

BEIBL GYMDEITHAS GOMER, ALLEN, O.

(Talfyriad.)

Cafodd y casglyddion eleni eto airtoldeb a char-edigrwydd, pawb yn cyfranu yn ddirwguach, a gallem feddwl wrth awm y casgliad i bawb gyfranu yn haelionus, yn neillduol pan ystyrir bod yr eglwys, yn aelodau a gwiadawyr, wedi cyfranu mor hael, at wahanol achosion pwysig y flwyddyn ddiwedduaf, fel blynyddau eraill.

Casgliad yn ardal Gomer,.....	\$81.78
Yn ardal Leatherwood,.....	22.67
	<hr/>
	104.45
Yn llaw 'r Trysorydd am lyfrau,.....	8.50
Casgliad yn Ysgol Sab. Gomer at lyfrau,.....	6.30
	<hr/>
	119.25
Anfonwyd yn rhodd i'r Gym. yn N. York,.....	100.00
Aufonwyd i gael llyfrau,.....	19.25

JOSIAH JONES, Llywydd.
R. E. JONES, Ysg.

CLADDEDIGAETH MR. SAMUEL BRES,
GOMER, OHIO.

Oblegid rhyw amgylchiadau, ni allwyd cael y corff adref i'w gladdu hyd yr 20ed o'r mis diwedd. af pryd y cafwyd ef yma. Ymgynullodd tyrfaluosog o'r cymydogion i'w roddi i orwedd yn ei wely tawel wrth ochr ei fam yn mynwent y Cymry.

Gweinyddwyd wrth y bedd yn hynod bwrpasu gan y Parch. J. Parry, a darlloedd yr ygrifenydd y llythrau a dderbyniwyd y rhai a gynwysir yn ei Gofiant ar ddalen flaenorol ynghyd a'r tri pheuill canlynol, ar lan ei fedd.

Gorphwys bellach, anwyl gyfaill,
Huna 'n dawel yn dy fedd,
Ni raid i ti byth yn rhagor
Gyda 'r Gād i godi cledod,
Wedi ymorchesta 'n wrol
Tros ein gwlad a'i breiniau hi
Llonydd get yn medd y milwr
Nes daw lôn i'th alw di.

Gallm ninau 'n hawdd gysegru
Pridd dy fedd a'n dagrau 'n awr,
Pe bae hyny yn gymwynas
Rhwydd gollyngem hwynt i lawr
Hiraeth sydd yn codi 'r wyllo,
Wyllo!—Pa'm yr wylwn ni
Pan y colwn na ddaw gelys
Mwy i d'afonydda di.

Rhaid i ninau am ychydig,
Droi a chefnu ar dy fedd,
Brwydro 'myd y gorthymderas,
Codi 'r groes a chario 'r cledod,
Ond yn fuan fe ddaw cenad,
I noswyllo atom ni,
O mor felus cyd orweddwn,
A gorphwyswn gyda thi.

Gemer, Ebrill, 1863.

JOSIAH BRYNMAIR.

COMPROMISE-YN WIR!!

GAIR ODDIWRTH FILWR.

Tafu ein hafiau i lawr a dychwelyd i'n cartref-leoedd! a gadael i'r *rebels* gael yr hyn a ewyllsient! gadael iddynt adfeddianu Missouri, Kentucky, Tennessee, Maryland a Virginia, ail sefydlu caethiwed a'r gaethfasuach, a gwnenthur pob Yankee a Northerner yn gwn hela i ddal eu *Niggers*! Na, a glywaf yn ngherddoriaeth y dail; Na, bwlryma dwfr y pyllau y buom yn ceisio tori ein syched o'honynt; Na, a welaf yn argraffedig ar wyneb prydferth y llenad noson unig y *picket*; Na, a glywaf yn tarau ar fryniau Perryville, a llanerchoedd gwastrad Murfreesboro; Na, a glywaf uwchben beddau ein dewrion filwyr; Na, ydyw enw pob bwled a hyrddia ein milwyr at eu gelyntion; a Na, a ddywed pob enaid sydd yn teimlo rywbeth dros ddyuniolaeth ac anrhydedd ei wlad. Yr wyf o'm calon yn caru heddwch; ond nid wyf am seathu pob dynol a chymdeithasol iawnderau er mwyn ei gyrhaedd. Nis gwelaf pa fodd i'w gael hyd nes llwyr ddarostwng y gwrthryfelwyr—trwy rym arfau. Mae fy nheithiau blinion a'r peryglon afrifed a welais yn Kentucky a Tennessee yn rhy ffres ar fy meddwl i gyhoeddi heddwch i'r gwrthryfelwyr hyd nes iddynt dafu eu barfau i lawr ac ymbil am drugaredd oddiwrth ein llywodraeth, yr hyn a wnaent yn fuan pe ceuai "*cop-heads*" y Gogledd eu cegau.

Ygrifennu llythyr byr atoch, anwyl gyfaill, oeddwn yn bwriadu gwneud wrth ddechreu, ond rhoddais ryddid i'm llaw i ygrifennu yr hyn oedd uchaf ar fy meddwl, ond dynaf yn fy nheimlad.
• • • • Mae fy nghalon gyda'm gwlad, a'm meddwl yn aml gyda'm cydfilwyr ar faes y frwydr. Carwn yn sawr fod yn eu plith. Yr oeddwn yn

llawer mwy dedwydd yn eu plith, yn cookio fy nhamaid fy hunan, yn gorywedd ar y ddaear laith a chareg yn obenydd, nag y bum eto er pan yr wyf yn yr Hospital, lle yr ydwyf yn cael triniaeth fel gwr boueddig. Mae fy iechyd yn gwella yn raddol ar ol dydd yma; ond diau y pasia llawer wythnos heibio cyn y byddaf yn ddigon cryf i gario fy ngwn a'm 40 round o cartridges.

Ddoe oedd y Sabboth sanctaidd, ac wrth weled y bobl yn pasio y ffenestri i fynyed i'r capel, (yr hyn beth ui welais er's misoedd o'r blaen.) cymerodd fy meddwl i'w adu, alipiodd allau rywant o'r Hospital, ac ehedodd yn gynt na'r fellten i Soar. Cymerodd ei eisteddle o flaen y pwlpid, yn ymyl Ann fy chwaer, a Chatharine Jones wyneb llys, ysgydwodd law a'r boll gyfeillion ar ol y bregeth. Aeth i'r hen gartref gael ciniau, er iddo gael gwa-boddiad taer gan lawer i fynyed gyda hwynt. Dychwelodd yn ei ol i'r ysgol Sul, ac O mor ddedwydd ydoedd yn mhliith ei ddoesbarth ieuanc. Credwyf iddo golli dagrau o lawenydd wrth eu gwled, synodd yn fawr weled fel yr oeddynt wedi *improvisio* i ddarllo pob gair heb aros i'w sillebu. Dywedwch wrth y doesbarth a'r plant yn gyffredinol fy mod yn cofio am danynt yn barhaus, a'm hochonaid yn dyrchafu i'r nef ar eu rhan yn aml. Ni ddychwelodd Mr. Meddwl i Jeffersonville hyd nes iddo dreulio yr oll o'r Sabboth gyda chwi. Aeth i gael tē at fy ewythr. Yr oedd y brodyr Thos. Roberts ac E. P. Davies ac eraill yno. Hefyd yr oedd modryb a Margaret yn tendio arno fel pe buasai President yr United States, a Dan bach yn ymyl y Stove yn edrych arno ac yn meddwl mai "*Evan cender*" ydoedd.

Awd i'r cyfarfod gweddi, ac O felusder y canu a thaerineb y gweddiau! Cafodd yr hen frawd Jared Roberts hwyl ardderchog. Yr oedd yr amenau yn aml ac yn cyrhaedd yn mhell, yr oedd arogl nefolaidd yn y lle. Diweddodd y cyfarfod a theimlad pawb wrth ymadael oedd, mai da iddynt oedd bod yno, canys yr oedd yr Arglwydd yn amlwg yn eu plith.

Wedi i'r meddwl ddychwelyd, ac adrodd e' hanes, anfonais ef yn uniongyrchol i ddinas Caer-salem, a nodyn bychan at y Brenin, wedi ei seinio gan Fab y Brenin ei hun, yn cynwys cais syml am iddo adferu fy iechyd, a dychwelyd fy nghorff yn nghyd a'm meddwl i fwynhau y breintiau gwerth-fawr crybwylledig.

Rhyfedd yw meddwl dyn, onidē? Pe buasai y corff yn medru ei ganlyn, pa fath fod a fusasai? pa gilfach na glan nad aethai iddi? Anwyl gyfaill, sut mae eich meddwl chwi y dyddiau rhai'n? pa un ai cael ei ffino a'i drywanu gan anghydfod ac anghariad, ynte yn cael ei lawenhau gan gariad brawdol a llwyddiant crefyddol y mae? Ond rhaid im' derfynu. Rhoddwch fy nghoffon yn gynhes i'r holl gyfeillion, i'r eglwys a'r ysgol Sabbothol, a derbyniwch yr unrhyw eich hun—gor-phwysaf eich uffudd was, EVAN D. DAVIES,

Hospital No. 16, Jeffersonville, Ind.

At y Parch. John Davies, Bethells, Wis.

CYDNABYDDIAETH DDIOLOHGAR.

Yn Chwefror diweddf, cyfarfu yr eglwys a'r ardalwyr yn ein tŷ mewn *Donation*, fel arferol. Yr oedd afiechyd yn yr ardal yn rhwystr iddynt ddyfod oll yr un diwrnod, ond daeth pawb yn gyffredin ar ddyddiau eraill. Yr oedd y rhoddion y flwyddyn hon yn helaeth fel arferol. Derbynasom rhwng arian a rhoddion y swm o \$96. Derbyniad fy nghyfeillion oll fy niolegharwch gwresocaf am eu cydymdeimlad.

S. A. WILLIAMS.

D. S.—Bydded hysbys i'm brodyr a'm cyfeillion yn Oneida a manau eraill fy mod yn fyw ac yn iach, ac nid wyf waeth nag oeddwn er ys deng mlynedd yn ol—ni hidiwn roi tro i Oneida yr haf nesaf os byddaf byw—iddynt hwy gael barnu. Yr eiddoch,

S. A. WILLIAMS.

AT MR. "D."

Syr:—Y cwestiwn a gododd yn eich meddwl wrth ddarllen fy nodyn yw,—"A oedd Ionoron yn ei bwyll pan yn ysgrifennu?" a'r cwestiwn sydd yn codi yn fy meddwl inau wrth ddarllen eich nodyn chwithau ydyw,—A all calon yr offeiriad fod yn debyg i galon y pechadar? Pan y bydd fy nghymdog yn fy nghyhuddo, ni byddaf byth yn petruso yn nghylch fy uniondeb fy hun, ond dywedaf heb ymholi yn mhellach, na bydd ymddygiad fy nghyhuddwr yn ei le. Nid oeddech chwithau wedi meddwl y gallasech sangyd bawd eich troed ar derfynau un mor dylawd â Ionoron, a bod yn rhaid nad oedd "*yn ei bwyll*" pan yn ysgrifennu i'ch cyhuddo o wneyd hyn. Yn wir, Mr. D., mae ein dwy galon mor debyg i'w gilydd â'u bod yn gartref i'r un meddyliau. Os yw fy nghalon i yn agored a'r eiddoch chwithau dipyn yn gauedig, mae y ddwy yn debyg—os yw fy nghalon i i'w gweled "yn wyneb haul a llygad goleuni," a'ch calon chwithau yn y cwmwl, mae eich sylw ar fy nodyn yn felletu o'i chynwysiad.

Hydeville, Ebrill 4, 1863.

IONORON GLAN DWYRYD.

DIWYGIAD CREFYDDOL YN NGHOLEG HAMILTON, N. Y.

Bendith o werth mawr ydyw diwygiad grymus ar achos crefydd mewn unrhyw fan; ond y mae yn ymgori i'r dyddordeb mwyaf pan yr edrycher arno yn ei effeithiau ar ein prif athroffeydd. Yno y mae ein gwyr ienaino yn flurfio yn brysus gymeriad fydd er da neu ddrwg i'r wlad a'r byd. Yno y megir y cyfryw a fyddant yn fuan yn llanw y swyddi mwyaf pwysig yn y wlad. Yno yn fynych y mae llawer o amheuwyr ac anffyddwyr, a llawer ag yr ofnir a fyddant yn dylanwadu yn ddrwg ar y gymdeithas ddynol, yn yr amser a ddaw. Diwygiad mawr yn y fath le sydd fendith nas gellir traethu na dirnad ei gwerth.

Y mae yn ngholeg Hamilton tua 140 o efrydwyr, a hysbysir yn awr y newydd byfryd fod tua 70 o'r

rhaf hyn wedi eu dwyn trwodd yn obeithiol yn ddiweddar o farwolaeth i fywyd—y mae yr holl efrydwyr yn awr, eddieithr 6 neu 7, yn proffesu fydd yn y Gwaredwr. Cafwyd diwygiadau amlyg waith yn y Coleg hwn, ond ni chafwyd un mor rymus a chyffredinol yno o'r blaen er y flwyddyn 1820, pan y dychwelwyd ALBERT BARNES, a rhai eraill o gyffelyb ysbryd.

GANWYD,

Ebrill 13, yn Middle Granville, N. Y., mab i John D. Jones a'i briod. Gelwir ef WILLIAM DANIEL JONES.

Boed William bach yn iach ei wedd,
A rhodid i anrhydedd.

Ebrill 18, yn mhlwyf Remsen, mab i John R. Evans a'i briod—wyr o da ei dad i Robert Evans o Nelson, N. Y.

PRIODWYD,

Gorph. 16, 1863, yn ardal Holmes Road, gerllaw Youngstown, O., yn nhŷ tad y briodasferch, gan y Parch. T. W. Davies, Mr. JOE MORGAN a Miss ANN HERBERT.

Ion. 24, 1863, gan yr un, yn yr un lle, yn nhŷ tad y briodasferch, Mr. REES SAMUEL a Miss JANE JENKINS.

Mawrth 20, yn Centerville, swydd Gallia, Ohio, gan y Parch. Eben. D. Jones, yn ei dŷ ei hun, Mr. ISAAC JONES a Mrs. MARGARET LEWIS, y ddau o'r gymydogaueth uchod.

Mawrth 24, yn Sandusky, E. N., gan y Parch. J. P. Harris, Freedom, Cattaraugus, JAMES HERMON LAWSON a HENRIETTA BROWN, o ger Eagle, swydd Wyoming, E. N.

Ebrill 1, gan y Parch. E. Salisbury, Penysgaig, Remsen, yn ei dŷ ei hun, EVAN G. WILLIAMS, ysw., a Miss MARY THOMAS, y ddau o ardal Boardwell.

Ebrill 9, yn nhŷ Mr. Owen Jenkins, Ridgeway, Wis., gan y Parch. Evan Owen, Dodgeville, Mr. JOHN W. EDWARDS a Miss JENIMA J. EVANS, y ddau o Ridgeway.

Mawrth 31, yn yn nhŷ tad y briodferch, B. Boyd, ysw., Western, gan y Parch. W. Rowlands, D. D., Mr. R. D. PHILLIPS, Steuben, a Miss JENNIE A. Boyd, o'r lle blaenaf.

Ebrill 2, yn nhŷ tad y briodferch, G. M. Fuller, ysw., gan yr un, Mr. JOHN D. PHILLIPS, Steuben, a Miss LAURA JANE FULLER, o Floyd.

Ebrill 1, yn Genesee, Waukesha, Wis., gan y Parch. G. Griffith, Milwaukee, Mr. JOHN WILLIAMS, Ochryfoel, a Miss MARGARET JONES, Park.

Ebrill 8, yn Utica, gan y Parch. W. C. Steel, Geo. T. WOODEN, ysw., o Herkimer, a Miss ELIZABETH A. OWENS, o Utica.

Mawrth 4, yn nhŷ tad y briodferch, gan yr Hen. Gardner, Mr. JOHN T. WILLIAMS a Miss JANE OWENS o Remsen.

Ion. 29, yn nghymydogaueth Nebo, sir Gallia, Ohio, yn nhŷ Mr. Wm. Jones, sef brawd y briodasferch, gan y Parch. Evan Davies, Ty'n Rhos, Mr. RICHARD ISAAC a Miss ANN W. JONES, ill dau o'r lle uchod.

Mawrth 19, yn Birmingham, Pa., gan y Parch. R. B. Williams, Mr. EDWIN WHEELER a Miss RACHEL JONES.

Ebrill 9, yn Pittsburgh, gan yr un, Mr. JOHN W. JONES a Miss MARY J. ISRAEL, y ddau o Birmingham.

BU FARW,

Rhag. 16, 1863, ger Centerville, swydd Allegany, E. N., SAMUEL DAVIES, yn 19 ml. ac 8 mis oed i'r diwrnod. Mab ydoedd i Benjamin Davies ac Elizabeth ei briod. Darfu i'w fam ymadael â'r fuchedd hop ychydig fisoedd o'i faen. Yr oedd Samuel yn fachgen cymwynsagar iawn—bu yn gwneid ar amryw gleision yn ystod yr afiechyd heintus fu yn y gymyd-

ogaeth—cafodd yntau anwyd blin—clafychodd, a syrthiodd i grafangan y typhoid fever, o'r hon y bu farw. Claddwyd ef yn ngladdfa Carmel—ar y County line—gweinyddwyd gan Mr. John E. Jones a'r Parch. J. R. Harris.

Jon. 17, 1863, yn yr un lle, MARY DAVIES, chwaer i'r uchod, yn 18 ml. a 3 mis oed i'r diwrnod; anwyd ac inflammation a achosodd ei marwolaeth hitan. Claddwyd hi yn barchus ger ei brawd a'i mham yn yr un fynwent a gweinyddwyd gan y Parch. J. P. Harris. Bydded i Dad y trugareddau fod yn dynwr wrth eu banwyd dad, yr hwn mewn amser byr a amddifadwyd o ddau o'i blant, ac o'i briod holl ac anwyd. Mae Mr. Davies yn fab i'r diweddar frawd John Davies, Canada Creek,—ac y mae ei fam oedranus eto yn fyw, ac yn bar heiniſ ac ystyried ei hoedran. Yr Arglwydd Nef fo 'n nawdd a phriodiddi.

CYDYMEIDIMLYDD.

Chwef. 24, yn nbf ei brawd-yn-ghyfraith, Mr. Joshua Davies, yn Governor, E. N. wedi maith gystadd o yn agos i ddwy flynedd, Mrs. ELIZABETH JONES, gynto Richville, E. N. Gwnaeth hi a'i phriod (Thos. Jones) ymfudo o Drefnew, ger Abertelf, D. C., i'r wlad hon yn y f. 1853, gan arfaethu yn ddia i gyd-fyw yn ddedwydd yn amrydd y "byd newydd" am flynyddau. Ond Ochi! yn mben ychydig amser gwnaeth "Brenin y dychrynadau" ei ymosodiad buddugoliaethus ar Mr. Jones. Cafodd y lath niwed mewn chwael fel y bu farw mewn ychydig ddyddiau; ac erbyn heddyw wele Mrs. Jones wedi ei ganly, gan adael dan o blant serohog yn ymddifaid ar ei bol. Claddwyd hi yn barchus y dydd fan canlynol yn ymyl ei phriod yn mynwent Richville, pryd y gweinyddwyd gan y Parchn. T. D. Rees a G. Cross. Yr oedd yr ymadawedig yn gefnith i'r diweddar Baroh. J. Davies, Bridgewater. Yr oedd yn aelod gyda'r Annibynwyr yn yr hen wlad ac yma. Tad yr ymddifaid a ofalo am yr ymddifaid sydd ar ol gyda eu perthynasau.

Mewn agwedd alarua mi welaf y dyfira, Yn cychwyn mewn trymder a'i choroph tua'r gladdfa, Lle rhaid i'n ei rhoddi mewn gobaith diymwad. Y caiff ddod i flyn yn nydd i'r adgylodiad. O amgylch ei boddod 'rwy'n gwel'd ei pherth'nasau, Yn dirfawr alaru gan dywallt eu dagrau; Gan neau yn araf o amgylch ei gwely; Lle 'gorphwys hyderaf mewn undeb a'r Iesu.

T. DAVIES.

Mawrth 14, yn Coalport, O., ELIZABETH, plentyn i John ac Elizabeth Evans, yn 3 mis a 21 diwrnod oed. "A dyn a gwen dan y gwys Amryw un yn more 'ioes."

J. GRIFFITHS.

Mawrth 17, yn Steuben, yn 5 wythnos oed, EDWARD, baban i Mr. Hugh a Rachel Jones. Claddwyd ef yn mynwent Penygraig, Remson, y brawd E. Salisbury yn gweinyddu ar yr achlysur.

Ebrill 3, yn Trenton, Oneida Co., N. Y., yn 10 ml. oed, o'r dwymyn ysgarlad, ELIZABETH, plentyn i John Morris a'i briod. Claddwyd hi yn mynwent y Capel Ucha, Steuben, y brodyr Everett a Salisbury yn gweinyddu ar yr achlysur.

Mawrth 18, yn Marcy, E. N., yn dra ddisymwth, o'r congestion of the bronchia, Mr. DAVID ROBERTS, yn 70 ml. oed. Tad ydoedd i'r diweddar Morris D. Roberts o Marcy a David B. Roberts, Utica. Ymfudodd i America o Lanbed, Dyffrynarddwy, Meirion, 17 ml. yn ol, gyda ei briod a 4 o blant, dan o barai sydd yn fyw. Yr oedd yn ddyn gonest, diwyd, a gweithgar, yn dad tirion ac yn briod serohog. Bydded i'w briod roddi ei gofal i'r hwn sydd Farnwr y gweddwon. Claddwyd ef yn mynwent Holland Patent a gweinyddwyd gan J. E. GRIFFITH.

Ebrill 11, yn Marcy, E. N., yn 1 ml. 5 mis a 5 d. oed, EDWARD OWEN, mab i Rowland a Catharine Lewis (wyr o da ei fam i'r Parch. Ioan Hughes). Bu farw yn ddisymwth trwy doried un o lestri y gwaed, fel y bernir. Claddwyd ef yn mynwent Bethania, Marcy, a gweinyddwyd gan J. E. GRIFFITH.

Mawrth 21, yn Cincinnati, O., yn agos i 8 ml. oed, JOHN REES, mab Mr. David Rees, gynt o Ironton, yn awr o Allen, Ohio, a Hannah ei briod. Claddwyd ef dydd Llun y 23 yn Spring Grove, a gweinyddwyd yn

y gladdedigaeth gan y brodyr T. Edwards a H. Powell. Ei glefyd oedd anhwylddeb ar ei ranau tumewol. Mor foddus i'r meddwl ydyw geirian Crist, mai "eiddo plant bychain yw teyrnas nefoedd." T. E.

Ebrill 1, yn Deerfield, awydd Oneida, N. Y., Mr. DAVID WINSTON, yn 67 ml. a rhai misoedd oed. Daeth ef a'i deulu i'r wlad yma yn y f. 1831 o blwyf Llanwrtyd, awydd Marcheinio. Arosodd yn Utica am flynyddau. Prynododd ffarm yn plwyf Deerfield ar y Bryn Mawr, lle y bu ef a'i deulu byw dros weddill ei oes. Dyoddefodd lawer o boen corphorol y blynyddoedd diweddar, ond ar y dydd a nodwyd uchod bu farw yn dawel a phwys ei enaid anfarwol ar Geidwad dyn. Yr oedd yn aelod crefyddol gyda yr Annibynwyr yn Salem er ys blynyddau lawer. Gadawodd ei anwybriod a'i blant a rhai ogeiniau i alaru ar ei ol. Cafodd weled y rhan fwyaf o ei blant, os nid oll, yn profesu crefydd Iesu Crist. Byddai yn hoff iawn o siarad am hen weinidogion pa rai oedd ef yn gyfarwydd a bwynt yn ei gymdogaeth yn yr hen wlad, sef y diweddar Baroha. David Parry, Pontrehyd-yfere, ac Evans o'r Ffios, a Thomas Elias, a Mr. D. Davis, Sardis, ac yn neillidol Mr. Williams, Llanwrtyd, pa un sydd eto yn byw. Cafodd ein brawd ei gladdu yn mynwent Salem yn union fel yr oedd wedi trefnu ychydig amser cyn ei farw—ac ar ei ddymuniaid ef ei hun gweinyddwyd yn y gladdedigaeth yn mhresenoldeb tyrfia fawr o Gymry ac eraill, gan y Parch. R. Everett, D. D. a W. D. Williams, gweinyddog yr eglwys.

Ebrill 7, yn Deerfield, ger Utica, Mr. ROBERT HUGHES, un o ddiaconiaid eglwys gyntaf Gynulleidfaol, Utica, yn 73 ml. oed. Brodor ydoedd o Lanuwchllyn. Daeth o Liverpool i'r ddinas hon tua 10 mlynedd yn ol. Gweinyddwyd ar achlysur y gladdedigaeth gan y Parch. J. Edred Jones yn Saesoneg a ohan yr yagrifenydd yn Gymraeg. J. P. JONES.

Ebrill 2, yn New York, yn 40 ml. oed, JOHN JASPER JONES, brodor o sir Flint, G. C. Claddwyd ef yn Cypress Hill Cemetery, a gweinyddwyd gan y Parch. W. Roberts.

Mawrth 18, yn Bridgewater, E. N., o'r scarlet fever, REBECCA, merch i Mr. David T. Jones a'i briod, yn 12 ml. oed.

Mawrth 20, o'r en clefyd, GEORGE, brawd i'r uchod, yn 3 bl. oed. Claddwyd y ddau anwyb yn yr un bedd—gweinyddwyd gan y Parch. E. Davies.

Mawrth 28, yn Waterville, E. N., ar ol cystudd byr, Mrs. MARTHA PUGH, priod Mr. Richard Pugh, yn 37 ml. oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. E. Davies.

Ebrill 15, yn Utica, yn 9 wythnos a 4 diwrnod oed, MARY JANE, merch Mr. Cadwaladr Richards a'i briod, a gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan L. D. Howell, a James Griffiths.

Ebrill 14, yn Marcy, E. N., JOHN OWENS, mab i Thos. T. Owens, o Albany, yn 8 ml. a 7 mis oed.

Mawrth 21, yn 31 oed, yn yr yspytty yn Memphis, Tenn. o'r clefyd melyn (jaundice), JOHN C. GRIFFITHS, Cambria, Wis. Perthynai i'r 32 Gwirfoddolion, Wis. yr hon a ymadawodd â'r dalaeth yn Hydref diweddar. Ychydig cyn ymadael â'r dalaeth ymunodd mewn priodas gyda merch henaf y Parch. G. Jones, Cambria. Nid oedd hinasawd y De yn dygymod yn dda a'i gyfansoddiad. Er hynny bu yn ymdrechgar i'w wasanaeth, trwy anhawsterau. Ar yr 16 o Fawrth anfonwyd ef i'r yspytty ac ar y dydd a nodwyd uchod (21) bu farw yno. Ei ddymuniaid olaf oedd cael ei anfon i Cambria, Wis. i'w gladdu. Rhodd ei gorff yn barchus mewn metallic coffin mewn trefa i'w anfon adref gan ei gyfeillion Cymreig oedd yn perthyn i'r gatrawd, pa rai sydd yn haedda clod mawr am eu parch, llafur a'u cydymdeimlad yn yr amgylchiad. Ond ar ol y cwbl gorodwyd hwy i'w gladdu yno o herwydd yr amgylchiadau. Codwyd y corff eilwaith a chyrrhaeddodd Cambria, Ebrill 13. Dranoeth ymgynllodd tyrfia luosog i'r angladd er dangos eu parch i gladdedigaeth un o'r gwyr ieuaino ffyddlon a adawodd ei gartref ac a aberthodd ei fywyd yn achos ei wlad. Gweinyddwyd yn yr angladd gan y Parch. R. Evans. Yr oedd John C. Griffith yn aelod crefyddol gyda'r Annibynwyr—yn ddyn tawel, caredig, a pherchid ef fel y

cyfryw gan bawb yn y gymydogasth. Tystial ei gyd-filwyr cyn ac ar ol ei farwolaeth fod arwyddion crefydd ar ei fywyd yn mhob man. Crybwyllai yn aml yn ei lythrau am werthfawrogrwydd crefydd a dymunai pob amser am ran yn ngweddau y saint. Dywedai ei fod yn marw yn dawel wedi rhoddi ei fywod mewn ystyr tros ei wlad ac yn flwr i Iesu Grist. Yr oedd yn enedigol o swydd Benfro, D. C., ac wedi d'od trosodd i'r wlad hon tua deng mlynedd yn ol. Y mae iddo fam, brodyr a chwiorydd, ond ei dad wedi ei gladdu. Nid wyf yn gwybod enw ei fam na'r un o'i frodyr, na'r ardal lle maent yn byw, i amlon y newydd galarus hwn iddynt. Felly erfyniaf am i'r *Dysgedd* a'r *Faner* godi yr uchod, er mwyn ei deulu.

Claddedigaeau yn Bradford, Pa.

Cawsom 11 o gladdedigaeau yn mhblith y Cymry, heb law amryw o'r Americanaid yn ein bardal yn ddiweddar; y clefyd oedd y diptheria, plant oeddynt dan 18 ml. oed. Claddwyd dau o un teulu, a dau o deulu arall, a thri o deulu arall, sef y cwbl a feddent, a'r unig blentyn o deulu arall a'r fam yn weddw. Yr oedd yn aml ddau gorff yn cyfarfod yn y capel ar unwaith, ac unwaith dri chorff.

Y cyntaf o'r Cymry oedd **WATSON JONES**, Rhag. 21, 1862, oddeutu 15 oed. Yna Ion. 11, 1863, **HARRIS JONES**, 9 oed. Plant oeddynt i Edward a Susan Jones.

Ion. 27, **MARGARET WILLIAMS**, yn 17 ml. a 15 diwrnod oed. Merch ydoedd i'r weddw Mrs. Elizabeth Williams—ei thad, John Williams, wedi ei gladdu er'a 3 blynedd yn ol. Yr oedd yn ferch ieuanc dra aym, a derbyniwyd hi yn aelod o'r eglwys, yn ol ei dymuniad, ychydig cyn ei hymadawiad.

Chwef. 13, **MARY E. JAMES**, yn 6 ml. 3 mis a 17 o ddyddiau oed. Mawrth 3, **JOSHUA E. JAMES**, yn 4 bl., 2 fis ac 21 o ddyddiau oed. Mawrth 4, un arall, yn 12 a 2 fis oed. Y 3 hyn oeddynt blant i Thomas ac Esther James. Yr Arglwydd a'u cynallio yn ei gofid.

Chwef. 13, **THOMAS PHILLIPS**, yn 15 ml. ond ychydig fisoedd; 24, **MARY PHILLIPS**, yn 6 oed ac ychydig fisoedd, plant i Jane Thomas—ei phriod sydd yn California—ei gofidiau sydd lawr—braint yw ym-otwng dan ei alluog law ef.

Mawrth 4, **ALICE HOWELL**, yn 3 bl., 4 mis ac 21 o ddyddiau oed, merch i John a Mary Howell, ac wyres i William Howell—claddwyd ei thad tua blwyddyn yn ol. Y teulu ydynt dra galarus, ond y mae yn gyssur iddynt ei bod mewn gwlad sydd well.

Tlws blentyn oeddut ar y llawr
Ond tlysuch yr awr hon,
Yn agwlad yr hedd. Paradwys Duw
Edrycha mwy yn llon;
Un chiwa oi weilar yr ar rudd
I welw! 'th olwg hardd,
Cei beillach fod fel rhosyn per
Tra hawddgar yn yr ardd.—D. DAVIES.

Ebrill 3, eto o'r un cystadd, **JOHN B. JAMES**, yn 6 bl., 3 mis ac ychydig ddyddiau oed, mab i Evan ac Ann James. S. A. WILLIAMS.

Bradford, Ebrill, 6, 1863.

Mawrth 29, yn Pittsburgh, Pa., Mr. **EVAN DAVIS**, yn 49 ml. oed. Yr oedd yn enedigol o blwyf Lanarth, Aberteifi. Mudodd i'r wlad hon tua 14 mlynedd yn ol, bu farw ei briod tua 9 mlynedd yn ol. Yr oedd iddynt un ferch yr hon sydd yn awr yn amddifad o'i rhiaint, ond yn llaw dyner rhagluniaeth, yr hon sydd wedi darparu iddi gartref cynhes gyda dwy o chwiorydd ei thad, a letyant yn y ddinas. Yr oedd Mr. Davies yn aelod o'r eglwys Gynulleidfao, bu farw yn hyderus a theimlir yn gyffredinol iddo gael y fuddugoliaeth, a'i fod yn awr yn ninas y palmwydd.

Yr un diwrnod, yn yr un ddinas, **JOHN SOLOMON**, mab Abraham ac Elizabeth Jenkins, yn 3 blwydd oed. Pan yn chwaraeu ar yr aelwyd, syrthiodd llestr a dwfr berwedig ynddo, fel yr aeth y dwfr dros ei wyneb a rhanau eraill o'i gorph. Ymddangosodd am rai ddyddiau yn obeithiol, ond trodd y cwbl yn siomedig. Gwnaeth angu ei ochrwyf er dagrau y fam. Bu ei dad farw tua blwyddyn yn ol. Cysur cryf yw y gred ddiysgog fod y plentyn yn awr gyda'i dad yn zharadwys Duw.

Ebrill 9, yn Birmingham, Pa., **ELINOR JEFFREYS**, yn 17 ml. oed. Merch ydoedd a fabwysiadwyd gan Isaac ac Ann Jeffreys yn Nghwmwrch, D. C. Yr oedd yn aelod o'r eglwys Gynulleidfao yn Pittsburgh, ac wedi arwain bywyd gwir deilwng. Calodd gystudd blin iawn am tuag wythnos gan enyniad yn yr ymygaroedd. Credir ei bod yn awr allan o gyrhaedd pob rhyw boen.

Ebrill 10, yn Pittsburgh, **IVER H.**, yn flwydd a 9 mis oed; mab ydoedd i Henry J. ac Elinor Thomas.

Yn Birmingham, Pa., **HANNAH**, merch i David a Mary Davis, yn 3 blwydd oed.

Chwef. 1, yn ardal Nebo, sir Gallia, Ohio, o'r apoplexy, Mr. **DAVID PARRY**, yn 63 ml. a 4 mis oed. Claddwyd ei ran farwol ef yn mynwent Nebo. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parchn. John A. Davies, D. C. Thomas (B.) a gweinidog y lle. Yr oedd y brawd Parry yn enedigol o sir Aberteifi, D. C. Cysegrodd ei hun yn ieuanc i wasanaeth yr Arglwydd. Derbyniwyd ef yn 18 miwydd oed yn hen eglwys y Glynarthen, sir Aberteifi, yr hon oedd y pryd hwnw dan ofal gweinidogaethol a diweddar Barch. T. Griffiths, a bu yn aelod ffyddlon a dddefnyddiol yn eglwys y Glyn nes iddo ymfudo i'r wlad hon. Yn y fl. 1859 daeth ef a'i deulu i'r America a sefydlasant yn y gymydogasth hon ar dyddyn o dir a brynodd pan daethant yma. Gwedi iddynt sefydlu yma rhoddodd ef a'r rhai oedd yn grefyddol o'r teulu eu lythrau canmoliaeth i eglwys Ty'n Rhos, a bu Mr. Parry yn aelod ffyddlon a diwyd yn Ty'n Rhos nes adeiladu Nebo. Gwedi gorphen Capel Nebo darfu i amryw o aelodau Ty'n Rhos y rhai oedd fwyaf cyfless gael eu ffurfio yn eglwys yn Nebo, ac yn eu plith yr oedd yr hen frawd Parry, a bu yn ffyddlon hyd angan. Yr oedd yn briod cariadlawn, yn dad anwyl a gofalus ac yn gymydog hawddgar a chymwynasgar.

Chwef. 3, yn ardal Ty'n Rhos, Ohio, yn 7 ml. a 12 diwrnod oed, o'r frech goch, **SAM. SAMUEL**, mab Mr. John Samuel a'i briod. Claddwyd ef yn mynwent Ty'n Rhos a gweinyddwyd gan E. Davies.

Mawrth 9, yn yr un ardal, yn 3 ml. a mis oed, o'r scarlet fever, **ELIZABETH**, merch Mr. Evan Davies a'i briod, a chladdwyd hi yn mynwent Ty'n Rhos. Pregethwyd yn y tŷ a gweinyddwyd ar lan y bedd gan yr ysgrifenydd. E. D.

Mawrth 9, yn Camp Denison, ar ol cystudd byr ond trwm iawn, yn 26 ml. oed, Mr. **WM. A. WILLIAMS**, o ardal Ty'n Rhos. Daeth un o'i gyd-filwyr a'r corph ei adref i dŷ ei ewythr a'i fam. Nos Sadwrn ganlynol yn hollol aysgwyliadwy, pan oedd y teulu yn eu gwelyau. Tro trwm iawn yn wir. Claddwyd ei gorph yn mynwent Ty'n Rhos. Pregethwyd ar yr achlysur i dyfa luosog gan E. D. Yr oedd Mr. Williams yn ddyn ieuanc siroli a chyfeillgar, ac yn aelod ffyddlon o'r Ysgol Sabbotbol yn Ty'n Rhos. Gadawodd fam dyner a dau frawd anwyl ac amryw o berthynasau a chylch eang o gyfeillion i alaru ar ei ol. E. DAVIES.

Ebrill 11, yn Steuben, o'r diptheria, **CATHARINE**, ail ferch Mr. Griffith T. ac Elinor Griffiths, yn 9 ml. a 5 mis oed. Yr oedd yn un anwyl iawn, yn hoff o ddysgu penillion ac adnoda o'r Beibl, ac yr oedd ynddi feddwl difrifol am ymofyn am ei lle yn nhŷ yr Arglwydd. Tra gwerthfawr yw'r addewid, "Eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd." Gweinyddwyd yn y gladdedigasth gan M. Roberts a H. Everett.

"KATY, er tewi mewn tywod—cyfyd

Heb ofid ryw ddiwrnod,

Bydd leau yn ei goad

Uwch tŷ clai i ganu clod."

Ebrill 6, Mr. **JOHN WILLIAMS**, mab i Mr. Evan Williams o blwyf Trenton, Oneida, E. N. Y dar-fodedigaeth oedd ei afiechyd. Un o'r dynion ieuaneu a ymrestrodd i'r rhyfel oedd yntau. Ymaffodd ei afiechyd ynddo yn Virginia, ond daeth adref rai mis oedd cyn ei farw. Calodd droedigaeth fawr, yn ei feddwl mewn perthynas iddo ei hun a'i gyflwr yn ei gystudd ar ol cyrhaedd adref,—cyfsest ei edifierwech yn rhwydd iawn am ei faian; rhyfeddai lawer am hir amynedd a daloni Duw tu ag ato, yn ei arbed a'i ddychwelyd adref i gael pob ymgeledd a thiriondeb, a hyderai yn gryf am ei gadwedigaeth trwy Grist er

ei holl anhell yngdod a'i drueni. Yr ydoedd wedi cyrhaedd dros y 26 ml. o'i oedran. Gweinyddwyd yn ei gladdigaeth gan y brodyr Everett, James a Roberts. Goodwyd ef yn y bedd wrth ochr ei fam yn mynwent y Capel Ucha, Steuben.

Ebrill 11, ELIZABETH ANN, merch fechan 9 fl. oed a 12 diwrnod, i Robert W. a Sarah Jones o ger Bethel. Y croep oedd cystudd y fach anwyl a thlws. Claddwyd hi yn Bethel. Gweinyddwyd gan M. Roberts.

Ebrill 13, JANE, merch fechan i Evan T. Thomas a'i briod, o ger Remsen, ychydig heb gyrhaedd ei dwy flwydd oed,—wyres o da eithad i T. J. Thomas o Neenah, Wis. Y scarlet fever oedd ei chlefyd. Claddwyd hi yn mynwent y T. W. Sixty, Steuben. Gweinyddwyd gan y Parch. Thos. Thomas.

Yn ddiweddar, y Parch. LOT JENKINS, St. Clair, Pa., ar ol ychydig ddyddiau o gystudd.

Mawrth 20, yn ardal Fredericksburgh, Va., o'r typhoid fever, Mr. JOHN DAVISA, yr hwn a ymestrodd i'r 146 gatrawd, N. Y., o biwyf Steuben, un adnabyddus i lawer yn yr ardal hon fel dyn ieuanc tiron a charuaid.

Yr ymosodiad ar Charleston.—Nid oes genym ofod i ddim oed ychydig iawn o haues yr ymosodiad hwn. Ddydd Mawrth, Ebrill 7, naw o'r Llongau haiarn-wiagedig dan arweiniad y Llyngesydd Dupont, a anturiantant i mewn i borthladd Charleston, C. Dd., gyda y bwriad o ymosod yn gyntaf ar Gaerfa Sumter, ac oddiyno ar y ddinas. Ond gan fod tua 300 o fagnelau trymion yn gollwng eu cynwysiad atynt o'r gwahanol fagnelfeydd a'r *Fort* Moultrie a Sumter &c., a chan iddynt gael fod attalfeidd northol ac eubydus ar eu ffordd yn y dwfr, gorfawyd hwy i droi yn ol. Swm yr ergydion oedd ecbrydus y tu hwnt i ddegrifiad. Y Keokuk, y laif o'r llongau, a dderbyniodd 90 o ergydion. Gallwyd eichadw i nofio hyd dranoeth, pan y suddodd. Yr Ironsides a darawyd 70 o weithiau, y Weekawken 59, y Nantucket 51, y Passaic 58, &c. Un dyn a laddwyd ar fwrdd y llongau hyn a 18 a glwyfwyd. Peth rhyfedd na buasai mwy o ddinystyr ar fywydau yn y fath le. Y niwad a wnaed i'r llongau (oddieithr yr hon a suddodd) nid oedd yn fwy nag a allesid ei adgyweirio mewn ychydig ddyddiau. Cafwyd prawf yn y tro pa rym a ellir ei wrthsefyll, a pha gymaint nas gellir, trwy y fath lestri. Tebygol yr ychwanegir at rym y *Blockading Squadron* yn y lle. Mae y *Monitors* i gael eu cryfhau a mwy o blygion o haiarn. Swm yr awr y bydd yr ymosodiad yn cael ei adnewyddu cyn bo hir.

Y Cadf. Foster sydd wedi cyrhaedd i Newbern yn ddiogel o'i sefyllfa enbydus yn Washington, N. C., ac y mae ei filwyr yn Washington, hyderir, yn ddiogel wedi derbyn adgyfnerthiad a chyflenwad o luniaeth, y gelynyon wedi gorfod rhoi i fyny y gwarchae ar y lle.

Fayetteville, Arkansas.—Cafwyd brwydr lled galed yn y lle hwn yn ddiweddar—milwyr yr Undeb fuont fuddugoliaethus a'r gelynyon a giliaasant.

Tennessee Ddwyrainol.—Mae y Llywodraethwr Andrew Johnson wedi ei awdurdodi i godi 20,000 o filwyr yn ychwanegol yn Tennessee Ddwyrainol.

Pwysig oddiar y Mississippi.—Mae newyddion wyddol wedi cyrhaedd Washington fod y Llyng

esydd Porter wedi llwyddo i ddwyn 7 o wn-fadau haiarn-wiagedig cedyrn 1 bwrdd-lestr. a 2 o gludlongau, yn cynwys rhan o fyddin Grant, i lawr i'r Mississippi heibio i fagnelfeydd Vicksburg; ac y maent yn awr i'r De i Vicksburg rhyngddi a Chaerfa Hudson, mewn sefyllfa i daro fel y byddo yr alwad gyda byddin Banks yn erbyn y naill neu y llall o'r amddiffynfeydd hyny. Yr oedd tair o gludlongau wedi cychwyn ond collwyd y gludlong Henry Clay trwy iddi gael ei suddo yn yr amgylchiad.

Newydd da a phwysig o Loegr.—Tra y mae profion sicr a diambueol yn bod fod Llongau cedyrn yn cael eu hadeiladu yn mhorthladdoedd Lloegr, gan foneddwy'r arianog, i gael eu danfon allan fel herwlongau, fel yr Alabama, i anrheithio ein masnach, neu i bleidio gwrthryfel y caethfeistr yn y De yn uniongyrchol,—a'r Llywodraeth yn ei fud-ddyoddef—rhoddir yn awr hysbysiad a rydd le i obeithio fod cyfnewidiad yn cymeryd lle yn nghyullunian Llywodraeth Prydain yn yr achos hwn. Mae y llong Alexandra, yr hon oedd yn cael ei pharatoi yn brysar mewn llongborth yn Liverpool, i'r amcanion hyn, wedi ei chymeryd i fyny gan swyddwyr y Llywodraeth trwy gyfarwyddyd Lartl Russell, a'r gwaith o'i hadeiladu wedi ei attal,—a bydd ymchwiliad yn cael ei wneud ar ei hachos cyn yr anfonir hi allan ar y fath neges. Gwnaed hyn ar y 5ed o Ebrill, ond goddefwyd i'r gwaith ar y llong gael ei barhan hyd y 9fed. Ofnir gan rai y bydd yn rhy anhawdd profi gyda *sicrwydd* beth oedd bwriad y perchonogion, ac mai ei gollwng allan a wneir eto.

Ddydd Sadwrn, y 4ydd o Ebrill, yr oedd Agerlong gaef arall, o'r enw Japan neu Virginia, wedi ei hadeiladu yn Birkenhead, wedi myned allan i'r môr yn y Clyde, yn perthyn i'r Cyngheirwyr Deheuol—tua 100 o ddynion ar ei bwrdd. Gwnaed rhyw ymddangosiad o ymdrech i attal hon, ond allan y daeth.

Y "Queen of the West" wedi ei hadgymeryd.—Y N. Y. *Herald* a hysbyea fod yr Agerlong hon wedi ei hadgymeryd oddiar y gelynyon ar y 13 o Ebrill, ar y Grand Lake—y dwylaw tua 90, wedi eu cymeryd yn garcharorion.

Western Virginia yn cael ei derbyn yn dalaeth i'r Undeb.—Yn ol Cyhoeddeb y Llywydd, dyddiedig Ebrill 21, 1863, ac yn gydnul a deddf Gynghorfaol ar yr achos, a ffurfiwyd yn mis Rhagfyr diweddar, bydd y Dosbarth Gorllewinol o Virginia yn dyfod i mewn fel talaeth newydd i'r Undeb yn mhen 60 o ddyddiau, sef ar yr 21 o Fehefin nesaf. Bydd yn cael ei hystyried yn dalaeth rydd—mesurau yn cael eu mabwysiadu i ddileu yn raddol y trësiant caeth o'i mewn. Hyfryd fyddai gweled Tennessee a Kentucky, Missouri, Maryland a Delaware yn dilyn yr un esiampl. Parhawn i obeithio y daw hyny i ben.

Hawl i'r milwyr i bleidleisio.—Mae yr Ygegrif i roddi hawl i'r milwyr i bleidleisio yn yr etholiadau wedi pasio yn y ddau Dŷ yn Neddfwneurthurfa y dalaeth hon.

O YMRU.

LLYTHYR O GYMRU.

Mae'r tywydd wedi bod eleni yn hynod o ffastiol, y gauaf wedi bod yn dyner, a'r gwanwyn yn sych a hynod addas i roi'r had yn y ddaear. Mae y ffermwyr eu hunain yn canmol, y rhai sydd yn arfer cwyno bob amser.

Mae'r dwymyn aur wedi ymledu yn rhyfedd-ol iawn dros Sir Feirionydd. Mae'r holl synyddau yn nghymydogaeithau Dolgellau wedi eu profi yn llawn o aur. Mae adroddiad y llywodraeth yn hysbysu y gellid codi gwerth o ddeuddeg i bymtheg mil o bunnau o aur bob wythnos, am y draul o ddwy i dair mil. Maent wedi cael aur yn nghymydogaeithau Llanuwchllyn. Maent yn ei weithio yn brysau iawn, ond y mae corff y farwol-aeth yr hyn o'i gyfieithu yw Syr Watkin Williams Wynne, fel hwnlle ar Lanuwchllyn, nes y mae yn analluadwy iddynt wneud dim yuo yn effeithiol. Mae efe yn nacau rhoi iddynt *take-notes*, a'r bobl sydd yn gweithio yuo ydynt dan eu dwylaw beth fydd y diwedd, yr hyn i'r mwnwr goreu a chyda'r fantasia swyaf nid yw ond tywyll. Mae Syr Watkin yn rhoi ambell i addewid am *take-note* i rai sydd wedi pleidleisio yn *slafydd* gyda'r Toryaid. Yr unig ddial y mae'r bobl yn allu ei wneud ydyw galw pob geudy yn ymyl pob tŷ wrth yr enw Syr Watkin, ac ni fyddai yn niwed i bob Cymro yn yr America os oes ganddo dŷ bach yn ei ardd i'w alw yn Syr Watkin, gan nad oes neb yn ei oes wedi gosod ei droed ar yddfa fwy o hil Gomer na'r pendeig difenydd yma. Mae aur yn cael ei geibio o sodlau hen graig Castell Carndochan, a bu'r hen fugail Edward Tanycastell yn treulio ei oes mewn tlodi am bedwar ugain mlynedd, a Chalfurnia o fewn deg llath i'w ddrws. Gwelais un Owen Dafydd Hafodybibell yn ceibio oddiyno yr hyn a ystyriai yn gopr, yn glapiau gymaint a phen bawd, er ys ugain mlynedd yn ol. Mae'n debyg yn breseol mai aur ydoedd. Ceir clywed cyn hir y bydd pob modfedd o dir yn y wlad hon o dan *take-notes*, ac ymysgaroedd y wlad wedi eu harchwilio. Mae Trawsfynydd eisioes bron a'i meddianu gan fwnwyr, a beth fydd y diwedd nid oes neb ond yr Hollwybodol a wyr. Mae'n debyg pe buasai Simon y Lôn byw y buasai dirgeloedd Daniel ac Ezeciel yn cael eu dadlennu ganddo yn y dyddiau rhyfedd yma, ac yn ngoleuni'r aur y buasai yn canfod fod y mil blyneddodd gerllaw. Mae rhan fawr o Gader Idris yn haiarn, ac y mae cyfoeth mwnol Dolgellau yn ddiderfyn, a phan y gorphenir y rheilffordd, bydd y mynyddau yn y Gogledd yn cael eu chwala. Dichon y bydd yr *Yankess* yn ymfudo atom cyn hir, fel yr ydym ni wedi bod atynt hwy. Byddai yn fwy o elw iddynt na rhyfela.

Mae'r ohwyldroad yn Poland yn tynnu sylw holl Ewrop. Mae Ffrainc yn frwdfrydig neillduol drosti, a llawer iawn o gyfarfodydd cyhoeddus yno wedi cael eu cynnal i amlygu cydymdeimlad a

hi. Mae prif drefydd Lloegr yn dechreu ymysgwyd i wneud yr un peth. Mae'r gwrthryfel wedi ymledu dros bob rhan o'r wlad, ac y mae'r Pwyliad wedi codi fel un gwr i boni eu hiawnderau. Nid yw gorchfygiad Langiewicz mewn un modd wedi rhoi pen ar y gwrthryfel, ond o'r tu arall y mae wedi ymledu yn fwy o lawer. Mae'r prif lywodraethau yn Ewrop yn dadlennu & Rwsia dros Poland, ond nid oes arwyddion y bydd dim gorfodaeth yn cael ei roi ar Rwsia i ymattal.

Mae yn y wlad hon gryn ofnau fod pendeigion tirawl a masnachol Prydain yn prysur dynu ein llywodraeth i *ffrae* gyda llywodraeth y Talaethau. drwy fod llawer o longau fel y tybir yn cael eu hadeiladu yma i ymosod ar faenach y Talaethau. Yn amser Napoleon bu llywodraethau y Talaethau yn gwneud yr un peth a'r wlad hon, ac wele ddydd y talu wedi dod. Fodd bynnag, nid yw'n anrhyddedd ar adeg y mae'r Gogledd yn ymladd yn erbyn caethiwed, i bendeigion Prydain wneud hyn. Mae y teimlad dros y Gogledd yn dyfahan fel y maent yn dangos fod eu holl weithrediadau yn erbyn caethiwed, ac yn lleihau dros y De fel y maent hwythau yn amlygu fod eu holl weithrediadau dros gaethiwed. Mae iechydwrïaeth y Gogledd mewn penderfyniad diynag i roi caethfasnach i lawr, a dinystr y De fydd ei chadw i syny. Pob parch i hen Olygydd y CERNADWR am ei lafur i arwain ei gydgladwyr yn yr America i roi eu gwynebau fel un gwr yn erbyn caethiwed. MIRANGELA

CYFARFOD DYDDOROL YN RHUTHYN.

LLYTHYR O GYMRU.

Cynaliwyd cyfarfod tra dyddorol yn yr Ysgoldy Brutanaidd yn y lle hwn nos Fawrth y 17 o Chwef. Ei amcan mwyaf neillduol ydoedd rhoddi prawf ymarferol i'r Parch. R. E. Williams o'r edmygedd a'r parch a deimlir tuag ato yn y dref a'i hamgylchoedd. Ni weloch chiwi y gweinidog ieuano hwn erioed, ond adwaenoch ewythr iddo yn dda (brawd ei dad). Onid un o gyfeillion boreu eich hoos weintdogaethol chiwi oedd y Parch. R. Williams, Rheyscae, wedi hyny o'r Waedddrug? Bu y Parch. R. E. Williams yn weinidog llwyddianus am 12 mlynedd yn Llanddeusant Mon. Symudodd oddiyno i Ruthyn. Llafuriodd yn galed yn y lle hwn am dair blynedd. Cafodd yma lawer o gysur, a'i ran, fel llawer gweinidog gonest arall, o ofidiau.

Yn mis Gor. diweddaf, rhoddodd rybudd i'r eglwys o'i fwriad i ymadael. Fregothodd ei bregeth olaf yn yr hen bulpod Pendref ar y nos Sabbath y 24 o Awst. Cyn iddo ymadael a'r dref, llwyddodd rhai o'i gyfeillion i gael ganddo addaw dyfod drosodd cyn hir i draddodi darlith ar ryw destyn a ddewisai. Ychydig a wyddai efe ar y pryd pa beth oedd yr amcan mewn golwg. Y testyna ddewiswyd ganddo oedd "Hen Ficar Llanymddyfri." Elid i mewn trwy docynau—yr elw at dreuliau Côr Undebol Rhuthyn. Yn fuan wedi 7 o'r gloch yr oedd tua 120 o gantorion ar yr eagynlawr, a'r Ysgoldy eang yn llawn, yn orlawn, o bobl

awyddus am weled a chlywed yr hyn oedd i gymeryd lle.

Pan wnaeth Mr. Williams ei ymddangosiad ar yr esgynlawr, derbyniwyd ef gyda'r brwdfrydedd mwyaf syfrdanol. Ar gynnygiad y Parch. G. Jones (B.) a chefnogiad y Parch. W. Evans (T. C.), yn abaeoldeb anocheladwy James Maurice, Yaw., cymerwyd y gadair gan Alderman Clarke, yr hwn yn mblith llawer o sylwadau priodol eraill, a ddywedai fod rhai yn synu fod Mr. Williams, ag yntau yn weinidog gyda'r Ymneillduwyr, yn dewis ar-eithio ar un o weinidogion yr Eglwys Sefydledig. Ond yr oedd efe yn adnabod Mr. Williams yn dda. Gwyddai ei fod yn ddigon gonest a chydwybodol yn yr hyn a gredai; ond nid oedd hyuy byth yn ei luddias ef i dalu parch i'r neb y mae parch yn ddyledus, gan nad i ba enw y perthynai. Galwodd y cadeirydd ar y Cbr. o dan arweiniad galluog Mr. Benjamin Williams, i ganu "Strike the Harp," a "Mae Breniniaeth," Chorus, yr hyn a wnaeth yn effeithiol. Yna dywedai y Cadeirydd fod ganddo yr hyfrydweh o alw ar y Parch. R. E. Williams i draddodi darlith. Parhaodd y rhan gyntaf o'i ddarlith ryw ychydig gyda thri chwaraer awr. Bisteddodd y darlithydd yn nghanol cymeradwysaeth ei wrandawyr, a galwyd ar y Cbr i ganu "Croesawiad y Milwr." Wrth ganu "Croesaw i ti yn ol," gwneiddodd un o'r cantorion "croesaw i Williams yn ol," yr hyn a gymerwyd i fyny yn galonog gan y lleill. Wedi hyn mewn tuag awr arall, gorphenodd Mr. Williams un o'r darlithiau mwyaf difyrus ac addysgiadol, y mae yn digwydd dyfod i ran dyn i'w gwraudo; a dilynwyd ef eto gan y Cbr, yr hwn a ganodd "Election Chorus" o'r Gantawd Fuddugol yn Nghaernarfon, mor odidog fel y bu raid myned drosti drachefu.

Ar hyn cyfododd y cadeirydd i dderllyn beirniadaeth y Parch. G. Edwards, M. A. (Gytun Padarn) ar y pryddestau ar ol yr Hybarch Archddiacon Newcome. Rhoddwyd £3.3.0 o wobri Rhisiart Ddu o Wynedd—Mr. R. H. Edwards; a £2.2.0 i Rhudden-fab—Mr. Lewis Jones, Llanfyllin. Ond yr oedd un seremoni eto i gymeryd lle, yr hyn a darawodd y rhan fwyaf oedd yn bresenol a syndod a llawenydd. Cyfododd E. Humphreys, Yaw., Contractor, i gynrychioli rhai o gyfeillion y darlithydd. Dywedai ei fod bob amser wedi adnabod Mr. Williams fel cyfaill cywir—ei fod wedi arfar ei ystyried fel un o'r pregethwyr goren; ond heno, ei fod wedi cael prawf o hono fel un o'r darlithwyr goren. Y prif orchwyl pa fodd bynag, a ymddiriedwyd iddo ef oedd cyflwyno anhreg fechan i Mr. Williams, o galon gynhes cyfeillion pur. Dywedai y buasai yn llawer mwy, oni buasai iddi gael ei chadw mor gafrinachol. Yr oedd efe yn cyflwyno y pwra, yr hwn a gynwysai £20, i Mr. Williams gyda'r dymuniad goren am ei lwydd yn mhob ystyr, ac yn y teimlad anwyllaf tuag ato.

Dychwelodd Mr. Williams ei ddiolchgarwob mwyaf diffuant i'r cyfeillion personol, a feddylasant am ei siomi ef a'r anhreg hon, ac i'r cannoedd o gyfeillion eraill oedd wedi dyfod yno i'w groes-

awu ar yr achlysur. Cyn eistedd i lawr dywedai fod ganddo un sylw i'w wneud ac nas gallai beidio. Awgrymodd y Cadeirydd yn y dechreu fod rhai yn synu pa fodd yr oedd ef ac yntau yn weinidog ymneillduol, yn darlithio ar un o Enwogion yr Eglwys Wladol. Ond ni feddylodd ef fod dim yn rhyfodd yn y peth. Yr oedd newydd ddeall pa fodd bynag fod rhai wedi cael byd i'r dirgelwch. Dywedid nad oedd darlith ar yr Hen Ficar, yn ddim ond *Stepping Stone* i fyned i'r Eglwys. Am hyn yr oedd ganddo un peth i'w ddweyd ar ei wir. Nid oedd efe erioed eto wedi ceisio myned i'r Eglwys, ac yr oedd yn credu, y gallasai fyned yno, (os gallasai o gwbl) heb aflonyddu dim ar enw yr Hen Ficar. Os digwyddai iddo fyned, ni fyddai yn foddolawn ar ddim llai na bod yn Arglwydd Esgob Llanelwy; ac os felly fyddai y byddai ef yn sier o gofio am ei ewyllysawr da yn y mater hwn. Gwnai rai o honynt yn Scripture Readers, a rhai yn Clerks, a rhai yn Sextons, a rhai yn bobpeth ond yn geidwaid pwra yr elusenau. Yr oedd arno en hofu hwy i hyn.

Wedi talu y diolchiadau arferol, ymwahanodd y cyfarfod, ac aeth pawb i'w fan, a phob un wedi ei lwyrr foddhau.

Wyddgrug.

CERN BITHEL.

MARWOLAETHAU.

CHWEFROR—

- 21, Edward Lloyd, Trefaeafawr, ger Castellnewydd (gynt o Penwenallt), 48.
- 22, Anne, priod Morris Owens, Port Dinorwic, a merch hynaf Abraham Jones, Bardsey Island Tavern, Caernarfon, 43.
- 23, Mary, priod William Roberts, adeiladydd, Whitefield Road, Liverpool, 25.
- 16, Evan Griffiths Anglesea House, Caergybi, yn 46 mlwydd oed.
- 26, Mrs. Thomas, Ialybont, yn 52 ml o'i haelod-aeth eglwysig—yn 69 oed.

MAWRTH—

- 1, Eunice, priod William Williams, builder, Madock street, Llandudno, 34.
- 1, Aaron Cornington, cigydd, Bwlch gwyn, 63.
- 4, Ellen, merch hynaf William Jones, Hafodlas, Blaenau Ffestiniog.
- 4, Alice, priod y diweddar John R. Rowlands, Braichmelyn, ger Bethesda, 73.
- 5, Margaret, priod Benjamin Jones, Llwyn y gell, Blaenau Ffestiniog, 49.
- 6, Catharine, priod John Pritchard John Price, Braichmelyn, ger Bethesda, yn ddiweddar o'r America, 38.
- 6, Edward Jones, crydd, High st., Dinbych, 44.
- 6, J. G. Griffith, ysw., Plas Llanfair, Caernarfon.
- 7, John Edwards, ysw., Fron Cottage, Dinbych.
- 8, yn Nhlotty Undeb Llanelwy, yr hen fardd parod ac awenyddol, Robert Owen (Einion) neu, fel yr adnabyddid ef gan y llawra, "Bob Owen y Nailor," 68.
- 3, Mrs. E. Jones, Sychfa, Dwygyfylchi. Dyoddefodd gystudd mait.
- 9, yn 68 oed, yn dra diwymyth, Mrs. Griffiths, Taltreddyn Fawr, Dyffryn Ardudwy. Bu yn aelod ffyddlon gyda'r Annibynwyr yn y lle am dros ddeugain mlynedd.

Peroriaeth.

EPHILON. M. 7iau 6 llin. (Hymn C. C. 436.)

Gan THOMAS T. JONES, Mifermill, Pa.

Mwyn a chymedrol.

Clod i Dduw trwy'r nefoedd fry, Am yr iachaw - dwr - iaeth gu,

*Pia.**Foris.*

Trwy anfeidrol ddwyfol waed iawn ddigouol i mi gae; Moliant

fyth i'r Tri yn Un Am y ffordd i gadw dyn, Am y ffordd i gadw dyn.

1863.

CYF. XXIV.

RHIF. 6.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

M e h e f i n .

Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUOHDRAETHODAETH.		Ymadawiad y Parch. C. D. Jones, . . .	180
Y diweddar Barch. D. G., Madagascar, .	161	Ymadawiad gweinidog,	181
TRAETHODAU.		Llythyr oddiwrth filwr Cymreig, . . .	181
Llenlith,	164	Oddiwrth filwr o Oneida,	182
Y "Dechreuad,"	167	Hanes Mr. J. M. Jones, G. Ebensburg, .	182
Ychydig sylwadau ar weddi,	168	Cystadleuaeth,	184
Iesu Grist y Dyngarwr cyntaf,	170	Trysorfa yr Ysgol Sabbathol,	184
Gwrthryfel y caethfeistri,	171	Myfyrdod am Eliza fach,	185
AMRYWIAETHOL.		Danfoner ein Cyhoeddiadau i'r milwyr,	185
Ymddyddan defosiynol,	172	Capelwr ar ei daith—y Parch. B. W. C.,	186
Hanesion Orefyddol,	173	Llythyr Mr. Chase,	186
BARDDDONOL.		Ganwyd,	187
Y difrod mawr,	174	Priodwyd,	187
Y milwr archolledig,	174	Bu farw,	187
Galargan ar ol Dr. J. M. Jones, Ebensburg,	174	Ymosodiadau llofruddiog eto gan Indiaid	
Roger Williams a William Penn,	175	Minnesota,—Wythnos y Gwylliau Blyn-	
Cwynfan ar ol Jane Jones, Centreville,	175	yddol yn New Yorz,—Yr olwg bresenol	
Teulu y meddwyn,	175	ar y rhyfel,—Gorcheston y Cadf. Grier-	
Emynydd Maesypilm,	176	son,—Arwyddion da o Louisiana,—Miss-	
Marwolaeth baban,	177	ouri,—Tra phwysig o Mexico,—Yr ym-	
Y rhyfel a rhyddhad y negro,	177	osodiad ar Vicksburg a thebygolrwydd	
HANESIAETH GARTREFOL.		o'i chwyp,	190
Cyfarfod Chwarterol Dwyreinbarth Ohio,	177	Diweddarach,—Y fyddin Affricanaidd,—	
Llythyr o gydymdeimlad,	177	Amddiffynfa Warrenton,—Y Loyal	
Marwolaeth Miss Ruth Williams,	178	League yn Utica,—Talu i'r milwyr, .	191
Byr-gofiant Mrs. Elizabeth Williams, Mid-		HANESIAETH DRAMOR.	
dle Granville,	179	CYMRU.	
Trallodion Cynry Tennessee,	179	Marwolaeth y Parch. Lewis Everett,	191
Llythyrâu cymeradwyaeth y Parch. G. S.,	180	Marwolaethau,	191
		PERORIAETH.	
		Our little one—Laura Anna,	192

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—If paid in advance, 1½ cents a quarter, or 6 cents a year; otherwise, 1c. a No.

AMRYWION.

AT HIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—G. W., Remsen, \$1.50; L. H. W., Stellapolis, \$3; Parch. J. L. R., Big Rock, dros T. E. \$5, a thros J. E. O., Kaneville, \$1; Ellis Wm., Penymynydd, \$1.50; H. J. H., Penycerau, \$1.50; Parch. G. M. J., Ironton, \$3; T. R. T., trwy law y Parch. J. P. T., Niles, \$1.50; Elias Wm., Penymynydd, \$1.50; W. O. W., Camptonville, Cal. C a L. H. \$25; S. T., Ninety-six, \$1.50; R. J., Prospect, \$2.50; W. J. B., Wellsboro, \$1; W. L., Neshkoro, (yn awr o Oshkosh) \$1.50; W. M., West Bangor, \$9; S. L. J., Prospect, \$2.20; Mrs. C. P. J., Penymynydd, \$1.50; T. M., Cherokee Flats, Cal., trwy law J. W. J., ysw., Utica, \$1.50; J. M., Burlington, Kansas, trwy law yr un, \$2; E. D. D., Hospital No. 16, Ind., \$5; J. B. D., Paddy's Run, \$3; D. R., Holland Patent, \$3; G. J. J., eto, \$1.50; H. L., ysw., Trenton, \$2; Parch. J. B. C., Danville, \$5.

Cyfarfod urddiad yn Ironton—Haues Aubregi y Weinidog yn Pittsburg—Diolchgarwch am ymweliad yn Big Rock—Galar-gar am briod a thad—Cyfarfod Diwygiadol yn Minersville, Pa., &c., a roddir yn y nesaf.

At Mr. R. D. R., Delaware, O.—Daeth y 75c. i law yn ddiogel. Danfonir y CEN. fel yr ydych yn cyfarwyddo.

PRIODWYD.—Mai 1, yn Danville, Pa., yn ei dŷ ei hun, gan y Parch. J. B. Cook, Mr. DAVID MORGAN a Miss ALICE A. BEACHUM, y ddau o Danville.

Mai 2, yn yr un lle, gan y Parch. E. R. Lewis. Pittston, yn absenoldeb y gweinidog, Mr. WILLIAM PARRY o Danville, a Miss CHARLOTTE DAVIES, Merthyr-Tydfil D. C.

Derbyniadom yr uchod yn rhy ddiweddar i'w gosod yn eu lle priodol o fewn y rhifyn.—Gol.

BU FARW.—Mai 27, yn mhlwyf Remsen, ar ol cystudd maith, Mr. GRIFITH FRANCIS, tua 71 oed.

Y PARCH. T. D. REES.—Deallym fod y Parch. Thos. D. Rees, o Richville, E. N., yn bwriadu myned ar daith o ymweliad a rhai o eglwysai Pennsylvania. Mae ganddo lawer o gydnabyddiaeth yno. Bwriada gychwyn yn mhen tua phythefnos.

Y newyddion o Vicksburg.—Pan oeddem yn ygrifenu am sefyllfa Vicksburg, (t. d. 190 a 191) meddyliem y byddai genym i'w hybysu cyn argraffu y clawrien, fod Vicksburg wedi ei chymeryd. Ond nid yw y cyfryw newydd wedi ein cyrhaedd eto, er mai y tebygolrwydd yw yn ol yr hybysiaidau a roddir o ddydd i ddydd mai dyna fydd y ffaith yn fuan. Yr oedd y naill fagnelfa ar ol y llall yn cael eu cymeryd er mai trwy ymladdfeydd arawydol—Porter wedi cymeryd rhai o newydd o'r magnelfeydd ar yr afon—a'r Walnut Hill Batteries wedi ei chymeryd gan Grant, a'r argoelion o fuddugoliaeth lawn yn cynyddu. Dyna y cyfan gyda sicrwydd a wyddom heddiw, Mai 29ain.

CYFARFOD TRIMISOL YN WATERVILLE.—Bydd ein cyfarfod trimisol nesaf i gael eu gynnal yn Waterville, ddyddiau Mawrth a Mercher, y 9fed a'r 10fed o Mehefin—y Gynadlodd am 2 o'r gloch y dydd cyntaf. E. DAVIES.

CYFARFOD TURIN.—Bwriada yr Eglwys Annibynol yn Turin, awydd Lewis, gynol ei cyfarfod blynyddol—nos Fercher a dydd Iau, 24 a'r 25 o Fehefin—yn nghapel Nebo ar yr Hill.

Dros yr eglwys, D. E. PRICHARD.
Turin, Mai 19, 1863.

CYMANFA OHIO.—A gyneir eleni ar yr ail Sadwrn yn mis Medi. sef y 12fed, yn nghyd a'r holl wythnos ganlynol, yn Newark, Granville, Columbus, Delaware, Troedrhiwdalar a Radnor. Bydd y Genadlodd yn Newark, am 10 a 2 o'r glych y dydd cyntaf. Diagwyliu i holl weinidogion y Dalbeth yn nghyda chenadon yr eglwysai ddyfod yn brydlawn i Newark ddydd Gwener, Medi 11. DAVID PRICE, Newark.

Y GENHADAETH I MADAGASCAR.

Y mae ysgrifenyddion Cymdeithas Genhadol Llundain wedi derbyn llythrau oddiwrth y Parch. W. Ellis i lawr i Ragfyr 16eg. Mewn llythyr, dyddiedig Tachwedd 29ain, y mae yn rhoddi disgrifiad calonog iawn o lwyddiant teyrnas Crist yn Madagascar. Y mae y cynulleidfaoedd sydd yn ymgynull bob Sabbath yn y brif ddinas, syched y bobl am addysg grefyddol a'u hymarferiad diwyd a phob moddion i ddiwyllio eu meddyliau, yn foddhaol iawn. Ymddengys hefyd fod Gair yr Arglwydd yn rhedeg trwy dalbeth ganolbarthol Imerina. Rhoddwyd gwahoddiad i Mr. Ellis a'i gydlafurwyr i bregethu y gair i gynulleidfaoedd o Gristionogion brodorol yn yr hen brif ddinas Ambohimanga, ac mewn amryw o ddosbarthiadau poblogaidd ereill—oais y cydsyniasant yn llawen ag ef. Mae yn wir fod ysbryd erledigaeth yn dangos ei hun mewn un dalaeth, sef Itasy; ond y mae doethineb a phenderfyniad y brenin i roddi cyfraith rhyddid cyffredinol addoliad mewn grym yn debyg o attal ail gyflawniad o'r gweithredoedd gormesol hyn. Rhydd Mr. Ellis ganmoliaeth uchel i ymdrechion y ceuhadon newydd i ddysgu yr iaith frodorol. Y mae rhai o bonynt eisoes wedi dechreu cymeryd rhan yn yr addoliad cyhoeddus. Mae ysgol y brenin wedi ei chwblhau, a Mr. Toy wedi symud yno gyda'i ugain ysgolhaig ar yr 16eg o Ragfyr. Ysgrifennai Mr. Ellis:—

"Derbyniwyd deg ar hugain i'r eglwys yn un o'n lleoedd addoliad y dydd Sabbath diweddaf, a phedwar ar bymtheg y Sabbath blaenorol; a barnwyd y rhai hyn oll yn deilwng o fod yn aelodau eglwysig. Mae ein brodyr ieuaic, y rhai ydynt yn dechreu gweled mwy o arwynebedd Cristion. ogaeth Madagascar (ac y mae hyd yn oed yr olwg allanol arni yn gwellhau bob dydd), yn amlygu syndod parhaus o herwydd y gwaith mawr y mae yr Arglwydd yn ei gario yn mlaen yn mhlith ei bobl. Y mae y Cristionogion yn y brif ddinas yn ffurfio cynlluniau newyddion o ddefnyddioldeb, ac y mae yr efengyl yn ymledaenu yn gyflym ac yn effeithiol mewn dylunwad moesol a dychaledig, yn mhlith y pentrefydd, yn mhell ac yn agos. Yr ydym yn cael ein lletbu gan ein llafur a'n hymdrechion, ac yr ydym yn taer erfyn arnoch anfon dau bregethwr ohwanegol y cyfleusdra cyntaf."

Yr ydym yn deall fod Cymdeithas Genhadol Llundain eisoes wedi dewis y Parch. J. Kesler i fyned yn ddioed i Madagascar, a'i fod yntan wedi cydsynio a'r cais. Disgwyliant hefyd y llwyddiant i gael un neu ddau ereill yn fuan i'w hanfon allau gydag ef.—B. ac A. Cymru, Ebrill 15.

AMODAU Y CENHADWR ydynt \$1.50 y fl.—sef \$1 yn nechreu y fl., a'r gweiddill ar dderbyniad y 7fed rhifyn. Cyfarwydder fel hyn: REV. R. EVERETT, Remsen, Oneida Co., N. Y.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 6.

MEHEFIN 1868..

RHIF. OLL 282.

Buchdraethodol.

Y DIWEDDAR BARCH. D. GRIFFITHS, MADAGASCAR.

Ei anturiaethau Cenhadol.

Y mae Madagascar yn adnabyddus yn Nghymru, [ac America,] er ys blynyddau lawer. Y mae delw yr ynys yn argraffedig ar lawer meddwl. Y mae enwau ei chenhadon yn gysegredig gan galonau lu. Meibion Cymru aeth ag efengyl heddi yno gyntaf; a bys Cymro a gyfeiriodd y trigolion gyntaf at "Oen Duw, yr hwn sydd yn tynnu ymaith bechodau y byd." Y mae dylanwad y Cymry yn cael ei deimlo yn Madagascar hyd heddiw, a theimlir ef am oesoedd i ddyfod; ie, tra byddo môr yn golchi ei glantau, a haul yn tywynu uwch ei phen—mewn gair, cenhadaeth Gymreig ydyw ei chenhadaeth.

Dydd Sadwrn, Mawrth 21ain, 1868, bu farw yr olaf o hen genhadon yr ynys—y Parch. D. Griffiths, yn ei dŷ ei hun yn Machynlleth, yn 71 mlwydd oed—wedi gweled dyddiau hir, ac oes lwyddianus; a gellir dweyd yn ddibetrus na fwytaodd fara oferedd, ac nad yfodd ddwfr segurdod. Bu fyw yn angherddol, fe weithiodd yn galed, teimlodd yn ddwys, ac fe gyflawnodd orchestion: ond y mae wedi huno yn yr Iesu, a'i gorff wedi ei osod i orwedd wrth Gapel y Graig, Machynlleth, hyd foreu yr adgyfodiad cyffredinol. Yno y "gorphwys y rhai lluddedig, a phaid yr annuwiol a'u cyffro." Owag yn dawel, y cyfaill dirodrea, y Cristion syml-galon, y gwas llafurus, a'r cenhadwr ymroddgar.

Ganwyd ef yn Glanmeilwch, ger Gwynfe, plwyf Llangadog, sir Gaerfyrddin, Rhagfyr 20fed, 1792. Enwau ei rieni oeddynt William ac Elizabeth Griffiths; ac efe oedd yr hynaf o lawer o blant. I'r sawl sydd yn credu mewn Rhagluniaeth neillduol, nid annyyddorol fyddai nodi y gwaredigaethau a gafodd yn nyddiau ei fabandod. Pan yn dair blwydd oed, tarawyd ef gan geffyl, nes y tybid ei ladd; ond yr oedd amser yn ol iddo. Dro arall, bu ef a'i geffyl

yn mron a myned dros geulan craig ofnadwy, Banau Caerfyrddin, wrth chwilio am anifeiliaid ei dad ar y mynydd, ddiwrnod niwlog a du; ond yr oedd ei eisiau ar Dduw. Dro wedi hynny, cwmpodd tunelli o wair arno, nes y meddylwyd ei farw; ond yr ydoedd gwaith iddo yn Madagascar.

Tua dechreu y flwyddyn 1810 derbyniwyd ef yn aelod eglwysig yn Gwynfe, pan yn 18 ml. oed, gan y Parch. P. Jenkins, gweinidog y lle ar y pryd. Bu yn cadw ysgol yn Cwmaman o Tachwedd, 1811, hyd Mai, 1812, ond yn sychedig am ragor o ddyg, ac yn awyddus am gylch eangach, aeth i'r ysgol at y Parch T. Jones, Ffald y brenin; yr hwn oedd yn wr lled ddyg-edig, lle yr arosodd dros yr haf. Yn Tachwedd, 1812, aeth i athrofa Neuaddlwyd, dan arolygiaeth yr athrylithgar a'r hynaws T. Phillips, D. D. Yn Mehefin, 1814, gadawodd y Neuaddlwyd am Wrexham, lle yr oedd y Coleg Aberhonddu ar y pryd, o dan lywyddiaeth Dr. George Lewis, ac arosodd yno hyd nes yr aeth i'r Coleg Cenhadol i Gosport, yn Rhagfyr, 1817. Yr athrawon ar y pryd oeddynt y Dr. David Bogue a'i fab. Yn Mehefin, 1820, cafodd ei bennodi i fyned yn genhadwr i Madagascar—yn gyd-lafurwr â'r Parch. D. Jones, yr hwn oedd wedi myned yno ddwy flynedd o'i flaen.

Yn yr adeg hon, ymunodd mewn priodas a Miss Griffiths, Machynlleth, yr hon oedd yn llawn ysbryd cenhadol fel yntau; ac ni chyfarfyddodd dau erioed yn ateb eu gilydd yn well. Bu iddo yn gydymaith adeiladol, yn famaeth dyner, yn wraig serchog, ie, yn gymhorth yn mhob cylch. Byddai yn werth i ferched ieuaino ddarllen ei hadgofion cenhadol—y brwydran mewnol ac allanol y bu ynddynt—a'r abertu a wnaeth er mwyn y genhadaeth. Gefaled Duw am dani yn nghysgodion hwyr ei bywyd, ac yn unigedd ei gweddwdod! Urddwyd ef yn Gwynfe, Gorphenaf, 27ain, 1820, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan rai o brif weinidogion Cymru. Cynaliwyd y cyfarfod yn yr awyr agored, gan fod yno filoedd o bobl: a chyfarfod hynod a fu! Cofir am dano gan

lawer sydd yn fyw eto yn yr ardal gyda llawenydd, a chan luaws sydd wedi myned i'r byd a ddaw gyda diolch a mawl.

O herwydd amgylchiadau anorfod, nid aeth ef a'i briod i ffordd hyd yr llydref canlynol. Dydd hynod oedd dydd eu hymadawiad. Pwy all ei sylweddoli ond hwy eu hunain? Ond yr oedd eu serch ar Madagascar, a'u bryd ar wneuthur daioni. Buont dri mis ar y môr, a chawsant fordaith gysurus, oddieithaf un ysturm a'u cyfarfyddodd wrth basio Penrhyn Gobaith Da; yr hon a barhaodd am 48 awr, a phob mynydd yn ofni cael eu claddu mewn dyfrllyd fedd. Glaniasant yn y Mauritius, Ionawr, 1821, yn iach a chalonog. Arosodd Mr. Griffiths dri mis yno cyn myned drosodd i Madagascar, er mwyn gohel y tymor aflach, ac hefyd ddyegu rhyw gymaint o'r iaith gan y brodorion a breswylent yn y Mauritius. Yn Ebrill, 1821, aeth Mr. Griffiths ei hun drosodd i Tamatave—500 milltir o'r Mauritius; a chyrrhaeddodd Antanariva, y brifddinas, ar ol pythefnos o daith, yn cynwys 200 o fil tiroedd, drwy lafur a lludded. Arosodd Mrs. Griffiths yn y Mauritius bum mis, pan yr aeth drosodd i Tamatave; ac aeth yntau i'w chyfarfod i lan y môr, ac aethant ill dan i'r brifddinas yn ddiogel; a'u baban hwy oedd y plentyn gwyn cyntaf a welodd trigolion y lle, a mawr yr edrych oedd arno, a'r ganmoliaeth a roddid iddo. Agorodd yno ysgol yn union i ddyegu plant y boneddwy—Mr. Griffiths y bechgyn, a Mrs. Griffiths y genethod—pa rai a ddanfonai y brenin Radama iddynt. Yn mhen tua dwy flynedd, cafodd ddarn helaeth a chyfieus o dir gan y brenin, i adeiladu tŷ, capel, ac ysgoldy—lle y bu fyw, yn pregethu ac yn arolygu ysgol tra yn genhadwr yn y lle. Pregethai ddwywaith y Sabboth yn ei gapel, cadwai ysgolion dyddiol a nosol, a theithiai allan i'r trefydd a'r pentrefydd cyfagos i efengylu a sefydlu ysgolion.

Wedi gorphen tŷ Mr. Griffiths, unwyd, trwy orchymyn y brenin, ysgolion Mr. Jones a Mr. Griffiths yn ei ysgoldy ef; a buont ill dan yn ei chadw o hyny allan bob yn ail. O ddentu yr amser hwn, ffurfiasant orgraff yr iaith, yn y llythyrenau Rhufeinig, a rhoddwyd ei sain briodol i bob llythyren, gan ysgrifenu y geiriau fel y byddai yr areithwyr goreu yn eu swnio; ac, ddarlennydd hynawa, nid gwaith bychan oedd hwn, canys nid oedd llenyddiaeth o fath yn y byd yn y wlad. Yn 1824 yr oedd 800 o blant yn ysgolion y brifddinas, a thua 82 o ganghenau yn y wlad, yn cynwys o gylch 2,000 o blant; a byddai yntau yn y wlad a'r dref bob yn ail Sabboth yn pregethu, ac yn

ymweld a'r gwahanol ysgolion bob dydd Sadwrn. Yn 1825, yr ydoedd rhai o'r brodorion dychweledig yn alluog i gynnal cyfarfodydd gweddi eu hunain, i arolygu yr ysgolion, a dysgu eraill mewn amryw ganghenau gwybodaeth.

Yn 1826, aeth Mr. Havendon, yr argraffydd, drosodd; ond bu farw cyn dechreu ei waith; ac mewn canlyniad i ysgrif a ymddangosodd ar ei farwolaeth o eiddo Mr. Griffiths, cynygiodd Mr. Baker ei hun yn ei le; yr hwn a aeth yno yn 1827, tua yr un amser a Mr. Freeman, ac amryw gelfyddydwy—blwyddyn neu ragor ar ol mynediad Mr. Johns yno. Yn y cyfamser yr oedd Mr. Griffiths yn gweithio yn galed "mewn amser ac allan o amser," yn paratoi, mewn cysylltiad ag eraill, y cyfieithiad cyntaf o'r Ysgrhythrau, yn cyfansoddi holwyddoregau, llyfr hymnau, llyfrau ysgolion, &c., yn yr iaith frodorol; a thua dechreu 1828 argraffwyd 1,500 o'r Egwyddorydd, 800 o lyfrau hymnau, a 2,000 o lyfrau ysgol; ac yn fuan ar ol hyn dechreuwyd argraffu Efengyl Llo.

Yn Gorphenaf, 1828, cododd owmwl du iawn uwchben Madagascar—bu farw y brenin Radama, yn 86 mlwydd oed; a defnyddio geiriau Mr. Griffiths, "ynddo colodd Madagascar y brenin goreu, y barnwr cyfiawnaf, a'r gwladgarwr ffyddlonaf a eisteddodd erioed ar orsedd ei llywodraeth; ynddo colodd dysgeidiaeth amddiffynwr cadarn, a chefnogwr selog; ac ynddo, hefyd, y colodd y cenhadon dad tirion, a chyfaill gwresog." Dyma yr ysturm yn dechreu casglu, y ffurfafen yn dechreu brochi, a'r cymylan yn gwisgo agwedd ddigofus uwch ben!

Wedi i'r brenin farw, a chyn i'r frenhines eagyn i'r orsedd, attaliwyd gweithrediadau y genhadaeth bron yn llwyr. Yn y flwyddyn 1830, ymadawodd Mr. Jones am Loegr. Yr oedd yr achos ar y pryd yn lled isel; ond nid oedd Mr. Griffiths yn foddolawn ymadael heb weled ffurth mwy toreithiog yn canlyn eu llafur caled a'u gweddian taerion. Erbyn hyn nid oedd ond Mr. Johns ac yntau yn genhadon yn yr holl ynys; ond yn 1830, torodd y wawr—aeth y fechan yn fil, a'r wael yn genedl gref. Cynaliai gyfarfodydd nosawli i ddyegu ac i egwyddori y caethion a'r tlodion, a bu llwyddiant mawr—yr oedd "gair yr Arglwydd yn rhedeg a chael gogonedd." Yn 1831, argraffwyd yr holl Destament Newydd, llawer o'r Hen Destament, ac amryw lyfrau buddiol eraill. Bu y frenhines yn gefnogol iawn am dymor, a chafodd ganiatad i fyned yn mlaem gyda'r gwaith, fel yn amser Radama; a dilynwyd ei lafur a llwyddiant anarferol.

Yn y flwyddyn 1881, daeth y deng mlynedd a ganiatasai Radama i'r cenhadon aros yn y wlad i ben. Hysbysodd Mr. Griffiths y frenhines, a boddlonodd roddi ei hun dan ddeddfau y wlad, os cawsai ryddid i fyned a'i waith yn mlaen fel cenhadwr: ond yr ateb a gafodd oedd, fod yn rhaid iddo ymadael yn mhen tri mis. Ond cyn pen y tri mis, cafodd ganiatad i aros am flwyddyn; a chyn diwedd y flwyddyn, cafodd ganiatad i aros cyhyd ag y mynai. O'r flwyddyn 1882 hyd 1885, yr ydoedd llaw yr Arglwydd yn amlwg, a nifer mawr yn credu. Yn yr amser a allai hebgor, yr oedd yn ddiwyd yn paratoi y cyfieithiad o'r Beibl, yn darparu geirlyfr, ac yn trefnu defnyddiau ar gyfer llyfrau eraill oedd yn ei fryd i'w dwyn allan. Y mae darllen ei ddyddlyfr am y tymor hwn yn llanw ein calon â diolch, a'n genau â chân.

Ond Och! yn y flwyddyn 1885, dechreuodd yr erledigaeth dori allan—swyddogion y llys yn perswadio y frenhines mai cynllun Lloegr ydoedd danfon cenhadon i ddysgu y bobl, a thynnu eu serch, ac yna i feddianu ei theyrnas—torai hithau yn eithaf naturiol allan i wylu yn hidl, gan y credai yr oll a ddywedent. Yr oedd braidd yn fwy o wrthrych tosturi na dim arall; canys Paganiaeth oedd ei chrefydd, a ohnafiaid oedd ei chynghorwyr. Y Sabboth olaf y cafodd Mr. Griffiths bregethu oedd yr 22ain o Chwefror; a Sabboth oedd hwn i'w gofio yn hir—collwyd dagrau lawer, diangodd ocheneidiau fil, a dyrchafodd gweddianau fyrdd. Ar y Sabboth cyntaf yn Mawrth, 1885, oynaliwyd math o gymafia gyferbyn â'r capel, lle yr oedd tua 80,000 yn bresenol, ac y rhoddwyd trefyn hollol ar ymarferyd â'r grefydd Gristionogol ar yr ynys. Gorchymynwyd casglu yr holl lyfrau Cristionogol—llanwyd tŷ Mr. Griffiths â hwy, a'r bobl druan yn wylu ar eu hol, gan ddywedyd, "Dyma sydd yn tori ein calonau, ein plant a'n perthynasau anwyl sydd wedi eu cau yn y tywyllwch—y ganwyll sydd i'w goleuo a'r meddyg sydd i'w iachau a gymerwyd oddi arnynt."

Ymadawodd y cenhadon o'r ynys; cychwynodd Mr. Griffiths yn Medi, 1885, a glaniodd yn Lloegr, Chwefror, 1886. Bu yn y wlad hon am ddwy flynedd yn ymweld â'r eglwysi yn achos y genhadaeth, mewn rhan, ac hefyd yn darparu ar gyfer amser dyfodol, yn gwbl sicr yn ei feddwl y cawsai fyned yn ol i'w wlad fabwysiedig; ac yn Chwefror, 1886, cafodd lythyr oddiwrth y frenhines yn rhoddi caniatad iddo ddychchwelyd am bum mlynedd. Aeth yno ar ei draul ei hun, gan na cawsai ganiatad i fyned fel cenhadwr i'r ynys. Ond er hyny cen-

hadwr oedd. Yr oedd hyny mor hanfodol i'w natur a goleuni i'r haul, canys yr oedd ei enaid yn y gwaith—dyna ei fwyd a'i ddiod. Yn Mai, 1888, ymadawodd ef a'i fab; ac ar ol mor-daith hyfryd, glaniasant yn yr Awst canlynol, pan y cawsant dderbyniad gwresog gan bob gradd a sefyllfa, ac anrhegion lawer oddiwrth y frenhines ei hun. Fe galonogodd hyn ef i ofyn am ryddid i ddysgu y bobl, fel cynt; ond drwy ddylanwad ei pluri weinidog, gomeddwyd hyn iddo. Yn awr, nid bedd y Cristionogion yn cael addoli yn gyhoeddus—erlidid hwy fel petris, a helid hwy fel llwynogod. Yn y nos deuant i dŷ Mr. Griffiths—wylent, gweddient, a moliant, bob yn ail; a chynghorai yntau hwy i fod yn fyddlaw i'w Duw, ac i fwrw eu baich ar yr Arglwydd. Rhoddai arian, dillad ac ymborth i'w rhanu rhyngddynt; a chynorthwysai hwy hyd eithaf ei allu—ond yr oll mor ddirgelaidd ag y byddai modd. Fel hyn y bu am gryn anser yn arwain bywyd masnachwr, mewn enw, ond yn genhadwr mewn gwirionedd.

A chan iddo, mewn cysylltiad ag eraill, gynorthwyo rhai o'r Cristionogion i ddiano, fe'i cyhuddwyd wrth y frenhines fel un yn lladrata ei deiliaid—nodwyd ef allan fel teyrn-fradwr, gwyswyd ef i lys prawf, a chondemniwyd ef i gael tori ei ben! ond gan mai Prydeiniwr ydoedd, newidiwyd hyny am ddirwyon—20 doler yn iawn am ei fywyd, 80 doler i'r cylhuddwyr, a 200 o ddoleri i'r frenhines—ac yna i ymadael â'r wlad, byth i ddychwelyd mwy. Y mae darllen ei adgofion ysgrifenedig o'r cyfnod hwn, yn nghyd â'r llythyrau a dderbyniodd oddiwrth y Cristionogion tlodion ac erlidiedig, yn ddigon i hollti calon o graig, ac i doddi calon o ia. Yr oedd rhai o'r gelynyon am ei ddiennyddio a'i ysbeilio; eraill am ddangos y Cristionogion a ferthyrid o flaen ei dŷ, fel y gwelai nas gallai eu hamddiffyn na'u diogelu yn hwy. Felly y gwnaed; a chofiai yr olygfa hon tra fu byw gyda chalon yn gwaedu a llygaid yn ffynonau o ddagrau! Gwelodd ei blant yn myned i'r diennyddle—y rhai a garai mor gu yn cael eu taffu dros graig ofnadwy—â'r rhai a fynwesai mor anwyl yn cael eu rhoddi yn fwyd i gŵn. Dyma yr hen genhadwr yn awr yn nghanol gelynyon—llu yn sychedu am ei waed—ei feddianau yn cael eu dwyn oddi arno—â'i obeithion dyfodol dan gwmwl dul! "Pa le y maâ Duw i farn i?" —B. ac A. Cymru.

Brenin Groeg.—Dywedir fod Llywodraeth Lloegr am gymeradwyo y Tywysog William o Denmark, brawd Tywysoges Cymru, i fod yn Frenin Groeg.—*Dygedydd Mai.*

Traethodau.

LLENLITH,

Yn cynwys y rhan olaf o fyfyrdd Abraham, yn nghyd a helbul a thrallod y Cenhadwr Lot.

Wedi i Abram fawr ei ffydd orchfygu y cadarn, caethgludo ei gaethgludiaeth, a derbyn rhoddion o fara a gwin, ie i'w ddynion hefyd, yn nghyd a bendith offeiriad y Duw Goruchaf, DAETH GAIR YR AIELGWYDD ATO EF; (dyma yr engraffft gyntaf sydd genym yn gosod Duw allan megys yn amlygu ei hun a'i ewyllys trwy ei air, mewn GWELEDIGAETH;) gan ddywedyd wrth y patriarch dan ei enw priodol, er nerthu a chadarnhau ei ffydd ef, "Nac ofna, Abram." Yr oedd hyn yn anrhydedd nid bychan i'r pererin, canys gwnaeth enw mawr iddo ef megys gwr Duw. Gallasai fod yn ofnus rhag i fyddinoedd llywodraethau y brenhinoedd a orchfygasai yn ddiweddar ddyfod drachefn i ymwelwedd a'r wlad yn fwy lluosog a grymus, a syrthio arno ef yn ddisymwth ac annysgwyliaidwy, a'i ddinystrio ar unwaith; neu, i'r trigolion cefnigennllyd ag yr oedd yn preswyllo yn eu mysg wneud hyny. Ond, nac ofna eu dialodd hwynt, Abram, na chenfigen dy gymydogion ychwaith, canys myfi, medd yr Arglwydd, ydyw dy darian a'th wobwr mawr iawn. Llawer mwy oedd hyn na'r gobrwy a wrthododd Abram, megys boneddwr haelfrydig, ei dderbyn gan frenin newydd Sodom, ar ol iddo ef a'i ddewrion filwyr orchfygu Cedorlaomer a'i gynghreirwyr brenhinol, oblegyd, nid mi a'th obrwyaf, Abram, ond, mi a fyddaf dy wobwr mawr iawn, ydoedd yr addewid, yr hon oedd yn cynwys ei ddiogelwch amserol a'i ddedwyddwch tragwyddol. O herwydd nid y Ganaan ddaiarol yn unig oedd mewn golwg yn yr addewid, ond yr iechydwriaeth yn benaf oedd i ddyfod drwy yr had addawedig, Messiah mawr yr holl genedlaethau.

Ond er mor gryfed oedd ffydd y Patriarch, ac er mor fawr oedd ei lwyddiant, ac mor enwog oedd ei grefydd, ac mor uchel oedd ei enw, ac mor helaeth oedd ei gyfoeth, ac mor gadarn oedd addewid ei Dduw, pan y dywedodd wrtho, "Yr holl dir a weli, i ti y rhoddaf ef, ac i'th'had byth, gwnaf hefyd dy had di fel llwch y ddaiar;" eto yr oedd yn ofnus, nid yn unig mewn perthynas i'r hyn a grybwyllwyd, ond hefyd, meddir, rhag i enw a phendefigaeth ei lwyth, ei gyfoeth a phob peth o'i eiddo, yn ol trefn y Dwyrain yr oesau hyny, (gan ei fod hyd yn hyn heb yr un plentyn,) i fyned ar ol y owbl i Eleazar o Damascus, goruchwyliwr ei dŷ yn awr, yr hwn er mai ei was oedd ef, a

fuasai ei etifedd yn anocheladwy, am ei fod yn dal y radd nesaf ato ei hun yn ei lwyth, oddigerth iddo ef gael mab, ac mae yn dra thebygol mai yr amgylchiad hyn oedd mewn golwg gan Grist yn ei ddameg o'r gwr cyfoethog a Lazarus, canys yr oedd Eleazar o sefyllfa isel wedi dyfod i'r radd nesaf at Abram. Gan hyny, fe allasai fod amryw ofnau lle yr oedd ffydd gref; ac i'r dyben i symud y cyfryw, dywedodd yr Arglwydd y buasai ei etifedd ef i ddyfod yn sicr o'i lwynau ei hun, ac a gadarnhaodd yr addewid a'i ffydd yntau, trwy ei gyfarwyddo y boreu hyny, cyn dydd, i edrych ar y nefoedd, a rhifo y sêr, os medrai eu cyfrif hwynt, canys felly, medd ef, y bydd dy had di, Gen. 15: 5, pa rai, meddir, sydd byth i breswyllo gwlad yr addewid, o herwydd yr oedd y cyfeiriad yma, yn ddiambheu, yn benaf, at ddeiliaid lluosog teyrnas y Messiah yr hwn oedd i ddyfod o hiliogaeth Abram, oblegyd y mae yn hysbys i bob hanesydd, na bu Abram na'i genedl esioed yn meddianu y fath helaethrwydd a daiarol etifeddiaeth cyn ymddangosiad Crist mewn cnawd. Yna Abram a gredodd YN YR ARGWYDD, hyny yw, medd rhai Cristionogion duwiol, doeth a dysgedig, credodd addewid yr Arglwydd, a chredodd yn ei sylwedd hefyd, sef Crist, yr hyn a gyfrifodd yr Arglwydd iddo yn gyfiawnder, neu felly y cafodd ei gyfrif yn gyfiawn, Gen. 15: 6, ac y gwelodd ddydd Crist ac y llawenychodd, Ioan 8: 56. Rhaid, gan hyny, ei fod heb amgyffred holl egwyddorion y wir grefydd cyn hyn, neu ei fod wedi ufuddhau i alwad Duw, a chredu ei addewidion mewn perthynas i wlad Canaan ei had, ei hiliogaeth, &c.. cyn bod ganddo ffydd gadwedigol, er diogelwch tragwyddol ei enaid, yn sylwedd yr addewid foreu, CRIST HAD Y WRAIG.

Pa fodd bynag, y canlyniad o hyn a fu iddo ef offrymu i fyny aberth mewn ffydd a diolohgarwch i Dduw. Yr oedd holl weithredoedd Abram hyd yn hyn yn profi ei ffydd ef yn ei Dduw; ond cafodd yn awr trwy gredn addewid Duw (ond yn benaf drwy ei ffydd yn yr Arglwydd Iesu Grist fel sylwedd mawr yr addewid) ei gyfrif yn gyfiawn, heb un weithred ond eiddo y meddwl a'r galon yn unig yr amser hyn, sef ei ffydd yn unig, a hyny cyn iddo gael ei enwaedu, Rhuf. 4: 2—11. Felly yn nghadwedigaeth enaid, nid oedd enwaediad ddim mwy na dienwaediad yr amser hyny, ond creadur newydd trwy ffydd yn sylwedd yr addewid oedd y owbl, megys o'r dechreuad, ac felly yr oedd yr oesoedd hyny yn mhob teulu o'r eglwys fawr gyffredinol. Pan oedd yr haul ar fachlud y dydd hwnnw, syrthiodd trwmgwag

ar Abram, tebyg i'r un y taffwyd Adda iddo, o'n ffurfio Efa ei wraig, a daeth dychryn a thywyllni mawr arno ef, yr hyn oedd yn arwydd o'r trallod mawr a'r gofid blin oedd ei hiliogaeth i gael eu dwyn iddynt a'u dyoddef yn yspaid eu caethiwed am bedwar cant o flynyddoedd yn yr Aifft, yr hwn yspaid a ddechrenodd pan ddarfu Ishmael ei fab o'r forwyn ddirmygu ac erlid Isaac, ei fab gan Sarah ei wraig, Gen. 21: 9, 10; Gal. 4: 29, yr hyn ymrafael a chynen, fel y sylwn yn helaethach arno yn ei le priodol, a ddygwyddodd ddeng mlynedd ar ugain wedi i Abram ymadael a Haran; canys hysbys yw mai yn mhen deng mlynedd ar ugain a phedwar cant wedi i Abram gyrhaedd gwlad yr addewid y daeth yr Israeliaid allan o'r Aifft, dan arweiniad eu gwaredydd Moses, Exod. 12: 40, 41, sef yr amser y cyflawnodd yr Amoriaid feaur eu hanwired. Lle gwelir yn dra eglur fod eithaf-oedd a ddrygioni ag y gall cenedlaethau yn gystal a theuluodd a phersonau unigol ei gyrhaedd a'i gyflawni cyn y byddo iddynt gael eu dynystrio, megys yr Amoriaid drygionus gynt, a thrigolion gorthrymus, balch, trythyll, anniwair, trachwantus a chyndyn y rhan ddechreul o Dalaethau Unol America yr oes bresenol; oblegyd ni oddef cyflawnder dwyfol iddynt fyned yn mhell dros y cyfryw derfyn neu eithafedd.

Mynegwyd hefyd yn ofalus i'r cenhadwr Abram, y buasai ef farw cyn y gwnai yr Arglwydd gospi yr Aifftiaid, gorthrymwyr ei hiliogaeth ef, a'u dychwelyd hwythau o'u caethiwed yn gyfoethog iawn i feddianu gwlad yr addewid, ac y byddai iddo ef fyned at ei dadau mewn heddwch, sef y patrieirch oedd wedi byw a marw yn yr Arglwydd o'i flaen ef; yr hyn oedd yn dysgu iddo fod eneidiau y dauviolion yn anfarwol, ac y byddai i'w enaid yntau fodoli gyda hwynt mewn sefyllfa anghysylltiedig a'i gorff, wedi iddo ymadael a'r fuchedd ddaiarol, a chael ei ddwyn i mewn i'r lle ag y mae yr ysbrydoedd wedi iddynt ymadael a'u tai o glai, eu cyrrff daiarol, yn cael eu cadw, yn bodoli, ac yn aros i ddysgwyl am yr adgyfodiad cyffredinol, neu, yn iaith yr oruchwyliaeth Gristionogol, yr oedd ei enaid i gael ei ddwyn, ar ol gorphen yfed o ffynon cy-suron bywyd, i'r baradwys a addawodd Crist i'w gyfaill ar y groes, at gynulleidfa y rhai cyntafanedig, ac i gymanfa y rhai cyflawn: canys ei gorff ar ol oes hir, (fel y cawn grybwyll eto cyn gorphen,) a gladdwyd yn y ddaiar, a'i enaid a gymerwyd i fyd ysprydol, i breswyllo gyda ei dadau mewn heddwch, lle

" Mae pawb o'r brodyr yno'n un,
Heb neb yn tynu'n groes, &c."

Gan fod Satan wedi ymrodio ar y ddaiar a thramwy heibio i'r pererin Abram, wedi clywed, yn gystal a Sarah ei wraig, yr addewid ardderchog ddiweddar a wnaethai person urddasol dyeithr i'w hoedranus wr, yr oedd ef, meddai, yn dyst cyflym iddi, megys ag yr oedd yn rhaid ei bod yn gwybod ei hun, nad oedd un cyfeiriad yn y cyfryw addewid ati hi, a chan ei bod hi yn anobeithiol eisoes o allu dwyn plant i'w harglwydd Abram, ei hun; y peth goreu dan y fath amgylchiadau a allasai hi ei wneud yn ol awgrymiad y gelyn, er cael etifedd i'r gynysgaeth &c., oedd, iddi roddi ei llawforwyn Agar i fod yn wraig iddo ef, megys ag yr oedd yn hysbys iddi ei fod yn arferiad anrhydeddus yn y wlad yn aml y blynyddoedd hyny, a da oedd y chwedl i feddwl Sarah, a'r peth oedd gymhwys yn ei golwg, canys y gelyn a'i hudodd i droseddau sefydliad Duw, trwy grynio ei llawforwyn yn wraig i'w gwr, ac yntau gan wrando arni a droseddodd ac a gymerodd Agar megys gwraig, oblegyd nid oedd y fath gysylltiad o drefniad na gosodiad Duw, ac nid felly yr oedd o'r dechreuad. Ond Duw mewn barn gyflawn a segeulusodd amseroedd yr anwybodaeth hono. Ffrwyth y cyfryw gysylltiad oedd cael mab, pan oedd ei dad yn 68 mlwydd oed, yr hwn oedd y cyntaf o'r hil ddynol a gafodd ei enwi gan Dduw cyn ei eni; ac Ishmael y galwyd ef, canys efe a fydd ddyn gwyllt a'i law yn erbyn pawb a llaw pawb yn ei erbyn yntau, Gen. 16: 12. Oddiwrtho ef y tarddodd yr Arabiaid, y Bedoweiniaid, yr Ishmaeliaid, &c., &c. Ac efe a fu yn achos o gynen yn y teslu, a gofid lawer i Sarah, yr hyn yw tuedd naturiol ac anocheladwy trosedd bob amser.

Tair blynedd ar ddeg wedi geni Ishmael, Duw drachefn, er nerth a chryfhau ffydd Abram, a adnewyddodd ei addewid iddo ef, gan sicrhau y buasai i'w etifedd ef gael ei eni o'i wraig Sarah.

CADARNHAODD EI GYFAMOD HEFYD YN AWR AG ABRAM AC A'I HAD TRWY ABERTH. Yr oedd y patriarch yn gwybod y drefn o barotoi yr aberth cyfamodol heb i Dduw ei ddysgu ef y waith yma, fel mae yn amlwg yn Gen. 15: 9, 10. Ac wedi i Abram megys offeiriad yn yr Eglwys Hebraidd ladd y creaduriaid, eu hollti hwynt ar hyd eu canol, oddigerth yr adar, a rhoddi pob rhan ar gyfer eu gilydd, efe a aeth heibio rhwng y darnau. Ar ol i Abram gyflawni y rhan hyn o'r ddefod, yna arwydd y presenoldeb dwyfol—ffwrn yn mygu, a llusern danllyd—a dramwydd rhwng y darnau hyny; ac felly y cadarnhaodd Duw ei gyfamod ag ef, (adnod 17.) Egwyyddor fawr a sylfaenol y

cyfamod hwn oedd, y byddai i Grist dan yr enw Had y wraig ddisgyn o had Abram, ac y byddai holl deuluoedd y ddaiar gael eu bendithio ynddo ef. Canys yr oedd yr aberth hwn megys yr holl ebyrth, yn cysgodi aberth Crist, y fiwrn yn mygu yn arwydd o ei ddyoddefaint, a'r *lamp* danllyd oedd yn tramwy rhwng y darnau o ba un y tywynai goleuni dysglauer, oedd yn arwyddo tanbeidrwydd ei ddyoddefiadau a'r gogoniant a fyddai mewn canlyniad i ddylyn.

Duw hefyd y dydd hwnw er cyflawn dawelu meddyliau a llonyddu dysegwyladau a dymuniadau Abram a Sarah mewn perthynas idd eu had a'u hiliogaeth, a gyfnewidiodd eu henwau hwynt. Ac wrth y patriarch y dywedodd yr Arglwydd, dy enw fydd mwyach Abraham, canys yn dad llawer o genhedloedd y'th wnaethum, a'th wraig a elwi Sarah o hyn allan, canys cenhedloedd, brenhinoedd, a phobloedd fydd o honi hi; yr hon, yn y cyfryw fodd, oedd yn dywysoges enwog a chyffredinol ac yn fam gysgodol i Grist.

Yna y Duw Hollalluog a sefydlodd yr lawl o enwaediad i Abraham a'i had yn unig, megys arwydd neu sêl weledig a phrofadwy o'n tu hwynt o'r cyfamod hwn; ac o fewn corff y dydd hwnw enwaedwyd Abraham yr hwn oedd nu mlwydd a chant oed, ac Ishmael ei fab pan yn dair blwydd ar ddeg oed; a holl ddynion tŷ Abraham, Gen. 17 : 23—27. Ac yr oedd y cyfryw enwaediad i fod yn arwydd parhaus a sêl safadwy o'r cyfamod hwn yn yr Eglwys Hebraidd hyd oni ymddangosai Crist Had y wraig yn llinach Abraham, yn yr hwn yr oedd holl deuluoedd y ddaiar i gael eu bendithio megys o'r dechreuad, canys trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth, ac hebdo ni wnaethpwyd dim a'r a wnaethpwyd, ac ynddo ef yn unig y mae Duw yn cymodi y byd ag ef ei hun, er pan droseddodd dyn hyd ddiwedd amser, canys nid oes iechydwriaeth yn neb arall ond yn Nghrist. Had y wraig, o had Abraham, drwy yr hwn mae yn rhaid i bob pechadur a gedwir fod yn gadwedig, efe oedd gwir sylwedd cyfamod Duw ag Abraham, a dyben yr enwaediad megys arwydd neu sêl, oblegyd pan ymddangosodd y Messiah, cyflawnwyd y cyfamod, fel y peidiodd byth mwyach yn ei gysylltiad a llinach y patriarch mwy nag eraill, a daeth yr enwaediad hefyd, yr arwydd neu y sêl o hono, yn ddirym a chwbl ddi-ddyben, o herwydd y cyfryw bethau a gosodiadau a beidiasant am byth ac a ddarfuant yn rhinweddol, pan ddaeth Crist Gwaredwr mawr y byd i'w swydd, megys Offeiriad, Prophwyd a Brenin, canys yr oedd yn weithredol yn ei swydd gyf-

ryngol er pan ddywedodd Duw o'i ansfidrol ras mewn iaith brophwydol wrth elyn dynolryw, "Had y wraig a ysiga dy ben di."

Ond cedwir y ddefod o enwaedu yn draddodiadol yn mysg hiliogaeth Abraham hyd y dydd heddyw, er ei fod yn gwbl ddirym a diles, ond eto yn eu tyb hwy yn llawn mor arwyddocaol a rhinweddol ag yn nyddiau Abraham, canys nid y twyllwr Crist, meddant, yw y gwir Fessiah, a phe byddai dinas Jerusalem ganddynt yn bresenol, gwnaent aberthu yn awr ac offrymu poeth-offrymau i'r Arglwydd megys cynt, canys yn ol eu credo hwynt, Jerusalem yw yr unig fan lle mae yn rhaid iddynt aberthu; ac felly mae pawb o'r crefyddwyr Iuddewig yr awr hon yn llawer mwy gelyniaethus a gwrthwynebol nag oedd y Derwyddon gynt at ac yn erbyn Cristionogaeth; a braidd nad all pwy bynag o'r Cristionogion ag sydd yn gyfarwydd a'r cyfryw, ddywedyd mai rhyngddynt hwy yn benaf a "Had y wraig," mae y gelyniaeth y dyddiau presenol. Ond meddylir fod y dydd ar wawrio ar y genedl hon, pan y bydd iddynt trwy gredu yn Nghrist gael eu himpio yn ol yn eu holewydden eu hun, y mwyaf cyndyn a hwyrfrydig i gredu o holl genhedloedd y ddaiar, yn wyneb y fath fanteision ac anogaethau ag sydd gan y bobl hyn i gredu. O herwydd mae effeithian deddf, addewid, a chyfamod Duw i'w gweled yn hynod amlwg i'n tyb ni Cristionogion, y rhai sydd genedl sanctaidd a phobl briodol i Dduw, 1 Petr 2 : 9, drwy yr holl Hen Destament; pa un a elwir felly, yegatfydd, oblegyd ei fod yn cynwys ewyllys Jehofa i ddynolryw, ei addewid rasol a'i weithredoedd nerthol mewn cysylltiad a hyny, er amddiffyn ei lywodraeth foesol, cadarnhau ei arglwyddiaeth rasol, a choleddu a dwyn yn mlaen y wir grefydd yn y byd er pan bechodd dyn, hyd ymddangosiad y Messiah; a'r rhan arall o'r Beibl a elwir yn Destament Newydd, am ei fod yn cynwys datguddiad cyflawn a chwbl eglur o'r ewyllys a'r cynllun dwyfol a threfn ogoneddus yr Hollalluog yn Nghrist i'r hil ddynol, ac yn y cyfryw ystyr yn cynwys mewn modd enwog y lleill oll, a'r cwbl yn yr Hen Destament, neu yn flaenorol os mynweh i ymddangosiad Crist megys Had y wraig. Y Testament Newydd gan hyny yw y canlyniad, neu yn hytrach yr esponiad o ewyllys Jehofa i ddyn; canys prif gyfamod Duw a phechadur, ydyw yr un a wnaeth efe trwy gyffryngwriaeth ac aberth Crist, yr hwn sydd i barhau hyd ddiwedd amser, oblegyd yr uniganedig oddiwrth y Tad sydd yn llawn gras a gwirionedd, yw y Mechnydd o hono, yr hwn yn nghyflawnder yr

amser a'i cadarnhaodd, neu os ewyllysiwch yn well, a'i seliodd â'i waed. Y sylwedd a'r dyben o hono, yw bywyd tragwyddol i bechadur tlawd. Mae ei gyfansoddiad a'i reolau yn anfeidrol uwch nag un peth a fu yn flaenorol i'w gadarnhad, fel y gwnawn sylwi yn helaethach yn y man, ac mae ei delerau a'i amodau yn cael eu cynyg yn awr yn yr efengyl.

(I'w barhau.)

New York.

J. J. JONES.

Y "DECHREUAD."

Rhydd y *Geologist* y "*Dechreuad*" yn yr hwn y "creodd Duw y nefoedd a'r ddaear," draw mor bell fel nad yw yn ngallu dychymyg eiddil dyn i ffurfio ond amgyffrediad gwan am y fath bellder mawr. Hugh Miller ac eraill, wrth sylwi ar yr haenau neu y gwelyau (*strata*) o ba rai y mae arwyneb y ddaear yn gyfansoddiad, a ddarllenant yn y rhai hyny oed y ddaear, yn gyffelyb i ddyn yn darllen oed buwch wrth rif y rhychau ar ei ohyrn. Dilyniir oed y ddaear yn y dull yma i bellderau anfesurrol, ond wedi y cyfan ni ellir treiddio mor bell a'r "*dechreuad*." y mae hwnw o hyd yn *afuniaiidd a gwag*," ar ddim a wyr dyn am dano. Y cyfnod pellaf y dilyniir oed y ddaear oddiwrth ei chrystyn arwynebol, neu ei *Geological strata*, ydyw i'r hyn a enwir yr *Azoic period*, neu y cyfnod cyn i fywyd ddyfod.

Darlunir y ddaear yn y cyfnod hwn yn bel-en gron llawn o wres angerddol yn chwyrnellu o gylch yr haul. Pa hyd y bu yn y cyflwr hwn cyn i afonydd a moroedd a thir sych gael eu gwahanu ni ellir casglu, a pha un a oedd rhyw fath o fodau a bywyd ynddynt yn preswyllo ar y ddaear y pryd hyn ni ellir penderfynu gyda sicrwydd, ond ni all y *Geologist* ganfod dim *arwyddion* bywyd yn haenau y ddaear a ddynodant y cyfnod hwn. Oddiwrth drefniant o haenau a orweddant oddiar y ffurfriad uchod o'r ddaear ac a ddynodant gyfnod diweddarach o'i hoed, y canfyddir gweddillion o fywyd anifeilaidd gyntaf. Yn y cyfnod anfesurrol bell hwn y mae gwisgoedd gemawl a llurigaidd anghenfilod y môr wedi eu rhoddi i gadw yn ei greigiau oesol yn dystion o hanfod bywyd cyntefig.

Enwir y cyfnod hwn o oed y ddaear y *Palaeozoic*—neu y cyfnod o fywyd hynafiaethol.

Yr haen nesaf a ddynoda gyfnod arall o fil-lynnau o hirion flynyddau yn oed y ddaear, yn yr hwn y mae yr anifeilaidd a hanfodent yn wahanol iawn i rai y cyfnod blaenorol. Y tir syoh a drigianid gan gawrfilod anferth, o haner llyffaint a haner *beard*, yn haner neidio o

amgylch, gan adael ol eu traed afrosgo ar y traethydd a glanau y moroedd a fynychent, i'r enwog Hugh Miller i'w dangos i ni. Y dyfroedd oeddynt yn heigio morfilod anferth o haner pysgodyn a haner *crocodile* a elwir yn *saurians*, esgyrn y rhai a gesglir mewn helaethrwydd.

Yn gynar yn y cyfnod hwn y canfyddir tysteb greigaidd o fodolaeth y rhyw asgellog gyntaf. Llysiau y cyfnod hwn ydynt o'r dosbeirith iselaf ar linell graddolaeth bodau llysiennol fel eu cymeradwyr gan y botanist, ond y maent o dwf toreithiog a maintoli cawraidd.

Yn nesaf i hwn daw haen yn mha un y datguddir cyfnod arall o ryw filiynau o oesau yn oed y ddaear, yn yr hwn yr ymddengys fod holl oesolion hirhoedlog a neillduol yn nghyd a holl llysiau cawraidd y cyfnod blaenorol wedi gorphen ateb dyben eu bodolaeth ac wedi cilio ymaith oddiar y chwareufwrdd, a rhoddi lle i rywiogaethau cyfnod arall. Am oesau hirion y parhaai y sefyllfa hon, pan oedd y ddaear yn breswylfa y *mastodons*, *elephants*, *rhinoceroses*—a chawrfilod eraill ofnadwy o faintoli, ag sydd cyn hyn wedi diflannu neu ddyfod yn *extinct*. Canfyddwyd gweddillion y creaduriaid hyn yn afonydd rhewedig y gogledd, ac ymddengys eu bod yn ymrwyfo dros barthau o'r ddaear na allai eu cynddrychiolwyr yn yr amser presenol fyw ynddynt. Yn ystod y cyfnod hwn y daeth yr ŷch, y ceffyl a'r hydd, ac efallai anifeilaidd eraill a fwriedid yn wasanaethgar i ddyn, yn drigianyddion o'r byd.

Y cyfnod nesaf yn oed y ddaear yr hwn a ddengys yr haen arall o'i harwyneb, ydyw y cyfnod yn yr hwn y daeth dyn yn breswilydd o honi—oddifewn i hwn yr ydym ni yn byw. Am yr *amser* y daeth dyn yn breswilydd o'r byd nid yw haenau y ddaear yn ein galluogi i benderfynu gyda sicrwydd. Ond hyny sydd sicr, nad yw yr haenau yn profi fod dyn wedi bod ond byr amser ar y ddaear i'w gydmaru â'r oesau y bu y creaduriaid direswm yn unig breswilyddion arni.

Dywedir gan ddynion mor ddysgedig a Chalmers a Miller, er fod y ddau yn wahanol iawn eu golygiadau ar y pwnc, nad yw tysteb y creigiau a thystiolaeth Moses am y "*dechreuad*" yn groes i'w gilydd. Meddai y blaenaf, "*Dechreuad* yr hanes Foesenaidd gyda'r hysbysiad mai 'Yn y dechreuad y creodd Duw y nefoedd a'r ddaear.' Ni ddywed yn un man mai ar y *dydd cyntaf*—ond yn y '*dechreuad*,'—gallasai y dechreuad hwn fod yn gyfnod mewn rhyw bellder anfesurrol yn cael ei ddi-lynn gan gyfnodau o barhad annhennodol yn

ystod pa rai y dygid yn mlaen yr holl weithrediadau anianyddol a eglurir gan *Geology*."

"Am y 'dydd cyntaf' yn yr ail adnod, darlunir o'r a'i weithrediadau yn dechreu yn yr hwyr. Felly yr oedd y dydd Inddewig yn dechreu yn yr hwyr, ac yn cael ei gyfrif yn ddydd hyd ddechreu hwyr y dydd canlynol. Gellir ystyried '*hwyr y dydd cyntaf*' yn yr ail adnod fel terfyniad amser anmheunodol pa un ydoedd yn dilyn y greadigaeth gyntefig a hysbysir yn yr adnod gyntaf, ac yn ddechrenad y cyntaf o'r chwe diwrnod dilynol yn ystod pa rai yr oedd y ddaear i gael ei llenwi i fyny a'i thrigianu i fod yn breswylfa gymwys i ddyn," &c.

Onid Hugh Miller a ddywed, "Diau i minan unwaith gredu gyda Chalmers a Buckland nad oedd y chwe dydd ond yn unig dyddiau naturiol o bedair awr ar hugain yr un; a'u bod yn cynwys holl waith y greadigaeth fodoledig; a bod y diweddfaf o oesoedd *Geology* yn cael ei gwahanu oddiwrth ein cyfnod ni gan fwloch mawr o afunieidd-dra, a *great chaotic gap*." * * * "Onid wedi naw mlynedd o lafur fel *Geologist* ymarferol, yr oedd yn *rhaid* penderfynu nad oedd bwloch a *chaos* gwag marwolaeth a thywyllwch yn gwahanu y greadigaeth y perthynna dyn iddi oddiwrth yr hon y perthynai yr *extinct* elephant, hippopotamus a'r hyena; oblegyd anifeiliaid adnabyddus—megys y carw coch, yr hydd, y llwynog, y gath wyllt a'r badger—oeddynt yn byw trwy yr holl gyfnod a gysylltai eu hamser hwy, amser yr *extinct animals*, a'u hamser ni; ac felly gorfodwyd fi i ddal fod y 'chwe diwrnod' yn ddyddiau prophwydol am olgyfnodau annherfynolrwydd trosfynedol dros ba gyfnodau y cyrhaeddent, ac nid dyddiau naturiol."

Un arall a sylwa ar yr esboniad hwn o eiddo Hugh Miller fel hyn:—"Pe na buasai yr un wrthddadl arall i'r dull hwn o egluro, yr wyf yn meddwl fod geiriad y pedwarydd gorchymyn yn amlwg groes iddo, Exod. 20: 8. 'Cofia y dydd Sabboth i'w sancteiddio ef. 9. Ohwe diwrnod y gweithi ac y gwnai dy holl waith. 10. Ond y seithfed dydd yw Sabboth yr Arglwydd dy Dduw: na wna ynddo ddim gwaith, tydi, na'th fab, na'th ferch, na'th wasanaethwr, na'th wasanaethferch, na'th anifail, na'th ddi-eithr-ddyn a fyddo o fewn dy byrth. 11. O herwydd mewn chwe diwrnod y gwnaeth yr Arglwydd y nefoedd a'r ddaear, y môr, a'r hyn oll sydd ynddynt; ac a orphwysodd y seithfed dydd: am hyny y bendithiodd yr Arglwydd y dydd Sabboth, ac a'i sancteiddiodd ef.' Onid yw yn eglurhad garwaidd a threisiol i dybied nad yw y chwe diwrnod yn ad. 9, yn gologu

yr un peth a'r chwe diwrnod yn adn. 11? A ydynt yn y lle olaf yn arwyddo chwe chfynd?"

Gellir casglu fod Miller yn canfod anhawdder yn y man hyn yn yr hyn a ganlyn:—"Gan adael y pwnc fel un geiryddol o'r neilldu—gan yn unig ddal gyda Cuvier &c. fod pob un o'r chwe diwrnod yn y bennod gyntaf o Gen. yn ddiau yn arwyddo yr hyn a feddylir wrth y *dydd* yn yr ail bennod, Gen. 2: 4, (nid dydd naturiol, ond cyfnod hirbarhaol),—teimlwyf na elwir arnaf fel *Geologist* i roddi cyfrif am ond tri dydd o'r chwech. Am y cyfnodau eraill—y cyfnod yn ystod pa un y crewyd goleuni—y cyfnod yn mha un y gwnaed y ffurfafen i wahanu y dyfroedd; neu y cyfnod yn yr hwn y daeth y ddau oleuadau mawr a'r cyrff nefol eraill yn weledig oddiar wyneb y ddaear,—ni allwn ddysgwyl canfod yr un dysteb yn y creigiau. Ond bydded i mi bwylllo am foment i sylwi ar nodwedd neillduol yr iaith yn mha un y gwneir ni yn adnabyddus, yn yr hanes Foesenaidd, a'r cyrff nefol hawl, lloer a sêr. Y lloer, er yn un o'r goleuadau lleiaf yn ein trefniant, a ddesgrifir yn ail i'r un mwyaf, sef yr haul. Yr ymddangosiadol, ynte, ac nid y gweithredol, a ganfyddwn yn y darluniad hwn: yr hyn a *ymddangosai*, ac nid yr hyn *oedd*; ac fel yr oedd yr hyn yn unig a ymddangosai fwyaf a ddarlunid yn fwyaf, ar ba dir yr ydym i ddal na all fod hefyd mai yr hyn yn unig a *ymddangosai* fod wedi ei wneud y pryd hyny a ddarlunid fel wedi ei wneud? Gallasai yr haul, y lloer a'r sêr fod wedi eu creu lawer o amser o'r blaen, er nad oeddynt yn weledig i'r ddaear hyd y pedwarydd dydd."

Felly, yn ol Hugh Miller, yr oedd yr haul a'r sêr a'r lloer wedi eu creu a'r gair "Bydded" ar *hwyr* neu ddechreu y dydd cyntaf—y dydd cyfnodawl neu *geological* cyntaf—rhwng yr hwn a'r pedwarydd dydd, pan y daethant yn "*weledig*" i'r ddaear, yr oedd cyfnodau yn cynwys miliynau dirifedi o oesau. Yn rhai o'r cyfnodau hyn, yn ol Hugh Miller a *Geology*, yr oedd y deyrnas lysienol werdd a'r cyfnod *blodeuol* prydferthaf, y cawrfilod mawrion y'nglyd a'r côr asgellog o faint aruthrol yn chwareu mewn hoen a bywyd yn ngoleuni "Bydded" y dydd cyntaf, pan nad oedd llewyrch haul na lloer yn "*weledig*"!

J. PRICE JONES.

Utica, Mai 4, 1868:

YCHYDIG SYLWADAU AR WEDDI.

A wnaed gan filwr claf yr yr Hospital, sef E. D. Davies, gynt o Bothelle, Wis.

Gweithred o eiddo yr enaid yw gweddi. Y mae gan y corff waith a dyledswyddau i'w cyflawni, felly hefyd y mae gan yr enaid. Gall

y corff gyflawni llawer o bethau yn annibynol ar yr enaid; a gall yr enaid weddio Duw yn annibynol ar y corff. Ond y mae y corff yn aml yn ymagweddu yn briodol dan effeithiau gweithrediad yr enaid. Eto nis gall y corff weddio heb gymhorth yr enaid. Gan hyny gweddi o eiddo y corff a'r tafod yn unig yw gweddi pob rhagritiwr.

Ond cyn y byddo yr enaid mewn agwedd a themlad priodol i weddio, rhaid iddo yn gyntaf weled ei sefyllfa fel ag y mae wrth natur, yn druenus, llygredig a thlawd, yn nghyd a rhag-oroldeb y Bod neu y Gwrthrych y gweddia arno—rhaid iddo deimlo ei glefyd cyn y daw at y Meddyg anffaeledig—rhaid iddo deimlo ei newyn cyn y bwyty o'r manna a ddaeth i waered o'r nef—rhaid iddo deimlo ei syched cyn yr ôf o'r dwfr bywiol—rhaid iddo weled ei gyflawnder ei hun yn annigonol i guddio ei noethni cyn yr ymwiga yn nghyflawnder Crist—rhaid iddo deimlo nad oes iddo ddinas barhaus yn y byd yma cyn yr hiraetha am y tŷ nid o waith llaw ond tragwyddol yn y nefoedd. Pan dywyno Haul Cyflawnder unwaith yn ngwlad enaid y dyn anianol, mae yr enaid yn gweled cymylau duon yn ymgaegu yn ffurfafen y nef, a chyflawnder a'i gleddyf ysgwydedig yn bygwth dialedd—daiar yn ei wrthod—y nef yn gwgu arno—ac uffern yn agor ei safn yn anferth i'w lyncu—yntau yn ngwyneb yr olygfa yn chwilio yn ddychrnedig am le i ddiano—pob noddfa yn ymddangos wedi cau yn ei erbyn. Pan ar roi i fyny pob gobaith, wele angyles hawddgar Trugaredd, merch hynaf y Duwdod, yn cyfeirio ei olygon at "agen yn y graig" lle mae diogelwch i'w gael rhag pob ystormydd.

Fel y crybwyllwyd mae yn rhaid i'r Bod neu'r Person y gweddi'r arno fod yn feddiannol ar bethau ag y mae yr hwn sydd yn gweddio yn amddifad o honynt. Canys ofer yw dysgwyl cyfoeth gan y tlawd—gwisg gan y noeth—ac ymborth o law y newynog. Hefyd cyn y gall ofyn yn hyderus, mewn siorwydd o dderbyn ei neges, rhaid iddo wybod rhywbeth am allu a pharodrwydd y Person i gyfrannu. Gan mai Duw ydyw gwrthrych gweddi pob gwir Gristion, priodol ydyw ymholi pa siorwydd sydd ganddo y gwrendy Duw ei weddi—yr ymddarostynga o'i uchelder gogoneddus i sylwi ar bryfyn y llwch? Mae ganddo y siorwydd mwyaf! Mae yr hyn y mae Duw wedi ei wneud drosto er dechreuad amser yn profi y gwna wrando ei weddi. Mae anfoniad ei Fab i'r byd yn profi hyny; mae yr hyn a wnaeth y Mab ar ol dyfod i'r byd yn profi hyny; mae y dystiolaeth a adawodd yn yagrif-

enedig ar ei ol yn profi hyny. Y mae wedi myned ar ei lw y gwna, ac y mae yr Ysbryd Glân wedi profi hyny mewn llawer oes a gwlad cyn yn bresenol—ydyw yn ein gwlad a'n hoes ninau, a bendigedig fyddo ei enw am hyny. Gan hyny, awn yn hyderus at orseddfainc y gras, fel y derbyniom drugaredd, ac y caffom ras yn gymhorth cyfamserol.

Hefyd y mae angen y gwir Gristion yn fawr ac yn amrywiol, gan hyny mae testyn ei weddi yn wahanol yn aml. Bydd llygredigaeth ei galon ei hun, brad gelynnion allanol, ystrywiau Satan a'i angylion, annuwioldeb ieuentyd ei ardal, marweidd-dra ysbryd crefyddwyr, a llwyddiant yr efengyl &c. yn pwyso ar ei feddwl, ac yn gwneud testynau gweddi i'w enaid. Mae digon o lygredigaeth ac annuwiolaeth yn ein byd ac o flaen ei lygaid yn barhaus, i wneud iddo weddio yn ddibaid a phob rhyw weddi a deisyfiad yn yr Ysbryd.

Hefyd nid oes eisiau i'r Cristion fyned i Jerusalem nac i ben rhyw fynydd er cael gafael ar ei Dduw mewn gweddi, mae Ef yn Dduw y dyffrnoedd gystal a Duw y mynyddoedd. Mae ei glust yn agored bob amser i gwyn yr angenus. Nid ydyw yn teithio, cyagu nac yn erlid, fel nas gall ei gynorthwyo. Olyw weddi yr angenog, er na fydd fe ddichon ond ochenaid fechan o galon ddrylliedig. Gall y Cristion gyfeirio ei weddi i'r nef gyda siorwydd o gael gwrandauiad, o fol y morfil—o ffau y llewod—ganol nos mewn cadwynau yn y carohar—ar faes y gwaed—o flaen cyflegrau a bidogan y gelynnion,—ie ac oddiar wely cys-tudd ac angan.

Hefyd y mae y cymhelliadan a'r anogaethau a gawn i nesau at Dduw mewn gweddi yn dra lluosog yn yr Ysgrhythrau. O'u darllen gwel y mwyaf digalon nad oes achos iddo wanobeithio—gwel fod iddo groesaw at fwrdd yn llawn o ddanteithion—fod gwisg ar ei gyfer, a chymhelliad arno i'w gwisgo—fod gorsedd-fainc wedi ei darparu yn y Jerusalem nefol a'i fod yntau wedi ei alw trwy ras y nef i eistedd arni. Gwelir gan hyny ei fod yn feddiannol ar holl fendithion y nefoedd—etifedd y nefoedd ydyw mewn gwirionedd, a'r nefoedd fydd ei gartref tragywyddol ar ol ymadael â'r byd hwn. Gan fod y dyn sydd yn gweddio yn dal cysylltiad mor agos â Duw, yn etifedd o'r fath etifeddiaeth anlygredig ac annifanedig, pwy na chwenychai ei sefyllfa—pwy nad ymwnelai â Duw mewn gweddi, tra y mae yn amser cymeradwy a thra y parhao dydd yr iachawdwriaeth.

"At bwy yr awn ni? genyt ti y mae geiriau y bywyd tragywyddol."

ei gynyg. Ond y mae llw swyddol y Llywydd yn ei alw i amddiffyn Undeb y Talaethau, ac, fel Cadlywydd Cyffredinol y Fyddin a'r Llyng-eg, arno ef y mae yn gorphwys y ddyledswydd o ddarostwng pob gwrthryfel a fyddo yn tori allan o fewn y wlad. Ac os barna efe y byddai dileu caethiwed trwy'r holl wlad, neu yn y rhan wrthryfelgar o honi, yn tueddu at ddarostwng y gwrthryfel, y mae ganddo hawl amlwg i wneud hyny. Gallai Ymherawdwr Rwsia, neu unrhyw wlad Unbenaethol arall, *ffurfio* neu *ddileu* gosodiadau o fewn ei wlad, yn ol ei ewyllys, ond nis gall Llywydd Gweriniaeth wneud hyny. Rhaid fod ganddo ef, ar ddu a gwyn, ryw ddeddf i'w alluogi i wneud hyny. Prif Weinyydd (*Chief Executive*) deddfau y wlad ydyw y Llywydd, ac nid ffurfiwr na gwneuthurwr y deddfau. E.

Amrwiaethol.

YMDYDDAN DEFOSIYNOL.

HANES Y TRYDYDD CYFARFOD.

Sicrwydd.—Bore da i chwi, gyfeillion. Yr oedd yn ddywenydd mawr genyf eich gwled yn y cwrdd heddyw. Diolch i Broslydd mawr y berth am y fraint o gael dyfod i'w dŷ y naill dro ar ol y llall. Oni ddywedodd ein parchus weinidog yn dda ac effeithiol y bore heddyw? Yn ddiamheu yr oedd yn teimlo ynddo ei hun yr hyn yr oedd yn ei bregethu i ni.

Gobeithiol.—Felly y gwnaeth yn rhagorol. Ond aros di, Sicrwydd, y mha lyfr y cymerodd efe ei destyn?

S.—Ah, ai hyd yna y daethost ti, Gobaith? Onid yn 1 Cor. 11: 24, 25?

G.—O, ie, dyna ei destyn, onite? A rhyfedd mor fanwl yr oedd efe gyda ni heddyw, ar fod pob un o honom yn meddu ffydd fywiol, cariad gwirioneddol at Grist, casineb at bechod, a syched am fwy o sancteiddrwydd! A rhyfedd fel y dalodd ar ddyledswydd yr eglwys gyda golwg ar gariad brawdol! Ac O mor hyfryd y dywedodd efe am y brawd a'r chwaer yn marw mor ddedwydd, ac yn gadael tystiolaeth mor oleu i ni eu bod hwy yn myned i Baradwys! O ddifrif, Sicrwydd, pa fodd y teimlaist ti heddyw?

S.—Wrth i mi holi fy hun cyn myned at y bwrdd, mi gefais fod fy ffydd yn Nghrist yn wirioneddol, fy nghaiad at Dduw yn danllyd iawn, fy nghasineb at bechod yn fwy nag arferol; ac yr oeddwn yn sychedu am fwy o'r ddelw. Ac O, pan yr oedd efe yn son am Oen y pasg, ac yn gosod allan fel yr oedd Crist ein pasg ni wedi ei aberthu drosom ni, yr oeddwn yn teimlo fel pe buasai ason oariad yn llifo i'm calon, ac yn fy nghario tua'r nefoedd! Ac wrth i mi gymeryd y cwpan, yr oeddwn yn gwybod fod Crist wedi fy ngharu i a maddeu fy mbechod, a minau yn caru Crist a'r

holl frodyr o galon bur yn helaeth; ac, i chwanoegu at fy nedwyddwch, fe ganodd y brodyr yr hen emyn rhagorol hwnw,

"Mae'n nefoedd ar y ddaear,
Yr ochr hon i'r bedd, &c."

G.—Wel, rhaid i mi addef, Sicrwydd, mai dyma y cwrdd y cefais inau fy nesu agosaf i dystio fod genyf grefydd yn dwyn tystiolaeth gyda hi, o un erioed. Y mae yr ymdyddan ag sydd wedi bod rhyngof a thi yn nghylch crefydd brofiadol a thystiolaeth yr Ysbryd wedi bod yn foddion i fy enill drosodd i feiddio dywedyd, a hyny yn ddibetrus, yn ngeiriau Pedr, "Arglwydd, ti a wyddost fy mod yn dy garu di." Ac hefyd, y mae hi yn bryd i symud cam yn mlaen oddiar dir gobaith i dir tystiolaeth; oblegyd mae fy mrawd Amheuaeth wedi penderfynu gadael craig yr amheu, a dyfod i ben bryn gobaith. Cefais gyfle i ymdyddan ag ef wedi i mi dy weled ddiweddar, a'i benderfyniad y pryd hyny oedd fel hyn, "Minau a obeithiaf yn Nuw;" a chan ei fod yn bresonol, dichon y bydd iddo adrodd ychydig o'i brofiad.

Amheuaeth.—Frodyr hoff, gyda llawer o hyfrydwch yr wyf yn hyabysu i chwi ei bod wedi myned yn gyfnewidiad er gwell gyda minau. Ond mi fum i mewn sefyllfa ddychrynlyd, ac mewn per- ygl o suddo i gerwin win digofaint Duw. Aethum yn mlaen yn ngherbyd yr amheu hyd nes dyfod o honof i le arswydus, a tharewais wrth graig anobaith. Yno y clywais rudad y ddeddf, a chydwybod euog; yno y gwelais y mellt cochion yn gwau o'm cylch, ac uffern yn trochioni tân a brwmstan odditauaf; ac nid oedd ond megys cam rhyngwyf a diegyn i blith ellyllon ag sydd dan dragwyddol soriant yr Hollalluog. Ond er mor dywyll yr oedd ar fy enaid, tywynodd gwawr trugaredd aruaf, ac arweinwyd fi i Galfaria, a gwelais Iesu yn marw yn iawn dros bechod. Cefais nerth i weiddi, "Arglwydd, cadw fi." A Duw er mwyn ei Fab a wrandawodd ar fy nghri. A pha beth bynag i'w llwch chwi ddywedyd, gallaf finau ddywedyd, "Eithr mi a gefais drugaredd."

S.—Wel, dyma y cwrdd goraf eto. Gwelaf yn awr eich bod yn dechreu adnabod tystiolaeth yr Ysbryd. A beth sydd yn fwy dymunol na'n bod yn gwybod ein bod yn blant i Dduw; ac os plant, etifeddion hefyd! Yn wir, frodyr, crefydd yn dwyn ei thystiolaeth gyda hi i fynwes pawb ag sydd yn ei meddu, yw crefydd Iesu yn mhob oes o'r byd. Cafodd Abel dystiolaeth fod ei aberth yn gymeradwy; ac Enoch ddarfod iddo ryngu bodd Duw. Cafodd ffydd ac ufudd-dod Noa eu gwobrwyo. Cafodd Abraham a Dafydd dystiolaeth; a'r hen batriarch Job a ganai ar y domen dan faich o gornwydydd blin, "Mi a wn fod fy Mhrynwr yu fyw." Y mae yn dda genyf eich gwled ar y graig. Ymddiriedwch yn yr Arglwydd.

G.—Wel, heddyw yr wyf yn gwled yn eglur mai mewn tystiolaeth y mae gwir ddedwyddwch yn gynywysedig.

A.—Yr wyf finau o'r farn hono; ac am hyny yr

wyf yn penderfynu cael newid fy enw; y mae Amheuaeth yn enw y bydd yn well i mi fod heb-
ddo yn mhob amgylchiad.

G.—Gan dy fod ti a minau wedi dyfod i'r un farn, mi a wnaf gynygiad fel hyn. Na bydd i un o honom fyw o hyn allan ar "grefydd gobeithio fy mod yn gadwedig;" ond fod i ni ein dau gytuno i fyw ar sicrwydd ein bod yn gadwedig, a bod gen-
ym fodd i ddywedyd bob amser, "Y mae yr Ys-
bryd hwn yn cyd dystiolaethu â'n hysbryd ni ein bod ni yn blant i Dduw."

A.—I hyn yr wyf yn awyddus, ac yn cytuno â thi; oblegyd yr wyf yn gweled mai hyn oedd crefydd y patriarchiaid, y prophwydi, y merthyr-
on, a'r apostolion; a dyma y grefydd a ddysgir i ni yn y Testament Newydd. "Gan hynny od oes neb yn Nghrist, y mae efe yn greadur newydd."

"Tystiolaeth Ysbryd Duw ei hun
Bydd gan gredadyn byw;
A'i ysbryd yntau dystia'r un,
Ei fod yn blentyn Duw.

"Oddiar dafwnol brofiad byw
O'r cymod gwiw a gaed,
Heb un amheuaeth ynddo mwy,
Mae'n llefain, "Abba Dad."

Fel hyn terfynodd yr ymddyddan rhwng y tri chyfaill; ac enillwyd Gobaith ac Amheuaeth i dir Sicrwydd. I Dduw y byddo'r diolch. Gras ein Harglwydd Iesu Crist a fyddo gyda ni a'r holl maint. Amen.—L. W.—Cyfl. gan W. R.

Minersville, Ohio.

HANESION CREFYDDOL.

Mae y newyddion am gynnydd teyrnas Crist, yn ddyddorol. Ni a oodwn ger bron rai pethau, sef

Ystadegau crefyddol Llundain.—Rhif y trigolion yn 1863, yw tua thair miliwn. Mae o leocdd addoliad yn Llundain, perthynol i'r Eglwys sef-
ydlledig, 116; rhif addoldai y Cynulleidfaoion yno yw 58; mae gan y Bedyddwyr yno 58 o add-
oldai; perthyba tair eglwys sydd yno i Eglwys Scotland; mae yno dri ar ddeg o addoldai yn perthyn i'r Presbyteriaid. Rhifedi yr aelodau sydd yn yr eglwys sydd dan ofal y Parch. Mr. Spurgeon, yw 2,206. Ychwanegwyd at yr eglwys uchod yn 1862, 353.

Yr Undeb a amcendir ei gael yn Lloegr.—Mae cynllun ar waith er'a amser bellach i uno y Bedyddwyr sydd yn dal cymundeb rhydd â'r Cynulleidfaoion, ac feallai â'r Presbyteriaid hefyd, yn Lloegr.—Dywed y *Nonconformist*, "Os na fydd i olygiadau culion, ac eiddigedd enwadol rwystro, se fydd i'r amser ddyfod cyn bo hir, pan na bydd na Bedyddwyr, Cynulleidfaoion na Phresbyteriaid, i fodoli; ac se ddygir, ni a hyderwn, yr eglwysai bedyddiedig, i undeb â'r Taenellwyr cyn diwedd y flwyddyn 1863."

Mae eglwysai y Bedyddwyr yn Lloegr yn pleidio y cymundeb rhydd i raddau tra chyffredinol.

Y Cynulleidfaoion yn Lloegr.—Mae cymdeithas yn perthyn i'r enwad uchod yn Llundain, er casglu a chynorthwyo eglwysai i adeiladu Addoldai. Mae yr enwad wedi casglu yn ddiweddar i drysor y

gymdeithas ddeg can' mil neu flin o ddolerau. Mae tri chant o addoldai wedi cael eu hadeiladu, neu i gael eu gorphen oll yn fuan dan olygiaeth y gymdeithas a elwir "The English Chapel Building Society." Bwriada yr enwad adeiladu Neuadd fawr ardderchog yn Llundain, er cof am "y ddwy fil" o weinidogion a twriwyd allan o Eglwys Lloegr.

Protestaniaeth yn Paris.—Yn 1807, nid oedd yn y ddinas uchod ond tri o weinidogion Protestan-
aidd, a dau le i addoli. Yr oedd yno yn 1862 wyth a deugain o weinidogion, a 31 o leocdd add-
oliad. Yr Yagol Sabbothol flaenaf a sefydlwyd yn Paris oedd yn 1822, ac nid oedd yno yr amser hwnw fwy nag unig o blant; yr oedd yno yn 1862, ddeg ar hugain o Yagolion Sabbothol, ac yr oedd rhif y plant yn fwy na thair mil. Mae y gwaith da yn myned rhagddo er pob gwrthwyn-
ebiad.

Cymunwyr rhydd yn yr Unol Dalaethau.—Mae gan y blaidd grefyddol a elwir *Free Will Baptists* yn y wlad hon, 31 o gyfarfodydd blyneddol—142 o gyfarfodydd trimieol—2,285 o eglwysai—1,033 o weinidogion a 58,055 o gymunwyr. Mae y rhai uchod y rhan amlaf yn Nhalaethau Lloegr Newydd. Dywedir mai yn Nhalaeth Maine y mae mwyaf o un Dalaeth yn yr Undeb. Mae yr hanes yma eto yn profi llwyddiant yr egwyddor sydd yn pleidio "Cymundeb Rhydd."

Annibynwyr Cymru yn 1862.—Dywed y Parch. T. Rees, D. D., mai rhif yr Annibynwyr yn hoff wlad ein tadeu yn y flwyddyn 1862 oedd fel y canlyn:—Eglwysai, 766; Gweinidogion a Phre-
gethwyr, 821; Cymunwyr, 97,647; Gwrandawyr, 104,351. Gellir ymddibynu ar y cyfrifon uchod o ran cywirdeb, am fod Mr. Rees wedi gwneud chwiliad manwl am rifedi yr enwad fel y gallai gael ffeithiau idd eu gosod yn ei lyfr ar Ymneill-
duaeth.

Yr erledigaeth yn Spain.—Mae tna deg ar hugain o Brotestaniaid yn garcharorion yn achos crefydd yn bresenol yn y wlad orthrymus hon; mae rhai o honynt wedi eu carcharu am saith mlynedd, ac eraill am naw mlynedd, ac y maent yn gorfod cyflawni llafur caled. Ac nid yw hyn yn boddloni y gelynyon Pabyddol sydd yno, canys y maent wedi dwyn cwynion newyddion yn eu herbyn, ac mae rhai o'r carcharorion wedi eu colli farnu i alltudiaeth am eu hoes, mor fuan ag y daw amser eu rhyddhad o'r carchariad presenol. Yr oedd yno un Barnwr, yr hwn yn ngolwg rhai o'r pabyddion nad ydoedd yn ddigon creulawn yn erbyn disgyblion Crist, ac am ei fod felly, efe a ddiwyddwyd, a gosodwyd arall yn ei le, yr hwn a draethodd ei farn yn erbyn y carcharorion heb wrando ar na thystion na rheithwyr. Mae yr Undeb Cristionogol, wedi penderfynu anfon cen-
hadon o Loegr, Ffrainc a gwledydd eraill i Spain, er mwyn treio cael gan y Llywodraeth i alw y ddedryd yn ol ac i ryddhau y carcharorion. Hef-
yd, mae canocdd o wragedd yn Ffrainc wedi arwyddo eu henwan wrth ddeiseb at Frenhines

Spain, i ddymanu arni ganiatau i eraill i addoli
Duw yn ol eu cydwybodau, yn ei llywodraeth, fel
mae ei deiliaid hi yn cael addoli mewn gwledydd
eraill.

Protestaniaid Ffrainc at eu brodyr yn Lloegr.—
Mae y Protestaniaid yn Ffrainc wedi anfon llythyr
yn ddiweddar at eu brodyr crefyddol yn Lloegr,
yn achos y rhyfel sydd yn awr yn yr Unol Dal-
aethau. Dywedant, fod Lloegr wedi enill clod
iddi ei hun trwy wrthwynebu y gaethfasnach, a
thrwyrddhau ei chaethion; ei bod wedi gwario
tua, haner can' miliwn o bunau yn yr achos dyn-
garol hwn; ei bod wedi parhau yn ei gweithred-
iadau o blaid rhyddhad y caethion am dri ugain
mlynedd; ac y dylai fod felly yn bresenol gyd a
golwg ar y rhyfel mawr sydd yn yr Unol Dalaeth-
au. Gofynant, A ddylai Cristionogion Ewrop
ddim datgan eu barn o blaid y Gogledd, yr hon
sydd yn gweithredu o blaid rhyddid dynoliaeth?
Dywedant, Pe byddai i bobl y De allu sefydlu
llywodraeth o blaid caethiwed, a byddai hyn yn
ddigon i wneud i angelion y nef i wyllo, ac i elyll-
on uffern lawenhau, ac y gwnei hynyn dafu Crist-
ionogaeth yn ol gan' mlynedd &c. Mae y llythyr
wedi ei arwyddo gan dros chwe' chant a thri o
weinidogion, ac eraill o gyfrifoldeb a dylanwad.

T. E.

Barddonol.

Y DIFROD MAWR.

Ow alaeth! ow ddirod! ow ingoedd heb ail!
Mae soddau y ddair yn ysgwyd fel dail
A sér yr Americ ei haulwen a'i lloer
Yn goch gan waed dynol yn suddo i'r môr.

Americ, Americ, paradws y byd,
Dy degwch fel owmwl a gilla i gyd,
Dy barddwch a welais fel toriad y wawr,
Ond heddyw dy goron a syrthia i'r llawr.

Yn noddfa ti fuost i fyrrd o grwydriad
Antarient y moroedd o bob cwr o'r byd,
Hwy lechent yn ddiogel dan gysgod dy adenydd
Gan deimlo mai ti oedd brenines y byd.

Dy hardd wych balassau a'th fariau a ddryllir,
Dy fradwyr fel locust orchuddiant y wlad,
Dy eang ddyffrynoedd a'th fryniau uchelfrig
O Dalaeth i Dalaeth a gochir â gwaed.

Dy feibion gynllwynant am einioes eu gilydd,
Y bachgen a gyfyd yn erbyn ei dad,
Rhaf fuont gyfeillion fel Jona a Dafydd
Yn erbyn eu gilydd ant heddyw i'r gâd.

BENONI.

Y MILWR ARCHOLLEDIG.

O gleddyf! O gleddyf! archollaist fy mynwses,
Ymsuddaist yn ddwfn tan waelod fy mron,
Fy rudd-waedd a'y'n rhedeg yn ffyrdd lifteiriol
Nes cochi o'm hamgylch holl wyneb y don.

Y fath yw 'th greulondeb yn erbyn plant gwragedd
Nes heddyw mae miloedd yn rhewi 'n eu gwaed
Tra lluoedd y gelyn ei feirch a'i gyflegrau
Yn mathru 'r clwyfedig yn chwyliwri dan draed,

Pe byddai it' galon, O gleddyf! hi doddai
Wrth weled y mamau a'u dagrau yn lli
Yn ochain fel Rachel am blant eu mynwsesau
Rhaf fagwyd yn anwyl a thyner fel fi.

Fy nghalon! fy nghalon! mae 'th goried yn palleu,
A'm henaid bron dianu yn tach a di nam,

Un peth a ddymanwn yn oriau marwolaeth
Cael gorphen fy ngyrfa yn mynwses fy mam.

Pan ddygir y newydd am archoll fy nghalon,—
Am impyn mor dyner yn goddef pob cam,
Archollir y ddywfron lle magwyd fi 'n anwyl,
I'r beddrod mewn tristwch y disgyn fy mam.

Pe medrwn ysgrifio ond llinell yn unig,
A'i hanfon hi adref er dangos ly nghanam,
Mwy gwerthfawr a fyddai na pherlau yr India,
Ond suddai fel cleddyf i fynwses fy mam.

O Iesu, fy Nghaidwad, gwna dderbyn fy yspryd
I'th fynwses yn ddiogel o gwaedd pob cam,
Ac yna caf eto yn tach o bob archoll
I edrych yn siriol yn ngwyneb fy mam.

BENONI.

GALARGAN

*Ar ol Dr. J. M. Jones, Ebersburg, Pa., sef Capten
Co. F, 133 Regt. Pa. Volunteers, yr hwn a ladd-
wyd yn y frwydr ger Fredericksburg, Va., Rhag-
fyr 13, 1862.*

Byd ag sydd yn myned heibio
Ydyw 'r byd 'r fym ynddo 'n byw,
Byd y croesau, byd y rhyfel
Byd y galar befyd yw,
Nid oes dim a weir ynddo
Dâl in' roddi arno 'n bryd
Cyfnewidiol yw ei bethau
Myned heibio maent i gyd.

Pe welwyd llawer cyfnewidiad
Do er dechreu 'r fwyddyn hon,
Yn y byd a'u yn yr eglwys
Llawer sydd yn brudd ei bron;
Achos colli eu hanwyliaid
A chyfeillion bardd eu gwedd,
Am eu lladd ac am eu clwyfo
Am eu cuddio yn y bedd.

Ond y fwyddyn a aeth heibio
Effeithlodd fwyaf arnom ni,
Fel cym'dogion yn swydd Cambria
Nes in' wyllo 'r dagrau 'n lli,
Llawer teulu sydd wyllofus
Llawer cân yn alar droes,
A'r gym'dogaeth a'y'n cyduno
I alaru am Doctor Jones.

Enwog ydoedd ef fel moddyg
Hoffai pawb ei wyneb llon,
Credai llawer nad oedd debyg
Iddo ar y ddaear hon;
Gado wnaeth ei alwedigaeth
A'i gyfeillion befyd am
Fod ei gariad ef yn wresog
At ei wlad, a'i sel fel ffam.

Aeth yn Gadben ar gwmpeini
Hardd o fechgyn—Cymry mad,
Ymrestrasant Awat diweddaf
I wneyd rhan yn mwyddrau 'r wlad,
Gan obeithio cael mewn naw mis
I ddychweled adre o'r daith,
Ond slomedig trodd i lawer
Ow! maent yn y ddaear laith.

Llawn o sel ydoedd y Cadben
Ac o gariad at ei wlad,
Pe ddangoedd hynyn eglur
Pan droes ryddid rhoes ei waed;
Wrth wynebu maes y frwydr
Filwyr, d'wedai yn fwyn ei foes,
A'i lais treiddgar fel yr udgorn
"Be as firm as steel, my boys."

Pe ymladdodd ef a'i filwyr
'N wrol iawn ar faes y gwaed,
Do yn ddewr a hynyn o galon
Dros ryddfrenniau eu hanwyl wlad;
Trydydd-ddydd ar ddeg o Ragfyr
Mil wyth cant chwe' deg a dwy
Draw yn Fredericksburg, Virginia
Y derbyniodd farwol glwy'.

Gyda John M. Jones y Gogledd
A Heph Humphreys llon ei wedd,

A William Scott yr ysgolfeistr
Aeth yn aherth i'r dar gledd;
Gyda'r rhain y Cadben gwrol
Yn y dystaw fedd a roed
Wedi gorphen ei filwriaeth
Pan ond chwech ar hugain oed.

Hoffus waith gen i'fai gwylied
Lle yr huna ef mewn bedd;
Draw ar lan y Rappahannock
Yn yr isel ddystaw fedd;
Planwn yno bardd friallu
Hefyd goed rhoynau plan
A gwaharddwn i bob bradwr
Gael dypesu at y fan.

Disgwyl! r oeddyn yn hyderos
A gobeithio 'n gryf o hyd
Y cai 'r Doctor gyda'i filwyr
Ddyfod adref bron i gyd;
Ond siomedig trodd ein gobaith
Ninas yn alarus sydd
Deg a phedwar heblaw 'r Cadben
Sydd yn gorwedd yn y pridd.

Y mae gobaith eto 'n aros
I'r rhai yn ddiangol sydd
Gael dychwelyd adref eto
Atom ni yn llon ryw ddydd;
Ond archolla hynny 'n teimlad
Wrth wel'd na chawn ganfod mwy
Wyneb llon y Cadben tiron
Yn dychweled gyda hwy.

O mor felus ydyw coffo
I fod ganddo grefydd iawn
Wedi ei cheisio yn ei le'nctyd
Cyn ei myned yn brydnawn;
Hon a'i dalodd ef yn wrol
I sefyll dros lawnderau 'i wlad,
Ac a'i cariodd adre 'n ddiogel
I wlad gwynfa at ei Dad.

Hi a'i cynrodd yn ofalus
Heibio i'r boll blanedau fry
Heibio i Mercher, Mawrth a Gwener
A Vesperus yno sy;
Heibio Ceres, Juno, Pallas,
Aeth gan deithio 'mlaen o hyd
Hyd nes pasio 'r Georgium Sidus
Blaned bella o'r rhain i gyd.

N'awr 'rwy 'n colli 'ngolwg arno
'Dwy 'nabod dim o'i newydd wedd;
Gyda'r Iesu a'i angelion

'E ochr draw i byrth y bedd;
Nid aiff yno byth r'au bradwr
I niweidio 'r duwiol sant
Ac ni chaif saeth o fwa 'r gelyn
Gyflwrdd byth ag un o'r plant.
Brawd o dymor addfwyn tyner
Siriol tiron oedd efe,
Gwell oedd ganddo oddef llawer
Nac arfer llymdwr mewn un lle;
Mae'n anhawdd imi gwrdd â geiriau
Mewn blinderau dan y don
I osod allan ei rinweddau
Tra bu yn y fuchedd hon.

Meddyg medrus parchus ydoedd,
Dirwestwr selog oedd efe,
Yn yr ysgol fwya Sabbathol
Athraw fyddlon ydoedd e;
Cristion didwyl oedd a diwyd
Tra fu yma is y nen

Tynu ei gwys a wnaeth yn union
Bu farw a'i goron ar ei ben.

Ei fam anwyl sy'n ofidus
A galarus iawn ei bron,
Eiddo'r Arglwydd oedd eich bachgen
Benthyg i chwi ydoedd John;
Ni wna byth ddychwelyd yma
Mae yn llawer gwell ei le,
Ond yn mhen ychydig amser
Chwi gewch fyned ato fe.

Dafydd, Rowland, Anne ac Ellen,
Frodyr a'i chwiorydd mad
Richard bafyd gyd a'ch glydd
Cydnabyddwch Ddau yn Dad;

Ymofynwch am y grefydd
A broffesodd eich brawd John
Fel y caffoch gydgysfarfod
Uwch gofidiau 'r dddear hon.
Tra bo hawl a lloer i'w gweled
Tra bo dafnau gwlaw a gwlith,
Bendith Arglwydd Ddau y nefoedd
Fo ar ei berth'nasau byth;
A phan dderfydd iddynt dreulio
Eu byr einioes yma i ben,
Bydded iddynt gael mynediad
Helaeth i drigfanau 'r nen.

Ebensburg, Ebrill 10, 1863.

CYMRU.

ROGEH WILLIAMS A WILLIAM PENN.

Elateddof Utica, 1861.

Roger Williams oedd rywiog rôolwr
Ynys Rhode, dyfal ei glod fel gwladwr;
Efe oedd oles a chryf feddyliwr,
Fe wnaeth ei ora'fel Deddwneuthurwr;
Cristion llawn o galon gwr,—duwiol was,
A bywyd addas, a barn Bedyddiwr.

Ein William Penn wele yn mhob hanes,
A'i glod teilyngaf, o'n gwlad at lynges,
Ar gael heddyw i'r môr yn arglwyddes;—
Hi oedd ei helaeth gyntaf waddoles,
Trwy hon a llwydd, troi 'n lles—wnaeth ef i'r byd,
I werin nychlyd gwne' i dirion achles.

Er cael ei ymbil o dir Colymbia,
Heb eiriau tynion gan Deyrn Brytania,
Ei sel ofynodd arno, 'n *Sylvania*;
Yn siriol wed' yn, ebyr Siarl, "Hwda"
Drwy uno 'i dir a'i enw da,—gwnaeth *weithred*
I'w oesawli fyned, yn PENN-sylvania.

Eos GLAN TWRECH.

CWYNFAN AR OL JANE JONES,

*Merch Richard ac Elizabeth Jones, Centerville, Cal-
taraugus, E. N. Gwel ei marwolacth, CENHADWA
Rhagfyr diweddaf.*

O Jennie, O Jennie, mor iach ac mor heini,
Ai tybed mai'r beddrod yw'r anedd yr huni?
A siomwyd dy deula o'th gwmi mor fuan,
Pan newydd it' symud i'r ardal i drigfan?
Mor ddoeth ac mor ddirgel yw troion Jehofa,
Gadewaist Oneida i farw 'n dy atre'.

Siomedig yn ddian yw'r pethau a welir,
Hardd flodau yr oes sydd yn gwywo yn brysau,
Rhai 'mhell yn y rhyfel, a rhai trwy glefydau,
Yn aml cawn deula yn wlybion eu gruddiau;
Am Jennie nac wylwch fel rhai heb un gobaith,
Arddelodd yr Iesu er byred ei hymdaith.

Rhyw adeg na ellwch ei gollwng yn ang'o
Oedd amser ei chystudd a chwithau 'n ei gwylio,
Yn mhoethder y clefyd a'r sereb yn ymglymu,
Ac angau yn nesu yn hyfach yn gwasgu,
A bithau yn dyoddef yn nghanol y wasgfa,
Nis gallech roi cymorth er oherwedd y loesau.

O sychwch eich dagrau ni chafodd yr angau
Ond plisgyn i ddarlod, ca'dd Iesu y goreu,
Mae'r enaid yn ddedydd mewn ischyd trag'wyddol,
Ei chartref yn newydd, pob peth yn ysbyrdol;
'Does yno ddim gofid, 'does yno ddim dagrau,
'Does yno 'r un gelyn, 'does yno ddim beiau.

O sychwch eich dagrau, a rhedwch yr yrfa,
Cewch fyw gania Jennie 'r ol darfod ag yma;
Os ydyw yr anial yn sych ac yn arw,
Os ydyw y dyfroedd yn aml yn chwergw,
Mor felus fydd gorphwys 'r ol teithio 'n flinderus,
Cael bwyta o'r manna, cael nefoedd i orphwys!

Prospect.

LAURA GRIFFITHS.

TEULU Y MEDDWIN.

Wrth roddi tro i'r wlad o'm cychel,
Ar byfyd hir ddydd haf;
Ar heirded weithredoedd Ior y nef,
Mi gafa' olwg haf.

Mi welais dŷ gerllaw y ffordd,
Ar dyddyn da o dir;
A chan ei fod yn lle mor dlws,
Bum yno amser hir.]

'Rloedd yno deulu siriol iawn,
Cysurus, iach eu gwedd;
O fewn pob myawes tybiwn fod
Yn trigo berffaith hedd.

'Rloedd yno ddynes ieuano lôn,
Un luniaidd, bawddgar, bardd;
Prydferthwch hon ragorai 'n mbell
Ar rosyn pêr yr ardd.

Priodi waeth, yn weddos iawn,
Ar ol yatyriseth dwys,
Ag un y tybiai gall'asai roi,
Heb bryder, arno'i phwys.

Yn deg addawai 'i chydmar cu
Fyw 'n weddos trwy ei oes;
Gan barchu 'r hwn a rodd ei hun
Yn iawn ar bren y groes.

I dŷ ein Duw yn gyson iawn
Hwy gyrhent dros ryw hyd;
A thra y gwnaethant hwy fel hyn,
Cysurus fa eu byd.

Y gwr oedd ddiwyd gyda'i waith,
A threfnas yn yr oll;
Y wraig oedd gryno yn ei thŷ,
'D oedd yno unrhyw goll.

Ei feodith roddai 'n Llywydd da
Ar bob peth feddant hwy;
Ni phroffent unrhyw ofid blin;
Ni theimlai 'u mynwas glwy'.

Da gan eu rhiaint tyner oedd
Eu gwel'd yn byw 'n gytan;
Yn rhodir ffordd sy 'n rhyngu bodd
Ein Llywydd tirion can.

Gobeithient byddai 'r ddau am byth
Yn etifeddion hedd,
Gwir heddwch crefydd yn y byd,
A gwynfyd draw i'r bedd,

YR AIL RAN.

Ar ol byw felly dros ryw hyd,
Mewn parch a llwyddiant mawr,
Heb neb yn meddwl na wnaent fyw
Fel hyn tra ar y llawr.

Ryw noson ffair fe sylwai 'r wraig
Fod rhywbeth ar ei gwr
Na welodd arno 'rioed cyn hyn;
Dychrynai rhag ei stŵr.

Fe aeth i aros yn dra hir
Nos marchnad, neu nos ffair;
A phrin goddefai 'i wraig ei hun
I dd'wedyd wrtho air.

Aeth i 'ageuloso 'i dyddyn tir;
Camdreuliai amser maith;
Fe wariol arian lawer iawn,
A rhegai, ambell waith.

Ar hyn dechreuai 'i dyner wraig
Och'neidio 'n llwythog iawn;
Ac ofnai na cha'i hi yn hir
Fwynhau ei hanedd iawn.

I'w wraig yr oedd yn serchog gynt,
Yn awr mae 'n chwerv iawn;
Mae hi 'n brawychu pan f'o e'
O ddiod gre' yn llawn.

Trwy esgeuloso 'i dŷ a'i dir,
A gwarlo nos a dydd,
Ei wraig a ddaeth i dlodi mawr,
Yn isel, gwael ei grudd.

O'i thyddyn bu raid iddi fyn'd,
A chym'ryd bwthyn bach;
Heb ganddi ysbryd, megys gynt,
Na choroph yn haner iach.

Traeni mawr oedd gwel'd ei blant
Heb ddilled ac heb fwyd;
Fe rwygai galon galed wal'd
Fod gwedd y rhai 'n mor llwyd.

Ei ddodrefn, gwnaeth eu dryllio oll,
Fe daffodd rai i'r tân;
A'r lleill trwy'r drws i'r heol fawr,
I gyd yn ddarnau mân.

Gurfyddai 'n fynych idd ei wraig,
I ffoi-o'i thŷ ei hun;
Pan glywai 'i blant ond awn sidroed,
Dychrynent bob yn un!

Yn raddol aeth yr adyn tlawd
Yn ddychryn iddo 'i hun;
Prin gellid credu, ambell waith,
Yn wir, ei fod yn ddyn.

Fe rwygid, weithian, 'i groen a'i gnawd,
Prin gallai gerdded cam;
Anfynych deuai adre 'r nos,
O'r dafarn, heb ryw nam.

Yn gyffroedig iawn, ryw dro,
Daeth adref ddyfnder nos;
Yn nwydwyllt rhuthodd at ei wraig,
Rho'dd iddi farwol lo's!

Dedfrydwyd ef i oddef coep
Yr erchyll weithred hon;
Fe 'i crogwyd ef—oherwydd hyn
Mae aeth yn llenwi 'mron.

Fe boenwyd dynes weddos iawn;
Do; ac fe lladdwyd hi;
Ei gwr a grogwyd! Ac am hyn
Fe welwyd dagrau 'n lli'.

Ei blant! O'i blant! ymddifaid ynt!
Ni feddant dad na mam,
I'w hymgeledda hwy on pryd,
A'u cadw rhag cael cam.

Ragluniaseth dyner, ddoeth y nef,
O dan dy aden glyd,
O cymer, a chysgoda hwynt
Tra byddont yn y byd.

Dad yr ymddifaid, bydd di 'n Dad
I'r rhai ymddifaid hyn;
Yn blant i ti, O gwna hwynt oll;
Dwg hwynt i Seion tryn.

Trwy hyn enill lawer iawn
I'th ddewis di yn Ddaw;
I bwyso arnat trwy eu hoese,
Ac i ti beunydd fyw.

Deffrowa, gyfeillion crefydd Crist,
Ymdrechwn yn gytun
I lwyrr ddiwygio pawb o'n cych,
A'u dwyn at Iesu cun.

Teyrnasa, Iesu, yn dy ras,
Trwy barthau 'n byfyrd dir;
Tydi addawiaist wneuthur hyn;
O! gwna hyn cyn bo hir.

EMYNYDD MAESYPYWM.

Yr Enghylion buddugol yn Eisteddfod Genedlaethol Dinbych.
(O'r Aarblynydd.)

Maesypylwm, pob cwm mewn co'—a'i deil ef
Tra hudol iaith Cymro,
A dwys enaid i'w swyno
A thwym iaith ei hymnau o.

O bob dawn cyflawn fe'i caid—a'i enwog
Farddoniaeth mor danbaid,—
Awenog wres doniau graid
A swyn ogleisia enaid.

O'i emynau grym i weinïon—Seion
Sy dan bob trallodion;
Dilliau Gair dihalog Ion
Ynt ogoniant ei geinïon.

Ein bodfeson difwyd—a hadir
A'i blethiadau tanlyd;
Fel nawf awel iawn o fywyd
Y cerdda'i gan trwy'r cwrdd i gyd.

Aelwydydd ein tylodion—adwaenent
Ei anwyf benillion;
Parch ein bro fyth a'i chofion
Red o'i seroh at Edward Sion.

Wr anwyl, yn nryob ei rinwedd—'e welir
Ardaloedd uwch llygredd;
A'r cof o'i byglod nodwedd
Wna'n oleu byth niwl y bedd.
Llanfyllin.

ISALED.

MARWOLAETH BABAN.

Cyflwynedig i Mr. David Felton, Ironton, Ohio, a'i berthynasau, ar farwolaeth ei fab MORRIS, oed yr hwn oedd 2 ft. ac 11 mis. Bu farw Ebrill 13 1863.

Hardd yw y rhoen ar y llwyn
Sy'n fwyn, yn sugm'r awel,
Ond harddach fyth eich Morris bach,
Sy'n iach yn ngardd yr angel.
Ei daith oedd fer mewn byd o wae,
Yn glau ehedodd ymaith,
A chanu mae am waed yr Oen,
Heb boen, na char, nac alaeth.
Y chwisydd yma ar y llawr
Bob awr yn swm y rhyfel,
Ond ef uwchlaw y byd a'i gri,
Fry, yn Ngharaleam dawel.
Gafaelion serch a'i dalai'n gryf
Ond nef a gadd y trecha,
Aeth i Baradwys at y llu,
By'n moli am Galleria.
Na foed i'ch biraeth i fwybau,
Yn glau gwnewch sychu'ch dagrau,
I'r lesu mae o heddyw yn iach,
A'i delyn fach yn chwarae.
Eich serch O rhowch ar lesu Grist,
Ac er yn drist gwnewch gofio,
Cewch eto ei gwddu to draw i'r bedd,
Mewn hedd, heb byth ymado.

Ironton.

Geo. M. Jones.

Y RHYFEL A RHYDDHAD Y NEGRO.

O Ryfel! O Ryfel! ofnadwy fawr erehyll
By'n lleawi'r Talaethau a thlodi a gwae,
Y gwagedd yn weddwon a'u plant yn ymddifaid
Yn llefain mewn dagrau, Fy nbad pa le mae?
Y merchaid ya wylu ar ol y rhai anwyl
Sy'n ymladd yn wrol dros iawnder eu gwlad,
Mi waeddal o'm ealon am lywyd ar eu harfau
Er dryllio cadwynau caethiwyd a brad.
O ddychryn, O ddychryn, gweryriad meirch eochion
Swm carnau y cyfryw hair arawyd i'r fron,
Wrth feddwl am filoedd o ddewron y gwledydd
Yn nod i'r magnelau, y ddynnod sydd drom;
Er byny mynweuwn wreiohionen tan gobaiith
Mai conoro y gelyn teyrnfradol y fydd,
Gwladgarwyr orchylgiant, oant lwyf fuddnogaeth,
Caethiwyd yn ddrylliau a'r negro yn rhydd.
Y cleddyf, y cleddyf, O arf sydd ddinystriol,
Yn lladd ac archeoli mae'th arewyd trwy'r wlad,
Y creigiau yn crynu wrth swm y magnelau,
Y ddaiar ya wylu wrth dderbyn y gwaed t
Y neloedd yn doo gan fwg y peiriannau,
A'r tanllyd felit llachar yn hedeg y sydd,
Daw allan o grombil y dymhesti o'nadwy
Gaethiwyd yn ddrylliau a'r negro yn rhydd.
O hyfryd, O hyfryd y boreu pan byddo
Hen epil Ethiopia'n cael dynol lawnderau,
Heb ofni'r Rhododion y fflangell na'r gwaager,
Cyflawnder yn uchel ar sedd y Talaethau,
Y plentyn pen gwlanog a neidia fel ewig,
Yn ofni y gwaedgwn na'r gadwyn ni bydd,
Haul llwyddiant yn t'w nu i fwithyn yr Ethiop
Caethiwyd yn ddrylliau a'r negro yn rhydd.

RICHARD WILLIAMS, *Aberffraw, Môn.*
Cyfl. gan ei fab WM. O FOS.

Hanesiaeth Gartrefol.

CYFARFOD CHWARTEROL DWYREIN-BARTH OHIO.

Cynaliwyd hwn y tro diweddaf yn Parisville, ar y 24, 25, 26 a'r 27 o Ebrill. Yr oedd yn bres-

entl y Parchn. Lloyd Palmyra, Thomas ac Evans Mineral Ridge, Davies Parisville, Edwards Crab Creek, Jones Columbus, Richards Newburgh, Davies Youngstown a'r brodyr E. M. Lewis, Sharon, Pa., a D. M. Evans, Palmyra; hefyd y Parchn. M. Williams (T. C.) a Shadrach James (B.) Palmyra.

Nos Sadwrn am 7 cyuliwyd Cynadledd pryd y penderfynwyd ar y pethau canlynol:—

1. Fod y Parchn. J. H. Jones, Columbus, yn cael ei wahodd i gydweithredu a ni yn ystod y cyfarfod.
2. Fod y Cyfarfod nesaf i fod yn Sharon, Pa., yr amser i gael ei benodi gan yr eglwys yno.
3. Fod y Parchn. J. Edwards, Crab Creek, i bregethu yn y Cwrdd nesaf ar Adfywiad Crefyddol.
4. Fod Cariad Brawdol i fod dan sylw yn y Gynadledd nesaf.
5. Fod y brawd Thomas, Mineral Ridge, yn cael ei anog i gyhoeddi yn y CENHADWR ei bregeth ar Ras a Dyledswydd.

Treuliwyd gweddill y gynadledd i ymdrin â'r mater goodedig sef Maddengarwch. Llefarodd yr holl frodyr ar hyn. Dangoswyd fod yn annichonadwy caru Duw, tebygu iddo, ac ufuddhau i'w erehymynion, heb fod yn llawn o ysbryd maddeugar—ac os mynwn garu ein gelynion, aymud ymrasaelion, mogi digter, byw yn heddyehol, gwaend da i bawb, a theimlo yn ddedwydd yn ein mynwesau ein hunain, fod yn rhaid i ni fadden i ddynion eu camweddeu. Neu os ydym am fagu anghariad, porthi malais, gwneud drwg i'n gilydd a chloi pyrrh y nesoedd rhag myned yno yn y diwedd yr ydym ar ben y ffordd i gyrhaedd y pethau hyn wrth beidio maddeu i eraill. Cymhellwyd ein sylw at y mawr bwys ein bod yn seisio gwraudo ar orchymynion Crist ar y pwne hwn, ya lle dylun ein teimladau dialgar ac esiamplau y byd annuwiol. Rhoddwyd cyfarwyddiadau hefyd pa fodd i feithrin ysbryd maddeugar—yn enwedig edrych ar Dduw yn maddeu o'i fodd, yn rhad, yn llawn, ac am byth, a chofio fod arson eisiau maddeuant ein hunain gan eraill, ac yn barhaus gan Dduw. Yr oedd yn llon genym wel-ed cynulleidfia mor lluosog yn nghyd yn gwraudo sylwadau mor rheidiol, buddiol a phwrpasol. Hyderwn y bydd ysbryd maddeu yn fwy amlwg nag orioed yn ei effeithiau cariadlawu, tangnefeddus a gogoneddus yn ein plith oll o byn allan.

Cawsom gyfarfod rhagorol—pregethan sylweddol, adeiladol a phwrpasol, rhwyddineb hwylus i draddodi a theimladau cynhes wrth wrando.—Yr Arglwydd a baro fod lles mawr wedi ei wneud er adeiladu Seion, dychwelyd eneidiau, a mynegu gogoniant y Ceidwad bendigedig.

THOS. W. DAVIS, Ysg.

LLYTHYR O GYDYMDEIMLAD

A Thomas Owen a'i briod, Gomer, O., ar ol colli eu hantwyliad, (sef dwy ferch) yn ddiweddar.

Anwyl Frawd a Chwaer yn yr Arglwydd.—Olywsia gan eich parchus weinidog eichi bod wedi cael ymweliad yn ddiweddar gan angau—ystyr ei enw

ef yw chwervw, ac fel y mae ei enw y mae yntau. Gwn am ei chwervwder fel ymwelydd tenluaid. Felly gallaf gyd ymdeimlo â chwi. Collais iau dda yn agos i'w gilydd—pythefnos oedd rhyng-ddynt—un yn 7 mlwydd ond 6 diwrnod, a'r llall yn 5 mlwydd oed. Nid yw colli cyfoeth megis yn ddim i'w gystadlu â cholli yr awylydd hyn. Tarawyd fi a theimlad o dlodi, digalonddid a llwfrdra ysbryd. Y rhan o'r Ysgrythyr gyntaf a ddaeth i'm meddwl oedd cwynfan Job 29, dechreu y bennod—gwnewch ddarlun yr adnodau hyd y 6ed. Myfi a gollais 4—y cwbl oedd genyf—a gallaswn ddywedyd fel Jacob, "Minau gan ddi-blantu a ddi-blantwyd. Ond yn y cwbl o hyn nid oes genym ddim i'w ddywedyd yn galed a'n yr hwn a'u cymerodd ymalth. Efe a'u rhoddodd—nid oeddynt i ni ond benthyg, y gwir berchenog a'u galwodd ato ei hun yn yr amser y gwelodd efe yn dda. "Aethum yn fud, ac nid agorais fy ngenau, canys ti a wnaethost hyn."

Daeth y newydd ataf ffynyddoedd maith yn ol pan oeddwn yn Ngogledd Cymru fod fy mrawd yn y Dehendir wedi marw; nid oedd genyf eail ddiogel i greu fod marw yn ei w iddo, ond tarawyd fi â dystawrwydd gan ddylanwad yr adnod hono, "Cyfiawn yw yr Arglwydd yn ei holl ffyrdd, a sanctaidd yn ei holl weithredoedd." Ond yr ydyb chwi a minau wedi cael claddu ein plant pan yn blant bychain, ac fe ddywed Iesu yn bendat fod teyrnas nefoedd yn eiddo iddynt. Mae fy meddwl bellach wedi tawelu i raddau mawr, a'r hyn a'm gwnaeth felly ydyw, yr ystyriaeth fod eu gwynfyd iddynt hwy am byth wedi ei sicrhau. Maent wedi dianc am byth ar bob trallod a gofid, a chwedi meddianu y wlad lle nad oes na phoen na thristwch na galar, na dagrau i lifo byth dros eu gruddian.

Gallwn feddwl i mi eich clywed yn son pan oeddych yn Cincinnati am gael myned i'r wlad a pherchenogi ffarm. Cawsoch hyn, — ond ni chawsoch nyth heb un draen. Mae eich Thomas yn siŵr yn cael ei beryglu fel eraill â miloedd o beryglon; mae eich rhai bychain yn marw; ond yn y nef nid oes ond perffaiith wynfyd i'r holl breswylwyr yn oes oesoedd. Ni wna i eich plant ddim newid eu cân yn y nef am wylo a griddfau teulu y ddaear. Ni wnaent ddim newid eu coronau am groesau trymion teulu y cystudd mawr. Am hyn, anwyf frawd a chwaer, gwnawn ein meddyllian yn benderfynol i wneuthur ein goreu am gael myned atynt hwy; ac os gwelir ni a'n plant yno yn cael cyd fyned i mewn i lawenydd ein Harglwydd, bydd moment o'r mwynhadd hwnw yn ddigon am holl ofidiau a thralodion gwlad y ddaear. Mae pethau yn ymddangos yn dywyll i ni lawer pryd, ond gallwn ymddiried y cwbl i'n Tad nefol. Mae Efe yn rhy ddoeth i wneuthur dim mewn annoethineb, yn rhy gyfiawn i wneuthur cam â neb, ac mae yn rhy dda i wneuthur dim a fyddo yn niweidiol i'w blant. Mae pob peth i gael cydweithio er daloni i'r rhai

sydd yn ei garu. Yr ydwyf yn auron i chwi y llinellau hyn mewn ffordd o gyd ymdeimlad. Nid oes i chwi un man am gynhaliath ond y man a gafwyd gan y Salmydd, "Bwrw dy faich ar yr Arglwydd, ac Efe a'th gyual di."

Columbus.

JOHN H. JONES.

MARWOLAETH MISS RUTH WILLIAMS.

Ruth Williams oedd ferch ieuengaf Mr. Thomas D. Williams, ger Grauville, Ohio, a with i'r Parch. W. D. Williams, Deerfield, E. N. Cafodd ei dwyn i fyny yn grefyddol o'i mebyd, ac ymunodd â'r Eglwys Gynulleidfaol yn Granville cya bod yn bedair blwydd a'r ddeg oed. Bu ei bywyd byr yn addurn i efengyl Crist, ac yn esiampl deilwng o efelychiad i'w chlyoedion. Yr oedd o dymer ddistaw a thawel, ond bob amser yn siriol, ac yn anwyl iawn gan bawb o'i chydabod. Oddentu chwa' mis cyn ei marwolaeth cafodd anwyd trwm, yr hwn a effeithiodd yn araf, ddarfedigaeth angbenol trwy ei holl gyfansoddiad. Arferwyd pob moddion meddygol cyraeddadwy, ond y cwbl yn afwyddianus. Yr oedd ei basiechyd fel yn gwawdio pob dyfais a arferwyd i'w symud ymaith. Cafodd gystudd trwm a phoenus am fisodd, ond dyoddefodd y cwbl yn dawel, ac ni ddaeth un gair anfoddlawn erioed dros ei gwefusau. Diolchaf yn dirion am bob cymorth a charedigrwydd, Ni chafodd neb fwy o ymweliadau cyfeillion a chydymdeimlad mewn cystudd, a derbyniad bawb a ddeuai ati gyda sirioldeb a gwên. Dangosai weithiau awydd am gael byw, ond dywedodd fwy nag unwaith ei bod yn fodd-lawn i farw. Wedi hir ddiagwyl am gael galwad i syn'd adref, ac yn fynych mewn poenau mawrion, boreu Sabboth, Ebrill 26, 1863, galwodd at ei gwely y teulu oll, i ysgwyd dwylaw â hwynt, ac wedi cusanu ei thad a'i mham, ei hunig chwaer a'i brodyr, cauodd ei llygaid i farw, gan sibwrdd yn isel ei geiriau olaf "going home," ac felly yr ymadawodd yn 19 mlwydd, 4 mis ac 11 diwrnod oed. Y dydd Mawrth canlynol ymgasglodd tyrfafwy lluosog nag a welwyd ond aufnyuch ar y fath achlysur erioed yn y gymydogaeith i'w hebrwng i dŷ ei hir gartref, pan y gweinyddwyd yn y 19 ac wrth y bedd gan yr ysgrifenydd. Pregethodd hefyd y Sabboth canlynol ar yr achlysur, oddiwrth Job 7. 16. "Ni fynwn fyw byth." Cyfansoddwyd y penillion canlynol yn farwnad i'w choffadwriaeth.

I deulu dedwydd angan ddaeth,
Ar adeg nas disgwyllent hwy;
Rhyw adwy lydan iawn a wnaeth,
A'i ddyrnod mawr fu'n ddirfawr glwy';
RUTH WILLIAMS dirion, droes i'r bedd,
Cyn iddi gyrbaedd ugain oed,
Fu gan y gelyn, dan ei gled,
Fwyneiddiach rian gwn erioed.

O'i blaen yr oedd gweniadau'r byd,
Yn addaw iddi wynfyd maith,
A blodau iechyd hawddgar bryd,
Oedd ar ei gruddian heb un graith,
Ond daeth tymhestloedd cystudd prudd,
I'w gwywo i gyd yn gyflym iawn,
Ei haal fechlodd haner dydd,
Cyn gweled orian'r llesg brydnawn.

Mae'r brynau o'u mewn gwisgodd cain,
A'r dail yn harddu'r cangau ood,
Mae'r adar mân mor bêr eu sain,
A'u cân mor twyned ag erioed,
Mae blodau'r gerddi'n fyw i gyd,
A'r lili'n gwisgo'i phrydferth wedd,
Ond Ruth y rhoen hardd ei phryd,
Sy'n gwywo'n fud mewn distaw fedd.

Drwy gorsydd lleidiog cystodd maith,
Bu'n distaw deithio lawer dydd,
Gan lwyr hiraethu lawer gwaith,
Am gael o'r rhwydau fyd'n go rhydd;
Dymunai weithiau am gael byw,
A cherdded llwybrau lechyd llawn,
Ond plygai i ewyllys Duw,
A'i lwriad doeth yn dawel iawn.

Yn nghanol yr ystorum gref,
Ymgilio wnaeth y cwmwl da,
Hi weiai wawr o'r drydded nef,
Dros fryniau'i betfeddiaeth fry,
Disgleiriai'r goleu ar y glyn,
Trwy rym y dwf'r canfyddodd rŷd
A'i benaid aeth, heb fraw fel hyn,
O farwol i anfarwol fyd.

Mae'n awr mewn gwlad heb loes na ebur,
Aeth beibio'r nos a'r cystudd mawr
Cyrhaeddodd y dedwyddwch par,
Yn mysg y lle goruch y llawr,
Ni wel hi mwy drallodion byd,
Na dyddiau gofid, poen neu glwy',
Mewn tawel haf yn iach o byd,
Y bydd, ac ni bydd marw mwy.

Granville.

DAVID PRICE.

BYR-GOFIANT AM MRS. ELIZABETH WILLIAMS, MIDDLE GRANVILLE, N. Y.

Yr oedd yr hen chwaer hawddgar hon yn ferch i Edward Humphreys, tailor, Ffestiniog, Cymru. Bu yn briod y waith gyntaf gyda'r hen Gristion ffyddlon, Morris Dafydd, yr hwn a laddwyd o'r llawer o ffynyddau yn un o chwarseli Ffestiniog. Priododd yr ail waith gyda Rowland Williams, gynt o Lanillyfai. Bu iddi amryw blant o'r ddau wr, o'r rhai y mae nifer yn awr yn fyw, ac wedi cyrhaedd addfedrwydd oedran. Collodd ei hail briod yn Awst 1861, yn Middle Granville. Daethant i'r wlad hon tua 15 mlynedd yn ôl. Buant yn aros tua 2 flynedd yn New Jersey ar y cyntaf; ond ar ol hyny treuliasant y gweddill o'r oes yn ardaloedd Middle Granville a Fairhaven Vt.

Yn nhy yr hen chwaer hon y cadwyd yr Ysgol Sabbathol Gymreig gyntaf yn yr ardaloedd hyn. A baint go fawr, debygid, oedd cael cysegro y ty yn lle i arch Duw yn y fath ystyr, yn yr iaith Gymreig, y pryd hyny am y waith gyntaf yn yr ardal.

Magwyd y chwaer hon gyda chrefydd o'i mebyd. A phan beneiddiodd nid ymadawodd a hi. Ei chysur penaf wedi cyraedd ei horiau olaf, yn 60 mlwydd oed, oedd cymell crefydd mab Duw, "Tywysog ei hienentyd," i sylw dwyaf ei phlant. Yr oedd gwrando arni gyda phwyll, pan oedd ei thraed yn oeri yn angau, yn cyngori ei phlant i werthfawrogi ei Cheidwad, yn gwneyd i rai go galed deimlo fod pwys yn y grefydd a gynallai galon yr hen chwaer Williams.

Nid ydym yn meddwl fod eisiau cofiant mawr ar bap'r fel hyn o'r chwaer hon, gan fod ei ehymariad gwastad crefyddol yn ei holl gylech fel

gwraig a mam, yn gyfryw nad oes eisiau llawer o eiriau i'w cadw yn fyw a pharchus yn nghof ei holl gydnabod.

Newydd aymud ei thrigfan o Middle Granville i ardal Fairhaven, er mwyn hwyloedd ei bechgyn sydd yn gweithio yma, gwanychodd yr hen chwaer yn gyflym; ac heb i neb feddwl ei bod mor agos i ungu, hi a ymadawodd mewn heddwch, ac a aeth i daugnefedd prydawn Sabbath, Mai 3, 1863.

Daeth torf fawr o'r hen gyfeillion crefyddol ac o holl Gymry yr ardaloedd yma, ar y 5ed o'r mis. i hebrwng ei gweddillion i orphwys wrth ochr ei diweddaf briod yn Middle Granville. Dyma derfyn daiarol daith "un o heddychol ffyddloniaid Israel."

"Trwy y glyn gartre' glaniodd—yn eon,
Dim niwed ni phroffodd;
Ei Hanwyd glân welodd,
Hithau byth fydd wrth ei bodd."

R. L. HERBERT.

TRALLODION CYMRY TENNESSEE.

Mae y Parch. S. Roberts, yn y *Cronicle* am Mawrth diweddaf, yn rhoi "Adolwg ar y rhyfel yn America," a'i ddrygau alaethus, ac yn diweddu trwy y sylwyddau canlynol ar "effeithiau y rhyfel ar deula bach Brynffynon." Cofier am ein cyfeillion o flaen gorseddafaino y gras yn eu trallodion, yn y cyfngw a'r ing mawr hwn. Mr. Roberts a ddywed:

"Pe byddai yn gwedd i mi ddisgyn oddiwrth bethau mawrion cyhoeddus, at bethau bychain personol, gallwn grybwyll fod y rhyfel wedi achosi i deulu bychan Brynffynon nid ychydig o gollledion ac o drallodion. Peth cyfyng ydoedd bod mewn ofn parhaus am brouddwy flynedd, rhag i'r anrheithwyr oeddynt yn gwibio ar bob llaw ddyfod beibio i ni. Peth cyfyng ydoedd bod bron fel carcharorion rhyfel drwy yr holl amser, na feiddiem aymud oddicartref heb fyned i ddanedd rhyw beryglon. Peth cyfyng oedd anturio cychwynu *deirgwaith* i ymweled a chyfeillion yn y Gogledd, ar eu dymuniad, a gorfod troi yn ol, pan yr oeddwn mewn awydd ac angen am fyned. Peth cyfyng, wrth gychwyn y wedd i'r maes i fraenaru, neu hau, neu gynhauafu yd neu danwydd, fyddai clywed fod mintau o'r Encilwyr yn anrheithio ac yn llosgi o fewn taith dwy awr i ni; a chael ein gorfodi felly i ollwng y ceffylan, a'u hymldid ymaith i'r coedydd o'r cyrhaedd. Peth cyfyng oedd gorfod cuddio y tri mochyn tewion mewn cut yn nghwm y dyrus goed, allan o gyrhaedd y Secesh, ond yn nghyrraedd Hadroniaid creulawn y goedwig. Peth cyfyng oedd gorfod goddef i ddau leidr diog gymeryd y tawaf o'r moch, a hyny ganol dydd, i gael *pork* rhad i'w teuluoedd carpiog. Peth cyfyng oedd gorfod cymeryd y ddau arail yn ol i'w cut wrth y tŷ, o gyrhaedd lladron y coed, i gyrhaedd gwibiaid y Secesh. Peth cyfyng oedd gorfod claddu yn y ddaear, dro ar ol tro, bethau fel priddensaid o ymenyn, a chafnaid o gig, a chelyrnaid o ffawd, ac ystenaid o *lard*, a chistaid o bap'rau, a barilaid o lestri, stwcaid o fân-arfa; a cheisiau cuddio dan y dail a'r gwrys yn y coed ein dillad goreu, a dillad gwelyau ein mamau, a'u gadael

allan mewn perygl o gael eu niweidio gan y tywydd, neu eu rhwygo gan foch, neu eu lladrata gan y crwydriaid fyddent yn llechu o amgylch i wylie, er ceisio dyfod o hyd i bob cuddfeydd. Peth cyfyng ydoedd meddwl am golli y pethau nad ellid eu cuddio.

Peth cyfyng oedd gweled fy mrawd, a'r Bardd Cadwgan, ar frya gwyllt yn tasfu ychydig luniaeth, a chorn, a chelfi i'r wagen, ac yn gyru ymaith dros ugain milldir o ffordd arw, i gadw allan o'r golwg am amryw ddyddiau, pan oedd mintai gref o'r anrheithwyr o fewn pedair milldir i ni yn cymeryd y *dynion* fedrent ddal, yn gystal a'r eiddo; a pheth cyfyng i mi oedd arus yn y tŷ i ddisgwyl i'r gelynyddion ddyfod i'm cymeryd ymaith i'm nychu drwy newyn a lludded. Yr oeddwn mewn pryder rhwng gobaith ac ofn:—gobeithio weithiau ei bod yn dda i ni ein bod yn *Brydeinwyr*, ac ofni bryd arall y byddai yn waeth arnom am ein bod yn *Brydeinwyr*. Yr oedd ein dychryn yn fawr unwaith wrth glywed fod yr yspailwyr yn holi un o'u carcharorion a oedd gan y *Cymry* arian ac eiddo gwerth eu cyrchu. Peth cyfyng iawn ydoedd clywed adroddiad fod y gelyn wedi cynnal *Cynghor* yn eu gwersyllfa, a'u bod wedi cytuno ar y penderfyniad canlynol:—“Gan fod ein gelynyddion drwy'r Gogledd yn ymdyngedu y mynant ein plygu, neu y mynant wneud ein holl dir yn anrheithedig ac anghyfanedd, yr ydym ninnau yn cydymgyfmodi y myuwn wneud Scott County yn anrheithiedig ac anghyfanedd;”—a chyflawnasant eu penderfyniad bron i'r llythren; chwalwyd ymaith dri o bob pedwar o deuluoedd y sir. Yr oeddym ni, cyn y rhwygiad, wedi gwneud cymwynasau i un teulu a drodd allan gyda'r encilwyr, a chawsom sail i feddwl fod y teulu hwnw yn lleisto yn erbyn ein hanrheithio.

Peth cyfyng oedd bod drwy bron holl fisoedd y rhyfel allan o gyrhaedd pob llythyr-gludaeth. Croes fach i hen bererinion o Gymry, ond y leiaf o'r croesau, oedd byw am dros flwyddyn, yn nghanol America fawr, heb brofi blas tē na choffi na siwgr. Peth cyfyng oedd gorfod lletya a rhanu bwyd, a hynt yn barfynych i ymdeithwyr ag oeddynt yn dweyd eu bod yn ffoi o gyrhaedd deddfau milwraidd y De. Yr oedd yn rhy anhawdd i ni omedd lluniaeth a llety i rai ag yr oedd eu gwedd a'u tafod yn dweyd eu bod yn lluddedig ac yn newynog; ond yr oedd yn gryn hunanymwadiad i ni roddi i fyny ein gwelyau, ambell dro i rai oeddynt wedi bod yn rhy ddiog, neu mewn gormod o helbul, i olchi eu crwyn na'u crysau er's llawer o wythnosau. Peth cyfyng ydyw fod mintai o encilwyr, yn awr er's deng niwrnod, yn cael perffaith lonyddwch i anrheithio a chwalu teuluoedd yn y sir yma, pan y mae catrodau o feirchfilwyr yr Undeb o fewn taith diwrnod iddynt. Nis gallaf ddinard pa reawm sydd i'w roddi am adael i gylch o dros gan' milldir ysgwar o ddwyreithbarth Tennessee, ag fu yn fyddlawn i'r Undeb drwy lu o brofedigaethau, fod drwy yr holl derfyg mor ddiadimdiffyniad; yn enwedig gan fod gorau-

on bechgyn y cyleh hynt wedi ymrestru i'r fyddin. Buasai cymeryd meddiant cynnar, o gyleh mor ganoldirol, yn fantais fawr i filwrineth yr Undeb.

Onid y peth cyfyngaf o bob peth i ni ydoedd ein bod wedi rhoddi holl enill ein bywyd, a mwy na hynt, am *dir* yn y parth *iachus* yma o'r Unol Dal-aethau, a bod cynhenau a therfysgoedd gwladol, mewn cysylltiad â chamreolaeth talaethiol, yn gwneud y tir hwnw. *Hyd yma*, yn ddiwerth—ac yn waeth na diwerth i ni. Onid gobeithio y ceir dyddiau goleuach a thawelach eto, ar ol y tymheatloedd gerwinau hyn. S. R.

Nadolig, 1862.

LLYTHYRAU CYMERADWYAETH Y PARCH. G. SAMUEL.

Gan fod y *Parch.* Griffith Samuel yn bwriadu talu ymweliad â Ohymru dymunir hysebysu pwy bynag y perthyn iddynt wybod, ei fod yn weinidog rheolaidd a chymeradwy gyda yr Annibynwyr, ac yn aelod o'r Undeb Cynulleidfaol Cymreig yn Nhalaeth Wisconsin, America.

Griffith Jones,
Cadeirydd Cymrafa Wisconsin.

Cambria, Wis., Ebrill 22, 1863.

Y mae y brawd Samuel yn aduabyddus i minau, ac wedi bod yn ngwasanaeth yr eglwys Cymreig agosaf ataf yn ystod y ddwy flynedd ddiweddaf. Gwn fod yr hyn a ddywedir gan y brawd G. Jones yn wtrionedd—*a gobeithiaf y derbyniir ef gan ein chwiriorydd eglwysai yn Nghymru fel “gweinidog rheolaidd a chymeradwy.”* G. GRIFFITHS.

Mai 5, 1863. { *Gweinidog Eglwys Gynulleid-
faol Gymreig Milwaukee, Wis.*

Hyn sydd i hysebysu fod y brawd G. Samuel wedi bod yn gweinidogaethu i'r Eglwys hon yn ystod y ddwy flynedd ddiweddaf—ymadawodd yn frawdol a rheolaidd—ac hefyd yn aelod rheolaidd a chymeradwy o Undeb Cynulleidfaol y Dalaeth hon. Wm. D. ROBERTS, *Ysgrifynydd
yr Eglwys ac hefyd Ysg. y Cymrafa.*

Delafeld, Mai 7, 1863.

Y cyfarwyddyd at Mr. S. yw: Rev. G. Samuel, care of Mr. Robert Jones, Bookseller, Bethesda, Carnarvonshire, Wales.

YMADAWIAD Y PARCH. C. D. JONES.

At y Parch. R. Everett—Anwyl Frawd.—Trwy ddmuniad yr Eglwys Gynulleidfaol yn Coal Valley, Talaeth Illinois, penderfynwyd, trwy gyfrwng y Cymrawdwr rhoddi ychydig o hanes ymadawiad y Parch. C. D. Jones, gynt o Nelson, New York, a'r eglwys a'r lle hwn. Gorfod i'u parchus weinidog ymadael â ni o herwydd yr anghydfod a gymerodd le yn Ionawr diweddaf rhwng y meistri a'r gweithwyr, o herwydd undeb sydd gan y glowyr a'u gilydd a'r Cwmpeni yn wrthwynebol iddo, ac yn benderfynol ei dori i lawr, neu beth bynag i beidio a rhoddi gwaith i un colier sydd yn yr undeb; ac y maent wedi llwyddo yn eu hamcan yn y lle hwn i lanw y gwaith o ddynion newydd ddim yn yr undeb. Felly gorfod i'r hen lowyr

ymadael a'r lle yn hollol, a thrwy hyn y gorfod i'n hanwyl weinidog ymofyn am faes arall i lafurio ynddo. Cafodd alwad o Racine, Wisconsin, ac o herwydd fod pethau wedi troi allan mor aufferiol i'r Cymry yma, derbyniodd yr alwad. Gorfod i ni ei roddi i fyny er yn anfoddion iawn. Yr oedd ya golled fawr i'r lle hwn i golli llafur y fath weinidog ymdrechgar a diwyd ag ydoedd ef yn ngwstulan ei Arglwydd. Yr oedd pob llygad yn llawn dagrau pan gwnawd yn hysbys ei fcd yn ymadael a ni. Yr oedd pawb wedi ymseorchu ac ymglyma ynddo ef a'i briod, fel Ruth a Naomi gynt. Yr Arglwydd a fyddo gydag ef a'i deulu i ba le bynag y byddo rhagluniaeth yn eu harwain, ac i fod mor ddefnyddiol gydag achos ei Arglwydd ag y mae wedi bod yn y lle hwn. Hyn ydyw dymuniad pawb yma,—nid ydwyf yn credu fod ganddo yr un gelya ar ei ymadawiad o'r lle hwn, ond dymuniad eto ei weled a chlywed ei lais ceniarns yn traddodi gair y bywyd yn ei hen ddull bywiog a dylauwadol. Dros yr eglwys.

THOMAS T. JONES.

Coal Valley, Ill., Mai 14, 1863.

YMADAWIAD GWEINIDOG.

Gan fod ein hanwyl weinidog, y Parch. James Davies, yn ymadael o Trenton a Holland Patent o herwydd amgylchiadau teuluaidd, yr ydym yn teimlo 'n ofidus a difrifol o'r herwydd—yr ydym yn tystio ag un llais ei fod wedi llafurio yn ddwys a gorcheestol, nid yn unig i lwyryddhau y ddau addoldy o'u dyledion, ond yn ei gylchoedd gweinidogaethol i draddodi holl gynghor Duw heb attal dim o'r pethau buddiol, a chynghori pawb o honom o lwyrydd calon i llyna wrth yr Arglwydd. A'n dymuniad yw idde gael y fraut i fod yn wrad dros ei Arglwydd y rhan sydd yn ol o'i deith yn ngwlad yr anial, yr hyn yw ein dymuniad a'n gweddi ar Dduw gan wybod na fydd ei lafur yn ofer yn yr Arglwydd. A bydded i'r Eglwys ag y mae yn myned i gymeryd eu gofal fod yn bobl ei gyuar a gwneud eu rhan tuag at ei gynal a hyny mewn sirioldeb, ac yna yr ydym yn credu y byddant yn gyuar y naill i'r llall. Ni fydd dim yn ol o'i ochr ef, neu fe fydd yn wahanol iawn i'r hyn ag y mae wedi bod yma: a Duw y tangnefedd a'i cynaliu hyd yn nheyrnas nef, yr hyn yw ein gweddi a'n dymuniad.

Dros eglwys Holland Patent,

GRIFFITH J. JONES, }
JOHN DAVIES, } *Diaconiaid.*
HUGH D. JONES, } *Ysg. yr Eglwys.*

Dros eglwys Trenton,

JONATHAN JONES, }
GRIFFITH T. JONES, } *Diaconiaid,*
EDWARD WILLIAMS, }
J. O. PRICHARD, } *Ysg. yr Eglwys.*

Barchedig ac anwyf Frawd.—Gallaf dystio fy mod yn ymadael o gymdeithas gweinidogion ac eglwys swydd Oneida gyda theimladau hiraeth-lawn, yn enwedig ag eglwys i a gwrandawyr

Trenton a Holland Patent. Cefais bawb o honyat yn serchog iawn tuag ataf, yn ffyddlawn ac ymdrechgar i'm gwneud yn gyuarus yn mhob ystyriaeth. Ymddangosodd aelodau a gwrandawyr yn awyddus iawn am ini barbau i lafurio yn eu plith; ond mae pellder y ffordd oddiwrth fy nheulu, a'r aubawderau i'w symud mor bell, yn fy ngosod dan rywmau i newid maes fy llafur. Yr ydym yn ymadael yn undeb ysbryd a chwlwm tangnefedd. Fy ngweddian drostynt yw ar i'r Pen bugail ofala am danynt a rhoddi iddynt fugal wrth fodd ei galon, a chredwyf y bydd yn ddiofn yn eu plith. Yr eiddoch mewn cariad, JAMES DAVIES.

Mai 11, 1863.

Fy llythrau o hyn allan: Rev. JAS. DAVIES, Radnor, Delaware Co., Ohio.

LLYTHYR ODDIWRTH FILWR CYMBREIG, Sef Mr. THOMAS J. OWEN, mab Mr. D. Owen, Diacon gyda'r Annibynwyr yn Newark, Ohio, at y Parch. John Williams, Harrison.

CORINTH, MISS., EMBELL 2, 1863.

Mr. Williams—Barch. Gyfaill:

Derbyniais eich llythyr caredig a dyddorol y dydd olaf o fis Mawrth, ac y mae yn dda genyf ddeall eich bod oll yn iach. Y mae fy iechyd inau yn lled dda yn barhaus, oddieithr ychydig o'r anwyd y dyddiau diweddar, ond diolch i'r Arglwydd, yr wyf wedi cael iechyd da iawn; y mae arnaf rwymau mawr i gydnabod yr Arglwydd am ei ofal a'i diriondeb tuag ataf yn fy niogelu yn ngwyneb yr holl beryglon y bum yoddynt yn aml, er pan ydwyf yn y fyddin, a gobeithaf y caf gymhorth i ymddiried yn ei allu, ac y bydd yn noddfa i mi ac yn gymhorth hawdd ei gael mewn cyfyngder.

Yr ydym yn aros yn yr un man yn barhaus er y 9fed o Ionawr diweddar, ac y mae yn debyg yn ol yr argoelion presenol y byddwn yn aros yn y lle hwn am gryn amser eto. Yr ydym wedi adeiladu cabanau logiau i fyw ynddynt, ac wedi tynnu ein pabelli i lawr a symud i'r cabanau yn barod, ond nid ydym wedi eu cwbl orphen eto, ond bwrriadwn eu gorphen yn fuan. Byddant yn llawer mwy cysurus i aros ynddynt nag mewn pebyll, yn enwedig yn yr haf, pan fydd yr haul poeth yn tywynu. Cawsom dipyn o hin oer yma y dyddiau diweddar, a pheth llwydrew, ac yr oeddwn yn gwisgo y goat uchaf, ac yn agos i'r tân ar rai amserau. Yr oeddem cyn hyny wedi cael dyddiau cynhes a mwllaidd. Y mae y coed yn deillio er ys cryn amser, a'r coed Peaches, Plums a Cherries yn blodennu er ys hir amser, a'r llysiau a'r planhigion yr un modd. Y mae yr hin yn aych ac yn glin, a'r gwynt yn chwythu yn lled nerthol y dyddiau hyn yn y rhan yma o'r wlad.

Nid oes yn y Cwmni hwn yn awr ond un Cymro, sef fy hunan. Y mae Edward Jones yn gweithio gwaith gof yn Corinth; nid wyf yn gwybod pa bryd y daw yn ol i'r Cwmni, ond bydd iddo weithio gwaith gof tra y bydd y gwaith yn para.

Yr ydym yn ymddifad o foddion crefyddol er ys

cryn amser bellach, nid yw ein Chaplain gyda ni er ys misoedd; yr oedd yn pregethu i ni ar y Sabbothau pan oedd y tywydd ac amgylchiadau yn cauiatau pan oedd gyda ni. Nid wyf wedi cael y fraut i wrando pregeth Gymreig er pan fum yn gwrando arnoch chwi y Sabboth diweddf a dreuliais yn Newark, ac y mae hiraeth mawr arnaf am gael eich gweled, eich clywed yn pregethu, a chael ymddyddan â chwi am wahanol bethau. Ac yr wyf yn gobeithio y bydd y gwrthryfelwyr wedi eu darostwng a'u gorfodi i roddi eu harfau i lawr, a heddwch wedi ei sefydlu ar amodau anrhydeddus, a hyn y gobeithio cyn hir, ac y cawn yr hyfrydwch o ddychwelyd yn ol at ein perthynasau a'n cyfeillion hoff, a chael rhodio yr hen lwybrau y bum yn eu cerdded lawer o weithiau cyn hyn.

Gwelais James Thomas ddos. Y mae yn iach ac yn cofio atoch oll yn garedig. Yr wyf fuan yn cofio atoch oll yn yr un modd, gan ddymuno eich lles a'ch llwyddiant a'ch cysur. Dymunaf ran yn eich gweddïau droswyf. Y mae y papyr yn darfod, a rhaid i mi roddi i fyny a gadael rhai pethau allan o ddiffyg lle. Anfonwch lythyr ataf mor fuan ag y galloch. Hyn oddiwrt h eich hen gyfaill a'ch ewyllysïwr da,

THOMAS J. OWEN.

Y mae y cyfaill anwyl, T. J. Owen, wedi ei brofi yn filwr flyddlon er amddiffyn ein gwlad, ac er nad oedd wedi uno â'r un eglwys cyn cychwyn, eto erfynia yn daer yn ei lythyrau am gael gweddïo drosto. Dengys barch mawr i grefydd ac i weinidogion. Dymunaf anfon, trwy y CENHADWR, fy nioelchgarwch gwresocaf iddo am yr anrheg o bum dolar a welodd yn dda i anfon i mi. J. W.

ODDIWRT H FILWYR O ONEIDA.

Headquarters 117th Regt. N. Y. V., 1st Brigade, 2nd Division, 6th Army Corps, Camp on Colones Point, near Suffolk, Va., Mai 7, 1862.

MR. GOLYRDD.—Meddyliais lawer gwaith y byddai yn dda gan lawer o'ch derbynwyr, yn enwedig yn Oneida, gael ychydig o hanes y 117eg gytrawd N. Y. V. Oneida oedd ein cartref ac i Oneida y mae y meddwl yn cymeryd gwibdaith amlaf at ein cyfeillion a'r rhai sydd yn agos at ein meddwl; a chaw ei bod felly ein dyledswydd fel milwyr yw dweyd ein helynt pa fodd yr ydym yn dyfod yn mlaen yn ngwasanaeth ein gwlad.

Yn agos i'r Brif ddinas yr ydym wedi bod er pan y daethom i lawr, yn gweithio ar *Forts* o amgylch y ddinas, ac yr oeddym ar rai prydïau yn gweithio yn bur galed, er mwyn gwneud ein *Forts* yn gadarn a'n Brif ddinas yn ddiogel rhag ymosodiad y gelynion. Fel hyn aeth y gauaf heibio ac ni chwasm ein galw i fyned i'r maes hyd foren dydd Mercher y 15ed o Ebrill, pryd daeth *Marching Orders*.

Derbyniwyd y newydd gyda Hawenydd, wrth feddwl ein bod yn myued yn mhellach i'r De, ac hefyd yr oeddym yn meddwl fod tymhor y *gaib* a'r *rhaw* wedi dyfod i ben, a caem wedi gadael Washington dreio ein llaw wyneb yn wyneb a'r

gelyn. Ond fe'n siomwyd—y peth cyntaf bron ar ol ein dyfodiad i Suffolk oedd gwel'd caib a rhaw fel yn disgwyl am ein dyfod. Wel dyma ben ar ein holl ddrychfeddylïau y rhai y buom yn myfyrio arnynt wrth ddyfod o Washington i lawr—myned i weithio hefo'r gaib a'r rhaw eto—a gwaeth na'r cwbl rhaid gweithio yn y nos a gweithio o ddiwrion hefyd—y gelyn ar un ochr i'r afou aef y *Nanatomond* a ninaw ar yr ochr arall. Ac, os ai ein bechgyn ni i weithio llw dydd, byddai y rebels yn tanio arnom o tn ol i'w gwrthloddïau, nes gwneud ein sefyllfa yn beryglus. Nid oeddynt hwythau fawr gwell, er y cwbl. Gwnai ein bechgyn weithio yn y lle agosaf at y gelyn y nos, yn gwneud *rifle pits*, ac erbyn y boreu byddai ein chwyrmethwyr yn barod i gyfnewid ergyd am ergyd. Y mae hefyd ar yr afon amryw o wnsadau, pa rai sydd wedi bod yn help mawr i'r traed filwyr (*infantry*). Boreu dydd Sul, Ebrill y 19eg, taniodd y gelyn o un o'n *Batteries* ar ein badau ac atebwyd yn ol yn uniawn, a bu tanio prysor trwy y dydd hyd yn agos i 6 o'r gloch prydawn, pan y gorchymynwyd i'r 89ain N. Y. fyned drosodd a chymeryd y *battery*—aethant drosodd a rhuthraasant a chymerasant y *battery* a'r gynau, 6 mewn rhif, a thua 200 o garcharorion. Lladdwyd dau o'r 89ain a chlwyfwyd 5.

Boreu dranoeth aeth ein catrawd dros yr afon, a buom yn gweithio yn galed yno trwy y dydd gan feddwl cadw y lle, ond yn yr hwyr cawsom orchymyn i fyned yn ol i'n *camp*. Yr oedd ein gwresyll yn bur agos i'r afon, a meddyliodd y *Colonel* fod perygl i'r gelyn dafu *shells* i'n gwersyll, ac felly symodasom ychydig yn mhellach i lwyn o goed gan feddwl ein bod allan o berygl; ond ni buom yno ond 3 neu 4 diwrnod cyn i'r rebels dafu ychydig o danbeloni i'r gwersyll—ni wnaethant fawr o niwed.

Ar foren dydd Sul, Mai y 3ydd, bu ymladd fyrnig yn agos i Suffolk neu i'r chwith o'r lle yr ydym ni yn gwersyllu, a chan ein bod ni, yr 117, yn yr adran dde i'r *brigade* ni welom ni ond ychydig; ond yr oeddym yn clywed y magnelau yn rhuo oddiar yr afon a'r tir. Llauer o fywydau a gollwyd o bob tu, a llauer o garcharorion a gymerwyd o'r gelyn. Y maent yn awr wedi cilio yn ol tua'r Blackwater. Beth fydd y canlynïad y mae yn anhawdd dweyd. Dyma ychydig o hanes y gatradd. Y mae yn amherffaith iawn.

Ygrifenisais yr ychydig linellau hyn ar gais R. D. Jones, Co. F 117th (Penymynydd).

WM. H. JONES, Co. H (*Floyd*).

HANES MR. JNO. M. JONES, G. EBENSBURG.

Cafodd y brawd ieuanc a pharchus hwn ei ladd ar y tarawiad yn y frwydr anffodus hono ger Fredericksburg, Va., Rhag. 13, 1862. Darfu iddo of a'i anwyl frawd Richard M. Jones (yr hwn i ni sydd ar goll fel nas gwyddys eto pa un ai ei ladd ai ei garcharu gafodd) yn nechreu Awst o'r fl. hono, ymunodd â'r 133 Reg., Co. F, Pa., efo'r Cadben enwog hwnaw, Mr. Jno. M. Jones, M. D.

Oafodd ei eni yn Brynderwen, Llanbryn-mair, Mawrth 6, 1838, ac felly yr oedd yn agos i 25 oed pan syrthiodd mor eiddyn ar fœs y frwydr hono. Yn y fl. 1840 mudwyd ef gyda'r teulu yn gryno i'r wlad hon yn yr na llong a'r Parch. B. W. Chid-law, a chawant oll lwyddiant mawr yn mhob ystyr hyd y tro galarus hwn.

Yn y fl. 1853 pan tua 15 oed derbyniwyd ef yn aelod o eglwys Hermon, G. Ebensburg. Gyda'r broffes dda hon y daliodd ef yn hardd a di-âdolur-llygad i'r eglwys hyd ei ddiwedd. Yr oedd hofyd am y tair blynedd diweddaf yn aelod ffyddlon a thra seolog o Gymdeithas Meibion Dirwest.

Gwedi iddo dyfu fyny i'w gyflawn oed, dangosodd bob ufudd-dod i'w barchus rieni ac o ffyddlondeb y tu hwnt i'r cyffredin Dewisai aros gartref i'w cynorthwyo mewn hwasmonaeth a saerwaith. Heblaw yr addyg dda hono a gafodd gan rieni tra chrefyddol, cafodd ei fagu a'i egwyddori o'i febyd megys ar liniau a mynwesau gweinidogion y gair a dramwyent mor fynych i dŷ ei dad, i ba rai y dangosai yn wastad gymaint o barch fel nad oes dim a allasai yn ormod ganddo wneud drostynt. Ond y gwir yw, felly dysgodd gan ei anwyl rieni erioed. Eto ni chlywid byth o hono siarad un gair bach am neb mwy na'u gilydd. Ond wele yma eto waedd y tad (yn gystal a'r fam ynghyd) mewn llais cân dra chwynfanus ar ol eu hanwyl blentyn a gollwyd.

LL. R. POWELL.

Trydydd dydd ar ddeg o Ragfyr,
Mili wyth cant chwech deg a dwy,
Oedd yr adeg ryfedd hono
Nad â'n anghof byth tra fwy,
Fryd yr oedd fy anwyl feibion
Yno yn ddewrion ar y maes,
Yn cydymhadd â'r gelysion
Bradwyr hyfion creulen oas.

Mae fy nghalon yn lleameirio
Wrth adgyfio 'r modd y bu,
F' anwyl Richard yno gollwyd
Ac nis cafwyd er fy nghri;
Ei anwyl frawd oedd o'r an cwmni
Yn ymdrechu gyda hwy
Yno, er mor drist yw adrodd
Y derbyniodd farwol glwy.'

'Nawn ddydd Sadwrn hwnw gofwn
Tra bo'm ar y ddaear lân,
Fryd yr oeddynt yn ymdrechu
Â'r gelysion ar y maes;—
Mi ddychmygw'n yno eu gwelod
Wrthi'n galed er pob braw,
Gan obeithio cya noswyllo
"Buddugoliaeth i ni ddaw."

Ger llaw Fredric yn Virginia,
Byth mi gofia enw 'r lle,
Brwydr galed iaw'n fu yno
Rhyngom ni a gwyr y De,
Llawer bywyd gwerthfawr gollwyd
Yn yr ymdrech galed hon,
Yn eu plith mor chwith yw cofio
Ddarfod cwmpo f' anwyl John.

Yno mae e nawr yn buno
Nid oes modd myn'd ato fe,
Gan i'r gelyn i orchfygu
A meddianna 'n llwyr y lle,
Darfu am yr hyder hwnw
I'n ei gael oddi yno 'n rhydd,
I roi iddo arch ac amdo
Cyn ei guddio yn y pridd.

O na buasai 'th fam a minau
Yn y cyfse i ddal dy ben
Pan oedd anghau yn rhoi terfyn
Ar dy fywyd i y nen,—
Ond gobeithiai mewn gwirionedd,
Yn dy waeledd i't' gael Un
I ti 'n gymhorth, sy 'n rhagori
Mewn tosturi ar bob dyn.

Mawr y gollod i ni 'th gollf,
Grym y teulu oeddyt ti,
Nid oes neb ond Daw yn gwybod
Beth a ddaw o bonom ni,
Fe sydd â'r awdardod ganddo,
Nid yw hono 'n eiddo dyn,
'Neb a welo 'n dda mae 'n alw
Adre' ato ef ei hun.

Llawer diwrnod ddarfu 'n dreulio,
Yn cydweithio 'n ddedwydd iawn,
Yn ddifyrus wrthi beunydd
O forenddydd hyd brydnawn,
Ond hen elyn dynol deulu
Wnaeth ysgaru rhyngom ni,
F' anwyl John sydd wedi tawt
Eyn sy'n tori nghalon i.

Pan bwy 'n tramwy dros y meusydd
Llygaid genfyddol ei law
Yn yr holl orchwyllion cryno
Wnaethpwyd ganddo yma' thraw,
Awn i'r berllan ddarfu blannu
Hono 'n tyfu yn wych ei gwedd
Yntan oedd blannigyn hoyw
Ow! mae heddyw yn ei fodd.

Pedair bliwydd ar hugain gafodd
Naw o fisoedd gyda hyn,
Cefnodd ar wrthddrychau dasar
Aeth yn gynar iawn trwy 'r gliyn;—
Nawr pe gallwn mi ofynwn,
Pa mor ddyfwn ydyw 'r dw'r
A oedd leu, 'r Cyfailli anwyl,
Yno i ti 'n gadarn dw'r?

Uno wnaeth âg achos Iesu
Pan o ddento pymtheg oed,
Ac ni bu edifar ganddo
R' weithred hono, naddo erioed,
Para yn ffyddlon i broffesu
Ffydd yn Iesu ddarfu ef,
Ac byderaf iddo ymas
Ei ddwyn adre' ato i'r nef.

'Roedd e 'n un o feibion Dirwest
Cywir gonest tra fu byw,
Ymwrthodai 'n llwyr i yfed
Gwlybwr meddwol o en rhyw;
Cari 'r ydoedd y gymdeithas
Rhodio 'n addas iddi wnaeth,
Heb droseddau ei rheolau
Na rhoi anair iddi chwaith.

Mae dy fam fel Rachel hono
Yn para i wylu ar dy ôl,
Ac ni chymere ei chysuro
Heb i ti ddod eto 'nol,
Gwel'd dy wisgoedd mae yn hongian
Yn yr an fan maent o hyd,
Hyn sy 'n profi 'n eglor iddi
Dy lod wedi myn'd o'r byd.

Dafydd bach, dy frawd ieuenga',
Gyda ni sydd yma 'n bradd,
Ami ddeigrin mae e 'n gollf
Am dy roddi yn y pridd,
Hiraeth beunydd sy'n ei boeni
O waith dy gollf di o'n plith,
Heb fod ganddo le i obeithio
I't' ddod eto ato byth.

Jane, yr unig chwaer oedd genyt,
Hono ddarfu i't' siomi 'n iawr,
Yn lle dyfod adre' ati
Darfu i't' gefnu yn llwyr â'r llawr,
Ei dymuniad sydd yn para
I't' ddod yma ati bi—
I gael dweyd pwy oedd dy gwmai
Pan yn croesi 'r afon dda.

William sydd a'i anwyl briod
Yn y trallod mwya' rïoed
Am fod angau trwm ei ddynod
Wedi 'th oed dan ei droed;
O mor chwerw i'r teimladau
Ydyw 'n ddian 'th golli di—
Hyn ay'n gwneud i'r dagrau heilltion
Ffrydio allan fel y lli.

Darfu yn hollol ein gobeithion
Am atebion genyt mwy—
Hyn i'n calon bā'r ergydion
Nes yw bron a myd yn ddwy,
Mae dy fam yn awr o'th eisiau
Yn tywallt dagrau er dy fwyn,
Gan obeithio yn rhyw fodd eto
I ti wraudo ar ei chwyn.

Awn i'r stafell lle bu 'n cysgu
Cawn ei wely yn ei le—
Yno nid oedd er fy nbralld
Efi'w ganfod yn y lle.
Trown yn ol i lawr y grisiau
A'r dagrau yn treiglo fel y lli
Gan ddweyd nad oedd neb yn an lle
A'i offidiau fel myfi.

O pwy galon all ymgynal
Dan fath dreial trwm yn wir
Nid yw 'r oruchwyliaeth chwerw
I mi heddyw yn eitha eilir,
Cael amynedd a ddymuwn
Nes y dirwyn f'oes i ben,
Pob peth welir yno 'n eglur
Yn y byd tu draw i'r llen.

Nid oes genyf ond gobeithio
Wrth ffarwelio dy fod di
Wedi cyrhaedd i'r gymansa
Lle mae tyrfā fwy na rhi,
Oll yn iach o'u cor a'u gofid
Yn y gwynfyd dedwydd fry,
Yno 'n seinio buddugoliaeth
Byth am aberth Caffari.—TAD GALARUS.

MR. GOLTYDD.—Byddaf yn ddiolchgar i chwi
os gadewch i'r hanes canlynol i ymddangos yn y
CENHADWR.

CYSTADLEUAETH.

Cynaliwyd cyfarfod cystadleuol gan bobl Ysgol
Sabbthol Nebo, Ohio, ar y 14eg o Ebrill, yn Cen-
ter Point, pryd y dewiswyd y Parch. Evan Davies,
Nebo, yn gadeirydd, a'r Parch. E. Jones, Center-
ville, yn ysgridenydd. Dechreuwyd y cyfarfod
trwy adroddiad o'r 20fed bennod yn Efengyl Ioan
gan Frances Davies, o gweddiodd John Price,
Centerville. Yna galwyd ar y rhai oedd yn bwr-
iadu cystadlu i ddyfod i'r egsynlawr, yr hyn a
wnaed gan dros ugain.

Ac ar ol cofrestru yr enwau, cymerasant eu lle-
oedd. Yna dewiswyd tri i feirniadu o Jackson
County, sef David Jones o Soar, William Powell o
Bethel, a Richard Jones o Tabor.

Wedi cael pethau mewn trefn, dechreuwyd ar
y canu, yr adrodd a'r dadlu, ac am ddeuddeg o'r
gloch gollyngwyd y dyrfa drwy weddi i gael
mwynbau o'r danteithion oedd y cyfeillion wedi
eu paratoi at loni natur.

Am haner awr wedi un o'r gloch canwyd y
gluch drachefu, a daeth y capel yn orlawn ar y
pryd. Dechreuwyd y cyfarfod trwy adroddiad
y 32ain yn Deuteronomium gan Benjamin Davies,
y gweddiodd y Parch. Ebenezer Jones, Center-
ville. Yna dechreuwyd ar yr adrodd a'r canu &c.

Ac am tua phedwar o'r gloch darllenwyd y feir-
niadaeth gan Richard Jones, fel y canlyn:

Fod Frances Davies yn haeddu y wobr blaenaf
am adrodd yn y dosbarth tan ddeuddeg oed—
gwobr, Beibl.

Yr ail oren yw Elinor Jones—gwobr, Beibl, yn
llai o bria.

Y trydydd oren yw Owen Jones—gwobr, Beibl.

Hefyd, mai yr hon a ddatganodd oren yn y dos-
barth uchod yw Frances Davies—gwobr, Gramad-
eg Cerduriaeth Mills.

Yr ail oren yw Elinor Jones—gwobr, Llyfr
Tonau.

Hefyd, mai Margaret Jones yw y blaenaf am
adrodd yn y dosbarth unarbymtheg—gwobr, Beibl.

Yr ail oren yw David Rees—gwobr, Beibl.

Y trydydd oren yw Watkin Jones—gwobr,
Beibl.

Hefyd yn y dosbarth deunaw oed, Benjamin
Davies yw y blaenaf—gwobr, Beibl. Yr ail oren
yw John B. Jones—gwobr, Beibl. Y trydydd
oren yw Samuel Jones—gwobr, Beibl.

A'r ddau a ddadleuodd oren yw Benjamin Da-
vies a Jane B. Jones—gwobr, pob o Feibl gwerth
dolar.

A'r hwn sydd yn teilyngu y wobr am ddatganu
yr hen Alaw Gymreig yw John T. Davies—gwobr,
Beibl.

A'r ddau a ddatganodd oren gyda eu gilydd yn
yr hen ffasiwn yw y Parch. John A. Davies, Silo-
am, (gynt Oak Hill,) a John T. Davies, Nebo—
gwobr, pob ô bār o spectacles.

Dywedai Mr. Jones hefyd, gyda llaw, ei fod
wedi cael ei foddioni yn fawr yn y cyfarfodydd,
a'u bod tu hwnt i ddim oedd yn ei ddysgwyl, ac
nad oedd ef ddim yn'coffio gwell gair i ddweyd,
na'i fod yn gwrdd rhagorol. Cafwyd sylwadau
byrion gan yr holl weinidogion ar y dydd.

Dywedai Mr. Davies, Siloam, fod ieuencyd
Nebo wedi enwogi eu hunain yn fawr gyda yr
adrodd a'r canu. Pwy rysfodd ynte i'r Parch.
William Parry, Pittsburgh, ddweyd yn gyhoeddus
yn Nebo er ysychydig yn ol,—ei fod wedi gweled
a chlywed mwy yno y noswaith hono nag a wel-
odd yn yr holl sefydliad?

Cyflwynwyd y wobr gyntaf gan y Parch. Evan
Davies, a dilynwyd ef gan yr holl weinidogion ac
eraill. Cawsom yr anrhydedd o glywed amryw
donau gan gôr Bethel. Teg yw dweyd mai John
T. Davies yw yr un sydd yn cymeryd *interest* fwyaf
gyda y bobl ieuainc yn y canu a'r adrodd; a gallaf
ddweyd wrth derfynu na chesais yr un owrdd mor
ddyddorol yn fy mywyd o'r blaen.

Wales P. O., Ohio.

WILLIAM O. JONES.

Crysofa yr Ysgol Sabbthol.

Y. S. EBENSBURG, PA.

MR. GOL.—Dichon nad auerbyniol genych chwi
a llusaws o'ch darllenwyr fyddai gair o hanes hen
Ysgol Sabbthol yr Annibynwyr yn Ebensburg.
Tebygol fod rhai personau ar wasgar yn mron yn

holl sefydliadau Cymreig y wlad hon pa rai a fuont unwaith yn aelodau o honi, ac yn derbyn bodd ac adeiladaeth trwyddi; a diau mai hoff gan y cyfryw fyddai gweld gair oddiwrti.

Ac am y llawys ie'nctyd a dderbyniasant yr argraffiadau crefyddol cyntaf ar eu meddwl ynddi ac a argyhoeddwyd i fywyd drwyddi, ac ydynt erbyn heddyw wedi cyrhaedd trigfanau dedwydd 45 eu Tad,

"A'r delyn aur yn eu dwylaw,
Yn lleisio dros y llys draw."

Nid tybiaeth yn unig yw, eu bod yn hoffi cofio'r fah y rhoed eu traed ar y Graig, ac yr hwyliwyd eu cerddeddiad.

Etholir y gwahanol swyddogion yn flynyddol ar y Sabboth cyntaf yn Ebrill, sef Llywydd, Is-lywydd, Ygrifenydd, dau Lyfgylllydd, a Thryeorydd. Canolrif yr ysgol yw 195. Rhif y dosbarthiadau 20.—Athrawon 11, Athrawesau 9.

Yr adroddiadau am y flwyddyn yn terfynu Ebrill 1, 1863, yw, adnodaen 53,227.

Y tair a adroddasant fwyaf sydd fel y canlyn:

Mary Emily Evans, 4559: Elizabeth Evans. 3397, sef dwy ferch Daniel O. Evans; Lucinda Williams, 2890, merch J. M. Williams.

HUGH JONES, Llywydd.

JOHN D. ROBERTS, Ygrifenydd.

Y. S. BRADFORD, PA.

Hanes Ysgol Sabbothol yn Sefydliad Cymreig Bradford am y flwyddyn 1862 sydd fel y canlyn: 1 Arolygydd, 1 Ygrifenydd, a 12 o Athrawon. Canolrif yr ysgol oedd 75. Llafur yr ysgol am 6 mis, sef o ddechreu Mai hyd ddechreu Tachwedd, oedd 182 o bennodau, 564 o Salmau, ac yn chwanelgol i hyn 4813 o adnodaen. Cawsom hefyd gyfarfod adrodd dyddorol a buddiol Ionawr 2, 1863, pan y canwyd yn beraidd wahanol benillion addas, ac yr adroddwyd darnau buddiol o wahanol lyfrau, a chawsom araeth ddyddorawl gan y Parch. D. Bowen o Warren Center.

Cafodd pawb eu boddhau yn fawr a theimlent mai buddiol fyddai cynnal y fath gyfarfod yn aml.

Bradford, Ebrill 16, 1863. J. WILLIAMS, Ysg.

Y. S. COLUMBUS, O.

Ma. GOL.—Ar gais ein Hysgol Sabbothol fechan wele i chwi ei hanes am y flwyddyn 1862—1 Arolygydd, 1 Ygrifenydd. Canolrif am y flwyddyn yw 18, yn gwneud 3 dosbarth,—1 athraw, 2 athrawes.

Ei llafur am y flwyddyn sydd fel y canlyn: Adroddwyd o bennodau 246; adnodaen yn y pennodau 3266; adnodaen gwahanol 2283. Mae yn debyg na buasem yn anfon ein hanes oni bai fod ein cymydogion yn dweyd fod yr eglwys a'r ysgol gwedi darfod, ond ar eu cynnydd mae pob un yn myned,—i Dduw byddo'r clod.

DAVID DAVIS, Arolygydd.

MYFYRDOD AM ELIZA FAOH.

Pa beth? ai breuddwyd yw? Na, na, ti a flod-eusist, do, a'th degwch rhosynaid a dynodd fy serch mor llwyr nes im' bron ofyn pwy fel tydi!

Ond och gwywodd y gwellyn, syrthiodd y rhosyn. cuddiwyd ef o'm golwg. Cefais fuddugoliaeth ar angau a'r byd, glaniaist i blith angylion o fynwes dy fam, a heddyw, O mor felus dy gân, yn eistedd yn mynws Abraham, wedi goddiweddyd llawenydd a hyfrydwch a chystudd a galar wedi ffoi ymaith. Er mai byr oedd y cystudd a gefais yma yn ngwlad y dddear, eto y byr ysgafn gystudd hwn a'th gipiodd i ogoniant tragywyddol yn mhreswylfa Duw a'r Oen. Nid aughofiaf byth, fy mhleutyn, y modd y syllais fynd neu ddau arnaf cyn i'th aden angylaid ymledaenu tua broydd gwawl. O fynyddau gwerthfawr Angylion gwych eu gwawr yn dy gymhell i'th gartref gwell; undeb natur yn gwaeddi aros gyda ni mewn byd o wae. Tithau a'th agwedd yn dweyd

Nid yma mae ngorphwysfa i,
Mae hono fry yn nhy fy Nhad.

Ac felly

Ebadaist draw i blith nefolaidd gôr,
Heb ofn na braw i' wyddod Crist dy Iôr.

Ah mor eglur mae ei llais perraidd yn para i swinio yn fy nghlustian, er ei bod yn awr yn ddytaw yn llwch y llawr. Gorwedd mae yn dawel mewn claddfa estronol y Wesleyan Cemetery, St. Louis. Tywynodd haul un haf a dau uaaf uwch ben ei hedd, tyfodd y glaswellt, blodeuodd y rhosynau, telorodd y côr asgellog farwnad iddi yn mrigau y llwyni gerllaw ei chartref cul, y nefoedd a ddiferasant wllth i ireiddio gwellt ei gwely pridd, a'r blodau a ymddangosasant i gofio am degwch yr hon a fu.

Fy anwylyd, trwm yw 'm calon
Ar dy ol, Eliza fach,
Ond mae'n gysur genyf feddwl
Dy fod ti mewn lle mor iach.

"Cyfryw rai," nol Crist ei hunan,
"Ydynt etifeddion Nef,
Gadewch iddynt ddyfod ataf
Na waherddwch hwynt," medd ef.

Mae rhyw filoedd yn ei ffoli
O blant bychain tu draw 'r llen,
Yn eu plith mae f' anwy! Liza
A choron aur sydd ar ei phen.

Telyn aur sydd rhwng ei dwylo
Cordio mae hi gyda'r saint
Ddwyfol rinwedd pen Calafia,
O ryfeddol Nefol frain!

Nid oes dyben im' hiraethu
Ni ddaw Eliza byth yn ol,
Ei llais ataf yw, Ymdrecha
I ddod yma ar fy ol.

Racine, Mawrth 28, 1863.

M. W.

DANFONER EIN CYHOEDDIADAU I'R MILWYR.

Fel hyn yr hysbae un o'n milwyr Cymreig ei deimlad a'i ddymuniaid gyda golwg ar wasanaethu a siroli ychydig ar feddylliau ein gwyrt ieanae yn y fyddin yn y peth hyn:

"Barch. Gyfaill.—Teimlwyf yn dra diolchgar i chwi am ddanfôn rhifynnau Ebrill a Mai o'r CENHADWR i mi yn y lle anghysbell yma. Yr ydwyf wedi bod yn ddarlennydd cyson o'r CENHADWR er'a blynyddau bellach. Cefais lawer o ddydd-ordeb a bendith i'm henaid wrth ei ddarlennu, a

theimlais y golled yn fawr ar ol fy ymddifadu o hono yr Hydref diweddaf. Gan hyu gellwch amgylfred i raddau fy llawenydd wrth gyfarfod â hen gyfaill yr hwn a fedrai siarad â mi yn iaith fy mam yma yn mhliith dyethriaid, ac yn glaf belyd yn yr Hysbytty. Derbyniwch fy niolch mwya! cynhes. Ar ol darllen y rhifnau yn ofalus, danfonais hwynt i'm cyd-filwyr Cymreig yn Tennessee, canys yr wyf yn gwybod trwy brofiad beth yw ymddifadwydd o ddefnyddiau darllen yn mhliith ein cenedl yn y fyddin.

"Mae yr hen genedl Gymreig yn ddiffigiol iawn yn anfon llyfrau a phapyrâu Cymreig i'w cynrychiolwyr y milwyr dewrion, a adawsant yn ewyllygar deuluoedd, berthynasau, a phob cysur-on cymdeithasol a dairol, ac a gymerasant eu bywydau megys yn eu dwylau, i'fyned i amddiffyn iawnderau dynoliaeth, a chyfundeb yr Undeb. Y mae geuyn dri chyhoeiddiad misol Cymreig yn cael eu cyhoeddi en y wlad hon, sef y CENHADWR, y Cyfaill a'r Seren. Ar ol i'r derbyniwr ddarllen ei rifyn, a ydyw yn ormod o gais oddiar ei law i ofyn iddo ei ddanfon i'w gyfaill sydd yn y fyddin ac yn hiraethu am y cyfryw!"

"MILWR MAWN HYSBITTY."

Gobeithiwn y gwrandawir ar y cais rheymol hwn. Yr ydym yn danfon y CENHADWR, yn rhodd, i aml un o'n milwyr, y rhai yr ydym wedi cael gafael ar y cyfarwyddyd atynt. Ond nid ydym yn dysgwyl gallu ei ddanfon i bob Cymro yn y fyddin—gwnaem pe gallem i bob un a ddymunai ei dderbyn—ond ni oddef ein hamgylchiadau i ni ei wneud. Ond yn y drefn a awgrymir uchod, sef trwy i bob derbynydd, ar ol darllen ei rifyn o'r CENHADWR, y Cyfaill, y Seren, neu y Dryck, ei ddanfon i ryw gyfaill adnabyddus iddo yn mhliith y milwyr neu y morwyr, gellir owblihu yr amcan daionus hwn. Neu yntau, bydded i unigolion yn hael-frydol *danyscripto* am ryw gyhoeddiad a ddewisont, ac anfon cyfarwyddyd priodol i'r cyhoeddwy. Rhoddir y CENHADWR yn ol \$1 y flwyddyn i'r cyfryw ddyben, a gellir felly, mewn modd eamwyth a rhwydd, gyrhaedd yr amcan.—GOL.

CAPELWR AR BI DAITH—Y PAROH B. W. CHIDLAW.

Daeth llythyr at Olygyddion yr *Independent* oddiwrth y Paroh. B. W. Chidlaw, dyddiedig ar fwrdd y Dunleith ar y Mississippi, i'w Cairo, Ill., Ebrill 17, o'r hwn rhoddir yma yr ychydig ddyfyniadau canlynol:

"Gadawsom Cincinnati ar y 14eg gyda chyflenwad helaeth o nwyddau i'r oleifion a'r olwysedig, a llyfrau, i'w dosbarthu yn yr Ysbyttai a'r gwersyllfaoedd yn Memphis, Helena, Corinth a Vicksburg. Y pethau da lluosog a'r llyfrau a gyflwynwyd i'm gofal a ddangosant gydymdeimlad a hael-frydigrwydd cyfeillion y milwyr, a'u dymuniad i weinyddu i'w hangenrheidiau tymhorol ac ysbrydol. Mae genyf dros fil o *cans* o ffurwythydd, a chyflenwad helaeth o fwydlysiau a ffurwythydd wedi eu aychu, chwegnyddau dewisol, a dillad.

"Mae y Paroh. A. T. Howbert, cenad dros y Llywodraethwr Tod, gyda ni, gyda chyflenwad mawr o nwyddau. Mae Isaac G. Thorn, oddiwrth

Gyfarfod Ohwarterol y Cyfeillion yn Miami, ar y bwrdd, gwr ymroddol i wneud daioni, a chanddo 100 o erydr, 22 o ogau, 600 o hofiau (*hoses*), 150 o *garden-rakes*, ieuau ychain, gwerth \$400 o hadau gerddi, 120 bwsiel o gloron, 40 bwsiel o Iudrawn at blannu, a 70 o gistiau o ddillad—i gael eu dosbarthu rhwng yr 20,000 o gaethion rhyddhâedig a'u teuluoedd yn Cairo, Memphis, Island No. 10, a Corinth.

"Yn Cairo ymwelasant â'r *Contraband Quarters*, lle y cawsom 525 o wyr, gwragedd a phlant, yn mwynhau iechyd da, ond mewn angen gwaith. Yn yr *United States Hospital* cawsom ychydig o gleifion, a rhoddasom iddynt o'r pethau da oedd genym. Mae y 14eg Gatradd Iowa yn gwersyllu yma. Dosbarthasom draethodau, a chawsom gyfarfodydd crefyddol lluosog a difrifol. Nid oes yr un capelwr yma. Cyfarchwyd ni yn gynhes gan amryw frodyr crefyddol yn y lle yn enw ein Meistr bendigedig, gan ddiolch i ni a'u calonogi ar ein taith, a chymerydd cysur, ac addawent lafurio yn ffyddlon er enill eu cymdeithion i gariad yr efengyl ac at wasanaeth y Gwaredwr."

LLYTHYR MR. CHASE.

Llythyr yr Anrh P. Chase at y *Loyal National League*, mewn atebiad i wahoddiad o'r eiddynt iddo fod yn brwsenol yn eu cynulliad yn New York yn ddiweddar, a ddanfonwyd at wasanaeth y CENHADWR gan y Profeswr E. W. Evans o Goleg Marietta, O.,—cyfieithiad o'r hwn a roddir isod:

Washington, Ebrill 9, 1863.

"Foneddigion:—Galwadau ar fy amser nas gallaf eu hygoi am gorfordant i wadu im' fy hun y boddhad o fod yn brwsenol yn y cyfarfod y gwahoddwch fi yn dirion iddo.

"Byddwch yn cyfarfod i ddanfon allan eiriau o londer i'n dewr gadfridigion a'n milwyr ar y maes; i geryddu y fradwriaeth yn ein plith ein hunain, yr hon, dan y fantell o heddwch, a rydd gymhorth a chysur i fradwriaeth yn ei chyflawn arfogaeth i ryfel; i amddiffyn yn annhoredig undeb y wlad ac uchafiaeth y cyfansoddiad a'r deddfau; i gryfhau breichiau a nerthu calon y Llywydd i'r gwaith mawr at yr hwn y mae Duw a'r bobl wedi ei alw. At ba ddybenion teilyngach y gall dinasyddion America yn awr ymgynull!"

"Fy nghred ddiysag, foneddigion, yw, nad yw Duw yn bwriadu i'r weriniaeth Americanaidd drengu. Yr ydym yn cael ein profi megys trwy dân, ond y weriniaeth a fydd byw. Er gwaethaf holl drais ac ystrywiau y bradwyr a'u cydymdeimlyddion yr ochr yma neu yr ochr draw i'r Atlantic, ein gwlad a fydd byw.

"A thra y mae ein gwlad i fyw, y mae caethiwed, prif ffynonell, ac achos a chynhyrfydd ein hadfyd, i farw. Cyfeillion yr Undeb yn y De, cyn y gwrthryfel, a brophwydasant ddinysr caethiwed fel y canlyniad o enciliad, os byddai i'r gorphwyllodd hwnw ffyn. Nid oes dim, yn fy marn i, yn sicraoch na chyflawniad y brophwydoliaeth hono. Yn ddiogel yn y talaethau, cyn y gwrthryfel,

oddiwrth bob ymyriad gwladwriaethol, y mae caethiwed wedi dyfod allan o'i ymguddfa, dan gyfansoddiadau a deddfau talaethol, i ymosod ar fywyd y wlad. Bydd yn sicr o farw, yn cael ei wano gan ei yagythr-ddanuedd a'i golyrau ei hun. (*It will surely die, pierced by its own fangs and stings*).

"Pa wabaniaeth yn awr pa fodd y bydd farw? Pa un ai fel canlyniad neu wrthrych y rhyfel? Ai amser yw hwn i hollti blewyn rhesymeg yn hyn? Ymddengys i mi fod Rbagluniaeth wedi arwyddo yn eithaf amlwg pa fodd y mae'n rhaid i ddiwedd caethiwed ddyfod. Y mae yn dyfod yn y talaethau caethion trwy drefn filwraidd, gorchymyn neu gyhoeddeb; nid i gael ei gosod o'r neilldu ar un cyfrif fel peth diddym, ond i gael ei hamddiffyn a'i chwblhau gyda sicrwydd disiomedig i'r holl ryddfrefnwyd; a bydd yn dyfod yn y talaethau caethion teyrngarol trwy weithrediad bodddhaol y bobl a'u deddfwneuthurfaau, yn cael eu cynorthwyo yn rhywydd a haelfrydol gan eu brodyr yn y talaethau rhyddion. Gall fy mod yn camgymerid yn hyn, ond os ydwyf bydd i ffordd well gael ei dangos eto.

"Yn y cyfamser ymddengys i mi yn dra angenrheidiol i ddweyd yn eglur yr hyn y mae llawer yn cilio yn ol rhag ei ddweyd. Rhaid galw y negroaid Americanaidd i'r ymdrechfa hon, nid fel anifeiliaid, nid yn awr fel rhed-nwyddau (*contrabands*), ond fel dynion. Yn y talaethau rhyddion, ac yn y talaethau gwrthryfelgar hefyd trwy y gyhoeddeb Lywyddol, y maent yn ddynion rhyddion. Mae yr *Attorney General*, trwy farn nas gellir ei gwrthbrofi, wedi cyhoeddi y rhyddfrefnwyd hyn yn ddinasyddion o'r Unol Dalaethau. Gadawer, gan hyn y enghraifft Andrew Jackson, yr hwn ni phetrusodd i oedod catrodau o negroaid i wrthsefyll ymosodiadau Prydeinig, gael ei ddilyn yn ddi ofn yn awr. Gadawer i'r negroaid hyn, y rhai y mae yr hinsawdd yn gyfaddas iddynt, hwythau yn gyfarwydd â'r wlad, ac yn alluog i ddyoddef caledi, dderbyn addyg filwraidd briodol, a gwneud eu rhan. Mae arnom angen eu hewyllys da, a rhaid i ni eu gwneud yn gyfeillion trwy fod yn gyfeillion iddynt. Mae arnom eu heisiau i fod yn arweinwyr, i fod yn ysbwyr, ac i bob gwasanaeth milwrol yn y gweryll ac ar y maes ag y maent wedi eu cymhwyso iddo. Trwy eu defnyddio fel-hyn, yn lle bod yn faich byddant yn gymhorth, a bydd peryglon a llafur a lludded milwyr eraill yn llai.

"Rhaid a wrthwynebant, yn ddiau. Mae bob amser wrthwynebwyr i'w cael i bob peth ymarferol. Gadawer i brofiad symud pob ofnau gonest, a chwala ymaith geiraeth dynion annheyrngarol.

"Uwchlaw pobpeth, foneddigion, na fydded i un amheuaeth orphwys ar ein penderfyniad i amddiffyn, a'n holl galon ac a'n holl allu, y milwyr sydd yn awr dan arfau dros y Weriniaeth. Llanner eu diffygion, ataber eu heisiau, a bydded eu taliadau yn sicr. Na fydded i ddim gael ei attal a

sicrhau eu gwrolder a'u heffeithiolrwydd. Bydded i bob swyddog a phob dyn deimlo fod serch ei wlad yn ei ddilyn, a bod gobeithion ei wlad yn gorphwys arno; a chlyda y teimlad hwn bydded iddo anturio a gwneud yr hyn oll a ellir ei anturio a'i wneud.

"Fel hyn, trwy fendith yr Arglwydd, bydd ein llwyddiant yn sicr. Gwelaf y dyfodol yn ymagor yn ogoneddus o'm blaen—mor bydferth ac ardderchog! Nid oes genym amser i ddweyd ar hyn yn swr; ond o bob parth o'r wlad mae llais y bobl i'w glywed, yn ceryddu ymbleidiaeth a bradwriaeth, ac yn cyhoeddi unolrwydd anrhanedig y weriniaeth; ac yn yr ysbryd unol hwn a gynyrchir oddi fry, er mwyn yr Undeb, y gorphwys i ni yr addewid o ddyfodiant llwyddiantus a llewyrchus. S. P. CHASE."

Yr Aarb. George Opyke, George Griswold, ysw., ac eraill, Pwyllgoes y *Loyal National League*, New York.

GANWYD,

Mawrth 1, 1863, yn Spring Green, Wis., mab i Mr. Evan D. Evans a'i briod, a gelwir ef EVAN.

Mawrth 4, yn yr un ardal, merch i David D. Evans a'i briod, a gelwir hi ELIZABETH JANE.

Mawrth 15, yn yr un ardal, mab i John D. Evans a'i briod, a gelwir ef WILLIAM.

Mawrth 19, yn Hyde Park, Pa., mab i Owen D. John a'i briod, a gelwir ei enw ef DANIEL.

Yna er mawr lawenydd—dlysyn byw!

At les byd—a chynnydd

Athrylith, a bendith bydd

Yn Naw a'i gre'digaeth newydd.

Yn angau Iesu dangoser—y iawn mawr

Er elia mwyn! a hyder

I'r saint, ri' y sêr—eu gwynfa,

A'u cryf Halleluia fel swm dwfr lawer.

D. E. EVANS.

Mai 9, yn Dover, swydd Morris, Jersey Newydd, merch i'r Parch. John R. Jenkins a'i briod—a gelwir hi MARY ANN.

Ebrill 20, yn Nelson, E. N., merch i William R. ac Elizabeth Jones—gelwir hi LAURA ALICE.

PRIODWYD,

Ion. 6, yn ninas San Francisco, Cal., gan y Parch. Mr. Williams. EVAN WATTS, ysw., a Miss ANN PRICHARD, gynt o Steuben, E. N.

Mawrth 17, yn Danville, Pa., gan y Parch. J. B. Cook, yn ei dy ei hun, Mr. DAVID LEWIS, o fyddin Hooker yn Falmouth, a Miss ELIZABETH PARRY o Danville.

Ebrill 6, yn yr un lle, a chan yr un, Mr. REES EVANS o Pottsville, a Miss ELIZA DAVIES o Bloomsburg.

Mai 6, yn Remsen, gan y Parch. Mr. Moffat o Boonville, Mr. RICHARD MARCY o Utica, a Miss LYDIA A. ROBERTS o Remsen.

Mai 12, yn y State st. M. E. Church, Utica, gan y Parch. Dr. Bristol, Mr. JOHN E. ROBERTS a Miss JENNIE A. EVANS, oill o Utica.

Ebrill 28, gan y Parch. Morris Roberts, yn nhŷ Mr. Rowland Anthony, Remsen, tad y briodferch, Mr. RICHARD ROBERTS o blwyf Steuben, a Miss ANNIE ANTHONY o blwyf Remsen.

BU FARW,

Chwef. 5, yn Delaware, Ohio, o'r diptheria. HUMPHREY EDMOND, mab i David a Margaret Lewis, yn 6 mlwydd, 7 mis ac 11 diwrnod oed. Claddwyd ef yn mynwent Troedrhwdalar, a gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd, Yr oedd Humphrey yn blentyn prydfarth a hawddgar ac fel dysgwyr, o blentyn, meddyltem na welsoem ei all. Claddodd Mr. Lewis

fab'mewn cyflawn oedran yn fuan ar eu ol, yn gwneud y pedwerydd sydd gwedi eu claddu o'r teulu o fewn pymtheg mis o amser. Gellir yn hawdd gasgle nad yw y teulu hwn heb alar mawr. Duw a roddo o'i ras iddynt fod yn foddion ac i ddal i fyny dan eu baich. D. I. JONES.

Little Humphrey slumbers sweetly
In his lowly narrow bed,
Pelting storms and howling tempests,
Cannot reach his little head.
Sweet affection drops a tear
O'er the spot where Humphrey lies,
Angels whisper, "look up yonder,"
Pointing upward to the skies.
On our memories, deeply graven,
Stands his little image fair,
Sparkling eyes and shining temple,
Rosy cheeks and golden hair,
Ruby lips so full of smiling,
Neck and arms of spotless white,
Little feet so full of roaming,
Little Humphrey was so bright.
On the window lies his reader.
Lo! the chair on which he sat,
On the nail in yonder corner
Hangs alone his little hat.
O remove those sad memorials,
Lay them carefully away,
Christ, be thou our consolation
In the dark and gloomy day.
Little Humphrey slumbers sweetly
In his lonely narrow bed,
Pelting storms and howling tempests
Cannot reach his little head.
On the bright and glorious morning
Christ will whisper from above,
Rise, my child, and let me dress thee
In robe of white and spotless love.

Cyf. gan D. I. JONES.

Chwef. 7, yn ardal Salem, swydd Waukesha, Wis., yn 31 ml. a 6 mis oed, Mrs. ANN JAMES, priod Mr. Evan James, gan adael priod ac yn plentyn, tad a mam, dau frawd a dwy chwaer, y'ngghyd a chylch helaeth o berthynasau a chyfeillion i alaru ar ei hol. Merch ydoedd i Lewis a Mary Oliver, Bark River. Claddwyd hi yn mynwent capel Jerusalem pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parchn. G. Samuel a D. Jenkins. Y Sabboth, 22 o'r un mis, traddodwyd ei phregeth angladdol gan G. Samuel, yn Libanus, Bark River, (lle yr oedd hi yn aelod eglwysig) oddiwrth 2 Cor. 5: 1.

Mawrth 15, yn Hyde Park, Pa., Mrs. SARAH A. WATKINS, yn 21 mlwydd oed, o'r frech wen. Yr oedd Sarah yn ferch i Thomas a Charlotte Price, ac wyres i Daniel Price, Blakeley. Claddwyd ei mham pan oedd hi yn ieuanc, a bu yn gymorth i'w thad i gadw tŷ, nes iddi fyned i'r aethylla briodasol, Mawrth 27, 1862, gyda Mr. John Watkins o Carbondale. Yr oedd yn ddynes ariol, fwynaidd, caredig a diniwed. Cymerwyd hi yn glaf Mawrth 11, a bu yn glaf am 5 o ddyddiau. Gofynnodd ei phriod iddi yn ei horlau olaf, a oedd gobaith ganddi am drugaredd, a'r ateb a roddodd oedd ei bod yn credu fod Crist yn ddigonol Waredwr ar ei chyfer, a'i bod yn foddion i farw, os oedd yr Arglwydd yn galw am dani—a buan wedi hynny buodd yn yr angau, gan adael priod a pherthynasau i alaru ar ei hol. Claddwyd hi yn nghladdfa Hyde Park. Pregethwyd ei phregeth angladdol gan yr ysgrifenydd yn Carbondale, am mai yno y mas rhai o'i pherthynasau. L. WILLIAMS.

Mawrth 16, yn Granville, O., CATHERINE ANNE, merch Mr. John Williams ac Elizabeth ei wraig, wedi tair wythnos o gystudd, yn 6 blwydd a 4 mis oed. Claddwyd hi dranoeth pryd y gweinyddodd y Parch. D. Price. Yr oedd y ferch fechan hon wedi ei maethu mewn gwybodaeth grefyddol, ac yn rhagori mewn dawns ar y rhan fwyar o'i chyfoedion. Gwyddai ei bod yn marw, ac yr oedd yn foddion. Dywedai wrth ei mam ychydig cyn ei hymadawiad "Mother, sing—Happy land."

Hi wyddai am y wlad,
Lle mae tragwyddol ddydd,
O ddwyllaw angau caeth
Ei henaid aeth yn rhydd;

Tu draw i'r glyn, mewn bro heb glyn'
Mae Cath'rine fach, nac wylwch mwy.

DIMORWIG.

Ebrill 2, yn Mackaine Township, ger Newark, O., Mrs. MARY DAVIES, anwy! wraig Mr. Josiah Davies, yn 45 mlwydd oed, gan adael pedwar o blant a'u tad wylfus i alaru ar ei hol. Chwef. 6, bu farw THOMAS J. DAVIES eu mab hynaf, yn Nghladdfa Vicksburgh, yr hwn oedd newydd gyraedd ei 19 mlwydd oed, ac wedi bod yn myddin yr Undeb gyda'r 76 Gat. Ohio, am flwyddyn a phedwar mis. Bu mewn amryw frwydrau gwaedllyd, ac a enillodd gymeriad uchel, am sobrwydd, ufudd-dod a dewdrd. Wedi brwydr Canas Post, ymaflodd afiechyd angenol yn ei gyfan-soddiad yr hwn a ddibenodd yn ei farwolaeth. Ni chyrrhaeddodd y newydd am farwolaeth Thomas, ei rieni, hyd pen tair wythnos ar ol ei gladdedigaeith. Bu yn ddynod trwm i'r tad a'r fam, yn gymaint feilly i'r fam, fel nad ymuniawnodd byth. Clwyfwyd ei chalon fel nad allai yr on meddyg ei hiachau. Dirwasgodd afiechyd ei phabell bridlyd i lawr, ac wedi pedair wythnos o gystudd blin, hanodd yn yr angau. Claddwyd hi yn mynwent newydd Newark, pryd y gweinyddodd yr ysgrifenydd. Yr oedd ein chwaer ymadawedig wedi ei derbyn yn aelod o eglwys Dduw, dan otal gweinidogaethol y Parch. W. Howlands, D. D. yn New York, pan yn 17 oed. Wedi iddi ymsefydlu yn Ohio, ymanodd a'r Eglwys Gynulleidfaoi yn Newark, a bu fyddlon yn ol ei gallu a'i hamgylchiadau hyd angau. Rhoddodd dystiolaeth wrth farw, ei bod yn gwybod i bwy yr oedd wedi credu. Yr oedd llwydni yr afon wedi ei glirio, ac awelon y nefol wlad yn dyfod i'w chyfarfod i'r glyn ac yn ei merthu i farw yn gryf. DAVID PRICE.

Newark.

Mawrth 6, yn Paddy's Run, Ohio yn 33 ml., 5 mis a 16 diwrnod oed, Mrs. ANNE SCOTT, priod Mr. James Scott, a merch i'r diweddar John C. Jones, ysw., o'r lle hwn, yr hwn a gafodd ei niweidio yn angauol yr amser y cwmpodd y capel. Yr oedd yn aelod rheolaidd o eglwys Paddy's Run o'r llawer o flynyddau. JOHN B. DAVIES.

Mawrth 28, yn Waterville, E. N., MARTHA, priod Mr. Richard Pugh, yn 37 ml. oed. Merch ydoedd i Mr. John ac Elizabeth Goodwin. Ganwyd hi yn Pontolgadfan, plwyf Llanbrynmair. Ymanodd a chrefydd yno, gyda'r T. C., pan tua 14 ml. oed, lle y bu am tua chwe' mlynedd. Wedi hynny ymanodd a'r Annibynwyr yn Hen Gapel Llanbrynmair, a chafodd y fraint o fod yn aelod diargyhoedd o Eglwys Crist hyd ddiwedd ei boes. Yn y fl. 1848 ymanodd mewn priodas a Mr. Richard Pugh o'r Tŷ Llwyd, a buont byw gyda'r gilydd yn gyssur iawn, hyd nes torodd angau y cysylltiad rhyngddynt. Ymfudasant i America yn 1857, gyda'r Parch. S. Roberts, gyda'r bwriad i fyned i Tennessee i drigianu. Daethant i Waterville lle yr oedd amryw o'i theula hi yn byw, a buont yma am flwyddyn. Wedi hynny symodasant i awydd Allen, O., lle y buont am ychydig fisoedd, a dychwelasant yn ol i Waterville drachefn. Prynasant dyddyn bychan yn agos i'r pentref, a sefydlasant yno, mewn cartref cyssur iawn, gan feddwl yn ddiau cael treulio blynyddoedd o ddedwyddwch gyd a'u gilydd. Ond mor siomedig yw holl obeithion y ddau! Cymerwyd hi yn glaf o'r typhoid fever. Ond er y dywedai hi yn gref o'r dechreu na byddai iddi wella, nid oedd yn ymddangos i ni yn anobeithiol. Ond trodd ei chlefyd mewn modd annigwyladwy i bawb, a therfynodd yn angau buan iddi. Ni chawson ond ychydig o ymddiddau a hi am bethau crefydd yn ystod ei chystatud. Yn wir yr oedd ein gobaith yn gryf y byddai iddi wella, hyd nes oedd wedi myned yn rhy bell iddi hi allu siarad. Amlygodd yn ei chystudd foddionrwydd i drefn yr Arglwydd, ac ymstyngiad i'w ewylllys ef. Ar y 30ain claddwyd ei rhan farwol yn Waterville, y Parch. E. Davies yn gweinyddu. Gadawodd briod, mam, brodyr a chwiorydd i alaru eu colled ar ei hol. Boed i'w hangau hi fod yn rhybudd iddynt oll i fod yn barod! Dymunir am i'r Croniciel gyhoeddi yr uchod er mwyn ei pherthynasau a'i chydabydd yn Nghymru.

Ebrill 14, yn Harrison, awydd Licking, O., MARY EDWARDS, merch Mr. David Edwards a'i anwy! briod, ar ol byr ond trwm cystudd o 12 awr, o'r congestion o the lungs, yn 5 ml. a 5 mis oed. Gweinydd-

wyd ar yr achlysur gan y brodyr **ROYSE**, Hall a'r ysgrifenydd. **J. WILLIAMS.**

Ebrill 14, o'r diptheria, **MARY ELLEN JONES**, merch Mr. Roger a Mary Jones, Holland Patent, swydd Oneida, E. N., yn 4 bl. 3 mis a 29 o ddyddiau oed.

Ebrill 15, o'r un clefyd, **ELIZABETH ANN JONES**, merch i'r un rhieni, yn 2 fl. a 10 mis oed. Ebrill 16, claddwyd y ddwy yn yr un bedd yn mynwent Holland Patent, gweinyddwyd wrth y tŷ, ac ar lan y bedd, cau James Davies, a phregethodd yn y Capel yn Gymraeg a Saesoneg, Sal. 90: 12.

Eto i'r un rhieni, o'r un clefyd, Ebrill 20, **SARAH JANE JONES**, 1 fl. 2 fis a 26 diwrnod oed. Claddwyd hi yn yr un bedd wrth ochr ei dwy chwaer fechan, gweinyddwyd ar yr achlysur gan J. Davies, a phregethodd yn y Capel yn y ddwy iaith, Sal. 93: 5, 6. Mae galar trwm yn llenwi mynwent y tad a'r fam, wrth gladdu. Claddasant eu plant oll, ond na thristiod eu rhieni fel rhai heb obaith, gallant fod yn hydros fod eu hanwyliaid wedi eu dwyn gan angelion i wlad well. Braint y rhieni a ninau oll yw ymaratoi erbyn yr amgylchiad. Dymonir ari'r llinellau pobod gael ymddengos yn y *Dysgedydd*—**JAMES DAVIES.**

Ebrill 17, yn Charleston, Pa., wedi byr gystudd, yn y typhoid fever, **MARY REES**, yn y 23ain flwydd o'i boedran. Yr ydoedd o rodriad dichlynaidd o'i mabandod a dywedai ei mam yn amser ei chystudd, "O fy merch awyl ni ddywedodd na—na—na gair croes wrthyf erioed." Gwasath broffes gyhoeddus o grefydd Iesu Crist dechreu y fl. 1862. Calodd ei darbwylio i hy'n o dan ddylanwad y cyfarfodydd diwygiadol a gynallodd yr eglwys yr amser hwnw. pan y cyd iafurodd ei gweinidog y Parch. J. F. Calkins yn y modd mwyaf taer a diildio—a phrofiwyd yn mywyd y chwaer awyl hon mai y dylanwadau dwyfol a'i darbwyllodd i adwais iddi yn Gyfaill y Gwr a fu iddi yn Gyngorwr—yn Arweinydd—yn Sauteidddwydd—yn Gyfawnder ac yn brynedigaeth rhoddodd y fath amlygrwydd o ddiogelwch ei chlyfwr yn amser ei chystudd—nes ydyw pawb a'i chlyfodd yn credu iddi farw o farwolaeth yr uniawn. Ddaerwyd ei rhan tarwol yn nghladdfa y Cymry—y gwasanaeth gan weinidog y lle.—**D. G. EDWARDS.**

Mai 7, yn Charleston, **WALTER MORGAN**, yn 93 ml. oed.

Ebrill 19, yn Ysppytt Suffolk, Va., dan effaith archbillion a galodd mewn brwydr a'r Gwrthryfelwyr yn agos i'r lle uchod, y milwr ieuauc **HENRY OWEN**, yn 23 ml. oed. Perthynai i Battery A, 5th Reg. U. S. A. Hoffid ef gan bawb a'i badwaenai. Hebryngwyd ei gorff adref yn ngofal ei frawd i Johnstown, ger Minersville, Pa., lle mae ei dad a'i berthynasau yn byw. Mae dan fraidd i'r ymadawedig yn y fyddin eto. Yr Arglydd fyddo yn nodedd iddnt ac yn gymorth i'w tad oedranus a'u brodyr a'u chwiorydd yn eu galar. Ar y 23ain ymgasglodd tyria luosog yn nghyd i dalu y gymwynas olaf i'r hwn oedd wedi bod yn ymladd brwydrau ei frawd mor ddewr, a chladdwyd ef yn mynwent y Cynulleidfaoion, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd a'r Parch. H. Edwards, Pottsville. Mab ydoedd i Morgan a Jane Owen.

JOHN E. JONES.

Ebrill 26, yn Bradford County, Pa., o'r diptheria, **MR. EVAN JAMES**, yn 35 ml. oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y brodyr Williams, Thomas a Bowen.

S. A. WILLIAMS.

Ebrill 26, yn Waukegan, Ill., o inflammation of the lungs, **CLARA AGNES**, unig blentyn Thos. T. a Mary Ella Jones (diweddar o Utica), yn 7 mis a 7 d. oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. Mr. Little.

"Little Clara dropped asleep
And we laid her down to rest,
With her tiny dimpled hands
Clasped together on her breast,
Not upon her cradled bed
Did we lay our darling one,
But within a little grave
Sleeping sweetly all alone.

"One more harp is tuned in heaven
One more happy soul is there,
And a voice from Jesus says
"Tis our little sleeper fair."

LIBBIE C. JONES.

Ebrill 27, yn Hastings, Mich., Mrs. **SARAH C. REED**, priod H. B. Reed, a merch i Samuel Denison, o Floyd, E. N., yn 54 ml. oed.

Ebrill 29, yn Steuben, o'r diptheria, yn annysgwyladwy ac er dwys alar i'r teulu oll, **TIMOTHY ROBERTS**, mab i Mr. John W. ac Ann Roberts, yn 13 ml. oed. Yr oedd yn blentyn distaw, tra gwyllaidd, ac atodd bob amser i'w anwyl rieni—yr ieuangaf o'r teulu, ymserchai pawb ynddo yn fawr. Ond yr Hwn a'i rhoddodd a'i cymrodd ato ei hun, a'n lle ni ydyw peidio rhoi dim yn ynyd yn ei erbyn Ef, ond ymoswng dan ei law ddoeth a chyfiawn. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth yn y Capel Uchaf, Steuben, gan y brodyr E. Humphreys a R. Everett.

"In the graveyard sweetly sleeping,
Where the willow branches wave,
Lies our darling little brother
In the dark and silent grave,

There he's resting in the silent grave.

"There he lies and knows no sorrow
In that silent lonely spot,

While around his grave are blooming
Roses and Forget-me-not,

There he's resting in the silent grave."—**L. S. J.**

Ebrill 30, yn agos i Youngstown, O., **CALER**, mab i Mr. D. a Mrs. A. Thomas, yn 10 mis ac ychydig ddyddiau oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. T. C. Davies (T. C.) a'r ysgrifenydd. Yr Arglydd a gyaro ei rieni galarus ac a'n paroto ni oll i fyned at ein rhai bychain i'r nefoedd.

THOS. W. DAVIES.

Ebrill 30, yn 23 oed, mewn yspytty yn Covington, Ky., **SHADRACH WILLIAMS**, Cwmni D. 104 gatrawd o draedfiliwyr gwirfoddol Ohio, a mab i Mr. Robert Williams a'i briod, o Parisville, Ohio. Ymunodd a'r fyddin pan flurfiwyd y gatrawd yn mis Awst diweddaaf. Ar ol bod yn dysgu am tua bythefnos, gyrwyd y gatrawd drosodd i Kentucky i wrthsefyll ymosodiad Kirby Smith a'i fyddin ar Cincinnati; bu ar y blaen am tua thri diwrnod yn ygarmau gyda hen filiwr profiadol y De, a dywedir i'r bechgyn ddangos llawer iawn o wroldeb a dysegogwydd y pryd hyn, ag ystyried eu bod yn filiwr mor ieuauc. Lladdwyd un a chlwyfwyd amryw o bonynt ar yr amser. Wedi hyn y teithiasant lawer yn ol a miaen ar hyd Kentucky, i wrthsefyll ymgrychiadau yspeligar y gwrthryfelwyr. Gorchfygwyd natur ein cyfaill gan y lludded a'r caledi ar y teithiau hyn, a gafaelodd y ddarfededigaeth anghuol yn ei gylansoddiad. Wedi clywed ei fod yn isel aeth ei dad a'i chwaer i ymweled ag ef, ond yr oedd wedi huno yn yr angau cyn iddynt gyrhaedd ato. Yr oedd Shadrach yn farchgen sobr, tawel a dichlynaidd, ac yn un o'r rhai fyddlonaf gyd a'r Ysgol Sabbathol, a'r moddion crefyddol, yn addoldy yr Annibynwyr yn y lle hwn. Oddiar wisgarwch didwyll yr ymunodd a'r fyddin, a dywedir ei fod fel milwr yn nodedig daweol, ufudd a dirwgnach, yn ngwynneb pob caledi. Mewn llythyr at yr ysgrifenydd dywedai, "Rhaid i ddyn sefyll yn erbyn llawer o brofedigaethau yn y gwersyll, megys tyngu, chwarae cardiau, a phob math o arferion drwg, ond mi wnes fy meddwl fynd cyn ymrestru i arwain bywyd uniawn a sobr, fel os deuai byth adref, na fydd i mi fod yn waradwydd im' rhieni oedranus. Yr wyf yn canfod eisiau y cwrdd Cymreig a'r Ysgol Sul yn fawr yma, er fod yma bregethu bob Sabbath am ddau o'r gloch, yr un amser ag yr ydych chiwi yn cwrdd yn Newport. eto mae fy meddyliau yn crwydro i dy cwrdd Newport bob prydawn Sabbath: ond yr wyf yn mhell oddiwrthyb yn awr. Bydded i'r dydd wawrio yn fuan i mi gael gweled fy hen gyfeillion a'm perthynasau eto." Druan ag ei tywyllodd ei lygaid yn yr angau cyn gweled y dydd hwnw yn gwawriol. Claddwyd ef yn Covington, Ky. Yr oedd ei farwolaeth yn ergyd caled ac yn golled fawr i'r rieni oedranus, oblegyd yr oedd yn fab bynod o ufudd a serchog iddynt; eis oedd yr ieuangaf sy'n fyw o'u plant, ac yr oedd wedi bod bob amser yn gymorth a chysur mawr iddynt. Rhoddod Duw gymorth iddynt i ddal heb ymollwng dan y ddyrnod drom.

Parisville.

DEWI EMLYN.

Mai 4, yn ardal Gomer, swydd Allen, Ohio, **ELIZABETH**, merch Thomas a Hannah Edwards, yn 16 ml. oed, ar ol misoedd o nychdod o'r darfededigaeth.

Cafodd y chwaer ieuanc hon ei derbyn yn aelod o eglwys Gomer tua dwy flynedd yn ol. Y hi oedd y gyntaf a dderbynais i yn yr ardal hon, a chafodd y fraind o fod yn addurn i'w chrefydd hyd angau. Yr ydoedd yn llefaru yn glir neillduol am drefn cadw pechadur, ac am ei hawl yn y Cyfryngwr er'a hir amaer cyn ein gadael. Yr oedd yn hyfrydwch bod yn ymyl ei gweily. Pan y daeth ei hathrawes yn yr ysgol Sabbathol i ymweld â hi yn ol iddi ddechreu gorwedd diolch i iddi yn wresug am ei chynghorion a chwynai ei bod wedi bod yn rhyddiataw pan yr oedd yn gallu bod yn y dosbarth; ond dymunai am i'w hathrawes rybuddio ei chwirydd ieuanc fod yn fwy ffyddlon nag yr ydoedd hi wedi bod, a phan y deuai yr rhai hyn i ymweld â hi, hi a ganmolai y Gwaredwr wrthynt mewn modd llyndod o effeithiol, fel yr ydym yn credu y cofir yn hir am ei ohyngorion a'i dagrau tuddedig. Dymunai ar ei rhieni a'i brawd beidio wylu ar ei hol, ei bod hi yn myned i'r nef at Iesu, a'i brodyr a'i chyfeillion oedd wedi ei rhagflaenu. Dymunodd arnaf bregethu pregeth aghladd iddi oddiwrth Luc 12: 46, a rhybuddio pawb am y pwys mawr i fod yn barod cyn y deio gweily cystaldd ac angau.

JOHN PARRY.

Mai 11, yn yr un ardal, o'r dolur y gwddf, DOBOTH, merch Mr. Joseph Watkin a'i briod, yn 5 mlwydd ac ychydig fisoedd oed. J. F., Gomer, O.

Mai 19, yn mhlwyf Remsen, o'r dardodedigaeth, Mrs. THOMAS, priod Mr. David P. Thomas, yn 38 ml. oed, gan adael priod a thri o blant bychain i alaru eu colled ar ei hol.

Mai 20, yn mhentref Trenton, E. N., o'r dropsy a math o ddarfodedigaeth Mr. JOSEPH WILLIAMS, mab i Edward a Mary Williams, yn 32 ml., 3 mis a 4 d. oed. Un ydoedd o dymer wastad a llariaidd yn gyffredinol. Daeth i fwynhau cysuron yr iachawd-wriaeth. A gwnaeth gyffes gyhoeddus o Fab Daw yn nhymer ei gystudd diweddar, a rhoddodd broffion bodddhaol iawn i'w gyfeillion ei fod yn ddyn ieuanc argyhoeddig a dychweledig at yr Arglwydd. Cafodd gystudd trwm iawn, ond y cysuron a fwynhaodd yn yr Arglwydd a lareiddiodd lawer ar drymder ei gystudd. Claddwyd ef yn y llywntent gerllwfa y pentref, a gweinyddwyd gan y brodyr L. D. Howell, J. W. Jones, M. Roberts a R. Everett.

Ymosodiadau llofruddiog eto gan Indiaid Minnesota.—Yn y *St. Paul's Press*, Mai 9, Newyddiadur a gyhoeddur yn ninas St. Paul, Minnesota, hysbysir rhai feithiau cynhyrfus, ar yr achos gofidus hwn. Yr oegob Tache, yr hwn a gyrhaeddasai i'r dref bono o Gaerfa Garry, yn hwy'r nos Iau, Mai 7, a ddywed fod tua 700 o habelli perthynol i'r Indiaid Sioux ar lanau y James River, Minn., y pryd hyny, yn cynwys o 1,500 i 2,000 o Indiaid arfog. Hysbysir hefyd fod cyrff dau filwr, perthynol i'r 8fed gatrawd, Cwmni D, wedi eu cael yn agos i gaerfa Pomme de Terre, yn dwyn nodau llofruddiaeth trwy swau a saethau a drylliau yr Indiaid—a bod dau eraill, dinasydd a milwr, wedi eu cael tua 10 milldir oddiwrth yr Old Crossing ar yr Afon Goch neu yr Otter Tail River, wedi eu llofruddio gan yr Indiaid. Ar eu ffordd yn danfon da corniog i Gaerfa Abercrombie yr oedd y rhai hyn pan ymosodwyd arnynt. Ni wyddis yn sicr pa un ai'r Siouk ynte y Chippewas a ymosodasant arnynt.

Wythnos y Gwyliau Blynnyddol yn New York.—Cynaliwyd y flwyddyn hon eto fel yn arferol y Gwyliau Blynnyddol perthynol i'r amrywio Gymdeithasau dyngarol a chrefyddol yn ninas New York, yr ail wythnos yn Mai. Yn eu plith Cyfarfod y Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd (yr ardderchocaf o'r holl Gymdeithasau) oedd yn nod-

edig o ddyddorol. Hefyd Cyfarfod y Gymdeithas i ddarparu addysg i blant y milwyr; Gymdeithas cyfeillion y morwr; y Gymdeithas Draethodol Americanaidd; Cymdeithas yr Undeb Cristionogol, Americanaidd a Thramor; Cymdeithas yr Undeb Dirwestol; Cymdeithas y Bwrdd Cenhadol; Cymdeithas yr Ysgolion Sabbathol yn y ddinas, y Mud a'r Byddar &c. &c. Yr oedd y cyfarfodydd hyn yn arwyddo teimlad cynhes yn mynweh Cristionogion America dros ddaioni dynoliaeth, a lled-aeniad cyffredinol teyrnas y Gwaredwr. Defiroer ynom fwy o deimlad dros lwyddiant y fath symiadau gwerthfawr.

Yr olwg bresenol ar y rhyfel.—Nid oes dim symudiadau diweddar wedi cymeryd lle ar y Rappahannock, ond yr argoelion tebygol ydynt y bydd byddin Hooker yn symud yn mlaen yn fuan. Mae y De yn dechreu digalonni a dyfod yn ofnus. Mae y Gogledd yn dyfod yn fwy calonog a phenderfynol. Mae y fyddin Americanaidd yn dyfod i fodolaeth yn brysar—yn gwneud i fyny bellach tuag ugain mil, ac yn cynyddu bob wythnos. Llauer o'r milwyr ag y mae eu hamser i fyny ydynt yn ail ymrestru.

Gorcheston y Cadf. Grierson.—Y Cadf. hwn gyda ei lu o feirchfilwyr a deithiodd o La Grange, Tenn., trwy ganol talaeth Mississippi i Baton Rouge, 800 milldir, mewn 16 diwrnod. Dinystriodd bontydd a rheilffyrdd yn effeithiol i attal cysylltiad byddin Bragg yn Tullahoma ac eiddo Pemberton yn Vicksburg. Cymerodd amryw garcharorion, a rhyddhaodd tua 500 y gaethion ar y daith hon, y rhai a ddygwyd yn mlaen gyda'r milwyr i Baton Rouge. Yr oedd y milwyr wedi eu gorchfygu gan ludded a blinderau y daith fel nad oedd nemawr un yn gallu cadw yn effro ar ei anifail y diwrnod diweddar o'r daith.

Arwyddion da o Louisiana.—Y Cadf. Banks, mewn llythyr cyfrinachol at gyfaill iddo yn Washington, a ddywed, y bydd talaeth Louisiana yn fuan yn barod i ddyfod i mewn i'r Undeb, a'r tro hwn y bydd yn dyfod fel talaeth rydd. Nid yw yn meddwl y bydd yn anhawdd trefnu ei sefydladau talaethol wedi i gym milwrol y caethfeistri gael ei ddarostwng, fel y mae yn effeithiol yn rhandir Opelousas yn y dalaeth hon.

Missouri.—Os nad ydym yn camgymeryd arwyddion yr Ameraenau yn sawr, bydd talaeth Missouri cyn bo hir iawn yn dalaeth rydd.

Tra phwysig o Mexico.—Mae y Ffrancod yn ol hanesion diweddar, wedi colli yr unig amddiffynfa a feddent yn eu gafael wrth furiau Puebla, ac wedi rhoi y gwarchae i fyny, o leiaf dros amser.

Yr ymosodiad ar Vicksburg a thebygolrwydd o'i chwymp.—Rhoddir hyabysiadu am faddugoliaethau pwysig gan y Cadf. Grant a'i luoedd, yn ei waith yn dynesu at Vicksburg, gyda y dygwylliad o allu ei chymeryd. Mai 14, ymosodd ar ddinas Jackson, prif ddinas talaeth Mississippi, a chymeryd y ddinas. Ar ol dinystrio y Senedd-dy ac adeiladau eraill, aeth yn mlaen, ac ar yr 16eg, bu

mewn brwydr galed gyda Pemberton a'i luoedd o 25,000 o wyr, y rhai a ddaethant allan o Vicksburg i sefyll brwydr ag ef ger Baker's Creek, ar Reil-ffordd Jackson a Vicksburg. Grant a enillodd y fuddugoliaeth, er i laweroedd o fywydau gael eu habarthu o'r ddwy ochr. Y dydd canlynol (17eg) ba mewn brwydr fawr eilwaith gyda Pemberton ger y bont fawr ar yr afon, Big Black. Grant a enillodd y fuddugoliaeth hon hefyd, a chilioedd Pemberton yn ol i Vicksburg wedi colli amryw filoedd o'i filwyr, a'r oll ond dwy (dywedir) o'r 60 magnelau a gymerasai allan gydag ef. Ar y 18fed a'r deuddydd neu dri eaulynol bu ymladdfa arawydol yn Vicksburg—y gwnfadau oddiar yr afon a'r milwyr ar y tir yn cydmosod. Daeth yr hysbysiad unwaith fod Byddin Pemberton wedi ei gorchfygu a Vicksburg wedi ei chymeryd; ond mae y pŵydd hwnw heb ei gadarnhau, ac ni wyddys gyda sicrwydd o ba ochr y try y fuddugoliaeth.

Diweddarch.—Hysbysir fod yr ymladdfa yn parhau—fod dinas Yazoo wedi ei chymeryd a'r *Navy Yard* wedi ei rhoi ar dân gan y gelynion—a bod Byddin Grant yn amgylchynu Vicksburg—tua 6000 o garcharorion a 74 o fagnelau wedi eu cymeryd—dim terfyniad eto. [Edrych y clawr.]

Y fyddin Affricanaidd.—Ysgrifenydd y rhyfel a ddwyed y bydd gan y Llywodraeth 200,000 o negronid dan arfau cyn pen chwe' mis.

Amddiffynfa Warrenton ar yr afon Yazoo, yr hwn y bu y gelynion dros fiaoedd yn ei hadeiladu a'i ochdarhau, a losgwyd mewn ychydig amser. Yr oedd yr amddiffynfa hon ar Hains Bluff. Ar ymddangosiad ein gwnfadau y gelynion a ffoisaut a'r amddiffynfa a losgwyd gan y Llyngesydd Porter.

Y Loyal League yn Utica.—Y "League" hon sydd gyffelyb i'r "Anti-Corn-League" gynt yn Mrydain. Amcan y symudiad yw, dwyn cydweithrediad cyffredinol (heb wahaniaeth pleidiau politicaidd) mewn darostwng y gwrthryfl ac amddiffyn y deddfau a'r Undeb. Yr oedd yn gynulliad tra lluosog a dyddorol. Ni bu torf mor fawr yn Utica o'r blaen er pan mae Utica yn ddinas.

Talu i'r milwyr.—Mae y milwyr yn derbyn eu cyflogau y dyddian hyn hyd y 1af o Fai—y awm a roddwyd allan i hyu gan Ysgrifenydd y Trysorlys yn ddiweddar yw o 36 i 37 miliwn o ddoleran.

Ganesiaeth Dramor.

C Y M R U .

MARWOLAETH Y PARCH. LEWIS EVERETT.

Teimlwyf yn ddwys a galarus wrth roddi hysbysrwydd am farwolaeth fy unig a'm hanwyl frawd—Lewis Everett—yr hwn oedd yn weinidog yr eglwys Annibynol yn Horeb, Dyserth, awydd Fflint, ac wedi bod yn weinidog dros lawer o flynyddoedd. Bu farw o'r parlys yn nhy ei fab Robert P. Everett, yn Wyddgrug, Ebrill 21. Dygwylwn ryw grybwylliad helaethach am dano ac am ei farwolaeth i ymddangos yn un o'n rhifynau dyfodol.

R. E.

MARWOLAETHAU.

M A W R T H —

21. Owen Jones, mab John Lewis, Tŷ mawr, Llanfhaugel tre'rbeirith, Mon, 42.
23. Daniel James, Felincoed, Nantownlle, 28.
24. Daniel Richards, Wauarwydd isaf, 26.
24. yn nhŷ ei gefader, Mr. Hugh Evans, Tyhir, Tydweiliog, Griffith Evans, Plas Cwmorthin, Tan y Grisiau, Ffestiniog, 52.
26. T. John, Ystrad Isaf, ger Wauarwydd.
26. W. Jones, Caellwyngrydd, ger Bethesda (Brynhafofodwern gynt), 35.
27. Ellen, priod Richard Jones, pegethwr cynorthwyol gyda'r Wesleyaid yn Nghorwen, 77.
27. Daniel Jones, Esair maen, Tregaron.
28. Mrs. Catherine Edwards, Ty'n gwndwn, Tregaron.
30. Robert Jones, mab y diweddar John Williams, Ludiart y gwynn, ger Bethesda, 19.
6. Robert Roberts, Willow st., Llangollen, 93.

E B R I L L —

2. Jenkin Jenkins, Glaubrenig, Tregaron.
4. Mrs. Mary Cadwaladr, Llandderfel, 84.
4. Elinor, priod Wm. Williams, Ty uchaf, Ffestiniog, 55.
6. Robert, mab Thos. ac Elizabeth Jones, Derwen bach, Treffynon.
1. Thos. Evans, Glythau uchaf, Nantglyn, 65.
1. Richard, mab Henry Williams, Maesmawn, Llanymawddwy, bron yn 20 oed.
3. Uriah Edwards, teiliwr, Booth st., Manchester.
4. Elizabeth, priod Evan Davies, Rhos fach, ger Croesoswallt.
4. yn Llanfair, ger Llandysaul, Oad. Thornton.
4. Jane, priod G. Parry, Gwynant st, Beddgelert, a merch hynaf J. ac E. Roberts, o'r un lle, 30.
10. yn Mhlas Chabres, yn agos i Ddinbych, Sarah, gweddw y diweddar Thos. Roberts, Cefn, Llangwylfan, 77.
12. Robert Foulkes, crydd, Stryd Henllan, Dinbych, 68.
3. William Roberts, Glan y Morfa, Llanerch y mor, 68.
7. Jane, merch ieuengaf Robt. Owen, 12 Jewin Crescent, Llundain.
8. John, mab Richard Owens, Ddolgoch, ger Bethesda, 24.
15. Catherine, merch Mrs. M. Jones, Newton Terrace, Rekeby street, Liverpool, ac wyres y diweddar Richard Jones, argraffydd, Dolgelly, 19.
15. Mrs. Jane Gaiffiths, Nanty, Troed yr aur, 89.
15. Richard Price (gynt o'r Merilyn Gwyn) Llawr Bettwa, ger Corwen, 30.
16. yn nhŷ ei chwaer, Love Lane, Dinbych, Mr. John Morris, teiliwr, Dinbych.
16. Miss Elizabeth Evans, Gelly, Blaenau Ffestiniog, 18.
16. Arseth Lloyd, Bryn Gwylan, Llangernyw, 54.
16. David Williams, Bee Hotel, Rhyll, gynt o Llanddeusant, Mon, 62. Yr oedd yn dad i Rhydderch o Fon ac Eryr Mon.
18. Richard Ellis, Cwm, Bethel Llandderfel, 39.
19. John Roberts, Glan yr afon, ger Nefyn, 60.
20. y bardd ieuanc Robert Griffiths (Patrobas), Nefyn, 30.
9. Mrs. Lloyd, Cynval Villa, Rhyll, gweddw y diweddar Lewis Lloyd, ysw., gynt o Danybwich, Meirion, 63.

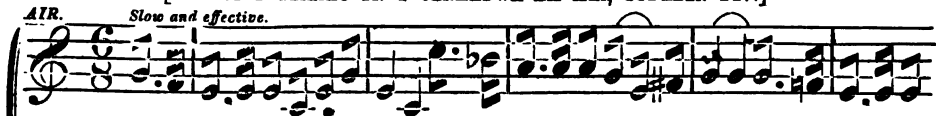
'Peroriaeth.

"OUR LITTLE ONE—LAURA ANNA."

Can Twos. T. Jones, Minersville, Pa.

[TON AR Y GEIRIAU YN Y CENHADWR AM MAI, TUDALEN 147.]

AIR. *Slow and effective.*

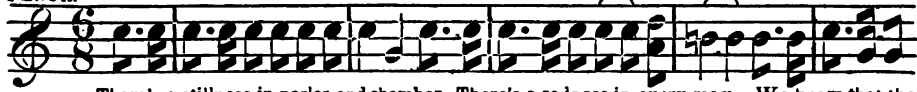
There's a fresh little mound 'neath the willow, Where at evening I wander and weep; There's a dear vacant

ALTO.

Do I dream when in sleep I behold her, With a beauty so fresh and divine, And so close in my

TENOR.

There's a stillness in parlor and chamber, There's a sadness in every room, We know that the

BASS.

spot on my pillow, Where a sweet little face used to sleep; There are pretty blue eyes, but they slumber In

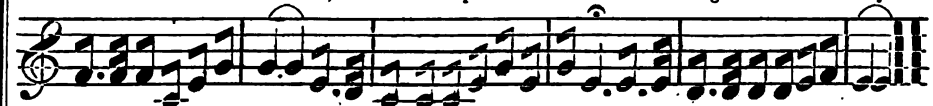
arms I enfold her, I can feel her soft cheek upon mine? Oh! so loving those gentle eyes glisten That my

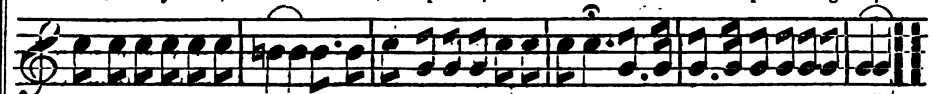
father bath claimed her, Yet all things seem burdened with gloom, But I'll not be a comfortless mourner, Nor

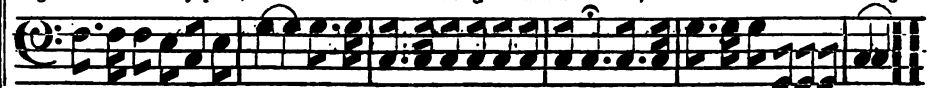
silence beneath the dark mound; And the little pet lamb of our number Has gone to the heavenly fold.

vision is lost in my tears, And bewildered, enraptured, I listen To a voice from the spirits' bright sphere.

longer brood over my pain, For I know where the angels have borne her, And soon I shall see her again.

Carwn yn fawr gael cyfleithiad o'r geiriau i'r Gymraeg gan ryw un o'r Beirdd, yn y Cenhadwr,

1863.

CYF. XXIV.

RHIF. 7.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Gorphenaf.

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODAETH.

Y diweddar Barch. D. G., Madagascar, . . . 198

TRAETHODAU.

Cydwylbod yn collfarnu, 195

Pregeth II.—Dwyfol ysbrydoliaeth yr Ysgrythyrau, 197

Llenlith—y rhan olaf o fywyd Abraham, 201

Y Nos! 204

AMRYWIAETHOL.

Oddiwrth filwr Cymreig ar y Rappahanock, 206

Anrheg i weinidog yn Pittsburgh, Pa., 206

Hen gofion, 208

Yr effeithiau ar y gweithfeydd yn Ewrop, 208

BARDDONOL.

Cyfarchiad at John Hughes, Cae Rhedyn, 209

Galargân am briod a thad, 209

Llong ddrylliad yr "Anglo Saxon," 209

Yr oes ar ddarfod, 210

Kate Griffiths, 210

Englynion ar farwolaeth Mrs. E. Williams, 210

Englyn i'r Parch. John Jones, 210

Y wlad garaf fi, 210

Y diweddar Barch. Lewis Everett, 210

Bedd Williams o'r Wern, 211

Deigryn ar ol John D. Morgan, 211

Am yr un, 211

HANESIAETH GARTREFOL.

Urddiad yn Ironton, Ohio, 211

Sefydliad gweinidog yn Slate Hill, Pa., 211

Cyfarfod diwygiadol, 212

Cyfarfod Chwarterol Waterville, 212

Diolchgarwch, 213

Cofiant Mrs. Jane Lewis, Steuben, 213

Cofiant Mrs. Margaret Davies, Providence, 214

Gohebiaeth o Minnesota, 214

Llythyr oddiwrth y Parch. B. W. Chidlaw, 215

Trysorfa yr Ysgol Sabbothol, 215

Llyfr newydd Mr. E. J. Lewis, 215

Llythyr oddiwrth Jos. E. Griffiths, 216

Dewrder y milwr ieuanc J. E. Griffiths, 217

Llythyr oddiwrth David E. Jones, 217

Coffadwriaeth am Rowland Edwards, 217

Ganwyd, 218

Priodwyd, 218

Bu farw, 218

Yr etholiad talaethol yn Ohio,—Hawl y

Gydgynghorfa i ddileu caethiwed, 220

Yr olwg ar y cynydau yn ddymunol,—Y

cynydau yn Ewrop,—Gair o Omaha, Ne-

braska,—mwngloddiau aur newyddion,

—Yr ymfudiaeth Formonaidd,—Teyrn-

garwch yr Indiaid Chippewa,—Yr eth-

oliad nesaf yn Califfornia,—Y Reilffordd

at y Môr Tawelog,—Vicksburg dan war-

chae,—Sefyllfa Port Hudson, 221

Yr ymruthriad tua'r Gogledd,—Diweddar-

ach,—Gwaith prysur yn y Porthladd-

oedd,—Y gelynion yn Kansas,—Yr Atlanta

wedi ei chymeryd,—Damwain angenol, 222

Marwolaeth y Parch. John Parry, 222

HANESIAETH DRAMOR.

Y Parch. Dr. Sturtevant yn Lloegr,—Yr

etholiad diweddar yn Ffrainc,—Iechyd

Brenin Prwsia, 223

Marwolaethau, 223

PERORIAETH.

Dyfroedd Pur, 224

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—If paid in advance, 1½ cents a quarter, or 6 cents a year; otherwise, 1c. a No.

AMRYWION.

AT BIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaſ:—W. W. T., Remsen, \$1.50; R. M., Cassville, \$10; O. J., Spooners Corners, \$3; D. T. J., Bridgewater, \$3; L. L. L., Utica, 50c; J. D. J., Utica, \$3.50; J. D., Middle Granville, dros W. P. F., \$2; E. D. J., FairHaven, \$2; J. R., Duncansville, \$20; T. M., Pleasant Grove, Iowa, \$7.50; D. T. W., Table Rock, Cal., \$1.50; J. M. J., Racine, dros D. J., Bryn Du, Cymru, 75c; E. J. M., Lexington, Pa., \$5; Parch. T. W. E., Flint Creek, Iowa, \$3; B. P. Leonard, Farmersville, E. N., trwy E. G., \$1.50; J. E. D., Waukeesa, Wis., yn awr o Prairie du Chien, \$4.50, a thros W. E. D., Butternut Valley, Minn., \$5.50.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL EFROG NEWYDD.—Bwriedir cynnal y Gymanfa hon eleni yn y manau canlynol:—i ddechreu yn Utica, yn yr Ail Eglwys Gynulleidfaol, ddydd Llun y 7fed o Fedi, —Cynadledd am 2 o'r gloch, pregethu yn yr hwyr a thrwy y dydd dranoeth. Remsen, ddydd Mercher, Cynadledd am 2, pregethu yn yr hwyr, nos Fercher, a thrwy y dydd, ddydd Iau. Penymynydd nos Iau a dydd Gwener.

CYMANFA OHIO,—A gynsair eleni ar yr ail Sadwrn yn mis Medi, aef y 12fed, yn nghyd a'r holl wythnos ganlynol, yn Newark, Granville, Columbus, Delaware, Troedrhwdalar a Badnor. Bydd y Gynadledd yn Newark, am 10 a 2 o'r glych y dydd cyntaf. Disgwylir i holl weinidogion y Dalaeth yn nghyda chenadon yr eglwysyddydod yn brydlawn i Newark ddydd Gwener, Medi 11.

DAVID PRICE, Newark.

Yr Alabama a'r Georgia.—Gohebydd i'r *Merchant's Exchange a'r News Room*, N. Y., a ddywed fod yr herw-longau Prydeinig, Alabama a Georgia, yn mhorthladd Bahia, Brazil, ar y 19 o Fai, yn cymeryd glô i mewn o hwyl-long Brydeinig. Awdurdodau yr ynys oedd-ynt wedi eu gorehymyn i gilio o'r lle, ond nid oedd un arwydd eu bod yn gwneud, pan gychwynodd y brig St. Peter o Boston, oddiyno.

Ein Llongau Pysgota yn cael eu llosgi.—Sewner dair-hwylbrenawl a ganfyddwyd yn ddiweddar ar gyfer Cape Sable, Florida, yn morio yn ol a blaen, gan ysbellio ein llongau pysgota a'u llosgi, gynifer ag a allai ddyfod o hyd iddynt. Dwyllaw tair o'r llongau dinystriedig hyn a gyrhaeddasant i Boston yn yr Augine ychydig ddyddiau yn ol.

Anghydfod yn mhllith milwyr y Gwerthryfchwyr.—Mae Ysgrifenydd y Rhyfel yn Richmond wedi gorchymyn i filwyr North Carolina gael eu symud o'r dalaeth i fanau eraill, ac i filwyr South Carolina a Georgia gymeryd eu lle. Anghydfod rhwng y bobl yn y dalaeth hono a'r awdurdodau bradwrol a barodd hyn.

Y Sewner fradwrol Hattie, (herwlong) a gymerwyd ar gyfer Wilmington, N. O., Meh. 13. A dywedir fod yr herwlong Brydeinig Banahoe, yr hon oedd y gyflymaf ar y moroedd, wedi ei chymeryd a'u llosgi yn afon y Cape Fear.

Milwyr Negroaidd.—Y mae eisoes 25,000 o leiaf o filwyr negroaidd yn perthyn i'r fyddin Americanaidd, a'r nifer yn cynyddu yn gyflym.

Mae Llywodraethwr Pennsylvania yn galw 50,000 o filwyr i'r maes fel cartrefu yn y dalaeth hono. A mwy na hyny, mae yr holl dalaeth o'r diwedd yn deffroi gyda'r difrifoldeb a'r egni mwyaf, i amddiffyn eu haelwydau a'r wlad rhag y galanas a ddygir arnom.

Yr enwog John A. Dalgren, dyfeisydd y "Dalgren Gun" sydd wedi ei neillduo yn Lyngesydd yn lle y Llyngesydd Du Pont, ar y South Atlantic Fleet.

Y Llyngesydd Foot, ar ei cystudd lledfaith, a fu farw yn New York, nos Wener, Meh. 26.

Mae Mr. Cyrus W. Field wedi myned droedd i Loegr i geisio prysuro cwblhau Pellebyr mawr tanforawl y Werydd. Bydd dan ben y Pellebyr hwn, dywedir, ar dir Prydeinig.

Mae cwmni y Reilffordd at y Môr Tawelwg wedi rhoi archiadau i mewn eisoes am bedair mil o dunelli o Hainan Americanaidd.

Hysbysir fod iechyd y Paroh. Dr. Raffles o Liverpool yn parhau i wellhau.

Mae yr hybarch Dr. Beman o Troy, E. N., wedi rhoi gofal yr eglwys Henaduriaethol yno i fyn, ar ol tymor gweinidogaethol o tua 40 mlynedd. Y Paroh. Mr. Vincent sydd wedi ei neillduo fel ei ddilyniydd.

Mae y tebygolrwydd yn cynyddu bob dydd yn awr fod brwydr fawr yn ymwl rhwng y ddwy fyddin—yn Maryland, un efallai yn Mhennsylvania. Mae y lluoedd gelynlol yn ymhyfau ac yn dyfod ymlaen, a'u lluoedd ninau, er mai yn lled araf a distaw, yn ymbarotoi!

Hysbysid yn Philadelphia am ½ awr wedi 1, prydawn y 26ain Meh., fod y gwir telegraffaidd rhwng Carlisle ag yno wedi ei drysu er'a amryw oriau. Meddylid fod y gelynlol yn Carlisle. Y Cadf. Knipe a hysbysai fod tua 10,000 o'r gelynlol yn ymyl Carlisle.

Dysgwylir y gwneir ymosodiad buan ar Richmond—hysbysiadau o Gaerfa Monroe a ront argoelion tebygol o hyny.

Y sewner Julia Elens yn Portland, Maine, Meh. 26, a hysbysa iddi weled, cyn gadael culfor Fundy, Agerlong gref, ynghyd a hwyl-long a sewner tair hwylbren, yn nghog y culfor hwnw yn gwylio i ymosod ar ein llongau masnachol, a bod y sewner Archer o Southport a llong arall, yr enw yn anadnabyddus, wedi eu llosgi eisoes yno.

Yn ol yr hysbysiadau heddyw, Meh. 29, mae y Cadf. Hooker wedi ei ddiwyddo a'r Cadf. GEORGE G. MEADE, yr hwn oedd arweinydd y 5ed Byddinran, wedi ei neillduo yn ei le ef, yn brif Gadlywydd byddin y Potomac. Gobeithiwn fod genym bellach Gadfridog teilwng o'r sefyllfa bwysig.

Y gelynlol ydynt yn awr yn ymyl amddiffynfeydd Harrisburg, ac yn dechreu taffu eu peleni tanllyd at y dref—y frwydr wedi dechreu! Yr holl ogledd a ddylent ddeffroi—mae'r gelynlol wrth ein drysau!

Mae yr herwlong enbydus, Tacony, wedi ei llosgi gan y gelynlol eu hunain, rhag iddi syrthio i ddwyllaw ein masnachwyr, a'r dwyllaw oeddynt ar ei bwrdd wedi eu cymeryd.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 7.

GORPHENAF, 1868.

RHIF. OLL 288.

Buchdraethodol.

Y DIWEDDAR BAROH. D. GRIFFITHS, MADAGASCAR.

(Parhad o'r t. d. 185.)

Wedi i Mr. Griffiths gael gorhymyn i adael y wlad yn mhen pythefnos, ymdrechodd i ddileu yr argraff oddi ar feddwl y frenhines a'i swyddogion nad lladrad oedd cynorthwyo y Cristionogion erlidedig a ymadawent o'u gwirfodd, drwy roddi iddynt angenrheidiau y daith; os amgen, am iddynt ddwyn y cyfryw ato, a rhoddi eu tystiolaeth yn ei erbyn; ac na wnaethai ar un tir ofyn maddeuant y frenhines, am y buasai drwy hyn yn gwneud cam â'r gwirionedd, ac yn dwyn camdystiolaeth yn ei erbyn ei hun. Ond o'faddasai mai hi oedd unbenaeth yr yny, y gallasai wneud fel y gwelsai yn dda—ei fod yn gofyn am gael amser i gasglu ei eiddo, caniatâd i logi cludwyr i'w ddwyn ef, ei fab, a'i nwyddau, i lan y môr—ac hefyd, gofynodd iddi i dalu 2,560 o ddoleri a wariodd i adeiladu ei dŷ, &c., o'r hwn yr oedd y frenhines wedi cymeryd meddiant. Cafodd ryddid i logi cludwyr, pythefnos o amser i ymbarotoi; ond am y tŷ, &c., dywedwyd wrtho mai y frenhines oedd ei berchenog, nad oedd yn bwriadu ei dalu, a'i bod yn gorhymyn na soniai air yn rhagor am dano. Dadleuodd yntau mai dyna y cytundeb oedd wedi ei wneud a Radama pan yn ei adeiladu, a'i fod wedi treulio 800 o ddoleri at wella y gerddi, o'r rhai hefyd yr oedd hi wedi cymeryd meddiant. Ond bu y cwbl yn ofer; o ganlyniad, ymadawodd â'r ddinas—le, â'r yny, a gwerth tua 2,860 o ddoleri o'i feddiannau yno hyd y dydd hwn. Trwy awgrymiad Mr. Griffiths, y mae Mr. Ellis wedi cael y tir lle y safai y ospel â'r tŷ arno, at wasanaeth y genhadaeth.

Yn mhen tua thri diwrnod ar ddeg ar ol hyn, mewn gofid dwys ac ofnau calon, canodd yn iaeh i'r brifddinas. Yr oedd wedi clywed gan ryw gyfaill fod Rainimaharo wedi gorhymyn yn ddirgelaidd ei lofruddio pan fyddai yn myned drwy y goedwig fawr; felly yr oedd wedi rhoddi cyfrif o'r oll oedd yn ei feddiant

i un Mr. Campbell, fel y cawsai ei deulu wybod pa fodd yr oedd pethau yn bod os cymerai rhywbeth anymunol le. Pan oedd yn ymadael, derbynai liaws mawr o lythyrau oddi wrth y Cristionogion, a denai rhai ato yn bersonol, er eu holl ofnau i gyd, gan erfyn arno i wneud rhywbeth i'w gwaredu: yr hyn a addawodd wneud os oedd yn ddichonadwy, trwy ddanfôn llongau i'r cwr gorllewin yr yny. Fel hyn, Awst 4, 1840, y gadawodd y ddinas am byth, —y man lle y treuliodd flynyddoedd goren ei fywyd—â'i galon yn curo wrth feddwl am y goedwig fawr, rhag mai yno y cawsai ei osod i farwolaeth; ond aeth drwyddi yn ddiangol. Pan yn gorphwys dros y nos, cafodd ei ddefro, a hysbyawyd ef fod swyddogion y llys yn ymofyn am dano. Meddylodd mewn eiliad mai dyfod i'w ladd yr oeddynt, a'u bod wedi methu ei ddal cyn iddo adael y goedwig. Munyd gyfyng oedd hon—edrychai ar ei fachgen bach anwyl yn dosturiol—ymrithiai ei deulu oedd yn Mhrydain o faen ei feddwl—gwelai ei hun yn cael ei ladd; ond pan ddeallodd nad oeddynt yn bwriadu gwneud dim niwed iddo, fe gillodd ei ofnau, a chyfiwynodd ei ddiolchgarwch i Dduw yr holl ddaear. Cyrhaeddodd i Tamatave ar yr 16eg o'r un mis, glaniodd yn y Mauritius Medi 25ain, a chafodd dderbyniad croesawus gan yr holl Cristionogion. Oddi yno, cyfarodd ddwy fordaith i borthladdoedd Madagasear, i geisio achub y Cristionogion yn ol ei addewid; ond bu yr oll yn ofer, canys ni lwyddodd i gael gafael ar un o honynt.

Yn 1840—41, teithiodd gryn lawer, pryd yr ymwelodd âg ynysoedd Cemoro, ac amryw leoedd ereill ar gyffiniau Affrica. Bu yn glaf iawn ac yn agos i farw ar y fordaith hon, a chafodd golled hefyd o lawer o'i feddiannau. Yn Tachwedd, 1841, ymadawodd ef a'i fab am Loegr, a chyrrhaeddasant i Lundain, Chwefror, 1842, lle y cafodd dderbyniad llawen a chalonog gan ei gydwladwyr a chyfeillion y genhadaeth yn gyffredinol; a derbyniodd lawer o anrhegion i'w danfon i'r Cristionogion erlidedig, pa rai a gawsant drwy law un Mr. Berbeyn. Ond er na cawsai am yr ugain mlynedd

diweddaſ weled y Crïſtionogion Malagaſaidd wyneb yn wyneb, derbynïai lythyrân oddi wrthyn yn lled gyſon; ac yn eu mysg, oddi wrth yr hwn sydd yn awr yn frenin y wlad.

Wedi dyfod drosodd yma, ysgrifennodd lyfr yn cynwys hanes Madagascar a'i chenhadaeth, a gwerthodd filoedd o hono; a rhoddodd gyfran helaeth o'r elw at gynorthwyo y saint tledion. Yr oedd ei galon yn y gwaith—ni fedrai fod yn llonydd—yr oedd byw a gweithio yn gyfystyr yn mron yn ei olwg; a chenhadwr oedd, pa un bynag ai yma ynte tu draw i'r moroedd. Yn gynar yn 1848, arweinwyd ef yn rhaglun-iaethol i'r Gelliſſir Frycheiniog, lle y buasai eglwys Gynulleidfaoel fechan nnewaith, ond wedi gwasgaru fel defaid heb fugail arnynt, a'r tŷ lle yr addolent wedi ei gau i fyny. Gwahoddwyd ef gan yr holl aelodau gwasgar-edig hyn, a chan lawer o benau teuluoedd ereill yn y dref, oeddynt yn bleidgar i'r enwad, a chymhellwyd ef gan brif weinidogion yr ardaloedd i ail sefydlu achos i'r Annibynwyr yn y lle. Cymerodd y Town Hall, dechreuodd bregethu, sefydlodd ysgolion Sabbothol a dyddiol, a chafodd ei galonogi yn fawr gan y llwyddiant a ddilynodd. Yn Mai, 1844, penderfynwyd mewn cymanfa yn Talgarth i adeiladu capel yno. Yn Ohwefror, 1845, prynodd ddarn cyfens o dir i'r perwyl, gwerth mwy na 1,000p., a chyfrif yr oll; ac fe gasglodd cyn diwedd y flwyddyn hono rhwng tri a phedwar cant. Bu mewn canlyniad yn llafurio yn galed am flynyddoedd—fe deithiodd brif drefydd Lloegr, Ysctoland, Iwerddon a Dehen-dir Cymru; ac erbyn 1852, yr oedd y capel yn rhydd i'r eglwys, os nad oedd yn rhydd iddo ef. Yn yspaid y blynyddoedd y bu yn y Gelliſſir, ymwelai â'r trefydd a'r pentrefydd cwrpasol, a phregethai yn gyson mewn amryw fanau—naill ai prydnewn Sabboth am dri o'r gloch, neu ynte ar noswaith o'r wythnos; ac yn 1852, sefydlodd achos i'r Annibynwyr yn Kington, a ffurfiodd eglwys led obeithiol yno. Yr oedd yn gweithio yn galed mewn amser ac allan o amser. Mewn cysylltiad â'r ysgol ddyddiol, &c., hefyd, yn ystod ei arosiad yn y Gelliſſir, trafaeliodd lawer dros y genhadaeth yn Lloegr; ac yr oedd yn wastad yn paratoi rhywbeth ar gyfer Madagascar. Yn gymaint ag mai yn Madagascar yr oedd ei galon, meddyliai o hyd am fyned yn ol pan fyddai y frenhines farw: felly astudiai yr iaith o hyd, darparai ar gyfer y dyfodol, os nad iddo ei hun, i ereill; ac yn yr amser hwn, cyhoeddodd ramadeg yn yr iaith—â'r cyntaf o un pwys—yn llyfr daudddeg-plyg, tua 250 o dudalenau, a hyny yn hollol ar ei draul ei hun; canys ni chymerai y Gymdeithas

Genhadol ef, am nad oedd y wlad yn rhydd i'r efengyl; a bu yr arian a dalodd am argraffu hwnnw yn farw am lawer o flynyddoedd. Mae y gramadeg hwn yn ffrwyth llafur mawr, canys nid peth bach ydyw gwneud gramadeg cyntaf o iaith.

Yn 1852, pan oedd rhyw arwyddion fod y drws yn agor yn Madagascar, ymgymherodd ef a Mr. Freeman a dwyn allan gyfieithiad diwygiadol o'r Beibl yn yr iaith, a buont yn llafurio gyda'u gilydd am dymor; ond bu Mr. Freeman farw, ac felly gorphwysodd yr oll arno ef, ond yn unig fod y Parch. T. W. Meller, Woodbridge—golygydd cyffredinol Cymdeithas y Beiblau—yn gynorthwyo iddo mewn cysylltiad â'r ieithoedd gwreiddiol; ac er mwyn rhoddi ei amser yn hollol i'r gwaith, rhoddodd ofal yr eglwys i fyny, a chafodd cyn ei symud weled olynnydd galluog yn ei le. Bu yn Woodbridge o 1858 hyd 1858, yn diwygio cyfieithiad y Beibl, ac yn cyfieithu llyfrau ereill i'r iaith Malagaſaidd, ac yn pregethu yma a thraw ar y Sabbothau, fel y byddai angen. Bu yn gweithio mor galed yma nes yr anmharodd ei iechyd am gryn amser; ac yn wir, ni lwyr orehfygwyd yr afiechyd hwn tra fu byw. Byddai yn eistedd yn gyson am tuaſ un ar bymtheg o oriau bob dydd—digon i ladd un cyfansoddiad, chwaethach hen wr wedi newid hinsoddau lawer gwaith, a chael cymaint o'i dafu gan wyntoedd croes. Yn 1858, symudodd i Faohynlleth, lle y bu hyd ei farwolaeth, ynglŷn â'r un gwaith; a gorphenodd ei dasg ddiweddaſ ryw dri mis cyn ei farw. Felly ni bu fawr o amser yn segur—dim ond rhyw ychydig i dawelu tipyn arno ei hun ar ol gyrfa mor gymysgylt, a llafur mor amrywiol.

A ganlyn sydd restr o'i weithiau. Cyfansoddodd:—1. Hanes Madagascar yn Gymraeg; 2. Hanes ei Merthiuron, yn Saesoneg; 3. Gramadeg y Malagaeg; 4. Holwyddoreg, eto; 5. Llyfr Hymnau, eto; 6. Traethawd ar Dynghedfen, eto; 7. Y Dyn tlawd cyfoethog, a'r Dyn cyfoethog tlawd, eto; 8. Amryw fan draethodau, eto. Cyfieithodd i'r iaith Malagaeg:—1. The Anxious Inquirer; 2. The Friend of Sinners; 3. Come to Jesus; 4. It is I, gan Newman Hall; 5. Llyfr yn bychan ar yr adgyfodiad, fel prawf o wiredd Crïſtionogaeth; 6. Ei ran, a rhan helaeth o'r argraffiad cyntaf, o'r Beibl. Diwygiodd gyfieithiadau parod yn yr iaith hono:—1. Taith y Pererin; 2. Ohwach o Draethodan; 3. Yr holl Feibl. Diwygiodd a helaethodd—1. Geirlyfr Saesneg a Malagaeg; 2. Geirlyfr Malagaeg a Saesneg; 3. Vocabulary Malagaeg a Saesoneg: ac y

mae ganddo lawer ereill heb eu cyhoeddi, ond yn barod i'r wasg—megis “Peep of day,” “Line upon line,” &c. &c. Y mae y llyfrau uchod yn dechreu dwyn ffrwyth erbyn hyn; a'r dydd a'i dengys, pa faint o ddaioni a wnant yn y wlad bell hono.

Mae edrych ar ei lafur gwahanol yn dangos ei fod yn ddyn hynod o weithgar—pur ychydig gyflawnodd gymaint ag ef mewn cymaint o ffyrdd. Wrth edrych ar ei deithiau ar fôr a thir, heb son dim am ei deithiau cyffredin fel gweinidog cartrefol, y maent yn gymaint a phe teithiasai bedair gwaith o gwmpas y ddaear. Wrth edrych ar swm ei lawysgrifau, y maent fel pe buasai wedi aros drwy ei oes yn ei lyfrgell. Wrth ddilyn ei gamrau fel gweinidog cawn ef wedi dyfod i fyny â'r cymeriad “da was da a ffyddlawn” yma. Efe a blannodd yr eglwys frodorol gyntaf yn Madagascar—teithiodd filoedd lawer o filltiroedd i bregethu yn y wlad hono—planodd amrywiol achosion yma a thraw—ffurfiodd ddau achos yn y wlad hon—talodd ddyledion trymion capelydd—caaglodd lawer at y Gymdeithas Genhadol mewn gwahanol fanau. Fel hyn, treuliodd allan un o'r cyfansoddidiadau cadarnaf o gafodd dyn erioed dan amgylchiadau gwahanol, gallasai fyw hyd 100 oed, neu ragor. Yr oedd yn un o'r rhai mwyaf parod i helpu pob achos da, ac yn hael ei galon at bob cymdeithas ddaionus—ni cheisiodd yr eiddo ei hun fel ei brif nod; ond aberthodd ei feddiannau, ei amser, a'i fywyd er lles ereill. Madagascar oedd canwyll ei lygad—ni allasai siarad am dani heb wyllo—yr oedd ei henw ar lech ei galon, a'i llwyddiant yn llanw ei weddiau. Drwy yr holl ffynyddoedd y bu yr erlidigaeth yno, darparai ef y gauaf ar gyfer yr haf; a chafodd, cyn ei farwolaeth weled y cymylau wedi gwasgar, yr haul wedi codi, a'r Cristionogion yn rhodio yn rhydd. Parai hyn i'w galon lamu gan lawenydd, a bendithio yr Arglwydd am iddo gael byw i weled y fath ddydd braf yn ymagor, ar ol nos mor ddu a thymhestlog. Teimlai chwant mawr am gael myned yn ol yno cyn ei farw; ond pan ddeallodd fod ei gyfansoddiad yn rhy wan, gorphwysodd ei feddwl mewn tawelwch—dywedai fel Simeon, “Yr awr hon y gollyngi dy was mewn tangnefedd, canys fy llygaid a welant dy iachawdwriaeth.”

Os nad oedd yn fawr iawn mewn un peth, yr oedd yn fawr, a chymeryd yr oll at eu gilydd. Gallai bregethu yn rhwydd mewn tair iaith, a deallai bedair arall yn dda—sef y Ffrangcaeg, Groeg, Lladin, a Hebraeg. Ystyrid hyn yn bur ddygedig, ac ymchwylldai llawer un pe yn eu gwybod, a chendid cloch y fath ddyn; ond plentyn oedd ef, fel y dywed-

odd un o'r gweinidogion ddydd ei anghladd, “pe buasai ambell un wedi cyflawni haner y gorchestion a wnaeth Mr. Griffiths, Madagascar, na buasai yn bosibl byw gyda hwy, ond ei fod ef yn eistedd wrth draed y lleiaf o'i frodyr.” Y mae arnom chwant chwanegu a dywedyd, y buasai y dyn na allasai ddal pe gwneasai y fath orchestion heb ymchwylldo, yn gwbl analluog i'w gwnenthur byth; canys y mae y dyn gwir fawr yn anymwybodol o'i allu i raddau, am fod yr oll yn rhwydd iddo ef. Pa fodd bynag, yr oedd Mr. Griffiths yn fwy gostyngedig na'r cyffredin o blant gwragedd, ac yn hollol blaen a diseremoni gyda phob peth. Yr oedd sylm-edd cyntefig yn ei holl fywyd; ond y mae ei ddylanwad yn cael ei deimlo yn mhell, a theimlir ef am oesoedd lawer yn Madagascar; bydd tonau ei ddylanwad yn golchi ei llanerchyd am amser hir. Os mai un sydd yn hau ac arall yn medi, bydd i'r hwn sydd yn hau ac i'r hwn sydd yn medi lawenyachu yn nghyd. Bydd yn dda ganddo, os bydd hyny yn unol â deddfau y wlad fry, i gael edrych ar Madagascar yn blodeno fel gardd yr Arglwydd, ac yn dwyn ffrwyth toreithiog i'r Oen a laddwyd. Caiff, deestyn newydd yn ei gân, a theimlad cynhesach yn ei fawl. Cwsg yn dawel yr hen genhadwr ffyddlawn; canys y mae Madagascar yn cael ei meddiannu gan Dduw, a chrefydd yn sancteiddio y geneid i'r Arglwydd!—*B. ac A. Cymru.*

Tracthodaau.

CYDWYBOD YN COLLFARNU.

Oblegid os ein calon a'n condemnna, mwy yw Duw na 'n calon, ac efe a wyr bob peth. 1 Ioan 8: 20.

Wrth y galon yn y testyn y byddwn yn deall cydwybod,—gair cyfansawdd o cyd a gwybod. Mae yn arwyddo gwybodaeth ddeublyg, sef gwybodaeth o'r rheol a gawsom gan Dduw, a gwybodaeth o'n hymddygiadau ein hunain, pa un a ydynt yn unol â'r rheol neu y cyfarwyddiadau ydym wedi eu cael gan Dduw, ai nad ydynt? Nis gall neb dynol gyd-wybod â Duw; mae efe yn anfeidrol uwch na'r doethaf o ddynion.

I. Ni a sylwn, ar y gydwybod yn gweithredu yn ol ein testyn, sef, yn condemnio neu gollfarnu.

II. Beth olygir wrth ddywedyd, “Bod Duw yn fwy na 'n calon, ac efe a wyr bob peth.”

1. Cyn cyndemnio, mae yn angprheidiol bod cyfraith i farnu yr ymddygiadau wrthi. Mae gan ddyn reol i ymdwyn yn unol a hi, wedi ei rhoddi iddo gan ei Grewr doeth a da.

Y rheol yw y gair dwyfol; wrth hwn y dylem ymagweddu, oblegid wrtho ef y'n bernir yn y farn. Pan y byddom yn troseddau y gyfraith, yr ydym yn dyfod yn agored i gosh am hyny, ac mae y gydwylod oleuedig trwy ras, yn colffarnu yn ei lle oblegid y trosedd.

2. Mae yn ofynol cyn y gall y gydwylod gondemnio, ei bod yn wybodus o'r gyfraith, ac am y troseddiadau a gyflawnwyd. Mae miloedd wedi caledu eu cydwylodau trwy ymarferiadau peshadurus, fel nad ydynt yn credu bod drwg yn y pechodau maent hwy yn euog o honynt. Amddiffynai y Phariseaid, ac eraill eu pechodau, ac felly y gwneir eto.

Rhaid meddu cydwylod dyner—ealon “dyn-er o gig,” wedi ei hadnewyddu trwy ras cyn y gwna farnu yn deg am gyfraith yr Arglwydd, ac am bechod. Nid yw y dyn di-ailenedig yn rhoddi barn gywir ar ei weithredoedd yn bresenol. Mae cydwylod y Cristion cywir yn sylwi yn fanwl ar y cyflawniadau, a gwel yn aml bod troseddiadau yn eael eu cyflawni; yna fel barnwr cywir rhydd ddedryd fod y weithred allan o le, ac ni fydd gan y Cristion, ond troi ei wyneb dan ei faich tua'r groes am gael modd i dafu ei faich i lawr. Diolch am fân i'r euog i wynebu i gael tawelwch meddwl yn yr olwg ar Un yn marw yn ei le, fel y gall Duw faddau yn unol â'i lywodraeth heb gymylu ei briodolaethau mawrion a sanctaidd. Ddarlennydd, a wyddost ti am ofid am bechod, nes oedd yn dda gan dy enaid wynebu tua Chalfaria am fywyd?

8. Ymdrecha rhai i dawelu eu cydwylodau. Mae yn arferiad gan lawer o wrandawyr efengyl i sŵo eu cydwylodau i gyagu am dymhor trwy wneud addewidion y dont yn well cyn marw;—y gwnant arddel Crist, yn gyhoeddus ryw dro; na fydd iddynt fod yn ddi-grefydd fel ag y maent, &c. Pan ddaw cystudd arnynt, ac ofn marwolaeth idd eu meddyliau, fe wna y gydwylod gyhuddo am yr addewidion a dorwyd, a'r cyfleusderau a esgeuluswyd, a'r troseddiadau a gyflawnwyd, yna mae yn rhaid gwneud addewidion newyddion a mwy na'r rhai blaenorol, er mwyn treio cael gan y gydwylod fod yn ddistaw. Dywedir, “Os caf godi y tro hwn mi af at achos Crist yn ddioedi; ni fydd i mi aros ar y tir hwn ddim yn hwy,” &c.; ond ar ol i'r storm fyned heibio, gwna y dyn neu y ddynes ymdrechu i dafu yr addewidion naill du, a dywed Satan, “mae yn ddigon cynar eto, gwell cymeryd pwyll rhag eich bod yn twyllo eich hunain.” Fel hyn mae y gydwylod yn cael cam am dymhor; ond daw y cystudd olaf yn dal yr oedwr, a rhaid myned i'r byd tragwyddol,

a gwna y gydwylod ddeffro i gyhuddo y troseddwr, ac yntan yn gorfod myned i wydd ei Farnwr yn euog a chellegid!

4. Gall y gydwylod dewi am dymhor; ond mae yn sier o ddeffro i gyhuddo am drosedd. Siampyl hynod am hyn oedd amgylchiad meibion Jacob. Hwy a gasasant Joseph, meddylisant am ei roddi i farwolaeth—gwerthasant ef i'r Ismaeliad. Ar ol dychwelyd at eu tad cuddiasant y weithred—aeth blwyddyn ar ol blwyddyn heibio, fel nad oeddynt yn meddwl y gwnai eu camymddygiadau at eu brawd ddyfod i'r amlwg; ond dacw Raglun-iaeth ddoeth a chyflawn y nef yn dechreu tynnu y lleni yn ol. Daeth newyn yn ngwlad Canaan, ac anfonwyd deg o'r brodyr i geisio lluniaeth i wlad yr Aipht. Ar ol myned yno, daeth y Llywydd mawr urddasol a'i lygad llym atynt, gan eu cyhuddo yn arw, a dywedyd, “ysbiwyr ydych chiwi: i edrych, noethder y wlad y daethoch.” Gwadent hyny, ac ymgyrment i'w harglwydd. “Ae efe a'u rhoddodd hwynt i gyd yn ngharehar dridiau.” Ar ol eu rhyddhau, a gorchymyn iddynt ddychwelyd at eu tad ond un, yr hwn oedd i gael ei gadw yn yr Aipht, nes y dychwelent a Benjamin gyda hwy. Hwytthau a wnaethant felly, ac a ddyedasant wrth eu gilydd, “Dian bechu o honom yn erbyn ein brawd, oblegid gweled a wnaethom gyfyngdra ei enaid ef, pan ymbiliodd efe a ni, ac ni wrandawsom ef; am hyny y daeth y cyfyngdra hwn arnom ni.” Gen. 42: 20, 21. Yr oedd tua 22 o flynyddau wedi myned heibio er pan y gwerthasant Joseph; ond dyma eu cydwylodau wedi deffro o achos yr hen drosedd hwnw.

Tebyg i feibion Jacob, yw sefyllfa miloedd yn bresenol. Mae pechodau wedi eu cyflawni er's blynyddoedd, ac mae lleni duon anghof i raddau wedi eu cuddio o'r meddwl; ond mae yr Hwn a “ddwg bob gweithred i farn,” a'r oll yn ysgrifenedig yn ei lyfr, ac mae amgylchiadau yn nesa pan y deffry y gydwylod i gollfarnu am yr hen bechodau, os na cheir maddeuant mewn dydd o ras. Bydd rhai yn galw i gof eu twyll, a'u hanfnyddlondeb tua glan afon marwolaeth; a dyma fydd eu gwaith i raddau yn y byd tragwyddol, ailfyfrio gyd a galar ar eu hen bechodau, pan na fydd modd byth eu dileu.

Mae genym siampylan bywiog o grenlondeb cydwylod yn cyllfarnu, megis Cain, a Judas, &c. Fe dreiodd Judas dawelu ei gydwylod trwy dafu yr arian oedd ef wedi garu mor fawr cyn hyny; ond yr oedd uffern wedi dechreu cynnu yn ei fynwes; ac yn lle myned at Dduw am faddeuant, “Efe a aeth allan ac a

ymgrogodd." O adyn cybyddlyd, aeth ei arian yn faich iddo idd eu dwyn. Dyma ddarluniad gwan o sefyllfa yr annuwiol draw i'r bedd; bydd ei gydwybod enog fel sarph yn brathu ei feddwl am dragwyddoldeb, "Lle nad yw y pryf yn marw, na'r tân yn diffodd." Dylem ofalu rhag myned a chydwybod heb ei di-enogi tua'r farn.

II. Pa beth olygir wrth ddywedyd, Bod Duw "yn fwy na 'n calon" &c. Golygir mae yn debyg:

1. Ei fod yn fwy gwybodus o'n cyflawniad- au. Yr y'm ni yn troseddau yn aml, pan na fyddom yn gwybod. "Pwy a ddeall ei gam- weddau! glanha fi oddiwrth fy meiau cuddied- ig." Salm. 18: 12. Mae Duw yn gwybod pob peth. Nis gellir cuddio y weithred ddir- gelaf rhagddo ef. Mae ein meddyliau yn hollol adnabyddus iddo. Efe a ddwg bob gweithred i farn, "a phob peth dirgel, pa un bynag fyddo ai da ai drwg." Os yw ein calon yn ein condemnio, mae Duw yn ein condemnio yn fwy. Ymofynnwn am ei faddeuant trwy waed yr Oen, fel "na'n oller gyd a y byd."

2. Mae Duw yn fwy sanctaidd na ni, ac felly yn casau pechod yn fwy. Dylem gofio bod yr Arglwydd yn ceryddu am droseddau ei gyfraith uniawn a da. Mor werthfawr y dylai fod aberth Crist yn ein golwg; trwy yr hwn mae modd cael heddwoh a Duw, maddeuant o bob bai, a sancteiddhad nes ein gwneud yn "wyn- ach na'r eira yn Salmon." Wynebwn ato tra mae yn galw, a gocheliwn oedi dim yn hwy. Heddw ydyw yr amser cymeradwy; gall y fory fod yn eiddo arall.

Mae y gwir Gristion yn meddu mynwee dawl, ac yn gallu dywedyd, "Nid ofnaf niwald;" caiff ef y glyn yn oleu, a'r nef yn dragywyddol orphwysfa. T. E.

P R E G E T H II.

AR DDWYFOL YSBRYDOLIAETH YR YSGRYTHYRAU.

GAN Y PAROH. T. W. DAVIES, YOUNGSTOWN.

A thraddodwyd yn y Cyfarfod Chwarterol yn Palmyra, O., Hyd. 6ed, 1862, ac a anfonir i'r OENHADWE ar gais y Gynadledd.

Nid trwy ddyn y daeth gynt brophwydoliaeth; eithr dynion sanctaidd Duw a lefarasant megys y cynhyrf- wyd hwy gan yr Ysbryd Glân. 2 PEDR 1: 21.

Yr holl Ysgrythyr aydd wedi ei rhoddi gan Ysbryd- oliaeth Duw. 3 TIM. 3: 16.

(Parhad o'r rhifyn am 26 Mai, t. d. 140.)

SYLWADAU TERFYNOL AR NATUR A HELAETH- WYDD Y DDWYFOL YSBRYDOLIAETH YN YR YS- GRYTHYRAU.

Os nad ydym yn mawr gamsynied, meddyl- iwn ein bod wedi galw eich sylw at brofion

eglur a safadwy i arddangos Dwylf Ysbryd- oliaeth yr Ysgrythyr. Ond yn awr, tybiwn fod rhyw un yn barod i ofyn pa beth a ddeallir wrth Ddwylf Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyr. Dyna gwestiwn ar unwaith yn bwysig ac yn deilwug iawn o'n sylw. Un peth ydyw profi fod y Beibl yn air Duw, peth arall ydyw dan- gos yn niha ystyr y mae yn air Duw. Nid oes dim yn eglurach na bod elfen ddynol ac elfen ddwylf wedi cydgyfarfod a chydweith- redau yn nghyfansoddiad yr Ysgrythyr. Gan hynny, priodol iawn yw yr ymofyniad, pa beth yw natur a nodweddion gweinyddiaeth y dyn, a pha le y mae ei chyleb yn terfynu, ar un llaw, ac ar y llall pa mor bell y mae dylanwad, arweiniad, ac arolygiaeth Duw yn cyrhaedd drosto yn nghyfeiad gwirioneddau, mynegiad athrawiaethau a ffurfiad holl gynwysiad y Beibl. Dywed y testyn, "Dynion sanctaidd Duw a lefarasant megys y cynhyrfwyd hwy gan yr Ysbryd Glân." Nid oes amser genym, pe buasai yn ddoeth i ni yn bresenol, i ymyr- aeth a'r ddadl bwysig sydd wedi ei chychwyn yn ddiweddar ar y pwnc hwn. Gan hynny awn yn mlaen i fynegu ein golygiadau ein hunain arno mor fyr, cryno, a didramgwydd ag y gallom.

1. Wrth Ddwylf Ysbrydoliaeth yr Ysgryth- yrau, ni fyddwn yn deall fod yr Ysbryd Glân wedi donio y dynion sanctaidd a'i llefarasant, a gwybodaeth, medrusrwydd, cyfrwysder ac athrylith i gyfaddasu eu hymadroddion, eu haddysgiadau a'u datganiadau at ehwaeth lyg- redig, a mympwyon coelgrefyddol, a thraddod- iadau dynol y bobl y llefarent wrthynt, a'r oes y preswylent ynddi. Dyma olygiad rhai o dduwinyddion yr Almaen. Gelwir ef yn Ddamcaniaeth y cyfaddasiad (*Theory of accom- modation*). Cynhwysant y ddamcaniaeth hon yn bestr at ysgrifeniadau y Testament New- ydd. Ond y mae yn rhy wrthun i gael sylw am fynydd gan y byd Cristionogol. Dylasai, cyn hyn, fod wedi myned i'w lle ei hun, fel Judas Iscariot. Gallem ddweyd am dani, heb gam-gyfleu dim arni, ei bod yn tueddu i ddrwg- liwio dybenion a chymeriadau yr Arglwydd Iesu Grist a'i apostolion yn frawychus. Yn ol hon, nid yw y Testament Newydd amgen na ffrwyth dyfais orchestol i gadw y byd i ym- droi yn ei dwyll ofergoelus, ac i ymbalfalu yn nghanol tywyllwch ei gyfeillornadau thraddod- iadol. Pe cawsai Satan, arch elyn Duw a dyn- ion, ganiatâd i ysgrifenu beibl i'r byd, nis gall- wn ddychymygu am well llwybr iddo ef ym- gymeryd â'r gorchwyl na hwn.

Yn ol y ddamcaniaeth hon, prif amcan Crist a'r apostolion, fel dysgawdwy, oedd boddi

eu gwrandawyr, ac fel gwladlywiad priodol er cyrhaedd hyny, dewisent y moddion a wnai o angenrheidrwydd gefnogi y werin yn eu credoau twyllodrusa'u harferiadau drygionus. Mae yn anhawdd dweyd yn rhy gryf yn erbyn hon. Geysd allan Ysbryd y gwirionedd fel yn efelychwr i dad y celwydd, a gwna y Gwaredwr didwyl y Jesuit penaf yn y greadigaeth. Mae yn gabledd ar gymeriad gogoneddus holl berffeithiau anfeidrol, holl arfaethau grasol a holl ddatguddiedigaethau pur Duw y gwirionedd, y doethineb a'r cariad tragwyddol. Ydyw, mae yn sarhad ar dduwinyddiaeth y bedwerydd ganrif ar bymtheg, ac yn ddiraddiad ar dduwinyddion athrofeydd Leisio a Guttingen.

Mae yn dda genyf nad yw y Cymry yn gyffredin yn deall nemawr ar y ddamcaniaeth haner anffyddol hon. Duw o'i drugaredd a'n cadwo rhag cofseidol surdoes cyfeiliornadau atheistiaidd yr Almaenwyr, yn nghyd ag awdwyr yr "*Essays a'r Reviews*" yn Lloegr, a phawb eraill o gyffelyb ddaliadau. Teg ydyw crybwyll hefyd, fod rhai yn yr Almaen wrthi, a'u holl egni, y dyddiau hyn, yn tori bedd y ddamcaniaeth hon. Llwyddiant iddynt i'w ohladdu mor ddwfn fel nas gallo anffyddiaeth unrhyw oes eto ei hadgyfodi.

2. Wrth ddwyfol Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyr an ni byddaf yn deall fod rhanau o hono yn air Duw a rhanau eraill o hono heb fod felly. Ysbrydoliaeth achlysurol fyddai hyn. Nid wyf yn credu i'r ysgrifenywyr ysbrydoledig dderbyn cynorthwy yr Ysbryd Glân i'r un graddau yn mhob rhan o hono, nac ychwaith eu bod heb ei gynorthwy yn un rhan o hono, cyn belled ag yr oedd hyny yn rheidiol i osod allan y gwirionedd yn gywir. Y mae gwahanol ranau yr Ysgrythyrau yn cyfateb i sefyllfaoedd ac angenion y rhai y llefarid hwynt wrthynt yn ngwahanol oesoedd y byd. Nid ydyw seremoniau cysgodol yr hen oruchwyliaeth, na'r gosodiadau hyny ynddi, a ddilynent ar sefyllfa ac amgylchiadau yr Hebreaid gynt yn Palestina, yn rhwymedig arnom ni yn awr; ond nid yw y rhanau hyny o'r hen Destament a'u cynwysant yn llai dwyfol oblegdy hyny. Y mae natur a rhwymedigaeth foesol dyn fel deiliad o lywodraeth foesol Duw, yn annewidol ac annattodadwy, a mae yr holl ddyledswyddau parhâol cynwysedig yn y rhwymedigaeth foesol sefydlog hon, ac a ddatguddir yn y Beibl, yn parhau mewn grym o hyd, o dan bob goruchwyliaeth, oes a gwlad, ac nid oes gwahaniaeth pa le y ceir hwynt—pa un ai yn yr Hen Destament ynta yn y Newydd—y maent yn ddwyfol ysbrydoledig ac awdurdodedig. Fel hyn y mae yr holl bethau sydd wedi di-

flann, a'r holl bethau sydd yn aros mewn grym, yn yr Hen Destament, *eto yn air Duw* ac i'w parchu fel y cyfryw. Gwrandewch ar y teutyn, "Nid trwy ddyn y daeth gynt brophwydoliaeth." Y mae y beirniad enwog M. Stew-
art yn dangos mai nid rhagddywedid a feddylir wrth brophwydoliaeth yma, ond pob peth a lefarodd y dynion sanctaidd o dan gynhyrfiad yr Ysbryd Glân. "Yr holl Ysgrythyr sydd wedi ei rhoddi gan ysbrydoliaeth Duw." Wrth gwrs at yr Hen Destament y cyfeiria y gair hwn. Yn awr os credwn fod Paul yn llefaru yma o dan arweiniad yr Ysbryd Glân, yr ydym yn rhwym o addef hefyd, *fod yr holl Hen Destament yn ddwyfol ysbrydoledig*.

Dywedodd yr Arglwydd Iesu wrth ei ddysgyblion yr anfonai yr Ysbryd Glân atynt, a phan y deuai y tywysai hwynt i bob gwirionedd. Y mae genym bob siorwydd iddo gael ei dywallt arnynt ar ddydd y Pentecost yn Jerusaleu, ac iddo aros gyda hwynt, a'u bod yn llefaru o dan ei ddylanwad ef. Yr ydym yn sior mai naw o'r dysgyblion hyn sydd wedi ysgrifennu y Testament Newydd. Mae yn wir nad oedd Marc a Luc yn apostolion, ond yr oeddent gyda'r apostolion. Yr oedd Pedr yn cynorthwyo Marc, a Luc yn gydymaith i Paul. Dywed Luc ei fod ef wedi derbyn ei efengyl gan y rhai oeddent o'r dechreuad yn llygad dystion o'r pethau a adroddodd; ac mae Paul yn datgan, mewn mwy nag un man, fod Duw wedi datguddio ei efengyl i'r apostolion *trwy yr Ysbryd Glân*. Felly y mae genym ffeithiau lluosog, diamhenol a ohedyrn, i brofi Dwyfol Ysbrydoliaeth *yr holl Ysgrythyrau sanctaidd*. A phwy yn ngwynob y rhai hyn a feiddia haern mai achlysurol yw ysbrydoliaeth Llyfr y llyfrau.

Addefwn y byddai maenturnio hyny yn gyfleus iawn o dan rai amgylchiadau, ac i berwylion arbenig. Mae yn gyfleus iawn weithiau, i ryw fath o bersonau, i alw gwirionedd ar gelwydd, gweddeidd-dra ar falchder, cynildeb ar gybydd-dod, dewrder ar greulondeb, a *genuine bill* ar *counterfeit*. Pe bai rhyw un am dori i lawr gadwraeth y Sabboth, beth a fyddai yn fwy cyfleus iddo ef, er ceisio mogi ymrysoniadau ei gydwybod, a phylu dyfarniadau ei reswm, na throio darbwyllo ei hun ac eraill i greu nad yw y ddeddf foesol, a orchymyna gadw y Sabboth, mewn grym yn awr, ac o ganlyniad nad yw y rhan hyny o'r Beibl a'i cynwysa yn arwisedig mwyach ag awdurdod dwyfol. Nen, pe bai rhyw un am ddi i fyny olygiadau yn milwrio yn erbyn ysbryd sefydliadau, amcan gosodiadau, sylwedd cygodaau a rhedid holl ffeithiau athrawiaethol a hanes-

yddol yr hen oruchwyliaeth, beth a fyddai yn fwy cyfleus iddo ef, er dallu yr anwybodus a hudo yr anochelgar, na cheisio dangos fod yr Hen Destament wedi colli ei ddwyfoldeb, ac nad yw mwyaoh amgen na hen *almanac out of date*, yn gwbl ddiwerth i ni.

Drachefn. . Pe delid rhyw athrawiaethau croes hollol i ranau eglur o'r Hen Destament a'r Newydd gan ryw blaid o ddynion, beth a allai fod yn fwy cyfleus i'r cyfryw, er oesio tawelu eu cydwobodau a dyrysu yr anfeddylgar, na dweyd nad ydyw y rhannau hyny yn Ddwyfol Ysbrydoledig!

Ond er mor gyfleus y byddai hyn ar y fath amgylchiadau, y mae y twyll, y rhyfgy a'r calon-galedwch a gynwysa yn arswydawn i'r eithaf! Dyn marwol yn dyfod yn mlaen ac yn ngwynneb y profion cadarnaf i'r gwrthwyn-eb yn beiddio gwadu Dwyfol awdurdod ac ysbrydoliaeth rhannau o'r Beibl, er mwyn gwisgo haeriadau disail ei fympwyon llygredig ei hun ag anffaeledigrwydd, a hyny ar draul mathru o dan ei draed rai o sefydliadau goren, gwirioneddau pwysicaf, ac athrawiaethau puraf y Nefoedd ar y ddaear!! Os nad yw hyn yn cynwys yr addfedrwydd llawnaf mewn rhyfgy chwyddedig ar bethau mwyaoh cysegredig y Goruchaf ar y ddaear, pa beth a'i cynwysa? Gwell i ni ddynesu at y Beibl gwerthfawr mewn ysbryd ymchwilgar plentynaidd, gan dderbyn ei holl addysgiadau gyda gwyleidd-dra duwiol, gan mai llyfr Duw ydyw, ac nid mewn ysbryd rhyfygus beirniad hunan-chwyddedig, gan ei ddarnio, a'i wyro, a'i ysbellio o brydferthwch gogoniant ei ysbrydoliaeth a'i awdurdod goruchel.

8. Wrth Ddwyfol Ysbrydoliaeth yr Ysgrythrau nid ydyf yn deall fod pob ymadrodd sydd ynddynt wedi dyfod yn uniongyrchol o enau Duw, nac ychwaith fod pob peth a adroddant yn cael ei gymeradwyo gan lys y Nefoedd. Gadewch i mi egluro fy meddwl ar hyn. Mae yn y Beibl ymadroddion tri math o fodau, heblaw y Bod Goruchel, sef yn laf, yr anifail—y sarff ac asyn Balaam. Yn 2il, y dyn—dynion da a dynion drwg. Yn 8ydd, yr ysbryd anweledig—angelion a chythreuliaid. Wrth gwrs, pan mae y rhai hyn yn llefaru eu geiriau a'u meddyliau eu hunain, nid ydynt yn ddwyfol; 'a'r holl ysbrydoliaeth a honwn ni sydd yma, a welir yn nghywirdeb yr adroddiad am danynt. Felly, er nad yw yr ymadroddion eu hunain yn ddwyfol, eto y mae yr adroddiad o honnynt o dan gynhyrfiad yr Ysbryd Glân yn Ddwyfol ysbrydoledig.

Drachefn. Cynwysa y Beibl hanesion am ddyfod ac anghyfiawnder, ac adrodda am arfer-

ion llunfedig gan anweddeidd-dra a barbareidd-dra yr oesau borenol; ond nid yw y ffaith fod y pethau hyn wedi eu cofnodi ar ei dudalennau yn profi yn y mesur lleiaf fod y Nefoedd yn eu cymeradwyo. Cynwysa ein cyhoeddiadau wythnosol a misol yn aml hanesion am laddrad a llofruddiaeth, ond nid yw hyny yn profi fod eu golygyddion yn cefnogi y fath bethau. Felly nid yw fod hanes am bethau drwg yn y Beibl yn dangos fod y Duw da yn eu cymeradwyo, a meddyliem nae gall neb ond ymfydion awgryma y fath wrthuni.

Yn awr, er fod y Llyfr hynod hwn yn cynwys rhai geiriau a meddylddrychrau na ddeilliasant yn uniongyrchol oddiwrth y Meddwl Dwyfol, ac yn cofnodi, tyn syml, rai gweithredoedd na chymeradwywyd hwynt etioed yn llys tragwyddol y Nefoedd, eto y mae yr oll sydd ynddo yn cael ei osod allan a'i adrodd gyda chywirdeb anffaeledig o dan gyfarwyddyd Dwyfol ysbrydoliaeth. Yn yr ystyr hwn mae yr *holl* Feibl yn Ddwyfol ysbrydoledig, ac yn deilwng o'r enw Gair Duw.

4. Wrth Ddwyfol ysbrydoliaeth yr Ysgrythrau y deallwn erbyn hyn, fod yr ysgrifenywyr sanctaidd wedi cael cynorthwy, dylanwad ac arweiniad Ysbryd Duw wrth ysgrifennu ei faterion a'u cynwysiad, cyn belled ag yr oedd hyny yn angenrheidiol, er eu gwneud yn *Ddatguddiad perffafth o'i ewyllys ei hun ac yn rheol anffaeledig fydd ac ymarweddidd dynion*. Tybiwn fod natur, dull, a helaethrwydd y cynorthwy dwyfol a dderbyniasant yn dibyna i raddau mawr ar y materion, y dullwedd a'r cyfansoddiad. Weithiau ffeithiau syml a hanesion cyffredin fydd i'w hadrodd. Yma y mae Ysbryd y gwirionedd yn arolygu y cyfan, gan ofalu am gywirdeb y mynegiad o honnynt. Brydiau eraill, mae y mater yn adnabyddus o'r blaen, eithr y mae yr iaith, y dullwedd a'r delweddau mor odidog ac aruchel, a chymaint uwchlaw i'r ysgrifenydd ei hun, a rhagorach na chynrychion mwyaoh coethedig a phenigamp y meddwl dynol galluocaf nes ein taro ar unwaith a syndod a'n llanw ag edmygedd. Yma y mae cynorthwy arweinidol yr Ysbryd Goruchel yn ganfyddadwy. Droion eraill y mae y materion uwchlaw i gynnygion mwyaoh beiddiol ac ehedog amgyffredion mwyaoh cyrhaedd-fawr y meddwl meidrol byth i'w darganfod. Yma eto y gwelwn yr Ysbryd tragwyddol yn datguddio.

Weithiau gwelwn yr ysgrifenydd ysbrydoledig yn debyg iddo ei hun yn rhodio ar hyd a lled y ddaear fel dynion eraill o ran ei fater a'i ieithwedd, ond fod ei draed yn cael eu cadw yn sicr o hyd ar hen graig gadarn y gwirfôn-

edd. Bryddian eraill y mae fel pe byddai wedi ei gipio i fyny, a'i gymeryd ymaith dros amgaerau y Presenol, a'i osod i sefyll yn rhyw le uwch meusydd Amser a Thragwyddoldeb i sylu ar olygfeydd y pethau mawrion a phwysig a fu ac a ddaw. Droion eraill ymddengys fel wedi cael benthg edyn eryr anfeidrol, ac ar ol dianc yn mhell uwch culion derfynau y ddaear a chylchoedd meidroldeb y creadur, erys megys i chwareu yn awyrgylchoedd yr holl-bresenoldeb a'r hollwyboedaeth Ddwylol, a phan y disgyna oddiyno bydd ganddo ddatguddiedigaethau pwysig, yn rhoddi cipolwg i ddyn ar rai o blygiadau yr arfaeth dragwyddol a'r bwriadau goruchel a grasol tuag at y byd. Yn y modd hyn "Dynion sanctaidd Duw a lefarasant megys y cynhyrfwyd hwy gan yr Ysbryd Glân,"—neu, fel y gellir darllen y gair gwreiddiol *phenomenoi*, yn "gipiwyd ymaith," felly y meddwl yw, "megys y cipwyd hwy ymaith gan yr Ysbryd Glân." Diau eu bod yn fynych yn cael eu cipio ymaith allan o honynt eu hunain, ac uwchlaw i holl gylchoedd gwybodaeth a dychymygion dynol, yn enwedig pan ddefnyddiai yr Ysbryd Glân hwynt fel offerynnau i ddatguddio y cynlluniau a'r dirgeledigaethau Ddwylol i'r byd. Pa fodd y cymerai y dylanwad ysbrydoledig feddiant o honynt, a pha mor bell y cyrhaeddai dros eu galluoedd a'u hymwybodaeth, sydd bethau nad ydynt yn hawdd eu hegluro na'u hamgyffred. Nid ymddengys y gallent hwy eu hunain egluro natur ac eangder y dylanwad dwylol arnynt bob amser, ond yr oeddynt yn berffaith sicr o'r ffaith eu bod o dano bob tro y byddent felly. Pa fodd y mae yr haul yn goleuo sydd bwnc nad yw athroniaeth yn mhenau y segyddwyr dysgedigaf wedi ei hollol benderfynu eto, ond ei fod yn goleuo sydd *ffaith* adnabyddus i bawb er dechreu y byd. Felly y dywedaf ffinau, os nad ellir egluro i foddlonrwydd pa fodd y dylanwadai yr Ysbryd dwylol ar feddyliau y dynion sanctaidd gynt, y mae y *ffaith* ei fod wedi dylanwadu arnynt, a'u bod o dan gynhyrfaid ei ysbrydoliaeth pan yn ysgrifennu yr Ysgrythyrau, mor sicr a dianhenol a'r ffaith fod yr haul yn goleuo.

Tybia rhai fod yr Ysbryd Glân yn rhoddi geiriau yn gystal a meddyliau i'r ysgrifennwyr sanctaidd. Haera eraill fod gwahanu geiriau a meddyliau dyn oddiwrth eu gilydd yn annichonadwy, ac wrth gwrs nas gall dim ar y mater hwn fod yn wir ond y dybiaeth flaenorol. Os yw hyn yna yn gywir, barnwn ninau fod yr Ysbryd Glân yn tywys pob un o honynt i lefaru yn ol natur a graddau ei alluoedd meddyliol, ei wybodaeth ieithyddol, a'i ohwaeth len-

yddol; oblegyd y mae yn ffaith adnabyddus, yn iaf, i bawb, fod i bob un o'r ysgrifennwyr ysbrydoledig ei neillduolion personol wrth ysgrifennu. Yn 2il, i'r dysgedigion mewn beirniadaeth Feiblaidd, fod nodweddion y cyfnewidiadau a gymerasant le yn yr iaith Hebraeg yn ystod y pymtheg cant o flynyddoedd y buwyd yn ysgrifennu y Beibl, yn ganfyddadwy yn nullwedd cyfansoddiad ei wahanol ranau. Eto hwyrach mai y dull goreu, ar y cyfan, i egluro yr amrywiaethau hyn yw tybied fod yr ysbrydoliaeth yn eu gadael i ddewis eu geiriau, eu delweddau a'u dullwedd eu hunain wrth gyfansoddi. Yr oedd y cynhyrfaid ar y prophwydi, weithiau, yn gwanychu y nerth, creu arswyd a thafu i bwr lewyg, ond ymddengys eu bod y rhan fynychaf, yn cael cadw eu hymwybyddiaeth.

Gallem feddwl fod ysgrifennwyr y Testament Newydd, yn ol natur eu materion, yn fwy na'r prophwydi gynt, at eu rhyddid i ddewis eu dull arbenigol o gyfansoddi. Fel hyn yr ydym yn cael Paul, yn un o'i epistolau, yn nghanol y materion pwysicaf, yn alluog i aros a rhoddi cyfarwyddyd meddygol i Timotheus, ac yn ei orchymyn i ddwyn gydag ef y memwrn a adawsai yn Troas. Ond rhaid i mi derfynu. Cofiw'n mai Llyfr Duw yw y Beibl, ac mai yr Ysbryd Glân sydd yn gyfrifol am ei gynwysiad. Nid yw yr Ysbryd Glân ynddo, ond y mae ei faterion wedi eu hysbrydoli ganddo. Y prif wahaniaeth rhwng yr haul a chyrff eraill y gyfundrefn heulog yw fod goleuni ynddo. A'r prif wahaniaeth rhwng y Beibl a llyfrau y ddaear yw fod y Dwyfol ysbrydoliaeth wedi ei wneud yn ffynonell fawr golenni a gwybodaeth ysbrydol i'r byd enog a thywyll, am drefn y cymod a ffordd yr iechydwrriaeth.

CYMHWYSIADAU.

1. Mawrhawn yr Arglwydd am roddi i ni ei air sanctaidd yn ddatguddiad o'i ewylllys fendigaidd, ac yn rheol ein bywyd. Pe cymerid yr haul ymaith o'r gyfundrefn heulog heno, byddai y golled y tu hwnt i bob dychymyg. Ond pe gadawsai ni heb y Beibl, haul ysbrydol y byd moesol, buasai y golled yn anhraethol fwy i ni. Gwnawn yn fawr o hono, a pharchwn ei Awdwr daionus yn ein calon am dano.

2. Llawenychwn yn ngwyneb y sicrwydd mwyaf llawn sydd genym mai Duw ydyw Awdwr y Beibl. Ar ol deall yn sicr fod sylfaen y ty ar y graig y mae y teulu yn teimlo yn ddiogel i lochesu ynddo pan ddaw yr ysturm. Ar ol gwnend ymchwiliad manwl i sefyllfa y llong a chael ei bod yn ddiogel, mae y *passengers* yn teimlo yn fwy dedwydd i ym-

ddiried eu bywydan ynddi am fordaith dros donau brigwynion y cefnfor llydan. Felly gallwn ninau lawenychu yn y profion lluosog a safadwy sydd genym o Ddwylfol Ysbrydoliaeth yr Ysgrhythran. Maent wedi dal pob ar-ohwiliad ac ymosodiad hyd yma. Pe bai deng mil mwy yn yr osod ar y Beibl eto, ni siglai hynny fyfyrn ar ffydd rhai o honom yn ei ddwyfoldeb, oblegyd, "Gair ein Duw ni a saif byth." Dyma graig yr oesoedd ar ba un y teimla y credadyn yn ddiogel a dedwydd i ymddiried ei dragwyddol bob peth arni.

8. Gan mai gair Duw yw y Beibl, cofiwn ei fod yn anffaeledig. Gellir meddwl wrth ymddygiad rhai dynion fod y Beibl fel *Indian-rubber*, i gael ei wyro a'i ddarnio, a'i ledn a'i grebachu at eu credoau oinion a rhagfarnlyd hwy, fel y gwelont yn dda. Gwna rhai athroniaeth o'r eiddynt eu hunain yn anffaeledig, a cheisiant gael gan y Beibl i blygu iddi. Eu bathroniaeth yw eu safon i fesur a phwyso gweithrediadau Duw a dynion, a beth bynag nad yw yn athronyddol, yn eu tyb hwy, yn y Beibl, ymwrthodant ag ef. Nid yw rhagwybodaeth Duw yn y prophwydoliaethau, na'i hollalluawgrwydd yn y gwyर्थiau, yn ol eu barn hwy, yn athronyddol, a deuant yn mlaen a'u gwelleifian beirniadol yn eu dwylaw, a chneifant ymaith bob prophwydoliaeth a gwyर्थ sydd o fewn corff yr holl Gyfrol sanctaidd; a beth sydd genym ar ol wedi hyn yn werth i'w alw yn Feibl—dyna brif golofnau ei ddwyfoldeb wedi eu cymeryd ymaith. Ond ni dderbyniwn ni y fath ynyfdrwydd a hwn. Nid oes dim yn y Beibl yn groes i athroniaeth—ac nid yw hi byth mor berffaith a phan yn ei ddilyn ef. Cofiwn fod gair Duw i fod yn ben ac yn arweinydd, a ninau oll i ffurfio ein credoau a'n hymarweddiad wrtho ef.

4. Mai ein dyledswydd yw byw yn ei ol. Gwyn ein byd os gwnawn hyn. Canys "Cy-nifer ag a radiant yn ol y rheol hon, tangnef-edd arnynt ac ar holl Israel Duw." Cymerwn ef yn llewyrch i'n llwybrau a llusern i'n traed. Amen.

LLENLITH,

Yn cynwys y rhan olaf o fyfyrdd Abraham, yn nghyd a helbul a thrallod y Cenhadwr Lot.

Sylwn bellach ar

WELEDIGAETH ANGELAIDD ABRAHAM.

Pan oedd Abraham yn cyfaneddu yr ail waith yn ei drigfan gyntefig ar wastadedd Mamre yn agos i Hebron, cafodd weledigaeth ryfeddol, yn mawr ragori ar y cwbl a gawasai yn flaenorol. Ar yr awr hono yr oedd yn

dygwydd eistedd un diwrnod yn ngwres y dydd wrth ddrws ei babell, yn ol yr arferiad dwyreiniol a'r eiddo yntau, ac ar ol bod yno, tebygol, rhwng cwsag ac effro ychydig fynydan, gwelai yn hollol amlwg i'w feddwl, dri o ddy-eithriaid yn nesau at y drws; ymdeithwyr mewn ymddangosiad, ond digyffelyb eu gwedd i'r cyfryw yn gyffredin. Ac efe a redodd, dybiasai, megis gwr parod i letygarwoh i'w cyfarfod, ac a'u gwahoddodd yn garedig i ddod i mewn, ac a frysiodd, feddyliai, i wneyd dar-pariadau helaeth i'w derbyn, eu croesawu &c., pa rai a ddangosasant yn fuan eu huchel nod-wedd, canys y blaenaf a'r mwyaf urddasol o honynt mewn ymddangosiad, angel y cyfamod, sef yr Arglwydd Iesu Grist fel y meddylir, a adnewyddodd yr addewid a wnaethpwyd gynifer gwaith yn flaenorol i'r patriarch Abraham y buasai i Sarah ymddwyn ar fab iddo ef; yr hyn pan glywodd Sarah wrth ddrws y babell dybiai o'r tu cefn i'r angel, a'i cynhyrfodd i chwerthin, am fod y peth wedi ei addaw cynifer o weithiau cyn hyn yn ofer, ac oherwydd ei bod wedi myned yn hen mewn dyddiau wrth ddygwyll am gyflawniad addewid heb un amser erioedd wedi ei benodi iddi, ac am ei bod yn awr yn ddiddadl wedi myned yn rhy bell tua therfyn blynyddoedd ei hoes i'r fath amgylchiad allu cymeryd lle, pwy bynag oedd yn proffwydo. Ond y person urddasol er cadarnhan fydd Abraham, ac er cymorth anghrediniaeth Sarah, a siomi y gelyn, a benododd yr amser, gan addaw dychwelyd mewn amser penodedig y flwyddyn ganlynol, a mab meddai fydd i Sarah, ond ei dirnygiaeth hi o'i athrawiaeth ef a gafodd ei grybwyll a'i geryddu gan yr angel.

Yna yr angelion a aethant yn mlaen i gyflawni rhan arall o'u gweinidogaeth, ac a fynegasant i Abraham ar y ffordd, feddylieim, wrth ei hebrwng, eu bwriad i ddinystrio dinasoedd Sodom, Gomorrah &c. Pan ddarfu i'r Patriarch gydag haelionus ddyngarwoh ag sydd yn ffurfio prif gynllun ei nodweddiad, anturio i ddadleu a'r angelion, debygai, achos y dinasoedd collfarnedig, a cheisio dangos, feddyliai, yr anghyfiawnder ymddangosiadol o gymysgu y diniwed a'r euog a'u gilydd, ac eiriol yn oetyngedig, ond yn ddifrifol a thaer drostynt,—yn gofyn yn bruddaidd ac fel gwr duwiol yn teimlo yn neillduol drostynt yn olynol a thrachefn, a fyddai i'r cyfryw ddinasoedd gael eu dinystrio, os buasai haner cant, pump a deugain, deg ar ugain, ugain, neu hyd yn nod os ceid deg o rai cyfiawn ynddynt? Ac mae yn cael addewid gan y prif ymwelydd nefol, y buasai deg o rai cyfiawn yn ddigon i achosi iddo i

droi ymaith y trychineb; ond Ow! nid oedd y nifer bychan hyn i'w cael yn ninasoedd blodenog y gwastadodd, oblegid yr oedd eu henogrwydd yn gyffredinol a'u dinystr yn anocheladwy.

Ond gweledigaeth oedd y cwbl, yr hyn yw y tebycaf o bob peth i freuddwyd, ac felly nid oes un lle i feddwl a dywedyd yn gyfeiliornus bod angelion nefol o fyd ysprydol yn bwyta, yfed, &c. megis Melchisedec, Abraham a Lot, oenbadon dynol ar y ddaiar. Ond gan y cyfarfyddwn a mynegiadau cyffelyb eto wrth fyned yn mlaen, nid yw yn rhy gynar nac allan o le, i ni sylwi cyn myned yn mhellaach, ar y modd mwyaf neillduol y datguddiodd Duw ei ewyllys a'i efengyl i'r patrieirob, y proffwydi, yr efengylwyr, a'r apostolion.

Yn 1. Trwy ymddangosiad a lleferydd yr hwn a elwir "Angel y cyfamod," Mal. 8: 1, yr hwn yn nghyflawnder yr amser, a wiagodd gnawd, er mwyn marw dros droseddwyf.

Yn 2. Trwy lais soniarus neu groch, weithiau, yn nghyd ag ymddangosiad arwyddlunian cydfynedol a hynny rai amserau.

Yn 3. Trwy weledigaethau, yn y nos mewn cwsag cyffredin weithiau neu freuddwyd, neu pan y byddai personau yn cael eu taffu i lewyg byr yn y dydd, neu pan yn nghylch eu gorchwylion cyffredin.

Yn 4. Trwy weinidogaeth angelion yn ymddangos mewn cyrph dynol, pa rai oedd yn cyflawni gwyrthiau diamheuol er profi eu cenhadaeth.

Yn 5. Trwy oruchwyliaeth dylanwad galluog a grymus Yspryd Duw ar y meddwl, er rhoddi iddo ddirnadaeth cryf a chrediniaeth neu ffydd goruwch naturiol o wirionedd y pethau a ganfyddid gan y dealltwriaeth.

Gan hyny y person sydd wedi derbyn gallu i weled pethau dwyfol ac ysprydol, i'r hwn yn unig y maent wedi eu datguddio, ar feddwl yr hwn y maent wedi eu sicrhau, ac yn nghof a barn yr hwn y maent wedi ymsefyllu a char-trefu, yw yr unig weledydd sydd yn medru traethu y pethau ydynt o yspryd Duw. Ni a gawn weled y ffeithiau hyn oll yn cael eu profi trwy siamplau yn nghorff y Beibl. Pwy na ddymunai o'i galon fod yn gyfryw un? Wrth ddyfod yn mlaen yn rheolaidd, cyfarfyddwn yn nesaf a,

DINYSTR SODOM AC EREILL O DDINASOEDD DIFFRYN SIDIM.

Pedair blynedd ar ugain ar ol i Lot ymadael a Haran, daeth dau o'r angelion a ymddangosodd i'r patriarch Abraham yn ei weledigaeth y flwyddyn hynny, yn y blaen i ddinas Sodom, pa rai a gyfarfyddwyd gan Lot pregethwr

cyflawnder yno yn yr hwyr wrth borth y gaer, yr hwn a'u gwahoddodd yn serohog i ddyfod gydag ef i'w dŷ, pan y dywedodd y dyeithriaid wrtho, er cael allan ei gywirdeb, bod yn fwy dewisol ganddynt aros dros y nos yn yr heol. Ond gan mai nid *Quaker* oedd y pregethwr, efe a fu daer arnynt drachefn, fel yr aethiant gydag ef i'w dŷ, lle y derbyniodd hwynt yn hynod letygar, ac a'u hamddiffynodd yn enwog a gorchestol rhag drygau bygythiol trigolion Sodom—esf dynion trythyll ac annuwid y dref.

A'r oenhadon urddasol mewn at-daliad i Lot gyflawn a'i rhybuddiodd ef o'r dinystr oedd yn nghrog uwch ben y ddinas ddioffrydedig, ac yn agos a disgyn arni, gan ei gyngori yn ddwys i encilio yn gyflym, rhag iddo gael ei faglu gan y trallod cyffredinol a dychrynlydd oedd ar orddiwas y ddinas ar fro ardderchog. Yna Lot pregethwr cyflawnder a frysiodd yn ddioed i fynegu y newydd trwm, anymunol, a galarus i'w feiblon yn nghyfraith, y rhai oedd, feddylir, i briodi eu ddwy feroh ef ag oeddynt, dybir, wedi eu dyweddio eisoes iddynt. Ond hwy a'i cymerasant ef fel un yn cellwair, ac a wrthodasant gyda dirmyg fod yn gyfranog ag ef a'i deulu i gilio o'r ddinas.

Yn foren dranoeth, yr angelion a ddeffrodd Lot, ac a'u hanogasant yn daer i ffoi am eu heinioes; a'r pregethwr a ufuddhaodd, ac a adawodd y ddinas, a'i wraig a'i ddwy feroh a gychwynasant yn hwyrffrydig gydag ef, a phrin y gadawsant furiau y gaer, meddir, dyn i'r gwaith dinystriol yn ngoleuni yr Haul ar foren eglur gael ei ddechreu gan yr Hollalluog; a gwraig Lot, cofiwn, trwy fod yn hwyrffrydig i ffoi, ac edrych yn ol, a droseddodd y gyrcymyn, megis gwraig Adda gynt, ac am hyny a fu farw yn y fan, canys hi a gyfnewidiwyd i golofn o halen!! Yr oedd y weithred hon o eiddo Duw yn nghyd a dinystr dinasoedd bro'r Iorddonen, yn arw a dychrynlydd, er diogelu yr eglwys a dwyn yn y blaen y wir grefydd yn ngwlad yr addewid; ond gosododd rwystr effeithiol a chyflawn ar drigolion drygionus y tir, fel y mynegwn yn helaethach yn fuan rhag niweidio y cenhaden a ddygodd efe i'r wlad i ymdeithio a phregethu yn eu plith hwynt. A Lot gyflawn oedd un o'r pregethwyr oedd wedi dyfod i Ganaan gyda y cenhadwr Abraham, ac oherwydd fod trigolion Sodom ac ereill ar y cyfryw wastadedd, yn anghofio Duw, yn ymwrthod a'r wir grefydd, ac yn diystyru Lot, pregethwr cyflawnder, pa un a ddanfonodd Duw i'w mysg hwynt, er nad oedd o deulu yr enwaediad, efe a benderfynodd meddir i ddinystrio dinasoedd y gwastadedd a'r cwbl ar y dyffryn hyfrydion, canys yr oedd

preswylwyr trefydd brô eang a bras Sidim yn fwy nodedig mewn drygioni ac annuwioldeb na thrigolion y lleill o drefydd y wlad, a chan eu bod yn fwy drygionus, mae lle cryf i gasglu eu bod yn fwy gelyniaethol a lliidiog yn erbyn Duw, y wir grefydd, a'r cenhadon crefyddol a ddygodd efe i'w plith, yn ol yr hyn a gyhoeddodd wrth sylfaenn ei eglwys; "gelyniaeth hefyd a osodaf rhyngot ti a'r wraig a rhwng dy had di a'i had hithau." Oblegid ysgrifenyddyd eu bod yn poeni enaid cyfiawn Lot, pregethwr cyfiawnder, yn Sodom, trwy eu gweithredoedd anghyfreithlawn yn erbyn Duw, a chroes i'w ddeddf gyfiawn, sanctaidd a da. A chan eu bod yn ddilys felly yn diystyru ac yn gwrthwynebu arglwyddiaeth rasol Duw, efe a ddangosodd iddynt rym ei lywodraeth foisol, pan oeddynt yn nghylch cyfiawni y weithred fwyaf ffaidd ac ysgeler ar Lot a'r dyeithriad urddasol a ddaethent i'w dŷ ef, y rhai ysgatfydd oeddynt hwy yn dybied eu bod yn gydnabyddus a Lot o'r blaen, ac wedi dyfod o'r un wlad ag yntau, i ymweled ag ef cyn sefydlu yn eu mysg hwynt. Gan hyny, hwy a ymosodasant yn y modd mwyaf terfysgld ar dŷ y pregethwr, gyda bwriad o roddi amharoh anghenfilaidd i'r dyeithriad a ddaethent yno, a bygwrth gwneud yn waeth a Lot nac â hwynt. Ond yn nghanol y terfysg a ddechreuasant, Duw yn brydlawn a diymwrth a'u rhwystrodd yn gwbl trwy eu taraw hwynt oll a dallineb. Pwy a ymgaledodd erioed yn ei erbyn ef, ei drefn, a'i achos, ac a lwyddodd? Job 9: 4.

A'r boreu canlynol, y ddinaa, modd y crybwyllwyd, a ddymchwelwyd, a'i thrigolion drygionus a ddinystriwyd gan dymhestl aruthrol ac ofnadwy, fel y sylwn eto, o dân a brwmstan. Ac nid yn unig yr oedd annuwiolion Sodom yn y cyfryw fodd yn derbyn gwobr eu hanwiredd, ond gan fod y dinystr arswydol yn amlwg i'r gweddill o drigolion y tir, yr oedd ei duedd cryf i'w hatal rhag pechu mor rhyfygus yn erbyn Duw, na meddwl am niweidio ei genhadon ef mwyach, canys yr oedd yn creu braw a dychryn ar eu meddyliau hwynt, ac yn brif foddion yn ddiamau i'w rhwystro a pheri iddynt ofni yr Hollalluog Dduw, oblegid yr oedd y gweithredoedd dyeithr, dychrynlyd ac ofnadwy hyn yn bethau newydd iddynt a digyfelyb yn y byd, ac er fod y ffordd yma o weithredu yn aruthr nid oedd un arall, yn debyg, yn rhyngru bodd i'r Hollalluog yr amser hyn, er amddiffyn ei ogoniant yn ngolwg y Canaanaid, diogelu y wir grefydd, a dwyn yn mlaen ei fwriad grasol yn nhrefn ddoeth iachawdwriaeth pechadur-

iaid; oherwydd yr oedd yn y modd hyny yn datguddio mewn dull nodedig ac anghyffredin, fygythion dychrynlyd ei ddeddf foisol, i ddwyn trigolion y tir yn ystyriol o'u hangenrheidrwydd am ei drugaredd waredigaethol ef, oblegid dyna y modd yr oedd wedi dwyn yn y blaen drefn rasol iachawdwriaeth dynolryw o ddechrenad ei eglwys hyd yn hyn; canys dywedir fod y ddeddf yn cael ei defnyddio, er pan droseddodd dyn, yn athraw i ddwyn pechaduriaid at eu Creawdwr a'i gofio. Ac yr oedd llawer mwy o angenrheidrwydd yn ddiddadl am ryw amlygiad arbenig, ac anarferol o gasineb Duw at anwiredd a'i wrthwynebiad i bechod yn deimladwy a gwelwedig yr oesau cynar hyny nac wedi ymddangosiad iachawdwr y byd; gan fod sefyllfa ddyfodol, a thrueni tragywyddol yn uffern, wedi eu datguddio yn fwy eglur ganddo ef, a chyfiawnder mawreddig Jehofa wedi cael ei amlygu mor rhyfeddol yn nyoddefiadau Crist yn nyddiau ei gnawd a'i farwolaeth ar y groes.

Gan hyny yr oedd yn arferol o ganlyn yr amlygiad mawreddig a gorchel oedd Duw yn roddi o hono ei hun y cyfryw oesau, lawer mwy o ddychryn ac arswyd nac sydd dan yr oruchwyliaeth Gristionogol. A dilys fod hyn, a'r rym gyfrifon ac amryw ystyriaethau hefyd, yn neillduol angenrheidiol, gan gynted ag yr anufaddhaodd dyn i ddeddf ei Creawdwr—cyn y dylif yn gystal ag ar ol hyny. Ac yr oedd bygythion cyfraith Jehofa i'r troseddwr, "megis y dydd y troseddai gan farw y byddai farw," pa rai a gawsant eu trosglwyddo o dad i fab oddiwrth Adda i lawr, yn angenrheidiol agwir ddefnyddiol i'r eglwys Batriarchaidd; ac yr oedd rhai yn yr eglwys a fu yn ymddiddan a chyfrinach llawer ag Adda yn byw yn amser y dylif. Ac yr oedd dinystr y byd trwy y dylif yn wasanaethgar i ddangos bygythion deddf foisol Duw, a dwyn pechaduriaid i ystyried yr angenrheidrwydd anbegorol arnynt am drugaredd waredol Duw, er byw yn dragwyddol ddiogel. Ac yr oedd rhai o'r teulu a welodd y dylif, yn fyw yn amser Abraham a Lot. Ond yr oedd y dylif erbyn hyn wedi ei anghofio i fseur mawr; o ganlyniad, fe welodd yr Arglwydd yn dda drachefn i ddangos ei wrthwynebiad i ddrygioni a'i atgasrwydd at bechod, yn y modd mwyaf brawychus, trwy ddinystrio dinasoedd glyn yr Iorddonen a'u trigolion, yr hyn a wnaeth yn y fath ddull a modd, fel ag yr oedd yn ddarlun mwy bywiog o uffern nac un rhyw beth a wnaeth yn flaenorol. Gan hyny ysgrifenyddyd, "eu bod hwy yn dyoddef dialedd tân tragywyddol," am eu pechodan, oblegid Duw a wlawiodd

arnynt dymhestl o dân a brwmstan, megis y mynega yr ysgrythyr, "cans ar yr annuwiolion y gwlawia efe faglau tân a brwmstan, a phoeth-wynt ystormus, dyma ran eu phiol hwynt." Sal. 11: 6.

Y modd y dinystriodd efe hwynt, feddylir, ydoedd trwy fflaglau breision o fellt fforchog o dân llachar gwyllt a hedegog, yn nghyd a rhuthriadau anferth ac ofnadwy o dân eiriasol a ffrydiau llosgfaol allan o'r ddaiar, a thybir fod y ffrydiau brwmstanaidd a'r melltgwefrawl mor rhesus a'r ymrwygiadau tanlyd mor breiffion a ffyrnig fel y llosgwyd i fyny yn fuan holl ddinasoedd y gwastadedd a'u trigolion ac y dymchwelwyd y dyffryn ag oedd hyd yn hyn megis gardd yr Arglwydd yn Eden, ond yn awr a orchuddiwyd gan ddyfroedd yr Iorddonen, a byth wedi hyny sydd yn llawn o ddwfr halt, oddentu dwy filldir ar bymtheg o hyd, medd teithwyr diweddar, a naw o led, ond hen hanesion a fynegant ei fod yn fwy na chymaint arall bob ffordd, pa un a elwir Môr Marw, oblegid i'r cwbl yno farw yn y cyfryw ddymchweliad arswydus, ac am nad oes ynddo fywyd, trai a llanw.

Ac o holl drigolion Sodom ni ddarfa ond Lot gyfiawn yr hwn a breswylodd yno dair blynedd ar hugain, gan bregethu cyflawnder iddynt yr holl flynyddoedd hyny, allu diane a'i ddwy ferch rhag i'r rhyferthwy ofnadwy eu dal, y rhai trwy ras a daioni Duw a gyrhaeddasant ddinas fechan oedd ar bwys, o'r enw Zoar, yn ddiogel, ond o achos nad oeddynt yn barhaus ddiogel yno, gorfu ar Lot, druan ag ef, wedi colli y gwastadedd a ddewisasai, ei gyfoeth oll, a'i anwyl wranig, ffoi am ei fywyd a'i ddwy ferch gydag ef i'r mynydd oedd gerllaw, a byw yno mewn ogof, yn hollol unig, ac heb debyg-elrwydd i'w deulu fod yn lluosog ac enwog yn y byd ond hyny. Felly y merched yn ddigalon, er y rhybudd difrifol a drosglwyddodd dinystr aethus Sodom iddynt, a ymollyngasant i l'wyr anobaith, yn lle ymwroli ac ymddiried yn yr Arglwydd, yn ol siampl Job yn flaenorol iddynt yn ei gyfyngder, oblegid yn fuan wedi iddynt orfod myned i fyw i ogof mewn mynydd wrthynt eu hunain, hwy a fuont euog o gyflawni gweithredoedd nad oeddynt mewn un modd yn ganmoladwy. Canys methasant fyw fel Joseph mewn lle dirgel ac unig. Ac oddi wrth deulu yr ogaf y tarddodd y Moabïaid a'r Amonïaid, y rhai a breswylasant y tu dwyreiniol i'r Iorddonen gyferbyn a'r Môr Marw. Ac oddiwrth lwyth y Moabïaid y disgynodd Ruth, yr hon nid oedd felly o lwyngau Abraham, Matt. 1: 5. Ac er fod Lot yn wr cyfiawn ac wedi cael ei arwain gan Dduw i bregethu

cyflawnder i'r Canaanaeid, a'i ddiogelu ganddo yn eu plith hwynt am flynyddoedd lawer, pechodd yn ysgeler yn erbyn Duw, ac ni wyddis beth a ddaeth o hono ef ar ol hyn, cans ni cheir un gair am dano mewn hanes mwyach.

J. J. JONES.

New York.

(I'w orphen yn y nosaf.)

Y NOS!

1. Mae y nos yn adgyfnorthydd natur.

Wrth gyferbynnu y llysiau a'r blodau gwywedig, yn nghyd a si eiddil y nant ar brydnawn ddydd haf, i'r hyn ydynt yn y boreu, cawn ein dysgu i ddiolch am y nos. Prydfertliwob, ireidd-dra, ieuencyd, a bywyd, a hwnw wedi ei goroni â "gwlith y wawr," ydynt nodweddiadau y llysiau a'r blodau yn y boreu, ond sychder a dihoenedd erbyn nos! Mae'r nant yn tori rhag ei blaen yn y boreu gyda cherdoriaeth gref a buddugoliaethus, ond erbyn nos, y mae mwgdarthiad wedi yspeilio ei nerth! Ar ymylon y nos, mae adenydd bychain yr aderyn, aelodau y trychfilod, a'r anifeiliaid fyrdd, yn gwaeo am orphwysfa oddiwrth eu llafur blin.—Dyn a â allan i'w waith ac i'w orchwyl hyd yr hwyr; yna, fe wna yntau fyned i mewn o'i babell flinedig i un o ystafelloedd y nos i geisio ymgeledd! *Y nos yw prif adferydd natur.*

Mae pob dyn sydd yn teilyngu yr enw yn ddisgybl i'r prif Ragredegydd mawr, "Rhaid imi weithio gwaith yr hwn a'm hantonodd tra yr ydyw hi yn ddydd." Gweithio â'r llaw, gweithio â'r meddwl—neu weithio â'r galon,—gwaith ay'n dwyn lludded yw pob un o honynt. Mae eisiau nos ar eu hol. Wedi i'r amaethwr orphen ei ddydd gwaith, yr efrydydd ei wers, y ddynes ei gorchwylion, y plant eu chwareuon, y ddinas ei mhasnach, olwynion y cerbydau ddistewi—a'r haul fyned o'r golwg yn "eithaf-oedd" y nefoedd; fe wna y nos alw heibio i ddrws pob un, i gynyg symud y lludded, ac i adnewyddu yr ieuencyd fel yr eryrl!

2. Mae'r nos yn creu amrywiaeth yn ein golygfeydd, a'n mwynhad. Mae unrhywiaeth yn elyn dedwyddwch! "Pa beth yr aethoch allan i'w weled?" Mae rhesymau digonol dros fod amrywiaeth golygfeydd yn cryfhau y galluoedd, ac yn lluosogi eu gwrthdrysau. Fe wna unrhywiaeth yspeilio natur o'i gogoniant, yr enaid o'i luniaeth, a Duw o'i fawl.

Fel y mae symudiad yr awyr a threiglaid y dwfr yn hanfodol i'w purdeb, felly y mae amrywiaeth i ddyn. Mae pob amgylchiad newydd yn rhoddi achlysur i ddyn edrych ar y byd â *llygaid gwahanol!* Rhaid i bob peth fyned y

tu allan iddo ei hun i ateb dyben ei fodolaeth. Mae *achlysur* llwyddiant teyrnas y tu allan i'w therfynau, tyfiant pren yn y gwlith a'r gwlaw, y goleuni a'r gwres, y gwynt a'r taranau, yn eu myrdd amrywiaethau—ac felly hefyd y rhaid i ddyn wrth amrywiaeth.

Mae y nos yn *creu amrywiaeth*. Mae pob dydd yn ddydd newydd, yn ei eiliadau, ei fynydau, ei oriau, a'i ddygwyddiadau. Ni welodd neb ond Duw ei hun y dydd yna, a'i fyrdd trysorau o'r blaen! Mae amser hwna yn fôr, na thorodd yr un llestr erioed ar lonyddwch ei donau, nac un "*experiment*" wneud grawf o'i greigiau, ei sugndraethau, na'i borthladdoedd.

Mae y nos ynte yn gerbyd Rhagluniaeth i gludo pob henafigwr a baban, pob claf ac iach, pob cardodyn yn gystal a brenin oddicartref ar "*visit*" i wel'd etifeddiaeth Duw! Pwy na ddiolcha am y nos?

8. *Mae y nos yn falm i glwyfau, anghau i ofnau, a Jubili i enaid y trallodedig.*

Mae y nos yn genadwres twaredd yn tori ar derfynau cydwylbodolrwydd, a theimladrwydd y cystuddiol a'r gorthymedig.

Yn y nos, mae cwsig wedi peri i'r llygaid sychu eu dagrau, yr anmheus golli ei ofnau, y galon ei gorthymder, a'r "*criminal*" anghofio boren y dienyddiad! Yn y nos nid yw y dall yn gwybod fod pryderferthwch na all ef weled—na'r byddar, fod cerddoriaeth na'all ef glywed—na'r mudan, fod seiniau nas gall ef barablu—na'r caeth fod rhyddid na all ef fwynhau.

Mae cydwylbodolrwydd, fel Agar yn yr anialwch, wedi gollwng ei beichiau i lawr wrth ei hochr, ac *yfed dedwyddwch fel yr hydd*.

Mae'r amddifad a'r redded wedi llwyr anghofio mai daiar oer rewedig yw erchwynion gwely eu rhai anwyll! a'r hen bobl, a'r plant wedi myned i wlad lle nad oes fagnelau yn taranu ac yn gwasgaru mellt trueni ac anghau ar bob llaw; ac anghau ar ei oreu yn arwain ei filoedd carharorion i garcharau y bedd. Diolch am y nos.

4. *Mae y nos yn coryddu gwallgefrwydd dynoliaeth.*

Mae pob dydd yn ddydd cynllunio, beiddio, a rhyfyn, ac mae'r nos yn dal llawer mor ffol a Xerxes, pan ar lan y môr yn ceisio gan hwnw (yr hwn na wna ufuddhau i neb ond i'w Dduw) ufuddhau iddo! Pan ddechreu y nos daenu ei mhantell ddiogelwch dros ei phlant, hi wna ar yr un pryd siomi a dymchwelyd cynlluniau llawer Ahitophel,—attal afradlonrwydd llawer mab ienano—a hawlie gorphwysfa i gynddarodd miliynau maes y gwaed! "Aroswech" meddai y nos, "y mae'r haul wedi attal ei

wasanaeth i'r fath ellyllon! ac y mae'n anghredadwy gan y sêr a'r planedau fod y fath anhraith a thrychineb ar y ddaiair! Byddant allan o'u hystafelloedd yn fuan i edrych drost-ynt eu hunain a oes wirionedd yn y peth."

"Hyd yma ac nid yn mhellaeth," am rai oriau, beth bynag, meddai y nos.

Mae y nos i dymhestloedd beiddgar uchelgaie rhyfyn, fel "Bydded" Orist i afonyddwch tonau môr Galilea. Y canlyniad yw "tawelwch mawr."

Dyma adeg yn awr fel eiddo Dafydd i fyned gydag ef at Dduw. "Pan edrychwyf ar dy nefoedd, gwaith dy fysedd, y lloer a'r sêr y rhai a ordeiniaist, pa beth yw dyn iti i'w gofio? a mab dyn, i iti ymwled ag eff!"

5. *Mae y nos yn arwyddlun o anghau! Pan mae holl dwrf y dydd wedi distawi,*

"A'r buddgloch swno enul machledawl ddydd
A'r freffyd gre ymlugo at y ty,
Y gweithiwr ar eu hol ymlwybra 'n lludd,
Gan adael byd i gaddug ac i mi
Neu yr olygfa glaer a gyll ei gwawr.
Yr aer i gyd a ddeil ddiatawrwydd prudd,
Ond lle chwyrn lusa 'r chwilen gyda'r llawr
Neu 'n suaw 'r gorlan bell awrth dinciau sydd,
Neu fry o'r eiddew, lle 'r ddallau brudd,
Ar ben y twr, achwynu wrth y lloer
Ar rai, gan grwydraw ger ei deildy cudd,
A sinant ei ben dalaeth unig oer;"

mae tawelwch y bedd yn uchaf ar y meddwl!

"Nid oes gwaith, dychymyg, gwybodaeth na doethineb yn y bedd lle'r ydwyf ti yn myned."

6. *Mae'r nos yn arwyddlun hefyd o anghau y byd. Mae y nos i natur fel yr "hectic flush"* ar rudd y dyn sydd yn y darfededigaeth(!) yn ragredegydd anghau. Pan y mae distawrwydd cyffredinol yn teyrnasu, tegwch pob peth gweledig o'r golwg—a goleuni y nefoedd yn yr anweledig—yr ydym yn dychymygu fod yr hir-nos olaf wedi ein goddiweddwyd!

"Haws yw i nef a daiair fyned heibio nag i un tipyn o'r gyfraith ballu." Fe wel y nef a'r ddaiair eu nos Sadwrn, ond y mae "y gyfraith" "o dragwyddoldeb hyd dragwyddoldeb." "Tydi, yr un ydynt, a'th flynyddoedd ni phallant."

7. *Mae y nos yn argyddlun o'r tywyllwch a orchuddia dynged y "colledig."* Mae ei bodolaeth yn awgrymu gwlad y nos—"y tywyllwch eithaf." Fe ddywedir am etifeddiaeth y saint fel hyn, "Ni bydd nos yno;" o ganlyniad, y mae yn *rhywle arall!* Mae y gweledig er mwyn yr anweledig, y presenol er mwyn y dyfodol. Ond nos wedi ei llwyrymddifadu o'i holl fendithion fydd y nos hono—a dydd wedi ei waghau o'i holl annhæfn damweiniol fydd y llall. "A Duw a sych ymaith bob deigrin oddiar eu llygaid hwynt."

Y mae pob egwyddor yn tynu at ei rhyw yn y byd hwn. Mae llygredigaeth yn coffeiddio llygredigaeth, a phurdeb yn coffeiddio purdeb!

Daw ydyw y GALLU UOHAF mewn bodolaeth. Fe ddywed gyda nerth anorchfygol wrthi bawb o'r un ansawdd ag ef ei hun, "Deuwch chwi fendigedion," ac mor anorchfygol wrth yr ansawdd arall, "Ewch oddiwrthyf!" Ar *fynediad y byddant byth i fwy o nos!* Ond ar ddyfodiad y bydd eraill i fwy o ddydd, a phob un o deulu'r dydd yn fyrrd purach na'r eira ocsol ar binaclau yr Alpsi!

"TRELECH," *Providence, Pa.*

Amrywiaethol.

ODDIWRTH FILWR CYMREIG AR Y RAPPAHANOCK.

Catrawd 97ain, E. N.

Fy anwyf Gyfaill.—Pau dderbynialis yr eiddoch ein byddin a orwedda i ar lanau yr afon Rappahanock, mewn cyflawn ac eglur olwg ar y gelyu. Yr oeddym wedi bod dan dân trwm y dydd o'r blaen oddiwrth fagnelfa y gwrthryfelwyr, wedi ei gosod ar y bryniau tua dwy filldir i law dinas Fredericksburg—y bwledau a'r *shells* a ddisgynent ac a ymdorent yn ein canol, ac fel yr oeddym yn gorwedd i lawr ar y ddaear, aeth *shell* heibio o fewn ychydig droedfeddi dros fy mhen a disgynodd ac ymdorodd o fewn 30 troedfedd i mi, gan ladd dau ddyn—Oadben ac isgadben—a saethodd ymaith fraich un arall. Perthynent i'r 13eg Mass., yn ein Brigade ni. Gorchymynwyd ni i gilio yn ol tua ¼ milldir y tu ol i warchglawdd, yr hyn a wnaethom mewn *double quick time*, ond yn hollol drefnua. Mor gynted ag yr oeddym wedi ein hamgloddio, ein magnelfeydd a agorasant dân ar y gelyu oedd uwch ein penau, a thalwyd iddynt i bwrpas. Parhawyd y tanio yn ddibaid o'r ddwy ochr hyd yr hwyr, pan y bu i'n hen fam Natur, er ein mawr waredigaeth, dafu ei mantell dros ei holl weithredoedd, gan orfodi y brwydrwyr i beidio a'u celanedd a'u dilynstr. Ymlapasom oreu y gallem am y nos, a chygasom yn drwm hyd y boreu.

Ni adnewyddwyd y frwydr yn y boreu fel yr oeddym wedi dysgwyl, ac arosom yno dros yr oll o'r dydd canlynol; ond dranoeth wedi hyn y cychwynwyd ni i fyny i'r afon am 7 yn y boreu, a cherddasom trwy y poethder hyd onid oedd wedi tywyllu, gyda beichiau lled drymion yn ein codau milwrol (*knapacks*) heblaw prydau dros 8 niwrnod yn ein *haversacks*, 60 o ergydion, y dryll, cobau &c., oll yn ddigon i dori aagwrn cefn asyn lled gryf. Ond—i fyned ymlaen—

Croesasom yr afon tua'r gwyllnos, ar y pontydd *pontoon*, ac ar ol myned ymlaen tua milldir gorchymynwyd ni i sefyll, rhoi ein pabelli i fyny, ac aros dros y nos. Ond cyn i ni yn brin allu gwneud cwpanaid o goffi, yr oeddym eto dan orchymyn i "gwympo i mewn" a myned ymlaen, yr hyn oedd raid ei wneud, er ein bod mor sinedig a dolurus, fel mai prin y gallem sefyll ar ein traed. Ymwith-

iasom ymlaen oreu y gallem yn y tywyllwch hyd ganol y nos, pan y galwyd ni eto i sefyll, ond nid i orphwys. oblegyd yn mhen ychydig fynydas clywem danio arawydol o'n blaen, o ddrylliau a magnelau yr hyn a barhaodd yn agos i haner awr, nes peri i'r ddaear grynau dan ein traed. Yr oeddym oll yn dysgwyl myned y union i'r frwydr, ond yn fiodus i ni, ni alwyd arosom. ond aethom i weithio i dafu i fywy wrthgloddiau rhyngom a'r gelyu. Gweithiasom yn ffyddlon hyd y boreu, heb wybod pa foment yr ymosodid arosom. Ond rhyfedd yw dweyd, ni alwyd ar y 97ain i saethu ergyd, er fod ymladd parhaus ychydig i'r ochr aswy i ni. Ar ol aros yno am ddeudddydd, clliasom yn ol ar hyd yr un ffordd ag y daethem, ac yr ym yn awr yn aros yn agos i'r Reilffordd, a dim ymhell oddiwrth y lle y gwersyllem y gauaf diweddaf.

Yr wyf yn ystyried y frwydr hon mewn rhan yn enill, ac mewn rhan yn goll. Gyraasom yn ol a gorchfygasom y gelyu bron yn mhob pwynt; cymerasom feddiant o'r bryniau, ond trwy ryw gamdrefniad, ni adawyd digon o nerth i'w dal hwy. A pha bryd a pha mor fuan y bydd i'r *Drama* hon gael ei gweithio allan eto, nis gallaf ddweyd. Nis gallaf gael allan gyda sicrwydd pa fodd yr ymdarawodd y gatrawd 146ain. ond clywais eu bod wedi eu tori i fyny yn lled ddrwg. Tebygol y caf wybod mwy am danynt yn mhen ychydig ddyddiau. Yr 12lain yn yr hon yr ymrestrodd fy mrawd a ddrylliwyd yn fawr—dim llai na 280 a dorwyd ymaith, trwy ladd a chlwyfo a bod ar goll. Yr eiddoch,

Corp. Thos. H. Jones.

Ger Fletcher's Chapel, Va., Mai 10, 1863.

ANRHEG I WEINIDOG YN PITTSBURGH, PA.

Cynaliwyd cyfarfod nos Sadwrn, Mai 16, yn nghapel y Cynulleidfaoion, er cyflwyno anrheg i'r gweinidog, y Parch. R. E. Williams, yn gyd-nabyddiaeth o'i ffyddlondeb di ildio yn symudiad y ddyled oedd ar y capel. Wedi dyfodiad llusaws yn nghyd, galwyd y cyfarfod i drefn trwy dde-wisiad o'r brawd David O. Jones i fod yn llywydd y cyfarfod. Etholwyd Evan Davies yn ysgrifenydd a David E. Evans, Rees Evans ac Edward Owens i eistedd wrth y bwrdd i dderbyn y cyfraniadau at yr anrheg. Yna galwodd y cadeirydd ar y Parch. Wm. Parry (T. C.) i agor y cyfarfod trwy weddi. Difyrwyd y cyfarfod amryw weithiau gan y côr a chaniadau hyfryd.

Yn mhen ychydig dygwyd y rhoddion oeddynt i gyfansoddi yr anrheg at eu gilydd i un bwrdd. Yna galwodd y cadeirydd ar y brawd Evan B. Thomas, yr hwn oedd wedi gweithredu fel prif arweinydd y symudiad i wneud cyflwyniad o'r owbl i Mr. Williams. Yna daeth Mr. T. at y bwrdd, a dywedodd wrth Mr. W.:

Y mae yn hyfrydwch mawr i mi gael yr anrhyddedd o gyflwyno i chwi yr anrheg hon, cynwysedig o bâr o ddilled hardd a gwerthfawr, sef

hat, coat, vest, trousers, pocket handkerchief, a boots. Welo i chwi hefyd Port Monia a \$101.65 i osod ynddo er ei rhoddi yn llogell y wiag newydd, a thyma hefyd lyfr meddygol er eich cynorthwyo i ofalu am iechyd. Y mae yn dda genyf hefyd gael yr hyfrydwch o ddweyd nad yw yr holl sylw wedi diagyn arnoch chwi, mae'r ladies wedi meddwl am Mrs. Williams, a chyflwynaf iddi hi trwoc'h chwi ddefnydd *silk dress colar a bonnet* gyfatebol, yn nghyd a defnydd *dress* arall. Mae'r llestri ar y bwrdd yn cynwys *preserved fruit* at wasanaeth eich teulu, a thyma hefyd ddarlun bardd o'r *Soldiers' Record* oddiwrth y brawd ieuanc Thomas Evans, Co. G., 14th Reg't, Penn. Cav., yr hwn fel eraill o'n mysg a'u cynrychiola ar ffeoydd brwydrau mewn ymdrechfa â gelysion y wlad; a thyma ddarlun pryderfth arall, o Luther, Melancthon, Zwingli, Huss a John Calvin, cyflwynedig gan y Parch. Mr. Parry—darn cymhwys iawn i fod yn eich llyfrgell. Cyflwynir y cwbl i chwi a'ch cydmar gyda dymuniadau goren yr eglwys a'r gynulleidfa, fel cydnabyddiaeth o'ch fyddlondeb yn yr ymdrechfa lwyddianus a'r hen ddyled.

Yna gwnaeth Mr. W. gyfarchiad fel y canlyn:

Mr. Cadeirydd, Mr. Thomas, Foneddigeau, Foneddigion, ie, Frodyr a Chwiorydd. Yr wyf yn ddiolchgar iawn i chwi am yr arwydd bresennol o barch i mi, sef anrheg werthfawr mewn cydnabyddiaeth wirfoddol o'm llafur mewn cydymdrech â chwi yn nilead y ddyled a bir orthrymodd yr eglwys hon. Y mae fy nghalon yn ymeangu mewn diolchgarwch gan y sylw a wnaethoch o'm hanwyl gydmar, yr hon sydd wedi bod yn rhanog â mi yn holl droion fy nhaith. er ys yn agos i ddeunaw mlynedd, ac wedi profi ei hun ar bob adeg yn deilwng o'r ymddiried a roddais ynddi. Yr oedd iddi chwiorydd a'i parchasaut yn bersonol cyn dyfod yma, ond i chwi yma y perthyn yr anrhyddedd o wneuthur y sylw cyhoeddus cyntaf o honi. Gallaswn oddef fy hun i orwedd yn dawel yn y cysgod, er mwyn yr anrhyddedd hyn—diolchaf yn gynhes i chwi, chwiorydd, am y fath garedigrwydd. Yr wyf yn ddiolchgar i bawb yma am yr arwyddion hyn o gariad, ond yn fwy o lawer am y cynhesrwydd a'r parch a'u creodd. Y mae arwyddion yn eu natur i ddihaenu. Y wiag hon, er mor bryderfth ydyw, a beneiddia gan amser, ac os caf fyw am ryw enyd eto fe'i rhoddir, o herwydd treuliad, am danaf y waith olaf, ac felly y bydd gyda rhoddion fy mhriod, ac fe ddefnyddir ac fe fwynheir y rhoddion gwerthfawr eraill yma nes y peidiant; ond y cariad a'ch arweiniodd i hyn, a'r cyd-serch a grea yno finau, ni pheidiant. "Cariad byth ni chwymp ymaith."

Yr wyf wedi galw y gydnabyddiaeth hon yn un wirfoddol, ac y mae hynny seddylw yn cyfrannu gwerth ychwanegol arni. Gwirfoddol ydoedd y gwaith o'm tu i'nau a'ch cymhellodd i'r caredigrwydd hwn. Derbyniats alwad oddiwrthyoch, er ys ychydig mwy na dwy flynedd yn ol, nid i drenalio fy nerth mewn ymladdfa â hen ddyled, ond i bregothu gwirioneddau'r efengyl a gweini ei

hordinhadau, a thrwy hynny gyfrannu i chwi o fara y bywyd. Ond er nad oedd yn fy ymrwymiad i osod bŷa ar y baich, eto cyhyd ag yr edrychwn arno yn rhwystr i'n llwyddiant nis gallawn feddwl na theimlo i blethu dwylaw yn nghyd, felly torchais a gweithiais gyda chwi a'm holl egni. Nid wyf yn gwybod i mi yn hyn wneud mwy nag a wnelai rhyw frawd arall yn fy aefyllfa; ond beth bynag am hynny, ac am wirfoddolrwydd fy rhan, nid wyf wedi nac yn meddwl i mi wneud ond yr hyn oedd ddyledswydd arnaf.

Gwirfoddol hollol ydych chwithau yn eich cydnabyddiaeth. Nid oeddych o dan un amod i mi o berthynas i daliad y ddyled. Amodasoch, yn yr alwad i mi, i dalu cyflog bennodol, ac yr ydych wedi cyflawni eich ymrwymiad yn anrhydeddus, ac ni chlywais y sibwrdd leiaf fod hynny yn faich arnoch, ond wedi clywed fwy nag unwaith fod ynoch yn wyneb drudanrwydd yr amserau ddymuniaid am wneud yn well. Mor wahanol i hyn y mae wedi ac eto yn bod mewn rhai manau. Mae calon llawer gwas fyddlon i Grist wedi ei chlwyfo hyd y byw gan eiriau annhrugarog rhai dynion dideimlad o dan eu gofal, yn dywedyd, "O y mae yn cael digon"! pan mewn gwirionedd nad oedd yr hyn a dderbynient yn gynaliach ddigonol. Yr wyf yn ei gyfrif yn anrhyddedd i eglwys i lawrhan ei gweinidog—mae ysbryddiaeth wedi ei gymeradwyo a'i orchymyn, yn ddau-ddyblyg. Yr wyf yn ei gyfrif hefyd yn anrhyddedd i weinidog gael arwain y fath bobl, a chyaur nid bychan i mi yw teimlo fod y llawenydd hwn yn awr yn fy mddiant, a'm gweddi yw ar fod i'r teimlad hwn ffyn yn bir rhyngom.

Ni pherthyn i mi ymholi a oedd y gydnabyddiaeth hon yn ddyledswydd o'ch tu chwi. Nid wyf yn amheu y buasai rhai eglwys yn gadael yr amgylchiad i fyned heibio yn ddigon diawl, heb wneud un gydnabyddiaeth o fyddlondeb o'r fath a wneir genych chi yn awr. Y mae hynny yn peri i mi deimlo fod yma ragoriaethau y chwilir am danynt yn ofer mewn rhai manau.

Pe byddai priodoldeb mewn siarad am glod mewn cysylltiad â ddyledswydd, yr wyf yn teimlo nad allaf gyda golwg ar daliad y ddyled honi dim o'r cyfryw ar wahan i chwi; oblegyd cydweithredasoch â mi fel un gwr. Gallaswn feddwl fod eich calonau yn fy llaw, ac aethom trwy'r oroeswaith gyda llawenydd. Yr oedd eich cydweithrediad yn bob peth i mi yn yr anturiaeth, ac yr wyf yn ddiolchgar i chwi ac i Dduw am hynny. Hyderaf mai cydweithredu yn galonog wnawn hyd y caniatáu Duw i ai fod gyda'n gilydd. A dymunaf i chwi oll hir oes, a hir fwynhad o holl ddaioni'r ddaear. ac o grefydd a'i holl fendithion, tra ar y daith, a bywyd tragwyddol yn nheyrnas nef.

Yn nesaf galwodd y Cadeirydd ar y Parch. Mr. Parry, yr hwn a'n cyfarchodd yn wresog a phwrpasol iawn gan ganmawl yr eglwys a'r gweinidog, a bod ymddygiad yr eglwys yn yr holl symudiad yn wir deilwng o efelychiad yr holl eglwys

Wedi hyn galwyd ar y Parch. Wm. Owen, yr hwn a ddywedodd fod ein cyfarfod yn un tra blodeuog, ond y buasai yn llawer gwell pe buasai ei natur wedi ei iawu ddeall, a'i fod ef ei huan fel amryw eraill y siaradodd â hwynt ar hyd yr wythnos wedi llafurio dan gamddealltwriaeth, fod yn ddrwg ganddo na buasai wedi gwneud rhywbeth mwy nag a wnaethai dros gyfafod mor uelwng. Aeth dros hanes crefydd a'r capeli Cymreig yn y ddi-nas, ac yn wir yr oedd yn ddyddorol. Aeth dros hanes ein gweinidog, a ddwedodd ei fod yn ei ad-waen o ddechreuad ei daith gyhoeddus—iddo glywed y bregeth gyhoeddus gyntaf a draddododd—mai ychydig feddyliondd y pryd hwnw y caffai y fraint o'i gyfarfod o dan yr amgylchiadau pres-enol er dathlu y fuddugoliaeth ar yr hen ddyled, ond fod yn dda ganddo gael y fraint. Ei fod yn frawd teillwng, pwyllus a gofalus—“Nid rhaid i chwi, ebe fe, roddi watchman ar ei ol, gellwch ei ollwng i fyned i'r lle a ddewisio, â a dychwel heb un *spot* ar ei wisg, y mae wedi *establiho* ei gym-eriad—y mae yn addurn i'r efigyl, diolchwch lawer i Dduw am dano, mawrhwch ef, gellwch yn rhwydd wneud *donation* iddo eto, ac efelyched holl eglwys i'r wlad chwi.”

Dychwelodd y cyfarfod ddiolchgarwch i E. B. Thomas a'r chwiriwydd am eu llafur o berthynas i'r aurheg, i Mr. Williams am ei ymdrech i ddileu y ddyled, i'r Parchedigion Mr. Parry a Mr. Owen am eu presenoldeb a'u cyfarchiadau, ac i'r Llyw-ydd am ei ddechender yn arwain y cyfarfod.

Cydnwyd fod hanes y cyfarfod i fyned i'r Cen-hadwr a'r *Drych*.

Cawsom gyfarfod bynod dda, a hir gofir am dano. Yr oedd y cwbl a gyflwynwyd i Mr. Williams yn gwneud i fyny tua \$186. EVAN DAVIES, Ysg.

HEN GOFION.

HARDOWN.

Yr oedd Hardown yn un o'r dynion enwocaf a rhyfeddaf yn ei oes. Ffencwr ydoedd o genedl a phabydd o ran ei grefydd. Yr oedd yn perthyn i'r gangen hono a elwir Jesuitiaid. Ei brif nod-weddiad yn ei ysgrifeniadau lluosog oedd gwabau-iaeth dirfawr ei tarn a'i olygiadau oddiwrth bawb eraill. Yr oedd yn haeru, er esiampl, am waith awduron classicaidd Groeg a Rhufain, mai ysgrif-eniadau Monachod y drydedd ganrif ar ddeg oeddynt oll, oddigerth gwaith Cicero, Horace a Phliny. Galwyd ef i gyfrif am y golygiadau dy-eithriol ac afresymol hyn gan ei frodyr y Jesuitiaid. Gwnaethant iddo alw ei eirian yn ol; ond wrth wneuthur hyny, haerodd nad oedd wedi newid un mymryn yn ei farn. Pan oeddynt yn ei geryddu yn y gynulleidfarn gyhoedd, efe a gododd ar ei draed ac a atebodd yn fywiog, “A ydysh chwi yn meddwl fy mod i wedi codi bedwar o'r gloch y bore bob dydd am ugain mlynedd i ddim ond i ddweyd yr un peth ag a ddywedodd pawb a fu o'm blaen, heb fod yn wahanol i neb?” Ond cododd un arall ar ei draed a dywedodd fel hyn “Mae'n

dygwylld weithiau fod dynion ag *ey'n* oodi mor fore a hynt yn ysgrifennu cyn gorphen deffro, ac yn cyfansoddi breuddwydion.”

Ba farw Hardown yn Paris y 13eg o Fedi, 1729, yn dair a phedwar ngain oed.

ABDALCADER.

Abdalcader ydoedd Fahometaniaid, a pherchid ef yn ddirfawr gan y Mahometaniaid oblegyd ei weddïau gwastadol. Un o'i weddïau oedd yr hon a ganlyn: “O Dduw hollalluog, megys yr wyf fi yn dy gadw di mewn côf gwastadol ac yn talu i ti addoliad parhae, teilynga diihau feddwl ambell waith am danaf finau.” Gweddï go debyg oedd hon i weddi y Pharisead yn y deml.

ABOU HEMIPAH.

Un o brif ddoctoriaid y Mahometaniaid oedd y gwr hwn, nodedig am ei hynawsedd llariaidd. Tarawodd rhyw ddyu ffyrnigwyllt ef ar ei wyneb yn ddiachos. Llefarodd yntau wrtho fel hyn: “Mi a allwn roi i ti ddyruod am ddirnod ac ymddial arnat; ond ni wnaſ—pell fyddo hynt oddi-wrthyf. Mi a allwn dy gyhuddo wrth y Galiff; ond nid wyf yn dewis bod yn achwynwr. Mi a allwn yn fy ngweddïau gwyuo yn dy erbyn am y traba a wnaethost a mi; ond mi a ymgadwaf rhag gwneuthur hyny. Mi a allwn erfyn ar i Dduw ddial fy ngham arnat ddydd y farn; ond na ato Duw i mi feddwl am y fath beth; yn y gwrthwyt-eb, pe deuai 'r dydd ofnadwy hwnw y funud hon, ni ddymunwn gael myned i mewn i Baradwys ond yn dy gwmni di.”

O'r “Eglwysydd a'r Cenhadwr Eglwysaig,” cyfl. gan JOHN D. JONES.

Middle Granville, N. Y.

YR EFFEITHIAU AR Y GWEITHFEYDD YN EWROP.

Y CALEDI YN LLOEGR.

Rhif y rhai a gawsant gymhorth gan y llywod-raeth yn Lloegr yr wythnos olaf yn Chwefror di-weddaf oedd 434,395; lleihad yn y ddau fis cyn hyny o 20 y cant. Mae y draul ar y llywodraeth i gynnal y llu uchod yn \$75,000 yn wythnosol.

Y CALEDI YN FFRAINC.

Mae yn y wlad uchod tua dau can mil o ddynion allan o waith, ac wrth gyfrif eu gwagedd a'u plant gellir eu cyfrif tua 600,000. Mae y Protest-aniaid yn cyfrannu at gymhorth y dyoddefwyr hyn tua deg cymaint a'r Pabyddion. Mae dau achos o herwydd pahan y mae y Pabyddion yn cyfrannu mor lleiad, sef, 1, Am eu bod yn cyfrannu mor haelionus at gynnal y Pab a'i dylwyth. Mae ef a'i Gardinaliaid &c. yn cael eu gwala a'u gweddill pan mae llawer o'i blant yn Ffrainc yn trengu gan eisiau o'u rhan hwy. 2, Mae y Pabyddion yn Ffrainc, wrth beidio cyfrannu at y rhai sydd mewn angen, yn gobeithio gan fod y fath draul ar y llyw-odraeth y gorfodir yr Ynherawdwr i gydnabod llywodraeth y De yn y wlad hon; maent hwy dros-raun y Talaeithau er mwyn gwahanu y Gogledd,

am fod gormod o ryddid a dysgeidiaeth mewn gworlwywodraeth i ateb idd eu crefydd ormesol hwy. Dyma yw teimlad Pabyddion Ffraino.

BYLWEDYDD.

Y Cyfyngder yn sir Lancaster.—Y mae yn dda geuym hysbysu fod nifer y gweithwyr sydd yn derbyn cymhoith plwyfol yn sir Lancaster yn graddol leihau y naill wythnos ar ol y llall. Hysbysa adroddiad misol y Pwyllgor Gweinyddol fod yr adroddiadau a dderbyniwyd o'r gwahanol ddosbarthiadau yn fwy calonog, fod amryw felinau wedi ail ddechreu gweithio, a llawer o'r dynion wedi troi at orchwylion eraill. Holl nifer y rhai a gynorthwywyd gan yr awdardodau plwyfol a'r pwyllgorau cynorthwylol ar y 28ain o Fawrth oedd 420,243, yr hyn oedd yn lleihau o 14,052 ar y mis blaenorol. Gellir fflurfio meddylddych am sawredd y cyfyngder oddiwrth sawredd swm yr arian sydd yn angenrheidiol i gyfarlof ag ef. Dywed adroddiad y Pwyllgor Gweinyddol am Mawrth—“Gwariodd y gwarcheidwaid yn y dosbarthiadau cotwm £55,879, a'r pwyllgorau lleol a chanol-barthol wedi gwario £102,219.—*B. ac A. Cymru.*”

Barddonol.

CYFARCHIAD AT JOHN HUGHES, CAE RHEDYN, MON.

GAN EI NITH, MARGARET WATKINS, RACINE, WIS.

O ganol yr Americ gwrandewch ar eiddil gân
A blethas yn fy amcan pan oeddwn wrth y tân,
A'm meddwl yn crychiannu draw draw dros trigau'r
I sylu ar hen dyddyn Cae Rhedyn yn Sir Fôn. [don
'Rwy'n gweled Llain y Delyn lle cyntaf rhoddais lam
Lle dygwyt hi i fynd yn nghâl fy nbad a'm mam,
Y Croestryn sy'n bar agos, y Cogtryn, Tyddyn, Glyn,
A llawer gyda uwythau a rwyfma'm serch yn dyn.

Er im' hiraethu'n ofer am weled tri fy ngwlad,
Yn mhell ar y Gorllewin fy hiraeth byth nis mād,
Am fyw yn awel Cymru lle treuliais ddyddiau hedd
Yn dawasio ar ei dolydd yn chwarae'n llon fy ngwedd.

Pan ddaethom dros y Werydd yn deula cryno bach,
A glanio yn Nghaer Efrog i gyd yn llon ac iach,
Fy rhiaint oedd i'm llofi, nid felly mae yn awr,
Fynhad fy nbad sy'n gorwedd yn niataw twch y llawr.

Cof golofn o faen mynor sydd uwch y dirgel fan
Lle gorphwys, ben bererin oedd gynt yn llesg a gwan.
A'i angor sydd yn gadarn mewn craig tu fewn i'r llen,
Caiff feli yn oesoesoedd Dywysog nefoedd wen.

Er bod fy mam yn weddw er's llawer bliwyddyn nawr.
Mae'n cael ei chynul fyny a gallu'r Brenin maws
A llawnder o fendithion trysorau gras y nen,
A golwg y caiff ddigon nes delo 'i boes i ben.

Cyn bir bydd wedi croesi yr hen Iorddonen ddu,
Caiff eogyn fry i'r wynfa i gordio gyda'r llu,
Am gonwest iawr Calfaria rhyfedda'r netol gôr
Fod ynddo ras yn para mor laith ddiderfyn atôr.

John P. eich nai anwylgau sy'n meddu moddion mawr,
Yn teithio dwr a daear er cyaur ar y llawr,
Ond nid yn mbethau'r anial mae i holi byfrydwech ef,
Cyfeiria long ei enaid tua phorthiadd Brenin nef.

Dymuniad pena' ei enaid 'nol croesi'r ochr draw
Ar feusydd teg Paradwys gael a chwi ysgwyd llaw,
A'ch arwain ar hyd palmant grisialeidd Salem lân
I mewn i wir ogoniant i ddechreu'r nefol gân.

Bydd Jennett yn hiraethu am wel'd ei hewythr ou
Wrth gofio am y troion a'r hen gyfeillach fu,
Er meddu pob mwynderau i wneud ei gwedd yn llon,
Ei mheddwl er y cyfan ehed i yns Môn.

Tu dnaw i'r dyffryn tywyll a cholyn angau a'r bedd
Ar fryniau antarlwdeh dymuna'ch cael mewn hedd,
Yn tynu ar y tanau nes seinio'r Nefoedd fry
Hosanna Halohwia yn llawen gyda'r lle.

Fy nheimlad sy'n drallodas o fewn fy mynweh fad,
Fy mhriod sydd yn filwr er cynul deddiâu'r wlad,
Caethleistri blin gorthrymus y Dehau sydd yn awr
Yn ceisio cael y gogledd o dan eu traed i lawr.

Fy anwyl a'm hoff ewythr, boed llwyddiant mawr i
I deithio trwy yr anial nes d'od i'r Nefoedd fry, [chwi
Ni cheisiof blethu rhagor tra byddwyf is y nen,
Mae'r awen wedi'm gadael a thyna'r bleth i ben.

GALAR-GAN AM BRIOD A THAD,

Sef y diweddar ISAAC WILLIAMS, Trenton, E. N.

Yn mysg yr holl drefniadau o eiddo'r Crewr mawr,
Trefniadau'r cylich teuluaid sydd bynod ar y llawr,
Y rhiaint ydy gwreiddyn a phen y teulu gwiw
Y plant i fod yn ddeiliaid iawn ufudd yn eu byw.

Mae llawer tyner rwywiad er cadw'r teulu'n un,
A gwerthfawr berthynasau sy'n para fyth yn nglyo
Y tad a'r fam ymserchant yn eu hanwylaid mād
Y plant eu gilydd carant, r' un modd eu mam a'u tad.

Wel dyma deula dedwydd a diwyd yn ei dydd
Pob un yn rhwym wrth orchwyl ac eto pawb yn rhydd
Y tad a'r fam yn magu ei teulu llyny i ddau
A'r plant yn llwyr ymroddi i'w garu yn eu byw.

Ond atgau angau creulon a ddringodd furiau'r tŷ,
I fewn y daeth yn eon a gwanodd y rhai ou,
Aeth rhai yn blaunt i'w beddau er galar mawr i'w mam
Ac eto nid oedd angau yn gwneuthur unrhyw gam.

Bu farw y rhain yn ieuainc gan fynd i dranc y bedd
A hwythau i ddedwyddwch lle mae tragwyddol hedd,
'Nol byny Ann auwygu a alwyd draw i'r Ne'
Gan adael merch i'w magu i'r fam gŵ yn ei lle.

A chyn i'r storom byny dawelu y lleiaf dim
O wele angau chwerw yn bwrw ei gryman llym,
Gan dori tad y teulu anwygu lawr i'r pridd,
O ddiwrnod du cymylog a'r oll yn teimlo yn brudd.

Rhoi'r tad mewn bedd i orwedd a'i adael yno mwy,
Trodd pawb oddiyno adref, O angau ti roist giwy!
Nid yw y tad i'w gaffael yn eu man ar y llawr,
Ehedodd yntau adref at y Gwardwr mawr.

O deula trwm galarus heb briod ac heb dad,
Yn teithio'r byd gofidus hebulus llawn o frad,
Heb dad i'w cyfarwyddu a'u pleidio mewn blinfyd
Heb dad mwy i weddio a cholio ei deula i gyd.

Ond wele yn y nefoedd Dad yr ymddifaid oll
A Barnwr gwiw y gweddwaou Dadleuwr par digoll,
Khowch oll eich achos iddo as arno rhowch eich byrd
Fech dwg drwy daith yr anial i mewn i nef ynghyd.

MORRIS ROBERTS.

LLONG DDREYLLIAD YR "ANGLO SAXON."

Ger Cape Race, Ebrill, 1863.

Mor dristfawr yw'r newydd a ddaeth i fy nghlyw,
Fod yr "Anglo" yn atherth i'r dyfnder,
Mor gyŷym y nofai pan oedd ar ei thaith,
Ond Och! ca'dd ei rhwyastro ar fynder.

Fel mantell am dani ymgasglodd y niwl
Nis gellir dywedyd yn gywir,
Ond hawddach dych'mygu am dani yn awr
A'i adael i Awdwr holl Natur.

Pa ddyn a all ddirnad y brawychus deimladau
Feddianent fynwesau'r rhai bygy
A welwyd yn dringo yr hwybren i'r lan
Ond gorlod rhoi 'u hygydd i fyny!

Fan acw y gwelir rhai'n gruddfan mewn loes
Wrth weled o'u blaen erchyll dynged,
Fan arall yr eiddil yn gwaeddi mewn ing
Kwy'n myned i lawr! rwyf fi'n myned!

Y plant a'r benafgyw'r welir fan byn
Yn ochain a'n calon ar dori,
Plant sugno ar frouau eu mamau yn awr
Gyda gwanau holl ariol yn bodd!

Ei rhwygo yn wir cadd yr awyr uwch ben
Gan adsain y rhai oedd ar drengu,
A'r dagrau tryloywon yn treiglo i lawr
Ond gwelwyd cyn yma yn gwenu.

O! Ddow Hollalluog 'r hwn sydd yn y nem
Boed hyn-ini eto yn rhybudd,
Wrth weled mor sydyn mae angau yn dod
I ddwyn ein cyteillion ni beunydd.

Danbury, Conn.

CRWYDRYN.

YR OES AR DDARFOD.

Er bod gynt yn ieuanc a heinif a llon
Yn mwthyn fy rhiaint heb friw tan fy mron,
Diffanodd fy nyddiau fel niwl ar y tir,
Yn awr 'r wyf yn eiddil, rhaid marw cyn bir.

Mal doe mi a goffaf yr oeddwn yn bell,
Draw ar droedd Cymru, gwlad anwyll, gwlad well
Nag un wlad i'm calon 'r wy 'n gweled yn glir
Er im' garu Cymru, rhaid marw cyn bir.

Dros Fôr yr Atlantic, mi ddaethum ar hynt,
Mewn lloeg ar yr eigion o flaen tawel wynt;
Bryd arall doi 'r awel yn nethol mae'n wir,
'E ol eyrhaedd America' rhaid marw cyn bir.

Ar ol i'm ymdrechu am fwyddau gwir yw,
Er mwyn cael preswylfa, neu drigfa i fyw;
Nis gallaf hir aros mewn tref nag mewn Sîr,
Caf fynd i dir Canaan 'nol marw, cyn bir.

Mal gwaenodd blaenhigyn am rai dyddiau 'n ol,
Y tyfwn mewn cyagod yn ymyl y ddol;
Ond heddiw yn erio yn lle bod yn ir,
I'r ddaear dychwela 'n ol marw, cyn bir.

Fy nghysur crefyddol a'm gobaith yw, caf
Fyn'd adre 'i'r wlad nefol usgwyddol ei haf;
Lle mae pawb mewn ieuctyd a dedwydd a hardd,
Caf fêd yn fwy hyfryd nag Adda 'n yr ardd.

T. E.

KATE GRIFFITHS.

*Merch i Griffith T. ac Elinor Griffiths, Steuben.
Gwel Ckn. Mai, t. d. 156.*

(Acrostic)

K ate Griffiths garuaid ei gwedd
A nwyllaidd yn wastad oedd bon;
T ynerwch, sirioldeb a hegd
E dmygai bob rhinwedd y'n llon,
G ogwyddai ei meddwl yn gryf
(B hoed ernes diymwad o hyn)
I ddysgu gwir eiriau y ffydd
F el emau cyfrifai rhai hyn;
F e ydoedd ei lusern a'i drych
I 'w drysor tra dwfn ar ai,
T rwy hyny daeth i ddarlenn yn wych
H off (fwynber iaith Gomer difai.

Ei hewyter William.

ENGLYNION.

*Ar farwolaeth ELIZABETH WILLIAMS, priod y di-
weddar Rowland Williams, Middle Granville.*

Iraian oer yr hen weryd,—anodd
Derfynol ei bywyd,
Aeth o boen traferth y byd,
Heb lun bai sy'n bla 'n bywyd.

Wrth ochr ei gwr—gwr rhagorol—o wych
A gwastad wên siriol;
Arabedd diarebol
Yw aml air syml o'i ol.

Da oedd iaith ei diwedd bithau,—heb ofn
Y byd sydd trwy angau;
A byw yr oes sydd i barhau
I ddilyn ei meddylliau.

Yr oes sydd yn rhy far o hyd—yma
I dromyn yr ysbryd;
Fê aeth ei meddwl i fydd
Heb aml yn dranc bywyd.

Gyda'r dorf, hwy godir eu dau—i fyw
I fan nad oes beddau,—
Yn myd na ddaw i'w trymbau
Awel ing, nac ael angau.

IONORON GLAN DWYTRD.

Hydville, Mai 26, 1863.

ENGLYN I'R PARCH. JOHN JONES.

Pwllheli, ar ei ddychweliad i Gymru.

Ar ael y dw'r, awel dirion—a gaffoch,
Heb gyflwrdd peryglon;
Llaw gu a galluog, lôn
A'eh nofio 'n iach uwch neffion.

IONORON GLAN DWYTRD.

ARALL.

*A gyfansoddais i wyr y Parch. Thomas Williams,
Rome, wrth ei weled ar fraich ei fam.*

Ei gron foch liwgoch a'i lygaid—seraph,
Sydd yn siriol amnaid
Y daw yn debyg i'w daid,
O ran y corff, a'r enaid.

IONORON GLAN DWYTRD.

Hydville, Mai 26, 1863.

"Y WLAD GARAF FL."

Y wlad garaf fi nid yw ar y llawr
Nid yw lle mae gwanwyn yn gwenu bob awr,
Nid yw lle mae "Haf" dwym a freintwyd yn hardd,
O bob peth dymunol mewn maes neu mewn gardd,
Nid yw lle mae "Hydref" sy'n plygu dan gol
O bethau dymunol ar fryn ac mewn dol,
Na lle mae haul tanbaid attalia 'r hin oer,
Na fry yn y gwagle oleur gan y loer;
O na nid yno mae'r Wlad garaf fi.

Y wlad garaf fi sydd fry fry yn mbell
Uwchlaw lle mae'r eryr, ei henw yw'r "wlad well,"
Uwchlaw i'r planedau sy'n troi yn y nen,
Uwchlaw i'r cymylau amryliu uwchben,
Uwchlaw i'r "Haul diegluer mae 'r wlad garaf fi,
Y wlad lle gorphwysse fy yspryd gwael i,
A dedwydd a fyddaf pan ddaw rhyw storm erch
Drwy ffydd cafr yw ddydd ail enill fy serch:
Yno ie yno mae 'r "Wlad garaf fi."

Y wlad garaf fi chwenychwn yn lawr
Gael bod wedi 'm puro pan delo yr awr,
I ddryllio cadwynau y babell wael bon
A gorphwysse yn ddedwydd heb friw dan fy mron,
Cael teithio 'r wlad hyfryd gyda'r seraphim glân
Mil myrdd o angelion yn cyd daro 'r gân,
A theimlo 'm dedwyddwch yn para am byth
Heb chwenyeh ei adael ond glyna 'n ddilyth,
Yno ie yno mae 'r Wlad garaf fi.

Y wlad 'rwy'n ei charu pa bryd y caf fi
Ddod at lân yr afon sydd rhyngwyf a hi?
Bhu gymborth, O Argiwydd, pau ddelwyf at hon
I sefyll y gwyntoedd a thon ar ol ton;
A phan yr enillaf ei glân boed i mi
Wel'd drws y lân ddinas 'n agored gen' ti,
A'r Iesu awyrlaf 'n dweyd wrthyf am ddod,
A'r Engyl yn canu, "enillast y nod,"
Yno ie yno mae 'r Wlad garaf fi.

Minersville, Pa.

CRWYDRYN.

Y DIWEDDAR BARCH. L. EVERETT.

[O'r Annbynwyr.]

Bu farw 'r gweinidog, fel milwr clwyfedig
O dan ei arfogath yn rhengan y gad;
Bu farw 'r gweinidog—yn gristion cadwedig—
Fê hunodd fel baban, ac aeth at ei Dad.

Bu farw 'r pregethor, melos-bêr ei ddoniau—
A llawer pechadur o'r t'willwch a droes;
Bu farw 'r pregethor, oedd beunydd dan hwyliu,
Preswyliai 'n wastadol yn awyr y groes.

Bu farw 'r credadyn—fel ysgafn awyren,
Symuda yn eamwyth o'r ddaear i'r nen,
Bu farw 'r credadyn, aeth uwch y ffurfafen,
Gan eistedd ar orsedd yn ymyl ei Ben.
Bu farw y cyfaill a lyna bob amser,
Yn ffyddiawn mewn adfyd, a sirol mewn ffawd;
Bu farw y cyfaill, a'i teimlai yn bleser
Gael estyn cyorthwy i'r truan a'r tlawd.
Bu farw y priod—gadawodd yn weddw
Un hoffodd er'a biwyddi 'n gymares i fyw;
Bu farw y priod—gan roddi i gadw
Y wraig a anwyliai yn ngoial ei Dduw.
Bu farw y rhiant—a ddylai hyfforddodd
Y teulu lloesog a roed iddo ef;
Bu farw y rhiant—ei lafar orphenodd—
Gadawodd ei fendith cyn myned i'r nef.

GWILYM GWENFFRW.

BEDD WILLIAMS O'R WERN.

[O'r Annibynwr.]

Ai yma y gorwedd WILLIAMS gu?
Mewn gwely llwm;
Yn ngharchar tywyll angau da,
A'i gloau plwm:
O! 'r hyawdl Williams sydd yn fed,
A'i briod holl, fu 'n addarn byd,
A'u mwynaid fab, a'u merob yn nghyd.
Yn ngharchar bedd.
Mor wael a llwm yw llety llaith,
Y dauwlol rai yn mhen y daith,
A'u trigfan oer dros dymor maith,
Yw 'r dystaw fedd.
Mor ddystaw, llonydd, tawel, medd,
Yw teulu 'r bedd:
Ni theimlir aeth, na thwrf y byd,
Y maent mewn hedd:
Pe anian oll daranai 'n un,
Pob canidd llais—pob dyfais dyn,
Pob twrf yn nghyd—cant dawel fun,
Dan nawdd eu Daw:
Ond Udgora Daw a gân ryw ddydd,
A rhwymau angau wneir yn rhydd,
Ffarwel y bedd—ei dranc a fydd
Tragwyddol fyw.

G. GWERNOC.

DEIGRYN,

Ar ol JOHN D. MORGAN, yr hwn a fu farw yn Nashville, Tenn., mewn canlyniad i archoll a dderbyniodd yn ddauaciniol o'i ddryll ei hun, yn Brentwood Station, pan yn gorfod rhoddi i fyny i'r gelynydd. Dygwad ei weddillion i Racine Wis., a chladdwyd ef yn meddrod ei gydnabyddion yn Mount Cemetery.

Gyfaill anwyl, ti eheidaist,
Draw o gyraedd pob rhyw wae,
Dy Anwyliyd welli heddyw,
Yn "Wyn a gwridog" fel y mae,
Ni ddaw bellach mwy i'th flino
Unrhyw ofid, aeth na braw,
Gan it bwyso ar dy leu,
Diogel ydwynt yn ei law.
Am dy golli t'welltir dagrau,
Gan bob oedran 'n ddiwahan,
Dy gyfoedion, fel 'r ben bobl,
Seiniant heddyw alargan,
Teulu Seion sydd yn wyl
Am yr ieuanc ffyddlon John,
Gorfod gadael i ti fyned,
Barodd brudd-der dan ein bron.
Anhawdd i mi ydyw coelio;
Fod fy anwyl gyfaill ca
Wedi gadael gwlad y gofod,
Nad oes yma ond lle bu,
Trwm yw rhodio 'r fan lle buom
Yn cyd deithio yma 'nghyd,
Er dymuno methu canfod,
Tremiad llon dy wyneb pryd.

Os bu gorfod iddo frwydro
Pau oedd yma ar y llawr,
Heddyw mae mewn perffaith heddwch,
Uwch gofidiau 'r cystodd mawr;
Ei rieni, sychwch ddagrau,
Mae eich hoffus anwyl John
Yn mwynhau cymdeithas leu,
Byth y bydd ei wedd yn llon,
Ei gyfaill, JOHN M. JONES.

AM YR UN.

Os anaf roes i hono—y gwiwlaes
Nac wylwch am dano,
Y nef yw ei drigfan o,
Dianai ydyw yno.—Parch R. T. EVANS.

Hanesiaeth Gartrefol.

URDDIAD YN IRONTON, OHIO.

Ar y Sabboth, y 15 o Fawrth, 1863, cynaliwyd cyfarfod yn nghapel yr Annibynwyr yn Ironton ar yr achlysur o neillduo y brawd Geo. M. Jones, gynt o Newburgh, i gyflawni waith y weinidogaeth yn y lle uchod.

Dechreuwyd y cwrdd deg gan y Parch. T. Edwards, Cincinnati, a phregethodd y Parch. J. A. Davis, Siloam, ar Natur Eglwys. Wedi gorphen ei bregeth, darllenodd Mr. Davis amryw lythyrâu o gymeradwyaeth i'r gweinidog ieuanc a dderbynwyd o wahanol fanau lle yr oedd ef yn adnabyddus. Cyflwynwyd y gofyniadau arferol i'r gweinidog ieuanc gan y Parch. T. Edwards, Cincinnati, y rhai a atebwyd yn fyr a chynwysfawr. Gwedi cael arwydd bodhaol gan yr eglwys a chan Mr. Jones eu bod yn ewyllysagar yn ymuno a'u gilydd, gweddiwyd am fendith ar yr undeb gan y Parch. E. Davis, Ty'n Rhos.

Am ddau y prydawn pregethodd y Parch. T. Edwards, Cincinnati, ar ddyledswydd y gweinidog, a'r Parch. E. Davis, Ty'n Rhos, ar ddyledswydd yr eglwys. Cafwyd pregethan dyddorol, ac hyderwn bendithiol drachefn yn yr hwyr.

Y mae Mr. Jones yn dechreu ar y weinidogaeth yn obeithiol iawn. Parhaed y teimladau da heddychol a gweithgar sydd cydrhwng Mr. Jones a'r eglwys yn bresol hyd nes byddo yr holl wrthgylwyr wedi dychwelyd, yr holl wrandawyr wedi eu bachub, a Duw o'i ras a'n haddasao yn sugail a phraidd "i gael rhan o etifeddiaeth y saint yn y goleuni."

J. L. T.

Ironton.

SEFYDLIAD GWEINIDOG YN SLATE HILL, PA.

MR. GOL.—Llawer o bethau ydym ni fel eglwys Annibynol yn y lle hwn wedi bod yn awyddus am eu cael, er pan ydym wedi cychwyn yr achos Cymreig yn y lle. Dymunem gydnabod ein Cynaliwr mawr am roddi i ni mor helaeth o'i ddaioni—priodol iawn y gallwn ddwydd ydym yn geiriau hyn "Yr Arglwydd a wnaeth i ni bethan mawrion, am hyn ydym yn llawen." Un o'r pethau penaf o'n holl ddymuniadau oedd cael gweinidog i'n bugellio ac i dori i ni o fara 'r bywyd, ac erbyn

heddyw wele ni yn alluog i ddweyd fod y dymuniad hwnw o'n heiddo wedi cael ei gwblhau.

Ar y 6 a'r 7 a'r 8 o'r mis hwn (Meh) canaliwyd cyfarfod genym i'r dyben o sefydlu y Parch. John Williams yn weinidog rheolaidd ar yr eglwys Gynulleidfaol yn y lle hwn. Y brodyr a weinyddasant oeddynt y Parch. E. R. Lewis, Pittston, a'r Parch. John Lloyd, Palmyra, Ohio. Cawsom gyfarfod da drwyddo, a gobeithio y bydd i lafur y brawd John Williams gael ei goroui a bendith.

WM. MORRIS.

Y cyfarwyddyd at y brawd John Williams sydd fel hyn: Rev. John Williams, West Bangor, York Co., Pa.

CYFARFOD DIWYGIADOL.

Cynaliwyd y cyfarfod uchod ya nghapel y Cynulleidfaolion yn Minersville, Pa., Mai 10. Dechreuwyd yr odfa am 10 gan Mr. Henry C. Harris, St. Clair, trwy ddarlennu a gweddio, a phregethodd ar y Pharisead a'r Publican, oddiwrth Luc 18: 10. Ar ei ol pregethodd y Parch. Morgan D. Morgans, Pottsville, ar adferiad y byd i'w lle, oddiwrth Act. 3: 21.

Am 2 cawsom gyfarfod areithio o blaid yr Yegol Sabbothol. Dechreuwyd gan y brawd John Thomas, Pottsville, a threfnuwyd y cyfarfod trwy ethol John E. Jones yn Llywydd, a Joseph O. Jones yn Ygrifenydd. Yna galwyd ar gyrychiolwyr y gwahanol ysgolion i'n hanerch, pryd y safodd y brawd Abraham Jones i fyny dros yegol Ashton, a chwasm gynghorion buddiol ganddo fel athrawon. Y mae yr yegol hon yn Huosog a blodenog, yn rhifo 120.

Cynrychiolwyd yegol Belmonte gan y brawd John Evans. Ei rhifedi yw 57. Anerchwyd ni gan y brawd hwn ar ddyddedawydd yr athraw tuag at ei ddosbarth.

Cawsom haues yegol St. Clair gan y brawd Joseph Morris. Ei rhifedi yw 70. Cawsom araith gan Mr. Morris ar brif lyfr yr Yegol Sabbothol, sef y Beibl.

Wedi canu tŷu gan y gynulleidfa, cyfododd i'n hanerch dros yegol Pottsville yr ben frawd John Thomas, a thraithodd yn ddyddorol ac adeiladol ar egwyddorion y Beibl.

Safodd i fyny dros yegol Ashland y brawd Thos. James. Dywedodd fod eu hysgol hwy yn rhifo 70, a chwasm araith dda ganddo yntau ar y Beibl.

Yna galwyd ar Atolygydd yegol Minersville, sef John D. Jones, i roddi hanes yr yegol. Ei nhifer yw 70. Cawsom gynghorion gwerthfawr i fod yn llafurus gyda yr Yegol Sabbothol gan y brawd hwn eto.

Yn ddiweddaf cyfarohwyd ni gan y Parch. R. Edwards, Pottsville. Ymddangosai pawb yn berffaith foddhaol wrth wrando ar Mr. Edwards. Cymysgai ei anechiad ag *anecdotes* am ddynion enwog, y rhai fu yn ymdrechgar dros yr Yegol Sabbothol, nes tynu dagrau o lygaid llawer un. Mae y brawd Edwards yn presenoli ei hun yn ein

cyrddau diwygiadol pa byddo yn gyfeus ganddo a gobeithio y gwna barhan yr na modd.

Be rhyw son yn Pottsville dri mis yn ol am gael ychydig o gyfnewidiad yn natu y ewrdd hwn, a rhoddwyd y peth i sylw y cynulleidfaodd perthymol i'r dosbarth hyd gyfarfod Minersville; ond penderfynwyd yma ei fod i barhan yr un fath ag y mae wedi bod. Penderfynwyd fod y cyfarfod nesaf i fod yn Ashland, yr amser i'w gyhoeddi yn brydlawn gan y cyfeillion yno. Am 6, dechreuodd y brawd John Morgan, a phregethodd y brodyr Harris a Morgan, y cyntaf ar fod yn fwy na chomcwerwyr, oddiwrth Rhuf. 8: 37, a'r diweddaf ar fod pobl yr Arglwydd ar foddwl cilio oddiwrtho oddiwrth Hosea 11: 7.

Cafwyd cyfarfod da, y pregethu a'r areithio yn rymus a phŵrpasol, y gwrando yn astud a'r canlyniad fyddo yn ddiwygiad i'r byd a'r eglwys yn yr ardal hon.

JOHN E. JONES.

CYFARFOD CHWARTEROL WATERVILLE.

Cyfarfu gweinidogion a chynrychiolwyr yr Eglwys Cynulleidfaol yn Waterville y 9fed a'r 10fed o Mehefin, 1863. Dechreuwyd yn ol y drefn arferol a chafwyd anechiad gan y Llywydd priodol i'r amser a'r amgylchiadau. Penderfynwyd

1. Fod ein huniad a'r Saison yn cael ei adael dan ystyriaeth pellach hyd amser y Gymanfa.

Derbyniwyd llythyr oddiwrth Olygwyr y Gymdeithas Genhadol Gartrefol, New York, yn cydnabod derbyniad anrheg trwy law y Parch. L. D. Howell, yn nghyd ag anogaethau i ymdrechgu yn fwy eguiol o blaid y gymdeithas hon.

Pen. 2. Ein bod yn dymuno i'r Eglwys sydd heb gasglu at y Gymdeithas Genhadol Dramor i wneud yn fuan, ac auron y caagliad i law y Trysorydd, L. D. Howell, Utica.

Pen. 3. Ein bod yn usfrydol gymeradwyo cais y brodyr yn eglwys Middle Granville i ddyfod i'm plith i gasglu at ddileu dyled y Capel.

Pen. 4. Ein bod fel eglwys i gweinidogion yn teimlo gwir golled ar ol cymdeithas a gweinidogaeth ein hanwyl a'n flyddlon frawd y Parch. Jas. Davies, pa un a fu yn flyddlon a chymeradwy am dymor ei arosiad yn ein plith, ac yn hynod o ymdrechgar i gasglu i dalu y ddyled oedd ar y ddau gapel ag y bu ef yn gweinidogaethu ynddynt, sef Holland Patent a Trenton, pa rai sydd yn awr heb ddim dyled arnynt. Ac y mae ef wedi ymadael o'i ddewisiad ei hun, yn nghanol serch a chymeradwyaeth ei eglwys, yn nghyd a'i frodyr yn y weinidogaeth, a'r eglwys oll yn Oneida, a'n gweddi yw ar i'r Arglwydd ei lwyddo yn ei faes newydd, lle y mae yn llafurio yn bresenol, sef ein chwaer Eglwys yn Radnor, talaeth Ohio.

Pen. 5. Ein bod yn bwriadu cynnal Cymanfa Flynyddol y flywyddyn hon yn ol ein harferiad.

Pen. 6. Fod ein Cymanfa i ddechreu yn Utica yn yr Ail Eglwys Gynulleidfaol, ar y 7fed o Medi nesaf. Bydd Cynadledd am ddau o'r gloch, pregethu yn yr hwyr a thrwy y dydd dranoeth.

Symudir i Remsen i Gapel y Parch. M. Roberts, dydd Mercher—Cynadledd am 2, pregethu yn yr twyr a thrwy y dydd dranoeth. Symudir i Pen-y-mynydd; bydd pregethu yno nos Iau a thrwy y dydd ddydd Gwener, pryd y terfynir.

Diagwyllir y bydd dau frawd o Dalaeth Penn-wylwania gyda ni i gynorthwyo yn y Gymanfa ddyfodol.

Gwnaed sylwadau ar yr angen sydd arnom am drysorfa (*fund*) yn ein plith er cynorthwyo dynion ieuainc i gyraedd addysg, er eu cymhwyso i'r weinidogaeth. Penderfynwyd Ein bod yn anog yr eglwys i sylwi ar yr achos hwn, ac i ymdrechgu gwned eu goreu tros yr achos, a bod y Parch. B. Davies i roddi yagrif yn y CENHADWA ar y mater teilwng ac angenrheidiol hwn.

Gwnaed ychydig sylwadau ar y gwaith cyhoeddus a wneir ar ddydd Duw, gyda eharlo blaeth, a gwned caws, mewn amryw fasnau yn ein talaeth y tymor hwn. Hyderir y bydd i'r rhai sydd yn ofni yr Arglwydd i foddwl yn ddiiffric am hyn, trwy gofio cadw yn sanctaidd y dydd Sabboth a pheidiu tynu gofid i'r gydwybod er mwyn elw bydol.

Cafwyd cyfarfod buddiol am 8½ boren dranoeth o flaen y paegethau, trwy gynghori a gweddio. Yr oedd y cyfarfod yn lluosog a'r pregethau yn rymus—bydded ei fod o les cyffredinol.

Y brodyr a gymerasant ran yn ngwaith y cyfarfod oeddynt—Parchn. R. Everett, D. D., M. Roberts, W. D. Williams, E. W. Jones, L. D. Howell, James Griffiths, H. Humphreys (T. W.) a J. B. Griffith.

J. B. GRIFFITH, Ysg.

DIOLCHGARWCH.

Pan fyddo y pethau canlynol yn cydgyfarfod mewn gwyserodd teilynga ddiolchgarwch cywir: 1. Pan fyddo y pethau a gyfreu'r yn werthfawr. 2. Yn cyfateb i angen y derbynnydd. 3. Cyferbyniad rhwng gwerth y rhodd a gallu y rhoddwr i gyfrannu. 4. Pan fyddo y rhodd yn ewyllysgar. 5. Pan na fyddo yn seiliedig ar deilyngdod personol y derbynnydd.

O dan ddylanwad yr ystyriaethau dyn, dymunaf trwy gyfrwng y CENHADWA, gydnabod yn ddiolchgar garedigrwydd a baelioni fy nghyfeillion perthynol i'r gwahanol enwadau crefyddol yn yr ardal yma, ac yn enwedig p. bl fy ngofal, taag ataf fi a'm teulu. Teilynga y brodyr canlynol fy niolchgarwch am ei gofal yn darparu coed tân i ni am y deunaw mis sydd yn mron terfynu, sef Edward Whillding, John Pierce, James Davies a Benj. Davis. Nid oedd arnynt un rhwymau, eto rhoddasant yn brydlon ac ewyllysgar fel yr oedd yr angen. Heblaw hyn, ar y 3ydd o fis Mawrth diweddf cyfarfu cynulleidfia luosog yn y capel i gyflwyno eu rhoddion ewyllysgar i law y Trysor-ydd ac i gyfrannogi o'r danteithion a baratasid yn rhad gan y chwiriwydd oedd yn bresenol. Ni arbedwyd na thraul na llafur er gwned y cyfarfod yn deilwng o'r amcan. Dywedai Alexander Fawr "Pan wnelwyf rodd rhaid iddi fod yn deilwng o

Alexander." Gellir dweyd am gyfeillion yr achos goreu yn Big Rock, *The Donation is worthy of the Donors*. Cyflwynwyd i mi y rhodd aurhyddeddus o \$70. Y mae yn ddau yn rhodd aurhyddeddus wrth yatyried eu rhif a'u hamgylchiadau—a'm gweddi yw ar fod i'r hwn a ddywedodd na fyddai i'r neb a roddo gwpanaid o ddwfr oer i ddiagybl yn enw diagybl golli ei wob'r roddi iddynt hwythau y cau' cymaint yn y byd hwn, ac yn y byd a ddaw fywyd tragywyddol. Bu amryw a frodyr a chwiriwydd y Bedyddwyr yn fyddlon iawn, a dymuna'r eglwys ddiolch iddynt am eu caredigrwydd, ac i bawb eraill a daiodd eu hatlingau i'r drysorfa. Drwg genym nad oedd y brawd J. Pierce yn bresenol, daeth galwad arno i fyned i Chicago. Ymaodd y brodyr B. Whillding, B. Davis, Evan Evans, James Davis a N. Morris bawb yn eu rhan o waith y cyfarfod. Canwyd amryw ddarnau dewisol gan Evan Morgan, Jacob Whillding, Eliza a Jane Edwards, dwy ferch fechan i Thos. Edwards a'i briod. Aeth pawb adref wedi eu llawn foddio, yn enwedig yr yagrifenydd. Gwnaed pawb o honyt dderbyn diolchgarwch didwyll, yr eiddynt yn y rhwymau goreu,

JOHN L. RICHARDS.

Big Rock, Kane Co., Ill.

COFIAINT MRS. JANE LEWIS, STEUBEN.

Mrs. Jane Lewis ydoedd ferch i Evan ac Elinor Lewis o Fachwen, plwyf Aberdaron, sir Gaernarfon, G. O. Unodd gydag achos yr Arglwydd yn yr eglwys Fethodistiaidd yn Rhyddos, yn agos i'w chartref, pan oedd tuag 16 ml. oed. Bu brawd iddi yn flaenor dros flynyddau yn yr eglwys hono. Daeth drosodd i America yn y fl. 1818, yn yr un llong a'r diweddar James Owen, yaw., o Trenton, pryd y daeth llusau mawr o Gymry i'r wlad hon. Parhaodd yn fyddlon yn ei phurffoes a chydag achos yr Arglwydd hyd angau. Ni bu erioed yn briod. Yn uheulu ei chwaer a'i brawd yn nghyfraith, James R. Jones, Steuben, (yn awr o Peny-graig) yr oedd yn gwneud ei chartref er pan y daeth i'r wlad hon, ac yn aelod o'r eglwys Fethodistiaidd yn French Road, er pan flurfiwyd yr eglwys hono, oud yn awr er's tua 9 mlynedd yr oedd yn byw gyda ei nith Mrs. Elinor Griffiths a Griffith T. Griffiths, Steuben, ac yn mwynhau breintiau crefyddol yn yr eglwys Annibynol yn y Capel Ucha.

Yr oedd yn Griation profiadol, ac yn hoff o ymddiddan am bethau crefyddol. Gair a orphwysodd yn ddwys ar ei meddwl hi, fel y bu yn coffau wrth ei brawd yn nghyfraith, oedd y gair hwnw, "Na ad fy enaid yn ddiymgeledd." Hyderwn y gwyddai trwy brofiad am y ddwyfol ymgeledd. Bu yn ymddiddan yn hyfryd a'r brawd R. Everett yn ei chystudd diweddf, pan yr ymddangosai yn gwbl heddybol ac yn ymestynol i ewyllys yr Arglwydd, a'i bod yn ymorthwys yn dawel ar boll ddigonedd y Gwaredwr &c. Yr oedd yn un addfwyn, dawel a thirion iawn bob amser. Ymddygai fel mam dyner ac anwylaid at y plant

yn rheulu ei hith—a theimlodd ddwys alar pan fu farw ei hanwyl Catharine fach, o'r Diphtheria, ychydig ddyddian o'i blaen hi. Teimlir yu hir yn y teulu y golled ar ei hol. Ni bu ei chystudd ond byr—dim chlyd neillduol—ond gwaetu yn raddol a wuaeth—a hunodd yn dawel (fel y mae ein hyder) yn yr Iesu, Ebrill 29, tua 70 oed. Claddwyd hi yn mynwent Horeb, French Road, a gweinyddwyd gan R. Everett oddiwrth Ioan 14: 2, 3, "Yr wyf fi yn myned i barotol lle i chwi &c.

COFIANT MRS. MARGARET DAVIES,

Guraig Thos. Davies, diaconeglys Providence, Pa.

Mrs. Davies ydoedd ferch i Rees a Gwenllian Jones o Llachlan, ger Abarhonddu, awydd Frych-einiog. Ganwyd hi Chwef. 14, 1811. Bu yn amser ei morwynodod yn ngwasanaeth Mr. Parry o'r Court yn agos i Cryghowel. Ymunodd mewn priodas. Mai 12, 1834, â Thos. Davies, o Lanelli, a symudodd yno i fyw yn ddedydd gyda'i phriod, lle preswylasant am ddeunaw mlynedd. Ymwelodd yr Arglwydd A'i henaid trwy ddylanwad yr efengyl, ac ymostyngodd i dderbyn iau eemwyth Iesu yn 1837, a pharhaodd i broffesu crefydd am 26 o flynyddoedd.

Ymfudodd i'r wlad hon yn y flwyddyn 1853, a sefydlodd yn Danville, Pa. lle yr oedd ei phriod yn aros, yr hwn oedd wedi dyfod i'r wlad ychydig o'i blaen; ond oberwydd marweidd-dra y fasnach baiarn, symudasant i Providence, swydd Luzerne, lle treuliodd weddill ei "dyddiau rhagderfynedig," ac y gorpheuodd ei gyrfa Mawrth 4, 1863, yn 52 ml. oed.

Yr oedd y chwaer anwyl hon yn deilwag o gofuoadaeth, ar gyfrif amryw rinweddau.

Yn un peth, ei threfnusrwydd teuluaid. Yr oedd yn gwisgo cymeriad gwraig dda, ac yn gorou i'w gwr. Yr oedd yn un ddiwyd, fywiog, gweithgar, a glanwedd. Ni lwyta hi "fara angurdod," nid ar y gadair siglo y treulias ei hamser, ond yn gwasanaethu ei theulu. Yr oedd yn meddiannu cymaint o gymhwysder i drefnu ei bachosion teuluaid, fel yr oedd calon ei gwr yn llwyr ymddiried ei holl achosion teuluaid i'w gofal a'i doethineb, ac yn credu ei bod yn fwy cymhwys at y gorchwyl nag ef.

Rhinwedd arall oedd llettygarwch. Ni byddai ei bwrdd braidd un amser heb ddyeithriaid wrtho, ond yn neillduol y Sabbothau byddai yn cymbell y rhai oedd yn byw yn mhell oddiwrth y capel i gael lluniaseth, er eu galluogi i gael ychwaneg o foddion crefyddol. Yr oedd ei thy yn artref pregethwyr. Cyfranai ei chymwynasau gyda serchawgrwydd a sirioldeb mawr.

Yn ei chlych crefyddol yr oedd yn ddiwyd ac ymdrechgar, yn trefnu ei materion teuluaid, er ei hwylysu i gadw ei chydgynulliad. Anaml y byddai ei lle yn wag yn nhŷ Dduw. Yr oedd ei phrosiad crefyddol yn gyffredin yn dangos ei bod yn oael cymdeithas A'i Duw, ac yn llwyr ymddiried yuddo.

Ni bu ei chlyfyd olaf ond byr, cafodd anwyd trwm, a throdd yn fflameg ar yr ysgyfaint; ond nid oedd neb o'i chyfeillion yn meddwl ei bod yn ber-yglus hyd o fewn ychydigorian i'w hymddatodiad.

Hunodd yn dawel ar y dydd a nodwyd gan adae y brawd yn weddw a phump o amddifaid i alaru ar ei hol. Claddwyd hi Mawrth 6ed. Pregethwyr yn y capel gan yr ygrifenydd oddiwrth y testyn a neillduwyd ganddi cyn ei mharw, Salm. 144: 15.

E. B. EVANS.

GOHEBIAETH O MINNESOTA.

BARCH OLYGDD,—Gan fy mod yn gweled a darllen ambell un o'ch Misolyn destlus, meddyliais nad annerbyniol genych fyddai cael ryw ychydig o hanes o'r parth yma o'r wlad. Y peth pwysicaf sydd yma yn brwsenol yw y rhyfel Indiaidd. Y mae yr Indiaid yn tori allan ar ein sefydliadau y gwanwyn hwn eto fel ag yr oeddynt yr haf diweddaff. Fe ddarfu iddynt ymosod ar tuag ugain o filwyr yn agos i Madilia ar y gangen ddeheu o afon Wattonwan ar yr 16eg o'r mis diweddaff (Ebrill). Hwn oedd yr ymosodiad cyntaf a wuaethant er yr Hydref diweddaff. Ymosodasant yn gyntaf ar y sefydliad tua phedair milldir oddiwrth y fan lle yr oedd y milwyr yn gwersyllu. Yr oedd dau o'r milwyr yn cysgu yn agos i bedair milltir o'r wersyllfa yn nhŷ un o'r sefydlwyr. Yr Indiaid a ymosodasant arnynt efo'r dydd, yn ol arferiad y ffeiniaid; lladdasant un o'r milwyr a chlwyfasant y llall; ond diangodd gwraig y tŷ trwy redeg tua'r wersyllfa, ond nid heb iddi gael ei chlwyfo yn drwm. Yn mhen tuag awr yr oeddynt i'w gweled bob ochr i'r wersyllfa—taniodd y milwyr arnynt—ond nid oeddynt yn gwneuthur fawr o niwed iddynt, trwy nad oedd eu dryllian yn eu cyrhaedd. Yr Indiaid a daniasant ryw ychydig o weithiau heb niweidio neb o'r milwyr. Ciliasant cyn pen awr neu ddwy; danfonodd Lieut. Hardy i Madilia am help; ond gan nad oedd gan Capt. Hall ddim ond tua 40 o filwyr yn y lle hwnnw, ni allai danfon iddo ddim cynorthwy. Danfonodd yntau air i Mankato at Col. Miller am gynorthwy. Danfonodd Col. Miller Lieut. Col. Marshall yn nghyd a dau gwmni o draed-filwyr a dau gwmni o feirch filwyr. Cychwynasant foreu dydd Gwener. Cyrhaeddasant Madilia y noson ganlynol. Boreu dydd Sadwrn cychwynasant ar ol yr Indiaid; ond trwy fod yr Indiaid wedi cael tri diwrnod o gychwyniad arnynt nid oedd fawr o obaith eu dal. Aeth Lieut. Col. Marshall ar eu llwybr cyn belled a Lake Shetek, ond yr oedd yr Indiaid wedi cael y blaen arno—felly trodd yn ol. Y maent yn gweled Indiaid oddeutu New Ulm yn feunyddiol, ond y mae y lladron yn cadw yn y coed fel nad oes yn bosibl bron dyfod o hyd iddynt. Ond yr ydym yn disgwyl na wnant gymaint o alaustraga a wuaethant yr haf diweddaff, o herwydd fod yma yn y delaeath 5 catrawd o filwyr, ac y mae un catrawd o honynt yn feirch filwyr.

Peth arall sydd yn calonogi y dalaeth yw symudiad yr Indiaid o'r wlad. Er fod y llwyth Winnebagoedd mewn heddwch yn bresenol, nid oes gwybodaeth pa hyd y byddant felly. Y mae y llwyth hwn yn cael ei symud yr wythnos hon i fyny oddi uchod i Fort Randall, Missouri. Maent yn myned efo agerlong mor belled a St. Louis, ac wedi byny ant i fyny 'r Afon Missouri i'w gwlad newydd.

Y mae y carcharorion ag oedd yn Maukato wedi cael eu symud i Davenport, Talaeth Iowa, yn ddiweddar. Aethant gyda yr agerlong *Favourite* gan orchymyn iddi beidio aros dim ar y ffordd ond i gael coed. Y mae 268 o honynt wedi cael eu condemnio i'w crogi, yr hyn a faeddasant fil o weithiai o herwydd eu bod wedi lladd a chlwyfo cymaint yn ein talaeth, a hynny yn y modd mwyaf creulawn ag a allai eu dwylaw ei wneyd. Gwelom amgylchiadau digon a thori y galon galetaf—dynion a menywod yn gerwedd wrth y degau ar hyd y Prairies—rhaf wedi eu saethu ac eraill wedi tori eu penau i fwrdd oddi ar eu cyrff, ac eraill wedi eu hagar a thynu eu coluddion allan, ac yr oeddynt wedi myned mor farbaraid a thafu plant i mewn i ffwrneisi (*stoves*) a'u cau i mewn a'u rhoio i farwolaeth! Onid yw gwaed ein gwyr a'u gwagedd a'u plant yn gwaeddi am i ni ddial ar y cyfryw genedl a hon. Yr ydym yn gobeithio ac yn disgwyl y dydd y byddant wedi cael eu cymeryd yn garcharorion ac y byddant hwy sef y Sioux yn nghyd a'r Winnebagoes wedi cael eu symud o'n talaeth eang a ffrwythlawn ac y cawn lonyddwch eto i fyw heb ofnau mwy. Frysared y dyddiau i ben pryd y bydd heddwch a ffiniant yn teyrnau yn ein gwlad, ac y bydd y "Cleddyfau wedi cael eu troi yn sychau a'r gwaewffyn yn bloduriau." Yr eiddoch

Forest City.

JOHN G. ROBERTS,

Co. E, 9th Reg. Minn. Vol.

LLYTHYR ODDIWRTH Y PARCH B. W. CHIDLAW.

Scranton, Pa., Mehefin 17, 1863.

ARWIL GENHADWR.—Cawsom gyfarfod ddos yn Hyde Park, Pa., o blaid y "Christian Commission" i ddiwallu angen ein milwyr, a'u llongwyr, am freintiau crefyddol a llyfrau da i'w darllen. Cyfranwyd gan y Cymry \$32.05.

Gadewais Ohio dair wythnos yn ol, cefais iechyd a chymorth i gynol cyfarfodydd dyddiol a derbyniodd yr achos da dros ba un yr ydwyf yn ymdrechu gasgliadau haelionus. Mae y "Commission" wedi anfon 600 o genhadon (*delegates*) i faeo y gwaed—i'r gwerayllau, a'r yspytai ar y Potomac, Cumberland a'r Mississippi, i weinyddu ymgeledd i gorff ac enaid y cleifion a'r clwyfedig, a gwennau yr Arglwydd ar eu hymdrechiadau. Treuliais Ebrill yn ymweled a byddin Gen. Grant ger Vicksburg. Teithiais ar yr afonydd tu a 2000 o filldroedd yn ymweled a'r badau arfog—*foris, camps, a'r hospitals* yn dosparthu, trwy haelioni

merched y Gogledd, bwydlysiau (*vegetables*), dillad, melusfwyd (*delicacies*) a ffrwythau i'r cleifion a'r clwyfedig; a mawr oedd y fraint i gael rhau mewn gweiniadogaeth mor fendithfawr, ac i bregethu Crist i'r lluoedd oedd yn awyddus i wrando.

Yn y daith i'r dehau gwelais floedd o bobl dduon wedi eu rhyddhau o gadwynau caethiwed, trwy wrthryfel eu perchenogion. Tiriodd ar lan y Mississippi gerllaw Milliken's Bend 3,200 yr un diwrnod, gwyr, gwagedd, a phlant. Treuliais oriau yn eu plith, ni chlywais air aneddus, ac ni welais ymarweddiad anweddaidd. Tra yn llefaru geiriau'r bywyd ac yn eu hanog i fod yn weithgar, ac ymdrechgar i ennill bywiolaeth gysurus byddent yn gwrando yn hynod o astud. Mae dros 50,000 yn awr yn rhydd. Gwelais dros 2000 o honynt wedi enlistio i'r fyddin, ac y maent yn sicr o wneud milwyr gwrol a medrus. Maent yn barod i ymladd dros eu gwlad, ac i farw (os bydd raid) yn ei hachos.

Mae amgylchiadau ein gwlad yn ddysur, ond yn gwella, a dydd ein llwyddiant yn gwaerio.

Dysgwyliaf fod yn Philadelphia dros y Sabboth (Meh. 21) ac i gyrhaedd Cincinnati ddechreu yr wythnos, i weithredu dros y "Commission" yn Ohio am fis neu ddau. Mae ein milwyr yn deilwng o'n holl ymdrechadau i'w bendithio a chysuron amserol ac a breintiau crefyddol.

Yr eiddoch B. W. CHIDLAW.

Erportha yr Ysgol Sabbothol.

Y. S. BROWNTOWNSHIP, O.

Mae yr ysgol yn cyawys Arolygydd, Isarolygydd ac Ygrifenydd; Athrawon 7.

Llafur am y 6 mis (yn diweddau Mai 3) sydd fel y cael yn Pennodau 108, yn cynwys 1,154 o adnodau; adnodau gwahanol 3,435,—y cyfan yn 4,589. Rhif yr ysgol yn 48.

Mai 8, 1863.

JOHN BRES, Ysg.

Y. S. DYFFRYN Y COTTONWOOD, KANSAS,

MR. GOL.—Byddaf yn dra dielchgar i chwi os caniatewch le yn y CENHADWR i'r ychydig hanes hyn am lafur yr Ysgol Sabbothol dyffryn y Cottonwood, am y d. 1862. Yr oeddwn i (ygrifenydd) o dre, wrth hynny esgeuluswyd afon hyd yn awr.

Dyma ein llafur yn gryno: Pennodau—454, Adnodau—2258.

HUGH WILLIAMS, Ysg.

LLYFR NEWYDD MR. E. J. LEWIS.

MR. EVERETT.—Yn y rhif diweddar (Mai) o'r CENHADWR mae Mr. Lewis yn cyflwyno i'n sylw Lyfr Tonau Newydd at wasanaeth y gwahanol Eglwysi Cymreig yn yr Unol Dalaethau. Mae yr anturiaeth yn dda, ac yn un angenrheidiol iawn, er diwyllio Caniadaeth grefyddol yn mblith ein cenedl, yr hwn sydd yn bresenol yn isel a gwael iawn.

Mae yn wir fod genym ddau lyfr wedi eu hargraffu yn y wlad hon, sef y "Canhadau Seion" a'r "Drysofa," y rhai ydynt lyfrau da, y tonau wedi

eu dethol allan o waith yr awduron goraf yn mhlith ein cenedl ac eraill, wedi eu cyfansoddi a'u cyfaddaau gan ddynion enwog, y gerdoriseith yn ateb chwaeth yr oes &c. Ond er hynny gellir cael un yn fwy cyfleus i'w roddi yn llaw y Cristion cerddorol i ganu mawl i D-luw y nefoedd, yr hwn sydd wedi rhoddi galla i bawb ac yu eu cymbell i ganu. Dylai ein cenedl gael eu codi i'r un *platform* a chenedloedd eraill. Mawr yw yr ymdrech sydd gan yr Americanaid ac eraill yu y blynydd-oedd diweddaf yma i ddiwyllio'r canu yn eu plith. Mae ganddynt eu *Lowell Mason* ac eraill yn ymdrech i godi'r canu yn yr eglwysi, W. B. Bradbury i godi'r canu yn yr ysgolion Sul; Horace Waters ac eraill i godi'r canu yn yr ysgolion dyddiol, a mawr mor ddiwyd y maent, a mawr yw'r anogaeth a dderbyniant. Mae ganddynt lyfr i'w roddi yn llaw pawb. o'r mwyafr i'r lleiaf.

Nid felly mae gyda'r Cymry yn y wlad hon. Mae yn dda meddwl fod mwy o ymdrech yn uwglad ein genedigaeith yn bresenol, nag sydd wedi bod, ac mae y canu rhagorol sydd yno, i'w briodoli i hynny. Nid oes dim yn eisiau yma ond ymdrech ac anogaeth ddigonol i godi y Cymry i fwyndau yr un cyfseuderau hefyd.

Mae cynnygiad Mr. Lewis yn un rhagorol at hyu. Dyma Lyfr Tonau a Lyfr Hymnau yn un, yr Hymn a'r Don o flaen llygad y canwr ar un waith. Trwy y cynllun hwn cawn don yn ateb yr hymn i gyd yn lle un penill o honi. Bydd yn rhagori ar y trefniant sydd genym yn bresenol yn hyn. Wrth ddethol un penill a chyflen y don yn unig at hwnw, bydd mewn llawer o amgylchiadau yn methu cyrhaedd yr amcan yn y penillion eraill. Ac yn wir mae'r Cymry yn cyfansoddi eu Tonau yn unig ar un penill, heb ystyried dim a wna ateb y lleill a'i peidio, ac wrth hyn yn syrthio i gyfeillionad mewn chwaeth, a threfniant. Cymerwn yr eug-raif ganlynol er dangos ein meddwl, Hymn 126 C. y Cysegr

"O agor fy llygaid i weled," &c.

Mae y penill hwn yn un dwys, ac yn gofyn ton ddwys; ond mae y penill olaf fel hyn,

"Daeth blwyddyn y caethion i ganu,
Doed meibion y gaethglud y'nghyd," &c.

yr hwn sydd yn llon, ac yn gofyn ton lon.

Bydd cyfansoddiad galarus a dwys yn ateb y cyntaf, llon a bywiog yn ateb yr olaf. Ond wrth ddethol ton lon o deimlad dwys ac effeithiol bydd yn ateb y ddau, am y gellir ei chanu yn araf ar y penill cyntaf, ac yn gyflymach ar yr olaf. Yr hyn fydd yn well na channu yr un alarar ar yr olaf, a'r un lon ar y blaenaf. Bydd hyn yn ddiau mewn golwg gan Mr. Lewis yn nghyfansoddiad ei lyfr. Bydd y cynllun hwn yn rhagori hefyd o lawer ar gynllun Ieuan Gwyllt, am nad oes gauddo ef yr un penill gyda'r don, yr hyn sydd yn anfauteisio i'r canwr anghyfarwydd oberwydd nad yw yn galla barnu pa don fydd yn ateb i'r hymn. Y canlynial fydd canu ton anghyson ar y geiriau. Bydd Mr. Lewis yn gosod yr hymn gyda'r don, ac

felly nis gall yr anghyfarwydd seithu. Gobeithiaf caiff gefnogaeth ddigonol gan ein cenedl i ddwyn yn mlaen y gorchwyl yn ogoneddus.

Yr wyf yu foddion gwneud yr hyn sydd yn fy ngallu, er anogaeth i Mr. Lewis.

THOMAS T. JONES, *Minersville, Pa.*

LLYTHYR ODDIWRTH JOS. E. GRIFFITHS.

Ymddangosodd Llythyr oddiwrth Joseph E. Griffiths. (mab i'r Parch. E. Griffiths, gynt o Utica) yu yr *Iowa City Republican*, dyddiedig Mai 27, dyfyniadau o'r hwn a roddir isod.

Olygyddion y Republican.—Yn mhell cyn i hwn eich cyrhaedd, byddwch wedi clywed am yr ymosodiad ar Vicksburg—ein gwrthyrddiad galarus, ynghyd ag unfurfaeth undon y bywyd a dreuliwn wrth ddal gwarchae yn erbyn y dref. Ond gall amryw bethau a ddygwyddasant y pythefnos blaenorol fod o ddyddordeb i'ch darllenwyr.

Ar ol brwydr Anderson Hill, ger Caerfa Gibson, Dyraniad Carr a gadwasant ar y blaen, ac y maent wedi cadw y sefyllfa hono fyth ar ol hynny. Aethom ymlaen ar ffordd Jackson yn gyfochr a'r afon Big Black. Ein taith a'n harweiniodd ar hyd gwlad brydferth a chuydfawr, trigolion yr hon a geir yn mhlith y cymeriadau gwaethaf o'r encilwyr. Yn Raymond, Rhaniad Logan a ddaethant yn erbyn y gelyn ac a'u gyrasant yn ol ar ol tair awr o ymladdfa boethlyd. Yma Grant a drefnodd ei fyddu fel hyn: milwyr Smith a Blair a osodwyd ar yr aden aswy, eiddo Sherman a McPherson ar y dde, tra yr oedd Carr ac Osterhause yn dal y canol. Yn y modd hyn aethom ymlaen; ein De; heuran a gymerasant Jackson ac a droellasant yn nghyfeiriad y Big Black. Carr ac Osterhause a aethant tua phont y Reilffordd y llwybr unionaf.

Mai y 15, cyrhaeddasant Reilffordd Jackson a Vicksburg. Cawsom hefyd yn fuan ein bod yn agoshau at filwyr y gelyn; oblegyd rhwng 8 a 9 o'r gloch dechreuodd y taio. Y frwydr a barhaodd trwy y dydd hwnw, y tywyllnos yn unig a'i terfynodd; ac yr oeddym yn dilyn yn brysar ar ol y gelyn gorchfygedig. Gyraasom hwy o faes yr ymladdfa, a'r noson hono gorweddasom ar ein barfau yn ngorsaf (*depot*) Edwards, o fewn saith milldir i bont y Reilffordd ac ugain i Vicksburg. Felly y terfynodd brwydr Champion Hill. Enillasom fuddugoliaeth gyflawn. Y gwrthryfelwyr oeddynt lawn mor laesog a ninau, ond gorchfygasom hwy. Cymerasom 17 o fagnetau a thua 2,500 o garcharorion. Y bore canlynol, Mai 17, aethom yn mlaen cyn toriad gwawr. Yma Dyraniad Carr yn unig oedd yn gweithredu. Y gwrthryfelwyr a yrwyd ymlaen hyd onid oeddynt am 10 o'r gloch o fewn milldir i bont y Reilffordd. Yno ceisasant ymlachu mewn rhyobgloddffeydd (*ridge pits*) o'r rhai yr oedd ganddynt dair rhes neu bedair. Ein Biigade, dan y Brig. Gen. Lawler, a orohymynwyd i danio a rhuthro arnynt yn ddiaymwrth. Dim cynt y dywedwyd nac y gwaawd. Bechgyn Iowa, bob amser yn barod pan bo dyledswydd yu

galw, gan roi heibio bob balch fustai yn rhwystr iddynt, a ymbarotoisiant i'r ymosodiad. Ar roddiad y gorchymyn aethant ymlaen gyda bloedd, ac ar ol gwaith caled o tua hanner awr, datganwyd y fuddugoliaeth yn eiddom ni; ond enillwyd hi yn ddrud. Y Mil. Kenniman o'r 22ain a laddwyd; Adj. Howard o'r 21ain a laddwyd; a llawer eraill a allaswn eu henwi. Gyrwyd y gelynyon i'r afon, a llawer o honynt a foddwyd wrth geisio dianc. Cymerasom 2,500 o garcharorion, amryw fanerau, a 18 o fagneiau. Y gelynyon a losgasant y bont.

Ar ol y frwydr hon, efn milwyr a wnaethant bontydd o fadau, a holl fyddin Grant a aethant drosoedd, ac ar hyd pob llwybr tramwyol gwasgasom yu *mlaen tua Vicksburg*. Yr ydym wedi bod yn gorwedd o gyloch y dref er Mai 19. Ysgarmesau a gadwyd i fyny hyd ddydd Gwener, pan y gorchymynwyd ymosodiad cyffredinol ar wrthgloddfeydd y gelyn ag oeddynt wedi eu gwneud tua dwy filldir allan o'r dref ar hyd rhes o fryniau uchel. Ni ddywedaf fawr am yr ymosodiad; ond digon yw dweyd, i'r dynion fyned yn mlaen a chael eu gorfodi i syrthio yn ol, ar ol un o laddfeydd trymaf y rhyfel.

Ychydig eiriau am y 22ain, a therfynaf. Rhaiad Carr, fel arfer, a safai yn yr enbydrwydd mwyaf, ac yn y Rhaiad hwn, yr 22ain a safai flaenaf. Bryn uchel a safai rhyngom a brongloddiau y gelyn. Y brongloddiau ydynt wedi eu gosod yn gedyn ar ael y bryniau mwyaf manteisiol; o flaen y gaerfa, ffosydd dyfnion ydynt wedi eu cloddio. Y ffosydd ydynt ddeg troedfeydd o led ac wyth o ddyfnder. Ymddangosai yn annichonadwy cymeryd y fath le trwy ruthriad; eto yr oeddynt yn cael ein gorchymyn i fyned ymlaen, ac heb ofyn dim cwestiynau, bechgyn awydd Johnson a aethant yn mlaen. Arweinwyd ni gan ein Milwriad dewr hyd oni syrthiodd. Ar ruthriad diatreg neidiasom i'r ffosydd a chyfarfyddasom â'r gelynyon ar wyneb eu brongloddiau. Yno yr 22ain a ddrylliwyd yn y modd mwyaf arswydol. Nid oedd gan y gelynyon ond llwytho eu drylliau a'u troi i lawr, ac yr oeddynt yn sicr o daro rhywrai. Mewn un lle, ac yno yn unig y cymerasom y gaerfa. Daliwyd hi am wyth awr, hyd onid oedd yr holl fechgyn bron wedi eu lladd, a'r rhai ag oeddynt allan a orohfygid gan uifeiri lluosocach. Ein bauer ni oedd yr unig un a chwyfiodd uwchben bronglawdd y gelyn ar y dydd Gwener bythgofiadwy hwnnw. Adgyfnoethiad heb fod wrth law, ciliasom yn ol, a chynullasom o amgylch ein lluestwr James W. Sterling, yr hwn a wnaethai ymdrech i barotoi swper i'r bechgyn, yr hyn oedd dderbyniol iawn. Nid af i'wros i'wsi y lladdedigion a'r clwyfedigion, oewch hyn trwy gyfryngau eraill. Collasom 160 yn lladdedig a chlwyfedig. Y cadben Robertson o'r Cwmni I a laddwyd, hefyd yr Iegadben Robb o Gwmni D. Cwmni I a gollasant 10 wedi eu lladd a 6 wedi eu clwyfo. Ar fod yr 22ain yn cael dychweliad buan adref sw dymuniad Jos. E. GRIFFITHS, Co. I.

DEWRDER Y MILWR IEUANO JOSEPH E. GRIFFITHS.

Y milwr ieuanc hwn gyda 12 eraill a lwyddasant ar y dydd nodedig, y 22ain o Mai, yn Vicksburg, i fuddringo a chymeryd un gaerfa o eiddo y gelyn. —Ond adgymerwyd y gaerfa drachefu a lladdwyd y milwyr hyn oll, oddieithr Joseph ac un arall, a tharawyd yntau i lawr; ond daeth ato ei huu drachefu, a phan ganfyddodd y gelynyon wedi snethu eu hergydion, cododd ar ei draed, a chyda ei ddryll llwythog galwodd arnynt yn awdurdodol i roi eu harfau i lawr. Gwnaethant hyn, ac arweiniodd yntau â'i law ei hun allan o'r gaerfa 13 o honynt yu garcharorion rhyfel, ac a'u cyflwynodd i'r Brigadier General,—yr hwn wedi hyny a longylfarchodd y Parch. E. Griffiths ar ddewrder ei fab, trwy y llythyr canlynol:

At y Parch. E. Griffiths, —Syr,—Guddefwch imi eich llongyfarch ar ddewrder milwrol eich mab, Joseph E. Griffiths, *Sergeant* yn Cwmni I, 22ain gatrawd, gwirfoddolion Iowa, yr hwn trwy ei wrolder ar y 22ain cyfisol, gyda 12 eraill a lwyddodd i gymeryd meddiant o un gaerfa ar frongloddiau y gelyn. Eich mab gydag un milwr arall, David K. Trim, o ddaethant allan o'r gaerfa heb eu lladd. Eich mab a gymerodd, a ddygodd allan, ac a gyflwynodd imi un isgadben a 12 o filwyr y gelyn yn garcharorion. Yr wyf wedi ei enwi yn "Ivauboe" yr 2il Brigade, ac wedi ei gymeradwyo i sylw y Cadf. Grant ar ei fod yn ei neillduo yn *Lieutenant*, i gymeryd y swydd o ddyddiad yr 22ain allan. Ydwyf yn wir barchus eich gostyngedig was, W. K. LAWLER, Brig. Gen. Com.

Vicksburg, Mai 28, 1863.

LLYTHYR ODDIWRTH DAVID E. JONES.

Derbyniasom yehydig linellau oddiwrth David E. Jones, diweddar o Steuben, dyddiedig Camp Haskins, ger Julian's Creek, Va., Meh. 10. Dywedai fod yr hin yn ddymunol ond yn lled boeth. Nid oedd y gatrawd wedi bod mewn un frwydr fawr eto, ond mewn rhai ysgarmeision—un milwr yn unig wedi ei glwyfo yn ysgafa, ac wedi gwellhau. Yr oedd eu gwersyllfa rhwng Norfolk a Suffolk, tua 4 milldir o'r lle blaenaf—ddim yn mhell oddiwrth y Dismal Swamp. Y Lieut. Thomas oedd wedi bod yn glaf yn yr Ysbytty, ond wedi dychwelyd ac yn edrych yn dda. Mae yn dweyd ei fod yn hoffi ei le, am ei fod yn ystyr ied ei fod yn gwasanaethu ei wlad yn ei chyfyngder. Yr oedd Richard D. Jones yn iach, ac yr oeddynt eu dau yn cofio yn garedig at eu perthynasau a'u cyfeillion yn eu hen gartref yn Steuben. Y cyfarwyddyd ato ydyw, David E. Jones, Co. F, Cap. Clark, 117th Regt., N. Y. S. V., Norfolk, Va.

COFFADWRIAETH AM ROWLAND EDWARDS.

Mab ydoedd i Rowland Edwards a'i briod, o ardal Pennal, Meirionydd, Cymru. Mabwysiadwyd ef yn ei ieuentyd gan ei daid a'i nain, sef John a Catharine Morgan, o Long Creek, Iowa. Daethai rhieni Rowland a'r teulu i'r America. Ar

ol tymor dychwelasant i'r Hen Wlad gan adael gwrthrych ein cofiant yma: ac felly gwnaeth ei gertref gyda yr hen bobl a'u plant. Mab ieuano hardd ei rodian oedd Rowland bob amaer. Bu yn dyegu y gelfyddyd o *wagon making* gyda Mr. Hugh Edwards o Morning Sun, a dywedir iddo anwylo ei hun gyda'r teulu a phawb a'i hadwaenai. Ymunodd â'r fyddiu, i amddiffyn iawnderau ei llywodraeth a'u gwlad ar yr eilfed dydd o Awst diweddfaf; ond buan yr ambarodd ei iechyd a chafodd glefyd trwm tra yn aros yn Mt. Pleasant. Cyrchwyd ef adref mor fuan ag y gallai deithio. Bu yma am ychydig wythnosau, ac yr oedd yn gwella yn lled dda; ond cymaint oedd ei awydd am fod gyda ei gydfiliwyr ar y maes, fel yr ymadawodd i fyned i lawr yr afon cyn iddo fod yn ddigon cryf i ddal yn hir.

Bu yn marwyr Arkansas Post a chafodd ei arbed heb niwed: ond yn fuan ar ol hyny clafychodd o'r erysipelas, a bu yn glaf iawn ar fwrdd un o'r *hospital boats* tua Young's Point, La. Dechreuodd wella, a chymerwyd ef ar fwrdd llestr arall i'w gludo i fyny yr afon: ond y newydd nesaf am dano oedd, "efe a fu farw." Mewn llythyr oddi-wrth Capt. Allen, dywed i Rowland Edwards farw ar fwrdd yr *Hospital boat*, City of Memphis, Chwefror 14eg: aciddo gael ei gladda yn Helena, Arkansas. Medd y Captain, "He was a fine young man, and highly esteemed by his comrades."

Trwm iawn oedd y newydd f'w berthynasau, o herwydd yr oedd yn anwyl iawn ganddynt am dano. Galarant am dano, ond nid fel rhai heb oesith. Yr oedd Rowland wedi ymuno â'r eglwys Gynulleidfaoel yn yr ardal hon pan yn mlodau ei ddyddiau, cyn iddo fyned i'r fyddin; a chafodd y fraint o rodio yn addas i efengyl Crist. Gobeithiwn fod dydd ei farwolaeth iddo ef yn well na dydd ei enedigaeth. Bu farw yn ngwasanaeth ei wlad yn 21 oed.

Ffarwel, Rowland, dros fyr enyd.
Ni chawo yma gwrddyd mawr;
Disgwyl wnawn nes daw y cyfnod;
Cawn wrdd uwch nen heb unrhyw glwy'.

Long Creek, Iowa.

D. KNOWLES.

GANWYD,

Mawrth 28, yn Duncansville, awydd Blair, Pa. merch i John Thomas a'i briod, yr hon a enwyd ANN JANE THOMAS.

Mai 5, yn yr un lle, merch i John Morgans a'i briod, gelwir ei henw ELLEN JANE MORGANS.

Y ddwy! mor hardd a hyfryd
Eu gwedd, rai bychain llon,
Heb anfad, llied na digter
Yn llechu dan eu bron;
Hir oes fo iddynt yma,
Eu taith fo'n gywir gam
Tua'r Nef, yw gwir ddymuniaid,
Eu banwyl dad a'u mham.—D. R. EVANS.

Mai 28, yn Camptonville, Yuba Co., Cal., mab i Mr. Wm. W. Prichard a'i briod.

PRIODWYD,

Mawrth 27, gan y Parch. Jno. H. Evans, yn nhŷ Mr. Thomas T. Evans, tad y briodferch, Mr. WILLIAM D. OWENS o bwyf Ottowa, awydd Waikesha, Wis., a Miss MARTHA EVANS, o bwyf Delafield, Wis.

Boed llwyddiant i William a Martha
Tra byddo eu dyddiau 'n y byd,
A bydded yr undeb priodasol
Yn gyuar i'r ddeuddyn y'ngghyd,
Eu teulu 'n lluosog a dedwydd,
Digonedd o dda y byd hwn,
A gafael ar drysor na dderfydd
Pan loagir y ddeuar yn grwn.—T. O. JONES.

Mai 13, yn Centreville, awydd Gallia, Ohio, gan y Parch. Eben. D. Jones, yn ei dŷ ei ban, Mr. DAVID THOMAS a Mrs. MARY GRIFFITHS, y ddau o Centreville.

Mai 25, yn Pittsburgh, Pa. gan y Parch. R. R. Williams, Mr. JOSEPH THOMAS a Miss CATHARINE GRIFFITHS, y ddau o Pittsburgh.

Meh. 4, gan yr un, Mr. WILLIAM JONES a Miss ELIZABETH HUGHES, ill dau o Birmingham.

Meh. 11, gan yr un, Mr. MORGAN REES o Irwin Station, a Miss MARGARET EDWARDS, o sir Gaerfyrddin, D. C.

Meh. 17, yn Utica, yn snedd tad y briodferch, gan y Parch. W. C. Steel, Mr. WHITMAN H. KNIGHT, o Lane, Ogle Co., Ill., a Miss MARY F. JONES, o Utica.

Meh. 17, yn Marcy, yn ei dŷ ei hun, gan y Parch. John H. Griffith, Mr. WILLIAM EVANS a Miss MARY ANN LUKE, y ddau o Marcy.

Meh. 17, yn Utica, gan y Parch. J. P. Jones, Mr. JOHN WILLIAMS o Racine, Wis., a Miss MARY WILLIAMS o Utica.

BU FARW,

Chwef. 23, yn Milwaukee, Wis., Mrs. JANE ROWLANDS, gweddwr Mr. Edward Rowlands, gynt o Blaendyffryn ger Aberystwyth D. C., yn 73 ml. oed. Ymfudodd i'r wlad hon yn y fl. 1851, a sefydlodd gyda'i phlant amddiffaid yn Milwaukee, y rhai a ddalasant yn dda iddi ei gofal am danynt hwy yn ei hieuenctyd, trwy ei chynnal a'i hamgeleddu yn dirion yn ei henaith a'i methiantwch. Cartrefai yn niwedd ei gyfla gyda'i mab yn nghyfraith Richard Jones a'i merch Mary. Inflammation of the bowels oedd ei chlefyd angeuol. Daiarwyd ei rhan farwol yn Forest Home ar y 25, y Parch. G. Griffiths yn gweinyddu ar yr achlysur.

Ebrill 7, yn Mineral Ridge, Ohio, ar enedigaeth effeilliaid, yn 41 ml. oed. GWERNY JONES, priod Wm. Jones, a merch i Dafydd ac Ann Williams, genedigol o Rumi, D. C. Enw ei gwr cyntaf oedd John Davies o Bont gwaith yr Haiarn, yn agos i Dredegar. Gadawodd weddw ac wyth o blant ar eu hol, ond mae ei heseilliaid bychain wedi ei chael yn i fydd yr yabrydoedd. Yr oedd y chwaer hon wedi newydd arddel ei Gwaredwr trwy ymuno â'r enwad Annibynol yn y lle hwn. Mae genym sail i hyderu ei bod wedi pwyso ei henaith ar y Gwaredwr mawr,—yr oedd ganddi fydd gadarn a themladau crefyddol da yn ei chystodd. Claddwyd ei rhan farwol yn ymyl capel y Bedyddwyr yn Brier Hill, lle y claddwyd ei gwr cyntaf, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd. J. P. THOMAS.

Ebrill 27, ar Old Man's Creek, ger Iowa City, Iowa, yn 18 ml. a 7 diwrnod oed, Miss HARRIET THOMAS, sef merch ieuengaf Mr. Oliver a Mrs. Jane Thomas, o'r lle uchod. Ei chyatodd ydoedd darlodedigaeth, wedi ei gynrychu gan oerfel, fel y tybir. Bu yn glaf am 5 mis, ond ni chyfyngwyd hi o fewn ei gwely hyd yr wythnosau diweddfaf. Yr ydoedd yn fferch ieuanc fywiog a sirioi yn naturiol, a phawb a'i badwaenai yn hoffi ei chwmni yn fawr. Yr ydoedd wedi ei derbyn er'a 4 blynedd yn ol, yn aelod o'r eglwys Saesoneg a berthynai i'r H. Y. Henaduriaethol a gyfarfyddai i addoli mewn ysgoldy yn y gymydogaeith. Ond gan nad oedd gan yr enwad uchod yr un eglwys na gweinidog yn y gymydogaeith, y blyneddau diweddfaf gwnael ei chartref yn yr eglwys Gynulleidfaoel Gymreig yn yr un gymydogaeith. Bu yr ysgrifenydd yn ymddyddan llawer â hi o dro i dro yn y cyfeillachau crefyddol, ac er nad oedd dim yn neillduol yn ei phrofiad, hi a deimlai yn lled ddwys yn fynych. Yr ydoedd hefyd yn hynod sefydlog yn ei barn, ar bob pwnc gwladol a chrefyddol a ddeallai ac a gredai. Ni chyfarfyddais ag un fferch ieuanc mwy gelynl i gaethwasiaeth, ac nid hawdd oedd cael na mab na

merch a'i trechai mewn dadl ar y pwnc. Dymonasai gael byw yn hwy, ond tytiail wrth ei mam ar hyd ei chystudd, nad oedd arni ofn marw yn ei ganlyniad. Dywedodd yr un peth yn ei dyddiau diweddar ar ol i'r meddyg ei rhuddi i fyny. Dywedai hefyd wrth ei mam yn ei dyddiau diweddar fod Iesu Grist yn dda iawn wrthi, a'i fod yn dyfod yn agosach ati fel yr ydoedd hi yn nesu tua glan yr afon. Yr oedd gweled ei mam yn wlo yn ei gofidio yn fawr, a chrefai arni ymatal hyd y gallai. Dywedai y carasai gael byw i ymgeleddu ei rhieni yn eu heneint. Galwodd ar ei brawd oedd gartref gyda hi at ei gwely a chynghorodd ef yn ddwys i ymofyn am grefydd yn ddioed, fel y byddai yn sicr o'i chyfarfod hi yn y nefoedd. Galwodd ei thad at ei gwely y dydd cyn iddi farw. Diolchodd iddo am ei dadol ofal am dani—plethodd ei breichiau am ei wddf—cusanodd ef am y tro diweddar, a dywedodd ei bod yn gneithio y caent oll fyned at ei brawd William i'r nefoedd, (yr hwn a farfaw 10 ml. yn ol, yn 12 oed). Yna farweliodd ag ef, tra yr oedd ei ddagrau yn golchi ei gwyneb gwelw. Un am dangnefedd mewn tŷ ac eglwys ydoedd a phob amser yn eirwir. Ymgasglodd yr holl gymydogion i'w haugladd, yn Gymry ac Americanaid. Pregethodd yr ysgrifenydd yn y tŷ cyn cychwyn yr angladd, oddi wrth y frawddeg a ganlyn, "Os dysgwyliaf, y bedd sydd dŷ i mi," yna cychwynodd y cynhebrwng tu ag Iowa City, lle y mae claddfa y teulu, ac yno ar lan y bedd, anrwydd y gairwyr a'r dorf, gan y Parch. Mr. Gmoud, sef gweinidog eglwys yr H. Y. Menaduriaethol yn y dref. EVAN GRIFFITHS.

Ebrill 23, yn Big Rock, Ill., yn 30 ml. a 9 mis oed, HANNAH ROBERTS, merch hyaf Mr. Richard a Catharine Roberts o'r lle uchod. Yr oedd yn aros yn Chicago o'r rhai blynyddau; perchid hi yn fawr gan yrhai a'i badwaenai; calodd gystudd byr, ond chwerw. Bu farw mewn tawelwch meddwl. Dygwyd hi i Big Rock i'w chladda yn mynwent yr hen gapel Cyswelleiddfa. Effeithiodd y tro yn ddwys ar ei rhieni oedranus a'r teulu oll, o herwydd sydynrwydd ei hymadawiad. Gellir dweyd ei bod er wedi marw yn llefaru eto ac yn uchel alw ar eraill o'r teulu, "am hyny byddwch chwithau barod, canys yn yr awr ni thybioch y daw Mab y dyn." Ymgasglodd tyfa luocog i dalu y gymwynas olaf i'w rhan farwol, ac ar ddymanid ei thad pregethodd yr ysgrifenydd oddi wrth 2 Cor. 5: 10.

At midnight came the cry
"To meet thy God prepare,
Thy race is nearly run,
Humble thyself in prayer"—
Her spirit with a bound
Burst through its withering clay
Her tent, at sunrise on the ground
A darkened ruin lay.—OMICRON.

Caernarfon Herald please copy.

Mch. 10. 1863.

JOHN L. RICHARDS.

Mai 27, yn 25 ml. oed, yn Corinth, Miss. DAVID JONES. Ei glefyd oedd y lung fever, yn y dechreu, a dilynwyd gan y typhoid fever, yr hwn yn fuan a derfynodd yn angoel—pymtheg diwrnod bu yn glaf. Ganwyd ef yn Penmorfa, yn agos i Dolbenmaen, awydd Arfon, G. C. Mab ydoedd i Wm. ac Elinor Jones, diweddar o Constableville, awydd Lewis, E. N., yn bresenol o Aurora, Kane Co., Ill. Ymunodd David Jones (a John Jones brawd iddo yr hwn sydd eto yn Corinth) â'r 52ain gatrawd Illinois Vol. Infantry (Col. Wilson) yn mis Awst, 1861. Buont am beth amser yn Missouri; oddiyno galwyd y gatrawd i Tennessee. Yr oedd yn mrwydr Pittsburg Landing a'r ddwy frwydrfa yn Corinth a loka (Ala.) ac amryw fân frwydrau eraill, ond daeth allan o bob un yn ddi-friw mai ewyllys yr Arglwydd oedd i David farw yn ei wely o farwolaeth naturiol. Fe anfonwyd at ei dad i'w hysbysu fod ei fab yn glaf, aeth ei dad ar frys, cyrhaeddodd Corinth ddydd Sabboth yr 31ain, bedwar diwrnod yn rhy hwyr i'w weled, a dychwelodd i Aurora dan drallod dwys.—Gan fod i'r marw lawer o berthynasau yn nghymydogiaeth Dolbenmaen lle mae ei nain ac ewyllys a modryd ac eraill—er eu mwyn dymunir ar i'r Dysgedydd a'r Drysorfa godi yr uchod. E. W. MATHEWS.

Mai 27, yn Covington, Ky., yn agos wyth mis oed, FANNY JANE, merch Mr. John Evans a Mary Ann, ei

brïod. Y clefyd achosodd ei marwolaeth oedd y pás ac enyniad yn yr ynysgaroedd. Claddwyd ef yn nghladdfa y Bedyddwyr yn Covington, a gweinyddwyd yn y gladdfedigaeth a'n y Parch. George M. Jones a'r ysgrifenydd. Bydded i'r rhieni yn ei galar i gofio yn aml am y wlad ddedydd lle mae y fechan wedi myned iddi, ac i ddal yn eu hymdrechiadau crefyddol nes myned i'r un ardal lonydd.

T. EDWARDS.

Meh. 1, yn Covington, Ky., yn bedair blwydd a haner oed oddi ar 5ed o Mai diweddar, THOMAS, mab i Mr. John Roderick a Johanna ei brïod. Ei glefyd oedd y scarlet fever. Claddwyd ef yn Covington, a gweinyddwyd gan y Parch. Geo. M. Jones, Ironton, O. a'r ysgrifenydd. Mae addewidion Duw yn llawn o gymhorth erbyn cyfyngder i blant yr Arglwydd; gan hyny bydded i'r brawd a'r chiwaer yn eu galar droi ymlat at wrandawr gweddi. Mae plant yn eiddo i'r Arglwydd, a'i wobwr ef yw ffirwyth y groth. Ar lan y bedd cyn ymadael gwnaeth plant yr ysgol Sabbothol, i'r hon yr arferai yr ymadawedig fyned, gann yn ddymunol iawn, o dan arweiniad Mr. Nicholas Price. Ar ol hyny trodd pawb adref, gan feddwl y caiff plant Duw gann eto pan fydd angau wedi ei lynnu mewn buddugoliaeth. T. EDWARDS.

Mai 29, yn Tallmadge, Ohio, yn nhŷ Mr. John Paul, o dwymy typhoid, yn 52 oed. Mrs. MARIA THOMAS, prïod Mr. David J. Thomas, cwmni C, 11fed catrawd o wirfoddol Ohio, sydd a'i phrif wersyllan yn Cincinnati. Yr oedd yn ferch i Mr. David S. Thomas a'i brïod, o Palmyra, Ohio. Yr oedd newydd fod ar ymweliad â'i phriod am rai wythnosau yn Cincinnati, ac yno gafaelodd afiechyd ynddi, a thrwy gryu anhawader y llwyddodd i ddychwelyd i Tallmadge, lle y trengodd yn mhen wyth niwrnod. Yr oedd ei phriod wedi cael ei neillduo cyn ei dychweliad i fod yn ysgrifenydd yn awyddfa y *Protestant Marshal* yn Dayton, i gynorthwyo hwnw i gadw canlynwyr y bradwr Vallandigham o fewn terfynau priodol, ond calodd ddyfod gartref i angladd ei anwyf wraig. Yr oedd Mrs. Thomas yn ddynes dawel, hynaws a chrefyddol. Derbyniwyd hi yn aelod yn eglwys Annibynol Palmyra; symudodd i Tallmadge, ac aelododd ei hon yno, a pharhaodd yn ffyddlawr a llafurus hyd y diwedd; a gadawodd dystiolaeth dda ar ei hol. Pan nad oedd ei meddwl yn ddrysgedig yn ei chystudd siaradai yn hyderus am ei chyflwr. Gweddiad drosti ei bun, a'i phriod, ac eraill, gyda thearineb, a chynghorai ei chyfeillion yn ddwys. Claddwyd hi yn mynwent blwyfol Palmyra Gweinyddwyd yn Tallmadge gan David M. Evans, ac yn Palmyra gan yr ysgrifenydd. DEW EMLYN.

Ebrill 17, ar Long Creek, Iowa, WILLIAM SALISBURY, unig blentyn y Parch. Thos. W. a Sarah Evans, yn 6 mis a 14 d. oed. Gweinyddwyd yr ddydd yr angladd gan y Parch. D. Knowles.

Mawrth 13, ar ol cystudd lled drwm o ychydig ddyddiau, yn Western, E. N., Mr. WM. J. JONES, yn 45 ml. oed. Ganwyd ef yn y ffarmdy a elwir Caerau, plwyf Brynccroes, sir Gaernarfon, G. C. Daeth i'r America yn neulu ei dad, John R. Jones, gan gychwyn y daith y 26 o Fai, 1831. Bydd cofiadwriaeth ei gymeriad a'i fywyd rhinweddol yn aros yn hir ar feddyllia ei berthynasau a'i gyfeillion lluosog. Ei ddyddiau diweddar a dreuliodd mewn poen a chystudd dirfawr yr hyn a ddyddododd gyda thawel ymstyngiad i ewyllys yr Arglwydd. Traethodd ei ymddiried yn Nuw fel unig Feddyd ei enaid gwerthfawr, gan gydnabod mai Efe a wyr oren beth i wneud a ni, a chan gyflwyno ei hon i ofal ei Waredwr mawr. Claddwyd ef wrth ochr ei dad yn mynwent y Capel Uchaf, Steuben, a gweinyddwyd gan Mr. J. W. James, Remsen, a Mr. Loomer, Steuben. Gwel Gofiant J. R. Jones, CEN, Chwef. 1844.

EV. JONES.

*. Dymunir ar y Drych gofnodi yr uchod.

Mai 27, yn ei anedd yn mhlwyf Remsen, ar ol cystudd lled falth, GRIFFITH FRANCIS, yaw., yn 72 ml. oed—aelod ffyddlon o eglwys y T. W. yn Steuben. Claddwyd ef yn mynwent yr addoldy lle yr oedd yn aelod yn Steuben, a gweinyddwyd gan y brodyr James, Roberts, Hall a Thomas.

Meh. 1, Mrs. JANE EVANS, gwraig Mr. Evan Evans o blwyf Trenton, E. N. Merch ydoedd i Mr. Owen

Charles o blwyf Remsen. Cafodd ei chystuddio dros rai blynyddau, a gofidus iawn ydoedd ar amserau. Cafodd y frainit o broffesu yr Iesu am amryw flynyddoedd, ac yr oedd yn mwynhau cyseur crefydd yn ei hir a thrwm gystudd. Bu farw gan ymddiried yn ei Gwaredwr mawr, pan wedi cyrhaedd ei 36 ml. o'i hoedran. Gadawodd ei hanwyl briod, ei thad a brodyr a chwiorydd i alaru ar ei hol. Claddwyd ei gwedd-illion marwol yn Fairchild. Gweinyddwyd gan y brodyr John W. Jones o Trenton, Morris Roberts a Dr. Everett.

Meh. 16, er dwys alar i'w rhieni, IDA CATHARINE, merch fechan, hawddgar i Mr. Griffith ac Ann O. Jones, ger Remsen, pan wedi cyraedd ei 4 ml. ac 8 mis a hanner oed. Yr oedd hon belyd yn un o'r rhai tlystion hyny nad yw ein byd llygredig ni yn deilwng o honynt. Dywedai yr un fach yn ei bywyd nad oedd hi i aros yma, ond ei bod yn myned i'r nefoedd at Dduw a Iesu Grist a'r angylion, teimlai yn ddrwg iawn am fod yr Iuddewon wedi lladd Iesu. Y gwddf bydredd (*diphtheria*) oedd ei chlefyd. Gweinyddwyd yn ei hangladd yn Penycerau gan y brodyr David C. Evans a Morris Roberts.

Meh. 24, o'r diptheria, yn terfynu yn y typhoid fever, LYDIA ANN JONES, merch arall i'r rhieni ochod, yn 10 ml. oed. Claddwyd hi wrth ochr ei chwaer yn mynwent Penycerau, a gweinyddwyd gan y brodyr D. C. Evans a Mr. Hall.

Meh. 7, yr hon chwaer CATHARINE GRIFFITH, gwedd Wm. Griffith, o ger Remsen, wedi cyraedd yr oedran mawr o 89 a rhai misoedd. Yn nhy ei mab Evan Williams yr ydoedd er'a rhai blynyddau. Cafodd bob gofal ac ymgeledd a chladdedigae'th barchus gan ei mab a'i deulu. Yn ddiweddar y claddodd E. W. ei fab John, yn awr ei anwyl hen fam. Profesodd Mrs. Griffith greffydd am dros 37 ml. Yr oedd yn ddiwyd iawn i gyraedd moddion gras tra y gallodd. Yr ydoedd yn un o'r rhai sydd mewn "caethiweid" gan ofnau tros eu holl fywyd," ond goleuodd ar ei meddwl i raddau yn yr hwyr; hiraethai yn fawr am gael marw. Gweinyddwyd yn ei hangladd yn Penycerau gan y brodyr R. Everett, Thomas Jones a Morris Roberts.

Meh. 5, yn ninas New York, ar ol ychydig ddyddiau o gystudd, ROBERT WILLIAM MATHEWS, mab i Robert a Mary Mathews, diweddar o Utica, yn 18 ml. oed.

Meh. 11, yn ninas Utica, yn dra diymwth, THOMAS WALKER, yw., Llywydd y *Bank of Utica*, yn 86 ml. ydydd oed. Yr oedd yn foneddwr cyfrifol, yn Gristion diffuant, ac yn wr o gyfoeth lled fawr.

Meh. 14, yn ninas Utica, LAURA ANN, unig ferch i Griffith ac Ann Prichard, yn 15 ml., 3 mis a 14 d. oed. Claddwyd hi yn mynwent y teulu yn ymyl anedd ei thaid, y Dr. R. Maurice, Trenton.

Meh. 20, yn mhentref Remsen, y Col. GRIFFITH JAMES, yn 54 ml. oed, gan adael priod a dwy ferch yn alarus ar ei ol. Claddwyd ef yn mynwent Fairchild, a gweinyddwyd gan y brodyr Everett a Hall.

Meh. 6, yn French Road, Steuben, o'r diptheria croop, yn cael ei ganlyn gan onynfa yr ysgyfaint, LAURA ELIZABETH, merch hynaf i Wm. J. ac Ann Jones, yn 13 ml. oed. Yr ydoedd yn wyres i James R. Jones, Remsen, a'r diweddar Wm. J. Wheldon, Steuben. (Crybwyllir hyn am fod iddi berthynasau yn Wisconsin a'r Hen-wlad.) Ymddangosodd y ferch ieuanc hon fel blodeuyn hardd ar foreu teg; ond tarawyd hi gan angau a gwywodd mewn ychydig ddyddiau, nes bod yn barod i'r bedd. Yr oedd ynddi amryw ragoriaethau; yr ydoedd yn nasillduol garuaidd ac anwyl, yn siroli bob amser, eto yn eym. Cafodd y frainit o gael ei dwyn i fyny yn Eglwys Crist, ac ymddyddwyd yn ddiachos tramgwydd na gofid ynddi. Yr oedd yn un o fyddlon ddeiliaid yr Ysgol Sabbathol, a gwnai ymdrech mawr i drysori y Gair ac egwyddorion Eifengyl yn ei chof. Yr ydoedd yn dra hoff o gans, canodd lawer ar y geiriau hyny "I want to be an angel" &c. a'r penill

"Pwy ydyw i'r cyfaill goreu?"

Iesu Grist. Iesu Grist.

Pwy gym'rodd blant i'w freichiau?"

Iesu Grist;

Pwy welwn rhwng y lladron

Yn neddfie ei elynion?

Nes talu eu dyledion?

Iesu Grist, Iesu Grist.

Pwy haeddai gael y goron?

Iesu Grist."

Achosai ei marwolaeth sydyn ac annisgwyladwy alar mawr i'w rhieni. Braint fawr fyddai iddynt allael dywedyd gyda Job yn ngwyneb y cyfryw dro- ion, "yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a ddyg- odd ymaith, bendigedig fyddo enw yr Arglwydd." Cyflawnwyd y gwasanaeth crefyddol gan y Parch. H. R. Williams a'r Parch. E. Salisbury.

Mae troion tra thywyll mewn byd

Yn noeth ragluniaeth Daw o byd,

Yr hen diddefnydd yn cael byw

A'r ieuanc teg yn marw, clyw!

Addawodd ef ryw ddydd

Ro'i gwybod pethau cudd,

Gwna, gwna, ar foreu clir

Yn Salem brydferth cyn bo hir.

Mai 9, DAVID RICHARD REES, mab i Mr. Thomas B. Rees, Newark, O., ac wyr i Mr. Benjamin Rees, St. Albans. Bu farw yn yr Hospital, yn Jackson, Miss. Claddwyd ef yn barchus. Ei glefyd oedd y quinsy, chwyddodd ei wddf a'i wyneb yn bur fawr; ei oed oedd 19 ml., 9 mis a 12 diwrnod. Anfonwyd am ei gorph, ond gan fod y gatrawd y perthynai iddi, sef yr 22ain Ohio, wedi symud i fyny tua Vicksburg, methwyd a'i gael. Bu ei fam farw pan nad oedd ein hanwyl gyfaill ymadawedig ond tuag wythnos oed. Magwyd ef gan ei fam gu, Mrs. Rees. Y mae ei dad yn California. Y mae ei unig chwaer o'r un dad a'r un fam, Miss Mary Rees, yn Granville, mewn dwfn alar. Yr oedd yn wr ieuanc a berchid yn fawr gan bawb a'i hadwaenai yn ei ardai; ac yn y fyddin yr oedd yn barod ac uffudd bob amser i wneud ei oren er amddiffyn ei wlad.

Meh. 24, yn mhentref Remsen, o'r convulsive fits, ELIZA JANE, merch i'r Dr. T. Morris a'i briod, yn 10 diwrnod oed. Claddwyd hi yn mynwent Fairchild, — y brodyr R. Everett a D. C. Evans yn gweinyddu.

Meh. 15, yn mhlwyf Boonville, E. N., ger North Pond, o'r typhoid fever, Miss REBECCA KINGSBURY, merch Israel Kingsbury. Yr oedd yn aelod o'r Eglwys Drefnyddol Esgobyddol — o ddeddfryd dra charuaid — a bydd ei marwolaeth forfol yn effeithio yn ddwys ar glych helaeth o berthynasau a chyfeillion. Ei hangau oedd ddedwydd — yr Iesu ydoedd gyda hi.

Yr etholiad talaethol yn Ohio.—Mae pleidwyr y Weinyddiaeth a'r Undeb yn Ohio wedi enwi yr ymgeisyddion canlynol yn y dalaeth hono erbyn yr etholiad nesaf:

Am Lywodraethwr,—John Brough, Cayahoga; am Raglaw,—Chas. Anderson, Montgomery; am Farnydd yr Uchaflys,—Hocking H. Hunter, Fairfield; am Brawiadur cyfrifon y dalaeth,—Jas. A. Godman, Marion; am Drysorydd y dalaeth,—G. Volney Dorsey, Miami; am Fwrdd Gweithfeydd Gyhoeddus,—John M. Barbere, Highland.

Yr ymgeisydd am Lywodraethwr gan y *Copperheads* yw O. L. Vallandigham, Cymerir llais y milwyr perthynol i'r dalaeth, fel dinasyddion eraill, yn yr etholiad nesaf. Credym mai plaid y Weinyddiaeth a enilliant yr etholiad trwy fwyafrif lluo-og.

Hawl y Gydgynghorfa i ddileu caethiweid.—Yn yr *Atlantic Monthly* am y mis hwn (*July*) ceir ysgrif oddiwrth y Cymro enwog ROBERT DALE OWEN, ar y testyn o ddilead caethiweid gan y Gydgynghorfa. Nid yw yn sylfenn ei ddaid ar ddim ystyriaethau dyngarol na moesol, ond ym-

drinia â'r achos yn unig fel cyfreithiwr, gan ddangos, nid yn unig fod gan y Gydgyngborfa bawl yn unol â llythren ac ysbyrd y Cyfausoddiad i ddileu caethiwyd yn yr holl dalaethau lle y ceir ef, ond mai eu dyledwydd yn amgylchiadau presenol y wlad, er mwyn bodolaeth ein Gweriulywodraeth, ac er mwyn ein hamddiffyn rhag aflywodraeth hollol, ydyw gwneud hynny. Mae rheysmau yr ysgrifenydd yn teilyngu aylw pob gwladlywydd, yn neillduol yn yr amseroedd enbydus hyn.

Yr olwg ar y cnydau yn ddymunol.—Yn nghanolbarth talaeth Efrog Newydd, y cnydau gwenith ac ydau eraill a ymddangosant yn rhagorol—er fod oerui anarferol Mehefin wedi attal rhyw gymaint ar y tyfiant. Yr adroddiadau o dalaethau Lloegr Newydd ydynt yn ffafriol. Yn Jersey Newydd a Phennsylvania cwynir peth yn achos sychder, eto mewn manau cafwyd cawodydd byfryd yn y mis diweddfaf. Yn y Talaethau Gorllewinol cwynir o herwydd sychder y Gwanwyn, eto yr olwg ar y cnydau sydd obeithiol. Y sychder a wnaeth fwy o niwed yn Maryland a Virginia nag yn y Talaethau Gogleddol. Yn Nghanada dywedir na bu yr olwg ar ydau y Gwanwyn erioed yn well. Amser hau oedd sych, a dilynwyd hynny a chawodydd byfryd.

Y cnydau yn Ewrop.—adroddiad y *Mark Lane Express* am Meh. 1af a ddywed:—Cawsom wythnos sych eto, a dydd Mercher yn neillduol ydoedd hafddydd poeth. Y gwenith ar diroedd breision marianog sydd yn golygu yn lled dda, ond ar diroedd ysgelfu ymddengys yn wael. Yn gyffredin ui chawsom ond prinder o wlaw; a bron ddim mewn rhai ardaloedd—megys siroedd Suffolk, Norfolk, Essex, Cambridge, a manau eraill. Cawodydd a chynharwydd a effeithiant wellhad mawr, ac a roddent i ni gnydau canolig eto. Y gweiriau ydynt ysgelfu. Nid yw yr hin wedi bod yn ffafriol yn Ffrainc—y cyfnewidiad diweddar trwy wlawogydd wedi taro yr ydau mewn manau â'r rhwd. Eto, yn Ewrop yn gyffredinol yr olwg sydd obeithiol am guydau da. Yn Belgium dywedir fod y cnydau yn gyffredinol, oddieithr y rhyg, yn edrych yn rhagorol. felly yn Holland, Prwsia, Algeria, Hungary &c.

Gair o Omaha, Nebraska.—Mae y "gorllewin pell," yn ol pob tobygolrwydd, yn ymgodi i lwyddiant yn bresenol na bu ei gyfelyb er dyddiau llwyddiannus 1856 a 1857. Yr alwad uchel o Colorado ac o fwngloddfeydd newyddion Tirlogaethau Washington ac Idaho a rydd farchnad i bob cynrych a ellir ei godi yn y parthau hyn. Yr ymfudiaeth heibio i ni i'r Tirlogaethau Gorllewinol a'r Talaethau ar y Tawellog, ni bu ei fath er blwyddyn wyllt yr ymfudiaeth i Galiffornia yn 1849—naw o bob deg o'r ymfudwyr ydynt o dalaethau Illinois, Indiana, Missouri a Wisconsin. Dros 2,500 o'r Indiaid Sioux ydynt wedi eu danfon i syny ar y Missouri tua eu gwlad newydd yn Nhiriogaeth Dakota.

Mwngloddfeydd aur newyddien, mwy addawol

nag eiddo Colorado a Pike's Peak a Chaliffornia yn eu hamser goreu, a geir (dywedir) yn Nhiriogaeth Idaho, tua 1000 o fildiroedd i'r gorllewin o Omaha City, Nebraska. Ond y ffordd tuag yno sydd led enbydus i'w theithio heibio i Indiaid gelydol, a'r anghyfleusderau yn fawr.

Yr ymfudiaeth Formonaidd, trwy Omaha City tua'r Llyn Haleu, a fydd y tymor hwn tua deng mil o eneidiau!

Teyrngarwch yr Indiaid Chippewa.—Yr Indiaid Chippewa a ddilynaut siampl y Cherokeeaidd mewn encilio oddiwrth yr encilwyr ac ymfyn yn awyddus eto am gyfamod o heddwch a'r Llywodraeth.

Yr etholiad nesaf yn Califfornia.—Yn Nghynadledd yr Undeb Republicanaid yn Sacramento, ddydd Mercher Meh. 17, yr Anrh Frederick F. Low a enwyd fel ymgeisydd am y swydd o Lywodraethwr y dalaeth yn yr etholiad nesaf. Mr. Low oedd y Cyurychbiolydd o Randir III. yn Califfornia, yn y Gydgyngborfa ddiweddfaf.

Y locustiaid, y rhai a ymddangosant bob "dwy-flynedd-ar-bymtheg" mewn rhyw barthau o'r Unol Dalaethau, ydynt wedi dechreu areu gwaith diwystriol y flwyddyn hon eto yn y parth deheuol a dwyreiniol o dalaeth Ohio. Maent wedi talu eu hymmweliadau yn rheolaidd â'r dalaeth hono bob 17 flynedd, er y fl. 1795. gau ddyfod yn 1812. 1829, 1846 a 1863. Dygwylir diuyar mawr ar goedwigoedd.—*Independent.*

Y Reilfordd at y Mor Tawellog.—Dywedir fod Trysorgyff arianol helaeth wedi ei sicrhau i bryauro yn mlaen y gwaith mawr a phwysig hwn, ac y bydd cyflenwad mawr o weithwyr yn dyfod drosodd o Ewrop i'r cyfryw berwyl. Y caethion a ryddheir wrth y miloedd a fyddent ddwyllaw parod i'r gwaith, ac i enill cartrefi iddynt eu hunain a'u teuluoedd er diroedd y gorllewin eang ar ol ei gorphon.

Vicksburg dan warchae.—Mae y Cadf. Grant wedi derbyn adgyfnerthion lluosog, nes yr ystyrir ei fyddu yn awr tua 100,000 o wyr. Mae wedi penderfynu dal gwarchae yn erbyn y ddinas, yn hytrach na cheisio ei chymeryd trwy rym ei arlau. Cymer y cynllun hwn fwy o amser, ond ystyrir y gellir ei darostwng felly trwy lai o aberthiad bywydau. Nid yw yn ystyried un enbydrwydd yn debyg o gyfodi oddiwrth ymosodiadau o'r ta ol i'w fyddin, er fod y gelyniau dan y Cadf. Johnson yn edrych yn ddyfal am eu hadeg i wneud hynny. Yn ol yr hanes diweddaraf a ganfyddwn, yr oedd Johnson a'i luoedd yn Yazoo City, Brownville, a Clinton. Yr oedd rhai o filwyr y gelyniau yn Vicksburg yn diano yn barhaus at filwyr Grant—weithiau gynifer ag o 80 i 100 mewn diwrnod—y rhai a hybyasant fod yr ymborth yn prinhau yn y ddinas.

Sefyllfa Port Hudson.—Bauke oedd yn parhau ar gyfer Port Hudson. Meh. 14, wedi goeod ei fagnelfeydd o fewn 350 o latheni i'r Port, galwodd ar Gardener i roi ei arfau i lawr. Gwrthododd, a bu ymladdfa fawr y dydd hwnnw. Banks a enill.

odd dir newydd, nes gallu sefydlu ei fagnelfeydd hyd o fewn 50 i 100 llath i'r fyddin wrthwynebol. Ymddengys yn hyderus o fuddugoliaeth yn ei hybysiadau diweddaraf.

Yr ymruthriad tua'r Gogledd.—Yn lled annysgwyliadwy, y mae y fyddin elynol dan y Cadf. Lee wedi autorio i droi allan o'u hamddiffynfeydd ar y Rappahannock a gwneud ymruthriad ar y talaeau gogleddol. Diffyg cyflenwad o ymborth trwy arosiad maith yn yr un lle, dysgwyliad am allu gwneud yspeiliadau mawrion trwy ddysgwyliad i dir newydd, ynghyd a themladau brawychus yn achos eu haffwyddiant ar y Mississippi, a gyubryfodd tebygid i'r aurturiaeth feiddgar hon. Grym mwyaf byddin Lee a weraylla yn awr ar ddyffry y Skenaudoah yn Virginia: llawr mawr, na wyddia gyda sicrwydd pa nifer, ydynt wedi gallu croesi y Potomac ac ymosod ar Hagertown a manau eraill yn Maryland; ac ymhellach y mae byddindorf gref yn dyfod i fynd ar ddyffry y Cumberlaud yn Mheunysylania tua Shippensburg a Carlisle, gan fygwth ymosod ar Harrisburg. Mae'r ymosodiad hwn wedi defnroi y Gogledd yn fawr. Nis gallasai y gelyniou wneud dim yn fwy effeithiol i ail enyu ysbryd unol ac egniol yn y Gogledd na gwaethant yn y tro hwn. Mae milisia Pennsylvania yn ymgryhioi yn gyflym at y cyffiniau i amddiffyn Harrisburg, Pittsburgh a manau eraill. Milisia Efrog Newydd a brysaurant hefyd i amddiffyn Pennsylvania a Maryland—tuag ugain o gatrodau ydynt wedi myned eisoes tua Harrisburg.—Y cyffelyb ysbryd a gyuyrchir yn Lloegr Newydd, a hyderir y gellir attal rhwyg yr ymosodiad hwn eto.

Diweddarach am yr ymruthriad ar y Gogledd.—Gair o Harrisburgh, Pa. dyddiedig Meh 25, a ddywed:—"Trwy y nos neithiwr, a hyd y synyd hon (2½ yn y prydnewn) y mae rhesi o wageni yn dylifo i mewn yn llwythog o ddodrefu &c., gyda theuluocedd a'u hanifeiliaid gyda hwy yn fflurhag y gelyniou. Lluaws o'r caethion ffuedig hefyd ydynt yn dyfod i mewn. Yr luddewon gydag eraill ydynt yn brysaur yn gwneud eu pethau i fyny i gilio ymaith yn mhellach."

Dywedir fod byddin Lee yn gwneud i fyny yn y cyfan 125,000 o filwyr. Ond nid oes un prawf sicr, a allwn ganfod hyd heddyw (Meh. 26) fod dim ond tuag 20,000 neu 25,000, a'r rhai hynny dan y Cadf. Ewell, wedi croesi i'r gogledd i'r Potomac. Ond gan fod cynifer wedi eu dauon ymlaen, tebygol yw y bydd mwy yn eu dilyn. Yr oedd tua 10,000 dan y Cadf. Rhodes yn myned ymlaen trwy Hagertown, Md., a'u hwynebau ar Bennesylvania, ddydd Mawrth Meh. 23, a llawr o feirchfilwyr yn McConnellsburg, Pa., tua'r un amser, yn gwasgu i fyny i'r gogledd.

Gwaith prysur yn y porthladdoedd.—Peth lled ryfedd fydd os na chymerir rhai o Herwlongau Lloegr a'r Deheuwy, y rhai a barant y fath ddinystr y mhlith llongau masnachwyr ar ein gororau. Mae gwaith prysur yn myned yn mlaen yn mhorthladdoedd New York, Boston a Philadelphia i barotol Llyngees rymus i ysgubo y môr

o'r dinystrwyr hyn. Yn mhlith yr Agerlongau a ddanfonir allan, enwir yr Atlantic, y Baltic, y Star of the South, y Skenaudoah (*corvette*), yr Howquah (*corvette*) a'r bark Eithan Allen. Yr holl rai hyn, a llawer eraill a fyddant barod yn mhen ychydig ddyddiau.

Y gelyniou yn Kansas.—Y *Leavenworth Times* am Meh. 20fed a ddywed: "Ddydd Mercher diweddaraf dau gwmui o'r gatrawd 7fed, Vol. Kansas, yn cyuwy 70 o wyr, tra ar eu taith rhwng Paola a Kansas City, tua 4 milltir o Westport, Mo. a saethwyd atynt gan tua 150 o'r gelyniou mewn ymguddfa. Lladdwyd 10, a chlwyfyd a cholliwyd 17. Tybir fod y gelyniou dan arweinriad Parker neu Quantrell. Yr ymosodiad oedd ddisymwth—ciliasant yn ol i Olafus."

Yr Atlanta wedi ei chymeryd.—Yr herwlong haiaru-wisgedig aruthrol a elwir y Fingal neu Atlanta a gymerwyd yn y Warsaw Sound, Meh. 17, gan ein Monitor Weehawken, ynghyd a'r holl ddwyllaw a'r awyddwyr ar ei bwrdd, yn gwneud tua 165 o ddynion, gydag ymborth am dri mis, arlwy helaeth, a magnelau trymion, cyffelyb i'r *Parrot guns* o 200 pwys sydd genym ar yr Ironsides. Hon oedd yr herwlong fwyaf eubdus i'n masnach longau a anfonid allan eto.

Damwain angenol.—Yn Brandy City, Sierra Co., Cal., Mai 22, fel yr oedd Richard M. Lewis newydd ddyfhwelyd o'i bryd-nawn fwyd, ac yn dechreu gweithio heb neb ar y pryd gyd ag ef yn y *Diggings*, yn ddisymwth cwympodd telpyn o'r bank (tua dwy dunell) a rhoddodd y fath ddyrnodd iddo nes peri i'r wre chioneu tywiol adael y babell bridd, yn 27 ml. a 5 mis oed. Claddwyd ef yn mynweut Brandy City mewn bedd lle nad oes gwaith na dyehymyg, hyd nes pan gan yr udgorn i alw preswylwyr y llwch i Faru,

"Pan gyfyd o fol ar"

Gnwd taw o egin had daiar."

Gweinyddwyd ar yr amgylchiad gan yr ysgrifenydd. Gadawodd yn nyffryn galar wraig a dau bleutyn i alaru ar ei ol, ynghyd a thad a mam a dau frawd a chwaer, a chyfeillion lluosog. Yr oedd yn fab i Richard Lewis, gyt o Ben Oae, awydd Fynwy, D. C., ond yn ddiweddarach o Minersville, Pa. Ond er's amayw flwyddi bellach yn trigo yn Brandy City. Gobeithio y caiff y tro sobr fod dan fendith i ddwyn y teulu hawddgar yn nes at Dduw, Barnwr y gweddwn a Thad yr ymddifaid. Dymuir ar y *Dwygyr* godi yr uchod.

WM. O. WILLIAMS.

MARWOLAETH Y PARCH. JOHN PARRY.

ANWYL FRAWD.—Boreu dydd Sadwrn, Meh. 20fed, bu farw ein hanwyl weinidog, y Parch. JOHN PARRY, pan oedd yn mynwes a serch yr eglwys i'r graddau gwresocaf a'r eglwys felly iddo yntan. Mae yma y galar dwysaf gan ei briod alarus a'r eglwys wylofus. Byddwn yn ei gladdu heddyw, y Paroh. T. Edwards, Cincinnati a D. Price, Granville, yn gweinyddu. Wrth saegu ar *blank* yn yr ardd aeth hoel i'w droed, a hyny fu aoblysur ei farwolaeth, oododd *inflammation*, a therfynodd yn angau iddo. Rhoddir mwy o'r manylion a hanes ei fywyd eto. JOSEPH JONES.

Gomer, swydd Allen, O. Meh. 23, 1863.

Hanesiaeth Dramor.

Y Parch. Dr. Sturtevant yn Lloegr.—Y Parch. Dr. Sturtevant, Llywydd Coleg Illinois, oedd yn wyddfodol yn Llundain, yn Nghyfarfod Blynnyddol Undeb Cynulleidfao Lloegr a Chymru, Mai 12fed, ac un o'r prif areithwyr yn y cyfarfod. Gwrandewid yn astud ar ei sylwadau ar y Rhyfel Americanaidd a gwaredigiaeth y caeth. Yr oedd yn bwriadu cynnal cyfarfodydd yn mhreif drefydd Lloegr i draddodi areithian ar yr achos hwn, er mwyn cynyrchu syniadau cywirach a mwy o deimlad drusom yn ein trallod mawr.

Yr etholiad diweddar yn Ffrainc.—ysbryd rhyddid yn cynyddu.—Yn yr etholiad diweddar yn Ffrainc plaid rhyddid a fu yn llwyddiannus i ennill ychwanegiadau helaeth mewn llawer o fanau, yn euwedig yn y prif ddinasoedd, yr hyn a argoela yn dda ar achos rhyddid yn Ffrainc.

Iechyd brenin Prwsia.—Mae ei Fawrhydi yn glaf iawn, ac mewn sefyllfa beryglus. Mae trallodion y chwe mis diweddar wedi lladd holl yni ei feddwl. Mynych y clywir ef yn gofyn gyda difrifwch mawr, "A ydyw yr amser wedi dyfod iddo ioddi ei arlau i lawr?" Os bydd iddo roddi ei orsedd i fyny, cymerir awenau y llywodraeth gan y tywysog brenhinol, yr hwn, meddir, sydd yn ddyn hollol ryddfrydig.

Y mae cytundeb newydd gael ei wneud a'i lawnodi rhwng y Porte a Llywodraeth ei Mawrhydi Victoria i agor pellebyr i India trwy Bagdad a Morgaingc Persia.

Dywedir fod llestr haiarn fawr a chref ar adael y Clyde i'r dyben o fyned i wasanaeth y Gwrthryfelwyr. Llywyddir hi gan Cadben Bullock, hyd nes y bydd Semmes o'r *Alabama*, yn alluog i aymud ei faner iddi.

Mae swyddogion y Goron, o'r diwedd, wedi cyfansoddi cyhuddiad maith yn erbyn adeiladwyr y gwasad *Alexandra*. Nid ydyw y cyhuddiad yn cynwys dim llai na 84 o gwynion. Dygwylir y cymer y prawf le yn mhen ychydig ddyddiau.

MARWOLAETHAU.

EBRILL—

30, Margaret, priod John Thomas (arolygwr y Meistri Thomas a De Winton's iron and brass foundry). Garnons st., Caernarfon, 49.

30, (yn nhy ei frawd-yn-nghyfraith, Jno. Abbott, Heol fawr, Caernarfon) y Cadben Robert Thomas, Rhuddlau Trader, 58.

23, John Williams, cysododd yn swyddfa'r "Chronicle," Bangor, 19.

25, J. W. Thomas, mab y Parch. John Thomas, gweinidog y Bedyddwyr, Waenfawr, 22.

30, John, mab Emanuel Jones, Penbwlchuchaf, Penrhynenddraeth, 19.

10, John Owens, Blaenffos, Dyfed.

13, Rich. Williams, Tynewydd, Dolbenmaen, 77.

19, Mary, priod Abraham Hames, Bryneaglwyn, ger Llanidloes, 74.

22, Mary, priod Mr. Evan Jones, Penisa'r Dref, Nefyn, 61.

14, Mary, merch ieuengaf Isaac a Jane Williams, Hendre Llan Gyffylliog, 16.

17, Sarah, priod Mr. Pughe, llyfrwerthwr, 80 Tithebarn st., Liverpool, 64.

24, John, mab i Robert a Jane Parry, Ty'n y maes, Llandudno, 24.

24, Wm. Jones, (mab y Cadben Jones, gynt o Waterford) o North Parade, Aberystwyth, 24.

26, John Pantun, Yuysmeudwy, 55. Yr oedd yn frawd yn ughyfraith i'r diweddar Barch. W. Williams, Llandeilo, ac yn dad i'r Parch. H. Pantun, Cymmer, Morgannwg.

26, Richard Jones, Pen lan uchaf, Gyffylliog, 48.

27, yn Llys newydd, preswylfod Major Lewes, Dowager Mrs. Lewes, 75.

28, Mary, priod Richard Griffith, Arvon Cottage, Pen y groes, Llanllyfui, sir Gaernarfon, 66.

29, Ann, priod Thos. Williams, coal merchant, Liverpool, a merch Mr. a Mrs. Roberts, Tidvil Terrace, Caernarfon.

30, Mrs. Margaret Roberts, Ty'n y waen, Soar, Elandderfel, 59.

MAI—

7, Griffith Evans, saer llongau, South Penrallt, Caernarfon, 62.

1, William Jones, pilot, Under-love-lau, Caernarfon, 61.

2, Henry Parry (Glanerch), yn nhy ei rieni, Tirbach, Fourcrosses, ger Pwllheli, 26.

11, Colonel McDonald, Plas uchaf, Dwygyfylchi.

8, Ann Jones, Twithill Cottage, Caernarfon, mam i Hugh Jones, yaw., sirydd Llundain 82.

10, Margaret, priod Sergeant Wm. Hope, Castle square, Caernarfon, 63.

9, Wm. Owen, crydd, mab David Owen, Pen-y-groes, ger Porthmadoc.

2, Henry Parry, Gegin-ddu, Mon, 61.

5, Robt. Evans, Celyn Isaf, Llanddeiniolen, 76.

10, Edward Jones, Pen yr erw, Cynwyd, ger Corwen, 91.

14, Jane, priod John Roberts, Waterloo Road, Runcorn.

16, Joseph, mab i Evan a Mary Griffiths, Yceisiog, 22.

19, Mrs. Jehu, priod John Jehu, Melin y ddol, Llanfair Caereinion, 82.

24, Mrs. Alice Williams, Cwm celyn, Bettws y Coed, 90.

24, Hugh Jones, Pen y gaulan, ger Corwen, 81.

24, Sarah Davies, gynt o'r Hon felin Olawddponcer, ger Corwen, 85.

24, Jane Pritchard, Tan y braich Waenfawr.

25, Evan Jones, Gaergoed, Llawr Bettws, Corwen, 27.

25, Mrs. Humphreys, priod Mr. E. Humphreys, Baker st., Aberystwyth, 33.

26, Thos. Francis, Hafodlas, Ffestiniog, 98.

26, Catharine, priod y diweddar John Roberts, Oiltwllau, ger Bethesda, 72.

26, Mary, gwraig Owen Hughes, Tŷ Newydd, Clwt y bont, 24.

28, David Lloyd, *exiseman*, Pontrhydfendigaid, 89.

29, John Thos. Lloyd, Tai'r mynydd, Llandegai, ger Bethesda, 54.

29, Wm. Roberts, Newmarket, 79.

- 5, Thos. Lewis, Cae maer, Llangeinwen, Mon, 63.
 9, T. Owen, Moelfre, Mon.
 10, Owen Thomas, toddwr, Amlwch.
 5, Mrs. Morris, priod O. Morris, cofrestryydd, Pontaygyrog, Caergybi, 31.
 4, yu Llanrhos, Robert Jones, 65.
 6, Mrs. M. Roberts, gweddw y diweddar Mr. R. Roberts, Beil, Llandrillo, 77.
 1, Rowland Jones, Neirquis, ger y Wyddgrug.
 7, David Phillips, Ponthydlundigaid, 78. Yr oedd yu dad i'r larch, John Phillips, Bangor, ac i Wm. J. Phillips, Bellevue, ger Scranton, Pa.
 7, Edward Peters, Caergwrie, 90.
 3, yu Salisbury st., Strand, Llundain, Thomas Richards, gynt o Fachynlleth, 50.
 13, Hugh Williams, labwr, North Pen'rallt, Caernarfon.
 17, Catharine, gweddw Richard Williams, Minfordd, Dolwyddelan, 88.
 15, Wm. Roberts, Llain y Capel, Rhosybol, 71.
 10, Mrs. Jane Hughes, Ty'r Capel, Ebenezer, Trawsfynydd, 75.
 16, Mr. Right, oeidwad carchar Rhuthyn.
 1, yu Heol-y-dwfr, Caerfyrddin, Titus Lewis Jones, unig fab y Parch. H. W. Jones, 27.
 7, Margt. Jones, Goetre'rbyn, Cwmllynfell, 75.
 8, David T. Williams, Cwmtwrch, 52.
 25, Jno. Daniel, llifiwr, Crown st., Caernarfon, 63.
 30, yu Henwallia, Caernarfon, Catharine Evans, gweddw y diweddar Peter Evans, argraffydd, Heol y Castell, 76.
 25, Eliza, merch ieuauaf Richard Jones, Gar-eglefu, Mon, 20.
 28, yu Nghonwy, Edw. Morris, coal-merchant, 78.
 25, Miss Jane Davies, Llantrisant, 24.
 5, Elizabeth, priod John Thomas, Grocer, Glam-ymor, Caergybi, 65.

MEHEFIN—

1, yu Amlwch, Mary Eliza, priod Chas. Howis, awyddog yr Inland Revenue.

Peroriaeth.

DYFROEDD PUR.

M. C.

Hymn C. C. 353.

Gan JAMES W. THOMAS, Minersville, Pa.

Bywog.

Darfydded son am bleser niwy, Yn agos ac yn mhell;

Fel gallwyf yfed dyfroedd pur O ffynon lawer gwell.

1863.

CYF. XXIV.

RHIF. 8.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

A l w s t .

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

TRAETHODAU.

Gras a dyledswydd,	225
Diwylliant meddyliol,	229
Cynydd y cyfiawnion,	235
Penau pregeth ar sefyllfa y wlad.	235
Llenlith,	236

AMRYWIAETHOL.

Cofiant Richard Mark Jones, Fairhaven,	238
Y diweddar Mr. Hughes, Cwmcarneidd,	239
Gweinidigion a'u cynaliaeth,	241
Pethau hanfodol gwir aelod,	242
Gardd y Plant Breninol,	242
Dadl plentyn am ei fywyd,	243
Beirniadaeth y Dôn Gynulleidfaol San 4 llinell, yn Eis. Youngstown,	243

BARDDONOL.

Llinellau coffadwriaethol,	243
Yr eneth alarus,	244
Y rhyfel!	244
Rhyddid i'r caethion,	244
Marwolaeth y gwylwyr,	245
Gweddi hwyrol i'r rhai bychain,	245

HANESIAETH GARTREFOL.

Marwolaeth milwr,	245
Ymadawiad y Parch. E. R. Lewis,	245
Claddedigaeith y Parch. John Parry,	245
Marwolaeth Mrs. Sarah Davies,	246
Marwolaeth Mr. Rowland A. Jones,	247
Coffadwriaeth y Dewrion,	247

Y milwyr negroaidd,	248
-------------------------------	-----

Y BUDDUGOLIAETHAU DIWEDDAR.

Ymosodiad y gelynyon ar Pennsylvania a'u hafwyddiant,—Vicksburg yn rhoi i fyny,—Buddugoliaeth yn Helena, Arkansas,—Port Hudson yn rhoi i fyny,—Yr ymosodiad ar Charleston, —O Gaerfa Monroe,—Y minteioedd lladronaidd yn Indiana ac Ohio,— Cenhadaeth bwysig i Ewrop,	249
Dydd diolchgarweh a gweddi,	250
Y tarfysg yn New York,	250
Deddf newydd y Llythyrfa,	251
Y Reilffordd at y Tawellog,—Yr Agerlong filwrol Shenandoah,—Yr Awyren, "The Star Spangled Banner,"	253
Ganwyd,	253
Priodwyd,	253
Bu farw,	253
Anrhydedd i Gymro,—Cydnabyddiaeth o deilyngdod milwr Cymreig,—Estyniad y Reilffordd o Boonville i Watertown,	254

HANESIAETH DRAMOR.

CYMRU.

Ffordd Haiarn o Gaerfyrddin i Landeilo,	254
Tanchwa yn ngwaith glo y Paro ger Llansawel, Morganwg,—Marwolaeth a chladdedigaeith y Parch. T. Williams,	255
Marwolaethau,	255

PERORIAETH.

Gwely angau,	256
------------------------	-----

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AT EIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddf:—D. A., Remsen, \$3; W. R. W., trwy law R. Williams, Chicago, Ill., \$6; J. T. D., Wales P. O., Ohio, \$4; E. J. E. dros J. J., Blossburgh, \$5; a thros J. E. o'r un lle, \$3; L. J., Steuben, \$2; R. R. R., Remsen, dros Mrs. James, 50c., a thros D. Humphreys, \$1 50; D. J. D., St. Louis, Mo., \$3; D. O., Columbus, \$4.50; D. E. E., am lyfran a ddaunfowyd i Wilks-barre, \$2; J. W. W., Fairhaven, \$1.50; D. J. E., Westernville, \$1 50; Mrs. O., Delta, \$1.50; R. H., Mifflin, \$7; E. O., Holland Patent, \$2; E. J., Beaver Meadow, trwy law Parch. P. P., \$3; J. D. G., Remsen, \$3; H. S., Slatington, \$2; D. G., 6th Av., New York, \$1.50; J. S. H., Cin., O., \$26.

At J. W. E., Beaver Dam.—Nis gwyddom bria y Llyfr a enwasoch, nac yn mha le y mae i'w gael.

At S. J. D.—Eich gohebiaeth ddyddorol oedd yn rhy ddiweddar i'r rhifyn hwn—daw a'han yn y nesaf.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL EFROG NEW.
YDD.—Bwriedir cynnal y Gymanfa hon'eleni ya y manau canlynol:—i ddechreu yn Utica, yn yr Eglwys Gynulleidfaol Columbia Street, ddydd Llun y 7fed o Fedi.—Cynadledd am 2 o'r gloch, pregethu yn yr hwyr a thrwy y dydd dranoeth. Remsen, ddydd Mercher, Cynadledd am 2, pregethu yn yr hwyr, nos Fercher, a thrwy y dydd, ddydd Iau Penymynydd nos Iau a dydd Gwener. Bwriedir, cynnal swrdd hefyd yr wythnos ganlynol yn Floyd, sef nos Fawrth a dydd Mercher, Medi 15 a'r 16.

CYMANFA OHIO.—A gynolir eleni ar yr ail Sadwrn yn mis Medi, sef y 12fed, yn nghyd a'r holl wythnos ganlynol, yn Newark, Granville, Columbus, Delaware, Troedrhiwdalar a Radnor. Bydd y Genadledd yn Newark, am 10 a 2 o'r glych y dydd cyntaf. Disgwylir i holl weinidogion y Dalaeth yn nghyda chenadon yr eglwysi ddyfod yn brydlawn i Newark ddydd Gwener, Medi 11.

DAVID PRICE, Newark.

YMDAWIAD GWEINIDOG.

Mae yn ddrwg genym orfod hybysu fod y berthynas weinidogaethol rhwng y Parch. John Davies a'r eglwys yn Rosendale, Wis., wedi terfynu, ar ol arosiad o 8 mlynedd. Yn ystod yr amser y bu Mr. Davies yno cafwdd weled llawer o garedigrwydd a serchawgrwydd oddiwrth yr eglwys a'r gymydogiaeth tuag ato fel gweinidog, ac y mae ynddo yntau y teimladau mwyaf parchus tu ag atynt hwythau. Gwelodd hefyd beth llwyddiant ar achos crefydd—amryw a dderbyniwyd yn aelodau o'r newydd i'r eglwys, ac y mae ganddynt yno yn awr gapel newydd tŷe a hardd, a'r ddyled wedi ei thalu. Ei faint ydyw 34 tr. wrth 26. Duw Israel a ofalu am danynt oll tra yn myd y profedigaethau, a roddo gymborth i'n brawd i barhau yn fyddlawn yn ngwaith ei Arglwydd pa le bynag y byddo yn llafurio, ac a ofalu am y gynulleidfa sydd wedi eu gadael fel praidd heb arnynt fugail.

Coffier mai y cyfarwyddyd at Mr. Davies sydd fel hyn: Rev. JOHN DAVIES, Bothelle P. O., Fond du lac Co., Wis.

Agerlong a gyrhaeddodd New Orleans fo St. Louis yohydig ddyddiau yn ol—y farchnadaeth o'r gorllewin sydd yn dechreu ymagor eto.

Diweddarach am Morgan a'i Antai.—Y Cadf Shackleford, ger New Lisbon O., Gor. 26, a ddywed: "Trwy fendith yr Hollalluog Dduw yr wyf wedi llwyddo i gymeryd y Cadf. John H. Morgan, y Mil. Oake, a'r gweddill o'r blaidd, yn cynwys tua 400—rhoddasant i fyny yn hollol a diamodol." Cymerwyd yn y cyfan tua 900 y dydd hwn. Mae hyn yn ddiddymiad ar y blaidd ysbailgar a lloruddiog hon.

Y Draft a gwblheir gyda siriolded yn ngwahanol barthau'r wlad, ar ol y cythrwff mawr yn New York.

Meirchfilwyr Byddin y Potomac a foddianant lanau y Rappahannock, o Kelley's Ford hyd Waterloo.

Mexico yn debyg o fod yn Ymherodraeth.—Hysbysir yn awr fod Ferdinand Maximilian Joseph, Archddug Awstria, wedi ei ddewis gan Gynadledd yn Mexico, yn Amherawdwr Mexico—y Weriniaeth yn cael ei throï yn Amherodraeth. Brawd ydyw i Amherawdwr Awstria, tua 31 ml. oed.

Tra thrallodus o Madagascar.—Y newydd mwyaf pwysig a galarus a ganfyddwn y mis diw. eddaf yw y newydd o Madagascar. Tua'r 12fed o Fai y brenin Cristionogol Radama II. a lofruddiwyd, a'r boneddwy'r a gylansoddent ei gyfringhor ydynt wedi eu erogi. Ei weddw, y Fenices, Ravidan, sydd wedi ei chyhoeddi yn Frenhines Madagascar. Y breintiau a ganiatawyd i'r Llysgenhadwr Ffrengig Lambert—yr achos o'r gwrthryfel—ydynt wedi eu diddymu. Bydd rhyddid crefyddot i barhau, dywedir, yr un fath ag o'r blaen. Ond os gwir y dywediad fod y Frenhines ienane yn un o gyfeilleddau gynt yr hen frenhines, osym nad his y pery byny.

PLENI Y FRENHINES.

(The Queen's Vegetable Life Pills.)

Mae y Personau canlynol wedi addaw gweithredu drosof fel *agents* yn ngwrthiant y peneli uchod. Bydd hyn yn gyfleusdra i'r preswylwyr yn yr ardal oedd a enwir. Lle na byddo goruchwylwyr, gellir eu cael trwy y Post, genyt fi yn bersonol fel eynk.

David Davis, carpenter, Columbus, Ohio.
John A. Jones, colporter, Berlin, Green Lake co., Wis.
John James, Ashland, Schuykill co., Pa.
Thomas Roberts, Bothelle, Fond du lac co., Wis.
David T. Jones, Bridgewater, Oneida co., N. Y.
Evan E. Jones, Coaldale, near Summit Hill, Carbon co., Pa.
Richard W. Mathews, Aurora, Kane co., Ill.
John Breeze, Palmyra, Portage co., Ohio.
John Pierce, Big Rock, Kane co., Ill.
John S. Houser, Bangor, Lacross, Wis.
James M. Williams, Pittston, Luzerne co., Pa.
William Reese, Pottsville, Schuykill co., Pa.
David C. Morris, Ridgeway, Iowa co., Wis.
William Howell, South Warren, Bradford co., Pa.
William Phillips, Parisville, Portage co., Ohio.
Lewis H. Williams, Stollaport, Iowa co., Iowa.
John T. Davis, Wales, Gallia co., Ohio.
Mrs. Jane Williams, Bouckville, Madison co., N. Y.
Thomas A. Jones, Granville, Licking co., Ohio.
Maurice Evans, Black Lick, Franklin co., Ohio.
Josiah Jones, Gomer, Allen co., Ohio.
John Abrams, Ironton, Lawrence co., Ohio.
William G. Williams, Atlica, Wyoming co., N. Y.
P. A. Griffith, Dodgeville, Wis.
Charles W. Lewis, Iowa City, Iowa.
Milo Holmes, Sandusky, Cattaraugus co., N. Y.
Robert Evans, Nelson Flats, Madison co., N. Y.
Thomas & Jones, Waterville, Oneida co., N. Y.

Cyfarwydder pob archebion at yr unig berchenog, M. H. Meredith, Remsen, Oneida Co., N. Y.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 8.

A WST, 1868.

RHIF. OLL 284.

Crathodan.

GRAS A DYLEDSWYDD.

Yn canlyn y ceir ychydig sylwadau ar y mater uchod, y rhai a draddodwyd yn Nghyfarfod Chwarterol Newport, gan y Parch J. P. THOMAS, Ridge, ac a anfonir i'r CENHADWR ar gais y brodyr.

Canys trwy ras yr ydych yn gadwedig, trwy ffydd, a hynt nid o honoch eich hunain; rhodd Duw ydyw. EPH. 2: 8.

Am hynt, fy anwylyd, megys bob amser yr ufuddbasoch, nid yn fy ngwydd yn unig, eithr yr awr hon yn fwy o lawer yn fy aben—gweithiuch allan eich iachawdwriaeth eich hunain trwy ofn a dychryn. PHIL. 2: 12.

Mater hynod bwysig yw iachawdwriaeth pechadur. Rhaid cael dwy blaid i weithredu mewn trefn i ddwyn y gwaith i ben—rhaid i Dduw weithio, a rhaid i ddydd weithio hefyd. Os edrychwn ar yr adnod flaenaf a ddarllenwyd, gallwn feddwl mai gwaith Duw yw y cyfan,—"Canys trwy ras yr ydych yn gadwedig, trwy ffydd—a hyn nid o honoch eich hunain, rhodd Duw ydyw." Ac os edrychwn ar yr ail adnod—gallwn feddwl fod cadwedigaeth pechadur yn ymddibyn yn hollol ar waith dyn, "Gweithiuch allan eich iachawdwriaeth eich hunain trwy ofn a dychryn."

Mae y rhanau o'r dwyfol wirionedd a ddarllenwyd yn sylfaen i bregethu ar y pwno gosodedig yn y Owrdd Ohwarter presenol,—ac mae'n debyg mai i mi, y llai na'r lleiaf o'm brodyr, y rhoddwyd y gwaith o draethu ar y mater. Nid wyf yn ystyried fod yno gymhwysder i bregethu ar fater neu bwno gosodedig—ond gwnawn ein goreu yn ol yr amgylchiadau. Gan mai gras a dyledswydd yw y mater, dywedwn ychydig

I. **AR RAS.** Yr esboniad a rydd awdwyr ar ras yw—rhaid rodd, ffafr heb ei haeddu, neu ewylls da Duw i ddynion anhaeddianol.

Ond mae i'r gair gras ei wahanol ystyriaethau yn y Beibl. Mae y gair gras yn golygu mewn rhai manau, *gwaredigaeth o gyfyngder*. Hynny a olygai Ezra pan ddywedai, "Ac yn awr dros enyd fechan y daeth gras oddiwrth yr Arglwydd ein Duw, i adael i ni weddill i

ddiano." Wrth ras yn y man yma y golygir y waredigaeth a gafodd pobl Israel o gaethiwd trwy frenhinoedd Media a Persia, fel offerynnau yn llaw'r Arglwydd.

Golyga gras hefyd, yr *Efengyl*. Mae yr Efengyl yn myned dan yr enw gras yn lled aml yn y Beibl. Dywedir, "Oblegyd nid ydych chiwi dan y ddeddf, eithr dan ras," h. y., nid ydych chiwi dan y ddeddf hono sydd yn hawlio ufudd-dod, ac heb roddi tueddfryd meddwl i ufuddhau, yn condemnio pob trosedd a phob meddwl ansanotiaidd, ac heb ddarparu un llwybr i ddileu pechod, nac estyn maddenant o hono, "eithr dan ras," h. y., dan drugarog a haelfrydig oruchwyliaeth yr Efengyl—ac er fod yr efengyl yn gofyn y cydffurfiad mwyaf trwyadl gan y pechadur ag ewylls Duw, ceir ynddi hefyd nerth digonol i ufuddhau, a thrwy law Crist medr Duw fadden y pechodau a wnaethid o'r blaen, a rhoddi digon o ras i gynnal y crediniwr yn y dyfodol.

Yr *Efengyl* hefyd a olygir yn y geiriau hynny, "Na dderbyniach ras Duw yn ofer," h. y., na dderbyniach y cynnygiad grasol o gymod a maddenant yr hyn a gynygir i bawb trwy yr Efengyl, yn ofer.

Golyga gras hefyd, *holl ddaioni Duw i ddynoliaeth*, sef yr oll a gyfrenir gan Dduw i fyd o ddynion anhaeddianol. *Gras* yn yr ystyr yma yw ein bodolaeth a'r oll a dderbyniwn o law yr Arglwydd. *Gras* yw yr awyr a anadlwn, yr ymborth a fwydawn, y dwfr a yfwn, y dillad a wiagwn, yn nghyd a'r iechyd a roddir i ni i fwynhau y cyfan.

Ond golyga gras yn benaf, *holl ddarpariadau Duw er achub y byd*, "Canys trwy ras yr ydych yn gadwedig, trwy ffydd, a hyn nid o honoch eich hunain, rhodd Duw ydyw." "Canys chiwi a adwaenoch ras ein Harglwydd Iesu Grist, &c." Yma mae gras wedi ddarparu trefn fawr yr achub. *Gras* oedd y bwrladau tragwyddol a'r meddyliu o hedd amrai yn gorwedd mewn drygioni. *Gras* etholodd y Meichiai, ddarparodd yr aberth, roddodd yr addewid o had y wraig i ysigo siol y sarff, ac a ddanfonodd y Mab yn nghyflawnder yr amser. *Gras* sydd yn cyhoeddi trefn iach-

awdwriaeth i'r byd ac yn gwneud y genadwri am y groes yn allu Duw er cadwedigaeth y rhai oll sydd yn credu. *Gras* sydd yn argyhoeddi, yn dychwelyd, yn sancteiddio, yn cyfiawnhau, yn cynal, ac yn derchafu i ogoniant yn y diwedd. Gan hyny, priodol yw dywed-yd, "Canys trwy ras yr ydych yn gadwedig, trwy ffydd, a hyny nid o honoch eich hunain, rhodd Duw ydyw. Ond gair

II. **AR DDYLEDSEWYDD.** Mae dyledswydd yn dra gwahanol i ras. Rhad rodd—ffair heb ei haeddu o eiddo Duw i'r byd yw gras—ond peth rhwymedig ar ddyn at Dduw ac at eraill yw dyledswydd. Mae dyledswydd yn orphwysedig ar angylion a chythreuliaid, at Dduw—ond a dyledswydd dya y mae a fynem yn fwyaf neillduol yn bresenol. Mae dyledswydd dyn yn dra eang yn ei gwrthddrychau, megys dyledswydd dyn at Dduw, ato ei hun, ac at eraill, dyledswydd rhieni at eu plant, a dyledswydd plant at eu rhieni. Dyledswydd meistriaid at eu gwasanaethwyr, a gwasanaethwyr at eu meistriaid. Dyledswydd isradd at eu huwchradd, ac uwchradd at eu hsradd, a chydaddolion at eu gilydd. Cawn y gwahanol ganghenau hyn o dyledswyddau dynoliaeth yn amlwg yn y 'Beibl. Ond gormed fyddai ceisio eglurhau y rhai hyn oll yn bresenol. Gan hyny, cyfyngwn ein sylwadau at dyledswydd dyn yn ei berthynas a threfu Duw i achub y byd.

Mae Duw wedi tynnu allan gynllun addas a phriodol er achub y byd, a chweddi gosod telerau cadwedigaeth y pechadur o'i flaen yn amlwg yn y Beibl,—a rhaid i'r dyn gydfurfio â'r cyfryw delerau cyn byth y gall fod yn gadwedig. Canys ni newid Duw ei fwiadau a'i gynllun er achub neb pwy bynag. Gan hyny y mae dyledswydd dyn i gydfurfio a threfu Duw i achub byd colledig yn hynod bwysig. Ond, medd rhyw un, beth yw telerau Duw, a pheth yw dyledswydd dyn? Telerau Duw yw yr hyn mae yn ei orchymyn i ddyn i'w wneud, a dyledswydd dyn yw ufuddhau i orchymyn Duw, a hyny yn ewyllysagar o'r galon.

Mae Duw wedi bwriadu ac yn orchymyn,

1. I ddyn garu yr Arglwydd ei Dduw ac ufuddhau i'w orchymynion ef. Mae fod Duw yn orchymyn unrhyw beth yn brawf ei fod wedi bwriadu i'r cyfryw beth fod, ac mae fod Duw wedi bwriadu ac yn orchymyn i ddyn ei garu ef ac ufuddhau i'w orchymynion yn brawf ei fod yn dyledswydd ar ddyn i wneud hyny,—ac mae y Beibl yn argymhell y cyfryw dyledswydd ar bob dyn yn gyffredinol. Iaith y Beibl wrth bob dyn yw, "Oâr dithau yr Arglwydd dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl

enaid, ac â'th holl nerth;" "sef caru yr Arglwydd eich Duw a rhodio yn ei holl fyrdde ef, a chadw ei orchymynion ef a'i wasanaethu ef â'th holl galon ac â'th holl enaid." "Hyn yw y gorchymyn cyntaf; a'r ail sydd gyffelyb iddo, Oâr dy gymydog fel ti dy hun."

Gwelwn gan hyny ei bod yn dyledswydd ar ddyn i garu Daw a chadw ei orchymynion ef, a bod yn rhaid i bob dyn mewn oed cyfrifoldeb wneud hyn er bod yn gadwedig; canys dywedir, "Am iddo roddi ei *aerch* arnaf, am hyny y gwaredaf ef." "Dyrohafaf ef a mi a'i gwrandawaf,—mewn ing y byddaf gydag ef, y gwaredaf ac y gogonedd af, a dangosaf iddo fy iachawdwriaeth."

2. Mae Duw wedi bwriadu ac yn gorchymyn i ddyn edifarhau am ei bechodau, er bod yn gadwedig. Dyledswydd berthynol i ddyn yw edifeirwch, a dyledswydd sydd yn rhaid iddo wneud ydyw hefyd, cyn y gellir ei achub i fywyd tragwyddol. Canys dywedir, "Eithr onid edifarihewch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd." "Canys ni ddaeth Mab y dyn i alw rhai cyflawn ond pechaduriaid i edifeirwch." "A Duw wedi iddo esgeuluso amseroedd yr anwybodaeth hon, sydd yr awr hon yn gorchymyn i bob dyn yn mhob man edifarhau." "Edifarihewch gan hyny, fel y dileer eich pechodau." Mae cyflawni y dyledswydd hon eto yn anhebgorol angenrheidiol er cadwedigaeth y pechadur. Canys onid edifariha y pechadur ni cha faddeuant, ac os na cha faddeuant fe erys ei bechodau, ac os erys ei bechodau heb eu maddeu, hwy a'i soddant i. waelodion gwae a thrueni tragwyddol.

3. Mae Duw wedi bwriadu ac yn gorchymyn i ddyn gredu yn Nghrist a byw yn dduwiol, er bod yn gadwedig. Mae y dyledswydd o gredu yn Nghrist yn cael ei hargymhell ar ddyn yn aml yn y Beibl. "Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist a chadwedig a fyddi." "Yr ydych yn credu yn Nuw, credwch yno ffinau hefyd." "Credw o honoch yn yr hwn a anfonodd iefe." "A hwn yw ei orchymyn ef, *gredw* o honoch yn enw ei Fab ef, Iesu Grist." Mae hon eto yn dyledswydd raid i ddyn ei chyflawni er bod yn gadwedig; canys y cyfarwyddyd yw, "Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist, a chadwedig a fyddi." Ac mae peidio cyflawni y dyledswydd hon yn sicrhau colledigaeth pob dyn yn ngwlad efengyl; oblegyd mae peidio credu yn Nghrist yn bechod, a'r prif bechod yw fydd yn cau dynion allan o'r nefoedd; canys dywed y Beibl, "Pob peth a fydd i'r hwn a gredo." "Ond y neb nid yw yn credu yn Uniganedig Fab Duw, ni wel fywyd, eithr mae digofaint Duw yn aros arno ef."

Gan hyny, gwelwn fod caru Duw ac ufuddhau i'w orchymynion, edifarhau am bechod, credu yn Nghrist a byw bywyd tellwng o'r Efengyl, yn ddyledswyddau arbenig ar ddyn, a bod yn rhaid iddo eu cyflawni oll mewn trefn iddo gael ei achub a'i gadw i fywyd tragwyddol. A dywedwn yn mhellach, nad yw dyledswydd dyn uwchlaw yr hyn a all ei gyflawni, canys nid yw Duw yn gofyn dim gan ddyn ond yr hyn a fedr ei wneud, yn unol â threfn Duw. Gwir y gall dyn gael ei gadw mewn carchar naturiol aml ei fod yn analluog i ddianc o hono. Ond nid teg fyddai ei roi yn y carchar am beidio gwneud yr hyn nad oedd ganddo allu i'w wneud. Felly nid teg fyddai i Dduw ddal dyn yn gyfrifol am yr hyn nad oes ganddo allu i'w gyflawni.

Ac mae pob ufudd-dod o eiddo dyn yn cael ei gymeradwyo gan Dduw yn y rhagolwg ar y galla sydd gan ddyn, a'r gallu hwnw yn cael ei lywodraethu gan ddylanwad meddwl ewyllysgar, yn nghyflawniad ei ddyledswydd. Nid yw y Beibl un amser yn condemnio na bygwth condemnio neb ond naill ai am esgeuluso yr hyn a allent ei wneud, neu am wneud yr hyn a allent adael heb ei wneud. Nid yw y nef-oedd a dedwyddwch tragwyddol yn cael eu dal allan o flaen y dyn mewn cysylltiad â'r hyn sydd anmhosibl iddo ei gyrhaedd: ond yn hytrach delir y nefoedd a dedwyddwch allan o flaen pob dyn fel pethau hawdd eu mwynhau gyda meddwl ewyllysgar; a diau y bydd gofid, anesmwythdra a phoenedigaeth y rhai colledig o wlad efengyl yn cyfodi oddiar yr ymwybodolrwydd eu bod wedi gwneud yr hyn na ddylasent, a'r hyn nad allai dynion na di-afol eu rhwymo i'w gwneud, a pheidio gwneud yr hyn oedd ddyledus iddynt i'w wneud, a'r hyn ag yr oedd gallu ganddynt i'w gyflawni. Gwelwn gan hyny fod cadwedigaeth pechadur yn galw am waith Duw a gwaith dyn, a'i fod yn cael ei effeithio trwy ras Duw a dyledswydd dyn.

III. AR RAS A DYLEDSEWYDD YN CYDWEITHREDU YN NGHADWEDIGAETH PECHADUR.

Hen arfer Duw yw defnyddio dynion fel offerynnau yn ei law er cyflawni ei fwriadan. Mae hyn i'w weled yn amlwg mewn perthynas â chynalliaeth dyn mewn modd naturiol. Mae Duw wedi bwriadu i ddyn gael ei gynnal ar y ddaear, a gallasai wneud hyny heb fod gan ddyn yr un llaw yn ei gynalliaeth, ond ni ewyllisiodd yr Arglwydd iddi fod felly. Gwir fod y ddaear yn rhoddi ei ohnwd yn flynyddol er cynnal dyn ac anifail; ond rhaid cael dyn i dria y ddaear, taffu yr had iddi, a chasglu ef ohynyrrh yn nghyd amser y cynnalaf,—a rhaid

cael Duw hefyd i roddi gwlybwr a gwres, a bendithio llafurwaith y dyn. A rhwng Duw a dyn, yn yr ystyr yma, mae dyn ac anifail yn cael eu cynnal.

Bwriadodd Duw waredu Israel o gaethiwd yr Aifft, a gallasai anfon digon a angylion i'w cymeryd oll ymaith ar eu hadenydd allan o gyrhaedd yr Aifftiaid pe buasai yn ewyllysio gwneud felly; ond nid fel hyny y gwnaeth. Yr oedd yn rhaid iddynt hwy eu hunain gerdded allan, a theithio yr holl ffordd i Ganaan; a rhaid oedd cael Moses i fod yn arweinydd iddynt, taro y Môr Coch â'i wialen er cael ffordd iddynt fyned trwodd, taro y graig yn Horeb, er cael dwfr i'w disychedu, hysbysu i'r bobl y caent fanna o'r nefoedd, a bod yn rhaid iddynt hwy eu hunain ei gasglu, dogn dydd yn ei ddydd.

Ond nid gwaith dyn oedd yr oll, er hyny. O na,—Duw gosbodd Pharaoh nes ei gael yn barod i'w gollwng ymaith. Ete roddodd y cwmwl niwl y dydd a'r golofn dân y nos., efe ddoesbarthodd y môr, barodd i'r dwfr ffrydio o'r graig, wlawiodd y manna o'r nefoedd, ac a'u cynaliodd ddeugain mlynedd yn yr anialwch. Yma gwelwch Dduw a dyn yn cydweithio, a rhwng y ddau weithrediad effeithiwyd llwyr waredigaeth y genedl o law yr Aifftiaid.

Bwriadodd Duw ddwyn Pedr allan o'r carchar, a gallasai wneud hyny heb arferyd unrhyw offerynnau pe buasai yn ewyllysio; ond nid dyna ei lwybr ef. Rhaid oedd i'r Eglwys ymgasglu i dŷ Mair mam Ioan a gyfenwid Marc i weddio, a rhaid oedd i Pedr wisgo ei sandalan a'i wregys a'i wisg am-dano, a cherdded at ei frodyr i'r cwrdd gweddi. Wel, yr eglwys a Phedr wnaeth y cwlw, hwy yn unig effeithiodd y waredigaeth? O na, yr Arglwydd anfonodd ei angel, darawodd Pedr ar ei ystlys, alwodd arno i gyfodi, ddattododd ei gadwynau, ac a agorodd y pyrrh haiarn. Gwnaeth Duw yr hyn oll nad allai Pedr ei wneud, a bu raid i Pedr wneud yr oll nad oedd angen i Dduw ei wneud. Gwelwn ynto fod gwaith Duw a gwaith dyn yn amlwg yn y pethau a nodwyd.

Ond, bwriwn olwg yn fwy uniongyrchol ar ras a dyledswydd yn eu perthynas â chadwedigaeth pechadur i fywyd tragwyddol. Dywedasom yn barod ei bod yn ddyledswydd ar ddyn i garu Duw, ufuddhau yn ewyllysgar i'w orchymynion ef, edifarhau am bechod, credu yn Nghrist a byw yn dduwiol, er bod yn gadwedig. Ond canfyddwn yn amlwg fod gras Duw megys yn cydblesu yn nglyn â'r gwa-hanol ddyledswyddau yma. Os meddylwn

am y ddyledswydd o garu Duw, dian fod llawer yn y byd presenol yn caru yr Arglwydd eu Duw uwchlaw pawb a phob peth arall, ac yn hyn maent yn cyflawni eu dyledswydd; ond teimla y cyfryw mai trwy *ras* y maent yr hyn ydynt. Dywedant, "Yr ydym ni yn ei garu ef am iddo ef yn gyntaf ein caru ni;" lle gwelwn fod gras a dyledswydd megys yn cydwan yn blethedig y naill â'r llall, gras wedi caru dyn yn gyntaf, a dyn yn cyflawni ei ddyledswydd pan yn caru Duw yn ol, a gras mewn canlyniad yn gosod "pob peth i gydweithio er daioni i'r rhai a'i carant ef."

Yr un modd yn ei berthynas â'r ddyledswydd o ufudd-dod i orchymynion Duw,—gwelwn ras yn gorchymyn pethau hawdd i ddyn eu cyflawni, pethau eamwyth, a beichiau ysgafn, pethau nad ydynt drymion, canys, "ei orchymynion ef nid ydynt drymion." Pethau dymunol, pleserus i'w cyflawni yw holl orchymynion yr Arglwydd. Beth sydd yn hawddach a mwy dymunol na *charu*, *canu*, *gweddio*, *gwneud daioni*, a pheidio gwneud drwg?

Ond nid yw fod gras wedi gosod dyledswyddau hawdd eu cyflawni ger bron dyn yn ddigonol i'w gadw i fywyd tragwyddol. Rhaid i'r dyn wneud ei ddyledswyddau er bod yn gadwedig; oblegyd os heb wneud yr hyn a orchymynir ni ellir bod yn gyfeillion i Grist; ac os heb fod yn gyfeillion i Grist ni ellir bod yn gadwedig, a'r rhai sydd yn gyfeillion iddo ef yw y rhai sydd yn ufuddhau yn ewyllysgar i'w orchymynion ef,—cany's dywedir, "Ohwy-chwi yw fy nghyfeillion, os gwnewch pa bethau bynag yr wyf yn eu gorchymyn i chwi." Ac mae dyn mewn ysbryd addas i wneud ei ddyledswyddau mewn ufudd-dod i orchymynion Duw pan mae yn teimlo parch ac anwylddeb at holl orchymynion yr Arglwydd, fel Dafydd pan ddywedai, "Hoffais dy orchymynion yn fwy nag aur, na chudd di rhagof dy orchymynion," "Efordd dy orchymynion a redaf, na âd i mi gyfeiliorni oddiwrth dy orchymynion;" "Gwna i mi gerdded yn llwybrau dy orchymynion." Pan mae dyn yn gweithredu fel yma cyflawna ei ddyledswydd o ufudd-dod i orchymynion yr Arglwydd, yna daw gras yn mlaen gan estyn ei gwobr, canys "o gadw gororchymynion Duw y mae gwobr lawer." Dengys hyn ras a dyledswydd yn cydweithredu er iachawdwriaeth pechadur.

Yr un modd eto, yn ei berthynas â'r ddyledswydd o edifeirwch. Dywedasom yn barod mai dyledswydd dyn yw edifarhau am ei bechodau, a bod yn rhaid iddo edifarhau er bod yn gadwedig. Ac mewn trefn i ddyn deimlo edifeirwch priodol cawn fod dyledswyddau eraill

yn rhagflaenu y ddyledswydd o edifeirwch—megys, dyledswydd o ddarllen y Beibl, ystyried ei sefyllfa trwy bechod, ystyried mawredd ei bechodau, yn erbyn pwy mae wedi pechu, a pha beth yw y goeb haeddianol iddo am ei bechodau. Mae yr holl bethau hyn yn ddyledswyddau pwysig, yn orphwysedig ar bob dyn yn gyffredinol, a rhaid i bob dyn ddwys ystyried y cyfryw fel dyledswyddau rhag-arweiniol i'r ddyledswydd bwysig o edifeirwch, ac mae yr ôl yn gorphwys ar ddyn fel cynifer o ddyledswyddau anhebgorol angenrheidiol er ei iachawdwriaeth. Ond gwelwn yn amlwg fod gras eto yn cydweithio a dyledswydd yn y pethau yna er effeithio achubiaeth y pechadur. Gras roddodd y Beibl, amlygodd sefyllfa pechadur trwy bechod, oleuodd ei feddwl i ganfod mawr ddrwg pechod, ddatguddiodd fawredd y Bod y pechodd i'w erbyn, ddarluniodd y goeb haeddianol iddo am ei bechodau, ac a'i dygodd felly i deimlo yn edifeiriol yn herwydd ei ymddygiadau pechadurus. A gras mewn canlyniad estynodd faddenant, gladdodd y beiau, ddileodd yr holl gamweddau, groesodd y biliau, dafodd ei bechodau i fôr o anghof tragwyddol, guddiodd y troseddau, ac a ddywedodd, "Myfi a osodaf fy nghyfreithiau yn eu calonau ac a'u llysgrifennaf yn eu meddyliau, a'u pechodau a'u hanwireddau ni chofias ddim o honynt mwyach." Yr un peth ellir ddweyd am y ddyledswydd o gredn yn Nghrist a byw yn dduwiol. Dyledswydd dyn yw gwrando'r Efengyl ac ufuddhau i'w galwadau, derbyn ei haddewidion, credu yn Nghrist, byw er ei ogoniant, llunio ei fywyd ymarferol yn ol duwioldeb, ac ymddwyn yn addas i Efengyl Crist. Ond gwaith gras yw rhoddiad Efengyl i'r byd, cynal gweision Duw i ddal Crist ar drostan Efengyl, rhoddi nerth yn ol y dydd a chymhorth yn ol yr achos, yn gystal a rhoddi y can' cymaint yn y byd sydd yr awr hon, ac yn y byd a ddaw fywyd tragwyddol.

Gan hyny gwelwn yn amlwg fod gras a dyledswydd yn cydweithio yn achubiaeth y pechadur—gras yn gwneud yr hyn nad all dyn ei wneud, a dyn yn gwneud yr hyn nad oes angen i ras ei wneuthur,—a rhwng gras a dyledswydd, rhwng gwaith Duw a gwaith dyn, gwelir torf nad all neb ei rhifo wedi eu cadw i fywyd tragwyddol. Pared yr Arglwydd ein bod ninau oll sydd yma heddyw yn mblith y dorf gadwedig a gogoneddus.

Ond nodwn,

IV. MAI GRAS SYDD A'R LLAW FLAENAF YN Y GORCHWYL. "Cany's trwy ras yr ydych yn gadwedig, trwy ffydd, a hyny nid o honoch

eich hunain, rhodd Duw ydyw." Ie, gras sydd yn y blaen yn nghadwedigaeth pechadur; oblegyd heb *ras*, heb gynllun i achub, heb lawr i gyfiawnhau, heb Grist i greu ynddo, heb ddatguddiad o Dduw fel Achubwr, heb Efengyl i'w chyhoeddi, ac heb Ysbryd Glân i wneud y genadwri am y groes yn effeithiol; tylawd a thruenus a gresynus ac annedwydd ac aflan a halogedig, enog a thywyll a gwael a gwanaidd a marwol a cholledig fuasai dyn yn dragwyddol, oni bai gras Duw.

Gan hyny, gallwn ddywedyd, mai *gras* gynlluniodd y drefn, etholodd y Meichiai, ddarparodd yr lawn, ddatguddiodd y cyfan, ac sydd yn gwneud Efengyl Crist yn allu Duw er iachawdwriaeth i bob un sydd yn credu. Trwy *ras* y "codir y tylawd o'r llwch ac y dyrohefir yr angenus o'r domen; trwy *ras* y nerthir y llesg yn y llwythau ac yr amlheir cryfder i'r dirym; trwy *ras* yr agorwyd ffynon i dŷ Dafydd a phreswylwy'r Jerusalem i olehi ymaith bechod ac aflendid; trwy *ras* y rhwymir y rhai ysig eu calon, y cyhoeddir rhyddid i'r caethion ac agoriad carohar i'r rhai sydd yn rhwym; trwy *ras* y dygir y caffaeliaid o law y cadarn, yr agorir llygaid y deillion, ac y rhyddheir plant marwolaeth.

Gwelon gan hyny, mai trwy *ras* yr ydym yn gadwedig, ac mae pob dyn dwiol a phrofladol yn cydnabod gwaith gras yn ei gadwedigaeth, ac yn barod i ddywedyd gyda y Salm-ydd, "Nid i ni, O Arglwydd, nid i ni, ond i'th enw dy hun dod ogoniant. Mae pob gwir Gristion yn canmol Duw am ei ryfedd *ras* ar y ddaear, a chanmol gras fydd gwaith y dorf waredigol yn y nefoedd yn oes oesoedd, gan ddywedyd, "Tellwng wyt ti, O Arglwydd, i dderbyn gogoniant—teilwng yw yr Oen yr hwn a laddwyd i dderbyn gallu, a chyfoeth, a doethineb, a chadernid, ac anrhydedd, a gogoniant, a bendith,"—"iddo ef yr hwn a'n carodd ni ac a'n golchodd ni oddiwrth ein pechodau yn ei waed ei hun, ac a'n gwnaeth ni yn frenhinoedd ac yn offeiriaid i Dduw a'i Dad ef, iddo ef y byddo y gogoniant a'r gallu yn oes oesoedd, Amen." Ac yn y pethau hyn mae dwiolion daear a gwaredigion y nefoedd yn derochafu Duw am ei ryfedd *ras* yn nhrefn fawr y cadw,—a pha ryfedd hyny,—canyr trwy *ras* yr argyhoeddwyd y difraw, y dychwelwyd yr afradlon, y plygwyd y cyndyn, y cyflawnhawyd yr enog, y sancteiddwyd yr halogedig, y cyfoethogwyd y tylawd, y gwisgwyd y noeth, y porthwyd y newynog, y diodwyd y sychedig, y goleuwyd y tywyll, yr iachawyd y diwyfus, y nerthwyd y gwan, yr arweiniwyd yr anghyfarwydd, y derochawyd i ogoniant, y

syohwyd ymaith y dagrau, ac y rhoddwyd coronau ar eu penau, telynuau yn eu dwylaw, a ohân o fawl tragwyddol yn eu geneuau. Gan hyny priodol yw dywedyd,

Gras wnaeth y cwbl, Efe bia'r cled,
I ras bo'r gogoniant tra'r nefoedd yn bod!

Cynorthwyed yr Arglwydd ni oll i wneud ein dyledswydd, derochafu gras, a gogoneddu Duw yn Nghrist Iesu. Amen.

DIWYLLIANT MEDDYLIOL.

O'r Diwygiwr.

Wrth "ddiwylliant meddyliol" y golygwn y driniaeth hono sydd yn anhebgorol angenrheidiol er dwyn allan alluoedd yr enaid i weithredu ar wrthdrysychau cydweddol ag urddasolrwydd ei natur. Y mae yn ffaith, ag y mae dwyfol wirionedd a rheswm dynol yn dwyn tystiolaeth iddi, mai bod cyfansawdd ydyw dyn, o gorff ac enaid—y corff yn anifeilaidd, ac yn dal agos berthynas a'r defnyddiau a welir; ac o ganlyniad, yn ddarostyngedig i elfenau a deddfau anian, ac felly, o angenrheidrwydd yn agored i ddadfeiliant. Derbyn y corff ei faeth a'i gynaliaeth o'r ddaear, ar yr hon y mae yn byw; ac y mae yma bob peth sydd yn cyfateb i natur ac ansawdd ei angenion; a rhyfedd fel y mae dyn o dan bechod, wedi ymollwng i gymeryd ei arwain gan ei nwydau a'i chwantau anifeilaidd; a hyny ar draul dinystrio cynydd ei gyneddfau meddyliol; fel y gallir dyweyd, a hyny gyda'r priodoldeb mwyaf, nad ydyw llawer o ddynion, ie, hyd yn nod yn ngwlad efengyl, fawr yn uwch o ran eu galluoedd syniadol, a'a hymaferiadau, na'r anifail a ddyfethir. Ac yn wir, y mae llaws o eng-hreiftiau yn tystio fod yr anifail ar uwch tir o lawer, o ran cymedroldeb, na dyn, yr hwn sydd "arglwydd y greadigaeth." Ond dywedwn am yr enaid, sef y rhan benaf a godidocaf o'r dyn, fod hwn yn ysbrybol, ac yn gwneud i fyny ran o'r greadigaeth feddyliol, a deallawl, yr hon sydd yn annrhaethol uwch a choethusaach na'r faterawl, na'r anifeilaidd; ac y mae yn ddiamheu fod y byd yma, yn ei holl amrywiaethau, wedi ei fwriadu yn faes ymchwil ac ymddifyriad priodol i'r enaid dynol yn ei sefyllfa fabanaidd a chyntefig, yn debyg fel y gosodir y plentyn i ddysgu yr A B O yn y dosbarth iselaf, ac yntau fel tafod-leferydd y cwbl, i gasglu teyrnged o fawl a diolchgarwch i'w chyflwyno i'r Duw a wnaeth y cyfan; ac os felly, y mae yn naturiol i ni gasglu fod rhyw gysylltiad dirgelaid ac annatodol rhwng yr enaid a gorsedd yr Anfeidrol, ac a byd ysbrydol ac anweledig. Ac er fod y byd yma fel maes mawr ac eang i'r meddwl dynol i ymddifyru

ynddo ac i ddygu sillebu llythyrenau enw y Creawdwr, a chael allan linellau ei gymeriad fel bod Anfeidrol ddoeth a da; eto, nid oes yn holl drysorau cromgelloedd anian i gyd ddim a chymhwysder ynddo i lanw angen enaid newynog, ac i foddioni ei wanc annherfynol, o herwydd mai ysbryd ydyw; o ganlyniad, rhaid iddo gael ei gynaliaeth o le arall, yr hyn ar unwaith sydd yn ei ddwyn i gyffyrddiad a'r Ysbryd Tragwyddol, ac a ffynonell fawr bendithion bodau moesol trwy yr holl eang fydsawd, sef daioni a chymwynasgarwch Duw. Hefyd, y mae Duw wedi cynysgaethu yr enaid dynol a'r gallu o barhad tragwyddol; fel y gallwn gasglu oddiwrth amryw bethau y bydd enaid yn bodoli ar ol i holl gyfnewidiadau a chwildroadau amser i fyned heibio am byth. Ac yn wir, nis gallwn ganfod y doethineb a'r cyfatebolrwydd hyny sydd yn rhedeg trwy holl gyfansoddiad anian yn nghynlluniad y dyn, os nad ydyw i oroesoli ysefyllfa bresenol, ac i flodeno mewn ieuencetd tragwyddol ar lenyrc'h breision anfarwoldeb y tu hwnt i derfnygylch amser a'i holl helyntion blinderus.

Hyn sydd yn cyfansoddi dyn y bod rhyfeddaf a wyddom am dano yn yr holl fydsawd, gan fod y fath eithafoedd annirnadwy ac anghymharol wedi ymgyfarfod ynddo; amser a thragwyddoldeb megys yn cydfodoli yn yr un person; a maddedu y darlennydd i mi am ddyfynu y llinellau canlynol o waith yr anfarwol fardd Seisonaeg y Dr. Young:—

“How poor, how rich, how abject, how august,
How complicate, how wonderful is man,
How passing wonder, He who made him such,
Who centred in our make such strange extremes,
From diff'rent natures, marvelously mixed,
Connection exquisite of distant worlds!
Distinguished link in being's endless chain!
Midway from nothing to the Deity!

An heir of glory! a frail child of dust!
Hopeless immortal! insect infinite!
A worm! a god! I tremble at myself,
And in myself am lost.

O! what a miracle to man is man.

Yet man, fool man! here buries all his thoughts,
Inter celestial hopes, without one sigh,
Pris'ner of earth, and pent beneath the moon,
Here pinions all his wishes; winged by Heaven,
To fly at infinite, and reach it there,
Where seraphs gather immortality,
On life's fair tree, fast by the throne of God.

A soul immortal, spending all her fires,
Wasting her strength, in strenuous idleness.”

Dywedwn eilwaith am y dyn, mai efe ydyw y ddolen gydiol rhwng y greadigaeth faterawl ac ysbrydol. Gall edrych ar yr hen ddaearen yma, a'i galw yn fam iddo; “canyo o honi ei cymrwyd;” gall godi ei olygon i fyny, a galw Duw, Creawdydd pob peth byw, yn Dad iddo; gall gyfarch y trychflin distadlaf sydd

yn ymdreiglo yn y llwch, a dyweyd “fy mrawd wyt ti;” gall godi ei olygon eilwaith tua gorsedd gogoniant, a honi yr un berthynas a'r angel uwchaf ac eangaf ei alluoedd sydd yn chwarent ei edyn yn awyrgylch “ardal lonydd yr aur delynau;” a thybia Dr. Dick y geill fod graddau esgynol i fyny oddiwrth y dyn at yr archangel; ond os ydynt y cyffelyb raddau yn bodoli, y maent yn guddiedig o olwg llygaid o gnawd. Gwyr pawb sydd wedi sylwi ychydig ar hanesiaeth naturiol (*natural history*) fod graddau disgynol oddiwrth y dyn i lawr at y gwybedyn lleiaf sydd yn anadlu yn awyrgylch Duw; a mawr ydyw anffawd y ddynoliaeth na byddai yn ddoeth i ystyried ei hurddas greadigol, a'i sefyllfa uwchafol yn nghlorian bodolaeth, ac ymddwyn yn ol rheolau anffaeledig Llywydd mawr y bydoedd. Cymerwn yn ganiataol mai bod anfarwol ydyw dyn, ac wedi ei daflu ar chwargufwrdd amser er cael ei gymhwyso a'i addasu erbyn rhyw arddangosfa ogoneddus mewn sefyllfa ddysfodol, nas gall dychymyg y mwyafr treiddgar byth ei ddesgrifio i foddlonrwydd tra yn y sefyllfa bresenol. Ac os felly, onid yw yn annhraethol bwysig pa fodd yr ymddygom, a pha beth a wnawn o'r adeg y mae Duw wedi roddi i ni er ymbarotoi erbyn y sefyllfa hono?

Yn awr, cynygiat rai awgrymiadau er argymhell fy nghyd-ieuencetd i ymgyrhaedd at ddiwyllio eu meddyliu, ac hefyd er dangos yr angenrheidrwydd o hyny.

1. Y mae Duw wedi cyfansoddi dyn yn fod ymchwilgar, ac wedi ei gynysgaethu a galluoedd cymhwys, gyda bwriad iddo eu gosod mewn gweithrediad er eangu a chynyddu ei wybodaeth. Nid i drin masnach ac amgylchiadau y byd presenol yn unig y rhoddes y Creawdwr mawr y fath alluoedd i ddyn, o herwydd nid oes yr un peiranydd mewn ystyr naturiol a gyfansodda beiriant digon nerthol i godi tunelli o bwysau o grombil y ddaear, i'r dyben unigol o godi ychydig ddwfr o'r ffynon at ei wasanaeth; gwastraff ar ddefnyddian, ac ar dalent a medrusrwydd y cyfnew beiranydd a fyddai hyny. Felly hefyd mewn perthynas i Awdwr y peiriant dynol, y mae ganddo waith wedi ei apwyntio iddo sydd yn gydweddol a'i urddas ac a'i alluoedd; a'r gwaith hyny ydyw ymgodi, ac ymgyrhaedd at berffeithrwydd mewn rhinwedd a gwybodaeth yn barhaus; ac nid yw ei holl rwyman i ymwneud ag amgylchiadau amser a'r bywyd yma, ond yn unig yn tarddu oddiar ei gysylltiad a defnydd, ac o ganlyniad yn is-ddarostyngol iddo ei hun fel bod ysbrydol ac anfarwol, ond yn hollol angenrheidiol i'w fodolaeth yn y sefyllfa bresenol.

Fod dyn yn fod ymchwilgar, ac yn feddianol ar allaoedd anghyffredinol, a ellir ei brofi wrth sylwi ar ei weithrediadau trwy wahanol oesau y byd. Beth ydynt yr holl ymchwiliadau a'r darganfyddiadau a wnawd gan bersonau oedd-ynt dan yr anfantelion mwyaf, trwy eu bod yn amddifad o ddadguddiad dwyfol, ac felly yn agored i gael eu camarwain gan ffigchwedi-au ac ofergoeliaeth? Onid cynifer o brofion ydynt fod dyn, er wedi ymgilio o'i safle wreiddiol, ac wedi darostwng ei hun trwy ei bechod, eto yn parhau i ddwyn nodau yn ei gymeriad cyffredinol, oddiwrth ba rai y gallwn gasglu amcan fawr beth oedd ei dynged wreiddiol, a'i fod yntau hefyd wedi cyflawni yn anfwriadol un o ddybenion y Creawdwr yn ei luniaethad, ac wedi ufoddhau i un o ddeddfau sylfaenol ei gyfansoddiad, trwy ei fod wedi ymysgwyd ac ynryddhau i raddau o'r cadwynau a'r llyffethiriau oedd wedi ymglymu am dano trwy ei ymddyethriad oddiwrth Dduw. Cyrhaeddodd Euclid yn Alexandria, ac Archimedes yn Syracuse, y pinaol uwchaf braidd mewn Mesuroniaeth (*Geometry*), ac Aristotle a Pythagoras mewn Athroniaeth Naturiol; ac y mae Socrates a Plato wedi enwogi eu hunain ar faes Athroniaeth Foeol; ond erbyn heddyw, y mae goleuni dwyfol ddadguddiad yn tywynu mor nerthol ar y byd, fel y mae y meddwl dynol yn ei oleuni a'i wres yn cyflym gynyddu ac ymeangu; ac y mae yn ymgyrhaedd yn ddidor at berffeithrwydd; a gallwn yn bresenol ymfroetio yn ein Newton, ein Kepler, ein Halley, ein Herschell, a'n Dick, fel enwogion ydynt wedi anfarwoli eu hunain ar faes athroniaeth; a Watt a Stephenson yn ymddysgleirio fel heuliau yn awyrgyleh celfyddydol; ac oddieithr i ryw ddirywiad gymeryd lle, tebyg i ddirywiad y Canol Oesau, nid oes neb a ddichon ddychymygu pa le y terfyna y *llanw* nerthol sydd yn "cario" meddwl yn mlaen yn ein dyddiau ni; ond tra y byddo y Beibl mewn bri, nid oes berygl i un dadfeiliad i gymeryd lle byth. Bydded pawb ar ddiun i ddefnyddio y galluoedd sydd wedi eu hymddiried iddynt, er lleshad i'w heneidian eu hunain, ac er gogoniant i'r Duw a'u cyfranodd.

2. Y mae pawb yn cael eu geni i'r byd yn anwybodus, ac felly yn cael eu taffu ar yr un safle. Nid oes rhagor rhwng y brenin a'r cardotyn—y cyfoethog a'r tylawd, yn amgylchiad eu genedigaeath; o herwydd dywed y Beibl fod dyn, hyny yw, pob dyn, yn cael ei eni i'r byd fel "llwdn asyn wyllt," gan gyfeirio yn ddian at ei anwybodaeth a'i anwareidd-dra; ac anhwadd ddirnad yn bresenol yn mha bethau

y byddai dyn yn rhagori ar yr anifail, pe wedi ei amddifadu o'i fabandod o unrhyw gyfeillach a chymdelthas a'i rywogaeth. Byddai yn ddian yn amddifad o unrhyw iaith, pa un sydd gyfrwng anhebgorol angenrheidiol er ei alluogi i feddwl, yn nghyd a throsglwyddo y meddwl hwnnw i ereill. Mor bell ag y gallwn gasglu oddiwrth yr olwg allanol ar bethau, ni byddai dyn yn y cyfryw sefyllfa yn ddim amgen nag anifail ar lun dyn. Ond nid yw y Creawdwr doeth wedi gweled yn dda ei adael felly, gan ei fod wedi cynysgaethu Adda, y dyn cyntaf, yn ddigyfrwng ag iaith, ac wedi rhoddi tuedd yddo ef i'w throsglwyddo i'w hiliogaeth, fel y mae oes ar ol oes, a chenedlaeth ar ol cenedlaeth, wedi bod yn ddiifin yn eu hymdrech i drosglwyddo i lawr i'w holafiaid y wybodaeth oeddynt yn feddianol arni mewn iaith, yn gystal ag amryw bethau ereill. Amlwg yw gan hyny, fod dyn o ran ei ddadbylgiant meddyliol, yn ddarostyngedig i ddylanwad amgylchiadau allanol, ac effeithia y gwersi a ga, yn nghyd a'r esiamplau a roddir ger ei fron yn nghyfnod boreuol ei fywyd, yn fawr iawn arno er ffurfio ei nodweddiad, ac er penderfynnu ei dynged ddyfodol. Ac y mae yn ddiarnheu fod miliynau ar filiynau o fodau dynol wedi ymddangos ar ohwareufwrdd amser, yn feddianol ar alluoedd llawn mor eang a chryfion a'r neb sydd wedi enwogi eu hunain ar faes celfyddyd a chrefydd, ond na chwasant ddyfod i gyffyrddiad ag elfenau gwybodaeth o gwbl; ac felly y mae eu heuwau a'u talentau, fel hwythau, wedi eu claddu mewn ebargofiant tragywyddol; ac ys dywed un, "rhodiasant, gweithiasant, bwytsant, oysgasant, a buont feirw yn y diwedd; ond ni wyr y byd heddyw ddim am danynt;" ni chwasant ddim manteision i ymgodi o'r llwch, ac o ganlyniad, yr un cynhyrriad mewnol i'w meddyliu; a gellir dyweyd am danynt yn ngeirian y bardd Seisnig Gray—

"Full many a gem of purest ray serene,
The dark unfathomed caves of ocean bear,
Full many a flower is born to blush unseen,
And waste its sweetness on the desert air."

Ac ow! y difrod y mae pechod wedi ei wneud ar y ddynoliaeth, fel mai priodol iawn y dywedodd yr ysgrifenydd ysbyrdoledig, "fod trueni dyn yn fawr arno." Coledda rhai y greddo wrthun fod yr enaid o ran ei alluoedd yn gyflawn yn y baban diwrnod oed; ond yn unig fod y cyfryngau corfforol yn wanaidd ac amherfffaith, fel nas gall amlygu ei hun yn ei weithrediadau. Ond pe felly, buasai ei gynydd yn anwrthwynebol gyda chynydd y cyfryngau corfforol, ac ni fuasai ei fanteision na'i anfantelion yn effeithio dim arno. Gan hyny, tybiwyf fod y fath greddo yn afreymol i'r

eithaf, ac yn cael ei chondemnio gan hanes dynoliaeth trwy holl oesau y byd; a gwell genym gredu fod yr enaid fel y corff mewn sefyllfa fabanaidd y pryd hwnw, ac yn ymddibynnu yn hollol braidd ar ddylanwadau y tu allan iddo ei hun, am ei ddygiad allan i berffeithrwydd; yn debyg ar un olwg fel y mae hanfodion ac elfenau y llyseuyn a'r blodeuyn yn gynwysedig yn yr hedyn bach, ond fod yn angenrheidiol ei roddi yn y ddaear er ei faethu, cyn y tyf allan yn ei ffurf briodol ei hun. Wrth ddywedyd hyn nid wyf am i neb feddwl mai goddefol ydyw dyn i fod yn y gorohwyl o ddadblygu ei alluoedd meddyliol. Na, tybiwyf mai efe ei hun sydd i fod yn brif weithredydd; o herwydd pe fel arall, ofer fuasai rhoddi yr un anogaeth i neb ymdrech; ond yn awr ymdrechwyr sydd yn enill y gamp; ymdrechwyr oedd yn enill coron flodau mynydd Olympus gynt, ac ymdrechwyr sydd yn enill coron y bywyd yn y diwedd; ac ni chafodd neb afael ar ddim erioed o wir werth yn y byd yma, heb yn gyntaf ymdrechu am dano; ac y mae hyn yn anogaeth i'r eithaf i bawb i ymgyrhaedd am wybodaeth a diwylliant meddyliol, "gan mai treiswyr sydd yn ei chipio hi;" o herwydd ni aned mo Euclid ei hunan yn ddaearfesurydd, a'i *problems* wedi eu cerfio ar ystafell ei ddychymyg; ac er mor goethedig, hedegog, ac aruchel ydynt ddrychfeddyliau Milton a Young, ni chwasant hwy eu geni yn feirdd; ac er cynifer fu darganfyddiadau Newton a Herschell mewn athroniaeth, eto ni anwyd mo honont hwy yn athronwyr. O na, fe'u ganed fel dynion ereill yn wanaidd, digymhorth, ac anwybodus; ond dichon fod rhyw gyfaddasder yn y gwyddonau y rhagoriaethasant hwy ynddynt, i gyfansoddi eu meddyliau, yn hytrach na rhyw rai ereill; ac hefyd, dichon fod eu manteision hwy yn helaethach nag eiddo llawer o'u cydoeswyr; yr hyn, fel y sylwasom yn barod, sydd yn gwneud gwahaniaeth dirfawr. Ond er y cwbl, yn raddol yr esgynasant hwy i fyny i'r pinaclau gogoneddus a ddarfu iddynt eu cyrhaeddyd yn ystod eu harosiad yn y byd yma; ac nid ar unwaith y dadblygwyd eu galluoedd cawrfilaidd a'u talentau gorysblenydd gerbron y byd. Ond yn ymyl hyn, y mae yn flaith auwadadwy hefyd fod llauws o ddynion wedi cael y manteision goren, yn ymdroi yn nghanol cyfoeth, moethau, ac urddas y byd presenol, a phob cyfleusdra ganddynt i ragori yn mhob modd ar eu cyd-ddynion ydynt mewn sefyllfaoedd llai ffafriol; ond eiddilod afuniaiidd ydynt wedi aros o ran eu galluoedd meddyliol; ac y maent yn nythle i bob llygredd ac anfadrwydd mose-

ol. Gellir dyweyd am y cyfryw gymeriadau, fod eu hesmwythder wedi eu lladd. Ac yn wir, nid llawer iawn o'r cyfoethogion sydd wedi gwneud gwrhydri yn y byd mewn ystyr gelfyddydol, wladwriaethol, na ohrefyddol. Yn y cyffredin dynion wedi ymwithio i fyny o'r dosbarth iselaf ydynt y cyfryw sydd wedi gyru cerbyd efengyl a gwareiddiant yn mlaen yn fwyaf effeithiol yn y byd. Gan hynny, cymerwn galon, nid yw cyfoeth yn anheggorol angenrheidiol er ein galluogi i ddringo y grisiau anhygyrch sydd yn arwain i deml gwybodaeth, ac i sefyllfa o ddefnyddioldeb yn y byd yma, ac i ffafri a dedwyddwch yn y byd a ddaw. Ond y mae un peth sydd yn wir angenrheidiol, a hynny ydyw penderfyniad; ie, penderfyniad, ddynion ieuaino, ac ni saif dim o'ch blaen; ac heb benderfyniad, lleag ac afierw a fyddwn gyda phob peth; a gallwn gyfaroh y cyfryw yn ngeiriau Jacob gynt wrth Reuben, "Ansafadwy oeddit fel dwfr, ni ragori di ddim."

8. Os na ddiwyllir y meddwl nis gall gyrrhaeddyd y perffeithrwydd hwnw sydd yn alluadwy iddo yn y fuchedd bresenol. Y mae oes y gwyrthiau wedi myned heibio, er cymaint y mae un dosbarth o ddynion yn ein gwlad yn deisio ein darbwylio i gredu yn wahanol; ac oes y moddion ydyw ein hoes ni; o herwydd yn mha le y ceir *un* enghraifft am neb yn yr oesoedd diweddaraf wedi cael ei ddysgu gan Dduw yn ddigyfrwng, ac wedi derbyn dadguddiedigaethau goruwchnaturiol? Onid yw Duw yn ymddwyn tuag at ddyn mewn ystyr foesol yn debyg fel y mae mewn ystyr naturiol? Y mae wedi gosod y glo a'r mwngau i lawr yn nyfnderoedd y ddaear, ac y mae yn rhaid i ddyn gymeryd y drafferth o fyned i lawr atynt, a dyfaisio moddion ac offerynau i'w cael oddi-yno, onite, yno y byddant hyd ganiad yr udgorn diweddaf. Y mae hefyd wedi gwisgo darnau helaeth o'r ddaear a mantell o bridd cymhwys i ddwyn a maethu pob math o lysiau a choedydd; ac y mae pob cyfaddasder ynddi i ddwyn "*Llysiau at wasanaeth dyn, a bara gr hwn a gynaf galon dyn.*" Ond bydd llawer maes gwerthfawr yn orohuddiedig a drain a mieri, oddieithr i ddyn ei ddwyn o dan drinaeth er gwasanaeth iddo ei hun; ac oferedd o'r mwyaf fydd iddo i gymeryd ei gryman allan yn amser medi at unrhyw ran o'i dyddyn oni fydd wedi ei drin, ei wrteithio, a hau hadau ynddo yn gyntaf; a gellir dyweyd fod ymdrechion canmoladwy yn cael eu gwneud mewn llawer man yn y dyddiau presenol er dangos faint a ellir ei wneud o "gromen" arwynebol yr hen ddaearen yma sydd megis cig a chroen yn cuddio ei hesgryn oesol hi.

Diwreiddir hen fonecyffion ydynt wedi lledu eu gwreiddiau am oesau, yn nghyd a'r llysiau gwenwynig, a'r planigion diwerth sydd yn tyfu yn dryfrith ar hyd ei gwyneb; ac yn ol yr oruchwyliaeth hon y mae llawer anialwch wedi blodeuo fel y lili, ac ambell lanerch wedi ei brydferthu "fel gardd yr Arglwydd;" a thybiwn na fyddai drais yn y byd i ni gyffelybu y meddwl dynol i'r ddaear yn yr ystyr yr ydym wedi ei grybwyll yn barod, sef fod yn rhaid ei drin a'i wrteithio yntau cyn y gellir dyagwyl perffeithrwydd oddiwrtho, nac ychwaith yr un ffrwyth a fydd yn deillwng o hono fel dyn ac fel bod cyfrifol i Dduw. Y mae hen fonecyffion pechod, os priodol y gymhariaeth, wedi gwreiddio mor ddwfn yn *soil* y meddwl dynol; ffrwythau naturiol pa rai ydynt dywyllwch ac anwybodaeth; ac y mae pob math o ehwyn niweidiol a dinyatriol wedi tyfu i fyny nes ydynt wedi mogi pob rhinwedd berthynol i'r meddwl braidd, a phob dymunoldeb wedi diflannu yn llwyr; ac onis diwreiddir y pethau hyn, y mae mor lleied sail genym i ddyagwyl i'r meddwl gynyddu, ac ymeangu, a dwyn ffrwyth er gogoniant i Dduw, a phe y dyagwyl-lem i'r ddaear ddwyn ffrwyth toreithiog heb yn gyntaf ei thrin a'i gwrteithio. Ac er fod y gorchwyl o ddilen argraffiadau ac effeithiau pechod oddiar ei gyfansoddiad yn ormod gwaith i un dyn. eto, credwn fod ganddo, yn nghymorth gras, lawer i'w wneud er caethiwo ei feddwl at yr hyn sydd dda a chanmoladwy; o herwydd y rhai ydynt wedi ymdrechu sydd wedi eu coronï a llwyddiant, ac wedi cyrhaedd euwogrwydd ar faes llenyddiaeth a chrefydd; ond nid heb lawer iawn o lafur ac ymdrech, yn nghyd â phenderfyniad egniol i ddiwyllio eu meddylian, y cyrhaeddasant eu safleoedd anrhydeddus. "*There is no royal road to Geometry,*" oedd atebiad Euclid unwaith i ryw dywysog oedd am i'w fab ddysgu y wyddor hono mewn rhyw ffordd fwy llyfn a gwastad na thrwy ddysgu ei reolau bydglodus ef. Gallen ninau ddyweyd yr un peth mewn perthynas i ddiwylliant meddyliol; ni ohyrhaeddir mo hono ond trwy un ffordd; ac y mae y ffordd hono yn agored i bawb, i raddau mwy neu lai; sef trwy lafur. diffino, ac ymdrech barhaus.

4. Y mae yn anmhosibl bod o fawr ddefnydd gydag achos crefydd yn y byd heb fod yn feddianol ar raddau o "ddiwylliant meddyliol." Beth ydyw yr achos fod crefydd mor isel yn y byd? Rhy fach o feddwl a myfyrdod sydd yn mhlith ei oholeddwyr. Y mae Cristionogaeth o ran ei hegwyddorion gogoneddus, fel llyfr seliedig i luaws mawr o'r cyfryw rai a broffes-

ant eu bod yn ei derbyn fel cyfundraeth ddwyfol; ac fel unig foddion sydd gan Dduw i wella'r byd. Ymfoddlonant ar ymwneud â chyleh allanol o ddyledsawyddau mewn cysylltiad ag ordinhadau crefydd, heb wybod ond ychydig am ei natur a'i hansawdd fewnol ac ysbrydol. Nid oes ychwaith ynddynt fawr neu ddim ymdrech i weithio allan ei hegwyddorion pur a nefolaidd gerbron y byd, gan nad ydyw eu hamgyffredion ond gweinïon a diffyg- iol iawn o berthynas i'w dylanwad ar, a'i hamcan clodwiw yn y byd. O ganlyniad, nid ydynt yn offerynu cyfaddas i ddangos Cristionogaeth gerbron y byd yn ei hansawdd, ei symledd, a'i gogoniant gwreiddiol. Dywed yr hen eglwys gatholig "*mai mamaeth duwioldeb yw anwybodaeth*;" ac y mae gormod o'r un syniadau i'w cael eto yn mhlith Cristionogion golunedig y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Gwaith meddwl yn arbenigol ydyw crefydd Iesu Grist; o herwydd â'r meddwl, a'r galon y mae a wnelo hi; a pha fwyaf myfyrgar y byddo cyfeyddwyr, mwyaf i gyd fydd eu cymhwysderau i fod yn ddefnyddiol dros Dduw yn y byd, ac i wasanaethu eu cenedlaeth yn eu dydd a'u tymhor. Wrth ddyweyd fod rhyw radd o ddiwylliant meddyliol yn angenrheidiol er bod yn ddefnyddiol gyda chrefydd, nid ydym yn golygu y diwylliant hwnw a gyfyd oddiwrth wrteithiad y meddwl yn y gwyddorau a'r celfau yn unigol, ond hefyd mewn gwybodaeth grefyddol ac ysgrythyrol; o herwydd beth ydynt yr holl wybodaethau dyfodol angen na gwagedd, os yn amddifad o'r wybodaeth hono sydd yn dwyn y meddwl dynol i gyffyrddiad â'r meddwl dwyfol; ac hefyd a barotoa y meddwl erbyn sefyllfa ddyfodol, ac a bair iddo flaguro mewn ieuencyd tragwyddol ar ororau y wynfa ddedwydd pan y byddo holl wybodaethau y byd yma wedi eu llyncu i fyny gan sylweddion y byd ysbrydol. Ac yn wir y mae Cristionogaeth yn hynod o ffafriol i gynydd ac ymeangiad y meddwl dynol; o herwydd mewn cysylltiad â hi, yn uniongyrchol neu yn anuniongyrchol, y mae y dynion mwyaf talentog ac eangaf eu cyrhaeddiadau wedi ymdangos yn ein byd ni; fel y gellir dyweyd mai yn *soil* Cristionogaeth y mae y meddwl dynol wedi tyfu yn "bren mawr, a'i gangenau yn ymgyrhaedd hyd y nefoedd." Er prawf o hyn, cymharer Cymru grefyddol â rhyw ran o ymherodraeth y Twrc; a pheth fyddai y canlyniad? Hyn, debygwyf,—fod meddwl yn yr olaf wedi ei gladdu o dan faich o draddodiadau ac ofergoelion, fel nad ydyw yn amgen nag anialwch gwag erchyll, heb yr un ymotyn gwyrdilas i'w ganfod arno, na'r un rhoeyn

prydfert h yn addurno ei lenyrob. Ond am y blaenaf, gellir ei galw yn baradwys y ddacae; yma y mae goleuni wedi tywynn ar y meddwl oddiwrth Haul mawr y Cyflawnder, nes ydyw tywyllwch ac ofergoeliaeth yn gorfod cilio draw; ac yn ei oleuni a'i wres ef y mae gwyrddleuni y gwanwyn megis yn ymdoi ei holl arwynebedd; a llawer blodeuyn prydfert h i'w ganfod yn ymagor, ac yn gwasgaru ei beraroglan. Ac onid i gyfaddasrwydd Cristionogaeth i'r meddwl dynol y mae hyn i'w briodoli; ac onid ydyw hyn yn un o'r prawfiadau cadarnaf fod Cristionogaeth yn frwyth meddwl yn yr un awdwr a'r peiriant dynol? Gan hyny, wrth derfynu y sylw yma dywedaf, Darllenwch a myfyriwch, ddynion ieuainol Ymwithwch i'r dyfnderau; yno y mae y perlan —“*Veritas in puteo.*”

5. Effeithia ein hesgeulusiad o ddiwylliant y meddwl arnom mewn sefyllfa ddyfodol. Dichon mai nid anffuddiol fyddai i ni ymostwng i lawr at y greadigaeth anifeilaidd i gymeryd gwers ar hyn yma oddiwrth waith a threfn natur yn eu caboli hwy. Y mae amryw rywogaethau o greaduriaid yn myned trwy wahanol *stages* yn eu bodolaeth, a than wahanol ffurfiau a chynnewidiadau, cyn y delont i wisgo yr enwau a roddir arnynt genym ni; ac y mae rhai o honynt yn adeg eu trosglwyddiad o un *stage* i *stage* arall yn ymddyosg o'u hen wisgoedd, ac yn dyfod allan mewn gwisg newydd, lawer prydfert hach a pherffeithiach na'r un flaenorol. Felly yn debyg y tybiwn ydyw bwriad ac amcan Duw mewn perthynas i ddyn. Ac onid oes tebygolrwydd ynddo yn ei fywyd a'i farwolaeth i'r creaduriaid hyn? Onid ymddyosg y mae dyn yn angau o'i hen wisg y corff, er gwisgo am dano ryw newydd-wisg nas gwyr fawr neu ddim am dani yn bresenol? Y phwy all ddirnad faint y mae ei ffurf bresenol o fodoli i effeithio ar ei ffurf ddyfodol? Ac yn wir, mae y gwirioneddau yma yn un o brif athrawiaethau yr efengyl; o herwydd bywyd duwiol a llafurus yn y byd yma sydd i gynyrchu bywyd dedwydd a gorfoleddus yn y byd a ddaw—han i'r cnawd, o'r cnawd a fed lygredigaeth: eithr hau i'r ysbryd, o'r ysbryd a fed fywyd tragywyddol. Ac nid yn unig fe fydd dirfawr wahaniaeth yn sefyllfa oedd y drwg a'r da, y cyflawn a'r anghyflawn, mewn sefyllfa ddyfodol; ond credwn hefyd y bydd gwahaniaeth dirfawr yn ngraddau a sefyllfa oedd y dorf hyny a gant eu hanrhydeddu a mynediad helaeth i mewn i dragywyddol lawenydd eu Harglwydd; ac at y cyfryw y cyfeiriwn yn benaf yn bresenol. Fel y crybwyllasom yn barod, yr ydym yn ystyried dyn tra yn y

sefyllfa bresenol yn debyg i blentyn yn yr ysgol, yr hwn y mae ei rieni yn anfon yno er dysgu y gwersi angenrheidiol er ei gymhwyso i fod yn aelod defnyddiol o gymdeithas, yn nghyd a'i ddyysgu pa fodd i ymddwyn yn briodol; ac hefyd, o bosibl, er llyfnhau a gwastadhau tipyn ar ei yrfa trwy y byd yma; a bydd ei gysur a'i lwyddiant, yn ol cyrhaedd blynyddau addfetach, yn ymddibynu llawer iawn ar y modd yr ymddyga at ei wersi yn y cyfryw adeg. Os difater ac esgeulus o honynt y bydd, odid fawr nad penbwl anwybodus ac anniwylliedig a fydd trwy ystod ei oes yn y byd. Felly y dywedwn mewn perthynas i ddyn; tra yn bodoli yma, y mae ei Dad nefol wedi ei roddi yn y byd ar sefyllfa o brawf, ac wedi cyfleu gwersi ger ei fron a fyddant yn gadael eu hargraff a'u dylanwad arno am yr oes dragywyddol; a phrif waith dyn mewn amser ydyw dysgu erbyn tragywyddoldeb; ond os esgeuluso dysgu a diwyllio ei feddwl a wna dyn tra y mae adeg a mantelsion o fewn cyrhaedd iddo, bydd o angenrheidrwydd yn gorfod dyoddef rhyw ddarostyngiad yn ngraddau bodolaeth yn y sefyllfa ddyfodol; o herwydd y mae athroniaeth y meddwl yn ein dysgu mai pa eangaf y byddo y meddwl, mwyaf i gyd a all ei gynwys a'i ddirnad. Y mae llawys o enghreifftiau yn ein hymyl yn profi hyn. Traddodwyd llawer pregeth neu ddarlith, ac ysgrifenyddwyd llawer llyfr; ond o herwydd fod y traddodwyr neu yr awdwyr yn ergydio mor bell uwchlaw dirnadaeth gyffredin yr oes yr oeddynt yn byw ynddi, ni welwyd mo'u gogoniant, er en bod yn llawn o'r meddyliau mwyaf coethedig; aeth yn agos i ganrif heibio cyn i'r byd weled gogoniant “*Coll Gwynfa,*” gan John Milton. Felly y dywedwn ym nefoedd; i'r graddau y bydd y meddwl wedi ymagor ac ymeangu, i'r graddau hyny y bydd yn dirnad ac yn mwynhau y pethau mawr a gogoneddus a gyflwynir i'w sylw yno; ac afresymol i'r eithaf yw tybied y bydd yr anllythyrenog a'r anniwylliedig yn gyfuwch a'r cyfryw fyddant wedi ymgysgru o ddirif yn adeg eu bywyd y gwrteithio eu meddyliau, a gwthio i'r dwfn mewn pethau ysbrydol. Cyn terfynu gallwn gasglu,—

1. Gan fod Duw wedi rhoddi galluoedd i ddyn, ei fod yn bechod gorphwysedig arno os na rydd hwynt mewn gweithrediad, ac yn golled fawr iddo ei hun.

2. Gan fod pawb yn dyfod i'r byd yn anwybodus, ei bod yn ddyledswydd orphwysedig ar bawb i ymdrechu am ddiwyllio eu meddyliau.

3. Mai y rhai sydd wedi ymdrechu sydd wedi llwyddo.—Gwentwysen, *Pontypool.*

CYNYDD Y CYFIAWNION.

"Y cyfiawn a fiodena fel palmwydden; ac a gynydda fel oedr-wydden yn Libanus." Salm, 92: 12.

Pan greodd Duw Adda gwnaeth ef yn ei gyfiawn faintiolaeth. Nid felly y gwnawd neb dynion ar ei ol ef—yn fychain mae y cyfiawnion o ran eu cyrff yn dechreu byw fel pobl eraill. Bu Goliath o Gath a'r cewri gynt yn fychain pan yn eu babandod. Mae y dderwen wedi bod yn impyn gwan unwaith. Tebyg i hyny ydyw y cyfiawnion mewn ystyr ysprydol; maent yn fychain yn eu genedigaeth oddiuchod, ac yn raddol y gwnant gynyddu mewn gras. Dywed ein testyn:

BOD Y CYFIAWN YN CYNYDDU FEL "OEDR-WYDDEN YN LIBANUS."

1. Mae cynydd y gedr-wydden yn un *gradd* ol. Nid mewn un dydd y daeth y gedr-wydden i fod yr hyn ag ydyw. Daeth i'r golwg yn fechan; ond ymestynodd yn fwy o fwyddyn i fwyddyn. Gwna y cyfiawnion gynyddu yn raddol mewn gras; nid ymuno â chrefydd sydd ddigonol; rhaid aros i fwynhau moddion gwybodaeth a phrosfiad. Dywedai Paul wrth Timotheus, "Myfyria ar y pethau hyn, ac yn y pethau hyn aros; fel y byddo dy gynydd yn eglur i bawb." 1 Tim. 4: 15.

2. Fel oedr-wydden, gwna y cyfiawn gynyddu yn *gadarn*. Pan wna dyfu fyny, gwreiddia i waered ar yr un pryd. Gwna y gedr-wydden ddal y corwyntoedd yn ddiberygl,—gall herio y stormydd cryfaf. Mae y cyfiawnion wedi en profi am lawer o oesoedd bellach. Liwy a ddaliasant stormydd cryfion Nero, Diaclesian, Domitian, Mary Waedlyd, Charles yr ail, y Pabyddion a'r Mahometaniaid. Pwy na ddywed fod Luther, Bunyan, Latimer &c., mor gadarned a'r oedr-wydd yn Libanus; ac mae gan Dduw eto filoedd o'r un nodweddiad ar y ddaear. Mae yn hawddach diwreiddio y cedr-wydd mawrion sydd yn aros er's oesau ar fynydd Libanus, na gorchfygu y cyfiawnion sydd a'u hymddiried yn eu Duw. "Canys y mae yn ddiogel genyf na all nac angan, nac einioes, nac angylion, na thlywysogaethau, na meddiannau, na phethau presenol, na phethau i ddyfod, nac uchder, na dyfnder, nac un creadur arall, ein gwahanu ni oddiwrth gariad Duw, yr hwn sydd yng Nghrist Iesu ein Harglwydd." Rhuf. 8: 38, 39. Mae yr holl gyfiawnion yn ddiogel eu cyflwr ger bron Duw; ac y mae Crist yn eiriol ar eu rhan fel na fydd idd eu ffydd ddi-ffugio.

3. Cynydda y cyfiawn i fod yn ddefnyddiol fel y gedr-wydden. Defnyddid oedr-wydd gan Solomon i adeiladu y deml yn Jerusalem, 1

Bren. 7: 2 a 10: 17. Gwna Duw ddefnyddio y cyfiawnion i adeiladu ei deml ysprydol yn y Jerusalem nefol. Ps. 102: 16. Er mor barhaus oedd y coed oedr-wydd yn y deml, hwy a ddinystrowyd gan y Rhufeiniaid; ond ni fedr yr un gallu milwrol nac uffernol byth niweidio y cyfiawnion sydd yn nheul Dduw yn y nef. Maent yn dragywyddol eu parhad. Dat. 22: 5.

Dywed Dr. Alexander yn ei lyfr ar "Ddaear-yddiaeth y Beibl," "Yr oedd oedr-wydd Libanus yn enwog hefyd; yr oeddynt yn rhagori ar gedr-wydd gwledydd eraill. Heblaw eu maintiolaeth anghyffredin, eu llunieidd-dra, a thegwoch yr olwg arnynt dan eu llawn ddail, yr oeddynt yn anfon allan ryw berarogl tra dymunol, yr hyn efallai, a olygid wrth 'arogl Libanus,' Hos. 14: 6; Can. 4: 11.

Dywed teithwyr bod ffirwyth arnynt, ac i fod perarogl dymunol yn dyfod oddiwrthynt. Dyma ddarluniad cywir o Bobl Dduw, "Ffrwythant eto yn eu henaint, tirlion ac ir-aidd fyddant." "Canys per-arogl Crist ydym ni." 2 Cor. 2: 15. Dylai Cristionogion fod fel oedr-wydd Libanus, ac nid bod yn ddi-ddenydd.

Geiriau melus ydynt a ganlyn, "Y cyfiawn a ddeil ei ffordd, a'r glan ei ddwyllaw a olwan-ega gryfder." Mae y duwiol yn gyfiawn egwyddorol, ac ymarferol. Trwy ffydd yn haeddiant Crist, y cyfiawnheir pechadur ger bron Duw. Ni fedr neb anghyfiawn fyned i'r nef; gan hyny, dylem ddymuno am gael ein cyfiawnhau yn amserol. Os y'm wedi ein cyfiawnhau trwy ei ras ef, trwy y brynedigaeth sydd yn Nghrist Iesu, yr hwn a osododd Duw yn iawn, yr ydym yn meddu cynydd ysprydol yn y mwynhad o foddion gras, a'r cyfryw sydd fel eiddo y gedr-wydden gadarn.

Cincinnati.

T. EDWARDS.

PENAU PREGETH AR SEFYLLFA Y WLAD.

GAN Y PABOH. T. W. DAVIES, YOUNGSTOWN.

SALM 118: 8, 9, 10. Gwell yw gobeithio yn yr Arglwydd nag ymddiried mewn dyn. Gwell yw gobeithio yn yr Arglwydd nag ymddiried mewn tywysogion. Yr holl genhedloedd a'm hamgylchynasant: ond yn anw yr Arglwydd mi a'u toraf hwynt ymaith.

1. Fod a fyto yr Arglwydd a'r llywodraeth wladol.

1. Y mae o osodiad dwyfol, Rhuf. 18: 1—10.

2. Sierha y Beibl fod Duw yn Ben Llywodraethwr y byd.

3. Priodola y Beibl gyfnawddiaid pwyseg yn y llywodraeth wladol i Dduw—Pharaoh &c., &c.

4. Dyag ni fod Duw yn llwyddo neu yn aflwyddo y llywodraeth wladol fel y myno.

Sierheir ni yn (1.) Fod Duw yn codi i fyny ac yn bwrw i lawr y neb y myno oddiar yr oedd wladol. (2.) Mai dilyn egwyddorion cyflawnder yn unig a wir ddyrohafa genedl. (3.) Na chaiff llywodraeth anghyfiawn lwyddo yn hir gan y Pen Llywydd.

II. Mai yn yr Arglwydd y dylid ymddiried am lwyddiant parhaus y Llywodraeth wladol.

1. Rhaid cwmpo i mewn a'i delerau ef i lwyddo gwlad.

(1.) Rhaid mabwysiadu y cyfreithiau goreu a'u gweinyddu mewn cyflawnder.

(2.) Rhaid dewis yr egwyddorion goreu a masnachu oddiarnynt.

(3.) Rhaid i wleidiadaeth gael ei hymdrin gyda golwg ar y lles cyffredinol a'u mesur wrth safon uniondeb, cydraddoldeb a chwareu teg i bawb.

2. Rhaid cydnabod yr Arglwydd yn Ben Llywodraethwr mewn gwirionedd.

(1.) Rhaid i wladlywiaeth a dybenion y llywodraeth fod yn unol â Gair Duw.

(2.) Rhaid i ddylanwad ac esiampl y llywodraeth gael eu tafu o blaid cyflawnder, rhinwedd a chwareu teg.

(3.) Rhaid i'r galluoedd gweinyddol, y deddfwneuthuraeth, y llysoedd barn, a'r holl swyddogaethau cyfreithiol, yn eu gwneuthuriad o gyfreithiau a phenderfyniadau gydymffurfio ag egwyddorion deddf uniondeb tragwyddol y Llywodraeth Ddwysol.

(4.) Rhaid i'r deiliaid ymostwng i'r cyfreithiau, ymarfer diwydrwydd yn eu galwedigaethau, a chydweithredu â'r llywodraeth yn eu gwahanol gylchoedd i ddwyn yn mlaen y lles cyffredinol, cydnabod Duw yn Ben, ac ufuddhau iddo.

8. Mewn adegau neillduol o gyfyngder neu drallod, yn codi oddiwrth ymweliadau Rhag-luniaethol, neu ymosodiadau gan elynion, dylai yr holl wlad droi mewn modd neillduol at yr Arglwydd. (1.) Mewn ymostyngiad ac edifeirwch. (2.) Mewn ysbryd parod i ddiwygio a symud yr hyn sydd yn groes i'w ewyllys. (3.) Mewn ymbilian am ei gymhorth a'i amddiffyniad. Yna ceir gweled mai gwell yw ymddiried yn yr Arglwydd nag mewn dyn.

1. Mae dyn yn aml yn gweithredu yn ol *policy* a *self interest*.

2. Nid yw yn gwybod beth sydd yn iawn bob amser—Lincoln yn onest, ond nid yn hollwybodol.

8. Nis gall wneud fel y dewisai bob amser. Ond mae yr Arglwydd yn iawn—yn gwybod beth sydd yn iawn a'i holl gyngor a saif.

1. Myn ei ffordd ei hun.

2. Gwna i'r wlad ddyfod i'w ffordd ef.

8. Caiff pawb gyflawnder a chwareu teg ganddo. Amen.

LLENLITH,

Yn cynwys y rhan olaf o fywyd Abraham, yn nghyd a helbul a thrallod y Cenhadwr Lot.

(Terfyniad o'r t. 4. 204.)

Oyfarfyddwn yn nesaf a

GENEDIGAETH ISAAC, MAB YR ADDEWID.

Abraham yn fuan ar ol dinystr Sodom, a symudodd o Mamre, y lle y bu ef yn preswyllo tnaug ugain mlynedd, gan gyohwyn yn araf a graddol tua'r dehen, gwlad y Philistiaid; ac a ymdeithiodd ac a breswylodd yn Gerar, ond efe a gymerodd yr un rhagofal ag a wnaeth yn flaenorol yn yr Aifft, o fynegu mai ei chwaer oedd Sarah; a daeth y cyffelyb ganlyniadau yn gywir oddiamgylch, canys Abimelech brenin Gerar a gymerodd feddiant o Sarah, ond trwy ei rybuddio gan Dduw mewn breuddwyd o'r troedd diarwybod a gyflawnodd, canys yr oedd ganddo wybodaeth o'r gwir Dduw a pharoh iddo, er nad oedd o deulu Abraham, felly efe a ddychwelodd Sarah i'r pererin, ac a'i gobrwyodd ef yn helaeth am y dirmyg anfwriadol; oblegid yr oedd Duw o blaid Abraham, hyd yn nod pan oedd ei ffydd ef yn wan. A daeth cyflawniad yr addewid oddiamgylch o'r diwedd a wnaeth Duw gynifer gwaith i Abraham, sef y buasai iddo ef gael etifedd o'i wraig gyfreithlawn, drwy linach yr hwn yr oedd Messiah mawr y byd i ddyfod; canys Sarah yn awr a esgorodd, pan oedd hi yn naw deg oed, ar fab i Abraham, pan oedd ef yn gant oed, (yr ail flwyddyn wedi dinystr Sodom) yr hwn a enwyd Isaac. Yr oedd hyn yn gadarnhad neillduol ac ychwanegol i ffydd y Patriarch, eithr yn siomedigaeth ohwerw i'r gelyn, ac ergyd llym ar ben y Sargh. Ond fel yr oedd Isaac yn tyfu fyny, Ismael mab Agar y forwyn, a edrychai gydag eiddigedd ar yr hwn a anwyd i ddiddymu ei obaith ef am yr etifeddiaeth; a gwelodd Sarah ef, fwy nag un waith yn debyg yn gwawdio ac yn gwatwar ei mhab hi, yr hwn nad oedd ond rhwng pedair a phum' mlwydd oed. Ac un diwrnod yn eithafedd ei digter Sarah a archodd i Abraham droi Agar a'i mab Ismael, yr hwn oedd yn bedair ar bymtheg mlwydd oed, allan o'r tŷ. Eithr Abraham oedd anfoddlon ac anewyllsgar i wneyd hyn; ac yr oedd yn awr wedi dyfod yn dywydd garw, profedigaethus, a chwerw ar feddwl Sarah, o achos ei hanghrediniaeth a'i hanoethineb blaenorol. Ond Duw a gyfyngodd ac a ddaeth yn brydlawn i gymorth Abraham, gan dystio, er mai "yn Isaac y gelwid iddo ef had," eto y buasai i

Ismael hefyd, ddyfod yn gyff cenhedlaeth gref. Ac Abraham wedi ei gysuro drwy y cyfryw addewid, a gydsyniodd â'r gymeradwyaeth ddwyfol, gan benderfynu ymoestwng i gais Sarah.

A thranoeth y boren, efe a ddanfonodd Agar a'i mhab ymaith, gydag ond ychydig gyflawnder o luniaeth, am nad allasent gymeryd llawer gyda hwynt; a'r alltudion a aethant ar ddiaperod i anialwch Beersheba, pa un oedd yn estynedig gyda therfyn deheuol Judea, ac a grwydrasant oddiamgylch, wedi colli y ffordd at y ffynon, efallai a ddywedodd Abraham wrthynt am dani, hyd nes i'w hadgyflenwad cwta ddarfod. Ac am nad oedd Agar yn awr yn gweled un gobaith am ddiogelwch pellach, ac yn anewyllysgar i fod yn dyst o farwolaeth ei mab, drwy y modd mwyaf poenus o bob trancedigaeath, sef syched dan awyr fwrn-desog, gan hyny, hi a'i gosododd ef i orwedd dan ryw lwyn o brysgwydd er ei gysgodi rhag tanbeidrwydd yr haul, ac wedi encilio ychydig oddiwrttho, pan mewn hollol analluawgrwydd "hi a ddyrchafodd ei llais ac a wylodd." Ac yn yr adfyd dirfawr, daeth Duw i'w chymorth, gan ddanfôn ei angel, yr hwn a ddangosodd iddi ffynon o ddwfr grisialaidd, lle y cafodd foddion cyfaddas i achub ei hun a'i mhab, rhag yr anffawd arswydus ag oedd yn eu dychrynu hwynt.

Ismael ar ol hyn naill ai a unodd â rhyw fintai o Arabiaid neu a gynaliodd ei hun mewn annibyniaeth â'i fwa, hyd nes y cafodd ei fam un o ferehed yr Aifft o blith ei phobl ei hun, yn wraig iddo ef. Ac mae yr Arabiaid crwydrol, meddir, o hyny allan yn olrhain eu tarddiad drwy eu traddodiadau hyd y dydd heddyw, oddiwrtth y patriarch Abraham yn llinach ei fab Ismael, "y dyn gwyllt yr hwn sydd a'i law yn erbyn pawb, a llaw pawb yn ei erbyn yntau," yr hyn sydd ddarluniad cywir yn ol yr hanes o'r cyfryw Arabiaid hyd yn hyn—a phreswylwyd deheudir Canaan gan ei hiliogaeth, yr Ismaeliad.

Sylwn yn nesaf,

AR DDULL DUW YN PROFI FFYDD AC UFUDD-DOD
ABRAHAM.

Wedi i Isaac dyfu i fyny mewn corph a meddwl, a dyfod i oedran gwr, sef pump ar ugain, medd rhai, ond tair ar ddeg ar ugain oed, medd ereill, Dduw er profi ffydd Abraham a dangos am yr holl oesau dyfodol angraffft ddysglaer o ufudd-dod i'r gosodiadau dwyfol a hyder yn addewidion y Creawdwr, a orchymynodd i sefydlydd yr eglwys Hebraidd i gymeryd ei anwyl fab Isaac ar daith am dri diwrnod i Fynydd Moriah, a'i offrymu ef yno yn boeth

offrwm; yr hwn, medd hanes Hebraidd, oedd wedi gadael Athrofa Sem yn ddiweddar am yspaid eu gwyliau hwynt yno, er ymweled â'i anwyl fam ac aros gartaef gyda ei rieni am yr yspaid hyny. Ond beth bynag am hyn, Abraham yn ddioed a dibetrus a ddarparodd y cwbl angenrheidiol er ufuddhau i'r gorchymyn anhawdd hwn. Ac a dechreuodd ei daith tua Mynydd Moriah, a'i fab, a'i ddau was gydag ef.

A phan ddaethant yn agos i'r lle penodol, efe a orchymynodd i'w lanciau aros wrth odrau y mynydd, hyd nes y buasai iddo ef a'i fab ddychwelyd, canys yr oedd yn credn bod Duw yn alluog i'w gyfodi ef o feirw, ac y buasai yn sior o'i adferu iddo ef a Sarah, Heb. 11: 17, 19; oblegid yr oedd Duw wedi addaw y buasai i Grist ddisgyn yn ei linach ef; yna yr oesgynodd Abraham a'i fab Isaac y mynydd i offrymu Aberth i'r Arglwydd; ac fel yr oeddynt yn myned i fyny, Isaac a fynegodd ei syndod i'w dad am absenoldeb yr aberth; ond a dawelwyd ac a ddistawyd gan ei fod wedi ei addysgu yn dda yn egwyddorion y wir grefydd, â'r hysbysiad tyner gan ei hybarch dad, y buasai i'r Arglwydd ddarparu offrwm priodol ac addas. Wedi iddynt gyrhaedd pen y mynydd, adeiladwyd yr allor yn fuan, a gosodwyd y coed yn drefnus, ac Isaac yn rhwym ar yr allor ar uchaf y coed, a'i dad a estynnodd ei law ac a gymerodd y gylllell i ladd ei fab, pan yr ataliodd angel ef, ac a ddangosodd iddo o'i ol hwrdd, sef oen gwrw, wedi ei ddal erbyn ei gyrn mewn dyrysi, yr hwn oedd aberth cymwys ac addas, canys oen Duw ydoedd, am mai efe ac nid dyn a'i dewisodd ac a'i dygodd ef yno. Ac Abraham a'i cymerth ac a'i hoffymodd yn ol y gorchymyn yn boeth offrwm yn lle ei fab.

Yr oedd Duw trwy y waredigaeth ryfeddol a hynod hon i Isaac, yn rhoddi cadarnhad mwy i ffydd Abraham yn yr addewid a roddasai efe iddo, am Grist, y buasai iddo ddyfod o hiliogaeth Isaac, na dim blaenorol, ac yr oedd y waredigaeth hefyd yn arddangos adgyfodiad Crist. Ac oblegid fod hyn yn gadarnhad arbenig o gyfamod grasol Duw ag Abraham, efe a'i hadnewyddodd â'r patriarch ar yr achlysur yma. Ac fe ymddengys i'r cenhadwr hwn, yn y modd a grybwyllwyd, gael eglurach deall am, ac amlycach golwg ar Grist y Gwaredwr, a'r pethau oeddynt i gael eu cyflawni ganddo yr amser a ddeuai, na neb o'r duwion a fu o'i flaen ef. Gan hyny mae Crist yn mynegu i ni, "Fod Abraham wedi gweled ei ddydd ef, a llawenychu." Ac fel hyn y rhyngodd bodd i Dduw yr amser yma i roddi y fath gynydd neillduol a mawr ar adeiladaeth ei eglwys, pa un a ddygodd ef yn mlaen yn

ofalus o'i dechreuad hyd yn hyn, er lluosoced y rhwystrau, a chryfed y gwrthwynebiadau—"Pyrth uffern nis gorohfygant hi."

Cawn Abram o hyn allan yn profi ei ffydd trwy weithredoedd—YN YMNEILLDUWR NGWYDDOROL A THRWYADL. Caws y patriarch er mwyn budd personol a chynydd unigol yr eglwys Hebreaidd, a wnaeth gynghrair ag Abimelech brenin Gerar, ar lan ffynon, ac a brynodd gan y brenin, y darn hyny o dir, ag yr oeddynt yn sefyll ar ran o hono yr amser hwnw, ac wedi iddo dalu am dano, efe a alwodd enw y llân, Beer-sheba, lle y planodd dderw amryw, er bod yn gyfleus i addoli Duw yno, yn unol a defodau y grefydd Batriarchaidd.—Ac efe a lefarodd neu a areithiodd lawer yno, aberthodd hefyd, a galwodd ar enw yr Arglwydd Dduw tragywyddol yn ddiegeulus yn y llaneroch cysegredig hwnw. Gen. 21: 28. Nid oedd neb o'r duwiolion yr oesoedd cynar hyny, yn addoli yn gynulleidfaol mewn temlau nac yn aberthu i Dduw mewn tai fel yn amser Solomon ac ereill.

Ychydig amser ar ol hyn, cawn Abraham drachefn yn prynu maes Machpelah, pa un oedd a choed lawer yn ei amgylchynu ac ogof hynod mewn craig gadarn ynddo, lle y gwnaeth Abraham feddrod ardderchog iddynt megis teulu, er bod yn ymneillduedig yn y bedd fel yn yr eglwys, ac yno y claddodd ei anwyl Sarah, mewn inodd anrhydeddas, yr hon a fu farw yn Nghaer-arba, pan yn gant a saith ar ngain mlwydd oed.

Abraham hefyd mewn trefn i gadw ei deulu yn ddidoledig oddiwrth y Canaanaid, a wrthododd i'w anwyl fab Isaac (yn llinach yr hwn yn ol addewid Duw) yr oedd Crist i ddyfod) ddewis yr un o ferched y Canaanaid i fod yn wraig iddo, ac a ddanfonodd Eliézer ei was i'w hen drigfan gynt yn Haran, i edrych allan yno, a cheisio gwraig i Isaac o blith wyresau ei frawd Nahor, ac efe a lwyddodd i gael Rebecca merch ei fab Bethuel i ddyfod yn wraig i Isaac yr hon a fu yn wraig ufudd, garedig a ffyddlon iddo ef.

Ac ar ol hyn Abraham a roddodd ei olud agos i gyd i Isaac am ei fod yn fab yr addewid gan ei wraig Sarah a'i unig fab oedd a hawl gyfreithlon i'r etifeddiaeth. Ac efe a fu farw heb fod yn hir wedi arwyddo ei ewyllys, mewn oedran teg, yn hen, ac yn gyflawn o ddyddian (175 ml. oed), ac a gaigiwyd at ei dadau, sef yspryoedd y cyflawn y rhai a berffeithiwyd o'i flaen, Heb. 12: 23. Ac Isaac ac Imael ei feibion a gladdasant ei gorph yn ogof Machpelah, lle y gorphwys ei weddillion ef a'r eiddo Sarah, yn ddigymysg ag un rhyw

lwyth estronol hyd y dydd heddyw. Tebygol fod Imael wedi ymheddychnu â'i dad cyn ei farw, gan ei fod ef yn cynorthwyo Fw gladdu.

Dinas New York.

J. J. JONES.

Amrwmiaethol.

COFIANT RICHARD MARK JONES,
FAIRHAVEN, VT.

Nid gorchwyl hawdd ydyw ysgrifenu bywgraffiad pan na byddo llawer o hynodion yn y gwrthddrychau; eto, pa le bynag y deuir o hyd i'r ddoethineb sydd oddi uchod, (neu y wir grefydd,) y mae yn perthyn iddi ei rhagoriaethau, fel y gellir dywedyd fod pob Cristion yn meddu ei ragoriaethau priodol ei hun.

Ganwyd gwrthrych y cofiant hwn yn nhref Caernarfon, tua'r flwyddyn 1816. Enwau ei rieri oeddynt Marc ac Ann Jones. Coffeir am ei fam fel gwraig grefyddol, yr hyn sydd fraint arbenig i'r plant, a ddiarhebu y gallai y fam, yn y cyffredin, wneud mwy er lles y plant pe dalai, fel y dylai wneud, ar y cyfleusdra.

Y mae iddo frawd yn Slatington, Pa., un arall yn Llynlleifiad, a chwiorydd yn rhywle yn yr hen wlad, ac amryw berthynasau yn ngorllewin y wlad hon.

Nid llawer a wyddom am y rhan forenol o fywyd ein cyfaill R. M. Jones, felly rhaid gadael y cyfnod hwnw heb draethu arno. Tua 26 mlynedd yn ol, ymunodd mewn priodas â Mary, merch i'r hen bererin, Owen Priohard, Waunfawr, Caernarfon, yr hwn y mae ei enw yn adnabyddus i lawer fel llenor, bardd, a Christion.

Bu iddynt 9 o blant, y mae 7 yn fyw, 2 wedi eu claddu yn yr hen wlad. Daeth at grefydd yn Moria y Waunfawr, yn amser y diwygiad fu yno 23 o flynyddau yn ol. Yr oedd yn un o chwech yn cael eu derbyn gyda eu gilydd, sef ei briod, a chwaer iddi, yn nghyd a thri eraill—derbyniwyd hwy trwy ddebeulaw yr hen weinidog ymdrechgar a doniol, y Parch. D. Griffiths, Bethel. Galleisid meddwl wrtho mai un o blant y diwygiadau ydoedd, wrth ei sel—yr ydoedd yn hynod selog pan y cymerai i fyny ag unrhyw gynllun, a byddai am ei weithio allan yn egniol.

Tua 10 mlynedd yn ol ymfudodd ef a'i deulu i'r wlad hon, ac ymsefydasant yn Fairhaven. Yr oedd yn lled agos i'r blaenaf yn sefydliad yr achos Cymreig yma. Oddiar y pryd hyny y daeth yr ysgrifenydd i adnabyddiaeth o hono.

Bu yn lled ffyddlon gyda yr achos yma pan yn ei fabandod, a daliodd ei dir heb lawer o golliadau, a byddai argoethlon yn ei gyflawniad-

an cyhoeddus nad ydoedd yn ddysgier i Dduw yn y dirgel. Ei brif ddadl yn y cyffredin fyddai cael bywyd yn Nghrist, unig fan pechadur edifeiriol.

Tua 2 flynedd yn ol, (o herwydd fod rhyw ddolur ar ei wefus er ys llawer blwyddyn, gan ofni mai y *cancer* neu ddafad wyllt ydoedd,) aeth i Rome i chwilio am feddyginiaeth iddi; er nad ydoedd yn gwneud llawer o boen iddo, eto ofnai. Yno rhoddwyd cyffeiriau at ei thynu ymaith; ond ar ol dechreu ymhel & hi aeth yn waeth o lawer, a dychwelodd heb fod yn ddim gwell. Bu wedi hyn yn ymgyngori ag amryw feddygon yn nghylch ei thori ymaith, y rhai a'i cynghorent i wneud. Wyth neu naw mis yn ol aeth i Albany at y Dr. March i'w thori. Cafodd hyn, a dychwelodd adref yn y dysgwyliad o wella; ond yn lle hyn y gwaethygu yr ydoedd. Nid llawer a gododd allan wedi cyrhaedd adref y tro hwn, teimlai yn lled ddigalon. Bu mewn un gyfrinach yn Fairhaven, y sonir gan y cyfeillion am dani, yn canmol y Meddyg a ddichon yn "gwbl iachau."

Cafodd gystudd maith, ac er nad ydoedd llawer o ddysgleirdeb rhagoriaethau ynddo mwy na'r cyffredin yn ei yrfa grefyddol, nac ychwaith yn olen iawn arno ar ddechreu ei gystudd, eto torodd y wawr cyn y diwedd. Cafodd yr ysgrifenydd y fantais i adnabod y brawd R. M. Jones fel Cristion yn benaf yn ei gystudd. Un tro dygwyddais ei gael a'r Beibl yn agored ar y bennod hynod yn yr Hebraid, lle y dywedir, "Eu pechodau a'u hanwireddau ni chofiaf mwyach." Waith arall, pan oedd ei briod yn crybwyll wrtho am fywyd tragwyddol, dywedai ei fod yn hyderus y cai ef, er yn annheilwng—nid mewn iaith na theimlad uchel yr oedd, nac mewn adeg y gallai rhagrith fiodeno ynddo, ond wedi hir oedi ar lan yr Iorddonen, a phan yn rhodio glyn cysgod angau. Y tro diweddaf y cefais ymddyddan ag ef pan wrth ymadael ag ef yn y boreu, cwynai ei flinder; gofynais a oedd yr Arglwydd yn cyweirio ei wely iddo yn ei gystudd,—ei fod wedi addaw hyn y'i blant? Dywedai ei fod, a'i fod yn dda iawn wrtho, ac er ei holl gyfnwidiadau ef, fod Iesu yr un ddoe, heddyw, ac yn dragwydd.

Ar yr 8fed o Mai terfynodd ei yrfa ddaearol, o fewn ychydig yn 47 mlwydd oed. Gadawodd amddiffaid a gweddwn yn ngofal yr hwn a ddywedodd, "Gad dy amddiffaid a mi a'u porthaf, ac ymddirieded dy weddwon ynof fi," a'r hwn a roddodd ei air y cai eisiau a newyn fod ar y llewod ieuanc cyn y cai eisiau fod ar y rhai a'i hofnant ef, yr hwn nad oes eisiau ei

anog i gyflawni ei addewid, na lle i amheua y cyflawniad o honynt.

Mai 9, cyfarfu tyrfa luosog i hebrwng ei weddillion i dŷ ei hir gartref, pan yr anerehwyd y gynulleidfa gan y Parch. R. L. Herbert oddiwrth Luc 17: 10. Yr eiddoch,

W. GRIFFITHS, *West Castleton*.

Y DIWEDDAR MR. HUGHES, CWMCARNEDD.

O'r Cronici am Mahedn.

Y mae y lle yn rhy gyfyng i roddi bywgraffiad na chofiant i'r fath un; ond ar ei fodd y mae y *Cronici* am adael blodeuyn bach o gymysg liwiau, a dymuno ar gydweithrediad hant a gwlaw, haf a gauaf, i beidio ei wywo hyd ddydd caniad yr udgorn.

Mr. Hughes oedd unig fab ac etifedd Cwmcarnedd-iaf, a lleoedd eraill. Pan yn ieuanc, yr oedd yn ŵr o awdurdod a dylanwad yn y plwyf, a dygwylid iddo fod yn bresenol yn ei holl gyfarfodydd. Ato ef yn gyffredin y rhedai y tlodion i ddweyd eu cwyn.

Yr oedd pethau fel hyn yn gryn brofedigaethau i ŵr ieuanc yr edrychid i fyny ato, a chanddo ddigon o arian yn ei logell; ac nid ydym yn sicr nad allasai y llifeiriant ei gymeryd ymaith oni buasai doethineb a duwioldeb digyfelyb yr un a drefnodd y Nef i fod yn gymhars bywyd iddo. Yr oedd Cwmcarnedd yn balas bychan, a Mrs. H. wedi gweled mwy o'r byd na gwragedd yn gyffredin; a phan ddaeth yno, dygodd gyda hi ei dull o drin bywyd a chadw tŷ, ac yr oedd ychydig yn wahanol i ddull yr ardal yn gyffredinol. A chrya anturiaeth yw myned yn groes i ben drefniadau a chredoau. Er ludiwyd llawer ar y rhai a ddywedasant gyntaf mai y ddaear sydd yn troi, ac nid yr haul. Ac felly erlidwyd peth ar Mrs. Hughes y dyddiau hyn. Dywedid ei bod yn falch am ei bod yn foneddigaidd, ac yn wastraffus am ei bod yn cadw ei thŷ mŵr ddysglaer. Ond, er ei herlid, yr oedd yr holl ardal yn ceisio ei dilyn. Cyfuod newydd ar gadw tai a thrin bywyd yn Llaubryn-mair oedd y dydd y dygodd Mr. Hughes ei wraig ieuanc i Gwmcarnedd.

Ein cred yw nad oedd neb yn hen ardal hoff ein genedigaeith yn fwy gofalus am yr achos na Mr. Hughes, a hynny am flynyddau ar flynyddau cyn iddo ddyfod i broffesu crefydd. Ar dir a berthynai iddo ef y mae yr Hen Gapel a'r gladdfa; a phan y byddai eisien rhyw chwanegiad at y tir, neu gyfnwidiad, prin y byddai yn rhaid trafferthu gofyn iddo ef, a rhoddi y cwbl am ddim. Y mae ugeiniau o bunnau o'i arian ef, ac wythnosau o lafur ei anifeiliaid, wedi myned i adeiladu yr Hen Gapel; ac y mae punnoedd lawer o'i arian wedi myned i adeiladu pob un o'r saith ysgoldy sydd yn y plwyf, ac y mae cynulleidfaoedd cannoedd o addoldai yn Nghymru dan rwyman iddo. Wrth fed yr Hen Gapel yn nghanol ei dir, dangosai ambell waith beth awdurdod yn gymysg & gofal. Byddai y cenfigeallid bob amser yn barod i ddig-

io, a dannod mai ei eiddo ef oedd yr addoldy. Nage, yr oedd ei awdurdod bob amser o blaid lawnder a threfu. Braint fawr gyda phethau allanol mewn lleoedd fel hyn yw bod rhyw un mewn awdurdod. Un beryglus iawn yw *gueria-lywodraeth* o amgylch addoldy ac mewn mynwent. Bod pawb yn *annibynwyr* mewn lle fel hyn yw bod heb ddim trefu—y fagwyr geryg wedi syrthio, y glwyd yn hongiau with un bâch, a'r moch yn rhodio yn mblith y beddau; a da genyf pe buasai yn gysylltiedig â phob claddfa ymneillduol ryw ffwch i ollwng ychydig iddo bob claddedigaeith tuag at gadw y lle mewn trefu. Gyda'n holl ddegymau a'n treth Eglwys, a'n hoffrymau i'r clochydd a'r parson, y mae yn ofnadwy fod mynwentau ein llanau mor anhrefnus. Mewn gwirlonedd, yr oedd arnaf ofn seirph a geneugoeg wrth hebrwng un chwaer hoff i'w rhoddi yn y bedd wrth gefn Eglwys y Gyffin. Myned yn erbyn pethau fel hyn y byddai awdurdod ein cyfaill ymadawedig.

Chwaer i Mr. Hughes oedd mam y Parch. M. D. Jones, Athraw y Bala,—y weddw rinweddol a erlidiwyd hyd angau gan stewardiaid Syr Watkin. Bu iddo naw o blant. Y mae y mab hynaf yn amaethwr cyfrifol, ac yn golofn yr achos yn Llanwrin. Y mae y tri mab arall yn farsiantdwy cyfoethog yn Morganwg; un ferch yn Mrs. Jones yn y Tallow; dwy eraill ydynt Mrs. Williams a Mrs. Jones, yn America; y llall, drwy dyner ofal rhagloniaeth, yn Miss Hughes gyda'i mam; a'r ferch hynaf er's blynyddau lawer yn y dystaw fedd. Bu hon yn flaenffwyth y teulu at gelydd ac i'r bedd. Y mae y meibion a'u gwagedd, a'r merched a'u gwyr oll yn ymneillduwyr, ac yn Annibynwyr egwyddorol; a thybient eu bod, yn feibion ac yn feibion-yn-nghyfraith, yn ferched ac yn ferched-yn-nghyfraith, oll yn arddel crefydd yn *gyhoeddus*, oddieithr un mab; ac y mae hwn mor gydwybodol ymneillduwr ac Annibynwr ag y byddai ei anwyl dad am y blynyddau y bu heb yr enw. A oes rhyw un, neu ddau, neu ddeg, yn Nhreforria, wedi gwneud mwy o blaid yr achos yn ei amgylchiadau allanol na Richard Hughes, Ysw.? Y mae plant ac wyrion ein cyfaill ymadawedig erbyn heddyw yn gynulleidfâ o grefyddwyr egwyddorol a chyson, a rhaid priodoli hyn, i raddau helaeth, i ddylanwad yr aelwyd.

Gallasai Mr. Hughes, wrth gau ei lygaid yn yr angau, gyda hyder mawr ddweyd,—

"Mi a'm tylwyth, fy Ngwaredydd,
A gyflwynaf i dy law,
Dwg ni eto at ein gilydd
I'th fwynhau mewn byd a ddaw;
Pan y bo fy nghorff yn pydru,
Yn fy nheulu bydd yn Ben,
Dyry iddynt ras i garu
Crist fu farw ar y pren."

Ni bu ei ffyddlonach a'i garedicach i bob gweini-dog i Iesu Crist a ystyriai yn wir deilwag. Yr oedd at eu gwasanaeth ei dŷ, ei dân, ei fwrdd, ei wely, ei logell, ei *gig*, a'i gefyl. Nid oedd dim a barai iddo, yn nyddiau gwyllt af ieuencoty, gau ei ddwrn a tharo yn gynt na chlywed rhywun yn

amheu crefydd, neu yn dweyd gair amharchus am ei hen weinidog a'i athraw. Yr oedd yn gyfaill pur, os yw yr hen ddiareb yn safadwy, "Câr cywir yn yr ing y gwelir." Y mae yr ysgrifenydd yn cofio ambell ddiwrnod o ing pan yn ei hep fro. Y pryd hwnw bu farw ei dad, ei fam, ei chwaer, a'i John bach. Byddent yno cyn ac ar ol i angen orphen ei waith, ac edrychem arnynt fel angylion trugaredd. Y mae oed Cwmcarnedd yn enwog am ruddyn eu derw; a byddai ein cyfaill hoff yn cadw digon o'r eafyll hyn yn aychion ar ei daflod; ac mewn eirch prydferth o honnynt hwy, wedi eu rhoddi yn anrhegion gan Mr. Hughes, y cedwir yn yn y pridd lwech marwol yr hen J. Roberts, ei briod, ei ferch, a'i wŷr bach.

Yr oedd ein cyfaill yn nodedig am fod yn brydlawn yn yr addoliad, ac yn un o'r gwrandawyr mwyafr dirodrea ac astat. Medrai ymddyddan am yr hyn a glywodd, a dweyd yr hyn a lynnodd fwyaf yn ei feddwl. Cawsom lawer ymgom ddedwydd yn y tenlu am bregethan, a phethau eraill. Yr oedd Mr. H. a minau yn dipyn o 'Arminiaid, fel y dewisa rhai ein galw. Biblwyr oeddynt ni yn ein galw ein hunain. Ond yr oedd Mrs. Hughes yn gryn Galfin. Yr oedd hi yn lled bell yn yr athrawiaeth fod pob priodas a phob cyflwr yn cael eu trefnu yn y nef, heb sawr a syno gallu dyn â hwy; ond byddai yn gorfod aefyll ei thair ei hunan. Heblaw y rhai a enwyd, byddai y plant, y gweinidogion, a'r cwbl yn ei herbyn, wedi iddi golli yr hen Gainor. Ond yr oedd genym ni oll feddylian mawr am ei chrefydd hi, er ei bod yn uchel Galfin. A gwyddom yr ystyriai hithau y gallem niuan fod yn gadwedig, ac nad oedd ein hegwyddorion yn arwain i gyfeiliornadau peryglus, er ei bod yn gogwyddo yn lled bell yr ochr arall. Ac y mae yr ysgrifenydd yn lled sicr nad yw yn parchu un yn fwy am ei fod o'r un olygiadau ag ef, a'r llall yn llai am nad yw.

Ni chlywais, ac nis gwn amcan pa fodd y bu Mr. H. farw, ac nid yw o gymaint pwys genyf, canys oddiwrth y *bywyd* y byddaf yn ceisio tynu fy nghasgliadau; ond gwn ei fod yn ystyried ei ddiwedd. Pan yn ymadael y tro diweddaf, hebryngodd fi i'r drws, rhoddodd ei law yn fy llaw, daeth dagrau i'w lygaid, a dywedodd, "Ffarwel i ohwi, ni chaf eich gweled mwy yn y byd hwn." Daeth dagrau i'm llygaid inau, a methais ei ateb. Ond yr hyn a fwriadwn ddweyd oedd, Os felly, —

"Henffych i'r dydd cawn eto gwrdd
Yn Salem fry oddeutu'r bwrdd."

Er hyny, er's blynyddau cyn hyuy, y mae fy nghalon yn curo pan y clywaf gyfeillion hoff yn awgrymu fod pen eu taith gerllaw; canys nid yn aml y maent yn camgymeryd.

Bron yr un dyddiau a Mr. H. bu farw yn nhŷ ei mab, yn Llundain, fam A. Howell, Yaw., Trallwm, a D. Howell, Yaw., Machynlleth, a chwaer olaf fy nhad. Dygwyd y corff i Lanbrynmair, a chladdwyd ef yn anrhydeddus gan y meibion. Y mae y tair chwaer bellach wedi eu claddu mewn rhyw

dair blynnedd olynol. Yr wyf iwan yn dyagu canu yn adafar,—

"Mae nghyfeillion adre'n myned,
O fy mlaen o un i na,
Gan fy ngadael yn amddifad
Fel pererin wrtho ei bun."

Ni ddigia'r byw am i mi ddweyd, nad yr hen Llanbrynmair yw Llanbrynmair i mi heddyw. Nid yn unig y mae yno reilffordd wedi dyfod drwy doriad aruthrol Talerddig, ac heibio i droed y fynwent lle y mae fy nghyfeillion yn gorwedd, ond y mae pob peth *byw* sydd yno yn newid. Y mae y pethau *meirw* sydd wedi cael llonydd yn aros yr un fath. Yr wyf yn adnabod ambell lwybr drwy'r oed, y maent yr un ffunud ag oeddynt 30 mlynedd yn ol. Yr wyf yn adnabod ambell i gareg yn yr afon y bum yn gwrthio fy llaw dan ei hochrau i ymofyn am bysgod; y mae y llif wedi methu eu treiglo ymaith, ac y maent yr un fath yn union ag oeddynt ddeugain mlynedd yn ol. Yr wyf yn adnabod y mynyddau, eu pantiau a'u brynau, a'u lleoedd sychion a lleidiog. Yr wyf yn adnabod y "Gareg Ddiddos," a cheryg "Lled-Croen-yr-Ych," a'u craciau a'u cygne. Ond y mae pob peth *byw* wedi newid. Tybiwyf mai gorwyrion yr hen bysg welaf fi heddyw yn ngwaeld y llyn tro. Bum yn lled gyduabyddus a defaid a chwn, a gwartheg a cheffylau y cymydogion; ond y mae yr hen deula wedi myned, lo, y mae llawer oes wedi myned. Yr wyf fi wedi colli fy adnabyddiaeth ar y coed, y mae rhai o honon t wedi tyfu cymaint, ac y mae eraill wedi eu tori i lawr, a'u hiliogaeth yn sefyll yn eu lle. Pa le y mae y gynulleidfa fawr, hardd, a lanwaf yr Hen Gapel a'i gynteddau am naw o'r gloch bore Sul 30 mlynedd yn ol? Och! y mae llawys aneirif o honyat wrth yr Hen Gapel, ac nid ydynt byth yn myned oddiyno; canys y maent o dan gloiau angen! Er y pryd hwnw y mae y canol oed wedi myned yn hen bobl, yr ieuenclyd wedi myned yn ganol oed, y plant yn ieuenclyd, a thâ newydd wedi dyfod yn blant. Nid rhyfedd fod y lle yn myned yn ddyethr i mi; ond y mae fy nghydnabod yn y nef yn llacosogi. Ao os Af yno, ni byddaf yn hir, yr wyf yn meddwl, cyn gofyn pa le y mae Mr. Hughes? a pha le y mae ei gefnder, yr anwyl Mr. John Hughes, Cwm-carnedd-uchaf!—J. R.

GWEINIDOGION A'U CYNALIAETH.

"Ao efe a roddes rai yn fugeiliaid ac yn athrawon."

Mae holl roddion Crist yn wir werthfawr, ac nid y lleiaf o honynt yw gweinidogion y gair. Nid yw eglwys y saint wedi bod ar ol yn hollol a werthfawrogi y rhodd hon o eiddo eu Harglwydd, ond ar yr un pryd dichon ei bod yr un mor wirioneddol nad ydynt o dan bob amgylchiad wedi rhoddi i'w gweinidogion y gelnogaeth ag oedd yn ofynol. Mae yr ymddiriedolaethau pwysicaf wedi eu trosglwyddo gan Grist i ddiwyllaw gweinidogion, ac eglwysai. Mae y gofal am yr eglwysai wedi ei osod i Iesuwr helaeth yn llaw y bugeiliaid. Ga-

sodwyd hwynt gan yr Ysbryd Glân yn olygwyr i fugeilio eglwys Dduw, a gorchymynir iddynt i edrych arnynt eu hunain, ac ar yr holl braidd, mewn trefn i'w porthi trwy iawn gyfrannu iddynt air y gwirionedd. Mae y cyfrifoldeb hwn yn fawr. Ciyndai hyd yn nod Paul wrth feddwl am y gofal am yr eglwysai.

Mae cynaliaeth dymhorol y gweinidogion wedi ei osod yn llaw yr eglwysai. Dywed Arglwydd y bywyd wrthynt mai teilwng Pr gweithiwr ei fwyd. Ymresyma Paul hefyd ar y pwnc hwn ger bron yr eglwysai, oddiar *blatforn* eang anian a datguddiad. Dywedudd Moses, "Na chau safu yr ych sydd yn dyrnu yr yd." Eithaf rheymol hyn, ond, ai hyn oedd unig amcan prif brophwyd y genedl etholedig yn y geiriau? Oni fwrriadai y nefoedd gyrhaedd gwirionedd pwysicach i lwyddiant a daiont y ddacser na phorthai ychain? "Ai dros ychain y mae Duw yn gofalu?" Ynte er ein mwyn ni, (nyni bregethwyr efengyl heddi,) yn hollol y mae yn dywedyd? Canys er ein mwyn ni yr ysgrifennwyd, mai mewn gobaith y dylai yr arddwr aredig, a'r dyrnwr mewn gobaith i fod yn gyfrannu o'i oibaith. Os nyddi a huanasom i chwi bethau ysbrydol, ai mawr yw os nyddi a fedwn eich pethau canawdol? "Cofied yr hwn a ddyagwyd yn y gair, gyfrannu yn mhob peth da i'r hwn (yn ol y Saesonae) sydd yn ei ddyagu." Mae yr holl eglwysai yn teimlo y gwirioneddau hyn i ryw raddau, ond a wneir hyn i'r helaethrwydd ag a ddie-gwyllia Ysbryd Duw, ac a ofyna llwyddiant crefydd, a chyseur y gweinidogion?

Diagnodd i ran yr ysgrifenydd i fod mewn cymundeb a rhyw un neu gilydd o eglwysai Crist yn agos o'i febyd. Yr wyf o ganlyniad wedi cael cyfeusderau lawer i siarad a gwrando ar eraill ar y pwnc hwn fel pynciau eraill. Mae amryw o'm perthynasau, a lla o gyfeillion hoff hefyd, yn y weinidogaeth. Yr wyf wedi ac yn bod yn gyfaill calon i feibion Llo, a thrwy hyn wedi ymddyddau llawer a hwynt. Yr wyf wedi clywed eu cwynion a'u gruddfau, ac wedi gweld eu dagrau, nes fy nwyu yn gwbl argyhoeddiedig o'u bod yn llafurio dros y rhan fwyaf o'u hoes yn y *Shady Side*, fel y dywed y Saia—dan ddigalondid, a than anfaiteision ac anhawsderau.

Mae yn wir ofidus ac yn anfri ar Gristionogaeth i weled eglwysai yn ymddwyn yn annheilwug tuag at eu gweinidogion. Tuedda yr ymddygiad yn mhell tuag at gadw talent allan o'r areithfa, a'i llenwi a phregethwyr hynod ddilewyrch. Mae yr ymddygiad hefyd ynddo ei hun yn annheg os nid yn anonest, oblegyd pa lwyddiant bynag a rydd Duw i'w eglwysai—pa nifer bynag a yohwauoga at rifedi eu haelodau—pa gyfnewidiad bynag a gymes le ya yr amserau, ni welir un symudiad yn cymeryd lle tuag at sirioi calon a chryfhau teimlad y gweinidog.

Mae traul teulu yn y ddwy fynydd ddiweddaraf yn agos wedi dyblu, ac yn hollol felly gyda golwg ar wiggedd, Y mae cyflog y glawr, y mechanic,

y gweithiwr mewn balarn, wedi myned i fyny 30, 40, os nad 50 *per cent*. Mae yr amaethwr hefyd yn cael llawer mwy am y nwyddau a wertha. Pa le y mae yr eglwys Gymreig ag sydd wedi ychwanegu 30 *per cent* at gynalieth ei gweinidog? Gwn am weinidogion a wariauant y flwyddyn ddiweddar e angenrheidrwydd fwy nag a dderbyniant yn y flwyddyn hono o bob ffynonell. Ai iawn hyn? a fedr pethau fyned fel hyn yn hir? omda daw y cyfryw weinidogion i dylodi a gwarth? Oni chwyna Duw yn erbyn y cyfryw eglwys? Oni chyhudda hwynt o'i ysbeilio ef o'r degwm a'r offwrwm? A oes dim modd cael diwygiad yn hyn? Oni wna rhyw eglwys gychwyn y gwelliant a mynogi hyny er cyffroad i eraill? Ddiaconiaid yr eglwys, i chwi yn benaf y perthyn yr anrhydedd a'r fraint e ddadles y pwac hwn ger bron yr eglwys, ni fedr y gweinidog gan wylder a gweddeidd-dra ei wneud, y mae ef i fod fel heb dafod, yn wr mud ar y mater, a chan fod y nefoedd wedi eich gosod chwi yn enau iddo ar bethau o'r fath, agorweh chwithau eich genau drosto lle y mae yn fudan. Wrth wneuthur felly gwamaethweh eich awydd yn dda, ac enillwch i chwi eich hoesin radd dda, a chusfioch fod y "radd dda" wedi ei gosod i lawr gan Ysbrydolïaeth fel peth teilwng o'ch ymestyniad er ei chyrhaedd.

Fy nghyd aelodau yn yr eglwys, a wneuch chwi ddim dangos parodrwydd i symud yn hyn? Gwyddoch pa mor dda' genych gael codiad yn eich cyflogau, a wneuch chwi ynte ddim helaethu eich cyfraniadau at y weinidogaeth, yn gyfatebol i'r helaethu a wnawd ar eich cyflogau chwi yn nghorff y ddwy flynedd ddiweddar? Ni byddai hyny ond gonest a theg. A phe ychwanegai pob un o honom 25 cent y mis at ei gyfraniad presenol, (a gall rhai yn ddiau wneud mwy yn hawdd iawn,) ni wnelai ein llethu, ui theimlem dylotach ar derfyn y flwyddyn, ac ni wylem ddeigrn am hyny pan yn croesi afon angau. Siriolai hyny galonau ein gweinidogion, iacheai eu hysbrydoedd lleeg, siriolai deimlad eu teuluoedd, ac awchlymai eu gweinidogaeth tu hwnt i'r hyn a feddyllem,—boddlonai Dduw hefyd yn lawr, a gwenai yn ehelaeth arnom mewn canlyniad, oblegyd, "Prof-wch fi yr awr hon yn hyn, medd Arglwydd y lluoedd, onid agoraf i chwi ffenestri y nefoedd, a thywallt i chwi fendith fel na byddo digon o le i'w derbyn."

BRAWD O BLITH Y BRUDYR, A
CHIFFAILL CALON I WEINIDOGION DUW.

PETHAU HANFODOL GWIR AELOD.

(Cronel Gorphennat.)

Dylai ei egwyddorion fod yn union. Rhaid i'w syniadau fod yn gywir am hethau hanfodol orefydd,—am Dduw a'i gyfraith,—am bechod, ei effeithiau a'i ganlyniadau. Dylai yn mhob peth bleidio sancteiddrwydd, a gwrthwynebu hyd at wasd gan ymdrech yn erbyn pechod.

Dylai ochelyd rhagrith. Mae y gair yn arwyddo

wyneb teg a chalau ddrwg. Effeithia ei galon ar etolwg, medd y Gwardwr. Gwel frychau yn drawstiau yn llygaid eraill, ond ni ehred fod trawstiau yn frychau pan yn ei lygaid ei hun.

Dylai fod yn llawn cariad at Dduw, ei waith, gosodiadau ei dŷ, ei frodyr crefyddol, a phawb oddiallan ac yn mhell. Ni ddylai fod yn ei serchiadau na llid, na malaie, na chenfigen, na oernh, na chubni.

Dylai ochelyd absennu. Y mae yr absennwr yn cadw oddiwrth ei gymydog y ganmoliaeth a deil-ynga; ac yn pentyru arno gyhuddiadau nad yw yn euog o honynt. Ac y mae gormod o duedd mewn ambell aelod i ddangos gwen cymeradwyaeth i eirian uffernol yr hustyngwr. Mae y cyfryw yn elyn Duw a dysion, ac yn feldith yn mhob cymdeithas lle byddont.

Dylai yr aelod ymdrechfu bod yn *ddirwgnach*. Y mae ambell un yn gwneud crefydd o dduhan. Grwgnachant yn erbyn y canu, y gweddio, yr Ysgol Sul, a'r gyfeillach; y cynghorion a'r pregethau, rheolau, gwaith, a gwleddeodd y tŷ. Yn wir, y mae eu nodau rhith-grefyddol yn attalfeydd ar ffordd rhwyddrediad cerbyd efengyl.

Dylai pob aelod fod yn *siwir*. Peth ofnadwy yw dyn celwyddog. Y mae y pechod hwn wrth ei arfer yn enill nerth. Nid oes neb a'i gymeriad yn ddiogel yn y gymdeithas lle bydd y celwyddog. Y mae ei ymddygiad fel iâ yn oeri cariad cymdeithas, ac fel y pylor i'w chwala. Mae y celwyddog yn destyn gwawd. Twylla ei hun. Tybia yn gyfeiliornus nad yw ei gymydogion yn ei adnabod. Y mae ef yn ceisio gwledda ar ei gelwyddau, fel ei yn cnoi asgwrn; ond nid yw yn enill dim; ac y mae yn tori ei ddannedd. Wedi colli y gair o fod yn siwir, y mae anhawder-ai adenill. Ac nis gwn am gymeriad mwy dirmygedig na'r un a enilla aelod celwyddog.

Bagillt.

W. DAVIES.

GARDY Y PLANT BRENNINOL.

[O Dryoria y Plant.]

Fo allai fod y rhan fwyaf o'n darllenwyr yn gwybod fod gan ein Brenines balas o'r enw Osborne ar ymys fechan *Isle of Wight*, yn ochr ddeheuol y wlad. Yr oedd y Tywysog Albert wedi gwneud gardd yn ymyl y palas hwnw i bob un o'r plant, yr hyn oedd yn foddion addysg a dysgybl-aeth bwysig iddynt. Y mae pob gardd yn cynwys amryw welyau—rhai o fiodau, a rhai o *strawberries*, *gooseberries*, *currants*, ac amryw ffrwythau eraill, yn gystal o phytatw, erfin, *cabbages*, winwyn, a phob math o lysiau bwyd. "*Swiss Garden*," neu Ardd Swissaidd, y gelwir hi; ac y mae tŷ ynddi a elwir y *Swiss Cottage*. Y mae pob un o'r plant iedrych ar ol ei ardd, a gofalu am dani; ac y mae i bob un ei gyfran o ystafelloedd yn y *Cottage*. Yno dygir y ffrwythau i'w glanhau, eu golchi, a'u ceginio. Mae yn yr ystafelloedd hyn bob cyfleusderau i'r plant at eu difyrwch yn gystal ag at eu garddwriaeth. Y mae yno bob offer pleutynnaidd at eu

gwasanaeth, ac enw ei berchen ar yr offeryn; ac y mae casgliad rhagorol o bethau yn yr ystafell-oedd uchaf, fel *museum* bychan er egluro hanesiaeth naturiol. Cynllun tad y plant, y rhagorol Dywysog Albert, yw y owbl, ac nid dibwys yw y dylanwad dalonus a gyfransi iddynt trwy y pethau hyn. Y mae Tywysoges coron Prwsia o hyd yn cadw ei gardd, a'i chynrych yn cael ei asfon bob haf o Osborne i Berlin.

DADL PLENTYN AM EI FFWYD.

Unwaith, ar ol brwydr boeth a gwaedlyd, yr oedd un o'r milwyr buddugol yn cerdded ar faes y gwaed. Yr oedd ei gleddyf yn wlyb gan waed y lladdedig, ac yntau wedi cyflawni erchyllderan yn ystod y diwrnod. Yn ddiarwmwrth daeth ar draws bachgenyn bychan, ac yn bl ei arfer i daro pawb a ddalai i'w ffordd, cododd ei gleddyf i ladd y plentyn diniwed. Cododd y bachgen drem ofnus ac erfyniadol i wyneb y milwr, a gwaeddodd, "*O syr, peidiwch a'm lladd; yr wyf mor fychan!*" Aeth y cais syml i galon y rhyfelwr; tynodd ei law i lawr, gosododd y cleddyf yn ei wain, a gyr-todd ei faroch ymaith ar garlam. Un dyn o filiwn a fuasai yn treisio ei natur i niweidio bachgenyn gyda'r fath apeliad.—*Tr. y Plant.*

BEIRNIADAETH Y DON GYNULLEIDFAOL
8AU 4 LLIN., YN EIS. YOUNGSTOWN,
GORPH. 4, 1863.

Daeth i law 23 o gyfansoddiadau, ac y maent yn ymrannu i dri dosbarth,—y gwaed, gweddol, a gwell.

Yn y dosbarth cyntaf saif (1) Ioan Bach, (2) Bran, (3) Twm Shon Oati, (4) Gwan ei galon, (5) Amateur, (6) Dewi Alaw. Anshrefnus iawn yw y dosbarth hwn o barth y gynghanedd. Nid oes un gradd o deilyngdod yn un o honynt. Cynghorwn hwynt i astudio Gramadeg, ac ofryda llawer yn llyfr Ieuan Wylt, ac eraill cyffelyb, cyn asturio i gystadlaeth.

Dosbarth yr ail. (1) Un ddaw yn well. Alaw clogyrnaidd, a'r gynghanedd yn wallus. (2) Yankee Dwdle Dande,—brawd Un ddaw yn well yw Yankee Dwdle. Gwell tŷ sydd gan Yankee, cynghanedd rymus, amrywiaeth diwyddeban, ond gwaed ac afrosgo yw yr alaw. (3) Cymro Gwyn. Nid yw y cyfansoddiad hwn yn yr arddull eglwysig o gwbl; math o *goumier point*, yn cael ei wrthyllio o adran i adran hyd y diwedd. (4) Un o'r Goed. Tŷn rwydd o gyfleid tra chyffredin, rhagor o wreiddioldeb y tro nesaf. (5) Y Cymro Glas. Diwyddebau yr ail a'r bedwerydd adran yn wallus, yr adran gyntaf a'r drydedd yn dda. (6) Semi-brafe, (7) Carcharor, (8) Efrdydd Ieuan, a (9) Egwan. Pedair tŷn o'r un pen; mae gradd o deilyngdod yn mhob un o honynt, y goreu yw Egwan. Pe buasai yr awdwr hwn yn gwneud un dŷn o'r pedair, gallasai fod yn fwy llwyddiannus yn ei amcan.

Dosbarth y trydydd. (1) Dienw. Alaw cyff-

redin, a chyghanedd gynebyg. (2) Amddifad. Ystyth a dymunol yw yr alaw, ond y gynghanedd yn wallus mewn rhai manau. (3) Asaph. Tŷn yn llawn o'r ben arddull Cymreig. Ar y cyfan yr wyf yn amheu gwreiddioldeb yr alaw, nid da yw y ddau bŷs yn olynol i'w gilydd, yn niwedd pob adrau; hefyd, y gynghanedd yn wan mewn rhai manau, a chyfleid yr Alto yn anmhriodol yn adran y bedwerydd. (4) Crotyn. Alaw rymus a hoyw sydd gan y Crotyn. Gresyn fod y gynghanedd mor wan yn yr adran gyntaf, ond y mae adran y drydedd yn gampus. (5) Myrddyn, a (6) Tudur, dwy dŷn gan yr un gwr, wedi eu gwisgo yn brydferth yn yr arddull eglwysig i'r dim. Mae Myrddyn a Tudur yn tynu yn dyn am y dorch. (7) Huw Padarn. Er nad yw Huw yn fawreddog ac aruchel yn ei dŷn, eto rhagora ar ei gydymgeiswyr mewn grymader, a rheoleiddiwch cynghanedd, a hoywder, ac amrywiaeth ei alaw, ac felly Huw Padarn sydd a'r dorch.

Mr. Gelygydd,—Ar gais Pwylgor Eisteddfod a gynaliwyd Gorphenaf y 4ydd yn Youngstown, O., yr wyf yn anfon y Feirniadaeth i chi, gan ddy-muno arnoch roddi lle iddi yn eich cyhoeddiad elodwiw. Ydwyf yr eiddoch yn ddiffuant,

D. H. THOMAS, *Mineral Ridge,*

Mahoning Co., O.

(Gynt o Rymney, Sir Fynwy. Deheudir Cymru.)

Barddonol.

LLINELLAU COFFADWRIAETHOL

Ar ol plant Mr. Thomas ac Esther James.
(Gwel CEN. Mai 1863.)

Am greulonderau angau erch

Fa fodd y cŵn awenydd?

Pan fyddo wedi siomi serch,

Ogonid yn ei gynydd;—

Fa fodd i daro cyffro tant,

Tynerwch ac anwylled;

Tra yn't yn aborth yn y fant,

A rhan i'w ffin erwinedd?

E aeth llymnanu cariad cun

A rhwymau cynhes boffder,

Ar d'rapiad swrth, drwy d'oes i un,

On d hedyw oer iselder;—

Lle chwariad llonder ie'ngaidd mād,

Yn degwch caredigol,

Mae gwych obeithion mam a thad,

Yn nwydan galarnadol.

Ah! Marged hoff, mae d' enw 'n ber,

Anwyldeb sy'n ei goffa,

Amddiffyn tyner yn ei le,

'Roet i Mair a Joshua;

On d cyn adnabod gofal byd,

Na'i wenau na'i drafferthion;

Chwi aethoch oll o'n cariad clyd;

Yn foreu i blith ei feirwon.

Rhagofal, dysgwylidan serch,

Yn't 'nawr yn llwyr andwyol

A goglyd hyder tra yn dderch,

Gan angau 'n anwymonol,

Nid ydyw ond oferedd blin,

I alw 'nol adgofion;

O'r addewidion per eu rhin,

I'n hunain ro'em yn gyson.

Mae olion llaw ben angau du,

Yn d'rystu ein cysuron;

Agorodd lif-ddor mawr i lu
O helbul croes amcanion;
'Does mwy ond galar, wylo i'w rhan
Ar ol ein plant anwylaid,
Ond gobaith gwir ddwed yn y man,
Maent hwy mewn gwlad ufolaid.

Maent hwy o gyrhaedd angau mwy;
Galanas a gelysion,
Diangfa gawsant i fyn'd trwy,
Osfidiau daearolion,
Maent wedi glanio 'r ochr draw,
Mewn gwlad sydd hyfryd drigfan;
Maent wedi trechu brenhin braw,
Dan wedd Gwaredwr mwyulan.

Maent wedi cael y palmwydd i'r,
A dillig sain y delyn;
Maent hwy mewn gwlad o gariad gwir,
A'i mhwyniant yn ddiderfyn;—
Maent wedi nne a'r hyfryd gân,
I'r Oen trwy 'i waed a'i rinwedd;
Maent fry ger gorssedd tyfia lân,
Yn seinio mewn gorfoledd.

Yn nghwmi'r saint maent heddyw'n bod,
Ac engyl glân goleuni,
A sereiph beirdd yn canu elod,
I'r lor uwch pob trueni;—
Drwy uchelderau broydd gwawl,
Yn ddirif doef urddasol,
Y maent yn ehwyddo taallys fawl,
I'r cadarn lor tragwyddol.

Gan hynt ofer dygwyl mwy
Mewn hiraeth ar eu bolau,
Gwnawn ymfoddioni dan y ciwy,
Achoswyd gan hen angau:
A'i wneud yn rhybudd dirif dwys,
A bod yn bar'toedig;
I gynnal rhan tragwyddol byws,
By'n aros y gwaredig.

Ac yna pan daw angau syn,
Yn wrol deil y syfawns:
Cydbwydd nad yw o'r pryd hyn,
Ond cenad, bydd yn foddlaun,
Oddiwrth ei Dad sydd yn y nef,
Ei gartref bendigedig
Yw 'nol o lafar, ymdrech gref,
I wyafa at ei wobrig.

JOHN LL. WILLIAMS,
(*Juan ap Llewelyn.*)

Bradford, Pa., Mch. 15, 1863.

YR ENETH ALARUS.

Fy mron, fy maron sydd heddyw 'n friw,
Mi gollais anwyl un,
Ei wedd oedd deg—ei eiriau 'n wiw
Mi 'i cerais fel fy hun.

Rhyw elyn cas a minlog gledd
Wnaeth frathu 'i dyner ffon,
A chwympo wnaeth fy hofus frynd
Yn dawlin dan y don.

Nis gallaf byth aughosho 'r dydd
Gwregysodd af ai gledd,
Gan gannu 'n iach i'w anwyl fon
A myned ffridd mewn hedd.

Er iddo fynd i faes y gwa'd—
A'n dagrau dreiglo 'n lik,
Ein gobaith oedd y doi o'r gad
Yn ol i'n mynws ni.

Anfonodd im ei arlan hardd
A chainc o'i waith oedd deg,
O barch i'w lwch mi cadwaf mwy
Y maent yn dlysau chweg.

Tra rhodlem gynt ynghwmi 'r lloer,
Gan ddringo ael y bryn
Ei fraich o'm cyloh yn dyner rho'i
Fy llaw a wasgai 'n dyn.

Ond heddyw wyf fel o'lomen drist
A saeth o dan ei bron,
A meddyginiaeth byth ni chaf
All wella 'r arobbol hon.

BENONI.

Y RHYFEL!

O'r tristwch a'r galar sy'n llanw ein gwlad!
Oberwydd creulondeb dyryaweb a brad,
Mae'r tad wedi ei golli a'r teulu sydd bradd,
O Arglwydd yn Dad i'r amddiffaid O bydd.

Rhyw filoedd o famau yn Ng'walia draw sydd,
Yn achos eu meibion a'u calon yn brodd,
Sydd yma am gadw iawnderau eu gwlad,
Yn mheli o hen fwrthyn eu holl fam a'u tad.

Pa beth yw y tristwch a'r galar y sydd,
Yn gwnethar i filoedd i deimlo yn brodd,
Y rhyfel! sy'n galw ein bechgyn i'r gad,
Pa bryd y daw terfyn ar annhrein a brad.

MARY A. JONES, *Racine*.

RHYDDID I'R CAETHION.

*A gyfansoddwyd ar ol clywed am gyhoeddiad rhydd-
id i'r caethion gan A. Lincoln yn nechren y Jf.
hon, 1863.*

Awen leag dihana 'r awithon,
Paid a hepiant dim yn hwy
Cyfod gwrando cenad Lincoln
Yn cyhoeddi rhyddid mwy,
I ddu gaethion rai di-gysur
Sydd yn gweithio yn ddidrefa;
Heb gael gwobr am eu llafar,
Ond y fflangell ar y cofa.

Trwm yw elywed ori 'r trueniaid
Pan yn cael eu cosbi yn gas,
Gan ryw adyn brwnt di-deimlad
Heb adnabod ffrwythau gras;
Trwm yw gweled ol y curo
Ar y cefn am dymor maith,
Hwythau bron a llwyr ddi-fygio
Gan mor galed yw eu gwaith.

Trwm eu gwel'd yn cael eu gwerthau
A'u gwasgaru yma a thraw,
A'u gormeswyr aubemladwy
Yno 'n llawen a di fraw,
Rhyw olygfa led ddirifol
Yw 'r olygfa ryfedd hon,
Gwerthu! gwerthu! bodau dynol!!
Heb an dychryu tan y fron.

Ond hyderaf fod rhyw ohaith
Gwawr i dori cyn pen hir
I ddileu y du gaethwasiaeth
Oll yn llwyr o'r Debau-dir,
Ac y calif y negro truan
Gyfran helaeth am ei waith,
Ac na chlywir sŵn ei raddfan
Mwy o achos briw na ebraith.

Hyfryd fydd eu gwel'd yn gweithio
Ar y maes yn eiriau 'r dydd,
Gyda phleaser yn llafurio
Wedi cael eu rhoddi 'n rhydd;
Ni raid iddynt ofni mwysach
Deimlo grym y fflangell hir,
Ni raid gweithio pan yn afiach
Bydd gwell teimlad drwy 'r holl dir.

Fe gant bellach gyd-oddoli
Lle yr ewyllysiant hwy,
Heb i neb eu hafonydda
Na gormesu arnynt mwy,
A chant ddarlenn yr ysgrifthyrr
'Roi ymgynull yn gyfan,
A bydd gwobr i'w eu llafur
Yn nyfodiad Mab y dyn.

Fe fydd cofio am y flwyddyn
Deunaw cant chwe' deg a thair
Gan drigolion y gorllewin
Byth tra gallant gofio gair,
Cofia 'r caethion am y rhyddid
A gyhoeddwyd iddynt hwy,
Cofia eraill gyda gŵd
Am gyfeillion fwy na mwy.

EVAN AB OWEN.

MARWOLAETH Y GWYLLWYR.

Lloedd gwag rhai milwyr dewrion,
Heddyw ar furiau Seion sydd;
Arglwydd llanw 'r bylchau eto,
Nerth O dyro 'n ol y dydd;
Yma yn yr anial dyras'
Clywaf orfoleddus lef,
Gobaith ddywed y cawn gwrddyd
Ein hanwyliad yn y nef.

Gomer, Ohio.

EIDDIL O'R COED.

GWEDDI HWYROL I'R RHAI BYCHAIN.

Iesu, 'r tymer Fugail gwrando,
A bendithia 'th oenig fach;
Cadw â yn oriau 'r t'wyllwch,
I'm gael deffro 'r bore 'n iach.
Yn dy law y bun i heddyw,
Yn mwynhas fy hon yn llon;
Cefais fywyd, bwyd a dillad,—
Eto gwrando 'r weddi hon.
Madden, Arglwydd, fy mhochodau,
Cadw 'm fryndiau bob yr un;
Pan bwy 'n marw, gad im' ddyfod
Yna atat ti dy bun.—*Tr. y Plant.*

Hanesiaeth Gartrefol.

MARWOLAETH MILWR.

Gor. 12, bu farw y corporal THOS. THOMAS, Cwmni B o'r 6ed Iowa Cavalry, yn unig ei dad a'i fam yn swydd Madison, N. Y., yn 30 ml. a 6 mis oed. Daeth ef a'i rieni, sef David ac Esther Thomas, i'r wlad hon 21 flynedd yn ol o ardal Pennel, swydd Gaerfyrddin, D. O. Yr oedd y dyn ieuanc hwn wedi bod yn byw y 6 mlynedd diweddfaf yn Iowa, a phan ddaeth galwad ymunodd â'r fyddin i amddiffyn iawnderau ei wlad, ac wrth ymwneud fel marchfiliwr a rhyw gyfran o'u hymerforiadau milwraidd cafodd yn ddamweiniol sawr niwaidd yn ei ranau tufwaol; at hyn cafodd anwyd trwm nes iddo droi yn "Bleary" a thersynau mewn darfodedigaeth. Bu am hir amser yn gystuddiol mewn gwahanol glafidai, ond pan wybu ei rieni am ei amgylchiad aeth ei dad yn ddioedi i'w gyrchu adref. Ar eu taith faith cawsant lawer o garedigrwydd a chydymdeimlad, yn onwedig gan ei gydfiliwyr a swyddogion y fyddin, gan bari yr oedd yn barchus ac yn anwyl iawn. O'r diwedd bu ei dad yn llwyddianus i gael ei amcan i ben drwy lawer o draul a thrafferth, sef ei gael ef adref i'r teulu i'w ymgoleddu. Ond yr oedd teith arall eilwaith o flaen Thomas, ac wedi bod am chwech wythnos gartref mewn dirfawr boen a gwendid ehedodd yr enaid i fyd yr ybrydoedd, hwyr Sabboth y 12 o Orphenaf, a'r dydd Mawrth canlynol ymgaglododd tyfa sawr o Gymry ac Americanaid i ddangos eu cydymdeimlad ar yr amgylchiad, a chyn oodi y corph allan anerswyd gorsedd gras gan y Paroh. James Griffiths, Utica, yna ymfurddiodd yr orymdaith o ddeuddeg i bymtheg ar hugain o gerbydan. Yn yr addoldy dechreuwyd y gwasanaeth gan y Paroh. Daniel Rowlands a phregethodd y Paroh. James Griffiths yn Saisoneg a Chymraeg, a rhoddwyd y corph i

orwedd yn ei wely pridd yn ymyl addoldy y Gysulleidfaolwyr Cymraeg yn Madison gyda themladau dwys o alar a gofid wrth feddwl fod cynifer o fiodan yr oes yn cyfarfod â marwolaeth anamsacrol o herwydd gwrthryfel cwbl ddiachos a drygionus.

YMADAWIAD Y PAROH. E. R. LEWIS,

GWEINIDOG PITTSTON, TUA CHYMRU.

Ymadawodd ein brawd hoff hwn o Pittston ddoe, gyda 'r bwriad o dalu ymweliad â gwlad ein genedigaeith. Y mae Mr. Lewis wedi bod yn llafurio yn ein plith yn y cylch hwn er's blwyddi, ac y mae wedi cyrhaedd i barch mawr a dylanwad pwysig yn mysg ein cenedl. Y mae y parch a ddangoswyd iddo gan yr eglwys a gweinidogion y Gymanfa a llawer eraill ar ei ymadawiad yn brawf o'i safle uchel, nid yn unig fel pregethwr, ond fel cyfaill cywir a ffyddlon. Gwnaeth eglwys Pittston anrheg iddo o bwrs wedi ei lanw yn dda.

Gyda golwg arno fel pregethwr gadawn hynny i bawb a gant y fraint o'i glywed i farnu drostynt eu bunain. Yr ym ni yn Pittston yn teimlo yn ddwys o herwydd ei ymadawiad. Eto a ffurfiodd yr eglwys hon, ac y sydd wedi gofalu am danom hyd yma,—ac yr ydym yn ei theimlo nid yn unig yn ddyledswydd ond yn fraint i ddwyn ein tystiolaeth iddo mewn modd cyhoeddus. Y mae yn frawd anwyl, a chyfaill ffyddlon—a'n gweddi dydw ar i'r pen Bugail mawr ofalu am dano a'i ddwyn yn ol eto i fynwas ei deulu a'r eglwys.

Plymouth, Gor. 4, 1863.

ROBERT POWELL,
DAVID LEVI.OLADDEDIGAETH Y PAROH. JOHN PARRY,
GOMER, ALLEN, OHIO.

Tuag 3 o'r gloch, bore ddydd Mawrth, Mehefin 23, yr oedd yr holl ardallwyr yn sefion a merched ben ac ieuainc, a llawer o'r trefydd amgylchol, wedi ymgaglu at yr anedd yn Gomer, er talu eu teyrnged olaf o barch i weddillion daeroll ein parchus weinidog. Wrth y tŷ darllenodd a gweddiodd y Paroh. Thos. Edwards, Cincinnati.

Cariwyd yr arch o'r tŷ i'r capel gan y chwech diacon, yn cael eu cynorthwyo gan yr aelodau, gosodwyd hi yn drefnus o flaen yr areithfa, yr hon oedd orobuddiedig ag arwyddion o alar y gynallidfa, ac yn wir yr oedd yno alar—y weddw amddifad, megys yn cael eu lluchio rhwng tonau cynddeiriog ystorm sawr breain dychryniadau, a'r eglwys siomedig megys gweddio rhwng yr un gwanagan. Yr oedd meddwl am y Sabboth, pythefnos yn ol, pan oedd Mr. Parry yn yr areithfa yn edrych os yr un yn gryfach a iachach na yr un o'r gynallidfa, ac yn y teimladau mwyaf ofengylaidd yn pregethu ar air olaf Iesu ar y groes, "Gorphenwyd," ac wedi hynny, yn sefyll wrth y bwrdd (y man yr oedd ei gorff y pryd hynny) yn gweini yr ordinad, yn arwain meddyllian'r cymunwyr yn nghwmni Iesu trwy yr oruwch ystafell a gardd Gethsemane, oddiyno trwy Jerusaleim a'r llya, yn caerio ei groes, dan yr boelion—i'r bedd, ac i'w ad-

gyfodi,—a meddwl mai yn yr arch—wedi marw, yr oedd ef y pryd hyny—yn yr un man ag yr oedd mor ddiweddar mor gynhes a gwresog, mor daer a thoddedig, yn anog ac yn efengylu—yn ddigon er rhwygo y galon â galar a llenwi y llygaid ag wylofain.

Wedi llonyddu o'r gynulleidfa a chymaint a allai ddyfod i mewn, darllenodd a gweddiodd y Parch. T. P. Johnson, Lima, a phregethodd y Parch. T. Edwards a'r Parch. D. Price, Granville. Cofir yn ddiamaheu yn hir am y pregethan hyn. Yr oedd dynt megys y thus a'r myrr yn diagyn ar deimladau dolurus y gynulleidfa.

Yr oedd cantorion yr eglwys, megys ar eu heithaf i fyned trwy y gorchwyl o ganu y darnau priodol a ddewiswyd ar yr amgylchiad; ond ryw-fodd yr oeddnt megys wedi esgyn i dalgrai nwehllaw angau pan yn canu ar y diwedd,

"Rhowch, rhowch im' hwy!, eheadaf fry,
O angau, p'le mae'th golyu llym,
A'th rym, O uffern fawr, &c."

Ar ol diweddau yn y capel, aed yn orymdaith drefnus oddiyno i'r fynwent:—yn mlaenaf, y gweinidogion, y Parchn. Edwards a Price, Johnson a Martz, yna yr elor-gerbyd a thri diacon bob ochr, wedi hyny cerbyd yn cynwys Mrs. Parry a'i chyfeilleuau. Yn canlyn yr oedd yr aelodau a'r gwrandawyr, gymaint a allai gerdded, ar eu traed, bob yn bedwar—yn olaf y dyethriaid, y rhan fwyaf yn eu cerbydau, eraill ar eu meirch.

Wedi cyrhaedd i'r fynwent rhoddwyd yr arch gan y diaconiaid yn y bedd, yr hwn oedd gromgell o briddfeini, yn drefnus a thawel, pryd y tywynai yr haul yn llachar na'r bore y rhoddwyd ef i lawr, pan y cyfyd yntau gyda'r dyrfa wynfydedig, ar alwad y Brawd hynaf.

Wedi ychydig anerchiad, rhoddodd y Parch. D. Price ddau benill o waith yr ysgrifenydd i'w canu. Yr oedd pawb fel am gydgasglu hyuy o lais a north a allent i ganu y pryd hwn, a rhyfeddem iddynt allu canu cystal. Wedi hyny anerchwyd y dorf gan y Parch. M. Martz, a gweddiodd y Parch. T. Edwards. Wedi i'r Parch. T. P. Johnson gyd-nabod yn ddiolchgar ffyddlondeb a serch yr holl dyrfa ar yr amgylchiad, gollyngwyd y dorf gyda'r fendith ymadawol gan y Parch. D. Price.

Felly ba i ni orfod cefnu a gadael y bedd, mewn galar, ond mewn gobaith am foreu hyfrytach—cyfarfod llawer rhagorach na'r cyfarfod fu er ys-tus dwy flynedd yn ol rhwng Eglwys Gomer a'r Parch. J. Parry,—gallwn ofyn gwaethaf angau y pryd hyn.

Yn y prydnewn am 6 o'r gloch, pregethodd y Parchn. Edwards a Price, yn effeithiol ac addysg-iedel iawn. Aeth y Parch. D. Price adref dranoeth; arosodd y Parch. T. Edwards gyda ni hyd ddechreu'r wythnos ganlynol; pregethodd yn Gomer a Bethel, a gweinyddodd yr ordiahad y

Sabbath. Yr oedd pawb yn teimlo ac yn credu fod y brawd parchus Edwards, nos Sabbath, pan yn pregethu ar y gelrian, "Nis gallant farw mwy-ach," &c., (Luo 20: 36,) yn ei hwylian uchelaf a'i deimladau ardderchocaf.

Dylem grybwyll i'r Eglwys basio penderfyniad, boreu y Sabbath, i dalu tranl y gladdedigaeth yn gyfan gwbl, a chaaglyd y cyfan yn ystod yr wythnos ganlynol, oddieithr ychydig ddoleri, a gaed yr wythnos wedi hyny.

Hefyd penderfynwyd ddiwedd yr oedfa boreu Sabbath yn addoldy Oambria, ac ar ddiwedd yr oedfa brydnawn yn Bethel, fel y canlyn:

Bod yr Eglwys hon yn teimlo yn wir ddiolchgar i'r ddau frawd parohedig. Edwards a Price, am eu hymdrech di-ildio i ddyfod yma, ac am eu teimladau tyner a'u pregethan treiddgar ac efengyl-iaidd, a'u cynghorion gwerthfawr i ni, ar y fath adeg ryfedd a'r un bresenol. Hefyd yr un modd, dymunem gydnabod Eglwys Newark a Granville, a Cincinnati, am eu cydymdeimlad caredigol a'u parodrwydd ariol i ganiatau i'w gweinidogion i ddyfod atom yn yr amgylchiad chwerau a gofidus presenol. A dymunem nid yn unig barhau ond hefyd gynyddu o'r cariad rhingom fel chwiorydd eglwysy hyd yr amser y cawn gyfarfod oll yn nghwmni Iesu, "O'r hwn yr enwir yr holl deulu yn y nefoedd ac ar y ddasau."

Gomer, Gor. 15, 1863.

JOSIAH JONES.

O. Y. Mae y Parch. D. Price wedi addaw yn garedig gymeryd at y gorchwyl o ysgrifenu cofiant y Parch. J. Parry, a diau nad oes neb wyr yn well am dane, felly neb yn gymhwysach at y gorchwyl.

MARWOLAETH MRS. SARAH DAVIES.

Gor. 17, yn ardal Penymynydd, Steuben, bu farw Mrs. SARAH DAVIES, yn 58 ml., 6 mis, a 19 d. oed. Merch ydoedd i'r diweddar Evan a Hannah George o blwyf Romsen. Ganwyd hi Rhag. 28, 1804. Ymunodd mewn priodas â Mr. D. Davies, Gor. 12, 1826. Yr oedd yn wraig grefyddol, wedi ei dwyn i gofio ei Chreawdwr yn mlodau ei dyddiau, ac i ymroddi i'w wasanaethu. Derbyn- iwyd hi yn aelod o'r Eglwys Gynulleidfaol yn y Capel Ucha', Steuben, yn y flwyddyn 1824, dan weinidogaeth y Parchn. Wm. Pierce ac Evan Roberts, a pharhaodd yn ffyddlon yn ei phroffes gyda yr un enwad hyd angau. Aelod ydoedd o'r Eglwys Gynulleidfaol yn Penymynydd er pan ffurfiwyd yr achos crefyddol yno.

Bu yn ffyddlon yn ei theulu, yn briod anwyliaidd ac yn iau dyner a gofalus. Yr oedd yn gymydeges garedig a sirol. Teimla llawer merch a gwraig yn yr ardal ar ol Mrs. Davies fel pe byddent wedi colli chwarae anwyl a hoff. Gwelir ei lle yn wag yn hir yn y gyfeillach grefyddol. Collas- om chwarae heddychol, ddydstaw a syml.

Yr oedd iddi 5 o feibion a 2 ferch—4 o honynt yn beuan teuluoedd—ac ni bu marwolaeth yn y

teulu o'r blaen—y fam oedd y gyntaf i fyned trwy afaen afaen. Ymrostrodd un o'r meibion yn y fyddia yn agos i ddwy flynedd yn ol, yr hyn a effeithiodd yn fawr ar ei meddwl, ac yr oedd yn dra-hiraethlon a phryderus am dano.

Fel yr oedd yn nesu at derfyn ei dyddiau, yr oedd yn dardod yn fwyfwy â'r byd presenol. O ddechreu ei chystudd, (yr hyn yn y diwedd a derfynodd yn ddyfrglwyf ar y galon,) nid oedd yn dygwyl cael byw—teimlai yn bur hyderus fod ei barn a'i mater yn dda, ac ar y cyfan hiraethai am gael myned adref at y Gwaredwr a'r teulu sydd wedi eu perffoithio fry. Trefnodd amgylch- iadau ei hangladd, ac yn mhilith pothau eraill en- wodd destynau i'r brodyr Everett a Roberts i'w defnyddio yn ei hangladd, yr hyn a wnaed yn ol ei dymuniad, &c.

Matt. 11 : 29, 30, "Oymwch fy ian arnoch a dygwch genyf," &c., yr hon oedd yr ysgrythyr felys a adroddodd yn y gyfyllach grefyddol y daeth gyntaf iddi, a phan y derbyniwyd hi yn aelod, testyn y gweinidog y Sabboth cymundeb hwnw oedd yr un geirian—a derbyniodd gysur oddiwrthyt ar lawer adeg ar ol hyny.

Ac 2 Cor. 5 : 1, "Canya ni a wyddom os ein ddaerol dŷ o'r babell hon a ddaetodir fod i ni adeilad gan Dduw" &c.,—adnod a roddai ddyddan- weh iddi yn ei chystudd.

Claddwyd hi yn ol ei dymuniad yn mynwent y Capel Ucha', a gweinyddwyd i dorf fawr o wran- dawyr astud a syml gan y brodyr ac oddiwrth y testynau a enwyd. Yr oedd y teulu galarus oll yn y gladdedigaeth, ond y mab sydd yn y fyddin.

MARWOLAETH MR. ROWLAND A. JONES.

Gor. 4, yn Utica, bu farw yr hen dad parohus, ROWLAND A. JONES, gynt o Ryd-y-defaid, gerllaw'r Bala, G. O., yn 87 ml. oed, wedi bod yn profesu crefydd 63 o flynyddoedd. Nis gwyddom ond ychydig am flynyddoedd cyntaf ei oes—mae'n debyg y'n treuliyd yn ol helynt y byd hwn. Ond dan weinidogaeth y cyntaf o geuhadon y Wesley- aid dychwelwyd y brawd hwn at yr Arglwydd. Yr oedd yn dipyn o groes i ymuno â'r enwad hwnw y pryd hyny, oblegyd yr oedd pawb yn mhob man yn dweyd yn ei herbryn. Eto gan y credai ein brawd fod eu hegwyddorion yn ol y Beibl, penderfynodd wneud ei gartref yn eu myeg, ac felly fu tra fu yn Nghymry.

Pan ddaeth i Efrog Newydd nid oedd achos crefyddol gan y Cymry yno, felly cafodd y fraind gydag ychydig eraill i sefydlu achos cyntaf yr Annibynwyr yn y ddinas hono. Aroedd yno dair blynedd. Symudodd oddiyno i Deerfield, Oneida. Ymunodd ag achos yr Annibynwyr a chartrefodd yn eu plith dros ugain mlynedd.

Naw mlynedd yn ol symudodd i Utica at ei faroch, ac ymunodd â'i bobl ei hun yn eglwys y Trefnyddion Bagobawl, a bu yn fyddlon, ym- drechgar, ac effro—ymddygodd yn addas i ehangyl Crist.

Yr oedd yn meddu profiad uchel o grefydd, yn wrosg yn yr Ysbryd yn gwasanaethu yr Ar- glwydd, a chafodd y fraind o fwyahan cyfarfodydd y cysegr hyd o fewn pythefnos i'w farwolaeth, pryd yr ymellodd olefyd marwol yndde, ar yr haol, sef y paley. Ni allodd ciarad nemawr wedi'yn, ond yr oedd yn hynod siroli hyd y mynydd olaf, pryd y gall'hai ddweyd, "Mi orphenaia fy ngyrfa, mi gedwais y ffydd, o hyn allan rhoddwyd coros cyfiawnder i'w chadw i mi." Fel y bu fyw y bu farw. Gor. 7, ymgynullodd torf yn nghyd i hebr- rwng yr hyn oedd farwol i gladdfa yr Annibyn- wyr yn Deerfield, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgryfnydd, Parohn. R. Davies, W. D. Williams, a'r Dr. Bristol. Y Sabboth canlynol pregethwyd pregeth angladdol iddo gan yr ysgryfnydd. Heddwch i lwch yr hen dad. Dymunir i'r Ber- grawn godi hyn. H. HUMPHREYS.

Paris Hill, Gor. 21, 1863.

COFFADWRIAETH Y DEWEION.

MR. GOLTERDD.—Wrth ddarllen y Newyddyr- on o dro i dro a gweled mewn cysylltiad a hanes y rhyfel cartrefol sydd wedi bod yn y wlad yn ystod y ddwy flynedd ddiwedda, gwelir fod mil- oedd lawer o wyr a meibion gwrol wedi syrthio ar faes y frwydr. Meddyliais mai teg iawn fyddai i ryw un o bob ardal Gymreig, anfon gair o hyb- ysiniaeth am bob Cymro o fewn cylch ei adnabydd- iaeth, ag sydd wedi syrthio yn aberth dros ei wlad, naill ai mewn brwydrau neu yn y claddai er dech- reusd y rhyfel. Gallen feddwl fod Hawer o beth- au llai eu dyddordeb yn ymddangos ar faes new- yddiaduron yn aml. Mae rhai ugeiniau a chan- oedd o Gymry glau gloyw wedi cymeryd i fyw arfaen er amddiffyn y llywodraeth oes dan y nef, yn y wlad hon, a llawer o'r rhai hynw wedi syrthio a cholli eu bywydau yn yr anturiaeth wlad- garol. Oes mae llawer wedi myned allan o'r ar- dal hon, (Mineral Ridge, Ohio,) ac mae rhai o'r cyfryw wedi syrthio, er gofid a galar i'w cyfeillion a'u perthynasau. Nodaf yn gyntaf William R. Davies, perthynai i'r 105fed o wirfoddollon Ohio. Cafodd ei glwyfo yn farwol yn mwydr Perryville, Ky., ac er iddo fyw rai dyddiau, bu farw, a gad- awodd weddw a 7 o blant amddifaid ar ei ol. Dymunwn heddwch i'w lwch fel milwr glew a nawdd y nef ar y weddw a'r amddifaid. Un arall oedd un o'r enw David Vanderbusham, Cymro o du ei fam, yr hwn a fu farw o dwymyn yn y clafdy wedi cryn amaer o afiechyd. Un arall oedd Isaac Davies, yr hwn a fu farw yn y clafdy yn Nashville, Tenn., gan adael gwedd w a dan o blant heblaw amryw berthynasau agos, i alaru ar ei ol; a'r pedwerydd oedd un o'r enw Benjamin B. Lewis, sef mab i'r diweddar Barch. Benjamin Lewis gynt o Palmyra.

Mae yn deilwng o sylw fod y rhai uchod wedi rhoddi prawf eu bod yn wladgarwyr da yn gystal a chanoedd eraill o Gymry, ac yn neillduol yr olaf, pan ystyriom ei fod wedi ymrestru yn wirfoddol

yn wyneb amryw bethau ag oedd yn tueddu i'w ddarbwyllo i aros gartref. Yn un peth nid oedd ond hynod wnaidd ei iechyd yn flaenorol. Yr oedd wedi colli llawer wythnos a mis ar ei walth dan ddylanwad yr afiechyd *Inflammatory Rheumatism*. Peth arall, yr oedd yn fab i weddw, heb neb i ymddibynna arno am ei olynhaliaeth, canys yr oedd ei frawd ar y maes fisoedd o'i flaen ef, ac mae yno eto yn un o'r milwyr goreu, ffyddlonaf a dewraf yn y fyddin; ond aeth Benjamin allan yn galonog, daliodd allan hyd y gallasai i ddilyn ei gydfilwyr, ond gorfu iddo roi fywyd a myned i'r clafdy yn Murfreesboro, Tenn., lle gorphenodd ei yrfa yn dawel o ddau i dri mis yn ol, wedi hir gystudd heb gymaint ag awgrymu fod yn edifar ganddo ei fod wedi myned allan i amddiffyn ei wlad. Cafodd llawer mynws heb law ei fam a'i berthynasau eu clwyfo ar ymadawlad y cyfaill hwn i faes y gwaed ac i'r bedd, oblagged yr oedd yn ddyu ieuenc caredig a bawddgar, yn wrandawr cyson yn eglwys Dduw ac yn aelod cyson yn yr Ysgol Sabbathol a'r ysgol gannu yn y lle hwn, a gallem feddwl yn onest nad oedd ei anturiaeth i faes y frwydr yn un anfantais iddo pan yn huno yn yr angau, ac nid oes genym ond dal i fyni yr hyder ei fod yn ei hir gystudd wedi cyflwyno ei hun yn hollol i'r Hwn a ddichon gadw hyd yr eithaf. Yr Arglwydd a fyddo yn ymgeledd i'r gweddill o'n milwyr gwrol sydd ar y maes yw gwir ddymuniad a gweddi yr ygrifenydd.

Mineral Ridge, Ohio.

J. P. THOMAS.

Y MILWYR NEGROAIDD.

*Prif Orsaf 1st Ark. Inf. A. D. Good-
rich's Landing, La., Mch. 26, 1863.*

At y Parch. B. W. Chidlaw,--Anwyl Syr,-- Cymeryf hyfrydwch mawr mewn cydnabod derbyniad y gyst o Lyfrau (*Primers*) a ddanfouwyd genych i'r gatradd hon, a dderbyniwyd y 23 cyfisol.

Yr wyf yn gwybod yn dda, pan feddylwyf am eich calou dyner a'r teimladau a feddych tnaag at y bobl hyn, y bnaai yn foddlonrwydd mawr i chwili i sylwi ar yr awchusrwydd a ddangoswyd ganddynt a chan y dwylaw ar y planigfeydd cyfagos, pan ddeethant i ymofyn am y llyfrau ac i'w derbyn. Mae yn foddhad mawr iddynt i feddwl fod rhai i'w cael sydd yn gofalu drostynt ac yn ewyllysio yn dda iddynt, ac yr wyf yn credu fod un o'r meosydd mwyaf ffrwythlawn i'r rhai a ewyllsiant lafariu ar mwyn daioni i'r rhai anwybodus, yn ymagor yn awr ag a welodd y byd a'r oesoedd. Maent yn dysgu yn gyflym iawn. Yn gyystal yr hen a'r ieuenc a ellir eu gwled, ar bob awr o'r dydd, a llyfr yn eu llaw, yn ymdrechu casglu y wybodaeth a geiswyd ei chadw oddi wrthynt trwy gyfraith. Eu bod yn allnog i dderbyna addysg, yr hen a'r ieuenc, sydd amlwg oddi wrth y ffaith fod llawer o honnynt, o fewn y mis diweddeaf, oddiwrth dipynau o bapyras newyddion a roddwyd yn eu dwylaw, wedi dysgu y llythren-

enau ac yn gallu darllen geiriau o an a dwy sill. Yn achlysurol deunw o byd i amgylchiadau lle bu i rai, er gwaethaf dedryd y gyfraith, megys allu lladrata i ddyagu rhai o'r caethion i fedru darllen, a hwythau i ddyagu eu cyd-gaethion i fedru eu llythrenau oddiwrth dipynau o bapyras fel a nodwyd uchod. Yn wir "y cynauaf sydd fawr," a'r "gwaithwyr" hyd yma "ydynt anaml."

Nid oes angenrheidrwydd i mi ddweyd eu bod yn gwneud milwyr da--mae'r ffaith hono wedi ei phrofi yn ddigonol; ac o ran eu gwaith fel pobl ryddion, yr wyf fy hun wedi bod yn ymofyn a'r rhai sydd wedi cymeryd planigfeydd i'w trin yn lle hwn, a dywedant eu bod gan mwyaf yn gweithio yn dda, yn llawer gwell na'r dysgwiliad.

Yr wyf yn meddwl mai yr oll sydd yn eisiau ydyw ychydig flynyddau o brofiad, a dangosant eu huanain yn ddynion teiliwag o'u rhyddid.

A eilwch chwili ddaefon mwy o lyfrau? Onid oes i'r achos hwn gyfeillion lawer yn Cincinnati? Gallwn wneud defnydd da o ddwy fili o'r *Primers* i pum' cant o lyfrau sillebu; pum' cant o'r darllen-ydd cyntaf yn awr, a thua chant o Destamentau.

Cyfarwyddir fi gan swyddogion a milwyr y gatradd hon i ddychwelyd i chwiau diolchgarwch diffuant am eich caredigrwydd.

Gan obeithio y cewch fyw i weled y caethion oll yn rhyddion, a heddwch eto yn teyrnasu, y terfynaf yr eiddoch yn barchus

J. W. CAMPBELL.

Mr. Chidlaw a ddywed: Heddyw danfonasom y Llyfrau a enwir gan Mr. Campbell.--Byddai yn hyfryd genyf pe bai y Cymry yn cynorthwyo yn yr achos hwn. Yr eglwys Gynulleidfaoel Gymreig yn Cincinnati a roddasant i ni \$36.35. Yr eglwys Fethodistaidd yn agos yr un fraint.

Yr eiddoch B. W. CHIDLAW.

Anwyl Gymry yn mhob Sefydliad Gymreig yn America.--Deffrown i cymeryd rhan yn y gwaith hwn o ddarparu at addysgu y miloedd a ddeuant yn rhydd o'n cadwynau y dyddiau rhyfedd hyn, y rhai y mae yr angen mwyaf arnynt am gael eu haddysgu. Onid ein dyledawydd a'n baint fel cenedl Gristionogol a chrefyddol ydyw hyn?--GOL.

Y BUDDUGOLIAETHAU DIWEDDAR.

YMOSONIAD Y GELYNION AR PENNSYLVANIA A'U HAPFLWYDDIANT.

Deeth y Gaddf. R. Lee a'i fyddin gref drosodd oddiar lauan debeuol y Rappahanock, ac ymwasgodd yn mlaen at y Potomac a throsti, a thrwy Maryland i Bennsylania. Deeth gyda rhwyg mawr, gyda'r dysgwiliad, tebygid, o gyrhaedd hyd Philadelphia os nid yn mhellach, ac yn ol i Baltimore a Washington, ac enill y wlad o'i de. Ond ar ol lladrata llawer o ymborth a dillad ac anifeitiad yn Maryland a Phennsylania, a gwneud llawer anedd dawel yn anghyfanedd yn ei daith byd gymydgarneth Harrisburgh, Pa., gorfodwyd ef gan filwyr y dalaeth ac eraill a dynesiad Byddin

y Potomac i gilio yn ol. Ac yn ardal Gettysburg, Pa., bu un o'r brwydrau mwyaf gwaedllyd ac echrydus a gymerodd le eto er dechreu y rhyfel, rhwng Lee a'i filwyr a byddin y Potomac dan y Cadf. Geo. G. Meade, yr hon a barhaodd dros dri diwrnod, sef Gor. 1, 2, 3. Bu y dinystr yn fawr o'r ddwy ochr. Gorchfygwyd Lee a drylliwyd ei fyddin yn echrydus. Cilioedd i Hagertown a Williamsport yn Maryland, a mynai groesi yn ol i Virginia yn uniongyrchol; ond attaliwyd ef hyd nos Sul, Gor. 11, pan y llwyddodd i groesi eilwaith i Virginia, ond nid heb golli yn yr ymgyrch beiddiol hwn o'i eiddo yn agos, os nid yn llawn, y dryddedd ran o'i fyddin.

VICKSBURG YN RHOI I FYNY.

Ar y 4ydd o Orphenaf, wedi bod dan warchae am rai wythnosau gan y Cadf. Grant ar y tir a'r Llyngesydd Porter ar yr afon, Vicksburg a'r oll oedd yddi a roddwyd i fyny gan y Cadf. Pemberton, i fyddin fuddugoliaethus yr Undeb. Yr oedd y caledi o eisiau ymborth yn fawr—yr arlwy rhyfel bron wedi darford, a Pemberton wedi ofni y buasai y dydd nodedig, "Gor. 4ydd" yn cael ei ddefnyddio i gymeryd y lle trwy ruthgryth cyffredinol—felly rhoddodd i fyny i'r Cadf. Grant yn gwbl a di-eithriad. Byddin yr Undeb a aeth i mewn i'r dref gyda gorfoledd, ond ni ddangoeswyd aumbarch na cerbad at neb o'r gelynion.

Cymerwyd ar y tro tua 38,000 yn garcharorion, yn cynwys y Prif. Gadf. Pemberton, 4 o *Majors Generals*, 12 *Brig. Gen.*, a'r holl filwyr yn y lle; 200 o fagnelau, o ba rai yr oedd 60 o'r rhai trymaf (*siege guns*), 40,000 o ddrylliau, oll heb eu niweidio, a llawer o nwyddau milwrol eraill. Gollyngwyd y milwyr oll ymaith ar eu "*parole*" sef eu llw na chodent arlau yn erbyn y llywodraeth mwyach yn y rhyfel presennol, hyd nes y cyfnewidid hwy yn rheolaidd.

BUDDUGOLIAETH YN HELENA, TALAETH ARKANSAS.

Bu brwydr galed yn Helena, Arkansas, rhwng milwyr yr Undeb dan y Cadf. Prentiss ac eiddo y gelynion dan Price, Holmes ac eraill, yr hon a barhaodd o doriad y wawr Gor. 4 hyd tua 3 o'r gloch yn y prydawn. Collwyd o'n milwyr tua 60 rhwng lladd a chlwyfo, ac o'n y gelynion o 500 i 600, a chymerwyd tua 1200 o'r gelynion yn garcharorion.

PORT HUDSON YN RHOI I FYNY.

Ar ei bod dan warchae gan Banks, ac heb obaith ymwared, byddia y gwrthryfelwyr dan y Cadf. Gardener a roddasant i fyny y lle trwn yn ddi-amodol prydawn ddydd Mercher yr 8fed o Orphenaf. Yn y tro hwn cymerwyd 5,500 o garcharorion, 35 o fagnelau cyffredin, 25 o fagnelau gwarchaeol, a thua 10,000 o ddrylliau.

Mae afon fawr y Mississippi yn awr yn rhydd—ar gallu trawrolo ei planau wedi ei ddarostwng. Torir i fyny yn y modd hyn y cysylltiad rhwng y talaethau gorllewinol gwrthryfelgar, a'r rhai de-

heuol a de-ddwyrainol, ac nis gallant ddal i fyny yn eu gwrthryfel anghyfiawn yn hir iawn eto.

YR YMOGODIAD AR CHARLESTON.

Mae ein milwyr dan y Cadf. Gillmore wedi glanio ar yr ynysaelwyr Morris Island, ger Charleston, ac wedi cymeryd yr holl fagnelfeydd ar yr ynys hono ond Fort Wagoner a Cummings Point ar ben gogleddol yr ynys. Mae Gillmore a'i filwyr wedi dechreu celgloddio o dan Fort Wagoner gan ddysgwyl gallu ei chymeryd yn fuan. Ar James Island yr oedd y milwyr wedi llwyddo i gymeryd pob amddiffynfa mor belled a Secessionville. Gwasgu yn mlaen y maent ar y ddwy ynys, gan ddysgwyl yn fuan bod yn ddigon agos i'w peleni poethion allu taro yr enwog Fort Sumter. O Fort Wagoner a Cummings Point tebygol y gallant wneud byny, ac oddi ar lan y culfor ar James Island. A phe cymeryd Fort Sumter, gallai eu hergydion oddiyno gyrrhaedd y dref. Y llongau ar y culfor ger Charleston ydynt yn cydweithredu a'r milwyr ar y tir. Gwaith yn gofyn amser ydyw, ond mae dyddiau Charleston wedi eu rhifo, a dilyna dnyged Vicksburg cyn bo hir.

O GAERFA MONROE.

Caerfa Monroe, Gor. 17, 1863.

Prydnawn ddoe y Cadf. Gwrthryfelawl Fitzhugh Lee a Cad. Winder a symudwyd o Hysbittly McOlelland i Gaerfa Monroe, o gosodwyd hwy mewn oell dan goldwaid, a danfonwyd hysbysiad at y Llywodraeth Wrthryfelawl, os dienyddiant hwy Sawyer a Flynn, y rhai sydd ganddynt yn ngharchar a than ddedyd yn Richmond, y bydd i'r Cadf. Lee a Cad. Winder gael eu dienyddio hefyd, yn attaledigol.

Y MINTEIOEDD LLADRONAIDD YN INDIANA AC OHIO.

Mae minteioedd lladronaidd (*genrillas*) yn cynwys tua 7000, dan arweiniad dyhiryn o'r enw John Morgan, wedi tori i mewn i Indiana, ac i Ohio, gan beri dinystr a dychryn y ffordd y cerddont. Ond gobeithir y gellir eu darostwng. Gair o Cincinnati, Gor. 20fed, a ddywed fod y Cadfn. Hobson a Judah wedi ymosod ar blaid Morgan ger Pomeroy ddydd Sadwrn, y 18fed, hwythau wedi cael eu bunsain mewn lle lled gyfyng a ymwasgarasant yn finteioedd llai, er ceisio dianc yn ol dros yr Ohio—fod nifer o'n magnelau wedi eu cymeryd wrth rydau y Buffington Island—tua 150 wedi eu lladd a boddi—fod y Mild. Walford a Shackelford wedi cymeryd mintai o 575 o honynt, ac un arall o 275—bod Basil Duke wedi ei gymeryd ger Pomeroy bore 20fed—y cyfan yn gwneud tua 1,300—a bod meirchfilwyr Ohio yn dilyn y gweddill yn brys ar y brynian, yn hyderus y gallant eu llwyr ddarostwng. Mae Morgan yn enwog am ei ystrwygian a'i grenlondarau—gobeithir y daw i'r ddalfa cyn bo hir.

CENHADAETH BWYSIG I KWROP.

Mae yr Anrh. William Whiting, Cyfreithiwr o

Ddoebarth y Trysorlys, wedi ei ddanfôn i Ewrop fel cenad oddiwrth Lywodraeth yr Unol Dalaethau at Lywodraethau Ewrop, ac fel cyfarwyddwr cyfreithiol at ein Gweinidogion yn Lloegr a Ffrainc, mewn cysylltiad â negeseuon o bwys mawr. Dywedir fod Llynges o Agerlongau haliarnwsgedig grymus yn cael eu gweithio i'ny y dyddiau hyn yn Buttonwood, Prydain Fawr, y rhai fel y tybir tyddant at wasanaeth ein gelynion—a meddyllir fod a wneio cenadaeth Mr. Whiting i raddau a'r achos hwnw.

DYDD DIOLCHGARWCH A GWEDDI.

Mae dydd Iau, y 6ed o Awst, yn cael ei neillduo gan y Llywydd yn ddydd diolchgarwch a gweddi, yn yr adeg bwysig hon yn ein gwlad drallodua. Mae rhyfedd mewn buddugoliaethau milwrol fu mis Gorphenaf. Ond cofiwn mai mewn ymostyngiad a chydabyddiaeth o law yr Arglydd y mae cuddiad ein cryfder yn hyn fel yn mhob peth arall.

Y TERFYSG YN NEW YORK.

Bydd ein darllenwyr wedi clywed, trwy gyfryngau eraill, am y terfysg mawr yn ninas Efrog Newydd cyn i'r rhifyn hwn allu eu cyrhaedd. Ceiswna reddi crynodd byr o'r hanes, ac nis gallwn lai na theimlo cywilydd dros ein gwlad wrth draethu yr hanes.

Y CYNHYRFIAD.

Yr achos ymddangosiadol o'r terfysg oedd fod y gyfraith i ddrafftio dynion i'r fyddin yn cael ei dwyn i weithrediad. Ond y gwir achos yw ysbryd bradwrol y doebarth hwnw o bobl yn y gogledd y rhai a bleidiant fradwiseth y De yn erbyn Llywodraeth y wlad, ac a gynhyrfant yn fwy yn awr wrth ganfod a'fwyddiant y byddinoedd deheuol. Yr *afferynau* a ddefnyddiwyd i weithredu yn y terfysg gan mwyaf oedd y doebarth iselaf o'r Gwyddelod yn nghyd ag eraill o'r dyhir-od meddwn, du goesog budr a lladronaidd ag y mae y "*Five Points*" yn New York yn nythle mor gynrychiol iddynt.

DECHREUAD Y TERFYSG.

Bore Llun, Gor. 13, fel yr oedd y swyddegion priodol yn eu swyddfa ar gongl y 3edd Avenue a Heol 46 yn tynu yr enwan o olwyn y Draft-beiriant, dan arweiniad y Cadben Jenkins, clywyd swn taniad dryll ar yr heol, yr hyn, mae'n debyg, oedd arwydd dealladwy i'r terfysgwyr yn eu plith eu hunain, i ddechreu ar eu gwaith drygionus. Ar yr eiliad dyma gawod o gery yn diagyn ar ffenestri y swyddfa, a rhuthr gorywllt o'r terfysgwyr yn ymdywallt i mewn, ac yn cymeryd meddiaut o honi a'i chynwysiad, gan guro y swyddegion a'r heddgeldwaid, a phrin y cawsant ddifano a'u bywyd ganddynt. Wedi dinystrio y papyrâu a'r oelfi, rhoddwyd yr adeilad (yr hon oedd ran o dŷ priddfeini o 4 uchder) ar dân, a llosgwyd y cyfan i lawr! Enynodd y tân yn mlaen i adeiladau eraill, a bu colledion trymion i foneddwy'r a ddefnyddient ranau eraill o'r adeiladau hyn.

YMLADAENIAD Y TERFYSG.

Oafwyd fod pleidiau o'r terfysgwyr, ar yr un mynyddau, yn gweithredu mewn gwahanol barthau o'r dref, yn ol cyllun blaenorol adnabyddus iddynt eu hunain. Attaliwyd y clychau tân rhag swnio yr alarwm, torwyd gwyfr y pellebrau, a dechreuwyd llosgi a dinystrio mewn gwahanol barthau o'r ddinas.

YMOGODIADAU AR YR HEDDGEIDWAID.

Yr heddgeldwaid a brysurent o wahanol fanau, ond gorchfygid hwy gan y terfysgwyr a labyddid hwy â meini, ac amryw o honynt a gurwyd ac a glwyfwyd yn y modd mwyaf creulawn. Yn eu plith enwir y *Police Superintendent Kennedy*, yr hwn a gurwyd i lawr ac a droediwyd yn y gwter ar yr heol, a thebygol y buasai wedi ei ladd oni buasai i rywrai a ddygyddent ei adnabod ddyfod heibio a'i achub o ddwyllaw ei lofraddion, y rhai lawer o honynt oeddynt ddarn-feddwon ar y pryd. Dilynwyd un o'r milwyr, y rhai a ddaethant yn gymhorth i'r heddgeldwaid, hyd heol 41, Av. 1, curwyd ef, a gadawyd ef yn farw ar yr heol. Un arall a ddilynwyd hyd heol 42, Av. 1, a gurwyd, ac a dafwyd dros graig uchel yn y gymydygaeth hono ac a laddwyd.

ANERCHIAD ANDREWS O VIRGINIA.

Tra'r oedd yr adeiladau ar 3d Avenue yn llosgi, cyfreithiwr o'r enw Andrews o Virginia a safai i fyny, ac a anerchai y terfysgwyr, gan ddfrio y Llywydd fel gelyn y bobl ddiodyn, a'i alw yn Nero, Caligula, &c., a derbynid ei araeth gyda bloeddianau o gymradwyaeth gan y terfysgwyr.

TAN AR GONGL HEOL 47 A LEXINGTON AVENUE.

Ar ol traddodiad araeth Andrews, y terfysgwyr a aethant yn mlaen at anedd orwyd ar gongl 47 street a Lexington Avenue. Deallent fod un o'r heddgeldwaid wedi myned i mewn i ymofyn nodded yno. Torasant i mewn i'r tŷ gan ddryllio y drysau a'r ffenestri, ac wedi ei yspellio gosodasant yr anedd brydferth hono ar dân, yn nghanol banllefu uchel yr ymosodwyr ar yr heol. Y teulu a'r swyddwr a enwyd a ddiangasant.

TAN AR GONGL Y 44 A'R 5ED AV.

Gwesty y Bull Head ar y gongl hon, o herwydd fod yr un adeilad yn cynwys swyddfa yr *American Telegraph Co.*, a ysbeiliwyd ac a losgwyd.

BONEDDWYR AR YR HEOL YN CARL ANMARCH.

Tua 2 o'r gloch yr un dydd, boneddwr mewn cysylltiad â'r wasg a safai ar gongl heol 46 a'r 3edd Avenue. Y terfysgwyr, rai o honynt, a'i hadnabuant a gwaeddasant, "*Dyma wrthgaethiwr mellidgedig (d—d Abolitionist)* gadwch i ni ei grogi." Ymosodasant yn greulon arno, curasant ef i lawr, lladradasant ei oriawr aur a \$33 a ddygwyddai fod yn ei logell, a gadawsant ef mewn llewyg. Pedwar o foneddwy'r cyfeillgar a gymerasant afael yuddo ac a'i dygasant i le o ddiogelwch.

YMOGODIAD AR Y NERGAID NEU 'R BOBL O LIW.

Ymddangosi mai rhan o gyllun pennodol y terfysgwyr oedd dinystrio y bobl dduon. Ymos-

odent ar ddyddion a morched a phlant negroaidd—minteioedd o 100 i 500 o honynt yn eu dilyn fel gwaedgwn yn mhob parth o'r dref. Llauer a lusgwyd o'r ceir ac oddiar y cersti, ac a anafwyd yn fawr, rhai a laddwyd, a llauer o aneddau y bobl dduon a losgwyd.

NAWDDLE Y PLANT AMDDIFAID YN CAEL EI LLOSGI.

Nawddle y plant amddifaidd negroaidd ar y 5ed Avenue ger heol y 47 a nodwyd tua 5 o'r gloch yr un prydawn i ddinystro gan y terfysgwyr. Buom yn dychymygu beth allasai teimlad praeuyllyddion y nef fod wrth ganfod Nawddle y rhai amddifaidd hyn, heb dad na mam gauddynt, yn cael ei llosgi ar un o heolodd dinas waraidd New York, os gwaraidd befyd. Gallen foddwl fod un yn gofyn Pr llaith oddeutu yr orsedd wen fawr, beth a wnaeth y rhai diniwaid hyn i bobl y ddinas fawr acw beddyw, heb ddim ateb i'w roi.

Rhai o'r heddgeldwaid, y rhai a geisient gan y terfysgwyr ymatal oddiwrth y weithred ysgeler, a glwyfwyd yn dost, ac ofnir y bydd y niwed ar rai o honynt yn angoel. Dadwrdd ac oernadau ellyllaidd y terfysgwyr oddeutu y neuadd oeddynt arwydol. Rhai o honynt, yn llai creulon na'u brodyr, a roddent rybydd i'r plant bychain i gilio o'r adeilad. Yr olwg ar y rhai hyn, fel y deuant allan dan wylo, a ddofai ychydig hyd yn nod ar y dorf derfysgylid hon, yr hon erbyn hyn oedd o 5000 i 6000 o bersonau. Gyda fod y plant allan ymruthrwyd i mewn a thafwyd allan y dodrefn, y llyfrau, gwelyau, botiau o bonetti y rhai bach, y rhai a gymerwyd ymaith yn anrhaith gan y dorf—rhai gwagedd i'r terfysgwyr (dywedir) yn cymeryd eu rhan o'r anrhaith. Yr oedd y dwfr-beiriannau yn barod yn y lle gan yr heddgeldwaid, i ddiffoddi y tân, ond ni feddiai neb eu defnyddio! Ofnir fod plentyn bach wedi ei losgi i farwolaeth yn y danilwyth fawr!

CONGL Y 29AIN A BROADWAY.

Gyda fod y Nawddle wedi ei llosgi, plaid gref o'r terfysgwyr a redasant i lawr at Swyddfa y Cofrestrriad (*Enrollment-rooms*)—y gwrthrych amwg yma oedd lladrata. Ysafelloedd isaf yr admodd oeddynt Ystordai llawn o nwyddau cost-fawr. Cariwyd y cyfan ymaith. Ystod Emau o olud mawr oedd wrthrych nodedig yn tynnu sylw y terfysgwyr. Anghofwyd y negroaidd yn yr ymgyrch hwn am ysbail. Boneddwr, yr hwn a safai yn ymyl ysgrienydd yr hanes hon, a ddywedai, "Mae hyn yn ormod o ddirdra—fel dynasydd Americanaidd yr wyf yn cywilyddio o'r herwydd." Prin yr oedd y gair o'i enau nad oedd rhyw un yn ei dero a phastwn o'r tu ol, nes hollti agwrn ei ben!!

Gyda fod yr ystordai wedi eu gwagha, dyma y floedd allan:—"Llosgwch yr adeilad! Llosgwch of! Llosgwch of!" Hanner cant o ddwyllaw parod oeddynt wrth y gwaith mewn eiliad, ac mewn cysifer o fanau o'r garret i'r gwaelod yr oedd yr adeilad fawr yn ffamian—a syrthiodd y muriau yn lled fuan.

YR YMOSODIAD AR SWYDDFA Y TRIBUNE.

Tuag 8 o'r gloch yn yr hwyr tyrfia gynhyrfus yn y Printing House Square a ddechreuasant floeddio a gruddfan, ac yn fuan, gyda phriddfeili a gawsant mewn pentwr o honynt yn ymyl, dechreuasant luchio at fenestri Swyddfa y *Tribune*.

Ar ol dinystrio y fenestri isaf, daeth rhuthr o'r terfysgwyr i mewn i'r *counting room*. Ymaflwyd mewn sypynau o baprau y tu ol i'r counter, a thaniwyd hwy. Ar y pryd hwn daeth plaid lled gref o'r heddgeldwaid ar eu rhedeg droa y Park, yn cael eu blaenori dan y cadbeniaid egniol Thorpe a Warlow, gwasgarwyd y terfysgwyr yn lled ddi-arbed a chafwyd tawelwch.

NOS LUN.

Ychydig a roddwyd o gwag i'r llygaid na hun i'r amranta y nos Lun bythgofiadwy hono, yn ninae New York. Swm y clychau tân a glywid bron bob awr o'r nos, a'r wybrenau a oleuid gan y tanau mewn gwahanol barthau o'r dref. Bto y gwlaw trwm a ddechreuodd ddisgyn tuag 11 o'r gloch a wasanaethodd i ym llawer o'r terfysgwyr i'w lloctheau.

PARHAD Y TERFYSG DDYDD MAWRTH, Y 14EG.

Nid oes gofod genym i roi hanes manwl am y terfysg y dydd hwn. Am 8½ yn y bore daeth gair gyda'r pellebyr i'r brif-orasaf fod terfysgwyr yn ymgynull ar yr 2il Avenue, yn nghymydogaeith heol y 34, a danfonwyd 300 o heddgeldwaid yno i wasgaru y cythrwll. Cyfarfyddasant â'r llog gatrawd N. Y. S. V., Mil: O'Brien.—aethant yn nghyd ar hyd yr Avenue, saethwyd a lladdwyd rhai o'r terfysgwyr a chlwyfwyd rhai o'r milwyr. Tua 2 o'r gloch daeth 200 yn ychwaneg o'r heddgeldwaid i'r gymydogaeith. Bu ychwaneg o saethu a cholli bywydan. Ar un tro meddylir i tua 15 o'r terfysgwyr gael eu lladd ar un ergyd gan y milwyr. Yna y milwyr a ddaethant yn mlaen gyda eu bidogau noethiop, a'r terfysgwyr a ffoisiant.

YR YMOSODIAD AR ANEDD Y MAER OFDYKE.

Ymosodwyd ar anedd y maer tuag 11 o'r gloch y bore hwn—drylliwyd y fenestri a therfysgwyr amryw a allasant fyned i mewn i'r tŷ; ond ymddangosiad 200 o filwyr a'u gwasgarasant. Oni buasai ymddangosiad prydawn y milwyr buasai tŷ prydferth y maer wedi ei losgi.

ANEDDAU NUGENT A WAKEMAN.

Y dydd hwn y terfysgwyr a lwyddasant i ysbellio a llosgi anedd y Mil. Nugent ar heol 86, ac eiddo yr Anrh. Abram Wakeman, Postawyddwr y ddinas, ar yr un heol—yr hwn oedd o gartref ar y pryd—colled i Wakeman tua \$15,000.

CYFARCHIAD GAN Y LLYWODRAETHWR SEYMOUR.

Y Llywodraethwr Seymour a daeth a canol-ddydd hwn i'r City Hall, ac oddiar y grisiau cyfarchodd y terfysgwyr a dywedodd:

"FY NHERFFELLION: Daetham i lawr yma o ddystawrwydd y wlad i edrych beth oedd y rhwystr, i gael gwybod beth oedd y drafferth mewn perthynas i'r *Draft*. Gadewch i mi eich

yn sicrhau fy mod gyfailli i ohwli," (Banllefau uchel o gymeradwyaeth.) "Buoch chwi yn gyfeillion i mi." (Bloeddiadau "Do," "do," "bu elly," "ydym yn awr a byddwn eto." "Ac yn awr yr wyf yn eich sicrhau, fy nghyd-ddinasyddion, i brofi fy nghyfeillgarwch, fy mod wedi danfon fy Adjutant General i Washington i obirio ac attal y Dratt." (Banllefau uchel o gymeradwyaeth.)

Yua y Llywodraethw a gynghorodd y terfygwyr i ymwagaru yn heddychol, gan eu sicrhau y gallent ymgylfarfod eto pan y myneht. Y terfygwyr o ofynent iddo ef wasgaru y milwyr, ond ni roddodd ateb iddynt am hyny. Wedi traethu grwguachrwydd yn erbyn y milwyr, y dorf a gillasant ymaith.

Rhai o flaenorïad y teifysgwyr a gymerwyd ac a osodwyd mewn dalfa y dydd hwn.

Nifer sawr o'r negroïd a gurwyd yn greulon, a llawer a lofruddiwyd; aneddan amryw o honynt a loegwyd, a bygythiwyd y rhai a roddent waith iddynt a'r cyffelyb driniaeth; llawer a ffoisant o'r dref ac i orsafau yr heddeidwaid, am amddiffyniad.

Y TERFYSG YN PARHAU DDYDD MERCHER, 15FED.

Lladdwyd llawer o'r negroïd y dydd hwn eto. Llawer o'r terfysgwyr hefyd a laddwyd gan y milwyr, a chyn 12 o'r gloch y nos yr oedd y fyddin o ddinasyddion, milwyr a heddeidwaid yn gref a lled ddigonol i amddiffyn y ddinas.

DDYDD LAU, 16EG.

Y ceir a'r *ambushes* oeddynt yn rhedeg y dydd hwn, wedi bod yn sefyll dros y dyddiau blaenorol. Eto yr oedd terfysg mewn rhai manau.

Yr heddeidwaid a ddaethant ar warthaf y terfygwyr Andrews o Virginia yn y nos, mewn patsindry gyda dynes ddul a rhoddwyd ef yn ngharchar.

Tue dyddiau Gwener a Sadwrn, 17eg a'r 18fed, ystyrid y terfysg wedi ei ddarostwng a threfn wedi ei adferu.

Gwnaed prawf-ymchwiliad ar 66 o gyrff mewn cysylltiad â'r terfysg hwn, a chafwyd fod 54 o honynt yn Wyddelod, 8 yn Americanaïd, a 4 na wyddis i ba genedl y perthynent. Lladdwyd rhai cauoedd o'r terfysgwyr, heblaw llawer o'r milwyr a'r heddeidwaid yn y tro.

Cynllun wedi ei lunio gan rywrai uwch eu sefyllfa mewn cymdeithas na Gwyddelod. New York oedd cynhyrfydd y terfysg hwn, a'i amcan oedd i bleidio gwrthryfel y De trwy beri *chwyldroad* hefyd yn y *Gogledd*!! Ond gobeithiwn y bydd i'r "cynghor" hwn eto gael ei droi yn "ffol-ineb," ac y bydd i'r wlad agor eu llygaid i weled pwy fyw gelynyon rhyddid a rhinwedd, a'u gochefyd yn fyw effeithiol. O du rhyddid a rhinwedd y mae Daw, ac yn y diwedd dyma yr echr y bydd oren i ninau fod.

DEDDF NEWYDD Y LLYTHYRFA.

Mae deddf newydd y Llythyrfia, yr hon a ddaeth

i weithrediad Gor. 1, 1863, yn cynwys amrywiol bethau o bwys i'w gwybod a'u cofio.

1. Yr un llythyrdoll, 3c., sydd i'w dalu am bob llythyr o haner wns ac isod, i bob parth o'r Talaethau Unedig—y doll o 10 c. i California a ddileuir—3c. fydd bellach i bob parth o'r talaethau a'r tiriogaethau.*

2. Bydd llythyrnod (*stamp*) o 2c. i gael ei roddi ar bob llythyr a fyddo i gael ei roi allan o'r swyddfa lle rhoddir ef i mewn—felly bydd "*Drop Letters*" yn 2c.

3. Mae y Post-swyddwr Cyffredinol yn cael ei gyfarwyddo i fabwysiadu mesuran tuag at ddanfôn allan y llythyrn heb *dâl chwanegol* o'r llythyrdy i'r derbynwyr yn y dinasoedd a'r pentrefydd mawrion, mor fuan ac ar gynllun mor helaeth, ag y barno yn alluadwy. Mabwysiadir y cynllun hwn mewn manau, mae'n debyg, yn fuan. Dyma gam ymlaen at gyrhaedd trefn fuddiol Rowland Hill yn Mrydain.

4. Ni bydd dim taliad chwanegol o hyn allan yn ofynol ar lythyrn a osodir mewn is-swyddfa yn y dinasoedd; i'w danfon i'r swyddfa reolaidd neu ganolbarthol. Byddai 1c. i'w thalu am y cyfryw—ni bydd dim bellach.

5. Rhaid talu y cludiad yn *mlaen llaw* ar y cyhoeddiadau, yn ddi-eithriad: Y newyddiaduron wythnosol (oddiethr yn y sir lle y cyhoeddir hwynt, lle y maent yn rhydd fel o'r blaen) 5 cent y cwarter. Taliadau chwarterol fel hyn:

Y rhai gyhoeddir ddwywaith yr wythnos,	10c.
" " teirgwaith "	15c.
" " chwe' gwaith "	30c.
" " bob dydd a chynwys y Sabboth,	35c.

Cyhoeddiadau misol, 3c. y cwarter neu 12c. y flwyddyn. Cofier hyoyna gan dderbynwyr y Misolion.

6. Dim aypyn i gael ei ddanfôn yn y Llythyrgod, yn pwyso dros 4 pwys.

7. Llythyraq wedi eu registro, 20c.

8. Am bob newyddiadur neu gyhoeddiad, oddi-eithr at danescrifiwr rheolaidd, bydd 2c. i'w dalu, a byny wrth ei ddanfôn allan.

9. Ar Lyfrau, y cludiad fydd fel hyn:

Am bob Llyfr na byddo yn pwyso dros 4 wns,	4c.
Dros 4 wns a dim dros 8,	8c.
" 8 " " 12,	12c.
" 12 " " 16,	16c.

10. Oylch-lythyrnau heb eu selio, fel hyn:

Dim dros 3 i un cyfarwyddyd,	2c.
Dros 3 a dim dros 6,	4c.
Dros 6 " 9,	6c.
Dros 9 " 12,	12c.

11. Cyhoeddiadau bychain, yn cael eu rhoi allan yn anamlach nag unwaith yr wythnos, ac yn cael eu danfon i un cyfarwyddyd,—un aypyn yn ddim dros 4 owns,—1c., ac ar bob 4 owns dros byny, 1c. chwanegol.

12. Codir clud-dâl dwbl ar lythyrnau na byddont wedi talu drestynt cyn eu cychwyn.

13. Yr holl boatswyddwyr ag y mae eu cyflogan yn dyfod i fywy i \$1000 y flwyddyn a neillduir i'w

swyddi gan y Llywydd—y gweddill, gan y Postswyddwr Cyffredinol.

14. Cyfarwyddwr y Postswyddwr Cyffredinol i drefnu a chyhoeddi cynllun i'r milwyr a'r morwyr i ddanfôn eu llythyrau ymaith yn ddi-dâl.

Y Reilffordd at y Tawellog.—Yn ol Deddf y Gydgynghorfa a flurfiwyd y fl. ddiweddar, 1862, bydd y dosbarth canol o'r ffordd hon i gychwyn oddiwrth bwynt ar y 100fed gylhydded—oddiyno tua'r Gorllewin drws y Mynyddoedd Caregog, a thair cainc i redeg o'r un pwynt tua'r dwyrain at afon y Missouri, yr hyn a wasanaetha yn fanteisiol i'r talaethau dwyreiniol a de dwyreiniol i'r a'fon hono. Mae hatarn at osod y darn bach cyntaf tua'r gorllewin o'r pwynt a enwyd wedi ei sicrhau, a dysgwylir y bydd y darn hwn wedi ei gwblhau erbyn y 1af o Ionawr, 1864, os nid yn gynt.

Yr Agerlong Silwrol Shenandoah a gwblhodd ei phrawf-daith o Philadelphia i Boston Mehefin 25. Moriai yn esmwyth 12½ milldir yr awr heb ddefnyddio ei hwyliau, ac ystyrir hi yn gydradd ag un Agerlong silwrol ar y dyfroedd, os nid y ragoraf.

Yr Awgryn "the Star Spangled Banner," yr hon a esgynodd oddiwr y Boston Common gyda 5 o foneddwy'r yuddi, prydnewn y 4ydd o Orphenaf, a ddiagonodd yn ddiogel am 7 o'r gloch y prydnewn canlynol yn ardal Farmington, talaeth Hampshire Newydd.

GANWYD,

Mai 4, yn Columbus, Ohio, mab i Mr. David Phillips a'i briod, a gelwir ef DAVID.

PRIDWYD,

Gor. 11, gan y Parch. M. D. Morgan Pottsville, yn nhŷ mam y briodasferch, yn Fish Batch, Mr. MORGAN HOPKINS a Miss ANN EDWARDS, y ddau o St. Clair.

Gor. 16, yn Paddy's Run, Ohio, gan y Parch. J. M. Thomas, Mr. EDWARD COBURN, Covington, Ky., a Miss ANN GRIFFITH o'r lle uchod.

BU FARW,

Mawrth 3, yn Martinsburg, Lewis Co., N. Y., yn 34 ml. oed, o'r darfodedigaeth, ELIZABETH, merch i Wm. ac Ellen Wynne, gynt o Lancaster, Lleyd, str Gaernarfon. G. C. Bu yn wael am 20 o flynyddoedd, ond yn hynod siroli a dirwngach bob amser. Yr ydoedd wedi ei chynysgaeddo a chynneddau cryffon. Yr oedd ganddi rai darnau o bregethau yn ei ebor er pan yn 13 oed. Un uffudd ydoedd i'w rhieoi bob amser, yn ofalus am eu cyssur. Byddai gweinidogion yr efengyl yn arfer a lletya gyda ei rhieni dros lawer o flynyddoedd; dywedai y byddai yn dda ganddi wneud rhyw gymwynas. Iddynt a chyfrifai yn wir faint i gael estyn cwpanaid o ddŵr i ddiagysbi Crist. Un bŷ o ddarlenn ydoedd, darlennodd lawer ar y Beibl a llyfrau da eraill—y Beibl oedd ei phrif lyfr, ac ynddo yr oedd yn cael ei chynnal y dyddiau a'r oriau olaf y bu fyw. Myfyriai lawer uwchben y 53 o Eeaiab, am y "dryllio" a fu arno Ef. Cyngorai lawer ar ei pherthynasau y rhai oedd heb grefydd, i ymofyn am dani a pheidiu ag ymorthwys ar yr ordinadon allanol, ond myned trwy bob peth at Crist. Byddai yn teimlo yn sawr am nad oedd yn byw mewn ardal y gallai gael cymdeithas a phobl yr Arglwydd. Nis gallwn ninnau ond gofidio heddiw yn yr achos, gan gysuro ein hunain a'r sicrwydd a gawsom ei bod wedi rhoi ei hunan i'r Arglwydd. Daeth llauws mawr i'w chladdedaeth. Mr. G. W. Griffiths yn

gweddio cyn cychwyn; awd a'i eborf at berthynasau iddi yn mynwent y T. C. yn Penygraig, Barmen, y brawd Eben. Salisbury yn pregethu ar yr achlysur, Dalkodd i ddweyd y penill hwn tra gallodd i—

Os rhaid myn'd trwy'r afon donog
Mae un i dori grym y lli,
Iesu'r Archosfeiriad fyddlawn
Dyma ddigon byth i mi,
Yn ei waed caf waeddi concwest
Ar angau offern byd a'r bedd
Tragwyddoldeb byth heb bechu
Yn ogoneddus ar ei wedd.

Eithad, WILLIAM WYNNE.

Mai 29, yn Columbus, Ohio, DAVID JONES, mab i Mr. Edward Jones a'i briod, yn 5 mlwydd a 28ia oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan Mr. Evan Jones, pregethwr gyda'r T. C. Claddwyd ei weddillion marwol yn Green Loan Cemetery hyd y boreu mawr. Yr Arglwydd a nertho ei fam dyner i ddweyd, Yr Arglwydd a roddodd a'r Arglwydd a ddygodd ymaith, beudigedig fyddo ei enw, ac a fendithio'r tro er dychweliad tad yr un bach ato ei hun cyn ei fedd.

Meh. 7, yn Columbus, Ohio, yn 81 mlwydd oed, yr hen bererines, Mrs. MARY ROBERTS, gweddwr Mr. Humphrey Roberts, gynt o Utica a Steuben, ond er ys blynyddau o Columbus, O. Hen Cristion gloyw oedd y chwaer uchod. Gweinyddwyd ar achlysur y gladdedigaeth gan y Parch. Edward D. Morris yn Saesonog, a John H. Jones yn Gymraeg. Claddwyd hithau yn Green Loan Cemetery.

Mai 30, yn Brooklyn, ger dinas Efrog Newydd, yn 70 ml. oed, Mr. JOHN J. EVANS. Daeth llauws mawr o Gymry a Saeson i'w gladdedigaeth a chladdwyd ef yn Evergreen Cemetery; gweinyddwyd ar yr achlysur, yn y ty gan y Parch. D. D. Elmendorf, D. A., ac ar lan y bedd dan y Parch. John Ellis, W. R. Ymfudodd Mr. Evans a'i deula i'r wlad hon yn y fl. 1833, o Lechryd, sir Aberteifi, D. C., a sefydlodd yn Brooklyn, lle y bu hyd ei ddiwedd.

Meh. 7, yn Brooklyn, ger dinas Efrog Newydd, yn 42 ml. oed, Mrs. MARGARET THOMAS, awyrlu briod Mr. Peter Thomas, a merch i'r John J. Evans uchod. Y dydd canlynol, cyfarfu cynulleidfia luesog iawn o Gymry a Saeson, yn yr Eglwys Henaduriaethol East Brooklyn, i dalu y gymwynas olaf iddi, lle yr oedd ei gweddillion yn aros, i gael eu symud i'r Evergreen Cemetery. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. J. Greenleaf, gweinidog yr eglwys uchod. Gadawodd wr a thri o blant bach i alaru ar ol mam dyner, a gwrraig fyddlon.

Ei phriod PETER THOMAS.

Dymunir ar i'r *Dysgedydd* a'r *Disgygiwr* gyhoeddi yr uchod.

Meh. 4, yn Ridgeway, Wis., JACOB MORGAN, mab Evan D. a Kezia Morgans, o'r darfodedigaeth, yn 21 ml. a 5 mis oed. Claddwyd ef yn Spring Green, yn ymyl ei fam a gweinyddwyd ar yr amgylchiad gan y Parch. John Davies, Bangor, Wis. Pregethwyd eilwaith mewn cysylltiad a'r amgylchiad gan y Parch. John Davies yn Spring Green, a chan yr ygrifenydd yn Ridgeway. Deallwn fod y cytail hwn wedi ymuno â chrefydd er yn ieuanc, yn un fyddlon gyda moddion gras yn enwedig yr Ysgol Sabbathol a'r canu, yn ysgolor da ac yn fachgen talentog, a thŵr hyn yn addawol o fod yn ddefnyddiol yn ei oes; oed fel arall y troes er aiom perthynasas a chyfeillion. Lied ddietaw y bu trwy ei hiraeth gystada. Ymddangosai fel y cyffredin o'r afiechyd yna yn golygu gwellu, ond pan y sonid wrtho am farw yn nghyd a'r tebygolrwydd mai marw oedd o'i faen ef yn fuan ymddangosai yn dawel ac ymddiriedol. Mae iddo dad a pharthynasau llesog yn nghyd a chylch eang o gyfeillion ieuanc mewn galardwys. Hyderwn i'r amgylchiad fu'n chwervu iddynt hwy droi ya eiw iddo ef. Cymered ei gyfoedion y rhybudd, "Byddwch chwifian barod." EVAN OWEN.

Meh. 24, yn Covington, Ky., MORGAN, mab i Mr. John Roderick a Johanna ei briod, yn dair blwydd oed. Ei glefyd oedd y scarlet fever. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. H. Powell, yn absenoldeb yr ygrifenydd. Nodir yn y CENHADWA am Gorphenaf hanes marwolaeth mab arall i'r un

teulu o'r un clefyd. Mae y tad a'r fam eto yn fyw yr hyn sydd yn profi y gallasai fod yn waeth. Bydded i'r Hwn sydd yn meddu pob awdardod i arbed y gweddill o'r plant os rhynga bodd yn ei olwng.

T. EDWARDS.

Meh. 24, yn Silver Creek, swydd Schuylkill, Pa., yn 64 ml. oed, MARY THOMAS, priod Mr. Rees Thomas. Cymerwyd y chwaer hon ymaith yn ddisymwth gan ddynod o'r parlys. Dydd Gwener canlynol ym-gaslodd tyrfia luosog yn nghyd i dalu'r gymwyuas olaf iddi a chladdwyd ei rhan farwol yn mynwent y Cynulleidfaoellon yn Pottsville, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd.

JOHN E. JONES.

Meh. 28, yn yr u lle, yn 7 mis oed, MARY, merch William a Margaret Lloyd. Claddwyd hi yn mynwent y Cynulleidfaoellon yn Pottsville a gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd.

JOHN E. JONES.

Gor. 4, yn Rosendale, Wis., ELIZABETH PIKE, ar enedigath plentyn yn 23 oed. Merch ydoedd i David a Hannah Jenkins, gynto Benyrgan, Llanddewi-brevi, awydd Ceredigion, D. C., yn bresenol o Rosendale, Wis. Claddwyd hi yn mynwent Bethesda, wrth ochr ei hanwyl dad. Dyma rybudd eto i'r iach a'r heini, i ymofyn am fod yn barod. Yr eiddoch,

D. JENKINS.

mab yn nghyfaith i Eidd. Parry, diweddar o Nibetyst.

Gor. 14, yn Steuben, Oneida Co., N. Y., yn 22 oed, o'r darfodedigaeth, ANNE, merch Owen a Jane Roberts. Yr oedd yn gyflawn aelod o eglwys y T. C. yn Penygraig, Remsen.—ni ba erioed allan o'r eglwys, yr hyn oedd gynt iddi yn ei dyddiau olaf. Gallen ychwanegu llawer am y chwaer anwyl hon, ond ymataliwn. Claddwyd hi yn Penygraig, y brodyr Roberts a Salisbury yn gweinyddu.

Gor. 5, yn Utica, Mrs. CATHARINE JAMES, tua 79 ml. oed. Yr oedd yr hen chwaer hon wedi bod am amser maith yn lled wanaidd ei grym a'i hiechyd; ond fel yr oedd y cyfansoddiad corphorol yn gwanhau yr oedd yn dyfod yn fwy fwy ei hawydd am lyd arall, ac nid oes lle i amheu nad oedd marw iddi yn eiw. Dydd ei chladdigaeth gweinyddwyd gan y Parchn. James Griffith a John R. Lewis, y blaenaf yn Gymraeg a'r olaf yn Saesoneg, ac yna rhoddwyd ei gweddillion i orphwys yn ymyl ei phriod, ei merch a'i hwyryon, yn hen fynwent Utica ac yn ei hymadawiad gellir dweyd fod un o'r rhai yaaaf wedi myned o eglwys Columbia street.

Mewn rhyfel buodd yma 'n hir

Yn enill ao yn colli tir,

Ond nawr gorphenod ar ei gwaith

Ac aeth yn deg i ben ei thait.

Gor. 3, yn anedd Mrs. N. Devereaux, yn Utica, Miss MARGARET EVANS, tua 80 ml. oed, aelod gyda'r T. W. Ymfudodd o Gymru i'r wlad hon tua'r fl. 1800—ac am y rhan fwyaf o'r amser hyny hyd ei hangau, bu fyw yn nheuloedd J. C. a Nicholas Devereaux,—am y 40 ml. diweddar o'i hoed yn nheulu Mr. N. Devereaux.

Gor. 1, yn Portsmouth, Va., o'r typhoid fever, Lieut. EVAN G. JONES, o'r gatrawd 117, N. Y. S. V., o Floyd, Oneida Co., N. Y. Dygwyd y corff adref i Floyd, a chladdwyd ef yn barchus Gor. 8fed yn ardal Floyd.

Gor. 7, yn ardal South Trenton, E. N., yn anedd Francis Francis, ELEANOR, priod John Francis, yn 65 ml. 6 mis a 13 d. oed.

Gor. 7, yn Neenah, Wis., JEREMIA, plentyn i Mr. William Evans a'i briod, yn 1 flwydd a 28 diwrnod oed. Ei afiechyd oedd y dyfrglwyf ar yr ymenydd. gweinyddwyd yn y gladdigaeth gan Mr. William Mathews a'r ysgrifenydd, 2 Sam, 12: 23.

H. PARRY.

Gor. 12, ger Oriskany, E. N., Mrs. ANN HUGHES, priod Mr. Wm. Hughes, tua 33 mlwydd oed. Merch ydoedd i'r diweddar Griffith E. Griffiths, Trenton. Claddwyd hi yn mynwent teulu ei thad ar Steuben Valley, ger Capel y nant.

Gor. 16, yn Treaskow, Pa., yn 28 ml. a 6 mis oed, Mrs. ESTHER HAYCOCK, priod Rees Haycock. Ei chlefyd oedd y frech wen. Gadawodd briod a dau o blant i alaru ar ei hol. Yr oedd yn farch i David J. Evans, yr hwn a fu farw Rhag. 1, 1862. Bydded i fam dynyr yr ymadawedig yr hon mor ddiweddar a

golodd ei phriod hefyd roddi ei phwys ar yr Arglywydd, a byw mewn gobaith am gyfarfod eto a'i merch yn nheyrhas nef, lle ag y mae genym obaith cryf fod ei merch wedi myned, ond dros enyd fyr, yna cant gwrrdd mewn gweli cymdeithas nag sydd yma ar y llawr.

P. PEREGRINE.

Beaver Meadow.

Gor. 18, ger Westernville, E. N., yr henafgw, JOHN B. EVANS, tua 69 ml. oed. Gweinyddwyd yn y gladdigaeth gan y brodyr Parmelee ac Everett.

Gor. 5, WILLIAM, mab i Mr. Henry Humphreys, Trenton, E. N., yn 12 diwrnod oed, o'r convulsive fits. Yr oedd yn ŵyr i'r Parch. Evan Morris, Penycerau, Hebryngwyd corph y bychan i gladdfa Penycerau, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan D. C. Evans.

Gor. 21, EMMA WILLIAMS, merch i Mr. W. B. Williams, Utica, yn 1 fl. 4 mis a 19 o ddyddian oed, o'r diarrhea. Yr oedd Mr. Williams yn nghyd a'i briod a'i hunig ferch wedi dyfod i fyny o Utica i gymydogiaeth y Nant i dŷ Mr. Robert Watkin er mwyn cael adnewyddiad iechyd, ac yn mhen ychydig ddyddiau wedi eu dyfod, cyfarfuant a phrofedigaeth chwerv, colli eu hunig blentyn. Yr Arglywydd a'u cyrrallo yn eu tywydd garw ac a fendithio yr amgylchiad i'w dwyn i roddi eu "serch ar y pethau sydd uchod." Claddwyd gweddillion marwol y fechan ymadawedig yn ngladdfa y Nant—gweinyddwyd ar yr achlysur gan D. C. Evans.

Anrhydedd i Gymro.—Mae Coleg Hamilton, swydd Oneida, wedi rhoddi yr urddiant o fod yn Athraw Duwinyddol, D. D., i'r Parch. Edward Dafydd Morris o ddinas Columbus, Ohio, mab i David E. Morris, ysw., o Utica.

Cydnabyddiaeth o deilyngdod mŵr Cymreig.—Crybwyllasom yn ein rhifyn diweddar fod y milwr ieuanc Joseph E. Griffiths, mab y Parch. Evan Griffiths, Iowa, wedi cael ei gymeradwyo i'wyl y Cadf. Grant, gan y Brig. Gen. Lawler fel un teilwng o fod yn *Lieutenant* yn y gatrawd y perthynai iddi. Canfyddwn yn awr fod Llywodraethwr talaeth Iowa yn ol cyweradwyaeth wresog y Cadfn. Grant, Carr a McClernand, wedi codi Griffiths ieuanc i'r swydd a enwyd,—ei godiad i ddyddio o'r 22ain o Mehefin, sef y dydd a dangosodd ei ddewrder a'i wrolder rhyfedd yn Vicksburg.

Estyniad y Reilffordd o Boonville i Watertown.—Cynaliwyd cyfarfod gan foneddwy'r yn Utica, Gor. 20fed, i neillduo cenhadon i gyfarfod arall yn Watertown, ar y 23ain o'r un mis i ymdraffod a'r cwestiwn o estyniad Rheilffordd Utica a'r Black River hyd Watertown. Neillduwyd i'r perwyl hwn y rhai canlynol:—A. J. Williams, J. K. Hitchcock, E. S. Brayton, A. C. Miller, a John Dagwell,—gyda'r hawl iddynt i ychwanegu pedwar eraill, i wneud y nifer yn ddeg.

Hanesiaeth Dramor.

O Y M R U.

Effordd Haiarn o dref Caerfyrddin i Landilo.—Y mae cryn lawer o siarad wedi bod mewn perthynas i'r ffordd haiarn hon yn ystod y deng mlynedd diweddar; ond y mae y siarad erbyn hyn wedi troi yn sylwedd. Y mae y *Contractor* a'r *Navies* yn tyru o bob rhan o'r wlad i ymofyn gwaith. Disgwylir y bydd yn barod mewn tua

blwyddyn o leiaf. Nid oes ond pymtheg milldir o Gaerfyrddin i Landilo. Cyn y gellir myned yn awr dros y reilffordd o'r naill dref i'r llall, rhaid dyfod trwy Lanelli. Y mae ngain milldir o Gaerfyrddin i Lanelli, ac agos i ngain drachefn o Lanelli i Landeilo; felly rhaid teithio agos i ddeugain milldir ar y rheilffordd cyn cyrhaedd y pellter o bymtheg milldir. Bydd y llinell hon yn rhedeg trwy ganol dyffryn ffrwythlawn y Towy, ac yn cadw yn lled agos i'r Towy yr holl ffordd. Y mae golygyfodd rhannantus a swynol y dyffryn hwn yn sier o ddenu lluoedd o foneddigion Lluegr i drigianu ynddo. Chwanegir cryn lawer at werth tir yn Nyffryn Towy.

Tanchwa enbyd yn Ngwaith Glo y Parc ger Llanawel, Morganwg.—Cymerodd tanchwa echrydus le yn y gwaith glo uchod boreu ddos (dydd Gwener, y 26ain cyfisol). Crynai y ddaiar fel pe buasai daeargryn yn ei hysgwyd, a chlywid swn y danchwa filldroedd lawer o ffordd. Pwll newydd ei agor yw pwll y Parc—y mae yn ddau cant a thrigain o droedfeddi o ddyfnder, ac y mae tua chant a baner yn gweithio ynddo. Fel y digwyddodd, nid oedd ond pedwar ar ddeg o beronau yn y pwll pan gymerodd y danchwa le. Claddwyd tri o honynt, sef Francis Jenkins, Richard Evans, a Thomas Griffiths. Cafodd naw eu llosgi yn druenus, ac nid oes ond gobaith gwan am eu gwellhad—diangodd dau yn ddianaf. Buwyd gryn amser wedi i'r danchwa gymeryd lle yn gallu myned i lawr i'r pwll; ac wedi myned i lawr, yr oedd y nwy afiach mor gryf fel y methwyd dyfod o hyd i'r cyrrf am gryn amser; ac O! y fath olwg ddychrynlyd oedd arnynt. Yr oedd eu cnawd wedi ei ddigroeni am danynt, ac yn syrthio oddi wrthynt yn ddarnau. Yr oedd yr olygfa ar ben y pwll yn dorcalonus i'r eithaf; gwelid gwagedd yn wylo, plant yn galw enw eu tad, a pherthynasau yn ofni gweled y cyrrf yn dyfod i fyny, rhag fod eu heiddo hwy wedi eu lladd. Daeth T. Evans, Yew., arolygydd y llywodraeth, yno cyn nemawr o amser; a bu efe, yn nghyd a Mr. R. Thomas, a Mr. Woolley, dau o berchenogion y gwaith, a Dr. Whitty a Dr. Evans ar eu goreu yn cynorthwyo ac yn laesu poen y dioddefwyr fel y deuent i fyny o'r pwll. Y mae achos y danchwa hyd yn hyn yn hollol anadnabyddus; ond bwriedir gwneud ymchwiliad manwl i'r mater ar unwaith.

Marwolaeth a Chladdedigaeith y Parch. Thomas Williams, gweinidog yr Annibynwyr yn Llanddeusant.—Yr oedd Mr. Williams yn enedigol o gymydgaeith Bethesda, Arfon, a chafodd ei ddwyn i fyny yn eglwys Amara. Mae iddo ddau frawd eto yn y weinidogaeth, sef y Parch. W. Williams, Nefyn, a'r Parch. D. Williams, Myfyriwr yn Athrofa yr Annibynwyr yn y Bala. Cafodd Mr. Williams ei ordeinio i holl waith y weinidogaeth ddwy flynedd yn ol yn Llanddeusant, pryd yr ymgymerodd â gofalu am yr eglwys yn y lle fel ei bugail, ynghyd a'r eglwys i Syl o Ebenezer, Llanfach-

ell; ac yn ystod yr amser y bu yn llafurio yn y cymydgaeithau hyn, enillodd le mawr yn mynwesau pobl ei ofal, a phawb a'i adwaenai. Yr oedd drwy ei affechedd wedi ei analluogi i ofalu am ei ddyledawyddau fel gweinidog er's pedwar mie cyn ei farwolaeth. Ac er fod ei gyfeillion yn yr adeg hono yn ofni fod y clefyd o'r hwn y byddai marw o hono wedi ymffafydd ynddo, eto yr oedd hyny ym mhell iawn o'i feddwl ef ei hunan hyd y dydd y bu farw. Ac ar y dydd hwnaw daeth i feddwl fod ei ymddatodiad ger llaw; ac yn y teimlad hwn galwodd ar Mr. a Mrs. Jones, Taulan (sef y teulu y lleitayi gyda hwy) at ei wely, i'w gwneuthur yn hyabys o'r hyn a deimlai ar y pryd. Diolchodd yn gynhes iddynt am eu caredigrwydd iddo tra y bu o dan eu cronglwyd, a rhoddodd orladur i Mrs. Jones, gan dymuno arni ei derbyn yn gydnabyddiaeth oddi wrtho am ei gofal mawr am dano yn ei afiechyd; a dywedodd wrth Mr. Jones am ddywedyd wrth ei wrandawyr ei fod yn ail dymuno arnynt gofio a gwneuthur ei holl gynghorion iddynt, a'u hysbysu hefyd ei fod yn ddiolchgar am eu ffyddlondeb iddo, a'i fod yn cosio yn garedig at yr eglwys. Ac wedi hyny dywedodd wrth yr Hwn sy'n dal "agoriadau uffern a marwolaeth."—"Arglwydd Iesu derbyn fy ysbryd" ac yna efe a hunodd yn yr Iesu, yn 28 oed, Mehefin 10fed.

MARWOLAETHAU.

MAI—

- 1, Thomas, ail fab Mr. Evan Hugh Morgan, Maenachydd, Market St., Aberystwyth
- 2, Anne Morgan, merch i'r diweddar Mr. John Williams, ger Aberystwyth.
- 4, David, mad Mr. Morris Davies, Ty'n twr, a chyfriflydd parchus yn Chwarel Caebraich y cefn, ger Bethesda. 23 oed.
- 7, Elizabeth, gwraig Mr. David Edwards, Ty isa, Llandderfel, a mam y Parch. Robert Edwards, o'r un lle, yn nghyd â mam Mrs. Edmunds, gwraig Mr. Edmunds, athraw yr Ysgol Frytanaidd yn Bangor.
- 7, Sophia, priod Mr. H. Davies, Erwgron, Llanfair fechan, ger Bangor. 59 oed.
- 26, Elizabeth, priod Mr. Edward Williams, Bwlch-heble, ger Aberystwyth, yn 66 ml. oed.
- 30, Mr. Henry Jones, Salem, Rhiwbryddir, Blaenau Ffestiniog (gynt o Beddgelert).

MEHEFIN—

- 19, H. Davies, Maerddwy bach, Gwyddelwern.
- 20, yn Ty'n llyn, Ffestiniog, Richard Hughes, yn 72 mlwydd oed. Hen filwr oedd y trancedig, ac un o ddewrion Waterloo.
- 22, yn Oeinewydd, Mr. John Owens (a adnabyddid yn gyffredin wrth yr enw Sion Caleb), tad y Parch. J. Owens, Capel y ffynon. Yr oedd yn hen wr cadarn a hyddysg yn yr Ygrythyrau. 84.
- 22, yn 67 mlwydd oed, Mr. John Roberts, Llanelli, gynt o Dowyn, Meirionydd, wedi bod yn pregethu yn nghyfundeb y Trefnyddion Calfinaidd am yn agos i 35 o flynyddoedd.
- 25, Sarah Elizabeth, merch ieuegaf Mr. John Edwards, Ockenden road, Llundain.

Peroriaeth.

GWELY ANGEU,

M. H.

JOHN D. OWEN.—Cyfl. gan T. RODERICK.

Pan fyddo'r corff yn dyoddef cur, A gloywon

The first system of the musical score consists of four staves. The first three staves are in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). The fourth staff is in bass clef. The music is written in a simple, melodic style with various note values and rests.

saethau'r gelyn sur, O lões i lões rhaid

The second system of the musical score consists of four staves, continuing the melody from the first system. It maintains the same key signature and staff arrangement.

myn'd i lawr Dan arfau miniog .angau mawr.

The third system of the musical score consists of four staves, concluding the piece. It features a double bar line at the end of the fourth staff.

*5au. D. 8.—Cofied y datgawr fod yr arwyddnoda damweiniol yu colli eu heffaith a'ol gadael y ban lle y dygwyddant.

1863.

CYF. XXIV.

RHIF. 9.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Medi.

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

OYNWYSIAD.

TRAETHODAU.

Huno a dihuo,	257
Perffeithrwydd Cristionogol,	259

AMRYWIAETHOL.

Yr eglwys Annibynol yn Ninbych,	262
Y chwyldroad yn Madagascar,	265
Dadl rhwng caethiwed a rhyddid,	268
Araeth lwyddiannus,	269

BARDDONOL.

Pryddest ar y "rhyfel cartrefol yn America,"	270
Y rhyfel,	271
Gwraig y milwr,	272
Llinellau cydymdeimladol,	272
Ar farwolaeth Clara Agnes,	273

HANESIAETH GARTREFOL.

Llythyr oddiwrth y Parch. Samuel Roberts, A. M.,	273
Llythyr dyddorol o Washington,	278
Cymanfa Gynulleidfaoel Wisconsin,	274
Cwrdd cwarter Dosbarth Deheuol Ohio,	275
Williamsburgh, Iowa,	276
Darnwain yn Parisville, Ohio,	276
Cofiantau byrion,	276
Ganwyd,	277

Priodwyd,	277
Bu farw,	278
Guerilla.—Y dinystr yn Lawrence, Kansas,—Agerlong lwythog o bylor yn cael ei chwythu i fyny,—Y terfysgwyr yn New York a'u tynged,—Y Drafftio yn ninas New York,—Y brig Bainbridge,	281
Morrisey yr ymladdwr,—Diwygiad yn y meddwl cyhoeddus,—Y cnydau,—Gorwyntoedd,—Yr athraw a'r ysgolor,—Byddin Lee,—Y mwngloddiau yn Oregon ac Idaho,—Arizona,—Kentucky a Tennessee,—Caplan negroaidd,	282
Yr etholiad nesaf yn Wisconsin,—Yr etholiad yn nhalaeth New York,—Darnwain angeuol yn Brooklyn,—Yr ymosodiad ar Charleston,	283
Marwolaeth milwr,	283
Trysorfa yr Ysgol Sabbothol,	283
Cyfarfod trimisol Y. S. Danville,	283

HANESIAETH DRAMOR.

CYMRU.

Llythyr o'r Hen Wlad,	284
Marwolaethau,	287
Mexico yn ymherodraeth,—Garibaldi,	287

PERORIAETH.

Youngstown,	288
-----------------------	-----

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT BIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaſt:—M. E., Black Lick, O., \$3; J. E., Spooner's Corners, \$1.50; E. J., eto, 75c.; R. R., eto, \$1.50; O. J., eto, \$3; M. W., eto, \$1.50; R. R., West Winfield, \$1.50; W. E. W., Bethel, \$3; E. J. D., Forest City, Minn., \$3; W. J., Holland Patent, trwy R. J. H., Prospect, \$1.50; J. W. J., Jameville, trwy law y Parch. L. D. H., \$4.50; G. G., Jameville, trwy yr un, \$4.50; D. T. M., Emporia, Kansas, \$3; G. R., Minersville, Pa., \$11.40; D. D. J., Bangor, \$3.50; T. D. W., Granville, \$1.50; W. J. W., Racine, \$45.

 Methasem osod i mewn rai ygrifau a fwr-iadwyd i'r rhifyn hwn, o ddiffyg lle.

Y PARCH. WM. THOMAS, diweddar o Oak Hill, Ohio, sydd wedi symed i Fairview, swydd Catta-rangus, E. N. Dechreuodd ar ei lafur gweinid-egaethol yn ei faes newydd yno, Awst 9fed. Y cyfarwyddyd at Mr. T. sydd fel hyn: Rev. Wm. THOMAS, Fairview, Cattaraugus Co., N. Y.

CYMANFA PENNSYLVANIA.—Cynelir y Gy-manfa hon eleni yn Danville—i ddechreu yr ail Sadwrn sef y 10fed o Hydref. Taer ddymunir ar holl weinidogion y dalaeath i fod yn Danville nos Wener, gan y bydd y Gynadledd yn dechreu ddydd Sadwrn am 10 o'r gloch.

JOHN B. COOK.

CYMANFA IOWA.—Disgwyllir iddi ddechreu yn Williamsburg boreu y Sabboth olaf yn mis Medi, a pharhau yno hyd nos Lun. Dechreu ar Old Man's Creek foreu ddydd Mercher—yn par-hau yno hyd nos Iau. Dechreu ar Long Creek foreu ddydd Sadwrn, ac yn parhau yno hyd nos Sabboth. Dechreu ar Flint, foreu ddydd Mawrth, a pharhau hyd nos Fercher. Buddiol fyddai i'r gwahanol eglwysai gadw cyrddau gweddi y nos cyn dechreu y Gymanfa. Cofier am hanes yr eglwys. Bydd y Gynadledd yn dechreu ar Old Man's Creek am 2 o'r gloch ddydd Iau.

D. KNOWLES, Ysg. y Gym.

Long Creek, Iowa, Awst 18, 1863.

CYFARFOD TRIMISOL YN SPRINGWATER.—Bydd ein cyfarfod trimisol i gael ei gynal yn Springwater, swydd Waukesha, Wis., ddyddiau Mawrth a Mercher, y 29 a'r 30 o Fedi.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL EFROG NEW-YDD.—Bwriedir cynal y Gymanfa hon eleni yn y manau canlynol:—i ddechreu yn Utica, yn yr Eg-lwys Gynulleidfaol Columbia Street, ddydd Llun y 7fed o Fedi,—Cynadledd am 2 o'r gloch, pregethu yn yr hwyr a thrwy y dydd dranoeth. Remsen, ddydd Mercher, Cynadledd am 2, pregethu yn yr hwyr, nos Fercher, a thrwy y dydd, ddydd Iau. Penymynydd nos Iau a dydd Gwener. Bwriedir cynal cwydd hefyd yr wythnos ganlynol yn Floyd, sef nos Fawrth a dydd Mercher, Medi 15 a'r 16.

CYMANFA OHIO,—A gynelir eleni ar yr ail Sadwrn yn mis Medi, sef y 12fed, yn nghyd a'r holl wythnos ganlynol, yn Newark, Granville, Columbus, Delaware, Troedrihiwdalar a Radnor. Bydd y Genadledd yn Newark, am 10 a 2 o'r glych y dydd cyntaf. Disgwyllir i holl weinidog-ion y Dalaeath yn nghyda chenadon yr eglwysai ddyfod yn brydlawn i Newark ddydd Gwener, Medi 11.

DAVID PRICE, Newark.

Mae J. B. Floyd, yspellydd mawr y trysor sy-boeddus wedi marw.

Plum yn eir Feirionydd.—Y mae y sir hon wedi dyfod yn enwog erbyn hyn yn ei mwau o wa-hanol fathau. Nid oes braidd lanerch ar ei gwyneb nad yw dynion yn cloddio iddynt am fân o ryw natur; weithiau, heb ryw lawer o arwyddion y llwyddant, bryd arall yn cael cryn lawer o gyfoeth. Bu Mr. William Griffith, confectioner, Ffestiniog, ac ereill, yn cloddio am blwm yn Cae'r fali, Pen-rhyn, ar dir Mrs. Oakley. Plas tan y Bwlch, am dros bedair blynedd ar ddeg, a gwariasant lawer o gannoedd o bunau, ac weithiau yn llafurio o dan lawer o ddigalondid, gan feddwl na ddeuent byth i afael a'r trysor y cloddient am dano. Ond o ddeutu tair wythnos yn ol, cawsant faen ardderchog o blwm, yr hon sydd, yn ol pob arwyddion, yn debyg o droi allan yn un gynrychiol a chyfoethog iawn. Y mae y fath ddiwydrwydd a phenderfyniad yn teilyngu ei wobrwyo, ac y maent yn debyg o gael yn yr achos dan sylw.—*B. ac A. Cymru, Gor. 22.*

Mynega y newyddion o Copenhagen fod y Brenin Sior yn bwriadu cychwyn tas Groeg o ddeutu caul y mis hwn (Medi.)

Dywedir fod Pio Nono yn awr yn mwynhau iechyd corphorol da; oud taenir y gair fod ei alla-oedd meddyliol wedi gwanhau yn ddifawr.

Ar yr 18fed o Awst bu farw yn Liverpool, Lloegr, y ffyddlawn lafurwr yn ngwllau Iesu. Dr. Raffles, yn y 78 mlwydd o'i oedran.

Gor. 25, bu farw y Parch. T. Edwards, Llan-ddeiniolen, yn 61 ml. oed, wedi bod yn weinidog yr Eg. Annibyuol yn y lle 31 o flynyddau.

PELENI Y PRENHINES.

(The Queen's Vegetable Life Pills.)

Mae y Personau canlynol wedi addaw gweithredu drosod fel *agents* yn ngwerthiant y peleni uchod. Bydd hyny yn gyfeusdra i'r preawylwyr yn yr ardal-oedd a enwir. Lle na byddo goruchwylwyr, gellir eu cael trwy y Post, genyf fi yn bersonol fel cynt.

David Davis, carpenter, Columbus, Ohio.
John A. Jones, colporter, Berlin, Green Lake co., Wis.
John James, Ashland, Schuykill co., Pa.
Thomas Roberts, Bothelle, Fond du lac co., Wis.
David T. Jones, Bridgewater, Oneida co., N. Y.
Evan E. Jones, Coalale, near Summit Hill, Carbon co., Pa.
Richard W. Mathews, Aurora, Kane co., Ill.
John Breeze, Palmyra, Portage co., Ohio.
John Pierce, Big Rock, Kane co., Ill.
John S. Houser, Bangor, Lacross, Wis.
James M. Williams, Pittston, Luzerne co., Pa.
William Reese, Pottsville, Schuykill co., Pa.
David C. Morris, Ridgeway, Iowa co., Wis.
William Howell, South Warren, Bradford co., Pa.
William Phillips, Parisville, Portage co., Ohio.
Lewis H. Williams, Stellaspolis, Iowa co., Iowa.
John T. Davis, Wales, Gallia co., Ohio.
Mrs. Jane Williams, Bockville, Madison co., N. Y.
Thomas A. Jones, Granville, Licking co., Ohio.
Maurice Evans, Black Lick, Franklin co., Ohio.
Josiah Jones, Gomer, Allen co., Ohio.
John Abrams, Ironton, Lawrence co., Ohio.
William G. Williams, Attica, Wyoming co., N. Y.
P. A. Griffith, Dodgeville, Wis.
Charles W. Lewis, Iowa City, Iowa.
Milo Holmes, Sandusky, Cattaraugus co., N. Y.
Robert Evans, Nelson Flats, Madison co. N. Y.
Thomas & Jones, Waterville, Oneida co., N. Y.
Cyfarwydder pob archebion at yr anig berchenog, M. H. Meredith, Remsen, Oneida Co., N. Y.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 9.

MEDI, 1868.

RHIF. OLL 285.

Graethodan.

HUNO A DIHUNO.

SALM 17: 15, Myfi a edrychaf ar dy wyneb mewn cyflawnder; digonir fi, pan ddibenwyf, a'th ddolw di.

Ar bwys y geiriau hyn sylwn,

I. Ar Angau y saint dan y gymhariaeth o "huno." Fe ddefnyddir y gair yma yn fynych mewn cysylltiad â marwolaeth dynion duwiol. Act. 13: 36; Ioan 11: 11; Matt. 27: 52; 1 Thea. 4: 18; 1 Cor. 15: 51. Defnyddir ef hefyd mewn cysylltiad a marwolaeth yn gyffredinol. Dan. 12: 2.

1. Mae'r gair "huno" yn arwyddo nad oes dim yn ddychrynedig ac yn arswydol i'r Cristion yn y meddwl ei fod i farw. Nid oes neb yn arswydo rhag hun owsg; felly nid oes dim yn arswydol i'r Cristion yn y meddwl ei fod i farw. "Colyn angau yw pechod, a grym pechod yw y gyfraith; ond i Dduw y byddo y dioloh yr hwn sydd yn rhoddi i ni y fuddugoliaeth trwy ein Harglwydd Iesu Grist." Mae beiau y Cristion wedi eu madden, euogrwydd pechod wedi ei aymud mewn maddeuant, bydd angau yn derfyniad ar bob trallod, yn ddiangfa o gyrhaedd pob profedigaeth, ac yn arweiniad i mewn iddo at ei Waredwr a'r teulu sydd wedi ei perffeithio fry. Nid oes ynddo ddim sydd yn wir arswydol i'r Cristion. Er mai "brenin y dychryniadau" yw, ac er fod rhyw deimlad arswydol yn mhob dyn rhag angau, eto nid oes dim yn arswydol yn y canlyniadau i'r Cristion gwirioneddol.

2. Y corff yn unig sydd yn huno. Bydd yr enaid yn angau yn myned adref i fyd effro tragywyddol, lle y bydd yn fwy effro yn ngwasanaeth ei Arglwydd nag y bu erioed yn y byd presenol. Ond bydd y corff yn myned i huno yn y ddaear mewn hun hyfryd, tawel, hirfaith—hyd oni byddo bloedd yr archangel ac udgorn Duw yn ei alw i ddeffroi.

3. Nid difodiad i'r corff fydd marwolaeth—dim ond huno. Nid yw dyn yn ei gwag yn colli ei fodolaeth. Mae ei fodolaeth mor wirioneddol a phan yr oedd yn effro. Felly ninau—bydd bodolaeth y corff yn y ddaear yn par-

han yr un mor wirioneddol a bodolaeth yr enaid yn y nef.

4. Dywedir am y saint eu bod yn "huno yn yr Iesu." "Felly y rhai a hunasant yn yr Iesu a ddwg Duw hefyd gydag ef." Byddant yn huno yn nghariad Iesu, yn ngofal Iesu, mewn undeb a'r Iesu, trwy fydd ynddo, ac mewn undeb a'i achos—fel y plentyn yn nghôl ei fam mewn anwydeba diogelwch, felly y bydd y Cristion yn marw y'ngghôl ei Briod a'i Waredwr.

5. Sefyllfa i oshpws ydyw sefyllfa yr hwn sydd yn huno. Felly y Cristion, pan yn huno yn angau, myned i orphwys y mae oddiwrth ei lafur. Bywyd gweithgar ydyw bywyd y Cristion. "Llafuriwch nid am y bwyd a dderfydd, eithr am y bwyd a bery i fywyd tragywyddol," Ioan 6: 27. "Melus yw hun y gweithiwr," a'r hyn sydd yn gwned ei hun yn felus ydyw mai "gweithiwr" ydyw. Mae y llafur yn melysu yr hun. O mor felus i ninau wedi cyrhaedd adref fydd adgofio ein bod wedi cael y fraint o lafurio ychydig, a hyny yn ffyddlon yn ngwinllan ein Hiachawdwr, cyn gadael gwlad y ddaear. Am Dafydd dywedir, "Canys Dafydd wedi iddo wasanaethu ei genedlaeth trwy ewylllys Duw, a hunodd, &c." Coffied pawb o honom fod genym i wasanaethu ein cenedlaeth cyn myned i wely y bedd i orphwys. Ceisiwn gyflawni y gwasanaeth yn ddigoll, yn deg, yn brysur—pur fylchog a gwael y mae wedi bod gyda llawer o honom, ceisiwn ddeffroi am y gweddill byr o'r diwrnod sydd heb ei orphen. Ein Hiachawdwr mawr a ddywedai, (Ioan 9: 4) "Rhaid i mi weithio gwaith yr hwn a'm hanfonodd tra yr ydyw hi yn ddydd; y mae y nos yn dyfod yn yr hon ni ddichon neb weithio."

Awn yn mlaen i sylwi,

II. Ar y waredigaeth o'r bedd dan y gyffelybiaeth o "ddihuno." "Digonir fi; pan ddi-hunwyf." Athrawiaeth felus i'r saint yn mhob oes ydyw athrawiaeth yr adgyfodiad—tra arswydol i'r annuwiol, ond tra hyfryd i'r saint.

1. Mae y gair "dihuno" yn arwyddo mai y gwir gorrff a adgyfodir. Yr un yw y dyn yn deffroi yn y bore ag ydododd yn myned i'w wely

i orphwys yr hwyr o'r blaen. Nid dyn arall yw wedi noson o orphwys. Os nad y gwir gorff a adgyfodir yn y dydd diweddf, nid adgyfodiad a fydd, ond creadigaeth newydd. Ond athrawiaeth y Beibl yw mai adgyfodiad a fydd yr adferiad mawr o'r bedd yn y dydd hwnw. (1.) Adgyfodiad y mae yn cael ei alw ac nid creadigaeth. Act. 26: 8, "Pa beth? ai anghredadwy y bernir genych chwi, y cyfyd Duw y meirw?" Ioan 11: 28, 24, "A'r Iesu a ddywedodd wrthi, Adgyfodir dy frawd drachefn. Dywedodd Martha wrthi; Myfi a wn yr adgyfodir ef yn yr adgyfodiad, y dydd diweddf." 1 Cor. 15: 12, "Ac os pregethir Crist ei gyfodi ef o feirw, pa fodd y dywed rhai yn eich plith chwi, nad oes adgyfodiad y meirw?" Ac mewn amrywiol fanau eraill yr un gair a ddefnyddir. (2.) Mae yr apostol yn profi yr adgyfodiad trwy y ffaith fod corff Crist wedi adgyfodi. Y disgyblion a wyddent yn dda mae ei wir gorff ef a adgyfododd, fore y trydydd dydd. Yn y corff hwnw, dan ôl yr hoelion a'r waywffon, yr ymddangosodd iddynt amryw weithiau wedi ei adgyfodi; ac yn y corff hwnw y gwelant ef yn esgyn i'r nef oddiar fynydd yr Olewydd. Ac oddiar yr ystyriaeth fod ei gorff ef wedi cyfodi y mae yr apostol yn dadlen y cyfyd Duw y meirw. (3.) Proff *gogonedduerwydd* cyrff y saint yn yr adgyfodiad (ac nid awgrymu na chyfodant) y mae yr apostol pan y mae yn dweyd, "Nid y corff a fydd yr ydwy ti yn ei hau, ond gronyn floeth, ysgatfydd, o wenith neu rywrawn arall &c." Nid corff llygredig fel y gwelwyd ef yn myned i'r bedd fydd yn dyfod o'r bedd—nid mewn amharch—nid mewn gwendid y bydd, oblegid "rhaid i'r llygradwy hwn wisgo anllygredigaeth, ac i'r marwol hwn wisgo anfarwoldeb &c." Ond yr un corff ag a aeth i lawr mewn llygredigaeth a ddaw i fyny mewn anllygredigaeth—"y llygradwy hwn" a'r "marwol hwn" a fydd. Dihuniad cyffredinol fydd yr adgyfodiad.

2. Mae y gair hwn yn dangos nad yw angau yn gwneud un cyfnewidiad yn *ngghymeriad moesol* neb. Yr un yw y dyn o ran ei gymeriad moesol ar ol ei gwsgr naturiol ag oedd o'r blaen. Felly yr un fydd ein cymeriad moesol ninau yn y dydd hwnw ag ydoedd mewn bywyd. Yma y mae ein cymeriad moesol yn cael ei ffurfio, ac nid yn nhiriogaeth angau. Yma y mae i ni enill cyflwr cymeradwy gyda Duw. Ni wna y bedd un cyfnewidiad yn yr ystyr yma. Os Cristion fydd y dyn pan yn huno yn angau, Cristion y fydd pan yn dihuno; os annuwiol a fydd yn huno, dyna a fydd yn dihuno yn y dydd mawr hwnw.

3. Bydd y dihuniad hwn yn cael ei effeithio gan yr Arglwydd Iesu Grist yn ein natur ni, yn y awydd gyfryngol. Pan oedd yma yn nyddiau ei gnawd, y cloffion yn dyfod i rodio, y deillion i weled, y byddarien i glywed, ac ambell'un marw yn cael ei ddwyn i fywyd, dywedai wrth yr Inddewon, (Ioan 5: 18, 28) "Na ryfeddwch am hyn; canys y mae yr awr yn dyfod, yn yr hon y caiff pawb a'r sydd yn y beddau glywed ei leferydd ef, a hwy a ddeuant allan; y rhai a wnaethant dda, i adgyfodiad bywyd; ond y rhai a wnaethant ddrwg, i adgyfodiad barn." Ei "leferydd ef" a eilw y meirw o'u beddau yn fyw. Dyma ddydd rhyfedd! Bydd gwaith Crist yn cyfodi y meirw yn amlygiad rhyfedd o'i hollalluogrwydd. Ei lais a rwyga y ddaear, ac a egyr yr holl feddau. Bydd yn amlygiad o'i hollwybodaeth. Daw o hyd i hanfodolion pob corff gyda y perffeithrwydd mwyaf. Bydd yn amlygiad o'i arglwyddiaeth ar yr elfenau, ac ar angau ei hun, y "gelyn diweddf."

4. Bydd pawb yn cael eu dihuno ar unwaith. Bob yn un ac un yr ydym yn myned i'r gwely i orphwys; ond pan agoro efe ddrws y bedd, eawn ein galw allan oll ar unwaith. Ystafell i'r teulu i aros eu gilydd (fel y dywedai y duwiol John Roberts) ydyw y bedd—deffroir pawb ar yr un alwad.

5. Dihuno a fydd, byth i gysgu mwy. "Nis gallant farw mwy; cyd-stad ydynt a'r angylion." O dyma ddeffro rhyfedd! Ni bydd un bedd yn cael ei agor mwy—dim mynwent i'w gweled yn unman—neb yn cael ei alw i wasanaethu mewn angladd—pawb wedi eu gwigo ag anfarwoldeb tragwyddoll!

III. Yr olwg hyfryd oedd gan y Salmydd wrth edrych yn mlaen at ddydd yr adgyfodiad. Mae yn enwi dau beth a ddyddaneut ei feddwl.

1. "Mi a edrychaf ar dy wyneb mewn cyflawnder."

(1.) Bydd ymchwiliadau y dydd diweddf yn dangos achos y saint yn achos cyflawn. Ar ol cwyno o herwydd ei elynion, yn yr adnodau, blaenorol, hyfryd oedd ganddo allu edrych at fore pryd na bydd gelyn i'w gael. Llauer o gamgyhuddladau a ddygwyd yn erbyn y saint o bryd i bryd yn ngwlad y ddaear—llauer o erlid fu arnynt—buont ger bron brawdleoedd anghyflawn ar lawer tro—ond denant y pryd hyn ger bron brawdle gyflawn—"Edrychaf ar dy wyneb mewn cyflawnder."

(2.) Byddant yn gallu sefyll mewn cysylltiad a chyflawnder perffaith yr Arglwydd Iesu Grist, yn gyfrifedig iddynt trwy ffydd, yn y dlogelwch mwyaf.

(3.) Gallant edrych ar wyneb y Barnwr

heb arswyd, nac ofn. Pan byddo yr annuw-
lolygon yn gwaeddi megys ar i'r ereigiau a'r
annynddoedd eu cuddio rhag "llid yr Oen,"
byddant hwy yn gallu edrych ar ei wyneb
gyda y sirioldeb a'r tawelwch mwyaf. "Myfi
a edrychaf ar dy wyneb mewn cyflawnder."

2. "Digonir fi, pan ddihunwyf, a'th ddelw
di." Gwnawn ddau sylw byr yma:

(1.) Nid yw y Cristion wedi ei ddigoni a'r
ddelw tra y mae yma. Mae yn ddiffygiol mewn
llawer o bethau—a'i ddiffyg o'r ddelw ydyw ei
brif ofid.

(2.) Yno bydd wedi ei gyflawnu foddloni.
Ni bydd ar y teulu na brycheuyn na ohrychni,
na dim o'r cyfryw, ond byddant yn sanctaidd
a difeius ger ei fron ef. Bydd pob dymuniad
yn sanctaidd, a phob dymuniad sanctaidd yn
cael ei ateb a chyflawnu foddhad. Dyma fydd
eu nefoedd hwy am byth.

ADFFYRDODAU TERFYNOL.

1. Dysgwn beidio ymdrafferthu yn ofer ac
ymdrythyllu gyda phethan nad ydynt, yn y
goraf o honynt, yn bethau a ddigonant ddym-
uniadau enaid anfarwol.

2. Edrychwn ar ein bod yn llafurio ac yn
hiraethu am fwy o ddelw ein Gwaredwr. Ei
ddelw yw ein haddurn a'n hurddas penaf yn y
byd presenol, a dyma a'n digona byth mewn
byd i ddyfod. R. EVERETT.

PERFFEITHRWYDD CRISTIONOGOL.

"Byddwch chwi gan hyn yn berffaith, fel y mae
eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd yn berffaith."
MATT. 5: 48.

Yr oedd Iesu Grist yn dysgu ei ganlynywyr i
ragori ar y Phariseaid, sef i garu eu gelynyon,
ac nid eu casau. Yr oedd y Phariseaid yn
casau ac yn dirmygu y Publicanod, a chyfrifent
hwy yn rhy ddrwg i fwyta gyda hwynt, tra yr
ymddygent yn gyffelyb i'r Publicanod, sef caru
yn unig y sawl a'u carent hwythau. Yr oedd-
ynt yn profesu eu bod yn bobl dda, ac ymar-
weddent yr un dull ar "pechaduriaid." "Ac
os cyferolwch well, medd y Gwaredwr, i'ch
brodyr yn unig, pa ragoriaeth yr ydych chi
yn ei wneuthur? Onid ydyw y Publicanod
hefyd yn gwneuthur felly?" Yr oedd crefydd
y Phariseaid yn hynod o wael; ac yr oedd
Crist am idd ei bobl ragori arnynt mewn gwir
rinwedd. Anogai hwy i fod yn gyffelyb i
Dduw, yr hwn sydd yn caru ei elynion, ac yn
eu bendithio; yr hwn mae ei holl weithredia-
au yn berffaith. Yn bresenol ni sylwn ar y
pethau canlynol:

I PA BERFFEITHRWYDD A OLYGIR YN EIN
TESTUN?

Mae yn amlwg mai perffaithrwydd mewn

gweithrediau olygir, oblegid mewn cysylltiad
a'n dyledawyddau mae y testun yn bodoli. Dy-
wed y Parch. A. Barnes bod yr adnod wedi cael
ei llefaru yn gyfeiriedig at beiriant (*machine*)
yr hwn fyddo ym meddu ei wahanol ranau yn
gyfatebol i'w gilydd. Mae Jacobus yn ei es-
poniad yn golygu mai "cysondeb" yw y per-
ffeithrwydd hwn. Dylem gadw y drychfeddwl
hwn yn ein eof wrth gyflawni ein holl ddyled-
swyddau, sef y dylent feddu cysondeb fel
olwynion mewn peiriant.

Ni a gynygiwn rai pethau ag y mae galwad
arnom i ofalu am eu bod yn gyson yn ein
crefydd, sef:

*Proffesu Crist fel Blaenor, a'i ganlyn fel y
cyfryw.* Efe yw ein Dysegawdwr, gan hynny,
peth rhesymol ydyw i ni wrandaw arno, ac
ufuddhan idd ei addysgiadau. Yr ydym yn ei
arddel ef fel siampl, gan hynny, dylem ei gyf-
flawnu ddilyn. Peth anghyson yw cyfenwi ein
hanain yn ganlynywyr Crist, ac ar yr un pryd
i fyw fel y rhai annuwiol sydd yn myned tua
gwlad y gwae. Dylai y broffes a'r ymddyg-
iadau gyd weithio a'u gilydd fel olwynion
mewn peiriant, ac nid croes-weithio y naill yn
erbyn y llall. Nid yw proffes o Grist, heb
fywyd addas i'r efengyl, o un lleihad; ond y
mae arddel Crist a'i gyflawnu ddilyn yn bryd-
ferth ac yn ddymunol.

*Hefyd, rhaid i'r siarad a'r gweithredu fod
mewn cysondeb a'u gilydd.* Mae eisiau siarad,
ond nid yw hynny sawl o les heb weithredu.
Pe hyddai llawer mor barod i weithredu ag
ydynt i siarad, hwy a fyddent yn ddefnyddiol
neillduol. Y drwg yw, ni wnant braidd ddim
ond cynllunio; rhaid i eraill weithredu, neu
ni ehyflawnir braidd ddim. Meddylwch yn
bresenol mor ddiles yw ymadroddion yn unig.
Pe hyddai y tyddawr yn y gwanwyn yn galw
ei blant a'i weision at eu gilydd, ac yn cadw
cynadledd ar ol cynadledd, ac yn siarad yn
ddoniol am aredig a han ei faesydd, ac yn
gwneud dim yn ychwaneg, ni thyfai enwd o
yd ar ei dir felly. Nid wrth siarad yn unig
yr adeilidir dinas. Rhyw niwl a tharth yw
siarad am dduwioldeb heb fyw yn dduwiol.
Yr un peth fyddai i ni feddwl y gallem adeil-
adu tŷ ar graig, a ohrefyddda wrth siarad heb
wneuthur ewyllys Duw. Y gwahaniaeth
rhwng yr apostolion a llawer o grefyddwyr yr
oes hon yw, fod yr apostolion yn *gweithredu*
er gwneuthur daioni, tra y mae llawer yn awr
yn foddolawn ar basio penderfyniadau yn unig,
i'r dyben "i fyn'd yn mlaen gyda'r oes," yn
fwy na dim arall. "Os gwyddoch y pethau
hyn, gwyn eich byd os gwnewch hwynt."
Ioan 13: 17.

Cydraddoldeb mewn rhinweddau crefyddol. Mae yr olwynion mewn peiriant i gyd yn eu lleoedd priodol, ac yn ateb eu dyben priodol. Maent yn amrywio yn eu maintioli, felly mae cariad y Cristion yn fwy na'i ffydd a'i obaith. Mae yn ofynol ein bod yn gyflawn yn ein garsusan; nid un yn fawr iawn, a'r lleill yn hynod o fychain, a rhai mae y Beibl yn son am danynt yn eisiau heb fod yn ein meddiant. Gellir myned i eithafoedd gydag achosion da pan y bydd un peth yn bob peth, a phan esgeulusir dyledswyddau eraill. Dylem osod pethau yn eu lleoedd priodol; nid y traed yn lle y llaw, na'r tafod yn lle y glust &c., rhaid i'n rhinweddau fod yn rheolaidd. Dywed yr Yspryd Glân wrthym "A hyn yma hefyd, gan roddi cwbl-ddiwydrwydd, ychwanegwch at eich ffydd, rinwedd; ac at rinwedd, wybodaeth; ac at wybodaeth, gymedrolder; ac at gymedrolder, amynedd; ac at amynedd, dduwioldeb; ac at dduwioldeb, garedigrwydd brawdol; ac at garedigrwydd brawdol, gariad." 2 Pedr 1: 5, 6, 7. Ni ddylai oanlynwyr Crist fod yn fyr o'r garsusan uchod, oblegid ni ellir meddiannu gwir grefydd heb berffeithrwydd mewn rhinweddau, yn fwy nag y gall peiriant weithredu heb olwynion cyflawn a rheolaidd.

Cysondeb gweithrediadau yn wastadol. Mae bod yn ffyddlawn gyda chrefydd yn amser y diwygiad, y gymanfa &c. yn dda; ond dylid glynu gyd ag achos Crist, pan na fyddo rhyw beth neillduol i dynu sylw. Pan fydd yr achos crefyddol yn myned yn mlaen yn araf, gwna rhyw fath o broffeswyr gilio draw, a chaiff crefydd ymdaraw fel y gallo o'u rhan hwy. Pa gysondeb sydd mewn ymddygiad felly? Yr oedd Iesu Grist yn parhau yn ffyddlawn yn ein hachos ni. Nid ymddwyn a ddylem fel yr ebediaid symudol, weithiau yma, ac ymaith drachefn am dymhor. Pan ddaw diwygiad i'r ardal, gwna ambell un gymeryd y blaen, ac mae am wneud yr oll braidd ei hunan, ond yn fuan, efe a ffla, ac a ymlonydda i gysgu gyda y meirw. Rhaid i'r dyn fod yn y blaen yn bobpeth, neu ni wna ef ddim. Mae ymddygiadau felly yn anheilwng o Gristionogaeth; ac mae y rhai a wnant felly yn hollol anghyson yn eu gweithrediadau. "Bydd ffyddlawn hyd angau, ac mi a roddaf i ti goron y bywyd."

Gweddio, a chyfranu. Mae gweddio, "Del-ed dy deyrnas" yn ganmoladwy, felly mae ein Blaenor wedi ein cyfarwyddo; ond ychydig wna i teyrnas Crist ymeangu oni bai fod cyfraniadau yn cael eu gwneud, er anfon yr efengyl at baganiaid pell y byd. Rhaid cael arian i adeiladu llongan,—i argraffu Beiblan,—

i gynnal y cenhadau am dymhor yn mysg yr anwariaid, nes eu goleuo a'u dwyn i gofeidiau Cristionogaeth. Beth pe yr ymddygai y tyddynwr, neu y crefftwr fel y gwna rhai gyd a chrefydd, dim ond gweddio yn unig, pa beth ddeuai o honynt? Ni thyfai haid na gwenith ar faes yr amaethydd, pe na wna i ddim ond gweddio. Rhaid iddo aredig a hau, ac yna mae ganddo sail i weddio am i'r Arglwydd fendithio gwaith ei ddwyllaw. Nid gwiw i'r crefftwr i fyned at y meist'r nos Sadwrn, neu ryw amser arall i geisio arian heb weithredu. Yr ateb a roddid iddo, "Nid ydwyf wedi gweithio, ac felly, nid ydwyf i dderbyn cyflog." Beth pe yr atebai y gweithiwr, "Na, nid ydwyf wedi gweithio, ond dylwn gael cyflog, oblegid mi a weddiais am lwyddiant ar ymdrechadau rhai eraill sydd yn ffyddlawn." Byddai dywediadau o'r fath yn dangos diffyg synwyr cyffredin. Fel yna mae llawer yn gwneud gyd a chrefydd. Gwnant weddio bob nos Lun cyntaf yn y mis, am lwyddiant ar deyrnas Crist; ond ni wnant weithredu mewn cyfranu at anfon yr efengyl i'r gwledydd pell, fel mae Duw yn eu llwyddo. Golygaut bod gwobr yn sicr iddynt am weddio yn unig gan y Barnwr cyflawn; ond y mae yn debygol y caiff miloedd eu siomi yn y dydd olaf. Dylai ein gweddian, a'u cyfraniadau at achos Crist, gyd-weithredu a'u gilydd; heb hyn y mae ein crefydd yn fylehog, ac anghyson, a diles i'r byd. Peth rhagorol yw meddu crefydd fel cylch, ac nid yn hanerog. Rhyw beiriant an-nbrefnus yw gweddio yn unig, a gomedd cyfranu braidd ddim at achos y Gwaredwr, oblegid cariad gormodol at gyfoeth y byd presenol. Un gwael yw hwnw i anog neb i gyfranu, na roddo siampl dda o flaen eraill. Pe byddai Duw mor brin yn ei gyfraniadau i ni ag ydym ni at ei achos ef, byddem yn hynod o dlawd ein hamgylchiadau.

Mewn pethau amgylchiadol crefydd, a phethau ysprydol a sanctaidd crefydd. Mae yn bosibl gwyrto ar bob ochr ar y pen hwn. Gall rhai fod yn ffyddlawn yn y cyfarfodydd gweddio,—cyfeillaehau profiadol, &c., ond ni ofalant ddim am gynnal trefn yn yr eglwys trwy weini oerydd ar y troseddwy &c.; gad-awant hyny i eraill, fel pe byddent hwy yn rhyddion. Nid yw ymddygiad felly yn gywir, am fod cymaint o ddyledswydd ar bob aelod eglwysig a'u gilydd i fod yn ffyddlawn gyda phob rhan o waith yr Arglwydd, yn ol eu gallu. Nid y gwladgarwyr goreu yw y rhai nad ydynt yn gofalu a gospi'r troseddwy'r ai peidio.

Mae modd gwyrto i'r ochr arall. Gall un fod

yn ffyddlawn iawn i fod yn wyddodol yn y cyfarfodydd eglwysig, lle y trinigir pethau amgylchiadol yr eglwys—gall fod yn hynod o barod i siarad a chynyg penderfyniadau, ac, seallai, fod yn ddadleuwr lled wresog; ond pan ddaw i'r cyfarfod gweddi, neu i'r gyfeillach brofiadol, lle y traethir am brofiadau nefol a dyddanol a fwynheir, erbyn hyn mae ei ben yn crymu fel brwynen, ac nid oes ganddo ddim i ddywedyd. Hynod y gwahaniaeth sydd rhyngddo a'r nos yr oedd yn siarad yn y cyfarfod eglwysig.

Pa gysondeb sydd mewn crefydd felly? Dim. Dylem fod mor barod i weddio, i adrodd ein profiadau crefyddol &c., ag ydym i siarad am geryddu rhai eraill. Dylem ffeiddio bod yn anghyson gydag achos y Gwardwr, oblegid cysondeb a ddsygr ganddo idd ei holl ganlynwyr.

Barn gywir, a gweithrediadau cywir. Mae dynion yn gyffredin yn gweithredu yn ol fel maent yn credu; gellir enwi y Pabyddion, fel siampl. Dylid credu y Beibl, fel credo anffael-edig. Gwna rhai gryn swm am a gredant, gan olygu mai hwy sydd yn gywir, ac nid neb arall: ond a yw eu bywydau neu eu hymddygiadau yn uniawn? Gellir adnabod egwyddor y galon wrth y gweithredoedd. Pan mae y farn yn gywir a'r galon yn ei lle priodol, gwna yr ymddygiadau brofi hyny trwy gyd-agweddu a'r efengyl. Dylid gofalu am gredn y gwirionedd, a byw yn ol y gwirionedd. Pa les yw eredu heb galon onest? Gwna y cythreuliaid gredn a chrynn; ond mae eu cyflawniadau yn eu colfarnu gerbrën Duw. Pam fydd ein golygiadau yn gywir a'n cyflawniadau yn dduwiol, mae oyd-weithrediad perffaith yn ein crefydd, fel olwynion peiriant yn troi yn eu lleoedd priodol.

Mewn profes o Grist a gweithredu yn debyg i Dduw, sef "caru ein gelynnion." Gwnaeth ef garu y byd pechadurus yma mor fawr, nes rhoddi ei unig-anedig Fab i farw yn iawn dros ein camweddau. Ninau a ddylem garu lles ein gelynnion a gwnend daioni iddynt. Matt. 5: 48—47.

II. PAHAM Y DYLEM FOD YN BERFFAITH?

Heb berffeithrwydd mewn ymddygiadau, bydd methiant yn ein crefydd. Pan aiff olwyn o'i lle yn y peiriant, gwna yr holl olwynion fethu gweithredu. Gotynir weithiau am ambell grefyddwr, "Pa beth sydd ar hwnyna eto?" "Olwyn sydd wedi myned o'i lle yn ei grefydd." Rhyfedd mor lleied o beth all attal peiriant crefyddol ambell un!

Mae Crist wedi rhoddi i ni siampl berffaith. Yr oedd ei holl weithrediadau ef yn gywir—ei feddyliau—ei eiriau—a'i holl ymddygiadau.

Pa fodd y gellir canlyn un cywir ac ymagweddu ar yr un pryd yn anhebyg iddo! Dylem ddilyn pawb mor belled ag y maent yn cydagweddu a'r Blaenor anffaeledig. Gan mai efe yw ein Tywysog, arno ef y dylem sylwi yn wastadol.

Am fod holl weithrediadau Duw yn berffaith. Pan y creodd ef y byd yma, gwnaeth bob peth yn gywir, ac mae yr oll yn y greadigaeth fawr yn hollol gyd-weithredu, ond dyn, yr hwn sydd wedi myned o'i lle, a'r angelion drwg. Nis gall neb godi ei law yn y farn a dywedyd iddo ef gael cam. Diau bod y Jehofa yn hollol gyson yn nhrefn ei ras. "Cyflawn yw yr Arglwydd yn ei holl fyrrd, a sanctaidd yn ei holl weithredoedd."

CASGLIADAU.

1. Mae y byd yma yn llawn trafferthion, am fod braidd yr oll yn ein cysylltiadau ni allan o'u lle.

2. Mae dedwyddwch y nef yn gynwysedig i raddau mawr mewn bod yr oll sydd yno yn eu lleoedd priodol, ac i dragywyddol barhau felly. Dyma yw dyben holl drefn gras mewn rhan, sef eia cael i'n lle, ac fel olwynion yn y peiriant i weithio yn gywir. Dylem ofalu am gyflawni y cyfarwyddyd am agweddu yn "berffaith," ac nid yn anghywir, a di-leshad. Gristion, a ydyw olwynion dy grefydd oll yn gweithredu yn eu lleoedd priodol? Dylem weddio yn aml am gael ein cymhwyso, nes y gallom weithredu yn berffaith, fel ein Tad yr hwn sydd yn y nefoedd. T. EDWARDS.

Amrwmiaethol.

YR EGLWYS ANNIBYNOL YN NINBYCH.

[Mae y Parch. Benj. Williams, gweinidog presenol yr Eglwys Annibynol yn Ninbych, G. C., wedi cyhoeddi hanes yr Eglwys anwyl hono, yr hon a ddyddia ei tharddiad cyntaf i'r flwyddyn 1662, blwyddyn byth gofiadwy troad allan y "Ddwy Ffil" o'r Eglwys Wladol yn Mrydain. Trwy garedigrwydd ein brawd-yn-nglyfraith, Mr. Nathaniel Roberts, Rôsa, un o ddiaconiaid yr eglwys, cawsom ninau yn ddiweddar gopi o'r Llyfr. Bydd yn ddifyrus gan ein darllenwyr yn gyffredinol, ac yn neillidool felly gan rai, gael yr hanes yn y CENHADWR. Gallwn ei roi, heb ei dalfyr, mewn tri neu bedwar o rifynau. Y gyfran gyntaf a roddir isod.—GOL.]

Pregethwyd efengyl bur, a dechreuwyd caaglu cynulleidfaoedd, a sefydlu eglwysi Cristionogol, yn sir Dinbych, yn amser teyrnasiad Charles y cyntaf. Walter Caradoc oedd y llestr etholedig cyntaf i ddwyn golud gras Crist i gyffyrddiad achubol a chyflyrau trigolion y sir hon. Ni wyddom, yn sicr a fu pregethu yn nhref Dinbych gan Caradoc, Morgan

Llwyd, a Vavasor Powell; ond y mae yn eithaf sior nad oedd yma gynulleidfa o Ymneillduwyr cyn y fl. 1662, a gellir edrych ar y flwyddyn nodedig hono yn adeg cychwyniad Ymneillduwyr yn y dref. Mae yn dra rhesymol i feddwl fod y "tadau" a enwyd wedi bod yn pregethu yn y dref, canys y mae genym brofion diymwad iddynt bregethu gydag arddeliad mawr yn y cymydogaeithau hyn; ac y mae yn dra thebygol fod rhai o Dinbych yn aelodau rheolaidd o *Eglwys fawr Gwrecsam* yn amser gweinidogaeithau Walter Caradoc. O'r ddwy fil Anghydffurfwr a drowyd allan o'r Eglwys Sefydledig, gan Ddeddf yr Unffurfiaeth, yr oedd saith o'r cyfryw bersoniaid yn dal bywioliaethau yn sir Dinbych.

Richard Taylor oedd offeiriad yn Holt, plwyf bychan o fewn ychydig filldroedd i Wrecsam. Derbyniodd ei addysg yn Rhydychain dan yr anfarwol Samuel Jones, wedi hyn y Brynllwarch. Ymsefydlodd yn y plwyf hwn yn y fl. 1659, pan oedd yn ieuanc iawn. Parhaodd i bregethu ym y cymydogaeithau o gwmpas am flwyddyn ar ol i Ddeddf yr Unffurfiaeth ddyfod i weithrediad. Symudodd i Lundain, a threuliodd weddill ei oes yn weinidog ar eglwys Ymneillduol Barking, yn Essex, lle y bu farw tua'r flwyddyn 1697.

Jonathan Roberts, A. C., oedd offeiriad llafurus iawn yn eglwys Llanfair, Dyffryn Clwyd. Yr oedd wedi graddio yn uchel fel ysgolaig yn Rhydychain, a chydabyddid ef gan bawb o'r rhai a'i hadwaenent yn ddyn dysgedig, ac yn weinidog da i Iesu Grist. Yr oedd cyfeillgarwch cynhes iawn rhyngddo a'r angeliaid Phylip Henry. Dywedir iddo ddyoddef llawer oddiwrth ysbryd erlidgar ei elynion; poenid ef yn barhaus a gwarantau bygythiol; ac i ddiano o asaelion ei erlidwyr, yr oedd yn gorfod ymgadw rhag bod nemawr o amser gartref gyda ei denlu. Yn ei ddyddian diweddf ymwelodd â Rhydychain, Caergrawnt, a Llundain; a dylanwadodd yr hyn a welodd ac a glywodd ar yr ymweliad hwn i'r fath raddau ar ei feddwl, nes ei gadarnhau fel Ymneillduwr. Rhydd Phylip Henry a Mathew ei fab, gymeriad uchel iawn i Jonathan Roberts, ar gyfrif hynawsedd ei dymher, cydwylbodolrwydd ei argyhoeddiad, crefyddolder ei fywyd cyffredin, a'i lwyf ymroddiad i wasanaethu y Meistr.

Ellis Rowlands. Bwriwyd ef allan o eglwys Ruthin. Cafodd ef dywydd garw iawn. Pan yn pregethu mewn lle yn sir Gaernarfon, tynwyd ef o'r areithfa gan ei elynion. Yr oedd yn ddyn hynod lafurus a theilwng. Bu mewn tylodi mawr ar ol cael ei ddieswyddo. Cadwai ei wraig ac yntau ysgol ddyddiol yn sir Gaer-

narfon, a hon oedd yr unig ffordd oedd ganddynt i enill bywioliaeth. Pan wybu cyfeillion Dinbych am ei galedi, gwnaethant gaagliad i'w gynorthwyo. Un o weithredoedd cyntaf aelodau cychwynol yr eglwys hon, yn Ninbych, oedd cynorthwyo brawd mewn caledi. Nid oes yn ddichonadwy i eglwys gyfeiliorni yn fwy, na ohredu fod cynorthwyo achosion gweiniaid teilwng, yn anfantais i'w ohynydd a'i llwyddiant personol. Hyn sydd wirionedd, mai yr eglwys i'w cynorthwyo lleoedd gweiniaid i dalu eu dyledion, sydd yn talu yr eiddynt eu henain gyntaf o lawer. Adwaen-om eglwys i'w cau'r drws rhag i un eglwys fechan ddyfod a'i chwyn dros y torthwy, ac eto mae ei dyled hi agos can wyned ag eira Salmon gan hensaint. Cadwant dipyn o ddyled er mwyn cael esgus dros wrthod cynorthwyo lleoedd sy'n ymladd ag amgylchiadau cyfyng. Gresyn meddwl fod un eglwys yn profseu adwaen gras ein Harglwydd Iesu Grist, mor bell o ysbryd y gras hwnw. Mae yn dda gen-yn fod sylfaenwyr yr eglwys hon, trwy wneud caagliad i Ellis Rowlands, wedi rhoddi esiampl mor deilwng o efelychiad. Bu efe farw yn 1683, ond na chaffed yr esiampl fore hon fyned yn anghof byth gan y genedlaeth bresenol, na'r cyfryw a ddaw ar ol hyn.

Ambrose Mostyn. Yr oedd efe yn fab i Dr. Henry Mostyn, o Calsett, gerllaw Treffynon. Derbyniodd ei addysg yn Rhydychain. Wedi gorphen ei yrfa athrofaol, ymsefydlodd yn Neheudir Cymru. Pan unwaith yn pregethu yn mynwent Eglwys Aberystroth, sir Fynwy, aflonyddwyd arno mor bwysig gan derfysgwyr alywodraethus, nes y gorfu iddo ef a'r cyfryw a chwenychent wrando arno ymneillduo i ffermdy cyfagos, o'r enw Gelligrug. Pan ar ymadael o'r fynwent, dywedodd un hen wraig o'r enw Catharine Price, wrth y terfysgwyr, "Yr ydych wedi gwrthod peth heddyw na chewch gynyg arno byth mwyach." Dywedir gan awdurdodau credadwy, fod y terfysgwyr hyn am flynyddau lawer yn dyoddef yn am-llwg dan farnau Duw. Yn y flwyddyn 1659, cymerodd ofal bugeiliol eglwys Gwrecsam, fel olynnydd i'r hybarch Morgan Llwyd; ac yn y flwyddyn ganlynol, ar ddyfodiad Charles II. i'r orsedd, gorfodwyd ef i roddi ei le i fyny i offeiriad arall, mwy cydweddol â theimlad y brenin. Ar ol ei ymadawiad o Wrecsam, croesawyd ef fel offeiriad tenluol i dŷ Arglwydd Saye a Sale, a chafodd ef a'i wraig nodedd y pendefig hwnw am rai blynyddau. Ar ol marwolaeth Arglwydd Saye, symudodd i Lundain, a chafodd dderbyniad croesawus yn nhŷ un Mr. Johnson, gweinidog Ymneilldnedig, ac yno y bu farw yn y flwyddyn 1666.

Ambras Lewis. Yr oedd efe yn ymgeisydd am y weinidogoeth pan basiwyd Deddf yr Unffurfiaeth. Ni ddarfu iddo gymeryd ei urddo yn offeiriad, yr hyn a brawf ei fod yntau, megys ei frodyr, yn teimlo y ddeddf yn ormod caeth-twad arno. Yr oedd yn gyfaill mawr i Phylip Henry, a phregethai unwaith yn y mis yn ei eglwys yn Worthenbury. Mewn llythyr oddi-wrth James Owen at Mr. Henry, dyddiedig Tach. 6, 1691, crybwyllir fod Mr. Lewis yn pregethu ar yr amser hwnw yn Wrecsam; a hwn yw y crybwylliad diweddf geir am dano.

Richard Jones. Trowyd ef allan o'r *Free School* yn Ninbych. Cafodd ei eni yn Llan-sanan. Yr oedd yn ddyn o allnoedd cryfion, gwybodaeth eang, duwioldeb ddofn, ac yn hynod ddefnyddiol fel ysgolfeistr. Cafodd amryw gynygion ar fywiolaeth yn yr Eglwys Wladol, ond iddo gydymffurfio; eithr gwrthododd y owbl yn benderfynol, eto yn foneddigaidd. Bu am ychlydig amser yn cadw ysgol yn Henllan—pentref cyfagos i Dinbych—yn bur ddirgel-aidd; ond cafodd ei erlid a'i boeni gan elynien Ymneilldusaeth mewn dull mor benderfynol, fel y gorfu iddo ymwrthod â phob gwasanaeth cyhoeddus. Yr oedd yn gryn fardd mewn Lladin, Seisneg, a Ohymraeg. Cyfieithodd amryw lyfrau Seisnig i'r Gymraeg, megys "Galwad i bechadur annychweledig, gan Baxter; "Nawr neu byth," ac amryw erall. Bu farw yn Ninbych Awst 15fed, 1678. Pregethwyd yn ei angladd gan Mr. Roberts, offeiriad y plwyf, yn yr adeg hono, oddiwrth y testun Salm cxx. 6, "Gwae fi, fy mod yn preswyllo yn Mesecb, yn cyfaneddu yn mhebyll Cedar."

Mae yn bryd i ni, bellach, wneud rhai crybwyllion am WILLIAM JONES, yr hwn, yn fwyaf uniongyrchol, fu â llaw yn nechrenad yr achos hwn. Yr oedd Mr. Jones yn enedigol o sir Feirionydd. Wedi derbyn addysg forenol dda, ymsefydlodd yn athraw ysgol ramadegol yn Ruthin; ond yn fuan, fe'i galwyd oddiyno gan Colonel Twistleton, i fod yn bregethwr yn y Castell Dinbych. Yn 1648, cafodd ei neilldno yn offeiriad y plwyf, yr hon swydd a gyflawnodd gyda ffyddlondeb a doethineb mawr hyd adeg ei ymneilldusaeth yn 1662. Oyn i Ddeddf yr Unffurfiaeth ddyfod i weithrediad, cymerodd Mr. Jones daith i Lundain i ymgynghori â Baxter, a dychwelodd yn llwyr benderfynol dros Ymneilldusaeth. Wedi ei fwrw allan o'r eglwys, parhaodd i lafurio a phregethu yn y dref a'r gymydogaeith. Gorfodid ef i wneuthur hyn yn lled anghyhoedd, gan fod cymaint o berygl iddo syrthio i ddwyllaw yr awdardodau gwladol oeddynt yn gwylio pob cyfleusdra i boeni a charoharu y gweinidogion a ymneill-

duasent o'r eglwys. Pan ddaeth Deddf y Pum Milltir i weithrediad, yr hon a orchymynai yn gaeth nad oedd un o'r gweinidogion a ddi-swyddwyd, i bregethu na gweinyddu yr ordin-hadau, o fewn pum milltir i'r lle yr arferent breswyllo ynddo cyn eu diawyddiad, gorfodwyd Mr. Jones i ymadael a'r gymydogaeith; ond cafodd dderbiniad croesawgar mewn palasdy o'r enw Plasteg, yn agos i Wyddgrug. Yno y preswyliai hen deulu y Trevors; a chan fod y Mr. Trevor a breswyliai yno yr amser hwnw, yn nghyd a'i briod yn bobl dduwiol, agorasant ddrws eu ty i'r ffoedig, a chafodd noddfa glyd yno rhag y dymhestl erlidus oedd yn curo arno. Mae dychweliad teulu y Plasteg at grefydd mor hynod ddyddorol, fel y gwnawn godi yr hanes megys y cofnodir ef yn "Hanes Ymneilldusaeth," gan y Parch. David Morgan:—

"Pan oedd Mr. Vavasor Powell yn teithio trwy y wlad i bregethu yr efengyl, dygwyddodd iddo yn nhywyllwch y nos golli y ffordd. Gwelai oleuni yn y pelllder o'i flaen, a chychodd ato; erbyn iddo gyrhaedd y lle, deallodd mai palas rhyw foneddwr ydoedd. Anturiodd guro y ddor, a daeth morwyn i agor; gofynodd iddi yn mhlith pethau ereill a oedd dim modd iddo gael llety yno y noson hono, oblegyd ei bod yn llawer o'r nos, ac yntau mewn lle dyeithr. Adnabu y forwyn ef, oblegyd yr oedd wedi dyfod o'r wlad y preswyliai ef. Dywedodd wrtho fod ei meist'r yn elyn creulon i bawb oedd o'r un ffordd ag ef, ond fod ei meistres yn fwy llednais a thirion tuag atynt, ac y dywedai wrthi hi am dano ef. Wedi i'r forwyn bysbysu y peth i'w meistres, archodd iddi ei ddodi mewn ystafell beaodedig, ac a deuai hi i ymddiddan ag ef wedi i'w phriod fyned i'w wely. Daeth yn ol ef baddewid, ac wedi ymddyddan llawer am grefydd, a'r pwys o'i meddu, enillwyd calon y foneddiges i raddau i'w charu. Dywedodd Powell ei fod ef i bregethu dranoeth ar fynydd beb fod yn mbell oddi-yno; addawodd hitau fyned i wrando arno. Cododd Mr. Powell yn fore dranoeth, ac aeth i'w daith. Gofynodd y foneddiges i'w phriod a gauaiatai efe ddau farch—un iddi hi, ac un i'w mab, i fyned ychydig daith y bore hwnw. Caniataodd y peth yn rhwydd. Pan ar ei thaith tua'r lle cyfarfyddodd a hen wreigan, yr hon a ddywedodd wrthi, 'Och fy meistres, gobeithiaf nad ydych chiwi yn myned i'r mynydd, lle y dywedir fod y cythreuliaid yn pregethu heddyw.' Dywedodd hitau, 'Yr wyf yn bwriadu myned.' Aeth yr hen wreigan ar frys, a'i hanadl yn ei dwrn, i ddweyd wrth yr boneddwr yr byn a glywsai ac a welasai. Cynhyrfwyd ei lliawgrwydd gymaint, fel y penderfynodd fyned ar eu hol gyda'r mab arall, (canys dau fab oedd ganddynt). Cymerodd ei ddryll gydag ef, gan benderfynu saethu y pregethwr, pwy bynag fyddai. Ar y ffordd cyfarfa a gwr o ymddangosiad boneddigaidd, (oblegid un felly oedd Mr. Powell,) ac wrth deithio yn mlaen adroddodd y boneddwr iddo ei heibul, a dywedodd ei fod yn myned i'r mynydd i saethu y pregethwr; 'O'r goreu, meddal y gwr dy-eithr, cymeraf y pleser o ddyfod gyda chiwi; a hwy a aethant ill dau yn nghyd. Fel yr oeddynt yn myned yn mlaen dywedai y gwr dy-eithr mai y peth goreu iddynt yn gyntaf fyddai gwrandao ar y pregethwr, ac

ond oddid na ddywedai efe ryw gyfeiliornad dychryn- llyd, ac yna y byddai gwell esgus dros ei saethu. gwelai y llall fod hyn yn eithaf rheymol, a chydunodd. Ond er mawr syndod i'r boneddwr, gwelai mai y gwr a gyd-deithiai gydag ef tua'r lle oedd y pregethwr; ac arddelodd yr Arglwydd y bregeth er ei ddychwel- yd ef a'i briod o gyfeiliorni eu ffyrdd; a bu eu llety yn noddfa i genadon y Goruchaf tra buont byw. Y mae yn fwy na thebyg mai yn y teulu hwn y bu y Parch. William Jones yn lletya, ac yn llechu rhag y dymhestr am ffynyddau wedi hyn. Onid yw ffyrdd yr Arglwydd yn rhyfedd. Dywedir fod Powell wedi derbyn rhagfynegiad o'r amgylchiad hyn mewn breuddwyd—iddo welod ei hun yn dyfod o hyd i nyth aderyn, yn yr hwn yr oedd dau hen aderyn, a dau yn ieuanc—ei fod wedi dal yr hen adar, ond i'r rhai ieuanc ddiano; felly yma, daliwyd y rhiemi gan yr efengyl, ond diangodd y ddau fab, a buont felirw yn ddigrefydd.”

Trwy garedigrwydd Mr. Trevor, ni welodd Mr. Jones ddim angel, canys trefnodd fod £20 yn y fwyddyn i'w talu iddo yn rheolaidd tra byddai byw. Bu farw Ian. 20, 1679, mewn cyflawn oed. Claddwyd ef yn mynwent Eglwys Hope. Pregethwyd yn ei angladd gan Dr. Maurice, gweinidog cydymffurfio yn Abergele. Efe hefyd gyfansoddodd yr argraff Lladin sydd ar gareg ei fedd; ond y mae yn anmhosibl cael gafael yn y gareg hono yn awr, am nad oes gofal priodol wedi ei gymeryd gyda'r hen geryg yn y fywvent. Rhoddodd Dr. Maurice gymeriad uchel i Mr. Jones fel dyn caredig, Oristion cywir, a gweinidog ffyddlaw yn Iesu Grist. Bu Mr. Jones yn y carchar am dri mis o herwydd iddo bregethu mewn ty boneddwr ar ol cael ei orchymyn i fod yn ddytaw gan yr awdurdodau. Gwnawd llawer ymdrech egniol gan ei berthynasau i'w droi yn ei ol i'r Eglwys; a chynnygiwyd iddo fwy nag unwaith fywiolaeth dda, os cydymffurfiai; ond ni lwyddai dim i siglo ei afael yn egwyddorion Ymneilldwaeth. Yn ngwynneb pob ymosodiad o'r fath, dywedai yn ffyddlaw “Gwnai Duw ofalu—ni ddaw neb o honoch gyda mi i'r farn.” Parhaodd hyd ei fedd yn Ymneilldwaer selog. Defnyddiodd ei amser i wneud yr hyn a allai er llesoli ei wlad a'i genedl. Cyfieithodd am- ryw lyfrau Seisnig i'r Gymraeg, pa rai yn dra thebyg a fuont yn foddion argyhoeddiad i law- er darlennydd. Heddwch i'w lwch. Dyma'r fath ddyn oedd ein tad ni oll; gan hyny, ym- drechwn wisgo ei fantell. Tra y dyoddefodd efe gymaint dros ei egwyddorion, na fydded i ni eu gwadu er mwyn enill ffafriaeth mawrion y byd hwn.

Yn y fwyddyn 1675, gwnaeth y Parch. Henry Maurice, gweinidog Ymneillduol yn swydd Frycheiniog, gyfres gyflawn a chywir o'r holl eglwysi Ymneillduol trwy Gymru, yn nghyd ag enwau y gweinidogion a'r swyddog-

ion eglwysig a weinyddent yn yr adeg hono. Danfonodd hi i Mr. Edward Terrill o Bristol, yr hwn a'i cadwodd yn ofalus. Mewn llyfr cofiatwriaethol am Eglwys y Broadmead yn Bristol, yr hwn a adnabyddir gan haneswyr eglwysig wrth y teitl “*Broadmead Records*,” cylioeddwyd y gyfres werthfawr hon megis ag yr ysgrifenydd hi gan Mr. Maurice. Dywed efe fod yn y fwyddyn hono eglwys Ymneill- duol yn bodoli yn Ninbych dan ofal gweinid- ogaethol y Parch. William Jones. Mae yn dra sior mai yn ddirgel y cyfarfyddent i addoli, gan fod y gelynion mor ddigllawn wrthynt. Wedi marwolaeth Jones, bu aelodau yr eglwys fechan hono heb neb i bregethu iddynt yn rheolaidd, nac i'w bugeilio yn yr Arglwydd, hyd y fwyddyn 1690, pan ddaeth y Parch. James Owen, Croesoswallt, i ymweld a hwy. Pan yn pregethu y tro cyntaf mewn ty anedd yn y dref, daeth y gelynion yno i'w aflonyddu. Heblaw curo hen bedyll trystfawr, nes boddi ei swm ef wrth bregethu, anmharchasant ef mewn llawer o ddulliau annheilwng a chreulon. Ond nid gwr i'w ddystewi gan swm pedyll pres, a'i orchfygu gan ysgubion cyflogedig, oedd James Owen. Dangosodd yr amgylchiad hwn fod teimlad cryf yn y dref yn erbyn Ymneill- duwyr, ac felly apeliodd at y brawdlys chwarterol am drwydded i'w awdurdodi i bregethu yn y ty anedd rhag-grybwylledig. Gwrthod- wyd y cais gan y llys hwn, a chynnygiodd dra- chefn yn y sesiwn sirol: ac er mawr lawenydd iddo ef a'r ychydig saint Ymneillduol yn y dref, llwyddodd yr apel, a rhoddodd y barnwr gerydd llym i'r ynadon a wrthodasant y cais yn y llys chwarterol; a thebygol i'r oerydd hwnw o eiddo y barnwr gael effaith mor ddy- munol, nes gwasgar yr ysturm fgythliol oedd yn ymgaeglu uwchben Ymneilldwaeth yn y dref; canys nid oes genym hanes am erlidigaeth yno mwyach. Cafodd James Owen a'i bobl lonyddwch i addoli yn y ty trwyddedig; a bore'r farn a ddengys y nifer o bechaduriaid a achubwyd trwy ei weinidogaeth rymus a gaf- aelgar.

Yn y fwyddyn 1698, yr oedd Mr. Baddy yn weinidog yn Ninbych. Y mae lle ei enedigaelth, ei hanes boreuol, a'r amgylchiadau dan ba rai y daeth i weinidogaethu yma, yn orchuddiedig gan dywyllwch. Ond y mae genym luaws o broffion ei fod ef yn ddyn talentog, ac yn breg- ethwr poblogaidd. Meddai gyfoeth mawr; ac ystyrid ef yn y dref yn foneddwr o ran cyfoeth ac ymddygiadau. Yr oedd yn fantais i Ym- neilldwaeth yn yr adeg hono i gael dyn o sef- yllfa Mr. Baddy i fod yn weinidog. Credai boneddigion nad oedd neb amgen nag ysgubion.

pob dim yn pleidio Ymneilldwaeth; ond wrth weled dyn o gymeriad, boneddigeiddrwydd, a duwioldeb Mr. Baddy, yn pregethu, ac yn cyfrinachu a'r bobl hyn, newidiwyd eu barn i raddau am gymeriad yr Ymneillduwyr. Ond er fod coethder moesaau Mr. Baddy yn enill ffafr y gelynyon, yr oedd yn drangwydd mawr i rai o'r aelodau. Marchogai gefŷyl braf, gwisgai yspardynau dysglaer, a thystiai rhai o'r aelodau fyd hyn yn anghydwedol a symrlwydd yr efengyl. Nid hir y buont cyn dwyn cyhuddiad yn ei erbyn am falchder, a'r unig ateb a gawsant oedd "fod yn ddrwg iawn ganddo eu bod yn rhoddi yn eu calonau i'w blino, yr hyn a roddai efe am sodlau ei draed." Nis gwyddom pa bryd y bu Mr. Baddy farw; ond ymddengys yn dra thebygol iddo orphen ei oes yn Ninbych. Priododd un o'i ferched ag un Pugh, masnachwr cyfrifol a chyfoethog yn y dref. Pugh a roddodd dir yn *freehold* i adeiladu y capel cyntaf yn 1742. Ar y tir hwnw y saif yr addoldy presenol; a thra byddo yma faen ar faen, mae yn weddus fod coffadwriaeth Baddy a Pugh yn anwyl genym.

Yn y fl. 1720, yr oedd Mr. James Jardine yn weinidog yma. Yr oedd efe yn enedigol o Lanboidy, sir Gaerfyrddin. Mae yn dra thebygol ei fod yn aelod o Henllan neu Rydyceisiad. Priododd ferch Mr. Baddy; ac efe oedd tad Mr. David Jardine, athraw cyntaf athrofa Abergafenni. Bu yn gweinidogaethu yma am ddwy flynedd ar bymtheg. Nid oes genym nemawr gofnodion i'n galluogi i wybod am natur a llywyddiant gweinidogaeth Mr. Jardine.

Bu farw yn y fl. 1737, a chladdwyd ef yn mynwent yr Eglwys Wen, lle gwelir ei feddrod hyd y dydd heddyw.

Yr ydym wedi gweled mai yn y fl. 1742 yr adeiladwyd y capel Ymneillduol cyntaf yn y dref. Un Mr. D. Williams oedd yn weinidog yma yn y flwyddyn hono, ac y mae yn dra sicr fod ganddo law bwysig yn nghodiad y capel; canys yr oedd efe yn wr pur awyddus ac ymdrechgar dros lwyddiant yr achos. Methasom yn llwyr a chael nemawr o'i hanes heblaw yr hyn a ddywed Morgan. "Meddyllir ei fod yn briod â merch Mr. Thomas, gweinidog yn Pwllheli, ac mai merch iddo yntan oedd y ddiweddar Mrs. Harries o Bwllheli, yr hon y mae ei choffadwriaeth yn barchus hyd heddyw gan bawb a'i hadwaenai. Yr ydoedd yn wraig dduwiol, synwrol, a haellonus iawn. Meddyllir fod Mr. Williams a'i briod wedi marw yn lled ieuanc, ac i'w merch gael ei dwyn i fyny gyda theulu ei mam yn y Gwynfryn, ger Pwllheli."

[I'w barhau.]

Y CHWYLDROAD YN MADAGASCAR.

Mae Llywodraeth Madagascar bellach yn Llywodraeth Gyfaeoddiadol, ac nid yu uu Unben-aethol fel o'r blaen. Y llythyr caulynol oddiwrth y Parch. Wm. Ellis, un o geuhadon Cymdeithas Genhadol Llundain, (yr hwn a gyhoeddwyd yn *B. ac Am. Cymru*, Gor. 15) a eglura ansawdd y cyfnewidiant yn nghyd a'r hyn a'i bachlysuorodd. Hefyd dangosir cymeriad Radama II., y brenin diweddar, nad ydoedd yr hyn y tybid yu gyffredin yn y byd Cristionogol ei fod. Er ei fod wedi sefyll yn bleidiol iachos y ceuhadon, ac wedi bod yn amddiffynydd iddynt ar lawer o ystiriaethau, eto nid oedd ei hun (fel y deallym yu awr) erioed wedi bod yn Gristion professedig. Yr oedd, fel y mae yn syn genym glywed, yu gloddeata a meddwi yn fynych—ac yr oedd yu awr yu cael ei gam arwain gan ofergoeliaeth ysbrydwyr—os nid wedi hollol ddyrysu yu ei sywyrâu. Darllener y Llythyr yu nghyd a Sylwadau swyddogion y G. ymdeithas Genhadol.—Gor.

LLYTHYR ODDIWRTH Y PARCH. WILLIAM ELLIS
AT Y PARCH. DR. TIDMAN.

Antananarivo, Mai 16, 1863.

Fy anwyl Gyfaill.—Anfynych y cafwyd dangosiad mwy bynod ac ar rai ystiriaethau, mwy erchyll, o amgylchiadau dynol, nag a gafwyd yn y digwyddiadau a gymerasant le yn y ddinas hon yn ystod yr ychydig ddyddiau diweddar. Y mae teyrnasiad Radama II. wedi terfynu yn ei farwolaeth; olynwydd iddo wedi ei dewis gan y penderfigion, a'i derbyn gan y bobl; furllywodraeth newydd wedi ei sefydlu, ac y mae dyledswyddau deddfwrol a gweinyddol y frenhiniaeth o hyn allan i gael eu cydgyflawni gan y Penadr. y penderfigion, a phenaethiaid y bobl gyda'u gilydd. Parotowyd cyfres o benderfyniadau, y rhai y gellir eu hystyried fel elfennau llywodraeth gyfaeoddiadol, a chyflwynwyd hwynt gan y penderfigion a phenaethiaid y bobl i'r Frenhines, fel telerau ar ba rai yr oeddynt yn cynyg y goron iddi. Arwyddodd Kobodo ei chymeradwyaeth o'r telerau, a'r penderfigion a phenaethiaid y bobl eu penderfyniad i sefyll atynt trwy ysgrieffu eu henwau wrthynt cyn cyhoeddi y flaenaf i'r bobl fel eu Penadr dyfodol o dan y teitl o Rasaherena, brenhines Madagascar. Digwyddodd marwolaeth Radama, y cynygriad a'r derbyniad o'r goron, a'r cyhoeddiad o'r penadr presenol fel Brenhines, oll ar ddydd Mawrth y 12 o'r mis hwn.

Er fod Radama yn benadr serchog a goleuedig mewn llawer o ystiriaethau, yr oedd ei syniadau am ddyledswyddau llywodraethwr yn dra diffygol, a gellir dywedyd fod bron bob llywodraeth er lles y wlad wedi sefyll byth er ei esgyniad i'r orsedd. Er gwaethaf ymlynid llawer o'r bobl wrtho, nis gallai dinystrid rhan fawr o gyllid y llywodraeth trwy ddiddymiad pob tollau—caud llawer o'r penderfigion a'r dynion mwyaf profiadol yu y wlad allan o'i gynghorau, tra yr amgylchynid

ef gan nifer o ddynion ieuanc dibrofiad, a llawer o bouynt yn ddynion hollol anghymmbwys i weith-redu fel ei gynghorwyr cyfrinachol—llaesiad dwylaw ac ymwrthodiad â phob ymdrech i attal troeddau neu i'w cospi ar ol eu cyflawni—ac oegulusiad pob mesur i osod llwyddiant y wlad ar un sylfaen gadarn—nis gallai y pethau hyn, meddaf, lai na chynyrchu aufoddogrwydd cynyddol. Er hyn, gan eu bod yn ymddiried yn ei hynawsedd, yr oedd pawb yn foddolawn i ddiagwyl mewn gobaiith am gyfnewidiad er gwell; tra y cyfeiriai y Cristionogion, y rhai oeddynt yn ddiolchgar am y rhyddid a fwyuheid ganddynat i addoli, addysgu, a lledaenu gwybodaeth am Gristionogaeth, eu sylw penaf at efengyleiddiad eu cydwladwyr paganaidd.

O fewn corph y ddau neu y tri mis diweddaf, fe wnaed ymdrechion anghyffredin i ddwyn meddwl y brenin o dan ddylanwad hen ofergoelion y wlad, a llwyddasant i'r fath raddau nes terfynu yn ei ddinystr. O fewn y tymor hwn, fe ymddangosodd math o haint meddyliol yn y talaeau cyfagos ac yn y brif ddinas. Cymeraid deiliad yr asiechyd hwn arnynt eu bod yn anwybodus o'u gweithredoedd, ac nas gallent ymattal rhag neidio, rhedeg, dawnsio, &c. Honai y personau hyn hefyd eu bod yn gweled gweledigaethau, ac yn clywed lleisiau o'r byd anweledig. Un o'r gweledigaethau hyn, a welwyd gan lawer, oedd hynafiaid y brenin; a'r lleisiau a glywent, a hysbysent ddyfodiad yr hynafiaid hyn i ddyweyd wrth y brenin pa beth yr oedd efe i'w wneuthur er lles ei wlad. Wedi hyn dygwyd cenhadwri ato ef fel oddi wrth ei hynafiaid, i'r pwrpas, os na byddai iddo ef attal "y gweddlo," y digwyddai rhyw anffawd fawr iddo ef. Er syndod i'w gyfeillion goreu, cymeraid y brenin ddyddordeb mawr yn y symudiad rhyfodd hwn, ymddangosai ei fod yn credu y cenhadwriaethau yr honid eu bod yn dyfod o'r byd ysbrydol, a rhoddai gefnogaeth i'r dawnsiwyd gwallgof, y rhai a gyrchent yn lluoedd bob dydd i'w dŷ, ac a ddywedent y parhai yr asiechyd i gynyddu hyd nes yr attelid "y gweddlo." Taenid y gair yn gyffredinol fod y symudiadau hyn yn cael eu cynhyrfu gan warchiedwaid yr eulunod, a'u cefnogi gan *Mena maso** ef ei hun, y rhai a lwgrwobrwyent bersonau am ddyfod yn lluoedd o'r wlad fel rhai cleifion, i'r dyben o barhau y twyll.

Yna cynygiwyd llofruddio nifer o'r Cristionogion fel moddion i attal cynydd Cristionogaeth, ac hefyd i ladd y prif bensaethiaid, y rhai oeddynt yn wrthwynebol i weithrediadau y brenin. Gyda'r amcan o gynyddu dylanwad y blaidd benboeth hon, anfonodd y brenin orchymyn allan fod i bawb a

* *Mena maso*, yn llythrenol, llygaid cochion. Nid gweinidogion addefedig y brenin ydyw y rhai hyn, ond math o ymchwiliwyr, y tybir eu bod yn meddu gallu i chwilio pob peth allan a fyddo o duedd i wneud niwed i'r llywodraeth, ac i roddi hysbysiad dirgelaid a chyfrinachol i'r brenin o bob digwyddiad, yn gystal a chynghor ar bob achos; a thybir fod eu llygaid wedi myned yn gochion wrth barhau i wneuthur ymchwiliad caled i faterion drys.

gyfarfyddent â'r rhai yr honid eu bod yn gleifion dyuu eu hetiau ymaith, a thrwy hynny ddangos iddynt yr un arwydd o barch ag a ddangosid gynt i'r eulunod cenhedlaethol pan gerid hwynt trwy y ddinas. Gyda'r amcan, hefyd, o amddiffyn cyflawnwyr y llofruddiaethau bwriadol, hysbysodd y brenin ei fwriad i anfon gorchymyn, neu gyfraith allan, na byddai i unrhyw berson neu bersonau a ewyllysient ymladd â g arfau tân gael eu hattal, ac os lleddid rhyw un, na byddai i'r llyfrudd gael ei gospi. Dychrynodd hyn yr holl boblogaeth. Ar y 7fed o'r mis hwn, ail adroddodd Radama o flaen ei Weisidogion ac eraill yn y palas ei benderfyniad i anfon y gorchymyn hwnw allan; ac yn mhlith yr holl *Mena maso* oedd yn bresenol, ni ddarfu dim ond tri wrthwynebu anfoniad y gorchymyn allan; yr oedd llawer yn ddietau; ac amlygodd y lleill eu cymeradwyaeth. Treuliodd pendefigion a phenaeithiaid y bobl y diwrnod hwnw i ymgynghori o barth i'r cwrs y dylent ei ddilyn; a boreu dranoeth aeth y Prif Weisidog ynghyd â g o ddeutu cant o'r pendefigion a phenaeithiaid y bobl, yn cynwys y Prif Gadlywydd, Trysorydd y brenin, a Phrif Swyddog y Palas, at y brenin, a gwrthdystiasant yn erbyn ei waith yn cyfreithloni llofruddiaeth, ac erfyniasant yn daer arno beidio anfon y cyfryw orchymyn allan. Dywedir fod y Prif Weisidog wedi myned ar ei liniau o'i flaen ef, ac erfyniodd arno beidio anfon y gyfraith afreymol hon allan, ond ni wrandawai ar neb. Yna y gweinidog a gododd, ac a ddywedodd wrth y brenin, "A ydych chiwi yn dyweyd o flaen yr holl dystion hyn, os bydd i unrhyw ddyn ymladd â g un arall â g arfau tân, cleddyf, neu fidog, na bydd i chiwi ei attal ef, ac os bydd iddo ladd rhyw un, na bydd iddo gael ei gospi!" Y brenin a atebodd, "Yr wyf yn cytuno a hynny." Yna y gweinidog a ddywedodd, "Mae hyn yn ddigon; rhaid i ni ymarfogi;" a chan droi at y rhai oedd gydag ef, efe a ddywedodd, "Gadewch i ni ddychwelyd." Gwelais yr orymdaith hir, y rhai a ymddangosent yn ddifrifol a distaw, pan oeddynt yn pasio fy nhŷ i balas y gweinidog. Treuliodd y diwrnod mewn ymgynghoriad; a hwy a benderfynasant wrthwynebu y brenin.

Tua'r hwyr, achubwyd fi yn rhagluniaethol rhag llofruddiaeth yn nhŷ y brenin; gan fod pump o'u gynghorwyr cyfrinachol—hynny yw, y *Mena maso*, fel y clywais er's cryn amser, wedi ffurfio bradwriaeth i gymeryd fy mywyd ymaith. fel un o'r moddion i attal cynydd Cristionogaeth. Yr wyf yn ddyledus, o dan Dduw, am fy mywyd i rybudd fy nghyfeillion, ac i'r ddarpariaeth a wnaed gan y Prif Weisidog er fy niogelwch. Aethum at y brenin awr yn gynarach nag arferol, a dychwelais yn ddioed, i baratoi i symod i le diogelach yn ymyl fy nhŷ fy hun. Yr oedd negeswyr oddiwrth y gweinidog yn disgwyl fy nychweliad, a chyn iddi dywyllu symudais i dŷ Dr. Davidson, yr hwn sydd yn sefyll ar gyffiniau Andohalo, y maes mawr agored lle yn fynych y cynelir cyfarfodydd cyhoeddus. Yr oedd cyffro mawr yn y ddinas

yr oedd merchod, plant, a chaethion, yn ffoi trwy y nos o'r ddinas, gan gario pob peth gwerthfawr ymaith gyda hwynt; tra yr oedd lloedd o wŷr arfog o'r cyffiniau yn dyfod i mewn iddi. Gyda thorriad y dydd, ar y 9fed, cymerodd dwy fil neu chwaneg o filwyr feddiant o Andohalo. Yr oedd y tir sydd o amgylch i'r Prif Weinidog, ar ben ochr ogleddol y mynydd sydd gorllaw, yn llawn o filwyr, tra yr oedd pob ffordd i'r ddinas yn cael eu cadw yn ddiogel gan filwyr y gweinidog. Amcrau blaenaf y pendeifigion oedd dal awchlaw dog ar hugain o'r rhai gwaethaf o'r *Mena maso*, y rhai a gyhoddid ganddynt euog a chefnogi y brenia i fabwysiadu ei fesuara anghyfiawn a niweidiol. Cymerwyd a laddwyd nifer o'r rhai hyn, a dangodd amryw, ond arosodd deuddeg neu dri ar ddeg gyda'r brenia. Gofynodd y pendeifigion i'r rhai hyn gael eu rhoddi i fyny iddynt hwy. Gwrthododd y brenia gydsynio â'u cais; ond hwythau a fgythiasant eu cymeryd hwynt trwy drais o'r palas, i'r hwa yr oedd y brenia wedi symed. Parhaodd milwyr iddyfod i mewn o'r goraeoedd cyfagos; a chan i'r ychydig filwyr oedd gyda y brenia wrthod tanio ar y rhai a amgylhynent y palas, ni ddarfu y bobl, er eu bod yn tosturio wrth y brenia, gymeryd arfau i fyny i'w amddiffyn. O'r diwedd, efe a gydsyniodd i roddi y *Mena maso* i fyny, ar yr amod fod i'w bywydau gael eu harbed, a bod iddynt gael eu cadw mewn eadwyni ar hyd eu hoos. Ar ddydd Llun, yr 11eg, arweiniwyd hwynt heibio Andohalo, ar eu taith i'r man lle yr oedd y cadwyni i gael eu gosod ar eu haelodau.

Yn ystod y ddadl â'r pendeifigion, yr oedd y brenia wedi dywedyd "mai efe yn unig oedd y penadur—mai ei air ef yn unig oedd yn gyfraith—bod ei berson ef yn gysegredig—ei fod yn cael ei amddiffyn gan allu goruwch naturiol—ac y cospai y rhai a wrthwynebant ei ewyllys yn llym." Parodd yr ymadroddion hyn i'r pendeifigion dyfod i'r penderfyniad nad oedd yn ddiogel ei adael ef yn fyw, a boreu dranoeth. Haddasant ef yn y palas. Gwnaeth y frenhines, yr hon yn unig oedd gydag ef, bob ymdrech, hyd y munyd olaf o'i fywyd, i'w aehub ef—ond yn ofer. Wedi hyn, rhoddwyd ei gynghorwyr y *Mena maso*, i farwolaeth.

Yn ystod y boreu, aeth pedwar o'r prif bendeifigion at y frenhines gyda phapar ysgrifenedig, yr hwn a roddasant yn ei dwylaw, yn cynwys y telerau ar ba rai yr oedd y wlad i gael ei llywodraethu o hyn allan. Brfyniasant arni ei ddarllen, gan ddywedyd wrthi, os cydsyniai hi i lywodraethu yn ol y telerau hyn, eu bod yn foddol i'r holl fod yn benadur y wlad, ond os gwrthodai fod yn rhaid iddynt chwilio am lywodraethwr arall. Y frenhines, ar ol darllen yr ysgrif, a derbyn eglurhâd ar un peth neu ddau, a amlygodd "ei chydeyniad llawn a bollol i lywodraethu yn ol y cynllun a oesid allan ynddi." Yna dywedodd y pendeifigion:—"Yr ydym ninnau hefyd yn rhwymo ein hunain i sefyll at y cytundeb hwn. Os troseddwn ef, byddwn yn euog o fradwriaeth: ac os trosedd-

wch ohwl ef, ni a wnawn fel y gwnaethom yn awr." Yna llawnododd y prif Weinidog yr ysgrif ar ran y pendeifigion a phenasethaid y bobl, ac yna llawnododd y frenhines ef. Arosodd y prif bendeifigion yn y palas, a rhwng un a dau o'r gloch, hysbysodd taniad magnelau ddechreuad teyrnasiad newydd.

Rhwng tri a phedwar o'r gloch daeth nifer o swyddogion gyda chopi o'r ysgrif yma, yr hon a ddaellonasant i ni. Nis gallaf hysbysu ond dau neu dri o'i phrif fanylion.

Nid gair y Penadur ei hun sydd i fod yn gyfraith, ond y mae pendeifigion a phenasethaid y bobl, gyda'r Penadur, i wneud y cyfreithiau.

Rhoddir perffaiith ryddid ac amddiffyniad i dramoriaid ufudd i gyfreithiau y wlad.

Codwir perthynasau cyfeillgar a phob cenedl arall.

Gosodir tollau, ond rhoddir pob cefnogaeth i fasnach a gwareiddiad.

Diogelir amddiffyniad a rhyddid i addoli, addysgu, a lledaenu Cristionogaeth i'r Cristionogion brodorol, a rhoddir yr un amddiffyniad a rhyddid i'r rhai nad ydynt yn Gristionogion.

Nid ydyw caethwasiaeth deuluaidd yn cael ei diddymu; ond caniateir i feistriaid ryddbau eu caethion, neu eu gwerthu hwynt i ereill.

Ni chaiff un person ei rotodi i farwolaeth am un trosedd ar air y Penadur ei hun; ac ni chaiff neb ei ddeddfrydu i farwolaeth hyd nes i ddeuddeg o ddynion ddedgan fod y cyfryw berson yn euog o'r trosedd, yr hwn a gospir gan y gyfraith a marwolaeth.

Yn mhen yr awr ar ol hyn, anfonwyd am danom i'r palas, i'r dyben o roddi cyfnewidra i ni i gyfarch y Penadur newydd, yr hon a sicrhodd i ni ei bod yn coledd teimlad cyfeillgar at y Frydeiniaid, ewyllys da atom ni yn bersonol, a dymuniad i gefnogi ein gwaith. Nis gallaf chwanegu yn awr. Yr ydym oll yn iach. Yr eiddoch yn gywir.

Parch, Dr. Tidman.

W. ELLIS.

O. Y. — Mehefin 17eg. — Y mae pob peth yn myned yn mlaen yn dda. Y mae y frenhines newydd wedi ysgrifennu at y Frenhines Victoria, yn hysbysu ei hegyniad i'r orsedd, ei dymuniad i gadw yn ddihalog y perthynasau heddychol a chyfeillgar a sefydlwyd rhwng y ddwy genedl a Madagascar, ac yn sicrhau i'r ddau Benadur y bydd iddi amddiffyn personau a meddiannau eu deiliaid a ddesant i'r wlad hon. Hefyd dywedodd y swyddog a roddodd yr adroddiad hwn i mi, gydag arwyddion eglur o foddhâd, fod holl selodau y lywodraeth wedi chwilio y cytundeb a lloegr yn fanwl, ac wedi cytuno i'w dderbyn, ac i sefyll at ei delerau. Ymddengys fod ein rhagolygon cenhadol yn gorphwys ar well sylfaen nag erioed.

STYLWADAU GAN SWYDDOGION Y GYM. GENHADOL.

Cyhoeddwyd yr eglurhâd canlynol o eiddo ysgrifenyddion Cymdeithas Genhadol Llundain, gyda'r llythyr uchod.

Nis gallai yr hysbysiad am y digwyddiadau an-

lagwyliadwy gyda'r pellebyr ar yr ail o'r mis hwn, lai na chynrychu y syndod a'r siomedigaeth fwyaf poenus yn meddyliau holl gyfeillion gwar-eiddiad a diwygiad cymdeithasol, yn enwedig yn mhlith cefnogwyr ceubadaethau Cristionogol, y rhai oeddynt wedi colodd y gobeithion cryfaf, ac wedi gwneud ymdrechion mawriau i ledaenu Cristionogaeth yn mhlith poblogaeth luosug a phaganaudd Madagascar. Y mae y llythyrau a dderbyniwyd gyda'r llythyrgod Indiaidd ddoe, yn cadarnhau y ddwy flaith bwysig a phoenus a hysbyswyd yn flaenorol, ac y mae cyfarwyddwyr Cymdeithas Genhabol Llundain yn cymeryd y cyfleusdra cyntaf i gyhoeddi yr hysbysrwydd a dderbyniasant oddiwrth y Parch. William Ellis, yr hwn oedd yn dyst o'r digwyddiadau hynod a ddiagrifir ganddo. Mewn canlyniad i ddiffyg tramwyaeth rhwng Madagascar a Mauritius yn ystod tymor afiach a pheryglus y gwanwyn, ni dderbyniwyd un hysbysrwydd o'r yuys yn ystod y pum mis diweddfaf, ac yn ystod y tymor hwn y cymeroedd y digwyddiadau anghyffredin a adroddir gan Mr. Ellis lo.

Nid oes un amheuaeth na bydd i lythyr ein cyf-aill parchus greu syndod yn gystal a phoen, fel y mae yn dal perthynas â nodweddiad ac ymddygiad y brenin diweddan, yn ei osod ef allan fel deiliad twyll rhyfedd, ac ysglyfaeth dynion penboeth a drygionus. Fod Radama wedi bod yn gyfaill diffuant i'r Cristionogion gorthrymddig am amryw flnyddoedd yn ystod teyrnasiad gorthrymus y frenhines ddiweddar, y mae genym y prawf cryfaf. Arferodd ei holl ddylanwad i'w hamddiffyu hwynt rhag erlidigaeth, ac i'w rhyddhau hwynt o gaethi-wed, a mynych y peryglodd ei fywyd i'w gwar-edu hwynt. Nodweddiad ei holl weithrediadau cyhoeddus ar ol ei esgyniad i'r orsedd gan yr un duodd, a thra y cyhoeddodd ryddid teg a chyfartal i'w holl ddeiliaid, rhoddodd amddiffyniad a chefnogaeth i'r Cristionogion brodorol i broffesu a lledaenu Cristionogaeth. Ond er fod cymeriad Radama yn cael ei hynodi gan lawer o rinweddau, gan elyriaeth reddfol at greulondeb—gan harch mawr i Mr. Ellis a'i gymdeithion, a chan ddydd-ordeb amlwg yn eu haddysg—eto ni ddarfu iddo erioed broffesu ei hun yn Cristion, nac amlygu un bwriad i ddyfod yn Cristion. Yn wir, teimlai llawer o'i gyfeillion osid parhaus, nid yn unig o herwydd fod llawer o wendidau, ond hefyd llawer o ddryg gan y gysylltiedig a'i rinweddau. Yr oedd ei dymer anesfydlog a chyhyrfus yn ei wneud yn ysglyfaeth rwydd i ddichellion y tramoriaid diegwyddor oedd o'i gwmpas, ac yn enwedig ymddangosi ei afraddonedd a'i feddwod nosawl mewn gwrthgyferbyniad rhyfedd a'r parch a ddangosi i Cristionogaeth a'i dysgawdwyr. Mewn llythyr a ysgrifenydd ganddo at gyfaill gyda'r llythyrgod diweddfaf, y mae Mr. Ellis yn rhoddi yr adroddiad canlynol o borth i'r pwnc poenus hwn:—"Un o'r manylion yn yr ysgrif yn cynwys egwyddorion y llywodraeth a fabwysiad-wyd gan y frenhines bresenol ydyw un yn rhwymo

penadur Madagascar i lwyr ymwrthod â phob math o wirodydd meddwol. Priodolant lawer o ddiffygion cymeriad Radama i'w feddwod, ac y maent yn benderfynol, os gallant, o attal y drwg hwn o hyu allan. Dyma y man gwan oedd yn gosod Radama yn agored i gynghorwyr drwg, y rhai a gymeasant fantais ar ei weudid a'i dymer gynhyrfus i'w ddarbwyllio i gyflawni gweithred-oedd na buasai byth yn meddwl am fynydd am eu cyflawni pe buasai yn sobr. O dan ddylanwad gwin y llawnododd efe y cytundeb dinyatriol gyda'r tramorwr adnabyddus, ac ysgrifau eraill nad oedd efe yn eu deall, a'r drwg hwn o'r diwedd a barodd iddo golli ei reawm a'i fywyd."

Dywed Mr. Ellis yn mhellach:—"Yr oedd y brenin hefyd yn colodd llawer o syniadau ofer-goelus yughylich breuddwydion a gweithredyddion ysbrydol, gan gefnogi ei reawm bob amser a'r haerriad ei fod ef yn ei gredu, canys yr oedd yn iawn, o herwydd dywedodd Duw felly wrtho ef." Yr oedd pob hanes am ymddangosiadau goruwch-natariol yn meddu swyn mawr arno, llawn mwy felly nag unrhyw ymresymiad uniongyrchol ar achos ac effaith. Nis gallaf gredu ei fod yn gyf-ranog o'r fradwriaeth yn erbyn fy mywyd; ond yr wyf yn credu ei fod, o herwydd cydgyfarfydd-iad llawer o achosion, wedi dyrnu a dychrynu, a'i fod o'r diwedd wedi colli ei reawm." Nis gall y darlennydd lai na thynu casgliad cyffelyb oddi wrth lythyr Mr. Ellis.

Pa beth fydd y canlyniad o esfyddiad y llywodraeth newydd yn Madagascar, nis gall neb ddywedyd. Nis gall y Frydeiniaid lai na llawenbau yn mab-wysiad elfenau llywodraeth gyfaeueddiadol, yn lle gormes unbeniol. Ond pa un a ydyw y doebarth-iadau dylanwadol yn Madagascar yn alluog i werthfawrogi yr egwyddorion da hyu, amser yn unig a ddeugys. Fe welir fod Mr. Ellis a'i gym-deithion yn edrych ar y cyfnewiad yn fwy na gobeithiol, ac yn penderfynu, trwy help Duw, gweithio gyda zel ac egni yn ei waanaeth Ef tra y maent yn cael cyfleusdra. Eiu dyledawydd eglur ydyw rhoddi iddynt ein cefnogaeth oreu a'n calondid gwresocaf yn eu llafur; a thra yn cyd-nabod doethineb, gallu, a gras goruwchlywodraeth-ol Duw yn mhob peth sydd yn dal perthynas â llwyddiant ei eglwys, dylem ddiolchgar gydnabod ei amddiffyniad dros ei weision yn eu perygl, gan ostyngedig ddiwynu ar ei Ragluniaeth ofalus am eu diogelwch dyfodol, ac erfyn bendithion ei ras i lwyddo eu llafur.

Llawnodwyd ar ran cyfarwyddwyr Cymdeithas Genhabol Llundain,

ARTHUR TIDMAN, }
EENEZER PROUT, } *Ysgrifenyddion.*

*Ty Cenhadol, Bloomfield street,
Finsbury, Llundain, Gor. 7fed.*

DADL RHWNG CAETHIWED A RHYDDID.

Caethiwed.—Wel, fy hen elynes, Rhyddid, yr wyt ti wedi ymarfogi yn fy erbyn y dyddiau

hyn, ond waeth iti beidio, onid wyf fi o drefniad dwyfol! onid gwas gweision dy frodyr fyddi? yr hyn sydd yn dangos fod Duw wedi bwriadu i'r dyn gwyn feistrol i dyn du? Pa fodd gan hyny, y meiddi seithu ar dir mor sanctaidd a thir Pleidwyr caethwasiaeth?

Rhyddid.—Druan ydwy!—yn lle steb dy gwestiynau arweiniad dy feddwl at olaf tyner Duw am yr Israeliaid gynt pan oeddynt mewu caethiwed trwm a chaledwaith gan yr Aiffiaid—y plann dychryllyd a ddaeth ar eu caethiwy—a'r diwedd truenus a ddaeth iddynt, eu boddi yn y Môr Coch—pan oedd Israel yn seinio caniaidau gwaredigol ar y lan yn ddiogel yr ochr draw. Onid yw Duw wedi gostwng ei glust i wraudo ocheuaid y carcharorion, ac i ryddhau plant marwolaeth? Ydyw mae gruddfanau y gweiniaid y buost ti yn aredig eu cefnau yn dy greulondeb annynol yn galw fod mwg dy gospedigaeth yn eagen i fyn y nos oesoedd.

Caethiwed.—Ond yr ydym ni yn oedu mai llawer a ddichon taer weddi y cyfiawn—mae ein Llywydd ni yn galw ac yn cadw dyddiau i ymptydio, i wiago sachlian a lludw ac erfyn am gymhorth y nef ar ein bachos—pa fodd na lwyddw?

Rhyddid.—Byddai yn dda i ti gofio mai "yn fore y'm ceisiant ond ni'm cant."—Pan syrthio arnynt yr hyn ydynt yn ei ofni aef dinystr diymwth—dy "ddwyllaw sydd lawn y waed!" Oni weli di fel yr aeth y Mississippi o'i tharddiad i ben ei thaith o dy afaelion? Cofia am yr ochain ofnadwy fu yn Vicksburg pan y torwyd aegwrn dy gefn yn ddau; y gwaedu frydiog fu ar dy ddeiliaid o ynys No. 10 i Port Hudson. Eri ti, mae yn wir, yn dy ddigwilydd dra ledn dy fauer o drais a gormes uwch ben Camp Jackson, St. Louis, mor belled i'm teryfnau ag y meiddit; ond pa le mae dy fauer heddyw—mae wedi ei hygubo ar hyd y Mississippi neu ei chladdu o'r golwg yn eigion môr y Werydd!

Caethiwed.—Oui wyddost ti fod Lee wedi difa talaeth Pennsylvania—a Morgan wedi dryllio Kentucky a dyfod i Ohio,—y cynhwrf hefyd fu yn New York yn amser y draffio—mae y cwbl o'm heochr i.

Rhyddid.—Gwn a rhagor na hyny. Gwelais Lee (Cawr Caethiwed) a'i Ellyllon yn dianc fel lladron dros a thrwy y Potomac, wedi gadael y drydedd o'u nifer i gysgu eu cwyg diweddaf ar fousydd Pennsylvania a Maryland, wedi selio yn eu marwolaeth dynged pleidwyr caethiwed. Ac heblaw hyn nid llawer o frader a gafodd Lee a'i fyddin newynog a charpiog yn Pennsylvania; ac am Morgan mae wedi ei ddenu gan bryf copyn ei rwyd i le diogel,—a'r cynhwrf New Yorkaidd sydd yn dangos pwy sydd yn cydymdeimio â thi yn dy oriau olaf, fel y delont hwythau hefyd i'r ddalfa.

Caethiwed.—Ond mae fy neiliaid i yn dweyd na ddeuant byth tan dy faner, nis gallem ni fyw heb

y caethion. Pwy gawn ni i wneud ein gwaith? ac mae yn nn o'n pleseuau goraf ni i gael eu meistrioli hwy—ac mae yn golled anadferadwy i ni eu colli ac yr wyt tithau yn anghyfiawn yn treisio ein hawl, ac ni chei di mo honyt chwaith—mae Charleston a Mobile yn fy meddiant i eto.

Rhyddid.—Wel, os na ddeui o dan fy maner, bydd dy ddiwedd yn fil gwaeth na'th ddechreuad—ac mor wir a'th fod wedi dangos dy ben yn America gellir canu dy farwnad yn awr, a'th gydymdeimlwy'r allant wiago eu galar wiagoedd i gwynfan am eu Peudefiges gormes. Ond o'r ochr arall, gall pleidwyr rhyddid ber gauu, gorfol-eddu a dawasio am ddyfod dydd a blwyddyn eu Jubili. O greulon Gaethiwed, mae yn bryd iti dewi—mae Cyfiawnder wedi selio dy dynged y bydd iti ddiâu fel niwl y bore. Bydd Charleston, Mobile a Richmond, yughyd a'r hen Jefferson Davis a rhan fawr o'i gyfeillion wedi cwympo cyn y gwel y byd derfyniad ar y ddael sydd rhyngom—felly ffarwel!

GLAS WELLTYN.

Racine.

MILWYR AFFRICANAIDD AR Y MAES.

Milwyr negrosiaid a ddenant i'r maes yn gyflym i wrthsefyll ac i ddarostwng gwrthryfel y caethddalwyr. Ystyrir eu nifer yn awr (cauol mis Awst) o un mil ar hugain i ddwy fil ar hugain, ac y mae tua 50 o gatrodau yn ychwanegol yn ymfurfio yn lled gyflym yn ngwahanol barthau y wlad, gyda y dyagwyliaid y byddant yn gatrodau cyfiawn yn fuan. Erbyn yr Hydref nesaf ni bydd nemawr llai na *chan' mil* o'r milwyr hyn ar y maes, dan Gadfridogion a Milwriaid o ddynion gwynion i gynorthwyo i roi y gwrthryfel mawr hwn i lawr. Nid codi yn derfyrgwyr mae'r bobl dduon i ddinystrio teuluoedd eu gorthrymwyr ac i ddifa pob peth o'u blaen (fel y myn gwrthwynebwyr y Llywodraeth ddarlunio) ond milwyr a ddygir i faes yr ymdrechfa fel milwyr eraill i geisio atal y gyflafan, darostwng yr ormes, a dwyn ymdrechion y llywodraeth i fuddugoliaeth. Gan mai amcan amlwg yr ymgodiad yn erbyn y Llywodraeth o'i ddechreuad oedd sicrhau Cynghrair fawr gref yn y Deau, i orthrymu yn fwy effeithiol yr biliogaeth Affricanaidd, a hyny i oesoedd dyfodol, onid cyfiawn ydoedd i'r genedl hon gael eu galw i'r ymdrechfa i atal llwyddiant y fath gynllan annynol a drwg?

ARAETH LWYDDIANNUS.

Pan daeth y diweddar Dr. Jenkins o Lundain i Groesoswallt i fod yn weinidog ar yr Eglwys Gynulleidfaol yno, yr oedd dyled lled drwm ar y Capel. I'r dyben i'w symud, anfonwyd am y Dr. Raffles o Llynelleidfaol yno i bregethu a'u haneroh ar yr amgylchiad. Wedi pregethu pregeth dda heb sôn am gasgli, dywedodd fod ganddo un peth arall i'w roddi ger eu bron cyn ymadael—ei fod yn deall fod Tŷ yr Arglwydd yno a dyled arno, a

bod ffyrndiaŷ y Gwaredwr yn y lle am ei symad.
 Dywedodd fod eglwys o Fedyddwyr yn un o
 drefydd mawr Lloegr wedi adeiladu capel newydd
 ac wedi gwneud yr hyn oeddnt yn foddwl a
 allent tu ag at ei adeiladu, ond yr oedd £800 yn
 aros heb dalu. Yn mheu dwy flynedd aeth yr
 eglwys yn aneawmyth eisiau i'r gweinidog fyued
 i Lundain i gasglu Dymunai y gweinidog gael
 cyfarfod eglwys yn gyntaf. Yuo, anerehodd
 Fancer cyfoethog oedd yuo, a dywedodd, "Mr.
 hwn a hwn, yr ydych chi yn wr boneddig phr
 aduabyddus yn Llundain—byddant yn gofyn i mi
 Pa beth a wnaeth Mr. hwn a hwn? a wnaeth ef
 ei ran? pa beth gaf fi ddweyd, Syr?" Wedi an-
 erch eraill yn gyffelyb, galwyd am ben ac iuk, a
 thalwyd y ddyled cyn myned allan. Effeithiodd
 yr haues mor fawr ar bobl Croesoswallt, fel y tal-
 asent hwythau eu dyled y diwrnodan canlynol.

Ohio

Un oedd yuo.

Barddonol.

PRYDDEST ALL Y "RHYFEL CAETREFOL YN AMERICA."

Barddonol yn Nghyfarfod Cystadleuol Elocuter, Caernarfon, Chwefror
 10, 1862.—(O'r Goidol yr Oes.)

America eang, cyfandir ardderchog
 Rhyw lyd ynddi ei hunan, y wir, ydyw hon;
 Hw! yma mae natur i'w gweld yn fawreddog.
 Mae uwchlaw'r holl ddaear, mewn mawredd, o'r
 Mae ynddi llynyddoedd o auferth faintoli, [bron;
 A rhyngddynt ddyffrynnoedd eang i'w bras;
 Ac yma mae llynoedd, yn nghydag afonydd,
 Na welir rhai cymaint trwy'r holl ddaear las;
 Ac helyd ceir ynddi bob math o hinsoddau,
 O gylch oer y Gogledd, hyd at y cylch poeth;
 Mae ynddi gytunad o bethau mawreddog,
 Er dangos mawr allu y Creuddydd oll ddoeth.
 Ond er ei holl fawredd, bu gwydd y dwyrain
 Am oesoedd heb wybod ei bod hi mewn bod;
 Nes darfu i *Columbus*, anturwr hyderus,
 Ei dwyn i amlygrwydd; i'w goffa boed clod.
 'Roi hyny, gwai amrai deyrnaeoedd yn Ewrop
 Feddiannu'r cyfandir, pob un fynai ddarn,
 Heb dalu fawr sylw i baw i brodorion,
 Ond mynych eu herlid heb reawm na barn.
 Yn ystod toyrnasiad Elizabeth, fflurhwyd
 Y dalaeth *Virginia*, yr bynaf yw hi.
 Ac enwyd hi teily o herwydd mai gwyrff
 Bur ydoedd y fanon aruchel ei bri.
 Ystad Pennsylvania, gan Charles yr ail werthwyd
 I William Penn, Crynwr oedd ef o ran cred,
 Gan carai grefydd yn ol ei gydwybod,
 Efe a'i gymdeithion hwyliasant ar led;
 A chan ei fod ef yn wr cyflawn ac addfryn,
 Pan aeth ef i'r dalaeth, fe alwodd yn nghyd
 Yr Indiaid brodorol, a thraethodd ei neges
 Mewn pwyll a thynerwch, 'nol natur ei fryd;
 Tynerai'r brodorion wrth wel'd ei addfwynder,
 I lawr rhoent eu harfau, gwrandawent ei lais;
 A hwy sierhasant ffyddlondeb i'w gilydd,
 I gyd fyw mewn heddwrch, heb orthwrw na thralis;
 A thalai Penn iddynt hwy ryw gydaabyddiaeth,
 Am baw i gyd-drigo a hwy yn y tir;
 Ac felly mwynhaodd efe a'i gyfeillion
 Lwyr heddwrch yr Indiaid, a'u cymorth, yn wir.
 Lloegr Newydd, sefydlwyd hi gan *Buritanaid*,
 A hoisent o Frydain, rhag erlid a chas;
 A hwy fordwysant, yn eoln, nes tiri
 Ar gwaŷ lawr yn *Plymouth*, dan nawdd dwyfol ras;
 Ond Ow! hwy eu hunain a aethant i erlid,
 Ar o'r ymsefydlu yn ddiogel heb gawdd;
 Y Parch. Roger Williams erlidient o'u talaeth,
 O achos ei grefydd heb dderbyn un nawdd;
 Ond ef, a'i gyfeillion a gwydrent yr anial,
 Nes iddynt hwy deithio hyd Yny y *Rhode*;

A hwy sefydasant y dalaeth ay o'r enw,
 Enwasant eu tref yn Rhaguniaeth, er clod
 I'r Duw a'u harweiniodd, trwy daith yr anialwch,
 Fel gynt yr arweiniodd blant Israel, mewn north;
 Efelly'r arweiniodd Ei Roger a'i frodyr,
 Trwy hir-faith anialwch, mawr, dyrys, a cherth:
 Fel hyn y sefydlwyd yr Unol Dalaethau,
 Nes cyrhaedd y nifer, tair talaeth a'r ddeg;
 A'r oll a ddisgynodd o dan goron Lloegr,
 Nes daeth yn ehwyldroad i wneuthur mawr freg;
 Achawyd y rhwygiad, o herwydd i Brydain
 Ymdrechau i'w gorfodi i dalu trom dreth;
 A hwythau 'n lle 'mostwng godasant mewn arfae,
 I ymladd yn wrol yn eibyn y peth:
 Ac wedi dewr ymladd am yapaidd saith mlynedd;
 Yr Unol Dalaethau enillodd y dydd;
 Ac yna fforhasant lywodraeth werinol,
 Yr hon a ddylunwyd a llwyddiant, heb ledd;
 Dewisient Arlywydd o blith y trigolion;
 'Rhwng gai y mwyafrif i'w bleidio, gai'r sedd;
 Ac am bedair blynedd fe safai fel brenau.
 Ei farn fyddai benaf, mewn rhyfel a hedd.
 Pryd hyn 'roedd Caethwasiaeth mewn britrwy'r teyrn-
 A felly, yaywaeth, yr oedd gyda hwy; [asoedd,
 Hwyr werthent Negronid fel moeth, meirch, a gwartheg,
 Heb wrando eu ewynion, nac ystyr eu elwy';
 Ond trinig hwy'n greulou wrth fympwy eu perchen,
 Ow! rhwymant, ffangellent, y Negro tylawd,
 Ac ni feddai noddfa i droi am ymwared,
 Mewn llysoedd cyfreithiol, ei gwyn droid yn wawd;
 Os gwaii gynyg dianc o'i oesol gathiwed,
 Fe'i delid, ffangellitid, anfonid e'n ol,
 A'i bereben a'i cospai a charchar, a'r ffangelt;
 Fel nad oedd y syniad am ddianc ond ffol.
 Fel hyn bu y Negro yn cael ei ddirmygu,
 Ow! delw'r Jehofa, heb fod yn ddiun uwch
 (Yn nghyfrif caeth-fei-triad, Pharisaidd eu calon,
 Callostraid eu teimlad,) na'r coelly, na'r fawch;
 Ei bryno, a'i werthu, y byddent i'w gilydd,
 A'i ffolio, a'i gannol, fel wrth werthu march;
 O'i m' ddyrchymygal wel'd Duwodd yn gwgu,
 Wrth weled y dyn, le'r dyn! mor ddi-barch;
 Yr un yw perthynas yr Ion a phob dynion,
 Nid yw ddim gwahaniaeth beth fo lliw eu crwyn,
 Mae'n sylwi o'r nesoedd ar rai gorthrymedig,
 A'i glustiau ynt barod i wrando eu cwyn.
 Daeth Prydain i ddeall nad oedd Duw yn foddllawn
 I bryno na gwerthu on dyn yn y byd,
 Oddiar yr ystyriaeth, diddymodd ei masnach
 Mewn dynion; rhyddhaodd ei chaethion i gyd.
 A'r wech fanon Rhyddid gadd oraedd yn Mhrydain,
 A pharch ac anrhyddedd—crechwenwn am hyn;
 Hi ddrylliodd gadwynau y caethion Prydeinig.
 Yn aw: mae'r du Negro mor rhydd a'r dyn gwyn.
 Ond nid digon hyny, hi welodd fod caethion
 Yn Unol Dalaethau America draw,
 A chwyddodd ei monwes o zeli dros eu rhyddid,
 Ac aeth i'w gwared; cant ryddid rhagllaw.
 Pan oedd dyn-fasnachwyr yn meddwl helaethu
 Terfynau eu masnach, rhoes hon iddynt siom;
 Ni chaent ganddi ymbegu ar gnawd a gwaged dynion
 Terfynir y masnach, mae arni farn drom;
 "Helaethu'r terfynau," na, na, fe'u cyfyngir
 Trwy'r byd, ni cheir cadw'r diniwail yn gaeth;
 Y deg fanon Rhyddid esgynodd i'r oraedd,
 A chafodd gynghoriaid o'r un farn a chiwaeth;
 Ca'dd *Abraham Lincoln* yn glodfawr Arlywydd,
 Dwys deimlai yn achos y caeth yn barhaas,
 A llwyr benderfynai efe a'i gynghoriaid,
 Lesteirio bwriadu'r caethfeistriad trahans;
 Ond wle'r caethfeistriad yn dechreu ffoenochi,
 Cyn, prin, i'r Arlywydd gael dadgan ei farn;
 Dywedent, na phlygent hwy byth i'w awdurdod,
 Ond torent yr undeb, a myneat eu darn;
South Carolina ddechreuai y rhwygiad,
 Chwyfianai'n rhyfysus ei baner (ddo) wen,
 Yn arwydd ei bod hi'n encilio o'r undeb,
 Ac na wna'i arddelw'r Arlywydd yn ben;
 Ac amrai dalaethau, o'r un egwyddorion,
 Godasant heb oedi i ddylin ei hol;
 A cheisiant Arlywydd o'r eiddynt eu hunain,
 (Yn groes i bob cyfraith) wrth fympwy rhai ffol;
 Nid yw "Tor'r Undeb" ond brodded led fechan,
 Er hyny, mae'i chynwys yn bwysig a mawr,
 O herwydd mae'n Undeb y costiodd i'w fflurio
 Waed calon gwroniaid gwladgarol, cyn nawr.

Raid tori 'r fath Undeb, o berwydd bod rhyddid
Yn bluo ar fasnach yn ngwerthfawr blant Ham.
A raid "tori 'r Undeb," oblegyd bod Dawdod -
Trwy grifwag 'r Arlywydd, yn diffyn eu cam?
Hyn yna fu 'r achos o'r "Rhyfel Cartrefol;"
Masnachwyr mewn dynion a godent yn haid
Yn erbyn eu Llywydd, a'i gyfiawn awdurdod,
Heb reswm, na 'sgrhythr, na chyfraith o'u plaid.
Hwy gynefnasant yn lladd a chygiddio;
Roedd rhyfel lou'd calon y creulon wŷr hyn,
Ond Duw sy'n eu heibyn, hwy gollant yr ornest,
Ant bwy a'r gaethfasnach i warthrudd yn syn.
Ha! Lyw ymwlro, os daethant 't'h erbyn
Fel i'w huthrawg wyllt raisad, ar orliff o ddwfr;
Cryl yspryd yr Arglwydd a'u hymnid hwy ymaith,
Gwna di dy dyledswydd, a phaid bod yn llwfr.
Cai wel'd bannod Rhyddid, yn llaw 'r Hollalluog,
Yn dryllio cadwynau y caethion, bob un;
Ac yna, gwir heddwch ac undeb deyrnas.
A phob dyn ystyrir, byth mwyach, yn *ddyn*.
Tiwnaethost dy oreu i gadw yr heddwch,
Ymddygaist yn bwylog tuag at yr wrth blaid;
Ao ugain o ddynion roist iddynt i styried,
A oeddynt am bara 'n ystyfnig, heb baid;
Wel, gan na 'mostyngent, pa beth oedd i'w wneuthur,
Ond myna ofudd-dod a'r fagnei a'r cleddi!
Yr oedd hir-ymaros, a phwylog resymu,
'N eu gwneud yn gadarnach at aci yr hedd.
Ond Rhyddid ni fyddai roi 'r mas i gaethiwed,
Ond ymlid ef ymaith, cyn hir, o bob parth;
Chwiliwrfa gadwynau sy'n dal pedair miliwn
Yn gaethion gau ormes; gyr ormes i warth,
Faint bynag ymdrechfa 'r Talaethau Deheol,
I gadw 'u hygylieth, nis gallant yn wir;
Os metha y Gogledd ryddhau y caethweision,
Hwy gant waredigaeth o rywle cyn hir;
Mae goleu gwybodaeth yn tanbaid dywynn.
Er dangos erchylltra 'r gaethfasnach, yn awr,
Yr bon sydd yn lluddio 'r caethweision gael addysg,
O'r rhai pe 'u haddysgid, y codai gwyr mawr;
Rhyw nifer, fel *Pennington*, diau a godai,
Ac am! *Ward*, a *Douglas*, a geid yn eu plith,
Gwel'd newyddiaduron o waith Affricanaid,
Pe caent hwy eu rhyddid, ni byddai'n beth chwith;
Ond tra maent yn gaethion, yn llaw eu gorthrymwyrr,
Ni feiddiant hwy edrych llythyren ar lyfr;
Yn nghyfr'i'r meddiannwyr, maent fel anifeiliaid,
O'r berwydd hwy cadwnt mor dywyll a'r byfr.
'Rhynd ddygir i'r ienaine yw gwneud rhyw fân-gamp-
(Y rhai ellid ddyga 'r epa neu'r ei) [au,
Er dangos eu bod yn rhai bywiog ac iachus,
Fel byddant farchnadol gan *Haley* a *Legree*.
O! gwried dynoliaeth, wrth wel'd taola cyfan
Dan forthwyl 'r arwerthwyr, fel gwartheg a moch,
Yn cael en harwerthu i'r uchaf ei geiniog,
I'w bythol wahano, er hiraeth ac och.
Os na florddia cotwm, a'r siwgr, i roi cyflog
I ddynion, fel *dynion*, am weithio i'w drin,
Na boed yn fy ngwisgoedd un edef o gotwm.
Ac na ddeled siwgr, byth, byth, at fy min;
Na boed un Brataniad yn rhoi dim cefnogaeth
I gario 'r gaethfasnach felldigaid yn mlaen;
Ymdrechwn, yn unol a'n profies Gristnogol,
O ffordd cerbyd Rhyddid symudo pob masen.
Dych'mygaf y clywaf y caethion yn holl,
Pa le mae ein *Brougham*, a'n *Willberforce*? p'le
Mae'r dynion fu'n dadleu am ryddid i'r caethion?
Nes oeddynt yn ysgwyd y ddaear a'r ne';
O! Brydain, paid dangos dy hun yn ddifater,
Y rhyfel presenol, am ryddid y caeth;
O! paid a chefnogi y caethion dalaethau,
I gynnal fath lasnach, na bu 'r ioced ei gwaeth.
Nid ydyw y Gogledd ond gwneud ei dyledswydd,
Wrth geisio darostwng terfysgwyr eu gwlad,
A chadw yr undeb, mewn perffath gyfarwydd,
Yw penaf dyledswydd y Llyw yn ddiwad.
Pe codai yr Alban, Iwerddon, neu Gymru,
Mewn arfan gwrthryfel, yn erbyn eu teyrn,
Pwy feiai 'n llywodraeth am geisio 'u gorchfygu,
Trwy 'u lladd, a charoharu 'r rhai ddellid, mewn
Ac os gwarafunai i longau tramorawl [beiyrrn;
Draws forio terfysgwyr cyboeddus ein gwlad;
Prin y cyfrifid ein teyrnas yn feias
Am attal eu llongau rhag gwneud fath sarbad.
Nid emwyth y teimlai 'r talaethau gogleddol,
Wrth wel'd ei therfysgwyr yn croesi y dou,

I geisio cefnogaeth i dori yr undeb
Gan ddynion rhyddfrydig "yr hen ynys hon."
Ond nid oedd raid ofni cefnogi fath ormes
Yn Brydain, tra hawlwen yn goleu y dydd,
Am ryddid ac undeb mae Prydain yn ymgais, [rhydd.
Nid gwneud caeth yn gaethach, ond ei wneud yn
Os nad yw 'n gweithredu a'i chleddyf a'i maguel,
O blaid y talaethau gogleddol, yn awr,
Mae ynddi rai 'n gweithio ag arfau mwy nerthol,
Trwy anfon *gweddian* i lys y Dow mawr.
Pan oedd Daw 'n ymwelod a'r rhyddion dalaethau,
Yn nhrefidiol ddylanwad ei Ysryd a'i ras,
Nes ydoedd millflood yn troi at yr Arglwydd,
O hen bechaduriaid ystyfnig a chās,
'Roedd miloedd yn Brydain yn taeron weddio
Am iddo ymwel'd yr gelyfelyb a hwy,
A Duw a'u gwrandawodd yn 'r hyn a ofnyent,
Achubodd rhyw floodd na cholli'r byth mwy.
Ond weithian mae 'r Gogledd mewn rhyfel cartrefol,
Am hyn y gweddian am heddwch i hon,
A chan i Ddau roddi 'rhyng geisiant hwy gytasf,
Fe rydd iddynt eiliwaith, 'rwy 'n sier o'r bron;
Mae nerth anorchfygol yn perhyn i weddi,
Mae 'wyllys y Duwodd trwy bon ar law dyn,
Mae tynged talaethau a chedyn deyrnasoedd,
Wrth weddi ac eiriolaeth y dawli yn nglyn;
O! Ddau, uwchreola y rhyfel presenol,
I roddi llwyr ryddid i'r rhai sydd yn gaeth,
Fel na bo 'r fath warthrudd trwy 'r Unol Dalaethau.
Nad oes yn mhlith dynion, warth drach, na gwaeth.
Nid rhyfel mympwyol yw'r rhyfel presenol,
Yn groes i orchymion diwyrrni yr lôn;
Ond rhyfel yn erbyn terfysgwyr gormesol,
Am achos mwy cyfiawn ni bu erioed son;
Am hyn y gweddian am gonwest i'r Gogledd.
Fel delo 'r llywodraeth yn ol i'w hiawn drefn,
A rhyddid sefydlwr trwy 'r De' yn mhob talaeth,
Fel na bo un achos rhyfela drachefn.
Masnachwyr mewn dynion a fyddo 'n cytuno
I roddi eu masnach i fyny yn llwyr;
Mae elfen ddynastriol yn ughrombll caethiwed,
A myn dori allan yn fuan neu hwy;
Y rhyfel presenol nid yw ond arllwysiad
Yr elfen ofnadwy, 'rol hir ymgyrhai.
Rhaid ymlid caethiwed, rhaid plyga 'r gorthrymwyrr
Rhaid iddynt ddiwygio, cyn paid a chyffroi;
Yr oedd ocheneidiau y caethion dinododd
Yn cyrhaedd i glustiau yr Arglwydd bob dydd,
Ac ef a'u gwrandawodd, a llwyr benderfynodd
Y rhoddiad hiliogaeth yr hen *Ham* yn rhydd.
O Ddau, trefna rhyddid a heddwch yn mhobman,
Gyr drais, a phob gormes yn mhelli o bob gwlad,
Astudio bo dynion, nid sut i orthrymu,
Ond pa fodd y gallant wneud mwya' o leshad.
O! Ddau, dwg i ryddid y rhai sydd yn gaethion
Gan Satan a phechod, yn mhob cwr o'r byd;
Gorchfyga 'r cryf arfog, dynistria 'r llywodraeth,
A gwna 'i' charbarion yn rhyddion i gyd.
'Rol hyn fe fydd heddwch yn toi yr holl ddaear,
Fel ag mae y dyfroedd yn toi yr holl fôr;
Bydd dynion pob teyrnas, mewn undeb a thaunoef,
I gyd tan un fanel, sef baner yr Iôr;
Ac am arfau rhyfel, fe droir rhai yn sychau,
A'r lleill yn bladuriau i rymus ladd gwair.
Bydd gormod tynerwch i feddwl *lladd* dynion,
A gormod parch befyd i Ddau ac i'w air;
Ni ddysgant ryfela—i'w warth a'r gelfyddyd,
Ni sonir am dani ond gyda rhyw gas,
Tangnefedd a chariad fydd yn llywodraethu,
Cyasegrir pob calon i Ddau ac i'w ras;
Prysaured yr amser, medd calon pob Crision,
Prysaured yr amser, medd engyl y nef,
Prysaured yr amser, medd lluoedd o gaethion,
Gaeth-feistriad gorthrymas, gwrandewch ar eu llef;
Na rowch eich ewinedd yn nghnawd eich caethweision,
Na fyddwch yn warthrudd i'r ddaear a'r nen;
Gwir ryddid deyrnas trwy dir y gorllewin,
A thrwy 'r dwyrain befyd, Amen ac Amen.
IOAN GLAN CLERD.

Y RHYFEL!

Pa beth yw y cynhwrf dyohrynnydd a welaf
Ar wersyll y ddaear rhwng dynion ein gwlad,
Pob un yn syboda am waed ei gydymaith
A rhyfedd yr anrhaith ysgeler a wnead.

Anhreithiwyd ein trefydd a'n meusydd meillionog,
Fe fwydwyd y glaswellt & gwaed dynol ryw,
Gan fymrwyr gwag ymfrost y bradwyr digyffro
Gelynyon y Negro, rhai doach eu llw.

Ac eto myn'd rhagddo mae corwynt y rhyfel
Ysgoba 'n ei gylchdro ryw floedd o'i ffaen,
Yn eithaf digyffro i'r byd mawr tragwyddol
A chwadd yn ogonol yn niwedd y gân.

Daw cwpan o chwerwedd at fin y gelynyon
Dan bwysau beirnaidd y laguel a'r clodd,
Lla trystfawr ein milwyr yn nesu i'w drysau
Hwy chwiliant tan frystio y taner o hedd.

Mi welaf Jeff Davis fel frostgar Goliath
Yn herio ei elyn i ddytlot i'r maes,
A gwelaf y ffyddlon a'r cywir Abe Lincoln
Yn llochno bwledi i'w hen dalcen cas.

Er maint yw ei ymfrost o gyngbrair y Deben,
Mae 'i seiliau yn siglo bron bron byd y llawr,
Cyn hir wedi cwympo gwel pawb a ei heibio
Ei enw 'n arwyddo "ei gwypm a fu mawr."

Wel bellach, hoff filiwr, anelwch i'w dalcen
A charog o'r afon, plwm, balarn neu 'r clodd,
Os felly cawn heddwch a hyw mawn dedwyddwch
A chann heb dristwch byd ddyddiau ein hedd.

Racine, Awst 3, 1863. MARGARET WATKINS.

GWRAIG Y MILWR.

Ymwasgal yn dawel yn ochr yr aelwyd
Coffeidiol y baban yn dyu at ei bron,
Ymneidiol ochenaid o'i chalon hiraethus
Pwy wyr y lath drallod sy'n gorphwys ar hon?

A'i mbeddwl a sylla ar faes yr ymdrechfa
I edrych gantydde ei phriod mewn grym,
Yn fyw heb ddim clwydau nac ol y bwledau
Er s'chydig chwyruellai o'i amgylch mor chwin.

Os Vicksburg a gwypodd, pa beth os fy mhriod
A orphwys yn dawel yn nyfuder y bedd
Tramwyaf dros erchyll glogwyu i'r magnelau
I dremio a ydyw ly anwylyd mewn hedd.

Y meddwl ddaeth adref heb wasgar cysuron
Ei hyabryd cysuddiol a i theimlad mor syn,
Ac yna syn sylla ar weithrededd Jehofa,
Canfydda mai ef ydyw noddwr pob dyn.

O Frenin y nefoedd, a ydwy't ti 'n ystyr
Toostaria, Dad graol, wrth ymfrost gwael ddyn,
O dryllia 'r magnelau a thor y bidogau
A gosod hwy 'n garneidd yn ngwaelod rhyw lyn.

Prysur a dyddiau bydd baner odidog
Brawdgarwch a chariad yn chwifo uwch ben
Pob adail lawreddog a'r tyrao godidog.
A rhyddid yn mhob man i'r da fel y gwyn.

Dyagwylw'n yn unig wyrth Arglwydd y llucedd
Efe ydyw Brenin y byddinoedd i gyd,
Os myn fe a chwala y milwyr tu ag adre'
I wella 'n calonau, i loni ein bryd.

Racine. MARGARET WATKINS.

LLINELLAU CYDYMDEIMLADOL

A Mr. John R. ac Elizabeth Griffiths, Steuben, yn
eu profedigaeth o golli tri o'u plant.

Anwyl frawd a chwaer, nis gallaf
Lai na theimlo drosoch chi;
Tra y teitbiwch ddyffryn trallod,
Ac ar eich gruddiau ddagrau'n lli;
O mor greulawn ydoedd angau!
O mor finog oedd ei gledd!
Pan y gyrodd mor ddrybudd,
Eich anwyliad bach i'r bedd.

Minau fu'm mewn peiriau poethlon
Am droion ar y daith,
Angau wnaeth archollion dyfnion
Ar fy nghalon lawer gwaith;
Ar adegau bum yn meddwl
Nad oedd trwbwl neb mor fawr,

Methu cael o fewn y gread
Neb a dynai 'm baich i lawr.

Pan yn nyfuder profedigaeth;
Gwasgleuon fili yn chwerwi ffaen,
Brysiad, rhedais i Galfaria,
Eisteddais lawr wrth droed y groes,
A thra yno 'n ocheneidio
Dan odfidau 'r friwiog fron,
Dropiodd balm o'r pren bendigaidd
Ar archollion dyfnion hon.

Dyma 'r goraf fan i chwithan,
Anwyl ffrindiau, dan eich poen,
Cyllau goreu'r gorthly medig
Yw y croeshoeliedig Oen,
Arwain ef eich meddwl pruddaidd
Uwch gwrthrychau dacar lawr,
Dengys fod eich plant anwylyd
Yn diagleirio fel y wawr.

Treiwbh godi 'ch llygaid dyfrllyd
Hwnt yr haul a'r aer yn mhell,
Chwi gwewch weled eich anwyliad
Ar lanerchau 'r wlad sydd well,
Mae y tri yn nghwmni 'r drindod
Heddim pechod, poen na chur,
Am eu dwyn o fyd y cystudd
Seiniant byth yr anthem bar.

Laura oedd yn lled 'nabyddua
Yn y wlad ta draw i'r lleu,
Cyn i Hannah fach na Morris
Gyrhaedd i'r baradwys wen,
Gwyddai beth oedd cael ei llenwi
A gorfoledd mawr y wlad
Cyn i'r un o'r ddau amgyffred
Beth oedd bod uwch poen na brad.

Tybiaf wel'd y tri 'n cydrodio
Aur heioydd Salem iau,
Laura bach yn dangos iddynt
Ryfeddodau gwlad y gân,
Hen angylion sydd yn gwenu
Wrth eu hymddangosiad lwy,
Byth ni pheidiad a rhyfeddu
Effaith rhin y marwol glwy'

Wrth amgylchu'r orsedd glaerwen
Yn mhelydron nefol wawr
Gwelent Cath'rine, 'ei cyfniher,
Newydd ddod o'r cystudd mawr,
Yna hoifant eu palmwyddau
Yn awelon pur y nei,
Seiniant nodau 'r anthem hono
Anthem fawr ei gariad ef.

Ebe un o'r dedwydd gwmni
Wedi 'n gu gyflwyno clod,
Dewch i'n redeg at yr afon
Dichon fod rhai eto 'n dod,
Erbyn cyrhaedd pen y pier,
Clywent draw ryw lawen fuedd,
Ac 'rol cyrhaedd glan gogoniaut
Syndod byth eu ceinfdeit oedd!

Yn mlaen 'r aethant gyda 'u gilydd
Yn bellach i'r diagleirdeb mawr,
Ger yr orsedd ganad dudent
Eu coronau aur i lawr,
Ar ryw henlog fryn eisteddent
Gyda myrdd o blant y nei,
Pawb a'i delyn rhwng eu dwylaw
Seiniant byth ei glodydd ef.

'Nawr 'does genyf ond eich gadael
Mewn anfeidrol fythol fri,
Mae 'r goleuni 'r ydych ynddo
Yn llawer iawn rhy gryf i mi,
Diagwyl 'r ydyf i'nau 'n fuan
Gael o'm rhwymau ddod yn rhydd,
A galluoedd digon orffon
I gynal gwawli tragwyddawl ddydd.

Bellach riant hoff cariadus,
Hyn sydd weddus iawn i chi,

* Merch Mr. Griffith T. Griffiths, Steuben.
† Timothy, mab Mr. John W. Roberts, Steuben.

Troi 'ch ewynfanan 'n addoliadao
Gwresog iawn i'r sanctaidd Dri,
Am eich cyfrif chwi yn deilwag
O'r fath urddas a mawrhad,
A bod cymaint o'ch anwyliaid
Yn yr ogoneddas wlad.

Bethel, Awst 12, 1863. HUGH R. WILLIAMS.

AR FARWOLAETH CLARA AGNES,

Merch fach Thomas T. a Mary Ella Jones, Waukega, Ill., diweddar o Utica.

Before the throne in yonder skies
A soul has waked in glad surprise,
And with one burst of joy most sweet
She casts her crown at Jesus' feet.

Bright angels hush their heavenly lays
To list those first wild notes of praise,
And then they join the happy song,
And joy thrills all the happy throng.

For well they know the priceless worth
Of one dear little child of earth;
And they know all that has been done,
To bring to heaven this precious one.

Fond parents, could you see her now,
Those folded wings, that radiant brow,
That conqueror's palm, that harp of gold,
That little crown of price untold,

And could you know the tender care
That shields her every moment there,
O, would it not hush all your grief,
And fill your hearts with sweet relief?

Then mourn no more, but trust the love
That won for her a home above;
And soon your happy souls shall rise
To share the glories of the skies.

S. A. E.

Hanesiaeth Gartrefol.

LLYTHYR ODDIWRTH Y PARCH. SAMUEL ROBERTS, A. M.

BARCH. AC ARWYL SYR,—Yr wyf yn awr yn Cincinnati newydd ddyfod drosodd o Tennessee. Daethum gyda chyfaill, sef un o swyddwyr Gen. Burnside. Buom yn ymyl syrthio i ddwyllaw mintai o'r gwrthryfelwyr ag oeddynt yn ffoi tua'r De allan o Kentucky. Yr oeddynt mewn nwydan dialgar. Buasai yn ddrwg arnom pe cawsom ein dal. Yr oeddynt bron bron yn eu canol cyn deall eu bod yn dyfod; ond gallasom gilio i'r coed, lle y buom yn llechu drwy'r nos,—mewn perygl nid yn unig oddiwrth y rebels, ond oddiwrth ein cymydogion, y rhai oeddynt yn gwylio ac yn gwibio o gylch y ffordd er cael cyfle i ladd ac yspeilio y rebels. Y perygl oedd iddynt ddyfod yn sydyn ar ein gwarthaf a thybied mai "secess" oeddynt. Yr oeddynt yn ymyl tri o'r Bush-whackers poethaf, ac yr oeddynt yn dweyd wrthym, bore dranoeth ei bod yn drugaredd nad oeddynt wedi ein gwled, am y buasent yn sicr o gynyg ein lladd. Y mae East Tennessee wedi cael ei gadael hyd yma yn hynod o ddiarneddifyn. Gobeithio fod yr amser i'w cynorthwyo bron dyfod. Gwelais flaen-futai meirch-filwyr Gen. Woolford yn wynebu tuag yno. Yr ydym wedi bod mewn peryglon a dyohryna nid am ryw wythnos neu ddwy, ond am ddwy flynedd.

Ad-ysgrifeuais o bryd i bryd, yn ystod tymor ein caethiwed. (o law ler blynyddoedd fy ymdaith yn Llanbrynmair) dros gant o Bregethau, a throsgant o Arelthiau byrion ar wahanol achlysuron, gyda bwriad i'w cyhoeddi yn llyfr Dolar: ond y mae y codiad yn mbris y papyr yn fy nigononi. Y mae rhai o'm cyfeillion yn fy unog i gyhoeddi cymaint ag a ellir o honnynt mewn llyfr Dolar; a gadael y gweddill i'w cyhoeddi os byddid yn dewis mewn amser dyfodol. Y mae y bywiogrwydd a'r cyflogau uchel sydd yn awr drwy'r gogledd yn anogaethol i'r anturiaeth: ond nid yw yn debyg y gwnaf ddim yn y mater nes cael cyfle i'ch gwled, os caf fy arbed i fwybahu hyny o hyfrydwch. Yr wyf am fyned yr wythnos yma i Paddy's Run, a'r wythnos nesaf i Allen Co., a dichon y rhoddaf dro byr drwy Wisconsin cyn ymweld a'ch Talaseth chwi.

Ni feddyliais sawr drwy fore fy oes, y cawawn weled y fath drallodion ar a welais drwy y ddwy flynedd ddiweddar. Bum yn cynuorthwyo fy nghyfaill y Parch. Thomas Edwards ddoe; ac yr wyf i roddi Darlith yma nos y fory ar y "Freuhin-ess Elizabeth a'r Puritaniaid."

Carwn yn sawr gael ychydig eiriau oddiwrthych i ofal Mr. John R. Jones, Gomer P. O., Allen Co., Ohio. Serch at eich teulu.

Awst 10, 1863.

SAMUEL ROBERTS.

LLYTHYR DYDDOROL O WASHINGTON.

Y ddoe (Sabbath y 19eg) yn Addoldy eang y Parch. Dr. Sunderland yn y ddinas hon, pregethodd y Parch. Dr. Massie o ddinas Llundain i dyrfa luosog iawn yn y boren am llog, oddiwrth y geiriau: "Yr Iesu a atebodd ac a ddywedodd, Os câr neb fi; efe a geidw fy ngair, a'm Tad a'i câr yntan, a nyddi a ddeuwn ato, ac a wnawn ein trigfa gydag ef." Pregethodd yn rymus ac yn effeithiol iawn am tuag awr o amser. Dangosodd yn dra eglur mai amhosibl oedd i ddyn garu Iesu Grist, na'i achos, pan yn wirfoddol yn troseddu ei orchymynion. "Car yr Arglwydd dy Dduw a'th holl galon," dyna ddyledawydd penaf dyn, ac yn orchymyn pendant i'w blant. Os ydym yn meddwl cael nefoedd, mae yn rhaid ufuddhau i'w alwadau, cadw ei ddeddfau, a byw iddo. "Car dy gymydog fel ti dy hun." Nis gwaeth pwyl fydd, pa le y ganwyd, beth ei iaith, na lliw ei groen, os yn "gymydog, car ef." Perthynwn bawb i'r un teulu mawr, "Duw a wnaeth o un gwaed bob cenedl o ddynion." Gan hyny cyfeiliornad o'r mwyafr ydyw coledu barn fod y Creaddwyr doeth yn meddwl mwy o'i waith mewn na rhan o'r byd, nag mewn rhan arall o hono. "Gwnewch i eraill fel y dymnwch i eraill wneuthar i ohwithan." Dyna y sylfaen sawr i weithredau arni. Rhoddodd y Dr. ergydion nerthol iawn i Gristionogion, y deau yn ei bregeth. "Os car neb fi, efe a geidw fy ngair." Ai posibl fod y caeth-ddalwyr yn cadw ei air?

Yn yr hwyr am wyth o'r gloch, gwnaeth yn

hysbys ei neges a'i ymweliad ag America. Ychydig amser yn ol gwnaeth gweinidogion Protestanaidd Ffrainc auerch gweinidogion Protostanaidd Lloegr, Scotland, a'r Iwerddon, drwy benderfyniadau mewn cynadledd o'u heiddo a gynaliwyd yn Ffrainc—tua saith cant o honynt mewn rhif, o gydymdeimlad a Thalaethau Gogleddol America—gau erfyn am gydweithrediad o du gweinidogion Prydain.—Aufonwyd y penderfyniadau Ffrancaidd i Dr. Massie—galwyd am nifer o weinidogion i ystyried yr anerchiad yn nghyd a'r penderfyniadau—cydysniwyd ac aufonwyd CIRCULARS drwy y deyrnas gyfunol, yn dangos yr amcan mewn golwg at bob gweinidog adnabyddus i ofyn am ei enw wrth y circular fel gymeradwyaeth o'r cyallun. Cyfarfuwyd yn Mehefin yn New Trade Hall yn Manchester, pryd y cafwyd fod tua phedair mil o enwan gweinidogion parchus y gwahanol enwadau wedi eu derbyn, yn cydysnio a'r symudiad. Ond dylwedai yr hen bererin gyda theimlad dwys fod ugeiniau o rai ag eydd yn pregethu efengyl Crist, a hyny yn Lloegr, wedi gomedd seinio y circular am eu bod yn credu fod caethiwed yn iawn, ac mai nid eu dyledswydd hwy oedd ymyraeth dim ag ef.

Gwnaeth y Dr. yn hysbys ei neges i'r Cenhadwr Prydeinig (Lord Lyons), a'r boneddwr hwn a gymeradwyai y cyallun—ac a hollol gefnogai y Dr. i ymweled a'r Arlywydd Lincoln, a'r Prime Minister of Foreign Affairs (Sec. Seward), yr hwn a'i cyflwynodd i sylw yr Arlywydd. Cafodd, meddai ef, gymeradwyaeth o'r fath wresocaf.—Dallennodd iddo ben-lerfyniadau, y ddwy gynadledd, a chyda bodullonrwydd neillduol y gwraddawai—a chan ddarllen rhai o'r brawddegau drosodd drachefn ei hun. Cyflwynodd y Dr. un copi i'r Arlywydd, ar ran ac ar gais y gynadledd. Ar ddiwedd yr odfa gwnaeth Dr. Sunderland gyfarchiad fel atebiad cymeradwyaethol i'r Dr. Massie; ac o ddiolchgarwch i weinidogion Protestanaidd Lloegr a Ffrainc am eu cydymdeimlad ag America ar y cyfnod presenol. Ond drwg oedd ganddo ddweyd, fod gweinidogion Protestanaidd Washington oddieithr rhyw nifer fychan iawn, wedi gomedd cymeryd yr un dyddordeb na rhan yn yr anerchiad atebol.

Diweddwyd y cyfarfod trwy gann

Praise God from whom all blessings flow
ar yr hen dôn sydd yn gydnabyddus i bawb drwy
y byd "Yr Hen Ganfed." S. J. D.
Washington, Gor. 20, 1863.

GYMANFA GYNULLEIDFAOL WISCONSIN.

Cynaliwyd ein Gymanfa eleni yn Emmett, Ixonia, Ottawa a Delafield. Dechreuwyd Meh. 1, a diweddwyd ar y 7fed. Cynaliwyd y gynadledd yn y ddau le olaf a enwyd yn yr hon yr ymdrinwyd a'r pethau canlynol. Gwedi i'r ygrifenydd alw y cyfarfod i drefn etholwyd y Parch. G. Jones, Cambria, yn Gadeirydd, a R. Williams, Berlin, yn Ygrifenydd.

1. Rhoddwyd gwahoddiad serchog i'r Parch. D. Price, Granville, O., i gyd eistedd a chyd weithredu yn y gynadledd.

2. Fod eglwys Big Rock, Ill., i gael llythyr o ymadawiad o'r undeb.

3. Derbyniwyd y brodyr C. D. Jones, Racine, R. Evans, diweddar o Prospect, E. N. a D. S. Davis, Watertown, yn aelodau o'r Gymanfa. Yr oedd gan y brodyr uchod gymeradwyaethau boddlonol.

4. Fod y Cwrdd Cwarter nesaf i fod yn Pine River, a'r Gymanfa i fod yn nosbarth Dodgeville y flwyddyn nesaf, a bod deisyfiad oddiwrth y gweinidogion a'r cenhadau am iddi gael ei chynnal o fewn eylch un weinidogaeth yn y dosparth hwnu.

5. Yn gydsyniol a chais y Cyfarfod Chwarterol blaenorol, darlleuwyd rhan o draethawd ar "Deil-yngdod prophwydoliaethau yr Yagrythyrau a gwyrtblau ein Hiachawdwr, fel profion o ddwy-foldeb Oristionogaeth," gan y Parch. G. Griffiths, Milwaukee, ac oddiar ystyriaeth o'i ragoroldeb rhoddwyd cymhelliad taer ac unol i'r brawd ei gyhoeddi yn llyfr gwerth oddeutu cwarter dolar, ac addawyd iddo bob cefnogaeth yn ei ddygiad allan. Hefyd yr ydym yn taer ddymuno ar ein brodyr yn yr holl Dalaeithau i gyd weithredu a ni ae-amlygu eu barn yn eu Cynadledau Gymanfaol nesaf am y prifoldeb o'r fath antariaeth.

6. Fod ini bryder mawr yn achos ein gwlad drallodus—fod coffadwriaeth ein brodyr gwladgarol sydd eisoes wedi syrthio ar faes y gwaed wrth amddiffyn ei hiawnderau, yn barchus genym—ac y daliwn ati i daer erfyn am iddo ei oddefodd y drwg hwn ei orawchlywyddu i'n puro fel gwladwriaeth oddiwrth y pechodau a dynodd yr aflwydd hwn arnom—am iddo beri i gynddaredd dyn ei foliaun ac attal ei weddill.

7. Yn gymaint ag i Dduw yn ei ragluniaeth ddoeth, wedi y gymanfa o'r blaen, welod yn dda gymeryd y brawd W. J. Hopkins, diweddar o Racine, oddiwrth ei waith at ei wob, ein bod yn teimlo ein colled o'i gymdeithas serchus a'i ddawn melus yn ein cynulliad eleni, ac y dymunem gyflwyno i'w weddw a'i amddiffaid ein cydymdeimlad dwysaf a hwynt yn eu trallod a'u tristwch ar ei ol.

8. Ein bod yn cyflwyno ein diolch diffuant i'n hanwyl frawd, y Parch. D. Price, Newark, O., am gydsynio a'n cais i ddod i'r gymanfa, ac i Dduw am y profion eglur a gawsom tan ei bregethau o'i arddeliad o honynt.

Wrth derfynu ein hadroddiad o'r gymanfa gellir ychwanegu i lawer o bregethau rhagorol gael eu traddodi ynddi; cawsom gynadledd dda iawn, gwell nag arferol ynddi; cawsom lawer o gyng-horion yn ei dechreu, a chawod o ddagrau yn ei diwedd. Diolch i'r Arglwydd am ei ddaioni yn mhob ystyr, ond yn neillduol am yr efengyl, yr hon eydd yn allu Duw er iachawdwriaeth i bob un a'r sydd yn credu. R. W., Ysg.

CWRDD CWARTER DOSBARTH DEHEUOL OHIO.

Cynaliwyd y cwrdd uchod yn Pomeroy, Minersville a Syracuse. Dechreuwyd yn y lle blaenaf Mehefin 27, a diweddwyd yn y lle olaf y 30. Yr oedd yn y cyfarfod Davis Siloam, Davis Ty'n Rhos, Thomas Oak Hill, Jones Ironton, Jones Myfyriwr Athrofa Delaware, Edwards Syracuse, Williams Coalport (T. C.), Owens a Williams Pomeroy.

Cynaliwyd cynadledd yn Syracuse, pryd y dewiswyd Davis Siloam i'r gadair. Pasiwyd yr hyn a ganlyn—

1. Fod y cwrdd nesaf i fod yn Ironton, yr amser i gael ei bennodi gan eglwys Ironton.

2. Fod llythyr o gymeradwyaeth i gael ei roddi i Thomas Oak Hill, fel brawd heddychol, ffyddlon a theilwng o gymeradwyaeth.

3. Derbyniwyd y brawd David Williams, Pomeroy, i undeb y cwrdd chwarter.

Cawsom gyfarfodydd lluosog, da a bywiog. Yr oedd y gwrandawriad yn siriol ac astud, y pregethu yn nerthol a bywiog, a'r nef yn gwennu a gwliitho—gallasai pawb o honom ddywedyd, Da yw i ni fod yma. Ychwanegwyd rhai at yr eglwys, gobeithio eu bod o nifer y rhai a gedwir byth.

W. EDWARDS, Ysg.

Syracuse, Gor. 22, 1863.

WILLIAMSBURG, IOWA.

Mr. GOLTERRON.—Dymunem gongl fechan o'ch cyhoeddiad clodwiw (ar ol maith ddiastawrwydd o'r ardal hon) i wneud yn hysbysi'n cydgenedl ein bod yn fyw a rhyw radd o duedd ynom i wneud ein bywyd yn fuddiol i'r oes sydd yn codi.

Y peth cyntaf a mwyaf neillduol ydyw y modd y treuliasom y 4ydd o Orphenaf. Rai wythnosau cyn hyn, ffurfiassom gymdeithas lenyddol, a phenderfynasom dreulio y dydd crybwyllledig yn wyl ein cymdeithas. Llafariwyd yn helaeth a ffyddlawn er parotod i'r dydd, a phan y daeth yr oedd yn ddyddi dymunol o ran tywydd a'r cynulliad yn lluosog o Gymry a Saeson, a pharodrwydd a sirioldeb yn nodweddoli y rhai oedd i gymeryd rhan yn y gwaith. Llywyddwyd y cyfarfod gan ein parchus weinidog Evan J. Evans. Treuliwyd y cyfarfodydd mewn darlithio ar destynau penodol, adrodd a channu barddoniaeth, a gyfansoddwyd gan aelodau'r gymdeithas ar wahanol destynau, adrodd, a darllen darnau detholedig, a datganu yn rhagorol amrywiol donau hon a diweddar, rai gan y côr gyda eu gilydd, ac eraill wedi eu dosbarthu yn dri dosbarth. Yr oedd y gerddoriaeth yn denu sylw y Saeson nes peri iddynt synn fod y Cymry gymaint o'a blaen hwy yn y gelfyddyd, ac arwyddent ddymanied cryf i fwynhau y fath gyfarfod yn fusan eto a dywodeant na threuliasant erioed y 4ydd o Orphenaf yn fwy boddhaol. Ein dymuniadan yn gyffredinol ydyw cael cyfarfod eto o'r fath; ac yr ydym yn gobeithio ei fod wedi

bod yn wir leol i'r l'uaws ieuencyd sydd yn codi yn yr ardal, er diwylliad meddyliol a moesol.

Y mae yr haf wedi bod yn auarferol o sych yn y parthau hyn hyd o fewn dwy wythnos yn ol pan y cawsom wlaw trwm yn cael ei ddilyn â thywydd lled gynbes—yr hyn sydd yn lleol i'r grawa Indiaidd, yr hwn sydd wedi goddef o herwydd y sychder. Y mae y grawn gwenith, ceirch a haidd wedi enyddio yn lled dda, er yr holl sychder ac wedi ei gael i ddiogelwob mewn sefyllfa dda.

Y mae yr ardal yn cynyddu mewn Cymry a Saeson a golwg gyssurus a chalonog yn gyffredinol, ac arwyddion ffafriol y byddwn cyn hir uwchlaw anfauteision prinder, a dyled, a thyddynod ffurwythlon a dymunol yn ein meddiant, a chapel hardd a manteisiol yn nghanol y sefydliad, Eglwys mewn heddwch ac yn cydweithredu, a'r weuidogaeth yn rheolaidd a'i thuedd yn rymus at leshad moesol ac iechydwrïaeth y gwrandawyr.

Y cyfryw o'n cydgenedl sydd a thuedd ynddynt i ymfudo i'r gorllewin a wahoddwn yn serchog i ymweld â ni; cant diroedd breision am bris isel, lle y mae dwfr dda, a hiussawdd iachus, a marchnad fasteisiol, mewn ardal sydd yn debyg o fod yn eawog mewn amaethyddiaeth, lleuyddiaeth a chrefydd.

Dymunem yn neillduol alw sylw rhyw un o'n cydgenedl a ddilyn yr alwedigaeth ac yn gelfyddydwr da gyda gwaith crydd, y mae yma le manteisiol i'r cyfryw.

Oe bydd rhyw un yn dymuno gohebu cyfeiried at

JOHN HUGHES,

Stellapolis P. O., Iowa Co., Iowa.

DAMWAIN YN PARISVILLE, OHIO.

Yn mhentref Newport, yn yr hwyr dydd Sadwrn, Awst 15, fel yr oedd casge i Mr. Caleb Phillips yn cael ei harwain o'r dwfr, digwyddodd i ddau wyr i Mr. Phillips, plant ei ferch, Mrs. Mary Thomas, gweddwy y diweddwr William S. Thomas, Palmyra, tyned yn ddarwybod o'r tu ol i'r casge, ac ymyraeth yn chwareugar â hi, a'r canlyniad fu iddi dario y ddau i lawr; diangodd un o honynt heb gael llawer o niwed, ond cafodd y llall, merch enith oed, o'r enw HARRIET CORDELIA, niwed marwol. Er cael cymorth meddygol ac er pob ymdrech, ni bu fyw oud tair awr. Yr oedd ei mham oddicartref ar y pryd yn Mineral Ridge, a hawddach dychymygu na darlunio ei theimladau wrth ganfod ei geneth hardd a bywiog wedi myned mor ddisymwth ac annysgwyliadwy yn ddiymadferth dan ddwyllaw oerion augau. Y Bugail, Maen Israel, a'i cyubatio. Otledwyd hi yn mynwent blwyfol Palmyra. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeith gan y Parch. J. Lloyd, Palmyra, a'r ysgrifenydd.

DEWI EMLYN.

COFIANTAU BYRION.

WM. WILLIAMS, COAL VALLEY.

Hydref 17, 1858, yn Coal Valley, Ill., bu farw Wm. WILLIAMS, yn 53 ml. oed. Gawnwyd ef yn

Llwydgoed, ger Aberdar, Morganwg, D. O. Mab ydoedd i Mr. Wm. ac Ann Williams; brodor o str Benfro oedd ei dad, a'i fam o Oefn oedd y Cymar, sir Frycheiniog, D. O. Ymfudodd ei rieni o Aberdar, i'r lle olaf pan oedd William yn faban ac mewn byr amser, trwy ddamwain lladdwyd ei dad, gan ddarn o dddear yn y gwaith mewn Waun Coed Meirig, ger Merthyr Tydfil; felly yr ymddifudwyd ef o'i dad yn ddjarwybod iddo, gan adael ei fam ac yntau i alaru ar ei ol.

Yn mhen blynydduodd, ymunodd ei fam mewn priodas â dyn ieuanc o'r enw William Davies, yr hwn a fu yn dad tyner i William bach; hyd oni chyrhaeddodd i oedran gwr. Ymunodd ag eglwys Dduw yn Penmain, ger Coed Duon, Mynwy, pan yn 16 oed; daliodd yn ddigwmp am 37 o flynyddoedd. Gwasanaethodd swydd diacon am 29 ml. o'r amser uchod, sef hyd ei ymadawiad i'r wlad hon ar ol rhai o'i blant.

Ar y 23 o Fedi cychwynodd ynghyd a'i briod a'r gweddi o'i blant gan feddwl cael mwynhau blynyddau yn y wlad hon fel tylwyth yn nghyd mewn gwlad rydd oddi wrth lawer a orthymderan Cymru. Ond nid eia meddwl ni yw meddwl Duw. Cafodd ei gymeryd yn glaf pan ar y môr, tair wythnos y bu yn glaf cyn gorphen ei yrfa ddaiarol; tri diwrnod y bu efe byw yn Coal Valley. Daeth yma i farw. Ei eiriau olaf oedd, fod yn dda iawn ganddo ei fod wedi cael ei deulu ynghyd bron oll mewn gwlad rydd, ac mai hyn oedd benaf yn ei amcan i'w wneud cyn fferwio a'r byd hwn. Ebai Ap Gwilym,

Carasai 'n fawr fy ngwled i,
Sef un o'i hen berth'nasau,
A'm gobaith i'w'r un modd,
Ar goedd ei weled yntau.

Oafodd y fraint o gwbiheu ei ddymuniaid penaf. A dda iddo gael myned i'r wlad well lle mae rhyddid tragwyddol heb neb yn tyau 'n groes. Yr Arglwydd a fyddo yn Dduw i bob un o'r teulu hardd mewn pob gras a dawn.

Dyn yma sy'n llawn o drallodan,
Gwaith olli perth'nasau mwyn o'n;
Cyfeillion oedd gynt yn ei garu
Maent wedi eu claddu yn lle;
Pan byddom yn diagwyl am hawddfyd,
Daw gofid nas llanwer y lle;
Am hyny rhaid dyagwyl yn fyddlon
Wrth dirion genhadon y ne'.

Mae'n golwg mor fyred y boreu
Nas gwyr y gwyr doethaf beth fydd,
Cyn treulio un rhan o'n diwrnod;
Daw trallod, a diwedd ein dydd;
Pan byddom yn meddwl wrth ddechreu,
Gwneud llawer o bethau er budd
I'n plant a'n perth'nasau anwyllaf
Cyn dechreu daw diwedd ein dydd.

Ac felly 'roedd gwrthrych fy sylw,
Heb fwrw traol troiau y daith,
Na meddwl fod brenhin y dychryn
Yn dilyn ar hwylio ei waith.
Ond gwyddom fod troion rhagluniaeth
Yn ddyeithr i ddyinion gwych ddawn,
Nas gwyddant, wrth beriau y boreu,
Yn bennaf beth fydd y prydawn.

Fy nghyngor i'r weddw alarua,
Yngbyd a'i blant dawnus ar don
Yw 'mofyn am geidwad heb sarhad,
Sef Iesu, ein Pryaws gwyth hon;

Fe geidw eu cyrph a'u heneidiau,
A'u llywiant ta yma i'r llen,
A thyma ddymuniaid ei hewythr
Yn eamwyth a mwynnaidd, Amen.

THOS. D. WILLIAMS (*Ap Gwilym*)

Pittsburg.

ZI WYRION YN COAL VALLEY.

RACHEL SARAH WILLIAMS, merch i Samuel Williams, a fu farw 13 o Fedi, 1860, yn 2 fis oed.

DAVID MORGAN, mab Thomas Morgan, fu farw, 9 o Ragfyr yn 7 mis oed, yn y fl. 1862.

C. D. JONES, *Racine*.

GWENLLIAN EVANS, COAL VALLEY.

Ion. 21, 1863, bu farw GWENLLIAN EVANS, Coal Valley, Ill., yr hon oedd yn enedigol o Gefe Coed y Cymar Brycheiniog, D. O., yn y 59 ml. o'i hoedran. Yu y fl. 1824 ymunodd mewn priodas â William Evans o blwyf Aberdaron, sir Gaernarvon, G. O., pan yn 22 oed. Bu farw ei phriod 27 ml. yn ol. Mwynhaodd Mrs. Evans iechyd da braidd yn ddileithiad trwy ei hoed; ond er mawr sydded i bawb cafodd y frech wen yr hon oedd ar ugeiniau o blant yr ardal ar y pryd. Ni bu yn eidd ond tua naw diwrnod. Yr oedd wedi penderfynu mor fuan ag y tarawyd hi yn eidd mai hon oedd yr ergyd farwol iddi hi, a dywedai wrth ei mberch a'i mhab yn nghyfraith nad oedd ond ofar iddynt ymofyn am un meddyg ati hi, ei hod hi yn myned at ei Phrynwyr Iesu lle y byddai ei benaid wrth ei fodd gyd ag ef droo byth.

Bu i Mrs. Evans bedwar o feibion a dwy o ferched o ba rai y mae un ferch yn fyw, gyd a pha un yr oedd hi yn byw, a dau o feibion.

Mae un yn California a'r llall ar faes y gwaed yn amddiffyn iawnderau ein gwlad.

Nid ydym yn gallu sicrhau y flwyddyn y derbyniwyd hi yn aelod i eglwys Crist, ond yr ydym yn sicr ei bod yn aelod er ys 35. Derbyniwyd hi gan y brodyr y Weeleyaid yn Coed y Cymar, a bu yn aelod gyd a hwy hyd oni ddaeth i'r wlad hon, yna ymunodd a'r Cynulleidfaoiwr yn Minersville, Pa., a bu yn aelod yn y cyfundeb hwn hyd oni ymadawodd yn angau. Yr oedd yn hynod o ddefnyddiol mewn ardal fel bydwraig a meddygea. O ran ei thymher yr oedd yn hynod, eorid hi gan bawb, byd ac eglwys. Ei henw wrth ba un yr oedd y plant oll yn ei nhad oedd Granie Evans, felly yr oedd hi yn cael gair da gan bawb a chan y gwirionedd ei hun.

GAIR AT DAVID MORGAN.

Anwyl Gysfyll,—Oefaie fy nharo a'r fath syndod a galar pan ddarlennais am farwolaeth eich anwyl fam. Yr wyf yn gwir deimlo drooch yn eich galar. O yr hen wraig anwyllaf! y fath gymwynasau lluosog a wnaeth hi i mi a'm hanwyl wraig yn ei hirfaith gystudd cyn ei symudiad o wlad y cystudd mawr i wlad yr heddi, heblaw y cynwynasau wedi hyny i'm hanwyl blant amddiffaid. Byth nid asghofaf ei henw mewn parch. Do hi fu yn well na mam i mi a'm priod a'm plant, fel y dywedodd fy anwyl Eliza lawer gwaith pan y

byddai yn ei hymgeleddu—"Credaf fod yr hen Grani Evans yn un o'r rhai goraf o ferched Eua." Ond er mor odiaeth o dda oedd hi ac er cymaint o'i hangen oedd yn ardal Coal Valley, yn y teulu o'r teuluoedd ac yn eglwys Iesu Grist, rhaid oedd farwelio â phawb a phob peth. Hi fu yn ymgelodd i gleision, yn gymhorth i ddiolion, ac yn fam i smddifaid, ac yn fam yn Israel Daw. Mae bylch- au lluoeg ar ei hol, ond aeth i wlad well. Tybiaf gan aeth Grani Evans i mewn i wlad y gân fod fy anwyl Eliza yno yn ei derbyn. Ai tybed i'r ddwy uno yn newinol dôn fy anwyl Eliza ar y geiriau hyn:

Fo sathrodd Iesu Grist i lawr
Elynon fawr a mân,
Am iachawriaeth dynokryw
Gogoniant ydyw'r gân,

Hyn oddiwrth eich fyddlon gyfmail,

DAVID D. DAVIES.

Yr Arglwydd fyddo yn Dduw iachawdwriaeth
Fw holl berthynasau o hyn allan byth.

Recine.

O. D. JONES.

MRS. EDWARDS, RIDGEWAY.

Gor. 12, yn Ridgeway, Wis., bu farw Mrs. EDWARDS, priod Mr. Edward Edwards o'r lle uchod, yn 48 ml. oed. Bi hafiechyd oedd olwyl y galon. Bu yn glaf am o gwmpas tair blynedd, er nad mor glaf nes cadw y gwely ond ychydig hyd yr ymosodiad angenol, yr hyn ni pharhaodd lawn dwy wythnos, dros ba amser y bu mewn poen oorfiorol mawr hyd y diwedd.

Gweinyddwyd yn y gladdedigaeith gan y Parch. Mr. Strutt a'r ysgrifenydd. Gadawodd ar ol briod ga larus ac amryw o blant, ond y mae y rhan fwyaf wedi tyfu i fyny.

Yr oedd Mrs. Evans o yn agos i Langolles, sir Edinbych. Symudodd oddiyno i Groesoswallt, sir Amwythig. Bu yn perthyn i'r eglwys Gynulleidfaol yno, am ba gyhyd o amser nis gwn. Yn 1844 symudodd y teulu i'r wlad hon. Buont yn byw yn nhalaeth New York, ac yn Youngstown, Ohio, lle y bu mewn cysylltiad â'r eglwys Gynulleidfaol. Yn 1855 symudasant i Ridgeway, Wis. Darfu i aymudiadau mynych yn nghyd a phell- der o gapel yn Ridgeway, ac feallai ryw ddi- galondid oddiar ryw achosion na wyddom ni am danynt (a phe gwyddem nad doeth eu coff- hau) ei thuoddu i eugenluso rhoi ei llythyr i mewn yma nes iddi ei ohael ei hun ar dir gwrthgiliaid, ac felly y bu, weithiau yn lled esmwyth ari ac weithiau dan bigieden -cydwybod, hyd o fewn ychydig fisoedd i derfyn ei gyrfa, pryd y pender- fynodd dori trwy bob rhwystrau a rhoi ei hun i fynwes yr eglwys yn Ridgeway. Hir gofiwn ei hedifeirwch dwys a'i theimlad auwyl ar yr ym- gyfwyniad hyn.

Dyoddesodd ei chystudd olaf, er yn drwm, yn amyneddus a thawel; profesodd drwyddo fod ei phwys ar le diogel, a'i bod yn tynu i artref lle na ddewis poen na gofid i'w fewn. Bu farw gyda meddwl tawel er mewn dirdyniadau corff.

Bi phriod a'i phlant galarus yn nghyd a'i lluoeg

gyfeillion cymerant addysg, ac ymofynwn oll am noddia sicr cyn ein dalio cyfyngder.

EVAN OWEN.

DAVID ARTHUR KNOWLES.

Awst 6, bu farw yn Jefferson Barracks, Mo., o'r Chronic Diarrhea, DAVID ARTHUR, mab y Parch. D. Knowles a'i briod, o Long Creek, Iowa. Bu yn ngwasanaeth ei wlad am oddeutu dwy flynedd- Perthynai i'r 8fed Gat. o Wir. Iowa. Bu ar *picket duty* y tu Gorllewinol i'r Afon yn ngwyneb Vicks- burg am dymor. Yr oedd yn y ddinas ar y 4 o Gor. ar ol iddi gael ei rhoddi i fyny i'r Cadf. Grant. Aeth ar fwrdd yr *Hospital Boat City of Memphis* i ofalu am y eleifion a'r olwysfedig. Cymerwyd ef yn glaf yno. Daeth y Boat i fyny yr afon, a rhoddwyd David ynghyd a chanoedd o gleision a olwysfedig yn Jefferson Barracks, ar y 17 o Or- phenaf. Olywodd ei rieni yn fuan, ac aeth ei dad yno ato, a bu gydag ef ychydig dros ddwy wythnos, nes ei farw. Yr oedd yn hollol dawel ac ymroddgar i ewyllys yr Arglwydd, ac yn ol barn y rhai a'i cylebnynt yn barod i'r "wlad well."

Ni bu tad a mab erioed yn fwy tyner ac anwyl o'u gilydd. Darllen y gair dwyfol, ymddiddan am ffordd iachawdwriaeth a gweddio, ydoedd en hoff waith hyd o fewn haner awr i'r ymadawiad. Geiriau olaf David oeddyst, "ewyllys yr Arglwydd a wnefer," "Daw pob peth oddiamgylch yn ber- ffaith iawn." "O, nis gallaf ddweyd pa mor ddi- olchgar yr wyfi fy mam am fy nyegu i weddio yn fy mabyd." Bendithiai Dduw am rieni tyner, am i'w dad gael dyfod ato yn ei gystudd; am yspryd gweddi, yn neillduol am IESU YD FARW AR GAL- FARI." "Fy nhad," meddai, "peidiwch wyla, mi a wn i bwy y credais, yr wyf yn gwybod fy mod yn myned adref i'r nef." Gofynnodd ei dad iddo yn ddiweddaraf oll, "A ydyw yr Arglwydd gyda thi, fy anwyl fab." "Ydyw," oedd yr ateb. Daeth y tad a gweddillion ei fab adref. Claddwyd y rhan farwol o David yn ymyl chwaer a dau frod- yr bychain yn hen fynwent y Cymry ar Long Creek, Sabbath, Awst 9. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y brodyr Evans a Davies o Long Creek, a chan ddaen o frudyr eraill yn Sasaonaeg.

PERRIN.

GANWYD,

Gor. 17, yn Holland Patent, N. Y., mab i Mr. James W. a Charlotte Owen.

PRIODWYD,

Meh. 13, yn Danville, Pa., gan y Parch. J. B. Cook, yn nhŷ Mr. Wm. Esau. tad y briodferch, Mr. WIL- LIAM T. RICHARDS, a Miss CATMARINE ESAN, y ddaen o Danville.

Meh. 18, gan y Parch. R. R. Williams, yn Saw Mill Run, ger Pittsburgh, Pa. Mr. HUGH McMURRAY a Miss ELIZABETH RICHARDS.

Gor. 2, yn Pittsburgh, gan yr un, Mr. EVAN JONES a Miss ELIZABETH DAVIS.

Gor. 1, gan y Parch. E. B. Evans, Hyde Park, Pa. Mr. ROBERT WILLIAMS & Mrs. ELIZABETH HAMMOND, y ddau o Bellevue.

Gor. 2, gan y Parch. Wm. Edwards, Syracuse, O. yn ei dŷ ei hun, Mr. DAVID MATHEWS & Miss HANNAH WIGGINS, y ddau o Minersville, O.

Gor. 6, gan yr un, yn yr un lle, Mr. DAVID JONES o Hartford City, Va., & Miss RECLIA RAWEN o Minersville, O.

Gor. 12, yn Columbus, O., gan y Parch. John H. Jones, Mr. THOMAS ARTHUR & Miss JANE BLINDON, y ddau o Columbus.

Awst 12, yn Chicago Ill., gan y Parch. Moses Williams, yn nhŷ Mr. James Thomas, Mr. EDWARD L. JAMES, & Miss MARY OWENS, ill dau o Chicago.

BU FARW,

Hyd. 17, 1862, yn ninas Washington, mewn cysylltiad a'r Trysorlys, Mr. JOHN M. DAVIES, mab i'r diweddar Isaac Davies a'i briod o Floyd Hill, swydd Oneida, E. N., yn 93 ml. oed. Yr oedd yn wyr i'r diweddar John Melling o Ddinbych, G. C. Ei glefyd oedd y typhoid fever.

Yn ieuanc fe gwmpodd er uchod ei awydd Ymdrechai am addysg fe'i hyfodd yn rhwydd Pob gobaith a wywodd daeth angan a'i gledd, Rhaid myn'd o'r Trysorlys dan gloipa y bedd.

Rhag 19, yn yr Hysbytty, Fortress Monroe, Va. o'r typhoid fever, JOHN MELLING, cefnder i'r uchod, a mab i'r diweddar James Melling o Buffalo, E. N., yn 28 ml. oed, gan adael priod a mam ac amryw berthynasau i alaru ar ei ol. Gweinidog y gatrawd y perthynai iddi a rydd hanes ei farwolaeth—ei fod ar wely angan yn mwynhau cysuron yr efergyl.

Newydd marw newydd marw.

Glywir yn y teulu hwn,
Mam a phriod sydd yn wlo
A'u calonau fel y plwm,
Colli unig fab anwylgu
Gwr oedd dyner, brawd oedd gu,
Gorchwyl anbwedd ydwy tewi
Wrth ei roi mewn daiar ddu.

Er ei fod fel milwr ffyddlon
Wedi rhestru dros ei wlad,
Cyn gorchfygu 'r gelyn creulon
Na chyrhaeddodd maes y gwaed,
Cennad angau ddaeth i w gyrchu
Ar ryw fyrder cym'rodd ef,
Byth o gyrhaedd byd trallodus
Lle na raid mwy gario 'r cledd,

Caiff gyd gwrrdd â pherthynasau
Y rhai a garodd yn y byd,
Caiff gyd uno gyda'r fyddin
Yn y nef melusach fydd,
Lle bydd undeb byth yn ffynu
Cariad a thangnefedd mwy,
Pob rhyfela wedi darfog
Ond seinio cân fydd gyda hwy.

Cym'rwch gysur, hoff berthynasau,
Gwelaf fore codi draw,
Pan fydd eto ail gyfarfog
Yno yn y farn a ddaw,
Daw pob angwrn at ei angwrn,
Rhaf o'r De a'r Dwyrain wlad,
Ymbartwn i gael cydwledda
Yn y Nef yn nhŷ ein Tad.

MARY JONES.

Ebrill 2, 1863, yn Emmett, Wis., yn 16 mis oed, EVAN EVANS, plentyn David ac Ann Evans.—claddwyd ef yn nghladdfa Emmett, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan Mr. Davis y gweinidog a'r Parch.

Richard Griffiths o Watertown, ac yr anogwyd y tad a'r fam i ymroddi i ewyllys yr Arglwydd.

Mai 26, yn Emmett, yn 12 ml. oed, MARY LLOYD, merch Gwenllian Lloyd. Achoswyd ei marwolaeth drwy i'w dillad gymerwyd tân oddiwrth y stove,—dyoddefodd tua mis o boenau arteithiol cyn marw. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeith gan y Parch. D. S. Davis.

Mai 3, yn Watertown, Wis., yn 2 fl. a 5 niwrnod oed, MARY ANN, plentyn Edwin a Miriam Jones. Yr oedd hyn yn disgyn yn drwm ar y rhiaint galars yma, gan iddynt golli pedwar o blant o'r blaen. Gweinyddwyd yn ei chladdedigaeith gan y Parch. D. S. Davis.

Mai 26, yn Watertown, Wis., MARGARET AMELIA, ychydig dros bythefnos oed, plentyn Edward a Sarah Evans. Claddwyd hi yn Waukesha, Wis., a gweinyddwyd gan y Parch. Mr. Berdwick, Watertown.

Mai 5, yn Ixonia, Wis., yn 7 wythnos oed, THOMAS REES, plentyn John D. Rees a'i briod. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeith gan y Parch. D. S. Davis.

Meh. 8, yn Emporia, talaeth Kansas, THOMAS D. MORRIS, mab i David T. Morris a'i briod, o dwymyn ar yr ymenydd (*brain fever*) yn 17 mis oed. Claddwyd ef yn mynwent y Cymry, a gweinyddwyd yn dra phriodol i'r amgylchiad gan Mr. John Maddocks.

Mai 18, yn Newark, Ohio, wedi cystudd maith, mewn darfodedigaeith, Mrs. MARY DAVIES, gweddwr y diweddar Mr. Joshua Davies, genedigol o blwyf Llandysul. Gadawodd ddwy ferch ac un mab ar ei hol, heb un ddarpariaeth ond addewid Tad yr amddifad a thostori Eglwys Ddaw, yr ieuengaf yn 7 ml. oed. Yr oedd yn aelod o'r Eglwys Gynulleidfao, yr hon a wir ofalodd am dani yn ei chystudd. Claddwyd hi yn mynwent Saron, Bryniau Cymry, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. D. Price.

Meh. 15, yn Newark, O., wedi nychdod am dros flwyddyn a hanner, yr hwn a ddyoddefodd yn dawel a distaw, o fewn ychydig o ddyddiau i 28 ml. oed, Mr. DAVID EVANS, mab Mr. David a Dinah Evans, plwyf Pen y Boir, swydd Gaerfyrddin. Cyrhaeddodd y wlad hon Mehefin 1, 1861. Ymrestrodd i Fyddin yr Undeb, ond yr oedd ei gyfansoddiad yn rhy lesg i ddal caledi milwr, a rhyddhawyd ef yn mhen 4 mis. Daeth yn afiach a llesg i dŷ Mr. David Lloyd, Newark, ac yno y bu yn gwywo'n raddol hyd ddydd ei farwolaeth. Cafodd bob ymgeledd angenrheidiol a thriniaeth meddygol. Bu Mrs. Lloyd (ei gefnith) mor ofalus am dano a phe buasai yn frawd iddi, gwyliodd ef yn ofalus nos a dydd yn ddirwngach, er ei fod am y 28 wythnos olaf o'i fywyd yn analluog i ddiog na gwisgo ei dillad. Yn ystod ei afiechyd gwaegodd cyflwr ei onaid yn ddwys ar ei feddwl. Daeth yn ymofynnydd pryderus am iachawdwriaeth, a dymonai yn daer am gael ei dderbyn yn gyflawn aelod eglwysig. Wedi cael cyflawn foddloarwydd ynddo, derbyniwyd ef yn ei absenoldeb gan yr Eglwys, a gweinyddwyd iddo yr Ordinhad a Swper yr Arglwydd yn y Tŷ. Beddyddwyd ef hefyd ar ei ddymoniad ar y pryd, gan y Parch. David Price, yn cael ei gynorthwyo gan y Parch. J. Williams, Harrison. Cristion distaw yd-oedd, ni ddywedad ond ychydig, ond teimlad lawer. Bu farw yn byderus yn yr Arglwydd. Claddwyd ef yn barchus yn Saron a gweinyddwyd ar yr achlysur yn absenoldeb ein gweinidog gan y Parch. E. T. Evans (T. C.)

ANNISTYNA.

Meh. 12, yn Constableville, swydd Lewis, E. N.,

NELLIE, merch ieuangaf Mr. Evan R. Jones, molhaudd, yn 9 ml., 4 mis a 18 d. oed. Ei chlefyd oedd y dwymyn yacarlaf. Ychydig ddyddiau y bu yn sal. Er mai yn Turin yr oedd ei thad yn byw, yr oedd hi wedi myned i ymweled a'i chwiorydd i'r lle uchod (Constableville) ar feddwl dychwelyd yn ol yn mhen ychydig ddyddiau fel arfer, a'r newydd cyntaf gafodd ei thad oedd ei bod yn sal. Ond ni feddylodd yr adog hono fed dim perygl. Ymaffodd angau, brenin braw, yn ei chyfansoddiad a dalodd ei asaf yn grealon er holl ddyfaia y meddyg, a dagrau tad tirion a chwiorydd tyner galon nes ei dwyn i byrth marwol-
aeth.

A hithau yn myned trwodd
Trwy boenau angau a'i ingoedd,
I fro mawr diddawl wyl
I wynia der ei Nher anwyl.

Ac yno y mas ger bron yr orsedd uchel fri yn mhilith tyria afrifed o engyl a saint Caerastem dinas bodd, yn cyd blethu' anthemneu o fawl i'r Oen a laddwyd am ei gariad prynedigol a rhinweddau glanbaol ei waed sancteiddiol, a'i gorchwyl bellach i oesau am mherfynol tragwyddoldeb fydd eilio cân i'r Daw Cafi—am ingawl loes Calafia.

Ah Nellie! ehedaist uwch twrf deaarollen
I dremiaw mewn syndod ar ddowd mewn cnawd,
Prif wrthrych per ganau per goethawl nefolion
Jehota, Jehota, Jehota yn Frawd!

Megys rhoenyn teg blodeuodd
Megys rhoenyn boan gwywodd,
Ond daw boreu gwynfydedig
Ail fodeua'n amlygredig.

GWAITH EI THAD.

"Little Nellie slumbers sweetly
In her lonely, narrow bed;
Feeling storms and howling tempests,
Cannot reach her little head.
Sweet affection drops a tear,
O'er the spot where Nellie lies;
Angels whisper, 'look up yonder,'
Pointing upwards to the skies.

"On our memories deeply graves,
Stands her little image fair;
Sparkling eyes and shining temple
Rosy cheeks and dark brown hair.
Baby lips so full of smiling,—
Neck and arms of spotless white;
Little feet so full of roaming,
Little Nellie was so bright.

"On the shelf there lies her reader,
Lo! the stool on which she sat,
In the box in yonder corner,
Lies alone her little hat.
O remove these sad memorials,
Lay them carefully away;
Christ be thou our consolation,
In this dark and gloomy day."

Yr oedd llawer o rinweddau hynod yn perthyn i'r fechan. Yr oedd yn gallu darllen yn rhwydd o'r rhai blynyddau, a'i hyfrydwch yn yr ysgol Sabbathol. Yr oedd yn ymhyfydu yn neillduol mewn cano—gaidd lais swynol a deall rhyfedd—yr oedd ei chall, iacob fel pe buasai yn 30 oed. Claddwyd hi yn nghladdfa Turin, a gweinyddwyd gan y Parch. Mr. Stone yn Saesoneg, a'r ysgrifenydd yn Gymraeg.

D. B. PAROARD.

Meh. 24, yn Houseville, swydd Lewis, o'r diptheria, Lewis, mab i Mr. Wm. E. Lewis a'i briod, yn 12 ml. oed. Yn y gladdedigaeth pregethwyd yn Nghapel Neboar yr Hill, yn Saesoneg gan y Parch. E. Davies, Waterville, ac yn Gymraeg gan y Parch. H. R. Williams, a chladdwyd ef yn y fynwest gerllaw yn ymyl orail o'r teulu.

Awst 12, ar Tug Hill, o'r diptheria, **CHARLES W. EVANS**, mab Mr. Thomas ac Eliza Evans, yn 5 ml., 2 fl. a 19 d. oed. Mawr ydyw galar y teulu. Claddwyd ef yn mynwent Nebo, a gweinyddwyd yn Saesoneg gan y Parch. Mr. Pond, a chan yr ysgrifenydd yn Gymraeg.

D. E. P.

Meh. 18, o'r scarlet fever, **SARAH**, merch Mr. John W. a Mary Jones, Bangor, Wis., yn 3 bl. 5 mis a 18 d. oed.

Gor. 20, o'r un dolor, yn yr un ardal, **MARY ELIZA**, merch Mr. John ac Ellen Griffiths, yn 8 ml. a 9 mis oed. Yr oedd yr un fach hon wedi bwriadu dyfod i'r gyfeillach grefyddol, o'r amser yn ol, a chredym ei bod wedi rhoddi ei hun i Iesu Grist. Gweinyddwyd yn y claddedigaethau uchod gan y Parch. John Davies.

Gor. 6, yn Centerville, swydd Gallia, O., o glefyd y galon, **Mrs. ANN MORGAN**, priod Mr. Thos. M. Morgan, yn 63 ml. oed. Yr oedd yr ymadawedig yn wraig hawddgar, ac yn fam dyner, ac yr oedd hi a'i phriod yn enwog mewn haelfrydedd. Dyged yr amgylchiad ni oll i ystyried ein diwedd fel y dygom ein calon i ddoethineb.

Meh. 22, gerllaw Centerville, O., **ELIZABETH ALBAN**, merch Mr. Thos. Alban a'i briod, yn 14 ml. oed. Yma ymddifadwyd y teulu o un anwyl, a'r Ysgol Sabbathol a gollodd un ffyddlon. Gweinyddwyd yn y ddwy gladdedigaeth uchod gan D. L. Jones ac E. D. Jones.

Gor. 23, yn Crab Creek, Ohio, **Mrs. ANN LEWIS**, priod Thomas Lewis, yn 52 mlwydd oed. Cafodd ei graddol gystaddio am y blynyddoedd diweddaf o'i hoes. Yr oedd yn aelod eglwysig gyda'r Annibyn. wyr er ya 15 mlynedd, ac wedi byw yn deilwag o'i phroffes. Gweinyddwyd yn ei chladdedigaeth gan yr ysgrifenydd. Gadawodd briod, 4 o blant ac amryw o wyrion i alaru ar ei bol, Ymofynwn oll am fod yn barod.

J. EDWARDS.

Gor. 7, yn dra anaysgwyliadwy, yn ychydig wythnesau oed, **ELIZABETH**, merch Thomas Roderick a'i briod ac yn wyres i'r chwaer Mrs. Lewis a enwir uchod.

Gor. 14, yn Mhittsburgh, Pa., **Mrs. ANN EVANS**, yn 81 ml. oed. Yr oedd yn enedigol o gymydogiaeth Neuaddlwydd, D. C. Ymunodd â phobl yr Arglwydd yno tua 54 mlynedd yn ol, fel y cafodd y fraint o fod mewn cyfamod â Duw ac a'i bobl am dymor maith. Bendithiwyd hi â chorff cryf. Yr oedd ei henaid hefyd yn gyfatebol. Yr oedd ei chof yn fywiog hyd ei chystudd olaf, a gwerthfawrogi yn fawr foddion crefyddol. Rhyddhawyd hi oddiwrth y ddaiar, fel y rhodia yn awr yn rhydd yn y ddinas ag iddi sylfaeni.

R. B. WILLIAMS.

Gor. 18, yn Floyd, E. N., **LAURA A. JONES**, merch Mr. Evan a Gwen Jones. Yr oedd rhyw bethau yn amgylchiadau marwolaeth y ferch ieuano hon yn teilyngu mwy o sylw na chyffredin. Er nad oedd llawn 13 oed, yr oedd ei chynneddau meddyliol fel pe buasant wedi cynyddu i'w cyflawn nerth. Yr oedd wedi penderfynu i ymofyn am wir grefydd yn moreu ei dyddiau, ac wedi amlygu ei bwriad i'w mam cyn ei chymeryd yn glaf. Ni chafodd ond byr gystadd, y dolor Gwddf. Pan amlygodd y meddyg iddi na allai fyw ond ychydig o oriau ni themlai yn ddychrynedig, ond dangosai wrobleb gwir Gristion. Galwai ei pherthynasau at y gwely a chynghorai hwy yn ddifrifol i gaisio undeb â'r Gwaredwr cyn awr angau, ac y mas lle i obeithio nad ydyw ei chynghorion pwysig.

wedi myned yn ofer. Gobeithio na bydd neb o'r teulu yn debyg o fod yn ol. Claddwyd y gweddillion marwol ar y dydd Llun canlynol yn y fonwent berthynol i'r ardal, a gweinyddwyd yn Gymraeg gan y brodyr T. T. Evans a James Griffiths a chan yr ysgrifynydd yn Saesoneg. L. D. HOWELL.

Gor. 20, yn Murfreesboro, Tennessee, yn yr ysb, tty, Corporal THOMAS G. JONES, Cwmni D. 125 catrawd o wirfoddia Ohio. Mab oedd i John G. ac Eliza Jones, Parisville, Ohio, gynt o'r Pertni Gwynion, plwyf Llangiwc, Morgannwg, D. C. Yr oedd tua deudis rhyngddo a chyrrhaedd ei lawm 17 oed. Ei afiechyd oedd darymred parhaol. Yr oedd Thomas yn aelod o'r eglwys Annibynol yn y lle hwn; ac yn un oedd yn darllen llawer, ac yn awyddus am wybodaeth. Yr oedd yn gryn ysgolhaig, a medrai ysgrifennu Gymraeg a Saesoneg yn lled gywir a rheolaidd; ac hoffodd ef o fewn cych ei adnabyddiaeth fel bachgan serchos a chyfeillgar. Yr oedd darllen hanes rhyfelwyr enwog, ac yn neillidol darllen hanes y rhyfel yn y wlad hon oddiar ei gychwyniad, wedi codi yaddo awydddyr mawr am fyned yn filwr. Ymunodd a'r fyddin y 22 o Dachwedd diweddar. Mae y ffaith i un mor ienanc gael ei godi yn swyddog mor fuan, yn profi ei fod yn ofalus i gadw ei le, a chyflawni ei ddyledawyddau yn y fyddin. Yr oedd ei farwolaeth yn ergyd trwm i'r rieni; nid oes ganddynt ond un plentyn yn ngweddill, a hwnnw yn forffilwr yn nghorserf lyngesol Mare Island, California. Bydded i Ddew ee nerthu i ymestwng yn dawel dan ei alioog law ef. Parisville. D. EMALY.

Meh. 13, yn San Francisco, California, JOHN C. WALTERS, o Siskiyou County.

Meh. 26, yn yr un ddinas, WILLIAM OWENS, o Port Wine, Sierra Co., yn 33 ml. oed.

Meh. 23, BENJAMIN WRIGHT, oed 36, diweddar o Westy Victoria, San Francisco.

Gor. 26, yn Paris Hill, E. N., ELIZABETH, priod Mr. Rowland Roberts, yn 38 ml. ac 8 mis oed. Gadawodd briod a thri o blant, y lleiaf ond chwech wythnos oed, i alaru eu colled ar ei bol. Ymunodd a phobl yr Arglwydd yn Waterville yn 1856, a glynnodd yn ei phroffes hyd angau. Claddwyd hi yn nghladdia Eastman, Plwyf Marshall. Cyflawnwyd y gwasanaeth crefyddol ar yr amgylchiad gan y Parchn. H. Humphreys ac E. Davies.

Awst 16, yn Waterville, E. N., o'r darfodedigaeth, wedi cytodd am saith o fis oedd, ROWLAND, mab i Mr. Robert R. Roberts, a nai i'r Parch. E. Davies, yn 21 ml., 1 mis a 10 diwrnod oed. Yr oedd yn ddyn ieuanc distaw a synwrol, a oherid ef gan bawb a'i hadwaenai. Cafodd y fraint o broffesa crefydd, drochum mlynedd yn ol. Cafodd ddisgyniad araf ac esmwyth i'r glyn, heb deimlo ond ychydig o boen, ond graddol wanhau nes y darfyddodd a byw. Hebryngwyd ei griff i orphwys wrth ochr ei fam yn mynwent y lle. Traddwyd pregeth ddirifol ar yr amgylchiad gan y Parch. H. Humphreys, a gwnaed rhai sylwadau yn Seisnig gan y Parch. Mr. Warren.

Gor. 17, yn ardal Williamsburgh, Iowa, o'r pás, MARGARET, merch i Lewis H. a Mary Williams, yn 2 fl., 10 mis a 10 d. oed. Gweinyddwyd yn yr angladd gan y Parch. E. J. Evans, gweinidog y lle.

Gor. 28, yn yr un ardal, o'r pás, DAVID, mab i Hugh a Rachel Evans, yn 1 fl., 8 mis a 13 d. oed. Gweinyddwyd yn yr angladd gan yr un. Mae mamau y sbai bychain hyn yn ddwy chwaer.

Gor. 31, yn Columbus, Ohio, ar ol clefyd o 10 diwrnod (flux) AMBROSE LLOYD, mab i Howland T. a Susanah Howland, yn 9 ml. oed y 26 o Fai diweddar.

Awst 1, yn yr un ddinas, o'r clefyd rhydd, JOHN B. PHILLIPS, mab i David ac Ann Phillips, yn 3 bl. a 10 mis oed. Gweinyddwyd yn y ddwy gladdedigaeth gan y Parch. John H. Jones.

Awst 2, yn Newburgh, O., SARAH JANE, merch i David D. Lewis a'i briod, diweddar o Hyde Park, Pa., yn 11 mis ac 16 d. oed, pryd y gweinyddwyd ar amgylchiad y gladdedigaeth gan R. RICHARDS.

Awst 4, yn Ninety Six, Remsen, N. Y., o'r Parlys, Mrs. JANE HUGHES, priod Mr. John Hughes, yn 78 mlydd oed. Yr oedd yn aelod o eglwys y T. C. yn Penysaerau. Claddwyd hi yn mynwent Penysaerau y brodyr Morris, Salisbury a Jones yn gweinyddu.

Awst 10, yn Washington Mills, o'r darfodedigaeth, yn 9 mis a 10 d. oed, MARTHA ELIZABETH, merch ioungaf John a Margaret J. Thomas (nith i'r Dr. Everett). Claddwyd hi yn nghladdfa New York Mills, a gweinyddwyd gan y Parch. E. W. Jones, N. Y. Mills.

Awst 7, yn New Hartford, N. Y., o'r inflammation, JANE, merch i Bees J. Jones a'i briod, yn 19 ml. ac 11 mis oed. Claddwyd hi wrth ochr ei mam yn mynwent Marcy, a gweinyddwyd i dyfa luosog gan y brawd Thomas Owens, Utica. Daeth y chwaer hon i ddiwedd ei thaith yn gynar. Cafodd y fraint o ymuno âg achos yr Arglwydd yn foreu, a daliodd yn fyddlon hyd y diwedd. Ni bu ei obystadd ond am ychydig o oriau, ond diweddodd yn ei tangau. Dyoddesodd yn dawel, a chafodd farw a'i phwys yn gryf ar ei Gwardwr. Ychydig cyn ei marw gofynai ei thad iddi, a oedd crefydd yn talu ei ffordd yn y glyn? Atebai gyda gwên siriol, "O yes, God is good to my poor soul, and he will surely care for that which I have so sincerely committed to his gracious keeping."

Awst 15, ger Rome, N. Y., o'r bilious dysentery, SAMUEL HENRY, mab i Wm. H. ac Ellen Williams, yn 3 bl., 9 mis a 13 d. oed. Yngasglodd yr ardaiwyr yn Gymry a Saeson i dalu y gymwynas olaf i weddillion yr un anwyl hwn, a phregethodd y Parch. Thos. R. Jones yn yr iaith Saesoneg yn hynod bwrsusol i'r amgylchiad oddiwrth y gair hwnnw, "Canys cyflog rechod yw marwolaeth; eithr dawn Duw yw bywyd trwyddol trwy Iesu Grist ein Harglwydd." Medrai ganu yn rhagorol benillion Cymraeg a Saesoneg. Y diwrnod cyn ei farwolaeth, pan mewn dwfa gystudd, canodd y penill canlynol drwyddo mor felus ag erioed a gwên ar ei enau:

Sweet hour of prayer, sweet hour of prayer,
That calls me from a world of care,
And bids me at my Father's throne,
Make all my wants and wishes known;
In seasons of distress and grief
My soul has often found relief.

Awst 3, yn anedd Mr. O. D. Griffiths, Ty Coch, Steuben, N. Y., o'r diptheria, WILLIAM H. EVANS, mab i'r diweddar Wm. a Margaret Evans, yn 17 ml., 2 fl. a 9 d. oed—claddwyd ef yn mynwent y Capel Ucha'r Steuben a gweinyddwyd gan y brodyr M. Roberts a B. Everett.

Awst 17, yn Steuben, o'r diptheria, EVAN, unig fab Mr. Owen D. a Jennett Griffiths, Ty Coch, Steuben, yn 8 ml., 8 mis a 27 d. oed. Claddwyd ef wrth ochr gweddillion ei fam, a chwaer fach iddo, yn mynwent Penymynydd, a gweinyddwyd gan B. Everett.

Awst 11, yn anedd ei bewythr a'i modryb yn Proe.

pect, N. Y., o'r darfodedigaeth, Miss LOUISA THOMAS, merch i Cad. John A. Thomas a'i briod, gynt o Cleveland, Ohio, yn 19 ml. oed. Yr oedd yn ferch ieuanc grefyddol, wedi ei derbyn yn aelod eglwysig yn y Capel Ucha', Steuben, pam oedd tua 9 ml. oed, ac wedi para yn fyddlon i'w phroffes hyd angau. Claidwyd hi yn Bethel, Remsen, a gweinyddwyd gan Mr. Richard F. Jones a R. Everett.

Awst 12, yn Remsen, N. Y., yn dra sydyn, Mrs. MARGARET SOBY GRIFFITHA, priod Mr. John E. Griffiths o Newark, N. J., a merch i Mr. William Soby, o Beverly, N. J., yn 44 ml. oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y brodyr Roberts, Everett a Hall. Teimlir y golled yn fawr yn Remsen, ac yn anwedig yn ei hanwyl deulu, ar ol y chwaer rinweddol a llafurus hon yn ngwinllan ei Harglwydd.

Awst 28, yn Steuben, ar ol ychydig fynydau o gystudd, Mrs. ANN PIERCE, gweddwr y diweddar Barch. Wm Pierce, yn 97 ml. a 14 o ddyddiau oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. J. D. Jones a R. Everett.

Guerilla.—Gair Ysapaenag yw y gair hwn, tarddedig oddiwrth ddau air yn yr iaith hono, *Guer* a *Billa*, o'r ystyr rhyfel bach. Y *Guerillas* yw y minteoedd bychain neu fawrion o yspeilwyr a llofruddion, a ymwibiant trwy y wlad ar amser rhyfel i gyflawni eu hamcanion ysgeleir, heb fod mewn cysylltiad neillduol ag un o'r byddinoedd.

Y dinystr yn Lawrence, Kansas.—Dydd Iau, Awst 20, tua 7 o'r gloch yn yr hwyr, mintai o'r Guerilliaid, dan arweiniad dyhiryn adnabyddus o'r enw Quantrell, a ddaethant dros yr afon o Missouri, i Kansas. Meddylid unwaith eu bod tuag 800 o nifer, ond dywedir yn awr nad oeddynt dros 800. Aethant yn mlaen ar eu meirch yn uniongyrchol ar hyd y nos, tua 50 neu 60 milldir, at ddinas Lawrence, a chyrhaeddasant at gyffiniau y ddinas tua 4 o'r gloch boreu dranoeth (yn ddarn feddwon lawer o honynt) cyn i'r trigolion godi o'u gwelyau.

Cylchynasant y ddinas gan feddwl attal fel na allai neb ddianc, ac wedi ei hyspeilio gosod y dref ar dân. Aethant i mewn gyda eu drylliau llwythog a'u bidogau i aneddan a gwestai ac ystordai—yspeillasant a llofruddiasant y trigolion ar eu cyfer. Llauer o foneddwy'r a llofruddiwyd yn eu haneddan, yn ngwydd eu gwragedd a'u plant wylofus a dychrynedig, a llawer a saethwyd i lawr ac eraill a wanwyd a bidogau pan yn ffoi yn eu dillad nos ar yr heolydd. Lladratwyd arian o logellau dynion ac o'u tai, a nwyddau drudfawr, ac hyd yn nod y modrwyau oddiar ddwyllaw boneddigesau—ac wedi yspeilio ystordai &c., gosodwyd y dref yn brysur ar dân. Yspeiliwyd dau o'r Ariandai o'u trysoran,—trydydd Arianddy a fethwyd cyrhaedd at ei drysor yn y cistiau diogelwch gan boethder y tân. An-

fynych y gwelwyd y fath farbareidd-dra yn un man. Yr oedd y dref heb un amddiffyniad milwraidd, na neb yn tybied fod un enbydrwydd yn bod.

Y lladron a'r llofruddion hyn, ar ol cwblhau eu hamcan mileinig a gwneud i fyny eu hysglyfaeth, a giliasant gyda brys yn ol tua Missouri. Ond dilynwyd hwy gan filwyr Kansas dan Lane ac eraill.

Y Cadf. Lane sydd wedi dychwelyd i Lawrence, yn ol y newydd diweddar a gawsom, ar ol lladd tua 80 o ddylhirwyr llofruddiog Quantrell. Bwriadai gyohwyn gyda mwy o rym tua Missouri yn nechreu Medi.

Hysbysir yn awr fod 190 o ddinasyddion Lawrence wedi eu lladd gan y llofruddion hyn. Ofnir y ceir rhai cyrifi eto yn y tai llosgedig yn adfeillion y ddinas. Y nifer o dai a losgwyd oedd 182. Gadawyd 80 o wragedd yn weddwon, a 245 o blant yn amddifaid trwy y gyflafan arswydol hon. Y golled arianol a fydd tua dwy filiwn o ddoleri.

Ysbryd dial ar Kansas, ac ar ddinas Gristionogol Lawrence yn arbenig, o herwydd eu hymdrechion dros ryddid amser yn ol, a gynhyrfodd i'r ymruthriad hwn. Rhaid i gaethiwed gael ei ddilen cyn y ceir heddwrch arosol a diogelwch yn America.

Agerlong llwythog o bylor yn cael ei chwythu i fyny.—Ar gyfer Vicksburg, ychydig ddyddiau yn ol, yr Agerlong City of Madison, yn llwythog o bylor ac arlwyon eraill, a gymerodd dân trwy i dân-belen syrthio o law negro ar ei bwrdd yn ddamweiniol. Aeth y tân i'r pylor, chwythwyd yr Agerlong yn yfflon, ac o'r 160 o ddynion oeddynt ar ei bwrdd, ni wyddys ond am 4 wedi eu hachub!

Y terfysgwyr yn New York a'u tynged.—Cymerwyd amryw o flaenoriaid y terfysg mawr diweddar yn New York i fyny. Rhai o honynt ydynt wedi cael eu dwyn i brawf ger bron y Llysoedd barnol, ac wedi eu dedfrydu i garchariad yn y carcharau talaethol—rhai dros 2 a 3, rhai dros 10 mlynedd, a rhai dros 15. Mae hyn wedi sobri ryw faint ar ysbryd y terfysgwyr. Mae rhai eto i gael eu dwyn i brawf.

Y Drafftio yn ninas New York.—Mae y gorchwyl hwn bron a chael ei gwblhau yn y ddinas—a'r tro hwn heb ddim terfysg.

Y Brig Batandridge.—yr hon a adawodd borthladd New York y 18fed o Awst i fyned i Port Royal, a ymagorodd ac a suddodd ar y môr, a dwylaw y llong oll ond dau, y rhai a giliasant mewn bád, a suddasant i'r dyfnder mawr. Un o'r ddau yn y bád a aeth yn wallgof gan ddychryn ac a neidiodd i'r môr, y llall

yr hwn oedd ddyn du a godwyd i fyny ar yr 22ain gan long oedd yn myned heibio ac a achubwyd.

Morrissey yr ymladdwr, oedd un o'r rhai y daeth eu henwau allan yn y Drafft yn ninas New York ychydig ddyddiau yn ol. Yr oedd efe ar y pryd yn Saratoga. Pan glywodd ei fod wedi ei ddrafftio, danfonodd archiad at ei arianydd (*banker*) i ymofyn dyn yn ei le. Rhaid i'r dyn fod yn 5 tr. ac 11 modfedd o daldra, rhaid iddo bwysu 188 o bwysau, a bod yn ddewr yn mhob ystyr o'r gair. I'r cyfryw un rhydd Morrissey bum' mil o ddoleri am gymeryd ei le ef.

Diwygiad yn y meddwl cyhoeddus.—Y mae cyfnewidiad a chwyldroad mawr yn cymeryd lle y dyddiau hyn yn y meddwl cyhoeddus yn achos y gaethwasanaeth. Y mae miloedd, ie degan o filoedd o bobl America y rhai a bleidlent gaethiwed yn ddiweddar, neu o leiaf a edrychent arno fel peth lled agos i'w le yn ei gysylltiad â'r dyn du, yn cael eu llwyr argyhoeddi yn amgylchiadau pethau yn awr mai aughyflawnder a gormes digymysg ydyw, ac mai gwell yn mhob ystyr, i'r meist'r yn gystal ag i'r gwas, fyddai llafur rhydd na llafur caeth. Y chwyldroad hwn yn y meddwl cyhoeddus sydd effaith rhyw ddylanwad daionus oddiwrth yr Arglwydd, ac sydd yn sic'r cyn bo hir iawn, ni a hyderwn, o lwyr ddilen y fasnach gaeth o'r wlad. Oddiwrth yr Arglwydd y mae hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni. Pe collen fuddugoliaethau trwy arfan mwy nag a gollasom eto, y chwyldroad hwn a'n dwg allan yn y diwedd yn "fwy na chonowerwyr" yn y peth mawr hwn.

Y Cnydau.—Y cnwd gwenith y flwyddyn hon sydd gyda y goraf, os nid y goraf oll y gafwyd erioed eto yn y Talaethau Unedig, er fod eithriadau i hyn mewn manau. Bydd genym lawer i'w allfori ar ol cyflenwi ein hangen cartrefol. Yr haidd sydd yn gyffelyb. Cafodd y ceirch niwed trwy sychder yn mis-oedd Mai a Mehefin, ond gwellhaodd yn weddol ar ol hyny. Yr Indrawn sydd yn golygu yn dda; bydd yn nhalaethau yr Indrawn, Illinois, Indiana, ac Iowa, efallai, tua'r bumed yn llai na'r cyfartaledd. Y llin sydd yn golygu yn foddhaol. Y gwair mewn rhai manau sydd helaethach nag y gwelwyd ef er's blyneddau. Mewn manau eraill cafodd niwed gan sychder, a thrachefn gan ormod gwlybanaeth. Y cnwd afalan nid yw helaeth trwy y wlad yn gyffredinol. Y gwinwydd a gawsant niwed mawr yn nghymydogiaeth Cincinnati—y naill haner o'r grawnyspiau yn cael eu taro i lawr gan y rot.

Mewn parthau eraill o'r wlad y gwinwydd a olygant yn dda.

Corwyntoedd ydynt wedi bod yn ddinystriol y tymhor hwn mewn manau. Pentref Buena Vista yn Wisconsin a ysgubwyd ymaith gan gorwynt, ddydd Sadwrn, Awst 22—pob tŷ yn y pentref yn cael ei chwythu i lawr. Lladdwyd tri o bersonan, a thua 14 a glwyfwyd, rai o honynt yn lled drwm.

Diwyddo am feddwod.—Geo. Dougharty, meddyg yn y 59ain gatrawd New York, a Lieut. Charles Kohler, o'r 98ain Pennsylvania, a ddiswyddwyd yn ddiweddar am feddwod.

Yr athraw o'r ysgolor.—Ychydig ddyddiau yn ol y Cadf. Meade a gyfarfyddodd a Mr. Chase, Ysgrifenydd y Trysorlys, yn Washington, ac wrth ysgwyd llaw ag ef, gofynodd, "A oeddych chi ddim yma yn y fl. 1828 a 1829, a ohenych ysgol ddewisedig o fechgyn?" At-bodd yr Ysgrifenydd yn gadarnhaol, pan yr ychwanegodd y Cadfridog, "Myf i oedd un o'r bechgyn hyny yn eich ysgol chiwi." Yn y blynyddau a enwyd yr oedd Mr. Chase yn astudio y gyfraith dan yr enwog Wm. Wirt, yn Washington, ac i'w alluogi i dalu ei ffordd, cadwai ysgol ddewisedig o fechgyn am beth o'r amser, a'r bachgen Meade oedd gydag ef yn yr ysgol.

Byddin Lee.—Er mor enwog yw Lee fel Cadfridog, dywedir fod mwy o fradgilio o'i fyddin y dyddiau hyn nag a fu eto—y ffoedigion yn amlach na'r rhestrredigion a ddanfonir iddo. Mae y teinlad yn ymdaenu yn mhlith ei filwyr mai achos i fynyed i lawr ydyw achos y gwrthryfel.

Y mwngloddiau yn Oregon ac Idaho.—Ar yr afon Boise dywedir fod tair rhan o bedair o'r mwnwyr yn gorfod ymadael o eisiau dwfr. Ar yr afon Upper Columbia mae y cloddfeydd yn troi allan yn dra chlyfoethog. Tua haner miliwn o aur oedd wedi ei ddanfon allan o'r cloddfeydd ar y Caraboo. Mwngloddiau Stoken yn Columbia Brydeinig yn troi allan yn fethiant.

Arizona.—Yr Anrh. John M. Goodwin, Prif Farnydd Arizona, sydd wedi ei neillduo yn Llywodraethwr y Tiriogaeth hwnnw, yn lle John A. Gurley, a fu farw yn ddiweddar.

Kentucky a Tennessee.—Mae y Cadf. Boyle yn galw am chwe' mil o weithwyr negroaidd allan o 14 o siroedd yn Kentucky, i weithio ar y ffordd filwrol fawr a fwriedir ei gwneud trwy y dalaeth hono i Tennessee Ddwyrainol.

Caplan negroaidd.—Y Paroh. Wm. Jackson, gweinidog negroaidd o New Bedford, sydd wedi ei neillduo yn Caplan ar y 55ain gatrawd, Mass. (negroaidd.)

Yr etholiad nesaf yn Wisconsin.—Yn y Gynadledd Werinol yn Madison, Wis., Mr. J. T. Lewis o Dane County, a enwyd yn ymgeisydd am y swydd o Lywodraethlwr y dalaeth, a'r Barnydd Spooner o Waukesha, yn Rhaglaw.

Yr etholiad yn nhalaeth New York.—Cynadledd y Gweriawyr i enwi ymgeisyddion yn y dalaeth hon a gynelir yn Syracuse, Medi 2.

Damwain anghwyl yn Brooklyn.—Fel yr oedd y rheilgerbydan (*Greenwood line*) yn dyfod tua'r ddinas nos Fercher, Awst 19, ac yn dyfod araf, digwyddodd, drwy ryw ddiolalwch rhyfedd, fod y *draw-bridge* ar Hamilton Avenue wedi ei gadael yn agored,—rhedwyd i ceir drosodd i'r afon, a cholodd dau eu bywydau trwy foddli, sef y Paroh William O. Shannon, dyn dall pur adnabyddus yn Brooklyn, a bachgen o'r enw Thos. Shannon, yr hwn oedd yn arwain Mr. S. o Fort Hamilton, lle yr oedd wedi bod yn pregethu y noson hono i'r milwyr. Rhai eraill a gawsant niwed, ond achubwyd eu bywydau. Nid oes dim esgus i'w roi dros y fath esgeulusod.

Yr ymosodiad ar Charleston.—Yr ymosodiad oedd yn egul a thebygol o fod yn llwyddiannus, gan Fyddin Gillmore oddi ar Morris Island a ohydweithrediad y llynges, yn ol y gair diweddaf a derbyniwyd oddiyno. Fort Sumter oedd wedi eu dryllio yn effeithiol, a Fort Wagner dan warchae wasgedig; ond heb eu cymeryd. Gillmore wedi taffu rhai peleni tanllyd i'r ddinas, y "*Greek Shells*,"—y rhai a luchid dros 5 millird o ffordd o Ynys Morris, ond wedi attal y gweithrediad dros ychydig.

MARWOLAETH MILWR.

Ebrill 17, 1863, bu farw WILLIAM H. ROBERTS, yn y Clafdy yn agos i Breashaer City, talaeth Louisiana, o ganlyniad i archoll ar ei ben, pan yn ymladd â'r gelyniog. Perthynai William i Gwmni D. o'r Regt. 114 N. Y. Mab ydoedd i John H. a Mary Roberts. Mae ei dad yn o ddiaconiaid yr eglwys Gynulleidfau Gymreig yn Nelson, awydd Madison, ac yn Nghymru, yn Penal, str Feirionydd. Mae gan y rhieni galarus 3 o feibion eraill yn y fyddin, a mawr yw eu pryder a'u hofan yn eu bachos. Yr oedd William yn fachgen prydferth a bywiog, ac wedi ei gyngysgaeddu â thalent ragorol mewn cau:—ond byr fu ei dymor heb gyrhaedd o fewn ychydig ddyddiau ei 19 bl. oed. Mae ei gorff yn tawel hnuo mewn bedd yn ymyl llwyn o goed gwyrdd-leision am yr afon a Breashaer City.

Bu farw'n mbell mewn estroa wlad
Heb fam na thad i'w wyllo,
Ac ni chant weid y llanerch fach
Lle mae'r huff an yn hano.

Ni ddodwyd yno farmor gwyn
Ni phlanwyd tlysion fodau,
I nodi'r fan lle cudiwyd ef
O gyrhaedd swa cyfegran.

Fe ddychwel rhai o'r milwyr dewr
O'r brwydran yn ddogol,
Ond ni bydd William yn eu plith
Gorpbwyso wna mewn argl.

Trwm ydyw meddwl na chwara mwy
Byth weid ei dirion wena,
Na gwrandao ei soniarus lais
Yn seinio përaidd odiau.

Dian mai hon yw'r drymaff groes
A gwrdodd ei rieni,
Ond er mor chwerau yw y tro
Rhaid ceisio ymfoddoloi.

Fe dderfydd dwys ofidiau'r daith,
Cyn hir chwi gewch Harwelo
A holl binderau'r ddaear hon
A myn'd i'r nef i drigo.—REBECCA.

Erlysofa yr Ysgol Sabbathol.

Y. S. REHOBOTH, POTTSVILLE.

BARCHUS OLYGYDD.—Haues ein hysgol Sabbathol sydd fel y canlyn:—9 o athrawon, 1 Arolgydd, 1 Ygrifenydd. Ein llafur am y chwe' mis diweddaf yn diweddu Gor. 26, 1863, penodau 49, Salmau 95, adnodau 2,286. Yr Arglwydd a fendithio ymdrechadau ein hysgolion Sabbathol trwy y byd.
ROBERT T. DAVIS, Ysg.

CYFARFOD TEL-MISOL Y. S. DANVILLE, PA.

Dechreuwyd y cyfarfod hwn am 10 o'r gloch Gor. 26, trwy ddarlennu a gweddi gan W. Rogers. Neillduwyd Wm. Cook yn Llywydd, a John Long yn Ygrifenydd, wedi hynny tŷu gan gôr y plant. "I have a Father in the promised land." Y mae y cor bach yma yn cael eu dwyn i lŷu dau olaf Wm. J. Richards a Joseph Parry, ac yu wir y maent wedi cymeryd gofal a thrafferth fawr gyda hwy, fel ag y mae y cor bach yn anrhydedd i'r ysgol ac i'r gymydogeath.

Yua cawson araeth ragorol gan David James, ar "Ragoriaeth Gwybodaeth Grefyddol." Yn unaf, Ton gan y cor bach, "The Sunday School." Yua adrodd ac esponio yr ail bennod o Matthew. Yr oedd y bennod wedi ei rhannu rhwng 16 o'r athrawon ac ysgoleigion a phob un yu adrodd ei ran, ac yua yn ei esponio. Yr oedd ol cryn dipyn o lafur gau rai yn yr esponio; ond yr oedd rhai wedi bod ya lled ddi-lafur. Gobeithio y cymer diwygiad le erbyn y cyfarfod nesaf. Canodd y cor bach un don yn haner y bennod, "Come ye children and adore him."

CYFARFOD Y FRYDNAWN.—Ton gan y cor bach, "Hark! the Sabbath bells are ringing." Yua adroddwyd y Salm 136 gan Thos. Breese a dechreuwyd y cyfarfod trwy weddi gan David Rees. Galwyd ar Charles Morgan, ac anrhegodd ni ag araeth gampus ar "Ddefnyddioldeb yr ysgol i'r eglwys." Ton gan y cor bach, "The Sunday School." Adroddodd Lewis Richards, "Ten rules of life." Ellen Jones, "What can I do." John D. Cook "Llythyr at Iesu Grist." Ton gan o cor bach, "Happy Greeting." Araeth dra effeithiol gan Hugh Breese ar "Ddyledawydd yr Eglwys tnag at yr Ysgol Sabbathol." Araeth ragorol gan William Watkins ar "Ddyledawydd rhieni at eu plant." Ton gan y cor bach, a diweddiwyd y cyfarfod.

Cawson gyfarfodydd lled ddyddorol ac ystyried mai dim ond pythefnos o amser a gawd i barotoi. Yr wyf yn meddwl mai y cor bach fu fwyaf llafurus o bawb. Y mae yma ddigon o ddynion ieuaino galluog yn perthyn i'r ysgol i wneud y cyfarfodydd trimisol a gynelir genym yn dra dyddorol ac adeiladol. Y mae argoelion am gyfarfod enwog y tro nesaf. Y mae'r ysgol wedi neillduo pwyllgor gweithgar, ac y maent yn brysur wrth y gwaith o barotoi'r adroddwyr, areithwyr &c, ac y mae y cor bach yn cysul eu hysgol gan bob Sul am 1 o'r gloch. Gobeithiwn y bydd ymdrechion yr ysgol yn effeithiol i godi chwaeth yr ieuenctyd at wybodaeth grefyddol.
JOHN LONG, Ysg.

Hanesiaeth Dramor.

O YMRU.

LLYTHYR O'R HEN WLAD.

BARCHEDIG OLYGDD.—Yn gymaint a fy mod yn lled adnabyddus & llawer o hen frodorion Llanbrynmair sydd yn awr yn Ohio, addewais wrthynt ygrifennu llythyr i'r CENHADWR ar ol talu ymweliad â'r lle crybwyllledig. Mae yn debyg fod Llanbrynmair wedi ei ddwyn i sylw y byd crefyddol, llenyddol, a gwladol, yn benaf trwy y dynion doniol, a thalentog a fagwyd yno. Diamheu na fuasai mwy o son am Llanbrynmair na rhyw Lan arall, pe heb yr hyn a grybwyllwyd:—

"Yma ganwyd gwyr talentog,
Mawr ac enwog yn eu hoed;—
Doctor Rees, a hwy'r ddau Roberts
Gwyr o urddas, heirdd eu moes;
Hafodbant sydd yn adeilidion
Yno ganwyd ffyddlon wr,
Tibbot mawr ei ddefnyddioldeb,
Mawr ei glod tra rhedo dwr."

GYLIYM CYFEILLIOL.

Cefais y fraint a'r anrhydedd o dreulio yno amryw ddyddiau, (ac yn eu plith un Sabbath,) a chartrefu gyda Mrs. Hughes, Owmcarneidd Isaf, sef mam Mrs. Williams, Pentref, a Mr. Jones, Ty Mawr, Allen Co., Ohio. Hen foneddiges dalentog, noble ydoedd Mrs. Hughes. Nid anghofiaf byth y croesoaw a gefais, a'r caredigrwydd a ddangosodd tuag ataf. Cefais ymgom cysurus a hi am helyntion y ddwy wlad, ac yn neillduol am y ddau Llanbrynmair, sef yr un sydd yn sir Drefaldwyn, a'r un sydd yn Allen, Ohio. Pan ofynnwn i un gofyniad iddi hi am Llanbrynmair, sir Drefaldwyn, gofynai hithau i minai fe allai hauer dwain o ofyniadau am deulu Llanbrynmair sydd yn Allen. Pan ar ganol rhyw ymddyddan, dywedodd, "Yr wyf fi yn cofio y Parch. John Roberts yn eistedd ar yr eisteddile yna a'i goesa yn rhy fryon i'w draed gyraedd y llawr." Llauer iawn o bethan eraill vyfelyb a ddywedodd wrthyf.

Pan yn ymddyddan â Mr. John Breese (Ioan Brynmair), sef bardd lled dda, sydd yn byw yn Dolbach, gerllaw yr hen Gapel, gofynai "A welwch chwi y tŷ sydd yn y coed acw?" "Gwelaf," ebe finau. "Dacw Braichodnant, sef lle genedigol Mr. Josiah Jones, (Josiah Brynmair)." Ebe efe drachefu, "A weloch chwi y tŷ ffarm arall acw, ychydig yn fwy ar y llaw chwith, ac yn agos i'r mynydd?" "Gwelaf ebe finau. "Wel, dacw hen gartref y Parch. Samuel Roberts, M. A.; a'r adeilad croes acw oedd ei lyfrgell ef. Tu uchaf iddo mae y Newydd Fynyddog, ac ar y gareg ddu acw, sef y 'Gareg Ddiddoa," y byddai y Parch. J. Roberts yn arfer ei ddawn i bregethu pan yn ienanc."

Dywedir i un o'i ddiaconiaid fod yn gwrando arno yno yn pregethu mewn hwyl noble, ac iddynt yn fuan wedi hyuy ei gymhell yn gyhoeddus. Ond ni dafwn olwg ar

HEN GAPEL LLANBRYNMAIR.

Er ei fod wedi ei adeiladu y tro cyntaf er y

dros gan' mlynedd, mae yr olwg geir arno heddyw yn newydd a dyglaer. Mae yno bwlpudd newydd, a hwnw wedi ei oetwng yn is o lawer nag oedd. Mae ceiling newydd ar y top, ac wedi ei baentio a'i earnishio drosto, mor brydferth, nes oeddwn yn meddwl fy mod yn myned i un o gapelydd prydferth Lloegr. Yn y sêl fawr, wrth y pwlpudd, mae melodeon, a Mr. Richard Davies (Mynyddog) Frou, yn ei chwarae. Mae Mynyddog yn un o'r beirdd ienainc mwysaf talentog a gobeithiol a fedd Oymru, ac yn gerddor medrus. Mae y pwlpudd a'r grisiau wedi rhoddi carpet prydferth arnynt. Ebe un hen frawd wrthyf, "Yn y gongl yna o'r sêl fawr yr oedd William Jones, Tawelfan, yn arfer eistedd i wrando, ac yn yr ochr arall ar ei gyfer, yn y fan acw yr oedd Josiah Jones yn gwrando; ac yn y sêl acw yn y lloft, tu ol i'r eloc, yr oedd Mr. Williams, Pentref, yn arfer gwrando." Yr oedd ei glywed yn dywedyd felly wrthyf yn peri i mi bron feddwl mai yn nghapel Gomer yr oeddwn, ond yr oedd yn rhaid i mi gredu mai yn Llanbrynmair yr oeddwn, sef y lle yr oeddwn wedi clywed cymaint am dano.

O flaen y capel y moe court ysgwar, yn cael ei amgylchu â fence haiarn gref, a dwy gate haiarn gref yn arwain i mewn, ac un arall i'r fynwent. Nid yn unig mae golwg ddymanol ar y capel a'r amgylchoedd, ond y mae golwg barchus a boneddigaidd iawn ar y gynulleidia oll.

Ar y pared uwchlaw a thu ol i'r pwlpudd mae tablet, ac arno yr hyn a ganlyn yn argraffedig:—

"Er cof am lafuras gariad Gweinidogion ymadawedig y lle hwn.

LEWIS REES, wedi gweinidogaethu am 66 mlynedd, a fu farw Mawrth 31, 1800, yn 90 m. oed.

RICHARD TIBBOT, wedi gweinidogaethu am 60 mlynedd, a fu farw Mawrth 18, 1808, yn 60 m. oed.

JOHN ROBERTS, wedi gweinidogaethu am 44 ml, a fu farw Gor. 21, 1834, yn 68 ml. oed.

"Meddyliwch am eich blaenorïad, y rhai a draethasant i chwi air Duw; ffydd y rhai dilynweb, gan ystyried diwedd eu hymarweddiad hwyt."

"Rees hyglod, Tibbot dad hybarch,—Roberts

Dri arabawl batriarch;

Tri a gofir trwy gyfarch

Hyd oes hyd gyda dwys barch.

"Da lafurasant, dilwfr weision:—hwy

Trwy'n boes fuan ffyddlon;

Er cof o'r tri wyr cyfion

Gwell fe wnaed y golofn hon."

Oddentu 19 mlynedd yn ol y claddwyd y plant-yn cyntaf yn mynwent newydd Llanbrynmair yr hon sydd ger yr Hen Gapel, erbyn hyn mae yn agos i 400 o gyrff yn gorwedd ynddi.

Pan yn teithio oddiwrth yr Hen Gapel tua'r Llan, gyda chyfaill, gofynai i mi "A welwch chwi y tŷ acw sydd wedi ei amgylchynu â choed?" "Gwelaf, ebe finau. "Dacw y Ty mawr, sef hen gartref Wm. Jones, a J. R. Jones, sydd yn awr yn Allen acw." Wedi myned ychydig yn mlaen tua'r Llan, dangosai i mi hen gartref Mr. Williams, sef y Pentref. Yna aethom yn mlaen i'r Llan ac i'r fynwent, a thu ol i'r Eglwys, a barch yr Iwen, lle canfyddem fedd y diweddar Barch. J. Roberts, Llanbrynmair, ac ar ei gareg fedd yr hyn a ganlyn: Bedd y Parch. John Roberts yr hwn a anwyd

Chwef. 25, 1787, a dderbyniwyd i'r egiwys Hydref 29, 1786, a ddechreuodd bregethu Ion. 31, 1790, a urddwyd yn weinidog Awst 25, 1796, ac a fu i'w ddiwr. 21, 1834.

Wedi hyny aethom yn mhach tua thŷ y bardd Gwilym Cyfeiliog, ac ar y ffordd, dangoswyd i mi Tawelfan, yn ngodreu y llechwedd tu uchaf i'r Llan, aef hen gartref yr hen bererin Wm. Jones. Yr oedd yr olygfa yn un ddymunol ac amryw-iaethol iawn Treulias noson yn ddifyr iawn yn nghwmni y bardd. Holai yn lauwl am yr hen gyfeillion yn America a dymunai arnaf ei gofio yn garedig atynt. Llwyddais i gael y Penillion canlynol ganddo, pa rai oedd wedi eu cyfansoddi erbyn Cyfarfod Llennyddol oedd yno Nadolig, 1857.

YR HEN GAPEL A'I AMGYLCHOEDD.

Yr Hen Gapel a'i amgylchoedd
Dyma eiriau llawn o fri
Mae crybwylliad byr am dano
Yn gwelreiddio'n banian i;
Dyma fro rhodod i'm fodolaeth
Gwlad fy ngonedigaeth yw;
Gwlad fy mabyd, gwlad fy boffder,
Gwlad a gofiai tra bywyf byw.

Ar ei meusydd bum yn chwaraeu
Yn mlynnyddau boreu f'oes;
'Hyd ei ffyrdd a'i llwybrau teithiais
Cyn cael nemawr chwerau loes;
Yma bum yn dyagu darllen,
Ac yn 'scrifenu, cofiai byn,
Ac yn dyagu celfyddidiaeth
Gan ei rhoi yn ddu ar wya.

Yma bum yn hoff drysori
Geriau'r nef yn nghell fy nghô
Aros maent yn fy myfyrdod,
Er boi drafnod bryu a bro
Yma cefais gyntaf glywed
Efeuglywyr mawr eu dawn,
Yn cyhoeddi iachawdwriaeth
A'i dderfyn gyfoeth llawn.

Yma bum yn cymdeithasu
A dauoliol anwyf gynt;
Yma cefais fy nghyngori
Am rhybuddio rhag drwg hynt.
Yma awniodd yn fy nghlustiau
Daer weddian ar fy rhan
Ar i mi gael grym dauoldeb
A fy llywio yn mhob man.

Do, cynaliodd yr areithfa
Hon enwogion mawr ein gwlad,
A throglwyddir gwn eu henwau
Draw i oesau'r milffwydd mād;
Ar y llannerch ger y Capel
Bafai anedd enwog iawn
Lle praeuyliai gweinidogion
Ffyddlon weision mawr eu dawn.

Nid yw y pennillion uchod ond rhan o'r hyn a gyfansoddodd Gwilym Cyfeiliog. Diamheu y byddant yn darllen teimlad aml un sydd yna.

Dywedir fod yr wynebau a welid yn Hen Gapel Llanbrynmair er ys oddeutu pymtheg mlynedd yn ol, bron oll wedi cael eu cuddio gan dywyrch gwyrddion y "Clwt Glas," sef y fynwent bresenol. Gellir dyweyd mai yr unig wrth-ddrychau sydd yn aros fel cynt ydynt yr hen fynnyddau. Mae y rheilffordd wedi newid wyneb yr ardal gymaint, fal mai o'r braidd yr adnabyddid hi, gan y sawl a'i gadawodd nifer o ffynyddoedd yn ol. Rhwng y cyfansawdiadau hyn, a gwaith amgylchiadau ac angan ar hyd a lled yr ardal, nid yw Llanbrynmair mwyach yr hyn oedd pan ad-

awad hi gan y nifer fwyaf o'r hen gyfeillion sydd y tu draw i'r Werydd.

Y gweinidog presenol yn yr Hen Gapel yw y Parch. David Rowlands, B. A. (Dewi Mon), yr hwn sydd ddyn ieuane parchus a chymeradwy, yn bregethwr rhagorol, ac yn fugal gofalus. Mae yn llwyddiaunus iawn mewn cael ieuencyd i lafurig, gyda phethau crefydd. Gallwn feddwl fod achos crefydd a golwg lled fioduog aruo yn Llanbrynmair.

Yr hyn a gaulyn sydd gopi o'r hyn a ysgrifennodd Mr Rowlands yn fy Album:—

Pwy yw y dynion a faont byw i bwrpas yn y byd? Pwy a faont tel cololnau cedyrn yn cynal i lyny y gwirionedd? Pwy sydd wedi rhyngru bodd Duw, a llesau dynion? Dynion yn credu yn Nuw eu Hiachwriaeth,—dynion yn ymdiried yn iawn y Cyfryngwr,—dynion yn credu eu bod yn ddeiliaid tragwyddoldeb. Dyma y dynion sydd wedi byw uwchlaw dylanwadau gwenwynig y byd presenol. "Oblegid beth bynnag a aned o Dduw, y mae yn gorchfygu y byd, aef ein ffydd ni. Pwy yw yr hwn sydd yn gorchfygu y byd, ond yr hwn sydd yn creda mai lesu yw Mab Daw?" Mae rhyw ddyddordeb neillduol yn perthyn i hanes y dynion hyny ag sydd wedi bod yn euwog am eu ffydd. Dyma y dynion sydd wedi cyfodi iddynt eu bannin gof gololnau na lalurir hwynt gan dreigliad oesoedd,—dyma y dynion sydd wedi marw yn llestaru eto. Yn ofer y chwiliwn yn mysg mawrion y byd hwn am gymeriadau teiliwng i'w cydmaru â hwynt. Edrychiwn ar Moses yn yr Aipht;—y mae Rhagluniaeth wedi ei dderchafu o fod yn lab i gaethwas i gael ei alw yn lab merch y breuin. Amgylchynir ei f mawredd, eamwythyd, a chyfoeth y palas breninol. Rhoddir iddo bob pleaser, hyfrydwch ac anrhyddedd i'w mwynhau. Ond y mae efe mor bell o fod dan ddylanwad y byd presenol, fel y mae yn ymwadu â'r cylan er mwyn ei egwyddorion. Y mae yn gwrthod cymeryd ei alw yn lab merch Pharaoh. Y mae yn hytrach oddef adfyd gyda phobl Dduw, na chael mwyniant pechod dros amser. A pha fodd yr ydoedd yn gallu ymddwyn fel yma? Trwy ffydd,—oblegid ffydd oedd yn ei alluogi i edrych at daledigaeth y gobrwy,—ffydd oedd yn ei alluogi i ymwrddi fel un yn gweled yr anweidig. "A pheth mwy a ddywedaf! Canys yr amser a ballai i mi i fynegi am Gideon, am Barac, ac am Samson, ac am Jephthae; am Dafydd hefyd, a Samuel, a'r prophwydi; y rhai trwy ffydd a oesgynasant deyrnasoedd, a wnaethant gyfiawnder, a gawsant addewidion, a gwasantafnau llewod, a ddifoddasant angerdd y tân, a ddiangasant rhag min y cledddyf, a nertwyd o wendid, a wnaethpwyd yn gryfion mewn rhyfel, a yrrasant fyddioedd yr estronaid i gilio." DAVID ROWLANDS, B. A. Llanbrynmair, Mai 11eg, 1863. (Dewi Mon.)

ARWERTHIAD CAETHION YN AMERICA.

Heddyw y mae Arwerthfa fawr gyhoeddus acw i fod—Arwerthiant dynion! dynion sydd ar werth, A dynion sydd yn gwertho, dynion sydd Yn prynu hefyd!—Edrych! dacw efe'r Arwerthwr hyawdl yn esgyn i'w Areithla, deil ei forthwyl yn ei law, A dacw yntau'r caethwas du yn cael Ei arwasu ato! Archa adeil ei I sefyll ar ei draed ger bron y dorf, Er dangos ei bun iddynt,—bod ei gorff Heb anaf arno, a'i oesgeriau'n iach.—Yn awr, y mae'r arwerthwr mewn llawn hwy! Yn arganmoli'r eiddo sydd ar werth,—Fe'i teimla'n fanwl trosto ag un llaw, Fel teimla cigydd y pasgedig fohi! "Edrychwch Foneddigion!" medd efe, "r Fath gyfansoddiad iach, y breichiau gwrd Yr ysgwydd gref, a'r cluniau grymus hwn! Ni bu o daa y morthwyl hwn erioed, Na morthwyl un arwerthwr arall chwaith Amgenach taelyn at wasanaeth meistr! Heblaw ei fod yn ieuane ac yn gryf—Mae genyf hefyd i'ch hyabyau, fod

Y Niger hwn yn Gristion o'r iawn ryw—
 Ac nid yr enw o'r peth yn unig, na,
 Fe'i prolyd, ac fe'i calwyd ef yn un
 Diragrith, gonest, geirwir, diwyd, da,
 Yn un y gellir rhoi ymddiried iawn
 I'w air, ac i'w flyddiouddeb y'mhob peth—
 Chwi welwch felly, bod ei grefydd ef
 Yn ychwanegu'n ddirfawr at ei werth
 I'r sawl a'i prynu! Tola'r dyn yn dda
 Ddeg cant a rhagor o ddolci. po
 Na buasai'n Gristion! canys mae y dyn
 Yn gyflawn werth yr ariau ar wahan
 Oddiwrth ei grefydd. Oud mae'i grefydd gan
 Ei bod yn grefydd o'r iawn fath yn gwneyd
 Y dyn yn werth y cymaint arall iawn!
 Wel, dewch, cynygiwch, Foneddigion, beth
 A gaf fi ndyweyd i'g chwyn!" Gwaedda on
 "Saith cant!" a hanner! mediai un arall, llefa'r llall,
 "Wyth cant!" Dystawa pawb yn awr am dro,—
 A'r gweithwr a dderchafu i law a'i lais— [wir!
 A gweddai'n groch—"Wyth cant! wyth cant yn
 Ai dyma'r uchaf swm! Fe lyddai'n warth
 I grefydd a dyuolaeth yn ein gwlad—
 I werthu dyn a Christion am y pris,"
 Fe leta un o'r dyria gyda llaw—
 "Can dalar elo'n chwaneg ar ei ben,
 Er mwy ei grefydd! Gan na trefaf fi
 Fy hunan grefydd,—caiff ei grefydd ef
 Was'naethu iddo ei a minau, ac
 Effeily to arbedir i'w'r boen
 A chwilio am grefydd im' ty han, Ha! Ha!"
 "Ha! Ha! Ha! Ha!" crechwea'r dyria i gyd—
 "Ha! Gosteg!" gwaedda yr arwerthwr, gan
 Dderchafu'i lorthwyl, a dychafu'i lais—
 "Naw cant yw'r cynyg uchaf eto am
 Un sydd o leiaf yn werth pymtheg cant!
 Y dyn a'i grefydd—wyth cant am y dyn,
 A chant yn unig am y Cristion! Ow!
 Mae'r Cristion yn y larchuad heddyw'n wir
 Yn isel iawn ei bria! ond os nad oes
 Neb yn teimlo awydd codi'n uwch,
 Wel dyma to yn mynd,—Un waith! dwy waith—
 Tair waith! Mynd am naw cant! mynd, mynd—
 Mynd! wedi mynd." A dyrnad ryd ar ben
 Y caethwas truan,—clywodd clust y nef
 Swu ergyd morthwyl yr arwerthwr, do,
 Ac aeth y swu i'w galon dyner ef
 Yr Archbuddiad mawr ta lewn i'r llen
 Gan gyflro ynddi yr eigionau dwfn
 O ddwylof ddydol gyda mdeliad par
 A'i aelod gwan a dirmygedig sydd
 Yn dioddef fel y ddaed yn ddi gŵyn
 Fel y dioddefodd Ei ei hun cyn hyn.
 Mae'r holl drafodaeth erchysgeier hwn.
 Yn fanol wedi'i hysegluau i lawr
 Yngbolyr Daw,—yn ychwanegol at
 Rwyfioedd lawer o'i chyflleby hi
 Oedd wedi eu colnodi ynddo o'r blaen.
 Mae angel anweledig iddynt hwy
 Ac iddo yntau'r caethwas druan acw
 Yn sefyll yn ei ymyl, ac yn dal
 Ei ddagrau yn y gostrel sy'n ei law—
 Ni chollir un o bonynt a phan ddol
 Dydd gofwy yr anwredd hwn i ben
 Fe'u berwir hwynt yn fwrn o soriant Daw,
 A'u tywallt wneir yn gawod danilyd drom
 Ar benau y mlaenig dreisawyr hyn!

GWILYM HIRARTHOG,

Sef y Parch Wm. Rees, Liverpool.

Liverpool, Ger. 14, 1863.

Y Farddoniaeth Saenrol sydd ran o'r ail gyfrol
 o'r "Emanuel," yr hon mae yn ddarparu i'r wasg
 yn bresenol. Mae y gyfrol gyntaf allan er ys tro
 bellach, ac wedi cael cylchrediad helaeth. Mae
 cyfrol arall o'i waith wedi ei chyhoeddi yn ddi-
 weddar o'r enw "Y DYDD HWAW," sef troad allan
 y 2000 oddiwrth Eglwys Loegr. Math o Drama
 ardderchog ydyw hon. Bwriadwyf ddyfod ag
 amryw gopïau o'r gweithiau uchod gyda mi i

America, rhag ofa yr ewyllysia rhai o'n cydgenedl
 gael copi o honnynt.

Mae Mr. Rees wedi bod yn lled wael, ond ya
 gwella yn bresenol. Treuliais un darn diwrnod
 yn ei gwmpeni ef. Holai fi yn fanwl am ei hen
 gyfeillion sydd yn America sef y Parch. D. Price,
 Newark, y Parch. E. D. Thomas (Iorthryu Gwyn
 eidd), y Parch. Morris Roberts, a chwithau yn
 arbenigol, Mr. Gol., yn gystal a llawer eraill nes
 gallaf eu cofio ar hyn o bryd. Aethum i'w gapel
 un boreu Sabboth gan ddyagwyl cael ei glywed
 yn pregethu: ond y Parch. J. Thomas a bregeth-
 odd, ac yntau yn eistedd yn y gadair lawr dan y
 pwlpud, a golwg hollol Batriarchaidd arno. Go-
 beithio yr adferir ei iechyd, ac yr arbedir ei fywyd,
 fel y galla gwblhau y gwaith ardderchog sydd
 ganddo ar ei ganol, sef yr "Emanuel."

Fel y gwelir oddiwrth yr enw sydd ya niwedd
 y llythyr hwn, fy mod yn aros y dyddiau hyn yn
 Brynllin Fawr, sef hen gartref y Parch. Morris
 Roberts, Remsen, gyda Mr. Wm. Pugh, sef brawd
 Mr. J. Pugh, Cincinnati, yr hwn sydd yn fab-yn-
 nghyfraith i'r diweddar Barch. H. E. Rees, o'r lle
 crybwylledig. Mae pobl y gymydogiaeth hon
 wedi holi llawer arnaf am y Parch. Morris Rob-
 erts. "Yn y beudy acw, sef beudy Buarth y Ray"
 (ebe un hen frawd wrthyf!) y cafodd y Parch.
 M. Roberts ei ddychwelyd, dan weinidogaeth y
 diweddar Barch. Dafydd Rolant. Yr oedd yn
 pregethu y boreu yn nghymydogiaeth Cwmbeislen
 (sef hen gartref y diweddar Barch. Williams o'r
 Wern) ac aeth M. Roberts yno i'w wrando, wedy'n
 yn y prydawn, sef am 2 o'r gloch, aethpwyd i
 feudy Buarth y Ray, ac aeth M. Roberts i'r dafod
 am yspaid, ond beth bynag gorchfygwyd ef gan y
 weinidogaeth nes y gorfu arno ddyfod i lawr cyn
 y diwedd. Aeth gyda Dafydd Rolant y noson
 hono i gymydogiaeth Llanfachreth, ac aeth yn
 orfoledd mawr ar M. R. y noson hono." Dywedir
 mai dyna yr amser ei dychwelyd, a'i fud o'r am-
 ser hynny hyd yn bresenol wedi bod yn weithiwr
 ffyddlon a difell yn nghwllhau Iesu Grist. Mae
 gan bobl y cymydogiaethau hyn lawer iawn i'w
 ddweyd am dano yn ei ddychweliad, yn gystal ag
 ar ol ei ddyfodiad at grefydd. Nid oes ond
 ychydig o'i hen gyfeillion yn fyw yn bresenol.

Yn Brynnygath yn y gymydogiaeth hon y dy-
 wedir idda ddechreu pregethu. Mae beudy new-
 ydd Brynllin ar ei draed eto, lle ba y Parch. M.
 Roberts yn treulio am i ddarn diwrnod i ddarlleo,
 ac i weddio yn y dirgel. Dywedir fod yr hen
 friddoedd a'r hen fynnyddoedd o amgylch Brynllin
 mor naturiol yn bresenol a phan oedd y Parch. M.
 Roberts yn eu troedio wrth fugeilio y defaid a'r
 gwartheg, ac ar yr un pryd yn myfyrio ar drefn
 fawr cadwedigaeth pechadur, ac weithiau yn tori
 allan i weddio a phregethu yn gyhoeddus nes
 byddai y brynau a'r mynyddoedd cylchynol yn
 adeain.

Carent yn fawr eich gweled, Mr. Gol., yn dyfod
 drosodd am dro, a rhoddi cyhoeddiad drwy sir

Feirionydd, yn gystal a siroedd eraill, caech dderbyniad croesawus. Cymerwch y pwnc dan eich ystyriaeth. Gallaswch ddywedyd llawer yn ychwaneg, ond gwelaf i mi fyned yn rhyfaith eisoes. Derbyniwch yfngofion gwresocaf.

Yr eiddoeb yn gywir, H. J. HUGHES.
{ *Bryndin Fawr.*
{ *Trawsfynydd, Gor. 27. 1863.*

MARWOLAETHAU.

MERFYN—

14. Mrs. Elinor Jones, priod y Parch. O. Jones, Dolgelley. Er's tua chwech wythnos cyn ei marwolaeth, fel yr oedd ei phriod yn paratoi i gychwyn i daith i'r Brithdir galwai ar Mrs. Jones i estyn rhywbeth iddo, a phau nad oedd neb yn ateb, aeth i lawr y grisiau, a chafodd hi yn ymddangos fel po wedi ei tharu gan y parlys; effaithiodd ar ei llesferydd fel na bu yn alluog, drwy ystod ei chystudd, i ymddiddan oud ychydig, a hyby yn dra aueglur. Derbyniwyd hi yn aelod eglwysig gan y diweddar Bach. Michael Jones, Llanuwchllyn er's blynyddau lawer. 73 oed.

17, yn 22 oed, yn nhy ei thad yn Abermaw, ar ol o gylch dwy flynedd a baner o gystudd, bu farw Gwen merch Mr. Owen Edwards, Llywydd y *Smack*, Barmouth, yr hon aeth yn ddrylliau ar draeth Wylolain, gerllaw Bangor y gwauwyn diweddaf. Yr oedd y drancedig yn aelod rheolaidd gyda'r Annibynwyr er y flwyddyn 1854.

30, Hugh Pugh o'r Gwudwn, Gaullwyd, yn ei 91 mlwydd oed.

31, yn 77 oed, Mr. W. Thomas, Llwyndu, Llangadog, ar ol cystudd trwm amryw fis oedd, yr hwn a ddyoddefodd yn dawel a dirgwach. Bu yn ddiacon yn Bethlehem am 30 mlynedd.

19, yn 28 mlwydd oed. Mr. Thomas Phillips, athraw yr Ysgol Frytanaid yn Trevine.

21, Mr. Owen Williams, joiner, Trefnant, ger Dinbych, yn 32 mlwydd oed.

23, yn 79 mlwydd oed, Mrs. Elinor Jones, priod Mr. D. Jones, Rhosydd, Bodederyn, Môn.

23, yn 84 oed, Margaret, priod y diweddar Mr. Ellis Williams, Coed y parc, ger Bethesda.

23, yn 74 mlwydd oed, John Prichard, Yaw., Pencraig, Fourcrosses, ger Pwllheli.

24, yn 25 ml. oed, yn Aberystwyth, ar ol cystudd maith, Ann Maria, anwyf briod Mr. David Jenkins, diweddar o Racine, Wisconsin.

25, John Wynne, Meifod isaf, Dyffryn Ardudwy.

26, Mrs. Robert Roberts, Tŷ ceryg, Pen y coed, ger Corwen, yn 75 mlwydd oed.

27, Jane, gweddw y diweddar David Lewis, rope-maker, Porthmadog.

27, Lewis Vaughan, llywydd y sawner *Ellen and Esther*. 66 mlwydd oed.

29, Mrs. Prichard, priod Mr. Prichard, draper Church walks, Llandudno, yn 59 mlwydd oed.

30, Mr. Wm. Jones, saer, Llanrwst, yn 80 oed.

29, Mrs. Rebecca Evans, priod y Parch. Daniel Evans, yr hwn sydd yn gweinidogaethu yn Nazareth, Crwbin, a Rama, yn sir Gaerfyrddin.

29, yr hen bererin fyddlawen, Hugh Pugh, Gwudwn, Gaullwyd, ger Dolgelley, yn 91 ml. oed.

GORPHENAF—

1, wedi maith gystudd, Mr. Wm. J. Williams, Cefnfaes Terrace, Upper Bethesda, yn 25 ml. oed.

1, Mr. R. Roberts, Tanlan, Pemaschnn. 25 oed.

2, yn 16 ml. oed, J. Edwards, mab y diweddar W. Edwards, Lidiart y gwynn, ger Bethesda.

2, Elinor Morgan, gwraig Evan Morgan, teiliwr, Ebenezer, a merch Wm. Edwards, Ebenezer. 33.

3, Eliza, priod Mr. Jones, Bodoryn fawr, ger Abergele, yn 36 mlwydd oed.

4, ar ol byr ond trwm gystudd, Pierce Jones, Bethesda, Blaenau Ffestiniog, yn 46 mlwydd oed.

4, yn Whitehaven, oddiwith effithiau oedwm a gafodd y dydd Mercher blaenorol Cadben W. Evans, o'r *Schooner Anne & Margaret* Ceinewydd.

5, Pontgrieuig, Dolwyddelen, Mr. Robert Williams, gynt o'r Swan, yn 82 mlwydd oed.

5, Mr. Griffith Jones, Cloddfa Ganol Blaenau Ffestiniog, (brodor o Lanystumdwy).

6, yn 54 mlwydd oed, Mr. Robert Smart, o'r Wynnatay Arms, Ruthin.

8, Miss E. Davies (Eos Manod), merch hynaf Mr. Walter Davies, Draper, Bethesda, Blaenau Ffestiniog, yn 19 mlwydd oed.

9, Marietta Isabella, priod y Parch. John Williams, Castell-newydd-Emlyn, yn 38 mlwydd oed.

10, yn 31 mlwydd oed, Margaret anwyf briod Richard Jones, Friid-bryn-coch, Trawsfynydd.

10, yn Congl-y-wal, Ffestiniog, Edward Roberts, pumed mab Mr. John Roberts, meddyg esgyrn.

11, yn nhy ei merch yn Cilcen, Mary Lloyd, Tre'r llan, yn 105 mlwydd a thri mis oed.

12, yn 70 oed, R. Jones, Tynyrallt, Abergfraw.

12, yn Upper Beau street, Liverpool, Mr. Jabez Lloyd, yn 24 mlwydd oed.

13, ar ol maith gystudd yr hwn a ddiodeffodd gydag amynedd gwir Gristionogol, Margaret, ail ferch y diweddar Mr. John Prichard, Bryn hyfryd, Llanbeblig, ger Caernarfon.

14, Ellen, priod Calben T. Jones, Tan y graig, ger Porth Madog, yn 58 mlwydd oed.

14, yn 26 ml. oed, Anne, priod Mr. Wm. Richard Roberts, Brackmelyn, ger Bethesda.

15, yn 23 oed, Jane merch hynaf Mr. Robert Wynne, Bryn y ffynon, Llandyrnog, ger Dinbych.

15, Walter Davies, teiliwr, Whitland, yn 82 oed.

16, mab John Williams, Cobler, Carthmanach, yn 22 mlwydd oed.

16, yn 19 oed, John mab Mr. W. T. Williams, Llanerchymedd.

17, John Jones, Waen, Henllan sir Dinbych,—tad yn nghyfraith Iorwerth Glan Aled—yn 76 oed.

17, Robert Belton, Bwlch gwyn, ger Gwreccsam.

17, yn 29 oed, Jane, merch John Parry, Llanbedrog, ger Pwllheli.

18, Catharine, priod Mr. Robert Roberts, asiedydd, Wesley St., Porth Madog, yn 38 mlwydd oed.

Mexico yn Ymherodraeth.—Nid oes un amheuaeth yn awr na fydd Ferdinand Maximilian, Archdduc Awstria, yn derbyn y cynygriad a roddir iddo i fod yn Ymherawdwr Mexico. Os felly, Llywodraeth Ymherodrol hollol babyddol fydd yn fuan yn gorwedd ar ein cyffin deheuol.

Y Memorial Diplomatique am Awst 15fed a hysbyas fud Maximilian, gyda chydysniad ei frawd, Ymherawdwr Awstria, yn derbyn y cynygriad.

Garibaldi a ddywed mai cynllun ein Llywydd o ryddhad, yw un o bethau bynataf hanesyddiaeth.

Peroriaeth.

YOUNGSTOWN. 8au, 4 llin. JOHN JENKINS, *Weathersfield, O.*, (CIW PADARN.)

Erbyn y Gystadienneth Fodwerydd o Orphenaf yn Eisteddfod Youngstown. [Buddugol.]

ALAW.

UCHALAW.

OYFALAW.

ISALAW.

1863.

CYF. XXIV.

RHIF. 10.

Y CENHADWR AMERICANNAIDD.

G y d r e f .

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

TRAETHODAU.

Agoriad Addoldy,	289
Hunanlywodraethiad,	293
Yr eglwys Annibynol yn Nisbych,	296
Llythron dyddorol o'r India,	300
Mrs. Mary Lewis, Penmain,	301
Amrywion i'r CENHADWR—o Kansas,	302

BARDDONOL.

Coffadwriaeth am Margaret Rees,	303
Ar farwolaeth baban i J. V. Evans,	304
Marwolaeth y Dr. John M. Jones,	304
Y diweddar R. M. Jones, Fairhaven,	304
Hiraeth gwaig &c.,	304
Y Parch. D. Jones, Aber, Brycheiniog,	304
Efordd Haiarn Corwen a'r Bala,	305
Canmoliaeth i Oregon,	305
Cylehgrawn llenyddol yn fendith,	306
Ar esgyniad Lincoln i'r gadair Lywyddol,	306

HANESIAETH GARTREFOL.

Agoriad capel newydd yn Vanwert,	306
Cyfarfod Spring Green, Wis.,	307
Cymanfa talaeth Efrog Newydd,	307
Marwolaeth dau filwr Cymreig,	308
Llythyr o'r De,	308
Coffadwriaeth am Louisa M. Thomas,	309
Marwolaeth milwr Cymreig,	309
Marwolaeth milwr,	310
Cyfarfod diwygiadol cerddorol yn Utica,	311
Damwain angeuol,	311
Ganwyd,	312
Priodwyd,	312
Bu farw,	312
Tennessee yn ymgeisio am ryddid,—Go-hebiaethau at Jefferson Davis,—Enbyd-	

rwydd oddiwrth yr Indiaid,—Brwydr a'r Indiaid,—Y glô,—Talaeth Connecticut,—Calondid i ffermwyr,—Cotwm yn y De,—Traul y rhyfel i'r Deheuwyrr,—Yr etholiad yn nhalaeth Maine,—Yr etholiad yn California,—Y gwrthryfel a phwy ydynt ei bleidwyr,—Sefyllfa pethau yn Maryland,	314
Attal gweithrediad y Gorff-wys (Habeas Corpus,—Yr etholiad nesaf yn nhalaeth New York,—Areithferch Gymreig,—Gair o San Francisco,—Cadfridogion yn gweddio,—Talu y biliau diweddafr,—Rhodd y weddw,	315
Y taliad o "\$300" yn lle myned i'r maes,—Y rhaff bellebrol tan y Werydd,—Brwydr arswydol yn Georgia,—Mwy gobeithiol—Yr ymosodiad ar Charleston,—Byddin y Potomac,—Sefyllfa pethau yn Missouri,	316
Cofiant Mrs. Avrinah Lewis,	317
Marwolaeth Mr. Thos. E. Lewis,	317

HANESIAETH DRAMOR.

Yr Hyrdod Agerol yn mhorthladd Liverpool,	318
Marwolaeth y Parch. Dr. Raffles,	318

CYMRU.

Cymanfa Hawen,—Cymanfa Dinbych a Fflint,—Henllan,—Cymanfa Mynwy, Cymanfa Arfon,	318
Agoriad Oapel Saron,—Borth,—Dolgellau,	319
Marwolaeth y Parch. D. Jones, Aber,	319
Marwolaethau,	319

PERORIAETH.

Anthem o'r 8fed Salm, ad. 1af,	320
--	-----

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLYWR.

Derbyniadau y mis diweddfaf:—Mrs. J. O., Rockford, Minn., \$3; J. James, Ashland, \$4; Mrs. A. P. M., Spring Green, \$1.50; R. T. R., Lacrosse, Wis., \$1.50; B. W., Fairhaven, \$2; H. D., Salisbury Corners, \$1.50; M. L., Rutland, N. Y., \$3; Mrs. J. Jones, New York, \$3; J. M. W., Pittston, trwy law y Parch. L. D. H., \$15; R. N. W., Dodgeville, \$5.50; E. L., Mineral Ridge, trwy law y Parch. J. P. T., \$1.50.

At E. P. H.—Mae eich ysgrif ar yr "Ysgol Sabbothol yn ei gwisg foreuol a hwyrrol" yn rhyfaith allan o bob rheswm.

At J. T.—Yr ysgrif a dderbyniastom oddiwrthy, dro yn ol, ar "Elfenau Cymeriad da" sydd yn rhyfaith i'n tudalennau.

Rhodd at yr "Anrheg" i R. Everett.—Derbyniastom y mis diweddfaf, trwy law y Parch. S. A. Williams a Mr. Wm. Howell, oddiwrth yr Eglwys Gynulleidfaol Bradford, Pa., y swm o \$5.50; at yr "Anrheg," am yr hyn derbynied ein cyfeillion caredig yn Bradford ein diolchgar gydnabyddiaeth. Gwelwn nad yw yr Eglwys wedi rhoi i fyny eto yr amcan gwreiddiol yn yr achos hwn.

CYMANFA PENNSYLVANIA.—Cynelir y Gymanfa hon eleni yn Danville—i ddechreu yr ail Sadwrn sef y 10fed o Hydref. Taer ddymunir ar holl weinidogon y dalaeith i fod yn Danville nos Wener, gan y bydd y Gynadledd yn dechreu ddydd Sadwrn am 10 o'r gloch.

JOHN B. COOK.

BU FARW.—Medi 29, yn mhentref Remsen, o'r dardodedigaeth, Miss VICTORIA GRIFFITHS, merch y diweddar Cornelius Griffiths a'i briod, tua 24 ml. oed.

Brenin y Groegiaid.—Mae Brenin y Groegiaid wedi arwyddo ei enw wrth ysgrif trwy yr hon y mae yn ymwadu â'r hawl i olyniaeth i orsedd Denmark.

Neb, ger Pwllheli.—Awst y 12fed cynaliwyd urddiad y Parch. Evan Lloyd yn y lle uchod, pryd y pregethwyd ar 'Natur eglwys Crist' gan y Parch. D. Jones, Capel helyg, ac yr holwyd y gweinidog ieuanc gan y Parch. D. Jones, Abersoch, a chafwyd atebion cynwysfawr gan Mr. Lloyd. Wedi cael arwydd o alwad yr eglwys a'i gydsyniad yntau—gweddiwyd am fendith ar yr Undeb gan y Parch. D. Griffiths, Bethel. Rhoddwyd cyfarwyddiadau anogaethol iddo 'gyflawni ei weinidogaeth' gan y Parch. H. Ellis, Corwen; ac atolygwyd ar yr eglwys i'w 'Adnabod, a gwnend cyfrif mawr o hono, mewn cariad, er mwyn ei waith,' gan y Parch. J. Morris, Madryn Lodge. Hefyd cawsom bresenoldeb a gwasanaeth y Parchn. Jones, Manchester; Rowlands, Ceidio; Williams, Nefun; James, Llanhsiarn; Morris, Abererch; Edwards, Wannfawr, &c. Cafwyd cyfarfod y gellid dysgwyl llawer o wena'u'r nef oedd ar ei ol.

Cofarfod chwarterol Mon.—Cynaliodd yr Anni-bynwyr y cyfarfod hwn yn Rhosymeirch, ar y 3ydd a'r 4ydd o Awst. Dewiswyd y Parch. J. Roberts, Llanerchymedd, i lywyddu y Gynadledd, yn absenoldeb y Parch. D. James, gweinidog y lle, pryd y penderfynwyd,

Fod y cyfarfod nesaf i gael ei gynnal yn Talwrn yr 2il a'r 3ydd o Dachwedd.

Fod y cyfarfod, gyda'r hyfrydwech mwyaf, yn cymeradwyo, fel pregethwyr cynorthwyo, Mr. David Aubrey, Leu., o Llanerchymedd; Mr. Robert Owen o Gaergybi; a Mr. Thomas Martin, Cans.

Fod y cyfarfod yn dymuno datgan ei cydymdeimlad â'r Parch. D. James, yn ei gystudd, yn nghyd a galar dwys o herwydd ei absenoldeb o'u plith, gyda dymuniad am ei adferiad buan.

Pregethodd y gweinidogion canlynol: Roberts, Llanerchymedd; Griffith bynaf, a Mr. R. Griffith, Bethel, Griffiths, Buckley; Samuel o'r America; Ridge, Hermon; a Hughes, Bodederyn.

Diweddaraf o Chattanooga, Tenn.—Yr awdurdodau yn Washington a hysbysant, Medi 26 neu 27, eu bod wedi derbyn newyddion, y rhai a alwant yn newyddion "siriol" oddiwrth y Cadf. Rosecrans; ond nid ydynt yn ystyried mai goren yw hysbysu yn awr y manylion. Nid oedd y gelynlion wedi ceisio aflonyddu dim ar fyddin Rosecrans yn eu hamddiffynfeydd yn Chattanooga. Y Mil. Wilder gyda'r meirchfilwyr o flaen y fyddin a ddywed fod yr olwg ar bethau y pryd hyn yn fwy ffafriol.

Symudiadau prysur.—Gair o Oairo i'r Chicago Tribune, Medi 23, a ddywed fod y Llywodraeth wedi gafaelu mewn 80 o Agerlongau yno i ddanfôn adgyfnerthion i Rosecrans.

Scofield a'i fesurau.—Mae cenbadon o Kansas yn awr yn Washington—ei neges yw, gwrthdystio yn erbyn mesurau Scofield, yn Ebandir milwrol Missouri. Eu deisefydd yw ar ei fod yn cael ei oed o'r neilldu a bod Butler neu ryw un o gyffalyb ysbryd ac egwyddorion yn cael ei neillduo yn ei le ef.

Chattanooga.—Hysebyr nad oedd dim ymosodiad wedi ei wneud ar Rosecrans a'i wyr mor ddiweddar a Medi 28. Burnside oedd yn parhau yn Knoxville.

Baltimore.—Yr Agerlong, City of Albany, a gymerodd dda yn mhorthladd Baltimore, nos Lun, Medi 28, ac a ddinystriwyd.

Louisville, Ky.—Yr oedd tua 1,300 o filwyr y gelynlion wedi cyrhaedd i Louisville, yn garcharorion, Medi 28. Hefyd tua 5,000 o glwyfedigion o'r frwydr fawr yn Georgia oeddynt wedi cyrhaedd yno yr wythnos flaenorol.

Richmond.—Dywedir fod symudiadau prysur o filwyr tua'r de yn cymeryd lle yn barhaus yn Richmond. Amddiffynfeydd Richmond a ystyrir yn dra chedyrn.

Gefal am y clwyfedigion.—Mae yn y wlad hon Gymdeithas Gristionogol, yr hon y mae ei phrif swyddfa yn ninas Philadelphia, a changenau iddi yn Pittsburgh, Cincinnati, Chicago, St. Louis, a manau eraill. Mae wedi danfon cyflenwad o nwyddau rheidiol a phriodol yn nghyd a thua 50 o gyfeillion y clwyfedig i weini iddynt, ar ol y brwydrau diweddar yn Georgia—yn eu plith y Parch. B. W. Chidlaw. Mae swyddfa berthynol i'r gymdeithas ddaionus hon yn Utica—yr arian a gyfrenir i gael eu danfon i ofal R. S. Williams, ysw., Oneida Bank; a nwyddau, i H. Perkins, yn Store P. V. Kellog & Co.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Cyf. 24, Rhif. 10.

HYDREF, 1868.

RHIF. OLL 286.

Crathodan.

AGORIAD ADDOLDY.

Traddodwyd y sylwadau canlynol ar yr achlysur o Agoriad Addoldy newydd y Cynull-eidfaoion yn Granville, Ohio, boreu Sabboth, Aust 30, 1868.

"Ac eto am fod fy ewyllys tua thŷ fy Nuw, y mae genyf o'm heiddo fy hun, aur ac arian, yr hwn a roddaf tuag at dŷ fy Nuw; heb law yr hyn oll a barotoais tua'r tŷ sanctaidd.—Yr aur i'r gwaith aur, a'r arian i'r arian; a thua at yr holl waith, trwy law y rhai celfydd. Pwy hefyd a ymrydd yn ewyllysgar i ymgysgru heddyw i'r Arglwydd."—1 Chron. 29: 3, 5.

Dyma ran o ymadroddion diweddaf y brenin Dafydd cyn myned i ffordd yr holl ddaear. Y gorchwyl diweddaf a gyflawnodd Dafydd cyn ymadael â'r bywyd hwn, oedd darparu ar gyfer adeiladu tŷ i Arglwydd Dduw Israel yn Jerusalem. Yr oedd yn mryd Dafydd i adeiladu tŷ i'r Arglwydd er's amser maith, fel cydnabyddiaeth ddiolchgar am yr heddwch oedd wedi ei fwynhau trwy yr holl deyrnas, 2 Sam. 7: 1, 2. Y mae yn amlygu ei fwriad i Nathan, ac yn cael ei gefnogi ganddo. Ond er mor ddaionus y bwriad hwn, eafodd hysbysiad oddiwrth Dduw, mai nid efe oedd i adeiladu y tŷ, ond fod y gwaith hwn i gael ei gyflawni gan Solomon ei fab. Arfer Duw yw newid dwylo wrth gario ei waith yn mlaen, ac y mae i bob dyn ei waith ei hun. Oamolodd yr Arglwydd Dafydd am ei amcan a'i ewyllys da, 1 Bren. 8: 18, "O herwydd bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethost fod hyn yn dy galon."

Diau fod y siomiant hwn yn gryn brofedigaeth i Dafydd, a buasai llawer dyn yn digio ac yn moni, ac na wnaethai ddim ychwaneg yn nghylch y Deml na'i defnyddiau; ond nid felly y gwnaethai Dafydd. Er mai nid efe oedd i adeiladu y tŷ, yr oedd yn barod i wneuthur pob peth a allai er hwylsu y gwaith. Y mae y dyn dwiol yn barod i weithio yn mhob o'r winllan, gall dynu fel yr anifail da yn môn y wedd cystal ag yn y blaen. Y mae yn calonogi Solomon i ymalyd yn y gwaith, pen. 28: 20. "A dywedodd Dafydd wrth Solomon ei fab, Ymgryfha, ac ymegnia, a gweithia, nac

ofna, ac na arswyda, canys yr Arglwydd Dduw, fy Nuw i, a fydd gyda thi." Y mae yn cymhell y dyrfa i gydweithredu â Solomon yn nygiad y gwaith yn mlaen, a chydymdeimlo ag ef am ei fod yn ieuanc ac yn dynar, a'r gwaith yn fawr. Ac hefyd y mae yn cyfranu yn helaeth o'i foddion bydol tuag at y gwaith, ac yn anog ei holl ddeiliaid i wneuthur yr un modd. "Pwy hefyd a ymrydd yn ewyllysgar i ymgysgru heddyw i'r Arglwydd?"

Y mae yr amgylchiadau cysylltiedig â'r testyn yn ddefnydd addysgiadau priodol ar yr amgylchiad presenol; pan yr ydym am y tro cyntaf yn cyfarfod i addoli yn yr adeilad werthfawr hon. Diau y cofir am y dydd heddyw dros amser maith, a'm dymuniad yw crybwyll ychydig bethau *gwerth eu cofio*, pan y bydd y tafod sydd yn llefaru wedi dystewi yn llwch y bedd.

Y mae ein testyn yn awgrymu y nodiadan canlynol:—

1. *Fod tai addoliad o drefniad ac ewyllys Duw.*

Y mae addoldai yn lluosog iawn yn ein gwlad. Nid oes tref na phentref o ddim enwogrwydd heb addoldai ynddynt. Y mae yr adeiladau hyn yn gyffredin, yn fwy enwog ac amlwg na'r holl adeiladau eraill yn y dref, a gwelir o bell eu pinaclau ardderchog yn esgyn yn uchel tua'r nefoedd. Y mae yn rhesymol gofyn pa un ai mympwy dynol, ynte trefniad dwyfol, yw yr adeiladau hyn. Pa un ai dyn a'u dychymygodd, ynte Duw a'u hordeiniodd? Y mae yr atebiad yn barod, Y mae Duw yn *ewyllysio* cael tai wedi eu hadeiladu yn *bwrasol* i'w addoli ef, ac heb gael eu defnyddio i'r un dyben arall.

Y mae yn hawdd *profti* yr haerid hwn. Gan fod Duw wedi trefnu i'w bobl ei addoli yn gymdeithasol, y mae yn angenrheidiol cael lle addas a chyfleus i'r gymdeithas gyfarfod â'u gilydd. Anogir pobl yr Arglwydd gyfarfod yn nghyd, "Ewch i mewn i'w byrth ef â diolch ac i'w gynteddau â mawl." Y mae pobl Dduw yn ewyllysgar i gyfarfod yn y fath le-oedd. "Llawenychais pan ddywedent, Awn i dŷ'r Arglwydd." Ac y mae yr Arglwydd ei hun wedi addaw rhoddi ei bresenoldeb grasol

ynddynt. Exod. 20: 24, "Yn mhob man lle y rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw, y denaf atat ac y'th fendithiaf." Ac adnewyddodd yr Arglwydd Iesu yr addewid, y byddai ef yn bresenol pa le bynag y cyfarfyddai dau neu dri yn ei enw ef.

Y lle addoliad *cyntaf* yr ydym yn darllen am dano, oedd y Babell a adeiladodd Moses, yr hon a symudodd efe tu allan i'r gwersyll am bechod Israel yn addoli llo aur. Exod. 38: 7. Wedi hyny Pabell y cyfarfod, o'r hon y cafodd Moses bortread gan Dduw. Exod. 40: 2, 17. Wedi hyny y Deml fawr a adeiladodd Solomon, yr hon y sonia Dafydd am dani yn y testyn, ac y dywedodd Duw am dani, "Fy nhŷ i a elwir yn dŷ gweddi i'r holl genhedlbedd." A mynych hefyd yr ydym yn darllen am synagogau yr Iuddewon, y rhai a ddechrenwyd yn amser Ezra, pen. 6: 10.

2. *Fod yr Arglwydd yn deilwng o dy ardderchog a gwerthfawr.*

Y mae Dafydd yn cyfeirio at hyn mewn cy-sylltiad â'r testyn, adn. 1, "Canys nid i ddyn y mae y llys, ond i'r Arglwydd Dduw."

Y mae yr Arglwydd yn *ewyllysio* cael tŷ gwerthfawr ac ardderchog. Dangosodd hyn yn ei waith yn rhoddi portread o'r babell i Moses, a darlun o'r deml i Dafydd. 1 Chron. 28: 11, 19.

Yr oedd y Tabernacl neu y Babell yn ardderchog iawn. Y mae y disgrifiad a roddir o honi yn llawer hwy na hanes creadigaeth y byd. Exod. 25 a 26. Yr oedd ei defnyddiau allanol a'i llen yn ddrudfawr iawn, sidan glas a phorphor ac ysgarlad a llian main a blew geifr, a chrwyn daearfoch wedi eu lliwio yn gochion &c. Yr oedd 56 o golofnau yn cynnal y lleni, a'r rhai hyny wedi eu cylchu ag arian, a'u penau yn arian, a'u morteisiau yn bres. "Ac efe a osododd aur dros yr ystyllod ac efe a wnaeth eu modrwyau hwynt o aur." Yr oedd y drugareddfa yn aur coeth. Yr oedd yno ddau gerub aur, wedi eu gwneuthur o un dryll cyfan &c. Ac yr oedd y canwyllbreni yn aur. Mewn gair, yr oedd yno bob peth mwyaf costfawr ac ardderchog.

Yr oedd Teml Solomon yn adeilad ardderchocaf a fu yn y byd erioed. Bu dros 188,600 o ddynion yn ei hadeiladu am saith mlynedd, a defnyddiwyd i'r gwaith hwn *dunelli* o aur ac arian. Yr oedd y cysegr sancteiddiolaf wedi ei orhuddio i gyd ag aur, &c.

Yr oedd costau yr adeiladau hyn yn anbraethol fawr. Cyfranodd Dafydd yn helseth iawn tuag at yr adeilad, a bu mawrion y wlad a'i dywysogion mor barod ag yntau, "Yr aur i'r gwaith aur a'r arian i'r arian." Y mae

swm y casgliad ar lawr yn y bennod hon, adn. 4 a 7. Y mae Mr. Brown o Haddington yn dywedyd fod y casgliad yn 46,000 o dunelli o arian ac aur. Aberthwyd hefyd ar ddydd cysegriad y Deml 20,000 o ychain, a 120,000 o ddefaid, a threfnwyd ynddi aberthan gwastradol.

Y mae yr Arglwydd yn deilwng i fyned i *drawl* i adeiladu tŷ iddo. Yr oedd Dafydd yn teimlo am ei fod ef mewn gwell tŷ nag arch cyfamod yr Arglwydd, 1 Chron. 17: 1, "Wele fi yn trigo mewn tŷ o gedrwydd, ac arch cyfamod yr Arglwydd i'm gyrtynau. Yr oedd yn gwybod na ddylasai fod felly. Y mae felly mewn ngeiniau o ardaloedd yn y wlad hon. Tai anedd pobl broffesedig yr Arglwydd yn llawer ardderchocach na thŷ yr Arglwydd ei hun. Y mae yr Arglwydd yn teimlo y dirmyg hwn, ac yn edliw i'r rhai sydd yn euog o'r fath ymddygiad. Hag. 1: 4. "Ai amser yw i chwi eich hunain, drigo yn eich tai byrddiedig, a'r tŷ hwn yn anghyfanedd?" Y mae yr Eglwys Gynulleidfaoel yn Granville wedi diano o afael y cerydd hwn. Cymered eglwysi eraill addysg.

3. *Mai trwy gyfraniadau gwirfoddol y mae tai yr Arglwydd i gael eu codi, a'i holl waith ei gario yn mlaen.*

Ar yr egwyddor wirfoddol y dygwyd yn mlaen yr holl orchestgamp a gyflawnwyd gyda gwaith yr Arglwydd yn mhob oes o'r byd.

Ar yr egwyddor hon yr adeiladwyd y Tabernacl yn yr anialwch. Exod. 35: 86. Gorchymynodd yr Arglwydd Moses i adeiladu y Babell. Y mae Moses heb oedi yn areithio wrth y bobl ar yr amgylchiad ac yn dywedyd, "Cymerwch o'ch plith offrwm yr Arglwydd, pob un ewyllysagar galon." Yna y mae yn enwi y pethau oedd eisiau at y gwaith, megys aur, arian, a phres, sidan glas a phorphor, ysgarlad a llian main, crwyn daearfoch a blew geifr, a meini onix &c. Yna dechreuodd y bobl weithio. "A phob un yr hwn y cynhyrfodd ei galon ef, a phob un a wnaeth ei ysbryd ef yn ewyllysagar, a ddaethant ac a ddygasant offrwm i'r Arglwydd." A chododd llifeiriant yr haelioni mor fawr, nes y bu gorfod eu hattal. Exod. 36: 6. "A Moses a roes orchymyn, a hwy a barasant gyhoeddi trwy'r gwersyll, Na ddeued un gwr na gwraig, waith mwy tuag at y cysegr. Felly'r attaliwyd y bobl rhag dwyn mwy. Canys yr oedd digon o ddefnydd i'r holl waith i'w wneuthur a gweddill."

Ar yr egwyddor wirfoddol yr adeiladwyd y Deml. Y mae holl amgylchiadau y testyn yn profi hyn. Gwirfoddol oedd Dafydd yn ei gyfraniadau. "Ac eto am fod fy ewyllys tua thŷ fy Nuw, y mae genyf o'm heiddo fy hun, aur

ac arian, yr hwn a roddaf tuag at dŷ fy Nuw." Am gyfraniadau gwirfoddol y mae yn dadl-eu, "Pwy hefyd a ymrydd yn ewyllysgar?" Ac yn wirfoddol y cafwyd y casgliad, adn. 9, "A'r bobl a lawnychasant pan offryment o'u gwirfodd."

Ar yr egwyddor hon yr adgyweiriwyd y ty yn amser Joas. 2 Ohron. 24: 8, 14. Gwnaed cist fechan. Gosodwyd hi yn mhorth ty yr Arglwydd oddiallan. Yr oedd y bobl yn cyfrannu iddi y dydd, a chymrid ei chynwysiad i mewn y nos. Cafwyd digon i wneud y gwaith a mwy. Gwnaethant o'r gweddill lestri aur ac arian at wasanaeth y deml.

Adeiladwyd muriau Jerusalem ar yr egwyddor wirfoddol, "Oblegyd yr oedd gan y bobl galon i weithio."

Nid oes dim a wneir gydag achos Duw yn gymeradwy ganddo os na bydd yn *wirfoddol*. "Canyis rhoddwr llawen y mae Duw yn ei garu." Rhaid i Dduw gael *calon* y dyn cyn y cymer efe ddim arall yn gymeradwy o'i law. "Fy mab, moes i mi dy galon."

4. *Fod addoldai a'u gwasanaeth yn werth mwy na'r holl draul a gymerir gyda hwynt.*

Diau mai gofyniad llawer yw, (wrth ddarllen hanes y Tabernacl a'i wychder, a chlywed am holl draul adeiladu y Deml, a'r costau mawrion yr aeth rhai iddynt wrth adeiladu eu haddoldy,) fel y gofyniad a roddodd Judas i'w gyd-ddysgyblion, pan agorodd Mair fiwch yr enaint, Matt. 26: 8, "I ba beth y bu y golled hon, canys fe a allesid gwerthu yr enaint hwn er llawer a'i roddi i'r tlodion."

Y mae rhai bron yn mhob ardal a thref lle yr adeileddir addoldy newydd yn barod i feio y draul, a dywedyd, "I ba beth y bu y golled hon?" *Gwnaethai* yr hen addoldy y tro i ni, am ein boes. Y mae yma lawer o gostau afreidiol. *Cafodd* ein tadau gysur a phresenoldeb Duw yn yr hen *Log Cabin*. Y mae yma lawer o bethau i borthi balchder. *Fe a allesid* defnyddio yr arian i well dyben na phrynu Lampau crogedig, a llawrleni symudliw, &c.

Os gallir defnyddio y gwrthddadleuon hyn yn erbyn harddwch a thraul ein Haddoldai newyddion, llawer mwy y gallaisid eu defnyddio yn erbyn y Babell a'r Deml. Yno y cawsai y bydolddyn dall gyflawnder o le i feio gwastraff a thraul. Gweled tunelli o aur pur yn cael ei ddefnyddio i harddu un ystafell &c., &c. Sonia y tylwyth hyn yn dyner iawn am y tlawd fel Judas, er mwyn cuddio eu cybyddod a'u crintachrwydd at achos Duw.

Rhoddodd yr Arglwydd y genedl ar brawf yn ngwneuthuriad y Babell ac adeiladaeth y

Deml, pa un ai mammon ynte Duw Israel a garent fwyaf.

Ond faint bynag yw traul adeiladu addoldai, a chynnal pregethiad yr efengyl ynddynt, yn nghyd a'r holl lafur a gymerir a'r holl amser a ddefnyddir gyda'r ysgol Sabbotbol a phob moddion crefyddol eraill, y mae yr *elw* a dderbynir yn fwy na'r holl draul.

Y mae hyn yn wirionedd mewn ystyr *dymhorol*. Y mae gan foddion gras ddylanwad nerthol i flurfio nodweddiad cenedl, mewn moesau, gonestrwydd a sobrwydd. Nid oes un grefydd ond crefydd Crist wedi effeithio ar ddynion i allu *ymddiried* yn eu gilydd er flurfio cyndeithasau a *phartniaeth* i gario eu hachosion bydol yn mlaen. Nid oes hyder yn eu gilydd rhwng preswylwyr yr un wlad baganaidd. Ond y mae dylanwad pregethiad yr efengyl yn *rheoleiddio* cydwybodau ac ymddygiadau ei deiliaid.

Y mae hyn o *angenrheidrwydd* yn rhoddi mwy o werth ar bob meddianau bydol mewn tiroedd a masnach. Pa ham y mae tyddyn o dir yn fwy gwerthfawr i'w berchenog yn America nae yn Twroi, pan y mae pris *arianol* y tir yn Twroi yn ddeg mwy ei werth na'r un fesur o dir yn America? Y rheswm yw am fod mwy o ymddiried gan y meddianydd mewn Cristionogaeth nag sydd ganddo mewn Mahometaniaeth, a mwy o hyder am aunddiffyniad mewn gwlad rydd oleuedig, nag mewn gwlad yn cael ei satlru dan draed gormesdeyrn. Pa un fwyaf ei werth fuasai palas neu dŷ yn Jerusalem yn amser Solomon, ynte tŷ neu balas yn Sodom yn nyddiau Lot? Dywed pawb mai tŷ yn Jerusalem oedd y mwyaf gwerthfawr. Paham? Yr oedd dylanwad y Deml a'i gwasanaeth yn y naill pan nad oedd ond mympwy meibion Belial yn y llall. Y mae yn awr yr un modd. Y mae addoldai a phregethiad ffyddlon o'r efengyl yn codi pris y tir. Meddylwch am ardal Newark a Granville, pe na buasai yma un tŷ addoliad. Pe daethai dynion yma i ymofyn am dir, neu dai, neu i ymsefydlu mewn masnach, diu y buasent yn gofyn a oes yma addoldai a manteision crefyddol? Yr atebiad fuasai, Nac oes, y mae yma amryw chwareudai a chyflawnder o ddiotai &c. Nid oes yma neb mor ffol a pharochu y Sabboth mwy na diwrnod arall. A fuasai dynion synwryol a difrifol yn pwrcau meddianau yn y fath le? Na fuasent. Ond gan fod yma addoldai a chyflawnder o foddion gras, y mae dynion yn ymgasglu yma hyd nes fod bron eisiau lle iddynt. Y mae addoldai gan hyny yn codi gwerth y tir. Ydyw, yn fwy felly na'r holl draul a gymerwyd yn eu hadeiladu.

Cyfranodd llawer yn haelionus tuag at adeiladu yr addoldy hwn, ond eu holw lwynt oedd gwneuthur hyny pa un bynag a ydynt yn canfod y ffaith ai peidio. Nis gall rhieni plant ddefnyddio eu harian i well dyben na chyfrannu tuag at adeiladu addoldy a chynnal pregethiad yr efengyl fel y gallo eu teuluoedd fyned o dan ddylanwad gwirioneddau gair Duw, yn lle bod yn benrhydd ar ffordd dinstyr a cholledigaeth.

Ond y mae yr Addoldy a'r areithfa yn dwyn elw mwy i feddiant dynion na holl drysorau y ddauar hon. Y mae yn dwyn dynion o dywyllwch i'r goleuni, ac o feddiant Satan at Dduw. Y mae yn dysgu dynion i gael gafael ar dduwioldeb, yr hwn yn unig yw yr "*elw mawr*." Nid oes ond tragwyddoldeb yn unig a ddichon espionio y daioni a wnaed yn yr addoldy bychan a adawsom i ddyfod i'r Capel gwerthfawr hwn, yn ystod yr ugain mlynedd y buwyd yn pregethu ynddo. Faint o weddiâu a atebwyd. Faint o beshaduriaid a ddychwelwyd. Faint o ddrygau a attaliwyd. Faint o feichiau trymion oddiar eneidiau a symudwyd. A pha faint o gynorthwyon a gafodd pererinion Seion i deithio tua'u gwlad eu hun. Y mae yr addoldy newydd i fod dros byth yn gysegredig at yr un gwaith. "Nid oes yma onid ty Dduw a dyma borth y nef-oedd."

Ni ddylai neb genfigennu yn amllder addoldai lle mae Crist a'i groes yn cael ei ddychafu. Nid ydynt i wrthwynebu eu gilydd, ond cynifer o ganwyllau ydynt i ddal y goleuni i fyny yn yr un ystafell. Nid ydyw un addoldy yn ddigon yn mhob plwyf nac yn mhob tref. Er ein bod yn wahanol *enwadau* crefyddol, nid ydym yn wahanol *grefyddau*. Yr ydym yn addoli yr un Duw, yn credu yn yr un Crist, yn ymorphwys ar yr un aberth, yn dysgwyl iaohawdwriaeth trwy yr un iawn. Ac yn dysgwyl cyfarfod a'u gilydd yn yr un wlad, "Mewn undeb fydd a gwybodaeth Mab Duw, yn wr perffaith at fesur oedran cyflawnder Crist."

Gan fod addoldy mor werthfawr, nid rhyfedd i'r Inddewon ddywedyd am y *canuriad* gynt, Lue 7: 5, "Canys y mae yn caru ein oenedl ni, ac efe a adeiladodd i ni synagog," a diau y bendithir enwau y rhai a fuont ffyddlon i adeiladu y tŷ hwn, gan genedlaethau sydd eto heb eu geni.

5. *Fod yn ddyledswydd ar y sawl a ddysgwylant fwyhad o addoldy, gydweithredu yn ei adeiladaeth.*

Yr oedd Dafydd yn barnu felly wrth gymhell ei ddeiliaid i gydweithredu. "Pwy hefyd a ymrydd yn ewyllysgar i ymgysgru heddyw

i'r Arglwydd?" h. y., Pwy sydd barod i gydweithredu a mi, mewn darparu ar gyfer adeiladu tŷ'r Arglwydd?" Yr oedd hyn yn rheymol. Nid oedd dyled Dafydd i Dduw yn fwy yn y peth hwn na dyled ei ddeiliaid.

Y mae yn awr yr un modd. Pan y bydd Eglwys uen Gynulleidfa wedi penderfynu cael addoldy helaethach a rhagorach na'r un oedd ganddynt yn flaenorol, y mae yn ddyledswydd ar yr holl eglwys gydweithredu—cydweithio a chydgyfrannu. Nid oes hawl ganddynt i wrthod gwneuthur hyny fel aelodau cymdeithas. Nis gallant ddisgwyl bendith gan Dduw mewn ty wedi ei adeiladu trwy lafur eraill, ac ar eu llaw lwy y gallu i'w cynorthwyo. Os dadd-euir mai yr egwyddor *wirfoddol* sydd i gynnal crefydd, ie, ond nid oes rhyddid i bobl yr Arglwydd fod yn wirfoddol i beidio gwneuthur yr oll a allont gydag achos Mab Duw, heb fforffetio eu hawl yn holl ragorfreintian ty yr Arglwydd a mwynhad o'r Arglwydd ei hun. Ni ddylai yr eglwys *oddef* yn ei chymundeb y sawl nad ydyw yn foddol i gydweithredu a hi mewn pob amcan daionus. Os goddefir ef y mae yn sicr o effeithio niwed a diffwrthder mewn eraill sydd o'i amgylch. Yr oedd amryw fathau o bobl yn cael eu gwrthod a'u troi yn ol o fyddinoedd Israel fel rhai anghymhwys i fyned i'r rhyfel. Yn eu plith gwrthodid yr ofnus a'r meddal galon, Deut. 20: 8, "Pa wr sydd ofnus a meddal galon? eled a dychweled i'w dŷ, fel na lwfrhao efe galon ei frawd megys ei galon yntau." Pa ragoriaethau bynag oedd yn perthyn i'r dyn mewn pethau eraill, a pha beth bynag oedd ei sefyllfa mewn cymdeithas, yr oedd y gwall hwn yn unig yn ei anghymhwys o fod yn filwr, na chael ei oddef gyda'r fyddin. Dylai eglwys Dduw yn awr ymddwyn yn gyffelyb tuag at y rhai diffwrth ac anffyddlon. Y mae peidio a gwneuthur da yn bechod mor fawr a chyflawni yr hyn sydd ddrwg, Iago 4: 17, "Am hyny i'r neb a fedr wneuthur daioni, ac nid yw yn ei wneuthur, pechod yw iddo." Rheol anffaeledig gair Duw ydyw, "Yr hwn ni fyddo weithio na fwytaed chwaith." Nis gall yr hwn a wrthodo ei gynorthwy at adeiladu y ty, ddisgwyl cael bendith yr Arglwydd ynddo. Diar. 11: 25. "Yr enaid hael a fraseir, a'r neb a ddyfrhao a ddyfrheir yntau hefyd."

6. *Mai yn yr ymarferiad a gwaith yr Arglwydd y mae gwir hyfrydwch.*

Yr oedd *ewyllys* Dafydd tua thy ei Dduw. Yr holl bobl hefyd a offrymasant yn *ewyllysgar*, ad. 6. Ac wedi cael yr holl gasgliad gwirfoddol yn nghyd, torodd gorfolodd allan trwy yr hoil dorf, ad. 9, "A'r bobl a lawenycha-

ant pan offrymasant o'u gwirfodd, am eu bod â chalon berffaith yn ewyllysgar yn offrymu i'r Arglwydd, a Dafydd y brenin hefyd a lawenyochodd â llawenydd mawr." Diolch am *fodd*, 14, a *chalon*, 14, i gyfrann, &c. Y mae gwir ddedwyddwch mewn haelioni crefyddol, Act. 20: 35, "Dedwydd yw rhoddi yn hytrach na derbyn." Pwy yw y rhai mwyaf dedwydd yn y gynulleidfa hon heddyw? y rhai a fuant haelionus tuag at adeiladu yr addoldy hwn, ynte y rhai a wrthodasant eu cynorthwyf! Diau mai y dosbarth haelionus.

Y mae y sylw hwn yn wirionedd yn ei gysylltiad â phob rhan o waith yr Arglwydd, anegys haelioni i'r tlawd. "A dedwydd fyddi am nad oes ganddynt ddim i dalu." Nid gwrandawr y gair, ond gwneuthurwr y gair sydd ddedwydd. "Efe a fydd ddedwydd yn ei weithred." A'r rhai sydd ffyddlon ac ymdrechgar gyda *holl ranau* gwaith yr Arglwydd yn ei dŷ yw y bobl ddedwydd. "Gwyn eu byd preswylwyr dŷ dŷ, yn wastad y'th foliant." Y mae Dafydd yn disgrifio ei brofiad yn ei ymarferiad â gwaith Duw, Salm 42: 4, "Canys aethwn gyda'r gynulleidfa, cerddwn gyda hwynt i dŷ Dduw, mewn sain cân a moliant, fel tyrrfa yn cadw gwyf."

Nid oes gwir ddedwyddwch mewn dim ond mewn crefydd ysbrydol ac ymarferol. Y mae yn rhyfedd na byddai pob dyn yn ymroddi i fywyd crefyddol *er ei fwynt ei hun*. Beth? Onid ydych yn caru bywyd? "Gwrandewch a bydd byw eich enaid." Ai nid ydych yn dymuno bod yn ddedwydd? "Ei ffyrdd hi sydd ffyrdd hyfydwch." Ai nid ydych yn dymuno bod yn ddiogel rhag pob gelyn? "Pwy gan hyny a'ch dryga chwi, os byddwch yn dilyn yr hyn sydd dda?" Ac onid ydych yn dymuno marw yn ddedwydd? "Ystyr y perffaith acedrych ar yr uniawn, canys diwedd y gwr hwnw fydd tangnefedd."

Nid oes genyf ond *dau* sylw ychwanegol i'w wneuthur ar yr amgylchiad presenol.

1. *Dylai yr eglwys sydd yn awr yn meddianu y Ty hwn, fod yn ofalus ar fod iddo gael ei ddefnyddio i'r dyben yr adeiladwyd ef, a'i drosglwyddo felly yn gysegredig i'r oes a ddol.*

Y mae wedi ei adeiladu yn dŷ gweddi. Darparwyd ef yn lle i bregethu Crist croeshoeliedig, yn ei iawn a'i aberth yn ddigonol War-edwr i'r holl fyd. Y mae yn dŷ i gasglu yr eglwys yn nghyd yr hon sydd i'f fod yn *golafn a sylfaen y gwirionedd*, &c. Os bydd felly, gwna Duw ei anrhydeddu a'i bresenoldeb, a bydd ei lygaid a'i galon yma'n wastadol.

2. *Nid ydyo cysegru ein meddianau at waith yr Arglwydd yn ddigon heb gysegru ein hunain.*

Gellir defnyddio y testyn yn yr ystyr hwn hefyd. "Pwy hefyd a ymrydd yn ewyllysgar i ymgysgru heddyw i'r Arglwydd?" Dylem gysegru ein hunain—ein dylanwad—ein hamser—a'n meddianau i'r Arglwydd. Y mae arnom rwyngau i wneuthur hyn i Dduw, am mai efe a'n gwnaeth, ac sydd yn ein cynal. Ao hefyd am ei fod yn Dduw iachawdwriaeth, "Yr hwn nid arbedodd ei Briod Fab."

Yn *awr* yw'r amser cymeradwy. "Yngysegrown *heddyw* i'r Arglwydd." Heddyw yw yr amser mwyaf manteisiol. Heddyw yw yr unig amser sicr. Ac y mae heddyw yn adeg *nodedig*. Dydd neillduad y Tŷ hwn at was anaeth yr Arglwydd. Pwy sydd yn barod i *ddyddio* ei ddychweliad at Dduw a'i waith *heddyw*, ar ddydd cysegriad ei dŷ?

Newark.

DAVID PRIOR.

HUNAN LYWODRAETHIAD.

"Gwell yw y dlog i ddigofaint na'r cadarn; a'r neb a reola ei yspryd ei hun na'r hwn a ynillo ddi-nas." DIAR. 16: 32.

Pe byddai cynifer o rai dlog i ddigofaint ar y ddaear ag sydd yn ddiog i wneud eu dyledswyddau tymhorol ac ysprydol, fe welid y byd mewn heddwoch mawr. Y dyn a all reoli ei yspryd ei hun yw yr un sydd yn addas i lywodraethu eraill. Dywedai Ovid, y bardd, "Mae yr hwn all fuddugoliaethu arno ei hun, yn fwy o wron na'r hwn a gymero y ddinas fwyaf gaerog." Mae dywediadau Solomon ac Ovid yn profi bod ein testun yn hen ddrychfeddwl yn y byd. Mae llawer wedi enwogi eu hunain yn yr hen oesoedd wrth gymeryd dinasoedd, megis, Cyrus a Darius, yn eu gwaith yn cymeryd Babylon; a Titus, yn ynnill Jerusalem, &c.; mae buddugoliaethu dros ddinas luosog ei thrigolion a chadarn ei muriau yn orchwyl mawr; ond yn ol y gair dwyfol, mae i ddyn reoli ei yspryd ei hun yn fwy o orchest-waith. Yn awr sylwn,

I. *Pa beth a olygir wrth "Reoli yr yspryd?"*

1. *Rheoli y meddwl.* Mae dyn wedi cael gallu gan ei Greawdwr i wneud hyn, ac mae ymarferiad yn dylanwadu yn fawr i hyny gael ei gyflawni. Heb ofal a dysgyblaeth fe fydd y meddwl yn aflywodraethus. Mae gras Duw yn nerthu y Cristion i iawnlywyddu ei feddyliau, ac idd eu sefydlu ar wirioneddau dwyfol; a dywed y Salmydd bod yr hwn sydd yn myfyrio yn nghyfraith yr Arglwydd ddydd a nos yn wynfydedig. Salm 1: 2. Mae yn rhaid i'r meddwl gael ei reoli, cyn y bydd cysondeb yn y gweithrediadau. Dylid gofalu am roddi gwaith da i'r myfyrdod yn wastadol. Pe meddem fwy o gariad at wirioneddau dwyfol,

ni a feddyliem yn amlach am danynt, ac ymhyfydem yn fwy ynddynt.

2. *Rheoli ein tymherau.* Gorchwyl mawr yw hwn. Meddylia rhai fod yn fwy anhawdd iddynt hwy i wneud hyny nag i eraill, fel pe byddai y Creawdwr wedi gosod ynddynt fwy o dân neu natur ddrwg, nag a roddodd i eraill, pan mae ei tymer wrthysig wedi ei magn ynddynt trwy arferiadau drwg. Un enwog ei dymer dda oedd Syr Isaac Newton. Dywedir ei fod wedi ei alw allan o'i ystafell un tro, pan y darfu iddo adael ar ol ei baprau a'i ganwyll yn Hosgi, a'i gi Diamond yr hwn a garai yn neillduol. Pan y dychwelodd yn ol i'r ystafell, yr oedd y ei wedi taffu y ganwyll i lawr, a'r ysgrifau oll ar dân, pa rai oeddynt lafur rhai blynyddau i'r Athronydd enwog. Pan welodd ef y owbl yn cael eu llosgi efe a ddywedai yn dawel, "O Diamond, yohydig oeddynt yn wybod pa beth a wneist." Dyma engraffit ragorol o un yn rheoli ei yspryd.

Er siampl eto, gwnawn enwi Socrates, y dysgawdwr paganaidd. Yr oedd ef yn enwog fel un allai reoli ei dymherau. Oadd wraig o natur orwyllt, yr hon oedd yn aml mewn tymherau drwg. Un tro pan oedd ei briod Xantippe, yn ei ddifrio â'i thafod drwg, efe a gododd ac a aeth allan o'i dŷ, ac a eisteddodd wrth y drws; lithau yn ei thymher aflywodraethus a redodd i'r lloft ac a dafodd ffioleidd o ryw gynwysiad ar ei ben. Yntan gan wenu a ddywedai "I fod cymaint o daranau yn rhwym o egor ar gawod." Gofynwyd iddo, "Pa fodd yr ydoedd yn gallu byw yn y fath ddifuriaeth barhaus?" Ei ateb ydoedd, "Yr ydwyf wedi arfer byw felly, fel yr ydwyf yn disgwyl am hyny, a phan y daw nid yw yn cynhyrfu dim mwy arnaf na'r cerbyd ar yr heol." Mae hyny yn profi bod Socrates, yn cynyddu mewn amynedd wrth ymarferiad, er mai pagan ydoedd. Yr oedd yn fwy tebyg i Grist na llawer o honom ni sydd yn proffesu ein hunain yn ei ganlyn. Dywed y gair bod yspryd Crist yn ei bobl, gan hyny rhaid eu bod yn meddu tymher fel efe, ac nid un aflywodraethus.

Un engraffit eto o dymer dda. Pan oedd Antigonus, brenhin Syria, ar ei hynt filwrol, un dydd yr ydoedd yn ei babell yn gwrandaw ar rai o'i filwyr yn siarad a'u gilydd yn amarchus am dano, efe a gadodd gŵr ei lian oedd dros ei babell a dywedodd "Foneddigion, byddwch mor garedig a symud yn mbellaach, am fod y brenin yn eich clywed." Dyma rai o'r gwroniaid oedd yn gallu buddugoliaetha arnynt eu hunain.

3. *Y gweithrediadau.* Mae oseylltiad mor

agos rhwng yr yspryd a'r corph fel nas gall y genau lefaru, ond o helaethrwydd y galon. Pan mae yr yspryd yn cael ei reoli yn gywir, mae y tafed dan awdurdod y meddwl. Os na fedrwn attal y tafod, yohydig o le sydd genym i grelu bod yr yspryd yn cael ei reoli yn iawn. Dywed Iago, bod yn hawddach dofi gwylltfflod &c. na llywyddu y tafod. Nis gall neb ei ddofi ond ei berchenog. Dywed rhai, "Mae genym galon dda, ein tafod sydd yn ddrwg." Os bydd y dwfr yn bur yn y ffynon, mae y ffrydiau felly, ac os bydd y galon yn gywir mae y geiriau felly hefyd. Mae yn bosibl i'r tafod gael ei feistrioli, a gwneir hyny gan rai yn mhob amgylchiad. Felly y rhoddwyd siampl i ni gan Grist.

II. *Rhai rheymau er dangos pa fodd mae rheoli yr yspryd yn waith mor anhawdd ei wneud.*

1. *Oblegid tuedd ddrwg y galon.* Gall y cadfridog ynull dinas yn unol â'i galon falch bechadurus; ond rhaid i'r hwn a reola ei yspryd droi yn ei erbyn ei hun, a gorchfygu ei hunan. Gorchwyl mawr ac anrhyddeddus yw i ni allu cael ein llygredigaethau yn garcharorion, a'u rhoddi i farwolaeth. "Marwbêwch gan hyny eich aelodau y rhai sydd ar y ddasgar; godineb, afeindid, gwŷn, drychwant, a chybydd-dod, yr hon sydd eilunaddoliaeth." Col. 3: 5. Naill ai ni a orchfygwn ein pechodau, neu fe wna ein pechodau ein gorchfygu ni.

2. *Grym ymarferiadau drwg.* Yr ydym mewn byd llawn o siamplan niweidiol; pa rai sydd yn tueddu i'n denu idd eu coffeiddio a'u harferyd. Gallant ymddangos yn ddiniwaid, ond er hyny, yn hollol beryglus. Nid yw ymarferiad yn gryf iawn yn y dechreu; ond mae yn cael nerth bob tro y cyd-agwedd ag ef. Yn y diwedd, mae yn myned yn nerthol, a braid yn anorchfygol. Pe gofynid i'r meddwyn A yw efe yn gwneud yn ei le wrth feddwi! Atebai, "Nag wyf." Gallai yn rhwydd gyfaddef y byddai yn dda ganddo fod yn ddyn sobr; ond mae wedi myned mor gaeth idd ei flya, fel mae braid yn anmhosiibl iddo ddiwygio, ac felly mae ymarferiad â phob pechod. Mae ymarferiad ag un rhyw beth yn cynyddu ei rym, fel braich y gôf wrth godi ei fwrthwl a tharo yr haiarn ar yr eington, mae yn gryfach na'r fraich arall. Dyma un rheyma pa ham mae yn anhawdd rheoli yr yspryd, oblegid ymarferiad â phechod.

3. *Camfarn am bechodau amysleidd.* Beia'r oferddyn y cybydd, a'r cybydd yr oferddyn. Nid oedd rhagrith a thwyll yn ddrwg, yn ol barn y Phariseaid, hyny yw, ni chanfyddent eu bod hwy yn feis yn hyny. Y mae y

pechod parod i'n hamgylehu yn ymddangos ar droen yn rhinwedd. Dyma un achos arall pahan mae rheoli yr yspryd yn orchwyl mor anhawdd ei gyflawni.

4. *Ymgalediad mewn pechod.* Dywed yr apostol wrthum, bod twyll pechod yn caledu y rhai a'i hymarferant. Fel mae y galon yn caledu, mae y teimlad yn ymadael, ac felly mae gobaith am iachawdwriaeth y rhai a galedant yn llethau. Mae hyny yn cymeryd lle yn raddol, nid ar unwaith. Gwyddom am un aeth mor ddi-deimlad wrth ddilyn ymarferiadau drwg, nes iddo ychydig amser cyn marw, ddymunio am idd ei arch gael ei dwyn i'r ystafell, fel y gallasai hyny effeithio ar ei feddwl, er ei ddwyn i deimlo am ei fater tragywyddol; ond er gweud hyny, yr ydoedd mor ddi-deimlad a'r gareg, ac felly y bu ef farw. Mae ymarferiadau pechadurus yn ber-yglus neilldaol, am hyny dylem eu llwyr oohelyd yn ddioedi. Dyma un rheosm arall pa ham mae rheoli yr yspryd mor anhawdd ei gyflawni.

5. *Am farn am werth a dyben trysorau daearol.* Pan ychwanega cyfoeth dynion diras, gwna eu meddyliau ymddyrchafu mewn balchder a hunanoldeb, os na fyddant ofalus i oohelyd hyny. Yr oedd Agur yn deall am y perygl oedd yn glymedig a meddu cyfoeth daearol. Am hyny dywedai, "Rhag i mi ymlenwi a'th wadu di, a dywedyd Pwy yw yr Arglwydd?" Diar. 80: 2. Mae ambell na heb ddigon o lwyth yn ei long i ddal ei ffordd yn gywir o flaen awelon llwyddiant, ac felly nis gallant "reoli yr yspryd."

III. *Pa fodd y mae rheoli yr yspryd yn well neu fwy nag ynill dinas?*

1. *Mae hanes rhai buddugwyr yn profi hyn, sef,* (1.) Napoleon Bonaparte, ymherawdwr y Ffrancod, a brenin yr Eidal. Ganwyd ef Awst 15, 1769, yn Ajaccio, yn Corsica. Efe a ddarostyngodd yr Eidal a rhanau o Piedmont ac Awstria. Yn 1798 efe a'i fyddin a hwyliodd i'r Aipht, ac ar ol darostwng y wlad hono aeth i Syria; ond ataliwyd ef yn St. John, gan Syr Sidney Smith; yna efe a ddychwelodd i lanau y Nile. Ar ol llawer o fuddugoliaethau, a cholli lluoedd o filwyr efe a deimlai awydd am oresgyn ychwaneg, a meddyliai am sefydlu ymherodraeth yn Syria, a gorchfygu Rwsia, &c.; o'r diwedd efe a syrthiodd yn garcharor i Loegr, yn mwrtyr Waterloo, ac anfonwyd ef yn alltud i St. Helena, yn 1815, yno efe a fu farw Mai 5, 1821, o'r cancer yn ei gylla. Meddylir i'r afiechyd fagu yn ei gyfansoddiad oblegid yr hinsawdd, a'r gofidiau a lanwai ei feddwl yn barhaus. Yr oedd Bonaparte yn

filwr galluog, ac efe a ddarostyngodd lawer lle; ond ni ddysgodd erioed lywyddu ei uchel-gais, yr hyn fu yn achos o'i ddinystr yn y diwedd. Efe a gymerodd ddinasoedd; ond ni wnaeth reoli ei yspryd ei hun. Mae hyn yn profi bod yn fwy anhawdd i ddyn reoli ei yspryd na chymeryd dinas. Y buddugwr mwyaf, yw yr hwn sydd yn enill buddugoliaethau ar ei dueddiadau drwg ei hunan.

(2.) Mae hanes Pedr Fawr yn profi yr un peth. Y gwron galluog yma a wnaeth gyfraith yn Rwsia yn 1722, "Bod i bwy bynag o'r mawrion a wna'i daraw un o'i gaethion i gael ei ystyried yn wallgof, a bod ymgeleddwr i gael ei ddewis i edrych ar ei ol ef a'i etifeddi-iaeth. Un tro, pan oedd tymer ddrwg Pedr Fawr wedi cynhyrfu efe a darawodd y garddwr yr hwn oedd ddyn cyfrifol, fel y bu farw yn mhen ychydig ddyddian. Yna y Brenhin urddasol a lefodd allan, "Och, mi a warsiddiais fy neiliaid, mi a orchfygais genhedloedd enill; ond ni fum yn alluog i'm gwareiddio na fy ngorchfygu fy hun." Dyma brawf eglur fod rheoli yr yspryd yn waith mwy anhawdd fel y dywed y testyn na chymeryd dinas.

(3.) Alexander Fawr. Ganwyd ef yn Pella, yn y flwyddyn O. C. 356. Esgynodd i'r orsedd pan yn 20 mlwydd oed. Efe a ddarostyngodd Darius, ac a feddiannodd mewn un frwydr Asia Leiaf. Efe a gymerodd Tyre, yr Aifft, Persia, rhanau o'r India, Babilon, &c., ac efe a fu farw yn y ddinas olaf Ebrill 12, O. C. 323, yn 33 ml. oed. Er i Alexander Fawr oresgyn a buddugoliaethau ar deyrnasoedd, ni ddarfa iddo erioed fuddugoliaethu arno ei hun, oblegid efe a laddodd Olytus, ei gyfaill anwylaf, yr hwn oedd wedi achub ei fywyd ef mewn brwydr, ac a gyflawnodd y weithred hono mewn tymer orwyllt, a than ddylanwad y ddiod feddwol. Yn Babilon efe a ymroddodd, i bob pleaseru pechadurus, ac oblegid ei feddwod, &c., efe a fagodd yn ei gyfansoddiad dwymyn o'r hon y symudwyd ef i fyd arall yn anamserol.

Cymerodd Alexander lawer dinas gaerog ond yr oedd hyny yn hawddach ei wneud na rheoli ei yspryd ei hun.

2. *Cymerir dinasoedd yn gyffredin trwy golladion a chreulonderau.* Ni wneir colled i neb wrth reoli yr yspryd; ond mae hyny yn lles ac yn enill. Llawnheir am hyny yn y nef, ac y mae yn rhaid i'r yspryd gael ei ddwyn dan lywodraeth addas yn ol gair Duw, neu ni ellir ymagweddu yn addas i efengyl Crist. Bywyd duwtol yw y goreu o bob dull i fyw ar y ddaear, ac y mae yn briodol dywedyd fod rheoli yr yspryd yn well nag ynill dinas.

8. *Mae mwy o gyfoeth a lle yn cael ei sicrhau wrth reoli yr yspryd nag a geir wrth gnyll dinas.* Yr oedd trysorau mawrion yn Jerusalem, Babilon, &c., pa rai oedd yn dyfod yn eiddo i'r rhai a'n hynillent; ond mae mwy o gyfoeth yn cael ei sicrhau i'r hwn trwy ras Duw sydd yn rheoli ei yspryd, nag a gafwyd yn holl ddinasoedd y byd i gyd o'r bron. Ceir gweled y gwahaniaeth tua bore y farn; yno fe welir mai y rhai sydd yn buddugoliaethu arnynt eu hunain fydd yn canu anthem buddugoliaeth, sef, "O angau, pa le mae dy golyn? O uffern, pa le mne dy fuddugoliaeth? Colyn angau yw pechod, a grym pechod yw y gyfraith. Ond i Dduw y byddo y diolch, yr hwn sydd yn rhoddi i ni fuddugoliaeth trwy ein Harglwydd Iesu Grist." 1 Cor. 15: 55, 56, 57. Dyma pryd y bydd clodydd rhwylwyr penaf y ddaear wedi tewi; ni seinir mawl i'r pen-rhyfelwyr gan neb, ac ni chasant fawl iddynt eu hunain; ond bydd y saint yn cyd-uno yn dorf fawr waredigol i gyd-gauu moliant idd eu Blaenor Iesu Grist. Bydd holl elynion y saint wedi eu llwyr orchfygu, a chant yr hyfrydweh o sathru Satan dan eu traed. Rhoddir iddynt balmwydd fel arwyddion buddugoliaeth, a dygir hwy fel conewerwyr i mewn i'r ddinas nefol, lle y coronir hwy oll. Cant feddu y deyrnas anfeidrol ei gwerth i fod iddynt yn etifeddiaeth, yr hon sydd yn un, "ddi-ddisfledig, a di-halgedig, ac yn nghadw yn y nef-oedd i chwi."

Os ydym am gael parch, anrhydedd, a gwynfyd nefol, codwn arfau yn erbyn ein llygreddigaethau ein hunain, ac yn erbyn pechodau yr oes ydym ynddi yn byw. Byddwn wrol, mae Duw o'n tu; ac mae gras i'w gael yn gymhorth cyfamserol. Ofer disgwyl buddugoliaeth, os na fydd i ni reoli yr yspryd. Er fod hyny yn orchwyl mawr, ac anhawdd i'w wneud, eto mae gobaith, am fod cymhorth i'w gael i'n nerthu fel yr apostol, yr hwn a ddywedai, "Yr wyf yn gallu pob peth trwy Grist, yr hwn sydd yn fy nerthu i." THETA.

YR EGLWYS ANNIBYNOL YN NINBYCH.

Parhad o'r t. d. 246.

Mr. Thomas Evans oedd yn weinidog yma yn y fl. 1760. Yr oedd efe yn enedigol o Benymain, sir Fynwy. Urddwyd ef yn weinidog yn Llanuwchllyn. Symudodd i Dinbych, a bu yma am flwyddyn, ac yna symudodd drachefn i Mixinden, yn swydd Gaerefrog, lle y bu farw yn 1779. Ar ei ol ef daeth un Wm. Perkins yma. Ni wyddom ond ychydig iawn am y gwr hwn. Gweinidogaethai yma yn y fl. 1776. "Yr oedd efe yn ddyn corffol a hardd

o ran ei berson, gwrol a chryf o ran ei feddwl, ac nid oedd yn fyr mewn doniau naturiol; yr oedd hefyd yn meddu llais eglur a chryf. Rhwng y cwbl yr oedd yn dra phoblogaidd." Symudodd oddiyma i Bencadr. Bu yno gryn ymrafael yn ei amser, ac ymddengys nad oedd yn arwain bywyd cyson a phurdeb yr efengyl. Bu farw yn Llundain, ond ni wyddys yr amser, na'r amgylchiadan.

Ar ol Mr Perkins daeth yma un Mr. Michael Maurice, ac nid Roberts, fel y dywed Morgan. Dywed Thomas Morgan yn ei ddyddlyfr air cynwysfawr am dano: "Yn y flwyddyn 1746 derbyniwyd i'r athrofa (Caerfyrddin) y tri canlynol, yn nghyd ag amryw ereill rhy ddinod i'w crybwyll—Mr. Michael Maurice, o Drelech. Urddwyd ef yn Ninbych, yn 1753; ond ni bu yno yn hir. Pregethwr lled sychlyd ydoedd."

Canlynwyd Mr. Maurice oedd y Parch. Daniel Lloyd. Yr oedd efe yn enedigol o Droed-rhiwdalar. Derbyniwyd ef i athrofa Abergafenni, yn mis Mawrth 1766; urddwyd ef yn Ninbych, Chwef. 1770. Rhif yr aelodau pan ddechreuodd Mr. Lloyd ei weinidogaeth oedd-ynt 18, a'r gwrandawyr yn 40. Yn 1790 yr oedd rhif yr aelodau wedi cynyddu i 60. Mae lluwys yn dwyn tystiolaeth fod Mr. Lloyd yn Gristion gloew, yn feddyliwr grymus, yn weinidog fyddlon, ac yn dra llwyddiannus i enill pechaduriaid at Waredwr. Yr oedd mewn parch mawr gan gyfoethog a thylawd. Cadwai ysgol ddyddiol, a chyfranai addysg o radd uchel i'r ieuenctyd a ddeuent ato. Mae wedi gadael ei lyfrgell at wasanaeth y gweinidog, pwy bynag fyddo. Nid oes ynddi fawr o lyfrau gwerthfawr a defnyddiol; ond y mae yma rai o lyfrau ysgol y bechgyn, safle a chynwysiad pa rai sydd yn dangos fod Mr. Lloyd yn ddysgawdwr uchel yn yr oes hono. "Gadawodd yn ei ewyllys ddiweddaf bump o dai anedd yn y dref tuag at gŵn y weinidogaeth, yn y lle y bu ef yn weinidog, tra pery y byd hwn." Gan fod y gledrffordd sydd yn myned ar-hyd y dyffryn, yn myned trwy ganol y tai, maent oll wedi eu gwerthu i'r *Denbigh, Ruthin, and Corwen Railway Company*, am *rent charge* blyneddol; ond y mae y *property* mor ddyogel i'w aincan ag yr oedd yn wreiddiol. Yma y gorphenodd ei yrfa Gor. 18, 1800, yn 55 ml. oed. Oladdwyd ef yn meddrod Mr. Jardine. Rhydd Mr. Jones, Amlwch, rai ffeithiau dyddorol am amser gweinidogaeth Mr. Lloyd;—

"Wedi iddo sefydlu yn y weinidogaeth, priododd un Anne Edwards, aelod o'r eglwys dan ei ofal, a merch i John Edwards o Benisa'r dref, yr hon a fu yn ymgeledd gymhwys iddo am ei oes, ac yn weddwr yn nhy y capel am rai blyneddau ar ol ei gladdu. Yr oedd yn ei ddyddiau ef Ysgotiaid a Seison yn y gya-

oileidfa, ac yn aelodau o'r eglwys dan ei ofal. Byddai Mr. Lloyd yn cynnal gwasanaeth Seisnig o flaen yr un Cymreig bob bore Sabbath; ac weithiau yn y prydnewn hefyd. Yr wyf yn cofio hefyd filwyr Ysgotaidd (*cavalry*) a fu yn y dref dros amser yn dyfod i'r gwasanaeth Seisnig; a byddai yr olwg ar y capel, er yn ddyeithr, eto yn hardd. Deuai y Cymry i mewn y bore (oddieithr ychydig oedd yn deall Seisnig ac yn hofli ei wrsod) pan y byddai y Seisnig yn myned allan. Yr oedd cynulleidfia Dinbych y pryd hyny yn fwy lluosog yn y bore nag yn adeg arall o'r dydd."

Prif fai bywyd gweinidogaethol Mr. Lloyd oedd gormod o arafwch i symud gydag angenrheidiau yr oes. Yr oedd teimlad yr oes yn galw am fywyd a than yn y weinidogaeth; ond oadwai efe at yr hen drefniadau oeraidd a difywyd, ac mewn canlyniad cilliodd llawer o'r prif aelodau; ymadawodd llauws o'r gwrandawyr i fanau lle caffent weinidogaeth fywiog, a gwanychodd yr achos yn ddirfawr. Dywed Caledfryn, yr hwn a fagwyd yn Ninbych, ac aydd un o'r rhai addasaf yn Nghymru i roddi barn ar y pwnc, fel hyn,—

"Clywais pan oeddwn yn fachgen y byddai Thomas Edwards, o'r Nant, yn arfer gwraudo yn y capel yma, ac iddo ddigio wrth Mr. Llwyd, y gweinidog, fel y gelwid ef gynt, am iddo omedd iddo gael cenad i gann carol yn amser y gwylliau. Yr wyf yn cofio yr edrychid ar aelodau yr eglwys yma, tua haner can mlynedd yn ol, fel hen lanwyr parchus, hynod lym dros eu trefniadau a'u ffuriau, ond yn bar sychlyd. Nid oeddant yn plygu fawr gyda'r oes, pan oedd achos y Methodistiaid yn dan ac yn lluched i gyd. Yr oedd cryn wrthwynebiad mewn rhai o honynt i 'orfoleddu.' Gadawodd amryw y lle, ac aethant at y Methodistiaid, yn amser Mr. Llwyd, mewn canlyniad i hyny. Yr oeddant hwy am gael eu delodau fel gwyr y llan, yn barchus (*respectable*), heb roddi ne mawr ryddid i'r teimladau dori dros y llestri. Meddylir mai at gapel 'Lon Swan' y mae Thos. Edwards, o'r Nant, yn cyfeirio yn y llyfr a elwir 'Banau y Byd,' pan y dywed,—

"Mi es ymlaen ar fy nhrafael, mi welwn gapel, lle yr oedd y Presbyterian Dissenters mewn cyfran, A chanddynt athrawiaeth o deilwng dystiolaeth, Nad oedd dim i'w ddywedyd ond eu bod yn lled sychlyd."

Oanlynwyd Mr. Lloyd gan y Parch. Thomas Powell. Yr oedd efe yn enedigol o Trecastell, sir Frycheiniog. Derbyniodd ei addysg yn athrofa Gwrecsam; urddwyd ef i'r weinidogaeth yn Ninbych, Hydref 27ain, 1808. Bu yn gweinidogaethu yma am chwe blynedd. Yr oedd yn bregethwr defnyddiol; ni ystyrid ef yn un o wyr mawr y cysegr, ond yr oedd ei bregethau yn hynod afaelgar ac ymarferol. Llafuriodd gyda ffyddlondeb mawr i godi achos crefydd yn y dref a'r cymydogaethau. Efe oedd y prif offeryn i ddechren yr achos Annibynol yn Llanellwyr a Waungoleengoed. Priododd ferch ieuanc o gymydogaeth Aberhonddu, yr hon oedd unig blentyn ei thad a'i mam, ac yn berchen cyfoeth lawer. Yr oedd

ei rhieni yn anfoddllon iddi, fyned gyda'i gwr i breswyllo i Dinbych. Yr oedd eglwys y Plough, Aberhonddu yn wag yr adeg hono, a rhoddodd alwad i Mr. Powell i fddyfod i'w bugailio. Agorodd hyn y drws iddo ymadael, ael maes pwysig i lafurio; ynddo, ac eto i foddlloni unympwy plentynaudd ei wraig a'i rhieni. Bu yn Aberhonddu am wyth mlynedd. Yn ystod yr amser hyny claddodd ei wraig ganaf, a phriododd un arall. Tra y bu yno llafuriodd yn ffyddlon iawn gyda gwahanol renan o'r gwaith. Yr oedd efe a'i diweddar batch, John Jones, Talgaith, yn gyfeillion mynweol, ac yn cydlaturio yn egniol o blaid yr ysgol Sabbathol. Dywed Mrs. Jones, Abercraue, yr hon a dderbyniwyd yn Aberhonddu gan Mr. Powell, fod cydymdrech y ddau weinidog hyn o blaid yr ysgol, yn creu set tawr yn yr ieuenctyd, ac i'r symudiad hwn a ddygwyd yn ulawen mor effeithiol gan ddant fod o fendith fawr i'r ardaloedd o gyleu. Symudodd o Aberhonddu i Brynbig, sir Fynwy, lle y gweinyddodd yn y pethau santaidd am 14 o flynyddau. Bu farw Chwef. 24ain, 1842. Mae Morgan, yn "Hanes Ymneilldunaeth," yn dwyn cyhuddiad pwysig yn erbyn ffyddlondeb Mr. Powell. Dyma ei eiriau:—"Yr oedd yn lled bell o feddiannu awyddfryd, sel, ac eiddigedd yr apostol Paul, dros ledaeiniad a llwyddiant teyrnas y Gwaredwr, ac achubiaeth eneidiau. Y mae lle i ofni fod mwy o ol y byd arno ef, nag ydoedd o'i ol ef ar y byd, yn ei ymadawiad o hono." Mae yr ymadroddion hyn yn gryfion, a'r cyhuddiad yn bwysig; gan hyny, gwnaethon bob ymchwiliad i'w wirionedd; ysgrifenasom lawer o lythyrau, gan holi pawb a feddyliem oedd yn alluog i roddi tystiolaeth gredadwy ar y pwnc; ac yr ydym wedi cael digon o dystiolaethau i ffurfio barn nad yw y cyhuddiad uchod yn gywir. Dywedir gan luaws a gawsant gyflawnder o fanteision i adnabod Mr. Powell yn mhob cylch, nad oedd ynddo y duedd leiaf at fyddolrwydd. Hwyrach fod Mr. Morgan yn seilio ei gyhuddiad ar y ffaith fod Mr. Powell yn wr cyfoethog iawn; canys y mae rhai dosbeirh o feddyliau yn cysylltu byddolrwydd â chyfoeth yn anwahanedig. Beth bynag, methasom ni a chael lle cyfreithlon i gredu fod llawer o ol y byd ar Mr. Powell; ond y mae'r profion yn lluosog, fod llawer iawn o'i ol ef ar y byd.

Ar ol ymadawiad Mr. Powell rhoddodd yr eglwys alwad unfrydol i Mr. Robert Everett, gwr ieuanc genedigol ger Newmarket, sir Fflint. Derbyniodd yntau ei addysg yn athrofa Gwrecsam. Urddwyd ef yn weinidog Meh. 1, 1815. Priododd a Miss Elizabeth Roberts, ail ferch Mr. Thomas Roberts, Rosa; a chwaer i'r Mr.

Roberts presenol, yr hwn sydd yn aros yn ddiagon parchus, fyddlon, a dylanwadol iawn hyd y dydd heddyw. Nid oes ond un dystiolaeth i'w rhoddi am Mr. Everett fel dyn, Cristion, a gweinidog. Yr oedd wedi enill iddo ei hun safle gynhes iawn yn nghalonau ei bobl, a safai yn uchel iawn yn marn y cyhoedd. Meddai alluoedd cryfion, a dawu ymadrodd rhwydd.

* * * Bendithiodd Duw ei lafur i raddau helaeth iawn, fel yr ychwanegodd y gynulleidfa, ac y cynyddodd rhif yr eglwys yn fawr. Yr oedd iddo air da gan yr holl saint, a cherid ef yn anwyl gan bawb a'i hadwaenai. Symudodd oddiyma i'r America yn 1823. Mae yn aros hyd heddyw mewn parch ac anwydeb dihafal gan y miloedd Cymry a breswylant y Cyfandir Gorllewinol. Heblaw bod yn weinidog da i leau Grest, y mae hefyd wedi enwogi ei hun, a gwasanaethu ei gydgenedl fel golygydd y CENHADWR. Yn ddiweddar darfu i Hamilton, America, anrhydeddu ei hun trwy roddi y teitl D. D. i Mr. Everett, ac o hyn allan adwaenir ef wrth yr enw urddasol Dr. Everett, ac nid oes neb o feibion Gwalia yn deil yngach o barch ac anrhydedd.

Deuwn yn nesaf at gyfnod gweinidogaethol Parch. David Roberts. Am hanes boreuol Mr. Roberts gadawn i'r Parch. Joshua Lewis, Henllan, lefaru:—

"Ganwyd ef yn Felinias, yn mhlwyf Llangan, ger Llanboidy, sir Gaerfyrddin. Ei dad oedd un o'r dynion mwyaf parchus yn eglwys Henllan. Cyflawnai ei swydd fel henuriad yn fyddlon, ac yr oedd yn dderbyniol iawn fel pregethwr cynorthwyl. Y mae enw yr ben Lewis Roberts yn beraidd yn y gymydogiaeth hyd heddyw. Bu farw Awst 14, 1812. Yr ydwyf yn cael enw David Roberts wedi ei gofrestru yn mhlith y bedyddledigion ar lyfr eglwys Henllan Ebrill 14, 1787. Bedyddiwyd ef gan y Parch. Richard Morgan. Derbyniwyd ef yn aelod yn eglwys Henllan Gor. 8, 1804, yn fwyd ddiweddaraf o weinidogaeth Mr. Morgan. Nid wyf yn gwybod pa beth oedd ei oedran pan ddechreuodd arfer ei ddawn yn gyhoeddus, ond dywedir ei fod yn dra ieuanc. Yna rhaid iddo gael anogaeth i wneuthur prawf o'i ddoniau yn fuan gwedi iddo gael ei dderbyn yn aelod eglwysig. Y mae yn hawdd genyf greu mai felly y bu. Ei dymher lariaidd, ei ysbryd hawddgar, ei foesan fur a difrycheulyd o'i febyd, a'i ddawn melus mewn gweddi, a'i nodent allan fel un wedi ei amcanu gan yr Arglwydd at waith y weinidogaeth. Dywedwyd wrthyf gan un a'i clywodd, mai yn nhy Enoc Rees, gwelydd, hen ddiagon parchus o eglwys Rhydyceislaid, y traddododd ei bregeth gyntaf, Ei destun oedd Preg. 11: 2, 'Gwna yn llawen, wr ieuanc &c.'"

Nid rhyfedd i ddyn ieuanc ddechreuodd ymddadbygu mor obeithiol i gyrhaedd safle mor uchel yn y weinidogaeth cyn diweddu ei oes. Derbyniodd ei addyg yn athrofa Gwrecsam. Dechreuodd ei weinidogaeth yn Llanfyllin. Wedi llafurio 280 am, y fwyddig amser, symud-

odd i Betheeda, Arfon, ac oddiyno drachefn i Dinbych, yn y flwyddyn 1828. Cydnabyddwyd ei berthynas a'r eglwys mewn cyfarfod cyhoeddus a gynaliwyd Hyd. 23, yn y flwyddyn hono. Bu efe yn gweinidogaethu yn Ninbych hyd ei farw. Cawn hanes am ei farwol-aeth a'i gladdediageth yn y *Dysgedydd* am Ion. 1836:

"Ar y 13eg o Ragfyr, bu farw y Parch. David Roberts, gweinidog yr eglwys Annibynol yn Ninbych, yn 48 ml. oed, wedi bod yn pregethu am 30 mlynedd gyda'r Annibynwyr. Goddefodd gystudd trwm yn amyneddgar, ac ymadawodd yn orfoleddus yn yr Arglwydd. Claddwyd ei ran farwol yn mynwent yr Eglwys Wen; a phregethodd y Parch. W. Williams, Caernarfon, cyn cychwyn y corff, oddiwrth y geiriau, 'Gwell yw dydd marwolaeth, na dydd genedigiaeth.' Yr oedd yn bresenol lawer iawn o weinidogion a phregethwyr o wahanol enwadau."

Traddodwyd pregeth angladdol i Mr. Roberts yn nghapel Lon Swan, Rhag. 27, 1835, gan y Parch. W. Williams, Wern, oddiwrth Act. 13: 36. "Cany Dafydd wedi iddo wasanaethu ei genedlaeth ei hun trwy ewyllys Duw, a hunodd, ac a ddodwyd at ei dadan, ac a welodd lygredigaeth." Sylwadau y bregeth ydynt fel y canlyn:—

"I. Mai ewyllys Duw yw i ddyn wneuthur daioni trwy gyflawni ei ewyllys ef. Mae y pethau canlynol yn profi hyn yn amlwg. 1. Mae Duw wedi rhoddi llawer o gyfeuderau i ddyn wneud hyn. 2. Mae pob creadur arall yn gweini i eraill. 3. Mae yr ysgrythyr yn dangos hyn yn amlwg iawn, 'Gwneled dy ewyllys,' &c. 4. Mae esiamplau duwiolion yn dangos hyn hefyd. II. Nator y bywyd hwn. Pa fath ydyw i 1. Bywyd llafurus a gwasanaethgar yw. 2. Bywyd o dreialon yw. 3. Mae er hyn yn tywyd pleseras a gwynfydedig. 4. Bywyd o aurhydedd yw, am ei fod yn ddefnyddiol. 5. Bywyd a ddiddwys a maith effaith ar y byd yw. III. Diwedd oes y dawiol, 'A hunodd' 1. A hunodd, hyn yw, a orphenodd ei yrfa yn dawel. 2. A hunodd, mae yn gorphwys oddiwrth bob poen corff a meddwl. 3. Mae yn hysm mewn gobaith am adgyfodiad i fywyd gwell, a dedwyddwch tragwyddol. 4. Efe a ddeffry yn berffaith wybodus o hono ei hun, a'r oll a wnaeth yn ei fywyd, er yr holl gymysgedd a'r annbrefn yn mhentwr mawr y bedd. 5. Deffry yn berffaith ymwybodus o'i gyfeillion yma. *Anerchiadau.* 1. Anerchaf berthynasau y marw. 2. Anerchaf yr eglwys. 3. Anerchaf y gwrandawyr."

Yagrifenwyd cofiant Mr. Roberts gan y Parch. Edward Williams, y pryd hwnw o Lansantsior, yr hwn a ymddangosodd yn y *Dysgedydd* am Ohwefror a Mawrth 1836, yn nghyd a'r englyn canlynol gan Caledfryn:—

"Gwr Daw yn ei oes, a'i gred yn iach—ydoedd,
Gweinidog disothach;
Ni chloes anedd y bedd bach
Ar wyneb ei dirionach."

Mae yn ddiddadl fod Mr. Roberts yn un o'r gweinidogion fyddlonaf yn ei oes. Yr oedd yn ddyn tra chartrefol, a hynod ofalus am yr achos. Byddai yn myned oddicartref yn achlysurol i

gymanfaoedd a chyfarfodydd pregethu; ond nid oedd bron tori ei wynt am boblogrwydd oddicartref, heb ofalu dim beth ddaethai o gyfeillachau, cyfarfodydd gweddi, ac ysgol Sul yr eglwys a fugeilliai. Safai yn uchel fel Cristion a phregethwr yn marn y cyhoedd. Cymerau ran deilwng yn nghyfarfodydd pwysicaf yr enwad. Gwelwn ei enw yn fynych oohr yn oohr ag eiddo Williams o'r Wern, yn y cyfarfodydd cenedol, ac urddiadau gweinidogion ieuaino. Rhydd Mr. Morgan ddarluniau hollol gywir o hono yn y brawddegau canlynol:—

"Yr oedd Mr. Roberts yn un rhagorol o ran mwyn eidd-dra a chyfeillgarwch ei ysbryd; yn Gristion syml a diredros; yn bregethwr eglur a melus; a hoffes tawna gan ei wrandawyr yn gyffredinol. Disgynnai ei ymadroddion fel 'gwlithwlaw ar lrrwellt.' Fel gweinidog yr ydoedd yn barchus iawn, ac o ddylanwad mawr ar bobl ei ofal. Meddai ar lawer o ysbryd cyboeddus, a medr neillidol i ddennu ereill i gydweithredu er lledaenu teyrnas y Gwaredwr. Er nad ymdedangasai yn ei bregethau yn dduwinydd dwfn, a manwl o ran ei wybodaeth, eto ceid ef mewn cyfeillach yn dduwinydd da, a chywir ei syniadau am athrawiaethau yr efengyl. Bu farw yn nghanol ei ddyddiau megys, a gadawodd weddwa a thri" o blant amddifaid i alaru eu colled am bried fyddlon a thad tyer. Ymbriodasai a Miss Dorothy Price, o Lanfyllin, yr hon sydd yn aros hyd yn awr ar dir y byw."

Mae yn amhosibl defnyddio geiriau rhy gryffon wrth ganmol fyddlondeb, diwydrwydd, a gofal gweinidogaethol Mr. Roberts. Nid rhyffedd ynte fod gwedd lewyrchus ar yr achos yn ei amser. Yr oedd ei wynebpryd hawddgar, ei ddoniau melus, mor swyno, fel yr enillodd lawer i'w wrando nad oeddynt arferol o wneud hyn. Yr oedd yn llwyddo i ddsygu yr eglwys i arfer haelionu mawr yn ei chyfraniadau at achos crefydd. Mae ger ein bron Adroddiadau o gasgliadau yr eglwys trwy Gymru at y Genadaeth, ac at yr athrofa yn y Drefnewydd, yn y cyfnod hwnw, ac y mae eglwys Dinbych yn sefyll i fantais deilwng wrth ei chymharu ag eglwys ereill. Nid yw yr ysbryd haelionus hwn wedi colli o'n mysg. Os gweithia am y deng mlynedd nesaf yn y cyfeiriad hwn, cystal ag y gwnaeth y fwyddyn ddiweddaf, ni fydd raid iddi wrido sefyll cystadlenneth ag unrhyw eglwys o'i rhif a'i chyfoeth yn y dywysogaeth. Yr oedd Mr. Roberts yn orawyddus am gael yr holl wlad dan ddylanwad crefydd. Ni chyfyngai ei lafur i'r dref yn unig, ond elai allan i'r wlad o gwmpas, pregethai Grist yn y "prif ffyrdd a'r eaeau," nes casglu cynulleidfaoedd a sefydlu

eglwys i Llansanan, Rhiw, Nantglyn, Green, a Brookhouse, pa rai sydd yn aros hyd hedda yw. Gwelir, felly, mai efe ddechreuodd yr achos yn y Green, ac efe fu y prif foddion i adaeladu capel yno. Cawn hanes agoriad capel y Green yn y *Dyagedydd* am Ion. 1828:—

"Gor 26 a 27, 1827, agorwyd addoldy a elwir *Ysgoldy y Green*, yn agos i Ddinbych. Pregethodd y broder Ismael Jones, Rhos: W. Williams, Wern; J. Davies, Lanfair; D. Jones, Treffynon; O. Owens, Rheayoe; J. Ridge, Bala; E. Price, Ruthin; T. Ellis, Llangwm; ac I. Harries, Wyddgrug: oddiwrth Ion. 1: 5; Dad. 3: 20; 2 Cron. 6: 18; Mic. 7: 18, 19; Salm. 19: 12; Eph. 5: 26, 27; Heb. 12: 1; Ion. 8: 24; a Luc. 14: 23. Dechreuwyd gan y brodyr T. Parry, Aborgele; T. Ellis, Llangwm; R. Daniel, Rhodulan; a J. Lloyd, Llanfyllin. Cafodd llawer achos i ddyweyd 'Da oedd bod yma.'"

Yn y mis Medi canlynol, cynaliwyd Cymanfa Sir Dinbych yn Ninbych, a chlawn ei hanes yn y *Dyagedydd* am Ionawr 1828. Ymddengys oddiwrth yr hanes ei bod yn gymanfa luosog a dylanwadol iawn:—

"Cadwyd Cymanfa yr Ymneilldawyr, swydd Dinbych, yn nghanol Lon yr Alarch, Dinbych, ar y 26, 27, 28 o Fedi, 1827. Y dydd cyntaf am 7 pregethodd D. James, Rheaymeirch, a J. Ridge, Bala. Ar yr un amser pregethodd O. Jones, Llanerchmedd, a T. Lewis, Pwllheli, yn yr Hendref (gerllaw Bodfari). Yr ail ddydd am 10 cyfarfa y gweinidogion a'r llefarwyr mewn cynadledd, lle y gwelwyd undeb, brawdgarwch, a chydweithrediad rhagorol yn eu plith. Am ddau bu cyfrinach grefyddol rhwng y gweinidogion, y llefarwyr, ac aelodau yr eglwys yn y lle; yr hon oedd hyfryd, buddiol, ac adelladol iawn i'r eglwys, ac i bawb oedd yn bresenol. Ac am 6 pregethodd J. Rees, Sarnau (yn Seisneg); J. Jones, Main; a J. Breese, Llynlleifiad. Ar yr un amser pregethodd W. Williams, Wern, a J. Roberts, Llanbrynmair, yn Felin Segroit. O. Jones, Llanerchmedd, a Ll. Samuel, Bethesda, yn Heallan. L. Lewis, Henryd, ac R. Owen, Llanegan, yn Ysgoldy y Green. Y trydydd dydd, am 6 yn y bore pregethodd O. Thomas, Llanfechell. Am 9 T. Jones, Treffraeth; C. Jones, Dolgellau; a W. Williams, Wern. Am 2 M. Ellis, Talybont, a J. Roberts, Llanbrynmair. Am 6 yn yr hwyr E. Edwards, Ware, (yn Seisneg); T. Lewis, Pwllheli; a D. Morgans, Machynlleth. Dechreuwyd yr odfaon gan L. Lewis, Henryd; W. Jones, Amlwch; T. Owen, Mon; O. Jones, Llanerchmedd; R. Owen, Llanengan, &c. Mae arwyddion fod y gymanfa wedi bod yn fendith i eneidiau. I Ddaw y byddo y clod.—D. R."

Mae y rhan fwyaf o'r tadan cawraidd hyn wedi myned oddiwrth eu gwaith at eu gwobr; ac yn eu mysg mae y caruaid a'r hawddgar D. R., gweinidog yr eglwys yn yr adag hono. Er fod ei gorff yn gorwedd yn mynwent yr Eglwys Wen er ys saith mlynedd ar ugain, eto mae ei enw yn berarog, a'i goffadwriaeth yn fendigedig yn y lle hyd y dydd heddiw.

I'w cyfeir yn y nesaf.

* Mae ei unig ferch yn weddwa, ac yn byw yn y dref hon, mewn paroch mawr gan ei holl adnabyddiaeth. Mae a o'r meibion yn feddyg yn Rhyll, a'r llall yn weithdog yn Dorrington.

Amrwmiaethol.

LLYTHYRON DYDDOROL O'R INDIA.

Calcutta, Ebrill 22, 1863.

Y mae y Parch. E. Storrow yn ysgrifenu dan y dyddiad uchod at Ysgrifenydd Tramor y Gymdeithas Genhadol Llundain, gan roddi hanes am ddychweliad a bedydd dau Hindwaidd ieuainc. Brahminiaid Kulinaidd, (*Kulin Brahmins*,) oedd y ddau, a Myfyrwyr yn Ngholeg Rhaglawol y Llywodraeth. Dygwyd hwy i goffeiddio Cristionogaeth ar ol llawer o ymdrech meddyliol o berthynas iddi. Bedyddiwyd yr hynaf, *Bhogoban Chunder Chatterjee*, yn *Union Chapel*, ar ol y gwasanaeth boreuol, gan Mr. Storrow. Darllenodd baprynn ag ydoedd yn rhoddi hanes ei drallod ac ymdrech ei feddwl pan yn cael ei ddwyn allan, yn dra graddol, trwy lawer o rwystrau, o gaddug Hindwaeth, i oleuni pur Cristionogaeth iachus. Rhoddai hyn ddyddordeb a boddlonrwydd i'r gwrandaawyr.

Y llall, *Kali Prasunno Chowdy*, a feddyddiwyd gan y Parch. *Surjo Kumar Ghose*, prydawn yr un dydd, yn y *Cooly Bazaar*. "Yr oedd yn hynod ddyddorol i'm teimladau," meddai Mr. Storrow, "ar ol pregethu y bregeth Genadol fynyddol, i weled amlygiad mor brydferth o lwyddiant y Genadaeth. Y mae *Surjo* yn un o'n dysgyblion, ac yn fugail ar un o'r eglwysi helaethaf ei gwybodaeth a'i llwyddiant yn India. Bu ef yn offeryn tu hwnt i neb o honom, i ddwyn y ddau hyn i broffesu Cristionogaeth; ac yn awr, yn ngwyddfod y rhai a'i harweiniasant ef ei hun pan yn fachgen at Grist, ac a'i dygasant i fyny i'r weinidogaeth, yr oedd efe ei hun yn derbyn y Brahmin hwn i gorlan Crist." Traddododd y dygybl olaf, o flaen ei fedydd, anerchiad cynwysfawr a tharawiadol. Yr oedd dychweliad a bedydd y ddau hyn yn hynod ddyddorol i'r Cenedon—nid yn unig o herwydd sefyllfa a gwybodaeth y dychweledigion—ond hefyd oblegyd fod eu cywirdeb a'u lymroddiad uwchlaw ambeuaeth, a'u bod yn dwyn perthynas â'r Coleg Rhaglawol, lle y mae addysg Cristionogol yn cael ei wahardd. Y mae hanes y ddau uchod yn dangos yn amlwg fod addysg Seisnig wladol yn tueddu i ddinystrio pob cysylltiad a ffurf boblogaidd Hindwaeth, a bod llawer o offerynnau Cristionogol ar waith er cynorthwyo y rhai sydd yn awylysgar i dderbyn y gwirionedd.

"Cyn gorphen," meddai y Cenhadwr, "caniatewch i mi ddeisyf, anwyl frodyr Cristionogol, am i chwi gofio y rhai hyn yn eich gweddian, at Dduw. Y maent yn teilyngu eich cydymdeimlad—y maent mewn angen am eich anog-

aeth a'ch gweddi. Nid oes gan rai o honoch syniad, efallai, am yr aberth a wneir gan frodorion y wlad hon—y profiad tanllyd y mae ganddynt i fyned trwyddo wrth dderbyn Cristionogaeth. Y mae dryllio rhwymau anwylaf eu bywyd—gwahann eu hunain dros amser, i.e., efallai dros byth, oddiwrth eu rhieni caruaid—gweled eu calonau tyner yn gwaelu gan alar nas gellir ei draethu—gweled y rhai a fuasai yn noddwyr iddynt o ddechreuad eu bodolaeth—y rhai, gyda serch yn cynyddu gyda'u hoedran, a ofalodd am danynt nos a dydd, gan lawenhau bob amser yn eu hiechyd a'u dedwyddwch, a galaru yn y modd cywiraf yn eu hafiechyd a'u hadfyd—cael y rhai goreu a mwyaf ffyddlon o'u cyfeillion yn wlo yn chwerw, fel plant, o'u hachos; ac, fel rhai gorphwyllog, yn curu eu dwyfronau dan dylanwad ing gobeithion wedi eu siomi—cael eu tori ymaith dros eu bywyd oddiwrth gymdeithas gyfeillgar a hwy—myned yn ddyethriaid i serchiadau brodyr a chwiorydd, cyfeillion a pherthynasau, a chael eu cyfrif yn ffeidd-dra ac yn ysgarthion cymdeithas—gadael cartref, cartref hyfryd, gyda'i fil o gyllyman cymdeithasgar ddyddiau boreuol a diweddarol,—sydd brofiad nas gall tramorwr ond o'r braidd angyffred ei ddyfnder a'i ddwysder. Ond er mor boenus a thorcalonus ydyw y gwahaniad a'r ymddyethriad, eto y mae eu loesion yn cael eu heamwythau yn fawr trwy y balm a weinyddir yn helaeth gan Feddyg eneidiau. 'Canys y pethau oedd elw i ni, y rhai hyny a gyfrifasom yn golled er mwyn Crist. I.e., yn ddiameu, yr ydym yn cyfrif pob peth yn golled, er mwyn ardderchawgrwydd gwybodaeth Crist Iesu ein Harglwydd.' Gweddiiwch, gan hyny, anwyl gyfeillion, dros y ddau frodyr ieuainc hyn, y rhai ydynt unig feibion, ac o ganlyniad, unig obaith a ffon bywyd eu rhieni. Gweddiiwch ar Dduw am i'w meddyliau pryderus a thrallodus gael en llonyddu gan ddylanwadau oddiuchod—am iddynt fwynhau yn Iesu y tangnefedd sydd uwchlaw pob deall—tangnefedd nad yw y byd yn ei adnabod, a'r hwn nas gall y byd ei roddi—tangnefedd a orbwysa yn anhraethol y galar a'r dyoddefiadau presenol—tangnefedd a bery trwy en bywyd, trwy angau, a thros dragwyddoldeb."

Yr oedd Cenhadwr arall, y Parch. John Hewlett, yn ysgrifenu o Benares, Rhagfyr 19, 1862, at yr un gwr, ar ol treulio ei flwyddyn Genhadol gyntaf, ac yn dywedyd, "Ei bod wedi bod yn flwyddyn gyfoethog o drugareddau oddiwrth wyneb yr Arglwydd; ei fod drwy ei gymhorth ef wedi gorechfygu llawer o anhawoderau y bywyd Cenhadol—ei fod yn allu-

og i ddwyn y gwasanaeth yn mlaen yn yr iaith frodorol—a bod ei galon yn cynhesu mewn diolchgarwch i Dduw pob gras, a'n ei alluogi mewn rhyw fesur, i ddywedyd wrth y brodorion Cristionogol y pethau sydd yn nglynn wrth iechydwriaeth, fel y cynyddont mewn gras ac yn ngwybodaeth ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Iesu Grist. Y mae arnynt angen mawr am addysg felly. Er fod llawer o honynt yn ymdrechgar i harddu athrawiaeth Duw ein Hiachawdwr yn mhob peth, eto yr wyf yn barnu y llewyrchent yn fwy fel goleuadau yn y byd, pe meddent ar fwy o'r addysg Cristionogol hwnw sydd yn aros mwy ar y bywyd cuddiedig gyda Christ yn Nuw."

Y mae yn myned rhagddo i roddi hanes dychweliad a bedydd un tra gobeithiol o'r seet *Gusdin*. "Ar ddydd yr Arglwydd Tachwedd 2, cefais y fraint o fedyddio un a fuasai yn *Jagu* yn y blaid uchod. Yn ol ei dystiolaeth ef ei hun, bu am wyth mlynedd mewn ymdrech meddwl rhwng Crestionogaeth a Hindwaeth. Yr oedd ef wedi clywed am Grist y tro cyntaf drwy bregethiad un o'r Efengylwyr brodorol. Ond gan y gwyddai y buasai marwolaeth yn felusach i'w fam na'r meddwl am i'w mab dori ei *gaste* drwy ddyfod yn Gristion, ni ddaeth i benderfyniad meddwl nes iddi hi farw. Ar ol hyny aeth i Nepal i ymweld â'r *Guroh*, neu ei arweinydd ysbrydol. Wedi yr ymweliad hwn, daeth yn hollol anfoddol i Hindwaeth; ac ar ei ddychweliad i Benares, daeth at un o'n Hegwyddorwyr, yr hwn yr oedd efe wedi ei glywed yn fynych yn pregethu. Darfu i hwn ei ddwyn ataf fi, ac o'r amser hwnw yr ydwyf wedi mynych ddarllen yr ysgrythrau gydag ef yn yr Hindwaeg, ac egluro iddo ffordd y bywyd mor olen ag y gallwn. Yn mis Medi, dymunodd gael ei fedyddio; ond meddylasom mai gwell oedd ei adael er iddo gyrhaedd ychydig ychwaneg o wybodaeth Fibleidd yn gyntaf. Pa fodd bynag, erbyn diwedd Hydref, yr oeddym oll wedi dyfod yn argyhoeddedig o'i gywirdeb a'i ddiffrifwch yn profesu Cristionogaeth. Y mae efe yn deall yn dda ffordd y bywyd, mewn cyfiawnhad drwy y cyfiawndes perffaith a weithiwyd allan i ni gan Grist, drwy yr aberthiad o hono ei hun. Y mae yn myned yn mlaen yn barhaus er ei fedydd, gan ymdrechgu ychwanegu ei wybodaeth Gristionogol; ac yr wyf yn credu fod ei fywyd mor gyson ag y gellid dysgwyl un newydd ddyfod allan o ganol eilunaddoliaeth. Y mae o ddeg i unarbymtheg ar hugain oed. Yr wyf yn gobeithio, drwy fendith Duw, y bydd iddo brofi ei hun yn ddefnyddiol yn ngwaith Crist."

—*Dyngeddydd Medi.*

MRS. MARY LEWIS, PENMAIN.

Gwrthddrych y llinellau hyn ydyw Mrs. Mary Lewis, priod Mr. Henry Lewis, Gelligyn-es, Penmain, swydd Fynwy. Ganwyd hi mewn ffermdy o'r enw Gwernydomen, Rudry, swydd Forganwg. Derbyniwyd hi yn aelod grefyddol yn Ebenezer, Rudry. Yn adeg ei dyfodiad at grefydd, cafo'd argyhoeddiad dwys. Bu am wythnosau yn cael ei hun yn gaeth dan y ddeddf, megys Israel gynt yn ymyl Sinai, yn ofni ac yn crynu am ei chyflwr, ac yn ei thrallod felly ymwagodd at yr ychydig ddygybllion oedd yn addoli yn Rudry. Wedi bod am dymor yn y gyfeillach gwelodd Duw yn dda roddi iddi ryddhad o'i chaethiwed. Teimlodd ollngddod i'w meddwl, ac aml y clywid hi yn cyfeirio at y tymor hwnw fel adeg ei dygiad o dan ras. Canai y penill hwn yn fynych, gyda dagrau gorfoledd,

'O'm carchar fe roes i'm ollngddod
Nid â byth y diwrnod o'm co',
Clod iddo, medd f' enaid, trwy'r hollsfyd,
Fe safodd fy mywyd i, do.'

Bu ei dyfodiad at grefydd yn ddechreuad cyfnod newydd ar yr achos yn yr ardal. Nid oedd yno uwchlaw haner dwsin yn aelodau yn y lle. Arferent gyfarfod a'u gilydd i addoli mewn tŷ ardrethol, am yr hwn y talent £4 y flwyddyn; ac yr oedd eu talu yn llawn cymaint ag a allent wneyd o tan yr amgylchiadan. Llawer cyfarfod gweddi a gynaliwyd gan un hen frawd o'r enw David William David, ac ychydig chworiydd: darllenai ac elai i weddi, a chan nad oedd yno gymorth i ganu penill, darllenai eilwaith, a'r un modd gweddian, ac felly y trydedd waith. Wrth ganfod y fath agwedd isel ar yr achos, mynych y cynghorid yr hen batriarch (fel ei gelwid) i roddi y lle fyny, gan rai o hen aelodau y Groeswen, pa rai a ddeuent yn achlysurol i'w cynorthwyo, ond ei ateb ef oedd, 'Na, na, y mae yma rai, ac y mae yn rhaid i'r Arglwydd wrthynt.' Cyn hir, wedi hyny, chwythodd awel falmaidd o'r nef, ac yn ei gwres ymunodd amryw â'r eglwys wan, ac yn eu mysg wrthddrych ein sylw. Nid hir y buwyd heb ddechreu siarad am gael capel newydd, ac nid hir, wedi hyny, y buwyd, trwy garedigrwydd unfrydol yr ardelwyr heb ei gael wedi ei orphen. Yr oedd teulu parchus Gwernydomen a'u holl egni gyda'r gwaith. Cafodd yr hen batriarch fyw, fel Simeon, i weled tŷ newydd Arglwydd Dduw y lluoedd wedi ei agor, ac estynnodd yr Arglwydd ei fywyd i gael y fraint *unwaith* o gofio angau'r groes ynddo, yna gollyngodd 'ei was mewn tangnefedd.' Bu gwrthddrych ein cofiant bymtheg mlynedd yn yr ardal yn gwisgo crefydd fel harddwisg, ac fel priodferch wedi

ymdrwisio a'i thlysan. Yr oedd yn ddiarebol trwy yr ardal am ei gofal dros y tlawd; bendith yr hwn ar ddarvoud am dano ddeuai arni—gwnai i galon y weddw lawenyhau. Yn mis Mawrth, 1838, ymunodd mewn priodas â Henry Lewis, Gelligynnes, yr hwn oedd aelod a diacon da am lawer o flynyddoedd yn eglwys Penmain. Bu iddynt bedwar o blant. o ba rai nid oes ond un yn fyw. Y Beibl oedd ei hoff lyfr—elai i hwn bob dydd fel yr elai Israel allan o'u pebyll bob dydd i gasglu mana. Yr oedd ei deall yn oleu ac eglur yn ngwirioneddau y Beibl, fel y meddai, bob amser, ateb i'r neb a ofynai ganddi reswini am y gobaith oedd ganddi. Felly pan aeth i'r glyn, yr oedd y Gair, ei phrif gyfaill ac arweinydd ar hyd y ffordd, yn awr yn llusern i'w thraed, ac yn llewyrhau ar ei llwybr. Y Beibl oedd ei chân yn nhir ei phereriudod ar lawer noson dywyll ac ystormus, ac mewn perflaith dawelwch, yn ei horian diweddaf, cymeradwyai y Beibl, ei chrefydd, a'i Duw i'w mliab. Ni fu ei chystudd ond byr, a dyoddefodd ei yn dawel a dirwgnach, gan bwyso ar gadarn graig yr oesoedd. Boreu yr 22ain o Fawrth, 1861, yn 65 mlwydd oed, cynerodd ei hysbryd anfarwol ei aden i'r wlad yr oedd wedi hiraethu llawer am dani, yn y meddwl am ba un, y canai gyda graddau o bleser a hyfrydwch,

O frynïau Caeralem ceir gweled
Holl daith yr anialwch i gyd; &c.,

Mawrth y 25ain, cyn cychwyn a'r rhan farwol tua'r gladdfa gweddiodd y Paroh. B. Owen, Zoar, a phregethwyd gan J. Evans, Llanvabon, oddiwrth Phil. 1: 6; yna cychwynwyd tua Penmain; wedi cyrrhaedd yno, darllenwyd rhanau o'r Gair a gweddiwyd gan yr ysgrifenydd, a phregethwyd gan E. Hughes, gweinidog, oddiwrth Col. 3: 8 (testun o'i dewisiad ei hun); yna rhoddwyd ei chorff i orwedd yn y pridd, mewn diogel obaith o adgyfodiad gwynfydedig, yn y boreu y deffry udgorn Duw yr holl deulu dynol, pan y bydd y marwol wedi gwiago anfarwoldeb, ac yn addas i fod byth gyda'i Arglwydd. Oydymdeimlwn yn ddwys â Mr. Lewis yn ngwyneb y profedig-aethau chwerrwon a'i cyfarfyddodd; oherwydd yn mhen saith wythnos ar ol claddedigaeth ei briod, bu farw ei fab, Mr. T. G. Lewis, yn 35 ml. oed. Angenrheidiol iawn mewn stormydd geirwon fel hyn, 'ydyw cysgod Craig, pan y mae gwyntoedd oedryn fel tystestl yn erbyn mur. Tŵr cadarn yw enw yr Arglwydd, ato y rhed y cyflawn, ac y mae yn ddyogel. Boed heddwch i'w llwch, ac amddiffyn yr Hollalluog dros ein brawd sydd yn weddw, a'i fab amddifad, ydyw dymuniad yr ysgrifenydd,—J. JONES, —*Annibynwr Awst.*

BIN CYFOETH MWNAWL.

Mae swn y rhyfel a'i drallodion alaethus bron yn boddi pob awn arall, bydded mor hyfryd a dymunol ag y byddo. Ond ni byddai niwed i ni sylwi ychydig ar bethau eraill. Pan yr hysbwyd, ychydig gyda phedair blynedd yn ol, fod mwn aur wedi ei ddarganfod ar lethrau dwyreiniaol y Mynyddoedd Caregog, prin y rhoddid oel i'r hanes—yn hytrach, yn destyn chwerrthiniad yr ydoedd yn lled gyffredin. Ond erbyn hyn ceir fod mwn aur a mwanau gwerthfawr eraill yn cael eu cloddio ar lanau pob afon bron ag a red i'r Missouri, i'r Colorado a'r Columbia, ac yn ddiweddar ar lanau y Saskatchewan. Bernir y bydd y Mynyddoedd Caregog yn chwangu at ein cyflenwad o aur y flwyddyn hon tuag again miliwn o ddoleri; a'u cynnyrch blynyddol a argoellant yn debyg o fod cyn bo hir iawn yn ddeugain, triugain, os nid yn gan' miliwn.

Ac nid yw hyn ond un o fenaydd ein cynnyrch. Ni bu California erioed eto yn agor mwngloddfeidd newyddion mor gyflym ag y gwna y flwyddyn hon. Gall fod tywod ei halonydd bron wedi ei ysyddu; gall nad yw ein dyffrynaudd a'n gwastradeddan mor gynrychiol ag y buont ddeg neu ddeuddeg mlynedd yn ol; ond ei mynyddoedd a'i chreigiau nid ydynt ond dechreu troi allan y goluddoedd a gynwysant. Olywn bron bob wythnos am ddarganfyddiadau newyddion yn y de ac yn y gogledd; aur a geir mewn manau nad oeddid yn meddwl eu bod yn ei gywrye; etifeddiaeth fawr y Mariposa a dry allan y tri chymaint ag a roddai hyd yn ddiweddar iawn; mwanau arian a chopr a mwanau gwerthfawr eraill a ddarganfyddir o newydd yn barhaus. Yn yr enwog Monte Diablo darganfyddwyd mwanau copr yn ddiweddar. Tra y mae y Nevada ar ei hyd a'i lled yn gyfoethog o'r mwanau arian a'r aur. Tiriogaeth fawr Arizona hefyd (yn ol newyddion diweddar) sydd yn debyg y ddyfod yn enwog am ei chloddfeidd o fwn aur a mwanau eraill.

AMRYWION I'R CENHADWR — O KANSAS.

Diao mai nid annyyddorol fyddai ychydig o Amrywion o'r cylchoedd hyn, gan nad ydych yn clywed oddiwrthym yn fynych—gau ddechreu gyda y cnydan.

Nid yw y gwenithan yn dda yn y cylchoedd hyn. Ar y gwaelodydd cawson lawer iawn o wlaw ddechreu Mehefin, a pharodd hyn i'r rhwd dd'od arno, a gwneud cryn lawer o niwed. Y gwenithan ar yr ucheldiroedd sydd yn lled dda—ni wnaeth y rhwd fawr o niwed iddo; ac y mae y gwenithau ar y cyfan trwy y dalaeith yn dda; yn neillduol ddeugain milldir i lawr y Neosho clywaes fod rhai mensydd wedi troi uwchlaw 40 bwsiel yr erw. Codwyd yma y llynedd gyfelyb gnuw. Ond am y ceirch, yr haidd, y rhyg, y cloron a'r Indrawn, ni buont erioed yn well yma.

Mae llawer o gotwm a myglys wedi eu plansu yn y cylchoedd hyn, y blaenaf sydd yn edrych yn lled

wanaidd. Mae y tywydd wedi bod yn rhy wlyb er ei lês. Mae y myglys yn gwneud yn dda. Y *sugar cane* sydd yn debyg o fod yn gynrychiol iawn; diâu y bydd miloedd o farlâu yn cael ei wneud yn Kansas eleni. Gallwn ddweyd ein bod wedi ein bendithio â chnydau toreithiog y ddwy flynedd ddiweddf ynghyd ag eleni, yn neillidol, dywedaf, yn y man hyn. Pe caem gymant o wlaw bob blwyddyn ag ydym yn ei gael eleni, ag mor rheolaidd, nid wyf yn tybied fod talaeth yn yr Undeb mor gynrychiol.

Addafa pawb ag wyf wedi weled o'r gwahanol dalaethau nad oes gyffelyb Kansas at godi defaid ac eiddonau. Ac y mae yr amaethwyr yn troi eu sylw y blynyddoedd hyn at godi defaid a gwartheg. Gellir canfod o 200 i 300 o wartheg o'ch aingylch yn pori ar y dyffrnoedd a'r bryniau. Mae amryw amaethwyr yn berchen ar o 100 i 150 o wartheg, eraill o 200 i 300 o ddefaid. Mae un amaethwr yn byw ychydig filldroedd oddi yma a chanddo 69 o fulod (*mules*) 2 flyydd oed; bydd yn troi y rhai hynny i'r farchnad y gwanwyn nesaf—byddant yn werth, o leiaf, \$100 yr un. Heblaw y rhai hyn mae ganddo ddau alyn yn werth o \$600 i \$700 yr un, ac mae ganddo luaws o wartheg.

Mae miloedd o ddâ tewion yn cael eu gwerthu o'r swydd hon yn flynyddol, ac y mae prisiau da am danynt. Hefyd mae prisiau da ar gynrych y mae, y llynedd ac eleni. Amryw amaethwyr y llynedd a werthasant o 600 i 1000 o fwseli o wenith am 75c. i \$1 y bwsel; eraill wedi gwerthu miloedd o fwseli o Indrawn am o 30c. i 40c. y bwsel &c., nes y mae yr amaethwyr yn teimlo yn galonog. Deallwch mai 6 mlynedd yn ol y dechreuwyd sefydlu y swydd hon, ac y mae yn un o'r rhai blaenaf yn y dalaeth, mewn gwelliantau a chyfoeth, ac yn debyg o fod y flaenaf yn mhen ychydig flynyddoedd.

Mae rhai o'r cylchoedd hyn wedi bod â llwythi o flawd i Pike's Peak—maent wedi dychwelyd yn ol. Mae ugeiniau o weddoedd yn myned yno yn llwythog bob blwyddyn oddi yma. Maent yn cymeryd gyda hwy lawer o dda tewion—maent yn gyffredin yn cael prisiau da am danynt. Y pris cyffredin maent yn gael am flawd yw \$13 y can' pwys.

Mae darganfyddiadau parhaus o aur yn nghylchoedd Pike's Peak a manau yn Mexico Newydd.

Mae Emporia yn cynyddu yn raddol. Mae yma dri o addoldai gwyth—un gan y M. E. a chloch wrtho, un gan yr Annibynwyr, ac un gan y Campbellites. Mae y bedyddwyr yn bwriadu adeiladu un ddechreu y gwanwyn dyfodol. Mae ysgoldy helaeth yn werth \$5000 i gael ei adeiladu o geryg, —i ddechreu y mis nesaf.

Mae yn Emporia amryw gelfyddydwy Cymreig, sef gŵfaint, seiri meini &c., ac y maent yn cael cyflawnder o waith. Gellir dweyd am y Cymry nad ydynt hwy yn ol mewn gwelliantau i'r Americanaid—rhai a chandant 15 erw dan driniaeth, eraill i fyny i 60 erw. Mae rhai o hon- ynt yn adeiladu tai ceryg prydferth, eraill yn planu

perllanau o wahanol ffurthydd. Os gwena rhag- luniaeth arnynt am ychydig flynyddau eto fel y mae wedi gwneud y ddwy flynedd a basiodd, bydd y Cymry yn gystal ag eraill mewn amgylch- iadan cysurus. Mae pob rhai o honant yn berchen mwy neu lai o geffylan. Mae rhai o honant yn meddiannu o gylch 40 o wartheg Mae un beir- iant dyrru yn eu meddiant, a dwy beiriant i dori gwenith a gwair &c.

Mae yn debyg y bydd o dair i bum' mil o'r Ind- iaid Cherokee, pa rai ydynt yn deyrngrol i'r Un- deb, yn dyfod i'r cylchoedd hyn i aasu. Mae y llywodraeth yn eu cadw hwy—mae o gylch pyp- theg cant o farlâu o flawd wedi myned oddi yma iddynt yr haf hwn. Mae haner cant o weddoedd yn myned i gychwyn yr wythnos nesaf yno eto efo blawd i'r Indiaid. Mae y gweddodd yn cael \$3 y dydd yr un. Maent yn gwneud y daith i Fort Gibson ac yn ol mewn 32 diwrnod.

Milwyr Kansas.—Dywedir fod un o bob saith o ddinasyddion Kansas yn myddin yr Undeb. Mae llai o'r "*Copperheads*" yn Kansas nag un dalaeth arall. Nid oes dim croesawiad iddynt yma.

Bydd Ffair yn cael ei chynnal yn y swydd hon yn yr Hydref, a bydd yr anifeiliaid goraf a'r cnyd- au goraf i gael eu barddangos, a'r cynrychwyr i dderbyn gwobrwyon.

Y reilffordd gyntaf yn Kansas sydd yn cael ei hadeiladu o Leavenworth i Lawrence—dywedir y bydd wedi ei gorphen tua'r calan nesaf. Terfynaf y tro hwn yr eiddoch yn y rhwymau goraf,

Emporia, *Arst* 6, 1863. DAVID T. MORRIS.

Barddonol.

COFFADWRIAETH AM MARGARET REES,

DEERFIELD.

Nid marw wnaeth yr eneth gu
Ond diano o'i deaerol dŷ.
Cymerwyd hon yn moreu 'i hoec
O gyrnodd pob rhyw ingol loes.

Ymono wnaeth ag eglwys Dduw
Yn moreu 'i dydd wrth ddechreu byw,
Ond cyn prydawn trogiwyddwyd hi
I'r eglwys orfoleddus fry.

Yr alwad ddaeth o lŷs y Tad
Rhaid oedd ei chael i'r nefol wlad,
Ymaflodd angel yn ei llaw
Dan gannau aeth i'r ochr draw.

Groes iawa i deimlad tyner dad
Oedd rhoi farwel i'w blentyn mād,
Ond cysur ydyw 'r gobaith sydd
Y caiff mewn heddi ei chwedd ryw ddydd.

Hiraethu nos a dydd wna 'r fam
Ar ol yr hoffus un ddinam,
Dyagwyliai gael am amser maith
Hon i'w chysuro ar ei thaith.

Galara 'i chwaer ag aethus fron
Ni theimlodd 'rloed fath loes a hon,
Ei hunig chwaer oedd Marg'ret Iwys
Nid rhyfodd iddi wylu 'n ddwys.

Wna cofio dyddiau dechreu 'i hoec
Ddim ond trymbau y chwerr groes,
Pryd hyny rhodiai law yn llaw
A'i hanwyl chwaer heb unrhyw fraw.

Cydgerrdd wnaent fr ysgol Sut
I ddyga rhodio 'r llwbr cul,
Ond O mor chwith nawr unig yw
Mewn arall fydd mae 'i chwaer yn byw.

Ond ymgyrwrch enyd fer,
Cewch gwrrd ynghyd mewn gwlad uwch sêr,
Lle na bydd rhaid ymadael mwy
Lle nad all angau roddi clwy!

Nelson, Mai 30, 1863.

REBECCA.

AR FARWOLAETH BABAN MR. JOHN V.
EVANS. RACINE, WIS.

O berlyn O rosyn mor brydferth
Diangodd dy ymaith o'i boen.
Mae heddyw ar feusydd per gwynfyd
Yn canu yn felus i'r Oon,
Er iddo a'i droion difyrus
Gylma 'u serchiau yn dyn,
Daeth angau a'i gleddyf mor sydyn
A'n babau a ddygodd i'r glyu.

Fy mblentyn, fy machgen anwylaf,
Er gorwedd yu ngwaelod y bedd,
A'i enaid yu mynnes yr Iesu
Sy'n cordio mewn moruodd o bedd,
Mi gofiai dy lwc pan yn cygu
A chariad gwyr gynnes di nam.
Oherwydd hys gweled di'n gweu
Na llamu ar ynwes dy fam.

Ond ffarwen does dyben im' gofio
Am droion dyfeddol y bach,
Ar angau te galodd y gowwest
Ar fryniau tragwyddol mae'n iach,
O afael y byd a'i drallodion
A'i droion dyrlyd a cham
A'i weled of eto mewn gwynfyd
Yw hyfryd ddymaniaid ei fam.

Racine, Medi 2, 1863.

MARGARET WATKINS.

MARWOLAETH Y DR. JOHN M. JONES,
EBENSBURG, PA.—(Gwel Cen. Mehefin)

BARCHUS OLYGYDD.—Derbyniais yr ychydig ben-
illion hyn oddiwrth fyfyrwr o Athrofa 'r Bala, ac os
cyfrifwch hwynt yn deilwng i'w rhoi yn y CENHAD-
WR wele hwynt at eich gwasanaeth. Yr eiddoch yu
ddiffuant,
JENNIE H. CHARLES.

Ebensburg, Medi 7, 1863.

Ow! gwympo 'r gwrol un
Wrth ymladd dios ei wlad,
Ow! fod i oes mor lân
Y fath ryw fyr barhad;
Mae colli un o loes mor bar
Yn gwana fel y cleddyf dur.

Hiraetha Eglwys Ddaw
Ar ol un fel efe,
A chwilia 'r Ysgol Sul
Am athraw yn ei le;
Hwy wylant ddagrau fel y gwlith
Am goli un mor hoff o'u plith.

Mae mam, a brodyr hoff,
A theg chwiriorydd eu,
Yn dria a gwelw 'u gwedd
Yn eu galarwsg ddu;
Ac aml ochenaid lwythog sydd
Yn esgyn o'u mynnesau prudd.

O herwydd colli 'r un
Fu'n ddilyn iawn ei foes,
Fu'n rhodio llwybrau par
Gwirionedd drwy ei oes,
Un roddodd barch i'w enw 'i bun—
A chafodd barch gan Ddaw a dyn.

'Roedd cyfarfyddiad dyg,
Addfywyder, medr. a dawn
Yn gwneud ei ieuanc oes
Yn un obeithiol iawn,
A blin oedd cloi gobethion lu
Yn nghell dywyllaf angau du.

O deimlad dros ei wlad
Ymaffodd yn y cledd,
A phenderfynodd fod
Yn wrol byd ei fedd:
Ni syrthiodd dŵr erioed mewn oed
Teiyingach o gael parch ei wlad.

Os methodd oeraint' eu
Roi iddo help eu llaw
Iffeisio lleddfu ei boen
Yn loesau brenin braw,
Daeth Iesu i'w wyllo rhag cael cam—
I lyndu 'u well na chwaer na mam.

Na wylwch ddim yn hwy
Ar ol ei golli ei,
A cloffwch oll nad oes
Dim dagrau yn y nef:
'Does neb yn wyllo gyda hwy,
Na neb yn medru marw mwy.

Athrofa 'r Bala.

MAWDDWY.

Y DIWEDDAR R. M. JONES, FAIRHAVEN, VT.

Gwel ei gofiant yn y CENHADWR am Awst.

Brawd enwog a brud anian—yn y fydd,
Un hoff iawn o'i drigfan,
Yn Seion fu'n gwron gau
Boethi 'i chlaearineb weithian.

Trwy ei gystudd tra gwaestad—llifeirial
Lleferydd diolchiad,
Yn gynhes o'i fynwes fad
Am gadarn ddi siom Geldwad.

"Dafad wyllt" orwyllt erwin—dditâodd
Ei fywyd cyffredin;
Ond wrth raid ca'i 'r enaid rin
O frouau Seion Ffreinia.

A dwyn ei enaid yn anwyl—o'i ing
I'w angel fu'n orchwyl,
I ddiuas heddd ddawnuos hwyll
Yn dda'i osgo fu'n ddiagwyl.

Min dwr, Awst 17.

HIRAETHUS.

HIRAETH GWRAIG

Ar ol ymadawiad ei phriod i wlad yr awr.

Am Daniel wr anwyl mae f' hiraeth mor lawr
Nis gallaf d' anghofio r'un fonud nae awr,
Cael gweled dy wyneb fy mhriod mwy na
Rydd fwy nac aur melyn o' fwsiant i mi.

Pe cawn yr holl berlau a'r gemau i gyd,
Holl aur California a Pike's Peak yn nghyd,
I ni ni f'at 'r cytan ond gwaelach na dim
Heb gwmni fy mhriod sy'n anwyl iawn im'.

Mae f' hiraeth yn para a'm merch yr un modd
Wrth glywed ein cwynfan pa galon na thodd?
"O where is my Papa why stay he so long?"
Yw geiriau dy blentyn bob diwrnod o'r bron.

O dychwel, fy mhriod. O gwranddo fy nghri
Gad heibio d' orawydd am gyfoeth a bri,
Cael byw mewn tawelwch ein deuoedd yn nghyd
Sy'n gan' mwy dymanol na golud y byd.

ISCHA.

Y PARCH. D. JONES, ABER, BRYCHEINIOG.

Anhawdd i dafod dynol
I draethu maes yn glir
Y galar dwys a deimlir
Waith colli Jones o'r tir,
Ond er ei bod yn alar
Yn Seion ar y llawr,
Mae fry yn orfoleddus
Yn mblith y dyrfaf lawr.

O entrych gwlad gogoniant
Glân engyl yma ddaeth
I nol y gwron adref
Yn lle bod yma'n gaeth,

Wrth hys rwy 'n gwel'd llawenydd
Y dyfais fry uwch rhod
Yn fwy na galar daear,
I'r Iesu byddo 'r clod.

Trafaelodd siroedd Cymru,
Trwy Ogledd a thrwy Dde',
'Ple bynag ag y byddai,
'Roedd Duw yn llanw 'r lle.
Bu yn offeryn rhyfedd
Yn llaw yr Ysbryd Glân,
Fe doddai 'r galon galed
Fel cwyr o flaen y tân.

Yn Baroa, yn Tredegar,
Mi gofais tra b'wyf hyw,
Lle clywais e'n progetha
Efenigwl gwir Fab Duw,
A rhyfedd oedd y cynorth
A'r nerth a gafodd ef
I anog pechaduriaid
Wrth draed trugaredd nef.

Ei frawd a'i hoff berth nasau,
O peidiwch bod yn drist,
Mae 'ch cyfaill fry yn ddedwydd
Yn gwledda gyda Christ;
Na wylwch mwy o'ch dagrau
Yn rhagor ar ei ol,
Mae ganddo well cyfeillion
Ni ddaw ef byth yn ol.

Fe dorodd angau 'r undeb
Oedd rhyngoch ar y llawr,
Ar fyr cewch fyned ato,
Mor hapus fydd yr awr,
I seinio 'r anthem byfryd
Am haeddiant marwol glwy',
A chonwest pen Calfaria,
Hob derfyn arni mwy.

Fe ganodd, fe weddiodd,
Do, lawer ya y byd,
A darllen a phregetha
Oedd fwyaf yn ei fryd;
Fe ddarfu gwaith gweddio,
Pregetha iddo 'n lan,
Tra par'o tragwyddoldeb
Ni dderfydd byth mo 'i gân.

Wyth deg a thair o fwyddi
A gafodd yma'i fyw,
Dros dri'gain llawn o'r rheini
Bu 'n fyddlon dros ei Ddaw,
Ac yna glân genhadau
A ddaeth o'r nefoedd wen
I mofyn Jones toag adre,
Gan fod ei waith ar ben.

Mae Crugybar a Thabor
Yn teimlo dan ei chlwy',
Waith marw eu hen weinidog
Fu 'n fyddlon gyda hwy;
Bu yno rai blynyddau
Yn fyddlon yn eu plith,
Wrth gofio 'r cyrddau hwylus
Nid ant ya ango' byth.

Hen Eglwys fwyn yr Aber
Sydd yn galarn 'n ddwys,
Am fod yr un oedd anwyl
Yn gorwedd ar ei phwys;
Mae'r tafod fu 'n llefaru
Pan ddo'i y dorf yn nghyd,
Wedi hollol dewi
A pherffaith fyn'd yn fed.

Mae yna lawer eglwys
Yn gwisgo 'i mourning dâ,
Waith oelli 'r hen weinidog
Oedd anwyl iawn a chu;
Er colli gweinidogion
Fu 'n fyddlon dros eu Duw,
O peidiwch digalonni,
Mae 'r Iesu eto 'n fyw.

Mor gynted ga'dd Elias
Gomisiwn fyn'd i'r ne',
Cadd Eliasus 'r anrhydedd
Yn union yn ei le;

Mae Jones o hoes yntau
Yn isch ar ben ei daith,
Mae 'r fantell yn yr Aber
Yn hyf'yd yn y gwaith.

Mae 'n byfryd genyf glywed
Eu bod yn gwneud ei hol
Daeth llawer yn ddiweddar
I lechu yn ei chol,
Mae Hughes o lla gymeriad,
Gweinidog bardd i'w Ddaw,
Gobeithiaf y bydd felly
Tra caffo yma fyw.

Tywallted Duw o'i ysbryd
Yn helaeth arno ef,
A gwnaed e'n gwbl addas
Gael rhan o deyrnas nef;
Ac wedi myned adref
Cael coron ar ei ben,
A chyd Jones i gaua
Hob dewi byth, Amen.

Tredegar.

JOHN JONES.

FFORDD HAIARN CORWEN A'R BALA.

Buddugol yn Eisteddfod y Bala.

Ha! arwydd mawredd, ceir ffordd Meirion—hyd
Wastadedd Edeyrnion;
Nwyddau, cyfoeth, boneddion,
Gludir o hyd ar gleidr hon.

Hi chwâl asynod Gwalia—gyra mawr
Y gwyr meirch ddiflans;
Pan wneir hon, dynion nid â
Ar ebolion i'r Bala.

Pob tylwyth, pob llwyth, pob lla—o wŷr byd,
I gerbydau 'n tyru;
A march a roi'r, mawrwyth ei ra,
A charnau tân chwyrn i'w tynu.

Daw mŷr i enaid y Meirionwyr—nawdd
A nerth i fasnachwyr;
Trwy hon wele weision wŷr
Yn ymwithio 'n amaethwyr.

Gwaith enwog o wytheni—hen Feirion
Fwrir yn ddaelli—
Pala am aur a'r plwm, wi!
Clyw gynwrf o'r clogwyni.

Man llawn a fydd yn Mhenllyn fad—man hael,
Man hwylus yn wastad;
Trwy hon bydd adnewyddiad
A dir les yn gordo'r wlad.

Llandderfel.

DEWI HAVES.

CANMOLIAETH I OREGON.

I wlad yr aur mae 'n tynfa
Ar hyd y dydd,
Pike's Peak neu California
Ar hyd y dydd,

I Oregon rhai gyrcha
Gwlad iachus heb fawr eira
Lle na raid portbi 'r gaua',
Ar hyd y dydd.

I Oregon awn Gymry
Ar hyd y dydd,
Gadawn hen wlad yr oerni
Ar hyd y dydd,
Yn isch i ti Wisconsin
Awn rhagora i'r Gorllewin
Gwlad well 'rym yn ei 'mofyn,
Ar hyd y dydd.

Gwlad well na Patagonia
Ar hyd y dydd,
Rhagora ar Awstralia
Ar hyd y dydd,
Gwlad ffrydiau ac afonydd
Gwlad lawn o bob rhyw ffirwythydd
Gwlad orea o'r holl wledydd
Ar hyd y dydd.

Dowch i'le'ctyd tu ag yno
Ar hyd y dydd,
Pob oedran, awn yn gryno
Ar hyd y dydd.
Cawn aur ac arian ddigon,
Pob math o wisgoedd gwythion
Cyflawnder o gysuron
Ar hyd y dydd.

'Nol i ni gyraedd yno
Ar hyd y dydd,
Cawn fyw ar 'chydig weithio
Ar hyd y dydd,
Hir ddyddiau heb ddim nyehdod
Pob cystudd wedi darlod
Na gofid byth yn dyfod
Ar hyd y dydd.

Cychwynwn, awn heb oedi
Ar hyd y dydd.
Na gorphwys nes myn'd iddi
Ar hyd y dydd,
Yr hwn fu 'n amddiffynfa
Bob rhan o'n taith hyd yma
A'n cadwo ar ein gyrfa
Ar hyd y dydd.

Spring Green, Wis.

EDWARD ROBERTS.

CYLCHGRAWN LLENYDDOL YN FENDITH.

Cenhadwr mwyn o natur, Tros y môr, tros y môr,
A'n gwna ni oill yn frodyr, 'Ddeuta 'r môr,
Os digwydd rhywbeth ddyfod,
Fe gaff y llall ei wybod,
Mae hwn yn gyfrwng hynod,
Derbyniwn ei yn barod, 'Ddeuta 'r môr &c.

Cenhadwr mwyn a sirol, Tros y môr, tros y môr,
Dwn hynod o fanteisiol, Tros y môr,
I lawer bachgen sirol
Gael gyru ei bill a'i garol
I'w ardal enedigol,
Dybenion tra derbyniol, Tu yma i'r môr, &c.

Roed llwyddiant i'w ohobwyr Tros y môr, tros y môr,
Ffyddlondeb i'w ddoesbarthwyr, Tros y môr,
Er llwyddiant i'r Cenhadwr
Yn wyneb pob rhyw gynwr
Hir iechyd i'w Gyhoeddwr
Yw llais ei ewyllyswr, Tu yma i'r môr, &c.

OWEN WILLIAMS.

Pen y Groes, Trefdraeth, Môn.

Mae cyfansoddiydd y llinellau hyn amryw ffwyddi
heibio ei bedwar ugain. Cyflwynir hwy i'r Cenhad-
wr gan ei fab, WILLIAM O FOM, *California*.

LLINELLAU AR ESGYNIAD LINCOLN I'R
GADAIR LYWYDDOL.

Eslyn Lincoln i dyorsedd,
A'r wialen yn dy law,
Dangos meddal uerth dy sawredd,
Gwna i'r gelyn ffoi mewn braw;
Paid a gwranddo ar lais y teimlad,
Ond cyflawnder dilyn ef,
Felly 'nilli mwy dyrchafiad,
Nac un urddas tan y nef.

Gwna i elynion ein gwladwriaeth,
Ufuddhau i ddeddfao 'u gwlad,
A'u darostwng trwy oriodaeth,
I fyw yn ddiwyll i ddirad;
Mae cyflawnder pur yn gofyn,
Am ddarostwng un rhyw un,
Fo mewn brâd yn codi'n erbyn
Deddfau da ei wlad ei hun.

Gwna i'r Deu falch adnabod,
Y fod dyn yn ddyn trwy'r byd,
Ac na fedd yr un awdardod,
I drin dyn mal 'nifail mud;
Ond fod pawb yn ddiwahanueth,
Yn mwynhau'r un breintiau gwiw,
Yn ol deddf ei greadigaeth,
Dyna yw dyn, er beth fo'i liw,

Os ei groen sy'n gwneud i'r negro
Gael ei drin a'i gadw 'n gaeth,
Y mae byny yn milwrio
'N erbyn deddf yr Hwn a'i gwnaeth,
Ond nid lelly—gormes dynion,
Sydd yn dal y negro 'n dŷn,
Mewn caethiwd mal mewn cyffion,
Er mawr g'wilydd i'r dyn gwyn.

Clyw di, ormes, er mor uchel
Wyt yn awr yn mibiith y lla,
Fe ddaw amser â ti 'u isel,
O dan draed y negro du:
Pan y treugot, trenga gofid,
Yn ein gwlad, a threuga'r cledd;
Yn ei wenwisg fe wna rhyddid,
Roi ei sêl ar ddrws dy fedd.

Rhaid i ryddid gael teyrnasu,
Rhaid i ormes ddod i lawr,
Er fod gormes yn cynhyrfu,
'N erbyn ryddid yma 'n awr;
Rhaid i ryddid fod yn frenin,
Dros y ddaear faith i gyd,
Rhyddid, Rhyddid, ffoeddia'r werin
Fo 'n teyrnasu dros y byd.*

Tennessee.

CADWGAN FARMER.

Hanesiaeth Gartrefol.

AGORIAD CAPEL NEWYDD YN VANWERT,
OHIO.

Gelwir ei enw, *Capel Seion*. Eglwys undebol
ydyw o A. a T. C. Mae yn adeilad hardd mewn
gwlad. Bi faint ydyw 32 tr. wrth 27, agos a bod
yn ddiddyled. Anfonodd yr Eglwys i ymofyn y
brodyr Thomas Edwards (A.) a Howell Powell
(T. C.) i gyflawni gwasanaeth crefyddol yn yr
agoriad y Sabboth o flaen Cymanfa y T. C. yn
Vauwert.

Dechreuodd y moddion cyhoeddus yno nos
Wener, Awst 28, pryd y pregethodd y brodyr
Powell ac Edwards: ac ar yr un amser pregeth-
odd y brawd David Harries, Ironton, yn capel
Salem. Am 9, dydd Sadwrn, surfiwyd yr Eg-
lwys, ac etholwyd eu awyddogion. Am 10 pre-
gethodd y brodyr R. H. Evans, Columbus, a Robt.
Williams, Moriah. 1 Tim. 6: 6; 2 Tim. 4: 6—8.

Am 2 yr oedd yr oedfa agoriadol. Dechreuwyd
gan D. Harries a phregethodd y brodyr Edwards
a Powell, Neh. 4: 6; Ezech. 2: 2, 3. Am 6 pre-
gethodd y brodyr D. Harries ac E. T. Evans, New-
ark, Iuan 14: 6; Pa. 17: 7. Ar yr un amser yn
Salem y brodyr Hugh Roberts, Radnor, a J. W.
Evans, Oak Hill. Am 10 y Sabboth dechreuwyd
gan y brawd Ebenezer Davis (W.) a phregethodd
y brodyr Powell ac Edwards, Iuan 6: 40; Iuan
5: 40. Am 2 dechreuwyd gan J. W. Evans a
phregethodd y brodyr E. S. Jones, Centreville, a
Robert Williams, Moriah, Diar. 10: 18; 1 Pedr 1:
18—20. Am 7 dechreuwyd gan Robert Williams
a phregethodd y brodyr Thos. C. Davis, Whethers-
field, a J. W. Evans, Oak Hill, Ool. 3: 2; Hagai
2: 7. Ar yr un amser yn Salem Edwards a
Powell.

Felly terfynwyd y moddion hyn a dechreuodd

* Cyfansoddiwyd y llinellau uchod ar yr amser
etholwyd A. Lincoln, gyda bwriad o'u banfoni i'w
cyhoeddi y pryd bwnw, ond amgylchiadau a rwystr-
odd byny o amcan.—S. R.

y Gymanfa.—Yr oedd yr ardalwyr yn ariol yn dechreu addoli yn eu capel newydd, cynulleidfahardd yno. Bydded yn fendith i'r ardal ac yn ogoniant i Dduw yw gwir ddymuniad yr eiddoch mewn cariad,
DEIRN.

CYFARFOD SPRING GREEN, WIS.

Cynaliwyd cyfarfod pregethu yn y lle hwn nos Sadwrn a dydd Sabboth y 12 a'r 13 o fis Medi. Nos Sadwrn pregethodd y Parch. G. Jones, Cambria, yn ubŷ Wm. Williams ar "Ddyben dyfodiad Crist i'r byd," a phregethodd y Parch. D. S. Davies, Ixonia, yn y Capel, ar "Anser."

Boreu Sabboth yn y Capel am 10 pregethodd D. S. Davies ar "Ddylauwad Crefydd," a G. Jones ar "Drefn cadw pechadwr." Am 2 pregethodd Evans, Arena (T. C.), ar "Ymfrosto yn y Groes," a G. Jones ar "Gyndynrwydd pechadur." Am 6 pregethodd D. S. Davies ar y "Perygl o oedi dyfod at grefydd," a G. Jones ar "Dderbyn gras Daw."

Amgylchynwyd bwrdd yr Arglwydd yn niwedd y cwrdd 10, a chafwyd anerchion gwresog gan D. Jones, Arena, yn nghyd a'r brodyr a enwyd ddiweddar, ar "Farwolaeth yr Arglwydd Iesu Grist." Cawsom bleser mawr wrth wraudo, a hyderwn y bydd y cyfarfod hwn yn adfywiad i Seion, ac yn foddion dychwelid llawer o bechaduriaid i ymof yn am drugaredd.
GOMERYDD.

CYMANFA TALAETH EFROG NEWYDD.

Cymanfa Flynyddol y Cynulleidfaoion Cymreig yn Nhalaeth Efrog Newydd a ddechreuwyd y Fwyddyn hon yn Utica, yn Eglwys Columbia st., Medi 7. Yr oedd yn nghyd weinidogion yr Undeb a chynrychiolwyr yr Eglwys.

Yn y Gynadledd, rhoddwyd gwahoddiad serchus i'r Parchn. S. A. Williams ac E. B. Evans o dalaeth Pennsylvania i gydeistedd a chydweithredu gyda ni. Gwnaed sylw yn fyr ar ein huniad â'r Seion, Yna unwyd yn y penderfyniadau canlynol:

1. Fod dau o'r brodyr, sef Parchn. M. Roberts, Remsen, ac E. W. Jones, York Mills, i fyned i'r Cyfarfod Blynnyddol a gynelir gan y brodyr y Saison yn Clover'sville, Medi 22.

2. Ein bod fel eglwys i gydgasglu at y Gymdeithas Genhadol Gartrefol yn nghorff y tri mis dyfodol. Gobeithio yn fawr na bydd hyn yn cael ei anghofio.

3. Fod y brawd John D. Jones o Athrofa Marietta, O., yr hwn a fwriada yn awr i fyned i Goleg Hamilton, yn cael ei dderbyn yn aelod o'r Undeb hwn.

Derbyniwyd gyda llawenydd yr hysbysiad fod eglwys Floyd wedi llwyr dalu y ddyled oedd yn aros ar y Capel, a bod llwyddiant ar yr achos yn eu plith, trwy fod rhai o'r newydd yn ymuno â'r eglwys.

Sylwyd na wnaed casgliadau at gynorthwyo dynion ieuainc yn yr Athrofa; yna aed yn mlaen i

neillduo gwahanol Bwyllgorau, a gohiriwyd hyd ddau o'r gloch ddydd Mercher yn Remsen.

CYNADLEDD REMSEN.

Yn unol â chais y Cadeirydd neillduwyd y Parch. W. D. Williams i lywyddu. Galwyd yn mlaen y Pwyllgor ar ddyled achos Prospect. Cyflwynwyd eu penderfyniadau gan Dr. Everett.

ADRODDIAD Y PWYLLGOR AR ACHOS PROSPECT.

Meddyliem mai y ffordd oren fydd rhanu y Cynulleidfaoedd yn ddosbarthiadau bychain, ac i'r gweinidogion gymeryd bob un ei ddosbarth i fyned i gasglu at yr achos hwn, a gofyn i'r Cynulleidfaoedd i neillduo rhyw frawd i fyned gyda y gweinidog yn y dosparth hwn, a cheisio cwblhau yn fuan.

Dosbarth 1. Utica—i gasglu y Parch. R. Everett, D. D. Dos. 2. Nelson—E. W. Jones. Dos. 3. Floyd a Rome—J. R. Griffiths. Dos. 4. Remsen a Bethel—W. D. Williams. Dosbarth 5. Steuben a Penymynydd—L. D. Howell. Dos. 6. Salem, Bethania a Whitesboro—M. Roberts. Dos. 7. Holl. Patent a Trenton—D. E. Prichard. Dos. 8. Turin a'r cylchoedd—E. Davies. Dos. 9. Waterville a Paris Hill—James Griffiths.

Cyflwynwyd adroddiad Pwyllgor Trysorfa er cael addysg i ddynion ieuainc, gan E. Davies. Penderfynwyd fod pob gweinidog yn yr Undeb yn cael ei nodi i weithredu yn yr achos, a gwneud ymholiad i'r mater, a thynu sylw yr eglwys i'r achos yn gyntaf a derbyn cyfraniadau,—a dwyn adroddiad o'u gweithrediadau i'r Cyfarfod tri misol nesaf.

Derbyniwyd adroddiad y Pwyllgor yn achos ein Gwlad a phenderfynwyd

1. Ein bod yn parhau mewn bwiog gydymdeimlad yn achos ein gwlad yn y cyfwng pwysig presenol, a'n bod yn penderfynu parhau i wneuthur yr hyn a allom er terfynu y gwrthryfel a phrysauro heddwch, seiliedig ar uniondeb a chyfiawnder i bob dyn.

2. Ein bod yn cydnabod gyda diolchgarwch calonog, oruwch lywodraeth yr Arglwydd yn y buddugoliaethau a'r gwaredigaethau pwysig a reddodd yn ddiweddar i'n bachos, ac am y go-beithion sydd genym o gyraedd buan fuddugoliaeth a llwyr ddarostyngiad y gwrthryfel anghyfiawn a chreulon hwn sydd yn ein tir.

3. Ein bod yn llawenhau yn yr adeicrhad a gawn o benderfyniad ein Llywydd i sefyll yn ffyddlon, er pob dylanwad, dros hawliau ein llywodraeth o iawnderau dyn, ac yn neillduol ei gydnabyddiaeth o iawnderau y dyn du, a'i ymrwymiad y bydd i'r addewid fawr o ryddhad i'r miliynau caethion gael ei chyflawni.

4. Ein bod yn taer ddymuno ar ein cenedl yn gyffredinol i fod yn ofalus rhag rhoddi eu dylanwad mewn unrhyw fodd, o blaid y gwrthryfelwyr yn y De, na'u cefnogwyr yn y Gogledd chwaith.

5. Ein bod yn mawr gymeradwyo ymddygiadau ein dynion ieuainc y rhai a ymroisant i amddiffyn eu gwlad, ac a sefasant yn wrol ar faes y frwyds

dros iawnderau dyn, gan hyderu na fydd neb yn arawdo i sefyll eto dros yr unhyw Egwyddorion, ac nas gallwn gymeradwyo yr eithriadau gwahanol i hyu a geir yn ein plith.

Neillduwyd Pwyllgor o bump, i ofalu ac i drefnu lle ac amser y cyfarfod chwarterol, er ei gadw yn rheolaidd ac i hysebu yr Ysgrifenydd fel y cyhoedder ef yu brydlon trwy y CENHADWR —y Pwyllgor ydynt Parch. M. Roberts, G. T. Jones, Trenton, G. O. Griffiths, Remsen, Parch. James Griffiths, Utica a J. B. Griffith, Bethania.

Heblaw gweithrediadau y gynadledd, cafwyd pregethu yu y gwahanol fanau.—Utica, Remsen, Penmynydd a Floyd. Y brodyr dyeithr a ddaethant i gynorthwyo yu ein Cymansa eleni, oeddynt y Parchu. Samuel A. Williams, Bradford, Pa, ac Evan B. Evans, Hyde Park, Pa. Yr ydym yn credu i ni eu cael yn llaw eu Duw, ac ni a hyderwn y bydd i'r had da a hauwyd gael dyfuder daear. Dangosodd y brodyr yn y weinidogaeth ffyddlondeb mawr yu dilyn y Gymanfa yn y gwahanol fanau yu nghyd a'u hyndrech gyda gwaith eu Harglwydd. J. R. GRIFFITH, *Ysg.*

Marcy, Medi 18, 1863.

MAEWOLAETH DAU FILWR CYMBREIG.

JAMES D. JAMES.

Meh. 2, yn Murfreesboro, Tenn., bu farw JAMES D. JAMES, perthynol i gwmi I, 18ed gatrawd Ohio Volunteer Infantry, o enyniad yr ymygar-oedd, ar ol cystudd byr ond trwm. Clwyfwyd yr ymadawedig yn mrwydr galed Stone River y dydd cyntaf o'r flwyddyn hon a chymerwyd ef yu garcharor gan y gwrthryfelwyr; yu yr hwn amser ni chafodd ond ychydig iawn i'w fwyta. Bu yu eu dwylaw am chwech o ddyddiau. Pan ddaeth yn rhydd o'u gafaelion symudwyd ef i'r ysbytty yu Murfreesboro lle bu o lonawr hyd Mehefin. Gwellhaodd yu hollol o'i glwysau a theimlai awydd cryf i ymuno a'i gatrawd drachefn. Felly aeth allan i'r gweryll i'r dyben hyn, ond cynghorodd ei Gadben ef i fyned yn ol i'r ysbytty er mwyn cryfhau ychydig yn rhagor. Ufuddhaodd yntau, ac yu mheu ychydig ar ol dychwelyd i'r ysbytty cymerwyd ef yn glaf yu yr afiechyd uchod o'r hwn y bu farw pan yu 21 ml. ac 21 diwrnod oed. Ymunodd a'r fyddin Awst 18, 1861. Bu allan felly yu ngwasanaeth ei wlad am 22 fis oedd o fewn ychydig ddyddiau. Mab ydoedd i Mr. David C. James ac Ann ei briod o ardal Ty'n Rhos, sir Gallia, Ohio. Ymfudodd Mr. James i'r wlad hon yu y flwyddyn 1844 o Rumni, D. C., pan yr oedd James yu ddwy flwydd oed.

Tro trwm oedd marwolaeth James i'r teulu galarus. Efe oedd y mab hynaf yu fyw, a'r peth oedd yu ei wneud yn drymach ac yu fwy annis-gwyladwy, oedd fod Mr. James gwedi derbyn llythyr oddiwrth ei Gadben yn hysebu ei fod yu gwellhau yu dda ac y buasai yn barod i fyned i "active service" yu fuan. Ond y fath siomedig-

aeth a gofid oedd derbyn llythyr oddiwrth yu un person yu ei hysebu fod James gwedi marw a'i gladdu ddau ddiwrnod cyn ei fod ef ei Gadben yn gwybod. Siaradai yu barchus iawn yu ei llythyr am James fel milwr da a ffyddlawn.

Dymunir i'r *Dinnyer* godi yr uchod er mwyn y perthynasau a'r cyduabod yu yr heu wlad.

JAMES H. EVANS.

Mai 1, yu mrwydr Bradford's church neu Port Gibson, Mississippi, lladdwyd y Corporal JAMES H. EVANS, Co. E, 56th regt., Ohio Vol. Inf. yu 25 ml. a 2 fis oed. Ymunodd a'r fyddin yu 1861 yu y cwmni uchod dan y Cadb. John F. Evans, Centreville, O. Mab ydoedd yr ymadawedig i Mrs. Hannah Evans (gweddw), Ty'n Rhos, Gallia, O. Efe oedd y mab ieuangaf ac aino ef yu benaf yr oedd ei fam yu ymddibynu am ei chynalieth, ac yr oedd yu ofalus iawn am dani Ond aeth of allan gau adael cartref cysurus er mwyn amddiffyn y wlad yu ei pheryglon ac hefyd ddogelu ei deiliaid. Yr oedd James yu cael ei garu yu fawr iawn gan bawb ai hadwa'nai. Ond y mae gwedi ein gadael yu awr o awn y rhyfel a'i beryglon. Claddwyd ef ar faes y frwydr lle y gorwedda hyd ganiad yr udgorn. Yr Arglwydd a gynhalio ei fam oedranus yu ei gular. J. L. DAVIES.

LLYTTYR O'R DE.

*Gwersyll ger N. Orleans, La.,
Awst 25, 1863.*

MR. GOLTERYDD.—Er bod amryw fis oedd meth-ion wedi myned heibio er pan gymerais yr hyddra o ygrifio gair idd eich cyhoeddiad clodwiw o'r blaen, eto, dichen nad hollol amsurbyniol genych fydd cael eilwaith ychydig o'u hanes yu enwedig mewn cysylltiad a'u gweithrediadau diweddaraf ar y Mississippi. Ymadawasom a Missouri tua diwedd mis Mai, mewn cyduniad a'r alwad oddiwrth y Cadf. Grant am adgyfuertion er hyrwyddiad sicrhau llwyddiant ei weithrediadau ef o amgylch Vicksburg.

Gwynebasom ar faes newydd ein llafur dyfodol gyda theimladau gobeithiol ac yabrydoedd gwir awyddus i wneud ein goreu er dedymchwelyd y nythle fradwraidd hono oedd cyhyd wedi bod mor llwyddiannus yu ei gwrthasaf yu erbyn gallu yr Undeb er dechreuad y rhyfel dinyatriol hwn. Cyrhaeddasom Vicksburg mewn adeg hynod foddhaol er rhoi i'n cydfilwyr oeddynt yu yn flaenorol y cynorthwy gofynol ganddynt ar yr amser gwir bwysig hwnnw. Ein safle gweithrediadol ni osodwyd ar yr aswy i'r llinell warchaeol, ac er ein bod yu ol i'r gweddill o filwyr Grant yu ein dyfodiad, eto mewn ychydig ddyddiau gallem nianu ymffrostio o fod, o ran agorwydd at weithiau y gelyn, yu llawn gymaint felly a hwy, yu enwedig mewn cysylltiad a hyn.

Yr oeddym wedi dwyn ein gwarchgloddian i'r fath berffeithrwydd fel yr oedd y Cadf. Grant wedi dewis safle adran y Cadf. Herron i wneud yr ymosodiad terfynol ar y 5ed o Orphenaf os na

wuai y Cadf, Pemberton roddi y lle i fyny cyu yr adeg neillduedig. Ond yr oedd y diwrnod hwnw a'r un blaenorol i fod o nodweddion hollol wahanol mewn ystyriaeth filwrol nag yr hyn yr oeddym ni wedi darparu iddynt fod. Torodd gwawr y pedwarydd o Orphenaf yn hyfryd uwch y brynau yn y pellter, ac

"Awel dawel y dydd,"

Ddoaranai ei heffaith adfywiol arnom, fel yr ymweithiem yn mlaen yn unol a'n harferiad gyda'n gorchwylion. Cododd yr huan fel megis gyda rhyw ardderchawgrwydd mwy urddasol na'r dyddiau o'r blaen, ond nid cynt nag y daeth i'r golwg nag y canfyddwyd y faner wen hefyd yn cael ei derchafu uwch y gweithiau gelymol, yr oeddym oll ar unwaith allan o'n dirgel-fanau a chyn nemawr o fynyddau ychwanegol yr oedd yr holl fryniau tu fewnol i'r gweithiau wedi eu gorchuddio a thyrfaoedd o filwyr o bob ochr mewn cydymddyddan cyfeillgar fel pe na buasai dim wedi myned yn mlaen yn flaenorol o nodwedd droseddawl ar ddeddfau cyfeillgarol naturiaeth.

Ychydig yn ddiweddarach yn y dydd aeth adranau y Cadf. Herros, Logan, Smith, ac eraill i mewn gan gymeryd meddiant o'r lle y buom cyhyd mewn ymdrechriad afwyddianus yn ei erbyn. Yr oedd yr olygfa gyntaf gawsom o allu tufewnol y gwarchgloddiau gelymol yn creu syndod nid byohan ynom eu bod wedi cael eu rhoddi i fyny yn enwedig gyda'r fath hawsder hynodol, ond buan y diflanodd y teimladau hyn pan ddatgudd-iwyd i'n golwg wir sefyllf eiddau gwrthwynebwyr mewn ystyr ymborthol, yr oedd eu defnyddiau llwydd wedi llwyr ddiweddu, fel nad oedd dim bellach yn eu hares oad rhoddiad diamodol i fyny neu ddiodeffiant newynol. Yr oedd eu gweithiau yn rhai o'r anseawdd mwyaf cadarn i'w cymeryd, a hyn yn benaf trwy eu bod wedi cael eu hadeiladu ar y safleoedd mwyaf priodol er cael hawl perffaith o'r brynau amgylchynol. Ein colliant ni fel cairawd drwy ystod amser y gwarchaeoeth ydyw, dau wedi eu lladd a naw eu clwyfo. Er y pryd hyn ydym yn awr yr ydym wedi bod ar ein symudiad bron o hyd, yr oedd ein hanturiaeth i fyny yr afon Yazoo yn llwydd-iannus hollol, cymerasom feddiant o'r dref o'r un enw yn nghyd ag amryw gyflegrau a man arfau eraill y rhai adawyd gan y gwrthryfelwyr yn eu brys i ymadael ar ein dyfodiad i mewn.

O'r lle uchod ail ddychwelasom i Vicksburg ac oddi yno i Port Hudson, yr hwn le gyrhaeddasom yn fuan ar ol ei roddiad i fyny i fyddin y Cadf. Banks. O'r lle hwn ymadawasom am N. Orleans lle yr ydym yn awr gyda miloedd eraill o'n cyd-filwyr yn ymbarotoi am yr anturiaeth sydd yn fuan i gyhwyn o'r lle pan y ceir pob peth mewn cydweithrediad hwyfusol er hyrwyddiant llwydd-iannus yr ymgyrch.

Mewn brys, J. D. Jones,

Co. K, 24th Gatradd Gwbl. Ill. Adran y Cadf. Herros.

COFFADWRIAETH AM LOUIZA M. THOMAS,

PROSPECT.

Awst 11, 1863. yn Prospect, N. Y., yn nhŷ ei hewythr a'i modryb, William a Laura Griffiths, bu farw LOUIZA MARGARET THOMAS, merch i John A. a Margaret Thomas, gynt o Cleveland, Ohio. Ei hafiechyd oedd y darfodedigaeth, a hi ydoedd yr olaf o dair merch y rhieni uchod a symudwyd trwy yr un afiechyd nychlyd. Ond er iddi adael y byd yma yn more ei hoed, credwn ei fod yn elw mawr iddi, gan ei bod yn hynodi ar ieuentyd yn y cyffroddin.

Collodd ei mam pan yn naw oed, a chymerwyd ei gofal gan ei hewythr a'i modryb uchod, pa rai a gymerasant yr hyfrydwch o'i dwyn i fyny yn addyg ac athrawiaeth yr Arglwydd. Derbyniwyd hi yn aelod eglwysig yn eglwys Gynulleidfaoel Steuben, pan yn 11 oed, a daliodd ei phroffes o'r Gwaredwr yn fyddlon hyd angau; ac nid yn unig daliodd ond cynyddodd mewn profiad a grae yn feunyddiol.

Prif nodweddion ei bywyd ydoedd tynerwch ei chydwybod a dyfalwch mewn gweddi. Yr ydoedd yn hynod dyner ei chydwybod er yn ieuanc, fel nas beiddiai geisio cuddio ei beiau trwy anwired, yr hyn fyddai yn werth ei ofelychu gan holl ieuentyd y wlad. Ond ei chymeriad arall ydoedd ei hoffder a'i hymlyniad wrth orsedd gras—ei hoff fan oedd yn y dirgel gyda Duw. Pan oedd yn gweini i'w chwaer yn ei chystudd, yr hon a fu farw tua blwyddyn yn ol yn New York, yr oedd yn darllen ac yn gweddio gyda hi yn ddyddiol, ac er nad oedd y pryd hyn ond 18 oed nid oedd arni gywilydd i nesau at Dduw yn gyhoeddus gyda ei chwaer dros y teulu. Ond erbyn heddiw y mae ei gyrfa wedi ei gorphen a hitbau yn gor-phwys ar fynwes yr Iesu.

Nf bu ei chystudd ond byr, yr hwn a ddyoddefodd mewn amynedd a thawelwch mawr, gan ymfuddloni i ewyllys ei Duw i wneud fel y byddai da yn ei olwg ef, a gellir dweyd am dani, bu farw fel y bu fyw—bu fyw mewn llafur a bu farw mewn tangnefedd, bu fyw mewn gweddian a bu farw mewn goleuni yn gweled y wlad bell ac yn mwynhau graddau helaeth o orfoledd y wlad cyn croesi yr afon.

Awst 13 ymgasglodd tyrfia i ddaugos eu caredigrwydd diwedda i weddillion yr ymadawedig, pryd y cyflawnwyd y gwasanaeth crefyddol yn aghapel y Trefnyddion Califfinaidd yn Prospect gan yr ysgrienydd a'r Paroh. R. Everett, D. D., yna hebryngwyd yr hyn oedd farwol i gladdfa Bethel i orwedd hyd foreu caniad yr udgorn. Yr Arglwydd a dalu i'w hewythr a'i modryb am eu caredigrwydd a'u gofal am yr amddifaid hyn, ac a ofalo am y tad a'r ddau frawd sydd yn ol.

R. F. Jones.

MARWOLAETH MILWR CYMREIG.

Gor. 25. yn y clafdy yn Philadelphia, bu farw THOMAS P. JONES, o Charleston, Pa., yn 18 ml.

4 mis a 23 o ddyddian oed. Ymunodd o'i wirfodd A'r fyddin yn mis Awst, 1862, yn y gatrawd 149 Penn. Bucktails, Co. G. Bu am yspaid yn gwylio oddeutu Washington. Wedi hynny galwyd y gatrawd allan i ymuno â byddin fawr y Potomac. a buont am beth amser yn aros yn Falmouth, Va. Yr oeddynt yn yr ymladdfa yn Fredericksburg. Drachefu aethant i Benneylvania, ac ar ol tutaclio caled am amryw ddiwrnodau, trwy'r gwres mawr, cyrhaeddasant i Gettysburgh. Am 2 o'r gloch y dydd 1af o Orphenaf gorchymynwyd lwy i fyned yn mlaen i'r *battlefield*, ac am 4 o'r gloch, cafodd ei glwyfo yn ei glun, a chafodd ei gymeryd yn garcharor gan y gelyn. Danfonwyd ef ac eraill i ysgubor, a bu yn aros yno yspaid 4 diwrnod heb ddim i'w fwyta nac yfed, na chwaid meddygiaeth. Oddiyno symudwyd ef i hen eglwys y Pabylidion, ac oddiyno symudwyd ef i'r clafdy yn Philadelphia.

Yma bu y meddygon yn ymdrechu cael y belen allan o'i glun, ond o herwydd ei fod cyhyd cyn cael cynorthwyl a'i glun wedi chwyddo gymaint, nid allwyd ei chael ymaith. Trwy hynny rhoddasant iddo gyfferi i'w esmwytho o'i boen, ond buont yn aflwyddiannus, a methwyd gwneud nemawr les iddo hyd nes i angau wneud ei orchwyl—hynodd ar y dydd crybwylledig uchod. Gofynodd boneddiges iddo yr hon oedd yn ei wyllo, os carai gael un i weddio. "Yr ydwyf yn ymdrechu gweddio fy hua" oedd yr ateb.

Mab ydoedd i John E. ac Ann T. Jones, o'r lle uchod. Ganwyd ef yn y flwyddyn 1845, yn agos i Manchester Big Meadows Pine Creek. Ymfudodd ei rieni o'r lle hwnnw i Charleston yn 1850. Yr oedd yn fachgen ufudd i'w rieni, ac yn gwarchod gartref, ac yn tendio yr Ysgol Sabbathol a'r cyfarfodydd. Euillai ei barch a'i gymeradwyaeth pale bynag y byddai—yr oedd iddo air da gan ei gymnydogion a'i gyduabod. Collodd ei fam yn y fl. 1862. Felly gadawodd i alaru ar ei ol ei dad a thri o frodyr—(un o honnynt yn filwr dros ychwaneg na dwy flynedd gyda'r *Regulars*) a phedair chwaer yn nghyd ag amryw berthynasau a chydgyfoedion.

Yr ydym ar fwriad i gael ei gorff gartref i Charleston pan gyfnewidia'r hia yn briodol i hynny. Cafodd ei gladdu yn ngladdfa'r milwyr yn Philadelphia. Ei alarus dad,

Charleston, Medi 7, 1863. JOHN E. JONES.

MARWOLAETH MILWR.

Iowa City, Medi 15, 1863.

Yn Iowa City, yr 11eg o'r mis hwn, o waedlif y gwersyll, (*camp diarrhea*) yn nhŷ ei ewythr a'i fodryb, Samuel ac Elizabeth Price, bu farw DANIEL ROBERTS, sef mab i John R. a Mary Roberts, Ebensburg, Cambria Co., Pa. Tybia ei berthynasau ei fod o ddeutu 23 ml. oed. Perthynai i'r 22 Gatrawd Iowa Gwirfoddolion, yr hon a adawodd Camp Pope, yn y ddinas hon, flwyddya i'r mis hwa, ac a drusaeliodd yn ol a blaen, bron drwy

holl dalaeith Missouri y gauaf diweddaf i hela *guerrillas*. Yn mis Mawrth diweddaf, unodd y Gatrawd â byddin Grant ger Vicksburg, a hynodd ei hun yn y brwydrau o ddeutu Vicksburg, Jackson &c.

Yr oedd Daniel Roberts yn un o'i milwyr cryfaf pan y gadawodd Iowa City. Dilynodd ei Gatrawd hyd o fewn mis i ddydd ei farwolaeth, pryd y gadawodd hi yn Vicksburg. Claddwyd ef 3 wythnos i'r un dydd ac y cyrhaeddodd i Iowa City. Yr oedd wedi bod yn glaf am rai misoedd cyn gadael ei Gatrawd, weithiau yn y clafdy, ac weithiau yn alluog i ddilyn ei ddyledswyddau. Pe buasai yn gadael y fyddin yn gynt, buasai gobaith am ei welliant. Gwnaeth ei geraint yma yr oll allasant iddo, ac yn enwedig ei fodryb a thri o feddygon. Ond yr oedd Daniel yn ngafael marwolaeth, a methodd pob ymdrech ei waredu o law greulon breuin y dychryniadau.

Claddwyd ef gan y milwyr sydd yn aros yn y dref. Yr oedd yr ysgrifenydd a gweinidog arall *Scimig*, yn ei gladdedigaeith. Cafodd ei gladdu gyd ag unrhydded *milwrol*. Darllenwyd rhan o'r Beibl cyn gndael y tŷ, a gweddiwyd. Ar ol ei roddi yn y bedd, etbulwyd uifer o filwyr i aethu ar unwaith dros ei fedd, a hynny dair gwaith; ac yr oedd y seindorf a'r tabwrdd yn arwain y cydhebrwng o'r tŷ i'r gladdfa. O'i'r miloedd o blant anwyl, brodyr, a thadau, sydd wedi syrthio yn y gwahanol frwydrau, er dechren y rhyfel, ag na chawsant law dyner priod, mam, chwaer, na modryb, i'w hymgeleddu yn eu horiau ola! O'i'r miloedd o'm cyd-dduon *teyrngarol*, na chwasant gladdedigaeith briodol, hyd yn nod i anifail! Mae fy nheimladau yn dryllio wrth feddwl am danynt.

Ond "pwy a laddodd y rhai hyn oll?" Onid *bradwyr* y De, a'u brodyr yn y Gogledd sydd yn eu cefnogi trwy eu hareithiau, eu cyfarfodydd, eu Newyddiaduron, a'u terfysgluoedd yma ac acw? Credwyf yn ddiygog y bydd gwaed ein milwyr teyrngarol yn gwaeddi o'r ddaear, fel gwaed Abel, am ddial y Duw cyfiawn, ar deyrnradwyr y De, a'u cefnogwyr yn y Gogledd. Nid ydyw Duw wedi gadael y ddaear, ac y mae yn gweled anwired a cham, ac oni wua Barnydd yr holl ddaear farn? Os felly, mae cosp drom yn aros gelynyon ein llywodraeth yn y De a'r Gogledd, yn nghyd a'r holl Ferosiaid diegwyddor, sydd yn aros yn llechwraidd tan eu banerau, i ddilyn gwahanol alwedigaethau, ac heb roddi dim cymborth iddi yn erbyn ei gelynyon. Gufied y rhai hyn oll fod y rhai sydd heb fod gyda hi yn rhwym o fod yn ei herbyn.

Ysgrifensis yr uchod am Daniel, fel didwyll gyfaill i filwyr yr Udebb ac fel tad yn cydymdeimlo â'r rhai sydd yn colli eu banwyliad trwy y rhyfel bradwrus hwn. Deallwyf fod i Daniel fam, a brodyr a chwiorydd yn fyw yn Ebensburg, Pa., a thybiais y buasai yn dda ganddynt gael ychydig o'i hanes fel milwr, yn nghyd a'i ddiwedd. Eu cyfaill yn cydymdeimlo a hwy.

EV. GRIFFITHS.

CYFARFOD DIWYGIADOL CEBDDOROL YN UTICA.

Mae sefyllfa isel cerddoriaeth eglwysig yn America, wedi bod ac yn parhau felly yn ofid calon i lawer un ag sydd yn dwyn eel dros ogoniant y rhan bwysig yma o wasanaeth yr Arglwydd, sef canu mawr; er nad yw y dosbarth yma mor lluosog ag y dylent fod. Pe buasai mwy o deimlad yn bodoli o herwydd y peth hyn yn mblith Gweinidogion yr Efyngyl, blaenoriaid eglwysig &c., galleid dygwyl diwygiad buan; ond, er galar a gofid fel arall ei gwelir.

Teimlodd blaenoriaid y gân yn y ddinas hon gymaint o herwydd yr anrhefu a'r marweidd-dra a fodola. fel y daethant i'r penderfyniad o fynd o ddifrif i gael diwygiad. Barnwyd er cyrhaedd yr amcan a nodwyd, bod yn wir angenrheidiol i gael llyfr tonau newydd, o wahanol dull i'r rhai sydd yn ein meddiant yn bresenol. Trwy fod Mr. E. J. Lewis o'r ddinas hon yn bwriadu cyhoeddi llyfr tonau newydd at wasanaeth ein cynulleidfaoedd, penderfynwyd cael cyfarfod cyhoeddus i'r dyben i osod ger bron y cyfarfod hwnw, gyllan y gwaith a fwriedir ei gyhoeddi gan Mr. Lewis, fel y galleid cael eu barn o barthedd iddo, eu cymeradwyaeth, neu eu hanghymeradwyaeth. Daeth hynny oddiamgylch a chynaliwyd y cyfarfod yn addoldy y Treinyddion Wesleyaidd nos Lun, Meh. 29, 1863.

Galwyd y cyfarfod i drefn gan Mr. D. T. Davies, a neillduwyd Mr. John Griffiths yn llywydd, a J. D. O. yn ysgrifennydd.

Ar ol cael araeth agoriadol gan y llywydd ar natur a dyben y cyfarfod, galwyd ar Mr. Lewis yn mlaen i roddi ychydig o eglurhad mewn perthynas i'r llyfr crybwylledig, i'r hyn y cydgyuodd, a gwnaeth hyn yn eglur a boddhaol.

Ar ol hyn cafwyd sylwadau byrion—ond pwrpasol gan y boneddwy'r canlynol:—Meistri W. M. Owen, G. W. Williams, John Davies, Edward Jones, J. E. Edmunds, W. W. Jones, D. T. Davies ac eraill.

Wedi i'r personau a euwyd ddatgan eu barn, cynygiwyd y pethau canlynol i sylw'r cyfarfod, a derbyniwyd hwy gan y gynulleidfa yn unfydol.

Yn 1af, Ein bod ni fel cyfarfod yn cymeradwyo CYMLLUS y gwaith a fwrieda Mr. Lewis ei gyhoeddi at wasanaeth cynulleidfaoedd, fel y rhagoraf a gynygiwyd i sylw ein cenedl erioed o'r blaen, ac yn rhoddi auogaeth gref i Mr. Lewis i ddwyn allan y gwaith can gynted ag y byddo modd.

Yn 2il, Ein bod fel cyfarfod yn anfon cais at holl gerddorion America, ar iddynt gynyg at ryw fesurau a all fod yn gefnogaeth i'r cyhoeddwr i ddwyn allan y gwaith—hefyd at holl eglwysig y gwahanol enwadau crefyddol, ar iddynt wneud yr hyn a allont er rhoddi cylch-rediad helaeth i'r gwaith, ac i'r llyfr i fod yn llyfr y genedl.

Yn 3edd, Ein bod yn anog Mr. Lewis i ddewis pedwar o ddynion teitlwng, un o bob enwad crefyddol (W., M., A. a B.) fel *committee* i ofalu am yr Hymnan, fel na byddo lle gan un enwad, na phersonan perthynol i'r naill na'r llall o'r enwadau

a nodwyd i ddwyed ei fod yn perthyn i'r naill enwad yn fwy na'r llall.

Yn 4edd, Penderfynwyd fod i hanes y cyfarfod i gael ei anfon i'r *Dryck*, *Cafall*, *Cenhadwr*, a'r *Seren Orllewinol*.

Ymadauodd pawb yn llawen, mewn dygwyliaid o gael gwelid diwygiad ar ein canu cynulleidfaoel trwy offeryniolaeth Llyfr Tonau y Genedl.

Utica.

J. D. O.

DAMWAIN ANGEUOL,

YN Y BWLCH BACH, NORTHAMPTON CO., PA.

Pan yn dychwelyd adref o neges, Medi 12, cyfarfyddodd ROBERT J. ROBERTS (alias Robyn Glyn y Meibion) a'i ddiwedd trwy fodd i un o gloddfeydd llechan y Bwlch Bach, (*Little Gap*). Pan y cychwynai o fan ei neges yr oedd bachgenys gydag ef, a phan ar y ffordd dywedai Robert wrth y bachgen am brysuro gartref gynted y gallai, oblegyd, meddai, ymddengys yn debyg o wlawio yn drwm yn fuan. Ar hynny elai y naill a'r llall iddei ffordd ei hun. Croesai Robert gae er mwyn cyrhaedd ffordd a orwedd yr ochr arall i'r cae hwnw, yr hon ffordd a amcanai ei chael er cyrhaedd i'r fan amcanedig yn gynt. Ond tybir iddo, yn ei frye a chan dywyllwch y nos, fyned tros y ffordd yn ddiwybod, a myned rhag ei flaen i'r gloddfa (yr hon sydd ychydig o'r ffordd) a boddi.

Y boreu canlynol aufonai ei wraig un o'r bechgyn i ymofyn am dano i'r man y bu y nos flaenorol. Dywedai y bobi hynny iddo ymadael oddi yno am hauer awr wedi saith y nos flaenorol, gan hefyd hysbysu y ffordd yr aeth. Cytairiai y bachgen y ffordd hono drachefn gan ymofyn a'r cymydogion, a welasant hwy ei dad ef. Ond ni wyddai neb ddim am dano; a gan nad oedd gair o'i hanes ofnwyd iddo gyfarfod â damwain. Yna aethant i ymchwilio i'r man y cytairiai y trancedig am dano y nos flaenorol. Aethant at y gloddfa, a gwelasant ol ymlithriad ar y pidd, uwchlaw y dwfr, ac wrth yr arwydd hwnw ofnasant mai yno yr oedd gwrthrych eu hymchwiliad. Felly parotoisat gyfrygau priodol er gwneud ymgais am dano, a phrofodd y dybiaeth yn wir. Oddeutu deg boreu Sabboth yr oeddynt wedi ei gael allan o'r dwfr. Yr oedd dyfuder ei godwm cyu cyrhaedd y dwfr oddeutu 20 troedfedd, dyfuder y dwfr tua 15 troedfedd. Y mae pawb yn rhyfeddu yn fawr pa fodd y bu iddo ddygywydd â'r ddamwain hon gan ei fod yn dra chyfarwydd â'r lle, ac yn awr, fel bob amser arall, yn hollawl rydd oddiwrth effeithiau y gwlybwr meddwol.

Gadawodd wraig (Ellmynes) a chwech o blant o dan ei gofal (tri iddo ef yn briodol a'r tri arall o wr cyntaf ei wraig). Edrychai y teulu oll mewn gwir alar am dano, ac nid heb achos, canys yr oedd yn wr addfwyn ac yn dad tyner a gofalus. Fel cymydog, hefyd yr oedd yn cael lle yn y radd uchaf yn mynwesau ei gynnydogion yn yr ystyr hwnw. Daiarwyd ei farwol ran yn nghladdfan Cherryville y Mawrth canlynol, pan oddeutu ei

40 mlwydd oed—gweinyddwyd gwasanaeth y gladdediagaeth gan Eilmynwyr. Mab ydoedd y trancedig i Robert ac Elinor Roberts, gynt o Glyny-Moibion, Llandwrog, Arfon.

Bydded cyhoeddiadau Cymru hynawsed a choplo yr uchod er mwyn y perthynasau yn Nghymru.
Slatington, Pa., Medi 15, 1863. M. N. O.

GANWYD,

Awr 4, yn Ebervale, Pa., mab i Mr. John a Jane Williams, gelwir ei enw WILLIAM.

PRIODWYD,

Gor. 6, yn ninas Columbus, O., gan y Parch. Rees Powell, yn nghartref tad y briodferch, Mr. WILLIAM EVANS a Miss HANNAH JANE DAVIS, ill dau o Columbus.

Gor. 30, yn Syracuse, Ohio, gan y Parch. William Edwards, yn ei dŷ ei hon Mr. HENRY TODD a Miss SARAH JANE HYSSELL, y ddau o Minersville.

Awt 13, yn Granville, Ohio, gan y Parch. David Price, (yn ei dŷ ei hun) Mr. JOSIAH DAVIES a Mrs. ANN GRIFFITHS, y ddau o Mackaine township, ger Newark, O.

Awt 19, yn Butternut Valley, Minn., yn nhŷ tad y briodferch, gan y Parch. Joseph Rees, Mr. ALONZO BURGESS o'r Gatradd 7, Com. F, Minn. Vol., a Miss ELIZABETH SHIELDS o'r lle uchod.

Medi 2, yn Torin, E. N., gan y Parch. D. E. Prichard, Mr. JOHN T. OWENS, Leyden, a Miss ANN EVANS o Collinsville.

Medi 6, yn Minersville, Pa., yn nhŷ rhieni y briodferch, gan y Parch. John E. Jones, Mr. RICHARD J. LEWIS o Lorberr, swydd Schuylkill, Pa., a Miss MARGARET JONES o'r lle blaenaf.

Awt 24, yn Ironton, O., gan y Parch. Mr. Jones, Mr. WILLIAM THOMPSON a Miss ANN MILES, y ddau o Ironton.

Awt 21, gan y Parch. R. L. Herbert, Mr. JOHN H. WILLIAMS a Miss JANE E. HUGHES, y ddau o Fairhaven, Vermont.

Ffrwd beroriaethus lon
Fo bywyd Jane a John
O dan y nen;
Llifed yn hyfryd hir,
Trwy droiwn anial dir,
I fôr o wynfyd gwir,
Y nesoedd wen.

Medi 2, yn Rome, N. Y., yn nhŷ y briodferch, gan y Parch. Thos Williams, y Parch. THOMAS R. JONES a Mrs. JANE A. JONES.

Medi 17, yn Minersville, Pa. gan y Parch. John E. Jones, Mr. THOMAS A. WILLIAMS a Mrs. ANN JONES, y cyntaf o Minersville, a'r diweddaf o Big Main Run, ger Ashland, Pa.

Medi 1, yn ninas Utica, gan y Parch. D. G. Corey, Mr. CHARLES A. PITMAN, o Plymouth Rock, Conn., a Miss SARAH E. GEORGE, o Utica.

Medi 14, yn Utica, gan y Parch. Thomas Daly, Mr. THOMAS REAM a Miss MARY RICHARDS, oll o Utica.

Medi 16, yn Fairfield, N. Y., gan y Parch. Lewis Meredith, Mr. JAMES N. GREEN a Miss LOUISA DAVIS, y ddau o Fairfield.

Awt 1, yn Freedom, sir Cattaraugus, E. N., gan y Parch. J. P. Harris, R. W. BENJAMIN o Rushford, sir Allegany, ac ELLEN WILLIAMS, merch ieuengaf W. E. Williams, yaw, o'r lle blaenaf.

BU FARW,

Gor. 26, yn Syracuse, O., yn 14 mis ac 8 d oed, o glefyd yr haf, EMMA, merch fach David ac Ann Vaughan, gynt o Lanelli, sir Gaerfyrddin, D. C. Bu yr un fach yn glaf iawn am wythnosau, ond diangodd o afaelus pub poen a chystodd i'r wlad ac at y teulu. Roedd oes neb yn glaf. Cymorth gaffo'r tad a'r

fam, brodyr a'r chwiriwydd sydd ar ol i fynyed ati—mwy, at yr Iesu.—Claddwyd hi yn nghladdfa Syracuse. Cyflawnwyd y gwasanaeth crefyddol gan yr ysgrifenydd. W. EDWARDS.

Awt 10, yn yr aw lle, yn 13 mis a 10 d oed, o'r un clefyd, EDWIN, mab Joseph a Harriet Gibson, gynt o Lanelli, sir Gaerfyrddin. Claddwyd ef yn nghladdfa Syracuse. Cyflawnwyd y gwasanaeth gwasanaeth crefyddol gan yr ysgrifenydd. Dymunir ar y *Diggyrwr* godi yr uchod. W. E.

Awt 11, yn Newark, Ohio, wedi wythnos o gystudd trwm, er dirfawr alar i'w rieni, JOHN, mab hynaf Mr. Titus Davies a Mary Davies ei wraig, yn 5 ml., 6 mis a 16 diwrnod oed.

PROFIAD Y RHINI GALARUS.

Dych'mygu wnaem pan gawsom fab
Fod genym berl parhaus ei hyd,
Ond ewyn oedd ar afon fawr,
Sy'n chwimio i lawr bob oed o'r byd,
Difann wnaeth o'n golwg ni,
Er maint ein cri,—wylofus ffoedd,
Mae fydd ein Daw yn rhyled iawn,
Distewi wnawn canys benthg oedd.
Fel lili gwiw neu fod yn gardd,
Yr oedd yn hardd a theg ei wedd,
Ond gwywo wnaeth yn bumlwydd oed,
'Daeth un erioed mwy holl i'w fodd,
Ac ar ei ol mae galard dw,
Nis gallwn wadu byn ar g'oeodd,
Ond er mor chwerrw'r gwpan iawn,
Distewi wnawn, canys benthg oedd.
Mae ef yn awr, yn ngwlad yr hedd,
'Does yno gledd nac unhyw glwy',
Tragwoddol heddwch yno sydd,
Dim nos, ond dydd, na marw mwy;
Cawn eto gwrdd tudraw i'r hedd,
Mewn newydd wedd ac iach ar g'oeodd,
Cydgennol Duw a'i fydd a gawn,
Distewi wnawn, canys benthg oedd.

Newark, O.

DAVID PRICE.

Awt 13, yn Jeddo, Pa., yn 1 ml., 5 mis a 23 d oed, EMMY, merch i Mr. Edward a Catharine Herbert. Ei chystodd oedd y cholera infantum. Claddwyd hi ynghladdfa newydd Hazleton. Gweinyddwyd ar yr amgylchiad gan y Parch. P. Peregrine. Taffed y rhieni eu balch ar yr Arglwydd, yr hwn a fedd eu cynaf yn eu tywydd garw.

Awt 20, Mr. JERKIN DAVIES o Bradford, Pa., yn 29 ml a 9 mis oed, o'r clefyd rhydd wedi troi (wrth bob tebyg) yn typhoid fever. Bu yn briod am ychydig fisoedd â Margaret Jones o Scranton, merch i Mr. Samuel Jones o Carbondale. Calodd y wraig ieuanc a'r perthynasau ergyd trwm—yr Arglwydd a'u cynafio. Gadawodd ei weddw mewn sefyllfa gysurus. Derbyniwyd ef yn aelod o'r eglwys er's ychydig flynyddau yn ei—nid oes genym ond gobethio iddo farw yn ddedwydd. Claddwyd ef yn mynwent Bradford—casglodd tyfa luosog o Gymry a Saeson yn nghyd i'w gladdediagaeth. Gweinyddwyd gan y Parch. Thos. Thomas a'r ysgrifenydd.

S. A. WILLIAMS.

Awt 26, Mr. SAMUEL THOMAS o Warren, Pa., yn 76 ml oed. Byrbiodd clwyd arno, yr hyn oedd achos o'i farwolaeth yn mhen ychydig ddyddiau ar ol hynny. Yr oedd yn enedigol o swydd Aberteifi—daeth ei a'i deulu i'r wlad hon yn 1831, a sefydlasant yn Bradford. Bu am lawer o flynyddau yn aelod gyda'r Methodistiaid Wesleyaidd. Yn y wlad hon ymunodd a'r eglwys Esgobaethol a pharhaodd felly hyd angau. Yr oedd yn wresog iawn yn ei grelydd, ac yn caru ymddiddan am grelydd. Crelyddwr yr hen flafwr ydoedd—yr oedd yn holl o hen grelyddwyr preddol. Gofynnus iddo y dydd y bu farw, a oedd crefydd yn talu ei ffordd? Nis gallai siarad, ond cododd ei law ac edrychodd i fyny a'r dagrau yn ei lygaid yn arwyddo ei bod, a hyderwn iddo gael y lan draw yn ddiogel. Fe dal crefydd brofiadol yn angau. Claddwyd ef wrth gapel Bradford. Pregethoid un Mr. Warren yn Saesoneg, a'r ysgrifenydd yn Gymraeg y Sabboth canlynol ar yr amgylchiad. S. A. WILLIAMS.

Awt 26, yn Columbus, Ohio, ar ol cystudd byr ond chwerrw iawn, yn 3 blydd ac 16 o ddyddiau oed, ROBERT ELLIS, mab i Rowland a Susan Rowlands.

Nid oedd ond ychydig wythnosas er pan y claddasent un bychan o'r blaen. Onid yw y rhai hyn a llefau uchel yn dweyd, Am hynny, byddwch chwithau barod, canys yn yr awr ni thymbioch y daw Mab y dyn. Cyflawnwyd y gwasanaeth crefyddol yn yr angladd gau yr ysgrifenydd.

J. H. JONES.

Gor. 25, yn California, o'r darfeddigaeth, yn 27 mlwydd oed, MARY ANN, priod Isaac Morris. Gauwyd y chwaer hon yn Cwmbrwria, awydd Schuykill, Pa. Symudodd ei rhieni yn fuan wedi hyn y Pottsville lle y buont hyd nes marw ei mhamer y rhai blynyddau yn ol. Yno y mae ei thad a'i pherthynasau yn awr. Ymunodd mewn priodas a Mr. Isaac Morris er ys 6 mlynedd yn ol. Bu iddynt ddau o blant. Claddwyd yr hynaf yn Pottsville, ac y mae'r leuengaf yn fyw gyda'i dad galarus yn California. Ymunodd ein chwaer a phob yr Arglwydd yn leuengaf, derbynwyd hi yn aelod o'r eglwys Gynulleidfaoel yn Pottsville, a glyndod yn ei phroffes hyd y diwedd. Bu yn fyddlon i fynychu moddion gras tra y gallodd, a chwysoi yn aml o herwydd prinder y cyfryw gyda'r Cymry yn California. Cafodd gystudd lled drwm am dair wythnos cyn i angau ei rhyddhau. Heddwch i'w llwch yn ei wely llaith hyd foren caniad yr udgorn. Pryd yr ydym yn hyderu cael ei gweled wedi cyfodi ar weidd hardd ei Phrynwr. Barowr y gweddwon a Thad yr ymddiffaid fyddo yn gymorth i'w phriod a'i phlentyn bychan sydd yn galaru eu colled ar ei hol yw dymuniad ei brawd,

JOHN E. JONES.

Medi 3, yn Minersville, Pa. o'r darfeddigaeth, y brawd JOHN J. MORGAN, yn 34 ml. oed. Claddwyd ef yn mynwent y Cynulleidfaoel yn y lle uchod, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Yr oedd yr ymadawedig yn bregethwr gyda'r Cynulleidfaoel. Bwriedir ysgrifennu cofnod iddo yn fuan.

J. E. J.

Awst 19, ar Old Man's Creek, Johnson County, Iowa, yn 4 ml oed, CATHARINE, merch Humphrey a Margaret Griffiths, o glefyd y gwaed. Yn ochreu yr haf hwn y symudodd Griffiths a'i deulu i'r ardal hon o Portage, Wisconsin, gyda theulu lluosog, i dyddlyn a byrnasai yn niwedd y flwyddyn o'r blaen. Gobeithai, trwy y symudiad hwn, ei fod yn symud o gynhaedd rhai profedigathaen. Ond wrth rhai o gynhaedd y naill, eis a oddiweddwyd gan un arall, a brofodd yn un chwerv iawn. Ond y mae galar tad a mam, brodyr a chwiorydd wedi troi yn llawenydd i Catharine; a chan na ddychwel Catharine atyut hwy, gobeithio y bydd i'r holl deulu gael eu paratoi i fynd ati hi. Claddwyd hi wrth addoldy y Cymry ar Old Man's Creek.

E. V. GRIFFITHS.

Awst 14, tua 6 mis oed, o'r dŵlur rhydd, DAVID R., mab i Lewis Jones a'i briod, Long Creek, Iowa.

Do, tosglwyddwyd y bloddyon
i Baradwys—gwlad heb glwy',
Rhy oer yma, nychu gwywo,
Yno byth ni wywa mwy.—PERRIN.

Awst 17, yn 62 ml. oed, ar ol ychydig ddyddiau o afiechyd, Mr. DAVID M. JONES, Long Creek, Iowa. Yr oedd yn aelod o'r Eglwys Gyn. Gym. yn yr ardal. Teimlir colled gan lawer ar ei ol, yn neillduol gan ei weinidog. Yr oedd Mr. Jones yn bynod barchus o dŵl gwasanaethau Daw; a bydd yn chwith iawn genym eisau ei weled yn y cyfarfod gweddol a'r Society, a chlywed ei lais peraidd yn canu gyda ni ar y dddear; ond gobeithiwn gael ei weled mewn gwlad lle ni bydd y trigolion yn marw mwyach, a chlywed ei lais yn yr anthemau tragwyddol yn canu am gariad yr Iesu glân. Cyn cychwyn tua'r bedd, ar ddymaniad y teulu, pregethodd y Parch. T. W. Evans, oddiwrth Pa. 39: 13, i gynulleidfa luosog o Gymry a Saeson. Gadawodd Mr. Jones, weddw, a phump o blant, sef dau fab a thair merch i alaru ar ei ôl. Yr Arglwydd a fyddo yn rhan dragwyddol iddynt.

Er fod raid i'r Cristion 'mado.

Caiff i'w eto mewn gwell byd,
Gwna Daw o'i beraidd, lwyys drugaredd,
Ei ddwyn mewn heddi o'r bedd ryw bryd,
Mwynhad o'r wlad heb wad caiff wed'yn,
Yno lleisia llona llef,
Gwiv-ber donau, 6 gan ar dannau
Eur delynnau nef y nef.

D. KNOWLES.

Awst 19, yn Racine, Wis., DAVID, mab i William J. Williams a'i briod, tua 6 wythnos oed. Gweinyddwyd yn y gladddigaeth gau y gweinidog, y Parch. C. D. Jones.

Medi 17, ger Westernville, awydd Oneida, N. Y., y diacon JABEZ HALLECK, taid i'r Cadf. Henry Wager Halleck o Washington, yn 103 mlwydd oed,—hen sefydlydd parchos yn Western, ac aelod o'r eglwys Bresbyteriaidd a diacon ynddi er a blynyddau lawer.

Awst 28, yn mblwyf Oregon, Wisconsin., yr hen-ai-gwr, NATHANIEL AMES, (un o hen filwyr y Chwyldroad Americanaidd) yn 102 fl. a 4 mis oed. Claddwyd ef yn Madison, Wis. Bu yn bregethwr achlysuos dros lawer o flynyddau yn nghyfaudeb y M. E., yn Steuben, N. Y., lle y mae mab iddo a'i deulu yn preswyllo yn awr.

Medi 5, yn Baltimore Md., y Parch. ROBERT LITTLE, Caplan yn 74 Gatrawd N. Y. Vol., o'r typhoid fever, a ymaffodd ynddo yn adeg y frwydr fawr yn Gettysburg, Pa. Dygwyd y gwoddillion marwol i'w claddu yn So. Trenton, E. N., lle y bu yn byw rai blynyddiau. Pregethwyd y bregeth angladdol y Sabboth canlynol i'r gladddigaeth, i dyfarsu dra luosog, gan y Parch. J. Edred Jones. Yr oedd Mr. L. yn enedigol o ardal Trefuast, ger Dinbych, G. C.

Gor. 20, WILLIAM EVANS, mab William ac Ann Evans, Ridgeway, Wis., yn 18 mlwydd oed. Bu yn aelod cymradwy o'r eglwys Gynulleidfaoel yn y lle am naw mlynedd. Blind ef am ddwy ar safon er's hauer blynyddyn, ond ei glefyd augeuol oedd y gwddi byddedd. Claddwyd ef yn y ffrwydr fawr y capel, gweinyddwyd ar yr amgylchedd gan y Parch. David Jones, Arena.

EVAN OWEN.

Gor. 25, yn Gibson, ger Dundaff, Pa., yn 39 ml. oed Mrs. MARY REES, priod Mr. David Rees. Bu farw mewn canlyniad i enedigathaeth plentyn. Yr oedd Mrs. Rees yn ferch i Mr. John Evans, yr hwn fu yn triglanu yn Blakeley, awydd Luzerne, Pa., am amryw flynyddau. Yr oedd y tad yn aelod parchos gyda y T. C., a chafodd Mrs. Rees, ei begwyddori yn dda yn mhethau crefydd yn ei dygiad i'fyn. Yr oedd yn lled wybodus yn yr ysgrifthyrau. Yr oedd o dymher fwy'n a charedig, yn un a bereid yn fawr gan ei holl gydnabod. Gellir dweyd am dani ei bod yn wraig dda, yn fam awyrl—ac yn gymydoges garedig a pharchus. Gadawodd ar ei hol briod a 4 o blant y rhai a lawr deimant eu colled. Claddwyd ei rhan farwol yn mynwent Carbondale, lle hefyd y mae amryw o'r perthynasau yn gorwedd. Pregethwyd y Sabboth ar ol yr angladd i gynulleidfa Dundaff yn dal perthynas a'i marwolaeth—yn Seisnig gan y Parch. Mr. Lamb, ac yn Gymraeg gan yr ysgrifenydd.

D. DANIELS.

Awst 10, yn Clifford, ger Dundaff, o ddolur y gwddi, yn 3 bl a 6 mis oed, WILLIAM R. JONES, mab i Mr. Thomas J. Jones a'i briod. Claddwyd ef yn mynwent Dundaff, a gweinyddwyd gan weinidog y lle.

Awst 18fed a'r 19eg, yn yr un lle, WILLIAM D. TOBIAS a SARAH JANE TOBIAS, plant i Mr. David Tobias a'i briod—y cyntaf yn 2 fl. oed, a'r olaf yn 3 bl. a 9 mis oed. Bu y rhai bychain hyn farw yn sydyn iawn, o'r un clefyd, sef rhyw glefyd yn yr ymysgar-oedd. Claddwyd y ddau yn yr un bedd, yn mynwent Dundaff. Teimlai y rhieni yn alarus iawn wrth gladdu eu hanwyl blant, sef yr oll a feddent. Pregethwyd yn yr angladd gan yr ysgrifenydd.

D. DANIELS.

Medi 4, yn Remsen, Oneida, N. Y., ar ol cystudd byr, HUGH RICHARD, wedi cyrhaedd yr oedran teg o 90 ml. a 6 mis. Yr oedd wedi colli ei olygon er's trosddwy flynedd, yr hyn oedd wedi peri iddo ddigalondd mawr, yr oedd yn hen wr hynod o barchus yn y gymydogathaeth. Ymfudodd i'r wlad hon o ymys Eiddi, G. C., er's llawer o flynyddoedd yn ol. Y mae wedi gadael ar ol ei briod oedranau a'i ferch fabwysiedig, yr hon sydd wedi rhagori ar ddegau o ferched naturiol yn ei gofal am ei mam a'i thad mabwysiedig. Y mae yn ferch grefyddol—yn ddiaid ni chyll ei gwobr. Y Sabboth canlynol ynoga glodd tyfa luosog o'i gymydogion a'i ffrindiau i hebrwng ei weddillion marwol i fynwent Penycraean, a gweinyddwyd gan Mr. John J. Vaughan a'r ysgrifenydd.

OWEN F. PARRY, Remsen.

Tennessee yn ymgcio am ryddid.—Mae yn hyfryd genym ddeall fod cyfarfodydd cyhoeddus yn cael eu cynnal mewn amrywïol gymydogathau yn nhalaelth Tennessee yr wythnosau hyn, er deffroi trigolion y dalaeth at y pwysigrwydd o adenill eu lle yn yr Undeb fel talaeth deyrugarol. Y Llywodraethwr, Andrew Johnson, mewn araeth ddiweddar yn Nashville, prif ddinas Tennessee, a ddaeth allan mewn eglurder a phwyslais aunysgwylledig yn erbyn bodolaeth caethiwed. Dywedai;

"Gadewch i ni ddinystrio yr *achos* o'n cynhenau a'r rhyfel cartrefol gwaedlyd hwn. Nid yw yn ddoeth nac yn gyfiawn i ni sefyll yn gymodlawn â drwg mor aruthrol. Datganodd ei hun yn benderfynol ac heb eithriad dros ddilead caethiwed; po gyntaf y gellir effeithio hyn y goreu i gyd. Gallai, a thebygol y byddai rhyw anghyfleusderau dros yr amser yn dilyn, ond byddai i'r rhai hyn yn fwy na chael eu had-dalu trwy y cymhelliad ardderchog a rôddid i'n holl bethau daionus trwy y dewisiau o lafur rhydd yn lle llafur caeth. Yr oedd efe dros ryddhad uniongyrchol, os gellid ei gael; ond os na ellid cael hyn, yr oedd dros ryddhad graddol—ond rhyddhad ar bob cyfrif.

Gohobiaethau at Jefferson Davis.—Cafwyd amryw o ohebiaethau at Jefferson Davis yn ddiweddar gan rai o'u milwyr, mewn ystafell yn Jackson, talaeth Mississippi. Casglwyd a danfonwyd hwy i Washington. Yn eu plith yr oedd un llythyr bychan cydymdeimladol oddiwrth ein diweddar Lywydd Buchanan, un oddiwrth y diweddar Lywodraethwr Reynolds, Illinois, un oddiwrth John Broadhead ymgeisydd presenol (*Copperhead*) am swydd yn ninas Philadelphia, ac un oddiwrth Bright o Indiana, yr hwn a drowyd allan o Senedd yr U. D. yn ddiweddar am fradwriaeth.

Enbydrwydd oddiwrth yr Indiaid.—Llythyr o ddinas St. Paul, Minnesota, dyddiedig Medi 7, a ddengys nad yw ein Sefydlywyr yn y dalaeth hono yn gwbl ddiogel eto rhag ymosodiad llofruddiog gan yr Indiaid. Ychydig ddyddiau yn ol (dywed y llythyr hwn) fel yr oedd cwmni o tua 24 o fwyr yn dychwelyd o fwngloddfeydd Idaho, ymosodwyd arnynt gan Indiaid, a lladdwyd hwynt oll! Yn oedd hyn yn fuan ar ol i'r Indiaid gael eu gorchfygu, fel y tybid, gan y Cadf. Sibley, a'u gyru dros y Missouri; ond dychwelasant yn fuan a chyflawnwyd y gyflafan hon. Mae gan y Cadf. Sully tua thair mil o feirchfilwyr yn yr ardal, a gobeithir y bydd yn alluog i gadw yr Indiaid diaw ac amddiffyn y Sefydlywyr.

Brwydr a'r Indiaid.—Gair o Omaha, Nebraska, Medi 17, a ddywed fod y Cadf. Sully wedi ymosod ar luawa o'r Indiaid Sioux tua 200 milldir o gaerfa Perrie, wedi lladd tua 150 o honynt, a chymeryd llawer o yspail a rhai carcharorion.

Y glô.—Trwy fod pris y glô yn lled uchel yn awr, hysbysir yn y Newyddiaduron fod llawer o gledder-gerbyddau yn defnyddio tanwydd coed yn lle glô.

Talaeth Connecticut.—Mae gan y dalaeth hon tua chwe' miliwn a deugain o ddoleri allan yn ei llaw-weithfeydd—a rhydd wa th i tua thringain mil o'i phrosweylwyr yn y gweithfeydd hyn.

Calondid i fermwyr.—Hysbysir fod pris lled dda ar yr ymenyn y dyddiau hyn—a'i fod ar godiad. Y farchnad wla'n hefyd sydd ar godiad, a'r cynyrch yn helaethu. Dywedir fod talaeth Michigan yn unig wedi cynyrchu yn agos, os nid yn llawn, werth wyth miliwn o ddoleri o wla'n y flwyddyn hon—ei bris tua 60 c. y pwys.

Cotwm yn y De.—Bernir fod wedi ei storio yn y talaethau deheuol yn awr fwy na thair miliwn o fyrneidiau (*bales*) o gotwm.

Traul y rhyfel i'r Deheuolwyr.—Heblaw y bywydau a gollwyd, mae traul arianol y rhyfel i'r Cynghrair Deheuol eisoes tua deuddeg cant o fil-iynau o ddoleri—a'r gyfundraeth gueth, yn lle cael ei chadarnhau, fel y dysgwylid, yn myned yn wauach bob dydd.

Yr etholiad yn nhalaeth Maine.—Yn yr etholiad diweddar yn Maine, mae cyfeillion yr Undeb wedi euill buddugoliaeth fawr. Y mwyafrif dros Samuel Cone, Llywodraethwr, (Undebwr) yn erbyn Bradbury (*Copperhead*) ydoedd yn agos i 18,000. Y flwyddyn ddiweddar safai y Senedd, 25 Undebwyr ar gyfer 6 Democratiaid—y flwyddyn hon 30 Undebwyr ar gyfer un *Copperhead*; yr Assembly yn lluosog hefyd a du yr Undebwyr.

Yr etholiad yn California sydd wedi troi allan taag ugain mil o fwyafirif o du yr ymgeiswyr dros yr Undeb a Rhyddid. Os bydd i'r talaethau rhydd eraill ddilyu y ddwy uchod—un yn eithaf-barth y dwyrain, a'r llall yn eithaf-barth y gorllewin—bydd golwg lled dda yn fuan ar gaderuid yr Undeb a rhyddid dynoliaeth yn America.

Y gwrthryfel a phwy ydynt ei bleidwyr.—Un o Newydddyron y gorllewin pell—"The Dalles Mountaineer" (Oregon) a ddywed:

"Mae yn y ddinas hon, efallai, o ugain i ddeugain, o ddyhirwyr, y rhai y gellir eu darlunio fel awyn a gwehiliou cymdeithas, a'r rhai yn ddi-eithriad a bleidiant achos Jefferson Davis a'r Cynghrair deheuol. Cymerwch yr hap-chwareuwyr, y chwareuwyr cardiau, a mynychwyr y diotai isel a digymariad yn y ddinas, a chewch hwy yn gyffredinol yn bleidwyr seolog y gwrthryfel a'i gefnogwyr. Y ffeithiau diymwad hyn a ddangosant i bob meddwl ystyriol fod yn rhaid bod rhyw beth o'i le yn yr achos sydd yn denu y fath gymeriadau i'w bleidio." Fe rhoddem dro trwy ardal y "Five Points" yn New York, y *grog shops*, a'r cyffelyb fauau, y rhai a alwai y Dr. Lyman Beecher, yn ei ddadleuon dros ddirwest, "*the breathing holes of hell*," caem mai yn gyffelyb fel y dywed yr ysgrifenydd o Oregon y mae trwy yr holl wlad. Pwyllwn a dysgwn ddoethineb oddiwrth y pethau hyn.

Sefyllfa pethau yn Maryland.—Mae yn Maryland, fel yn yr holl dalaethau caeth cyffiniol, ddau fath o Undebwyr. Un yw y rhai a ddewisant

Llywodraeth yr Unol Daleithau o flaen eiddo y Cyngheirwyr Deheuol, ac eto a wrthwynebant bob symudiad o eiddo y Weinyddiaeth a duedda at ddilead caethiwed. Gelwir y rhai hyn, Plaid yr Undeb (*the Union Party*). Y blaid arall yw y rhai a safant dros yr Undeb ac a gymeradwyant fesurau y llywodraeth dros ddilead caethiwed, gan ystyried na gall caethiwo rhau o'r boblogaeth a chynnal Undeb a thanguedd o fewn ein gwlad gydfodoli yn hir mwyach. Y rhai hyn a adnabyddir wrth yr enw, y blaid ddiamedol dros yr Undeb (*the Unconditional Union Party*). Mae cylarchiadau oddiwrth y ddwy blaid a enwyd, trwy Bwyllgor o eiddo y naill a'r llall, wedi eu cyhoeddi at bobl Maryland yn ddiweddar. Y blaid ddiamedol dros yr Undeb, a safant dros alw Cynadledd dalaethol Gyffredinol i ystyried y cwestiwn o Rhyddhad, ac ni roddant eu llais dros un aelod i'r Senedd dalaethol na fyddo dros yr egwyddor o ryddhad. Mae'r blaid hon ar gynydd yn Maryland. Bydd yr etholiad nesaf yn y dalaeth hon yn un o bwys mawr, yn ei chyhylltiad ag achos rhyddid o fewn ein gwlad.

Atal gweithrediad y Gorf-wys (*Habeas Corpus act*)—Yn ol gweithrediad yr "Habeas Corpus" pe byddai i ddyn gael ei gymeryd i fynf fel ystlwr neu ffondur neu fradwr, i sefyll prawf ger bron awdurdodau y Llywodraeth Gyffredinol, ceisai Barnwyr Talaethol trwy y Wya hon ei ddwyn o law y Llywodraeth Gyffredinol a'i ddwyn i brawf ger eu brou hwy. Y Cyfansoddiad Gwladwriaethol a wahardda na byddo attaliad yn bod ar weithrediad yr Habeas Corpus oddieithr mewn amser-oedd o ryfel tramor neu ryfel cartrefol yr hyn a gynyws hawl i'w hattle ar y fath amser a'r presenol. Fel na byddai lle i ddadl fod, pa un ai y Llywydd ynt y Gydgyngorfa sydd yn meddu yr hawl hon, ffurfiwyd deddf gan y Gydgyngorfa ddiweddaf yn galw ar y Llywydd i weithredu yn y rymudiad hwn, os barna fod dauion y wladwriaeth yn galw am hyn. Cadarnhawyd y deddf hon y 3ydd o Fawrth diweddaf yn y Gydgyngorfa. Ac yn awr, trwy fod plaid o bobl yn y Gogledd yn ceisio cefnogi y Deheuwy'r a drysu gweithrediadau y Llywodraeth Gyffredinol, y mae ein Llywydd wedi rhoi allan ei Gyhoeddeb i attal gweithrediad yr *Habeas Corpus Act* hyd derfyniad y gwrthryfel, neu hyd oni byddo iddo eto alw yr attaliad yn ol.

Yr etholiad nesaf yn nhalaeth New York—Ni bydd Llywodraethwr y dalaeth i gael ei ethol y tro nesaf, eto bydd swyddogion eraill o bwys i les y wlad i gael eu hethol. Gobeithiwn y bydd cyfeillion rhyddid yn fyddlon i'w begwyddorion. Na rodder y bleidlais i ueb er mwyn dal plaid i fyny, ond safwn yn gryf dros fodolaeth ein Llywodraeth fel Llywodraeth rydd, yn y dyddiau enbydus hyn. Gochelwn rhag rhoi braich o gymhort i gefnogwyr y Cyngheir Deheuol sydd mewn arfau yn erbyu ein Llywodraeth, er i hyn fod dan y gochl a'r esgus o "bleidio heddwch." Heddwch sefydlog a pharhaol a enillir yn unig

trwy sefyll dros egwyddorion cyfiawder a rhinwedd. Felly cawn Dlaw ei hun drowin, ac os bydd Duw drosom byddwn yn sicr yn y diwedd o fod ar dir buddugoliaethus ac anrhydeddus.

Arctiherch Gymreig.—Miss Evans, geneth tua 15 ml. oed, Cymraes lân loyw, a draethodd araeth yn Seisnig ar ddirwest yn y neuadd fawr, Cooper's Institute, yn ninas New York, nos Fercher, Medi 23, yr hon a dderbyniwyd gan y gynulleidfa gyda chymmeradwyaeth mawr. Peth rhydd oedd gweddi geneth mor ieuanc yn gallu trathu mor gysur ar y fath achos. Ond y mae yr achos yn debyg o gefnogaeth gan "wyr ieuanc a gwyr ychydig hysyd, henafwyr a hanciau." Bydded i esiampl y ferch ieuanc hon ddiro'i mwy o deimlad a chynhyrfu i fwy o ymdrech dros ddirwest yn ein gwlad. Diau yw fod gwlad angen yn bod am hyn.

Gair o San Francisco, Medi 18 a hybysa fod yr Agerloug Sierra Nevada, wedi cyhoeddi y porthladd hwnw o Oregon a Columbia Baydeinig, yn dwyn ynddi 200 o deithwyr, a thesaur o \$375,000, tua ei haner o'r lle blaenaf a haner o'r olaf. Bydd y Gynadledd i drefnu Cyfansoddiad i Dir-iogaeth Nevada yn cyfarfod yn Carson City y 3ydd o Dachwedd nesaf—y Cenhadon yn gyffredinol, dywedir, ydynt ffafriol i'r Undeb a thros egwyddor fawr rhyddid.

Cadfridogion yn gweddio.—Y Cadfridog Meade sydd ddyu o ddawioldeb difrifol. Tra nad yw hyn, efallai, yn anwahanol gysylltiedig ag arweiniad llwyddiannus byddin ar faes brwydr, eto y mae o bwys mawr. Priu y gallwn gyfeirio at amgylchiad mewn hanesyddiaeth am flaenor yn arwain byddin, mewn amddiffyniad o ryddid dynoliaeth, nad oedd yn cydnabod yr Arglwydd a'i ymddibyniad arno. Cromwell ydoedd ddyu "yn gweddio." Felly yr oedd William Tell. Felly Gustavus Adolphus. Felly yr enwog George Washington. Ac felly ein dewr Mitchell. Gall dyn da bleidio achos drwg weithiau, mewn camgymeriad, fel Stonewall Jackson a'r cyfelyb. Ond diolchwn, tra y gwyddom fod ein hachos yn dda ac o'r pwysigrwydd mwyaf, fod genym rai dynion gwir rinweddol yn sefyll drosto yn y cyfwng mawr presenol.

Talu y biliau diweddaf.—Y *Presbyterian Banner* a ddywed fod y "Bwrdd er helaethu achos yr Eglwys" wedi talu biliau diweddaf mewn tri chant o gynulleidfaoedd gweinidau analluog i orphen talu am adeiladu eu haddoldai, yn yspaid y pum' mlynedd diweddaf.

Rhodd y weddw.—Gwraig weddw, yr hon sydd foneddigea mewn teimlad yn gystal ag mewn amgylchiadau, a ddanfonodd \$102 yn ddiweddar at Drysor yr *American Missionary Association*. Hi a ddywed, yn ei llythyr a gynywsai y rhodd, fod ei phriod wedi dweyd ar ei wely angau, os byddai yn cael fod ei hotifeddiaeth yn cynwys mwy na chynaliaeth iddi, y gallai roddi hyn at ryw wrthrych haelionus, a'i bod hithau yn danfon y swm uchod fel cynrych y flwyddyn ddiweddaf.

Y taliad o "\$300" yn lle myned i'r maes.—Mae tua phum' miliwn a phum' can mil o ddoleri (\$5,500,000) wedi eu cynyrcu eisoes o'r taliadau hyn, yr hyn, gyda'r hyn a dderbynir eto, a ddefnyddir fel *bounty* i wirfoddolion. Tebygol y bydd llawer o'r milwyr ag y mae eu hamser wedi dyfod i fyny yn cymeryd y cedroddion hyn, ac yn ail ynnestira.

Y rhaff bellebrol tan y Werydd.—Y gorchwyl o weithio y rhaff fawr hon, i gyrrhaedd o'r Iwerddon i Newfoundland, sydd wedi i osod i'r Mrd. Glass, Elliot a'i Cyd., o Lundain. Maeut eisoes wedi dechreu ar weithio y rhaff, a dysegwylir gyda hyder mawr y gellir ei gosod i lawr yu llwyddiannus. Bwriedir cwblhau y gorchwyl hwn yr haf nesaf.

Brwydr arswydol yn Georgia.—Byddin y Llywodraeth dan arweiniad y Cadf, Rosecrans, a chydweithrediad Burnside mewn rhan arall o'r dalaeth, oedd wedi llwyddo i yru ymaith y gelynion yn lled lwy'r o Tennessee. Y gelynion oeddynt mewn braw wedi cilio o Chattanooga ar gyffiniau Georgia, lie y buasai iddynt dros amser maith amddiffynfeydd tra chedyrn, a Rosecrans oedd wedi meddianu yr amddiffynfeydd hyny. Rosecrans gyda ei fyddin wrol a aethai yn mlaen i dalaeth Georgia, gan ddysegwyl cymeryd Atlanta a manau eraill yn y dalaeth hono. Ond trwy gyfarwyddyd Jeff. Davis a'i bleidwyr, y gelynion, gan ddysegwyl galla adgymeryd Tennessee, a ddanfonaasant adgyfnerthion helaethion a grymus oddiwrth fyddin Lee yn Virginia, a rhanau eraill o'u byddinoedd, i gynoorthwyo y Cadf. gelyniol Bragg yn erbyn Rosecrans—a bu brwydrau gwaedlyd ac arathrol iawn yn y rhanau hyn o Georgia. Parhaodd y brwydro o ddydd Sadwrn Medi 19, trwy y dydd hwnw, a'r Sabboth, (ac yn mlaen y dyddiau canlynol.) Weithiau byddai un ochr yn llwyddo ac weithiau y llall—magnelfeydd yn cael eu cymeryd a'u hadgymeryd—unloedd yn cael eu cymeryd yn garchorion gan y naill blaidd a'r llall—a miloedd lawer yn cael eu lladd a'd clwyfo. Sonir fod 30,000 i'wng y ddwy blaidd wedi eu lladd a'u clwyfo? Nis gallwyd danfon adgyfnerthion yu ddigou prydlo i Rosecrans—felly yr oedd y gelynion yn llawer iawn lluosocach na byddin Rosecrans—ond methasant a thori rhyngddo a Chattanooga na dinystrio ei fyddin, fel yr oeddynt wedi amcannu a dysegwyl y gallent wneud. Yn ol y newyddion diweddaraf, yr oedd byddin Rosecrans wedi gallu cilio yn ol—cymeryd eu clwyfedigion gyda hwy—a meddianu eu hamddiffynfeydd yn Chattanooga, ac adgyfnerthion grymus yn eu cyrrhaedd. Un o'r brwydrau mwyaf arswydol a gafwyd eto oedd y frwydr hon.

Yn ol hanesion manwl gan rai fuont yu llygad dystion o'r brwydrau uchod, ymddengys fod y golled i fyddin yr Undeb yn dra mawr. Collwyd tua hauer cant o fagnetlau, ac ailwy milwrol cyfatebol, y rhai a syrthiasant i ddwyllaw y gelynion. Nifer y rhai a gollwyd genym trwy gael eu lladd,

eu clwyfa, neu eu carcharn, oedd tua deng mil. Hysbysir fod y rhan fwyaf o'n byddin ni wedi cwmpo yn ol yn y diwedd yn bur anhrefnus. Enwir gyda chanwoliaeth uchel fod tua 10,000 neu 12,000 o'n gwyr dan y Maj. Gen. Thomas (Cymro?) a'i is gadfridogion wedi cadw y gelynion draw am hir amser, ac yn y diwedd eu gyru ar encil a'u herlid, a chymeryd rhai canuoedd o hon-ynt yn garcharorion, a thrwy hyny achub gweddill ein byddin orchfygedig rhag trychineb gwaeth nag a gawnant.

Mwy gobeithiol.—Hysbysir yn awr fod byddindorf Sherman (rhan o fyddin y Cadf. Grant) wedi cyrrhaedd yn angysfuerthiad i Rosecrans ddydd Mawrth neu Mercher, Medi 22, 23, a bod adgyfnerthion oddiwrth Burnside wedi ei gyrrhaedd ar ol hyny. Yr achos fod y gelynau mor awyddus i geisio adenill Tennessee ydyw, am mai o'r dalaeth hono y maent yn derbyn rhan fawr o ymborth y fyddin—dwy ran o dair o'u blawr (a'rre) at wneud pylor—a chyflenwad helaeth o lô at eu gweithfeydd. Colli Tennessee a effeithia yn fawr ar rym y gwrthryfel.

Yr ymosodiad ar Charleston.—Mae Gillmore yn parhau i osod i fyny yn bwyllog ei fagnelfeydd cedyrn ar gaerfa Wagner a Cummings Point, i'w alluogi i wneud ymosodiad effeithiol ar ddinas Charleston. Nid yw ergydion parhaus oddiwrth y gelynion yn gallu ei attal. Yr herwlong enbydus Sumpter, alias Gibraltar, a ddaeth i mewn yn ddiweddar i borthladd Charleston. Y gelynion, o Gaerfa Moultrie, a ollyngasant eu magnelau trymion arni, gan dybied mai on o longau yr Undeb oedd yn dyfod i fyny. Y Sumter a suddodd, ond y dwylaw ar y bwrdd (630) a achubwyd oddi-eithr 20 o ddyuion. Dyna ddiwedd y Sumter—cludo milwyr y gwrthryfelwyr yr oedd yn awr o borthladd i borthladd—dyna oedd y 630 hyn.

Byddin y Potomac.—Ychydig iawn a hysbysir yn eglur am Fyddin y Potomac. Ei meirchfilwyr dan Buford ac eraill, ar redfa o ymchwiliad, a ymosodasant tua'r 23 o Fedi ar y gelynion ar lanau y Rapidan, gan beri iddynt ddianc dros yr afon, —cymerasant tua 150 o garcharorion, a dychwelasant at y fyddin. Meddylir fod rhyw symudiad o bwys yu myddin y Potomac i gymeryd lle yn fuan—i ba le ni ddywedir—tua Richmond, mae'n debyg.

Sefyllfa petheu yn Missouri.—Dwy blaidd mewn gwirionedd sydd yn Missouri—sef y Blaidd a saif yn ddiymod dros ryddid a'r Penacprog. Y rhai diweddaraf ydynt ddwy ran, y naill yn wrthwynebwyr cyhoeddus i'r Llywodraeth Gyffredinol, a'r llall yn broffesedig yn bleidiol iddi ond gwrthwyn-ebol i'w mesurau dros ymryddbad oddiwrth y trefniant caeth. Credir fod yr egwyddor rydd yn enill tir yn Missouri, er cryfled y gwrthwynebiad. Scofield, yr hwn, mewn awr waa ar ein Llywydd, a osodwyd yu y swydd o Gadlywydd Dosparth milwrol Missouri sydd bleidiol i gaethiwed ac yu

attalfa fawr i ffyniant achos rhyddid yn y dalaeth. Oni buasai ei bod felly, ni buasai y fath un a Quantrell yn gallu dyfod allan o Missouri i ymosod fel y gwnaeth ar Lawrence, a chael nawdd eil-waith o fewn ei chyffiniau. Bodolaeth *guerrillas* a'u gweithrediadau uosawl a bar drallod nas gellir ei draethu i gyfeillion rhinwedd a rhyddid yn Missouri. Eto, trwy y cyfan, i ryddid y daw y dalaeth hon.

COFIANT MRS. AVRINAH LEWIS.

Gor. 14, yn Freedom, cwydd Cattaraugus, E. N., bu farw Mrs. AVRINAH LEWIS, diweddar briod y diacon John Lewis, wedi cystudd hir a thrwm o afiechyd y galon, yn 72 mlwydd oed.

Bu yn dihoeni am gryn amser ac am wythnosau amryw yn gorwedd ar ei chlaf wely.—Cafodd bob ymgeledd ar a allasai cymydogion a pherthynasau weini iddi, a chynhorth y meddygon goreu yn yr ardal, ond oill yn ofer—yr oedd angau yn gweithio yn y babell, a therfyn ei thaith yn neshau—dangosodd ei phlant a'i phriod bob tynerwch ati, ac nid oedd dim ganddynt yn ormod i'w wneud er eamwythau ei phoen, a siroli ei meddwl yn nghyfyng ddydd marwolaeth; ond ymlithrodd i'r glyn yn mreichiau'r Ceidwad mawr, fel yr hyderwn.

Yr oedd gwrthrych ein coffa yn enedigol o Geredigion, adwaenid hi cyn priodi wrth yr enw "Avrinah Jones o Manarthur," nid pell o hen Ygol glasurol Ystrad Meirig. Cafodd ei dwyn i fyny o dan aden Methodistiaid Calfinaidd, a bu yr egwyddorion a blawwyd yn ei meddwl ieuangaid yn amwg drwy ei holl fywyd. Nith ydoedd i'r Parch. Thomas Jones, offeiriad gwir ddauwiol yn Creation, Lloegr. Ymunodd mewn priodas â Mr. Lewis yn y flwyddyn 1821, trenliasant saith mlynedd o foreu yr undeb hwn yn Aberystwyth; oddi yno symudasant i'r WERN DDU, fferm o'r enw yn y gymydogiaeth hono, lle y treuliasant chwe' mlynedd yn rhagor o'u hoes, ac oddiyno yr ymfudasant i America yn 1834. Wedi glanio yn E. N., sefydlasant yn Utica, a buont yn y gymydogiaeth hono am 10 mlynedd.—Yn y ddinas uchod yr ymunodd Mrs. L. â'r eglwys fedyddiedig yn cyfarfod i addoli Duw ar Broadway—bedyddiwyd hi gan y diweddar Barch. David Michael, a bu ei bywyd crefyddol yn addas i'w phroffes hyd ddiwedd ei hoes.

Symudasant o Utica i Freedom, Cattaraugus, yn y flwyddyn 1845, lle y treuliodd weddill ei dyddiau. Bu iddynt 5 o blant, tri o ba rai sydd heddyw yn fyw, a gellir dyweyd am danynt eu bod wedi ymddwyn yn deilwng a pharebus o'u rhiaint. Byddid i wenau Rhagluniaeth fod arnynt, a Duw'r gras breswyllo yn nghalon y rhai a anrhydddant eu rhieni.—Mae John, y mab hynaf, yn byw yn Green Point ar Long Island; William a'i deula serchog yn Buffalo, ac Eliza yr unig ferch sy'n fyw (priod John P. Williams) yn Freedom. Mae

dwyr o chwiriwydd yr ymadawedig yn yr hen wlad, un o honynt yn briod â'r Parch. Benj. Williams, gweinidog y Bedyddwyr yn St. Claire, Caerfyr-in, a'r llall yn briod â'r Paroh. Daniel Watkins, offeiriad perthynol i'r Eglwys Sefydledig yn Lloegr.

Bu gwrthddrych ein cofiant yn ei dydd a'i thymor yn ddiwyd gyda y bwyd a dderfydd; ond nid ar draul egeuluso "y bara a bery i fywyd tragywyddol:"—byddai yn hoff iawn ganddi ddarllen y Gwirionedd dwyfol—teimlai dros yr achos yn ei sefyllfa isel, a llawenychai yn ei lwyddiant. Bu'r newydd o droedigaeth ei nab hynaf yn un o'r adegau mwyaf gorfoleddus yn ei bywyd. Yr oedd sefyllfa foelol y byd pagausidd yn agos at ei chalon, ac yr ydoedd yn hyud o seilog dros y Feibl Gyndeithas.—Yr oedd rhinwedd a moesoldeb yn hoff bethau Mrs. Lewis—arweiniodd fywyd dirodres ac efengylaidd, a bu farw mewn gubaith adgyfodiad gwell. Ychydig amser cyu ei hymddatodiad adroddai y Penillionau canlynol, y rhai sy ddaugosog o'i phrofiad yn y glyn:—

"Fy Naw galloog rhwyga'r llen,
A dal fy mhen yn angau:—
Dod fydd i bur olygu'r lan
Rhag suddo dan y tonau," &c.

Clair ei byd uwch cloiau'r bedd—ar aden
Yr hedodd o'i gwaeledd;—
Di frân fu i'w gwlad—a gwledd
I AVRINAH fu rhinwedd.

Gor. 16, Dairarwyd ei gweddill on marwol yn nghladdle Ebenezer, Freedom, gweinyddwyd gan y Parch J. P. Harris, pregethwyd oddiar Dat. 14: 13. "Gwyn eu byd y meirw" &c. Bydded Iôr fod yn haul a tharian i'w phriod galarus, hwyr ei fywyd fyddo fel y bore, a'i haul fachludo mewn tragywyddol ddydd. Amen.

BRAWD A CHYMYDGO.

*. Dymunir i bapryau y Dywysogaeth godi'r uchod.

MARWOLAETH MR. THOS. E. LEWIS.

Awst 7, yn ninas, Buffalo, E. N., bu farw Mr. Thos. E. Lewis, mab ieuengaf i'r rhagddywedig John Lewis, a'i ddiweddar ymadawedig fam Avrinah Lewis—byr fu cystudd ein hanwyl a'n hoff gyfaill Lewis, rhyw wythnos o afiechyd caled a gafodd, a chanlynodd ei fam i fyd yr ysprydoedd—felly "y gostyngwyd ei nerth ar y ffordd"—a bu farw yn 34 mlwydd oed. Gadawodd weddw ieuanc, a phlentyn dau fis oed i hiraethu mewn amddifadrwydd ar ei ol. Yr oedd amgylchiadau bydol ein cyfaill Lewis yn gysurus iawn—mewn trafniadiaeth yr oedd yn un o'r bechgyn mwyaf gonest, deallus a gweithgar, ac yn arwyddo dod yn bur gyfoethog, pe cyrhaeddai oedran teg ar y ddair.

Yr oedd yn foneddigaidd ei ysbryd, a moesol ei ymarwedd; yn parhau Cymraeg a Chymry:—crefydd a chrefyddwyr er heb wneud proffes gyhoeddus o Fab Duw.

Awst 9, dodwyd ei gorff i orwedd yn Cemetery y ddinas hyd foren mawr y codi—pryd gweinyddodd y Parch. Dr. Aiken. CYFAILL.

Hanesiaeth Dramor.

Yr Hyrdod Agerol yn mhorthladd Liverpool.
—Y newydd pwysicaf i ni y mis diweddaf, ac i Brydain Fawr ei hun, tebygem, hefyd, yw y newydd fod y Llywodraeth Brydeinig o'r diwedd wedi gorchymyn yn awdurdodol attaliad ar ddafoniad allau yr Agerlougau milwrol nerthol a adeiladwyd gan y Mrd. Laird yn mhorthladd Liverpool, y rhai yn ddiamb-nol a fwriedid fel berwlongau i'r Deheuwyd i ymosod ar Longau masnachol yr Unol Dalaethau, ar y môr mawr. Dydd Mercher, Medi 9fed, Iarll Russell a ddanfonodd orchymyn ysgrifenedig at y Mrd. Laird i'r perwyl hwn. Yr oedd y gair wedi ei ledaenu mai dros ryw foneddwr o Ffrainc yr oedd y llongau hyn yn cael eu hadeiladu, ac mai efe oedd eu perchenog ac i fod yn gyfrifol am danynt. Ond mae y Cenhadwr o Ffrainc yn Llys Prydain wedi datgau yn swyddol nad oes gan un o ddeiliaid Ffrainc hawl i feddianu llong filwrol iddo ei hun, nac yn euw neb arall. Rhaid bellach fod rhyw ymchwilad yn y llosoedd baraol i gymeryd lle ar yr achos hwn, cyu y cennateir i'r hwrdd-lestri anterth hyn ddyfod allau at ororau America. Diolch yn fawr am hyn i'r Hwn y mae ei lywodraeth goruwch pawb.

MARWOLAETH Y PAROH DR. RAFFLES.

Wedi hir afiechyd, bu farw y Parch. Dr. Raffles o Liverpool, dydd Mawrth, Awst 18. 1863. Y mae ei farwolaeth wedi peri teimlad dwys, nid yn unig yn mhilith yr Annibynwyr, ond hefyd trwy yr holl fyd crefyddol, ac yn mhilith dysgedigion yn gyffredinol.

Bu yn weinidog ar yr Eglwys Annibynol yn Great George St., Liverpool, am ragor na hauer cant o flynyddau. Yr oedd er's peth amser bellach wedi rhoddi ei fugeiliaeth eglwysig heibio, a dilynodd ef gan y Parch. Enoch Mellor. Yr oedd y Doctor o gysylltiadau aristocrataidd; symudai mewn cylch uchel o gymdeithas, a pherchid ef yn fawr iawn gan bob gradd. Ei fab hynaf ydyw prif ynad tref Liverpool. Arferai ymweled yn aml â Chymru; hoffai bregethu yn ein Cymanfa oedd &c., diau y teimla yr Annibynwyr Cymreig golled a hiraeth ar ei ol. Byddai yn hynod groesawus a serchog i Weinidogion Cymreig. Yr oedd yn 75 oed.

Er nad oedd y Dr. yn un a ystyrid gan ryw ddoesbarth yn bregethwr mawr, yr oedd yn feddianol ar holl nodweddau gwir genad i Grist. Nid dyn cyffredin fuasai yn gallu cadw cynulleidfa mor fawr am hauer can' mlynedd; ac yr oedd mor gymeradwy a phoblogaidd yn ei flynyddoedd olaf ag oedd yn flynyddoedd cyntaf ei weinidogaeth. Nid oedd ond ychydig o weinidogion yn y deyrnas yn fwy parchus gan bob enwad.—*Dygedydd.*

Y chwedl fod Llywodraeth newydd Mexico yn awyddus am gydnabod y Cynghrair Deheuol, nid yw yn wir.

O Y M R U.

Cymanfa Hawen.—Perthynai y Gymanfa hon i Annibynwyr siroedd Aberteifi, Caerfyrddin, a Phenfro, a gelwir hi Cymanfa Orllewinol y Deheudir. Yr amser rheolaidd i'w chynnal yw y Mercher a'r Iau cyntaf yn Mehefin; ond o berwydd anghyfleusdra lleol, gohiriwyd hi eleni hyd y 1af a'r 2il o Gorpheuaf, fel yr awlygwyd mewn hysbysiad yn y *Fanter* er's ychydig wythnosau yn ol. Dechreuai y gynadledd am 10 boreu dydd Mercher, pan ddadeth yu nglyd yu agos i 60 o weinidogion; ond yr oedd llawys mawr o weinidogion y cylch yn abanol, yu neillduol o sir Gaerfyrddin. Eithlwyd y Parch. T. Rees, D. D., yn gadeirydd, a dechreuwyd y gynadledd trwy weddi gan yr hybarch dad D. Davies, Aberteifi yr hwn a lon gyfarchwyd gan y cadeirydd ac eraill ar barhad ei ddefnyddioledd i oedran mor fawr.

Cydonwyd, 1. Fod y Gymanfa nesaf i gael ei chynnal yn Blaenycgoed, sir Gaerfyrddin.

2. Fod dymuniad ar y cyfarfodydd chwarterol i ystyried trefa y Gymanfa gyda golwg ar ei chyleddro—y cynadleddau, a chyhoeddiad llythyr blynyddol oddiwrth y cymanfa oedd, a dwyn hysbysrwydd o'u syudiadau i Gymanfa Blaenycgoed.

Cafwyd hanesion cysurus o'u heglwysai, a thersynodd Mr. Jones, Crugbyr, trwy weddi. Am 2, ar y cae, gweddiodd Williams, Trelech; pregethodd Lewis, Brynberian; T. Davies, Siloa, Llanelli; a Perkins, Maenclochog. Am 7, boreu dydd Iau, gweddiodd Evans, Hebron; pregethodd James, Llanabhaiarn; a Davies, Llandilo. Am 10, gweddiodd Davies, Gedeon; pregethodd Oliver, B. A., Pontypridd; Jones, Ipswich, y Saesoneg; Kilaby Jones; a Dr. Rees, Abertawe; cywelid cyfarfodydd am 2 a 6. Hyderir y gedy y Gymanfa argraff dda ar Ddyffryn Tiroedraur a'r cylchoedd.

Cymanfa Dinbych a Fflint a gynaliwyd y flwyddyn hon yn Ngwrecsam, Awst 3 a'r 4. Cafwyd cyfarfod dymunol—llawys mawr o weinidogion a diaconiaid yr eglwysai yn bresenol. Y flwyddyn nesaf bwriedir ei bod yn Llangollen.

Henllan.—Dydd Llun, Awst 3, gynaliwyd cwrdd undeb canu cyulleidfaol yn Henllan. D. C., yn cael ei wneud i fyny o gantorion tair-ar-dded o'r eglwysai cylchynyl—Mr. Griffiths, Florence, yn gadeirydd—Mr. Thomas, Whitland, yn arweinydd y canu. Traddodwyd amryw areithiau ar awaidd canu o wahanol fath.

Cymanfa Mynyw a gynaliwyd eleni yn Tabor, Maesycwmwr, Awst 5 a'r 6—y flwyddyn nesaf bwriedir ei bod yn Berea, Blaenau. Yr oedd llawer o weinidogion yn wyddfodol, ac arwyddion o foddlonrwydd a chymeradwyaeth y Meistr mawr.

Cymanfa Arfon a gynaliwyd eleni yn Mhorthmadog, Awst 5 a'r 6. Yn y Gynadledd, yn mhilith achosion eraill, "Penderfynwyd fod y brawd G. Samuel o Wisconsin yn cael ei dderbyn i'n plith fel brawd teilwng ar sail y tystebaa a ddygodd gydag ef o'r Amerig." Y Gymanfa nesaf i gael ei chynnal yn Mangor. Llauer o weinidogion y

Gogledd a rhai o'r Deheudir oeddynt yn bresenol.

Agoriad capel Saron.—Mae y gynulleidfa yn Saron, Llanwnda, Arfon, wedi adeiladu capel hardd a chyfeus, ar yr un man ag y safai yr hen addoldy—agorwyd ef Meh. 29 a'r 30.

Borth.—Cynaliwyd gwledd ardderchog yn y Borth, awydd Drefaldwyn, i gydlawenbau o blegid uniad Dea Gogledd Cymru yn un linell o reilffyrdd gan y Meistriaid Piercy a Savin. Yr oedd y cynulliad yn lluosog iawn—G. H. Whalley, yaw., A. S. yn y gadair.

Dolgettau.—Mae ymweliad y Tywysog Arthur a Chymru wedi rhoddi symbyliad i fasuach y dref hon.

MARWOLAETH Y PARCH. DANIEL JONES, ABER.

Mae y gwr parchus a enwir oehod wedi ymadael a'r byd presenol er Ionawr 18, 1863, yn 83 ml. oed. Bu yn gweinidogaethu yn Cruggybar a'r Aber, Brycheiniog, am 58 o flynyddau. Dechreuodd bregethu pan yn 19 ml. oed, a'r tro diweddaf y pregethodd oedd Tachwedd 1, 1862. Efe a fu farw o glefyd yr afu a'r dwfr-glywyf. Yr oedd naw o weinidogion yn ei gladdedigaeth, un offeiriad, a thri ar ugain o fyfyrwyr Coleg Aberhonddu. Pregethwyd ei bregeth angladdol gan y Parch. J. Stephens, Brychgoed; a'r Parch. J. Morris, Athraw Coleg Aberhonddu, a draddododd anerchiad yn Saenig. Claddwyd ef yn mynwent yr Aber.

Yr oedd yr ymadawedig yn ddyn hardd neillduol o ran ei gorph pan yn ieuanc. Traddodai yn rhwydd ac yn felus. Yr ydoedd yn meddu lluoedd o gyfeillion mynuwesol, am ei fod yn sirol a dengar, ac oblegid iddo bregethu yr efengyl am gynifer o flynyddau. Efe a ddiweddodd ei oes a'i goron ar ei ben, ac ymollyngodd yn dawel i huno i freichiau y Ceidwad a bregethodd am gynifer o flynyddau
T. E.

MARWOLAETHAU.

GORFHENAF—

- 11, yn 89 oed, Ellinor Jones, Caeau gwynion iaf ger llaw Pwllheli.
- 12, John Thomas, Llettyspence, ger Goginan.
- 13, priod David Lloyd, *draper*, Aberystwyth.
- 17, mab D. Lloyd, *draper*, Aberystwyth, 11 oed.
- 17, yn ddiasymwth, William Edwards, Ty'n y wern, Llandrillo, yn 42 mlwydd oed.
- 18, yn 72 oed, John Jones, Yaw., Drysgolgoch, Cynwyl Elvet.
- 19, Ruth Davies, merch Robert Davies, Nerquis.
- 19, yn 24 mlwydd oed, Jane priod Mr. William Griffith, gof Penygroes, Dolyddelen.
- 20, Anne, merch y diweddar Edward Thomas, cariwr, Aberystwyth, yn 46 mlwydd oed.
- 21, John Rowlands, Yaw., meddyg, Aberystwyth, yn 39 mlwydd oed.
- 21, yn 23, mlwydd oed, Wm. Roberts diweddar o asffle Northwall, Dublin, ac unig fab J. Roberts, Tremostyn.
- 22, yn 23 mlwydd oed, John G. Williams, Cae Goronwy, Llandwrog, Caernarfon.

22, yn Mhorthmadog, Mrs. Margaret Owen, Cae'r llo brith, Llanetymdwy, yn 83 mlwydd oed.

23, Thomas Richard Williams, Pen y bwlch, Llandinorwig, o'r darfodedigaeth, yn 18 ml. oed.

23, yn 96 mlwydd oed, Mary Roberts, gweddwy diweddar Richard Roberts, Llanerchymedd—a nam y Parchedigion Richard Roberts (T. O.), Llanerchymedd, William Roberts (T. C.), New York, ac R. Roberts (A.). Fenui.

24, yn Mrynaerau, Clynog, yn 23 ml. oed Mr. Henry Griffiths, diweddar fyfyrwr yn Atbrofa y Methodistiaid Calfinaidd yn y Bala.

24, yn nhy ei chwaer, yn y Brookhouse, ger Dinbych, yn 62 ml. oed, Catharine Parry, Ffrith-arw, Eglwys fach.

25, y Parch. T. Edwards, Ebenezer, Llanddeiniolen, yn 61 ml. oed. Bu yn weindioff fyddlaw yn yr eglwys yn Ebenezer am 32 o flynyddoedd.

25, yn 67 ml. oed, James Evans, saer llongau, Porthmadog.

25, o'r darfodedigaeth, yn 23. mlwydd oed, John J. Griffith, Tanyffordd, Carneddi, ger Bethesda.

27, Mary, priod Mr. J. Williams, Bethania terrace, Blaenau Ffestiniog, yn 27 mlwydd oed.

27, yn 14 mlwydd oed, Catharine, merch Mr. John Davies, Llesent St., Edgehill, Liverpool.

27, yn Mwrog house, Rhuthyn, o'r typhus fever, yn 14 mlwydd oed, Emma, ail ferch Mr. Benjamin Davies, ysgrifenydd Undeb Rhuthyn.

27, yn 45 mlwydd oed, Mr. William Rees, saer, Craig y tewgoed, ger Cwm bychan.

Yn ddiweddar, David Griffiths, brawd E. Griffiths, Pentre, Porth Madog.

28, Howell, mab Jeremiah Williams, Dolgwyn-felin, sir Drefaldwyn, yn 16 mlwydd oed.

29, yn 40 oed, Mr. Wm. Thomas, druggist, Bala.

30, Ellen, priod y Cadben R. Roberts, yr *Alert*, yn 48 mlwydd oed.

30, yn 42 ml. oed, Ellis, mab y diweddar Ellis Williams, Ty'n y falen, Dolyddelen.

31, wedi byr gystudd, yn 38 ml. oed, Ann priod David Roberts, Penycennant, ger Bethesda.

AWST—

1, yn Aberystwyth, Mr. James Scott, Sergeant Major yn y Royal Cardigan Militia.

2, Mr. William Parry, Chwaen goch, ger Llanerchymedd, yn 37 mlwydd oed.

4, Elizabeth, priod y Parch. John Jones, (Mathetes), Rhymni, yn 31 mlwydd oed.

9, yn Celyn, yn agos i'r Wyddrug, yn 39ain mlwydd oed, Mr. Thomas Lloyd.

10, yn nhŷ ei brawd yn Mhont Menai, Annie, merch ieuengaf Mr. a Mrs. Evans, o'r Fron goch, ger Pentraeth, sir Fon.

10, yn 43 ml. oed, John Jones, Tan y mynydd, ger y Bala.

10, yn 22 mlwydd oed, Miss Sarah Roberts, Penrhos, ger y Bala.

17, Richard Jones, Tyddyn du, Dwygyfylchi.

18, o ddolur y gwddf, yn hynod ddiasymwth, Jane, merch Pierce ac Alice Jones, Oreigiau, Oefa-ddwysarn, ger Bala, yn 21 mlwydd oed.

19, yn Brynblew, Llanfachraeth, Jane Roberts, yn 96 mlwydd oed.

21, yn 29 mlwydd oed, D. Davies, athraw Ysgol Frytasaidd Deiniolen.

5, yn dra diasmwth, Ann, gweddwy Mr. Thos. Griffiths, a nam y Parch. R. Griffiths, Tabor, Cefn, yn 74 mlwydd oed.

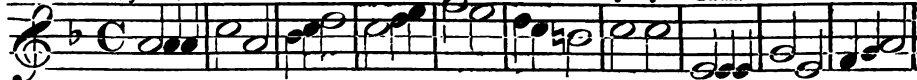
Peroriaeth.

ANTHEM, o'r Sfed Salm a'r ad. 1af

{ Gan Wm. GRIFFITH, (GWYTM GALEDDYFWRD.)
Middle Grenville, N. Y.

SOPRANO. Cymedrol.

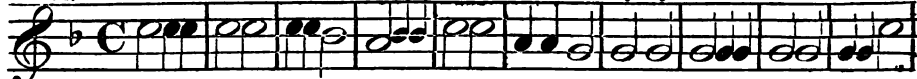
Gwan.

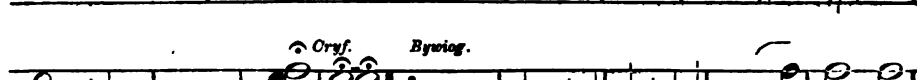
ALTO.

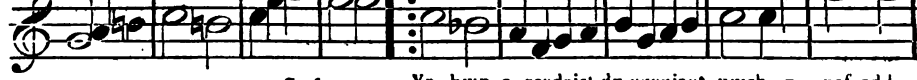
TENOR

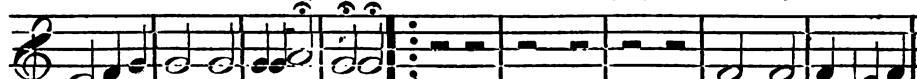
Arglwydd ein Ior ni mor ardderchog yw dy enw ar yr holl ddaear, Arglwydd ein Ior ni, mor ardder-

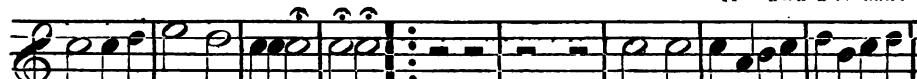
Oryf. Bywiog.

Oryf. Yr hwn a osodaist dy ogoniant uwch y nefoedd,

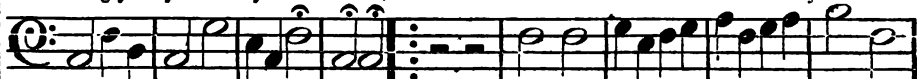

Yr hwn a osodaist

chug yw dy enw ar yr holl ddaear,

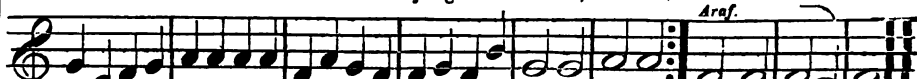
Yr hwn a osodaist dy ogoniant

Yr hwn a osodaist dy ogoniant uwch y

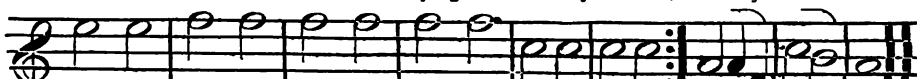

Yr hwn a osodaist dy ogoniant uwch y nefoedd,

Araf.

dy ogoniant uwch y nefoedd, a osodaist dy ogoniant uwch y nefoedd, uwch y nefoedd.

uwch y nefoedd, dy o - gon - iant uwch y nefoedd,

nefoedd, uwch y nefoedd, a osodaist dy ogoniant uwch y nefoedd,

Y CENHADWR AMERICANNAIDD.

Tachwedd.

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

TRAETHODAU.

"Llestri digofaint" a "Llestri trugaredd,"	821
"Y ddoethineb oddiuchod,"	824
Orefydd yn y teulu,	825

AMRYWIAETHOL.

Yr eglwys Annibynol yn Ninbych,	828
Elias Boudinot,	832
Y ddaear a'r lloer,	833

BARDDONOL.

Morris Roberts o Bensarn,	835
Garribaldi,	835
Myfyrdod uwchben bedd y Parch. Wm. J. Hopkins,	836
Pwy fel fy mam i mi!	836
Galar tad ar ol ei blentyn,	836
Englyn,	836
Yr adgyfodiad,	836
Hiraeth y bardd am ei gartref,	837
Y plentyn du yn America	837

HANESIAETH GARTREFOL.

Cymanfa Gynulleidfaoel Ohio,	837
Gwyl Flynyddol Bwrdd y Gen. Dramor,	839
Llythyr at rieni,	840
Peth newydd,	841
<i>Death of a Revolutionary Soldier,</i>	841
Cofiant Mrs. Mary Ann Evans,	842
Marwolaeth milwr Cymreig,	842
Cofiant am Mrs. Rachel Jones,	843
Marwolaeth milwr Cymreig,	844

Byr-gofiant am Miss Mary Evans,	844
Ganwyd,	845
Priodwyd,	845
Bu farw,	845
Llythyr oddiwrth y Parch. B. W. Chidlaw,	847
Maximilian yn cydsynio,	847

Yr etholiadau diweddar,—Y tegyglrwydd presenol yn nhalaeth New York,—Y pleidiau politicaidd yn ymgymeryd a ffurfiau newyddion,—Charleston,—Y Texiaid,—Y Guerrillas yn Kentucky,—Eira yn Missouri,—Dim drafftio yn Ohio,—Galwad am 800,000 o filwyr,—Ysbryd y wlad,—Byddin y Potomac,—Sefyllfa pethau yn Tennessee,	848
Newid llywyddiad y Cadfridogion,—Virginia a North Carolina,—Mobile,—Y Guerrillas yn cael eu gyrru allan o Missouri,	849

HANESIAETH DRAMOR.

Cynauaf 1863 yn Mhrydain Fawr,	849
Madagascar,	850

CYMRU.

Urddiad yn Solfach, Penfro,—Urddiad yn Nebo, ger Pwllheli,	850
Urddiad yn Bery Edge, Durham,—Urddiad yn Ebenezer, Glyntâf,—Agoriad capel yn Dwygyfloyhi,—Cyfarfod Ohwarterol Maldwyn,	851
Marwolaethau,	851

PERORIAETH.

Cyfaill goreu,	852
----------------	-----

REMSSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT BIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—Mrs. A. T., Turin, \$1.50; R. W., Lyons Falls, \$1.50; Parch. W. R., Turin, \$5; E. S. D., Constableville, \$1.50; J. O. O., eto, \$3; G. P., Boonville, \$5; O. P., Murfreesboro, Tenn., dros H. P., Prysglwyd Isaf, \$1; W. L., Swatara, 50c.; E. J. E., Fairhaven, \$2; H. F. J. a J. T., Mendon, O., \$3; E. J., Greene, Pa., \$1.50; J. A., Ironton, \$10.50; J. L., Alexandria, O., \$1.50; W. R. W., Slatington, Pa., \$5; T. D. J., Newark, O., (Cen. a Ll. H.), \$23.30; J. H. J., Hudson, O., \$1.

Y CENHADWR AM 1864.—Bwrriadwn, trwy gymhorthu dwyfol ragluniaeth, barhau y CENHADWR y flwyddyn ddyfodol yn ei ffurf bresenol, a gobeithiwn allu sicrhau parhad ei ddsfnyddioldeb.

H. W. Beecher yn Mrydain.—Mae y Parch. Henry Ward Beecher yn uaddodi areithiau grymus i dyrfaoedd mawrion yn Lloegr a Scotland ar sefyllfa y wlad hon yn y cyfwng preesenol. Mae yn cwrdd a gwrthwynebiadau haerllug, ond mae y llusau yn ei gredau.

Gair at yr etholwyr.—Bydded pob etholwyr yn fyddlon i ddyfod at y goffr etholawl, a gwneud ei ddyledswydd yno, ddydd Mawrth nesaf. Na fydded i wlybanaeth nac oerni ei gadw draw, os caniata ei iechyd iddo ddyfod. Colli un bleidlais yn unig o bob *school district* a fyddai yn golled o dair mil ar ddeg o bleidleisiau yn y dalaeth. Llais cryf o'r "Dalaeth Ymherodrol," yn cyd-leisio â'r talaethau eraill a ddaethant allan mor enwog yn ddiweddar, dros achos rhyddid, a roddai ergyd trwm ar y gwrthryfel annuwiol ac annynol a fodola yn ein plith, ac a brysurai, yn fwy feallai na dim arall, i ddwyn heddwch, a hwnw yn heddwch sefydlog, i'n gwlad drallodus. Yr ydym yn dyfod yn fwyfwy argyhoeddedig (fel y sylwasom o'r blaen) fod y pleidiau politicaidd yn ein gwlad yn yngymeryd a fuffiaau newyddion. Nid yw y blaid Republicanaid y peth ydoedd unwaith—mae yn dyfod yn gadarnach dros ryddid a chyflawnder i bob dyn—mae miloedd lawer o'r Democratiaid yn uno gyda y blaid hon yn y farn nad oes modd cynnal yr Undeb a chynnal Gaethiwed hefyd mwyach—fod yn rhaid i un o'r ddau fyned dros y bwrdd. Y blaid Ddemocratiaid nid ydynt yn hollol y peth oeddynt unwaith—y maent wedi ymrannu—un rhan dros egwyddorion y blaid Republicanaid, ac wedi uno gyda hwy, fel plaid yr Undeb, a'r rhan arall (y "Copperheads" fel y gelwir hwy) yn edrych ar gaethiwed fel pe na byddai yn rhyw ddrwg mawr iawn. Y rhai hyn ydynt yn dysgwyl i'r rhyfel barhau, a gweithredant yn wir dros iddo barhau hyd yr etholiad Llywyddol nesaf, gan feddwl gallu ethol Llywydd o'u hegwyddorion eu hunain, sefydlu heddwch yn eu dull eu hunain, a gadael i gaethiwed aros fel o'r blaen—a pha bryd y ceir heddwch felly? Safwn yn fyddlon dros

ryddid dynoliaeth, dros barhad ein Gweriniaeth, a thros ei henill i ateb bellach yn deg i'r enw o fod y Weriniaeth rydd Americanaidd.

Gair o Nashville, Tenn., dydd Mercher, Hyd. 28ain.—"Symudiadau y gelyn a argoellant fod Bragg ar ymosod gyda grym mawr ar Cleveland, Tenn., gyda y bwriad amlwg o dori i fyny ein fyfyrdd yn y cyfeiriad hwnw.

Meddylir yn gyffredin fod rhan o fyddin Lee o Virginia yn cydweithio yn y symudiad hwn, gan ddyfod i lawr trwy Lynchburg a Bristol, Va., gyda y bwriad o yrru Burnside allan o Tennessee Ddwyreiniol a throir ar ochr y fyddin hon, a'i gorfodi i gilio o Chattanooga."

Rhan o fyddin Bragg mewn terfysg.—Llythyr diweddar o Chattanooga i'r *New York Herald* a ddywed:—"Ffoaduriaid a barbant i ddyfod i mewn i'n rhengau er gwaethaf y mesurau anarferol a ddefnyddir gan Bragg i'w rhwystro. Naw o ddynion ac un *commissioned officer*, Tennesseeaid, a ddaethant i mewn ddoe. Y swyddog, yr hwn sydd wr deallus ac yn ymddangos yn onest, a draetha chwedl ryfodd, yr hyn yn wir a gadarnha hysbysiadau blaenorol.

Dywed ef fod *brigade* lawn o'r Tennesseeaid, gyda Chadfridog yn eu harwain, wedi ymdrechgu dyfod drosodd i'n rhengau yr wythnos ddiweddar, a bod byddindorf o'r gwrthryfelwyr wedi cael eu galw allan i'w hattal. Ymladdfa o'r fath fwyaf waedllyd fu y canlyniad, yn yr hon y defnyddid y magnelau, y drylliau a'r bidogau, a'r Tennesseeaid a orchfygwyd—ar ol i tuag 800 rhwng y ddwy ochr gael eu lladd.

Milwyr Homes a Price, o'r fyddin wrthryfelgar, yn nhalaeth Arkansas, ydynt mewn terfysg yn eu plith eu hunain, yn gyfielyb i eiddo Bragg yn Chattanooga. Felly yr hysbysir yn yr *Independent*, Hyd. 29.

Dydd Diolchgarwch.—Y Dydd diolchgarwch y flwyddyn hon a neillduir gan y Llywydd fel dydd diolchgarwch cyffredinol trwy yr holl dalaethau teyrngarol—sef y dydd lau diweddaf o'r mis hwn, Taohwedd 26.

Yr ateb gan y Llywydd i'r Dirprwywyr o Missouri, mae'n ofidus genym ddweyd hyny, sydd yn gadael yr achos fel yr oedd o'r blaen—nid yw Scofield yn cael ei ddiswyddo—ond bwriedir attal i wrthryfelwyr adnabyddus gael pleidleisio yn yr etholiadau talaethol.

Y Parch. Samuel Roberts.—Gallwn hysbysu ein cyfeillion yn Nghymru fod ein hanwyl frawd, y Parch. S. Roberts, yn Swydd Oneida y dyddiau yma,—ei fod mewn iechyd dymunol—ac yn pregethu i gynulleidfaoedd tra lluosog, yn ei felusder arferol, a chyda chymeradwyaeth mawr.

Hysbysir fod yr Archesgob Protestanaidd Whateley, o Dublin, llenor enwog, wedi marw yn ddiweddar.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 11.

TACHWEDD, 1863.

RHIF. OLL 287.

Traethodan.

"LLESTRI DIGOFAINT" A "LLESTRI TRUGAREDD."

RHIF. 9: 22—24. Beth os Duw, yn ewyllysio dangos ei ddigofaint, a pheri adnabod ei allu, a oddefodd trwy hirymaros lestri digofaint wedi eu cymhysu i golledigaeth: Ac i beri gwybod golud ei ogoniant ar lestri trugaredd, y rhai a rag-barotodd efe i ogoniant? Sef nyni y rhai a alwodd efe, nid o'r luddewon yn unig, eithr hefyd o'r Cenhedloedd.

Y prif bŵne yr ymdrinir ag ef yn y bennod hon a'r ddwy ganlynol ydyw Cyflawnder Duw yn rhoi yr Iuddewon i fyny i farn am eu hanghrediniaeth—a'i anfeidrol drugaredd yn ngalwad y Cenhedloedd.

Nid anfuddiol, efallai, fyddai gwneud rhai sylwadau ar adnogaau blaenorol i'r testyn hwn. Pan y dywed yr apostol, adn. 8, "Canys mi a ddymunwn fy mod fy hun yn anathema oddiwrth Grist, dros fy mrodyr, sef fy nghenedl yn ol y cnawd, &c.,"—nid y meddwl yw y buasai yn foddlon bod yn ddyn colledig er mwyn ei genedl, oblegyd nis gallasai fel Cristion ddymunio y fath beth, ac nis gallasai hyny leáu dim ar sefyllfa y genedl mewn unrhyw fodd. Ond iaith gref yw y geiriau, yn gosod allan ddymuniad yr apostol, na byddai i'r Iuddewon gymeryd dim tramgwydd oddiwrth ddim rhagfarn allasai fod ynddynt ato ef yn bersonol, i'w hattal rhag dyfod at Grist a'i wasanaeth—ond ar iddynt edrych yn uniongyrchol at Grist ei hun, a'i dderbyn er ei fwyn ei hun. Fel pe dywedasai, Teflwech fi yn hollol o'r neilldu—alltudiwech fi yn hollol oddiwrth bob baint, o ran eich meddyliau a'ch dychymyg, fel pe byddwn i yn "anathema oddiwrth Grist," ac ymofynwch am sicrhau eich iachawriaeth eich hunain trwy gredu ynddo,—ac nid troi ymaith oddiwrtho o herwydd rhyw dramgwydd all fod ynnoch tuag ataf fi sydd yn un o'i anheilwng weision.

Adn. 11—18, "Canys cyn geni y plant eto, na gwneuthur o honynt dda na drwg &c., y dywedwyd, Yr hynaf a wasanaetha yr Ieuangaf, megys yr ysgrifenydd, Jacob a gerais, eithr Esau a gaseais." Nid meddwl y gair hwn yw fod yr Arglwydd wedi caru un o'r plant, a

chasan y llall, cyn eu geni na gwneuthur o honynt dda na drwg, ac mai hyny oedd yr achos o gymeriadau moesol gwahanol y ddwy genedl, ac o'i wahanol ymddygiadau ef tuag atynt. Meddwl felly fyddai meddwl fod Duw yn awdwr drygau y rhai drygionus fel y mae yn awdwr rhinweddau y rhai rhinweddol. Ond nid dyna yw athrawiaeth ei air sanctaidd, mewn un modd. Ond y meddylddrych yn yr adnodau hyn yw, i'r Arglwydd "ddywedyd" neu *hysbysu*, cyn geni Jacob ac Esau a chyn gwneuthur o honynt dda na drwg, beth a fyddai cymeriad moesol y ddwy genedl a'r modd y byddai iddo yntau ddangos ei ffafrau dwyfol at y naill a'i ddigofaint dwyfol at y llall. Wrth y gair, "Jacob a gerais" y meddylir cenedl Jacob, ac wrth y gair, "Esau a gaseais" y meddylir cenedl Esau—nid y plant cyn eu geni. A bwriad yr apostol yn ei gyfeiriad at hyn, oedd egluro i'r Iuddewon, er i'r Arglwydd ddangos ei ffafrau yn rhyfedd at eu tadau yn yr oesoedd blaenorol, eto os troent lwy o lwybrau eu tadau, a cherdded llwybran hiliogaeth anghrefyddol a drygionus Esau, mai y cyffelyb dynged fyddai y eiddynt lwy ag eiddo y rhai hyny.

Adn. 18, "Felly gan hyny y neb y myno y mae efe yn trugarhau wrtho, a'r neb y myno y mae efe yn ei galedu." Yr oedd llawer o'r Iuddewon (ac y mae llawer i'w cael eto) yn dra thebyg i Pharaoh, yn ymgaledu yn fwyfwy dan bob triniaeth o eiddo Duw tuag atynt, a'r genedl galed hon yr oedd Duw yn ei rhoi i fyny o herwydd eu hanghrediniaeth i'r farmedigaeth drymaf a ddisgynodd ar genedl erioed. Pan ddywedir i Dduw galedu calon Pharaoh, nid y meddwl yw i'r Arglwydd ddylanwadu ar ei feddwl i'w galedu, na dwyn un oruchwyliath arno i'r dyben hwnw; ond mai dyna oedd *effaith alarus* goruchwyliathan Duw tuag ato. Dyben y goruchwyliathan oedd meddalhau ei galon, a pheri iddo ollwng Israel yn rhydd—caledu yr oedd yntau dan bob goruchwyliath. Ond paham y dywedir mai Duw a galedodd ei galon? Gellir ateb y gofyniad yna trwy sylwi mai y goruchwyliathan, y rhai oeddynt ddwyfol a daionus yn eu tuedd

eu hunain, a fuont yn *achlysuron* o'i galedwch. Felly yr oedd y genedl Iuddewig yn nyddiau yr apostol, yn eu caledwch yn erbyn Crist a'i achos, ac felly y mae pob dyn eto sydd yn ymgaledu mewn pechod—yr *achos* o'i galedwch yw ei anghrediniaeth a'i ddrygioni ei hun—ond yr *achlysuron* o'i galedwch yn fynych ydynt oruchwyliaethau barnol neu waredigol Duw tuag ato.

Pan y dywedir, "Y neb y myno y mae yn trugarhau wrtho, a'r neb y myno y mae yn ei galedu," nid y meddwl yw fod yr Arglwydd yn ymddwyn mewn trawsawdurdod (*arbitrarily*) tuag at ei greaduriaid, am ei fod yn uwch na phawb ac yn helaethach yn ei allu na phawb; ond y meddwl yw ei fod yn ymddwyn yn ol ei ewyllys sanctaidd ei hun, ac y mae yn gwneud hyn yn y gweddusurwydd mwyaf, at bob dyn dan bob rhyw amgylchiadau.

Ad. 20, 21, "Yn hytrach, O ddyn, pwy wyt ti yr hwn a ddadlenni yn erbyn Duw? a ddywed y peth ffurfiedig wrth yr hwn a'i ffurfiodd, Paham y'm gwnaethost fel hyn? Onid oes awdurdod i'r crochenydd ar y priddgist, i wneuthur o'r un telpyn pridd un llestr i barch ac arall i anmharch?" Nid meddwl y gair hwn ydyw, fod yr Arglwydd wedi gwneuthur o'r un ddynoliaeth rai i fod yn bechadurus ac yn ddamnedig, a rhai i fod yn rhinweddol ac yn gadwedig. Anhraethol bell oddiwrth hynysa yw meddwl y gair. Dweyd felly fyddai dweyd fod Duw yn awdwr pechod, a bod yr holl ddrygau moesol sydd yn y byd, ag y cyhoeddir anfoddlonrwydd Duw yn eu herbyn yn mhob oes, wedi deilliaw oddiwrtho ef. O! na, nid felly y mae y gwirionedd dwyfol yn ein dysgu. Dangos mae yr apostol fod gan Dduw yr un hawl i droi y genedl anghrediniol hono i farnedigaeth a dinystr ag sydd gan y crochenydd i droi y telpyn pridd "a ddifwynwyd" yn ei law, i fod yn llestr i anmharch, pryd y gallasai fod, mewn amgylchiadau gwaahanol, yn llestr i barch. Yr oedd y genedl hon wedi ei "difwyno" trwy bechod, yn enwedig y pechod o wrthod ei Gwardwr a ddaethai atynt oddiar y fath haelfrydigrwydd, ac yr oedd yn gweddu i Dduw, (er cymaint y ffafra a ddangosid yn flaenorol tuag at eu tadan) i ddangos ei gyfiawnder a'i dofter arswydol tuag atynt hwy yn y farnedigaeth ag yr oeddint yn awr wedi ymaddfedu iddi. Os edrychwn ar y geiriau yn Jer. 18: 1—10, o'r lle y difynwyd hwy gan yr apostol, cawn welod mai dyna eu gwir ystyr. "Onid allaf fi, fel y crochenydd hwn, wneuthur i chwi, tŷ Israel &c.?" Edryched y darlennydd ar y geiriau. Yr oedd amgylchiadau y genedl yn nydd-

iau yr apostol yn dra chyffelyb i'r hyn oeddynt yn nyddiau y prophwyd—eu hysbryd anghrediniol ac eilunaddolgar oedd wedi eu "difwyno" yn llaw y crochenydd" ar y ddau amgylchiad, ac yr oedd y farn yn ymyl. Sylwn ar y testyn:

I. Y ddau nodweddiad a enwir.

1. "Llestri digofaint." Pwy oedd y rhai hyn? Anghredinwyr yr oes hono—ac anghredinwyr pob oes. Anghredinwyr y gynulleidfa hon a gynwysir yn y darluniad—"Llestri digofaint!" Gelwir hwy yn "llestri digofaint," am eu bod yn wrthrychau digofaint yr Arglwydd. "Duw sydd Farnydd cyfiawn, a Duw sydd ddigllawn beunydd wrth yr annuwiol." Nid digllawn wrtho fel ei greadur—mae yn dirion iawn tuag ato yn yr ystyr hono—ond mae yn ddigllawn wrtho fel "annuwiol"—ac yn ddigllawn wrtho am barbau yn annuwiol. Dywedir yn mhellach, "Oni ddychwel yr annuwiol, efe a hoga ei gleddyf"—hyny yw, Efe a ymbarotoa i fwy o ddialed. Dywedir hefyd ei fod yn "dal dig" at ei elynion—hyny yw, nid yw yn ildio dim iddynt—ni rydd i fyny un o'i egwyddorion tragwyddol i gefnogi yr annuwiol yn ei bechod a'i anufudd-dod—rhaid iddo fe ildio trwy ymostwng—ni wna Duw ildio dim—mae holl egwyddorion ei drefn ef yn anhyblyg dragwyddol. Am hyny, priodol iawn yw'r cynghor, "Yn gymaint a bod digofaint, gochel, rhag iddo dy gymeryd di ymaith a'i ddynod, yna ni'th wared iawn mawr!"

"Llestri digofaint." Fel y mae y llestr a sudda yn y môr yn cynwys ei lonaid o ddwfr, felly y bydd yr annuwiol a sudda yn uffern yn llawn o ddigofaint yr Arglwydd. Pob teimlad ynddo—pob cynnedd—fydd yn llawn o'r meddwl fod Duw yn ddigllawn wrtho—a'i fod yn gyfiawn yn ddigllawn. Os oedd y meddwl fod Sarah yn ddig yn gwneud sefyllfa Agar yn annoddefol yn nheulu Abraham, beth fydd teimlad yr annuwiol pan bo yn cosio fod Duw yn ddig wrtho, a hyny am byth!

2. "Llestri trugaredd." Nid oes eisiau llawer o amser i hysbysu pwy yw y rhai hyn. Mae yr apostol yn eu nodi allan yn amlwg—"Sef nyny y rhai a alwodd efe, nid o'r Iuddewon yn unig, eithr hefyd o'r cenhedloedd." Y dychweledigion oeddynt—yr holl ddychweledigion—yr holl gredinwyr—pawb danwilion—pa un bynag ai Iuddewon ai cenhedloedd. Dyma y ddau ddosbarth moesol i ba rai y rhenir y byd ar blatfwm mawr cyfryngdod Mab Duw—sef credinwyr ac anghredinwyr—rhaf yn parchu y Mab, a rhaf yn ei ddirmygu—dyma y ddau gyflwr—a dyma ddeiliaid y ddwy sefyllfa dragwyddol. Y Beibl a olyga

bob dyn yn ngwlad efengyl yn perthynu i un o'r ddau raniad yma, yn llestr trugaredd neu yn llestr digofaint, yn ol y peth yw ei ymddygiad at y Gwaredwr mawr.

Mae y saint yn llestri trugaredd fel y maent yn ddeiliaid ffafrau rhyfedd o law yr Arglwydd. Ffafr ryfedd i ni oedd fod yr efengyl yn y byd o'n bïen ni, a ninau yn cael bodolaeth ganddo ef yn ngwlad efengyl. Ffafr ryfedd oedd i ni gael ein harwain gan ryw law dyner dan ei gweinidogaeth hi, a chael ein dysgu i nabod llythyrenau ei enw anwyl Ef. Ffafr ryfedd oedd y dylanwad dwyfol a roddodd i ni y tueddfryd sanctaidd hwn—y dduw-ïol anian—ac a'n *cychwynodd* ar y ffordd tua'r bywyd. A ffafr fawr oedd y gynaliaeth a dderbyniasom bob cam o'r yrfa, a'r gobaith sydd ynom, yr hwn a dry yn fwynhad cyflawn fry yn nhŷ ein Tad. Disau mai llestri trugaredd yw'r saint.

Ond cofier mai llestri *trugaredd* ydynt. Nid oes yma ddim defnydd hunan ymffrost. Gwrthrychau heb haeddu dim yw gwrthrychau trugaredd. Mae'r saint yn edrych ar bob bendith a fwynhant ar y ddaear yn drugaredd, a byddant yn edrych ar bob bendith a fwynhant yn y nefol-wlad fel rhoddion heb eu teil-yngu o'u tu hwy. Er mai "*coron cyflawnder*" fydd y wobr, ac er y bydd gweddusrwydd priodol yn y gweinyddiad o honi i bob un o'r teulu, eto rhoddion fydd yr holl ffafrau tragwyddol iddynt hwy. Dyma a bwr newydddeb tragwyddol yn molianau y nef, "Iddo ef, yr hwn a'n carodd ni, ac a'n golchodd oddi-wrth ein pechodau yn ei waed ei hun."

II. Y gweinyddiadau gwahanol o eiddo Duw a enwir yma at y gwrthrychau hyn.

Am ei weinyddiadau tuag at anghredinwyr neu wrthodwyr o'r Gwaredwr, mae yma amrywïol bethau difrifol yn cael eu nodi.

1. Dangos ei ddigofaint—"Beth os Duw yn ewyllysio dangos ei ddigofaint." Fe ddangosodd yr Arglwydd ei ddigofaint mewn modd dychrynedig iawn yn y farn dymhorol ar y genedl Iuddewig (fel y sylwyd) am eu gwrthodiad o'r Messiah. Yr oeddynt wedi cael eu rhybuddio o hyn gan y prophwydi, a chan Grist ei hun mewn dagrau, ac y mae y darluniad a roddir o'r farn hon gan Josephus, yr hanesydd Iuddewig, yn arswydol yn wir, pan gylohyndwyd y ddinas gan y lluoedd Rhufeinig—y ddinas ei hun o'i mewn fel crochan berwedig gan bleidiau gwrthwynebol yn dinstrio eu gilydd—yr Iuddewon wedi hyni yn cael eu croesoelio ar brenau, tra yr oedd pren i'w gael yn y wlad i groesoelio dyn arno. Yna eu gwasgaru a'u halltadio, megys gyda phed-

war gwynt y nefoedd. Yma yr oedd Duw mewn barn dymhorol yn dangos ei ddigofaint yn arswydol, eto yn gyflawn, at wrthodwyr ac erlidwyr ei Anwylfab. Ond beth a ddywedwn am y farn dragwyddol ar yr holl anghredinwyr, y rhai na fynant ufuddhau i efengyl Mab Duw. nac ymddiried ynddo? Y bywyd *naturiol* a ddinystirir gan farnau tymhorol—bywyd yr enaid fydd dan y farn hono. Peth dros amser yw pob barn dymhorol—peth i barhau byth fydd y digofaint hwnw. Dydd i "ddangos ei ddigofaint" fydd dydd y farn gyffredinol—a dydd i "ddangos ei ddigofaint" fydd cynod y gomp dragwyddol.

2. "Peri adnabod ei allu." Ei allu barnol yn ddian a feddylir wrth y gair yma. Mae llawer yn ymddwyn yn awr mewn gwawd a dirmyg a rhyfyg, gan gymeryd yr enw mawr yn ofer, diffodd argyhoeddiadau eu cydwybodau eu hunain, a mynu eu ffordd yn mlaen tuag uffern trwy bob moddion a roddir i'w hattal, fel pe na byddai gan Dduw allu i'w galw i gyfrif. Ond y mae ganddo allu, ac fe bar adnabod ei allu pan bydd yn galw yr adyn enog i wely angan, a thrwy angau i'r farn, a phan y bydd yn galw ei holl elynion o'u beddau yn y dydd mawr a ddaw.

3. "A oddefodd trwy hir ymaros." Dyna fel yr oedd yr Arglwydd wedi ymddwyn at y genedl wrthnysig hono—a dyna fel y mae yn ymddwyn eto at lawer o wrthodwyr ei Fab—goddef yn hir cyn taro—rhoddi amser iddynt i edifarhau, fel y Jezabel hono a enwir yn llyfr y Datguddiad—eu cymhell yn dirion—eu cer-yddu weithian—eu gwaredu bryd arall—"hir-ymarhous yw efa" tuag at y rhai cyndyn ac anuffudd.

4. Rhai wedi eu "cymhwyso i golledigaeth" oedd y rhai hyn. "A oddefodd trwy hir ymaros lestri digofaint wedi eu cymhwyso i golledigaeth." Nid oes dim yn cymhwyso dyn i golledigaeth mor effeithiol a'i fod yn gwrthod yr unig Waredwr a drefnodd Duw i ddyn, ac yn y sefyllfa hono yn byw mewn pechodau rhyfygus. Dyma oedd sefyllfa y rhai a ddarlunir gan yr apostol yma—yr oeddynt yn gymhwys i'r farn, ac wedi eu hir oddef cyn i'r farn ddisgyn. Ei gynhwyso ei hun i golledigaeth y mae yr annuwiol trwy ei anghredinaeth a'i galedweh. Meddwl y gair hwn ydyw fod yr Arglwydd o'i anfeidsol amynedd yn goddef llawer o ddynion ar y ddaear, er eu bod eisoes wedi eu cymhwyso eu hunain i golledigaeth.

Dau beth a enwir gyda golwg ar y gweinyddiad dwyfol at "lestri trugaredd."

1 "Peri gwybod golud ei ogoniant" yn eu

hiechydwrïaeth. Iaieth aruchel iawn yw hon—peri gwybod ei ogoniant, a *golud* ei ogoniant yn iachawdwrïaeth ei bobl. Mae gogoniant yr Arglwydd i'w weled yn ei holl weithredoedd, ond yn iachawdwrïaeth ei saint y gwelir *golud* ei ogoniant. Yma y gwelir golud ei allu, ei ddoethineb, ei gyfiawnder a'i drugaredd dros byth.

2. Eu "rhagbarotol i ogoniant." Dyma ddyben grasol holl oruchwyliaethau Duw tuag atynt, a dyma yr effaith y mae y goruchwyliaethau yn gael arnynt—eu rhagbarotol i ogoniant. Gwaith mawr ydyw hwn—addysgu boneddigeiddrwydd y nef i'r teulu ar y ddaear.

III. Yr herfeiddiad sanctaidd a wneir.

"Beth os Duw yn ewyllysio &c." Mae y gair hwn yn cyfeirio at y ddau weinyddiad. Yr oedd gwrthddadlenon yn codi yn meddylliau llawer i'r athrawiaeth fod y fath genedl ag oedd hen genedl yr Iuddewon, eiddo y rhai oedd y tadan, a dodiad y ddeddf, a'r cyfamodau &c., yn cael eu rhoi i fyny i'r fath farn. Ac yr oedd gwrthddadlenon i'r meddwl fod y cenhedloedd yn dyfod i mewn i'r fath ffafrau goruchel. Sylwn air yn fyr yma,

1. Ar gyfiawnder Duw yn ngweinyddiad y farn ar yr Iuddewon, ac yn ngweinyddiad y gosp dragwyddol ar bawb anghredinwyr.

(1.) Liwy a wrthodasant Dduw eu tadan, ac nid efe a'u gwrthododd hwy. Yr apostol a ofyna gydag eiddigedd sanctaidd, (pen. 11: 1,) "A wrthododd Duw ei bobl? Na ato Duw, &c." Nid efe oedd yn troi ymaith oddiwrth ei bobl, ond hwy oeddynt yn troi ymaith oddiwrth eu Duw a'i wasanaeth. Dyna a agorodd y genllif o ddigofaint i ddyfod arnynt. Felly y mae eto—"Ni fynwch ddyfod ataf fi, fel y caffoch fywyd."

(2.) Y pechod mwyaf o bob pechod ydyw anghredu yn y Gwaredwr. Mae yn fwy na phechod paganiaid—mae yn fwy na phechod cythreuliaid. Pechod y pechodau ydyw anghredu yn Iesu Grist. Y weithred fwyaf yageler a gyfiawnwyd erioed gan ddynion oedd gweithred yr Iuddewon yn erlid yr Iesu. Gwawdiasant, dirmygasant, croeshoeliasant Anwyllfab y Nef. Ac y mae y rhai a anuffuddhant i'w efengyl yn awr, yn ei ail groeshoelio.

(8.) Gweithred rydd yw credu tystiolaeth Duw am ei Fab, a gweithred rydd yw anghredu y dystiolaeth. Nid yw yr Arglwydd yn gorfodi neb yn hyn. O fodd y derbynyr Iesu Grist, ac o fodd y gwrthodir gwneud derbynïad o hono. O'u bodd y gwaedda y Iuddewon, "Ymaith ag ef, ymaith ag ef, &c." Ac felly eto, o fodd y mae dynion yn anuffuddhau i'r efengyl.

(4.) Mae anghrediniaeth yn cau unig ddrws iachawdwrïaeth yn erbyn y pechadur. Nid oes iachawdwrïaeth yn neb arall, nac enw arall wedi ei adael, trwy yr hwn y mae modd bod yn gadwedig. Ni fedd Duw un drefn arall. Pan anfonodd Duw ei Fab i'r byd, anfonodd y genad olaf. Dyma, megys, y cynygiad diwedda—os gwrthodid ef, nid oedd un arall. "Duw, wedi iddo lefaru llawer gwaith a llawer modd gynt wrth y tadan trwy y prophwydi, yn y dyddiau diwedda hyn a lefarodd wrthym ni yn ei Fab." Dyma yr urdd fwyaf—dyma y graslonrwydd rhyfedda—dyma y genad olaf!

(5.) Mae hir oediad y farn (fel y nodwyd) yn cyfiawnhau ei gweinyddiad. "A oddefodd trwy hir ymaros." Nid oedd y Duw cyfiawn yn dewis goddef nac ymaros yn hwy. Felly y mae eto gyda golwg ar y rhai sydd bob amser yn gwranddo, heb un amser ddyfod i wybodaeth o'r gwirionedd.

Wel, "Beth os Duw, yn ewyllysio dangos ei ddigofaint &c.," oiid cyfiawn yw iddo wneud hyn? Bydd gweinyddiaidau y farn olaf—bydd llais y gydwybod ei hun—bydd loesion y gosb yn y boenfa dragwyddol yn adleisio, Mae'r gosb yn gyfiawn. Un gair eto,

2. Ar y gweddusrwydd o'i fod yn dangos golud ei ogoniant ar lestri trugaredd, y rhai a ragbarotodd efe i ogoniant. Beth os Duw yn ewyllysio gwneud hyn hefyd? Rhyw drugaredd ryfedd i'r cenhedloedd oedd iddo agor y drws, a dywedyd wrth ei weision, Ewch bellach i ffordd y cenhedloedd. Pan yr ymesgusodai y "rhai a wahoddid," ac ni fynent ddyfod i'r "Swper mawr," trugaredd oedd dweyd wrth y gwas, "Dos allan i'r prif-fyrdd a'r caeau, a chymhell hwynt i ddyfod i mewn, fel y llanwer fy nhŷ." Trwy ffydd y derbyniwyd y cenhedloedd, a thrwy ras heb ei fath—a bydd uchel ganmol byth am y gras hwn. Ceir gweled "golud ei ogoniant" yn y gwrthrychau wedi i'r gwaith gael ei orphen. Gwelir y drefn yn ogoneddus—y gwaith yn ogoneddus—a'r diwedda fydd yn ogoneddus byth.

Edrychwn na wrthodom yr Hwn sydd yn llefaru o'r nef. Rhoddwn ufudd-dod parodol iddo—a chawn fynegu ei fawl ddydd a ddaw am ei ddawn annhraethol i wrthrychau an-nheilwng.

R. EVERETT.

PREGETH AM "Y DDOETHINEB ODDIUCHOD."

Eithr y ddoethineb sydd oddiuchod, yn gyntaf par ydyw, wedi hyny heddychlawn, boneddigaidd, bawdd ei thrin, llawn trugaredd a ffrwythau da, diduedd, a diragrith. Iago 3: 17.

Peth enwog yw i ddyn fod yn ddoeth. Mae angen ar holl ganlynwyr Crist fod felly, oblegid

anogir hwy i weddio am ddoethineb, Iago 1: 5. Dylai gweinidogion y gair weithredu mewn doethineb, 1 Tim. 6: 14. Gan fod yn ofynol bod yn ddoeth mewn pethau daearol, pa faint mwy mewn pethau ysprydol? Ychydig o ddyinion gwir ddoethion sydd yn y byd, at sydd fel arall. Dywedodd un am frawd crefyddol, "Ei fod yn un duwiol, ond yn lled ddwl mewn rhyw bethau." Dichon bod rhai o'r un nodweddiad yn amser Iago yr apostol. Mae amgylchiadau cyfyng yn gofyn am ddoethineb mawr i ymddwyn yn unol â'r cyfarwyddiadau roddir yn y gair.

Yn ein testyn dywedir am y ddoethineb oren a ellir feddu ar y ddaear. Gan hyny, sylwn yn fyr yn y modd hyn:

I. Crefydd dan y golygiad hwn,—"y ddoethineb sydd oddiuchod."

1. Priodol yw galw crefydd gywir yn ddoethineb, am fod ei meddianydd yn dewis y peth gwerthfawrocaf yn eiddo iddo—sef hawl i'r dedwyddwch dyfodol, a diddarfod. Dewisa ef Dduw i fod yn etifeddiaeth iddo dros byth.

2. Un "oddiuchyd" yw y ddoethineb hon. Ni cheir hi am arian, na thrwy ddysgeldiaeth ddynol. Mae yn deilliaw oddiwrth Dduw trwy Grist i galon y Cristion.

II. Y darluniad a roddir o wir grefydd o ran ei heffeithiau yn, ac ar ei meddianydd:

"Yn gyntaf pur ydyw." Mae yn puro y galon. Matt. 5: 8. Pa le bynag mae purdeb yn y galon, mae purdeb yn yr ymddygiadau. Adwaenir pren wrth ei ffrwyth, a'r galon o ran ei hegwyddor wrth y dull o ymagweddu. gwna gwir grefydd ddwyn ei meddianydd yn bur, i le o burdeb, sef y nefoedd yn y diwedd. Er nad yw y Cristion yn hollol bur, neu yn gwbl sanctaidd tra yn y fuchedd hon, er hyny, mae purdeb yn nod ganddo i gyrcu ato yn barhaus.

Hefyd mae yn "heddychlawn." Meddianna y dyn duwiol heddwch & Duw yn ei Fab. Mae yn dilyn heddwch neu yn heddychol â'i gymydogion. Pa le bynag mae dyn yn feddiannol ar wir grefydd, mae yn byw mewn heddwch â'i frodyr a'i chwiorydd crefyddol yn eglwys Crist ar y ddaear, ac fe gaiff fyw felly byth yn y nef ar ol cyrhaedd y palas nefol. Nid oes y fath beth yn bod a dyn duwiol *an-heddychlawn*. Mae y gorchymynion canlynol yn profi y gosodiad hwn. Rhuf. 12: 16—21.

Mae gwir grefydd yn "foneddigaidd." Boneddigeiddrwydd yw ymddwyn yn weddus at eraill. Dangos parch i eraill, yn enwedig i rai islaw i ni. Dyn nad yw yn gofalu am barchu pobl Dduw, nid ydyw yn parchu Crist

ohwaith, am ei fod yn cyfrif ymddygiadau teilwng at ei bobl, yn weithrediadau ato ef ei hun. Dyma fydd rheol y farn. Matt. 25: 84—40.

"*Hawdd ei thrin.*" Nid yn unig mae yr egwyddor nefol sydd yn enaid y gwir Gristion yn hawdd ei thrin; ond mae y dyn duwiol felly. Yr oedd Saul o Tarsus yn hawdd ei drin ar ol ei ddyoluweliad at yr Arglwydd. Mae gwir grefydd yn gwneud ei meddiannydd yn debyg i Grist. "Fel Oen yr arweiniwyd ef i'r lladdfa, ac fel y tan dafad o flaen y rhai a'i cneifiai, felly nid agorai yntau ei enau." Essay 58: 7. Dyma y siampl roddwyd gan Grist i'w ganlynwyr.

Mae gwir grefydd yn "llawn trugaredd."

Pa le bynag mae gwir grefydd yn y galon, gellir sicrhau bod ei pherchenog yn barod i drugarhau wrth eraill, megis rhoddi elusen i'r tlawd, ymweled â'r amddifaid, a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd, &c.

Hefyd mae crefydd gywir yn dwyn "ffrwythau da." Edifeirwch am bechod, cariad at eraill, yndrechadau i wneuthur daioni pan geir cyfleusdra i fod o les. Crefydd heb ffrwythau da yn deilliaw oddiwrthi sydd grefydd dwyllodrus. Iago 1: 26.

Mae yn "ddiduedd." Nid yw yn bleidiol, mae o du cyfiawnder. Ni wna arbed yr euog, a chollfarnu y cyfiawn. Ni wna dueddu o blaid perthynas yn ol y cnawd, yn fwy nag arall. Pa le mae yn bodoli?

Mae y ddoethineb sydd oddiuchod yn "ddi-ragrith." Ni fedd crefydd gywir ddim ag y mae am ei guddio o'r golwg. Nid yw ei meddiannydd yn ddichellgar; yn dangos wyneb sirol, a dyben drwg mewn golwg.

T. EDWARDS.

CREFYDD YN Y TEULU.

GAN Y DIWEDDAR BARCH. THOMAS GRIFFITHS, O HAWEN.

(O'r Dygwydd.)

"Rhaid i'r plant adael Duw, cyn y gwna Duw adael y teulu."

1. *Dylai y wraig, yn absenoldeb y gwr, gysylltuni y weddi deuluaid.* Y mae llawer o wyr yn gorfod myned yn foreu iawn at eu gorchwylion, ac weithiau yn aros yn hwyr iawn cyn dyfod adref; fel y mae y plant yn cyegu pan yr ymadawont at eu gwaith, ac wedi myned drachefn i'r gwely pan ddolont adref. Am hyny naill ai rhaid i'r plant fod heb weddi yn y teulu, neu rhaid i'r fam fod yn offeiriad. Ni ddylai yr aberth teulnaidd beidio er dim, "aberth gwastadol ydyw."

Yr oedd teulu crefyddol yn byw ar lán môr Ceredigion; y gwr yn gweithio gyda G—

ysw. Yr oedd yn gorfod myned ymaith yn toren, ac aros yn hwyr, fel nad oedd ond yn anaml yn cael y fraint o weddio gyda'i deulu ond ar y Sabboth yn unig. Ryw dro, gofynodd y bachgen bach llynafl i'w fam, "Ai dydd Sul yn unig y dylid gweddio, mam?" "Nage, fy mhlentyn," ebe ei fam. "Ai 'nhad yn unig a ddylai weddio, ac ai gwrrywiad yn unig sydd i weddio?" "Wel," ebe yr nu bach, "paham na byddech chi yn gweddio ar hyd yr wythnos, fel y mae 'nhad ar y Sabboth? Yr wyf yn eich gweld yn darllen, yn canu, yn cymuno, ac yn wylu yn y cwrdd fel fy 'nhad, paham hefyd na byddech yn gweddio." Ar hyn llanwodd llygaid y fam gan ddagrau, a dywedodd, "Yr wyf yn gweddio yn ddirgel, fy mhlentyn anwyl." "Ond os felly, mam, paham y cauwech ninau allan rhag eich clywed?" Gyda hyn aeth ei fam at y drws, ac a'i cauodd, ac ymaflodd yn y "Beibl Teulnaidd," a darllenodd bennod, ac aeth i weddi. a'r rhai bach yn ymgrymu wrth ei hochr. Parhaodd felly yn absenoldeb ei gwr trwy ei hoes. Tyfodd y bachgen hynaf i fyny; aeth yn forwr; cymerodd long yn Llundain yn rhwym i Calcutta. Pan gyrhaeddodd yno, aeth yn glaf iawn mewn twymyn boeth. Symudwyd ef o'r llong i'r ysbyty, i ganol dycethriaid o wahanol ieithoedd a lliwiau, heb neb ond wynebau dycethr i edrych arno, a chalonau oerion i deimlo drosto. Aeth ei gyfaill oedd yn y llong i ymwled ag ef. Yr ydoedd wedi esmwytháu, ac yn dawel iawn; eto pob arwydd ei fod ar gael ei dori o dir y rhai byw. Edrychodd ar ei gyfaill; gofynodd ei gyfaill iddo, "John, a ydych yn fy adnabod?" "O ydwyf, William," eb efe. "Ie, John bach," ebe William. "O! William, William," ebe yntau, "yr wyf fi wedi dyfod yma i farw! Nid oes genyf ond ychydig o amser bellach i fyw. Os byth yr ewch adref, a gwelwch fy mam, (tywlltai ddagrau ar hyn yn llif,) dywedwch wrthi am barhau i weddio yn y teulu—fod i'w llafur wobwr fawr. Nis gallaf draethu y fath ddedwyddwch ydwyf yn ei deimlo yma, heb gar na chyfaill, yn nghanol ocheneidiau y cleifion, ac aml gŵyn y rhai sydd yn marw; ond gartref y mae fy mam yn gweddio, a'm meddwl inau yno; a chosio am y pleserau a dderbynias ar fy ngliniau, sydd yn awr yn dal fy enaid i fyny. Dywedwch, O dywedwch i'm mam, mai o flaen gorsedd-faine Duw a'r Oen y cyfarfyddwn nesaf. Talaf yno ddiolch i'm Duw am fam yn gweddio yn ei theulu. Dysegais weddio yn mawthyn fy mam; ond nid anghosaf ddiolch am hyn yn y tragywyddoldeb maith." Ar hyn, tawel hunodd a'r geiriau, "Diolch am fam yn gweddio," yn dyferu dros ei wesusau.

2. *Ni ddylai y plant gael gwybod am wendidau crefyddwyr.* Llauer o blant diaconiaid a gweinidogion, y mae lle i ofni, sydd wedi eu damnio, trwy galedu wrth glywed beiau a gwendidau crefyddwyr yn cael eu coffau yn eu haneddau. Y mae yn ddywediad cyffredin gan lawer, fod plant pregethwyr yn waeth na phlant dynion eraill. Os ydynt, diau mai hyn yw un o'r prif achosion eu bod. Weithiau y mae y gweinidog yn dyfod i'w anedd a'i galon yn rhwygedig o herwydd rhyw anghydfod, anrhefn, neu fod rhyw un o'r aelodau wedi ymddwyn yn anweddaidd; y mae y tristwch yn weledig; y mae ei feddwl wedi ei orlenwi â galar; tòr y ffrwd dros y terfynau; clyw y plant achos galar eu tad; heur hadau eiddigedd yn eu calonau; tyf egin dlfaterwch yn eu mynwes; arllwys awelon oerllyd rhagfarn ei lwydrew yn eu meddwl; diffydd awydd am fyned i'r *society* o'u mewn; eistedd gwawd ar eu tafodau; a phabellau lliw rhwng eu dwyffron, nes y byddont wedi myned mor galed eu calon a chalon crocodil. Da fyddai i ddiaconiaid gadw achos yr eglwys yn y dull mwyaf dirgel-aidd, ac nid ei gyhoeddi yn Gath, na'i fynegu yn heolydd Ascelon.

Adroddwyd yr hanes canlynol wrthyf pan yn ymwled â gwr ieuanc, wrth ei fod yn wynebu byd yr ysbrydoedd. Gofynais iddo, pa fodd yr oedd yn teimlo wrth feddwl wynebu ei Farnwr, heb gyffesu yr Arglwydd Iesu Grist yn yr odinebus a'r bechadurus genedlaeth hon? Atebai dan wylu, "Hyny sydd yn rhwygo fy nghydwylbod, a megys taran yn fy nghlustiau, nos a dydd, ar ddihun; a phan ydwyf yn cysgu ychydig, yr wyf yn cael fy nychrynu â breuddwydion, a'm brawychu â gweledigaethau y nos. O! gweddiwch drosof," eb efe, "y mae fy nghyflwr 'mewn bustl chwervder, a rhwymedigwch anwiredd.' Yr wyf yn ofni fod trugaredd yn cilio oddiwrthyf, a minau yn cael fy ngwllbio gan anghrediniaeth ac euogrwydd oddiwrth orseddfaine y gras." "Pa beth," ebe fi, "a'ch arweiniodd mor bell i annuwioldeb? Yr oedd eich hen dad yn ddyn da iawn, a chawsoch chwithau bob mantais i fyw yn dduwiol." "O cefais, cefais," eb efe, "nid hyny oedd yr achos; ond pan oeddwn yn myned yn llaw fy mam dduwiol i'r capel. Yr oeddwn yn teimlo gryn y gwirioneddau yn fy meddwl, ac yr oeddwn yn hiraethu am weled y Sabboth, i gael myned i blith y duwion. Cwrdd ag un o aelodau y capel oedd yn llawenydd i mi. Os edrychent arnaf yn siriol, O mor hyfryd oedd hyny genyf. Yr oeddwn yn caru eisteddleoedd hen grefyddwyr yn y capel. Myned gyde'r *gert* heibio eu tai, wrth fyned i'r calch cyn dydd, oedd yn peri i'm calon lamu o

lawenydd. Addunedwn bob Sabboth ac wythnos y buaswn yn uno â hwy; ond y Sabbothau cymuned oedd yn un gadwyn o addunedau, yn neillduol pan y byddai rhai yn cael eu derbyn i'r eglwys. Ond O! Mr. G. bach, aeth yr amser gwerthfawr hwnw heibio fel cysgod, a daeth un len o dywyllwch i'm henaidd. Bu farw John o N—, yr hwn oedd wedi bod yn ddiacoon hardd yn yr eglwys am flynyddau hirfaith, a syrthiodd y coelbren ar fy nhad i gyflawni ei swydd. Yn fuan bu farw y gweinidog ffyddlon, a dechreuwyd ymofyn am un arall i lanw ei le. Wedi llawer o siarad, penderfynodd rhai ar Mr. G—; ond eraill a'i gwithodasant, ac yr oeddynt am gael Mr. J—; felly yr ymranodd yr eglwys yn ei golygiadau, a dechreuasant chwyrru a chyfarth ar eu gilydd, a chnoi a gwaedu cymeriadau eu gilydd. Fel yr oedd fy nhad yn swyddog, ac yn un â llawer o feddiannau ganddo, yr oedd felly yn un â llawer o ddylanwad yn ei feddiant. Bu fy nhad yn hir cyn dangos pa un ai yn erbyn Mr. G—, ai yn erbyn Mr. J— yr oedd; felly yr oedd y ddwy blaid yn dyfod yma i'r tŷ, er ei broseltytio ef, a'r gweision, a'r merchod, fy chwiorydd. O'r diwedd dywedodd fy nhad pa ochr yr oedd. Erbyn hyn yr oedd pob bai ar yr ochr arall, a phawb yn noethi eu gilydd. Yr oeddynt yn meddwl ein bod ni oll, pobl y tŷ, o'r un ochr; felly yn dywedyd pob peth, gwir neu gelwydd o'n blaen. Y mae fy nerth yn pallu. Hyn fu yn achos i mi lofruddio fy enaid, pan oedd megys 'anadl einioes ynddo.' Wle fi yn myned i'r farn, ac ni bydd un euogrwydd arnaf ddywedyd llai nad gwybod beiau crefyddwyr a'm damniodd. Ond O, am ran yn ei drugaredd ef. Ie, gallaf ddywedyd yn mhellach, y mae degau o'm cydieuenctyd yn y wlad o'm hamgylch yn yr un teimladan; oblegid wedi i mi fyned yn ddigon caled,—ac er mwyn caledn, yr oeddwn yn aml yn yfed diodydd meddwol,—yr oeddwn yn cyffarfod â'm cydieuenctyd mewn ffairiau; ac wedi yfed gormodedd, yr oeddyn yn dywedyd ein profiadau i'n gilydd, ac yn wylo, oblegid gwir yw y dywediad hwnw, 'Dyn meddw a phlentyn a ddywedant eu holl feddwl.'"

8. *Llefaru yn dda am y weinidogasth, y gweinidog, a doniau gwahanol yr eglwys yn eu teuluoedd.* Y mae yn hawdd deall ar foren y Sabboth, yn neillduol mewn trefydd, wrth weled y teulu yn myned ar hyd y ffordd i'r addoliad, pa barch sydd gan y gwr a'r wraig i'r doniau sydd yn y fan y maent hwy yn addoli. Os bydd ganddynt sel dros eu dull hwy, a'u cred o addoli, a pharoh yn cael ei ddangos ganddynt yn eu teuluoedd at y gwas-

anaeth crefyddol yn y capel yr ymgysfarfyddant, yna gwelir y plant a'r cyfeillion ymweliadol, (*visitors*;) a'r gwasanaethyddion, yn myned i'r un lle—y plant oll yn yr un eisteddleuoedd a'u rhieni—y *seat* yn llawn yn wastad. Ond os bychannu y pregethwr, y canu, y gweddio, a'r trefniadau y bydd y rhieni, ceir gweled y plant yn gadael eu rhieni—un ar y groesffordd hon, un arall ar y croesffordd acw; un yn myned i'r Llan, y llall at y Bedyddwyr, y trydedd at y Methodistiaid, ac amryw yn chwareu gartref, neu yn cyegu ar eu gwelyau ar foren dydd Duw. Nid yw y plant i'w beio am fyned i fanau gwahanol, ond yn hytrach i'w canmol am fyned i ryw fan, ar ol bod esiamplau eu rhieni wedi eu gyru o'r lle y bedyddiwyd hwy—o'r lle y dechreuasant ddysgu yr A. B. O. Ond y mae y rhieni i'w beio yn fawr, ac y mae eu hymddygiadau, er yn cael eu cyflawni yn ddigel, eto yn llefaru am danynt ar y ffordd, yn y capel, a phob capel lle y mae eu plant a'u gwasanaethyddion yn myned.

Yn fy adnabyddiaeth i, yr oedd teulu wedi bod yn aelodau gyda'r Annibynwyr am bedair ach yn olynol, a mawr y daioni yr oeddynt wedi ei wneud i amgylchiadau crefyddol yn yr ardaloedd yr oeddynt yn byw. Ond yn ddiweddar ailadeiladwyd yr hen gapel; a phan ddaeth yr amser i ranu yr eisteddleuoedd, tramgwyddodd etifedd y teulu uchod, am na chwasai ei ddewisfan, er fod y cyfiawnder perfffeithiaf wedi ei ddefnyddio yn yr amgylchiad, (sef coelbren.) Dechrenodd oeri, a meddwl yn fach am bregethau ei weinidog, a llefaru gair weithiau er amhen ei olygiadau ar bynciau athrawiaethol crefydd. Collwyd y plant o'r ysgol Sabbothol; aeth y gwasanaethyddion i grwydro; bu y gwr farw ychydig amser yn ol, heb un o'i deulu yn perthyn i'r capel—ond un yn y capel hwn, a'r llall yn y Llan gyfagos, a'r rhan fwyaf heb fyned i gwrdd nac eglwys. "Ni ddylai y pethau hyn fod felly."

4. *Dylat diolchgarwch fod am bob dim yn y teulu.* "Yn mhob dim diolchwch," ie, byddwch o galon ddiolchgar. Nid oes dim a wywa anffyddiaeth yn fwy o feddwl y teulu na chydabyddiaeth ddiolchgar i Dduw am ein gwaredigaethau, a'u bendithion tymorol ac ysbrydol. Yr oedd rhan fawr o'r offrymau Iuddewig yn aberthau diolch. "Aberthant hefyd ebyrth moliant, (*thanksgiving*;) a mynegant ei weithredoedd mewn gorfoledd." Yn fynych canmolir yr amaethwyr call, diwyd, a diddiogi; a gwobrwyir hwy am eu hanifeiliaid rhagorol, a'u hadau gwrol; eto, ychydig a feddylir am Dduw, yr hwn sydd yn rhoddi y *cynydd*. Nid ydyw yr holl wybodaethau

mewn celfyddydau, ond cynifer o wydrau i'w gosod newn yspionddrychau er gweled Duw. Pan edrychir ar y darnau bychain hyn o wydr, ni welir din ond hwy eu hunain braidd; ond pan osodir hwy mewn trefn, i'r naill gael dylanwadu ar y llall, ac i gynhwysu eu gallu dylanwadol at y llygud, yna gwelir pethau pell yn agos, a daw yr anweledigion i oleuni; "canys ei anweledig bethau ef er creadigaeth y byd, wrth eu hystyried yn y pethau a wnaed, a welir yn amlwg; sef ei dragwyddol allu ef a'i Dduwdod, hyd onid ydynt yn ddiesgus."

5. *Dylai rhieni ddangos i'w plant fod Duw am eu hachub, a defnyddio pob moddion i'w perwadio i gredu hyny*; megys fod Duw wedi caru y byd, a rhoddi ei Fab i farw drosom ni oll; fod Iesu Grist, yr hwn yw yr IAWN, yn IAWN "dros bechodau yr holl fyd;" a bod yr "Ysbryd a'r briodasferch yn dywedyd, Tyred;" —yr Ysbryd yn y gydwybod trwy y gair, a'r briodasferch trwy y moddion wrth y glust; "a'r hwn sydd yn clywed, deued; a chlymered o ddwfr y bywyd yn rhad." Y mae credu fod a fynd Duw á ni i rywbeth heblaw ein damnio —"oblegid mi a wn y meddyliau yr wyf yn eu meddwl am danoch, medd yr Arglwydd; meddyliau heddwch, ac nid niwaid,"—yn enyn hyder ynddo, a pharch iddo. Pan gafodd gwraig Manoaah wybodaeth am yr addewid o Samson, ei gwr a wnaeth aberth. Ymadawodd yr angel ymaith yn y fflam dân, ac ofnodd Manoaah, a dywedodd, "Gan farw y byddwn feirw, canys gwelsom Dduw." Ond ei wraig a ddywedodd, "Pe mynasai yr Arglwydd ein ladd ni, ni dderbyniasai efe boethoffrwm a bwydoffrwm o'n llaw ni, ac ni ddangosasai efe i ni yr holl bethau hyn, ac ni pharasai efe y pryd hyn i ni glywed y fath bethau." Felly, dylai y plant gael gwybod, pe buasai Duw yn meddwl eu damnio, ni osodasai efe ei Fab yn Iawn; ni buasai yn peri iddynt glywed yr ymadrodd gwynfydedig, fod "Duw yn Nghrist yn cymodi y byd ag ef ei hun, heb gyfrif iddynt eu pechodau;" ni buasant yn cael eu meddiannu â theimladau dan y gair, er gofid am bechu, yn eu cydwybodau; ie, ni buasai yn eu gadael i fyw ar y ddaear, oni buasai yn ewyllysio iddynt fod yn gadwedig."

I'w barhau.

Amrwmiaethol.

YR EGLWYS ANNIBYNOL YN NINBYCH.

Terfyniad o'r 1. a. d. 189.

Ni bu yr eglwys yn hir ar ol oladdu Mr. Roberts heb edrych allan eilwaith am rywun cymhwys i'w bugeilio. Gosododd ei llygad ar

un o gewri yr oes, ac ni ollyngodd ei gafael nes llwyddo ei gael, sef y Parch. Wm. Rees, y pryd hwnw o Fostyn, ond yn awr o Liverpool. Cydnabyddwyd ei berthynas â'r eglwys Olhwef. 1af, 1837. Bu yma yn llafurio gyda llwyddiant mawr hyd y flwyddyn 1843, pan y symudodd i gymeryd gofal eglwys y Tabernacl, Liverpool. Trwy weinidogaeth nerthol Mr. Rees, a chydweithrediad llaw Duw, bu yma lwyddiant grymus yn y flwyddyn 1839. Tynwyd i lawr yr hen addoldy, ac adeiladwyd yr un eang a chyfeus presenol yn ei le. Yr oedd traul yr adeiladaeth yn £1,200, heblaw £100 oedd yn aros yn ddyled ar yr hen gapel. Mae llawer o'r cyfryw gannoedd wedi eu talu; ond y mae cyfran go helaeth yn aros. Dechreu y flwyddyn llynedd (1862), yr oedd £550 yn aros. Talwyd £200 cyn diwedd Rhagfyr. Casglodd yr eglwys yn ystod y flwyddyn at wahanol achosion £340, heblaw y cymunroddion a dderbynia yn flynyddol. Parhaed yr yspred gweithgar hwn, telir y ddyled oll mewn byr amser, a chawn weled diwrnod y jubili cyn hir. Yr oedd cynulleidfawr yn gwrando yn amser Mr. Rees, yn cael ei gwneud i fyny o amryw o brif deuluoedd y dref a'r cymydog-athau. Gall eglwys Dinbych deimlo yn falch iddi gael yr anrhydedd o eistedd dan weinidogaeth gwr o athrylith a dawn Hiraethog, am chwe blynedd o amser. Mae y ffaith iddi roddi galwad i ddyn o allnoedd Mr. Rees, yn siarad yn uchel am ei barn a'i chwaeth. Buasem yn hoffi ysgrifenu haner cyfrol ar gyfnod gweinidogaethol Hiraethog yn Ninbych, canys y mae y defnyddiau yn ddigon lluosog, a'r profion o effeithiolrwydd a llwyddiant yn ddigon aml; ond gan fod Mr. Rees yn fyw, ac yn parhau mewn nerth a dylanwad i bregethu efengyl gras, ni fyddai ond oferwaith i ni symud ein hysgrifell wan i ddyweyd rhagor am iddyn ag y mae cenedl y Cymry yn ei chyfrif yn anrhydedd i ddatod carai ei esgid ef. Ar ol i Mr. Rees ymadael, rhoddodd yr eglwys alwad i'r Parch. David Price, y pryd hwnw o Rhosllanerochrugog, ond yn awr o Newark, Talaeth Ohio, yn America. Dechreuodd ei weinidogaeth Awst 10fed, 1843. Bu yn llafurio gyda ffyddlondeb mawr, yn ngwyneb anfantaision luawa, am yr ysbaid o dair blynedd ar ddeg. Yr oedd Mr. Price yn un o bregethwyr mwyaf doniol, poblogaidd, a dewisol Cymru. Cerid ef yn gyffredinol gan yr eglwys. Yr oedd ei arbedd barod, ei siroldeb dirodres, a'i anwyldeb cynhesgalon, yn tueddu i wneud lle dwfn iddo yn serch pawb a'i hadwaenent. "Cyfarfyddodd â mynych ofidiau drwy ruthr-iadau mynych angen yn gwneud rhwyg ar ol

rhwyg yn ei deulu." Teimlid galar mawr gan luaws o'i gyfeillion ar ei ymadawiad, a siaredir yn gynhes ganddynt yn barhaus am ei enw, a'i garedigrwydd. Ar ei ymadawiad i'r Amerig, fel arwydd o barch a chydymdeimlad, rhoddodd yr eglwys anrheg o £40 iddo. Wedi hyn, bu yr eglwys heb weinidog am bedair blynedd o amser. Yn y cyfamser, adgyweiriwyd y capel, nes y mae yn bresenol y capel harddaf yn y dref. Ond yn annbraethol bwysicach na hyn, cafordd yr eglwys dywalltiad helaeth o'r Ysbryd Glan yn amser y diwygiad yn 1859-60. Torodd y diwygiad allan pan oedd y Parch. H. E. Thomas, Birkenhead, yma yn *supplio*, Tach. 27ain, 1859. Mae y ffaith syml hon wedi gwneud Mr. Thomas, am byth, yn un o anwyliaid plant cynhes y diwygiad. Ymddengys fod yr eglwys wedi ei hail wneud trwyddi gan y diwygiad hwn. Oeraidd a difwyd yw'r cymeriad a roddir iddi cyn y diwygiad; ond yn awr y mae yn meddu graddau helaeth o wres crefydd. Am flynyddau cyn i'r diwygiad dori allan, yr oedd wedi myned yn galed ei theimlad, ac wedi myned yn bur ddifater am fywyd a llwyddiant y gwaith. Dywedir wrthym mai peth pur anghyffredin oedd cael un amlygiad o deimlad wrth wrando y genadwri. Ond cafordd y diwygiad ddylanwad mor drwyadl, nes y mae hollol gyfnewidiad wedi cymeryd lle yn y cyfeiriad hwn. Byth ar ol y diwygiad, mae arogl esmwyth ar yr holl foddion; mae yma galonau fuont yn oerion am flynyddau, wedi eu cynhesu gan gariad Duw, fel y credwn nad oes digon o nerth yn nghorwyntoedd y ceubwll i'w ddiffodd mwyaach. Derbyniwyd yma ugeiniau yn yr adeg hono; ac y mae y rhan fwyaf o honynt yn aros ar du yr Arglwydd. Mae yma weddio taer, a dysgwyliad ffyddiog am i Ysbryd Duw ymwel-ed drachefn â'i bobl, nes ail eni tyrfa fawr.

Yn mis Medi, 1861, rhoddodd yr eglwys alwad hollol unfrydol i'r Parch. B. Williams, Dowlais. Cydunodd yntau â'r cais. Dechreuodd ei weinidogaeth Tach. 17eg, o'r un flwyddyn. Cynaliwyd cyfarfodydd ei sefydliad Chwef. 19eg a'r 20fed, 1862. Trefn y moddion oedd fel y canlyn:—Nos Fercher, dechreuodd y Parch. J. Edwards, Pentre-llyn-cymer, a phregethodd y Parchn. John Thomas, Liverpool, a W. Ambrose, Porthmadog. Dranoeth am 10, dechreuodd y Parch. R. Thomas, Rhyl; pregethodd y Parch. R. Thomas, Bangor, ar "Natur Eglwys Orist." Wedi ychydig sylwadau hynod o bwrpasol gan Mr. Thomas, Liverpool, gofynodd am arwydd gyda'r gweinidog a'r eglwys o'u dewisiad o'u gilydd. Rhoddodd Mr. Evan Thomas, un o'r diaconiaid, ychydig o hanes yr

eglwys yn ystod yr amser y bu heb weinidog, yn nghyd a'r unfrydoled a ddangoswyd yn newisiad y gweinidog presenol. Yna adroddodd yntau ei deimlad yn ngwynneb ei symudiad i gymeryd gofal yr eglwys hon. Darllenodd Thomas Williams, ysw., Aberdar, lythyr cym-eradwyaeth i'r gweinidog newydd, oddiwrth gyfundeb dwyreiniol Morganwg, wedi ei arwyddo gan y Paroh. B. Owens, Merthyr, fel cadeirydd, a W. Griffiths, Llanharan, ysgrifenydd. Gweddiodd y Parch. Lewis Everett, Dyserth, yn gynhes iawn, am fendith ar yr undeb oedd newydd ei ffurfio. Pregethodd y Parch. T. Rees, Cendl, (Dr. Rees, Abertawy, yn awr,) yn effeithiol a dwys, ar "Gysylltiad eglwys a gweinidog." Am 2, dechreuodd y Paroh. R. Parry, Newmarket, a phregethodd y Parch. Robert Lewis, Ty'ncoed, a Mr. Thomas, Bangor. Am 6, dechreuodd y Parch. J. Bowen, Llansanan, a phregethodd Mr. Lewis, Ty'ncoed, a Dr. Rees. Cawsom arwyddion dymunol iawn o fendith Duw ar y cyfarfod. Yr oedd tyrfa oedd lluosog yn gwrando, a phawb yn teimlo fod Duw yn y lle. Mae yr achos heddyw mewn gwedd lewyrchus; mae yr eglwys yn rhifo yn agos i 300 o aelodau, a mynych y gwelir rhai newydd yn ceisio lle yn y ty. Mae heddwch a chydweithrediad i raddau dymunol yn nodweddu sefyllfa fewnol yr eglwys. Mae yr ysgol Sul yn llawn bywyd. Darperir yn brysus at adeiladu capel newydd hardd, eang, a chyffus, yn y Green, cyn diwedd yr haf nesaf. Mae y Brookhouse wedi ei adgyweirio yn ddiweddar, nes yw yn lle bach hynod hardd a chyffus i addoli ynddo. Yn ddiweddar, cychwynwyd ysgol Sabbothol yn y Love Lôn, ac y mae hono dan arweiniad medrus Robert Evans, W. Roberts, W. Jones, ac eraill, yn myned yn mlaen yn galonog, ac yn cynyddu mewn nerth a defnyddioldeb bob Sabboth. Mae sefyllfa bresenol yr achos yn dra gobeithiol, ac yr ydym yn eithaf calonog i wynebu ar y dyfodol, ond i ni gael arweiniad a bendith Bugail ac Eagog ein heneidiau.

Hwyrach nad oes ond ychydig o eglwys i y Dywysogaeth wedi bod yn offerynol i godi cynifer o bregethwyr enwog ag eglwys Dinbych. Mae llawer o honynt wedi huno, ond y mae amryw o honynt yn aros yn wylledyddion craffus, ac yn weinidogion cymhwys y Testament Newydd. Ni a osodwn restr o hon- ynt fel y canlyn.

Dr. Edward Williams. Derbyniwyd ef yn aelod o'r eglwys gan yr hybarch Daniel Lloyd. Ni raid crybwyll dim cofnodion am y gwr mawr hwn, gan fod hanes ei fywyd yn gyflawn wedi ymddangos yn y rhifyn diweddar o'r BEIRNIAD.

Evan Lewis, pregethwr cynorthwyol. Mae yn fyw eto, ond fod y dyddian blin wedi ei orddiwes. Preswylia gyda pherthynas, yn agos i dref Ruthin. Mae yn analluog i symud nemawr o'r ty. Mae mewn parch gan ei holl gydnabyddion.

Thomas Davies. Dyma un o brif enwogion y De, yn ei ddydd, fel pregethwr. Bu yn llafurio am flynyddau yn Abertawy. Bu farw Awst 10fed, 1861. Claddwyd ef yn y fynwent berthynol i'r Capel Annibynol yn y Sketty, gerllaw y dref fawr hono. Perchid ef gan bawb fel cyfaill ffyddlon, cymydog diniwed, a phregethwr poblogaidd.

William Jones. Mae efe yn fyw, ac yn gweinidogaethu mewn parch a llwyddiant yn Amlwch. Dyma un o batriarchiaid sir Fon. Mae iddo air da, a chymradwyaeth uchel gan yr holl saint.

Watkin Williams. Dechreuodd efe bregethu yn amser Mr. Powell. Yn Rhesycae y pregethodd gyntaf oddicartref, pan oedd yr hybarch a'r anwyl dad o Aberteifi yn gweinidogaethu yno. Treuliodd ei amser yn gyflawn yn athrofa y Drefnewydd. Ordeiniwyd ef yn y Drefnewydd, sir Aberteifi. Bu yn llafurio am bum mlynedd yno, gydag arwyddion eglur fod Duw yn ei arddel. Bu farw Chwef. 16eg, 1824, yn 32 oed. Pregethwyd yn ei angladd gan y Parch. D. Davies, Aberteifi. Claddwyd ef yn mynwent eglwys Troedyrnau, yn ymyl bedd y Parch. Ebenezer Morris, un o weinidogion enwocaf y Methodistiaid. Gadawodd weddw ac un ferch i alaru ar ei ol. Mae Mrs. Williams yn fyw eto, a'r ferch yn briod â'r Parch. Robt. Jones, Aberteifi; a dywed yr hen batriarch am dani, "ei bod yn un o'r gwragedd mwyaf doeth a duwiol yn yr ardal hyny."

Thomas Jones. Dechreuodd yntau bregethu yn amser Mr. Powell, a bu y ddau yn gyfeillion mynweol am flynyddau. Urddwyd ef yn weinidog yn Trefdraeth. Trodd yn anffyddlon i egwyddorion Anghydfuriaeth, ac y mae er ys blynyddau yn offeiriad parchus yn yr Eglwys Sefydledig yn Liverpool.

William Jones. Ychydig a wyddom am y gwr hwn. Urddwyd ef yn Waungoleugoed. Symudodd i Fflint, lle y bu farw.

Edward Edwards. Yr oedd efe yn fab i Thomas Edwards, Penisa'r dref, ac yn nai i Dr. Edward Williams. Derbyniodd ei addysg yn Rotherham, gan ei ewythr. Am yr ychydig amser y cafodd fyw i wasanaethu ei Arglwydd, dangosodd ffyddlondeb canmoladwy. Cafodd ei sefydlu yn Ware, swydd Herts. Siaredir yn uchel am dano gan yr eglwys hono. Gos-

odasant *tablet* yn y capel ar adeg ei farwolaeth, yn cynwys yr argraff canlynol:—

"In memory of the Rev. Edward Edwards, the able, faithful, zealous, and affectionate minister of this Christian society, who died at Denbigh January 3rd, 1831, aged 32. The congregation, to whose religious instruction, a few years of his public life were devoted, have raised this monument to perpetuate the name and remembrance of their lamented pastor."

W. O. Williams. Ni fyddai ond rhyfgy 1 ddyweyd pwy, a pha fath ddyn ydyw Caledfryn. Ond hwyrach nad yw pawb yn gwybod fod Caledfryn yn enedigol o Ddinbych. Ymn y ganed ef, a gwybydded holl Gymru mai yr eglwys Annibynol hon gafodd yr anrhydedd o anog y Cymro gwladgar, y beirniad gonest, y bardd swynol, y darlithiwr hyawdl, y pregethwr poblogaidd, a'r gweinidog gofalus a adnabyddir wrth yr enw Caledfryn i bregethu'r efengyl.

Thomas Pierce. Dyma weinidog ffyddlon eglwys Bethel, Liverpool. Yno yr ordeiniwyd ef. Yr oedd yn Gristion gloew, yn fardd o'r radd flaenaf, yn bregethwr melus a defnyddiol, ac yn hynod anwyl a hoff gan bobl ei ofal. Urddwyd ef Rhag. 24, 1832, a bu farw Mai 30, 1857, ym 56 mlwydd oed.

Robert Roberts. Dechreuodd bregethu yn amser Mr. Roberts. Derbyniodd ei addysg yn athrofa Blackburn. Mae yn awr yn llafurio yn East Bergholt, yn swydd Suffolk. Mae eisoes wedi treulio 28 o flynyddau yn y weinidogaeth, ac wedi profi llaw yr Arglwydd yn cydweithio yn rymus iawn. Mae fel pregethwr medrus, a gweinidog ffyddlon, yn dwyn anrhydedd i genedl y Cymry yn ngolwg y Seison. Rhydd gymeriad uchel i'r eglwys a'i magodd, a chrybwylla yn barchus am lawer o hen bererinion a flaenorent gyda'r achos yn yr amser y cychwynodd ef allan i waith cyhoeddus y weinidogaeth.

John Jones. Efe yw gweinidog presenol Bromyard, swydd Henffordd. Dechreuodd ei weinidogaeth yn 1836, ar ol gorphen ei addysg yn athrofa y Drefnewydd. Mae mewn parch mawr gan bobl ei ofal, ac yn cael arwyddion eglur o fendith y nef ar ei lafur.

Lewis Roberts. Mae efe yn fab i'r diweddar Barch. David Roberts. Derbyniodd ei addysg yn Aberhonddu. Urddwyd ef yn Sarnau, sir Drefaldwyn, yn 1846; ond y mae yn awr, er ys rhai blynyddau, yn llafurio gyda graddau dymunol o lwyddiant yn Dorrington.

John Roberts. Yr oedd efe yn fab i John Roberts, Lon y Llyrthyrdy. Bu farw o'r darfodedigaeth, Medi 1af, 1824, yn 25 oed, yn dra buan ar ol iddo ddechren pregethu. Dywed

Mr. Roberts am dano fel y canlyn yn y *Dydddydd* am Ion. 1825:—

"Yr oedd yn ddyn ieuanc llafurus, ac awyddus am wybodaeth, egniol o blaid yr ysgol Sabbothol, diwyd yn mhob moddion gras, a pharod ac ewyllysgar i gynorthwyo yr achos mawr hyd eithaf ei allu yn mhob ystyriaeth. * * * Yr oedd ei weinidogaeth yn dra efengylaidd, ysgrythyrol, a bywiog, ac yn gymer. adwy iawn gan lawer o'i wrandawyr. Yr oedd yn cydnabod ei ffaeidd yn ostyngedig. 'Mae'r Arglwydd yn gwybod fy mod wedi bod lawer gwaith ger ei fron gyda galar, gofid, a chywilydd, yn cydnabod fy ngwendid a'm colliant, sef sydynrwydd a gwylltineb fy ysbryd, ac yn llefain am nerth idd ei lywodraethu. Y mae y pren sydd yn yr ardd yn dyst fy mod wedi bod yn wlyo dano lawer canwaith, o herwydd fy amberffoithrwydd.' Pan oedd anghu yn ei rym yn chwalo y ty pridd, a'r enaid yn cymeryd ei aden i fyd yr ysbrydoedd, dywedodd yn orfoleddus, 'Noddfa, noddfa, noddfa.' Claddwyd ef yn ol ei gyfarwyddyd ei hun yn yr Eglwys Wen, y 4ydd dydd o fis Medi diweddar, pan yr oedd cannoedd o'i hen gyfeillion a'i gymydogion yn ei hebrwng i lan y bedd, i'w ddodi i orwedd yn ei wely pridd, mewn gwir ddyogelobaith o adgyfodiad gorfoleddus yn more y farn ddiweddar."

Thomas Roberts. Ni raid dyweyd nemawr am y gwr hwn, canys y mae Scorpion bellach yn adnabyddus i Gymru, fel un o gyfansoddwyr Cymreig galluocaf y genedl; a gresyn fod ei ysgrifell awchus mor segur. Mae efe yn gweinidogaethu yn Llanrwst.

David Lloyd Jones. Mae efe yn fab i John Jones, pregethwr cynorthwyol parchus, perthynol i'r eglwys. Efe yw gweinidog Bethania, Ffestiniog. Saif yn uchel, yn meddwl yr eglwys dan ei ofal, a'r frawdoliaeth yn y sir, fel meddylwr cryf, ysgolaig cymeradwy, a gweinidog ymroddgar.

Edwin Roberts—John Walters. Mae y ddau frawd hyn yn gwasanaethu swydd diaconiaid yn yr eglwys, a phregethant yn aml gartref, ac yn y capeli cylchynol, gyda derbyniad a chymeradwyaeth gyffredinol. Dr. Williams oedd y cyntaf, a Walters yw y diweddar; ac y mae tebygolrwydd yn nghyfansoddiad meddyliau y ddau; daethai hyny i'r golwg pe cawsai yr olaf gystal addysg a'r blaenaf.

Richard Foulkes Edwards, (Risiart Ddu o Wynedd.) Yn Ruthin y dechreuodd efe bregethu, ond daeth yn fuan ar ol hyny i gysylltiad a'r eglwys hon, fel yr edrychir arno yn gyffredin fel un a ddechreuodd yn Ninbych; ac yr ydym o galon yn foddion i'r peth, canys y mae yn wr ieuanc talentog a gobeithiol. Mae ar hyn o bryd yn derbyn addysg at y weinidogaeth yn athrofa y Bala. Mae eisoes wedi enill safle bwysig fel bardd, ac os ca fywyd mae yn ddiddadl y bydd yn fuan iawn yn un o gadeirfeirdd yr Eisteddfod.

Deallasom ar ol crynhoi yr hanes blaenorol

mai aelod gwreiddiol o eglwys Annibynol Dinbych oedd y diweddar Barch. Richard Foulkes, gweinidog enwog gyda'r Bedyddwyr drwy drochiad yn Ninbych, ac yn Cefn Bychan, (Silas Glan Dyfrdwy y *Seren* yn amser Joseph Harries;) ac iddo gael anogaeth gref gan eglwys yr Annibynwyr i bregethu, o'n iddo newid ei farn gyda golwg ar fedydd. (Gwel hanes ei fywyd.)

Hefyd, dymunem sylwi mai y Parch. W. O. Williams oedd un o'r rhai cyntaf, os nid y cyntaf oll, o blith yr Annibynwyr a bregethodd yn Llansanan, a hyny cyn cael ei ordeinio; ac yr oedd y Parch. W. Rees, yn awr o Le'r pwl, yn mhlith yr aelodau cyntaf yn yr eglwys a ffurfiwyd yno wedi hyny, trwy lafur a diwydrwydd y diweddar Barch. D. Roberts, Dinbych; gan hyny y mae gan eglwys Dinbych hawl yn Hiraethog yn gystal ag yn Oaledfryn, fel un o'r rhai a gychwynwyd allan drwy ei dylanwad, a than ei nawdd hi, i faes y weinidogaeth efengylaidd.

Swyddogion presenol yr eglwys ydynt fel y canlyn:—Gweinidog, B. Williams. Diaconiaid, Meistri N. Roberts, Rosa; John Griffiths, Vale st.; Edwin Roberts, John Walters, John Roberts, William Jones, Evan Thomas, Green; Robert Bellis, Maesyddybrwyn; a Thomas Jones, Brookhouse. Arolygwr yr ysgol Sul, Hugh Hughes, Star Inn. Ysgrifenydd, Thomas Roberts, Rosa. Mae ysgolion Sul y Green, a'r Brookhouse, a'r Love Lone dan arweiniad dynion galluog, a gweithiant yn ddifefi i gynyddu a llwyddo yr ysgol. Mae ein gofod yn rhy gyfyng, onide, gwnaethem grybwyllion byr am luaws o hen bererinion fuont yn ymdrechgar gyda'r achos ar wahanol gyfnodau. Ond os yw ein gofod ni yn pallu, cedwir eu henwan erbyn y dydd hwnw ar lyfr coffadwriaeth y saint, yr hwn sydd gerbron yr Arglwydd.

Wrth adolygu hanes ein heglwys, yr hon sydd wedi bodoli am ddau cant o flynyddau; ar un golwg, mae ein llaw yn crynu, a'n llygaid yn gwlybeiddio, a'n calon yn ofni; ond ar yr olwg arall, mae ein gwynau yn ymnerthu, ein ffydd yn ymwroli, a'n genau yn ymlanw o ddiolchiadau gorfoleddus i Dad y trugareddau. Gwelwn gyfnodau yn ei hanes pan fyddai eira ganafaidd wedi gorchuddio blodau gardd yr Arglwydd, fel na wasgerid ei pheraroglau hi—dynion diegwyddor a maleiddrwy yn llunio'r oelwyddau budraf er drygu ei chymeriad, a gwarthruddo ei henw da—lladron ac ysbeilwyr yn dringo dros y muriau nes aflonyddu ar heddweh duwiolion a fwynhaent gymdeithas yr Anweledig, ar borfeydd gwelltlog a cherllaw dyfroedd tawel trefu iechydwriaeth—uffern-

wynt ystornus erlidigaeth gyda fyfyrgrwydd anwnaidd yn ymosod ar ei sylfaeni, ei rhyddid, a'i hundeb; ond ar waethaf cynghreiriau cythreulig uffern a daiar, mae cadarn sail Duw yn sefyll. Magwyd o'i mewn luaws a wisgant goronau cyfiawnder ar lorïau marmoraid dinas Duw; cadwodd undeb yr ysbryd yn nghwlwm tangnefedd dan brofedigaethau llymaf y fall; nerthodd wendid a chynorthwydd ddadblygiad dynion ydynt heddyw yn golofnau oedryn dan arch Duw; ni chuddiodd oleuni ei chanwyll dan lestr, ond gosododd ef yn y canwyllbren nes gwasgar y gadding dywell a orchuddiai lawer meddwl llygredig a saif heddyw yn mysg milmyrdd ereill yn dystiolaeth gadarn o wirionedd proffwydoliaethol Crist am yr eglwys, "Pyrrh uffern nis gorchfygant hi." Wrth edrych i'r dyfodol, teimlwn fod coffadwriaeth ein tadau, yn nghyd a'u llafurus gariad, yn enyn fflamau ein sel yn saith poethbach nag erioed. Mae adgyfodiad hanes y tadau yn cael ei amcannu i ddangos gwerth y rhyddid a fwynhawn. Costiodd y rhyddid hwn ddirwyon trymion, carcharan caeth, a chardotiaeth fin iddynt hwy. Ymddygn yn deilwng o aberth ein tadau, gwisgwn arfau y goleuni, ac na orphwyseid ein dwylaw nes cael y gelyn diweddf yn droedfainc i'n traed. Byddwn ffyddlon yn ngwasanaeth Duw ein tadau; cyhoeddwn ei drugaredd a'i ras yn mhen pob heol; llanwer ein calon a'i gariad, a'n genau a'i glod, am gynorthwyo y tadau i ymdrech "ymdrech deg, gorphen eu gyrfa, a chadw y ffydd." Ymwrolwn fel rhai yn gweled yr Anweledig; codwn y pantiau, a darostyngwn y brynïau, fel y gwelo pob cnawd ogoniant Duw; ac yna bydd genym obaith cyfarfod a'r tadau mewn gwlad lle nad oes yr un Charles ormesol yn teyrnasu ynddi, na'r un Sheldon ddichellgar yn esgobaethu o'i mewn—gwlad y rhyddid, yr addoli tragwyddol heb ofni carchar nac arteithglwyd—gwlad y diolch a'r gorfoleddu heb ofn i'r gwaedgwn erlidgar glywed eu swn—gwlad lawn o benffigion pobl yr Arglwydd, gyrhaeddasant adref o wlad y cystudd mawr, trwy garcharau, ystancïau, a thânau—gwlad lle clywir miloedd o hen Gymry twymgalon yn diolch i'r Tad am roddi gwleddoedd gras ar y bwrdd, pan yn gaeth yn nghelloedd tywyllion ac afiachus carchardai ein tywysogaeth—gwlad lle mae pob gwynebpryd yn siriol, pob llygad yn sych, pob cydwybod yn onest, pob llw yn wirionedd, pob calon yn llawen, a phawb yn cyduno o ddyfnder calon sanctaidd yn y cydgan gorfoleddus, "I Dduw y byddo'r diolch am ei ddawn annhraethol."

ELIAS BAUDINOT,

LLYWYDD CYNTAF Y GYMDEITHAS FEIBLAIDD AMERICANNAID.

Rhoddir isod grybwylliad byr am ffurfiad y Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd a'i Llywydd cyntaf. Ffurfiwyd y Gymdeithas hon yn y flwyddyn 1816. O holl swyddogion cyntaf y Gymdeithas, *pedwar-ar-bymtheg* mewn rhifedi—sef Llywydd, *pedwar-ar-ddeg* o Is-lywyddion, tri Ysgrifenydd, a Thrysorydd—nid oes un yn fyw yn awr. "Maent yn gorphwys oddiwrth eu llafur," ac mewn ystyr bwysig, "eu gweithredoedd sydd yn eu canlyn hwynt."

t Wrth dderbyn sawydd o Lywydd y Gymdeithas, Mr. Boudinot a ysgrifena, "Yr wyf yn cydnabod yn rhwydd fy mod yn derbyn y neillduaeth o fod yn Llywydd y Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd fel yr auriyddedd fwyaf a allai gael ei gosod aruf y tu yma i'r bedd."

Pan ffurfiwyd y Gymdeithas nid oedd ganddi un ddolar yn ei thrysor. Yn fuan ar ol ei ffurfiad, gwnaed anrheg iddi o bum' cant o bunnau (yn agos i 25 000 o ddoleri) gan y Gymdeithas Feiblaidd Frytanaidd a Thramor, a'r swm hardd o ddeng mil o ddoleri a gyflwynwyd iddi gan ei Llywydd, Mr. Boudinot.

Mr. John Cadwell oedd y Thrysorydd cyntaf, a chadwai yr Ystorfa (*Depository*) am ychydig amser yn ei swyddfa, mewn goruwch ystafell, ar gongl heolydd Nassau a Cedar, New York. Yn nesaf i hyn, symudwyd y llyfrau i swyddfa Mr. Finshaw ar heol Cliff, yr hwn a gyflawnodd waith argraffydd i'r Gymdeithas. Yr ystorfa fechan hon oedd ystafell o naw troedfedd wrth ddeuddeg. O'r man hyn yr anfonwyd yr ysgrifthyrau allan, hyd oni logwyd adeilad, pedair ystafell o uchder, ar State lane—a elwir yn awr heol Hanover—yn ymyl y Gyfnewidfa Fasnachol. Y llawr cyntaf a gyunwyas i swyddfa y Goruchwyliwr, a'r Ystorfa Lyfrau ydoedd yr ystafell gefn, 25 tr. ysgwâr yn unig. Ond traethai y goruchwyliwr ei grediniaeth y caffai weled y diwrnod pan y byddai yr ystafell hono yn llawn o Feiblae! Y rhwymwr a feddiannai yr ail lawr—a'r argraffydd y trydydd. Danfonodd y Gymdeithas allan yn y flwyddyn 1817, 6,410 o Lyfrau, Beiblae a Thestamentau; yn 1818, 17,594; yn 1819, 31,118; yn 1820, 41,513; ac yn 1821, 43,246. Heblaw y rhai hyn danfonwyd allan y blynyddoedd hyn 58,000 o gopiau o'r ysgrifthyrau, yn yr ieithoedd Gaelic, Cymraeg, Eilmynaeg, Spaenaeg, a rhai o ieithoedd yr Indiaid.

Cafodd Mr. Boudinot y fraint o fod yn dyst o'r effeithian daionus hyn yr ychydig flynyddoedd y bu yn Llywydd y Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd. Y caffai ei fywyd, yr hwn oedd mor agos i redeg allan pan etholwyd ef yn Llywydd, ei estyn hyd y *bumped* Wyl Flynyddol a ystyridd yn amgylchiad neillduol, a thra dymunol i gyfeillion y gymdeithas. Wedi ei fendithio fel hyn, nid oedd gauddynt ddagrau i'w tywallt ar ei symud-

iad ond dagrau o lawenydd a diolchgarwch am y mwynhad a gawsent o'i lafur a'i ddylanwad gwerthfawr.

Ganwyd ef yn Philadelphia, Mai 2, 1740, o hiliogaeth y Huguenots erlidiedig. Derbyniodd addysg glasurol—y fath o leiaf a elwid felly yn nghyfuod y trefedigaethau—ac ar ol hyny efryddodd y gyfraith dan Richard Stockton, yr hwn oedd aelod o'r Gydgynghorfa gyntaf, ac un o lawnoedwyr ein Datganiad o Annibyniaeth. Wedi ei dderbyn at y ddadleuaf (*bar*) dewisodd Elizabethtown, N. J., fel ei breswylfa, a daeth yn gyfaill bore a ffyddlon i'r Parch. James Cadwell yr hwn y mae ei bleidiaeth o'r Chwyldroad a'i ddiwedd galarus mor adnabyddus. Ei dduwioldeb a'i dal-entau a'i gosodai yn suan yn rhestr flaenaf ei alwedigaeth, a phan ddechreuodd y Chwyldroad pleidiodd achos ei wlad drallodus ac ymdrechol. Y Gydgynghorfa a'i neillduodd ef i'r sefyllfa bwyseg o Bourhaglaw y carcharorion, a chyflawnodd ddyledswyddau y swydd gyda doethineb a thynnerwch mawr. Yn y fl. 1777 etholwyd ef yn aelod o'r gydgynghorfa, ac yn y fl. 1782 dewiswyd ef yn Llywydd y Gydgynghorfa, a chafodd yr anrhydedd o lawnoedi'r Cysfamod Heddwch rhyngom a Phrydain Fawr, yr hyn a sicrhodd yr Annibyniaeth Americanaidd.

Ar fabwysiad y Cyfansoddiad Gwladwriaethol yn 1789, Mr. Boudinot a anrhyddedwyd drachefn ag Eisteddle yn Nbf ein Cynrychiolwyr, a pharhaodd yn y swydd am chwe' mlynedd yn olynol. Ar farwolaeth yr enwog Rittenhouse, yn 1796, y Cadf. Washington a'i neillduodd yn un o Drefswyr y Bathdy Gwladwriaethol. Parhaodd i gyflawni ddyledswyddau y sefyllfa hono hyd y fl. 1805, pan yr ymneillduodd oddiwrth fywyd cyhoeddus, gan ymsefydlu yn Burlington, N. J.

Mr. Boudinot a ymroddodd y pryd hyny yn fwy cyflawn i astudio lleuysddiaeth ysgrythyrol—doebarth o efrydiaeth ffafriol ganddo bob amser—ac mewn ymroddi i weithredoedd pwysig o haelfrydded ac elusengarwch. A'i galon yn ymeangu mewn egwyddorion o haelfrydded Cristionogol, cyfranodd yn helaeth i gymdeithasau, gwrthrych parai yw cynydd addysg a chrefydd. Ei roddion gwerthfawr i'r Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd a'i gosodasant, tra yn ei mabandod, ar sylfaen sicr a chadarn. Yr oedd yn ymddiriedolwr i Goleg Princeton, a sylfaenodd ei chywreinfia o Haueyddiaeth Anianyddol yn y fl. 1805, ar y draul o \$3,000. Yn y fl. 1812 etholwyd ef yn aelod o Fwrdd Dirprwywyr y Genhadaeth Dramor—cyflwynodd i'r Gymdeithas hono rodd o \$500. Ei roddion helaethaf ceddylt i Gymdeithasfa Gyffredinol yr Eglwys Henaduriaethol o'r hon yr oedd yn aelod hardd, ac i'w Hathrofa Ddauyddol yn Princeton.

Yr oedd wedi ymuno mewn priodas yn ieuano a merch i Richard Stockton. Gadawodd unig fferch, ac ar ol darparu yn deilwng ar ei chyfer, gadawodd y rhan fwyaf o'i etifeddiaeth fawr i wrthrychau a fuasent agosaf at ei galon trwy ei

fywyd. Gadawodd 4,000 o erwan o dir i'r gymdeithas er dychweliad yr Iuddewon; 5,000 i Gymdeithasfa Gyffredinol yr Eglwys Henaduriaethol; 4,080 i gynorthwyo mewn rhoi addysg i efrydwyr dauinyddol Princeton; 4,000 i Goleg Jersey Newydd; 3,070 i yabytty Philadelphia, a 13,000 i swyddogion corfforedig y ddinas hono tuag at gael cyfluswdd o dauwydd i ddiolion am bris isel. At y rhai hyn gellid euwi llawer o gymun-roddion eraill i ddybenion daionus yn ei Ewyllys ddiweddaf, ac yn eu plith un i Eglwys Henaduriaethol Elizabethtown i sefydlu llyfrgell i weinidog—gwrthrych teitlwg o efelychiad.

Mr. Boudinot a ysgrifennodd amryw gyhoeddiadau, ac yn eu plith un yn atebiad galluog i "Oes Rheawm" gan Tom Paine, yr hwn a alwodd "Oes Datguddiad"; gwaith a rydd brawf llawn o'i ddyg a'i dduwioldeb, ac o'i alluogrwydd fel ysgrifenydd dadleuol. Ei brif gyhoeddiad oedd *Seren y Gorllewin*, neu *Ymdrech at ddargansod llyythau hir-golledig Israel*.

Ei brif urddas, yn neesaf at ei riuweddau personol godidog, oedd yr anrhydedd—yn awr byth i gael ei aumbaru—o fod yn Llywydd *eyntaf* y Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd. Yr adail foesol ysplenydd hon, cofadail Cristionogaeth Brotestanaidd y genedl, sydd hefyd, mewn ystyr arbenig, yn gofadail iddo yntau.

Mr. Boudinot a gyrhaeddodd yr oedran teg o 81, a bu farw yn ninas Burlington, Hyd. 24, 1821. Yr oedd yn ddyngarwr, yn ysgolaig, yn wladgarwr, ac yn Gristion. Gwely angau y pererin oedranus a siroliwyd a fydd ac addewid y llyfr bendigedig yr hwn a'i tywysodd ac a'i cynaliodd trwy oes morfaith, a chylchrediad yr hwn fuasai ei uchelgaif difrifol. Gan feddu ei synwrau hyd y diwedd, yr oedd yn barod i gyfarfod a'i ddiwedd gyda llawenydd stractaidd ac ymostyngiad, a diweddodd waith ei fywyd gyda gweddi yr anwyl Stephan, "Arglwydd Iesu, derbyn fy ysbryd."

Claddwyd ef yn ngladdfa Eglwys St. Mary, Burlington, N. J., a'i gofadail a ddwg yr argraff hon:

Yma y gorwedd gweddillion yr Anrh. Elias Boudinot, LL. D. Ganwyd ef yr 2il o Fai, 1740. Bu farw y 24ain o Hydref, 1821. Ei fywyd oedd arddangosiad o dduwioldeb gwresog, talent ddefnyddiol, a haelfrydded eang. Ei farwolaeth oedd fuddugoliaeth ffydd y Cristion, cwblhad gobaiith, gwawr a gwyatd dedwyddwch diddiwedd.

To them that knew him not no words can paint:
And those that knew him, know all words are faint.

"Ystyr y perfffaith, ac edrych ar yr uniawn;
canyis diwedd y gwr hwnw fydd tangefedd."—
Bible Society Record.

Y DDAEAR A'R LLOER.

Dengys y greadigaeth a'i symudiadan fawredd, gallu, doethineb, a daioni yr Anfeidrol. "Ei fawredd ef sydd anchwiliadwy." Po fwyaf y myfyriwn ar weithredoedd Duw yn yr hyn oll a

wnaeth, mwyaf fydd ein syndod, a'n mawl, a'n gostyngeiddrwydd. "Pa beth yw dyn i ti edrych arno, a mab dyn i ti ymweled ag ef?" Y mae myfyrdod o'r fath hyu yn fwyniant ac yn lles i'r dawiolffydig yn mbob oes. "Myfyriaf belyd ar dy holl waith, ac am dy weithredoedd y chwed-leuaf." Pan y daw y Crewr i'r golwg, diffana y creedig o'r golwg. Dichon y bydd yr ychydig nodiadau a ganlyn yn foddion i greu teimladau o barch a gwyleidd-dra yn mynwes y sant oedraus; ac yn symbyliad i feddylliau ymchwilgar yn myn-wes y sant ieuanc.

Yr ydym bob dydd, a mis, a blwyddyn, o'n hoes yn ymdaith trwy filoedd a miliynau o filltiroedd yn yr eangder. Yr ydym ar ein taith flynyddol o amgylch yr haul yn teithio gyda cyflymder naw gwaith mwy na phelen magnel. Troir ni bob pedair awr ar hugain i wynebu yr haul, ac i gefnu arno, ac felly achosir dydd a nos. Eto, er y cyflymder chwyrnwyllt hwn, gallwn eistedd yn ein cadair freichiau i yrgrifenu, neu orwedd yn ein gwelyau i gyagu mor dawel ac esmwyth a phe safai y ddaear yn ei hunfan heb unrhyw gyfnewid-iadau. Ddaear, yn cynwys mynyddoedd a moroedd, adeiladau auferth, a miliynau o drigolion yn gwi-bdeithio yn y gwagle yn ol wyth a thriugain o filoedd milldroedd yr awr!

Y mae chwe' chan' miliwn o filldroedd yn bellder mawr,—y mae yn gymaint a phe y teithem o amgylch y ddaear bedair ar hugain o filoedd o weithiau; ac eto dyma'r pellder yr ydym ni yn ei deithio bob blwyddyn, o'r cyntaf o Ionawr hyd yr olaf o Ragfyr.

Pe byddai i agerbeiriant—*express* gychwyn yr un amser a'r ddaear, a theithio yn ol triugain milldir yr awr, ar y llwybr y mae'r ddaear yn ei deithio bob blwyddyn, ni chyrrhaeddai ben ei thaith mewn llai nag unarddeg o gannoedd o flynyddau! Y mae cynnefinod a chodiad ac a machludiad haul yn achlysur i ni esgeuluso meddwl am sawredd y galla a'r doethineb a amlygir trwy hyn.

Fod y ddaear yn troi ar ei phegwn sydd yn achosi dydd a nos: ond y mae rhai parthau lle nad yw yn achosi hyn yn y pedair awr ar hugain. Yn Greenland, Baffins Bay, Gogledd Sweden a Norway, nid oes nos trwy yr holl fis Gorphenaf. Y mae'r haul yn weledig yno y mis hwnw ganol nos fel canol dydd. Ar yr un pryd, tua phegwn Deheuol y ddaear, nid oes dydd ond nos. Dydd parhaus yn y Gogledd, a nos barhaus yn y De. Dro arall, nos barhaus yn y Gogledd, a dydd parhaus yn y De.

Pe gallem dyllu ebill trwy gorff y ddaear ryw fan yn Mrydain, deuai allan yn New Zealand. Y wlad hono eydd wrthdroediol i ni, ac o herwydd hyn, y mae pob peth yno yn y gwrthwyneb i fel y mae yma. Y mae yno nos yno pan y mae yn ddydd yma; yn ausaf yno pan y mae yn haf yma, ac y mae y dydd yno yn mis Gorphenaf yn llawer byrach na'r nos.

Trown ein golwg bellach oddiwrth y ddaear at ei gwasanaethyddes; cefnwn ar y foistres i wyn-ebu ar y forwyn. Nid yw y lloer ond pellder cymbariaethol bychan oddiwrth y ddaear, ac y mae yn troi o amgylch y ddaear mewn saith niwrnod ar hugain a saith awr. Y mae yr haul mewn pellder auferth swydd oddiwrth y ddaear na'r lloer.

Disgyna golen yr haul ar y lloer, ac adlewyrchiad o'r goleu hwnw ydyw yr hyu a dderbynia y ddaear oddiwrth y lloer. Nid oes gan y lloer oleuni yuddi ei hun mwy nag sydd gan y ddaear. Pe gallem wibio i bellder yn yr eangder, edrychai y ddaear fel lloer, sef yr ochr y mae yn ddydd arni trwy lewyrchiad goleu yr haul.

Y mae gwelliant mewn gwyltrau y blynyddoedd diweddaf wedi ein gwneuthur yn fwy cynnefin a'r lloer nag oedd ein hynafiaid. Mewn gwirionedd, gwyddom swydd am rai pethau perthynol i'r lloer, nag a wyddent hwy bum' cau' mlynedd yn ol am y ddaear y trigent arni. Yr amser hwnw ni wyddent hwy ddim am gyfandir mawr yr Amerig. Ie, hyd yr amser presenol, ni wyddom a oes yn mherfedd dir Affric resi auferth o flynyddau, ai nad oes. Ond y mae mynyddau a llosg-orelau y lloer yn gwbl hysbys i'r celfydd.

Wrth dremio yn graffus trwy wydrau cryfion ar y lloer, daw y golygfeydd hynaf i'r golwg. Er nad yw y lloer ond bychan mewn cymbariaeth i'r ddaear, eto, ar ei hwyneb y mae mynyddau uwch ac amlygiadau mwy auferth o alluoedd yr elfennau. Canfyddir yno wastadedd, yn cyrrhaedd dau neu dri chan' milldir bob ochr. Er bod ychydig eltydd yn awr ac eilwaith ar y gwastadedd hwn, eto nid oes arno na bryniau na mynyddau am lawer o filldroedd. Llosg-orelau a llosg-flynyddau a ganfyddir o'r tu draw i'r gwastadedd hwn, rai o honynt yn ugain mill o droedfeddi uwch na'r tir cyfagos. Agenau dyfnion, effeithiad gwewyr ofnadwy, a ganfyddir yma a thraw. Bernir yn gyffredin nad oes moroedd yn perthyn iddi, a bod ei hwyneb hyd yn nod yn amddifad o ddwfr. Wedi ei lluchio a'i rhwygo, ei llosgi a'i hollti, ymddengys y lloer fel gwaith ar hauer ei orphen, a'i bod yn myned trwy gylch o ddyagyblaeth i'w chyfaddasu i safle uwch yn y bydysawd.

Un o hynodion penaf y lloer ydyw llun, maint, a nifer ei llosg-frynau a'i llosg-orelau. Ar ein ddaear ni nid yw nifer y ewbl ond ychydig; ond ar ochr ddeheuol y lloer, y maent wrth yr ugeiliau, ac o faint pell iawn y tu hwnt i ddim y gwybusom ni am dano erioed. Nid yw cau' milldir canoldraws, mewn un modd, yn lled anarferol i un o llosg-orelau y lloer, tra y mae hauer cant, a thriugain milldir yn fesur cyffredin. Y mae y llosg-orelau hyn, yn gyffredin, yn grymion, ac y mae gan amryw o honynt big neu grib uchel tua'r canol. Y mae yno belyd rengau o flynyddoedd uchel yn dwyn tebygrwydd mawr i flynyddoedd y ddaear.

Y mae awyrgylch y ddaear yn ffurfio math o gyawllt rhwng defnydd a diiddym. Math o ddaear-

gryn yr awyr yw ystorm daranau, yn trefnu mantoliad cyfartal yr elfenau, ac yn rheoli y tywydd. Ond ni pherthyna awyrgylch i'r lloer. Y mae yn ddarostyngedig i belydriad uniongyrob yr haul, heb baid am bedwar diwrnod ar ddeg. Nid oes gwmwl yn cyfyngu i gysgodi, nid oes gawod yn diagyn i leithio ei hwyneb, ond diagyna gwres yr haul ar ei mynyddoedd a'i gwastadeddau am bedwararddeg o ddyddiau a nosau.

Y tebygrwydd oddiwrth y cyfan ydyw fod y lloer yn bresenol yn myned trwy gylch o gyfnw-idiadau angenrheidiol i'w dwyn i sefyllfa berffeithiach. Bu ein daear ni o dan ddyagyblaeth felly, cyn dyfod yn drigfa briodol i ddyn. "Yn y DECHREUAD y creodd Daw y nefoedd a'r ddaear." Y mae y DECHREUAD hwn yn mhelli y tu hwnt i'n hamgyffred. Nid yw tragywyddoldeb yn gwarafun miloedd o oesau, a mliyuau o flynyddoedd.

Dysgwn ryfeddu mawredd ein Duw, a molianu Crist ein Ceidwad, "Trwy yr hwn y creodd efe y bydoedd;" a moliauwn heb daw y gras a ddygodd yn bosibl i'r Anfeidrol a'r Tragwyddol fod yn eiddo cyfamodol i lwch y ddaear.—Y *Dysgedydd*.

Barddonol.

MORRIS ROBERTS O BENSARN,

PRIOD HOFFUS FY ANWYL CHWAER.

Mae nychmyg yn delweddu,
F'anwyl chwaer, y fynydd hon
Gyda'i phriod hoff yn Nghymru
Gynt yn llawen ac yn llon,
Draw rhwag bryniau mawrion Meirion
Mewn dyll' ynol hyfyd fan,
A chyflawnder o gysuron
Yn dylifo idd eu rhan

Ond mi welaf gwmwl adfyd
Yn cyfodi maes o law,
Nes gorfodi 'r haulwen hyfyd
Gilho 'n ol a sefyll draw,
Wela'r cwmwl yn difera
Dafnau cystudd trwm i lawr,
Nes mae'i phriod brou a methu
Gallu symud dim yn awr.

Methu wnaeth cyffyrnau'r meddyg
Roddi iddo esmwythbad,
Pob-peth oedd yn llawn o ddifyg
I weinyddu dim gwellhad,
Priod mwyn a phlant flyddlona'
Oedd yn gorlod sefyll draw,
Yntau'n unig yn y wasgfa
'Dallai neb roi cymorth llaw.

Er fod braich o gnawd yn palla
'Nghyd a holl fendithion byd,
Ond mae Iean 'n dal heb gefnu
Ac fe saif yr un o hyd,
Mae bob amser gyda'i eiddo
Yn mhob rhyw gyfyngder dwys,
Dyma Un i bwysio arno
Mewn peryglon mawr eu pwys.

Adre'r aeth yn nghwmnir Iean
I gartrefu at y Tad,
Ni raid iddo ofui pechu
Byth o fewn y nefol wlad,
Ni chaff deimlo cystudd mwych
Wedi cyrhaedd pen ei daith,
Yno nid oes neb yn afiach—
Canu, moli fydd ei waith.

Hardd a gweddus oedd ei rodiad
Tra bu ar y ddaear hon,
Mwyn a thyner oedd o deimlad
Llawn o gariad dan ei fron,

A phan byddai rhyw drallodion
Yn ei gwrdd anhawdd eu dwyn
Rhedai at ei Dad yn union
I gael wrtho ddweyd ei gwyn.

Nid rhyw Gristion gwael a nychlyd
Ydoedd Morris pan yn fyw,
Bu'n ddefnyddiol yn eisywyd
Gyda gwaith ac achos Duw,
Teimlodd lawer o gysuron
Gyda chrefydd ar y llawr,
Er cael weithiau groes awelon
Yma'n myd y cystudd mawr.

Hano mae yn nghladdfa Dinas
Gyda'i hen gyleillion mwyn,
A fu yn yr un gymdeithas
Cyn i angau du eu dwyn,
Boed i'w lwch gael beddwch yno
Ger llaw Dyfi loyw ddw'r,
Nes i'r alwad ddyfod arno
Ddod o'i statell oer ddi-atwr.

Anwyl chwaer! er i ti goli
Priod hoff o dir y byw,
Paid er dim a digalonl,
Cofia addewidion Duw,
Ef yw Barnwr mawr y gweddwon,
Tad amddifaid yn mhob gwlad,
Pwyas arno mewn trallodion
'Ddes yn bod ragorach Tad.

Wrth derfynu hyn o ganiad
Fy nywuniad didwyll yw
I ti, chwaer, a'th blant amddifaid
Gael bod dan ymgeledd Duw,
Ymddiriedwch yn ei allu
Tra parhau dyddiau 'oh taith,
A chewch wedy'n felus ganu
Yn y tragwyddolfyd maith.

Holland Patent.

Ei BRAWD EVAN.

Cyfansoddwyd y penillion blaenorol wedi clywed am farwolaeth Morris Roberts, anwyl briod Jane Roberts, yn awr o Bensarn, Aberllynfa, Meirion, G. C.

GARIBALDI.

Enheddodf Ufion, Ion. 1, 1861.

Ar yr hen ddull o "Gyrrch Gymeriad"—sef rhoddli y gair olaf o bob englyn, yn gyntaf neu yn ail yn y dyllynol, a'r gair cyntaf yn yr englyn cyntaf yn olaf yn yr olaf:

Gwr heb wel'd Garibaldi,—gwr wybu
Ei grebwyll, a'i aspri
O du rhyddyd, rŷ weddi
Y'mlaen dos ymlona di.

Ymlona di mae haulwen dêr;—a gwiag
Ei hesgyll gyflawnder,
Wedi codi, ac hyder,
Dileu baich yr Eidal bêr.

Pêr aurafalan, par orllain,—Pab
Uwch pobl yno draisin;
Ac ynddi rhywydd ganddo 'r rhain,
Cymerant eu camarwain.

Camarwain Rhufain rywfodd,—y werin,
Eiarob leffetheiriodd;
Ond trwy Garibaldi tro'dd,
Am eu rhyddyd ymroddodd.

Ymroddodd, er mor addig—ei orchwyl;
Cyrrchal o'r Amerig
Elfenau'i ddoddfa, heb ddig,
Idd ei frodyr rhyddfrydig.

Rhyddfrydig rhodd ei fwriadan,—ar waith,
I orweithio bradan,
O'r tud lle bu yr Tadau
Sanctaidd, yn gwneud ffaidd ffau.

Eu ffau gryna, a'u ffog rinwedd,—nid dim
Ond twyll, ac anwired, d,
I gyfeirio rhwyg fawredd,
A lethu wlad am lwth wledd,

Gwledd ar eu maswedd gormesol,—yn hir
Mwynhai 'r urdd Babyddol :—
Eithr hwn ai,—a thra'n ei ol
Unai'r fyddin wirfoddol.

Gwirfoddol yntau gorfeidda,—golwg
Galon a ddibrisia
A'r sôn yn union a wna.
Eisiau 'r dyn yu Sardinia.

Sardinia rhodda mewn rhyddyd,—drwy'r wers
Draw i'r orsedd hefyd,
O flaen Victor y ddôr ddyd,
Ar y gair i agoryd.

Agoryd a wna'n gwron,—a thramwy
Trwy orthrymus gloion;
Wwnebai iu Babilon,
Cyrrus yw'n haeddu coron.

Coron ni fyn, ond carwr—yr Eidal,
A rodia fel gwrengwr:
At ei fulod, da filwr
Wedi 'r gamp y deuai 'r gwr.

Eos GLAN TWBCH.

MYFYRDOD UWCH BEN BEDD Y PARCH. WM. J. HOPKINS.

Ai dyma dy lety, o hawddgar wyliedydd!
Ai ceudwll mewn daear rhwng ceryg a gro
A gefaist yn anedd i dawel noawlyo
Oer furiau priddellau a'r glaswellt yn do?

Mae'th drigfan yn fychan a'r byd yn fawr lydan,
A'th eisiau 'mbliith egwan drueiniaid y llawr,
Gwell fuasid, pe cawsid y nefoedd yn foddlon,
I't' floeddio am gonowest y groes hyd yn awr.

Ond rhaid i'n' foddloni yn sydyn daeth angau,
A gwelwn di yma mewn gwely mor wael,
Ond entrych y nefoedd dy gân sydd yn felys
Mewn moliant mor gyson ger bron dy Ddaw bael.

Er yma mewn daear a'th gorff yn llygredig,
Mae'th enaid yn ddiiddig uwch gofid a phoen
Yn gwiago gogoniant, y goron a'r palmwydd,
A'r Delyn yn canu i Ddaw ac i'r Oen!

Cai rodio heolydd porphoraidd Paradwys,
A chorff-lu o engyl yn gwylio dy gam
Seraphiaid yn gweni ger bron ei fawrhydi
A thithau yn syltu ar Ddaudd di-nam.

O amgyleb dy wely ni blawn y lili
I beraidd arogl dy lauerch a bri,
A'r adar a dyngwn i fwynaid ymbyncio
Ar frigau y llwyni tŷ farwriad i ti.

Wel bellach gorphwysa, ti rediaist dy yrfa
A choron cyfiawnder a galwyd i ti,

Fe gân yr archangel a'r seintiau adgyfyd,
I seinio y Jubil, mae Duw gyda ni!

Racine, Hyd. 3, 1863. MARGARET WATKINS.

PWY FEL FY MAM IMI!

Hi wyliai 'm camrau pan yn wan
A'm cynal wnelai hi,

O serch ei cha'on bur ddi-nam
Pwy fel fy mam i mi!

Ar ol im' dytu syny yn fam
Nid llai ei chariad hi,

Fe ddrylliai 'i chalon pe cawn gam,
Pwy fel fy mam i mi?

Pan oeddwn draw ar dir y de
O faint ei gofid hi!

Pe gallasai ataf rhodd'sai lam
Pwy fel fy mam i mi!

Ac wedi dod i'w thyner gôl,
Ti, sorau b on di ri',

Anrhegion tlws rhaid dweyd pahan
Pwy fel fy mam i mi!

Y nefoedd wen fo 'i chartref clyd
Yw gweddi 'm calon i,

Yn seraph disglaer gwych heb nam
Pwy fel fy mam i mi!

Racine.

M. W.

GALAE TAD AB OL EI BLENTYN,

Sef mab Owen D. Griffith, Steuben.

Evan bach fy anwyl fachgen
Sy wedi ei dori o dir y byw,
Minau wedi cael fy arbed
Trwy drefn ddoeth rhagluniaeth Daw,
Cafodd ef ei alw 'n fore
Cyn braidd ddechreu ar ei waith,
Ar ei ol 'rwy 'n teimlo yn unig
Yma yn yr anial maith.

Ofer ydyw wylo mwyach
Ofer yw galarn 'nawr,
Gwell yw imi sychu 'm dagrau,
Ac ymfodloni i'r drefn fawr,
Gwell yw peidio gwrthryfela
Rhoi yn ynyd 'n ei erbyn ddim,
Mae yr hwn sy a'i lwybr 'n y corwynt
I ddyn yn rhy fawr ei rym.

ENGLYN,

*Wedi darllen am y frwydr waedlgyd yn Georgia Og-
ledol rhwng Bragg a Rosecrans.*

Afradwr farch coch ddifroda!—sathrwyd
Ar faes uthr yr aërla
Lawer dewr o'n niilwyr da
Yn agos i Chattanooga.

Cattaraugus.

IRUAN DDU.

YR ADGYFODIAD.

* Angau a lyncwyd mewn buddugoliaeth."

Mae myrdd yn awr yn cysgu 'n drwm,
Maith yw eu marwol hun;
Nia gellir eu deffroi 'n un wedd,
Trwm bepant bob yr un;
Gwna Crist eu galw ger ei froon,
Hwy ddeuant yno oll,
Y môr a rydd ei feirw 'n rhwydd,
Ac ni fydd un ar goll.

Cyn hir ni awn i'r gwely pridd,
Lle tawel iawn yw 'r bedd,
Ein hyspryd byw ehedo ffridd
Trwy Grist i wlad o hedd;
Lle nad yw mil o fwyddau maith
Ond megis mynwd awr,
Ac mae myrddynau yno 'n byw,
Yn ddedwydd dyrla fawr.

Bu 'r Meichiau mwyn mewn bedd cyn hyn,
A naddwyd yn y graig;
Ond codi wnaeth y "trydydd dydd,"
I'r lan daeth Had y wraig;
Blaen-ffrwyth yr adgyfodiad mawr
Yw ef ein Brawd, a'n Duw;
Mae 'n rhaid i bawb i ddod o'r bedd
Daeth Crist o farw 'n fyw.

Yr angau lyncir ddydd a ddaw,
Mewn buddugoliaeth wych,
Y saint gyfodir wrth eu bodd,
Mewn nerth yn hardd eu drych,
Yn aallygredig, ac mewn parch,
Wrth lef yr udgorn olir,
O'r bedd yn ddiau deuant oll,
Er aros yno 'n hir.

O forau mwyn y Jubili,
Dydd gwaredigaeth mwy
Na rifir byth gan un o'r saint,
Fe genir am ei glwy!
Yr anthem fawr mewn nefol hwy,
Nes gwna angelion nef
Gyd ganu 'r anthem gyda 'r saint,
Mai "teillwng ydyw ef."

Bydd yno fydd o'r Deau draw,
A myrdd o'r Gogledd pall.
Ac o'r Gorllewin, Dwyrain dir,
Lle seinia 'r newydd gwell;
Bydd eu rhifedi fel y sêr;
A phawb yn farch heb boen
Cyd-unant heb wahaniaeth mwy,
I foli Duw a'r Oen.

Y Barnwr wna eu banerch oll,
Gan ddweyd, De'wch blant fy Nhad,
Gwnewch etifeddu 'r deyrnas wych
O fewn y nefol wlad,
Cewch gyfoeth nefol heddyw 'n wir,
Ni fyddwch ddiolion mwy,
Cewch drigo yn y nefoedd hardd,
Trwy rinwedd marwol glwy'.

Y dyrfa sawr wna fyn'd y'mlaen,
Trwy 'r pyrrh i nef y nef,
A awn cantorion rif y gwllith
Wna ganu, iddo ef
Y byddo 'r mawl, a'r parch, a'r bri
Am farw ar y groes,
Daeth i ni iachawdwr iaeth lawr
Trwy chwervw angau 'i loes.

Yr annwylion ddaw i'r farn,
Yn llu crynedig iawn,
Hwy blygant oll i'r Brenin mawr,
Eu gofid fydd yn llawn;
Eu hiaith wylofus fydd ar g'oeidd,
"Fe ddarfa 'n gobaith, do,
I'r carchar obry rhaid i'n fyn'd,
A 'BYTH' fydd ar y clo."

Cincinnati.

IOWERTH,

HIBAETH Y BARDD AM EI GARTREF.

*A gyfansoddwyd ar gopa "East Rock," gyferbyn a
New Haven, Conn., Hyd. 10, 1863.*

Ar uchel graig ryw foren teg,
Dan irlas bren eisteddai 'r bardd,
Er oael mwynhau 'r olyfa chweg,
A welir dros y bröydd bardd.

Dymunol iawn i'm llygaid yw
Cael edrych draw dros gyrnau'r wlad,
A gwel'd yn awr y ddinas wiw,
Yn gorwedd megis dan fy nbraed.

Canfyddaf draw dros frig y don,
O'rorau teg yr *Yngs Hir*;
A'i llongau gyda'r awelion,
Yn nofio ar y Bastör clir.

Ond er mor hoff i'm teimlad i
Gael edrych draw dros gyrnau'r wlad,
Rhyw hiraeth yn fy mynwes sy
Am gartref hoff fy mam a'm tad.

Mae cofio am rieni mwyn,
Chwiorydd hoff a brodyr cu;
Cyfeillion mād, mae 'r oll yn dwyn
Ryw hiraeth i fy mynwes i.

Mae cofio am yr aber fach,
A red i lawr dros ael y bryn,
Lle bu'm yn yfed dyfroedd iach,
Gan ddiffr eistedd wrth y llyn.

Mae cofio am y moelydd gwyrrdd,
Y goedwig bardd, y llwyn, a'r ddot,
Yn peri cymhellidau fyrdd,
O fewn i'm mynwes fyn'd yn ol.

Mae cofio am hen aelwyd lân,
Cartrefe dawl bore oes,
Mam dysgais gan fy nhad y gân,
Am ddwyfol rinwedd gwael y groes!

Mae cofio hyn, a'r eysur gwiw
A gawn dan gygod tŷ fy nhad,
Yn peri gofid 'mod i'n byw
Yn awr ymhell mewn estron wlad.

A phe y gallwn 'hedeg draw,
O ben y graig fawreddog bon,
Ehedwn ymaith maes o law,
I olwg fy hen gartref lon.

Ond gobaith eto sydd i mi,
Caf wel'd ryw ddydd y dawellfan,
Caf eto fyn'd im cartref ou,
A chyfarach amwyl dad a mam.

*Long Island Sound.

Ac er fy mod mewn estron dir,
Mae leu yma'n gyllill im',
Fy nghadw wna' mae'n ddigon gwir,
Ac yn ei law nid olaf ddin.

Ffarwel, rieni hoffus iawn,
Yn dyner mwy O colliwch fi,
A minau 'r bore a'r prydawn,
Mewn cariad dwys a'ch cofaf chwi.

L. WILLIAMS.

Y PLENTYN DU YN AMERICA.

Al am fy mod yn ddo fy lliw
Yr wyf fel hyn yn gaeth?
O nad wyf wyu wyf blentyn Daw
Ac ef yn wir a'm gwnaeth.

O Arglydd gwrandio ar fy nghri
A dryllia 'r rhwymau hyn,
A derbyn fi i'th fywces gu
Er nad wyf blentyn gwyn.

Oa gwir a ddywed Iesu Crist
Trwy yr apostol Paul* "Act. 17: 26
Mai o'r un gwael gwael teulu dyn
Pe'm byddaf mwy yn ol?

O! gweilwch fi y "plentyn du"
Yn cael fy nwyn ar gam
Ac yn y farchnad gwerthaut fi
O gyrrhaedd tad a mam!

Mae imi frodyr lawer iawn
Yn y caethiwd hwn
A fy chwiorydd hoff i sydd
Yn dyoddeff dan eu pwn.

Mi glywais do am ryddid gwlad
A rhyddid barn, gwir yw,
Ond nid i mi mae'r breintias hyn,
Ow! 'rwyf yn ddu fy lliw!

Oes neb a deimla dros fy nghan
Nes rhoddi gair o'm tu
A cheisio cael y gadwyn hon
Oddiam y "plentyn du?"

Mi dybiaf weled toriad gwawr
Ar achos teulu Ham,
Ein llywydd sydd yn dirion iawn
Ei, onw yw Abraham.

Pleidleisiwch chwithau oll fel un
Ar fod y plentyn du
Yn cael ei gyfrif megis brawd
Nid estron yn y tŷ.

Fe wrendy Daw 'rwy'n credu byn
Fe ddial ddydd a ddaw,
Fe gofia ef y plentyn du
Mae dyddiau braf gerllaw.

Oa byth caf ddod a'm gwar yn rhydd
Heb ofn y fflangell mwy,
Mi ganaf sinu beraidd dant
Am baeiddiant marwol glwy'.

Ac er nad wyf ond negro tlawd
Antariaf ddod yn hŷ
Gan greu fod eiriolaeth Crist
Yn cyrrhaedd plentyn du.

Penygraig, Remsen.

ELIZABETH.

Hanesiaeth Gartrefol.

GYMANFA GYNULLEIDFAOL OHIO.

Dechreuwyd y Gymanfa hon eleni yn Newark,
nos Wener, Medi 11, a gorphenwyd hi yn Radnor,
nos Sul, Medi 20. Cynaliwyd rhanau o honi
hefyd yn Granville, Columbus, Delaware, Troed-
rhiwdalar, a Brownstownship. Gweinyddwyd yn
gyhoeddus gan y brodyr Edwards, Cincinnati;
Williams, Harrison; Davies, Radnor; Jones, Col-

umbus; Powell, Troedrhiwdalar; Price, Newark; Davies, Newark (T. C.); Evans, Newark (T. C.); Evans, Delhi; Jones, myfyriwr yn Delaware; Evans, Columbus (T. C.); Davies, Siloam; Davies, Tyrhos; Edwards, Syracuse; Roberts, Tennessee; Lloyd, Palmyra; Richards, Newburgh; Edwards, Craboreek; Evans, Palmyra; a Davies, Parisville.

Cadwyd cynadleddau yn Newark ar y 12, yn Granville ar y 15, ac yn Troedrhiwdalar ar y 18. Dewiswyd Edwards, Cincinnati yn Gadeirydd, a Davies, Parisville, yn Yagrifenydd. Penderfynwyd,

1. Fod y brodyr, S. Roberts, Tennessee, a J. Edwards, Craboreek, yn cael eu gwahodd i gyd-eistedd a chydweithredu â ni yn ein cynadleddau.

2. Fod y Gymanfa i gael ei chynnal y flwyddyn nesaf yn Ironton, Pomeroy, Minersville a Syracuse; amser ei chynaliad i gael ei benderfynu gan yr eglwys yno.

3. Yn gymaint a'n bod wedi derbyn anerchiad caredig oddiwrth Gymanfa ein brodyr y Trefnyddion Califfnaidd yn Vanwert, yn gofyn am ein cydweithrediad yn eibyn meddwod, ac o blaid Dirwest: gan hynny,

Penderfynwyd, ein bod fel Cymanfa yn cyneuo gydnabod derbyniad eu cyfarhaid brawdol, a'n bod yn addaw cydweithredu yn galonog â hwynt yn eu hamcanion clodwiw, ac anog ein cynulleidfaoedd i wneuthur yr un peth.

4. Fod un brawd yn cael ei benodi yn mhob un o gylohoedd trimisol y dalaeth, i ymgynghori â'n brodyr y Trefnyddion Califfnaidd yn y cylch hwnnw, er trefnu rhyw fesurau i ailgychwyn ac adfywio yr achos Dirwestol yn ein plith. Y brodyr a benodwyd dyant, Lloyd, Palmyra, yn y cylch dwyreiniol; Davies, Tyrhos, yn y cylch Deheuol; ac Edwards, Cincinnati, yn nghylch Canolbarth a De-orllewinol y dalaeth.

5. Ein bod yn mawr lawenhau weled ein hanwyl frawd y Parch. S. Roberts, Tennessee, wedi dyfod unwaith eto i ymwelod â ni, a bod yn dda genym ei fod yn bwriadu cyhoeddi cyfrol o'i bregethau, a'i areithiau ar bynciau crefyddol, a'n bod yn ei anog yn galonog i fyned yn mlaen gyda ei anturiaeth, ac yn addaw gwneud ein goren dros ei dderbyniad a'i led-daeniad gan ein cynulleidfaoedd.

6. Fod Edwards, Cincinnati; Price, Newark; a Davies, Parisville; yn cael eu neilliduo yn bwyllgor i dynu penderfyniadau ar sefyllfa ac amgylchiadau presenol y wlad.

7. Fod y Gynadledd hon yn teimlo yn alarus o herwydd colli trwy farwolaeth, ein hanwyl frawd a'n cyd-iafarwr, y Parch. John Parry, Gomer, Allen Co.; a'n gweddi yw, ar fod i Ben mawr yr eglwys drefnu i'r eglwys amddifad fngail wrth fodd ei galon; a bod yn Noddwr a Barnwr i'w weddw unig a galaru.

8. Fod y gynadledd hon yn cymeradwyo adroddiad y Parch. Lyander Kelsey, am weithred- iadau y Gymdeithas Genhadol Gartrefol, ac yn taer gymell yr holl eglwys i wneuthur casgliad blynyddol i gynorthwyo ei thrysorfa.

9. Fod y Parch. David Price, Newark, yn cael ei dderbyn yn aelod o gynadledd y Gymanfa.

10. Fod y Gynadledd hon yn teimlo yn gynoe (gyda diolchgarwch i Dduw), tuag at ein brodyr a'r eglwys yn Nghymru, ag sydd yn cyd-ymdeimlo â ni ac â'n llywodraeth, yn ein trallodion mawrion cysylltiedig â'r rhyfel presenol; a'i bod yn rhyfeddu gyda gofid fod cynifer o'n cydgenedl yn yr Hen Wlad yn cymeradwyo ymddygiad gwrthryfelwyr y De; ac yn dangos cymaint o bleidgarwch i'r caethfeistri yn eu hymga i sefydlu llywodraeth ormesol a chaethwasol.

11. Fod y CENHADWR AMERICANAIDD yn parhau yn deilwng o'n cymeradwyaeth wresog, a'n bod yn anog ein cynulleidfaoedd i'w gefnogi yn ffyddlaw.

12. Fod penderfyniadau y pwyllgor ar sefyllfa y wlad yn cael eu cymeradwyo.

Mae y penderfyniadau hynny fel y canlyn:

Yn gymaint a bod ein gwlad, er yn meddu y ffurfiwodraeth ragoraf yn y byd, fel y cadarn gredwn, eto wedi cael ei darostwng ar hyn o bryd trwy ddrygion y caethfeistri, i afael adfyd a thrueni rhyfel mewnol, a bod hynny yn gyflawn goep arni am ei phechodau gwladwriaethol yn erbyn Llywydd mawr y bydoedd; yn neilliduo am ei phechod mawr o gaethwasiaeth; gan hynny,

1. *Penderfynwyd*, ein bod yn mawr gymeradwyo cyhoeddiad yr Arlywydd i roi rhyddid i holl gaethion y gwrthryfelwyr; yn nghyd a'r mesurau a gefnogir ganddo at ryddhau pob caethion eraill; a'n bod yn gobeithio mai y canlyniad o'r ymdrechfa fawr hon fydd llwyr a buan ddilead caethwasiaeth yn mhob cwr o'r wlad.

2. *Penderfynwyd*, ein bod o galon yn sicrhau i'n llywodraeth ein hymlyniad diffuant wrthi, a'n parodrwydd i'w chefnogi hyd yr eithaf yn y gwaith o ddarostwng gwrthryfel anaf y caethfeistri; a'n bod yn groes i gyuyg na rhoddi unrhyw amodau i'r gwrthryfelwyr, heblaw uffuddod i'r "awdurdodau y sydd."

3. *Penderfynwyd*, ein bod yn hollol anghymeradwyo ymddygiadau y rhai a wrthwynebant y Llywydd a'i weinyddiaeth ar yr amser presenol, o herwydd eu bod yn tueddu yn gyfangwbl i gyferthu y gwrthryfel, atal adferiad heddwch, ac eestyn einioes caethwasiaeth, y gwrsiddiol achos o'r gwrthryfel a'r tywallt gwaed yn y wlad.

4. *Penderfynwyd*, ein bod yn cydymdeimlo yn dynor a'dwys â phawb sy'n hiraethu a galaru am anwylion holl a gollasant eu bywydau wrth amddiffyn iawnderau y llywodraeth, a sefyll dros sefydliadau rhyddion y wlad; a'n bod hefyd yn cydymdeimlo yn wresog â'r bechgyn dewrion sydd eto ar y maes, yn ngwynob yr holl galedi a'r peryglon maent yn agored iddynt.

5. *Penderfynwyd*, anog ein beglwys i weddio Duw yn daer am ddoethineb a chywirdeb meddwl i'n Llywydd, a'i weinyddiaeth, ac aelodau y gydgyngorfa; am lwyddiant ar arfau ein milwyr gwronaidd; am gyflawn ryddid a chyflawnder i holl Negroidd gorthrymedig y wlad; ac am ad-

feriad heddwch gwir a pharhaus, ar adfeilion drylliedig pob fflur o anghyflawnder a chaethwasiaeth tufewn i holl dalaeithau a thiriogethau yr Undeb.

Gufwyd Cymanfa gysurus, heb newyddion annymonol o'r eglwysi, nac unrhyw faterion gofidus ac anhwyfryd i'w trafod. Y mae cyrddau trimisol y dalaeith yn llawforwyniaon gwerthfawr i'r Gymanfa; gellir trafod ynddynt bob materion lleol, fel na bydd achos treulio amser yr wyl flynyddol gyda dim ond pethau o bwys cyffredinol. Yr oedd y cynulliadau yn lluosog, a'r bobl yn gwranddo yn astad fel rhai yn teimlo dyddordeb yu y genadwri. Gwelwyd arwyddion fod rhai calonnau wedi cael eu dwysbigo; a gobeithio fod eraill, oya hyn, wedi amlygu arwyddion cyffelyb o wasgfa yn nghylch eu heneidiau.

Parisville. DAVID DAVIES, Ysg.

GWYL FLYNYDDOL BWRDD DIRPRWYOL Y GYMDEITHAS GENHADOL DRAMOR.

Gwyl flynyddol y Gymdeithas ardderchog hon a gynaliwyd eleni yn ninas Rochester, N. Y., gan ddechren Hyd 6. Gohebydd i'r *Independent* am Hyd. 15 a rydd hanes y cyfarfod. Efe a ddywed:

Dydd Mawrth, Hyd. 6, oedd ddydd o ddyagwyl-iad mawr ar ran ein dinasyddion yn Rochester,—pob tŷ oedd wedi ei drefnu—pob bwrdd wedi ei barotoi; ac ni chawson ein siomi, daeth llwasa mawr o ddyeithriaid siriol yn nghyd. Rhwng 3 a 4 oedd cyfnod y cyfarch a'r ysgwyd dwylaw yn ac oddeutu yr eglwys briddfeini, lle y cynaliwyd y cyfarfod. Am 4 o'r gloch, y Llywydd, y Parch. Dr. Hopkins a alwai y cwrdd i drefn, a galwai ar y Parch. Dr. Hooker o Newburyport i arwain mewn gweddi. Yr oedd lluosogrwydd anarferol o'r aelodau, y rhai Corfforedig a Mygedol, (*Corporate and Honorary*) yn bresenol.

Pedwar o'r aelodau corfforedig, sef Lyman Beecher, D. D., John McDowell, D. D., Harvey Ely, ysw., a'r Parch. Dr. Robinson, ydynt wedi ein gadael i uno gyda'r teulu fry yn nghorff y flywyddyn. Talffyrdd o Adroddiad y pwyllgor gweinyddol a ddarllenwyd, yr hwn a ddengys fod 23 o genadon newyddion wedi dyfod i'r maes y flywyddyn hon, a bod y derbyniadau am y flywyddyn yn \$397.679, a'r draul yn \$403.264. Wedi myned trwy y gweithrediadau rhagarweiniol hyn, gohiriwyd hyd yr hwyr i wrando ar y bregeth flynyddol gan y Parch. B. L. Cleveland, D. D., o New Haven, Conn.

Dechreuwyd y cwrdd yn yr hwyr gan yr oedranus a'r hybarch Dr. Beman o Troy—testyn y bregeth oedd Luc 24: 47 “A phregethu edifeirwch a maddenant pechodau yn ei enw ef yn mhlith yr holl genedloedd, gau ddechren yu Jerusalem.”

Y pregethwr a enwai hwn fel y rheith-aich cenbadol cyntaf, i gael ei ddylyn gan y Commisiwn mawr, yn mhen y deugain niwrnod, Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur. Y rheysymau yn galw am ufodddhad ydynt: 1 Mai

gorchymyn Crist a'i orchymyn diweddf ydyw. 2. Cariad Crist fel y mae wedi ei amlygu tuag atom. 3. Ystyriaeth o'r gwaith mawr sydd eto i gael ei wneud—chwe' chan' miliwn i gael eu goleuo a'u dychwelyd. Cymhwysiad y bregeth oedd, galw am hunan gysegriad o'r oll ag ydym a'r oll a feddwn at wasanaeth a gogoniant Crist yn iachawdwriaeth y byd colledig.

Yr oedd y bregeth yn un ragorol, tra phriodol i'r amgylchiad, ac yn cael ei thraddodi gydag eiddgarwch a phwys mawr. Gyda y fath ddechrenad ar y cyfarfod, yr oedd y llwasa cynulledig wedi eu paratoi yn dda at wasanaeth y dydd canlynuol. Gufwyd cyfarfod gweddi gwerthfawr bore dydd Mercher a'r addoldy (Central Church) yn llawu, Dr. Beman yn blaenori. Yna y Dr. Anderson, ysgrifenydd hynaf y Gymdeithas, a roddodd hanes ei daith ddiweddar drwy Ynysoedd Sandwich. Y dyfira fawr a'i gwrandawraant am awr gyf an gyda y dyddordeb mwyaf, tra y rhoddai hanes manwl o'i deithiau, ac o effeithiau amlwg a bendigedig yr Efengyl yn dwyn yr Ynysoedd hyny allan o dywyllwch i'w “ryfeddol oleuni Ef,” gan ddal yn fanwl ar eu sefyllfa foreuol ac ar yr hyn a welai ei lygaid ac a glywsai ei glustiau am weithredoedd rhyfeddol Daw yn eu plith. Dylynwyd ef gan y Dr. Bingham a'r Parch. Charles S. Stewart, D. D., y rhai oeddynt ymhlith cenhadon cyntaf y gymdeithas i'r Ynysoedd hyny, 44 mlynedd yn ol, y rhai a roddent adroddiadau tra thoddedig am y sefyllfa y cawsant hwy ynddi, a'u llafur hwy a'u cyd-genhadau yno y pryd hynaf.

Tra yr oedd yr adroddiadau hyn yn cael eu gwneud cynhyrfid y teimladau tyneraf; dagrau a lifent dros ruddiau llawer; a theimlem oll yn ddiolchgar i ni gael rhyw ran yu yr antariaeth fawr, sydd eto i gael ei dilyn gan gyfnewidiadau yn ychwaneg yu mbarthau tywyll y ddaear sydd yn llawn o drigianau trawader, hyd oni chlywir on gân gan yr holl genhedloedd, a phawb yn gwaeddi ‘Teilwng yw'r Oen.’ Ar ol canu emyn, offrymwyd gweddi ddifrifol o ddiolchgarwch gan yr oedranus Dr. Hawes o Hartford.

Ymgymeryd eilwaith a gweithrediadau rheolaidd y gymdeithas yn y cwrdd am 11, a neillduwyd pwyllgorion ar yr holl genhadaethau. Yna y Dr. Trask o Fitchburg a gyfododd a thraddodd araeth dra rymus yn mberthynas i'r maes helaeth sydd yn ymagor o'n blaen, mewn cysylltiad â'r pum cant o filoedd o gaethion sydd wedi eu rhyddhau oddiwrth orthrwm tymorol ac ysbrydol y De, a'r rhai y credai efe oedd i gael eu dilyn gan filiynau yn ychwaneg eto dros ba rai y bu Crist farw. Ei aylwadau a enillent gymeradwysaeth uchel y cyfarfod amryw weithiau.

Yn y prydnaun, Dr. Anderson a ddarllenodd ei Adroddiad rheolaidd o'i afsoniad allan i Ynysoedd Sandwich; a'r Dr. A. H. Gulick, un o frodorion yr Ynysoedd hyny, a draddododd gyfarchiad tra hyawdl, mewn rhan yn yr iaith Hawaliaeg ac mewn rhan yn Saesonaeg, yn dangos hyawdledd

mewn ymadroddi na chlywir ond yn anfynych ei ragorach.

Mae Dr. Gulick yn myned allan fel ygrifenydd Bwrdd newydd y Genhadaeth Hawaiaidd. Dylunwyd ef mewn araeth ragorol gan y barnydd Taylor o Ganandaigua, yr hwn fuasai yu gyd-efydydd â Bingham a Thurston, ceuhadon boreu y gymdeithas i Ynysoedd Sandwich.

Yn yr hwyr yr oedd tair o eglwys eang y ddinas yn llawn o wrandawyr, yn awyddus i wrando y rhai a hysbyeid fyddent i areithio, sef: y Parch. Edwin Bliss o Twrci, y Parch. Dr. Gulick o Micronesia, Wm. E. Dodge, yaw., o New York, y Parch. Dr. Todd o Pittsfield, y Parch. Allen Hazen o Indiana, y Parch. G. W. Coan o'r Genhadaeth Nestoraidd, y Parch. Hiram Eddy o Connecticut, a'r Parch. W. Ireland o Affrica.

Hawliau y Cenhadon i ddiolchgarwch y wlad am eu llafur caled, a hawliau Duw a'r byd paganidd ar genedloedd Cristionogol am gyfranogiad o'r bendithion yr ydym ni yn eu mwynhau, a oodwyd allan mewn areithiau goleu a grymus. Anogwyd yn fawr ar fod ymdrech yn cael ei wneud i gaiglu o leiaf bedwar cant a hanner o fil oedd o ddoleri at yr achos tramor y flwyddyn nesaf gan obeithio y gallwn wneud mwy eto mewn blynyddian dyfodol.

Y cwrdd gweddi bore dydd Iau oedd yn llaoeog, yn wreog a difrifol. Llauer a ddywedent, er nad oedd ond byr, "Da yw i ni fod yma."

Gorchwylion y gymdeithas a ddygwyd ymlaen yn yr oriau apwyntiedig y dydd hwn eto. Y pwyllgor ar y gwaith cartrefol a gwynai mai yr eisiau mawr yw eisiau dynion i fyned allan i'r gwaith, a hyny o herwydd yr eisiau am fwy o yspryd cenhadol yn y wlad; am sefyllfa trysor y gymdeithas mae genym achos i fod yn ddiolchgar; anogir ar fod yr eglwys yn cyfodi \$500,000 y flwyddyn sydd yn dyfod; nid yw y wlad wedi ei thodi trwy y rhyfel,—mae yn alluog a bydd yn foddlon i wneud hyny.

Prydnawn ddydd Iau a dreulwyd mewn cyfranogi o Swper yr Arglwydd yn y tri Eglwysdy mwyaf yn y ddinas, llawr pa rai (heb yr orielau) a lenwid â chymunwyr, ac yn yr hwyr ymgynullwyd yn y tri lle i wrando ar areithiau ar yr achos cenhadol. Llywyddwyd gan y Llywydd Hopkins, Wm. E. Dodge o New York, a'r Barnydd Strong o Philadelphia, a thraddodwyd areithiau ganddynt a chan amryw foneddwy'r eraill.

Boreu dydd Gwener oedd y cyfarfod ymadawol, yr hwn ar ryw olygiadan oedd y mwyaf toddedig a dyddorol o'r cyfan. Auerchiadau ymadawol difrifol a draddodwyd gan y cenhadol o'r genhadaeth yn Ynysoedd y Môr Tawelog, y Genhadaeth Nestoraidd a'r Indiaidd. Dr. Gulick o Micronesia a ddywedai nad oedd un gair am "Ffarwel" yn eu hiaith hwy—yr hyn ddywedent ar y fath achlysur yn unig oedd, Yr ydym yn myned, ond i gwrdd eto. Felly, yr ydym ninau yn myned at ein gwaith bendigedig, ond i gwrdd eto. Y Llywydd Hopkins a ddychwelodd ddiole i bobl

Rochester am eu lletygarwch a'u crossawiad ar yr achlysur. Dr. Shaw, gweinidog yr eglwys, yn ei atebiad a sylwai ar y rhagbarotoad gwerthfawr a gawsent hwy i'r cwrdd hwn, yn y Diwygiad crefyddol a fwynhawyd yn ddiweddar yn y lle, pryd y gwelwyd dros fil o eneidiaid yn dychwelyd at yr Arglwydd.

Yn awr ymddangosai fod y cwrdd yn terfynu; ond mewn llawer eakon yr oedd teimlad fod rhyw beth heb ei wneud a ddylasai gael ei wneud, ac a raid i ni ymadael heb ei wneud?—pan yr hysbyasai y Llywydd fod ychydig eto o orchwyl heb ei gyflawni, a'r rhai a ddewisent ymadael eu bod at eu rhyddid i fyned yn awr.

Dr. Bacon, cadeirydd y pwyllgor gweithiol a ddaeth ymlaen a chynygiodd ddau benderfyniad ychwanegol—un yn mherthynas i gaigiadau at y Gymdeithas, a'r llall (yr hyn y cyfeiriwyd ato gan Mr. Trask o Fitchburg) sef y rhyfel—dygiad mil-oedd o rai fuasent yn rhwym i'r rhyddid o ddarlloen Gair Duw—dadymchweliad y trefniant caeth, yr hyn sydd bron yn eidd bellach,—dadymchweliad teyrnas ag y mae caethiwd wedi ei fabwysiadu yn brif gonglfaen iddi—a chysylltiad y materion pwysig hyn â iachawiaeth y byd.

Derbyniwyd y penderfyniadau gyda llygaid gwlybion a chalonnau llawen, a mabwysiadwyd hwy yn ausfydol. Dr. Cox, yn ei ddull llom priodol iddo ei hun, a ddywedai, nad oedd neb yn gwrthwynebu y penderfyniadau, ac os oedd, yr oedd yn eidd nad oedd efe yn neb. Yna canwyd yr Emyr "*Blest be the tie that binds &c.*" gweddiwyd gan Dr. Joel Parker o Newark, N. J., a'r dorf fawr a ymwasgarasant. Fel hyn y terfynodd eylchwyli flynyddol arall y gymdeithas ardderchog hon, yr hon y teimlir ei dylanwad yn mharthau pellaf y ddaiar. Ysbryd y cyfarfod oedd o'r ansawdd Cristionogol uwchaf; dystaw, difrifol, ond yn llawn o louder, diolchgarwch a gobaiith hyderna, y bydd, gyda pharhad ffyddig o'r moddion a ddefnyddir, i'r ddaiar cyn bo hir gael ei llanw â gwybodaeth a gogoniant yr Arglwydd.

Yn niwedd y cyfarfod yr Ygrifenydd a hysbyasai fod yn wyddodol tua 65 o aelodau corfforedig a 335 o aelodau mygedol y Gymdeithas a 13 o genhadon. Y cyfarfod nesaf fydd yn Worcester, Mass., y pregethwr, y Parch. Dr. Condit o Auburn, y Parch. Dr. Kirk yn ail iddo.

LLYTHYR AT RIENI,

Ar dymuniad milwr Cymreig, sef HENRY MARTIN, mab i Mr. Joseph ac Elizabeth Martin, Jackson Co., Ohio.

Mrs. MARTIN.—Dymuniad eich mab pan yn glaf yn yr Ysbytty, ydoedd i mi ygrifenu llythyr atoch ar ol ei ymadawiad ef a'r bywyd yma. Ae yn ol fy addewid mi wnaaf, er fy mod yn teimlo yn hollol amddas at y gwaith.

Yr wyf wedi fy awyddogi yn yr Ysbytty hwn yn faethwraig. Ond ar ddyfodiad eich mab yma yr oeddwn wedi fy hurio yn y llein-dy, i wella dillad i'r milwyr anwyl. Bu eich mab yma tua phedwar

neu bum' niwrnod cyn i mi ei weled ef. Dydd Sadwrn aethum at ei wely, a gofynais iddo pa fodd y teimlai? "Dim yn well" oedd yr ateb—"yr wyf yn wan iawn, nis gallaf ddal yn hir." Gofynais iddo, a oedd yn ymddiried yn gryf yn ei Feistr nefol? "Am chwe' mlynedd," moddai, "y mae wedi bod yn gynalieth i mi, a'm oysur presenol yw nad yw yr Arglwydd yn fy ngwrthod. Yr wyf yn foddlon gosod fy bôll ymddiried a'm gobaith ynddo ef, fy Meistr nefol. Ond O! na allwn fynd adref at fy rhieni i gael marw—pe byddai yr Arglwydd yn gwleud yn dda fy anfon adref at fy anwyl fam, mor falch y teimlwn!" Mi a roddais iddo bob math o gyssur ag allasai geiriau eu rhoddi.

Y Babboth canlynol progethodd ein Caplan yn agos i'r ffeustr lle yr oedd ei wely ef; ac yn y prydnewn aethum i ymweled ag ef, ac efe a estynnodd ei law grynedig allan gan ddywedyd, "O'r fath bregeth dda a gawson! O fel y mae efe yn caru y milwyr tlawd!" "Ond," meddai eilwaith, "mi fyddaf yn fuan gartref i fwynhau y breswylfa hono yr wyf wedi ei hir garu."

Ar amgylchiad arall aethum i'w weled ef, ac meddai, "Y mae fy anadl wedi myned, ond y mae fy meddwl i'r lan fry," gan gyfeirio â'i law i fyn y tua'r nefoedd. Gofynais iddo a oedd ganddo air i ddywedyd wrth ei gyfeillion i roddi iddynt hwy dipyn o ddyddanwech ar ei ol ef wedi iddo ymadael o'r byd yma? "O, oes," meddai, "ysgrifenuwch at fy mam pan byddaf fi wedi myned a dywedwch wrth fy nhed a'm mam, fy mod yn wastad yn barod, a byddaf yn cyfarfod â hwy yn y nefoedd."

Y tro diweddaf yr ymwelais ag ef, nis gallasai ond sisial. Estynnodd ei law allan a dywedodd, "Yr wyf yn fyw hyd yma, ond byddaf adref yn fuan," a thua chanol dydd, ddydd Mercher diweddaf ymadawodd â'r fuchedd hon, a chladdwyd ef yr lau canlynol, gyda gwasanaeth gan ein caplan, ac felly y terfynodd pererindod un yn ychwaneg o'n milwyr anwyl.

Yn awr, mi garwn ddweyd gair wrthy ch chwi, rieni Henry Martin, "na thriethoch megys eraill y rhai nid oes ganddynt obaith." Rhoddodd ei fywyd yn aberth ar allor rhyddid dros ei wlad, yr hwn mor ddndd a brynwyd â gwaed ein cyn dadau. Mi allaf gydydeimlo â chwi. Ebrill diweddaf y galwyd arnaf i ymadael ag anwyl fab, yr hwn a fu farw yn Nashville, pan oeddwn i gyda mab arall yn Ysbytty Henderson, Kentucky. Yr wyf wedi rhoddi fy holl feibion dros fy ngwlad—dau o ba rai sydd yn bresenol yn y gwasanaeth. O'r fath drifannau gwag a'r fath galonau rhwygedig sydd er pan dorodd y rhyfel hwn allan! Meddyliais am dalu sylw i'r gofal oedd eich mab yn ei gael pan yma yn yr Ysbytty, a cheffais ei fod yn dda. Ei barhaus faethwraig oedd bob amser yn barod i weini cymorth iddo, fel y dywedodd ef ei hun wrthi, "Yr Arglwydd a'ch bendithio—O'r fath ofal ydych wedi ddangos am danaf fi."

Yn awr mi garwn gael clywed oddiwrthy ch, a

chael gwybod a gawsoch y llythyr hwn, ac os gwelwch fod yn dda ei ateb, a minau a barhaf i fod yn gyfeillus i'r milwyr anwyl. Yr eiddoch gyda pharch,

MARY HARRIS, Rhif. 2,
Ysbytty Evansville, Indiana.

Pe buasem o fewn cyrhaedd i'r Fair dynner hon, neu yn meddwl ei bod yn deall ein hiaith, buasem yn diolch iddi o'n calou am y llythyr gwerthfawr hwn a ddaunodd at rieni Henry Martin, ac am ei haddewid i fod yn gyfeillus i'r milwyr yn eu caledi a'u trahodion. Diolchwn i'r brawd yn Ironton a ddaunodd i ni gyfieithiad o'r llythyr hwn,—Gor.

PETH NEWYDD

Yn Swatara, swydd Schuylkill, Pa.,—sef Addoldy Undebol gan y Cymry. Bydd gwedi ei orphen y'mhen ychydig ddyddiau. Ei hyd yw 30 troedfedd wrth 22, a'i uchder 12½ tr. Y mae genym erw o dir at gladdu, yn feddiant rhydd tra dwfr yn rhedeg. Bydd y draul i'w orphen rhwng \$600 a \$700. Wm. Lewis.

Swatara, Pa. Hyd, 8, 1863.

DEATH OF A REVOLUTIONARY SOLDIER.

NATHANIEL AMES, one of the last of the noble patriots of the Revolution, died in Oregon, Wis., Sept. 27, 1863, aged 102 yrs., 4 months and 2 days. Tho' nearly helpless for the last 30 years, his heart ever glowed with love for his country and his God. It was his privilege to have voted for Washington and for Lincoln.—A willing and faithful soldier during our nation's first great struggle for freedom, age and feebleness kept him from the battle field now that our second trial has come, but a son and grandson have been given a sacrifice to the present rebellion, and another grandson, having long been a patient sufferer in one of our Virginia hospitals, is now in the Invalid Corps.

Nathaniel Ames, a great-grandson of David Ames, from Scotland, was born in Killingly, Conn., April 25, 1761. At the age of six years, he went to what is now North Stonington, to live with his grandfather, Cornelius Waldo; and at the age of seventeen, in 1778, he served a month as a guard on the Stonington and Groton shore, and assisted in building Fort Griswold, on Groton Bank, which garrison Lieut. Colonel Eyre, directed by the parricide Arnold, three years afterwards attacked, and, after its surrender, mercilessly slaughtered nearly every captured officer and soldier. Mr. Ames enlisted in Continental service for the campaign of 1779; and, at its expiration, he engaged as a substitute in place of a soldier to serve out an unexpired term of enlistment in Gen. Huntington's brigade. During the cold winter of 1779-80, he was stationed with the main army near Morristown, New Jersey. It was a winter of great suffering, the soldiers living principally in small log huts, poorly clad, with straw for a bed, and a single blanket for each man for a covering, and some were destitute of shoes. The snow was deep, fell early, and lasted late; and the cold was unusually intense. "We have," said Washington, "had the virtue and patience of the army put to the severest test trial. Sometimes it has been 5 or 6 days without bread; at other times as many days without meat and once or twice for 2 or 3 days without either. * * * At one time the soldiers

ate every kind of horse food except hay. Buckwheat, common wheat, rye, and Indian corn, composed the meal which made their bread. As an army, they bore it with the most heroic patience." "Washington," said Mr. Ames, "hearing of our sufferings, came to the barracks, looked in, and spoke words of sympathy and encouragement. We told him we hoped we should live till spring to fight our country's battles." In the autumn of 1789, while stationed near Tarrytown, Mr. Ames witnessed the execution of the unfortunate Andre. In 1781 he engaged on board a privateer, where he remained, doing good service to his country, two years. Having little knowledge of bookkeeping, he now attended school a term, in order to fit himself for taking charge of the books on board a merchantman bound for the Bermudas. While on that voyage he was taken prisoner and detained at Bermuda several months. After peace was declared in 1783, he engaged on an English merchantman for a three years cruise. He visited many foreign ports. While in the Mediterranean he nearly lost his life by falling overboard. It was in the night, and some time elapsed before he could be found. In 1789, he married Sarah Hall, and settled near Schenectady, N. Y., as a farmer. At the age of thirty, he became a preacher in the Wesleyan Methodist church, and soon after moved to Steuben. In Oneida county N. Y., where he continued to preach until he reached the age of seventy-five years. In the summer of 1844, Mr. Ames, with three of his children, moved to Wis. consin, and in Oregon. Dane county, bought 350 acres of Government land, and where he resided till the day of his death. His aged companion died in 1851, in the 80th year of her age. Mr. Ames has six sons and four daughters living, all of whom are heads of families, except one daughter, who with undivided affection devoted her life to administering to the wants of her aged parents. A friend asked Mr. Ames if he remembered Washington. "Yes," he replied emphatically, "and old Steuben too." After a short pause, during which his memory reverted to the scenes and sufferings of the Revolution, and the big tears coursed down his cheeks, he added: "you must excuse these expressions of an old man's weakness, for I can never think of those good men without causing my heart to be stirred within me."

COFIANT MRS. MARY ANN EVANS

Gweddwyd y diweddar John Evans, o Nant y Bwch, swydd Fynwy.

Ganwyd Mary Ann yn mhlwyf Llanfair y Bryn, sir Gaerfyrddin, yn y fl. 1799. Nis gwyddom ddim am ei rhieni ond eu bod wedi marw pan oedd hi yn ieuanc. Yna daeth i Dredegar, sir Fynwy, a phriododd yno. Symudodd oddiyno i gymydogeath Llandysul, sir Aberteifi, ac yno y daeth i gyffyrddiad â gweinidogaeth yr anfarwol Samuel Griffiths, Horeb, a derbyniwyd hi yn aelod rheolaidd yn y fl. 1829, a pharhaodd yn fyddlawn hyd ei bedd. Yn y flwyddyn 1839 symudodd yn ol i Dredegar, gyda theulu o 7 o blant amddifaid, a daeth â llythyr cymeradwysaeth o Horeb, a derbyniwyd hi yn Ebenezer, Sirhowy, dan weinidogaeth y Parch. Richard Jones, yn awr o Fancester.

Yno y bu megys mam yn Israel, fel y gwyr llawer sydd yn yr Unol Dalaethan yn awr; ac hefyd bu megys mam dyner i Mr. Stevens pan y daeth yn wr ieuanc i gymeryd gofal gweinidogaethol Ebenezer, Sirhowy.

Ond nid yn hir y bu cyn i'w hiechyd ballu, ac yna cyfyngwyd hi i'w gwely. Ond hynododd ei hun mewn amynedd, a daeth ei thf yn ddiahebol am gwrdd gweddi fel y byddai y tŷ yn rhy fychan brou bob amser, a thystiai y brodyr fod yn hawddach gweddio yno nag mewn nemawr un lle arall.

Parhaodd ei chystudd am flynyddau, ac yn y cyfnod hwnw ymfudodd un o'i meibion i'r wlad hon. Ar y dydd cyn ei gychwyniad galwodd arno at ei gwely a gofynodd iddo, "Ai methu cael digon o fwyniant a phleserau y byd hwn yr ydwyf, fod yn rhaid iti ymadael â gwlad dy enedigaeth? Ond cofia, os myned er mwyn pleserau yr ydwyf y bydd iddynt dy suddo yn ddyfnach ddyfnach i drueni tragywyddoll!" Yna torodd allan i wyllo gan ddywedyd, "O fy mab, yr ydwyf yn wynebu y byd heb un cyfaiell ac arweinydd i'th dywys drwy dy daith. O cofia Dduw dy dadan, y mae Efe yr un yn America ag ydyw yma, ac yn abl i'th gynnal yn mhob peryglon; ymddiried yn yr Arglwydd yr hwn a all dy dywys a'th arwain i bob daioni. Cymer y Llyfr hwn fel y rhodd olaf genyf, a darllen ef yn fanwl—a bydd o fendith i ti." Yna rhoddodd ocheniad drom gan ddweyd, "Yr ydwyf yn agoryd y drws i'th frodyr i'th ganlyn a'm gadael i; ond y mae Ffrynd i'w gael a lŷn yn well na mab na brawd, sef yr Arglwydd Iesu Grist—O cymer ef yn Gyfaiell iti—ffarwel am byth!" gan wyllo.

Bore Sabboth, Rhagfyr 12, 1852, galwodd am yr ychydig gweddill oedd o'r plant yn Nghymru at ei gwely—yna cwynodd yn y geiriau byth-gufiadwy hyn. "Megais a meithrinais feibion a hwy a fuont anafudd i'r gwirlonedd; ac nid oes dim yn fy mlino yn fwy na meddwl y bydd iddynt fyned i golledigaeth dragywyddoll! O fy mhlaut anwyl, y mae fy nwyllaw yn lân oddiwrthych!" Yna torodd allan i wyllo; ac wedi ychydig fynydau dechreuodd adrodd y 14eg Bennod o Ioan, yna dymunodd i'r 2il a'r 3edd adnod o'r un bennod fod yn destyn ei hangladd; a thua 11 o'r gloch yr un dydd y bu farw yn y 53 mlwydd o'i boedran, a chladdwyd hi yn mynwent capel Ebenezer, Sirhowy, Rhag. 15.

Gobeithio y bydd i'w meibion gofio aelwyd eu mham a throi at yr Arglwydd. Hyn yw gwir ddymuniad ei mhab,

CHRISTMAS EVANS,
newydd ddyfod o Gymru.

Pomeroy, Meigs Co., O.

MARWOLAETH MILWR CYMREIG.

O boll farwolaethau yr hil ddynol mewn gwahanol gysylltiadan, marwolaeth Milwr yn ei gysylltiad â maes y frwydr, ydyw y fwyaf offeithiol i deimlad gwladgarwr goneat a chywir. Enw y milwr ymadawedig ydoedd OWEN R. JONES,

mpab i Richard Jones, gynt o'r "Flerem," plwyf Llangristiolas, awydd Fon, G. O. Ymuaodd yn wirfoddol gyda'r 22ain Catrawd, Wis., a bu yn filwr fyddlon a dewr, hyd y 25ain o fis Mawrth diweddef gan y cymerwyd ef ag eraill o'i gydfilwyr yn garcharorion gan Forest a'i filwyr. Ymddygodd y Rebels tuag ato ef ac eraill, yn hyuod annynol, a dideimlad, drwy eu gorfodi i deithio ddydd a nos—drwy anialwch dyrys, ac afonydd troellawg a dyfuon. A thrwy nad oeddynt yn cael yn briodol at angenrheidiol y corph, gafaelodd anwyd trwm yn nghyfansoddiad y trancedig, fel y bu farw ar fwrdd y *cars* yn ymyl Lynchburgh, yn mhen y pedwar diwrnod canlynol, oef Ebrill 6, yn 27 oed, a chladdwyd ei ran farwol yn ymyl y lle dywededig. Dywedir fod y bradwyr dideimlad wedi ei newnu i farwolaeth.

Mae'r anffawd wedi effeithio yn drwm ar deimladan tyner ei hen dad, an nghyd a'i ddwy chwaer. Yn Rhyfel y Crimea bu farw brawd iddo o'r enw Lewis Jones, yn 27 oed. Fel mai byd yw hwn sy'n llawn o adfyd, felly y mae teulu yr ymadawedig wedi derbyn eu rhan helaeth o hono. Yr oedd O. R. Jones yn wladgarwr fyddiawn—yn gyfaill cywir,—yn gydymaith ariol—ac yn gymwynaswr parod, a dywedir gan ei gydfilwyr ei fod yn filwr da i Undeb ei wlad a hyderwa fod marw yn eiw iddo.

Methu byw, i waith y byd—a ddarfu
O ddicfawr erch beayd;
Er ei glori, mewn daier glyd—daw eto
Uwch haul i gofio yn iach all gyfyd.

MYFREDOD CHWAER AR OL EI BRAWD.

Bdrych 'r ydwyf i Virginia,
Gyda galar dwys oddiyma;
Meddwl am fy mrawd sydd yno,
Yn y pridd heb arch nac amdo,
Wedi 'i gladdu gan y rebels,
Meddai Capten Owen Griffiths,
Heb un enaid byw o'r cwmni
'N gwel'd y truan yn cael ei gladdu,
Addawsant roddi arch am dano,
Ond chwedl yw, ni wnaef ei choelio,
O mor chwerw fu ei dynged,
Wedi 'i fagu mor anwyled,
Gan fy anwyl fam sy'n hano,
Dair bliwydd ar ddeg o'i flawn, rwy'n aedlo,

Ar y ffordd wrth fyn'd i Richmond
Yn ymyl lle o'r enw Lynchburgh,
ar fwrdd y *cars* yn mhell oddiyma
Gorphenodd f' anwyl frawd ei yrfa,
Wedi dioddef chwerw adfyd,
Anwyd trwm a newyn befyd!!
A blinderus deithian hirion
Wyf yn coelio, a thorlad calon,
'N mhell o gythaedd un drugaredd,
Och, er galw, dim ymgeledd,
O! mae meddwl am ei anedd,
Sef llawr y *cars* lle bu yn gorwedd,
Heb un gwilt na blanket drosto,
Yn friw i'm calon gellwch goelio,
Heb dad, na brawd, na chwaer i'w helpu
Yntan yn yr asgaf'n trengu,
Ar y pummed dydd ar hugain
O fis Mawrth y bu y ddamwain,
Pan oedd yn gwylio pont aorhyddedd
Gerllaw Franklin mewn amynedd,
Syrthio wnaeth ef a'i gydfilwyr,
I afaelon yr Encilwyr,
Daeth 'r hen Forest yn ei yrfa,
A chymaint ddwywaith ar eu gwartha',
Ond ymladd wnaethant hwy dan Utley
Ond och bu gorff rhoddi fyoy,

A gorffd myn'd yn garcharorion
O dan awdurdod eu gelynyon,
Felly gorfu i'r trueiniaid,
Ddechreu 'i taith o flawn y bleiddiaid
Tu a Richmond hwy 'o gyrrasant,
Yn y modd creulonauf gallent.

Trwy leodd geirwon lleidiog ddolydd
A thrwy bedair o afonydd;
Harper fawr oedd un o'r rheini
Boddodd dau wrth geisio 'i chroesi,
Dyma weithred galed eto,
I fy mrawd oedd wedi blino
'N gorffd myn'd o flawn gelynyon
Ar hyd y nos mewn dillad gwlybion,
Heb un tamaid at ei enau,
Na dim i'w gael i dori 'r eisiau,
A phan y cafodd ryw aych friwsion
Nid oedd hynny ond haner digon—
O dan effaith newyn duaf,
Y bu farw mrawd anwyllaf.

Fendigedig anwyl Iesu,
Brysis 'n fuan i'n gwaredu
Rhyddid cyflawn fyddo 'n ddiau
I ddu a gwyn sydd mewn cadwynau—
Nis gall claddfau na'r bidogan,
Na'r cannons mawr a'r holl fagnelau,
Nac un peiriant cywir union
Byth ddarostwng balchder dynion,
Gwasgar Arglwydd ein gelynyon
Amddiffyn di ein milwyr fyddlon,
Dwg hwynt oll i'w wasanaethu,
Ti wyt Arglwydd sy'n teyrnasu;
Dyro ryddid a gwir heddwch,
Gwna ein bro yn fro dedwyddwch;
Am fy serchog frawd anwyllaf
Tu yma i'r bedd byth mwy ni welaf
Mae wedi blaenu ryw ychydig,
Arnaf fi sydd fel y unig;
Arglwydd dyro nerth i'w ddilyn,
Amen Amen, hyn 'rwy 'n ei 'mfyn.

MARY JONES, *Dodgeville, Wis.*

COFIANT AM MRS. RACHEL JONES, NEBO.

Medi 11eg, yn ardal Nebo, Ohio, bu farw. Mrs. RACHEL JONES, anwyl briod Mr. David S Jones, Pleasant Hill, ar ol dyoddef cystudd trwm am wyth mis. Ganwyd ein chwaer Jones yn Ciloeinia, sir Aberteifi, D. O., Rhagfyr 22, 1802; enwan ei rhieni oeddynt Evan a Catharine Jenkins. Ymuaodd mewn priodas â David Jones yn y fl. 1831. Daethant i'r wlad hon yn y fl. 1840, arosasant yn Pittsburg, Pa. Wedi hyuy symudasant i'r ardal hon, lle y maent wedi bod ac aros hyd y cyfnod presenol. Gallwn ddweyd am ein chwaer Jones iddi ddewis y rhan dda er yn foreu; dechreuodd ei gyrfa ysbrydol pan yu naw ml. oed.—Tua yr un amser dygodd ac adroddodd y Salm fawr—cafodd Feibl yn wobrwyl. Dechreuodd ei thaith grefyddol trwy ymuno â'r Wesleyaid, a pharhaodd efo yr enwad hwnw tra y bu yn yr hon wlad. Ymgysylltodd â'r un enwad parchus yn y wlad hon, a bu yn fyddlon fel aelod yn eu plith hyd nes i'r achos Wesleyaidd yn Mc Henry lwy'r ddiifann—yna aeth ac ymunodd â'r achos teillwng yn Nebo—ac yma y bu yn fyddlon yn ol ei hamgylchiad hyd ddydd ei chyfnwidiad.

Corff afiach oedd iddi a llawer o rwystrau a gyfarfyddodd yn ei thaith grefyddol; ond er pob peth daliodd ati hyd ei bedd. Yr oedd yn ddynes ymchwilgar am wybodaeth yegrythyrol, bob amser yn ofalus am gymeryd o'r cwrdd ran helaeth

o'r bregeth; nid oedd am siarad rhyw lawer, ond galleid gwelod yn ei gwedd ei bod yn tueddu at ddwyser a symrwydd. Yr oedd i'ldi ryw hyf rydwech neillduol yn yr adnod hon hyd yn oed pan yn y glyn, *Salm 61: 3*, "Canys buost yn uoddfa i mi, ac yn dŵr calarn rhag y gelyn." Ei hyder oedd yn yr Arglwydd. Ymddengys wrth hyn ynghyd a phethau eraill ei bod yn feddianol ar y gobaith da trwy ras. Soniai yn fynych pau oedd gyfyng iawn arni am y penillion yma:

Oa mwy yw'r galar nag yw 'r gân
Yn awr mewn anial tyd,
Fe fydd y canu yn y man
Yn iwy na'r gwyn i gyd.

'Rol cyrhaedd caerau Salem bar
Y rhod tydd wedi troi,
Ceir yno wyniŷd yn lle gwae
A galar wedi flol.

Dywedir fod dychryn marw wedi ei hollol adael, a'i bod yn gwbl foddlon i ymadael â'r byd er cael bod gyda'r Iesu, oblegyd llawer iawn gwell ydyw. Yr Arglwydd a feudithio ei phriod galarus, yr hwn aydd wedi ei adael yn amddifaid o wraig ofalus.

Claddwyd hi yn mynwent Ty'n Rhos pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd, a phregethwyd ei phregeth angladdol yn Ty'n Rhos gan yr un y Sabboth cyntaf yn Hydref i dyfua lluosog iawn a theimladwy. Heddwch i'w llwch. Yr eiddoch yn barchus, D. O. THOMAS (B.)

Bryn y Faner, O.

Dymunir ar i'r *Eurgrawn* Wesleyaidd yn yr hen wlad, godi yr uchod, er mwyn y perthynasan.

MARWOLAETH MILWR CYMREIG.

Bu farw, Mai 25, 1863, yn yr ysbytty yn Young's Point yn agos i Vicksburg, ar lan y Mississippi, yn 34 mlwydd oed, o gryfus ar y galon a darymrediad, Mr. WILLIAM E. JONES. Mab ydoedd i'r diweddar Edward ac Elinor Jones, o Bridge-water, Oneida Co., N. Y., a brawd i Mr. John E. Jones o'r lle hwnw.

Ymbriododd â Margaret, merch David J. Jones, Smith Hill, ger Utica,—bu fyw am dymhor yn sir Oneida—ond ymfudodd i Baraboo, Wisconsin, rai blynyddau yn ol—lle y mae ei weddw a thri o blant bychain yn galaru eu colled o briod o'r fath dyneraf, a thad i'w hamddiffyn yn eu mabandod.

Ni ddywedaf fod William Jones heb fai, ond rhown *gurtain* drostynt, os oedd rhai.

Oafodd y fraint o gael ei fagu yn eglwys Dduw. Derbyniwyd ef yn gyflawn aelod yn Newport, N. Y., pan yn o ddeutu 16 ml. oed, ac ni bu erioed dan gerydd eglwysig. Pan oedd ef a'i briod yn dechreu byw gyda'u gilydd, dywedai, "Margaret, dymunwn i ti bob amser i gofio am y cyfarfod eglwysig fel y byddo i ni yn y dechreu "Geisio yn gyntaf deyrnas Dduw a'i gyflawnder ef." Un hynod oedd am bob moddion o ras, yn enwedig yr Ysogl Sabbothol—afudd iawn ymhob cylch y rhoid ef ynddo. Yr oedd hefyd yn ddirwestwr trwyadl.

Pan ddaeth y cynhwrf mawr ar ein gwlad—yr Undeb mewn perygl—a galwad am filwyr i'r maes, teimlai fod rhaid arno i fyned a gweithio dros ei wlad—felly yr ymrestrodd. Perthynai i'r 23ain Wis. Vol., Co. C.

Gwelodd lawer o amser caled ond ni wnaibwgnach, gan ddiagwyl y gwelai wawr ar achos y wlad.

Bu yn glaf am hir amser. Y Sabboth olaf y bu fyw aeth un o'r cwmni y perthynai iddo i'w weled. Yr oedd yn salw iawn ei wedd, ond dywedai yr adnod hono yn groyw, "Trugaredd yr Arglwydd a gylchyna y rhai a ymddiriedant ynddo ef."

Cafodd gladdedigaeth barchus fel milwr cyffredin—arch pedair o eastyll rough—8 o'r milwyr yn tanio dros ei fedd ar lan yr afon—ymhell o gartref. Ond pwy wahaniaeth—credym fod yr enaid wedi myned i dangnefedd. B.

BYR GOFIANT AM MISS MARY EVANS.

Yn y Goed, ger Dodgeville, swydd Iowa, Wis., bu farw, Medi 6ed, MARY EVANS, yn 21 mlwydd, 3 mis a 6 diwrnod oed. Merch ydoedd i David a Sarah Evans, Clynglas, (ger Allt-Walis), swydd Gaerfyrddin, D. O. Bu farw ei thad pan oedd Mary yn ieuanc. Ymbriododd ei mham â Mr. John Jones o nant y Gragen,—a phan oedd Mary yn 15 oed symudasant i'r wlad hon. Sefydlasant yn Pittsburgh, Pa. Yn fuan gwedi cyrhaedd y lle hwn cymerwyd hi yn sal iawn mewn twymyn boeth, ac am amser ei pherthynasau a feddylent y terfynai y clefyd hwn yn ei marwolaeth. Ond, gwelodd Duw yn dda, yn bhiriondeb ei ragluniaeth, ei hadferyd i raddau: ond ymddifadwyd hi o'r grym a'r bywiogrwydd a feddai yn flaenorol.

Yn fuan ar ol hyn, symudasant i ardal Dodgeville, lle mae iddynt berthynasau lluosog, a llawer iawn o hen gymydogion. Yn y cysylltiadau hyn yr oeddynt yn dra chysurus. Ond yr oedd y dwymyn gwedi gadael effaith ar Mary fel yr oedd yn aml yn sal a digysur. Fel hyn y darfu'r hwn aydd a'i lwybrau yn y môr &c. dueddu ei meddwl i ymofya am ieuchyd enaid, a chysuron iachawd-wriaeth Daw. Ac er i feddygon goreu yr ardal sethu adferyd ieuchyd i'r corph gwael, rhoddodd Duw iddi ddymuniad ei chalon,—a rhoddodd hithau ei hunan i Dduw, ac i'w bobl yn ol ei ewylllys. Ymunodd â'r eglwys Annibynol yn y Goed, dan ofal y Parch. E. Owen, a rhwng 4 a 5 mlynedd barddodd ei phroffes drwy ymarweddiad sanctaidd a difrycheulyd.

Yr oedd yn ffyddlon iawn i gadw ei chydgyalliad byd ag oedd ei hieuchyd yn caniatu, a phan yn analluog i fyned i dŷ Dduw ymddangosi fel pe byddai ei chalon yno.—Ymddangosi ei chrefydd yn fodeusog iawn, yn ei hymostyngiad llwyr a distaw i ewylllys ei Daw; fel ei Bhagflaenor mawr "nid agorai ei genau"; drwy ei holl gystudd maith a thrwm ni oblywyd gair grwg-nachlyd o'i genau. Ymddifyrai yn fawr, tra y

gallai, i ddarlenn gair Duw, a phan yn rhy wan i ddarlenn, adroddai ranau o hono ag oedd wedi drysor yn ei chof,—yr hyn oedd wedi ei wneud i raddau helaeth iawn. Llawenhai yn fawr i weled cyfeillion crefyddol yn talu ymweliad â hi, i ymddiddan a gweddio gyda hi. Fel hyn treuliodd ein hanwyl chwaer ieuanc lawer o fisodd dau alluog law Duw. Rai dyddiau cyn ei marw yr oedd ei chorff mor wan a'i chystudd mor drwm fel yr oedd "arni chwaint ymddatod a bod gyda Christ;" a cheisai gan ei chyfeillion i weddio am iddi gael marw, a rhoddodd yr Arglwydd iddi ddymuniad ei chalon, a hi a hunodd yn yr Iesu. Ar ddydd ei chladdedigaeith cynullodd tyrfa luosog iawn ynghyd i hebiwng ei gweddillion i dŷ ei hir gartref—pan y pregethodd yr ygrifenydd, wrth y tŷ, yn Saesneg, ac y pregethodd y Parch. E. Owen yn yr addokdy yn Gymraeg—O na baem ddoethion, na ddeallom hyn, ac nad ystyriem ein diwedd.

WM. F. PHILLIPS.

GANWYD.

Awst 25, yn Covington, Ky., MARGARET ELLEN, merch i David J. Jones ac Ann ei briod.

Medi 23, yn Pomeroy, O., merch i Mr. Llewelyn Llewelyn a Mrs. Ann Llewelyn—enw y ferch yw MELIA.

Medi 30, yn yr un ddinas, merch i Mr. John a Margaret Davis—gelwir hi MARY ANN.

Hyd. 4, yn Providence, Pa., mab i William ac Ann H. Williams—gelwir ei TALIEIAN.

Awst 25, yn Danielsville, Northampton Co., Pa., merch i William ac Ann Griffiths—gelwir hi ANN.

PRIODWYD.

Medi 22, yn nŷ mam y briodasferch, gan y Parch. E. W. Jones, New York Mills, Mr. WILLIAM J. ROWLANDS o Whitesboro a Miss HELLEN MORRIS o Upper New York Mills.

Medi 22, gan yr ysgrifenydd, yn nhŷ Mr. John B. Davies, y Parch. THOMAS B. WATKINS, Ridgeway, a Miss HANNAH B. DAVIES, Dodgeville.

Ar ddydd Mawrth arwydd i mi,—gwyl bynod
Gael Hannah i'm llou,
Dynes hardd—dawnsus yw hi,
O'ch resyn i'm ei chroesi.—Ei GWA.

Dau yr iau ca'dd dau eu dwyn—gwr enwog
Gwir a Hannah addiwyd,
Y nefoedd roes yn wiwiwyn,
Eitha' merch i'r athraw mwyn.

Ior arwyl fo 'u Harweinydd—eu tarian
A'u "Twr" ymbob tywydd,
Rhâd eu Duw ar hyd eu dydd
A'u doda 'n deula dedwydd.—Y GOE.

'N ddiomedd boed i'r ddau yma—geisio
Am gysur i bara,
Bod i "Tom" weled byd da—mewn pŵer hwyl
Y mwyn was anwyl yn mynwes Hanna.

J. B. DAVIES.

Ein Tomos trwy 'r hynt yma—a gafodd
Yn gulwyn ei "Efa,"
Un hyuod yw ein Hanna
Wrth nefol reol yr â.—TREBOR.

Boed llwyddiant i Thomas a Hannah
I fyw yn gyton yn y byd
A dylyn Crist Iesu yn gyson
A fyddo 'u hyfrydwch i gyd,

Daw 'r nef welo 'n dda en bendithio
A phob peth fo weddus i fyw,
A'i Yspryd i'w harwain yn fwynnaidd,
'N y diwedd i fynwes eu Daw.

WM. J. WICKHAM.

Yr eiddoch mewn cariad,

MEREDITH EVANS.

Medi 30, yn West Leyden, gan D. D. Barnes, Mr. LUKE JONES a MARY GRIFFITHS, y ddau o Ava.

Hyd. 1, yn Allentown, Lehigh Co., Pa., gan y Parch Thomas Pugh, Mr. RICHARD WILLIAMS a Mrs. BARBARA WILLIAMS. merch i'r Parch. H. Hughes (Tegai), y ddau o Danielsville, Northampton Co., Pa.

Hyd. 7, yn Cincinnati, Ohio, gan y Parch. Thomas Edwards, Mr. BENJAMIN C. WARRENDER a Miss ANN THOMAS, ill dau o'r ddinas uchod.

Hyd. 19, yn ninas Utica, gan y Parch. William Rowlands, D. D., Mr. EVAN ROBERTS a Miss MARY JONES, y ddau o Utica.

Hyd. 10, yn Pittsburgh, Pa., gan y Parch. R. R. Williams, Mr. ENOCH LEWIS o Irwin a Miss ELLEN Thomas o Ben y Cae, D. C.

BU FARW.

Yn ddiweddar, yn Morning Sun, Iowa, geneth fechan o'r enw ALTA RELEIF, yn naw mis oed, o'r dolur a elwir cholera infantum, merch Mr. Manasseh Edwards a'i briod.

Meh. 5, yn ddyw wythnos oed, PHOEBE merch i Mr. Nathaniel Griffiths a'i briod, o ardal Schoyler, Herkimer Co. Claddwyd ei gweddillion marwol yn y gladdfa wrth Gapel Bryn Sion, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd, J. P. JONES.

Yr ydym yn ddyledus o esgusawd i'r rhieni na buasai yr nchod wedi ei gyhoeddi yn gynt. Anghôf, nas gwyddom pa fodd, fu yr achos.—GOT.

Awst 26, yn New York Mills, o'r cholera infantum, yn 4 mis ac 11 diwrnod oed, WILLIAM unig blentyn Mr. Rees Lloyd a'i briod. Claddwyd ef yn ngladdfa y taula yn Floyd Hill. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. E. W. Jones, New York Mills.

Medi 6, yn ninas Utica, y fewn ychydig i fod yn 80 ml. oed, yr hen frawd WILLIAM ROBERTS. Ni fu yn glaf ond ychydig ddyddian. Yr oedd ei gystudd diwedda, sef y dysentery, yn bynod o boenus, ond cafodd gymorth i fod yn bynod o amyneddgar. Yr oedd wedi meddwl llawer am d'od at grefydd yn gynt nac y daeth; bu yn arddel crefydd am y pum mlynedd-ar-bugain diwedda o'i oes. Yr oedd wedi meddwl yn fawr am gael mwynbau y Gymanfa, ond pan ddaeth dydd y gymanfa yr oedd ei gorff i gael ei roddi yn y ddaear, ac y mae genym sail i gredu fod ei enaid wedi myned i'r gymanfa fry. Gweinyddwyd yn ei gladdedigaeith gan y Parch. L. D. Howell a'r ysgrifenydd. JAMES GRIFFITHS.

Medi 16, mab i Mr. Thomas a Mrs. Mary Howells, Catsauqua, Lehigh Co., Pa., yn 9 mis oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeith gan y Parch. Thomas Pugh, Allentown.

Medi 18, yn Harrisburg, N. Y., THOMAS A., mab i Mr. Robert L. ac Emma Roberts, yn 11 ml. oed. Ei glefyd oedd y diptheria. Claddwyd ef gerllaw capel Nebo, Turia. Gweinyddwyd ar yr amgylchiad gan y Parch. Mr. Cheeseman yn Saisoneg, a chan yr ysgrifenydd yn Gymraeg. D. E. PRICHARD.

Medi 27, yn Llewelyn, ger Minersville, Pa., yn 13

mlwydd, 3 mis a 12 niwrnod oed, MORGAN, mab i Mr. Morgan Williams a'i briod. Claddwyd ef yn mynwent y Cynulleidfaoion yn Minersville, pryd y gweinyddwyd gan y Parch. Mr. Wright a'r ysgrifenydd, JOHN E. JONES.

Medi 23, yn Swatara, swydd Schuylkill, Pa., yn 55 ml. oed, Mr. DAVID DAVIES. Cyfarfyddodd yr ymadawedig a'i ddiwedd trwy i gae'g fawr syrthio arno, a bu farw yn y fan. Ganwyd ef ger mynydd Cynffyg plwyf Llangynwyd, swydd Forgarrwg, lle y bu nes oedd yn 26 ml. oed, pryd y symudodd i Aberdâr. Yn mhen tua 5 mlynedd wedi hyn ymunodd mewn priodas â Mary Cranige. Ganwyd iddynt 6 o blant y rhai ydynt oll yn fyw ond un. Treuliodd Mr. Davies tua 30 mlynedd yn Aberdâr. Yn y fl. 1839 derbyniwyd ef yn aelod o'r eglwys Gynulleidfaoion yn Ebenezer, gan y Parch. John Davies, a gellir dweyd iddo arwain bywyd gwastad gyda chrefydd oddiar hyn yd ddydd ei farwolaeth. Yn Ebrill diweddaf daeth i'r wlad hon. Ymaefydlodd yn y lle y bu farw, a bu yn selog allafurus gydag achos Duw yn ystod yr amser byr bu ef yma. Teimlir colled fawr gan yr eglwys sefchan yn y lle hwn ar ei ol, yn neillduol gyda'r canu. Yr oedd yn dra defnyddiol gyda'r rhan felus hon o waith yr Arglwydd. Ond er cystal y canai ar y ddaear hyderwn ei fod yn canu yn well lle y mae heddyw. Heddwch i'w lwech yn ei wely oer a blaith byd foren mawr caniad yr adgorn. Ddaerwyd ei ran farwol yn nghladdfa y Cynulleidfaoion yn Minersville, Pa., pryd y gweinyddwyd gan y Parch. J. E. Jones. WILLIAM LEWIS.

* Dymunir ar *Faner Cymru* a'r *Diwygiwr* godi yr uchod.

In the city of St., Louis Mo., Sep. 27, at 10 o'clock, P. M., after a painful illness of nine weeks, JOHN TEMPLE, JR., aged one year and four days, second son of John T. and Annie Owen Tilley, and grandson of O. J. Owen, esq., formerly of Remsen, N. Y.

Medi 29, yn mhentref Remsen, o'r darfededigaeth, Miss VICTORIA GRIFFITHS, merch y diweddar Cornelius Griffiths a'i briod, tua 24 ml. oed.

Medi 30, o'r dolar y gwddf, ar ol pedwar diwrnod o gystudd, yn bedair blwydd oed, ELIZABETH, merch David a Margaret Thomas, Ridgeway, Wis. Gweinyddwyd yn y gladdedigeth gan yr ysgrifenydd, EVAN OWEN.

Hyd. 5, yn Welsh Prairie, Wis., Mrs. ANN JONES, priod Mr. John M. Jones, gynt o Allt Dafalog, ger Dinas Mowddwy, G. C., tua 88 ml. oed. Bu y teulu hwn yn byw yn ardal Llanfaircaereinion am tua deng mlynedd cyn eu symudiad i'r wlad hon, yr hyn a gymerodd le tua 15 mlynedd yn ol. Treuliasant ran o'r 15 mlynedd hyn yn Utica ac yn Attica. a'r gweddill oef tua 10 mlynedd yn y lle hwn. Yr oedd Mrs. Jones yn aelod eglwysig gyda'r Annibynwyr. Derbyniwyd hi yn aelod pan tuag 21 oed, ac yr oedd yn un o 4 yn fwrfo yr eglwys Annibynol yn y Dinas gyda y diweddar Barch. Dr. Lewis, tua 67 mlynedd yn ol. O'r amser hwnw hyd ei marwolaeth parhaodd yn aelod ffyddlon a dichlynaidd. Ymdrechodd i ddylyn moddion gras trwy lawer o anhawterau henaint a methiant-wch. Cafodd gystudd trwm am tua dau fis, eto cydnabyddai law Duw yn y cwbl. Ymdangosai fel wedi addfedu i'r bedd o ran ei hoedran a'i chyflwr ysbrydol. Ni ddymunai gael gwellia i fyw yn hwy, ond dymunai gael "bod gyda Christ, canys llawer iawn gwell ydyw." Mae genym b.b lle i greu oddi wrth ei bywyd a'i hymadronddion iddi farw yn yr

Arglwydd. Daeth i'r bedd mewn henaint fel y "cyfyd ysafn o fyd yn ei amser." Gadawodd i alaru ar ei bol 5 o blant (un o honynt yn yr Hon Wlad) ac amryw o wyrion yn nghyd a phriod hoff ac oedranus ar ol bywtros 60 mlynedd gyda'u gilydd, ac yn awr yn addfedu i'r bedd ac i'r nefoedd. Yr Arglwydd a'i cynnalio ac a'i diddano yn ei hen ddyddiau a'i brofedigaethau. Claddwyd hi yn y gladdfa newydd ger Cambria, pryd y gweinyddwyd gan y Parch. R. Evans a'r ysgrifenydd G. JONES.

Hyd. 5, yn Memphis, Tenn., yn yr Ybybtyt Gyffredinol, Mr. EDWARD W. MORGAN, o Cambria, Wis. Yr oedd oddeutu 22 ml. oed. Ymunodd a'r Gatrawd 32ain Gwirfoddolion Wis. Perthynai i'r eglwys Annibynol yn Cambria. Yr oedd yn fachgen tawel a charedig. Yr oedd ei dad a'i fam wedi marw er's blynnyddau. Y mae yma fam yn nghyfraith a 3 brawd ac un chwaer o'r un tad yn galaru yn drwm ar ei ol.

G. J.

Hyd. 5, yn Johnstown, ger Minersville, Pa., yn 8 swydd a 6 mis oed, MARGARET, merch William a Margaret Mainwaring. Claddwyd hi yn mynwent y Cynulleidfaoion yn y lle uchod, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd, JOHN E. JONES.

Hyd. 7, yn ardal Bethel, Remsen, Mrs. MARGARET JONES, gweddwy y diweddar John M. Jones o'r ardal hono, tua 69 ml. oed. Yr oedd yn ferch i'r diweddar William Griffiths, Llanllawen, yn frodor o Leyn, sir Gaernarfon, ac wedi bod yn y wlad hon er's llawer iawn o flynyddoedd. Bu yn aelod eglwysig dros flynyddau lawer yn y capel Ucha', Steuben, ac yn dra ffyddlon yn ei chylch crefyddol. Yr oedd yn awr er's hir amser yn aelod yn yr eglwys Annibynol yn Bethel. Nid oedd yn iach er's misoedd, nac yn alluog i ddyfod i foddion gras. Ond y cystudd diweddaf (inflammation of the lungs) oedd fyr—ni pharhaodd ond dros bump neu chwe' diwrnod. Yn ei chystudd yr oedd yn garfoddadu yn Naw ei biachawdwriaeth. Claddwyd hi yn mynwent Bethel, a gweinyddwyd gan y brodyr R. Everett a M. Roberts.

Hyd. 17, yn mhlwyf Remsen, yn dra sydyn mewn llewyg, Mr. WILLIAM R. ROBERTS, yn 65 mlynedd oed. Yr oedd yn Gristion ffyddlon, yn aelod o eglwys y T. C. yn Mhenycaerau er's llawer o flynyddoedd. Claddwyd ef yn mynwent Penycaerau, a gweinyddwyd gan y brodyr Evan Morris, R. Everett ac E. Salisbury.

Hyd. 18, yn mhentref Remsen, N. Y., ar ol tua thridiau o gystudd trwm, Mrs. JANE EDMUNDS, gweddwy y diweddar Thos. Edmunds, yn 49 ml. oed. Yr oedd yn ferch i Mr. Evan ac Ann Owen o blwyf Trenton. Yr oedd yn wraig grefyddol, yn aelod o'r eglwys Annibynol Gymreig yn Remsen. Claddwyd hi yn mynwent y Capel Ucha wrth ochr ei phriod, ac an absenoldeb ei gweinidog, y Parch. M. Roberts, gweinyddwyd gan y brodyr Thos. Thomas, D. C. Evans, R. Everett, a J. W. James. Gadawodd i alaru ar ei bol ddwy ferch, a mab yr hwn sydd ar y maes yn amddiffyn iawnderau ei wlad yn Carolina Ogleddol.

Hyd 1, yn ninas Utica, ar ol cystudd maith, y darfededigaeth, yr hyn a ddyoddefodd yn dawel, LEWIS L. LEWIS, yaw, Marble tombstone Manufacturer, yn 63 ml. oed. Yr oedd yn aelod ac yn ddiagon yn yr eglwys Gynulleidfaoion Gymreig, Heol Whitesboro, Utica. Mab ydoedd i'r diweddar Bees a Mary Lewis, Deerfield, brodor o ardal Cemaes, sir Drefaldwyn, G. C.,—sedydlydd yn Utica er's dros 40 mlynedd.

Hyd. 11 yn South Trenton, N. Y., Mr. EVAN ROBERTS, yn 64 mlwydd oed.

Medi 28, yn mhlwyf Remsen, ar ol cystodd maith o'r darfodedigaeth, Mr. WILLIAM ROBERTS, mab i'r diweddar William Roberts, (Dayton's Farm). Claddwyd ef yn mynwent Fairchild, a gweinyddwyd gan y Parch. T. T. Evans o Floyd a Mr. Hall o Remsen.

Medi 4, yn Pittsburgh, Pa., JOHN JONES, yn 22 ml oed, gwedi pump mis o gystudd. Mab ydoedd i Evan a Sarah Jones. Yr oedd yn ddyu ieuanc diniwed a charedig, a dangosodd yn ystod ei gystudd fesur o deimlad gyda golwg ar fydd ddyfod.

Hyn, 23, yn mhlwyf Camden, N. Y. mewn amgylchiadau trallodas, THOMAS JONES, yn 67 mlwydd oed. Claddwyd ef yn mynwent Capel y Nant, Steuben, a gweinyddwyd gan R. Everett.

LLYTHYR ODDIWRTH Y PARCH. B. W. CHIDLAW.

Stevenson, Alabama, Hydref 1, 1868.

Tra mae erchyllfeydd y rhyfel yn para, mae galwad uchel am weinidogaeth dyngarwech a chrefydd. Ar yr 21ain o'r mis diweddaf clywasom am y frwydr waedlyd a ymladdwyd ger Chattanooga, Tenn., y 19fed a'r 20fed, a'r miloedd o glwyfedigion sydd yn galw am ymgeledd. Y diwrnod canlynol yn nghwmni deg o frodyr crefyddol, saith o honynt yn weinidogion, cychwynasom ar ein taith yn agos i 500 milldir i fae y gwaed, a than ein gofal 200 o foxes yn llawn o nwyddau a llyfrau anghenrheidiol i ddiwallu eisiau ein milwyr archolledig. Yn Nashville, Teun., daeth i'n cyfarfod tua 3000 o glwyfedigion. Arsoedd rhan o'n cwmni yno. Daeth tri o honom ymlaen i'r lle yma. Yn "*Field Hospital*," pabellau mewn coeddydd deallasom fod 1500 o rai clwyfedig newydd gyrhaedd o fae y gwaed. Yma mae ein cartref mewn capel, ein llyfrau, nwyddau &c. Heddyw mae yma ddeg o honom, ac wyth wedi myned ymlaen i Chattanooga.

EIN GWAITH.

Ymweled â'r clwyfedigion, ymgeleddu eu clwyfau trwy gynorthwyo y Meddygon a'r nurses, dosbarthu dillad glân, ac ymborth blasau a gwahanol ddiodydd.

Dyma fi yn cychwyn i'r "*quarters*," wedi cyegu yn gyntus ar y llawr mewn gwrthban; yfed *coffee*, a gwledda ar fara a chig iachus, a'r ddyledswydd deuluaidd wedi ei chyflawni, sef darllen, canu, a gweddio. (Mae y Beibl mor felus yn ewn a thwat rhyfel ag ydyw yn y cartref clud efo y teulu anwyl.) Mae yr awdurdodau milwrol wedi goeod pedwar o ddynion at ein gwasanaeth, sef cludo y nwyddau, llyfrau, &c.

Dyma ni yn deobreu gyd a Ward A, tent laf. Mae ynddo bymtheg o glwyfedigion. Mae un yn eisiau o gryb glân, arall *drawers*, y llall bocanau; arall yn eychedig, dyma ddiod flasus ac adfywiol iddo. Arall yn eisiau "*lint a bandages*," a golchi ei glwyf, dyma y "*cast steel soap*" "*sponge*" a'r towel. Rhai am damaid o fwyd a chwpanaisid o dd neu chocolate. Mae y nwyddau yn cael eu

rhoddi i law y "*cook*." Wedi cyflawni y gwaith da ac angenrheidiol hyn, trigwn yn ol i ymddiddan am bethau y nesoedd, am Grist croesoeliedig a bywyd tragwyddol. Ar ol ymgeleddu y corff clwyfedig, mae y drws i galon y milwr yn led agor. Hawdd iawn i benlinio wrth ei orweddle a gweddio drosto, a hyderwn fod yr Yabryd Glân yn tueddu yr ymofynwr pryderus i geisio trugaredd a maddeuant pechod trwy waed yr Oen. Gelwir ni yn aml i gladdu y marw, ac i ysgrifennu llythrau at eu perthynasau,—gorchwyl digon galrus.

Heddyw cynorthwya i gario dyn o'i wely i'r "*operating tent*" i dori ymaith ei fraich glwyfedig. Ymddiddanais âg ef ac yn fuan caufyddais ei fod yn ymorphwys ar Waredwr Hollalluog, a'i feddwl yn dawel deued a ddel, fod Crist yn rhan iddo. Daeth trwy y waegfa yn well nag y ddiagwylasom. Trwy golli ei fraich arbedwyd ei fywyd.

Dyma gynllun o'n llafur yn mblith y cleifion a'r clwyfedig yn yr Yabyty. Byddwn yn cadw cwrdd gweddi am dri bob dydd, a phregethu am saith yn yr hwyr. Mae yma 2000 i 3000 o ddyuion, milwyr a gweithwyr, yn gwersyllu, a llawer o honynt yn cael eu tueddu i ymwneud â moddion gras. Mae yma dros fil o "*Freedmen*," caethion wedi gadael eu perchenogion. Gwelais 50 i 60 o ferehed yn golchi dillad ein cleifion, yn cael cyflog,—yn llawen a phrysur gyd a'u gorchwyl. Mae 400 o'r dyuion yn y fyddin yn cylaueddu un o'r amddiffynfeydd o amgylch y lle; eraill ym llwytho a dadlwytho gwageui y llywodraeth. Aeth trais allan ddos tu a Chattanooga yn cynwys 700 o wageni, chwech o sulod with bob un, yn cludo ymborth &c. i'r fyddin 40 milldir oddi yma.

Mae yma ganoedd o *deserters* a ffoedigion o fyddin a gwlad y gwrthryfelwyr. Gwelais bedwar teulu yn cynwys 35 o beronau (pobl wyuion), "*poor trash*" fel eu gelwir gan eu gorthrymwyr, ac nid oedd un o honynt yn medru darllen. Yr ydym yn teimlo yn dra hyderus y bydd i Rosecrans orchfygu y gelyn cyn bo hir iawn. Bydded llaw Arglwydd y lluoedd gyda ni!

B. W. CHIDLAW.

Maximilian yn cydsynio.—Mae yr Archduc Maximilian yn cydsynio â'r cais a roddwyd ato i fod yn Ymherawdwr Mexico, ein cymydoges ddeheuol nesaf, ar yr amod fod y bobl yn Mexico yn cytuno yn eu galwad am dano, ac hefyd fod yr awdurdodau Ewropeaidd yn sicrhau iddo eu hamddiffyniad a chadarnhad ei ymherodraeth. Mae y geiriau yn awnio yn lled deg, ond y mae yn aubawdd gwybod beth a gynwysir, yn enwedig yn yr amod gyntaf —pa gytundeb o du y Mexicaniaid a feddylir, tra y mae yn wybodus i'r Archduc fod rhan o'r wlad yn pleidio y drefn werinol ac yn gwrthwynebu trwy arfau a cyfnewidiad. Ond y tebygolrwydd mwyaf yw, mai y drefn ymherodrol a sefydlir yn Mexico. Swnia rhai o'r papyrâu fod yr Ymherawdwr newydd yn debyg o droi ei wyneb tua Mexico tua Chweffror neu Mawrth nesaf. Mae

Louis Napoleon yn cymeradwyo yn hollol ei delerau yn y cydayniad.

Yr etholiadau diweddar.—Yn yr etholiadau y 6ed o Hydref yn y pedair talaeth canlynol,—Pennsylvania, Ohio, Indiana ac Illinois—y blaid a safant dros yr Undeb a Rhyddid a gawsant y fuddugoliaeth trwy fwyafrif lluosog yn mhob un o bonynt. Yn Mhennsylvania nid oedd y milwyr yn cael pleidleisio (annhegwch i'r eithaf) er hynny oedd y mwyafrif dros Curtin yn Lywodraethwr, ymgeisydd y blaid Undebol tua 17,000.—Yn Ohio y mwyafrif o du Brough ac yn erbyn Vallandigham, (ar wahau oddiwrth bleidlais y milwyr) oedd tua 61,000, a thrwy eu pleidlais hwy bydd yn chwyddo i fynd o 75,000 i 100,000, yr hyn yw y mwyafrif cryfaf a roddwyd mewn un etholiad dros un blaid yn Ohio erioed eto. Yn Indiana ac Iowa yr oedd y mwyafrif yn gryf dros blaid yr Undeb. Effeithia hyn yn fawr at sirïoli ein milwyr, a phryselo (ui a hyderwn) i ddarostwag y gwrthryfel a sefydlu heddwch a chyfiawnder yn y wlad.

Y tebygolrwydd presenol yn nhalaeth New York.—Dydd Mawrth nesaf, Tach. 3, ceir gweled beth fydd llais y dalaeth hon. Oddiwrth luosogrwydd y cyfarfodydd a gynelir ac arguellion eraill, y tebygolrwydd yw y bydd New York yn sefyll yn gryf dros yr Undeb. Ceir gweled hynny yn fuan bellach.

Y pleidiau politicaidd yn ymgymeryd â furfiau newyddion.—Ymddengys i ni fod y pleidiau politicaidd yn ymgymeryd â furfiau newyddion yn lled brysur. Yn lle dal ar ryw lecldeb gwladol dychymygol yn bwne i ymrannu arno, megys bod dros neu yn erbyn y tariff, neu y cyffelyb, RHYDDID DYNOLIAETH ac Undeb y wlad a gymerir yn bwne y ddadl. Ar hyn bellach yr ymrana pleidiau politicaidd mawrion y wlad, a dyagwyliwn yn fawr y bydd y canlyniad yn dda. Yr egwyddorion a ddaliant oleuni rheawm a'r Beibl yw yr egwyddorion a lwyddant yn y pen draw.

Charleston.—Yr hysbysiad diweddaraf o Charleston, S. C., a ddengys fod y Cadf. Gilmore bron cwblhan ei fagnelfeydd codyrn ar Gaerfa Gregg a Wagner. Felly gellir dyagwyl olywed yn fuan am ryw symudiadau pwysig mewn cysylltiad a Charleston.

Y Texasid.—Dywedir fod llawer o ddinasyddion Texas yn dyfod allan yn gyhoeddus mewn gwrthwynebiad i achos y gwrthryfelwyr, ac yn ymwrtwod â llywodraeth fradwrol y caethfeistri. Mae llawer o Eilmyrn, cyfeillion cywir i ryddid dyuoliaeth, yn preswyllo yn y dalaeth hono.

Y Guerrillas yn Kentucky. Yr oedd tua 200 o'r guerrillas yn Harrodsburg, ychydig ddyddiau yn ol, yn ysglyfaethu meddiannau cyhoeddus a phersonol, ac yn gwneud difrod mawr.

Eira yn Missouri.—Hysbysir fod eira, hyd tua chwef medledd o ddyfader, wedi disgyn yn Missouri ac Illinois, ddydd Iau, Hyd. 22, ac nid oedd wedi hollol daddi ymaith ddydd Sadwrn, y 24.

Gawsom niuan hin lled oer tua'r un dyddiau yn nghanolbarth New York, ond dim eira eto.

Dim drafftio yn Ohio.—Mae talaeth Ohio wedi llwyddo i euill gwirfoddolion i'r maes mor llawn a phrydlon, fel na bu angen am alw neb allan yno trwy'r drafft. Llwyddir i restru llawer o wirfoddolion yno bob dydd. Dywedir fod dwy fil o filwyr newyddion wedi eu cyfrestru yn Ohio yn yr wythnos a ddiwedda i Hyd. 23.

Gatwad am 300,000 o filwyr.—Gelwir eto am 300,000 i'r maes, fel gwirfoddolwyr. Bydd y bounty yn awr mor uchel a thua \$500—a dyagwyllir y bydd llawer o'r hen filwyr ac eraill yn ymrestru. Gweithredir trwy y Drafft yn nechreu Ionawr lle na bydd y nifer wedi eu cael trwy ymrestru, yr hyn, dyagwyllir, ni bydd ond ychydig. Ysbryd cyffelyb i'r hyn a ganfyddir yn Ohio yn awr a ddeuai a'r cyflenwad i fynd yn fuan.

Ysbryd y wlad.—Mae yr arwyddion yn cynyddu, nad rhanu y wlad fawr hon a wneir rhwng rhyddid a chaethiwed, ond mai rhyddid a euilla y fuddugoliaeth yn ein tir yn gyffredinol. Canfyddir rhyw brawf o hynny yn ffiniant yr etholiadau o du rhyddid. Ysbryd y wlad yn o gyffredin hefyd a euillir o du rhyddid. Mae y gwrthryfel, er cryfed yw, yn myned yn wanach wanach, a'i derfynau yn myned yn gyfyngach yn barhaus. Miloedd o filwyr y gelyn a ddeuant drosodd, lle y maent yn cael cyffe hefyd i ffoi, i uno a byddin y llywodraeth. Teimlir mwy-fwy, hyderwn, ein hymddibyniaeth ar Dduw, a gweddian o fynwesau fyrrd a esgynant at ei gasell sanctaidd ef, dros gael y wlad yn wlad rydd i ledaeiniad efengyl Mab Duw o fewn ei therfynau, ymhlith du a gwyn, tlawd a chyfoethog. Na ddigalonwn—i lawr y daw y gwrthryfel hwn—a therfynau rhyddid ac nid caethiwed a eangir ac a gadarnheir o fewn ein gororau.

Byddin y Potomas.—Mae ysgarmeision amryw wedi bod yn ddiweddar rhwng ein milwyr dau y Cadf. Meade a milwyr Lee, yn enwedig y meirch. filwyr, bywydan wedi eu colli, a llawer o garcharorion wedi eu cymeryd o'r ddwy ochr. Mae byddin Lee, ar ol dryllio yn effeithiol tua 24 mill-dir o reilffordd Alexandria ac Orange, wedi encilio i'r ochr dde i'r Rappahanock. Hysbysiaidau diweddar a arwyddant fod meirchfilwyr y gelyn wedi dyfod yn ol dros y Rappahanock, a byddin Meade wedi gorfod cilio yn ol. Gweithir ddydd a nos i adgyweiro rheilffordd Alexandria ac Orange.

Sefyllfa pethau yn Tennessee.—Prif wrthrych y gelyn y dyddiau yma ydyw ceisio adenill Tennessee. Ystyrant yn hanfodol i'w hachos i gyrrhaedd y gwrthrych hwn; ond hyderwn y cant eu siomi. Gair o Kuoxville, Tenn., dyddiedig Hyd. 25, a hysbysa am frwydr galed rhwng y Cadf. Woolford a'r gelynion, tua 5000 mewn nifer, y bore hwnnw. Woolford oedd wedi gallu ail feddianu train o wageni a ddygasid oddiaro mewn brwydr flaenorol, ond heb allu adenill ei fagnelau a gollasid. Y

golled o du Woolford y tro hwn oedd thua 300, a thua yr un nifer yr ochr arall. Y Parson Brownlow a Mr. Maynard (aelod o'r Gydgynggorfa) oeddynt yn cynnal cyfarfodydd lluosog i ddatlen dros achos yr Undeb yn Tennessee Ddwyreiniol, Yn Knoxville anercasant dorf o tuag 20,000 o bobl!—derbyniwyd eu cyfarchiadau gyda chymradwyaeth mawr. Jefferson Davis hefyd oedd yn Alabama tua'r 20fed o Hydref yn anerech ei filwyr gwrthryfelgar, ac yn pleidio yn fawr dros orchfygu a llwyr ddinystrio byddin yr Undeb yn Chattanooga ac adeuill Tennessee—gosodai bwys mawr ar hyn.

Newidiad yn llywyddiad y Cadfridigion.—Y tri Rhandir milwrol a berthynent hyd yu hyn i'r Oadfu. Grant, Rosecrans a Burnside ydynt yn awr dan lywyddiad y Oadf. Grant. Mae Rosecrans wedi ei alw i Cincinnati ac wedi cyrhaedd yno, a'r Oadf. George H. Thomas sydd yn awr yn blaenori y fyddin yn Chattanooga—un a ddangosodd fedrusrwydd milwrol arbenig yn y frwydr fawr ddiweddar yn Georgia yu gyfagos i Chattanooga.

Virginia a North Carolina.—Y Cincinnati Gazette a ddywed: "Mae y Mil. Crawford wedi dychwelyd o'i daith o fod yn dosbarthu arfaen trwy Virginia a Carolina Ogleddol, ac yn cymhell ymrestrwyr. Bu yn dra llwyddiannus yn hyn yu y ddwy dalaeth. Mae y bobl yn ymgodi yu mhobman yr erbyn y gwrthryfel."

Mobile.—Boneddiges, yr hon sydd wraig i swyddog yn y fyddin ddeheuol, a gyrhaeddodd Norfolk tua'r 24 o Hydref o Mobile, Alabama, a hi a ddywed fod Mobile yn cael ei bygwth ag ymosodiad gan filwyr yr Undeb. Nid oedd ond ychydig o'r milwyr deheuol yn y ddinas, ond yr oedd llawys o ferched a gwragedd yn cael eu gosod i wisgo dillad milwyr ac i gerdded yr heol-ydd, fel y byddai i'n milwyr ni feddwl fod yno rym milwraidd cryf yn y ddinas. Felly y dywedai y foneddiges hon.

Y Guerrillas yn cael eu gyrru allan o Missouri.—Gair o St. Louis, dyddiedig Hyd. 27, a ddywed fod y ffinai o'r Guerrillas dan Joe Shelby wedi eu gyrru allan o derfynau y dalaeth, a bod y Oadf. McNeil gyda ei filwyr wedi croesi y Boston Mountains yn eu herlid.

Ganesiaeth Dramor.

Cynauaf 1863 yn Mhrydain Fawr.—Yr oedd y cynrych yn helaeth yn Mhrydain, a'r hin i'w gynauaf fu yn ddymunol y flwyddyn hon. Y Dygedydd am Hydref a rydd Adroddiad Mr. Turner ar y cwydae a'r cynauaf, yr hwn sydd oruchwyliwr amaethol yn arferol o dalu ymweliad blynyddol a gwahanol barthau y wlad yn yr achos hwn. Rhoddwn ddyfyniadau o Adroddiad Mr. Turner. Yr oedd yn yagrifenu tua diwedd Awst.

"Yn ystod y ddwy wythnos ddiweddar, ar daith

yn fy swydd, ymwelais â'r holl siroedd pwysig sydd yn codi 9d yn Lloegr; cefais ar fy siwrnau gyfeillach ag amryw amaethwyr enwog, a chefais gyflusdra i weled y tyddynod sydd yn cael eu trin oren yn y deyrnas, ac yr wyf yn anfon i chwi y llythyr hwn dan yr argraff y bydd ei gynwysiad yn ddyddorol i'ch darllenwyr.

"Gwenith: mewn blynyddoedd o'r blaen, ar ol siwrneiau cyffelyb, yr oeddwn yn gorfod adrodd yr effaith ddrwg oedd gwyntoedd uchel yn gael ar yr 9d tra yr oedd yn ei flodau, ac wedi hyn y niwed oedd yn gael drwy ei gario yn rhy fuan; ond nid oes dim o'r pethau hyn i'w gweled y flwyddyn hon.

"O ran swm y mae y gwenith dros gyfartaledd yn mhob man; ac er bod genyf esiamplau o wenith gwahanol fanau, a dyfwyd yn y lleoedd goreu, ac er eu bod yn gwahanu aethu oddiwrth eu gilydd, y maent oll yr un peth mewn un pwynt—y maent oll yn dda iawn.

"Cefais esiamplau da dros ben yn Warwickshire, Cambridgeshire, Kent, Essex, a Norfolk; ond yr wyf yn meddwl mai y goreu o'r cwbl a gefais yn Berkshire; gwenith gwyn ydoedd, ac yr oedd yu pwys 65 pwys y bwsiel. Yr wyf wedi cael y twysenau wedi llanw yn dda, y grawn o faintoli da, yn chwyddog, a'r croen yn denen. Wrth gymeryd i ystyriaeth fawredd y cnwd, perffethrwydd y gronyn, ac absenoldeb niwed oddiwrth yr elfenau, yr wyf yn meddwl nad oes un ddadl yn bod nad ydyw y gwenith dros Loegr yn fwy na chyfartaledd, ac, efallai, y cnwd trymaf a welson erioed.

"Haidd: y mae hwn ar wir dir haidd yn gnwd toreithiog, a thros y deyrnas yr wyf yn ei olygu yn un cyfartal da. Y mae genyf esiamplau rhagorol, ond yr wyf yn meddwl mai y goreu yw yr un o Norfolk.

"Ceirch: y mae y rhai hyn yn gwahanu aethu cryn lawer. Ar y tiroedd gwael yn Kent, Surrey, Yorkshire, a Durham, lle y mae ceirch yn cael ei han yn helaeth, y mae y cnwd yn wael iawn yleui, ond yn nhiroedd dwfn Cambridge, a lleoedd eraill ffafriol, y mae y cnwd yn fawr, ac yr wyf yn meddwl y bydd yn rhaid barnu y cnwd oll yn un cyfartal.

"Pytatws: y mae rha pytatws drwg i'w cael yn mhlith rhai cynar y gerddi; ond yn gyffredin yn y maesydd y maent yn edrych yn dda, a phrin y gwelir cnwd diffygiol.

"Porfa: y mae yr haf sych sydd wedi bod mor ffafriol i'r gwenith wedi troi allan yn ddinystriol iawn i'r porfa. Gyda'r eithriad o ychydig lenyrc'h yn Kent a Yorkshire, y mae y porfa dros y wlad oll yn llwm ac yn winen; a rhaid fydd iddo gael gwllaw hir i'w fwydo cyn y tyf y glaswellt ar y tiroedd hyn.

"Dolydd: ni roddes y dolydd gnwd mawr o wair, ond fe'i cariwyd mewn cylwr da."

Ymddengys yn ol yr hanes hwn, fod pawb wedi cael eu cynauaf yn gynar, ond y dyneion oedd yn

rhy gybyddlyd i geisio digon o weithwyr, a thalu hur dda iddynt. Y mae rhai amaethwyr am gael eu cynyddu i fewn heb gostio dim mwy na'r tâl arferol i ddynion; ac y maent yn hyn, fel mewn pethau eraill, yn *penny wise*, ac yn *pound foolish*.

Y mae Sylwedydd arall yn mynegi—"Trafael-iaid lawer iawn drwy siroedd y De a'r Gogledd (Lloegr), ac wrth drafaelu dysgais ddaen beth pwysig: yn gyntaf, yr ydym wedi cael cynauaf da, y lath na chafodd ein hamaethwyr er ya llawer o flyneddau; bydd arian yn helaeth. Y mae yn dda i ni glywed hyn, canys ni fydd eisiau i ni anfon am 5d oddiar led. Y mae pob bwsiel dros ben yn fwsiel o ychwanegiad at ein cyfoeth. Y mae y wasgfa yn siroedd Lloegr yn lleihau, y mae y dwylaw yn troi at rywbeth arall, yn hytrach na dysgwyl wrth y coton; ac y mae y pris uchel sydd ar y coton yn dwyn y nwydd hwnw o bob parth lle y gellir ei gynyrchu; a dywedir y byddir yn alluog i roddi pedwar diwrnod yn yr wythnos o waith, ac y bydd erbyu y gauaf nesaf ddigon o goton i'w gael i gailw yr holl felinau ar lawr waith, ac y bydd Lloegr o hyn allan yn hollol aunibynol ar America am goton. Y mae amryw areithwyr enwog wedi bod yn trin y mater yna, yu ddiweddar, ac yn eu plith Mr. Henry Ashworth—awdurdod uchel—mewn cyfarfod yn Lancashire, lle yr oedd Iarll Derby yn llywyddu. Yr oedd ei Arglwyddiaeth yn petruso ar y cyntaf derbyn y golygiad yna; ond y mae yn eithaf am-lwg fod y peth yn ffaith. Meddyliodd gwyr y De yn America y buasent yn gwasgu y wlad hon i fod o gonorthwy iddynt hwy a'u hachos drwy gadw y coton oddiwrthym, ond nid ydyw John Bull wedi ei wneuthur o ddefnyddiau mor fedd-alion ag y gellir ei ddwyn i weithredau drwy ei fygwth.

MADAGASCAR.

Y mae yr hyn a ganlyn yn ddyfyniad o lythyr oddiwrth y Parch. W. Ellis, dyddiedig Meh. 6ed: "Y mae ein cyulleidfaeod yn bresenol yn gwiago eu hymddaugosiad blaenorol o berthynas i'w rhiledi, tra y mae cryn lawer wedi eu hychwanegu at yr eglwys yn ystod yr wythnos ddiweddar. Os bydd y peudefigion, a chyfeillion goreu y wlad, yn ffyddlon iddynt eu hunain, ac os sefir at y cytundeb rhwng y penaduriaid a'r pen-defigion, nis gallaf lai na meddwl fod gwell golwg am lwyddiant tymorol ac ysbrydol Madagaear yn awr nag erioed o'r blaen. Y mae digon o an-hawdoran i drethu doethineb ac egni unrhyw lywodraeth, ac y mae yn debygol fod llawer nad ydynt yn edrych yn ffafriol ar y cyfnewidiad; ond y mae y dosbarth goreu a mwyaf deallus a dylan-wadol o'r boblogaeth yn foddlon a gobeithiol, yn enwedig gan eu bod yn dymuno cadw perthynasau cyfeillgar a galluoedd tramor. Ymdeugys fod mwy o awydd yn mhilith y Cristionogion i lledaenu yr efengyl yu myeg eu cydwladwyr paganaidd, gyda mwy o wynaduriaeth yn eu hymddygiad cyhoeddus, gan fod y llywodraeth yn bresenol yn

llawer mwy manwl nag ar unrhyw amser ar ol marwolaeth y frenhines ddiweddar.

Y mae ein cynulleidfaeod yn y dwyrain a'r deau yn cynyddu yn raddol, ac y mae effeithian eu dylanwad daionus i'w canfod yn mucheddau trigolion y pentrefydd cyfagos. Yn wir, y mae genym lawer o bethau i'n calonogi ni i fyned yn mlaen gyda'n gwaith pwyais.

Y mae fy ieched yn bur dda. Yr ydwyf yn rhyfeddu at y gwaith mawr yr wyf yn myned trwyddo, er fy mod yn teimlo ychydig o boen yn fy mben byth ar ol y dygwyddiadau cysylltiedig a'r cyfnewidiad pwysig yn y llywodraeth. Y mae y boreuau a'r prydnewiau yn ddigon oer; ac yr ydwyf yn myned gryn lawer mwy o gwmpas nag yr oeddwn yn gallu o'r blaen.

Na phoenwch ddim yn nghylch athroddan Jouan. Y maent wedi gwneud da i mi, a dim niwaid, yma yn gystal ag yn Mauritius; ond y maent wedi gwneud niwaid mawr i'r offeiriad Pabaidd. Ni phalla yr adeg ddyfod i mi i'w hateb yn gyf-lawn, a hyn yn fuan etallai.

Y mae heddwch ac undeb yn ffynnu yn ein plith ni (y cenhadon) yma oll. Y mae ein gwaith yn llwyddo. Ychwanegir at ein heglwys bob mis. Y mae y bobl yn gyffredinol yn dyfod yn sefydlog ac y mae pethau yn dychwelyd i'w trefn arferol. Y mae holl swyddogion y llywodraeth yn meddu yr ymddiried llwyrfa yno, ac yn rhoddi pob cymhorth a chefnogaeth a allant i mi. Yr ydwyf yn bwriadu ymweld a'r Frenhines yn mhen diwrnod neu ddau, i roddi hyabyrwydd iddi am ein hamgylchiadau, a'u gweithrediadau o berthynas i eglwys, ysgolion, llyfrau, &c., a lledaeniad yr efengyl.—*Dygedydd.*

O Y M R U.

Urddiad yn Solfach, swydd Benfro.—Gorphenaf 6 a'r 7, urddwyd Mr. Thomas Lewis o goleg Caer-fyrddin yn weinidog yn y lle hwn. Traddodwyd y gynaraeth gan W. Morgan, Caerfyrddin; holwyd y gofyniadau gan J. Lewis, Henllan; gweddwyd gan W. Davies Abergwaun; pregethwyd i'r gwein-idog gan J. Williams, Trelech, ac i'r eglwys gan S. Evans, Hebron. Pregethwyd hefyd yn y cyf-arfod hwn gan W. M. Davies, Blaenycod; W. Evans, Aberaeron; W. Thomas, Whitland; E. Lewis, Bryuberian; J. Davies, Glandwr; R. Per-kins, Maenclochog, ac eraill. Mae y brawd ieuano hwn yn dechreu ar ei weinidogaeth mewn am-gylchiadau hynod o ffafriol.

Urddiad yn Nedo, ger Pwllheli.—Awst 12 urdd-wyd Mr. E. Lloyd yn weinidog yn y lle hwn. Pregethwyd ar natur eglwys gan D. Jones, Capel Helyg, holwyd y gweinidog ieuano gan D. Jones, Abersoch; y weddi gan D. Griffiths, Bethel; cyf-arwyddiadau i "*gyflawni ei weinidogaeth*" gan H. Ellis, Corwen; pregethwyd i'r eglwys gan J. Mor-ris, Madryn Lodge. Cafwyd hefyd wasanaeth R. Jones, Manchester; E. Rowlands, Ceidio; W. Williams, Nefyn; E. Morris, Abererch; E. James, Llanaelhaearn, a W. Edwards, Waunfawr.

Urddiad yn Bery Edge, Durham.—Yn y lle hwn, Awst 29 a'r 30, urddwyd i waith y weinidogaeth Mr. Wm. Thomas, diweddar fyfyrwr yn Llanymddyfri. Gweinyddwyd gan y brodyr Thomas a Davies, o Wilton Park, Mr. Jones o Middlesbro, a Mr. Price o Branchend.

Urddiad yn Ebenezer, Glantaf.—Cynaliwyd cyfarfod Awst 24 a'r 25 yn y lle hwn i urddo i waith y weinidogaeth Mr. J. Griffiths o goleg Aberhonddu. Gweinyddwyd gan W. Roberts, athraw iethyddol coleg Aberhonddu, H. Oliver B. A., Pontybridd; J. Jones, Pontyrrh; N. Stevens, Liverpool, W. Williams, Hirwaen, ac amlwyr eraill. Yr oedd yu bresenol 18 o weinidogion, 21 o fyfyrwyr, a 5 neu 6 o bregethwyr cynorthwyl.

Agoriad Capel yn Dwygyfylchi.—Adeiladwyd Capel ya ddiweddar gan yr Annibynwyr ya y cwr gorllewinol o'r ardal hon. Telmlid fod angen mawr am hyn, trwy fod llawer o'r aelodau perthynol i'r addoldy yn y cwr dwyreiniol yn preswyllo yn y parth gorllewinol a'r triglion yn cynyddu. Mae yn awr wedi ei gwblhan ac yn adeilad hardd. Cynwysa eisteddleoedd i tua 500. Cyfarfod agoriad y capel newydd a gynaliwyd Awst 24 a'r 25.

Cyfarfod chwarterol Maldwyn a gynaliwyd yn Llanbrynmair, Medi 23 a'r 24. Y cyfarfod nesaf fydd yn Mhenybontlawr—yr amser i'w nodi eto.

Yn y Gynadledd yn mhilith pethau eraill, penderfynwyd fod y cyfarfod hwn yn llawenhan, wedi deall trwy newyddion diweddar, fod ei hen gyfaill y Parch. "S. B." wedi dianc trwy gymahut o drallodion yn Tennessee, a'i fod yn fyw ac yn iach.

Fod y Gynadledd yn dymuno datgan eu gofid o herwydd marwolaeth y diweddar Mr. Williams o Oak, wedi hyn y Llanfyllin, a'u cydymdeimlad dwys â Mrs. Williams yn ei galar a'i hunigedd presenol.

Gweinyddwyd yn y moddion cyhoeddus gan y brodyr Hughes Trallwm, Morgans Sammah, Roberts Penybont, Lewis Llanidloes, Evans Llanfair, Edwards a Jones Machynlleth, Davies Llanfyllin, Williams Dinas, ac eraill.

MARWOLAETHAU.

AWST—

7, ar ol math wendid, Mrs. Evans, priod Mr. W. Evans, heddeiddiad, gynt o'r Waun, yn awr o Buckley.

7, yn 84 ml. oed, Mary, gweddw y diweddar a'r dawiol David Evans, o Buckley, ger y Wyddgrug.

15, Mrs. Loveday Bowden Edwards, priod Mr. John Edwards, Groes Wen, yn 44 mlwydd oed.

20, Ann, priod Mr. John Jones, Bagillt Street, Treffynon, yn 28 mlwydd oed.

22, yn 23 ml. oed, Jane Ann, merch Mr. Evan Davies, clerco, Heol y Farchnad, Caernarfon.

22, yn 78 ml. oed, Mr. Isaac Evans, Fedw Llanrhaidr, tad y Parch. W. Evans, periglor y Rhos, ger Rhiwabon, a brawd y bardd a'r llenor enwog William Evans (Trefor), Clawdd newydd, ger Rhuthyn.

23, Thomas Jones, gof, Pentrefoelas, yn 64 oed,

23, William, mab D. Lloyd, Tredegar,—15 oed.

24, yn 49 ml. oed, Elizabeth, priod Mr. Owen Owens, Melin Adda, Amlwch.

28, yn 61 mlwydd oed, Mr. John Owen, Tyddyn Iolyn, Ty'n y Gongl, air Fon.

30, Jane, priod Mr. Thomas Jones, Aberteirnant, Llanarmon yn Ial, yn 33 mlwydd oed.

30, o'r darfodedigaeth, Martha Jones, nith i Mr. Morgan Williams, Bronygllyn, Gwynfe, yn 9 oed.

30, Mr. Thomas Williams, Pant y gwyllanod, Llanarmon, ger Wyddgrug, yn 53 mlwydd oed.

31, yn 17 mlwydd oed, Thomas Morgan Bynner, mab Mr. Thos. Bynner, gynt o Lanfyllin, ac ŵyr y diweddar a'r enwog Morgans, Llanfyllin.

MEDD—

2, yn 16 ml. oed, Thomas O. Hughes, unig fab Mrs. Eliz. Hughes 22 High Street, Rhyl. *Medical Pupil* gyda P. P. Roberts, Yaw., meddyg Rhyl.

3, Mr. Lewis Owen, saer, Porth Madog (gynt o Lanbedr), yn 74 mlwydd oed.

4, Mr. J. Richards, Llanddewibrefi, yn 69 oed.

4, y Parch. D. Evans, gweinidog yr Annibynwyr yn Nghwmwyseg, Brycheiniog, yn 78 ml. oed. Bu yn y weinidogaeth am tua deugain mlynedd, ac yn dra defnyddiol yn ei ddydd.

4 yn 68 oed, Mrs. James, gweddw y diweddar Barch. T. James, Hermon, ger Llandilo.

5, yn 70 ml. oed, yn nhŷ ei ferch-yn-nghyfraith, Mrs. Parry, Nelson Terrace, Birmingham, Harri Parry, gynt o Llanbaidr, Mochant.

5, Miss Mary Williams, Machynlleth, yn 54 oed.

6, yn 5 mlwydd a 4 mis oed, Mary Jones Rees, merch hynaf Owen Rees, argraffydd, Dolgellau.

8, Mr. B. J. Maddorn, athraw yr Ysgol Genhedlaethol, Porthmadog, yn 28 mlwydd oed.

8, yn Mhantysedwen, Catherine, priod Mr. Wm. Roberts, Rhydyfelin, Aberystwyth.

12 yn Stryt Henllan, Dinbych, Mr. John Parry.

12, yn 71 mlwydd oed, Mr. David Morgans, Glandwr, ger Abertawe.

12, yn 64 ml. oed, yn Tŷ ucha'r ffordd, Waunfawr, Mrs. Margaret Owen, gweddw y diweddar Mr. William Owen, o'r un lle.

20, Miss Lee, unig ferch Thomas Lee, Yaw., Elernion, Llanabhaiarn.

16, yn 21 oed, Robert, mab ieuangaf Mr. John Roberts, Berwyn St., Bala.

16, John Jones, Carn Twca Llaudegfan, Mon, yn 62 mlwydd oed.

17, Mr. David Jarrett, Glasfryn House, Trawsfynydd, yn 46 mlwydd oed.

21, yn 67 ml. oed, Mrs. Gwen Williams, priod Hugh Williams, Ty'naingrig, Llanfihangel Lleyon.

22, yn 79 ml. oed, yn nhy ei merch yn Little Church-street, Rugley, Warwickshire, Mrs. Day, gweddw Mr. James Day, o Gaernarfon.

23, yn 21, ml. oed, Dorothy, merch hynaf Mr. Richard Humphreys, Llanfagdalen, Caernarfon.

23, yn Bryn Tirion, Llanfwrog, Rhuthyn, Miss Mary Jones, yn 68 oed.

26, yn 61 oed, yn Llanbedr Hall, ger Rhuthyn, John Jones, ysw, F. R. S.

27, yn 23 oed, Miss Jane Anne Davies, merch hynaf Mr. David Evan Davies, clerco, Heol y Farchnad, Caernarfon.

27, Mr. Richard Price, Liverpool Arms, Rhyl.

28, yn Beaumaris, Anne, priod Mr. Charles Chesterton, yn 57 oed.

Peroriaeth.

CYFAILL GORBU.

M. 8, 7, 4.

Gan EVAN T. DAVIES, Mineral Ridge, Ohio.

AIR.

Araf.

ALTO. Iesu, Cyfaill pechadoriaid, Cyfaill flyddlon

TENOR. N'ad im' bwyso nac ymddiried Ar un cyfaill

BASS.

byth a lyn,

ond dy hun; Digon ydwyt, Digon

ydwyt, Mwy na digon byth i mi.

1863.

CYF. XXIV.

RHIF. 12.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Rhagfyr.

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

TRAETHODAU.

Pregeth angladdol gan y Parch. Noah Stevens,	858
Ein braint a'n dyledswydd,	856
Crefydd yn y teulu,	857

AMRYWIAETHOL.

Adolygiad y wasg,	861
Llenlith,	863
Y Beibl fel Ewyllys Daw,	866

BARDDONOL.

Cafwyd yr addewid,	868
Ymson y Cristion,	868
Beth yw'r wylo?	869
Dau benill ar gymeriad Jeff Davis,	869

HANESIAETH GARTREFOL.

Cymanfa Gynulleidfaol Pennsylvania	869
Agoriad addoldy yn Newburgh, O.,	871
" " ger Dover, N. J.,	872
Cymanfa Iowa,	872
Beibl Gymdeithas Radnor a'r cylechoedd,	873
Golygfa yn yr Ysbyty,	873
Miss Susannah Evans,	875
Anerchiad at eglwys Pennsylvania	876
Llythyr oddiwrth filwr Cymreig,	877

Marwolaeth a chladdedaeth J. Micah,	877
Cofiant Wm. Roberts, Penycerau,	878
Cyfarfod chwarterol Dwyrainbarth Ohio,	879
Agoriad capel yn Mill Creek,	879
Cambria Newydd, Trefedigaeth Gymreig Missouri,	880
Ganwyd,	881
Priodwyd,	881
Bu farw,	881
Yr etholiad yn Maryland,	882
Missouri yn gyffelyb,—Missouri dros ryddid,—Ysgrif wreiddiol y Llywydd Lincoln,—Ysgolion cyhoeddus Vicksburg,—Coleg Oberlin,—Bradwriaeth y caethfeistri yn Nghanada,—Ychwaneg am y fradwriaeth,—Rhodd oddiwrth un o'r Cenhadon,—Gwaith i'r rhai a garant wneud daioni,	883

Anogaethau oddiwrth yr etholiadau diweddar.—Byddin yr Undeb yn Knoxville, Tenn.—Y Cadf. Banks yn Texas,—Symudiadau prysur i'w disgwyl yn fuan,—Buddugoliaeth fawr yn Chattanooga,	884
---	-----

HANESIAETH DRAMOR.

Marwolaethau,	884
-------------------------	-----

REMSSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—8 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT HIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—J. R., Duncanville, trwy law y Parch. S. R., am Ll. H., a'r O., \$10; L. J., Mucanger, Pa., diweddar o Dover, N. J., \$1.50; F. L., Oliphant, trwy law Parch. M. R., \$1.50; Parch. J. P. T., Mineral Ridge, \$4.50; J. D., Gouverneur, \$1.50; D. D., Penymynydd, \$1.50; H. O., Trenton, \$1.50; O. D. G., Steuben, \$1.50; Mrs. J. D., Remsen, 88c.; E. E. J., Coaldale, \$10; Mrs. J. D. R., Cleveland, Minn., \$3; L. R. E., Utica, \$6.50; Mrs. E. J., New Grafenberg, trwy law Parch. L. D. H., \$3; S. P. D., Middle Granville, trwy law yr un, \$2; W. A. T., Steuben, \$1.50; E. T., So. Bend, Minn., \$11; J. E., Carmel, O., \$7.50; Miss S. P., eto, \$1.50, a J. T. D., eto, 75c. (trwy law Parch. E. D. J.); T. J. E., Brownville, Minn., diweddar o Racine, \$1; R. W., Aurora, drosto ei hun ac I. Vaughan, Niuey-siz, \$3.

Derbynier ein diolchgar gydnabyddiaeth am ymdrechion tra ffyddlon ein Goruchwylwyr, drws y flwyddyn hon eto. Yr ydym yn ystyriol ein bod yn ymddibynol mewn modd neillduol ar weithrediadau ein Goruchwylwyr mewn llawer o ystyriaethau—yn neillduol mewn ymofyn euwau derbynu yr CENHADWR, ac mewn ymdrechion i gael y taliadau i mewn yn brydlawn o bryd i bryd, a'u daufon i ni, llafur lled fawr, gwyddom yn dda, yw hyn, ond y mae yn hanfodol er ein llwyddiant yn ugiad y Cyhoeddiad allan.

Y CENHADWR AM 1864.

Yr ydym yn bwriadu parhau yn y gwaith trwy gymhorth yr Arglwydd y flwyddyn nesaf eto, yr hyn fydd y bumed mlynedd ar hugain o ddanfoniad allan y CENHADWR. Dymunem ddiolch i'n Tad nefol am y cymhorth a ganlatawyd yn y gwaith, am y cymeradwyaeth a dderbyniad gan ein cenedl, a'r llwyddiant a welodd Efe yn dda roddi ar ein llafur byd yma.

Bwriedir i'r CENHADWR ddyfod allan y flwyddyn nesaf yn ei blygiad a'i faintioli presenol, ac yn ol yr un telerau. Ymdrechwn ar ei fod yn parhau yn gyhoeddiad buddiol, teilwng o dderbyniad gan ein cenedl.

Anturiwn ddanfoni yr un nifer ac i'r un personau am Ionawr ac yn inlaen ag a ddanfoni y flwyddyn hon, oddieithr i ni glywed yn wahanol. Anfoner yn fuan lle y byddo cyfnwidiad—a gobeithiwn y cawn glywed o lawer man am ychwanegiad yn nifer y derbynwyr. Erfynir yn ostyngedig ar ein Goruchwylwyr barhan fel o'r blaen, ac ar ein brodyr yn y weinidogaeth roi pob cymhorth ag a allont o du llwyddiant y CENHADWR. Ymddibyna ein llwyddiant yn fawr ar gydymdrechion sirol ein brodyr.

Adnewydder yr achebion am ddanfoniad y CENHADWR i Gymru. Na fydded i hyn gael ei anghoffio.

Bu FARW—Tach. 30, yn ardal Remsen, o'r dafodidogaeth, y brawd ieuanc, ROWLAND WILLIAMS, mab Mr. Evan Williams.

AMODAU Y CENHADWR ydynt \$1.50 y fl.—sef \$1 yn nechreu y fl., a'r gweddill ar dderbyniad y 7fed rhifyn. Cyfarwydder fel hyn: Rev. R. EVERETT, Remsen, Onida Co., N. Y.

SUSANNAH EVANS, yn Remsen.—Nos Fercher, Tach. 25, cawsom ein hanerch gan y forwynig hon yn Israel, Miss Susannah Evans o Aberdâr,—cyfarhiad at wyr ieuanc ar sobrwydd oedd testyn yr araeth hon. Y nos Sabboth canlynol cawsom araeth ganddi eilwaith, ar yr eubydrwydd a'r drwg o yfed cymedrol. Yr oedd yr olwg ar fereh fach mor ieuanc, yn sefyll o flaen y fath dyrfaoedd i ddadlau dros y fath achos pwysig, yn ein llaw a theimladau nae gallwn eu darlunio,—a chlywed y fath wirioneddau yn cael eu traethu, mewn iaith mor syml, mor ddi-ymffrost, mor syuwyrlawn, a chyd y fath hyawledd oedd yn rhyfedd yn wir. Yr oedd ei thad, Mr. Samuel Evans, gyda hi, yr hwn a draddodd areithiau byrion yn Gymraeg, yn dra phriodol i'w sefyllia ac i'r amgylchiad. Bydded bendlth y nef yn dilyn yr ymdrech hwn am ddeffroad gydag achos sobrwydd yn ein gwlad. Caiff cyfeillion yr achos yn Aberdâr glywed newyddion da eto o America, mewn canlynol i lafar eu hanwyl Susannah.

Y fuddugoliaeth fawr ger Chattanooga.—Yr oedd y fuddugoliaeth hon yn helaethach nag a gynnwysid yn y newyddion cyntaf am dani a'o cyrhaeddasant. Cymerwyd o leiaf 7000 o fyddin Brag yn garcharorion—60 o faguiau—a llawer mawr o ddrylliau, arlywion rhyfel, banerau, &c. Ei fyddin a wasgarwyd mewn arllwng tua'r De—i Georgia—nid i ganol Tennessee at Knoxville, i roi dim cynorthwy i Longstreet a'i luodd yno. Gadewir ef i'w dynged fel y bo i gilio ym ol i Virginia, os gall, neu i gael ei gylchynu a'r gymeryd gan ein milwyr tua Knoxville, y rhai a adgyfnerthir yn brysur. Y Cadf. Grant a dilyn Bragg yn gyflym i Georgia. Mae Tennessee a'i chloddeydd, gobeithir, yn rhydd,—a chyn hir bydd yn dalaeth deyrngarol a llwyddiannus yn yr Undeb Americanaidd.

Oak Hill, swydd Jackson, Ohio. }
Hydref 12 1863 }

Dymunem wneud yn hybysu ein bod fel eglwys Gynulleidfao Gymreig mewn angen yn weinidlog, i dori i ni o fara'r bywyd. Os teulu rhyw weinidog neu bregethwr rheolaidd ddaidd i d-lod niom, carem gael bysbyrwydd oddiwrtio, fel y gallom ohebu ag ef. Dichon y safai hynny deudertli iddo ef a thraul i ninau. Ydym dros yr eglwys,

WILLIAM MORGAN } Diaconid.
JOHN THOMAS. }

Cyfarwydder fel y canlyn:—WM. MORGAN.
Oak Hill P. O., Jackson Co., Ohio.

CYFARFON TRIMISOL HOLLAND PATENT.—Bwriedir cyuall y Cyfarfod Trimisol nesaf perthynol i'r Undeb Cynullidfao yn Holland Patent Mawrth a Mercher 22 ar 23 o Ragfyr. Cynadlled am 2 y dydd cyntaf, disgwylir i'r brodyr yn y weinidogaeth oil i lod yn brieseuol.

JOHN R. GRIFFITH. }
MORRIS ROBERTS } Pryllgor.
G. O. GRIFFITH. }

Beibl Cymdeithas Remsen, Steuben a'r cymydog-acthau.—Bydd y cyfarfod blynyddol eleui yn cael ei gynnal yn nghapel y Parch. Morris Roberts, pentref Remsen, ar ddydd Nadolig, sef y 25ain o Ragfyr. Bydd y cyfarfod yn dechreu am 10 yn y boreu a 2 yn y prydau. Cynelir cyfarfod parotawll gan swyddogion y gymdeithas yn swyddfa y trysoydd nos Wener y 18fed o'r un mis.

GRIFFITH W. ROBERTS.

Remsen, Tach. 30, 1863.

MARCHNAD NEW YORK.—Peillied cyffredin a da, \$6.00 i 6.25, prif oren o \$6.25 i 9.00. Gwenti, 1.38 i 1.56. Corn, 1.13 i 1.18. Ceirch 85c. i 89c. Oig moch, mess, \$17.87 i 18.00; prime, 12.00 i 12.50. Oig eidion, plain mess, 10.50 i 13.50; extra, 14.00 i 15.00. Ymenyn, Ohio, 20c. i 24c.; y dal-aeth hon, 26c. i 31c. Cawa 13 i 16.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 24, RHIF. 12.

RHAGFYR, 1868.

R HIF. OLL 288.

Cracthodan.

PREGETH ANGLADDOL.

GAN Y PAROH. NOAH STEVENS, BETHEL, LIVERPOOL.

[Y bregeth ganlynoel a draddodwyd gan y Parch. N. Stevens pan oedd yn weinidog yn Ebenezer, Sirhowy, D. O., ar yr achlysur o farwolaeth Mrs. Mary Ann Evans, priod y diweddar John Evans, Nant y Bweh, swydd Fynwy, cofiant byr yr hon a roddwyd yn ein rhifyn diweddar. Cawsom y bregeth yn llawysgrifen Mr. Stevens, oddiwrth fab i Mrs. Evans, a ymfudodd yn ddiweddar o Gynra i'r wlad hon.—GOL.]

Yn nhŷ fy nhad y mae llawer o drigfanau.—IOAN xiv. 2, 3.

Un o'r gwirioneddau pwysicaf a ddysgwyd i ddynia yn oesau boreuol y byd oedd dyfodiad y Messia o'r nef i'r ddaear. Dyna oedd Alpha ac Omega yr Hen Destament, a dyna oedd dechreu a diwedd yr oruchwyliaeth Iuddewig. Dyna oedd baich prophwydoliaeth y prophwydi, a dyna oedd testyn cŵn y beirdd. Yr arwyddluniau cysgodol—y trefniadau gwladol—y gwyliau defodol—a'r aberthau beunyddiol, a osodwyd i fyny, ac a gyd-drefnwyd i ddysgwyl am ddyfodiad y Messias o'r nef i'r ddaear. Pan ddaeth goruchwyliaeth cyflawnder yr amserau, ymddangosodd Duw yn y cnawd.

Un o'r gwirioneddau pwysicaf a ddysgwyd gan yr Iesu, oedd y buasai ef yn dychwelyd o'r byd i'r nefoedd. Yr oedd ei gymdeithas agos a'r Tad, ymweliadau mynych angylion ag ef, ei ddiwydrwydd yn gwneud gwaith yr hwn a'i hanfonodd, a'i ddibrisod o'r byd hwn yn llefaru yn eu hiaith ei fod ef yn myned at y Tad. Eithr bu y dysgyblion yn hwydrwm rhyfeddol i ddeall y gwirionedd hwn, canys trallodwyd hwy yn ddifffwr pan ddeallasant fod yr Athraw ar ymado & hwynt. Yr oedd eu meddyliau yn drallodedig pan feddylient fod yr Iesu i *farw*, yn fwy am ei fod i farw mor *fuaf*, ac yn fwy fyth am ei fod i farw marwolaeth mor *ddirmygedig*, angau maldigedig y groes.

Amcan llefariad y testyn a'r adnod flaenorol oedd tawelu trallod y dysgyblion. Mae yn

dda gan rai feddwl mai arfer yr Iesu yw esmwythau beichiau, cysuro gweddwon, sychu dagrau rhai ymddifaid, diddanu y galarus, gos-tegu wylofain a thawelu meddyliau y rhai trallodedig. Mae pawb y sydd yma yn gwybod am drallod—ac y mae yma rai wedi olywed llais yr Athraw oddiar ei orsedd yn cymhwyso geiriau y testyn at eu cyflyrau, “na thralloder eich calon.” Mae llawer llais am drallodi calonau plant Duw—llais y byd, llais y cnawd, llais cynllwynion diafol, llais cystuddiau teuluaid, llais o'r mynwentydd, ond y mae llais o orsedd y nef yn dweyd, “Na thralloder eich calon.”

Feallai nad yw yn hawdd iawn canfod pa fodd y mae diwedd yr adnod yn rhestru dros wneud ei dechreu hi. “Yr ydych yn credu yn Nuw,”—mae genych hyder yn noethineb Duw, nas gall gyfeiliorni, ac ymddiried yn ei gariad y gwna y peth goreu er eich llesad chwî—credwch yr un peth am danaf finau. Neu feallai mai golygiad arall sydd yn y testyn—yr ydych yn credu yn Nuw, er nas gwelsoch ef, er na theimlsoch ef, er na siaradasoch ag ef fel â dyn, yr ydych yn sugno cysuron o hanfod berffaith a phriodoleddau ysbrydol Duw, credwch yr un fath yno finau. Byddwch mor ysbrydol eich teimladau tuag ataf fi a thuag at Ddau: yn ganlynol, er na byddaf mwyach yn faban yn Bethlehem, yn llefaru damegion ar lan môr Genesaret, yn pregethu ar y mynydd, yn myned oddiamgylch gan wneuthur daioni, eto credwch chwî yn mherffeithrwydd fy natur, ac yn ysbrydolrwydd fy swydd, byddaf yn gysgod craig yn yr ystorm, yn noddfa i chwî ffoi, yn wrthrych i chwî roi eich serch arno, ac yn nghanol eich trallodau byddaf i chwî yn ffynon ddiyspydd o gysuron ysbrydol.

I. Y LLE I'R HWN YR OEDD YR ABLWYDD IESU YN MYNED. “Yn nhŷ fy Nhaf.” Mae gwahanol farau ar y geiriau hyn. Meddylia rhai ei fod yn cyfeirio at y deml yn Jerusalem, a'i fod yn defnyddio hono fel ffgyr i siarad am y nefoedd. Tybia eraill ei fod yn cyfeirio at wahanol raddau yn y nefoedd, llawer o drigfanau, trigfan yn taro pob un. Tybia eraill ei

od yn eu cysuro a'r athrawiaeth hyfryd nad yw y nefoedd ddim yn llawn, fod yno le iddo ef a lle iddynt hwythau hefyd. Tybia eraill fod y trigfanau yn cyfeirio at y greadigaeth yn gyffredinol. Gellir gwreiddio tri sylw ar y geiriau. (1.) Fod y greadigaeth yn eang. (2.) Fod yr Iesu wedi myned i'r man mwyaf gogoneddus ynddi. (3.) Fod gorphwysfa y saint yn lle yn gystal a chyflwr.

Gallesid dysgwyl y buasai y greadigaeth yn eang oddiwrth gymieriad y Crewr. Mae delw y gweithiwr yn y gwaith, delw yr awdwr yn y cyfansoddiadau. Mae delw y Crewr yn y gread. Rhoddwch ddwy flaith i feddwl rheymol—fe dyn un casgliad negys yn anocheladwy. Dywedwch wrth feddwl rheymol fod Duw Anfeidrol yn bod; a dywedwch hefyd i'r Duw Anfeidrol hwnw wneud creadigaeth faterol o ryw faintiol, mae y casgliad yn anocheladwy i'r Duw mawr hwnw wneud creadigaeth teilwng o hono fe ei hunan. Pan apelir am gymhorth Victoria at ryw achos, y mae at ei rhyddid ei roddi neu beidio, ond byddai rhoi ceiniog yn annheilwng o'i chylch hi. Os rhydd hi ryw faint, hi a rydd yn deilwng o Frenhines Prydain Fawr. Os oes creadigaeth yn bod, os Duw yw awdwr y greadigaeth hono, mae ei hyd a'i lled, ei uchder a'i dyfnder, yn deilwng o'r Hwn sydd yn "ddoeth o galon, ac yn alluog o nerth."

Mae awgrymiadau y Beibl yn cadarnhau y dybiaeth. Yr ydym wedi dweyd lawer gwaith nad yw y Beibl yn addysgu seryddiaeth, na daearyddiaeth ychwaith, a'i amcan ef yw dywedyd fod Duw yn Nghrist yn cymodi y byd ag ef ei hun. Pe byddai gwrthryfel yn tori allan yn yuys Java a'r preswylwyr yn cael eu cymeryd yn garcharorion, a bod cenad yn cael ei anton gan Senedd Lloegr i gyhoeddi amodau heddwch, nid darlithio ar ei daith yn fanwl o'r *English coast*, i'r *Atlantic*, a'r *Indian Ocean*, heibio y *Cape*, ac yn groes i'r *Line*, nid manylu ar bethau felly fyddai ei orehwyl. Nago! Ond cyhoeddi amodau yr heddwch i'r trueiniaid yn Java. Ar yr un pryd ni byddai dim yn fwy naturiol i'r genad wrth agor ei gomisiwn na chyfeirio at urddas ooron Lloegr, at eangder yr ymerodraeth ar yr hon nid yw yr haul yn machludo. Talaeth wrthryfelgar yw y ddaear, amodau heddwch o'r orsedd yw y Beibl, ac nid yw yn dweyd ychwaneg am y greadigaeth nag awgrymu fod yr orsedd yn urddasol a'r ymerodraeth yn fawr. Sonia y Beibl am nefoedd, a nefoedd y nefoedd, ac yn Heb. xi. wrth starad am rifedi hilogaeth Abraham, defnyddis dwy gymhariaeth, fel ser y nef, ac fel tywod y môr. Dyrchewch eich llygaid i fyny, ac ed-

rychwch pwy a greodd y rhai hyn, a ddwg eu llu hwynt allan mewn rhifedi, efe a'u geilw hwynt oll wrth en henwau, &c., Esay xl. 26.

Mae darganfyddiadau gwybodaeth yn cadarnhau tystiolaeth rheoswn, ac yn taslu goleuni ar awgrymiadau y Beibl o berthynas i eangder y greadigaeth faterol. Byddai cynyg rhoi llawer o firwyth llafur seryddion mewn pregeth, ac yn neillduol mewn pregeth angladdol, yn annoeth, ac feallai yn annerbyniol gan y rhan amlaf. Goddefwch i mi ddweyd dau beth—mae goleuni yn teithio yn agos 200 mil o filldir-oedd mewn eiliad, ac mae goleuni y ser pellaf mae seryddwyr wedi woked trwy gynhorth drych yn cymeryd agos ddwy filiwn o flynyddau i gyrhaedd ein daear ni. Pan arosyw yn ymyl feithian fel hyn, nis gallaf lai na meddwl mor ddistadl yw dya, mor eang yw y greadigaeth, mor anchwiliadwy yw y Crewr. "Yn nhf fy nhad y mae llawer o drigfanau."

2. *Mae gorphwysfa y saint yn gynwysedig o le yn gystal a chyflwr.* Gwir y bydd y nefoedd yn gynwysedig mewn meddwl digon pur i fwynbau Duw, ei fwynbau yn mherffeithrwydd ei hanfod, yn amrywiaeth ei briodol-ddan, yn mhrydferthwch ei sancteiddrwydd, ac yn rhyfeddodau ei waith. Ond nid hynyna fydd y cwbl—mae darluniadau y Beibl o sefyllfa y saint yn y byd a ddaw, yn rhoi argraff ar feddwl diduedd fod rhyw le yn ymerodraeth Duw o'r enw nef y gogoniant. Gwisgodd yr Iesu gorff am dano—cyfododd hwnw o'r bedd, esgynodd yr un corff i'r nefoedd. Bydd cyrff gan y saint ar ol yr adgyfodiad. Gelwir hwynt yn gyrff ysbrydol, nid am mai ysbrydion fyddant, ond am y byddant yn rhydd o wendidau y cnawd, yn anfarwol, yn aullygredig, am na raid iddynt wrth gwsg i'w dadebru, bwydydd i'w cynnal, na diodydd i dori eu syched.

Gwrthun fyddai meddwl mai ysbrydion fydd y cyrff. Pa bwrpas fyddai adgyfodi y corff a'i droi yn ysbryd? Mae gan bob ysbryd briodol-ddan personoliaeth, mae yn berson ac nid yn beth, ac felly byddai y corff pe y troid ef yn ysbryd, yn fod ysbrydol newydd, ac yn ymwybodol o'i fodolaeth ei hun, ac nid corff gwasanaethgar i enaid ysbrydol, corff ac nid ysbryd fydd y corff newydd.

Bydd gan y saint gyrff, bydd y cyrff yn faterol, byddant mewn rhyw le, a'r lle hwnw yw y nefoedd. Yno mae yr Iesu yn awr—yno bydd y gwaredigion—ni thrig ewyn yn ol—yno bydd y Gwaredwr yn dweyd, Wele fi a'r plant a roddes Duw i mi.

Lle mae y nefoedd? Yr ydym ni yn arfer edrych i'r lan am dani. Os byddwn yn plygu glin wrth yr orsedd ganol dydd, ystyriwn mai

i'r lan mae y nefoedd. Os byddwn ganol nos yn meddwl am dani, wedi i'r ddaear roi haner tro a throi ein penau ninau agos lle yr oedd ein traed ddenddeg awr yn ol, ystyriwn mai i'r lan mae hi o byd. Mae rhai wedi meddwl ei bod hi yn nghanolbwynt y greadigaeth faterol—a bod y nef yn *center* i'r cysodau oll i droi o'i gylch. Os felly y mae, 'does an Newton nac un Herschell ar y ddaear fedr ddweyd faint o ffordd sydd yno. Ond, blentyn Duw, cymier gysur, cholli di ddim o'r ffordd—gwyr teulu y chwech aden y llwybr—ni chollasant mo'r ffordd wrth fyned ag Abel yno, gelli sentro na chollant mo'r ffordd wrth fyned a thi yno.

II. MYNEDIAD YR IESU I'R LLE—"Yr wyf fi yn myned." Tebygol fod yma gyfeiriad hel-aethach nag at ei esgyniad yn unig. Aeth drwy ddyoddefiad—drwy drymaach dyoddefiad na neb arall. Yr oedd Iesu yn gallu caru yn gynesach, cydymdeimlo yn ddwysach na neb arall, ac nid oes dim yn afresymol yn y dybiaeth ei fod yn *capable* i ddyoddef mwy. Yr oedd yn berchen ar uwch dynoliaeth na neb arall. Pa fodd bynag, mae yn ddios mai llwybr y groes oedd y llwybr ddewisodd Mab Duw i fyned i dŷ ei Dad. Aeth yn anrhyddedus. Ni thorodd un adduned. Bu yn ffyddlon i bob ymrwymiad. Bu fyw mewn byd pechadurus, bu yn gyfaill publicanod a phechadur-iaid—temtiwyd ef yn mhob peth, ond hanes ei fywyd yw hyn, "Ni wnaeth bechod ac ni ohaed twyll yn ei enau." Aeth adref yn ogoneddus. Disgynodd angylion i'w hol. Os canent pan anwyd ef, dian y canent yn hwylus wrth ei gael ef yn ol. "O byrth, dyrchafwch eich penau, ac ymddyrchafwch ddrysau tragywyddol, a Brenin y gogoniant a dclaw i mewn." Wedi clywed y fath gais, 'doedd dim rhyfedd i'r teulu y tufewn ofyn, "Pwy yw Brenin y gogoniant hwn?" Mae Abraham, Isaac a Jacob, Samuel a Dafydd ac Elias wedi dyfod i mewn, yr oedd y pyrth yn ddigon uchel, ond wele un mwy nag a aeth yno o wlad y ddaear erioed.

Yr oedd yn fantais i'r eglwys i Grist fyned i'r nefoedd. Ar un olwg nid oedd dim rhyfedd fod calonau y diagyblion yn drallodedig. Yr oeddynt wedi canu yn iach i'w perthynasan—wedi ymadael a'u cyfeillion, wedi rhoi eu galwedigaethau i fyny, wedi tafu y rhwydau o'u dwylaw. Gwaeth na hyny, buasai y byd yn oherwin am eu penau a'u dirmygu. Ond y peth mwyaf oedd meddwl am golli cwmni anwyl yr Iesu—yr Iesu ei hunan. Yr oedd caredigrwydd yn anadlu yn ei eiriau, yr oedd miwsig yn ei lais, a llonsaid ei galon o gydymdeimlad. Wedi y cyfan, mantais i'r diagyblion a mantais

i filiynau oedd mynediad Crist i'r nefoedd. Aeth yno yn ei swydd i eiriol, ac eiriol dros y troeddwyd—ath yno fel yr anfonai y Dyddan-ydd arall. Yr oedd bendithion y cwrdd gweddi yn yr oruwch ystafell—yr oedd y gwiago a nerth o'r uchelder—yr oedd dwysbigo y pum' mil—yr oedd llwyddiant yr efengyl, yn troi y byd *up side down*, yn ganlyniadau esgyniad Mab Duw.

Canwyll yn goleno ystafell oedd Iesu ar y ddaear. Haul yw yn y nefoedd yn goleno y byd.

Aeth i barotoi lle i'w ddiagyblion. Nid un o'r pethau hawddaf yw penderfynu pa beth sydd i feddwl wrth y fath eiriau. Onid yw y lle yn barod er cyn seiliad y byd? Ydyw mewn bwriad. Wel, beth a feddylir? Dau beth, ffallai. Parotoi dysgwyliad teulu y nef am lawer ragor o wlad y ddaear i ddyfod yno—a mwy na hyny, bydd fy mod i yn y nef yn ei gwneud hi yn lle wrth eich bodd ohwi. Mae parotoi dwbl o berthynas i'r Cristion, mae yr Ysbryd yn ei barotoi ef, a'i Gwidwad yn parotoi lle iddo. Mae ambell Gristion tlawd wedi marw yn Nghymru nad oedd dim fawr lle iddo ar y ddaear, dynion wedi blino arno, dim parotoi ar gyfer ei angladd, dim careg ar ei fedd—yr oedd Iesu yn parotoi ar ei gyfer.

III. CANLYNIADAU EI FYNEDIAD AT Y TAD,—
"Mi a ddeuaf drachefn." Siarad a'i ddiagyblion yr oedd yr Iesu. Buont hwy feirw yn mhen ychydig flynyddau. Tebygol fod yma gyfeiriad at ei ail ddyfodiad i farnu y byd. Dyna farn Dr. Brown o Edinburgh. Nid oes dim dadl na ddaw ef, daw ei hun, daw yn annysgwyliadwy, daw yn ogoneddus. Cryn wahaniaeth yn y saint y boreu hwnw i'r peth ydynt ar y ddaear—dim un Jacob gloff, nag un Lea a'i llygaid yn doston. Bydd corff ysbrydol dy frawd yn ddigon o *looking-glass* i ti weled llun dy hunan. Ond bydd mil mwy o wahan-iaeth yn yr Arglwydd Iesu—nid baban ond Barnwr, nid gwas ond Llywydd, nid yn Fab y dyn heb le i roi ei ben i lawr, ond yn Dduw bendigedig yn oesoesoedd. Pilat oedd y barnwr o'r blaen, a'r Iesu oedd y carcharwr—Iesu fydd y Barnwr y tro nesaf, a Philat yn sefyll ei brawf.

Pa bryd y bydd dydd y farn? Ni wyr neb. Pe bai o ryw bwys i chwi gael fy marn i ar y pwno meddylwyf na fydd ef ddim yn fuan. Mae genyf dri rheswm dros farnu felly. (1.) Yr amser y buwyd yn dadblygu trefn iechydwriaeth. (2.) Agwedd foesol y byd. (3.) Awgrymiadau ar greadigaeth anianol. Dywedir fod yr haul yn troi am *center*, ac y cymier 20 miliwn o flynyddau cyn gorphen ei dro. Meddylwyf y ca yr haul orphen ei dro. Dywedai

un na charai fod cyhyd heb gael ei gorff i'r lan. Mae genyf air o gysur i'r cyfryw. Bydd y cyfnod yn myned heibio yn union gan mor ddedwydd y bydd y lle.

"Ac a'ch cymeraf chwi ataf fy hun." Mae cryn wahaniaeth ar y ddaear rhwng y saint a'r annuwilion. Bydd mil mwy o wahaniaeth yn nhriniaeth y ddau ddosbarth yn nydd y farn, cael eu gyru bydd y naill a'u croesawu bydd y llall.

"Fel lle yr wyf fi fod o honoch ehwithau hefyd." Crybwyllasom o'r blaen fod y nefoedd yn lle. Y mae pob rheswm yn dweyd ei fod yn lle gogoneddus. Lle penaf y greadigaeth. Canolbwynt y bydysawd. Paradwys Duw.

Mae rhai llenyre'h heirdd ar y ddaear. Mae teithiwr wedi rhoi eu doniau ar waith i ddarlunio dyffrnoedd America. Mae canmoliaeth ryfeddol i Awstralia. Canmolir fod y *climate* yn iachus &c. Ond maent yn marw yno. Mae yr Iesu mewn gwlad lle nad oes neb yn marw ynddi. Ond dyna fydd gogoniant y nefoedd, bod gyda yr Iesu. Mae ei bresenoldeb ef wedi gwneud lle drwg yn lle da cyn heddyw. Nid oedd hi ddim yn ddrwg yn y ffwrn dân, yn ffau y llewod, yn ngharchar Philippi. Os yw llewyrch ei wyneb yn gwneud yr hen fyd hwn gystal, beth yw cael ei weled fel y mae?

"Byddi yn ddigon o nefoedd am byth
Ei weled ei fel ag y mae.

Rhyw foren hynod fydd boreu y farn! Hwyrach y bydd y ddaear yn myned tan gyfneddiadau hynod y pryd hwnw, ond gwrthrych y sylw a thestyn y gân fydd Iesu Grist. Hanes Cyrus yn goreegyn y dalaeth, ac yn cymeryd tad a mam a gwraig y tywysog yn garcharorion.

Bydd yn dda gan y brodyr gwrdd a'u gilydd yno, bydd yn well ganddynt gwrdd a'r Iesu. Bydd yn dda gan Esaia weled Malachi, a Malachi Esaia; ond bydd yn well gan Esaia weled y "Baolgen a anwyd" na gweled Malachi, a bydd yn well gan Malachi weled "Haul y cyflawnder" na gweled Esaia.

Bydd yn dda gan Paul a Silas weled eu gilydd, bydd yn well ganddynt weled y gwr a fu gyda hwynt eill dau yn ngharehar Philippi. Yr oedd Dr. Owen ar wely angau pan oedd ei lyfr ar ogoniant person Crist yn y wasg. Pan ddywedodd y cyhoeddwr ei fod *just* yn barod, dywedodd, "Byddaf wedi gweled gogoniant Crist fel y mae cyn y gwelwyf y llyfr."

Ionawr 15, 1858.

EIN BRAINT A'N DYLED SWYDD.

Pr rhai hyny a fagwyd yn Nghymru—y rhai a wyddant yn brofiadol beth ydyw byw

mewn gwlad lle y mae (o leiaf, lle yr oedd) manteision yr addysg yn anaml; lle yr oedd ysgol ddyddiel yn hollol o gyrhaedd plentyn y llaw-weithydd a'r llafurwr; lle yr ystyrid hogyn yn ysgolhaig lled fawr os medrai ddarllen ac ysgrifennu, yn enwedig os medrai y crap lleiaf o Seisnig; i'r cyfryw, nid oes yr un o ragorion America yn fwy boddhaol na'i thor-aeth o fanteision addysg. Beth bynag am yr hen wlad, nid oes yma yr un cysgod o esgus dros fod yn anlythyrenog ac anwybodus. Drwy ein cyfundraeth or-gampus o ysgolion cyffredin, mae sefyllfa y tlawd a'i cyfoethog wedi ei gydraddoli mor bell ag y mae hyny yn ddiehonadwy, yn y manteision a roddir iddynt er cyrhaedd addysg ymarferol gyflawn a chryno.

Mae yr addysg rad a roddir, (ie, a gymhellir,) i lawb yn ddiwahaniaeth, drwy ein hysgolion cyffrediaol a'n *Free Academies*, yn ddigon i barotol ein meibion a'n merched ieuanc i lanw unrhyw gylch cymdeithasol neu fasnachol, oddieithr y rhai hyny a ofynant fod yn ysgolheigion o'r radd uwchaf. Nid ydym wrth hyn yn meddwl y gall pawb fyddont wedi myned drwy ein hysgolion rhad fod yn feddygon, neu gyfreithwyr, neu farnwyr, neu weinidogion efengyl. Mae pob un o'r rhai hyny, a'u cyffelyb, yn arbenigion wrthynt eu hunain, ag y mae gofyn i ddyn fyned atynt yn debyg fel y bydd yr egwyddorwas yn myned i ddysgu bod yn beiranydd, neu ôf, neu saer, neu argraffydd. I'r cyffredin, mae yr addysg a gyfrenir yn y lleoedd hyn yn ddigonol; nid ydyw nifer y rhai a ofynant ddysg uwch ond ychydig mewn cymhariaeth; ond y mae yn ddyledswydd ar y rhai hyny a fwriadant lanw eylehoedd uwch na'r cyffredin, yndrechu hefyd am addysg uwch na'r cyffredin.

I ddyn ieuanc sydd yn bwriadu cyflwyno ei hun i waith y weinidogaeth, nid oes yn y wlad hon yr un rhwystr anorfod iddo allu cael addysg drwyadl yn ein colegau a'n *seminaries*;—y gyfryw addysg ag a'i galluoga, (so bydd ganddo dalentau yn gyferbyniol,) i sefyll gyda'r rhai blaenaf yn ei alwedigaeth santaidd. Gwir nad dysg a thalent ydynt yr awg bethau angenrheidiol i weinidog defnyddiol; y mae un peth arall yn anheggorol—duwioldeb. Mae yr olaf yn well na'r ddau flaenaf; ond y mae y tri yn ofynol i weinidog cyflawn yn yr oes hon.

Y mae yr arferiad (rhy gyffredin) o ffino ar efrydu, neu ddigalonni yn ngwyneb anhawderan, a myned i bregethu cyn cael y parodrwydd gofynol, yn rhy debyg i waith egwyddorwas yn gadael ei feistr cyn gorpheu dysgu ei

gelfyddyd. Mae yn myned i le arall ac yn cyflogi fel celfydddydwr; ond nid hir y bydd heb ddangos ei anwybodaeth i'w gydweithwyr, ac yn fuan dechreu weled ei ffolineb; a bydd yr un weithred hono, yn cyfodi oddiar y dybiaeth o'i fod yn deall ei gelfyddyd yn ddigon da, fel hunllef yn ei ddirwasgu a'i gadw i lawr weddill ei oes. Felly y mae gyda llawer o bregethwyr a gweinidogion. Pan yn ieuainc a gobeithiol, tybiant eu bod yn ddigon gwybodus at y gwaith o'u blaen; ac felly yn cael blynyddau meithlon i edifarhau wrth eu hamdden am na baasent yn rhoddi ychydig yn rhagor o amser i efrynu yn y dechreu. Nid ydyw hyn yn wir am bawb. Y mae rhai dynion yn meddnu ar gymaint o yni a galluoedd naturiol fel y gwnant weithwyr da heb fod yn brentisiaid, ac eraill mor amddifad o hynt fel na wnant byth weithwyr da, er trenlio cyflawn amser fel prentisiaid. Mae hyn yr un mor wir am y weinidogaeth ag am unrhyw alwedigaeth.

Da genym weled rhai yn mysg gwyr ieuainc ein cenedl yn ddigon uchelgeisiol i amcanu am y lleoedd uwchaf; ac yn penderfynu cyrhaedd eu hamcan trwy gynorthwy y ddysgeidiaeth uwchaf. Dichon y dywed rhai am danynt eu bod wedi camgymeryd eu galwedigaeth:—heb fyned i ddadleu am hyn, dywedwn eu bod yn teilyngu parch a chefnogaeth am wneyd yr *ymgais*, beth bynag fyddo eu llwyddiant yn y diwedd.

T.

GREFYDD YN Y TEULU.

GAN Y DIWEDDAR BARCH. THOMAS GRIFFITHS, O IIAWEN.

(O'r Dyngeddyd.)

"Rhaid i'r plant adael Duw, cyn y gwna Duw adael y teulu."

Terfyniad o'r t. d. 228.

6. *Y dylai y rhieni wneud pob ymdrech er cael y plant i ymarfer â chrefydd.* Bydd hyn yn gwneud y pethau ag y mae dynion sydd wedi eu gadael i dyfu i fyny cyn dechreu yn teimlo anhawedra mawr, yn fwy rhwydd iddynt hwy, y rhai sydd wedi dechreu yn foreu, a'u baich yn ysgafu; ac fe etyb ddybenion da pan fyddo y rhieni yn y dystaw fedd. Adroddir yr hanes a ganlyn gan Jacob Abbot o'r America:—"Yr oedd teulu lled gyfoethog yn un o ranau goren Ffrainc. Yr oedd y fam yn wraig dduwiol iawn, a'r tad yn grefyddol mewn enw. Yr oedd ganddynt bedwar o blant, sef tri mab a merch. Mab oedd yr hynaf, a'r ferch yn nesaf ato, a'r ddau blentyn eraill yn efeilliaid. Anfonwyd y mab hynaf i'r ysgol i Paris, a bu yno am dair blynedd. Yn y cyfryw amser aeth ei fam yn glaf, a phob

arwydd ei bod yn gwywo dan gryman angen. Yr oedd y meddygon yn ofni yn fawr fod yr afiechyd yn drech na'u dyfais hwy. Yr oedd hi yn myned wanach wanach. Gyrwyd am y mab adref—yr oedd yn nechreu gwylliau yr ysgol. Wedi iddo gyrhaedd y tŷ, aeth yn ei flaen i ystafell ei fam; cafodd y fath glwyf i'w feddwl, braidd yr adwaenai hi gan y fath gyfnewidiad oedd wedi cymeryd lle arni. Er ei fod yn ieuanc, eto teimlai y fath alar nes oedd yn methu edrych ar lygaid yr hon a fu yn siriol wennu arno gannoedd o weithiau.

"Un diwrnod, danfonodd ei fam am dano yn y boreu—mor foreu a chwech o'r gloch. Aeth i'w hystafell, yr oedd yn eistedd ac yn pwysu ar y clustogan, a'r Beibl yn agored ganddi. Yr oedd y ffenestr yn agored i ollwng aroglau y blodau a'r awyr iachus i mewn. Yr oedd sain yr adar yn y perllennau yn dyrchu moliant i'w Creawdwr, a holl anian fel mewn bywyd; ond ei fam, fel blodeuyn gwywedig, yn plygu ei phen tua'r ddaear. 'Yr oedd fy mbeimladau y fath,' medd efe, 'fel yr oeddwn yn methu braidd a nesu at wely fy mam. Estynodd ei llaw allan ataf, ymaflodd ynwyf, a gwasgodd fi yn wylaidd at ei mynwes. Pan blygais wrth y gwely, dyrchafodd ei llygaid i'r nef, a gweddiodd yn daer droswyf. Dywedodd wrthyf, 'Fy mhientyn, yr oedd arnaf awydd am eich gwelwed y boreu hwn, oblegid nid oes i mi fawr o amser mwyach ar y ddaear; ond peidiwch gadael i hyn eich trallodi, nid yw oes yr hynaf ond byr iawn i'w chynharu a thragywyddoldeb. Cawn yn fuan ailgyfarfod, fy mab, ni wna Duw eich rhoddi i fyny; ond cofiwch, rhaid i chwi roddi eich hun iddo ef.'

"Methodd llais crynedig fy mam am fynyd, a llifodd y dagrau dros ei gruddiau, yna dywedodd gyda llais gwanaidd, 'Rhaid i chwi ei wasanaethu ef yn well nag y gwasanaethais i ef.' Yr oeddwn yn edrych yn synedig, 'Ie, fy mab,' ebe fy mam, 'ac ar y fynyd hon, pan y mae y byd yn encilio oddiwrthyf, a minau yn myned i roddi cyfrif i Dduw am fy ngeithredoedd, gallaf ddywedyd fod yr Arglwydd yn fy ngollwng mewn tangnefedd, a'm bod yn rhoddi fy enaid i'w ddwyllaw gyda gwir ddiogel obaith o gael rhan yn ei drugaredd ef, oblegid fod gwaed fy Iachawdwr wedi dyhuddo am fy meiau, a thrwyddo ef yn unig yr wyf wedi fy nghyflawnhau. Eto yr wyf yn gofidio am un peth, yr hyn wyf yn gobeithio ei adgyweirio, trwy yr addewid yr wyf yn ewyllysio ei chael genych chiwi.'

"Yna cyfeiriodd fy mam â'i bys at adnod o'r ysgrhythyr synctaid, yr hon a ddarlennisai, 'Myfi a'm tylwyth a wasanaethwn yr Arg-

lwydd.' 'Hynyna yw y peth a ddylaswn ei wneuthur,' ebe hi, 'a'r peth nas gwneuthum. Er i mi wasanaethu yr Arglwydd yn fy nghalon, eto, ni sefydlais ei addoliad yn fy nheulu. O! y fath fendithion a roddai y cyflawniad o'r dyledswyddau hyn i mi yn awr, ac i bawb o honom. Yr oeddwn yn meddwl fy mod yn caru Duw, ond anghofais ei wasanaethu ef. Fy mab, fe ddiehon y byddwch rywbryd yn dad mewn teulu, addunedwch i mi y gwnewch alw i'ch cof fynydau olaf eich mam, ac y gwnewch anrhydeddu yr Arglwydd ag addoliad teulnaidd yn ddyddiol.' Yr oeddwn yn gwlychu dwylaw fy mam â dagrau; addewais gyflawni ei dymuniad; yr oedd yn ymddangos wedi ei boddloni, ac yn erfyn arnaf am beidio anghofio fy addewid.

"Claddwyd fy mam, a gorfu i mi ddychwelyd i'r ysgol. Aeth blynyddoedd heibio cyn i mi ddychwelyd i'm cartref; ond yr oedd fy nhad yn ymwoled â mi yn fynyddol, ac yr oedd yr ymweliadau hyn yn lloni ychydig ar ei feddwl pruddaidd. Daeth yr amser i mi ddychwelyd adref. Yr oedd fy chwaer a'm brodyr wedi tyfu, braidd yr adwaenwn hwy; ond buan yr ennynwyd y fflam o gariad yn ein mynwesau y naill at y llall. Yr oedd fy chwaer yn hynod debyg i'm mam, galluoedd ei meddwl yn ymagor yn foren, ac yr oedd yn ymdrechgu hyd ei gallu i lanw cylch ei mam; ond yr oedd ei holl ymdrechion yn rhy fach, ac yr oeddwn yn lled drist fy meddwl wyth weled absenoldeb y drefn, yr heddwoch, a'r cydgordiad oedd yno unwaith.

"Galar pruddglwyfaidd oedd yn gorwedd yn nghalon fy nhad, yr hyn a'i hanhwylusodd at amgylchiadau teulnaidd; eto yr oedd yn rhoddi llawer o'i amser er addysgu ei blant mewn gwybodaeth gyffredinol, ond nid oedd yn meddwl fawr am eu heneidiau. Yr oedd wedi gadael i'r gwasanaethyddion a'r morwynion i wneud bron fel yr oeddynt yn gweled oreu eu hunain; ac yr oedd y rhai hyn yn ymyson â'u gilydd, a'r olwg arnynt un tro a barodd i mi luraethu ymweled â'r ystafell lle bu farw fy mam, yr hon oedd glöedig yn wastad. Aethum i mewn iddi gyda theimladau o ddychryn. Yr oedd pob peth ynddi yr un drefn a phan fu farw fy mam. Yr oedd fy nghalon yn llawn dyohryn, ac yn curo yn fuan. Fel yr oeddwn yn edrych ar y pethau o'm hamgylch, syrthiais ar fy ngliniau wrth y gwely, ac wylais yn chwewr. Yr oedd geiriau olaf fy mam yn seinio yn fy nghlustiau. Yr oeddwn fel yn clywed ei llais crynedig yn dweyd, 'Fy mab, rhaid i chiwi gysegru eich hun i Dduw, rhaid i chiwi ei wasanaethu ef.'

'Gwnaf, Arglwydd,' ebe finau, 'mi wnaf y sanctaidd orchwyl hwn. O, pa faint rwystrau sydd o'm hymgylch! Pa fodd y cyflawnaf ddymuniadau fy mam wrth farw! Cynorthwya fi, O fy Nuw, cynal fy ngwendid. Arosais am hir amser yn erfyn am gymhorth yr hwn sydd yn allu a nerth. Dechreuodd fy nheimladau dawelu yn raddol, a daeth droswyf heddwch aunysgrifiadwy. Cyfodais yn llawn hyder, yn gweled hawl fy nyledswydd, a cherddais heb un petruder at fy nhad, yr hwn oedd ar yr awr hono yn wastad wrtho ei hun yn ei lyfrgell. Yr oeddwn mewn dyrswoh ac ofnau fel yr oeddwn yn nesu ato; ond dyrcheffais fy nghalon at Dduw, a theimlais fy mod yn cael fy nerthu.

"Fel yr oeddwn yn nesu at fy nhad, canfyddai fy mod yn gyffrous. Edrychodd yn dynner arnaf, ac ymofynnodd pa beth oedd yr achos. Atebais, 'Ofn ail gyffroi eich galar oedd yn aml yn fy attal i lefaru am fy mam; ond yn awr y mae fy nyledswydd yn fy nghymhell i lefaru am dani, a chrybwyll am amgylchiadau nad ydych chiwi yn hysbys o henynt.' Yr oedd fy nhad yn awyddus am i mi fyned yn mlaen; ailddywedais iddo, heb adael heibio yr un gair o'r oll a ddywedodd fy mam wrthyf; a gorphenais yn dawel iawn, yr hyn sydd yn profi i mi na ddylem ammheu byth am gymhorth Duw—efe a'i rhydd i'r neb sydd mewn angen am dano.

"Nis gallasai fy nhad fy ateb yn uniongyrchol, ond eb efe, 'Fy mab, paham y mynegasoch y fath bethau gofidus? A ydych yn ymddibynu arnaf fi i gyflawni dymuniadau diwedduaf eich mam?' Atebais, 'Ydwyf;' ac ymddangosai fy nhad fel wedi ddyrswu, ac yn drallodedig ei feddwl. Sefydlu addoliad teulnaidd, yn neillduol ei gyflawni ei hun, oedd yn ymddangos iddo ef yn anhosibl, er ei fod yn arwyddo dymuniad am i hynny gael ei gyflawni. Dywedodd, 'Yfory, fy mab, chiwi a gewch ateb.' Gadewais ystafell fy nhad, ac aethum i ymofyn am Feibl fy mam, yr hwn a gofais yn ei hystafell, ar yr un bwrdd ag yr oedd yn arfer ei gadw. Cymerais ef gyda mi, a threuliais y rhan fwyaf o'r nos mewn darllen y rhanau hyny oedd fy mam wedi bod yn eu hegluro i mi. Yr oeddynt oll wedi eu nodi a'u tanlinellu â'i llaw ei hun. Pan wrth y gorohwyl hwn, yr oeddwn yn teimlo megys pe na buasai fy mam wedi ei hysgar oddiwrthyf, ond fod fy meddwl wedi ei uno â pharodol ddedwydd a gogoneddus ysbryd fy mam.

"Dranoeth yr oeddwn yn dawel iawn; a phan gyfarfyddais â'm tad, yr oeddwn yn credu yn gryf y byddai i Dduw gyfarwyddo pob peth

er ein da mwyaf. Arweiniodd fy ahad fi i'r ardd, a dywedodd yn agos fel y canlyn:—'Nis gallaf gydeynio â'ch cais ddoe. Yr wyf yn dymuno i'm plant gadau crefydd, ac ufuddhau i Dduw; ond dylwn wyllo yn erbyn pob peth a roddo i'w duwiokdeb un ymddangosiad o falchder. Yr oll y mae Duw yn ei ofyn oddiwrthym ydyw ei wasanaethu yn llawen, trwy gydymffurfio mewn calon a bywyd â gorchymynion yr efengyl,—pob peth heblaw hyn sydd yn tueddu i ddyrochafu y galon mewn balchder a hunan ddigonedd.'

"Cefais fy nhrallodi yn fawr â'r fath atebiad oddiwrth fy ahad; ond yn teimlo nas gallwn newid ei olygiadau, na ohryhaedd ei galon, fy unig adgyfnerthiad oedd gweddi. Fy nhad, wrth weled fy nhriswch, a'm cymerodd erbyn fy llaw, a pharhaodd i ddywedyd, 'Y mae yn anmbosibl i mi, yn nghanol fy ngorchwylion teuluaidd, dalu sylw i ddeledawyddau gweinidog. Ni ddylai hyn eich synu. Nid wyf yn groesi'ch chwaer i dala sylw i'r pethau hyn pan fyddoch chi yn absenol, a gwneud i'w brodyr yr hyn oll oedd eich mam yn ei wneud i chi. Gall ddarllen y Beibl, a gweddio gyda hwy, os bydd yn ewyllysio hyn. Yr hyn oll ydwyf yn ei ddymuno yw, iddo gael ei wneud heb anhrefn, gyda'r symrlwydd mwyaf, ac mewn modd dirgelakdd.' Wedi iddo ddywedyd hyn, ywadawodd â mi. Aethum ar frys at fy chwaer, a dywedais iddi yr hyn a fu rhwng fy nhad a minau. Gwrandawodd fy chwaer gyda sylw neillduol, a dymunai arnaf ei harwain mewn peth o gymaint pwys. Ymdrechais o'r ysgrythyr ei goletu am bwysigrwydd y gwaith oedd wedi ei ymddiried iddi.

"Cyfarfuasom y dydd canlynol yn ystafell fy mam. Ymoestyngasom i erfyn ar Dduw dderbyn ein gwasanaeth, a'n dyddo ei hun, trwy ei Ysbryd, i'w wasanaethu holl dymor ein bywyd. Darllenais beunod o'r Beibl, (sef Beibl fy mam,) a gweddiais dracheffn. Am amryw ddyddian yr oeddwn yn darllen a gweddio, a mawr yr hyfrydwch oeddwn yn ei gael; ond daeth galwad arnaf i ymadael er myned i'r ysgol, i fyfyrto yn y gyfraith.

"Addawodd fy chwaer barhau mewn gweddian a darllen gair Duw; eto nid oedd ein calonau wedi cael eu newid gan y dwyfol wirionedd. Yr oeddym yn gweithredu yn hytrach dan rin dwfn deimlad o barch plentynnaidd, nac o barch i'n Tad nefol.

"Wedi dychwelyd i'r ysgol, parheais i ddechreu pob dydd gydag awr o weddi a myfyrdod. Yn raddol tywynodd goleuni i'm calon; teimlais fy nhruenus sefyllfa bechadurus a chondemniedig ger bron Duw. Yr oeddwn yn

teimlo loesion enaid, wrth foddwl cyfarfod Duw mewn barn, ond buan y teimlais lawenydd y waredigaeth; ac yr oeddwn yn dymuno yn daer am sicrwydd y tragareddau a roddwyd yn Nghrist Iesu. O'r amser hyn, yr oedd pob peth wedi newid o'm mewn,—anweledig allu a dawelodd fy nheimpladau trallodedig, ac a daenodd lonyddwch, heddwch, a hyfrydwch trwy fy holl enaid. Yr oedd yn fywyd newydd i mi; yr oeddwn yn teimlo fy mod yn cael fy arwain gan law Duw, er fod genyf achos i wyllo yn fynych uwchben fy anniokhgarwch a'm hangen.

"Dychwelais adref y flwyddyn ganlynol, ac yna datguddiodd Duw i mi allu ei air. Am ryw amser a aeth heibio, yr oedd llythrau fy nhad a'm chwaer yn fy arwain i fwynhau yn rhagflaenorol y llawenydd oeddwn i'w deimlo yn fuan, oblegid yr oedd pob llythyr yn terfynu yn wastad mewn rhyw ddywediad sobr a ohrefyddol.

"Y fynydd y cyrrhaeddais gartref, cefais fy nharo â'r cyfnewidiad oedd ychydig fisoedd wedi ei wneud yn y teulu,—mwyn a sylm ymddangosiad y gwasanaethyddion, a'u trwsiad tŵs, a dynodd fy sylw ar unwaith. Derbyniodd fy chwaer a'm brodyr fi gyda'r llawenydd mwyaf; mewnol ddedwyddoch ydoedd yn ymddangos yn eu hwynebpryd. Derbyniodd fy nhad fi gyda mawr diriondeb; ei lygaid oedd yn llawn dagrau; ond y wên siriolaf oedd yn cynhyrfu ei wynebpryd, yn lle y nodau o dristwch da fu yno mor hir yn aros.

"Mor fuan ag y cefais fy chwaer wrthi ei hun, gofynais iddi pa beth oedd wedi bod yno er pan ymadewais. 'O fy mrawd,' ebe Henrietta wrthyf, 'pa mor ddiolchgar a fyddwch pan glywch pa bethau y wnaeth yr Arglwydd i ni! Mor wir yw y geiriau, 'Parhewch mewn gweddi, gan wylled ynddi gyda diolchgarwch. Gofynwch, a rhoddir i chi; ceisiwch a chi a gewch; curwch, ac fe agorir i chi.' Wedi i chi ein gadael, parheais i gyflawni yr addoliad teuluaidd. Deuai ein brodyr bychain yn fwy difrifol bob dydd, ac yn fwy astud yn gwrando arnaf. Aml ar hyd y dydd y byddent yn ymddyddan â'u gilydd; a phan fydd rhyw ran neillduol o'r ysgrythyr dan eu sylw, ac yn peri syndod iddynt, byddant yn ei adrodd wrth y nures. Yn fuan ar ol hyn, gofynodd y nures am gael bod yn bresenol ar yr awr weddi. Ymddangosai ei bod yn gwrando yn astud. Wedi hyn, erfyniodd arnaf roddi benthyg Beibl iddi. Dechreuai ei ddarllen gyda difrifoldeb mawr. Buan y tynodd sylw y gwasanaethyddion eraill, wrth weled y cyfnewidiad oedd ynddi; yn lle treulio ei hamser mewn gwag

ymddyddanion, yr oedd yn ymneillduo yn aml i'w hystafell i ddarllen y Beibl. Ar y cyntaf yr oeddynt yn ei gwawdio; ond ei hateb tawel a phenderfynol oedd, fod ganddi enaid, a bod yn rhaid iddi ofalu am ei iechydwrïaeth. Dywedodd wrthynt am ddarllen y Beibl, a'r fath argraff oedd wedi ei wneud ar ei meddwl. Nis gwn pa bethau eraill a ddywedodd; ond yr oeddynt y cyfryw, fel y dymunodd yr holl wananaethyddion bron ymuno â ni yn y gwasanaeth boreuol. Yr oeddwn wedi fy moddloni yn fawr pan ddywedodd Mary Anne hyn i mi, ond yr oeddwn yn ofni y byddai fy nhad yn groes.

“Gofynais ganiatad iddo; wedi aros ychydig i feddwl, rhoddodd i mi fy nymuniad. Yr amser cyntaf pan welais fy hun wedi fy amgylchu, yr oeddwn yn teimlo anhawsdra, ac yr oeddwn mewn trallod meddwl, oblegid yr oeddwn yn cael fy ngalw i lefaru wrth rai oedd yn byw mewn pellter mawr oddiwrth Dduw. Chwiliais yn y Beibl am y rhannau hynny lle y mae yr Arglwydd yn son am galedwch y galon, ac yn ein gwahodd ni i edifeirwch. I'm gwrandawyr yr oeddwn yn darllen y geiriau hynny, ond gwnaeth Duw i mi weled eu bod yr un mor addas i minau; eglurasant fy nghalon i mi fy hun, a gwnaethant i mi weled fy mhechod a'm trueni. Teimlais yr hyn ni ailaf ei fynegu, fod yr holl galon yn wrthwyneb i Dduw nes ei haduwyddu gan yr Ysbryd Glan, a'i heddychu â gwaed ein dwyfol War-edwr. * * * * *

“Fod yr Arglwydd wedi bendithio ein haddoliad teuluaidd sydd bob dydd yn weledig. Ein gwasanaethyddion, oeddynt gynt mor anfoesol ac ymrysongar, sydd wedi dyfod yn heddychol a llonydd; ac yr ydym yn gobeithio, yn greaduriaid newydd yn Nghrist Iesu. Y mae ymddangosiad ein teulu wedi ei hollol newid. Sylwodd fy nhad ar y gwelliant; ac un prydawn gofynodd i mi pa bryd yr oedd ein haddoliad teuluaidd dranoeth, a gorchymynodd i mi ei hysbysu am yr amser. Dranoeth, wedi i'r holl deulu ymgasglu, aethum i ystafell fy nhad. Yr oedd yn gyffrous, a dywedodd, Heddyw yw pen y flwyddyn i farwolaeth eich mam; ei fod am ymuno â ni yn y weddi deuluaidd, a'i fod am fy ngwled yn cyflawni ei dymuniad olaf. Ychwanegodd, ei fod yn gobeithio nas gwnawn ut cyfnwidiad yn y gwasanaeth ar ei gyfrif ef, ond myned yn mlawn fel arfer. Mi a gyflawnais felly. Pan oeddwn wedi gorphen, yr oedd fy nhad yn ymddangos dan deimladau pwysig. Gadawodd yr ystafell yn fuan; a phan gyfarfyddais ag ef ar ol hynny, ni ddywedodd ddim am y gwasanaeth,

ond y carai gael gwybod pa bryd oedd yr awr weddi dranoeth; ac er hynny y mae yn wyddodol bob amser y byddom yn gweddio yn deuluaidd. Pan orphenodd fy chwaer lefaru, unasom mewn gweddi i ddiolch i'n Tad nefol.

“Wedi y gwasanaeth boreuol, caulynais fy nhad pan adawodd yr ystafell. Gwelodd y fath oedd fy nheimpladan, a gwenodd arnaf, a dywedodd, ‘Fy mhlentyn, y mae eich dymuniad wedi ei gwblhau. Gwelwch fy mod wedi caniatu eich cynllun o addoliad teuluaidd, a gallaf ychwanegu er eich gorfoledd, wrth ddywedyd wrthyoh, mai y mynyddau hyn o fyfyrdd o gweddi ydyw y dedwyddaf o'm hocs. Fe ddichon fod eich chwaer wedi eich hysbyen am effeithiau yr addoliad teuluaidd a sefydlassoch chiwi, ond y mae yn debyg nad ydyw wedi dywedyd wrthyoh am yr effeithiau y mae ei hesiampl hi wedi ei gael ar y rhai a'i hadwaenant. Cyflawna ei dyledswyddau gyda mwy o ofal—y mae ei mwynderau a'i daioni yn cynyddu bob dydd—y mae wedi dyfod yn esiampl i bawb o haelioni, amynedd, a gostyngieddrwydd. Yr oeddwn yn rhyfeddu wrth ei gwelliant cyflym, a chraffwn arni gyda mwy o sylw. Yr oeddwn yn gwled mai un dymuniad oedd yn llanw ei chalon—mai ei phrif nod oedd gwneud da,—ei bod bob dydd yn dyfod yn fwy siriol, ac yn fwy caredig, ac ystyriol o ddymuniadau eraill. Y mae y gwasanaethyddion a phobl y pentref yn siarad am dani gyda serch.

“Yr oeddwn yn ewyllysio ei gwled yn cyflawni y gwasanaeth teuluaidd; a phan oedd yn gweddio ac yn darllen yr ysgrythyr sanctaidd, yr oeddwn yn teimlo rhyw bleser nad oeddwn yn gwybod dim am dano o'r blaen yn treiddio i'm calon—y galon hon a fu cyhyd yn cael ei llwytho â thristwch. Dychwelais y dydd nesaf at yr un esmwythâd, ac fel hyn yr wyf wedi dyagu tynu cysuron o'r unig ffynon wirioneddol. Hyd yn hyn yr oeddwn yn gwrthwynebu ewyllys yr Hwn a gymerodd yr hon a hoffwn o'm mynwea. Grwgnechais yn fy nhristwch; cyhuddais Dduw o anghyflawnder; ac nid oeddwn yn teimlo pa mor llawn o dosturiaethau yw pan y mae yn ein cystuddio. Yr oeddwn yn Gristion mewn enw, ond nid oeddwn yn deall helaethrwydd yr ymrwymladau oedd yr enw hwn yn eu gosod arnaf. Wedi fy llanw â drychfeddwl twyllodrus, (*sophistical*) a baloch philosophyddiaeth caeth-iwais fy meddyliau am Gristionogaeth i gul derfynau fy rheswm anoleuedig fy hun. Yr oeddwn yn trin pawb gyda dirmyg a diolfalwch ag oedd yn gosod un pwys ar unrhyw greddo neillduol—yn ystyried rheolau yr efengyl yn

ddim amgen na deddf-lyfr, (*code*), o'r moesaen puraf a chyflawnaf. Yr oeddwn yn ymddiried i'm nerth fy hun, gan feddwl y gwnai hawliau rhinwedd a dyledswydd fy nghadw ar yr un-iawn; ond yr wyf wedi cael allan fod y gyfundraeth hon yn anigonol yn awr cystudd. Nid oedd yn gallu cyfranu y cysur oedd arnaf ei angen.'

"Gofynais i'm tad, paham yr oedd ei hun heb wasanaethu Duw, trwy gario yn mlaen y weddi deuluaidd, yn lle ei adael i'm chwaer? Atebodd, 'Yr oeddwn yn cael fy lluddias gyda gan gywilydd; ond o'r amser hyn mi a wnafei orchfygu, ac yfory mi a gyflawnaf gyda chwi y mwyafrantaidd a'r hyfrydaf o ddyledswyddau.' Yn fyr, dechreuodd fy nhad ar y dydd hwnw wasanaeth rheolaidd, yr hwn a fendithiodd Duw yn fwy fwy i'r rhai oll oedd yn dyfod iddo. Dilynwyd ei esiampl yn mhob annedd braidd drwy y gymydogaeth. Sefydlwyd addoliad teuluaidd, a llawer o eneidiau a alwyd i wybodaeth yr iechydwr iaeth."

Amrwmiaethol.

ADOLYGIAD Y WASG.

GAN W. B. JONES.

Barddoniaeth yr Ysgrhythrau. Traethawd ar Natur, Dyben, a Nodweddion y Farddoniaeth Ysbrydoledig; wedi ei hegluro gyda dros gant o engreiffitia allan o'r Beibl. Gan Samuel Williams, Scranton, Pa. Hwn a ddygodd y brif wobr yn Eisteddfod Utica, Ion. 1, 1861. Utica; Argraffwyd gan T. J. Griffiths, 181 Genesee St. 1863.

Yr ydym erioed wedi ystyried fod un o brif ddybenion Eisteddfodau heb ei gyrhaeddyd pan na chyhoeddir y cyfansoddiadau buddugol, os ydynt yn deilwng hefyd o'u cyhoeddi. Pan ychydig flynyddau yn ol yr ymdrechwyd dwyn oddiamgylch Eisteddfod Genedlaethol yn y wlad hon, amcanid gyhoeddi y prif gyfansoddiadau yn gyfrolau heirdd. Yr oeddidd hefyd yn bwriadu y pryd hyny fel canlyniad o'r Eisteddfod Fawr hono, i godi Sefydliad Llenyddol a Masnachol yn ninas New York, lle gallai ein cydwiadwyr ar eu dyfodiad i'r ddinas, naill ai o Gymru neu o ryw gwr o'r Talaethau, droi i mewn a theimlo eu hunain gartref; a chael unrhyw wybodaeth a ddymunent gyda golwg ar amgylchiadau pethau yn y wlad, sefyllfa y sefydliadau Cymreig, a hyfforddiant yn eu hamcanion ar eu taith o'r naill le i'r llall. Bwriadid hefyd yn ystafelloedd y Sefydliad Cymreig hwn draddodi darlithiau bob Hydref, yn Gymraeg a Saesonaeg, ar bynciau yn dal perthynas â Hanesyddiaeth, Helyntion, Llen-

yddiaeth, a Dyfodiant yr Hen Gymry gogoneddus. Ond ni lwyddodd yr amcan hyd yn hyn, er ein bod yn sicr y bydd y cyfryw sefydliad ar y cyfandir hwn cyn hir.

Mae yn dda ragorol genym weled mai un amcan yn nygiad yn mlaen Eisteddfodau Cenedlaethol yn Nghymru ydyw cychwyn cyhoeddiad tri-misol, yn yr hwn y bydd i'r cyfansoddiadau llwyddiannus ymddangos. Mae lluaaws o gyfansoddiadau rhagorol a anfonwyd i'r amrywiol Eisteddfodau o dro i dro, wedi eu gollwng i ebargofiant; ffrwyth llafur blin ac ymdrechadau caled o dan amgylchiadau eithaf anffafriol llawer un, sydd wedi eu taffu o'r nailldu, pan buasai eu cyhoeddi nid yn unig yn gyflawnder a'r awdwr, ond hefyd yn lleoedd i'r cyhoedd, ac yn ychwanegiad at gyfoeth ein Llenyddiaeth. Da genym gan hyuy fod go-baith y lleiheir y drwg hwn.

Pe na buasai Eisteddfod Utica yn 1861 wedi ateb un dyben arall ond yn nnig achosi cyfansoddiad "*Barddoniaeth yr Ysgrhythrau*," ystyriem iddi gyflawni gwasanaeth tra rhagorol, am yr hwn y dylai ein efrydwyr ieuainc, a hen hefyd am a wn i, fod yn ddioleghar iawn.

Ni ddylai un Cymro a chanddo chwaeth, a dymuniad i wybod, nid yn unig beth yw Barddoniaeth Ysbrydoledig, ond beth yw Barddoniaeth ei hun, fod heb feddiannu y llyfryn bychan hwn. Y mae yn llawn o hyfforddiadau i'r efrydydd. Anaml y ceir o gylch 56 o dudalenau gymaint o wybodaeth ar unrhyw bwnc gwerthfawr y traethir am dano. Dylai pob athraw, a phob disgybl hefyd yr ysgolion Sabbothol, feddiannu y llyfryn gwerthfawr hwn, yn enwedig gan fod ei bris o fewn cyrhaedd pob un.

Mae y llyfr wedi ei ddosbarthu yn ddedwydd i bedair o bennodau, ac mae pob un o honynt yn werth mwy o lawer na phris y cyfan. Traetha y Bennod gyntaf am Natur a Chymeriad Barddoniaeth. Yr ail, am Natur ac Ansawdd Barddoniaeth fel iaith Drofaegol. Y drydedd, am y Cymeriadau, sef cymeriadau llythyrenol y Salm Fawr, a Galarnad Jeremiah; Cymeriadau Cyfochrog, sef Graddiadol, Cyferbyniol, Cydrediadol, a Mewnogwyddol. A'r bedwaredd a gynnwys Nodion ar y Llyfrau Barddonol, sef Job, y Psalman, y Diarhebion, y Pregethwr, a Caniad Solomon. Dyna i chwi ddigon o wledd a danteithion am bump cent ar hugain!

Yr ydym yn ystyried fod sêl dduwiol yr awdwr weithiau yn cymylu ei ddeall, ac felly yn lleihau ei allu beirniadol pan yn son am gyfansoddiadau rhai o'r prif-feirdd; megis pan y dywed wrth sylwi ar Alarnadau ar ol y

meirw, t. d. 17, "Yn mhlith y beirdd anys-brydoledig, mae Blackwell ar ol Esgob Heber; W. Williams, Pantycelyn ar ol Rowlands, Llan-geithio; Gwilym Hiraethog ar ol Williams o'r Wern, ac Ambrose ar ol 'Pedwar Enwogion Cymru,' yn rhagori. Ond y mae Galareb Dafydd am Jonathan a Saul yn gwneyd holl alar-nadwyr y byd yn *ddiwerth*." Ond y mae rhagoriaethau y gwaith mor gyfunol, fel na chawn ond yn unig dynu sylw at y dyfynion uchod. Rhaid i ni gredu i'r awdwr ddarllen y cyfansoddiadau ardderchog at ba rai y cyfieiria; a phan yn rhoi y ganmoliaeth oruchel i Gwilym Hiraethog—yr oeddydd braid a dy-weyd ormodol—yn y geiriau a ganlyn, t. d. 18: "Y mae yr olaf (Awdl ar 'Heddwch') yn meddnu y fath amgyffredion am symudiadau Satan i dori heddwch cysefin y Greadigaeth, yn gampwath meddyliaeth ddeagrifiadol, a barddonol, ac nis gall Homer yn ei 'Iliad,' Milton yn ei 'Goll Gwynfa,' Shakespeare yn ei 'Venus and Adonis,' na Dafydd Ionawr yn 'Nghywydd y Drindod,' ddangos diim yn rhag-ori arno." Yr oeddydd o'r bron, er ein holl edmygedd am "Hiraethog," yn eiddigeddu dros ein hanwyl Milton. Daeth i'n cof y dar-luniad rhyfeddol a rydd Milton o Satan ar ei orseddfuine oreurol yn Pandemonium, pan yn cyfarch yr *Infernal Aristocracy* yn y Cyfrin Gynglor—areithiau y gwahanol dywysogion affernol—mynediad Satan ei hun trwy *chaos*, gan greu pont aur o annwn ar ei daith i ohwil-fo allau fangre y "greadigaeth newydd" am yr hon y bu ohwedl yn y nef cyn i Dduw fwrw y *crew* diawledig gwrthryfelgar yn bendram-wnwgl i'r pwll diwaelod—

"Horl'd headlong flaming through th' etherial sky,"
—ei arosiad sydyn pan yn gweled yr Haul, a'i araeth ryfeddol iddo, yn dechreu:

"Oh thou, that with surpassing glory crown'd,
Look'st from thy sole dominion like the god
Of this new world;—at whose sight all the stars
Hide their diminished heads; to thee I call,
But with no friendly voice, and add thy name,
O Son, to tell thee how I hate thy beams,
That bring to my remembrance from what state
I fell, how glorious once above thy sphere;
Till pride, &c., &c.,"

yn ol Cymraeg y Dr. W. O. Pugh, fel hyn:—

"O ti mewn gogoniant ar dy rwyg
A welir yn llywiadu megis Duw
Y newydd fydd; oddiwrth dy olwg y
Gorchoddiant yr holl sêr en penau mân;
Neud arnat ti y galwaf, ond nid yw
Lais câr, a chad dy enwi di, O haul,
Ac i fynegi gased imi dy
Belydron ynt, a ddygant imi gof
Fy syrthiad, a gogoneddusd uwch
Dy rod yr oeddwn, nes i falchder &c., &c.,"

yn nghyd a'i—wel, rhaid arafu, onite, lle yr aroswn i! na, na, ceir yn Milton ddelweddu a dofnyddiau y rhan fwyaf o'r beirdd Seisonig

a Ohymraeg a gyfansoddant unrhyw farddon-iaeth yn cyfeirio

"Am drosedd dyn, ac aeron teg y pren"—

ac mae yn dda iawn genym ddeall fod cyfieith-iaeth newydd i'r Gymraeg o Goll Gwynfa Milton, yn dyfod allan o'r wasg, am yr hwn yr ydym wedi cael gair uchel. Gobeithio y bydd y cyf-ryw y gall y Cymro ei ddarllen gyda'r unrhyw bleaser ac adeiladaeth ag y gall Sais ddarllen y gwreiddiol. Dengys y dyfyniad uchod yn y ddwy iaith fod eisiau y cyfryw gyfieithiad, ac os ydyw gwaith T. D. Ffraid yn deilwng o aw-dwr Coll Gwynfa, hyderaf y bydd i'n cyd-wladwyr roddi iddo dderbyniad cyffredinol.

Wedi cael ein harwain fel hyn dipyn o'r nailldu, rhoddwn yma esiampl deg o *style* a chymeriad "Barddoniaeth yr Ysgrhythrau." Nis gallwn wneyd yn well na ohymeryd rhai o'r Nodion ar y Llyfrau Barddonol, yn pennod iv. t. d. 48: "I. Job.

"Job oedd, y mae'n wybyddus
Wr dawiol o ardal Us;
Canai emyn cyn Homer,
Eilial bwac cyn Virgil ber."

"Os yw henafiaeth yn ychwanegu rhywbeth at deilyngdod awdurwaith, rhaid i eiddo y rhyfeddaf o blant dynion gael y flaenoriaeth.

"Y mae y cyfansoddiad hwn o Farddoniaeth Gysegredig yn destyn myfyrdod pob Beibl-ddarllenydd sylwgar. Myn rhai mai flug-draith ysbrydoledig ydyw, tra y myn eraill mai dammeg brydferth ydyw, yn gosod allan wireddau pwysig a thra hynod. Eraill a'i gal-want yn gasgliad mawr o ffeithiau anarferol a dyddorol, yn seiliedig ar amgylchiadau prof-adwy, ac nad oedd Job ei hun ond arwr i'r ohwedl. Myn eraill gyda gwell rhesymau ei fod yn berson gwirioneddol, ac wedi myned yn llythyrenol drwy yr holl amgylchiadau tra dyeithr a ddarlunir mor farddonol yn y llyfr sydd ar ei enw.

"Y mae barddoniaeth Job yn orlawn o bry-derwch, eto y mae yn fywiog, ac yn cynwys oysur i'r truenus, a dyddanwch i'r helbulus. Y mae ei iaith yn orwech a grymus, ac aruchel-edd ei feddylrithiau braid yn anghydmorol. Yn ol Young, dyma y farddoniaeth ardderch-ocaf ar gof a chadw. Yn ol y Paroh. Howard Malcomb, D. D., dyma y brydyddiaeth hane-iol aruchelaf, a mwyaf mawreddog, amryw-iaethol a tharawiadol. Dammegol a moesaidd yw ei arddull braid drwyddo.

"Y Psalmau.—Nid Saron yn unig yw y llyfr hwn, lle nad oes ond rhoynau; ond mae eang ydyw, yn orlawn o bob blodau dewisol. Nid adeilad o feini gwerthfawr unlliw ac unllun ydyw, ond colofn fawr y gwirionedd ydyw, ac

ynddi bob math o feini amlwlog a lluosffurflog,

'O gabolwaith ysbrydoliaeth Duw.'

Nid cadwen rymus, ddolen yn nolen o ymresymiaadau didor, fel llawer o ysgrifeniadau Apostol mawr y cenedloedd ydyw, ond cadwen fodrwyog ydyw o'r 'aur coeth da.'

"Y mae y Psalman yn amrywio yn eu harddull; y mae rhai o honynt yn ddammegol, eraill yn obwarenyddol (*dramatical*), eraill yn foesaidd (*ethic*), eraill yn ddarluniadol (*descriptive*), eraill yn allegol (*allegorical*), eraill yn arwrol (*heroic*), eraill yn hanesiol ac addysgiadol, ac oll wedi eu trefnu idd eu canu gydag offerynnau cerdd.

"Y mae llawer o'r Psalman yn nerthol iawn, ac yn nodweddol gan rymusder meddyliol. Perseid y Caniadau Duwiolfrydig hyn gan hen breswylwyr y Tabernacl, treiddiai eu swm pererol i nen gysegredig y Deml. Datgenid hwy gyda gorfoledd ar fynyddoedd Seion, a chyda thristwch a galar ar finion afonydd Babilon, ac wedi i'r Tabernacl beidio, a'r Deml golli ei gogoniant, ac i'r gwasanaeth Iuddewig golli ei urddas, ac i'r archoffeiriaid golli eu hamddiffyn dwyfol, yr oedd telyn Dafydd mewn hwy! o hyd "gan y deuddeg" yn yr oruwchystafell yn Jerusalem, ac oddiar pan ganwyd yr emyn gyntaf yno, y mae eu sain wedi myned drwy yr holl ddaiar, a'u peroredd hyd eithafodd y byd. Y mae cyfansoddiadau y bardd breninol wedi gwisgo Seion & llondid, ac wedi llenwi genenau 'plant bychain' & moliant. Clywid eu swm yn mrodd Asia, ac ar fynyddoedd Arabia; yn nyffrnoedd dyfnion yr Alpiau gan y Waldensiaid, ac yn nghelloedd creigiau ucheldir yr Alban. Yr oeddynt yn gatlilau hyfryd yn ngeneuau yr Ymgyfmodwyr Albanaidd, a chrëynt lawenydd a digrifwch i'r Tadau Pererinol ar Plymouth Rock, Mass., ac yn ngwyllt goedwigoedd gwlad machlud haul mewn modd cyffredinol."

Mae taniad gwir hyawdledd yn y dernyn uchod. Ca yr efrydydd ieuanc, a'r hen efrydydd hefyd am a wn i, hyfforddiad rhagorol yn nosparthiad y Psalman a dangosiad eu neillduolrwydd. Dylai pum mil o'r argraffiad cyntaf gael eu cymeryd i fyny ar unwaith, a galwad am ail argraffiad yn ddioed.

87 Nassau St., New York, Nov. 1868.

LLENLITH.

Yn cynnwys diogelwch y wir grefydd yn nyddiau y patrieirch Isaac a Jacob, yn nghyd a'r modd yr amdliffynodd Daw ei achos ac a'i dygodd yn y blaen am yspaid gweiniadogaeth y cyfryw brif swyddogion yn yr eglwys Hebreaidd.

Cafodd Isaac, mab Abraham a Sarah, ei eni

yn y flwyddyn 452 wedi y Dylif, yn Gerar, gwlad y Philistiaid, y rhai oeddynt o 'hiliogaeth Mizraim, yr hwn a boblogodd yr Aifft. Yr oedd genedigaeth Isaac wedi bod yn destun addewid amryw weithiau a phroffwydoliaeth aml, ac yn amgylchiad a ddymunid yn y modd taeraf am amser maith gan ei rieni; ond a oedwyd yn fwrriadol gan ragluniaeth hyd nes oeddynt eu dau mewn gŵth o oedran, er profi eu ffydd hwynt, a dangos yn gwbl eglur bod Isaac yn rhodd Duw, ac yn fab addewid, ac yn y modd hyny yn gysgod o'r Messiah, "yr had addawedig."

Nid oedd bywyd Isaac mor llawn o amgylchiadau pwyais a'r eiddo ei hybarch dad, ac yr oedd y rhan flaenaf o hono mor gynblythedig a'r cyfryw, modd ag y crybwyllwyd y prif hynodion yn hanes ei enwog dad. Eithr ymddengys mai efe oedd yr amaethydd cyntaf yn llinach Abraham, yr hwn a ddaeth felly i fod yn gartrefol a sefydlog yn yr un man. Y lle y preswyliai oedd yn Gerar, pa un oedd yn gorwedd tua'r de-orllewin i Ganaan. Ond fe wnaeth y cyfoeth helaeth a ddaeth i'w feddiant ar ol ei dad yn nghyd a gwaith Duw yn llwyddo ei lafurwaith ac yn amlhau ei anifeiliaid &c., gynhyrfu eiddigedd y tywysogion cylchynol; ond trwy i Dduw fendithio Isaac & doethineb, fe ymgadwyd rhag y trallod dychrynlyd o ryfel, ac fe adnewyddwyd yr heddwrch a'r cyngrhair a wnaed yn flaenorol rhwng y cenhadwr Abraham ac Abimelech y brenin, yr amser hyny, oblegid Abimelech oedd yr enw ar bob brenin yno. Mynegir fod Isaac wedi derbyn addysg cyflawn a thrwyadl yn athrofa Sem a'i wyr, y patriarch Heber yn Salem, mewn perthynas i ddeddf foesol Duw, ei oruchwyliaethau yn y byd—defodau a rheolau yr eglwys Batriarchaidd, a holl egwyddorion y wir grefydd, &c., megis ag y derbyniodd Sem hwynt oddiwrth y patriarch Noa.

Yr oedd Isaac yn ddengain mlwydd oed pan briododd ef Rebecca. Yna Duw a adnewyddodd ac a gadarnhaodd ei gyfamod grasol ag ef, gan ddywedyd, "Mi a gyflawnaf fy llŵ a dyngais wrth Abraham dy dad di. A mi a amlhâf dy had di fel sêr y nefeodd, a rhoddaf i'th had di yr holl wledydd hyn, a holl genedlaethau y ddaiar a fendithir yn dy had di, Gen. 28: 84. Dyma addewid a'i chwynwysiad yn wir eang; holl genedlaethau y ddaear o bob lliw, iaith a chynneddf o bobl yn yr holl fyd, Iuddewon a chenhedloedd oll yn ddiwahaniaeth, i gael eu bendithio yn Nghrist, Had y wraig. Ar ol hyn gweddiodd Isaac gyda Rebecca yn aul a dysegeulus am gyflawniad yr

addewid ddwyfol, ac wedi iddynt fod t'nag ugain mlynedd heb yr un plentyn na dim tebygolrwydd i'r addewid am hiliogaeth luosog gael ei chyflawni, yn hytrach nac anghredu Daw, a rhoddi heibio, Isaac yn fawr ei ffydd a gymerodd ei anwyl wraig gydag ef i fynydd Moriah, medd traddodiad Iuddewig, lle yr addawodd Duw i luosogi had Abraham, Gen. 22: 17. Ac yno, yn yr unig fan ag y rhoddodd Duw yr addewid, y dadleuodd ef yn daer a Duw am ei chyflawniad, a gweddiodd yn ddyfal mewn ffydd ar sail yr addewid gyda ei wraig, a throsti, am ei bod hi yn anmhlantadwy; a'r Arglwydd a wrandawodd arno ef, ac a ganiataodd iddo ei ddymuniad ar ol cael prawf o'i ffydd ef, megis ag y gwnaethai a'i dad ar y cyffelyb amhylechiad, Gen. 25: 21. Canys yr oedd yr un rhyw wendid yn perthyn iddo ef ag oedd i'w dad, oblegid efe a draethodd yr un fath chwedl yn nghylch ei wraig ag a wnaeth ei dad o'i flaen am ei fam i Abimelech, Gen. 26: 7.

Pan oedd Rebecca yn y ffordd deuluaidd ac mewn rhyw deimladau hynod ac anarferol a chwbl anadnabyddus i wragedd y gymydog-aeth yn y cyfryw sefyllfa, hi a aeth drwy weinidogaeth y patriarch Sem, y flwyddyn cyn ei farw, medd hanes Hebraidd, i ymofyn â'r Arglwydd mewn perthynas i'w chyflwr annedwydd yr amser hyn, megis ag y nae gwragedd cyfrifol weithiau yn ymofyn â meddygwr doeth; ond mwy tebygol yw, mai trwy wasanaeth y patriarch Abraham yr aeth hi i ymofyn â'r Arglwydd, ac wedi derbyn hysbysrwydd gan yr Arglwydd, efe a fynegodd iddi mewn ymadroddion proffwydoliaethol, "fod dwy genedl i darddu a chyfodi oddiwrthi hi, ac y byddai i'r hynaf o'i meibion wasanaethu yr ieuangaf, Gen. 25: 23. A ganwyd i Isaac efeilliaid pan oedd ef yn dri ugain mlwydd oed; a galwyd enw yr hynaf Esau, a'r ieuangaf Jacob. Ac fel ag yr oedd y meibion yn tyfu fyny, dangosasant dueddiadau cwbl wahanol i'w gilydd. Yr oedd Esau yn ymhyfrydu mewn helwriaeth a digrifwch sefyllfa foreuol cymdeithas, megis Nimrod fyddol ac Ismael anfoesol, y rhai oeddynt helwyr cadarn. Jacob yn y gwrthwyneid a neillduodd ei hun at yr alwedigaeth dawel o amaethyddiaeth, pa un oedd yn cydweddu yn dda a'i dyner lariaidd a'i yspryd tawel, yn nghyd a'u duedd grefyddol, megis un yn chwenych gwlad well na'r Ganaan ddaearol. Eithr anturiaeth y mab hynaf ar y meusydd yn nghyd a'i helwriaeth fothus a'i gwnaeth ef yn hoff gan ei dad, er mai myfyrion a gweddio a wna'i Isaac ei hun pan yr elai i'r meusydd; ond y mab ieuangaf

oedd anwilyd ei fam, canys ei ddnwioledeb a achlysurowdd iddi gadw yn ei chof, fynegiad yr oraol ddwyfol "Yr hynaf a wasanaetha yr ieuangaf." Ac os ydyw yn iawn i rieni wneyd gwahaniaeth rhwng eu plant ar un rhyw ystyr, Rebecca yn ddiameu oedd ar yr iawn, wrth ymseachu yn fwyaf yn yr un ag oedd Duw mewn modd neillduol yn ei garu.

Ond fe ddaeth canlyniadau naturiol a ffrwythau moesol chwerw o'r serch ynsyd, pleidiol a diawdurdod yma o eiddo y rhieni, yr hyn nid yn unig a welwyd ganddynt hwy eu hunain er eu mawr ofid yn y meibion, ond gan eraill mewn llech-res faith yn hiliogaeth y ddan: canys yr oedd dull anwaraidd Esau o fyw yn ei wneyd yn ddifeddwl ac anystyriol; gwendidau ag yr oedd ei frawd yn rhy barod i gymeryd mantais arnynt. Pan oedd y ddau frawd yn un ml. ar ddeg ar ugain oed, dygweddodd Esau un diwrnod ddychwelyd o'r maes wedi bod yn hela yn aflwyddiannus, ac ar ei ddyfodiad i'r tŷ yn dra blinderus a lluddedig, daeth arno yn ddiaynwrth ryw chwant neillduol, gellir ei alw yn awydd anghymedrol am gawgiad o gawl, pa un oedd yn arogl yn ddymunol pan ddaeth ef i mewn, am ei fod yn gynhes, newydd ei ferwi gan ei frawd, ac oherwydd ei drachwant at foddliad mor ddistadl, efe a werthodd ei enedigaith ffraint am dano, am na chwasa'i ef heb hyny, er ei fod ar lewygu gan wendid o' eisiau ymborth &c. Dyma yr ymborth drutaf ar ol ffrwyth y pren yn Eden.

Tybir gan dduwinyddion bod yr enedigaeth ffraint yn cynwys, yn 1. Blaenoriaeth ac awdurdod yn y teulu a'r llwyth. Yn 2. Dwy ran o holl feddianau y rhieni. Yn 3. Bendith arbenig y tad. Yn 4. Yr offeiriadaeth, yn flaen- orol i'w sefydliad yn nheulu Aaron. A pha beth bynag a ddywedir yn erbyn hyn gan rai dysgedigion, ymddengys yn ol yr ysgrythyrau, yn 1. Bod y cyntafanedig yn cael ei gysegru yn neillduol i Dduw, Ex. 22: 29. Yn 2. Ei fod yn nesaf i'w dad mewn anrhydedd, Gen. 42: 8. Yn 3, yr oedd i gael dwy ran o holl gyfoeth ei dad, Dent. 21: 17. Yn 4. Efe oedd i lywodraethu y teulu a'r llwyth ar ol marwol- aeth ei dad, 2 Ohr. 21: 3. Yn 5. Efe yn unig oedd a'r lawl i gyflawni gwasanaeth Duw yn gyhoeddus yn y teulu a'r eglwys, hyd roddiad y gyfraith seremoniawl, Num. 8: 14—18. Nid oedd yr offeiriadaeth ar ol hyny yn perthyn yn fwy neillduol i'r hynaf mwy nag i'r ieuangaf.

Eithr trwy ffordd waelach eto, a moddion mwy anghyfreithlawn byth, yr amddifadwyd Esau o fendith ymadawol ei dad, pa un oedd yn wahanol i'r enedigaeth ffraint, ac fel yr ym-

ddengys yn cynwys, yn 1. Llywodraeth gyffredinol a pharhaus dros bawb o'r tenlu. Yn 2. Bod yn hynafiad y Messiah. Oblegid Isaac yr hwn oedd yn hen mewn dyddiau, yn egwan ei gorph, ac agos yn ddall ei olygon, a ddymunodd gael profi rhyw helwriaeth o ddygiad ei fab Esau cyn cyhoeddi ei fendith olaf cyn ei farw, yr hwn a frysiodd i'r maes i'w geisio; ond yn yspaid ei absenoldeb, Jacob y mab ieuangaf, trwy gyfarwyddyd ei fam, a barotodd fyn o'r gorlan, megis helwriaeth, ac wedi ymwigo yn ffuantus, a'i dygodd i'w urddasol dad —yr hwn a dwyllodd yn mhellach trwy anwiredd parod!! Eithr efe a gafodd gan y patriarch i draethu y fendith bwysig, wrth gyhoeddi pa un y gweithredai Isaac mewn rhyw ddull anghyffredinol ac y llefarai dan gyfarwyddyd dwyfol, canys yr oedd bendithion cyfamod grasol Duw yn cael eu cadarnhau yn y cyfryw fendith i Jacob ac i'w had. Megis "Gwasanaethed pobloedd dydi, ac ymgrymed cenhedloedd i ti: bydd di arglwydd ar dy frodyr, ac ymgrymed meibion dy fam i ti; melliagedig fyddo a'th felldithio, a bendigedig a'th fendithio, Gen. 27: 20. Ond er i Esau yn y modd yma golli y cyfryw fendith, a chael ei gynhyrfu gan ymddygiad ei frawd i ffroni yn aruthr nes iddo groch-lefain a dywedyd, Onid yw ef yn uniawn wedi ei enwi yn Jacob? (enw yn arwyddocan *disodlwr*) canys efe a'm disodlodd i ddwy waith; yn gyntaf efe a gym-erodd fy genedigaeith ffrain, ac wele ef yn awr wedi cymeryd fy mendith oddiarnaf. Eto ei dad a roddodd fendith iddo yntau hefyd, pa un oedd yn cynwys braster y ddaiar a gwlith y nefoedd, ac a addawodd y buasai ef yn wreiddyn cenedl alluog, Gen. 27: 39, 40.

Pan glywodd Rebecca am ddigofaint erchyll Esau, hi a frawychwyd yn ddirfawr mewn perthynas i ddiogelwch ei hanwyl fab Jacob, fel ag y penderfynodd yn y fan i'w anfon ef yn ddiatreg i Mesopotamia at sefydliad gwreiddiol y tenlu, am dymor, er bod yn ddiogel rhag lliid ei frawd. Achos arall hefyd o'i aufoniad i Haran, nad oedd braidd ddim llai ei ddylanwad ar ei dad nac oedd hyn ar ei fam, ydoedd, bod tenlu Abraham erioed yn wrthwynebol i fyned i berthynas deuluaid a neb o'u cymydogion, y Canaanaid eilnnaddolgar, gan hyny yr oedd ei fam wedi llwyddo i gael ei dad, megis ei hunan, yn awyddus neillduol i rwystro Jacob rhag dilyn siampl Esau; priodas yr hwn ag un o ferched y Canaanaid oedd yn achos dibaid o ofid blin a chwerwder yspryd iddynt eu dau. Yr oedd Isaac yn preswyllo yr amser hyn yn Beersheba, lle y gwnaeth ei dad Abraham, ar lan ffynon,

gynghrair trwy lŵ a brenin Gerar, ac yno y trigodd hyd ar ol priodas Jacob, yr hwn a gafodd sicrwydd ar y ffordd pan ar ei daith i Haran, drwy weledigaeth hynod, pan yn cysgu ar faes coediog yn ymyl yr heol, a chareg yn obenydd ganddo, am ddiogelwch dwyfol &c. canys efe a freuddwydiodd yno ei fod yn gweled ysgol ddigwyffelyb, yn cyrhaedd o'r ddaiar i'r nefoedd, ar hyd pa un yr oedd angelion Duw yn disgyn ac yn esgyn. Tra yr oedd Jacob yn gorphwys ar y maen hwnw, ac yn gweled yr ysgol, fe ymddangosodd Duw iddo fel Duw mewn cyfamod ag ef, a ohlywodd lais yr Arglwydd o ben yr ysgol yn adnewyddu iddo ef mewn ymadroddion ardderchog a hynaws ei gyfamod grasol, yn y modd hyn, "A'th had di fydd fel llwch y ddaiar, a thi a dori allan i'r gorllewin, ac i'r dwyrain, ac i'r gogledd, ac i'r deheu, a holl deuluoedd y ddaiar (heb wahaniaeth rhwng Iuddewon a chenhedloedd, beth bynag fyddo eu lliw, a'u hiaith, a pha le bynag y byddant yn preswyllo ar y ddaiar) a fendithir ynot ti, ac yn dy had di, Gen. 28; 14, 15. Yr Arglwydd Iesu Grist, yr hwn yw prif fendith yr holl deniu dynol oedd yn llefaru, canys nid oes iechydwrriaeth yn neb arall, nac enw arall wedi ei roddi yn mhlith dynion, drwy yr hwn mae yn rhaid i bawb a gedwir, fod yn gadwedig. Ac wele fi gyda thi; ac mi a'th gadwaf pa le bynag yr elych, ac a'th ddygaf drachefn i'r wlad hon.

Yr oedd y datguddiad hwn yn cadarnhau yn mhellach, bod i Had y wraig, ddisgyn o had Jacob. Ac efe a gyfododd yn fore dranoeth, ac a gymerth y gareg a osodasai dan ei ben, ac a'i planodd ar ei phen yn golofn goffadwrriaethol o'r amgylchiad gwyrthiol hyn, ac a dywalltodd olew ar ei phen uchaf hi, i'w chys-egru felly yn allor i'r Arglwydd, ac a alwodd enw y lle hwnw Bethel, yr hyn sydd yn arwyddo tŷ Dduw.

Pan gyrhaeddodd Jacob i Haran, derbyniwyd ef yn garedig gan ei ewythr Laban brawd ei fam, a'r dyn ieuanc a aeth i gyfamod a'i ewythr i gael Rachel ei ferch ieuangaf yn wraig iddo ei hun, trwy wasanaeth o saith mlynedd i Laban am dani, yn ol yr arferiad yn yr oes a'r wlad hyny. Eithr ei ewythr Laban yn niwedd y cyfryw yspaid, yn ddi-chellgar a ddirprwyodd Leah ei ferch hynaf iddo ef yn lle Rachel, yr hyn yn ddiamheu oedd yn dwyn ar gof iddo y modd y gwnaeth ef ei hun a'i frawd ac a'i dad yn flaenorol; ac yna yr oedd yn rhwym drachefn trwy lafur saith mlynedd ychwanegol, o brynu llaw yr hon oedd ef wedi ddewis ar y cyntaf, er ei fod yn feddiannol ar enedigaeith ffrain ei frawd

a bendith neillduol ac olaf ei hybaroh dad; ac ar ol y pedair blynedd ar ddeg, ganwyd Joseph mab hynaf Rachel. Fe ddysgodd Laban yn yr yspaid hyn werthfawrogrwydd gwasanaeth ei fab-yn-nghyfraith, oblegid pan daeth yr anser i fyny, efe a gynygiodd brynu ei wasanaeth rhag-llaw, trwy roddi rhan iddo yn nghynryhoi y maes a ffrwyth y dladellau, a'r llyn y cyd syniodd Jacob. Ond Laban fawr ei drachwant, a amcanodd eto drwy hudoliaeth a hocoed gam-atal ei gyflog deilwng a chyfreithlawn; eithr ei ymgaïs a drodd yn aflwyddianus, drwy ddoethineb a chwyreinarwydd Jacob, yr llyn a fendithiwyd yn helaeth gan radlonedd Duw ei dadan, fel y daeth yn gyfoethog iawn, mewn anifeiliaid a defaid yn yspaid y chwech mlynedd y bu ef yn rhanog a Laban.

I'r barhan.

Y BEIBL FEL EWYLLYS DUW.

B.—Wrth ba enw y mae y Beibl, sef yr Hen Destament a'r Newydd, yn cael ei alw yn gyffredin?

A.—Y mae iddo amrywiol deitlau; weithiau se'i gelwir yn Air Duw; weithiau yn Yegrythyrau; ac weithiau yn Destament neu Ewyllys Duw.

B.—Beth sydd yn ngair Duw yn tebygol i Ewyllys neu Destament?

A.—1. Yma y mae Iesu Grist yn sefyll fel Testamentwr; neu un a fyddo yn cymuno neu yn cymunroddi rhyw ffair i'r rhai a fyddant yn gwneud cais priodol. 2. Pechaduriaid yw y rhai y cymunir iddynt, neu y rhai y mae budd iddynt yr yr Ewyllys, ac sydd â hawl i'r hyn sydd yn gynwysedig ynddi. 3. Yr Ysbryd Glân yw y Cyfranydd. 4. Y mae pob braint sydd wedi ei gadael i ni yn yr Ewyllys, yn rhydd ac yn rhad i bawb a'i derbyniant.

B.—Beth yw natur yr Ewyllys, neu y Testament hwn?

A.—Y mae yn llawn ac yn berffuith, yn cynwys pob cyfoeth annhrisiadwy o drugareddau ysbrydol ag sydd ar bechaduriaid ei eisiau mewn amser ac i dragwyddoldeb.

B.—Pa fodd y mae i ni wybod os yw yr Ewyllys yma yn cynwys y trugareddau ag sydd arnom os heisiau, ac sydd yn gyfatebol i'n hamrywiol ddiffygiau ac anghenion?

A.—Trwy ddarllen yr Ewyllys eich hunan, neu arall ei darllen drosoch—manwl chwilio ei gwabauol orthyglaug gydag ystyriaeth ddifrifol a gweddi daer—a chwylio am feddwl ei hyfryd gawysiad.

O.—Yr wyf wedi gwrandawr ar eich ymddyddan, ac yr wyf yn awyddus am gael gwybod a oes i mi gyfranogiad o'r Ewyllys, a rhan yn yr etifeddiaeth.

A.—Pwy wyt ti?

C.—Un ydwyf ag sydd wedi ei drwmlywto gan enogrydd pechod, ac wedi cael meddiannu anwiredd fy ieuentyd. Y maent wedi myned

dros fy mhen; fel baich trwm, y maent yn rhy drwm i mi.

A.—Cymer gysur, y mae yma rodd gyfaddas wedi ei gadael i ti, sef maddauant o'th holl bechodau.

C.—Yn mha le yn yr Ewyllys y mae i'w gweled?

A.—Yn Essay 43, yn dywedyd fel hyn: "Myfi, myfi, yw yr hwn a ddileaf dy gamweddau er fy mwyn fy hun, ac ni chofiaf dy bechodau."

D.—A ddarfu i chwi weled dim wedi ei adael i ryw greadwr truenus o'm bath i?

A.—Atolwg lleda dy gwyn, a dysgrifia dy gyflwr.

D.—Un ydwyf ag sydd wedi gwrthryfela yn erbyn Duw â llaw gref, ac â braich estynedig. Yr wyf wedi troseddau ei gyfraith—dirmygu ei awdurdod, diystyru ei drugaredd, ac wedi gwrthod cynygiadau ei ras, fel ag y mae fy mhechodau o'r lliw gwaethaf.

A.—Wel, ffrynd, yr wyt wedi myned yn mhell iawn, ac yn wir y mae dy gyflwr yn ddrwg iawn hefyd, ond nid yn anobeithiol.

D.—Gwnewch ddarllen yr erthygl sydd yn fy ffufr.

A.—Y mae yn y bennod gyntaf o Essay, adn. 18. "Deuwch yr awr hon, ac ymrwymwch, medd yr Arglwydd; pe byddai eich pechodau fel ygarlad, ant cyn wyued a'r eira: pe cochent fel porphor byddant fel gwlanu."

E.—Yr ydwyf finau yn un o'r teulu pechadurus, wedi cael fy anog i ddwyfod yn mlaen i gael gwybod os oes rhyw grybwylliad mewn perthynas i mi yn Ewyllys yr Emmanuel.

A.—Darlunia dy gyflwr a'th sefyllfa.

E.—Yr ydwyf yn ofni fy mod yn un ag sydd wedi cael ei adael i galon-galedwch, yr ydwyf wedi bod yn hir yn gorwedd wrth llyn moddion yr ofengyl ac yn disgwyl, trwy foddion gras, cael gweled iechydwrfaeth yr Arglwydd, ond och, yr ydwyf eto yn ddwythr iddi, ac heb deimlo effeithiau ei ras cadwedigol. O! a oes yna addewid i mi?

A.—Na fydd wan galon ac amheus; y mae yn wir dy fod wedi disgwyl yn hir ond y mae yma ddau erthygl yn cyfeirio yn uniongyrchol at dy gyflwr.

E.—Ynmha ran o'r Ewyllys y maent i'w cael?

A.—Y mae y cyntaf yn Essay 45: 19, a'r ail, Galaraad 3: 26.

E.—Byddwch mor garedig a'u darllen i'm clywedigaeth.

A.—"Ni ddwywedais wrth bad Jacob, Ceisiwch fi yn ofer." Da yw gobeithio a disgwyl yn ddystaw am iechydwrfaeth yr Arglwydd.

F.—A ddarfu i chwi, wrth chwilio yr hen Ewyllys, gael dim yn cyfeirio at fy sefyllfa druenus i?

A.—Gad i mi glywed dy gwyn.

F.—Yr ydwyf yn barod i gaeglu y caf ryw ddydd fy ngorchfygu gan fy mhechodau a'm gelynion, ac felly fod yn golledig am byth!

A.—Do: y mae yn Nhestament ein Brawd hynaf ddau erthygl cyfaddas i'th gyflwr dithau hefyd.

F.—A welwch yn dda i mi gael eu clywed?

A.—“Os y Mab gan hyny a'ch rhyddha chwi, rhyddion fyddwch yn wir,” Ioan 8 : 36. “Canya nid arglwyddiaetha pechod arnoch chwi; oblegid nid ydych chi dan y ddeddf eithr dan ras,” Rhuf. 6 : 14.

G.—Yr ydwyf wedi clywed cŵyn fy mrodyr yn cael ei ateb, a'u heisiau yn cael ei wneud i fyny; ond nid wyf wedi clywed am ddim i mi.

A.—Dywed wrthyf dy enw, a darlunia i mi dy gyflwr.

G.—Fy ngymeriad yw affan. Yr wyf yn halogedig mewn calon a gweithredoedd. Yr wyf yn fy ffeiddio fy hunan, ac yn edifarhau mewn llwch a lludw.

A.—Y mae yn hyfrydwch genyf ddywedyd wrthyf fod parotodau i tithau hefyd yn yr Ewyllys.

G.—Atolwg beth sydd yno i mi?

A.—Ffynon wedi ei hagar i olchi ymaith dy bechod a'th halogrwydd, a'th wneuthur mor wyned a'r eira.

G.—A wnewch chwi ddywedyd wrthyf yn mha le yn yr Ewyllys y gorwedd fy rhan? Gadewch i mi ei glywed?

A.—Y mae yn ysgrifenedig yn Zech. 13 : 1, fod “ffynon wedi eu hagoryd i bechod ac aflendid ac yn y bennod gyntaf o Epistol cyntaf Ioan y dywedir, adn. 7, “A gwaed Iesu Grist, ei Fab ef, sydd yn ein glanhau ni oddiwrth bob bechod.”

H.—A gaf finau ganietad i siarad droef fy hun?

A.—Cei, ffrynd, saf i fyny, ac adrodda dy feddwl.

H.—Och! yr wyf wedi bod unwaith yn profesu enw Iesu, ac yn selog yn achos crefydd; ond yr ydwyf wedi gwrthgilio, ac wedi cymeryd fy arwain gan y byd, y enawd, a'r diafol, ac felly wedi ailgroeshoelio Mab Duw! O! a oes darpariaeth i mi yn yr Ewyllys?

A.—Na fydd yn anobeithiol, y mae yma addewid i tithau hefyd.

H.—O! mae fy nghalon yn llosgi gan lawenydd! A wnewch chwi fy nghyfarwyddo at fy rhan a darllen yr ysgrif?

A.—Gellir ei gweled yn y 3edd bennod o Jeremia, a'r 14eg o Hosea, yn dywedyd fel hyn: “Ymchwelwch, feibion gwrthysig, a mi a iachaf eich gwrthysigrwydd chwi. “Meddyginiaethaf eu hymchweliad hwynt, caraf hwynt yn rhad; cansy trodd fy nig oddiwrtho.”

I.—Y mae rhoddion helaeth wedi ei rhoi yn yr Ewyllys i fy mrodyr, ond nid wyf wedi clywed am ddim i mi.

A.—Beth yw dy augen?

I.—Yr ydwyf yn hollol analluog i gyflawni yr un ddyledswydd yn gywir; yr ydwyf wedi myned mor wan os yr wyf yn dychrynu wrth feddwl am drallodiadan eto i ddod; yr ydwyf yn ofni y bydd yn rhaid i mi fyned trwy boethach tân, oerdded trwy ddyfnach dwfr, goddef trymach beichiau, a chyfarfod a chreulonach gelynon.

A.—Wel, Gyfaill, y mae yma rodd yn yr Ewyllys i tithau hefyd.

I.—Yn mha le yn yr Ewyllys y mae i'w chael?

A.—Yn y 42ain o Emy: “Pan elych trwy y dyfroedd, myfi a fyddaf gyda thi; a thrwy yr afonydd, fel na lifant droot: pan rodiesh trwy y tân ni 'th losgir; ac ni enyn y fflam arnat.”

L.—A ellwch chwi ddywedyd a oes rhywbeth ar ddalenau yr Ewyllys santaidd yn gyfatebol i'm cyflwr i?

A.—Gad i mi glywed natur dy gyflwr.

L.—Cefais fy mhlanu mewn tir da, ond yr ydwyf yn debyg i'r ffigyabren diffrwyth: yr ydwyf yn fynych yn dychrynu rhag i mi gael fy nhori i lawr fel diffrwythwr y tir.

A.—Wrth ddarllen yr Ewyllys, yr ydwyf yn ei chael yn sicrhau y cai di eto ddwyn firwyth, a bod yn addurn er gogoniant i'r Arglwydd yn ei winllan.

L.—A ellwch chwi hysbysu i mi yn mha le y mae y gwirioneddau hyn yn ysgrifenedig, a darllen y gweddill o honnynt?

A.—Gallaf: y maent yn y 14eg Hosea; “Byddaf fel gwllith i Israel; efe a flodous fel y lili, ac a leda ei wraidd megys Libanus.”

M.—A oes dim yn ngweddill yn yr Ewyllys i fy anog i?

A.—Beth yw dy gais a'th ddeisyfiad?

M.—Y mae arnaf eisiau cael symud yr hen galon annheimpladwy hon, a chael calon newydd ac ysbryd uniawn o'm mewn.

A.—Yr ydwyf yn cael wrth chwiliw yr Ewyllys, fod yn ysgrifenedig yn y 36ain o broffwydoliaeth Ezeziel eiriau fel hyn: “Rhoddaf i chwi galon newydd, ysbryd newydd hefyd a roddaf o'ch mewn chwi; a thynaf y galon gareg o'ch cnawd chwi, ac mi a roddaf i chwi galon gig.”

N.—Yr oedd yn hyfryd genyf eich clywed yn rhanu i bob un ei gyfran. Caniatewch i minau ofyn i chwi a gawsoch rywbeth yn yr Ewyllys i gyfarfod â'm haugen i?

A.—Trefna dy fater, a gad i mi ei glywed, a mi a edrychaf i'r Ewyllys.

N.—Yr wyf yn dychrynu wrth feddwl am gyfarfod â breuin y dychryniadau. Yr ydwyf trwy fy holl fywyd yn rhwym mewn caethiwed, gan ofn marwolaeth. Yr ydwyf wedi gweled y gelyn diweddfaf yn tori i lawr fy nghyfeillion auwylaf, a'm perthynasau agosaf; ond y mae yn rhaid i mi fy hun wynebu y gwron rhyfelgar cyn bo hir, a rhoi y corff hwn i'r llwch, a rhaid i'm henaid anfarwol gael ei drosglwyddo o flaen gorsedd barn! O y mae fy natur yn ymgynhyrfu wrth feddwl am gyfarfod ag awr marwolaeth!

A.—Na fydd yn anobeithiol; y mae yn hyfrydwch genyf hysbysu i ti, fy mod yn cael yn ysgrifenedig yn yr Ewyllys, fod y Testamentwr mawr ei hunan wedi gorohygu y gelyn, ei ysbellie o'i golyn, ac wedi buddugoliaethu arno â chyflawn fuddugoliaeth.

N.—Bendigedig, ie, bendigedig byth, fyddo ei enw gogoneddus! Yr ydwyf yn teimlo wedi adnewyddu ychydig; ond fel byddwyf yn sior o'm cyfran, gwnewch fy nghyfarwyddo at y dytiolaeth.

A.—Yr wyf yn darllen yn y 15fed o'r Corinth.

iaid [cyntaf, a'r 2il o'r Hebreaid, mai "trwy farw-
olaeth y dinystriol efe yr hwn oedd â nesth marw-
olaeth ganddo, hyny yw diafol; ac y gwaredai
hwynt, y rhai trwy ofn marwloeth oeddynt dros
eu holl fywyd dau gaethiwed." "O angau, pa le
mae dy golyn! O offeru, pa le mae dy fuddugol-
iaeth? Ond i Dduw y byddo'r diolch, yr hwn
sydd yn rhoddi i ni fuddugoliaeth trwy ein Harg-
lwydd Iesu Grist."

PAWB.—Pa gynghorion a roddech chwi i ni?

A.—Cynghorwn bawb i ddarllen yr Ewyllysau
hunain, a bod yn gyfarwydd â'i gwahanol orthygl-
au a'i chynwysiad santaidd; a gweddio a'r fod i'r
holl roddion cynwysedig yn yr Ewyllys gael ei
sylweddoli yn nghyflawn iachawdwriaeth pob
enaid anfarwol. Cyfl. gan W. R.

Minersville, Ohio.

Barddonol.

CAFWDYD YR ADDEWID.

Beibl Daw yw hwn i'r bobloedd,
Dyma rodd deheulaw 'r nefoedd,
'Wyllys da a roddwyd ini
Fod in' Geidwad gael ei eni:
O mor wir yw ei air!
O mor wir yw ei air!
Dyma addewid o Waredwr
Hyn sydd wir yn ei air.

Draw yn erchyll godwm Eden
Pan y syrthiodd dyn fel deilen,
Ac heb obaith nef na bywyd,
Wele cafwyd yr addewid:
O mor wir yw ei air &c.

Draw ar fynydd teg Moriah,
Gwelwyd arwydd o'r Messiah,
Pan oedd Isaac ar yr allor
A llef gwaed yn gwaeddi 'n ddidor:
O mor wir &c.

Dywedodd Jacob wrth brophwydo
Do yn rhyfedd iawn am dauo,
Fe fydd deddfwr yn y dyfod
Hyd nes delo Brenin Siloh:
O mor wir &c.

Pan oedd Israel mewn caethiwed,
Dau gystuddiau yn ddarbed,
Dacw 'r oen yn cael ei twyta
Israel trwyddo 'n cael diangfa:
O mor wir &c.

Cawn i Balaam waeddi 'n eon,
Gwelaf ef, ond nid yu union,
Seren Jacob mewn sirioldeb
Ddryllia gonglau cedyrn Moab:
O mor wir &c.

Cafodd Moses yr addewid
Gan yr Arglwydd am y Prophwyd,
Prophwyd fydd ei megys sinau,
Arno ei gwrandewi dithau:
O mor wir &c.

Y mae Dafydd yn molianu
Am y Ceidwad ac yn canu,
Rhodd addewid o'i drugaredd
Sicrhau am byth ei orsedd:
O mor wir &c.

Buchgen aned yw, medd Esay,
Mab a roddwyd i ni 'n ddian,
Bydd llywodraeth ar ei ysgwydd,
Cadarn Frenin yn dragywydd:
O mor wir &c.

Y mae Jeremiah 'n edrych
Arno 'n graffus drwy ei bellddrych,
Blaguryn Dafydd welai 'n dyfod
I roi iawn dros byth am bechod:
O mor wir &c.

Y mae Michah yn adgoffa
Am addewid y Gorucha'
Sef trugaredd Daw i Abrah'm
A gwirionedd Jacob weithian:
O mor wir &c.

Dyma Angel y cyfamod,
Pwy a oddef ei ddyfodiad?
Yn ddisymwth daw i Seion,
Bydd fel sebon y golchyddion:
O mor wir &c.

Fe a bura feibion Lefi
Trwy 'r dinasoedd a'r pentrefi,
Ac a'u coethu mal yr arian
Fel y byddont o'r an aniau:
O mor wir &c.

Y mae'r angel yn mynegi
Am dyfodiad ei Fawrhydi
I ymuno â phechadur
Daw a dyn mewn undeb natur:
O mor wir yw ei air!
O mor wir yw ei air!
Wele cafwyd yr addewid,
Hyn sydd wir yn ei air.

Medd bugeiliaid wrth eu gilydd
Creda wnaeth i air yr Arglwydd
Er bod yma feithler rhyngom
Awn hyd Bethle'm fel y gwelom:
O mor wir &c.

Wedi eu dyfod at byrth Salem
Gofyn wnaethant am dref Bethle'm
P'le mae'r Brenin anwyd ini?
Wele daethom i'w addoli:
O mor wir &c.

Heibio 'r aethant i dre'r Salem
Ar eu ffordd i ardal Bethle'm
Ac o'u blaen gwelent y "Seren"
Yn eu harwain at y Bachgen:
O mor wir &c.

Wedi eu dyfod, mewn yr aethant,
Ac o'u cyfoeth cyfranasant,
Gwnaent ymgrymu ac addoli,
Mawl canasut i Fab Mari:
O mor wir &c.

Mawl O cenhwyl yr holl bobloedd,
A chydunwch Gôr y nefoedd,
Ar ei ben y byddo 'r goron,
Ac Amen dyweded Seion:
Diolch byth am ei air,
Diolch byth am ei air,
Fel ei hunan digyfnawid
Yn dragyddol bydd ei air.

Minersville, Ohio.

W. R.

YMSON Y CRISTION.

Rhyfeddol ydyw'r haul a'r lloer.
Yn llawn oleu'r byd,
Ond mil mwy rhyfedd ydyw gwel'd,
Y Crewr yn ei gryd.

Rhyfeddol ydyw gwaith yr Iôr!
Yn llunio aer uwch ban,
Ond mwy rhyfeddol oedd ei wel'd,
Yn marw ar y pren.

Rhyfeddu 'rwyf at bethau 'r byd.
Brenhuoedd ar ei sédd,
Ond mil rhyfeddach ydoedd gwel'd,
Yr Uwchaf yn ei fedd.

Rhyfeddol yw y bydoedd naith,
Rhyfeddach gwaith fy Naw,
Yn achub gwael syrthiedig ddyn,
A'i gael o farw 'n fyw.

Nac ofna mwy, bechadar trist,
Daeth Crist i'r lan o'r bedd,
Ac ato ef dychafa 'th gri,
I'w foli byth mewn hedd.
O tyr'd, bechadar, mae'n llawn bryd,
I garu 'th Arglwydd glân,
Yr hwn a'th geidw di yn llwyr,
Rbag myn'd i uffern dân.
Dymunaf ogoneddu 'm Duw
Tra byddwyf yn y byd,
A'm cysur penaf ar y llawr
Yw cofio 'i angau diud.
Wrth wel'd ei Enw anwyl en,
Mae f' enaid yn cael gwledd,
A phwysaf arno yn ddigryn,
Nes myn'd i wlad yr hedd.

MARY JONES, *Racine*.

BETH YW 'R WYLO!

Beth yw 'r wylo trist a welir
Drwy 'r Gorllewin syd o'r bron?
A'r galarn dwys a glywir
Yn yr adog ryfedd hon?
Beth yw'r achos bod fath nifer
Heddyw 'n weddwon yn ein gwlad,
A bod plant amddifaid lawer
Yn galarn am eu tad?
Ehaid yw ceisio rhoi atebiad
I'r gofynion pwysig hyn,
Os na fethaf gan ly nheiniad
Ac i'm llygaid fyn'd yn llyn,
Rhyfel ydyw 'r achos, meddaf,
O'r galarn trwm sy'n bod,
Ac o'r wylo belyd welaf,
Yn bresenol is y rhod.
A chaelhiwed—gwrthyn bechod—
Barodd y rhyfela sydd,
Nes mae 'r wlad yn llawn o drallod
A pheryglon nos a dydd,
Gwnaeth gormeswyr diegwyddor
Ddifrod lawer yma a thraw,
Ni wrandawent ar un cyngbor
Ond ysbeiliant ar bob llaw.
Ac er attal yr annwylol
Ddyinion cieulou llawn o frad,
Fe gaed miloedd yn wirfoddol
I filwrio tros eu gwlad,
Ac er hynny fe wnaed difrod
Ar lywydau 'r milwyr mwyn,
Llawer roddwyd yn y beddïrod
Heb wrth neb gael dweyd eu cwyn.
Llawer bachgen grymus gwrol
Gefuodd ar ei lam a't dad,
Gau wynabu yn wirfoddol
Ar elynion llawn o frad,
Gyda hyder cryf a gobaith
Gael dychweiyd eto 'n fyw,
Yn lle hynny cadd ar unwaith
Gau elynion farwol lriw.
Llawer tad a gefnodd belyd
Ar ei briod hoff a'i blant,
Gau wynabu rhyfel enbyd
A pheryglon bryn a phant,
Gyda bwriad i ddychweiyd
At ei deula 'n ol, mae 'n wir,
Ond fe gollodd yntau 'i fywyd
Yn y llwydr cyn pen hir.
Ni chadd neb i weini iddo
Pan yn gorrwedd yn ei waed,
Nac un llaw i'w gynorthwyo
Er ei godi ar ei draed,
Felly gorfa 'r truan drengu
Heb gael cymorth o un man,
Na chael neb i'w ddiyschedu
Er mor giwylus oedd a gwam.
Ni chadd arch i orwedd ynddi
Nac un bedd i huno chwaith,
Nac un amdo o dosturi,
Felly y gorphenai 'i daith;

Yno nid oedd un berthynas
I dywallt deigrin o'r ei fwyn,
Nac i wneuthur un gynwynas
Chwaith na gwrando ar ei gwyn.

Gwylw'n fod yr uchel bechu
Sy'n bodoli yn ein gwlad
Yn auogaeth i'n Tad wgu
A'n difetha yn y gâd;
Trown i ofyn fel gwladwriaeth
Am faddeuant at ein Duw,
Ganddo Ef mae iechydwrïaeth,
'R alaeth dderfydd—Ef a'n clyw.

H. Patent.

AS OWEN.

DAU BENNILL AR GYMERIAD JEFF. DAVIS.

Ow! Jeff yr athrodwr,—archfradwr y deau,
Dy ddichell satanaidd feidditbiodd ein gwlad,
Dy orthrwm bwstfilaidd ar ddynol iawnderau,
Achosodd ddofn archoll—gwarthuoedr dy frad,
Ow! ddinystir erchyll ar laesydd Amerig,
Gau waed eu thrigolion mae'r ddaear yn goch,
O herwydd dy fympwy a'th anian gythreulig,
Ond clyw, fe'th ddielir, dy waedd fydd yn groch.

Ni fu y fath rwygiad ar deimladau dynol,
Er cyfnod y créad yn ngardd Eden draw,
O herwydd dy 'ageler weithredoedd andwyol,
Mynweasu sy'n ll'wgu gau dd'rysach a brow;
Archwerthwr negroaid a lleidr plant dynion,
Ti fethraist ddeddf auraid dynoliaeth i'r llawr,
A throaist y Beibl yn gadwyn i'r caethion,
Ond sut yr ymd'rwei o faen y Duw mawr.
Newburgh, O. DEWI GLYN ESWY.

Hanesiaeth Gartrefol.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL PENNSYLVANIA.

Cynaliwyd y Gymanfa hon eleni yn Danville.
Dechreuwyd Hyd. 17eg a diweddwyd y 19eg. Yr
oedd y gweinidogion a'r pregethwyr canlynol yn
bresenol a chymerasant rau yn ngwaith y cyfar-
fodydd:—Parchu. Cook Danville, Evans Hyde
Park, Williams Carboudale, Daniels Dunduff,
Williams Bradford, Williams Pittsburgh, Thomas
Dudley, Williams Slate Hill, Jones Mueraville,
Morgans Pottsville, Peregrine Beaver Meadow,
Davis Baltimore, Md., Edwards Youngstown O.,
Roberts Remsen a Davies Waterville, N. Y., Rob-
erts Tennessee, Evans Danville, (B.) Harris Hel-
ena, Pa., a Jenkins, Dover, N. J.

Cynaliwyd Cynadledd am 10 a 2 y dydd cyntaf.
Dewiswyd y Parch. R. E. Williams yn gadeirydd,
a'r brawd Thos. Phillips, Hyde Park, yn is gad-
eirydd—y Parch. D. Daniels yn ygrifenydd.

Rhoddwyd gwahoddiad i'r brodyr Roberts a
Davies o Dalaeth New York a'r brawd Roberts o
Tennessee, i gyd eistedd a ni, a chymeryd rhan
yn ngweithrediaidau y Gymanfa. Yna,

1. Darllenwyd gweithrediaidau y gymanfa o'r blaen, a chymradwywyd hwynt.
2. Derbyniwyd y brodyr John Williams, Slate Hill, a David D. Thomas, Dudley, i'r Undeb.
3. Derbyniwyd yr Eglwys canlynol i'r Undeb: Eglwys Duncansville, Eglwys Plymouth, Eglwys Baltimore, Md., ac Eglwys Columbia.
4. Darllenwyd llythyr oddiwrth Eglwys Philadel-
phia yn gofyn am gael ei derbyn i'r Undeb;
gan nad oedd neb yn y cyfarfod yn gwybod ond

y nesaf peth i ddim am dani, barnwyd nad gweddus fuaasai ei derbyn yn bresenol. Netfduwyd y Parch. E. B. Evans, Hyde Park, i dalu ymweliad a'r lle, un o'r Sabbothau cyntaf ar ol y Gymanfa, er mwyn cael gwybod eu helynt yn fanylach, a chynorthwyo hefyd yn eu hymdrechion i gynnal achos y Gwardwr. Penderfynwyd eu bod fel Cymanfa yn cymeryd Eglwys Philadelphia o dan ein nawdd, i estyn iddi bob cynorthwyl a allwn yn mhob modd teiwing.

5. Dygwyd achos y Genhadueth Gartrefol ger brou. Darllenodd y trysorydd, y Parch. J. B. Cook, ei fynegiad am y flwyddyn o'r blaen, yr hwn a dderbyniwyd. Y cyfraniadau oeddynt fel y canlyn: St. Clair, \$13; Johnstown, \$26.75; Charlestown, \$6; Beaver Meadow, \$10; Pottsville, \$7; Slaton, \$2; Pittsburgh, \$11.25; Bradford, \$6.25; Minersville, \$14.75; Hyde Park, \$17; Dundaff, \$20; Danville, \$12—cyfanswm, \$146. Anfonwyd hefyd trwy law y trysorydd \$3 i fwrdd y Genhadaeth Dramor.

Ar ol gwneud sylwadau gan amryw o'r brodyr, penderfynwyd fod gweinidogion y gwahanol eglwys i ddwyn achos y Genhadaeth o flaen eu cynulleidfaoedd y Sabboth cyntaf yn Ionawr nesaf, cymeryd i fyny gasgliad, a'i anfon i'r trysorydd, oddieithr fod gwell cyntllun o'i heiddo ei hunan gan ryw Eglwys. Hefyd neillduwyd y Parch. J. B. Cook yn drysorydd am y flwyddyn hon eto, i dderbyn yr arian a'u danfon i'r Gymdeithas, a'r Parch. P. Peregrine i auserch yr Eglwys trwy y waeg ar rai y Genhadaeth.

6. Gwneud thui sylwadau yn mberthynas i farwolaeth y Parch. Lot Jenkins, St. Clair, a'r brawd John Morgans, Minersville, a chyd unwyd yn y penderfyniad canlynol:

Yn ngwyneb fod Rhaglunlaeth ddoeth wedi symud ein hanwyl frodyr odidlar y ddaear, y mae yn gweiddu i ni gydnabod llaw sanctidd a chyfiaw'n ein Tad netol yn hyu, a chyduno i gysegru ein hunain i'w waith yn adnewyddol, gan y gwelwn yn amlwg "nod oes i ni yma ddinas barhaus"—fod i ni hefyd fynegu trwy y penderfyniad hwn ein cydymdeimlad a pherthynasau nn, ao a gweddwyd y llall.

7. Penderfynwyd, gan fod ein hanwyl frawd y Parch. John Edwards, Johnstown, wedi symud i Dalaeth arall, fod iddo gael llythyr o ymadauiad.

8. Dygwyd amgylchiadau gweinidogion yr Undeb i sylw y Gynadledd gan y brawd Joseph Richards, Duncausville. Dangosodd y brawd yn amlwg nad yw derbyniadau y gweinidogion oddiwrth yr Eglwys yn cyfateb i ddradaniaeth yr amserau, a'u bod o angenbeidrwydd yn dyoddef. Bu cryn siarad ar y mater hwn. A chynigiwyd gan y brawd Thomas Phillips, Hyde Park, ao eiliwyd gan y brawd Thomas H. Lewis, Beaver Meadow, fod pwyllgor cynwysedig o frodyr oedd yn bresenol, un o bob lle, i gael eu neillduno i dyna i fyny gyfarchiad at yr Eglwys i berthynas i gyfrannu yn helaethach at gynalieth eu gweinidogion. Mabwysiadwyd y cynyg iad yn anafyrol.

Pennodwyd 14 o frodyr. Bydd yr holl Eglwys yn debyg o dderbyn anereb cya hir.

9. Bu achos y "Cenbadwr" dan sylw. Penderfynwyd ei fod yn ddyledswydd arnom i barha i roddi pob cefnogaeth i'w olygydd parchus yn ei ddygiad allan, drwy ei dderbyn, ei ddarllen, a thrwy dalu yn brydlon am dano. Pan yn ymdrin ag achos y Cenbadwr, cawsom ar ddeall fod angen am argraffiad newydd o Lyfr Hymnau, o herwydd fod yr hen argraffiad yn agos wedi ei werthu. Penderfynwyd eu bod yn aros y Dr. Everett i gyhoeddi yr hen lyfr, "Caniadau y Cysegr," yr argraffiad newydd i fod yn debyg i'r hen, mor debyg fel y gellir defnyddio yr hen a'r newydd gyda eu gilydd.

10. Cynigiwyd llyfr Mr. Samuel Williams, Soranton, Pa., "Ar Farddoniaeth yr Ysgrifthyrau," i sylw y Gynadledd. Barnwyd fod yr awdwr yn deilwng o gefnogaeth, ac y byddai yn fantais i holl fyfyrwyr yr Ysgrifthyrau fod yn feddiauol ar ei lyfr, a'i ddarllen.

Cyduwyd fod y Gymanfa y flwyddyn nesaf i gael ei ehynol yn Pittsburgh a Brady's Bend.

Cyfrannwyd at ddwyn traul y Gymanfa fel y canlyn:—Brady's Bend am 1862, \$5, eto am 1863, \$10; Pittsburgh, \$9.05; Providence, \$5; Hyde Park, \$10; Carbondale, \$3.50; Soranton, \$4.50; Plymouth, \$5; Baltimore, \$5; Minersville, \$8.50; Mahoney, \$3; Ashland, \$6; Dudley, \$7.08; Bradford, \$5; Dundaff, \$5; Pottsville, \$5; Beaver Meadow, \$3.50; Ebbwvale, \$3.75; Tamaqua, \$3.96; Blossburg, \$6; Charlestown, \$4; Slate Hill, \$2; Duncausville, \$5; Johnstown, \$10; St. Clair, \$10; Summit Hill, \$5. Mewn llawer y llyuedd, \$76.41. Cyfanswm, \$226.25. Talwyd allan, \$78.90. Yn llaw y trysorydd erbyn y flwyddyn nesaf, \$147.35. Y trysorydd am y flwyddyn ddyfodol yw y brawd Daniel Davies, Hyde Park.

Gallwn ddweyd wrth derfynu i ni gael Gymanfa dda ar lawer o gyfrifon. Yr oedd Eglwys Danville a'i pharchus weinidog mewn teimladau da i gael Gymanfa, yn un a chytun—heb un croes—cynulleidfda dda, llunaid y 19 mawr, pregethu da, canu da, gwrandio da, ac yr ym yn credu fod yno weddio da, a gobeithiwn y bydd y canlyniadau yn dda iawn. Dangosodd holl Gymry y lle garedigwydd mawr yn ei gusal am yr holl ddysgeithr-laid yno. Ni chlywasom i neb fethu cael lle yno, na neb fethu cael lle wrth ei fodd. Os bydd Gymanfa byth eto yn Danville, bydd yn sicr o fod yn un fawr. Yr holl lwythau o Dan i Beersheba a ymgasglant yno, a meibion Leff fychain a mawrion gyda hwy. Da oedd i ni fod yno. Os oedd mor dda, mor hyfryd, mor felus a hoff, mewn cymanfa ar y llawr, rhaid y bydd yn dda odiaeth yn Nghymaniafawr Caersalem. Dyna lle bydd torf—pregethu, gwrandio, canu, molianu, a hen ryfeddu y cariad a'r gras a'u cododd ni yno! Bendith y Duw mawr a ddilynno waith y gymanfa oll, er cymhwysio pawb oedd yno i Gymaniaf dragywyddol y Nefoedd.

R. B. WILLIAMS,
Cadeirydd.

D. DAVIES,
Ysgrifnydd.

AGORIAD ADDOLDY YR ANNIBYNWYR YN NEWBURGH, OHIO.

Mr. Gol.,—Y mae yn hen arferiad bellach i roddi ychydig o hanes yn eich misolyn gwerthfawr am amgylchiadau o'r fath ag a nodir uchod. Cref-af-eich amynedd i osod ychydig o linellau fel hyn yn rhyw gongl o'ch CENHADWR hoff, fel hanes agoriad capel a gymerodd le yma yn Newburgh. I'r perwyl yma fe gafwyd wyth o gyfarfodydd pregethu, ac un cyfarfod gweddi. Cynaliwyd hwynt fel y canlyn:

Dechreuwyd dydd Sadwrn Hydref 10fed, cyfarfod am dri yn y prydau ac am chwech yn yr hwyr.

Dranoeth sef y Sabboth am wyth ya y boreu, cyfarfod gweddi—cyfarfod y gwlith ufol oedd hwn. Cyfarfodydd pregethu am ddeg, am ddau ac am chwech.

Cyfarfodydd pregethu y Llun canlynol yr un fath. Y rhai fu yn gweinyddu ar yr achlysur oeddynt y Parchedigion J. P. Thomas, Mineral Ridge; T. Davies, Youngstown, a Wm. Roberts, New York. Pregethodd Mr. Roberts saith o weithiau ac yn ol fy maru fach i yr oedd pob un o'r pregethau yn bwysau da. Cafwyd hefyd beithau melus a gwerthfawr iawn gan y Parchedigion Thomas a Davies. Cafwyd arwyddion amlwg fod gwenau yr Arglwydd yn ein plith trwy yr holl Gyfarfodydd.

Y Sabboth am ddau, pregethodd Mr. Roberts yn Saesonag i dorf luosog o Gymry ac Americanaid—tystiolaeth y rhai olaf wrth fyned adref oedd, (*He is the right man to preach Christ to Sinners.*)

Ond cyn fy mod yn diweddru yr ysgrif y mae genyf rywbeith uellduol ac sydd yn hyfryd genyf eich hybysu, sef i ni glirio dyled y capel yn llwyr cyn myned allan o'r cyfarfod nos Sabboth. Dechreuwyd y casgliad yn niwedd y cyfarfod dau o'r gloch, pryd y uellduwyd Mr. John Jones a Mr. David Jones, dau frawd ac yu ddau o bercheuogion gwaith baiarn Newburgh ynghyd a gwaith baiarn newydd yn Chicago, i fyned oddiamgylch a'r blychau i dderbyn y caredigrwydd. Ac ymhen ychydig o fynudau dyma'r ddau frawd yn dychwelyd tua'r pwlpud, a gwelwn yn mlwch un o honynt un sypyn o filiau (*bills*) wedi ei thwymo yn daclus. Yr oedd fel rhyw fynydd bach, eto yn gyfoethog iawn; ac er syndod a llawenydd i ni, yr oedd yn cynwys \$300, gwedi ei rhoddi gan Mr. David Jones y caaglydd ei hun. Casglwyd i gyd ya y cyfarfod hwn \$360. Ar ddiwedd y cyfarfod hwyrol penderfynwyd i wneud casgliad arall, ac aeth y ddau Jones a'r blychau eilwaith i dreio yr hen olwyn garedigol wedi'n; ond ni ddychwelwyd yn fortunos iawn y tro hwn, a chyda eu bod yn gosod y blychau ar y bwrdd, dywedodd Mr. John Jones wrth y gynulleidfa fod eisiau dros \$400 eto i glirio dyled y capel, ac yn awr, meddai, gadewch i ni dreio rhoi terfyn arno, yn lle bod y fath hwn yn pwyso arnom yn ol llaw, a gofynodd allan yn hyf, Pwy roddai \$50 i ddechreu. Gyda hyn ateb-

odd Mrs. John Jones y byddai Mr. John Jones yn atebol am \$50 i ddechreu; a chyn bod y swa allan o'u eisiau, cododd Mr. David Jones a dywedodd y buasai ef yn rhoddi \$50 arall. (Yr oedd hyu yn chwaneigad at y \$300 a roddai yn y prydau). A dylyuwyd hwy wedyn gan swa ariauol yn barhaus am tua hanner aw—rhai yn \$50 a \$10, a \$5, a \$3, hyd nes i ni glywed Mr. John Jones yn tori allan i gyhoeddi fod "*Y ddyled wedi ei thalu ac ychydig dros ben!*"

Casglwr heb ei fath yw yr hen bererin Mr. John Jones. Dywedai Mr. Roberts, New York, fod pobl wedi ei deitlo ef yn *Prince of beggars*; ond ei fod bellach yn rhoddi y teitl i fyny i Mr. Jones.

Yr oedd swm y casgliad ar ddydd yr agoriad yn \$803.11. Rhoddodd Mr. John Jones \$117 o'r awm uchod. Yr ydych yn deall bellach, Mr. Gol., fod lle poeth yn Newburgh i gybydd. — Y mae Cymry yr ardal hon ya gyffredinol yn haelionus iawn at achosion da, yn wyr ac yn wragedd, crefyddol ac anghrefyddol. Cymered eglwys ac ardaloedd sydd yn saith cymaint yn fwy na'r eglwys na'r ardal hon, esiampl oddiwrth hyn.

Y mae yn deilwng o sylw, ac yn werth i'w gofnodi am yr ymdrech nodedig a wnaed gan y wragedd. Penodwyd pedair o honyt i fyned o amgylch yr ardalyddion i gasglu at ddodrefnu y capel newydd cyn ei agoriad, a chaaglywyd digon o arian i brynu carped, esmwyth-fainc, a dwy gadair *cushion*. Y cwbl tua gwerth \$120. Cym-erodd Mrs. Jones, priod Mr. David Jones, un o bercheuogion y gwaith, at y gorchwyl o addurno y pwlpud a'r platform, sef gosod carped ar y llawr, yughyd ag addurno y Beibl Desk, a rhoddi bwrdd ysblenydd o flaen y pwlpud, y cwbl ar ei thraul eu hun. Y mae yr un foneddiges wedi hyn, wedi anhegu yr eglwys a llestri cymundeb, llestri ariau gwerth \$37. Rhoddwyd befyd anheg ardderchog gan Mr. J. Richman, Puddler, sef par o lompau gwyichion i'w gosod ar y pwlpud.

Nos Sabboth diweddaf, sef yr 8fed o Dachwedd, anhegwyd yr eglwys a Beibl mawr Saesonag gan Mrs. Mary Jones, priod Mr. Thomas M. Jones, Twymwr, gynt o Aberdare. Gwerth y Beibl yw \$15. Mewu gwirionedd, Mr. Gol., y mae'r aurhegion gwerthfawr sydd wedi cael eu rhoddi tuag at y Deml hon yn deilwng o gael eu cofnodi yn eich CENHADWR clodwiw. Y mae Duw yn sicr o fod wedi eu cofnodi ar ei lyfr Ef. Boed i bawb am eu hyndrech a'u llafur a'u haelioni tuag at wneud y Deml hon yn addas o dŷ addoliad i Dduw, gael y bendithion goreu a fedd y Nef.

Mr. Gol., y mae ar fy nghalon i ddweyd gair eto am Gymry Newburgh, sef am eu ffyddloudeb di-dwylledd dros yr Undeb a'r Llywodraeth. Y mae o Gymry yn gweithio yn y gwaith baiarn yn agos iawn i 200 mewn rhifedi. A chaet golwg a llygad noeth ar y fath fyddin yn myned at yr ethol-fiwch dydd Mawrth, y 13eg o Hydref, fuasai yn sicr o gynyrchu rhyw naws gwresog a bywiol o fewn yr edrychdydd. Yr oeddynt yn myned dan ganu, megis, "*Down with the traitor and up with*

the Stars," a "*Marching along,"* yn cael eu blaenori gan y Sêr a'r Brithresi, ac yn cael eu trefnu gan y ddau Jones, perchennoglon y gwaith, a rhoddodd yr oll o honiut yn eithaf amlwg eu toeynau dros yr Undeb. Dranoeth fe ddaeth y gymeradwyeth uchelaf ar un o baprau Cleveland, sef am Gymry Newburg yn dangos eu ffyddlondeb a'u sel dros ddiogelwch yr Undeb. Y rhai hynny sydd yn arfer a darllen y *Drych* ydynt yn ddiau wedi darllen y dysyniad a dynwyd o'r *Cleveland Herald*.

Llwyddiant i'r Cymry ymhob ardal a thref trwy y wlad i fod yn ffyddlon ac yn ymdrechgar dros bob achos da, fel y deuent i fwy o sylw yn barhaus—ydyw gwir ddymuniaid,

DAFYDD T. LEWIS.

Newburgh, Tach. 10, 1863.

AGORIAD CAPEL CYMREIG,

ger Dover N. J.

Dydd Iau, Hydref 22, oedd y diwrnod penodolig i agor yn flunfol addoldy i'r Cymry yn Richard Mine, ger Dover, Jersey Newydd. Gweinnyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. W. Roberts, New York, (T. C.) a'r Parch. E. B. Evans, Hyde Park, Pa., (A.) Nos Ffecher pregethodd y Parch. E. B. Evans yn Gymraeg. Boreu ddydd Iau am 10 o'r gloch pregethodd Mr. Roberts yn Saesonaeg, a Mr. Evans yn Gymraeg.

Prydawn am ddau o'r gloch y *bregeth gysegrol* yn Saesonaeg gan Mr. Roberts. Yn yr hwyr pregethwyd yn Gymraeg gan Evans a Roberts.

A pheth mwy a ddywedaf, cyhoeddwyd fod y capel yn ddiddylt ar ddydd ei gysegriad. Y mae y gynulleidfa fechan sydd yn addoli yma yn ddyledus i Thomas Iron Co. ac i'r Americanaid yn y lle, ac i haelion dihaelaf Cymry y cymydogethau hyn am eu parodrwydd i gynorthwyo y sawl gymerasant arnynt yr anturiaeth o adeiladu lle addoli mor diws a chyfleus. Maint y lly yw 22 troedfedd wrth 22, a 18 o uchder. Ein gweddi yw, llawer y lly a phobl yn ofni yr Arglwydd.

JOHN R. JENKINS.

CYMANFA IOWA.

Dechreuwyd ein Cymanfa eleni yn Williamsburg, Iowa County, Sabboth, Medi 27. Yno y mae y Parch. E. J. Evans yn gweinidogaethu. Oddiyno daethom i Sefydla Old Man's Creek, lle y llafuria y Parch. E. Griffiths. Oddiyno i sefydla Long Creek, lle y mae yr Ysgrifenydd yn weinidog; ac oddiyno i sefydla Flint Creek, lle y pregetha y Parch. T. W. Evans.

Y pregethwyr a gymerasant ranau yn ngweithrediadau y gymanfa ydynt y gweinidogion cartrefol a enwyd, ynghyd a'r Parchn. D. Price o Granville a Newark, Ohio, ac E. Davies (T. C.) Long Creek. Oberwydd absenoldeb ysgrifenydd y Cymanfa y llynedd o'i chyfarfodydd diweddaf, ni roddwyd hanes ei gweithredau i'r CENHADWA Ond wele ddau o'r penderfyniadau a basiwyd mewn cenedledd y llynedd. 1. Fod yr eglwys i'r gymanfa hon yn galw am i'r pregethwyr hyn

a ymwelant â hwy i ddwyn tysteb o'u cymeriad da gyda hwynt; neu ei gyhoeddi trwy y CENHADWA cyn et dylodiad.

2. Gan fod ymosodiad maleiddrwy wedi cael ei wneud gan ryw berson neu bersonau ar gymeriad y Parch. E. Griffiths, gan anfon gohebiaeth at Swyddogion yr Am. Ho. Miss. Society, er mwyn tori ymaith gydymdeimlad a chynorthwyo y Gymdeithas hono oddiwrth yr eglwys a'i gweinidog ar Old Man's Creek, Penderfynwyd, Ein bod fel Cymanfa yn ei hystyried yn ddyledswydd arnom i hybysu ein cydymdeimlad a'n hawyl frawd Griffiths gan sicrhau i bawb y perthyn iddynt ei wybod, fod cymeriad y Parch. E. Griffiths yn anrhydeddus, a'i fod yn caei ei barchu yn sawr gan bob un o'i frodyr yn y weinidogaeth yma; a phob un o aelodau ein heglwys ei belled ag yr ydym yn hybys o honiut, a'n bod yn cydlawenbau am i'r cyhuddwr fethu yn ei amean.

Rhai o'r penderfyniadau a basiwyd eleni.

1. Ein bod yn gwahodd y Parch. D. Price i seistedd gyda ni a ehydweithredu â ni yn ein cenedledd.

2. Ein bod fel Cymanfa a chynulleidfaoedd yn teimlo'n ofidus o herwydd i'r Parch. D. Price gael tori ei fraich pan ar ei daih yn yr un cerbyd a'r Parch. E. Griffiths, a W. D. Price, o Old Man's Creek, i Williamsburg; (digwyddodd yr auhap trwy i'r pin ymlaen y *tongue* golli pan ar oriwaered; ac felly rheddodd y cerbyd ar oedlau y meirch;) ac am y siomedigaeth a gawsom o'r herwydd. Eto yr ydym yn dra diolchgar i'r Arglwydd am na anafwyd ef yn waeth, ac na archollwyd Mr. Griffiths i'r uu graddau a Mr. Price. Eto gan ein bod mewn ihan wedi colli gwasanaeth Mr. P. eleni yr ydym yn uno i'w wahodd i'n gwasanaethu y llwyddyn nesaf, os bydd byw ac iach ac os yr Arglwydd a'i myn.

3. Yr ydym yn cydymleimlo a'r brawd Price yn ei brofedigaeth chwerau, yn y ddarnwais a enwyd.

4. Yn gymaint a bod Dr. Murray o Iowa City wedi rhoddi braich Mr. Price yn ei lle, a gweiniddo, hyd nes yr oedd yn alluog i gychwyn tuag adref, a hynny yn *rhad*; yr ydym fel Cymanfa yn cyflwyno i'r Doctor ein diolchgarwch am ei wasanaeth haelfrydol.

Pasiwyd hefyd, benderfyniad ein bod yn cydymdeimlo a'n llywodraeth, a neillidwyd pwyllgor i furfio'r penderfyniad mewn trefn; ond ni ddaeth i law yr ysgrifenydd.

Gawsom gyfarfodydd hyfryd iawn. Er na allodd yr anwyl Price fyned gyda ni i Williamsburg a Flint Creek, eto pregethodd yn felus a grymus iawn ar Old Man's Creek ac ar Long Creek, dair gwaith ymhob un. Cafodd y pregethwyr oll, a'r cynulleidfaoedd hefyd le i greu fod yr Arglwydd gyda ni, a gobeithio y bydd y moddion a'r effeithiau yn arogl bywyd i fywyd i lawer o eueidiau anfarwol, ac yn ogoniant i Dduw Israel.

Y Parch. E. J. Evans o Williamsburg ydyw Llywydd, a Mr John Hughes o'r un lle ydyw Ysgrifenydd y Gymanfa y flwyddyn hon.

D. KNOWLES, *Ysgrifenydd Pro. Tem.*

BEIBL GYMDEITHAS UTICA A'R CYLCHOEDD.

Cyfarfyddodd Dirprwywyr y Gymdeithas hon yn Nghapel yr Eglwys Annibynnol, cougl Columbia a Broadway, nos Iau, Tach. 4. er darpar erbyn cyfarfod blynyddol y Gymdeithas, a gyuelir dydd Nadolig nesaf yn yr addoldy uchod.

Galwyd ar yr Ia lywydd, y Parch. Jas. Griffiths, i lywyddu y cyfarfod.

Penderfynwyd trefn y cyfarfedydd dydd Nadolig, sef bod cyfarfod i ymdrin ag amgylchiadau y Gymdeithas am 1 o'r gloch prydawn, ac areithio o blaid y Gymdeithas yn yr hwyr, gan y Parchn. Wm. R. Jones, *Whitesown Seminary*, Wm. D. Williams, *Deerfield*, H. Humphreys, *Paris Hill*, a Dr. Rowlands, *Utica*.

Dymuna Dirprwywyr y Gymdeithas, sydd yn ymgynulledig beno, alw sylw swyddogion ac eraill yn Oriskany, Salem, Bryn Mawr, South Trenton, Whitesboro, New York Mills, Frankfort Hill, Slayton's Bush, River Road, Schuylers, a New Hartford, i fod yn breesenol yn y cyfarfod prydawn dydd Nadolig er cynllunio i gael cyfarfodydd ac areithwyr yn y lleoedd uchod yn eu hamser priodol.

JOHN J. DAVIS,

Utica, Tach. 13, 1863.

Ysg. y Gym.

BEIBL GYMDEITHAS GYMREIG RADNOR A'R AMGYLCHOEDD.

Cynaliodd y gymdeithas hon ei chylchgwyl blynyddol, ar y dydd cyntaf o Ionawr 1863, yn Troedrhiwdalar. Trefn y moddion oedd fel y canlyn:—

Am 10 yn y boren, cymerodd y Llywydd y gadair, sef Parch. Evan Roberts, yna galwyd ar y cyfarfod ddod i drefn, trwy ddarllen, canu a gweddio. Yna galwyd ar D. I. Jones o athrofa Delaware i roi araeth. Yna canodd y tri côr dôn yn nghyd, sef Delaware, Troedrhiwdalar, a Radnor. Yna araeth gan y Parch. J. H. Jones, Columbus. Yna gorphenwyd cyfarfod y boreu trwy ganu a gweddio.

Moddiou y prydawn oedd fel y canlyn:—yn dechreu am ddau, a'r Llywydd yn y gadair yn brydlon, pan ddechreuwyd trwy ddarllen, canu, a gweddio. Yna cawd araeth gan y Parch. Hugh Roberts, Radnor, yn bur orchestol, yna anthem gan côr Troedrhiwdalar. Wedi hyn araeth, yna anthem gan gôr Delaware. Canwyd darnau gosodedig gan gôr Radnor, ac aeth pobpeth yn mlaen yn ddymunol iawn. Cafwyd areithiau da a grymu ac yr oedd pawb a gwen ar ei wyneb wrth wrando ar y canu, a phawb yn gallu dweyd mai da oedd bod yno.

Penderfynwyd, fod i'r un swyddogion, a'r llynedd i fod yn eu swydd am y fl. hon: Llywydd, Parch. Evan Roberts; Ia Lywydd, Wm. Thomas, Radnor; Trysorydd, John E. Davies; Ysgrifenydd, R. D. Reese o Delaware; Casglyddion, yn Delaware, E. E. Jones, a Henry Thomas; yn Troedrhiwdalar, Evan Williams, Rowland Rees, David

Davies, a David Bevan; yn Radnor, John J. Jones, William Thomas, Robert Davies, Rees Jones, Lewis Hadley, Edward Watkins, Andrew Jones, John Davies, Richard Bumford, a David T. Jones.

Penderfynwyd, i'r cyfarfod nesaf fod yn Radnor, ar y dydd cyntaf o'r flwydlyn nesaf, 1864, ac i'r casglwyr fod yn barod a'u casgliadau erbyn y dydd uchod, gan obeithio y gwnaiff gweinklogien y tri lle barotoi yn mlaen llaw fel asfer, ac yr ydys yn disgwyl ar gantorion y tri lle i fod yn barod a'u darnau canu, fel gallom gael cyfarfod buddiol fel yr hwn a aeth heibio, yr hyn yw dymuniad y gymdeithas.

Derbyniadau oddiwrth y casglyddion.

Radnor, trwy law William Thomas,.....	\$25.35
Troedrhiwdalar, trwy law Evan Williams,.....	6.01
“ “ “ David Davies, ..	12.60
Delaware, trwy law E. E. Jones,.....	10.75

Cyfanswm,	\$54.71
-----------	---------

Cyflwynwyd y swm uchod yn rhodd i'r Fam Gymdeithas, yn New York, a dymuniad y gymdeithas yw os byddwch mor garedig a rhoddi lle i'r uchod yn eich misolyn clodwiw. Yr eiddoch yn garedig.

R. D. REESE, Ysg.

GOLYGFA YN YR YSBYTTY.

Yn un o'r ysbittai cefais fachgen ieuanc, yr hwn a ymddangosai wedi curio a gwisgo allan gan gystudd poenus. Yr oeddwn wedi gofyn i'r faethwraig cya myned at ei wely ond o fewn cyrhaedd iddo ein clywed, os oedd yn dyfod yn well.

“O! nag ydyw,” ebe hi, “y mae yn gwanycha yn raddol, ac nis gall barhau yn hir.” “A ydyw yn gwybod ei sefyllfa?” gofynais, “Yr wyf yn meddwl felly; o leiaf fe ddylai wybod, a byddai yn well i chwi ddweyd wrtho nas gall gael adferiad, ac y dichon nad oes iddo fawr o amser eto.” Fel yna yr atebodd. “Ai sâl ydyw, ynte wedi ei glwyfo?” “Wedi ei glwyfo—wedi ei saethu trwy ei gluniau, a dyna sydd yn gwneud ei sefyllfa mor enbydus. Y mae yn myned waeth waeth yn barhaus.”

Neseais at y bachgen gwelw, ac eisteddais wrth ochr ei orweddle. Ei wynebpryd oedd gan wyned a'r gynfas oedd ar ei wely bach, ond tlws a chymfforddus.

“Yr ydych yn bar wan heddyw: onid ydych?”

“O! ydwyf yr wyf yn wan; ond nid yn ddim gwaeth, am wn i, nag wyf wedi bod er'r rhaiddiau, Yr wyf yn bur gysurus.”

“A ydych yn cael llawer o boen?”

“Dim cymaint ag a fum yn gael. Y belen yma trwy fy aghlanian a barodd i mi lawer iawn o boenau tost.”

“Yn mha frwydr y clwyfwyd chwi?”

“Yn un o frwydrau Virginia, tu draw i'r Potomac.”

“I ba gatrawd yr oeddych yn perthyn?”

“I gatrawd — Pennsylvania.”

“A oes genych obaith yn Nghrist?”

“O! oes. Beth a wnaethwn heb hyn?”

"A oeddych yn aelod o ryw eglwys?"

"Oeddwn—gyda y Presbyteriaid."

"A fuoch erioed yn yr Ysgol Sul?"

"Bob amser er pan wyf yn cofio dim—bob amser yn yr ysgol."

"A oeddych yn hoffi eich bysgol Sul?"

"Ei hoffi? Credwyf fy mod—nis gallwn byth o'm bodd fod yn absenol."

"Pa bryd y daethoch i feddu gobaith yn Nghrist?"

"Tua thair blynedd s haner yn ol—yn amser y diwygiad mawr."

"Yn mha le yr oeddych ar y pryd? Yn yr Ysgol Sul, ynte yn y cwrdd gweddi, ynte yn mha le?"

"Yr oeddwn ar fy neulin wrth lin fy mam mewn gweddi, pan roddais fy hon i Iesu Crist ac yr aethum i gyfamod sanctaidd ag ef i fod yn eiddo iddo hyd byth."

"Beth yw eich oed chwi?"

"Ychydig dros bedair ar ddeg."

"A ydych chi rhieni yn fyw?"

"Mae fy mam—nid wyf yn cofio fy nhab—bu ef farw pan oeddwn i yn bur ieuanc."

"Pa fodd y gallodd eich mam adael i chwi fyned i'r rhyfel?"

"Yr oedd yn bur anhwadd, a'r; ond dywedai fod mamau eraill yn rhoi i fyw eu meibion, mor anwyl iddynt hwy ag ydwyf fuan iddi hithau, ac yr oedd yn credu y dylasai fod yn foddlon i wneud yr aberthiad."

"Pa fodd y bu gyda chwi yn y fyddin? A ddarfu chwi sefyll i lyny dros Iesu?"

"Bob amser—bob amser—yr oeddwn yn gadael i bawb wybod fy mod o du Iesu Crist."

"Pa fodd y bu ar eich teimlad a'ch profiad yn gyffiedin?"

"Wel, yr wyf wedi bod yn nn o'r creaduriaid dedwyddaf a welsoch, mae'n debyg, erioed. Yr oeddwn yn ddedwydd yn mhob man a phob dydd. Ni ddaneth awr dywyll ar fy mhrofiad er pan wyf yn y fyddin; ond yn unig fy mod yn teimlo yn bur awyddus yn nghylch y dynion. ac yn cael fy ngofidlo yn fawr wrth eu llwng a'u gamblo, eu byfed a'u drygioni o bob math. Yr oedd hwy weithiau yn fy ngwneud yn anhapus iawn."

"A oedd llawer o ddynion duwiol gyda chwi?"

"Oedd, cryn lawer."

"A oedd gyda chwi gyrddau gweddio?"

"Bron bob nos, ond pan fyddem ar daith."

"A oedd gyda chwi gaplan da?"

"Un o'r rhai goraf."

"Rhaid dychweledigion o newydd at yr Arglwydd?"

"O do, cryn lawer. Cawsom rai tymoran yn y fyddin tra bendithiol a gwynfydedig."

Tra yr oedd yn dweyd am yr hyn a wnaethai yr Arglwydd i edeidiau llanwyd ef a'r fath ysbryd gorfodedig, fel yr ofnais y buasai ei natur yn cael ei gorchfygu gan ei deimladau, a therfynaia yr ymddyddau heb ddweyd dim yn mhellach wrtho am ei gystudd a'r tebygolrwydd y byddai yn

angeuol. Gafaelodd yn fy llaw pan oeddwn ar ymadael, ac ymddangosai yn anffoddlon i mi fyned, ac erfyniodd arnaf i ddwyfod i ymweled ag ef drun oeth, yr hyn a addewais wneud.

Drauoeth gelwais yn fore yn yr Ysbytty, a chan gynydd ag y daethum i'r ward lle y gorweddai y bachgen ieuanc y buaswn yn ymddyddan ag ef y dydd o'r blaen, y faethwraig a'm cyfarfyddodd, yr hon sydd foneddiges Gristionogol ragorol, a deisyfodd arnaf fyned yn uniongyrchol at ochr gwely y bachgen claf—ei fod wedi arwyddo dymuniad am gael fy ngweled.

Fel yr oeddwn yn nesáu at ei wely canfyddais ar unwaith nad oedd ganddo amser maith i aros yn y byd hwn. Yr oedd yn eistedd a'r clustogau o'i gylch i'w gynali i fyw. Yr oedd wedi gwanhau llawer iawn, ac angan yn nesu yn gyflym. Safai y faethwraig yn fy ymyl. Safasom ychydig yn edrych arno, pan y dywedodd gyda llais gwanaidd ac isel—

"Yr wyf yn meddwl nad oes genyf amser maith i aros, ac mae genyf ychydig bethau sydd arnaf eisian eu dweyd wrth fy mam. Bydd hyu yn ergyd trwm iawn i fy auwyl, anwyl fam. Ond mae arnaf eisian i chwi ygrifennu ati a dweyd wrthi y gwua Duw ofalu am dani a'i chynnal. Dywedwch wrthi fy mod wedi bod am ddyddian a dyddiau ar ben y Mynyddoedd Dedwyddol (*the Delectable Mountains*) ac yn edrych dros y pyrth i'r Ddinas nefol, ac yn awr mae fy nbraed yn y rhyferthwy, a byddaf yn fuan dros yr afon oer ac ar y glanau dyglaer draw. Dywedwch wrthi y byddaf, pan bo hithau yn dyfod, y cyntaf ar y lan i gwrdd a hi fel y bydd yn croesi, a byddaf yn ei harwain trwy y pyrth i'r ddinas. O! dywedwch wrth fy auwyl—fy auwyl, anwyl fam—fy mod yn ei charu hyd y diwedd. Ac, os caniateir hyn i mi, byddaf yn ysbryd gwasanaethgar i'w gwylio, a byddaf yn aml gyda hi."

Arosodd i gael ei anadl. Y faethwraig a safai yn fy ymyl yn wyllo fel plentyn. Ar ol mynud neu ddau dywedodd, "Danfonwch fy holl bethau bychain i fy mam," ac ar ol ychydig fynudau yn mhellach yr ysbryd a gymerodd ei eheda fry.

Holl obeithion daiarol y fam mewn cysylltiad â'i bachgen oeddyt wedi diagyn i'r llwch. Eto yr oedd i fod ar ol hyn lawenydd diddiwedd i'r fam, fod ei phlentyn wedi ei gasglu i mewn i gartrefle ac i lawenydd ei Arglwydd.

Ychydig oriau ar ol hyn aethum i mewn. Y gwely oedd wag. Ond mewn ystafell fechan yn ymyl, gwelwn ddwy arch *calvat* duon prydferth. Odais y ceusd ar un o honynt, ac yno y gorweddai y bachgen ieuanc o gatrawd — Penneyfania, ac aelod o un o eglwysai Philadelphia—yr hwn oedd wedi gadael yr eglwys filwriaethus i uno â'r eglwys fuddugoliaethus fry.

Meddyliais am yr eglwys yn nn o gyffindrefi Philadelphia—am y cwrdd gweddi yno—am yr Ysgol Sul—am y teulu—am y mas cysegredig wrth lin y fam, lle yr oedd y bachgen yn hwn wedi ei dderbyn i gyfamod â'r Iesu—am y gwerfyll—y cyrddau gweddio yn y fyddin—y sefyll dros Iesu—y frwydr—y olwys—yr ysbytty—oll yn offeryniolietbau i ddwyn allan y terfyniad hwn.

MISS SUSANNAH EVANS.

Miss Susannah Evans sydd frodor o Gymru, yn awr ychydig dros 15 ml. oed. Er mor ieuano, y mae wedi bod yn traddodi areithiau ar Ddirwest gyda llwyddiant rhyfedd yn mbrif ddinasoedd a phentrefydd Lloegr, Iwerddon a Chymru, ac wedi byd yn foddion i enill miloedd o bersonau i arwyddo yr ardstiad.

Mae Miss Evans yn dyfod i'r Unol Dalacthaen dan gyfarwyddyd a thrwy anogaeth yr Aurb. E. Eastman, ein trafoddwr (*consul*) yn Nghaerodor, Lloegr, a chyfeillion eraill, tydolythrau pa rai ydynt wedi oodi dygwyliadau y wlad yn sawr. Mae hi wedi bod yn areithio yn barod yn y neuadd fawr Cooper Institute, a lleoedd eraill yn nias New York, ac hefyd yn Brooklyn, yn Hartford, Conn., ac yn Lawrence, Mass., lle y gwrandawyd arni gyda boddlonrwydd mawr gan dysfaoedd lluosog a chyfrifol.

Fel llefarydd, ystyrir hi bron yn gydradd a'r enwog Miss Dickinson. Ei llais sydd dra pheraidd; ei hagwedd yn wylaidd ac enillgar; ei materion, pa un bynag ai gwreiddiol ai detholedig, ya dra chymhwys; a'r hyn sydd oreu o'r cyfan, y mae hi yn ddirifol a digellwair yn ymosod ar yr arferion o yfed a'r fasnach sydd wedi peri y fath draeni yn y gymdeithas ddynol.

Y Dr. Marsh, yn ei sylwadau rhagarweiniol i'w chyfarchiad yn y Cooper Institute, a ddywedai: "Os oedd Efe yr hwn a gododd Deborah i waredu yr Israel, yr leuanc Dafydd i ladd Goliath, y brydferth Esther i achub ei phobl, ac a oeddodd y forwynig hono yn nhŷ Naaman, wedi danfon y ferch hon o Walla, o Aberdare, i'n cyuorthwyo yn ein cyfyngdra ac i gyffroi teimlad yn achos dirwest yn mhlieth ein hieuectyd, nis gwyddom pabam na ddylem wrando ar ei chenhadwri." Y fath areithiau oddiwrth y fath un ydynt yn wir yn rhyfedd, a thytiolaethant i deimlad gwefreiddiol cryf yn ymgodi ya y wlad a'r byd wedi ei symblu gan laweroedd o gamweddau personol a ddyoddefwyd oddiwrth y drwg hwn. Mae ei hanes yn dangos dirgelwch ei chryfder. Dynoliaeth wedi cael cam ydyw yn honi ei baw i amddiffyniad gan ddaioni moesol.

Y frastron fer ganlynol o'i hanes, wedi ei ysgrifennu ganddi ei hun at foneddwr yn New York, a ddatguddia yr achos o'r deffroad meddwl rhyfedd a rhagaddfed hwnw a'r gallu moesol a ganfyddir ynddi:

"Ganwyd fi yr 1leg o Chwefror, 1848, mewn tref fechan a elwir Tredegar, yn sir Fynwy, D. C. Fy nhad oedd yn gweithio yn y gwaith haiarn y pryd hyn, ond yn fuan ar ol hyny rhoddodd i fywyteithio wrth ei gelfyddyd ei hun ac aeth i gadw tafarn, yr hyn oedd bob amser yn gas genyf; a phan nad oeddwn ond tua phum' mlwydd oed, rhoddais o gartref (os gallaf alw tafarn wrth y fath enw cysegredig) at fy nain, peldder o tua chwe' milltir, lle, ar ol gwrthod yn benderfynol i ddychwelyd i'r tafarn, y gwnaethum fy nghartref, hyd oni ddaeth fy nhad yn llwrymwrthodwr (*teetotal-*

er). Er fy mod yn bleutyn mor ieuano, nis gallwn wrando ar ruid bwyatfiliadd anghymedrollder, o'rnodau eilyllol annuwioldeb gwrthgynhyrfus, a rhegfeydd y meddlwon cynheuas. Meddyliwna bob amser am dafarn fel lladd dŷ, i gigyddio eneidiau dynion. Ar ol i mi fod gyda fy nain am beth amser, danfonwyd fi i'r ysgol. Yr oeddwn yno yn lled gyflym i addysgu unpeth a roddid ger fy mron, ac adroddwn fy ngwersi yn hyawdl a diattal, a daethum felly yn wrthrych sylw y rhai a ddeuent i ymweled â'r ysgol. Ryw ddiwrnod, boneddiges yr hon a ddaeth i dalu ymweliad â'r ysgol a'm clywodd yn adrodd rhyw beillion, ac, wedi cael ei boddhau, mae'n debyg, gyda'r adroddiad, rhoddodd i mi draethawd dirwestol, a gofynodd i mi ei ddyegu allan. Gwnaethum felly, a phan ddaeth y foneddiges hon i ymweled nesaf â'r ysgol adroddais ef iddi, am yr hyn anrhegodd fi â rhodd bardd.

"Yna ysgrifousais at fy nhad, yr hwn oedd wedi rhoi y dafarn i fynd ac yn gweithio yn ngogledd-barth Lloegr, gan ei hysbysu am yr hyn a ddygwyddasai, a gofyn iddo i arwyddo ei enw wrth yr ardstiad dirwestol. Llythyr ar ol llythyr a anfonais ato gan ddeisyf arno ddylod yn llwrymwrthodwr â'r diododd meddwol—oblegid drwg genyf ddweyd ei fod erbyn hyn wedi dyfod yn feddwyn penderfynol—ond am amser maith bu fy ngweddau am deisyfiadau yn ofer. Bu hyn yn achos o ofid mawr i mi. Ond gweddais at fy Nhad nefol am gymorth, ac wedi rhoi fy meddwl ar ei enill yn llwrymwrthodwr, nid oeddwn am gymeryd fy nigaloui. Parhais eto yn y gwaith, a defnyddiais bob ymresymiad a allwn ei feddwl neu a oeddwn wedi ei ddarllen, ac o'r diwedd cefais y boddhad o wybod fy mod wedi achub fy nhad. Y frwydr oedd yn un hir, ac yn boeth. Parhaodd rai blyneddau, ond yn mhob tro arni teimlwn fy mod yn dyfod yn gryfach, ond po hwyaf a phoethaf y deuai y frwydr, buddugoliaeth yn y canlyniad a ddeuai yn fwy sicr o'm tu. Ao o'r diwedd fy nghleddyf, bychan a drywanodd ei galon, ac i lawr y syrthiodd. Buddugoliaeth! buddugoliaeth! buddugoliaeth! Cymerais yna fy nhad yn garcharor, trochais ei glwyfau ng olew dirwest, a darllenais iddo o'r Ysgrhythran Sanctaidd. Fy mam, a minau, a'r gweddill o'r plant a'i cylchynasant â dylanwad a roddodd nerth iddo yn yr achos da.

"Yn fuan cefais fwn newydd, a'm holl chwirydd bychain a'm brodyr a gawsant ryw ddernyn o wisg newydd fel canlyniad i ddiwygiad fy nhad. Ond yr hyn oedd well na'r cyfan yr oedd genym dad newydd, a fy anwyf fam oedd ganddi briod newydd—oblegid yr oedd wedi dyfod mewn gwirionedd yn dāyn newydd. Yr oeddym yn dra dedwydd yn awr, ond eto nid oeddwn yn teimlo yn llwyr foddlaun. Yr oedd arnaf eisiau enill eraill yn llwrymwrthodwyr, fel y byddai ei cartrefi *Awy-thau* mor ddedwydd a'n cartref ninau. Ymdrechais, a thrwy ymdrechu gyda chymorth yr Arglwydd, llwyddais. Ond ni allwn aros yma.

"Cyfansoddaie araeth fach ar waith fy uhad yn troi ei wyneb oddiwrth enau uffern i faes gobaitb, ac wedi cael cauiatad gan Lywydd ein cymdeithas, traddodais hi i gynulliad o tua phymtheg cant o bersonau yn un o'r eglwys yn y dref lle y'm ganwyd. Yr oedd fy uhad yn bresenol yn y cyfarfod. Beth bynag, yr oedd wedi synu yn fawr fy ngweled yno, gan fy mod wedi cadw y peth yn ddirgel oddiwrthyn oll hyd oni'm gwelsant ar yr esgynlawr. Da genyf allu dweyd fod fy araeth fach wedi cael effaith dda—nifer o bersonau a arwyddasant yr ardstiad y noson hono. Gofynwyd i mi fyued yr wythnos ganlynol i fan arall yn y gymydogueth a elwir Glyn Ebwy, i draddodi fy araeth fach yno. Aethum, ac enillwyd nifer o enwau. Y cyfeillion yn Nglyn Ebwy a roddasant hanes y cyfarfod a'i effeithiau mewn Newyddiadur, ac yn fuan wedi hyny cefais wahoddiadau i ymwelad ag amryw fanau. Aethum ar daith trwy sir Forganwg, yr hon a gwblheais mewn wythnos, wedi enhatio dros chwe chant at y fyddin ddirwestol. Llythyrâu o wahoddiad a ddaethant i mewn o bob parth o'r wlad, nid yn unig o'm gwlad fy hun, ond hefyd o Loegr a'r Iwerddon. Ymwelais â Manchester, lle y traddodais ddwy ar hugain o areithiau, dan nawdd Cenhadaeth Ddirwestol Salford, a thra bum yno llanwyd tri o lyfrau ag enwau meddwon druain ac eraill y rhai a ddaethant ymlaen i arwyddo yr ardstiad.

"Yn Mawrth, 1862, cefais wahoddiad i fyned i Dublin yn yr Iwerddon, lle y traddodais bedairarddeg o areithiau. Ar fy ymadawiad cyflwynwyd i mi ar ddiwedd math o ymgyuiliad ymadawol fathodyn arian tlws. Yn mie Gorphenaf yr un flwyddyn ymwelais â Weston, Somersetshire, traddodais bump o areithiau, a thros fil yno a arwyddasant yr ardstiad, ac ar fy ymadawiad cyflwynwyd i mi oriawr yn ahrheg gan gyfeillion dirwest.

"Bum yn mron yn yr holl brif ddinasoedd a threfydd yn Lloegr a Chymru, ac y mae yn dda genyf allu dweyd na fwriais eto fy rhwyd fach ddirwestol yn un lle na ddellais rai pysgod.

"Yr wyf yn awr yn America. Fy amcan yw gwneuthur daioni yn ol fy ngallu, a bydded i'r un Duw yr hwn a feudithodd fy ymdrechion gostyngedig mewn manau eraill, fod gyda mi a llwyddo fy ughenadaeth i'r wlad hon,—yr hyn yw gweddiddifrifol Yr eiddoch yn barchus

"SUSANNAH EVANS."

Golygydd yr *American Phrenological Journal*, o'r hwn gyhoeddiad y cymerwyd yr uchod, a ddywed: Bydded i gyfeillion a pherthynasau yn yr hen wlad weled yn dda sylwi fod Susannah yn debyg o gyflwrdd a chalonnau Americanaid mor effeithiol ag y gwuaeth ag eiddo rhai yn Lloegr, Cymru a'r Iwerddon. Cymerir gofal tyner am dani tra byddo ar ein gororau.

ANERCHIAD AT EGLWYSI UNDEB PENNSYLFANIA.

Anwyl Frodyr a Chwariydd—a Chymry oll,—Yn nghynadledd Pennsylvania yr hon a gynaliwyd

yn Danville, fe'm neillduwyd i ysgrifennu anerchiad atoch yn mherthynas i'r Genhadaeth Gartrefol (*Home Missionary*) er eich hanog i wneud ymdrech o blaid y gymdeithas hon trwy gyfrannu tuag ati.

Pan yn ymdriu â'r achos hwn yn ei berthynas â'r wlad eang hon, y mae yn naturiol iawn i ni feddwl am ein cydgenedl sydd yn wasgaredig trwy y wlad yn mhob man, ac sydd yn cael ond ychydig neu ddim o bregethu. yr efengyl iddynt.

Wrth fod Cymry a chenedloedd eraill yn cael eu gwtbio gan amgylchiadau i leodd anghyoeodd, y maent, rai o honynt, yn hollol allan o awn efengyl Mab Duw a'i hordihadau. Pwy all ddiagwyl llai na fydd y cyfryw yn ymgaledu mewn pechod a dibrisio Gair Duw? Y mae yr ysgrifenydd yn dyat o effeithiau fel hyn ar ein cydgenedl. Ouid yw achos mor bwysig a hwn yn galw am ystyriaeth mwyaf difrifol yr holl eglwys? Tybiaf fod pob brawd a chwaer yn dweyd, Amen.

Wel, anwyl gyfeillion, yr wyf yn apelio atoch dros yr eneidiau sydd yn ymddifod o bregethiad yr efengyl, a thros fy mrodyr anwyl sydd yn llafurio yn y weinidogaeth, y rhai nid ydynt yn cael hauer cyualiaeth, er cymaint y teithant ac y llafuriant mewn hunanymwadiad er enill eneidiau at Grist a gogouiant Duw. Appelïaf atoch yn enw a thros fy Nuw, am i chwi roddi o'ch arian at y gymdeithas sydd wedi ei sefydlu er gwneud y diffygion hyn i fynd.

Byddai yn dda pe byddai pob eglwys, bydded el rhif yn llawer neu ychydig, yn ffurfio cymdeithas genhadol ynddi ei hun, i fod yn gynorthwyol i'r brif gymdeithas. Gallai pob eglwys neillduo Llywydd ac Ysgrifenydd, a chasglyddion i fyned oddi amgylch i'w dosparthiadau bob tri mis i gasglu at y Genhadaeth Gartrefol. Yna yn mhen y flwyddyn gallent gyflwyno ffrwyth eu llafur i'r brif gymdeithas.

Yn wir y mae yn llawn bryd i'r holl eglwys Cymreig i ddefro'i yn eu perthynas â'r mater hwn, oni te byddant wedi myned i'r cysgod yn mhell yn ngwyneb ymdrechidau eglwys cenedloedd eraill.

Y mae y "Deyrnas nad yw o'r byd hwn," o ran ei hamgylchiadau tymbhorol wedi cael ei chyflwyno i ddyagyblion ein Hrglwydd Iesu Grist. "Rhyngodd bodd i'r Tad roddi i chwi y deyrnas." Beth bynag yn chwaneg y mae y geiriau uchod yn ei olygu, meddyliaf eu bod yn cynwys fod Duw yn diagwyl i Seion ofalu am aufon cenhaden Iesu Grist i bob congl o'r byd; ond yn enwedig ein gwlad a'n cenedl ein hunain.

Y mae rhai i'w cael yn Seion, pan eir atynt i gasglu at y Gyndeithas Gartrefol, dywedant nad ydynt hwy yn foddllawn i roddi dim at hono, ond pe byddid yn casglu at y Gymdeithas Feblaidd, neu ryw gymdeithas arall, y rhoddent mewn mynud. Nid wyf fi yn cyfrif y cyfryw ddim gwell na rhai yn ceoru â chais Duw trwy ei genad. Y mae ymddygiadau llawer yn Seion yn eglur brofi fod yn well ganddynt am eu harian na chadwed.

igaelth eneidiau. Arian yw eu duw, pwy bynag ydynt. Os oes cybydd yn eglwys Dduw, nid yw yn y man lle y dylai fod, tu allan i'r eglwys y mae ei le newyddaf i'w nodol.

Anwyl frodyr, cymerwn y mater hwn dan ein hyatyriaeth difrifusaf y flwyddyn ddyfodol, a chyfraned pob un yn ol ei allu. Y mae llawer yn disgwyl wrthym. Y mae y Negro a'r Indian yn disgwyl. Y mae y Cymro a'r Sais hefyd yn disgwyl.—ydynt oll yn disgwyl wrthym ni am gynborth!

Y mae awdwr pob daioni yn sylwi arnom, ac yn disgwyl am i ui oll wneud ein goreu yn erbyn y cadarn, ac i ymlid pechod o'r byd.

Cafwyd cymhelliad gwir deilwng o'n sylw ar y mater hwn y flwyddyn ddiweddar, gan y Parch. R. R. Williams, Pittsburg; ond y mae y cyfraniadau a ddaeth i mewn i'r tryaerydd oddi wrth eglwys yr undeb yn dangos na roddasant y sylw hyn i'r cymhelliad ag y mae achos mor deilwng a'r Genhadaeth Gartrefol yn ei deilyngu oddi wrth yr eglwys.

O frodyr a chwiorydd, os ydych am atebiad i'ch gweddian yn lledaeniad yr efeugyl, cyfranwch o'ch arian; os ydych am weled y meddion, y cablwyr, a'r erlidwyr yn cael eu hachub, testwch eich harian i'r drysorfa genhadol.

Yr wyf wedi sylwi yn fy mywyd, mai y rhai hyn sydd fwyaf haelionus, ac yn cyfrannu fwyaf at achos y Gwaredwr, sydd bob amser yn fwyaf llwyddiaannus yn mhethan y byd hwn, a'r byd ysprydol.—y mae ganddynt gydwybodau tawel a heddwch rhyngddynt a Duw.

Coffwn bob amser fod ffydd a gweithredoedd i fod gyd a'u gilydd. Felly bydded i'r holl eglwys wneud ymdrech gogoneddus y flwyddyn ddyfodol, fel y gwelo y byd a'r oesoedd a ddaw ein hymdrech a'u sel dros achos Mab Duw.

"Yr hwn sydd yn hau yn brin, a fêd hefyd yn brin; a'r hwn sydd yn hau yn helaeth, a fêd hefyd yn helaeth."

"Felly rhodded; nid yn athrist, neu trwy gymell: canys rhoddwr llawen y mae Duw yn ei garu."

"Ac y mae Duw yn abl i beri i bob gras fod yn helaeth tu ag atoch chi; fel y byddoch chi yn mhob peth, bob amser, a chenyhch bob digonedd yn helaeth i bob gweithred dda."

"Am hyn, fy mrodyr anwyl, byddwch sicr, a diymod, a helaethion y'ngwaith yr Arglwydd yn wastadol; a chwi yn eiddo nad yw eich llafur chwyl yn ofer yn yr Arglwydd."

Yr eiddoch mewn tangnefedd a'ch gostyngedig was,

P. PEREGRINE.

Beaver Meadow.

LLYTHYR ODDIWRTH FILWR CYMREIG

O Morris Island ger Charleston,

At ei ewyllys, O. D. Griffiths, Steuben, N. Y.

FY ANWYL EWTHER,—Yr eiddoch dyddiedig Hyd. 11 a ddaeth i m llaw yn brydlon, a da iawn oedd genyf ei dderbyn. Drwg oedd genyf ganfod

wrth ddarlennu eich llythyr eich bod wedi colli eich anwyl blant, yr hyn a barodd lawer o drallod i'ch meddwl yn ddiau. Ond pan yr ydym yn canfod mai ewyllys yr Arglwydd yw cymeryd ynaith yr hyn a roddodd Efe, dylem ninno fod yn foddol i'w lwybr ef, ac ymofyn am barodrwydd i'w cyfarfod ger bron gorsedd Duw. lle y beirni ni oll ryw ddydd. yn ol y peth oedd ein cymeriad yn y byd hwn.

Yr ydych yn dangos dymuniad i wybod pa fodd yr wyf yn dyfod yn mlaen yn nghanol y peryglon y rhai u'n cychynant yma. Rhaid i mi ddweyd fy mod yn teimlo yn gwbl ddiolal yn nghylch peryglon yn awr. "Deued bywyd neu deued angau" yw yr awyddair a glywaf yn awr,—er nas gallaf ddweyd fy mod yn barod i gwrdd ag angau—dylwn ymoestwng o flaen yr Arglwydd o herwydd hyn. Ond byddaf yn ystyried fy mywyd (fy nraich neu fy aelod) ddim yn well nag eiddo fy mrodyr milwrol, y rhai tra ar faes y fiwydr a sythiant o bob tu i mi. Beth a all bywyd dyn fod with eiddo y wlad? Dim mwy nag yw y prysfyn gwaelfaf. A thrwy gynborth yr Hollalluog Dduw ni a ddeuwn allan eto yn gonowerwyr, a bydd heddwch anrhydeddus yn cael ei sefydlu, un ag y byddwn yn teimlo yn falch ein bod wedi bod yn yr ymdrechfa er enill ein hiawnderau ein hunain a'n mamau, a'n gwagedd a'n brodyr a'n chwiorydd, a gobeithiaf yn fawr y bydd i weddian y rhai a adawyd gartref gael eu hatb a dedwyddwch gael ei adferu i'n gwlad.

Nid yw o fawr o bwys am ddim newyddion a allwn eu hadrodd yn awr. Mae pobpeth yn llwyddo mor belled ag y gallwn ddysegwyl, a'n gwaith bron a chael ei orphieu, ac hwyrach y bydd i ychydig ddyddiau roi i ni yr agoriad usaf i ddinias Charleston. Mae genym hyder mawr yn ein milwyr ac yn ein dewr arweinydd Gillmore, a chydaf'r hyder hwn taeuwn ddychryn dros ein gelyn chwerrw yr hwn a'n hymddifadai o'n cartrefi dedwydd, ac a daenai ac a sefydlai gaelhiwed trwy'r wlad, fel y chwialir yr ōs o lawr dyru yr ŷd—le cartrefi a enillwyd trwy lafur caled dosbarth gweithiol ein gwlad. Ond na ato Duw i hyn fod yw gweddi y llaaws milwyr sydd ar y maes.

Mae yr hin yma yn dra hyfryd yn bresenol—yn fwy felly nag ydoedd ddeufis yn ol, ond dysgwyl-iwn y bydd yn cyfnewid eto, gan fod pobpeth yn argoeli tymhestl, yr hyn mae'n debyg a'i gwna yn oerach. Gyda chofion caredig iawn at fy nhaid a'm perthynasau oll terfynaf yn serchog eich nai, Hyd. 25, 1863.

JOHN D. GRIFFITHS.

*Co. H. 52nd Regiment Pa.,
Davies' Brigade, Morris Island, So. Carolina.*

MARWOLAETH A CHLADDEDIGAETH

JOHN MICAH.

Mab ydoedd John i Mr. Rees a'i ddiweddar briod Mrs. Mary Micah. Ganwyd ef Meh. 22, 1841. Ymonodd â'r fyddin i'r 32 Gatradd, O., Awst 13, 1861. Bu mewn unarddeg o frwydrau ac ygar-

medias, dylynodd ei gatrwd yn fyddlon, gwrol a di-ldio hyd yr amser cawsant eu rhoddi fyny yn garcharorion yn Harper's Ferry, Medi 1862. Wrth ei ochr ef y cwympodd ei auwyl gyfaill y Captain Brees. Yr oedd John yn uu yu ei gario o'r lle cafodd ei glwyfu, i'r tŷ lle y bu farw. Pan gafodd ef a'i gatrwd eu rhyddhau ar eu gwytl-air, daeth adref am dro, a bu ef a'i gyfaill William R. Jones, gyda eu gilydd yn myned a dychwelyd oddi yma i Gamp Douglas yn agos i Chicago, nes cawsant eu cyfluewid yr ail o Ionawr 1863. Aethant tua Memphis, Tenn., Ionawr 16. Cymerwyd ef yn glaf Ohwefor 10, bu yn yr Hospital yno hyd Mai 7, ac yn Fort Pickering hyd Awst 29. pryd cafodd gauiatad i gychwyn tuag adref, a chyrrhaeddodd Cairo, Ill., dranoeth. Yr oedd yn rhy wan a chlaf i allu myned yn mbellach. Felly bu orfud iddo droi i'r Hospital yno drachefn.

Anfonwyd ar ei gais at ei gyfaill John Mell, Esq., yr hwn yn dalioed a gychwynedd tua Gairo ar feidr ei gyseur, a'i gynorthwyo adref, os byddai modd. Brbyn i Mr. Mell gyrhaedd yno, Medi 6, yr oedd John druan wedi marw er y boreu blaenorol.

Yn ei oriau diweddar dywedai yr hoffai yn fawr gael myned adref i Allen i farw, ond os oedd Rheolwr Mawr y bydoedd yn meddwl fel arall, ei fod yn ymdawelu i'w ewylls ef. Ei eiriau diweddarf bore dydd Sadwrn, Medi 5, oedd, "O, if i could go home, O now i am going!" Cododd ei law dde at ei wyneb, a threngodd.

Mae gan bawb lle bu John yn aros ac yn gweithio air da am dano, a rhoddir cymeradwy-aeth uchel iddo fel bachgen tawel, fyddlon a digynwrf. Anaml yr esgeulusai foddion crefyddol yn neillduol yr Ysgol Sabbathol. Y flwyddyn cyn iddo ymadael i'r fyddin pan yn aros gyda Mr. Thos. Owen yn fwy cyfleus nac arferol i'r moddion—dangosai fyddlondeb ac awyddfryd neillduol am fwyhau a defnyddio cyfleusderau crefyddol. Yr oedd rai troiau wedi bod yn y cyfeillachau neillduol; ond ymadawodd heb gyflwyno ei hun i'r Arglwydd, ac ymuno â'r eglwys. Yr oedd hyn yn ofid iddo ef, ac fe allai y teimla ei gyfeillion ofid eisiau anog mwy arno i hollol ymgylwyno i wasanaeth yr Arglwydd y pryd hyny. O na chymerau eraill rybudd i ddefnyddio yr adeg, ac i "brynu'r amser."

Daeth Mr. Mell a'i gorph adref; claddwyd ef yn barchus yn Mynwent y Cymry yma, ddydd Mercher, Medi 9. Pregethodd y Parch. Mr. Martz wrth y tŷ, a gweinyddodd wrth y bedd; a chyn ymadael oddiwrth ei fedd darllenodd yr ysgrifenydd y penillion canlynol, ac ymunodd y cyfeillion Cymreig i ganu yr olaf.

Ffarwel, John, mae'n rhaid ei briddo,
Wedi brwydro dros ein gwlad,
Treuliat hir nosweithiau oerion
Teithiat droon gyda'r gâd,
Dalliat dan a llid gelynlion
A dy goron heb un staen.
Yma bellach y gorwedd
Nes i'r edgurn roddi i sain.

Ti ge'at ran o'r gwres a'r liwydrew
Bywyd millwr caled law,
Eto dal yn eithaf gwrol
A dy galon oedd yn llawn.
O wladgarwch,—a gelyniaeth
At y bradwyr a phob brad,
Dalliat nos i'w north ddi-fygio
I filwrio dros ein gwlad.

Clywaf lais yn uchel a'w
O waelodion oer dy fedd,
Dial dial a chondemiad
Ar y bradwyr byf di-hedd:
Dyodde a marw wrth amddiffyn
Ein iawnderau a wnest ti,
Bydd dy enw a dy haues
Byth yn gynnes genym ni.

Bellach gorphwys, ti gei lonydd
Yn dy wely tawel iwn.
Ni ddaw yma swm y fagwel
Na gweryriad march, mi wn,
Ni raid mwynach gario'r bidog
Na hir deithio gyda'r clodd,
Ffarwel, John, cei orwedd bellach
A gorphwysu yn dy fedd.

Allen, O., Hyd. 1863.

JOSIAH JONES.

COF IANT WILLIAM ROBERTS, YSW.,

PENYCAERAU, REMSEN, N. Y.

Bu Wm. Roberts farw Hydref 15, 1863, yn 65 mlwydd oed. Mab dydoedd i Owen a Jennett Roberts, Llanmabys, sir Garnarfor, G. O. Ymfudodd gyda ei rieni i'r wlad hon yn y fl 1817. Sefydlasant yn y rhan yma o'r wlad.

Ymbriododd William yn y fl. 1831 gyda Sarah Roberts o'r un ardal.—Yn agos i flwyddyn wedi hyn daeth at grefydd. Y moddion a'i dygodd i feddwl am hyn oedd gwraudo pregeth ar y geiriau hyny, "Na ddystyrwch ddydd y pethau bychain."

Ni wyddom fawr am dymhor boreuol ei oes; ond nad oedd yn arfer dilyn y llusau i wneuthur drwg. Gwnaeth broffes o grefydd fel y nodwyd. O hyny hyd ddiwedd ei oes fe fu yn aelod parchus a di-ofid i'w gyfeillion yn eglwys Penycerau, Remsen.

Nid dyn yn chwenych y blaen oedd ef; ond dyn a wna'i yr hyu a allai gyda phob rhan o'r gwaith y gelwid ef ato. Bu yn hynod fyddlawn fel athraw ar y plant bach am flwyddoedd lawer. Nid am nad oedd yn gymwys i'w roi ar ddosbarth uwch y cedwid ef gyda'r plant, ond eu bod yn ei hoffi mor fawr. Hefyd tangnefeddw'r oedd ef—ac ni welwyd ac ni chlywid mo hono ef yn *pedlo* ystraeon nac yn cario gwendidan ei gyfeillion i dai ei gymydogion, ond ei ymddyddau fyddai am grefydd, a'i ddymuniad oedd am grefydd bur.

Cafodd darawiad o'r palsy rai blynyddau yn ol—dilynodd ef hyd y diwedd. Dydd ei farwolaeth cerddodd i dŷ ei ferch yn y boreu—yr oedd yn ei ieuchyd arferol, yn hynod ariol—aeth yn ol adref—tua thri o'r gloch prydawn—aeth ar y gwely a bu farw yn dawel ychydig cyn 4 o'r gloch—felly ehedodd ymaith braidd heb yn wybod i neb.

Teimlir colled ar ei ol yn yr eglwys y perthynai iddi, ac yn ei deulu—ei le nid edwynu ddim o bono ef mwy. Gadawodd weddwa a 4 o blant mewn amgylchiadau cyfurus—3 o bonynt yn benau twlcoedd, ac un oaf y ferch ieuenig gyda ei

mam Fy nymuniad yw lldynt oll fod yn fodd-
ianol ar grefydd o'r un stamp ag a gefodd en tad.
Claddwyd ef yn mynwent Penycerau, Parch. E.
Salisbury a'r Dr. Everett yn piegethu.

Mae William wedi myned
To draw'r gofidiau i gyd,
Ni phoenir mo'n no mwyach
Gan Satan, enwad na byd,
Ni cha'dd ei holl elyoiu
Ond prin ei wel'd yn myn'd
Trwy'r hen loddonen donog
Yn llaw ei fyddlawn Ffrind.

Fo gipiwyd William adref
O fydd gofidiau i gyd
Mae'n dechreu canu anthem,
Tragwyddol yw ei byd,
I'r lesu am ei garu
A'i olchi yn ei waed,
Ni thawa byth a chennawl
Am iachawdwriaeth rad.

A chwithau ei berthynasau
Bydd eto yn cael byw,
Erfyniwech am ddwyoldeb
Sef crefydd o'r iawn ryw,
O! crefydd bwr ddymanaf
I bawb a mi fy hun,
Llafuriwech chwithau hefyd
Am grefydd bwr bob un.

Y Beibl a Llyfr Gurnal
Yn ddyfal chwiliodd e'r
Er mwyn cael oithaf siorwydd
A gwybod hefyd p'le
Nol gadael yr helbalon
A farwel llwyr i'r llawr
Hyn ydoedd ei ddymuniaid
Cael cwmni'r lesu mawr.

Pan adgyfodir William
O'i wely pridd i'r lan
Ni bydd afiechyd arno
Na gwendid mewn un man
Ond bydd ei gorff a'i enaid
Yn sylu draw i'r llen
Ar ryfeddodau mawrion
Mewn heddwch byth Amen.

RICHARD E. ROBERTS.

CYFARFOD CHWARTEROL DWYREIN- BARTH OHIO.

Cynaliwyd yr uchod yn Youngstown ar y 25, 26
a'r 27ain o Fedi.

Y brodyr oeddynt yn bresenol ac a gymerasent
rao yn ngwaith y cyfarfod oeddynt y Parchn. D.
Davies, Parisville; J. Lloyd, Palmyra; J. P.
Thomas, Mineral Ridge; R. Richards, Newburgh;
J. Edwards, Crab Creek; T. W. Davies, Youngs-
town; D. R. Lewis, Crab Creek; S. Roberts,
Tennessee, a'r brawd E. M. Lewis, Sharon, Pa.
Bu y Parchn. T. Thomas (T. C.), Pittsburgh, a D.
Robert (B.) yn dechreu mewn cyfarfodydd.

Am 10, dydd Sadwrn cynaliwyd Cynadledd,
pryd y penderfynwyd ar y pethau canlynol:

1 Fod y Parch. Samuel Roberts, Tennessee, yn
cael ei wahodd i gydeistedd a chydweithredu â ni
yn ystod y Gynadledd.

2. Fod y cyfarfod nesaf i fod yn Tallmadge.

3. Fod y Parch. J. Lloyd i bregethu yno ar
Grefydd brofiadol.

4. Fod Crefydd deulneidd i fod yn bwno dan
sylw yn y Gynadledd nesaf.

5. Fod Anerchiad at yr Eglwys ar yr achos

Dirwestol yn cael ei gyfnewidddi gan yr Ysgrif-
ydd a'r Llywydd.

5 Fod y Parch. R. Richards, Newburg, ar ei
gaia ei hun, i gael llythyr o gymeradwyaeth fel
gweinidog neu bregethwr rheolaidd i fyned ar
ymweliad i Gymru.

7. Fod y brawd D. R. Lewis ar ei gaia ei hun i
gael llythyr o gymeradwyaeth fel gweinidog neu
bregethwr rheolaidd i fyned ar daith i'r Gonllewin.

8 Fod y Parch. J. Edwards, Crab Creek, yn
cael ei anog i argraffu yn y CERHADWR ei bregeth
ar Adfywiad Crefyddol.

Treuliwyd gwedlill y gynadledd i ymdrin a'r
mater penodedig, sef Cariad brawdol. Cawsom
sylwadau buddiol gan y gwahanol frodyr ar y
pwnc hwn: darluniwyd cariad brawdol yn ei
amrywiol berthynasau, dylanwadau ac effeithiau;
dangoswyd ei sawr werth a'i bwysigrwydd yn
eglwys Crist, a rhoddwyd cyfarwyddiadau gworth-
fawr i'w fagu a'i seihrin. Gobeithiwn nad â y
pethau hyn yn ofer. Mae genym achos mawr i
ddiolch i'r Arglwydd am fod carlad a thangnefedd
yn ffynnu mor helaeth yn ein heglwys i'n bresenol.
Awn rhagom, frodyr a chwiorydd, at berffeith-
rwydd yn y gras gogoneddus hwn "Preswylled
cariad Crist yn helaeth ynom i bob gweithred
dda."

Ar ddiwedd y gynadledd etholwyd y swyddog-
ion blynyddol, a dewiwyd T. W. Davies, Youngs-
town, yn Llywydd, a'r Parch. D. Davies, Parisville,
yn ysgrifenydd am y flwyddyn ddyfodol.

Gallwn ddweyd wrth derfynu i ni gael cyfarfod
hwylus. Yr oedd yr hyn yn hyfryd, y gwrandawyr
yn lluosog, a'r cenhaden yn lieftu gyda nerth a
dylanwad a blas neillduol. Hyderwn y gwnawn
ddefrci at ein dyledawyddau fel y mae ein breint-
iau yn lluosogi. Y Pen mawr o'i drugaredd a
baro i'r cyfarfodydd hyn yn nhyd a'r holl rai
eraill sydd genym i ateb y dyben llynny er ein
biechydwriaeth ni a'i ogoniant ei hun.

THOMAS W. DAVIES, Ysg.

AGORIAD CAPEL YN MILL CREEK.

Mewn ofudd-dod i gaia a anfonwyd at y Parch.
G. Jones, Cambria, a'r ysgrifenydd, cychwynasom
i'n taith ar foren yr 8fed o Medi, tua Mill Creek—
lle mynyddig ar ganol y ffordd rhwng Arena a
Dodgenville, Wis. Cyrhaeddasom anedd y Parch.
D. Jones, Arena, brydawn y 9fed. Yr oedd oed-
fa Seisnig yn Arena y nos hono, a phregethodd y
Parch. Mr. Hassell, Leeds.

Cynaliwyd y moddion agoriadol yn Mill Creek
ar y 10 a'r 11. Heblaw y ddau Gymreig, yr oedd
yno bedwar o weinidogion Seisnig:—Love, Mil-
waukee; Hassell, Leeds; Taylor, Madison; a
Laughlin, Wyoming Valley. Cynorthwywyd ni
hefyd gan y brawd Evans, Arena, drwy iddo roddi
i ni ddwy ddarlith ddyddorol ar "Ddyben goroch-
wyliaethau Duw yn y byd." Diwallwyd ein dys-
gwyliad yn llwyr.

Hefyd cawsom bresenoldeb holl weinidogion a
phregethwyr enwadau Cymreig ardaloedd Spring

Green, Coed, Ridgeway a'r Mounds. Y drefn oedd pregethu yn Gymraeg a Saesnaeg ar-yn-aill; ond yr ail ddiwrnod cawsom gyfarfod Cymraeg i gyd. Dyrchafwyd y weddi briodol i'r achlysur gan Mr. Love, ar ddiwedd oedfa'r boreu cyntaf.

Nid oes genyf ddim i'w ddweyd am y pregethu, amgen nag yr ymddengys i bob un wneud goreu y gallai. Er fod yr hin yn arw, cafwyd cynulleidfda dda.

Gan nad ymddangosodd dim oll yn y CENHADWR o hanes yr Eglwys hon, nid pell o'r lle fyddai ysgileu braslun o'i bywyd y tro hwn. Ddwy flynedd yn ol y pregethwyd yno gynllaf erioed, yn ubŷ un Mr. Allison gwraig yr hwn sydd Gymraes bur. Yn ganlynol ffurfiwyd Eglwys Gynulleidfao, yn gyfansoddedig o aelodau Cymraeg a Seisnig. Y cam nesaf oedd cael tŷ addoliad. Nid oeddynt yn fuddlon erwydro yn barhaus. Penderfynent gael yr arch i'r deml. Awd a'i i godi capel, ac nid hir y buwyd nad oedd wedi ei orphen. Y mae yn 36 wrth 20tr., wedi ei addurno yn hardd. Costiodd yn y cwbl yn nghylch naw cant o ddoleri, ac yr oeddynt yn benderfynol hefyd, os gellid fodd yn y byd, dalu y ddyled cyn ei agor. Llwyddasant. Ar y 10 a'r 11 o Medi, 1863, yr oeddynt, os gwas cywir yw'm cof, yn cyflwyno eu capel newydd i Dduw'r nefoedd, heb hawl gan ddyn mewn rhan o hono. Y mae yr Eglwys ieuanc wrth reawm yn llawen ei themlad, a'r aelodau yn ymhyfydu yn eu gilydd ac yn llwyddiant yr achos.

Y Parch. D. Jones, Arena, oedd yr offeryn yn llaw Duw i ddwyn oddiamgylch yr holl waith. Y mae Mr. Jones yn genhadwr o'r iawn ryw. Rhaid fod ei flydd yn gref iawo i feddwl y gellid cael eglwys yn y fath le aulwyrchus. Ond ymosododd ar y gwaith yn benderfynol ac ymddiriedawl yn ei Dduw, a gwelir heddyw llwyddiant ei ymdrechion,—pregethu yr efengyl lle nad oedd neb yn ei cheisio—ffurfio eglwys—codi capel, ac yn effeithiol dalu ei ddyled, a'i gysegru i Dduw, a'r oll mewn dwy flynedd!! Dywed yr hanes drosto ei hun. Hir oes i Mr. Jones i weithio a llawenbau mewn mawr llwyddiant yn ngwaith y Gwardwr.

Izonia, Wisconsin.

D. S. DAVIS.

CAMBRIA NEWYDD—TREFEDIGAETH GYMREIG.

GOGLEDDBARTH MISSOURI.

Yr oeddynt yn ofui buasai rhai o'n cydwladwyr mor aiffodus a chael eu tywys i'r lle annedwydd hwnw sydd wedi awuio cymaint yn ein clustiau o'r rhai blynyddau bellach ac a elwir PATAGONIA. Ac yr oedd yn dra dedwydd genym weled fod yr anturiaeth wedi syrthio ymaith. Mae ein cenedl anwyl wedi cael llawer o gamwri erioed, nid yn unig gan estroniaid, ond hefyd ar brydiau gan rai o'i phlant ei hun. Mae yn dda genym na ddarfu i Gymry America ddim rhoddi eu cestogaeth i'r symudiad hwn tua Phatagonia, a gobeithiwn na chlywn byth mwy o son am dauo mewn cysylltiad a ni fel Cymry.

Ond am y Drefedigaeth Gymreig newydd sydd ar gael ei sefydlu yn ngogleddbarth Missouri, yr ydym yn llawenbau o'i phlegid, ac yn ei chymradwyo a'n holl galon. Pe buasai cymradwyaeth y cyfryw anturiaeth yn ymddibynu arnom ni yn unig, ni fuasai genym yr hyder ag sydd genym pan yn gweled enwau y fath ddynion a'r enwog William R. Williams, D. D., William Goodell, D. D., Golygydd y *Principia*, G. W. Griffith, Yaw., Llywydd y Farmers' & Citizens' Bank, Brooklyn, N. Y., William Miles, Yaw., Owen Jones, Yaw., 8th Avenue, N. Y., David Griffith, Yaw., a lluoedd yn ychwaneg y gallesid eu henwi. Nid oes un man yn y Gerllewin y gall ein cydwladwyr symud iddo lle ceir y cyfryw fanteision. Mae y wlad yn iachus, y tir yn rhagorol, manteision addysg heb eu gwell yn un man o'r wlad, a'r tyloran ar ba rai y gwerthir y tir braidd fel pe y rhoddid ef am ddim, ac yn wir yn *rhatach* na llawer tir a geir am ddim, herwydd y manteision masnachol a manteision eraill a fwyneir gan y trefedigion. Y mae genym hefyd yr hyder crysaf yn ein cyfeillion J. M. a W. B. Jones, dan oful y sawl y dygir yr anturiaeth yn mlaen.

Yr ydym yn credu y bydd yn dda gan eich darllenwyr weled y llythyrau canlynol, yn y CENHADWR. Mae llythyr y Parch. William Goodell yn cynwys *compliment* uchel i ni, Gymry America, a mae llythyr y Dr. Williams yn llawn o sentiment uchel a duwiol, fel yr oll o'i ygrifeniadau.

GOHEBYDD.

LLYTHYR Y PAROH. WM. R. WILLIAMS, D. D.

New York, Hyd. 22, 1863.

Tebyg nad oes ond ychydig barthau o'r Talaeithau Unedig yn cyflwyno rhagorach maes i'r ymfudwr na Thalaeth fawr Missouri. Ond iddi gael ei phoblogi gan drefedigwyr o ddeall, egwyddor, ac yui, mae yn debyg o arfer dylauwad o amgylch ogyrch yn yr ymdrechfa sydd yn myned yn mlaen yn awr rhwng Rhyddid a Chaethiwed.

Boddiwyd fi yn fawr wrth glywed am y cyallun o gael Trefedigaeth o Gymru i ymsefydlu ar linell Rheilffordd Hannibal a St. Joseph yn y Dalaeth hono. Oddiwrth enwau y perchenogion Americanaidd sydd yn anog y Drefedigaeth, ac oddiwrth dystebion y boneddwyr yn y ddinas hon, Meistri J. M. a W. B. Jones, 37 Nassau St., y rhai sydd yn cael eu cefnogi yn gynnes gan ddynion y gellir yn mhob modd ddybynu arnynt, mae genyf obeithion hyderus y bydd i'r anturiaeth brofi dan fendith Duw, o fantais neillduol i'r wlad o'r hon y dygwylir yr ymfudwyr, ac i'r hon hefyd fydd yn eu derbyn ac yn eu croesawu, yn gystal ag i'r trefedigwyr eu hunain, ond iddynt arfer y rhinweddau o ymroad, cynildeb, callineb, a diwydrwydd amyneddus, sydd wedi hynodi dynion y Dywysogaeth. Wrth gwrs, bydd i beth caledi ac anghyfleustra ganlyn camrau cyntaf y rhai a gymerant y blaen yn y cyfryw anturiaeth, ond gyda gradd gyffredin o benderfyniad a bendith arferol Rhagluiaeth dda Duw, gellir yn ddiogel ddyagwyl y

bydd i'r Drefedigaeth newydd brofi yn llwydd-
ianus nodedig, ac yn fendith o hir barhad.

W. R. WILLIAMS.

Gweinidog Egl. y Bedyddwyr ar heol Amity, N. Y.

* * Ni ddaeth llythyr Mr. Goodell i'n llaw eto.
—Gol.

GANWYD.

Hyd. 2, mab i John a Sarah Morgan, Dover, N. J.,
gelwir ei JOHN LINCOLN.

Hyd. 8, yn Condale, ger Summit Hill, Pa., merch
i Evan E. Jones, a Sarah ei briod—gelwir hi ALTA
SARAH.

Tach. 10, yn Jeddo, Pa., mab i Mr. a Mrs. Herbert.
Gelwir ei enw LEWIS WILLIAM HERBERT. P. P.

PRIODWYD.

Hyd. 10, yn Coalrairie, ardal Beaver Meadow, Pa.,
ac yn nhŷ Thomas Jones, gan y Parch. P. Peregrine.
Mr. WILLIAM DANIELS a Miss MARIAN THOMAS, y
ddau o'r un ardal.

Hyd. 24, yn Parisville, O., gan y Parch. D. Davies,
yn nhŷ Mr. Robert Williams, tad y briodferch, Parch.
GEORGE M. JONES, a Miss ELAIE A. WILLIAMS.

Tach. 3, yn Newburgh, O., gan y Parch. E. Rich-
ards, yn nhŷ rhieni y briodferch, Mr. DAVID PROSSER
a Miss MARGARET DAVIES, y ddau o Newburgh, gynt
o'r Lliwyo. Morganwg, D. C.

Tach. 12, yn ninas Utica, gan y Parch. W. D. Wil-
liams, Deerfield, Mr. JOHN H. RICHARDS o New York
a Miss ELIZABETH RICHARDS o'r un lle.

Tach. 14, yn Tallmadge, O., gan y Parch. D. Davies,
yn nhŷ Mr. John W. Thomas, tad y briodferch, Cad-
ben JOHN J. REES, o gwmni milisia Franklin Mills, a
diweddar filwr yn y 7fed gatrawd o draedfilwyr
Ohio, a Miss MARY A. THOMAS.

BU FARW.

Meh. 6 yn ardal Oak Hill, O., Mrs. MARGARET
W. OWEN, priod John W. Owen, yn ychydig dros
44 ml. oed. Merch ydoedd i'r diweddar William ac
Elizabeth Williams, y rhai ychydig yn ol y cyhoedd-
wyd eu cofiant yn y CENHADWR. Ganwyd hi Chwef.
11, 1819, yn Rhiwlas ger Bangor, Caernarfon. Priod-
odd â J. W. Owen, Parc Llaifair fychan ger Bangor
yn Chwefror 1841. Daeth ei rhieni i'r wlad hon yn y
fl. 1846 gyda 13 o blant ac wyrrion—8 o honynt yn awr
wedi marw. Daeth hithau drosodd yr un pryd a'i
rhieni. Yr oedd yn chwae'r garedig a haelionus—
yn chwae'r grefyddol ac yn hoff o siarad am bethau
crefydd. Bydded beudith lŵr ar ei phriod galarus.
Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. John
Evans (T. C.) a'r ysgrifenydd. WM. THOMAS.

Medi 22, yn Brownstownship, swydd Franklin, O.,
ar ol tair wythnos o gystudd trwm y typhoid fever.
Mr. EVAN RICHARDS, yn 40 ml. oed. Gadawodd
weddw a 4 o blant bychain i alaru ar ei ol. Yr oedd
yn ddyn llafurus at ei fywiolaeth ac yn gymydog
cariadus a gonest. J. H. JONES.

Medi 25, yn Newhaven, Ohio, WILLIAM FRANCIS,
mab i Mr. Chambers H. Tall a Margaret ei briod, yn
3 blwydd a 9 mis oed. Bu yn glaf bum diwrnod; ei
afiechyd ydoedd clefyd y gwaed. Claddwyd ef yn
Paddy's Run, a gweinyddwyd gan y Parch. Mr.
Hughes.

Hyd. 24, yn Newhaven, Ohio, Miss MARY ANN
LEWIS, merch hynaf Mr. Ellis Lewis a Mary ei
briod. Ei chlefyd oedd y flux yr hwn a drodd yn
typhoid fever. Cafodd ei chystuddio am tua thair o
wythnosau, a dyoddefodd yr oll yn dawel dau law
ei Thad nefol. Hi a gladdwyd yn Paddy's Run.
Pregethwyd yn y gladdedigaeth gan Mr. D. Jones,
myfyrwr yn coleg Delaware, O., oddiwrth Matt. 24:
44. Ar gais ei rhieni gwnawn ychydig sylwadau
am y chwae'r ymadawedig. Hi a anwyd yn Bir-
mingham, ger Pittsburgh, Pa., Mawrth 12, 1826, a bu
gyda ei theulu yn aros yn Cincinnati a Paddy's Run,
yn y lle olaf y dorbyniwyd hi yn aelod eglwysig gan

y Parch. B. W. Chidlaw, Gor. 31, 1841. Bu yn aelod
wedi hynny am rai blynyddau yn Cincinnati, a hi a
ymddygodd yn addas i'r efengyl tra bu yn aros yn ein
plith; so yr oedd ei gyfra grefyddol felly. Pan y
cymerwyd hi yn glaf iawn galwai am ei brodyr a'i
chwiriwyd at ei gorweddle, a rhoddodd iddynt gyng-
horion dwys mewn modd crefyddol. a'n dymuniad
yw iddynt i gofio a defnyddio y cyfarwyddiadau a
roddwyd iddynt gan eu chwae'r Mary Ann, sydd yn
awr yn ei bedd. O ran ei phrofiad olaf, yr ydoedd
yn foddolawn i ymadael â'r byd presenol. Dymunai
am gael gweled, pe gallasai, y Parch. B. W. Chidlaw
a'r ysgrifenydd. Hi a ymadawodd i le gwell fel
ydym yn credu. Dyma rybudd dwys idd ei rhieni a'i
brodyr a'i chwiriwyd, ac i ni oll, i ofalu am fyw yn
ddefnyddiol gyf achos Crist fel y gallom roddi cyfrif
yn llawen ac nid yn drist yn y dydd olaf.
Cincinnati, Tach. 13, 1863. T. EDWARDS.

Medi 27, yn Dundaff, Pa., yr hen chwae'r ANN
OWENS, wedi cyrrhaedd yr oedran mawr o 92 ml. oed.
Yr oedd yn aelod crefyddol gyda y Cynulleidfaoion
er ya llawer o flynyddau. Hyderwn ei bod yn un o'r
plant. ac iddi adael byd o boen, gan fyned i'r gwynfyd,
at leu yr hwn a'i carodd, ac a'i golchodd yn berffafth
lân yn ngwaed ei groes. Claddwyd ei rhau farwol
yn mynwent Dundaff yn yr un bedd a'i hanwyl briod.
Pregethwyd yn yr angladd gan weinidog y lle.

Hyd. 3, yn Ashton, ger Summit Hill, swydd Carbon,
Pa., yn 30 ml. oed, Mrs. MARY JENKINS, priod Mr.
Edwa d Jenkins, wedi bod am rai misoedd yn wael
ei biechyd. Oddeutu 10 diwrnod cyn ei mharwolaeth
cafodd ei dodi yn y gwely ar ddau efiail. Ar y 6ed
gweinyddwyd y gymwynas olaf iddi gan dyra luosog
o wahanol genhedloedd trwy hebrwg ei choroph i
gladdfa Summit Hill. Gweinyddwyd yn y tŷ trwy
fedyddio y ddau faban ac ar lan y bedd gan un o'r
enw Mr. Davis o Neaquehoning. Dydd Mawrth yn
mhen yr wythnos claddwyd y ddau blentyn a gweiny-
ddwyd gan yr un. Gadawsant briod a thad tyner
yn nghyd a dau o blant bychain i alaru eu colled ar ei
bol. E. E. JONES.

Hydref 5, yn Johnstown, Pa., MARY, priod John
Collins. Ymaffodd darfodedigaeth gyflym ynddi, ac
wedi cystudd am chwech wythnos bu farw, gan adael
priod a phlentyn mewn galar. Yr oedd Mrs. C. yn
enedigol o Glyn Nedd, D. C., ac wedi ei dwyn i fyw
yn nghanol dylanwadau crefyddol. Yr oedd yn hoff
iawn o bobl yr Arglwydd fel y gwaeth ymuno â
hwynt. Yr oedd ganddi hyder cryf pan yn eiddych
arui ei hunan yn y glyn, fod y graig o dan ei thraed
a'i bod yn gallu gweled y tir pell a'r Brenin yn ei
degwch. Meddiannodd lawer o bresenoldeb meddwl
yn wyneb gweled ei bod mewn bwydr â breinia
braw—rhoddodd gynghorion i'w gwr gyda golw ac
ddygiad eu plentyn i fyw, trefnodd amryw bethau
gyda golwg ar ei chuddedigaeth. Crybwyllodd tod
y Sabbath nesaf i fod yn ddydd cymuned yn yr eg-
lwys, ond y byddai hi mewn cymuned bryd hwnw â
theulu y uef. Pau yn ymyl anallu ei holaf diolchodd
yn fawr i'r gwregedd a weinyddent iddi am eu mawr
gydymdeimlad. Deallwyd hi yn crybwill enw Iesa
Grist pan yn croesi'r llinell sydd rhwng y byd hwn a
thragwyddoldeb. Buodd fyw yn y byd am 30 mlyn-
edd. Glanodd yn yr America Mai 4, ac ar ororau
dedwydd y byd anfarwol Hyd. 5.

R. R. WILLIAMS.

Hyd. 19, yn Columbus, Ohio, merch i Mr. Thomas
Evans a'i briod, yn 1 fl. ac 1 diwrnod oed. Claddwyd
hi yn y Green Lawn Cemetery, a gweinyddwyd gan
y Parch. J. H. Jones. Mae y teulu hwn wedi cael
aml i storm gwedi gadael Penarth i ddyfod i'r wlad
hon. Darfu iddynt goli 2 o'u plant ar y môr wrth
ddyfod yma, 7 mlynedd i'r Mehefin diweddaf. Darfu
iddynt goli ei mab hyuaf, agos a thyfa i fyw, trwy
gael ei anafu ar y rail road, yr hyn a achosodd ei
angau. Mae daioni a thrugaredd ein Duw tirion i'w
ganfod yn rhyfedd dirion pan yn cymeryd y parod ato
ei hun, ac yn ein gadael ni i gael rhagor o amser i
barotol erbyn y daith fawr. Yr Arglwydd yn ei ras a
addfedo y rhieni so a ddeno'r plant sydd yn ol i gofio
ei Creawdwr—yw dymuniad ei bewlysiawr da.

D. D.

Hyd. 29, yn yr ystyty yn Madison, Wis., ROBERT
R. JONES, yn ymyl 22 mlynedd oed. Yr oedd yn fab i
Edw. R. a Margaret Jones. Ei glefyd yn y diwedd

oedd y typhoid fever. Claddwyd ef yn Dodgeville y dydd Sadwrn canlynol, yn ymyl ei fam.

Awt 27, Miss RUTH DAVIES merch Mrs. Mary Davies a'i diweddar briod Mr. Henry Davies, Sugar Creek, Allen, O., yn agos i 22 ml. oed. Yr oedd er ys rhai misoedd yn graddol wanychu yn y darlodedigaeth. Yr oedd y blynyddau diweddaf yn aros yn Paddy's Run. Bu yn wan a gwael yno am gryn amser. Aeth ei hanwyl fam yno i ei theudio. Gwell-soedd ychydig, a daeth adref gyda ei mam; ond nid i wella, ond i orphen ei gyrfa yn mlodau ei dyddiau, yn nghanol ei pherthynasau a'i hanwyliaid. Dranoeth aed a'i choroph i'r capel a phregethodd y Parch. S. Roberts, Tennessee, a gweinyddodd wrth y bedd.

Hyd. 1, MARGARET ANN, merch Mr. Richard a Mrs. Mary Morgans, o'r Flux. Ganwyd hi Tach. 25, 1861, felly yr oedd o fewn ychydig i ddwy flyydd oed. Teimla y rhieni yn hiraethlon ac isel; ond mae ganddynt gysur cryf wrth leddw bod ei hanwyl Margaret wedi blaenu i wlad na ddaw gofio yno byth. Coded hyn en calonau hwythau yn fwy nac erioed yno.

Hyd. 3, JULIA, merch Mr. Wm. a Margt. Roberts, yn 7 mis oed, o'r un afiechyd a'r fach flaenorol, ac i'w oeddynt yn ddwy gyfnithir. Yr oedd ei mam gu yn glaf iawn o'r un afiechyd pan bu hi farw, a gwnaeth y ddau beuill canlynol a chanwyd hwy wrth y tŷ ddydd angladd yr un awyl hon.

Edrychwch arnaf yma
Yn dawel iawn fy ngwedd,
'R' gymwynas olaf geisaf
Fy rhoddi yn fy medd,
Fy phad a mam awyfa!
Eich cariad oedd yn llawn,
Mor anwyl oedd eich cwmni
O'r boreu hyd brydnawn.
Ac o mor felus ydoedd
Cael cysgu yn eich côl,
Ond gwell yw mynwas Iesu
Ni ddenuf byth yn ol,
Cawn eto gyd gyfarfod
Heb nychod, poen na chlyw!
Tragwyddol gymdeithasu
Heb olui marw mwy.

Hyd. 9, Mrs. JANE JONES, priod Mr. John D. Jones (aef y fam gu gyfeiriwyd ati uchod). Ganwyd hi yn mhlwyf Llanydder, sir Gaerfyrddin, Tachwedd 1799. Derbyniwyd hi yn aelod eglwysig gan y Parch. Moses Rees, Pencader. Pan oedd yn 26 ml. oed; felly bu yn arddel creydd Mab Duw tua 38 o flynyddau, a bu farw yn ymyl 64 ml. oed. Gallwn ddwyed am yr awyl chwær hon, mai un flyddlon yn mhob cynulliad celyddol—un tu yn wasanaethgar iawn yn ngwmlau leau ac yn addurn i'r grefydd a broffesai ydoedd. Claddwyd hi Hyd. 10, tyrla luosog iawn yn yr angladd. Mae ga'r mawr ar ei bol nid yn unig gan ei hanwyl briod sydd yn awr yn amddifad, a'i pherthynasau o'i am, ond yn mhell et holl gymydogion. Gwn ydwyd wrth y tŷ ac wrth y bedd gan Mr. Ebenezer Davies, ac adroddwyd tri phenill gan yr ysgrienydd wrth y bedd. Dymunaf perthynasau am anfon y canlynol i w argraffu gyda ei hanes.

Arglwydd Iôr o'i ras pynallo
Y perthynasau sydd yn drist
Pwyswch dan y groes a'r hiraeth
Ar gyfryngod leau Crist,
Cofied Duw sy'n holl bresenol
Am ei hanwyl fab sy draw—
Cylched ef a'i north a'i noddod
Cadwed Owen* yn ei law. JOSTIAH

Hyd. 7, ABRAHAM LILCOLN, mab Mr. Richard a Mrs. Martha Paul, yn ddwy flyydd a thri chwarter oed. Yr hyn fu yn achlysur o'i farwolaeth oedd syrthio i ddwfr poeth a llosgi. Yr oedd pob ymdrech yn rhy fach i allu cadw angau draw. Colodd y tad a'r fam ef o afiechyd tyfael eu serchiadau, teimlant i'r byw trwy gollu yr un awyl o'n mynwesau. Tynor eu serchiadau yn lwy at y teulu deawydd lle mae Abraham bach yn ymddigrilo yn awr yn eu plith, a thlawer eu meddwl wrth gofio mai yr Hwn a'i rhoddodd a'i eymrodd.

Hyd. 16, ELLEN, priod Mr. Thomas Roberts. Gan-
* Mae ef yn perthyn i'r 118 Reg., O. V. L., ac yn awr yn Nwyreimbath Tennessee.

wyd hi yn ardal y Nonaaddwyd, sir Aberteifi. Cafodd lawer o fanteision crefyddol o dan weinidogaeth y diweddar Dr. Phillips. Efe a'i derbyniodd yn aelod eglwysig er ys tua 40 mlynedd yn ol. Melus goffai am yr hen bregethau—yr hen odfeun, y canu, a'r gorloedd, a'r gweddiau gwresog yn yr ardal hono, yn amser ei hienenctyd. Yr oedd yn y wlad hon yn cadw ei choron, ac yn flyddlon ddilyn yr Oen hyd y diwedd—bu farw o fewn tua mis yn 65 mlynedd oed. Claddwyd hi yr 17, tyrla luosog, Mr. Eben. Davies yn gweddio wrth y tŷ ac wrth y bedd. Pwysed ei phriod ar yr Hwn sydd yn gofalu am y gweddwn.

JOSIAH JONES.

Hyd. 26, yn mineral Ridge, Ohio, yn 56 ml. oed, y brawd crefyddol JOHN THOMAS, gan adael gwedd, 3 o blant, dau frawd, (sef Richard a Hugh Pritchard) ac amryw berthynasau yn y wlad hon i alaru eu collod ar ol priod mynwasol, tad tyner, a brawd caredig a dwiol. Rhoddwyd ei gorph i orwedd yn ngladdfa y Bedyddwyr yn y lle uchod, hyd foreu y codiad cyffredinol—gweinyddwyd y moddion crefyddol mewn cysylltiad a'i gladdedigaeth gan yr ysgrienydd. Mab ydoedd yr ymadawedig i Thomas Pritchard. Pen y Bonc, Llangadwaladr, awydd Mon, G. C. Treuliodd y rhan fwyaf o'i oes yn Nhrefegar, awydd Fynwy. Cafodd y fraint oruchel o ymuno â chrefydd Crist yn Nhrefegar tua 32 mlynedd yn ol, dan weinidogaeth y Parch. Hugh Jones (Cromwell o Went). Deallwn ei fod wedi cael yr anrhyddedd o gadw ei goron grefyddol yn ddiaglaer hyd ei ledd. Tua phedwar mis gafodd y brawd hwn fyw yn y wlad hon, ac ni chafodd gymaint ag un dydd o iechyd wedi iddo dirio yn Efrog Newydd. Cafodd ei darganraddni yr ymgaroedd, yr hyn, mae yn debyg, a drodd yn ddiarlodedigaeth. Ni chafodd ood megis rhoi tro an unwaith neu ddwy i blith y brodyr a'r chwiorydd yn yr eglwys yma. Deallasom yn yr ymddiddan byr a gawsom ag ef ei fod wedi ymglyma yn bholi â chrefydd, a'i fod wedi llwyr ymroddi i ewylllys yr Arglwydd,—a chredwn ei fod wedi gorphen ei gyrfa mewn llawenydd a chael mynediad helaeth i mewn i'r triglannau dedwydd. Addfeder ninau i'r un ryw sefyllfa ogoneddus yw dymoniad yr ysgrienydd. J. P. THOMAS.

* Dymunir i'r cyhoeddiadau Cymreig yn yr hen wlad godi hanes y ddau frawd hyn—sef Thomas D. Jones a welir ar ddalen arall a John Thomas.

Tach. 1, Mrs. MARY THOMAS, gwraig Mr. Morris W. Thomas, ger Bethel, plwyf Steuben, awydd Oneida. Marwolaeth dra glarus ydoedd terfyniad bywyd y wraig ilanc ddelyddol hon; yr hyn a fe mewn canlyniad i gymeryd moddion anhriodol mewn camgymeriad. Yr ydoedd yn chwær anwyl yn eglwys Crist yn Bethel, gwnaeth broffis dda a flyddlon yno o Griat ei Gwareddwr, dros amryw flynyddoedd, a buodd yn help neillduol i gael ei hanwyl brod i wneud addeliad o'r un leau, fel y buodd y ddau yn flyddlon i lanw eu lle yma hyd ddiwedd ei boes hi, a hyderwn y bydd iddo ef sydd yn awr yn unig ac amddifad o'i cwmni, ei chynghor a'i dylauwaid hi, gael yr an cymorth i barhau yn flyddlon hyd ddiwedd ei oes. Yr oedd y chwær hon yn llanw lie mawr yn ei theulu a'r gymydogiaeth fel y mae y galar a'r hiraeth am dani yn gyffredinol. Yr oedd yn agos i gyrrhaeddyd ei 33 mlynedd o'i hoed. Gadawodd ar ei bol ei hanwyl briod, ei thad, brodyr a chwiorydd, a thad a mam ynghyfraith, brodyr a chwiorydd crefyddol a chymydogion lawer. Claddwyd hi yn Bethel a gweinyddwyd ar yr achlysur gan y brodyr Williams, Salisbury, Everett a'r ysgrienydd, MORRIS ROBERTS.

Tach. 22, MARTHA OWEN, merch sechan 7 ml. oed i William a Mary Owen, ger Fairchild, plwyf Remsen, unig ferch y teulu, yr olaf o'r tri chwær iach; dwy gladdwyd o'r blaen. Y tair fechan a orweddant ochr yn ochr yn y beddau, er dirfawr alar i'r rhieni ar eu bol. Gweinyddwyd yn ei chladdedigaeth gan MORRIS ROBERTS.

Yr Etholiad yn Maryland.—Pan ystyriom fod Maryland yn Dalaeth gaeth, a phau gufion beth oedd y teimlad o'hoeddus yno ychydig amser yn ol, nis gallwn lai na rhyfeddn at y cyfnewidid. Yr oedd cyrddau yn cael eu cynnal trwy'r Dalaeth,

oya yr etholiad hwn, yn gyrrddau gwrthgaethiwl hollol, a hyn yn y manau lle y mae caethiwd gryfaf, y caethfeistri a'u caethion yn yr un cyfarfodydd yn fynych—eto yn gwrandio yn astud a thawel ar reysmau yr areithwyr. Ac yn awr, o'r 5 aelodau i'r Gydgynghorfa yn Washington a etholwyd yn yr etholiad y mis diweddaf, (yr hyn yw y nifer a ddanfouir o'r Dalaeth hono.) 1 yn unig sydd yn bleidiol i gaethiwd, a 4 yn bleidiol i ddilead caethiwd yn y Dalaeth yn hollol ac uniongyrchol.

Missouri yn gyffelyb.—Missouri, yr hon a finodd gymaint ar Kansas ac a wnaeth y fath ymosodiad au arni i geisio ei gorfodi i fod yn dalaeth gaeth, sydd wedi rhoi y mwyafrif o'i phleidleisiau y tro tro hwn dros swyddwyr pleidiol i ddilead caethiwd yn y dalaeth hono. Nid oedd y mwyafrif ond ysgafn, eto hyderwn nad ellir trwy ddim triciau o eiddo gwrthwynebwyr yr egwyddor rydd ei gyfnwid. Diau y daw Missouri cyn bo hir yn Dalaeth rydd, yr hyn a fydd oreu iddi yn mhob ystyr ac i bawb o'i dinasyddion.

Missouri dros ryddid.—Dydd Sadwrn, Tach. 14, Llywodraethfa talaeth Missouri a neillduodd ddau foneddwr, B. Gratz Brown a John B. Henderson, yn Seneddwydros y dalaeth hono i'r Gydgynghorfa nesaf yn Washington—y ddau yn bleidwyr seilog i'r egwyddor o ddilead uniongyrchol caethwasiaeth yn y dalaeth.

Ysgrif wreiddiol y Llywydd Lincoln yn cyhoeddi rhyddid i gaethion y gwrthryfelwyr yn America sydd yn llaw Trefuwyr y Chicago Fair, Ill. Dywedir fod mil o ddoleri wedi eu cynyg am dani yn ddiweddar, a bod tanscriffon mewn gweithrediad i'w chael i feddiant a chadwriaeth yr *Historical Society*.

Ysgolion cyhoeddus Vicksburg ydynt yn awr yn agored, wedi i wrthryfel y caethfeistri eu cau i fyny am fwy na dwy flynedd. Mae Ysgolion i'r plant negroidd wedi eu sefydlu yno hefyd, trwy ymdrechion yr Adjutant General Thomas—a'r olwg bresenol ar y rhai hyn sydd obeithiol iawn.

Coleg Oberlin.—Y Coleg hwn, yn ol y Gofres a gyhoeddwyd yn ddiweddar, a gynwys 917 o ynlorian—467 o ferched, a 450 o feibion. Llywydd y Coleg yw Charles G. Finney—nifer yr a. hrawon 14.

Bradwriaeth y Caethfeistri yn Nghanada.—Llywodraethwr Cyffredinol Canada a ddanfouodd hysbyrwydd, trwy Arg. Lyons, i'r Llywodraeth yn Washington, yn ddiweddar, yn sicrhau fod Bradwriaeth yn cael ei ffurfio gan wrthryfelwyr o'r Talaethau yn Nghanada, a geillw yn garedigol mewn ffordd o rybydd eyllw y Llywodraeth at hyn. Y cynllun oedd danfon nifer o'r gwrthryfelwyr i Halifax, mewn agerlong lwythog o gytwm—gwerthu y cotwm i gael arian i dalu traul y gweithrediadau. Yna i'r gwrthryfelwyr fyned yn futeioedd anghyhoedd trwy Ganada i fan penodig, yno i fyned yn mlaen mewn llongau arfog, ymosod yn ddirybydd ar y gwylwyr ar yns Johnan yn Llyn Erie, rhyddhau y carcharorion

deheuol a geir yno, llosgi y dinasoedd, Buffalo ac eraill ar lanau yr Erie, ac (efallai) dwyn Valandigham yn suddugoliaethus o Canada a'i osod yn y gadair Llywodraethol yn Ohio—a pha beth yn ychwaneg sydd yn anhawdd ei ddirnau. Hysbysir fod agerlong o'r fath wedi cyrrhaedd Halifax yn llwythog o gutwm a milwyr, a'r cotwm wedi ei werthu. Ond trwy weithrediadau pryus ac effeithiol o eiddo ein Llywodraeth, gobeithir fod y cyullun wedi ei ddyrystu a'r gyflafan hon yn ein dinasoedd gorllewinol wedi ei atal.

Ychwaneg am y Bradwriaeth ar ein cyffiniau.—Ymddengys yn awr mai rhan o'r cynllun bradwrol oedd danfon allan finta i'r gwrthryfelwyr o Montreal tua'r talaethau, cymeryd meddiant o Fort Montgomery, dinyrrio y Bont-godi yn Rouse's Point, a gwneud rhuthrgyrch byrbwyll ar Plattsburg a Burlington a manau eraill yn Vermont &c. Daeth hyn i glustiau y Llywodraethwr Smith, Vermont, ddydd Gwener, Tach. 20, a danfonodd yn uniongyrchol i gadarnhau Fort Montgomery; a mesurau eraill a roddir ar weithrediad i wrthsefyll y fath ymosodiad. Gwelwn nad ydym yn ddiogel iawn yn y talaethau mwyafrif gogleddol rhag rhuthrgyrchuedd llofruddiog o'r fath. Hawdd fyddai cyrrhaedd o Sacket's Harbor neu Oswego, neu fanau eraill ar ein cyffiniau gogleddol. Dichon mai awydd gyru cwerll rhyngom a Llywodraeth Canada a thrwy hyn y Fam-wlad yw y cywyl hyrlydd penaf wrth wraidd y cynllun hwn. Ond gobeithiwn mai troi y cynghor hwn eto yn ffoliueb a wneir, ac mai moddion i gynyddu y teimlad cyfeillgar rhyngom a Phrydain Fawr a fydd hyn. Mae gweithrediad cyffm a fyddlou y *Governer General* yn peri i ni feddlw felly.

Rhodd oddiworth un o'r Cenhadon.—Mae y Parch. D. B. Bradley, M. D., o genhadaeth y Bedyddwyr yn Bengkok, Siam, yn sylwi fod ganddo fab tung 20 ml. oed, yr hwn pe buasai yn America fuasai yn debyg o fod yn awyddus i ymrestru yn ffwr i gynorthwyo er darostwag gwrthryfel y caethfeistri a rhoi y caeth yn rhydd, ac mai prin y teimlasi yntau mai ei ddyledswydd fuasai ceisio ei atal. A chan nad yw yma, y mae yn danfon \$300 yn rhodd i gynorthwyo y Llywodraeth i gael rhyw un i fyned i'r maes yn ei le ef, gan dytio mai teimlad y tad a'r fam a'r mab yw nad yw hyn ond rhodd fach at gyrhaedd y fath ddyben.

Gwaith i'r rhai a garant wneud daioni.—Mae y caethion yn dyfod yn rhyddion y dyddiau hyn gyda chyflymdra sydd bron yn anghredadwy. Yr Anrh. Wm. H. Seward a ddywedai yn ddiweddar mewn sraeth yn Auburn, eu bod yn dyfod drosodd i dir rhyddid yn ol y cyfartaledd o ddeug mil o leiaf bob mis. Mae y rhai hyn yn hollol dlodion, llawer o honnynt heb brin wieg i guddio eu noethni. Mae arnynt angen ymborth, a dillad, ac aneddan, ac addysg. I wneud yr angen hwn i fyny, nid oes un man i droi ond at haelfrydded ac elusen-garwch Cristionogion. Dywedir fod miloedd lawer mewn angen mawr ar lanau y Mississippi y dyddiau hyn—y gamaf yn dyfod i mewn, hwythau

yn noethion ac yn newynog, ac heb le i letya—ac y maent yn sychedu am addysg ac ain glywed yr efengyl. Pwy a estyna gymhorth i'r tlodion hyn, y rhai ydynt yn trengu o eisiau, megys wrth ein drysau?

Anogaethau oddiwrt h yr etholiadau diweddar.—Cynaliwyd etholiadau dydd Mawrth, Tach. 3, yn Efrog Newydd, Jersey Newydd, Massachusetts, Illinois, Michigan, ac Oregon; y dydd canlynol, Tach. 4, yn Maryland; dydd Iau, Tach. 5, yn Wisconsin; a dydd Mawrth, Tach. 10, yn Iowa, Minnesota, Kansas a Delaware. Yn Jersey Newydd, lle y mae llawys mawr o Wyddelod yn y Gweithfeydd, a'r rhai hyn bob amser yn bleidiol i gaethiwed, aeth y mwysafif dros y Democratiaid ac yn erbyn yr Undeb; oud yn yr holl dalaethau eraill a enwir uchod, heb eithriad, yr oedd y mwysafif o du yr Undeb a rhyddid—ac yn *dra lluosog* yn y rhan fwyaf o honynt. Rhydd hyn anogaeth gref i'r milwyr sydd ar y maes, tuedda i wnechu breichiau y gwrthryfelwyr, a sicrhau yn ol pob tebygolrwydd y bydd yr etholiad *Llyngddol* (yr hwn fydd y flwyddyn nesaf) o du yr Undeb a rhyddid. A gobeithiwn y bydd y gwrthryfel wedi ei ddarostwng a heddwch wedi ei sicrhau cyn hyn, ac y cawn Llywydd ar America rydd, dros egyptddorion a mesurau teilwng o'r enw.

Byddin yr Undeb yn Knoxville, Tenn.—Mae blaenorolion y gwrthryfel yn cynllunio ac yn gweithio, megys bywyd am fywyd, er mwyn adenill Tennessee Ddwyreiniol, o herwydd ei chloddfeidd lle y codent ran fawr o'u neir at wneud pylor, a'r cyflenwad o ddefnyddiau ymorth a geid yno. Mae ganddynt rym milwrol lled fawr o bob tu i Knoxville—meddylir eu bod tua 36,000—daliant y reilffordd i'r de ddwyrain hyd gywydogaeith Chattanooga—a daliant Roger-ville i'r gogledd-ddwyrain rhwng Knoxville a Virginia. Ystyrir ein hamddiffinydd yn Knoxville yn gedyrn, ete iemlir pryder lled fawr yn echos y rhan hon o fyddin yr Undeb a'i chysylltiad a diogelwch Dwyreinbarth talaeth Tennessee. Yn ol yr hanesion a dderbyniwyd hyd yr 22, yr oedd Burnside yn dat ei afael yn Knoxville. Clywid awn ergydion maguelau trymion yn Knoxville, o Cumberland Gap, y diwrnod hwnw. Burnside a ddysegwyliat yn hyderus y pryd hyn y gallai ddal Knoxville. Swnid y byddai adgyfnorthion o bwys yn debyg o'i gyrhaedd yn fuan o Chattanooga. Y newyddion diweddaraf oddiwrt h y Cadf. Thomas o Chattanooga ydynt ffafriol.

Y Cadf. Banks yn Texas sydd yn debyg o fod yn llwyddiannus i adferu y dalaeth fawr hono a'i chael yn ol i'w lle yn yr Undeb—buddugoliaeth sydd wedi dynodi yr hynt filwrol hon yn ei symudiadau hyd yn hyn.

Symudiadau prysur i'w dysgwyl yn fuan.—Ym-oddwyd ar ran o fyddin Lee yn ddiweddar ar lauan y Rappahanock, a chymerwyd yn agos i ddeunaw cant y garcharorion. Ar y byddinoedd yn Virginia ac yn Tennessee y mae llygad y wlad-writh yn bresenol yn benaf, a'r tebygolrwydd yw nad a ond ychydig wythnosau heibio hyd oni bydd rhyw gyfnewidiad pwysig wedi cymeryd lle yn y ddwy dalaeth a enwyd.

Buddugoliaeth fawr ger Chattanooga.—Yn ol y newyddion diweddaraf a'u cyrhaeddasant, bu brwydr fawr yn Chattanooga, Tenn. tua'r dyddiau Llun, Mawrth a Mercher, Tach. 23, 24, a'r 25, a dian iddi barhau i'r dyddiau canlynol. Yn ol yr hyn sydd wybodus gyda ni hyd brydnawn ddydd Iau, y 26ain., yr oedd ein lluoedd dan y Cadf. Grant a'r gwahauol Gadfridogion a berthynant i'w fyddin ef yn Chattanooga wedi dyfod allan yn eu grym yn erbyn lluoedd y Cadf. gelynuol Bragg, ac wedi euill y fath fuddugoliaeth ag a effeithia yn fawr ar dynged Tennessee. Yr oedd y gwrth-gloddiau cedyrn ar yr uchel fanau, a elwir y Lookout Mountain a'r Missionary Ridge, yn ein meddiant—a thua 40 o laguelau a thros 5000 (ac efallai 10,000) o garcharorion wedi eu cymeryd. Meddylir yu awr y sicrhau yn fuan i Ddwyrein-barth Tennessee gyflawn ymward oddiwrt h drawlywodraeth gelynyon ein gwlad.

MARWOLAETHAU.

MEDI—

- 15, Robt. Jones, crydd, Hiraol, Bangor, 72.
- 17, D. Davies, ysw., Tŷ ceryg, plwyf Caio, 66.
- 20, Edw. Hughes, saer maen, Machynlleth, 37.
- 27, Mrs. Jones, Crown Hotel, Dinbych.
- 25, Cadben William Hughes, y *Star Alice*, o'r Traeth coch, Mon, trwy fuddi yu alon Liverpool.
- 30, John Evans, Blaencarog, Elin.
- 30, Margaret, priod y Parch. Richard Williams, gweinidog y Bedyddwyr yu Hengoed, Forganwg.

HYDREF—

- 1, Miss Elizabeth Evans, Terwyn, Cowarch. Yr oedd yn chwae'r i'r Parch. E. Evans, Penmachno.
- 1, Laura, priod John Hughes, Penrhyn, sir Feirionydd, 60.
- 8, Alice Evans, Paudy, Garnlyn 93 ml. oed. Yr oedd yn chwae'r i'r diweddar Barch. Evan Evans, gweinidog y Bedyddwyr, yu Garn, Dolbenmaeu.
- 7, Mrs. Hannah Morris, Tyn'twr, ger Bethesda, yu 89 oed.
- 8, yu Nhgrynog, Maldwyn, Miss Ann Humphreys, yu 60 oed.
- 11, yu Nhgrynog, Maldwyn, Wm. Edwards, 76.
- 11, Mr. David Williams, amaethwr, Pwlldefaid, Aberdaron, yu 66 oed.
- 13, W. Jones, Braich melyn, ger Bethesda, 60.
- 14, Elizabeth, priod y diweddar Mr. Richards, Plas isa, Meifod, yu 84 oed.
- 24, Ellen, merch Robert Hughes, teiliwr, Bethesda, Blaenau Ffestiniog.
- 15, Jennet, priod Owen Owens, Llan, Dolwyddelan, yu 46 oed.
- 16, y brawd anwyl a gweinidog fyddlawn, y Parch. Lewis Evans, Penbroke Dock, yu 41 oed, wedi bod yu gweinidogaethu am 11 mlynedd i eglwys Seianeg y M. O. yn y dref uchod.
- 17, Fred. Williams Beacon Hill, Dinbych, 26.
- 13, yu 57 oed, Mr. Evan Griffiths, Gelliwen, Tafalog, ger Dinas Mawddu. Bu yn aelod, ac yu ddiacon fyddlon yn eglwys Bethesda am lawer o flyyddoedd, a bu farw mewn heddwch, a'i hyder yn gyflawn yn yr Arglwydd.
- 13, Mary Rowlands, Ty'nybont, ger y Bala, 13.
- 16, John Roberts, Cara Fadryn, Lley, 60.
- 17, Wm. Thomas, Glyn, gerllaw Tonyrefail, 68.
- 17, John mab Mr. W. Jones, Bethania, Blaenau Ffestiniog, yu 21 oed.
- 23, Mrs. Lewis, priod D. Lewis, ysw., "Bank of England Branch," Liverpool; a mam y Parch. Wm. Dickins Lewis, pregethwr perthynol i'r M.C.

Y
CENHADWR AMERICANAIDD:

YN CYNWYS ANRYWIAETH O BETHAU O' ANSAWDD

ANIANYDDOL, FOESOL, A CHREFYDDOL:

YN NGHYD A

HANESIAETH GARTREFOL A THRAMOR;

KEFYD CYFANSODDIADAU MEWE

Garddoniaeth a Pheroriaeth.

OLL A AMCENIR I FOD YN FUDDIOL A DYDDOROL I GYMRY AMERICA.

CYHOEDDEDIG GAN WEENIDOGION YR EGLWYSI CYNULLEIDFAOL.

DAN OLYGIAD ROBERT EVERETT, D. D.

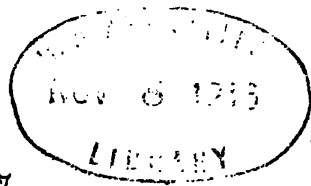
"Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda."

CYFROL XXV.

REMSSEN, N. Y.

ARGRAFFWYD A CHYHOEDDWDYD GAN ROBERT EVERETT,

1864.

*From the family of
Robert Emmet*

DANGOSEG.

ADDOLIAD crefyddol yn New Cambria,	283
Amser,	87
Anrheg i weinidog, 26, 88, 115, 117, 183, 244,	281
Anrhegion, 90; i'r miliwyr clwyfedig,	120
At adeiladu capel yn Mahanoy,	120
Awyryddiaeth,	12
BEDD y miliwr,	227
Bedd-adali y Parch. D. R. Jynkins,	187
Beibl Gyndeithas Romsen &c., 50, 183; Nelson, 53; Holland Patent, 54; Racine &c., 55; Utica a'r cylchoedd, 56; Floyd a Western, 57; Rome, 58; Freedom, N. Y., 85; Monroe, Iowa, 114; swydd Licking, Ohio, 116; Waukesha, 116; Oshkosh, 147; Cincinnati, 148; Brown township, 248; swydd Lewis, 279; Radnor &c.,	378
Bod yn Nghrist,	204
Bu farw, 28, 60, 91, 123, 154, 188, 217, 252, 286, 318, 354,	379
Buddugoliaeth Crefydd,	48
Byw a marw y duwiol,	329
CAMBRIA Newydd,	26
Capel yn rhydd o ddyled,	28
Casgliad at eglwys Ironton, 26; Arena,	378
Cenhadwri y Llywydd,	27
Christian Commission,	308
Clayton, California,	147
Codaf ac at fy nhad,	104
Cofant y Parch. John Parry, Gomer, 1; Lewis L. Lewis, Utica, 21; John J. Morgan, 24; Mrs. Jones, Parkriyddarch, 24; Ev. Evans, ysw., Spring Green, 25; Parch. David Hughes, So. Trenton, 33; Parch. J. Davies, Cin., O., 33; Mrs. Sarah Evans, 53; John Jones, Dodgeville, 55; y Parch. Lewis Everett, Dyserth, 65; Miss Dorothy Evans, 83; milwr Cymreig, 88; y Parch. Richard J. Evans, Olympia, 97; Mrs. Williams, Harrison, 98; Griffiths o Horeb, 100; Richard Evans, Gomer Hill, 117; Jacob Davies, Pottsville, 118; Benj. Thomas, Morrisville, 118; R. Evans, Brown township, 118; Ev. Phillips, Summit Hill, 119; Mrs. Jane Jones, Farmersville, 119; J. D. Jones, Ebensburg, 129; O. Jones, Racine, 131; W. M. Evans, Cin., Ohio, 149; Jenkin Evans, Blossburg, 150; y Parch. Isaac Harries, 161; Miss E. Griffiths, Fairview, 184; Mrs. C. Williams, West Branch, 185; Wm. Price, St. Clair, 186; y Parch. D. Jones, Aber, 198; Mrs. E. Davies, Ebensburg, 210; W. Williams, Fishcreek, 211; Mrs. Elin Jones, Steuben, 211; Cyrus S. Williams, Granville, 212; Miss Ann Thomas, Radnor, 214; Mrs. Mary Jones, Penlan, 215; D. W. Williams, Deerfield, 246; J. Thomas, Morrisville, 247; M. B. Lewis, Mineral Ridge, 247; Mrs. Laura Griffiths, 248; Mrs. Jane Jones, Freedom, 249; W. H. Jones, Floyd, 251; y Parch. L. D. Howell, 257; L. Evans, Troedriwaldar, 260; Mrs. Ann Lewis, Carbondale, Pa., 281; Mrs. C. Pascoe, Pomeroy, 310; Martha Ann Jones, 311; Mrs. S. M. C. Everett, 321; Mrs. M. Bevan, Troedriwaldar, 345; Mrs. Mary Edwards, Bangor, 346; Mrs. Mary Williams, Ironton, 346; Mrs. Mary Rees, Gibson, 346; Mrs. Margaret Evans, Brown township, 377; Mrs. Catharine Morgans, Long Creek, 377; y Corporal Josiah D. Jones, Chenoa, 381; Wm. Jones, Penygraig,	198
Corffoliad eglwys yn Mahanoy, 30; yn Shamo-	353
kin, 378; yn Ngogledd Missouri,	398
Crefydd yn y teulu,	398

Crist dan y ddeddf,	108
Crynodeb y Newyddion Americanaidd, 62, 94, 127, 156, 190, 231, 254, 285, 317, 324, 353, 356, 383	
Crynodeb y Newyddion Tramor, 64, 95, 128, 158, 191, 223, 355, 388	
Cwyn Duw yn erbyn Ephraim,	73
Cydnabyddiaeth o garedigrwydd,	56
Cydymaith bywyd,	198
Cydymdeimlad a theulu Parch. T. W. Davies,	315
Cyfarchiad at y Parch. W. D. Williams, 272; at y Cadet Joseph E. Griffiths,	274
Cyfarfod adroddiadol,	158
Cyfarfod blynyddol Madison, 20; Tuck Hill, 215; Waterville &c.,	56
Cyfarfod chwarterol Holland Patent, 20; Canolbarth Ohio, 85; Tallmadge, 90; Trenton, 114; Waterville, 209; Pittston, 279; Mineral Ridge, 373; Debenbarth Ohio, 373; Ixonia,	378
Cyfarfod diwygiadol &c.,	180
" Dirprwywyr Beibl Gym. Utica &c.,	377
" dirwestol a ffurfiad Cymdeithas,	243
" Jubili Pottsville,	83
" ymadawol y Parch. T. Jenkins,	350
Cyflawnder Duw,	11
Cyflwyniad y Faner,	176
Cyfreithiwr ieuanc yn Pottsville,	246
Cymanfa Gynulleidfaol Ohio, 182; Wisconsin, 243; Efrog Newydd, 323; Iowa, 343; Pennsylvania,	371
Cymeradwyaeth gweinidogion,	319
Cymry yn ninas St. Louis,	60
Cysylltiad pecun a chosp,	359
Cywdd y Drindod Dafydd Ionawr, 76, 132, 163, 233, 299	
DAMWAIN angeuol yn Pottsville,	377
Danfoniad y Messiah,	73
David James a New Cambria,	177
Dechren blwyddyn,	17
Derbyniad ac anrheg i'r Col. Powell,	151
Diwedd blwyddyn,	17
Diwrnod neu ddau gartref,	344
Donation y Parch. D. Rowlands,	88
Duw yn goruchwylliaethu,	34
Dydd yr ymweliad yn Palmyra,	51
Dydd Nadolig yn Paddy's Run,	53
Dygiad Cristionogaeth i Frydain,	38
Dychweliad y Parch. S. Roberts,	58
Dyddanwch Duw,	70
Dyledion addoldol,	367
Dyn wedi ei gadwyno wrth belen,	334
Dysgu cân y nefoedd,	298
EDIFEIRWCH,	11, 139
Edwards, Ebenezer,	5
Effeithiau diodydd meddwol,	215
Eglwys Broad Top, Pa.,	59
" Gynulleidfaol Ebensburg,	153
Elin gweinidogion,	144
Eisteddfod Romsen,	150
Emporia, Kansas,	86
Ewch Rhagoch,	373
FY nghymydog,	164
GAIR at y cyhoedd,	187
Gair o gysur at berthynasau mewn trallod,	120
Gair oddwrth Mr. Powell, 153; y Parch. R. M. Evans,	368
Gair o Newburgh,	153
Ganwyd, 27, 60, 91, 122, 153, 187, 217, 251, 286, 318, 354, 379	
Gau a gwir bleserau,	196
Genedigaeth Celdwad,	16
Gohoblaeth o Arkansas,	244

DANGOSEG I'R FARDDONIAETH.	
Gorchymyn Herod i'r doethlon,	36
Granville, O.,	59
Gwahoddiad at Grist,	295
Gwasanaeth yr Arglwydd,	296
Gweddi ddirgel,	68
Gwneud caws ar y Sabboth,	62
Gwobrwyio teilyngdod yn Plymouth, Pa.,	375
HOLWYDDOREG y Parch. Wm. Rees,	378
JOSEPH yn ei amlygu ei hun,	261
LLENLITH, 14, 44, 80, 206, 303, 335,	364
Lloffon Cenhadol,	144
Lythyr Parch. S. Roberts, 48; Parch. J. Williams, 215; y Parch. J. D. Jones, 306; y Parch. E. W. Jones,	338
Lythyr dyddorol,	50
Lythyr oddiwrth weinidog yn y fyddin, 85; oddiwrth flwr,	378
MAHONoy City,	215
Manteision Gogleddbarth Missouri,	148
Martin Luther yn ei leuencyd,	136
Marwolaeth Abel, 165, 200, 333,	350
Marwolaeth milwyr, 57, 181, 214, 314, 350,	374
Mawredd a llwyddiant gwaith yr Arglwydd,	106
Mel ddyferion,	368
Middle Granville, N. Y.,	51, 246
Mudandod Crist,	194
Munudau gyda hwn a'r llall,	172, 273
NEOEDD newydd a daear newydd,	202
New Cambria,	215, 284
Newyddion Cenhadol 180, 206, 356,	384
ODDIWRTH un o ddosparthwys Traethodau,	115
PARCH. Lewis Powell,	320
PERORIAITH:—It is I, be not afraid, 96; Galar mam, 100; y Gelynyn, 224; Pererl-gan,	256
Peth na fu er y dyllf,	58
Pregeth Cenhadol,	41
Priodwyd, 27, 60, 91, 122, 154, 187, 217, 251, 286, 318, 354,	379
Profwech eich hunain,	9
Pump o frodyr ar y ffordd i uffern,	142
Pwysigrwydd yr ethollad nesaf,	263
RHESWM Cristion am ei obaith	11
Rhyfel wedi tori allan yn Ewrop,	94
SANCTEIDDIAD enw yr Arglwydd,	289
Sefydliad Cymreig Oskaloosa,	374
Seini y Parch. S. Roberts,	324
South Bend, Minnesota,	87
Sylwadau ar uffern,	269
Sylwadau ar y pechod o dori amod,	332
Sylwedd pregeth angladdol,	67
Symudiad gweinidogion, 58, 181, 320, 356,	376
TEIMLAD diolchgar eglwys Mahonoy City,	243
Trefedigaeth Gymreig,	21, 144
Trysorfa yr Y. S., 23, 85, 122, 153, 216, 279,	376
Tystiolaethau y Beibl ar feddwod,	262
UNDEB Cynulleidfaoi i Gymru,	77
Urddiad J. R. Williams, 210; Wm. Watkins,	245
Y CANWYLLBREN aur,	220
Y casgliad at Gapel Milwaukee,	355
Y Deiml,	341
Y ffordd dda,	325
Y goruchwyliaethau yn dywyll, &c.,	162
Y Gydgynghorfa,	26
Y gyhoeddeb ychwanegol,	27
Y lloern,	259
Y Parch. B. W. Chidlaw,	54
Y Parch. S. Roberts,	47
Y Parch. Lewis Powell,	102
Ymweliad & Mr. H. Pierce,	349
Ymweliad & Newburgh, O.,	86
Ymadawlad D. E. Prichard,	57
Ymweliad,	59
Ymweliad caredig,	30, 83
Yn ddlogel yn y nef,	11
Yr achos dirwestol yn Pottsville,	152
Yr adgyfodlad a gorfolodd y nef,	357
Yr Arglwydd yn cuddio,	225
Yr eglwys bur &c., 166, 208, 232, 263, 294, 332,	363
Y tiroedd yn y Gorllewin,	237, 262
ABERTH Crist,	276
Angau y groes,	206
Aeth adref,	173
Ar farwolaeth J. E. Rees,	146
Ar farwolaeth Rachel Jones,	180
Arwyddion henaint ac angau,	19
BANER heddwch,	82
Bedd argraff,	19
Bedd argraff Fanny Griffiths,	146
Bedd argraff Mrs. Lewis,	306
Bedd argraff y diacon O. Jones,	146
Bydd barod i gyfarfod a'th Dduw,	179
CARIAÐ Crist yn cymell i fyw'n dduwiol,	207
Cesglwch y bloedau,	173
Cofion at gyfalli,	118
Coffadwriaeth am Mrs. C. Pascoe,	305
Coffadwriaeth am Mrs. Ann Williams,	343
Coffadwriaeth am L. Evans,	240
Coffadwriaeth am Mrs. Mary Rees,	309
Coffadwriaeth am Ann Charles,	370
Coffadwriaeth am Mrs. Gwen Owens,	371
Croesaw i'r Sabboth,	304
Cywydd,	299
DAU Englyn,	19
Delgryn hiraeth i Mrs. Elin Jones,	50
Dydd claddediageth O. Jones,	147
ENGLYN ar briodas,	343
Englyn Pr Monitor,	50
Englynion,	19, 146
Er cof am y Parch. L. Jenkins,	113
Er cof am y Parch. R. J. Evans,	179
Erchylltra caethiwed,	278
GALAR mam,	18
Galareb Timothy Roberts,	18
Galareb Trebor,	276
Galargan ar ol D. S. Jones,	112
Galargan ar ol Hannah Hughes,	208
Galargan L. Evans, Troedrhwdalar,	341
Gobaith,	306
Gwahoddiad i'r Y. S.,	145
Gwel y meddwyn,	209
Gwerth crefydd yn angau,	50
HIRAETHGAN ar ol W. W. Jones,	277
MARWNAD L. L. Lewis,	20
Marwnad Mrs. Laura Griffiths,	112
Marwolaeth y milwyr,	239
Mawl am y Gair,	49
Mynediad Crist i Jerusaleu,	343
LLINELLAU ar ol J. James,	49
Llinellau ar ol William ac Elinor,	49
Llinellau i Mr. H. Hughes,	49
Llinellau ar ol Llinos Glan Ohio,	276
Llinellau ar ol priod E. Morris,	370
Llinellau ar ol Hannah Elias,	370
Llinellau ar farwolaeth fy nhad,	371
ON the death of my sister Dora,	49
Os bu farw fy mrawd,	144
PA le y ceir dedwyddwch,	372
Penillion,	19, 206
Penillion anerchiadol gan W. Morgan,	341
Penillion ar farwolaeth Wm. Jones,	83
Penillion ar ol Mary Ann Williams,	349
Penillion ar ol Miss A. Thomas,	343
Penillion dirwestol,	179
Penillion galar,	277
Penillion hiraeth,	233
Penillion i anerech D. ac E. Roberts,	113
Penillion o gydnabyddiaeth,	145
Pompeli,	206, 240
TY hynod,	208
Y BEIBL,	145
Y bugs yn difa'r f'd,	308
Y gwlaw Awst 9, 1864,	308
Y milwyr,	399
Yngom a'r Awen,	341
Ymweliad a'r wlad,	343
Yr amser a fu &c.,	43

1864.

CYF. XXV.

RHIF. 1.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Donor.

Bod yr enaid heb wybodaeth mid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODAETH.

Cofiant y Parch. John Parry, 1
Edwards, Ebenezer, 5

DUWINYDDIAETH.

Profwrch eich hunain, 9
Cyfiawnder Duw, 11
Eheswm Cristion am ei obaith, 11
Edifeirwch, 11
Yn'ddiogel yn y nef, 11

ANIANYDDIAETH.

Awyryddiaeth, 12

ADDYSG CYFFREDINOL.

Llenlith, 14
Genedigaeth Ceidwad, 16
Dechreu blwyddyn, 17
Diwedd blwyddyn, 17

BARDDONOL.

Galar mam, 18
Galareb er cof am Timothy Roberts, 18
Penillion ar ymadawiad Thomas a Hannah Morris &c., 19
Dau Englyn ar farwolaeth Laura Jones, 19
Englynion ar farwolaeth E. Edwards, 19
Eraill ar farwolaeth Richard M. Jones, 19
Beddargraff, 19
Arall, 19
Arwyddion henaint ac angau 19
Marwnad er cof am Lewis L. Lewis, Utica, 20

HANESIAETH GARTREFOL.

Cyfarfod blynyddol Madison, 20
Cyfarfod Chwarterol Holland Patent, 20
Y Drefedigaeth Gymreig, 21

Byr Gofiant am Mr. Lewis L. Lewis, 21
Capel yn rhydd o ddyled, 28
Trysorfa yr Ysgol Sabbothol, 28
Byr Gofiant i Mr. John J. Morgan, 24
Cofiant Mrs. Jones, Parkrhydderch, Wis., 24
Cofiant Evan Evans, ysw., Spring Green, 25
Cambria Newydd, 26
Anrheg i weinidog, 26
Casgliad at Eglwys Gynulleidfaol Ironton, 26
Y Gydgynghorfa, 26
Cenhadwri y Llywydd, 27
Y Gyhoeddeb ychwanegol, 27
Ganwyd, 27
Priodwyd, 27
Bu farw, 28
Corffoliad eglwys yn Mahanoy, Pa., 80
Ymweliad caredig ac anrheg, 30
Yr Indiaid gwrthryfelgar yn rhoi eu harfau i lawr,—Porthladdoedd Mexico dan warchae,—Y gwrthryfel yn ei wrthrych yn fethiant,—Caethion y Cherokeeaid,—Gwirfoddolion yn ymrestru,—Byddin y Potomac.—Y gwarchae ar Charleston,—Y Llynges Rwsiaidd,—Yr herwlong Alabama,—Tennessee,—Y Cadf. Oorcoran, Eira yn Kansas,—Cyfraniadau gan y Pabyddion,—John Morgan yn ymbarotoi eto,—Y llw o ffyddlondeb,—Y Prif-farnydd Taney,—Attaliad y "\$300,"—Eti-feddiaethau gwyr enwog ar werth, 81

HANESIAETH DRAMOR.

Ymfudiaeth i'r talaethan,—Y mud a'r hyddar yn Llundain, 82

CYMRU.

Cyfarfod Odwarterol Mon, 82
Marwolaethau yn Nghymru, 82

REMSSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLLWYR.

Derbyniasau y mis diweddaf:—H. P., So. Byron, \$7.50; T. T. E., Steuben \$1.50; J. W., Beth-el, \$1.50; J. T. ac O. J., Fox Lake, \$6; T. D. J., Beaver Dam, \$4.50; S. W. M., Genesee, \$2; D. J. J., Covington, \$4.50; E. J., Mineral Ridge, \$1.50; J. B. T., Chelsea, \$1.50; J. H. T., Minersville, Pa., \$5; F. H., Oliphant, 50c.; y Parch. P. P., Beaver Meadow, \$6.50; D. M. E., Palmyra, drosto ei hun a thros J. D. J. a T. F., \$5; D. D., Columbus, O., \$10; J. J., Gomer, \$7; W. W. R., Portage City, \$1.25; E. W. E., Minersville, O., \$8.10; D. P., Archbald, a G. W., Oliphant, \$3; R. G., Coal Branch, \$1.50; T. H. E., Bangor, \$3; D. T., Columbus City, Iowa, \$1.50; E. W., Remsen, \$1.50; Mrs. C. G., Steuben, \$1.50; W. L., Swatara, \$1; E. E. J., Coaldale, \$5; W. H. W., Berlin, trwy J. A. J., \$4.50; E. J. D., Benton Barracks, \$1; Parch. D. H., So. Trenton, \$1.50; T. D. R., Floyd, \$1.50; M. J., Marcy, \$5; Parch. W. E., Syracuse, \$3; J. W. M., Newburgh, O., \$1; W. R. J., Nelson, \$3; E. J., Remsen, \$1.50; J. D. J., Utica, \$4.50; T. E., West Exeter, \$4.50; R. E., Nelson, \$1; Parch. W. O. W., Camptonville, \$12; D. G. E., Radnor, \$10; Mrs. M. J., Cazenovia, \$3; R. G., New York, \$6; L. H. W., Stellapole, \$10; E. M., Ninetysix, \$3; R. W. J., Penymynydd, \$2; D. E., Emmett, \$15; J. J., Ty'n Rhos, \$10; D. D., Swatara, \$1; J. L. H., Providence, Pa., \$2; W. E. J., Carbondale, \$7.50; W. T., Coal Valley, Ill., \$3; J. E., East Rosendale, \$1.50; H. P., Lowville, \$2; Parch. J. D. J., Remsen, dros W. H. W., West Branch, a Mrs. J. R., Lacon, \$3.

Yr ydym yn cydnabod gyda diolchgarwch fyddlondeb ein Goruchwyllwyr yn ymfyn derbynwyr ychwanegol i'r CENHADWR at ddechreu y flwyddyn 1864. Yr ydym yn dafon yn ofalus y nifer yn ol yr achobion—y lle yr ydym heb glywed yn wahanol, gwnawn yn ol ein haddewid y mis diweddaf ddanfôn yr un nifer ag o'r blaen. Os bydd galwad am rifynau yn ychwanegol, fyddwn ddiolchgar am hysbysiad o hyny yn fuan. Bydded i'n Goruchwyllwyr wneud ymfyniad fyddlon am hyn wedi y delo rhifyn Ionawr i'w llaw.

Byddwn ddiolchgar i'r cyfryw ag a ddy-menant i ni ddanfôn y CENHADWR i'r Hen Wlad drostyn am roddi hybysiad o hyny yn ddi-oed. Mae rhai wedi adnewyddu eu heirchion eisoes—danfonir yn ol y cyfarwyddiadau a dderbyniwyd.

Wrth ddanfôn taliadau, nid oes eisiau tori y biliau, na *registro* y llythyrau—danfoner yn y ffordd gyffredin o ddanfôn llythyrau.

Lle y byddo galwad am nifer ychwanegol o rifyn Ionawr, byddwn ddiolchgar am hybysiad buan o hyny. Prydlonrwydd yn anfoniad y taliadau sydd o bwys i ni ac o sirioldeb mawr yn ngyiad y gwaith y'mlaen.

Llywodraethau Rhagddarbotol yn y talaethau enciliedig—Mae ysgrifraith rymus wedi ei gosod ger bron Tŷ y Cynrychiolwyr, gan Mr. Ashley o Ohio, yn sefydlu Llywodraethau Rhagddarbotol Milwrol yn y talaethau gwrthryfelgar, a dilead bythol o'r trefniant caeth o'r talaethau hyny. Ymdriniaeth a'r ysgrifraith hon fydd un o orchwylion pwysig y Gydgyngborfa pan ymgynallont ar ol y gwyliau.

Yr Alabama eto.—Hysbysir yn awr am yr Alabama, ei bod yn ddiweddar ar gyfer Java, a'i bod wedi llosgi y llongau Americanaidd, Winged Racer a'r Amanda.

Tân yn Yorktown.—Bu tân mawr yn Yorktown, Va., nos Wener, Rhag. 16, yr hwn a ddinystriodd Ysbytty y gatrwd 148ain N. Y Vol., a'r 16eg N. Y. Foot Artillery. Llosgwyd hefyd y Crasdy a'r hen Court House yr hwn a gynwysai awm lled fawr o arlwy rhyfel. Nid oedd ond tuag 20 o gleifon yn yr Ysbytty, y rhai a ddiangasaut oll heb niwed. Gwersyll yr 16eg N. Y. Artillery a lwyr ddinystriwyd, a gwersyll y Battery L. U. S. a ddinystriwyd mewn rhan. Dechreuodd y tân tua 7 o'r gloch yr hwyr a pharhaodd trwy y nos gyda ffurwyrdiadau yn fwy neu lai echryslawn byd brydnawn dranoeth. Ni chollwyd dim bywydau, ac ni chlwyfwyd ond ychydig.

Newyddion o Texas.—Gyda y U. S. Transport Clinton o Texas i New Orleans derbyniwyd newyddion diweddar o dalaeth Texas. Eia milwyr oeddynt mewn iechyd dymonol. Rhan o honnyd oeddynt wedi myned y'mlaen dan y Cadf. Wash-buta i Indianola a Lavacca, a dysgwyliid fod y manau hyny wedi eu gwaredu erbyn hyn o law y gwrthryfelwyr. Dysgwyliid hefyd y byddem yn meddianu San Antonio yn fuan, yn nghyd a'r oll o Texas Orllewinol.

Gwrthod cyfneid carcharorion.—Blenoriaid y Gwrthryfelwyr yn Richmond a wrthodant eto gyfnewid carcharorion, a dywedant na wnaut gyfnewid un mwyach hyd oni byddo i'r awdurdodan yn Washington gydnabod cyfreithlonrwydd eu gosodiadau hwy o berthynas i filwyr negroaidd a'i swyddogion, a rhoi i fyny bob dudl rhyngem a hwy ar y pen bwn. Cyhoeddasant y penderfyniad hwn gyda eu bod newydd dderbyn cyflenwad o'r gogledd o ddillad a defnyddiau ymborth i filwyr yr Udeib. Beth a ddaw o'r uwylidan hyn sydd anhysbys eto. Oflur rhyw symudiad aauheg ac aughysfawr yn yr achos hwn.

Arg. Lyons mewn llythyr at Iarll Russell a draethodd ei farn y bydd y rhyfel yn America wedi terfynu yn mhen tri mis. Dyna ei farn et—byddai yn hyfryd genym oll feddwl ei bod yn gywir.

Trwy baprau o'r De hysbysir fod y Frech Wen ar rai o'n milwyr a ddeir yn garcharorion rhyfel yn Danville, Va.

PRIODWYD.—Rhag. 30, yn Steuben, yn anedd Josiah Owen, yaw., tad y briodferch, gan y Parch. D. C. Evans, Remsen, Mr. Lewis J. Lewis o Deerfield a Miss MARY E. OWEN, Steuben.

BU FARW.—Tach. 25 yn Farmersville, Cattaraugus Co., N. Y., Mr. WM. B. EVANS, yn 48 ml. oed.

Rhagfyr 1, ar Flint Creek, Iowa, Mrs. HANNAH HUGHES, priod Mr. E. P. Hughes a merch i'r Parch. Robert Owens o Lanrwat.

* Bydd crybwylliad am y marwolaethau hyn yn helaethach yn y nesaf. Ni ddaethant i mewn yn byrdlawr at y rhifyn hwn.

AMODAU Y CENHADWR ydynt \$1.50 y fl.—sef \$1 yn nechreu y fl., a'r gweddill ar dderbyniad y 7fed rhifyn. Cyfarwydder fel hyn: R. V. B. EVERETT, Remsen. *Oneida Co., N. Y.*

MARCHNAD NEW YORK.—Peillied cyffredin a da, \$6 25 i 6 35, prîl oreu o \$6.65 i 8.50. Gwenith, 1.45 i 1.60. Corn, 1.30 i 1.31. Ceirch 89c. i 93c. Oig moch, mess, \$21.50 i 21.75; prime, 15.87 i 16.00. Cig eidion, plain mess, 12.50 i 14.00; extra, 14.00 i 15.00. Ymenyn, Ohio, 22c. i 27c.; y dalaeth hon, 27c. i 32c. Caws 13 i 16.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Cyf. 25, Rhifyn. 1.

IONAWR, 1864.

RHIF. OLL 289.

Buchdraithodaeth.

COFIAINT Y PARCH. JOHN PARRY,

DIWEDDAR WEINIDOG YR EGLWYS GYNULLEIDFAOL
YN GOMER, SWYDDALLEN, OHIO.

Y mae dysgwyliad cyffwrddinol, pan y byddo marw dyn cyhoeddus, fod sylw cyhoeddus yn cael ei waenthur o hono fel arwydd o barch i'w goffadwriaeth. Ymddygiad rhy anheilwng tuag at ddyn a wasanaethodd ei genedl yw gad-ael i'w enw bydru gyda'i gorff. Y mae y dyn a gyfrifwyd yn gymhwys i leuwi yr areithfa trwy ei fywyd, yn deilwng o goffadwriaeth ar ol ei farwolaeth. Dan yr ystyriaeth hon, ac ar ddymuniad unfrydol cyfeillion anwylaf yr ymadawedig, yr ydwyf yn ymddygiad yn y gor-chwyl galarus o gofnodi ychydig sylwadau ar daith ac ymadawiad y brawd teilwng a llafurus a enwir uwchben yr ygrif hon. Er fy mod yn adnabod Mr. Parry er's mwy na chwarter canrif—yn gwybod am dano cyn iddo ddechreu pregethu—yn bresenol yn Nghyfarfod ei neill- duad i waith y weinidogueth—ac wedi cael manteision lawer i gymdeithasu ag ef am flyn- yddau yn hen wlad ein genedigaeith, eto yr ydwyf yn teimlo fy hun dan gryn lawer o an- fanteision i wneuthur cyfiawnder a'r testyn sydd genyf mewn llaw, oblegid fy nyeithrwech iddo am gynifer o flynyddau ar ol ei ymfudiad i'r wlad hon. Ymadawedd a'r "hen wlad" dan goron o barch a chymeradwyaeth pawb a'i hadwaenai, ac mor bell ag y mae genyf ddefnyddiau yn profi, efe a syrthiodd i'r bedd heb fylehu ei goron na llychwino ei wisgoedd. Gweithiodd ei ffordd i sefyllfa o ddefnyddiol- deb trwy lawer o anfanteseion. Daliodd yn ddiysgog gyda'r gwaith trwy bob tywydd a'i cyfarfyddodd, a hunodd yn dawel yn yr Iesu, wedi cystudd byr, (ond poenus,) boreu Sadwrn, Medi 20fed, 1863, yn y 53 flynyddyn o'i oedran, ac yn y bumed flynyddyn ar hugain o'i weinid- ogaeth. Claddwyd ef y dydd Mawrth canlyn- ol yn mynwent Gomer, ger amaethdy Tawelen, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. T. Edwards, Cincinnati, ac ygrifenydd y cofnodion hyn.

Ryw ychydig amser cyn ei farwolaeth, efe a ygrifenodd ychydig grybwyllion yn cynwys talfyriad byr o amgylchiadau ei fywyd. Ym- ddangys nad ydoedd wedi ei ddarparu i'w ar- graffu, am ei fod wedi ei ygrifennu yn fryslog a chymysglyd. Y mae weithiau yn ygrifennu yn y person cyntaf, ac weithiau yn yr ail ber- son. Gosodaf ef o flaen y darlleydd yn yr ail berson, am mai yn hwn y llefara efe syn- ychaf. Gadawaf ef i lefaru drosto ei hun, ac yn ei ddull ei hun, heb un cyfnewidiad, ond y gwelliant crybwylliedig. Efe a ddywed am dano ei hun:

"Enwau ei rieni oeddynt James ac Alice Parry. Ganwyd ef mewn ffarmdy bychan a enwid Pen y cefn, plwyf Llanfor, ger y Bala, Mawrth 12, 1810. Yr oedd ei dad a'i fam yn aelodau o'r Eglwys Annibynol yn Rhyd y Wern, cyn adeiladu capel Bethel. Yr oedd ei rieni yn gatholigwr am ddwyn eu plant i fyny yn hyddysg yn mhethau y Beibl. Yr oedd ei fam yn llywod o ymdrechgar i ddwyn ei phlant i fyny yn ofn yr Arglwydd, a chafodd y fraut o'u gweled oll ond un (wyth mewn rhified) yn dyfod i wiullan Iesu yn moreu eu hoes. Gan mai John oedd y mab hynaf, bu gorfod iddo weithio yn galed ar y ffarm er yn ieuanc. Efe oedd i edrych ar ol yr anifeiliaid a chanlyn y wedd, yr hyn a'i hymddifadodd o bob manteision dysgeidiaeth, ond yr ysgol Sab- bothol ac addysgiadau tenlunidd, hyd nes oedd yn agos i ddeunaw mlwydd oed.

"Cafodd ei ddwyn i fyny yn y gymdeithas eglwysig er yn blentyn, ond ni dderbyniwyd ef yn gyflawn aelod, hyd nes ydoedd rhwng un a dwy ar bymtheg oed. Galarai yn barhaus am na chawsai ei anog yn foreuach i lwyr ym- roddi i grefydd ac ymuno ag eglwys Dduw. Pan oedd John ychydig dros bymtheg oed, aeth oddicartref i wasanaethu at amaethwr yn Glyn Dyfrdwy, a phan ydoedd yn y lle hwn y derbyniwyd ef yn aelod yn yr eglwys Gynull- eidfaol yn Llangollen, gan yr enwog Williams o'r Wern, yr hwn oedd yn weinidog yr eglwys hono y pryd hyny. Ymddygai Mr. Williams tuag ato fel tad tyner, ar ol hyn, bob amser

hyd ddydd ei farwolaeth. Wedi aros blwyddyn yn y lle uchod, dychwelodd adref i dŷ ei dad.

"Ar unol ddymuniad swyddogion ac eglwys Bethel, dechreuodd arfer ei ddawn fel pregethwr. Y Parch. Michael Jones, Llanuwchllyn, oedd gweinidog Bethel y pryd hwnw, a'r Parch. Hugh Pugh, yn awr yn Mostyn, yn cydweinigogaethu ag ef. Ni bu dau weinidog erioed yn fwy ymdrechgar i ddwyn ieuencetd yr eglwysi i fyny yn wybodus yn egwyddorion crefydd na'r enwogion hyn. Cyn hir, wedi dechreu pregethu, aeth i Lanuwchllyn i'r ysgol, yr hon oedd dan ofal y Parch. M. Jones. Wedi bod yno am haner blwyddyn, anogai ei athraw ef i fyned i ysgol i Loegr, fel y gallai gael gwell cyfleusdra i ddeall yr iaith Saesonaeg; felly efe a aeth at y Parch. John Jones, i Marton yn swydd yr Amwythig. Wedi bod yno un flwyddyn yn cael ei gynnal gan eglwys Bethel a ffyddlondeb y Parch. Hugh Pugh, derbyniwyd ef i Athrofa y Gogledd, yr hon oedd y pryd hwnw yn y Dref Newydd, ac a symudwyd wedi hyny i Aberhonddu. Bu yno am dair blynedd a haner, dan addysg y dysgedig a'r addfryn athraw, y Parch. Edward Davies, M. A. Ymadawodd yr athrofa i Aberhonddu chwe mis cyn i'w amser ef ddyfod i fyny ynddi. Am fod yr amser mor fyr, ni symudodd efe yno gyda hi, ond derbyniodd alwad oddiwrth yr eglwys Gynulleidfaoel y Machynlleth a'r eglwysi cysylltiedig yn Pennal, Llanwrin, ac Achor, y rhai oeddant amddifaid o weinidog ar y ymadawied eu gweinidog enwog y Parch. David Morgan (wedi hyny o Lanfyllin,) i Manchester.

"Neillduwyd ef i gyflawn waith y weinidogaeth yn Machynlleth, Hydref 1af, 1838, pryd yr oedd deuddeg o weinidogion yn bresenol. Traethodd y Parch. J. R., Llanbrynmair, ar natur eglwys efengylaidd. Gofynwyd yr holiadau gan y Parch. E. Davies, Trawsfynydd. Pregethwyd ar ddyledswydd y gweinidog gan y Parch. M. Jones, Llanuwchllyn, ac ar ddyledswydd yr eglwys gan y Parch. D. Williams, Llanwrtyd. Bu y brawd yn llafurio yn y manau uchod gyda llwyddiant mawr, fel ag y barnwyd yn addas i gael gweinidog arall i gymeryd gofal eglwysi Pennal ac Achor. Wedi llafurio yn Machynlleth am ychydig dros dair blynedd, ar farwolaeth y Parch. W. Williams, Wern, derbyniodd unfrydol alwad i fyned i fugeilio yr eglwys hono, mewn cysylltiad ag eglwys Brymbo. Wedi llafurio yn y Wern a Brymbo am oddeutu chwe mlynedd, rhoddodd yr eglwys i fyny a derbyniodd alwad oddiwrth yr eglwys a'i gyfeillion yn Machynlleth. Symudodd yno, a bu yn weinidog iddynt yr all

waith am bedair blynedd gyflawn.

"Yn yr amser hwn ymaflodd awydd cyf ynddo am ymfudo i America, fel na adewid llonyddwch iddo gan y teimlad hwn na nos na dydd. Rhoddodd yr eglwys i fyny i'r dyben hwnw; ond oblegid afiechyd trwm yn ei deulu, yr hwn a ddiwedddodd yn farwolaeth ei unig blentyn, attaliwyd ef rhag rhoddi ei benderffyniad mewn grym y flwyddyn hono. Yn ystod yr amser hwn, pan yn paratoi i'r fordaith fawr i dir y gorllewin, bu yn llafurio yn Llanystymdwy, Rhos y lan-a Thabor, swydd Gaerynarfon, ac oddiyno yr ymfudodd i America gyda'i briod yn y flwyddyn 1850.

"Wedi bod am ychydig amser yn New York, cafodd alwad oddiwrth yr eglwys Gynulleidfaoel yn Racine, Wisconsin, lle bu yn llafurio am ychydig dros dair blynedd, a chafodd y frainc o weled achos yr arglwydd yn llwyddo yno. Pan yn Racine cafodd ei dderbyn yn genhadwr i wasanaeth y "Gymdeithas Genhadol Gartrefol," a bu yn llafurio dan nawdd a thrwg gynorthwy y gymdeithas hono mewn anrwyf fanau yn Nhalaeth Wisconsin, megys Cambria, Milwaukee, &c., &c. Symudodd o Milwaukee i Big Rock, Illinois, a bu yno ddwy flynedd, — dyna y bobl ffyddlonaf a,"

Felly y dybena ei ysgrif heb air yn ychwaneg. Y mae yn debyg ei fod wedi rhoddi ei ysgrif-bin heibio gan lwyf fwriadu ychwanegu pan gawsai amser cyfaddas; ond cyn i'r amser hwnw ddyfod, bu gorfod iddo rodio llwybr ar hyd yr hwn na ddychwel efe byth yn ol.

Gallwn ddilyn ei gynllun ef am un symudiad ychwanegol. Derbyniodd alwad oddiwrth yr eglwys Gynulleidfaoel yn Gomer, swydd Allen, Ohio; ymsefydlodd yno Mai 15, 1861, — a bu farw yr amser a nodwyd uchod, pan yn mynwee anwylaf yr eglwys, a'r eglwys yn ei fynwee yntau. Oddentu naw diwrnod cyn ei farwolaeth, yr oedd mor iach a sirol ag y bu erioed, ond sangodd yn ddamweiniol ar *blank* yn ei ardd, aethi hoel i'w droed, cododd enyniad (*inflammation*) yn ei aelod, a therfynodd yn angau iddo. Dywed Mr. Josiah Jones, un o ddiaconiaid yr eglwys, wrth ddeagrifio dydd ei gladdedigaeth, "Yr oedd meddwl am y Sabboth pythefnos yn ol, pan oedd Mr. Parry yn yr areithfa, yn edrych, os yr un, yn gryfach a iachach na yr un o'r gynulleidfao, ac yn y teimladau mwyaf efengylaidd yn pregethu ar air olaf Iesu ar y groes, "GORPHENWYD," ac wedi hyny yn sefyll wrth y bwrdd, (y man yr oedd ei gorff y pryd hyny,) yn gweini yr ordinhad, yn arwain meddylliau y cymunwyr yn nghwmni Iesu trwy yr oruwch-ystafell, a gardd Geth-

semane, oddiyno trwy Jerusalem, a'r llys, yn cario'r groes, dan yr hoelion.—Rr bedd ac yn adgyfodi,—a meddwl mai yn yr arch—wedi marw—yr oedd y pryd hyny, yn yr un man ag yr oedd mor ddiweddar, mor gynnes a gwresog, mor daer a thoddedig, yn anog ac yn efyngylt,—yn ddigon a rhwygo y galon a galar, a llenwi'w llygaid ag wylofain."

Yn y flwyddyn 1839, ymunodd mewn priodas â Miss Jane Owen, merch henaf Mr. Thomas a Jane Owen, Machynlleth, yr hon oedd yn aelod parchus o'r eglwys dan ei ofal, ac a brofodd ei hun yn ymgeledd a chymhorth mawr iddo hyd ddydd ei farwolaeth. Bu idd-ynt amrai blant, ond buont feirw oll yn eu mabandod, a gellid dywedyd am Mrs. Parry, fel ag y dywedwyd am priod Dr. Doddridge, "Os na chafodd y frainc o boblogi y ddaear, cafodd anrhydedd fwy, sef lluoceogi teulu y nef." Cafodd ei gadael yn unig a galarus i deithio y gweddill o'r anialwch, tra'r wlad lle yr aeth ei phriod i fyw.

Y mae yn cael llawer o garedigrwydd a chydymdeimlad, ac y mae yn agluniaseth wedi darparu na bydd arni eisiau dim o gysuron y bywyd hwn, a mwy na hyny, y mae addewidion Barnwr y gweddwon yn eiddo iddi. Derbyniodd y llythyr canlynol oddiwrth yr eglwys a'i chyfeillion yn Big Rock, yr hwn a ddengys gymeradwyaeth uchel ei phriod ymadawedig, lawn oymaint ag o gydymdeimlad â hithau:

Big Rock, Illinois, Gorph. 30, 1862.
ANWYL MRS. PARRY.—Daeth y newydd trwm am farwolaeth Mr. Parry yma mewn llythyr oddiwrth Mr. James Evans at Mr. Daniel Evans. Yr oedd y newydd mor annyagwyliaidwy i ni, fel yr oeddym yn methu ei gredu nes i ni weled yr hysbysiad yn y Cenhadwr. Cyboeddodd Mr. Richards ar unwaith ei friad i bregethu ar yr achlysur, yr hyn a wnaeth y Sabboth dilynol, oddiwrth Heb. 11: 4, "Y mae efe wedi marw yn llefaru eto."

Adolygodd lafur Mr. Parry tra y bu yn gweinigod-aethu yma gyda ni; a sylwedd yn effeithiol ei fod yn awr yn derbyn ei wobwr am ei lafur a'i ffyddlondeb yn ngwionllau ei Arglwydd. Yr oedd teimladau y gynulleidfa yn ddrylliog tra yr oedd yn gwasgu at ein calonau yr annhraethol bwys o benderfynio cyfarfod ein gweinidog ymadawedig yn nbrigfanan gwynfyd lle nad oes na chystudd na galar na phoen; a lle nad oes dim ofni marw mwy. Ar ddiwedd y bregeth anogodd yr eglwys i aros yn ol; a rhoddwyd cyfle i'r aelodau amlygu eu teimladau; ac yr oedd yr arwyddion o hiraeth am ein banwyl gyfail, ac o gydymdeimlad a chwi, yn rhai cryfion a chyffredinol. Ac ar gais Mr. Richards yr ydym yn anfon yr ychydig eiriau hyn fel arwydd o'n cariad ac o'n cydymdeimlad a chwi yn wyneb eich hymddiffiad. Yr oeddym wedi meddwl a gobeithio llawer y cawsem glywed Mr. Parry unwaith eto yn Big Rock; ond nid hyny oedd trefa Duw. Ac yn awr, anwyl chwaer, goddefwch i ni dddeisyf arnoch beidio tristan fel un heb ohaith,

gan eich bod yn gwybod na bu llafur eich anwyl briod yn ofer yn yr Arglwydd Ymddriedwn yn y Gwardwr hollddigonol ag y bu ef yn bregethu i ni, a'r hwn yr oedd ef yn pw: so arno: a boed i ni gael y frainc annhraethol o all-gyfarfod eto i gymysgu ein mawl a'r dyfira hardd sydd wedi golchi eu gynau yn ngwaed yr Oen, ac yn ddedwydd byth o flaen yr oedd fawr yn Llys ein Tad.

Careu yn fawr gael ychydig linellau oddiwrthyoch er gwybod am amgylchiadau marwolaeth Mr. Parry; a hoffem wybod a ellwch ddim dyfod i dreulio ychydig wythnosau gyda ni yma. Deuem i'ch cyfarfod i'r Station pan y mynech; a byddai yn dda iawn genym eich gweled. Y mae y brodyr a'r chwiorydd oll mewn dwys deimlad yn anfon eu cofion atoch.

Ydym dros yr eglwys yr eiddoch yn serchog a hyddlawn yn yr Arglwydd,

JOHN PIERCE,
EDWARD WHILLDING

At Mrs. Parry, Gomer, Allen Co., Ohio.

Y mae yn ddifan y dyngwylia darlennydd y cofiant, gael gwybod am yr *tyndodion*, neu y rhagoriaethan oedd yn y gwrthrych: ac y mae am ddeall a oedd rhywbeth ynddo yn deilwng o esiampl gwerth i'w efelychu; oblegid, nid yw y pethau cyffredin ag sydd yn perthyn i bawb ddim o ddyddordeb neillduol i neb. Yr ydwyf yn meddwl fod llawer o bethau yn cydgyfarfod yn ein cyfaiill ym dawedig, nad ydynt i'w canfod mor helaeth ond mewn ychydig o ddynion. Ni fynwn er dim ei ddyrchafu yn uwch na'r safle a berthyna iddo, ac ni oddefaf i neb ei ddarostwng i law ei wir deilyngdod. O frys ei *tyndodion*, gallwn nodi y rhai canlynol:—

Yr oedd yn benderfynol a *dyngog* i weithio allan yr hyn a gymerai mewn llaw. Yr oedd felly er yn blentyn. Pan y meddyliai gyrhaedd rhyw ddyben, nid oedd dim ond amhosibillrwydd ei hun a'i rhwystrai i'w gyrhaedd. Meddyliodd am addysg, ac er ei fod wedi cael ei gadw yn ol bron nes oedd yn rhy ddiweddar i gychwyn ar ol y fath wrthrych amhrisiadwy, mynodd ef. Pan y meddyliai fyned yn mlaen, nid oedd dim a'i cadw'n ol. Nid coeren ysgwydedig ydoedd, ond cedrwydden gadarn ac amhlygedig. Y mae dyngogrwydd yn rhinwedd rhagorol, ond cael doethineb yn arweinydd. Ni arswylai wyneb dyn rhag gweithredu yn yr hyn a farnai yn gydwybodol oedd yn ddyledswydd arno. Dichon ei fod wedi camgymeryd, rai troion, am y ffordd i weithredu, ond nid amheawyd erioed nad oedd yn gydwybodol yn yr hyn a wna.

Yr oedd yn weithior dishlynaidd a *diffino*. Ni wyddai ddim am ddiogi yn gorfforol na meddyliol. Yr oedd er yn fachgen wedi arfer gweithio. Codai yn foren bob dydd o'i fywyd, os byddai yn iach, ac ni wybu ond ychydig erioed am afiechyd. Nid ydwyf yn meddwl

iddo erioed glywed o'i wely dwrf ffust y dyrnwr, llais engan y gôf, na swa morthwyl y gweithiwr. Yn adegau gorphwysiad ei ysgol (*vacation*), ymaflai bob amser mewn gwaith gyda y cryman, y bladur, neu ryw offeryn arall yn ol tymhor y flwyddyn, a hyny am gyflog bychan, er mwyn cael cynaliath gyda'i efrydad. Er iddo gael llawer o gynorthwy cyfeillion, ni foddlonai ar *sejio* ei ffordd i deml ardderchog gwybodaeth. Ei gas beth ef oedd honi ymddangosiad boneddwr ar draul llafur ac elusengarwch eraill.

Yr oedd yn barod i gydweithredu gyda phob achos daionus. Pa symudiad bynag a fyddai ar droed yn y gymydogiaeth lle y byddai yn arda, yr oedd ef bob amser yn barod i gydweithredu, a'r rhan fynychaf byddai ar y blaen. Ymunodd gyda'r Gymdeithas Ddirwestol ar ei hymddangosiad cyntaf yn Ngogledd Cymru. Yr oedd ef yn un o'r rhai cyntaf yn ystrafrofa i lawnodi yr arlystiad. Parhaodd yn ddiysgog gyda'r achos daionus hwn hyd angau, ac a enillodd lawer yn ei oes i weithredu yr un modd, y rhai sydd heddyw yn bendithio ei goffadwriaeth.

Yr oedd prys gwaith y weinidogaeth yn agos at ei feddwl. Mewn llythyr a ysgrifennodd at fraud yn y weinidogaeth yn fuan ar ol y Gymanfa yn Allen, efe a ddywed, "Dal yn lled galed y mae y gwrandawyr yn wir, ond y mae llawer o'r bai yn anghyflawn i'w ddiarwyo. O na byddem fel crefyddwyr yn byw yn fwyllwio, yna caffai y byd annychweledig gandod ein esiamplan, a'r Iesu anwyl ei ogoneddu ynom ni. Pa fwyaf yr wyf yn ei fyfyrto ar drefn achub pechadur, mwyaf wyf yn ei weled o'm colliadan fy hun, yn ei gysylltiad a'r weinidogaeth. Nid wyf yn gweled fy mywyd yn debyg i'r peth y dylai fod fel gweinidog Duw. Byddaf yn addunedu byw yn fwy sanctaidd a nefol yn fy holl fywyd. Yr ydwyf yn gweled fy nyddiau yn prysur ddirwyn i ben, ond O mor fychan yw y gwaith a wnaethum yn ngwinllan Iesu Grist. Wrth gydmaru fy mywyd a bywyd brodyr a thadau yn y weinidogaeth, ag sydd wedi rhagflaenu, yr wyf yn gweled fy hun yn bwrin o ddyfod i fyny a'u bywyd ymroddgar, sanctaidd, a ffyddlon hwy. Byddai yn hyfryd gweled diwygiad yn tori allan yn ein mysg fel gweinidogion, ac y cawn ymroddi yn fwy llwyr i waith y weinidogaeth. O waith mawr ei bwys a'i ganlyniadau." Gadawodd y llythyr hwn yn mysg ei bapyrâu heb ei orphen na'i yru i'r brawd y bwriadwyd ganddo; ond y mae yn dystiolaeth werthfawr yn ei goffadwriaeth er profi fod prys y gwaith yn drwm ar ei feddwl, a'i fod

yn wr mawr mewn gweddi am fendith yr Arglwydd ar ei lafur.

Yr oedd yn bregethwr synwryol a dylanwadol. Fel pregethwr ni chyfrifid ef yn y dosbarth blaenaf, ac ei fod yn mhell yn mlaen ar y rhan fwyaf a arferant y gwaith hwn; ac yn oedd ynddo ragoriaethau na pherthynant ond i ychydig. Nid oedd ei ddoniau argethyddol yn llifeiriant nerthol, fel yr ysgubai y gynulleidfa yn anwrthwynebol o'i blaen, ond yr oedd yn hytrach o arddull ddeniadol, yn arwain ei wrandawyr ar ei ol i faesydd mawrion yr Ysgrythrau. Nid oedd ei bregethau yn fynych yn codi syndod ei wrandawyr, ond anfynech y pregethau heb enill eu teimlad, ac yn hyn yn benaf yr oedd cuddiad ei gryfder. Ni byddai ei bregethau wedi eu dosbarthu yn drefnus iawn, nac ychwaith ei sylwadau yn rheolaidd iawn ar ei ddoosanau, yr hyn yn ddiau oedd un o'i ragoriaethau; nid ei ddiwyg. Y mae natur yn gwrthdaro pregethau celfyddydol. Nid yw teimlad yn hoffi cywreinarwydd. Y mae gormod o anyldra i geisio gosod pob brawddeg yn drefnus, a phob gair yn ei le neillduol, wedi llethu effeithiau a dylanwad miloedd o bregethau. Y mae yn wir fod eisiau myfyrdod dwys a darllen llawer cyn y gellir effeithio dim daioni ar feddylion y gwrandawyr, ond rhaid cuddio y bwriad o ddylanwadu cyn y cyrrhaeddir byth yr amcan. Mor fuan ag y deallai y gwrandawr fod bwriad gan y pregethwr i ddylanwadu arno a'i ddal yn gaeth, y mae yn barod i ymarfogi rhag ildio. Y gamp ydyw ei gyneryd yn garcharor megys yn ddiairwybod iddo ei hun. Yr oedd y brawd Parry yn gampus yn hys. Ni adawai i'w wrandawyr ddysgwyl pethau mawrion oddiwrtho, ond gosodai y gwirionedd mewn dull a ymddangosai yn hollol ddidaro. a bron y gellir dywedyd, didrefn, ond y rhan amulaf o'n diweddu ei bregeth, byddai ei sylwadau wedi cymeryd gafael yn meddyliau dynion fel hoelion wedi cael eu sierhau gan feistriaid y gynulleidfa.

Yr ydwyf yn awr yn gadael y sylwadau hyn at fyfyrddod ac addysg y darlennydd. Yr ydwyf yn gwybod fod yn perthyn i'r gweinidog teillwng hwn ei wendidau, ond gwendidau oeddynt ag sydd yn perthyn i ddynion yn gyffredin, ond fod y rhan fwyaf heb feddu y rhagoriaethau a nodwyd uchod i'w *gwrthdwyso*. Y rhai nad ydynt yn gwybod am ei ddiwygion, ni wnai eu gwybod yr un daioni iddynt, a'r sawl a dybiant iddo mewn rhyw bethau gamgymeryd, a ddylent gymeryd addysg. Oarwn farw yn debyg i'w farwolaeth ef. Marw cyn darfod fy nefnyddioldeb; marw heb gystudd maith;

marw oyn cyrhaedd henaient oho, a marw yn mynwes Eglwys Ddaw, ac yn heiddwch Duw ei hen. "Ystyr y perffaith ac edrych ar yr enffan; canys diwedd y gwr hwnw fydd tang-nefedd.

DAVID PRICE.

Newark, O.

EDWARDS, EBENEZER.

LLANDEINIOLLEN, SIR GABRYNARFON, G. O.

Y mae y ddwy "E" wedi eu priodi yn rahlwyf Llanddeiniollen, ac nis gall angen eu gwahanu. Tra y dalio pentref *Ebenezer* i herfeiddio yr ystrawiau a wneir i newid ei henw, bydd Thomas Edwards yn air teuluaidd ar gannoedd o aelwydydd. Tra y pery "y myrr a'r aloes," y "perarwelan a'r enaint," fe barha yr enw yn anllygradwy.

Nid ein hamcan yn hyn o yagrif yw cyfansoddi bywgraffiad i un o'r anwylaf o'n brodyr: ond, tra y byddo yr hanesydd yn paratoi ei ddefnyddiau, yr ydym yn ymollwng gyda'r demtasiwn i gofnodi rhai o'n hadfyrdodau a'n teimladau yn wyneb yn amddifadwydd poenus a achoswyd gan ei farwolaeth—amddifadwydd nas gallwn byth ymweled ag *Ebenezer* heb ei deimlo.

Wrth weled defnyddioldeb rhai dynion yn eu bywyd, tybir mai peth hawdd fyddai yagrifennu cyfrolau o fywgraffiad iddynt. Ond ar ol eu symudiad, teimlir tipyn o anhawsder, o herwydd fod eu rhagoriaethau yn rhedeg cymaint yn yr un cyfeiriad. Y mae hanes un dydd yn hanes pob dydd o'u bywyd. Dyddlyfr helaeth yn unig a all wneud cyfiawnder a'r fath gymeriadau. Ni chyhoeddasant lyfr i'w feirniadu: ni wnaethpwyd hwy yn gyhoeddus drwy ddadleuon. Nid oedd ganddynt na barddoniaeth, na cherddoriaeth, i brynnu sylw gwlad. Fel afon lefn, esmwyth, yn cario bywyd a phrydferthwch i bob man, heb na rhaiadr na chornant i dynu sylw dweithrddyn, felly y treuliodd y dynion bendithiol hyn eu bywyd i ben. Un o'r fath gymeriadau oedd Thomas Edwards. Ni fydd gan y bywgraffydd lywer o bethau a elwir yn darwiadol a chyffroadol i'w mynegu am dano, ac nid ydym ninau yn profesu adrodd manylion ei oes, ond yn unig rhoddi delweddiad o'r hyn a ymrithiai ger bron eia meddwl ar ddydd ei gladdedigaeth, a'r hyn a fu yn rhoddi cysgod o bruddder ar lawer myfyrdod ar ol hyny.

Y mae rhai dynion, er dangos i'r cyhoedd pa ran o'r wlad a gafodd yr anrhydedd o'u magu, yn mabwysiadu ffugenwau, megys Gwilym Mon, Ioan Arfon, Owain Meirion, Iolo Trefaldwyn, &c., &c. Y mae eraill am gofnodi y mis yn mha un yr ymofasant a'r byd iswybr-

enol hwn, drwy ei anfarwoli yn anfarwoldeb eu henwau, megys Ieuan Ionawr, Dewi Ohwefror, Gwilym Mawrth; ac y mae yn rhyfodd gynifer o'n beirdd sydd wedi eu geni yn Ebrill (nid ar y cyntaf ni a obethiwn). Ond gan na feddai ein lhanwyl frawd yr un ffugenw yn arwyddo o ba le yr hanai, na pha bryd y ganed ef, ni a gymerwn y cyfleusdra i fynegu mai brodor o'r *Croze*, yn sir Forganwg, oedd, ac mai yn y flwyddyn 1801 y ganwyd ef. Yr olwg gyntaf a gawsom ni arno oedd yn y cymeriad o fyfyrwr, yn Athrofa y Neuaddlwyd.

Yn y flwyddyn 1881, daeth Mr. Edwards, a brawd arall, ar daith drwy y Gogledd. Yr oedd addoldy bychan, yn mesur saith lath wrth wyth, ar gael ei godi yn agos i chwarelau Dinorwig, drwy lufur Mr. Griffiths o Bethel, yn benaf. Tuoddwyd ein brawd i ddewia y lle fel maes ei lafur, ar wahoddiad Mr. G., a'r ychydig aelodau oedd yno. Gwelai fod yn rhaid iddo gadw ysgol at ei gynaliaeth, oblegid ni allai y bobl addaw iddo fwy na choron y mis o gydnabyddiaeth am ei lafur gweinidogaethol. Cofier mai nid myfyriwr wedi methu cael lle oedd Mr. E., ac yn cymeryd rhywbeth i aros cael peth gwell. Yr oedd efe yn bregethwr poblogaidd, ac yn dwyn gydag ef gymeradwy-aeth uchel ei athraw parchus. Os gofynir pahan y dewisodd ein brawd le mor fychan, nis gallwn ateb yn well na thrwy ofyn cwestiwn arall, sef, Pahan y mae rhai dynion wedi gadael galwedigaethau enillfawr i ymgysgru yn gwbl i waith y weinidogaeth? O, na feddem ddawn i ddarlunio ein cyfaill yn bwrw golwg ar yr olygfa oedd ger ei fron yn 1881! Cadw ysgol; coron yn y mis am weinidogaethu! Ai hyn oedd yr holl fantais ddaearol ar ol gwario yr hatling olaf i brynnu dysg yn y Neuaddlwyd? Ond, heb ymgynghori â chig a gwaed, wedi gosod ei hunan yn llaw ei Feistr mawr, ymroddodd i'r gwasanaeth dwbl, oblegid yr oedd ynddo yr hyn na ellir ei brynnu ag arian, sef cariad mawr at eneidian dynion, a chalon yn llosgi gan awydd angerddol am wneud daioni. Felly y daeth Thomas Edwards o'r *Croze* yn Edwards, Ebenezer.

Adwaenom rai a ddechrenasant eu gweinidogaeth tua'r un cyfnod ag ef, a ddewisasant leoedd mwy addawol, ond a ddisgynasant o ris i ris, nes cyrhaedd gwaelod yr ysgol. Nid ydym yn awgrymu nad oedd y cyfryw yn cael eu llywodraethu gan ddybenion da, nac ychwaith eu bod yn amddifad o alluoedd parchus, ond eu bod wedi syrthio yn aberth i ryw fath o uchelgais goddefadwy, drwy gymeryd eu denu i gylch rhy fawr, ar gychwyniad eu gyrfa

weinidogaethol. Profai yr hen Adda yn rhy gryf i Melanethon ieuanc, ymollyngodd i ddi-galonidd, a dywedodd y llaaws wrth y brawd anffodus, "Dyrol le i hwn," ac yntau, "trwy gywilydd, yn gorfod cymeryd y lle isaf." Nid ydym yn cyhoeddi barn gondenniol ar ddyn ieuanc talentog, poblogaidd, am gymeryd lle mawr a safle uchel, oblegid gwyddom fod eglwysi yn daer yn eu gwahoddiadau, ac yn arfer pob cynhelliad i sicrhau gwasanaeth y fath rai. Ond, os na chyhoeldwn y fath beth fel hyn, yr ydym yn goffio o'i herwydd fel anffawd. Y mae gwaith dyn ieuanc yn dewis lle bychan i ddechreu ei weinidogaeth, yn fantais iddo ar lawer o gyfrifon. Y mae yn ei ddiogelu rhag *diagyn* i lawr, os dygwydd iddo droi allan yn is na'r dysgwyliadau. Mewn lle bychan y ca fywaf o haundden i ffyrio. Gwasanaetha y fath le fel ail goleg iddo, i ddysgu trafod dynion. Ac efallai y cyrhaedda yr anrhydedd a'r mwynhad o weled achos bychan yn chwyddo, yn raddol, yn achos poblogaidd, drwy arddeliad yr Hwn sy'n "rhoddi y cynydd." Ond os na chanyfddda y fath lwyddiant yn y lle bychan, os mwydd yn ffyddlon i ddyledswyddau ei swydd, bydd rhywun yn sicr o ddywedyd wrtho, "Eistedd yn uwch i fyny." Y mae eglwysi llaosog, os gwneir cyflawnder a hwy, yn trethu gormod ar adnoddau dyn ieuanc dibrofiad; a'r canlyniad anocheladwy fydd, i'r fugeiliaeth neu y ffyrdd deimlo, o herwydd anghyfarfddedd y gwaith, a nerth y gweithiwr. Yr ydym yn ysgrifenu y llinellau hyn oddi ar wyl argyhoeddiad o bwysigrwydd y pwnc. Nid ydym yn llefaru fel oraol anffaelidig, nac fel un o ceisio ymyraeth yn awdurdodol a materion rhai eraill yn newisiad gweinidogion. Y mae gwaith ein hanwyl frawd, Edwards, yn dewis mae ei lafur, wedi ein harwain yn naturiol i draethu syniadau sydd wedi bod yn hir dyfu yn ein meddwl. Nid ydym yn dewis gwag ymfroestio yn mhurdeb ein dybenion. Pwyser yr hyn a ddywedasom yn deg, a gadawer rhyngom ni ag Arglwydd y gydwybod am ein hamcanion. *Pa beth* a ddywedir yw y pwnc, ac nid pa beth yw *dyben* yr hwn sydd yn dywedyd.

Clywsom ddywedyd nad oedd Edwards, Ebenezer, yn *ddyn mawr*. "Dyn bach da, diniwed," oedd y clod uchaf a allasai ambell un dalu iddo. Yr ydym yn cymaradwyo y "da," a'r "diniwed," ond nis gallwn oddef y "bach." Gadawer i ni chwilio pa beth sydd yn cyfansoddi dyn *mawr*, ac yna byddwn mewn mantais i benodi safle cyfreithlawn ein cyfaill. Os yr athronydd dwfn, yn deall pob "aeth" naturiol a moesol, yw yr unig ddyn mawr, y mae

yn deg i ni addef nad oedd Edwards, Ebenezer, yn *ddyn mawr*. Os yr ysgolhaig caboledig, neu y bardd aruchel, yw y dyn mawr, yna y mae y llawryf yn rhy urddasol i'w osod ar ben ein brawd. Ond os yw yr ymchwiliad dfor-phwys i lyfr Duw, manylrwydd ac eangder gwybodaeth hanesiol, diysagorwydd moesol, synwyr cyffredin cryf, awydd angerddol am fod yn ddefnyddiol, llwyddiant mawr i gael dynion at Grist, yn rhoddi i ddyn yr hawl i fod yn ddyn mawr, yna nid dyn "bach" oedd y brawd o Ebenezer. Wrth addef nad efe oedd y dyn mwyaf yn ei wlad, a rai i ni ganiatau ei fod yn un bach? Onid oes graddau mewn mawredd? Pe buasai arnqm eisiau manylion rhyw hanes o ddechreu Genesis hyd ddiwedd y Datguddiad—yr amser a'r lle, ni wyddom am un dyn mwy galluog nag ef i roddi i ni yr hanes. Yr oedd ei wybodaeth mewn amserdyddiaeth a daearyddiaeth yn ymylu ar y gwyrthiol, wrth gyfrif ei sbfanteision. Gwyddom, a gwyr pawb a'i hadwaenai, yn dda, y buasai yn hawdd iddo gymrchu syniadau uwch yn meddyliau y werin am eangder ei efrydiau. Gallasai wneud arddangosiad o'i wybodaeth, fel bachgenyn yn dangos ei oriadur newydd. Buasai yn hawdd iddo gludo Testament Groeg yn ei logell i'w ddangos i wrageddos. Ond yr oedd yn ddyn rhy fawr i wneud hyn. Yr oedd ei gydwybod yn rhy dyner i ganiatau iddo ymddangos i eraill yr hyn nad oedd mewn gwirionedd.

Y mae y ffaith ei fod wedi treulio deuddeg mlynedd ar hugain yn fugal yr un gynulleidfa, a bod y gynulleidfa hono wedi cynyddu ar ei degfed ar hugain, yn profi mai nid dyn bach, i gael ei noddi gan oddefgarwch tyner cymydogiaeth, ydoedd efe. Gwyddom fod duwiolfryddedd a diwydrwydd yn myned yn mhell, ond ni allant byth wneud y gwaith a wnaed gan ein cyfaill, heb gael eu hattegu gan dalent o radd uchel iawn. Doethineb, duwioldeb, a diwydrwydd, ydyw y drindod o gymhwysederau a wnaent eu hol lle bynag y ceir hwynt. Os ydyw dwy D. o ryw werth, y mae tair yna well; a rhodder hwynt wrth enw Thomas Edwards. Ni haeddwyd, ac ni phrynwyd gwell *diploma* erioed. Bydd hwn ar gael yn y fara ar ol lloegi pob diploma papyr. Cofier y tair D. Os cymerir un o honynt ymaith, y mae y lleill yn colli llawer o'u grym a'u gwerth. Y mae colli un gamog mewn olwyn yn gwneud y lleill yn fwy diddefnydd, felly y mae colli un o elfenau gweinidogaethol yn gwanhau yr elfenau eraill. Pan agorir llyfrau y farn, yr ydym yn credu y gwelir enw ein cyfaill ar restr y dynion gwir fawr.

Y mae y gair OYDWYBODOLRWYDD yn cyn-rychioli un o linellau darnodol cymeriad Mr. Edwards. Ni welson ddyn erioed yn fwy tu-eddol i oddef mewn pethau dibwys na'n cyfaill. Yr oedd mor ystywyth a'r helygen i blygu i ragfarnau plentyniaid mewn pethau bychain, pan y goddefai ei gydwybod iddo wneud. Ond, yr oedd mor anhyblyg a'i gymydoges y Wyddfa o blaid yr hyn a gyfrifai yn wirionedd. Ac ni wyddom am gymhariaeth well na brechlines Eryri yn eistedd yn dawel a digyffro yn nghanol dryso-hinoedd i mod allan ddiysogogrwydd ein cyfaill. Bu "tystiolaeth ei gydwybod" yh oadw ei fynwes ymewn tangnefedd heddyhol," pan ruai yr ystormydd oddi allan. Nis gallasai addewidion hudoliaethus y goludog, na byggythion gwerindorf gyffroedig, beri iddo symud modfedd o linell uniondeb. Gwnaethai bob peth cyfreithlawn rhag rhoddi tramgwydd i'r "gwaelaf yn yr eglwys," ond yr oedd awdurdod y cryfaf yn rhy wân i ymwithio rhwng ei gydwybod a'i ddyddedwydd. Y mae dynion i'w cael yn gryf fel y graig, ac yn ymddangos yn barod i farw fel merthyrwr dros ryw fân-ragfarnau dibwys; ond, fel rheol, y rhai hyn yw y rhai parotaf i blygu fel brwynen mewn angylechiadan pwysig. Ymladda y dynion hyn fel y llwfryn *Fulstaff* yn erbyn y *watchguard* a'r *veil*, ond gwerthant eu hunain ar amser etholiad. Ymrysonant hyd farw yn erbyn gwisgo menyg, ond rhoddant eu pleidlais o blaid y dreth eglwys, ar gais y meistr tir! Ond y mae ambell un, fel y brawd Edwards, yn cadw cymeriad y ddynoliaeth, drwy fod yn hyblyg gyda'r "mintys, yr anis, a'r cwmin," ac yn ddiysog o blaid "pethau trymion y gyfraith."

Olywsom ddywedyd fod gweinidog ymneill-duol mewn anfantais i ddweyd y gwir yn onest, ac i ddiysgyblu yn gyflawn, tra byddo yn dibynu ar bobl ei ofal am ei gynaliaeth, rhag iddo niweidio ei amgylechiadan. Haerriad yw hwn a wneir gan rai anghymhwys i farnu. Y mae yn rhoddi lle i ni gasglu mai "attal y gwirionedd mewn anghyflawnder," er mwyn boddio y cyfranwyr, a wnaethai y rhai a siaradant felly. Nn, yn ol yr hen air, mesurant bawb wrth eu llathen eu hunain. Ofnwn eu bod hwy, drwsin, yn ddyfeithr i'r teimlad uchel hwnw a fedr ddyoddef pob peth er mwyn y gwirionedd. Y mae yn mhlwyf Llanddeiniol-en fwy nag un yn byw ar rywbeth mwy sicr na rhoddion gwirfoddol am eu cynaliaeth, tra yr oedd ein brawd Edwards yn pwyso yn gwbl ar ewyllys da ei bobl. Ond, mentrwn ofyn yn mhreeseoldeb y miloedd, a oedd un o'r cyfryw yn fwy gonest a didderbyn wyneb na'n cyfaill

i argyhoeddi a cheryddu pobl ei ofal! Iâ, y mae yn bosibl fod rhai yn cael eu derbyn at yr allor, gan y bobl sydd "awohlau dibynu ar y werin," ag y buasai Edwards, Ebenezer, yn myned i falu ceryg ar fin y ffordd oyn y goddefusai lwynt yn gymunwyr. Yr ydym yn teimlo hyfrydwch wrth ddychafu y fath gymeriad.

Y mae GWEITHGARWCH yn elfen bwysig yn llwyddiant gweinidog. Nid yn y mawr a'r cyhoeddus yn unig y dysgwyliwn weled effeithiau yr ysbryd diwyd a gweithgar; ond mewn symudiadau didrwt a diglod o'r tu ol i'r lleni, y rhai sydd yn rhoddi effeithioldeb a pharhad i attyniad y chwareulawr cyhoeddus. Yr ydym yn cofio amser pryd y dysgwyliad pob gweinidog perthynol i ryw gylch neiddeol i ddyfod i'r cyfarfod pregethu; a byddai pawb yn cael eu galw, heb neb yn cael eu dewis. Un o'r ffyddlonaf o'r ffyddloniaid y cyfrifid Edwards, Ebenezer, ac nid oedd neb yn cael ei dderbyn yn fwy croesawus. Yr ydym yn cofio llusaws o'i oedfaon nerthol, pan y diagnai ei ddawn hynod "fel llifeiriant mawr ei rym." Y mae yn hawdd i ni alw i gof adegan pryd y dysgwyliad am dano fel am y gwlaw. Hiraethai eglwysi sychion am y cwmwl dyfyrhaol o Landdeiniolen, a chyfrifid ymweliad y gwas breintiedig o Ebenezer, fel y peth nesaf at ym-~~gellad~~ Meistr ei hunan. O ddyddiau hyfryd! Y mae, cofio am danynt weithiau yn ein llenwi a hiraeth llethiadol; bryd arall yn rhoddi achosion i ganu mewn llawer nos dywell. Ond nid ar yr esgynlawr cyhoeddus yn unig y gwelid ein brawd,—yn ei mŵr fel efengylwr, yn ei ddiwydrwydd gyda'r plant, ac yn ei ffyddlondeb gyda dirwest ac addysg. Olywsom ddywedyd gan un a ddylai wybod, na fyddai un cyfarfod pwyllgor heb i Mr. Edwards fod ynddo, ac ynddo yn brydlawn. Mae rhai yn ddirwestwyr seolog yn y Gymanfa, na oblywir eu llais o blaid yr achos hyd y Gymanfa ddilynol. Y mae yn wir fod eisiau gofalu am "nobel fanau," yn gystal ag isel fanau, y mae. Y mae diogelwch teyrnas ar brydiau yn dibynu ar y rhyfelawd gogoneddus, ac arwr y dydd yw testun penaf ei chaniadan; ond wedi y cwbl, y mae colofnau teyrnas yn gor-phwys ar lafur dystaw a gwastadol y deiliaid. Felly y mae llawer dyn da yn cyflawni ei weinidogaeth gartrefol i ategu ei glod cyffredinol. Y mae yn wir fod rhai yn rhagori yn y cyhoedd, ac eraill yn yr anghyhoedd; ond gwerthfawr yw y dyn sydd yn cyfranogi i raddau helaeth o'r ddau ragoroldeb, fel ein brawd ymadawdig. Nid ydym yn cofio un symudiad pwysig, enwadol na chyffredinol, heb

fod ein cyfaill wedi "darllen ei hun i mewn" i ysbryd y pwnc. Gallwn olrhain ei roddion haelionus "uwchlaw ei allu," at bob symudiad, o £10 yr undeb mawr yn 1884, hyd £5 y symudiad daucanmlwyddol. "Gweithiwr difeff" oedd Mr. Edwards, y fath un ag a fuasai yr apostol Paul yn ei ddewis yn gydymaith ar ei deithiau. Gwelodd ôl ei lafur caled, a'r canlyniad oedd, na fu ei ddwyllaw allan o'r oeryg a'r mortar ar hyd ei yrfa weinidogaethol. Adeiladu i helaethu—helaethu i chwahu—chwahu i ailgyfodi—a thalu dyledion fu yn bryder ac hyfrydwch, llafur a mwynhad, iddo. Nid gwneud y capel yn fawr, drwy wneud y gynulleidfa yn fechan, oedd rheol ein cyfaill; ond gwneud y gynulleidfa yn rhy fawr i'r adoldy, nes gorfodi helaethiad. Cafodd, yn mysg enwadau eraill, y fraint o wneuthur ei ran at ddarparu y cyflawnder o gyfleusderau a fwynt gan chwarelwyr Dinorwig—cyflawnder na cheir ei gyffelyb, yr ydym yn credu, yn un parth o'r byd.

Y mae rhyw fath o ysbryd sectol nas gallwn ei oddef; gwna ni yn sal bob tro y cyfarfyddom ag ef. Nid oes yn nghyfrif yr ysbryd hwn ddim na tuallan i'w gyfundeb ef, nac un math o dda nad yw yn ei sect ef. Y mae yn ddigon trugarog, efallai, i beidio dweyd fod pob plaid arall yn ddrwg; ond mentra awgrymu, yn gydwybodol, y buasai yn well i'r byd fod hebddynt. Os rhydd yr ysbryd hwn addeifiad cyndyn fod rhywaint o dda mewn rhywun, neu rywbeth tuallan i'w sect, rhydd ef fel rhagymadrodd i ryw "oxo" ofnadwy sydd i ddilyn. Y mae yr ysbryd hwn i'w gael yn wastad mewn cyeylliad a thywyllwch. Y mae yn hen bwnc yn ein credo fod rhagfarn ac anwybodaeth yn tyfu yn gyfochrog. Nid oes eisiau dweyd mai Annibynwr oedd Mr. Edwards. Nid yn aml y cyfarfuasom â dyn yn deall ei egwyddorion yn well, nac yn eu cofseidio yn fwy eiddigus nag ef. Gwyliai bob peth a dueddai at y "tra," yn awdurdod y gadair, a gormes y meinciau. Tra nad oedd un dyn yn fwy rhydd nag ef oddiwrth y culni sectol a gondemniwn, yr oedd yn mhell oddiwrth y syniad—

"Whatever is best done is best."

Edrychai ar y Testament Newydd fel llyfr i'r byd, ac ni oddefai y dybiaeth fod llwyddiant rhyw flurf neillduol o drefn eglwys mewn rhan o wlad, mewn un genhedlaeth, yn profi ei hyagrhythroldeb. Clywsom ei syniadau ar y pethau hyn fwy nag unwaith. Ond gallwn apelio yn galonog at grefyddwyr o bob enwad, a gofyn a welsant erioed ddyn mwy gwirryddfrydig na Mr. Edwards? Yr atebiad fydd-

ai, "Naddo," yr hyn a brawf nad yw sefydlogrwydd mewn barn yn ein rhwymo i gweryll a phob dyn; nac yn yspellio un dyn o'r parch a fyddai yn rheymol iddo ddyagwyl. Pan welir y dynnau yn cau, a'r ewyn yn cael ei falu wrth amddiffyn pwnc, y mae yn dangos fod yno deimlad o wendid neu ddygn anwybodaeth. Llawenhasi Mr. Edwards yn llwyddiant, a thristiai yn mhrofedigaethau, enwadau eraill. Pa enwad sydd nad yw yn ei dro yn gorfod plygu ei ben, o herwydd colliadau ac ymrachodion rhai o'r aelodan? Nid yn fuan yr anghofir yr effaith trydanol a deimlwyd gan y gynulleidfa yn ei angladd, yn un rhan yn neillduol o annerchiad y Parch. R. Ellis, gweinidog y T. O. Os ydym yn cofio yn iawn, dywedai mai ar ol marwolaeth Mr. E. y deuth i wybod am y ffaith bwysig a adroddodd, yr hon a brofai gydoligedd diragrith ei ysbryd. Ac yr oeddyn yn gwerthfawrogi tystiolaeth Mr. Ellis, pan y dywedai, "fel tafod y gymydgogaeth," mai en teimlad oedd fod "gwr Ddu mewn gwirionedd" wedi cael ei gymeryd o'u plith. "Bydded fy niwedd i fel yr eiddo yntau." Amen.

Safai Mr. Edwards yn uchel yn mysg ei frodyr yn y weinidogaeth. Cerid ef fel brawd anwyl ganddyn oll. Efallai nad oedd bob amser yn gydfarnu â hwy ar bob pwnc, ond cytunai i anghytuno mewn ysbryd heddychol. Yr oedd ei frodyr ac yntau yn rhy annibynol eu barn i weled lygad yn llygad uwchben pob owestiwn, ond ni cholodd ymddiriedaeth ei frodyr, mewn un amgylchiad, ac ni chollassant hwythau eu serch puraf yntau. "Gofid sydd arnaf am danat ti, fy mrawd: eu iawn fuost genyf fi," oedd iaith y llawys brodyr, o amryw enwadau, yn ei gladdedigaeth. Yr oedd ei gynhebrwng yn deillwng o dywysog a gwr mawr, nid yn unig yn ei luosogrwydd, ond yn y teimlad cyffredinol a amlygai.

"Eraill a lafuriant, a chwithau a aethoch i mewn i'w llafur hwynt." Y mae rhyw lafur neillduol yn perthyn i bob oes. Llafuriodd ein teidiau i gario sain efengyl o gongl i gongl drwy ein gwlad, yn wyneb erledigaeth a gwawd. Ein tadau draochefn a lafuriant i gyfodi eu capelau bychain gwledig yn mhob cwr. Aethom ninau i mewn i'w llafur hwynt. Ymddengys mai un rhan bwysig o lafur yr oes hon yw cyfodi addoldai mwy cyfleus, ac ymallyd yn addysgiant y genedl sydd yn codi; ond daw eraill i mewn i'n llafur yn fuan, nid i orphwys mewn segurdd ni a obeithiwn, ond i weithio allan yr hyn a adewir genym heb ei berffeithio. Wedi yr holl drafferth a gafodd Mr. Edwards, a'i gyfeillion, gydag adeiladu, ailadeiladu, &c., eraill fydd yno yn myned i

mewn i'w llafur. Cofied y plant mai nid i'w harbed hwy y gweithiodd eu tadau mor egniol, ond i wasanaethu eu oenhellueth, gyda'r go-baith y disgynai y llafur i ddwyllaw gwell pan y gelwid hwynt oddiwrth eu gwaith at eu gwobr. Bydded i'r eglwys yn Ebenezer gael amddiffyniad y Meistr mawr, a'i arweiniad i ddewis bogail wrth fodd ei galon. Rhôd i'r frawdoliaeth yno anghosio addysg eu bentweinigod ffyddlaw, os meddyliant am oedi dewisiaid gweinidog. Ni fynai efe, er maint ei dynaerwob, fyned i gynorthwyo eglwys i welai yn gwneud ysgwydd i gilio oddiwrth weinidogaeth sefydlog, gan y cyfrifai fod nid yn unig bywyd, ond bodolaeth, yr enwad yn troi ar weithio allan ei egwyddorion yn deg. *Eglwys Ebenezer!* Buost yn ffyddlon i'w ddiweddar weinidog yn ei gystudd diweddaf. Amlyga dy barch i'w goffadwriaeth dwy geisio gweinidog cymhwys yn ei le.

"Y mae anffodion yn dyfod yn dyrfaoedd." Gyda bod ein hanwyl gyfyll wedi ei gladdu, cafodd yr eglwys ddyrnod drom yn symudiad Mr. David Davies, Athraw yr Ysgol Frutan-aidd, un o'r diaconiaid. Buastu ni yn meddwl mai yr anhawddaf i'w hebwr o bawb yd-oedd, ar ol colli y gweinidog, gan ei fod mor fedrus yn ei ohebiaethau fel ysgrifenydd dros yr eglwys. Ond nid ydym yn anghosio mai Duw sydd yn teyrnasu. Dysgwn blygu i awdurdod ein Brenin. Bendith yr Arglwydd ar weddwon a phlant amddiffaid ein hanwyl frod-yr. Yr un fendith i eglwys *Ebenezer a Boerah.*

Y mae symudiad Mr. Edwards yn wers bwysig i ni. Lled araf y mae anghau wedi bod yn gweithio yn ein plith fel brawdoliaeth o weinidogion yn sir Gaernarfon yn y chwarter canrif diweddar, ond ni oddeffr i ni bellach aros yn hir. Y mae yma un wedi croesi y deg a thriugain, amryw yn nghyffiniau y triugain. Rhai yn addfedrwydd canol oed, eraill newydd wisgo eu harfau. Bydded i ni oll gymeryd rhybadd. Caffer ni fel y brawd *Edwards* a'n lamp yn oleu yn dysgwyl dyfodiad ein Harglwydd.—*Irygedydd.*

Dwinyddiaeth.

PROFWCH EICH HUNAIN.

2 Cor. 13 : 5, "Profwch chwychwi eich hunain."

Dyma reol werthfawr, cyfarwyddyd rhagorol i ddynion, eef profi eu hunain; nid yn unig eu gweithredoedd a'u hymddygiadau cyffredinol, ond eu meddyliau, eu dybeniau a'u hegwyddorion, a phob peth sydd a dylanwad i ffurfio cymeriad moesol a chrefyddol. Dyma y pethau sydd genym i'w profi, hyny yw, eu profi a

dynt o'r iawn ryw, i edrych a ddaliant yn awr angau, ac a ddaliant y chwilio manwl yn y dydd mawr diweddaf.

Y mae genym reswm da dros brofi ein hunain. 1. Oblegyd fod hunan-dwyll yn hynod gyffredin, a hynyfyn tarddu, oddiwrth amryw achosion. 2. Fod calon dyn yn fwy ei thwyll na dim. Hefyd 8. Am fod ffynonell gweithrediad yn gorwedd yn ddwfn yn y ffynwes" ddynol. Ac y geill dyn feddwl ei fod yn feddiannol ar ddybenion neillduol dda; ond pe byddai iddo brofi ei hunan ac adnabod ei ddybenion yn gywir, gwelai yn eglur mai dybenion hollol wahanol sydd yn dylanwadu ar ei holl fywyd.

Er engraffit, gall dyn wneuthur llawer o weithredoedd canmoladwy a rhoddi iddo ei hunan lawer o glod am y cyfryw, a chael ei glodfodi gan eraill phefyd. Gall gyfrannu yn haelionus at anfon Beiblau i'r pargan tlawd a chenhadon bywyd i'r miloedd sydd yn meirw heb glywed gair erioed am y Bara a ddaeth i waered o'r nef i roddi bywyd i'r byd; a chyfrannu at gynorthwyo y tlodion mewn angen, gan feddwl fod y tueddfryd at hyny wedi tarddu oddiar ddybenion elusengarwch pur. Ond fe allai pe byddai iddo eu dylun i'w gwraidd—eu tarddle—mai o hunan gariad neu glod y deilliasant. Gallai dyn beryglu ei fywyd er achub bywyd arall, gan feddwl mai gwir dostur a'i gyrodd i'r perygl. Ar yr un pryd fe allai mai nydd wahanol oedd yn llywodraethu yn ei fynwes. Felly yr oedd Jehu gynt pan yn difetha tŷ Ahab. "Deu'weh," meddai, "a gwelwch fy sel i dros Arglwydd y lluoedd." Paham yr oedd mor selog? Wel, wrth ddystrywio gelynion yr Arglwydd, yr oedd yntau yn dyrchafu ei enw ei hun. Profwch eich hunain a chofiwch fod tarddle gweithrediad y meddwl yn ddwfn, a gweiddiwch mewn taerni am gynhorth yr Ysbryd Glân.

Y safon yw Iesu Grist. Mae yn wir fod y safon yn un uchel, er hyny dyma y fan sydd gan y credadyn i sefyll a chlorian y cysegr yn ei bwysio, a dywed y dwyfol wirionedd, Dyma y ffordd, rhodia ynddi.

Profa, hola a myn wybod pa le mae cartref dy feddwl—pa le y mae yn caru bod fynychaf—pa un ai yn ymorwedd ar yr Arglwydd ynte yn heulo yn llewyrchiadau haul pleserau onawdol? Pa le y mae dy fyfyrdd—pa un ai yn nghyfraith yr Arglwydd ynte mewn cyfoeth, golud bydol, anrhydedd a gogoniant gwag y pethau a welir.

Hola dy hun, ddarllenwydd, lle mae cyroffan serchiadau dy galon—pa un ai yn Nuw ynte mewn cybydd-dra a bydolrwydd. Profa dy hun a chofia nas gelli garu y byd a charu Duw.

Yr hwn sydd yn caru y byd nid yw cariad y Tad ynddo.

Profu yr had yr wyt yn ei hau—pa un ai had da ynte had drwg ydyw; oblegyd mai o'r had yr wyt yn ei hau yn y byd hwn y tyf y onwd a fedi mewn eilfyd. Pan fydd ar y tyddynwr eisiau crop o wenith da y mae yn ofalus neilltcol am brofi yr had y mae yn hau.

Profwch eich geiriau, pa un ai llygru moesa da, ynte yn rasol yn peri gras i'r rhai sydd yn eich gwrando y maent.

Profwch eich hunain er cael gwybod pa le, ai ar y ddaear ai ynte yn y nefoedd y mae eich ymarweddiad.

Ymdrechwch am feddiannu tir newydd gyda chrefydd, fel y deloch i wybod oeddiar pa fath egwyddorion y tardd y bywyd. Na thwyller ohwi, ni watworir Duw, pa beth bynag a haudo dyn, hyny hefyd a fedd efe.

Yr oedd yr hen dduwion yn yr hen oes- oedd, bywyd pa rai sydd ar ddalenau hanesyddiaeth ddwyfol, yn gallu dwyn tystiolaeth stor o'u hadnabyddiaeth o'u Duw, a hyny mewn adfyd yn gystal ag mewn hawddfyd. Cawn hanes yr hen bererin duwiol o wlad Ua, pan dan y cynylau duon, ar ol colli ei blant anwyl, y gelynyon wedi ei yspeilio o'i holl dda, dim ond cynylau duon yn ei gylchynu—yr oedd y camelod wedi eu colli—y diadellau defaid a'r gyroedd gwartheg a'r ychain banog wedi eu colli—yntau wedi ei adael yn unig heb lygaid yn tosturio wrtho—pan ar y domen yn ei ing a'i ddolur. Ond yr Job wedi profi ei waith ei hun, o ganlyniad yr oedd ganddo orfoledd ynddo ei hun yn unig ac nid mewn arall. Dyma ei iaith pan yn dlawd a chystuddiol, "O na wyddwn pa le y cawn i ef." "Pe lladdai Efe fi mi a ymddiriedwn ynddo." A dywed Paul, Mi a wu pan fydd i'r daearol dŷ o'r babel hon gael ei ddatod fod i mi adeilad gan Dduw, sef tŷ nid o waith llaw, tragywyddol yn y nefoedd.

Nid rhagorfraint yn perthyn yn unig i hen dduwion y cynfyd yw y rhagorfraint oruchel yma, ond i Gristionogion dan oruchwyliaeth y dyddiau diweddfaf hefyd. Gellir gweled hyny yn eglur wrth ddarllen ysgrifeniadau Paul a'r apostolion eraill. Am hyny profed pob un ei waith ei hun. Holwch eich hunain, a ydyoh yn y ffydd. Gwyliwch fyned tua'r beidd a ohelwydd yn eich dehenlaw. Cofiwch y geiriau hyny, "Llawer a ddywedant yn y dydd hwnw. Arglwydd, Arglwydd, agor i ni; yntau a etyb, Nis adwaen ohwi." Yr oedd y rhai hyny wedi gwneud rhyw lawer o bethau yn ei enw ef; ond heb brofi eu hunain yn iawn. A'r morwynion ffol yn myned allan i gyfarfod y priodfab heb olew yn eu llestri gyda eu lamp-

au, a phan ddaeth y priodfab aeth yn dywyll. wch arnynt—rhaf heb brofi eu hunain yn iawn oeddynt, yn meddwl fod hyny oedd yn eu lampau yn ddigon. Ond yr oedd y morwynion cafi wedi profi eu gwaith, yr oeddynt wedi cymeryd olew yn eu llestri gyda eu lampau, yr oedd ganddynt orfoledd ynddynt eu hnnain, ac nid mewn arall. Yn debyg i'r morwynion ffol, y mae lle cryf i ofni, y bydd 'milloedd o rai sydd yn profesu yr adwaeniant Grist, yn cael eu can allan o wynfa o ddifffyg profi eu hnnain yn ngwyneb y rheol, auraidd sef gair Duw, a threulio eu hamser gwerthfawr nes terfynu sefyllfa prawf heb wybod eu gwir gymeriad, hyd oni bydd i oetuni tragywyddoldeb dori trwy lywodraeth eu hunan dwyll.

Y mae blwyddyn newydd ar wawrio, bydded i bob crefyddwr smadnewyddu yn ysbryd ei feddwl, a holi a chwilio yn ddyfal beth yw ei sefyllfa rhyngddo; a'r Barnwr mawr, fel y gallo feddiannu yr an profiad anwyl a'r hen bererin o wlad Ua. Pan oedd llewyrch wyneb yr Arglwydd arno olywaf ef yn dweyd, "Mi a wn fod fy Mhrynwr yn fyw,"—a chyd a Habbacuc ddau fol, "Er i'r ffigysbren na fiod-eu, ac na byddo ffirwyth ar y gwinwydd, gwaith yr olew-wydd a balla, a'r menysydd ni roddant fwyd; torir ymaith y praidd o'r gorlan ac ni bydd eidion yn eu bendai; eto mi a lawenychaf yn yr Arglwydd, byddaf hyfryd yn Nuw fy iachawdwriaeth."

Gwyddom yn dda fod yn rhaid i'r corff gael ei borthi yn ddyddiol, onide ni bydd fawr lewyrch arno; felly hefyd mewn perthynas i'r enaid, os na chaiff ymborth ysbrydol, buan rhyfeddol y gellir dweyd ei fod yn gwanychu a darfodedigaeth yn gafael yn ei gyfansoddiad. Profwch eich hunain a ydyoh yn gwybod eich bod yn ymborthi ar y bendithion ysbrydol—danteithion grasol yr iachawdwriaeth rad yn Nghrist. Cofiwch fod mor amhosibl i bethau y ddaear dori angen enaid ag oedd i gibau y moch ddiwallu gwancusrwydd y mab afradlon.

Profwch eich hunain a ydyw Crist yn y galon—a oes genych obaith wedi ei sylfaenu ar graig yr oesau tragywyddol. Os oes, gellwch orfoleddu yn y cyfyngderan mwyaf. Er sychu holl ffrydiau cysuron tymorol, bydd genych orfoledd ynnoch eich hunain. Os daw tlodi i'th ran neu gystudd neu newyn neu noethni, gelli ddweyd fel y prophwyd, er colli dy ddefaid a'th wartheg, a'r ddaear yn attal ei chynrych, ac fel Job, er colli dy holl blant a'th garedigion penaf yn oesnu arnat, gelli ddweyd, "Mi a lawenychaf yn yr Arglwydd"—mae genyt eto fwy na'r hyn oll a gollait neu a eilli gollfi o bethau y ddaear hon. WILLIAM O FOW.

"CYFIAWNDER DUW."

Dychryn mawr i feddwl Martin Luther, fel yroedd yn dechren dyfod i'r goleu am gyflwr tragywyddol, oedd ystyriaeth o "gyfiawnder Duw," wrth yr hyn y deallai efe ei uniondeb anhyblyg yn ngweinyddiad y gosb dragywyddol am bechod. Y Dr. Stanpitz a eglurodd iddo fod y gair "cyfiawnder Duw" yn cael ei ddefnyddio yn y Beibl yn fynych, nid yn eiddo y pechadur ond o'i du—nid yn ein herbyn na condemnio, ond o'n tu i ddaugos trefn rasol Duw i'n cyfiawnhau.

Dechreuodd Luther efrydu y Beibl gyda blas newydd. Yr oedd wedi bod yn teimlo yr hiraeth mwyaf am allu deall yn iawn epistol Paul at y Rhufeiniaid, ond yr oedd yn cael ei attal yn wastad gan y gair "cyfiawnder" yn y bennod gyntaf a'r ail adnod ar bymtheg, lle y dywed Paul fod cyfiawnder Duw yn cael ei ddatguddio yn yr efengyl. "Teimlwn," meddai, "yn dra digofus wrth y gair 'cyfiawnder Duw,' oblegid yn ol yr addysg a gawswn bob amser, wrtho yr oeddwn yn deall y cyfiawnder hwnw trwy yr hwn y mae Duw yn gyfiawn ac yn cosbi yr enog. Er fy mod o fuchedd ddiargyhoedd yn gyffredin, teimlwn fy mod yn bechadur mawr ger bron Duw, a'm cydwybod oedd yn effro i'm oyhuddo, ac nid oedd genyf hyder mewn cymod a Duw trwy unrhyw weithred neu foddlonrwydd neu deilyngdod o'm heiddo fy hun. O herwydd hyn nid oedd ynof ddim cariad at Dduw cyfiawn a digllawn, ond yn ddirgelaidd casawn ef, a meddylw'n ynof fy hun, Onid yw yn ddigon fod Duw wedi ein collfarnu a barn dragywyddol fel troseddwy'r ei gyfraith, a'r bywyd presenol yn fywyd o drallod? A raid iddo uwchlaw hyn ychwanegu ein hing a'n trueni trwy yr efengyl, a thrwy bregethiad o honi daranu yn ein herbyn ei gyfiawnder a'i ddialedd! Fy nghydwybod gymysglyd a'm taffai yn aml i loesion o ddigllonedd, ac ymofynais ddydd a nos am wneud allan feddwl yr apostol.

O'r diwedd daethum i'w ddeall fel hyn: Trwy yr efengyl y datguddir y cyfiawnder sydd foddhaol gyda Duw, cyfiawnder trwy yr hwn y mae Duw yn ei drugaredd a'i dosturi yn ein cyfiawnhau ni, megys yr ysgrifenydd, 'Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.' Yn unlongyrebol teimlais fel pe buaswn wedi fy ngeni o newydd; yr oedd fel pe buasai drws paradwys wedi ei dafu yn agored o'm blaen. Yn awr gwelais yr Ysgrhythrau yn hollol mewn goleu newydd, yn rhedeg trwy ei holl gynwysiad gan belled ag y gallwn eu galw i gof, a ohydmerais hwy, a chefais mai y cyfiawnder hwn oedd gyda siorwydd y cyfiawn-

der hwnw trwy yr hwn y cyfiawnheir ni, oblegyd fod pob peth yn yr ysgrhythrau yn cytuno a hynny mor dda. Y gair 'cyfiawnder Duw,' yr hwn a gasawn mor fawr o'r blaen a ddenai yn awr imi yn anwyl a gwerthfawr, fy ngair mwyaf hoff a chysurlawn. Yr ymadrodd hwnw o eiddo Paul ydoedd imi yn wir ddrws Paradwys, 'Canys ynddi hi y datguddir cyfiawnder Duw o ffydd i ffydd.'

RHESWM CRISTION AM EI OBAITH.

Mewn ymddyddan a hen negro profiadol yr hwn oedd gaethwas ar un o Blangfeydd y De, fynyddau yn ol, brawd crefyddol a ddywedaf wrtho:

"Mae hen ddyddiau wedi eich goddiwedd-yd, frawd, a fyddwch yn meddwl weithiau fod dydd marwolaeth yn agos?"

"Byddaf yn meddwl am hyuy yn fynych." "I ba le yr ydych yn disgwyl cael myned pan fyddoch marw?"

"Yr wyf yn meddwl y caf fyned i'r tir dymunol—i'r wlad well."

"Paham yr ydych yn meddwl felly?"

"Nis gallaf ddweyd yn sior; ond ryw fodd fel yr wyf yn nesu i angan, mae Iesu a minau yn nesu a nes at ein gilydd o hyd—efe ataf fi, a minau ato yntau."

EDIFEIRWOCH.

Gellwch garo darn o rew gyda'r pwyodr i fil o ddarnau drylliedig, rhew a fydd ef wedi'n; ond dygwch ef i mewn o flaen eich tan goleu a siriol ac yn fuan yn y cynhesrwydd hyfryd y bywiol ddwr a red. Gall dyn geisio gwneud ei hun yn edifeiriol. Gall chwilio allan ei bechodau, a sefyll ar eu holl atgasrwydd, ac eto heb brofi dim gwir edifeirwch. Ond deuwch chwi at Iesu gyda ei eiriau o ras a gwirionedd. Gadewch i'r ysbryd creigaidd a rhewlyd yna ddynesu at belydr Haul y cyfiawnder,—ao er oered a chaleted y rhew efe a dawdd.—*Dr. James Hamilton.*

YN DDIOGEL YN Y NEF.

"Fy mam," ebe merch fach ar ei gwely angan, yr hon oedd yn caru yr Iesu, "a wnewch ohwi wylo llawer pan fydd Iesu yn fy nghymeryd?" "Yr wyf yn ofni y gwnaf," atebai y fam a'r dagrau yn llanw ei llygaid. "O! gwelwch yn dda beidio," erfyniai yr un fach gyda golwg drallodus, "gwelwch yn dda beidio; oblegid ohwi a wyddoch pa beth bynag a ddygwydd i Ieuste a John yn y byd drwg hwn, y bydd eich Effie bach yn ddiogel. Nis gall pechod na Satan ei chipio hi o freichiau

yr Iesu, byth, byth! Oni wna hyny eich cysuro ohwi, fy mam? Ni raid i ohwi byth ofidio o'm hachos i."

Anianyddiaeth.

AWYRYDDIAETH.

(O'r Dysgedydd.)

Pe gwyddem y byddai darluniad byr ac amlwg o'r AWYR yn foddion i ddifysu eich darllenwyr, ac arwain eu meddyliau i ryfeddu a charu Pensaer celfydd y bydoedd, anturien yru atoch ychydig sylwadau ar hyn.

Gwyddom yu burion nad oes nemawr o'ch darllenwyr wedi eu dwyn i fyny yn gyfarwydd iawn mewn unrhyw gyfundraeth anianyddol, ac y byddant oll ag un llys yu gwaeddi, "Dywedoch dipyn yn amlwg—peidwch a chuddio y meddwl a gelfrhu ansathredig, a gochhelwch arwain ein meddwl i'r dyrys drofaau sydd yn trechu ymenyddiau naturiaethwyr penaf y byd." Gwyr pawb mai gorchwyl anhawdd ydyw codi dysgleidiau at archwaeath yr anllythyrenog oddiar fwrdd Syr Isaac Newton a'i frodyr, ond hyderem fod y deryn bychan a gaulyn yn hawdd ei ddarllen, hawdd ei ddirnad, a hawdd ei gofio.

AWYR ydyw yr *aw* (*fluid*) anweledig sydd yn angylechu ein daear, ar ba un yr ymddibynna y bywyd llysiuawg ac anifeilaidd. Meddylwch y gellir ei alw, "Pen gwas natur." Can fod yr awyrgylch fel ceuffos fawr yn derbyn holl chwyrdarth, ac aroglhedion y ddaear, rhy anhawdd dadgymalu, a dywedyd yn fanwl, beth ydyw yr holl ddefnyddiau sydd yn cyfansoddi yr hyn a elwir yn gyffredin, "Yr awyr lle yr ydym yn anadlu." Ond y mae y dysgedigion sydd wedi treiddio ddyfnaf i anianyddiaeth, yn tystio fod awyr yn gyfansoddedig o *ddau aw* gwahanol—y naill yn wenwynig angeuol, a'r llall yn iachusol a maethlon i'r bywyd anifeilaidd. Gwel y mwyaf anghyfarwydd fod yr *aw gwenwynig* yn tarddu o gelanedd braenedig, arogl neu anadl dyn ac anifail, gwres gormodol, mygdarth neu chwyshedion mwn, glo, &c.

O'r tu arall, y mae yr *aw iachusol* yn codi, neu yn cael ei sugno gan oleuni a gwres yr haul o amrywiol bethau, yn neillduol o'r dwfr a'r llysiau. *Cymygiad y ddau aw hyn* sydd yn cyfansoddi yr awyr *cyffredin*.

Gellir sylwi yna fod yr *aw* ag sydd *wenwyn-awol* i'r bywyd anifeilaidd yn *faethlawn* i'r llysiau, a'r *aw* sydd yn *maethu* y bywyd anifeilaidd a *wywa* y llysiau. Pe cymerid tri brigyn o'r mintys, a gosod un mewn costrel iawn o'r *aw gwenwynig*, un arall mewn costrel

ag awyr *cyffredin*, a'r llall mewn costrel ag aw pur a digynyas, tyfai y brigyn yn y gostrel gyntaf yu hardd ac iraidd dros ben—tyfai yr ail fel arferol—ond gwanychai a gwywai y trydydd. Eithr pe gosodid ei, neu unrhyw greaŋur arall yn y costrelau hyn, byddai yr effaith yn llwyr i'r gwrthwyneb. *Mwyach* y clywom hen wrageddos ac eraill yn dywedyd, fod taffu hen gelain braenedig at wraidd coed, yu llesiol i beri iddynt dyfa a strwytho. Y mae en dywediad a'u hymddygiad yn hyn yn gwbl gyson â rheolau anianyddiaeth, gan fod arogl lygredig y burgyn yn maethu y bywyd llysiuawg. Y mae dyfais yr hen wranig yn gystal prawf ar hyn ag eiddo y Doctoriaid cywain Preistley ac Ingenhous. Pwy feddylasai fod yr hen wrageddos mor gelfyddgar mewn anianyddiaeth? *Gwych yr hen wranig*.

Wrth ystyried hyn yn ddirifol, nis gall y cyffrediniaid anghyfarwydd, mwy na'r athronyddion athrylithgar, lai na chanfod cariad, doethineb, a gogoniaut Llyw y bydoedd yn gorddysgleirio. Gormod o un aw fyddai yn ddinystyr i'r bywyd llysiuawg, gormod o'r *llall* brofai yn argeuol i'r bywyd anifeilaidd. Y *lle* bynag, a'r *pryd* bynag y bydd yr aw gwenwynig yn ymlanw yn ormodol, plau ac angan fydd y canlyniad. Ond da meddwl mai Tad ymlwyl ydyw Penllywydd peiriant natur. Y mae y *ddau aw* yn ei drysordy ef. Efe sydd yn eu hanfon—*Efe* sydd yn eu cymysgu—*Efe* sydd yn eu cymhwysu. Gall y gwanaf ei amgyffred weled moroedd o ryfeddodau yn hyn, —y bywyd tyfadwy, a'r bywyd anifeilaidd, fel dwy dalaeth fawr yn cydfarchnata. Yr anifail mewn effaith, pan wedi gwenwyno a llygru yr awyr, yn ei drosglwyddo i faethu y llysiuyn —y llyseuyn drachefu, wedi sugno ei faeth oddiwrtho, a'i anaddasu iddo ei hun, yn ei arllwys yn ol i'r anifail yn bur a maethlawn; ac felly yn olynol.

Gallwn ganfod yn mhellach mai un o brif ddybenion corwyntoedd a gwlawogydd ydyw puro yr awyr. Pe byddai awyr amhur mewn costrel, ond rhoddi dwfr ato, a'i ysgwyd yn dda, iachasai i raddau helaeth yn dra buan. Ni ddylem, gan hyn, rwnach dan ystormydd, &c. Yr Arglwydd o'i gariad sydd yn ysgwyd costrel fawr y byd i ni gael awyr cysurus i anadlu.

Dichon mai y ddwy gynneddf ryfeddaf o eiddo yr awyr ydyw ei *bwys* a'i *ystwythder*. Er fod anianyddion cywreinaf y byd wedi bod yn hynod fanwl gyda golwg ar *bwysigrwydd* yr awyr, anhawdd mewn modd byr ac amlwg dywedyd dim yn benderfynol ar hyn.

Yn gyntaf peth rhad i ni gofio nad ydyw

pob awyr yr un pwys. Gelwir y trymaf yn "awyr esfydlog," a'r ysgafnaf yn "awyr ffiam-yshadwy," (*inflammable*.) Y mae y trymaf bob amser yn gwthio yr ysgafnaf i fyny, ac yn mynwg gorwedd agosaf i'r ddaear. Hawdd cael prawf o hyn wrth weled ohwysigen sebon lawn o awyr poeth yn eliedfan ar i fyny. Yn ol yr egwyddor hon hefyd y mae y cywrair yn llunio eu hawyriwlenau, (*air balloons*).

Owd mawr o sidan wedi ei lanw ag awyr twym, neu ysgafn, a godai ar ei ol gannoedd o bwysau; a pho lywaf y cwd ac ysgafnaf yr awyr, mwyaf o bwysau a godai, a chyflymaf y symudai oddiwrth y ddaear. Wrth gymeryd golwg gyfartal ar holl arwynebydd y ddaear, bernir fod dwy fil, dau gant, a thri deg dau o bwysau yn gorwedd ar bob pedfedd betryal (*square foot*.)

Pwysigrwydd yr awyr sydd yn llywio yr hinwydryn (*weatherglass*.) Bydd yr arian byw yn uchel neu yn isel bob amser yn ol pwys yr awyr. Pan y byddo yr awyr yn *trymhau*, rhaid i'r hinwydryn *godi*; ond pan y byddo yr awyr yn *ysgafnhau*, y mae yr arian byw yn *gostwng*. Yn ol yr egwyddor yma hefyd y mae y sugnbeiriant dwfr (*water-pump*) yn gweithredu; ac yn ol hyn y mae yr hog-luncian yn llwytho eu gynau dwfr. Hyn sydd yn peri i darth, pluf, mwg, a phob peth sydd ysgafnaf na'r awyr, i ddyrchafu oddiwrth y ddaear; ac oni b'ai fod y pwys hwn yn gwthio o bob tu, byddai y baich yn sicr o lethu a lladd y creadur cadarnaf.

Ond rhag y bydd y dywedidau uchod yn ymddangos yn ddisail, er mwyn eu profi a'u hegluro, nid amfuddiol ac annifyr fyddai dywedyd ychydig am natur a dyben yr awyr-sugneddydd (*air-pump*.)

Offer yn ydyw hwn ag y mae ugeiniau o'r dynion mwyaf celfyddgar, o bryd i bryd, wedi treulio eu hamser a'u synwyr i'w gyfansoddi a'i ddwyn i berffeithrwydd. A bernir nad oes un ddyfais wedi datguddio mwy o ddirgeledigaethau anian. Byddai rhoddi darluniad teg o hono, o'i ddechreu i'w ddiwedd, yn fwy nag a gynnwysai dalenau y *Dysgedydd*, os nid mwy nag a gynnwysai ymenyddiau yr ysgrifenydd a'r darlennydd. Gan hyn, rhaid i ni foddioni ar ddywedyd mai "*Peiriant ydyw tuag at sugno neu ddyhybyddu yr awyr o lestr, mai y bydd mor wag o awyr, fel na chyflawnid ynddo un o effeithiau arferol yr elfen hon*." Y pethau canlynol ydynt rai o brif nodweddiadau yr awyr-sugneddydd:—O fewn y llestr gwag crybwylledig, bydd i bluen syrthio i'r gwaelod mor gyflym ag aur. Bydd i'r rhan amlaf o greaduriaid drengu mewn mynyd neu ddwy, er y bydd rhai, megys llysaywod, malwod, llyff-

aint, geleod, &c., heb drengu gryn amser, am y medrant fyw mewn awyr *denauach* na ohreaduriaid eraill,—bydd i'r bywyd llysenog beidio—bydd i waed, llaeth, a llifnodau (*fluids*) eraill ymchwyllo ac ymgynhyrfu—bydd i dân ddiffodd, diffydd canwyll mewn mynyd, glo mewn pun mynyd; ond bernir nad yw yn effeithio nemawr ar haiarn poeth—bydd i bylor gwn *doddi*, ac nid ffamio—i dân-reffyn (*match*), er ymddangos yn ddiffoddedig oddifewn, adgynneu oddiallan—bydd i ddur gntro gwreichion o gâreg dân fel mewn awyr cyffredin—bydd i nodwydd y maen-tynnu (*magnetic needle*) weithredu fel arferol—bydd i fwg redeg i'r gwaelod, a gorwedd yno mal y gwna dwfr mewn llestr arall—bydd i wres fagu trwy ymrwbiad (*attrition*)—bydd i'r goledod (*glow worms*) golli eu goleuni tra yn y llestr, ond llewyrchu mor oleu ag eriod *wedi cael awyr*—bydd i gloch er ei tharo beidio rhoddi sain—bydd i ddwfr rewi—bydd i law a osodir ar geg y llestr gwag (os bydd y twll yn fawr) gael ei dryllio gan bwys a rhuthriad yr awyr, yn nghydag anrwyiol bethau hynod eraill. Yr ydym yn taer ddeisyf ar y darlennydd i *ddwys ystyried a chofio* y pethau a enwyd, gan eu bod yn profi mewn modd eglur ac anwrthwynebol y rhan amlaf o osodiadau a dywedidau yr ysgrif hon.

Wrth ddywedyd fod yr awyr yn *ystwyth*, y meddwl yw, y *geirir gwasgu llawer o "awyr cyffredin" i ychydig le*. Yn ol yr egwyddor yma y mae yr hogyn yn saethu a gwn scawen. Wedi sicrhau pelen yn un pen, gyda mawr ffwdan, y mae yn chwythu i roddi llonaid ei wn o awyr, ac wedi poeri ar y belen arall, i attal i'r gwynt ddiano, y mae yn ei tharo yn y twll gyda brys, ac yn ei gwthio yn mlaen, gan wybod y bydd i'r awyr, pan na oddef tynd yn dynach, daflu y bellaf i gerdded. Yn *mha athrofa y daeth yr hogiau bach mor gyfarwydd yn athrawiaeth hydwythedd* (*elasticity*) *yr awyr?*

Yr ydys wedi cael prawf fod llawn cymaint o rym saethu mewn awyr wedi ei wasgu i'r eithaf ag sydd mewn pylor (*powder*). Ychydig fynydau yn ol, dywedodd cyfaill geirwir wrthym iddo weled saethu pelen *trwy* astell lawn dwy fodfedd o drwch a gwn gwynt (*air-gun*). Y mae sicrwydd y gellir gwasgu llonaid unrhyw lestr o awyr yn ei drwch cyfartal i lanw llestr wyth cant o weithiau yn *llai*. A gwna llestraid o awyr cyffredin oddef ei arlydaenu i lanw llestr mwy na thair mil ar ddeg o weithiau yn *fwy*. Yr ystwythder hwn, (fel ail achos) megys tyn a gwth-lafnau (*springs*), sy'n cadw y corff a'r gwaed mewn ysgogiad parhaus.

Y mae gallu yr awyr i godi gwlybwr o'r

moroedd yn dra gogoneddus a theilwng o'n sylw. Mae dystyllio neu godi'r mymryn lleiaf o ddwfr o'r môr, heb halen na halltrwydd, yn orchwyl sydd bron a threchuw cywreinerwydd a manylwydd dyn. Eto, y mae yr awyr fel rhyw was ffyddlon yn codi helaethrwydd o ddwfr croyw, gan adael yr halen ar ol. Wedi neillduo y naill oddiwrth y llall, y mae megys yn cludo y dwfr mewn owmwl-lestri ar ei ysgwydd, yma a thraw, ac wedi dyfod uwch ein pen, yn lle arllwys ei holl faich ar *unwaith* i'r *un man*, a'n boddi, y mae yn ei ddyhidlo yn ddafnau mân, megys trwy ogr sidan, (ac ambell waith ychydig yn frasach) i ddyfrhan ein mensydd, a disychedu dyn ac anifail.

Dichon mai nid afraid ac annerbiniol y sylw canlynol yn y lle hwn:—

Gellid meddwl na'i rhyw *'stwe* du mawr llawn o ddwfr ydyw ambell gwmwl dudew fydd yn ymddangos uwch ein pen; ac ar wlaw fod y *'stwe* yma yn gollwng: ond nid felly y mae. Nid ydyw y owmwl tewaf a welom erioed ond gronynau o ddwfr mor fân nes ydynt ysgafnach na'r awyr; ac, o ganlyniad, yr awyr yn eu cynal i fyny. Ac, y fynydd y bydd i'r dwfr fyned yn fwy na chydwbys â'r awyr, neu yn hytrach i'r awyr fyned yn ysgafnach na'r dwfr, bydd i'r gronynau syrthio, ac ymgyssylltu, gronyn at ronyn, (gan gynyddu yn barhaus wrth ddyfod i lawr) nes o'r diwedd ddiagyn yn ddafnau (mwy neu lai yn ol pwys yr awyr a hyd eu taith) ar y ddaear. Hyn ydyw yr hyn a elwir yn gyffredin, "awr gwlaw."

Gellid sylwi yn mhellach fod atdywyniad* neu adlewyrchiad pelydr yr haul i'w briodoli i'r awyr. Dichon y bydd hyn yn anealladwy i rai, ac anghredadwy gan eraill; gan hyny, ymdrechwn ei egiuro a'i brofi. Mae pelydr yr haul bob amser yn cael ei saethu mewn modd unionayth tua'r ddaear; o ganlyniad, heb wasanaeth yr awyr, rhaid y byddai tywyllwch dudew yn mhob man na byddai yr haul yn ganfyddadwy. Nid yn *raddol* y byddai i doriad gwawr gymeryd lle, ond arosai yn berffaith dywyllwch hyd ymddangosiad yr haul, ac yna byddai i'r goleuni ein taro fel ffrwd ddirybudd. Yr un modd drachefn yn yr hwyr, pan fachludai yr haul, tywyllwch diymwth a'n gorochuddiai. Pe hyn fusasai cyfansoddiad pethau, tlawd a thywyll fusasai cannoedd o deuluoedd sy'n cyfaneddu yn ochrau cil haul. Dichon y buasai eu nos hwy, druan, yn para ddan fia, a mensydd eu cymydogion, gwyneb haul, fel gwlad Gosen gynt, yn oleu yn eu

hymyl. Hefyd, yn ol hyn, byddai dyn mewn tywyllwch y fynydd o troai ei gefn at yr bank, ac yna byddai yn rhywyr iddo waeddi, "*Uch, 'rwy yn fy ngoleu fy hun.*" Mewn gair, ni welai neb ddim ond rhyngddo â'r haul, o'i bai fod gronynau dirif o'r awyr megys yn benthyca gronynau dirif o oleuni, gan eu lluchio mewn effaith o'r naill i'r llall, a thrwy hyny roddi goleuni i ni, pan fydd yr haul yn bell bell oddiwrthym.

Yr awyr hefyd (fel rhyw genad ufudd) sy'n troglwyddo sain o'r naill ffrâm i'r llall; ac heb yr awyr, gallai dyn ffoeddo (pe gallai ffoeddio er hyny) nes pen-holli, heb i'w gymydog o fewn dwy lath ei glywed.

Wrth roddi y meddwl i chwilio dipyn yn mhellach am wasanaeth yr awyr, ni gawn yma foroedd diben draw. Heb yr awyr ni ehedai yr adar—heb yr awyr nis gallem hwylio ein llongau—heb yr awyr ni wasgarid na drygsawr na pherarogl—heb yr awyr nis gallem gyneu tân ar aelwyd i drin ein bwyd—heb yr awyr nid heb boen y gallem weled ein gilydd—heb yr awyr nis gallem glywed ein gilydd; ond pahan y dywedwn fel hyn?—HEB YR AWYR NIS GALLEM FYW.

Heb 4-ni ysgrifennu adsfyfyrodau ar hyn, hyderwn y bydd pob darlennydd yn barod i ddywedyd o galon. "MAWE YW EIN HARG-LWYDD, A MAWR EI NERTH: ANEIRIF YW EI DDEALL."—R.

Addysg Cyffredinol.

LLENLITH.

Yn cynwys diogeloch y wir grefydd yn nyddiau y patristirch Isaac a Jacob, yn nghyd a'r modd yr amddiffynodd Daw ei achos ac a'i dygodd yn y blaen am yspaid gweinidogaeth y cyfryw brif awyddogion yn yr eglwys Hebreaidd.

Parhad o'r t. 2. 242.

Brysiwn i sylwi ar, HELENTION BYWYD TEULUAIDD JACOB, YR HWN HEFYD A ELWIR ISRAEL. Tra yr oedd Jacob yn trigo yn Haran, efe a welodd amser trallodus, a daeth amgylchiadau dyrus a chwerw i'w gyfarfod, nes oedd ei galon yn dwin deimlo ac yn hiraethu yn aml am ddychwelyd i dŷ ei rieni cyfrifol, gyda holl ddymuniaidau arferol y cyfryw ag oedd yn arwain bywyd bugeiliol. Yr oedd yn awyddus iawn yn fynych am weled ei urddasol oedranus dad unwaith yn ychwaneg, i fwynhau tynerwch cariad a serch mam, ac i geisio cymod a'i frawd ag oedd wedi digio, llid mawr yr hwn hwyrach oedd wedi lleihau os nad wedi diflannu gydag amser ei absenoldeb ef. Ond gan nad oedd Laban yn debygol o gan-

* Gwrthduriad (*refraction*) y pelydr, tebygid, oedd meddwl yr ysgrifenydd.—GOL. Y CEN.

latau iddo ymadael a'r ol bod gydag ef cyhyd ac yn ei wasanaeth ef am ngain mhynedd, yr oedd yn ystyried y gwnai hyny leihau cyfoeth a gallu ei deulu yn fawr a sylweddol, felly efe a gymerth fantais ar abeodoldeb ei dadynghyf-raith yn diwrnod ac a ymadawodd yn ddîrgel gyda ei deulu a'r meddiannau oll; a'i wraig Rahel, a gymerodd gyda hi ddolwau ei bhad heb ei ganiatad ac yn ddiarwybod iddo ef; pan gafodd Laban allan ei golledu ef gan ei ferch o'r delwau, efe a gynullodd ei weision yn nghyd ac a erlidodd yn egniol ar ol y ffoduriaid; ond efe a rybuddiwyd gan Dduw yn brydlawn ar y ffordd, i beidio niweidio, cyffwrdd, nac yngan yr un gair wrth ei was Jacob. Wele yr Hollalluog wedi dyfod i'r maes o blaid yr hwn oedd yn ei ofui ac yn meddwl am ei enw sefctaid ef, gan hyny yr oedd mwy o'i da nag a allasai fod yn ei erbyn. Ac ar ol i Laban chwilio yn ofer am y *Tera-phim* a guddiasai Rahel yn gwbl ddiogel, efe a wnaeth gyfamod A Jacob, pa un a gadarnhawyd yn ddirifol trwy aberth a chodiad colofnaen yn gôfadaill o hyny.

Wedi i Jacob groesi yr Iorddonen, efe a ddechreuodd ofni anfodlonrwydd ei frawd, ac a anfonodd genad ato ef, i fynegu ei fad yn dychwelyd. Yr oedd Esau yr amser hyny yn preswyllo yn agos i fynydd Seir, ac yn bennaf llwyth galluog. Eithr dychwelodd y genad heb fod yn faith, a'r newydd brawychus, bod Esau ei hun yn agoshau gyda ei bedwar cant o wyr. Pan glywodd Jacob hyn, llanwyd ef gan fraw a dychryn, fel y bwriadodd geisio gostegu digter Esau trwy anrhegion mawreddus, ac ar yr un amser efe a ranodd ei gymdeithion yn ddwy fintai, fel ag os buasai i un gael ymosod arni, y gallasai y llall gael cyfleustra i ddianc. A bu Jacob am yspaid yr holl noson hyny, yn ymdrechu yn Peniel & pherson anrhydeddus o lys y nefoedd, yr hwn fel y meddylir oedd yr Arglwydd Iesu Grist; oblegid efe a ymddangosodd iddo mewn gwedd ddynol, yn ffurf y natur y darfu iddo wedi hyny ei ohymeryd i undeb personol a'i natur ddwyfol, a Jacob a lwyddodd felly gyda Duw, canys efe a'i bendithiodd ef yno trwy adnewyddu ei gyfamod grasol a'i gadarnhan ag ef; yr hyn oedd yn arwyddo fod goleuni efengyl Duw yn y cyfryw fodd yn tywynu yn fwy llewyrchus fel ag oedd yr amser yn nesau at ddyfodiad Crist. Yna yr angel, y oenhadydd urddasol, a gyffyrddodd & gwyn morddwyd Jacob fel y gwywodd, ac y llaesodd cyswllt ei forddwyd ef. Ac mae ei hiliogaeth, er hyny hyd yn hyn, yn llwyr ymatal oddiwrth y rhan hyny o bob creadur ag sydd yn cael ei ladd i

fod yn ymborth i ddyn. A chyfnewidiodd y genad nefol hefyd ei enw ef, gan ddywedyd, "ni elwir dy enw di mwyach Jacob, ond Israel;" y rheswm a roddir dros hyn ydyw, "oblegid cefais neth gyd â Duw fel tywysog, a chyda dynion, ac a orchfygaist" Gen. 32: 24—32, canys parodd Duw fod derbyniad Esau o'i frawd Jacob yn foneddigaidd a charedig, oherwydd efe a wrthododd yr anrhegion helaeth a gynnygiwyd, ac a geisiodd gael gadael rhan o'i ganlynwyr i wyllo ar osgordd anflwrol ei frawd. Eithr Jacob yn ol ei arfer ochelgar a wrthododd hyn o gymwynas, a chymerodd cyfnawidiad neillduol le er gwell yn machedd foelol Jacob o hyn allan.

Ac ar ol yr ymgyfarfod yma, Israel a gychwynodd i Salem yn rhandir Sichem; lle y prynodd faes gan y preswylwyr, ac a adgymerodd a'i hoff alwedigaeth fugeitllo yn dawel am dymor; ac yr oedd gydag ef erbyn hyn, un ar ddeg o feibion, ac un ferch; o ba rai, Joseph yn unig oedd o hiliogaeth ei anwlyd Rahel; y lleill oeddynt blant Leah neu ei ordderch-wragedd.

Dianrhyddedd ei unig ferch Dinah, yr hon a waradwyddwyd gan Sichem, tywysog y wlad hyny, a ddialwyd yn reynus a barbaraidd yr amser hwn, gan ei brodyr, Simeon a Levi; oblegid hwy a dafasant y Sicheimiaid oddiar eu gocheliad a'u gwyliadwriaeth, trwy gynghrair ffugiol a hwynt, ac yna rhuthrasant arnynt, pan oeddynt yn gwbl anmharod a hollol anysgwyladwy, a lladasant holl wyr y llwyth yn y modd mwyaf creulon. Eithr y drygioni anllad hyn, a ofidodd galon heddychol Jacob, mor fawr fel ag y bu iddo gyfnewid ei breswylfa drachefn yn ddiwydd ac annysgwyladwy iddo ef, a gadael y maes a brynasai yno, a'r allor a adeiladasai arno, ac a gysegrasai i Dduw Israel, er ei addoli ef yn mysg paganiaid y lle, a dwyn y wir grefydd i'w sylw er eu dychwelyd hwynt i'r wir ffydd; canys yr oedd yn awr yn ofni yn fawr at-deimlad digllawn y llwythau cymydogaethol a'u dialedd unfrydol; ond rhagluniaeth ddwyfol a wylodd drosto ef, canys yr oedd dychryn yr Arglwydd ar yr holl ddinasoedd o'i amgylch; er hyny efe a ddewisodd Bethel yn drigfan newydd, sef y lle y cafodd weledigaeth yr ysgol ar ei daith gynt i Haran. Ac wedi cyrraedd i Bethel, Israel a wnaeth allor i'r Arglwydd yno hefyd, lle yr adnewyddodd ac y cadarnhaodd Duw ei gyfamod drachefn ag ef, ac efe a draddododd yno yr amser hyn, bregeth ardderchog i'w blant a'i dylwyth oll, yr erbyn y delwau eilunaddolgar a'r gwrthgyfaredau ofergoelus ag oedd wedi cael eu trosglwyddo i'w deulu, ac a waharddodd

yn llym yr arferiad o gynal i fyny y defodau paganaidd &c., ac efe a bregethodd mor rymus ac effeithiol, fel y darfu idlynt gasglu yn nghyd y delwan a'r clust-dlysan a'u rhoddi oll i'r pregethwr yr hwn a'u claddodd i gyd yn gryno yn y ddaiar. Yna yr Arglwydd a gadarnhaodd hawl Jacob i'r enw Israel, canys efe a'i galwodd ef Israel, Gen. 35.

Wedi hyn efe a symudodd i le ger llaw, o'r enw Bethlehem, ac yno y bu ei anwyl wraig Rahel farw ar enedigaeth ei hail fab, yr hwn a enwodd cyn iddi farw, Benoni, *mab fy ngalar*, ond ei dad a'i galwodd ef Benjamin, *mab ei ddehulau* neu ei neillduol hoff fab.

Yn fuan ar ol hyn, bu farw y patriarch Isaac, tad Israel, pan yn gant a phedwar ugain ac wyth mlwydd oed, ac ym y flwyddyn 642 wedi y dylif; a chladdwyd ef yn anrhydeddus a defodol gan ei feibion Israel ac Esau, yn Meddrod y teulu yn maes Machpelah. Esau ar ol marwolaeth ei dad, a gymerodd ei deulu, a'i holl eiddo ag oedd ganddo yn nhir Canaan, ac aeth i'r wlad oddiwrth wyneb ei frawd Israel; "oblegid y tir ag oeddynt yn ddysgheithriaid ynddo nis gallasai en cynnal hwynt, oherwydd lluosogrwydd eu hanifeiliaid." Y lle a ddewisodd Esau yn breswylfan yr amser hyn, oedd amddiffynfeydd mynydd Seir, yn y wlad rhwng Palestina ac Arabia. A daeth Esau megis ag y rhegfyngodd Isaac ei dad, yn gyff cembell aeth gref, sef yr Edomiaid neu yr Idmeaid. A dywedir fod nodwedd yr Edomiaid yn gwblgydweddol a rhagfyngiad y patriarch; oblegid yn oeddynt yn genedl ddewr a rhyfelgar, ac yn cynnal eu hannibyniaeth "trwy y cleddyf." Yr oeddynt hefyd yn ofalus a diwyd mewn masnach, "yr hyn a wnaeth eu haneddu yn llawn o fraser y ddaiar."

I'r barhan.

GENEDIGAETH CEIDWAD.

"Canya ganwyd i chwi heddyw Geidwad yn ninas Dafydd, yr hwn yw Crist yr Arglwydd." Luc 2: 11.

Un o'r rhyfeddodau mwyaf oedd genedigaeth y Gwaredwr. Fe hysbyawyd am hyn, ac fe ddysgwyliwyd yn hir am dano cyn ei ymddangosiad. Pan ddaeth yr amser gorau iddo gael ei eni fe gymerodd hynny le yn ol y prophwydoliaethau yn gywir. Yr oedd gwybodaeth am y weithred rasol hon yn y nefuold cyn i'r angel ddyfod i lawr i wlad y dddear i bysbyn ac i gadarnhau mai efe oedd y Messia mawr. Mae yn hynod i weled yn y gyfrol ddwyfol, pwy gafodd y wybodaeth gan yr angel fod Crist wedi ei eni, sef, bugeiliaid oedd yn aros yn y maes, ac yn gwylied eu pridd liw nos; i'r dyben idd en diogelu rhag yspailwyr, a bwystfild ysglyfaethus. Dengys dywediad yr angel:—

I Bod Iesu yn Geidwad i ddynolrwy. Sylwn,

1. Ei fod yn Geidwad ordeiniedig gan ei Dad. Yr oedd ef osodiad yn ei swydd gyfryngol yn angenrheidiol. Heb. 5: 5.

2. Ceidwad addas i ni. Byddai meddwl bod un mor ddoeth a Duw wedi anfon Ceidwad addas yn tueddu i iselhau nodweddiad y Bod anfeidrol. Mae yn hollol afresymol i feddwl felly. Yr oedd pob peth, ac y mae pob peth yn y Gwaredwr mawr sydd angenrheidiol ar bechaduriaid er eu hiechawdwriaeth. "Oblegid rhyngodd Budd i'r Tad drigo o bob cyflawnder yuddo ef." Col. 1: 19.

3. Ceidwad gwerthfawr ac angenrheidiol ydyw. Ni allasai neb pechaduriaid achub eu hunain; yr oedd yn rhaid cael Iawn cyn gael trefn i gadw y rhai a gollasid. Oai buasai i'r Grist ddyfod i fod yn Waredwr, ni achubasid, ap troseddwr rhag y goep haeddianul am bechod. Buasai dynion fel yr angelion drwg yn ddiobaith am ddedyddwch pe na chwawsem Geidwad i'n hachub.

4. Ceidwad grasol ac unigol yw ef. Efe a ddaeth o fodd ei galu heb ddim rhwydau o'i ddu ef; na dim teilyngod o'u tu ninas; ac nkt nes neb ond ei hwn all ein gwaredu. "Ac nid oes iachawdwriaeth yn neb arall." &c. Act. 4: 12. Un arch oedd i waredu rhag y dylif, ac un Ceidwad sydd wedi ei ddarparu er ein cadwedigaeth dragywyddol.

II. Y dull mae ef yn gwaredu. Gellir nodi yn:

1. Ei fod yn cadw trwy y drefn a gwblhaudd yn ei farwolaeth iawuol ar y groes. Gau ei fod yn sylwedd y cysgodau, yr oedd galwad am iddo ddyoddef a marw, oblegid yr oedd yr anifeiliaid yn yr aberthau yn ei bortreidiu ef felly, Clywau rai yn dywedyd, "y gallasai Duw achub beb i'r Grist farw," ond mae y Beibl yn profi yn wahanol. "Ac wedi ei berffeithio, efe a wnaethpwyd yn Awdwr iachawdwriaeth dragywyddol i'r rhai oll a ufuddhant idd." Heb. 5: 9. Mae y drefn i gadw rhag marwolaeth yn barod, ac mae Iesu yn eiriol yn y nef o blaid achubiaeth.

2. Mae y Ceidwad anwyl yn Bethlehem yn gwaredu pechaduriaid, trwy eu dwyn trwy yr efenigyl a gweithrediad yr Yspryd Glan, i wneyd derbyniad o hono ef er iachawdwriaeth. Nid yw yn cadw yr annychweledig yn ei gynyddorwydd. Mae pawb a gedwir yn ufuddhau i alwadau yr efenigyl, ac yn hau i'r Yspryd. Rhuf. 8: 1.

3. Mae Crist yn gwaredu ei bobl oddiwrth eu pechodau. Rhaid i ni gael ein gwaredu oddiwrth ein llygreddigaethau cyn cael nefoedd. Mae angen sancteiddhad arnom cyn bod yn addas i wlad o burdeb. Dylem holi ein hunain, A ydym yn dyfod yn burach. Pa bechodau ydym wedi eu gadael heibio? A oes mw y gariad at sancteiddrwydd ynom yn awr nag ydoedd yn yr amser a oeth heibio? A oes mw y ofn arnaf i goli fy lle fel Cristion, na fu erioed o'r blaen? A yw gwaith yr Arglwydd yn fwy pleerus i mi nag ydoedd? Mae angen arnaf i ddyfod yn sancteiddiach rhag i angau i'm dal cyn y byddwyf yn addas i'r nef. Mae lle i ofni bod miloedd yn hollol ddiawydd

am eu glanhau; gwnant feddwl bod Crist wedi marw drostynt, ac maent yn hollol dawel yn eu pechodau; pa rai ydynt mor anwyl ganddynt ac erioed, os nid yn anwylach. Gobaith ddaill sydd gan y cyfryw am gael nefoedd ar ol eu marwol-aeth.

ADDYSGIADAU YMARFEROL.

1. Dylom fod yn wir ddiolchgar am i gariad mor fawr gael ei amlygu, ac i Grist farw drosom. Bydd hyn yn deityn can gan fyrddiynau byth yn y nefoedd.

2. Gan fod pob dyn yn golledig heb iddoadnabod y Ceidwad Iesu, mae yn rhesymol i ni ymofyn a ydym ni yn ei adnabod. Nid oedd byw yn yr un ardal a'r arch yn dngelu neb yn amser y dylif mawr, ac nid yw clywed am Grist ddim yn ddigon, rhaid ei adnabod neu fod byth yn golledig. Enaid gwerthfawr, llef am ran yn y Gwaredwr, tra mae modd cael gafael ynddo er iachawdwriaeth.

3. Trwm yw gweled neb yn gwrthod Ceidwad. Dyma bechod nas gall y Paganiaid ddim bod yn euog o hono. Bechadar tlawd fel fy hunan, paid a dewis llied a soriant y Duwdoet i dragwyddoldeb o ffaen ei heddwch a'i iachawdwriaeth.

4. Mae cadwedigaeth rasol trwy Grist yn werthfawroch na holl beithau y byd presenol. Ni fydd neb yn canu ac yn gorfoeddu yn y farn am eu bod wedi meddu cyfoeth daiarol, parch ac anrhydedd yn y byd yma gan en eidd-bechaderiaid oad bydd yno dyrfu fawr ddirifedi yn clodfori am iachawdwriaeth trwy waed yr Oen; ac yn rhoddi iddo yr enw am farw drostynt idd eu gwaredu rhag y gorp ddyledus am bechod, a'u dwyn i fwyntad o wynfyd tragwyddol yn y nefoedd. Bydded i ninau ymdrechau bod o les gydag achos yr Hw fu farw i ui gael bywyd.

Cincinnati.

T. EDWARDS.

DECHREU BLWYDDYN.

Oa yw diwedd blwyddyn yn adeg bwyeig, felly y mae dechreu blwyddyn. Adeg i ddechreu gyda gorchwylion daionus ydyw, er eia diwyllio ein hunain a lleau eraill. Adeg i ddechreu'r daith tua'r nef. lle yr ydym, rai o honom, heb ei dechreu o'r blaen. Adeg ydyw i ymadaeowyddu mewn rhinweddau a grasau, lle yr ydym wedi llwstiau. Cyfnod y bydd llawer yn gadael y ddacur ac yn wynebu ar y bythol fy ydyw y flwyddyn newydd hon. Ebdryder ar fod ein tŷ wedi ei drefnu, ein lampau wedi eu trwsio, a ninau fel rhai yn dya-gwyl y Priodfab.

Bydded i'n hienenctyd hoff (dywedwn y flwyddyn hon eto, fel y dywedasom rai troion o'r blaen) ddechreu gyda dechreu y flwyddyn i ddarlleu y Beibl o'i gwr, gyda'r penderfyniad o ddarlleu y Memrwn sanctaidd trwyddo oll, os cant fyw hefyd, cyn terfyniad y flwyddyn. Bydded cyrddau gweddio, gan frodyr neu gan chwirydd, neu yn ughyd, yn cael eu dechreu lle nad ydynt yn bod o'r blaen. Bydded adnewyddiad gyda rhyw ffurfadau mwy gobeithiol gyda yr ysgol Sabbath.

ol. Bydded adnewyddiad mewn canu mawr. Bydded ail gychwyn yn ngwersylloedd y fyddia ddirwestol. Bydded y cymdeithasau daionus yn derbyn mwy o bleidgarwch mewn haelionus gyfraniadau. A bydded mwy o ymdrech yn bod dros gysuro a chynorthwyo ein milwyr ar faes y frwydr fawr yn nechreu y flwyddyn newydd hon.

Cyfnod ag y cyflawnir ynddo bethau o bwys yn ein gwlad ydyw y flwyddyn hon. Mae y cynyg- iad am faddeu i'r bradwyr, a derbyn yn ol yr edifeiriol, wedi ei roi allan eisoes. Dian y der- bynir y cynyg- iad gan laweroedd; ac yr adferir trefa yu y wlad cyn bo hir iawn. Ein Llywydd sydd ddiysag dros y mesurau o ryddbad a gy- hoeddodd. Gweithrediadau dyddiau cyntaf y Gydgynghorfa a argoeliant y bydd mesurau o bwys er daioni yn cael eu mabwysiadu y flwydd- yn hon. Mae achos crefydd yn isel. Ond bydd- wn obeithiol, cyfyd gwawr ar yr achos eto. Symud y rhwystrau oddiar y ffordd a wneir yn awr, —dileu deddfau gorthrymus a sefydlu rhai gwell —codi y pantiau, darostwng y brynau, a pharatoi ffordd yr Arglwydd a wneir yn awr. Hyderwn y bydd symudiadau o bwys mawr yn cymeryd lle cyn diwedd y flwyddyn 1864. Yr ydym yn nesu at gyfnod gwell.

DIWEDD BLWYDDYN.

Cyfnod o bwys i ni i'w ystyried ac i dynu addysgiadau buddiol oddiwrtu ydyw diwedd flwyddyn. Mae yr adeg a gafwyd genym i wneuthur daioni yn y flwyddyn sydd wedi ter- fyua, pa ~~adnewydd~~ byua a waed o'r cyfryw, wedi myned heibio fel nas gellir ei galw yn ol byth. Mae y gweithredoedd a gyflawnwyd wedi eu seio drosodd hyd y farn ddiweddar ~~adnewydd~~ new- id i fod arnynt mwy. Mae lle i edifeirwch ac i droi i'r iawu o bob gwyrni tra mae ein tymor heb derfynu, ond nid oes modd cyfuewid yr hyn a wnaethpwyd.

Dylai diwedd blwyddyn ein hadgoffau yn ddi- frifol am ddiwedd ein hoes a'n deffroi i edrych yn mha le y mae ein cartref tragwyddol yn debyg o fod—a ydym yn nesu at byrth y ddinas bur a'r orphwysfa nefol tra y mae ein gyrfa ddaiarol yn tynu at derfynu. Tymor tra phriodol i hunan- ymholiad ydyw diwedd blwyddyn. Llauer o'n cyduabyddion a'n cyfeillion hoff sydd wedi dyfod i derfyn eu dyddiau. a'r flwyddyn "1863" fydd ar gareg fedd aml un o honant.

Mae gweithrediadau o bwys mawr wedi eu cyflawni yn y wladwriaeth yn y flwyddyn 1863—buddugoliaethau wedi eu heuill, a mesurau o gan- lyniadau pwysig wedi eu mabwysiadu. Y rhydd- liad a gyhoeddwyd i guethion y talaethau gwrth- ryfelgar yn nechreu y flwyddyn sydd wedi ei gadarnbau yn y modd egluraf tua diwedd y flwyddyn—y talaethau cyffnol ydynt yn dyfod yn addfetach addfetach i ddewis drostynt eu hun- ain yr un egwyddorion—y gwrthryfel, yr hwn a ddygodd y fath anhrefu a thrallod ar y wlad.

sydd wedi dyfod i gylch lled fach—y mae yn fyw,
 ond hyderwn ei lod yn ei ingoedd angeuol di-
 weddaf. Arwyddian yr amseroedd a ddangosant
 y bydd i ddybenion gael eu hateb tiwyddo, tra
 gwahanol i'r hyn a amcanwyd gan fluenoriaid y
 fradwriaeth. "O'r Arglwydd y mae hyn, a hyn
 sydd ryfedd yn ein golwg ni."

Barddonol.

GALAR MAM.

Ni foom gynt yn Nghymra'n byw,
 Ein genedigol wlad,
 Mewn lle wrth odrau uchel fryn,
 Y man bu'm mam a'm tad,
 Ger ffynon loyw hollol iach,
 A'r awel oedd mor glir;
 O ddyddiau derwydd aethant fwrdd,
 Hwyl gofir amser hir.
 O gylch y tân ar noswaith oer,
 Yn nghanol gauaf hir,
 Ymddiddan am y trefthi wnaem
 A'r rhent oedd ar y tir;
 Y gwr ddywedai, "Hi ddaw'n well,
 Ni awn yn bell i fyw,
 Mae yn America", dir yn rhad,
 Na fydd gwynfanus clyw."

"Er mwyn y plant ni awn yn siwr
 Pan y daw tymor haf,
 Cawn werthu'r pethau oll yn rhwydd,
 Clyw paid a bod yn glaf;"
 Ac felly gwnawd er calon friw,
 Ymadael wnaethom ni;
 Wrth gefau ar gyleillion mwyn,
 Wylasom ddeigrau'n ll.

Ein diogelu gawsom oll,
 Ar donau mawr y môr,
 Ein mawl a roddwyd iddo ef,
 Sef i'r anfeidrall lor;
 Sefydlo wnaethom yn y wlad,
 Ar dyddyn ger y nant,
 Ein bwrdd oedd cael cartref elud,
 I ni aidd ein plant.

Ar forau teg i'n clustiau daeth
 Y newydd blin, "Bod brad
 Yn erbyn ein llywodraeth dda,
 A rhyfel yn ein gwlad;"
 Ein meibion dewr gwisgasant gledd,
 Er cymaint oedd ein cur,
 Gan ddywye'yd "Mae'n rhaid i luoedd maith,
 I gario arfau dur."

"Mae ein llywodraeth i ni 'n gu,
 Ei dal i fyny wnawn,
 O byddwch wrol, dad a mam,
 Y fuddogolineth gawn,
 Y mae cyfiawnder nef o'n ta
 Gwna rhyddid gario'r dydd
 Yr iau a dorir cyn b'o'n hir,
 Daw mydd o'u rhwymaeth rhydd."

O pwy all draethu gofid mam
 Bob awr o'r dydd a'r nos?
 O achos colli anwyl blant,
 Mor ddyfned yw fy loes;
 Ar un prydawn daeth i'n o'r dref
 Eu llythyr, anwyl yw;
 Mor dda oedd genym glywed am
 "Eu bod ar dir y byw."

Ond buau daeth y newydd blin,
 Do am y frwydr fawr;
 Fy nghalon aeth yn oer fel plwm,
 Mi wylais lawer awr;
 Gweddiwn drostynt ar fy Nuw,
 Eu cadw yn ei law;
 Dymuno wnawn am iddo ef
 I gadw 'r angau draw.

Dim gair ni ddaeth am amser hir,
 I ddywedyd pa le'r oent hwy,
 O mi a deimlwn y pryd hyn
 Fy nghalon braidd yn ddwy;
 O'r diwedd daeth y newydd trist,
 Mor arw oedd ei wedd!
 Gan draethu i'n y newydd dwys,
 "Mae 'ch meibion yn eu bedd."

O na fusawn gyda hwy,
 Pan draw ar faes y gwaed;
 Pan oeddent hwy yn marw yn mhell
 Wrth sefyll dros eu gwlad,
 Mi a roddaswn iddynt hwy
 Ryw gymorth yn eu poen;
 Hydraf iddynt roi eu pwys
 Ar haeddiant gwaed yr Oep.

Neu O nŷchawawn ein un tro
 I wel'd eu hawddgar wedd,
 Neu yntau i gael gwel'd y fan
 Eu claddwyd yn eu bedd,
 Mi a roddaswn lysiau tlws;
 I dyfu ar y fan,
 Ond mwy eu gweled byth nis caf,
 O Dduw bydd i mi 'n rhan.

O fyd trafferthus llawn o ing
 Wyt ti yn mhob rhyw le,
 'Does ond blinderat yma'n bod
 Yn mhob man dan y ne;
 Cyn hir mi af i'r distaw fedd
 I huno'n dawel fawn,
 Ac yno ni ddaw newydd blin,
 Y borau na'r prydawn.

Mewn galar dwys a'm gwsg yn ddu
 Yr af hyd ben fy nhaith.
 Ac mi feddyllaf lawer awr,
 Ned yw y ffordd yn ffaith;
 Ac megis Rachel wylw wna!
 A hawdd yw gwybod pa'm,
 Trwy brofiad gwn rwy'n tystio nawr,
 Mai mawr yw galar mam.

Cincinnati.

T. EDWARDS.

GALAREB.

*Er cof am TIMOTHY ROBERTS, anwyl fab Mr. John
 W. ac Ann Roberts, Steuben, sydd Oncida, gw
 hwn a fu farw Ebrill 29ain, 1863, yn 12 ml. oed.*

CYFLWYNEDIG I'W DAD A'I FAM.

Pan ddaw angau i gym'dogaeth
 Neu i deula ar ei daith,
 Tybed nad yw weithiau'n d'rysau,
 Neu ym methu yn ei waith?
 Mae yn aml yn myned heihio,
 'R hen methledig a'ach wedd,
 Ac yn taro'r ieuauc thieu,
 Mawr ei glod a min ei gledd.

Pa'm na byddai weithias'n gweithio
 Ar ei dre yn well ei drefn?
 Os yw yn briodol imi,
 Feiddio gofyn yn ei gefn.
 Pa'm na byddai'n caisio weithias,
 Ganiadhad gan wr y ty?
 Tad neu fam, neu briod hawddgar
 Pwy g'ai ddwyn i'r dddear ddu?

Nid yw angau ond Cenhadwr
 Dan lywodraeth ddoeth ein Daw,
 Gando Ef, mae yr awdurdod,
 Pwy i'w ladd, neu'i gadw'n fyw,
 Ac ni fadd y seraph puraf
 Yn mysg torf Caersalem fryn
 Ofyn iddo ef am reswm,
 "Pa'm a gwnaethost ti fel hyn?"

Angau ddaeth i'ch anedd chwithaw
 Torodd impyn teg i lawr,
 Aeth a'ch Timothyus o'ch mynwas
 Mae ei le yn wag yn awr,
 Ond gocheliwch ameu cariad,
 Nac awdurdod ddoeth eich Daw,
 Ceisiwch nerth i ddweyd yn groyw,
 Gwnaeth yn iawn, ein Harglwydd yw.

Benthg oedd eich bachgen tirion
Gawsoch gan eich Tad am dro,
Enill wnaeth eich serch a'ch calon,
Cyn ei fyn'd i'r dawel fro;
Bwriad Duw oedd codi'ch sulw,
At awr marw nad yw'n mhell,
A'ch ailgychwyn oll fel taola
Tua'r wlad a'r ardal well.
Mawr fu'ch cysur wrth ei fagu,
Ufudd oedd i'w dad a'i fam,
Gwyddoch na ddioddododd adfyd,
Yn ei oes na chroes na cham,
Gweloch hefyd ei fynediad,
Drwy o'r wydau, daear lawr,
Gwell oedd hyn i chwi na'i adael
Yma yn yr anial mawr.
Nid oes cystudd, poen na rhyfel
Yn y wlad mae'n awr yn byw,
Ymdawelwch—daif'ch gofal
Pan mae'n dawel gyda Duw,
Newydd trist ni chewch chwi glywed,
Mwy am dago ef na'i daith,
Ni ddaw gofid lldo yntau
Byth am danosch chwiltbau 'chwaith.
Huno'n dawel mae a gorphwys
Yn ben Fynwent oer Steuben,
Aeth ei enaid i Baradwys,
At y llo tufewn i'r Nen;
Ond mae agoriadau'r baddrod,
Dan awdurdod Iesu'n awr,
Llyncir angau mewn ditodrot,
Boreu'r adgyfodiad mawr,
O mor felus ailgyfarfod,
Yn y Nef & phawb yn iado,
Ond cael crefydd, chwi gewch hyn
Oll yn nghyd 'mhen Gronynbach,
Wedi cyraedd tir y bywyd,
Uwchlaw adfyd, poen a chlyw',
Brysiwch tua'r ardal dawel
Ni bydd raid ymadael mwy.

Newark, O.

D. PRICE.

PENILLION,

A gyfansoddwyd ar yr achlysur o ymadawiad Mr.
THOMAS MORRIS a'i wraig HANNAH o Flint Creek,
Iowa, i Newark, Ohio.

Efarwel Thomas Morris, frawd hawddgar,
A'i briod auwylaidd i'r un modd,
Mae hiraeth o achos eich colli,
Dymunwn llynegn ar goedd;
Bydd colled i'r eglwys a'r ysgol
O'madael dau fuddiol o'r lân
Ffa'n ddiwyd am aur y flynyddau
I wneuthur yn ffyddlon eu rhan.
Os Newark a fydd eich cartrefle,
Cewch gwrrd a chyfeillion ar hynt
O Gymry mwyn gwresog i'ch croesaw
Gan gofio "yr ben amser gynt";
Cewch wrando ar Dewi Dinorwig
Yn traethu athrawiaeth rhad rās
Fel dyfroedd i enaid sychedig
Neu aeron pereiddiaf eu blas.
Yr Arglwydd o'u ras a'ch cynali
Uwch croesau a rhwystrau o bob rhyw,
Fel byddo eich llafur dileidith
I weithio er bendith i'r byw;
Trwy ystod eich gyrla ddaearol
Dymunaf i'ch lwyddiant a hedd,
A thrysor pa un sydd ddiddarfod
Na phydra yn ngwaelod y bedd.

Hydref 26, 1863.

THOS. LEWIS.

DAU ENGLYN,

Ar farwolaeth LAURA, merch Mr. Evan Jones a'i
briod, Floyd.

Laure i'r tawel weryd—a gilliodd
O'r golwg tros enyd;
Drws angau drwy ei senydyd
Sy'n angau i boenau'r byd.

* Sef y Parch. DAVID PRICE.

Hynod mor dawel mae'n huno—heb ing
Na baich pwdr freuddwydio!
Ni welir deigr yn wyllo
Ar ei grudd yn ngwely'r gro.

IONORON GLAN DWYRYD.

ENGLYNION,

Ar farwolaeth EDWARD EDWARDS, gynt o Langollen

Edwards a'i dalent odiaeth,—ac eres,
Mewn cywrair gerddoriaeth,
O'r bywyd i weryd aeth
I aros er mawr hiraeth.

Hynod mor fud ei anedd!—ni ddaw gair
O ddu gell y ceufedd;
Ac ni chlyw y byw o'r bedd
Bêr fwaig bur o'i fyaedd.

I. G. D.

ERAILL

Ar farwolaeth RICHARD M. JONES, Fairhaven, Vt.

Fel eraill i falarion—oer y bedd
Aeth o'r byd trwy loesion;
Aml dda frath deimlodd ei fron
I dori ei radd dirion.

Ni allai meddygon ei ollwng—ef
O'i ofid ecbrysfwng
Gofid, gofid digyfwng.
Yn ffrw blin—yn farw blwng.

Drwy y lliidiog drallodion—bu rywiog
Wrth ei briod ffyddlon;
Rhwydd fryd oedd o wradd ei fron,
A rhydd ei ymadroddion.

I. G. D.

REDDARGBAFF.

A gyfansoddwyd ar gais Mr. John R. Williams,
Middle Granville.

Agur croth y gweryd,—a Dafydd,
Trwy nerth dwyfol, gyfyd:
O glai'r bedd gelwir y byd
I fyw trag-wyddol fywyd.

I. G. D.

ARALL

I briod Ebenezer Jones, o'r un lle.

Is y gwys y mae Cymraes gu,—a mam,
Hoff o fryniau Cymru;
Anial fan estronol fu
Rhau ei llwch geir yn llechu.

I. D. G.

ARWYDDION HENAINT AC ANCAU.

Nid yw henaint byth yn dyfod
Heb arwyddion gydag ef,
Felly 'n ddian ni ganfyddwn
Nad yw 'n cartref is y nef,
Pen yn gwynu, blodau almon
Sydd yw canfod is y nen,
Felly 'n ddian buan buan
Daw ein gyrla fer i ben.

Y golygon ynt yn palla
Yntau'r clyw sydd yn trymbau,
Methu gweled methu clywed
I mae'r diwedd yn nesau,
I mae angau 'n benydd weithio
Sibrwd tragwyddolfyd mawr,
Nid oes yma hir arosia
Cyn ein priddo'n llwch y llawr,
Hithau'r war sydd yn ymrymu
Dan bwys henaint hyn sydd brudd,
Golwg sofr a difrifol
Dyn yn crymu tua'r pridd,
Cam sy'n myn'd yn fyrrach fyrrach
Hithau'r daith sydd yn byrbau,

Ond gogoniant byth am hydy
Drws trugaredd heb ei gau.
Mae arwyddion oes yn ddiau
Nad yw 'r yrfa ddim yn ffaith,
Wedi cyrhaedd rhesydd Meab
Nid oes fawr ar ol o'r daith,
Buan byddwn wedi gado
Holl ofidiau 'r babeli traa,
O am 'nabod leu 'n briod
Cyn i'r drws i gael ei gau.

West Schuyler, N. Y.

THOMAS B. JONES.

MARWNAD.

Er cof am Mr. LEWIS L. LEWIS, Utica, N. Y., yr
hun a fu farw Hydref 1af, 1863.

Yn fy ymdaith trwy Oneida,
Gwelais lawer wnech pradd,
Otion dagrau heillt yn lifo
Wedi llwydo llawer grudd,
Dinas Utica sy'n cwyno,
Am ei phlant fel Rachel gu
'Bhai oedd ddos yn iach a hawddgar
Heddyw sy'n y dddear dda.

Mae arwyddion angau 'n amlwg
Ar y gwisgoedd teg eu gwedd,
Dwys och'neidiau sy'n awgrymo
Fod rhyw luoedd yn y bedd,
Bhai mor iachus gynt a welais
Ac a gefais imi 'n gu
Lewis Lewis galon dynur,
A aeth i'r llwch yn mysg y lla.

Wedi gweld bliu gystuddian
A gofidiau 'fry na rhi,
Darfu 'r gofid poen a'r galar,
Gafodd ar ein daear ni,
Gerbyd Israel a'i farchogion
Ddaeth i'w nol i'w gartref eiyd,
Myn'd a wnaeth i wel'd ei deulu,
Oedd o'i faen mewn nefol fyd.

Addfryn ydoedd ef a fyddion
Dan ei fron a'i theimlodd frad,
Gwn na welwyd ei hawddgarach
Na 'i awylach yn y wlad,
Gallai wyllo dagrau heilltion,
Dra gyeillion, trist eu gwedd
Llawenydau yn eu llwyddiant,
Oedd ei fwyntiant hyd ei fedd.

Fel priod hoff a thad,
'Doedd undyn yn y wlad,
Mwy ail i'w le,
Ei ymdrech ef bob pryd,
Nes myn'd i'r bedd o'r byd
Oedd cael ei deulu 'i gyd,
I'r drydedd ne'.

I'r holl Gyndeithasau daionus
Bu 'n hynod haelionus ei law,
Cyfranai i'r tlawd a'r anghenus,
Nis gallai oddiwrthynt droi draw,
Nid awydd am glod na chamoliaeth,
Oedd ganudo mewn golwg drwy 'i daith
Ond cariad at Grist yn eheleath
Bob amser wna'i gynol drwy 'r gwaith.

Ei golli o'r Eglwys fu'n golled sarhaethol,
Ei gynnwyl i'w lleoli a buddiol heb wad,
A theimlo 'n alarua mae 'r Ysgol Sabbathol,
Am Athraw fu 'n fyddion, ddyn tirion fel tad,
Ac adwy fawr lydan, pwy geir yno i'w lleawil,
Wnaed yn y cwrdd gweddi, (lle nad yw 'r nawr)
A theimla 'r areithfa, pwy bynnag fydd ynddi,
Wir golled o'i golli mae 'r golled yn fawr.
Nid ydoedd heb feirau, addefwn ar gyhoedd,
Bu yntau 'n ddiystyr o'i lwybyr a'i le,
Fel nodwydd y morwr, mewn tymestl a gwyntoedd,
Yn colli 'i chyfeiriad o'r gogledd i'r de,
Ond amryw flynyddoedd, cyn dydd ei farwolaeth,
Gorchfygodd ei elyn trwy rinwedd y gwaed,
Tan lawryl ardderchog a gwyrdid buddugoliaeth,
Cyrrhaeddodd dangosfodd, a'i lygredd dan draed.

Tan awelon oerion angau,
Bu yn lleag am amser hir,
Saethai 'i olwg drwy 'r cymylau,
Tua 'i wlad a'r nefol dir,
Nid oeddofon yn ei galon,
Er mor ddofn yr afon dde,
Gwelai 'n eglur ei gwaelodion,
Ac ol traed yr lesu eu.

Boed i'w awyl lweh orphwyafu
Dawel yn y gladdfa glyd,
Nes daw lesu ar gymylau
'R nef f'godi 'r meirw i gyd,
Bydd ei enw ef yn barchus,
Byth o dan fy nghlwyfus fron,
Cofio am dano wnaef yn serchus,
Tra bywi ar y dddear hen.

Boed i'w feibion hoff a'i gwedd,
Fyw a marw gyda Chriat
Na foed iddynt hwy ofidia,
Wyllo 'n drwm na bod yn drist.
Doed bendithion ei wladiau,
'N etifeddiaeth iddynt hwy,
Hyd nes delo 'r hyfryd foreu
Na bydd raid ymddal mwy.

Newark, O.

DAVID PRICE.

Hanesiaeth Gartrefol.

CYFARFOD BLYNYDDOL MADISON.

YR HWN A GHYALIWD HYDREF 20 A'R 21.

Am ddau y dydd cyntaf cadwyd cyfeillach grefyddol; cawm lawer o achos dweyd, "Da yw i ni fod yma."

Yn yr hwyr dechreuwyd yr addoliad gan y Parch. James Griffiths, Utica, a phregethodd y Parch. E. W. Jones, York Mills, a'r Parch. W. D. Williams, Salem, Marcy.

Drauoeth am 10 dechreuwyd gan y Parch. D. Rowlands, (M. C.) a phregethodd E. W. Jones a James Griffiths.

Dechreuwyd gan E. W. Jones yw y prydawen, a phregethodd y Parch. Humphrey Humphreys, (M. W.) a W. D. Williams.

Yna yn yr hwyr dechreuodd W. D. Williams, a phregethodd H. Humphreys a James Griffiths.

Cafwyd hin ddymunol, tyfa loesog o wrandawyr, ac yr oedd yn amlwg ein bod yn cael llawer o bleser wrth ddweyd a gwrando.

JAMES GRIFFITHS.

CYFARFOD CHWARTEROL HOLLAND PATENT.

Cyfarfu gweinidogion a chynrychiolwyr yr Undeb Cynulleidfaol yn Holland Patent ar yr 22 a'r 23 o Ragfyr 1863. Gwnaed sylwadau gan y Parch. M. Roberts ar sefyllfa ein gwlad, —fod symudiadan gwerthfawr wedi eu dwyn oddiamgylch, a bod pobl yr Arglwydd yn cydymdrech'n er enol heddwch, ac yn cydlawenhan am fod rhyddid yn cael ei estyn i'r trueiniaid oedd mewn cadwynau. Gafwyd sylw y cyfarfod at yr achos ceubadol. Nid oedd oed yehydig o'r eglwysai wedi dyfod a'r caegliad i law y trysorydd.

Nid oedd y personau a nodwyd i gasglu at gapel Prospect wedi ewblhan; hyderir y bydd iddynt orphen y gorchwyl hwnw mor fuan ag y

gallant. Derbyniwyd y newydd gyda llawenydd fod y cyfeillion yn Middle Granville yn bwriadu dileu dyled eu capel ar ei agoriad, heb ddyfod i'u plith i gasglu fel y bwriadasant unwaith.

Penderfynwyd fod y Parch. Morris Roberts, Remsen, i fod yn Llywydd yr Undeb y flwyddyn ddyfodol.

2. Fod y Parch. L. D. Howell, Utica, i fod yn Drysorjdd.

3. Fod J. R. Griffith i barhau yn Ysgrifenydd fel o'r blaen.

Cafwyd ychydig o hanes yr achos yn y gwahanol fanau. Sylwyd fod angen adfywiad ar grefydd —a bod hyn y fwygael yn ffordd Duw, aef trwy gydymdrech ei bobla dysgwiliad wrtho ef.

Gadawyd amsef y cwrdd trimisol nesaf i ofal y pwyllgor pennodedig i hyn.

Cafwyd cyfarfod da, pob peth yn sirol—bydded fod ei ol i'w weled er daioni Y brodyr a weiniasant oeddynt y Parch. B. Everett, D. D., M. Roberts, James Griffiths, L. D. Howell, Hugh B. Williams, D. Hughes, J. R. Williams, a J. R. Griffith.

J. R. GRIFFITH, Ysg.

Y DREFEDIGAETH GYMREIG.

Yr wyf wedi talu sylw mawr i'r oll a welais wedi ei ysgrifennu mewn perthynas i sefydlu "Trefedigaeth Gymreig yn Missouri;" cefais fy broddio yn fawr yn y cwbl: ac yr wyf yn credu fod yr anturiaeth yn deilwag o'n sylw manylaf a'u cefnogaeth gwresocaf. Yr oeddwn yn gobeithio yn fawr y byddai i'r *idea* o fyned i Patagonia syrthio trwodd, ac mae yn debyg fod fy ngobaith wedi troi allan yn ffaith. Credwyf fod sefyllfa, hinsawdd, braeder a rhadlonrwydd y tir, yn anogaeth gref i sefydlu yn Missouri.

Dylai Cymry yr "ben wlad" gael eu hanog a'u cefnogi mor bell ag y byddo modd i ddyfod trosodd. Er nad wyf ond ieuanc, yr wyf wedi byw digon e hyd yn Nghymru i wybod ychydig am drymder iau haiarnaid Lloegr, o dan bwysau pa un mae miloedd yn gruddfau heddyw yn agwlad fyngenedigaeth. Mae llawer o amaethwyr diwyd yn Nghymru yn gorfod gweithio yn galed ar hyd eu hoes am ddim ond bywiolaeth waet, ac yn aml mewn dyled wedi'r cwbl. Mae yn lled ddigalon i amaethwr diwyd ac ymdrechgar weled ei hun yn treulio blodau ei oes a grym ei ddyddiau i drin ei dyddyn, ac yn gweled ffrwyd ei lafur yn ehedeg ymaith mor fuan ag y daw i addfedrwydd, heb adael iddo ond yehydig o'r gwehillion: ac felly flwyddyn ar ol blwyddyn, nes bydd benaint a methiant yn ei analluogi i edrych ar ol ei dyddyn: a phan y bydd y dyddiau blin wedi ei ddal, os na fydd ganddo blant neu gyfeillion i dosturio wrtho, nid oes dim i wneud ond myned ar y plwyf. Gwn am rai wedi bod felly. Byddai eu gwartheg a'u oeffylau goreu, eu caws bras a'u hymenyn blasus, yn cael eu cario i lawr i Loegr fras, a'r amaethwr Cymreig yn gorfod byw ar flawd ceirch a bara haidd. &c., ac yn gorfod edrych ar oroesen ei gyn-

yrch yn uwylaw estronaid. Wel, hwytrach fod umbell un yn barod i ofyn, peham na chadwai twynt iddo ei hun? Yr ateb yw, mae yn gorfod eu gwerthu i dalu yr ardreth, a'r degwm, a'r trethi trymaion. Mae yn wir fod eithriadau, ond y maent yn rhy anaml o lawer.

Mae llawer o ddynion diwyd a gonest yn gweithio wrth y dydd neu'r wythnos am gyflog bychan; bwrthyn tylawd yw eu cartref. A llwm a llwyd yw eu gwragedd a'u plant; ond pe medrent ymsefsefydlu ar ryw lanerch o fraediroedd y Gorllewin, gallent gyda chyniudeb a diwydrwydd mewn ychydig flwyddoedd fod mewn sefyllfaoedd cysurus.

Mae llawer o Gymry yn teimlo yn rhy ofnus a digalon i anturio i ganol dyeithriaid i geisio am gartref newydd, ond byddai yn dda ganddynt furfio rhan o "Drefedigaeth Gymreig," dysgwiliant gydymdeimlad a chyfarwyddyd oddiwrth eu cydgenedl yn helaethach nag oddiwrth estronaid.

Mae yn debyg os try yr anturiaeth allan yn llwyddiannus y bydd i rai Cymry lled gyfoethog gymeryd rhan ynddi, a gobeithio y bydd iddynt ymddwyn yn dirion tuag at eu brodyr gweinaiad. Terfynaf gyda dymuno llwyddiant i'r anturiaeth.

Choleen.

J. T.

BYR GOFIANT AM MR. LEWIS L. LEWIS, UN O DDIACONIAID YR EGLWYS GYNULLEIDFAOL YN UTICA, EFRUG NEWYDD.

Yr oedd gwrthrych y cofiant hwn y *pumed* di-acon yn yr eglwys hon a gymerwyd ymaith gan angau yn ystod y chwe blynedd diweddar, y rhai a fuont oll yn ddefnyddiol yn eu bywyd, ac yn wynfydedig yn eu marwolaeth. Gellir gyda phriodoldeb argraffu beddargraff y patriarch Dafydd (yr hwn a gyfansoddodd yr apostol Paul) ar eu beddau hwythau, sef — "wedi iddo wasanaethu, a hunodd, ac a ddodwyd at ei dadau." Ond ychydig o adgofion am y *pumed*, sef Mr. Lewis L. Lewis, sydd genym ni yn yr ysgrif hon.

Ganwyd Mr. L. mawr Amaethdy a adwaenir wrth yr enw Plas yn Mrihdir, ger Dolgellau, swydd Feirionydd, G. C., yn y flwyddyn 1800. Ei rieni oeddynt Rees a Mary Lewis, y rhai oeddynt grefyddol, ac a ddygasant eu plant i fyni yn ofn ac yn addysg yr Arglwydd. Bu iddynt chwech o blant, sef pedwar o feibion a dwy ferch. Mr. L. oedd yr ail fab. Y mae pedwar o honynt wedi teithio ffordd yr holl dddear. Nid oes ond David a Rees yn awr yn fyw, y rhai sydd yn cartrefu gyda'u teuluoedd yn nghymydogiaeth Utica.

Ymfudodd Mr. L. a'i dad i'r America yn y flwyddyn 1817, pan nad ydoedd ond bachgen ieuanc, dwy ar bymtheg oed, daethant yma i weled y wlad, ac i chwilio am gartref, gan adael y gweddill o'r teulu ar ol. Yr oedd dau frawd i'w dad, sef Thomas a Richard Lewis, wedi ymfudo i'r wlad hon er's amrai flwyddau cyn hyn, at y rhai y bwriadai yr hen wr a'r bachgen gyfeirio, wedi glanio yn nhir y gorllewin, ac y mae y dull y daethant o hyd iddynt yn werth i'w gadw mewn

cof fel esiampl nodedig o oruwchlywodraeth rhag-luniaeth. Yr oedd ganddynt Feibl Cymraeg i'w ddarllen ar y fordaith, ar ddalen gysylltiol yr hwn yr oedd wedi ei ysgrifenu yr *unig* gyfarwyddyd oedd ganddynt i'w hyfforddi i fyned at eu perthynasau. Wedi glanio yn Bultimore, deallasant fod y *ddalen* ~~wen~~ wedi ei thori ymaith a'i cholli o'r Beibl, yr hyn a'u talfodd i'r fath ddyryswch a thywyllwch, fel na wyddent yn y byd i ba fan i droi, nac i ba le i fyned. Clywsant fod Cymry yn byw yn swydd Oneida, yn Nhalaeth New York, a chyf eiriasant eu camrau tuag yno. Cawsant long hwyliau sechan i'w cludo o New York hyd Albany oud yn ddamweiniol safodd y llestr ar waelod yr afon gan brinder dwfr, gyferbyn a phentref Newburgh ar y North River, a chan nad allent ei hwylio yn fuan yn mlaen, aethant i'r lan, ac heb un cyfarwyddyd na sail, gofynasant mewn masnachdy oedd yno, a wyddent hwy am ddyn o'r enw Thomas Lewis, Cymro, yn y pentref neu y gymydogaeith hono. Atebwyd hwynt fod dyu o'r enw hwnw yn byw heb fod yn mbell o'r pentref. Aethant yn mlaen yn eu hymchwiliad, ac ar y ffordd rhyugddynt a'r man lle yr oedd yn byw, cyfarfuasant a Chymro, a phwy ydoedd, ond yr unig ddyn yr ymofynent am dauo. Haws dychymygu na darlunio y fath syndod a llawenydd oedd o'r ddau tu yn y cyfarfyddiad hwn. Cawsant wybod yn mha le yr oedd Richard Lewis, y brawd arall, yn byw, sef yn Biinghamton, lle y ~~mae~~ ei hiliogaeth yn awr, yn lluosog iawn a chyfethog. Soniai ein cyfaill ymadawedig yn aml am y rhag-luniaeth a attaliodd yr hen lestr ar afon Hudson. Y mae yr holl amgylchiadau cysylltiedig a'r tro ~~damweiniol~~ hwn yn llawer rhy ffaith i'w cofuodi yn yr ysgrif hon.

Wedi i Mr. L. a'i dad fod yn y wlad hon am bedair blynedd, a chaelu digonedd o arian i ddwyn oddiamgylch en cynlluniau, efe a foriodd trosodd i'r "hen wlad" i ymofyn ei anwyl fam a'i frodyr a'i chwiorydd, y rhai a ddygwylent yn bryderus am yr adeg i ddyfod yma i fyw. Llwyddodd yn yr anturiaeth hon hefyd, a glaniwyd hwynt oll yn ddiogel ar ddaear y wlad hon. Ymsefydlasant gan mwyaf yn Oneida, ac y maent yn awr yn un o'r teuluoedd lluosocaf a pharchusaf yn y wlad. Yn y flwyddyn 1827, ymunodd mewn priodas â Miss Ellinor James, merch Mr. John a Jane James, Utica, yr hon hefyd sydd wyres i'r hen chwaer ffyddlon a duwiol, y ddiweddar Mrs. Jones, Main St., Utica, gyda yr hon y dygwyd hi i fyfyn y grefyddol o'i mebyd. Yr oedd y ddau wedi cael eu derbyn yn aelodau eglwysig ar yr un Sabboth gan y Parch. R. Everett, D. D., oddeutu blwyddyn cyn dydd eu priodas, yr hon hefyd a weinyddwyd gan en parchus weinidog. Bu iddynt bump o blant, tri o ba rai fuont feirw yn eu babandod, ond y mae y ddau fab eto'n fyw. Y mae George, y mab hynaf, yn cadw tŷ gyda'i fam, ac yn cario yn mlaen y gorchwyl o baratoi addurniadau beddau a chofgolofnau marmor (*marble monuments*), a

John yn efrynu at waith y weinidogaeth, ac y awr yn Ngholeg Hamilton.

Mwynhaodd Mr. L. iechyd rhagorol am y rhan fwyaf o'i oes. Yr oedd yn ddyn cryf nerthol, ac yn weithiwr dihafal. Yr oedd mor hoff o waith fel mai prin y gallai ei roddi heibio pan yr oedd yn fwy manteisiol iddo edrych dros ei weithwyr na gweithio ei hunan.

Yn Awst, 1862, cafodd anwyd trwm. Ni thwyd ar y dechreu fod dim perygl niwaidd, a dysgwylid y buasai yn gwella fel yr ~~anwyd~~ cyffredin, ond dyfnach dyfnach y gweithlai yr afiechyd. Cafwyd pob cymborth meddygol, ond i ddim lleshad. Ni theimlai boen, ond lithrai yn araf a graddol tua glan yr afon ddu. Trodd yn ddaerfodedigaeth gyflym. Pwysodd ei gystudd yn drymach drymach. Daliodd ei synwyrâu i weithsedu hyd ei fynydau diweddaf. Bu farw Hydref 1af, 1863, yn 63 mlwydd oed.

Yr oedd amrai bethau yn ein cyfaill ymadawedig yn werth eu cofuodi a theilwng o efelychiad.

Yr oedd bob amser yn garedig a didramgwylldd. Yr oedd felly o dymmer naturiol. Nid aml y gwelwyd ef wedi ei gythruddo i deimladau drwg. Ymddygai yn dirion tuag at bawb, ac enillai serch a chariad pawb a ymwneleant ag ef. Ni ddirmygat waeledd, ac ni archollai deimlad. Gwyddai fod teimlad a chymeriad dyn mor gysegredig eiddo iddo a'i waed a'i tywyd, ac ni bu yn euog o ymosod yn faleisus ar y naill na'r llall. Ei hyfrydwch oedd cynorthwyo'r angenus. Yr oedd yn ddidwyll a ffyddlon fel cyfaill, ac ni chlybuwyd ef erioed yn erlid gelyn. Mor ddedwydd fyddai'r byd pe'r ymddygai pawb fel hyn.

Yr oedd yn wladwr ffyddlon a gonest. Bu amgylchiadau y rhyfel presenol a gwrthryfel y De, yn ofid dirfawr i'w feddwl. Arswydai y drych-feddwl o fod yn fradwr i'w wlad. Wedi i'r gwrthryfel dori allan, a phan wnaed y casgliad cyntaf yn y ddinas i gyuorthwyo y milwyr, rhoddodd ef ei enw i lawr a thalodd ei *ddeg dolar a deugain* at y casgliad. Nid siaradwr ond gweithiwr oedd efe. Ac nid hyny yn unig, yr oedd yn weddiwr taer a gwaastadol dros ein Harlywydd a'n Llywodraeth. Yr oedd yn gyfaill cywir a brawd i'r caeth, ac yr oedd yn dymuno yn hiraethus am ei weled yn rhydd. Gwladgarwr oedd efe yn yr ystyr helaethaf o'r gair. Yr oedd yn llawenyachu yn llwyddiant ei wlad, yn galaru oblegid trueni ei wlad, yn barod i wneuthur yr oll a allai dros ei wlad, ac yn ewyllysgar i gydymdeimlo ag eraill i achub ei wlad.

Yr oedd yn dawl a thirion yn ei deulu. Gwelwyd rhai yn fwyn a charedig wrth bawb ond wrth yr eiddynt eu hunain, ac yn siroli yn mhob ty ond eu tai eu hunain; ond nid un felly oedd efe. Yr oedd cariad yn ei galon ef a siroideb yn ei wyneb, ar bob tywydd a hin. Carai pawb yn y teulu ei weled ef gartref, am ei fod bob amser yn gwneud ei gartref yn ddedwydd. Effethiodd yr un dymher yn ei deulu oll, a dolar dwfn iddynt yw gwled

ei le yn wag, wedi gadael yr allor deuluaidd a'i Feibl mawr. Bydded yr Arglwydd yn Noddwr iddynt.

Yr oedd yn fab tangnefedd yn Eglwys Dduw. Safai yn ddiysgog bob amser dros gyfiawnder a threfn, ond aberthai bob peth ond cydwybod a gwirionedd er mwyn beiddwch. Ni welwyd ef erioed yn arweinydd plaid, ac nid allwyd erioed ei arwain i gydweithredu a'r cawl a ddychymygant ddrygloni. Byddai bob amser yn darian i'r gweinidog trwy ei le, a phan gollai ei le yr oedd yn well ganddo ei adferyd na'i ladd. Enillodd gymeddwyaeth yr eglwys a dewiswyd ef yn swyddog ynddi, ac addefir gan lawer na welwyd ei werth nes ydoedd ei le yn wag. Nid oedd dim ond amhosiblirwydd a'i hattaliai ef i bob moddion, ac ni wrthodai yn amser wneuthur yr oll a allai i'w dwyn yn mlaen.

Yr oedd yn daval a dydddefgar mewn cystudd. Ni ddymunai fyw, ac nid ofnai farw. Dywedai yn fyrych fod dydd ei ymchottodiad gerllaw, ond yr oedd y graig yr adeiladodd arni yn ei fywyd yn ei gynol uwchlaw ofnau yrafon hyd ddydd ei farwolaeth. Yr oedd gair yr Arglwydd yn ddi-ddanwch dirfawr iddo, ac adroddodd yn fyrych gyda theimladau cân y penill canlynol:

"Yn ysgol bur fy Naw,
O rhyfedd yw, fe'm rhoad,
I ddysg'r bêr nefolaidd iaith
Gan'r Athraw goreu erioed;
Ac er na fedraf fawr
Yn awr o iaith y nef,
Pwy wyr na chaf fy nysgu'n iawn!
Un mawr ei ddawn yw ei."

Adroddai yn fyrych y llinellau olaf o'r penill hwn, hyd nes y byddai ei enaid mewn perlewysfeydd nefolaidd, a'r byd yn ddirmygedig o dan ei draed, ac ya y teimlad hwn y bu farw ac yr ehedodd ymaith.

Dichon y gofynai rhai, pahan na chyhoeddem ei wendidau a'i wrthgiliaidau? Nid am nad ydym yn ddigon hysbys o honynt, ond am ein bod yn credu ein bod yn fwy tebyg i Dduw wrth eu cuddio nag wrth eu cyhoeddi. Dywedodd ef, "Eu pechodau hwynt a'u hanwiredau ni chofiaf mwych." Y cwbl sydd genym ni i'w sicrhau ydyw fod ein disgrifiad o hwn a'n tystiolaeth am dano yn wirionedd, a'u dymuniad diragrith ydyw, "Bydded fy niwedd i fel yr eiddo yntau."

Newark, O.

DAVID PRICE.

CAPEL YN RHYDD O DDYLED.

Dymunaf hysbysu trwy gyfrwng y CENHADWR fod y ddyled drom a fu yn gwasgu ar yr achos Annbynuol Cymreig yn Pottsville, Pa., am ddedd mlynedd, wedi ei llwyr ddileu. Talwyd y cent ddiweddfaf o'r hen ddyled Tachwedd y 27, 1863, dydd a fydd yn gysegredig yn meddyliau y rhai hyn ag sydd yn teimlo dros achos y Gwaredwr. Teimlo a gweithredu sydd yn symud dyledion addoldai, ac nid "dos mewn heddwch," ac heb roddi dim. Ceir rhai yn bur hael yn eu gweddianau, ac yn llawn siarad am symud dyledion

addoldai, heb roddi ond ychydig. Maent yn barod i rwymo beichiau trymion ar yegwyddau eraill, heb eu sylw ag un o'u bysedd trwy gyfrannu dim. Nid y dosbarth hwn a'n cynorthwyodd, ond yr hael a'r crefyddwr cyson. Nid heb lafur ac ymdrech caled y llwyddwyd i ddileu yr hen ddyled oedd yn aros ar y capel hwn. Gwyrr llawer am y digalondid a guwsom a'r rhwystrau oedd ar y ffordd er cael y capel hwn yn rhydd. Pregeth hyfryd, er mor fyr, ydyw—Mae y capel yn rhydd o ddyled, *The chapel is free from debt.* Mae yn swnio yn hyfryd yn Gymraeg ac yn Saesonaeg.

Dymunaf gydnabod gyda chalon lawn o deimlad gwir ddiolchgar y cyfeillion caredig fuont fel arweinwyr a chyfranwyr yn y manau yr ymwelom â hwy allan o Pottsville. Bydded i'r Arglwydd eu llwyddo. Gadawsant eu gwaith am ddiwrnodau i'm cynorthwyo, a hynny am ddim; a chydha rhoddi eu hamser rhoddi arian helyd. Dyma y dynion sydd yn teimlo dros achos crefydd, ac nid y rhai sydd yn siarad llawer a rhoddi dim o'u hamser na'u harian tuag at dalu dyledion addoldai. Maent meddant hwy yn llawn teimlad dros lwyddiant crefydd, gweddiant ar nos Lun cyntaf yn y mis am lwyddiant yr achos cenhadol, a ffrwyth eu gweddianau am flwyddyn fydd 25 cent. Daw gwawr y mil flwyddiant yn fuan i gywilyddio y rhai ag sydd yn rhwystro lwyddiant crefydd y dyddiau hyn. Diolchaf yu gynes i bawb a gyfransant i'n cynorthwyo i gael achos y Gwaredwr o'r carchar yn y lle hwn—gwnaiff fy Meistr mawr ei hunan eto sylw o hyn, ac o ymddygiadau pawb at ei weision a'i achos, a hynny mewn lle cyhoeddus yn marn y dydd mawr. Ni chyll y ffriddloniaid a charedigion haelionus ei achos mo'u gwobr. Yr eiddoch mewn teimladau gwir ddiolchgar, M. D. MORAN.

Pottsville, Pa., Rhagfyr 10, 1863.

Trysorfa yr Ysgol Sabbathol.

Y. S. DELHI, OHIO.

BARCH. OLYGDD.—Wele ninau yn bwrw ein hatling fechan i'ch trysorfa. Yr ydym yn byw yn oes y diwygiadau, ac nid y lleiaf o honynt yw yr ysgol Sabbathol, am ei bod yn planu ei hegwyddorion dwyfol yn y genedl sy'n codi i fywyd i boblogi y byd. Mae hon yn cydweithio â'r weinidogaeth, fel dwy fodrwy fawr yn nghadwyn moddion moesol i rwymo egwyddorion Satan. Mae hi yn fuddiol i athrawiaethu, i gyngbori, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder, i ddysgu ein dwylaw i ymladd a'n bysedd i ryfela yn myddin yr Oen; i'n gwneud yn ddeiliaid cymhwys o'r gymdeithas ddynol, ac yn ddefnyddiol yn nheyrnas y Gwaredwr ar y ddaear. Yfwn ei hysbryd, ymddiddanwn yn barchus am dani wrth y rhai sy'n eastronol iddi ac ymdrechwn ein goreu i ychwanegu ei deiliaid; a ni yn gwybod nad yw ein llafur yn ofer yn yr Arglwydd.

Ar ol dweyd ychydig o'n teimladau yn mherthynas i'r ysgol Sabbathol, rhoddwn hanes byr o'i gweithrediadau o ddechreu Mai diweddfaf hyd

ddiwedd Hydref—mae banes yr ysgol fel y canlyn:—1 arolygwr, 1 ysgrifenydd, 9 o ddosbarthiadau, 5 yn Gymraeg a 4 yn Saesoneg, 7 o athrawon a 2 o athrawesau. Adroddwyd yn yspaid ychwech mis diweddaf, o bennodau 387, yn cynwys o adnodau 10,175, a'r Deg Gorchymyn gan y dosbarthiadau ar gylch, y rhan fwyaf o'r Sabbothau. Yr eiddoch yn ddiwyll,

THOMAS W. JONES, Ysg.

Radnor, Tach. 23, 1863.

Y. S. GRANVILLE, O.

Mae ein bysogl Sabbothol yn fyw yn nghanol yr holl derfysg a'r rhyfeloedd sydd yn ein gwlad; ond nid yw mor fludenog ag y gwelom hi. Ei rhif ydyw o 50 i 80, ac y mae y rhif yna yn cael ei rannu yn ddeuddeg o ddosbarthiadau ag athraw ar bob dosbarth, yn nghyd ag arolygwr ac ysgrifenydd. Hefyd y mae rhyw gymaiut o adnodau a phennodau yn cael eu hadrodd bob Sabboth, a gwell na'r cwbl y mae rhai o'r dosbarthiadau yn chwilio ac yn treiddio i mewn i'r hyn a ddarllenant,—nid boddioni ar ddarllen yn unig, ond ymdrech i oleuo ac adeiladu eu gilydd, ac felly bod o fudd i'w gilydd, a chredaf mai hyn yw dyben yr ysgol Sabbothol.

THOMAS A. JONES.

BYR GOFIANT I MR. JOHN J. MORGAN.

Ni wnawn ymgynyg at wneud ychwaneg na rhoi ychydig o'i banes, er mwyn ei berthynasau, ei gyftillion a'i gydnabyddion oeddynt yn mhell oddi wrtho pan y bu farw. Gwydd John Morgan yn Llanfihangel Creiddyn, ger Aberystwyth, swydd Aberteifi, D. O. Bu farw ei dad pan nad oedd Jolia ond dwy flwydd oed. Nis gwyddom ei enw, ond enw ei fam oedd Jane Morgan. Yr oedd hi yn grefyddol gyda'r Trefnyddion Calfinaidd, a bu ei mab yn y gyfeillach grefyddol gyda'r enwad uchod er yn blentyn.

Symudodd pan yn ieuanc iawn i Lanelli, Brycheiniog, at ei dylwyth. Wedi aros rhyw gymaint o amser yno, aeth i Aberdâr, swydd Forganwg, pan tua 18 mlwydd oed, lle y bu am 12 mlynedd. Treuliodd amser hapus gyda gwaith ei Dduw yno. Mae yn debyg mai yno y cafodd ei dderbyn yn aelod eglwysig, ac yno y dechreuodd bregethu yr efengyl. Byddai yn hoff o adrodd am bobl dda Aberdâr, am yr oedfaon hwylus a fwyhaodd, a'r pregethwyr enwog a wrandawodd yno, a thebyg ei fod yn diolch heddyw am i Bagluniaeth ei dywys erioed i'r lle manteisiol hwn. Ond wedi aros yno y nifer a enwyd o flyneddau, ymfudodd i'r America. Crwydrodd y brawd dipyn yma fel y gwnaeth yn yr hen wlad. Treuliodd y pum' mis cyntaf yn Dover, New Jersey. Wedi hyn y aeth i Pittston, Pa., ac wedi bod yno am ddeuddeg mlynedd oed i New Mines, ger Minersville, a daeth oddiyno yma, o'r lle yr aeth i ffordd yr holl ddaear.

Nid oedd yn iach er ys tua dwy flynedd a haner cyn iddo farw, ond bu yn alluog i ddilyn ei waith hyd tua deg mis cyn i angau roddi terfyn ar ei

hoedl. Ni chafodd gystudd trwm iawn, ond darfod yn raddol wnaeth. Gwelai ddaioni ei Dad nefol yn hyn a chydabyddai ef. Pan y buasem yn gofyn iddo yn ei ddyddian olaf pa fodd oedd yn teimlo, dywedai, Nid wyf yn boenus iawn, gallawn weithio o ran y boen sydd arnaf, teimlo yn wan ydwyf. Glynodd yn ei broffes hyd y diwedd. Pa le bynag y byddai yn myned aeth a'i grefydd ganddo i bob man, a bu yn gymhorth mawr iddo yn ddian yn ei daith bwysig ddiweddaf—dyrchafodd ef i wlad na ddymuna symud o hon byth. Pregelthai yn America megys y gwnelai yn Nghymra, a bu yn wasanaethgar iawn i'r eglwys hon yn ystod y tymor y bu yn ymddiadau o weinidog. Yr oedd yn bregethwreglur a sylweddol. Llwyddodd i gaiglu llawer o lyfrau da, gwaith yr hen dduwinyddion, megys Brown, Haddington, Charnock, Matthew Henry, Dr. Owen, &c. Yr oedd ganddo feddwl mawr o'r enwogion hyn, yn enwedig yr olaf, a dangosai hynny trwy ddefnyddio eu gweithiau. Darllenodd llawer o honny, ac nid myned drostynt yn arwynebol fyddai ef, ond ymrechai eu deall a'u cofio—gwneud eu cynwysiad yn eiddo iddo ei hun. Fel hyn fe llwyddodd i gyrhaedd cryn lawer o fwybodaseth fuddiol. Ond er fod ganddo amryw o lyfrau gwerthfawr, yr un a bria i'w fwyaf oedd y Beibl. Gwnelai iwy o ddefnydd o hwn na'r o un llyfr arall. Darllenai llawer o hona a ffurfiar i ddeall meddwl Daw ynddo. Credai yn ddiysgog yn ei wirioneddau, a gweithredai yn ol ei gyfarwyddiadau.

Ac wedi byw fel hyn bu farw mewn tanguefedd Medi 2, 1863, yn Minersville, Pa., yn y 34ain ml. o'i oedran. Claddwyd ef yn mynwent y Cyuall-eiddfaolion yn y lle uchod. Pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Heddwch i'w lwch hwn yn ei wely llaith hyd foreu caniad yr udgorn, pryd y ca gorff tebyg i'w gorff gogoneddus Ef; a Barauwr y gweddwon ofalo am ei briod ydd yn teimlo ei cholled ar ei ol.

JOHN E. JONES.

GOFIANT MRS. JONES, PARKRHYDDERCH, GENESEE, WIS.

Gwraig ydoedd Mrs. Jones i Mr. David Jones, Parkrhydderch. Yr ydoedd yn enedigol o sir Aberteifi D. O. Cafodd ei dwyn i fyny yn grefyddol o'i mebyd gyda'r Methodistiaid Calfinaidd, a pharhaodd i llyn yn ei phroffes yn ddifwlch hyd ddiwedd ei hoed.

Symudasant i'r America yn y flwyddyn 1846, ymeefydasant yn Parkrhydderch, plwyf Genesee, swydd Waukesha, Wis. Bu iddynt 13 o blant, o ba rai y mae 9 yn fyw, ac mae iddynt 8 o wyrion. Yr oedd Mrs. Jones er'a amser maith yn wanaidd ei hiechyd, ac ar brydiau yn dyoddef oystudd trwm.

Daeth ar ei meddwl i fyned i ymweled a'i merch i Oshkosh, ac a'i mob D. Jones, i Cambria, lle mae yn aros er'a amser. Cyrhaeddodd dŷ ei merch a bu yno ychydig ddyddiau; teimlai ei hun yn lled dda o ran ei hiechyd, ac aeth oddiyno i

ymweled â'i mab; ond wedi cyrhaedd Cambria ar chafodd weled D. Jones, am ei fod wedi myned ar y pryd ar neiges i Minnesota. Yn fuan cymerydd hi yn glaf iawn yn Cambria, telegraffwyd at ei theulu, ac aeth Mr. Jones tuag yno yn ddioed, ond cyn iddo gyrhaedd ati yr oedd ei anwyl briod yn rhy bell tan oruchwyliaeth angau iddo gael ymddyddau gair â hi; ni ddeallwyd iddi ei adnabod, oddiethr un waith y gwuaeth ryw arwydd tebyg i hynny â'i llaw. Felly y gorphenodd yr anwyl chwaer hon ei gyrfa, yn Cambria, Sabboth Tach. 1, yn 54 ml. oed.

Daethpwyd a'r corff adref i'r Park erbyn nos Fawrth, a dydd Mawrth, dydd y claddedigaeth, dygwyd hi mewn elor gerbyd i fynwent Jerusalem, lle dodwyd hi i orwedd mewn gwir ddiogel obaith am adgyfodiad dyglaer y boreu mawr. Er i lawer ddod yn nghyd ar yr achlysur, eto diamben i ugeiniau gael eu hattal, o herwydd yr oedd yn tywallt y gwlaw fel yr oedd yn anhawdd iawn myned allan o dy.

Yr oedd yr ysgrifenydd i bŵgethu ar yr achlysur, ond barnwyd mai gwell fyddai peidio o herwydd y gwlawogydd trwm, ac felly claddododd y bregeth fwradol i'r achlysur yn nghapel Bethesda, lle yr oedd yn aelod, ar y Sabboth Tach. 15, oddiwrth 2 Cor. 5: 5, rhan gyntaf. Gallodd yn hawdd gaaglu hanes buddiol am y chwaer hon, digon i lenwi tudalenau o'r Cenhadwr; ond becais mai doethach yw peidio rhag eich blino â meithder.

Yr oedd Mrs. Jones yn dra ffyddlon gydag achos crefydd yn ei holl gylchoedd, ac yr oedd yn hawdd gwybod fod egwyddorion bywiol crefydd yn argraffedig ar ei chalon. Fel mam yr oedd ganddi ddawn helaeth i lywodraethu ei theulu, a chafodd ymadael â'r byd gan adael ei holl blant yn dilyn crefydd Crist yn ddifwlch o'u mebyd. Gyda y eirioledeb mwyaf y derbynai i'w thŷ ac yr ymgeloddai holl weinidogion yr efengyl a alwent yno o bob euwad. Cafodd ei phriod golled, cafodd ei phlant golled, cafodd yr eglwys y perthynai iddi golled; ond yr ydym yn ddibetrus ein cred iddi hi gael elw anhraethol. Dywedai wrth y teulu lle yr oedd yn glaf ei bod yn barod i farw; ond y carasai gael marw gartref. Bydded i'w hanwyl briod gael uerth i ddal yn wyneb ei brofedigaeth, llaw dirion rhagluniaeth fyddo yn cysgodi drosto ef â'i blant tra yn y byd, ac iachawdwriaeth dra-gwyddol yn eiddo iddynt.

OWEN HUGHES, *Geneseo, Wis.*

COFIANT EVAN EVANS, YSW.,

SPRING GREEN, SAUK CO., WIS.

Ganwyd Mr. Evans yn Pen y Garn, plwyf Llanfynydd, swydd Gaerfyrddin, D. O., yn y fl. 1817. Enwau ei rieni oeddylnt Thomas ac Eather Evans. Ymfudodd ef â'i briod i'r wlad hon yn 1842, a thrigasant yn Blossburg, Pa., am tua 7 mlynedd, ac yn 1849 daethant i Spring Green. Bu iddynt 15 o blant, chwech o honynt ffont feirw o'i flaen ef. Bu farw ei anwyl briod Hydref 31, 1860. Mawrth

1862, bu farw ei fab bynaf, THOMAS, yn Minnesota, ac yn Awst 1863, ymwelwyd â'r teulu gan un o'r cystuddiau trymaf, rhyw fath o *congestive chills*, a bu y teulu oll, mwy neu lai, yn dyoddef o dau ei arteithiau. Awst 30, bu farw ei ferch fechan ALICE, yn 5 ml. oed. Medi 24, yn 13 ml. oed, bu farw ei anwyl HELLEN JANE.

Afonwyd llythyr atom fod angau wedi symud dau o'r teulu, a'u bod oll yn wael iawn, a Mr. Evans yn aauhebyg o fyw; cynwysai ddymunwad atom am i ni ddyfod yno mor fuan ag oedd modd. Aethom yno mor fuan ag y gallem, ac O! olwg dorcalous, gweled teulu lluosog heb un o honynt yn addas i gynorthwyo y lleill, rhai yn dechreu codi, ond yn rhy wael i sefyll i syny, y lleill yn eu gwelyau—yr anifeiliaid wedi dinystrio yn llwyr un erw ar ddeg o'u Corn, ac yr oeddynt wedi dechreu ar gas arall; er eu gweled drwy y ffenestri o'u gwelyau, nis gallent fyned atynt.

Aethom drwy y gymydogiaeth am gymhorth i gaaglu y gweddill o'u Corn,—a derbynied y cyfeillion caredig faont yn cynorthwyo, ein diolchgarwch gwresocaf. Taled y nefuedd chwi am eich caredigrwydd at y marw a'r amddifaid trallodus sydd ar ol. Yr oedd Mr. Evans ar y pryd o dan ofal meddyg, a doluriau peryglus wedi ymallyd yuddo, sef y *bilious & liver complaint, a dropsy of the heart*. Yr oedd colli ei anwyliaid, yn nghyd a dyoddef o dan y doluriau crybwylledig, yn fwy uag allai ddal, a Hydref y 9fed, 1863, bu farw, yn 46 ml. oed. Gadawodd 9 o blant amddifaid, heb dad na mam i ofalu am danynt. Mae y mab hyaf eidd ym fwy ar y maes yn ymladd dros ei wlad. Gweinyddwyd yn ei angladd gan J. C. Brainard. Nid ydyw yr ysgrifenydd yn cofio iddo weled angladd mor lluosog yb yr Unol-Dalaethau, ac ni welais ond y chydig o ruddiau aychion yn mysg y dorf lluosog.

Codwyd ar ddydd ei angladd o'r Hen Fonwent i'r Fonwent Newydd, ei briod a dau o'i blant bychain, y rhai a gladdwyd flwyddi yn ol; rhoddwyd y pedwar yn yr un bedd, gorwedda y ddwy fechan a gladdwyd ddiweddar wrth eu hochrau. Wele chwech o'r un teulu yn tawel huno yn yr un lle; a blaenffwyth angau o'r teulu yn huno yn Llaufhangel, Rose y Coin, swydd Gaerfyrddin, D. O., a'u mab bynaf yn huno yn Fillmore Co., Minn. Dyma wyth o ddau ar bymtheg o'r un teulu wedi gadael byd y gorthrymderau, a naw yn wlo ar eu holau.

Gallwn ddwyed am Mr. Evans mai nid yn fynych y ceid neb yn llawnach mewn gwybodaeth gyffredinol nag ef. Gwasanaethodd y rhan fwyaf o swyddi yn y Town. Bu yn ynad heddwch yno am flnyddau, ac nid wyf yn gwybod am un a chymaint o ysbryd heddwch ynddo a Mr. Evans, bu yr ysgrifenydd ac yntau lawer gwaith gyda'u gilydd yn gwneud i syny rhwng pleidiau fyddai yn methu cyduno.

Ymdrechodd lawer i roddi addysg i'w blant bychain, fel nad ydym yn gwybod am nemawr o'u hoedrau wedi cael cymaint o fanteision a hwy.

Yr oedd eu tŷ yn athrofa bob amser—nid yn unig yr oeddynt yn dysgu yn yr ysgolion dyddiol a'r *High Schools*, ond yr oeddynt hefyd yn dysgu gartref: cofied rhieni ymdrechgu gartref gyda eu plant—heb hyn araf iawn yn gyffredin y bydd eu plant yn derbyn addysg, yn euwedig y rhai ieu-angaf. Gallwn ofyn i'w gydnabyddion, Pwy yn fwy ymdrechgar gyda'r ysgol Sabbothol uag ef? Pwy yn fwy parhau o weinidogion y gair? Pwy yn fwy seolog a flyddlon o blaid dirwest?

Wrth ddarllen hanes dyn mor rhinweddol, mae yn alar genym orfod hyeysu nad oedd yn perthyn i un gymdeithas grefyddol; ond yr oedd yn wr o unioingred am wirioneddau dwyfol. Yr wythnos y bu farw holodd fi yn fanwl yn nghylch "*fydd gadwedigol*," a dywedai ei fod wedi darllen gwaith dau awdwr yn ddiweddar ar y pwnc. Ymddangosai yn cael ei foddioni gan fy atebion a'm sylwadau, a dywedai fy mod yr un olygiadau ag un o'r ddau a ddarllenasai, a'i fod yntan wedi derbyn fy ngolygiadau pan eu gwelodd yn argraffedig. Gofynai a bregethwn yn ei dŷ ef y Sabboth? Addewais y gwnawn. Y testyn a gymerais oedd, "Caus nid oes i ni yma ddinas barhaus," &c. Hon oedd y bregeth ddiweddar a glywodd. Bu farw yn ihen pum niwrnod wedi hyn.

Ein gweddi daer wrth derfynu hyn o linellau ydyw. am i Dad yr amldifaid otalu am ei blant bychain, ac yn neillduol am iddo gadw eu brawd sydd ar y maes, a'i ddychwelyd at ei frodyr a'i chwiorydd sydd yn ieuangach i'w cynorthwyo i gael cynaliaeth i fynd drwy'r yd y gorthrynderau, a sancteiddio y gorthrynderau hyn i'w paratoi i wlad well.

JOHN DAVIES.

Bangor, La Crosse Co., Wis., Rhag 2, 1863.

CAMBRIA NEWYDD.

TRFEDIGAETH GYMREIG GOGLEDDBARTH MISSOURI.

Cyfarfyllidais A Meistri J. M. a W. B. Jones ychydig ddyddiau yn ol yn Eemsen, ar eu dychweliad o Missouri. Da genyf ddeall eu bod wedi eu llwyr foddioni a'u hymwelid a'r *Great West*. Nid oeddynt yn dygwyl gweled y fath fanteision naturiol, y fath diroedd rhagorol, na chymaint o gyfleusderau masnachol ag a welant. Y maent yn awr yn paratoi darluniau o diroedd y Drefedigaeth, yn nghyd a'r prisiau a'r telerau esmwyth ar y rhai y gellir ei gael. Derbyniasant lythyr ar eu dychweliad i Oneida, oddiwrth aelod cyfrifol o'r Gydgynghorfa, yn yr hwn yr hysbysir iddynt y bydd amryw drefydd yn cael eu hadeiladu y gwanwyn nesaf ar linell yr "*Hannibal a St. Joseph Rail Road*," ac y bydd iddynt gydweithredu a'r Cymry yn wresog i gario yn mlaen y gwaith o ddadhuddo adnoddau ialeth ardderchog Missouri.

Bydd yr hysbysiaeth, mae yn debyg, yn y Cenhadwr am Chwefror, ac enwau rhai o'r gwahanol oruchwylwyr a weithredant ar ran y Drefedigaeth yn y sefydliadau Cymreig.

E.

ANRHEG I WEINIDOG.

Nos Fercher, Rhag. 16, cynaliwyd cyfarfod yn addoldy y Methodistiaid Calfnaidd ar heol 13th, gan Gymry Efrog Newydd, ar yr amgylchiad o ddangos eu parch a'u cydymdeimlad i'w gair y Parch. William Roberts, trwy wneud *Donation* iddo. Ymgasglodd tyfa luosog o Gymry ac Americanaid i'r addoldy. lle yr oedd byrddau wedi eu harlwygo o bob danteibion. Dylasem ddweyd fod envelope gwag yn cael ei roi yn llaw pob un wrth ddyfod i mewn, ac yna pawb yn rhoddi ei rodd ynddo, ac heb enw wrtho, ac yn ei selio i fyny a'i ddodi mewn box quuedig, fel nad oedd neb yn gwybod faint oedd pob person yn roi. Ac ar ol agor y box cafwyd y sawn ardderchog o 445 dollars, ar ol talu pob costau; a chafodd pair of black pants gwerth tua deg dollar; a chawsom gyfarfod dyddorol ar ei Tŷ—cana ac areithio. Cafwyd araeth dda gan Thomas Jones, Jr., ar haes ei daith yn Nghymru.

UN OEDD YNO.

CASGLIAD AT EGLWYS GYNULLEIDFAOL IRONTON, OHIO.

MR. GOL.—Dymunaf eich cauiad am ychydig le yn y Cenhadwr i ddiolch i'r cyfeillion sydd yn byw yn y Heoedd isod, droswyf fy hun a thros yr eglwys am eu caredigrwydd yn ein cynorthwyo i ddyleu dyled ein capel. Cae glais yn

Cincinnati,.....	\$97.90
Portsmouth,.....	37.00
Oak Hill,.....	24.75
Centreville,.....	10.35
Carmel,.....	9.10
Jefferson Furnace,.....	22.75
Cambria Furnace,.....	9.35
Ty'n Rhos,.....	16.15
Nebo,.....	17.05
Siloam,.....	8.35

Cyfanswm.....\$252.75

Y mae ein capel yn bresenol trwy ymdrech cartrefol a charedigrwydd cymydogiaethol yn gwbl rydd o ddyled, ac yr ydym fel eglwys yn ddiolchgar iawn i bawb a'u cynorthwyoedd.

Geo. M. Jones.

Y GYDGYNGHORFA.

Eisteddfod gyntaf y XXXVIII Gydgynghorfa a agorwyd yn Washington am 12 o'r gloch, Rhag. y 7fed.

Ar agoriad y Senedd offrymwyd gweddi gan y Parch. Dr. Saunderson, yn cydnabod llaw yr Arglwydd yn amddiffyn bodolaeth y Weriniaeth yn y dymhestl aruthrol sydd yn curo arni.

Yn y Tŷ, ar ddarlenniad y gofrestr o aelodau gan Emerson Etheridge o Tennessee, (gwr pleidiol i gaethiwed,) yr hwn oedd ygrifenydd y Tŷ diweddar, cafwyd fod yr aelodau o Maryland, Virginia, West Virginia, Oregon, Missouri a Kansas wedi eu gadael allan. Y rheswm a roddai am hyn y oedd nad oedd flurf eu dewisiad wedi bod

yn gwbl reolaidd. Yr amcan oedd gadael allan nifer o werinwyr, cyfeillion i'r Undeb, fel y byddai y mwyafrif o'r Tŷ o'r un blaidd ag Etheridge, sef *Copperhead*, ac y gallent ffurfio y tŷ trwy ethol swyddogion o'r blaidd hono, ac Etheridge yn eu plith yn ysgrifenydd. Ond dyrysawyd y cyullun trwy i'r aelodau o'r talaethau uchod gael eu derbyn ar lawr y Tŷ, a'u henwau gael eu cofrestru.

Wedi hyn etholwyd yn ddirwysr, ar y darlleniad cyntaf, Schuyler Colfax o Indiana, (gwerinwr cyfeillgar i'r Weinyddiaeth,) yn Llefarydd y Tŷ, trwy 101 o leision yn erbyn 81 dros bawb eraill. Mr. McPherson o Benneffylania a etholwyd yn ysgrifenydd, yn erbyn Ethridge, trwy fwyaftrif o 101 yn erbyn 69.

Y pwyllgorion arferedig a ffurfiwyd ac a gyhoeddwyd gan y Llefarydd. Y Parch. Wm. H. Channing a etholwyd yn Gaplan y Tŷ, a Dr. Sunderland a ail etholwyd yn Gaplan y Senedd.

Rhoddyd hysbysiad am hysryw ysgrifau i gael eu dwyn ger bron yn y ddau Dŷ yn eu hamser priodol—dros ddilead caethiwed yn yr holl wlad—dros ddilead deddf y caeth ffledig—dros helathu cyflogau y milwyr—dros gefnogi ymrestriad yn y Llynnes—dros etholiad cynrychiolwyr yn nhalaethau Tennessee a Louisiana—dros wellhad y Cyfansoddiad a datganiad caethiwed yn anghyson â'r Llywodraeth—dros sefydlu llywodraethau rhagddarbdodol, dros amser yn y talaethau gwrthryfelgar, &c.

Derbyniwyd hefyd amryw ddeiseban yn gofyn am ddilead caethiwed yn holl dalaethau a thiriogaethau yr Undeb.

Gohiriwyd y ddau Dŷ, Rhag. 23. dros y gwyliad, hyd ddydd Mawrth, Ion. 5ed.

Ni weithredwyd ar ddim o bwys yn gwblhaol—parotadau helaethion a wnaed erbyn y cydgynualliad ar ol y gwyliad.

CENHADWRI Y LLYWYDD.

Ar ol cydnabod ein rhwymedigaeth o ddiolchgarwch i ddwyfol ragluniaeth am lawnder o drugareddau y flwyddyn hon eto, sylwir fod ein cywyllt iad a galluedd tramor yn heddychol a chrfeillgar. Anogir fod y Llywodraeth yn dangos cymeradwyaeth a chefnogaeth i'r cynllun o osod Pellebyr dan y Werydd, a'r un modd dan ran o'r Tawellog, rhyngom a Rwsia. Anogir fod ymfudiaeth i'r wlad hon o wledydd eraill yn cael ei gefnogi gan y Gydgyghorfa. Rhoddir crynboad byr o olygiadau ar drefn a sefyllfa pethau yn y wlad yn gyffredinol, ac yna cyfeiria y Llywydd at achos rhyddid, fod y cyhoeddebau a roddwyd allan am ryddhad y caethion yn effeithio yn dda—a'r achos yn dyfod yn swyfwy gobeithiol yn ubeimlad a barn y wladwriaeth yn barhaus. Yna cyfeiria at y Gyhoeddeb ychwanegol yr hon a ystyrir yn ddyledawydd arno ei rhoi allan gyda y Genhadwri. Mae yn sicrhau ei benderfyniad i beidio galw yn ol un o'i gyhoeddebau ar achos rhyddid, na throi neb a ryddhawyd trwyddant yn ol i gaethiwed.

Y GYHOEDDEB YCHWANEGOL.

ANGHOFRAITH (*amnesty*) A MADDEUANT I WRTH-REFYLWYR EDIFEIRIOL.

Y Gyhoeddeb chwanegol a roddir allan gan y Llywydd mewn cysylltiad â'i Genhadwri a gynwysa laddeuant llawn i wrthryfelwyr edifeiriol, ac adferiad o'u meddiannau oll, oddieithr eu hawl i gaethion, ar yr amod o'u bod yn gwneud llw o ffyddlondeb i'r wladwriaeth, ei Chyfansoddiad, ei Huaddeb a'i Deddfau. Enwir yn arbennig yn y llw o ffyddlondeb, y gosodiadau cymwysedig yn y Gyhoeddebau diweddar a gweithrediau y Gydgyghorfa ar achos rhyddid.

Ond cyhoeddir *eithriad* i'r anghofraith a'r laddeuant, yr hyn sydd yn cau allan *flaenoriaid* a phrif *arweinwyr* y fadwriaeth a'r gwrthryfel.

Cyhoeddir hefyd a datgenir cynllun a threfn i dderbyn yn ol i'r undeb y talaethau enciliedig, sef Arkansas, Texas, Louisiana, Mississippi, Tennessee, Alabama, Georgia, Florida, South Carolina a North Carolina, sef pa bryd bynag y delo nifer o bersonau, dim llai na'r degfed o'r nifer a bleidleisiasant yn yr etholiad Llywyddol yn 1860. yn un o'r talaethau hyn, i arwyddo eu dymuniad am gael eu derbyn yn ol, ar yr amod o'u hymostyngiad a'u haddewid o ffyddlondeb yn ol llaw. Rhaid i'r cyfryw Lywodraeth dalaethol fod yn un. *nerinol* a *rhydd*. Sicrhau i'r Llywodraeth newydd a ffurfiu llyly amddiffyniad gan alluoedd cyflawn yr Undeb, i'w ymosodiadau o fewn nac oddiallan i'r cyfryw dalaeth. Datgenir hefyd, os y dewisiad fydd yn unhyw un o'r talaethau hyn, i gyrbaedd dilead gnedol ar gaethiwed, yn hysbysu na dilead uniongyrchol na wrthwynebir byny gan y Llywodraeth Gyffredinol. Dyna yn fyr gwybodaeth y Gyhoeddeb hon.

Wela yn awr ddrws agored i adferiad heddwch a threfn yn ein gwlad drallodus, a dilead cyffred. mor a bythol ar yr hyn a fu yn achos o'r trallod a'r dinystr mawr a ddygwyd arnom.

GANWYD.

Tach. 26, 1863, yn Coleraine, Pa., JAMES HARRIS, mab i Mr. James a Margaret Harris,

Medi 18, yn Centreville, awydd Gallia, O., merch i'r Parch. E. D. Jones a'i briod Jane. Gelwir hi SARAH ANN.

I Sarah Ann boed einoes

O ddefnyddioldeb gwiw,

Mawr lwyddiant a'i canlyno

Tra yma ar dir y byw,

A'r Arglwydd a'i par'too

Cyn delo angau awr

I fod yn un o'r perlan

Yn nghoron Iesu mawr—D. I. J.

Tach. 7, yn Searsville, ger Summit Hill Pa., mab i David Hughes ac Ann ei briod—gelwir ef EDWARD.

Rhag. 5, yn Storm Hill, Pa., mab i Evan Ellis a'i briod—gelwir ef WALTER.

Rhag. 1, yn Steuben, E. N., merch i Mrs. Prichard, priod Mr. Robert Prichard, o'r lle uchod. Gelwir ei henaw hi ANN.

PRIODWYD.

Hyd. 14, 1863, yn Hyde Park, Pa., gan y Parch. E. B. Evans, Mr. JOHN B. JONES a Miss ELIZABETH MASON, y ddau o Hyde Park.

Hyd. 15, yn Hyde Park, gan yn un gweinidog. Mr. DAVID ROBERTS a Miss ANNE DAVIES, y ddau o Providence, Pa.

Rhag. 9, yn Hyde Park, gan yr un, Mr. THOMAS J. THOMAS a Mrs. RUTH HUGHES, y ddau o Hyde Park.

Rhag. 5, yn Floyd, E. N., gan y Parch. L. D. Howell, Mr. ELIAS WILLIAMS o Steuben a Mrs. GRACE JONES o Floyd.

Rhag. 7, yn dinas Utica, gan yr un, Mr. DAID W. DAVIES a Miss HARRIET E. BALIS, oll o Utica.

Rhag. 15, yn Floyd, yn anedl tad y briodferch, gan y Parch. Wm. Howland, D. D., PETER G. HORNING, ysw., o Sharon Springs, a Miss JENNIE E. DAVIES, merch iauaigaf Mr. Owen T. Davies o Floyd.

Tach. 14, yn Iowa City, gan y Parch. Ev. Griffiths, Mr. WILLIAM J. DAVIES a Miss SARAH DAVIES; y ddau yn byw ar Old Man's Creek.

BU FARW,

Awst 26, 1863, yn yr ystyty yn Covington, Ky., Mr. JOHN S. JONES, perthynol i'r Co. H, 1st Heavy Artillery, Ohio volunteers, mab i Mrs. Jane Jones (gweddu) o gymydogiaeth Ty'n Rhos, sir Gallia, O. Ei glefyd oedd y typhoid fever. Yr oedd yn 20 ml. a 6 diwrnod oed pan y bu farw. Dygwyd ei gorff adref ar y 27ain o'r mis uchod a chladdwyd ef yn mynwent Ty'n Rhos, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. Evan Davies. Ymunodd yr ymadawedig â'r fyddin yn mis Awst 1862, o dan y Cadben Evans. Yr oedd hefyd yn aelod cyson o'r Ysgol Sul, pan gartref. Gadawodd fam alarus a dwy chwaer anddifaid i alaru y golled ar ei ol. Yr Arglwydd a'i cynorthwyo yn ei gwendid. IOAN.

Medi 10, yr yr Ystyty yn Tennessee, ROBERT WILLIAMS, mab i Hugh a Catharine Williams, Steuben, N. Y., yn agos i 29 ml. oed. Aeth fy mab Robert a'i deulu bach i Iowa tua chwe mlynedd yn ol. Trin tir oedd ei waith yno. Yn mis Awst 1862, ymrestrodd yn y fyddin; yr oedd tua 19 yn ymrestru gyda eu gilydd, yntau yn un o'honynt. Bu y Regt. ment ag yr oedd yn perthyn iddi yn Iowa City am beth amser. Fel miloedd eraill, i'r De yr oedd yn rhaid myned, felly yn Tennessee yr oedd pan fu farw. Yr oedd wedi bod yn wael o'r amryw flaoedd, ond ei glefyd diweddaf oedd y dolar rhydd—tua dau diwrnod y bu yn yr Ystyty yn ymadael a'r fuchedd hon. Yr oedd yn feddianol ar feddwl helaeth o'r yn fachgen, ac wedi cyrhaedd addysg dda a hyny trwy ddiwyddwyd mawr. Yr wyf yn deall fod fy mab wedi ymuno ag achos y bendigedig Iesu pan yn y fyddin. Yr oedd yn gyrru adref ac yn dweyd fod modd byw yn ddawiol hyd yn nod yn yr Army. Mae hyn yn gyssur mawr i fy meddwl, a gobeithio fod marw yn eiddo. Yr oedd yn perthyn i'r 40th Regt. Iowa, ac yn Lieutenant yn y Cwmni y perthynai iddo. Ei anwyf fam alarus,

CATHARINE WILLIAMS.

Hyd. 10, yn Centreville, swydd Gallia, Ohio, o'r diphtheria, yn 2 fl., 10 mis a 9 diwrnod oed, WILLIAM, mab i'r Parch. E. D. Jones a'i briod. Claddwyd ef yn mynwent y T. C. yn Centreville. Gweinyddwyd yn yr angladd gan y Parcha. E. Davies (A.) D. Ross-er (T. C.) a D. Lloyd (B.)

Fel boreu flodeuyn mewn harddwch 'n ymagor i lanw'r awyrgylch ag aroglau ragor, Ac yna 'n ymgeuad fel mae'r haul yn codi Rhag cael ei gam-liwio gan yr un baladr o honi; Gwnaeth Willie ymddangos mewn harddwch beth Nes awyno i'r renni a'n llanw a llonder, i amser Ond buan difanodd,—aeth allan yn hyrwydd. I'magor yn harddach yn uheyrnas ei Arglwydd. D. I. J.

Hyd. 26, yn Alexandria, swydd Licking, O., wedi wythnos o gystudd, yn 46 ml. oed, Mr. THOMAS REES, gan adael gweddwl alarus a seith o blant amddifaid ar ei ol. Ymgynullodd torf fawr o'i garedigion i'w hebrwng i dŷ ei hir gartref, i fynwent Bryniau Cymru (Welsh Hills) ger Granville, pryd y gweinyddwyd yn y tŷ ac wrth y bedd gan yr ysgrifenydd. Daeth Mr. Rees a'i deulu i'r wlad hon, o blwyf Llannerfil, swydd De-faldwyn, yn y flwyddyn 1852. Bu yn aelod defnyddiol gyda y Trefnyddion Wesleyaidd yn "yr hen

wlad" ac ymunodd â'r Eglwys Gynulleidfaoel pan yn byw yn ardal Granville, ond wedi symodi i Alexandria, ymwagodd at ei Frodyr y Seison. Cofir am ei wedd-iau doniol ac effeithiol gan bawb a'i hadweenai, a barna y rhai oedd yn ei adnabod oreu eidd wedi myned i daugnefedd.

Dymunir at Olygydd "yr *Eurgraw, Wesley-aid*" golnodi y farwolaeth uchod, er mwyn ei gydnabod yn Nghymru. D. PRICE, Newark.

Tach. 2, yn Newark, O., ELIZABETH ELINOR, merch David a Sarah Anthony, yn 8 mlwydd oed. Yr oedd yn brofedigaeth chwerau i'r fam, a hyny yn fwy am fod y tad yn mholl oddicartref yn myddin yr Undeb, yn brwydro dros gyfansoddiad ac iawnderau ei wlad. Hebryngwyd ei gweddillion i orphwys yn mynwent Saron, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur, cyn cychwyn y corph, ac wrth y bedd, gan y Parch. David Price, Newark.

Hyd. 27, yn Waterville, E.N., o'r gwddf bydredd, MARGARET ELIZABETH, plentyn Mr. Samuel Goodwin a'i briod, ac wyres i'r Parch. S. A. Williams, Bradford, Pa., yn 9 ml.; 7 mis a 19 niwrnod oed.

Hyd. 31, yn dinas Utica, yn fiwydd a phaner oed, CAROLINE LOUISE, merch Mr. Isaac a Jane Roberts, o'r darfedigaeth. Gweinyddwyd yn y gladdedig-aeth gan y Parch. James Griffiths.

Tach. 8, yn Paris, E.N., o'r gwddf bydredd, SARAH, plentyn Mr. Stephen Reader a'i briod, yn 6 ml., 4 mis a 21 niwrnod oed.

Tach. 9, JOHN DAVIES, mab i Mr. John Davies a Catharine ei briod, yn 21 ml. ac 8 mis oed, o'r typhoid fever. Dyoddefdd gystudd trwm yn amyneddgar, yr oedd yn ddyn ieuanc tawel a di-flot o ran ei gymertad moesol, ac yn blentyn ufudd iawn i'w rieni, maent yn teimlo yn ddwys eu colled ar ei ol. Nid oedd wedi ymuno â chrefydd; ond yr oedd yn ei fywyd yn siampl i lawer o grefyddwyr. Dyma rybudd eto i bobl iegalne i fod yn barod. Gweinyddwyd yn y gladdedig-aeth gan Mr. Thomas a'r ysgrifenydd. BRADFORD.

SAML. A. WILLIAMS.

Tach. 19, Mr. THOMAS JONES, Cwm, yn 82 oed Bu yn fethedig am flynyddau, fel nad oedd yn gallu dyfod fawr allan. Yr oedd yn hen pan ymunodd â chrefydd, ac felly nid oedd wedi cyrhaedd llawer o wybodaeth am bethau crefydd, ond yr oedd yn hoff iawn o gyfeillach pobl grefyddol mewn cyrffarod gweddi, yr oeddynt yn anwyf iawn ganddo. Darlloedd lawer ar ei Feibl, ac yr ydym yn obeithiol ei fod yn mwynhau cysuron y Beibl. Ymudodd e'i deulu i'r wlad hon o Aberystwyth, swydd Aberteifi, D. C., oddi amgylch 36 mlynedd yn ol. Mae ei weddwl yn fyw eto, ac yn oedranus, Yr Arglwydd a'i cynalis. Gweinyddwyd yn ei gladdedig-aeth gan Mr. Thomas a'r ysgrifenydd. SAML. A. WILLIAMS, Bradford.

Tach. 27, WILLIE WHELDON MORRIS, plentyn i Dr. Thomas Morris a'i briod, o blwyf Remsen, ac wyr i'r diweddar William J. Wheldon, Penmynydd, Steuben, yr ydoedd yn agos a chyrhaedd ei bum ml. oed. Y diphtheria oedd ei glefyd. Yr ydoedd yn debyg i'r rhai a ymddangosaant yn y byd hwn, ac nad ydyw y byd yma yn deilwng o'honynt, yr oedd ganddo ddrychfeddylliaid rhyfedd am y nofodd, a dywedat yn fynyeh ei fod yn myned yno at ei daid i fyw, ac felly fu. Gweinyddwyd yn ei angladd gan y Parch. Mr. Hall a'r ysgrifenydd. MORRIS ROBERTS,

Tach. 30, ROWLAND WILLIAMS, mab i Mr. Evan Williams o blwyf Trenton ger Remsen, ymddifad o'i fam er pan yn ychydig gyda blwydd oed, a phriodol y gallasai ei dad ei alw y pryd hwnw yn Benoni, mab ei alar, ar ol ei anwyf fam yn nghyd a'r gofal mawr gofnol i'w fagu heb ei fam. Ond trodd allan yn Benjamin, yn fab ei ddeheulaw, yn fachgen da,—da am ddygyn yn yr ysgolion, da i'w helpu ar y ffarm, da yn ei foessau, a gwell na'r cyfan yn ei grefydd. Colloid ei iechyd e'r rhai blynyddoedd a dechreuodd ddwyn arwyddion y darfedigaeth e'r to mawr. Cafodd ei fendithio i feddwl am ei diwedd drwy hyny, a thrwy afiechyd ac angau ei frawd John, ac afiechyd ac angau ei hen nain, ac yn neilluod trwy ymarferiad a moddion gras gan amryw yn y tŷ ar yr adegau hyny, a thrwy gynghoriad personol amryw. Ond dystaw iawn ydoedd, ni ddwyddol fawr o'i dywydd wrth neb. Ond ryw Saboth ar ol ei eraill fyned i'r cwrdd darfaidd ei fam yn nghyfraith (mam

daa foedd hi iddo) ddechreu siarad ag ef am ei enaid a chrefydd, a phenderfynu cynnal gwrddi gweddi ei dau ar yr achos, ac felly fu, a darfu i Rowland ddechreu tori dweyddi i weddio yn gyboeddus, a derbyniodd y fath oleuadau am Grist fel Gwardwr pechador, nes y symudodd yr holl ofnau a'r trallod, a llanwodd ei enaid a gorfioedd mwyaf a welson yn ein boes, a'r geiriau bygy oedd y moddion, "A'r hwn a ddol attaf hi, nis bwrtaf ef allan ddim." Yma y canfu y croesaw penaf i bechador i droi at Grist a'r sicrwydd mwyaf na wrthodai neb a ddeuai. Yn y sefyllfa hon y gwelsom ef tua chanol yr wythnos ganlynol. Ac ar ei gais neifiaol ef cyfarfu yr eglwys yn y tŷ i'w dderbyn fel aelod eglwysig, a chyfarfod na ellir ei anghofio ydoedd hwnw, yn enwedig ei weled ef yn sefyll i'fyn y gwen siriol ar ei wyneb yn adrodd ei dywydd a'i waredigaeth trwy ei Iesu anwyl. Cawsom y fath foddlonrwydd yn ei ddywedadau a'i gyffoes, a'r fath ddyllanwad o'i eiriau, nes llanw y lle a phawb o rylfoddod a syndod, a'r syndod hwnw a barhaodd ar ein meddyliu yn hir. Cafodd ddyfod i'r capel un Sabboth Cymundeb, cyayddodd ei waeledd ond yn bar raddol am amser. Ond parhaodd ei orioledd a'i hyder digwmwl hyd y diwedd, a dywedai wrth bob un a ddeuai i'w weled a'r Iesu anwyl. Parhaodd i ddyweddyd felly ac adrodd ei benillion "Gwael bechador yw fy enw &c.", "Astariaf ato yn hyderus &c.", "Iesu, Iesu, 'rwyf ti yn ddiogon," a "Iesu, Cyf-aill pechaduriaid, &c." yn nghy ag amryw eraill, hyd o fewn ychydig i'r anafolaf. Dywedai wrth ei dad a'i fam ei fod wedi cael lle da gyda hwy, a phe cawsai fyw y cawsai gartref da ond bod ganddo gartref gwell yn y nef gyd a'r Iesu; a phan oeddynt yn adrodd pregeth ddiweddar y Parch. Samuel Roberts am y nefoedd, aiebai yntau y byddai ef yn fuan yn gwybod yn well na'r gwr hwnw am y nefoedd. Cyd-dystiolaeth y Parch. J. W. James, Dr. Everett a Morris Roberts, wedi bod yn ei gymdeithas amryw weithiau oedd na welant y fath beth yn ei hoed ac ystyried mor ieuanc ydoedd, mor oleu y parhaodd, ar ei feddwl byd nes o'n golwg ni yr ebedodd adref, pan, oddeutu ugain ml o'i oedran. Gweinyddwyd yn ei angladd gan y brodyr uchod yn nghyd a'r brawd Thomas Thomas.

MORRIS ROBERTS.

Tach. 28, yn plwyf Newport, N. Y., o ddolur y gwddf, SAMUEL THOMAS, ei oedran 5 ml., 6 mis a 6 diwrnod, mab Mr. William Thomas ac Ann eiwraig. Eto, Rhag. 10, yn yr un teulu ac o'r un rhieni galarus, o'r un afiechyd, THOMAS THOMAS, yn 7 ml., 6 mis a 17 o ddyddiau oed. Claddwyd y ddau fach anwyl hyn yn mynwent Capel Bryn Seion, yn ymyl eu taid a'u nain a pherthynasau eraill. Gweinyddwyd yn y ddwy gladdiedigaeth, yn Gymraeg a Saesnaeg, gan y Parch. C. R. Negus o Newport a W. D. Williams o Deerfield.

Hyd. 23, yn Weathersfield, Ohio, yn 57 ml. oed, y brawd crefyddol, THOMAS D. JONES, er mawr alar i'w weddw, merch a mab ynghyfraith, heblaw brodyr a chwiorydd crefyddol a chyfeillion lluosog. Daearwyd ei ran farwol yn ngladdfa y Bedyddwyr yn y lle uchod. Yr oedd tori lluosog iawn yn ei hebrwng i dŷ ei hir gartref, pryd y gweinyddwyd y gwasanaeth crefyddol gan J. Moses (M. C.), Williams a Harris, Weathersfield. (B.) Evans, Ridge, a'r ysgrifenydd. Yr oedd y brawd hwn yn euedigol o Pant Teg, sir Gaerfyrddin. D. C. Enwau ei rieni oedd David ac Ann Griffiths, gynto Bant y Barillau, (Arferai y plant oll gario y style Jones). Cafodd ein ymadawedig frawd y fraind o ymuno a chrefydd 35 ml. yn ol yn Pant Teg, dan weinidogaeth y Parch. D. Davies. Yn mhen 2 fl. wedi ymuno a'r achos goreu.—ymunodd mewn priodas ag o'r enw Elinor Phillips, chwaer o'r un eglwys a dderbyniwyd yr un Sabboth ag ef. Aferent fyw mewn lle a elwir Pen tir Bach, plwyf Abergwili. Ymfudasant i'r wlad hon yn y fl. 1853, ymfelyddasant yn Weathersfield, lle terfynodd ein hanwyl frawd ei yfa wedi 35 ml. o broffes crefyddol ddiwflach. Yr oedd amryw rinweddau Cristionogol tellwg o efelychiad yn ein brawd ynadawedig.

1. Yr oedd yn ymdrechgar a fyddlon. Cafodd ef, yn nghyd ag ychydig o frodyr o'r un ysbryd, y fraind o sylfaenu yr achos Cynulleidfaoel Cymreig yn Mineral Ridge.—a bu yn ymdrechgar a fyddlon iawn fel aelod a diacon yn yr eglwys uchod hyd ei fedd. Bu bafyd yn fyddlon ac ymdrechgar i gynnal cyleillach crefyddol

yn Weathersfield lle yr oedd yn byw. Buodd droiau yn ymdrechgu dal y gyfeillach i'fyn yno pan nad oedd heblaw ei hunan fel aelod ond ychydig chwiorydd crefyddol yn y lle; a da genym chwanaeg y cynhelir cyfeillach yn ei dŷ yn bresenol ar ym aili wythnos er cysur a diddanwch mawr i'w weddw alares.

2. Yr oedd o ysbryd baelionus. Arferai wneud cydwybod o gyfranu at bob achos da. Yr oedd ei gyfraniadau yn gyson a rheolaidd yn yr eglwys y perthynai iddi, a cheir ei enw ar lyfr pob casgliydd fu drwy y gweithfeydd at unrhyw achos teilwng bob amser. Gall pob casgliwr fu trwy yr ardal yn gofyn cymorth at dalu dyledion gwahanol eglwys o bob enwad droi i'w llyfrau a chant ei enw ef yno.—ac nid oes amheuaeth nad yw ei enw yn ysgrifenedig ar lyfr mawr y nefoedd fel Cristion baelionus.

3. Yr oedd o dymher heddychol. Priodol y gellir dweidyd mai mab tangneffed oedd yn mhob hysat—heddychol oedd yn y gwaith, yn y gymdogaeth, yn ei deula, ac yn yr eglwys,—yr oedd yn groes iawn i ymyronau bob amser ac yn mhob man, trwy drugaredd ni chafodd le i ofilio llawer ar y pen yma yn yr eglwys y perthynai iddi: ond goftidai wrth glywed neu ddarlenn am ymyronau eglwysig pa le bynag y byddent. Ond erbyn heddyw mae yn ei elfen mewn gwlad heb derfysg yn mwyrhaed heb ddech ddiwedd.

4. Yr oedd yn ddiwydd gyda darllen a gweddio. Er nad oedd yn rhyw wybodus iawn, am nad oedd yn un o'r rhai cryfaf ei got; ond darlennai lawer ar y Beibl er budd a mwynhad iddo ei hon ac i'w deula. Yr oedd hedyd wedi bod yn ddarlennwr cyson o'r GENHADWR am amryw flynyddau, ac yr oedd yn ei werthfawrogi fel cyhoeddiad teilwng o'n cenedl.

Hedyd yr oedd ei deulaid cynhes pan yn siarad am werth crefydd yn brawf ei fod yn weddiwr mawr a'i fod yn dal cymundeb agos a'i Dduw. Gallen chwanaegu—ond ymataliwn yn bresenol. Collasom ein hanwyl frawd mewn modd annyswyladwy ar ol rhyw dair wythnos o anhwylddeb, a rhyw 4 diwrnod o gystudd trwm. Clefyd yr afu fu yn achos o'i farwolaeth. Yr Arglwydd a gysuro ein hanwyl chwiorydd a'i a'n gwneio oll yn barod i'fyned ar ei ol, yw gweddi yr ysgrifenydd.

JOHN P. THOMAS.

5. Dymunir i'r cyhoeddiadau Cymreig yn yr hen wlad godi hanes y brawd uchod.

MARWOLAETH MILWR CYMREIG YN NGHYD A'I DDWY CHWAER.

Ebrill 27, 1863, yn Milliken's Bend, bu farw o'r rhyddglwyf, HUGH, mab Benjamin a Mary Hughes o Spring Green, Wis., yn 22 mlwydd a 7 diwrnod oed. Ganwyd Hugh yn Gend, swydd Fynwy, D. C. Ebrill 20, 1841. Pan oedd efe yn 5 ml. oed ymfudodd y teulu i'r America, ac ymfelyddasant am rai blwyddau yn Pennsylvania, ac oddiyno symudasant i'r ardal hon, Awst 1862 ymrestrodd Hugh i wasanaeth yr Undeb. Yr oedd yn perthyn i Co. K 23rd Regt Wis Vol. A bu yn dilyn ei gatraud yn fyddlon drwy ei gwahanol symudiadau hyd o fewn pedwar mis i'w farwolaeth. Yr oedd ein cysail hwn yn meddu llawer o rinweddau teilwng i'w hefelychu. Yr oedd wedi cofio ei Grawdwr yn nyddiau ei ieuency. Ymunodd a'r Methodistiaid Esgobaethol yn Bellevernon, Pa., pan yn 14 mlwydd oed, a daliodd ei gysylltiad a'r enwad hwnw hyd derfyn ei yrfa. Yr oedd yn awyddus iawn i chwilio am wybodaeth gyffredinol, ac yn ofa as iawn i wneyd yr hyn a ystyriai yn ddyledawydd arno yn mhob cysylltiad. Yn ystod ei absenoldeb oddiyma ysgrifennodd amryw lythrau serchog er anog ei gyfodion i ofni Duw a chilio oddiwrth ddrigioni. Ac y mae genym dystiolaeth ger ein bron oddiwrth un o fechgyn ein cymydogaeth sydd yn awr gyd a'r fyddin yn y De yn profi fod Hugh yn ymarfer llawer a goraedd gras, a'i fod yn dawel ac amyseddgar iawn yn ei gystudd, ac yn foddolawn i ymoestwg i ewyllys Duw pa un bynag a'i byw a'i marw. Ond efe a fu farw yn achos ei wlad, a chadwodd hedyd ei gymeriad yn loyf fel Cristion hyd y diwedd.

Tach. 3, yn Spring Green, Wis., bu farw MARTHA ANN HUGHES, chwaer i'r milwr uchod, yn 4 mlwydd a 5 mis oed. Claddwyd hi yn mynwent y Saeson, a gweinyddwyd yn y tŷ gan y Parch. Mr. Brainard (M. E.) ac wrth y bedd gan Mr. E. Jones.

Tach. 7, SARAH JANE, merch arall i'r teulu uchod, yn 1 ml. a 9 mis oed. Claddwyd hi yn ymyl ei chwaer.

Gweinyddwyd yn y ty gan y Parch. Mr. Jeffreys (B.), Columbus, Wis., ac wrth y bedd gan Mr. Tenby (M.E.) Dydd Sabbath Tach 29, ymgynolodd tyfira luosag o Saeson a rhai Cymry i ysgoldy Spring Green i wrando pregeth angladdol i'r tri uchod. A phregethodd Mr. B. amard yn deimladwy a chymwysiadol ar Esiah 64: 6, y rhan olaf, "A megis deilen y syrthiasom ni oll: a'u hawwiredau, megis gwynt, a'n dug ni ymaith." Collodd y rhieni uchod bedwar o'u plant o'r blaen. Gallen leddwl fod yn anhawdd i deimladau dynol ddal yn wyneb y fath siomedigaethau. Nis gallaf fi gydymdeimlo yn briodol a'r teulu uchod pe byddai byoy o ryw gymorth. Ond gallaf eu cyfeirio at un sydd yn gwybod yn berffaith am eu tywydd. Y mae Iesu Grist wedi dyfod i'r byd, "I gysuro pob galarus." Gall ei "Roddi iddynt ogoniant yn lle lludw, olew llawenydd yn lle galar, gwisg moliant yn lle yspryd cystuddedig."

EDWARD ROBERTS.

Medi 8, yn Spring Green, Wis., CATHARINE JANE merch Thomas a Margaret Francis, yn 4 ml a 9 mis oed. Claddwyd hi ar y 10 yn mynwent y Saeson, a gweinyddwyd ar yrachlysur gan y Parch. W. Phillips. Prydnawn Sabbath yr 20 pregethodd Mr. Phillips bregeth angladdol iddi ar Dat. 22: 5. "Ac ni bydd nos yno."

Am Catharine fach na wylwch rwy

Mae'r eneth yn y nef.

Ar ddeilw'r Iesu'n fachi heb glwy'

Yn canu "Lido El"

EDWARD ROBERTS.

YN DDIWADDAR, yn Mansha, Wis., Mr. OWEN R. JONES, saci maen, tuag 51 ml. oed. Mab ydoedd i Mr. John Richards o ger Harlech, swydd Gaernarfon. Ymfudodd i'r wlad hon yn 1841, ac ymsefydlodd yn Frankford Hill, ger Utica. Yn 1842 ymunodd mewn priodas a Miss Lucy Hughes, merch hynaf i'r diwedd ar Edward Hughes, Trenton swydd Oneida, ac yn y fl. 1850 aethant ac ymsefydlaasant yn y pentref hwn, Mansha. Gadawodd ei weddw a 5 o blant yn alarus ar ei ol. Gweinyddwyd yn ei angladd gan y Parch. Mr. Miner.

Rhag. 7, yn ardal Bethel ger Dodgeville, Wis., MARY ANN, trydedd ferch Thos. N. Williams a'i ddiweddar briod, yn 13 ml, 1 mis a 10 diwrnod oed, o'r Typhus Fever, y Parch. D. Jones, Arena, yn gweinyddu yn yr angladd.

Rhag. 9, yn Rome, o'r typhus fever Mrs. SARAH M. PARRY, priod John J. Parry, ieu. ysw., yn 30 ml. a'i mwyd. Dyda dwys alar yr hyahysir marwolaeth y wraig angladdol hon. Yn ei marwolaeth, collodd yr a dal un o'i haddoriondan dysgleirial. Yn ddystaw a gwyllodd ei hymddangosiad, a'i chalon yn llawn teimlad dros y cystuddiol, yr hyu a ddaugoswyd yn ei holl symudiadau, yr oedd wedi enill iddi ei hon gylch heiaeth o gyfeillion holl a chuyes. Yr oedd Mrs. Parry wedi dangos tynwch mawr a gofal neillduol yn yr amgylchiad o gystudd a marwolaeth Ezekiel Jones, ysw., o Remsen tun blaenyddu yn ni—yn ei hancdd gysurus y bu yn glaf ac yno y bu farw. Gadawodd briod tra galarus a thito blant bychain yn amddifaid o fam dynner. Yr oedd yn aelod o'r eglwys Brethyeriaidd yn Rome, ac ymadawodd mewn tangnefedd a chyda llawn hyder o dragwyddol lawenydd trwy rinwedd gwaed y giora.

Rhag. 11, yn Holland Patent, yn 3 mlwydd a 12 o ddyddiau oed, LETTIE JANE, merch techan Mr. Griffith a Harriet Humphreys. Cyfarfu ei diwedd trwy loegi: cymerodd ei dillad dan pan oedd ei mam wedi myned i chynig o'r neilldu. Bu byw dros dranoeth yn ei gofidiau—dyma rybudd eto i wyllo.

Rhag. 12, yn agos i Utica o'r typhus fever ac enyniad yn yr ymygaroedd Mr. BENJAMIN JAMES, mab i Levi a Mary James, Steuben, yn 25 ml. oed. Yr oedd yn ddyn ieuanc o ysbryd addiwy'n a thirion, ac wedi bod dan deimlad dwys am ei gylfwr yn nhymer diwygiad crefyddol yn Steuben. Gobeithiwn fod ei bwys ar y Gwaredwr mawr. Claddwyd ef yn mynwent Tan yr Hill, Steuben, a gweinyddwyd gan y brodyr Brooks Roberts ac Everett.

Rhag. 2, yn Utica, FLORENCE HOWARD, merch Geo. W. a Mary Lewis, yn 4 bl., 3 mis ac 11 d. oed.

Rhag. 2, yn Utica, Mrs. MARIA S. LEWIS, yn 72 ml. ac 8 mis oed.

Rhag. 7, yn Steuben, ANN, priod Mr. Robert J. Hughes, aelod cymradwy gyda y T. C., yn Remsen, yn 60 ml. oed. Claddwyd hi yn mynwent Penysaerau—gweinyddwyd gan y brodyr Evans, Jones, Roberts ac Everett.

Rhag. 20, yn nhŷ Mr. Thos. Jones, New Hartford, E. N., ar ol ychydig ddyddiau o gystudd, Mr. JOHN ROBERTS, cigydd, diweddar o Remsen, gyat o Aberystwyth, D. C.

Rhag. 25, Mr. JAMES GRIFFITH, o blwyf Remsen, ger Penysaerau, yn 75 ml. oed. Yr ydoedd newydd ddychwelyd gyd ei ferch o Cattaraugus a chyrhaeddodd ei hen gartref prydawn ddydd Mercher a bu farw cyn y boreu y nos lono. Yr ydoedd wedi ymuno â chrefydd ei rhai blynyddau. Claddwyd ef yn ochr ei wraig yn Penysaerau. Gadawodd i alaru ar ei ol ddau fab a dwy ferch ac wyron. Gweinyddwyd yn ei gladddigaeth gan y brodyr R. F. Jones a Morris Roberts.

Rhag. 27, o'r typhoid fever, JANE WILLIAMS, merch Mr. Henry a Mary Williams, Tociau, Steuben, yn 14 bl. a 10 mis oed. Teimlir galar mawr yn y teulu ar ol Jane. Claddwyd hi yn mynwent French Road. a gweinyddwyd gan y brodyr Salisbury ac Everett.

CORFFOLIAD EGLWYS YN MAHANOV, PA.

Rhag. 20, yn Mahanov City, Pa., gan y Parch. J. E. Jones, Minersville, corffolwyd eglwys Gynulleidfaoel Gymroeg. Ar ol myned diwy y gwasanaeth arferol ar amgylchiad o'r fath neillduwyd y gweddill o'r dydd i bregethu a gweinyddu y Cymundeb am y waith gyntaf. Mae y lle uchod yn le newydd, ac yn debyg iawn o fod yn fasnachle pwysig yn y dyfodol. Mae amryw o Gymry cyfritol wedi adeiladu a sefydlu yn y lle eisoes. Mae yn dda genyf hybysu y cyhoedd eu bod wedi llwyddo i gael dwy lot i adeiladu tŷ addoli yn rhodd gan yr haelionus Richard Reav, esq., Minersville. Maent yn penderfynu dechreu ar y gorchwyl yn uniongyrchol. Mae Rees P. Jones, John Morgans a David Nicholas wedi cychwyn un y ffordd hyn a'r llall y ffordd arall, i dderbyn caredigrwydd y Cymry tuag at y mudlad hwn. Gobeithiaf y bydd i bawb gydymdrechu a'r brodyr sydd wedi penderfynu codi ty i Dduw yn Mahanov.

E. R. P.

YMWELIAD CAREDIG AC ANRHEG.

Dydd Mercher, Tach. 11, derbynialis anrheg o \$90 a'u gwerth gan yr eglwys a'r cynulleidfaoedd a wasanaethaf ynghyd ag eraill o wahanol enwadau. Yr wyf yn wir ddiolebgar i chwi oll, anwyl gyfeillion, am eich caredigrwydd a'ch haelfrydedd. Gan fod yr ymweliad yn sefyll mewn perthynas â mi fel pregethwr Efyngyl Mab Duw, teimlwyl rwymau arnaf i ymdrechu cysegru fy hun yn fwy cyflawn ac ymroddol i wasanaeth yr Arglwydd a'i bobl. Derbyniad Mr. W. J. Williams a'i deulu fy niolchgarwch am eu hymdrech caredigol i wneud yr ymweliad yn gysurus ar yr amgylchiad. Dymunaf i bawb o honoch y bendithion a wnant i fyny bob eisiau yma a thu draw i'r afon ág a'ch gwneio yn wir ddedwyddolion—yr hyu yw gweddi daer fy nghalon. WILLIAM THOMAS.

Cattaraugus, N. Y.

Yr Indiaid gwrthryfelgar yn rhoi eu harfau i lawr.—Derbyniwyd hysbysiad diweddar yn Washington fod y Cadlywydd Choctawaid, McCurtain, gydag amryw flaenoriaid Indiaid eraill wedi dyfod i mewn i Fort Smith, Arkansas, mor ddiweddar a'r 24 o Esgfyr, rhoi i lawr eu harfau, ac ymofyn amddiffyniad dan Gyhoeddeb ddiweddar y Llywydd. Felly hyn y mae y Choctawaid yn ymwrthod ag achos y gwrthryfelwyr, ac y mae yn debyg y bydd Indiaid eraill yn y De yn dilyn eu hesiampl.

Porthladdoedd Mexico dan warchae.—Mae yr awdurdodau yn Washington wedi derbyn hysbysiad swyddol o Ffrainc fod porthladdoedd Acapulco a San Blas ar oror oglewinol Mexico i gael eu gosod dan warchae yn ddi-oed. Ond cauiateir i Agerlongau perthynol i'r Talaethau Unedig, ar eu ffordd o Panama i San Francisco ac yn ol, droi i mewn i Acapulco ani hysbysu byddont mewn angen, ond nid i ddwyn teithwyr i mewn na chymeryd neb allan, na masnachu mewn dim arall.

Y gwrthryfel yn ei wrthryfel yn fethiant.—Felly y dysgwylir yn hyderus yn awr. Byddwn ddiolchgar am y gobaith, a bydded glodydd bythol i'r hwn sy'n gallu dwyn daioni allan o ddyrgioni dynion. Ddwy flynedd yn ol, yr oedd rhan fawr o dalaeth eang Missouri yn meddiant y gwrthryfelwyr, a'r tri chymauiut o'i milwyr yn eu rhengau ag a berthynent i fyddin yr Undeb, a Kentucky bron oll yn eu meddiant. Tennessee ydoedd yn hollol dan draed y gwrthryfelwyr, heb un gatrawd o'i heiddo dan faner yr Undeb, ond llawer o gatrawdau dan arfau o du y gelynyon. Marylaud oedd yn gref yn ein herbyn, yn bygwth bywyd ein Llywydd newydd ac yn llofruddio ein milwyr pan ar eu taith i amddiffyn y brif ddinas. Ein byddin yn wan—eiddo ein gelynyon yn gref—a bron ein holl arfau a llawer o'n harfau a'n hamddiffynfeydd yn eu dwylaw hwy, trwy hen gynlluniau ystrywgar o eiddo eu blaenoriaid. Eto y wlad oedd yn ymdeffroi. Ond pa fodd y mae yn awr? Mae afon fawr y Mississippi genym, oddieithr ychydig o'r guerrillas yma a thraw yn ein blino. Heddyw mae Kentucky yn rhydd o ddwyllaw y gwrthryfelwyr—Missouri sydd eiddom ni ac yn sychedu am fod yn dalaeth rydd—a hi a fydd felly. Tennessee sydd deyrngarol bron oll,—tair rhau o bedair o Arkansas dros yr Undeb—mwy na baner Louisiana—a darnau helaeth o ben Virginia, North Carolina, Mississippi a Texas—a'r caeth wedi ei gyhoeddi yn rhydd yn y deg talaeth encilliedig. Diau fod gwawr yn tori ar ein hachos, ac ar achos rhyddid o fewn ein terfynau.

Caethion y Cherokeeaid.—Hysbysir yn awr fod y Cherokeeaid yn cytuno i ryddbau eu caethion a'u bod yn ymofyn am nawdd yr Undeb yn ol Cyhoeddeb ddiweddar y Llywydd.

Gwirfoddoleon yn ymrestru.—Trwy fod y wobr i ymrestrwyr gwirfoddol rhwng \$600 a \$700—ac yn swy mewn manau—mae y gwirfoddolion yn amlhau—a gobeithir na bydd eisiau galw neb trwy y *Draft* i wneud i fyny y cyflenwad o filwyr

a elwir am danynt yn awr. Nid oes sierwydd am hyn, ond dyna y dysgwyliad praeenol.

Byddin y Potomac.—Gauafu yn ei gwersylloedd y mae yn awr—dim symudiad diweddar wedi cymeryd lle.

Y gwarchea ar Charleston.—Rhaf tãnbelenau yn awr ac eilwaith a deflir i'r ddinas—ond nid oes dim cyfnewidiad o bwys wedi cymeryd lle yno yn ddiweddar.

Y Llynges Rwsiaidd.—Mae y Llynges hon wedi gaduel porthladd Washington—a bydd yn gauafu yn yr Angorfa ger Fortress Monroe.

Yr herwlong Alabama oedd yn ddygwyliedig i Madras, India, tua'r 27 o Hydref.

Tennessee.—Dysgwylir yr Aurb. Andrew Johnson, Llywodraethwr Tennessee, i Washington y dyddiau hyn, i ymgynghori a'r awdurdodau yno, ac i drefnu mesurau tuag at dderbyniad Tennessee i mewn i'r Undeb dan Gyfansoddiad rhydd.

Y Cadf. Corcoran.—Ddydd Mawrth, Rhag. 22, tua 5 o'r gloch prydawn, fel yr oedd y Calif. enwog hwn yn dychwelyd oddiwrth ran o'r fydd. iu, i'w brif luesty yn Fairfax Courthouse, Va., ei anifail a gafodd ddychryn, yntau a gwmpodd oddiaruo a chafodd y fath niwed yn ei ben, fel y bu farw y noson hono.

Eira yn Kansas.—Bu tymhestl fawr o eira yn Kansas y ddiweddar—amryw o'r ceir a attaliwyd am dro gan y lluchfeydd.

Cyfraniadau gan y pabyddion.—Cyfranwyd yn eglwys y Pabyddion yn nines New York ddydd Nadolig diweddar dros \$18,000 at gyul plant am ddifaid (*orphans*) y Gwladolod a phabyddion eraill.

John Morgan yn ymbarotolelo.—Mae John Morgan, dywedir, yn ymbarotoi yn bysior i ffurfio eto finta filwrol o guerrillas i ail ddechreu ei wrthiadau dinstriol ar y gogledd fel o'r blaen.

Y llw o ffyddlondeb.—Gair o Newbern, N. C., a hysbysa fod y llw o ffyddlondeb yn cael ei weir yddu yno i lawer y swyddogion y fyddin wrthryfelgar, ac i'r milwyr cyffredin. y rhai a ddanau i mewn yn edifeiriol i ymof. n am am ddiffyniad ein milwyr yn ol y Gyhoeddeb ddiweddar gan ein Llywydd.

Y Prif farnydd Taney. yn ol hysbysiad diweddar o Washington, oedd yn glaf iawn, nos Lun, Rhag. 28—yn lled aubebyg o fyw hyd y bore. Y mae yn 87 ml. oed, ac wedi bod yn Brif farnydd yr Uchafys er marwolaeth John Marshall yn 1836.

Attaliad y "300" ar ol y 5ed o Ionawr.—Dysgwylir yn hyderus y bydd Gweithred ddiweddar y Gydgyngborfa, yn attal taliad \$300 i ymrestrwyr newyddion, yn cael ei ail ystyried a'i ail sefydlu ganddynt yn eu hymgynulliad ddydd Mawrth nesaf.

Etifeddiaethau gwyr enwog ar werth.—Y Dirprwywr i werthu tiroedd fforfetiedig i'r Llywodraeth, a hysbysa y bydd yr "*Arlington Estate*," preswylfan ddiweddar Robert E. Lee, yn cynwys 1,000 o erwau o dir, yn cael ei chynyg ar werth ddydd Llun nesaf, Ion. 4. Hefyd eiddo y Dr. M. M. Lewis, L. S. Taylor, O Fairfax ac eraill.

Ganesiaeth Dramor.

Ymfudiaeth i'r Talaethau—Dywedir fod mesurau ar weithrediad yn Lloegr i hyrwyddo ymfudiaeth i'r Talaethau Unedig, ac f'r perwyl hwnw i roi cyhoeddiadau allan er lledaenu gwybodaeth fanylach am sefyllfa pethau yn y wlad hon, ei haduodau cyffredinol, cyflogau &c. Mr. D. M. Stevens o Lundain yw y goruchwyliwr penaf yn yr achos hwn.

Y mud a'r byddar yn Llundain.—Mae 1,819 o bersonau mud a byddar yn ninas Llundain. Mae mesurau ar gael eu mabwysiadu i godi eglwysdy a chael gweinidog i lefaru wrthynt trwy arwyddion ag y gallout eu deall—yn gyffelyb i'r drefn sydd wedi bod ar weithrediad ei'r hir amser yn Eglwys St. Ann yn New York.

O Y M R U.

Cyfarfod Characterol Mon.—Cynaliodd yr Anni-hynwyr y cyfarfod uchod yn Talwrn, ar yr 2il a'r 3ydd o Dachwedd. Llywyddwyd y cyfarfod gan y Parch. W. Thomas, Beaumaris. Pregethodd y Parchu Griffiths, Caergybi; James, Capel mawr; Roberts, Llanerchymedd; Ridge, Hermon; Parry, Gwalchmai, a Williams, Bethesda, Arfon. Yr oedd hefyd yn bresenol Meistri Roberts, Treban; Hughes, Dwyran; Jones, Brynsiencyn; Hughes, Bodedeyrn; Jones, Penrhaeth; Thomas, Llangefni; Aubrey, Llanerchymedd, &c.—T. WILLIAMS, Yag.

MARWOLAETHAU YN NGHYNMRU.

HYDREF—

25, yn 21 oed, J. Jones, mab Hugh a Jane Jones, Penbryn ceirchiog, a brawd i'r Parch. H. Jones, athraw yn athrofa y Bedyddwyr, Llangollen.

23, yn 67 oed, John Edwards, Berthen Gron.

27, wedi hir nychdod, yn 48 oed, Mrs. Mary Jones, priod Mr. J. Jones, Abercawg, ger Bethesda.

28 Mr. Evan John Typica, Llanelltyd Vardre ger Caerdydd, yn 58 oed.

28 Mary, priod y Parch. Ll. Llewelyn, Mnesteg, Morgunwg, yn 29 oed, er mawr alar i'w phriod, a chylch helaeth o berthynasau a chyfeillion.

30, yn hynod ddiaymwith Mr. William Roberts, Adelphi Hotel, Ilandudno, yn 40 oed.

30, yn 30 oed, priod Mr. Thomas, Ty'n y Wern, Pont y pridd.

31, wedi maith gystudd, o'r darfededigaeth, yn 21 oed, Mrs. Elizabeth Pritchard, priod Mr. W. Pritchard, Lliidiart y gwenyu, ger Bethesda, (diweddar o Laufairfechan.)

TACHWEDD—

1, yn 78 oed, Mr. David Jones, Penllyn, Llangollen, tad y Parch. John Jones, Ruabon.

2, yn 83 oed, Catherine, gweddw y diweddar Mr. Cadwaldr Williams, Glanbil, ger Tremadog.

4, ar ol byr gystudd, William, mab D. Williams, shoemaker, Bethesda, Blaenau Ffestiniog; 22 oed.

29, ar ol byr gystudd, Mr. Isaac Morris, Owman, tad Mr. J. Morris, myfyriwr yn ngholeg Aberhonddu.

aman, tad Mr. J. Morris, myfyriwr yn ngholeg Aberhonddu.

7, Elizabeth, priod Mr. Robert Owen, Waterloo, Blaenau Ffestiniog.

7, G. M. Baxter, mab Mr. Baxter, Rhiwhisiaeth, yn 7 ml. oed, o'r diphtheria.

10, M. J. Baxter, merch yr un, yn 6 ml. oed, o'r un clefyd.

15, Elinor Baxter, merch yr un, yn 4 ml. oed, o'r un clefyd.

16, ar ol hir gystudd, Mr. Edward Williams, Heol y Capel, Dinbych.

7, yn 4 Brunswick St., Abertawe, yn 32 oed, Mrs. Jones, priod y Parch. W. Jones, Tabian's Bay, Abertawe—diweddar o'r Ddelfnewydd.

7, wedi byr gystudd, yn 28 oed, Miss M. Pritchard, merch Mr. H. Pritchard, carter, Bethesda, Arfon.

16, Mr. Ellis Evans, Shipley st., Rhyd; 52 oed.

17, yn nhŷ ei hunig frawd, Mr. Wm. Pritchard, draper Ivy House, Porthmadog, Mrs. Jane Griffiths, priod Mr. Morris Griffiths, Garn, yn 28 oed.

17, Mary, priod Mr. W. Jones, confectioner, Menai Bridge, yn 39 oed.

17, yn 30 oed, Mary, priod Mr. Evan Samuel, o Dowlais.

17, yn 20 oed, Miss Elizabeth Williams Bwch Gwynog, Owam y glo.

18, yn 17 oed, Miss Jane Rowlands, merch David a Catherine Rowlands, Llwyn, Llanrhaeadr.

19, o'r darfededigaeth, yn 22 oed, Ruth Jones, priod Mr. J. Jones, London House, Bethesda.

21, Richard Brown ysw., Hen Neuadd, ger Llandudoes, bron yn 82 ml. oed.

22, yn dra diaymwith, Gwen Griffiths, Freehold Farm, Nerquis, ger y Wyddgrug.

23, Mr. Robert Hughes, telliwr, Bethania, Blaenau Ffestiniog, yn 55 oed.

24, Mr. Owen Jones, saer dodrefn, Porthmadog, yn 51 oed.

25, ar ol hir nychdod a gwaeledd, yn 60 oed, Mrs. Elizabeth Jones, priod y diweddar Richard Jones, Tyddu Llan, Llanfrothen.

26, wedi dyoddef hir nychdod, Mrs. Williams, gweddw y diweddar Mr. Owen Williams, Efail y garn, Llanistyn, ger Pwllheli.

27, wedi byr gystudd, yn 23 oed, Miss Elinor Roberts, merch Mr. Robert W. Roberts, Caelliwyn-grydd, ger Bethesda.

27, Mary Owens, merch Mr. Richard Owens, Bryn y ffynon, Port Dinorwic, yn 24 oed.

29, ar ol maith gystudd, Mr. Hugh Davies, Heol Fawr, Treffynon, yn 65 oed.

29, yn Nghaergybi, yn 43 oed, Thomas Beynon, gynt o Cei Newydd, sir Gaerfyrddin.

RHAIFYR—

3, yn nhŷ ei wyres, Mrs. Vaughan Llanellwy, yn 93 oed, Mr. Robert Hughes, tad y Parch. R. Hughes, Conwy.

3, ar ol byr a thrwm gystudd, Mr. Moses Parry, cigydd, Dinbych, yn 48 oed.

3, ar ol byr gystudd, yn 58 ml. oed, Mrs. Anne Robinson, priod Mr. Samuel Robinson, Post office Lane, Dinbych.

5, yn nhŷ ei ferch yn Talwrn, Llangadfan, sir Drefaldwyn, Richard Gittius ysw., Pen y gelli, yn 83 ml. oed.

6, yn 66 oed, Ann, priod Mr. John Jones, Love Lane, Dinbych.

1864.

CYF. XXV.

RHIF. 2.

Y GENHADWR AMERICANAIDD.

C h w e f r o r.

Bed yr enaid heb wybodaeth mid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODAETH.	
MARWOLAETH GWEINIDOGION.	
Y Parch. James Davies, Cincinnati, . . .	33
Y Parch. David Hughes, So. Trenton, . . .	33
DUWINYDDIAETH.	
Duw yn goruwahlywodraethu,	34
Gorchymyn Herod i'r doethion,	36
Amser,	37
HANESYDDIAETH.	
Dygiad Cristionogaeth i Frydain,	38
Y GENHADAETH.	
Pregeth Genhadol,	41
ADDYSG OYFFREDINOL.	
Llenlith,	44
Llythyr Samuel Roberts,	46
Y Parch. Samuel Roberts,	47
Buddugoliaeth Orefydd,	48
BARDDONOL.	
Yr amser a fu, a'r cyfeillion a gollwyd, . . .	48
Llinellau ar farwolaeth John James, . . .	49
" " " William ac Elinor &c., . . .	49
Mawl am y Gair,	49
On the death of my sister Dora,	49
Llinellau i Mr. H. Hughes &c.,	49
Englyn i'r Monitor,	50
Gwerth crefydd yn angau,	50
Deigr yn hiraeth Mrs. Ellen Jones, . . .	50
HANESIAETH GARTREFOL.	
Beibl Gymdeithas Remsen &c.,	50
Dydd yr ymweliad yn Palmyra,	51
Middle Granville, N. Y.,	51
Dydd Nadolig yn Pyddy's Run,	53
Beibl Gymdeithas Nelson,	53
Coffadwriaeth am Mrs. Sarah Evans, . . .	53
Beibl Gymdeithas Holland Patent, . . .	54
Y Parch. B. W. Chidlaw,	54
Y 47 Gyfarfod blynyddol B. G. Utica &c., .	54
Byr Gofiant am John Jones,	55
Beibl Gymdeithas Racine a'i chyffiniau, . .	55
Cyfarfod blynyddol B. G. Waterville &c., .	56
Cydnabyddiaeth o garedigrwydd,	56
Ymweliad,	57
Marwolaeth milwr,	57
Ymadawiad D. E. Prichard,	57
Beibl Gymdeithas Floyd a Western, . . .	57
Dychweliad y Parch. S. Roberts,	58
Peth na fu er y dylif,	58
Symudiad Gweinidog,	58
Beibl Gymdeithas Rome, N. Y.,	58
Llythyr dyddorol,	59
Eglwys Broad Top, Pa.,	59
Granville, Ohio,	59
Cymry yn ninas St. Louis,	60
Ganwyd,	60
Priodwyd,	60
Bu farw,	60
Gwneud caws ar y Sabboth,—Gofal am gysur y gweinidog,	62
Eira yn Iowa,—Yr ymfudiaeth i'r America, —Yr olwg yn obeithiol yn Arkansas,—Sefyllfa pethau yn North Carolina,—Adferiad Louisiana,—Byddin y Potomac,—Encilio o'r Cyng rhair Deheuol,—&c. &c., .	63
"Geiriau dros yr Undeb,"—Yr Ellmyn yn Dyfod drosodd,—Chenango Canal,—&c., .	64
HANESIAETH DRAMOR.	
Genedigaeth Tywysog,—Senedd Lloegr,—Rhyfel Ewropaidd yn debygol,—&c., .	64
Marwolaethau yn Nghymru,	64

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLWYR.

Derbynianau y mis diweddaf:—J. W. E., Olyphant, 1.50; T. P. T. a T. W. J., Minersville, Pa., 3; W. R., Pottsville, 10; J. B. D., Paddy's Run, 6; R. H., Mifflin, 5; E. R., North Jackson, 1; D. F., Bangor (diweddaf o Falkirk. O. W.,) 1.50; Miss A. L. E., Trenton, 1.50; E. W., San Francisco, 1.50; Parch. J. B. Cook, Danville, 26; W. H. J., Charleston, 8. C. trwy law ei fam, 1.50; H. C. J., Floyd, 1.50; D. T., Floyd, 1.50; W. J., Pomeroy, 24 40; D. E. J., Palmyra, 1.50; Parch. E. O., Dodgeville, dros E. O., Machyulleth 2; J. J., Ty'n Rhos, 10; J. E., New York, 2; J. J., Gomer, 24; Parch. J. B. J., Dover, 1, a thros J. F. a W. S. J., eto, 2; J. D. J., Utica, 3; J. D. J., Palmyra, dros Mrs. J., Llancethir, 2; J. M., yw., Parisville, 1.50; T. E. J., Floyd, 1.50; E. W., Floyd, 1.50; W. R., Portage City, 25c.; D. W., Parisville, 5; G. G. G., Fairview, 13.50; E. G., Sandusky, 18; T. D., New York, 7; W. W., Pleasant Grove, 3; F. J., Brownstownship, 7.50; Mrs. C. L., Swatara, 1; D. P. L., Crab creek, 9; W. O., Little Falls, 2; J. J., Little Falls, 1.50; R. J. T., South Bend, Minn., dros Mrs. T., Cwm y Dail, Cymru, 1.75; H. T., Iowa City, 23; J. T. J., Holland Patent, 1.50 a thros I. V., Bangor, 1.75; D. M., Chicago, 2; B. M. J., Danbury, 2; T. A. J., Granville, 22.10; W. R., Emmett, 3; Parch. D. E. P., Turin, 6; D. G. E., Radnor, 10.50; J. M. W., Pittston, 11.50; L. M., Carmel, 1.50; D. D., Columbus, O., 3.40; W. D., Ebensburg, 39.15; W. W. T., Waterville, N. Y., 21; E. D. T., Emporia, 5; Parch. T. J., Georgetown, 6.25; D. D., Delaware, 12, a thros Parch. R. P., Cross Inn, Cymru, 3; D. O., Fairhaven, 3; D. P., Utica, 22; Parch. L. D. H., dros dderbynwyr yn Middle Granville, 9.50, ac oddiwrth W. G., West Castleton, 4; L. D. T., Wilks Barre, 1; R. E., Marcy, dros T. J., Rhyd-y-nog, Cymru, 1.75; I. G., Minersville, Pa., 1.50; W. W. V., Coal Valley, O. a Ll. Y., 3; G. P., Delaware, 14.85; W. H., Bradford, 21; Parch. G. J., Cambria, 22, a thros W. D., Llanrwst, 1.75; Parch. J. P., Mineral Ridge, O. i T. D. a Ll. H., 3.10; J. T. D., Wales P. O., 5; R. N. W., Dodgeville, 6.50; T. N. W., Dodgeville, C. a Ll. H., 7.25; L. H. W., St. Louis, 7; J. T., Gomer, 1.50; E. G., New York, 10.50; J. L. L., Deerfield, 9.50; R. B. J., Nelson, 20; Mrs. G., Horeb, Cymru, trwy J. G., Cin., O., 3; J. T. D., Ironton, 5; W. H., Beaver Meadow, 1.50; Mrs. H. W., Coal Valley, 1.50; W. D. R., Delafield, 11.50.

Hefyd, oddeutu cartref, Mrs. E., Remsen, 1.50; H. P. J., eto, 1.50, J. T., eto, 2.50; Mrs. J. D., eto, 1.50; Mrs. O. H., eto, 1.50; J. L. D., Steuben, 1.50; E. P., Glyn, 1.50; S. W., Penymynydd, 1.50; O. H. W., eto, 1.50; R. H., eto, 1.50; J. J., eto, 1.50; C. P. J., eto, 1.50; W. R. J., eto, 1.50; G. O., Prospect, 1.50; R. J. H., eto, 1.50; D. W. E., a Mrs. D., Ninety-six, 3; W. H. J., Bethel, 15; D. T., Utica, 1.50.

Diolchir yn fawr i'n cyfeillion am yr enwau newyddion at y CENHADWR a dderbyniasom y mis diweddaf. Ymdrechwn ateb os daw galwadau ymhellach. Cofier am yr ol ddyledion.

Newyddion o Gymru.—Ar ol cwblhau y rhifyn hwn oddieithr y glawrien, derbyniasom llythyr dyddorol oddiwrth y Parch. Philip Griffiths, o'r Alltwen, D. O., "at blant Gomer yn yr U. D." Drwg yw genym na buasai yn ein llaw ddiwrnod neu ddau yn gynt. Nid oes i'w wneud yn awr ond ei adael hyd y tro nesaf.

Y Parch. E. R. Lewis o Pittston.—Gyda yr un llythyr god cawsom air am y brawd E. R. Lewis o Pittston, Pa. Yr oedd yn iach a chysurus, yn praegeth yn Nehendur Cymru, ac yn darlithio gyda chymradwyaeth mawr i gynulleidfaoedd lluosog, ar sefyllfa a helyntoedd a gobeithion America, mewn pethau gwladol a chrefyddol.

Geiriadur Cymraeg a Seisonig.

A Dictionary of the Welsh Language, with the English Synonyms and Explanations by WILLIAM SPURRELL. Utica: J. JAMES JONES. 803 pp. \$1.25.

Dylai y llyfr hwn fod yn mhob tenlu Cymreig yn yr unol Dalaethau. Fel cydymdeith i'r ysgrifenydd, hen neu ieuanc, mae yn anmbriadwy. Mae yn tra ragori ar bob llyfr o'r fath a gyhoeddwyd erioed yn America, mewn cyflawnder a hel-aethrwydd, ac hefyd yn y cywirdeb a'r esmwythdra gyda pha un y mae gwir feddwl y Gymraeg yn cael ei osod allan yn y Seisonaeg. Nid oes ynddo ddim o'r "gerwindeb" sydd yn rhy gyffredin mewn geiriaduron o'r fath. Peth arall sydd yn ei arganmol fel llyfr gwerthfawr i'r Cymro, ydyw ei fod yn gosod allan ryw yr holl sylwedd-eiriau; ac y mae pob un sydd wedi cyfansoddi yn gwybod mor bwysig ydyw hyn er mwyn gallu gwneud hyn yn briodol a pherseinol. Hefyd mae yn nodi allan gydag eglurder a manylder i ba ran ymadrodd y mae pob gair yn perthyn, gyda rhoddi eu gwir ystyr yn eu gwahanol gyseylltiadau. Mae yr awdwr wrth ei gyfansoddi wedi gwneud defnydd helaeth o ymchwiliadau Daniel Sylvan Evans, un o'r ysgolheigion goreu a'r ysgrifenywyr mwyaf deniadol a fedd Cymru. Ac nid yw y cyhoeddydd Americanaidd wedi arbed na thraul na thrafferth i'w ddwyn allan mewn dull teilwng o'r awdwr ac o'r genedl.

Gellir cael y llyfr yn ddidraul drwy y post wrth anfon ei brys, *ond ni weir sylw o un archiad heb y tal i'w chanlyn.* Cyfeirir, J. JAMES JONES, Box 128 P. O. Utica, N. Y. 2a'64—1y

AT Y BRODYR CREFYDDOL YN PENNSYLVANIA.—Bwrieda y Parch John R. Williams, Trenton-ymweled ag eglwys Cymreig y Cynulleidfaoedd Pennsylvania yn misoedd Chwefror a Mawrth 1864. Bydded hysbys i'r sawl y perthyn iddynt wybod fod y brawd a'r Parch. John R. Williams yn bragethwr rheolaidd a chymeradwy o Undeb y Cynulleidfaoedd Cymreig yn nhalaeth New York, ac fel y cyfryw y dymanem ei gyflwyno yn aerchog i'n hanwyl brodyr yn Nghrist yn y lleoedd y byddo yn ymweled a hwynt yn ei daith y misoedd dyfodol. Ydym dros ac yn enw y cyfarfod Undeb yn Holland Patent.

MORRIS ROBERTS, Cymedrolwr.
JOHN R. GRIFFITHS, Ysg.

Holland Patent, Tach. 22, 1863.

YMOFYNIER.—Am John a Thomas Rogers' me bion i John Rogers, ty-iaf, Llangenech, sir Gaerfyrddin. Pan glywyd oddiwrthynt ddiweddaf, yr oeddynt yn tigo yn nhalaeth Ohio.

Dymanwyf gael gair oddiwrthynt neu ryw un a wyr eu helynt, wedi ei gyfeirio fel y canlyn:—David M. Reese, Danville, Montour Co., Pa.

HEFYD. ymofynir am Mr. Reese Waters, yr hwn, meddyliir, oedd yn ddiweddar yn aros gyda Mrd. Lowry, Thomas & Co., Rock Island, Ill.—bydd yn dda gan ei nai gywed oddiwrtho. Cyfarwydder, David Mathews, Box 6114, Chicago, Ill.

AMODAU Y CENHADWR ydynt \$1.50 y fl.—sef \$1 yn nechreu y fl. a'r gweiddill ar dderbynad y 7fed rhifyn. Cyfarwydder fel hyn: Rev. R. EVERETT, Remsen. Onida Co., N. Y.

MARCHNAD NEW YORK.—Peillied cyffredin a da, \$6.40 i 6.56, priif oreu o \$7.50 i 8.50. Gwenith, 1.54 i 1.86. Corn, 1.30 i 1.31. Ceirch 83c. i 90c. Cig moch, mess, \$18.75 i 22.25; prime, 15.87 i 18.00. Cig eidion, plain mess, 12.50 i 14.00; extra, 14.25 i 16.00. Ymenyn, Ohio, 22c. i 27c.; y dal-aeth hon, 28c. i 34c. Caws 16 i 16½.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 25, RHIF. 2.

CHWEFROR, 1864.

RHIF. OLL 290.

Buchdraithodaeth.

MARWOLAETH GWEINIDOGION.

Y PARCH. JAMES DAVIES, CINCINNATI.

Yn Paddy's Run, Ohio, Rhag. 16, 1863, yn 71 mlwydd oed, bu farw y Parch. James Davies, gweinidog yr eglwys fedyddiedig yn Cincinnati. Yr oedd rhyw beth yn hynod iawn yn yr amgylchiad yma. Daeth yr hen frawd yma i bregethu y Sabboth, Rhag. 13, yn lle y Parch. J. M. Thomas, yr hwn oedd yn absenol yn ymwelwedd â'i deulu—daeth allan nos Iau, a chafodd anwyd yn ei ddant—chwyddodd ei wyneb dipyn dydd Gwener, a dydd Sadwrn yr un modd; ond yr oedd braidd yn well dydd Sabboth, ac yr oedd yn alluog i bregethu yn y prydawn, a phregethodd yn hynod effeithiol, —yr oedd yn ei anghofio ei hun yn hollol; yr oedd wedi ei nerthu cymaint nes oedd pawb yn synu wrth ei wrando, ac yn dweyd ei fod bron myned i'r nefoedd, a pha nesaf yr oedd i'r nefoedd, mwyaf i gyd oedd ei awydd i weled ei wrandawyr yn myned tuag yno hefyd.

Nos Sabboth yr oedd yn teimlo yn lled dda, a dywedai wrth ddechreu ei bregeth ei fod yn myned i gymhell y gwrandawyr yn daer i dderbyn yr iachawdwriaeth, a'i fod yn go-beithio na wnaent ddigio wrth hen wr oedd ar fin y bedd am fod yn daer ei gymhelliadan, a phregethodd yn rhagorol. "Pa fodd y diangwn ni os esgeuluswn iachawdwriaeth gymaint &c.," oedd ei destyn, a darfu iddo drin ei bwnc i bwrpas. Nid oedd neb yn meddwl mai hon oedd ei bregeth olaf; ond ni allodd fyned i dŷ Dduw byth mwy i bregethu. Dydd Llun yr oedd dipyn yn waeth, yr oedd ei wynneb wedi chwyddo yn fwy. Danfonwyd am y meddyg goreu yn yr ardal, a dywedodd fod yr Erysipelas ar ei wyneb, ac nad oedd yn debyg y buasai yn gwella. Danfonwyd llythyr at ei blant yn union. Dydd Mawrth yr oedd braidd yn myned yn waeth, eto yr oedd yn codi ac yn myned allan hyd yr hwyr. Ond dydd Mercher yr oedd yn lled sal, ond eto codai o'i wely yn y boreu a rhodiai ar hyd y tŷ, ond yr oedd yn nesu tua glan y dwr. Yn y prydawn

nid oedd yn gwneud dim ond siarad am Iesu Grist. Galwodd am y Beibl; yr oedd yn methu cofio rhyw adnod, ond erbyn bod y Beibl wedi ei gyrchu yr oedd wedi goleno arno—nid oedd yn hawdd ei ddeall yn siarad yn awr. Yr oedd yn siarad am yr hen frodyr oedd wedi blaenn, ac yn eu henwi. Dywedai am hen gyfaill, duwiol iawn oedd efe—un o'r brodyr y Methodistiaid. Galwai lawer am John a Dafydd, ei blant mae yn debyg, ac am James Pryse, ac yna yn when rhyw ychydig o amser dywedodd, "Dim ond un Cyfaill, dim ond un Cyfaill!—heddwch! heddwch!—tangnefedd!" Yna bu farw nos Fercher tua 9 o'r gloch—a chludwyd ei gorff boreu dydd Gwener tua Cincinnati.

Cafodd bob ymgeledd gallnadwy gan Mrs. Hugh Williams, lle yr oedd yn lleiya. Bu farw yn hynod dawel. Gwelodd yr ysgrifenydd lawer yn marw, ond neb mor dawel ag ef.

Dydd Sabboth canlynol pregethodd y Parch. J. M. Thomas yn hynod effeithiol oddiwrth y geiriau hyn, "Trefna dy dŷ, canys marw fyddi, ac ni byddi byw." Mae yn debyg mai hon oedd y bregeth gyntaf a bregethwyr yma ar farwolaeth gweinidog, o herwydd ni bu yr un gweinidog farw yma erioed o'r blaen. Go-beithio y bydd y tro hwn yn ein dwyn yn fwy cenedlgarol, a'n dwyn yn nes at Iesu Grist—yr hyn yw gwir ddymuniad yr ysgrifenydd,

J. B. DAVIES,

Y PARCH. DAVID HUGHES, SOUTH TRENTON.

Yn ei anedd yn South Trenton, Ion. 2, 1864, bu farw y Parch. DAVID HUGHES, yn 76 mlwydd oed. Yr oedd ein hen frawd parchus yn enedigol o swydd Gaernarfon. Daeth ef â'i deulu i'r wlad hon yn y flwyddyn 1832, ac ymsefydlodd yn ardaloedd Steuben am lawer blwyddyn, ac yr oedd yn weinidog ar eglwys y Wesleyaid yn y lle a elwir y Sixty. Symudodd oddi yno i blwyf Marcy, a bu yn gweinidogaethu gyda'r un enwad crefyddol yn South Trenton am rai blynnyddoedd.

Ond tua 12 mlynedd yn ol ymadawodd â'r eglwys yn South Trenton, ac â'r enwad crefyddol y treuliodd y rhan fwyaf o'i oes gyda hwy,

ao ymunodd â'r Annibynwyr, a derbyniwyd ef yn aelod gan eglwys Salem trwy lythyr parchus oddiwrth ei hen frodyr y Wesleyaid. Symudodd ei aelodaeth o Salem er ys peth amser ac aelododd ei hun yn eglwys yr Annibynwyr yn Trenton. Llafuriodd lawer yn swydd Oneida yn mhlith yr Annibynwyr, ac yr oedd ei weinidogaeth yn dra derbynliol.

Pregethodd dair gwaith y Sabboth olaf y bu byw, yn Trenton a Holland Patent, a daeth adref dydd Llun. Ond yr oedd yn lled awgrymu trwy yr wythnos nad oedd mor iach ag arfer; eto yr oedd yn codi ac yn myned allan bob dydd, hyd ddydd Gwener. Aeth yn waelach ddydd Sadwrn, ac am 8 o'r gloch yn yr hwyr, bu farw yn dawel heb ddweyd gair wrth neb. Dydd Mawrth canlynol claddwyd ef wrth ochr ei ferch yn mynwent Salem. Dechreuwyd y gwasanaeth crefyddol yn y capel gan y Parch. Richard Isaac (M. C.), a phregethwyd gan y Parch. W. D. Williams oddi ar Act. 13: 26. Gadawodd ei wraig oedranus a phlant ac wyrion i alaru ar ei ol.

Dechreuodd ein hen frawd ei yrfa grefyddol yn moreu ei oes, a pharhaodd hyd y diwedd. Bu yn pregethu yr efengyl dros haner can' mlynedd, heb dynu un cwmwl ar grefydd. Bu farw a'i goron ar ei ben, ac yr ydym yn gwbl hyderus iddo gael y derbyniad hwnw gan ei Arglwydd, "Da was, da a fyddlob, dos i mewn i lawenydd dy Arglwydd."

UN O'R BRODYR.

Yr oedd Mr. Hughes yn frawd cymeradwy gan ei gydlafurwyr yn y weinidogaeth, a chan yr eglwys, ac yn un o gymeriad teilwng yn ngolwg ei gydnabyddion yn gyffredinol.

Yn ei bregethau, yr oedd yn ysgrythyrol, a'i raniadau o'i destyn yn eglur a naturiol. Cadwai yn ofalus yn gyffredin at bwnc ei destyn.

Yr oedd yn helaethach na'r cyffredin mewn gwybodaeth ac addysg, yn neillduol mewn hanesyddiaeth eglwysig.

Nid oedd ein brawd anwyl hwn mwy nag eraill yn ddiau heb waeleddau a diffygion; ond ar y cwbl cadwodd lwybr cyson â'i broffes a'i waith, a'i ddiwedd oedd tangnefedd.

Mae yn gofus gan lawer am agwedd effro ei ysbryd yn amser y diwygiad yn swydd Oneida, 26 mlynedd yn ol,—ei ddwyser a'i ysbryd gafaelgar mewn gweddi a effeithiai yn fawr ar laweroedd. Adroddodd y gair hwnw mewn cyngor i'r dychweledigion gyda dylanwad tra neillduol, "Beth bynag a ddywedo Efe wrthych, gwnewch." Adroddwyd y gair ar ol hynny mewn cyfeillachau crefyddol lawer tro, gyda theimlad hyfryd a melus.

Cofir yn hir yn Oneida am bregethau efengylaidd a grymus y brawd Davies o Cincinnati, yn Nghymenfaeodd y Bedyddwyr y ddwy flynedd ddiweddaf, a'i ysbryd hynaws wrth eu traddodi. Bydded bendith yr Arglwydd yn dilyn y ddwy farwolaeth uchod, er deffroad i ni oll ac er ein rhybuddio i fod yn barod.—GOL.

Dwiniyddiaeth.

DUW YN GORUWCH-LYWODRAETHU.

Llywodraeth Duw sydd goruwch pob llywodraeth arall. Y mae holl amcanion dynion, pa un bynag ai da ai drwg, a holl lywodraethau y ddaiar, pa un bynag ai cyfiawn ai anghyfiawn, o dan lywodraeth yr anfeidrol. Mae ei ffyrdd ef yn uwch na ffyrdd dynion, a'i feddyliau ef yn uwch na meddyliau pryfed gwael y llwch. Mae efe yn aml yn troi cyngor y doethaf yn ffolineb, ac yn goruwch-lywodraethu bwriadau drwg dynion, er lles penaf y byd. Gwelwn hyn yn amlwg yn ngoleuni hanesyddiaeth a dwyfol ddatguddiad, ac hyd yn nod mewn pethau ag sydd yn cymeryd lle yn ein hoes a'n dyddiau ni.

Y mae yn ymddangos i ni fod terfyn ar ddyoddefgarwch Duw. Goddefa i'r annuwiolion arllwys eu lliad ar eu cyd-ddynion, a thywallt eu melldithion ar ben ei anwyl Fab ac ar drefn werthfawr y cadw, hyd nes y deuant at y terfyn lle mae Duw yn peri cynddaredd dyn i'w folianu ef, ac yn gwahardd gweddill cynddaredd. Mae efe mor sicr o roi terfyn i arllwysiadau melldithiol y gaeon ddrwg, ag ydyw i roi terfyn i donau cynddeiriog y môr, gan ddywedyd, "Hyd yma y deui, ac nid yn mhellach; ac yma yr attelir ymchwydd dy donau di."

Mae'r ffaith fod Daw yn goruwch-lywodraethu bwriadau drwg dynion yn dra eglur yn hanes Joseph. Bwriad drwg a maleisus brodyr Joseph oedd rhoi terfyn ar ei fywyd. Gwerthasant ef i'r Ismaeliad, gan hyderu y buasai cadwyni caethiwed yn ei ddarostwng a'i boeni yn fuan i farwolaeth, ac na fuasent byth mwyach yn cael eu blino gan y breuddwydiwr bach, hunanol, a'r siaced fraith. Ond yr oedd Daw gyda Joseph, a siomwyd bwriadau maleisus ei frodyr. Yn mhen ugain mlynedd yr oedd Joseph yn arglwydd ar holl wlad yr Aiffi, a ohlywn ef yn dweyd wrth ei frodyr euog a thrallodus, "Chwi a fwriadasoch ddrwg i'm herbyn, ond Duw a'i bwriadodd i ddaioni, i ddwyn i ben, fel y gwelir heddyw, i gadw yn fyw bobl lawer." Ac mae'r un ffaith yn egluredig yn mywyd Iesu Grist. Bwriad ei elynion wrth ei groeshoelio oedd rhoi terfyn ar ei fywyd, a llwyr ddinystrio y grefydd Gristionogol.

Ond Duw a oruwch-lywodraethodd y drwg ysgeler hwn er daioni cyffredinol. Yn angen Crist y mae bywyd i'r byd.

Ac nid yw yr engraifftiau uchod ond eiamplau o'r hyn ag y mae Duw yn ei wneuthur yn barhaus yn mywydau dynion a chenhedloedd y ddaiar. Nid yw'r Arglwydd wedi gadael ein byd ni eto, mi gredwn; O! na, efe sydd yn llywodraethu yn mrenhiniaeth dynion, ac y mae *terfyn* i annuwioldeb personau a chenhedloedd, dros ba un nis gallant fyned, "Gweddill cynddaredd a waherddi." Mae hyn yn ymddangos yn fwy amlwg i ni, mewn cenhedloedd a llywodraethau, nag mewn cysylltiad a phersonau; ond llawn mor wirioneddol yn ol eu cyfartal sefyllfa a'u dylanwad yn y byd.

Yr ydym wedi darllen am ryfeloedd gwaedlyd a marwol ymrysonau yn mhlith cenhedloedd y ddaiar, ac yr ydym yn awr yn dystion o un o'r rhyfeloedd mwyaf creulon a gwaedlyd a gymerodd le erioed yn mhlith dynion gwareiddiedig. Ac nid ydym yn petruso galw y rhai hyn yn ddrygau anghydmarol; ac eto wrth edrych yn ol, yr ydym yn gweled braidd yn mhob engraifft fod Duw yn goruwch-lywodraethu y drygau mawrion hyn er daioni. Y mae rhyfeloedd fel nerthol dymhestloedd, yn ysgubo pob peth o'u blaen, a'u holl ffyrdd yn cael eu nodi a dinystru ac anrhaith. Ond ar ol i'r ysturm dawelu, y mae'r wybren yn fwy pur, a'r gwenwyn marwol ag sydd yn llechu, hyd yn nod yn yr awyr ag ydym yn anadlu, yn cael ei gario ymaith gyda'r dymhestl. Felly ar ol llawer rhyfel gwaedlyd, cafodd aml i genedl ei gwnend yn fwy pur. Llygredd, twyll, a thrais, i raddau, a ddisanodd yn yr ymdrech waedlyd, cyfiawnder a rhyddid a enillwyd.

Mewn llawer o engraifftiau yr ydym yn canfod efengyl hedd yn dilyn yn agos ruadau'r magnelau a'r bidogau, yn agor ffordd i gleddyf yr Ysbryd, yr lwn yw gair Duw. Nid ydym yn dal allan fod dim *daioni* mewn rhyfel, ond drwg i gyd, ac yr ydym yn gweled yn amlwg fod Duw yn goruwch-lywodraethu drwg, er daioni. Drwg mawr sydd wedi ein goddiweddyd fel gwladwriaeth. Y mae'r wlad yn galarn. Mae angel dinystriol rhyfel wedi ymweled yn barod braidd a phob teulu trwy'r wlad, ac y mae llawer na fynant eu cysuro yn nyfnder eu tralled: ac nid rhyfedd. Ond pan yr ydym yn ymgodi oddiar orsedd y teimlad i farnu dygwyddiadau oddiamgylch i ni, mae genym achos i orfoleddu, ac i gredn fod Duw a'i law anfeidrol yn gweithio allan, drwy holl gynlluniau a bradwriaethau dynion, ei gynllan gogoneddus ei hun. Y mae'n ymddangos yn bresenol fod y eymylau duon, y rhai sydd wedi

hir fwgwth llwyr ddinystrio y wladwriaeth, yn eilio draw; mae'r Undeb yn cryfhau, cyfeillion rhyddid yn amlhau, rhyddid yn enill tir, a miloedd o feibion a merched caethiwed yn dyfod yn rhyddion. Gobeithiwn cyn hir, y byddwn fel gwladwriaeth yn sefyll yn wrol a gogoneddus goncwerwyr gyda chadwynau drylliog a chaeth-fflangellau o dan ein traed am byth, a'r dosbarth hyn o ddynion ag sydd er's cylyd o amser wedi cael eu diraddio a'u gormesu yn ein tir, yn dyfod i fyny i fesur cyfiawnder dyn, gyda chaniadau o fawl i Dduw, yr hwn nid yw yn dderbyniwr wyneb. Yr ydym yn credu y caiff holl fwriadau bradwyr ein gwlad eu goruwch-lywodraethu er lles parhaol y wlad, a'r byd yn gyffredinol, ac y daw heddwch yn fuan i "*aros*" gyd ni, a gwir ryddid i artrefu yn mwthyn y tylawd a chaban y negro, yn gystal ag yn mhalas y cyfoethog, ac y bydd gwerin-lywodraeth America yn cael ei hystyried gan holl wledydd y ddaiar, nid mewn enw yn unig, ond mewn gwirionedd,

"The land of the free, and the home of the brave."

Dymunaf roddi ar ddeall nad ydyw euogrwydd dynion ddim yn llai o herwydd fod Duw yn goruwch-lywodraethu eu drygioni er lles cyffredinol, ond yn hytrach mae eu henogrwydd yn fwy, a'u cospedigaeth yn drymachi.

Cyfeiriaf y darlennydd at frodyr Joseph fel engraifft. Onid oeddynt yn teimlo yn llawer mwy enog nag erioed pan ddeallasant fod eu holl weithredoedd ysgeler tuag at eu brawd bychan wedi troi allan er lles llaweroedd, ei fod ef yn arglwydd ar holl wlad yr Aifft, ac yn foddion i gadw yn fyw bobloedd lawer? Ac onid yw hyn yn wirionedd mewn cysylltiad â holl weithredwyr anwiredd pan wedi methu yn eu hamcan, a'u holl weithredoedd bradwriaethus wedi eu goruwch-lywodraethu?

Pan y mae blaenoriaid bradwriaethus unrhyw wlad yn gweled eu holl ymdrechion drygionus i ddymchwelyd y llywodraeth yn cael eu troi gan y llaw anweledig a thragwyddol er sefydlu y llywodraeth ar sylfaen gadarnach, ei chodi yn uwch mewn mawredd a phurdeb a llwyddiant, nid ydynt yn dueddol i ddiolch iddynt eu hunain am yr hyn a wnaethant, na chwaith diolch i Dduw am oruwch-lywodraethu eu hamcanion drwg. Mae'r fath ganlyniadau yn mhell iawn o'u meddyliau, maent wedi eu siomi yn eu huchelgaïs annuwiol. Eu meddwl hwy oedd dinystrio, dadymchwelyd a gormesu, ond meddwl Duw oedd sylfaenu, adeiladu a rhyddhau. Yn eu holl weithredoedd, eu meddwl hwy oedd melldithio, ond meddwl Duw oedd bendithio. A phan y mae eu gweithredoedd drygionus yn cael eu troi yn lles cyffred-

inol, mae eu hamcanion bradwriaethus yn dyfod yn fwy anlwg, ac yn fwy atgas yn ngolwg y byd, a'u beaogrwydd lwythau yn cynyddu a'u cospedigaeth yn trymlhau. Gwae y rhai hyny sydd yn setyll ac ymladd o blaid gorthwin a thrais, o herwydd y mae Duw yn eu herbyn, ac ni lwydda un offeryn a luier i'w erbyu ef, ac efe a wna yn enog bob tafod a gyfodo i'w erbyn ef mewn barn. Mae'n wir fod dynion da i'w cael weithian mewn cysylltiad ag achos drwg, a dynion drwg mewn cysylltiad ag achos da; ond yr achos hwnw ag sydd yn dda a chyfiawn yn ngolwg Duw ydyw yr achos a saif ac a lwydda, pa un bynag ai da ai drwg ydyw amcanion a gweithredoedd dynion.

JOHN L. JONES.

New Berlin, N. Y.

GORCHYMYN HEROD I'R DOETHION.

MATT. 2: 8.

Newydd rhyfedd oedd, "Ganwyd i chwi heddyw Geidwad." Nid i'r rhai mwyafraddasol y mynegwyd hyn, ond i'r Bugeiliaid. Rhaid mai nid yn y gauaf oedd hyny, am fod y bugeiliaid "yn aros yn y maes, ac yn gwylid eu praidd liw nos." Nis gallasai fod yn amser Nadolig, yn ol ein cyfrifiad ni. Yn unol â chyfarwyddiad yr angel y "Doethion o'r dwyrain" a ddaethant i ynwleed â Christ ag oedd wedi ei eni, ac wrth ddilyn y "Seren" hwy a ddaethant i Jerusalem gan ofyn, "Pa le y mae yr hwn a anwyd yn Frenhin i'r Iuddewon, canys gwelsom ei seren ef yn y dwyrain a daethom i'w addoli ef."

Aeth y frawddeg, "Brenhin yr Iuddewon" yn agos i galon Herod, ac yr oedd son am frenhin arall yn hollol wrthodedig gauddo, ac mewn modd gwenieithus efe a orchymynodd i'r doethion "Ewch, ac ymfynwch yn fanwl am y mab bychan; a phan gaffoch ef, mynegwch i mi, fel y gallwyf finau ddyfod a'i addoli ef." Yr oedd Herod yn gorchymyn i'r doethion i chwilio am Grist, oblegid: *Iddo gael gwybodaeth am ei enedigaeth.* Cyn hyny, nid oedd y brenhin yn meddwl dim am dano. Siorban ei orsedd, casglu cyfoeth, a theyrnasu ar eraill oedd ei ymgais ef. Felly gwnaeth Louis Philippe yn Ffrainc; dyna fel y gwna eraill yn bresenol o freuhinoedd ac ymerawdwr y ddaear. Wedi iddo glywed bod Crist wedi ei eni, efe a gynullodd yr arch-offeiriaid ac ysgrifenyddion y bobl er mwyn cael gwybodaeth, "Pa le y genid Crist." Dengys hyn ei anwybodaeth am y brophwydoliaeth yn Micah 5: 2.

Ei anwybodaeth am natur teyrnas Crist. Meddyliai ef mai brenhin daiarol oedd Iesu

Grist. Gwers anhawdd iawn yw hon idd ef dysgu i lywodraethwyr y byd yma. "Eglwys wladol," teyrnas wladol a Christ gwladol; os felly, maddenant gwladol, cyfiawnhad gwladol, sancteiddrwydd gwladol, a nefoedd wladol yn y diwedd. Dygid cyhuddiad yn erbyn Crist gan yr Iuddewon, am ei fod yn tystio fod iddo deyrnas neu frenhiniaeth; ond dywedai yn eglur, "Fy mrenhiniaeth i nid yw o'r byd hwn." Anwybodaeth oedd yr achos bod Herod yn codi i'w erbyn, a'r Iuddewon hefyd, am nad oeddynt yn deall mai teyrnas ysprydol oedd eiddo y Gwaredwr.

Am ei fod yn awyddus iawn am gael cyflawni ei furriad. Ni ofalai ef am achubiaeth y byd. Ei awydd annuwiol a chreulon ydoedd am dori Crist o dir y rhai byw, rhag iddo ef golli ei orsedd, er ei fod wedi teyrnasu tua 33 o flynyddoedd yn barod. Dywedai wrth y Doethion, "Ewch, ac ymfynwch yn fanwl am y mab bychan; a phan gaffoch ef mynegwch i mi, fel y gallwyf finau ddyfod a'i addoli ef." Yr oedd Herod am berswadio y Doethion ei fod am addoli Crist, pan mewn gwirionedd ei ladd oedd mewn golwg ganddo, pe gallasai. Dyma ddichell a thwyll dan rith crefydd. Yr ydoedd yn flaidd mewn croen dafad. Dan rith bod yn grefyddol rhoddwyd miliynau o bobl Ddnw i farwolaeth gan y Pab a'i bleidwyr. Mae gwir grefydd yn anfeidrol werthfawr; ond mae crefydd yn cael cam mawr gau filoedd. Gochelwn rhag ymddangos yn grefyddol fel Herod, ac ar yr un pryd yn meddu casineb gwreiddiol at Grist yn y galon. Mor dda bod Duw yn gofalu mwy am ddwyn iachawdwriaeth i gadw plant marwolaeth nag oedd y cyfryw yn ofalu am eu cadwedigaeth eu hunain.

EIN DYLEDSDYDD NI.

Dylem "ymofyn yn fanwl ym y Mab bychan." Ei adnabod ef yw meddu bywyd tragywyddol. Mae profesu ein bod yn ganlynwyr iddo yn rhy fach i'n cadw rhag yr ail farwolaeth. Mae cael y Mab bychan o bwys mawr. Fel oedd byw yn yr un wlad a'r arch yn rhy fach i gadw dynion rhag boddi, felly mae byw yn swm efengyl, ac yn y mwynhad o holl foddion gras yn rhy fyr i ddiogelu neb tuallan i Gyfryngwr. Enaid anwyl, a ydwyf wedi llwyr ymorphwys trwy flydd ar haeddiant mawr y groes? Ohwilia yn fanwl am adnabod yr Hwn sydd abl i'th gadw rhag y lliad a fydd.

Mae yn llawn bryd i chwilio am gael gafael yn y Mab bychan. Ein blynyddoedd a ehedant ymaith fel cwmwl. Mae ein hoes yn fer, a'r bedd yn ymyl. Mae ein pobl wedi ymadael i fyd arall. Ein brodyr a'n chwiorydd crefyddol, b'le mae llawer o honynt? Gellir ateb, yn

y tŷ rhagderfynedig i bob dyn byw. Bydd ein haul yn fuan wedi machludo, ac os aiff dros y terfyn cyn ein diogelu mewn Cyfryngwr, ni chyfyd gwawr arnom byth ar ol hyny. Yn awr yw yr amser, enaid, i ti i geisio trugaredd cyn i'r angeu dŷ dy symud i'r byd mawr sydd yn agosau, yn yr hwn y bydd ein cartref cyn hir.

Os na wnawn ymchwiliad am adnabod y Mab bychan yn ein dlydd byr ar y ddaear, ni a edifarhawn draw i'r bedd, os nid ar lan afon marwolaeth. Gochelwn aros yn rhy hir cyn dyfod i gymod â Duw yn ei Fab. Mae amser i bob peth. Gochelwn dwyllo ein hunain trwy feddwl ein bod yn meddu Ceidwad, ond heb ei adnabod. Cofiw'n am y morwynion ffol. Dedwydd yw y cyfryw a'i meddiannant yn etifeddiaeth iddynt. Gallant wenu yn holl stormydd yr anialweh. Maent yn ddedwydd yn rhydiau mawrion afon marwolaeth, ac fe'u dygir gan Iesu i'r ardal nefol draw i'r Ior-ddonen donog, lle cant fwynhau eu hetifeddiaeth nefol mewn gogoniant a llawenydd am dragwyddoldeb. Gan hyny, ymofynwn yn fanwl am adnabod Iesu Grist, yn eiddo i'r enaid yn fwy na meddu cyfoeth daearol.

Mae Iesu 'n Geidwad addas,
Un mewn mawr urddas yw,
Gwna eistedd mewn gogoniant,
'Nawr ar ddebenlaw Duw;
Boed i ni oll ymddiried
Ein bachos iddo ef,
Mae ganddo bob awdurdod
Trwy 'r ddaear ac yn y nef.

Oincinnati.

T. EDWARDS.

AMSER.

Defnyddir y gair amser weithian i arwyddo y cyfwng neu yr ysbaidd ag sydd rhwng y tragwyddoldeb, pryd nad oedd unrhyw fod creuedig, a'r tragwyddoldeb pryd y terfyna oes y byd, ac y bydd terfyn ar ddull presenol pob peth a'r a welir, pryd y syrth y ddaear i ddi-ddymdra, ac y bydd y bodau deallawl ag sydd arni yn cael eu galw i gyfrif. Hefyd defnyddir y gair amser i arwyddo yr ysbaidd y mae yr haul yn rhedeg trwy ei gylch gosodedig. Bryd arall, mis y lleuad. Bryd arall, diwrnod, neu gyfwng byr terfynedig. Hefyd defnyddir y gair amser i arwyddo yr ysbaidd y preswylia unrhyw ddyn yn y fuchedd hon, neu yr ysbaidd ag y mae dyn i fod mewn sefyllfa prawf. Gyda golwg ar hyn cawn sylwi, yn

1. Bod amser dyn yn gyfryw ag sydd wedi ei roddi, a phob amgylchiad daionus a gymer le yddo wedi ei ragluniaethu a'i barhad wedi ei ragderfynu mewn tragwyddol arfaeth.

2. Y mae amser yn un o'r bendithion mwyaf ag a roddwyd erioed gan Dduw yn nwyllaw

dyn; fe, gellir dweyd am amser mai y fendith hon sydd yn gosod gwerth ar bob rhoddion tymhorol ac ysbrydol, amserol a thragwyddol eraill, deilliedig oddiwrth Dduw at ddyn. Amser sydd yn rhoddi gwerth ar bethau y byd hwn. Pa les a wnai arian ac aur, a phleser ac anrhyddedd y bywyd hwn i ddyn, heb amser idd eu mawynhau? Hefyd, pa fudd neu gysur a fyddai er clywed pregethiad o Waredwr digonol, oni bai ei fod mewn sefyllfa prawf a ohael amser i dderbyn y cyfryw Waredwr a'r bendithion sydd yn deilliaw i bechadur trwy rinwedd undeb ag ef.

Y mae amser yn ymddangos o werth an-mhrisiadwy, pan ystyriom y llwybr trwy ba un y mae yn dyfod i ni, sef trwy law'n y groes. Nid oes gan Dduw yr un llwybr arall trwy ba un y gall oedi cospi yr anedifeiriol am un foment â thragwyddol ddamnedigaeth ond trwy waed ei Fab. Felly eglur yw nad llai na gwaed Duw mewn enawd a roddwyd yn bridwerth i brynu i ni amser. Ar draul gwaed Iesu yr ydym yn byw bob moment.

Hefyd, y mae dynion yn aml yn gosod gwerth ar bethau yn ol y prinder o honynt. Y mae amser hefyd yn brin ac yn fyr; nid oes onid un foment o hono trwy yr holl ddaear ar unwaith, a'r foment hono unwaith yr el heibio ni adferir mo honi byth mwy. Amser ar ol yr el heibio unwaith y mae wedi myned heibio am byth—y mae pob moment yn ein cludo yn nes i'r bedd.

Hefyd y mae amser yn fyr—nid yw yr oes hwyaf ond megys dim wrth dragwyddoldeb. Yr Ysgrhythyr a'i cyffelyba i flodeuyn, i darth, mor gynted a gwenol gwelydd, ac yn darfod heb obaith. Eto, er mor brin a byr ydyw amser, y mae tragwyddoldeb yn hongian arno. Y mae dy unig enaid idd ei gadw mewn amser, neu ei dragwyddol golli. O ganlyniad, y mae amser yn gydwerth a'r enaid, o herwydd fod tragwyddol fywyd neu farwolaeth, tragwyddol wynfyd neu wae yn troi ar y defnydd a wnawn o amser.

Yn mhellach, y mae ansicrwydd amser yn dra anogaethol er ein galw i'w werthfawrogi. Nid oes genym sicrwydd ond am y foment ag sydd yn ein gafael; ni wyddom pa bryd y gorsegyn angan yr adail gleiog, ond gallwn benderfynu mai yn fuan y torir y cawg aur a'r llinyn arian a'r piser gerllaw y ffynon neu yr olwyn wrth y pydew, ac y dychwel y pridd i'r ddaear fel y bu a'r ysbryd at Dduw yr hwn a'i rhoes ef. Fe allai na wel llawer sydd yn heirdd gan ireidd-dra ieuentyd ac aelodan a synwyrâu, eu cyrff yn eithaf bywiog, a'u meddwl yn eithaf treiddgar byth ddyddiau blin a blynyddoedd anniddan henaint a musgrellni.

O herwydd bod amser yn ansicr a marwol-aeth a thragwyddoldeb yn sicr o'n cyfarfod, am hyny defnyddiwn a gwerthfawrogwn y cyfleusdra presenol ag y mae amser yn gynyg ger ein gwydd, rhag y bydd i'n hamser ddarfod a ninaw wedi eageuluso y cyfleusdrau presenol, a'n sefydlu mewn gwlad na bydd amser mwyach, sylweddau byd yr anfarwoliau yn ddi-len o'n blaen byth bythoedd.

Eto, er mor fyr ac ansicr ydyw amser, ynddo y mae i ni wneuthur ein galwedigaeth a'n hetholedigaeth yn sicr. Mewn amser y mae aymud y ddamnedigaeth neu ddyoddef dyrnod dialeddol Duw Hollalluog. Mewn amser y mae sanoteiddio oddiwrth bechod neu ein tragwyddol yru ymaith yn ein drygioni. Mewn amser y mae ynuill y nefoedd neu sicrhau yr enaid yn llyffetheiriau uffern. Os rhown ein hamser i wasanaethu pechod a diafol, ni bydd tragwyddoldeb yn rhy faith i dderbyn ein cyflog. Pa beth bynag a hauo dyn mewn amser a fed efe hefyd yn nhragwyddoldeb; os i'r cnawd yr ydym yn hau, o'r cnawd y medwn lygredigaeth! Och mor alaethus yw meddwl am y dyn hwnnw ag a dreuliodd ei oes yn hollol yn ngwasanaeth diafol ac a ddiystyrododd gymod a Duw, a fathrodd Fab Duw ac a farnodd yn aflan waed y cyfamod tragwyddol, ac a ddifennodd ysbryd y gras, yr hwn trwy gyflawni y pethau hyn a seliodd ei ddamnedigaeth a'i law ei hun. yr hwn y bu ei fywyd yn un olygfa ddi-dor o droseddau deddfau y Gornuchaf a gwrthod efengyl y bendigedig Dduw! Beth, pan ddirwyno ei amser i fyny, pan doro edau frau einioes, a phan fyddo yr adyn yn cael ei yru ymaith yn ei ddrygioni, ei aflendid a'i bechod, ger bron brawdlys Crist i dderbyn yn ol ei weithredoedd! O, y fath adgofio galarus y bydd y pechadur wrth edrych yn ol ar y cyfleusdrau a feddianodd mewn amser, a'r trugareddau a pha rai y breintiwyd ef tra mewn sefyllfa prawf; ac O, y fath ddiluw o euogrwydd fydd yn ei orlenwi wrth adgofio y modd y camddefnyddiodd ei amser a phob cyfleusdra a thrugaredd a gafodd yn y byd. Bydd hyn yn gwneud i fyny ei boenau dros byth—bydd hyn yn awchlymu ei gydwylbod yn y fath fodd fel y bydd ei arteithiau yn annoddefol. Bydd meddwl am yr hyn a fu mewn amser, ystyried yr hyn y gallasai fod, ac edrych ar yr hyn yw yn awr ac a fydd i dragwyddoldeb, yn trywanu ei enaid ac yn arllwys uffern megys idd ei fynwes! Bydd edrych ar y Duw a ddirmygodd, y Crist a wrthododd, y nefoedd a gollodd mewn amser, yn dirboeni ei gorff a'i enaid yn annoddefol mewn anobaith anadferadwy.

O'r ochr arall bydd y rhai a edifarasant ac a

gredasant yn Nghrist mewn amser ac a ymddiriedasant eu haebos yn llaw yr Iesu, Cyfryngwr y cyfamod gwell, ac a wnaethant eu goreu dros ei ogoniant yn y fuchedd hon yn disgleirio fel yr haul yn nheyrnas en Tad byth bythoedd. Pan bo yr enaid yn cael ei ryddhau o'i dŷ daiarol, y corff yn cael ei roddi i orwedd i orphwys a huno yn mhridellan y dyffryn, fe fydd yr ysgariaeth yn dawel a chysurus, ac yn fyr. Bydd yr enaid yn ymadael a'i bwys ar fynwes ei briod ac yn ymorfoleddu yn iachawdwriaeth ei Dduw, ac fe a'i cludir yn fuddugoliaethus gan angylion i fynwes Abraham, ac yno yr erys mwy i ganmawl ac i ymddiried yn ei Dduw. Bydd edrych yn ol ar ei wib ofalus ar chwareufwrdd amser, a gweled bod pob amgylchiad dan arolygiad rhagluniaeth ei Briod yn cydweithio er ei lesâd, yn tynhau ei dannau, yn awchlymu ei fywiogrwydd, ac yn pereiddio ei gân yn oes oesoedd.

O ganlyniad, ystyriwn yr uniawn, dilynwn i'r perfffaith, a defnyddiwn ein hamser i'r dyben y rhoddwyd ef i ni gan Dduw. Gan fod amser yn werth gwaed Iesu, yn gydwertth ag enaid, a chan ei fod mor brin, mor fyr ac ansicr, ac yn siwr o derfynu, a chan fod tragwyddoldeb yn hongian arno, gwnawn ein goreu er ein cael yn Nghrist.—LEWIS R. VINCENT.

Cyfl. gan ei fab,

WM. L. VINCENT.

Hanesyddiaeth.

DYGIAD CRISTIONOGAETH I FRYDAIN.

(O'r Drygddydd.)

Y mae llawer o drafod wedi bod ar y testun hwn. Y mae gormod yn ysgrifenu mewn ffordd o ragfarn genedlaethol, neu gyda meddwl rhagdybiol o blaid rhyw olygiad neillduol. Y mae bychan o ysgrifenu mewn ffordd o ryddymofyniad am y gwirionedd, a gadael y canlyniad i gasgliadau teg. Nid yw y Saeson yn gyffredinol yn foddol i roddi nemawr o le i'r Cymry yn yr hanes: gadawent hwy o'r neilldu pe gallent. Ymdrechwn, ar hyn o bryd, am beidio syrthio i'r bai a geryddwn yn eraill, drwy gymeryd golygiad unoehrog a phleidiol ar y pwnc ein hunain; ond yn hytrach ymdrochwn osod y tystiolaethau goreu sydd ar gael ger bron, a gadael y darlennydd i farnu drosto ei hun, pa beth sydd debycaf i wirionedd.

Y mae yn naturiol iawn i ni, y Cymry, deimlo dyddordeb yn y testun, oblegid y berthynas a ddeil a'n hanesiaeth foreuol fel oenedl. Y mae yn naturiol iawn i bob Cristion gymeryd sylw o'r pwnc, oblegid y gwerth a rydd ef ar yr efengyl, ragor ar holl syniadau mwyaf rhagorol y cenhedloedd paganaidd agaydd heb fanteision

datguddiad. Pan edrychwn ar ein hafonydd, yn eu maint, a'u nerth, a'u dylanwad, y mae yn naturiol i ni wneud ymofyniad am eu tarddiad, eu cychwyniad, a'u cynydd. Felly y mae mewn perthynas i'r grefydd Cristionogol ya ein gwlad. Y mae yn naturiol i ni holi, pa bryd y daeth Cristionogaeth i'n terfynau; trwy ba foddion y cafwyd yr efengyl i'n plith? pwy oedd y Cenhaden cyntaf a ddaeth a gair y bywyd i wlad ein genedigaeith? a'r cyffelyb. Y mae ymofyniadau fel hyn yn ein danfon yn ol i diroedd hynafiaeth, ac i ystyried yr amser a fu, a blynyddau yr hen oesoedd; ond ni a ymdrechwn wneud hyn heb fyned dan lywodraeth ofergoeledd.

Nid yw ein defnyddiau hanesiol ar y pwnc ond ychydig. Nid yw yr hanes mor eglur ag y gellid dymuno. Nid oes genym ond ychydig o gofnodau awdurol, a chyfeiriadau achlysurol, mewn ysgrifau a hanesion, i fod yn arweiniad ar y pwnc. Eto, er hyn i gyd; nid ydym wedi cael ein gadael o dan ein dwylaw yn gwbl oll. Y mae pilerau a cholofnau go aml ger ein bron yma a thraw, gyda hanesion credadwy, a chasgliadau naturiol, a thystiolaethau amgylchiadol, gyda cherfiadau hynafol; ac o roddi y cyfan at eu gilydd yn nghyd, y maent yn dyfod yn lled benderfynol ya y diwedd.

Efallai y dylid cyfeirio yn fyr, yn gyntaf oll, at amgylchiadau y wlad, yn ei pherthynas â chrefydd, cyn dyfodiad yr efengyl yma. Y mae cymaint o wahaniaeth rhwng ansawdd foesol ein gwlad yn awr a'r hyn a fu, ag sydd yn ei hansawdd naturiaethol, drwy y diwygiadau a'r diwylliant a ddygwyd yn mlaen arni, wrth ei chymharu a'i sefyllfa gyntefig. Os ystyriwn mor anaml oedd y ffyrdd, ac mor ddryslus oedd y teithio o'r naill fan i'r llall, mewn cymhariaeth â'r cyfnewidau sydd yn awr, ar dir a môr, a'r dylanwad sydd gan deithio ar ddiwygiad a gwellhad, rhaid fod rhagoriaeth ya y naill ystyr a'r llall yn fawr iawn. Nid oedd fawr o drefn ar fanteision llywodraeth, celfyddyd, masnach, na llenoriaeth, yn yr amser gynt, wrth gymharu y naill a'r llall. Yr oedd Derwyddiaeth yn ei chanolddydd tuag amser sefydliad cyntaf Cristionogaeth. Yr oedd y grefydd hono wedi ei chydabod yma ac yn Gaul yn gyffredinol, er fod gwahaniaeth dirfawr rhwng y naill a'r llall. Y mae llawer o ysgrifenyddwyr yn myned i benbleth a dyrysych wrth gymhwyso yr un egwyddorion a defodau i'r naill a'r llall. Yr ydoedd cymaint o wahaniaeth rhwng Derwyddiaeth Brydain a Derwyddiaeth Gaul, yn yr amser hwnw, ag sydd rhwng Cristionogaeth Rhufain a Christionogaeth Cymru heddyw. Pa fodd bynag, y mae

yr holl haneswyr yn cyduno i ddatgan nad oeddynt, wedi y cwbl, ond paganiaid, ar y gorau. Y mae llawer o niwl a thywyllwch yn cylchynu eu hanes, pa un bynag ai yr edrychir am danynt yn Môn, yn Ngwaith Emrys, yn Nghlaer Gwyddon, neu yn Carnac neu Gernyw. Y mae y llwyni, y cylchoedd, y cromlechau, a'r melni hirion, yn ein gadael yn nghanol llawer o dybiau aneglur am eu defodau. Ond y mae yn ddiarnheu y cydnabyddent hwy y gwir Dduw a'i ragluniaeth yn nghanol y cymysgedd o ddychymygion oedd yn llywodraethu eu trefniant drwyddo draw. Yr oedd eu dysgeidiaeth o'r radd ddisgleiriaf yn mysg yr athronwyr heb ddatguddiad.

Yr oedd Brydain wedi ei gorchuddio â'r grefydd Dderwyddol yn amser glaniad Julius Cesar gyda'i luoedd ar ein traethau, yn agos i Dover. Daeth cyfnewidiad mawr ar bethau yn fuan wedi hyn yn ein gwlad. Dygwyd Cristionogaeth i'n hamgylchoedd yn gynnar, a dechreuodd ansawdd newydd wisgo agwedd ragorach ar ein bro. Am y ffaith hon, y mae digon o dystiolaethau nad ellir eu gwadu ar gael: ac ni a edrychwn, gyda gochhelgarwch teg, ar gynwysiad yr hanesion boreuol. Gosodwn ger bron yr holl gyfnodau ag a ystyrir yn deilwng o sylw, a chawn weled, cyn y diwedd, i ba le y mae tebygrwydd a chasgliad teg yn ein harwain yn ein hymofyniad.

Y mae Tertullian, yr hwn a fu farw tua'r flwyddyn 220, wrth anerech yr Iuddewon, wedi dywedyd rhai pethau ag sydd yn cyfeirio yn uniongyrchol at daeniad yr efengyl yn mysg yr Ysopaenaid a'r Gauliaid, ac eraill: ac yno wedi crybwyll yn neillduol am fanau yn mysg y Brutaniaid, lle nad allai arfau y Rhufeiniaid gyrhaedd, fel gwledydd wedi eu henill gan grefydd Crist. Crybwyllia yr un peth am yr Alban hefyd. Y mae hon, gan hyn, yn dystiolaeth foreuol iawn mewn hanesion cenedlig, am ddyfodiad boreuol yr efengyl i'n gwlad.

Y mae Origen yn cyfeirio yn bennodol at y ffaith. Yn fuan ar ei ol, yr ydym yn cael yr hanes am yr erledigaethau ar y Cristionogion, dan yr Ymerawdwr Dioclesian. Cyrhaeddodd yr ystorm hono Brydain yn y flwyddyn 308. Y mae tystiolaethau Gildas a Bede, tua y chweched ganrif, hefyd yn cael eu derbyn fel gwirionedd safadwy ar y pwnc hwn. Dywed Gildas fod y pelydr cyntaf o oleuni y gwirionedd wedi ei dderbyn gan y brodorion gyda chryn glauarineb; ond pa fodd bynag, dywed fod yr egwyddorion wedi gwreiddio yn ddwfn yn eu meddyliau, hyd amser yr erlidiau gan Dioclesian, pan y dinystriwyd yr eglwys, y llosgwyd yr ysgrifysau, ac y merthyrwyd y

Cristionogion. Y mae llawer o chwedlau di-sail, mae'n wir, yn cael eu cofnodi mewn cy-sylltiad â'r hanes, ond y mae yn eglur fod gwythien o wirionedd yn rhedeg drwyddynt, sydd yn cadarnhau y gosodiad, o fod Crist-ionogaeth yn ffyn o fewn ein gwlad yn foreu-ol iawn.

Nid yw Jerome ond braidd grybwyll am ddygiad yr efengyl yma. Y mae ei gyfeiriad mewn byr eirlau. Y mae Sozomen, ysgrifenydd yn mysg y Groegiaid, yr hwn a oesai yn y bumed ganrif, wedi manylu i gryn raddau. Dywed fod Constantius, tad Oystenyn, yr hwn a fu farw yn Nghaerefrog, wedi amddiffyn y Cristionogion yn Brydain, a manau eraill, rhag pob ymosodiad erledigaethus. Dywed ei fod ef wedi galw nifer o'i ddynion cyhoeddus yn nghyd, y rhai oeddynt yn awyddogion yn ei balas, ac iddo ddywedyd wrthynt, os byddai iddynt aberthu i eulunod, y cadwai efe hwy yn eu swyddau, i barhan yn ei lys; ac os na wnaent hyny, y diswyddai efe hwynt ar un-waith. Yr oedd wedi gwnend hyn yn ddirgel-aidd, er mwyn profi eu cywirdeb. Darfu i rai o honynt, oddiar ddybenion bydol, gydsynio a'r mynegiad, ond safodd eraill yn wrol mewn ffyddlondeb i Grist. Felly, wedi en profi, di-swyddodd y rhai diegwyddor, a chadwodd y Cristionogion yn eu lle. Oblegid hyn, ni oddefai ef i'r Cristionogion gael en herlid yn nn man o fewn terfynau ei ymerodraeth. Y mae hyn yn profi, tuhwnt i bob dadl, fod Crist-ionogaeth yn Mrydain ar y pryd, ac wedi ei dwyn i sylw cyhoeddus iawn.

Cadarnheir y tystiolaethau hyn hefyd mewn cofnodiadau am dri o Esgobion oeddynt yn Nghynghorfa Arles, yn y flwyddyn 814. Yn y rhestr, dywedir fod Eborius, Esgob Caerefrog; Restitutus, Esgob Llundain; ac Adolphus, Esgob Lincoln. Yr oedd tri o esgobion Prydein-aidd hefyd yn Nghynghor Sardica, yn y fl. 347. Yr oedd pob un o'r esgobion hyny yn cynrychioli nifer o eglwys mewn talaethau yn Bry-dain, yn ol dosbarthiad y Rhufeiniaid: ac er nad oedd y nifer o esgobion ond ychydig, eto dichon y gallent fod yn genhadau dros nifer mawr o eglwys. Pa fodd bynag, y mae yr hanes yn dangos pa mor belled yr oedd Cristionogaeth wedi ymdaenu dros ein gwlad, yn yr amser boreuol hwnw.

Yn ychwanegol at y tystiolaethau uchod, ef-allai na ddylid esgeuluso crybwyll am y cerfiad-an coffadwriaethol oedd mewn llawer gwlad yn ein cymydogathan, oedd yn dangos bodoliad Cristionogaeth yma. Yr oedd nifer o feini yn Nghernyw wedi eu naddu fel cofadeiliau ar lun y groes, mewn lle a elwir Just, yn Pengwydd.

(Ai nid Pen y Wyddfa ydyw?) Y mae darn o gareg, ac ar un tu iddi, "Yma y gorwedd," ond mae yr enw wedi treulio ymaith; ac ar yr ochr arall enw y Gwaredwr, gyda darlun o'r groes. Y mae yno weddillion coffadwriaethol, ag en-wau Prydeinig a Rhufeinig arnynt mewn am-ryw fanau. Y mae llawys o enwan a darluniau, mewn gwahanol fanau yn Nghernyw, yn profi fod Cristionogaeth wedi dyfod yno yn gynar iawn. Y mae hyn yn dystiolaeth uniongyrhol ar y pwnc.

Y mae hanesiaeth eglwysig foreuol hefyd yn cyd-daro yn hollol â'r awgrymiadau uchod. Yr oedd y lleoedd o addoliad yn Mrydain yn lluosog, ac yn synl. Yr oedd y defodau cref-yddol yn Mrydain yn debycach i'r rhai dwyr-einiol o lawer nag oeddynt i'r rhai gorllewinol. Y mae hyn yn cael ei brofi yn ddigon eglur, oddiwrth natur y dadleuon a gododd yn amser Awstin, a'r esgobion Brutanaidd oeddynt yn preswyllo ar derfynau Cymru. Yr oedd y ddadl yn achos amser cadwraeth y Pasg yn dangos hyn yn eglur. Yr oedd y chweched canon y cytunwyd arno yn Nghynghorfa Nice yn profi fod yr eglwys y pryd hyny yn cael eu cydnabod fel rhai annibynol, o ran eu hawdurdod i farnu a gweithredu drostynt eu hunain, ac i barhan i arfer eu defodau cyntefig, heb fod yn ddarostyngedig i lywodraeth nac awdurdod neb arall.

Y mae y tlodi a gofnodir a ddyoddefodd yr esgobion Brutanaidd, yn profi yr un gwirion-edd, ac yn neillduol eu dadleuon a'u hymrys-onau gyda yr offeiriaid Derwyddol, a gwrth-wynebiad y Derwyddon i ofergoeledd y Rhufeiniaid. Er fod Derwyddiaeth wedi derbyn ergyd drom yn Môn, ar oresgyniad y wlad gan y Rhufeiniaid, yn y flwyddyn 61, ac mai y Derwyddon oedd y rhai cyntaf i dderbyn Cristionogaeth, eto, nid ymddengys fod Derwyddiaeth wedi ei llwyr ddileu o'r terfynau am lawer o ganrifoedd wedi hyny. Yr ydym o'r gred, yn ol y casgliadau cywiraf a ellir eu gwneud o'r holl gofnodau awdurol, a'u rhoddi yn nghyd at eu gilydd, fod yr offeiriaid Derwyddol wedi dyfod yn bregethwy'r boreuaf yr efengyl, a bod cromlechau Môn wedi dyfod yn fyrddau cymundeb cyn diwedd oes yr apostol-ion, eto, na ddilëwyd mo'r hen grefydd yn llwyr am amser maith ar ol hyny. Yn wir, math o uniad rhwng Cristionogaeth a Derwyddiaeth ydoedd ar y cyntaf. Yr oedd gweled cymaint o olion orefydd batriarhaidd gwlad Canaan yn Nerwyddiaeth Brydain, yn rhwym o daro teimlad y cenhadau cyntefig, ac yr oedd gweled Cristionogaeth yn dangos cymaint o debygrwydd i'w hegwyddorion hwythau yn

hudoliaethus iawn i'r Derwyddon, er talu sylw i'w golygiadau, a derbyn ei threfn. Onid yd-
yn yn cael hanes ddarfed i Myrddin Wylt, yn
y trydydd canrif ar ddeg, amcanu adferu yr
hen grefydd Dderwyddol i Gymry yn ol, a'i
fod wedi adgyweirio llawer o'r hen gylchau
Derwyddol, a'r llwyni cysegredig, i'w trefn
ddechreuol.

Y mae y ffaith o fod Cristionogaeth wedi ei
sefydlu yn ein gwlad er amser yr apostolion, yn
cael ei derbyn gan yr holl haneswyr credadwy
yn mhob oes, a chan bob dosbarth o groncl-
wyr; ond y mae y modd a'r llwybr ar hyd yr
hwn y dygwyd y datguddiad yma, yn aros eto
heb ei lwy'r benderfynu. Er hyn i gyd, nid yw
yr addefiad hwn yn ein harwain i'r penderfyn-
iad na ellir cael allan olion llwybrau traed y
teithwyr, trwy ymchwiliad manwl, ac ymofyn-
iad teg. Y mae y cwestiwn yn llawn dyddor-
deb i bob cenedl; ond efallai, ar ryw gyfrif,
yn fwy felly i'r Cymry na neb arall, oblegyd
amledd y cyfeiriadau a wneir atynt gan bob aw-
dwr sydd wedi ysgrifennu ar y pwnc. Addefa
pawb fod gan y Cymry eu hanesiaeth, a'u llen-
oriaeth, a'u trefniant gwleidyddol boreuol; ond
y drwg ydyw, fod rhyw ddosbarth o haneswyr
fel pe byddent yn llawn awydd am eu cuddio
allan o'r golwg. Ni feddant y gwroldeb i wadu
yr hanes, ond nid ydynt yn gweled fod rhyw
ddyrnaid o bobl sydd yn byw rhwng mynydd-
oedd Cymru, yn teilyngu anrhydedd mor fawr.
Dychwelwn at y pwnc yn fuan eto.

U Genhadaeth.

PREGETH GENHADOL.

Penderfynwyd yn Nghymanfa Danville, Hyd. 17,
1863, fod i bob un o'r gweinidogion draddodi pregeth
y Sabbath cyntaf o'r fl. 1864, ar y Genhadaeth, mewn
cysylltiad â'r Gymdeithas Genhadol, yn Dramorol a
Chartrefol. Yr wyf yn penderfynu anton y sylwadau
a wnaethum i ar yr achos hwn i'r CENHADWR.

Baltimore, Md., Ion. 3, 1864.

B. M. DAVIS.

ACT. 16: 9, (rhan olaf).—Tyred drosodd a
chymorth ni.

Hen beth yn y byd yw y Genhadaeth. Y
mae wedi bod mewn llwyddiant mawr, ac wedi
bod befyd yn isel a dilewyrch; y mae eto yn
fyw trwy drugaredd y nef. Pan oedd y bren-
in Jehosaphat yn teyrnasu ar Juda, anfonodd
genhadau ar hyd y wlad i ddygu egwyddorion
gair Duw i'r werin; gan eu dwyn i afael Ar-
glwydd Dduw Dafydd ei dad. Yr oedd bren-
in Israel ar y pryd yn addoli Baal ac Astaroth,
gan ladd prophwydi Arglwydd Dduw byddin-
oedd Israel. Y canlyniad fu, cafodd Judah
wenau y nef, ac Israel eu diddymu. Dengys

hyn mai yr un yw Duw Rhagluniaeth a graa,
a'i fod yn y naill fel y llall yn dwyn ei fwriad-
au i weithrediad. Un o brif amcanion y Je-
hofah trwy y caethiwed, oedd cael ei enw yn
glodfawr a dyrchafedig yn mhlith cenhedloedd
paganaiidd. Yr oedd cael Daniel a'r llanciau i
Babilon yn foddion i fawrygu Duw yn y wlad.
Yr oedd cael Esther yn frenhines a Mordecai i
sefyll at ymrwymiad crefydd ei dadau, trwy
beidio plygu nac ymostwng i neb ond Duw y
nefoedd, yn peri fod enw y Duw hwnw mewn
127 o dalaethau yn cael ei dra dderchafu, a
hyny yn fwy llwyddiannus na phe buasai 127
o bersonau yn ceisio ei gyhoeddi.

Yr oedd ysbryd tebyg i hyn yn nyddiau
Paul—gau-dduwiau yn cael y parch mwyaf,
a'r Duw byw yn cael ei esgeuluso; er hyny,
cododd ddynion cymhwys ar gyfer y gwaith, ac
anfonodd hwynt i'r byd cenedlig, gydag addew-
id o ddwyfod arddeliad, a bu hyny yn effaithiol
mewn canlyniad; canys "yr oedd llaw yr Ar-
glwydd gyda hwynt." Yr oedd Demetrius ac
Alexander yn llanw Asia Leiaf â'u duwiau
bychain. Yr oedd Diana y dduwies fawr yn
nghanol Ephesus, ac yn cael addoliad gan yr
holl wlad yn gyffredinol. Yr oedd Macedonia
ar y pryd yn sefyll yn yr un cyflwr ag Asia, yn
baganaiidd ac eilunaddolgar. Pa ryfedd i
Dduw anfon cenad o'r nef at Paul, gan ym-
ddangos mewn gwisg a llatar Macedoniad, gan
ddymuno arno yn ugeiriau y testyn, "Tyred
drosodd i Macedonia a chymorth ni." Yr oedd
yr apostol ar y pryd yn Troas, porthladd yn
Mysia yn Asia Leiaf; ac yn agos i'r fan y safai
yr hen Gaerdoria gynt, dinas gywrain y
Cymry. Yn awr edrychwn at ein testyn gan
gymeryd y mater sydd ynddo fel *llef o'r byd*
paganaiidd.

Sylwn fod angen cymorth ar y paganiaid—
fod eu llef yn daer am hyny—ac mai dyled-
swydd yw eu cynorthwyo.

Y MAE Y PAGANIAID MEWN ANGEN CYMORTH.
Y mae llawer ffordd i gynuorthwyo. Y mae
angen

Eu cynorthwyo i ddod i afael addysg. Rhai
anwybodus yw y paganiaid. Nid oes dim yn
fwy buddiol ac adeiladol na chael pawb i afael
gwybodaeth. Dyma egwyddor flaenaf efengyl.
"Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda."
"Dechreurd doethineb yw ofn yr Arglwydd,"
ac y mae yn un o brif ragorfreintiau y nef,
oblegid gwlad y goleuni ydyw. Nis gellir cyr-
haedd gwybodaeth heb fod addysgu. Os yd-
ynt yn cael digon o drugareddau naturiol trwy
ryw ffordd, y mae eisiau eu dysgu i drin daear
Duw. Yr oedd ein tad cyntaf, er heb bechod,
yn cael ei ddygu gan ei Dad nefol mewn am-
aethyddiaeth, i drin a llafurio yr ardd; gan

hyny, y mae galwad ar bob cenedl braidd, lle nad yw gair Duw, i ddygu y pethau hyn. Nid pa fodd i blann y reis, y melon, y *dates*, a'r coed bara; eithr gofyn i'r Paganïaid, Pwy a luniodd y reis cyntaf? Pwy a luniodd y melon, y *dates*, a'r pomgranadau? A phwy a barodd i'r coed bara dyfu allan o'r ddaear? Trwy wneuthur hyn, arweinir eu meddwl i uwch lle, gan ganfod rhyw un Lluniwr mawr; ac mai ei law ef a luniodd y môr, a'r sychdir, ac mai ynddo yr ydym yn byw, yn symud a bod bob amser.

Nid oes papyrâu dyddiol ac wythnosol yn mhllith y paganiaid. Ni yddant amgylchiaduau eu talaeth eu hunain, serch talaeth arall. Nid oedd gwyr Mysia yn gwybod dim am Macedonia. Gwaith ofer siarad am yr argraffwaag yn llaw ac ager wrth baganiaid; ac y mae llawer yn ein gwlad ein hunain yn debyg iddynt mewn anwybodaeth. Gwaith ofer dweyd am y Cenhadwr, y Cyfaill, y Seren, y Drych wrth lawer Cymro; neu y *N. Y. Tribune*, a'r *Herald*, a'r *Philadelphia Enquirer*, wrth eraill. Y rhai sydd yn gwybod am danynt ddylent gofio fod angen addysg ar y rhai sy hebddynt. Y mae galwad hefyd am roi addysg i'r paganiaid yn ngair Duw. Dim gwahaniaeth pa genedl. Y mae yn rhaid dechreu yn yr egwyddor. Os yw yr ieithoedd yn aurywio, yr un yw Arglwydd Dduw y lluoedd. Os dechrena yr Iuddew, y Phoeniciad, a'r Samariad gydag Aleph, yr Arabiad gydag Elif, yr Ethiopiad gydag Alph, yr Armeniad gydag Aip, y Coptiad a'r Groegiad gydag Alpha, yr Ellmyniad, yr Albaniad, y Sacsoniad, y Gwyddel a'r Prydeiniad gydag A,—pen y ffordd yw hyn i bob un i ddyfod yn gyfarwydd â hen gyfrol y gwirionedd, Gan hyny, gwelwn fod angen addysg ar y rhai sydd yn trigo yn nhywyll loedd y ddaear.

Eu cynorthwyo i wybod am Dduw. Trwy ei air y mae cyrhaedd y wybodaeth hon. Ar ol deall ychydig o'r Beibl deuir i wybod rhywfaint am ei Awdwr. Dangos yr hwn a greodd y nefoedd a'r ddaear. Dangos ei ofal am bob creadur byw: fod y llewod ieuaine yn cael ei sylw, fel y dyn gwyn a'r du, ei fod a'i ofal am yr abwydyn fel haul y nen, a'i fod yn cofio cywion yr estrys fel yr archangel. Dangos Duw yn mhellach eto, nad yw yn cadw digofaint, ac nad oes ynddo ddim llid; ond ei fod yn llawn trugaredd,—ei fod yn bodoli erioed, a'i fod yn anweledig i ni; ond nad ydym ni yn anweledig iddo ef; oblegid y mae yn hollbreenol, Duw ydyw. Y mae duwiau lawer yn y byd, duwiau y bryniau, duwiau y dyffrnoedd, duwiau y ffrydiau, duwiau y llwyni, duwiau y ddaear, duwiau y moroedd, duwiau y llwyddiant a'r afwyddiant, duwiau y madden, a rhai

y coebi, duwiau y teithio, a'r rhai cartrefol. Y mae eisiau cynorthwyo y Pagan i wybod mai "un gwir a bywiol Dduw" sydd.

Eu cynorthwyo i wybod am Fab Duw, ein Harghwydd Iesu Grist. Dysgu iddynt y pwys o gael hwn yn rhan—mai trwyddo y mae Duw yn madden, yn cyfrannu trugaredd, a rhoi dedwyddwch tragwyddol ar ol marw. Dweyd iddo roi ei hun i farwolaeth, mai trwy ei waed y mae golchi yr affan, ac y gall y caeth fel y rhydd, a'r begar fel y brenin fyned ato i ofyn am drugaredd gan y Tad, ac mai efe yw'r unig un sy rhwng Duw a dynion. Pob un sydd yn gwybod rhywfaint am Iesu, y mae tuedd ynddo i roi gwybod i arall hefyd. "Cofiwu y rhai sydd yn rhwym." Dyna sefyllfa pawb sydd yn ein gwlad a gwledydd paganaidd ag sy heb wybod am Iesu.

Eu cynorthwyo trwy gyfrannu arian, er oynal y rhai sydd yn eu haddysgu yn y pethau yna. Os nad ydych chiwi, gynulleidfa, yn gwybod y Chineasg, yr Hindwstani, y Bengalee, &c., yr ydych yn meddu ar arian i gyfrannu i'r rhai sydd wedi eu dysgu. Nis gall y cenhadon beryglu eu bywydau wrth fyned dros y geirwon donau, a thrwy anial diroedd, er ceisio dwyn y Pagan i wybod am Dduw mewn Ceidwad, heb i ryw rai eu cynorthwyo. A raid i ni fod yn segrur, yn ddiwaith a diddefnydd, heb estyn iddynt law o gymorth? Gan i "Dduw fod yn noddfa a nerth i ni, cymorth hawdd ei gael mewn cyfyngder," oni ddylem ninnau roddi cymorth mewn cyfyngder i'r rhai sydd yn eistedd yn mro a chysgod angau. Gofynnodd Nehemiah pan yn adeiladu muriau Jerusalem, "Paham y safai'r gwaith?" A gaiff achos Iesu ei gladdu mewn llawer ardul? A gyfyngir efengyl heddi i'r manau y mae yn barod? A wnawn ni geisio rhedeg tua'r nefoedd wrthym ein hunain, heb gael eraill gyda ni? Paham y saif y gwaith? Y mae Duw am iddo fyned yn mlaen, y mae Iesu am iddo lwyddo, y mae yr Ysbryd Glân yn ei ddylanwadau dros iddo fyned yn mlaen, y mae yr angylion a'r teulu gwaredigol fry yn dymuno y llwyddo; ac y mae y rhai sydd yn teimlo dros fater eu henaid eu hunain yn Sion yn gwaeddi, "Deled dy deyrnas." A fyddwn ni yn fud? A drigwn ni mewn diofalwch, a'r Pagan mewn angen cymorth? Y mae Duw yn dysgwyl i ni gyfrannu, canys y mae am weled y byd yn dod yn eiddo i'r Gwr fu ar Galfaria.

II. Y MAE DYMNIAID Y PAGANIAID YN DAER, "Tyred drosodd &c." Gair grymus mewn iaith yw *dymuniad*. Y mae pob cenedl yn deall hwn; oblegid teimlad y mae a fyfno y natur ddynol ag ef ydyw. Un sydd yn dal cysylltiad â chynneddau eneidol dyn yw hwn. Y mae y

Cristion yn feddianol arno, ac y mae y Pagan hefyd yn ei feddu. Os nad ydyw yn deall ei sefyllfa fel pechadur, a'r angen am gyfiawnhad, y mae teimlad yn ei fynwes, yn arwydd o fod rhyw beth yn eisiau. Nid rhyfedd fod dyn yn gwybod am hyn; ond y mae yn rhyfedd i angel ymddangos yn null dyn, gan ddweyd teimlad pechaduriaid ar ddarfod am danynt, "Tyred drosodd &c."

Tyred drosodd, y mae amser yn darfod. Y mae marw yn mhlith y rhai sydd heb efengyl. Y mae yr Indiaid yn marw, y mae yr Escwimôd yn marw. Y mae y Chineaid, y Tartariaid, a'r Ethiopiad yn marw. Y mae eu hamser yn darfod. Nid yn ngwlad y Cristionogion yn unig y mae beddan. Nid yn mhlith y Protestaniaid yn bennodol y mae amser yn myned hebio. Y mae felly yn mhlith y rhai sydd heb efengyl, sef y cyfryw sydd yn ein gwlad ein hunain, a holl wledydd y byd. Gan hyny, pa ryfedd fod y natur ddynol yn ei herfyniad am ryw beth nad yw wedi ei brofi, ac na wyr ddim am dano, yn meddu dymuniad y testyn, "Tyred drosodd a chymorth ni." Yr ydym mewn cyflymdra yn myned i'r afon Ganges, dan olwynion Juggernaut, a thrwy greulonderau Budlah, Siva, a Vishnoo. Y mae ein hamser yn darfod. Tyred drosodd. Byr a buan yw bywyd dyn.

Tyred drosodd, y mae genym eneidiau i'w cadw. A gollir rhai o'r cenhedloedd sydd yn ein gwlad, a ni yn ddiofal? A raid i'r Pagan farw heb wybod am rinwedd gwaed y groes, a ni yn cyegu? Y mae enaid gan bob un, y mae rhyw anfarwol ran yn ineddiant y Pagan. Nid oes neb hyd heddyw, ond y Gwr sydd ar yr orsedd yn gwybod gwerthenaid. Os ydym ni yn meddu ar ryw ddrychfeddwl am dano, a gaiff y rhai sydd yn nhywyll leoedd y ddaear ei gollu? Y mae rhyw deimlad yn eu monwes au ei gadw. A oes teimlad yn ein monwes ni am ei gadw hefyd? Y mae genym eneidiau, gwerth fod byth yn berlau mewn gogoniant. Dyma deimlad calon y rhai sy heb efengyl. Y mae eu dymuniad yn daer.

Tyred drosodd yn dy gyfraniadau, a thrwy y nef yn dy weddïau. Yn y cyfranu y mae y rhan fwyaf o'r byd yn sefyll yn y cynorthwyo. Dywedir yn ngair y gwirionedd, "Y neb a gymero drugaredd ar y tlawd, sydd yn rhoddi eohwyn i'r Arglwydd; a'i rodd a dâl efe iddo drachefn." Pwy sydd yn dylotach na'r Pagan? Pwy sydd waelach na'r hwn sydd heb dduw-ïoldeb? Pwy sydd iselach na'r hwn sydd a'i enaid mewn angen? Y mae llawer yn rhoddi benthg y eraill ac heb gael byth yn ol. Ond fe dâl Duw, os gwnewch chwiri benthg iddo

er cynorthwyo y Pagan i gael gwybod am Iesu Os na wyddom ni y ffordd i'r India Ddwyrain-ïol, gwyddom y ffordd at Dduw. Os oes ofn arnom Indiaid ein gwlad ein hunain, nid oes eisiau ofni myned at ein Tad nefol. Gan hyny awn trwy y nef yn ein gweddïau i'r byd paganaidd. Dyna y ffordd sicraf, ac y mae y Pagan yn dymuno hyny. Y mae pob oenedl yn ein gwlad, yn nghyd a phaganiaid y pegynau, yn dymuno arnom yn ngeiriau y testyn, "Tyred." Y mae yr Indiaid a'r Ohinead yn gwaeddi Tyred. Y mae y Polandiad a'r Hungariad yn gwaeddi Tyred. Y mae y Rwsiaid a'r Tyroiad yn gwaeddi Tyred. Y mae yr Aifftiad a'r Arabiaid yn gwaeddi Tyred. Y mae yr Iuddew a'r Oenedl-ddyn yn gwaeddi Tyred. Y mae llawer Cymro, Sais, Eilmyrn a Gwyddel yn ein hardaloedd a'n Talaethau yn gwaeddi, Tyred drosodd a chymorth ni yn mhethau yr efengyl. Gymry anwyl, gwrandaun ar eu lleis, a meddylw'n am werth eu henaid.

III. EI BOD YN DDYLEDSWYDD AR BOB UN SYDD YN PROFFESU EI FOD YN ARDDEL IESU, YN CYNORTHWYO. Gwelir hyn

Wrth ystyried i rywrai fod yn cynorthwyo er mwyn i ni gael efengyl. Trwy dywallt gwaed a chaethiwed y daeth efengyl i'r wlad y'n ganwyd ynddi. Cafodd Caradoc, un o'n hen gyndeidiau, ei ddwyn mewn cadwynau tua Rhufain. Gadawodd wlad ei dadan a hen fangre ei enedigaeth. Tebyg fod ei dynged i fod yn gaeth dros ei oes, eithr gan iddo ddangos ei hun yn foneddwr mewn ymddygiad, dysg a dawn, cafodd ei ryddhau yn mhen 7 mlynedd. Yr oedd y gwr y sonia ein testyn am dano wedi gadael Troas yn Asia, gan fyned i Macedonia yn Ewrop, a'i wyneb tua'r Eidal. Aeth Paul i Rufain yn garcharor, a bu yn foddion yno i ddwyn Caradoc a'i dylwyth, y rhai oedd yn garcharorion gan Cesar, ond yn fwy gan gyfiawnder dwyfol, i sfael rhyddid tragwyddol, trwy dderbyn y newyddion am Geidwad. Dychwelasant tua Phrydain yn llawn teimlad a sel am rinweddau'r Aberth Gwell, a gwnaethant eu goren i gael ein cyndeidiau i goffeidio Iesu, i'w dderbyn fel y Messiah, ac i gael ar ddydd eu marw fynedfa ddedwydd i gael rhan o etifeddiaeth y saint yn y goleuni. Yn mhen blynnyddau ar ol hyn bu rhyfeloedd, dinystrwyd yr holl addoldai, lladdwyd yr holl weinidogion, a gyrwyd addolwyr Iesu ar ffio; daliodd rhywrai afael yn efengyl y tangnefedd. Gan mai trwy afonydd o waed y cadwyd efengyl yn ngwlad ein tadau, a thrwy afonydd tebyg yr amddiffynnodd yr hen Britaniaid y cyfryw yn ein gwlad ninan, gan hyny y mae yn ddyledswydd arnom gynorthwyo y rhai sydd heb

efengyl, p'n gofion pa fodd y dygwyd rhai fel ni i'w gafael.

Wrth ystyried y dylem deimlo dros i eraill gael yr un ffrainc a ninau. Os yw yr efengyl yn werth i un, y mae felly i bawb; os ydyw fod Ceidwad yn fuddiol i un genedl, y mae yn fuddiol i bob cenedl. Os cawsom ni y ffrainc o feddu gair Duw, oni ddylem wneud yndrech dros i eraill gael yr un ffrainc hefyd. Os ganwyd ni yn ngwlad efengyl, y mae arnom rwyman i wneud ein goreu dros gael pob gwlad yn wlad efengyl; oblegid y mae hon i gael ei phregethu trwy yr holl fyd cyn y daw y diwedd. Rhoddwn help llaw gyda'r gwaith. Os ydym ni yn gwybod rhywbeth am dduwioldeb yn yr enaid, am ddylanwadau Ysbryd Duw ar ein cyflwr, ac am ryw brawf y gwelir ni ar fryniau y Ganaan nefol, oni ddylem deimlo, dymuno, a gweithredu er mwyn i eraill feddu yr un ffrainc. Y mae dynion mewn ystyr naturiol am gadw pethau iddynt eu hunain, rhag ofn i eraill eu hamddifadu o'r cyfryw; ond nid felly y mae gyda phethau ysbrydol. Po mwyaf o ras a dderbyniar, mwyaf y tuedd fydd i eraill dderbyn hefyd, fel y delo pawb o bob cenedl i gael eu harddel yn "deulu Duw."

ADDYSGIADAU.

Gwelwch na! gweddio yn unig am lwyddiant efengyl a all achub y paganiaid. Os trwy gynglorion da, pregethau ac addysgiadau buddiol y cawsom ni efengyl yn ei chyhoeddiad, ai tybed fod Duw trwy ein gweddian yn myned i ddanfou angelion i argyhoeddi y paganiaid, ac yntau wedi addaw mai trwy offorynoliaeth y llestri pridd y mae efengyl i fyned ar led trwy y gwledydd. Trwy ei law ef, sef llaw ddynol, yr oedd Duw yn myned i waredu Israel o gaethiweyd yr Aifft, a thrwy yr un llaw y mae efe yn bwriadu dod a'r Pagan i afael cymod. Gan hyny, nid gweddio yn unig sy ddigon er i'r GYMDEITHAS GENHADOL GARTREFOL a THRAMOR i lwyddo. Y mae yn rhaid cyfrannu hefyd. Yr wyf yn cofio am foneddwr fu yn areithio yn Hull, Lloegr, ar y Gyndeithas Genhadol. Yr oedd llawer o blant yn nghyd. Gwrandawodd y rhai hyny ar y cynglorion. Tranoeth aeth y plant i godi pont fechan ar ychydig o ddwfr. Galwyd hi y bont Genhadol, pob un a âi drosti i dalu dimai. Aeth llawer gan dalu yn llawen. Ond camodd ambell un y dwfr gan adael y plant a'u colofn yn ddisylw. Yn y prydnewn pan ddaeth y llaww i fewn, gweithiodd dan sylfeini y bont nes iddi syrthio. Dechreuodd y plant oll wylu wrth weled eu llafur yn ofer. Daeth boneddwr heibio ar y pryd. Ar ol deall eu galar, dywedodd wrthynt, Fy mhiant bach, poidiwech wylu, nid yw eich llafur yn ofer. Yr

ydych wedi tori ffugyr heddyw fydd yn werth i oesau ei chofio; a pheth mwy, y mae *model* o'r bont fach yn y nefoedd cyn yn awr. Anfonodd Duw *artist* o'r wlad fry i gymeryd ei darlun. Cewch ei gweld yn y nef, a myned drosti heb dalu dimai. Gan fod eich amcan er lles y Pagan, y mae eich henwau yn y nef yn ymyl y *model*. Llefweh am gael myned dros y Bont na all rhyferthwy hen afon angen ddim ei symud. Fel hyn y gwelwn fod cyfraniadau yn dra debyniol gyda Duw; ac mai nid gweddio yn unig a all achub y Pagan.

Gwelwch y dylai llaw a llogell pob Cristion fod yn debyg i'w ddymuniadau wrth y drugareddfa. Cyflawniad o hyn a wna y gair, *Cristion cyflawn*. Dywed ein Harglwydd yn ei bregeth ar y mynydd, "Na wyped dy law aswy pa beth a wna dy law ddeheu, hyny yw, dylid cuddio ein gweithredoedd da oddiwrth ein perthynasau agosaf, ac hyd yn nod oddiwrthym ein hunain, rhag i ymfrost gymeryd meddiant o'r galon, ond gadael i Dduw y canlyniadau. Os ydym trwy y flwyddyn wedi bod yn gweddio am lwyddiant yr achos Genhadol, dangoswn y ffrwyth o hyny heno, trwy fod ein cyfraniadau a'n gweddian yn cyduno.

Gwelwch y dylem gynorthwyo er cael y cenhedloedd sydd yn ein gwlad ein hunain i afael efengyl Iesu. Y mae yma dros gant o wahanol genhedloedd, ac y mae o'r pwys mwyaf gael y rhai hyny i afael efengyl, fel y byddo i rai o honynt fyned i'w gwledydd eu hunain, i ddweyd am Geidwad. Dyna y ffordd oreu i ledaenu efengyl. Cofiwch am y testyn, "Cymorth ni."

Gwelwch fod Duw am i ni ddeall y mater dan sylw. Danfonodd angel o'r nef i ddangos fod angen efengyl yn Macedonia. Dymunodd hwnw ar Paul i fyned yno. Os oes teimlad mewn angel am i blant y gollfa gael eu cadw, beth ddylai fod ein teimlad ni fel Cristionogion? Y mae dros ddau can mil o genedl y Cymry yn y wlad yma. Duw ein tadau a baro i ni oll deimlo, gan gynorthwyo y GYMDEITHAS GENHADOL yn GARTREFOL a THRAMOR, trwy Iesu Grist, Amen.

Addysg Cyffredinol.

LLENLITH.

Yn cynwys diogelwch y wir grefydd yn nyddiau y patriceirch Isaac a Jacob, yn nghyd a'r modd yr amddiffynodd Duw ei achos ac a'i dygodd yn y blaen am yspaid gweinidogaeth y cyfryw brif swyddogion yn yr eglwys Hebreaidd.

Parhad o'r t. d. 16.

Y peth nesaf a gyfarfyddwn ag ef wrth ddyfod yn mlaen yn gyson, yw, Y MODD DY-

EITHR A RHYFFEDDOL Y CADWODD DUW YN AMSER PRINDER MAWR DEULU ISRAEL, o'r hwn yr oedd Crist, Had y wraig, i ddisgyn, rhag marw o newyn a hyny trwy offeryniolaeth ei was Joseph yn benaf. Canys Israel ar ol ymadawiad ei frawd Esau, a breswylodd yn nhir Canaan, lle darfu ei faldod pleidiol i Joseph ei fab hynaf gan Rahel, yr hwn oedd hoffach ganddo na'i holl feibion, oblegid ei fod yn fab ei henaint, (Gen. 37: 3) gynhyrfu eiddigedd y lleill gymaint fel y casasant ef gymaint fel nas medrent ymddiddan ag ef yn heddychol. Eithr Duw yn ei ragluniaeth ddoeth a oruwch-lywodraethodd annoethineb Israel, mewn perthynas i'r siacced fraith &c. (*coat of many colors*), canys er fod y patriarch yn fawr ei ddoethineb, ei dawelwch a'i duwioldeb, nid oedd heb ei wendid a'i ffaeiledd mwy nag ereill o'r duwiolion. A ohenfigen ynfyd brodyr Joseph, a'i dafliad i bydew, a'i werthiant ganddynt i fintai o Ismaeliad masnachol, ei werthiant drachefn gan y Midaniaid i Putiphar tywysog llu brenin yr Aiff, a'i osodiad gan y Cadben mewn carchar yn naiardy y brenin &c, a gawsant oll eu goruwch-lywodraethu i ddwyn Joseph at y brenin yn ninas Zoan, Esay 19: 11, neu Memphis, Esay, 80: 3, 4. Ac wedi iddo gael prawf boddhaol fod y llano Hebraidd yn ddoethach a challach, na holl ddoethion, swynyddion, a brudwyr y deyrnas, y brenin a'i anrhydeddodd ef fel y cyfryw, trwy ei wneud yn *Primo Minister* y deyrnas, er bod yn ddarparydd gan ragluniaeth i borthli Israel a'i deulu yn amser y newyn trwm yn y wlad, pa un a barhaodd dros saith mlynedd, a'u dwyn oll i breswyllo gwlad Goshen, yr hon a sicrhodd y brenin iddynt dan amddiffyniad Joseph, ac felly i gadw yn fyw yr had addawedig, yr hwn, oni buasai hyny, a fuasai yn trengu.

Gwelir yr hanes yn gyflawn yn Gen., o'r 39 hyd y 50 bennod. A hyn oedd esponiad Joseph i'w frodyr ar eu hymddygiad tuag ato ef. "Chwi meddai a fwriadasoch ddrwg i'm herbyn,; ond Duw a'i bwriadodd i ddaioni, i ddwyn i ben fel y gwelir heddyw, i gadw yn fyw bobl lawer," Gen. 50: 21. Bu y gwreiddyn enwog hwn rai gweithiau cyn hyn mewn perygl o gael ei ddystrywio, o'r hwn yr oedd "Blaguryn cyflawnder," sef Messiah mawr y byd i ddyfod, ond Duw yn ei ragluniaeth ddoeth a'i cadwodd bob amser mewn modd rhyffeddol ac mewn ffordd ddyeithr. Hollalluog yw Duw Israel.

Ni bu Israel byw ond un mlynedd ar bum-theg ar ol ei daith i'r Aiff at ei fab Joseph, a'i sefydliad yn Goshen; eithr cyn ei farw efe a alwodd ei blant yn nghyd oddiamgylch ei

wely, ac wedi iddo gael addewid ganddynt, y buasai iddynt ei gladdu ef yn meddrod ei dadau, mynegodd iddynt yr hyn a ddeuai o amryw lwythau ag oedd i ddeilliaw oddiwrthyn hwy a meibion Joseph ei wyrion, mewn bendith broffwydol nodedig. Ond y cyhoeddiad pwysioaf oedd yr un a wnaeth i Judah; canys traethodd dan ddylanwad ysprydol a chyfarwyddyd dwyfol mewn ymadroddion proffwydoliaethol, mai efe a fyddai y gwreiddyn o'r hwn y tarddai y Messiah, yr hyn oedd yn fwy penodol na'r un broffwydoliaeth flaenorol, hyny yw, yr oedd yn dangos yn fwy neillduol na'r cwbl cyn hyn, o hiliogaeth pwy y deuai Gwaredwr y byd. Yr oedd addewid broffwydoliaethol Duw yn Eden draw, mewn grym wedi y dylif y buasai i "Had y wraig," ddisgyn yn llinach Noa; ond pan galwyd Abraham i fod yn sefydlydd yr eglwys Hebraidd, cafodd y patriarch ddatguddiad ac addewid gan Dduw, mai o'i hiliogaeth ef y denai y Gwaredwr; a chan fod gan Abraham lawer o feibion, datguddiwyd mai o hiliogaeth Isaac y deuai Iachawdwr pechaduriaid, a chan fod gan Isaac ddau fab, fe amlygwyd mai o hiliogaeth Israel y denai yr Achubwr, a chan fod gan Israel ddeuddeg o feibion, fe hysbyswyd mai o hiliogaeth Judah y deuai. "Llew o lwyth Judah y gelwir ef." A gellir gweld y golygiad a'r traethawd byr a'r ei weithredoedd mawrion, yn, Gen. 49: 8—10. "Tithau Judah, dy frodyr a'th glodforant di: dy law fydd yn ngwâr dy elynion; meibion dy dad a yingrymant i ti. Cenaw llew wyt ti, Judah: o'r ysglyfaeth y daethost i fyny, fy mab; ymgyrmodd, gorweddodd fel llew, ac fel hen lew: pwy a'i cyfyd ef?"

Mae y rhagfynegiad nesaf, adn. 11eg, yn arbenig mewn perthynas i ymddangosiad Crist ar y ddaier megis "Had y wraig." "Nid ymedy y deyrn-wialen oddiwrth Judah, na deddfwr oddirhwng ei draed ef, hyd oni ddêl Silo, ac ato ef y bydd cynulliad pobloedd," sef pobloedd o bob lliw, llwyth ac iaith dan y nef, fel y gwelir yn nyddiau yr oruwchwyliath Gristionogol, yr hyn sydd broffwydoliaeth amlycach nag un eto, ac yn dangos mewn modd arbenig, fod golouni efengyl Duw wedi cynyddu, er yn araf a graddol, ond yn gyson ac i fesur helaeth erbyn hyn. Canys ni a ddangoswn wrth ddyfod yn mlaen, i enedigaeth Iesu Grist, ein Gwaredwr, gymeryd lle yn gymwys, pan ymadawodd y deyrn-wialen oddi wrth Judah, ac y daeth yr Iuddewon ei hiliogaeth yn sefydlog ddaroestynedig i iau estronol.

Israel a fu farw yn gant a saith a deugain mlwydd oed, yn y flwyddyn 659 wedi y dylif, ac

a gludwyd gan Joseph gyda rhwygafawredd anghyffredin i Ganaan, ac a gladdwyd mewn modd anrhydeddus neillduol yn meddrod y teulu ger Hebron, yn maes Maohpelah, Gen. 49: 29—38.

Fe fu Joseph fyw bedair blynedd ar ddeg a dengain ar ol ei dad, ac yr oedd ei frodyr yn ofnus pan oeddynt newydd gladdu eu tad, y buasai en brawd yn dial arnynt eu camwedd blaenorol ag ef, wedi i'r patriarch gael ei gymeryd o'r ffordd; ond efe a roddodd siarwydd adnewyddol iddynt o'u diogelwch, ac addewidion yohwanegol o'i ewyllys da tuag atynt; ac wedi iddo gyrhaedd ei ddeng mlynedd a chant oed, a llywodraethu yn yr Aifft yn ail i'r brenin am bedwar ugain o'r cyfryw flynyddoedd, Gen. 41: 49, a gwelod ei achau yn lluosog o'r bedwaredd genhedlaeth, efe a ragfynegodd ar ei wely angau, megis ag y proffwyddodd ei dad o'i thien, am ddychweliad plant Israel i wlad Canaan, y tir a addawodd Duw i Abraham a'i hiliogaeth; ac efe a gafodd gan ei blant dyngn trwy lw, y buasai iddynt achosi i'w esgyrn ef gael ei cludo i dir Ganaan, pan y buasant hwy yn dychwelyd yno; ac yr oedd ei hiliogaeth yn ystyried eu hunain yn rhwym o gyflawni yr hyn a addunedodd y meibion, ac wedi i'w enaid ymadael a'i dŷ o glai a dychwelyd at Dduw yr hwn a'i rhoes ef, i orphwys gyda yr holl dduwion blaenorol yn Mharadwys, (Preg. 12: 7), parodd y brenin eneinio y corph, yr hyn a wnaethpwyd mewn deg diwrnod a thri ugain, ac yna fe ei gosodwyd mewn archfaen ardderchog (*stone coffin*) ac a'i hebyrgusant i groingell freulinol yr Aifft, lle y bu yn gorphwys am gant a phedwar ugain a phedair o flynyddoedd, sef hyd pan y dygwyd ef gan Moses ac Aaron yn nghyd a holl blant Israel o'r Aifft i Ganaan, fel y cawn sylwi yn helaethach eto, a chladdwyd esgyrn Joseph yn Sichem, y rhandir a brynodd ei dad gan drigolion y cyfryw le yn ngwlad Ganaan, pa un a roddodd i'w anwylaf fab Joseph, Josh. 24: 32; Gen. 48: 22.

I'w orphau yn y nosaf.

LLYFR SAMUEL ROBERTS.

At y Parch. Dr. Everett:

BACHEDIG AC ANWYL FRAWD,—Llonir fy yspriedodd isel wrth ddeall fod fy Llyfr o *Bregethau* ac *Areithiau* a *Chaniadau* yn cael ei dderbyn mor wresog gan fy hoff gyfeillion yn America ac yn Nghymru. Y mae ymadroddion ac ymddygiadau eu cydymdeimlad a'u cariad yn cynhesu ac yn cryfhau fy nghalon, ac yn ei llenwi â diolchgarwch. Yr wyf yn ofni y cânt yn fy Llyfr ormod o ôl pryder

meddwl, a therfysg teimlad. Gwybum lawer tro yn *Nghymru* beth oedd gorfod cyfansoddi pregethau ac anerochion mewn gormod o frya, ac yn nghanol llawer gormod o fân ofalon; ond ni wybum erioed yn ngwlad fy ngenedigaeth, beth oedd gorfod cipio fy mhapyrau mewn dyohryn oddiar fwrdd y fyfyrgeall, i'w cuddio o'r golwg yn nyrys leoedd y goedwig, allan o gyrhaedd anrheithwyr didosturi; a hyny dychon pan y byddwn newydd ddechreu cael blâs a hwyl i ysgrifenu. Yr oedd colli wythnos, neu bythefnos, mewn profedigaeth felly, a hyny yn lled fynych, yn drallod trwm i'm calon. Buasai y pregethau yn llawnach ac yn fwy cryno, pe cawswn *dawelach* hamdden i'w paratoi i'r wasg. Hyderaf y cofir weithiau wrth eu darllen am fynych drallodion eu hawdwr; ac yna ni bydd raid iddo ofni llawer rhag llymder beirniadaeth.

Yr wyf yn awr ar derfynu taith o bum mis—taith o bum mil o filldroedd—drwy ranau o Dalaethau Ohio, Pennsylvania, New York, Vermont, Illinois, a Wisconsin; a 'chroesais hefyd, wrth gofio, Kentucky a Maryland a District Columbia: a gellwch gasglu i mi gael y croesaw siriolaf pan y dealloch fy mod wedi cael y'mhell dros ddwy fil o eirochion am fy Llyfr. Cyfarfyddais bron yn mhob lle â lluoedd o gyfeillion hoff oeddwn wedi *ddechreu* adnabod yn yr hen wlad: ac yr oedd eu cyfeillaeth yn nhir-oedd llydain pell y gorllewin mawr yn felysach i mi nag y buasai erioed rhwng bryniau tlysion a iachus gwlad hoff ein genedigaeth. Ni ddygwyddodd i mi niwaid drwy holl droadau y daith fawr. Oefais iechyd da, a chefais gyfie i bregethu tros ddau gant o weithiau—weithiau mewn "hwyl," ond brydiau eraill yn fwy digalon.

Yr hyn yn benaf a'm digalonai oedd, fy mod yn methu clywed oddiwrth fy mrawd a'i deulu bychan oeddynt mewn peryglon a dychryn yn nghanol trais y terfysgoedd yn Tennessee. Yr oedd fy nychymygion y dydd, a'm breuddwydion y nos yn orlawn o bryder yn eu cych. Meddyliwn weithiau y gallent fod wedi cael eu dyohrynu o'u cartref i newynu yn y goedwig,—a phryd arall fod y tad wedi cael ei ladd, a bod y fam a'r ferch fach landeg siriol yn dihoeni yn nghaethiwd y gelyn; a phryd arall fod y ferch wedi cael ei gadael yn amddifad ac yn unig i dori ei chalon. Ni chefais ond un llythyr oddiwrthynt, ac nid wyf ond newydd gael hwnw. Daeth i'm llaw, ar ol teitlho drwy Pennsylvania a New York, pan oeddwn ar godi i ddarlithio i gynulleidfa liosog yn Cambria, Wisconsin. Yr oeddwn yn crynu wrth ei dderbyn rhag fod ynddo ryw newydd torcal-

onus; ac aeth fy nghalon yn rhy wan i'w agor hyd bore dranoeth : ond y llinell gyntaf ynddo oedd, "Yr ydym yn fyw ac yn lled iach :'' ac yna, ar ol cydnabod derbynriad dau lythyr oddi-wrthyf, a chrybwyll ychydig o fân-helyntion y teulu a'r gymydogaeith, y mae yn dywedyd:—

"Nid oes yma fawr o newydd wedi dygwydd, ond yn unig fod yr *Union Army* o'r diwedd wedi dyfod heibio i ni. Gwersyllodd yn ein parth ni o Scott Co. yn niwedd Awst, nid llon'd ffordd, ond llon'd y wlad. Dyma y lle cyntaf iddynt wersyllu i aros eu gilydd ar ol cychwyn o Kentucky. Bwytsant bron y cyfan o'u blaen, y gwair, a'r rhyg, a'r gwenith, a'r *green corn*. Cymerasant ein gwair ni bob tamaid. Yr oeddym wedi bod mewn llafur diwyd yn ei gyweirio. Yr oedd haner y weirglodd fach yn ei fodylan pan y daethant yma. Ni chymerasant ddim arall oddiyma, oddieithr rhyw fân-bethenach a *ledratwyd* gan rai o'r bechgyn. Oefais ddau ddolar ar bymtheg yn dâl am ryw un ran o dair o'r gwair; ond cafodd y fintai oedd yn cyrohu y gweddill o'r gwair "*order to march*" cyn i mi allu cael dim tâl. Ysgrifensis at y colonel statement o'r case yn gofyn tringain dolar. Ni chefais ateb eto, ond ni *ildiaf* nes eu cael. Dylai byddin llywodraeth *gref dahu* am y pethau fyddant yn fynu; yn enwedig pan yn eu cael am briâ mor isel. Cymerodd Ann werth pymtheg dolar o ymenyn i'r *Head Quarters*, a thalodd General Burnside iddi yn wir foneddigaidd â'i law ei hun. Gwerthodd Ann hefyd ychydig o fân-bethau i'r dynion fu yma yn ceisio y gwair. Ni thalodd y fyddin fawr am haner y pethau a gawsant yn Scott County. Naill ai nid oeddynt yn foddion i dalu, neu nid oedd ganddynt *drefn* i dalu. Yr oedd yn ofid genyf weled fy nghymydogion anghenus a gweiniaid yn rhedeg o'r naill swyddog at y llall i geisio tâl am eu *gwenith* ag oeddynt wedi roddi o'u hangen i borthi oeffylau y fyddin.

"Erbyn bore yr ugeinfed o Fedi yr oedd yma rew na welwyd ei gyffelyb, mor *gynar*, er pan wyf fi yma. Lladodd bob peth allai rhew ladd. Andwyodd lawer o *gorn*. Ac i goroni y cyfan, daeth yma eleni fyddin o wiwerod nas gwelwyd ei bath er amser Amos : a gellir dweyd—Yr hyn a weddillodd y rebels a ddifaodd yr *Union Army*; a'r hyn a weddillodd yr *Army* a laddodd y rhew; a'r hyn a weddillodd y rhew a fwytodd y *squirrels*. Y mae rhai o'n cymydogion eisus yn gorfod myned i Kentucky i brynu bwyd.—R. R., *Tennessee, Tach.* 1, 1863."

Yr wyf yn ofni y bydd yn saaf o brinder

heb ei gyffelyb drwy holl Ddwyrainbarth Tennessee.

SAMUEL ROBERTS.

Yn Columbus Grove, Ohio, Ion. 1, 1864.

Y PARCH. SAMUEL ROBERTS.

Treuliodd fy anwyl gyfaill, Samuel Roberts, o Lanbrynmair, y tridiau olaf o'r flwyddyn ddiweddaaf gyda mi a'm teulu yn Columbus Grove, O., a bu yn ddiwyd trwy y rhan fwyaf o'r dyddiau hyu ym ateb llythyrau oedd wedi dderbyn o Gymru ac o America. Yr oedd yn dda iawn genym ei weled yn edrych mor dda ar ol llafur taith o bum mis o amser, a phum mil o filldroedd, ac yr oedd yn ddifyr iawn i mi ei glywed yn adrodd am y cared-igrwydd a dderbyniasai yn mhob man drwy holl gylch ei ymweliadau; ac yr oedd yn amlwg iawn ei fod yn teimlo o eigiou calon wrth adgoffa am garedigrwydd ei gyfeillion. Yr oedd yn llawen iawn genyf ei weled bum mis yn ol. pan oedd newydd ddianc o wasgfeon caethiwed y gwrthryfel; ac y mae fy llawenydd yn awr wedi cryfhau llawer wrth ddeall ei fod wedi cael taith mor gysurus, heb gyfarfod ag un niwed; ac yn enwedig am ei fod wedi cael enwau yn mhell tros ddwy fil o danysgritwyr at ei lyfr amcanedig. Yr wyf yn hyderus y bydd yn llawn o amrywineth, ac y bydd y cyfan o duedd i fod yn fuddiol, er ei fod wedi cael ei barotoi i'r wasg yn nghanol profedigaethau bliniau y gwrthryfel yn East Tennessee.

Darfu i'w lythyr yn y *Dysgedydd* a'r *Cronicle* am Tachwedd, yn hysbyseu ei fwrriad i gvhoeddi cyfrol o Bregethau ac Areithiau gynhyrfu y teimladau cynhesaf drwy bob parth o Gyruu. Cyhoeddir argraffiad o'r Llyfr yn ddioed yn Nulgellau, ac y mae'r eirchion yn dyfod i mewn wrth y canoedd.

Gellir cael rhyw ddychymyg am y teimlad sydd yn gweithio drwy yr hen wlad, wrth ddarllen y dyfyniadau byrion canlynol o lythyrau a welir ar amlen y *Cronicle* diweddaaf:

"At y Parch. J. R. Gol y *Cronicle*:—

"Nid wyf yn cofio darllen dim erioed gynhyrfodd fwy ar fy uheimladau na llythyr eich anwyl frawd. Rhoddwch fy enw am ugain o'r llyfrau.—W. Ambrose, Porthmadoc.

"Da genyf ddeall fod eich anwyl frawd yn myned i gyhoeddi ei Bregethau a'i areithiau a'i Ganiadau Byrion. Yn enw y nef, paham na ddychwelai y talentog a gonest S. R. yn ol i Gymru? Gwn na sangwyd ddaer Cymru erioed gan ddyn gai lwy o roesaw nag efe. Rhoddwch fy enw am dri o'i lyfrau. Bydd y derbynwyr yn ugain mil.—J. D. Jones, British School, Ruthin.

"Cymeraf bamp o lyfrau yr anwyl S. R., a gwnaf fy ngoreu i euill eraill i'w gymeryd.—M. Breese, Llanfair.

"O! 'r wylo fy yma wrth ddarllen llythyr eich anwyl frawd! O ddifrit, a oes dim modd ei gael yn ol? Cewch glywed eto yn nghylch y llyfr.—D. G. Jones, Llansantffraid.

"Pan yn darllen llythyr yr anwyl S. R., penderfynais fydd ei lyfr. Rhaid i minau gael un, moddai David; a blooddiai mam, yn wir, rhaid i minau gael un.—Evan a D. W. Morris, Plas Joslyn.

"Cynhyrfwyd fi wrth ddarllen llythyr y pererion talentog S. R. Cymerwch fy enw am un o'i lyfrau.—Gweirydd ap Rhys, Bangor.

"Nis gwn pa faint o enwau a gawn yn Llanbryn-

mair at lyfr S. R., ond byddant dros gant gryn lawer.
—John Breese.

"Ni cheffais hamdden eto i alw gyda hen gyfeillion
y Parch. S. R., i gymeryd eu henwau at ei Lyfr. Y
gofynion gan lawb yn Nolgellau yw, Paham na ddaw
yn ol? Cymerwch fy enw i am gant o'r llyfrau.—
W. Ogwen Jones, Doigellau.

"Y mae yr eirchion yn dylifo i law oddiwrth hen
ac ieuanc, cyfoethog a thlawd, meibion a merched,
mamau a phlant, cyfreithwyr a chloddwyr, Bedydd-
wyr, Wesleyaid, Methodistiaid ac Eglwyswyr. Cred-
wn fod y caredigrwydd a ddangosir yn ddigyffelyb.
Y mae y llythrau oll yn debyg i'w gilydd, a phob
linell yn cynhyrfu y teimlad. Daeth y llythrau
uchod i law yr un foment, ac y mae genym ugeiniau
o'r fath wedi eu derbyn yn yr un wythnos. Os na
wna hyn gylodi ysbrydoedd llethedig S. R., pa beth
a wna?—Gol. y *Cronid.*"

Erfyuiwn am i'r ychydig linellau blaenorol gael
ymddaugos yn y CENHADWR, er mwyn i'w ddar-
buddwyr gael gwybod pa beth ydyw y teimlad yn
Nghymru gyda golwg ar Lyfr Samuel Roberts.

W. W. WILLIAMS.

Columbus Grove, Ohio.

BUDDUGOLIAETH CREFYDD.

Yn amser brwydr gyntaf *Bull's Run*, yr
oedd bwrthyn yn sefyll rhwng y galluoedd ym-
osodol, yn yr hwn yr oedd gwraig weddw o'r
enw Mrs. Judith Henry, yr hon oedd yn wrraig
barchus a chrefyddol, wedi ei chaethiwo i'w
gwely gan gystudd na oddfai ei symud.

Yno y gorweddai yn anallnog, fel yr oedd
storom ofnadwy y frwydr yn ymgreuloni. Y
bwledi a dylent ei thŷ: a'r ergydion a'r *shells*
a dorent trwy'r muriau ac a ymddryllient ar y
tô. Tair gwaith y trywanwyd ei chorff gan
fwledi a darnau o'r *shells*. Yr oedd ei gwely
wedi ei fwydo gan waed.

Bu fyw ddigon o hyd ar ol y frwydr i
ddweyd wrth y rhai a ddaethant i weled ei
chorff drylliedig, fod ei henaidd, trwy'r taranau
a'r dymhestl o nwydau dynol, yn *mwynhau*
tangneffedd nad allai anafiad a marw, yn ag-
osod yn eu dulliau mwyaf arwyddol, ei aflon-
yddu. Hlunodd yn dawel yn yr Iesu.—*Abbott's*
Hist. of the War.

Barddonol.

YR ANSER A FU, A'R CYFEILLION A GOLLWYD.

Mae nghanol yn or-lawn o hiraeth,
Wrth gofio'r hen droion a'r daith,
Cyfeillion boreuol fy mebyd,
Eu cofio wna 'm llyngaid yn llath,
Yr aml Nadoilg dreuliasom
Wrth gau carolau cyn hyn,
A'r cynef weddian bryd hyn
A doddai 'n calonau fel ilyn.

Mae lleisiau 'r hen frodyr yn canu
Yn gorias fy nghlostiau o hyd,
Eu llyddiog weddian tudledig
A'r teimlad oedd gariad i gyd,
Y dybia 'r hen donau nefolaidd
Mewn anol gynganedd gyntu
Roedd i'w beth fel trydan yn rhedeg
Trwy galon a theimlad pob un.

Ond heddyw. Pa le mae nghyfoedion
A'r tadan tironaf eu gwedd,
Rhyw dyrfa afrided sy'n gorwedd
Yn dawel dan leni'r hen fedd,
A minau adaw-wyd hyd eto
Yn nghanol trafferthion y byd,
Gweddillion y dyrfa ddiangodd
O gyrrhaedd y gofid i gyd.

Pa le mae rhianod prydwedol
A'r gruddiau oedd lawnon o swyn,
Eu tegwch orchfygwi y rhyosyn
Prydferthaf a dyfodd ar dwyn,
Mae llawer o bonant yn gorwedd
Yn dawel dan gloioen y bedd,
Ac eraill dan feichiau gofalon
Fel finau 'n wywedig eu gwedd.

Mae cofio 'r hen synwent lle gorwedd
Fy anwyl rieni mewn hedd,
Yn hollti fy nghanol a hiraeth
Am olwg ar iâ-wellt eu bedd,
Chwiorodd anwylaf sydd yno
A thorf o anwyliaid ynghyd,
Yn dawel a distaw gorphwysant
Mewn beddwch gorweddant i gyd.

Rhyw lo o Sabbothau dreuliasom
Gan deithio 'n dyrfaoedd ynghyd,
Mor anwyl oedd mintai 'r fforddion
Yn cyrchu tua Sion i gyd,
Roedd yno ryw felus gyfarfod
Dan ddwyfol awdardod yr Oen,
A'r hen weinidogaeth yn tanio
Calonau mewn cariad a boen.

Yr hen Gymanfaedd ardderchog
A'r gwylliau blynyddol a'r blas,—
A'r gwision dan ddwyfol eneiad
Yn chwalo trysorau "rhod ras,"
A rheiny yn diogyn fel perlau
I fili o galonau 'r un pryd,
"Ffolineb pregethu" yn cwympo
'R hen gawri cadarnaf yn fud.

Mi gollais gyfeillion fy mebyd
A'u difyr gymueithas i gyd,
Aeth heibio 'r adegau difynol
Dreuliasom mor anwyl ynghyd,
'Rwy'n cofio mewn hiraeth y llwybrau
A'r llethrau y pantau a'r bryn
Yr oeddym mewn mwyrder yn chwarae
Yn llawen flynyddau cyn hyn.

Blynyddau fy mywyd nyn myned
A minau 'n prysuro i'r daith,
Fe groesodd fy haul y *meridian*,
Fe dderfydd fy niwrnol a'i waith,
Cyfodwn yn awr i gyd-waithio
Mae 'r alwad yn uchel yn wir,
Goleuwn a thwrsiwn ein lampau
Daw 'r alwad i'r neithor cyn hir.

O le'nctyd anwylaf cyfodwch
O ddifrif i'r farchnad yn awr,
A gwyllwch ddiolal segura,
Mae gwerth y talentau mor fawr,
Os cuddiwch hwy'n awr yn y ddaear
Bydd ganwaith edifar i chi,
Mae adeg y farchnad mor fyred
A'r tymor mor bwysig i ni.

Yn fuan fe dderfydd eich tymor
Fe wywa y gwrid ar eich gwedd,
Daw henaidd a llo o drallodion
Daw angau i'ch bwrw i'r bedd,
Pan delo yr amser rhaid marw
Bydd dychryn marwolaeth mor fawr,
Delfnyddiwch yr adeg bresenol
A cheisiwch dduwioldeb yn awr.

Chwi gollwch y ffryndiau anwylaf
Perth'nasan a giliant i gyd,
Rhagorach fydd Iesu bryd hyn
Na gorau 'r hen ddaear ynghyd,
Gewch gau yn nghanol marwolaeth
Yn ngafael a chrefydd yr Oen,
A dianc ar edyn anfarwol
O gyrrhaedd pob gofid a phoen.

Allen, O., Rhag. 24, 1863. JOSIAH BRYNMAIR.

LLINELLAU

AR FARWOLAETH JOHN JAMES.

Yn natur mae dolur yn dilyn
Cardodyn a brenin mewn bri,
Ac angau yn rhan i greadur
A welir yn eglur i all;
Ac felly dygwyddodd i'n cyfaill—
Terfynodd fel eraill ei oes;
Yn fwy na doethineb y meddyg
Y gwreiddiodd ei lewyg a'i loes.

Os sylwir, ceir synwyr cyffredin
Yn ddawn anghyffredin ei ffurwyth
Ac nad ydyw 'r dalent yn dilyn
Ond agos i un o bob wyth;
Er ayny bu James yn ei chwmmi,
Ac iddo bu'n gweini 'n ddi gudd
A thrwy ei symudiad yn angau
Mae llawer a'u bronau yn brudd.

Fe brofodd yn oneat ddiragrith,
A'i fywyd yn fendith i fydd,
A'i holl gysylltiadau ag eraill
Yn deilwng o gyfaill i gyd;
Nid gollid ei alw 'n adganwr—
Ni hoffai na dwdwr na dig;
Ac er fod ei gorff wedi 'i gladdu,
Ei barch yn ddirrengu a drig.

Un doeth oedd fel tad hoff a phriod
Yn barod yn darbot i'w dy,
Gan arfer gwir foddion crefyddol
I'w arwain i'r freiniol wlad fry,
Ac er fod ei lwch yn y beddrod,
Adgyfyd heb bechod, heb boen,
I lythol lawenydd diddiwedd
A bryawyd trwy rinwedd yr Oen.

IONORON GLAN DWYRYD.

Hydeville, Rhag. 16, 1863.

LLINELLAU,

Ar farwolaeth WILLIAM ac ELINOR, mab a merch
gobeithiol i frawd yr awdwr, yn Nghymru.

Marw mae pob cymeriad,
Gwaelaf ryw, neu lyw y wlad;
Nod trwy reddf natur a roes
Hyn yn rhan yn yr einioes.
Rhan anfarwol yw 'r enaid,
Er hyn, profi angau raid;
Rhan o honum yw 'r einioes,
A'n rhan yw terfyn yr oes.
Elin oedd farch anwyliaf,
Un wen a blodeuyn haf;
Main ei bael a mwya ei hiaith—
O berffurf, bron, yn berffaith.
Mor deg ei chymeriad hi!—
Rhinwedd yn ei goron,
A thalent brydferth Elin
Sydd yn ein brêydd yn drin;
Ond er hyn, daear unig,
A llwyd drem, yw y lle trig.

Ond fwy'r atbrawn am
Dalent gynhenid William:
A thrwy gyflawn ddawn ei ddyg,
Ei raddio yn wr hyddysg,
Gwyddant, hwy a wyddant am
Dalent yn enaid William.
Dillynder bob amser oedd
Ar byd ei holl weithredoedd;
A rhinwedd ei bor anian
Yn glws ar ei ddoniau glân;
Ond daear fyddar sy'n fedd
I'w fwrriad am wir lawredd.
Eu tad a'i fwrriad a fu,
A chyfoeth eu dyrchafu;
A gobeithion mwynion mawr
Oedd Elin a llwydd William;
Ond tyged ddwys, ddwys, y ddau
A rwyddodd eu bwriadau.

Yn awr, mae deigrin o'u hel
Yn taro 'n bur naturiol;
Dau fwyn yn y dystaw fodd,
Arwelniwyd ar lwybr rhinwedd;

A dau gan ondya nad oes
Un anaf yn eu heinioes.
Yn wir mae 'n aulawdd i neb
Wena 'n dawel yn wyneb
Rhaglaniaeth ddirgel einloes,
A wnaed i derfynu 'n hoës:
Ond dichon fod troion trist,
Sy'n edrych yn sŷn odrist,
Yn eu lle, ac er ein llwydd,
I gyflym ateg a llwydd.
Diau, mae 'r Drefn yn dywell,
A'i phwynt ar gyfnod tra phell;
A hyn sy 'n gwneyd yn an'awdd
I ni ei deall yn hawdd.
Mae 'n dyddiau ni mewn dyddim—
Bod uwch sy'n gwybod pob dim;
Ni wna hwn ond yn eniawn—
Ni wyddom ni beth sy 'n iawn.
I ddy 'r bedd nid a da 'r byd,
Na'i arian i'r dwfa weryd;
Yno mae pawb yr unwedd,
Mawr a bach yn mae y bedd;
Odiaeth sefydlu ydyw—
Byd o gydraddoldeb yw.
Yn wael ddyn yn ol y ddau,
Fuaned yr af finau!
Mae 'n hoës yn cyflym neu
O'r ddaear, i'r ddaear dda;
Aros mae 'n lle wrth ereill—
Ein lle nid edwyn y lleill.

IONORON GLAN DWYRYD.

Hydeville, Rhag. 16, 1863.

MAWL AM Y GAIR.

Rhown lef o eigion calon
Gugoniant iddo Ef,
Am gyfraith rasol berffaith
O orsedd lawr y nef,
Yn rheol auradd gyflawn
Mewn anial fydd i fyw
Yn llusern olen eglur
I'n tywys at ein ddau.

WILLIAM O FOM.

ON THE DEATH OF MY SISTER DORA.

Death, O! that awful solemn word,
How dreadful is the sound;
But 'tis thy will, Almighty Lord,
To lay us in the ground.

His powerful voice has called away,
A soul that once was here;
Silent her tongue and cold her clay,
Her eye can shed no tear.

Those hands that held the book to learn
Can hold it now no more,
Her feet shall never here return
As they had oft before.

Those lips which sang the Savior's praise,
Here cannot sing again,
For O! a song they never raise
Where death and darkness reign.

She happy leans on Jesus' breast,
Where sorrow cannot come;
May we, too, find in heaven our rest
And our eternal home.

MARGARET GRIFFITHS.

LLINELLAU,

A gyfansoddwyd i Mr. Humphrey Hughes, ar farwolaeth ei fab ROBERT, yn y rhyfel.

Mae hyn o dro na mi'n ddech,
A mi 'n llesg yn min y llwch:
Gwn i ni gollu mab gwyb
Yn angau carnau 'r march ooch!

I'w deula 'n peri doloes—ni bu hwn,
Na bai byll nac anfoes;
Un oedd hwn yn addaw einioes
O iawn ryw—blodeuyn yr oes.

Mae arwyddion llwyr ymroddiad—ar fin
Oer feld ei orphwysiad:
Gwiriodd â'i waed ei gartad—
A gar ei lwch, gar ei wlad.

IONORON GLAN DWYRYD.
Hydeville, Tach. 6, 1863.

ENGLYN I'R MONITOR.

Gem moroedd ddigymmares,—oedd *Moni*,
Dilymunol ai wies;
Ha! pa llong, mewn pwy lynges,
Nofia hi wna fwy oles?

Holl. Patent.

HOW DYFED.

GWERTH CREFYDD YN ANGAU.

Yn ingoedd afon angau,—mor dawel
Mae'r duwiol, heb ofnau,
Wrth edrych yr eith adrau,
Mewn llawn heddi: mae'n llawenhaus.

HOW DYFED.

DEIGBYN HIRAETH MRS. ELLEN JONES

RACINE, WIS., AR OŶ EI MHAM.

Tallodus, gofidus yw'm calon
Anhapus yw teimlad fy mron,
Trwm newydd o ben wlad fy nbadau
Ymdreiglai dros trigau y don;
Ymasethai bidogau i'm mynwes
O genad, Ow angau, paliam
Y dygaiat i waelod y beddrod
'Rt hon garai fy enaid, fy mam!

Y dagrau tryloywon a redant
O ffynon friwedig y fron
Fy mam, fy anwyllfam gan angau
A ddodwyd i orwedd dan don
Daearegell yn nghudd.—O hoff Wallia,
Cysgoda hi 'n dawel rhag cam,
A'r awel yn dyner sisiala
Paid deitro hun felys fy mam!

Nis gallaf ddim sychu fy nagrau,
Un dyner ac anwyll oedd hi,
Ei ehatad oedd gyson am danaf,
Dymunai roi pob peth i mi;
Er huo o'm tad yn y beddrod
Er hyu ni chefais ddim cam,
Bu 'n ddiwyd hyd derlyn ei gyrfa
Am Ellen gofalai fy mam.

Ond heddyw ei gwaith a ddarfyddodd
Mae 'n gorphwys yn nuggell y glyn,
'Does genyt ond wyle am dani
Oshneidio a'm teimlad yn ayn,
Wrth gofio am un oedd mor dyner
I'm gwylio bob amser rhag nam,
O na chawn i fyned i Gymru
I syllu ar feddrod fy mam.

Mi wlihtwn ei gwely a'm dagrau,
Cysegrwn a chariad ei bedd
I ofal angylion i'w wylie
Nes delo i fywy mewn heddi,
I rodio ar faeydd Caersalem
I olwg y Duwddod â llam,
Dim gofod na phoen ni fydd arni
Na chulni, ond dedwydd fy mam.

Racine.

M. W.

Hanesiaeth Gartrefol.

BEIBL GYMDEITHAS REMSEN, STEUBEN A'R CYMYDOGAETHAU.

Cynaliwyd y cwrdd blynyddol ar y 25ain o
Ragfyr yn Capel Peniel yn mhentref Remsen.
Cyfarfyddodd y swyddogion ac amrai eraill yn y
boreu. Dechreuwyd trwy ddarlennu a gweddio,

yna darllenwyd yr adroddiad am weithrediadau y
cwrdd blynyddol am Ionawr 1863, a chan na
ddarfu i'r cyfryw gael ei gyhoeddi y llynedd,
rhoddir cyfrif y trysoydd y llynedd yn yr hanes
hwn yr hyn sydd fel y canlyn:—

Derbyniadau yn 1862.

Derbyniwyd gan y casglyddion,	\$218.94
Eto gan David Humphrey ar ol hyny,	50
Derbyniwyd am lyfrau a werthwyd,	44.41
Llyfrau ar law y llynedd,	90.46
Llyfrau a brynydd yn New York,	19.95
	\$374.26

Taliadau yn 1862.

Talwyd ein dyled i'r trysoydd,	\$1.12
Anfonwyd yn rhodd i'r Gym. yn N. Y.,	217.94
Talwyd am lyfrau a brynydd,	19.95
Talwyd cludiad llyfrau &c.,	1.23
Rhoddir i'r tylodion o lyfrau,	3.50
Gwerth y llyfrau a werthwyd,	44.41
Gwerth y llyfrau ar law yn bresenol,	62.50
Arian ar law yn bresenol,	23.61
	\$374.26

Yna darllenwyd adroddiad y trysoydd am y fl.
1863, yr hyn sydd fel y canlyn:

Derbyniadau yn 1863.

Arian ar law y llynedd,	\$23.61
Derbyniwyd gan y casglyddion,	255.76
Llyfrau ar law,	62.50
Llyfrau a brynydd yn N. Y., Mai 4,	21.10
Llyfrau a brynydd yn N. Y., Tach. 14,	35.86
Arian am lyfrau a werthwyd,	41.49
	\$440.32

Taliadau yn 1863.

Yn rhodd i'r Fam Gymdeithas yn N. Y.,	\$255.76
Am lyfrau yn N. Y., Ebrill 29,	23.00
Am lyfrau yn N. Y., Rhagfyr 16,	34.00
Cludiad llyfrau,	2.40
Postage,	12
Llyfrau a roddwyd i'r tylodion,	3.00
Llyfrau a werthwyd am arian,	41.49
Llyfrau ar law yn bresenol,	74.97
Arian ar law yn bresenol,	5.58
	\$440.32

Elw y gymdeithas yn bresenol yw gwerth
\$74.97 o lyfrau, a \$5.58 o arian; y cwbl, \$80.55.

Penderfynwyd, Fod y cyfarfod yn unfrydol yn
cymradwyo adroddiad y trysoydd.

Fod i'r casglyddion yn en doebarthiadau ofala
am lyfrau i'r tylodion, os gwelant angen.

Fod i'r llyfrau gael eu gwerthu am y pris a dal-
wyd am danynt yn New York.

Fod yr holl arian a gaegir gan y casglyddion i'w
rhoddi i'r Fam Gymdeithas yn New York.

Fod i'r gweinidogion lefaru ar echos y gym-
deithas ar y Sabboth cyntaf yn Ionawr, 1864.

Fod i'r casglyddion ddyfod a'r arian i law y
trysoydd erbyn y dydd Llun cyntaf yn Chwefror.

Fod i'r adroddiad hwn gael ei gyhoeddi yn y
CENHADWR a'r *Cyfaill*.

Fod i'r cyfarfod blynyddol nesaf gael ei gynal
yn y Capel Ceryg, pentref Remsen, ar y 26ain o
Ragfyr, 1864, am 10 yn y boreu a 2 yn y prydnewn.
Dewiwyd y Paroh. Robert Everett, D. D., yn
Llywydd.

Dewiswyd y Parchn. Richard F. Jones, Morris Roberts, Ebenezer Salisbury, John D. Jones, Thomas Thomas, David C. Evans, a'r Mrd. Hugh Hughes, Trenton, Josia J. Owen, Steuben, a David Anthony, Remsen, yn Is Lywyddion.

Dewiswyd Mr. Robert R. Roberts yn drysorydd a Mr. John B. Jones yn ysgrifennydd.

Dewiswyd Mr. Robert P. Williams a Mr. William J. Owen i arolygu y cyfrifon. Yna dewiswyd dau a deugain o gaegyddion.

Am ddau o'r gloch prydoawn, cymeradwywyd yr uchod oll, a chafwyd oedfa dda o areithian byrion gan y brodyr R. Everett, D. D., John D. Jones, Thomas Thomas, Ebenezer Salisbury, a Morris Roberts, a diweddiwyd trwy weddi.

GRIFFITH W. ROBERTS, *Ysgrifennydd*.
Remsen, Rhagfyr 25, 1863.

BEIBL GYMDEITHAS GYMREIG PITTSBURGH, PA.

Ionawr 1, 1864, cynaliodd y Gymdeithas ei 26ain cyfarfod blynyddol yn addoldy yr Annibynwyr.

Am 2, cyfarfod i ddarlleu cyfrifon a gweithred- iadau y Gymdeithas am y flwyddyn oedd wedi terfynu, yn nghyd a dewis swyddogion am y flwyddyn hon.

Llywydd, y Parch. Wm. Parry; Is Lywydd, Mr. Evan Davies; Trysorydd, Mr. D. E. Evans; Ysgrifennydd, Ebenezer Evans. Dewiswyd caeg- lyddion yn y gwahanol leuedd.

Cyfrifon y Gymdeithas sydd fel y canlyn:

Derbyniadau.

Llyfrau mewn llaw ddechreu y fl. 1863,...	\$52.00
Arian mewn llaw yr un amser,.....	2.90
Cafwyd llyfrau yu ychwanegol o N. Y.,...	18.74
Derbyniwyd Beibl yu rhodd i'r Gymdeith- as gan Mr. D. O. Jones,.....	2.25
Swm y caegliadau o'r gwahanol leuedd,...	183.05

\$258.94

Taliadau.

Am anfon llythyrau,.....	\$0.16
Am lyfrau o New York,.....	17.80
Am eu cludiad,.....	75
Am ddrafft a newid arian,.....	80
Yn rhodd i'r Fam Gymdeithas yn N. Y.,...	142.20
Rhoddwyd Beibl i deulu tlawd gan y Parch. E. R. Williams,.....	1.75
Y mae mewn llaw o lyfrau gwerth,.....	53.74
Arian mewn llaw,.....	41.74

\$258.94

Cafwyd cyfarfod yn yr hwyr i areithio ar yr achos, y brodyr yn y weinidogaeth yn traethu arno.

Penderfynwyd fod yr ail Sabboth yn Mawrth i fod yu undebol mewn cyaylltiad ag achos y Gymdeithas. Cyfarfod y bore yu nghapel yr Annibynwyr, y Parch. Wm. Parry i bregethu. Y prydawn yn nghapel y T. C., y Parch. E. R. Williams i bregethu. Yr hwyr yu nghapel yr Annibynwyr, a'r Parch. E. H. Brown, B. A., i bregethu.

Y caegliadau i ddyfod i mewn oleu i Sadwrn cyntaf yu Ebrill. BENJAMIN EVANS, *Kag.*

DYDD YR YMWELIAD YN PALMYRA.

HYBARCH OLYGYDD.—Byddaf ddiolchgar i chwil os can atewch ryw gongl yu ngholofnau y CENHAD- wa ffyddlon, er mwyn tafia ychydig o adlewyrch- iad teimlad calon ddiolchgar i olwg y rhai y perthyn iddynt, yr hyn mae ffeithiau amlwg bob amser yn ei hawlio. Felly mae y ffaith o garedig- rwydd a haelioni a ddangoswyd ataf finau fel gweinidog Efenygl yn Palmyra, gan y Cymry caredig a breswylant y lle, yn aelodau crefyddol a gwrandawyr, yn teilyngu cydnabyddiaeth ddi- olchgar oddiwirhyf. am ymweliad siriol mewn *Donation* ar yr 17eg o Ragfyr diweddaff, gyda dwylaw llawn ac agored—nid llawn o'r pethau hawsaf eu hebgar, ond llawn o bethau mwyaf angeorheidol bywyd. Daeth y swm mewn arian a nwyddau i \$78.20, yr hyn sydd yn swm helaeth yn mysg poblogaeth fechan: ac yn fwy helaeth nag arfer, yr hyn sydd yn dangos nad yw eu cariad yn oeri, ac nad ydynt yn diffygio yn gwneuthur daloni.

A dymunai fy mhriod a minau gydnabod yn ddiolchgar y boneddigesaau caredig am eu hanrbeg ganmoladwy, yn nghyd a'r darpariadau helaeth ac addurniadol, er holl y bwrdd ar gyfer yr ymwel- wyr, y rhai oedd yn deilwng o fod ar fwrdd tywysogion a brehuioedd. Derbyniwech oll fy uiolchgarwch gwresocafi; a Duw pob gras a'ch bendithio yu eich pethau tymhorol ac ysbrydol; a gobeithio y cawa ni oll fwythan *Donation* Crist i'w bobl yn ngwlad y wynfa llawn, ac ymborthi ar felysion gwlad yr addewid, ar y bwrdd mawr yn mhallas gngoniant, yn mhresenoldeb yr Hwn sydd yn deilwng o barch pob dyn ac angel. Hyn yw dymuniad eich gweinidog, JOHN LLOYD.

Palmyra, Ohio, Ion 8, 1864.

MIDDLE GREENVILLE, N. Y.

Dilead y ddydd oedd ar y Capel—Cyfarfod Preg- ethu—Hanes yr Eglwys, &c.

Y mae y pentref uchod yn sefyll ar waelod dyffryn bychan yn nghwr gogleddol swydd Washington, E. N., ar gyffiniau Talaeth Vermont. Amgylchyn ir y lle hwn gan amryw fryniad lled uchel, ac y mae afon fechan yn rhedeg trwyddo. Y mae mewn llawer ystyr yn lle dymunol. Y mae yu iachus ac yn bur gyfleus. Y mae y ffordd haiarn sydd yn myned o Troy, N. Y., i Rutland, Vt., yn myned trwy y pentref. Y mae y cloddfeydd llechau ar y bynau cylchynol wedi gwneud y lle yn fanteis- iol i'r Cymry ag sydd wedi arfer gweithio gyda y llechi, ac nid ydyw yn beth annhebyg y bydd yn y lle hwn lawer o ychwanegiad at nifer y Cymry cyn hir. Ond fy mwriad yu yr adeg hon yw rhoddi ychydig o hanes dechreuad a chynnydd yr Eglwys Annibynol yu y lle.

Ymddengys mai William R. Williams oedd y Cymro cyntaf a ymsefydlodd yn y lle, ac ar ei ol ef Pierce Davies a Ioan Prichard o Leaberis, G. O. Dangosodd y brodyr hyn na ddashtant i'r America i'r dyben i fwynhau oysuron daeol yn

unig, ond hefyd eu bod yn meddwl am gael cysur-on gwir grefydd, y rhai na all y byd hwn mo eu rhoddi na eu cymeryd ymaith—penderfynasant i furfio eglwys i Grist yn mhilith yr ychydig frodyr oedd yno ar y pryd, gan bwyso ar ei addewid ef am ei bresenoldeb gyda ei bobl pa le bynag y byddo oud dau neu dri wedi ymgynull yn ei enw.

Ffurfiwyd yr eglwys gyntaf yn unig y brawd Pierce Davies; rhif y brodyr a'r chwirydd y pryd hyn oedd 12, os nad ydwyf yn camgymeryd. Nid oedd yr eglwys y pryd hyn yn honi perthynas ag un blaid neu gyfundeb enwadol; ond yr oedd yn barod i dderbyn dilynwyf yr Oen o bob enwad crefyddol yn ddiwahaniaeth.

Symadodd yr eglwys fechan wedi hyn i gyfarfod mewn ysgokly bychan yn y pentref; ond nid hir y cafwyd llonydd yn y fan yma, a bu raid symud y'r arch drachefu yn ol at ei hen newddwyr Pierce Davies a Ioan Prichard.

Dylid cofnau yma fod y Parch. Griffith Jones, Cambria, Wis., yn arfer dyfod at yr eglwys i bregethu un Sabboth bob mis o Fairhaven, Vt., lle yr oedd y pryd hyn yn gweinidogaethu. Bu Mr. Jones yn fyddlon a llafurus iawn—teithiai 15 milldir o ffordd i ddyfod atom, ac anaml y byddai yn cael ond ychydig at ddwyn ei draul, ond ni byddai Mr. Jones yn grwngach. Bu ef yn llawer o gysur ac o gymorth i'r eglwys o amser ei ffurfiad hyd yr amser yr ymadawodd i fynd i Cambria.

Fel yr oedd y Cymry yn lluosogi yn yr ardal yr oedd y tŷ anedd yn rhy fach i ddal y gynulleidia, a bu raid cymeryd capel am ardreth flynyddol gan y Saeson—ac yno y buom yn addoli mewn heddwch a chysur am rai blynyddau. Cawsom lawer o arwyddion o bresenoldeb yr Arglwydd gyda ni yn y lle hwn, a byddem yn gallu dweyd yu aml, "Wele mor ddaienus ac mor hyfryd yw trigo o frodyr yn nghyd." Oud ni allwn ddweyd iddi barhau felly yn hir. Ar yr adeg hon yr oedd y Methodistiaid Calfnaidd yn fwyaf lluosog yn yr eglwys, ac am hynny meddylasant y buasai yn weh i'r eglwys fod yn perthyn i'r enwad hwnw, ac yn ganlyniol rhoddasant gyfle i'r rhai oedd yn dewis i aros yn aelodau yu yr eglwys i arwyddo eu penderfyniad i gymeryd eu rheoli yn gwbl yn ol cyflus flydd yr enwad nchod.

Teimlai y brodyr Annibynol yn ofidus o herwydd y penderfyniad hwn, ond nid oedd dim i ei wneud ond gadael y cwbl fel yr oedd a throi allan i ymfyn am le arall i gyfodi allor i'r Arglwydd, a lle y gallent addoli gyda mwy o ryddid cydwybod. Nid rhyfedd i'r ychydig frodyr yn yr adeg hon deimlo yn dra isel eu meddyliau—wele yr hen frodyr a fuasant gynt yn furfio yr eglwys gyntaf gyda y Cymry yn y lle yn awr heb un cartref i addoli—heb un lle i roddi arch Duw i orphwys—eto cawsant nerth i ymddiried ac i ymgysuro yn yr Arglwydd eu Duw. Cawsant le i gyfarfod i addoli yn nhŷ cyfaill o'r enw Rowland Williams am dymor hir; ond bu raid symud oddiyno i ysgoldy.

Fel hyn y bu yr eglwys fechan hon dan anfantaision mawrion, fel Israel gynt yn yr anielwch, yn gorfod symud mor aml, hyd yn ddiweddar, pryd y maent wedi cael symud yr arch i'r capel newydd—yr hwn y maent wedi ei enwi yn Siloh. Yn yr adeg hono pan oeddym heb un capel, byddai y Parch. R. L. Herbert yn ymweled â ni yn achlysurol o Fairhaven, a hŷ yn llawer o gynorthwy i ni. Yn nghylch yr amser hyn, tua diwedd y flwyddyn 1861, cawsom ein derbyn yn serchog i berthynas â'r Undeb Cynulleidfaol Cymreig yn y Dalaeth hon—cawsom gydymdeimlad yr Undeb ac addewid am gymorth.

Yn fuan wedi hyn anfonasom at y Parch. L. D. Howell, Utica, i ofyn iddo ef ddyfod i ymweled â ni, ac i aros am ychydig o Sabbothau. Cydsyniodd â ein cais, a phau ddaeth, cafodd ein gwelod mewn sefyllfa isel a thorcalonus iawn, ond cawsom lawer o adfywiad yn ein hysbrydoedd isel, ac o ychwanegiad i ein ffydd a'n gobaiith trwy ei ymweliad a thrwy ei weinidogaeth ef tra yr arosodd gyda ni.

Wedi hyn rhoddasom fel eglwys gymbelliad i Mr. H. i gymeryd ei ordeinio yn gyflawn weinidog, fel y byddai yn rheolaidd iddo i weiniddu yr ordinadau yn gystal a phregethu yr elengyl pan fyddai yn ymweled â ni yma. Ar ol rhai wythnosau o amser o ystyriaeth, cydsyniodd â'n cais, ac y mae yn dda genym allu dweyd fod ymweliad Mr. Howell, oddiar yr amser cyntaf y daeth atom hyd y fynydd hon, wedi bod o fendith fawr yn ein plith. Y mae yn llawer uwch yn ein golwg beddyw nag y bu erioed o'r blaen—ac yr ydym yn diolch i ein Tad nefol am ei fod wedi coronï llafur ei was â'r fath lwyddiant yn ein plith.

Wedi bod yn hir ddyddod mewn anfantais o einiau lle i addoli, daethom i'r penderfyniad i adeiladu capel. Ond yr oedd llawer iawn o rwystrau ac anhawaderaau yn ymddangos fel cymylau duon yu cyfodi ar ein ffordd ac uwch ein penau—nid oeddym ond ychydig o nifer, a'r rhai hynny oll ond mewn sefyllfa gyffredin o rau eu hamgylchiadau. Ond gweithiwyd y penderfyniad hwn yu y blaen trwy yr holl anhawaderaau, a thrwy ffyddlondeb a chyd ymdrech diflino gorphenwyd yr adeilad, ac yr ydym yn awr yu y meddiant o gapel cyfleus, ac y mae yu ol ei faintoli yu un o'r rhai mwyaf prydferth a welom yn ein bees. Costiodd yr adeilad drus fil o ddoleri, ond yu awr y mae genyf yr hyfrydwch o allu dweyd fod y ddyled oll wedi ei thalu.

Wrth i ni ystyried nad oes ond amser byr er pan oeddym yn grwydriad dyethrol yu y lle, ac heb un cartref i gydyfarfod i addoli Duw ein tadau, a chydmaru hynny â'r olwg sydd arnom yn awr fel cynulleidfa yn ein capel newydd, nid allwn lai na dweyd, O'r Arglwydd y daeth hyn, a rhyfedd ydym yu ein golwg ui. Ond yn awr, dichon y gofyn y darlennydd, pa fodd y daethom yn y blaen gyda y casglu. Wel, casglasom cyn dechreu adeiladu yn nghylch saith gant o ddoleri. Yr oedd \$300 ac ychwaneg eto heb eu cael; pwyasai hyn yu

drwm ar ein meddyliau, a thra yr oeddym yn ystyried i'w wneud yn yr amgylchiad, derbyniadom lythyr oddiwrth ein cyfaill y Parch. J. D. Jones, M. A., New Haven, yn amlygu ei fod ef wedi llwyddo yn Lloegr Newydd gyda rhai cyfeillion i achos y Gwaredwr, i gael \$150 i ni, os gallem ninnau gasglu y gweddill, a gorphen talu y ddyled. Anfonasom at Mr. Howell a chaoglodd yntau gyda ein cyfaill Mr. William George gan ychydig o gyfeillion yn Utica \$53—a gwnaed ymdrech yn yr ardal hon—casglwyd y gweddill a thalwyd y cwbl oll. Ac ar yr 2il a'r 3ydd o'r mis hwn, Ion. 1864, cafwyd cyfarfod pregethu yn y capel ar achlysur y rhyddhad oddiwrth y ddyled. Y gweinidogion a gymerasant ran yn ngwaith cyhoeddus y cyfarfod oeddynt y Parchn. J. D. Jones New Haven, J. B. Griffith, Marcy, a L. D. Howell, Utica.

Cawsom bregethau hynod o dda, cynulleidfaoedd lluosog, a gwrandawriad astud. Dysegwyliwn y bydd effeithiau da yn canlyn. Yr ydym dan rwyngau i ddiolch i'r Parch. J. D. Jynes am weithio mor rhagorol drosom, ac i'r Parch. L. D. Howell am ei ymdrech gyda ni o'r dechreu—ac hefyd i'r holl gyfeillion am ein cynorthwyo; ond yn benaf i Arglwydd y lloedd am fod gyda ni, ac i Dduw Jacob am ein hamddiffyn.

JOHN D. JONES.

Middle Granville, Ion. 3, 1764.

DYDD NADOLIG YN PADDY'S RUN, OHIO.

Cynaliwyd cyfarfod am 2 o'r gloch yma dydd Nadolig diweddaf. Yr oedd o 45 i 50 o blant yn adrodd darnau allan ac yn ymddyddan ac ymddadlau, a thros 100 o blant yn canu—y cwbl dau arweiniad y Parch. J. M. Thomas. Yr oedd y capel yn rhy fychau i gynwys y gynulleidfa.

Hefyd cafwyd cyfarfod Cymraeg yn yr hwyr, pryd yr areithiodd y diacon David Jones ar y dull o dreulio y Sabboth cyn sefydlu yr ysgol Sabbothol. Yna Richard R. Evans ar chwilio yr Ysgrifthyrau, a'r Parch. J. M. Thomas ar y dydd, yn hynod ddyddorol. Hefyd traddodwyd ymddyddau rhwng Michael a Satan gan yr ysgrifenydd a William J. Williams.

JOHN B. DAVIES.

BEIBL GYMDEITHAS NELSON, N. Y.

Rhag. 25, 1863, cynaliodd y Gymdeithas uchod ei chyfarfod blynyddol yn nghapel yr Annibwyr. Wedi galw y Cyfarfod i drefn a dechreu trwy ddarllen rhan o air Duw a gweddi, aed at waith y cyfarfod, pryd y dewiswyd y swyddogion canlynol am y flwyddyn:—Llywydd, Wm. R. Morris; Ysgrifenydd, E. P. Davies; Trysorydd, William Richards. Yna penderfynwyd ar amryw bethau perthynol i'r Gymdeithas mewn cysylltiad â'r gymydogiaeth, megys mewn cyfrau Beibla a Thestamentau yn ol y rheol a basiwyd flwyddyn yn ol, yn nghyd a'r chwanegiad o roddi dau Feibl Teuluaid yn rhodd i ddwy wraig weddw yn yr ardal.

Yna galwyd am gyfrifon y Gymdeithas am y flwyddyn oedd ar ddiwedd, a'r adroddiad a gymeradwywyd gan y cyfarfod.

Derbyniadau i meon.

Swm y casgliadau.....	\$28 37
Arian ar law yn nechreu y flwyddyn.....	5 91
Llyfrau ar law, eto, gwerth.....	13 08
Derbyniwyd llyfrau o N. Y., gwerth.....	11 73
Derbyniadau am lyfrau,.....	7 74

\$66,82

Taliadau am y flwyddyn.

Anfonwyd yn rhodd i'r Fam Gym. yn N. Y.,	\$23 27
Tal am lyfrau o New York,.....	11 73
Tal am gludail llyfrau,.....	50
Tal am lyfr casglu.....	10
Llyfrau yn rhodd, gwerth.....	4 98
Llyfrau ar law, gwerth.....	14 44
Arian ar law,.....	11 80

\$66,82

EVAN P. DAVIS, Ysg.

Nelson, Ion. 20, 1864.

COFFADWRIAETH AM MRS. SARAH EVANS, PATRIOT, SWYDD GALLIA, O.

Ganwyd gwrthrych ein cofiant yn mhlwyf Penbryn, ger Glyn Arthau, swydd Ceredigion, D. O. yn y flwyddyn 1790. Bu yn briod â Mr. James Evans o'r on ardal, a bu yn weddw yn agos i 16 o flynyddau. Symudodd o Gymru i'r wlad hon yn nghyd a thri o'u plant yn 1850. Yr oedd tri mab iddi yma o'r blaen, a daeth un ferch a'i gwr yma ar ei hol. Claddwyd dau, sef mab a merch iddi, yn Pomeroy.

Bu yn aelod ffyddlon a pharchus yn Eglwys Glynarthau am 35 o flynyddau, sef o 1815 hyd 1850, ac yn yr eglwys hono y derbyniwyd hi. Bu wedi hyn yn aelod yn Pomeroy yn yr eglwys Gynulleidfaol am tua deng mlynedd. Symudodd oddi yno yn 1861 i'r ardal hon at ei phlant, a bu yn aelod didwyll yn Siloam o hyn yd ei mharw. Treuliodd y rhan fwyaf o'r ddwy flynedd olaf gyda'i merch ieuangaf a'i mhab yn nghyfraith, sef William a Sarah Stiff. Yr oedd yn wauaid o iechyd er ys blynyddau, sef diffyg anadl, ond ni bu yn hir heb allu dyfod i foddion gras. Bu farw Tachwedd y 13, 1863, a chladdwyd hi yn Nebo, trefgordd Perry, swydd Gallia, Ohio, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd.

Ymddengys yn ddios i'r ysgrifenydd ac eraill a'i hadwaenai fod ein hen chwaer uchod yn un o heddychol ffyddloniaid Israel, yn Israeliaid yn wir, yn yr hon na chawsom dwyll, ac uwchlaw ofnau canlyniadau marwolaeth. Dywedai yn glir ei bod wedi rhoddi ei hun i'r Gwr oedd yn abl i gadw yr hyn a roddir ato erbyn y dydd hwnaw, feily nad oedd ganddi ddim i'w ofni. Yr oedd yn hynod ddiroddres, didderbyn wyneb, a diddichell. Nid oedd hi yn perthyn i'r dosbarth sydd yn lladd ar ddynion yn eu cefnau, a da iawn pe efelychid hi yn y rhinweddau hyn. Cafodd weled y rhan fwyaf o'i phlant yn ymuno â byddin yr Oen, ond gadawodd rai ar ol yn ddigrefydd hyd yn hyn.

Gobeithiwn y gwrandewir ei gweddian areu rhan eto, ac y ceisiant Ddau eu mham yn Ddau iddynt hwythau tra mae modd i'w gael.

JOHN A. DAVIES.

BEIBL GYMDEITHAS HOLLAND PATENT A'R CYLCHOEDD.

Cynaliwyd cyfarfod blynyddol y Gymdeithas hon yn Bethania, Marcy, Rhag. 16. 1863. Agorwyd y cwrdd trwy ddarlennu, gweddi, &c. Yna penderfynwyd,

1. Eiu bod yn rhoddi Beibl i'r neb a addawant ei ddarlennu, os cant ef yu rhad, er na fyuant dalu am dano.

2. Eiu bod yn rhoddi Beibl bras am haner ei bris i'r neb na allant ei brynu am ei lawr werth.

3. Fod hanes gweithrediadau y Gymdeithas i'w anfon i'r CENHADWR a'r *Cyfaill*.

4. Fod hanes cyfrifon pob rhanbarth i'w anfon ar ei ben ei hun yn ugweithrediadau y Gymdeithas.

5. Fod y cyfarfod nesaf i'w gynnal yn nghapel yr Annibynwyr, Holland Patent, Tachwedd 25, 1864.

Dewiswyd yn swyddogion am y flwyddyn hon, 1864, yn Llywydd, y Parch. John R. Griffith; Is Lywyddion, Ebenezer Jones a David Richards; Trysorydd, Meredith J. Meredith; Ysgrifenydd, Hugh D. Jones.

Pennodwyd yn gasgylldion, y rhai hefyd yw y Pwyllgor, yn y rhanbarth iaf, Richard Evans a Thomas Edwards. 2. John Edwards a Jonathan Lloyd. 3. Robert Watkins a John O. Williams. 4. Steven Owens a Thomas Davis. 5. John Evans ac Evan Davis.

CYFRIF Y TRYSORYDD AM Y FLWYDDYN 1863.

Derbyniadau.

Arian ar law er y flwyddyn o'r blaen,....	\$5 35
Llyfrau ar law, gwerth.....	22.56
Cyfanswm casgylldion Holland Patent,...	25.08
Cyfanswm casgylldion Marcy,.....	11.73
Am lyfrau a werthwyd am eu llawn bris, ..	9.35
Eto, am hauer eu pris,.....	2.12
Llyfrau o New York, gwerth.....	25.36

Cyfanswm y derbyniadau,.....\$101.55

Taliadau.

Anfonwyd yn rhodd i'r Fam Gymdeithas, ..	\$24.64
Talwyd am lyfrau o New York,.....	25.36
Cludiad llyfrau o New York,.....	1.15
Gwerthwyd o lyfrau, gwerth.....	13.59
Llyfrau ar law yn bresenol,.....	34.33
Arian ar law,.....	2.48

Cyfanswm y taliadau,.....\$101.55

Holland Patent, Ion. 18. 1864.

HUGH D. JONES, Yag.

Y PARCH. B. W. CHIDLAW.

Y mae Mr. Chidlaw yn bresenol ar dath am bum wythnos ac yn bwriadu ymweld â dinas- oedd Albany, Boston, New York, a Philadelphia

cyn myned adref. Treuliodd y brawd anwyl a'r gweinidog ffyddlaw hwn i Iesu Grist Sabboth y 10fed o Ionawr yn ninas Utica, gan ymweld yn y boreu am 9 ag Ysgol Sabbothol yr Eglwys Breateraidd gyntaf, gan areithio ar y diwedd; ac am 10. praegethodd yn Saisoneg yn yr un lle. Am 1, praegethodd yn Gynraeg yn yr Eglwys Gynulleidfaol ar gongl Columbia a Broadway. Ymwelodd yn yr hwyr ag ysgol Sabbothol Westminster, a diweddlodd waith y dydd mewn cyfarfod ysgolion lle y dechreuodd yn y boreu, a gwnaed casgliadau hyuod o dda ar ddiwedd pob oedfa i gyworthwyo ysgolion Sabbothol yn y Gorllewin.

Yr oedd y gwrandawyr yn aml a'r dagran ar eu gruddiau, amserau eraill yu llawn eel a gorfoledd. Yr oedd yn wledd fawr i'r meddwl ei glywed yn adrodd ei lafur yn ffurfio ysgolion yn y Gorllewin, a'i ymdrechadau llafurus ac ymroddol pan oedd yn chaplin yn y fyddin; hawdd deall fod ei galon yn gyflawn gyda gwaith ei Ddau ac achos ei wlad, ac y mae yn para mor fywiog, ymdrechgar a defnyddiol gydag achos y Gwaredwr yn bresenol a phan gefais y fraut o gyfeillachu ag ef am y waith gyntaf aith mlynedd ar hugain yn ol. Boed iddo hir oes i wneuthur daioni yw gweddi miloedd ar ei ran ac yu eu mysg yr eiddoch yn barchus,

JAMES GRIFFITHS.

Y 47AIN CYFARFOD BLYNYDDOL BEIBL GYM. UTICA A'R CYLCHOEDD.

Am 1 o'r gloch prydawn dydd Nadolig diweddaf cyfarfyddodd swyddogion y gymdeithas, y Parch. Jas. Griffiths y Llywydd yn y gadair. Ar ol dechreu y cyfarfod trwy y ffurf arferol—darllenodd yr ysgrifenydd weithrediadau y cyfarfod dirprwyol a gynaliwyd mis Tachwedd diweddf. Sylwyd oddiwrthyt Bod y cyfarfod presenol yn anog y cyfeillion yu y gwahanol leoedd sydd yn dwyn cysylltiad â'r gymdeithas hon i gynnal cyfarfodydd cyhoeddus i areithio o blaid y gymdeithas cyn myned allan i gasglu. Hefyd neillduwyd pwyllgor er hwylysu cael areithwyr—ymotheber â'r Llywydd y Parch. Jas. Griffiths Utica ar yr achos.

Darllenodd yr Ysgrifenydd gofeb o weithredladdau er llynedd, pa rai a gadarnhawyd gan y cyfarfod. Darllenodd y Trysorydd ei gyfrifon am y flwyddyn, yr hyn hefyd a dderbyniwyd gan y cyfarfod. Sylwyd bod y gangen hon wedi bod yn fwy haelionus i'r Fam Gymdeithas eleni nae arferol.

Dewiswyd swyddogion y gymdeithas am y flwyddyn ddyfodol: yn Llywydd, y Parch. James Griffiths, Utica; Islywydd, y Parch. H. Humphreys, Paris Hill; Ysgrifenydd, Jno. J. Davis, Utica; Trysorydd y Parch. L. D. Howell. Dewiswyd y casgylldion o'r dref a'r wlad fel arferol.

Penderfynwyd myned allan i gasglu ar ol y Sabboth cyntaf yn Chwefror. Dymunir fod sylw cyhoeddus yu cael ei wneud gan weinidogion ac eraill ar achos y gymdeithas ddaionus hon yn ystad y Sabboth.

Bod y cyfarfod hwn yn cael ei ohirio hyd ddydd Nadolig nesaf i gyfarfod yn addoldy y Trefnyddion Calfinaidd ar Seneca St.

Cynaliwyd cyfarfod areithio yn yr hwyr. Anogodd y Llywydd y brawd Mr. D. T. Davis i ddechreu y cyfarfod. Yua galwodd ar y brodyr a neillduwyd yn flaenorol i areithio sef Mr. Wm. R. Jones, Whitesboro; y Parch. H. Humphreys, Paris Hill; y Parch. Wm. Rowlands, D. D., Utica.

Juo. J. Davis, Yeg.

CYFANSWM O GYFRIF Y TRYBORTDD AM Y FLWYDDYN.

Derbyniadau.

Rhag. 25, '62, llyfrau yn llaw y Trysorydd, \$119.54	
Arian,	33.21
Derbyniwyd yn llyfrau o'r gymdeithas... ..	26.41
Gan y casglyddion,	189.98

\$369.14

Taliadau.

Mawrth 5, '63, i'r Fam Gymdeithas trwy law ei goruchwyliwr,	\$181.00
Mawrth 16,	43 00
Am gludo llyfrau,	95
Rhodddwyd llyfrau am lai na llawn werth ac yn rhad,	7.63
Rhag. 25, llyfrau yn y Drysorfa heddyw,	71.06
Arian,	65.50

\$369.14

L. D. HOWELL, Trysorydd.

BYR GOFIANT AM JOHN JONES,

O Ardal y Coed, ger Dodgeville, Wis.

Mab ydoedd John Jones i Henry a Jane Jones, Nantygragen, plwyf Llaufhangel ararth, sir Gaerfyrddin, D. C. Ganwyd ef yn y flwyddyn 1784, felly yr ydoedd yn 79 ml. oed pan fu farw yn mie Tachwedd diweddfaf.

Yr ydoedd yn fwy adnabyddus yn yr hen wlad wrth yr enw John Jones, Plasnewydd, er mai o Nantygragen y symudodd i America.

Ymbriddodd ag Ann Lloyd, Glantweli, o'r un plwyf, mor agos ag y gellir casglu yn 1811. Bu iddynt amryw o blant, ond wyth o honynt a ddaeth i'w cyflawn faintioli, a chwech o honynt sydd yn fyw yn awr, sef pump yn America ac un yn Nghymra.

Colodd Mr. Jones ei briod tua'r fl. 1834, pan oedd ei blant yn ieuanc, ond yn mhen ysbaid priododd drachefn â Mrs. Sarah Evans, Clunglas, o'r un plwyf, yr hon a fu yn dynaer o hono hyd ei fedd. Hi oedd mam Mary Evans, cofiant yr hon a welir yn NGHENHADWR Tachwedd diweddfaf, t. d. 344. Bu ei thad farw ar ei bol yn mhen wyth wythnos i'r awr.

Symudodd i'r America tua chwe mlynedd yn ol; bu yn byw dros y ganaf cyntaf yn Pittsburgh, ac yn yr haf dilynol daeth i Dodgeville, Wis., lle yr oedd iddo luaws o berthynasau, a ben gymydogion, yn mhllith pa rai y terfynodd ei yrfa ddaearol yr amser a nodwyd. Bu yn nychu am rai mieoedd o'r dyfrglwyf, yn aml mewn poenau dirfawr, ond yn meddu amynedd mawr o danynt ac ymos-

tyngiad i ewylllys yr Arglwydd, a'i eirian olaf oeddynt "Yr awr hon y golyngi dy was mewn tangnefedd."

Rywiodd yn rhagluniaethol daeth Evan, ei fab ienauaf, yma o Pittsburgh i'w weled, ddiwrnod cyn ei farw, wedi absenoldeb o tua 12 mlynedd, pryd y bu ychydig o ymddyddan dyddorol rhyngddynt am grefydd, yr hyn a brawf pa le yr oedd meddwl yr hen wr yn castrefu. Cafodd gladdedigaeth barchus.—y Parch. E. Owen yn gweinyddu yn y gladdedigaeth.

Yr oedd i'r ymadawedig riuweddau gwerth eu cofnodi. Yr oedd fel gwladwr yn selog dros bob diwygiad a fyddai a'i duedd er llesau y werin, drwy yr hyn y tynodd wg y mawrion am ei ben lawer gwaith. Fel cymydog hefyd byddai yn gymwynasol a haelionus; anhawdd y gallasai oddef i un tlawd ddyoddef os buasai ef yn gwybod am dano; bendith llawer o ddiolion ei ardal sydd ar ei ben. Am dano fel crefyddwr, nid oedd heb feiau mwy nag eraill, ond gobeithiwn fod y rhai hyn wedi eu taffu i fôr anaf; ond yr oedd iddo riuweddau ag ydynt fel perarogl ar ei ol. Derbyniwyd ef a'i briod gyntaf yn aelodau yn eglwys Pencader yn mhen tua blwyddyn wedi iddynt briodi, mae'n debyg pan oedd y Parch. Mr. Griffiths, Horeb, yn gwasanaethu i'r eglwys hono, a pharhaodd gydag uchos crefydd hyd ei fedd. Yr oedd yn gyfaill calon i weinidogion yr efengyl, o'r braidd y credai fod bai yn perthyn iddynt, ac efe a fyddai gyda'r mwyaf haelionus ei gyfraiadau at eu cynal; a phob casgliad a fyddai yn yr eglwys byddai efar y blaen yn wastad; pan y byddai ei gydraddolion yn rhoddi eu syltau, byddai ef a'i goron yn barod yn gyffredin, a ffrwyth ei haelioni ef yw y tir lle y saif capel Troedrhwi Alltwalis a'r gladdfa, yr hwn a roddodd o'i eiddo ei hun yn rhodd i'r eglwys o'r hon yr oedd yn aelod cyn ei aymudiad o'r Plasnewydd i Nantygragen. Bydded i'r plaut ddylyn rhinweddau eu tad, a'r wedd a roddo ei hymddiried yn Marnwr y gweddwon, yr hwn sydd fyddlon i'w addewid bob amser. "Ystyr y perffaitb ac edrych ar yr uniawn, canys diwedd y gwr hwnw fydd tangnefedd." Dymunir ar y *Diwygiwr* godi yr uchod.

Dodgeville.

H. D. GRIFFITHS.

BEIBL GYM. RACINE A'I CHYFFINIAU.

Cynaliwyd cyfarfod blynyddol y gymdeithas fel arferol ar ddydd Nadolig, Rhag. 25, 1863.

Cynaliwyd y cyfarfod am ddau o'r gloch yn nghapel yr Annibynwyr, y Llywydd John H. Francis yn y gadair.

Adroddwyd sefyllfa arianol y Gymdeithas gan y Trysorydd, H. G. Williams. Tystiolaethwyd i'w cywirdeb gan W. W. Vaughan ac Owen Roberts. Golygwyr y Cyfrifon. Casglwyd y flwyddyn ddiweddfaf \$129.46. Danfonwyd yn rhodd i'r Fam Gymdeithas \$80.00. Gwerth y Gymdeithas yn bresenol, yn ddiddyled, yw \$66.22. Etholwyd y personau canlynol yn swyddogion am y fl. ddyfodol, Llywydd, y Parch. Wm. Hughes; llywydd,

Ion, John T. Williams, Roderick Evans, Robert Prichard, Humphrey Evans, Wm. J. Williams, a James Morgan, (Union). Diweddwyd y cyfarfod trwy weddi gan John R. Thomas.

Y cyfarfod hwyrol yn nghapel y T. C. am 6½ o'r gloch, y Llywydd yu y gadair. Dechreuwyd y cyfarfod gan y Parch. Robert Evans, trwy ddarlennu a gweddio. Auerchwyd y cyfarfod gan y Llywydd, J. H. Francis. Yna cân gan y côr.

Yn nesaf, Mr. H. Evans yn cyfarch y gynulleidfa. Dangosodd fod y Beibl Gymdeithas wedi dechreu er ys 60 mlynedd i fis Mawrth nesaf, a dangosodd werthfawrogrwydd y Beibl yn troi yr enaid a chadw pechaduriaid. Cân gan y côr.

Yn nesaf, anerchwyd gan Meredith Jones, yn dangos fod y Gymdeithas Feiblaidd wedi bod ac i fod yn fendith i'r byd, a'i bod yn fraint ac yn ddyledswydd ar bawb i fod â'u dwy law yn cynnal pob cymdeithas ddaionus. Cân gan y côr.

Anerchwyd y gynulleidfa yn nesaf gan y Parch. C. D. Jones. Dangosodd fod y Gymdeithas Feiblaidd yn rhagori ar bob cymdeithas. Cyngorhau bawb i fod yn hael i gyfranu o'u cyfoeth at achos yr Arglwydd. Bod cyfranu at achos yr Arglwydd yn rhan go fawr o greffydd yr Arglwydd. Bod yr Arglwydd wedi rhoddi rheol i gyfranu at ei achos trwy yr aberthau &c. Y modd i gyfranu yw rhoddi o'r peth "penaf o'th holl firwyth," a rhoddi yn gyfiawn ac egwyddorol, yn neillduol i'r achos sydd yn gofyn mwyaf; rhoddi yn sirol a llawen; rhoddi fel y mae Duw yn ein llwyddo. Y cyfranywyr goreu yn gyffredin sydd yn cael mwyaf o bleser yn moddion gras. Cân gan y côr.

Yn nesaf anerchwyd y gynulleidfa gan y Parch. Wm. Hughes. Dywedai ei fod yn teimlo yn falch mai Cymro oedd, oherwydd mai y genedl Gymreig sydd wedi gwneud mwyaf o neb at y Gymdeithas Feiblaidd; bod angen am y Beibl, a bod y byd yn fwy dedwydd o'i gael. Barnai fod un cant ar ddeg o filiwnau o drigolion ar y ddaiar heb y Beibl, ac felly fod gwaith mawr i'w wneuthur. Sefyllfa y rhai sydd heb y Beibl, ni wyddant pa fodd i fyw na pha fodd i farw. Bod addaarwydd yn y Beibl i wella sefyllfa y byd &c.

Dangoswyd arwydd o ddiolchgarwch i'r areithwyr a'r swyddogion am y flwyddyn ddiweddaf. Cân gan y côr. Diweddwyd trwy weddi gan David Prichard, pawb wedi cael eu boddloni ac yn barod i weithio gyda'r gymdeithas yn well nag orioed.

E. D. THOMAS, Ysg.

CYFARFOD BLYNYDDOI BEIBL GYM. WATERTVILLE, BRIDGEWATER, PARIS A'R AMGYLCHOEDD.

Cynaliwyd y cyfarfod uchod Rhag. 25, 1863, yn nghapel y Wesleyaid yn Paris, pryd y cafwyd pregeth ar yr achos gan y Llywydd, y Parch. J. S. Adams.

Wedi hyny, dewiswyd y swyddogion canlynol am y flwyddyn: yn Llywydd, Parch. E. Davies; Ielywyddion, y Parchn. H. Humphreys a J. S. Adams; Trysorydd, Wm. S. Williams; Ysgrifenydd,

Wm. Price; Trysorywr lleol, David Davies, Wm. Richards, Plainfield, Solomon Lewis, Paris, W. W. Thomas, Waterville.

Peuderfyuwyd y peibau canlynol:

1. Fod y llyfrau oll i gael eu gwerthu gan y Trysorydd yn mhbris y gymdeithas yn New York.
2. Fod pob ardal yn gyfrifol i'r Trysorydd cyffredinol am yr oll a dderbyniant ganddo, ac os bydd rhywrai mewn angen Beibl yn rhad neu am lai na'i lawm brys, fod hyny i gael ei wneud i fyny gan y gymdogaeth lle y byddo y cyfryw yn trigo.
3. Fod y casglyddion i fod yn drefnwyr, er mwyn ymgynghori a'r Trysorydd lleol ynghylch angenion cartrefol.

4. Fod y casgliadau i ddwyfod i mewn erbyn Chwef. 19fed, a dymunir am i bob arian perthynol i'r gymdeithas i gael eu dwyn i law y Trysorydd erbyn y dyddiad uchod yn ddifiael.

5. Fod pob ardal i drefnu ynghylch cael cyfarfod ar yr achos cyn i'r casglyddion fyned allan.

6. Fod y cyfarfod blynyddol nesaf i fod yn Waterville, Rhag. 26, 1864, am un o'r gloch.

Enwyd y casglyddion yn y gwahanol ardaloedd.

Cafwyd cyfrif gan y Trysorydd, yr hwn sydd fel y canlyn, yr hwn hefyd a gymeradwywyd.

Casgliadau am 1863.

Cyfanswm y casgliadau,.....	\$100 36
Derbyniwyd am lyfrau,.....	13 53
Llyfrau yn llaw y Trysorydd gwerth,....	92 00
Llyfrau o New York,.....	50 00
	<hr/>
	\$255 89

Taliadau.

Yn Rhodd i'r Fam Gymdeithas,.....	\$100 00
Talwyd am lyfrau,.....	14 00
Am gludo,.....	36
Llyfrau ar law gwerth,.....	92 00
Yn llaw y Trysorydd,.....	13 53
Yn ddyledus i'r Fam Gymdeithas.....	36 00
	<hr/>
	\$255 89

Wm. PRICE, Ysg.

CYDNABYDDIAETH O GAREDIGREWYDD.

Ar y 23 o Ragfyr diweddaf ymwelwyd a'm tŷ gan nifer o drigolion Paris a'r cylchoedd. Yn y bore daeth y dosparth benaf o honant, nid fel y darlunia Cowper amaethwyr Lloegr yn myned i dalu y degwm.

"For then the farmers come jog, jog.

Along the miry road,

Each heart as heavy as a log,

To make their payments good."

Ond deuant o rydd-ddewisiad, yn llawen a char-edig.

"A gwyneb pawb yn gwennu."

Ac yn yr hwyr ymgynulodd y dosparth ieuangaf o honant,

Egin dynion, gnwd anwyl,

Oil yn hardd, mewn llawen hwyl,

I ymddyddan a chann,

Heb un gwarth a phawb yn ga.

Cynrych caredigrwydd yr ymwelwyr yn ystod y dydd mewn arian a nwyddau oedd \$70; am yr hyn diolchir yn wresog i bawb o honant gan eidd anheilwng ohebydd.

Parisville.

DAWI EMLY.

YMWELIAD.

Y luf o Ionawr, prydawn a'r hwyr, darfu i'r cyfeillion yn y gwahanol ardaloedd dalu ymweliad a ni fel tenlu, a chyfrann yn arian a rhoddion eraill y swm o \$100. Er ei bod yn stormydd mawr ac yn anhawdd i neb ddyfod allan, eto daugosasant eu cariad a'u parch yn y modd hwn tu hwnt i'n diagwyliad. Yr Arglwydd a dalo iddynt yw fy ngweddi. Mae hiraeth ar fy nghalon wrth feddwl am ymadael, ac mai dyna yr ymweliad diweddfaf se allai byth yn Turin. Dymunwn i'r Arglwydd dueddu meddwl rhyw frawd i lafurio yn mysig ein hanwyl genedl yn yr ardaloedd yma a fyddo yn feudith i'r eglwys ac yn lles i'r ardaloedd.

D. E. PRICHARD.

MARWOLAETH MILWR.

Medi, 1863. yn y Marine Hospital, New Orleans, bu farw John Roberts, yn 30 ml. oed. Ymunodd yn wirfoddol gyda'r 29 Catrawd Wisconsin, a bu'n filwr ffyddlon hyd nes ei analluogwyd gan afiechyd. Dyoddefodd ei gystudd yn dawel a dirwgnach.

Mab ydoedd i William ac Ann Roberts, Emmett, Wis., (gynt o Deerfield, N. Y.) Bu farw ei anwyl fam amryw flynyddoedd yn ol. Mae ei dad oedranus yn fyw i ddwys alaru ar ei ol. Yr Arglwydd a'i cynhalio, a bydded iddo gael nerth i ddweyd megys Eli, Yr Arglwydd yw efe; gwnaed a fyddo da yn ei olwg.

Pwy galon na theimla wrth feddwl
Fod cymaint o flodau ein gwlad
Yn syrthio ar faesydd celanedd
Trwy ddwyllaw gelynlion llawn brâd,
A nilloedd o'n milwyr teg ienainc
Mewn hinsawdd afiachus y sydd
Yn nychu mewn afrys afiechyd
Ac yuo yn gorphen eu dydd.

'Mhlith eraill ein cyfaill fu 'n nychu
Mewn yspytty terfynodd ei oes,
Hob un o'i anwyliaid yn agos
I weini er cymaent ei loes,
Ni chafodd ei hoff berthynasau
Ddim gwleed ei guddio mewn bedd,
Na gwlychu a'i dagrau y llawerch
Lle'i rhoddwyd yn waeledd ei wedd.

Ochneidied awelon y cyfnos
Uwchben yr oer letty yn brudd,
Lle dodwyd y milwr i orphwys
Mewn mangre diaddurn yn gadd,
Diagnysd y gwlith fel i wyllo
Ar y beddrod lle 'r buna mewn bedd
Yr ienanc, yr hardd, a'r gorhoffus
O gyrhaedd swm maguel a'r cledd.

Nelson, Ion. 6. 1864.

REBECCA.

YMADAWIAD D. E. PRICHARD.

Yn gymaint a bod ein hanwyl weinidog, y Parch, D. E. Prichard, wedi cael ar ei feddwl ymadael, a rhoddi gofal yr Eglwys yn Turin a'r Hill i fyny, i fyned i lafurio dros achos ei Dduw yn Rome, N. Y., dymunem hysbysu ei fod yn ymadael mewn tangnefedd, dan goron o barch a sbariad yr holl aelodau. Teimlir hiraeth dwys ar ei ol, nid yn unig gan yr eglwys fu dan ei ofal, ond hefyd gan y lluwys mawr cyfeillion iddo yn amlhith enwadau crefyddol eraill yn y gwahanol

leithoedd. Yr oedd undeb cryf wedi tyfu rhwng holl aelodau'r Eglwys, a'r gwrandawyr yn gyffredinol ag ef—llawer deigr yn a gollir wrth feddwl na cheir ei gymdeithas gyda ni yma yn hwy; cerai pawb ei weled yn dyfod yu olldracheu. Bu yn un o ffyddloniad y ddaiar tra yn ein plith; llafuriodd yn galed, diffino a dirwgnach am ysbaid dwy ar bymtheg o flynyddau; corouwyd ei lafur a giadd helaeth o lwyddiant crefyddol; bu yr achos yn flodeuog dan ei ofal, dychwelwyd llawer i fod yn aelodau yn y ty a hyderwn i afael a bywyd tragwyddot trwy ei weinidogaeth.

Nid boau yr anghofir ei gynghorion, ei ddwysa rybuddion, yr aunogethau tirion a roddai i bob oedran geisio am ran mewn Cyfryngwr. Ei ymddiddanion melus ac adeiladol yn y gyfeillach grefyddol, ei arioldeb a'i diriondeb tuag at bawb yn mhob man, ei ymweliadau a'r cleisfou, a'r cymorth parod a geid ganddo ef a'i anwyl briod bob amser a than bob amgylchiad, a hir gofir gan bawb o'i gyfeillion. Ond byd yw hwn ac y mae symudiad parhaus yn mysig ei drigolion, mae y cyfeillion gorau—y frindiau anwylaf, ein gweinidogion mwyaf hoffus, doniol ac effeithiol yn ymadael. Felly cafodd yntau ar ei feddwl ymadael i fyned i faes arall i lafurio. Bydded i'r Duw a'i cadwodd hyd yn hyn, o dan aml brofedigaeth a llawer o aufanteision, ei gadw hyd y diwedd. Maes newydd ei lafur a fyddo yn un hyfryd iddo. Bydded iddo gael hir ddyddiau i wneud llawer o ddaioni dros ei Feistr mawr, y nefeddi a weno ar ei weinidogaeth, pechaduriaid gaffont eu dychwelyd at Dduw, y gwau yn Seion gaffo ei gryfhau, achos y Gwaredwr a fo fel gardd yr Arglwydd dan ei weinidogaeth; a'i lwybr ar y ddiagynfa tua'r bedd, fyddo yn un o heddwch ac o hyfrydwch i'w feddwl; a phan y caffo alwad i fynydd adref oddi wrth ei waith at ei wobr, bued iddo allu dweyd fel Paul, "Mi a ymdrechais ymdrech deg, mi a gedwais fy ffydd &c., yr hyn yw ein gweddi a'n dymuniad.

Ymadael wnaeth ein hanwyl frawd a ni.

Ryw hiraeth dwys sydd genym ar ei ol,
Un tirion oedd, gweinidog ffyddiawn fu,
Rhybuddiai 'n daer i ochel llwybrau ffal;
Caem ganddo ef ddanteithion melus iawn,
Athrawiaeth bar am rinwedd gwaed y groes,
Hir byddo byw i draethu gwerth yr lawn,
A gwenau 'r nef i'w ddilyn drwy ei oes—
Ffarwel ein hoff weinidog cu,
Yn dyner mwy ni'th gofiwn di.—L.

Dros yr Eglwys,

ROBERT WILLIAMS, } Diaconiaid.
JOHN O. JONES, }
LEWIS JONES, Ysg. yr Eglwys.

BEIBL GYMDEITHAS FLOYD A WESTERN.

Cynaliwyd cyfarfod blynyddol y gymdeithas uchod ar y 25ain o Ragfyr, 1863, yn Nghapel y T. O. Agorwyd y cyfarfod trwy ddarlenn a gweddio gan Mr. Paul Philips—gweithrediadau y cyfarfod fel y canlyn. Yn absenoldeb y Llywydd a'r Islywydd, galwyd Mr. Edward R. Jones i lywyddu y cyfarfod. Yna

Darlennwyd cyfrifon y Trysorydd a chymeradwywyd hwy gau y gymdeithas. Casglwyd gan y Casglyddion \$45, 21.

Dewisiwyd y personau canlynol yn Swyddogion y Gymdeithas dros y flwyddyn nesaf: Thomas D. Roberts, Llywydd; Edward R. Jones, Ialywydd; Griffith O. Jones, Trysorydd; Humphrey J. Williams, ysgrifueydd; Richard R. Williams, John E. Jones, William Richards, a John Morris, Casglyddion.

Penderfynwyd i'r Gymdeithas gyfarfod ar y 26ain o Ragfyr nesaf yn Nghapel yr A., a bod Mr. Robert Owens i ofalu am frawd i areithio ar y mater y dydd a nodwyd.

Hefyd, penderfynwyd fod y gweithredisdau uchod i gael ymddaugos trwy y *Cyfaill* a'r CENHADWR.

Yn ganlynol i hyn cawsom araeth bwrpasol ar yr amgylchiad gan Parch. Thos. R. Jones, Rome. HUMPHREY J. WILLIAMS, *Ysg.*

DYCHWELIAD Y PARCH. S. ROBERTS.

Mae Mr Roberts yn ymadael heddiw, Ionawr 13eg, tua Tennessee, ac mae Cadwgan Fardd yn dychwelyd yno gydag ef. Yr oedd Mr. S. R. yn iach ac yn galonog ar ei ymadawiad, wedi cael caredigrwydd mawr gan ei hen gyfeillion ac eraill yn y Gygledd am rai misoedd. Efe a gafodd dros *ddwy fil* o enwau i fod yn dderbynwyr i'w Lyfr yr hwn sydd yn y wasg yn Utica, N. Y. Bydd ei ddarlun yn nechreu y gyfrif, yr hyn a wna lawer er prydferthu y llyfr. Hyderwn y diogelir Mr. Roberts a Cadwgan ar eu taith, ac y cyfarfyddant a'u teuluoedd yn fyw ac mewn iechyd. T. EDWARDS.

Cincinnati, Ion. 13, 1864.

PETH NA FU ER Y DILIF,

Sef addoldy undebol gan y Cymry yn Swatara, Pa., gwedi ei orpheu yn dactus ac y mae yr holl dreulidau gwedi eu talu cyn diwedd mis Rhagfyr, 1863. fel nad oes yn aros yr un cent heddiw. *Swatara, Ion 8, 1864.* WM. LEWIS.

SYMUDIAD GWEINIDOG.

Deallwn fod y Parch. D. D. Thomas Dudley, Pa., yn cydsynio â galwad a gafodd gan Eglwys St. Claire, Pa., ac yn symud yno os caniadha rhaglun-iaeth tua dechreu y flwyddyn. Carem ninau fel Eglwys fod hybysiad o'n teimladau wrth ymadael a'n gilydd yn cael ei anfon i'r CENHADWR.

Bu Mr. Thomas ein gweinidog yn llafurio yn ein plith yn agos i dri mis ar ddeg. Pan y gwnaeth yn hybys i'r Eglwys ei fod yn bwriadu ein gadael, tarawyd ni oil â syudod a thristwch, oherwydd colli ei gymdeithas yr hon sydd wedi bod yn werthfawr yn ein golwg yn nghyd a'r golled a delmlwn yn ein hamddifadrwydd o'i bregethau cyunwysfawr a'i gynghorion pwrpasol.

Yr ydym yn credu fod yr Arglwydd yn ei ragluniseib wedi agor iddo ddrws eanguch a maes helaethach lle, hyderwn, y bydd y fwy defnyddiol a chael mantais i wneud mwy o ddaioni a bod yn offeryn yn llaw ei Feistr mawr i droi llawer o eneidiau o feddiant Satan at Dduw; ac felly yr ydym yn ei gyflwyno yn gyntaf i ofal y Pen Bogail, ac yna i fugeiliaeth ein chwaer eglwys sydd yn St. Claire, Pa. Yr ydym yn gwybod ar yr un pryd ei fod ef yn cael cyfle i gynnal ei hun a'i deulu yn fwy cyssurus nag y gallwn ni fel eglwys fechan yn ein hamgylchiadau presenol wneud. Y fraind a gaffom oll i weddio am i'r Arglwydd fendithio ei lafur yn ei faes newydd—boed nawdd y nef drosto ef a'i deulu yn dymhorol ac ysprydol—yw dymuniad yr eglwys. Arwyddwyd dros yr eglwys gan,

EVAN S. DAVIES,
REES WATKINS,
DANIEL S. DAVIES, } *Diaconiaid.*

Dudley, Rhag. 29, 1863.

BEIBL GYMDEITHAS ROME, N. Y.

Dydd Nadolig 1863 cynaliodd y gymdeithas hon ei nawfed cylchwyf flunyddol. Am ddeg y boreu cyfarfu swyddogion ac aelodau y gymdeithas yn nghapel yr Ann-bydwyr, Parch. Thos. Williams yn y gadair. Edrychwyd dros gyfrif y Trysorydd. Cafwyd ef yn eglur a chywir. Cymeradwywyd ef yn unfrydol. Dewisiwyd yn swyddogion am y flwyddyn ddyfodol: Parch. Thomas Williams, Llywydd; Richard H. Jones, Ialywydd; Wm. N. Jones, Ysgrifenydd; John H. Jones, Trysorydd; yn nghyd a saith o gydrefswyr. Dewisiwyd casglyddion i'r amrywiol ddosparthiadau, a phethau eraill perthynol i'r gymdeithas.

Am saith yn yr hwyr, cafwyd cyfarfod cyhoeddus yn nghapel y T. O., pryd y traddodwyd areithiau grymus a chynes gan y Parchn. D. Charles Evans, Remsen, ac Edw. W. Jones, York Mills.

CYFRIFON Y TRYSORYDD:

Derbyniadau.

Rhag. 25, 1862, Llyfrau ar law gwerth..	\$41 87
Arian ar law,.....	4 19
Llyfrau o New York,.....	19 95
Gwerth y <i>Discount</i> ,.....	1 05
Derbyniwyd gan y casglyddion,.....	87 16
Ol-ddyled,.....	1 15
Am lyfrau a werthwyd,.....	11 28

\$166 65

Taliadau.

Anrheg i'r Fam Gymdeithas,.....	\$70 00
Am lyfrau,.....	19 95
Drafft a llythyr cludiaeth,.....	50
Cludiad llyfrau,.....	65
Gostyngiad yn mhreis y llyfrau,.....	30
Argraffu Adroddiadau,.....	4 00
Cludiad,.....	25
Llyfrau a werthwyd,.....	11 28
Roddwyd,.....	2 21
Ar law Rhag. 25, 1863,.....	49 38
Arian ar law,.....	8 13

\$166 65

WM. N. JONES, *Ysg.*

LLYTHYR DYDDOROL.

New Haven, Ct., Ion. 15, 1864.

ANWYL FRAWD EVERETT.—Ar gais y brodyr a'r chwiorydd yn Eglwys Gynulleidfaoel Gymreig, Middle Granville, N. Y., wele fi, yn ysfon y llythyr canlynol i'w gyhoeddi, yn nglyn â hanes agoriad eu capel, yn y CENHADWR. Derbyniais ef oddiwrth fy nghysfaill, y Parch. I. P. Langworthy, Ysg. ifenydd yr Undeb Cynulleidfaoel Americanaidd, a chydag ef y swm hardd o \$150.00, yr hwn a lwyddodd i'w casglu ar fy nghais er cynorthwyo ein brodyr gweinidai yn Middle Granville i orphen a chlirio dyled eu haddoldy. Gobeithiwyf y bydd darlenuiad y gyfran o weddi y brawd bach duwiol o Rhode Island, at ba un y cyfeirir ynddo, yn foddion i ddwyn holl blaut ein cenedl a'i darlennu i'w efelychu, nid yn unig drwy gufio eu Creawdwr yn nyddiau eu hieuencyd, ond hefyd drwy ddiagwyl wrtho a chymeryd eu cyfarwyddo ganddo yn mhob amgylchiad, ac arfer yr un hunanymwadiad tuag at ei achos. Yr eiddoch yn bar

JOHN D. JONES.

Y mae'r llythyr fel y canlyn:—

Chelsea, Rhag. 14, '63.

Anwyl Frawd Jones.—Wele fi yn anfon gyda'r llythyr hwn ddriffi i chiwi am yr arian addawedig, a thaleb argraffedig yr hon y gwelwch yn dda ei harwyddo a'i hanfon i mi. Yn awr, fy anwyl frawd, mae'n rhaid i mi gael tipyn o dal am y rhodd hon. Yn uniongyrchol ar ol agoriad eich eglwys, mae arnaf eisiau i chiwi anfon llythyr o *ddiolchgarwch* i'r eglwys a'r gymdeithas Gynulleidfaoel sydd yn addoli ar High Street, Providence, R. I., gan ei gyfarwyddo at y Parch. Lyman Whitney. Hwy a roddasent bob dolar o'r \$150 yma, a hyny ddos, onite ni allaswn eu hanfon i chiwi cyn y mis nesaf. Addewais llythyr iddynt oddiwrthyb chiwi. A chyda'r llythyr hwn, rhoddwch nodyn i mewn i *Meistr Lyman Herbert Whitney*. Ob mi gefais olygfa gydag ei! Mae'n ddengmwyd oed! gobeithia ei fod wedi rhoddi ei galon i Iesu Grist dair blynedd yn ol. Mae yn fab i'r gweinidog. Mae'n perchen iari; a chyda'r hwyau yr oedd yn casglu ychydig arian i brynu rhagor o ier yn y gwanyd. Meddai yn barod 75 cents. Clywodd fi yn eiarad am augenion yr eglwys fechan yn Middle Granville, ac ar ol indio gyrrhaedd adref, aeth at ei fam a dywedodd wrthi am yr ymdrech a gwasai i roddi yr arian i syny er cynorthwyo eich eglwys. Yr oedd arno eisiau iddi hi ddod gydag ef i'r un fan ag y rhoisai ei galon i Grist, fel ag y byddai iddo gael gweddio gyno am gyfarwyddyd. Aeth hithau i'w ganlyn. Yn ystod ei weddi, dywedodd: "Yma, O Iachawdwr, yr ydym ein dau, lle yr oeddem dair blynedd yn ol, pau roddais i fy hunan i ti. Yn awr, cyfarfyddais â ni yma eto, ac o'n dyfod i mi ALLU a NERTH i YMADAEL A'R ARIAN YMA, i gynorthwyo yr eglwys y clywais am dani, a dos gyda hwynt o law i law nes iddynt gyrrhaedd pen eu taith."

Ar ol gweddio, daeth ataf gyda'r *pwrs a'r cyfan*, a chyda'r dagrau ar ei ruddiau, dywedodd wrthyf y fath ymdrech a gwasai i ymadael a hwynt, ac mor llawen y teimlai yn awr i'w rhoddi imi. Ni welais erioed engraifft mwy dyddorol o ffydd syml yn fy mywyd. Gwelwch yn dda anfon llythyr byr ato, gan ddwyed fy mod wedi eich hysbysu am ei hunanymwadiad yn rhoddi ei gyfaifach bychan, yn wir yr oll a feddai, i'ch cynorthwyo. Mae'n meddwl y bydd i Dduw ddyfod ag ier iddo o rywle rywfod eto. Yr eiddoch yn sarobog

ISAAC P. LANGWORTHY.

EGLWYS BROAD TOP, PA.

MR. GOL.—Tua dechreu Rhagfyr 1862 daethum i le a elwir Broad top, Huntington Co., Pa. Pan

ddaethum i'r lle hwn nid oedd gan yr eglwys fechan hono un gweinidog i'w bugellio na'r un pregethwr i bregethu iddynt, a hyny er'a cryn amser. Felly bum yn llafurio yn eu plith am ryw dri mis ar ddeg, a phob peth yn dra chysurus rhyngom a'n gilydd, ac yr wyf yn meddwl ein bod yn fwy o ffrindiau pan yn ymadael na phan welom ein gilydd gyntaf. Ond fel y mae pethau yn newid yn y byd hwn yn aml, fel hyn y mae wedi bod yn ei pherthynas â mi. Diwedd y mis diwedduf darfu i mi roddi gofal yr eglwys yn Broad top i syny i ddyfod i St. Clair.

Yr oedd golwg flafril ar yr achos yno yr haf diwedduf—llawer o frodyr da iawn wedi dyfod yno, a'r eglwys yn cryfhau. Ond tua diwedd yr haf, o herwydd diffyg cydwel'd rhwng y gweithwyr a'r meistradoedd, darfu llawer iawn o'r brodyr ymadael a'r lle, ac ychydig ar ol yn teimlo eu colled yn fawr ar eu hol. Nid oes genyf ond erfyn ar i Dduw pob gras ofalu am yr eglwys fechan yn y lle, a bydded i undeb a thangnefedd lau pawb o'r brodyr sydd ar ol.

Ac wele fi yn bresenol yn St. Clair, gwedi dechreu ar waith mawr y weinidogaeth yma y Sabboth cyntaf o'r flwyddyn hon; ac wedi cael y fraint fawr o roddi deheulaw cymdeithas i frawd a chwaer y Sabboth cyntaf yn St. Clair. Yr Arglywydd a baro nad oedd hyn ond blaenffwrth o'r hyu a gymer le eto yn fuan fuan.

D. D. THOMAS.

* * Y ffordd i gyfarwyddo llythyr ataf yw: Rev. Daniel D. Thomas, St. Clair, Schuylkill Co., Pa.

GRANVILLE, OHIO.

MR. GOL.—Gan mai eich hoff waith yw cofnodi rhinweddau, a cheisio tynu sylw pawb at bethau rhinweddol, er mwyn iddynt eu hefelychu, tybiais mai nid hollol annerbyniol genych fyddai cael hanes gweithred deilwng o efelychiad fel yr un a ganlyn.

Meddyliodd Eglwys Annibynol Granville y buasent yn dangos eu parch a'u cydymdeimlad â Mrs. Jenkins, gwedd y Parch. D. Jenkins, ein diweddar weinidog, trwy wneuthur *Donation* iddi. Felly penderfynasant roi cymelliad i holl ewyll-yawyr da Mrs. Jenkins i gyfarfod yn nhŷ Mr. William Jones nos Iau, Rhagfyr 24. Felly ar yr amser penodedig cawsom y fraint o ymgasglu at ein gilydd yno, i daffu ein hadling i mewn.

Yr oedd yno bob peth anghenrheidiol er ein gwneud yn gyseurus,—yr oedd yno luniaeth a llawenydd gyflawnder. Ac y mae yn dda genym allu dweyd, fod yr hyn a dderbyniwyd mewn arian a gwerth, yn dod i syny i'r swm hardd o \$53 60. Y mae hyn eto yn ddatguddiad adnewyddol o ddaioni Cymry Granville, ac hefyd o'u parch i goŵadwriaeth Mr. Jenkins, trwy ofalu am ei weddw unig a'i blentyn amddifad. Y mae hefyd yn arwydd o grefydd bur a dihalogedig, sef ymwel'd â'r amddifad a'r weddw yn ei hadfyd. Yr Arglywydd a dalo iddynt yn ddau-ddyblyg yw dymuniad yr eiddoch mewn cariad,

JOHN L. JONES, Ysg.

CYMRU YN NINAS ST. LOUIS, MO.

At y Cymru yn America, a dyfodiad i'r wlad.

Mae yn dda geuym alla hysbysu fod achos crefyddol Cymreig wedi ei sefydlu yn ddiweddar yn ninas St. Louis, Mo.—ar gongl heolodd Broadway ac O'Fallon—ysgol Sabbothol yn y bore am 9, pregethu am 3 prydawn, a chwedd gweddi am 7 yn yr hwyr. Y gweinidog yw y Parch. Evan Edwards—trysorydd yr eglwys, Mr. David Davis. Boneddwr adnabyddus i ni a hysbysa fod golwg ddymunol ar yr achos Cymreig yn St. Louis—y weinidogaeth yn felys a thra derbyniol, a theimladau dymunol yn fyfynu yn mhlith ein cenedl yno.

GANWYD.

Tach. 25, 1863, merch i David N. a Margaret Jones, Long Creek, Iowa, gelwir hi HANNAH ELIZABETH.

Tach. 28, yn Chicago, Ill., mab i David Mathews a'i briod, a'i dad a roddodd iddo yr enw GENERAL ULYANES GRANT MATHEWS, er cofiadwriaeth am y gwron hwnw ac am y lwydr fawr hono a enillodd ddiweddar.

Ion. 13, 1864, yn Holland Patent, Oneida Co., N. Y. mab i John D. Owens a Margaret ei briod—a gelwir ei HANDEL EDWARD.

Ion. 3, merch i Wm. a Mary Anwyl, Long Creek, Iowa, gelwir hi MARGARET ELIZABETH.

Ion. 12, yn Beaver Meadow, Pa., merch i Mr. Thos. H. Lewis a'i briod, a gelwir hi MARTHA JANE.

PRIODWYD,

Mai 23 1863, yn nhŷ gweddwr Mr. D. Parry, ger Nebo, Perry township, swydd Gallia, O., gan y Parch. J. A. Davies, Mr. JOHN DAVIES, gôf, Patriot, a Miss MAGDALEN PARRY, merch y diweddar David Parry o'r lle uchod.

Rhag. 10, yn Beck's Run, Pa., gan y Parch. R. B. Williams, Pittsburgh, Mr. SAMUEL WILKINSON a Mrs. ELIZABETH JENKINS.

Rhag. 29, gan yr un gweinidog, yn nhŷ Mr. Thomas Parry yn Pittsburgh, Mr. JOHN W. GRIFFITHS a Miss MARY JANE DAVIES, y ddau o Ebensburg.

Llwyddiant iddynt wy'n ddymuno,
Tra bôst yma ar y llawr,
Cyfoeth, cysur, a duwioldeb,
A doethineb ar bob awr;
A phau roddo'n doeth Greadwdr
Holl elfennau'r byd ar dân.
Boed ar gael ar ei ddehulaw
John yughyd a Mary Jane.

A FRIEND.

Rhag. 9, yn Waterville, E. N., gan y Parch. E. Davies, Mr. ALONZO CALKINS a Mrs. MARGARET SARGEANT, y ddau o Waterville.

Rhag. 19, gan yr un, yn Newburgh, O., Mr. JOHN POWELL a Miss MARY EDWARDS, y ddau o Newburgh.

Rhag. 18, yn Eglwydyd y Cynulleidfaoion yn Racine, Wis., gan y Parch. C. D. Jones, Mr. JOHN M. JONES, nai y Parch. J. Parry, diweddar o Allen, Ohio, a Miss MARY A. JONES, y ddau o Racine.

Rhag. 24, yn Palmyra, O., gan y Parch. J. Lloyd, yn ei dy ei hun, Mr. JOHN E. THOMAS o Paris, swydd Portage, O., a Miss HANNAH JOHNS, merch i'r diweddar David Johns o Palmyra.

Rhag. 24, yn Emporia, Kansas, gan y Parch. James M. Pryse, yn nhŷ Mr. Thos. H. Thomas, Mr. PETER HUGHES a Miss SARAH MADDOCK, y ddau o'r lle uchod.

Rhag. 30, yn Steuben, yn anedd Josiah Owen, ysw., tad y briodferch, gan y Parch. D. C. Evans, Remsen, Mr. Lewis J. Lewis o Deerfield, a Miss MARY E. OWEN, Steuben.

Rhag. 31, yn Utica, gan y Parch. E. C. Curtis, Mr. Lewis F. MILLER a Miss MARY ELIZABETH JONES, y ddau o Utica.

Rhag. 19, yn Syracuse, Onio, yn nhŷ y gweinidog, gan y Parch. Wm. Edwards, Mr. THOS. MATHEWS a Miss MARY DAVIS, y ddau o Syracuse.

Ion. 6, 1864, yn yr un lle, a chaw yr un, Mr. THOS. C. MANWAKING a Miss ANN HUGHES, y ddau o Syracuse.

Rhag. 24, yn Camptonville, Cal., gan y Parch. Wm. O. Williams, Mr. RICHARD W. WILLIAMS a Miss MARGARET JONES, diweddar o Pleasant Grove, Iowa.

Ion. 1, 1864, yn Jamesville, plwyf Granville, N. Y., yn nhŷ y briodasferch, gan y Parch. L. D. Howell, Utica, Mr. DAVID E. JONES o Middle Granville, a Mrs. HANNAH JAMES o'r lle blaenaf.

Ion. 1, yn Middle Granville, yn nhŷ y Dea. Ioan Prichard, tad y briodasferch, gan yr un gweinidog, Mr. WILLIAM M. MORRIS a Miss MARGARET PRICHARD, y ddau o Middle Granville.

Ion. 4, yn Collinsville, swydd Lewis, E. N., yn nhŷ Mr. John Evans, gan y Parch. D. E. Prichard, Mr. JOHN GRIFFITHS, Kansas, a Miss ELIZABETH ROBERTS, o Leyden, swydd Lewis.

Ion. 6, yn nhŷ Mr. Ezekiel Miles, yn East Birmingham, Pa., Mr. JOHN T. JONES o Tallmadge, Ohio, a Miss HANNAH LEWIS o Birmingham.

Ion. 9, yn Danville, Pa., yn anedd y briodferch, gan y Parch. J. B. Cook, Mr. JOHN DAVIES a Miss ANN ROGERS, y ddau o Danville.

Ion. 11, yn Utica, gan y Parch. W. Rowlands, D. D., Mr. GRIFFITH MEREDITH o Prospect, a Mrs. ANN JONES o Utica.

BU FARW,

Medi 11, 1863, yn Little Falls, swydd Herkimer, E. N., ANNY MARIA, merch Owen Highland a'i briod, yn 7 mis ac 11 diwrnod oed. Bu yn glaf dri diwrnod. Yr enynfa ar yr ymysgarodd a'r ymenydd oedd ei selni.

O fy anwyl anwyl Anny,

'Rwy'n hiraethu am dy gwml,

Dy olwg tirion lonai'm calon

Pan yn rhoddi iti'r ddwyfion.

'Roedd dy fagu imi'n hyfyd

A'th siroli wên a lonai'm hysbryd.

O am gymorth i dawelu

Ac ymddiried yr yr Iesu,

Gwelaf fore'n gwawrio draw

Pan yn llon cawn ysgwyd llaw,

Cawn gyd ganu byth heb dewi

Yn y nef am goncwest Iesu.

EI MAM.

Tach. 15, ger Youngstown, O., Mr. THOMAS MAZZY ar ol tri mis o gystoid blin. Ymosodwyd arno yn gyntaf gan yr intermittent fever, yna gan y low nervous fever, a phau yn ol tyb y meddyg ac eraill yr oedd yn gwellhau, cymerwyd ef yn ddysymwth gan y Pleurisy, yr hyn a'i gwnaeth yn anhawdd iawn iddo anadlu ac a orphenodd ei yrfa yn mhen ychydig ddyddiau. Claddwyd ef yn mynwent y Bedyddwyr yn Brier Hill, gweinyddwyd gan y Parch. D. Probert (B.) a Mr. E. Lewis, a phregethodd yr ysgrifenydd ar gais y weddw oddiwrth ei theston dewiaedig hi ar yr amgylchiad, sef 2 Tim. 4: 7, 8. Brodor oedd Mr. Mazzy o fro Morganwg, D. C. Daeth i'r wlad hon tua saith mlynedd yn ol—bu ar ymweliad a Chymru unwaith drachefn—a daeth ei deulu yma tua thair blynedd yn ol. Yr oedd yn ddyn serchog, yn gymydog siroli a charedig, yn ddiwyd yn ei alwedigaeth a hyderwn ei fod yn Gristion cywir. Pan oedd yn gyfyng iawn arno i gael ei anadl, tystiolaethodd yn gryf am ei obaith yn Nghrist, dywedai, "Y mae gol-euni ar fy llwybr—gwn i ba le yr wyf yn myned." Gadawodd weddw ac wyth o blant a pherthynasau eraill i alaru ar ei ol. Y mae gan ein chwaer alarus yr hyfrydwch fod y rhan fwyaf o'i phlant yn arddel y Gwaredwr. Yr Arglwydd a'i noddo ac a'i diddano yn ei thrallod, ac addygo y gweddill o'i phlant i afael yr lechydwrfaeth, ac a'u cymhwyso hwy a ninau i fyned ar ol ein hanwyliaid ymadawedig at Iesu i'r trigfau dedwydd yn nhŷ ein Tad.

THOMAS W. DAVIES.

Rach. 22, yn Cambria, Wis., yn 45 oed, WILLIAM

R. LLOYD. Yr oedd yn enedigol o sir Fôn, G. O. Symudodd i'r wlad hon tua 15 mlynedd yn ol. Cy-chwynodd ei yrfa grefyddol yn fore a pharhaodd yn fyddlon hyd y diwedd. Yr oedd yn Gristion da ac yn swyddog gofalus yn Eglwys Dduw. Teimla yr Eglwys Annibynol yn Cambria golled fawr ar ei ol. Gadawodd weddw a tri o blant. G. JONES.

Tach. 27, yn Caledonia ger Portage City, Wis., yn 62 oed, Mr. THOMAS OWEN. Yr oedd yn enedigol o Drawsfynydd, G. C. Bu yn byw am flynyddau lawer yn Schuyler, Herkimer Co., N. Y. Ymunodd â chrefydd taag 31 mlynedd yn ol yn Utica, Gadawodd 8 o blant a gweddwy i alaru eu colled ar ei ol. Yr Arglwydd a'u cynallo. Claddwyd ef yn y gladdfa wrth gapel y T. C. yn Caledonia. Pregethwyd yn y capel a enwyd ar yr achlysur gan y Parch. G. Jones, Cambria.

Tach. 25, yn Farmersville, Cattaraugus Co., N. Y., Mr. WM. B. EVANS, yn agos i 48 ml. oed. Ei afiechyd oedd y cancer yn ei ranau tumewol. Bu yn gwaesu ac mewn poenau mawr ar droio er ys rhagor na blwyddyn. Mab ydoedd i Benjamin ac Elizabeth Evans, Llanboidy, sir Gaerfyrddin, D. C. Ganwyd ef Rhag. 13, 1815. Yn niwedd 1838, priododd ag Anna Evans, merch John Evans, tailor, Pencraig, plwyf Llanwysuio. Bu iddynt 12 o blant, 9 o ba rai sydd yn fyw. Daeth at grefydd yn 1840, derbynwyd ef gan y Parch. Mr. Williams, Herwaun. Daeth i America yn 1842, a bu fyw yn West Schuyler, ger Utica, N. Y., 9 neu 10 mlynedd. Symudodd i Cattaraugus yn 1852, lle y trenlodd weddill ei oes. Yr oedd yn ddyu hynaws a thawel, yn grefyddwr fyddlon ac ymdrechgar yn ol ei sefyllfa a'i amgylchiadau, a theimlir hiraeth ar ei ol, nid gan ei deulu a'r eglwys yn unig, ond llawer o rai ersill hefyd. Yr oedd yn aelod o Eglwys Gynulleidfao Siloam oddiar ei ffurfiad yn 1856, a chyn hynt o eglwys Carmel. Rhoddodd sail dda i gredu fod marw yn eiw iddo. Cyngorol lawer ar ei blant i fyw yn dduwiol. Ychydig cyn marw dywedai wrth ei briod; "Anna, iwsia dy reswm a phaid a chrio ar fy ol i." "A wyt ti yn gwybod i b'le yr wyt ti'n myn? William?" "O ydwyf, yr wyt yn myn'd at Iesu Grist ac i well lle nac a fuais erioedd ynddo yn y byd yma." Yn nechreu y Rhyfel yn 1861, ymunodd eu dau fab hynaf â'r fyddin, un am ddwy a'r llall am dair blynedd, ac ofnont bron bob dydd gilydd fod y bechgyn wedi syrthio yn y frwydr. Daeth un adref dechreu'r haf, ac mae y llall yn flwr de ar y maes eto. Ond daeth angen yn mlaen ac aeth a'r tad ymaith o fynwes ei deulu. Gadawodd weddw a 9 o blant i alaru yma, ac amryw berthynasau yn yr Hen Wlad. Yn ei gladdigaeth gweinyddwyd yn Gymraeg gan y Parch. Wm. Thomas ac yn Saesneg gan y Parch. H. N. Plumb. E. GRIFFITHS.

Dymunir i'r *Diwygiwr* godi yr uchod.

Rhag. 1, wedi dirfawr a pharhaus boenau am ddeng niwrnod, o'r lung fever, Mrs. HANNAH HUGHES, anwyf wraig E. P. Hughes, gynt o Liverpool, Lloegr, ond yn bresenol o Flint Creek, Des Moines, Iowa, America Ogleddol. Merch hynaf ydoedd y drancedig i'r hen batriarch dwiwl y Parch. Robert Owens o Llanrwst, Sir Ddinbych, G. C. Ymunodd gyda'r T. C. oddeutu 40 mlynedd yn ol, a bu yn aelod cyson, eamwyt a defnyddiol gyd a'r enwad hwnw tra yn ei gwlad enedigol; ond wedi ymfudo i'r wlad hon, gan nad oedd yr enwad uchod yn gyfleus iddi, trenlodd y blynyddoedd diweddfaf o'i boes (yn fyddlon hyd eithaf ei gallu) gyd a'r brodyr Cynulleidfao. Wedi y ddau ddiwrnod cyntaf o'i chlefyd, daeth yn ddydd golen ar ei henaidd, a pharhaodd felly hyd ei marwolaeth, fel y gellir d'weddyd yn ddibetrus iddi farw yn suddugolaethus, yn orfoleddus, ac yn dawel. E. GWR.

Rhag. 2, yn Newark, O., MARY LLOYD, anwyf briod Mr. Robert Lloyd, yn 42 ml. oed. Hebryngwyd ei gweddillion i fynewnt Alexandria, i feddrod ei thad a'i mam, a gweinyddwyd yn y claddigaeth gan y Parch. David Price.

Rhag. 4, JOHN EVANS, mab Mr. Morgan a Jane Evans, St. Albans, oed 19 ml., 11 mis a 3 diwrnod. Cafodd gystadd trwm am 28 o ddyddiau o dan y typhus fever. Claddwyd ef yn mynwent y "Welsh Hills," ger Granville, pryd y gweinyddodd y Parch. John Williams, Bryn Beriau, Harrison, cyn cyhwyn y corff ac wrth y bedd. Pregethodd y Parch. David

Price. I'r bobl ieuanc, ar yr achlysur o'i farwolaeth, yn addoldy yr Annibynwyr yn Granville, oddiwrth lago 4: 14 "y rhai ni wyddoch beth a fydd yforn."

Rhag. 28, yn Harrison, ger Granville, wedi hir nychdod a chystudd yr hwn a ddioddefodd gydag amynedd Cristnogol, Mrs. MARGARET WILLIAMS, anwyf wraig y Parch. John Williams, oed 59 ml. a 11 mis. Hebryngwyd ei rhan farwol i gladdia St. Albans, pryd y gweinyddwyd gan y Parch. Mr. Howe a D. Price, Newark.

Bwriedir cyhoeddi cofiant o'r chwaer deilwng hon yn y CENHADWR yn mhen ychydig amser.

Rhag. 7, yn East Birmingham, Pa., MARY ANN, merch William a Hannah Rosser, yn 24 ml. oed.

Rhag. 31, JAMES PIPER, diweddar o Llanamlet, D. C., yn 40 ml. oed. Yr ydoedd newydd fyned i Greensburg, Ohio, er cymeryd gofal melin lifo, a chafodd niwed yno wrth geisio bwylys a peiriant, yr hyu a brofodd yn angau iddo yn mhen ychydig oriau. Dygwyd ei weddillion i'w claddu yn Hill Dale ger Alleghany. Gadawodd yn y ddinas grybwyllledig weddw a thri o blant mewn galar dwys ar ei ol.

Rhag. 28, ELIZABETH DAVIES, merch John Davies, tailor, a'i briod, yn 4 ml a 23 diwrnod oed. Yr oedd yn blentyn bynod hardd a henaidd iawn yn ei ffurdd. Mae yn ymddangos ei bod weithiau yn canu emynau crefyddol, na wyddai ei rhieni oddiwrthyt. Canodd ychydig cyn marw yr emyn canlynol:

"When I can read my title clear
To mansions in the skies,
I'll bid farewell to every fear
And wipe my weeping eyes."

Claddwyd ei chorff yn mynwent y Cynulleidfaoion Cymreig yn Pottsville. Gweinyddwyd ar lan y bedd gan y Parch. Mr. Morgans. Heddwch i'wch y fechan—a Daw fyddo yn nodedd i'w rhieni galarus.

E. B. P.

Rhag. 10, yn 34 ml. oed, ELIZABETH HUMPHREY, priod Mr. Griffith Humphrey, Glan yr afon, Ixonia, Wis. Bu farw wrth roddi genediggaeth. Claddwyd hi a'i baban bychan yn yr un arch. Gadawodd briod tyner a phump o blant ymddilaid i alaru eu colled ar ei hol. "Coffadwriaeth y cyfiawn sydd fendigedig," ac felly yr eiddo y chwaer hon. Yr oedd Cyfaill pechadurlaid a lithau mewn heddwch a'u gilydd er ys talm. Yr oedd yn aelod fyddlon o eglwys yr Annibynwyr yn Ixonia. Ei hunig oibaith wrth fyw oedd cael trugaredd i'w henaidd yn Nghrist; a bu farw fel y bu byw, a'i phwys ar ei Harglwydd. Er bod yr bin yn dra annymunol, ymasglodd tyrfu fawr i dalu y gymwynas olaf iddi. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd. D. S. DAVIS.

Rhag. 30, yn 6 ml. oed, ROBERT NEWTON REES, mab i John ac Elizabeth Rees, Long Creek, Iowa. Ei afiechyd oedd y scarlet fever.

Rhag. 31, yn agos i 11 ml. oed, o'r un afiechyd, ELIZABETH, merch i'r un rhieni.

Rhag. 21, yn Big Rock, Ill., yn 4 ml. a 6 diwrnod oed, o'r croop, THOMAS E., mab i Richard a Margaret Williams. Pregethwyd yn y gladdigaeth gan y Parch. J. L. Richards, oddiwrth 2 Bren. 4: 6, "Is it well with the child?" &c. Yr oedd y cynulliad yn lluosog a'r gwrandawriad yn astud

Thy days, my dearest one, were few,
An angel's morning visit,
That came and vanished as the dew
'Twas here, 'tis gone, where is it?
We gaze upon thy little chair,
Thy form we often see it
But ah, the second painful thought
Reveals not thee, why is it?
With speedy flight thy spirit fair,
Has left for realms of beauty,
Imagination paints thee here
But thou art there in glory:
Thou'st left, my son, two aching hearts
E'er since the day we lost thee,
I have resolved through grace to start
For that same land of beauty.

OMICRON.

Ion. 5, 1864, yn Ixonia, o'r lung fever, JOHN D

REES, yn 52 ml. oed. Gadawodd deula lluosog a pharchus i alaru eu colled. Yr Arglwydd fyddo yn nododd iddynt yn eu trallod,—yn Rwyg i'r weddw, ac yn Dad i'r ymddilad. Gweinyddwyd yn ei ang-ladd gan y Parch. Richard Griffiths, Watertown.

Ion. 7, yn Boonton, N. J., **GEORGE JENKINS**, yn 58 ml. oed. Calodd y tad, y dyngarwr, a'r Cristion gloyw yna ei gymeryd ymaith yn hollol ddisymwth. Wedi bod mewn cerbyd gyda ei lerc'h hynaf, tua 4 milltir o ffordd, i'r dyben o gyfarfod ei briod yr hon fethodd gyrraedd yd gartref y noson hono. dychwelasant i'r tŷ ac wedi eistedd i lawr am ychydig fynyddau dywedai, "*That was a very cold ride, dear.*" a chyda ei fod yn trefnu aiarad rhoddodd ocheniad drom, yr hys achosodd i'w ferc'h fydd ato, ond nid atebai air, er ei thrallod blin. Yr oedd y ffun fywiol wedi ym-adael i beidio dychwelyd mwy. Gau ei fod yn cael ei flino er's tua 4 bynedd gan glefyd y galon yr oedd yn dysgwyl mai yn ddirybudd y cymerid ef allan o'r byd yma. Yn y rhawolwg ar yr anglychiad dywedai wrth ei briod fod pob peth yn dda rhyngddo a'r nef-oedd, ac nad oedd dim yn rhwympo ei serchiadau wrth y byd yma ond ei lleshad bi a'r plant. Ei ymddy-giadau cariadlawn, ei fynywedd ddiidwyll, ei ffyddlondeb fel cyfaill, ei gydymdeimlad a'r gorhymedig a'r trallod-eding ei ymdrechion a'i barodwysd i gydweithredu gyda phob achos daionus, ei yabryd Cristionogol a'i ddeitgyddioldeb yn mhob cyrch cymdeithasol a gofiri yn hir yn moddyliau ardalvddion Boonton. Hefyd y mae wedi gadael yr argraff hyny arnynt, mai byw iddo ei oedd Crist, a bod marw yn eiw surhaethol iddo.

JOHN R. JENKINS.

Ion. 14, yn Carbondale, Pa., o'r cancer, **Mrs. ELIZABETH WATKINS**, gwraig Mr. Edward Watkins, yn 70 ml. oed. Merch ydoedd i Wm. ac Elinor Rees o Gyrnos yn agos i Ystrad Gynlle, Morganwg. Yn Abertawe y tuoddwyd hi at achos y Gwaredwr, ac ymunodd a'r eglwys Annibynol yuo dan ofal y Parch. Mr. Davies. Ymunodd mewn priodas a Mr. Edward Watkins yn Llanelly, awydd Frycheiniog yn y fl. 1824, ac yn 1832 daethant i'r America, ac i'r lle hwn sef Carbondale, lle yr ymunasant a'r eglwys Annibynol. Yr oedd ein chwarae hon yn gynllun a gofalus. Gellir dweyd iddi wneud ei rhan gyda phethau y bywyd hwn. Bu yn briod ffyddlon ac yn iarn o'r tyneraf, ei phriod a'i phiaut a gawsant golled fawr ar ei hol. Fel chwarae grefyddol yr oedd wedi cadw ei chydgyntliad yn dra ffyddlon, nid yn aml y gwelid ei heisiau yn y moddion crefyddol. Dywedai ei phrofiad gyda theimlad yn y gytellach grefyddol. Yr oedd ei phwys yn daweil ar Iesu Crist fel ei Gwaredwr mawr. Bum yn ymwelod â hi nos Sabboth cyn iddi farw—yr oedd yn teimlo yn hyfyd pan oedd y brodyr yn gweddio drati—bu augau yn eiw iddi. Gadawodd briod a 3 o blant, dau o honynt yn briod—i alaru ar ei hol. Gweinyddwyd yr ysgrifenydd yn ei chladdedigaeith, oddiwrth Heb 13: 14.

LEWIS WILLIAMS.

Marwolaethau yn Georgetown, Iowa.

Ymwelwyd a theulu ein brawd J. S. Morgan, a chystudd trwm, yn yr Hydref diweddaf, sef yr llyn a elwir clefyd y gwaed, o ba un y bu 3 o'r plant farw sef

Medi 9. **ELINOR MORGAN**, yn 10 mis a 22 d. oed.

Medi 13. **MARGARET MORGAN**, yn 8 ml., 8 mis a 9 diwrnod oed.

Hyd. 5. **DANIEL MORGAN**, yn 5 ml., 5 mis a 3 d. oed. Claddwyd y tri anwyliad hyn wrth ochr eu gilydd yn mynwent capel yr Annibynwyr yn y gymydogaeith hon, lle y gorhwyssant hyd oni ymgyffyddu oll. Bu Mrs. Morgan hefyd yn glaf iawn am hir amser, ond trwy drugaredd, y mae hi yn gwella ac yn awr yn debyg o gael ei haderyd i'w chynnefnio iechyd, er mawr gysur i'w phriod, a'r gweddidiol a'u plant. Bydded i'r Arglwydd feidithio yr oruchwyl-iaeth chwerau hon i fod o les iddynt hwy fel teulu, a ninau fel cymydogion.

T. JONES.

Ion. 2, yn Utica, **WILLIE**, mab i Wm. E. ac Elinor Jones, yn 7 mlwydd, 2 fis a 10 d. oed. Yr oedd yr un bach hwn yn wyr (o du ei dad) i Mrs. Jane Davies, Newmarket, Cymru.

Ion. 3, yn Oriskany, N. Y., **Mrs. CLOE WILLIAMS**, yn 81 mlwydd oed.

Ion. 13, yn nhŷ Mr. Simeon Hughes, plwyf Trenton, N. Y., ar ol ychydig ddyddiau o gystudd, **Mr. ROBERT**

OWEN, yn 86 ml. a 9 mis oed. Bu farw yn ei hono anedd. Yr oedd yn aelod cymeradwy gyda y T. C. yn Remsen.

Ion. 18, yn mhlwyf Trenton, N. Y., **JONAS**, mab i'r diweddar G. E. Griffiths, Fron Deg, tua 24 ml. oed.

Ion. 9, yn Lee, N. Y., o'r diphtheria, **ELLEN LUTZ**, merch i Richard P. a Louisa Jones, (wyres i Mr. Jenkin Jones, Remsen.) yn 9 ml a 6 mis oed.

Ion. 25, yn yr un lle, ac o'r un cystudd, **MARTHA**, gwraig Mr. Richard P. Jones (ei ail wrraig) a merch i Mr. John Prosser, diweddar o Utica.

Ion. 13, yn Paris, sir Portage, Ohio, yn 84 ml. oed, **Mr. THOMAS JONES**, gynt o Pantybetsu, ger Glynarthon, sir Aberteifi. Ymfudodd i'r wlad hon tua 32 o flynyddau yn ol. Bu yn preswyllo am ychydig yn Nova Scotia, ac yn nghylioedd Utica, cyn symud yn blaen i'r gymydogaeith hon. Treuliodd amryw o flynyddau olaf ei fywyd mewn undeb a'r Eglwys Annibynol yn y lle hwn. Calodd ei tagu cyn cyfodiad yr Ysgol Sabbothol yn Nghymru, ac yr oedd fel llawer o'i gyfoedion yn anllithreug, ac felly dan anfautais i fod yn ddeffnyddol gyda chrefydd. Dywedai ar ei glaf wely ei fod yn bechadar mawr, ei fod yn caisio lleisiau am faddeuant, a'i fod yn gobeithio y gwaell Duw drugarhau wrtho; ac adroddai y penill

"Os gwelir fi, bechadar,

Rwyd ddydd ar benly nhaith,

Rhyledol fydd y canu

A newydd fydd y iaith." &c.

Claddwyd ef ar y 15fed wrth addolgy yr Annibynwyr yn Palmyra. Pregethwyd ei bregeth angliaddol y Sabboth canlynol gan yr ysgrifenydd. Gadawodd wrraig ac amryw o blant i alaru ar ei ol. Mae ei fab Benjamin yn filwr yn y 104 gatrawd o draedfilwyr Ohio. Mae ei wyr John T. Jones yn filwr yn un o gatrodau Iowa, a'i wyr Hugh Jones yn filwr yn y 7fed gatrawd o draedfilwyr Ohio. Yr oedd Lewis, brawd y ddau ddiweddaraf, yn filwr yn y 17 gatrawd o draedfilwyr Michigan, ond cafodd ei ladd yn mwyd weedyd Antietam.

DEWI SALT.

Gwneud caws ar y Sabboth—A allwn ni ddim llwyddo gydag amaethwyr Cristionogol ein cenedl y rhai a barchant ddydd yr Arglwydd, i beidio dafon eu llaeth i'r Gweithfeydd caws ar y Sabboth, ond ei gadw at wneud ymeuyn? Deallim fod perchenogion y gweithfeydd hyn yn lled gyffredin yn boddoloui i hyuy, a gobeithwn cyn bo hir y cyfnewidir y drefn yn hollol, fel bo y weithfa yn sefyll yn gwbl dros y Sabboth, ac na bydd neb yn myned iddi mwy na myned a'i wedd i'w gae i gynauafa ei fyd neu ei wair ar y dydd Sabboth.

Gofal am gysur y gweinidog.—Mae eglwys Gyuulleidfaol Pittsburgh, Pa., wedi belaeithu yn eu cyfraniadau at gynul ei gweinidog o \$700 i \$1000 y flwyddyn yn ddiweddar. Gwuaunt hyny oddiar yr ystyriaeth fod pob peth bron at gynul teulu wedi codi mor fawr yn eu prisiau—rhaf pethau yn ddwbl y peth oeddynt ychydig o amser yn ol. Ystyria yr eglwys hon mai ei dyled-awydd at ei gweinidog oedd gwneud hyny, ac nad oedd y codiad oud prin yn cyrrhaedd at godiad cyflogau gweithwyr cyffredin perthynol i'r eglwys a'r gyulleidfa. Nid oes nodawr un dosbarth o bobl yn dydddef cymant oddiwrth brisiau uchel y farchnad y dyddiau presenol a gweinidogion yr efengyl. Nid ydynt hwy yn gyffredin yn cynyrcbu dim i'w werthu—maent yn gorfod talu am bob awyddu at gynul teulu yn ol y prisiau uchel—tra ar yr un pryd nad yw y bobl dan eu gofal yn ychwanegu ond ychydig—dim mewn manau—at gynaliaeth eu gweinidog a'i deula. Ni ddylid y

pethau hyn fod felly. Teilynga eglwys Pittsburgh gannoliaeth, a gobeithir y bydd i eraill ddylyn ei hesiampl yn ei gufal teilwng am ei gweinidog.

Eira yn Iowa.—Mae hi yma y dyddiau hyn (diwedd Rhagfyr) yn eira mwyaf a welais erioed. Buom ni am 3 S.abbth heb allu cyfarfod i addoli. —*Gohebydd o Des Moines' Co., Iowa.*

Y dydd ofaf o'r flwyddyn ddiweddar cawsom dymestl o eira a gwyut oer yn chwythu o'r gorllewin ogledd, y fath ni welsom erioed o'r blaen—llawer o ddefaid, moch ac anifeiliaid eraill a fuont feirw gan yr oerfel; mae'n drugaredd nad yw trysorau'r iâ yn cael eu tywallt arnom yn fynych fel y waith hon.—H. T., Iowa City.

Yr ymfudiaeth i America.—Mae yn debygol yn awr y bydd cynydd mawr anarferol yn yr ymfudiaeth i America o wledydd eraill y flwyddyn hon. Os dileuair trefniant y gaethwasiaeth, diau y bydd llenw mawr yr ymfudiaeth dramor cyn bo hir yn myned i'r talaethau deheuol. Mae'r wlad yn hyfryd a'r hinsawdd yn ddymunol.

Yr oiwg yn obeihiol yn Arkansas.—Dysgwylir yn awr y bydd Cyhoedddeb yn cael ei rhoi allan gan y Cadf. Steele yn nhalaeth Arkansas ar y Mississippi, dan gyfarwyddyd y Llywydd, i ethol Llywodraethwr ar y dalaeth hono fel talaeth yn dychwelyd i'r Undeb, tua'r 28ain o Mawrth nesaf. Ar ol yr etholiad bydd Cynadledd yn cael ei galw i ddileu caethiwed yn y dalaeth. Dyna y gobaith presenol.

Sefyllfa pethau yn North Carolina.—Mae sefyllfa North Carolina yn lled debyg i Arkansas—parotodau ar weithrediad, yn gydanol a Chlyhoedddeb ddiweddar y Llywydd, i adferu y dalaeth i gysylltad rheolaidd a'r Undeb a'i chael yn dalaeth rydd. Bydded nawdd y Nef dios y gweithrediadau hyn.

Adferiad Louisiana.—Y ddeddf filwrol hyd yn hyn yw y ddeddf sylfaenol yn y dalaeth hon, fel Arkansas a North Carolina. Ond y mae y Cadf. Banks, yr hwn yw y Cadf. Llywodraethol yn y Rhandir milwrol hwn, wedi rhoi allan ei Gyhoedddeb am etholiad Llywodraethwr a swyddwyr talaethol eraill yn Louisiana. Mwy dewisol fuasai gan yr Undebwyr yn New Orleans fod Cynadledd Gyffredinol yn cael ei chynnal yn gyntaf i gyfnewid y Cyfansoddiad ac i ddileu y gaethwasiaeth o'r dalaeth, ac yna etholiad i ddewis y swyddwyr talaethol, rhag i fodolaeth y Cyfansoddiad, fel y mae yn awr yn un caeth, beri un rhwystr ar ffordd hyn. Ond dysgwylir yr atebir yr un dyben yn hollol trwy gynnal yr etholiad yn gyntaf a'r Gynadledd grybwyllledig ar ol hyn. Dileu caethiwed yr hwn yw yr achos mawr o ing a thrallod ein gwlad fydd y canlyniad, ac adferiad Louisiana i'r Undeb yn dalaeth rydd.

Byddin y Potomac.—Yn gwersylla yn eu gwersylloedd gauaf y mae y fyddin hon gan mwyaf. Eto ceir mawr frwydrau mynych rhwng catrodau ynddi a rhanau o fyddin y gelyniion, weithiau yn llwyddiannus a phrydian eraill yn aflwyddiannus. Hysbysir yn awr y bydd Byddin y Potomac yn

derbyn adgyfnorthion helaeth yn fuan—daeth 113 i mewn ddydd Mawrth, Ion. 19, a 175 ddydd Iau yr 21, i uno â meirchfilwyr Vermont. A hysbysir am chwaneaia iau helaethion at gatrodau eraill.

Encilio o'r Cynghrair Deheuol.—Gohebydd i'r Traveller, Boston, a ddywed, fod galwad wedi ei rhoi allan yn ddiweddar yn Raleigh, N. C., am Gynadledd dalaethol i ystyried y cwestiwn o encilio o'r Cynghrair Deheuol ac ymofyn am adferiad i'r Undeb. Dywed yr ysgrifenydd fod y Llywodraethwr Vance a phob boneddwr bron o ddylanwad yn y dalaeth dros ddychwelyd i'r Undeb. Ystyria y gallai y Cadf. Butler gyda 5,000 o wyr gymeryd meddiant o brif ddinas y dalaeth a gwaredo y dalaeth oddiwrth drawslywodraeth y gwrthryfelwyr mewn mis o amser.

Tennessee.—Y newyddion o Tennessee a ddangosant fod y dosbarth a elwir y ceidwadwyr (*conservatives*) yn gystal a'r gwreiddiolwyr mwyaf penderfynol yn llefaru yn groyw dros ddilead y gaethwasiaeth. Y Llywodraethwr, Andrew Johnson a ddywed, "Tarewch ymaith y cadwynau oddiwrth y caethwas a rhoddwch y gorthrymedig yn rhydd." Ei feddwl ef yw mai dilead uniongyrchol ac nid graddol sydd oraf. Dysgwylir yn dra hyderus y daw Tennessee cyu bo hir yn dalaeth rydd. Mae cyfarfodydd cyhoeddus lluosog wedi cael eu cynnal mewn gwahanol fanau yn y dalaeth yn pleidio yr egwyddor, ac y mae Newyddron Memphis a Nashville yn gryf dros ryddid.

Y bobl yn anfoddlawn i'r orfodiaeth.—Llythyr o St. Augustine yn nhalaeth Florida a hysbeia fod y ffermwyr o'r wlad yn dianc i'r ddinas, yn dra anfoddlawn i drefn Jeff. Davis yn gorfodi pob dyn gwyn o 15 i 55 oed i uno â'r fyddin wrthrytelgar. Y mesurau gorthrymus hyn a harant lawer o anfoddlourwydd yn mhulth y werin, a'r bobl yn ardaloedd St. Augustine a ddaugosant awydd mawr i sicrhau amddiffyniad y fyddin Undebol.

Gair o Chattanooga, Tenn., dyddiedig Ion 21, a ddywed fod gorchymyn yr awdurdodau gwrthryfelgar i'r milwyr oll (y rhai y mae eu hamser i wasanaethu yn y fyddin wedi dyfod i ben) i barhau eto yn y gwasanaeth milwraidd am dair blynedd chwenegol, yn peri i gaunoedd fflui ac ymolyn am amddiffyniad yn ugwersylloedd yr Undeb. Un ar bymtheg a deugain a ddaethaut i mewn gyda eu gilydd yn un fintau ffuedig heddyw. Yr ad-ymgrestriad yn myddin yr Undeb ydoedd ar gynydd. Y 44ain Indiana, y 24ain a'r 26ain traedfilwyr Ohio, ynghyd a'r 1af, 2il, 3ydd, a'r 5ed meirchfilwyr Ohio oeddynt wedi ail ymrestru.

Y Cadf. Gantt o Arkansas, yr hwn hyd yn ddiweddar oedd yn Gadfridog yn myddin y gwrthryfelwyr, sydd yn awr yn seilog dros yr Undeb a thros ddilead caethiwed o'r wlad. Dywedir ei fod yn paratoi Cyfarchiad at Bobl y De i'w hanog i roi eu harfau i lawr—fod caethiwed eisoes wedi myned yn hollol ddiwerth iddynt, a chan fod caethiwed mewn effaith wedi marw, nad oes gan-

ddynt ddim bellach i ymladd drosto—rhoi yr arfau i lawr sydd oraf a doethaf iddynt—a goraf pa gyntaf.

"Geiriau dros yr Undeb"—Bydd yr areithyddes euwog Miss Anna E. Dickinson, yn traddodi yr Araeth a draddododd yn ddiweddar yn Washington, ar y testyn hwn, "Geiriau dros yr Undeb," yn y Cooper's Institute yn New York, nos Fawrth, Chwef. 2.

Yr Ellmyn yn dyfod drosodd.—Mae yr Ellmyn yn ninas New York wedi tanscriffio tua haner can' unil o ddoleri yn ddiweddar tuag at gynorthwyo yr ymfudiath fawr ddygwyliedig o Germany i America,—i Maryland yn benaf—y Gwanwyn newaf.

Yr ymrestriad yn ninas New York sydd wedi cyrhaedd eisoes dros 3,000.

Chenango Canal—Dysgwyllir y bydd y Gamlas hon yn cael ei gweithio trwodd cyn bo hir at gyffiu talaeth Pennsylvania, yr hyn a fydd yn lles mawr, yn eutwedig i raudir caulbarthol talaeth Efrog Newydd.

Tiroedd yn y De ar werth.—Mae tiroedd a fuont yn feddiaut i'r caethifeistri yn South Carolina hyd yn ddiweddar, oud yn awr wedi dyfod yn eiddo i'r Llywodraeth gyffredinol, yn cael eu cyhoeddi ar werth yn ol pris cyffredin tiroedd y Llywodraeth, sef \$1.25 yr erw. Mae yn cael ei werthu yn lotiau o 20 erw. Gellir prynu un neu ddwy lot, a dim dros hyny. Gall unrhyw berson o 21 oed neu dros hyny (heb eithrio lliw) a fyddo wedi byw am 6 mis yn y rhauddir hnw, ei brynu yn ol y pris a enwyd; ond rhoddir y flaenoriaeth i ben au teuluoedd ac i wragedd ag y mae eu gwyr o angenrheidrwydd yn absenol. Y milwyr a'r morwyr a allant ei brynu felly. Cuiateir y drefu o gyweryd meddiant cyu prynu (*pre emption*) fel y gwneir ar diroedd y Llywodraeth mewn mauau eraill.

Pwysig o Nashville, Tenn., Ion. 26.—Y Cadf. Udebol Roseau yn Nashville oedd wedi derbyn hysbysrwydd diweddar fod *Brigade* o feirchfilwyr dan Forrest yn gwneud parotodau i groesi yr afon Tennessee yn Florence, Alabama, gyda y bwriad o wneud ymosodiad ar ganolbarth Tennessee. Roseau oedd yn ymbarotoi i wrthsefyll yr ymosodiad. Nid heb ymegnadau gorchestol o eiddo y gelyuon y rhoddant Tennessee i fyny. Gair diweddarach a hysbysa fod yr Undebwyr wedi buddugoliaethu yn Florence ac yn Athens.

Calonog eto o Arkansas.—Cynaliwyd Cynadledd gan ddiwyddion teyrngarol y dalaeth hono yn ddiweddar yn Little Rock, Arkansas, a phenderfynwyd dros wellhad Cyfansoddiad y dalaeth a dilead y gaetgwasiath. Yr oedd y Gynadledd yn cyrhychioli y naill haner i eiroedd y dalaeth a mwn na hauer y bleidlais yn 1860.

Maryland.—Mae Deddiwneuthurfa Maryland, y ddau Dy, wedi pasio pleidlais i alw Cynadledd gyffredinol i ystyried y cwstiwn o wellhau Cyfansoddiad y dalaeth a dileu y gaethwasiaeth.

Ganesiaeth Dramor.

Genedigaeth Tywysog.—Yr 8fed o Ionawr ganwyd mab i Dywysog a Thywysoges Cymru—aer o goron ar ol ei dad.

Senedd Lloegr oedd i ymgynull ar y 4ydd o Chwefror.

Bradwriaeth—Pedwar o ddynion a gymerwyd i fyny yn ddiweddar yn ninas Paris am fradwriaeth—3 o honyht yn Italiad.

Rhyfel Ewropaidd yn debygol.—Yn ol y newyddion diweddaraf, y tebygolrwydd o ryfel Ewropaidd oedd yn hytrach yn cynyddu.

Tra phwysig o Loegr.—Ion. 11, y Barnwyr ar achos yr Alexandra a draethasant eu barn yn flafriol i bercheuogion yr Alexandra. Ond codir yr achos eto i Lys uwch, "*Court of Exchequer Chamber*," ac efallai i Dŷ yr Arglwyddi.

MARWOLAETHAU YN NGHYMRU.

RHAGFYR—

- 2, David Evans, Cwmbarau, 58.
- 6, Morgan Hughes, Byrgoed, Llandderfel, 85.
- 5, Mary, merch John a Margaret Bryant, Tre-cyuaon, yn 21 oed.
- 6, John Jones, amaethwr, Gwaenyng bach, ger Dinbych, 63.
- 7, Jane, merch hynaf John Hughes, Gelli Beule, Bettwa y Cued, 25.
- 10, Mrs. Rose Hughes (mam y diweddar Mrs. Parry, o Cassia) yn ei phreswylfod, 12 Melbourne st., Everton, Liverpool, yn 66 oed.
- 11, yn 78 oed, Thomas Glynn Jones, draper, Hewl, Mostyn.
- 12, Hugh Ellis, New Butcher's Arns, Dinbych, yn 30 oed.
- 8, Edward Griffiths, grocer, Wyddgrug, 70.
- 14, David, mab John Tudor, Glandilas mawr, ger Machynlleth, 22.
- 16, Mary, merch John Davies, Glanmyheryn, ger Machynlleth, 18.
- 15, John Parry, Llandrillo, (gynt o Cae caregog) yn 86 oed.
- 17, Evan Lloyd, cariwr, Ceryg y druidion, 74.
- 20, yn 70 oed, Mrs. Mary Hughes, mam Robyn Wyn o Eifion.
- 18, yn Nolghellau, Mr. Wm. O. Jones, (Gwilym Ogwen) percheuog Swyddfa Y Dysgedydd, Y Cronici, a'r Ardd (gynt o Bethesda), yn 25 oed.
- 18, yn 29 oed, Rowland Hughes, Brondirion, Ffestiuiog, pummed mab John Hughes, o'r un lle.
- 18, Owen Jones, 17, Nash Grove, Liverpool.
- 22, Edw. Davies, gŵf, Foel, Garthbeibio, 86.
- 24, yn 73 oed, Sarah, priod y diweddar Moses Roberts, stone cutter, Dinbych.
- 24, Mary Pierce, Dolgareg ddu, Blaenau Ffestiuiog, merch i'r diweddar Thos. Pierce, Tan rhiw, Penmachno, yn 17 oed.

IONAWR—

- 1, Anne, priod Hugh Thomas, Gof, Llanllechiad, Arfon, yn 26 oed.
- 2, yn Sychnant Cottage, Llanafanfawr, Brycheiniog, yn 70 oed, Catherine, priod John Williams, diweddar o Nantlle, Llanddwrog.

1864.

CYF. XXV.

RHIF. 3.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

M a r t h .

Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODAETH.		Llythyr oddiwrth weinidog yn y fyddin,	85
Y Parch. Lewis Everett, Dyserth,	65	Ymweliad & Newburgh, O.,	86
Sylwedd pregeth — claddedigaeth Robert R. Jones,	67	Emporia, Kansas,	86
DUWINYDDIAETH.		South Bend, Minnesota,	87
Gweddi ddirgel,	68	Butternut Valley, Minnesota,	87
Dyddanwch Duw,	70	Donation y Parch. Daniel Rowlands,	88
Owyn Duw yn erbyn Ephraim,	72	Anrheg i weinidog,	88
Danfoniad y Messiah,	78	Cofiant milwr Cymreig,	88
LLENYDDIAETH.		Cyfarfod trimisol Tallmadge,	90
Cywydd y Drindod Dafydd Ionawr,	76	Anrhegion (<i>Donations</i>),	90
CYNULLEIDFAOLIAETH.		Ganwyd,	91
Undeb Cynulleidfaol i Gymru,	77	Priodwyd,	91
ADDYSG CYFFREDINOL.		Bu farw,	91
Llenlith,	80	Diolchgar gydnabyddiaeth,—Y Reilffordd at y Môr Tawellog,—Ymruthriad i'r tal- aethau gogleddol,—Aneswmythder yn myddin y gelynyion,—Mynediad llwydd- iannus trwy Alabama,—Louisiana yn ymbarotol i fod yn dalaeth rydd,—Texas yn ymlwybro at ryddid,—Gwneud caws ar y Sabboth,—Cymorth i'r milwyr cleif- ion a chlwyfedig,	94
BARDDONOL.		HANESIAETH DRAMOR.	
Baner Heddwch,	82	Rhyfel wedi tori allan yn Ewrop,	94
Penillion ar farwolaeth Wm. Jones,	82	CYMRU.	
Myfyrion am fy anwyl nith,	82	Marwolaethau,	95
HANESIAETH GARTREFOL.		Gair at blant Gomer yn U. D. America,	95
Cyfarfod Jubili Pottsville,	83	Areithiau ar America,	96
Ymweliad Caredig,	83	PERORIAETH.	
Cofiant Miss Dorothy Griffiths,	83	It is I, be not afraid,	96
Cyfarfod chwarterol canolbarth Ohio,	85		
Beibl Gyndeithas Freedom, N. Y.,	85		
Trysorfa yr Ysgol Sabbothol,	85		

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y misa diweddf:—D. P., Steuben, diweddar o Waterville, 1.50; J. W., Bangor, 15; M. W., Coal Valley, 1.50; W. R. H., Fall River, 1; J. L. R., Providence, 5.25; D. D. D., Ixonia, 5; R. L. R., Harrisburgh, 1.50; D. O., Tallmadge, 9; J. T. J., Burlington, 3; W. M., West Bangor, Pa., 11; D. G. E., Radnor, O., 6; D. P., Utica, 13; J. D. J., Utica, 10.25; J. J. W., Slatford, 1.50; W. O., Little Falls, 3; J. C., Waterloo, 1.50; W. G. R., Wellsborough, Pa., 5; J. W., Morrisville, 3; J. M. L., Sioux City, trwy law Mrs. E., Remsen, 3; J. M. W., Pittston, 5; J. W. E., Beaver Dam, 2; R. G. R., Ninety-six dros Mrs. Gaenor Jones, Llandderfel, 2; D. L., ysw. Plymouth, 5; G. D., eto, 1; E. L. J., Emporia, Kansas, 7; Parch. D. R. D., Brady's Bend, 5; Mrs. Johns, Palmyra, trwy law Parch. J. L., 1; R. R. J., Nelson, dros R. F., 6; E. G. H., 6; J. J. E., 1.50; a J. H. R., 1.50; H. D. J., Holland Patent, 1.50; D. E. E., Pittsburgh, (C. a L. H. &c.) 47.15; R. S., East Randolph, 2; R. N. W., Dodgeville, 5.50; J. T., Fox Lake, 3; E. O., Holland Patent, 1; T. M., Coal Valley, 1.50; W. W., 2nd., Palmyra, 1.50; T. J., Manaw Floyd, 1.50; W. R., eto, 1; E. W., Trenton, 4.50; G. E., Urbana, O., 15; E. M. J., W. R. W. a R. J., Douglas Flat, Cal., 4.50; D. B., Blossburgh, 10; D. J., Blossburgh, 5; D. D., Columbus, O., 1; Parch. J. H. J., Westchester, Ind., 10; E. R., North Jackson, 1.50; J. R. J., Sandusky, yn awr o Utica, 1.50; W. G., West Castleton, 12; C. R., New York, 1.50; Parch. W. D. W., Deerfield, 1; W. J. R., Wellsborough, Pa., 1; J. S. M., Georgetown, Iowa, 5; J. T. D., Wales P. O., Ohio, 6; J. B. D., Paddy's Run, 3.

Hefyd, oddentu cartref, H. T., Remsen, 1.50; W. R., eto, 1.50; Mrs. J., eto, trwy R. R. R., 1.50; D. W. J., eto, trwy yr un, 1.50; J. R. G., Steuben, 1.50; W. H. J., Bethel, 3.25; J. D. G., Remsen, 1.50.

Oa bydd rhifyonau yn cael eu dychwelyd, rhodd-enw y P. O. o ba le y dauonir hwynt.

Geiriadur Cymraeg a Seisonig.

A Dictionary of the Welsh Language, with the English Synonyms and Explanations by WILLIAM SPURRELL. Utica: J. JAMES JONES. 808 pp. \$1.25.

Dylai y llyfr hwn fod yn mhob tenla Cymraeg yn yr unol Dalaethau. Fel cydymdaith i'r ysgrienydd, heu neu ieuanc, mae yn aumbrladydy. Mae y tra ragori ar bob llyfr o'r fath a gyhoeddwyd erioed yn America, mewn cyflawnder a hel-aethrwydd, ac hefyd yn y cywirdeb a'r eamwythdra gyda pha un y mae gwir feddwl y Gymraeg yn cael ei osod allan yn y Seisonaeg. Nid oes yuddo ddim o'r "gerwindeb" sydd yn rhy gyffredin mewn geiriaduron o'r fath. Peth arall sydd yn ei argamul fel llyfr gwerthfawr i'r Cymru, ydyw ei fod yn gosod allan *ryw* yr holl sylwedd-eiriau; ac y mae pob un sydd wedi cyfansoddi yn gwybod mor bwysig ydyw hyn er aiwyn gallu gwneud hyn yn briodol a pherseinol. Hefyd mae yn nodi allan gydag eglurder a manylder i ba ran ymadrodd y mae pob gair yn perthyn. gyda rhoddi eu gwir ystyr yn eu gwahauol gysylltiadau. Mae yr awdwr wrth ei gyfansoddi wedi gwneud defnydd helaeth o ymchwiliadau Daniel Sylvan Evans, un o'r ysgolheigion goreu a'r ysgrienywyr mwyaf deniadol a fedd Cymru. Ac nid yw y cyhoeddydd Americanaidd wedi arbed na thraul na thrafferth i'w ddwyn allan mewn dull teilwng o'r awdwr ac o'r genedl.

Gellir cael y llyfr yn ddidraul drwy y post wrth anfon ei bria, ond ni wneir sylw o wa archiad heb y tai i'w chanlyn. Cyfeirir, J. JAMES JONES, Box 128 P. O. Utica, N. Y.

2u'64—1y

CADWALADR RICHARDS, TEMPERANCE HALL,

141 WEST BROADWAY NEW YORK.

Mewn cygyltiad a'r Llinell o Agerlongau mwyaf llwyddiannus yn y byd.

Mae C. Richards yn teimlo dyddordeb anghydmarol, ei fod yn galku hybysu ei aneirif gyfeillion, ei fod wedi ymrwymo am flwyddyn arall i weithredu gyda meddianwyr y Llinell ganlynol o Agerlongau, y rhai ydynt yn dyfod yn direct o Liverpool i New York bob wythnos, ac yn yr haf newaf deuant ddwywaith yn yr wythnos, sef:

City of London,	Kingsboro,	Edinburgh,
" " Baltimore,	City of New York,	Glasgow,
" " Manchester,	" " Washington,	Glenn,
" " Liverick,	" " Cork,	

JOHN G. DALE, 15 Broadway.

Mae o'r pwys mwyaf i'r cyhoedd ddeall nad oes un Llinell wedi bod mor llwyddiannus a'r un uchod. Er ei sefydliad ni cholodd ond un o hon- ynt, yr hyn a dilygwyddodd tua deg mlynedd yn ol. A pheth arall sydd angenrheidiol i'r cyhoedd wybod a sylwi arno ydyw, mai hon yw yr unig Llinell sydd yn dyfod yn direct o Liverpool i New York. Deallid y cyhoedd hefyd y cludir person- aua theuluocdd gyda yr Agerlongau anghydmarol hyn, mor iael ag unrhyw linell arall y rhai nad ydynt yn meddu y rhagoriaethau uchod.

Bydd un o'r Agerlongau uchod yn cychwyn o New York bob dydd Sadwrn, ac o Liverpool bob dydd Mercher, ac ar ol y cyntaf o Ebrill bob dydd Sadwrn a phob dydd Mercher.

Mae C. Richards hefyd yn parhau mewn cygyltiad a Hwyl-Longen yr Hen

"BLACK STAR LINE."

a theimla nad oes eisiau ond yn unig eu henwi, gan fod miloedd o Gymry yn America yn dystion o'r rhagoriaethau a'u cyfleusterau.

Adelaide,	Bridgewater,	Chancellor,	Resolute,
Australia,	Cultivator,	Constitution,	Tuorion,
Belle Wood,	Concourse,	John Bright,	Universo.

Fel na bydd i'm cyfeillion gael eu cadw yn Liverpool yn hwy na byddont yn dewis, ymrwymir y bydd i un o'r Llongau uchod hwylio o Liverpool ar yr 8ed a'r 24ain o bob mis.

WILLIAMS & GIBSON, 40 Fulton St.

Mae'n hybys bellach i'r Cymry yma ac yn yr Hen wlad fod y

TEMPERANCE HALL

yn meddu yr holl gyfleusterau angenrheidiol er gweinyddau cysuron i'r ymfudwyr ar ei taith naill ai o Gymru neu yntau i Gymru, heb i ut fanfyt arnynt, a bod y prisiau mor gymedrol fel na cheir neb un amser yn anfeddioni o herwydd hyn.

Deallid fy nghyfeillion y byddaf yn cyfarfod pob un o'r llestri uchod ar eu dyodiad i New York, fel na chaut eu twyllio gan ddyuion diegwyddor.

Yr ydym ni yn cymeradwyo Mr. C. Richards i ymfudwyr fel dyn y gallant roddi yr ymddiried mwyaf yddo:

William Rowlands, D. D.,	{ Gweinidogion y Meth. Calfinaidd.
William Roberts,	
Howell Powell,	
J. Edred Jones, M. A.,	{ Gweinidogion y Bedyddwyr.
Alfred Harries,	
J. W. James,	
R. D. Thomas,	{ Gweinidogion y Cynulleidfaolion.
David Price,	
Morris Roberts,	
Robert Everett, D. D.,	{ Gweinidogion y M. Wesleyaidd.
R. L. Herbert,	
H. Humphreys,	
Lewis Meredith,	

Sylwer—anfoner pob llythyr fel hyn:

CADWALADR RICHARDS,
141 West Broadway.
New York City.

3u'64—1y

BU FARW.—Yn mhlwyf Trenton, Chwef. 26, Mrs. JONES, gweddw y diweddar John G. Jones, a'r un dydd, yn yr un plwyf, Mr. JOHN POWELL.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 25, RHIF. 8.

MAWRTH, 1864.

RHIF. OLL 291.

Buchdraithodaeth.

Y PARCH. LEWIS EVERETT, DYSERTH.

O'r Dygddydd.

Y mae rhestr byddin y gweinidogion Annibynol wedi ei blychu yn ddiweddar, mewn amryw gymydogiaethu yn Ngogledd Cymru. Y mae gwrthddrych ein Cofiant byr presenol wedi ei rifo erbyn hyn gyda rhai a fu, ac y mae yn teilyngu sylw cyhoeddus. Dilynodd y diweddar Jay o Beth yn ei ddarlithiau, y Cristion fel Cristion, yn holl daith ei fywyd a'i angen yn fanwl iawn. Cymerodd olwg arno yn ei holl agweddau yn mhob man,—yn Nghrist, yn yr ystafell ddiregel, yn y teulu, yn yr eglwys, yn y byd, yn ei lwyddiant, yn ei aflwyddiant, yn ei gystuddian crefyddol, yn ei lawenydd ysbrydol, yn angen, yn y bedd, ac yn y diwedd mewn gogoniant. Ni fyddai yn briodol i ni yma ddilyn hanes bywyd Mr. Everett gyda y fath fanylder. Bydd ychydig o nodiadau cyffredinol arno yn fwy cydweddol ag amcan hyn o Fywgraffiad.

Ganwyd ein Cyfaill Ohwefror 20, 1799, yn Ngronant, yn mhlwyf Llanasa, yn sir Ffaint. Yr oedd ei rieni yn denlu crefyddol—yn byw yn Ngronant, ac yn aelodau o'r eglwys Annibynol yn Newmarket, dan weinidogaeth y Parch. Thomas Jones—ei dad yn Oruchwyliwr ar waith mwn plwm ger Gronant er's blynyddau lawer. Wedi hyny symudodd y teulu i fyw yn y Felindre, gerllaw Newmarket. Bu ei rieni fyw hyd oedran teg. Yr oedd ei dad yn arfer ei ddawn fel pregethwr achlysurol gyda'r Annibynwyr, ac wedi bod yn dra llafurus a llwyddiannus yn ei gymydogiaeth fel cynghorwr, a chefnogwr yr Ysgol Sabbathol.

Cafodd ein brawd addysg dda, mewn ysgolion cymeradwy er yn fachgen. Yr oedd ei ysgrifenlaw yn dlos a glân, ac yn rhagori ar y cyffredin. Bu yn gwasanaethu fel ysgrifenydd mewn masnachdai enwog yn Manchester, yn adeg gynarol ei fywyd. Yr oedd ef yn ymwybodol o fod dan argraffiadau crefyddol er yn more ei oes. Ymunodd ag achos yr Arglwydd yn Ninbych, yn ystod yr amser yr oedd

ei frawd, y Parch. Robert Everett, (yn awr Dr. Everett, America,) yn weinidog yno, ac yno y derbyniwyd ef i aelodaeth eglwysig. Yr ydoedd ef o deimladau naturfol lled dwymn a gwresog, ac felly nid hir y buwyd heb wybod fod ynddo duedd at y weinidogaeth gyhoeddus. Ni allai na fynegai yr hyn a welodd ac a glywodd. Yr oedd yn meddiannu'r ddawn ymadrodd llithrig a dedwydd, ac yr oedd yn nodedig o effeithiol mewn gweddi gyhoeddus. Fel hyn, yr oedd yn naturiol i'w gyfeillion ei annog i arfer ei ddawn yn gyhoeddus, ac i bregethu. Yn fuan wedi ymgymeryd a'r gwaith, rhoddodd broffion boddhaol i'r byd fod ynddo gymhlwysderau gweinidogaethol. Derbyniodd alwad unfrydol yn fuan oddiwrth eglwys oedd heb fod yn nebpell o Ddinbych, sef Llangwysfan; ac wedi cydsynio a'u gwahoddiad, neillduwyd ef yn gyhoeddus i waith cyflawn y weinidogaeth. Yr oedd hyn yn y flwyddyn 1881. Wedi bod yn llafurio yno, gyda graddau mawr o lwyddiant, derbyniodd alwad drachefu oddiwrth eglwysi Llanrwst, Trefriw, a Nantyrhiw. Cytunodd a'r anogaeth, a symudodd yno, a bu yn llafurio dros yspaid naw mlynedd, gyda graddau o lwyddiant mwy na chyffredin. Dechreuodd ei weinidogaeth yn y lleoedd unedig hyn yn y flwyddyn 1835. Yn nhymor ei weinidogaeth ynddynt, bu yn anogaethol i godi tri o bregethwyr, y rhai sydd yn weinidogion sefydlog ar eglwysi Cynulleidfaol. Yr oedd yn ddirwestwr ffyddlon a selog.

Bu yn dra gweithgar a llafurus mewn amryw gylchoedd mewn cymydogiaethau yn y wlad o amgylch. Ni arbedai deithio nac ymboeni yn y "gair a'r athrawiaeth," ac er gwneuthur daioni yn mhob man y gallai gyrhaedd iddo. Yr oedd ei feddwl wedi bod dan argraffiadau dwysion iawn byth ar ol y waredigaeth ryfedd a gafodd o beryglon ysturm eira, pan y cyrchai at ei gyhoeddiad, ar noson waith, i le a elwir Brwynog, ar y brynau uchel sydd yn cylhynu Nantbwlichyrheiryn, gerllaw Llanrhyochwyn. Yr oedd yn fynych o deimladau lled isel ac ofnus, ac oblegid hyny yr oedd wedi cymeryd un o'r plant yn gwmni ar y pryd. Wedi cyrhaedd i'r mynydd, daeth y

lluwch eira mor drwm, a chysgodion y nos mor dywyll, fel y collasant eu llwybr yn lân. Buont am oriau yn gwibio yn ol ac yn mlaen, gan ymdroi yn gyffrous ar y llwybr, heb allu mewn un modd gael gafael ar y cyfeiriad priodol, nes yr oedd ef yn mron a chwbl ymddyrsu, a'r buchgen wedi ymollwag i wylo, yr hyn a wna'i ei deimladau yn waeth. Ond eto, er hyn i gyd, pryd yr oedd anobaith yn ymyl eu llethu, daethant megys yn ddainweiniol o hyd i'r lle; a mawr oedd y gorfoledd a'r diolchgarwch, a'r canu a'r diolch, am yr arweiniad i ddiogelwch o ganol yr ofnau a'r peryglon mawr. Er fod yr amser dechreu wedi myned heibio yn mhell cyn iddynt gyrhaedd y tŷ, yr oedd yno deimladau tra boddhaol gan y pregethwr a'r gwrandawyr; a chawsant oedfa lewyrchus iawn, wedi yr holl bryder, y tybiant, a'r ofni a fu yn gwasgu arnynt yn hir.

Yr oedd yr achos crefyddol yn Llangwysfan, erbyn y tymor hwn, wedi ymddyrio i raddau mawr; a theimlai y bobl yno awydd mawr am iddo ddychwelyd i hen gylch ei lafur, gan hyderu y byddai hynny, dan fendith yr Arglwydd, yn foddion i adferu yr achos i'w eirioldeb blaenorol, ac felly fu. Cafodd y fraint o weled yr achos yn y lle hwnw, cyn hir, wedi lloni ac ymgryflhan, ac arwyddion gobeithiol arno.

Yn fuan wedi hyn, teimlodd ei ieohyd corfforol yn gwanhau, a'r yni grymus a feddai gynt yn llesgáu, fel yr ofnai nad allai ymgynal yn hwy yno; ac felly yn raddol, drwy gynghor meddygon, rhodddeis ei ofal gweinidogaethol i'fyny. Symudodd i gyfaneddu yn nghymydgogaethol y Rhyl, o fewn cyrhaedd i rai o'i berthynasau oedd yn preswyllo yno yn barod. Bu am yetod o tua blwyddyn heb fod mewn cysylltiad ag un eglwys neillduol. Yr oedd dan yr argraff o fod ei lafur yn y lle olaf wedi effeithio ar ei gyfansoddiad yn drwm iawn. Yr oedd yn arfer cerdded i bregethu i le a elwir Hwlcyn ar brydnawn y Sabboth, ac oddiyno drachefn i Lanelwy erbyn yr hwyr. Bu yn cerdded gryn ugain milldir, gyda phregethu dair gwaith y Sabboth, hyd y gallodd. Wedi methu o hono yn lan, darfu i Mr. Robert Pierce,* Green, Dinbych, bwrcasu merlyn iddo, yr hyn a fu yn gryn gymhorth iddo yn wyneb y teithiau am dymor hir. Ar ol ymryddhau oddiwrth y llafur hwn, teimlodd ei hun yn ymadnewyddu eilwaith yn fuan. Cyn gynted ag y meddyliai ei fod yn ddigon gwrol i ail afael yn ei waith, ni allai ymfoddloni i oedi yn hwy. Yr oedd achos

Horeb, Ochryfoel, Dyserth, y pryd hwn mewn cyflwr tra iael a diymgeledd. Anogwyd ef i gymeryd gofal y lle. Ymwrodded at y gwaith yno. Cododd y gwrandawyr, a llonodd yr eglwys. Dechreuodd gadw ysgol ddyddiol yn y lle, a bu yn fendith fawr i'r gymydgogaeth mewn llawer modd. Yr oedd hyn yn gryn gyfnewidiad mewn man ag yr oedd yr addoldy wedi bod am fisoedd bwy gilydd yn ganad, a phob arwyddion fod y canwyllbren wedi ei symud o'i le.

Aeth i bregetha ar Sabboth yn mis Ebrill diweddfaf i gymydgogaeth y Wyddgrug; ac wedi llafur y dydd, dychwelodd i'r dref yn yr hwyr, a lletyodd ym nhŷ ei fab. Cafodd fath o ergyd o'r parlys mud, ag a drodd yn angen iddo cyn pen ychydig ddyddiau. Bu farw yn y 65 flwyddyn o'i oedran. Claddwyd ef yn mynwent blwyfol Newmarket. Yr oedd y dyrfa anarferol o luesog oedd wedi ymgynull i ddangos eu parch olaf i'w goffadwriaeth, yn dangos pa mor serchus ydoedd yn ngolwg pawb a'i hadwaenent. "A gwrŷr bucheddol a ddygasant *Everett* i'w gladdu; a hwy a wnaethant alar mawr am dano ef." Gadawodd weddw, a nifer o blant i alaru eu colled ar ei ol. Nid oes neb na ddywed fod "coffadwriaeth ein cyfaill yn fendigedig."

Bu gwrthddrych ein Cofiant, ar un adeg, pan yr ydoedd yn wael ei ieohyd, yn cynyg ar orchwyllion amaethwr, mewn tyddyn bychan a elwir Cefa ab Ithel; ond nid oedd ef at y gwaith hwnw ond tebyg i Dafydd gynt pan wedi ymwisgo yn llurig a ohydag arfogaeith Saul. Trodd yr amserau yn ddrwg, fel y dywedir yn gyffredin, a daeth pethau i dywyllu arno yn fuan, fel y barnai nad oedd dim yn well iddo na cheisio ymgludo oren y gallai mewn sefyllfa o lai o ofalon a phryder; ac felly yr arweiniai rhagluniaeth y nef bethau y bywyd hwn iddo ef, er ei ddwyn i orphen gwasanaeth ei dymor yn y gyfran hon o winllan ei Arglwydd. Dywedai ar y pryd ei fod yn colli ei ddefnyddioldeb yn y pethau mwyaf; ac fel yr oedd yn cryfhau yn ei ieohyd, yr oedd ei awydd i ymryddhau oddiwrth y gofalon hyn yn cynyddu, a phob peth yn cydweithio er ei ddychwelyd i gylch ei lafur gweinidogaethol.

Nodwedddion naturiol mwyaf eglur Mr. Everett oeddynt, "tyner iawn ei deimlad,"—"cariadus dros ben,"—"haelionus, yn ol ei allu, fel nad allai edrych ar dlodi yn heb hebisio ei gynorthwyo." Fel pregethwr, nid ystyrid ef yn bregethwr mawr, yn ol yr ystyr gyffredin a roddir i'r fath ddarnodiad; ond yr oedd pawb yn ei ystyried yn bregethwr da.

* Brawd ydyw Robert i Thomas a John Pierce, Kane County, Illinois, America.

Yr oedd yn sier o hwyl, oblegid gwresogrwydd ei dymher, lithrigrwydd ei ddawn, a seingarwch ei lais. Yr ydym yn coffo yn burion am rai o'i ymadroddion cyffredin, pan y byddai wedi cael yr awel "deneu lem" i chwythu

"O fryn Caersalem newydd,"

a chodi tymher ei wrandawyr i dynnerwch nefol. "O Iesu anwyl, dyma y Cyfaill goreu o bawb, yn wir." "O Iesu anwyl, pwy, wedi ei weled, a all beidio ei garu a'i ganmol?" &c. Yr oedd yn wrandawr dengar iawn hefyd. Meddyliwn nad ydym yn rhyfygu dim pan y dywedwn ein bod yn tybio i ni ei weled, wrth wrando, yn edrych mor foddhaol, a gydag Amen mor gynhes, ac a'i napeyn yn sychu ei ddagrau gloewon, mor deimladol nes codi y pregethwr i hwyl, a hyny yn cydfeithio ar bawb eraill yr un modd drwy yr addoldy i gyd. Fel gweddiwr, yr oedd yn hynotach na'r cyffredin. Arferai daerni gafaelgar o flaen yr orsedd yn wastadol, ac yr oedd yn gyffredin yn tynu y nefoedd i lawr ar deimladau pawb. Olywsom un chwaer grefyddol yn tystio, ei bod yn credu i'w weddiau effeithio ar ei hiechyd. Yr oedd yn pregethu yn nhŷ amaethwr, lle yr oedd y wraig, yr hon oedd yn egwan o ran iechyd, ac heb fod un amser o'r bron yn meddu ar nerth corfforol cyffredin, yn gwrando. Yr oedd y brawd yn dechreu yr oedfa, ac yn gweddio yn neillduol ar ran y wraig am adferiad iechyd naturiol; ac mor effeithiol ydoedd, fel y tystiai hi, yn mhen blynyddoedd ar ol hyny, iddi gael graddau o welliad, nad oedd wedi ei llwyr adael hyd y pryd hwnnw. Nid oes genym ond gadael y sylw hwn am ei werth, heb allu sicrhau dim yn mhellach na gwirionedd yr adroddiad.

Oafodd ein cyfaill ei ran o drallodion y byd hwn, fel pob Cristion arall; ond ynddynt oll, yn oedd yn ymburo ac yn ymloewi. Tystiai nad oedd "dyoddefiadau yn amser presenol hwn, yn haeddu eu cyffelybu â'r gogoniant a ddatguddir i ni." Y mae nifer o weinidogion yr un enwad yn tynu at yr un oedran. Ychydig o flynyddoedd yn mlaen a rydd newidiad mawr ar restr yr enwau sydd heddyw ar y maes. Ein braint ydyw cael adnabod ein tymor, gweithio ein diwrnod mewn ffyddlondeb yn y winllan, gorphwys yn heddwech ein Meistr a chael oodi ar ei ddelfw.

SYLWEDD PREGETH,

A draddodwyd yn nghladdediagaeth ROBERT R. JONES, 81 Gat., Co. C, Gwir. Wis. Gwel CENHADWR Rhag. 1868.

MARC 14: 8, "Hyn a allodd hon hi a'i gwnaeth."

Dygwyd cymeradwyaeth y testyn gan Iesu Grist i Mair (mae yn debyg) chwaer Martha a

Lazarus. Ynddengys nad oedd ei haberth yn rhyw hynod fawr o ran swm—yehydig dros ddengain dolar; ond gan ei bod hi mewn amgylchiadau lled isel, yr oedd ei hoffrwm yn wir fawr, yn cynwys eithaf ei gallu. Mae Iesu Grist yn gofyn pawb o honom yn ol ei gymwysder a'i alluoedd ei hun.

Benthyoiwn y gymeradwyaeth er dweyd gair neu ddau mewn cysylltiad a'r brawd ymadawedig, gan y credwn y gwedda y geiriau iddo yn gystal ag odid neb yn ein hadnabyddiaeth—"Yr hyn a allodd hun."

1. Er cyrhaedd addysg. Ni chafodd y brawd hwn fel y gwyddom awr erioed o fanteision colegaid ac athrofaol, yn amgen ysgol ranbarthol (*District School*), a gwyddom oll i fesur am ei ymroddiad difino a'i lwyddiant hefyd mewn meistrolï darllen ac ysgrifenu Cymraeg a Seisonaeg, rhifyddiaeth a gramadeg—fel mae yn debyg, a rhoi y gwahanol ganghenau yn nghyd, y byddai yn rhaid i'r goreu fu ac sydd yn y rhanbarth hyn fod yn all iddo.

2. Mewn cynorthwyo ei rieni i ddod trwy galedi a thlodi. Ei riaint oeddent yn mysg sefydlwyr cyntaf y faengre hon, ac yn ol yr arfer yn dylodion; heblaw hyny, wedi gweled llawer o afiechyd wrth ddwyn eu plant i fyny, pa rai oeddent eto yn fân. Mae cannoedd o Gymry yn America yn gwybod beth yw bod yn dylodion yn mysg sefydlwyr cyntaf yr anialwch, fel nad oes eisiau rhoi eglurhad ar eu sefyllfa. Am y teulu hyn, Robert oedd yr hynaf o'r plant ar ba un y gallent ymddibynu, yn gyntaf am yehydig gymorth, a gwyr y cymydogion oll am ei sefydlogrwydd a'i ymdrech er eu cynorthwyo. Ni esgeulusodd erioed ei waith. Ni wariodd erioed ddolar afraid. Ni ddangosodd erioed un gradd o ddim tebyg o anufudd-dod i'w dad mewn dim, ac ni bu erioed wythnos o gartref, hyd oni ymrestrodd yn erbyn y gwrthryfel melldigedig sydd wedi tori allan yn y wlad hon.

Diamheu y gall y teulu hwn briodoli eu safle cysurus yn y byd heddyw i gysondeb a ffyddlondeb eu mab Robert, yn nghyd a'r plant eraill ieuengach nag ef, fel un achos o hono. Pe bai holl fechgyn Cymry y sefydliad yn efelychu Robert Jones yn y pethau hyn, arbedid peth gofid weithiau i rieni. "Hyn a allodd" hwn.

3. Yn nylanwad ei esiampl yn mysg ieuenotyd ei adnabyddiaethi. Nid wyf yn golygu fod ein cenedl ieuainc yn y sefydliad yn waeth na sefydliadau eraill, ond yn hytrach yn gogwyddo i'r ochr oreu; a pha beth bynag a all fod o le yn mysg ein ieuenotyd mewn oferedd, halogi y Sabbath, yfed, arfer iaith anweddu, &c.,

cyfeiriaf eu meddyliau oll gartref ac o gartref at eu cyfaill ymadawedig Robert Jones, a gwn na chwasant yr un math o anogaeth nac esiampl erioed oddiwrtho at un rhith o oferedd beius, ond yn hollol i'r gwrthwyneb. "Yr hyn a allodd."

4. Fel un ffyddlon gyda phob sefydliad da, yn enwedig yr Ysgol Sabbothol a'r gymdeithas ddirwestol. Ei gywirdeb a'i ffyddlondeb, fel aelod ac ysgrifenydd y cymdeithasau hyn am flynyddau, sydd yn gwbl hysbys trwy y sefydliad, fel nad oes eisiau ymhelaethu. "Yr hyn a allodd."

5. Fel milwr i amddiffyn ei wlad yn erbyn y gwrthryfel. Dichon fod rhai wedi ymrestru oddiar ragorach cymhelladau, gan yr ystyrion fod ofn y drafft yn meddu llaw arbenig fel cymellydd iddo ef; ond diau fod llawer wedi ymrestru oddiar waelach dybenion na hyna, a hyn mewn rhan, mae yn debyg, yw yr achos fod y gwrthryfel wedi para c'yd ac mor annhebyg heddyw a derfyna. Wedi ei ymrestrriad credwyf nad oedd ar y maes burach calon dros les y wladwriaeth, nac ewylls fwy parod at ei holl ymrwymadau. "Yr hyn a allodd."

6. Fel crefyddwr. Bu yn aelod crefyddol gyda'r Annibynwyr yn Ardal y Coed ger Dodgeville am naw mlynedd. Efe oedd y mab ieuanc cyntaf a ymunodd trwy broffes gyda'r achos yn y lle. Gwelwyd amser da ar grefydd yma gyda golwg ar ieuencyd wedi hyny.

Iir gofir gan rai am olwg siriol y blynyddau 1858 a '59, pan enillwyd bron holl ieuencyd yr ardal yn grefyddol. Gwir fod golwg lled wahanol arni yma heddyw, o ran dylanwad yr eglwys ar y werin, i'r hyn a fu, canys wrth ba ddrws y gorwedd y bai. Diau ei bod yn llawn bryd i bawb edrych gartref wrth ei ddrws ei hun. Robert Jones oedd y blaenffwrth yn mysg ieuencyd yr ardal; ac er fod amryw o'i gyfoedion a ymunasant yn ddilynol wedi dal eu tir yn dda, eto gellir dewyd na ddarfu i un o honynt erioed ddangos mwy o sefydlogrwydd, ffyddlondeb a phenderfyniad, na byw allan fywyd mwy addas i'r efengyl nag efe; mewn gair, yr oedd ei fywyd crefyddol, fel y gwyr pawb a'i hadwaenai, yn rhagori braidd ar y goreuon o'r genedl ieuanc.

Fel prawf o'i fywyd cyhoeddus wedi ymadael o gartref, rhoddwn dalfyriad o rai sylwadau yn llythyr James J. Jones at ei dad.

"Peth arall sydd genych yn destyn llawenydd, a'r prif beth hefyd, sef y gobaith o iddo farw yn ddedwydd. Credwyf yn ddiysgog fod Robert yn ganlynwr ffyddlon i Iesu Grist.

Nid oedd ynddo y duedd leiaf i lithro gyda phroffedigaethau ieuencyd a chwantau yr oes. Pan fyddai y llawys wrth y cardiau neu ryw ffolineb arall, byddai ef o'r neilldu gyda ei Destament. Yn mhob peth yr oedd yn hynod wyliadwrus fel crefyddwr, a diambheu ei fod yn dechren medi o ffwrth ei lafur yn y gwynfyd tragwyddol. Fel milwr yr oedd yn hynod foddlon i'w gyflwr. Pob peth yn dda ganddo ef ar bob amgylchiad. Yr oedd bob amser yn barod wrth yr alwad i gyflawni ei ddyledswyddau, fel nad oedd achlysur byth i'w feio mewn dim, a thystiolaeth pawb am dane yw, "*Robert was a good boy.*"

ADDYSGIADAU. Nad oes dim yn hynodion ein bywyd yn ein diogelu rhag ymosodiad cystudd ac angau. Yn nghanol bywyd a defnyddioldeb, pan yr ymdeingys yn fynych yn fwyaf anhawdd ein hebgor—am hyny na roddwn ein pwys ar ddim o'r pethau a welir.

Mai cynllun tylawd i'r eithaf yw gadael ein pethau pwysicaf heb eu sicrhau hyd yr adegau diweddaf a mwyaf anfanteisiol. Tylawd i'r eithaf faasai ar Robert Jones i geisio dechreu crefyddu tan gystudd trwm yn yr ysbytty, yn mhell o gartref, yn nghanol dyeithriaid, lle nad oedd efallai fawr o fanteision crefyddol yn ei gylch, nac ond ychydig ond odid o ofal gan neb o honynt pa fodd yr oedd yn teimlo. Ond pa mor sychlyd bynag oedd hi arno o ochr y ddaear, diambheu genyf fod hen gydnabyddiaeth rhyngddo â'r "Cyfaill a lŷn yn well na brawd," a chan fod hwnw yno yn cyweirio ei wely, yr oedd yn ddigon hawdd gorwedd arno, er mai gwely yr *Hospital* oedd. Heddwch i'w lwech. Yngysured y teulu fel rhai yn meddu gobaith, a Duw o'i ras a fendithio y tro iddynt hwy, yn nghyd a'r cymydogion oll, trwy Iesu Grist, Amen.

EVAN OWEN.

Du min y ddiaeth.

GWEDDI DDIRGEL.

MATT. 6: 6.

Gweddi yw deisyfiad taer am ryw fendith—nid am fendithion—cans un peth all yr enaid deimlo yn ddwys ar yr un waith. Ein Tad nefol yw gwrthrych gweddi. Gweddi ddirgel yw tywalltiad ein calon, neu ein deisyfiad, ger bron ein Tad mewn dirgel fan. Nid oes un dyn duwiol yn amheu ei ddyledswydd i weddio yn ddirgel; am fod profion o'n dyledswydd mor eglur. Matt. 6: 6, a 14: 28. Eto diau y tybia llawer eu bod yn Gristionogion ac yr ant i'r nefoedd, pan y gwyddant nad ydynt yn gweddio. Beth! Crist gweddigar a Christion

diweddi! Dyn annuwiol yn myned i'r nef-oedd! Anmhosibl! Na thwyllwn ein hunain—pob duwiol a weddia.

1. Y mae gan bob Cristion le pennodol i weddio yn ddirgel—"Dy ystafell." Yr oedd gan yr Iuddewon ystafelloedd ar nen eu tai i weddio ynddynt. Pan yr oedd yr hen Buritaniaid yn adeiladu tŷ, gwnaent ystafell weddi ynddo, ac am hono yr oedd y gofal blaenaf a phenaf; ond yn awr nid oes son am ystafell weddi. Mewn tai mawr mae ystafelloedd i wneud pob peth i'r corff—ystafell iddo eistedd, bwyta, cysgu, a gwisgo; ond dim un i weddio. Gwneir pob gwasanaeth angenrheidiol i'r corff yn y tai bychain. Pa mor lleied a wneir i'r enaid sydd gymaint ei angen, a'i gyflawniadau mor bwysig. O! pa mor bell y mae dyn wedi myned i ddryswch a dwfn drueni, pan y gwneir cymaint o'r corff ac iddo, ac mor lleied i'r enaid gwerthfawr!

Yr oedd gan Iesu Grist fanau dewisol i weddio, a bu manau gan ddynion mawr mewn duwioldeb a defnyddioldeb drwy yr oesau. Am hyny nis gallwn fod yn ganlynwyr Iesu Grist nac yn ufudd iddo heb ein hystafelloedd dirgel.

2. Y mae amserau pennodol i weddio yn ddirgel—"Pan weddiech." Yr oedd gan yr Iuddewon amserau priodol i weddio, sef, y prydawn a'r boreu a chanol dydd, Salm 55: 17; Daniel 6: 10; Actau 3: 1; a 10: 8, 9. Pan y gadewir y weddi ddirgel i ddibynu ar deimlad a chyflusderau, nid oes cysondeb, sefydlogrwydd, parhad na llwyddiant ynddi; canys mae'r cyflawniad fel y teimlad yn ansefydlog; un diwrnod teimlir yn dda a theimlir llawer, y dydd nesaf teimlir llai, ac ni theimlir dim y trydydd. Pan y teimlir llawer gweddiir llawer, a phan deimlir llai gweddiir llai, a phan na bydd teimlad ni bydd gweddio.

Hefyd ni ddylid gadael gweddio ar gyflusderau. Y mae pob dyn yn fwy prysur gyda ei orchwylion bydol ar rai amserau na'u gilydd. Os gweddia dyn yn ol cyflusderau, peidia pan yn ddiwyd, a gwna pan yn segur. A oes rhyw gysondeb, rheswm neu grefydd mewn gadael gweddi pan fyddo gorchwylion bydol yn galw am ddiwydrwydd? Pob gweddiwr a wyr nad oes daioni o weddi ddirgel pan ei gadewir yn unig i deimlad a chyflusdra. Ddarllenwydd, a wnai di brawf o'r rheol hon, ac os cai ei fod yn well i ti weddio yn ol teimlad a chyflusdra, gwna felly.

8. Ymneillduad, "Dos i'th ystafell, cau dy ddrws." Y mae yr ymneillduaseth yn ddeublyg, sef ymneillduaseth personol oddiwrth orchwylion a dynion y byd, ac ymneillduaseth

meddwl oddiwrth bob peth daearol. Y mae ymneillduaseth yn angenrheidiol, am fod y byd yn rhwystr i weddio. Pob gweddiwr a wyr gymaint o rwystr yw swm annymunol y byd i gyfrinachu â'n Tad. Rhaid gadael ein gwaith, Gellir dyrchafu saeth-weddian pan yn gweithio; ond pan yn myned i gyfeillach ein Tad, a deisyf rhyw beth ganddo, ni fynem weithio â'n dwy-law y pryd hyny, oblegyd melusder y gyfeillach a'n dwys deimlad o'n hangen.

Hefyd ymneillduad meddwl a chalon oddiwrth bob peth y byd hwn. Heb y meddwl a'r galon nis gellir gweddio. Rhaid myned i'w hystafelloedd hi, a gyru y lladron allan, a'u glanhau oddiwrth bob halogrwydd ysbyrdol. Pwy sydd yn myned â llestri llawn o fudredd i 'mofyn dwfr glân? Nid oes ynddynt le na chymhwysder i ddwfr; felly calon llawn o'r byd, ac aflan gan beched, i agosau at ein Tad,—"y mae efe yn bwrw ymaith y rhai llawnion, ond yn llanw y rhai gweigion a phethau da." Y mae yr ymneillduad i'w gadw—"cau dy ddrws." Nid yw y byd yn ei bethau a'i ofalon i fod yn yr ystafell; nid yw yn deilwng o'r cysegr nac yn addas iddo; am hyny cadw-er ef allan. Gwaith hyfrytaf a dymunolaf yr enaid grasol yw cymdeithasu â'i Dad yn yr ystafell.

4. Y gwaith pwysig a buddiol a orchymynir, "Gweddia." Tydi ddyn—pob dyn—y mae gweddi yn ddyledswydd ar bob dyn, yn angenrheidiol a buddiol i bob dyn; canys y mae Duw yn Dad i bob dyn fel ei Greawdwr—Iesu Grist wedi profi marwolaeth dros bob dyn—yr Ysbryd Glân sydd yn ymryson â meddwl pob dyn, oddi eithr y rhai sydd wedi eu rhoddi i fyny i galedrwydd barnol. Pob dyn sydd bechadur ac yn ol am ogoniant Duw. Y mae pob dyn yn byw ar garedigrwydd Duw; am hyny dylai pob dyn weddio a diolch o galor. Gweddia pob dyn, naill ai yn anserol neu pan yn rhy ddiweddar. Gweddia yn awr, gweddia drosot dy hun a thros bob dyn—gweddia nes y gwyddot dy fod yn gweddio—gweddia nes llwyddo, ac y byddot yn byw allan dy weddian.

II. Anogaeth driphlyg y testyn.

1. Ein "Tad" yw. Ni raid i ti ofni ac arswydo, dy Dad yw. Ni wna dy ddiystyru a'th wrthod, canys y mae ganddo ef gariad, gofal, tosturi a chydymdeimlad Tad atat. Er i ti fod yn blentyn drwg, cyndyn, anufudd, ac afradlon, ac o herwydd y pethau hyn fod ei ofn arnat, a thuedd cilio oddiwrtho, ac amheuaeth ynot a wna efe fadden i ti dy fawrion a'th aml feiau,—nac ofna, nac amheua, "dy Dad yw." Os ymddygaist at dy Dad fel gelyn, ac nid fel plentyn, na wna felly mwy, y mae y berthynas

heb ei thori, ond yn aros yr un. Os oerodd dy gariad ti, a cholli dy hyder a'th anwydebaidd ato—eto y mae ei galon yn gynnes atat, a'i ofal sydd fawr am danat; ei ddysgwyliad sydd bryderus am dy ddychweliad. Cofia y mab afradlon. Dychwel, ymadewaist yn ddiachos. Dychwel, y mae pob peth yn barod. Dychwel, Efe a faddena dy holl gamweddau, ac a'th adfero i holl freintiau'r plant. Dychwel, bydd yn llawenydd gan dy Dad a'r teulu dy weled yn dychwelyd.

2. "A wel yn y dirgel." Pan na byddo un dyn yn dy weled bydd dy Dad yn dy weled. Pwy a ddeall gynwysiad y "gweled" hwn? Faint sydd ynddo nis gwn. Ein Tad nefol yn edrych ar ei blentyn bach, gwan, pechadurus, eto yn edifoiriol ac ar lawr yn ymbil am drugaredd. Y mae rhyw fêr yn y "gweled" hwn; wele ddafnau o hono—maddeu'r beian, cymeradwyo'r person a'r gwaith, ei sancteiddio, ei fabwysiadu i'r teulu, i feddiant a mwynhad o holl freintiau'r plant. Ddarllenwyd! a ddyweddi di faint yw gwerthfawredd, gogoniant a pharhad effeithiau y gweinyddiadau hyn ar yr enaid? Byddant yn destynau rhyfeddod y nef am dragwyddoldeb. Gan hyny, dos ato yn ddiwed, yn ddiifrifol. Gwna yr hwn sydd a'r nef yn orseddfa iadau, a'r ddaear yn lleithig ei draed, sylwi arnat.

8. "Efe a dal i ti yn yr amlwg." Y mae y rhan fwyaf yn addeftaliad amlwg dydd y farn, ac y ca pob gweddiwr ei dalu y dydd hwnw. Ond y mae taliad amlwg i'r gweddiwr yma, a'r taliad yw effeithiau bendithiol a grasol y gymdeithas ar yr enaid a'i meddiana—yr effeithiau dydynt "cariad, llawenydd, tangnefedd, hirmaros, cymwynasgarwch, daioni, ffydd, addfwynder, dirwest;" neu, diwreiddio pob pechod o'r galon, bywyd ufudd i Iesu Grist, boddlonrwydd yn mhob amgylchiad, dibrisdod o'r byd a'i bethau, dilead ofnau ac amheuan, a llanw yr enaid â hyder a gorfoledd—tynerwch calon a chydymdeimlad â gwirionedd Duw, a dynion. Y mae yr effeithiau yna yn amlwg. Y mae pob dyn yn cario arwyddion ei alwedigaeth i raddau mwy neu lai yn amlwg. Y mae yn hynod eglur, fel nad oes raid ei brofi. Y mae arwyddion y grefft mor amlwg, fel yr adnabyddwn pa grefftwr yw y dyn. Felly y mae y gweddiwr yn cario effeithiau y gymdeithas—nis gall eu dirgelu, ac ni fyn eu dileu. Dywedant mai dyn Duw yw, a bod ei gymdeithas gyda'r Tad a chyda ei Fab ef Iesu Grist.

Ond O! pa mor wanaidd yw effeithiau yr ystafell ar lawer, a pha mor lleied o'r rhai hyn yn dal cymdeithas â Duw sydd i'w gweled!

Pe edrychem i fasnach fydol dynion am effeithiau gweddi, sef cyfiawnder, caredigrwydd, a hunanymwadiad, yn lle y pethau hyn cawn dwyll, gormes, anghyfiawnder a chelwydd wedi eu cydwau â holl gyfansoddiad masnach, a hyn gan rai o grefyddwyr yr oes! Hyn sydd yn ffeithiau, ac y mae yr un ffeithiau yn profi nad yw y cyfryw broffeswyr yn gweddio, canys nis gall fod cymdeithas â Duw cyfiawn, a gweithredn anghyfiawnder a thwyll at ddyn.

Pa fodd y mae i ni gyrhaedd gwellhad!—pa fodd y mae i ni fel oes o grefyddwyr ymddwyn yn addas i efengyl Crist, fel y symuder y rhwystrau sydd ar ffordd llwyddiant, y sancteiddier ein heneidiau, y codir Seion i fyny i'w huchelderau, y teimla y byd hen allu yr efengyl a grym gwres Haul y cyfiawnder—fel yr achuber eneldiau, y tebygol y ddaear i'r nefoedd, y casgler perlan i goron gyfryngol Immanuel, ac y gogonedder ein Tad sydd yn y nefoedd â mawl yn mhob genau? Nis gwn am un ffordd fyrach a sicrach nag i bob un fyned at ei Dad yn ddiifrifol, dioedi a thaer. Y dyn nad yw yn gweddio yn ddirgel nid yw yn gweddio yn un man. Am hyny, awn yn hyderus at orseddfaine y gras, fel y derbyniom drugaredd, ac y caffom ras yn gymhorth cyfaanserol.

WILLIAM EDWARDS.

Syracuse, Ohio.

DYDDANWCH DUW.

"Ai bychan genyt ti ddyddanwch Duw? a oes dim dirgel gyda thi?"—Jos. xv. 11.

Y mae gwir brawf o gymeriad crefyddol yn brofedigaeth. Ni buasai y byd yn gwybod ond ychydig am wir gymeriad Job oni buasai iddo ei weled yn y peiriau. Fe ddaeth ei gymeriad allan o'r ffwrn danllyd yn aur pur, yn fwy dysglaer nag erioed. Nid yw bwa y cyfamod, yr hwn yw y prydferthaf o holl addurniadau natur, byth yn ymddangos yn y nefoedd uwchben, ond pan fyddo y cymylau, y gwlaw a phelydr yr haul yn gymysgedig; ac nid yw blodau harddaf y maes byth yn aroglu yn ber-eiddiaeth na phan y byddant yn cael eu sathru.

Felly y mae gyda y dyn da, nid yw y profedigaeithau a'i cyferfydd yn y byd hwn ond dwyn allan brydferthwch, rhinweddau a rhagoriaethau ei gymeriad.

Yr oedd tri chyfaill Job wedi dyfod o bell i'w gysuro, ond gyda golygiadau anghywir am ragluniaeth Duw yn ei gystuddiau chwerwon. Oddi yma y gwelwn amhriodoldeb y gofyniad a ofynir i Job gan Eliphaz yn y testun. Yr oeddynt wedi cymeryd yn ganiataol fod ergyd drom rhagluniaeth Duw wedi diagyn arno yn gospedigaeth am ryw bechod dirgelaid y

oedd yn euog o hono. Ond y mae hyn yn ymddangos yn gyfeillornad, oddiwrth dystiolaeth Duw am ei wir gymeriad, "Ei fod yn wr perffaith ac uniawn, yn ofni Duw ac yn cilio oddiwrth ddrygioni." Er nad yw cynwysiad y testyn yn briodol yn achos Job, eto y mae yn gymhwysiadol i lawer yn eglwys Dduw. Gallwn sylwi,

I. Nad yw dyddanwch Duw o angenrheidrwydd yn fychan gyda neb o'i blant.

1. Y mae hyn yn eglur oddiwrth dystiolaethau gair Duw. Ystyriwn yr ysgrythyrae canlynol: "Heddwch mawr fydd i'r rhai a garant dy gyfraith, ac nid oes dramgwydd iddynt." "Hyn a ddywedais wrthyf fel yr arosai fy llawenydd ynoch, ac y byddai eich llawenydd yn gyflawn."

2. Y mae hyn yn eglur oddiwrth ddarpariadau gogoneddus yn nhrefn yr iachawdwriaeth er ein dedwyddwch. "Fel trwy ddau beth dianwadal, yn y rhai yr oedd yn anmhosibl i Dduw fod yn gelwyddog, y gallem ni gael cysur cryf y rhai a ffoisom i gymeryd gafael yn y gobaith a oedwyd o'n blaen." "A mi a weddiaf ar y Tad, ac efe a rydd i chwi Ddyddanydd arall, fel yr aroso gyda chwi yn dragwyddol." "A gwybed cariad Crist yr hwa sydd uwchlaw gwybodaeth, fel y'ch cyflawner A holl gyflawnder Duw."

3. Y mae hyn yn eglur oddiwrth brofiadau duwiolion a gofnodir yn yr Ysgrythyrau. Yr oedd Moses, o lawenydd ysbrydol ei galon, yn canu, "Fy nerth a'm cân yw yr Arglwydd, ac y mae efe yn iachawdwriaeth i mi." Y mae Dafydd o gyflawnder ei orfoledd ysbrydol yn tori allan, "Pwy sydd genyf yn y nefoedd ond tydi, ac ni ewyllysiais ar y ddaear neb gyda thydi." Y mae Esaiah, a'i enaid yn llosgi gan dân ysbrydol, yn canu, "Molaf di, O Arglwydd, er it' sori wrthyf, dychwelir dy lid a thi a'm cysuri." Y mae Paul yn meddu yr un teinladau pan y mae yn tystiolaethu, "Trwy yr hwn hefyd y cawsom ddyfodfa trwy ffydd i'r gras hwn, yn yr hwn yr ydym yn sefyll ac yn gorfoleddu, dan obaith gogoniant Duw." Oddiwrth yr ystyriaethau hyn, gwelwn nad yw dyddanwch Duw o angenrheidrwydd yn fychan gyda neb o'i blant; ond yn y gwrthwyneb, cyn belled ag y mae darpariadau Duw ar gyfer ein dedwyddwch yn perthyn, gallai ein heddwch lifo fel yr afon a'n cyflawnder fel tonau y môr.

II. Pan fyddo dyddanwch Duw yn fychan gyda neb o'i blant, rhyw beth dirgel o le gyda hwynt yw yr achos o hyny. Y mae Dafydd yn gweddio, "Glanhá fi oddiwrth fy meirai cuddiedig." A phaham y mae yn gweddio

felly? Y mae yn dangos i ni yn y geiriau pwysig canlynol, "Pe edrychaswn ar auwiredd yn fy nghalon, ni wrandawsai yr Arglwydd." Efallai nad anfuddiol chwilio allan rai o'r pethau dirgel sydd yn achosi fod dyddanwch Duw yn brin gyda llawer sydd yn profesu crefydd Mab Duw.

1. Nid ydynt yn gwasanaethu Duw o egwyddor uniawn. Dyma y cyhuddiad yr oedd Satan yn ddwyn yn erbyn Job. Yr oedd yn dal allan ei bod yn hawdd i Job wasanaethu Duw pan yr ydoedd wedi can o'i amgylch ac o amgylch yr oll a feddai; ond pe buasai yn gosod ei law arno, y byddai yn ei feldithio o flaen ei wyneb. Ac nid oedd ei gyfeillion chwaith yn petruso i dafu y cyhuddiad o ragrith wrth ddrws ei gymeriad. Ond y mae canlyniad ei brofedigaeth chwerau yn dangos yn eglur fod Job a'i galon yn uniawn gyda Duw. Egwyddor yw pob peth gyda chrefydd. Os bydd dyn yn cysylltu ei hun ag eglwys Dduw er mwyn dyrchafu rhyw ddyddol, y mae y gwaethaf o ragrithwyr. Ond os bydd yn gwasanaethu Duw o egwyddor, y mae yn "Israeliad yn wir yn yr hwn nid oes dwyll." "O herwydd nid edrych Duw fel yr edrych dyn; canys dyn a edrych ar y golygiad, ond yr Arglwydd a edrych ar y galon." Oddi eithr ein bod yn teimlo argyhoeddiad yn ein calon ein bod yn gwasanaethu Duw oddiar awydd i ogoneddu ei enw, nid yw ein hegwyddor yn uniawn, ac y mae ein dyddanwch o angenrheidrwydd yn brin iawn gyda chrefydd.

2. Y mae llawer yn fanol iawn gyda dyledswyddau allanol crefydd, ond yn ddiofal am rym duwioldeb. Y mae y cyntaf yn wir angenrheidiol, ond y mae yr olaf yn anhebgorol angenrheidiol. Y mae ein Gwaredwr yn dangos y gwahaniaeth rhwng y ffurfiol a'r ysbrydol gyda chrefydd wrth geryddu yr Iuddewon yn ei ddyddiau ef. "Canys yr ydych yn degymu y mintys a'r anis a'r owmin, ac a adawsoch heibio bethau trymach y gyfraith, barn, a thrugaredd, a ffydd; rhaid oedd gwneuthur y pethau hyn, ac na adewid y lleill heibio." Yr oeddynt yn ofalus iawn gyda y ffurfiau allanol, ond yn ddiffygiol gyda phethau mewnol crefydd. Am hyny y mae Crist yn dwyn ar gof iddynt beth oedd Esaiah yn ddywedyd am eu tadau yn ei ddyddiau ef, yr hyn oedd yn gymhwysiadol iawn iddynt hwy. "Nesáu y mae y bobl hyn ataf a'n genau a'm hanrhydeddu a'n gwefusau, a'n calon sydd bell oddiwrthyf." "Teyrnas Dduw o'ch mewn chwi y mae," medd Crist. Yr oedd Job a gweiddyn y mater ynddo; am hyny yr oedd oddiar brofiad ei galon yn gallu dywedyd, "Canys myfi a wa

fod fy Mhrynwr yn fyw." Y mae achos i ofni fod llawer a'u dyddanwch yn brin gyda phetli- au crefyddol am nad ydynt yn ymofyn am gar- iad Duw wedi ei dywallt yn eu calonau.

8. Y mae llawer yn ddiffygiol mewn gweddi ddirgel ger bron Duw. Dyma gyhuddiad arall oedd yn cael ei ddwyn yn erbyn Job gan ei gyfeillion. Yr oeddynt yn awgrymu ei fod yn ddefosiynol iawn gyda dyledswyddau cyhoeddus crefydd, ond ei fod yn ddiffygiol mewn gweddi ddirgel o flaen Duw. Yn hyn yr oedd- ynt yn drwgliwio cymeriad crefyddol a ddyl-asai eu ceryddu i ddystawrwydd. Y mae yn debyg na buasent yn ei farnu mor galed pe bu- asent mor ffyddlon mewn gweddi ddirgel ag ydoedd Job. Ond un peth sydd sicr, eu bod yn barnu yn uniawn wrth gysylltu pob gwir ddedwyddwch a dyddanwch ysbrydol ag gweddi- io, er eu bod yn cyfeiliorni wrth feddwl fod Job yn ddiffygiol yn yr ymarferiad o'r cyfryw ddyledswydd. Nid yw dyddanwch Duw un amser yn fwy cyflawn a gwerthfawr na phan fyddo yr enaid mewn cymdeithas â Duw. A bod yn ddiofal mewn gweddi ddirgel yw yr achos fod dyddanwch Duw mor brin gyda llu-aws sydd yn proffesu duwioldeb.

Yr ydym fel yma wedi edrych dros rai o'r pethau dirgelaid sydd yn achosi fod dyddan- wch Duw yn fychan gyda llawer sydd yn pro- fffesu crefydd. Yr ydym wedi gweld fod Duw yn awyddus am roddi i'w blant y graddau hel- aethaf o ddyddanwch. Os oes gan hyny neb a dyddanwch Duw yn fychan gyda hwynt, y mae iddynt i chwilio am yr achos o hyny, yr hwn a fyddant yn sicr o'i gael ynddynt eu hunain. Bydded i ni ofyn i ni ein hunain pa fodd y mae gyda ni yn bersonol—bydded i ni wasgu atom ein hunain y ddau ofyniad yn eu cysylltiad a'u gilydd, "Ai bychan genyt ti ddyddanwch Duw?" ac os felly y mae, yr ydym yn eich gadael gyda y gofyniad diwedd- af, "A oes dim dirgel gyda thi?"

Columbus, Ohio.

DANIEL REES.

CWYN DUW YN ERBYN EPHRAIM.

* Mi a yagrifenais iddo bethau mawrion fy nghyfraith, ac fel dyeithr beth y cyfrifwyd.—Hos. 8: 12.

Yr oedd Ephraim yn awr yn eilunaddoli, yn cynyg i'r eilunod y pethau oedd yn perthyn i'r Arglwydd—yntau ddim yn foddion iddo addoli na gwasanaethu duw dyeithr. Y mae yn cwyno, "Ephraim a ymgysylltodd ag eilun- od." Er i mi yagrifenu iddo bethau mawrion fy nghyfraith, cyfrifodd hwynt yn bethau dyeithr.

Yr oedd yr Iuddewon wedi eu breintio yn fawr gyda golwg ar foddion ac anogaethau

nfudd-dod. Yr ydoedd wedi ymddiried iddynt am ymadroddion Duw, y Datguddiad hwnw o'i ewyllys i Moses a'r prophwydi, sef dodiad y ddeddf, y cyfamodau, a'r addewidion. Ond cilio oddiwrth Dduw yr oedd Ephraim, er pob anogaeth a manteision i fyw yn dduwiol. Er i'r Arglwydd ei garu "pan yn fachgen," hyny yw, pan oedd y wladwriaeth yn ei babandod, yr oedd Duw yn ei charu. Dygaf fy mab o'r Aifft, lle y mae yn cael ei orthrymu yn dost, ac wrthi wneud hyny, rhoddodd brawf o'i gariad.

O mor drugarog y mae yr Arglwydd yn ymddwyn at Ephraim wrthgilliedig! Y mae rhyw swyn anwyl yn ngeiriau grasol Duw pan yn cwyno mewn tosturi, wrth ganfod y pech- adur tlawd yn eilunaddoli. "Beth a wnaif i ti, Ephraim? Beth a wnaif i ti, Juda? eich mwynder sy'n ymado fel cwmwl y boreu, ac fel gwlith boreuol." Yn lle taro Ephraim â dyrnod ei ddigter i'r ochr draw i'r gagendor, fel yr oedd drwg haeddiant ei drosedd yn galw, ac er fod Israel ar feddwl cilio oddiwrth yr Arglwydd, clywaf ef yn dywedyd, "Pa fodd y'th roddaf ymaith, Ephraim? y'th roddaf i fyny, Israel? pa fodd y'th wnaif fel Admah, ac y'th osodaf megys Seboim?" Yr oedd yr Ar- glwydd wedi taro Sodom a Gomorra, Admah a Seboim, dinasoedd y gwastadedd, am eu pechodau erchyll, mawrion a ffaidd yn ei er- byn; ond hyd yn hyn y mae yn parhau i ym- resymu ag Ephraim, ac yn mynegu ei dristwch a'i hawl, fel pe buasai yn methu gwybod pa fodd i'w roddi i fyny.

Ephraim! Ephraim! rhoddais i ti bethau mawrion fy nghyfraith, edrychaist arnynt yn bethau gwael, diwerth, heb yr un berthynas rhyngddynt a thi. O Ephraim druan, yn gwrthod pethau mawrion fy nghyfraith er dy ddinystyr dy hunan!

Anwyl ddarllenwyr y CENHADWR, a ydych ohwi yn rhydd oddiwrth y pechod o wrthod mawrion bethau cyfraith sanctaidd Duw? Y Beibl, gwir air Duw ydyw, ac yn haeddu pob derbyniad. Efe a'i llefarodd trwy ddynion sanctaidd, Moses a'r prophwydi, Solomon a Dafydd; yr oeddynt oll dan addysgiadau yr Ysbryd Glân, yr efengylwyr a'r apostolion. Yr oedd Ioan y dysgybl anwyl yn cael ei ddysgu gan Dduw i ddweyd, "Felly y carodd Duw y byd fel y rhoddodd ei unig anedig Fab, fel na oholler pwy bynag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragwyddol." Ac, "Wele Oen Duw, yr hwn sydd yn tynnu ym- aith bechodau y byd." "Yn hyn y mae car- iad, nid am i ni ei garu ef, ond am iddo ef yn gyntaf ein caru ni, ac anfon ei Fab yn lawn

dros ein pechodau ni." Iaith Duw yw y Beibl, ac nid iaith dyn—oll wedi dyfod o'r gwefusau tragwyddol. "Myfi a ysgrifennai bethau mawrion fy nghyfraith."

A ydych chiwi a minau yn peidio cyfrif pethau mawrion cyfraith Duw yn bethau dyeithr?

Yn gyntaf, y maent yn fawrion, oblegid eu Hawdwr.

Yn ail, yn fawrion yn nyben eu rhoddiad.

Yn drydydd, yn fawrion yn eu perthynas a ni fel bodau moesol.

Hefyd, tra mawr fydd y canlyniad, en cyfrif yn bethau dyeithr.

Dysgant bethau mawrion i ddynion. Yn y Beibl y dysgir am greadigaeth y byd; ac mai Duw yw Orewr ein cyrff a Thad ein hysbrydoedd, ac fod dyn wedi ei lunio yn fod perffaith a diwyrni, wedi ei goroni â gwybodaeth, cyflawnder a gwir sancteiddrwydd; a'i fod wedi ei roddi i fyw mewn llanerch hyfryd, lle yr oedd y prenau a'r llysiau yn beraidd i'r archwaeth a'r arogl, a'r hinsawdd yn iachusol ryfeddol. Fe allai mai dyffryn bras a ffrwythlawn oedd y fan lle y gosodwyd y pâr dedwydd i gartrefu ynddo, hen gartref cyntaf y ddyuoliaeth—ei enw oedd Paradwys, o fewn talaeth Eden yn Armenia.

Ond nid hir y bu ein rhieni cyn anafuddau; torasant ddeddf ufudd-dod, a buan y taenodd cwmylan dauon o brudd-der dros lwyni amryliw a rhodfeydd pryderth gogoniant Eden deg. Wele yn awr y dyn yn greadur euog, cyfraith Duw wedi ei thori, lleni dauon o ddwyfol ddig yn casglu o'i gylch, ac oni buasai i drugaredd gyfryngu trwy addewid o Had y wraig, buasai y dyn wedi ei golli byth.

"Pethau mawrion fy nghyfraith." Tlawd iawn yw gwlad heb Feibl; er iddi gael ei llanw â phob trysorau daear, os heb bethau mawrion y gyfraith, gresynus i'r eithaf fydd. O herwydd dyma yr unig fan y caiff pechadur ei ddyegu am Waredwr i'r euaid colledig, a phob llawnder o drysorau gras ar gyfer pob angen ysbrydol. Y mae hwn yn faes eang ac yn llawn o bethau mawrion—trysorau gras Duw yn cael eu cynyg i dlodion heb arian ac heb werth.

Cofiw'n oll y byddwn ni a'r gyfraith hon yn sefyll wyneb yn wyneb yn moreu mawr agor y llyfrau, os byw a marw yn ddiethr iddi pan y condemnna byth i ddyoddef tragwyddol soriant oddiwrth gadernid gogoniant y Deddf-roddwr cyfiawn ac oddiwrth gydwybod ddeffroedig yn ein cyhuddo o fod wedi cyfrif pethau mawrion yn ddyethr a diwerth.

WILLIAM O FOM.

DANFONIAD Y MESSIAH.

"Ond pan ddaeth cyflawnder yr amser, y danfonodd Duw ei Fab, wedi ei wneuthur o wraig, wedi ei wneuthur dan y ddeddf. GAL. 4: 4.

Mae rhai yn barod i ofyn "Gan fod Duw yn gwneuthur pob peth yn y modd goraf, pa resymau sydd genym i'r Mab gael ei adael cyhyd gan y Tad, pa ham na buasai yn cael ei anfon yn gynt, gan fod ei ddyfodiad y fath fendith i'r byd?" Er mwyn egluro ychydig yn mherthynas i'r wrthddad hon a godir yn erbyn Cristionogaeth, sylwn:

1. *Cadd Philosophyddiaeth amser cyfaddas i dreio gwellau moesau dynolryw.* Pe buasai Crist yn dyfod yn gynt, gallasai y Beirdd Groegaidd ddywedyd, Pe cawsem ni amser ac eithaf chwareu teg, ni a osodasem i lawr drefn i sicrhau moesoldeb ar y ddaear. Ond gan iddynt gael amser digonol, a bod moesau y bobl yn myned waeth-waeth yn barhaus, nis gallasent ar dir teg godi y fath wrthddad yn erbyn yr efengyl, a dyweyd nad oedd angen sefydlu cyfundraeth arall well na'r eiddynt hwy i ddyfod a'r byd i drefn.

Pan ymddangosodd y Messiah ar y ddaear yn ein natur ni, yr oedd Rhufain baganaidd wedi dyfod i ben pinael ei bri; ond ni fu y byd erioed oddiar greadigaeth dyn mor llygredig ag ydoedd yn amser dyfodiad Crist. Er fod dysgeidiaeth yn uchel yn mys y Groegiaid, ni wna'i hyny effeithio moesoldeb na sancteiddrwydd. Beth wnaeth dysgeidiaeth Groeg i ddiwygio y byd? Ni wnaeth athronyddiaeth, ond ychydig er cwblhau y dyben hwn.

Gwnai y Groegiaid dysgedig barchu deuddeg gradd o dduwiau, y rhai a ystyrient yn llywyddu deuddeg mis y flwyddyn. Y duwiau mwyaf mawreddawg oeddent yn barchu ydoedd Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Venus, Mawrth, Mercurius, Neptunus, Jupiter, Vulcanus, ac Apollo. Oredent bod llywodraeth y gau-dduwiau uchod yn ymestyn dros y byd. Mae yn eglur na wna'i trefniadau y Philosophyddion Groegaidd fawr o les—eilunoddolwyr oeddynt yn gyffredinol.

Er en bod yn meddu duwiau a duwiesau nefol, uffernol, daearol, a morawl, ni wna'i eu bygythion hwy, ac ni wna'i datganiad eu cloddyd gan eu haddolwyr fawr o ddaioni i wella moesau dynolryw. Yn yr amser yma y bu y byd waethaf erioed. Gallasid diagwyl naill ai am ddiwygiad mewn rhyw fodd i gymeryd lle, neu am farn oddiwrth eu duwiau. Gwnaeth Duw o'i anfeidrol ras anfon ei Fab i'r byd yn yr amser mwyaf addas, ac angenrheidiol. Gall dynion fod yn philosophyddion dysgedig, a

bod yn baganiaid;—mae y saint yn “oleuni y byd, ac yn halen y ddaear.”

2. Daeth Crist pan oedd y gyfundraeth Iuddewig ar goll i dylanwad ar yr addolwyr. Yr oedd hir gynefindra a'r gosodiadau seremoniol wedi effeithio ar yr Iuddewon yn ddrwg, am eu bod yn gwnend camddefnydd o honynt. Yr oedd angen diddymu y seremoniau o'r byd; yr hyn a wnaud gan Grist yn ei farwolaeth iawuol ar y groes.

Hefyd, yr oedd cymaint o osodiadau dynol wedi eu cymysgu â gosodiadau yr Arglwydd, pa rai oedd fel chwyn yn rhwystro pob planhigyn rhinweddol i dyfu, er bod o les i'r byd. Dengys y Testament Newydd mor llygredig oedd y Phariseaid a'r Saduceaid &c., yn amser dyfodiad Crist, yr hyn sydd yn profi yn eglur, bod galwad am iddynt gael eu diddymu er mwyn cael mwy o burdeb ar y ddaear. Gadawodd Duw yr Iuddewon i ymdrybaeddu yn eu gosodiadau eu hunain, er mwyn profi ei hir awyredd, ac er profi beth wna dynion mewn crefydd pan ymadawont a'r Daguddiad dwyfol.

8. Yr oedd y llywodraeth i ymadael o Judah, pan ddeuai y Silo. Gen. 49: 10. Pe buasai ymddangosiad Crist yn cymeryd lle oyn i'r llywodraeth ymadael o Judah, gallasai yr Iuddewyn ddywedyd mai nid Iesu Grist oedd yr hwn a ddygwyllent fel eu Gwardedwr. Pan ddaeth y Messiah, yr ydoedd y deyrnwialen wedi ymadael o Judah, a'r Iuddewon wedi eu dwyn dan deyrnged i'r Rhufeiniaid. Luc 2: 1. Peth hynod na whelsai yr Iuddewon dderbyn yr Arglwydd Iesu Grist fel anfonedig y Tad, a hwythau yn gweled mor eglur gyflawniad o brophwydoliaeth Jacob.

4. Yr oedd y Messiah i ymddangos cyn dinystr yr ail-deml; am hyny y prophwydwyd “Bydd mwy gogoniant y tŷ diweddat lwn na'r cyntaf, medd Arglwydd y lluoedd.” Hag. 2: 9. Yr hyn oedd yn gwneud yr ail deml yn fwy gogoneddus na'r gyntaf ydoedd presenoldeb y Messiah o'i mewn. Pan ddinystriwyd yr ail deml, fe derfynwyd pob gobaith am ddyfodiad un Messiah arall i ymddangos ynddi byth ar ol hyny. Yr oedd yn rhaid iddo ymddangos cyn i hyny gymeryd lle. Felly y bu.

5. Yr oedd yn rhaid i ddyfodiad Crist ateb yn gywir i brophwydoliaeth Daniel. Sonir yn llyfr Daniel am “Ddeg wythnos a thriugain” hyd laddiad y Messiah (Dan. 9: 25, 26) aef o amser adeiladiad Jerusalem. Golygai y 70 wythnosau, flwyddyn am bob diwrnod, neu 490 o flynyddau. Mae Prideaux yn ysgrifenu am y mater lwn fel y canlyn, “Os cyfrifir y 490 o flynyddau o fis Nisan, yn y seithfed flwyddyn i Artaxerxes, yn mha un y gorchym-

wyd i Ezra i adferu sefyllfa wladol yr Iuddewon, ni a ddeuwn i'r un mis, A. D. 38—y mis a'r flwyddyn ag y dyoddefodd yr Arglwydd.”

Er fod Esbonwyr yn gwahaniaethu yn eu golygiadau am amser mynediad allan y gorchymyn, eto yr oedd y cyfrifiad yn eglur i'r Iuddewon, ac am hyny dysgwyllent am y Messiah yn ol prophwydoliaeth Daniel, ac am nad allasent wadu na ddarfu i'r 70 wythnosau ddyfod i ben, hwy a ddywedasant “nad oedd llyfr Daniel yn ddwyfol,” er eu bod yn ei gyd-nabod felly cyn hyny. Rhyfedd mor bell yr â plant dynion yn aml yn eu gweithrediadau pechadurus er mwyn amddiffyn cyfeiliornad! Mae y pethau a goffawd, ac eraill ellir gael, yn profi dyfodiad y Messiah yn yr amser gorau, neu yn “nghyflawnder yr amser.”

Y mater pwysicaf yn ei gysylltiad â ni yw, cael adnabod cadwedigaeth drwy ei aberth iawol a gafwyd ar y groes. Yn awr yw yr amser i geisio ei feddu yn rhan i ni er iachawdwriaeth. Gellir clywed am dano a'i broffesu yn gyhoeddus ger bron y byd, a bod yn golledig yn dragywyddol. Gwynfyd y rhai sydd wedi credu ynddo, oblegid dywedir wrth bob un o'r cyfryw, “A chadwedig fyddi.”

Cincinnati.

T. EDWARDS.

Llenyddiaeth.

CYWYDD Y DRINDOD DAFYDD IONAWR.

GAN W. B. JONES.

RHIF. I.

Yr oeddyr er's rhai blynyddau wedi bwrriadu ysgrifenu rhai nodiadau ar Dafydd Ionawr a Milton; gan fy mod y pryd hyny yn ystyried fod mwy o debygolrwydd rhwng y ddau fardd anfarwol uchod, na rhwng dim dau arall yn mhlith y Cymry a'r Saeson. Ac er yn y blynyddau diweddat i amryw gyfansoddiadau barddonol o radd uchel iawn ymddangos yn yr iaith Gymraeg—rhai o honynt yn dangos yn amlwg i'w hawdwyr loffa cryn lawer yn meusydd “Ooll Gwynfa”—yr ydym yn parhau o'r farn, nad oes un bardd Oymreig wedi ymddangos eto a saif mor agos i'r anghydmorol Milton a Dafydd Ionawr.

Pan yn ieuanc syrthiodd cyfrol o ysgrifeniadau awdwr Coll Gwynfa i'm llaw; ac er nad oeddwn alluog i ddeall un rhan o dair o'r geiriau a ddefnyddid yn yr *Epic* anfarwol uchod, eto yr oedd y fath swyn yn yr hyn oedd ddealladwy i mi, fel y penderfynais feistrolï fy niffygion. Felly yn araf deg iawn—oblegid yr oeddwn y pryd hyn mewn ystordy yn gaethiwus o saith o'r gloch yn y bore hyd nes

y byddai yn ddeuddeg y nos, ac yn aml un a dau o'r bore, ac felly am fisoedd o'r flwyddyn yn araf deg iawn aethum drwy yr Arwrgerdd, gan roddi ar lawr bob gair annealladwy, a'r cyfle cyntaf troi i'r geiriadur am esboniad, ac yna ysgrifenu yr esboniad i lawr yn ofalus. Fel hyn daethum i ddeall Milton yn lled dda pan yn ei ddarllen yr ail waith, trwy dderbyn cynorthwyon neillduol gan waith Addison yn y *Spectator*. Pan yn darllen Coll Gwynfa y trydydd tro, derbyniais eithaf gwobrwyl am yr holl drafferth a gymernais er deall meddwl yr awdwr, a meistrolïaith estronol.

Yr wyf wedi manylu ar hyn er calonogi efrydwy ieuaino, y rhai efallai fel finau y pryd hyny, ydynt analluog i ddeall, ac felly i werthfawrogi y deryn barddonol ardderchocaf yn yr holl fyd. Gwir y dywed Dryden—ei hun yn brif fardd—am Milton:

Three poets in three distant ages born,
Greece, Italy and England did adorn.
The first in loftiness of thought surpass;
The next in majesty; in both, the last.
The force of Nature could no further go:
To make a third, she join'd the former two,

Felly hefyd, Thomson, awdwr y "Tymhorau:"

Every greatly amiable muse
Of elder ages in thy Milton met.
His was the treasures of two thousand years,
Seldom indulg'd to man: a godlike mind,
Unlimited and various, as his theme;
Astonishing a chaos; as the bloom
Of blowing Eden fair; soft as the talk
Of our grand parents, and as heaven sublime,

Mae yn dda genym ddeall fod cyfieithiad newydd o Goll Gwynfa i'r Gymraeg yn agos allan o'r wasg, ac os ydyw, fel yr ydym yn deall ei fod, yn deilwng o'r gwreiddiol, bydd yn anrheg anmhrisiadwy i ni fel Cymry; a gobeithio y caiff yr awdwr y gefnogaeth a deilynga.

Gwyddom oll mor feistrolgar fel *philosophical feat*, ydyw cyfieithiad y Doctor Puw. 'As a matter of curiosity, it is all very fine, but for all practical purposes it's all moonshine,' fel dywed y Sais yn aml am yr hyn nad yw o fawr ddefnydd. Felly mae gwaith y Doctor yn *curiosity* anghyffredin, ond i'r effrydydd Cymreig, yr hwn a chwilia am brydferthion Milton, nid yw o fawr les. Troir i'r man a fynir, nis gellir cael braiddd cip olwg ar enaid mawr Milton yn y Gymraeg, er i'w gorff fod yn eithaf taclus o ran hyny. Ac yn wir nis gall yr hwn sydd gyfarwydd a'r gwreiddiol, ond trwy ymdrech ddwyn i'w feddwl ragorlaethau y prif-fardd Seisnig, pan yn darllen y Cymraeg. Mor soniaras, mor brydferth, ac mor llawn o dlysi ydynt yr ychydig eiriau hyn:

'Tis neither man nor angel can discern
Hy poeisy, the only evil that walks
Luvisable:

Dyma gyfieithiad y Dr. Puw:

Can nas gwel na dyn
Nac angel chwaith y rhagrit, unig wyd,
A gerdd yn anweledig.

Cyfieithodd y Doctor Goll Gwynfa ar awgrymiad cyfaill er dofi ei alar ar ol ei anwyl wraig; a phan ystyriom yr amgylchiadau o dan ba rai y cyflawnodd y gorchwyl, rhaid ei ystyried yn orchestwaith ieithyddol, er yn ddiau nas gallwn weled ynddo fawr o'r elfen farddonol. Dywed y cyfieithydd ei hun fel hyn:—"Nid wyf gwybodys o fod dim amgen â ddyld ei chwanegu am y cyfieithiad hwn, oddigerth onyd dywedyd na syniaswn o fy mhnen fy hunan byth ryfygu cymeryd arnaf y fath orchwyl; ac er dangosi mor swta y bu imi hyny, nid anwiw yw dodi hanes y dechreuad. Y llynedd, (ysgrifenwyd hyn Mai 1819,) ar ddydd Mawrth 26 o fis Mai, gan alw arnaf o gyfaill, ac o blith eraill ymadroddion, annogai imi gyfieithu Coll Gwynfa i Gymraeg; a minnau, gan synied hyny o dueddiad i ysgrifnau gorthrymder meddyliau blinion, a ymroddwn i gyflawni yr anogiad, a dechreuwn y gwaith ar y dydd Sadwrn canlynol, a dygid i ben nos Fawrth y 22 o Ragfyr nesaf ar ol. Ond gan mai efelly er toli gorthrymder yr amcanid rhoddi Coll Gwynfa i Gymraeg o flaen y darllynyddion, erfyniafeu nawdd er imi yma osodi argofion yr achaws, i e golli fy anwyl gyd-wedd. Ow i mi ei

'Myned i argel wely!'

Cawn yn y llinellau uchod o eiddo y Doctor W. O. Puw, amlygiad digon eglur o natur ei gyfieithiad o Milton i'r Gymraeg. Yr oedd y llafur wedi ei gymeryd fel meddyginiaeth i'r meddwl clwyfedig: ei gyfaill yn gallu ateb y gofyniad a ocheneidia mor fynych o fynwesau briwiedig:

"Can'st thou minister to a mind diseased?"

yn well na'r rhan fwyaf o gysurwyr y trallod-edigion. Gobeithio i'r llafur leddfu llawer ar deimladau y Doctor, ac yn hyny yn ddiau mae y rhan oreu o'r gwaith yn gorwedd.

Clywsom fod boneddwr, enw yr hwn nid ydym yn cofio yn awr, wedi traddodi darlith ar Dafydd Ionawr a Milton yn Llundain. Ni welsom unrhyw adroddiad o honi, ac ni welsom ysgrif gan neb ar y testyn dyddorol hwn.

Ein bwriad yn yr ysgrifau hyn fydd myned tros Gywydd y Drindod, gan gymeryd un Rhan o'r gwaith i bob Ysgrif. Felly os cawn hamdden ac iechyd, gobeithiwn gyflawni hyn o wasanaeth yn nghorff y flwyddyn trwy barotoi ysgrif ar gyfer pob mis. Ac efallai os byw fyddwn, y cawn eto ddychwelyd at ein hamcan gwreiddiol o gydmaru y ddau Brif Fardd Cymreig a Seisnig, trwy ddangos yn mha

bethau y maent yn gwahaniaethu, ac yn mha bethau y maent yn cydweddu, ac hefyd neillduolion pob un o'r ddau.

Nid yw y dydd yn mhell pan y bydd Cywydd y Drindod Dafydd Ionawr yn cael ei brisio yn mhlith y Cymry fel y mae Coll Gwynfa Milton yn mhlith y Saeson. Bu cyfrol newydd o Gywydd y Drindod, a ddaeth allan ychydig flynyddau yn ol, yn ein meddiant am ryw yspaid o amser, pan yn bwriadu cyfansoddi yr ysgrifau y cyfeirir atynt yn yr ysgrif hon. Y pryd hyn cydmarais y gyfrol hono a'r hon sydd ger fy mron yn bresenol, a chianfyddais fod llawer o welliadau a rhai ychwanegiadau yn llaw ysgrif Dafydd Ionawr ei hun, sydd yn y gyfrol yn fy meddiant, heb eu corffoli yn y gyfrol newydd. Fel yr awn yn mlaen gyda'r ysgrifau hyn, cawn ddwyn y gwelliadau a'r ychwanegiadau crybwylledig i'r amlwg, gan ein bod yn eu hystyried o bwys i'w gwybod gan y darlennydd cyffredinol yn gystal a'r efrdydd llygadgraff.

Yr argraffiad sydd genym ni yw yr un canlynol: CYWYDD Y DRINDOD. GWAITH DAFYDD IONAWR. Argraffwyd yng Ngwrexam. Gan A. Hughes, MDCCCXIII. Yn niwedd y Rhagymadrodd, cawn yn llaw ysgrif hardd yr hen fardd ei hun: "Wrexam, March 1793."

Pe byddai i Dafydd Ionawr roi tro trwy Gymru y dyddiau hyn, a gweled y fath barch a delir i Feirdd a Llenorion, fe synai lawer. A mwy na thebyg, er yn groes i'w broffwydoliaethau ef ei hunan, y taniai ei fynwes wrth ddarllen cynrychion Ebenezer Thomas, Dewi Wynn, Gwilym Hiraethog, a lluoedd eraill y gellid eu henwi. Clywch fel y dywed yr hen fardd yn nyfnder ei drallod a'i ofidiau:—"No celebrated work of genius can ever be expected to appear in the Welsh Language. Should a Genius arise amongst the higher, or middle order of the community, such a one will hardly condescend to write in a Language where neither praise nor profit can be expected; but on the contrary, oppressions, contempt and ridicule; if amongst the offscouring of all things, the very dregs of mankind, then indeed all his efforts must prove irregular and unequal. Should the reason be required, why the Author, contrary to his own practice, discourages all future attempts of this kind in the Welsh Language; the reason is a very good one: he does not wish to inflame the thoughts of any rising Genius with hopes of performing that which, owing to various evident circumstances, no abilities can perform. In natural endowment the Welsh are not inferior to other nations. But as a great English Poet has justly observed:—

'It is almost as hard a thing to be a Poet in despatch (despite) of Fortune, as it is in despatch of Nature.' [Da iawn oedd rhoi y gair bach *almost* i mewn.] Iiad the late Goronwy Owen's circumstances been equal to his Learning and his Genius, the Welsh might have boasted of a Poem of superior excellence in their native Language. Owing to the pleasure which I received in the perusal of his poetical works, I think myself obliged to make an honorable mention of the sweet Bard of Anglesea."

Rhaid fod amgylchiadau awdwr Cywydd y Drindod yn ofidus dros ben pan mae yn rhoddi y fath bwysfawrigrwydd ar yr anfaiteision o dan ba rai y cyfansoddodd ei brif waith. Eto os oes crediniaeth yn yr hanes gyffredin a roir am awdwr yr Iliad, nid oedd angen cyfaill i Dio Dywyll Cymru o ran ei amgylchiadau a'i ddull o fyw. Ac yn wir, mae rhai o'r cyfansoddiadau godidocaf a feddwn wedi eu hyysgrifenu o dan amgylchiadau anfaiteisiol iawn a thylodi mawr. Am Homer, mae rhai awdwyr yn honi, ac yn wir mae llawer o *ingenuity* yn eu hymresymadau hefyd, na wnaeth efe nam yn y cyfansoddiadau a dadogir iddo yn awr. Ac mae Mr. Morgan, awdwr dysgedig Hanes Cymru, yn dweyd yn bendant mai ein hynafiaid ni y Cymry ydynt awdwyr yr Iliad. Fel hyn y dywed efe: "Nid yw *Homer* ond un o ffurfiau newidiol o'r gair Gomer—yr g dan ryw reolau penodol yn cael ei gadael allan. Y bryddest hanesiol, sef yr *Iliad*, neu Gwypm Caerdroia, a briodolir i Homer, sydd gaagliad o ganenon gwronaidd y Beirdd Gomeriaidd neu Gymreig, ar gyflafan fawr eu hiliogaeth yn y Dwyrain. Cyfansoddwyd hi gyntaf mewn awgrymau Cymraeg neu Goelbren y Beirdd. Newidiwyd y rhai hyn wed'yn gan y Groegiaid i ddull y Phoeniciaid, ac wrth wneuthur hyn, yr oedd yn rhaid iddynt adael allan y gwreiddyn Cymraeg '*gw*.' Dyma yr achos paham y mae y fath hacriad mydrol yn ffurf Rôegaidd bresenol yr *Iliad*. Y '*gw*' yw y llythyren a geisir ei hadferu gan ysgolbeigion diweddar o dan yr enw *Æolig digamma*.

Pryddest hanesiol gyffelyb ar yr un pwne yw yr *Æneid*, gan Gymry Brutanaidd yr Eidal—o herwydd yr oedd Virgil yn un o eppil gorsegynwyr Cymreig yr Eidal dan lywodraeth Brân, ac fel y dengys ei ysgrifeniadau yn mhob man, yn fardd cyfrin. Nid oes gan un o'r pryddestau anfarwol hyn unrhyw gysylltiad, a llefaru yn fanwl, ag hanesyddiaeth cenedl-achau Groeg na Rhufain. Cerdidi arwést ydynt am yr eppil wronaidd, neu hil Gomer.

Diwydrwydd a orchfyga rwystrau dyrus.

Cynulleidfaoliaeth.**UNDEB CYNULLEIDFAOL I GYMRU.**

Papwr a ddarllenwyd yn Nghapel Salem, Liverpool, Hydref 1889, o faen y Gweinidogion a'r Llosgwyr Cymreig cynulleidig yn y *Congregational Union*. Cyhoeddoddig ar anogaeth.

GAN Y PARCH. J. JONES, MAOHYNILETH.

ANWYL FRODYR A THADAU.—Ar lawer golwg, byddai yn dda genyf pe byddai y gorchwyl sydd genyf yn bresenol i'w gyflawni wedi ei ymddiried i ddwyllaw eraill. Gweddusach o lawer fyddai pe bai rhyw un o lafur helaethach, ac o brofiad aeddfetach na myfi, wedi ei gymeryd mewn llaw. Er ymdrin yn briodol ag ef, y mae yn ddiau ei fod yn gofyn meddwl diduedd, yn gystal a barn ddiwyrni; gan fod y cysylltiad sydd rhyngddo â chrefydd mor uniongyrchol ac eang. Ac ar y dechreu, goddefer i mi ymesgusodi drwy ddweyd, mai nid myfi sydd yn rhuthro at y gorchwyl o honof fy hun, ond mai eraill a'i gosodasant arnaf.

Yn nghynadled Cymanfa Sir Drefaldwyn, a gynaliwyd eleni yn y Drefnewydd, penderfynwyd fod Mr. John Griffiths, (Gohebydd) a minau, i gynrychioli y cyfeillion gwyddfodol yno yn y cyfarfod hwn; er cael gwybod eich barn gyda golwg ar sefydlu Undeb Cynulleidfaol i Gymru. Mewn cydsyniad â chais y cyfeillion yno, yr ydym yn awr am gael gwybod eich golygiadau ar y pwnc: a theimlwn yn berffaith hyderus, gan nad pa un a gydolygweh â ni a'i peidio, y cawn ein derbyn genych yn garedig. Bu amser pan nad gwiw fyddai cynyg y fath beth a hwn, am y tybid ei fod yn annghyson âg Annibyniaeth eglwysig. Y pryd hwnw, fodd bynnag, yr oedd y drychfeddwl am Annibyniaeth yn ddiffygiol. Tybid nad oedd Annibyniaeth yn ddim ond peth nacïol—dim ond gwrthdystiad yn erbyn hawl un eglwys, neu eglwysi, i ymyraeth yn awdurdodol â materion eglwys, neu eglwysi eraill. Y mae yn ddiau fod Annibyniaeth yn cynwys hyn: ac os myner, dyweder mai dyma yw ei nôd gwabaniaethol—ei “nôd angen.” Dywedwn hefyd, o'n calon, am i'r dydd fod yn mhell pan fyddo'r egwyddor hon wedi ei hanghofio. Fel y mae pob dyn yn annibynol ar ei gyd ddyn mewn pethau a berthyn i Dduw, fel hyny hefyd boed i eglwysi fod. Ond er nad yw eglwysi i arglwyddiaethu ar eu gilydd, nid ydyw yn canlyn, oblegyd hyny, nad ydynt i gymdeithasu â'n gilydd. Ond yn ymarferol, cafodd hyn ei anghofio yn hir. A phan feddylion am amgylchiadau ein cyfodiad, nid yw hyny yn beth hynod ychwaith. Traws-lywodraeth eglwysig roddodd fodolaeth i ni; ac wrth ymladd yn erbyn hyn, nid rhyfedd i ni fyned

mor bell ag i anghofio yn ymarferol fod eglwysi hefyd, yn gystal â phersonau unigol, i fod yn aelodau o gymdeithas. Y mae tuedd hefyd yn mhob plaid i roddi mwy o bwys ar ei neilltuolion nag ar ddiun arall; ac weithiau i anghofio pob peth arall, er eu mwyn. Erbyn hyn, fodd bynnag, yr ydym yn argyhoeddedig fod yr elfen gymdeithasol mor angenrheidiol er llwyddiant crefydd, ag ydyw yr elfen Annibynol, yn ol ystyr gyfyng y gair—yr elfen hunan-lywodraethol.

Er gochel un perygl, y mae yn hawdd iawn gan ddynion redeg i un arall llawn cymaint ag yntau. Y mae y fath bethau â Seylla a Char-ybdis mewn cysylltiad â chrefydd hefyd ac nid nyni fel Annibyuwyr yn unig sydd wedi bod mewn perygl oddiwrthynt. Anghofio yr elfen Gymdeithasol mewn crefydd ydyw un perygl; ac anghofio yr elfen Annibynol yw y llall. Os ydym ni, yn ein brwdfrydedd dros hunanlywodraeth yr eglwysi, wedi bod yn llawer rhy ddigymdeithas â'n gilydd, y mae yn hawdd genym gredu fod eraill wedi bod yn y perygl cyferbyniol. Erbyn hyn, y mae ein drychfeddwl am Annibyniaeth yn gyflawnach nag a fu; a chynwysa rywbeth cadarnhaol yn gystal a nacael. Y mae yr elfen gymdeithasol, o leiaf, yn cael ei ohydhabod; ac er bod yn annibynol, ni chredir fod yn rhaid i bob eglwys fod yn hollol ddigysylltiad ag eglwysi eraill. Un o arwyddion goreu y dyddiau presenol yw, fod y gwahanol enwadau, o radd i radd, yn dysgu cysylltu yr unigol â'r cymdeithasol yn fwy â'u gilydd, heb fod y naill yn gormesu ar y llall. Y mae oes y cyferbynn a'r dailen yn darfod; ac y mae oes i efelychu yr hyn sydd dda wedi dechreu. A thybiwn fod yr Annibynwyr Saesonig drwy eu *Congregational Union* wedi bod y mwyaf fforturus o bawb yn y gwaith o ymberffethio. Y maent hwy wedi sicrhau holl wir fanteision Undeb, heb aberthu dim o'n breintiau eglwysig. Nid ydynt, er cael Undeb, wedi mynu nnffurfaeth; nac er cadw eu hannibyniaeth eglwysig, wedi aberthu y manteision sydd mewn Undeb a chymdeithas.

Ac mae yr Undeb Cynulleidfaol Saesonig wedi bod i'r eglwysi yn adgyfodiad i fywyd. Yn flaenorol i'w flurfiad ef, yr oedd yr eglwysi yn dod yn debycach debycach i ynysioedd rhewedig; a gadawem i enwadau eraill fyned â'r wlad o'n blaen. Ond, erbyn hyn, yr ydym ninau wedi dyfod i deimlo fod genym waith i'w gyflawni, a'n bod drwy Dduw yn alluog i'w gyflawni yn effeithiol.

Nid peth heb ei brofi, gan hyny, a gynygir genym i'ch sylw: a gallwn ychwanegu fod egwyddor y peth genym ninau yn Nghymru. Y mae genym ein Cyfarfodydd Chwarterol a'n

Cymanfaoedd; a diau y cydnebydd pawb nad yw cynadleddau y rhai hyn ond undebau cynulleidfaol ar *scale* fach. Gweithir yr egwyddor yn inhellach yn nghynadledd Cymanfa deirsir-ol y Dehendir: ac nid ydym yn dysgwyl fod gan neb sydd yn bleidiol i'r rhai hyn, un tir i wrthwynebu egwyddor y peth a gynnyiwn.

Dichon y tybia rhai, er hyny, y byddai Undeb o'r fath a bleidiwn, yn ein gwneyd ar unwaith yn Bresbyteriaid o ryw ddysggrifiad neu gilydd. Wel, tybir fod hyny yn wir; beth wedyn? Os hyn ydyw Presbyteriaeth, ac os gallem drwy hyn wneyd mwy o ddaioni, a'i wneyd yn well, yna dywedaf o galon drosod fy hun, yn Bresbyteriaid y byddom? Nid oes genym hawl i fod yn Annibynwyr os nad ydyw Annibyniaeth yn rhagori mewn ffaith yn gystal ag mewn *theory*. Ond, ai Presbyteriaeth yw nifer o eglwysi mewn undeb cymdeithasol, gwirfoddol, a'u gilydd, heb ddim ganddynt ond dylanwad moesol i'w arfer y naill ar y llall? Nage ddim; ac yn eu horiau goreu boed i'r sawl a ddywedant hyny fod yn farnwyr. Gan nad pa wahaniaeth arall sydd rhyngddynt, y mae hwn, feddyluem ni, yn un hanfodol; y mae holl feddianan eglwysi Presbyteriaid yn feddiant cyfreithiol y corph fel corph; ac oblegyd hyn, y mae pob penderfyniad o eiddo y corph cyffredinol yn un y gellir ei arosod drwy awdurdod ar yr eglwysi, gan y gellir, os anfyddhant, gymeryd oddiarnynt y meddiannau. Ar berygl o gael eu hamddifadu o'r meddiannau, gan hyny, ni faidd yr eglwysi anufuddhau i'r penderfyniadau cyffredinol. Ond gŵyr pawb nad oes ond grym moesol ar y goreu yn perthyn i benderfyniadau yr Undeb Cynulleidfaol; dim ond cymaint o rym ag sydd ynddynt o ddoethineb, o gyfiawnder, ac o wirionedd. Ymddengys hyn i mi, gan hyny, yn wahaniaeth pwysig. Ychwaneger at hyn eto, nad yw yr Undeb Cynulleidfaol yn ymyraeth â dim ond â materion cyhoeddus a chyffredinol; a chawn weled mor ddisail yw y dyb y gwnai ein harwain at Bresbyteriaeth.

Y gwir yw, y mae gwneyd bwgan o Bresbyteriaeth wedi bod yn wendid i ni. Y mae wedi ein gyru oddiwrth y tir sydd mor gyfreithlon i ni ag iddynt lwythau, sef, undeb a chydweithrediad, ac i sefyll yn unig ar yr hyn sydd yn wahaniaethol i ni oddiwrthynt, sef, yr egwyddor o hunanlywodraeth eglwysi. Nis gall dim fod mor ffol ag ymwrthod ag ymfrawdoliaeth gyffredinol, fel na byddom yn debyg i Bresbyteriaeth!

Wedi ceisio dangos, fel yna, y byddai y fath Undeb yn berffaith gyson â'n hegwyddorion gwahaniaethol fel Annibynwyr, gofynol ydyw

ystyried yn awr a fyddai y fath beth yn fuddiol? Y mae genym dystiolaeth ysgrythyrol dros gredu nad yw pob peth sydd gyfreithlon yn llesha. Pa fanteision ellid ei dysgwyl, ynte, oddiwrth Undeb Cynulleidfaol Cymreig?

Gellid dysgwyl y caem drwyddo lwyrrach adnabyddiaeth o'n gilydd. Pe na byddai yr Undeb cynygiedig yn gwneyd dim ond rhoddi cyfleustra, unwaith yn y flwyddyn, i nifer o weinidogion a lleigwyr i gydsiarad yn unig ar brif faterion crefyddol y dydd, meddyluem y byddai yn werth ei sefydlu. Drwy gydymddyddan felly, denem i adnabod ein gilydd yn well; a thrwy hyny byddem yn barotach, ac yn debycach o lawer i gydweithredu fel brodyr. A rhaid i ni addef ein bod yn dra phell yn ol gyda golwg ar hyn yn bresenol. Gan gymaint ein dweithrweh i'n gilydd, y mae yn nn o'r pethau anhawddaf cael genyn gyd-weithredu * Y mae y naill yn llawer rhy amheus o ddybenion y llall, am nad ydym yn adnabod ein gilydd yn well; a thybia rhai mai y ffordd i fod yn berffaith Annibynwyr yw bod yn groes pan fyddo cydweithrediad yn ofynol. Cyn byth y gallwn wneyd gwaith mawr, rhaid i ni feddu ar gydymddiried yn ein gilydd: ac nid ydym yn gwybod pa fodd y gallwn gael hyny heb ryw gyfleusdra i gymdeithasu mwy â'n gilydd nag ydym yn wneyd. Sonir gan rai, mai undeb cariad yw yr undeb gwirioneddol. Purion: yr ydym yn barod ag addef hyny; ond atolwg, pa fodd y ceir undeb cariad heb undeb cyd-adnabyddiaeth yn gyntaf? A ddichon i gariad Cristionogol fyned yn mhellach na'n gwybod-aeth am gymeriadau ein gilydd? A pha fodd y gallwn adnabod ein gilydd tra na fyddom byth yn cael cyfleusdra i gymdeithasu â'n gilydd yn frawdol?

Drwy adnabod ein gilydd yn well, denem i wybod ein nerth. Yr un peth i enwad yw bod yn wan mewn gwirionedd, a'i fod yn tybied ei fod yn wan. Ymgilia yn ol rhag un gorchwyl pwysig, tra byddo tybiaeth o'i wendid yn bwyta ei nerth.

Gallem oddiwrth yr Undeb a gynnyiwn, ddysgwyl llawer o ddylanwad crefyddol pwysig i gadarnhau ein gweinidogion ieuanc d'n lleigwyr. Nid wyf yn gwybod am ddim yn fwy digalon na sefyllfa llawer dyn ieuanc flyn-

* Teg yw dweyd, fod rhai o'r cyfeillion gwyddfodol yn ystyried y sylwadau hyn yn llawn ddigon cryf, a dywedyd y lleiaf. Ac y mae yn ddiau y gellir cyfeirio at enghreifftiau godidog o gydweithrediad yn ein plith: megys "Casgliad yr Undeb Cynulleidfaol yn 1834-5," pan gasglasom at ddyledion ein haddoldai yn Nghymru odddeutu pum' mil a'r hugain o bunau; ac yn ddiweddar at ein "Casgliad at Drysorfa yr Hen Weinidogion." Ac os myner, dywedder ein bod yn sefyll mor anrhydeddus ag un enwad arall gyda golwg ar hyn: eto, dylem gofio mai nid da dim os gellir ei wella.

yddoedd cyntaf ei weinidogaeth. Efallai fod yr elfen gymdeithasol yn gref ynddo; ac y mae yn debygol ddarfod iddo fod am dair neu bedair blynedd mewn rhyw athrofa neu gilydd, yn nghymdeithas rhai o'r un brofiad ac o'r un chwaeth ag yntau. Ar unwaith, symudir ef i gymydogaeith anghysbell, lle byddo Annibyniaeth efallai, yn wan, ac mewn canlyniad, ei frodyr yn anaml. Yn ngwyneb gorchwylion rheolaidd caled y weinidogaeth, nid oes ganddo neb i'w galonogi; ac yn wyneb amgylchiadau dyrys yn yr eglwys, nid oes ganddo neb i ymgynghori ag ef. Os Annibyniaeth yn ei gwedd hyllaf fydd o flaen ei lygaid, nid oes ganddo neb i'w adgofio fod ochr arall yn bod. Mewn amgylchiadau fel hyn, y mae yn gofyn nerth cynhenid mawr i gadw dyn ieuanc rhag rhoddi ffordd yn ngwyneb y profedigaethau hyny y gwyr y diafol mor dda pa fodd i'w defnyddio tuag ato. Ac yn gyffelyb gyda'n llyegwyr. Efallai fod rhai o honynt hwythau mewn amgylchladau gwell na'r cyffredin: mewn dysg ac mewn chwaeth, y maent uwchlaw eu cymydogion; ac mewn canlyniad, teimlant fath o unigedd poenus, yn neillduol mewn rhyw amgylchiadau y gallen eu henwi. Y maent yn barnu Annibyniaeth oddiwrth yr hyn a welsant, ac a deimlasant o honi; ac yn eu hymyl, efallai, y bydd yr Eglwys Wladol, gyda'i holl swynion cymdeithasol. Gan nad ydynt, gan hyny, wedi cael un cyfleusdra i ymglymu ag Annibyniaeth yn ngwisgoedd ei gogoniant, pan yn ymdaith yn amllder ei grym—dim ond ag Annibyniaeth yn y ffurf ddigalon o honi yn eu heglwys eu hunain, y maent yn gyntaf yn diffasu, ac yna yn syrthio ymaith. Nid ydym yn gwybod am ddim yn fwy tebyg o gryfhau fferau y rhai hyn, na chael cyfleusdra i gyndeithasu â blaenoriaid y bobl mewn cyfarfod Undeb Cynulleidfaol. Taeddai hyn i'w sefydlogi fel ymneillduwyr, drwy eu hargyhoeddi fod Annibyniaeth yn rywbeth gwahanol i'r ffurf annaturiol o honi yn eu cymydogaeith eu hunain. Trwy gymdeithasu hefyd a'n dynion goreu, gallasem ddysgwyl yr yfent ryw gymaint o'u hysbryd a'u brwdfrydedd. Pwy all ddirnad y daioni y mae y fath ddynion â *Morley*, a *Jupe*, ac eraill, wedi ei wneyd drwy eu presenoldeb yn y *Congregational Union*?

Ac heb fyned i fanylu gyda pethau eraill, gallwn ddywedyd y byddai yr Undeb a gynnygiwn yn *gyfrwng gwerthfawr ini gydymgyng-hori*, a *chydymanog*, gyda golwg ar bynciau pwysig sydd yn dal cysylltiad â'r corph yn gyffredinol. A'i tebyg ein bod yn gwneyd yr hyn a ddylem gyda golwg, er enghraifft, ar addysg y genedl? Bu amser pan oedd yr

Annibynwyr gyda'r blaenaf yn addysgiaeth y genedl: ond y mae yn deilwng o'n hystyriaeth, a ydym yn awr i fyny â'n cymeriad. Yn ngyrfa gwirfoddoliaeth, yr oeddym yn dal ein tir, ac yn ei ddal eto o bosibl: ond gwyr pawb fod cynllun arall i addysgu y genedl mewn gweithrediad erbyn hyn; a chan fod eraill yn llai amheus gyda golwg arno na ni, y maent wedi ei fabwysiadu yn mhellach, ac i raddau pell wedi myned ag addysgiaeth y genedl oddiarnom. Onid oes eisiau arnom gydymgyng-hori, fel ag i gyd-ddeall, ac mewn canlyniad, i gydweithredu gyda golwg ar hyn? Oni bai fod rhyw ddifyg gwreiddiol yn lluddias, y mae yn ddiau y gallai y rhai a addysgant blant yr oes hon fyned a dynion yr oes nesaf oddiarnom.

Meddyliwn eto am ymdrechion Pabyddiaeth yn ein gwlad. Ai tebyg nad oes genym ryw-beth yn rhagor i'w wneyd gyda golwg ar hyn? Rhaid i mi addef fy mod yn ddeithr i'r cymydogaeithau lle mae ymosodiadau Pabyddiaeth yn cael eu gwneyd; ond mor bell ag y deallwyf, ychydig wneir genym ni i'w gwrthwnebu. Ni chlywais ddarfod i ni sefydlu llawer o ysgolion dyddiol i wneyd eu hysgolion hwy yn ddiangenrhaid. Paham? Nid am nad ydym yn ffeiddio Pabyddiaeth yn gymaint â neb; ond am fod eglwysi unigol yn rhy wan a digalon i'w gwrthsefyll, a ninau heb un canolbwynt i'n huno fel corph yn erbyn y gelyn. Ai tebyg nad yw ffyrnigrwydd y gelyn o un tn, yn nghyda gweithrediadau unol enwad arall, yn galw arnom i gael y canolbwynt hwn.

Edrychwn eto ar y gwaith oenhadol sydd i'w wneyd ar ein gwlad. Gwyddom yn dda fod y rhandir cyffiniol rhwng Cymru a Lloegr —'y Goror'—yn haner paganaidd. Ai tebyg nad oes genym rywbeth i'w wneyd yno? Hyd yn hyn, yr ydym ni, efallai, wedi bod yn ei ymddiried i'r Saeson, a'r Saeson i ninau, nes y mae y bobl yn cael aros i raddau galarus, yn mro a chysgod angau. Pa hyd y cant fod felly? Beth bynag a ddywedir gau eraill am ddyledswydd yr eglwysi cymydogaeithol i gymeryd meddiant o'r tir, y mae yn ddiau genym ni mai heb ei feddianu y bydd, hyd nes y deun fel corph i symbylu y rhai hyny i weithgarwch, ac i wneyd ein goreu i gynnal eu breichiau pan yn gweithio.

Ac y mae hyn yn ein harwain at beth arall ddylai gael ein sylw cyffredinol fel corph, sef, *Yr angenrheidrwydd am ymddarparu ar gyfer cynydd y Saesoneg*. Y mae ein prif drefydd yn prysuro i fod yn Saesoneg: ac fel y byddo y *railways* yn lluosogi, y mae yn ddiau y daw y llifeiriant Saesoneg yn gyflymach fyth. Ac y

mae hyn yn gofyn effrousrydd a gwyliadwriaeth cyffredinol. Ymddengys i mi mai y cyfwng rhwng y Gymraeg a'r Saesoneg yw y bwlch mwyaf cyfyng y caiff Ymneilldwaeth fyned drwyddo. Ac yr ydym yn gwybod yn dda fod llawer o Ymneillduwyr eisioes yn mynychu yr Eglwys Wladol am nad oes iddynt Saesoneg gyda'r Ymneillduwyr. Gwyddom hefyd am drefydd lle dylai fod achosion Saesoneg er's blynyddau. Er hynny, nid oes yno yr un; am nad yw yr eglwysi Cymreig, yn y lleoedd hynny, yn teimlo yn ddigon cryf i gynnal eu hunain a sefydlu achosion Saesoneg hefyd. Oni ddylai fod genym, gan hynny, ryw dŵr o wyliadwriaeth ar ffurf Undeb Cynulleidfaol, o'r hwn y gallai y naill gynorthwyo y llall i weled y perygl o bell, fel ag i roddi rhybuddion ac annogaethau i'n heglwysi i ymbarotoi i'w gyflurfod.

Nid ydym yn gwybod pa mor llwyddiannus y buom i osod allan fod Undeb Cynulleidfaol i Gymru yn angenrheidiol. Efallai nad yw yr hyn sydd yn ymddangos yn bwysig i ni ond ysgafn i eraill. Goddefwr genym, fodd bynnag, i ddweyd fod rhai o'n pobl oren wedi bod yn hiraethu am y fath Undeb er's tro. Yn mysg eraill, dywedai y Parch. W. Williams o'r Wern, rywdro, mai dau beth oedd yn angenrheidiol ar yr Annibynwyr, sef, *undeb a threfn*. Fel yr oedd y pryd hwnw, felly hefyd y mae yn bresenol. Goddefwr genym hefyd, gyfeirio at y ffaith fod Undebau o'r fath wedi ei ffurfio eisioes, nid yn unig yn Lloegr, ond hefyd yn Scotland, yr Iwerddon, America, &c., ac os na ellir profi fod ein hamgylchiadau ni yn bur wahanol i'r eiddynt hwy, y mae yn rhaid eu bod hwy yn cyfeiliorni yn fawr wrth sefydlu y fath Undebau, neu ein bod ni felly wrth beidio.

Onid na thybier ein bod am i'r Undeb Cynulleidfaol a gynygiwn wneyd ei hun y gwaith y cyfeiriasom ato yn flaenorol. Dim o'r fath beth; ond er hynny galleu yn yr undeb cynygiedig, argyhoeddi, hyfforddi, ac anog ein gilydd, mewn trefu i'r gwaith gael ei wneyd. Y llaw sydd i wneyd gwaith y llaw, ac nid y galon; a'r un modd y troed waith y troed; ond er hynny o'r galon maent yn cael y maeth, a'r yni angenrheidiol er ei wneyd. Felly, os angenrheidiol, gadawer ini gael llaw, a throed, a llygad, a chlust, yn y corph Annibynol, yn nghyda phob peth arall angenrheidiol er ein cyfaddasu at ein gwaith; ond er mwyn pob peth gadewch ini gael calon; a boed i'r galon hono fod yn ddigyn iach a chref i yru bywyd a nerth drwy yr aelodau i gyd.

Galleu ychwanegu fod cyfeusderau teithiol y dyddiau hyn yn gwneyd y fath undeb yn

hawdd. Am ychydig sylltan, gall dyn yn fuan fyned o un cwr o'r dalaeth i'r llall. Ond ni a adawn y pwnc yn bresenol, yn eich dwylaw, yn ei gysylltiadau oll: a chan nad beth a welir yn dda wneyd o hono, cawn ni yr hyffrydwch o deimlo ddarfedd ini gyflawni ein hymddiriedaeth drwy ei gyflwyno i'ch sylw. Diolch yn fawr am eich ainydded a'ch astudrwydd.—*I'r Annibynwr*.

O. Y.—Da genym weled yn eiu cyfnodolion a'n papyrau newyddion, fod gŵr o safle dylanwad, a phwyll, Mr. Hughes, Penmain, yn teimlo y fath ddyddordeb yn y peth bwn. Nid ydym yn dweyd dim gyda golwg ar y cyllun a gynygir ganddo. Yr ydym ni yn gadael y cynllun i eraill i'w dyuu. Os cydonir yn nghylch y peth ei hun, diau fod digon o ddoethineb a phwyll yn yr enwad Annibynol, i drefnu y ffordd oren i gario y peth allan. Yr ydym yn cwbl gydwelod a Mr. Hughes yn nghylch y manteision y gallem eu dysgwyl oddiwrth y fath undeb.

Addysg Cyffredinol.

LLENLITH.

Yn cynwys diogelwch y wir grefydd yn nyddiau y patrieirch Isaac a Jacob, yn nghyd a'r modd yr amddiffynodd Duw ei achos ac a'i dygodd yn y blaen am yspaid gweinidogaeth y cyfryw brif rwyddogion yn yr eglwys Hebreaidd.

Terfyniad o'r t. d. 56.

Y peth nesaf sydd yn dyfod dan ein sylw yw, **DIOGELWCH A CHYNYDD TEULU ISRAEL DAN OFAL JOSEPH A BENDITH DUW YN NGWLAD GOSHEN**. Dywedir fod Goshen y tir mwyaf ffrwythlawn a chnydfawr yn holl wlad yr Aifft, Gen. 47: 6, pa un oedd yn gorwedd yn y rhan ddwyrain-ogleddol o honi, ac agos os nid yn gwbl y tu dwyrain i'r afon Nile, a Goshen hefyd oedd enw prif ddinas y dalaeth; ac fe fu teulu Israel yn preswyllo yno dros ddau cant o flynyddau, lle yr hiliasant ac y cynyddasant yn fawr, ac amlhasant hefyd, a chryfhasant yn ddirfawr odiaeth, fel y llanwyd y wlad o honynt, Exod. 1: 7. Ac at yr amser hyn yn ddiau y cyfeiriai y bardd Cymreig yn ei weddi,

"Gosod babell yn ngwlad Goshen
Tyred Arglwydd yno'th hun,
Gostwng o'r uchelder golau
Gwna dy drigfan gyda dyn;
Trig yn Seion aros yno,
Lle mae i'r llwythau'n dod yn nghyd,
Byth na m'ad oddiwrth dy bobl
Nes yn ulw'r elo'r byd."

Onid yr oedd gwlad arall o'r enw Goshen, yn gorwedd yn agos i Gibeon, yn nhir Canaan, pa un fe allai oedd yn ffrwythlawn megis yr un yn yr Aifft, Josh. 10: 41. "A Joshua a'u tarawodd hwynt o Cades-Barnea hyd Gazah, a holl wlad Goshen hyd Gibeon." Ac yma yn debygol y safai dinas Goshen, ag oedd yn perthyn

i lwyth Judah, Josh. 15: 51. "A Gosen a Holon a Giloh, un ddinas ar ddeg, a'u pentrefydd." Dychwelwn yn awr at yr hanes gyson.

Eithr ar ol marwolaeth Joseph, cyfododd brenin arall yn yr Aifft, yr hwn ni adnabuasai mo Joseph, hyny yw, yr oedd yn llwyr ang-hymeradwyo y gyfundraeth o lywodraeth a sefydlodd Joseph yn y wlad, ac yn ymwrthod yn ffromllyd a phenboeth i gydnabod y rhwym- iadau trwy ba rai y gysodwyd holl deyrnas yr Aifft dan lywyddiaeth Joseph, prif-weinydd enwog un o'i hyñafiaid brenhinol; a chan ei fod yn gryf dros eilunaddoliaeth, fe gafodd gan bendeigion a blaenoriaid y wlad foddioni cyfnewid gweinyddiaeth y llywodraeth, er bod yn bleidiol a chymwynasgar i'r grefydd bagan- aidd, ac yn erbyn y wir grefydd, a'r eglwys Hebraidd yn neillduol; a rhag i'r Hebraidd fyned yn amlach ac yn gryfach na'r Aifftiaid paganaidd ac eilunaddolgar; parodd i awdur- dodau yr Aifft yn awr ymosod i'w llwyr ddinystrio hwynt, canys yr oeddynt yn bresenol yn gwbl yn uwylaw y cyfryw rai; eu gweision hwy oeddynt oll erbyn hyn; ac yr oeddynt yn ddarostyngedig i awdurdod y brenin newydd, yr hwn oedd wedi ymroddi i'w gwanychu trwy gaethiwed caled. A phan welodd nad atebai hyny y dyben, efe a archodd i'r bydwragedd i ladd pob mab a enid gan yr Hebrësau. Eithr ni lwyddodd yn ei ymgais hyn ychwaith. Yna efe a ynegniodd i ddiwreiddio y genedl, trwy roddi gorclwmyn i foddli pob plentyn gwryw a enid ganddynt Exod. 1: 22.

Ond er y cwbl a allai y Pharaoh hwn ei wneyd, Duw a'u cadwodd hwynt, mewn modd rhyfeddol ar ol iddynt gollu. Joseph, ac a'u lluosogodd hefyd yn ddirfawr; a chan fod un cryfach na'r brenin o'u tu, yn lle cael eu di- wreiddio, hwy a amlhawyd. A chofion fod Duw trwy gadw teulu Israel, yn diogelu ac yn cynnal i fyny ei eglwys weledig mewn modd arbenig yn y gangen Hebraidd, pa un oedd mewn perygl neillduol yr amser hyn o gael ei llethu gan eilunaddoliaeth yr Aifft, canys fe fu plant Israel yn eu plith hwynt am yspaid maith, ac yn weision danynt am dalm o amser, ac heb gael y fantais yn awr o gadw i fyny ordinhadau Duw yn eu plith eu hunain, a chynnal addoliad cyhoeddus, neu addysg gref- yddol ac ymarferiadau dauwl ereill, trwy yr hyn y cynelid i fyny y wir grefydd—ac felly, fe aeth dauwldeb ymarferol, a'r wir grefydd yn raddol ac araf ar goll i raddau helaeth yn mhllith yr Hebraidd, fel ag y mabwysiadasant arferion eilunaddolgar yr Aifftiaid, a'r rhan amlaf o'r bobl (er gwaethaf adrodd) a wyraasant i addoli eu duwiau hwynt, cyn iddynt gael eu

dwyn allan o'r wlad, Ezeo. 20: 6—8. Felly bu y gangen Hebraidd o eglwys Dduw yn agos a chael ei llynou i fyny, a'i dwyn ymaith gan annuwioldeb yr Aifft yr amser hyn. Ond ni oddefodd Duw iddi gael ei llwyr orohfygu, canys efe a ddaeth yn brydlawn i'w hachub, trwy ei dwyn allan o'r wlad, fel y cawn sylwi yn helaethach y tro nesaf, ac yn gyffelyb ag y gwnaeth a'i eglwys yn amser y dylif ac adeil- adaeth twr Babel, yr hyn sydd yn profi tuhwnt i bobl dadl, fod pethau mawrion a rhyfedd wedi cael eu gwneyd gan yr Hollalluog tuag at ddwyn adeiladaeth ei eglwys weledig yn y byd yn mlaen, a chynydd graddol ond mawr ei achos, erbyn yr amser hyn, er cyflawni yr addewid i "Had y wraig i sigo pen y saph." Ac yr oedd y gofal rhyfeddol hyn, yn nhrefn Rhagluniaeth am y teulu o ba un yr oedd y Messiah i ddyfod, yn ergyd anferth ychwaneg- ol ar ben y ddraig, prif elyn Duw a'i eglwys. A gellir yn awr ofyn, pwy mor rhyfeddol mas gweithredoedd Rhagluniaeth yn niogelwch a chynydd y wir grefydd yn ymddangos yn hyn o grynoded? lle y gwelwn er ein syndod, os- gordd cyd-gauwlynol o bethau a chanlyniadau manwl ac aruthrol, a phob goruchwyliaeth yn cael ei nhodi mor neillduol, fel ag y mae yn y cyfan yn dangos yn eglur, fys, llaw, neu fraich yr hollalluog Dduw!

Eithr y gofyniad naturiol sydd yn dyfod i'r meddwl yn awr yw, a oedd Duw yn gwastraffu ei ofalon rhagluniaethol, a'i wylidwriaeth neillduol dros y teulu hwn yn unig, gan adael allan y lleill oll o'i biliogaeth resymol? Nag oedd, oblegid gallasem weled yr un oruchwyl- iaeth, trefn rhagluniaeth, a'i heffeithiolacth cyfartal yn holl achosion y bywyd dynol, yn niogelwch personau unigol, cyfodiad a difaniad talaethau, breniniaethau ac ymerodraethau, ac yn yr holl chwyldroadau grymus, naturiol, moesol, a gwladwriaethol yn y byd erioed; pe buasai Duw ond rhoddi i ni megis yn yr eng- raifft flaenorol, yr hanes o'r cwbl mewn ad- roddiad manwl; oherwydd yr hyn a wnaeth- pwyd yn nheulu Abraham, a wnaethpwyd er mwyn yr holl hil ddynol. Ac mae y rhagbrawf hyn wedi ei fwriadu er dangos i ni fod Duw yn gweithio, fel nad all na galla na ehynghor na chyfrwysder dynion na diaffaid lwyddo yn ei erbyn ef, a gweithredoedd ei law! ac mai yr hwn sydd yn rhodio yn uniawn, sydd yn ddiogel, ac fod pob peth yn cydweithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Duw: ac nad oes neb mor anwybodus, isel, neu golledig, fel nad all Duw ei ddygu, ei gyfodi, a'i achub. Mewn gair, mae efe yn dangos yn holl hanes yr hit ddynol, er pan droseddodd dyn hyd yn hyn, ei

fod yn gyfaill cywir ac anghyfnawddiol i ddyn-
olryw yn gyffredinol, ac yn ddefnyddio pob cyf-
leustra i wneud daioni iddynt, ac nid yw yn
temtio neb. A siarad yn ol dull dynol y mae
efe yn llawenyachu mewn cael cyfleustra aml i
ddangos ei gymwynasgarwch a'i haelfrydedd,
fel y gallo pob un o'i deulu mawr ystyried ei
garedigrwydd, modd y caffo yr amddifad ei
arwain i ddywedyd am ei gyfeillion, wele y
modd y mae Daw yn eu caru hwynt.

Dinas New York.

J. J. JONES.

Barddonol.

BANER HEDDWCH.

Tybiais fod heddwch mewn coedwig fodenog
Lle chwery 'r awelon rhwng cangau y coed;
Ond chwyddodd yr awel yn storoni anfonog,
Diffanodd fy heddwch mor llwyr ag erioed.

Tybiais fod heddwch i'r plentyn diniwed
Wrth chware 'n ddibryder yn heini ei bynt;
Ond bydol ofalon gynhyriond ei enaid,
A'i heddwch ddifanodd ar aden y gwynt.

Tybiais fod heddwch yn mynwes lawn eariad
Yr hon a'm cyfleiddiai yn hawddgar ei gwedd;
Ond och fi, ei thegwch ddifanodd mewn eiliad,
A gwywo mae'm heddwch yn mynwes y bedd.

Tybiais gael heddwch 'nol enill y trwydr,
A boddio cywreinerwydd creuloniaid eu gwlad;
Ond gwaedd yr amddifad a'r weddw s godir
Yn donau cynhyrliu ar foredd o waed!

Tybiais fod heddwch pan fyddo 'r penaethiaid
A gwên yn fy nerbyu mewn bri a mawrhad;
Eu gwên a newidiu cynhyrwyd eu henaid
Pan sonias am dwyllledd blaenoriaid ein gwlad.

Yna gadewais y byd a'i drafferthion,
A thremiais mewn pryder i'r bydoedd uwch ben;
Ha! deigrin gorfoledd ddiangodd o'm calon
Wrth weled y faner ar Orsedd y Nen.

Wrth ei dadblygu dadseiniwyd gorfoledd
Trwy eang orielau y wynta i gyd,
Hen deulu y cystudd ganasant mor beraidd
Nes hardda wynebaw angylion a gwrid.

Dan faner Efyngyl ceir heddwch tragwyddol,
Er lliad a chenllegu, mae'r enaid mewn hedd,
Pan fyddo y moroedd yn donau cynhyrliu
Mae'r gwaelod yn dawel, mor dawel a'r bedd.

Racine, Wis., Ion. 14.

R. J. OWENS.

PENILLION

A gyfansoddwyd ar gais rhieni galarus, sef Mr.
Griffith ac Elizabeth Jones, Spring Green, ar ol eu
mab WILLIAM, yr hwn fu farw o'r typhoid fever,
yn yr Hospital yn Davenport, Iowa.

(Mesur, yr "Hen Ddarbi.")

O dreiddgar oer alar hir wyle
Sy'n dryllio a briwio ein bron.
O barwydd ein William anwyllaidd
Ein mwyniaid fab llariaidd a llon,
Fe aeth yn wirfoddol i'r fyddin
Yn erbyn pob gelyn ar goedd,
Ymddiffin ei wlad dda oludog
Yn g'lonog wr enwog yr oedd.
Ond clefyd trwy benyd trwm boenau,
Cenhadau dan angau di hedd,
A ddygodd ein Gwilym mwyn gwiwlan
Yn druan modd buan i'r bedd;
Chwe diwrnod o drallod a'i drylliodd
Diffygodd a methodd ddal mwy,

Ond dygwyd ei rym o dan rwymau
I angau tan gloiau tyn glwy'.

Yn awr mae rhyw hiraeth o'i herwydd
Mal c'ustudd du beunydd di baid,
Er gwybod mai 'n hynod ran ninau
Fydd loesau oer angau a raid,
Mae pawb sydd a gobaith yn gwybod
Fod hyfryd breswyllyd y saint
Ta draw i ardaloedd pob dolur,
Mewn cysur di fesur ei faint.

'Roedd William 'n un dinam crediniol,
Crefyddol mae 'n siriol i'n sôn,
Yn forau gogwyddai 'n un gweddus
I 'wyllys daionus Daw Ion;
'Nawr peidio ag wyle sydd galed
Ac wyle sy 'w weled yn wall,
Ar sail i Ddau nol ein anwylyd
O'r adfyd i'r bywyd di ball.

Mae dyfnion archollion erchyllaidd
Yn cyrhaedd o'r braidd i bob bro.
A galar fel gorcludd heb gela
'N amgylchu pob teulu fel tō,
Wrth weid ein gwroniaid—gwyrr heini—
A'n dewrion yn gwelwi 'n eu gwaed,
A phleidywyr y bradwyr yn brwydro
Gan geisio 'n tyn dreisio tan draed.

Wel dadau a mamau heb omedd
Dyrchafwn yn llwrraidd ein llais
At Ddau am ddileu trwy drugaredd
Pob camwedd a throedd a thrais,
Cael pen ar holl filain ryfeloedd
Ac Arglwydd Ddau 'r lluoedd yn Llyw
I gadw y gweddill o'n bechgyn*
A'u dychwel o'r fyddin yn fyw.

GOS GLAN ONTO.

MYFYRION

Au fy anwyl nith, sef Miss DOROTHY GRIFFITHS, *
fu farw Tach. 15, 1864, gan ei henythr o Wis.

Dwl aorod a dail surion
'Ynt broffon uurhyw byrd
O gilwg ddrych y galou,
Ar droon yn y byd:
Er 'nabod dewr wynebaw
Oedd mewn mwyniaunau hedd,
Yn rhodio mewn mawrhydd
Maent heddy' yn y bedd.

Pwy draetha 'nawr fy hiraeth?
Pwy rydd im' gysur llon?
'Does dim yn ngwedd naturiaeth
Kydd heddwch tan fy mron,
Mae Dorothy auwylgu
'Nawr wedi 'm blaenu i,
Tu yma i dragwyddoldeb,
Ni chaf ei gweled hi.

Fy enwog nith fwy anwyl
Hlow'd yn y distaw fedd,
Mae'n archoll dwlin i'm calon,
I'm mynwes megys oled;
Mae 'i delw 'n argraffedig,
Ar wraidd fy nheimlad gwan,
Ni welais neb anwylach,
Na mwynach yn ou man.

Fy meddwl fu yn crwydro,
Gan wyllo am yr awr
Y cawn ei gwel'd yn heini,
I'm lloni ar y llawr.
Ond siomwyd fy nysegwyliaid,
Mewn eiliad ar fy bynt,
Ni chaf ei chwmini eto
I gofio 'r amser gynt.

O Angau, p'am y gwywaist
Fath lili deg ei gwedd,
Yn wir pabam y dygaist,
Y ferch i waelod bedd?

* Mae gan Mr. Jones un mab eto yn y fyddin, ac
amryw o'n cym'dogion 'r un modd.

O cefaiat "warrant" nefol
I nol fy anwyl nith,
Mae 'i henaidd yn ddiangol
Uwchlaw pob gofid byth.

Ni wylaf, sychaf ddaurau
Sy'n diagyn dros fy ngrudd;
Ba 'n ddigon cryf i farw,
Cadd nerth yu ol y dydd;
Angylion fyddo 'n gwyllo,
Ei chorff sydd yn y bedd,
Caiff adgyfodi 'n ddedwydd,
Ac ar ei newydd wedd.

Yn gadarn ei chorff a godir—a'r tŷ
O'r to a ddimchwelir;
A bithau a berffeithir,
Yn y nef mae hyn yn wir.

R. P. GRIFFITHS

Ganesiaeth Gartrefol.

CYFARFOD JUBILI POTTSVILLE, PA., AO ANRHEG I'R GWEINIDOG.

BARCHUS OLTYRUD.—Yr hyn a ganlyn sydd dal-
fyriad o hanes y cyfarfod a gynaliwyd genym
Chwef. 7. 1864, fel *Jubili*, er llawenbau a diolch
i'r Arglwydd fel eglwys, gwrandawyr ac eraill,
wedi cael gwaredigaeth o'r heu ddyled fu yn
gwasgu yn drwm ar deimladau ac amgylchiadau
rhaf o flyddloniaid Israel am flynyddau lawer yn
Pottsville.

Dechreuwyd yn y boreu am 10 trwy ddarllen
rhan o'r gair dwyfol, canu mawl a gweddi duer a
difrifol am wenau yr Arglwydd ar waith y dydd,
gan Mr. Wm. Rees. Yna amlygwyd natur y cyf-
arfod gan yr ysgrifenydd. Wedi hynny canwyd
emyn pwrpasol i'r achlysur. Yna gweddiodd y
brawd J. Thomas. Wedi hynny traddodwyd araeth
dra difrifol gan y brawd J. James, er daigos i'r
Cymry yn y lle eu baint, o fod ganddynt y fath
gapel hardd i addoli, a chuladdfa fawr o yn agos i
erw o dir. a'r cyfan heb cent o ddyled, yr hyn
oedd yn coroni y cwbl. Yna diweddwyd gau yr
un trwy weddi.

Am 2, dechreuwyd gan y Parch. R. Edwards.
Wedi hynny cyfododd yr ysgrifenydd er gwneud
yn hysbys ei deimladau diolchgar i'r eglwys a
rhaf o'r gwrandawyr am eu hanrheg o bŵr o ddill-
ad bardd a drudfawr oedd am dano ar y pryd, a
hefyd yr anrheg werthfawr i'w bricil, sef dress,
bounet a scarf shawl, nid rhyw fath ydyw y peth-
au, ond y cyfan o'r petbau goreu, gwerth yn agos
os nid yu gyflawn *gan dalar*. Diolchwn yn fawr
am y rhoddion hyn oll.

Traddododd y Parch. R. Edwards araeth bwr-
pasol nes lloai yr holl gynulleidfa. Yna dilyuwyd
ef gan y Parch. J. E. Jones, Minersville, yu ei
ddull effeithiol, pwrpasol a difrifol, nes oedd
pawb wrth eu bodd. Dilynuwyd yntau gan un o'r
diaconiaid, sef Mr. Wm. Rees. Adroddodd ei
deimladau ef ac eraill cyn dilead y ddyled. a'r
teimlad presenol mewn araeth ag yr oedd pawb
yn teimlo. Nid oes angen canmol yr areithiau,
mae digon o rai eraill yn eu canmol. Yna ter-
fynwyd y cyfarfod dau o'r gloch trwy fawl a
gweddi.

Am 6, dechreuwyd gan Edwards, a phregethodd
y Parch. J. E. Jones, Minersville, ar y Jubili Ia-
lddewig fel cyngod o'r un Eflengylaidd, sef rhyddid
i gaethion pechod trwy Iawn. Yr oedd y brawd
mewn hwyl yn pregethu, a phawb o honom mewn
hwyl yn gwrandao. Yna terfynwyd gwaith y
dydd trwy dalu diolchgarwch gwresog i'r Ar-
glwydd am ei wenau anrwm trwy y dydd gan Mr.
L. Lewis, un o'r diaconiaid. Yna ymadawyd, a
llawer yn dywedyd, Da oedd i ni fod yma. Hy-
derwn y bydd i effeithiau da ddilyn ein cyfarfod
a dilead y ddyled. M. D. MORGAN.

Pottsville, Pa., Chwef. 10, 1864.

YMWELIAD CAREDIG.

Gwnaeth ein cyfeillion ymweliad a'n tŷ yn Osh-
kosh Ion. 12, 1864. Daeth cynifer o honant i'u tŷ
yn gwbl ddirybudd, ond nid yu ddifudd y daeth.
ant. Yr oll o geisient genym ni oedd cael lle am
enyd dan ein croglwyd, bwyta eu bwyd eu hun-
ain a chyflwyno eu hanrhegion. Buasai raid fod
ein calon yu galed fel calon Pharaon cyn y gallaseu
nacau y pethau hynny iddynt. Tra bu ein cyfeill-
ion yu gorphen swpera, canodd y côr rai tonau
dyddorol a swynol, fe mor swynol fel y tybiem pe
buasai drwg ysbyrd yu blino rhaf o honant y bu-
asai raid iddo eu gadael.

Anrhegwyd ni ganddynt a 60 dolar oll yn arian,
oddieithr gwerth dwy ddolar, yr hyn oedd yu gy-
nwysedig mewn pin aur ysgrifenu.

Hefyd yu y dyddiau canlynol cawsom gan eraill
o'u cyfeillion y rhaf nad oedd yu gyfleus iddynt
fod yma ar unwaith ag eraill, naw dolar, rhwng
arian a'u gwerth.

Derbynied ein cyfeillion oll ein diolch gwresoc-
af am eu caredigrwydd; a'r Hwn a'u tueddodd
hwy i gyfrannu a'm nerthio i'au i wneud iawn
ddefnydd o'u rhoddion, ac i ymdrechu yu ddifino
am fod o fudd a lles yu eu plith.

YR HEN WEITHIWR.

Oshkosh, Chwef. 9, 1864.

COFIANT MISS DOROTHY GRIFFITHS.

Mae hanes bywyd a marwolaeth *ieuenctyd dwu-
iol* yn gwneud i syny ran fawr a phwysig yn llen-
yddiaeth y Saeson a'r Americanaid crefyddol; ac
y mae wedi bod yu fendithiol i filoedd o blant a
rhieni. Gallasai llenyddiaeth y Cymry fod yu fwy
toreithiog o'r fath ddefnyddiau gwerthfawr. Yn
ddiau bu ugeiniau o ieuenctyd nodedig mewn
duwioldeb fyw a marw yn yr Arglwydd, heb i neb
o'u llenorion ysgrifenu na chyhoeddi gair o'u han-
es. Ar *ddymuniad* ei rhieni anwyl a galarus, yr
ydwyl yu ysgrifenu y Cofiant Byr hwn am y
chwaer ieuanc ddawiol Dorothy Griffiths, gan
obeithio y bydd yu fuddion i sychu eu dagrau
liwy, ac i gymhell *ieuenctyd* Cymry America i gy-
segru eu hunain yn *moreu* eu hoed i wasanaethu yr
Arglwydd yn flyddlon. Y mae crefydd forenol o
anhraethol werth. Rhydd ras a dedwyddwch ar
y ddaear, a chorou gogoniant yu y byd a ddaw. Y

mae y naill oes yn dylanwadu ar y llall, er drwg neu dda, er melltith neu fendith. Yr un modd y dylanwada yr bynafaid ar eu hiliogaeth. Gwel Exod. xx. 5, 6. Cael cyndadau *crefyddol*, a rhieni *duwiol*, sydd werthfawrocach na miloedd o aur melyn. Cafodd *Timotheus* yr anrhydedd hwnw. 2 Tim. ii. 2—5. Cafodd Dorothy Griffiths yr un peth. Oud ui wyddwn hyuy yu sicr hyd yn ddiweddar.

Hanodd o hen deula duwiol *Tyddyn Siarles*, ger Dolbadarn, Llanberia, yu Arfon. Yr oedd ei *thaid* Richard Griffiths, yn wr nodedig mewn duwioldeb; a bu yu ddiacou ffyddlon yu yr eglwys Annibynol yn Jerusalem, yn y plwyf hwnw, am yr agau mlynedd diweddfaf o'i oes. Ac yr oedd ei *thain* Dorothy Griffiths, yn un o'r gwragedd *santaidd*, dystaw, a rhinweddol, a oedd yuo yu ffyddlon gydweithio dros lwyddiant achos y Gwaredwr. Yr oeddylt wedi eu dysgu a'u gwreiddio yn egwyddorion yr Annibynwyr. Buont hwy a'u plant yu gololau dan yr achos yuo. Yn y ffyddlon 1835 yr oedd yr achos yu dra blod-euog yuo; a threuliauom lawer o gyfarfodydd anwyl a bendithiol yn eu mayg, yu yr ysgoldy newydd, ger hen gastell Padarn, dan weisidogaeth y Parch. Rees P. Griffiths. Dyna yr amser yr oedd y bachgen "penfelyu," Samuel Jones, yu dechreu blodeuo yu ngardd yr Arglwydd, yr hwn wedi hyny, am dymhor byr, a fu yu weinidog ieuanc mor nodedig dduwiol a defnyddiol yu Maentwrog, Meirionnydd. Dyna yr amser yr oedd ei dad, a'i fam, a'i frodyr, a'i chwiorydd, ac eraill, yu eu llawn hwyliau. Yr ydym yu awr yu *adgofio* yr amser dedwydd hwnw gyda theimladau cymygedig o hiraeth a llawenydd.

Gauwyd Dorothy Griffiths yu Llanberia, Chwef. 18, 1843. Euwau ei rhieni ydynt Griffith a Margaret Griffiths. Y mae ei thad yu fab i'r bynafaid duwiol uchod o Dyddyn Siarles, a'i mham yu ferch i Griffiths a Margaret Roberts, Pentre'r Felin, gerllaw Tremadog, eir Gaernarfon. Pan oedd Dorothy yu chwe' blwydd oed, ymfudodd gyda'i rhieni i St. John, Newfoundland. Buont yuo am chwe' blynedd; yua hwyliaant i Boston, ac ymasfydlasant yu Hampton, N. Y., lle y maeut yu bresenok.

Yn haf y fl. 1861, daeth Dorothy i lawr i ddinas New York. Bu yu gwasanaethu gyda theuluoedd parchus ar *Fourth St.*, ger y Bowery, ac wedi hyny yu rhit 5, *Forty Sixth Street*. Yn fuan wedi dyfod yma, ymunodd â'r Eglwys Annibynol Gymreig, ar Heol 1leg; ac yu mhen misoedd wedi hyay derbyniwyd hi yn gyflawn aelod. Yr oedd yn nodedig ffyddlon. Cwbl argyhoeddwyd ni ei bod wedi cael ei chyfnwid drwy ras, ac ei bod yn feddianol ar "yr *edifeirwch* sydd tuag at Dduw, a'r *ffydd* sydd tuag at ein Harglwydd Iesu Grist." Ya oedd yn ymdebygoli i'w *thain* dduwiol. Cafodd addysg foreuol dda. Teimlodd nerth achubol yr efengyl. Ei phrif hyfrydwch oedd darllen Gair Duw, gweddio yu ddargal, a gwrando pregethiad yr efengyl. Pan oedd eraill o'r aelodau yu

anffyddlon ac ymrysongar, a ohellweirus, yr oedd hi yn ffyddlon i'w chydgyrulliad, yn wlo yu ddytaw, yn meddu ysbryd heddychol, yn cael ymgeledd gras, ac yu dwys deimlo dros lwyddiant yr achos. Pan oedd merched ieuaine eralll a ddaethant o'r wlad i'r ddinas yu balchlo ac yu ymwylltio, yr oedd hi yu myned yu fwyfwy gos-tyngedig, ac yu gochelyd eu cymdeithas, gan wyl-io rhag eu hudoliaethau a'u dylanwad niweidiol. Yr oedd yu "ffui oddiwrt hwantan ieuectyd," fel ei gelysion penaf; ac yu dilyn *ffyddloniaid* Sion. Methodd holl ddichellion ac athrod y gelys-ei hysgogi hi.

Yn fuan wedi iddi symud i rif 5, 46th St., cafodd *anwyd trwm*, a gorfu iddi ddychwelyd adref at ei rhieni, lle y bu am fisoedd yu dihoeni dan y dardodedigaeth. Bu farw yn dawel a hyderus yu yr Arglwydd Tach. 15, 1863, yn agos i 21 ml. oed. Dywed ei rhieni mai ei geiriau diweddfaf bron oedd, "Y buasai yu well gauddi gael byw; oud ei bod yu hollawl fuddlawn i ewyllys yr Arglwydd ei Chraig a'i Phrynwyr;" ac ychwauegasaut, "Nf feddech o fewn eich eglwys yu New York yr un aelod ag oedd yu fwy ffyddlon i chwi, na neb yu y byd yu meddwl mwy o henech. Yr oedd yu hyfrydwch gauddi yu ei chystudd diweddfaf i son am dawoch, ac yr ydym yu gwybod y buasai yu well gauddi eich gweled chwi yu ei mynyddau olaf na neb arall sydd yu gwisgo enawd." Yr ydym yu credu hyny. Y mae y dyatiolaeth yua yu gysur mawr i ui yu ein profedigaethau presenol. Ein prif ddymuniad oedd ac ydyw cael bod yu ddefnyddiol i euill eweidiau at Iesu. Cawsom y fraink houo. Yr eweidiau byny fydd corau ein gorlok-odd yu nydd y farn olaf. Buasai yu dda genym gael eysfeudra i'w gweled a'i chlywed "y *ae mynyddau olaf*" yu canmol ei Gwaredwr, ac yu buddugoliaethu ar angen drwy ddylanwadu y groes. Oud ni chawsom. Oud yr ydym yu credu y cawn gyfarfod llawen a hi eto yu y nef. O obaith gwylyfydedig! Cawn gyfarfod a'r "*holl ras a berffeithirg*" yuo. Yr ydym yu gorfodedd mewn gorthrymderau dan obaith gogoniant Duw.

Claddwyd ei ehorff marwol, Tach. 17, 1863, yu mynwent newydd Middle Granville, N. Y. Ymgynullodd tyria fawr o Gymry ac Americanaid ar yr achlysur; a theimlent yu ddwys wrth weled rhoddi uu mor auwyl ganddynt yu y bedd. Pregethodd y Parch. John Jones, oddiar Baa. 40 : 8. Gwywa holl brydferthwch anian, a derfydd holl drysoran amser. Nid oes dim ond bendithiou a chysaron duwioldeb yn aros yu dragwyddd. Mor werthfawr yw crefydd foreuol. Dygodd Dorothy Griffiths o gyrhaedd pob poen i gyflawn fwynhad o bob dedwyddwch a gogoniant nefol a thragywyddol. Bobl ieuaine i dilynweh ei hesiamplau. Rieni i aychweh eich dagrau; na feddyliwch ormod am ei chystudd a'i bedd; ond myfyriwch fwy ar ei gogoniant nefol. Clodforwn ei Gwaredwr bendigedig, yr hwn a'i prynodd i Dduw drwy ei waed.

R. D. THOMAS, New York.

Dir aeth y fwyn Dorothy
I'w nefol, dedwyddol dŷ;
Dringodd dros ben dir angau.
Heb ddychryna y gelyn gau,
I'r wiwnef, oleunef lân,
Y wych oror uwch eiriau,
Engyl yr Idr glodforent,
A channu dan wenu wasant
Wrth wel'd hon gerbron mewn bri,
A'r lôn yn ei choroni.

Y chwaer lwyd uwch oer loesau—esgynodd
I fyg enfyw seintiau;
O ingoedd afon angau,
I bar heddi, byth i barhan.

LORRHYN GWYNEDD.

CYFARFOD CHWARTEROL CANOLBARTH OHIO.

Dechreuwyd y cyfarfod yn Brownstownship, awydd Franklin, ar uos y 24ain o Ragfyr, 1863, a therfynodd y nos Lun canlynol yn Columbus. Cawsom ein hymddifadu o bresenoldeb a chynorthwy y brodyr Williams Harrison, a Price Newark; felly daeth cario yn mlaen waith y cyfarfod i ran y brodyr Davies Radnor, Edwards Cincinnati a Powell Troedrhiwdalar. Ymadodd y brodyr hyn yn y gwaith yn ewyllysgar, a phregethasant yn dda ragorol; ond er pregethu yn ymeginol a nerthol, ac er bod y pregethau yn deilwng o'r argraffwaag, ete gallasant ofn ar ddiwedd y cyfarfod, "Pwy a gredodd i'n hymadredd, ac i bwy y datguddiwyd braich yr Arglwydd?" Mae cymaint o alwad yn awr ag oedd yn amser y prophwyd Jeremiah i ddymedyd wrth wyr Juda a Jeru-salem, "Braenerwch i chiwi fraenar, ac na hauwch mewn drain." Jer. 4: 3.

Boren y 26, yn Brown, cynaliwyd cynadledd, pan oedd yn bresenol y gweinidogion a'r disconaid canlynol:—Davies Radnor, Edwards Cincinnati, Powell Troedrhiwdalar, Mr. Lawrence, pregethwr. (T. C.) Davies Columbus, William Thomas, Radnor, John Lloyd a Francis Jones, Brownstownship. Dewisiwyd John H. Jones yn llywydd, a Francis Jones yn ysgrienydd. Passiwyd y penderfyniadau canlynol:

1. Fod y cyfarfod chwarterol nesaf i fod yn Cincinnati, yr eglwys yno i benderfynnu yr amser.

2. Ein bod yn cydymdeimlo â'r Parch. John Williams, Harrison, yn wyneb cystudd ei anwyl briod, yr hyn a fu yn attalfa iddo ddyfod atom.

3. Fod pwy bynag yn y dosbarth hwn a fyddo yn myned i gaiglu at unrhyw achos crefyddol, i wneuthur y caigluad yn hysbys trwy yr argraffwaag.

Yr oedd y Sabboth yn Columbus yn ddiwrnod gwlyb ac oer, ond er hynny dâeth y bobl yn lluosog i wraudo, a dangoswyd sirioldeb neillduol gan y Trefnyddion Calfinaidd ar yr amgylchiad. Mae gweled dynion crefyddol ar achlysuron o'r fath yn cydweithredu yn olygfa brydferth iawn. Wele mor ddymunol yw cariad brawdol. Hyderwn fod onaidiau lawer wedi cael lles trwy y cyfarfod hwn; ac y bydd y cyfarfodydd a gawn eto (os cawn belyd) yn ateb y dyben i adeiladu Seion a dychwelyd pechaduriaid. Yr eiddoch &c.,

J. H. JONES.

BEIBL GYMDEITHAS GYMREIG FREEDOM, SWYDD CATTARAUGUS, E. N.

Oadwyd ein cyfarfod blynyddol am y llynedd fel arferol, er dewis awyddogion &c., yn mis Mehefin. Ar y pryd etholwyd Llywydd, Islywydd, dau Ysgrienydd, a Thrysorydd, yn nghyd a deu-dddeg o Drefnwyr.

Yn mis Medi cadwyd y cyfarfod cyhoeddus, er areithio &c., o blaid y Gymdeithas a'i Llyfr,—yr ysgrienydd, y Parch. Wm. Thomas, (A.) a'r Parch. John Williams. (T. C.,) gymerasant rae gyhoeddus yn ngwaith y dydd.

Yn mis Rhagfyr diweddaf aeth y casgliyddion allan trwy eu gwahauol randiroedd; ac ar y 25ain, (Nadolig,) cyfarfuwyd yn Nghapel Salem er trosglwyddo y casgliad i ddwyllaw y Thrysorydd; yr hyn a ddaeth i'r awm dymunol o \$94.04. Yn y cyfryw gyfarfod cyflwynodd y Thrysorydd ei gyfrifon am y flwyddyn ger bron, a chafwyd fod gan y Gymdeithas yn ei thrysoria werth \$12.15 mewn Beibla a Thestamentau yn ol yr hen bus y'nglyd a \$16.16 yn arian, cynyrch gwerthiant llyfrau am y flwyddyn &c. Penderfynwyd anfon \$108 i'r Fam Gymdeithas, i'w defnyddio yn y wedd ganlynol: \$70 yn rhodd i'r Gymdeithas, a'r gweddill o \$38 er cael eu gwerth yn ol mewn Beibla a Thestamentau, er cyflenwi ein hangen cartrefol.

D. P. HOOPER, Ysg.

Farmersville, Chwef. 9, 1864.

Ergysfa yr Esgol Sabbothol.

Y. S. DYFFRYN Y COTTONWOOD, KANSAS.

Mr. Got. —Llafur ein hyssgol Sabbothol yn y fan hyn o'r ddaear, Dyffryn y Cottonwood, Kansas, am y flwyddyn 1863, oedd 445 o Bennodau; 2385 o adnodau. Llafur newydd. Pen. 28; adn. 30. Yr wyf yn erlyn arnoch yn garedig ein cofio trwy ei gyhoeddi yn y CENHADWR. Yr eiddoch,

HUGH WILLIAMS, Ysg.

Emporia, Ion. 25, 1864.

LLYTHYR ODDIWRTH WEINIDOG YN Y FYDDIN

At y Parch. T. Edwards, Cin., O.

Helena, Arkansas, Ion. 28, 1864.

Anwyl Frawd,—Er pan ysgrienenais o'r blaen atoch yr wyf wedi cwrdd â rhai amgylchiadau anghysurus. Yn y lle cyntaf lladrataodd y rebels fy ngheffyl gwerthfawr; nid oedd braidd geffyl mor werthfawr ag ef yn Helena. Gwedi hynny aeth bwled trwy fy nghlun, o fewn tua chwe' modfedd i fy nghorff. Gwedi hynny clywais fod yr oll a feddwn heblaw y tir a'r ychydig stock ar y tir gwedi llosgi yn ulw. Y mae genyf un cysur ar ol y cwbl, yr wyf yn creda fod pobpeth yn cydweithio er daioni i mi. Y lle yr ydwyf ynddo yn awr sydd tua 30 milldir i law Helena, ar nys, Rhif. 63. Yr ydwyf ar yr nys dan gyfarwyddyd yr Adj. Gen. Thomas, gydag amryw gannoedd o'r dynion duon (contrabands). Yr amean yw gwneud

treial ar y dynion duon i gynul eu hunain. Yr oedd dadleu mawr gan wahanol swyddwyr yn y fyddin ar y pen hwn. Er mwyn gwneuthur prawf aethum yu feichai iddynt, er cael y gwabanol arfau i gario ymlaen eu gorchwylion, gwerth \$300. Cymerodd hyn le er'a tua deufis yn ol; ac yr wyf yn awr gwedi talu pob cent, a chenysf arian dros ben, ac y mae y General wedi ysgrifenu i Washington yr wythnos ddiweddar fy mod wedi gwneud y prawf ac wedi ei ddwyn i ben yn llwyddiannus.

Y mae genyf filwyr o'r bobl ddaon yma i'n hamddiffyn, a swyddogion o ddynion gwynion arnynt. Gwagedd a phlant yw llawer o'r rhai sydd dan fy ngofal—mae y rhan fwyaf o'r gwyr yn filwyr. Mae genyf un ysgolfeistr o'r crynwyr (*quakers*) o State Ohio yn cadw ysgol yn eu plith. Yr ydwyf yn cael llawer o bleser crefyddol gyda hwy. Os byddaf byw ychydig amser yu eu plith yr ydwyf yn bwriadu ffurfio eglwys yma, os yr Arglwydd a'i myn. Eu prif waith ydyw tori coed, a minau yn eu gwerthu i'r *steam boats*. Yr ydwyf yn awr wedi mesur tua phump i chwech erw o dir iddynt i adeiladu arno. Bydd pob teulu yn cael tua haner erw i adeiladu tŷ a gardd arno, a hyn ar gyllun plwyf bychan ("town"). Yr ydwyf yn gylyga i'r menywod weithio ar y cotwm yn yr haf, a'r gwyr i dori coed.

Mae y cenhadon (*delegates*) o'r state hon, Arkansas, wedi dychwelyd yn ol o'r gogledd yr wythnos hon, lle y buont yn ymdrafod er mwyn dychwelyd yn ol i'r Undeb. Cawsom gwrdd dyddorol iawn yma neithiwr ar y nader.

Mae y rhan fwyaf o'r milwyr gwynion yn gad-ael y lle hwn yn awr, ond y mae yma amryw gatrodau o'r milwyr duon. Y mae yu ymddangos yn ol yr arwyddion fod gorchwylion pwysig ar droed gan ein Cadfridogion yn bresennol—gobeithio y bydd dwyfol ragluniaeth gyda hwy. Mae y *guerrillas* yu troi allan mewn modd erchyll i robio a lladd dynion diniwaid. Bum yn swyddfa y Court Marshal lle yr oedd dau o honynt heddyw. Saethasant ddau ddyn oedd yn dyfod i'r farchnad y chotwm i'w werthu, a chymerasant y wageni a'r cotwm a daethant a hwy i Helena a gwerthasaut hwynt—a chychwynasant ar y boat i Memphis, Tenn. Ond aeth y *Provost Marshal* ar eu bol mewn boat cyflym a dygodd hwy yn ol. Mae yn debyg y crogir hwynt. Ffordd troseddwy sydd galed. Mae yn myned yu hwyr—terfynaf y tro hwn, gan ddymono am lythyr oddiwrthy.

Ydwyf yr eiddoch yu yr efenyll

JONATHAN E. THOMAS, *Captain*.

YMWELIAD A NEWBURGH, OHIO.

MR. GOL.—*Anwyl Syr*,—Ar gais yr Eglwys Gynulleidfaol Gymreig a ymgynull yn Newburgh, ger Cleveland, yn y dalaeith hon, telais ymweliad a hwynt a threuliais yno y pedwar Sabboth cyntaf o'r ffwyddyn hon.

Ofer yu ddiau fyddai i mi son am gymeriad Cymry y lle hwn fel dinasyddion, oblegid dangos-

asant yn eglur yn etholiad yr anrhydeddus John Brough mai gwladgarwyr i'r pen ydynt. Carwn er hynny gael caniatad i ddweyd gair gyda golwg ar yr achos crefyddol a moesol yn mhlith Annibynwyr y lle.

I'r dyben o roddi rhyw fraiddarlunniad i ddarlennwyr y Ceubadwr, o ansawdd y byd moesol a chrefyddol yn mhlith Cymry Newburgh, gwnaf nodi rhai o'r elfenau a gydweithredant, nid yn unig er dyrchafu chwaeth lenyddol a moesol y genedl, ond hefyd er hwylysu dyfodiad lloedd at Grist i gael eu pechodau wedi eu madden a'u cydwybodau wedi eu puro trwy ei waed Efi.

Yr elfen gyntaf a nodaf ydyw capel hardd a chysurus, yr hwn a fynychir gau gynulleidfa luosog a phrydferth bob Sabboth fore a hwyr.

Yr ail, ydyw ysgol Sabbothol yu rhifo tua chant a deugain.

Y drydedd, ydyw cymdeithas lenyddol yn nghyfarfodydd yr hon y rhoddir cyflenadra i'r beirdd i agor eu blychau peraroglaidd, ac i feibion athrylithgar y genedl i wrtentio eu galluoedd meddyliol, a thywallt allau eu hyawdledd anghydmarol nes gwelfreiddio meddyliau a siirioli calonau pawb o'u cwmipas.

Y pedwaredd, ydyw cangen o'r Feibl Gymdeithas, trwy offerynnolaeth yr hon y cyfoethogir ein cenedl a gair y gwirionedd.

Y bumed, ydyw y gymdeithas ddirwestol. Hon, medd rhai yw nam y ddwy gymdeithas olaf a nodwyd. Oblegid trwyddi hi y gwneir y meddwy yu ddyn sobr. Trwyddi hi y galluogwyd y rhai oeddynt gynt yn afiadloniaid, i drysori digon o ariau i adeiladu tai cysurus iddynt eu hunain, a dodrefnu llyfrgelloedd gwerthfawr.

Yr elfen olaf a nodaf, ydyw yr Undeb a'r cydweithrediad sydd yu bodoli rhwng meistri a gweithwyr gwaith bariarn Newburgh. Nid yn unig y maent yu unol a chydweithredol yn y felin wrth ymwneud a phethau bydol, ond y maent felly yn mhob peth a fyddo yn tueddu i loesoli a chrefyddoli y genedl a'r ardal. Ond peth hardd, rhiauweddol a chrefyddol yw hyn, ac oni ddylem weddio ar i Dduw frysio'r amser pan y gellir dywedyd yr un peth am bob sefydliad Cymreig trwy'r byd. Derbyniad yr eglwys a'r gwrandawyr fy niolchgarwch gwresocaf am eu siirioldeb a'u caredigrwydd i mi tra yu aros yn eu plith.

WM. WATKINS.

Marietta, Ohio, Chwef. 4, 1864.

EMPORIA, KANSAS.

MR. GOL.—Y peth rhyfeddaf a ddygwyddodd yu y gymydogaeith hon y gwyliau hwn oedd ymweliad y Parch. James M. Pryse, gynt o Paddy's Run, Ohio, a'r ardal. Yr oedd Mr. Pryse wedi bwriadu pregethu i'r Cymry ar Dry Creek y Nadolig a'r Sabboth; ond oherwydd gerwindeb yr hin methodd a phregethu ond yn unig y Sabboth.

Areithiodd nos Lun yu dref yu Saes'naeg—ei deetyn oedd *Western Civilization*, a thystiai pawb

og oedd yn ei wrando ei fod wedi trin y pwnc yn ardderchog. Y mae Mr. Pryse yn gweiniidogaethu yn Burlingame, deg melfdir ar hugain o'r lle hwa. Yr oedd wedi cael ei foddhau yn fawr wrth weled fod y Cymry wedi sefydlu mewn gwlad mor dda a bod eu hamgylchiadau mor gysurus, ac addawai ymwelwedd â ni yn aml yn y dyfodol, a nia hyderwn mai felly bydd. Bydd yn dda gan gyfeillion Mr. Pryse glywed fod ei iechyd yn gwella er pan y mae wedi dyfod i'r dalaeth.

Yr hin sydd hynod o oer—dywed y sefydlwyr cymtaf yma, mai hwa ydyw y gauaf caletaf a welsant yn Kansas. Yr eiddoch &c.

Ion. 6, 1864.

R. D. THOMAS.

SOUTH BEND, MINNESOTA.

Anwyl Frawd.—Dymunaf le yn eich Misolyn teilwng i osod gerbron eich darlleuwyr yr hyu a ganlyn.

Tua dwy flynedd yn ol adeiladwyd yma gapel bychan hardd, trwy ymdrech yr eglwys a'r ardalwyr, yn 30 troedfedd o hyd wrth 20 o led a 15 o uchder. Gorphenwyd ef yn hollol mewn eistedd-leoedd, areithfa, Beibl a llyfrau Hymnau. Hoff genyf ychwanegu nid oes dim dyled yn aros arno. Wrth ystyried nad ydym ond ychydig mewn nifer, nad awd oddicartref i ymofyn dim ato. a'n bod gan mwyaf ond preswylwyr lled newydd yn y gorllewin pell, a bod y capel yn costio tua \$700, yr oedd hyn yn ymdrech deilwng o esiampl i'w dilyn. Trwy fy mod yn byw llawn 16 o filldir oedd i'r gorllewin, mewn lle a elwir Butternut Valley, nad allwn ddyfod atynt ond dau Sabboth yn y mis, a bod cynulleidfa fechan o Wesleyaid am ymuno â ni i gadw yr oedfeun cyhoeddus, mae y cyfarfodydd yn cael eu cynal yn rheolaidd, y Parch. Robert Price a minau ar yn ail Sabboth.

Er nad ydym gwedi hybysu fawr o'r blaen, os dim, mae yr ysgol Sabbothol yn lled fioduog a'r canu yn dda iawn. Amser yr ysgol yw boreu Sabboth am ddeg. y pregethu am 2 y prydawn, a 6 yr hwyr. Cedwir ewrdd gweddi wythnosol ondebol gan y gwahanol euwadau yn y dref.

Yn yr hwyr, y 27 o Dachwedd diweddaf, ar noson oer iawn cadwyd cwrdd *Donation* yn y capel, pan dewiswyd y Parch. Robert Price i'r gadair. Gwedi i'r Llywydd anerch y gynulleidfa yn dra chymhwysiadol cafwyd areithiau gan Robt. Hughes, y ddau Edward Thomas (y tad a'r mab), John Evans, Jenkyn ac Anne Jenkins, a chan gan y côr bob yn ail a'r areithiau.

Hefyd dynwaredwyd Gwraig y Meddwyn, a Gwraig y cybydd, gan Elizabeth Breese ac Elinor Williams, yn ddifyrgar neillduol. Canwyd Cŵn y Negro bach gan John A. Jones mor dodededig, nes gwlychu gruddiau y gynulleidfa â'u dagrau. Yr oedd y canu o'r dechreu i'r diwedd, yn Gymreig a Seisnig, yn rhagori yn bell ar yr hyn a glywir yn gyffredin. Cyfranwyd at y Donation yn arian \$54,—y cwbl yn \$60. Gan fod y weithred haelgarol gwedi deilliaw o galonau twym-wresog y

cyfranwyr, derbynied y cyfsyw gydnabyddiaeth wresog a siriol yr ysgrefenydd. Mae Gibbon yn canu fel y canlyn:

"The man who marks from day to day,
In gen'rous acts his radiant way,
Treads the same path his Saviour trod—
The path to glory and to God.

That man may last but never lives,
Who much receives but nothing gives,
Whom none can love, whom none can thank,
Creation's blot, creation's blank.

Hwyrach mai nid amhriodol fyddai awgrymu, nad yw eglwys a chynulleidfa South Bend wedi bod yn ol mewn sirioldeb a haelioni, yn ol ei galla, o'r dechreu hyd yn bresenol. Yr eiddoch yn y rhwymau gorau

JENKIN JENKINS.

BUTTERNUT VALLEY, MINNESOTA.

Mae yr ardal hon gwedi ei dibollogi o ran y dynion ieuainc braidd yn hollol. Nid oes yma ond dau yn y plwyf (*Town*) yn eu maintioldeb briodi, heb fyned i ryfel, ac amryw o'r teuluoedd y rhai a aethant fwrdd rhag ofn yr Indiaid ydynt heb ddychwelyd hyd yn hyn. Amryw o benau teuluoedd hefyd sydd gwedi myued wrth orchymyn Llywydd ein gwlad i'r frwydr gan adael eu teuluoedd ar ol gyda eu perthynasau neu eu cymydogion. Pe deiai dyn dyeithr trwy yr ardal gwelai tuing un rhan o dair o'i haneddau heb breswylwyr yuddyt. Y rhyw fenywaidd, y plant a'r hen bobl ydynt yma yn agos oll, ac amryw o'r gwyr priod. Cawsom haf sych iawn yr haf diweddaf—methodd y corn, y cloron, y ceirch, i raddau helaeth, yr oedd y gweuith yn weddol o dda. Ffrwyth y gerddi yn hollol fethiant. Pob nwyddau yn y masnachdai yn ddrud iawn. Yn ol y desgriafiad uchod gellir meddwl bod pobpeth yma ar ei derfyn. Ond meddwl cyfeiliornus hollol fyddai bwnw. Mae yma ddisgwyliad pryderus am ddychweliad yr ymadawedigion, ac am dymoranu ffrwythlon eto. Prynuwyd mwy o erwa o dir yn y flwyddyn ddiweddaf nag a wnawd yn y pump blaenorol. Mae y milwyr a fuont ar ol yr Indiaid gwedi cael cyfle teg i weled ein gwlad ac wedi rhoi ei dedryd na welsant erioed le mwy dymunol i fyw. Prynuwyd llawer ganddynt hwy iddynt eu hunain ac i'w perthynasau. Nid oes yma yn bresenol fawr o ofn difrodiadau yr Indiaid, a chredir yn gyffredinol na feiddiant wneud ail ymgyrch arnom. Er syched oedd yr haf diweddaf cawsom ffrwythau toreithiog o'r wine grape plums, cnau, a chyflawnder o wair a phorfa. Ni fethodd ein hafonydd fod yn llosg o bysgod, nac ein prairies fod a mwy nac arferol o wyddau, chwaiad, a ier gwylltion. Ceir yma eto ffermydd go dda (160 erw) am o \$800 i \$1000, a gellir cael yr homestead am uemawr i ddim ond ei fod yn anghyfleus heb i amryw deuluoedd i gyd fudo yno gerllaw eu gilydd.

Mae yr Independentiaid yma a gryn chwant arnynt i adeiladu capel. Maent yn teimlo eu hunain yn rhy wan i wneud tŷ ffrâm, ac mae arnynt ormod

o gywilydd i wneud tŷ logs. Mae yr anghyfleus-
derau yr ydym yn llafurio danynt yn uchel alw
am gapel i addoli Duw ein tadau. Dywedodd am-
ryw o aelodau eglwys Paddy's Run, os byddai i
ni yma adeiladu capel i'r Independiaid y bunsent
hwy yn rhoi \$100 ato. Gan ein bod gwedi adeil-
adu un capel heb gynorthwy neb o bell, pwy a
wyr na wnawn brofi y sefydliad cyfoethog hwnw
a wnant sefyll at eu baddewid. Er fy mod gwedi
ymdrafertu gryn lawer mewn amryw fanau i
dalu am gapeli, a fy mod bellach yn gwanychu
mewn henaint a phenllwydni, ac er mor anghy-
urus i'w ceisio cymorth gan eraill, nid gwiw ysgoi
oddier lwybr dyledswydd, yn neillduol gydag
achos cymaint pwys ac achos ein hanwyl Wared-
wr mewn amgylchiadau gwir deilwng. Yr eidd-
och yn gariadlawn

JENKIN JENKINS.

Butternut Valley, Blue Earth Co., Minn., Ion. 30, 1864.

DONATION Y PARCH. DANIEL ROWLANDS.

Ceru nid ar air nac ar dafod yn unig.—1 Ioan 3: 18.

MR. GOL.—Erfynias gongl o'ch Cyhoeddiad
gwasanaethgar i ddatgan fy niolchgarwch yn y
modd mwyaf diledriith a chyhoeddus i'm cyfeillion
caredig yn nghymydogaeith Nelson, Madison Co.,
N. Y., y rhai a ymwelsant â mi brydnawn a hwyr y
25 o Tach. 1863, yn ol eu harfer flynyddol i ddang-
os eu parch ac i weini eu caredigrwydd am fy
ugwasanaeth eiddil iddynt gyda theyrnas y Gwar-
edwr bendigedig. Buaswn wedi rhoddi cyhoedd-
usrwydd i'm teimlad lawer yn gynt oni bai fy mod
wedi bod yn wael yn agos i angau am amser maith.
Ond erbyn hyn, trwy drugaredd, y mae fy adferiad
wedi ei sicrhau am ryw dymor, a gobeithiaf i'r
dyben goreu. Prif eacan hyn o linellau yw gosod
allan i'r graddau y gallent deimladau eia calon
mewn diolchgarwch am y fath a chynifer roddion
y sydd wedi cyraedd i'r swm hardd o gant a haner
o dduleri (\$150). Ond sydd wir, anwyl a chared-
ig gyfeillion, nad oes iaith nac ymadrodd all osod
i maes deimladau fy meddwl ystyriol wedi ei
orlwytho â'r fath ac a chynifer roddion a'r eiddoch
chwi i mi un anheilwng. Y mae o'n mewn deim-
ladau dwy ie dair blynedd bellach heb eu harllwys
i gyhoeddustrwydd, ac yr wyf yn sicr nas gall un-
rhyw fuff o ymadrodd eu datguddio. Hefyd nis
gallwn fyned heibio i ffyddlondeb croesaawgar y
boneddigeau ieuainc a gymerasant ran yn y
gorchwyl o ddarparu yn ol eu medrusrwydd hyd
eu gallu bethau mor dda a hardd, fel yr oedd
pawb a gyfransant o honynt wrth eu bodd. Ond
yr oedd eu hymddygiadau wrth y bwrdd cyfnawid
yn brawf fod yn well ganddynt gyfrannu na chyfr-
anogi, er mor dda a thlysiou ydoedd y pethau a
ddodid ger eu bron. O leiaf yr oedd yn amlwg i
ni modd bynag mai pobl wedi dysgu y wers hono
o egwyddorion yr efengyl yn dda, sef mai gweli
yw rhoddi yn hytrach na derbyn yw pobl Madison
yn y cyffredin. Nis gallwn hefyd lai na throci
ffrwd gref o'n teimladau i ran eglwys a chynall-
aidfa brodyr yr Annibynwyr, y rhai mor ddysg-
iad a roddasant eu presenoldeb ac a weiniasant i

ni o'r hyn oedd ganddynt yn llawen. Ni all'ait
adnabod neb yn ol y cnawd, nad un tenla i Dduw
yn Nghrist ydym fel dwy gangen Eglwys, gan
mor unol ydym. Parhaed brawdgarwch, anwyl
gyfeillion, ac nac anghofiwch letygarwch. Par-
bewch i wneuthur daioni a chyfrannu at achos yr
Arglwydd Iesu yn ei wahanol gysylltiadau, Canya
a chyfriw ebyrth y rhyngir bodd Duw; a'm Duw
i a gyflwynna eich holl raid chwi, yn ol ei olud Ef
mewn gogoniant, yn Nghrist Iesu, yw dymuniad
enaid un sydd yn caru eich gwasanaethu yn
rhwymau yr efengyl, Amen.

Morrisville, N. Y.

D. ROWLANDS.

ANRHEG I WEINIDOG.

Barch. ac anwyl Frawd.—Fy rhwymau a'm
braint yw teimlo yn ddiolchgar i Dad y trugaredd-
au am ei holl ddoniau imi er pan ydwyf, ac am
bob cymwynas a dderbyniais oddiwrth eraill, er
ei fwyn ef, i'm cynorthwyo i ddwyn ymlaen waith
y weinidogaeth. Nod du iawn ar ddyn yw anni-
olchgarwch, yn enwedig ar weinidog yr Efengyl.

Ion. 26, 1864, ymgasglodd aelodau yr eglwys
hon, ac amryw o Troedrhiwdalar, ac amryw o
enwadau eraill, i dŷ Mr. Rees Jones, rhwng 1 a 2
o'r gloch, lle yr oedd gwagedd yr eglwys wedi
paratoi toraeth mawr o ddysgleidiau o wahanol
rywogaethau o ymborth, gwerth o leiaf \$60.
Cafodd pawb eu digoni, a dychwelodd y dosbarth
hwnw adref ar ol cyflwyno eu hanrhegion.

Yn min hwyr yr un dydd ymgasglodd llwasa
mawr o ieuencyd, ac wedi cyflwyno eu hanrheg-
ion gwahoddwyd hwy i swpper yn fyrddeidiau, 23
ar y tro, a hynt 14 o weithiau, rhwng y bore a'r
prydnawn. Canwyd amryw donau gan y meibion
a'r merched yn dra soniarus, a John Pritchard yn
arwain y côr. Ni arbedwyd traul na thrafferth i
wneud y gwahoddedigion yn gysurus, Derbyniais
y swm o \$87.22. Mae'n werth ei cyhoeddi,
ac yn deilwng o'r gwahoddedigion. Yr wyf yn
teimlo yn dra diolchgar i Mr. a Mrs. Jones am
eu hewyllys da yn rhoddi benthyg eu tŷ manteis-
iol i dderbyn y gwahoddedigion, a'u hymdrechion
hwy a'u plant i wneud pawb yn gysurus, ac i'r
gwyr a'r gwagedd a weiniasant ar yr adeg; ac
yn ddiwedduf, yr wyf yn cydnabod yr holl wa-
hoddedigion gyda diolchgarwch diffuant am eu
cymwynasgarwch a'u hymddygiad gweddadaid a
didramgwydd ar yr adeg. Fy mhenderfyniad
diysag yw bod yn sicr, diymod a helaeth yn
ngwaith yr Arglwydd yn wastadol, a mi yn
gwybod nad yw fy llafur yn ofer yn yr Arglwydd.

JAMES DAVIES.

Radnor, Delaware Co., Ohio, Chwef. 1, 1864.

COFIAINT MILWR CYMREIG,

Sef mab Isaac a Sarah Owen.

Ganwyd gwrthrych y cofiaint hwn yn yr Argoed,
swydd Mynyw, D. C., Ebrill 1, 1843. Treuliodd

ei rieni y rhan (wyaf o'u hamser yn yr hen wlad, yn ardaloedd yr Argoed a'r Groes, Penmain. Buont yn aros am ychydig flynyddau, cyn dod i'r wlad hon, yn Victoria, ger Penycae, Mynwy.

Ymfudasant yma yn y flwyddyn 1849, ac ymsefydlasant yn Minersville, Pa. Arosasant yma hyd y fl. 1859 pryd y symudasant i le yn agos i Warsaw, swydd Coshocton, Ohio. Pan torodd y gwrthryfel allan gorfodwyd hwy fel teulu i symud i Coshocton lle y buont am ddwy flynedd mewn manach llo. Yn ystod yr amser hwn daeth Cytueddeb allan oddiwrth yr Arlywydd yn gofyn am chwech can' mil o filwyr. Teimlodd ein cyfaill ieuano gwladgarol dros ei wlad, ac wele ef yn awr am y tro cyntaf yn ei fywyd yn dweyd "na" wrth ei rieni. Pan ddeisyfasant arno beidio ymrestru, atebodd yntau nas gallasai gyd-ysgu â'i cais yn y peth hwn. "Fy ngwlad i yw hi, obo fe, y mae hi yn ddyledawydd arnaf ei hamddiffyn hyd y mae ynaf, ac yr wyf yn penderfynu gwneud."

Ymunodd â'r 97ain Gat. Ohio, dan y Cadben C. G. Nichols yn Coshocton, Coshocton Co., Ohio. Yn fuan aeth y gatrawd yn mlaen i Zanesville, a buont yno am dymor yn dysgu rhyfela. Bu ei rieni yn talu ymweliad ag ef yma, ac yma y gwelasant ef olaf cyn ei fyned i ffordd yr holl ddaear! Gormod gorchwyl i ueb fyddai deargrifo eu teimladau pryd hwn. A oedd hiraeth Jacob yn fawr pan yn ffarwelio â'i Benjamin ar ei ymadawiad gyda'i frodyr i'r Aipht? Pe buasai rhywbeth yn dygwydd i Benjamin yr oedd gan ei dad blant eraill i'w gysuro wedi yu; ond pan oedd tad a mam Dafydd Owens yn ffarwelio ag ef yr oeddynt yn ymadael â'u hunig blentyn ac heb ganddynt ond gofaith gwan ei weled mwyach ar dir y rhai byw.

Pan fygythiwyd Ciuc unati gan y gwrthryfelwyr symudodd y gatrawd hon yn mlaen i ymddiffyn y ddinas hono; ac wedi i'r perygl ddiflannu a phob peth i dawelu, cawsant orchymyn i fyned rhagddynt i Louisville, Ky. Nid hir y buont yno cyn cael galwad i fyned i Nashville, Tenn. Gwelsant lawer o galedi ar y daith hon. Teithiasant gan-noedd o filldroedd trwy oerni a gwres, gwlaw a hindda, a'u dydd, weithiau â chauldynt ymborth, pryd arall heb ddim; gan ysgarmesu â'r gelyn fel oeddynt yn myned rhagddynt. A chawsant un frwydr boeth pryd hwn. Ond gan fod yr ymadawedig wedi dysgu bod yn foddlon yn mha gyflwr bynag y byddai dyoddefodd y cwbl yn dawl a dirwgnach.

Wedi cyraedd Nashville cawsant orphwys am rai misoedd. Ond yr oedd tywydd garw iawn o'u blaen eto, a dyma orchymyn iddynt symud yn ddiaedi ac ymuno â byddin Rosecrans yn ymyl Murfreesboro. A buont yn mwydr waedlyd 8 niwrnod Stone River, pryd na chawsant hamdeu i fwyta nemawr na chysgu dim. Ar ol aros yma tua chwe' mis i wylied y lle, cychwynodd y fyddin ar ol Bragg hyd o fewn saith milldir i Chattanooga. A phan gyuerwyd y dref, y gatrawd y perthynai ein cyfaill iddi gafodd yr anrhydedd o fyned i

mewn iddi gyntaf, eu baner hwy oedd y flaenaf yn chwifio yn awelon Chattanooga.

Wedi cymeryd y dref gweithiodd y 97th Ohio yn galed i'w chadarnhau am fisoedd, ac yma yr oeddynt hwy pan ymladdwyd brwydr orchyill Chicamauga. Ond yr oeddynt hwy i fod yn yr un nesaf, ac ar y 23ain o Dachwedd, 1863, cawsant orchymyn i fyned i linell y frwydr pryd yr oedd Grant ar y ddeau, Hooker ar yr aswy, a Thomas yn y canol. o dan lywyddiaeth yr hwn oedd adran Wood, lle yr oedd ein cyfaill. Ac yn ngwaith y fyddin yn dringo i fyni i'r mynydd (Lookout Mountain) cawsant orchymyn i sefyll am ei bod hi mor boeth; ond rhuthrodd y 97th yn mlaen i'r front gael cymeryd y lle, pryd y syrthiodd ein hanwyl frawd dan effaith pelen a dderbyniodd yn ei ochr aswy. Cafodd ei glwyfio mor ddysw fel na allodd siarad ond ychydig mwy. Deisyfodd am ddwyfryn o ddwfr, yr hyn a gafodd; a gofynodd i'w feddyg os oedd yn meddwl y gallai wella? Atebodd hwnw nas gallai sicrhau hyn. Ac yu mben pum' awr wedi syrthio yr oedd wedi tyuu ei anadl olaf a'i ran anfarwol wedi ebedeg yn mhell o swn y rhyfel.

Gellir dweyd am yr ymadawedig ei fod yn dra hoff gan bawb a'i hadwaenai. Fel milwr yr oedd yn fedrus, dewr, ac ufudd,—yn hollol barod bob amser i wneud ei ddyledawydd. Pan gofynwyd unwaith i'w gadben os cymerai un yn ei le, dywedodd fod Dafydd yn filwr rhy dda i ymadael ag ef, mai anaml iawn y galleid cael ei gystal. Ond yr anrhydedd penaf yn nglyn a'u brawd ieuano oedd ei fod yn ufuddhau i'r Goruchaf. Gan fod ei rieni yn aelodau parchus gyda'r Bedyddwyr er yn ieuaino dygwyd ef i mab i fyni dan aden crefydd a thueddwyd ef i gofio ei Greawdwr yn nyddiau ei ienenctyd. Bedyddiwyd ef gan y Parch. J. P. Harris yn Minersville, Pa., Gor. 5, 1857, a glynodd yn ei broffes hyd y diwedd. Profodd ei fywyd milwraidd ef y gellir bod yn filwr ffyddlon i'r llywodraeth a bod yn filwr da i Iesu Grist yr un pryd.

Wedi i'r gwrthryfelwyr orfod ffoi o Chattanooga defnyddiwyd y capeli a adawsant yn wag gan y fyddin Uudebol i addoli ynddynt. Cynhelid addoliad ynddynt dair gwaith ar y Sabboth ac unwaith ar yr wythnos, a gwerthfawrogid y manteision hyn gan Dafydd Owens a'i frodyr crefyddol fel oedd ei mynychiad i'r cyfarfodydd yn tystio. Dywedai ei fod yn mwynhau pleser mawr pryd hyn, a dymunai ar ei dad a'i fam gydweiddio ag ef a'i frodyr am lwyddiant ar y gwaith da. Dywedai un o'r enw David Jenkins, un o'i gyfeillion penaf, ei fod yn darllen llawer ar ei Feibl y misoedd a'r dyddiau diweddal y bu byw. Ysgrifennai y llythyron mwyaf cysurus at ei rieni. Pan gofynasant iddo rywdro a oedd yn parhau yn grefyddol o hyd, atebodd hwy yn ngeiriau Ruth wrth Naomi, Eich Duw chwi yw fy Nuw inau, eich pobl chwi yw fy mhobl inau, a lle y cleddir chwi y cleddir siuan. Fel pe yn tybied fod awr ei ymddatodiad yn agosau ysgrifennodd at ei rieni ychydig ddyddiau

cyn y frwydr a brofodd yn angau iddo y geiriau cysurus a gaulyn;—Hwyrach na chyfarfyddwn eto nes cylatfod yn y wlad lle na raid ymadael mwy—gwlad lle nad oes swu rhyfel yuddi. A rhoddodd ei *pocket-book* a'i arian yn ngofal un o'i gydfiwyr nad oedd yn myned i'r frwydr, mewn trefu iddynt gael eu dauflu i'w rieni, os byddai ef gael ei ddiwedd.

Wedi i'r newydd galarus gyraedd ei rieni am farwolaeth a chladdedigaeith eu hunigauedig fab nis gallaseut lai na chofio'r geiriau hyn, "Lle y cleddir chwi y cleddir finau" a phenderfynasant ddaufon am ei gorff yn ddiaros. Gwnaethant hwy, ac ar y 9 o Ionawr, 1864, ymgaeglodd tyrfa luosog yn nghyd yn mblith y rhai yr oedd amryw o filwyr o ddearwyd ei weddillion marwol yn nghladdfa y Bedyddwyr yn Minersville, Pa., pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Fel hyn y bu farw ac y claddwyd un o'r meibion hawddgaraf, cyn bod yn llawn 21 mlwydd oed. Buod beddwch i'w lwch huno yn dawel hyd foren caniad yr udgoru. A'r Hwn sydd wedi bod yn gymorth hawdd ei gael mewn cyfyngder fyddo yn nodded i'r rieni sydd ar dori eu calonau ar ei ol.

Dafydd anwyl, ti'n gadewjaist
Am ryw dymor ar y llawr,
Heb un gobaith cael dy weled
Hyd nes dod i'r ailfyd mawr;
Nid oes genym ond ymestwng
I ryfeddol drein y nef,
Gan obeithio gwelir minau
Yua trwy ei baeddiant Eif.

JOHN E. JONES.

CYFARFOD TRIMISOL TALLMADGE, OHIO.

Cynaliwyd cyfarfod trimisol dosparth dwyreiniol Ohio yn Tallmadge. Dechreuwyd nos Wener Chwef. 5, a pharhauwyd hyd y nos Lun gaulynol. Yr oedd yn wyddfodol y brodyr J. Edwards, Crab creek; T. W. Davies, Youngstown; J. P. Thomas, Mineral Ridge; J. Lloyd, Palmyra; J. H. Jones, Coleg Hudson; D. Davies, Parisville; J. Moses, Newburgh, (T. C.) ac E. Davies, Mineral Ridge, (B.)

Dydd Sadwrn am 10, cynaliwyd cynadledd, Davies, Youngstown, yn llwyddu, a phenderfynwyd;

1. Fod y brodyr Davies, Mineral Ridge, a Moses, Newburgh, yn cael anogaeth i gydeistedd a chydweithredu yn y gynadledd.

2. Fod y cyfarfod nesaf i fod yn Newburgh, ond nid yn mben tri mis, oherwydd Cymanfa y dalaeih; eithr yn mben tua thri mis ar ol y Gymanfa.

3. Fod Mr. Davies, Youngstown, i bregethu yn y cwrdd cwarterol nesaf ar y pwnc; "Auffyddiaeth yr Oes bresenol."

4. Fod "Perthynas yr Eglwys a'r Weinidogaeth." i fod yn destun i ymdrin ag ef yn y gynadledd nesaf.

5. Fod Mr. Lloyd, Palmyra, yn cael llythyr o gymeradwyaeth o'r cylch hwn i gylch deheuol y

dalaeth, ar ei ymadawiad i gymeryd gufal eglwysl Pomeroy a Minersville.

6. Fod anogaeth yn cael ei roddi i Mr. Lloyd, Palmyra, i gyhoeddi ei bregeth ar "Grefydd brofiadol," yn y CENHADWR.

Ymdrinwyd hefyd yn y gynadledd a'r pwnc o "Addoliad Tenluaid."

Sylwyd fod ysfydliaid tenluaid yn sefydliaid dwyfol, ac yn sefydliaid o'r pwysigrwydd mwyaf; a bod rhwymedigaeith neillduol ar rieni i roddi addysg grefyddol i'w plant, ac i bawb o aelodau eu teuluoedd; ac i addoli Duw yn gyhoeddus yn y teulu gyda hwynt.

Dangoowyd mai y Beibl ddylai fod prif lyfr y teulu, a mai ei egwyddorion ef ddylai lywodraethu o'i fewn, ac y dylai aelodau y teulu ei ddarllen gyda eu gilydd, a'r penteulu yn eapio iddynt, ar adeg yr addoliad tenluaid.

Cyfeirwyd at siamplau hen dduwiolion, a duwiolion mewn oesau diweddar, ac at yr effeithiau da sydd wedi canlyn cyflawniad ffyddlawn o'r ddyledswydd mewn llawer man; ac at y canlyniaidau galarus o'i hesgenluso; gan fod crefydd deuluaid yn ysgol yn y teulu;—yn ddyegyblaeth deuluaid werthfawr i ddwyn aelodau y teulu i ymagweddu yn briodol.

Dywedyd am gyfrifoldeb rhieni, fel rhai wedi cael plant gan Dduw, i argraffu eu nodwedd foesol arnynt, i'w hyfforddi, eu dysgyblu, a'u cymhwyso i fod yn wroniaid yn rhyfeloedd moesol y byd; a bod llwydd crefydd yn yr oes nesaf, yn ymddibynu i raddau mawrion ar ffyddlondeb a diwydrwydd penau teuluoedd yn yr oes hon.

Siaradwyd yn yr aulanteision y mae gweithwyr yn y gweithfeydd yn gorwedd danynt gyda golwg ar gynaliad addoliad tenluaid, yn fwy na'r amaethwyr yn y wlad, a rhoddwyd cyfarwyddiaid iddynt pa fodd i'w gynnal yn mlaen yn ffyddlawn yn ngwyneb yr aulanteision hyn.

Tiaithwyd hefyd anogaethau dwysion i fod yn ffyddlawn i gynnal gwasanaeth Duw yn y teulu mewn llwyddiant yn gystal ag yn amser aflwydd a thralod, am fod hyn yn lleiol i'r sawl sy'n gweinyddu yn y teulu; yn nerth i'r rhan grefyddol o'r teulu i grefyddu: ac yn foddion i euill y rhan anghrefyddol o'r teulu ar grefydd; a'i fod yn cyfansoddi un o brif elfenau dedwyddwch teuluaid; ac nad yw yn unrhyw rwystr i lwyddiant tymhorol onest a chyfiawn.

Yr oedd yr holl odfeuon o'r dechreu i'r diwedd yn wresog a llewyrchus; y genadwri yn flasus a miniog; y gwrandawriad yn astud a difrifol; a chyn ymadael cafwyd y fraint fawr o weled amryw yn troi eu gwynebau at yr Arglwydd.

Parisville.

DAVID DAVIES, Ysg.

ANRHEGION (DONATIONS).

Y gweithredoedd mwyaf nerthol a gyflawnwyd yn Remsen a'i hamgylchoedd y mis neu yr wythnosau a basiodd ydoedd *Donations*. Iawn ydyw hysbysu i belledigion nad yw Remsen ond pentref

bychan digynydd, gan mwyaf yn gartrefle i hen dyddlynwyr wedi pallu gan hennaint, a rhoddi eu ffermydd i eraill, a symud i fyw i'r pentref i aros augeu. Felly geill pawb wybod nad oes fawr o wellhad i ddysgwyl ar yr hen dyau, a llawer llai adeiladu rhai newydd. Hefyd y mae y pentref yn nghongl dde-orllewin y plwyf, ac felly yn gyfleus fel pentref i ranau o dri phlwyf, sef rhan o Remsen, o Trenton, a rhan o Steuben. Ac fel y cyfryw yn lle mwyaf cyfleus i gynnal *Donations* : a chynaliwyd pedwar cynulliad yn y pentref ac un o fewn ychydig iddo yn Steuben—y cyntaf i Mr. Hall, gweinidog yr Americanaid perthynol i'r M. E. Cafwyd tua \$100 er helpu i dalu ei gyflog. Un arall i Mr. Thomas Thomas, gweinidog y Wesleyaid Cymreig yn Sixty, Steuben, a Ninety Six, Remsen, a South Trenton—cafodd tua \$100 yn chwaneigied at yr hyn a wnaï yr eglwys. Yna i Mr. J. W. James, gweinidog y Bedyddwyr yn y pentref—a chafodd fel y clywais tua \$150. A Mr. Edward Humphreys, Steuben, gweinidog y Bedyddwyr, a chafodd fel y clywais tua \$100. Ac yn ddiweddaf gweddwyd y Canwriad Ezekiel Jones. Rhagorodd eiddo y weddw ar y cyfan oll. Derbyniwyd rhwng \$600 a \$700 rhwng arian a'u gwerth, ac yr oedd y rhoddion yn parhau i ddyfod ar ol y diwrnod pennodedig, fel nas gallwn roddi y swm yn gymwys i lawr.

Yr oedd y weddw hon yn wir deilwng o'r cydymleimlad i gynorthwyo er magu ei phlant ym ddifad. Er hyuy chwyddodd ac ymchwyyddodd y rhoddion yn mhob modd, yn arian, yn goed tân, ymneyn, caws, cig o lawer math, te, siwgr, &c., yn mhell tu hwnt i ddysgwyliadau y rhai mwyaf pryderus yn yr achos. Rhai o'r pethau a effeithiodd hyny oedd :—Yr oedd i'r ymadawedig Canwriad E. Jones lawer iawn o gyfeillion ffyddlon a haelfrydol—teimlad brwdfrydol y bobl dros eu gwlad yn ei thrallod, ac fel pob cynulliad o'r fath, cyfeusdra i ddosbarth mawr o bobl i weled eu gilydd. mewn sirioldeb cym'dogol, a boneddwyd a rhianod harddaf a mwyaf medrus y lle yn gweinyddu iddynt, ac am bris nas gallant ei gael yn un tŷ tafaru ac mor isel a 25 cent yr un i laweroedd, os nid llai. Yr oedd y dapariadau mewn bwydydd at yr amgylchiad mor rhyfedd ag eangder y rhoddion, yu y pentref a'r cwmpasoedd hefyd, fel ar ol diwallu augen pawb yr oedd yn weddill fagedeidiau lawer, yr hwn a ranwyd yn gymesur i weddwon ac ymddifaid eraill yn y lle. Un peth arall ydyw ein bod yn rhoddi y ganmoliaeth uchaf i feibion, i ferched a gwragedd Remsen am eu hafur diffino yn yr holl amgylchiadau hyn, nad oes dim awydd er lleuau eraill nad ydynt yn barod i'w gwneud, a buont mor haelfrydol ag eraill heblaw byny. Daeth y cydroddion hyn o gylch eang iawn, o Trenton, o Holland Patent, Western, Floyd, Steuben, Forest Port, &c., ac Utica a New York, a symiau mawr oddiwrth amryw bersonau.

Mr. Goll.,—ymddengys i mi y bydd i'r holl anrhegion hyn gysuro fy mrodyr yn y weinidogaeth, a chynyrchu ynddynt awydd at fwy o lafur a

defnyddioldeb yn y gwaith mawr, a chysuro y weddw am hir amser, yn nghyd a'n milwyr anwylydd wedi colli eu holl gysuron drosodd ni a'u gwlad. Gyda gwir ddymuniad i'r cyfan ateb y dybenion goreu, M. R.

GANWYD.

Yn ddiweddar, yn Mineral Ridge, O., merch i John Meredith Williams a'i briod, a geiwr hi MARY JANE.

PRIODWYD.

Ion. 15, yn Chicago, Ill., yn nhŷ Mr. Robert Richards, gan y Parch. Moses Williams, a Mr. THOMAS GITTINS a Miss ELIZABETH EVANS, ill dau o Chicago.

Ion. 23, yn Johnstown, ger Minersville, Pa., gan y Parch. John E. Jones, Mr. JOSEPH MITCHELL a Miss MARY JANE JOHNSON, y cyntaf o Johnstown, a'r ddiweddaf o Boston, Mass.

Ion. 28, yn Ninety-six, Remsen, N. Y., yn nhŷ Chas. Thomas, esq., tad y briodasferch, gan y Parch. J. W. James, Mr. SIMON LLOYD o Russia, a Miss ELLEN THOMAS o'r lle blaenaf.

Chwef. 8, yn Minersville, Pa., gan y Parch. John E. Jones, yn ei dŷ ei hun, Mr. WILLIAM T. JONES a Miss JANE WATKINS, y ddau o Danville, Pa.

Chwef. 10, yn ei dŷ ei hun, gan y Parch. Owen F. Parry, Remsen, N. Y., Mr. EZEKIEL H. HUGH a Miss JANE HUGHES, ei dau o Remsen.

Chwef. 3, yn Nelson, swydd Madison, N. Y., gan y Parch. Daniel Rowlands, yn ei dŷ ei hun, Mr. HENRY DANIELS a Miss SARAH VAUGHAN, y ddau o Nelson.

Ion. 27, yn Centreville, swydd Gallia, Ohio, gan y Parch. Eben. D. Jones, Mr. JOHN R. WILLIAMS, Fort-wine, California, a Miss MARIA DAVIES o'r lle uchod. BENONI.

Ion. 5, yn New York Mills, gan y Parch. E. W. Jones, Mr. FREDERICK FOX o Ocoola, Lewis Co., a Miss ELLEN J. GRIFFITHS o New York Mills.

Chwef. 6, yn New York Mills, yn nhŷ rhieni y briodasferch, gan yr un gweinidog, Mr. JOHN E. ROBERTS o Westernville a Miss LYDIA DAVIES o New York Mills.

Chwef. 11, yn Rome, N. Y., yn ei dŷ ei hun, gan y Parch. D. E. Prichard, Mr. EVAN E. HUGHES o Turin, swydd Lewis, a Miss ANN WILLIAMS o'r un lle.

BU FARW.

Mai 1, 1863, yn Spring Green, Wis., Mr. JOHN EVANS, yn 39 ml. oed. Genedigol ydoedd o Landdewi, swydd Aberteifi. Pan ydoedd John yn ieuanc symudodd y teulu i blwyf Cilcenin yn yr un sir. Yn mis Medi, 1858, ymunodd mewn priodas a Miss Elizabeth Rees o'r Tir-bach yn yr un plwyf. Symudasant i'r wlad hon yn 1844, a sefydlasant yn nghymydogiaeth Dodgeville, Wis.; oddiyno symudasant i 'Spring Green yn 1855. Yn 1858 dychwelwyd ef yn obeithiol at yr Arglwydd. Y pryd hyn bedyddiwyd ef a'i wraig ac amryw eraill. Er yr amser hyny glynodd gyda chrefydd, ac y mae yn hyderus genym a'i galon yn uniawn gyda Deddfwr Israel. Yn yr Hydref, 1862, cymerwyd ef yn glaf a methodd meddygon goreu yr ardaloedd ei wellhau; ac yn ei gystudd maith (y gwall-dreulid) ymddangosai oin hanwyl frawd yn llwyr ymostyngol i oewyllia Duw,—ac fel yr oedd yn tyngu at deryn ei dath ddaerol ymddangosai ei feddwl yn llawn o ddeddwyddwch a gorfoledd,—ac yn y teimlad hyn yr hunodd yn yr Iesu. Yn ei gladdedigaeth pregethwyd gan Wm. F. Phillips, ar y geiriau "Byw i mi yw Crist a marw aydd elw." Gadawodd wraig serchos yn weddw a thri o blant yn ymddifaid, a thri o frodyr ac un chwaer (yn yr ardaloedd hyn) a llawer o gyleillion i alaru ar ei ol.—Boed Barnwr y weddw a Thad yr amddifaid yn wrthrych eu hymddried.

W. F. F.

Meh. 19, Wm. G. RICHARDS, Charleston, Pa., o'r darfodedigaeth, yn 46 ml. oed. Blinwyd ef yn aml

am flynyddau gan beswch a diffyg anadl sef rhagred-egwyr angau, ac ar un prydnewn Sabbath, wedi bod yn rhy anhwylus i fynydd i foddion gras fel arferol; aeth allan i'r maes gan obeithio y buasai yn well. Ond wrth beaichu torodd ei waed i redeg trwy ei enau a meddyliondd na ddychwelai yn fyw. Aeth y teulu i ymofyn am dano yn fuan—ond trwy fawr ymdrech yr oedd wedi dychwelyd yn ol i'r tŷ o'u blaen. Hon ydoedd yr a'i waith i'w waed redeg yn yr un modd. Gyrwyd am leddeg, a thrwy gynorthwy y mcdydg, a goial ac ymgelydd y teulu gwellhaodd ryw gymaint, ac yn mhen ychydig ddyddian yr oedd yn alluog i siarad ychydig. Yn nghoff y ddan fia o gystudd yr hwn a ddyddodfodd mewn modd gostyngedig, telid ymweliadau ag ef, personol ac eglwysig, ac yr ydoedd yn eu mwynhan yn y fath fodd nes ydoedd yn hyfydych geuym fyued tua'i anedd—a phriodol y dywelodd un am dano ymostyngodd i ewylls ei Arglwydd. Gof ydoedd wrth ei gelfyddyd. Ganwyd ef yn Ynys-laes ger Llangendeyrn, sir Gaerfyrddin, D. C. Pan yn 17 oed ymunodd ag eglwys Penygraig. Ymysmudodd lawer o weithiau wrth ddylun ei alwedigaeth, a bu dda iddo ef fod gan y Pen Bogall mawr iei fugeiliaid a lleodd cyfeus i "borthi'r praid." Clywais i William wneud yr eglwyaydd canlynol yn llawen ac yn hiraethlon heb law yr eglwys hon—y gyntaf ar ei dderbyniad a'r llall ar ei ymadawiad—sef capel Sion, Pontyberem—Sihoh, Glandwr—Ebenezzer, Abertawe—Beverly, Canada West, (M. W.) Sefydlodd yma gyntaf yn Cherry Flats. Wedi hyn prynodd dyddyn gerllaw ac adeiladodd dŷ arno, a chyn ei gwbl orphen oddi-fewn bu dda iddo fod gan ei Dad nefol dŷ nid o waith llaw &c. Ordeiniwyd ef yn nghyd a'i gyd awyddwr Thos. E. Jones yn ddiaconiaid trwy arddodiad dwy-law gan y Parch. J. F. Calkins ar y 26 o Ionawr, 1862, a chawom iei i greu i'r eglwys wneuthur dewisiad doeth. Ond cafodd ef ei alw oddiwrth ei waith at ei wobr. Bu yn briod a Sarah, merch Mr. Rees Griffith, Pontyberem, am 22 o flynyddoedd. Bu iddynt 3 o blant, sef un mab yr hwn sydd yn gadben yn Myddin yr Undeb, a dwy ferch y rai sydd gartref gyd a'u mham,—oll wedi rhoddi eu gofal i'r un Gwardwr, ac yn awr mewn dwfn alar ar ol priod fyddlon a thad tyner, yr hwn yn ei fywyd a ymdrechodd roddi addysg dda ac esiampl deilwng o efelychiad i'w blant a choronwyd ei ymdrech a llwyddiant. Gollid rhesu y teulu yma yn mhilith y teulnoedd mwyaf heddychlawn a chariedus a'u gilydd a adnabyddodd yr ysgrifenydd erioed. Tad yr amddifaid a barnwr y gweddwon a ofalo am danynt yw dymuniad

Charleston Ion. 2, 1864.

"* Dymunir i'r *Durycgier* godi yr uchod er mwyn y perthynasau yn yr hen wlad.

Meh. 7, wedi byr ysgafn gystodd (oddieithr yr ychydig ddwyrnodau diwedda), Mr. WALTER MORGANS, oed 95, yn 26 o'i nniig ferch, Mrs. Mary Rees. lle y gwnaeth ei gartref oddiar pan symudodd ei fab Mr. Daniel Morgans o'r lle yma i Pittston, Pa.: a chafodd ymgeledd cymhwys i un o'i oed ef. A chan ein bod wedi cael lle i greu iddo farw o farwolaeth yr un iawn, yr ydym yn credu helyd fod coffadwriaeth y cyflawn yn fenedigedig, a chan fod ei Dad nefol wedi bod mor dyner o hono pan oedd ei nerth yn pailu, a rhoddi iddo *hyn ddyddiau yn ol ei addewid*, crybwyllwn yn fyr beth wnaeth yntau dros ei Arglwydd "yn nerth ei ieched." Bu yn profesu crefydd fwy nag unig mlynedd yn ngwlad ei enediggaeth. Symudodd i'r wlad hon ac i'r ardal yma yn nghyd a'i deulu yn y fl. 1838, o Brynbanadl, plwyf Llannon, sir Gaerfyrddin, D. C., lle yr ydoedd mewn sefyllfa gysurus fel tyddynwr. Dylunodd yr un alwedigaeth yma, ar dyddyn o'i eiddo ei hon, gyda llawer o lwyddiant. Ond nid ymofodlonodd ef na ei wraig ddodwail i llytgyr yn hir heb gael achos i'r Gwardwr yn yr ardal yma. Ac yn y fl. 1841 corffolwyd eglwys Annibynol yn ei dŷ ef gan y Parch. Edward Blant, pan nad ydoedd ond ychydig Gymry yn y lle, a dim ond pump o aelodau, tri o ba rai a dderbyniwyd ar ddydd ei chorffoliad, ac ordeiniwyd Mr. Morgans a'i wraig yn ddiaconiaid, a chafodd y'r Eglwys oedd yn ei dŷ ef" gymaint o ymgeledd ganddynt ill dan nes ydoedd eu hynawsedd a'i lletygarwch yn ddiareb yn mhilith yr ardalyddion, ac yn ei dŷ ef y cadwyd yr Arch hyd y 26 o Mehefin, 1844, pan y symudodd yr

eglwys i'r tŷ a adeiladasant i'r perwyl hyn. Aeth ei wraig oddiwrth ei gwaith at ei gwobr agos i 10 mlynedd o'i ffaen ef, a dalodd yntau ei oibaith yn sicr hyd y diwedd. Gadawodd dri o blant i alaru ar ei ol, y ddau a grybwyllwyd a Mr. David Morgan, Pittston, Luzerne Co., Pa. Claddwyd ef yn ughladdia y Cymry yn y lle yma, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. J. F. Calkins, gweinilog y lle.

D. G. EDWARDS.

Charleston, Pa. Ion 12, 1864.

Hyd. 1, yn yr Hospital yn Chattanooga, Tenn., Mr. WILLIAM WILLIAMS, Harrison, Ohio, o'r chronio diarrhea, yn 27 ml. oed er Gor. 24. Unodd y brawd anwyl yma a chrefydd gyda'r Trefnyddion Esgobaethol pan yn 17 oed, a chafodd y fraint o barhau yn fyddlon hyd y diwedd, a gadawodd dyatiolaeth dda ar ei ol ei fod yn barod i farw. Collodd ei anwyl dad pan yn ieuanc—byddai bob amser yn barchus iawn o'i anwyl fam nid anafodhaodd erioed iddi mewn dim, cerid ef yn fawr yn ei ardal. Yr oedd yn ysgolfaistr dygedig a pharchus. Enlistiodd gyda'r 99th Regt., Co. B, Ohio, Awst, 1862. Bu yn rhyfelwr fyddlon dros ei wlad, dyrchafwyd ef i'r awydd o lat. Lieutenant, perchid ef yn fawr gan swyddwyr y fyddin ac erall. Daeth ei frawd ag ef adref i'w gladdu yn ol ei ddymuniaid, er i'r draul fod tua thri chant o ddoleri. Claddwyd ef yn barchus, Rhag. 12. Gweinyddwyd gwasanaeth crefyddol gan y Parch. Mr. Ross o Granville a'r ysgrifenydd, ac aelodau yr Odd Fellows gyda pha rai yr oedd Mr. Williams yn aelod a anerchasant y bobl yn eu dull arferol wrth gladdu.

JOHN WILLIAMS.

Rhag. 30, yn Fish Creek, La Crosse Co., Wis., Mr. EVAN D. JONES, yn 32 ml. oed. Ganwyd ef yn mhlwyf Llanarth, awydd Aberteifi, D. C. Enwan ei rieni ydynt David a Sarah Jones. Symudasant o Gymra i Canada yn 1842, ac oddiyno i Wisconsin yn 1854. Priododd yma a Miss Margaret Roberts yr hon fu yn angeledd gymwys hyd nes i angau ei symud hi i fyd arall yn Mehefin, 1862. Yn mhen yshydig wythnosau ar ol symudiad ei anwyl wraig, cymerwyd ei lawau gan angau ei unig blentyn oddiwrtho. Effaithiodd y ragluniaeth alarus o goll ei briod a'i blentyn yn ddwys arno, fel yr oedd ei ieched yn gwanbau. Penderfynodd fyned i Gymra, gan feddwl y buasai hyn yn dda er adferiad ei ieched, ond yn ofer y bu ei daith, cafodd ddyfod yn ei ol at ei anwyl rieni i gael pob angeledd cyn gadael byd y gorthrymderau. Yr oedd ein hanwyl frawd yn aelod rhoelaidd gyd a'r T. W. er pan ydoedd tua 14 ml. oed. Er nad oedd yr enwad y perthynai iddo yn cadw moddion cyson yn ei ardal, byddai ef yn fyddlon iawn yn dyfod i gyrru au enwadau eraill. Un tawel iawn a hynaws oedd, eto yr oedd yn fyddlon, ac yr ydym yn credu fod ei Feistr mawr wedi ei anwyl yn y geriau gwerthfawr hyn "Da was, da a fyddlon, dos i mewn i lawenydd dy Arglwydd." Pregethodd yr ysgrifenydd ar yr amgylchiad yn Nghapel y T. C. i dorf loosog o bobl Fish Creek a Bangor.

JOHN DAVIES.

Bangor, Chwef. 10, 1864.

Ion 10, yn Cincinnati, Ohio, GEORGE WHITEFIELD MATHEWS, mab i Mr. Hugh C. Mathews, a Gwenllian ei briod, yn 5 mlwydd a 5 mis oed. Eigelefyd oedd y typhoid fever. Bu yn glaf 3 wythnos a diwrnod. Claddwyd ef yn Spring Grove; a gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parchn. H. Powell a Samuel Roberts, Tennessee.

T. EDWARDS.

Ion. 11, MARY ANN WILLIAMS, merch i Mr. David J. Williams a Mary ei briod, yn 9 ml. a 12 diwrnod oed. Claddwyd hi yn Spring Grove, a chyflawnwyd y gwasanaeth grefyddol gan y Parch. Samuel Roberts, Tennessee.

T. E.

Ion. 22, yn Paddy's Run, Ohio, o'r typhus fever, CHARLES E., anwyl ac unig fab y weddwr Mrs. Mary C. Jones, yn 15 ml. a 3 mis oed. Ni chafodd yr ymadawedig ond byr gystudd. Dydd Mercher yr oedd yn chwarae ar yr eira gyda ei gyfeillion ieuanc. Ond prydnewn dydd Gwener yr oedd yn darlod am dano! Effaithiodd y clefyd gymaint ar offerynnau ei feddwl fel na chafodd ei fam anwyl a'i berthynasau hof nemawr air oddiwrtho o'r amser y cymerwyd ef yn glaf hyd yr amser y bu farw. Yr oedd yn feddiannol ar feddwl cyflym mewn corph eiddil. Yr oedd yn nodedig am ei garedigrwydd a'i airoledeb, ac yr

oedd pawb, o genlyniad, yn ei garu. Effeithiodd ei farwolaeth sydyn yn ddiflawn ar bawb ymhell ac agos. Claddwyd ar foren y Sabboth canlynol. Ym-furtiodd yr ysgol Sabbothol yn orymdaith wrth y capel. Cerddasant yn dreinys a dirifol oddiyno i dŷ Mrs. Jones. Dewlawyd chwech allan o ddosparth Charles i'w gludo i dŷ ei hir gartref, a chwech eraill i'w cynorthwyo. Yua dychwelwyd i'r capel Rhoddwyd yr arch ar fwrdd o flaen yr areithfa. Cymerodd plant yr ysgol eu beisteddleodd ar ganol y tŷ, mor agos ag y gellid at yr arch a'r galarwyr. Pregethodd yr ysgrifenydd i'r "Bobi leuau," a chynorthwywyd gan yr athraw teianc William H. Williams. Sylwid na welwyd erioed lwy cynulleidia yn New Loudon nag oedd yno ar ddydd claddedigaeith Charley Jones. Canodd plant yr ysgol yn y capel ac ar lāu y bedd gyda dylanawd anghyffredin. Yr oedd yr ysgol Sabbothol tan otal yr arolygydd enwog Abner Francis, ysw. Cafodd ymadawid awdyn y bachgen bach ariol hwn ddylanawd mawr ar ei gyfoedion. Ar nos Sabboth ei gladdedigaeith, daeth dros ugain i'r gyfeillach grefyddol. Nos Sabboth cyn hynny, yr oedd Charley ei hun wedi dyfod i'r un penderfyniad. Ymddengys fod ei feddwl wedi cael ei enill at bethau crefydd amser cyn iddo roddi ei hun! ac yr oedd rhywbeth bynod yn ei ddyddiau diweddf. Carai ymddyddan am y Gwardwr. Yr oedd yn daer a dirifol iawn mewn gweddi. Y gair diweddf a ddywedodd wrth yr ysgrifenydd, ar ol dyfod am foment ato ei hun, oedd "Fy mod wedi addaw ei dderbyn i'r Eglwys." Dengys hyn, fod ei feddwl hyd yn nod yn ei grwydr- iadau yn meddu gogwydd grefyddol. Yr oedd yn esiampl i fechgyn bach y byd mewn parch i'w fam. Hi oedd cyfarwyddydd ei holl symudiadau a chanol- bwynt ei holl ddyraniadau. Ymdrechai wneyd pob peth i fodhau ei fam—diffyg synwyr a'n peri fod bechgyn bach yn meddwl eu bod yn gwybod mwy na'u mamau, ac yn eu gwneud yn ddiolaf am eu teimladau. Ni fyna! Charley fod yn euog o hyn am bris yn y byd. Y mae genym oibaith cryf ei fod wedi myned i'r wlad lle nad oes dim ond cariad. Cynallied yr Arglwydd y fam drallodus, a'r chwaer fach amddifad.

O angau, ti d'rwaist fy unig
Fy anwyl fab Charley i'r llawr,
Ti d'rwaist mor sydyn, mor galed,
A phe buasai genyt ryw gawr;
I'r dyben i guddio'th greulonder,
Atelaisat dystiolaeth y gwan,
Ond teir y pwyth i dy fywnes
Pan gylid y meirw i'r lan.

Wrth weled fy machgen yn codi,
Mor addiwyn, mor hawddgar ei wedd,
Yr oeddwn yn addaw dedwyddwch.
Ryw foreodd i'm mynnes cyn bedd!
Ond drylliwyd ellennau fy ngobaith,
Ni phwyssaf ond hynny ar gnawd;
Caiff lesu, y Ceidwad bendigaid,
Fod i mi yn briod a brawd.

Pe treuliwn fy oes i ymchwilio
Am Charley trwy gyran y byd,
Pe treuliwn fy llais wrth ei alw,
Yn ofer fy llafur i gyd!
Ond pan y cafl lano yn Nghanaan,
A'm benaid gan awydd yn ffam
Rwy'n disgwyl cael gwledf fy Charley,
A'i glywed yn gwaeddi, "Fy Mam!"

J. M. THOMAS.

Ion 23, yn ardal Dodgeville, Wis., ELIZA, priod Mr. Wm B Williams, yn 31 ml. o fewn 3 diwrnod, oed, o'r afiechyd enyuaid y collyddion, gan adael priod a 3 o blant i alaru ar ei bol. Yr oedd yn aelod o'r eglwys Annibynol yn Dodgeville.

Chwef. 1, yn Marcy, ger Utica, Mrs. THEODOSIA WILLIAMS, gwraig Mr. Thos. P. Williams, yn 73 ml. oed, merch ydoedd i Mr. John Rees gynt o'r un lle. Yr oedd Mrs. Williams wedi bod i raddau yn anhwy- lus am ychydig amser yn ol, ond yr oedd wedi gwella yn lled dda; ond hwy y dydd y bu farw calodd lewyg drom, ond daeth yn fuan ati ei hun. Yna gafaelodd yn llaw ei hanwyl briod gan farwelo ag ef, a dywed- odd ei bod yn meddwl ei bod yn marw, a ehya pen haner awr o ddechreu y llewyg yr oedd ei benaid wedi myned i dragwyddoldeb. Dydd ei chladdedig-

aeth ymgynallodd nifer fawr o Gymry ac American- iaid. Cyflawnwyd gwasanneth crefyddol ar yr ach- llysur yn addoldy ffordd yr afon gan Mr. Austin, gweinidog y lle, a'r Parch. James Griffiths, Utica, a rhoddwyd ei gweddillion i orphwys yn mynwent Cleaver. Gadawodd yr ymadawedig briod ac on mab, yr hwn sydd gyda y fyddin, mewn galar ar ei bol. JAMES GRIFFITHS.

Ion. 16, yn Whitesboro, o'r Parlys, yn 87 mlwydd oed, Mr. EVAN THOMAS, G. C. Claddwyd ef yn nghladdfa Whitesboro. Gweinwyddwyd ar yr achlysur gan y brodyr E. W. Jones, N. Y. Mills, a James Griffiths, Utica.

Ion. 28, yn Centreville, awydd Gallia, O., wedi rha! misoedd o gystudd o'r darlodedigaeth, Mrs. MARY THOMAS, priod Mr. David Thomas o'r lle uchod, yn 33 ml. oed. Yr oedd y chwaer ymadawedig yn aelod o eglwys Crist yn Centreville. BENONI.

Chwef. 16, yn Westerville, DAVID ROBERTS, mab i'r diweddar Edward Roberts a'i briod, gynt o Cae Hick, Steuben, tua 25 ml. oed Claddwyd ef yn mynwent Capel y Nant, Steuben.

Ion. 23, yn Canada West, hen Gristion profiadol o'r enw DAVID LEWIS, yn 73 ml. oed. Ar ol boll daith yr anialwch hunodd yn dawel yn yr Iosu. ac aeth i mewn yn ddiau i dangnefedd tragwyddol, ar y dydd a nodwyd uchod. Genedigol ydoedd o sir Aberteili, D. C. DAVID DAVIES, Columbus, O.

Ion. 23, yn Mineral Ridge, O., JOHN, mab i Henry a Mary Ann Jenkins, rhwng 6 a 7 oed. Yr oedd y teulu newydd dyfod gan dawel yn yr hen wlad, yr hyn a wnaeth y tro yn ergyd trwm iawn iddynt, ond gwyr y rhieni pa le droi am gymborth. Gweinwyddwyd yn y gladdedigaeith gan yr ysgrifenydd. J. P. THOMAS.

Ion. 25, yn yr un ardal, yn agos i 25 ml. oed, ein chwaer grefyddol MARTHA DAVIES, priod Wm. E. Davies. Cymerwyd hi mewn byr ddyddiau oddiwrth- ym, a gadawodd briod galurus, mab bychan, tad a mam, a brodyr a chwiorydd. Ac nid oes genym ond ymgyuro yn y gobaith cryf sydd genym fod ein colled ni yn elw iddi hi. Merch ydoedd i John a Mary James, gynt o'r Gyfarthfa, D. C.—aelod eglwysig yma er 6 neu 7 mlwydd yn ol. Gweinwyddwyd yn y gladdedigaeith gan y Parch. T. Evans a'r ysgrifenu- ydd. J. P. T.

Ion. 28, yn Prospect, plwyf Trenton, awydd Oneida, yn 50 ml. oed, Mrs. LAURA GRIFFITHS, awyl br od Wm. J. Griffiths o'r lle uchod. Yr ydoedd yn un o terched rhagorol y tir, yr ydoedd yn arddel crefydd o'i mebyd. Claddwyd hi yn Bethel yn agos i wedd- illion ei mam ac eraill o'r perthynasau oedd wedi ei blesau. Gweinwyddwyd gan y brodyr R. F. Jones a M. Roberts. Gadawodd i alaru ar ei bol ei hanwyl briod, tad oedranus, a methedig, brodyr a chwaer. Yr oedd Laura Griffiths, o herwydd ei chrefyddolrwydd, yn adnabyddus i gylch eang o Gristionogion a gwein- idogion y gair. Dechreuodd ei gyrfa grefyddol yn for- eu foren, magwyd hi yn ngeiriau y fydd, dysgodd ac adroddodd fwy o eiriau y Beibl na oedd un yn ei hoos; cadwodd hwynt fel Mair yn ei chalon a rhoddodd ufudd-dod iddynt mewn bywyd, a'i bywyd oeddnt dros ei thymor bywyd ac yn angau. Dyua oedd ei hangor ar y cefnfor na chyfnawid meddwl Duw, fe addawodd na chawn farw. Yn nghlwyfau yr Oen y cawn i fyw. Buodd ei thaith yn y byd yn gryu symudol—o Gymru i'r wlad hon yn ifanc—yn y wlad yma boodd yn Boston a Quincy, ac yua yn Racine, Wis., ac yn ol i Oneida. Cafodd y byd hwd yn fydd gofidus ar lawer ystyr, ond darfu a'rcwbl, ac ehedodd o gyrhaedd pob gofid i fwyndau y gwynfyd a bery byth. Yr oedd y chwaer hon yn dra adnabyddus i ddarlennwyr y CENHADWR trwy yr aml a'r lluosog farwnadau a ddarlennasant o'i heiddo. Yr oedd ei gwybodaeth, ei chwaeth a'i themlad crefyddol yn amlwg ynddynt, ac yr oedd ei medd mewn cyfanoaddi yn cynyddu yn amlwg. MORRIS ROBERTS.

Chwef. 2, yn French Road, plwyf Steuben, Mrs. CATHARINE EDWARDS, awyl briod Wm. Edwards, o'r ardal uchod, yn 69 mlwydd oed. Claddwyd hi yn French Road, a gweinwyddwyd gan y brodyr E. Sall- bury a M. Roberts. Yr ydoedd y chwaer hon yn ferch i ben bragathwr, o'r enw William Daniel, gwr dawliol a ffyddlon yn ngwinnlan ei Arglwydd, yn mysg

y T. C. yn Lleyn, sir Gernarfon. Bu iddo 12 o blant, 10 o feibion a 2 o ferched; a bendithiwyd hithau a 10 o blant 8 o ferched a 2 fab; 3 o'i merched a'i blaenasant er'a blynyddiau i'r byd mawr; a'r gweddill sydd yn aros; 6 oeddynt yn ei chladdu ac 1 yn rhy bell yn Wisconsin i allu cael y fraint. Mudasant i'r wlad hon yn 1817, a sefydlasant yn fuan pan oedd yr ardal yn goed i gyd, ar y lle y buont byw yma ac y buodd fithiau farw; ei marw hi oedd y marw cyntaf yn eu tŷ, buodd y merched feirw odlicartref. Yn rhyw fodd, er ei magn ar fonau crefydd yn ieuanc, a bod y pryd hyn yn amser cryf yn ei ddylanwad crefyddol, er hynny oeddoddi hi i waenid proffes o grefydd (er y dangosai barch mawr i grefydd ei holl oes) hyd o fewn ychydig a flynyddau yn ol, pryd y torodd drwodd i arddel Iesu ac ymuno ag achos a phobl Dduw yn Bethel. Ac y'mhen ychydig dymor dechreuodd amharu yn ei hiechyd, a buodd am faith amser dan yr amhariad, aef y Parlys, ac o darawiad i darawiad daeth y diwedd, a gorphenodd ei gyrfa mewn tangnefedd. Cafodd y fraint o weled ei phlant oll yn proffesu crefydd. A'r dymuniad mawr oedd ac ydyw, i'w hanwyl briod sydd ar ol, yn galaru eu golled ar ei hol, yn ei unigrwydd a'i ymddiadrwydd o honi, ymolyan am Iesu yn rhau a chyfaill iddo. M. H.

Diolchgar Gydabyddiaeth.—Yr wyf yn dymuno cydnabed gyda diolchgarwch, garedigrwydd Gymdeithas Feiblaidd Gymreig Grauville, Ohio, yn ei gweithbrediadau diweddar, yn ueillduo \$30 o'i tlurysor i'm gwneud yn aelod drosty mywyd o'r Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd.—JOHN WILLIAMS, Harrison.

Y Reilfordd at y Mor Tawellog.—Gair gyda y Pellebyr o San Francisco, Chwef. 18, a hysbysa fod y rhan o'r ffordd hon, o Marysville i Oroville yn California wedi ei chwblbau y pryd hyn. Ymgynullodd llawys o'r bobl yn Oroville ddydd Llun, Chwef. 15, i lon-gyfarch eu gilydd ar yr achlysur.

Ymruthriad i'r talaethau gogleddol.—Nid anhebygol iawn yw y bydd y fyddin wrthryfelgar yn gwneud ymruthriad sydyn eto i rai o'r talaethau gogleddol. Maent wedi ymgysnerthu, o leiaf mewn rhifedi, trwy yr oisodiaeth galed sydd mewn gweithredind yn eu plith, i bawb i ddyfod i'r maes—mae eu hymborth a phorthiant eu hanifeiliaid yn pallu—ac y mae eu blaenoriaid yn ymgreulonni yn fwy fel y mae yr ymosodiad arnynt yn trymha, a'r trefniant caeth yn dyfod i aflwyddiant.

Anesmwythder yn myddin y gelynyon.—Hysbysir fod teimlad o aufoddolurwydd mawr yn ymdaenu yn mhllith catrodau y gwrthryfelwyr yn nhalaethau Tennessee, Kentucky a Mississippi, a nifer mawr yn dianc ac yn dyfod drosoedd i rengau milwyr y llywodraeth.

Mynediad llwyddiannus trwy Alabama.—Y Oedf. Undebol Sherman gyda byddin o tua 35,000 o filwyr sydd yn myned ymlaen yn llwyddiannus, ac heb lawer o wrthwynebiad trwy Alabama. Yr oedd wedi cyrbuadd trwy Jackson ac i Meridian, a chymeryd meddiant o'r lle olaf, yn mhen 10 miwrnod ar ol gadael Vicksburg. Ei wrthrych yw cymervd dinas Mobile—y gwagedd a'r plant ydynt yn cilio o'r lle yn ol gorchymyn y Llywodraethwr.

Louisiana yn ymbarotol i fod yn dalaeth rydd.—

Y Gynadledd fwriadedig i wellbau Cyfansoddiad y dalaeth trwy ddileu yr erthyglau caeth allau o hono, a'r etholiad i ddewis swyddogion talaethol yn ol egwyddorion Cyhoedddeb ddiweddar y Llywydd a arwyddant yn dda am Louisiana.

Texas yn ymlwybro at ryddid.—Iled gyffelyb i Louisiana yw amgylchiadau Texas; ond nid oes ofod geuym i ymhelaethu.

GWNEUD CAWS AR Y SABOTH—A ydyw yr arferiad yn unol a'r efengyl? Os nad ydyw beth a wneir?—Mae y gorchymyn i gadw y Saboth yn eglur, yn hawdd ei ddeall, ac yn dra manwl. Mae y gorchymyn mor foreuol a chreadigaeth y byd, ac yn rhwymedig ar ddynolryw yn gyffredinol. Corffolwyd y gorchymyn hwn hefyd yn y Deng Air ar Sinai, deddf foesol Daw, ac y mae o'r un grym dwysol a'r gorchymyn, "Na ladd," "Na wna odineb," "Na ladrata" &c. Yn newidiad yr orchwyliath nid yw y gorchymyn, o ran ei sylwedd, wedi ei ddirymu na'n rhwymedigaueth ninau wedi ei leihau. Duw sydd eto yn gorchymyn, "Oofia y dydd Saboth i'w sancteiddio ef."

Ei drosoedd a wneir pan y defnyddir y dydd i wneud caws yn y dull cyffredin, pa un bynag a'i gan yr amaethwr gartref ynte trwy y weithfa caws. Trosedd o orchymyn Duw ydyw hyn, ac y mae yn bechod amlwg yn ei erbyn ef.

Pa beth ynte a wneir? Peidio yn hollol a gwneud hyn ar y Saboth ydyw yr unig ffordd i gadw cydwbybod ddirwysr, surhyddeddu y gorchymyn, ac ufuddhau i Dduw. Bydd hyn yn werth mwy i ni na dim enill arianol, ac na dim cyfleustra teuluol a ellir ei sicrhau trwy barhau yn y gorchwyl. A wna perchennogion y gweithdai caws roi cymorth eu dylanwad trwy drefnu fod y gwaith yn cael ei attal ar ddydd yr Arglwydd? A wna amaethwyr cydwbybodol a phroffeswyr crefydd Mab Duw roi cymorth yn hyn trwy eu cynghorion a'u hesiampl?

Mae arnom lwyrr angen deffroi a hynny gyda brys yn yr achos hwn. Mae ein cenedl, fel eraill yn ein gwlad gyffrous, mewn enbydrwydd o golli y teimlad o barch i ddydd yr Arglwydd a gofal am ei sancteiddiad ag y dylem bob amser ei feithrin a'i goleddu. Gofalwn yn ein tymor am adael esiampl a effeithia yn dda ar yr oes a ddel.

Cymorth i'r milwyr cleifion a chwyfedi.—Gwneir ymdrech mawr dios y gwrthrych teilwng hwn y dyddiau presenol yn ninas New York—y Cymry yn dylod allan yn enwog y gymeryd en rhau yn y gwaith. Bydd ffair i'r perwyl hwn yn cael ei chynnal yno yn fuan yn gyffelyb i'r rhai a gyualiwyd yn Chicago ac yn Boston yn ddiweddar. Dymunir ar i bawb o'u cenedl a welont yn dda gynorthwyo ddanfou i ofal Mr T. M. James, 102 Sixth Avenue nurthyw beth a ewyllysiont roddi at wneud yr adran Gymreig yn llwyddiannus.

Hanesiaeth Dramor.

RHYFEL WEDI TORI ALLAN YN EWROP.

Mae hen gweryl Schleswig Holstein, ar ol hir fygwth, wedi tori allan yn rhyfel rhwng y Ger-

maniaid a'r Daniaid—Prwsia ac Awstria wedi ymosod ar y Daulaid—brwydrau wedi eu hymladd—ac os cymer Lloegr blaid Denmarc (fel y meddylir sydd debygol) ofnir y bydd yno ryfel mawr.

O Y M R U.

MARWOLAETHAU.

RHAGFYR—

14, yn Miuffordd, Llandinorwig, Henry, mab John Williams, Miuffordd, o'r darlodedigaeth, 22.

26, John Hughes Gelli Bach, Bettws y Coed, tad H. Hughes (Gethin) Liverpool, 61.

27, yn Rhif. 35, Bernard st., Russell square, Llundain, y Parch. Evan Evans o Laethliw, ger Abesayro, oed 43.

29, yn dra sydyn, Elizabeth, gweddwy diweddar Wm. Edmunds, gof, Llanerchymedd, 69.

30, ar ol hir nychdod, John Jones, Tan y ffordd, Carafadryn, ger Pwllheli, yn 70 oed.

IONAWR—

2, Anne, anwyl briod E. Edwards. Arolygwr gwaith *tin* Glandwr, Abertawe, oed 43.

7, ar ol tair blwydd a haner o gystudd, Mrs. Ellen Penny, gweddwy diweddar Mr. R. Williams, Dolygaregddu, Blaenau Ffestiniog.

7, Elizabeth, priod Owen Jones Congl y wal, Blaenau Ffestiniog, ar ol byr gystudd, oed 25.

4, Elinor, priod Thomas Morgans (Eos Iolan), Foel Gron, Dinorwic, oed 35.

5, geneth bach 3 wythnos oed i Thos. Morgans (Eos Iolan). Claddwyd hi a'i mham yn yr un arch, Ionawr 8fed yn Llanberis.

9, Hugh Williams, Llwybryd, Mynydd Llandegai, oed 52.

13, Mr. Dawson, Gronant. Hen wladwr hoff a pharchus, a theimlir colled ar ei ol yn mhliith ei deulu a dosbarth helaeth o'i gydnabod.

11, ar ol ychydig ddyddiau o'r diptheria, yn 48 oed, John Jones, Eagles Inn, Corwen.

18, ar ol cystudd maith, Catharine, priod Wm. Jones, Pantydefaid, Wauafawr, ger Caeruarfon, 27.

13, yn 71 oed, David Rowlands, Factory, Clwt y bout, Llanddeiniolen.

13, ar ol hir nychdod, yn 75 oed, Hugh Thomas, Ty'n y Cefu, Corwen.

13, y Parch. Morgan Rees, blaenor y Methodistiaid yn y Cornelau, ger Pil, Morganwg.

13, Mrs. Ellen Pierce, o'r Union, Tremadoc, 61.

13, Ann, priod Edward Griffiths, 18, Clare st., Llundain, yn 40 oed, genedigol o Laubryumair.

14, ar ol trwm gystudd, Mr. W. G. Owen, Ty'n Llwyn, Tan y grisiau, Blaenau Ffestiniog, oed 38.

14, yn 68 oed, Owen Williams, Parciau rhos, plwyf Llanddeiniolen, uu o oruchwylwyr Cadben Duff yn Part Dinorwic.

14, yn 78 oed, Mary, priod John Williams, teilwr, Ty capel, Hyfrydle (T. O.), Caergybi.

15, Catherine Ann, merch y Parch. W. Roberts, Abergele, yn 5 wythnos oed.

16, yn 83 oed, yn Beaumaris, John Jones (gynt o Llynlleifiad), meistyr y carchar sirol.

16, yn 72 oed, Mrs. Jane Thomas, Cefn garw, Pentrefoelas, mam W. W. Thomas, Pentrefoelas.

17, yn ddiawmth yn Hope St., Liverpool, Mrs. Roberts, Priod Mr. Roberts, Tan yr allt, Abergele, a Hope St., Liverpool.

GAIR AT BLANT GOMER YN UNOL DAL-AETHAU AMERICA.

BARCH. OLYGYDD.—Dyeithr ydych i mi ond eich enw a'ch gwaith—mae eich enw a'ch llafur yn adnabyddus i mi ac i'r miloedd tu yma i'r môr fel tu yna.

Yr hyn a'm cyffrodd i anfon gair i'ch gofal, os caiff ddyfod i'ch llaw, at fy hen a'm hauwyl frodyr a'm chwiorydd, pa'rai fu yn hoff a gorhoff genyf i gyd addoli gyda hwy tu yma i'r môr, ydoedd, dyfodiad y Parchedig E. R. Lewis o Pittston i roi tro am danom yn Neheubarth Cymru. Mae ei wybodaeth am yr eglwys i'r brodyr a'r chwiorydd wedi bod yn ddefnydd cyfeillachau hyfryd a melus, nes yw wedi ein cario yn ol at yr hen *leodd*—*hen oedfeun*—yr *hen frodyr*—yr *hen gymdeithas* *au*—a'r *hen hysgiau* mawr ac anwyl y buom ynddynt gyda hwynt lawer gwaith. Mae cofiau enwau ein brodyr y cenhadau—a'r brodyr a'r chwiorydd eraill, yn codi awydd ynom am ebedeg dros yr Atlantic gael golwg arnynt, ac ar feddau y rhai sydd dan y dywarchen lla; ond nis medrwn—ac nis gallwn ddod dan lywyddiaeth na gwynt nac agerdd—rhaid boddioni—ddim ond trwy glywed a gweled ol llaw ambell un ar bapyr. Yr ydym yn teimlo yn gynhes at bawb sydd yn dod oddiwrtbych tuag yma—ac yn hoff iawn o'r *Haul* mawr yma—mae yn rhoi tro am danoch bob dydd—anwylwn ef am ei fod yn eich goleno cyn pen 12 awr wedi pasio ef ni.

Mr. Gol., a fyddaf yn rhy Æon arnoch ofyn am gael rhoi yr ychydig linellau yma, neu ran o honnynt, yn eich hyglod gyhoeddiad, neu ar ei amlen, fel y gallu fy mrodyr anwyl eu gweled, gael iddynt gario gair oddiwrtby eu hen frawd sydd yn tynu yn blaen tua'r terfyn mawr. Mae yna lawer ag y bu yr hen law sydd yn scribeo y linellau hyn yn eu croesawu i gymundeb eglwys Dduw. Mae cofia eu henwau gan y Parch. E. R. Lewis wedi tanio fy serch atynt; felly yr wyf yn methu ymatal heb anfon fy nymuniadau a'm gweddian drostynt tu a'r nef, ac yn anfon fy nghofion gwres ocaf mewn auerchiad at yr holl frodyr sanctaidd—gras mawr fyddo arnoch oll.

Yr wyf yn teimlo yn ddedwydd iawn wrth glywed am lwyddiant crefydd yr addfwyn Iesu yn mhliith y Cymry, a'r gwaith mawr mae gras yn ei wneud trwy lafur ac ymdrech fy mrodyr pa'rai aeth oddiyma yn ieuanc, ond erbyn hyn ydynt yn hen. Yr wyf yn methu ymatal heb eu henwi wrth yr orsedd fawr. Dymunwn allu bod gyda chwi yn eich cymantuoedd mawrion, ond "Er yn bod yn absenol yn y corff yr wyf gyda chwi yn yr yspryd, yn llawenyachu ac yn gweled eich trefn chwi a chadernid eich fydd yn Nghrist."

Yr wyf yn teimlo ac nid y fi ond miloedd yn Israel yn y wlad hon, yn ddedwydd ac yn ddiolchgar iawn am ddyfodiad ein parhous frawd Lewis i roi tro am Gymru. Mae ei awn yn beraidd iawn i'n teimladau—mor debyg i swm un o blant ein Tad

ni, fel nad allwn lai na'i anwylo yn fawr. Hefyd yr ydym yn canfod ynddo dalent le talentau mawrion. Mae ei bregethau a'i ddarlithiau, a'i gyfeillach, wedi effeithio nes ydym bron a meddwl bod cynnod newydd ar yr achos yn yr ardal-oedd yma. Nis gallwn lai na diolchi'n brodyr yna am ei bepgor i ni gael mwynhau ei lafur am ychydig wythnosau. Gweithiwr rhyfedd yw gras, ond mae gyda thalent yn rhagori. Dymunem i'n brawd ieuanc ac i'u holl frodyr yn yr Uuol Dal-aethau bob cymorth ac amddiffyn ar eu gyrfaedd, yn eu heglwyst, ar dir a mor, wrth fyw ac wrth farw, y rhan dda a'r rhan oren, a rhan dragyrydd-ol iddo ef a hwythau. Hyn atoch oll, anwyliaid yn yr Arglwydd, oddiwrth eich hen a'ch anwyl frawd yn Nghrist,

PHILLIP GRIFFITHS, *Allwenn.*

Tachwedd 22, 1863.

Diolchwn yn fawr i Mr. Griffiths am ei lythyr Cristionogol caredig. Bydd cauioedd os nid mil-oedd yn ei ddarllen gyda chalonnau cynhes a gruddiau gwlybion, a chydag awydd am ail fwyndad eto yn helaethach o'r profiadau hyfryd a fwyubasant gynt dau weinidogaeth ein hanwyl frodyr yn Nghymru, mewn manau a than aw-gylchiadau y cofiant yu dda am danynt. Byddwn ddiolchgar am ohebiaeth eto yu fuan oddiwrth Mr. Griffiths i'r Oenhadwr.—GOL.

AREITHIAU AR AMERICA.

Traddodwyd areithiau gyda hyawdledd a chymeradwyaeth mawr ar sefyllfa ac ansawdd pethau yn America, gan y Parch. E. R. Lewis o Pittston, Pa., mewn amrywiol fanau yn Neheudir Cymru yn ddiweddar. Rhoddir canmolïaeth gynbes i'r brawd fel areithydd ac i'w ddarlithiau yn y Cy-boeddiadau Cymreig a Seisnig yn Nghymru.

Peroriaeth.

IT IS I, BE NOT AFRAID.

M. 7iau, 6 llin.

1. Brother, on the troubled deep, When the wild winds round you sweep, And the waves in madness leap,
2. When the storm has died away, And the sun with cheering ray, Now illumines your prosperous way,
3. Brother, far away from home, Restless as the waves light foam, When temptations round you come,
4. Brother, when death draweth near, And your spirit shrinks in fear, From its portals damp and drear.

Listen, 'tis the voice that said—"It is I, be not afraid, It is I, be not afraid."
Trust, oh trust in Him who said—"It is I, be not afraid, It is I, be not afraid."
Pray for strength to Him who said—"It is I, be not afraid, It is I, be not afraid."
Trust your soul to Him who said—"It is I, be not afraid, It is I, be not afraid."

1864.

CYF. XXV.

RHIF. 4.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Brill.

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODAETH.

Y Parch. Richard J. Evans, Cenhadwr i	
Olympia, W. T.,	97
Mrs. Williams, Harrison, O.,	98
"Griffiths o Horeb,"	100
Y Parch. Lewis Powell, Caerdydd,	102

DUWINYDDIAETH.

Crist dan y ddeddf,	103
Codaf ac âf at fy Nhad,	104
Mawreddallwyddiantgwaith yr Arglwydd, 106	

LLENYDDIAETH.

Cywydd y Drindod Dafydd Ionawr,	110
---	-----

BARDDONOL.

Marwnad Mrs. Laura Griffiths, Prospect, 112	
Penillion i anerch D. ac E. Roberts,	113
Galargan ar ol D. S. Jones,	113
Cofion at gyfaill,	113
Er cof am y Parch. Lot Jenkins,	113

HANESIAETH GARTREFOL.

Cymdeithas Feiblaidd Monroe, Iowa,	114
Cyfarfod trimisol Trenton,	114
Anrheg (<i>Donation</i>),	115
Oddiwrth un o Ddosbarthwyr y Traethodau, 115	
Beibl Gymdeithas swydd Licking, O.,	116
" " Waukesha,	116
Anrhegiad yn cael ei gydnabod,	117
Cofiantau byrion,	117
At adeiladu capel yn Mahoney,	120

Anrhegion i'r milwyr clwyfedig,	120
Gair o gysur at berthynasau mewn trallod, 120	
Trysorfa yr Ysgol Sabbothol,	122
Ganwyd,	122
Priodwyd,	122
Bu farw,	123
Yn ardal Ebensburg, bu farw,	126
Yr eglwys yn St. Louis,—Gair oddiwrth eglwys Duncanville, --- Cambria Newydd,—Galwad i weinidog,—Cadwaladr Richards yn symud i Dŷ newydd,—Dilead caethiwed o'r holl wlad,—Yr ymosodiad ar Paducah, Ky.,—Yr alwad am 200,000 yn ychwanegol,—Anrheg i weinidog yn Big Rock, Ill.,	127
Ymadawiad gweinidog,—Cynorth i ddyoddefwyr yn Tennessee Ddwyreiniol,—Marwolaeth yr Anrh. Owen Lovejoy,—Cyfeillion baelffrydol yn Utica,—Y forladrone Florida,—Cwrdd mawr dirwestol yn New York,—Y gelynyon a Tennessee,	128

HANESIAETH DRAMOR.

Y Rhyfel yn Ewrop,—Yr Archdduc Maximilian,—Mab Tywysog Cymru,—Brenin Bavaria,	128
CYMRU.	
Prif Ysgol i Gymru,—Deisebau i attal y fasnach mewn diodydd meddwol,—Marwolaeth y Parch. John Prydderch, 128	

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—8 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT HIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—G. J. R. a J. L., Providence, Pa., 3; R. W., Aberhosan, Gymru, trwy R. Tudor, Iowa City, 1,75; T. O., Thurman, O., trwy y Parch. E. D. J., 10,50; G. G., yaw., a Mrs. A. G. J., Granville, trwy Mr. W. P., Newark, 3; E. J., G. R. E. a J. G. O., Constableville, trwy law J. O. O., 4,50; T. L. Davies, Coal Valley gynt, yu awr Minersville, Ill., 7; Parch. J. A. D. dros y derbynwyr yu Patriot, O., 5; W. W. W., Pleasant Grove, Iowa, 10; J. J. W., Slatford, Pa., 50 cts; Mrs. Roberts, Delsfield, Wis., 3; Mrs. Wheldon, Penymynydd, 1,50; W. J. J., French Road, 1,50; W. W. M., Oak Hill, 10; J. J., Gomer, O., 15; J. W., Bangor, Wis., 10; Parch. D. R. D., Brady's Bend, Pa., 1; R. T. M., Oshkosh, Wis., dros J. W., 1,50. R. J., 1,50. R. E. J., 1,50. D. D. J., 3, W. L., 1,50. E. O., 1,50 a R. T. M., 1,50; E. E. H., Saxeville, 1,50; J. E., Cwmbrwrla, Pa., 9; J. D. J., Columbia, Pa., 10; W. D. O., Waterville, Wis., 5; E. D. E., Ridgeway, Wis., 2; A. G., Boonville, 1,50; R. R., West Winfield, 4,50; M. J., Marcy, dros J. J. E., Llanuistyn, 2; Parch. E. E., St. Louis, Mo., 1,50; O. O. W., Penymyn ydd, 1,50; D. J. R., St. Clair, Pa., 6,50; J. G., Columbus City, Iowa, trwy y Parch. D. K., 19,50; Mrs. T. H. O., Trenton, 1,50; J. P. W., Racine, Wis., 3; T. J. G., Curlesville, Pa., 2; W. H. H., Mifflin, Wis., 1,50; T. H. L., Beaver Meadow, Pa., trwy Parch. P. P., 1,50; D. J., Everdale, trwy yr un, 1,50; Parch. E. R., Spring Green, Wis., dros W. J. W., Wilson's Creek, 7,50, F. E., Spring Green, 2, a throsto ei hun 2,50; G. R., Minersville, Pa., dros dderbynwyr yuo hyd ddiwedd 1853, 14; D. J. T., Buchanan, P. O., 6; J. T. D., Wales, P. O., Ohio, 5; E. D. J., a Mr. A., Detroit, 3; W. H. J., Bethel, 1,63; D. D., Dolumbus, O., 5; J. P. B., Ladogan, Wis., 2; E. H., Hyde Park, 18; W. F., Remsen, dros H. F., Clarkville, Tenn., 1,50; D. W. R., Whitesboro, 27,25.

☞ Dychwelir ein diolch i'n derbynwyr a'n goruchwylwyr am ein cofio yu y taliadau. Cuffier eto am yr ol ddyledion.

☞ Od oes rhifyn neu rifynau am Ionawr yn aros yu rhyw Lythyrfa uen yu llaw rhyw gyfaill heb en defnyddio, byddai yn dda genym eu cael yn ol.

☞ Pan byddo taliad yu cael ei wneud am y CENHADWR gofaleid ein Goruchwylwyr bysbyau dros bu llwyddu yu mae a throso bwy.

☞ Mae aml un yu golyn fa fodd y mae ei gyfrif yn sefyll. Ymdrechwn ddaufon hysbysiaeth mor gyson ag y gallom yu fuan am hyu.

☞ *At awdwr yr ysgrif ar "Amddiffyniad."*—Mae yr ysgrif yn rhy laith genym i'w chyhoeddi. A chan mai dadl ar destyn lleol yu unig yw y ddaill, cynghorem y cyfeillion i gynul cwrdd yu en plith eu hunain ac egluro eu pethau i'w gilydd, heb alw sylw y cyhoedd at yr achos.

☞ A wna rhyw gyfaill ag y mae y Llinellau hyu ganddo

Mae Iesu yn eirol

Dros wael ddynolryw &c,

Ein haurhegu a chopi o honant—a byddwn ddi-olchgar.

☞ *Y Parch. J. H. Jones*, sydd wedi symud ei breawylfa yn ddiweddar o Columbus i Delaware—y cyfarwyddyd ato yn awr yw, Rev. J. H. Jones, Delaware, Ohio.

☞ Cofiant Mr. O. J., Racine.—Gofalwn ar fod y Cofiant yu ddiſfael yu ein rhifyn nesaf.

AMODAU Y CENHADWR ydynt \$1,50 y fl—sef \$1 yn nechreu y fl., a'r gweddill ar dderbyniad y 7fed rhifyn. Cyfarwydder fel hyn: Rev. B. EVERETT, Remsen, Oneida Co., N. Y.

CADWALADR RICHARDS, TEMPERANCE HALL,

141 WEST BROADWAY NEW YORK.

Mewn cysylltiad a'r Llinell o Agerlongau mwyaflwyddiannus yn y byd.

Mae C. Richards yu teimlo dyddordeb anghydmarol, ei fod yu gallu hysbyu ei aneirif gyfeillion, ei fod wedi ymrwymo am llwyddyn arall i weithredu gyda meddianwyr y Llinell ganlynool o Agerlongau, y rhai ydynt yu dyfod yn direct o Liverpool i New York bob wythnos, ac yn yr haf nesaf deuant ddwywaith yu yr wythnos, sef:

City of London,	Kangaroo,	Edinburgh,
" " Baltimore,	City of New York,	Glasgow,
" " Manchester,	" " Washington,	Eliza,
" " Limerick,	" " Cork,	

JOHN G. DALL, 15 Broadway.

Mae o'r pwys mwyafl i'r cyhoedd ddeall nad oes un LINELL wedi bod mor llwyddiannus a'r un uchod. Er ei sefydliad ni cholodd ond un o honant, yr hyn a ddygwyddodd tua deg mlynedd yu ol. A pheth arall sydd angenrheidiol i'r cyhoedd *wybod a sylwi arno ydyw*, mai hon yw yr unig LINELL sydd yu dyfod yn direct o Liverpool i New York. Deallad y cyhoedd hefyd y cludir personau a theuluoedd gyda yr Agerlongau annghydmarol hyn, mor isel ag unrhyw linell arall y rhai uad ydynt yn meddu y rhagoriaethau uchod.

Bydd un o'r Agerlongau uchod yn cychwyn o New York bob dydd Sadwrn, ac o Liverpool bob dydd Mercher, ac ar ol y cyntaf o Ebrill bob dydd Sadwrn a phob dydd Mercher.

Mae C. Richards hefyd yu parhau mewn cysylltiad a Hwyl-Longau yr Hen

"BLACK STAR LINE."

a theimla nad oes eisiau ond yu unig eu henwi, gan fod miloedd o Gymry yu America yn dytiau o'r rhagoriaethau a'u cyfeusterau.

Adelaide,	Bridgewater,	Chancellor,	Resolute,
Australia,	Calibrator,	Constitution,	Thornton,
Belle Wood,	Concourse,	John Bright,	Universe,

Fel na bydd i'm cyfeillion gael eu cadw yn Liverpool yu hwy na byddont yu dewis, ymrwymir y bydd i un o'r Llongau uchod hwyllo o Liverpool ar yr 8ed a'r 24ain o bob mis.

WILLIAMS & GAIN, 40 Fulton St.

Mae'n hysbys bellach i'r Gymry yma ac yu yr Hen wlad fod y

TEMPERANCE HALL

yn meddu yr holl gyfeusterau angenrheidiol er gweinyddau cysuron i'r ymfudwyr ar ei taith, naill ai o Gymru neu yntau i Gymru, heb i ni fanylu arnynt, a bod y prisiau mor gymedrol fel na cheir neb un amser yu anfoddloni o betwydd hyu.

Deallad fy nghyfeillion y byddiaf yu cyfarfud pob un o'r llestri uchod ar eu dyfudiad i New York, fel na chant eu twyllo gau ddynion diegwyddor.

Yr ydym ni yu cymeradwyo Mr. C. Richards i ymfudwyr fel dyn y gallant roddi yr ymddiried mwyafl yddo:

William Rowlands, D D.,	{	Gweinidogion y
William Roberts,		Meth. Calinaidd.
Howell Powell,		
J. Edred Jones, M. A.,		
Alfred Harries,	{	Gweinidogion y
J. W. James,		Bedyddwyr.
R. D. Thomas,		
David Price,		
Morris Roberts,	{	Gweinidogion y
Robert Everett, D. D.,		Cynulleidfaulion.
R. L. Herbert,		
H. Humphreys,		
Lewis Meredith,	{	Gweinidogion y
		M. Wesleyaidd.

☞ Sylwer—anfoner pob llythyr fel hyn:

CADWALADR RICHARDS,
141 West Broadway,
New York City.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

OYR. 25, RHIF. 4.

EBRILL, 1864.

RHIF. OLL 292.

Buchdraithodaeth.

Y PARCH. RICHARD J. EVANS, CENHADWR
YN OLYMPIA, W. T.

Meh. 15, 1863, bu farw y Parch. RICHARD J. EVANS, cenhadwr, yn Olympia, Washington Territory, yn agos i 29 oed, o'r darfodedigaeth. Genedigol oedd o'r ardal hon. Mab ydoedd i Mr. J. a Mrs. Margaret Evans, ger Ebensburg. Ac er fod Mr. E. wedi gadael yr ardaloedd hyn er's hir ameer, a myned allan gwed'yn yn geubadwr i eithafoedd y Gorllewin Gogleddol o 3 i 4 blynedd yn ol, ac er iddo trwy gyfneustra amgylchiadau a chyeylltiad athrofaol ymadael â'u henwad ni ac ymuno â'r Henaduriaid, ar y pryd, eto nid oedd ddim pellach o'n serchiadau ni ato, ac ni chyfrifem ef ddim llai ei barch a'i dderbyniad genym. Yr oedd ein hanwyl frawd yn un o hen deuluoedd llaosog, cyfrifol a chrefyddol yr ardal hon. Ei rieni oeddynt seilodau gwreiddiol yn Aberhosau ger Machynlleth, Maldwyn, G. O. Felly cafodd ef ei godi o'i gryd i fyn yn ofn sefaddysg yr Arallwydd. Ymddangosai o'i febyd o duedd myfyrgar, hoff iawn o'i lyfrau, ac awyddus am wybodaeth. Dechreuodd er yn fachgen ar y gwaith hwnw, a chymerais ef gyda dau neu dri eraill o'r un oed am ychydig ameer er eu gosod ar y ffordd hono, a gwelais yn fuan fod ganddo dalent rwydd i dderbyn addysg, a chymhwyseran at y weinidogaeth, ac anogwn ef ati o ddiifrif. Yn fuan gwed'yn graddulwyd ef yn Jefferson College, Canonsburg. Ac er mwyn cyfneustra mwy cartrefol dewisodd orphen ei addysg dduwinyddol ragbarotool i'r weinidogaeth yn Alleghany Theo. Seminary. Ac yn nechreu y fl. 1860 trwyddedwyd ac urddwyd ef, yn barod i fyned allan fel cenhadwr dan nawdd y Geubadaeth Gartrefol Henaduriaethol, i'r maes newydd yn Washington Territory. Yna ymbriododd â Miss Sarah Frances Woods o Alleghany Co., a thebyg nad all'sai ddewis un mwy cymhwys yn mhob ffordd at y fath anturiaeth haelfrydig. Yna gwedi iddo ef a'i anwyl briod roi tro o ymadawiad â'i rieni a'i berthynasau, cymerasant eu mordaith o New York a chyrrhaeddasant Washington Territory Mawrth 13, 1860. Ac am yr holl ameer a roddwyd iddo yno, hawdd gweled fod ei lafur diffin yn hyned iawn; a'r gred gyffredin yw, iddo dreulio ei north allan yn deg trwy hyn. Llwyddodd i ennill parch a chymradwgaeth mawr, ac i adeiladu

yn y wlad anial hono dŷ addoliad hardd a phrydforth, ac ar orpheniad y tŷ hwnw gorphenodd yntau ei yrfa ddasearol, oblegid y bregeth gyntaf fu ynddo oedd ei bregeth angladdol ef.

Yr oedd ef a'i anwyl briod yn llawn o yspryd y gwaith. Ond wele un eto at lawer a welson o ddirgeledigaethau Rhagluniaeth y nef, wrth weled un mor obeithiol yn cael ei dori i lawr yn mlodau ei ddyddiau, ac yn nghanol ei lafur a'i ddefnyddioldeb. Ond er nad oedd ond dyn ieuanc, eglur yw iddo ddisgyn i'w fedd fel tywyssen o fŷd llawn addfedrwydd. Credaf nad oes modd i ni yma roi gwell na chystal darlun o hono ef yno ag a geir yn ei lythyrau ef ei hun at ei rieni ac at ei anwyl chwaer. A chan mai dymunol genym roi y cyfan yn ei eiriau ef ei hun, bydd rhai yn yr ieith Saesonaeg, gan nad oes ond ychydig yn y Gymraeg. Yn un o'i lythyrau adref at ei rieni, gwedi deagrifio ei anedd yn sefyll ar derfyn dehenol Puget's Sound, pan edrychai ar ddyfroedd y môr a phen mynyddau Olympus gorchuddiedig gan eira, efe ddywed, "O mor ddedwydd y byddwn yn awr pe bai fy nhad a'm mam, fy mrodyr a'm chwiorydd, y'nglyd a thad a mam fy anwyl briod, yn gallael rhoi tro ryw ddiwrnod i'u gweled. Ond nid wyf wedi edifeirio dyfod yma am un eiliad. Rhoddais fy llwybrau dan arweinyddiad fy Arglwydd cyn cychwyn, ac y mae ef wedi eu cadw hyd yn hyn, ac wedi fy llwyddo tu hwnt i'm dysgwyliaid."

Yr oedd ef y pryd hwn, Ebrill 17, 1861, ar symud o'r wlad i dref Olympia, a phregethai yno drwy y gauaf dri Sabboth o bob mis. Yn fuan gwed'yn symudodd i'r dref i gadw ysgol ddyddiol yno, a chymeryd gofal yr eglwys fechan oedd yno. Un Sabboth o'r mis byddai yn marchogaeth am 20 milldir i'r deheu, neu i'r dwyrain yr un pellder, a dywedai, "Cychwynasom y ddos gwrdd gweddi dyddiol, ac mae genym achos i ddiolch i Dduw pob gras fod llawer o obaith am gawodydd o ddylanwadau ei Ysbryd arnom. Y mae gwaith ein Harglwydd yn waith ag sydd yn dwyn ei wobr gydag ef, gorfoledd a dedwyddwch yn y galon (er nas gwelwn eto fawr o frwyth ein llafur) trwy Iesu Grist."

Eglur yw fod ganddo galon i weithio, ac mewn llythyr arall efe a ddywed:—"Nid ydym, mae'n wir, yn gweled llawer o frwyth ein llafur, ond mae llawer o achosion yn cydweithio i beri i ni gymeryd calon, 'gan wybod,' pa un a welwn ni frwyth ai peidio, 'na fydd ein llafur yn ofer yn yr

Arglwydd.' Gwaith tebyg iawn i dafu had ar wyneb y dyfroedd sydd genym ar law yma. Y mae y boblogaeth fel dyfroedd y môr yu parhaus fyued a dyfod, ac felly mae'r dyfroedd yn cario yr had yn ddigon pell o'n golwg a'u cyrhaedd ni, ond pwy a wyr na bydd e' feldyrnoid o yd ar ben y mynyddoedd cerygog hyn! Da genylf ddeall ym aml, nad ydych yu fy anghofio wrth orsedd gras, a meddwl fod llais gweddi yu eegyn i fyny oddiwrth erchwyl y gwely ac oddiwrth yr allor deulnaidd am fendith y nef aniom." Anialdir mewn gwirionedd ydyw gororau y Môr Tawellog yu gyfliedin gyda golwg ar grefydd. Y mae y rhan fwyaf yn llwyr ddifater yu nghylch yr enaid a thragwyddoldeb—aur a'r byd hwn yw y peth mawr yn ugwlg y nifer luocaf yu ein plith. Eto mae yma sambell i wir blentyn Dowa wyr trwy brofiad mai da yw galw ar enw yr Arglwydd.

Dysfynir y pethau caulynol o'i lythrau at ei anwyl chwner Mrs. Jane Ann Davies:—"Feb. 11, 1861. My Dear Sister,—We are getting along finely, Fannie is enjoying excellent health, and I never did much better. We will remain here on Chambers Prairie for a couple of months yet; but if not we shall most probably remove into Olympia and settle there in Charge of the First Presbyterian Church until we return home. When that will be we cannot tell—not at all likely in less than 5 years. We find work enough here in our Master's service, and nobody else to do it should we leave it at present. I feel confident that this is the place He designed for us now. I have never been happier than I have been since my arrival here, and if sustained by grace faithful in my Blessed Savior's service, I shall never fear but that genuine pure happiness will be my lot. Tell Father and Mother that I am glad that I came out here, tho' I have no prospect of worldly wealth or ease."—In another, in July 1st, 1861, "Mother asks me what I am doing. I answer, still striving to preach Christ, relying upon his promise. 'In the morning sow thy seed, in the evening withhold not thy hand, for thou knowest not whether this or that shall prosper,' and what mother says is very true, 'Yr a y fechan yn fil a'r wael yn gonedl gref.' May God give me strength not to despise the day of small things. Tell mother that I realize that my strength is in him alone. Continue to pray for us, for Fannie as well as myself, because she also is a missionary of the cross. We have had enough and to spare of the good things of this life so far, but never expect to lay up treasures here, for we have no continuing city, but look for an heavenly."—"Dear Jennie, I trust you will arouse yourself in the strength of Jesus to greater spirituality in religion. Oh! don't rest satisfied short of an assurance of the love of Christ. Such an assurance as will prove an anchor to your soul both sure and steadfast. So may you all, parents, brothers, sisters and friends, be taught of God till you can say, each one of you, 'I know that my

Redeemer liveth—I know in whom I have believed."

Felly y parhaodd y brawd selog hwn hyd o'i ddiwedd, ac yn y diweddaf o'i lythrau a ddaeth i'n llaw: "Olympia, September 5th, 1862,—This I know, however, that whatever of *real* happiness any of you do enjoy, it springs not from the things of this world or the participation of them, but from the participation of the precious blessings of the religion of Jesus Christ. This alone brings solid, real lasting happiness to the soul. My dear ones at home, may you all learn to use the world as not abusing it, and may God teach me in greater measure to do the same."

Eto nid yw hyn ond rhyw ddarnau bychain o'i feithion lythrau ef. Thylwng oedd ef o goffiad wriaeth helaethach nas gellir roddi fel hyn. Faint bynag a deimlwn neu a ddywedwn am dano ef, nid oes neb o honom a fedr lesaru fel y cawn ni yma yn llais y fam ei hun.

Cefais newydd trwm a phruddaidd,
A roes archoll i fy mron,
Clywed fod fy anwyl Richard
Gwedi gado'r ddaear hon,
Draw yn mhelllder y Gorllewin,
Yn Olympia, anial dir,
Rho'w'd ei gorff i dawe'r oedd
Hyd yr adgyfodiad pur.

Fe adawodd ardal Cambria
Pan yn bump ar hugain oed,
Tua glau y Môr Tawellog,
A'r newyddion goreu erioed,
Fod Duw yn Nghrist yn fuddlon maddes
I bechaduriaid dua' eu lliw,
Ac os credant yn ei enw
Y caut fyth dragwyddol fyw.

Pan 'madawodd mi obeithiaid
Y eni Richard fywyd hir,
I lesaru yn ngwaith ei Arglwydd
Yua yn yr anial dir;
Ond nid felly oedd Dowa yn trefua,
Ei addiedu wnaeth efa
I llywnebau ei etifeddiaeth,
Gyda'r saint o fewn i'r nef.

Yn iach diancodd adref
O gyrhaedd pob rhyw boea,
Gadawodd yr anialweh
I wleda gyda'r Oen;
Ei waith orphenodd yma
Ei yta ddaeth i ben,
Mae heddyw yn per seinio,
Caniadau'r netoedd wen.

Ni chaf ddim gwel'd ei wyneb,
Na chlywed mwy ei lef
Yn galw ar bechaduriaid
I droi at Grist a'r nef,
Mae heddyw rhyngom gwmwl
Rhy dew i'w dreiddio drwy;
Ond hynod fydd y diwrnod
Cawn gwrdd heb 'mado mwy.

Llais y fam—a thyns oedd testun y bregstn ar achlysur ei farwolaeth, Job 1: 21.

LLEWELYN E. POWELL.

BYR-GOFIANT AM MRS. MARGARET WILLIAMS,
ANWYL WRAIG Y PARCH. JOHN WILLIAMS,
HARRISON, OHIO.

Y mae y sawl a fuont fyw yn addas i ofengyl Crist, yn deilwng o goffiadwriaeth ar ei eu marwolaeth. Y mae taedd yu hanes bywyd y saint a

fuont feirw, i ddylanwadu yn ddaionus ar y b. w. : ac i dderchafu y gras a'u cynaliodd hwy mewn cystuddiau mawrion, ac yn awr marwolaeth. Dywedodd Paul fod clywed am ei fywyd ef wedi effeithio fel hyn, Gal. 1: 24, "*A hwy a ogoneddasant Ddaun ynof f.*" a diau fod hanes bywyd a marwolaeth brodyr a chwiorydd crefyddol wedi effeithio yr un modd, a cheubedlu dymuniad mewn eneidiau lawer, nes iddynt ddywedyd. "*Marn a wnelwyf o farwolaeth yr uniaon, a bydded fy niwedd i fel yr eiddo yntau.*"

Y mae cofiantau y saint yn addysgiadol i bawb, ond yn benaf i'r -awl a fydd yn yr un dosbeirith ac amgylchiadau a'r rhai a gofir. Os y Cristion ieuanc a gofir, yr hwn a rodiodd lwybrau crefydd yn lân a diargyhoedl, yn ughanol cenhedlaeth wyrog a throfaus, ac a gafodd fynediad helaeth i mewn i borthladd y bywyd, y mae y bobl ieuanc yn darllen hwn gyda phryder a phwyll, fel y gallont wybod pa fath fywyd a ddilynir â'r fath farwolaeth wynfydedig. Os bywyd MASON yr hen ddyagybl a ddarlunir, y mae yr oedranus yn awyddus i wybod hanes hwn, a gweled y modd yr ymdarwodd efe wrth rodio glyu cyegod angau, gan fod adeuydd marwolaeth yn ymdaenu dros ei amrantau yntau hefyd. Os gweinidog yr efengyl a gofir, y mae yr holl weinidogion am wybod ei helyntion a'i ragoriaethau ef er mwyn caloudid ac addyg. Gellir dywedyd yu gyffelyb am wragedd gweinidogion. Os bywyd a marwolaeth un o'r rhai hyn a ddarlunir ar ddalenau y CENHADWR, neu ryw gyhoeddiad arall, y mae ei chwiorydd am wybod ei hanes, a pha fodd yr ymdarwodd hi yn ei sefyllfa bwysig, fel y byddo iddynt hwythau wybod yn well pa fodd i rodio a boddloni Duw.

Y mae y sylw blaenorol yn dangos y mawr bwys fod y cofiadwriaeth yn gofiadwriaeth gwirioneddol, ac nid dychymygol. Os bydd yn ddi-ffygiol yu hyn, y mae yu llethu ei ddylanwad ac yu difa ei uerth. Amheuaeth o gywirdeb y cofiant sydd wedi attal llaweroedd rhag ymroddi i ddilyn yr esiampl, am y tybient mai gorchestion saint y mil blynydduedd a ddesgrifir, ac nid hanes gorchestion crefydd yn yr oes lygredig hon. Gallwn eiorhau, cyn myned dim yn mhellach, fod yr hyn a adroddwn am ein hanwyl chwaer ymadawedig, euw yr hon sydd uwchben ein hygrif bresenol, yu berffaith wirionedd, y deil yr ymchwiliad manylaf, ac y tyatia pawb oedd yu ei haduabod, nid yu unig fod yr hyn a ddywedir am dani yu wir, ond hefyd fod ynddi rinweddau lawer na choffeir am danynt yn y Byrgofiant hwn.

Margaret Williams ydoedd ferch Isaac — a Margaret Charles, Clynog, Llanrhaidr-mochnant, G. O. Gauwyd hi Ionawr 1804. Bu farw ei thad pan ydoedd hi yn ieuanc, a gadawyd hi ac amryw frodyr a chwiorydd o dan ofal eu mam weddw. Teithiodd amryw o honynt llyn cysgod angau o'i blaen hi, ond y mae rhai o honynt yn aros hyd yr awrhon. Yr oedd ei rhieni yn amaethwyr parchus a chyfrifol, ond nid oeddynt hwy, mwy na'r zhan fwyaf o'u dosbarth yu y dyddiau hyn, yu ym-

wneud ychwaneg â chrefydd na gwrandeo a darllen y gwasanaeth yu Llan y plwyf, ond ymwasgodd rhai o'i chwiorydd i ym ddu am grefydd ysprydol yn moren eu hoes, ac ymunasant â'r Trefnyddion Calfuaid. Dewisodd Margaret fwrw ei choelbieu gyda'r Annibynwyr, a deuai, er yu ieuanc, i wrando i Gapel Llanrhaidr. Yr oedd o dmyer syml a difrifol bob amser, ac nid ymollyngodd erioed gyda gwamwlwydd a gwylltiueb ei chyfoedion. Daeth at grefydd, ac ymunodd â'r eglwys yu bwylllog, o dan argyhoeddiad meddwl, yu fwy na chyulhyrriad teimlad; ac megys y derbyniodd Crist Iesu yr Arglwydd feilly y rhodiodd ynddo ef. Derbyniwyd hi yn aelod gan yr yegrifenydd, yr hwn oedd weinidog yr eglwys yr amser hwnw, pan yu 28 mlwydd oed, a dilyuodd amryw o'i chyfeilliesau ei hesiampl.

Yu mhen ychydig dros flwyddyn ar ol ymuno â chrefydd, (sef Gorphi. 16, 1833,) ymunodd mewn priodas â'r Parch. John Williams, gynt o Ffestiniog, ond y pryd hwnw yu weinidog eglwysi Pen y groes a Llanaillin. Cawsant bump o blant yn etifeddiath gan yr Arglwydd, sef dau fab a thair merch. Bu farw un mab iddynt yn ei subandod, cyn iddynt ymfudo o'r hen wlad. Y mae y gweddiol oll yn fyw, yu y wlad hon, ac yn cydhiraethu â'u hanwyl dad amddifad, ar ol y fam ffyddlonaf a'r wraig lawddgaraf. Bydded yr Arglwydd yn eiddo iddynt oll, a chynatier meddwl ein hanwyl frawd yu ei brofedigaeth drom a chwerw.

Ymfudasant i'r wlad hon yn y flwyddyn 1840, o ganol cymeradwyaeth a serch cylch mawr o berthynasau a chyfeillion, ac yn hollol groes i ewyllys yr eglwysi oedd dan ofal gweinidogaethol ein brawd galarus. Y mae yn anhawdd penderfynu pa un ai doeth ai annoeth fu y symudiad hwn, ond ceir gwybod ar ol hyn. Wedi treulio rhai blynyddau yn nhalaeth Pennsylvania, aymudasant i Palmyra, Ohio, ac oddiyno aymudasant ychydig flynyddau yn ol i Bryuberian, Harrison, yu yr un Dalaeth, ac yu yu ughanol llawnder o drugareddau y bywyd hwn, yu mynwea ei Phriod a'i phlant, ac yu anwyl gan bawb o'i chydubod, y cyfarfyddodd ein hanwyl chwaer ag angau heb ei golynt, ac yr ehedodd ei hennid dedwydd fel aderyn at Dduw, a'r Oeu, a'i phobl, Rhag. 28, 1863, yu 59 mlwydd ac 11 mis oed.

Y dydd olaf o'r flwyddyn ymgasglodd torf liosog i hebrwng ei chorff marwol a gwael, o ganol anwyldeb ei theulu i aumbarch y bedd, yu mynwent St. Albans, pryd y gweinyddwyd gan y Parch. Mr. Howe a'r ygrifenydd, mewn gwir ddiogelobaith am adgyfodiad gwell, yn goff nerthol, ysprydol, ac mewn gogoniant.

Yr oedd amryw rinweddau yn addurno cymertiad Mrs. Williams, er ei chymhwysio yu wraig gweinidog yr efengyl, y rhai sydd yn dra diffygiol mewn llawer o'r dosbarth y perthynai hi iddo. Y maent yu deilwng o'u hefelychu gan yr holl chwiorydd sydd yn profesu crefydd a duwioldeb.

Un dawl a dystau ydoedd. Yr oedd natur wedi

ei chynysgaeddu yn helaeth a'r dymer werthfawr hon. Yr oedd hir arferiad wedi ei meithriu ynddo, ac yr oedd gras wedi ei pherffoithio ynddo y tu hwnt i wragedd yn gyffredin. Ni welwyd hi brou erioed wedi ei chyfliroi i dymeran nwydwyllt a phoethbion. Gallai ddydded heb amlygu ei bod yn teimlo. Ni ddwyedai ond ychydig o'i meddwl wrth neb, ni chyhoeddai ei barn na'i thybiaeth am neb, ac nid adroddai yr hyn a glywai am neb, heb fod gwir angenrheidiwydd yn galw am hyuy. Oadwodd hyn hi bob amser rhag fod yn deatyn anghydfod, nac yn gyfrwng ymrasaelion ac athrod. Y mae hon yn wers eisiau ei ddsu gan laweroedd. Owyai Paul, a llawer ar ei ol ef, oblegid diffygion yn y rhinwedd hwn, 1 Tim. 5:13.

Yr oedd yn arfer gwarchod gartref yn dda. Yr oedd yn garedig i a chroesawgar bob amser yn ei thŷ ei hun, ond nid oedd yn ymhyfydu mewn ymweliadau afreidiol a thai ei chymydogion. Pan y byddai augen am dani nid oedd neb yn fwy parod o'i chymborth, ond ar bob amser arall gofalai am ei thŷ ei hun. Cymerai bob amser gymaint o ofalon cartref ag oedd ddichonadwy iddi er mwyn i'w phriod gael amser i wneuthur ef ymweliadau a'i ddyledswyddau gweinidogaethol, ond ni chymera i arni ei hun waith y weinidogaeth. Yr ydym yn cyfrif hyn yn ddoethineb a rhiuwedd yddi. Nid ydyw gwraig y gweinidog o dan fwy o rwyman i drefnio ei hamser i wneuthur ymweliadau na rhyw wraig arall a berthyn i'r eglwys, a bu y fath ymweliadau yn niweidiol lawer gwaith. Ni alwyd hi gan yr eglwys i wneuthur hyn, ni chydabyddir hi am hyn, ac uis gall wneuthur hyn heb esgeuluso ei gorchwylion ei hunan, a gwell iddi oddef cael ei beio am na ymwelai yn fyrychach, na rhuddi achos cyfreithlon i'w choundemnio am esgeuluso ei gofalou a'i thŷ ei hun.

Yr oedd yn fwr ofalus am ddwyn ei phlant i fyny yn gryfyddol. Yr oedd hyn yn gorphwys ar ei meddwl yn llawer dwysach na chael cyfoeth iddynt. Cyngorai hwynt y ddiifrifol a gwaetadol, a gweddiai lawer drostynt a chyd hwynt. Pan y byddai ei phriod oddicartref, byddai bob amser yn cyflawni y ddyledswydd deuluaidd trwy ddarllen a gweddio ei hunan. Nis gallai y fath esiampl beidio a dylanwadu yn rasol ar dylwyth ei thŷ, a chafodd y mawr hyfrydwch o weled ei chynghorion yn cael eu derbyn, ei hesiampl yn cael ei dilyn, a'i gweddian yn cael eu gwrandao.

Bu yn ddyoddefgar mewn cystudd. Yr oedd ei hiechyd yn adfeilio er'a hir amser, ac arwyddion eglur yn ei nerth ac ar ei gwedd fod y bedd yn ei engho ato ei hun. Olefyd y galon (*palpitation of the heart*) oedd ei hiechyd, yr hwn a'i cystuddiai yn drwm ac aml, ac yn y diwedd a brofodd yn angenol iddi. Dyoddefodd boenan mawrion yr wythnosau olaf o'i hoes. Bu tri o feddygon galluog yn ymdrechgu gwrthweithio ei hanhwykdeb, ond dirmygodd angau eu holl fedrusrwydd. Ond er trymied a meithied ei chystudd, ni ohlybwyd gair o rwguchrwydd o'i gonau. Cyweiriodd yr Ar-

glwydd ei holl wely yn ei chystudd, a gwnaeth ef yn wely o dawelwch ymroddgar i ewyllys Daw. Yr oedd yn ymwybodol fod amser ei hymddatoddiad yn agoshau, ac yn hiraethu am ddiwrnod ei rhyddhad. Gweddiai am i'w Gwaredwr anfon ei angelion i'w hymofyn adref. Ychydig cyn ymadael, galwodd ei phriod a'i phlant at erchwyn ef gwely. Ygydwodd ei llaw grynedig a phob un o bonynt, a chynghorodd hwynt, dan loesau marwolaeth, i fynu gafael ar wir gryfydd. Dywedodd na thalai cyfoeth ddim yn awr sobr marw, a dydymunodd i'w chynghorion gael eu haufon i'w mherch henaf, yr hon sydd yn byw yn rhy bell i fod gartref ar y pryd. Ac felly yr hunodd y chwaer ffyddlon, y fam dirion, a'r wraig rinweddol hon, yn dawel yn yr Iesu yr amser a nodwyd uchod. Y Sabboth canlynol defnyddiodd yr ygrifenydd yr amgylchiad mewn pregeth, yn Grauville, er cymbell ei wrandawyr i ymbarotoi heb oedi gogyfer a'r un amgylchiad, oddiwrt Jos. 3:4, "*Fel y gwypock y ffordd y rhodoch ynddi, canys ni thramwyasoch y ffordd hon o'r blaen.*"

Newark.

DAVID PRICE.

"GRIFFITHS O HOREB."

Tua thair blynedd yn ol, ar ol clywed am farwolaeth fy hen gyfaill serchog a ffyddlawn "Griffiths o Horeb," ysgrifona i ychydig o'm teimlad a'm hadgof at ei feibion yn Cincinnati; ond drwy anallu neu anffyddlondeb y *Mail*, nid aeth y llythyr hwnw i ben ei daith. Tarewai yn ddiweddar wrth ranau o hono, ac yr wyf yn eu hanfon i'r CENHANWR—os gwelwch yn dda; oblegyd y mae cofiadwr i'w yr hen bererin anwyl o Horeb mor beraidd heddlw ag ydoedd yn oedfa ei arwyl; a bydd eto yn bereiddiach yn nydd ei adgyfodiad nag oedd yn nydd ei angladd.

S. R.

Tennessee, Mawrth 1, 1864.

ANWYL GYFEILLION,—Y newydd am farwolaeth eich tad boneddigaidd ac addfwyn oedd y cyntaf i mi glywed pan ar fy nhaith ddiweddar drwy Cincinnati. Cefais yr hyfrydwch o'i gyfarfod amryw weithian, ac ni byddwn byth yn ei gyfarfod heb gael budd a chysur yn ei gyfeillach: ac un o effeithiau hyny oedd bod fy marn am hawldgarwch ei gymeriad yn myned uwch uwch, a'm serch tuag ato yn myned yn fwy cryf, ac yn fwyfwy cyne.

Yr wyf yn cofio yn dda y tro cyntaf i mi ei weled. Yr oedd hyny ddeunaw mlynedd ar hugain yn ol, ar fore Sabboth cymundeb yn Horeb. Yr oedd yno dorf fawr o wrandawyr, yn ymwaggu at eu gilydd yn mhob cwr o'r Addoldy—cynulleidfa hardd, drwsiadus, a gwridog: ond difrifol ac astud, cyne eu can, a charuaid yn eu holl agweddau. Y mae y nifer amlaf o'r dorf hono yn awr wedi eu casglu at eu tadan. Yr oedd gwen a geirian eich Tad wrth agor drws yr areitlfa, yn gal-

ondid i fyfyrwr ieuanc eesyn i le mor bwysig. Yr oedd ef mewn profiad dedwydd nodedig pan yn gweinyddu wrth fwrdd y cymundeb. Yr oedd rhyfeddodau cariad Iesu wrth farw yn gweithio mor gryf yn ei fynwes, ac yn croni mor llawn yn ei lygad, ac yn chware mor fyw yn ei wyneb, fel ag yr oedd llais a geiriau ei benillion a'i anerehion a'i weddiau yn wir nodedig o effeithiol; ac nid hawdd oedd penderfynnu, pa un ai teimladau y cymunwyr *ieuanc*, ai teimladau yr *hen* gymunwyr, ai teimladau y *plant* oeddynt yn edrych i lawr dros ymyl yr oriel, oeddynt y rhai mwyaf toddedig a drylliog: yn enwedig pan yr oedd yn cynghori y rhai oeddynt newydd gael eu derbyn i'r eglwys y bore hwnw, i wyllo yn erbyn di-chellion y gelyn, ac ymnerthu yn yr Arglwydd, a glynnu yn eu profies. Yr oedd yn medru cael rhyw gymhellad tarawiadol i ni *garu* Iesu, a *gweithio* drosto o bob lle, ac o bob amgylchiad yr ehedai ei feddwl ato, ac yn enwedig o eiriau diweddaff y Gwardwr, ac o'r golygfeydd rhyfeddol cysylltiedig a'i farwolaeth.

Oyn diwedd y cymundeb, ar ol iddo estyn y cwpan i'w gyfeillion, gwelwn ef yn tnoi ataf, ac yn gwasgu fy llaw yn ei law gyne, gan ddywedyd yn dirion, "Rhaid i chwi gychwyn yn awr, er gallu cyrhaedd mewn pryd eich cyhoeddiad nesaf." A gwelwn Mrs. Griffiths, ar amaid oeddiwrtho, yn codi i'm tywys i gael lluniaeth; a thrysorydd yr eglwys yn estyn ei law yn swyddol i'm cyfarch cyn fy symudiad o'r fan. Heb golli moment o amser, dyma fwrdd Mrs. G. wedi ei hullo mewn ystafell fechan gryno yn ymyl yr Addoldy; a chroesaw cyne mam dduwiol yn gweun o'm dentu: a phan oeddwn yn codi i ymadael, clywn eich Tad yn rhoddi allan yr "Hyma" ymadawol; a phan oedd y gynulleidfa yn ohwyddo ac yn dyblu peroriaeth y gân, ymlithrodd ef allan, i'm "gweled yn cychwyn," ac i wasgu fy llaw wrth rodidi ei gyfarwyddyd i mi, a'i weddi drosof. Darfu i'w diriondeb boneddigaidd y tro hwnw wneud *argraff arswol* ar fy meddwl.

Yr wyf yn cofio f'n dda iawn hefyd y tro *diweddaff* i mi gael ei gyfeillaeth. Yr oedd hyn ychydig wythnosau cyn i mi ymfudo o'r hen wlad; ac yr oedd ei deimlad, os oedd modd, yn fwy cyne nag oedd y tro cyntaf i mi ei weled. Yr oedd yr ystyriaeth fy mod mewn gobaith o gael gweled ar fyrder ei anwyl *blant* yn America yn cynhyrfu llinynau tyneraf ei galon fawr dadol gyne gariadlawn.

Yr oeddwn yn Horeb ar ganol dydd *gwaieth*. Yr oedd yno gynulleidfa luosog, ac oll yn dyn gryno ar lawr helaeth yr Addoldy. Gwyddai ef fy mod yn lluddedig gan y daith, a dywedodd yn

garuaidd y dechreuai yr oedfa, "os byddai hynny o ryw gymhorth neu gymwynas:" ac yr oedd ei wedd a'i ddull, a'i dôn a'i eiriau, yn dylanwadu yn hynod er codi y meddwl i yspryd addoli. Tra yr oedd y gynulleidfa yn canu, ar ol iddo ddiagyn o'r areithfa, gofnais iddo a fyddai rhyddid i mi gael sefyll wrth y Bwrdd i bregethu yn nghanol cyneerwydd y bobl, yn lle dringo o'u cyrhaedd i'r areithfa; ac nid anghosiaf ei wen serchog pan yn ateb y cawn ddewis fy lle yno. Arwyddodd mai "wrth y bwrdd" y buasai ef ei hun yn dewis bod; ac estynodd ei law i gôr ei deulu er cael mainc fechan i mi o dan fy nhraed, yr hon oedd yn union at yr uchder. Y mae mwy o graffineb, ac o fonedd-igeiddrwydd ac o grefydd mewn pethau *bych-ain* felly nag y mae llaweroedd yn ddychymygu. Ar ben y faine fechan hono, rhwng y bwrdd a'r gadair, yn nghanol gwynebau ag oeddynt yn dwyn llawer o ddolw eu hathraw tyner-galon a hynaw, yr oedd yn lled hawdd i'r mwyaf egwan a diysbryd gael "hwyl" i bregethu, ac yn wir, yr oedd ffynonau teimlad eich tad yn llifo dros yr ymyl tra parhaodd yr oedfa. Buasai yn dyfod gyda mi y noson hono i Hawen, oni buasai fod galwad arno i fyned ffordd arall. Daeth ef a'i hen gyfaill hoff yr hen athraw profedig a hybarch o Aberteifi i'm cyfarfod dranoeth yn y Drewen. Cawsom yno bregeth fer felus gan eich tad; a'i genadwri gyne olaf wrth i ni ymadael oedd am i mi ei gofio atoch chiwi a'ch teuluoedd, a'i fod yn gweddio am i ni gael cyfarfod oll mewn byd gwell. Bydd yn llawer hawddach i chiwi ddirnad ei deimladau ar y pryd, nag ydyw i mi yn awr eu darlunio.

Yr wyf yn cofio ei gyfarfod dro arall yn Llanbryn-mair, pryd y darfu iddo, ar ddiwedd ei bregeth, wneud anereh fer ar bwys a gwerth *crefydd deuluaidd*; a bu hir gofio a son am ei nodiadau mewn llawer teulu yn y gymydog-aeth. Yr oedd y pryd hynny newydd gyhoeddi ei Lyfryn gwerthfawr ar *Grefydd yn y teulu*.

Yr wyf yn ei gofio dro arall mewn cyfarfod oenhadol yn Aberystwyth. Yr oedd yn wledd i'r galon i gael bod yno, dan weinidogaeth ac yn nghymdeithas yr hen dduwinyddion seraffaidd a golen o Horeb, a Hawen, ac Aberteifi, a'r Neuaddlwyd, ar achlysur felly. Yr oedd yn anrhydedd uchel i sir Aberteifi fod ganddi bedwar o'r fath *hen* weinidogion cyne, o ysbryd mor gyhoeddus, i flaenori yn ei chyfarfodydd. Yr oedd yn hyfryd iawn i weled fel yr oedd sêl a chariad yr yspryd oenhadol yn llewyrchu yn eu hwynebau, nid yn unig pan oeddynt yn sefyll ar *Front y Staga*, ac wrth fwrdd y cymundeb, ond pan oeddynt yn ym-

ddyddan ar yr heol, ac yn eistedd yn y tŷ, ac yn enwedig pan yn darllen ac yn canu ac yn gweddio o gylch yr allor deuluaidd. Nid hawdd anglofio fel yr oedd eich tad yn mwynhau pob cyfeiriad at oleuni a sancteiddrwydd a thangnefedd y "*mil blynyddoedd*."

Cyfarfyddais ef hefyd mewn dwy neu dair o Gymantfoedd. Yr oedd yn hawdd darllen ei galon yn ei wyneb. Yr oedd ei wên a'i ddeigr-yn, ei gân a'i gynghor, ei weddi a'i bregeth, a'i holl agweddau yn arwyddo yn eglur fôl ei enaid yn mwynhau rhagortfreintiau y fath gyfarfodydd; a'i fôl yn bryderus ar iddynt oll fod, dan arddeliad yr Yspryd, yn foddion iechydwrtaeth eneidiau, yn gyfnerthiad i'r weinidogaeth, ac yn adfywiad ac adeiladaeth i'r eglwysi, er cyfoethugi en gwybodaeth a'u profiad, a gwresogi eu cariad, ac ychwanegu rhif eu haelodau, a chryfhau eu nerth, ac er helaethu eu dylanwad a'u defnyddioldeb.

Yr oeddych chiwi eich dau, y nos yr hyspyswyd i mi am farwolaeth eich tad, yn gwylio gwely ei *wyres* fechan *Emma Griffiths* yn ei mynyddau olaf. Yr oedd yn dra eitheithiol i mi, yn awr henlog ei hangladd, gael rhoddi tro o gylch beiddau cynifer o *berthynasau* yr hen batriarch o Horeb ar lanerch mor flodeuog o fynwent fawr Cincinnati. Y mae yno *dri* o'i feibion yn huanu mewn tawelwch. Dyogelir yno hefyd lwlch anwyl rhai o'i wyrion a'i wyresau. Y mae Emma fach yno, ac Edwin bach yno, ac unig-anedig bychan ei fab John. Y maent yno i anwyl y lle i eraill ydynt i'w dilyn. Y fynwent brydferthaf a'r a welais erioed ydyw eich *Spring Green Cemetery* chiwi yn Cincinnati; y drefnusaf o ran ei ffyrdd a'i llwybrau, ei llenyrc'h gleislon a'i llwyni gwyrddion, ei chylchoedd o flodau ac o rosynau, a'i bedd-golofnau cerffedig darluniadol a drudfawr. Y mae yn harddaeth mynwent o gryn lawer na mynwentydd Cymru, ond nid yw yn fwy clyd na yn fwy tawel na hen fynwentydd Ceredigion.

Y mae môr mawr llydan yn ymdreiglo rhwng mynwent fechan Llandysil a mynwent fawr Cincinnati; ond dihuia eich tad a'ch oeraint yno wrth yr un alwad ac yn yr un foment ag y deffry ei blant a'i wyrion yn Cincinnati: a bore teg gogoneddus fydd y bore rhyfedd hwnw. Codant oll mewn nerth a harddwch heb ddim o ôl unrhyw nychdod na llygredd. Troir yr anianol yn ysprydol. Gwisgir y llygradwy ag anllygreddigaeth, a llyncir yr hyn sydd farwol gan fywyd. Bydd y cyfarfod hwnw i geraint duwiol yn un gorfoleddus anghraethadwy; a bydd eu cyfeillach, ar ol hyny, yn bur a diddarfod.

MARWOLAETH Y PARCH. LEWIS POWELL, CAERDYDD.

ANWYL FRAWD EVERETT,—Daeth yma lythyr yn ddiweddar o Gymru, at y Parch. H. Powell, yn llysbysu "bod y Parch. L. Powell, Caerdydd, wedi marw yn ddiweddar." Dyddiad y llythyr oedd Chwefror 20, 1864.

Yr oedd "Powell Caerdydd," fel y gelwid ef yn gyffredin, yn un o'r dynion rhyfeddaf yn Nghymru. Un peth hynod a berthynai iddo oedd, ei fod wedi cyhoeddi hanes ei fywyd ei hun, pan yn fyw, i raddau helaeth; mae y gyfrol flaenaf ger ein bron, pa un sydd yn 504 o dudalenau. Mae yn cynwys llawer o'i gyfeillach ag eraill yn y Gymraeg, ac yn y Saesonaeg, a chaniadau, a marwnadau, llythyrâu ato oddiwrth ddynion enwog, rhoddion iddo, am ba rai yr ydoedd, "yn ddiochgar iawn," &c.

Gyda golwg ar ei oedran, dywed yn ei lyfr fel llyn:—"Enwau fy anwyl rieni oedd John Powell a Margaret Powell. Ganwyd fi yn Mhentre' Ddyfynog, sir Frycheiniog, am 12 o'r gloch, dydd Sadwrn, Rhagfyr 27, 1788: a rhoddwyd fi i'r Tad, a'r Mub, a'r Yspryd Glân yn yr ordinhad o fedydd, ar y 4ydd o fis Ionawr, 1789, gan y Parch. Peter Jenkins, gweinidog y Brychgoed."

Efe a fu yn ddiwyd ac yn ffyddlawn iawn fel cenhadwr dros Iesu Grist am flynyddau lawer. Derbynid ef yn gymeradwy neillduol gan yr eglwysi, a'i frodyr yn y weinidogaeth, oblegid ei fod mor *od*, ac mor efengylaidd. Bu yn hynod lwyddianus fel casglydd at ddileu dyled addoldai; a gallai lwyddo i gael arian gan ddynion nad oeddynt yn cyfrannu dim oein- iog i'r un gweinidog at dalu dyled tai addoliad. Aeth at dafarnwr y Llundain i feigian, pa un a ddywedai, "nad oedd ef yn rhoddi dim at dai cyrddau, am yn erbyn masnach y tafarnwyr." O, nag ydynt, meddai Powell, dysgu pobl i beidio tori ffenestri, rhegu, ymladd, ac i fod yn onest i dalu ydym ni," &c. Rhoddodd y tafarnwr bunt iddo, ac aeth dan ei fraich at ryw un arall o'r un alwedigaeth, mae yn debyg, a chafodd bunt gan hwnw hefyd. Gwahoddodd y tafarnwr ef i giniaw. "*Thank you, sir, nis gallaf ddyfod*." Dywed Iago Emlyn, yn ei benillion ar ddiwedd y gyfrol gyntaf o'i hanes, fel yma:

"Y mae bywyd yr hen Bywel
Yn clodfuri gras yn uchel,
A'i henwogodd gyda'r achos.
Yn mhob man lle bu yn aros."

T. EDWARDS.

Cincinnati, Mawrth 12, 1864.

Mewn dadl bob amser rhoddwch eiriau meddal a rhesymau ebydd.

Duw yng ddiaeth.**CRIST DAN Y DDEDDF.**

Ond pan ddaeth cyflawnder yr amser, y danfonodd Duw ei Fab, wedi ei wneuthur o wrraig, wedi ei wneuthur dan y ddeddf; fel y prynai y rhai oedd dan y ddeddf, fel y derbyniem y mabwysied—GAL. 4: 4.

Mae ymgnawdoliad y Mab a'r dyben mawr oedd gan Dduw mewn golwg yn deilwng o sylw parhaus. Yr oedd adeg neillduol i hyn i gymeryd lle, "cyflawnder yr amser." Yr oedd yn rhaid iddo ddysfod yn unol â bwriad Duw, ac yn yr amser gorau. Dangosir yma weithrediad y Tad mewn perthynas â sefyllfa gyfryngol Crist, a'r dyben neillduol oedd mewn golwg. Sylwn:

I. Y gwaith a briodolir i'r Tad yn ein testun.

II. Yr hyn oedd y Mab idd ei wneud i'r eglwys, trwy ei weithredoedd yn ei ddarostyngiad.

1. *Gunaeth y Tad anfon ei Fab i'r byd*—"y danfonodd Duw ei Fab." Geiriau ffygyrol yw yr uchod, oblegid fel Duw, yr oedd y Mab ar y ddaear yn gystal ag yn y nefoedd cyn ei ymddangosiad yn y cnawd. Fe fwriadwyd i'r Mab i ymgnawdoli ac i roddi iawn yn y natur ddynol, yr hyn sydd wedi cymeryd lle. Gweithrediad o gariad oedd anfoniad y Messiah. Pan oedd Duw yn danfon Moses i'r Aipht i wareda Israel, dangosodd Moses wrthwynebiad ac egnusodion o du peidio myned. Ond ni ddwywedodd y Mab air yn erbyn dyfod i'r ddaear,—yr oedd efe dros hyny. ei hyfrydweh oedd gyda meibion dynion, er ei fod yn gwybod am y dyoddefiadau a'r farwolaeth oedd yn ei aros.

2. *Y Person a ddanfonwyd.* Gelwir ef "ei Fab." Mae o bwys i ni ddeall pa beth a olygir wrth yr enw hwn?

(1.) Nid oes i ni ddeall fod y Tad yn hynach nag ef. Mae y Mab yn ogyfuwch a'i Dad. Mae yn Dduw, ac felly yn ddiiddechreuad.

(2.) Nid enw swyddol yn unig yw yr enw Mab, fer y dywed rhai. Yr ydym yn credu bod tri o bersonau yn bodoli yn y Dawdod, fel na ddylid credu bod y Tad wedi ymgnawdoli, ac mai enw arall a roddir iddo. Dengys y gair bod gwaith priodol i bob un o'r personau dwyfol yn ein hiachawdwriaeth ni. Mae yr enw Mab yn arwyddaw fod Crist o'r un natur a'r Tad—ei fod yn meddu agos berthynas ag ef—ei fod yn debyg iddo—ei fod yn berson gwahanol oddiwrth y Tad—mae yn cynwys ei gnawdoliad, Luc 1: 35. Mae yr enw Mab yn gosod allan ei osodiad yn y sefyllfa gyfryngol, ac y mae yn cael ei olygu fel Mab, mewn cysylltiad â'i ad-gyfodiad oddiwrth y meirw. Gwel Geir. Jones. Hefyd, gosodir allan yn er enw Mab fod mawredd ac urddasolrwydd yn perth-

ynu iddo. Dywed yr apostol, "er ei fod yn Fab, a ddysgodd ufudd-dod yn y pethau a ddyoddefodd." Heb. 5: 8.

3. *Yr oedd "wedi ei wneuthur o wrraig."* Mae yma gyfeiriad at roddiad natur ddynol i'r Mab, yr hyn oedd yn weithred wyrthiol, am fod hyn yn wahanol i ddeddfau sefydlog anian. Efe a gafodd y natur ddynol yn berffaith, yr hon a gynerodd i undeb â'i berson ei hun. "A'r peth sanctaidd a enir o honot ti a elwir yn Fab Duw." Luc 1: 35. Yr oedd dysgwyliad mawr wedi bod yn mysg yr Iuddewon am ddysodiad Iesu Grist yn y cnawd; ac ystyrient y buasai ei haniad ef o deulu yn wir anrhydedd i'r teulu hwnw, ac fe ddangosir mai morwyn dlawd yn Israel gafodd y rhagorfraint i fod yn fam iddo. "Canys ti a gefaist ffafr gyda Duw." Luc 1: 30. Yr oedd rhagluniaeth yn gweithredu yn hyn, trwy roddi i Mair yr anrhydedd, ac nid i'r mawreddog a'r ffroenuchel. Yr oedd yn feddianol ar wir natur ddynol, ac nid ffig, fel mae rhai wedi meddwl.

4. *Efe a wnaethpwyd "dim y ddeddf."*

(1.) Fe gymerodd hyn le yn ei enwaediad. Luc. 2: 21. Yr oedd Duw wedi gorohymyn i'r plant gwrywaidd yn Israel i gael eu henwaeda. Gen. 17: 8—10. Rhwymid y rhai a enwaenid i gadw yr holl ddeddf seremonïol. Gal. 5: 3. Yr oedd Iesu Grist, trwy ei enwaediad, yn cael ei gyfrif yn had Abraham. Gen. 17: 10. Efe a enwaedwyd yn gyhoeddus, fel y buasai hyny yn amlwg.

(2.) Gwnawd ei gyflwyno yn y deml i'r Arglwydd, pan ydoedd yn ddeugain niwrnod oed. Luc 2: 22. Yr oedd hyn eto yn ol y gyfraith seremonïol. Lev. 12: 2—4. Gwnai y cyfryw osodiad gadw cofadwriaeth a'n ddiogeliad yr Israeliaid yn nhir yr Aipht. Num. 8: 18.

(3.) Yr ydoedd yn myned i Jerusalem i'r gwyliau Iuddewig. Profai hyn ei fod yn cydagweddu â'r ddeddf seremonïol. Efe a fu yno yn ddeuddeg mlwydd oed yn unol â'r gosodiadau Iuddewig, ac efe a fu yn gwrandaw ac yn holi y Rabiniaid a gymerent arnynt addysgu y bobl yn y gyfraith foesawl. Yr oeddynt yn efrydwr lled anwybodus pan aeth yr athraw ddeuddeg oed idd eu holi yn fanwl.

(4.) Efe a aeth i'w swydd yn weledig fel offeiriad pan yn ddeg mlwydd ar hugain oed. Golchid meibion Aaron a dwfr wrth ddrws pabell y cyfarfod wrth eu cysegrn idd eu swyddau, ac felly, gan nad oedd Crist o'i lwyth Levi, efe a wynebodd at Ioan, ac efe a feilyddiwyd; a'r amser hwnw yr aeth ef i'w swydd fel athraw cyhoeddus yn unol â'r drefn seremonïol. Exod. 29: 4; Matt. 3: 15.

(5.) Efe a gyd-agweddodd â'r ddeddf seremoniol y nos y bradychwyd ef. Nid o dan yr oruchwyliaeth efengylaidd yr oedd Crist a'i ddygybllon yn cynnal y Pasg yn yr oruwch ystafell; ond gwnaent hyny yn unol â'r drefn ag oedd yn perthyn i'r gosodiadau Iuddewig. Matt. 26: 26.

(6.) O dan y ddeddf y gwnaeth Crist offrymu ei hun yn aberth dros bechod. Yr oedd y cysgodau Iuddewig wedi ei ddangos yn hir, sef fel arwyddion o'r iawn a offrymai efe; ond o'r diwedd efe a ddaeth, ac a sylweddolodd y cysgodau oll. Yn ei aberth ef y terfynwyd yr aberthau Iuddewig; gan hyny, rhaid eu bod yn parhau nes i Grist farw ar y groes. Amlwg yw nas gallasai dwy oruchwyliaeth fodoli yn yr un amser; ac mae yn eglur i Grist aberthu ei hun yn unol â threfn y nef, ac o dan y ddeddf seremoniol.

Hefyd, yr oedd Crist o dan y ddeddf foesol.

1. Fel dyn. Gan ei fod yn feddianol ar ein natur ni, rhaid ei fod yn cael ei ofyn gan y ddeddf i iawn agweddu yn unol a'i gofyniadau. Felly ni a welwn y Deddfroddwr wedi ymddarostwng i gymeryd ei lywyddu gan y ddeddf ei hun! Efe a ufuddhaodd i'r ddeddf foesawl yn ei holl ofyniadau, o'i enedigaeth i'w farwolaeth. Pe buasai ef yn troseddu mewn meddwl, gair, neu weithred, buasai iachawdwr-iaeth y rhai a gredent ynddo wedi terfynu.

2. Yr ydoedd dan y ddeddf fel Cyfryngwr yn ein deddfle ni. Yr ydoedd yn Feichniydd. Heb. 7: 22. Efe a ddygodd ein pechodau ni yn ei gorph ar y pren. 1 Pedr 2: 24. Nid ydoedd yn bechadur, er fod cospedigaeth ein heddwech ni wedi ei rhoddi arno ef. Efe a roddodd aberth iawnol yn ei farwolaeth ar y groes, fel y gall y Tad yn unol â'i orsedd arbed y troseddwr edifeiriol, a madden iddo. Mae Crist wedi myned yn ddiwedd i'r ddeddf er cyflawnder i bob un a'r sydd yn credu.

Ni ddarfu iddo ddiogelu cyflwr, a symud anwireddau y rhai a gedwir yn ei farwolaeth, oblegid pe gwnelsai hyny, ni fuasai y cyfryw "yn blant digofaint megys eraill" cyn credu yn Nghrist er iachawdwriaeth; ac ni fuasai angen iddynt edifarhau na chael eu cyflawnhau na'u sancteiddio, am na fuasai yr un pechod yn eiddo iddynt.

Oael ei wneud dan y ddeddf wnaeth Crist. Mae hyny yn profi dau beth, sef:

1. Ei fod yn bodoli cyn iddo gael ei wneud felly.* Ioan 17: 5; Phil. 2: 6—8. Yr ydoedd yn wir Dduw, ac felly yn dragwyddol ddiddechreu.

* Dywed Dr. J. Pye Smith, "It is abundantly plain that such expressions as this show that Christ had existence before he was born of a woman."

2. Ei fod uwchlaw y gyfraith cyn iddo gael ei wneud i fod dani.—Gwel Scott.

II. *Y dyben oedd mewn golwg.*

1. "Fel y prynai y rhai oedd dan y ddeddf." Gwaredu yr eglwys o dan y gyfraith seremoniol, a'i dwyn fel etifedd wedi dyfud i'w oed i feddiant o'r oruchwyliaeth efengylaidd. Adn. 1, 2, 8. Efe a wnaeth hyny.

2. Dwyn trefn o waredigaeth i droseddwr o ddeddf Duw. Mae y gair "prynu," yn golwyn gwaredu mewn llawer o fanau yn y Beibl.

Ac, "fel y derbyniem y mabwysiad." 1. Holl freintiau yr eglwys o dan yr efengyl. 2. Holl ragorfreintiau y tŷ, sef eglwys Crist ar y ddaear; a holl wynfyd y nef ar ol ymadael â'r fuchedd hon. Mae Duw o'i ras yn gwneud estroniaid yn blant iddo ei hun, ac y mae y cyfryw ag etifeddiaeth dragwyddol yn eiddo iddynt. Maent yn cael yr earnest, neu hawl i'r etifeddiaeth ar y ddaear, a'r meddiant yn gyflawn ar ol eu gogoneddu yn y nefoedd.

Oincinnati.

T. EDWARDS.

CODAF AC AF AT FY NHAD.

LUC 15: 18.

Pan lefarodd ein Iesu bendigedig ddameg y "mab afradlon" yr oedd yn cael ei amgylhau gan bublicanod a phechaduriaid—yr oedd y Phariseaid a'r ysgrifenyddion yn grwygnach gan ddywedyd, "y mae hwn yn derbyn pechaduriaid ac yn bwyta gyd â hwynt." I'r dyben o ddangos iddynt fod yn gyflawn iddo wneyd felly, a bod "llawenydd yn y nef am un pechadur a edifarhao," y mae yn gosod o'u blaenau y damhegion tlysion ac addysgiadol, am y ddafad a gollesid—y darn arian—a'r mab afradlon. Yn yr olaf gellir canfod darluniad o gariad Duw yn derbyn pechadur ar ei edifeir-woh am bechod, fel tad naturiol yn derbyn y mab a fu yn gwastraffu ei dda yn y wlad bell.

Bydd i ni yn awr fras ddilyn camrau y mab ieuangaf yn gadael ei gartref—y modd y ba tyw oddiyno, a'i ddychweliad yn ol at ei dad; gan gymeryd y ddameg mewn dull mwy llythyrenol.

Galleu feddwl fod gan y gwr ieuano hwa gartref happus a dymunol iawn, ar un o frôydd prydferthaf gwlad Palestina. Yr oedd ei dad yn perchen cyfoeth mawr. Yr oedd ganddo etifeddiaeth helaeth, anedd odidog, llawer o weision ufudd a gonest yn ei wasanaeth—safai ei dŷ wrth droed bryn gorhuddiedig gan goed cygodfawr, ar gangau pa rai y canai yr adar eu hodlau mwyaf swynol ar doriad y wawr. Gerllaw y tŷ yr oedd gardd ffrwythlawn, yn llawn o goed o'r ffrwythau gorau, llysiau a blodau pereroglaidd; rhedai aber riddaidd

heibio iddi o ba un y ceid dwfr i'w dyfrhau. Oddiar nen y tŷ gellid edrych dros yr etiffediaeth—y dyffrynoedd ffirwythlawn, y bryn-iau meillionog, y porfeydd gwelltog, a'r yd-faesydd mawrion yn ymestyn ymhell. Ar ochr y mynydd draw porai y defaid, a'r gwartheg yn y dyffryn islaw. Gallen feddwl fod y ddau fab wedi cael eu dwyn i fyny yn ngalwedigaeth eu tad—cawsant addysg dda pan yn ieuanc. Yr oedd eu tad yn hoff iawn o honyut, ac yr oedd yn dyner a thosturiol iawn wrthynt. Nid oes dim hanes am eu mam, dichon ei bod hi wedi marw pan oedd y mab ieuangaf yn lled ieuanc, felly nid oedd ef yn cofio llawer am dani, eto dichon fod rhai o'r cynghorion a roddai iddynt wedi glynu yn ei feddwl. Pan ddaeth hwn i'w oed, gofynodd gan ei dad am y rhan oedd yn dyfod iddo o'r etiffediaeth. Yr oedd arno awydd myned i chwilio am gynysgaeth iddo ei hun i wlad bell, yr oedd wedi clywed son am gyfoeth a masnach y wlad hono, am ei hinsawdd ddy-munol &c., meddylodd y gallai wneyd yn llawer gwell yno, nag yn nhŷ ei dad. Yr ydym am roddi pob ohware teg i gymeriad y gwr ieuanc hwn, yr oedd fel ag y mas llawer dyn ieuanc yn y dyddiau hyn yn meddwl am gael cyfoeth ac urddas wedi myned oddicartref—nid oedd dim yn llanw ei feddwl ond pleser-au y byd, ei gyfoeth a'i ogoniant; yr oedd yn ddyn ieuanc hardd, talentog a bywiog, tybiai y gallai gael lle da at fasnach, a dichon ei godi mewn awyddi gan lywodraeth y wlad bell hono.

Wedi cael ei ddymuniad gan ei dad y mae yn troi y cyfan i arian ac yn cychwyn i'w daith. Yr oedd ganddo feddwl cryf wrth gychwyn y byddai iddo gael llwyddiant mawr, hyn a'i daliodd rhag troi yn ol wrth gymeryd yr olwg olaf ar ei gartref. Wedi myned yn mhell oddicartref, mae yn cwrdd ag eraill yn myned tua'r au lle. Yr oedd hyn yn codi mwy ar ei feddwl, ac aeth yn mlaen yn fwy llawen.

Wedi cyrrhaedd i'r wlad bell, daeth i ddinas fawr gan feddwl am godi masnach yno. Mae yn cyfarfod â dynion ieuanc y lle ac yn cael derbyniad croesawus, daeth llawer yn gyfeillion iddo yn y fan, wedi deall fod ganddo gyfoeth, ac y maent am y cyntaf yn ei ragarwain i'r cyfeillachau mwyaf moeswych—i afael â phob math o deutasynau, mae yntau yn meddwl am gael byd da a mwyndau pleser a'i chwanta- au, yn llithro yn rhwydd gyda'r dorf er euol digon o ddifyrwch. Wr ieuanc oddi- cartref, na fydd ry gyflym i wrando ar lais y rhai a gymerant arnynt eu bod yn gyfeillion i

ti. Y rhai a wneir yn gyfeillion gyntaf, a'n gadawant ond odid gyntaf mewn cyfyngder.

Wele yn awr y drws wedi ei agor, a'r gwr ieuanc hwn a ddechreuodd fyw yn afradlawn. Dichon iddo fethu cael pethau yn ol ei feddwl, ac nid oes ganddo ddim gwaith at ei gynal—y mae ei arian yn darfod—aeth yn fyd gwan ac yn newyn yn y ddinas—mae y rhai oeddynt unwaith yn gyfeillion iddo, yn ei fwrw allan o'n mysg—ni roddai neb gymaint a thamaid iddo i'w fwyt, mae yn gyfyng iawn ar y gwr ieuanc erbyn hyn. Beth oedd i'w wneyd? Gwelwn un nodwedd dda ynddo beth bynag, nid aeth i gardota am ei damaid, ond aeth i wasanaeth dan un o drigolion y ddinas, yr hwn a'i danfonodd yn mbell i'r wlad i borthi moch. Dyma waith iel iawn i fachgen oedd wedi cael ei fagu mewn cartref mor ddymunol yn nghanol pob llawnder, ond i'w oedd yn well ganddo hyn na chardota. Gwelwn ef yn awr yn casglu cibau ac yn porthi y moch â hwynt. Mae yr ymborth y mae ef yn gael yn wael iawn, fel mae gwell oedd ganddo gymer- yd rhan o'r cibau a gai y moch. Bu yn y sefyllfa hon am gryn amser—nid oedd neb yn cymeryd fawr sylw o hono—mae golwg pur druenus arno, mae ei ddillad wedi treulio, ei sandalau wedi gwisgo allan, ei wedd yn llwyd a thrist, nis gall fyw fel yma yn hir. Yr oedd weithiau yn meddwl am dŷ ei dad, am y gweision oedd yno yn cael digon o fara—yr oedd yn cofio am yr ystafell hardd oedd gan- ddo pan yn nhŷ ei dad, am y dolydd prydferth, y llwyni cysgodfawr lle y bu yn difyr ohware pan yn fachgen bach yn llaw ei fam. Mae awydd yn ei galon am fyned yno, ac y mae yn dechreu meddwl pa fodd i gyfarfod â'i dad.

Ryw fore teg pan oedd yn edrych ar y nen serenog, ac yn gwrando ar lais yr adar yn canu ar doriad y wawr—tybiodd glywed llais un o'r adar bach a arferai gannu odl felus ar gangen coeden afalau gerllaw ei ffenestr yn ei hen gartref, daeth holl ragorfreintiau tŷ ei dad i olwg ei feddwl—gwelodd ei sefyllfa mai truenus iawn oedd, gwaeddodd allan, "Codaf ac âf at fy nhad." Dyma adeg bwysig, bu yn ymdrechfa galed yn ei feddwl—yr oedd arno ofn myned i wydd ei dad—yr oedd heb ddillad addas i ymddangos yno; ond, meddai mae fy nhad yn un trugarog iawn, "Codaf ac âf at fy nhad," a dywedaf, "Fy nhad, pechais yn erbyn y nef ac o'th flaen dithau." Gwelaf ef yn gadael y moch a'r cibau gan gerdded yn gyflym dros y brynian a'r mynyddoedd, a thrwy y dyffrynoedd, ddydd a nos, er fod yr haul yn llosgi ei ben, a'i draed yn friwiedig, ni orphwysodd nes dyfod i ben y bryn gyferbyn a

thŷ ei dad. Yno eisteddodd dan irlas bren i sylu ar yr olygfa hardd—y dagrau a redent i lawr ei ruddiau llwydion tra y gwrandawai ar fonllefau y llanciau, yr edrychai ar y gweision yn ddiwyd gyda'u gwaith, ac hefyd gwelai ei dad yn rhodio o flaen y tŷ, a meddyliodd ei fod yn edrych tuag ato ef—toddai ei galon o'i fewn. Beth a wnaiff meddai, mae arnaf g'wilydd cwrdd a'm tad fel yr wyf. Daeth Satan yn awr i sibrdw wrtho gan ddywedyd, "Paid a myned i wydd dy dad fel hyn, bydd yn gywilydd ganddo dy arddel yn fab iddo—byddi yn destun gwawd a dirmyg gan y gweision—chwardd pawb am dy ben; gwell i ti fyned yn ol tu arall i'r bryn at un o'r ardalwyr i enill gwisg newydd, yna gelli fyned adref gan ymddangos yn weddol dda." Bu agos iawn iddo wrando ar hyn, ond myned yn araf i lawr a wnaeth nes dyfod at y porth oedd yn agor i rodfa hardd yn arwain at y tŷ. Yno bu yn gyfyng arno drachefn, daeth balochder ei galon, cywilydd ac ofnau i ynosod arno—Satan yn dangos iddo ei wedd druenus—ei wisg garpiog—y gwawd a'r dirmyg oedd yn ei aros; eto glynai wrth y porth. Yr oedd ei dad wedi ei weled pau oedd gyntaf ar y bryn, dywedai, "mae hwn yn debyg iawn i fy mab i, mae ei gerddediad yr un fath, mae tua'r un daldra—ac y mae rhyw beth yn ei edrychiad yn debyg iawn i'w fam." Rhedodd i'w gyfarfod, syrthiodd ar ei wddf ac a'i cusanodd. Torodd y mab allan i wylo, a dywedai, "Fy nhad, nid wyf deilwng i'm galw yn fab i ti, pechnis yn erbyn y nef ac o'th flaen dithau, bod fel un o'ch weision wyf yn geisio." Ond tad tosturiol oedd ganddo, maddenodd y cyfan, ac yn lle anmharchi, y parch mwyaf—yn lle myned i weithio am wisg, cafodd yr orau gan ei dad—yn lle dirmyg y gweision, rhoddasant y fodrwy ar ei law—esgidiau am ei draed—a lladdwyd y llo pasgedig i wneyd gwledd iddo—dechreuodd pawb fod yn llawen, canys meddai y tad, "Fy mab hwn oedd farw ac aeth yn fyw drachefn, a gollesid ac a gaed."

Ddurilennydd ieuanc, mae arnaf awydd gofyn a wyt ti wedi dychwelyd at dy dad? mae sefyllfa pechadur aneulifeiriol yn debyg i eiddo y gwr ieuanc yn y wlad bell, dan iau pechod, ymhell oddiwrth Dduw—yr enaid anfarwol mewn newyn, yn dylawd, heb wisg i guddio gwarth dy noethlder, os aros yno a wnei byddi yn sicr o farw yn elyn i Dduw—heb obaith am fywyd tragwyddol! Er y gall fod yn dawel arnat am dymor, ac y gelli gymeryd dy fyd yn llawen, gan rodio yn ffordd dy galon ac yn ngolwg dy lygaid—gan fynu mwynhan pleserau a chwantau y cnawd, eto cofia y daw yn

gyfyng arnat maes o law—mae pechod yn sicr o'th arwain i afael a thrueni, y pleserau hyn a ddarfyddant ac a ddifanant fel tARTH o'r golwg. Onid oes arnat awydd codi a myned at dy Dad nefol i ofyn am drugaredd? Y mae Ef yn sicr o'th dderbyn ar dy edifeirwch—os wyt ymhell mewn annwioledeb a phechod, dos ato ef fel yr wyt—yn dy wisg dreuliedig—heb ddim o'th gyflawnder dy hun. Dichon fod Satan yn sibrdw wrth dy feddwl, "Yr wyt yn ieuanc iawn eto, bydd pobl yn chwervthin am dy ben wrth geisio gweddio yn gyhoeddus—colli dy gyfeillion ieuainc, rhaid i ti fod yn drist ac yn sobr iawn—yr wyt yn rhy ieuanc i ddeall beth yw crefydd, na pha fodd i ymddwyn tuag ati eto." Rhaid gorchfygu yr holl bethau hyn a myned at dy Dad, cai ganddo Ef nerth yn ol y dydd—efe a'th wisga a'r cyflawnder a wared rhag anghydwyl, rhydd fodrwy ei gariad ar dy law—cei hefyd wisgo "esgidiau parotôad efengyl tangnefedd am dy draed," ac yn lle tristwch meddwl, "llawenydd mwy na'r amser yr amlhâodd en hyd a'u gwin hwynt." Dichon y cei dy ddirmygu gan elynion crefydd; ond "gwyn eich byd pan y'ch gwaradwyddant ac y'ch erlidiant, ac y dywedant bob drygair yn eich erbyn er fy mwyn i, a hwy yn gelwyddog," yn lle colli dy gyfeillion, cei y rhai goreu ar y ddaiar, a Dduw yn Dad—mae addewid y cawn y "can' cymaint yn y byd hwn, ac yn y byd a ddaw fywyd tragwyddol"—wr a merch ieuanc, deuwch i'r penderfyniad yn awr i ddweyd, "*Codaf ac af at fy nhad.*"

New Haven, Conn.

L. WILLIAMS.

MAWREDD A LLWYDDIANT GWAITH YR ARLWYDD.

PREGETH

Gan y Parch. T. W. Davies, Youngstown, Ohio.

HAB. 3: 2. O Arglwydd, bywha dy waith yn nghanol y blynyddoedd; par wybod yn nghanol y blynyddoedd; yu dy lid colla drugaredd.

Gweddi yw y testyn hwn mewn amser terfysgelyd ar y byd gwladwriaethol. Yr ydym ninau yu byw mewn cyfnod tra phwysig ar rai o lywodraethau y ddaear. Mae y dyneustl wedi yngasglu a dechreu tori yn barod, uwch ben rhan o'r cyfandir mawr Gorllewinol hwn, yn y rhyfel cartrefol presenol. Os ydym yn deall arwyddion yr amserau yn iawn y mae rhyw gymylau duon yn dechreu codi uwch ben rhanau o gyfandiroedd Ewrop ac Asia, a gallai fod rhyw gyfnewidiadau mawrion a chyffredinol gerllaw. Yr ydym yn sicr fod y byd yn ymsymud yn mlaen, ond ymsymud fel llong yn cael ei hysgwyd mewn ystorm ofnadwy o groeswntoedd y mae. Ac nid rhyfedd

fod calonau dyngarwyr yn curo mewn pryder yn nghylech ei dynged olaf. Y mae y pethau pwysicaf i'r holl genhedloedd ar y bwrdd; ydyw y mae dyfodol mawr holl genhedlaethau y ddaear yn ymddangos, fel pe bai yn dibynnu i raddau ar drugaredd tonau chwyldroawl y cyfnod pwysig presenol.

Ond cynwysa ein testun y gwirionedd gwerthfawr fod y Pen Llywiwr doeth a'i law hollalluog gyda'r llyw. "Yr Arglwydd sydd yn teyrnasu, gorfoledded y ddaear: llawenyched ynysodd lawer." Os ydyw ei law fawr yn anweledig, y mae yn ddigon agos atom i ddal awenau holl lywodraethau y byd. Os na chaiff yr eglwys eistedd ar orseddfeinciau y ddaear, gall drwy ffydd a gweldi ymaffyl yn nerth y fruih anfeidrol sydd yn y nefoedd, yn ysgwyd y deyrnwialen drwy holl ororau y greadigaeth. Fel hyn gall gael holl symudiadau a chwyldroadau y byd gwleidiadol, masnachol a moesol wedi eu goruwelreoli er sicrhau ffyniant egwyddorion anfarwol y Deyrnas nad yw o'r byd hwn. A dyma y peth pwysicaf a gwerthfawrocaf i ddynolryw. Llwyddiant y rhai hyn, yn unig, a gynwysa wir les-had i'r llaweroedd. Os tery galon y gorthrymwr a dychryn rhag colli ei allu a'i awdurdod, lleinw fynwes y gorthrymedig a gobaith am fwynhad o'i hawliau a'i iawnderau. Os yw gorfaelwyr y ddaear yn dechreu crynu mewn pryder a braw rhag colli gorseddau trais ac anghyfiawnder, yn nwyneb ffyniant egwyddorion rhyddlon Cristionogaeth, gadawer iddynt, bydd eu colled yn enill anrhaethol i'r byd. Eithr gweddiwn am i waith yr Arglwydd lwyddo ac enill y dydd o dan yr holl nefoedd; canys dyma enill na fydd yn golled i neb, ond yn rhyddhad, yn ddrychafiad ac yn hapusrwyd i fyddiynau y ddaear. Yn awr i'r dyben i geisio ein hanog i fabwysiadu gweddi y testun, am adfywiad ar waith yr Arglwydd, yn yr adeg bresenol ar y byd, galwn eich sylw at dri pheth:—

I. SYLWCH AR ARBENIGRWYDD GWAITH MAWR Y PRYNEDIGAETH AR Y DDAEAR.

Yn yr Ysgrythyran dospertir, weithiau, holl weithredoedd y Perydd galluog i dri dosraniad mawred-lus, sef, Gwaith y greadigaeth, Gwaith rhagluniaeth a Gwaith y prynedigaeth. Y mae pob un o'r gweithiau aruthrol yma yn arddangos perffeithrwydd anfeidrol y Gweithiwr hollalluog, ac yn wir deilwng o effrydiaeth dwysaf holl resymolion y cyfanfyd llydan. Dian fod y Jehofah drychafedig yn cael ei sarhan yn fawr gan blant dynion, yn eu hesgeulustra i ymhyfrydu mewn myfyrio mwy ar ei weithredoedd goruchel, mewn edmygu mwy ar ei or-

chestion dwyfol, ac mewn mawrhan mwy arno yn eu calonau, yn ngwynneb ei ryfeddodau tra chanmoladwy tuag atynt. Nis gellir canmawl y rhai hyn ag sydd yn gogwyddo yn wastadol i roddi y lle saf yn eu meddyliau i'r godidocaf o'i weithredoedd. Ond beth a feddylir am y rhai hyn, sydd wedi myned mor bell a chyhoeddi i'r byd, nad yw gwaith y prynedigaeth yn deilwng o nrdasolrwydd, doethineb a mawrfrydigrwydd y Oreawdwr. Wel, yn y modd difrifolaf, gofynwn ni ganiatad i anghytuno a hwynt; oblegid credwn yn gydwybodol, ar seiliau ymddengys i ni, fel creigiau tragwyddol, mai y penaf o weithiau Duw ar y ddaear ydyw GWAITH Y PRYNEDIGAETH. Ystyrier y pethau canlynol:—

1. Mawredd gwaith yr Arglwydd yn y prynedigaeth. Edrychweh ar safle uchel y gwaith yma yn nghlorian gweithion Dwyfol y bydysawd. Mae yn mlaenaf yn y bwriadau yn nhragwyddoldeb—yn bwysicaf yn y goruchwyliaethau mewn auser—ac yn benaf yn sylw yr holl nefoedd. Mae pob peth yn yr ymherodraeth ddwyfol yn iswasanaethgar iddo. Er ei fwyn ef oychwynwyd gwaith y greadigaeth a gwaith rhagluniaeth, ac fel llaw forwynion iddo y parheir hwynt yn bresenol, a phan dderfydd eu gwasanaeth i hwn, a'un o honynt trwy gyfnewidiadau pwysig, a dirwynir y llall i fyny, gyda mawredd a gogoniant dihafal; ac yna bydd gwaith y prynedigaeth wedi llyncu y owbl i fyny ynddo ei hun, a gogoniant uchaf y Duwdd yn cael ei arddangos a'i ddadbllygu trwyddo.

Y mae y pethau mwyaf yn y greadigaeth at wasanaeth cynllun yr iechydwrriaeth. Mae addnoddau ac elfenau, deddfau a gweithrediadau natur,—mae y tân a'r dwfr, y gwynt a'r taranau, y ser yn eu graddau, y lloer arianaid a'r heulwen ysblenydd—pob un yn ei dro, wedi bod yn chwaraeu eu rhan, gyda gwaith mawr y prynedigaeth.

Dyna ragluniaeth, fel peirianwaith mawreddog, a'i holwynion bychain a mawrion, yn estynedig dros yr holl gyfwng dirfawr o'r dechreu hyd y diwedd. Mae rhai o honynt a'u troion yn lleuwi oesau, mae eraill mor gwmpasog a therfynau eithaf amser, y mae y lleill a'u hamgylchedd mor eangfaith, nes cyrhaedd dros y cyffiniau pell i'r tragwyddoldeb mawr. Ymddangosant yn ddyrus a gwrthdarawiadol i reswm meidrol, yn ddigon aml. Ond eto o dan arolygiaeth doeth y Rhagluniwr mawr, y maent i gyd, yn cyd-ddirwyn yn mlaen drafodiaethau y Llywodraeth ddwyfol ar y ddaear, i ateb yr un dyben goruchel, er hyrwyddo llwyddiant gwaith gorbwyafawr

dyrchafiad moesol a gwaredigaeth ysprydol holl genhedloedd y gwledydd a'r ynysoedd. Goruwchreolir teyrnas y tywyllwch a brenhiniaethau y byd hwn, yn eu cynghreiriau a'u haucanion mwyaf maleisddrwg ac uffernol, er eu gwaethaf, ac yn aml heb yn wybod iddynt, i fod yn iswasanaethgar, er prysuro yn mlaen buredigaeth y ddaear a iechydwrriaeth dynolryw. Edrychwch i Galfaria ar ddull cyflawniad y prif waith—gwaith mawr pwrcasol y prynedigaeth. O du y croeshoelwyr, dyna Fessiah anfonedig y Nefoedd yn y gwarth mwyaf, fel y byddai i'r byd i'w ffeiddio o oes i oes. Ond o du y Nefoedd, Tywysog y gogoniant sydd yna yn cyflawni campwaith cariad hunangynhyrfol y Dawdod trugarog, fel y byddai iddo gael ei ddychafu yn brif wrthrych seroh ac attyniad y cenhedlaethau a'r oesau am byth.

Y mae Awdwr bendigedig yr iechydwrriaeth yn Ben uwchlaw pob tywysogaeth ac awdurdod, ac yn Ben uwchlaw pob peth i'r eglwys. Rhaid fod rhyw fawredd goruchel yn perthyn i brynedigaeth eneidiau, cyn fod yr Arglwydd dwyfol ar orseddfa y goruchelder a'r cysegr tragwyddol, yn ysgwyd ei deyrnwialen uniawn, trwy holl uffern wrthryfelgar, tros yr holl ddaear wrthynsig, ac yn holl drigfanau dysglær y nefoedd ogoneddus, gyda golwg arbenig ar ddygiad hwn yn mlaen, yn ei eglwys. Onid priodol ydyw geiriau y Salmydd, "Hynod yw Duw yn Judah, a mawr yw ei enw yn Israel!"

2. Pwysigrwydd gwaith y prynedigaeth. Mae y dybenion goruchel a ateba yn y Llywodraeth Ddwylol, yn nghyd a'r pethau mawrion a effeithia ar gyfilyrau a thyngedfau dynolryw am byth, yn arddangos fod ei bwysfawredd yn ofnadwy a gogoneddus. Mewn eysylltiad â hwn y ceir yr eglurhad llawnaf ar berffeithiau anfeidrol, llywodraeth uniawn, a chynieriad tra gogoneddus y Jehofa tragwyddol. Arddangosir bodolaeth a meddwl y Dawdod yn y greadigaeth, ond dadblygir ei ewyllys yma; yn un y mae cyfoeth ei wybodaeth yn dyfod i'r golwg, ond yn y llall, daw graslonrwydd ei galon i'r amlwg. Yn ngwaith y prynedigaeth yn unig yr amlygir ef fel Duw cyfiawn ac Aelunbydd; ac yn y cymeriad anfeidrol brydferth a chariadlawn hwn y bwriedir i'r holl genhedloedd ddyfod i'w adnabod ar y ddaear. Ar hyd y ffordd sanctaidd a breiniol hon y mae i ddringo i safle uchel y bywyd a'r gogoniant diddarfod. "A hyn yw y bywyd tragwyddol, iddynt dy adnabod di yr anig wir Dduw, a'r hwn a safonaist ti Iesu Grist."

Dyna y ffordd fawr o'r ddaear i'r nefoedd wedi ei hagar ganddo. Cauwyd hon gan wrthryfel dyn, yn adeg byth gofus y cwymp. Ond ar gyfrif ymddiried diysog yr Orsedd dragwyddol yn nghyfyngdod a lawn bwriededig y Meichiau bendigedig ar gopa Golgotha, unwaith yn niwedd y byd, cadwyd y dramwyfa fawr yn agored. Ar hyd hon y derbyniodd y byd ei arbediad a'i gynaliaeth am floedd o flynyddau, a bu ei masnach ysbrydol hi, yn rhagorol olud gras y Cyfryngwr, yn elw diddiwedd i fyrdiynau o seintiau boreu y byd. Eto yr oedd myrdd o rwystrau ar y ffordd. Ond pan y cyrhaeddodd adsain bloedd fuddugol y gair "Gorphenwyd," ar y groes, glustiau y Nefoedd, yr oedd pob un wedi ei lwyrr symud.

" Ffordd newydd wnaud gan Iesu Grist
I basio heibio uffern drist,
Wedi ei phalmantau ganddo Ef
O ganol byd i ganol nef."

Daew y gyfraith wedi ei hanrhydeddu, cyflawnder wedi ei foddioni, y llywodraeth ei dyrchafu, a'r Pen Llywodraethwr mawr yn gallu diagyn ar hyd tramwyfa gwaed iawnol ei Fab i gymodi y byd ag ef ei hun heb gyfrif iddynt eu pechodan. A bendigedig fyddo Duw yn oes oesoedd, dyma ei brif waith ar y ddaear yn awr. Mae gan y Nefoedd ei thrugareddfa i gynyg cymod i'r ddaear, a chan y ddaear lithau orsedd gras i ddyfod i'w chyfarfod i ymbil am dano; a'r owl yn seiliedig ar lawn y Cyfryngwr mawr. Mae y drindod ogoneddus yn bwriadu cario yn mlaen waith yr achub hyd ddiwedd amser. Cyn caniad udgorn yr Archangel, gweithredol waredir myrddiynau dirif o bechaduriaid euog oddiwrth feldithion deddf doredig; codir hwy o ddyfnder tlodi a thrueu i ysbrydol i ganol cyfoeth a dedwyddwch y nef, a gosodir hwy i eistedd ar orseddfeiniau, gwisgo coronau, a cheincio anthemau o fawl i Dduw ac i'r Oen yn oes oesoedd. Felly teflir pob peth i'r cysgodion, yn ymyl y gwaith hwn, o ran ei bwysigrwydd i ddynolryw.

8. Meddyliwch am odidawgrwydd y gwaith arbenig hwn. Ni wnawn ond yn unig enwi pedwar o bethau er ceisio cyflen rhyw ddrychfeddwl o'i brydferthwch goruchel.

(1.) Llefara yr Yagrythyrau am dano, fel yn rhagori ar y lleill.

(2.) Mae Duw wedi gwnend aberth arfeldrol er dwyn hyn yn mlaen.

(3.) Cymer twy o hyfrydwch ynddo na'r lleill.

Ac yn (4.) Daw mwy o'i ogoniant i'r golwg ynddo, a chaiff fwy o deyrnged o ogoniant oddiwrtho na'i weithiau eraill.

Mae y pethau hyn yn profi fod rhyw arbenigrwydd Dwyfol yn perthynu i waith mawr y

prynedigaeith ar y ddaear. Y mae llwyddiant hwn, ar unwaith, y peth pwysicaf i'r byd a gwerthfawrocaf yn ngolwg y Nefoedd. Ein gweddi fydd, am i'w fawredd, ei bwysigrwydd a'i ogoniant ddyfod yn fwy-fwy i sylw trigolion y ddaear.

II. EDRYCHWOH AR Y OYSYLLTIAD ANATTOD-ADWY SYDD WEDI EI OSOD, YN OL Y DREFN GYFRYNGOL, RHWNG LLWYDDIANT GWAITH ACHUBOL Y PRYNEDIGAETH A GWEDDIAU FFYDDIOG YR EGLWYS CRISTIONOGOL YN Y BYD. Y mae hwn mor annileadwy, fel nad yw ond hollol ofer i ddisgwyl am adfywiad grymus a chyffredinol ar waith yr Arglwydd, heb deimladau dwysion a gweddian taerion am dano, i fodoli yn flaenorol yn yr eglwys.

1. Dyma drefn annewidiadwy y Duw doeth a da i gyfranu ei fendithion ysbrydol, a rhoddi yr Ysbryd Glân i'w bobl. Mae yn tywllt ei ddaioni tymhorol ar y byd annwiel, er eu cymhell i gyflawni eu dyledswyddau. Ond cyfrana ei ddoniau ysbrydol, fel gwobrwyon trugaredd, er cefnogi ei bobl, yn unig yr lwybr eu dyledswyddau. Dened y pechadur i dir edifeirwch, a daw Duw yno i'w gyfarfod a gwobr fawr maddenant. Safed y Cristion yn ffyddlon ar dwr gwyliadwriaeth a gweddi, a gofala Cadfridog mawr Seion am iddo gael adgyfnerthion, yn ol ei ddýdd, er ei gefnogi i enill buddugoliaeth gyflawn ar bob gelyn. A dyohwled yr Eglwys i dir deffrôad difrifol, teimlad hiraethlawn am lwyddiant, a gweddi ffyddiog am achubiaeth eneidiau, a chaiff brawf effeithiol y daw ei Brenhin i'w chyfarfod yno, yn nylanwadau cadwedigol yr Ysbryd Glân, a bydd yn sicr o gael ei gwobrwyo ag adfywiad grymus ar grefydd. Luc 11: 18.

2. Nid oes un sail i ddisgwyl y gwna Duw ymadael a'i drefn osodedig i fendithio ei bobl, ac i adfywio ei waith. Ymddengys fod rheymau tra phwysig dros i'r eglwys ddyfod i dir gofyn, cyn y daw Duw i dir cyfranu. Byddai y bendithion yn syrthio yn fyr o fod yn fendithion iddi ar bob tir, ond tir ymostyngiad edifeiriol, gweithgarwch hunanymwadol a gweddi ffyddiog. Dyma fel y dengys fod ganddi gariad goruchel at ei Dhw. O dan ddyllanwad hwn y mae yn sicr o gydymdeimlo yn ei chalon, cydofalu yn ei meddwl, a chydweithredu yn ei nerth a'r Arglwydd yn nygiad yn mlaen ei amcan mawr a'i hoff waith ar y ddaear. Nis gall fod yn caru Duw a'i holl galon, tra nad yw ei holl galon yn teimlo dros lwyddiant ei waith, nis gall ei garu a'i holl feddwl, tra nad yw ei meddwl yn gofalu yn benaf am ffyniant ei achos, ac nis gall ei garu a'i holl nerth, tra nad yw yn tasfu dylanwad ei

holl nerth i gydweithio ag ef yn nychweliad y byd. Tra yr erys hi heb hyn, nid oes ganddi un sail i ddisgwyl am lwyddiant yr Ysbryd Glân. Iaith Duw ati ydyw: "Y mae genyf beth yn dy erbyn, am i ti ymadael a'th gariad cyntaf. Cofia gan hyny o ba le y syrthiaist, ac edifarha, a gwna y gweithredoedd cyntaf."

Y mae o'r pwys mwyaf fod yr eglwys yn teimlo ei dibyniad parhaus ar ei Blaenor bendigedig, oblegid "Hebof fi ni ellwch elwli wneuthur dim."

Drachefn, nid yw ar dir priodol i dderbyn a meithrin adfywiad, ond mewn yspryd gweddi. "Pan glafychodd Seion yr egorodd hefyd ar ei meibion."

3. Y mae iddi bob sail ar dir deffrôad, egni a gweddi i ddisgwyl am dywalltiad o'r Ysbryd Glân, ac adfywiad cyffredinol ar waith yr Arglwydd. Ar y tir yma y mae *addewidion* y Beibl yn dyfod ati fel byddinoedd arfog, i'w chefnogi yn y blaen, a *ffethiau* hanesiaeth eglwysig, fel cymylau o dystion yn sefyll uwch ei phen, gan amneidio arni i feddu ffydd gadarn yn ei Duw. Yn yr addewidion y mae ganddi sicrwydd fod holl nerthoedd ei Duw y tu oefn iddi, ac yn y ffethiau y mae ganddi brofion eglur ei fod wedi arfer llanw ei holl addewidion iddi. Nid oes eisiau ychwaneg. Deffroed yr eglwys, ac na adawed lonydd i'w Duw, nes bydd nerthoedd y Nefoedd yn ysgwyd amddiffynfeydd annuwioldeb y byd i'r llawr, a gwybodaeth gogoniant yr Arglwydd yn llanw y ddaear fel mae y dyfroedd yn toi y môr.

III. YSTYRIWOH YR ALWAD COHEL SYDD Y DYDDIAU HYN ARNOM NI, YN Y WLAD HON, AM Y BENDITHION CRNWYSIEDIG YN Y TESTUN. Ceisiai y prophwyd Habacuc dri pheth yn ei amserau terfysgld ef, sef 1. Bywiad gwaith yr Arglwydd; 2. Cael "gwybod" rhyw wersi pwysig; Ac yn 3. Cofio "trugaredd." Mae arnom ninau eisiau y pethau hyn:

1. Adfywiad crefyddol, fel y sylwyd.

2. Y mae arnom angen i'r Arglwydd ddyngu i ni ryw wersi pwysig yn y terfysg presenol—"par wybod." (1.) Fod a fydd yr Arglwydd a'r llywodraethau gwladol. (2.) Ei fod yn bwriadu iddynt gael eu dwyn yn mlaen, er dyrchafiad moesol y bobl, a lleshad cyffredinol yr holl genhedloedd. (3.) Ei fod yn gwrandao ori y gorthrymedig yn yr oes hon, fel yn yr holl oesoedd a aethant heibio. (4.) Ei fod yn meddwl mynu ymwared cyflawn a pharhaus heb fod yn hir. (5.) Ei fod am i'r holl wlad i'w gydnabod Ef yn Ben ymostwng ger ei fron a chydymffurfio â ddeddf uniondeb tragwyddol ei Lywodraeth fawr, cyn y gall ddisgwyl llwyddiant parhaus a chyffredinol. (6.) Na

lwyddda gorseddfaine anwiredd yn awr mwy na chlynt.

3. Mae arnom eisiau cofio, mai ar dir trugar-
edd y mae yn cyfranu y cwbl i ni. Llefwn
am drugaredd yr Arglwydd. Os cofia drugar-
edd yn yr adeg bresenol, mae owymp y gorth-
rymwyr yn sicr. Parhawn mewn gweddi nes
rhodda yr Arglwydd heddwch i'r wlad na bu
ei fath, a llwyddiant i'w eglwys mwy grymus
nag erioed. Amen.

Flenpddiaeth.

CYWYDD Y DRINDOD DAFYDD ION- AWR.

GAN W. B. JONES.

RHIF. II.

Mae Dafydd Ionawr yn dechreu ar ei Fardd-
oniaeth Penigamp, fel mae holl awdwyr cyfan-
soddiadau barddonol o radd uchel, a meithder,
trwy gyfarch ac ymbil cynorthwy yr Awen
Nefolaidd. Felly mae Milton yn dechreu Oll
Gwynfa; Homer yr Iliad; Virgil yr Æneid;
Danté yr Inferno, &c. Dafydd Ionawr befyd
a ddylina y rheol arferedig hon:

Oh fawen oleuwen lwys!
Pêr odiaeth terch Paradwys!
Arglwyddes wâr y gloyddawn!
O' th herwydd wyf ddedwydd iawn!
Feth anwyd o'r fath wiwnef;
Ehê i yn Nuw, hyd y Nef:
Cân gu eurgân gywirgerdd,
Fy Nuwies, cân gynnes gerdd.
Mawl oesawl mai melynawin,
Cân folawd mai diawd win.

Yna gofyna:

I bwy'r euraif bêr araith,
Anfarwol sylweddol waith?

Ac mewn atebiad, dywed:

I fâd lâr y nef dirion,
Unig feudigedig Ion, &c.

Mae'r Bardd, cyn dechreu rhoddi hanes gwrth-
ryfel yr Angylion, yn anerech y Creawdwr yn
y deryn ardderchog a ganlyn:

Dy air, Ion, yrr daranau
Trymion yn wylltiau i was:
Gan boeth fyllt d' orwyllt, daran
Yr awyr du ro'r ar dân.
Nid yw'r ddaear hawddgar bon,
Y gyys donnawg eigion,
A glân sêr y goleuni,
Ond ail dim yn dy law di.
Yn nef wen wyd Na' yno,
A'r distryw nid yw dan do:
Ti yw'r Duw byw, Twr di ball,
A Duw uwchlaw pob deall.
Uu Sylwedd (dirgelaid gu)
Dra ethol; pwy all draethu
Y Drindod hyglod sy'n hon?
Celi sy'n gwel'd pob calon.
I gael rhyw debygoliaeth,
Gwelwn wawr y gwawl a wnaeth;
Mae'r Haul, y mawr Reolydd,
Brenin da hardd wybren dydd,
Yn dân glân, a goleuni,
A gwers iawn eres i ni:
Hynodawl mai hyn ydyw;
Ond wa Huan eirian yw.

Mae y Rhan Gyntaf o Gywydd y Drindod
yn traethu am Wrthryfel yr Angylion, a'u hall-
tudiaeth o'r Nef i Annwn. Y Greadigaeth
Newydd. Adda yn cael ei greu ar ddelw Duw.
Efa yn cael ei gwneuthur o asen Adda. Y
ddau yn eu diniweidrwydd a'u dedwyddwch
cynetig yn iMharadwys. Satan yn anerech y
Tywysogion Uffernol yn Annwn, ac yn cy-
meryd ei daith oddiyno i chwilio am fangre
dyn. Owmp ein Rhieni Cyntaf a'u halitud-
iad o Eden.

Gwelir fod yma faes eang iawn; ac wedi
myned drosto gyda manylrydd, ofnem nas
gallwn roddi yr hyn oll a ddynunem mewn
un Erthygl. Ymdrechwn gadw fodd bynag at
ein cynllun, os bydd hyny yn alluadwy.

Mae'r darluniad o droseddiad yr Angylion y
rhai ni chadwasant eu dechreuod, er nad yd-
yw yn cyneryd ond ychydig o le yn y Cywydd,
eto yn rymus a barddonol dros ben.

Mae'r hanes im' mor hynod,
Balebient, hwy fyent fod
Gogyluwch, neu'n uwch na Ner,
Uwch bacl-dad yr uchelder!
Yn ebrwydd o herwydd hyn,
Y Dirfawr y Diderfen,
Mewn neithawl ryfeddawl fodd
Y dieith cyndyn a daflodd
O wawl hylfydawl Nef fry
I wybren Uffern obry: &c. Rh. i. 49—80

Wedi ysgubo y *Rebels* i ddyoddef eu cosb an-
aele yn Annwn, mae y Creawdwr mawr yn
gorchymyn y Greadigaeth i fodolaeth o'r Cy-
mysgfa (*Chaos*) derfysgawl.

Chwimmwth, wrth y Gorchymyn,
I wneud a bair Gair Duw gwyn,
Y ddeg, y fawr Greadigaeth
O'r cymysg derfysg y daeth, &c. 81—98

Mae darluniad y Bardd o'r Greadigaeth, yr
Anifeiliaid, yr Ehedaiid, yr Ymlusgiaid &c., yn
llawn o geinion awenyddawl. Yr oedd yn
eisiau yn ychwanegol Llyn, i goroni y cyfan,
roi mawl i'r Creawdwr, ac i fod yn ben ar bob
creadur arall. Felly gwnaeth Duw ddyn ar ei
lun a'i ddelw ei hun, a rhoddodd iddo yr enw
Adda. Syna y creadur newydd yn fawr pan
edrychais oddiamgylch; ac mae y dull y des-
grifir ef yn myned yma a thraw, gan sylwi ar
y naill wrthrych ar ol y llall, yn feistrolgar
dros ben. Yn y man mae yr hyn a gorona-
dyn uwchlaw pob creadur arall yn dyfod i'r
amlwg, gan ei fod yn ymresymu ynddo ei hun-
pa fodd y daeth i fodolaeth:

Pwy'm creodd, pa fodd a fu?
Ryw fodd mae dros ryfeddu.

Gwel y darlennydd y llinellau, Rh. i. 120—140.

Dan wybren y nen wiwnef
Nid oes neb i'w ateb ef

Wedi ynholi a synfysyrio am amser, daeth i'r
penderfyniad mai

Rhyw Awdwr mawr, mae'n rheidiawl,
A'm creodd, galwodd i'r gwawl.

Yna dyrchafai ei galon a'i enaid i fyny at yr hwn a'i gwnaeth:

Y gwir yn gywir a ge's!
A hynod ydyw'r hanes!
Duw gwynn! anweledig wyt!
Duw Awdwr! Yspryd ydwyf!
Duw da! o'th law di denodd!
Y Byd; mor hyfryd y rhodd!
Rhwydd! mae drws ryfeddod!
Trag'wyddol anfeidrol Fod!

Edrycha i fyny a gwel yr

Haul tirion Daear lou laa.

a syn fyfyrta, gan ddyweyd:

Wyf syn, maent dros fy synwyr;
Tydi ob Gelli a'u gwyr.

Gorweddai o'r diwedd ar y ddacar, a thuo iawn hunodd:

Breuddwydiodd ef
Mai trwy'r eirian lan loywnof
Yr elai, a gweiai gain
Gaerog Baradwys gywraîn.

Wedi deffroi, ac yn ebrwydd llongyfarchwyd ef gan ber sain canïadau adar y coedwigoedd. Tra yn yfed i mewn i'w enaid y *music* boreuol, ymddangosodd ei Greawdwr iddo ar agwedd gwr, gan ddyweyd:

Myfi yw Naf, Myfi wnaeth
Gaer deg y Greauigaeth.

Fel hyn, yn unol a'r hanes Yagrythyrol, mae y Bardd yn dyfod a dyn a Duw yn moren amser i gymdeithasu a'u gilydd. Adda pan yn clywed ac yn gwelw Duw Gwyn:

Syrthiudd o'i lwyrdd i lawr
Ar ei wyneb eirianwawr:

Yna mae Duw yn dyfod yn nes at deimlad ei greadur, ac yn dyweyd:

Mi, Addaf, yw'th Naf, a'th Nawdd
Haelionus, Mi a'th luniawdd.

Ac yn hysbysu iddo fod holl ffrwythan Paradwys at ei wasanaeth:

Ond yr un a'i dirionwawr,
Sy'n edrych mor wych ei wawr,
Cauolbren Eden ydyw,
A thog bren gwybodaeth yw.
Er mor wiw purliw'r periwyth,
Cofia, na phrola mo'i ffrwyth, &c. 211—222.

Wedi gosod o flaen ein oyd-dad y canlyniadau dychrynllyd a ddyl'nai droseddiad o'r gorohymyn a roddasid iddo gan ei Greawdwr, mae Adda yn dyweyd:

Ob lawned yw'th haelioni,
Iou mād, a'th fwynder i ni!
Dy arch, gyda mawr barch byth,
A gofiat yn dragyfyth.

Wedi hyn mae Duw yn dangos i Adda y fath ddarpariaeth gyflawn sydd ar ei gyfer; y byd wedi ei greu iddo ef, ac yn neillduol Gardd Paradwys:

Ddyn teg, yr Ardd bon i ti,
A luntais o'm haelioni.
Ehediad y nef boywdeg,
Llu dw'r dwfn, llu daear deg,
Ar y rhai'n, wr cywraîn'ou
Ddoethwas, coi arglwyddiaethu. 229—238.

O flaen Adda gan grynnu, y mae pob creadur byw yn symud, ac yn derbyn ei enw priodol, ac ar ol i'r gwasanaeth hwn gael ei gyflawni, mae'r Ion mawr mad yn selio y cyfan a'i gymeradwyaeth, ac yn dyweyd:

Eu henwas ro'ist yn hynod,
Gan hyny felly cant fod.

Ti fydd i'w hetifeddu,
Ti fydd yn Llywydd eu llu. 252.

Mae Adda yn cydnabod helaethrwydd ei lywodraeth, ac yn addoli eilwaith. Wedi'n gyda gwylder y mae yn dyweyd fod i bob un o'r aneirif greaduriaid ei gymmar, a chrybwylla am ei sefyllfa unigaidd ei hun. Addawa'r Ior anfon o'r wiwnes angylion i gymdeithasu ag ef. Eithr Adda, gan ymwroli, a ddadlena fod holl greaduriaid anian wedi eu huno, ac erfynia ar iddo yntau gael

Cymmar hynaws
Resymol, rinweddol naws &c. 260—286.

Mae Duw yn awr yn hysbysu i Adda ei fod wedi arfaethu erddo cyn ido ddymuno hyny:

Gymmar hygar ei hagwedd.

Desgrifia y Bardd mewn dull esmwyth, naturiol, fel y bu i'r Ion roddi cwsag ar Adda, a chymeryd un o'i ais, yna:

Creodd e luniodd a'i law
Gymdeithas addas iddaw.

Tra yn nghwsg, breuddwydiodd Adda weled ei Rieiddlws gymmwys gymmar &c 300—324.

A phan

Ddibunodd, llemodd yn lloa
I gael hoffder ei galon.

Mae y greadigaeth newydd, y fenyw gyntaf, yn rhagori ar y gwawl yn ei gogoniant cyntefig; safai o'r neilldu mewn gwylder a synfyfyrdod. Nesaodd Adda ati, ac yn ebrwydd:

Hi, Gwawr gu hygar, a gaid
Yn llouni ei holl enaid.
Gwenodd, hyfryddodd ei fron.
Yua llefudd yn union,
Fy nghalon! fy nghy' we'y!
Attai fy neisyfied sy!
Gwraig ola gywir galon.
Ddi lya, o'm hyatlys yw hon:
Tro, fy meinwen barwen i'er,
Dy wyneb attai'n dyner! &c. 331—342.

Mae Efa gyda gwylder cynwynol, yn cilio ac yn troi o'r neilldu, ond fel ei olynwyr, mae ein cyn-dad yn penderfynu y mynai feddianu serch-iadau y fun dirion, ac yna fodd yn ei llaw, a chyd mwy o daerineb llwyddodd i'w chael i'w fynwes.

Mae desgrifiad y Bardd o Efa yn ddedwydd a thlwa, er nad ydyw mor gelfyddgar a llafur-fawr ag eiddo Milton:

Goddidog i gyd ydoedd.
Ei llan yn gywir oll oedd:
Ei gwridd oedd lawn mor groynwdeg,
Mor gain a llw'r Dwyrain deg, &c. 354—362.

Mae sefyllfa Palas ein Rhieni cyntaf ar fryn

yn nghanol yr Ardd,—cannoedd o rodfân yn tywys tuag ato, wedi ei amgylchynu a holl brydfertlïon Creadigaeth, afon loywlawn lwys yn rhedeg wrth ei odre,—yn swynol ac yn darawiadol iawn. Yr oedd wedi ei barotol iddynt gan yr Ior Ei Hun! Yno am y tro cyn-oyntaf yr arweinïai Adda ei wraig yn ei gogoniant cyntefig, wedi eu huno megis un enaid gan Naf y nefoedd—yno yr aethant yn eu dinwiweidrwydd, yn eu purdeb, a'u dedwyddwch, perffeithrwydd yr hwn nis gallwn ni ei amgyffred. Yno adroddai Adda i Efa yr hyn oll a glywodd gan ei Greawdwr, a'i

Wraig oleuwawr
Wrandawai, ryfeddai'n fawr.

Yn y dedwyddwch hwn, ymddengys fel pe byddai holl anian yn cyd-lawenhau:

Gardd Eden. un gerdd ydoedd,
Amryw dôn gyson ar goedd;
Coed lïosog, cyd leisiau'
Wybrennaw! ragorol gân.

Mae'r Haul yn awr yn maohlud yn y gorllewin; mae nos dywyll yn dystewi, y sêr, fyrrd, fyrrd, yn dysgleirio yn y ffurfafen, a'r Lloer, Brenhines y Nos, yn ei gogoniant arian-aidd. Gwelai Naf fod gwaith y Creawd wedi ei gwblhau ac efe a'i bendithiodd, gan orchymyn i Adda gynyddu, a lluosogi.

Meibion gwynion gwlad fawr gogoniant,
Filoedd yn awr, gorfoleddu a wnant, &c. 415—436.

Yr oedd yr olygfa newydd yn ei holl ardderchawgrwydd a'i gogoniant mawr, yn llenwi calonau ein Rhiaint Cyntaf; yn enwedig felly yn eu mwyniant o'u teimladau presenol yn tarddu oddiar eu cariad a'u serch pur tuag at eu gilydd, a molawd i'w Creawdwr daionus:

Isel hwy ymgrymmasent
O flaen Ion, a'i foli wnant.
Yn siriol ddeuddyn seirian,
Aent i'w Palas gloywlas glân,
I gysgodawg wasgadwydd
I huo nos deffro dydd. 437—442.

Yr ydym wedi dilyn ein Rhioni Cyntaf, nes y maent wedi cilio dan adenydd y nos i'w Palas gloywlas.

Gadewch i ni edrych pa beth sydd yn oymeryd lle oddiallan i'r llanerch dedwydd hwn, tuallan i gaerau a therfynau y Baradwys hon, lle mae Adda ac Efa am y tro cyntaf yn gorwedd y naill yn mynwes y llall, yn eu diniweidrwydd a'u hapusrwydd digymysg, wedi iddynt fwynhau y noagerdd (*serenade*) fwyaf goneddus a gafwyd byth wedi hyny gan neb ar achlysur eu dyweddioliad!

Mae yn rhwyddach, medd un, myned chwe' milldir o ffordd i wrando pregeth, na threalio pymtheg mynyd mewn myfyrdod a gweddi wrth feddwl am dani yn y dirgel, fel y dylwn wneud ar ei myned adraf.

Barddonol.

MARWNAD

MRS. LAURA GRIFFITHS, PROSPECT, ONEIDA CO., N. Y.

Bu farw Ion. 29, 1864 Oed 50 ml.

Awenyddes fwyn Oneida
A yingrymodd wrth y Groes;
Syllodd ar y gwir Fessia
Arul yn ei farwol loes;
Gwelodd Hynon yn ei gaon,
O hon liliad ca' rad pur;
Ytel wnaeth o i ffrydiau gloywou,
Er iachau ei phoen a'i ciur.

Nid anghollodd yr olygfa,
Teimlai'n wylaid hyd ei oes;
Cafodd hedd wrth Drugareddfa
lawn dyhuddol mawr y Groes;
Dwys fylyriodd ar ei lawreud,
Dyma'r brif ryfeddod wnaed;
Teimlodd, profodd, hon ei rinwedd,
Cânai'n seis am y gwaed.

Gwir, harddones o bar ddoniau,
Oedd dan nawdd y Dwykil Dri;
Rhwydd anadlai nefol odliu,
Tryleu oedd ei hawen hi;
Ysbryd byw yn llawn o gariad
A gartrefai dan ei bro;
Mwynion dānau telyu teimlad,
Cânai ar y ddaear hon.

Cu leferydd iawn Calafia.
Ac athrawiaeth dwytol ras,
Mit melusach oedd i Laura
Na holl leisiau daear lās;
Pan yn gwrando'r weinidogaeth
O mor siriol oedd ei gwedd;
Wylai; gwēnai; lechydwrtaeth
Ddygodd iddi fythol hedd.

Gyda'r saint y gwnaeth ei chartref,
Cyson rodiodd gyda'i Duw;
O mor euwog oedd am dangnef,
Carodd ei holl eiriau gwiw;
Cafodd groesau a gofidion,
A hir gystudd ar y llawr;
Glynodd wrth ei Duw yn flyddlon,
Cânai hyd yr olaf awr.

Yn y dyffryn tywyll garw
Gwelodd wawr y nefol wlad;
Fel tēg fordaith fēr oedd marw
Iddi hi i dŷ ei Thad;
Croesi'r allu wnaeth dan gau,
Heb ei niwl na'i gerwin dōn,
Yn nghymdeithas awyl leu,
Gwēnai yn ei wyneb llon.

Na alarwn ym ein Laura,
Iach, a dedwydd, gydag Efa,
Heddyw ydyw yn y Wynfa,
Chwery delyn aur y nef;
Uwch, melusach, yw ei thōnau,
Na holl dānau'r engyl llon;
Adeau y tragwyddol fryniau,
Odiau pur nefolltwyn hon.

Teimlad hiraeth tyner galon
A gâr wylu ar ei bedd;
Ond cwyd fydd ei chryf olygon.
Bylwa ar ei nefol wedd,—
Dywed, "Deimlad sych dy ddagrau,
Huo mae yn llwch y llawr,
Daw y dydd dyddymir angau,
Yn yr adwedd olaf mawr."

Tra yn Prospect, poen, heibalon,
Flinent iddyfryn hon o hyd;
Ond bath y'nt ei phur gysuron
Yn y nefol fythol fydd?
Byth cynyddu yn Mbaradwys,
Gyda'r saint a'r engyl glân;
Yuo caiff ddedwyddol orphwys,
A thragwyddol fydd ei ehan.

LORNEYA GWILHELO.

New York, Mawrth 1, 1864.

PENILLION

I anerech Mr. David a Mrs. Elizabeth Roberts, o ardal Gomer. Allen O., ar farwolaeth ei hunig ferch ANNE ELIZABETH, yr hon fu farw Medi 16, 1863, ychydig dros flwydd a chwarter oed.

Pethau benthyg ydyw pob peth
I ni ar y ddaear hon,
Cawsoch chwithau fenthyg lili
Ddengar liw a llygad llon;
O mor anwyl hawddgar befyd
Llanwai wagle 'r ardd a'i brh,
Hawdd i gariad y Rhleai
Chwyddo 'n ormod ati hi.
Wedi bod flynyddau meithion
Dim ond *Rhosyn* yn yr ardd,
Tanai'r serch enynai'r cariad
Gwel'd y liwgar lili hardd,*
Ond yr hwn a'i rhodd yn tentyg
Welodd le i'w lili lon
I'w hail blannu 'ngwely 'r blodau
Yn yr ardd sydd ger ei froa.

Auhawdd oedd i gariad feddwl
Am i'r boff flodeuyn cu
Golli 'r hawddgar liw, a gwywo,
Syrthio i lawr i'r ddaear ddu,
Gwell ar les y serch a'r teimlad
Sylwi ar y genad hardd
Yn codl'r sylwedd byw i syny
I'w fado fry i'r neiol ardd.

O rieni, ceislawch feddwl
Hardded mae 'n blodau 'n awt,
Fry yn nghanol myrdd o flodau
'R ardd o gylch yr orsedd fawr,
Yno mae eich hawddgar lili
'N dena sylw engyl nef,
At ei harddwch a'i lledneisrwydd
Dan weniadau'i wyneb Ef.

Anfarwoldeb wedi 'i stampio
Ar bob cyneddf yno sy',
Anfarwoldeb ar bob llinyn
Tant a thelyn aur sydd fry,
A phob rhoen hardd a lili
Wigant anfarwoldeb mwy,
Bywyd ydyw pob peth yno
Gwywo byth nis gallant hwy.

Peidiwch edrych gormod arni
Yn y teulu tel y bu
Rho'wch ei gwisgoedd hardd a'i phethau
Gynt, i gadw o'r naill du,
Syllwch heibio 'r haul a'r heuliau
Arni yn ei gwisgoedd gwyn,
Ni all engyl lai na'i boff
Caru ei chwmm y pryd hyn.

Allen, O., Mawrth 1. JOSIAH BREYNMAIR.

GALARGAN

AR OL D. S. JONES, EBENSBURG.

Byd yw hwn sy'n llawn o alar,
A thrallodion y bob rhyw,
Meddwl heddyw fod rhyw wynfyd,
Dranoeth trallod gaid y byw,
Ar ryw noswaith yn mis Hydref,
Pan oedd haf yn cilio draw,
Fe aeth un o'n harddai niâu,
Hyn a lanwodd pawb a braw.

Dafydd Jones y tawel fachgen
Yn y byd a'r eglwys hon,
Un oedd hynod fwyn a thawel,
Ni wna'i gam a neb o'r bron,
Colled gadd y byd a'r eglwys,
Pa faint mwy ei fam ei hun,
Oedd ei chysur yn ei henant,
Dafydd oedd yr unig un.

Byr ei oes fu ar y ddaear,
Ni chadd yma amser mawr,

* Yr oedd ei hunig fab, John, yn 14 blwydd oed, pan ganwyd Anne Elizabeth.

Flyddlon fu yn ngwaith ei Brynwr
Tra bu yma ar y llawr,
Ysgrifennai a phrydyddai
I roi clod i'w Brynwr cu,
Gwaith a ddarfu ar y ddaear,
Yn lle 'r groes cadd goron fry.

Fe ddarfyddodd deithio 'r ddaear
Gofid byd fe gadd ei ran
Byth ni cheir ei weled mwyach
Yn dod adref o un man,
Ol ei law a gwaith ei fysedd
Sydd i'w gwel'd mewn llawer lle,
Cadd well gwaith i wneud a'i ddwylo,
Cannu 'r Delyn yn y Ne'.

Ei ddwy chwaer, a'i fam anwylgu,
Ni ddaw atoch byth yn hwy;
Ef yn gyntaf ddarfu groesi,
Ala douog rhaid myn'd trwy;
O hen daid, na wneuch anghofio,
Am y siwrnai sydd o'ch blaen,
Taith yw hon, rhaid pawb ei theithio,
Noddfa, noddfa, y'ngwaed yr Oen!

Wrth ddytewi mi ddymunwn
I chwibaidio wylo 'n hwy,
Ymddiriedwch yn yr Iesu,
Bywyd sy'n ei farwol glwy',
Pan fo'r byd, a phawb yn cilio,
Crefydd Dafydd tydd pryd hyn
'N fwy ei gwerth, na'r byd yn gyfan,
Hon a'ch cynal yn y glyn.

Ebensburg.

CYFILLER.

COFION AT GYFALL.

Iechyd a dyddiau gwygion,—am einioes
Ddymuna Ionoron,
A gwel'd ambeill linell lon
I seiri 'r coesau hirion.

Ai byw Gwilym Ab Ioan—'a'i deula f—
Mae 'i dalent yn hepiant;
A lliod rhyw gyflafan
I dŷ 'r gwr i ryda'r gân?

IONORON GLAN DWYRD.

ER COF AM Y PARCH. LOT JENKINS,
ST. CLAIR.

Yr hon fu farw Chwef. 24, 1863, yn 31 ml. oed.

Mae rhyw alar trwm a biraeth
Heddyw 'n llechu tan fy mron,
Wrth adgofio am gyfeillion
Gelnodd ar y ddaear hon,
Gado eu gwaith myn'd at eu gwobr
Mae cenhadon Brenin Ner,
Fe fu farw fy anwyl gyfaill,
Parch. Lot Jenkins o Saint Clair.

Rwy'n dymuno arnat brydydd
Faddau beia 'm galar gân,
Wnes wrth gyfio 'm hanwyl gyfaill
Aeth i'r gwynfyd o fy mlaen,
Ar ol dysgwyl bron am flydyddyn
Wrth ryw brydydd gwell na mi
Am wneud Cân er cof am dano
Ofer fa 'm dysgwyliad i.

Troi fy ngolwg o'r areithfa
Gwel'd oddiyno ei gareg fodd,
Man lle mae yn tawel huno
Heddyw 'n oer a gwael ei wedd,
Yn y gladdfa wrth gapel Pottaville
Lle dymunodd orwedd lawr,
Yno fe gaid dawl orphwys
Hyd nes cân yr udgorn mawr.

'Rwyf heddyw 'n cofio 'r borau
Pan aethym ato i'r tŷ.
Bum deir-awr wrth ei wely
Ar lan yr afon ddu,
Ymddyddan wna'i yn siriol
Er bod ei boen yn fawr,
Am grefydd a'i chysuron
A'r wlad sydd uwch y llawr,

Wrth ysgwyd llaw cyn 'madael
Dyweddodd wrthyf fi
Dewch yma eto 'n fuan,
Fy mrawd, i ymwel'd a mi;
Ychydig iawn fedilyllais
Fod hoco yr olaf awr
Am byth i wel'd fy ngysfath
Y'ngwlad y cystudd mawr.

Fel hyn yr ymadawom
Ein dau ar hyn o bryd,
Mewn bwriad ail gyfarfod
Cyn iddo ymado a'r byd;
Ond cyn myn'd yno 'r ailwaith
Daeth newydd syn i mi
Fod Jenkins wedi mawr,
A gado ein daear ni!

Dydd Llun prydawn y cefnais
Ar f' hawddgar gyfaill llon,
Dydd Mawrth am naw y boreu
Y gwelodd poeu ei fron,
Ffodd cystudd blin a galar
Am byth oddiwtho ef,
Ddaw dim o'r cyfryw betbau
I awyr iach y nef.

Y pedwarydd dydd ar hugain
O fis Chwefror oedd y dydd,
Torodd angau i holl gadwynau
Rhodd ei draed yn berffaith rydd,
Dounaw cant a thair a thrigain
Ydoedd oedran Iesu gwiw,
Ac un flwydd a deg ar hugain
Gafodd Jenkins yma i lyw.

Saint Clair, ti gollast genad
Oedd ffyddlon dros ei Ddau,
Bu yna dros ddwy flynedd
Y'ngwinllan Iesu gwiw,
Chwi, Gymry, i'u ei wraudo
'N pregethu geiriau 'r ffydd,
'Chewch mwy un rhybudd ganddo
I ffoi rhag ffid a fydd.

Causfyddir yn y capel
'Rt arwyddion galar sy'
Wrth edrych ar y Pulpit
Sy'n gwisgo 'r brethyn du,
Mae crybwyll am ei enw
Mewn manau gynt lle bo,
Yn cwrdd â thanau hiraeth
Mewn rhyw gyfeillion iu.

Nid yn Pomeroy mae heddyw
Yn nhalaeth tawr Ohio draw,
Na Saint Clair yn Pennsylvania,
Yn ei ol byth mwy ni ddaw,
Rhodd ffarwel i fyf y croesau
A gofiau daear lawr,
Mae ef heddyw 'n berffaith ddedydd
Wedi myn'd i'r gwynfod mawr.

Mae ei gorph yn tawel hono
Ac mae 'r talod pridd dan glo,
Yn hen garchar tywyll angau
Yn y graian gwely 'r gro;
Ond daw borau y dihonir
Pawb sy'n cysgu 'n llwch y llawr,
Pan y can 'r Archangel cadarn
Gloch yr Adgyfodiad mawr.

Gwelodd fyrdd o ryfeddodau
Wedi gado 'n daear ni,
Wrth fyn'd heibio'r bydoedd mawrion
A phlanedau fwy na rhi,
Heibio i drigfa ser aefydlog
Ar ei daith awyrawl fry,
Wrth fyn'd adre i Gaersalem
At yr anfarwoliau iu.

Rhyfeddodau 'r daith ddifanodd
Yn y palas mawr i ti,
Sydd a phob ystafell ynddo
F'il yn fwy na'n daear ni,
Gwel'd y man bu 'r cynghor borau
Rhwyg y Dawdod tri yn un,
Lle cynlluniwyd gan ddoethineb
Ffordd trwy ras i gadw dyn.

Chwareu mlaen, fy mrawd, dy delyn
Mwyach yn y gwynfyd hir,
Lle gadewaist fi 'rwyf eto
Yma yn yr anial dir,
Nid rhyw hir y byddaf finau
Cyn dod yna i'r wlad rwyf ti,
At fy anwyl Brynwr Iesu
Yr hwn fo farw ar Galfari.

Pottsville, Pa.

M. D. MOREAN.

Coded y Dwygywr yr uchod.

Ganesiaeth Gartrefol.

FFURFIAD CYMDEITHAS FEIBLAIDD MONROE CO, IOWA.

Cynaliwyd cwrdd cyhoeddus Ion. 31, i areithio ar achosion y Beibl Gymdeithas, gyda bwriad i alw sylw y gymydogiaeth yn gyffredinol at yr achos teiliwng hwn, yn mha un y cytunwyd yn unfrydol ar y pethau canlynol:—

1. Ein bod yn fwrdd Cymdeithas Feiblaidd Gymreig, gy'northwyol i'r Fam Gymdeithas yn New York.

2. Y bydd yn adnabyddus wrth yr enw, Beibl Gymdeithas Gymreig Monroe Co., Iowa.

3. Mai ei dyben fydd, lledaenu yr Ysgrifthyrau, heb un sylwedd nac eponiad, yn gyntaf yn ein hardaloedd ein hunain, ac hyd ag a allom, mewn undeb a'r Gymdeithas yn New York. dros y byd.

4. Fod y Gymdeithas hon yn cael ei chario yn mlaen gan fwrdd o swyddogion, sef llywydd, islywydd, dau ysgrifenydd, trysoydd, a saith o gyd drefnwyr, pump o ba rai a ystyrir yn quorum.

5. Bod cwrdd blynyddol i gael ei gynnal, perthynol i'r Gymdeithas, i'r dyben i areithio ar yr achos, a darllen cyfrifon y flwyddyn a aeth heibio, a dewis swyddogion am y flwyddyn ddyfodol—yr amser i'w bennodi gan y trefnwyr.

Dewiswyd y personau canlynol yn swyddogion am y flwyddyn hon:—Llywydd, Parch. T. Jones; Islywydd, Mr. Baines; Ysgrifenyddion D. James a J. T. Davies; Trysoydd, T. J. John; Trefnwyr, T. J. Evans, S. T. Jones, Ed. Morris, B. F. Jones, T. D. Jones, S. Lloyd a W. Lewis.

Casglwyd ar ddiwedd y cwrdd y swm o \$43. Dysgwylir chwanegiad eto at hyn pan elo y casglwyddion oddiamgylch. J. T. DAVIES, Ysg.

OYFARFOD TRIMISOL TRENTON.

Ymgynullodd gweinidogion a chynrychiolwyr yr eglwys Cynulleidfaoel yn Trenton ar y 9 o'r 10 o Mawrth, 1864. Gwnaed sylwadau yn y lle cyntaf ar symudiad y Parch. David Hughes o'n plith trwy angau. Yna,

Pen. 1. Ein bod fel gweinidogion ac eglwys perthynol i Gymanfa Talaeth Efrog Newydd yn cydnabod y llaw ddwyfol yn symudiad trwy angau ein hen frawd a'n cyfaill y Parch. David Hughes, South Trenton, y dylem ninau ymdrechfa bod yn fyddlon gyda gwaith ein Harglwydd weddill byr ein hoes, gan fod dydd gwaith amryw o honon bron a'i orphen.

Pen. 2. Ein bod yn cydymdeimlo â'i weddus

yn ei thralod a'i galar; gan ddymuno i Farnwr y gweddwon fod yn amddiffyn iddi, ei chysuro a'i chynnal yn ei ben ddyddiau; y perthynasau oll a fyddont dan nodded y nef.

Darlleuwyd llythyr oddiwrth y Parch E. Davies, Waterville, yr hwn oedd wedi ei luddias i fod yn bresenol gau afiechyd.

Pen. 3 Ein bod fel cyfarfod yn cydymdeimlo â'r brawd E. Davies, Waterville, yn ei gvatudd a'i afiechyd, a'n bod yn gobeithio ac yn diagwyl yn hyderus y bydd iddo gael adferind buan, er cysur i'w briod a'i blant ac er cyuorthwy i eglwys Dduw.

Bu achos yr ysgol Sabbothol dan sylw—rhyfedd ei bod yn cael ei hesgeuluso mewn manau yn y gauaf, ni ddylai y pethau hyn fod gyd ag achos mor dda. Ar hyn

Pen. 4. Fod y brodyr yn y weinidogaeth ac eraill, os deuant, i fyned allan i'r gwahanol fanau i ddweyd ar yr ysgol Sabbothol, i ymdrechu cael adfywiad ar yr achos hwn.

Pen. 5. Ein bod yn dymuno ar yr ysgolion Sabbothol yn y gwahanol fanau i gael papur bychan i'r plant; er eu cefnogi a'u dwyu yn mlawn mewn gwybodaeth a rhinwedd.

Pen. 6. Ein bod fel cynadledd yn auron dymuniad taer at yr eglwys yn ein plith i ganiatau i'w gweinidogion i fyued i bregethu mor aml ag y gallant i'r manau sydd yn ymddifad o weinidogaeth aefydlog.

Pen. 7. Ein bod fel Undeb yn dymuno codi i sylw achos y CENHADWR AMERICANIDD; dan olygiaeth y Parch. R. Everett, D. D. Y mae yn gyhoeddiad teilwng o gefnogaeth, y mae y defnyddiau wedi codi yn eu pris, ac o ganlyniad (i'r dyben o'i gynnal yn llwyddiannus) dylai ei gylchrediad fod yn helaethach; y mae ynddo o fis i fis bethau gwir werthfawr; hyderwn y bydd i'r cyfeillion yn y gwahanol fanau yn mhell ac yn agos ymdrechu mwy dros ei gylchrediad—y mae y Cyhoeddiad a'i Olygydd yn deilwng o bob cefnogaeth.

Pen. 8. Fod y cwrdd chwarterol nesaf i fod yn Waterville—yr ameer i'w nodi eto trwy y CENHADWR.

Gwnaed sylw ar y casgliad bwriadol at Gapel Prospect. Gau fod y tymor hwn yn antanteisïol i fyned oddiamgylch, bydd i'r brodyr fyued i'r gwahanol fanau tua diwedd mis Mai neu ddechreu Mehefin nesaf.

Cafwyd pregethu y nos flaenaf, a thranoeth, hyderir y bydd ol y cyfarfod er daioni. Y brodyr a gymerasant ran yn ngwaith cyhoeddus y cyfarfod oeddynt y Parchn. M. Roberts, Wm. D. Williams, James Griffiths, L. D. Howell, J. R. Jones, William E. Jones (T. C.) o athrofa Whitesboro, H. B. Williams, D. E. Prichard, a J. R. Griffith.

J. R. GRIFFITH, Ysg.

ANRHEG (DONATION.)

Yr wyf yn teimlo fy rhwymau yn fawr i gyd-mebod yr eglwys a'r ardal, yn heu ac yn ieuanc,

am eu hymwelad caredig yn ein tŷ newydd helaeth a chafleus i'r Capel, y flwyddyn hon fel arferol, aef Chwef. 16, ond fod y rhoddion yn helaethach nag arferol. Derbyniaisom rhwng arian a rhoddion y swm o \$101 yn ddi draul i ni, a dichen y daw peth i fewn eto. Nis gallaf ar bapwr ac i'w amlygu fy uheimpladau diolchgar am y sirioldeb a'r caredigrwydd a ddangoswyd tuag atom fel teulu. Mae y caredigrwydd a dderbyniasom yn cynhesu fy meddwl at yr ardal yn fwy nag erioed, ac yn peri i mi ddymuno bod yn fwy flyddlon y rhan sydd yn ol o'm gweinidogaeth yn eu mysg. Yr ydym wedi bod yn llafurus iawn gyda chladdedig-igaethau yn y flwyddyn a aeth hebio; gobeithio yr atalia augau ei law yn yr ardaloedd hyn.

Yr eiddoch S. A. WILLIAMS.

ODDIWRTH UN O DDOSBARTHWR Y TRAETHODAU.

Anwyl Frawd Everett.—Bum yn ngwasanaeth Cymdeithas y Traethodau N. Y., er Hydref 1853, yr hyn sydd ychydig dros ddeng mlynedd.

Rhoddais filoedd o Traethodau a dosparthais filoedd lawer o'r llyfrau crefyddol gorau sydd i'w cael yn yr iaith Saesonaeg, a dywed llawer fod Cymdeithas y Traethodau yn argraffu "hufen Duwinyddiaeth y byd."

Nid ydyw cyflog Colporteur yn fawr—eto teimlaf yn ddedwydd yn y gwaith, ystyriaf ei fod yn fraint i mi gael gweithio cyhyd yn Ngwiullan fy Arglywydd mewn maes mor helaeth a chydâ'r fath arfau ardderchog.

Oddeutu blwyddyn yn ol cefais Donation gan y cyfeillion ger Berlin, yn mha un y dangoswyd caredigrwydd neillduol gan y Cymry a'r Americanaid. Yr ydoedd gweled y tŷ mor llawn yn lloni fy meddwl ac yn rhoddi nerth adnewyddol ynywyl i wneud daioni.

Eleni derbyniaisom gestaid o ddillad yn rhodd oddi wrth Foneddigesau y Reform Dutch Church o Harlem, N. Y.

Ystyriwyf ei fod yn anrhydedd i'r Cymry fod un o'u meibion wedi cael y fath rodd mewn gwlad estronol gan bersonau anadnabyddus. Dymunwyf ymddwyn i deilyngu y fath rodd. Anfonais llythyr o gydnabyddiaeth iddynt, ac yr ydoedd yn dda genyf gael arllwys fy nheimplad mewn firwd o eiriau diolchgar.

Derbyniais llythyr yn ol yn cynwys dau ddolar i dalu am gludiad y dillad o New York i Berlin, a dywedai y Foneddiges Ingraham dros y bonedd-igessau o Harlem fel y canlyn:

"Nid oeddem yn ystyried ei bod yn iawn i chwi dalu o'ch cyflog fechan am gludiad y dillad.

Bwriadwn eich cofio eto yn y dyfodol; teimlwn ddyddordeb ueillduol ynoch chwi a'ch teulu yn ol llaw.

Gwyddom eich bod chwi a'ch priod yn gwnaed aberth mawr i helaethu teyrnas ein banwyl War-edwr bendigaid; ac os bydd i'r rhoddion hyn gy-aro ychydig ar ei blant Ef teimlwn yn ddedwydd, ac os bydd i chwi gyfnewid lle eich preswylfod byddwch sicr o'u hyabyau."

Mae y caredigrwydd a'r rhoddion hyn yn wehel alw arnaf ymgyflwyno yn fwy llwyr at wasanaeth Cymdeithas y Traethodau yn nghyda dyblu fy niwydrwydd i daenu gwybodaeth o Grist croesoeliedig, a chyhoeddi anchwiliadwy olud gras i drigolion audwyot ein byd ni. Yr eiddoch yn barchus yn nghariad y gwirionedd.

Berlin, Wis.

JOHN A. JONES.

BEIBL GYMDEITHAS SWYDD LICKING, O.

Talfyriad o weithrediadau y cwrdd blynyddol

Ion. 1, 1864.

Cytunwyd ar amrywiol benderfyniadau. Cymradwywyd cyfrifon y Trysorydd. Gwnaed y Parch. John Williams yn aelod am ei oes o'r Fam Gymdeithas. Neillduwyd yn swyddogion am y fl. hon—yn Llywydd, y Parch. D. Price; Is-lywyddion, gweinidogion a phregethwyr perthynol i'r gymdeithas hon; Trysorydd, James D. Williams; Ysgrifenydd, John W. Jones. Fod y Trysorydd i safon am Lyfrau fel y byddo galwad am danynt.

Cyfrifon y Trysorydd aydd fel y canlyn;

Derbyniadau.

Arian ar law,.....	\$155 10
Llyfrau,.....	71 02
	226 12

Taliadau 1863.

Yn rhodd i'r Fam Gymdeithas,.....	144 00
Am gludiad llythyrau a llyfrau,.....	1 75
Am lyfrau,.....	7 70
Testament yn rhodd,.....	35
Am lyfrau i'r casglyddion,.....	50
Llyfrau ar law,.....	31 12
Arian ar law,.....	40 70

\$226 12

SEFYLLFA Y GYMDEITHAS ION. 1, 1864.

Derbyniadau.

Arian ar law,.....	40 70
Llyfrau,.....	31 12
Derbyniwyd gan y Casglyddion o Newark,.....	85 60
Granville,.....	16 20
Saron,.....	8 70
St. Albans,.....	4 00
Harrison,.....	1 35

\$187 67

Taliadau.

Yn rhodd i'r Fam Gymdeithas,.....	73 30
Am lyfrau,.....	49 90
Parch. John Williams, <i>Life Member</i> ,.....	30 00

\$153 20

JOHN W. JONES, Ysg.

BEIBL GYMDEITHAS WAUKESHA, WIS.

Cynaliwyd oufed ar bymtheg cyfarfod blynyddol Gymdeithas Beiblau Waukesha, Wis., yn nghapel Jerusalem, ar yr 22ain o Ionawr, 1864.

Am 10 yn y boreu, dechreuwyd drwy ddarlenn yr ail Salm, a gweddio gan S. Howells, yr hwn a ddewiswyd yn llywydd am y dydd yn absenoldeb y Parch. G. Samuel. Profwyd cyfrifon y Trysorydd gan y Prawfyddion a chafwyd hwynt yn gywir.

Dewiswyd yn swyddogion am y flwyddyn Llywydd, S. Howells; Is Lywyddion, Parchn. J. H. Evans, O. Hughes, D. Jenkins, D. Williams, Richard Griffith, D. S. Davies (Ixonia), Mr. H. O. Rowlands a Mr. Thomas Price; Trysorydd, J. M. Jones; Ysgrifenydd, E. Davies; Prawfyddion, H. Elias, D. Jones, a W. Evans; a 26 o gasglyddion.

Penderfynwyd, Fod cais yn cael ei aulon drwy yr ysgrifenydd at y Parchn. Griffiths a Davies, Ixonia, i fyned i Emmet a Watertown i ymddiddan a'r brodyr yn y lleoedd hynny, a'u hanog i gydweithio yn fwy ffyddlon ac effeithiol gyd a'r Gymdeithas hon.

Fod y llyfrau i gael eu gwerthu am baner eu gwerth, fel arferol.

Fod yr Ysgrifenydd a'r Trysorydd i gael eu gwneud yn *Life Members* o'r Fam Gymdeithas ar draul y Gymdeithas hon.

Fod y Casglyddion i fyned drwy y gwahanol faesydd, yn yr 2il wythnos yn mis Chwefror, a dwyn eu casgliadau i dŷ y Trysorydd ddydd Llun diweddaf o'r mis hwnnw, am ddau o'r gloch prydawna.

Fod y cyfarfod blynyddol nesaf i gael ei gynab yn nghapel Jerusalem fel arferol.

Terfynuwyd y cyfarfod gan W. Ellis.

Dechreuwyd cyfarfod 2 o'r gloch, diwy ddarlenn rhan o'r 28 o Efsengyl Matthew a gweddio gan R. Rice. Cymerodd y brodyr canlynol ran yn y cyfarfod: Parchn. D. Jenkins, O. Hughes, J. H. Evans, D. McGee Bardwell, a D. Williams.

Sylwyd yn ius, Fod teimlad dros y Gymdeithas i'w gauddu yn y cyfarfod. Fod diwydrwydd, llafur, ac ymdrech diisawr yn y Gymdeithas i gylarfedu angen y Fyddin, a'r Llynges, carcharorion rhyfel, a'r bobl o liw, o eiddo y De yn gystal ag eiddo y Gogledd.

Sylwyd yn ail, Fod llawer wedi eu hargyhoeddi yn y fyddin a'r Llynges drwy y Beibl. Fod *Turnkey* yn barod i dderbyn y Beibl. Fod digon o beirianau yn awr ar waith i lenwi angen deuddeg can miliwn o bobl. Hefyd fod cymorth arianol yn angenrheidiol i gario y gwaith yn mlaen.

Sylwyd yn drydedd, Pe bnaasi llyfr yn arweinydd anffueledig i ddedwyddwch tymorol y buasai rhuthr cyffredinol gan hen ac ieuanc am ei gael, ond nid yn gymaiut felly am y Beibl, er ei fod yn arweinydd anffueledig i ddedwyddwch trag'wyddol. Na bu achos da erioed heb wrthwynebiadau iddo yn y byd. Fod tiriondeb Rhagluiaeth yn gosod rhwymau arnom i fod yn ddiolchgar, am fod y march coch yn llwyddo i wneud ffordd i'r march gwyn.

Sylwyd yn bedwaredd, Nad yw gwaith y Beibl i aros, hyd nes y byddo holl blant Adda wedi eu goleuo. Mai amcan y Gymdeithas yw rhoi Beibl i bawb, am hyny dylai pawb wneud rhywbeth dros y Genhadaeth, am na all pawb fod yn genhadwyr. Fod lluoedd lawer yn amddifad o'r Beibl yn nblith trigolion gwledydd Cristionogol mewn enw ar y cyfaudir. Fod yn rhaid i gariad gael ei ymarfer, mewn trefu iddo gyynyddu twag at Grist.

Fod i ni edrych dros y byd a gweled pwy sydd yn amddifad o'r Beibl, a'i roddi iddynt drwy gariad. Rhoddwyd engraifft o weithrediadau y Gymdeithas yn mhlith morwyr a milwyr y De, yn gystal ag yn mhlith eiddo y Gogledd. Rhoddwyd anogaeth i fod yn fwy haelionus y flwyddyn hon nag o'r blaen, am fod yr angen yn cynyddu dros yr holl wlad.

Sylwyd yn olaf, Fod Cymdeithas Beiblau Prydain yn 12 mlwydd oed pan anwyd Cymdeithas Beiblau America. Ac mai yn Ninas Mawddwy y rhoddwyd genedigaeith i'r Gymdeithas yn mherson Thos. Charles. Fod Beibl yn y drydedd ganrif ar ddeg yn costio £33 6s. 8d., ac mai ceiniog a dimau oedd gwerth diwrnod o waith y pryd hyn, y cymerai flynyddau lawer i ddynt tylawd i yuill digon o arian i brynu Beibl. Mai i'r Arglwydd y mae y Casglyddion wrth y drysau yn gofyn am help i fyned a'i deyrnas yn mlaen, ac o phalla neb ac yntau yn meddu, fod sylw yn cael ei wneud o hyu gan Dduw.

Galwyd ar yr Ysgrifenydd i ddarllen cyfrifon y Trysorydd y rhai a gymeradwywyd.

Terfyuwyd trwy gau, a gweddio gan S. Howells. Ar fod i'r Beibl gael ei dderbyn yn ei yspryd a'i egwyddorion yn mhob man, yw gweddi yr Ysgrifenydd.

CYFRIFON Y TRYSORYDD AM 1864.

Cyfanawm y casgliadau a dderbyniwyd, \$160,11
Arian yn llaw y Trysorydd ar y llyneud, 34.53

Taliadau.

Deafonwyd i'r Fam Gym. am lyfrau,.... \$77.47
Yn rhodd,..... 107.53
Talwyd i'r Ysgrifenydd am ei wasanaeth, 5.00
Am foz i gadw y llyfrau,..... 3.00
Am gludo llyfrau o New York,..... 3.70

196 70
Yn ddyledus i'r Trysorydd,..... 2.06

Cyfrif o'r Llyfrau.

Llyfrau ar law ddechreu y fl., gwerth... \$120 88
Rhoddwyd o Feiblau yn rhodd, gwerth... 1.70
Derbyniwyd am lyfrau a werthwyd dan bris,..... 39.61
Collwyd drwy eu gwerthu felly,..... 62.77
Llyfrau ar law, gwerth..... 16.18

\$120,88
Arian yn llaw y Trysorydd,..... \$37,55

Llyfrau a roddwyd ac a werthwyd—Beiblau 86,
Testamentau 64. EVAN DAVIES, Ysg.

ANRHEGIAD (DONATION) YN CABL EI -GYDNABOD.

Gan fod cryn nifer o'm caredigion a'm anrhegwyr penaf a mwyaf haelionus yn Newark a Granville yn derbyn ac yn darllen y "OENHADWR," dymunaf gael congri fechan o hono, i'w cydnabod mewn diolchgarwch cyhoeddus a diragrith am y flwyth hwn o gariad ac ewyllys da a ddangosasant tuagatf mewn *Donation* y flwyddyn hon. Nos

Fercher, Ionawr 27, ymgynullodd tyrfia lawer mwy nac a welwyd erioed o'r blaen gyda y Cymry yn Newark ar y fath amgylchiad, yn Neuadd y Ddiinas (City Hall), i ddangos eu cydymdeimlad a ni. Paratowyd digonedd o ymborth, trwy ymdrechion y chwiorydd caredig yn cael eu cynorthwyo gan Frodyr haelgalon. Cafwyd cymorth hefyd gan y Saeson a'r Trefnyddion Calfinaidd cystal a'r Enwad y perthynwyf iddo, i hulo y bwrdd yn orlawn o drugareddau ac i chwyddo swm y rhodd. Derbyniwyd y noswaith hono a'r dyddiau canlynol y swm hardd o \$185.00. Am y fath haelioni ang-hydmorol dymunaf gydnabod y cyfranwyr oll a diolchgarwch calon. Bydd enwau fy nghymwynaswyr yn Newark a Grauville yn baichus genyf tra byddwyf byw, uid yn unig am y cymorth prydawn hwn, ond hefyd am gael fy nghyfrif yn deilwng o enill ewyllys da pobl sydd ganddynt barch i'r efengyl a'i gweinidogion, ac yn gwneath-yr cyfrif mawr o honynt mewn cariad er mwyn eu gwaith. Nid oes genyf ond dywedyd wrth bob un o'r cyfranwyr (heb enwi neb o honynt,) fel y dywedodd y Prophwyd wrth freniu Juda, 2 Chron. 15: 9. "*Y mae ar law yr Arglwydd roddi i ti, lawer mwy na hyn.*" DAVID PRICE, Newark.

COFIANTAU BYRION.

Mr. Richard Evans, Gomer Hill, Turin.

Richard Evans oedd fab i Evan ac Ann Evans, Nant Hir, Gartbeining, plwyf Mallwyd, sir Feirionydd. Ganwyd ef yn y flwyddyn 1818, a threuliodd ei amser yn Nghymru hyd y flwyddyn 1852. Yn ngwanwyn y flwyddyn hono ymfudodd i'r wlad hon, a chartrefodd gyda ei chwaer a'i phriod yn yr ardal hon, ac ymuodd ag eglwys Nebo. Un o blant tanguefedd oedd yn mhob man, dim absen am neb, a mynych y dywedai yn y gyfeillach grefyddol nad oedd dim yn talu ei ffordd yn well na chrefydd, ac na fu erioed yn edifar ganddo ymuno a chrefydd. Y 24 o Ragfyr diweddaf yr oedd yn y gyfeillach grefyddol yn od ar bob tro arall. Yn ei fywyd yn ddiau yr oedd yn llawenydd i angylion, yn syndod i ddynion. yn ddychryn i ddiafol, ac yn anrhydedd i achos ei Brynwr. Yr oedd fel dyn o ran ei deimlad wedi gadael y ddaear a'i holl bethau, ac yn byw yn awyrgylch gwlad yr hedd.

Ionawr 11, ymaflodd y taneiddew heintiol yn ei droed, ac aeth i fyny i'w glun yn fuan. Yr oedd ei frawd yn nghyfraith yn ymddyddan ag ef yn fynych mewn perthynas i'w gyflwr. Yr oedd yn dweyd ei fod yn cael llawer o gyaur oddiwrth ei grefydd, Is yn y nos pan fyddai pawb yn tawel huno. Nid oedd yn ofni marw. Y 29 o Ionawr ymadawodd y wreichionen fywiol i dangnefedd. Oladdwyd ef yn Nghloddfa yr Hill a gweinyddwyd gan y brodyr William D. Roberts a John W. Owens.

Dymunir ar y Faner a'r Dysgedydd gofnodi hyn er mwyn y teulu.

Mr. Jacob Davies, Pottsville.

Ganwyd y brawd fyddlawn Jacob Davies yn Llansamlet, awydd Forgauwg, yn y fl. 1812. Pan yn 28 oed derbyniwyd ef yn aelod o eglwys Crist gyda yr Annibynwyr yn Bethel, ac yn y fl. 1849, wedi bod yn aelod fyddlawn yn y lle uchod am 9 mlynedd, ymadawodd ef a'i deulu i'r America ac ymsefydlasant ger Minersville, Pa., lle y treuliodd y 15 mlynedd diweddfaf o'i oes. Nid gadael ei grefydd fel llawer a wnaeth wrth ymadael o Gymra, bu byw yn grefyddol, ymdrechgar a fyddlawn hyd y diwedd. Bu yn nodedig o fyddlawn gyda yr ysgol Sabbathol, ac yn atbraw ynddi am 15 mlynedd. Teimlir colled a bwch mawr yn eglwys Crist ar ei ol. Sabbath yr 21 o Chwefror yr oedd yn llon wrth fwrdd y cymundeb gyda ni yn Pottsville, lle yr oedd yn aelod, yn cofio am farwolaeth ein Ceidwad am y tro diweddfaf ar y llawr. Dydd Llun canlynol, sef y 22ain, aeth ef a'i fab i'r gwaith glô yn iach a llon tua 6 o'r gloch y boreu, ac ar eu gwaith yn myned i'r lle yr oedd-ynt i weithio, enynodd yr hylif tanllyd yn dâchwa ddychryllyd nes llauw y lle. Cwmpodd ef i lawr ar ei wyneb ac felly ni losgodd ryw lawer, ond mygodd, mae yn debyg, mewn myuyd. Losgodd ei fab ar ei wyneb, ond ni bu ef ryw lawer gwaeth. Methasant a myned at ei gorff am ddwy awr. Fel hyn y terfynodd ein brawd fyddlawn ei yrfa. Gweinyddwyd ar achlysur y gladd-edigaeth i dorf fawr gan y brodyr Hughes St. Clair, yr ysgrifenydd, a Jones Minersville. Canwyd yn hyfryd gan gantorion ysgolion perthynol i'r ardal oddiwrth y tŷ hyd y gladdfa, tua milldir o ffordd. Claddwyd ef yn y gladdfa newydd berthynol i eglwys Annibynol Minersville. Anerchwyd y dyrfa ar lan y bedd gan Thomas o St. Clair. Gadawodd weddw a chwech o blant i alaru ar ei ol, pa rai sydd oll yn grefyddol ond y ddau ieu-angaf. Coded y Diwygiwr yr uchod er mwyn ei berthynasau yn Nghymra.

M. D. MORGAN, Pottsville, Pa.

Mr. Benjamin Thomas, milwr, gynt o Madison Co., N. Y.

Yn Bonnet Carre, yn agos i New Orleans, Medi 24, 1863, bu farw BENJAMIN THOMAS, corporal yn nghwmni F. Catrawd 176. Mab oedd yr ymadawedig i Mr. D. Thomas a'i briod o Madison Co., N. Y., a brawd i'r diweddar Gorporal T. Thomas, yr hwn a fu farw yr haf diweddfaf. Gwel CENHADWR Awat y flwyddyn ddiweddfaf, tu dal. 245. Mehefin 23, cymerwyd ef a'i gymdeithion yn garcharorion gerllaw Brashear City. Nid oedd yn gwbl iach am rai wythnosau cyn hyn, ond pan orfodwyd ef ac eraill i deithio am seith diwrnod i Algiers, drwy wres mawr, ac amryw yn syrthio i lawr yn feirw ar y ffordd, cyfarfu yntau fel y barna ei gyfeillion â'r hyn a derfynodd yn anghydaidd. Cawsant ddod o'r carchar erbyn y 4ydd o Orphenaf, a daethant i Ship Island, lle y buont am bedair wythnos, a daethant oddiyno i Bonnet Carre, lle y

bu gwrthbrych y cofiant hwn farw yn y 24 fl. o'i oed, a chladdwyd ef yn y lle hwnw. Oud pan wybu ei rieni am yr amgylchlad, penderfynasant am gael corff eu hanwyl Benjamin adref i'w fro ei hun—dygwyd ef adref mewn arch fetelaidd hardd a chawsant y boddhad o osod y ddau frawd oedd yn ddau filwr i gydorwedd yn y gwely pridd yn ynyl Addoldy y Cynulleidfaoelwyr Cymreig yn Madison. Chwef. 11, ymgaglod tyrfia luosog o Gymry ac Americanaid yn nghyd i gydymdeimlo a'r byw ac i ddangos eu parch i goffadwriaeth y marw. Cymerwyd gofal y corff gan y Capten Albert S. Norton a'i gwmpeini, i ba un y perthynai y marw fel milwr. Yn y ty cyn cychwyn i'r Addoldy ac wrth y bedd dygwyd yn mlaen wasanaeth crefyddol gan y Parch. John R. Lewis a'r ysgrifenydd, yna ymadawsom gan adael y teulu galarus hwn mewn tristwch ar dristwch.

JAMES GRIFFITHS.

Mr. Richard Evans, Browntownship, Ohio.

Yn y blynyddoedd hyn yn America mae miloedd o lygaid yn cael eu gwneuthur yn gochion gan wylo, a miloedd o ruddiau yn cael eu gwneuthur yn wlyb gan ddafran. Daeth y newydd yn ddiweddar i Browntownship, awydd Franklin, Ohio, fod Mr. Richard Evans wedi syrthio yn farwol yn yr ymdrechfa ar y Lookout Mountain, yr hon ymladdfa a gymerodd le ar y 24 o fis Tachwedd 1863. Ymunodd Mr. Evans a'r 40fed Ohio Hyd. 12, 1861—yr oedd yn 28 mlwydd oed. Gadawodd ar ei ol wraig a dau o blant bychain. Bu mewn 4 o ymladdfeydd heblaw amryw o ysgarmeision, ond ar y Lookout Mountain efe a golodd ei fywyd. Yr oedd yn filwr calonog, gwrol a fyddlawn, a rhoes ei fywyd i lawr yn achos ei wlad. Pan ddaeth y newydd at ei briod, ei fam a Mr. Johnson ei lydad, yr oeddynt am gael ei gorff adref i'w gladdu yn mhlieth ei gyfeillion: felly anfonasant Mr. James Roberts i ymofyn am ei ran farwol, yr hon oedd wedi ei daiaru yn mhlieth llawer eraill o'i gyd filwyr. Gan fod Mr. Roberts wedi bod yn filwr ac wedi cael ei glwyfo pan yn ymladd dan y Cadf. McClellan yn Maryland, yr oedd ganddo deimlad digou cryf i fyned i'r daith a daeth yn ol yn llwyddiafus. Claddwyd Mr. Richard Evans yn Clover Settlement, awydd Franklin, lle mae amryw o'r Cymry a pherthynasau iddo ef yn gorwedd. Darllenwyd a gweddiwyd yn y tŷ cyn cychwyn gan y Parch. Mr. Lawrence (T. C.) ac ar y Sabbath wedi y claddu pregethwyd pregeth Saesoneg ar ei farwolaeth gan un o weinidogion y Wesleyaid, a phregeth Gymraeg gan yr ysgrifenydd ar yr un achlysur yn y Capel yn Browntownship, oddiwrth y testun, "Nid oes neb sydd yn milwrio yn ymrwydro â negeseuau y bywyd hwn." Mae marwolaethu pa nn bynag ai yn aydyn ar faes y frwydr neu yn rhyw le arall, yn dywedyd wrthym am fod yn barod, canys yn yr awr ni thymbiom y daw Mab y dyn.

JOHN H. JONES.

Mr. Evan Phillips, Summit Hill, Swydd Carbon, Pa.

Ganwyd ef yn Cwm Derry, Plwyf yr Eglwys Newydd, swydd Forganwg, D. C., yn mis Hydref 1802. Yn moreu ei oes yr oedd yn lled wyllt ac anystyriol, yn debyg i'w gyfoedion yn yr amaer- oedd hyuy. Eto teimlai argyhoeddiadau ar ei feddwl ar brydiau mewn perthynas i'w aefyllfa rhyngddo a Duw.

Yn y flwyddyn 1824, priododd ag un o'r enw Margaret James, merch i David ac Ann James, Carphili, a buont byw yn Pen y Groes, yn agos i Groeswen. Yr oeddynt ill dau yn ddigrefydd y pryd hwnw, ond yn ol yr hanes a welais mewn hen ddyddlyfr oedd ganddo yn yr hwn yr oedd wedi ysgrifennu ychydig banes o'i fywyd, nid hir y buont heb gael eu haflonyddu gan yr Ysbryd Sanctaidd, fel y daethant i weled eu sefyllfa yn ngwynob cyfraith y nef, a methu caufod un lle i ffoi nes i faru angau ddod i mewn i'r teimlad. Ac yna dangoswyd iddynt gysgod craig yn nydd yr ysturm, a chawsant ddiogelwch, a derbyniwyd hwynt yn aelodau o Eglwys y Groeswen, lle buont yn lled gysurus am yn agos i naw mlynedd. a bu ei wraig yn aelod hardd o eglwys Crist ar y ddaear hyd ei bedd, a gobeithiwn ei bod heddyw uwch cyrhaedd pob storom yn canu ar fryniau anferwoldeb. Ond am dano ef, yn ol ei ddywed- iad ei hun, aeth allan lawer gwaith i edrsch an- mawdd y tywydd, ond cafodd ei glwyfo hob tro cyn dychwelyd. Yn y flwyddyn 1833, daethant droeddi i America. Buont yn aros ychydig yn Patterson, New Jersey, ac wedi hyny daethant i gylchoedd gweithiau glô Pennsylvania, sef Beaver Meadows a'r Old Mines, Summit Hill, lle buont yn treulio rhan olaf eu hoes yn dra chysurus. Bu hefyd yn troi mewn cylch pwysig yn y lle uchod, fel swyddwr o dan y Lehigh Company, ac yn cael ei barchu yn fawr gan bob cenedl yn y lle. Ond gwelodd lawer o ofidiau yn yr hen fyd hwn. Er y cyfan rhoddodd ddysgeidiaeth dda i'w blant, fel ag yr oeddynt yn rhagori yn mhell ar blant y Cymry yn y lle, a phan oedd rhai o honynt wedi cyrhaedd sefyllfa lled uchel ac yn obeithiol iawn, galwodd angau heibio iddynt, a gwelodd eu claddu. Yr oedd hyn yn ergyd trwm i'r tad a'r fam, a gwel- odd hefyd gladdu ei anwyl briod, yr hon a gafodd flynyddau lawer o afiechyd, a chafodd golled fawr ar ei hol. Nid oedd neb ganddo i drin ei dŷ ond un ferch fechan, yr hon oedd yn dra ieuanc i hyny. Ac wedi peth amaer priododd yr ail waith ag un o'r enw Martha Llewelyn, ac nid hir y bu byw gyda hi cyn i angau alw heibio iddo. Ni chafodd ond oystudd byr. Barna rhai mai dechreuad ei ddolur oedd y newydd trwmgalon ddaeth i'w glustiau un diwrnod fod ei fab, D. J. Phillips, wedi cael ei ladd ar faes y frwydr, yr hwn oedd mewn parch mawr yn y fyddin fel swyddog milwrol. Bu ei dad farw yn mhen oddeutu pythefnos wedi clywed y newydd, sef Rhag. 26, 1863, o glefyd y galon, yn 61 ml. oed, gan adael priod a merch

ieuanc heb dad na mam i ofalu am dani, a phlant eraill mewn galar ar ei ol. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. Mr. White.

EVAN E. JONES.

Mrs. Jane Jones, gwraig Mr. Robert T. Jones, Farmersville, Swydd Cattaraugus, N. Y., yr hon a fu farw Chwefror 27, 1868.

Dywed y Beibl sanctaidd fod coffadwriaeth y cyfiawn yn feudigedig, ac os caf ryw gongl fechau o'r CENHADWR i wneud hyn bydd yn dda genyf. Amcan blaenaf perthynasau yr ymadawedig oedd bod i'r Parch. C. Jones, Dolgellau, wneud hyn. I'r dyben hwnw mi ddanfonais y defnyddiau dros y môr er ya mwy na blwyddyn, a dysgwylasom am weled yr hanes yn y Dysgedydd, ond yn gwbl ofer hyd yn hyn, fel y gellid drachefu ei oesod yn y CENHADWR.

Cyrhaeddodd Mrs. Jones yr oedran teg o 77 ml. Bu yn briod dros 48 o flynyddau. Bu iddi 6 o blant, tri o ba rai sydd yn y wlad hon, a thri yn Nghymru. Bu am 45 mlynedd yn arddel crefydd. Bu fyw 63 ml. yn Nghymru, a 13 yn America. Yr oedd hi a'i phriod yn byw yn Tyddyn y Gareg yn agos i Dolgellau cyn iddynt ymfudo i'r wlad hon yn y fl. 1849. Heb fod ynfaith hwy a ddaethant yn y blaen i Swydd Cattaraugus, ac yn mhen ychydig flynyddau ymsefydlasant gan brynu tydd- yn yn mhwlwyf Farmersville. Ar y cyfryw amaer yr oedd yr ysgrifenydd yn dwyn perthynas ag eglwys Carmel, plwyf Freedom, Cattaraugus, ac yn cynnal moddion crefyddol yn y gymydogathl lle yr oedd yn byw, er nad oedd neb ond ef a'i briod ac un neu ddwy eraill yn perthynu i'r achos Cy- nulleidsfaol yn y gymydogathl hono ar y cyfryw amaer, a bu dyfodiad Robert Jones a'i deulu yn gryfhad mawr i'r achos gwan, gan eu bod wedi prynu tyddyn ac arno dŷ mwy na'r cyffredin. Agurasant hwy, fel teulu Obededom, eu drws i ollwng i mewn arch Duw, a chan ei fod yn lle cyfleus ar amryw ystyriaethau, yuo yr arosodd hyd y dydd heddyw, a daeth yr achos yn ei ffinen yn ddymunol, a gwelwyd yuo wedi hyny eglwys a saith a deugain o aelodau yn y lle. Yn eu plith gwuaeth Mrs. Jones ei rhan yn dda gyda yr achos a chafodd brofi gwirionedd yr addewid, "A ddyfr- hao, dyfrheir yntau hefyd." "Ofni Duw a chilio oddiwrth ddrygioni," oedd un o brif hynodion ei bywyd crefyddol. Ni welwyd mo honi o ran ei phrofiad yn hyderus ac yn orfoleddus, ond bob amaer yn isel ac yn ofnus. Ond er mai rhyfelwr eiddil ar faes y frwydr ydyw ofn, eto y mae yn wylledydd da iawn wrth y porth. Aeth yr hen chwae'r hon drwy ei thaith grefyddol heb wneud un elwyf i'r achos, a bu farw a'r wawr yn myned yn olenach olenach ar ei henaid, fel yr oedd yn myned i lawr i'r glyn.

Dydd ei chladdedigath ymgynullodd tyrfa lios- og i dalu iddi y gymwynas olaf, a dechreuwyd y moddion cyhoeddus gan y brawd John R. Jones, a phregethodd y Parch. J. P. Harris yn Saesoneg

a'r ysgrifenydd yn Gymraeg; ac awd a'i gweddillion i orphwys i'r gladdfa sydd ar dyddyn H. H. Jones, ysw. ac ymadawsom gan ei gadael o ran ei chorff yn ymyl gweddillion amryw o'i chyfeillseu ag oedd ychydig ffynyddau yn bl, gredwn, gwedi ei rhagflaennu i'r ddedwydd drigfanau. Ac hefyd teimlem fod bwch wedi ei wneud gan angau yn y gymydogaeith, yr eglwys a'r teulu nad oes fawr tebygolrwydd y caiff fyth ei lenwi i fyny; ac er fod blwyddyn gwedi myned heibio oddiar pan gymerodd yr amgylchiad galarus le, y mae ei phriod a'i phlant yn debyg o dreulio gweddill eu hoes mewn modd galarus a hiraethlon yn eu hymddifadurwydd o'i gwasanaeth a'i charedigrwydd.

Utica.

JAMES GRIFFITHS.

AT ADEILADU CAPEL YN MAHONEY CITY, PA.

BARCHUS FRAWD,—Dymunaf arnoch i gyhoeddi yr ychydig llinellau a ganlyn yn y CENHADWR, er buddlonrwydd i lawer o'u cydgonedi barchus mewn gwahanol ardaloedd. Yr ydym ni, fel ychydig o frodyr a chwiorydd yn y lle newydd yma, wedi baruu yn ddoeth i dreio adeiladu capel Annibynol yma y Spring hou, ac y mae yr Arglwydd yn ein llwyddo yn ein hymdrech yn fawr hyd yn bresenol, trwy agor calonau dynion i'n cynorthwyo. Yr ydym wedi cael y tir yn rhad gan Mri. Kear & Paterson, perchenogion, ac yr ydym wedi pennodi tri o honom i fyued i'r maes i gasglu. Y mae Mr. David Nicholas wedi dychwelyd ar ol bod yn ymweled a gwahanol ardaloedd yn Luzerne County, ac yr ydym wedi bod yn edrych dros ei gyfrifon, y rhai sydd fel y canlyn:

Providence,	\$36.75
Trwy law Morgan Bowen, Scranton, 11,00	
Trwy law P. Williams,	3.25
Cyfanswm,	30.80
Hyde Park,	38.37
Pittston,	78.65
Hampton Mines,	13.30
Bellevue,	12.10
Oliphant a Dixon,	19.72
Dundaff,	24.85
Plymouth,	25.35
Six Sheery,	6.50
Bloomaburg,	26.73
Danville & Frosty Valley,	65.20

Y Cyfanswm,

\$378.32

Yr ydym fel eglwys fechan yn teimlo yn ddiohgar iawn i bawb am eu caredigrwydd yn ein cynorthwyo i gael tŷ i addoli y gwir a'r bywiol Dduw ynddo, a gobeithio y cawn ni a hwythau ei adnabod yn rhan i'n hanfarwol eneidiau. Ydyw yf dros yr eglwys,

JOHN MORGAN, Ysg.

ANRHEGION I'R MILWYR CLWYFEDIG YN YR YSBYTTAL.

Ffurfiwyd cymdeithas yn Remsen er parotioi erthyglau i gysuro ein milwyr clwyfus, yn Rhagfyr diweddaf, cynwysedig o o 12 i 15 o aelodau, sef

merched a gwagedd, pa rai oedd i gyfarfod ar brydnawn a hwyr un dydd o bob wythnos. Casglwyd arian i gael defnyddiau, heblaw gan yr aelodau eu hunain, gan rai o'r aelodau o dŷ i dŷ yn y cwmpraoedd hyn. Gwnaed casgliadau hefyd yn y capelydd o amgylch—ond rhy fychiau oedd y casgliadau hyn i'r fath achos. Ond yr un pryd yr oedd yn dda eu cael. Yr oedd yr arian dros \$82, a phethau eraill a gyfranwyd a chwyddodd gynwys y baril a anfonwyd i \$93.76, heb roddi dim pris ar y gwaith a'r llulur a gymerwyd gan yr aelodau.

Cynwys y baril ydoedd—14 pair of woolen drawers, 16 woolen shirts, 9 cotton shirts, 6 delaine dressing gowns, 7 calico dressing gowns, 6 pair of woolen socks, 1 jug 2½ gallons wine, 1 package of dried berries, 13½ lbs dried apples, 2 papers corn starch. Anfonwyd y baril i Utica yr 11 o Chwefror, ac o Utica i Cooper Union, No. 10 3rd Avenue, New York. Derbyniwyd cydnabyddiaeth o'n derbyniad yn nghyd a diolchgarwch mawr am danynt, gan Miss S. A. Griffiths, Ysgrifenydd y Gym., oddiwrth Mrs. W. D. Hamlin, Utica. Ac o New York oddiwrth Mrs. Dokemieux. Daeth yr anrhegion hyn o gylch lled eang, ond nid ydynt yn dangos yn agos yr ysbryd gwladgarol ag sydd i'w weled yn y Donation i'r weddw gartrefol, yr hyn a brawf yr hen air yn wir, "Allau o olwg, allan o feddwl." Ac er fod y cyfan yn nghyd yn dangos fod Remsen a'i hamgylchoedd wedi gwneud yn lled dda, a da y teimlir oddiwrtho gan lawer, ac a gynyrcha fawr i Dduw a da i ddynion, er hynny mae yn y pentref a'r amgylchoedd lawer, a llawer o bobl gyfoethog, nad oes o'u heiddo gymaint a'r rhodd leiaf yn yr anrhegion hyn. Mae y gymdeithas yn awr yn gwbl allan o foddion i wneud dim yn rhagor, yn barod i dderbyn unrhyw anrheg at y dyfodol.

Yr wyf yn amsun hyn yn Gymraeg dros swyddogion y Gymdeithas, Miss Mary Griffiths, Llywydd, a Miss S. A. Griffiths, Ysgrifenydd.

MORRIS ROBERTS.

GAIR O GYSUR AT BERTHYNASAU MEWN GALAR.

MR. GOL.—Ysgrifenaia y llinellau canlynol at weddw ac amddifaid Mr. Jacob Davies, ewythr i mi, yr hwn a gollodd ei fywyd yn ddiaymwith mewn tanchwa, Chwef. 22, yn Minersville, Pa. Nid oedd genyf y bwriad lleiaf wrth eu bysgrifenu i'w hanfun i'r cyhoedd, ond wedi edrych drostynt a'u darllen i eraill, cefais anogaeth grof i'w cyhoeddi yn y CENHADWR, gyda'r gobaith iddynt fod o ryw les i eraill.

Anwyl berthynasau galarus,—Mae y newydd pruddaidd wedi cyrhaedd ein clustiau ni yma. Och mor siomedig yw pethau y ddaear. "Dyn a aned i flinder fel yr eboda y wreichionen i fyny." Buasai yn dda genyf gael bod yna i gydymdeimlo â chwi yn eich galar mawr a'ch trallod trwm. Mae fy meddwl yn ymrithio trwy yr amgylchiadau gofidus yn aml. Mae yn galed i feddwl am y ddamwain ddychrynlyd—am y perygl y bu Tho-

mas ynddo—am ei awyl dad yn nghrafangau angau—am ei symudiad mor ddiamweth i'r eilfyd mawr—am hebryngiad ei gorff atoch chwithau—am ei gladdedigaeth—ac am archollion eich calonau, ocheneidiau eich hiraeth a dagrau eich tristwch. Ydyw, y mae lamyglchiadau fel hyn yn galed ac anhawdd eu dwyn. Ond eto, nid gwiw i ni rwnnach na rhoi dim yn yufyd yn erbyn trefniadau doeth y Nefoedd. "Yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a gymerodd ymaith." Gweddiwch am lawer o amynedd, fel y galloch gyda Job dduwiol, ddweyd y rhan olaf o'r adnod, "*Bendigedig fyddo enw yr Arglwydd.*"

Byddai yn dda genyf allu ysgrifenu rhywbeth er eich cyssuro yn eich hiraeth chwerw. Mae y tywyllwch sydd yn y cwmwl ofnadwy hwn, yn ymddangos fel y fagddu i chwi yn awr: eto, hwyrach fod iddo ochr arall—ochr ag ychydig o oleuni ynddi. Gallai fod yn suddiol i chwi ystyried y pethau canlynol:—

1. Fod ystormydd i'w dysgwyl yn y bywyd hwn. Priodol iawn y cydmerir mynediad dyn trwy y fuchedd hon, i fordaith dros donau aruthrol yr eigion mawr. Y mae croeswynioedd yn sicr o godi yma. "Dyn a aned o wraig sydd fyr o ddyddiau, a llawn o helbul." "Aml drallodau a gaiff y cyfiawn." "Yn y byd gorthrymder a gewch." Gwlad y cystudd mawr y gelwir hon gan deulu y nefoedd. Nid yw gras yn attal yr ystormydd, ond daw a Obaptain mawr yr iachawdwr i'r bwrdd, i ofalu am danom yn eu canol. Nid oedd presenoldeb Crist gyda'r dygyblion ar fôr Galilea, yn fuddion i gadw y dymhestr rhag codi, ond bu yn lloches ddiogel iddynt hwy ynddi. Cofiwch am yr "OND" fendigedig sydd gyda'r trallodau a'r gorthrymderau, yn molysu y cwbl, yn nghwpan y duwiol a dygyblion Iesu, "*OND yr Arglwydd a'i gwared ef oddiwrth ynt oll.*" "*OND cymerwch gysur, Myfi a orchfygais y byd.*" Dyma ddigon i bereiddio holl ddwyfroedd Marah, yn nghwpaneidiau y bywyd hwn.

2. Ystyriwch fod angau i gyfarfod â phawb o honom ryw bryd, yn rhyw le, ac mewn rhyw ddull neu gilydd. Dyma osodiad y Nefoedd. Nis gellir ei ochei. Mae yr holl genedlaethau, o'n blaen ni, wedi gorfod plygu iddo. Mae mor sicr a chysur yn ei weithrediad a deddfau ysgogiad yr haul a'r lleuad, rheolau dirwyniad y tymhorau ac ordinhadau dydd a nos. A deued angau fel y delo, y mae yn sicr o ddwyn rhyw dymhestr o dristwch, a hiraeth, a galar, i synwssau perthynasau agosaf a chyfeillion anwylyt y trengedig. Mae cyffelyb i'r hyn a ddygwyddodd i chwi y tro hwn wedi cyfarfod ag eraill, filoedd o weithiau o'r blaen. Gwna felly â miloedd eto. Daw yn agosach at bob un o honom yn y man. Caiff pob un o honom, yn ei dro, fyned dan ddwyllaw oerion angau. Llefwrn am barodrwydd yn awr. "Am hynny byddwch chwithau barod."

3. Mae yn gysur i chwi gusio, er cyuddrwyg ydyw yu braseuol, y gallasai fod yu waeth. Yn

ngahanol ystormydd rhagluuiaeth, unid yw yn gysur i ni gusio, mai ein Tad sydd wrth y llyw. Y mae genych chwi brawf o hyny yn awr. Mae yn debyg ei bod yn llawer mwy o ryfeddod fod Thomas, eich mab, yn fyw, na phe buasai wedi ei gymeryd ymaith, gyda ei awyl dad. Buasai hyny yn ychwanegu eich trallod, eich hiraeth a'ch amddifadrwydd yn fawr iawn. Dysg y Beibl i ui fod yr Arglwydd, weithiau, yn goldef cystuddiau i ymweld a theuluoedd a chenhedloedd: "*Eto Efe a iosturia, yn ol amlder ei drugareddau, cauys nid o'i fodd y blin efe, nac y cystuddia blaut dynion.*" Pan yn gwlawio barnedigaeithau ar y ddaear, nid yn aml y maent yn disgyn mewn un gawod gyffredinol ar ben yr holl genhedloedd. Pan yn gyru cenhedlaeth oddiar wyneb y ddaear, nid ydyw yn dwyn hyny i beu mewn un mis; a phan yn symud teulu i'r fynwent i orwedd, anfynech iawn yr hebryngir hwynt yno ar nniwaith ac yn yr un dydd. Y mae hyn yn drugaredd weithfawr iawn. Gellwch chwithau, gyda llawau eraill o deulu galar, yn bresenol, ysgysuro yu yr Arglwydd, a diolch iddo am na buasai y dymhestr wedi disgyn yu fwy cyfiaw arnoch a gwneuthar mwy o anrhaith yn eich mysg.

4. Y mae genym seiliau digonol i gredu fod y cyfnewidiad sydd yn cymeryd lle yn aefyllfa y saint ar eu marwolaeth, er gwell tragwyddol iddynt hwy. Gwn fod fy anwylywyrth wedi rhoddi pwys ei enaid ar baeddiant drud y Cyfryngwr mawr, er ys llawer o flynyddoedd. Credwyf hefyd ei fod wedi dal dechrenad ei hyder yn sicr hyd y diwedd. Tybiwyf ly mod yu ei weled yn myned i mewn i "Gymanfa a chynulleidia y rhai cyntaf-anedig, at fyrddiwn o angelion," ac "at ysbrydion y cyfiawn y rhai a berffeithiwyd." "Ac at Iesu, Cyfryngwr y Testament newydd, a gwaed y taenellid." O gyfarfod dedwydd a golyga ogoneddus! Cofiwch mai "Gwerthfawr yn ngolwg yr Arglwydd yw marwolaeth ei saint ei." Dyma pryd y mae yn cael y cyfseudra bwriadedig, i'w harwain i mewn i'w baradwys brydferthaf, i rannu ei etifeddiaeth werthfawrocaf iddynt, a'u coronni â'i ogoniant uchaf. Am hyny, "Gwyn eu byd y meirw y rhai sydd yn marw yn yr Arglwydd." Ystyriwch fod y pethau hyn wedi eu datguddio i ni, yn nghyd a dull gogoneddus adgyfodiad gwell y rhai a huanasant yn yr Iesu, fel "Na thristaoch megys eraill, y rhai nid oes ganddynt obaith."

5. Ceisiwch ymhyfydu yn y sicrwydd triphlyg sydd genych:—yn gyntaf mai eich Tad sydd wrth y llyw. Os ydyw ei ffordd yn y môr, y mae yn iawn. Mae yn rhy ddoeth i gyfeiliorni yu un o'i ffyrdd. Y mae wedi llywio y greadigaeth yn y modd goreu, trwy yr oesau: bychan ydyw eich amgylchiadau chwi a minau iddo i'w rheoli. Diolchwn ein bod yn ei law fawr, dynar a doeth. Yn ail, y try y cwbl allan er eich lles yn y diwedd. "Canys ni a wyddom fod pob peth yn cydweithio er daioni i'r rhai sydd yn ceru Duw." Ac yn drydydd, fod addewidion mawr iawn a gwerth-

awr genych eto i bwysu arnynt. Os ydych wedi myned yn weddw unig, y mae Duw wedi dyfod yn Farnwr i chwyl yn awr, mewn ystyr nad oedd o'r blaen. Os yw y plant yn amddifaid, y mae Brenin y nefoedd yn Dad iddynt mewn modd mwy ueillduol na phan oedd eu tad naturiol yn fyw. Ymgysurwch yn y meddwl fod sylw y nefoedd yn fwy arbenig arnoch yn awr. "A galw arnaf fi yn nydd trallod, mi a'th waredaf, a thi a'm gogoneddi." Dyna addewid i chwyl yn fwy o werth na'r byd. Mae mousydd yr Ysgrifthyrau yn llawn o ffynonau yr iechydwrtaeth, deuwlch chwihau iddynt yn aml i dynu dyfroedd eich cy-surou a'ch gorfoledd. Yr eiddoch mewn cyddymdeimlad galarnu.

THOMAS W. DAVIES.

Youngstown, Mawrth 15, 1864.

Cyrsorfa yr Ysgol Sabbathol.

Y. S. RICHARDS' MINES, J. N.

Perthyna i'r ysgol hon Arolygydd, Ysgrifenydd, ac 8 o athrawon. Rhif yr ysgolbeigion tua 55. Llyfrgell yn cynwys tua 300 o gyfrolau dewisol. Yr ydym yn defnyddio Llyfr Hymnau cyhoeddedig gan y S. S. Union a'r Llyfr Tonan gan yr un Gymdeithas a elwir Yr Hosannau, yr hwn sydd wedi ei gasglu gan un o ein cydwaladwyr talentog, sef Edward Roberts, New York.

J. R. JENKINS, Arolygydd.

Y. S. COLUMBIA, PA.

Yr ydym yn llawenlâu wrth ganfod o fis i fis a'r yn fyrr oddiwrth yr ysgolion Sabbathol yn eiddoedd ein cenedl. Taffwn ninau ein hatling am y waith gyntaf i'r Drysorfa. Y llafur am y 3 mis o Orphenaf i Medi 1863 oedd 10 o bennodau, 16 o Salmau, 65 o adnodau.

Dy fendith dyro, Arglwydd glân,
I'r ysgol hon yn ddiwahân,
Sancteidia ein calonau oll.
I gadw 'th gyfraith yn ddigoll.

J. D. JONES, Ysg.

Y. S. MINERAL RIDGE, OHIO.

Llafur y cwarter diweddf, sef o 15 o Dachwedd hyd y 14 o Chwefror sydd fel hyn: Pennodau 15; Salmau, 29; Adnodau, 558. Rhifedi yr ysgol o 75 i 85. Gwneir ymdrech mawr i ddarllen yn gywir, ac i chwilio yr Ysgrifthyrau.

Boed llwydd i'r ysgolion Sabbathol
I wneuthur i filoedd lawr les,
Bendithier yr ie'nctyd sy'n dygu
I'w tynu at lesu yn nes,
Mewn manau mae rhai 'n yn cynyddu
A mawr yw 'r addysgu sy'n bod,
Dan faner yr Oen fu dan hoelion
Bo 'r ie'nctyd yn dirion yn d'od.

G. LEWIS.

Y. S. LAWRENCE ST., CINCINNATI, OHIO.

Cynwysa ein hygol o 70 i 80 o rif, 9 o athrawon a 2 athrawes, arolygydd ac ysgrifenydd. Adroddwyd yu y chwe' mis hyd ddiwedd Rhagfyr, 294 o bennodau, 8212 o adnodau. Yn mysg y dosbeirith ieunaf yu beuaf y bu y llafur mawr hwn, yr hyu

a adlewyrcha gryn fri arnynt a'r rhai a lafurasant gyda hwy, yn mysg pa rai y mae Mr. David Howell, (sef un o'r llu o Lanbrynmair), Mr. John B. Powell, mab y Parch. B. Powell, Troedrhiwdalar Miss Esther Davies, merch y diweddar Barch. Mr. Davies, Taihirion, ac wyres y Parch. S. Griffiths, Horeb, a Miss Elizabeth Griffiths, merch y diwedd. ar Wm. Griffiths ac wyres arall i'r hen bererin o Horeb. Ouid yw hyn yn fwy nac awgrymu mai y rhai a ddygwyd i fyny dan addysgiadau crefyddol oren ydyw y parotaf a'r cymwysaf i addysgu eraill yn ngwahanol gylchoedd Seion. Darllenwyd llythyr Paul at y Rhufeiniad—chwiliwyd ei egwyddorion, cyfnewidiwyd golygiadau, ac etifeddwyd syniadau newyddion mwy atuchel a difrifddwys. Felly gullwn ddweyd ein bod wedi ein planu o'r wiauwdden oren, mewn brya tra ffurwythlawn. Llwyddled yr Ysgol Sabbathol, nid i ddysga llythyreniaeth a sillebiaeth ac acennu yn addas yn unig (yr hyn nid yw ond prin yn briodol ar y Sabbath) ond i gywirio y farn a dysgyblu yr ewyllys.

Cin. Chwef. 15, 1864. STEPHEN RICHARDS.

Y. S. GOMER HILL, TURIN, N. Y.

Ychydig o hanes ein hygol Sabbathol ar Fryn Gomer, y waith gyntaf yn ein hoes. Dechreuodd Ebrill 21, 1861, a dyma hi yn parhau mewn bod hyd Mawrth 6, yu y fl. 1864. Ei rhifedi sydd o 10 i 26. Llafur yr ysgol sydd fel y caulyn; Adroddwyd o bennodau 515, yn cynwys 3489 o adnodau. Adroddir y Gorchymynion a Rhodd Mam. A gresyn ei bod yn cael ei nychu gan ei deiliaid ei hun.

JOHN W. OWENS, Ysg.

GANWYD.

Ion 29, 1864, yn Walnut Hills, ger Cincinnati, O., THEODORE THOMAS, mab i Mr. Henry Williams ac Elizabeth ei briod. Mae Mrs. Williams yn chwaer i Mrs. Stephen Richards, Cincinnati, Ohio.

Ion 24, yn Camptonsville, Cal., mab i Mr. Wm. E. Rowlands a'i briod, a gelwir ef WILLIAM.

PRIODWYD.

Rhag. 22, 1863, yn ardal Nebo, sir Gallia, O., yn nhy tad y briodasferch, gan y Parch. Evan Davies, Mr. EVAN D. JONES a Miss ELIZABETH GRIFFITHS, y ddau o'r ardal uchod.

J. L. DAVIES.

Ion 21, 1864, gan y Parch. R. H. Williams, Mr. HOPKIN J. THOMAS a Miss MARY HUGHES, yn nhy ei thad Mr. Edward Hughes, Penn Township, Pa.

Ion 28, gan yr un. yn Pittsburgh, Pa., Mr. JAMES CHARLTON a Miss ANN DAVIES, y ddau o Birmingham.

Ion 27 yn Addoldy y Cynulleidfaoion, Newark, O., yn mhresenoldeb cynulleidfafa fawr o gyfeillion, gan y Parch. D. Price, Gweinidog, Mr. EDWARD JONES, milwr, o gwmni C, catrawd 27, Ohio, a Miss ANN EVANS, Newark. Yr oedd y priodfab wedi allymrestru, a dychwelodd gyda'i gydwrioniaid i dir y gelyn.

O'r Fyddin yn ddyn gwirfoddol, Edward
Ddaeth adref yn sirol,
Gwnaed ef a'i Ann wahanol,
Yn un cyn myned yn ol.
Pysaued deued y dydd
I'w gweled gyda 'n gilydd
Yn rhodio mewn anrhydedd,
A gwir barch hyd gaerau 'r bedd,
Y rhyfel ddifawr belyd,
Ddeio i ben, ddialydd byd,

Dyger i drancedigaeth
Elvion cwyntion y caeth,
Fel bo'r wlad yn gariadol,
Mewn Undeb, a neb yn ol.
Bydd enwau ein byddinoedd
A'r Gad dros byth ar g'oedd,
"A doniau clir daena 'u clod
I oesau daear isod." DEWI DINORWIG.

Chwef. 24, gan y Parch. Daniel Rowlands, yn nhŷ Mr. Robert Evans, tad y briodasferch, Mr. OWEN F. JONES, o Waterville, Oneida Co., N. Y., a Miss CATHARINE EVANS, o Nelson, Madison, Co., N. Y.

Gwae yr unig medd y doethddyn
Hefyd gwell yw dau nag an,
Blin er pob peth gyflwr pob-dyn
Nes cael tirion wraig i'w drin.

Chwef. 24, yn Hyde Park, Pa., gan y Parch. E. B. Evans, Mr. EDWARD W. SMITH, 52 gatrawd, Morris Island, a Miss ELIZABETH DAWSON, Scranton.

Mawrth 10, gan yr un, Mr. DAVID D. DAVIES, a Miss HANNAH SAMUEL, y ddau o Providence, Pa.

Mawrth 10, gan yr un, Mr. BENJAMIN EDWARDS, a Miss ANNE MORGAN, y ddau o Providence.

Mawrth 10, gan yr un gweinidog, Mr. REES JONES a Mrs. MARGARET POWELL, y ddau o Hyde Park.

Nos Iau, Chwef. 27, yn Delaware, O., gan, ac yn nhŷ Prof. Williams, Mr. EVAN E. JONES (Dilledydd) a Miss MAGGIE EDWARDS, y ddau o Delaware.

Yr Hwn a ordeiniodd y stâd briodasol,
Fendithio y ddau a gysylltiwyd yn unol
A'u llwyddo 'm mhob ystyr, tymborol, ysprydol,
Achubo 'u heneidiau i fywyd tragwyddol.—DAN.

Mawrth 3, yn Remsen, Oneida Co., N. Y., yn ei dŷ ei hun, gan y Parch. Owen F. Parry, Mr. WILLIAM T. JONES a Miss ELIZABETH THOMAS, y ddau o Remsen.

Mawrth 3, yn Utica, gan y Parch. J. Edred Jones, Mr. THOMAS EVANS o Schuyler a Miss MARGARET J. EVANS, o Utica.

Mawrth 10, yn Whitesboro, N. Y., yn anedd D. Davies, ysw., gan y Parch. E. W. Jones, ROBERT A. JONES, ysw., a Miss MARY A. JONES, o N. Y. Mills.

Mawrth 3, yn Ma-cy, yn nhŷ Mr. C. Williams, tad y briodasferch, gan y Parch. L. D. Howell, Utica, Mr. HUGH R. EVANS a Miss JANE ANN WILLIAMS, o ddau o Marcy.

Mawrth 17, yn Utica, gan yr un gweinidog, yn ei dŷ ei hun, Wm. W. JAMES, ysw., a Miss ELLER GRIFFITHS, y ddau o Jamesville ger Middle Grand Ile, swydd Washington, E. N.

Mawrth 8, yn Danville, gan y Parch. John B. Cook, yn ei dŷ ei hun, Mr. JOHN ROBERTS a Miss MARGARET WATKINS, y ddau o Danville, Pa.

Mawrth 9, yn nines Milwaukee, Wis., gan y Parch. G. Griffiths, Mr. MORRIS E. DAVIES, Mount Pleasant, a Miss MARY E. EVANS, unig ferch y Parch. H. T. Evans, gynt o Prospect, N. Y., ond yn awr o Racine, Wis.

Mawrth 10, yn Marcy, gan y Parch. J. B. Griffith, Mr. JOHN C. DAVIES a Miss MARGARET LEWIS, y ddau o Plainfield, Otsego Co., N. Y.

Mawrth 16, yn anedd Mr. Isaac Cunney, Prospect, N. Y., tad y briodasferch, gan y Parch. R. Everett, D. D., HARVEY E. GREEN, ysw., a Miss ELIZABETH J. CUNNEY, y ddau o Trenton, N. Y.

Mawrth 4, gan y Parch. Morris Roberts, yn ei dŷ yn Remsen, Mr. THOMAS M. JONES a Mrs. ANN THATCHER, y ddau o blwyf Remsen.

Mawrth 23, gan y Parch. Edward Davies o Waterville, yn nghapel Bethel, Mr. JOHN T. PRITCHARD, o Boonville, a Miss CATHARINE OWEN o ger Bethel, gwyf Remsen.

Ar yr un dydd, ac yn yr un lle, a chan yr un gweinidog, Dr. A. E. VANVOORHIS, o Ava, a Miss JANE ANN OWEN o ger Bethel, plwyf Remsen.

Mawrth 22, yn Minersville, Pa., gan y Parch. John E. Jones, yn ei dŷ ei hun, Mr. ROBERT MEREDITH a Mrs. ELIZABETH HOPKINS, y ddau o Branch Dale, ger Minersville.

Chwef. 11, gan y Parch. D. Kuowles, yn nhŷ rhieni

y briodasferch, Mr. EDWARD J. DAVIES a Miss ANN MORGAN, Long Creek, Iowa.

Mawrth 16, yn anedd H. H. Evans, ysw., yn Holland Patent, gan y Parch. A. H. Cortiss, Mr. JOHN A. THOMAS, o Marcy, a Miss KATE RICHARDS, o'r lle cyntaf.

BU FARW,

Rhag. 9, 1863, yn Cleveland, Le Sueur Co., Minn. o'r typhoid fever, Mr. THOMAS W. JONES, yn 49 ml. oed. Ganwyd ei yn Pwll Coch, Amlwch, Môn, Tach. 12, 1815. Unodd mewn priodas a Miss Mary Jones yn swydd Feirionydd tua'r fl. 1835. Bu iddynt 11 o blant. Ymludodd y teulu i'r wlad hon yn 1843. Buont yn byw yn swydd Lewis, N. Y., wedi hynny yn Steuben, yn y Carbondale a thrachefu yn Pittston, Pa. ac yn 1846 daethant i'r ddaeth hon. Yr oedd wedi uno a chrefydd gyda'r T. W., yn Pen Nebo Meirionedd, a glynodd yn ei broffes i'w angau. Claddwyd ef yn y Luchus, a gweinyddwyd yn y gladdigaeth gan ysgyrlenydd a'r P. Ch. G. Jones, (Esiab 3: 10, 11 a'r Salm 37: 37) ALEXANDER MONTGOMERY.

Ion. 4, 1864, yn yr un lle, o'r congestive chills, Mrs. MARY JONES, gwraig y diweddar Thos. W. Jones, (a enwyd uchod) yn 47 ml. oed. Yr oedd wedi uno a chrefydd Mab Daw gyda'r T. W., yn 16 ml. oed, ac wedi para hyd ei haugau yn ei phroffes grefyddol. Yr oedd y ddau yn mynhaen cysuron yr elfenyl yn eu cystudd olaf. Dranoeth ar ol ei gladdigaeth ef y cymerwyd hi yn glaf—i'r marwolaeth oedd sydd yn annysgwyladwy. Gweinyddwyd yn ei chladdigaeth oddiwrth Ion 11: 25. 66. am A. M.

Yr oedd y ddau yn Dych a'r Eurgawn Wesleyaidd gofnodi y ddwy farwolaeth uchod.

Ion. 4, 1864, yn yr yspytty yn Knoxville, Tenn., o'r gwaedlif birbarhaol, JOHN EVANS, milwr o'r gatrawd 104 o wirfoddiaid Ohio. Yr oedd ychydig wythnosau rhyngddo a bod yn llawn 22 oed. Mab ydoedd i Mrs. Elizabeth Evans, gweddwr y diweddar John Evans, ieuaf, Paris, Ohio, ac yr oedd yn wyr i'r diweddar John Evans, o'r un lle, yr hwn oedd yn flaenor parhaus gyda'r T. C. Ymunodd â'r fyddin yn mis Awst 1862. Bu ei gatrawd yn teithio llawer yn ol ac yn mlaen ar hyd Kentucky, ac yn ymgiprys yn aml a'r gelynydd. Collodd John ei ieuchyd ar yr hynafiaid hyny, a byddai weithiau yn cael ei gylfangu i'r yspytty am wythnosau, ond byddai wedi hynny yn gwellhau nes dyfod yn alluog i ailymuno â'r gatrawd. Croesodd dros fynyddoedd Cumberland i Tennessee gyda byddin y Cadridog Burnside, ond yr oedd y daith galed hono yn ormod i'w gyfansoddiad gwanychedig, a gorfu arno fyned i'r yspytty yn Knoxville. Yn y lle hwnw, oherwydd fod y drwmwysa yn anhygyrch, ac yn cael ei hatal yn aml gan wibluoedd lladrnog y gelynydd, yr oedd dognau y milwyr ac adgyffenwadau y ddirprwyaseth ieuchydol (*Sanitary Commission*) yn methu cyrhaedd y fyddin am wythnosau; ac felly ni chafodd yntau chwarae teg i ymaduewyddu. Cwynai mai cwarter down o fara brau gelent yn feunyddiol, ac nad oedd yn bosibl i'w natur ailymgryfhau ar hyny. Yr oedd yn aelod o'r eglwys Annibynol yn y lle hwnys rhai blynyddau cyn ei ymuniad â'r fyddin. ac yn fachgen hynod dawel a diddrwg er yn blentyn. Safai yn uchel yn nghymeradwyaeth pawb o'i gydnabyddion gartref, a rhoddir iddo air da fel milwr gan swyddogion y gatrawd. DEWI EMLYN, Parisville.

Ion. 15, yn 20 ml. oed, yn Yspytty Morreesboro, Tenn., MORGAN ENOCH, mab John a Sarah Enoch o ardal y Coed ger Dodgeville. Dolur rhydd oedd ei glefyd. Bu yn glaf am amser maith. Pregethwyd mewn cysylltiad â'r amgylchiad gan y Parch. Evan Owen yn nghpael y Coed, Sabbath, Chwef. 21, oddi wrth Ion. 13; 7.

Ion. 20, ar Gomer Hill, ger Turin, E. N., Mr. THOS. B. WILLIAMS, yn 85 ml. oed, ac ar y 23 cludwyd ei ran farwol i Gladdfa yr Hill a gweinyddwyd yn y capel ac ar lan y bedd gan y brodyr Wm. D. Roberts a John W. Owens.

Ion. 25, yn Danville, Pa., MARY, priod Mr. Thomas Davies, yn agos i 73 ml. oed, ei henw cyntefig oedd Mary Llywelyn. Ganwyd hi yn mhlwyf Henllan, air Gaerfyrddin, yn y fl. 1791, yn mha gymydogiaeth y treuliodd y 30 ml. cyntaf o'i hoed. Yno yr ymunodd

mewn priodas â Mr. Thos. Davies, a derbyniwyd hwy eu dau yn aelodau yn Rhydyceisiaid gan Mr. Davies. Gauwyd iddynt 5 o blant—4 o honynt a'y'n fyw, 1 a fu farw yn ei fabandod. Buont byw tua 5 mlynedd yn Llanamlet, wedi hyny buont yn byw tua 17 o flynyddoedd yn Cwmauon, yn aelodau yn Capel Seion, ac oddiyno yn ngwanwyn y fl. 1852, ymudasant i'r wlad hon. a thirgasant yn Danville. Mwynhaodd iechyd dymunol trwy ei boes hyd o fewn tua dau fis i'w marwolaeth. Y dydd diweddaf y bu allan o'i thŷ oedd yn y capel ar foren Sauboth cymunedeb yn cobo angau ei Gwaredwr am y tro diweddaf cyn myned ato i fyw, yn ol pob tebygolrwydd. Gadawodd briod a phlant ac wyron a chymydogion i alaru ar ei bol. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth a phregethwyd y bregeth angladdol gan ei gweinidog, y Parch J. B. Cook.

Ion, 26, yn Niles, O., JOHN, mab ieuangaf Mr. Wm. Howells, yn agos i 4 blwydd oed. Collodd ei fam dyner pan oedd tua 5 mis oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan yr ysgrifenydd, J. P. THOMAS.

Ion, 1, yn ardal Bradford, Pa., o'r diptheria, JOHN, mab i'r Dr. Wm. Roberts a'i briod, yn 9 ml. a 9 mis oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan yr ysgrifenydd.

Ion, 7, yn yr on gymydogiaeth, WILMOT, mab i Mr. Thomas Jones (mason) a'i briod, tua 7 mis oed. Gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd yn y gladdedigaeth.

Chwef, 19, yn yr on gymydogiaeth, o'r palay Mr. DAVID DAVIES, yn 73 ml. oed. Yr oedd yn ddiacon o'r eglwys hon (Bradford) er y blynyddau, yr oedd yn fyddlon gyda'r moddion tra y gallodd, a nam y byddai yn eisiau—er uad yn helaeth yn ei ddona'u yr oedd yn gwella yn ei ddiwedd. Yn yr hen wlad yr oedd yn byw yn Ty'n y Berth, plwyf Dyheunwyd, sir Aberteifi. Bu yn aelod am flynyddau gyda Jones Rhydybont, wedi hyny gyda Griffiths Horeb. Ymfudodd y teulu i'r wlad hon yn 1841, ac ymsefydlasant yn Bradford. Gwedi dytuo yma c addodd ei briod a phedair o'i ferched ac amryw wyron. Cafodd daith arw ond yr ydym yn hyderu iddo ei dybeu yn dda. Bu farw Thomas Davies ei uaf, yn y rhyfel presenol, a gadawodd briod a 2 o blant mewn gair ar ei ol. Pregethwyd gan yr ysgrifenydd yn ngbladdedigaeth Mr. D. Davies oddiwrt destyn o'i ddewisad ei hun, Ion 5: 28, 29, i dyria luoosog o Gymry a Saeson.

Chwef, 22, o'r diptheria, MARY DELL DAVIES, merch i Evan H. Davies a'i briod, a gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd.

Mawrth 8, EDWARD P. DAVIES, mab i Philip Davies a'i briod, yn ddau fis oed. Gweinyddwyd gan y Parch. T. Thomas a'r ysgrifenydd. S. A. WILLIAMS.

Bradford, Pa.
Ion, 26, Mrs. ELINOR GRIFFITH, yn Pittsburgh, yn 74 ml. oed. Mudodd i'r wlad hon 7 mlynedd yn ol o Blaenau Gwent, D. C. Yr oedl y chwaer hon yn aelod derbyniol iawn o'r eglwys Gynulleidfaol, ac yn un o'r ifyddloniaid yn Nghrist.

Chwef, 4, yn Birmingham, Pa., yn 14 mis oed, STEPHEN, mab i John a Mary Stephens.

Trwm a chwerw, dro galarus

Yn y dyrys anial ddaeth,

I'u cyfartod fel y wernod,

Colli Stephen ar ei daith,

Trodd ei wyneb tua'r dyffryn,

Aeth yn dawel trwy y glyd,

Gwel'd ei ymdrech yn yr afon

Roddodd archoll ddwfn i'n.

O rieni, ymgysurwch,

Coli'wch fel y dyweddodd Job,

Duw a roddodd, 'fo gymerodd,

Byth i'w enw byddo'r clod;

Peidiwch chwithau anffodloni,

Benthyg i chwi roddodd Ef,

Galwad ddaeth i'm dwyn i adref,

Nawr rwy'n bardd etifedd Nef.

Ei daden, D. D. THOMAS.

Chwef, 5, yn Pittsburgh, Pa., Mr. ROBERT JONES, yn 83 ml. oed. Gauwyd a magwyd ef yn Belan, Llanbrynmair, G. C. Derbyniwyd ef i'r eglwys yno gan y Parch. John Roberts. Mudodd i'r wlad hon yn 1849, gan fyned i Brady's Bend. Treutiodd flynyddoedd olaf ei oes yn y ddinas uchod gyda'i ferched,

Mrs. William Hopkin a Mrs. Isaac Rees. Taith grelyddol gyson ddileth fuodd eiddo Mr. Jones; adroddai gyda dyddordeb mawr ei bleserau crefyddol yn yr hen flynyddoedd. Parhaodd i bofi tŷ i'r Arglydd hyd nes gorphen ei yrfa—mae heddyw yn ddau yn gwsgo coron cyfiawnder yn nheyrnas Nef.

Chwef, 2, yn Pittsburgh, Pa., yn 14 ml. oed, JOHN WILLIAM JONES, mab ydoedd i'r diweddar John ac Elinor Jones. Buodd fyw wedi claddu ei rieni gyda pherthynasau yn nghymydogiaeth Newark O. Daeth tua mis yn ol i araf gyda pherthynasau yn ninas Pittsburgh, er myned i'r ysgol. Yr oedd yn fachgen o dalentau addawedig ac o gymeriad da.

Chwef, 1, yn St. Clair, Pa., Mrs. HANNAH DAVIES, priod Mr. David Davies, ar ol cystudd trwm o tua thair wythnos, yn 19 ml. oed. Merch ydoedd i Wm. ac Ann Jenkins o'r lle uchod. Yr oedd yn chwaer anwyl, yn aelod cymeradwy o'r eglwys Gynulleidfaol yn St. Clair. Bu farw a'i phwys ar y Gwaredwr mawr. Claddwyd hi yn Nghladdia yr Odd Fellows yn Pottsville, a gweinyddwyd gan y Parch. E. J. Hughes (T. C.), yr ysgrifenydd, a'r Parch. William Morgans. DANIEL D. THOMAS.

Chwef, 1, yn West Bangor, Pa., o glefyd y galon, RICHARD PARRY, mab William a Margaret Parry, yn 11 ml. a 5 mis oed. Edrychid arno mewn llawer o bethau yn fachgen anghyffredin o obeithiol. Yr oedd ei dad oddicartref yn California. yr hyn a chwanegai at brofedigaeth y fam alarus. Claddwyd ef yn Slate Ridge a gweinyddwyd gan y Parch. Henry Roberts a'r ysgrifenydd. JOHN WILLIAMS.

"Dymunir ar bapryau Cymru gyboeddi yr uchod.

Chwef, 11, yn West Bangor, MARGARET LLOYD, merch David a Jane Lloyd, yn 4 blwydd a 6 mis oed. Claddwyd hi yn Stateville, a gweinyddwyd gan y brodyr Evan F. Jones, H. Roberts a'r ysgrifenydd. J. W.

Chwef, 7, ger Dover, N. J., wedi un wythnos o gystudd o'r typhus fever, WILLIAM JAMES, gan adael gwedd a 7 o blant i alaru eu colled ar ei ol. Brodor ydoedd o Twynnyrdyn, ger Merthyr Tydfil.

Chwef, 7, yn Hillis' Mines, 6 milldir o Dover, J. N., o gystudd trwm am un wythnos. DAVID HUGHES, gan adael priod a 5 o blant yn yr hen wlad, i alaru eu colled ar ei ol. Brodor ydoedd o Ogledd Cymru wedi trelio llawer o'i amser yn y Deheudir. Mae ei wedd a'i blant yn byw yn Abercwmboi, ger Aberdare. Daeth i'r wlad hon yn Awst diweddaf. Meddyliai lawer am ei deula, a llafuriai yn galed er eu cael ato, ond yn nghanol ei obeithion tarawyd ef i lawr yn ddismwth. J. B. JENKINS.

Chwef, 10, yn ardal Ty'n Rhos, O., yn boris dyn, Mrs. MARY MORGANS, gwedd y diweddar David Morgans, yn 70 mlwydd oed.

Chwef, 20, yn yr on ardal, o'r frech wen, JOHN E. REES, mab i Evan ac Ann Rees, yn 16 ml., 11 mis a 13 d. oed. Claddwyd ef yn mynwent Ty'n Rhos, a gweinyddwyd gan y Parch. E. Davies. Ar ddiwrnod ei angladd collwyd llawer o ddagrau, gan rai a'i hanwylent yn fawr. J. L. DAVIES.

Chwef, 12, yn West Bangor, Pa., WILLIAM, mab i William William (Ty'n y maes, Cymru) yn flydd ac 8 mis oed. Er lod marw yn eiw iddu, yr oedd yn chwerw i'r fam, yn fwy felly am fod y tad yn mhell oddi cartref yn California.

Chwef, 22, yn Granville, O., MARY, anwyl wraig Mr. James Evans, wedi hir nychdod, yr hwn a ddyddiodd yn dawel, yn 68 ml. oed, ac wedi bod yn aelod dystaw a diargyhoedd o Eglwys Crist am yn agos i chwarter canrif. Yn y gladdedigaeth pregethwyd gan y Parch. D. Price, y gweinidog. (ar destyn priodol iawn o brofiad yr ymadawedig) oddiar 1 Sam. 15: 32, "Chwerwder marwolaeth yn ddiau a aeth ymaith."

Chwef, 11, o'r gwddf bydredd, ELIZABETH, merch ieuangaf Mr. William Richards a'i briod o ger Penycerau, plwyf Remsen, yn 7 ml. oed; ac yn when ychydig ddyddiau, o'r on eystudd, bu farw ei chwaer MARGARET, yn 14 ml. oed, yr hyn a ddybodd alar y rhieni trallofus, fel y gallent ddwyed gyda'r prophwyd, "a oes gudd fel fy ngoffid i?" Claddwyd hwy yn nghladdfa y teulu ger capel Penycerau, a gweinyddwyd y ddau dro gan y Parch. D. C. EVANS.

Rieni hoff, na wylwch am
Mick merched tyner mawr,
Mewn gwlad y maent lle ni chant gam
Na char na chroes i'w dwyn.
Eu tanau 'n dynion heddyw sydd
Yn canu yn y nef,
A'u hyfryd sain tragwyddol fydd
Gogoniant iddo ef.

E.

Yn ddiweddar, wrth waith Rockwell, yn Providence township, Pa., o'r darfodedigaeth, yr anwyf a'r caredig frawd, DAVID JAMES, yn 38 ml. oed. Peiriannydd oedd wrth ei gelfyddyd. Mab ydoedd i John a Jennett James o Felin y Dymont, Ystradgynlais. Ymfudodd i'r wlad hon tua 10 mlynedd yn ol. Daeth dan argyhoeddiadau am ei gyfiwr amser yn ol, a rhoddodd ei hun i'r Argwydd ac i'w bobl—a threuliodd weddill ei oes yn ei gariad cyntaf. Yr oedd yn oleu yn ei brofiad, yn ymorphism ar Grist fel ei unig sylfaen. Gadawodd weddwa 5 o blant i alaru eu colled mawr ar ei ol. Pregethodd yr ysgrifenydd yn ei angladd oddiwrth Ruth 1: 20. E. B. EVANS.

Chwef. 23, yn Tamaqua, Pa., MARY JANE JAMES, yn 2 fl., 11 mis a 15 diwrnod oed. Bu farw yn sydyn iawn. Gobeithio y caiff ei rhieni nerth i godi eu penau uwchlaw y don bresenol—a chofio

"Nad oes un angel yn y nef
Ddyrchafu gan o wylwch lef
Na Mary Jane a wnaed yn wyn
Drwy rinwedd gwaed Calafia fryn."

E. B. PRICE.

Chwef. 23, yn Delaware, ger Minersville, Pa., yn 63 mlwydd oed, Mrs. ELIZABETH DIVIES, gwraig Mr. William Davies, Ynysgrou, fel y gelwir ef. Claddwyd hi yn mynwent y Bedyddwyr yn Minersville, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Yr oedd wedi dyfod i'r wlad hon o Blaenafon, Mynwy, tua 11 mlynedd yn ol. Yr oedd ein chwaer yn grefyddol er yn ieuanc. Derbyniwyd hi yn aelod i'r Eglwys Gynulleidfao yn Blaenafon, gan y Parch. Mr. Griffiths a glynodd yn ei phroffes hyd y diwedd. Fel Cristion yr oedd yn bedyddiol, fyddlon, a theinllydd. Cafodd lawer o brofedigaethau yn ei bywyd, a dyoddefodd gystudd trwm am rai misoedd. Ond yr oedd wedi dyegu bod yn loddion. Wedi byw i Grist fel yna am flynyddau meithion bu marw yn elw iddi. Parotoer ei phriod a'i phlant i'fyned i'r un wlad ddedwydd a bithau. JOHN E. JONES.

Mawrth 10, ar Folly Island, C. Dd., y milwr da DAVID JONES o Trenton, N. Y., perthynol i'r cwmni F, catrawd 117, N. Y. Vol. Ei gystudd oedd chronic diarrheae. Er mwyn ei weddw drallodus, a pherthynasau a chyfeillion eraill, gellaf ddwyed iddo gael pob cymorth meddygol a allasid roddi yn yr amgylchiad, gan ein meddyg H. W. Carpenter o Holland Patent, a phob ymgelodd tyner a allasid roddi, gan ein cyfaill Thos. Williams o Floyd, yn ngofal yr hwn yr oedd yn ei gystudd. Cymerodd y gofal goreu am dano. Teinllyn yn ddolchgar i'r Ddirprwyiaeth Iechydol (Sanitary Commission) am eu rhoddion haelfrydol a phriodol i'r cleifion. Bydded i'r boneddigesau Cymreig barhaa yn eu bymdrechion fyddlon yn hyn.

JOHN T. THOMAS.

1st. Lieut. Co. C, 117th, Regt., N. Y. Vol.

Chwef. 24, yn Camptonville, swydd Yuba, Cal., Mrs. MARGARET GRIFFITHS, priod Mr. David J. Griffiths, yn 33 ml. oed, gan adael priod a 4 o blant yn nyfryn wylofaen i alaru ar ei bol. Ei chystudd oedd y darfodedigaeth. Yr oedd yn enedigol o Benuecae, Mynwy. Ymfudodd i'r dalaeith hon 5 mlynedd yn ol o Llewelyn, Pa. Yr oedd mewn undeb a phobl yr Argwydd cyn ymadael a'r byd hwn. Galwodd ei rhai bach at ochr ei gwely yn ei dyddiau olaf, a rhoddodd gyngborion buddiol i'w hanwyl briod. Enwodd dri emyn o Gauadiadau y Cysegr i'w canu ar ddydd ei hangladd, sef

Yn y dyfroedd mawr a'r tonau, &c.
Pa'm carai 'r byd a'i wagedd mwy, &c.
O Ddau 'rholi im' dy heddi, &c.

Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth i dorf lluosog o Gymry ac Americanaid, gan y Parch. Mr. Baker o San Juan a'r ysgrifenydd. WM. O. WILLIAMS.

Chwef. 27, yn Mhenymynydd, Steuben, ar ol llai na phythefnos o gystudd, Mrs. ELIZABETH P. JONES,

gweddwyd y diweddar Wm. P. Jones, yn yr oedran mawr o 93 ml. a 4 mis. Yr ydym dan brofedigaeth o roi math o Gofiant lledfaith am y chwaer anwyf a fyddlon hon; ond gan y byddai yn ei bywyd yn arwyddo dymuniad na byddai nemawr yn cael ei ddwyed am dani ar ol ei hymadawiad, rhaid ymattal. Dywedai, "Peidiwch dweyd dim ond fy mod wedi marw—bydd hyny yn llawn ddigon." Merch ydoedd i Humphrey ac Elinor Thomas. Peisawyn, (Oil lán) plwyf Llanengan, Arfon. Daeth drosodd i America gydag ewythr iddi yn ngwanwyn fl. 1794, yn 23 oed. Yn y fl. 1795 ymdaenodd y clefyd melyn (*yellow fever*) am y waith gyntaf yn New York. Orlodd hithau a chwaer iddi y clefyd—bu ei chwaer farw, cafodd bithau fyw a gwellhan. Ymunodd mewn priodas â Mr. Wm. P. Jones yn New York (y Parch. John Williams yn gweinyddu) Medi 9, 1797, a daeth i'fyny gyda ei phriod i Steuben y flwyddyn hono. Buont yn byw ychydig flynyddau ar dir a feddianwyd wedi hyny gan y Dr. Daniel Roberts, yna symudasant i'r lle a brynasant yn Mhenymynydd, lle y treuliasant flynyddoedd maith eu hymdaith, ac y bu iddynt deulu lluosog. Derbyniwyd hi yn aelod o'r eglwys yn y Capel Ucha', Steuben, tua 60 mlynedd yn ôl. Yr oedd yn pharhaodd ei chysylltiad yno, ac yn eglwys Penymynydd o'i ffurfiad cyntaf hyd ei hymadawiad. Yr oedd yn ddiwyd a llafurus yn ei hamgylchiadau. Yr oedd yn hoff iawn o ddarlenn, a darlennodd lawer—yn ddiysgog yn ei hymlyniad wrth ei hegwyddorion a'i phroffes—yn fyddlon i'w chydgyntalliad—yn un dirion a gwasanaethgar yn ei chymydogiaeth—yn anwyf yn ei theulu ac yn yr eglwys. Gorpbenodd ei gyrfa mewn tangnefedd. Claddwyd hi yn mynwent Penymynydd wrth ochr ei phriod, a gweinyddwyd gan y brodyr M. Roberts a R. Everett.

Mawrth 8, yn ei hanedd ar State Road, Penymynydd, Steuben, Mrs. CATHARINE MORRIS, priod Mr. Wm. Morris, tua 77 ml. oed. Yr oedd Mrs. Morris yn ferch i Mr. John a Jennett Evans, o Cae'r Miner, plwyf Bythnwg, Lleyn, Arfon. Ymunodd mewn priodas â Mr. Wm. Morris ychydig diyddau cyn eu cychwyniad i America, o borthladd Pwllheli, yn y fl. 1818. Daethant dros y môr mewn 10 wythnos o'r pryd y cododd y llong ei hangor yn y morthladd Pwllheli, ac yn fuan daethant ymlaen i swydd Oneida. Bu iddynt dri o blant, dau fab a fuont feirw yn eu babandod, ac un, sef Morris Morris, ysw., sydd yn fyw, yn rheulu yr hwn y mae y tad yn awr yn cartrefu. Derbyniwyd Mrs. Morris yn aelod eglwysig yn y Capel Ucha', Steuben, tua'r flwyddyn 1825, dan weinidogaeth y Parch. W. Pierce ac Evan Roberts, a bu yn aelod o'r eglwys hono ac o eglwys Penymynydd o'i ffurfiad cyntaf hyd ei hymadawiad yn angau. Yr oedd yn wraig barchus yn ei chymydogrwydd, ac yn aelod cymeradwy yn eglwys Dduw. Buiaf gan ymdangos fod ei plwys yn dawel a dysgog ar y Gwaredwr. Claddwyd hi mewn beddrod ar y tyddyn a ddewiswyd ganddi hi a'i phriod er's flynyddau lawer yn ol, a gweinyddwyd gan y brodyr Mr. Flint a R. Everett.

Mawrth 17, ger pentref Remsen, o glefyd y galon a gwaelledau eraill, Miss GWEN JONES, merch i'r diweddar John G. Jones, ysw., tua 45 mlwydd oed. Claddwyd hi yn mynwent Prospect, a gweinyddwyd gan y brodyr Parry, James ac Everett.

Mawrth 20, yn Batavia, N. Y., o'r darfodedigaeth, Mr. JOHN R. JONES, yn agos i 25 ml. oed. Claddwyd ef yn mynwent Capel y Nant, Steuben, a gweinyddwyd gan R. Everett.

Mawrth 16, yn Westmoeland, N. Y., JOHN J. PARRY, hynaf, yn 69 ml. oed. Yr oedd wedi bod yn aelod o eglwys Dduw gyda'r Cynulleidfawr a'r Henaduriaethwyr tua hanner canrif—ei ymadawiad oedd dangnefeddus a buddugoliaethus ar y gelyn olaf.

Chwef. 14, yn Pittsburgh, MARY ANN, merch y diweddar Isaac Williams, yn 5 ml. oed. Fel hyn ychwaengir at aiar y fam a'r weddw, sef Mrs. Ann Williams. R. R. WILLIAMS.

Chwef. 18, yn St. Albans, O., ar ol bod yn hir yn nychu yn darfodedigaeth, Mr. BENJAMIN REES, yn agos i 66 ml. oed. Ganwyd ef yn y Caeau, plwyf Trelech, Caerfyrddin, Mawrth 24, 1798. Priododd â Miss Mary Davies, Berthlwyd, o'r un plwyf yn 1820. Derbyniwyd ef a'i briod yn aelodau eglwysig gan y Parch.

mewn priodas â Mr. Thos. Davies, a derbyniwyd hwy eu dau yn aelodau yn Rhydyceisiaid gan Mr. Davies. Gauwyd iddynt 5 o blant—4 o honynt sy'n fyw, 1 a fu farw yn ei fabandod. Buont byw tua 5 mlynedd yn Llansamlet, wedi hyny buont yn byw tua 17 o flynyddoedd yn Cwmavon, yn aelodau yn Capel Seion, ac oddiyno yn ngwanwyn y fl. 1859, ymudasant i'r wlad hon, a thirgasant yn Danville. Mwynhaodd iechyd dymonol trwy ei hoes hyd o fewn tua dau fis i'w marwolaeth. Y dydd diweddaf y bu allan o'i thŷ oedd yn y capel ar foren Sabboth cymunedeb yn coho angau ei Gwaredwr am y tro diweddaf cyn myned ato i fyw, yn ol pob tebygolrwydd. Gadawodd briod a phlant ac wyron a chymydogion i alaru ar ei hol. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth a phregethwyd y bregeth angladdol gan ei gweinidog, y Parch J. B. Cook.

Ion, 26, yn Niles, O., JOHN, mab ieuangaf Mr. Wm. Huwells, yn agos i 4 blwydd oed. Collodd ei fam dyner pan oedd tua 5 mis oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan yr ysgrifenydd, J. P. Thomas.

Ion, 1, yn ardal Bradford, Pa., o'r diptheria, JOHN, mab i'r Dr. Wm. Roberts a'i briod, yn 9 ml. a 9 mis oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan yr ysgrifenydd.

Ion, 7, yn yr un gymydogiaeth, WILMOT, mab i Mr. Thomas Jones (mason) a'i briod, tua 7 mis oed. Gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd yn y gladdedigaeth.

Chwef, 19, yn yr un gymydogiaeth, o'r palsey Mr. DAVID DAVIES, yn 73 ml. oed. Yr oedd yn ddiacod o'r eglwys hon (Bradford) er ys blynyddau, yr oedd yn fyddlon gyda'r moddion tra y gallodd, anaml y byddai yn eisiau—er uad yn helaeth yn ei ddoniau yr oedd yn gwella yn ei ddiwedd. Yn yr hen wlad yr oedd yn byw yn Ty'n y Berth, plwyf Dybenwyd, sir Aberteifi. Bu yn aelod am flynyddau gyda Jones Rhydybont, wedi hyny gyda Griffiths Horeb. Ymfudodd y teulu i'r wlad hon yn 1841, ac ymsefydlasant yn Bradford. Gwedi dytold yma caddodd ei briod a phedair o'i ferched ac amryw wryon. Cafodd daith arw ond yr ydym yn hysur iddo ei dybeu yn dda. Bu farw Thomas Davies ei nai, yn y rhyfel presenol, a gadawodd briod a 2 o blant mewn gair ar ei ol. Pregethwyd gan yr ysgrifenydd yn nghladdedigaeth Mr. D. Davies oddiwrth destyn o'i ddewinas ei hun, Ion 5: 22, 29, i dyria lusog o Gymry a Saeson.

Chwef, 22, o'r diptheria, MARY DELL DAVIES, merch i Evan H. Davies a'i briod, a gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd.

Mawrth 8, EDWARD P. DAVIES, mab i Philip Davies a'i briod, yn ddau fis oed. Gweinyddwyd gan y Parch. T. Thomas a'r ysgrifenydd. S. A. WILLIAMS.

Bradford, Pa.

Ion, 26, Mrs. ELINOR GRIFFITH, yn Pittsburgh, yn 74 ml. oed. Muddodd i'r wlad hon 7 mlynedd yn ol Blaenau Gwent, D. C. Yr oedd y chwaer hon yn aelod derbyniol lawn o'r eglwys Gynulleidaol, ac yn un o'r fyddloniaid yn Ngbrist.

Chwef, 4, yn Birmingham, Pa., yn 14 mis oed, STEPHEN, mab i John a Mary Stephens.

Trwm a chwerv, dro galarus

Yn y dyrys anaf ddaeth,

I'n cyfarlod fel y wermod,

Colli Stephen ar ei daith,

Trodd ei wyneb tua'r dyffryn,

Aeth yn dawel trwy y glyn,

Gwel'd ei yndrech yn yr afon

Roddodd archoll ddwfn i'n.

O rieni, ymgysurwch,

Coli'wch fel y dyweddodd Job,

Daw a roddodd, 'f' gymerodd,

Byth i'w enw byddo'r clod;

Peidiwch chwithau anfodloni,

Renthg y chiwi roddodd Ef,

Galwad ddaeth i'm dwyn i adref,

Nawr rwy'n bardd etifedd Nef.

Ei dadco, D. D. THOMAS.

Chwef, 5, yn Pittsburgh, Pa., Mr. ROBERT JONES, yn 83 ml. oed. Ganwyd a magwyd ef yn Belan, Llanbrynmair, G. C. Derbyniwyd ef i'r eglwys yno gan y Parch. John Roberts. Muddodd i'r wlad hon yn 1842, gan fyned i Brady's Bend. Treuliodd flynyddoedd olaf ei oes yn y ddinas uchod gyda'i ferched,

Mrs. William Hopkin a Mrs. Isaac Rees. Taith grelyddol gyson ddileth fuodd eiddo Mr. Jones; adroddai gyda dyddordeb mawr ei bleserau crefyddol yn yr hen flynyddoedd. Parhaodd i hofi tŷ i'r Arglwydd hyd nes gorphen ei yrfa—mae heddyw yn ddau yn gwllgo coron cyfiawnder yn nheyrnas Nef.

Chwef, 23, yn Pittsburgh, Pa., yn 14 ml. oed, JOHN WILLIAM JONES, mab ydoedd i'r diweddar John ac Elinor Jones. Buodd fyw wedi claddu ei rieni gyda pherthynasau yn nghymydogiaeth Newark O. Daeth tua mis yn ol i aros gyda pherthynasau yn ninas Pittsburgh, er myned i'r ysgol. Yr oedd yn fachgen o dalentau addawedig ac o gymerial da.

Chwef, 1, yn St. Clair, Pa., Mrs. HANNAH DAVIES, priod Mr. David Davies, ar ol cystudd trwm o tua thair wythnos, yn 19 ml. oed. Merch ydoedd i Wm. ac Ann Jenkins o'r lle uchod. Yr oedd yn chwaer anwyl, yn aelod cymeradwy o'r eglwys Gynulleidaol yn St. Clair. Bu farw a'i phwys ar y Gwaredwr mawr. Claddwyd hi yn Nghladdfa yr Odd Fellows yn Pottsville, a gweinyddwyd gan y Parch. E. J. Hughes (T. C.), yr ysgrifenydd, a'r Parch. William Morgans. DANIEL D. THOMAS.

Chwef, 1, yn West Bangor, Pa., o glefyd y galon, RICHARD PARRY, mab William a Margaret Parry, yn 11 ml. a 5 mis oed. Edrychid arno mewn llawer o bethau yn fachgen anghyffroddin o obeithiol. Yr oedd ei dad oddicartref yn California, yr hyn a chwanegai at brofedigaeth y fam alarus, Claddwyd ef yn Slate Ridge a gweinyddwyd gan y Parch. Henry Roberts a'r ysgrifenydd. JOHN WILLIAMS.

" " Dymunir ar bapryau Cymru gyhoeddi yr uchod. Chwef, 11, yn West Bangor, MARGARET LLOYD, merch David a Jane Lloyd, yn 4 blwydd a 6 mis oed. Claddwyd hi yn Slateville, a gweinyddwyd gan y brodyr Evan F. Jones, H. Roberts a'r ysgrifenydd. J. W.

Chwef, 7, ger Dover, N. J., wedi un wythnos o gystudd o'r typhus fever, WILLIAM JAMES, gan adael gweddw a 7 o blant i alaru eu colled ar ei ol. Brodor ydoedd o Twynnyrdyn, ger Merthyr Tydfil.

Chwef, 7, yn Hillis' Mines, 6 milldir o Dover, J. N., o gystudd trwm am un wythnos, DAVID HUGHES, gan adael priod a 5 o blant yn yr hen wlad, i alaru eu colled ar ei ol. Brodor ydoedd o Ogledd Cymru wedi treulio llawer o'i amser yn y Deheudir. Mae ei weddw a'i blant yn byw yn Abercwmboyl, ger Aberdare. Daeth i'r wlad hon yn Awst diweddaf. Meddyliai llawer am ei deulu, a llafuriai yn galed er eu cael ato, ond yn nghanol ei obeithiou tarawyd ef i lawr yn ddisymwth. J. H. JENKINS.

Chwef, 10 yn ardal Ty'n Rhos, O., yn bur sydyn, Mrs. MARY MORGANS, gweddwyd y diweddar David Morgans, yn 70 mlynedd oed.

Chwef, 20, yn yr un ardal, o'r frech wen, JOHN E. REES, mab i Evan ac Ann Rees, yn 16 ml., 11 mis a 13 d. oed. Claddwyd ef yn mynwent Ty'n Rhos, a gweinyddwyd gan y Parch. E. Davies. Ar ddiwrnod ei angladd collwyd llawer o ddagrau, gan rai a'i hanwylent yn fawr. J. L. DAVIES.

Chwef, 12, yn West Bangor, Pa., WILLIAM, mab i William William (Ty'n y maes, Cymru) yn flwydd ac 8 mis oed. Er tod marw yn eiw iddo, yr oedd yn chwerv i'r fam, yn fwy felly am fod y tad yn mhell oddi cartref yn California.

Chwef, 22, yn Granville, O., MARY, anwyl wraig Mr. James Evans, wedi hir nychdod, yr hwn a ddyddiodd yn dawel, yn 68 ml. oed, ac wedi bod yn aelod dystaw a diargyhoedd o Eglwys Crist am yn agos i chwarter canrif. Yn y gladdedigaeth pregethwyd gan y Parch. D. Price, y gweinidog, (ar destyn priodol iawn o brofiad yr ymadawedig) oddiar 1 Sam. 15: 32, "Chwervder marwolaeth yn ddau a aeth ym math."

Chwef, 11, o'r gwddf hydredd, ELIZABETH, merch ieuangaf Mr. William Richards a'i briod o ger Penyaerau, plwyf Remsen, yn 7 ml. oed; ac yn mhen ychydig ddyddiau, o'r un cystudd, bu farw ei chwaer MARGARET, yn 14 ml. oed, yr hyn a ddyddiodd alar y rhieni trallodus, fel y gallent ddweyd gyda'r prophwyd, "a oes gudd fel fy ngoffid i?" Claddwyd hwy yn nghladdfa y teulu ger capel Penyaerau, a gweinyddwyd y ddau dro gan y Parch. D. C. Evans.

Eieni hoff, na wylwch am
Eich merched tyner mwyn,
Mewn gwlad y maent lle di chant gam
Na chur na chroes i'w dwyn.
Ea tanau 'n dynion heddyw sydd
Yn canu yn y nef,
A'u hyfryd sain tragwyddol fydd
Gogoniant iddo ei.

E.

Yn ddiweddar, wrth waith Rockwell, yn Providence township, Pa., o'r darfodedigaeth, yr anwyi a'r cared-ig frawd, DAVID JAMES, yn 38 ml. oed. Peiriannydd oedd wrth ei gelfyddyd. Mab ydoedd i John a Jennett James o Felin y Dylont, Ystradgynlais. Ymfudodd i'r wlad hon tua 10 mlynedd yn ol. Daeth dan argyhoeddiadau am ei gyflwr amaer yn ol, a rhoddodd ei hun i'r Arglwydd ac i'w bobl—a threuliodd weddill ei oes yn ei gariad cyntaf. Yr oedd yn oleu yn ei brofiad, yn ymroddwys ar Grist fel ei unig sylfaen. Gadawodd weddau a 5 o blant i alaru eu colled mawr ar ei ol. Pregethodd yr ysgrifenydd yn ei angladd oddiwrth Ruth 1: 20. E. B. EVANS.

Chwef. 23, yn Tamaqua, Pa. MARY JANE JAMES, yn 2 fl., 11 mis a 15 diwrnod oed. Bu farw yn sydyn iawn. Gobeithio y caiff ei rhieni nerth i godi eu penau uwchlaw y dou bresenol—a chofio

"Nad oes un angel yn y nef
Dŷrchafu gâu o wychbach ief
Na Mary Jane a wnaed yn wyn
Drwy rinwedd gwaed Calafia fryn."

E. B. PRICE.

Chwef. 23, yn Delaware, ger Minersville, Pa., yn 63 mlwydd oed, Mrs. ELIZABETH DIVINE, gwraig Mr. William Davies, Ynysgroen, fel y gelwir ef. Claddwyd hi yn mynwent y Bedyddwyr yn Minersville, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Yr oedd wedi dylo i'r wlad hon o Blaenafon, Myawy, tua 11 mlynedd yn ol. Yr oedd ein chwaer yn grefyddol er yn ieuanc. Derbyniwyd hi yn aelod i'r Eglwys Gynulleidfao yn Blaenafon, gan y Parch. Mr. Griffiths a glynodd yn ei phroffes hyd y diwedd. Fel Cristion yr oedd yn heddychol, fyddlon, a theimladwy. Cafodd lawer o brofedigaethau yn ei bywyd, a dyddosodd gystudd trwm am rai misoedd. Ond yr oedd wedi dysgu bod yn foddol. Wedi byw i Grist fel yna am flwyddiau methion bu marw yn eiw iddi. Parotoer ei phriod a'i phlant i'fyned i'r un wlad ddedwydd a hithau. JOHN E. JONES.

Mawrth 10, ar Folly Island, C. Dd., y milwr da DAVID JONES o Trenton, N. Y., perthynol i'r cwmni F, catrawd 117, N. Y. Vol. Ei gystudd oedd chronig diarthra. Er mwyn ei weddwrallodas, a-pharhynasau a chyfeillion eraill, gallaf ddwyed iddo gael pob cymorth meddygol a allasid roddi yn yr amgylchiad, gan ein meddyg H. W. Carpenter o Holland Patent, a phob ymgeled tyner a allasid roddi, gan ein cyfaill Thos. Williams o Floyd, yn ngofal yr hwn yr oedd yn ei gystudd. Cymerodd y gofal goreu am dano. Teimlwn yn ddiolchgar i'r Ddirprwyiaeth Iechydol (*Sanitary Commission*) am eu rhoddion haelfrydol a phriodol i'r cleifion. Bydded i'r boneddigesau Cymreig barbau yn eu hymdrechion fyddlon yn hyn.

JOHN T. THOMAS.

1st. Lieut. Co. C, 117th, Regt., N. Y. Vol.

Chwef. 24, yn Camptonville, awydd Yuba, Cal., Mrs. MARGARET GRIFFITHS, priod Mr. David J. Griffiths, yn 33 ml. oed, gan adael priod a 4 o blant yn nyffryn wylofain i alaru ar ei bol. Ei chystudd oedd y darfodedigaeth. Yr oedd yn enedigol o Benycae, Mynwy. Ymfudodd i'r dalaeth hon 5 mlynedd yn ol o Llewellyn, Pa. Yr oedd mewn undeb a phobl yr Arglwydd cyn ymadael a'r byd hwn. Galwodd ei rhai bach at ochr ei gwely yn ei dyddiau olaf, a rhoddodd gyngorion buddiol i'w hanwyl briod. Enwodd dri emyn o Ganiadau y Cysegr i'w canu ar ddydd ei hangladd, sef

Yn y dyfroedd mawr a'r tonau, &c.
Pa'm carai'r byd a'i wagedd mwy, &c.
O Dduw i'hoi im' dy heddi, &c.

Gweinyddwyd yn y gladdedigath i dorf lluosog o Gymry ac Americanaid, gan y Parch. Mr. Baker o San Juan a'r ysgrifenydd. WM. O. WILLIAMS.

Chwef. 27, yn Mhenymynydd, Steuben, ar ol llai na phythefnos o gystudd, Mrs. ELIZABETH P. JONES,

gweddwyd y diweddar Wm. P. Jones, yn yr oedran mawr o 93 ml. a 4 mis. Yr ydym dan brofedigaeth o roi math o Gofiant lled faith am y chwaer anwyi a fyddlon hon; ond gan y byddai yn ei bywyd yn arwyddo dymuniad na byddai nemawr yn cael eiddweyd am dani ar ol ei hymadawiad, rhaid ymattal. Dywedai, "Peidiwch dweyd dim ond fy mod wedi marw—bydd hyn yn llawn ddigon." Merch ydoedd i Humphrey ac Elinor Thomas, Peiswau, (Oil lan) plwyf Llanengan, Arfon. Daeth drosodd i America gydag ewythr iddi yn ngwawyn fl. 1794, yn 23 oed. Yn y fl. 1795 ymdaenodd y clefyd melyn (*yellow fever*) am y waith gyntaf yn New York. Cafodd hithau a chwaer iddi y clefyd—bu ei chwaer farw, cafodd hithau fyw a gwellhau. Ymunodd mewn priodas â Mr. Wm. P. Jones yn New York (y Parch. John Williams yn gweinyddu) Medi 9, 1797, a daeth i tyny gyda ei phriod i Steuben y flwyddyn hono. Buont yn byw ychydig flwyddan ar dir a feddiannwyd wedi hynny gan y Dr. Daniel Roberts, yna symdasant i'r lle a brynasant yn Mhenymynydd, lle y treuliasant flwyddoedd maith eu hymdaith, ac y bu iddynt deulu lluosog. Derbyniwyd hi yn aelod o'r eglwys yn y Capel Ucha, Steuben, tua amser ffridiar yr eglwys hono, a pharhaodd ei chysylltiad yno, ac yn eglwys Penymynydd o'i ffridiar cyntaf hyd ei hymadawiad. Yr oedd yn ddiwyd a llafurus yn ei hamgylchiadau. Yr oedd yn hoff iawn o ddarlled, a darllenodd lawer—yn ddiysgog yn ei hymlyniad wrth ei hegwyddoriou a'i phroffes—yn fyddlon i'w chydgyfnulliad—yn un dirion a gwas-asaethgar yn ei chymydogiaeth—yn anwyi yn ei theulu ac yn yr eglwys. Gorphenodd ei gyria mewn tangnefedd. Claddwyd hi yn mynwent Penymynydd wrth ochr ei phriod, a gweinyddwyd gan y brodyr M. Roberts a R. Everett.

Mawrth 8, yn ei hanedd ar State Road, Penymynydd, Steuben, Mrs. CATHARINE MORRIS, priod Mr. Wm. Morris, tua 77 ml. oed. Yr oedd Mrs. Morris yn ferch i Mr. John a Jennett Evans, o Cae'r Miner, plwyf Bythynog, Lleyan, Arfon. Ymunodd mewn priodas â Mr. Wm. Morris ychydig ddiyddiau cyn eu cychwyniad i America, o borthladd Pwllheli, yn y fl. 1818. Daethant dros y môr mewn 10 wythnos o'r pryd y cododd y llong ei hangor yn morthladd Pwllheli, ac yn fuan daethant ymlaen i swydd. Oneida. Bu iddynt dri o blant, dau fab a ffont feirw yn eu babandod, ac un, sef Morris Morris, ysw, sydd yn fyw, yn nheulu yr hwn y mae y tad yn awr yn cartrefu. Derbyniwyd Mrs. Morris yn aelod eglwysaig yn y Capel Ucha, Steuben, tua'r flwyddyn 1825, dan weinidogaeth y Parch. W. Pierce ac Evan Roberts, a bu yn aelod o'r eglwys hono ac o eglwys Penymynydd o'i ffridiar cyntaf hyd ei hymadawiad yn angau. Yr oedd yn wrag barchus yn ei chymydogiaeth, ac yn aelod cymeradwy yn eglwys Dduw. Bu farw gan ymdangos fod ei phwys yn dawel a diysgog ar y Gwaredwr. Claddwyd hi mewn boddol ar y tyddyn a ddewiwyd ganddi hi a'i phriod er's blwyddiau lawer yn ol, a gweinyddwyd gan y brodyr Mr. Flint a R. Everett.

Mawrth 17, ger pentref Remsen, o glefyd y galon a gwaelledau eraill, Miss GWEN JONES, merch i'r diweddar John G. Jones, ysw, tua 45 mlwydd oed. Claddwyd hi yn mynwent Prospect, a gweinyddwyd gan y brodyr Parry, James ac Everett.

Mawrth 20, yn Batavia, N. Y., o'r darfodedigaeth, Mr. JOHN R. JONES, yn agos i 25 ml. oed. Claddwyd ef yn mynwent Capel y Nant, Steuben, a gweinyddwyd gan R. Everett.

Mawrth 16, yn Westmoeland, N. Y., JOHN J. PARRY, hynaf, yn 69 ml. oed. Yr oedd wedi bod yn aelod o eglwys Dduw gyda'r Cynulleidiauwr a'r Henaduriaethwyr tua hauer canrif—ei ymadawiad oedd dangnefeddus a bddugoliaethus ar y gelyn olaf.

Chwef. 14, yn Pittsburgh, MARY ANN, merch y diweddar Isaac Williams, yn 5 ml. oed. Fel hyn ychwaengir at alar y fam a'r weddwr, sef Mrs. Ann Williams. R. R. WILLIAMS.

Chwef. 18, yn St. Albans, O., ar ol bod yn hir yn nychu yn darfodedigaeth, Mr. BENJAMIN REES, yn agos i 66 ml. oed. Ganwyd ef yn y Caeau a plwyf Trelech, Caerfyrddin, Mawrth 24, 1798. Priododd â Miss Mary Davies, Berthlwyd, o'r un plwyf yn 1820. Derbyniwyd ef a'i briod yn aelodau eglwysaig gan y Parch.

Morgan Jones, Trelech, er's dros 40 mlynedd, a pharhaodd yn Gristion profosedig a ffyddlon hyd y diwedd. Gadawodd i alaru ar ei ol, ei weddw, 3 o blant a 15 o wryion.

Awst 28, 1863, ger Emporia, Kansas, MARY ANN LEWIS, merch Mrs. Rachel Lewis, gweddwy diwedd-ar Barch. George Lewis, yn 10 ml. a 5 mis oed, o'r congestive chills. Claddwyd hi yn mynwent y Cymry ar Dry Creek, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. W. E. Evans. H. D. THOMAS.

Rhag. 10, o'r chronic diarrhoea, yn yr Ysbytty yn New Orleans, JONADAB R. JONES, mab i Rowland J. Jones a'i briod. o Lexington, Ill., yn 22 ml. oed.

Yn hanes y marwolaethau, a rhai hanasion eraill, yr ydym wedi gorfol taliu'r llawer, yr hyn sydd waith anhyfryd a baiders.—GOL.

YN ARDAL EBENSBURG, BU FARW—

Mawrth 4, 1833, Mr. HUGH TUDOR yn 75 oed. Ganwyd ef Oluw. 18 1738, mewn lle o'r enw Nantylfya, plwyf Penegoes Maldwyn, G. O. Tebygol yw, yu ol yr enw, fod Mr. Tudor yn Gymro glau gwreiddiol, os na foed o'r teulu brenhinol hwnw, wedi hana o rai o'r Tudorid Cymreig a fuont mor enwog ar faes hanesyddiaeth y cyuoedd. Ac fel hen sefydlwr yr oedd wedi ei adael yn un o weddill hon hen batriarch cyfrifol a pharchus a sefydliad Cymreig hwn. Cyu ei symudiad i'r wlad hon, yn y fl. 1814, ymbriododd â Miss Jane Owen, merch Mr. Dafydd Owen, Cefnchreafol. Yn y fl. 1817 cafodd ei dderbyn yn aelod eglwysig yn Aberhosan, gan y Parch. D. Morgau, Machynlleth gynt.

Ar y 15fed o Mehefin, 1819, ymadawodd a gwlad ei enedigaeath, a chychwynodd tua'r wlad hon, a glaiodd yn Baltimore, ac wedi aros yno ychydig amser, daeth yn mlaen a chyrrhaeddodd Ebsenburg Medi 9 o'r un flwyddyn. Bu iddo ef a'i anwyl briod deulu parchus a lluosog o 7 o blant—5 o ferched a 2 fab. Pedair o'r merched fuont feirw—y ddwy hyuaf a'r ddwy ieuengaf—fel nad oes ond 3 o'r plant yn awr yn fyw, sef y meibion, a'r chwaer barchus Mrs. Broese. Yn mhen tua 9 ml. wedi ymsefydlu yma, Gorphenaf 24, 1828, bu farw M. a Tudor, fel y disgynnodd holl ofal y teulu ar y tad yn unig. Yr oedd Mr. Tudor, yn mhob perthynas, fel tad, fel dyn, fel diuaydd, ac fel crefyddwr a Christion didwyll, yn wr tawel, llonydd, call a chyson, a byuod o heddychlon. Ni chlywid byth son am dano ef mewn unrhyw ymrfael ac ymrson, ac felly y daliodd ef ei gwys yn wastad a chyson hyd derfyn ei yrfa. A gwedi hir wendid a methiant tra chystuddiol, bu farw fel y bu e' byw mewn tanguefedd, ac aeth i dangnefedd tragwyddol. Cymerais Matt. 22 : 31, 32, yn deatyn ar achlysur ei farwolaeth.

Mehefin 21, 1863, DAVID W. PRYCE, yn 60 oed. Ganwyd ef yn yr ardal hon Meh. 1, 1803. Mab ydoedd i Mr. a Mrs. William a Grace Pryce. Yn mhben rhai blynyddau ar ol marwolaeth ei anwyl dad, (tebyg iddo golli ei fam yn bur ieuanc.) ymbriododd â Miss Catharine Evans, yn y fl. 1849, yr hon a adawyd yn weddw alarus gyda 3 o blant bychain ar ei ol ef. Yn y fl. 1825, pan oedd tua 22 oed, cafodd ei dderbyn yn aelod o'r eglwys hon, a'i gwys a ddaliodd yn gyson hyd derfyn ei yrfa. Yr oedd ein hanwyl frawd D. Pryce yn wr parchus a chyfrifol gan bawb a'i badwasnai. Felly caed ef yn mhob sefyllfa fel dyn mwyn, llariaidd a hawddgar erioed o'i febyd,—fel pen teulu yr un modd oedd ef,—fel cymrydgar parod oedd wrth law bob amser; ac fel Cristion, didwyll ydoedd—tawel a heddychlon yn ei holl fyrd, yn y byd ac yn yr eglwys hefyd. Parod y coed ef mewn cymwynasgarwch, fel dyn caredig a haelionus at bob achos da. Felly teimlai yr holl ardaloedd, ond yn enwedig y llawoliaeth grefyddol yn nghyd a chlych

helaeth o berthynasan, hiraeth dirfawr ar ei ol. Caem ef bob amser trwy yr hir gystudd a gafodd yu dlawel a boddlongar i ewyllys ei nefol Dad, er iddo yn ei gystudd diweddaraf fod dyoddef poenau dirfawr ar anwsrau trwy doriad a lledaeniad math o orthysiad ar ei yatlus, tebyg i'r ddyfaden wyllt, fel y torwyd ef i lawr o gyfansoddiad cryf i'r gwendid mwyaf, ac eto yn raddol y gwanychodd. I hyd amser ei ymddatodiad. Cawsom er hynny arwyddion amlyg mai fel oedd y dyn oddi allan yn gallu fod y dyn o'dimewn yn crythan o ddydd i ddydd hyd y diwedd. Testun ei bregeith ang-laddol ef oedd Col. 3 : 3, 4.

Gorphenaf 2, 1863 Mr. EVAN T. JONES, yn 73 oed. Ganwyd ef yn y fl. 1790 yn mblwyf Llanbrynmair, Maldwyn, G. O. Mudodd i'r wlad hon yn y fl. 1830. Rai blynyddau cyn ei ymadawiad a'r ben wlad priododd Miss Ann Davies o'r un plwyf, a thua yr un amser derbynwyd hwy ill dau yn aelodau eglwysig yn Llanbrynmair gan y Parch. J. Roberts. Hanodd Mr. J. o deulu tra lluosog, cyfrifol, a chrefyddol belyd, a thebyg pe buasai eu plant i gyd yn fyw eto, buasai iddo yntau a'i briod sydd yn awr yn weddw, deulu pur lluosog. Claddwyd rhai o'u plant yn Nghymru; ac amrai wedi'n yn y wlad hon, fel nad oes heddiw yn weddill ond 5 o bonynt: tri mab a dwy ferch, wedi eu gadael gyda'r fam yn fyw.

Ar ei sefydliad yn yr ardal hon, cwmrodd ei le fel aelod yn yr eglwys hon, ac felly y parhaodd hyd y diwedd. Ac er fod ei iechyd yn wanaidd iawn er ys amrai flynyddau; caws biluidd ef yu fawr yn enwedig ar ddiwedd ei oes gan gaethanad (*asthma*) yr hwn a'i dilynodd hyd yr anadliad olaf, ac er ei fod yn byw allan yn y wlad deir milldir o'r dref, gwnei ymdrech teg yn aml er cyrrhaedd moddion gras haf a gauaf, fel Cristion goneat a ffyddlon, yn ol ei allu a'i amgylchiadau, hyd y diwedd. Testun y bregeith ang-laddol oedd Salm 23 : 4.

Hydref 23, 1863, Mr. JOHN HUMPHREYS, yn 67 oed. Ganwyd ef yn ardal Machynlleth, Maldwyn, G. O., yn y fl. 1796. Yn y fl. 1817, pan yn 21 oed, cafodd ei dderbyn yn aelod eglwysig yn Nghapel y Graig Machynlleth, gan y Parch. D. Morgau. Yn y fl. 1832, ymbriododd â Miss Eleanor Ellis o'r un plwyf. Yn y fl. 1841 ymfudodd ef a'i deula i'r wlad hon. Bu iddo ef a'i anwyl briod 10 o blant, saith o feibion a thair o ferched, pa rai sydd eto yn fyw i gyd ond un mab, sef y brawd eirol a charladus hwnw gan bawb, Mr. Hugh Humphreys, am yr hwn y rhoddwyd cofadwriaeth fer yn y CENHADWR gyda'r lleill o'n brodyr ieuanc parchus a syrthiasant ar faes y frwydr fyth gofiadwy hono ger Fredericksburg, Rhag. 13, 1862. Yr oedd Mr. H., eu hanwyl dad, o naturiaeth deg yn ddyn iach ac o gyfansoddiad cryf ac nis gellir enwi braid. I neb yn y sefydliad hwn a weithiodd yn galetach ac a ddaliodd ati ar bob math o dywydd gystal ag ef; ond yn dra diymwth y cyfarfu ef a'r un cyffelyb afiechyd a'i ddwy chwaer Eleanor a Margaret, er nad yr un amser, y fath a'i torodd ef i lawr megys ar unwaith. Ac eto er nad oedd ei gystudd ond byr cafodd ddiudoddef poenau caledion iawn. Ond daliodd ei hyder yn gadaru a phur o'u yn ei Waredwr hyd y diwedd. Gadawodd weddw hiraethlon a 9 o blant, 6 mab a 3 merch, ar ei ol, er eu bod oll mewn amgylchiadan cysurus a chan mwyaf wedi priodi a chanddyt hwythau deuluoedd llwyddianus a chynyddol. Ond mwy na'r cyfan cafodd weled y rhai'n i gyd yn hir cyn ei ymadawiad dau yr iau ac mewn ffordd osebithol i fod yn ddelyddiol yn ugwasaethon en Harglwydd—a thyna yw ein taer weddi drostynt oll. Testun ei bregeith ang-laddol oedd Salm 116 : 7.

LLEWELYN R. POWELL.

Yr Eglwys yn St. Louis.—Mae yr Eglwys Gymreig yn St. Louis, Mo., yn cydnabod gyda diolchgarwch dderbyniad y rhodd anmhriadiadwy o 19 o Feiblau Cymreig a 19 o Lyfrau Hymnau Cymreig i ddefnyddiad yr eglwys. gan ein cyfaill caredig Robert L. Jones, ysw., St. Louis—rhodd werthfawr mewn dydd o angen. Hefyd, trwy law J. B. Evans, cyfreithiwr, oddiwrth Mr. D. T. Davies, Rhif 118 heol Genesee, Utica, y rhodd bardd o Feibl Pwlpit a Llyfr Hymnau, am yr hyn oll y dymuno yr eglwys ddychwelyd diolchgarwch o galon gyubas—a bydded i'r Arglwydd fendithio y cyfranwyr. E. EDWARDS, *Gweinidog*.

D. DAVIES, *Trysorydd yr eglwys*.

Gair oddiwrth eglwys Duncannonville Pa.—Dymunir ar i'r gweinidogion o wahanol enwadau anfon eu cyhoeddiadau dair wythnos o leiaf ymlaen, oblegdyd fod y Presbyteriaid yn pregethu yn y capel bob trydydd Sabboth. Bydd hyn yn debyg o arbed llawer o drafferth a thraul, ac y mae yn anghyfleus iawn i dderbyn ueb yma ar yr wythnos. Cyfeirir, Mr. Wm. J. Richards, Duncannonville, Blair Co., Pa.

Cambria Newydd.—Yr ydym wedi ein sicrhau gan y Meistri J. M. a W. B. Jones, eu bod wedi llwyddo i gael oddiamgylch y maentision i'r Trefedigion, o herwydd pa rai yr aeth un o honynt eilwaith i Missouri, ac y bydd Hysbysiaeth gyflawn oddiwrthynt yn ein rhifyn nesaf.

Galwad i weinidog.—Rhoddodd eglwys Gynulleidfaoel Ashton, Summit Hill, Pa., alwad i'r Parch. Thomas Pugh, Allentown, Pa., i ddyfod yn fugail arnom, a darfu Mr. Pugh ei hateb yn gadarnhaol, a dechreuodd ar ei lafur gweinidogaethol mis Ohwefror diweddf. Ein dymuniad yw ar i'r Arglwydd fendithio ei ddyfodiad ef i'n plith a'i lafur yn ein mysg, fel y byddo Seion yn cael ei hadeiladu a llawer o'n cenedl yn cael eu dwysbigo, trwy fod *Dau* yn arddel ei weinidogaeth yn ein mysg. EVAN E. JONES.

Symudiad gweinidog.—Bydd fy nghysylltiad â'r Eglwys Fedyddiedig yn Freedom, sir Cattaraugus, N. Y., yn terfynu diwedd y mis hwn. Mae yr ymadawiad yn danguesfeddus, a'r cysylltiad wedi bod yn ddedwydd. Cefais alwad unfrydol i ailgymeryd eu gofal wedi eu rhybuddio o'm bwriad i ymadael; ac yn ngwyneb fod y cysylltiad gweinidogaethol yn terfynu, eto amlygasant eu bod yn gwerthfawrogi ein llafur drwy ein hanrhegu ar y 29 o Ionawr â llawn gant o deugain o ddoleri (\$140), gan mwyaf mewn arian. "Preswylydd y berth" arosu yn eu plith, ac a arddelo'r Bugail dyfodol etynt.

Bwrnawysf gymeryd gofal yr Eglwys Fedyddiedig yn Hyde Park ar y 1af o Ebrill. A bydded gwyneb yr Arglwydd ar y cysylltiad newydd.

Cyfeirir ataf o hyn allan, Rev. J. P. Harris, Hyde Park, Luzerne Co., Pa. J. P. H. *Mawrth 16, 1864.*

Cadwaladr Richards yn symud i dy newydd.—Yr ydym wedi derbyn gair oddiwrth Mr. Cadwaladr

Richards, ei fod yn gorfod symud i dy mwy heilaeth, ac yn meddu cyfleusderau ychwanegol. Dymuna gyflwyno ei ddiolchgarwch gwresocaf i'w aneirif gyfeillion, am ei cefnogaeth barhaol, a sicrhau iddynt yn ei Dy Newydd fwy o gyfleusderau a chysurau teuluoedd nag o'r blaen, er, a chasglu oddiwrth eu hymlyniad wrtho, eu bod wedi eu buddio yn eithaf yr amser a aeth heibio.

Wedi y cyntaf o Fai, cyfeirir pob godebiaeth fel hyn:—Cadwaladr Richards, 403 Greenwich st., New York.

Dilead caethiwed o'r holl wlad.—Mae y cwestiwn o ddilead bythol ar gaethiwed yn yr holl wlad, trwy wellhad ar y Cysfauddiad cyffredinol ("Magna Charta" America) dan ymdriniaeth difrifol y Gydgynghorfa y dyddiau presenol. Traddodwyd areithiau rhagorol ar hyn gan Trumbull o Illinois a Wilson o Massachusetts yn y Senedd, ddeuddydd neu dri yn ol, yn dangos mai y gwir achos o'r rhyfel a'i erchylliderau yw bod i'laeth caethiwed yn y wlad, ac mai yr unig ffordd i sicrhau heddych sicr a pharhaol ydyw trwy gwbl ddilead o'r ffeidd-dra cywilyddus hwn, ac y gellir gwneud hyn yn effeithiol trwy y gwellhad crybwylledig. Dysgwylir yn hyderus y gellir llwyddo yn hyn, ond nid heb lwyrr orchfygu ar yr un pryd y terfysgwyr bradwrol a safant ar y maes heddyw yn eu harfau angeol yn erbyn ein gwlad. Bydd yn rhaid cael dwy ran o dair o'r ddau Dy i gymradwyo y cyngiad, ac yna cael dwy ran o dair o'r holl dalaethau, trwy eu deddfwriaethau (*legislatures*) i'w gadarnhau. Ond hyderir fod y wlad yn addfed bellach i gwrthau y gwrthrych hwn.

Yr ymosodiad ar Paducah, Ky.—Y gelyniou dan y Cadf. Forrest a wnaethant rithr-ymosodiad ar dref Paducah, Ky., ddydd Gwener, Mawrth 25. Gorfodwyd hwy i gilio yn ol gan y gwisfadau a'r milwyr Undebol yn yr amddiffynfa, ond nid cyn iddynt allu lladrata nwyddau lawer o'r masnachdai a'r aneddau &c., a chymeryd ymaith lawer o geffylau. Llosgwyd rhau lawr o'r dref, a cholliwyd bywydau amryw.

Yr alwad am 200,000 yn ychwanegol.—Mae yr alwad hon yn debyg o gael ei hateb trwy ymestriad mewn thandiroedd eang yn y wlad—y cyflenwad sydd wedi ei wneud i fyny eisus yn mhilwyl Steuben ac amryw fawu o fewn cylch ein hadnabyddiaeth.

Anrheg i weinidog yn Big Rock, Ill.—Dymunwn trwy gyfrwng y CENHADWA gyflwyno fy niolchgarwch i Gymry Big Rock, Ill., ac yn neillduol i'r eglwys sydd dan fy ngofal am eu caredigrwydd i mi a'm teulu nos Fercher Ohwef. 17, 1864. Yr oedd y darpariadau yn deilwng o'r boneddigesau, hen ac ieuainc, a gymraasant mewn llaw y rhan hyn o'r gwaith; yr un modd y canu, a'r adroddiadau, ac yr oedd y rhodd yn deilwng o'r cyfranwyr. Trefnwyd y cyfarfod gan y brawd J. Pierce, a chynorthwywyd ef gan y brodyr Benj. Davis, Evan Evans, Edward Willding, a John Edwards. Cafodd pawb eu buddio yn enwedig yr eiddoch, OMICRON.

Ymadawiad gweiniog.—Dymuna eglwys Gynulleidfaoi Pittston hysbysu fod ei gweiniog y Parch. Edward R. Lewis, wedi ymadael a myned i dalu ymweliad â Chymru. Ar ei ymadawiad bu y dealldwriaeth a gaulyn rhyngddo a'r eglwys. Am fod amser ei ddychweliad yn ansicr rhoddodd Mr. Lewis yr eglwys at ei rhyddid i roddi galwad i'r neb a fyddai yn ddewis i gymeryd ei gofal; ac am fod Mr. Lewis yn awr yn absennol oddiwrthym am agos i uaw mis, a ninau yn amddiffad o weinidogaeth, penderfynwyd ein bod yn ol y dealldwriaeth uchod yn ymryddhau oddiwrth Mr. Lewis, ac yn benderfynol i roddi galwad i ryw un cymwys i gyflawni y swydd bwysig, a gobeithio y gwna yr Arglwydd ein cyfarwyddo, i ddewis un a fyddo wrth fodd ei galon Ef. Dymunwn hysbysu mai ansicrwydd dychweliad Mr. Lewis ydyw yr unig achos fod yr eglwys yn ymryddhau oddiwrtho, a'r angen ydym yn ei weled bob dydd am weinidogaeth sefydlog yn ein plith. Dichon na fyddwn mor llwyddiannus a chael un o gymwysdau ein diweddar weinidog, eto yr ydym yn ystyried mai ein dyledawydd ydyw gwneud ein goreu dros yr achos yn y lle. Arwyddwyd gan

JOHN MORGAN,
JOHN WILLIAMS, } *Diaconiaid.*
JAMES M. WILLIAMS,

Cymorth i ddyoddefwyr yn Tennessee Ddwyreidiol.—Mae preswylwyr teyrngarol Tennessee Ddwyreiniol wedi dyoddef caledi mawr, y tu hwnt i ddim a ellir ei draethu, yn y cyfwng mawr presennol. Gwneir ymdrech teilwng i'w cynorthwyo yn eu caledi yn rhai o'r dinasoedd dwyreiniol. Yn Philadelphia cyfranwyd tua \$74,000—a chyffelyb yn Boston, ac yn awr y mae cyfraniadau haelfrydol yn cael eu gwneud yn ninau New York at yr un achos.

Marwolaeth yr Arh. Owen Lovejoy.—Y gwr euwog hwn a fu farw yn ninau Brooklyn, N. Y., Mawrth 25, yn 53 ml. oed. Yr oedd yn aelod o Dŷ ein Cynrychiolwyr, yr 5ed rhanbarth yn Illinois, er's 10 mlynedd—wedi ei ethol yno bum waith yn olynol. Yr oedd yn bleidiwr gwresog ac yn weithiwr llafurus a flyddlou dros achos y caeth. Ei oes a gysegrwyd i'r achos hwn, a'i goffadwriaeth fydd fendigedig gan gyfeillion rhyddid mewn oesoedd a ddeuant eto. Llofruddiwyd brawd iddo yn Alton, Ill., tua 27 mlynedd yn ol gan derfegydlu caethbleidiol.

Cyfeillion haelfrydol yn Utica ydynt yn gweithredu mewn danfon cymorth i'r dyoddefwyr yn Tennessee. *Hon. William J. Bacon, Utica* yw y Trysorydd i law yr hwn y dymunir ar gyfeillion yr achos hwn ddanfon eu rhoddion.

Y for-ladrones, Florida. oedd yn mhorthladd Funchal, Madeira, ynys berthynol i Portugal, ar y 27 o Chwefror, yn cymeryd i mewn ei chyffwrdd o llo &c. Y *Sloop-of-war* Americanaidd, St. Louis, oedd hefyd yn y porthladd ar yr un pryd, ond gan mai hwyl-long yw y St. Louis, nis gallai wneud dim.

Cwrdd mawr dirwestol yn New York.—Bwrteidre cynnal Cynadledd o Genhadon Dirwest yn y Cooper Institute yn New York, ar y 12fed a'r 13eg o Fai nesaf, mewn cyaylliad â'r *American Temperance League*. Gobeithir y bydd rhyw fesurau pwysig yn cael eu mabwysiadu i atal y ffrydlif felltidedig gynyddol o aughymerolder a gaufyddir mor amlwg yn ein gwlad y dyddiau hyu.

Y gelynyddion—o Tennessee.—Byddindorf o 2000 o'u gelynyddion a ymosodasant ar Union City, Tenn., Mawrth 25, ac a'i cymerasant. Dywedir fod y fyddin elyddol yn gref yn Dalton, Ga., a'i golwg ar ymosod yn fuan ar Tennessee. Yno ac ar lauan y Rappahannock, Va., y maent yn caeglu eu grym mwyaf, tebygid, yn yr ymgyrch presennol.

Hanesiaeth Dramor.

Y Rhyfel yn Ewrop.—Nid oes dim symudiadau o bwys mawr gyda golwg ar y rhyfel rhwng Denmark a'r Germaniaidd wedi cymeryd lle yn ddiweddar. Swm am Gynadledd o'r Galluoedd Ewropaidd, a gobeithir trwy y cyfryw y gellir atal a rhoddi terfyn ar y rhyfel cyu bu hir.

Yr Archdduc Maximilian oedd yn Lloeddau Mawrth 11.—aeth ymlau yn aniongyrchol i'r Marlborough House i dalu ymweliad a Brenin y Belgiaid, tad yr Archdduces.

Mab Tywysog Cymru a feddyddiwyd yn Mhalas Buckingham Mawrth 10fed.—Ei nai Victoria a'i henwodd Albert Victor Christian Edward.

Brenin Bavaria sydd wedi marw, a'i fab yw ei olynydd i'r orsedd.

O Y M R U.

Prif ysgol i Gymru.—Mae Tywysogaeth Cymru wedi ei hesgeuluo yn fawr gyda golwg ar foddion addysg o'r radd uchaf. Tra y mae tri Choleg Brenhinol a Phrif Ysgol Frenhinol yn yr Iwerddon, a thra y mae pedair o Brif Ysgolion yn Ysgotland, lle y mae 4000 o'i meibion yn derbynu addysg ddyddiol o'r cymeriad uchaf, yn Nghymru nid oes un Brif Ysgol mewn bod, er fod ein cenedl yn gwneud i fyny dros filiwn a chwarter o boblogaeth y deyrnas gyfunol. Mae yn dda genym ganfod oddiwrth newyddion diweddar fod deffroad ar yr achos yn mhilith prif ddynion ein cenedl, a bod Pwyllgor o Foneddwy'r wedi ei neillduo i drefnu mesurau i gyrhaedd yr amcan teilwng hwn, i sefydlu Prif Ysgol yn Nghymru—heb un cyaylliad rhyngddi â'r Eglwys Wiadol, nac â neb o'r Colegau presennol yn y Dywysogaeth.

Deisebau i atal y far-nach mewn diodydd meddwol a anfonir yn brys i'r Senedd Prydain Fawr y dyddiau hyn. Cyulleidfaoedd ac Ysgolion Subbothol Cymru a weithredant yn effro yn yr achos hwn. Golygyddion Bauer Cymru a geluogant y symudiad.

Marwolaeth y Parch. John Prydderch (M. C.)—Nos Sabboth, Chwef. 28, yn 90 ml. oed, bu farw y gweinidog euwog hwn yn ei anedd yn Talwrn, Môn. Yr oedd yn mhilith y rhai hynaf, os nid yr hynaf oll o weinidogion ymneillduol Cymru.

1864.

CYF. XXV.

RHIF. 5.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

M a i .

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODAETH.		Yr achos dirwestol yn Pittston,	152
John D. Jones, Ebensburg,	129	Cyfarfod Adroddiadol,	153
Owen Jones, Racine,	181	Gair o Newburgh, O.,	153
LLENYDDIAETH.		Trysorfa yr Ysgol Sabbathol,	153
Cywydd y Drindod Dafydd Ionawr,	182	Ganwyd,	153
HANESYDDIAETH.		Priodwyd,	154
Martin Luther yn ei ieuentyd,	136	Bu farw,	154
DUWINYDDIAETH.		Caethiwed yn Brazil,—Teimlad crefyddol yn Norway,—Yn yr India Ddwyreiniol,—Ffrwyth yr yndrech Cenhadol,—Diwygiadau crefyddol,—Papyrau y Pabyddion,—Indiana,	156
Edifeirweh,	189	Ohio ac Illinois,—Y creulonderau yn Fort Pillow,—Tref Plymouth wedi ei chymeryd.—Marwolaeth y Parch. C. F. Martin,—Marwolaeth y Parch. I. Harries, Wyddgrug,—Sefydlu ysgolion yn Louisiana,—Gohiriad Deddfwriaeth E. N.,—Sychedu am yr Efengyl yn Peru,—Galwad am ohirio amser Cynadledd Baltimore,	157
Pump o frodyr ar y ffordd i uffern,	142	Daeargryn yn Nghanada,—Y Gym. Feib. Americanaidd,—Llais Dinasyddion Maryland.—“Cartref y morwr,”—Masnachwyr haelfrydol,—Argoelion am ló yn Steuben,—Cymorth i ddyoddefwyr yn Tennessee Ddwyreiniol,—Y Metropolitan Fair,—Hawl y milwyr i bleidleisio,	158
ADDYSG CYFFREDINOL.		HANESIAETH DRAMOR.	
Ein gweinidogion,	144	Galluoedd Ewrop,—Byddinoedd Prwsia,—Garibaldi yn Lloegr,—Madagascar,—Damwain alaethus yn Sheffield,	159
Trefedigaeth Gymreig,	144	CYMRU.	
Lloffion Cenhadol,	144	Anrheg i Dywysoges Cymru,—Pont dros y Foryd,—Rheilffordd o Borthmadog i Gaernarfon,	159
BARDDONOL.		Marwolaethau,	159
Y Beibl,	145	PERORIAETH.	
Penillion o gydnabyddiaeth,	145	Galar Mam,	160
Gwahoddiad i ddyfod i'r Ysgol Sul,	145		
Ar farwolaeth y cyfaill ieuanc J. E. Rees,	146		
Os bu farw fy mrawd,	146		
Bedd-argraff y diacon Owen Jones,	146		
“ Fanny Griffiths,	146		
Y Saldra ar ddydd Sul yn unig,	146		
Englynion,	146		
Dydd claddedigaeth O. Jones, Racine,	147		
HANESIAETH GARTREFOL.			
Beibl Gymdeithas Oshkosh,	147		
Clayton, California,	147		
Beibl Gymdeithas Cincinnati,	148		
Manteision Gogleddbarth Missouri,	148		
Cofiant Wm. M. Evans,	149		
Eisteddfod Remsen,	150		
Cofiant Jenkin Evans, Blossburg,	150		
Derbyniad ac anrheg i'r Col. Powell,	151		
Eglwys Gynulleidfaoel Ebensburg,	152		
Gair oddiwrth Mr. Powell,	152		

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—D. J., Oswego, Wis., 150; J. J., Ashland, 3; W. W. Brownville, 10; H. F. J. a J. T., Mendon, 3; J. T. D., Delafield, 50c.; J. A. J., Morris Island, S. C., 2; O. O., Nelson, 50c.; R. G., New York, 4.50; R. R. R., Remsen, dros J. R., Hendre Llanor, Cymru, 1.75; T. B. W., Blue Mounds 7.50; W. D., Berlin, 1; W. R. W., Slatington, 4; W. M., West Bangor, 6.70; Mrs. M. J., Delphos, 2; D. F. L., Newburgh, 5.

Y CENHADWR MEWN LLYTHYRENAU NEWYDDION.—Dysgwylwn allu rhoi y CENHADWR allan mewn llythyrenau newyddion y mis nesaf. Ymdrecher cael iddo dderbynwyr ychwanegol y 6 mis diweddaf o'r flwyddyn hon—er ein calonogi yn y gwaith a'n cynorthwyo yn y draul.

At *gapel Arena, Wis*—Cydnabyddir yn ddi-olchgar dderbyniad y awm o \$78.75 o Cambria, a \$44 o Fox Lake trwy law ein gweinidog, y Parch. D. Jones, at ddyled ein Capel yn Arena.

S. J. YORKER, *Ysg.*

WM. A. WARD, *Trysorydd.*

CYMANFA GYNULLEIDFAOL WISCONSIN—a gynulir eleni yn y manau canlynol: Spring Green, yn yr hwyr Meh. 7, a thrwy y dydd dranoeth. Bethel yn yr hwyr y 9fed, a thranoeth trwy'r dydd; a chynadlled yno am fore yr 11. Dodgeville i ddechreu yn yr hwyr yr 11, a'r Sab-both trwy'r dydd. R. WILLIAMS.

Dilladfa Davies & Jones.

"GWERTHIAN CYFLYM AC ELW BYCHAN"

DYMA brif reol fasnachol yr oes; ac o herwydd bod DAVIES & JONES, Dilladwyr a Brethynwyr (*Tailors and Drapers*), Rhif. 118 Heol Genesee, Utica, yn gweithredu ar y rheol hon, y gwelir y torfeydd yn cyrchu yn barhaus i'w sefydlar canys y masat yn gwybod y cant yno eu llwy oddloni yn

Y Defaydd, y Gwaith, a'r Prisiau.

Hefyd, er cymaint sydd yno yn cyrchu, y maedigono

Ddilladau Dewisol

ganddynt bob amser ar law yn gyfaddas i bob gradd a sefyllfa.

Gan fod genym ddewisiad rhagorol o

Bob math o Frethynau,

gellwch gael eich mesur ac ar fyr rybudd eich harwisgo a sut o ddillad hardd, wedi eu gweithio yn y modd mwyaf destlus

De'wch atom oll o fawr i fân,
Yn gwerthu 'rym yn rhad;
Dilladau clyd, Brethynau glân,
A gwisgoedd guraf gaed.

De'wch gyda'r lluoedd yn ddidor,
Enillfawr fydd i chwi;
Dau naw a chant yw rhify Store
Yn Heol Genesee.

Cofiwch y Rhif. 118 Genesee St., agos ar gongl Heol Liberty.

Utica, Mai 1, 1861.

DAVIES & JONES.

[Afreidiol yw i ni anog ein cyfeillion i ymweled a'r Store uchod. Cofier y dylai Cymry gefnogi Cymry—hyderwn y gwannt ac y cant eu boddioni.—GOL.]
561—ly

Llyn Michigan sydd yn rhydd i orchwylion y tymor—a'r llongau yn rhedeg arno yn brysus.

NEW CAMBRIA.

Y Drefedigaeth Gymreig Newydd ar Linell Rheil-fordd Hannibal a St. Joseph, Missouri.

TIROEDD BREISION A RHAD.

HINSAWDD IACHUSOL A THYMERUS.

Mae Hydred New Cambria i'r gorllawin o Greenwich oddentu 93°, a'i Llydred ychydig islaw 40°.

Gwelir fel hyn, mor ddymanol ydyw yr hinsawdd i'r Cymry. Mae y *State Surveyor* yn sicrhau fod

GLO O DAN HOLL DIROEDD Y DREFEDIGAETH,

a thrwy y wythien o bump i chwech troedfedd.

Rhed rheilfordd Hannibal a St. Joseph drwy ganol New Cambria. Dyma y Brif Ffordd i Kansas, Nebraska, Oregon, California, a'r holl Ardaloedd Newyddion, lle mae cymaint o Aur wedi ei ddarganfu.

Mae ffordd haiarn North Missouri yn rhedeg yn agos i NEW CAMBRIA, a thrwy diroedd y Drefedigaeth, i ddinas boblog St. Louis.

RHADLONRWYDD TIROEDD Y DREFEDIGAETH.

DIGONEDD O GOED, DWFR, A GLO.

Digonedd o borta am ddim. a'r *Prairie* drwy barod i'r Aradr. Rhoddir yr esiampl isod i ddangos mor esmwyth y gellir prwcau Ffarm. Coder neu gostyng-er y pris, a rhyfedi yr erwau, fel y byddys yn dewis; rhed o \$2.40 i fyny.

40 erw o dir, pum' dolar yr erw, a ddaw i \$200.00 Y Taliadau fel hyn:

	Prif awm.	Llog.	Cyfanswm.
Mehes 1, 1864		\$12.00	\$12.00
" 1, 1865		15.00	15.00
" 1, 1866	\$22.25	10.87	33.12
" 1, 1867	22.25	9.25	31.50
" 1, 1868	22.25	8.00	30.25
" 1, 1869	"	6.66	28.89
" 1, 1870	"	5.24	27.54
" 1, 1871	22.25	4.00	26.25
" 1, 1872	22.25	3.67	24.92
" 1, 1873	"	1.25	22.55
" 1, 1874	"	"	22.25
	\$200.00	\$72.00	\$272.00

Am arian parod tynir oddiwrth y pris uchod y bumed rhan; felly ni chostio y deugain erw ond \$160. Er hyny, gwelir ar unwaith, y fanteis fawr a gynygir yma i'r dyn nad oes ganddo ond ychydig arian.

Dywed Cymro o'r enw Roberts, sydd yn byw dair milldir o'r lle mae gorsaf New Cambria, iddo y flwyddyn ddiweddar enill \$200 wrth codi Tobacco oddiar un erw a haner o dir, ac wedi ei blannu, y cyflawnwyd yr holl latur gan dri o'i farchgyn, yr hynaf o bouyut nid oedd ond naw mlwydd oed.

MAE MISSOURI YN DALAETH RYDD

yn yr ystyr weithredol o'r gair; a bydd felly yn gyfan gwbl yn dra buan. Yn swyddi Macon a Charleston, lle mae tiroedd y Drefedigaeth, nid oes yno fwy o ol Caethwasiaeth nag sydd yn nhalaeth New York neu Pennsylvania.

" Mae talaeth Missouri yn awr yn diogel oddiwrth y gwrthryfel, gan hyny y mae yn agored i drigolion newyddion; i ddrychfeddyllau newyddion; ac i egwyddorion newyddion—egwyddorion gwir ryddid i holl ddynolryw." O araeth ddiweddar y Cadf. Sigel, yn Chicago.

DYSGEIDIAETH.

Mae dros Bum' Miliwn (\$5,000,000) wedi ei diogelu at achosion Dysgeidiaeth yn Missouri; felly gwelir y bydd NEW CAMBRIA yn mwynhau cystal manteision yn y mater tra phwysig hwn ag unrhyw fan yn yr Unol Dalaethau.

MARCHNADOEDD YN GYFLEUS;

ac heblaw y rhai Dwyreiniol, fod y rhai Gorllewinol hefyd yn agor yn gyflym trwy oferynnoliaeth yr

UNION PACIFIC RAILWAY, A'I CHANGHENAU.

Rhoddir *Free Pass*, o Hannibal i diroedd y Drefedigaeth, ac ni chodir ond hanner y pris am gladiad defnyddiau i adeiladu ar y tiroedd a brynir gan gwmpeini yr Hannibal a St. Joseph R. R.

Bydd yn llawn genym roddi unrhyw wybodaeth yn ychwanegol i'r neb a anfonu atom i'r brif swyddfa:

J. M. & W. B. JONES,

No. 1, Park Place, Cor. Broadway, New York.

O. Y. Bydd un o honom, neu Gymro i'n cynrychioli y barhaus yn New Cambria, a Hannibal.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 25, RHIF. 5.

MAI, 1864.

RHIF. OLL 298.

Buchdraithodaeth.

JOHN H. JONES, EBENSBURG.

Hydref 2, 1863, bu farw Mr. JOHN H. JONES, yn 27 oed. Ganwyd ef Awst 16, 1836, yn hen drigfan y teulu y dydd heddyw, o fewn tua milltir i'r dref hon, (Ebensburg.) Mab ydoedd i Mr. Daniel Jones a Mrs. Margaret Jones, (a elwir yn awr Mrs. Williams, priod Mr. John Williams.) Derbyniwyd ef yn aelod o'r eglwys hon yn y flwyddyn 1848, pan nad oedd ond 11 oed. Yn fuan gwed'yn, gan weled fod ynddo awydd tu hwnt i gyffredin am ddysg a gwybodaeth, cymerais ef gydag ychydig o feibion ieuainc eraill, er eu gosod ar y ffordd i fyned yn mlaen,—ac yn y flwyddyn 1853 cychwynodd i Jefferson College, Cannonsburg, lle y parhaodd yn fyfyrwr diwyd a gobeithiol dros ddwy flynedd. Gwedi dychwelyd adref, am ryw dymor, yr un syched parhaus hwnw am wybodaeth a'i cymhellodd ef gyda'i gyfaill ieuainc Mr. Lewis J. Jones i gymeryd rhyw fferdaith trwy'r wlad ar draed, er bod yn fwy manteisiol i weled mwy o honi, gan ymweled a Philadelphia, parthau o Delaware, New Jersey a New York, ac oddiyno i Boston. Meddylodd yno y mynai weled ychwaneg o'r byd, a chymethodd fordaith ar fwrdd Moranwr (*whaler*.) rhwymedig i ororau Affrica, a gwedi cyrrhaedd Cape Verde Islands, cymerodd long arall oedd i fyned i fyny yr afon Gambia.

Profodd y fordaith hon yn chwerw iawn iddo trwy lawer o ystorunydd a chaledi, a mwy felly eto i'w rieni a'i anwyl berthynasau oedd gartref mewn dagrau pryderus yn ei gylch, ac yn ei gyfiwyno nos a dydd am y cyfnod hwn yn eu taer weddïau drosto rhag iddo golli ei argraffïadau crefyddol wrth ddilyn cwmpeini annuwiol, a throï allan fel y gwnaeth canoedd, yn fachgen gwyllt ac annuwiol. Ond trwy ras Daw a'i dilynodd trwy'r daith hirfaith hon, profodd yn fendith i'w enaid, er iddi wanychu ei iechyd ef am ei oes.

Gwelsom trwy ei lythrau adref nad oedd e' yn mhlith y morwyr annuwiol ond megys Lot yn Sodom, yno yn poeni ei enaid gwirion.

Felly er chwerwed oedd, hi brofodd gyda'r athrofa oreu a gafodd e' yn ei oes; ac nid llawer a ddychwelant adref o athrofeydd duwinyddol i ddangos cymaint o rân ac o'yspryd crefyddol ag a ddangosodd ef ar ei ddychwelïad yma.

Yn niwedd y flwyddyn 1858, cychwynodd drachefn i Oberlin, (lle cymhwys iawn iddo,) lle parhaodd hyd Medi 1862, pan fygythiwyd ac y dychrynwyd Cincinnati gan y gwrthbryfelwyr, ac yr aeth ef allan gyda yr O. V. M. Ar y pryd hwn, wedi i'r dychryn fyned heibio, gweithiwyd ei feddwl bywiog a gweithgar ef i ryw ddau fath o deimlad—teimlad gwladgarol dros ei wlad a'i tueddai yn rhwydd i wneud ei oreu drosti, a theimlad ymroddol i waith ei Arglwydd o barotoi ei hun trwy gael ychwaneg o wybodaeth feddygol (*medical science*) i fyned allan fel cenhadwr meddygol. Y ddau ddyben hyn a'i cymellodd i ymrwymo fel mamaeth (*nurse*) mewn ysbytty (*hospital*) yn Cincinnati. Ond ei iechyd a ballodd yno a dychwelodd i Oberlin Medi 1, 1863.

Teimlai ei iechyd yn gwanhan yn raddol o hyd, a rhoddodd dro o ynweliad a'i ewythr Mr. Daniel Jones yn Poland, O. Ar ei ddychwelïad i Oberlin Medi 4, 1863, y term nesaf arosodd rai dyddïau yn y *camp* gyda'r milwyr yn Cleveland; cafodd ei wlychu yno yn drwm iawn gan ysturm o wlaw, ond ni wnseth hyny ond peri i'w hen afiechyd angeuol ddod yn mlaen yn gynt hwyrach, a chymeryd gafael cryfach ynddo eto, ac yn mhen ychydig wythnosau wedi dychwelyd cynghorodd ei feddyg iddo adael y cyfan a dychwelyd adref yma yn ddiatreg. Hyny a wnaeth ef yn union deg, ac yn Pittsburgh cymerodd y *ticket* i Oresson, 8 milldir oddiyma, ond ar y ffordd cododd y dwymyn boeth hono i'w ben ef, a chymeryd ef yn ddïarwybod bob cam i Philadelphia. Eto ryw fodd yn rhagluniaethol arweiniwyd ef i dŷ ei gefnder Mr. Ezekiel Hughes, lle y cafodd bob amgeledd am y pythefnos olaf hwnw o'i oes, ac oddiyno am 11 y boreu ehedodd ei yspryd anfarwol Hydref 2, 1863, i fynwes ei Dad nefol. Dranoeth dygwyd ei gorff ef i fyny yma, lle claddwyd ef ar y 4ydd dydd

o'r mis hwnw. Testun ei bregeth angladdol oedd 2 Sam. 1: 26.

Yr oedd hynodrwydd ein hanwyl frawd Jones mor ddyddorol y fath ag sydd yn deilwug o sylw er coffadwriaethi fwy parhaus o hono.

1. Ei awyddfryd difin am ddysg a gwybod-aeth o'i tebyd i'w ddiwedd. Efe aberthai bob peth er mwyn cyrhaedd dysgeidiaeth; a chadwai y nod hwnw mewn golwg dan bob amgylchiad, ac er gwaethaf pob anhawser, a hynod oedd ei ddyfais i wneud pob peth yn iswaranaethgar i'r amcan hwnw.

2. Er mor hoff oedd ganddo ddarllen pob math o lyfrau allasai efe gael, ei Feibl oedd prif wrthdrys ei serch a thestun ei fyfyrddod. Arferai er yn blentyn roi ei Destament yn ei logell yn dra gofalus pan elai allan i'r coedydd ac i'r maesydd at ei orchwyllion dyddiol, er edrych iddo a chymeryd rhyw ddarn o hono yn destun myfyrddod. Pan gychwynodd oddi cartref i'r hirdaith a eowyd, y cyntaf peth a welwyd e' yn roi yn ei glogwd (*carpet bag*) oedd ei Feibl. Hwnw oedd ei gyfaill goreu ac anwylaf ar ei fordaith tua'r India Ddwyreiniol, fel y gwelwn ni yn ei ddyddiaduron a'i lythyr-au adref ar y pryd hwn. Ac er iddo adael ei holl lyfrau eraill ar y môr, cefwyd ar ol ei farwolaeth ef yr anwyl hen Feibl hwnw fu yn gydymaith iddo wedi ei ail rwymo a'i roi yn daclus yn ei gist ef.

Am hir amser wedi dychwelyd adref, hynw oedd, yr holl amser yr arosodd yno, delai i'r dref ar bob tywydd a thrwy dywyllwch y nos yn rheolaidd bob nos y byddwn gartref, er cymeryd y Beibl o'r bron i'w esponio &c., a gwneud ysgrifeniadau beirniadol mewn ffurf o *exegesis* parod ar ryw ddsoran o hono, a chawn rai o'r rhai hyn yn llawn mor ddyddorol a chywrair a llawer a ddygem gynt i ystafelloedd treithodiaeth Athrofa Dduwinyddol y Drefnewydd. Y gwir yw, astudio ei Feibl oedd ei nwyf lywyddol (*master passion*) trwy ei oes.

8. Ei ymlyniad dyfal a pharhaus â gorsedd gras. Cadwai ei dro er yn ieuanc yn y weddi deulaidd. Ac hyd yn nod o blith y morwyr diweddi, ni glywn ei lais oddiar fwrdd y llong yn ei lythyrnau yn llefaru yn ei iaith a'i eiriau ei hun:—"It gives me the greatest pleasure even here to read my Bible and try to pray. My dear mother, prayer does not now warm my heart as I would wish, but am resolved to persevere, for I feel an emptiness in my mind that religion only can ever fill. I hope you pray for me. I know you do. Most of our crew are very ungodly, and it pains my heart to hear them swear so continually." Ni chym-

ai at unrhyw orchwyl. o'r lleiaf hyd y mwyaf heb ymgynghori a'i Dduw, gan geisio ei fendith ar bob peth a phob amcan o'i eiddo.

4. Tynerwch ei galon at bawb, yn enwedig at ei frodyr a'i chwiorydd ieuaine. Dangosaf ei hun yn wastad yn meddu tymer a thuedd hynod faddeugar, pa niwed bynag a wnelid i'w deimlad tyner ef, fel na chadwai un teimlad caled at neb.

5. Gyda'r hynotaf peth o'r cwbl oedd ei bryder yn achos eneidiau ei gyd-ddynion lle bynag yr elai. Teimlai ynddo syched didor am enill eneidiau at Grist yn mhob man. Felly ar y môr, enillodd rai o'r rhei'ny i ddarllen y Beibl ar y Sabboth. Tra bu yn Affrica, wrth weled truenus gyflwr y paganiaid anwaraidd yno, gwnaeth addewid i'w Dduw, na anghofiodd erioed mo honi, *os arbedid ei fywyd y dychwelai efe yn ol fel cenhadwr i lafurio yn mhllith y rhai hynny*. Hefyd tra yn Oberlin, teithiai 6 neu 7 milldir allan i'r wlad bob Sabboth i gadw ysgol Sabbothol. Yn yr ysbytty yn Cincinnati gyda'r cleifion a'r olwfyddigion, gwna'i yr un yndrechion haelfrydig, er gwaned ei iechyd. Adroddodd yn ei lythyr adref am un tro y llwyddodd gyda 7 neu 8 o honynt i ddyfod gydag ef i gyfarfod gweddi yn eglwys y Parch. Mr. Boynton, ac wrth weled y cloffion druan yn olunheolion ar ffynbaglan, eraill a'u dwylaw a'u breichiau wedi eu rhwymo i fyny, ac eraill yn edrych mor llwydaidd a gwael yr olwg, cynhyrfwyd y gynulleidfa i wylo dagran trwy'r tŷ.

6. Felly bydd yn hawdd i ni yn awr weled pa fodd y darfn iddo mor ieuanc enill y fath barch a dylanwad ffordd y cerddai. Diau mai at hyn y parotwyd ef gan ras Duw, yr hwn hefyd a roddodd iddo fanteision tu hwnt i gyffredin i ddefnyddio y dylanwad hwnw er daioni. Soniodd am un tro pan newydd ddod allan ar bryduawn Sabboth o fod yn gwrando pregeth dra effeithiol gan y Parch. O. G. Finney, yr hwn a hoffai yn fawr ei wrando, yr aeth i'w ystafell, ac iddo gael y fath oruchafiaeth gyda Daw ar ei liniau—"Then," ebe efe, "I obtained a *bright Christian hope*." Mynych y oeid ef cyn hyn yn cwyno caledwch ei galon dan ofn a gradd o amheuaeth, ond tebyg na flinwyd mo hono felly byth gwed'yn nes iddo ddiano arno yn lân i wlad y goleuni. Y geiriau olaf gawn ni yn ei ddyddiadur ar Medi 10, 1863, ydynt, "Had near access in prayer before going to class at 8 P. M."

Mae gan ei anwyl berthynasau lawer o'i lythyrnau yn llawn o'r cyfryw brofiad, ond nis gallwn ar y pryd roi ond rhyw ddsoranau bychain o honynt. Cafwyd hefyd lawer o dystiol-

aethaŷ oddiwrth eraill am dano. Dywed y teulu lle yr oedd yn byrddio pan yn cadw term o ysgol yn Delaware Co., O.,—"We never saw a more devoted Christian." Yr nn fath yn union oedd tystiolaeth teulu Dr. McMullen, Mechanicsburg, Pa., lle bu e' yn aros ac yn myfyrio arianaeth (*philology*) gyda'r meddyg a chyda ei gyfnither Mrs. McMullen, wyres y Parch. George Roberts, yr hon yn agos yr un amser a'i canlynodd e' i'r oruwch ystafell hono fry lle maent heddyw yn cyd-foliau yn y deml uchod.

Derbyniwyd amryw lythyrâu oddiwrth ei gydfyfrwyr yn Oberlin i'r un perwyl, gyda mynegiad didwyl o'u galar mawr a'u hiraeth yno a'r ardaloedd lle adwaenid ef ar ei ol ef. Am yr hanes diweddaŷ o'i gystudd a'i farwolaeth yn Philadelphia, nis gwn am ddim cystaf a'i roddi yn ngeiriau ei anwyl chwaer, Miss Mary Jane Jones, yr hon sydd dra thebyg yn mhob ffordd grefyddol iddo:

"Before mother went down there, while he had strength he would frequently rise out of bed and utter forth on his knees the most melting prayers, and after his strength failed him would pray in bed. From that burning fever his mind was bewildered part of the time, but he knew mother from first to last, and even after his eyes had become dim at the approach of death, at the sound of her voice he extended his hand toward her for a last farewell. And when she asked him if he loved Jesus, he looked up into her face and smiled, and said, 'Oh yes, mother, I do, and I shall soon be with him and see him as he is.' Oh! what precious words from the lips of a loved departing one. Dark as this providential bereavement seems now to us, we cannot but feel that it has a bright side in the blessed thought that when he began to die he then began to live in reality." Ei anwyl frawd hefyd, Mr. Reuben D. Jones, yn yagrifennu at y teulu ar ol ei farwolaeth o'r fyddin o Chattanooga, Tenn., a ddywed: "Your letter this morning brought me the news that I feared very much to hear. And so our dear John has been called to his best Friend—taking life from him was only relieving him from the uneven cares of this world to a Home of eternal happiness and felicity. His health was bad indeed while I was in Oberlin, but he strove to conceal it, so as to carry out his high and constant aim of fitting himself for a foreign missionary." Nis gallaf lai na rhoddi yr ygrif a anfonwyd gan y gymdeithas hono o'i gydfyfrwyr yn Oberlin.

"Oberlin, October 30th, 1868.

"To the Friends and Relatives of our departed Brother, J. H. Jones:

"AFFLICTED FRIENDS,—We the members of 'The

Students' Ministerial Association,' feeling that in the death of brother Jones ourselves as well as you have cause to mourn, take this opportunity of expressing to you our sympathy in this bereavement. The departed brother was for a long time connected with us in this Association. He was one of our most active and devoted members, assiduous in promoting the interests of the Association, as well as in helping forward the great cause in which we are laboring. He looked upon the work of the ministry as being of the first importance and felt it a great honor as well as responsibility to enter it. He possessed a lively sense of spiritual things, and tho' he often lamented his coldness toward his Savior, yet we believe his heart was most fully committed to the Savior's cause, and let us all rejoice that he died in the triumph of faith.

Most truly yours,
C. N. Pond, H. W. Gates,
John Gillanders,
Palmer Little, W. J. Evans,
J. D. McLaulin, Thomas B. Dawson,
Thomas De S. Tucker, John M. Dawson,
Daniel E. Hathway, J. B. Davison,
Henry R. Chittenden."

Derbyniwyd tystiolaeth o'r un natur yn y modd mwyaf parchus oddiwrth Mr. George S. Kane, Cor. Sec. Phi Delta Society Oberlin College, yn enw y Committee, G. G. Collins, W. E. O. Wright, J. D. McLaulin.

LEWELYN B. POWELL.

MR. OWEN JONES, RACINE.

Bwriadaf roddi ychydig o hanes bywyd un yn ychwaneg o bererinion Sion. Yr wyf dan gryn anfantais am fy mod yn hollol anhysbys o'r brawd hyd o fewn blwyddyn yn ol. Ond yr oedd ei agwedd bob amser yn amlwg ei fod yn un o'r rhai oedd yn ceisio gwlad well; ac yn canlyn Iesu fel dysgybl anwyl.

Ganwyd Owen Jones yn Cwmbychan, gerllaw Harlech, Meirion, yn mis Mehefin, 1807. Nid wyf yn gwybod dim am y rhan gyntaf o'i fywyd, ond pan yn 21 ml. oed, daeth i Lwyn-gwrl. Aeth yn felinydd yn melin Llwyngwril, ac yn mhen dwy flynedd symudodd i felin Peniarth, Llanegryn, Meirion. Yn y cyfnod hwn y daeth yn wrandawr ar yr Annibynwyr. Yn melin Peniarth y bu am ychydig o amser, hyd ei symudiad i'r wlad hon. Bu o ugain mlynedd i ddeg ar hugain yn melin Peniarth.

Pump mlynedd yn ol daeth ef a'i deulu drosoedd o'r hen wlad i Racine, ac yma y bu hyd ei ymadawiad i dŷ ei hir gartref.

Pan yn 24 oed, ymunodd ag eglwys Gynulleidfao Llanegryn, ar nos Sabboth, pan oedd y Parch. Evan Evans yn awr o Langollen yn pregethu; a dau arall a ymunodd hefyd, sef y Parch. Evan Evans, Williamsburg, Iowa, ac Evan Rowlands, Peniarth, yr hwn sydd yn ddiacon gwir barchus yn eglwys Llanegryn, ac yn olynydd yn y swydd i'w dad. Felly bu

Owen Jones yn ngwinllan ei Arglwydd am ddeuddeg mlynedd ar hugain, trwy bob rhrwystrau i mewn ac allan, a'i ddiwedd oedd tangnefedd.

Yn fuan wedi ei ddyfodiad yma i Racine, dewiswyd ef yn ddiakon, a pharhaodd yn ei swydd yn ffyddlon iawn a diwyd hyd oni wahodd angen ef a'r eglwys filwriaethus i ymuno a'r eglwys orfoleddus fry.

Yr oedd ein brawd yn ddyn yn mhob ystyr o'r gair. Nid oedd yn gyfoethog, ond yr oedd yn ddyn. Mae yn anmhosibl gwneud crefyddwr enwog o neb os na bydd yn meddu yr elfenau ag sydd yn gwneud i fyny ddyn. Dywed y prophwyd a'r brenin Dafydd, wrth ei fab Solomon, "Ymnertha, a bydd wr," yn ol y Saesonaeg, "Bydd yn ddyn." Yr oedd Owen Jones yn ddyn gonest. Dywedai un y bu yn Racine yn ei felin, "Buaswn yn ymddiried unrhyw werth o dan ei ofal, dyna fy dyn gonestaf a welsai yn fy mywyd."

Dian fod ei gymeriad yn gyfryw yn ei hen ardal yn Llanegryn. Os oedd yn onest yn ei alwedigaeth, credwn fod yr un egwyddorion yn ei lywodraethu mewn crefydd. Yr oedd yn hynod o ocheigar rhag rhoddi achos tramgwydd i'r rhai sydd yn dueddol i'r gwendid hwnw. Eto ni sathrai air ei Dduw i wyro barn er boddioni neb pwy bynag.

Yr oedd yn ddarllenwr mawr ac yn feddyl-iwr gwreiddiol. Ni fynai farn neb yn anffaeledig ond burn Duw ei hun, sef ei air. Meddai feddwl cryf iawn, enaid gwir fawr, eto nid oedd yn hyawdl a doniol iawn fel rhai. Ymresymai yn bwyllog ac eglur ar ei bwne bob amser. Yr oedd yn awyddus am wybodaeth grefyddol ac ysgrhythrol. Mewn cyfarfod ysgol yr oedd yn esbonio am y nef fel un a chanddo hawl rasol ynddi ychydig cyn marw a chyn myned yn wael am y tro olaf. Dywedodd yr ysgrifenydd wrtho, "Y cai efe cyn hir wybod beth oedd y nefoedd trwy brofiad, y byddai yno yn fuan.

Yr oedd yn gallu cyfansoddi barddoniaeth rydd yn bur dda, yr wyf yn credu Y mae llawer o'i waith yn y Croniciol Bach, ac y mae yr awen yn aros yn y teulu.

Yr oedd yn gyfaill gwas yr Arglwydd fel gwas yr Arglwydd, yn agored i golliadau ar y goraf. Mae hyn yn nghymeriad hen aelodau eglwys Llanegryn, sef eu bod yn hynod o sefydlog a ffyddlon i'r weinidogaeth feunyddiol.

Yr oedd yn ddyn defnyddiol yn yr ysgol Sabbothol, yn seilog iawn drosti, ac yn profi hyny trwy fod ynddi bob amser; ac yn llenwi ei gylch pa le bynag y byddai yn hynod o ddi-fwlch. Yr oedd yn credu er ys talm na fuasai

yn aros gyda ni yn hir. Yr oedd yn aeddfedw yn amlwg, oblegid yr oedd yn blodeno yn nghynteddoedd yr Arglwydd.

Ni chafodd ond iechyd gwan er pan y daeth i'r wlad hon—cafodd lawer cyfnod o afiechyd trwm. Ond yr haf diweddaff cafodd ei daro â'i glefyd olaf, sef anhwylddeb yn y rhanau mewnol, yr hyn a gynrychai boen mawr yn y frest a'r ymysgaroedd, a diweddodd yn y clefyd melyn. Dywedai wrth un o'i hen gyfeillion, John Francis gynt o Dowyn Meirion, pan oedd gyda'i waith, eto yn bur wan, "na byddai ddim byw i fwrw y gauaf hwn." Yr oedd ei afiechyd yn hynod o drwm, fel yr aeth hi yn gryn boen iddo i ddweyd ond ychydig; ond dywedai ei fod yn dawel a sefydlog yn ei ymddiried yn ei Dduw. Efe a fu farw Hydref 18, 1863, ac a gladdwyd y 15fed. Claddwyd ef yn barehus yn ngladdfa Racine. Gwein-yddwyd yn ei gladdedigaeth gan y gweinidog-ion canlynol:—R. T. Evans (A.), W. R. Jones (W.), W. Hughes (T. C.), a'r ysgrifenydd.

Cyfansoddwyd y ddau benill canlynol gan Jane Debora Jones, (merch yr ysgrifenydd,) yr hon sydd 14 ml. oed.

Mae Owen Jones yn dawel iawn,
Yn cysgu yn y beddrod;
Ac niwy ni chawn ei weled ef,
Hyd foreu'r adgyfodiad:
Ei lais ni chlywir yn y cwrdd
Wrth orsedd gras yn trydar,
Am i bechadur ddod at Grist,
I wneud i fyny ei fater.

Er huno felly yn nghell y bedd,
A'i wedd yn wir lygredig,
Wrth floedd yr angel daw i'r lan,
Mewn cwmni bentigedig;
Caiff yn y nefoedd gartref clyd,
Afiechyd ni ddaw yno;
Yn moli'r leau yno bydd,
Heb elyn byth i'w ffluo.

Racine.

C. D. JONES.

Clennoddiaeth.

CYWYDD Y DRINDOD DAFYDD IONAWR.

GAN WILLIAM B. JONES.

RHIF. III.

Yn ein Rhifyn diweddaff gadawsom Adda ac Efa wedi ymneillduo i'w hanneddle dedwydd, a chôr Paradwys yn sŵo eu cyntyn, a sêr y nefoedd yn gwenn uwchben eu Palas gorwych.

Beth sydd yn myned yn mlaen tu allan i fariau Gardd Eden? Yn y man annedwydd hwnw lle hyrddiwyd yr Angylion gwrthryfelgar, a ymddygleiriasant ychydig amser yn ol yn eu gogoniant mawr, yn mhresenoldeb y Duw byw?

Torff Uffern, y gethern gas,
A dyrrant yn lla diras,

I wybod ydoedd obaith
Allu ail feddu Nef faith.
Ar ol i'r uffernol ffae,
Llidiog, wneud croes ddadliadau,
Pa un ai byw mewn penyd
Yn ffwrn hell Uffern o hyd
Oedd, oraau, os gwnaent ddewrwyd
Gref Deyrnas o gwmpas gwych;
Neu'n ail i'r Uffernoliawn
Ymddyrchafu yn llu llawn,
Tarann yn neutu Nef,
Ag ail enill goleunef. Rh i. 443—456.

Cyfodai Satan ac anerchai ei Flaenoriaid Uffernol mewn araeth ffraeth, gyfrwysgall, gan gyfaddef iddynt nad oes obaith iddynt lwyddo yn erbyn Ior a'i lu Nefawl, ond fod yn debygol iddo—yn ol chwedl a glywid yn y nef—wneud Creadigaeth Newydd helaeth, a gosod yno

ryw wag weision.

Ac os gellid llwyddo i'w denu a'u hude hwynt i'w hachos, ac felly eu cynorthwyo, y byddai iddynt gael eu taffu allan oddiyno

I'n heirias deyrnas o dan.

Yr oedd prif Lywydd y Llu Ellyllawl fel hyn yn gosod o flaen ei swyddogion gynllun ystrywgar (*strategical scheme*) newydd, yr hyn a atebodd ddan amcan pwysig, sef diddyfnu eu meddyliau oddiwrth y gorthrechriad llwyr a dderbyniasant, ac hefyd rhoddi terfyn ar y gwahanol awgrymiadau a ymgodid gyda golwg ar ba symudiad fyddai ddoethaf i ymaffyd ynddo yn y sefyllfa ddryslud ac anobeithiol oeddynt ynddi. Ac er tori pob petruster mae Satan ei hun yn ymgymeryd a'r gorchwyl pwysig, heb gymaint ag un gogadfridog i'w ganlyn pan yn cychwyn allan o Annwn ar ei neges bwysig a maleisus.

Oafodd araeth y prif elyn ddylanwad digyffelyb, oblegid;

Y dorf, pan wnaeth e' derfyn,
A'u llef hwy rwygent y Llynn. 484.

A chan ysgwyd ei adenydd, ehedai:

Drwy fannau diderfynawl,
Erebyll, rhwng gwyll a'r gwawl. 492.

Yr oedd boddlonrwydd yr Ellyllon yn fawr pan welsant benderfyniad eu Penaeth i gychwyn ar anturiaeth mor beryglus ar ei ben ei hun; oblegyd yr oedd pryder a braw wedi llanw eu mynwesau uffernol er pan y gorchfygwyd hwynt gan Michael a'i Angylion, ac y darfu y Bod Mawr:

Mewn nerthawl ryfeddawl fodd.
Y dieif cyndyn a dafodd
O wawl hyfrydawl Nef fry
I wybren Uffern obry; &c. 50—80.

Ac mewn teimlad o lawenydd ellyllawl, ar gael yr ymwared hon y maent yn lledu eu hadenydd ac yn ehedeg drwy holl gyrau y Llyn Ddu, gan wneud math o *exploration*, cyn dychweliad eu Penaeth o'i *explorations* yntau.

Mwy na myrddiwa
Ddyrchafson o'r Gwyllion gau
Ar unwaith, mal tarannau.

Mae'r llu ellyllawl fel barontiaid a'u hadenydd duon ar léd yn hwfannu uwchben y marl llosgadwy ac yn llygadu i bob twll a chilfach o'u carchardy annedwydd!

Yn y cyfamser mae Adda ac Efa, heb wybod dim am y cynghrair uffernol, yn huno mewn diogelwch tybiadawl. Yr oedd eu breuddwydion hwy y noson hono, nid am ddrygyd a pherygl, ond am y dedwyddwch newydd, yr hapusrwydd melus, a'r mwyniant cynnwynawl a dhalog yr hyn oedd eu hatifeddiaeth gynhenid. Ar doriad y dydd:

pan fo'r Wawr wea
Ar liwio'r awyr lawen,
Adda ac Efa gyfion
O'u llys a ddeuant yn llon, &c.

A chyda eu bod wrth y Porth, dyrchafant eu calonau i fyny at Awdwr pob daioni, gan eilio

Emyn pâr i Ner a wnaeth
Degwedd y Greadigaeth.

A chyn ymddangosiad yr Haul o'i ystafell yntan, y maent yn ei anereh. Mae'r Emyn pâr hwn mor naturiol, fel y cyntaf y dysgwylid i'n Rhiaint boreuol ei wen ar eu dyfodiad allan i fwynhar peraroglau Gardd Eden, fel y rhoddwn ef yma yn gyflawn:

Ti ffynon dirion y dydd,
Yn llawen mola'n Llywydd.
Cyn hir y gwelir yn gn
Dr wyneb yn hoyw d'w'n'u;
Ti'r anwyl Haul tirionaf,
Mola, gogonedda Naf
Gwynion luoedd Gogoniant,
Ellied, emyned pob mant
Fawl i'r Ion nerthawl a wnaeth
Y Bydoedd drwy wybodaeth.
Duw addwyn! tra b'o dyddiau
Bore a hwy'r i barhau,
Yn ddian'n heneidiau ni
Yn felus a wnan' foli. 556—568.

Yna maent yn rhodio hyd Baradwys, lle mae pob peth dymunol i'w synwyrn wedi eu paratoi erddynt. Angylion a fynych ddeuant i ymddyddan a hwynt, a dysgant iddynt fod Paradwys yn arwydd o'r Nef eirian, a chodant feddwl Adda

O Ardd Eden werdd wiwdeg
I'r wenlon Nef dirion deg.

Er rhybuddio, Adda o'r perygl oedd yn ei aros anfonodd Duw genad seraffaidd ato, a phan wnaeth ei ymddangosiad, mae Efa yn cilio yn ddystaw o'r neilldu. Dywedai y genad nefol wrtho fod gelyn anfad yn dyfod er difa eu cysuron a'u dedwyddwch, ac yn nodi yn neillduol Bren y Bywyd, am iddo er dim beidio cyffwrdd ag ef: 570—595.

Addaf a fawr ryfeddodd;
Ebre fe, drwy ba ryw fodd
Y mae hyn, fod gelyn gau,
Creulawn i'm Ion a minnau! 636—640.

Mae y Seraff yn ei gysuro, gan ddangos iddo nad yw yn hawdd deall yn nghylch y duwiau a fynant fod uwchlaw y Duwdod; ac hefyd nad treiddio i ddigelion dyfnion sydd yn rhoi dedwyddwch, ond yn hytrach ufudd-dod i orchymynion Duw. Mae Adda yn dymuno cael aml ymweliad oddiwrth genad Ion, yr hwn sydd lanach na'r goleuni, ac yn diolch iddo am roddi yn ei feddiant wybodaeth o'i sefyllfa beryglus mewn pryd. Wedi ail bwysio arno y perygl y mae ynddo, a'i gynghori i fod ar ei wyliadwriaeth, esgynodd i'r Nef yn ol.

Dychwelodd Efa yn awr at ei gwr, yr hwn a adroddodd iddi yr oll a ddywedodd y Genad Nefol. Yna:

Ebr Efa, mae'n bêr yfed
Dw'r glân hyd raian a red;
Pur felus per afalaia,
Pêr yw'r eirin i'r min mau;
Oh Adda! er pereiddied
Dw'r glân hyd raian a red;
Os yw felus afalaia,
Os pêr eirin i'r min mau,
Geiriau dy fin a gerais,
Mwy pêr o lawer dy laia, &c. 680—690.

Yna mae y ddau yn ymddyddan am waith Ner, a'i ryfeddodau, a thoe iawn:

Ae'r Huan llydan lliwdeg,
Brenin dydd, o'r wybren deg.
Du nos oedd yn dynesu
A'i hyfryd oleubryd lu,
Ar ol i'r ddyddanol ddau
A glân berffaith galonau
Yn felus roi'r Ion foliant,
I'w hadail o wyrdd ddail ant. 696—703.

Mae Adda ac Efa yr ail noswaith wedi myned i'w hannedd yn min yr hwyr; ai tybed na bu eu cwsig rywfaint yn gythryblus o herwydd yr hyn a glywsant mewn perthynas i'r Gelyn y rhybuddiwyd hwynt o'i herwydd? Gyda gwyll y nos mae yntau yn nesu at gaerau yr Ardd, ac yn edrych tua'r Nef:

Myfyriodd fo
Unwaith mor ddedwydd yno
Y bu; ond gerwio y bwr
Enynai'n ei frou auwar!
Tramawr och'neidiau trymion
Hollteut, hwy friwent ei frou, &c. 710—729.

Pob gobaith wedi pallu, lldiawgrwydd a lanwodd ei fynwes, a llefodd mewn ffyrnigrwydd uffernol:

Annedwydd weithion ydywyf;
Rhyfel!—am ryfel yr wyf!

Pan y gwelai y ser a'r planedau yn ymsymud yn eu cylchoedd, fel fflamawg olwynawg lu, dychrynai Satan, a bu mewn pryder ac amheu-aeth pa lon drigolion a gaid yno. Ond ni pharhaodd ei betrusder fawr o amser; saethodd i lawr ac ehedodd i'r Haul, lle y gorphwysai, ond nid yn hir. Oddiyno:

Gwelai'r Ddaear liwgar lân
Werdd siriol, a'r Ardd seirian.

Saethai yn union o'r Haul, ac yn ebrwydd mae yn hofian yn yr wybren uwch Gardd Eden:

Fel pan b'o Barcutan câs
Ar luniau mawr alauas.

O'r diwedd:

Yn ngwar y cangan eorsaid,
Satan, mal cigfran y caid.
Gwelai ddiagleilys gwiwlan
Paradwys oleulwys lân; &c.

Caiff y darllenwydd y darluniad yn gyflawn yn y Rhan I. 780—776.

Gydag awel y boren, daeth Adda ac Efa allan o'u Llys. Yr oedd yr olwg arnynt yn eu harddwch, eu prydfetherwch a'u diniweidrwydd, yn llanw mynwes y Gelyn ag arswyd yn y dechren, yna ag eiddigedd, a lldiawgrwydd:

Uffernol Elyn ffyrnig,
Yn nes y daeth mewn nawe dig.
Newidiol ei lun ydoedd;
Weithiau'n Arth llwyr wrthun oedd.
Weithiau'n Llew gwardew fe gaid,
Cawr dewr y'mysg cre'duriaid, &c. 793—802.

Wedi rhodio yn mysg meillion gwynion gant, a rhyfeddu gwaith Duw Naf, dychwelodd Adda ac Efa o'u rhodfeydd; a phan ddaethant i olwg Pren y Bywyd, cofient orchymyn Dduw, a chynghor yr Archangel, a chydabyddasant reymoldeb y gwaharddiad, gan ddywedyd:

Beth lai attaliai y Tad?
Fe rodd fyrd, mae'n arwydd faith
O'i gariad a'i ragorwaith.

Pan yn hwyrhau:

I Dduw Naf rhoddi a wnant
Felus aberth o foliant.
Ar ol rhoddi addoliad
I'w nefol odiaethol Dad,
I'w siriol bardd Lys eirian
I orphwys ae'r ddau lwys lân.

Mae'r adar man yn min nythu, a'r carnolion yn llechu pawb yn eu lloches. Mae distawrwydd yn gorwedd ar bob peth:

Yn awr gwnai'r gelyn aros
Tan y du niwl, tan do nos:
Cynnil y gwnai amcana
Creulonder a digter du, &c. 845—867.

Yr oedd y Gelyn wedi gwrando yn astud ar ymddyddanion Adda ac Efa, ac wedi gofalu eu trysori a'u defnyddio er eu dinystr. Bellach dilyna hwynt i bob man, gan ymgysnewid mor fynych ag y byddai hyn yn ateb ei ddybenion maleisddrwg. Nid amhriodol y nodweddiad hwn yn yr Angel syrthiedig.

Wedi rhodio ac ymserchu y naill yn y llall, Adda yn ail draethu ei gariad tuag ati, ac Efa hithau yn ei gydnabod ef fel ei harglwydd, dan Arglwydd Nef: mae hi o'r diwedd yn awgrymu ar iddynt ymwahanu am dymor, a phan ddenant at eu gilydd eilwaith mwy pêr (medd-ai) fydd ein mwynder maith. Ond nid ydyw Adda yn foddolawn i hyn, gan adgoffa iddi am y Gelyn yn erbyn yr hwn y cawsant eu rhybuddio. Mae Efa ar hyn yn tristhau, gan ddywedyd: os heb ryddid, byddant annedwydd; ac hefyd yn cofiau i Adda fod holl lu Ddaear yn mwynhau rhyddid:

Nyni sy'n rheoli rha'i'n,
Hynod nad ym ein bunain!

Yr oedd yr *argument* hon yn anatebadwy, ac felly cafodd y feyw ei ffordd ei hun y tro cyntaf y bu dadlensaeth, fel y mae yn cael hyd y dydd heddyw ond iddi ymresymu fel Efa!

Dyma oedd adeg—egwyl Satan fodd bynag:

Deallodd y du Ellyll
Yr ennyd aubyryd hyll
I wneud ei frad annedwydd
Yn Eden cyn diben dydd, &c. 951—970.

Aeth ar ei hol, a chan fod y Sarff yn gyfrwysach na'r holl greaduriaid eraill, aeth Satan iddi, er cario allan ei ddiohellion yn fwy llwyddianus. Wedi dilyn Efa am yspaid a sylu arni, torai allan yn y weniaith ganlynol:

Oh'r Dduwies gynnes ei gwên!
Ti wyd ogoniant Eden!
Oh Gwenfrou dirion a da!
Wawr foddus, na ryfedda
Iu' edrych yn dy wychwedd;
Ni welais ail d'anwylwedd;
Daearel Greaduriaid,
A glân lo'r Nef gu a gaid,
(Hwy ddylent) yn addoli
'I riondeb dy wyneb di. 978—988.

Yr oedd y dull hwn o gyfarchiad yn dueddol iawn o ddenu sylw Efa. Synai glywed y Sarff yn llefaru, a gofynai:

Pa fodd, a roddodd yr Ios
I'th enau araith union?

Mae y Bardd yn rhoddi iaith mor naturiol yn ngenau y Sarff, a'r rheymeg a'r fath dueddiad ynddi i swyno Efa, a'i symud oddiar ei gwyl-iadwriaeth, fel nas gellir heb anafu prydferth-woch y deryn ei gwtogi. Felly rhaid i ni gyfeirio y darlennydd at y gyfrol. Rh. I. 997—1080. Dechreuas:

Oh Dduwies gain weddus gu!
Y gwir wyt ti'n ei garu, &c.

Wedi gwrando ar syniadau swynol y gelyn, a'i glywed yn dyweyd mai ffrwyth pren neill-dnol yn yr Ardd a achosodd iddo allu llefaru, &c., mae Efa yn awyddus iawn am weled y pren hynod hwn, sydd yn rhoddi ffrwyth yn meddu y fath rinweddau rhyfeddol. Oblegid yr oedd cyfrwystra y Sarff wedi peri iddo gelu oddi-wrthi mai y Pren gwaharddedig ydoedd, rhag ofn y buasai iddi omedd myned yn agos ato. Ac er i swyn eiriau Satan, yn addaw i Efa ehediad busn i wlad y gwawl, ond iddi fwyta o'r ffrwyth rhyfeddol, ac y byddai iddi fod megis y duwiau, effeithio yn ddwfn ar ei meddwl; eto pan welodd, wedi dilyn y Sarff, mai y Pren Gwaharddedig ydoedd, brawychodd ei bron;

Oh'r Sarff! mae'n ofer y swydd;
Dy lost ddwg rydoast w'radwydd.
Cymer, yn rhywyddber, bob rhan
O hwn i ti dy hunan, &c. 1053—1082.

Ond nid oedd yr Arch Elyn i'w droi oddiwrth ei bwrpas fel hyn: felly tynodd o'r ffrwyth a

rhoddodd iddo ganmoliaeth oruchel, ei fod wedi ei godi ef, y Sarff. o'i waeledd, i ddawn uwch-law natur ddynawl. Ac am dani hi, ei bod yn harddach a thecach na'i gwr, er ei fod ef yn awr yn arglwyddiaethu arni hi, ond wedi iddi fwyta o ffrwyth y Pren rhyfeddol hwn, y byddai iddi reoli ei Rheolwr:

Dyma'r modd d'wedodd y Diawl,
Y ffrwg Sarff uffernawl.

Yn araf deg yr oedd y gelyn yn enill tir; ac yn y sefyllfa yr oedd Efa ynddi yn awr—ei meddwl wedi ei lanw gan weniaeth, a'i dymuniadau wedi eu codi i sefyllfa uchel o ddisgwyl-iad—yn y sefyllfa hon, i betruso oedd i syrthio! Ac felly y bu! Yr oedd yr Arch Elyn wedi llwyddo; yr oedd amcan y cynghrair uffernol wedi ei gwblhau; y neges bwysig ar la un yr oedd cymaint yn ymddibynu iddo ef, fel Pen-aeth Teyrnas y Tywyllwch, wedi ei chario allan yn llwyddianus! Nid oedd un swyn yn Ngardd Eden iddo ef mwyach. Cyflawnodd ddinyst'r a distryw yn y man dedwydd hwnw: felly; diweddiad yr hon:

Yn araf, o'r Pren eurwawr,
Trodd, e ddolenodd i lawr.
Gyda hyn dyma'r dyn da
Yn ymofyn am Efa.
Fe ddolwodd, safodd yn synn—
E grynodd oll bob gronyu! 1136—1142.

Mae ffrufnewidiad trwyadl wedi cymeryd lle yn Efa. Cihodd oddiwrth yr agwedd o ddi-niweidrwydd a wisgai o'r blaen, a dechreuai argyhoeddi ei gwr eu bod wedi camsynied yn mhell wrth ymgadw oddiwrth y Pren Gwaharddedig. Teimla fel pe byddai ei gwybodaeth wedi ymeangu, a'i bod ar fin ymadael i'r Nef wen o Eden wael. Nid oedd grym y gorithiad (*illusion*) wedi treulio oddiar ei meddwl eto. Dalai yn ei llaw'r hudoliaeth, a chan wenu, cynygai ef i'w gwr, gan ddywedyd y byddent yn dduwiau mewn canlyniad o'i fwyta!

Gwyddai Adda yn eithaf bellach y distryw a wnaethpwyd; er hyny dyma ei eiriau:

Wraig dyner hwyber, hebod
Nis gallaf, ni fedraf fod.
Dau gwell nag im' dy gollf
Odiaeth Wawr, iaw gyda thi.

Mae Adda o'i wirfodd yn cymeryd o law Efa ffrwyth y Pren Gwaharddedig yn hytrach na'i ymddifadu o'i ehyndeithas.

Mewn canlyniad i Drosedd Dyn ac aeron teg y Pren, cythrybla holl anian. Cynhyrfodd o'i chanolbwynt i'w holl gylchoedd. Duo wnaeth awyr dawel. Darlunia'r Bardd, gyda grym awenyddawl, y cyfnewidiad mawr a gymerodd le yn y Byd Anianol, fel canlyniad Trosedd ein Rhieni Cyntaf: yn gystal ag yn eu hymddygiad hwythau y naill tuag at y llall. Mae Efa o'r diwedd wedi dyfod i ddeall mawredd canlynu-

iadau ei hanufudd-dod, a phan welai braw a dychryn yn meddianu ei Phriod, syrthia ar ei gliniau, gan daro y tant tyneraf yn ei natur, a choffau iddo mai ei *wraig* ydoedd, ac addef nad oedd ddifai. Cyfeiriwn y darlennydd am ddesgrifiad cyflawn o hyn oll at ddiwedd y rhan gyntaf o Gywydd y Drindod—fel y dylanwadodd agwedd a geirian Efa ar ei gwr—a'u hargyhoeddiad eill dau o'u cyfiwr truenus mewn canlyniad i droseddiad aroh Duw. Anhawdd iawn ydyw pasio gemau fel y llinellau hyn a roddir yn ngenau Adda:

Chwi ddedwydd Goeddydd i gyd,
Udfawr a thrwm yw f' adfyd!
Oh cuddiwch llocheswch chwi
Fy nghwyn dan eich canghenni!
Rhoddwch fi yn anghyrrhaeddiawl!
Tra b'wyf nas gwelwyf y gwawl!

Yna:

Pan ddarfu, mewn poen ddifawr,
Syrthiodd, 'mollyngodd i'r llawr.

A all Barddoniaeth ddringo yn uwch? Onid ydyw Arlun Adda mor amlwg i lygad y meddwl a phe byddai mewn gwirionedd o'n blaen? Diwedda y Rhan Gyntaf o Gywydd y Drindod trwy ddangos i'r Gornchaf o'r Nef geinfawr, dosturio wrth yr annedwydd ddau, pan ddywedai:

Os iawn yn gyflawn a gaf,
Yn rhydd o'r farn y rhoddaf.

Nid oes neb yn ateb:

Duw Awdwr, tra bu'n dywedyd,
Crynu wna'r Nef i gyd.

Yr oedd prudd-der trwy ororau gwynfyd, oblegid:

Nid oedd yn y dedwyddyd,
Drwy'r gain Nef gywrair i gyd,
Neb a wna'iawn cyflawn cu
Dros Addaf am droseddu.

O'r diwedd:

Egorai Duw'r trogaredd
Ddirgelion baelion o hedd.
Yr ail Berson cyflon coeth
Wir-Ddow, atebai'n war-ddoeth:
Fi, Oh Dad, Ceidwad cadarn,
Fi, Fi, atebai y Farn, &c. 1345—1362.

Er i Adda o'i *wirfodd* droseddu, yn hytrach na gwlel ei anwylyd yn cael ei halltudio o'i wydd, eto pan glybu lais yr Ior gydag awel y boreu yn galw arno, ac yn gofyn paham yr ymguddiai, yr oedd yn rhoddi y bai am ei bechod ar Efa:

Y wraig, bon yma, dy rodd,
Duw auwyl, bon a'm denodd.

Hithau befyd, pan gofynwyd iddi, a atebai mewn braw:

Y Sarff, ag iaith gyfrwys hy'
Twylodd fi' fwyta felly.

Yna:

Yn awr y Barnwr a wnaeth
Yn deg roi Barnedigaeth; &c. 1408—1462.

Ceidw y Bardd yn glos iawn at yr hanes Ysgrhythol; mae ei gynghanedd mor lithrig,

fel braidd y teimlem ein bod yn darllen y mesurau caethion. Melldithiwyd y Sarff—Rhoddwyd addewid am Had y Wraig—a chyhoeddwyd y ddedryd uwch ben Adda ac Efa:

Oedd ing a chwerwedd Angau.

Rhaid oedd iddynt adael Gardd Paradwys:

A phan glybu, y gu gain
Wael Efa wna'i wylofain,—
Oh Ddow anwyl! raid ini
Fyn'd o'th bér Ardd dynyr di!

Yr oedd y *Efiat* wedi myned allan, ac:

Ar air Ion yn union ant,
Eo deuwydd ymadawant
O lasbarth yr Ardd lwysser,
Dan wylaw yn awylaw Ner.

Mae Duw, wrth ganfod eu tristwch, yn eu cy-suro, drwy adgoffa ei addewid iddynt hwy, a chosp erohyll i'r Gelyn a'i eppil ellyllawl:

Diellir ar y Diawliad;
Du echrws fydd eu dychryn;
Ffwrn groch ddofn uffern a gryn.

Dengain diwrnod y bu Adda ac Efa yn mwynhau dedwyddyd yn Eden.—Yr oedd yr Haul yn awr ar fachludo, a'r awel hwyrol yn sio megis ocheneidiau anian, pan:

Hwy o'r Ardd ffraw draw Fe drodd,
A Duw a ymadawodd.

Yr oedd teimladau ein Rhieni Cyntaf pan yn gorfod oefnu ar Baradwys, mor ddiweddar eu dedwydd aneddi, er wedi eu dofi gan Addewidion y Duw da, eto yn ddrylliog a thrymaidd iawn:

I Addaf a'i wraig eiddil
Bu ddagrau, griddfauau fil.

Pan yn edrych yn ol, gwelant bedwar Cerub, yn gwylied Porth Paradwys, a'r cleddyf tanllyd yn ysgwydedig i amddiffyn diogelwch Pren y Bywyd, rhag na dyn na diawl mwy. Wylant yn alaethus, a chan droi eu gwynebau draw, ac ocheneidiau dyfnion yn olwyddo eu mynweuan,

"Trwy Eden crwydrent ar eu didrain bwyll."

h a n e s y d d i a e t h .

MARTIN LUTHER YN EI IEUENTYD.

Yn nghanol tywyllwch y canol oesau, pan ydoedd Eglwys Rufain yn marchog yn llwyddianus—yn caethiwo cydwybodaau ac yn gwnethur marsiandiaeth o eneidiau dynion, canfyddwn trwy ddrych hanesyddiaeth rai talentau disglair yn dangos ei thwyll, a gweithredant fel rhagredegwyr campus i'r diwygiad mawr protestanaidd.

Yn y fl. 1516 dacw Erasmus ddysgedig yn dwyn allan ei Gyfieithiad Beirniadol o'r Testament Groeg. Gwnaeth Erasmus felly yr un gymwynas â'r Testament Groeg ag a wnaeth Reuchlin â'r Hen Testament. O ganlyniad yr

ynoedd duwinyddion yn allnog i ddeall gair Duw yn yr ieithoedd gwreiddiol, a rhoddodd hynny fantais iddynt yn ol llaw i ddeall purdeb athrawiaethau y Diwygwyr. Mae llawer o wahanol farnau yn nghylch Erasmus, o berthynar i'r diwygiad; ond bydded hynny fel y byddo mae'n amlwg ei fod yr ysgolhaig penaf yn ei amser, a dincethodd lawer o dwyll Eglwys Rufain trwy gyffelybiaethau dirmygus.

Yn ganlynol daow Ulrich Hütten yn dyfod i'r maes ac yn ysgrifenu ei "Drindod Rufeinig," i'r dyben o ddaugos twyll a gorthrwm ac anfoesoldeb y llŷs pabaidd. Wele rai o'i ddiarhebion;

"Dygir tri pheth yn gyffredin o Rufain,—cydwylbod ddrwg, cylla anhwylys, a phwrs gwag.

"Tri pheth nad ydyw Eglwys Rufain yn eu credu,—anfarwoldeb yr enaid, adgyfodiad y meirw, ac uffern.

"Mae tri pheth ag y gwna Eglwys Rufain farsandiaeth o honynt,—gras Crist, awdurdod eglwysig, a menywod."

Gwnaeth Caniadau Ysprydol Hans Sachs, yn nghyd a'i Feibl mewn adnodau waith ardderchog er dwyn yn mlaen y diwygiad gogoneddus. Yr ydoedd y cewri hyn ac eraill wedi bod yn cloddio o dan hen adeilad pwdr Eglwys Rufain. Ac yr ydoedd pob peth yn dangos fod diwygiad wrth y drws. Ond pwy sydd i daraw yr ergyd nes dryllio a chwillfrywio hen adeilad lygredig Rhufain, a chyfodi un arall ar ei hadfeillion, ni wyddai neb. Yr ydoedd pob peth yn barod.

Daow Luther yn ymddangos. Nid mewn palas gorwych y gwnaeth ei ymddangosiad; ond mewn bwthyn mwnwr tylawd. Nid oes gan ei dad ddigon o arian i'w gynnal yn anrhyddedus yn yr ysgol; eto bydd ef yn offeryn yn llaw ei Dad nefol i sefyll fel craig ddiysgog dros wirionedd yr Efengyl. Pleidia hi yn hŷf ger bron ymerawdwr a brenhinoedd a phendefigion inwyaf Ewrop: ie, "efe ydyw 'r mynach sydd i siglo 'r byd." Pan ddel amser Duw i weithio, dwg ei waith yn mlaen trwy'r offerynau gwaelfaf. Dywed Dr. D'Aubigne mai eifeithio canlyniadau pwysig trwy foddion isel ydyw cyfraith Duw, a bod y gyfraith hon i'w gweled yn ffynnu yn holl natur, a gwelir hi yn amlwg mewn hanesiaeth. Dewisodd Duw ddiwygwyr yr Eglwys o'r un dosparth ag y dewisodd yr apostolion, sef y dosparth isel—nid y rhai iselaf ychwaith, eto nid ydynt yn cyraedd y dosparth canol.

Yr ydoedd hyn yn arddangos i'r byd nad ydoedd y gwaith o ddyn, ond o Dduw. Yr afarwol Zwingli, diwygiwr mawr Switzer-

land, a ddeilliodd o fwthyn bugail mynyddig, a Melancthon duwinydd mawr Germany a ddeilliodd o weithdy gŵf arfau (armor shop), a Luther fawr a ddeilliodd o fwthyn mwnwr. Mae tymor ieuencyd, pan fyddo dyn yn cael ei ffurfio o dan law Duw, bob amser yn bwysig i'w gwybod. Felly gadewch i ni edrych am funud ar Luther yn ei ieuencyd.

Ganwyd Martin Luther, wrth bob hanes sydd genym, ar y 10fed dydd o Tachwedd, yn y fl. o oedran ein Harglwydd 1483, mewn lle a elwir Eisleben yn Saxony. Enwau ei rieni ydoedd John Luther a Margaret Linderman, merch i frodor o Neustadt. Ystyrir ei dad yn ddyn call, gonest, moesol, ac uniawn o ran ei rodiad. Yr ydoedd ei benderfyniad mor ddiysgog a'r graig,—a dilynai ei benderfyniad yn aml i eithafion. Yr ydoedd Margaret ei fam yn meddianu yr holl rinweddau hynny ag sydd yn addurno dynes dduwiol, ac edrychai yr holl gymydogiaeth arni fel cynllun, patrwn, i'w hefelychu. Meddyliodd ei rieni yn y fan gyflwyno ei plentyn i Dduw yn ol y ffydd oedd ganddynt, tranoeth ei enedigiaeth, yr hwn ydoedd ddydd Mawrth, aeth ei dad ag ef yn ei freichiau i Eglwys St. Pedr i dderbyn yr ordinhad o fedydd babanod, a galwyd ef Martin, meddir, er cof am y dydd hwnw.

Yn mhen oddentu chwe' mis ar ol ei enedigaeth symudodd ei rieni o Eisleben i Mansfeld, am fod y gymydogiaeth hono yn enwog am ei mwanau. Etotylawd iawn ydoedd rhieni Luther. Yr ydoedd ei fam yn arfer cludo coed ar ei chefn i gynnal ei theulu. Felly dysgodd Luther ddiwydrwydd a chynildeb pan yn ieuane iawn. Canlynodd ei fam yn ddiannau i'r coed lawer gwaith i gasglu baich bychan o friwydd. Gallasai eithafion tylodi lethu yspryd y plentyn, ond i'r gwrthwyneb, bu yn foddion i agor ei galon a dyrchafu ei nodweddiad.

Yr ydoedd ei dad yn hoff iawn o ddysgedigion, er nad ydoedd fawr o ysgolhaig ei hunan. Yr ydoedd ei dŷ a'i fwrdd yn agored bob amser i groesawu ysgolfeistri a phregethwyr, a thelid gwarogaeth ryfeddol iddynt. Sylwai Martin ieuane ar hynny gyda llygaid eryraidd; taniai ei yspryd ieuane wrth feddwl y gallasai yntau rywbryd ddod yn ysgolfeistr neu bregethwr.

Pan ydoedd yn ieuane iawn cludai ei dad ef yn ei freichiau i'r ysgol, a delai Nicholas Emmler, dyn ieuane o Mansfeldt, ag ef adref yn ei freichiau, yr hwn yn ol llaw a briododd ohwaer Luther.

Oafodd Luther ddysgyblaeth lem a'i guro 'n greulawn, yn ol arfer yr amseroedd hyny. Dywedai Luther yn ol llaw, "Yr ydoedd fy

rhieni yn ymddwyn yn arw iawn tuag ataf. Curodd fy mam fi yn ofnadwy unwaith yn nghylch cneuen, nes oedd gwaed yn rhedog o honwyf." Eto pan fyddai ei dad yn ei guro yn ddrwg iawn bu breichiau ei fam yn ei dderbyn lawer gwaith. Yr oeddynt hwy yn ddiamau yn meddwl eu bod yn gwneud yn iawn, meddai y Diwygiwr, "ond dylai yr afal gael ei roddi yn lle y wialen weithiau."

Ymddygai ei Feistr yn yr ysgol yn ol dull yr amseroedd hyny yn arw iawn tuag ato. Curwyd ef un bore yn yr ysgol bumtheg gwaith yn olynol.

Mae yn rhaid curo plant, ebe Luther, yn ol llaw, ond y mae yn rhaid eu caru hefyd. Dysgai Luther er pob triniaeth. Dysgodd y Catecism a'r Deg Gorchymyn, a Chredo'r Apostolion, a Gweddi yr Arglwydd, ac ychydig hymnau a ffurfiau (*forms*) o weddian a Gramadeg Lladin a ysgrifenyddyd yn y bedwaredd ganrif gan Donatus, ysgolfeistr Jerome.

Yn fuan dysgodd Luther bob peth ag a ellid ddysgu yn ysgol Latin Mansfeld. Ond nid ymddengys fod meddwl y plentyn wedi cael ei gyfeirio at Dduw yn y lle hwnw. Yr unig argraffiadau crefyddol a ellid ganfod ynddo yr amser hwnw ydoedd dychryn bob tro y clywai son am enw Iesu Grist—byddai yn gwynu gan dilychryn, o herwydd nid oedd y Gwardwr wedi cael ei arddangos iddo ef ond yn unig fel Barnwr digofus a thrangwyddedig. Er fod dychryn a braw yn byw yn mhell o gymydog-aeth gwir grefydd, eto gallasai wasanaethu fel moddion i'w ragbarotoi i dderbyn newyddion da yr efengyl yn nghyd a'r llawenydd hwnw a deimlodd yn ol llaw ar ol iddo gael adnabyddiaeth o'r Hwn sydd yn addfwyn a gostyngedig o galon.

Gwelodd John Luther fod defnydd dyn yn ei fab, a daeth llawenydd i galon a bwthyn y mwnwr tylawd, a theimlodd ei nerth yn adnewyddu, a chan ei fod wedi penderfynu gwneud ysgolhaig o Martin, penderfynodd ymadael ag ef, a phan ydoedd yn 14 mlwydd oed anfonodd i Magdeburg i ysgol y Franciscaniaid. Bu raid i'w fam foddioni i'r cynllun hwn, a daew Martin yn ymbarotoi i adael cronglwyd ei dad.

Yr ydoedd Magdeburg fel byd newydd iddo, ac yr ydoedd yn ddysgyblaeth lem iddo hefyd, oel ei dafu ar y byd pan yn bedairarddeg oed, heb gyfeillion na neb i ofalu am dano. Dysgai Luther yn dda er y cyfan yn y fan hon. Orynai yn ngwynneb ei feistr, ac yn amser adloniad (*recreation*) gwelid ef mewn poen yn crefu am fara yn nghwmni plant tylotach

nag ef ei hun. Ond gadawer iddo ddweyd yr hanes ei hunan.

"Yr oeddwn yn arfer cardota gyda fy nghyfeillion er mwyn cael ychydig o angenrheidian bywyd. Un diwrnod, pan oedd yr Eglwys yn dathlu gwyl genedigaeth Crist, yr oeddem yn crwydro gyda'n gilydd trwy'r pentrefi cymydog-aethol, ac yn cau Carolau yn bedwar llais am y Baban Iesu wedi ei eni yn Methlehem, arosasom o flaen tŷ gwledig yr hwn ydoedd yn aros wrtho ei hunan yn nghwr pellaf y pentref. Clywodd yr amaethydd ni yn canu ein hymnau Nadolig a daeth ag ymborth allan gan feddwl ein diwallu, a gwaeddodd mewn llais garw, 'Feelgyn, pa le yr ydych chi?' Dychrynodd y geiriau ni gymaint fel y rhedasom ymaith nerth ein traed. Ond gwaeddai yr amaethydd ar ein bolau am ddyfod yn ol i ni gael ymborth, ac ar ol aros ychydig gadawodd y *panic* ni, aethom yn ol ato pan welsom nad oedd dim perygl, a chawsom ein diwallu yn garedig. Gormesiaeth (*tyranny*) yr ysgol feistri ydoedd achos o'r dychryn yn ddiamau—yr oeddem yn cael ein curo gymaint nes y daeth ein calonau yn ofnus, a dychmygem fod perygl pan nad ydoedd dim perygl."

Clywodd John a Margaret am drallod a gofid ei mab i gynnal ei hunan yn Magdeburg. Cymerasant ef oddi yno, a danfonasant ef i Eisenach, lle yr ydoedd ysgol dda a llawer o berthynasau iddynt hwythau. Er fod John Luther yn gwneud yn dda oddi wrth ei ffwrneisian, eto yr oedd ganddo blant eraill ac nis gallasai gndw ei fab mewn lle dycithr. Ond ni fu Martin ond ychydig os dim yn fwy llwyddiannus yn y lle hwn am na chlymerodd ei berthynasau ddim gosal o hono. Esallai eu bod yn dyledion eu hunain, fel nas gallent eu gynorthwyo, a phan ydoedd yr ysgolhaig ieuanc yn dyoddef gan newyn gorfodwyd ef, fel yn Magdeburg, i ymuno â phlant eraill i fynd i ganu o ddrws i ddrws er mwyn derbyn tamaid o fara.

Dywedir fod yr un arferiad yn cael ei chynnal eto yn rhai o ddinaeoedd Germany—yn aml bydd lleisiau yr ieuanc yn ffurfio cyngerdd beroriaethus. Ond yn aml yn lle ymborth ni dderbyniai Martin tylawd a gwylaid ond geiriau trahaus a garw, (yr hyn yn ol fy meddwl i sydd dra thueddol i'r Ellmyn fel cenedl). Ac yna wedi ei orchfygu gan drallod tywalltodd Luther bach lawer o ddagrau heilltion yn y dirgel wrth feddwl yn bryderus am y dyfodol. Un dydd yn neillduol cafodd ei ddanfoni i ffordd oddi wrth dri o dai yn olynol, a gwnaeth ei feddwl i fyny i ddychwel-

yd i'w letty ac ymprydio. Ond pan gyrhaeddodd gongl St. George arosodd yn ddiysgog o flaen tŷ dinesydd teilwng a chafodd ei hunan yn fuan wedi ymgolli yn nghanol adfyfyrdod pruddglwyfus. Y bachgen bach tylawd! a raid iddo o eisiau bara beunyddiol adael ei efrydiaeth a myned i weithio gyda ei dad i fwnau Mansfeld?

Yn ddisymwth daow'r drws yn agor a gwraig brydferth yn ymddangos ar y cyntedd. Pwy ydyw? O Ursula ydyw, gwraig Conrad Cotta. Geilw croniciâu Eisenach hi y Sunamees dduw-ol, er cof am y Sunamees hono a gymhellodd Eliseus i fwyta bara. Yr ydoedd y Sunamees Cristionogol hon wedi sylwi fwy nag unwaith ar agwedd ddefosiynol Martin ieuanc yn nghynulleidfa y ffyddloniaid, a chafodd ei chyffroi (*affected*) wrth ei lais mwyn a'i ymagweddiad syml. Yr ydoedd hi wedi sylwi droion ei fod yn cael ei hwito a'i gyfaroh â geiriau caledion, a daeth i gynorthwyo yr ysgolhaig tylawd pan welodd ef yn sefyll yn brudd o flaen ei drws. Gorchymynodd iddo ddyfod i'r tŷ i gael ym-borth i dori ei newyn.

Yr ydoedd Conrad yn cymeradwyo haelfryddedd ei wraig, ac yr ydoedd yn cael cymaint o bleaser yn nghyfeillach y bachgen fel y cymerodd ef at i fyw yn hollol mewn yehydig ddyddiau.

Mae ei efrydiaeth wedi ei sicrhau yn awr. Ni fydd gorlodaeth arno mwy i fyned i weithio i fwnau Mansfeld, a chladdu y talentau a ymddiriedodd Duw iddo. Gwelwn yn yr amgylchiad hwn ofal rhagluniaeth ddoeth. Mewn amser pan na wyddai neb pa beth a ddenai o Martin Luther, agorodd Duw dŷ a chalon teulu Cristionogol i'w noddi.

Effeithiodd y digwyddiad yna gymaint ar ei feddwl er pery iddo ymddiried yn Nuw, fel nas gallasai y treialon chweraf a'i cyfarfyddodd yn ol llaw siglo diu ar ei ffydd yn ei Dduw. Mewn amseroedd enbydus ar y diwygiad, pan fyddai ei gydweithwyr yn ofni ac yn crynu byddai Luther mor ddiysgog a'r graig yn ymddiried yn dawel yn ei Dad nefol.

Ar ol iddo gael nawdd teulu Cristionogol, yr ydoedd cyfnewidiad amlwg i'w weled ynddo—daeth ei wyneb a'i galon yn fwy agored, dysgai yn gyflymach o lawer, ac yn fuan trechodd ei holl gydfyfyrywyr. Yr ydoedd Duw yn ei barotai yn awr i wneud y gwaith mawr ydoedd o'i flaen. Ac yn fuan, trwy gymorth gras y nef, tery ergyd nes byddo pyrrh uffern ei hunan yn crynu—dyrchafa ei lais—"Cyfiawnhad trwy ffydd yn unig trwy gredu yn Iesu Grist,"—nes bydd Eglwys Rufain yn cynddeiriogi ac yn parotai i'w loegi wrth weled fod gobaith ei

helw mewn perygl. Os trwy gredu yn Nghrist yn unig y ceir maddeuant pechodau, pwy a dala symiau anferthol mwy am faddenebau?

Am hanes helaethach o Dr. Martin Luther cyfeiriwn y darlennydd ieuanc at *The History of the Reformation in Europe*, 1 vol. gan y Dr. J. H. Merle D'Aubigne, cyhoeddedig gan Gymdeithas y Traethodan New York, No. 150 Nassau st. Yr eiddoch mewn parch.

JOHN A. JONES.

Berlin, Wis., Mawrth 7, 1864.

Duwinpddiaeth.

EDIFEIRWCH.

ACTAU 17: 30. A Duw, wedi esgeuluso amseroedd yr auwybodaeth hon, sydd yr awr hon yn gorchymyn i bob dyn yn mhob man edifarhau.

Edifeirwch yw y rhan gyntaf yn nysgeidiaeth Crist, a dyma un o egwyddorion dechreuad ymadroddion Duw. Y mae edifeirwch yn rhan bwysig o weinidogaeth y prophwydi. A daeth Iesu Grist i'r byd; nid i alw y rhai cyfiawn ond pechaduriaid i edifeirwch. Ac efe a anfonodd ei weision i bregethu edifeirwch a maddeuant pechodau yn ei enw ef yn mblith yr holl genhedloedd. Y mae y crybwyllion aml sydd yn y Beibl am edifeirwch yn dangos fod hyn yn rhan bwysig o weinidogaeth yr efengyl. Sylwaf fel y canlyn:

I. BETH SYDD YN GYNWYSEDIG MEWN GWIR EDIFEIRWCH.

1. *Argyhoeddiad o bechod.* Argyhoeddiad yw un yn cael i ddwyn i'r goleu am ddrwg pechod. Eithr pob peth, wedi yr argyhoedder, a eglurir gan y goleuni: canys beth bynag sy'n egluro, goleuni yw. Dywedir fod un o'r ddau air a gyfieithir edifeirwch yn golygu cyfnewidiad yn y meddwl, yr hyn sydd yn profi fod yn anmhosibl i ddyn edifarhan heb gael ei argyhoeddi o ddrwg pechod. Y mae dyn fel pechadur yn meddu syniadau cyfeiliornus am bechod, yn dywedyd am y drwg da yw, ac am y da drwg yw &c., yn meddwl am y pechodau mwyaf rhyfygus ac ysgeler eu bod yn fychain a dibwys. Ond pan ddaw y cyfryw i edifarhau byddant yn gweled pechod yn dra phechadurus. Y mae yn ei weled mor bechadurus fel ag y mae yn deyrnfradwriaeth yn erbyn gorsedd Duw, a'r hwn sydd yn euog yn haeddu marwolaeth.

2. *Galar o herwydd pechod.* Dywedir fod un o'r geiriau a gyfieithir edifeirwch yn golygu galar neu pristwch am bechod. Y mae yn bur hawdd genym gredu hyn, oblegid gwyddom drwy brofiad am radd o alar yn y meddwl, a hyny yn gyfatebol i bwys y peth y byddom yn

edifarhau am dano. "Oanys duwlool dristwch sydd yn gweithio edifeirwch, er iechawdwr-iaeth" &c. Felly y mae yn amlwg nad oes dim gwir edifeirwch, os na bydd wedi ei weithio gan dristwch o herwydd pechod. Am Pedr dywedir, "Ac efe a aeth allan, ac a wylodd yn chwervw dost." A'r tair mil ar ddydd y Pentecost, "A ddwysbigwyd yn eu calon." Nid galar yegafn ac arwynebol yw galar yr edifeiriol; ond y mae yn ymofidio yn ei galon, ac yn wylu yn chwervw dost.

8. *Casineb at bechod.* Y mae yn ddiamau fod yr annuwiol yn teimlo rhyw bleser a hyfrydwch yn y cyflawniad o'i bechod, oblegid dywedir am dano ei fod "yn bwyta pechod fel bara, ac yn yfed anwiredd fel dwfr." Ond pan ddaw y cyfryw i edifarhau am bechod, y mae yn ymddwyn tu ag ato fel yr ymddygai Amnon tu ag at ei chwaer. "Yna Amnon a'i cashaodd hi a chās mawr iawn: canys mwy oedd y cās a'r hwn y casasai efe hi, na'r cariad a'r hwn y carasai efe hi." Nid wyf yn gwybod pa faint o bleser y mae yr annuwiol yn ei gael wrth dori y Sabboth, mathru gorohymynion Duw, a gwneuthur pob aflendid yn un-chwant. Ond hyn allaf ddweyd, Pan ddaw efe i edifarhau am bechod, bydd ei gasineb tu ag ato yn fwy na'r cariad oedd ganddo tu ag ato yn flaenorol.

4. *Cyfaddefiad o bechod.* Y mae yn hawdd iawn gan yr edifeiriol gyfaddef ei fai. Y mae yn teimlo ei bechod fel baich trwm yn gorphwys arno, ac y mae yn dda ganddo gael ei wared trwy gyfaddefiad o hono ger bron Duw. "Tra y tewaia," ebe Dafydd, hyny ydyw tra y tawodd heb gyfadded ei bechod, "heneiddiodd fy esgyrn, gan fy rhuael ar hyd y dydd. Oanys trymhaodd dy law arnaf ddydd a nos: fy irder a drowyd yn sychder haf. Addefais fy mbechod wrthyt, a'm hanwiredd ni chuddiais, dywedais, cyffesaf yn fy erbyn fy hun fy anwireddau i'r Arglwydd; a thi a faddenaist anwiredd fy mbechod." Y mae yn hawdd iawn gan ddyn gyfaddef ei bechod os gall dafu pen trymaf y bai ar ryw un arall. Cawn siampl o hyn yn ein rhieni cyntaf yn Mharadwys. Y wraig a roddest i mi, meddai Adda, hi a roddodd i mi o'r pren, a mi a fwyteais. A'r wraig a ddywedodd, Y sarph a'm twyllodd, a bwyta a wneuthum. Ond y mae y gwir edifeiriol yn cyfaddef yn hollol yn ei erbyn ei hunan, ac nid yw am dafu dim o'i fai ar neb arall.

5. *Hunan-ffieiddiad o herwydd pechod.* Y mae rhyw duedd ryfedd mewn dynion i hyderu arnynt eu hunain eu bod yn gyflawn a diystyru eraill; ond pan gaffo y cyfryw olwg

briodol ar Dduw yn ei fawredd, ac ar sanc-teiddrwydd ac uniondeb ei gyfraith, y maent yn barod i ffeiddio eu hunain fel Job, "Mi a glywais a'm clustiau son am danat. Ond yn awr fy llygaid a'th welsant, ac y mae yn ffaidd genyf fi fy hun, ac yr ydwyf yn edifarhau mewn llwch a lludw." Agwedd briodol iawn i ddangos teimlad yr edifeiriol, oedd gwisgo sachlian am ei gorpi a gorwedd neu eistedd yn y llwch. Nid oes eisiau gwisgo sachlian yn nyddiau yr efengyl, ond y mae eisiau y teimlad o hunan-ffieiddiad ar bob pechadur. Nid wyf deilwng i'm galw yn fab i ti, oedd teimlad a chyffes yr afradlon.

6. *Penderfyniad i adael pechod.* Y mae edifeirwch fel y pren i'w adnabod wrth ei ffrwythau. "Dygwch gan hyny ffrwythau addas i edifeirwch." Ffrwythau addas i edifeirwch, yw gadael pechod a dylun buchedd newydd. Ac yn hyn yn benaf y mae edifeirwch yn gynwysedig. Gwelir y dwfr weithiau yn difaru, ac yn pistyllio dros ymylau y graig, fel pe ba'i yr hen graig yn wylu ac yn galarn, ond craig yw hi wedi'r cyfan. Nid yw y dwfr yn newid dim ar ei hansawdd galed. Felly gwelir rhai yn wylu ac yn galarn mewn odfauon, ac yn dangos rhyw deimladan tebyg i deimladau yr edifeiriol. Ond y mae y gweithredoedd yn profi mai craig yw eu calonau wedi y cyfan. Nid yw y dagrau yn effeithio dim er newid ansawdd eu calonau. Penderfyniad yr edifeiriol ydyw, "O gwnaethum anwiredd, ni wnaf hyny mwy."

II. ANOGAETHAU I BAWB I EDIFARHAU.

1. *Daioni Duw.* Dyma faes eang iawn, nis gwn pa le i ddechreu. Y mae daioni Duw yn ddigon o destyn pregeth. Ac nis gwn a oes angen i mi son am ddaioni Duw, oblegid y mae yr holl fyd yn dystion o'i ddaioni. Y mae llawer yn amddifad o oleuni yr efengyl. "Er hyny ni adawodd efe mo hono ei hun yn ddi-dyst, gan wneuthur daioni, a rhoddi gwllaw o'r nefoedd i ni, a thymorau ffrwythlawn, a llenwi ein calonau ni a lluniaeth ac a llawenydd." Y mae Duw yn ein llwytho beunydd a daioni. "Coroni yr ydwyf y flwyddyn a'th ddaioni, a'th lwybrau a ddiferant fraser." Ac y mae yn weddus i ninaw ganmol Duw am ei ddaioni, ac ymostwng mewn edifeirwch am ein pechodau. Peth rhyfedd na fyddai yr ystyriaeth o ddaioni Duw yn nhrefn ei ragluniaeth yn ddigon i dywys pob dyn i edifeirwch, heb son am ei ddaioni yn nhrefn yr iachawdwriaeth, am ei gariad anghydmarol yn anfon ei Fab i fod yn iawn dros ein pechodau. Ddarllenydd, A oes dim awydd arnat ti i edifarhau wrth feddwl am ddaioni Duw? "Neu a wyt ti yn

diystyru golud ei ddaioni ef, a'i ddioddefgarwch, a'i ymaros, heb wybod fod daioni Duw yn dy dywys di i edifeirwch?"

2. *Goleuni yr efengyl.* "A Duw wedi esgeuluso amseroedd yr anwybodaeth hon." Cyfeirir yma at anwybodaeth y byd paganaidd fel y dywedir mewn man arall, "Yr hwn yn yr oesoedd gynt a oddefodd i'r holl genhedloedd i fyned yn eu ffyrdd eu hunain." A oddefodd iddynt heb anfon datlynt oleuni yr efengyl. Y mae rhyw dywyllwch yn aros i ni ar ymddygiad Duw tu ag at y byd paganaidd. Ond diau fod gan Dduw ryw reswm teilwng o'i anfeidrol ddoethineb. Ac fe ddichou mai y rheswm o hyn ydyw, fod Duw am roi prawf i'r byd pa beth allasai dynion wneyd wrth oleuni rheswm, heb y datguddiad Dwyfol. Modd bynag am hyn, nid yw yr Arglwydd wedi ein gadael ni i fyned yn ein ffyrdd ein hunain, ond y mae wedi anfon i ni oleuni yr efengyl. Ac y mae yr efengyl yn taffu goleuni ar ein llwybrau fel nad oes gan neb sydd yn gwrando yr efengyl yr un rhith o esgus dros fyw mewn pechod. "Oni bai fy nyfod a llefaru wrthynt, ni buasai arnynt bechod" hyny yw ni buasai eu pechod mor fawr, "Ond yr awr hon nid oes ganddynt esgus am eu pechod." Y mae llawer yn meddwl fod ganddynt ddigon o esgusodion dros fyw yn ddigrefydd, ond y maent yn darfod yn fuan o flaen tanbeidrwydd goleuni yr efengyl. "Nid oes ganddynt esgus am eu pechod."

3. *Gorchymyn Duw.* Y mae y gorchymyn Lwn yn gyffredinol i bawb. Gorchymyn Duw yn mhob man lle y pregethir yr efengyl yw, "Edifarhewch a chredwch yr efengyl." Gorchymyn i bob dyn yn mhob man. Pob dyn yn Ewrop, pob dyn yn Asia, pob dyn yn Affrica, a phob dyn yn America,—"pob dyn yn mhob man." Pe bai yn bosibl mi floeddiwn nes clywai y greadigaeth, Fod Duw yn gorchymyn i bob dyn yn mhob man i edifarhau. Y mae gan Dduw hawl i orchymyn. Ei freuhiniaeth ef sydd yn llywodraethu ar bob peth. Y mae elfenau natur yn cydnabod ei awdurdod. "Efe a roddes ei ddeddf i'r môr, ac i'r dyfroedd na thorent ei orchymyn." Gellir meddwl weithiau mai rhyw greadur gwyllt, ac anllywodraethus iawn yw y môr. Y mae yn "Chwyddo ac yn terfysgu nês peri i'r mynyddoedd grynn gan ei ymchwydd ef, ac yn bygwth gorchuddio y ddaear â'i ddyfroedd. Ond pan y mae Duw yn gosod y tywod mân yn fur o'i gwmpas, gan ddywedyd, hyd yma yr a'i ac nid yn mhellach, y mae y môr er ei gynwrf yn tawelu; nid yw efe erioed wedi meiddio tori y gorchymyn. Ond am ddynion, greaduriaid gwael, nid ydym

ond fel defnyn o gelwrn i'n cydmaru ar môr mawr llydan. Ac eto mae rhyw rai yn meiddio tori gorchymyn Duw trwy fyw yn anedifeiriol. Syned y nefoedd a chywilyddied y ddaear, a gofynant, Pa ham y dirmyga yr annuwiol Dduw! Oofer fod gan Dduw hawl i orchymyn i bob dyn edifarhau.

4. *Cymelliadau yr Ysbryd Glân.* Addewid fawr y Testament Newydd yw y bydd i'r Arglwydd dywallt ei yspryd i gydweithio â gweinidogaeth yr efengyl er dychwelyd y byd, a chysuro y saint. A phan ddol, efe a argyhoedda y byd o bechod, o gyfiawnder, ac o farn. Y mae Iesu Grist wedi esgyn i ogoniant er anfon yr Yspryd Glân. Hwn a ddychafodd Duw a'i ddeheulaw, yn Dywysog ac yn lachawdwr, i roddi edifeirwch i Israel a maddeuant pechodau. Nid wyf yn golygu fod Duw yn rhoddi edifeirwch mewn ystyr briodol ac uniongyrchol, ond rhoi cymelliadan, yn ol iaith y Beibl, Tywallt dawn yr Yspryd Glân, fe elwir hyn yn "roddi edifeirwch." Cydmarer Act. 10: 45, a 11: 18. Gwaith dyn yw edifarhau, a phe buasai yr Arglwydd yn rhoddi edifeirwch yn uniongyrchol nid wyf yn gweled pa angen fyddai cymell, na gorchymyn i ddynion i edifarhau. Rhoi ei Yspryd i gymell y mae Duw. Y mae y cymellion hyn o ansawdd foesol, yr un natur a chymelliadan yr efengyl, fel y gall dynion eu derbyn neu eu gwrthwynebu. A dyna sydd rhwng gwrandawyr efengyl ag edifarhau yw eu gwaith yn gwrthwynebu yr Yspryd Glân. Chwi rai gwargaled a diennwadedig o galon, ac o glustiau, yr ydych chiwi yn wastad yn gwrthwynebu yr Yspryd Glân. Dyma ddarluniad cywir o lawer o wrandawyr efengyl. Yn wastad yn gwrthwynebu yr Yspryd Glân, eu holl oes, yn oes o wrthwynebu y dylanwadau dwyfol. O drueni fod neb yn gwrthwynebu y dylanwadau dwyfol! Y mae yr Yspryd Glân yn cymell i edifeirwch.

5. *Yr addewid o faddeuant.* Y mae edifeirwch a maddeuant yn anwahanol gysylltiedig. Onid edifarhewch chiwi a ddifethir oll yn yr un modd. Oferedd i neb ddisgwyl maddeuant heb edifarhau. O'r ochr arall, os cyfadd-efwn ein pechodau, ffyddlawn yw efe a chyfiawn fel y maddeuo i ni ein pechodau ac y'n glanhao oddiwrth bob anghyfiawnder. Dyma anogaeth rymus i edifarhau. Deuwch yr awr hon ac ymresymwn, medd yr Arglwydd, pe byddai eich pechodau fel ysgarlod, ant cyn wyned a'r eira; pe cochent fel porphor, byddant fel gwlan. Dywedir nad oes yr un ddyfais yn y byd a all dynn ymaith y porphor oddiar ddilledyn. Ond y mae yn dda genyf allu dyweyd fod Duw o'i ras a'i ddoethineb wedi cael allan

drefn i dynu ymaith borphor pechod. Gobeith-iwyf fod llawer o ddarllenwyr y CENHADWR yn gwybod am y cynllun, ac y gallant ddyweyd trwy brofiad yn ngeiriau yr apostol, A gwaed Iesu Grist ei Fab ef sydd yn ein glanhau ni oddiwrth bob pechod. Ac wele, gwraig yn y ddinas, yr hon oedd bechiadur, a phechadures fawr oedd hi, ond pechadures edifeiriol; pechadures wrth draed yr Iesu. A phan oedd Simon y Pharisead yn ei beio, ac yn beio yr Iesu am sylwi arni, y mae'r Iesu yn dyweyd, "Maddeuwyd ei haml bechodau hi. Ac efe a ddywedodd wrthi, maddeuwyd i ti dy bechodau." A phe byddai rhyw bechadur neu bechadures yn ymostwng mewn edifeirwch y mae yr Iesu yn barod i ddyweyd, Cymer gysur, maddeuwyd i ti dy bechodau. A chofier, os ydym am gael y cysur sydd yn nglyn â madd-euant, y mae yn rhaid edifarhan.

6. Yr *ystyriaeth o'r FARN*. Dyma yr ystyriaeth a gysylltir â'r testyn, "O herwydd iddo osod diwrnod yn yr hwn y barna efe y byd mewn cyfiawnder trwy y Gwr a ordeiniodd efe." Os yw yr ystyriaethau blaenorol yn rhy weiniaid er eich anog i edifarhan, ewch yn mlaen ar eich gyrfa. Gwna yn llawen, wr ieuanc, yn dy iuenctyd, a llawenyched dy galon yn nyddiau dy iuenctyd, a rhodia yn ffordd dy galon, ac yn ngolwg dy lygaid: ond gwybydd y geillw Duw di i'r farn am hyn oll. Y mae y diwrnod wedi cael ei osod ac y mae y barnwr wedi cael ei ordeinio. Ac y mae yn RHAIID i ni oll ymddangos ger bron brawdle Crist. Ac efe a orchymynodd i ni bregethu i'r bobl, a thystiolaethu mai efe yw yr hwn a ordeiniwyd gan Dduw y Farnwr byw a meirw. Yr ydym i bregethu y farn fel anogaeth i ddynion i edifarhan. A ni gan hyu yn gwybod ofn yr Arglwydd, yr ydym yn perswadio dynion. Gan ein bod yn gwybod am yr ofn a'r arswyd fydd yn dal yr annuwiol pan yn sefyll ger bron gorsedd Duw yr ydym yn perswadio dynion i ymostwng mewn edifeirwch ger bron Duw. Ac O nad allem lwyddo i berswadio pawb fod yn anrhaethol well iddynt edifarhan nag anturio i'r farn yn annuwiol! Ystyria, ddarllen-ydd, mai yn y farn y byddi di a fuan yn fuan, edifarha gan hyu a bydd yn barod i gyfarfod â Duw.

EDWARD ROBERTS.

Spring Green, Wis., Chwef. 8, 1864.

PUMP O FRODYR AR Y Ffordd I UFFERN.

Ac efe a ddywedodd, Yr wyf yn atolwg i ti gan hyu. O dad, ddanfôn o honot ef i dy fy nhad. Canya y mae i mi bump o frodyr. Luc. 16: 27, 28.

Dyma arlun wedi ei dynu gan law anffaeledig. Y mae yn llawn o addysgiadau.

Gwelwn yma dri o wrthrychau teilwng o sylw; 1. Dyn tlawd wedi ei godi o ddyfnder tlodi i'r nefoedd. Yma yr ydym yn ei weled yn gardotyn clwyfus ac anghenus heb law ddynol i weini iddo; ond draw ni a'i gwelwn yn ysbryd dedwydd yn gorphwys yn mynwes Abraham.

2. Gwr goludog wedi suddo o ganol ei gyfoeth i uffern. Yma ni a'i gwelwn yn cymeryd byd da yn helaethwch beunydd; ond obry ni a'i gwelwn yn nyfnder trueni yn llefain yn ofer am ddafn o dwfr oer i oeri ei dafod.

3. Teulu mawr, un yn uffern a phump ar y ffordd tuag yno!

Ni sylwn yn fwyaf neillduol ar y pethau mwyaf amlwg sydd yn dal cysylltiad a'r teulu hwn.

I. Yr oedd yn denlu ag oedd yn meddu pob anrhydedd bydol. Yr oedd yn sefyll yn mhell uwchlaw sefyllfa gyffredin dynion. Gallasai y brodyr hyn ymfrostio yn eu hetifeddiaethau eang a'u gwaedoliaeth uchel. Ond er eu holl fawredd daearol yr oeddynt ar y ffordd i drueni. Y mae hyn yn dangos.

1. Nad yw cyfoeth yn brawf o gymeradwy-aeth Duw. Y mae dynion yn mhob oes wedi cael eu temtio i feddwl hyny. Yr oedd Asaph wedi syrthio yn ddwfn dan y brofedigaeth hon, nes oedd yn tori allan o brudd-der ei galon, "Diau mai yn ofer y glanhais fy nghalon ac y golchais fy nwyllaw mewn diniweidrwydd." Ond pan aeth efe i gysegr Duw cafodd allan i foddlonrwydd "Nad yw bywyd neb yn sefyll ar amlder y pethau sydd ganddo."

2. Nad yw cyfoeth o angenrheidrwydd a'i duedd i feithrin rhinwedd. Y mae llawer yn meddwl pe buasent yn cael cyfoeth y buasent yn byw yn rhinweddol iawn. Cyfoeth a all fod ac a ddylai fod yn foddion i feithrin rhinwedd; oblegid y mae yn cynysagaedlu ei berchenog â phob manteision a all y byd ei roddi er ei wneud yn rhinweddol a defnyddiol. Y mae Agur yn gweddio "Na ddyro i mi gyfoeth," oblegid yr oedd yn rhagweled fod tuedd ynddo i beri iddo ymlenwi a gwadu ei Dduw a dywedyd, Pwy yw yr Arglwydd? Ac wrth sylwi ar gymeriad y cyfoethogion yn gyffredinol, gwelwn briodoldeb geiriau ein Harglwydd Iesu "Mor anhawdd yr â y rhai sydd a golud ganddynt i deyrnas Dduw!"

II. Yr oedd yn denlu yr oedd angau wedi ymweled ag ef. Yr oedd un brawd wedi marw. Y mae hyn yn ein dysgu,

1. Na all cyfoeth rwystro angau. "Ni thyeia cyfoeth yn nydd digofaint." Y mae angau yn ymweled â'r palasau gwyhion yn gystal a'r bythynod tlawd—nid yw yn arbed y gwreng

na'r boneddig. Y mae Eesaiah yn dangos nad yw angau yn dangos nn ffaf'r i gyfoethogion a mawrion y ddaear yn y geiriau cyffrons a ganlyn: "A wanhawyd tithau fel ninan? a aethost ti yn gyffyleb i ni? Disgynwyd dy falchder i'r bedd a thrwst dy nablau; tanat y taenir pryf, prfyed hefyd a'th doant."

2. Nad yw angau yn dysgwyl wrth neb i barotol i farw. Nid oedd y brawd ymadawedig wedi parotol i farw. Y mae yn wir fod Duw yn ngweinidogaeth ei ras am lawer tair blynedd yn cloddio o amgylch ac yn bwrw tail, ac yn defnyddio pob gweinidogaeth er dwyn pechaduriaid i afael iachawdwriaeth. Ond pan gaffo angau y gorchymyn "Tor ef i lawr," y mae gweinidogaeth gras wedi myned heibio. "Yr hwn sydd anghyfiawn bydded anghyfiawn eto, a'r hwn sydd frwnt bydded frwnt eto." Y mae o'r pwys mwyaf i ni wneud y defnydd gorau o'n hamser gwerthfawr cyn yr el heibio, oblegid y mae dydd digofaint yn agoshau. "O herwydd bod digofaint gochel, rhag iddo dy gymeryd di ymaith a'i ddyrnod, yna ni'th wared iawn mawr."

8. Nad yw angau bob amser yn cael y dylanwad priodol ar gyfeillion a pherthynasau yr ymadawedig. Er bod eu brawd wedi marw, y mae yn ymddangos eu bod yn parhau ar y ffordd i drueni. O holl weinidogaethau Duw y mae gweinidogaeth angau yn gwasgu yn nes i'r teimlad nac un weinidogaeth arall, ac nid yn aml y mae yn methu a gwneud rhyw argraff ar y meddwl, am ryw amser; ond yn fuan diflana ymaith heb wneud un diwygiad yn y bywyd. Bydded i ni oll ystyried cyfarwyddyd y proffwyd, "Gwrandewch y wialen a phwy a'i hordeiniodd." "Oblegid y gwr a gerydder yn fynych ac a galeda oi war, a ddryllir yn ddisymwth fel na byddo meddyginiaeth."

III. Yr oedd yn deulu ag un o'i aelodau yn uffern. "Ac yn uffern efe a gododd ei olwg ac efe mewn poenan." Y mae yn debyg fod poenan eu brawd truenus yn mwyhau wrth deimlo y gwahaniaeth

1. Wrth deimlo y gwahaniaeth rhwng ei sefyllfa bresenol a'r sefyllfa y buasai ynddi yn y byd hwn. "Oelfa i ti dderbyn dy wynfyd yn dy fywyd." Yr oedd yn ei fywyd mewn mwynlad o bob danteithion a chysuron, ond yn awr yr oedd wedi ei amddifadu o'r cwbl, hyd yn oed dafn o ddwfr oer!

2. Wrth deimlo y gwahaniaeth rhwng y sefyllfa bresenol a'r hyn a allasai fod. "Efe a ganfu Abraham o hirbell a Lazarus yn ei fynwes." Yr oedd digon o le iddo yntau yn yr un fynwes. Yr oedd wedi cael llawer o anog-

aethau i fod yno. Ond pa le yr oedd efe? Obry yn nyfnder trueni, yn gallu syllu ar deulu y nef yn en sefyllfa ddedwydd. Ond a gagendor mawr wedi ei sicrhau rhyngddynt, fel nad oedd cyfnewidiad cyfiwr byth yn bosibl i gymeryd lle.

8. Wrth deimlo y gwahaniaeth rhwng yr hyn ydoedd a'r hyn a ddylasai fod. Efe a ddylasai fod yn well na Lazarus; oblegid yr oedd ei gyfeusderau i fod yn ddyd da yn llawer mwy; ond wrth eu cam ddefnyddio yr oedd ei fendithion wedi troi yn felldithion, er ei wae a'i drueni yn dragwyddol.

IV. Yr oedd yn deulu a'u sefyllfa foesol wedi cyffroi teimladau eu brawd truenus. "Yr wyf yn attolwg i ti, gan hyny, O dad, ddanfôn o honot ef i dŷ fy nhad." Beth bynag oedd y teimlad a'i cymellodd i wneud y deisyfiad hwn, gallwn ddyegu dau beth oddi wrtho:

1. Fod yr ysbrydoedd ymadawedig yn dwyn gyda hwynt goffadwriaeth o'u bywyd ar y ddaear. Efe a gofodd "dŷ ei dad." Ein cyfeillion daearol, ein meddiannau bydol, y cyfeusderau daionus a gawsom, a'r bendithion gwerthfawr a fwynhausom, a'r pechodau mawrion a gyflawnasom, sydd yn bethau a erys yn ein cof tra byddom mewn bodoliaeth.

2. Nad yw uffern yn le dymunol i adnewyddu hen gymdeithasau. Y mae hyn yn groes i deimlad natur. Y mae natur yn hiraethu am adnewyddiad yr hen gymdeithasau, ac y mae plant Duw yn edrych gydag lyfrydych i'r byd tu draw i'r bedd, pan y cant gyd gyfarfod yn un dyrfa fawr o flaen gorsedd eu Tad i adnewyddu yr hen gymdeithasau a furfiwyd yn ngwlad y cystudd mawr. Ond yma gwelwn bechod wedi cyflawni ei orchwyl. "A plechod pan orphener a esgor ar farwolaeth," marwolaeth i bob teimlad naturiol, marwolaeth i bob gweithred rinweddol, a marwolaeth i bob dedwyddwch yn dragwyddol. Llefn am nerth i ffoi rhag ei effeithiau dinystriol.

V. Yr oedd yn deulu ag oedd mewn mwynhad o bob manteision crefyddol. "Y mae ganddynt Moses a'r prophwyd." Nid yn unig yr oedd ganddynt addysgiadau natur; ond yr oedd gair Duw yn eu meddiant, yr hwn sydd abl i wneuthur yn ddoeth y iachawdwriaeth pwy bynag sydd yn ymofynnydd pryderus am dani, oblegid y mae yn dangos i ni ein sefyllfa druenus trwy bechod a'r drefn ogoneddus a drefnodd Duw o'i ras i'n gwaredu o afael ei ganlyniadau dinystriol.

Bydded i ni oll ddylun ei gyfarwyddiadau, efelychu yr esiamplau a gofnodir ynddo, a derbyn y trysorau gwerthfawr a gynygir i ni yn yr efengyl ac a gyhoeddir ganddo, fel y bydd-

om yn y diwedd yn wrthrychau teilwng i gymdeithasau a'n Duw, i gael gweled Iesu fel ag y mae ac i gael bod yn dragwyddol debyg iddo.

DANIEL REES.

Columbus, Ohio.

Addysg Cyffredinol.

EIN GWEINIDOGION.

Ma. GOL.—Caniatewch i mi ddweyd ychydig eiriau am y dosparth gwerthfawr hwn sydd yn gwylied y peraidd yn ein gwlad yn y dyddiau yma dyddiau ag y mae pawb yn teimlo y drudaniaeth ofnadwy presenol yn gwasgu mor drwm arnynt. Eto ofuwyl nad oes neb yn gyffredinol yn teimlo cymaint oddiwrth y peth hwn ag y mae ein gweinidogion.

Gall fod rhai eithriadau ac fod eglwysi wedi dibuno at eu dyledswyddau; nid a'r rhai hynny mae a fywyf. Atoch chwi mae fy llef sydd heb wneuthur dym, neu heb wneuthur yn gyfatebol i'r codiad sydd mewn pob nwyddau anhebgorol angenrheidiol at gynalieth y gweinidog a'i deulu. Nid oes dim achos i mi fyned tros y gwahaniaeth mewn prisoedd nwyddau yn awr i'r hyn a fu; gwyr pawb faint y gwahanueth. Ond hyn, "meddylwch am eich blaenoriaid y rhai sydd yn traethu i chwi air Duw," fod ganddynt hwy eu haugenrheidiau fel chwithau, fod yn rhaid iddynt hwy dalu eu dyledion, neu na ddaugosir dim trugaredd iddynt hwy mwy nag eraill.

Bum yn aros hyd yn awr i weled a fusai rhyw un yn seinio yr alarwm hon, ond yn ofer, a chau fy mod yn ddyledus i'r dosparth gwerthfawr yma (fel offerynnau yn llaw Duw) am fy mod yn meddianu cymaint o gyfaron y byd yma a gobaith am fywyd yn y byd a ddaw, teimlais awydd dweyd gair trostynt. Mor felus y clywir ein cynulleidfaoedd yn aml yn canu am genhadon heddi,

"Mor brydferth yw eu traed,
A'u llais mor bereddol yw,
Y rhai sy'n dwyn newyddion da,
A heddi i ddynolryw."

A gawn ni yn ein cyfraniadau roddi tystiolaeth i'w llygaid weled ein bod ni yn gwerthfawrogi eu gwasanaeth? Gwn am rai o bouynt y gallent, pe rhoddent eu hunain at oruchwyliethau eraill, enill iddynt eu hunain a'u teuluoedd *fortune* fechan, ond mae y "rhaid osodwyd arnynt" yn achosi eu bod yn cysegru eu talentau dros yr eglwys yn llawen. Gadewch i ni eu cofio, frodyr, a'u llawenyachu trwy ein cyfraniadau, nid ein *donations* bach. Nid oes dim fyuo *donations* a gweinidogaeth yr ofengyl, teilwng i'r gweithiwr ei oflwg. Os bydd ar rai o'r cybyddion eisiau gwybod fy enw dywedwch wrthynt

GWR LLETO.

TREFEDIGAETH GYMREIG.

MR. GOL.—Gan mai dyma destyn y dydd yn mblith ein cenedl trwy'r byd, ar yr addeg bresenol,

yr wyf finau yn cael fy nhueddu i ddweyd gair ar y mater. Mae hwn yn bwuo ag y dylem fod yn fanwl yn ei gylch i chwilio allan am y lle goreu, ac wrth wneud hynny fe ddylem fod yn rhydd oddiwrth bob gau ddibenion, fel y gallom roddi barn gywir ar addaerwydd y lle, a rhoddi ei fan-teision a'i anfauteiaion yn gywir o flaen y cyhoedd.

Am Ogledd Missouri yr wyf yn ofui uad yw hwn eto ddim o'r lle goreu at wneud Trefedigaeth Gymreig. Mae yn ddiameu ei fod yn lle da, oni bai pris y tir. Pan y clywsom gyntaf am y bwriad o wneud Trefedigaeth i'n cenedl yn Missouri, yr oeddem ni yn yr ardal hon yn cymeradwyo y cyuag yn sawr, ac yn barod i ymfudo mor gynted ag y gallem werthu yma; ond pan glywsom am bris y tir yno fe'n tarawyd a'r fath syndod fel yr ydym heb ddarford rhyfeddu eto wrth feddwl fod y gair rhad yn cael ei gysylltu a'r fath bris ag \$20 yr erw am dir gwyllt, pan mae ffarmydd da, a'r rhai hynny mewn manau cyfleus, i'w cael ar werth am tua hanner y pris hwn yn Iowa. Mae cystal ffarmydd i'w cael yn yr ardal hon, am o \$12 i \$15 yr erw, ag a ellir ei wneud o'r tir goreu yn Missouri. Mae y rail-road o fewn 20 milltir i'r sefydliad hwn yn barod, ac yr ydym yn diegwyl y bydd wedi cyraedd ein sefydliad ni cyn pen blwyddyn eto, a pha reswn a ellir ei roddi dros anog ein cenedl i dalu y fath bris am dir heb ddim wedi ei wneud arno, pan y gellir cael tir o'r fath am hanner y pris a than hynny?

Gyfeillion a chyd-genedl, os ydym yn bwriadu cael Trefedigaeth Gymreig, yr wyf yn meddwl ei bod yn angenrheidiol i ni i'r dyben i fod yn llwyddianus gyda'r anturiaeth i chwilio am dir o isel bris, fel y gallo y cyffredin o honom ei gyr-aedd, oblegid nid yw prynu y tir ond peth bychan i'w gydmaru a'r gost sydd yn myned i agor ffarm a chynnal teulu nes delo y *returns*.

Georgetown, Iowa.

DAVID JAMES.

LLOFION CENHADOL.

Eglwysi yn yr India.—Mae 1,190 o eglwysi sefydlog yn yr India o Gristionogion brodorol yn cynwys 31,249 o gymunwyr, pa rai er eu tylodi a gyfrannt yn flynyddol tua \$25,000 at achosion crefyddol, ac achosion elusengar.

Haelioni yr Eglwysi Brytanadd.—Yr oedd y cyfrifon o 43 o'r prii gymdeithasau crefyddol pa rai a gynaliasant eu cyfarfodydd yn Llundain y flwyddyn ddiweddar, yn £951,092, neu dros bedwar a thri chwarter miliwn o ddoleri. Yr oedd yn agos hanner y swm uchod at y genhadaeth Dramor. Dengys hyn fod gweithrediadau eguiol yn Brydain o blaid y genhadaeth.

Haelioni yn America.—Mae y Wesleyaid Esgobaethol wedi cyfrannu y flwyddyn ddiweddar at y genhadaeth \$400,000; mwy na'r flwyddyn cyn hynny o gan mil o ddoleri. Dyma y cyfraniadau mwyaf a wnaed erioed mewn un flwyddyn gan yr enwad uchod yn yr Unol Dalaethau.

Yr A. B. C. F. Missions.—Mae y gymdeithas hon yn yuill ŵr, ac yn cynyddu. Deg mlynedd yn ol nid oedd gan y gymdeithas ond 621 (amryw o athrawon heb gael eu cynwys), mae yn dal cysylltiad â hi yn 1864 o rai yu gweithredn, a chynwys yr athrawon. 1.082. Mae hyn yn dangos bod y gwaith da ar ei gynydd ar y ddaear.

T. H.

Barddonol.

Y BEIBL.

Mae gairiau Duw fel mor didrai
Yn llawn o bariau uetol,
A dyma'r golud gwyd y tlawd
Yn frawd i'r lesu grasoll
Hwn ydyw'r maena nerthol sydd
Bob dydd yn dod i'm llooi;
Yn aghanol newyn du—'a'i bla
Caf yma fy nigon.
Hwn ydyw'r llawer rydd i mi
Y dyfroedd peraidd bywiol;
A dyma'r alon ddwira:—
Blawbigfa yr Auleidrol.
Hwn ydyw'r balm o Gilead gaed,
I wella'r euaid clwyfus;
Y dall, y cloff, y llesg, a'r gwan:—
A wna fel babau awyfus.
Hwn ydyw'r llawer rydd i mi
Oleuni yn yr afon,
Ac yn ei golau gwelaf un
A'm dylyn twy'r rhyferthlon.
O Dduw, fy lór! rho nerth i mi
I'th foli yn wastadol.
A rhodio fydd dy ddeddfau par
Nes dod i'r tir dymuol.

Racine.

ARFONFAB.

PENILLION O GYDNABYDDIAETH.

*Am bar o ddillad newyddion i weinidog yr efengyl
gan y gynulleidfa Gymreig yn Youngstown, O.*

MR. GOL.—Derbyniais yn ddiweddar anrheg o bar o ddillad, gan y gynulleidfa y pregethwyf iddi gwerth yn agos i \$50; a dymunwyf gyflwyno fy niolbgarwch mwyaf ddiifant iddynt oll trwy gyflwyno y CERHADWR yn y penillion canlynol. Yr eiddoch yn ostyngedig.

T. W. DAVIES.

Gwr dyethr.

Pwy ydyw'r gwyth foneddwr llon
A welir ar y drws,
Heb arwydd prudd-der dan ei fron
A'i wisgoedd ef mor diwa?
Pe bai dywysog mawr ei fri
A chanddo gyfoeth gwlad,
I drwsio'n bardd ei beron cu,
A fyddai ef mor fad?

Os beruir blodau mân yr ardd
Wrth en godidog liw,
A chynrych awen fwyn y bardd
Wrth ei ddarfelydd giwi,
Os bernir cân y cerddor crwn
Wrth ei hyfrydol sain
Ai nid rhyw frenhin ydyw hwn
Wrth wedd ei wisgoedd cain?

Un o'r anrhegwyr yn uteb.

Nid brenhin, na thywysog gwyth,
Yw'r gwr a weloch chwi
Yn sefyll draw, mor bardd ei ddrych,
Ond ein gweindog ni,
Anrhegwyd ef a dillad glân
Gan y gynulleidfa hon,
Mae ganddo gydnabyddol gân
Am danynt hwy mor llon.

Cydnabyddiaeth y weinidog.

Os ydyw côrau bach y llwyn
Mewn hwyl i droi yn feirdd,
Pan Natar yn y gwanwyn mwyn
A wisga ddillad beirdd,
Gwnaf finau hefyd ganu'n llon
Wrth gael eich anrheg chwi,
Efodd prudd-der draw o dan fy mron,
Ar ei derbynied hi:—

Fy anwyl gyfeillion, rhai tirion a chlodfawr,
Derbyniwch fy niolb gwrsocaf, i gyd,
Fell oeddwn o ddisgryl am arwydd mor werthfawr
O'ch bynawsa haelfrydi gwastadol yn nghyd,
Yn ystod y flwyddyn, i'm priod a minau,
Chwi foch garedig a fyddiawn heb fael,
Ond ar eich hynawedd, y goron yn ddiau,
Yw anrheg y gwsgoedd o'ch calon wir hael.

Dudanwch defnyddiau a gwychedd y dillad,
A'u rhoddiad gwirfoddol, mewn haelfryd mor llawn,
Yn nghyd a'u cyfaddas, odidog wneuthuriad,
Yn gymhwys i'm corphyn—pob deryn yn lawn—
Mae pob peth fel yma yn gosod prydfierthwch
A gwir odidawgrwydd eich anrheg yn fawr,
Fy nheimplad ymferwa gan wres diolbgarwch,
Derbyniwch y cyfryw, yn gynhes yn awr.

Dymunwyf gydnabod, yn dra gostyngedig,
Nad ydyw'r yn deilwng i gael y fath wisg,
Efengyl y Nefoedd, a'i harddas parchedig,
A'm cododd i sylw fel hyn yn eich mysg,
Diolchwyr o'm calon i Arglwydd y lloedd,
Am fedda'r rhagorfraint oruchel a gwiw,
O dderbyn parcharswydd fel cenad y Nefoedd,
Ar furiau hen Seion—hoff driglan ein Duw.

Mae 'ch anrheg yn meddu dylanwad effeithiol,
I godi y galon wanychol i'r lân;
Yr Arglwydd, yn dirion, a'ch cofio'n sylweddol,
Cyfraued ei ddoniau anrhaethol i'ch rhan:
Nid ydym yn addas heb feddu ffyddlondeb
I gael yr anrhydedd o fod gyda'r gwaith,
O frodyr, gweddiwn am ras a dwlodeb,
Er gwisgo y goron, 'bol gorphen y daith.

GWAHODDIAD I DDYFOD I'R YSGOL SUL.

O dewch i'r Ysgol Sul
Yn llu yr ie'ntyd llon,
A chwi gewch faeth o win a llaeth
Gwir famaeth ydyw hon;
O dewch i'r ysgol Sul,
O dewch i'r ysgol Sul,
Mae Iesu'n galw ar eich hol
O dewch i'r ysgol Sul.

Dewch lanciau heb wahardd,
Gwryfion hardd eich gwedd,
A chwi gewch drysor a rydd hawl
I'r nef i'r sawl a'i medd,
O dewch i'r ysgol Sul, &c.

Dewch chwithau ganol oed,
O na foed i chwi fyw
Un mis nac wythnos eto'n hwy
Heb fod yn ngwaith Mab Duw,
O dewch i'r ysgol Sul, &c.

Hen bobl gyda pharch
Y gwnawn eich anrheg chwi,
Dewch gyda brys mae yn hwyrrhau
Cyn myn'd i'ch cartref fry;
O dewch i'r ysgol Sul, &c.

Pob teulu yn gytan
O dewch law yn llaw,
I ffyddlon ganlyn Mab y dyn
Bydd i chwi wobr draw;
O dewch i'r ysgol Sul,
O dewch i'r ysgol Sul,
Mae Iesu'n galw ar eich hol
O dewch i'r ysgol Sul.

Nehimi, Wis.

Cyfl. gan JOEL W. MORGAN.

Mr. D. P. Thomas, goruchwyliwr y CERHADWR yn Youngstown, oedd y dilledydd a'u gwnaeth.

AR FARWOLAETH Y CYFAILL IEUANG,
JOHN E. REES,

Ty'n Rhos, Sir Gallia, Ohio.

Angeu sy'n cymeryd ymaith
Hen ac iouanc yma nawr,
Collwyd un oedd holl gan lawer
Tra bu yma ar y llawr,
Bachgen nawddur, brawd cariadlawn
Ddygwyd heddiw oddiarnoim ni
Cytall i'w hysgu ar wyl tirion
Gwmpwyd gan yr Angau da.

O pwy allai iai na theimlo
Dau ei fron ryw brudd-der dwys
Pau yn meddwl am ein cytall
Sydd yn gorwedd dan y gwys?
Pwy fuasai byth yn meddwl
Buasai 'r gwycheder togwech gwedd
Oedd i'w gaulod yn ein cyfaill
I bydra 'n fuan yn y bedd?

"Gwedi'n gadael"—och mae'n galed
Dd'weddyd hyn am danat ti,
Dallwn lai nac wyllo'n chwero
Tywallt dagrau fel y lli,
Ar ol colli on mor anwyl
Anwyl iawn gan iai a thad,
Anwyl iawn gan frodyr tirion,
Anwyl gan chwilydd madd.

Gwir, na syrthiaist ar faes rhyfel
Yn yr ymdrech dros y wlad,
Ac nad oeddyt yno'n ochain
Nau 'n trybaeddu yn dy wead;
Eto cefaist gystudd poenus
Cystudd trwm a chwero iawn,
Nid oedd iti ddim gorphwysfa
Dim y boreu na'r prydnewa.

Ffarwel ffarwel a roiait ini
Ie ffarwel ini i gyd,
Ffarwel i deganau'r ddaear,
Ffarwel i drallodan 'r byd,
Ffarwel byth i'f fam dirionaf
Ffarwel rhoiait i'f anwyl dad,
Ffarwel byth i'f holl gyfaillion
Ac i'f frawd sy ar faes y gwaed.*

O gobeithio dy fod heddyw
Gyda'r dyria ddysglaer fry,
Ac yn canu "Halleluia
I'r Hwn fu farw drwsom ni;"
Ninno O! gylbedion, deuw na
Ac ystyriw gyda plwys
Fod ein hamser ninno 'n brysio
Pan y'n rhoddir dan y gwys.

Feidiwn wyllo yn ormodol,
Nid all dagrau 'i ddwyn yn ol,
Ymdawelwch o berth'naso,
Ac na roddwch ddim yn ffol
'N erbyn Arglwydd Dduw y lloedd
Sef Creawdwr cyrau 'r byd,
Ond gwnewch gofio fod y troion
Chwerwon, er ein lles i gyd.

Bydded i chwli i gael cymborth
I ymdawelu dan y groes,
A phar'toi i fyn'd i'r nefoedd
Tra parhao dyddiau 'ch hoes,
Bydded i chwli ddweyd fel d'wedodd
Job pan yn y byd yn byw,
'E Arglwydd roddodd 'r Arglwydd gym'rodd,
Bendigedig fyddo Daw.

OS BU FARW FY MRAWD.

Os bu farw fy mrawd—a'm gadu mewn galu
Bu farw er byny—bu farw i fyw,
Bu farw i dduon drallodau y ddaear
Ond byw i wir fwyniant tangnefedd ei Ddau.

Os bu farw fy mrawd—oferydd gan byny
Yw tywallt heilt ddagrau dros ruddiau i'r llawr,
Mewn neli baradwys yn mro y goleuni
Mae'n ysgrwyd gwerdd balmwydd gogoniant yn awr.

* Ei frawd Dafydd o'r 1st Regt. H. A., O. V.

Os bu farw fy mrawd—a'm gadael yn unig
Os daeth ei fer einioes yn fuan i ben,
Cawn eto yn ngwyddod yr Un anweledig
Gyfarfod hyderat tu arall i'r llen.

Os bu farw fy mrawd—pan ddychwel y gwanwyn
Caf blannu glwys fiodau ar ymchwydd ei fodd,
A chwymped yr ysgafn forenol fwy'n wllthyn
Er adfer teleiddawl brydferthwch ei wedd.

Os bu farw fy mrawd—uwch y briddell mae 'n huno
Prudd ganed yr adar ar yr ywen deg wawr,
Alarnad deilyngol er datgan am dano
Hiraethus deimladau fy mynweu yn awr.

Os bu farw fy mrawd—hoff natur gostega
Distawed elfennau cynhyrfus fy mron,
Fry fry y mae ef yn ardal teg wynaf,
Byth mwysach o gyraedd bilu lymder y don.

JOSEPH D. JONES, 94ain Gat. III. Vol.

BEDD-ARGRAFF Y DIACON OWEN JONES,

Racine, gynt o Lanegryn, Meirion.

Yma er mawr ofid, i fro marwolion
Y daeth Owen, doeth awenwr tirion,
Dian ei graff odiaeth amgylfredion—
Am drefn fad Duw i droi yr Afradion,
Garia loes i eglwys Ion—am symud
I'r gweryd, gwr astud, a gwir Gristion.

ARFONFAR,
Racine, Ion. 28, 1864. neu H. J. OWENS.

BEDD-ARGRAFF FANNY GRIFFITHS,

Unig ferch y Capt. O. Griffiths, o'r 22 Gat. Wis.

Yn nychu gan wan iechyd—a pheennau:
Bu Fanni am enyd:
Buan ar haf ddydd bywyd
I'r bedd, diangodd o'r byd.

ARFONFAR.

Y SALDRA A'R DDYDD SUL YN UNIG.

Un cas yw llwynog cyfrwys,
Mewn ardal neu mewn gwlad,
Un cas yw 'r da athrodwr,
Sy'n caru llenio brad,
Un cas ei swu bob amser;
Yn mhob rhyw le yw'r mul;
Ond casach na'r rhai uchod,
Yw 'r saldra ar ddydd Sul.

Un cas yw 'r clefyd melyn,
Un cas yw 'r cryd a'r mwyt,
Un casach ydyw 'r diogi
Sy'n stal gwneuthur pwyth,
Un cas yw draenen bigog,
Lle byddo 'r ffordd yn gul;
Ond casach na'r rhai uchod,
Yw 'r saldra ar ddydd Sul.

EFILLIAD.

ENGLYNION.

BEDD-ARGRAFF Y DIWEDDAR DAVID JOHN, ESQ.,

Palmyra, swydd Portage, Ohio.

Mewn cal fodd, mae ein celyddwr—unwaith
Fu enwog wladgarwr
"Ynad heddiw," O! bynod wr
I'r gwan oedd, wir gu noddwr.

GOG GLAN OHIO.

AR DDYCHWELIAD MR. TEEHARN WATKINS,

Blue Mounds, o wlad yr aur yr all waith.

Yn iach eillwaith ca'dd ddychweledy—o hirbell
I harbwr o wynfyd,
I'w alwad glân a'i aelwyd glyd
O rodfa o hir adfyd.

TARBOR.

Mae'n awr ddiddan 'mhen hir ddyddia—ei dd'od
I'w ddedwydd lôn gartrau,
A chymys bariwys berfau
Yma yn ol i'w mwynbau.

GOG GLAN OHIO.

HUDOLIAETH YR AUR.

Diau mawl y duw melyn—wua'i ddeillid
Yn addolwyr dichlyn,
Gadu ei deulu wna dyn
I ddolur, er ei ddilyn.

Ygar i'r aur os gwir i'r araeith—gwr a gwraig
Gwir groes i naturiaeth,

Rhoi'n alar yr unoliaeth
O bwy yu wir be sy'n waeth.

GOG GLAN OHIO.

MYFYRDOD AR DDYDD CLADEDIGAEITH
OWEN JONES, RACINE.

Ow heddyw fe roddwyd mewn beddrod,
O gyraedd holl drallod y byd;
Ein hoffus gariadus hen *Flaenor*,
Ei lais ni chlywn mwysach, mae'n fud;
Bu'n weithiwr da diwyd yn ngwiallan
Ei Arglwydd tra yma yn byw,
Yn awr y mae'n derbyn ei wobr
Oedd iddo yn nghadw gan Dduw.

Fe redodd ei yrfa ddaearol
Yn wrol gorcheol y gwaith,
Trwy ffydd fe ganfyddodd y nefoedd
I'w chael wedi gorphweli ei daith;
Newidiodd ei fwrthyn daearol,
Am *Balas* ysprydol i fyw,
Mae yno heb elyn i'w ffinio
Bu farw a'i hyder ar Dduw.

'N iach glaniodd o fyd y gofidiau
Yn Nghanaan gwlad nefol mewn bri,
Tiwy bwyso ei euaid ar Iesu
Fe farw ar ben Calvari,
Dych mygal ei gylwed yn canu
Ar un o orielau i'r nef weu,
A'i lygaid ysprydol yn syllo,
Ar Iesu ei Briod a'i Ben.

Y Parch. William Hopkins a ganfa
Ei gylfaill anwygu yu dod
Ac enytl y nef yn ei wyllo
Heb arno ddim gofid yu bod;
Prystrodd i lân yr Iorddonen
Trwy'r gwarchu ymwithodd i'r lân,
I gyfarb ei gylfaill caredig
Cyn iddo braidd gyraedd y lân.

Dadaeniodd a pheraidd lais nefol,
Hawddamniawr fy nghylfaill iti,
Da genyl dy weled mor siriol
Yn rhwyfo yn rhydiau y lli;
Cyrrhaeddaist y lân yn ddiogel
I'r ardal lle cai ynddi fyw
Heb oidd, heb adfyd byth mwysach,
Ond hawddfyd diddarfod gwir yw.

Na fydded i'w deulu alaru,
'N ormodol am dano yn awr,
Mae ef ar ei orsedd urddasol
Yn freuhin mewn gwlad uwch y llawr,
Boed iddynt hwy bwyso ar Iesu
Ac ynddo ef greda yn gry',
Fe'i ceidw yn ddiogel yn angau
Fe'i harwain i'r nefoedd sydd fry.

G. P. JONES Racine.

Hanesiaeth Gartrefol.

BEIBL GYMDEITHAS OSHKOSH A'R
CYLCHOEDD.

Ohwefror 5, 1864; cynaliodd y Gymdeithas hon
ei chylchwyll flynyddol yn Bethel, capel y Trefn-

yddion Wesleyaidd—y Parch. Thomas Hughes, y
Llywydd, yn y gadair. Edrychwyd dros gyfrifon
y Trysorydd, y rhai a gafwyd yn eglur a chywir,
a chawsant gymeradwyaeth unfrydol. Ail ddewis-
wyd yr hen swyddogion am y flywyddyn ddyfodol;
Llywydd, y Parch. Thomas Hughes; Is Lywydd,
David E. Evans; Ysgrifenydd, Evan Jones; Trys-
orydd, Joel Morgana. A dewiswyd casglyddion
i'r amryw iol ddoesbarthiadau, a threfnwyd pethau
eraill perthynol i achos y Gymdeithas.

O herwydd oerder yr hin ac ond ychydig wedi
ymgasglu yn nghyd, penderfynwyd gohirio y cyfar-
fod areithio cyhoeddus hyd y 23 o'r un mis, i fod yn
Pennel, capel y Trefnyddion Calfinaidd, pryd y
traddodwyd areithiau grymus a chynnes gan y
Parch. John Davies a'r Parch. John E. Williams.

Cyfrif y Trysorydd.

Casglwyd yn Sefydliad y Cymry ger Oshkosh,	\$64.37
" " " Tref Oshkosh,	47.65
" " " Neenah,	11.42
Arian am lyfrau,	38.28
Llyfrau ar law ddechreu y flywyddyn,	26.50
Llyfrau o'r Fam Gymdeithas,	35.82

\$224.04

Taliadau.

Yn rhodd i'r Fam Gymdeithas,	\$122.55
Am lyfrau,	35.82
Am gludiad llyfrau,	2.41
Am ddrafft,	82
Llyfrau a roddwyd i'r tlodion,	1.75
Gostyngiad y drydedd yn mhria y llyfrau,	8.24
Llyfrau yn y drysorfa,	34.41
Arian yn y drysorfa,	18.04

224.04

BYAN JONES, Ysg.

CLAYTON, CALIFORNIA.

Clayton, Chwef. 18. 1864,

ANWYL FRAWD EVERETT.—Defnyddiaf yr adeg
yma i ysgrifenu ychydig linellau mewn perthynas
i achos y Gwaredwr yu y lle hwn.

Sefydlfa ddaearyddol y lle. Clayton sydd bentref
bychan, oddeutu deg milltir ar hugain i'r gogledd
orllewin o San Francisco, ac oddeutu milltir a
haner oddiwrth droed un o'r mynyddoedd hynotaf
yn ymerodraeth y Brenin Mawr, sef Mynydd y
Diafol (*Monte Diablo*). Oddiar ei gopa gellir
gweld amryw ddinasoedd—sef Stockton, Sacra-
mento, San Francisco, Benecia &c., yn nghyd a
dyffrynnoedd prydferth a pharadwysaidd y Sacra-
mento a'r San Joaquin. Mae oddeutu pedair mil
o droedfeddi yn uwch na gwastadedd y môr. Yma
mae'n debyg y mae y ffau uffernol—ei lya ymer-
odrol a'i orsedd danllyd. Yma y cyllunio ei
weithredoedd melltigedig, ac oddi yma yr anfon
ei weision i dwyllo y mwngloddwyr. Ar fy ny-
fodiad i'r lle, yr oedd ei faner uffernol—ei lya ymer-
odrol a'i orsedd danllyd. Yma y cyllunio ei
weithredoedd melltigedig, ac oddi yma yr anfon
ei weision i dwyllo y mwngloddwyr. Ar fy ny-
fodiad i'r lle, yr oedd ei faner uffernol—ei lya ymer-
odrol a'i orsedd danllyd. Yma y cyllunio ei
weithredoedd melltigedig, ac oddi yma yr anfon
ei weision i dwyllo y mwngloddwyr.

Nid oedd yma un math o sefydliad crefyddol,
ddim cymaint ag yegol Sabbathol—tywyllwch du-
dew oedd yn gorchuddio yr holl fro. Blwyddyn

i ddechreu y mis hwn sefydlais eglwys, gynwysedig o ddeg o aelodau. Oddiar yr adeg hono mae yr Arglwydd wedi gwenu arnom, gwasgarodd y tew gymylau, a llewyrchodd pelydrau auraid Haul y Cyfiawnder arnom. Marchogodd Captain mawr ein Iachawdwriaeth yn fuddugoliaethus trwy'r fyddim ddo. Drylliodd yr hen gadwynau, agorodd ddorau hen garcharau anghrediniaeth.

Un nos *Sabbath* teimlais gymaint o bresenoldeb Duw fel uad alfaswn ollwng y gynulleidfa heb roddi gwahoddiad iddynt i gysegru eu hunain i Dduw a'i wneud y pryd hyn. "Wele yn awr yr amser cymeradwy wele yn awr ddydd yr iachawdwriaeth. Cododd un dyn ieuanc yn uniongyrchol, a dymunodd arnom weddio drosto. Y *Sabbath* nesaf cododd dau. Yn awr yr oedd yn amlwg fod Ysbryd Duw yn gweithio yn rymus ar galonau pechaduriaid.

"Nid yw hi eto ond dechreu gwawrio,
Fe gwyd yr haul yn uwch i'r lan,
Teyrnas Satan galfi'ei dryllio,
Iesu'n Frenin yn mhob man."

Haleliwis—mae'r wawr yn tori—mae'r cymylau duon yn diflannu, gwlith brynian tragwyddoldeb yn disgyn. Nos Sul olaf yn Hydref—mi a'i cofiaf tra fyddaf byw—cofiaf yr adeg yma gyda llawenydd diddarfod. Ymddengys i'r presenoldeb dwyfol lenwi ein baddoldy. Disgynnodd yr Ysbryd Glân megys ar ddydd y Pentecost. Torodd amryw allan i waeddi, "Beth a wnawn i fod yn gadwedig?" Cododd pob pechadur annychweledig yn y tŷ ar eu traed a deisytasant arnom i weddio drostynt. Gwrandawyd eu gweddian—rhyddhawyd eneidiau gwerthfawr o'r hen garchar—cawsant eu symud o dywyllwch i oleuni. Mae pymtheg wedi ymuno â'n heglwys yn barod, ac amryw eraill i gael eu derbyn y cyntaf o'r mis nesaf. "Yr Arglwydd a wnaeth i ni bethau mawriau; am hyn yr ydym yn llawen." Bydd tragwyddoldeb yn rhy fyr i glodfori'r Duwodd am yr hyn y mae wedi ei wneud yn yr ardal yma, Yr eiddoch yn garedig,
JOHN J. POWELL.

BEIBL GYM. GYMREIG CINCINNATI.

Sabbath, Ohwef. 14, cynaliwyd cyfarfod gweddi am 9 yn yr addoldy ar heol Lawrence. Am 10½ yn yr un lle. Dechreuwyd trwy weddi gan yr Henuriad Edward Jones. Yna traddododd y Parch. H. Powell ar yr Eglwys Gristionogol yn ei hundeb, a'r ddyledswydd a'r dymunoldeb o'i arddangos. Am 2½ yn yr addoldy ar heol y College, gweddiodd Mr. David Howells. Yna traddododd y Parch. T. Edwards ar Sefyllfa y Paganaiad heb yr Eifengyl. Pa un a'i cadwedig ai colledig ydynt. Am 7½ ar heol Lawrence, traddododd yr Henuriad Edward Jones ar Ddyledswydd Cristionogion i ymdrechgu i helaethu teyrnas Crist yn y byd. Yna y Parch. T. Edwards ar y prawfiadau o ddylanwad yr Eifengyl arnom er ein Iachawdwriaeth.

Yr un amser yn Covington, Ky., gwnaed ychydig o sylwadau gan yr ysgrifenydd ar Sierwydd

llwyddiant yr Eifengyl. Yna traddododd y Parch. H. Powell ar Ardderchawgrwydd y Gymdeithas Feiblaidd. Awgrymwyd wrthyf fod rhai o'r ar-eithiau gwerthfawr a draddodwyd i'n y diwrnod hwnw i gael eu cyflwyno i'r cyhoedd trwy gyfrwng y waeg; dywedaf fuan o galon, felly byddo.

Yr oedd gwaith y dydd ar y cyfan, yn ddblygu egni meddwl galluog a goleuedig, a'n gobaiith ydyw ar ol yr holl areithio, yr anog, y gweddio a'r cyfrano, y bydd i Air yr Arglwydd reddeg a chael gugonedd, a brysied y borau y byddo Ewyllys ddatguddiedig Oreaudwr cyrau y ddacser yn nwy-law pawb o bobl y byd, a'i sanctaidd ddylanwad ar ein calonau, pan na ddyagont ryfel mwyach.

Derbynlais y cyfrif a ganlyn o weithrediadau y gymdeithas am y fl. 1863 oddiwrth y boneddwr caredig, Mr. D. O. Bebb, Yagrifenydd Cofnodol y Gymdeithas yma.

Derbyniadau yn llaw y Trysorydd Ion. 1, 1863.

Llyfrau yn ngofal y Llyfrgellydd,.....	117.84
Arian,.....	27.41
Casgliadau,.....	162.10
Codiad yn mhreis llyfrau.....	47.71
Llyfrau oddiwrth y Fam Gym.,.....	30.90
	\$385.96

Y Treulian.

Anrheg i'r Fam Gymdeithas,.....	156.90
Talwyd am lyfrau,.....	29.35
Cludiad,.....	2.55
Gwerth llyfrau a gyflwynwyd i filwyr,...	3.20
Gwerth llyfrau yn ngofal y Llyfrgellydd, Ion. 1, 1864,.....	151.85
Arian yn llaw y Trysorydd, Ion. 1, 1864,.....	42.11
	\$385.96

STEPHEN RICHARDS, Yag. Gobeol.

MANTEISION NATURIOL GOGLEDDBARTH MISSOURI.

Mae y manteision hyn yn lluosog, ac yn tarddu oddiwrth sefyllfa gleddegol (*geographical*) y rhan hon o'r Dalaeth. Y mae yn gorwedd yn nghanol y cyfandir—rhwng yr Atlantic a'r Pacific; ac yn nghanol Dyffryn y Mississippi, ac fel hyn yn rhoddi iddi dramwyfa dirawl heb ei bail, a mordwyfa uniongyrchol â Thrafnidiaeth yr holl fyd. Mewn llledred iachusol, mae wedi ei chyladdau i gynrychiol mwy amrywiol na thiroedd ar yr ochr Ddeheuol, neu Ogleddol iddi, tra mae ei sefyllfa yn hawlio manteision masnachol y De a'r Gogledd, y Dwyrain a'r Gorllewin. Mae y *climate* yn dyn-er; y gauaf yn fyr, a'r haf yn iachusol a hyfryd; tiroedd breision, dwfr pur, coed, glô da, calch, clai a thywod yn wasgaredig trwy y tiroedd, y rhan fwyaf o ba rai ydynt *Brairies* rholiog, yn barod i'r aradr.

Ychwanegir at y manteision hyn, Rheilffordd Hannibal a St. Joseph, yn nghyd a'i llinellau gwefrebawl, yr hon sydd yn myued trwy ganol y Dalaeth o'r Dwyrain i'r Gorllewin, o Hannibal ar Afon y Mississippi i St. Joseph ar Afon Missouri, yn gwneud dolen o 206 milldir yn y gadwyn a gyrhaedda yn nghynt na'r un arall, o St. Joseph i

Pike's Peak, ac oddiyno i San Francisco. Onid gydw y man y dewiswyd i sefydlu New CAMBRIA yu un bynod o ragorol yn ngwyneb y manteision uchod? — GOREYDD.

COFIANT MR. WILLIAM M. EVANS,

AWELEISYDD AC ORIEDYDD O OINCINNATI, OHIO.

Mab ydoedd i Mr. John Evans a Sarah ei briod — ganed ef Medi 12, 1792, yn uhf ei daid, Mr. Miles Evans, Cross Foxes, Llanbryn-mair, Sir Drefaldwyn, G. C., yr hwn oedd yn enwog fel meddyg esgyru a doluriau. Ymfudasant i felin Penpont-pren, a thrachefu i felin Barhedyn, gan golli rhai o'r teula trwy angau. Bu farw ei dad pan oedd ef yn ieuanc. Ymbriododd William a Jane, merch Mr. Rees ac Ann Williams, Machynlleth, a chwasant y fraind o roi lle i'r achos crefyddol, am amsur hir, yu eu iŷ, hyd nes adeiladwyd capel yno. Cawsant saith o blant; mae tri o honynt eto yn byw yma.

Bu farw ei briod yn 1831, ac ymbriododd eil-waith ag Elin, merch Mr. Edward a Gwen Williams, Ty Newydd, Dyffryn, Plwyf Llanenoddwyn, Sir Feirionydd, yn 1834. Cawsant ddau o blant, y maent eto yu fyw. Ymfudasant i Machynlleth adeg 11 mlynedd cyn ymfudo i America yn 1845.

Am hynodrydd ei Fywyd Celfyddydol.

Dysgodd fod yn felinydd gyda ei daid yn ei ieuencyd, a dysgodd ei hun fod yn hooper, saer coed, gweydd, awrleisydd ac oriedydd, fel y gellid dyweyd am dano ya ngeiriau y Saes, "*Self made man*." Dechreuodd kanlau awrleisiau ac oriaduron yn moren ei oes, a dilynodd hyn yn benaf hyd ddiwedd ei oes, am, meddai, fod ei feddwl yn gofyn celfyddyd a mwy o fanylrydd yn perthyn iddi na'r llall; a dysgodd ei feibion ynddi, a daethant yn gelfyddydwyd yr odiaeth o dda. Mae hyd yn nod yr ieuengaf o honynt, er nad yw ond ieuanc, wedi dyfod yn ei flaen yn dra medrus yn y gelfyddyd, ac hefyd mewn gemwaith yn dwyn y fasnach yn mlaen yn siop ei dad. Mae'r engreiftiau hyn yn werth i'w hefelychu.

Ei nodwedd crefyddol.

Ymgymherodd â chrefydd yn ieuanc. Osodd ei addyg gan ei daid a'r yagol Sabbothol, a dechreuodd fod yn ddefnyddiol gyda'r yagol pan yn 12 ml. oed, a phan yn unarbymtheg ymroddodd i fod yn ddyegybl cyhoeddus i'r Iesu, drwy ymuno ag eglwys y T. C. yn Melinbarhedyn, a chafodd y fraind o ddal gyda chrefydd, a bu yn addas i'w broffes drwy ei oes. Derbyniwyd ef a'i anwyl briod a thri o'i blant ieuangaf, trwy lythrau i eglwys y T. C. yn y ddinas hon, Hydref 1846. A chafodd ddewisad unffrydol i'r swydd ddiaconaidd yn 1847. Yr oedd trwy ddoniau naturiol, ei lafur personol, a'r dylanwadau grasol, wedi ei gymhwyso a'i nerthu i fod yn ddefnyddiol yn ei swydd.

Rhododd le mawr i'r Beibl yn ei grefydd. Yr oedd yn ddarllenwr mawr, ac hynod hoff o len-

yddiaeth grefyddol, yn neillduol yr eiddo Charles, Hughes, Scott a Henry—ond nid darllen awdwyr ar draul esgeuluso gair Duw yr oedd, fel y gwna llawer, ond er ei gymhorth yddo. Yr oedd yn sefydlog yn ei faru ar bethau crefydd, ac yn selog o blaid yr athrawiaeth, gan fod yn ddiysagog o blaid y ffydd a roddwyd unwaith i'r saint, ac nid yn fwhwmanllyd, yn cymeryd ei gyloharwain gan bob awel dysgeidiaeth.

Yr oedd yn hynod fanwl gyda chrefydd deulaidd. Cadwai yr addoliad yn gyson, hyd yn nod pan yn myned oddicartref cyn dydd, (fel yr oedd yn aml yn Nghymru,) yr oedd yn rhaid darllen a gweddio cyn cychwyn. Ymdrechai addysgu ei deulu, darlennent yn yr addoliad teuluaidd fel dosbarth yn yr yagol Sabbothol, ac yntau yn athraw iddynt, gweddient yn gylchynol, cymerei fantais ar amgylchiadau i rybuddio ac addysgu y gwerei naturiol a godai oddiwrthynt, megys un newydd syrtbio i warth am ei bechod, dywedai, Gwylwch chwithau rhag cellwair â phrofedigaethau, nesu i ymyloedd y ffordd, na chanlyn o hirbell, oblegid nid am y pechod yna yn unig y daeth y gwarth, ond am ganlyn o hirbell hefyd.

Cadwai lywodraeth fanwl ar ei deulu—ei ben-derfyniad yn yr oll ydoedd "eu goeod ar ben y ffordd," gan hyderu pan heneiddient na ymadawent â hi. A boddlonrwydd mawr iddo pan yn eu gadael oedd, eu bod oll yn aelodau o eglwys Dduw.

Yr oedd y Sabboth wedi cael lle mawr yn ei grefydd. Parotiai yn gynar ddydd Sadwrn at y Sabboth, codai yn foren arno, ac yr oedd yn rhaid i'r darllen a'r ymddyddan fod yn briodol i'r Sabboth, le yr oedd y dydd iddo ef a'i deulu yr hyn ydoedd i'r hen Burianiaid, yn "orphwysa santi-aidd," ac nid yn ddydd i rodiana, a chyfeillachu yn gnawdol. Byddai yn gyson yn moddion gras hyd y gallai, ac yn wastad yn amserol. Yr oedd yn wir fanwl a phrydlon gyda phob peth bydol a chrefyddol.

Yn genhadol o ran ei ysbryd.

Hyn a barai iddo ddarllen newyddiaduron crefyddol mor fanwl, a gyfansoddai ei hoffder i ymddyddan am lafur a llwyddiant cenhadol, ac a'i cymhellai i gyfrannu mor helaeth at achos y Beiblaen bob blwyddyn, fel y penderfynodd ein cymdeithas ei arhydeddu ag aelodaeth dros ei oes o'r Fam Gymdeithas yn Efrog Newydd. Hyn hefyd a'i cymhellai i gyfrannu gyda y fath barodrwydd a phrydlonrwydd at bob achos a ystyriai yn wir deilwng, ac a barodd iddo anfon cymhorth i Gymru at athrofa y Bala, gan gwbl hyderu y gwnai yr Arglwydd ofalu am dano.

Ei weiddiau

Yn wastad yn briodol i'r achos y buasai yn nesau at Dduw dros eraill ynddo; galleid dywedyd am ba beth y gweddiai fod mater pennodol, dwyster a theimlad ynddynt oll.

Ei brofiad yn ei gystudd a glyn marwolaeth.

Osodd gystudd maith a blin iawn, a thrwy hyn ei ymddifadu yn hir o freintiau iŷ Dduw, ond nid

heb gymdeithas bersonol y saint. Yn nechrenad ei gystudd yr oedd i raddau yn amheus am ei gyflwr, ond golenodd yn fuan arno. Dywedai ei fod yn cwbl greda tystiolaeth Duw am ei Fab yn Ioan 3: 16, 17, ac nad oes yr un tad yn gwybod am ei fab yn gystal a Duw am ei Fab ef. na neb yn gwybod am ei waith gystal a Christ ei waith ef. Ioan 19: 30. Yr un modd am yr Ysbryd Glân. O mae eu tystiolaethau yn gadarnach na chreigiau y Mynyddoedd Oreigiog. Ie na holl greigiau'r byd; ac ar y sail hon yr wyf yn ymor-phwys am iachawdwriaeth. Dro arall pan yn dra bloesg yn sydyn adroddodd, "Yn eu holl gystudd hwynt efe a gystuddiwyd," mor eglur ag y gallodd pawb ag oedd yn yr ystafell ei ddeall, a chyda'r fath ddangosiad o deimlad cysurol wrth feddwl fod yr Efe uchod yn medru cydymdeimlo ag ef yn ei holl gystudd trwm a blinderus. Drachefna pan na allai ond sisial yn ddystaw cafodd nerth i adrodd yr emyn a ganlyn am angau gyda dwyster anarferol.

Mae hen afon angau i'w chroesi'n ddiau,
A rhag ofn ei dyfoder mae arwyd ar rai,
Ni raid i'r credadyn ddim ofni dim braw,
Mae gras ar lan yma a gras ar lan draw.

Edrychai yn ddirifrol ar bawb o'i amgylch a dywedai mai peth sobr iawn yw marw, rhy anhawdd i ueb i'w draethu. Cyngorai ei hoffus deulu i fod yn barod i'r amgylchiad, ac nad oedd raid i'r credadyn ofni, am fod digon o ras i'w gael yma, a digon o ras i'w dderbyn i'r nef am byth. Nid rhaid ofni cael bod yn beriau yn nghoron Iesu anwyl. Yua torodd allan i orfoleddu. Diolch, O diolch, gan adrodd yr emynau a ganlyn:

Tebygwn pe bai nhraed yn rhydd, &c. Hymn 468.
Mi wn fod fy Mhrynwr yn fyw, &c. Hymn 908,
o'r Casgliad Americanaidd gan Dr. Rowlands.

Ar ol ychydig hamdden *farweliodd* a'i anwyl berthynasan. Prin iawn y gallwyd deall nemawr wedi hyn, ond adwaenai bawb hyd y diwedd. Bu farw Hydref 31, 1863. "Aeth i dangnefedd." Mae'n rhydd beddyw oddiwrth lygredd ei galon, gwendidau a phrofedigaethau y bywyd hwn. Oredwn o newydd fod duwioldeb yn fuddiol i bob peth, a chanddi addewid o'r bywyd sydd yr awr hon a'r hwn a fydd. Gadawodd ar ei ol ei anwyl briod a phump o blant a llawer o gyfeillion yn y ddinas hon i alaru ar ei ol. Gweinyddwyd ddydd ei gladdedigaeth yn ei dŷ gan y Parch. J. Davies, (B.) ac yn nghapel y T. O. gan y Parchn. Thos. Edwards, E. Jones, a H. Powell, i dyrfa lluosog o Gymry a Saeson, a phregethodd Powell ei bregeth ungladdol, Tach. 15, oddiar Ioan 14: 23. Ydym yr eiddoch,

H. POWELL.
E. JONES.

EISTEDDFOD REMSEN.

Mr. GOL.—Cynaliwyd cwrdd Llenyddol Remsen (fel y rhaghybyswyd) ddydd Iau, Mawrth 24, yn Nghapel y Bedyddwyr yn Mhentref Remsen.

Yr oedd y ffyrdd yn ddrwg ac yn anhawdd eu trafaeli, ond yr oedd y diwrnod yn deg ac yn ffaithiol i'r achlysur.

Ar agoriad cwrdd y boreu gwnaeth y Llywydd, y Parch J. W. James, rai sylwadau byrion a tharawiadol mewn perthynas i ddyben ac achlysur y dydd.

Ymdriniwyd a'r gwahanol destynau a fu dan sylw y dydd uchod gyda graddau helaeth o ddawn a medrusrwydd mewn cyfauosoddi a thraddodi.

Y rhai hyny a gymerasant ran yn y canu oedd—Griffith Jones, Remsen, yr hwn a chwareuodd amryw ddarnau tlyseion ar y *Melodeon*; John O. Pritchard a'i Gôr, Trenton; Meredith Pugh a'i Gôr, Pen-y-Graig; Wm. R. Thomas a'i ddwy chwaer, Bethel. Yr oedd y canu yn hynod o ddyddorol ac effeithiol; ac mae y rhai hyny a fu yn llafurio mewn paratoi at yr achlysur hwn yn haeddu canmoliaeth dda.

Yr oedd amryw ddyseithriaid wedi dyfod i'n plith—sef Edward J. Lewis, T. B. Morris (Gwynedd-fardd), Rolant Vab Owen, a'r Parch. Edward Davies, Waterville, a llawer eraill. Yr oedd y Parchedigion canlynol yn brwsenol yn y cwrdd: Morris Roberts, Owen F. Parry, John D. Jones, W. P. Hall, Remsen, a Richard F. Jones, Trenton.

Yr oedd y cyrddau y prydnewn a'r hwyr yn lluosog iawn, a chafodd pawb eu boddioni yn fawr yn y cwrdd uchod; a gobeithio y bydd mwy o egniad o hyn allan i ddwyn allan y galluoedd hyny sydd yn meddiant llawer o bobl yr amgylch-uedd hyn i fod yn llenyddion gwych, a dwyn hyny i fod yn lles ac yn adeiladaeth i eraill.

Dymunem i'r Parch. J. W. James a Wm. S. Evans, pa rai sydd am symud o'n plith i fyw mewn manau eraill. fod pob llwyddiant a lles yn eu dilyn. Dymunem ddiolch iddynt am eu llafur a'u cymhorth i ui fel Llenyddion pan yn ein plith, ac y bydd i'r llafur hyny o'u heiddo fod yn foddion i godi awydd ar eraill i ddyfod i'n cymhorth mewn ymdrechion llenyddol o hyn allan.

Ernes a fyddo'r diwrnod—i luoedd
O lawer Eisteddfod;
I'r Beirdd Remsen yn ben fo'n bod,
Ac yn Athen i'r genethod.

Eos GLAN TWRC.

Yr eiddoch &c., J. J. VAUGHAN, Ysg.

COFIANT MR. JENKIN EVANS, BLOSSBURG.

Ganwyd Mr. Evans yn Llandysul, ewydd Aber-teifi, D. O. Enwau ei rieni oeddynt Evan a Jane Evans. Derbyniwyd ef yn aelod o eglwys Neu-addlwyd pan yn 14 mlwydd oed, gan Dr. Phillips. Symudodd oddiyno i Dredgar—priododd yno a Miss Anne Griffiths, merch Mr. Peter Griffiths. Daeth ef a'i briod i America yn 1836, buont am ychydig yn Minersville, Pa.; aethau oddiyno i Sugarloaf, ac oddiyno i Blossburg, Pa., yn 1841, lle daeth yr ysgrifenydd gyntaf i adnabyddiaeth ag ef. Efe oedd un o'r diaconiaid perthyuol i'r eglwys Gynulleidfaol, lle buom yn llafurio am droe bum' mlynedd.

Ymdrechwn roddi darlun cywir o hono, fel y gallu y darlennydd ddwyed wrth ei edrych, Hwn yw Jenkin Evans. Darluniwn ef,

1. Fel Gweithiwr. Yr oedd yn un gonest. Er fod pris tori glô yn fychan, a Store y Cwmni yn codi mwy yn gyffredin na lleoedd eraill am ei nwyddau, er hynys nis gallai ef gadw cent yn fwy nac oedd ei waith yn dyfod, er iddo gael cyfle i hyn. Digwyddodd iddo unwaith, drwy gamgymeriad Trysorydd y Cwmni, gael deg dolar yn ormod, ni ddeallodd cyn dranoeth, aeth at ei waith fel arferol, ond methodd a gweithio ond ychydig, aeth adref yn gynar er dychwelyd y deg dolar, yr hyn a wnaeth er llonyddwch i'w foddwl pryderus, yr hyn oedd fil gwerthfawrocach ganddo ef na deg dolar.

2. Fel Cymydog. Yr oedd yn un parod a chymwynasgar. Yr oedd y cyfan oedd ganddo yn eiddo eraill pan fyddai galw am hyny. Mae yn gof genym iddo ddyfod atom unwaith mewn cryn bryder, am fod teulu yn y lle yn methu cael iŵ. Yr oedd am i mi fyned yn rhanog ag ef am ryw dŷ bychan oedd ar werth, er i'r teulu hwn ei gael. Cytnais a'i gais tyner. Gwelwn yma ei deimlad fel cymydog.

3. Fel cyfaill. Bu genym lawer iawn o gyfeillion yn y pyntheg mlynedd diweddaf, er ein dyfodiad i'r wlad hon, gwel'om lawer iawn o dynnerwch a chydymdeimlad pan y bu cystuddian trymion yn fy nheula; byddaf yn diolch i'm Tad Nefel am roddi i mi gyfeillion mor dynner ond yetyriwn fy hun yn rhyfygus i ymddiried cymaint i luaws o honynt a fy hen gyfaill Jenkin Evans, yr oedd yn gyfaill tyner a ffyddlon.

4. Jenkin Evans fel crefyddwr. Pan daethom gytant i Blossburg yr oedd yn arferiad gan bawb bron i yfed diodydd meddwol, ac yr oedd hyn yn cyflymu llauws o'r trigolion tu a dynestr. Daeth gweinidog parchus at y Presbyteriaid o'r enw Kenmor; bu ef a minau ac eraill yn ymdrechgu tori i lawr yr arferiad niweidiol hon: llwyddasom i gael cymdeithas gref, dan yr enw Meibion Dirwest (*Sons of Temperance*). Bu hyn yn foddion i gael llauws o grefyddwyr i adael yr arferiad o yfed ychydig, a meddwi ychydig, yn awr ac yn y man, a hefyd bu yn offeryn i achub nifer o feddwon cyhoeddus. Yr oedd Jenkin Evans, fel crefyddwyr eraill, yn yfed ychydig. O! Ie, Ie, ychydig. Ymunodd ein cyfaill a ohrefyddwyr eraill â'r gymdeithas hon, a dyma ei brofiad un noswaith yn y gyfeillach grefyddol, "Diolch i Dduw am anfon — atom, 'rwyf yn credu y buaswn i yn feddwyn cyhoeddus cyn yn awr, oni buasai ei ddyfodiad. Bum i yn eistedd fan yna (cyfeiriai â'i fys at faine fechan yr ochr chwith i'r pulpiti) yn feddwn—arawen i chwi fyned allan oll rhag i chwi ddeall hyny." O! fy hen gyfaill di-dwyll; y dagrau yn lifio dros ei ruddian wrth gyfaddeff ei bechod. O! fy hen gyfaill edifeiriol, a oes neb yn y gyfeillach yn enog ond tydi? O! oes, a gwyddai ef hyny, ond ei bechod ei hun oedd yn gwaegu yn ddwy ar ei foddwl ef; ymdrechaf

a'i holl egni i gael eraill i *lwyg ymmerhod*, fel yntau. Bu yn elyn hyd y diwedd i'r diodydd meddwol.

5. Jenkin Evans yn ei gystudd diweddaf, ac yn marw. Blinid ef er ya blynyddau gan ddiŵyg anadl (*asthma*) yr hwn ddolur fu yn angau iddo. Difynwn yma ychydig o lythyr ei anwyl fab, Mr. Evan J. Evans.

"Pan y byddai yn y boen fwyaf, bron methu cael ei auadl, dywedai, Dere anwyl Iesu, dere gorphen dy waith. Wedi hyn dywedai, Gogoniant! mae yn dyfod i fy nghymeryd adref. Meddyliai ei fod yn clywed sain caniadau angylion y ufoedd — dywedai fod arno chwant i'w ddodod a bod gyd a Christ." Fel hyn dan orfoleddu yn wyneb angau, breuin dychryniadau, y terynodd ein heu gyfaill ei yrfa, Mawrth 7fed, 1864 yn 55 ml. oed. Bu iddo ef a'i briod, 12 o blant, wyth o ba rai a'i rhagflaenasant ef i'r byd mawr. Gadawodd i briod a phedwar o blant i alaru ar ei ol. Ein gweddi ydyw, am i Dad tyner yr amddifaid ofalu am danynt. J. DAVIES.

Bangor, La Crosse, Ebrill 10, 1864.

DERBYNIAD AC ANRHEG I'R COL. WM. H. POWELL, IRONTON, OHIO.

Mx. GOL.,—Feallai mai nid annerbyniol gan eich darllenwyr fyddai cael ychydig o hanes cyfarfod mawr a dyddorol a gynaliwyd yn y lle hwn ar nos yr 22 o Chwefror diweddaf, aef dydd genedig-aeth yr arfarwol a'r bythgofadwy Washington, i'r dyben o roddi derbyniad cyhoeddus i'r Col. Wm. H. Powell, ar ei ddychweliad adref o garchar y gwrthryfelwyr yn Richmond, Va. Mae y Col. yn Gymro glân gloyw, o dad a mam, wedi ei eni yn Pontypool, swydd Fynwy. Daeth i'r wlad hon o Lanelli, swydd Frycheiniog, gyda'i fam a'r teulu; yr oedd ei dad yma ddwy flynedd o'u blaen hwy.

Mae y Col. wedi cymeryd rhan fywiog yn llywod-dlysg ei wlad fabwysiedig er ya blynyddau. Pan dorodd y gwrthryfel allan bu yn hynod ffyddlon ac ymdrechgar i godi ac anfon allan fechgyn y tri mis. Wedi dychweliad y rhai hyn peuderfynodd i fyned allan ei hun. Cododd gwmpeni o feirchfilwyr, ac ymunodd â'r ail gatrawd o feirchfilwyr, Va., y pryd hwnw o dan reolaeth y Col. Wm. M. Bolles, o'r lle hwn, lle y dangosodd gymaint o wroldeb ac yni a phenderfynolrwydd i osod i lawr y guerrillas &c., fel y-dyrchafwyd ef yn fuan o fod yn Gaptain i fod yn Fajor, yna yn Lieut. Col. ac yna yn Col. Ar y 18fed dydd o fis Gor., 1863, pan yn arwain ei gatrawd mewn ymosodiad ar dref Wytheville, Va., aethwyd ef trwy ffenestr un o'r tai anedd gan un ei gelynyon, a chlwyfwyd ef mor ddrwg fel nas gallesid ei aymud gyda'r gatrawd yn ol; o ganlyniad syrthiodd i ddwyllaw y gwrthryfelwyr, a rhai o honynt oeddynt yn gwaeddi yn uchel am ei grogi yn y fan, ond cyfryngodd eraill; felly symudwyd ef i Richmond, a rhoddwyd ef yn yr ysbyty, lle y bu am 9 niwrnod. Wedi hyn dodwyd ef mewn daearell dywyll a gwlyb, gan, meddent hwy, fod ganddynt amryw

gyhuddiadau yn ei erbyn. Ond clywodd ein llywodraeth a chyfyngasant; felly dygwyd ef allan o'r ddaeargell a gosodwyd ef yn y carchar cyffredin gyda'r swyddogion. Bu yn Richmond fel hyn o gylch wyth mis, ac yn awr yn ei ddychweliad adref penderfynodd ei edmygwyr a'i gyd-ddinasyddion wneuthur croesaw cyhoeddus iddo.

Yr oedd y cyfarfod i ddechreu am 7 o'r gloch yn nghapel y Presbyteriaid; ond yn mhell cyn i'r amser dd'od i fynd yr oedd y capel mawr wedi ei ollenwi—llanwyd pob man ac aeth cannoedd ymaith o eisiau lle. Wedi ein difyr gan y *String Band*, galwyd y cyfarfod i drefn trwy eithol y Provost Marshal Capt. B. F. Corey yn gadeirydd, yr hwn a alwodd ar Lieut. Acton i'n harwain mewn gweddi. Yna dangosodd y Cadeirydd ar fyr eirian ddyben y cyfarfod, a galwodd ar y Col. i fyny i'r esgynlawr, pryd ein difyrwyd â cherddoriaeth fywiog o'r oriel. Yna yn annysgwyl-iadwy i lawer esgynodd Mr. Sherman G. Johnson i'r esgynlawr, ac yn enw a thrwy gydweithwyr y Col., gynt yn Melin Rolio Lawrence cyflwynodd iddo oriawr aur, gwerth cant a phumparhugain (125) o ddoleri, ac arni yr arwyddair "Always in time." Dywedai Mr. Johnson ei fod yn mawrhau yr anrhyddedd o gael cyflwyno yr oriawr yma i'r Col. yn enw a thros ei gyd-weithwyr yn Melin Rolio Lawrence, fel arwydd o'u parch a'u hymlyniad a'u hedmygedd o hono a'i weithrediadau fel milwr glew a gwladgarol.

Cyn i'r Col. gael cyffe i ateb daeth y Barnydd W. W. Johnson yn mlaen ac yn enw a thros ddinasyddion Ironton cyflwynodd iddo geffyl, cyfrwy, ffrwyn, pâr o law ddrylliau a'u côdau, a chleddyf. Yr oedd y cleddyf yn anheg neillduol oddiwrth Mr. John Peters, ac wedi ei geisio arno y cerfiad canlynol, From John Peters to Col. Powell, a Citizen's gift to a true Soldier. Ar y llawddrylliau yr oedd y cerfiad yma, Presented by the Citizens of Ironton, Ohio, to Col. William H. Powell, 2nd Virginia Cavalry, Feb. 22nd, 1864. Motto, Aim steady but shoot quick.

Yna wedi i'r Col. roddi i ni hanes ei daith i Dixie ac yn ol ynghyd a'r driniaeth a gafodd gan y gwrthryfelwyr, a sefyllfa ein dynion ar Belle Isle &c. canodd y Battle Hymn of the Republic—yr holl dorf fawr yn cyduno yn y gydgan—ac wedi rhoddi tair banelle fawr i Abraham Lincoln, y Stars and Stripes, a'r Col. Powell, ymadawom wedi cael cyfarfod dyddorol iawn ac yn teimlo i wneud a allom dros ein gwlad fabwysledig, a thros a chyda yr Arglwydd ein Duw yn y cyfwng mawr presenol i ryddhau y caeth ac i sefydlu ein Llywodraeth ar gyfawnder a Rhyddid.

"The Union, the Union the hope of the Free,
Howe'er we may differ in this we agree,
Our glorious Banner no traitor shall mar
By effacing a stripe or destroying a star;
Disunion! no never! the Union forever,
And cursed be the hand that our Country would sever."

Ironton.

JOHN ABRAMS.

EGLWYS GYNULLEIDFAOL EBENSBURG.

Ebensburg, Ebrill 4, 1864.]

Yn gymaint a bod ein hauwyl weinidog, y Parch. Ll. R. Powel, wedi rhoddi i fynd ei lafur gweinidogaethol yn ein plith, priodol yn y cysylltiad hwn yw dweyd, ei fod wedi bod yn hynod ymdrechgar a fydilon yn ystod yr un miynedd ar bymtheg y bu yn llafurio yn ein mysg, a choronwyd ei lafur â llwyddiant i raddau helaeth iawn.

Gadawodd yr eglwys mewn cariad gwresocaf, a heddwch tuag ato ef ei hun a thuag at eu gilydd, a gobeithwn y bydd i'r un Duw a'i cynaliodd, ag a'i gwnaeth mor ddefnyddiol yn ein plith ni ei ddilyn a'i gynol hyd derfyn ei oes.

JOHN EVANS, JOHN WILLIAMS,
DAVID J. DAVIS, JOHN E. ROBERTS, } Discomiold.
EDMUNDS WILLIAMS, D. H. ROBERTS,
HUMPHREY FRANCIS, THOS. BARR,

GAIR ODDIWRTH MR. POWELL.

Dewiaf hysbysu trwy gyfrwng y CENHADWR fy mod newydd roi fynd ofal gweinidogaethol yr eglwys hon yn Ebensburg, fel yr oeddwn gwedi hysbysu iddynt hwy y meddwl a'r bwriad hwnw, er ys dros flwyddyn yn ol, a hyny yn y modd mwyaf cariadus ac heddychlos. Felly mae 'n hyderus genyf mai nid yn fyrbwyll, heb ddifrifol a phwylllog ystyried pwsigrwydd a thynnerwch y berthynas hono a barhaodd dros gynifer o flwyddyddau rhwng yr eglwys a'i gweinidog y gwnaethum felly.

Nis gallaswn weled na gwybod am unrhyw gasineb na chroesineb ymrysongar yn eu plith, a allasai gyfeithloni na'm tueddu i osod y fath gygyiad o flaen yr eglwys oni buasai un peth unigol, sef fy mod yn gweled y buasai helaethrwydd cylch fy llatur ar ucheldiroedd oer yr Alleghany; sefyllfa wasgaredig yr aelodau yma a thraw; pellter auochel i deithio ar bob tywydd, haf a gaeaf, y fath âg a fuasai yn rhwym o'm gorfodi yn fy oed presenol, i roi fynd y maes hwn yn mben ychydig flwyddau ar yr hwyaf, pan gwedi mae 'n debyg niweldio fy ieuchyd, feallai am fy oes. Felly bernais mai goreu pa gyntaf iddynt hwy ac i minau i wneud hyny. Eto anhawdd iawn yw gwneud, fel gwyr pawb sydd brofiadol, mai gorchwyl caled yw datod y fath berthynas hyd yn oed yn amser rhyw ysturm o derfysg ac ymryson mewn eglwys, ond pa faint mwy rhaid i hyny fod ar amser teg a thawel heb ddim ymryson fel mae hi gwedi parhau hyd heddyw dros 16 o flwyddau yn yr eglwys hon.

Ebrill 4, 1864. LLEWELYN R. POWELL.

YR ACHOS DIRWESTOL YN PITTSTON, PA.

Yn ddian bydd yn hyfrydwch gan amryw o ddarlennwyr y CENHADWR ddeall fod yr achos dirwestol yn fodeuog yn y lle hwn. Mae ail gyghwyniad yr achos dirwestol yn Pittston i'w briodoli yn gwbl i'r AREITHYDDDES RAWOG o ABRADAR. Bu ei hymwelriad a'r ardal hon yn foddion i greu awydd a brwdfrydedd yn yr ychydig ddir-

westwyr seolog ag oedd yma; a'r canlynid fu, codi y gymdeithas ddirwestol i sylw'r gynnyddogaeth. Flurfiwyd cymdeithasac naellwyddiant rhyfeddol yn cydfyned a'u hymdrech; mae yn barud tua dau gant a hanner wedi ymuno â'r gymdeithas, ac yn eu plith rhai o'r cymeriadau mwyaf anobeithiol fel meddwon. Hefyd, flurfiwyd yma "Obeithlu" (*Band of Hope*), ac ymddiriedwyd y gofal o addysgu ac egwyddori y Band i'r brawd teilwng Simon Thomas, ac mae golwg brydferth arnynt, nid yn unig ymwrthodant â phob rhyw ddiodydd meddwol, ond ymwrthodant hefyd â Ffwgws Tobacco.

Cynelir y cyfarfodydd cyhoeddus ar eu tro yn y gwahanol gapeli Cymreig, bob nos Lun, (oud y nos Lun cyntaf o'r mis), a threulir y cyfarfodydd mewn canu, adrodd, ac areithio &c. Mae y cyfarfodydd yn fywiog, yn fuddiol, ac yn adeiladol. Ymwelwyd â'n hardal yn ddiweddar gan y Parch. Thos. R. Jones, Rome, a chawsom araeth dda gando ar ddrwg meddwod a daioni dirwest &c.

Gabeithio bydd y symudiad hwn yn Pittston yn foddion i ddeffroi holl ddirwestwyr ein gwlad at eu dyledswyddan. fel y codant y gymdeithas ddirwestol i sylw eu cydfforddion, a'u cymell i bleidio sofrwydd a rhinwedd.

JOHN ARMSTRONG, Ysg. Gobeol.

CYFARFOD ADRODDIADOL GAN YSGOL SABBOTHOL CRAB CREEK, OHIO.

Yr hwn a gynaliwyd ar y Sabboth cyntaf yn Ebrill.

Y mae yn arferiad gau yr ysgol hon i gadw cyfartod adroddiad bob tri mis er ys rhai blynyddau, ac y maeut yn gyfarfodydd tra dyddorol. Yn y cyfartod a euwir uchod adroddwyd 18 o ddaruan o'r gwahanol gyhoeddiadau Cymaeg, a rhai darnau o'r papyrâu Saesoneg. Buasai yn dda genym ruddi euwau yr adroddwyr a'r adroddesau. ac euwau y darnau; ond gwnaf ymatal, gan mai eich arwydd-ar yw "bydras." Yr oedd y plant a'r bobl mewn oed yn daugos yn eglur eu bod wedi bod yn llafurus yn ysbaid y tri mis cyn y gallasant ddal y fath gyuwys yn ei cof, fel y gellir dweyd am yr oll a fu yn adrodd eu bod yn deilwng o'u cymerauwyaeth uwchaf.

Yn y cyfarfod ut gawsom ddwy araeth dra ragorol gan ddau o'r brodyr—un ar gynydd yr Ysgol Sabbothol, a'r llall ar y dyn anianol. Yr oedd y ddwy yn deilwng o'u hawdwyr. Ac i wella y cyfan, cawsom bresenoldeb y côr canu, aef côr Annibynol, yr hwn nad yw yn dal un cysylltiad ag uu eglwys o un enwad; ond wedi ymfurfo fel rhai yn byw yn yr ardal, ac yn barud i roi eu gwasanaeth, ar wahoddiad caredig, oddi wrth unrhyw ysgol, neu unrhyw eglwys sydd yn dal cysylltiad a'r genedl yn yr ardal hon. Nid oes nemawr o amser er pan y mae y côr yma wedi ymfurfo. Blaenor y côr yw Mr. Benjamin Herven a gwneir y cor i fywyd o aelodau yr eglwys Annibynol ac aelodau yr eglwys Fedyddiedig yn nghyd a'r gwraudawyr cyson gyda y ddau enwad

a nodwyd uchod. Y mae yn dda genym ddyweyd fod y côr hwn yn deilwng o barch dau ddyblyg—fe ddarfu iddynt wfreiddo y gynulleidia a'u medr a'u bodlau melus. Yr ym yn barnu i'r gynulleidia gael eu mawr foddhau yn yr adroddiad, yr areithio, a'r canu. Wedi talu diolchgarwch i bawb ar a oedd yn unol a threfa ar achlysur o'r fath, ymadawodd pawb wrth ei bodd, gan ddisgwyl am gyfarfod o'r fath eto.

UN O BLANT YR YSGOL SABBOTHOL.

GAIR O NEWBURGH, OHIO.

Mae yr eglwys Gynulleidiaol Gymreig yn Newburgh, Ohio, wedi rhoddi galwad unfrydol i'r brawd ieuanc William Watkins o Goleg Marietta, i ddyfod i weinidogaethu yn eu plith, ac i dori iddynt o fara'r bywyd. Mae Mr. Watkins wedi ateb yr aiwad yn gadarnhaol, a dygwylir y bydd yn dechreu ar ei lafur yn y maes dyddorol hwn tua dechreu Gorphenaf nesaf, pryd bydd ei amser yn yr athrofa i fywyd. Mae arwyddion dymunol ar achos yr Arglwydd yn Newburgh.

Newburgh, Ebrill, 12, 1864.

M. M. J.

Ernyddia yr Ysgol Sabbothol.

Y. S. GOMER, ALLEN CO., O.

MR. GOL.,—Yn ol yr arferiad a rheolau yr ysgol hon, y mae llafur yr ysgol i'w anfon i'r CENHADWR bob chwe' mis. Dylaswn fod wedi gwneud yn gynt. Llafur yr ysgol am y chwe' mis diweddaraf o'r flwyddyn aeth heibio sydd fel y canlyn: Pennodau, 312; adnoddau, 5285.

Yr wyf yn ofni nad ydyw y llafur uchod oll yn newydd. Da yw cadw yr hen bennodau ac adnoddau mewn cof,—eto dymunem yn fawr anog fod mwy o ymdrech yn cael ei wneud i drysori adnoddau newyddion yn y cof bob wythnos, fel y byddo y trysor genym yn cyuyddu yn barhaus.

Y mae cryn lawer o ymdrech wedi bod y chwe' mis a aeth heibio i gadw yr ysgol yn ei nerth, ac yn wir y mae wedi bod yn lled fludeuog. Yr oedd canolrif yr ysgol yn 102. Pau ystyriwn fod cymant o ddynion ieuanc yr ardal ag oeddynt yn ddeiliaid ffyddlon yr ysgol Sabbothol yn awr ar laes y rhyfel—yr wyf yn meddwl ei bod wedi cynyddu—a gobeithio y bydd iddi fod yn foddion yn llaw yr Arglwydd er dwyn ieuentyd yr ardal at y Gwaredwr.

JOHN R. JONES, Ysg.

Gomer, Ebrill 12, 1864.

Y. S. YR ANNIBYNWR, RACINE, WIS.

Adroddiad o'r ysgol hon am y 3 mis o Ionawr i Ebrill sydd fel y canlyn: Rhif yr athrawon 13, athrawesau, 4; canolrif yr ysgolheigion 105; y llafur yn 6206 o adnoddau.

W. H. WILLIAMS, Ysg.

Racine, Ebrill 15, 1864.

GANWYD,

Ebrill 8, 1864, yn Williamstown, Lehigh Co., Pa., merch i Mr. Henry Samuel a'i bried, a gelwir hi FRANCES SOPHIA.

PERIODWYD,

Chwef. 5, yn Syracuse, Ohio, gan y Parch. W. Edwards, Mr. BENJAMIN FRANCIS, a Miss HARRIET JONES.

Mawrth 4, yn Camptonville, Cal., gan y Parch. William O. Williams, Mr. RICHARD JONES a Miss ELIZABETH EVANS.

Mawrth 23, yn Youngstown, O., yn nhŷ tad y briodferch, gan y Parch. T. W. Davies, Mr. THOS. MAZEY a Miss JANE DAVIES, y ddau o Youngstown.

Mawrth 26, yn ardal Columbus, Wis., yn nhŷ Mr. William H. Hughes, ewythr y briodasferch, gan y Parch. John J. Roberts, Mr. FREDERICK L. JONES a Miss MARTHA JONES, ill dau o'r ardal uchod.

Ebrill 2, yn Minersville, Pa., gan y Parch. John E. Jones, yn ei dŷ ei hun, Mr. DAVID JAMES a Mrs. MARY JONES, y ddau o Delaware ger Minersville.

Boed David James a Mary,
Yn ddau fo'n cywir garu,
Ac na foed dim ond angau da,
Yn gallu eu gwahanu.

Ebrill 5, yn Delaware, O., gan y Parch. J. H. Jones, yn ei dŷ ei hun, Mr. HENRY THOMAS a Mrs. ELIZABETH PARRY.

Ebrill 7, yn Steuben, gan y Parch. Edward Humphreys, tad y briodferch, Mr. JOHN PRICHARD, milwr o'r 97ain Gatrawd gwirfoddia N. Y., a Miss JANE HUMPHREYS, Steuben. Mae y gatrawd hon gartref yn awr wedi ail ymrestru fel lluoas o fechgyn gwladgarol eraill, ac yn cychwyn yn ol ddydd Llun, Ebrill 11.

Mawrth 31, yn Holland Patent, yn nhŷ tad y briodasferch, gan y Parch. L. D. Howell, Mr. HENRY H. HOWELL o Utica a Miss MAGGIE E. HUMPHREYS, unig ferch Hugh H. Humphreys, yaw, o'r lle cyntaf.

Ebrill 20, yn ninas Utica, gan y Parch. L. D. Howell, yn ei dŷ ei hun, Mr. J. W. JONES a Miss MAGGIE J. HOWELL, y ddau o Utica.

Ebrill 9, yn Marcy, N. Y., gan y Parch. J. R. Griffith Mr. HUGH DAVIES, Co. C. 97th Regt. N. Y. Vol., a Miss ELIZABETH JONES o Marcy, merch Morris Jones, yaw.

Ebrill 9, yn Minersville, Pa., gan y Parch. John E. Jones, Mr. EMANUEL BAST o Schuylkill Haven a Miss RACHEL MORRIS o Minersville.

Ebrill 14, yn eglwys y Presbyteriaid Cymreig, beol 13eg, Efrog Newydd, gan y Parch. Wm. Roberts, Mr. ROBERT GRIFFITH o New York a Miss EATHER JONES o Brooklyn. Ar ddiwedd gweinyddiad y ceremony cyflwynodd y gweinidog arheg dros yr eglwys a'r gynulleidia o Feibl teuluaidd hardd a Llyfr Hymnau i'r priodfab, am ei fyddlodeb fel arweinydd y côr.

Ebrill 14, yn Steuben, gan y Parch. E. Humphreys, Mr. HUGH WILLIAMS, Trenton, a Miss ELINOR JONES, Steuben, y ddau o swydd Oneida, N. Y.

Ebrill 16, yn Crab Creek, Ohio, gan y Parch. John Edwards yn ei dŷ ei hun, Mr. LEVI LEWIS a Miss CATHARINE EVANS, y ddau o'r lle uchod.

Mawrth 30, yn Utica, gan y Parch. S. M. Campbell, Mr. E. V. W. GRIFFITHS o Deerfield, a Miss KATE THOMAS o Utica.

Ebrill 2, yn Waterville, N. Y., gan y Parch. E. Davies, Mr. RICHARD PUGH a Miss MARY E. WILLIAMS, y ddau o Waterville.

Ebrill 27, yn Steuben, N. Y., gan y Parch. Robert Everett, D. D., Mr. REES HUGHES a Miss MARY M. JAMES, y ddau o Steuben.

BU FARW,

Rhag. 30, 1863, yn ardal Ebensburg, Pa., Mrs. ANN JONES, pan nad oedd ond ychydig ddyddiau dros 41a ml. oed. Gawsyd hi Meh. 8. 1822. Yr oedd Mrs. J. yn ferch i Mr. Evan J. ac Ann Evans, ac yn wyres i'r hen borerion Mr. John Evans, gynt o Aberhosan, ger Maclynlleth, Maluwyu G. C. Bu i'w thad a'i mam 5 o blant, dau o feibion a thair o ferched ond nid

oes yn awr yn fyw ond y ddwy chwara Mrs. Daniel C. Evans, a Mrs. Richard Tibbot. Derbyniwyd hi fel aelod o'r eglwys hon pan nad oedd ond pur ieuanc, o ddeutu yr un amser ag y derbyniwyd ei hauwyl frawd John E. Evans, yr hwn a gafodd ei aymud yn ngwres ei gariad cyntaf gyda'i grefydd, Rhag. 22, 1839, yn 18 oed, fel y rhoddwyd ei gofiant yn Nghenhadr Mawrth, 1840, Rhif. 3. Cyf. I, ac felly yn mben 22 o flynyddoedd a dau ddiwrnod union y symudwyd hithau. Ionawr 9, 1845, ymbiododd â Mr. David H. Jones, o'r dref hon. Parhodd Mrs. Jones hyd y diwedd yn loyw, bywiog a seilog iawn yn ei chrefydd.

Oafodd fel ei hauwyl dad o'i blaen ei blino yn fawr trwy ddiflyg traol (dyspepsia) am lawer o flynyddoedd, yr hwn a barodd iddi gurio, dihoeni, a nycha i ddarfedodigaeth deg, fel y trodd e' arai yn y diwedd. Eto pan ymwolidd â hi yn ei chystudd, celd hi yn wastad yn hollol foddlon i ewyllys ei Harglwydd, ac yn hynod o glir yn ei hawl o etifeddiet y saint yn y goleuni. Gadawodd ei hoffus briod a'i mab, yr unig fab sydd yn awr yn fyw—mab caruaid a hynaws, pan tua 18 oed, yn dra galurus ar ei hol gyda lluoas o dynner berthynasau eraill o bob ta, heblaw ei chyd-aelodau eglwysig Testun y bregeth ar yr achlysur oedd 2 Cor. 4: 17, 18.

Mawrth 1, 1864, yn Georgetown, Monroe Co., Iowa, Mr. EDWARD MORRIS yn 55 ml. oed. Ni chafodd ond byr ac ysgafn gystudd. Gawsyd ef yn Llansantffraid, Glynceiriog, G. C. Ymfudodd i'r wlad hon pan yn 21 ml. oed. Treuliodd 22 o flynyddau o'i amser yn Pittsburg a Wisconsin, wedi hynny, ymfudodd ef a'i frawd John i California lle y buont yn aros am 9 mlynedd. Yn fuan wedi dychwelyd daethant yma i Georgetown; lle y treuliodd ein hauwyl frawd weddill ei oes. Yn fuan wedi dyfod yma, ymunodd mewn cyfamod a'r eglwys Gynulleidfaol Gymreig yn y lle hwn; a pharhaodd yn fyddlon hyd angau.—ei gnydd oedd amiwg i bawb o'i gyd addolwyr. Byddai ei brofiad melus a'i gynghor dwys a'i weddian taer a difrifol, yn tyngu sylw yr eglwys yn gyffredinol, fel nad oes ymion y petrusader lleial i greu fod ei farwol-eth ef wedi troi yn olw tragwyddol lido. Claddwyd ef yn ngwydd torf luosog o'n cydgenedl ac eraill yn mynwent berthynol i gapel y Cymry yn y lle hwn. Gweinyddwyd yn ei gladdiedigaeth a phregethwyd ar yr achlysur o'i farwolaeth gan yr ysgrifenydd.

Monroe.

T. JONES.

Yn ddiweddar, yn Veagee, awydd Jackson, O., o'r frechwen, Mr. EVAN DAVIES, yn 23 ml. oed. Mae yn gorphwys oddiwrth ei lafar yn nghladdfa Bethania—gweinyddwyd yn yr angladd gan Jones Centreville. Yr oedd yr ymadawedig yn filwr yn nghwmwl E 27ain Gatrawd Ohio, ac weill dyfod adref i ymweld a'i rieni a'r plant, gan feddwl dychwelyd yn fuan gyda ei frawd. Fel arall y bu. Eilwch a orwedd yn awr yn ymyl llwch ei auwyl fam. Tua 26 ml. yn ol ymfudodd ei rieni yma o Lansantffraid, awydd Aberteifi, gan gartrefu yn yr ardal uchod. Dymunir ar i'r Cyf-aill a'r Diwygiwr godi yr uchod. BENONI.

Mawrth 7, yn ardal Ty'n Rhos, sir Gallia, Ohio, THOS. REES, mab ieuangaf Mrs. Jane Rees, gweddwyd y diwedd John Rees, yn 15 ml. oed o fewn ychydig ddyddiau. Ei glefyd oedd y frech wen. Dyoddefodd gystudd trwm a phoenus iawn. Claddwyd ef y dydd canlynol yn mynwent Ty'n Rhos. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. Evan Davies, gweinidog y lle. Yr oedd y brawd ieuanc yn aelod yn yr eglwys uchod. Derbyniwyd ef i'r eglwys o ddeutu blwyddyn yn ol, ynghyd ac ngain eraill. Yr oedd yn seilog iawn dros yr ysgol Sabbathol. Yr oedd o dmyer iwyn a chyfeillgar ac o ysbryd bywiog. Bydded i'r fam alarus, ei frodyr a'i chwiorydd ymdawelu dan y groes.

Myfi adawyd yma

I fyw yn myd y gwae,

A'm Tomos anwyl gym'rwyd—

O d'wedwch pa le mae,

O d'wedwch pwy a'i dygodd

Mynegwch 'nawr imi,

Cau'n herwydd im' ei goll

Llawn iawn yw'm llygaid i,

Ond gwn pwy a'i cymerodd,
Cadd Angau genal—do,
I'w ddwy n ef oddiyma
Gael myn i'r nefol fro,
Mae heddiw yn Mharadwys
Y mhlith angylion fydd
Yn chwarae'r euraidd delyn
A gwisgo'r palmwydd gwyrd.
Am hyn gwnaf sychu'm dagran
A pheidiat wylo mwy,
Can's hyn sydd gyau imi
Yn faln i'm poenus glwy',
Ymofyn wna! am gymborth
Sy'i'w gael trwy waed yr Oen
I'm nerthu dan y croesau
Nes derfydd pob rhyw boen.

Mawrth 20, yn Cincinnati, ANN, merch i Mr. Wm. Wenkleman ac Elizabeth ei briod, yn agos un mis ar ddeg oed. Ei chlefyd oedd y frech goch. Gweinyddwyd yn y gladdidibaeth gan y brodyr T. Edwards a H. Powell.

Mawrth 22, yn Rosendale, Wis., HATTY, baban i John Phillips a'i briod, tua 7 mis oed. Daeth Mrs. Phillips yma o Paris, Ohio, ac yno mae ei rhieni a'i thylwyth. J. D.

Mawrth 22, yn sefydliad Cymreig Vanwert Co., O., yn 51 ml. oed o'r y 18 o Awst, SARAH, priod Mr. David Owens. Dechreuodd ei hoed yn y byd hwn yn Dol-ygwyddil, Trefeglwys, swydd Drefaldwyn, G. O. Enwau ei thad a'i mham oedd Richard a Mary Morris. Priododd yn Nghymra a bu fyw yno am dymor wedi priodi; yna symudasant i'r wlad hon a sefydlasant yn gyntaf yn Paddy's Run, O.; wedi hyn yn y gymydogeath hon, lle y gorphenodd ei gyflwr ddaearol ar y dydd a nodwyd. Collodd ei gwr gymares fyddlon a gofalus, un a fu yn ymgeledd gymwys iddo ef a'r teulu, cadwodd hwynt mewn trefn dda o ran amgylchiadau a moesau. Gadawodd bump o blant gyda eu tad mewn galar mawr ar ei hol. Yr oedd yn aelod eglwysig er yu ieuanc a glynodd yn ei phroffes hyd y diwedd. Yr oedd ei buchedd yn ddichlynaidd a'i phroffes cyffredin oedd, ei bod yn gweled Iesu Grist yn ddigonol Waredwr, a'i bod yn ceisio rhoddi ei huan iddo. Calodd y perthynasau foddlonrwydd bolol ei bod yn huan yn yr Iesu. Ganwyd merch i'w merchlynaf ar amgylchiad ei hangau hi, a galwyd hi Sarah. Mynediad mab iddi i'r rhyfel a'i farwolaeth yno a bysurodd, tebyg id, ei marwolaeth. Hyderwn fod y ddau heddiw yn mwynhau Daw ac yn mwynhau cymunedus eu gilydd yn Nghrist. Mae yma lais uchel stum am ymestwng o Iesu Daw am ein pechodau fel gwlad, fel y byddo i'r dyryswch gael ei symud. HUGH PUGH.

Mawrth 31, yn Youngstown, O., o'r convulsion fits, yn 9 ml. a 3 mis oed, BESS, mab Mr. D. P. Thomas a'i briod. Ar y trydydd dydd claddwyd ef yn mynwent y dref. Gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Mae y teulu hwn yn gwybod yn dda am gystodddau, trallodion, galar a hiraeth. Hyderwn hedyd eu bod yn gwybod y Hordd i ymgysum yn yr Arglwydd. Y nefoedd a'u diddau a dyfroedd ffynonau iechydwr-iaeth. Hytryd yw meddwl fod pob peth yn cydweithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Daw.

T. W. DAVIES.

Ebrill 6, yn y lle a elwir Bala, yn Steuben, Miss GWEN WILLIAMS, yn 40 ml. oed. Claddwyd hi yn mynwent y Capel Isaf.—Gweinyddwyd ar yr achlysur gan E. Humphreys. Dyma rybudd newydd o ansicrwydd bywyd, a'r angen am grefydd cyn yr el yn rhy ddiweddar. EDWARD HUMPHREYS.

Ebrill 6, yn ardal Penymynydd E. N., Miss ELINOR ARTHUR, wedi cyhaedd ei 70 mlwydd oed. Yr oedd yn aelod eglwysig er ym amryw flynyddau gyda y T. W. yn Sixty Acres, ac wedi bod yn dra fyddlon i'w chydlynallid hyd a allai. Chwaer ydoedd i Mr. Rees Arthur, Ninetysix, ac i'r ddiweddar Mrs. Sarah Hughes, Penymynydd, wrth ochr yr hon y gorwedda ei llwch yn mynwent Penymynydd. Gweinyddwyd yn y gladdidibaeth gan E. Everett.

Ebrill 8, Mrs. LAURA EVANS, gweddw Mr. Evan Evans, diweddar o Remsen. Merch ydoedd i John Owen, Plas Llanuwnawd, Lleyn, siar Gaeurolon. Yr ydoedd yn profusa saw Crist gyda y T. C., e'r

llawer o flynyddau; a bu farw a'i phwys ar y Gwar-edwr mawr, wedi dyoddef cystudd trwm am amryw wythnosau, a chyraedd yr oedran o 63 ml. Pan yn ei chystudd derbyniodd y newydd galarus o farwolaeth ei mab Henry yn y fyddlon. Bu ef farw yn yr ysbytty yn Beaufort, S. C. Cafodd bob ymgeledd a chysur oddiwrth ei merched a'i chymydogion. Gweinyddwyd yn ei chladdidibaeth gan y brodyr John D. Jones, M. Roberts a Thomas Thomas.

Ebrill 13, yn Newport, Herkimer Co., N. Y., JANE, merch i Mr. Richard a Margaret Charles, yn 7 ml. a 4 mis oed. Ei chlefyd dechreuol oedd enyfa yn yr ymysgaroedd—terlynodd yn fath o ddolur dyethr—y meddygon a'i galwant malignant bustle. Claddwyd hi yn mynwent Penygraig, Remsen, yn ochr ei chwaer. Pregethwyd yn y ty cyn cychwyn gan y brawd R. Isaac yn Gymraeg a brawd arall yn Saesonaeg. Pregethwyd yn Penygraig gan y brawd E. Salisbury. Fel blodeuyn y torir ef ymaith, ac y gwywa; efe a gilia fel cysgod ac ni saif.

Ebrill 13, yn mhentref Delafield, Waukesha Co., Wis., PRISCILLA MORRIS, yn 15 ml. ac 1 mis oed. Merch ydoedd i Wm. ac Eliza Morris, gynt o blwyf Penybryn sir Aberteifi, D. C. Tua thair wythnos cyn ei marwolaeth yn ddamweiniol cymerodd ei dillad dda a hysgodd un ochr a brach iddi yn arwyddas, a bu yn schos o boen disawr hyd nes terlynodd yn angau iddi. Claddwyd ei rhan farwol wrth ochr ei nain, ger capel Jerusalem, Genesee, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch Wm. Adams, D. D.

Ebrill 13, yn Slatington, Pa., o'r frech goch, DAVID B., mab Saml a Catharine Japhry, yn 1 bl. a 3 m. oed.

Ebrill 19, yn Slatington, Pa., EVAN W., mab i Wm. a Hannah Morris, o'r frech goch; oed 11 mis a 23 d.

Na wylwch riant ddim yn hwy,

Rol eich anwyliaid bach;

Nid ynt i deimlo gofid mwy,

Maent heddyw'n berffaith iach.

Ebrill 15, yn ninas New York, yn ddysymwth, Miss SARAH LOUISA PERRY, merch i Mr. David a Fanny Perry, o Utica, yn 23 bl. a 1 mis oed. Dygwdd ei rhan farwol i'w chladdo yn mynwent Utica.

Ebrill 18, yn Utica, CHARLES T., unig blentyn Wm. B. a Jennie M. Edwards; oed 3 mis ac 28 o ddyddiau.

Ebrill 21, yn Utica, o'r dafodidigaeth, Mrs. MARY ANN LEWIS, priod Mr. John Lewis, yn 32 ml. oed.

Mawrth 24, yn Ysbytty Annapolis, Md., Mr. JOHN J. DAVIES, Co. D, 8th New York Cavalry.

Ebrill 22, yn Steuben, ar ol ychydig ddyddiau o gystudd trwm, WILLIE, mab ieuancat Wm. Lewis, ysw., a'i briod, yn 3 blwydd oed. Teimlir galar mawr yn y teulu ar ol yr un bach anwyl hwn. Gweinyddwyd yn y gladdidigaeth gan R. Everett.

Ebrill 20, yn mhlwyf New Hartford, N. Y., WILLIAM E. JONES, mab i Wm. a Mary Jones, yn 17 ml., a 6 mis oed.

Ebrill 23, Mr. WM. JONES, ger Penygraig, plwyf Remsen, o glefyd y gwdd. Cafodd gystudd trwm am wythnos. Yr ydoedd yn profsean Crist e'r tua 16 ml. Yn aelod gouest a fyddlon o'r byred ei dalent, bydd colled ar ei ol. Cadawodd i alaru ar ei ol ei anwyl briod ac wyth o blant, a llawer o gyfeillion. Ei oedran 73 ml. Gweinyddwyd yn ei angladd gan y brodyr Evan Morris, E. Salisbury a'r ysgrifenydd. MORRIS ROBERTS.

Ebrill 24, yn nghymydogeath West Branch, Lee, N. Y., o'r typhoid fever, Mrs. CATHARINE WILLIAMS, priod Mr. Wm Williams, Jr., a merch i'r Parch J. D. Jones, Remsen. Claddwyd hi yn mynwent French Road, Steuben.

Ebrill 26, MARY ELLEN WILLIAMS, merch ac unig ferch Mr. Evan ac Ellen Williams o ger Remsen. Cafodd gystudd trwm (yr inflammatory rheumatism) a dibenodd yn angau iddi, er pob ymdrech mam a thad a meddygon a phawb. Dyma y podwerydd claddidigaeth o'r teulu galarus yma mewn ychydig gyda blwyddyn. Ei boedran ydoedd 12 ml., 8 mis a rhai dyddiau. "Cymylau a thywyllwch sydd o'i amgylch ei." Yr ydoedd yn aelod fyddlon o'r Ysgol Sabboth- ei mewn dau gapel yn Remsen ddwy waith bob Sab-

both. Adroddodd benod y Sabboth olaf y ba yn yr ysgol. Meddyllai am farw a siaradai am byny.

MORRIS ROBERTS.

Caethiwed yn Brazil, America Ddeheuol.—Mae y trefniant caeth yn llawer tynerach yn Brazil nag ydoedd yn y Talaethau Unedig. Un gosodiad yn ueillduol a ddeugys hyn. Yno gall y caethwas fyuu gan Ynad Heddwch yn ei ardal bennu ei bria; ac yna gall dalu i fywyd y pris hwnnw trwy symiau bychain fyddo yn gallu eu henill mewn gwahanol ffyrdd, a phau orpheno bydd wedi ei ryddhau ei hun yn ol cyfraith yr ymherodraeth. Mae y gaethwasuach drumor yn wabarddedig yn Brazil er y fl. 1850. Er dechreuad yr ymherodraeth bresenol mae uifer y caethion wedi lleihau tua miliwn, tra y mae cynrych y tir wedi cynyddu tua 35 y cant. Dywedir fod yr Ymherawdwr presenol yn bleidiol i lwyr ddilead caethiwed o'i wlad; ond y mae argoelion o wrthryfel yn cael ei fygwth yno, yn debyg i'r wlad yma, dros barhad y trefniant melligedig hwn.—*The Christian World.*

Teimlad crefyddol yn Norway, Gogledd Ewrop.—Dangosir i raddau y teimlad crefyddol yn y wlad hon (Norway) trwy yr hysbysiad fod o'r bobl a ymgynullasant yn ddiweddar yno mewn cyfarfod i weddio ac i ymddyddan am bethau crefyddol, rai wedi dyfod ar eu traed at 6 o'r gloch yn y boreu, dros 21 milledir o ffordd, dros fryniau uchel a garw.—

Yn yr India Ddwyrainiol.—Y cenhadon yn y wlad hon a adwyedant: Mewn rhai manau, fel yn Jampell, Caba Cota, a Furrunkugger, y bobl a ddeuant allan o'u pentrefydd bychain, yn finteioedd o 30, 60, ac weithiau yn agos i 80 neu 100 at y bungalow (tai yn y wlad) yn deisyf arnom ddwyed ychwaneg wrthyt am y ffordd dda. Ar ol clywed ein cenhadwri, rhai a ofynent, "Syr, dros ba hyd y mae eich pobl chwi wedi gwybod am y ffordd hon? Pan ddywedem wrthyt dros gannoedd o flynyddoedd, yr ateb parodol oedd, "Paham na ddanfonasoch addysg i ni yn gynt am y ffordd dda hon?" O! yr oedd yn anhawdd ateb paham. Rhai a ddywedent, "Yr hyn a ddywedwch sydd yn dda, rhaid i ninas geisio cofio eich addysgiadau." Eraill a ddywedent, "Yr ydym ni wedi bod yn addoli yr eilunod, am na wyddem am ddim oedd well; ond mae eich crefydd chwi yn ein dysgu am Dduw pur a sanotaidd, a rhaid i ni geisio ei gofio ef."—*London Missionary Magazine.*

Ffrwyth yr ymdrech Cenhadol.—Y Lontdon Times, medd y Boston Recorder, a wna ymosodiad ar y Genhadaeth Gristionogol, a rhydd heriad dirmygus gan ddwyed, "Dangoswch eich dychweledigion!" Y Parch. A. Boyd a rydd atebiad i'r heriad hwn o eiddo y London Times, gan gyfeirio at Adroddiad Cynadledd o 32 o genhadon yn Octacamuud yn y fl. 1858, yn yr hwn y traethir y ffeithiau canlynol:

"Fel ffrwyth y llafur cenhadol yn India Ddeheu-

ol a Ceylon, mae mwy na chau' mil o bersonau yn ymgasglu mewn cyulleidfaoedd i dderbyn addysg Gristionogol, wedi ymwrthod â'u heilunod; mwy na phymtheg mil ydynt wedi eu derbyn fel cymunwyr; mwy na phum' cant o frodorion, heb law ysgolfeistri, a lufuriant fel athrawon Gristionogol yn eu gwahanol gynulleidfaoedd; mwy nag un a deugain o filoedd o lechgyn ydynt yn yr ysgolion cenhadol; a mwy nag un mil ar ddeg o enethod ydynt wedi eu gwaredu oddiwrth y dyga anwybodaeth a'r iselhad ag y mae y rhyw feunyaidd wedi ei darostwng iddo yn yr India."

Diwygiadau Crefyddol.—Gohebydd i'r *Christian Mirror* a ddywed fod diwygiadau crefyddol yn cael ei mwynhau mewn amryw fauau yn Hampshire Newydd yr wythnosau hyn—yn Loudouderry, Windham, Merrimack a Bedford—llawer wedi dychwelyd a'r achos yn parhau i lwyddo.

Mae yr ail Eglwys Eilmynaidd yn Schenectady wedi cael cyfarfodydd tra dymunol yn ddiweddar 15 yn cael eu debyrn i gymunedeb yr eglwys y Sabboth cyntaf yn Ebrill.

Triugain o aelodau newyddion a dderbyniwyd i eglwys y *Reformed Dutch* yn Kiekatom, ger Catskill yn ddiweddar fel ffrwyth diwygiad crefyddol yn y gynulleidfao hono.

I'r eglwys 1af Breesbytersaidd yn Boston derbyniwyd 11 yn ddiweddar—un o honynt yn ddychweledig oddiwrth babyddiaeth.

Yn eglwys y Dr. Sunderland, yn ninas Washington, mae y teimlad crefyddol yn ddymauol—10 o bersonau a unasant gyda'r eglwys yno ychydig amser yn ol, ar gyffes o'u ffydd yn Nghrist.

Papyrau y Pabyddion.—Mae y Papyrau Pabyddol yn gyffredinol yn ein gwlad hyd yn ddiweddar wedi pleidio achos y caethfeistri ac wedi rhoi eu dylanwad yn erbyn achos rhyddid. Ond y mae rhai hyd yn nod o'r cyhoeddiadau hyn yn ddiweddar wedi newid eu llais yn lawr.

Y Cincinnati Telegraph, yr hwn a noddir gan yr Archegob Purcell, oedd y cyntaf i ddyfod allan yn eglur yn erbyn caethiwed, ac i bleidio dros ddilead caethiwed yn yr holl Unol Dalaethau. Yr eniampl hon a ddilynwyd gan yr Universe, Papyr y Pabyddion yn Philadelphia, yr hwn hyd yn ddiweddar oedd yn wrthwynebydd hollol i'r egwyddorion hyn. Mewn rhifyn diweddar mae y cyhoeddiad hwn yn cydnabod fod heddwch y Weriniaeth Americanaidd yn galw am ddilead caethiwed, fod y teimlad dros hyn yn myned yn gryfach gryfach yn y wlad, ac mai ffolineb fyddai ceisio ei wrthwynebu. Mae gan hyn yn cyngbori yn ddoeth y gwrthwriwyr Gwyddelig i gymeradwyo yn eiriol y peth nas gallant ei wrthwynebu. Gellir ystyried hyn yn un o arwyddion yr amseroedd presenol.

Indiana.—Mae Mr. Morton, Llywodraethwr Indiana, yn galw milisia y dalaeth allan (tua 40,000) am y tymor o 100 diwrnod i amddiffyn y dalaeth rhag ymruthriad ymosodwyr arni, a rhoi

y milwyr rheolaidd yn rhydd i weithredu yn y lle y byddo galwad am danynt.

Ohio ac Illinois ydynt yn ymbarotoi i weithredu yn gyffelyb i'r un modd ag Indiana, trwy alw milisia y dalaeth allan er amddiffyniad, dros y tymor o 100 diwrnod.

Y creulonderau yn Fort Pillow.—Amddiffynfa ar lan yr afon Mississippi yn Tennessee yw Fort Pillow, tua 70 milldir i'r gogledd o Memphis. Dydd Mawrth, Ebrill 12. tra nad oedd yn yr amddiffynfa ond tua 600 o filwyr yr Undeb. ymosodwyd arni gan amryw filoedd o'r gwrthryfelwyr dan y Cadf. Forrest, ac ar ol gallu tori i mewn, ac ar ol i'r milwyr ni roi eu barfau i lawr, rhuthrwyd iddynt a'r bidogau a'r cleddyfau, &c., a lladdwyd llaweroedd ar ol cael eu cymeryd yn gar, haorion. Y milwyr negrosidd oeddynt wrthrychau llied a chreulonder y gelynyon yn arbenig—llofruddiwyd hwy yn rheai yn ddi arbed, ac allan o tua 350 o'r rhai hyn a'u swyddwyr, ni allodd ond rhyw ddau neu dri ddiano—rhai gwagedd, hefyd a phlant o'r dref, y rhai a ddiangasant i'r lle am nodded a gawsant i'w llofruddio.

Tref Plymouth wedi ei chymeryd.—Y dref hon a saif ar lan yr afon Roanoke sydd yn rhedeg i'r Albemarle Sound, N. C. Amddiffynid y dref gan tua 1600 neu 1700 o'n milwyr dan y Cadf. Wessels. Y gelynyon a ymosodasant ar y lle ar yr 17 o Ebrill, a bu yno frwydro caled nos a dydd o hyn y hyd ddydd Mercher yr 20fed, pan y gorfodwyd Wessels a'i filwyr i roi eu barfau i lawr. Cymeryd ef a thua 1500 o'n gwyr yn garcharorion, a'r dref sydd yn awr yn meddiant y gelynyon. Dangoswyd creulonder mawr at y bobl dduon ac at filwyr i'r Undeb o'r dalaeth hono—trwy iddynt gael eu lladd yn ddi-arbed (fel yn Fort Pillow) ar ol cael eu cymeryd yn garcharorion. Hwdd-lestr haearn wisgedig o eiddo y gwrthryfelwyr ar yr afon Roanoke, a roddodd gymorth o bwys iddynt yn yr ywrysonfa fawr hon, i attal adgyfuerthion i Wessels ac i'w orchfygu.

Marwolaeth y Parch. C. F. Martin, yr hwn a fu yn genhadwr dan nawdd yr *American Missionary Society* yn yr Aifft, a fu farw yn Nashville, Tennessee, y 7fed o Chwefror diweddfaf. Yr oedd fel Timotheus yn un auwyl a fydylawn yn ugwaith yr Arglwydd.

Marwolaeth y Parch. Isaac Harries, Wyddgrug.—Nos Fercher, Mawrth 30, 1864, am hauer awr wedi 9 o'r gloch, bu farw y gweinidog dauwl ac auwyl hwn, yn 72 mlwydd oed. Yr oedd yn lled wael er's pythefnos, ond dydd Sadwrn y dechreuodd gadw ei ystafell. Dangosodd ysbryd tawel ac addfwyn yn ei gystudd. Dywedai wrth ei gyfaill Mr. L. Everett (mab y diweddar Barch. L. Everett), "Yr wyf yn wael iawn, ond y mae pob peth yn ei le. Y mae yr hen babeli yma yn cael ei dated yn gyflym, ac fe fydd i lawr yn union." Dywedai hefyd wrth ei gyfaill Mr. W. J. Thomas, pan yr ymofynai am ei brofiad, "Nid dyma yr

amser i son am grefydd, rhaid ei chael cyn hyn." Yna ymladdai am ei auadl, a dywedai drachefu, "Nid oes dim ond Crist a ddi i bechadur." Galwodd y Parch. R. Edwards gydag ef, cyn myned i'r seiat, ac yr oedd yn dda iawn ganddo ei weled, gan ei fod yn gyfaill cu ganddo, ond yr oedd wedi marw pan y galwodd i'w weled drachefu yr un noson. Trefnodd ei amgylchiadau, a galwodd am Mri. Ellis Jones, a W. J. Thomas, trysorydd ac ysgrifenydd y symudiad daucanmlwyddol, a pharodd iddynt fyned i ryw flwch bychan, lle y cawsant ugain punt. "Dyna," meddai, "fy addewid i, rhag i mi farw mewn dyled beth bynag." Ac yn mhen ychydig iawn wed'yn, hunodd yn yr leen, ar yr hen gadair lle yr eisteddodd am lawer blwyddyn. Pan yr ymdaenodd y newydd drwy y dref, parodd alar mawr yn mysg pob enwad, ac yn mysg tlodion a chyfoethogion yn ddiwahaniaeth. Edrychai pawb arno fel eu tad. Bu yna yn gweinidogaethu, ac yn cadw ysgol am yn agos i ddeugain mlynedd; a bu yn lletya yn yr un tŷ, a chyda'r un teulu, am y tymor maith yma. gyda Mr. John Bell, yr hen ddiagon fydylawn ar y cyntaf, ac wedi hyn gyda'i ferch Mrs. Evans.

Sefydlu ysgolion yn Louisiana.—Mae y Cadf. Banks wedi sefydlu Bwrdd Addysg yn ddiweddar yn nhalaeth Louisiana, yn cynwys y Mil. Frisbie a'r Is-Filwriad Wheelock, o'r fyddiu Affricanaidd, ynghyd a Mr. Isaac G. Hubbs, goruchwyliwr y Gym. Gen. Americanaidd, gydag awdurdod i sefydlu ysgolion cyffredin yn Louisiana, i gyflogi ysgolfeistri, ac i godi treth-ysgol ar feddiannau personol ac anghyffro yn cynwys cynrych y Plau-igfeydd,—at dalu traul y cyfryw ysgolion am un flwyddyn.

Gohiriad Deddfwriaeth Efrog Newydd.—Nos Sadwrn, Ebrill 23, gohiriwyd y Deddfwriaeth yn Albany ar ol eisteddiad o 110 o ndydafiau, a thurfiad amryw ddeddfau a gosodiadau daionus a lleol i'r dalaeth.

Syched am yr efengyl yn Peru.—Yn y *Christian World* mae llythyr a dderbyniwyd oddiwrth J. H. Lyman yew., o Lima, Peru, yn galw ar ei wladwyr i ddanfou bendithion efengyl i Peru. Mae amryw bobl sydd yn caru gweddio i'w cael yno—llawer o deuluoedd yn hiraethu am ysgolion Cristionogol i'w plant. Mae rhyddid crefyddol yn cael ei fwynhau yno, a phabyddiaeth wedi colli ei dylanwad ar feddwl y bobl yn fawr. Teimlir dyddordeb mawr dros y wlad hon yn ei thrallod presenol.

Galwad am ohirio dydd Cynadledd Baltimore.—Mae amryw o brif foneddwy'r dalaeth hon, y rhai ydynt bleidiol i'r Weinyddiaeth breseuol, yn cyd uno mewn cyfarchiad caredig at Bwyllgor y Blaid Werinol ac Undebol, gan ddeisyf arnynt ail ystyried ameriad Cynadledd Baltimore i enwi ymgeisyddion am y Llywyddiaeth a'r Is-lywyddiaeth, ac enwi yn lle y 7fed o Fehefin (fel y mae yn awr) ryw ddiwrnod ddim yn gynt na'r 1af o Fedi. Ystyriant amgylchiadau cynhyrfus y wlad y dyddiau

presenol yn galw am hyny. Barn lled gyffredin cyfeillion yr Undeb ydyw mai gwell fyddai gwneud y gohiriad.

Dacargryn yn Nghanada.—Teimlwyd dan ygydwad lled rymus o ddacargryn yn Quebec ddydd Mercher, Ebrill 20, yn parhau am rai eil-iadau, ac yn peri i rai redeg allau o'u haneddan mewn dychryn.

Y Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd.—Mae y Gymdeithas lawreddus hon wedi gweithredu yn ganmoladwy i drefnu cyflewad o Feiblau a Thestamentau i filwyr a morwyr yr Undeb yn y cyfwng mawr presenol. Y mae wedi cyfrannu yn haelfrydol hefyd o'i Llyfrau i fyddinoedd y gelynion. Ac y mae yn awr yn fwy galluog nag y bu erioed eto i weithredu ar y maes tramor—i ddanfôn Gair yr Arglwydd i'r byd paganaidd,—ac y mae yn trefnu mesurau ar gyllun helaeth i gyrbued y dyben mawr hwn.

Llais dinasyddion Maryland dros ryddid.—Ar y 6ed o Ebrill cynaliwyd etholiad yn nbalaeth Maryland, i'r perwyl o ddewis Oenhadon i ymgynull mewn Cyuadledd, i drefnu mesurau tuag at lwyr ddileu caethiwd yn y dalaeth hono. Sir-oedd mawrion Cecil, Alleghany, Washington, Frederick, Carroll, Hartford a Baltimore a rodd-asant fwyafrif o fwy na their mil bob un o bleid-leisiau dros bleidwyr rhyddhad cyffredinol yn y dalaeth. Dinas Baltimore a roddodd naw mil o fwyafrif o du rhyddid. Yr argoelion hyn a rodd-ant olwg ddymunol ar amgylchiadau Maryland.

"Cartref y morwr" yn New York.—Gwneir ymdrech y dyddiau hyn i symed y ddyled oedd yn aros ar "gartref y morwr" yn ninas New York. Un o dderbynwyr y *Sailors' Magazine* a gynygia \$1000 yn rhodd ar yr amod o fod eraill yn cyd-uno i ddileu y ddyled yn gwbl ac uniongyrchol. Un arall, yr hwn a eilw ei hun "yr hen forwr dall," a ddefnyddio i mewn ei *check* am \$500 i'r un dyben, gan fynegu ei obaith fod lleadau cyffredinol o'r esengyl i gael ei ddwyn oddiamgylch trwy ymdrechion morwyr Cristionogol.

Masnachwyr haelfrydol.—Mae pump o fasnachwyr yn ninas Llundain wedi cyfrannu pum cant o buwau i gynorthwyo y negroid a ddygir i ryddid trwy Gyhoeddeb Ryddhaol y Llywydd Lincoln.

Argoelion am llo yn Steuben.—Mae un o'u cyfeillion o ardal gwerthleidd glô Pennsylvania wedi bod trwy ein cymydogiaeth yn ddiweddar, ac y mae yn traethu ei furu fod glô yn gorwedd dan fryniau Steuben, os nid mauau eraill yn swydd Oneida. Mae yr un argoelion i'w canfod yma ag a ganfyddir yn ardaloedd y glô yno. Bendith fawr i'r dalaeth fyddai cael glô yn rhyw barth o honi. Bydd y tanwydd yn bria yn fuan mewn llawer man yn ein plith, a bydd yn aghawdd byw yn ngwlad yr eira heb danwydd. Mae yn debygol y gwneir ymchwiliad yn yr achos hwn cyn bo hir.

Cymorth i ddyoddefwyr yn Tennessee Ddwyrainol.—Y rhan hyn o dalaeth Tennessee a orwedd o du dwyrainol i fynyddoedd Cumberland a elwir

Tennessee Ddwyrainol yn cynwys tua 30 o sir oedd, ac yn agos i 300,000 o drigolion. Ni ddarfu y trigolion hyn yn gyffredin uno gyda y jarth gorllewinol o'r dalaeth yn y gwrthryfel—safasant yn ffyddlon dros y llywodraeth, er fod llawer o elynion y llywodraeth yn eu plith hwythau. Trwy iddynt wneud felly tynasant arnynt eu hounain ddigofaint y gwrthryfelwyr, ac y maent o ddech-reuad y terfysg wedi dyoddef llawer o greulonde-derau. Ysopiiliwyd llaweroedd o honynt o'r hyn oll a feddent, yn y tŷ ac yn y maes, llugwyd llawer allan o'u tai i'w llofruddio yn greulon am nad unent gyda'r gwrthryfelwyr, a'u gwragedd a'u plant a adawyd yn ddigymorth i ffoi mewn dyohryn i'r mynyddoedd am eu bywyd. Amcan-wyd gorfodi llawer o honynt i ymrestru yn y fydd-ia wrthryfelgar, a chreulonderau nas gellir eu darlunio gan y cwu gwaedlyd ac mewn gwahanol ffyrdd a ddyoddefwyd yn yr amgylchiadau hyn.

Fel y mae y gelynion yn cilio o'r dalaeth, mae y rhai hyn yn awyddus i droi yn ol i'w haneddan ac at eu gorchwylion. Yn awr golyuir am gymorth iddynt yn eu caledi—maent mewn gwir augen, am ymborth rhag newynu hyd oni ddygo y ddacar ei firwyth eto, am wisgoedd i guddio eu noethui, am yd i'w hau, &c. &c. Mae deffroad yn rhai o'r talaethau gogleddol at hyn y'mblith y rhai a gar-ant wneud daiou. A wna y Cynnyr gynorthwyo yn yr achos hwn? Danfoner y rhoddion fel hyn: To Robert B. Roosevelt, Box 3842, N. Y. Post Of- fice, New York City.

Y Metropolitan Fair.—Y symudiad hwn yn ninas Efrog Newydd, er cynorthwyo y milwyr a'r morwyr a'u teuluoedd, fu yn llwyddiaunus to hwn i ddygwyliad. Y cynnyrch yn y cyfau oedd drus filiwn o ddoleri yr hyn a ddeugys yn enwog deimlad y wlad dros y Weriniaeth a'i rhyddid, a bydd yn galonddid i'u byddinoedd yn eu cyf- yngder a'u caledi.

Hawl y milwyr i bleidleisio.—Mae y rheithysgrif yr hon a gydnabyddas hawl y milwyr i bleidleisio, yn y dalaeth hon, wedi pasio y ddau Dy yn Al- bany, a'r Llywodraethwr wedi rhoddi ei enw wrthi, Ebrill 21—felly y mae yn awr yn ddoddf y dalaeth. Bi phrif bynciau ydynt: 1. Pob dinas- ydd cyfreithlon, yn unrhyw ranbarth o'r dalaeth hon, yr hwn o flaen un Etholiad Cyrffediul fyddo yn absenol yn ugwasaeth milwrol neu lyngesol y Talaethau Unedig, a all ddefnyddio ei hawl i bleidleisio trwy ddirprwy. 2. Bi hawl i bleidleisio a benderfynir yn hollawl fel pe byddai yn bres- enol; a'i bleidlais pan guygier hi fydd yn agored i gael ei gwrthwynebu ar unrhyw dir a'i battaliai i bleidleisio pe buasai yn bresenol. 3. Gall ddan- fon ei bleideb, wedi ei hardystio yn briodol, uwma llythyr seliedig at olygwyr yr etholiad yn ei gar- tref, neu at unrhyw gyfaill a ddewisio ei hymddir- ied iddo. 5. Wedi agor y llythyr gan y golygwyr neu yn eu gwydd, bydd ei enw i gael ei gofuodi yn rheolaidd fel pleidleisiwr trwy ddirprwy. Yr oedd y Ddeddfwriaeth yn addfed i basio yr ysgrif, trwy ddwy ran o dair drosti, pe buasai y Lly-

wodraethwr yn gosod ei *Veto* yn ei herbyn, fel y gwnaethai ar amgylchiad blaenorol, ond heb wrthwynebiad rhoddodd ei enw wrthi.

Ganesiaeth Dramor.

Galluoedd Ewrop.—Hysbysir fod y Galluoedd canlynol sef eiddo Prydain Fawr, y Pab yn Rhufain, Awstria, Rwsia, Spaen a Ffrainc, wedi penderfynu cydnabod ymherodraeth Mexico, gyda fod Maximilian yn esgyn i'w orsedd yno.

Byddinoedd Prwsia wrthwynebwyd yn llwyddiannus gan y Daniaid yn Duppell yn ddiweddar,—Agerlong haiarn-wigedig o eiddo y Daniaid yn eu cynorthwyo yn effeithiol yn yr amgylchiad.

Garibaldi sydd yn awr yn Lloegr yn derbyn cymeradwyaeth a chroesawiad mawr gan y wlad yn gyffredinol.

Madagasaoar.—Hysbysiad diweddar a ddengys fod achos yr efengyl yn myned yn mlaen yn llwyddiannus yn y wlad ddyddorol hon—llawer yn taflu ymaith ei heilunod ac yn derbyn yr efengyl.

Damwain alaethus yn Sheffield.—Mawrth 11, gan rathriad grymus gwynt, torodd argae Llyn mawr yr hwn a orwedda i'r tua chan' erw o dir ac yn 30 llath o ddyfnder mewn manau, ger Sheffield, Lloegr, a'r gorlif a wnaeth ddinystr aruthrol. Am y milltiroedd rhwng y crynhoed dwfr hwn a thref Sheffield gorwedda i pentrefi poblogaidd, amaethdai prydferth, a gweithdai mawrion o bob tu i'r afon Don, ond yn awr nid oes dim i'w weled ond dadfeillion y cannoedd anedd-dai, a'r llauws melinau, pontydd &c. a geid yno. Yr oedd tua 300 o gyrff wedi eu cael, ac ofnid fod llawer mwy wedi boddi. Dygwyddodd y ddamwain yn y nos, pan oedd i'w awb yn dawel yn eu gwelyau!

O Y M R U.

Anrheg i Dywysoges Cymru—Dydd Gwyl Dewi diwedda i'w y Marlborough House, cyflwynwyd anrheg i'r Dywysoges gan foneddigesau Deheudir Cymru. Arddangosid y gwahanol siroedd gan y boneddigesau canlynol: sir Frycheiniog, Arglwyddes Frances Pratt; sir Aberteifi, Mrs Saunders Davies; sir Fynwy, Arglwyddes Llanofar; sir Forganwg, Countess of Duaraven; sir Faesyfed, Arglwyddes Jane Walsh. Y Dywysoges a ddychwelodd ddiolch gwresog, er boddhad cyffredinol i'r gwyddfodolion.—*Y Gymraes.*

Mae y bont brydferth a godwyd yn ddiweddar droa y Foryd, Rhyl, wedi coetio £7000.

Bwriedir dechreu rheilffordd o Borthmadog i Gaeruarfon yn ddiolch; ac yr ydym yn deall y bydd wedi ei gorphen yn mhen dwy flynedd.

MARWOLAETHAU.

IONAWR—

28, yn Tan'rallt, Dwygyfylchi, Jane, anwyf briod Joseph Davies, ysw., gynt o Rhyl, oed 55.

28, yn 25 oed, Elizabeth, priod John J. Parry, mab Mr. J. Parry, Jerusalem, ger Bethesda.

30, yn 60 ml. oed, Elizabeth, priod y diweddar ddiakon John Parry, Heol Fawr, Bethesda, Arfon.

31, Mr. James Brown, ieu., Penmaenmawr.

24, yn 40 oed, yn Croft st., Smith Down Lane, Liverpool, Hugh Jones, asiedydd, mab ydoedd i Hugh Jones, Ty'n y gongl, Cemmaes, Mon.

22, yn 23 oed, Miss Sarah Williams, Maesardd-fan, Llanelli.

16, yn 75 oed, Owen Owens, crydd, Ceryg man, gynt o Foelfach.

28, yn 48 oed, Harriet, priod John Williams, 61 South Chester st., Liverpool.

29, yn Stanhope Terrace, Liverpool, yn 48 oed, Mrs. Williams, priod Cadben Williams, goruchwiliwr y Black ball line, yn Liverpool.

Yn ddiweddar, Robert Isaac Roberts, Tan'rallt Holland, Blaenau Ffestiniog.

O Ion. 26 i Ohwef. 8, o'r diptheria, Sarah, Robert a John, plant David a Mary Griffiths, Dyserth, ger Rhyl.

CHEWROR—

2, yn Waterloo, ger llaw Liverpool, Mary, priod Geo. A. Tinley, ysw., gynt o Wepre Hall, Queen's Ferry.

2, yn 23 oed, Miss Grace Owens, merch y Parch. Wm. Owens, Llandiwrty, gwenyn.

2, yn 62 oed, Catharine, gwedd y diweddar Hugh Davies, Penlan, ger Corwen.

5, Mary, priod Morris Jones, Oced y Bedo, Llanfor, ger Bala, yn 31 oed.

6, Richard Parry, Rachub, Llanllechid, Arfon, 56.

1, yn Pandy, Pantperthog, ger Machynlleth, Mr. Evan Jones, yn 31 oed.

2, mewn gwlth o oedran, ac wedi ei chyfyngu i'w gwely am flynyddoedd meithion, Mrs. Elinor Davies, Penrhiffrancis, Ceinewydd.

2, yn 35 oed, Jane, priod Richard Evans, grocer, Croesoswallt.

2, Jane, priod Owen Owens, masnachwr, Porth Amlwch, yn 32 oed.

5, yn 51 oed, Thomas Griffiths, grocer, Cilgeran, ger Aberteifi.

5, David Williams, ysw., Marlas Pil, yn 48 oed.

7, John Jones, teiliwr, Tremadoc, oed 30.

9, D. Llyd, yn ngwasanaeth H. Jones, Bron y berllan, Abergelle, oed 18.

8, yn 80 oed, Mrs. Jane Roberts, Ystumllyn, ger Tremadoc.

9, yn 28 oed, Mrs. R. Jones, priod Mr. T. Jones, Well st., Rhuthyn.

12, yn Pentref, ger Wyddgrug, yn 79 oed, Mrs. Catharine Edwards, gwedd y diweddar Edward Edwards, o Rhosmor.

14, yn 53 oed, priod William Williams, Ty'n y pwll, Fachwen, Arfon.

15, yn 65 oed, Edw. Morris, 5 Fraser st., Liverpool, blaenor perthynol i'r M. O, yn y dref hono.

16, yn 17 ml. oed, Margaret, merch ieuengaf y diweddar Wm. Howells, llifiwr, Llangynnog.

18, yn 70 oed, Ellen, priod William Roberts, crydd Penrhaeth.

22, yn Ty'n y celyn, ger Dinbych, Mr. Wright, yn 67 oed.

12, David Davies, saddler, Llanfairreinion, 85.

6, Anne, priod y Parch. Geo. Rhyddero, Rhiw, ger Dinbych, yn 82 oed.

23, Jane, priod W. Anwyf, ysw., Dolgellau, 64.

12. Mrs. Davies, y Ceincoed, ger Pantargothi, swydd Gaerfyrddin, yn 70 oed.

14. Owen Jones, Latimer st., Birmingham, 44.

14. Catharine, merch Mrs. Jane Roberts, Glyn perkin uchaf, Dwygyfylchi.

15, yn 41 oed, Miss Mary Roberts, Bryn hyfryd, Dwygyfylchi.

19, yn 63 oed, Ellis Williams, Tai pella, Hafod elwy, ger Pentrefoelas.

20, Wm. Jones, Pen bryn llwyd, Ffestiniog, 32.

22, Ellis Jones, y Parc, ger Bethesda, Arfon, 68.

23, yn 47 oed, Ellen, priod Mr. John Jones, 9, Segontium Terrace, Caernarfon.

24, yn 71 oed, J. O. Lewis, ysw., Corwen.

21, yn 24 oed, Christopher Jones, ieu., carrier, Llanfaircaereinion.

23, yn Bryn hyfryd. Bryn eglwys, yn 81 oed, Mrs. Magdalene Owens (gynt o Langollen), mam David Morris, diacon capel Bedford, Liverpool.

25. Eliza, priod John Ingman, grocer, Caerlleon

27; yn 111 Bloomsbury, Manchester, Mary, gweddw y diweddar Mr. Edward Parry, a mam y Parch. John Parry, Bala.

29, yn 76 oed, yn Llandegfan, Mon, Rebecca, gweddw y diweddar Thos. Lewis, ysw., Ysgol.

MAWRTH—

1. yn 33 oed, Elizabeth, gwraig John Lewis, potter, Dinbych.

1, priod Thos. Lloyd, Llanferis iaf.

1. yn 39 oed, David Jones, Bechdre, Brymbo.

4, yn 62 ml. oed, John Gibbins, diweddar Castle Farm, Rhuthyn.

5, yn 75 oed, Elizabeth, priod Thos. Williams, Talywenbont, Pontrhydfendigaid, a mam y Parch. D. Williams, curad, Ffestiniog.

7, o ddenta 78 oed, Godfrey Jones, masnachydd, Chester st., Flint.

13, yn Windmill st., Dinbych, John Roberts, 86.

Peroriaeth.

"GALAR MAM."

M. C. D.

Gan D. E. EVANS, Oshkosh, Wis.

(GWEL Y PENILLION YN Y CENHADWE AM LONAWR, 1864.)

Moderato.

Ni fuom gynt yn Nghymru'n byw, Ein genedigol wlad,
Mewn lle wrth odrau uchel fryn, Y man bu'n mam a'm tad; Ger ffynon loyw hollol

lach, A'r awel oedd mor glir; O ddyddiau dedwydd aethant ffwrdd, Hwy gofr amser hir.

1864.

CYF. XXV.

RHIF. 5.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Mehefin.

Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODAETH.

Marwolaeth y Parch. Isaac Harries, Wyddgrug, 161

DUWINYDDIAETH.

Y goruchwyliaethau yn dywyll, ond yn uniawn, 162
Fy nghymydog, 164
Marwolaeth Abel, 165
Yr Eglwys bur neu ddysgyblaeth eglwysig, 166

LLENYDDIAETH.

Cywydd y Drindod Dafydd Ionawr, 168

ADDYSG CYFFREDINOL.

Munudau gyda hwn a'r llall, 172
Cyflwyniad y Faner, 176
David James a New Cambria, 177

BARDDONOL.

Cesglwch y blodau, 178
Aeth adref! 178
Penillion dirwestol, 179
Er cof am y Parch. R. J. Evans, 179
Bydd barod i gyfarfod a'th Dduw, 179
Ar farwolaeth Rachel Jones, 180

Y GENHADAETH.

Yr achos Cenhadol tramorol, 180

HANESIAETH GARTREFOL.

Cyfarfod diwygiadol a sefydliad gweinidog, 180
Symudiad gweinidog, 181
Marwolaeth milwr, 181
Cymafia Gynulleidfaoel Ohio, 182

Cymdeithas Feiblaidd Remsen a Steuben, 183
Anrheg i Weinidog, 183

COFIANTAU BYRION.

Miss Elizabeth Griffiths, Fairview, 184
Mrs. Catharine Williams, West Branch, 185
Mr. Wm. Price, St. Clair, 186
Mr. Wm. Jones, Penygraig, 186
Bedd-adail y Parch. D. R. Jynkins, 187
Gair at y cyhoedd, 187
Ganwyd, 187
Priodwyd, 187
Bu farw, 188

Y brwydrau yn arswycol, — Byddin y Potomac yn croesi y Rapidan, — Lee yn ymosod ar ein byddinoedd, — Lee a'i luoedd yn cilio, — Y clwyfedigion yn cael ei mudo i Fredericksburg, — Y gwlawogydd yn Virginia, — Wadsworth wedi ei ladd, — Croesi y North Anna, — Amddiffynfeydd Lee yn gedyrn, — Gair diweddar oddiwrth y Cadf. Grant, — Butler a Beauregard, — Y Cadf. Sherman yn nhalaeth Georgia, 190
Y Gynadledd dalaethol yn Syracuse, N. Y., — Cynadledd y Blaid Unol yn Illinois, — Cynadledd y Blaid Unol, yn Ohio, — Cynadledd y Blaid Radical yn Missouri, Y Gatrawd 147 E. N., — Anrheg i weinidog, — Y fyddin dan y Cadf. Banks yn ddiogel, — Sefyllfa byddin y Potomac, 191

HANESIAETH DRAMOR.

CYMRU.

Cyfarfod ymadawol y Prach. E. R. Lewis, Pittston, o Gymru, 191
Marwolaethau, 192

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT EIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddf:—D. E. J., Oliphant, 3; J. W., Ashland, 3; H. J. H., Remsen, 1; R. J., Penymynydd, 1,50; W. M. W., Glen Carbon, Pa., 1,50; T. J. H., Rochester, Minn., 1,50; H. H., New York Mills, 5; D. S. D. a R. W., Dudley, 2; R. P., Plymouth, 1,50; D. E. J., Penymynydd, yn awr yn y fyddin, 2; J. R. J., Penygraig, 3; Mrs. M. W., Radnor, 1,50; A. A. Greencastle, Ind., 1,75; R. R. H., Damascus, Cal., 1,50; T. J. T., Neenah, 13,50; J. D., Gouverneur, 1,50; R. J. J., Chenoa, Ill., 5,50; F. H., Oliphant, 1,50; R. J., West Schuyler, 5; E. J. M., Slaton, yn awr Bath, 1,50.

Y Don Gelynen a fwriedir yn ddifael i'n rhifyn nesaf.

EIN LLYTHYRENAU NEWYDDION.—Bydd ein rhifyn nesaf yn gyflawn mewn llythyrenau newyddion. Mewn rhan y gallasom eu defnyddio y tro hwn, gan ini fethu eu cael i law mewn pryd. Os bydd rhywrai yn gweled yn dda ein cefnogi trwy ddyfod yn dderbynwyr newyddion o'r CENHADWR y chwe mis nesaf byddwn yn ddioleghar iawn. Dichon y gwne ein cyfeillion (ein goruchwylwyr neu ryw rai eraill) dipyn o ymdrech at hyn.

CYFARFOD TRIMISOL UNDEB CYNULL-
EIDFAOL E. N., a gynelir yn Waterville ddydd-
iau Mawrth a Mercher, Meh. 14 a'r 15. Hyder-
wn y bydd ein brodyr a berthynant i'r Undeb
yn gyffredinol yn ymdrechu bod yn bresenol.
Waterville, Mai 17, 1864. E. DAVIES.

CYFARFOD YN NEBO, TURIN.—Bwriedir
eynal cyfarfod pregethu yn nghapel Nebo, Turin,
i ddechreu nos Fercher a thwyr y dydd ddydd
lau Meh. 22 a'r 23. WILLIAM ROBERTS.

CYFARFOD TRIMISOL NEWBURGH, O.—
Bydd y Cyfarfod Cwarterol yn dechreu yma nos
Wener, Gorph. 1af, ac i barhau dros y Sabboth.
Dymunir ar i bawb o weinidogion y Dosbarth
fod yn bresenol. M. M. JONES, Ysg.
Newburgh, Mai 16, 1864.

At Mr. R. R. Hughes, Damascus, Cal.—
Y Deryn prydferth o "aur California" a dda-
fonasoch yn anrheg i ni yn ddiweddar a ddaeth
i'n llaw yn ddiogel. Diolchwn yn fawr am yr
arwydd hwn o deimlad caredigol tuag atom.

Symudiad heb ei ddisgrytl.—Nos Wener, Mai
27, Grant a adgroesodd y North Anna, a chan
frysio yn gyflym tua'r De, croesodd y Pamunkey
—gan gynydd 9 m. yn nes i Richmond heb gyfar-
fod nemawr wrthwynebiad, gan fod ei symudiad
yn hollol annisgwyladwy i Lee. Meddylir fod
Lee wedi myned yn mlaen tua Richmond a'i fod
yn paratoi i wrthwynebu Grant i groesi y Chick-
ahominy. Mae Grant mewn cysylltiad & thra-
mwyfa i Washington ar hyd y York River a'r
Pamunkey, ac y mae o fewn 20 milltir i'r White
House ar y Pamunkey.

HYSBYSIAD.

Dymuna WILLIAM M. OWEN, Utica, cyfan-
werthwr a mau-werthieddydd (*wholesale and retail
dealer*) peilliad, blawd ceirch, ceirch ac ebran i
anifeiliaid, yn nghyda halen, &c., hysbysu i'w
luosog gefnogwyr, ei fod wedi symud o'i hen ya-
tordy ar Fayette St. i'r masnachdy helaeth, Rhif.
22 a 24 Liberty St., yn ymyl y Post Office y Ddi-
nes lle y dygwylia gyfarfod a'i brynwyr (*custom-
ers*) arferol. Dymuna hefyd wneuthur yn hysbys
mai efe yw yr unig au sydd yn gwerthu peilliad
melinau Greenfield, Canada, yn y ddinas, yr hwn
a gyfrifir, gan bawb a'i harfara, nid yn gydradd,
ond yn *rhagori*, ar ddim a gynygir yn y Talaethau
Unedig, ac a werthir hefyd bob amser am bris isaf
y farchnad.

NEW CAMBRIA.

Y Drefedigaeth Gymreig Newydd ar Linell Rheil-
fordd Hannibal a St. Joseph, Missouri.

TIROEDD BREISION A RHAD.

HINSAWDD IACHUSOL A THYMERUS.

Mae Hydred New Cambria i'r gorllwin o Green-
wich oddeutu 92°, a'i Lledred ychydig islaw 40°.
Gwelir fel hyn, mor ddymunol ydyw yr hinsawdd
i'r Cymry. Mae y *State Surveyor* yn sicrhau fod

GLO O DAN HOLL DIROEDD Y DREFEDIGAETH,
a thrwch y wythien o bump i chwech troedfedd.

Rhed rheilfordd Hannibal a St. Joseph drwy ganol
New Cambria. Dyma y Brif Ffordd i Kansas, Ne-
braska, Oregon, California, a'r holl Ardaloedd New-
yddion, lle mae cymaint o' Aur wedi ei ddarganfod.

Mae ffordd halarn North Missouri yn rhedeg yn
agos i New CAMBRIA, a thrwy droedd y Drefedig-
aeth, i ddinas boblog St. Louis.

READLONRYDD TIROEDD Y DREFEDIGAETH.

DIGONEDD O GOED, DWFR, A GLO.

Digonedd o borta am ddim, a'r *Prairie* yn barod i'r
Aradr. Rhoddir yr esiampl isod i ddangos mor es-
mwyth y gellir pwrcau Ffarm. Coder neu gostyng-
er y pris, a rhifedi yr erwan, fel y byddys yn dewis;
rhed o \$2,40 i fyny.

40 erw o dir, pum' dolar yr erw, a ddaw i \$200,00
Y Taliadau fel hyn:

Maehef	Yr erw.	Llog.	Cyflwynu.
1, 1864,		\$12,00	\$12,00
" 1, 1865,		12,00	12,00
" 1, 1866,	\$22,22	10,67	32,89
" 1, 1867,	22,22	9,33	31,56
" 1, 1868,	22,22	8,00	30,22
" 1, 1869,	22,22	6,66	28,89
" 1, 1870,	22,22	5,34	27,56
" 1, 1871,	22,22	4,00	26,22
" 1, 1872,	22,22	2,67	24,89
" 1, 1873,	22,22	1,33	23,55
" 1, 1874,	22,22		22,22
	\$200,00	\$72,00	\$272,00

Am arian parod tynir oddiwrth y pris uchod y
bumed ran; felly ni chostia y deugain erw ond \$160.
Er hyn, gwelir ar unwaith, y fantais fawr a gynygir
yma i'r dyn nad oes ganddo ond ychydig arian.

Dywed Cymro o'r enw Roberts, sydd yn byw dair
milltir o'r lle mae gorsaf New CAMBRIA, iddo y
flwyddyn ddiweddarfa enill \$200 wrth godi Tobacco
oddier un erw a haner o dir, ac wedi ei blannu, y cyf-
lawnydd yr holl lafur gan dri o'i fechgyn, yr hynaf o
bonynt nid oedd ond naw mlynwydd oed.

MAE MISSOURI YN DALAETH RFDD

yn yr ystyr weithredol o'r gair; a bydd felly yn zyfan-
gwbl yn dra buan. Yn awyddi Macon a Charleston, lle
mae tiroedd y Drefedigaeth, nid oes yno fwy o
di Caethwasiaeth nag sydd yn nhalaeth New York
neu Pennsylvania.

" Mae talaeth Missouri yn awr yn ddiogel oddiwrth
y gwrthryfel, gan hyn y mae yn arosed i drigolion
newyddion; i ddrychfeddyliaid newyddion; ac i eg-
wyddion newyddion—egwydderion gwir ryddid i
bobl ddynolryw." O'r araeith ddiweddar y Cadf. Sigel,
yn Chicago.

DISGREDIADAETH.

Mae dros Bum' Miliwn (\$5,000,000) wedi ei diogelu
at achosion Dysgeidiaeth yn Missouri; felly gwelir y
bydd New CAMBRIA yn mwynhau cystal manteision
yn y mater tra phwysig hwn ag unrhyw fan yn yr
Unol Dalaethau.

MARCHNADOEDD YN GYFLWAS;

ac heblaw y rhai Dwyreiniol, fod y rhai Gorllwinaid
hefyd yn agor yn gyflym trwy offeryniolaeth yr

UNION PACIFIC RAILWAY, A'I CHANGHENAU.

Rhoddir *Free Pass*, o Hannibal i droedd y Drefed-
igaeth, ac ni chodir ond hanner y pris am gludid
defnyddiau i adelladu ar y tiroedd a brynir gan gwm-
pni yr Hannibal a St. Joseph R. R.

Bydd yn llawen genym roddi unrhyw wybodaeth
yn ychwanegol i'r neb a anfonu atom i'r brif swyddfa:

J. M. & W. B. JONES.

No. 1, Park Place, Cor. Broadway, New York.

O. Y. Bydd un o bonom, neu Gymro i'n cynrych-
iofi yn barhaas yn New Cambria, a Hannibal.

Y CENHADWR AMERICANAUDD.

CYF. 25, RHIF. 6.

MEHEFIN, 1864.

RHIF. OLL 294.

Buchdraithodaeth.

MARWOLAETH Y PARCH. ISAAC HARRIES, WYDDGRUG.

Bu farw yr hybarch batriarch duwiol Mr. ISAAC HARRIES, oddeutu chwarter wedi naw, nos Fercher, y 23ain Mawrth, yn ei ddeuddegfed flwyddyn a thriugain,—a chladdwyd ei ran farwol yn ol ei hen ddymuniad oddimewn i barwydydd y capel y treuliodd y rhan fwyaf o ddeugain mlynedd.

Cafodd gladdedigaeth barchus na bu ei gyffelyb erioed o'r blaen yn y Wyddgrug. Ymgynullodd tyrfa luosog—bernir fod oddeutu 600 wedi ymgynull ac wedi ymfurfio yn orymdaith hardd. Ond cyn cychwyn y corff, gweddiodd y Parch. R. Thomas, Rhyl, yn yr awyr agored, yn asaelgar, pwysig a difrifol. Yn arwain o flaen y corff yr oedd y gweinidogion a'r pregethwyr canlynol:—Parchedigion H. Pugh, Mostyn; H. E. Thomas, Birkenhead; J. Davies, Abergele; J. Jenkins, Treffynon; Roger Edwards, (T. C.), Wyddgrug; T. Jones, (T. C., Glan Alun,) Wyddgrug; R. Evans, Greenfield; W. Evans, Bagillt; W. Parry, Colwyn; W. Warlow Harry, (Free Church Minister,) Mold; H. Reese, Chester; R. Thomas, Rhosymedre; J. Griffiths, Bwcle; O. Evans, Wrexham; J. Williams, Llanelwy; E. Owens, Llanarmon; H. Reese, Penuel; J. Thomas, Wern; a Meistri W. T. Thomas, (G. Gwenffrwd,) Lewis Everett, Thomas Jones, Bryn Griffith; David Hughes, a Peter Williams (T. W.); ac yna y diaconiaid—trachefn yr elor yn cael ei dwyn gan wyth o wyr ieuainc—ac oll o'r rhai blaenaf yn nghyd a'r wyth hyn yn gwisgo hatbands llasion, ac wedi hyn y dyrfa fawr o wyr a gwragedd oll yn eu du.

Wedi gostwng y gweddillion marwol i'r *cault* cymerodd y gweinidogion canlynol ran yn y gwasanaeth:—Parch. S. Evans, Llandegla;—Williams Dinbych, Pugh Mostyn, Roberts North End Liverpool, Glan Alun, W. W. Harry, J. Griffiths, R. Edwards, ac H. E. Thomas.

Gan ei bod yn annhosibl i roddi un disgrifiad o'r teimladau a gynrychodd yr gydd hwn i'r eglwys, i'r dref, ac i'r wlad, ymattaliaf wedi dywedyd fod yr olygfa ar y gwyddfodollon yn eu dagrau yn brawf o'u serch a'u hymlynad ynddo.

Nid oedd Mr. Harries yn bregethwr "mawr," ond yr oedd yn ffyddlon a gonest yn ei swydd fel pregethwr. Nid oedd yn un o'r rhai mwyaf ffortunus yn newisiad ei destynau bob amser, ond yr oedd ei amcan yn dda—a gwnai ei oreu i gyrhaedd hyny. Ni byddem ni ei wrandawyr rheolaidd yn clywed ei beswch pan y byddai yn y pwlpid. Ond byddai dyeithriaid yn ymboeni wrth ei weled yn pesychu. Bu yn pesychu am oddeutu haner canrif. Dywedodd wrthyf rai blynyddau yn ol, pan yn ymgomio yn nghylch y peswch, ei fod wedi galw gyda meddyg nodedig o'r enwog yn Manchester, ac iddo ofyn i'r meddyg a oedd gobaith iddo gael ymwared o'r peswch? Dywedodd yntau ar ol ychydig ymddyddan mewn perthynas iddo, ei fod ef yn go-beithio y pesychai am lawer iawn o flynyddau, ac felly y bu: a phan aeth Mr. Harries i ffaelu pesychu a chael y fflemsen i fyny, aeth i ffaelu byw.

Dyn dibriad neu "hen lanc" oedd Mr. Harries. Yr oedd yn nodedig o'r gofalus o'i iechyd—byddai yn codi yn foreu ac yn ymolchi ei holl gorff drosto â dwfr oer haf a gauaf—mynai ei brydiau yn rheolaidd a'i uwd yn ei ddull ef o'i gymeryd bob nos—a chymerai ei bibell yn rheolaidd hyd ei ddydd diweddaf. Yr oedd ganddo ei swm o bob peth i'w gymeryd, ac nid oedd dim a'i hargyhoeddi i newid trwch y blewyn o'r bron ar ei fesur. Fy nghred i am dano erioed oedd y byddai farw fel y bu fyw. Treuliodd fywyd gweithgar a llafurus. Bu yn cadw ysgol ddyddiol tra bu yn alluog i ymlwybro i'r Capel, a pharhaodd hyny hyd oddeutu tair wythnos i ddydd ei farwolaeth.

Teimlir colled fawr yn y dref a'r wlad ar ei ol fel ysgolfeistr. Yr oedd yn ysgolhaig da, ond yr oedd ei iaith yn glogyrnaidd a Chymreigaidd. Ni chlywais iddo erioed fod wedi pregethu yn yr iaith Seasonig, ond gwn ei fod wedi gwrthod er cael ei daer gymell.

Yr oedd yn nodedig o'r *haelionus*. Ni byddai "achos" nac amgylchiad cyfyng byth yn dianc ei sylw. Yr oedd yn dda wrth bob achos a phawb mewn cyfyngder. Fel y dywedodd un gweinidog parchus am dano—"brawd wedi ei eni erbyn caledi oedd Mr. Harries."

Yr oedd Mr. Harries yn un o fynychwyr Llan-drindod Wells. Byddai yn myned i'r ffynonau

hyn yn rheolaidd bob blwyddyn, a chaem epistol serchus a chariadlawn oddiwrtho i'w ddarlenn i'r eglwys. Pur anfynych yr elai oddicartref ar Sabbothau, oblegyd yr oedd dychwelyd ar foren Llun yn groes iawn i'w deimladau, oblegyd ei ysgol.

Yr oedd yn esboniwr da—yn ymresymwr cadarn—ond yr oedd ffurfiad rhai o'i froddegan yn anghyfrifadwy. Yr oedd o deimladau tyner—llawer gwaith y gwelwyd ef yn methu myn'd yn mlaen ar ei bregeth gan ei deimladau dwysion. Nid oes dadl ar feddwl neb a'i hadwaenai nad oedd achos ei wrandawyr yn pwyso yn drwm ar ei galon. Llawer y canodd ar yr hen benill hwnw ar nos Sabbothau,

"Dyma'r man dymunwn aros," &c.

Ac yno yr erys hyd yr adgyfodiad.

Mold.

R. P. EVERETT.

Dwynyddiaeth.

Y GORUCHWYLLIAETHAU YN DYWYLL, ETO YN UNIAWN.

"Cymylau a thywyllwch sydd o'i amgylch ef; cyflawnder a barn yw trigfa ei orseddfainc ef." —SALM 97: 2.

Cysuron i blant trallod a gyfansoddant brif addysg y Salm hon. Mae yn debygol iddi gael ei chyfansoddi ar ryw gyfnod trallodus ar bobl Dduw. "Yr Arglwydd sydd yn teyrnasu, gorfoledded y ddaear &c.," adn. 1af. Mae yr ystyriaeth fod awenau y llywodraeth yn ei law ef yn destyn teilwng o lawenydd a gorfoledd. Mae yn teyrnasu trwy orchymyn i bawb wneud yr hyn sydd dda ac ymattal oddiwrth yr hyn sydd ddrwg. Mae yn teyrnasu trwy drefniadau ei ragluniaeth. Mae yn teyrnasu trwy farnedig-ethau ar un llaw a thrwy drugareddau ar y llaw arall. Mae yn attal drygau, yn cymhell i ddaioni, yn cwblhau amcanion daionus o'i eiddo ei hun trwy weithredoedd y rhai drygionus, ac y mae pob peth dan ei oruchel awdurdodaeth ef—"Yr Arglwydd sydd yn teyrnasu." Sylwn,

I. Fod gweinyddiadau rhagluniaeth Duw tag at ddynion, yn y bywyd presenol, yn fynych yn dywyll ac anamgyffredadwy, "Cymylau a thywyllwch sydd o'i amgylch ef."

1. Y mae felly pan y mae dynion drygionus yn llwyddo mewn drygioni, a'r Arglwydd yn yn oedi ei farnedigaethau. Fe'i gwelir felly yn fynych—dynion drwg yn gwneud drwg ac yn ffynau, a'r Barnwr mawr yn ddystaw, yn ymarhous yn ei lid. "O herwydd na wneir barn yn erbyn gweithred ddrwg yn fuan, am hyny calon plant dynion sydd yn liawn ynddynt i wneuthur drwg." "Hyn a wnaethost a mi a dewais, tyblaist tithau fy mod yn gwbl fel ti dy hun; ond mi a'th argyhoeddaf ac a'i trefnaf o flaen dy lygad." Mae hanes ein byd ni yn profi hyn—yr hanes hynafiaethol ysgrythyrol a roddir, a

phob hanes diweddar a brawf yr un peth. Nid rhyfeddu a ddylem fod barnau Duw mor arswydol ar ein gwlad y dyddiau hyn, ond rhyfeddu a ddylem am na ddisgynasant yn gynt yn drymach a mwy cyffredinol. Bu Talaethau eang yn gweithredu mewn ysgelerderau rhy anweddus i'w darlunio, ie y naill haner o'r wlad yn y drwg ac yn ymchwyddo mewn cyfoeth a ffyniant a'r gweddill yn mud ddyoddef, a'r Arglwydd yn oedi ei lid gan roddi amser i edifeirwch,—diau fod "cymylau a thywyllwch o'i amgylch ef."

2. Pan y mae y rhai sydd anwyl gan Dduw yn cael eu gadael dan drallodion, a'r Arglwydd yn oedi dydd eu gwaredigaeth. Mae ei ragluniaethau ef felly yn aml—rhai anwyl ganddo, mor anwyl a chanwyll ei lygad, rhai sydd yn ei garu ef ac yn cael eu caru ganddo, eto yn dyoddef dan drallodion mawrion—rhai mewn tlodi, rhai dan gystuddiau a thlodi ar yr un pryd, a rhai yn dyoddef yr anghyfiawnder a'r cam mwyaf gan ddynion drygionus a gorthrymus, a'r Arglwydd dros amser yn eu gadael yn y peiriau heb agor iddynt ddrws o ymwared. Fe allai mai dysgyblaeth reidiol sydd ganddo arnynt, i gyrhaedd amcan daionus o'i eiddo ei hun pan nad yw yn amlwg eto iddynt hwy pe beth ydyw, neu feallai mai ei amcan ydyw dangos (fel y gwnaeth â Job) beth a all ei ras wneud mewn rhoddi amynedd a chynaliaeth dan drallodion trymion, ac y deuant allan rywdro fel aur wedi ei buro yn tân. Ond pa beth bynag yw y dybenion a'r achosion, "cymylau a thywyllwch sydd o'i amgylch ef."

3. Pan y mae barnedigaethau Duw yn gyffredinol, yn cyrhaedd y drwg a'r da, y beius a'r diniwed. Y mae ei farnedigaethau ef felly yn fynych. Buasai ychydig o rai cyfiawn yn ddigonol i arbed dinasoedd drygionus Sodom a Gomorrah; eto fe ddinystwyd llawer o blant bychain diniwed y pryd hyny, ysgubell y farnedigaeth yn eu cymeryd oll ymaith. Dichon nad oedd dim arall i'w wneud yn yr amgylchiad. Gall fod llawer yn methu canfod yn y dyddiau presenol paham y mae eu rhai anwyl hwy, ie rhai fuont mor wrthwynebol a neb i'r camwri a oddeffid yn ein gwlad ac a barodd i'r Barnwr mawr orchymyn i daran-folltau ei ddigofaint ein taro. Wel, dichon na allwn ni ganfod y manylion yn ei drefn ef. Gall efe ddwyn yn brysus ato ei hun yr eneidiau a ymddiriedant ynddo ac a gymerir ymaith o'r manau arswydol lle y cwympant, a dichon yr esbonir eto ganddo ef yr hyn nas gallwn ni ei ganfod yn awr. "Cymylau a thywyllwch sydd o'i amgylch ef."

4. Goruchwylliaethau angau ydynt yn fynych yn anamgyffredadwy i ni yn bresenol. Pan y mae tadau a mamau yn cael eu tori i lawr ar fyr rybudd, a thylwyth ymddibynol arnynt ac analluog i'w hamddiffyn eu hunain yn cael eu gadael ar ol, y mae cymylau a thywyllwch o'i

amgylch ef. Yr un modd, pan y mae rhai a ymddangosant i ni wedi eu cymwysu i fod yn ddefnyddiol ac angen am eu gwasanaeth yn y cylch rhagluniaethol y troent ynddo, a rhai o ganol y defnyddioldeb mwyaf (fel Spencer o Liverpool gynt) yn cael eu galw ymaith, a hen brenau crinion diffwrth yn cael eu gadael—rhaid dweyd yn yr amgylchiadau hyn a'r cyffelyb fel y dywed y testun, "Cymylau a thywyllwch sydd o'i amgylch ef." Ond sylwn,

II. Ar iaith gysurol y testyn—os cymylau a thywyllwch sydd o'i amgylch ef, "cyfiawnder a barn yw trigfa ei orseddfainc ef." Y gair "cyfiawnder" a arwydda fod ei lywodraeth yn deg ac uniawn, a'r gair "barn" a arwydda ei fod yn gweithredu mewn pwyl, mewn doethineb a chydag amcanion daionus yn mhob peth. Pan nad ydym ni yn gallu canfod troad olwynion ei ragluniaethau ef, gwyddom gyda sicrwydd mai "Cyfiawnder a barn yw trigfa ei orseddfainc."

Gan mai amcan a dyben yr addysg a roddir yn y Salm hon, fel y sylwyd uchod, oedd cysuro y trallodus a hyny mewn adegau tywyll ac ar achlysuron anhawdd eu hesbonio, a chan fod yr adeg bresenol yn gyfnod o drallod mawr ar lawer, ceisiwn yma nodi rhai ystyriaethau cysurol i blant trallod.

1. Y mae yr Arglwydd yn gweithredu yn mhob peth a thuag at bawb mewn uniondeb a chyfiawnder. "Cyfiawnder" yw un o selliau tra-gwyddol ei orseddfainc. Pa fodd bynag y mae yn gweithredu tuag atom, a pha mor dywyll bynag yw yr oruchwyliaeth, gallwn fod yn sicr mai cyfiawnder yw trigfa ei orseddfainc. Ni wna gam â gwr yn ei fater. "Ei holl ffyrdd ydynt farn, Duw gwirionedd a heb anwiredd, cyfiawn ac uniawn yw efe." "Oni wna Barn-ydd yr holl ddaear farn?" Ystyriaeth o hyn a lonyddodd feddwl yr hen offeiriad Eli, pan ddanfonwyd cenadwri ato trwy y bachgen Samuel, a phan draethodd y cyfan heb attal dim, yn ol dymuniad Eli, dywedodd, "Yr Arglwydd yw efe, gwnaed a fyddo da yn ei olwg." Yr ystyriaeth mai yr Arglwydd oedd yn llefaru oedd yn ddigon gan Eli—a dyma a roddodd fodd i Job fendithio yr Arglwydd, a dywedyd, "Yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a ddygodd ymaith; bendigedig fyddo enw yr Arglwydd." A hyn a barodd i'r Salmydd ddweyd, "Aethum yn fud ac nid agorais fy ngenau, canys ti a wnaesthost hyn."

2. Mae yr Arglwydd yn gweithredu yn mhob peth mewn doethineb a daioni. "Cyfiawnder a barn yw trigfa ei orseddfainc ef." Peth anhawdd, efallai, i ni dan drallodion mawrion yw canfod yr oruchwyliaeth yn ddaionus, er ein bod yn rhwym o ddweyd ei bod yn gyfiawn. Ond felly y mae yn bod—y mae ei holl ysgog-iadau ef yn ddaionus yn gystal a chyfiawn. "Duw, cariad yw." Dyna oedd efe erioed, a dyna yw, ac a fydd. Nid oddiar awyd neu

deimlad y mae efe yn gweithredu, fel y gwna dynion yn fynych, ond mewn "barn," mewn doethineb a phwyll. Pan yn cymeryd ein hanwyliaid o'n mynwes, y rhai oedd anwyl ganddo ef, efallai mai eu lles hwy oedd ganddo yn benaf mewn golwg, ac nid ein cyfleusdra ni. Cymeroedd hwy i wlad sydd well, at gymdeithion gwell, i gylch helaethach o gyfleusdrau a defnyddioldeb hefyd, ac i fwynhad o fwynderau helaethach. Maent hwy yn ei glodfori yn awr am iddo wneud fel y gwnaeth—maent yn fodd-lawh hollawl i'w drefn ac yn ei glodfori am yr hyn a wnaeth. Dichon fod ganddo fendith i ninau yn yr amgylchiad, ond i ni wrando ar ei lals ac ymoestwng dan ei alluog law. "Da y gwnaeth efe bob peth."

3. Yn yr adegau tywyllaf y mae yn gysur i'r Cristion i feddwl fod holl weinyddiadau llywodraeth Duw yn llaw Cyfryngwr. Os oes cymylau a thywyllwch o'i amgylch weithiau, yn llaw ein Celdwad y mae awenau ei lywodraeth. "Nid yw y Tad yn barnu neb, eithr efe a roddes bob barn i'r Mab." Mae barnedigaethau cyhoeddus Duw ar y gelynydd yn cael eu gweinyddu gan y Cyfryngwr. "Gofyn i mi, a rhoddaf y cenhedloedd yn etifeddiaeth i ti, a therynau y ddaear i'th feddiant. Drylli hwynt â gwialen haiarn, maluri hwynt fel llestr pridd"—hyny yw, y rhai na phlygant i'r wialen aur a ddryllir felly. Ac os yw gweinyddiad y barnau ar y gelynydd yn ei law, diau yw fod y ceryddon tadol ar ei blant yn cael eu gweini ganddo. A phwy yw y Cyfryngwr hwn? Cyfaill pechadur ydyw—Cyfaill a Gwaredwr Seion ydyw—un o'n cyfathrach ni. "Gelwir ei enw ef Emmanuel, yr hyn o'i gyfieithu yw, Duw gyda ni"—Duw yn ein natur ni, Duw o'n plaid ni, ac yn trefnu ei holl achosion er ein daioni penaf.

4. Mae goruchwyliaethau fuont unwaith yn dywyll wedi eu hesbonio i deulu Duw ar rai prydiau yn nhymor eu bywyd. Hanes Joseph, hanes Job, bywyd ein Gwaredwr ei hun, bywyd llawer dan erledigaethau, a brawf hyn. Dichon y cawn ninau weled, yn nhymor ein bywyd, rai goruchwyliaethau tywyll wedi dyfod yn eithaf goleu. Pwy a wyr hefyd na cheir gwel-ed rhyw ganlyniadau daionus yn dilyn y farn bresenol sydd ar ein gwlad? Fe oddefodd yr Arglwydd i bleidwyr y gaethfasnach ddewis eu cynllun eu hunain. Bygythiasant er's degau o flynyddau bellach, os na chaent eu ffordd y "torent i lawr yr Undeb." Gwnaethant felly pan ganfyddasant fod egwyddorion rhyddid yn cynyddu yn y wlad—codasant arfau bradwrol a daethant i'r maes! Ond fel Samson gyda'r ddwy golofn gynt, tynasant deml caethiwed am eu penau eu hunain—a buont eu hunain yn achlysuron dinystr i'w cyfunderaeth. Gwnaeth Duw yn y tro i gynddaredd dyn ei foliannu ef, a gweddilll cynddaredd a wahardda.

5. Mae dydd i ddyfod pryd y dwg yr Ar-

glwydd bob garuchwyliaeth dywyll yn berffaith oleu. Dydd felly fydd dydd symudiad y Cristion trwy angau i'r byd tragwyddol—yno ceir gweled yn oleu yr hyn sydd dywyll yn awr. Dydd felly fydd dydd y farn ddiweddfaf. Teflir goleu yn ol y pryd hyny ar lawer dyffrya tywyll yr aeth aml un trwyddo yn nhaith yr anialwch, a dangosir llawer amgylchiad a barodd i'r Cristion wlychu ei orweddfa a'i lwybrau a dagrau, yn oruchwyliaeth deg a daionus a rheidiol o eiddo ei Arglwydd a'i Waredwr i'w gael yn lân oddiwrth bob pechod ac yn gymwys i deyrnas nef.

6. Mae addewid bennodol ein Tad nefol genym y bydd i bob peth gydweithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Duw—addewid eangach nid oes eisiau ei chael, na modd ei chael.

Dysgwn beidio barnu yn fyrbwyll ei oruchwyliaethau Ef. Pwy ydym ni i farau goruchwyliaethau a gweithredoedd yr unig ddoeth Dduw!

Gweddiwn am fendith ar y troion nad ydym yn gallu eu hesbonio yn awr.

Rensen.

R. EVERETT.

FY NGHMYDOG.

"A phwy yw fy nghymydog?" Luc 10: 29.

Y golygiad mwyaf cyffredin am gymydog neu gymydogion yw mai y bobl sydd yn byw agosaf atom ydynt ein cymydogion. Hen olygiad Iuddewig ydyw hwn—ni chyfrifent lwy neb yn gymydogion ond eu cenedl, a chyfrifent bawb eraill yn gŵn. Ond dymchwelir y dybiaeth hon; yn yr atebiad a gafodd y cyfreithiwr gan Iesu Grist gellir canfod yn eglur mai nid y dyn sydd yn byw yn ein hymyl yn unig sydd yn gymydog. Meddylia llawer fod gwneuthur cam a dyn a fyddo byw yn ein hymyl yn fwy o ddrwg na gwneuthur cam ag estron. Gan hyny ni phetrusant gam-ymddwyn at ddeithriaid, ac ystyriant y gallant er hyny ddal i fyny y cymeriad o gymydog da. Ond saif gofynion cyfiawnder yr un yn mhob gwlad, a'r hyn sydd drosedd o gyfiawnder mewn un wlad sydd drosedd o gyfiawnder mewn gwlad arall, a'r hyn sydd gyfiawn at un genedl sydd gyfiawn at genedl arall. A phe yr ystyriem genedloedd y ddaear ar yr egwyddor hon buan y darfyddai caethiwerd a gorthrymu a chamymddygiadau felly o'r tir. Fy narllenydd, y mae miloedd o leisiau yn dyrchafu eu cri atat ti a phob dyn yn gymydog i ti.

Ni bu adeg mor bwysig ar ein gwlad, nac fe allai ar y byd erioed—pan y mae iau y gorthrymydd ar gael ei thori, nid yn unig yn y "byd newydd," ond drwy yr hen fyd o'r bron. Meddylwn am dair miliwn ar hugain o gaethion Rwsia wedi eu codi o'r sefyllfa anifeilaidd

i sefyllfa dynion; a phedair miliwn yn ein gwlad ein hunain yn cael eu codi i esgynlawr dynoliaeth, a phob un yn gymydog. Ni bu adeg fwy manteisiol i Gyristionogion ddangos eu hegwyddorion mewn ymdrechion haelfrydol ag yw yr oes hon.

Ymdrechaf yn fyr nodi gwahanol nodweddiadau a berthynant i'r cymydog da.

1. Y mae yn un haelionus. Gweled ei gymydog mewn eisian, mewn cyfyngder, sydd yn elwyfo ei deimladau, a phwy fel efe i'w ddwyn allan o'i gyfyngderau! A phan y mae lleisiau o bob cwr yn galw, y mae efe yn teimlo, y mae yn dychmygu haelioni fel mae y cybydd yn dychmygu y gwrthwyneb. Efe a wasgar ei roddion i'r tlodion fel y teifi yr henwr ei had i'r ddaear. Y mae bob amser yn ystyried fod idde gymydogion heblaw y rhai sydd yn byw yn ei ymyl.

2. Y mae yn gymwynasgar i roddi benthgy. Y mae yn ymbleesu mewn cymwynasgarwch. Y mae ambell gymydog pan ofynir cymwynas ganddo, bydd ei feddwl yn dechreu gwneud ei egsusodion; ond y cymydog da sydd yn gymwynasgar ac yn rhoddi benthgy.

3. Y mae yn un tawel a heddychlawn. Gweled cynhwrf ac ymrfaelion sydd yn ei wneud yn anghysurus. Y mae ambell i berson yn caru clywed cymydogion yn duo cymeriadau eu gilydd; ond nid felly y cymydog da. Y cymydog da sydd un ag y mae heddwch yn pelydru yn ei wynebpryd, ymdrecha ef ddyfod a phob peth yn y blaen yn y modd mwyaf di-dramgwydd i bawb. Y mae llwyddiant ac anrhydedd a chysur gwlad a chenedl yn ymddibynu ar y nodweddiad yma.

4. Y mae yn caru llwyddiant eraill. Nid yw yn cefnigenu wrth lawnder a llwyddiant eraill—y mae yn cyd-lawenhau a'r llwyddiant, yn enwedig mewn pethau ysbrydol. Nid yw fel ambell un cefnigennydd yn casau llwyddiant pawb ond ei llwyddiant ei hun. "Cefnigen a bydra yr esgryn."

5. Ni bydd byth yn difrio ac enllibio cymeriadau dynion eraill—ni chlywn ganddo air bychan am neb, ond rhydd y lliw goren a ganiata yr amgylchiadau.

6. Y mae yn ddi-ddicheall a gonest. Ni ddefnyddia ei allu ei hun yn rheol ei weithrediadau. Yn fynych rhydd ormod o ymddiried mewn eraill, fel y bydd yn aml yn derbyn niwed iddo ei hun. Ei air yw ei lw—gwell ganddo gael ei dwyllo na gwneud dim twyll ag eraill.

7. Y mae yn un parod i gydymdeimlo ag eraill mewn cyfyngderau. Dyma yr amser yr adnabyddir cymydog da a chyfaill ffyddlawn—

hawdd ydyw cael cymydogion mewn tywydd teg. Yr ydoedd gan Job lawer o gyfeillion yn ei lwyddiant. Pan y bydd trallodion a chystudd mewn teulu, ac angau brenin braw, bydd y cymydog da yno yn cydymdeimlo—sych ddagrau yr amddifad—bydd ei gariad fel gwin i'r isel ei feddwl.

8. Ac yn olaf, y mae yn amcanu at ysbrydol a thragwyddol les ei gyd-ddynion. Heb y nodweddiad yma nis gallir dywedyd ei fod yn gymydog da. Saif hon yn uchaf yn mhlith yr holl gymeriadau eraill—pan y gweithreda hon daw y lleill allan yn nhwydd. Ymdrecha led-senu egwyddorion Cristionogaeth—diwreiddia hen arferion—plana yn ei lle egwyddorion teyrnas y Messiah. Mor ddedwydd fyddai gwledydd a theyrnasoedd y ddaear pe byddai pawb o'r nodweddiad yma; pan gyfarfyddai un wlad a thrallodion byddai y llall yn ei ohynorthwyo—pan fyddai un wlad mewn llwyddiant llawenychai y llall oblegyd ei llwyddiant. Ni thynheid llyffetheiriaid y caeth—diffanai trais a gorthrwm—A'i enllib a chenfigen allan o'r byd—ni liwid maeaydd a gwaed dynol—ni annhreithid gwledydd a'r cleddyf—A'i y cleddyfau yn sychau a'r gwaywffyn yn bladuriau. Dim mwy o fagnelau—dim mwy o ddyagu rhyfela, yr hyn sydd mor gyffredin y dyddiau hyn ac mor offidus i'n cymydogiaethau a'n gwlad—ond efengyl Mab Duw yn llenwi y ddaear fel y tŷa y dyfroedd y moroedd, Amen.

WM. W. JONES.

Berlin, Wis.

MARWOLAETH ABEL.

GAN SOLOMON GESSNER, DUWEINYDD O SWITZERLAND.

Cyfieithedig i'r Gymraeg gan Edward Jones, Tŷwyn Meirionydd. Ail yegrisenwyd mewn iaith eathredig gan Parch. Griffith Hughes.

Y BENNOD I.

O hyn allan bydded i ti y llano gwladaidd orphwys mewn dystawrwydd heb seinio dy chwibanog! ddiadurn,—er fod ei sain yn dynner eto ni chyfrifaf hi mwyach yn soniarus. Mewn llawenydd y ohwenyohwn ddyrchafu fy llais, mewn sain hyf ac mewn caniadau cysonach ymdrechaf osod allan anturiaethau ein rhieni cyntaf ar ol eu cwmp dychrynlyd. Yn llawen y clodforaf ef yr hwn a aberthwyd trwy gynddeiriogrwydd ei frawd, ei lwch ef yn gyntaf a gymysgwyd â'r ddaear. Tyred, tydi awenyddiaeth ardderchog! Yr ydwyd ti yn cynhesu ac yn llenwi meddwl y bardd trwy oriau tywyll y nos pan yn feddiannol o dymerau per-lewygol. Y mae y dyohymyg yn cymeryd ei ebedfa weithiau ar aden hyf myf-

yrddod i fydoedd pellenig ac anhysbys, ac yn cael oddiyno bethau hyfrydol a boddhaol, yn oriwythog o drysor y mae ef yn dychwelyd i drefnu ac i adeiladu ei amryw ddefnyddia yr hyn sydd gysonol a ohlymedig, oherwydd fod ganddo reswm i wrthod y drwg ac i ddewis y da. Yr ydwyf yn teimlo parch i'r bardd yr hwn sydd yn ymdrechu i gynhyrfu ystyriaeth a rhinwedd yn y galon ymroddgar. Y genhedlaeth a ddel a fendithia yr un a ddefnyddiodd ei ddoniau i feithrin rhinwedd a diniweidrwydd; ni anghofir ei enw, ond ei enw a fydd yn annifanedig pan y bydd cof-adail y buddugoliaethwyr yn malurio yn llwch, a chofgolofnau gormeswyr yn anadnabyddus a'r dinasoedd mawrion yn ddiffeithwch.

Wedi i oriau y nos gysgodi y ddaear yr ymddangroedd y wawr-dydd yn wridog—pan saethodd yr haul yn gyntaf ei belydr tu ol i'r mynyddoedd tywyll uchel, y cymylau yn oleu a dysglaerdeu rhudd-goch ar hyd y ffurfafen. Y pryd hwnw y darfu i Abel a'i anwyl wraig *Thirsa* adael eu gorweddfa a myned i luesty yn y gymydogiaeth—yr oedd wedi ei wychu a rhoenau a blodau per-aroglaidd. Y cariad tyneraf a'r rhinwedd puraf oedd yn dysgleirio yn llygaid mwynaid *Thirsa*, ei gruddiau oedd dra phrydferth a deniadol-cudynau ei gwallt oedd fydrwyog a gweddus ar hyd ei hysgwyddau a'i holl agwedd oedd bardd a phrydweddol.

Yn y modd hwn yr oedd hi yn cerdded wrth ystlys Abel—ei wallt oedd o rudd auraid yn cysgodi ei dalen ac yn cyrhaeddud hyd at haner ei ysgwyddau, ei ymddangosiad oedd hoyw, ei symudiad yn esmwyth, ei brydferthwch oedd debyg i angel, ei fyfyrddod wedi ei orlwytho a grasol addewidion y Goruchaf. *Thirsa* a edrychodd arno yn garedig ac a lefarodd gyda gwen dyner. Clyw Abel yn awr, mae yr adar mân yn deffro ac yn pycio eu cân foreuol. O gad i ninau gyd-uno a hwynt mewn hwy! bér-lewygol i foliannu yr Arglwydd. Pereidd-dra dy lais sydd yn cynhyrfu fy nghalon ac yn fy llenwi a llawenydd mawr; gad i mi glywed yr emyn a genaist ddoe yr hon a'n siriolodd yn y dolydd hyn. Nid oes dim yn fy nifyru yn fwy na'th glywed yn datgan y teimladau yr ydwyd yn eu profi er dy fud yn analluog i'w mynegu yn iawn. Abel yn siriol a'i hatebodd hi yn dyner:

Fy anwyl *Thirsa*, mi a wnaif dy archiad yn ddioed a hyny gyda brys, ymdrechaf bob amser i wneuthur dy ddymuniaid yn gyflawn. Yna eisteddant yn y luesty per-aroglaidd, a haul y boreu yn tywynu ar ei dal-wyneb, ao Abel a ddechrenodd fel hyn:—

O gwag, cilia ynaith oddiwrth fy llygaid—

ymadewch chwi freuddwydion gwiblog. Rheewm sydd yn awr ar yr orsedd, y mae efe eto yn goleno y meddwl yn debyg i'r haul y boreu yn adfywio ffrwythan y ddaear. Yr ydym yn dy gyfarch di, haul dysglaeriol, yr hwn sydd yn saethu ei belydr ar y tn ol i'r goedwig, dy belydr sydd yn ail enyn cyfeillgarwch, yn rhoddi golenni, yn dangos lliw, yn ail fywhau natur, a phob gwyochder a phrydferthwch sydd yn gwennu o'r newydd.

Oilia ymaith O gwag oddiwrth fy llygaid—eheded ymaith bob breuddwydion anhymig i ganlyn cysgodau yr hwyr. Cysgodau y creigiau a'r llwyni tewion a'n cysgodant ni yn y gwres poethlyd ganol dydd. Gwel y fan mae y dydd yn deffroi yr eryr, fel y mae cysgodau y nos fel mwgdarth yn eegyn, a'r Creigiau yn dysglaerio a'r llewyrch yn goleno pen y mynyddoedd, ac awelon pur y boreu yn anadlu iechyd trwy yr holl froydd a'r tARTH yn eegyn fel mwg yn aberth llosg oddiar yr allor. Yn y modd yma y mae natur yn adloni ar ddychweliad y goleuni, a phob peth yn talu i Dduw natur ei aberth o fawl a diolchgarwch. Pob peth sydd yn hanfodi molwch ef, yr Hwn a'ch dygodd i fodolaeth ac sydd yn eich cadw trwy ddoethineb a daioni. Chwi lysiau tarddedig gwaagerwch eich perarogiau i'w foliannu. Chwi y côr asgellog, preswylwyr y llwyni, rhoddwch iddo fawl a'ch lleisiau peraid. Y llew, brenin yr anialwch, molianned ef a'i ruadau brawychna, nes y byddo i greigiau ac ogofeydd adseinio ei fawl. Molianna di Dduw, O fy enaid, molianna Dduw dy Greawdwr a'th Geidwad.

Bydded i lais dyn gyrhaeddyd dy orsedd o flaen un Creadur ar y llwyd-ddydd, ar doriad y wawr, tra y mae'r adar a'r anifeiliaid yn cysgu boed i mi trwy fy mawl anog y greadigaeth i'th foliannu. Mor fawr yw dy weithredoedd, O Dduw, doethineb a daioni sydd yn argraffedig ar y cyfan! Pa le bynag y troaf fy ngolygon, yr wyf yn canfod ol dy ddaioni. Mae fy holl deimladau wedi eu gorlenwi a llawenydd per-lewygol. O Dduw, nid wyf ond gwan a brau ydwyf, eto ymhyfydaf yn dy foliannu. Rhyfeddu yr wyf pa beth a'th anogodd di, y Creawdwr Hollalluog, i alw y greadigaeth o ddim. Yr oeddyt yn berffaith ddedwydd ynot dy hun, yn Hunan-hanfodydd, eto ti a luniaist ddyn o bridd y ddaear, ac a roddaist ynddo anadl bywyd. Dy anfeidrol ddaioni a fu yr achos. Tydi yr hwn a roddaist iddo fodolaeth a ddarperiaist bob peth at ei ddedwyddwch.

O foren sirioll! Yr ydwyf yn gweled ynot ddarluniad o waith y Creawdwr mawr, Yr

Hollalluog a lefarodd, y tywyllwch a ehedodd ymaith—efe a orchymynodd yn y dechreuad a myrddianau o greaduriaid byw a ddaeth allan o'r ddaear, rhai yn ehedeg yn yr awyr a'u hegyll o amrywiol liwiau yn gwneuthur i'r gelltydd a'r mynyddoedd seinio clod i'r Oreawdwr. Y ddaear a glywodd lais ei priddellau trymlyd sydd yn cyfodi yn amryw liwiau, ac yn cynhyrfu ac yn ymdori i fywyd. Y llew nerthol megis yn ddiamynedd i'w ryddhau ei hun o'r ddaear ac yn anturio ei ruid cyntaf, y cawrfil anferth yn anllwyodraethus yn ymdori ei hun allan nes oedd y mynydd yn ymgynhyrfu, y march hardd ei lun yn yagwyd ei fwng, yn cylch deithio ar hyd y ddol ireiddiol, yn rhoddi ei sain ei weryriad allan gyda hyffra eofn. Dyma dy weithredoedd di, O tydi yr Hollalluog! Bob boreu yr ydwyf yn deffroi dy greaduriaid o gwag, darluniau anafodoldeb, pan ddeffroant y maent wedi eu cylchynu a dy roddion yn unfryd yn uno i'th foliannu!

WM. O FOX.

I'w barbas.

YR EGLWYS BUR NEU DDYSGYBLAETH EGLWWSIG.

GAN Y PAROH. RHYS GWESYN JONES, 1860.

Cyflwynedig i'r Ceu. gan y Paroh. M. Roberts.

ANERCHIAD

Yr wyf wedi cyfanoeddi y Traethawd hwn, ac yn ei gyhoeddi ar gais cynadlled o weinidogion a diaconiaid yn Un-leb Dwyrainiol Morganwg. Er hyay, dymunwyf am i bob aelod ei ddarllen—a'i farn, drosto ei hun. Barn fy mrodyr a glywsant ei ddarllen oedd fod angen mawr am y fath lyfr. Yr wyf wedi ei ail-yagrifennu—ac ychwanegu llawer ato oddiar hyn, fel os oedd yn deilwng o gymeradwyaeth yn nghyfarfod Aberdâr, yr wyf yn hollol gredau ei fod yn well ar hyn o bryd; ond rhaid i'r darlloeydd gofio y dicheon fod rhai o'r pethau a ychwanegais yn anghymeradwy gan fy mrodyr pe eu clywsant; felly mae y llyfr yn dyfod fel cyfanswm yn y diwedd oddiwrth un person,—am yr hwn yr wyf fi yn nnig yn gyfrifol. Nid oes ynddo ddim yn enwadol, y gwbl yr ymgaisiais ato, oedd oael allan beth ddywed yr ysbryd wrth yr eglwysl ar y mater yma, gan fy mod yn credu mai y Beibl yw y rheol fawr y professa pob eglwys radio wrthi. Gobeithiwyf y bydd o wir les i beri i bob eglwys edrych yn fanwl ar ei haelodan; ac hedyd i beri i bob aelod ymestyn at ei baro ei hun, fel y byddo sancteiddrwydd i'r Arglwydd wedi dyfod yn unig "gyfraith y tŷ."

PENNOD I.

PWYSIGWEYDD Y PWNO.

Anwyl Frodwr a Thadaw.—Teimlwyf eich bod wedi fy anrhydeddu mewn modd neillduol, trwy alw arnaf i ymdrin a phwno sydd yn dal cysylltiad mor agos a llwyddiant Eglwys Dduw yn y byd. Bu adeg pan oedd dynion sanctaidd Duw yn llefaru ar y mater hwn, a materion

eraill, fel y cynhyrdd hwy gan yr Yspryd Glan. Pan oedd rhyw bryder yn mysg y disgyblion am y dull y dylent ymddwyn yn y dyfodol, gan wedi ffurfio eglwys, yr oedd y pen Athraw o hyd, iddynt gael gofyn ei gynghor, a chael eglurhad cyflawn. Pam oedd eglwys Corinth yn methu gweled ei ffordd yn glir, mewn perthynas i aelod oedd wedi cyfeillorni, nid oedd eisiau dim ond danfon cenhadwri at Paul, a ohaent atebiad cyflawn a therfynol oddiwrthie yn unlongyrehol. Os byddai gweinidog ieuanc, fel Timotheus, neu Titus, yn methu gwybod yn iawn pa fodd i ymddwyn tuag at y rhai a droeddent, yr oedd yr henafgwr profiadol Paul yn barod i roddi gair o gynghor, neu yagrifenu llythyr atynt, er eu dysgu pa beth i wneud. Nid yw y fantasia hono genym ni yn brwsenol, rhaid i bob eglwys a gweinidog yn awr, chwilio a barnu drostynt eu hunain; ond y mae genym un cysur, mae y cyfarwyddiadau a roddwyd gynt gan ddynion ysprydoledig, yn aros eto yn ein meddiant ni, a'r oll sydd genym i'w wneud, yw ceisio deall pa fodd i ddefnyddio eu cynghorion cyffredinol hwy yn ein hamgylchiadau neillduol ni. Dengys hanes yr eglwys, fod y Cristionogion cyatefig yn ystyried y pwnc yma yn bwysig iawn. Bu yn destyn siarad yn Nghymantfae Nicea, Laodicea, ac Ancyra, a gwnaed trefniadau hynod o fanwl a gofalus, trwy ba rai yr oedd i ddynion gael eu troi allan a'u hadferyd i'r eglwys. Gwir eu bod yn ymddangos lawer yn rhy ffurfiol, seremonïol, ac allanol, ond, nid â hyn y mae a fynom, yn gymaint ag â'r ffaith, fod y pwnc yn bwysig yn eu golwg. Yr un fath y gellir dyweyd am y Cristionogion Protestanaidd, yn enwedig yr Ymneillduwyr, ar ol amser y diwygiad oddiwrth Babyddiaeth. Mae eu holl ysgrifeniadau yn frith o achwynion o herwydd diffyg disgyblaeth yn yr eglwys Babaidd, yn gystal a'r eglwys sefydledig trwy bob gwlad. Un rheswm pwysig a ddefnyddient dros ymneillduo, oedd, fod bywyd cyffredin yr aelodau yn halogedig, a bod disgyblaeth briodol yn beth nas gallent obeithio am dano. Gan na chaniatáu cyfansoddiad yr eglwys hyny iddynt hwy fwrw y rhai drygionus allan, barnent mai eu dyledawydd hwy oedd ymneillduo, a ffurfio cymdeithas o ddynion fyddent yn ymestyn am fod yn bur a sanctaidd. Ond, byth oddiar amser Luther, mae yr eglwys wedi troi yn fwy o lawer i ymchwilio, pwy yn yr eglwys sydd â hawl i ddisgyblu, na pha fodd y mae disgyblu, neu pa les yw disgyblaeth i'r eglwys.

Nid wyf yn ddigon hysbys o ansawdd yr eglwys trwy y dywysogaeth, i fod yn alluog i ffurfio barn am ddiffyg, neu burdeb y ddisgybl-

aeth yn ein heglwys yn yr oes hon. Gall fod disgyblaeth pob eglwys yn cael ei gweinyddu yn hollol gydweddol a rheolau y Testament Newydd; ond credwyf nad gormod dyweyd mai oddiar ddygwyddiad y mae felly mewn llawer eglwys, os yw hefyd, ac nid oddiar y ffaith fod sylw digonol wedi ei dalu i'r pwnc, fel ag i alluogi ein swyddiogion a'n heglwys i weithredu oddiar argyhoeddiad eu bod yn gwneyd fel y dysgir hwynt yn y Testament Newydd. Nid gormod dyweyd fod y pwnc o anghenrheidrwydd yn dra dleithr i eglwys Cymru, yn mhlith yr Annibynwyr, beth bynag am enwadau eraill. Oblegyd ar un llaw, nid oes un o bob deg o'n haelodau yn ddigon cyfarwydd a'r Testament Newydd, i weled ar unwaith yr hyn sydd yn wasgaredig drwyddo ar unrhyw bwn. Tra ar y llaw arall, nid oes ond ychydig iawn o yagrifenu wedi bod ar y pwnc yn ein plith, fel ag i gasglu i'r un man yr hyn a ddygir i ni yn y Beibl.

Nid fy amcan yw dwyn rhesymau i broff fod anghenrheidrwydd am dalu mwy o sylw i'r ddisgyblaeth yn ein plith, ond amcanaf ddangos beth yw disgyblaeth eglwysig, yn ol y Testament Newydd, fel y gall pawb a ddarllenant y trathawd, farnu drostynt eu hunain am sefyllfa y ddisgyblaeth yn eu plith a chywiro yr hyn a welont yn ddiffygiol, os gwelant ryw ragoriaeth yn y rheol a osodir o'u blaen. Yr wyf yn ystyried fod galwad neillduol am osod y pwnc hwn mewn goleu teg ar yr adeg brwsenol, gan fod lle cryf i ofni y daw anghen am i'r eglwys arfer disgyblaeth yn bur aml yn y misoedd a'r blynyddoedd dyfodol. Yr ydym wedi cael ein bendithio ag ychwanegiadau mawrion at ein heglwys y flwyddyn ddiweddar; yr oedd llawer o'r rhai a dderbynwyd yn aelodau wedi tyfu i fyny yn ddiffygiol iawn o'r addyg a'r driniaeth anghenrheidol i wneyd pobl barod i'r Arglwydd. Bydd ar yr eglwys anghen doethineb mawr, a gofal neillduol, er eu cadw yn eu lle, eu hadferu pan wedi myned o'u lle, a pheri iddynt gynyddu yngras a gwybodaeth ein Harglwydd Iesu Grist.

Mae hefyd lawer o ddynion ieuanc yn dechreu ar y weinidogaeth yn yr amser presenol. Mae genym achos mawr i ddiolch i Dduw eu bod yn ddynion talentog, dysgedig, a gobeithiol iawn, a gallwn ddisgwyl y byddant o wasanaeth mawr i'r eglwys a'r byd yn eu hoed. Ond maent o anghenrheidrwydd yn ddibrosiad am y ffordd i ymddwyn tuag at ddynion, yn neillduol rhai wedi gwroa a cholli eu lle; ac yn wyneb yr ychwanegiadau sydd wedi bod ar yr eglwys, hwyrrach mai adgyweirio, cynghori,

a cheryddu fydd y gwaith cyntaf y gelwir hwynt iddo. Bydd yn fantais iddynt yn wyneb hyn, gael barn cynadledd o ddynion ydynt wedi cael blynyddoedd o brawf yn ngwahanol ranau y gwaith poenus, ond anghenrheidiol o ddisgyblu. Heblaw hyn, mae llawer o'n heglwys heb weinidogion, ac fel y cyfryw, dan lywyddiaeth dynion nad ydynt yn darllen ac yn meddwl ond yohydig, a'r rhai nid oes ganddynt lawer o amser ac amynedd i dreiddio i fanylion gwahanol achosion. Byddai yn fuddiol i'r cyfryw gael rhyw sylwadau pwrpasol ar y pwnc, oddiwrth ba rai y gallant ddysgu, mewn amser byr, pa fodd i ymddwyn ar wahanol amgylchiadau. Er fod y gorchwyl o ddisgyblu yn cael edrych arno fel peth hawdd iawn gan lawer, diau yr ystyriar ef yn bwysig gan bob un a feddylio yn ddifrifol am dano. Mae llawer dyn a ystyriai ei hun yn anaddas i bregethu, na blaenori mewn cyfeillach, yn barnu ei fod yn hollol gymhwys i gymeryd rhan yn y gorchwyl pwysig yma o weinyddu disgyblaeth. O'm rhan fy hun, yr wyf yn ystyried y gorchwyl yma yn un ag sydd yn gofyn cymhwysder neillduol ato, wrth ystyried ei ganlyniadau pwysig. Mae tynged enaid anfarwol i gael ei benderfynu, i raddau helaeth, pan yn wrthddrych disgyblaeth. Gwir nas gall neb gadw, neu ddamnio, ond Duw, er hyny, mae y dull y gweinyddir y ddisgyblaeth yn debyg o effeithio ar y meddwl, fel ag i beri iddo gymeryd llwybr gwell neu waeth, o hyny allan. Diau fod llawer un wedi ei galedu trwy dwyll pechod, a fuasai yn cael ei achub, pe yr ymddygasid ychydig yn ddoethach tuag ato. Ewch i'r llys gwladol, lle mae bywyd naturiol yn y glorian. Bydd yno ddynion wedi eu haddysgu yn bwrpasol yn nghyfreithiau y wlad, wedi cymeryd amser i fyfyrto y pwnc; ac yno y mae pob math o lyfrau sydd yn dal cysylltiad a'r pwnc o'u blaen, er eu cynorthwyo. Ond, yn y llys eglwysig gwelir tri neu bedwar o ddynion, na ddarfu iddynt erioed astudio cyfreithiau Seion, na threulio deng mynydd i feddwl am y pwnc cyn dyfod ynghyd, —ac er hyny, siaradant ar fater ag y mae tynged enaid anfarwol yn dal cysylltiad ag ef, heb fwy o betruder nag y siaradant am amgylchiadau cyffredin bywyd; ac heb ymgynghori a neb, rhoddir barn ddidroi yn ol ar y mater, heb wneuthur yr hyn sydd yn y mesur lleiaf yn deilwng o'r enw ymchwilliad.

Drachefn, mae pwysigrwydd y pwnc i'w ganfod wrth ystyried, fod y byd yn barnu am gymeriad yr eglwys wrth y modd y mae yn gweinyddu disgyblaeth. Mae disgyblaeth rhy lêm am bethau dibwys, yn tueddu i greu gel-

yniaeth yn y gymydogiaeth at eglwys, yn enwedig, os bydd lle i gasglu fod pleidgarwch yn cael ei ddangos yn y gweinyddiad. Ond y mae gweled eglwys yn dioddef aelodau anheilwng o ran buchedd, yn waeth byth yn ei ddylanwad ar gymydogiaeth. Mae yn amhosibl cael gan y gwrandawyr barchu yr eglwys, pan welont fod rhai o'r aelodau yn fwy anfoesol na hwy eu hunain. Nis gall eglwys anfoesol, neu un a fyddo yn dioddef aelodau annuwiol, ddisgwyl llwyddiant, oblegdyd pan fyddo dynion yn myned yn aelodau, maent yn edrych am ryw le y gallant gael cwmpeini i fyw yn well nag yr oeddynt yn byw o'r blaen. Trwy ymneillduo oddiwrth y byd, a pheidio cydymffurfio a'i ddull, y mae lle i'r eglwys ddisgwyl bod yn llwyddiannus. Wrth ystyried y pethau hyn, ymddengys i mi y dylid ymdrechdu dwyn pwnc y ddisgyblaeth i sylw yr eglwys, yn y fath fodd ag a dueddo i'w perswadio i wneyd y gorchwyl pwysig yma yn unol a rheolau synwyr cyffredin, ac ewyllys ddadguddiedig Duw.

I'w barha.

Elennoddiaeth.

CYWYDD Y DRINDOD DAFYDD IONAWR.

GAN WILLIAM B. JONES.

RHIF. IV.

Yn ein hysgrif flaenorol syrthiodd y caerlen ar yr *Act* gyntaf yn y Ddrama Fawreddog. Ni chlywid caniadau yr adar man yn awr. Yr oedd yr wybren wedi ei mantellu a thywyllwch —caddug yn gorwedd ar holl anian, a'r creaduriaid afresynol megis trwy ymwybyddiaeth reddfol yn deall fod rhyw drychineb ofnadwy wedi cymeryd lle.

Oyn gyru Adda ac Efa allan o'r Baradwys ddaearol, i wynebu eu tynged yn y Byd, yr oedd y Creawdwr wedi gwneud gwisgoedd iddynt yn cyfaddasu i'w sefyllfa newidedig. Ac yn awr

Yr holl Fyd i gyd a gant.
Cartrefan' man y myniant.

Mae y Bardd yn rhedeg yn gyflym dros y cyfnod—tua 1656 o flynyddau—o ymadawiad ein rhieni cyntaf o Eden, hyd amser y Diluw. Nid ydyw yn rhoddi y ffrwyn i'w ddarfelydd; eithr cadwa yn glos at yr Hanes Gysegredig. Gallasid ysgrifenu Pryddest ar helyntion y cyfnod hwn, yn mha un y ganed Cain ac Abel—cenfigen y cyntaf wrth yr olaf, a'i lofruddiad, am fod iddo augenach aberth; alltudiad Cain dan feiddith Duw, a'i fynediad i dir Nod yn ngwlad y Dwyrain, lle y sylfaenodd ddinas fawr, ac ei galwodd ar enw ei gyntafanedig.

Genedigaeth Seth i Adda ac Efa, yr hwn a ystyria hi yn rhodd o eiddo'r Arglwydd yn lle Abel;—a genedigaeth Enos, yr hyn sydd yn cael ei hynodi, am mai yn yr adeg hon y dechreuodd dynion alw ar enw yr Arglwydd. Hefyd amlhad dynolryw, ac fel maent yn amlhau, dywedir iddynt gynyddu mewn drygioni. Nid oes ond un yn sefyll allan, y pryd hyn, fel golenad disglair, Enoc, yr hwn y dywedir iddo rodio gyda Duw, ac fel pe na buasai y Byd yn ei gyflwr presenol yn lle addas iddo ddiweddu ei ddyddiau ynddo, cymerodd Duw ef ymaith, fel na welwyd mo hono mwyach. Ond yr oedd y Bardd wedi tori cynllun yn rhoddi gormod gwaith iddo fanylu ar amgylchiadau a dygwyddiadau y cyfnod a enwyd. Felly cawn fod Noa yn dechreu ar ei weinidogaeth o rybuddio dynolryw, a dyweyd wrthynt fod Barn Duw yn sicr o ddiagn arnynt oni edifarhant. Eto, er iddo wneud hyn am gant ac ugain o flynyddau, parhau i gynyddu mewn drygioni mae dynion, gan watwor Duw :

O'u trawsedd hwy nis troisiant,
Eithr oll yn waeth waeth yr ant.

Yr oedd hyd yn nod hirymaros yr Arglwydd yn creu gwatwor yn y dynion hyn, nes o'r diwedd i dymor rhybuddio ddyfod i ben, a'r Farnedigaeth a gyhoeddid am gymaint o amser, heb un effaith, agoshau. Er hyn y'r oedd

Y Byd i gyd mor gadarn,
Llygrodd, addfedodd i faru.

Mae disgrifiad y Bardd o'r Diluw mor gelfyddgar a mawreddog, fel mae yr holl olygfa ddychrynllyd yn aulwg i lygaid y meddwl—y llifeiriant yn cynyddu o hyd, o hyd, y gwlawogydd yn disgyn yn barhaus, nes ydym braidd yn clywed ei swn yn ein clustiau—y trigolion o'r diwedd wedi eu llwyr argyhoeddi, pan yn rhy ddiweddar, fod eu tynged wedi eu goddiweddyd—rhaf yn llechu mewn cilfachau nes eu gyru oddiyno gan yr elfen gynddeiriawg—yna diangant i'r uchelderan, ond nid oedd diogelwch yn unman—codi yn uwch, uwch, mae y dyfroedd, hyd —. Ond gwell genym roddi i'r darlennydd feistrolwaith y Bardd yn gyflawn, gan fod y deryn hwn yn un o addurniadau penaf yr holl Gywydd; ac mae yn amheus genym fod dim yn yr Iaith yn rhagori arno :

Duw, o gaerau'r deg eirian
Oleuef, a rodd luf iân :
Chwi ddyfroedd yn lloedd llawn,
Dyfueroedd moroedd mawriawn.
Duw Awdwr, F'i sy'n d'weddyd,
Dyllitwch, boddwch y Byd.
Y dyfroedd a'u lloedd llawn,
Ar air lon, yr lor uniawn.
Uwch y Byd ynfyd anferth
Llauwent, ymgaglent yn gerth :
Mihedd o dda gymmylau
Yut o hyd eto'n tewhau :
Dn y wbyren a dybryd,
A du yw'r ddaear gu' gyd

Torrâ'n ferw-wlaw, troe'n sawrlaf
Genlli o ffenestri nef.
Gan amlder llawnder y lliid
Y gwlaw, yn syan e glywid.
Ar gyhoedd, drwy gymmoedd gant,
Arw byll ferw y llifeiriant.
Afonydd, a'u boll-rydd hynt,
A chyunwrf mawr gwreichionynt.
Yr awyr wnai adroaw,
A mawr drwat a wnai'r Môr draw :
Dygyfor wnai'r Môr merydd
Drwy safnau y sognau sydd
O'i fewn, a berwi' fyau
O'r Llynglyn diderlyn du.
Draw e gillai'r trigolion,
A braw yn brydiaw eu bron :
Pan glywsant, ffoisant yn ffol,
A mawrwaedd, i ymorol
A cheisio lle i locheu
Rhag digter y dyfnder du.
Eu maddiffyn yn erbyn Ner
A gafwyd yn wag ofer :
Mawrddwys oedd grym y morddw'r
Yn llenwi'n torri pob twr.
Ffrydiaw yn gyffroedig
Yr oedd y dyfnderoedd dig.
Soddi wnai'r dinasyddion
Dan gryfder, dyfnder y donn.
Eraill, mewn amryw oror,
Rhag dyfroedd mawrfoedd y Môr
Yr ynyddion gwylltion gau
Am nawdd ffent i'r mynyddau :
Rheda'r Môr mawr rhoadwy
Ar fyrder i'w huchder hwy.
P'le'r ant? p'le safant? p'le sydd?
Ba gaer lle na b'o gerydd?
Duw Ner! ei ddigter a ddaeth,
A dygn yw'r gospedigaeth!
Chwyrn derfyg! dychryn dirfawr!
Goleuo mellt drwy'r gwlaw mawr!
Daear hen, drwy wahau,
Yn dadmer i'r Dyfnder du :
Hi, wrth eador ar Foroedd
Lliosog iawn, yn llesg oedd.
Gan For gwyllt gwyn-ferwawg wedd
Yn torri rhwng y tiroedd,
Ynysodd ymrannasant,
Trymion i'r Eigion yr ant.
Pob glau, pob eirian oror.
Pob mynydd is moelydd Môr!

All R. 71—134.

Mae distawrwydd yn teyrnasu mwyach trwy holl ymerodraeth Dyn :

Byddar i bob rhybuddion
Rodd lor hedd fu'r ddaear hon.

Ust! Ba swn annaeol a glywir yn awr?
Dechrena megis llais llu yn crechwennu ac yn bloeddio bnddugoliaeth;—ac yna ar aden yr awel drymaidd cyfnewidia i ysgrechfeydd dychrynllyd ac ofnadwy! O b'le y daeth? Dyna ddiwedd ar ddynolryw; mae y Greadigaeth Newydd wedi darfod eisioes, meddai yr Aroch Elyn wrth ei Dywysogion, y rhai a eisteddent yn astud gan ddisgwyl wrth eu Llywydd. Deallant mai

Hyd eithaf damnedigaeth
Barn Duw yn ddiluw a ddaeth.

Mewn cydnabyddiaeth i'r hyn a ddywedai :

Clywid, ar ol lliid y lliif,
Arw-waedd gan dorf aneirif,
Echrydus arwydus awn,
Crechwennad croch o Annwn :
I'r Diawl ac i'w arw deula
Rhyfedd orfoledd a fu.

Yr oeddynt yn meddwl yn sicr fod diwedd am

byth ar hil Adda. Gwir i olyniaid Cain gael eu 'sgubo ymaith gan ddwfr y diluw; ond beth am yr Addewid y byddai i Had y Wraig 'sigo pan y Sarff?

Beth a'wch bloedd dyfroedd y donn,
Ar ogwydd hyd yr eigion?
Ai llong ddi hwy! anwyl yw,
Wych adail, neu Arch ydyw?

Er echrýsioned y trychineb a ddisgynodd ar deulu dyn, eto yr oedd rhai wedi eu diogelu rhag y dinystr ofnadwy, ac felly yr oedd llawenydd y *oreu* uffernol dipyn yn anamserol. Olynydd Seth oedd Noa, ac yn mhen blwyddyn, daeth efe a'i deulu allan o'r Arch:

I'r ddaear oedd liwgar lwy
Buredig ail Baradwys.

Mae'r Patriarch yn aberthu ar ben Ararat, ac yna mae yr Arglwydd yn llefaru wrtho ac yn sierhau na byddai iddo ddinystrio y ddaear mwyach a diluw; ond yn hytrach:

Tymmerus fydd tymmorau
Drwy'r byd i hyfryd barhau:
Pryd hau a phryd cynhauf,
Pryd oerni, pryd heini haf;
Nos a dydd nis diweddan'
Tra bo'r Ddaear liwgar lân. 178—184.

Rhaid i ni gyfeirio y darlennydd am ddesgrifiad o giliad y dyfroedd, ymddangosiad y ddaear &c., i'r Ail R., 150—178. Mae y Bardd yn dilyn rhediad yr Hanes Yagrythyrol nes dyfod at Dwr Babel, cymysgiad yr Iaith, a gwargariad y bobl o herwydd hyny. Yna cymer y rhan fwyaf o'r gyfran hon o'r Cywydd i fyn y hanes Abraham. Dywedir:

Y dynion wnant ymdaenu,
Ar led ymrathai'r mawlio.
Dewisodd, galwodd Daw gwynn
Un hynod iawn o honyn'
O dy ei dad, o'i wlad lwy,
I gael gwlad oedd fwy gwiw-lwys, &c. 210—232.

Pan dderbyniodd orohymyn yr Arglwydd, mae Abram yn utuddhau heb amau dim, na gofyn paham. Weithian, pan yn teithio tua gwlad yr addewid, ac i fyny ar ben bryn er mwyn gweled o hirbell gyffiniau y wlad dda:

A phan wél, —
O'i galon fe gu wyla;
Gwenu, llawenychnu wna:
Yn hytrach tra'r wy'n adrodd,
Diau'r wyf finnau'r an fodd.

Yr oedd yr hen Fardd duwiol yn methu peidio tywallt dagran, wrth feddwl amsefyllfa yr hen Batriarch ffyddlon yn myned, gan adael ei wlad a'i bobl wrth arch Duw. Ac yna wedi derbyn esmwythiad i'w deimladau, meddai:

Dywed fy awen dawl,
Mewn mwynfodd ymadrodd mel,
Hynaws gerth hanes y gwr
A gredodd i'w Greawdwr, &c. 234—252.

Wedi dychwelyd o'r Aifft, lle bu rhag newynu:

Yng nghear Arba lwyadda lân.
I'r lor gwnai Allor eirian:
Gwâr addwyn was goreuddu,
Aberthodd, addolodd Dduw, &c. 254—286.

Wedi hyn mae Abram a'i weision yn llwyddo liw nos i waredu Lot, yr hwn oedd mewn cyfyngder mawr, a pherygl herwydd y Brenhin-oedd a godasant ac a yspelliasant bob peth o fewn eu cyrhaedd. Cafodd yr hen wr weledigaeth yn awr, a ohlywodd lais yr Arglwydd yn dywedyd:

Nag ofna Abram dda ddoeth,
Y gwr addwyn goreuddoeth:
Cofia, i ti, y cyfiawn.
Mur wyf, a'th wobrwyr mawr iawn.

Mae fel pe byddai am foment yn ansefydlog yn ei ymddiried, a llefai allan:

O Ddau gwynn! ba rodd a gaf?
Naf addwyn! fi ni feddaf
Blant etifeddant f' eiddaw,
Ond fy nghaethwas di dras draw.

Mae'r Arglwydd yn ei ateb:

Nid hwn fydd, gwybydd y gwir,
Ond un o'th gnawd a enir
A fydd yn Etifeddwr
O'th fawrdd, bawddgare' gwr.
Gan Ddau lwyd y dygwyd ef
Dan wybren geinwen gwiwnef:
Gwel luoedd Nef oedd yn awr;
O'r dorf, ebre lor dirfawr,
Os medri, dyro di'n deg
Nifer odiaeth Nef eurdeg:
Fai nifer y ser siriol
Eith had ni rifir o'th ol, &c. 315—340.

Wedi'r cyfuod hwn, ac ar ol i'r Arglwydd wneud cyfamad ag Abraham:

Teilwng gyfammod dilyth,
Cyfammod sydd i fod fyth.

Mae'r hen wr yn eistedd wrth ei borth, ar ddydd hafaid, yn myfyrio am ei Greawdwr, a'i addewidion iddo, pan yn ebrwydd dyma

Tri hynod wyr tirion-hael

yn dyfod ato ef. Canfyddodd yn fuan mai cenhaden o'r wiwnef oeddynt, ac hefyd mai

Un o'r tri Arglwyddi glân
Hynod oedd Naf ei hunan.

Yn mhen enyd mae addewid y cai Sara fab yn ei hen ddyddiau; mae hithau heb fod yn mhell, yn clywed hyn, ac yn anghredu oblegid ei bod yn hen:

E glywodd y gu lawen
Y geiriau; hithau oedd hen,
Heb goelio cai fab gwiwlyws,
Yn isel, yn ddirgel ddwys.
Chwarddodd: ceryddodd yr lon
Ei gwael a'i digred galon:

A meddai Efe wrthi:

Cyn hir y wraig gain arab,
Yn wir fe enwir i't fab. 392—400.

Mae Abraham yn cael caniatad i ddilyn y tri wir, tua Sodom, ac mae'r Arglwydd yn dywedyd wrtho y gosp sydd ar ddiagyn ar Sodom a Gomorra am fawrddrwyg y trigolion. Yna mae Abraham yn eiriol ac yn parhau i dderbyn cais ei eiriolwaith nes y mae o'r diwedd yn methu ag eiriol mwy. Ceir engreiffiau prydferth o geinion awenyddawl yn y rhan hon o'r

Oywydd, at y rhai yr ydym yn cyfeirio y darllenydd. 402—512.

Nid rhyfedd i Abraham ballu eiriol mwyach.

Tri yno, prin tri enaid
Yn gyflawn gyflawn a gaid.

Yr oedd tynged y trueiniaid hyn wedi eu go-ddiwyddyd:

Fforchawg gwmwl tew erchyll
Wnai frydiaw o bonaw hyll
Grych reieidr, dan groch raaw,
O dân a brwmstan a braw.

O'r diwedd nid oedd dim yn aros o'r dinasoedd gorwyth hyn:

Ac yna i'r Nef gelnwawr
O bob parth y mygdarth mawr
A gododd; danodd mae dig
A brwd ddyfafor berwedig.
Erddrym o goep am lawddrwyg!
Barn gyfion am droion drwg!

Mae genedigaeth mab yr addewid yn cymer-yd lle, a choflodd Sara eiriau Ior cyfion. Galwyd ei enw Isaac, ac yr oedd y bachgen fel y tyfai i fyny yn lloni calonau ei rieni. Pan gynyddodd Isaac a dyfod yn llanc, mae Duw yn gosod y wers galetaf a oedwyd erioed ar dad, eef gorohymyn iddo aberthu ei fab Isaac. Nid heb achos cyflawn yr enillodd Abraham y cyf-enwad, Tad y Ffyddloniaid:

Ebre Ner, cymmer, wr cu
Y gwirion wyt i'w garu,
Dy unig fab daionus,
Cyfoda, brysia heb rus;
A dos i Foriah dir,
Yno, ar frynn a enwir,
Ofryma, abertha'n bor
Gu Isaac dy holl gysur.

Er i Abraham ufuddhau, ar unwaith, heb eir-fol, fel y gwnaeth ar ran y Gomorraiaid, nid ydyn i feddlwl na theinlodd y Gwr Duwiol ohwerwder y wers hyd ddyfnder eigion ei gal-on. Oblegid:

A'i galon, a'i burfron bér,
Holai, dadleuai lawer.
Syndod a rhyfeddod faith
I'w fron a fu ar unwaith.
Am ei anwyl fab mwynawwr,
Galarai, gofidai'n lawr, &c. 528—560.

Yr oedd yr hen wr, ei lanciau, a'i fab Isaac yn cydfyned yn araf; y bachgen yn rhoi rhyw ofyniadau rhyfedd i'w dad, ac yntau yn brudd ei ysbrydoedd, ni ddywedai air.

Mae'r hen Batriarch, fel pob dyn duwiol, yn dechreu condemnio ei hun, ac yn dyfod a chy-huddiadau yn ei erbyn ei hun, gan dybied ei fod wedi digio y Duw da. Yna mae yn cofio addewid yr Arglwydd y byddai i'w hâd fod yn lluosocach na sêr y nefoedd; yna adgyf-nerthwyd ei ffydd, a chredai y gallai Duw, er iddo ladd Isaac, ei fywliu eilwaith:

Mae odfa o drwm adfyd
I bawb o ddynlon y byd.
Y rhinweddol duwiol da
A boeair yma'n benna'.
Yr anwir a'r dirinwedd,
Maen' hwy'n blodego mewn bedd;

Gofid llai nag i gyflawn,
A'u plant sydd mewn llwyddiant llawn;
Mi o'r ddaear llwgar laith,
Diammau, dorwyd ymaith;
Mab i dad amhiantadwy
Ni rydd Celi i mi mwy.
Mi'r dinerth darfu'm danaf;
Weithian dan riddfan yr âf
Mewn penyd o'r byd i'r bedd,
I'r oer lawr i waeforwedd, &c. 576—592.

Yna condemnia ei hun, gan gyflawnhau Duw; nad ydyw ond yn derbyn yr hyn a haeddiasai. Mae yr holl ddernyn hwn yn naturiol, llithrig, ac awenyddawl. Yna adgofia eiriau yr Ior, a chymher galon drahefn:

Mynych, mewn geiriau mwynlon,
Addawodd, e dd'wedodd Ion,
Cei luoedd dorfoedd dirfawr
Ac o'u plith daw'r fendith fawr.
Da obaith! cysur diball!
Gu enwog Ior, gwn y gall,
Er ei ladd, drwy dirfawr loes,
Yr Ion eill adfer einioes:
I'w Borth er ei aberthu,
Credaf y caf, cariad cu,
Mewn rhyw fodd rhyfeddol,
Gan Naf fy machgen yn ol. 610—630.

Fel hyn yn ffyddiog, eto yn llawn o'r teim-ladau mwyaf tyner, ac yn gorphwys ar allu a daioni Duw, aeth yn mlaen nes y daeth y tryd-ydd dydd i'r man appwyntiedig. Ac yno wel-e allor yn barod! Eithr wedi edrych eilwaith, gwelai mai niwl ydoedd, arwyddocad a roddai Duw; ond efallai y gallwn ystyried hyn fel creadigaeth barddonol, oblegid ni ddywed yr Ygrythyrr ddim am hyn. A chymeryd yr ys-tyriaeth hon, onid ydyw yn naturiol iawn meddwl i lygaid yr hen wr gymylu a dagrau, ac iddo weled megis drwy ffurfiad ei ddychy-myg, allor yno yn barod?

Mae pob peth weithian yn barod. Gofynai Isaac:

Fy nhad, ebre'r mab mād mwyn,
A gweddol olwg addwyn,
Wele dân yn dy law di;
Ymma rheddaist goed immi;
Er hyn mae'r oen! pwy rydd
Ddifai aberth i Ddolydd?
Fy anwyl fab a'i fwynwedd,
Yn ddiau rho'r gan Ddow'r hedd:
Duw Ior, fy mab, a'i dryr,
Heb uno'n ar y fron fry. 636—646.

Y wers ohwerwaf, a'r dasg galetaf, y mae Hanesyddiaeth yn eu cronicleo a ymgwymerwyd gan Abraham yn awr. Yr oedd yr allor wedi ei pharotoi; y coed wedi eu gosod mewn trefn, ac yna pan ydoedd pob peth mewn parod-rwydd, mae'r Hen Batriarch yn troi at ei unig blentyn, ac:

Yn weddol d'wedai'n addwyn
Wrth ei fab, mewn araeth fwyn:
Fy nghalon dirion, dydi,
Coelia, yw aberth Celi.
Yn wir fy machgen eres.
Gorohymyn Daw gwynn a ges.
Ond er hyn, Daw gwynn, deg Ior,
Er goliwng ar yr Allor
Dy waed, fy gwir gred ydyw.
Jehofa'th adferai'n fyw. 654—662.

Mae ymddiddan yn cymeryd lle rhwng y bachgen a'i dad; mae y naill yn ooffhau i'r llall fel y bu yn adrodd iddo addewidion Duw, ac yn gofyn:

A newidiodd lon wed'yn?
A gwblha Jehofa hyn?

Mewn atebiad, dywed Abraham:

Mae Ner, mi wn, yn eirwir;
Diau fod ei eiriau'n wir;
Ei hybarch arfaeth heibiau
Ni rodd; a dd'wedodd a ddaw, &c.

672—680.

Mae y bachgen yn ymostwng i orohymyn ei dad, ac yna rhwymir ef ar yr allor, a chyfyd ei dad ei fraich i fyny, a'r gyllell noeth yn ei law, a phan ar drywanu ei anwyl fab:

Clywai lef o'r nef yn awr,
(E ddaru ofn'n ddirfawr.)
Abra'm, Abra'm ddisnam dda!
Hoff eurdawn na chyffyrdda
D'oreufab diwair ifang,
Ond dod ollyngdod i'r llango, &c. 703—714.

Yr oedd yr amcan mewn golwg gan yr Arglwydd wedi ei gyflawni. Enillodd Abraham y cyfenwad hybarohus—Tad y Ffyddloniaid—byth mwy. Mae Isaac yn cael ei ryddhau, ac wrth law, yn aberth yn ei le, mae hwrdd:

A hwnw i farw'n lle'i fab
Gwâr eirian roe'r gwr arab.

Mae Abraham eilwaith yn derbyn yr addewid y byddai i'w had fod yn lliosocach na sêr y nefoedd, a'r tywod ar lan y môr; ac y byddai cenhedloedd lawer yn cael eu bendithio yn ei had ef. Yna molai ei Waredwr am ei holl ddoniau iddo:

Mi'th garaf, fy Naf nefawl!
I ti y rhoddai fi fawl!
Fy Naw hael a'm cyflawnhâ,
I' nghysur fe'm ddanghosa!
Chwi fisoedd, blynyddoedd Nef,
Olyno! drwy y loywnes,
Brysied, rheded eich rhodau
Dirfawr goleuawr yn glau!
Y liwgar Loer oleugerth,
Ewybr fyddo'th cychlwybr certh!
Dyfod mae amser Dofydd!
Oh'r Haul rhêd—deued y Dydd! 742—754.

Wedi dilyn gyrfa y Patriarch Abraham hyd yma, mae y Bardd yn diweddu yr Ail Ran o'r Cywydd, gyda chyfeiriad at ei farwolaeth ef a'i wraig Sarah:

Yng Nghana'n fad wlad liwdeg
Hunant hwy mewn henaint teg.
Daw tragarog, nerthog Nawdd,
Ion hynod, F'e ni hunawdd:
Bu'n gu nerth, bu'n gynorthwy,
Bu'n dwr, bu'n Dad i'w had hwy!

Hyd yn hyn, mae'n ymddangos fel pe byddai Satan yn llwyddo yn rhyfeddol. Mae dau gyfnod rhyfeddol wedi cymeryd lle, ac yn mhob un o honynt yn ol ymddangosiad pethau, efe sydd fuddugoliaethus. Llwyddodd yn ei ymosodiad yn Eden, i lygru Efa; syrthiodd Adda o'i wirfodd i sefyllfa yr hon oedd yn nes ato na'i fywyd ei hun. Yn mhen canoedd o fly-

yddau wedi hyn, llygrwyd dynolryw i'r fath raddau, fel bu i Dduw nid yn unig eu coepi yn dost, ond eu 'egubo ymaith & dwfr y diluw, i dragwyddoldeb, er puro y ddaear oddiwrth ganlyniadau eu hafiendid echryslawn!

Mae y gwir Arwr heb wneud ei ymddangosiad eto. Rhoddwyd awgrymiad am dano yn moreu amser; adnewyddwyd i Abraham yr hyn a addewid i Adda; ac fel yr elom yn mlaen bydd Amser yn dadlenu ei gylchoedd (*cycles*), ac yn dirwyn amgylchiadau oddiamgylch, nes yn *nghyflawnder* yr amser yr ymddangosa Mab y Dyn.

GWELLIANT.—Yn rhifyn Mawrth, tu dalen 76, llinell 82, rhodder y gair *dadganu* ar ol y gair *nomyn*. Yn rhifyn Ebrill, t. d. 112, llinell 20, yn lle *coed*, darllener *Cdd*. Yn llinell 43, yn lle *dylyn*, darllener *dilyn*. Yn rhifyn Mai, t. d. 133, tua diwedd y ddalen, yn lle *Y Llyn Ddu*, darllener *Y Llyn Du*.

Addysg Cyffredinol.

MUNUDAU GYDA HWN A'R LLALL.

GAN GYMDEITHAS O FFEIRIAID.

I.

Yn y dyddiau hyn, pan y mae ein gwlad mewn argyfwng ag sydd yn ei gwneud yn wrthrych o'r dyddordeb mwyaf i wledydd eraill, a'i gwleidiadaeth yn destun pryder nid bychan i lywodraethau tramor, mae llawer person na chlybuwyd ac na feddylwyd erioed am dano o'r blaen yn gwthio ei hun neu yn cael ei wthio gan amgylchiadau i'n sylw—os nad yn cyrhaedd enwogrwydd trwy weithredoedd a'u banfarwola, eto yn enill iddo ei hun ryw fath o gyhoedduarwydd tros ddiwrnod.

Mae tuedd gref yn y werin bob amser i wneud anghyflawnder a phersonau mewn bywyd cyhoeddus. Hawdd iawn—natural iawn yw i'r farn gyffredin gael ei charmarwain; a mynych y canfyddwn un teilwng yn mhob modd o warogaeth a diolchgarwch y byd yn cael ei adael o'r neilldu, tra y gosodir y *charlatan* fyddo yn ddigon digywilydd i dderbyn y fath anrhydedd—os anrhydedd yw—i eistedd yn y lle goren.

Mae yn amlwg fod y dygwyddiadau a gymerant le yn ein mysg yn barhaus yn effeithio ohwyldroadau mewn *public opinion*, a hyfryd genym gredu fod y mwyafrif o'r cyfnewidiadau hyn er daioni. Mor wahanol heddyw yw llais y wlad am egwyddorion i'r hyn ydoedd ryw dair blynedd yn ol! Yr un modd am bersonau. Mae y rhyfel bresenol wedi dryllio llawer eilun, ac hwyrach wedi codi eraill mor anheilwng yn eu lle. Ond ofnwn na dderbynia aml un o'n dynion cyhoeddus driniaeth mor gyflawn oddiar ein dwylaw ag a dderbynia eg-

wyddorion. Tra y mae pawb yn beirniadu, mae tuedd y natur ddynol i redeg i eithafion y fath fel nas gall un obeithio am feirniadaeth ddiragfarn a chywir. Ac o'r ochr arall, mae cymaint o sothach yn y byd nas gellir ar yr olwg gyntaf wahanu rhyngddo a'r aur pur.

Yn awr, gan fod y rhan luosocaf o bobl y byd yn gweled yn dda chwarae y *critic* mewn cysylltiad a phob peth ac a phawb a ddeuant i'w sylw, yr ydym ninau wedi grasol a dalonus bennodi ein hunain i'r un swydd. Nid ydym yn hollol sior ein bod yn fwy cymhwys na'r miloedd hunan-appwyntiedig ydynt eisoes wrth y gorchwyl. Pa beth bynag am hyny, ymdrechwn gan belled ag y byddo yn ein gallu wneud cyfiawnder a'r cymeriadau at ba rai—gyda ohanad golygydd y *CENHADWR*—y bwrriadwn alw sylw Cymry America. Efyriwn faddenant ein darllenwyr cyn dechreu am bob pechod a gyflawnwn tra yn ceisio eu gwasanaethu, a gobeithiwn y bydd i'r ysgrifau hyn fod yn foddion i enyn i ryw raddau ysbryd mwy ymchwiliadol ynddynt o barth hanes y dyddiau yn mha rai yr ydym yn byw.

—Oherwydd ei fod yn berson yn nghylch yr hwn yr ysgrifenis cryn lawer y dyddiau hyn, treulïwn ein “munudan” cyntaf gydag

ABRAHAM LINCOLN, ARLYWYDD Y TALAETHAU UNEDIG.

Byddwn ni Americanaid yn bostio yn barhaus nad oes yn y wlad hon un rhwystr ar ffordd unrhyw ddinesydd—pa mor isel bynag y bo ei sefyllfa ddechrenol—i ymgyrhaedd at y nod uchaf yn y weriniaeth. Gallwn yn briodol ychwanegu nad oes a fyno talent, nac athrylith, na dysgeidiaeth a llwyddiant mewn sicrhau anrhydedd ac enwogrwydd politicaidd yn America. Nis gallwn gael gwell prawf o wirionedd y ffeithiau hyn—y naill yn gystal a'r llall—nac a gawn yn hanes bywyd y boneddwr a enwasom uchod.

Ganwyd Abraham Lincoln yn Swydd Hardin, Kentucky, ar y 12fed o Chwefror, 1809. Talaeth enedigol ei rieni ydoedd Virginia, o ba le yr ymfudasai ei daid (Abraham Lincoln) a'i dad (Thomas Lincoln) i Kentucky yn y flwyddyn 1780. Ymddengys fod ei rieni, fel y mwyafrif o'r *poor whites* yn y Deheu, yn bobl anllythyrenog. Gallai ei fam ddarllen ychydig, ond nid ysgrifennu: yr oedd y ddau beth hyn yn hollol estroniaid i'w dad. Eto dywedir eu bod yn bobl pur barchus yn mysg eu cymydogion, ac yn aelodau dichlynaidd o gyfundeb y Bedyddwyr.

Pan tua saith mlwydd oed ymddengys i Mr. Lincoln ddyfod yn gydnabyddus a'r ysgoldy;

ond ni pharhaodd y cysylltiad ond am ychydig amser.

Yn y flwyddyn 1816 ymfudodd rhieni yr Arlywydd dyfodol, ac yntau gyda hwynt, i Swydd Spencer, Indiana, ac yma cynorthwysai ein gwron ei dad o gwmpas y fferm yn y dydd a darllenas yn yr hwyr.

Yn mhen tua blwyddyn ffurfiodd Mr. Lincoln gydnabyddiaeth â gwr ieuanc o'r ardal yr hwn ydoedd yn fwy dysgedig na'r cyffredin o'i gymydogion, a thrwy gynorthwyl hwnw daeth cyn hir yn feistr ar y gelfyddyd o ysgrifennu. Trwy hefyd yn fuan wedi hyny gael mwynhau y fraint o fod am haner blwyddyn tan ofal ysgolfeistr, a thrwy astudio yn ddyfal a diwyd o hyd, daeth yn fuan yn feddiannol ar ystor o wybodaeth a'i gwnaeth yn gryn ryfeddod yn mysg ei gydnabod.

Pan yn ddeunaw mlwydd oed flogwyd ef gan gymydog i fyned i New Orleans ar fwrdd *flat-boat* yn llwythog o wahanol nwyddau i'w gwerthu ar lan y Mississippi. Ni ddigwyddodd unrhyw beth o bwys yn ystod ei daith; ac ar ol gwerthu y llwyth am brisiau da, dychwelodd ef a'i gydymaith i Indiana.

Yn y flwyddyn 1880 ymfudodd Mr. Thomas Lincoln a'i deulu i Decatur, Swydd Macon, Illinois. Yn mhen ychydig ymadawodd Abraham a chartref ac aeth i Swydd Menard yn yr un Dalaeth, lle y treuliodd ddau dymor yn ngwasanaeth amaethydd.

Yn y gwanwyn dilynol talodd ail ymweliad a New Orleans—y tro hwn eto gyda *flat-boat*. Ymddengys iddo roddi y fath foddlonrwydd i berchenog y cwoh fel yr appwyntiwyd ef i gymeryd gofal ystordy a melin o eiddo y gwr hwnw yn mhentref New Salem. Yn y sefyllfa hon enillodd Mr. Lincoln baroh ac ymddiried ei gydnabod, ac yr oedd yn bur boblogaidd gyda hen ac ieuanc.

Yn gynar yn y flwyddyn nesaf torodd Rhyfel Black Hawk allan, a galwodd Llywodraethwr Illinois am filwyr. Ymrestrodd Mr. Lincoln yn mlaenaf un yn y pentref lle y preswyliai, ac etholwyd ef yn gadben. Ni alwyd y cwnni i gymeryd un rhan yn yr ymladd—heblaw gyda'r *mosquitos*—ond arosodd Mr. Lincoln gyda'i gatradd hyd derfyn y rhyfel.

Ar ei ddychweliad i New Salem dewiswyd ef gan y Whigiaid fel eu hymgeisydd i gynrychioli y rhanbarth yn Nhy Isaf Deddfwneuthurfa y Dalaeth; ond yr oedd y Democratiaid yn rhy luosog, ac etholwyd ei wrthwynebydd trwy fwyafrif byohan mewn cydmariaeth i'r hyn a fuasai bron bob amser o'r blaen, yr hyn a ddengys boblogrwydd personol Mr. Lincoln y pryd hyny.

Ar ol hyn bu am ychydig amser yn rhyw fath o fafnachydd, ac wedi hyny yn dir-faenr-ydd. Llanwodd hefyd, ond nid yn hir, y swydd o Bostfeistr New Salem.

Yn mis Awst, 1834, enwyd ef eilwaith gan ei blaid yn ymgeisydd am eisteddile yn Neddfwneuthurfa Illinois. Etholwyd ef y tro hwn, a chafodd ei ail-ddewis y tri etholiad dilynol. Yn y flwyddyn 1836, dechreuodd ymarfer y gyfraith, ac yn 1837 ymfudodd i Springfield. Er iddo ennill oryn flaenoriaeth yn y ddau gymeriad, nid ymddengys i Mr. Lincoln hynodi ei hun yn neillduol fel cyfreithiwr nae fel deddfwneuthurwr. Adroddir am weithredoedd o'i eiddo yn y cymeriad blaenaf, y rhai ydynt yn anrhydedd iddo fel dyn yn hytrach nae fel cyfreithiwr; ac yn y cymeriad arall, y peth mwyaf teilwng o sylw yw ei wrthdystiad yn erbyn ffafrio caethiwd y Deheu.

Ar ol cael amrai weithiau ei enwi fel Etholwydd Arlywyddol gan Whigiaid Illinois, etholwyd ef yn 1846 yn aelod o Gydgynghorfa y Talaethau Unedig. Tra yn cyflawni ei ddyledswyddau yn ddiwyd, ac yn pleidleisio ac yn llefaru bob amser o ochr egwyddorion ei blaid, ni chyrrhaeddodd unrhyw safle uwchlaw y mwyafrif o'i gydsaelodau.

Yn 1848 yr oedd Mr. Lincoln yn aelod o'r Gynadledd Whigaidd a bennododd y Cadfridog Taylor yn ymgeisydd am yr Arlywyddiaeth, a llafuriodd yn ddiwyd tros etholiad y gwr haww.

Yn 1849 methodd y Whigiaid ei ethol i Senedd y Talaethau Unedig trwy eu bod yn y lleiafrif yn y Deddfwneuthurfa. Ei wrthwynebydd ydoedd y Cadfridog Shields, yr hwn a enwogodd ei hun yn ein rhyfel gyda Mexico, yn gystal ag yn yr un bresenol.

O'r flwyddyn 1849 hyd 1854 ni thalodd Mr. Lincoln ond ychydig o sylw i faterion cyhoeddus. Yn y flwyddyn ddiweddar, pa fodd bynag—mewn oysylltiad a phobl o wahanol bleidiau, y rhai wedi hyny a alwyd yn Werinwyr—cymerodd ran yn yr ymdrech bwysig yn Illinois mewn gwrthwynebiad i'r blaid Ddemocratiaidd. Llwyddodd ef a'i gydweithwyr yn eu hamcan. Ceisiodd ei gyfeillion ethol Mr. Lincoln i Senedd y Talaethau Unedig; ond yr oedd rhai o aelodau Gwerinol y Ddeddfwneuthurfa yn ei erbyn, ac etholwyd Lyman Trumbull, yr hwn aydd yn awr yn gwasanaethu ei wlad fel Seneddwr.

Yn 1856 yr oedd enw Abraham Lincoln yn mlaenaf ar doeyn etholawl y Gwerinwyr yn Illinois.

Ar yr 2fed o Mehefin, 1858, ymgyfarfu cynadledd Werinol y Dalaeth yn Springfield, ac

unwaith eto enwyd ein gwron yn ymgeisydd am y swydd o Seneddwr y Talaethau Unedig. Ei wrthwynebydd ydoedd Stephen A. Douglas, yr hwn a fuasai yn Seneddwr amrai flynyddoedd, a'r hwn a enillasai iddo ei hun enwogrwydd cenedlaethol trwy ei alluoedd gwleidiadol a'i ysbryd annibynol. Tynodd y dadleuon a ddilynasant cydrhwng y ddau ymgeisydd sylw yr holl wlad. Cyhoeddwyd yr areithian gan newyddiaduron y ddwy blaid o bryd i bryd, ac anaml y cawsom y fraint o ddarlles unpeth o'r fath yn meddu cymaint o wir deilyngdod. Dangoswyd yr ysbryd mwyaf boneddigaidd gan y naill lefarydd tuag at y llall ar bron bob amgylchiad, a theithiasant trwy rhan fwyaf o'r Dalaeth yn nghwmni eu gilydd. O herwydd ymraniad yn y gwersyll gwrthwynebol, etholodd y Gwerinwyr eu tocyn Talaethol, ond ymunodd y Democratiaid yn y Ddeddfwneuthurfa ac ail-etholwyd Mr. Douglas i'r Senedd. Eto enillodd Mr. Lincoln fwy y tro hwn na Mr. Douglas, oblegid bu yr amgylchiad yn foddion i ddwyn y blaenaf i sylw neillduol yr holl wlad, ac yn ddiambieu i'w osod yn ei sefyllfa bresenol.

Ar y 18fed o Fai, 1860, enwyd Mr. Lincoln yn ymgeisydd am Arlywyddiaeth y Talaethau Unedig gan y Genadledd Werinol a ymgyffarfuasai yn Chicago; ac yn mis Tachwedd o'r un flwyddyn etholwyd ef trwy fwyaf ym y Coleg Etholawl o 87. O'r pryd hyny hyd yn awr mae pob gweithred o'i eiddo yn adnabyddus i'n darllenwyr, ac afreidiol i ni enwi yr oll o honynt. Digon fydd nodi rhai o ddygyddiadau pwysicaf ei weinyddiaeth.

Mae yn wybyddus i'r byd pa egwyddorion a ffurfient esgynlawr y blaid a etholodd Mr. Lincoln. Achos bodolaeth y blaid Werinol ydoedd ymdrechion caethfeistri y Talaethau Deheuol i orfodi yr holl wlad i dderbyn eu cyfundraeth feildgedig, a thystia maeeydd gwaedlyd Kansas pa mor ddifrifol a phwysig oeddynt yr ymdrechion hyn. Dangoswyd hefyd yn ystod y gyflafan yn y Dalaeth annedwydd hono pa mor niweidiol ydynt rhyddid ymadrodd a rhyddid y wasg i'r *peculiar institution*, a dangosid cyn hyny yr un peth mewn Talaethau eraill. Natariol gan hyny ydoedd i'r blaid Werinol edrych ar ddiogelwch y breintiau hyn fel o'r pwysigrwydd mwyaf, a chau-fyddwn fod Cynadledd Chicago wedi ymgorffoli yn yr esgynlawr a fabwysiadwyd yr egwyddorion o ryddid personol a hawl pob dinesydd i feirniadu pob mesur cyhoeddus. Etholwyd Mr. Lincoln ar yr esgynlawr yma.

Yn awr, edrychwn pa fodd y saif ein Harlywydd yn wyneb yr uchod. Un o weithred-

oedd cyntaf ei Weinyddiaeth ydoedd nasau trosglwyddo trwy y llythyrdy gopiau o ddau neu dri o newyddiaduron nad oeddylt yn hollol gydweled ag ef yn nghylch y dull o ddwyn yn mlaen y rhyfel. Y rheswm tros hyn, dywedir, ydoedd "angenrheidrwydd milwraidd"—rhyw fath o fwgan brain a ddygid i'r golwg yn bur aml y dyddiau hyny. Afreidiol dywedyd nas gallodd ond ychydig bobl heblaw Mr. Lincoln ganfod pa gysylltiad oedd cydrhwng newyddiadur cyhoeddedig yn ninas Efrog Newydd a'r "angenrheidrwydd milwraidd" yma.

Yn y cysylltiad hwn, gallwn nodi hefyd aml bechodau Gweinyddiaeth Mr. Lincoln yn erbyn rhyddid ymadrodd. Diamheu fod llawer un yn y Talaethau Rhyddion yn dymuno o waelod ei galon lwyddiant achos y Gwrthryfel; diamheu fod llawer un yn teimlo yn alarus o herwydd nas gall yn fwy effeithiol gynorthwyo y caethfeistri i gyrhaedd eu hamcanion; gwyddom yn dda fod llawer o gydymdeimlad yn cael ei ddangos a'r Deheuwyrr gan eu cyfeillion yn y Gogledd o hyd: ond wedi yr oll nis gallwn gyfiawnhau yr Arlywydd pan yr oedd yn llenwi Fort Lafayette a Fort Warren a boneddigion nad oeddylt yn euog o unrhyw gamwedd yn mhellach nac adrodd eu barn am dano ef fel llywodraethwr. Nid ydym ni yn feddiannol ar unrhyw farn uchel am wladgarwch Mr. Vallandigham, o Ohio; ond nis gallwn lai nac edrych ar ei alltudiad fel gweithred anghyfreithlawn ac un yn teilyngu condemnad pob dyn a gâr ryddid.

Dwg enw Mr. Vallandigham o'n blaen weithred arall o eiddo Gweinyddiaeth Mr. Lincoln, sef darn-ddiddymiad y *writ of habeas corpus* trwy yr holl wlad mewn amgylchiadau neillduol. Mewn canlyniad i hyn, dygwyddiad cyffredin ydoedd i ddinesydd gael ei garoharu yn un o Bastilles y Llywodraeth—tra yn hollol anwybodus o ba beth y cyhuddid ef; ac nis gallai mewn unrhyw fodd ddwyn y mater i lys gwladol, lle y caiff y drwgweithredwr gwaethaf brawf teg a chyfiawn oyn y gweinyddir unrhyw gosb arno. Cadwyd llawer fel hyn am fisodd yn rhwym, ac yna rhyddhawyd hwynt—heb y gair lleiaf am eu trosedd—ac nis gallodd neb o honynt eto gael un iawn, un boddlonrwydd. Gair oddiwrth Mr. Lincoln trwy Mr. Seward neu Mr. Stanton ydoedd yn ddigon i garoharu unrhyw berson, a dyna yr unig allwedd a agorai ddor rhyddid iddo. Nis gallasai Ymerawdwr Rwsia ganrif yn ol ddymuno awdurdod mwy perffaith na hyn.

Dyna fel y saif Mr. Lincoln yn hanes y rhyfel bresenol mewn cysylltiad a'r egwyddorion a

nodasom. Gallai llawer un anadnabyddus o gymeriad y boneddwr hwnw, wrth edrych tros y ffeithiau uchod a'u cydmaru ag esgynlawr Cynadledd Chicago, yn dra naturiol ffurfio y farn fod awdwr y mesurau tan sylw yn ceisio ymgyrhaedd at ryw allu ac awdurdod anghyfreithlawn, a bod ei weithredoedd yn rhai perygus i achos rhyddid. Ond nis gellir cyhuddo ein Harlywydd anrhydeddus o unrhyw ddybenion o'r fath. Ni feddyllem ni am unrhyw beth yn debyg am funud. Credwn fod y beiau hyn o eiddo Mr. Lincoln yn ddyledus i'w analluogrwydd meddyliol yn hytrach nac i ddybenion anheilwng.

Ac yma edrychwn ar destun ein bysgrif mewn goleuni arall. Etholwyd Mr. Lincoln gan blaid wrthgaethiwol. Naturiol gan hyny fyddai dyagwyl iddo ddefnyddio pob mantais er diddymu y sefydliad o gaethiwed mewn modd cyfreithlon. Oafodd fantais yn fuan wedi cymeryd meddiant o'r gadair Lywyddol, trwy wallgofrwydd y Talaethau Deheuol yn rhuthro i wrthryfel yn erbyn eu huniawn lywodraeth. Yn ol cyfreithiau rhyfel nid oes gan un blaid hawl ar unrhyw eiddo os gall y blaid arall ei ddwyn oddiarni. Y fyddin orehfygol yw meddiannydd pobpeth a berthynai i'r un orchfygedig. Ni fedda yr ochr wanaf unrhyw iawnderau ag y dylai y gryfaf eu parohu. [*Improvement* ar Chief Justice Taney yn achos Dred Scott.] Pa beth gan hyny yn fwy synwryol nac i ni ddyagwyl i Mr. Lincoln ddefnyddio y gallu a'r awdurdod yn ei feddiant fel Prif Gadlywydd ein byddinoedd a'n llyngesoedd er sicrhau llwyddiant yr egwyddorion neillduol a'i hetholasai? ac oni allasem gredn fod cyfreithiau milwrol yn fwy priodol i dir-iogaeth y gelyn a maes y frwydr nac i ranau o'r wlad gannoedd o filltiroedd i ffordd? Ond nid dyma ddull Mr. Lincoln o ymresymu. Bu mor dyner o'r gwrthryfelwyr ag yr oedd modd iddo fod, ac yn neillduol bu yn ofalus i beidio a gwneud unpeth yn erbyn y sefydliad ar ba un fel conglaen—yn ol Alexander H. Stephens y sylfaenwyd y Southern Confederacy. Symudwyd Fremont o Missouri a Hunter o South Carolina o herwydd eu bod fel eraill yn credu fod yr Arlywydd yn onest yn ei syniadau gwrthgaethiwol, a'u bod yn gweithredu oddiar y grediniaeth hono. Gwir ddarod i Mr. Lincoln ar ol misoedd o ryfela, heb unrhyw lwyddiant o bwys i arfau yr Undeb, gael ei orfodi gan amgylchiadau i gyhoeddi ei Emancipation Proclamation. Yr oedd y wlad yn bur ddiolchgar iddo am hyn ar y pryd, ond buasai yn gymalnt doethineb iddo roddi caniatad swyddogol i'r haul godi dranoeth. Yr oedd

rhyddid y caethion wedi dyfod yn ffaith erbyn hyn, ac ni allasai unrhyw weithred o eiddo y Llywodraeth dafu un rhwystr ar ffordd cyflawniad y gwaith. I'r hwn sydd yn troi calonau dynion y mae yr holl ddioloh am fuddugoliaeth achos cyfiawnder.

Yn fuan wedi Cyhoeddeb Dydd Calan 1868, dechrenwyd ffurfio catrodau o negroaid gan rai o'n cadfridogion. Drwg genym gyfadd-ef na ofynasid caniatad yr awdurdodau gwrthryfelgar i hyn, ac mewn canlyniad tynodd y mesur gryn lawer o ddigofaint am ein penau. Tyngodd ein brodyr Deheuol na thrinent fel caroharor rhyfel unrhyw filwr o waedoliaeth Affricanaidd a ddeuai i'w dwylaw. Y maent wedi cyflawni eu bygythion ar fwy na o un amgylchiad. Y mae genym ryw adgof hefyd am addewid o eiddo yr Arlywydd i amddiffyn pob milwr yn ngwasanaeth y Talaethau Unedig, o ba liw bynag y byddo. Mae ychydig amser wedi myned heibio er dygwyddiad y llofruddio barbariaid a gwaedllyd yn Fort Pillow, ac ni chlywsom hyd yn hyn fod unrhyw gynllun wedi ei fabwysiadu er rhoddi terfyn ar y fath greulondeb ac annynoldeb. Ond gan fod Mr. Lincoln yn symud yn bur araf yn gyffredin, a bod yn bosibl iddo gymeryd rhyw sylw o'r amgylchiad cyn diwedd y flwyddyn, ni bydd i ni ei gondemnio am y peth hyn yn awr.

Fel llawer un arall, pur anaml y mae gwrthrych ein sylw heb ryw *hobby* o'i eiddo ei hun. Er fod y blaid Whigaidd wedi marw er ys llawer blwyddyn, ychydig amser sydd er pan gawsom le i greu fod Mr. Lincoln yn wybyddus o'r ffaith. Yn ddiweddar iawn yr oedd yn dal yn dyn at hen athrawiaethau Henry Clay gyda golwg ar y *Protective Tariff* a'r *Colonisation Scheme*. Dianheu fod Mr. Clay yn wleidiadydd enwog yn ei oes; ond y mae y byd wedi symud cryn lawer er dydd ei angladd, ac hwyrach y gallwn gael testunau mwy teilwng o'n myfyrdod y dyddiau hyn na phrif bethau ugain mlynedd yn ol.

Ymddengys mai y pwnc a dderbynia sylw mwyaf pwysig ein Harlywydd er ys cryn amser bellach yw ail-dderbyniad y Talaethau encilliedig i'r Undeb. Meddyliai pobl yn gyffredin nad oedd ond un anhawader ar y pen yma—gwrthwynebiad byddinoedd y gwrthryfelwyr; ac nad oedd ond un ffordd i symud yr anhawader hwnw—trwy orchfygu y byddinoedd hyny. Ond yma, fel arferol, yr oedd yn rhaid i Mr. Lincoln ymreymu yn ei ddull neillduol ei hun; ac mewn canlyniad cawn ef yn anfon rhyw fath o oruchwyliwr i bob Talaeth lle yr oedd catrawd o filwyr y Talaethau

Unedig, i geisio rhoddi mewn ymarferiad ei ddrychfeddyliau ef ar faterion gwladol. Gall ein darllenwyr weled trostynt eu hunain pa fodd y gweithreda ei gynlluniau os astudiant yn ddyfal sefyllfa cymdeithas yn Louisiana heddyw. Nid ydym ni yn barod i greu fod Mr. Lincoln yn euog o fabwysiadu y mesurau hyn er sicrhau ail-etholiad, fel y myn ei wrthwynebwyr; ond y mae yr holl drafodaeth yn ymddangos yn agored i ddrwgdybiaeth.

Nis gallwn derfynu heb hefyd nodi yr ymdrechion a wneir gan bersonau a bennodwyd i swyddau cyhoeddus gan Mr. Lincoln o blaid ei ail-etholiad. Mae yn fwy na thebyg mai efe a fydd ymgeisydd Cynadledd Baltimore: mewn gwirionedd ni feddylir am neb arall.

Yr ydym yn hollol foddolawn i weithredoedd cyhoeddus yr Arlywydd lefaru trosto fel dyn ac fel gwleidiadwr, ac yn neillduol hanes y tair blynedd diweddar. Gadawn i bob darlennydd meddylgar farnu yn wyneb fleithiau diymwad pa mor deilwng yw o'r anrhydedd ychwanegol a geisia.

CYFLWYNIAD Y FANER.

Ar y 19eg o Fawrth, 1864, ymadawodd y 29ain gat. C. V. (o liw) o'r *Conscrip* Camp gerllaw New Haven, er mwyn ymuno â byddin y Cad. Burnside. Bu amryw o *students* Coleg Yale a'r Seminary o dro i dro am chwech wythnos yn dysgu y milwyr duon hyn ddarllen. Yr oeddynt yn hynod o awyddus am gael dysgu. Cawsom weled o ffrwyth ein llafur y rhai y dysgasom iddynt y llythyrenau ar y dechreu wedi dod i fedru darllen y Testament Newydd—mae hyn yn profi yn deg fod gan y dyn du alluoedd i gyrhaedd addysg pe cawsai fantais, oystal a'r dyn gwyn—ni fuom mewn gwaith mwy difyr erioed. Ar y dydd a enwyd aethom at y *Camp* i'w gweled yn cychwyn. Yr oedd rhai o foneddigesau y dref wedi gwneud baner brydferth, yr hon a gyflwynwyd i'r gatrawd gan y Parch. Dr. Bacon. Efe a safodd ar esgynlawr gan ddal y faner yn ei law, gwnaeth araeth fer, ond pur effeithiol—daliasom beth o honi,—meddai, "Milwyr y 29ain gatrawd, yr ydym yn cyflwyno y faner hardd hon i chwi, er mwyn dangos ein parch tuag atoch a'r achos gogoneddus yr ydych yn awr wedi ymrestru idd ei amddiffyn. Yr ydym yn credu y bydd i chwi anrhydeddu y faner ac yr enillwch i chwi anfarwol glod wrth ymladd os bydd raid o dani dros ryddid a chyfiawnder. Byddwn yn disgwyl pan ddeloeh yn ol drachefn y bydd i chwi ddwyn y faner gyda chwi ---ac heb gael ei halogi gan ddwyllaw bradwyr ein gwlad—dichon na bydd yn edrych mor lân

a chyfan ac yw heddyw-- ond bydd hyd yn oed y darnau drylliog a fo yn weddil yn hardd os bydd buddugoliaeth yn argraphedig arnynt. Yr ydym yn ymddiried y faner i'ch gofal--gan gredu y bydd i chiw rodol eich bywydau i lawr mewn modd anrhydeddus fel mihwyr dewr cyn y ca y *faner* ei annuherchu. Yr Arglwydd a'oh cadwo ynmhob man, a'ch gwneio yn filwyr dewr ac a'ch dygo yn ol eto mewn heddwch--Byddwch wych."

Derbyniwyd y faner gan ddyn nerthol yn nghanol banllefaeu o gymeradwyaeth, yna ffurfiodd y gatradd yn linell hir--gwaeddodd y Mil. Wooster allan, "*Battalion right face.*" yna "*Forward march.*" ac aeth y 29ain gatradd gwirfoddolion duon Connecticut ymaith.

Wrth sefyll i edrych ar gyflwyniad y faner coflasom am y Faner fawr sydd wedi ei chodi i'r holl genhedloedd--mae buddugoliaeth bryn Calfaria yn amlwg ar hon--mae wedi ei lliwio â gwaed yr Oen a laddwyd. Mae yn ysgrifenedig arni, "Heddwch i bell ac agos." Bu yn frwydr galed tuag Edom a Bosrah, ond daeth y cadarn i fyny "a'i wisg yn goch, yn yndaith yn aulder ei rym." Gorchfygodd ei holl elynion. cododd faner i'r holl bobloedd, ac y mae gwahoddiad i bawb ddyfod i ymguddio dan ei chysgod. Mae Iesu Grist wedi cyflwyno y faner i ofal ei bobl yma ar y ddaiar. A ydym ni yn ffyddlawn iddi? A ydym yn ei hanrhydeddu, yn ei pharchu, ac yn caru bod o dani, a'i chodi y'ngwydd y byd? A ydym yn barod i rodol ein bywydau i lawr er ei hamddiffyn rhag cael ei halogi â brad y gelyn? Daw yr holl fyd i anrhydeddu y faner hon yn y man. Bydd "holl deyrnasau" y dddear yn eiddo ein Harglwydd ni a'i Grist Ef!--ni bydd angen am filwyr i fyned i faes y frwydr y pryd hyny--ni bydd galwad am fyddinod i amddiffyn y wlad--"ni ddysgant rhyfel mwyach." Mae y "Sêr a'r Brithresi" yn edrych yn dra hardd pan yn chwifio uwch ben y fyddin, ond mae baner Calfaria yn harddach yn awel trugaredd wrth ben pechadur. Mae y dorf fawr o filwyr wedi eu gwisgo a'u harfogi yn ddestlus yn barod i'r maes, a'r banerau yn chwarae yn y tyner awelon yn hardd--ond bydd golwg harddach ar filwyr yr Oen wedi myned adref a'u gwisgo mewn gynau gwynion--y palmwydd yn eu dwylaw--ac yn canu "Iddo Ef," wedi enill cyflawn fuddugoliaeth "trwy yr hwn a'u carodd." Mae llawer milwr dewr yn colli ei fywyd er bod o dan blygiadau y "*Stars and Stripes,*" ond nid oes neb yn colli ei einioes dan faner Iesu. Pwy sydd barod i ymrestru dan y faner ogoneddus hon? Mae galwad am filwyr i'r maes. Pa le y mae yr ymrestru? Pa

le y mae y gwirfoddolion--y dewrion o galon i gario y Faner?

O dewch, ymrestrwch dan faner yr Iesu,
Mae'r alwad yn uchel ar bawb yn mhob gwlad,
Efe yw ein Tywysog cawn drwyddo archfygu,
A athru'r gelynydd yn lluoedd dan draed:
Bu'n ymdaith yn Edom, gorchfygodd yn Bosrah,
Fe ddrylliodd byrth uffern diangodd o'r bedd,
I'r nefoedd esgynodd pob peth a gyflawna,
Mae'i Faner yn arwain i wynfyd a hedd.

New Haven.

L. WILLIAMS.

DAVID JAMES, A NEW CAMBRIA.

MR. GOL.,—Mae Mr. James fel pe byddai o dan yr *impression* nad oes tir da i'w gael yn New Cambria, Missouri, dan ngain dolar yr erw. Mae yn lled anhawdd gwybod pa fodd y mae dynion yn camddeall ysgrifan plaen ac eglur. Yr ydym wedi dyweyd dro ar ol tro fod prisiau y tiroedd o \$2.40 i fyny. Mae yno dir am ngain dolar yn siwr, ac yn uwch na hyny, ond mae rhyw fanteision neillduol yn achosi fod y pris mor uchel a hyny, a digon tebyg fod y cyfryw dir yn rhatach am ngain na pheth arall am bum' dolar, er fod y naill dir cystal a'r llall. Mae'n amlwg i bob dyn synwryol y gall tir fod yn rhad am gan dolar yr erw, neu ddau cant; neu bum' cant. Y gwirionedd yw mewn perthynas i ogledd-barth Missouri y gellir cael tir da rhagorol, yn barod i'r aradr, am bŵisiau yn gwahaniaethu o ran sefyllfa ac anawdd, am ddwy ddolar a dengain cant yr erw, ac yn codi yn raddol i fyny i ateb amgylchiadau neu ddewisiad pob un. Ceir deg mlynedd o amser i dalu am dano os dewisir; hyny yw, yn mhên dwy flynedd gellir dechreu talu y nawfed rhan, a rhan bob blwyddyn nes bydd y cwbl wedi eu talu. A oes modd i deulu mewn amgylchiadan, heb feddu ond ychydig arian, gael gwell cyflenstru i gael bywiolaeth gysurus, ac ar yr un pryd ddyfod yn raddol heb deimlo braidd unrhyw galedi, yn feddianwyr eu tyddyn eu hunain?—Nid oes ychwaith ond chwech y cant o log yn cael ei godi.

I'r sawl sydd ganddynt ddigon o arian, gallant hwy, ond talu o fewn dwy flynedd, gael y bumed ran yn ol o'r pris credyd hir. Hyny yw, os byddai ffarm yn costio £250 ar gredyd hir, ni chostia, a thalu am dani o fewn dwy flynedd ond \$200 yn unig. Nid ydym ni yn dymuno dweyd dim yn erbyn sefydliadau Cymreig eraill, ond mae'n amlwg i bawb fod manteision y Drefedigaeth Gymreig yn Missouri y cyfryw fel bydd lluoedd yn dyfod yno, drwy rym y ddeddf anwrthwynebol hono, sydd wedi ei phlanu mor ddyfn yn y natur ddynol--hunan lles.

Mae Ffermydd ail law i'w cael yno yn rhad

iawn. Gwelsom pan oeddyd ni yno amryw o honynt am brisiau isel iawn, ac yn fynych yn ddiâu yn ie na phrisiau y Rheilffordd. Mae amryw o'r hen settlers wedi eu digalon, gweled Caethwasiaeth yn cael ei agubo ymaith, ac y maent yn syfud, ac wedi syfud yn mhellach i'r De; rhai o honynt yn myned i wledydd yr aur, eraill yn myned yn mhellach i'r Goglewin, gan eu bod yn teimlo fod poblogaeth yn gwasgu arnynt! Gwelir fel hyn fod manteision i gael Ffermydd yn rhad iawn, neu, a hysaru yn fwy priddol, am isel bria, yn is, fel y dywedasom o'r blaen, na phris tir y Rheilffordd yn fynych. Mae yno ddigon o le, a digon o amrywiaeth i foddio pawb,—ond iddynt wneyd brys. J. M. a W. B. JONES.

1 Park Place, New York.

Barddonol.

CESGLWCH Y BLODAU.

Fel 'roeddw'n i ar foran iach,
Yn difyr rodio ael y bryn,
Canfyddais acw lances fach,
Yn casglu blodau wrth y llyn.
Yn araf ati cerddais i,
Er mwyn cael gwel'd y blodau cain,
Ac hefyd wybod pa'm 'roedd hi,
Mor foreu yno 'n casglu rhai'n.
Gofynais iddi, eneth dloa,
Palham mor foreu wrth y llyn?
Mae eto 'n aros wllth y nos,
Ar dyner ddail y blodau llyn.
Pa beth a wnei, O d'wed i mi,
A'r teg fiodinos hyn yn awr?
Pa beth sydd yn dy gymbell di,
I'w casglu 'n fore gyda'r wawr?
"O Syr," atebai'r fechan deg,
"Rwyf yma'n casglu'r blodau mad,
I wneud a hwynt goronbleth chweg
I wisgo am ben fy mam a'm tad.
'Rwyf i yma'n fore gyda'r wawr,
O herwydd aml iawn y byd,
Ryw rai o'r blodau hardd yn awr,
Yn gwywo ymhell cyn haner dydd.
'Rwy'n casglu rhai o blith y drain,
A'r lleill o fysg y gwellt a'r ehwyn,
Rhaf eraill ydynt hynod gain,
Yn tyfu yma ar lan y llyn.
Mi gaf rai eraill yn yr ardd,
Y lili a'r rhosynau chweg,
Edrychant oll yn berffaith hardd
Pan wnaif a hwynt fy ngh'nullbleth deg.
Mae'r gwlithyn ar eu dall fel swyn
Yn tynu serch fy nghalon i,
Mae megis deigrin Cristion mwyn
Mewn hiraeth am ei gartref fry."
Ddarllenwyd hoff mae maes y byd,
Yn llawn o flodau o bob rhyw,
Eneidiau gwerthfawr aml bryd,
Sy'n marw cyn adnabod Duwl
O cesglwch oll y blodau mân,
Ieuenticid hawddgar byd yn awr,
O cesglwch hwynt yn ddiwahan,
I fewn i gorlan Iesu mawr.
Mae rhaf yn byw ynghanol drain
A chwyn y byd pechodau erch,
O byddwch dyner iawn wrth rhai'n
Lestynwch iddynt ddwyllaw serch.

Mae rhaf yn wael, mewn tloedi'n byw
Heb neb i wrando ar eu llef,
O cesglwch rhafin, fy enaid clyw,
Gwnant beriau yn ei goron E!

Yn fore chwi genhadon heddi,
O ewch i gasglu'r blodau blydd,
Mae aml un yn gwywo i'r bedd,
Yn mhell cyn cyrhaedd haner dydd.

Rieni plant, O cofwch am
Y blodau bach sydd gyda chwi,
Hyfforddiwch hwynt yn fore, a phan
Heneiddiant hwy a'i cofiant hi.

O, cesglwch y blodau tra thynner a dyfant,
Ynghanol erch ddryus bechodau y byd,
Ieuenticid hawddgaraf pob oedran addurnant,
Goronbleth ein Iesu O cesglwch hwy 'nghyd;
O cesglwch y blodau sy'n gwywo gan bechod,
I'r ysgol Sabbathol i'w dysgu yn rhad,
Mae'r Iesu yn galw mae heddyw yn barod,
I'w gosod fel periau yn nghoron ei Dad.

New Haven.

L. WILLIAMS.

AETH ADRF!

Yn namddydd ei oes, y cyfai!l RICHARD M. JONES,
Fairhaven, Vt.

"Bu farw!" A dyna'r oll ddywed
Y geiriau am dano i aml un;
A dyna holl ystyr y frawddeg
Yn ngheirlyfyr y ddacaf a dyn;
Ond wrthym, yn nhyrnefti y synwes,
Llefara rhyw "lais dytaw, main";
A ninau trwy ddaetrau ein galar
A wenwn, gan fwynd y sain!

"Aeth adref!" a dd'wed y llais wrthym
Mewn acen ac laith nidi o'r byd;
A dyna ddywedant am dano
Yn mro anfarwoldch i gyd;
A ninau, os gallwn ond deall
Mai bywyd yw angau a'r bedd,
Ni dd'wedwn "Bu farw!" am dano—
Aeth adref i wynfyd a heddi!

"Aeth adref!" Oedd blentyn y nesoedd—
Etifedd ysbrydol ystad;
Ac yma nid oedd ond pererion,
Ac estron mewn dieithr wlad;
A phan oedd esmwythaf ei lwybyr,
Pan decaf y gwenau y byd,
Ni feddai y ddugar un gwrthrych
I ddenu o'i gartref ei fryd.

"Aeth adref!" Ac nid yn rhy fuan;
Er nad hir, ei ddyddiau 'n y byd,
Oferedd dywedyd i'n cyfai!
Ymadael a ni cyn ei bryd.
Ni alwyd am dano oddi yma
Cyn bod lle i'w llanw'n y nef,
Nas gall'sid trwy'r falch greadigaeth
Gael arall i'w lanw ond efi!

"Aeth adref!" A phan yn gwynebu
Ei hunan ar fro angau du,
Os teimlodd am foment un arwyd,
Am foment yn unig y bu.
Cadd lusern—ei flordd f'oleno—
I'w gynal, angellon ei Dad—
Hyd nes ar ei lygald y ffachlodd
Goleuni a thegwch nef-wlad.

"Aeth adref!" A phan groesodd balmant
Grisiallaid y teg balas fry,
Cyfododd mli myrdd i'w groesawu,
Heb un ddileithr wedd yn y llw.
Na! brodyr oll oeddynt hwy iddo—
Adwaenent ei enw bob un—
A Brawd iddo ef a elsteddai
Ar orsedd y nesoedd ei hun.

"Aeth adref!" Ac yno mae heno;
A boddolawn o'r diwedd yw ef,
Tra crwydra yn nghwmmal rhaf anwyd
Trwy frôydd persawrus y nef:

A mynych mewn melus gyfelliach
Adgofiant eu taith trwy y byd;
A ninau nid ym anghofedig—
Adroddant ein hanes i gyd.

"Aeth adref!" A ninau yn fuan
Fel yntau orphlenwn ein taith;
A buan daw'r amser cychwynwn
I'n siwrnai ddiwedda'r maith:
A phan flyddiwrthym y ddacur,
Pan egyr o'n blaen arall wlad,
Efe'n mlaenaf oll a'n croesawa
I'r cartref lle trig gyda'i Dad!
Efrog Newydd.

J. G.

PENILLION DIRWESTOL.

O! 'r hen ddioden feddwol,
Sy'n d'rysu synwyr dyu;
Mae'n difa 'i holl gysuron,
Mae'n felldith iddo ei hun,
Mae fel hen sarff wenwynig,
Mae'n berygl i neb byw,
I fyn'd yn agos ati
Rhag derbyn marwol friw.
Mae'n chwerau pob melusder;
Mae'n suro pob mwynhad,
Ac yn dolurio telmlad,
O! gwyliwn rhag ei brad,
Amcana attal llwyddiant
Dylanwad talent gref,
Ow! 'r gofid geir oddiwrthi
Mewn eglwys, gwlad a thref.

O! 'r distryw a achosodd
Yr yfed, trwy ein gwlad,
O! ddynion fflowch at Ddirwest,
A gwyllwch rhag eu brad,
Rhag ofn mai yn y diwedd,
Y cewch eich talu i lawr,
'R un fath a'r hen Ddialfol;
I garchar Uffern fawr!

O bob rhyw bechod atgas;
All fod gan ddynol ryw,
Hen fedd'dod ydyw'r gwaethaf,
Peryglaf o un rhyw,
Mae ganddo dafod esmwyth,
A gwenwyn dan ei wraldd,
Mae fel yr oen oddiallan,
Ond oddi fewn fel blaidd.

Mae rhyw addewid werthfawr
Yn ngair ein Duw sydd wir
Yr a'r diota atgas
I ffordd yn llwyr o'n tir,
Ceir gwelod pawb yn sobr
Yn fuan yn nihob lle:
A phawb mewn gwir dangnefedd
Yn tynu tua'r Ne'.

Mae llawer iawn o Gymry
Yn dyfod o'r hen wlad,
A baral oddi calon
I'w hanwyl fam a thad
O achos y diota
A'r meddwl, coeliwch fi,
O! seiniwch yn ddirwestwyr,
Nos da'wch nos da'wch i chw!

Camptonville, Cal. OWEN T. ROBERTS.

ER COF AM Y PARCH. RICHARD J. EVANS,

OLYMPIA, W. T.

Pan yn darllen y CENHADWR
O'r fath deimlad lanwal 'm bron,
Gwel'd eto un o welision Iesu
Wedi gadael ddaear gron,
Tybed, meddwn wrth fy hunan,
Mai Evans Alleghany yw
Yn noswyllo yn awr mor gynar
Wrth ddechreu gweithio dros ei Dduw?
O'r fath ddaloni all'sai wneuthur
Ar ol anturio i anial le,

Argyhoeddi pechaduriaid
A dangos iddynt ffordd i'r ne';
Ond nid felly drefu rhagluniaeth
'Does gennyf hawl i Loll pa'm
Na uniona'r Rheolwr
Y peth gyfrifwn ni yn gam.

Ergyd trwm i'w briod ydoedd
Ei rol 'n y bedd mewn estron wlad,
Ymhell oddiwrth ei hoff berth'nasau
Ymhell oddiwrth ei fam a'i dad,
Ni chwasant sychu 'r chwys i gerdded
Pan angau yn niweidio ei wedd,
Ni chant chwaith y fraint o goll
Deigryn hiraeth uwch ei fedd.

Ond mae hynny 'n gysur iddynt
Y cant eto ei gwrddyd e,
Cododd groes canlynodd Iesu
'R hwn fu farw yn ein lle;
Ca'dd ddane draw oddiwrth ofidiau
All'sai gwrddyd yr ei daith,
Mae gweision Crist yn rhwym o ddyodde'
Os para 'n flyddlon yn y gwaith.

Syndod sydd i ni yn aml
pan edrychwn ar y llu,
O fechgyn dewr yn myddin Iesu
A welwyd yma ac a fu,
Sydd wedi cael eu galw adref
Y'mlodau 'n dyddiau oddiar y llawr,
Gadael gwaith o'n holl i eraill
Rheiny yn llafurio 'n awr.

Cofio 'r wyf am Spencer Lerpwl,
Jones o Ruthin gyd ag ef,
Jones Maentwrog, bachgen anwyl,
Sydd heddyw 'n gorphwys yn y nef,
Thomas Roberts gynt o Turin,
William Charles oedd fawr ei ddawn,
Rhoisant heibio i wisgo'r arfau,
Cyn haner darfod eu prydawn.

Os haul ein brawd a ddarfu fachlud
Yn nhir gwyllt Olympia draw,
Yr Arglywydd godo iddo olynydd
A allf i'w lafur maes o law,
Ac a fedo ffrwyth toreithiog
O'r hyn ag a lafuriodd ef,
Gwnawn ein goreu am ychydig
Cawn oshwys eto yn y nef.

Mrs. JONES, *Racine*,
Hen gyfeilles iddo yn Pittsburgh.

Friend after friend departs
Who hath not lost a friend?
There is no union here of hearts
Which never hath an end.—MONT'Y.

"BYDD BAROD, ISRAEL, I GYFARFOD A'TH DDUW."

Ton "Eifonydd," M. N. & T.

"Dychwel ddyn yn edifeiriol
Dychwel o dy lwybrau gan,
Dydd y cyfrif, dydd aruthrol
Dydd y farn sy'n agoshau;
Gwrando lais cenhadwr heddwch
Dos o faglau twyll yn rhydd,
Gad bydewau a thywyllwch
Rhodia wrth oleuni 'r dydd.

Y mae amser yn prysuro
Mewn buander ar ei daith,
Ar ei aden mae 'n dy gludo
Tu ar Tragwyddolfyd maith,
O flaen Llunlwr y mynyddoedd
O flaen Crewr môr a thir
O flaen Duw a Thad ysbrydoedd
Rhaid it sefyll cyn bo hir.

Gad yn llwyr drachwantau pechod,
A'i bleserau o bob rhyw,
Hardd ymdrwsia bydd yn barod
I gyfarfod a dy Dduw;

Tra bo ynot nerth a bywyd
Rhodia 'n isel gyd ag ef,
Fel y caffot drigo 'n hyfryd
Ger ei fron yn nef y nef."

R. D.

AR FARWOLAETH RACHEL JONES,

Merch Richard a Mary Jones, Oshkosh.

Angau, Angau, och wyt galed,
Fori 'n hanwyl blant i lawr,
Gado pol y rhiaint fyddlawn
I alaru ar y llawr;
Collwyd o Oshkosh yleni
Eneth heini wych ei gwedd,
Rachel Jones a aeth i huno
Ac fe 'i dodwyd yn y bedd.

F'le yn awr yr af i wylu
Pan yn meddwl nos a dydd
Fod 'r un sirol wedi 'n gadael.
Cyrcwyd hi 'r gwely pridd,
Gado 'nol fe all'isid meddwl
Aml-un oedd lai o werth,
Gadael dau o frodyr fyddlawn
A mam i wylu yn ddinerth.

Ei thad feddylodd wrth ei dysgu
Y buasai hon ryw ddydd
Gyda gwaith ac achos Iesu
Yn yr eglwys o lawr fudd;
Ond, O Angau, ti a'i siomast,
Yn ei holl obethion mwy,
Ti a ddygaist ei hoff blentyn,
Iddo ei ti roddast giwy'.

Beth ddywedaf wrth derfynu
Fod ein Rachel wedi ei chladdu,
O Dduw rho gymorth i'w shien!
I fyw yn dduwlol a myn'd ati.

Boed i'w brodyr goffio hyny
Mai'r sawl fo'n parchu Crist a'i garu
Gant y pleser eto i'w gweled
Draw ar fryniau gwlad gogoniant.

W. H. WILLIAMS.

U Genhadaeth.

YR ACHOS CENHADOL TRAMOROL.

O bob achos, yr achos cenhadol yw yr achos goreu a phwysicaf. Er ei sefydlu y daeth Iesu Crist i'r byd ac y bu farw ar Galfaria. Er ei ddygiad yn mlaen cynellir ein byd ni mewn bod. Ei waith yw adferiad dynoliaeth ddirywiedig a'r dyben yw gogoniant Duw. Y mae pob eglwys yn Gymdeithas Genhadol, a phob aelod yn genad Iesu Crist—"Chwi yw fy nhystion, medd yr Arglwydd."

Y mae y Gymdeithas Genhadol Dramorol braidd yn ddisiylw gan ein heglwys. Gwneir rhyw gymaint o sylw o'r *Home Mission*—ond cais rhai eglwys gymorth ganddi a derbyniant hyny pan maent yn alluog i gynnal gweinidog-aeth eu hunain—ni ddylai hyn fod felly.

Y mae yn dda genym fod yr eglwys mor ffyddlon i'r Beibl Gymdeithas. Paham na fyddant felly hefyd i'r Gymdeithas Genhadol Dramorol? Y mae hon yn gymdeithas wahanol i, ac annibynol ar y Beibl Gymdeithas—gwaith y naill yw rhoddi Beibl i bawb o bobl y byd, a gwaith y llall yw rhoddi gweinidogaeth efengyl i bawb o bobl y byd. Am hyny ymddengys i

mi fod y naill mor bwysig a thellwng o gefnog-aeth a'r llall.

Sylwn ar weithrediadau eglwys Cynulleidfaoi Ohio am y flwyddyn 1862. Y mae 26 o eglwys Cynulleidfaoi Cymreig yn Ohio—dim ond 5 o'r 26 a gyfranodd i'r Gymdeithas—21 heb roi dim. Ai tebyg fod un o'r 21 heb gyfarfod gweddi nos Lun cyntaf o'r mis? Nid yw yn debyg—21 o eglwys yn gweddio am i'n Tad nefol galonogi ei blant a llwyddo eu hymdrechiadau, heb roi cent i'w cynal! Profeswn fod gwyर्थiau wedi darfod, ac eto yn gweddio am i Dduw wneud gwyर्थiau! Yr hyn a gyfranodd y pum eglwys oedd 74 dolar a 14 cent. Gwel y *Missionary Herald*. Yn 1863, 4 o eglwys a gyfranodd y swm o 77 dolar a 73 cent, a'r brawd anwyl J. H. Jones, gynt o Columbus, yn awr Delaware, a gyfranodd y swm o \$150. Y mae yn agos i bymtheg cant o aelodau yn y 26 eglwys. Rhaner \$77,78 rhwng 1500—nid yw yn 5 cent a chwarter yr aelod! Nid wyf yn sicrhau eywirdeb cyfrif 1863, am fod un neu ddau rifyn o'r *Missionary Herald* ar goll genyf.

O frodyr a chwiorydd! beth debygwech chwi am hyn? Pa le mae y bai? Nid yw yn benaf ar yr Eglwys, ond ar y gweinidogion; canys fwna yr Eglwys gyfrannu ond gosod yr achos o'u blaen. Nis gwn am un ffordd a sicrha wellhad ein heglwys yn well nag i chwi frodyr a thadau ddwyn y Gymdeithas i sylw yr eglwys, a blaenori mewn cyfrannu eich hunain. Os oes gwell ffordd genych chwi, beddlon wyf fi. Codi yr eglwys at eu gwaith, i gysondeb a hwy eu hunain, yw'r pwnc—oblegid nid oes cysondeb mewn gweddio am lwyddiant yr efengyl heb roi dim, yn enwedig pan byddo rhai o'r gweddiwyr a'u cannoedd a'u miloedd doleri ganddynt. Y mae gweddio heb gyfrannu yn gwrth-weithio trefn Duw, ac angau'r groes; canys bu Iesu farw er dwyn moddion adferiad, sef yr efengyl, i ni. Ai tebyg yw fod gweddio heb roi yn rhyngu ei fodd ef? A wna efo wrando y cyfryw weddiau? Na wna—gwell aros gartref na myned i'r capel i ragrithio, i gellwair a'r Goruchaf—agosau ato a glin a gwefus a'r galon yn mhell oddiwrtho.

W. E., *Syracuse, Ohio.*

Hanesiaeth Gartrefol.

CYFARFOD DIWYGLADOL A SEFYDLIAD GWEINIDOG.

MR. GOLYGYDD,—Anfonwn i chwi yehydig o hanes y cyfarfod a gynaliwyd yn Ashton, Summit Hill, Pa., Ebrill 17, sef Cwrdd Diwygiadol a sefydlu y Parch. Thomas Pugh, diweddar o Alentown, yn weinidog i Eglwys Cynulleidfaoi Ashton a Tamaqua. Trefn y cyfarfodydd oedd fel y canlyn:

Nos Sadwrn, cafwyd dwy bregeth gan y Parchn. Thomas Saint Clairs a Rees Ashland. Boreu Sabboth am 8 cafwyd cynadledd er ym-drin a'r ffordd orea er cynnal cwrdd diwygiadol yn mlaen yn yr amser i ddod.

Am 10, dechreuwyd gan Mr. Rees, Ashland, a phregethwyd gan Mr. Jones, Minersville, ar Natur Eglwys; ac yna awd trwy y dull o sefydlu, a phregethodd Morgans Pottsville i'r gweinidog, a Rees Ashland i'r Eglwys.

Am 2, dechreuwyd y cyfarfod trwy weddi, ac yna neillduwyd llywydd ac ysgrifenydd, a chafwyd areithiau byrion ar yr ysgol Sabbothol gan wahanol gynrychiolwyr perthynol i'r Undeb, a gallwn ddweyd mai da oedd i ni fod yno, o herwydd fod yr Arglwydd yn y canol ac yn ein bendithio. Er fod llawer wedi credu fod y cyfarfod diwygiadol wedi marw, y mae yn dda genyf allu eich hysbysu ei fod wedi bod yn ei wisgoedd goreu yn yr *Hen Fines* unwaith eto, a phenderfynwyd ei fod y tro nesaf i fod yn *Saint Clair*.

Am 6, pregethodd Mr. Thomas, St. Clair, a Mr. Jones, Minersville. Nos Lun, pregethodd Rees Ashland a Morgans Pottsville. Mae yn dda genym allu hysbysu bod y cyfarfodydd yn hynod o dda, a thystiolaeth y gweinidogion a'r gwrandawyr oedd mai da oedd iddynt fod yno. Bydded nawdd y Nef ar yr Undeb a waawd ac ar yr had a hauwyd. Mae yn dymor gwerthfawr arnom, a rhai o'r newydd yn gofyn am le yn ein mysg. I Dduw bo'r diolch.

EVAN E. JONES, *Ysgrifenydd*.

SYMUDIAD GWEINIDOG.

Dymuna R. T. Evans, gynt o Prospect, New York, wneud yn hysbys ei fod wedi derbyn galwad unfrydol oddiwrth yr Eglwys Annibynol Gymreig a ymgynulla yn nghyd yn mhlwyf Delafield, Wisconsin, a'i fod wedi cydsynio â'u cais ac wedi dechreu ar ei weinidogaeth yno. Y cyfeiriad ato sydd fel y canlyn:—Rev. R. T. Evans, Waukesha, Wisconsin.

MARWOLAETH MILWR.

Gwrthrych ein sylwadau ar hyn o bryd yw marwolaeth Corp. JONADAB R. JONES, yr hwn a ymadawodd â'r fuchedd hon yn New Orleans, La., Rhag. 11, 1863. Mab ydoedd i Mr. Rowland J. a Jane Jones ei briod, o Chenoa, McLean Co., Ill. Ymunodd â'r fyddin Awst 21, 1862, gan ymrestru yn Co. K, 94, Ill. Vol. Yr hen Gatrawd a godwyd oll yn yr un Swydd, ac a ymadawodd â Bloomington Awst 25 o'r un fiwyddyn. Cyrhaeddodd Benton Barracks, Mo., y dydd canlynol. Arosodd yn y lle hwnw ychydig ddiwrnodau i gael paratoi gogyfer a gwyn-ebu gelynlion ein gwlad ar faes y frwydr.

Yn gynar yn mis Medi, ymadawsant â'r lle uchod, ac aethant i Rolla, Mo., lle y buont yn

gwersyllu hyd yr 16 o fis Medi, pryd y derbyniasant "orders" i gychwyn tua Springfield, lle yr oeddynt yn diagwyl cyfarfod a'r gelynlion, ond er eu siomedigaeth ar y pryd, ni chawsant y cyfleustra. Trwy yr amser yma, ni chafodd gwrthrych ein cofiant y fraint o fwynhau iechyd da, eto penderfynodd ganlyn y gatrawd, a llawer oedd yn gryfach nag ef a syrthiasant yn ol. Yn fuan ar ol cyrhaedd Springfield, gwellhaodd ei iechyd, a bu yn y mwynhad o iechyd cysurus am fisodd lawer yn ganlynol i hyn, yr hyn a'i galluogodd i wneud ei ran o wasanaeth y milwr bob amser pan alwyd arno. Ymadawodd y gatrawd â'r lle a enwyd uchod ar y 12 o Dachwedd, ac ar ol teithio blin yn ol ac yn mlaen dros fryniau Missouri, aethant mewn gwersyll yn agos i'r byth gofiadwy faes brwydr Wilson's Creek, lle y cwmpodd y dewr Gadf. Lyon yn nechreu y rhyfel. Nid oedd y Gatrawd yma mwy na rhai eraill wedi dyfod allan i gael amser llonydd a hyffryd; felly ar y 3ydd o fis Rhagfyr, 1862, gorchymynwyd iddynt barotoi i deithio tuag Arkansas, lle yr oeddynt yn diagwyl cyfarfod a'r gelynlion, ac nid diagwyl yn ofer oedd ychwaith, canys ar ol teithio blin nos a dydd cyrhaeddasant Fayetteville, Ark., hwyr y 6 o'r un mis, a bore dranoeth symudodd y fyddin tua maes y frwydr waedlyd hono a elwir "Prairie Grove," lle y cymerodd Jonadab ran gyda'r gweddill o'i gydfilwyr yn yr ymladdfa, a daeth allan heb niwed. Nid oedd llonyddwch i ein milwr yma, felly canlynwyd y Rebels i le elwir "Van Buren," ar afon Arkansas, ac yr oedd Jonadab gyda hwynt y tro hwn, fel pob taith arall,—yr oedd yn flin a chaled.

Ymadawodd y Gatrawd ag Arkansas dechreu y fiwyddyn 1863, ac aethant yn ol i Missouri ar ol teithio dros fynyddau a brynau creigiog a thrwy ddwfr a llaid, cyrhaeddasant le yn agos i Rolla, lle y buont yn gwersyllu hyd y cyntaf o Mehefin, pryd en galwyd i fyned i lawr yr afon Mississippi i Vicksburg, lle y cyrhaeddasant ar y 14eg o'r un mis, ac mewn amser i gymeryd rhan helaeth yn ngorchfygiad y lle. Cymerodd Jonadab ran y tro hwn yn mheryglon sefyllfa y milwr, er iddo gwyno ychydig o herwydd iechyd gwael. Ar ol cwmpiad Vicksburg yr oedd rhaid i'r Gatrawd gychwyn eto, felly danfonwyd hi gyda rhai eraill ar ymgyrch i fyni afon Yazoo i dref o'r un enw. Ar ol bod yn llwyddiannus yno aethant yn ol i Vicksburg, ac ar ol bod yno ychydig oriau galwyd hwynt i fyned i lawr yr afon i Port Hudson. Arosodd y Gatrawd beth amser yn y lle, a thra yn y lle cafodd Jonadab ei wneud yn Corporal, pa swydd yr oedd yn llawer mwy addas i'w llenwi na llawer oedd ynddi yn flaenorol.

Yn Awst 18, symudodd y Gatrawd i lawr i Carrollton, yn agos i New Orleans, ac yno y bu hyd ryw ychydig o wythnosau i'w farwolaeth. Pan symudwyd y gatrawd i dref N. O., yr oedd

ei iechyd wedi gwella peth, ac yr oedd tebygol-
rwydd am ei wellhad, ond yn annysgwiliadwy
trodd yn angau iddo.

Tua chwe' wythnos cyn ei farwolaeth, ymad-
awodd ei gatrwd am Brownsville, Texas, a
drwg iawn oedd genym droi ein cefn arno tra
yr oedd yn llafurio dan ei gystudd. Fe ein gor-
fodwyd ni i ffarwelio ag ef gan obeithio yn fuan
ei weled gyda'i gydfilwyr. Ond nid felly "ew-
yllys yr Arglwydd." Cymerwyd ein cyfaill ieu-
anc ymaith yn mlodau ei ddyddiau.

Ond nid oedd Jonadab heb grefydd *Iesu* i'w
gynnal wrth wynebu y byd mawr tragwyddol. O
na, yr oedd wedi gwneud proffes o grefydd er's
rhaf blynyddau bellach, ac er fod temtasiynau
yn gryffon iawn ar droion, i'w droi oddiar y
llwybr, eto yr oedd ei roddiad tra yn y fyddin yn
profi nad oedd wedi gollwng gafael yn y gobaith
a'r hyder oedd ganddo yn yr anwyl Iesu. Yr
oedd yn fawr gan ei swyddogion a'i gydfilwyr
yn gyffredinol am dano, a theimlir ei golled gan
ei gyfeillion ieuainc mewn affau, cystal a llawer-
oedd eraill yn ei hen gartref. Os y bu farw yn
mysg estroniaid heb un o'i berthynasau anwyl
i weinyddu iddo yn ei oriau olaf,—yr un fam
i'w gysuro, yr un tad i'w nerthu â geiriau hy-
derus wrth wynebu glân yr loddionen ddofn,
yr un chwaer anwyl i ollwng dagrau ymadawol
ac i esmwythau ei obenydd, yr un brawd i roddi
y ffarwel olaf iddo, eto yr oedd ganddo beth
oedd gan mil gwell na'r cyfan, yr oedd ganddo
i'w gynnal y "Cyfaill a lyn y well na brawd,"
yr hwn oedd yn abl a pharod i'w gynnal trwy ei
holl gyfyngderau.

Mae rhan farwol yr ymadawedig yn tawel
huno yn nyffryn y Mississippi, i aros caniad yr
udgorn yn y dydd mawr hwnw, a'r enaid wedi
ehedeg at ei Roddwyr.

Cymaint a allaf ychwanegu yw, mae genym
bobsail i greu fod marw wedi troi yn elw iddo.
Heddwch i'w lwch, medd ein henaidd. Yr Ar-
glwydd a gysuro ei anwyl rieni, brodyr a chwi-
orydd yn ngwyneb eu profedigaeth.

In the far off land of the stranger's home,
Where the South winds fan the breath,
Amid lovely flowers and golden streams,
They laid him down in death.

And oft will the stranger's careless foot
Pass the lone and sad spot by,
Nor think of one who came so far
From his native land to die.

Oh! sad was the day and fatal the hour
When his spirit sighed to roam,
When he turned from the dear and sacred joys
That clustered around his home.

A gyfansoddwyd ar ddyddiad ei anwyl rieni
gan ei gefndder, LEWIS C. EVANS,

Co. K, 94th Ill. Vol.

Mrs. Richardson, boneddiges Gristionogol o
Loegr, yr hon oedd arolyges yr ysgol Sabbothol
y perthynai Jonadab ac eraill o'r teulu iddi, a

wnaeth y sylwadau tyner canlynol ar yr am-
gylchiad yn un o bapysau Illinois:

"EDITOR HERALD,—I noticed in your paper a
short time ago an account of the death of Mr. Jon-
adab R. Jones, son of Mr. R. J. Jones of Chenoa
Township, which occurred at New Orleans, Dec.
10th, 1883. Please permit me to say, Mr. J. R.
Jones was for several years a highly esteemed and
exemplary member of the Young Men's Bible Class
in our Prairie Sabbath School. Affectionate and
kind, always in his place and faithful in the dis-
charge of his duties, he was beloved not only by
the members of the School, but by all who knew
him—we may say, none knew him but to love,
none loved him but to praise. In early life he en-
joyed the consolations of religion, and through his
earthly pilgrimage he displayed the beauties and
graces of the Christian character not only in the
Sabbath School and when among Christian friends,
but as we learn from his comrades in arms, when
away from all Christian privileges and enduring
the hardships of a soldier's life.

"It was deeply gratifying to us who knew him
to witness and to hear of his devotion in the cause
of his Redeemer, the subjects he so much loved to
dwell upon and the character of his favorite hymns
he so often used to sing, shows the heavenly frame
in which he lived. But he no longer sings,

'On Jordan's stormy banks I stand &c.'

He has already crossed the Jordan of death, and
although his body lies mingling with the silent
dust on the banks of the Mississippi, his happy
spirit now joins the glorious choir of angels, and
the general assembly and church of the first-born
in heaven in praising redeeming love. We shall
see his face no more on earth, but he has left be-
hind the highest consolation for beloved parents,
and a bright example of early and faithful piety
for the members of the School and the youthful
community. While we mourn his loss from
among us, and lament that the ranks of our School
are again broken, and while we sympathize with
Christian friends in the loss of a most affectionate
and dutiful son, with them we rejoice in the assur-
ance of again meeting him in that happy region
where sin and suffering and parting are no more.
Farewell, then, Christian, brother, friend, until
again we meet thee in the resurrection morn.

"Peaceful be thy silent slumbers,
Peaceful in thy bed so low,
Thou no more shalt join our numbers,
Thou no more our songs shalt know.
Yet again we hope to meet thee,
When the day of life is fled,
Then in heaven with joy to greet thee,
Where no parting tear is shed.'

"Mrs. R., Superintendent."

CYMANFA GYNULLEIDFAOL OHIO.

Cynaliwyd hon eleni yn Syracuse, Minersville,
Pomeroy ac Ironton. Dechreuwyd yn Syracuse
Ebrill 1, a diweddwyd yn Ironton Ebrill 11.
Cymerwyd rhan yn y gwahanol gyfarfodydd
gan y brodyr J. Davies, Radnor; T. Edwards,
Cincinnati; E. Davies, Tynrhos; J. A. Davies,
Silam; J. Lloyd, Pomeroy; J. Williams, (T. C.)

Pomeroy; J. T. James, (B.) Pomeroy; P. Lloyd, (B.) Pomeroy; E. D. Jones, Centerville; D. Price, Newark; W. Edwards, Syracuse; G. M. Jones, Ironton; D. Jones, diweddar o Goleg Delaware, D. D. Williams, Pomeroy; a D. Davies, Parisville.

Cadwyd cynadleddau yn Syracuse ac Ironton; y brawd Davies, Radnor, yn Gadeirydd, pryd y penderfynwyd:

1. Fod y Gymanfa y fiwyddyn nesaf i gael ei chynnal yn rhan Ddwyreiniol y dalaeth, amser a lleoedd ei chynaliad i gael ei benderfynu yno.

2. Fod y brawd Edwards, Cincinnati, i bregethu yn y Gymanfa nesaf ar y *Berthynas sydd rhwng Pechod Adda a'r Hil Ddlynol*.

3. Fod y brawd Price, Newark, i ddarllen Traithawd yn nghynadledd y Gymanfa nesaf ar y *Berthynas sy'n bodoli rhwng Eglwys a'u Gweinidogion*.

4. Fod dymuniad ar y brawd Davies, Parisville, i gyhoeddi yn y CENHADWR ei bregeth ar "*Sanctieiddier dy enw*."

5. Ein bod yn anog pob brawd yn y weinidogaeth o fewn cylch y Gymanfa hon, i anfon o'r hyn lleiaf un Traithawd bob blwyddyn i'r CENHADWR AMERICANAIDD; yn gymaint a'n bod yn credu y byddai hyn yn foddion effeithiol i helaethu ei gylchrediad yn y dalaeth.

Penodwyd T. Edwards, Cincinnati; J. Lloyd, Pomeroy; a D. Davies, Parisville, yn bwyllgor ar sefylla y wlad. Dygasant i mewn yr adroddiad canlynol, yr hwn a gymeradwywyd gan y Gynadledd.

Yn gymaint a bod yr adeg bresenol ar y wlad hon yn un dra phwysig, o herwydd y cyfnewidiadau mawrion sydd wedi cymeryd lle o'i mewn, ac eto i gymeryd lle, nes y gellir dywedyd fod tynged ddyfodol y wlad am oesau yn dybynu ar y cyfeiriad gymera pethau ar y pryd hwn.

Penderfynwyd ein bod yn anog ein cynulleidfaoedd i wresog bleidio egwyddorion cyfiawnder a rhyddid i Ddu a Gwyn yn yr ymdrechfa estaf i ddodol sydd wrth y drws, heb gymeryd eu camarwain gan haeriadau a thwyllddadleuon dynion diegwyddor a diofn Duw y rhai a garent ddarostwng y wlad eto dan iau gormes y caethfeistri; a'n bod yn mhellach yn eu hanog i gydweithredu yn ffyddlaw'n â'r Weinyddiaeth bresenol yn eu hymdrechion i ddarostwng y gwrthryfel.

Ymddengys yn ol yr hanesion a gafwyd yn y Gynadledd fod cariad a heddwech yn ffynu yn gyffredin yn yr eglwys, a bod graddau dymunol o weithgarwch ac egni crefyddol yn bodoli mewn amryw o honynt, ond mai nid rhyw lawer o ychwanegiadau atynt sydd wedi cymeryd lle yn ddiweddar.

Cafwyd cyfarfodydd lled effro a bywiog trwy ystod y gymanfa, a gobeithir fod llusaws o eneidiau wedi cael eu lleshau. Yr oedd yn ofidus gan hawb i'r hen frawd parchus J. A. Davies,

Siloam, gael ei gymeryd yn glaf ar Sabboth cyntaf y gymanfa, a methu dilyn yn mhellach; ond yr oedd pawb yn llawenhau cyn ymadael o Ironton wrth gael ar ddeall ei fod yn gwellhau yn dda. D. DAVIES, Ysg.

Parisville.

CYMDEITHAS FEIBLAIDD REMSEN A STEUBEN.

BARCHUS OLYGYDD.—Feallai y bydd yn dderbyniol gan y cyfryw o ddarllenwyr eich cyhoeddiad ag sydd yn ffyddlon weithwyr gyda'r Gymdeithas Feiblaidd berthynol i Remsen, Steuben a'r cylchoedd, gael clywed am ei gwaith y fiwyddyn ddiweddar (1863), mewn cymhorth er lledaeniad y Beibl yn gartrefol a thramor.

Y cyfanswm a dderbyniolaidd gan y casglyddion oedd \$204.11. Derbyniwyd gan David Anthony, Remsen, \$30, i wneud ei hwn yn aelod am ei oes o'r Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd. Derbyniwyd o deulu y Parch. R. Everett \$15, at y \$15 a dderbyniwyd oddiyno yn 1862, i ophen gwneud Miss Jennie Everett yn aelod am ei hoes o'r un Gymdeithas. A derbyniwyd \$20 gan Elias Williams, Steuben, (yn awr o Floyd) Gobeithio y gwnaiff Mr. W. gyfranu \$10 y fl. nesaf, gael iddo fod yn aelod yr un modd o'r Gymdeithas. Mae rhoddion y personau a enwyd yn gynwysedig yn y swm uchod.

Mae y Gymdeithas yn ei cholled \$12 neu efallai \$14, trwy i ddau gasglydd a gawsant eu henwi yn Prospect fethu neu esgeuluso myned i gasglu yleni. Gwnaeth un yr un fath yno ddwy flynedd yn ol.

Rhoddwyd y swm uchod, sef \$204.11, i'r Gymdeithas Feiblaidd Americanaidd yn New York, Ebrill 5, 1864. Ydwyf,

ROBERT R. ROBERTS, *Trysorydd*.

Remsen, Mai 1864.

ANRHEG I WEINIDOG.

Yn aml iawn y dyddiau hyn clywir y cwyn braidd o bob ardal fod achos Iesu Grist yn isel yn eu plith. Ond nis gwn yn iawn a yw hyn yn deg. Mae yn wir nad oes fawr o waeddi "Beth i wneud am fod yn gadwedig," nac fawr neb o'r newydd yn ymofyn y ffordd tua Seion, dan gerdded ac wylo. Eto os cawn farnu wrth y ffrwythau mewn llawer ardal, yn enwedig dywedaf yn French Road a Penygraig, nid yw mor isel—a dywedir mai "wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt."

Ond heb ymhelaethu dywedaf fod yn weddus i mi gydnabod yn ddiolchgar y ddwy ardal hyn am eu caredigrwydd i mi a'm teulu y tymhor aeth heibio.—Penderfynodd rhai o ardal Penygraig gyfiwyno i mi Anrheg. Cyfarfuant a'u gilydd Mawrth 18, 1864, yn nhy y chwaer anwyl Mrs. Roberts, *Dayton*, i'r dyben hyn, a

chyfranasant yn siriol tuag at fy ngwneud yn gysurus.—Hefyd eglwys French Road a ddanfonasant i mi rôdd hardd—yn gwneud i fyny rhyngddynt y swm o un cant a deuddeg dolar. Mae cael yr arian yn dda—ond mae derbyn ewyllys da y rhoddwr yn well. Yr Arglwydd a fendithio ac a dalo yn helaeth i bob un am ei garedigrwydd i mi fel cenad gwael dros Iesu Grist. Dywed ef ei hun, Os rhydd neb gwpanaid o ddwfr oer i ddisgybl yn enw disgybl ni chyll efe ei wobr—diolchaf i chwi oll â chalon gyne.

EBENEZER SALISBURY.

COFIANTAU BYRION.

MISS ELIZABETH GRIFFITHS, FAIRVIEW, E. N.

Bu farw yn Oshkosh, Wis., Ebrill 7, 1864, Miss ELIZABETH GRIFFITHS, yn 25 ml., 11 mis a 4 diwrnod oed. Merch ydoedd i Griffith ac Elinor Griffiths, Fairview, Cattaraugus Co., E. N. Gan fod graddau o adnabyddiaeth wedi bod genym o'r chwaer ieuanc hon am naw mlynedd a haner yn Cattaraugus, a'n bod wedi cael y cyfle i ymweld a hi yn fynych yn ei misoedd diweddfar rhoddwn ychydig o'i hanes.

Hi oedd yr ieuangaf o wyth o blant, ac fel y cyfryw hi oedd megys Benjamin fychan y teulu.

Hi hefyd oedd nod cyntaf saethau angau yn y teulu uchod. Yr oedd wedi cael ei dwyn i fyny o'i mebyd ar aelwyd grefyddol, ac yr oedd yn un o rodiad diargyhoedd bob amser; ond bu heb arddel y Gwaredwr trwy broffes gyhoeddus hyd yr adfywiad 5 neu 6 blynedd yn ol; pryd hynny llwyf ymroddodd i godi y groes a dilyn Iesu trwy glod ac anghlod hyd y diwedd, ac yr oedd hi yn un o'r deugain a dderbyniwyd gan y Parch. James Griffiths at achos y Gwaredwr yn Cattaraugus, a pharhaodd hyd y diwedd i rodio yn addas i'r efengyl, a'i diwedd oedd mewn tangnefedd.

Tua diwedd Tachwedd neu ddechreu Rhagfyr diweddfar daeth hi a'i chwaer hynaf i dalu ymweliad a'u brodyr yn Oshkosh. Gadawsant eu cartref yn hyfryd a chysurus, nid hir y parhaodd felly arnynt, oblegid cadd Elizabeth anwyd trwm ar y ffordd wrth ddyfod, fel yr oedd i raddau yn wael cyn dyfod yma. Gwellhaodd am beth amser o hyny, ond buan y cymerwyd hi eilwaith yn glaf gan y lung fever, yna gan y darfodedigaeth. Yr oedd ei misoedd diweddfar i raddau yn slomedig iddi, eto treuliodd y misoedd hyny yn dawel a dirwgnach, gan addef mai ewyllys ei Thad oedd ei chystuddio a bod yn ddyledswydd arni ymostwng i'r ewyllys hono. Yr oedd wedi darllen llawer ar y Beibl a theimlai i raddau yn ofidus am bob adeg a esgeulusodd i ddarllen y Beibl—addefai ei bod yn cael cysur mawr yn ei chystudd trwy fyfyrdod ar yr hyn a ddarllenodd. Pan ddywedwyd wrthi nad oedd gan y meddyg addim yn rhagor i wneud er ei gwellhad, ac nas

gallai fyw ond dros enyd fer yn hwy, derbyniodd y newydd gydag ysbryd tawel a digyffro, a dywedodd am i'w brodyr ddanfon at ei thad a'i mam am beidio dyfod i'w gweled am y byddai hi wedi croesi yr afon cyn y gallent ddyfod yma. Trefnodd amryw bethau, a dywedodd i bwy yr oedd ei dillad i'w rhoi ac â pha beth y gwisgid hi i'w rhoi yn ei choffin, a dymunai am i un o'i brodyr fyned gyd a'i chwaer i ddanfon ei chorph i Cattaraugus i'w gladdu. Yr oedd y pethau hyn yn dangos hunan feddiant a thawelwch ei hysbryd yn wyneb marw. Yr oedd yn cofio am eglwys Carmel—coflai gyda hyfrydwch am felusder cynghorion a thaerineb gweddiau yr hen frodyr yno. Soniai am blant y diwygiad y rhai oedd yn cyd ddechreu y daith grefyddol gyda hi, dywedai nas gwyddai pa le yr oedd amryw o honynt yn awr; ond ei bod hi ar orphen ei gyrfa a myned at ei Thad nefol, a'i bod yn gobethio cael eu gweled oll yr ochr draw. Dywedai ychydig ddyddiau cyn marw ei bod yn barod i fyned at ei Thad a'i bod yn awyddus am fyned ato. Gofynwyd iddi, oddiar pa beth y meddyliai fod yr awydd hwnw yn eodi, ai oddiar feithder ei chystudd a mawredd ei phoen neu ynte ryw beth arall? Ei hateb oedd, "Canyis llawer iawn gwell ydyw." Y Sabboth diweddfar cyn ei marw aethum i'w gweled wrth fyned i'r odfa ddeg o'r gloch y bore hwnw. Gofynodd a wnawn weddio am i'r Arglwydd ei chymeryd adref—dywedai ei bod yn barod i fyned a bod ei hiraeth yn cynyddu am hyny. Parhaodd i wanychu am rai dyddiau wedi hyny, ond daliodd i fwynhau tawelwch meddwl hyd y diwedd, ac nid oedd yn gofidio mewn perthynas i'w chyfiwr ei hun; ond er hyny gofidiai yn ddwys oherwydd cyffyrâu eraill yn enwedig ei brodyr, a dyma ei geiriau pan ar lan y glyn, "O na bai William, Griffith a John yn ceisio Gwaredwr i'w heneidiau." Dywedodd ddiwrnod neu ddau cyn marw wrth sylu ar yr hyn oedd o'u blaen:

'Rwy'n nesu at ochr y dwr
Bron gadael yr anial yn lân,
Mi glywais am gonewest y Gwr
A groesodd yr afon o'm blaen, &c.

Fel hyn gorphenodd y chwaer ieuanc hon ei gyrfa mewn llawenydd—bu farw yn bell o gyrhaedd ei thad a'i mam, ond bu farw yn yr Arglwydd, hunodd yn dawel y 7fed o Ebrill, a bore yr 8fed cychwynwyd ei chorph tuag adref i'w gladdu. Aeth ei brawd a'i chwaer a'r ysgrifenydd i'w danfon yno.

Cyn cychwyn oddi yma darllenodd a gweddiodd Mr. Neyr un o ddiaconiaid yr eglwys Gynulleidfaoel Seisnig yr hwn hefyd yn fynych a ymwelai â hi yn ei dyddiau diweddfar. Anhawdd ydyw darlunio teimlad y chwaer oedd yn fyw wrth ddilyn corph marw ei chwaer tuag adref, ac y mae yn hawdd i ni farnu ei bod yn dra gwahanol wrth ddychgwelyd yn ol i'r hyn

oedd wrth ddyfod yma. Anhawdd hefyd ydyw darlunio ei theimlad ar noswaith y 10fed pan yn myned gyda chorff ei chwaer i dy ei thad a'i mam, a diau genyf pe gallasai ddweyd dim gan wylo y buasai yn dweyd fel hono gynt, "Ni elwch fi Naomi ond gelwch fi Mara." Claddwyd rhan farwol yr ymadawedig ar y 13. Gweinyddwyd cyn cychwyn o'r ty gan yr ysgrifenydd Salm 13: 26, a'r Parch; W. Thomas yn Saesneg Preg. 7: 2. Rhoddwyd y corff i orphwys yn y fynwent sydd ar dir Mr. Hugh H. Jones. Dywedwyd ychydig wrth y bedd gan yr ysgrifenydd a'r Parch. W. Thomas, a gweddiwyd gan y Parch. J. Williams, T. C. Canwyd hefyd cyn ymadael oddiwrth y bedd.

Oshkosh, Mai 2, 1864. H. PARRY.

MRS. CATHARINE WILLIAMS,

Priod Mr. William Williams, jr., West Branch, phwyf Lee, enydd Oneida, N. Y.

Yn myd y siomedigaethau yr ydym yn byw, ac er amled y maent yn ein cyfarfod, er hyny maent yn methu a'n llwyr ddiddymu oddi wrth ymddigedig gormod mewn braich o gnawd. Mynych y mae ein disgwyliadau yn diflanu mewn tareth, a seiliau ein gobaith yn cilio fel cwmwl. Felly y bu yn marwolaeth ein chwaer Catharine Williams,—yr oedd fel diffoddiaid canwyll i lû o gyfeillion a pherthynasau.

Mereh ydoedd i'r Parch. John D. ac Elinor Jones, Remsen, Oneida Co. Ganwyd hi yn Dolgellau, Meirionydd, Awst 23, 1836. Pan oedd hi rhwng tair a phedair blwydd oed, symudodd ei thad a'r teulu oll i'r America, a sefydlasant yn Steuben,—ac wedi rhai blynyddoedd symudodd Jones a'i deulu i weinidogaethu yn Freedom, swydd Cattaraugus. Yn y flwyddyn 1850, pan oedd gwrthrych ein cofiant o gylch 14, beddyddiwrdd hi gan ei thad, ar broffes o'i fydd yn Mab Duw, yr hon broffes a gadwodd yn ddiysgog hyd derfyn ei bywyd. Pan symudodd y teulu yn ol i Oneida, rhoddodd hi ei llythyr yn Capel Isaf, Steuben, ddeuddeg mlynedd i'r mis hwn (Mai).

Pan yn ddeunaw mlwydd oed, priododd Mr. Wm. Williams, jr., y pryd hwnw o ardal Penymynydd, Steuben, yr hon briodas a fu yn gysur i'r ddau, hyd oni ysgarwyd hwy gan angau, yr hyn a gymerodd le 28ain o Ebrill diweddfaf, pan ydoedd hi yn 27 mlwydd ac 8 mis oed i'r diwrnod.

Dyoddefodd gystudd trwm ond byr tua dwy wythnos. Er pob cymorth meddygol ni allent eestyn ei bywyd ddim yn hwy. Y Llun canlynol cludwyd ei chorff i'r gladdfa yn French Road, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur galarus, gan y Parch. Ebenezer Salisbury ac Edward Humphreys.

Yr oedd y chwaer hon yn meddu ar lawer o rinweddau, ac y byddai yn werth i bawb o

honom fod yn byw i fyny a hwy. Yr oedd bob amser o dymmer dawel a charedig, ac yn cydymdeimlo â phawb yn eu trallod, fel pe ei hunan yn goddef, a'r canlyniad oedd bod serch ei thad a'i mam a'i phriod, a phawb o'i chydabyddiaeth yn ymg'lynu ynddi, fel yr oedd yn amhosibl ei datod, heb i'r galon deimlo 'r clwyf i'r byw; er hyn gadawodd hwy yn ol a dau blentyn amddifad o'r fam fwyaf gofalus. Yr oedd yn gynhes o blaid gwaredigaeth y caeth, ac yn llwyr argyhoeddedig nad yw y Beibl ddim yn cefnogi caethiwd. Wedi clywed rhyw feddyg yn yr ardal pan yn ymweled â'i thad, amser yn ol, yn awgrymu yn wahanol, sylwai wrth ei thad—"Fy nhad, os yw y Beibl yn cefnogi caethiwd nis gall mai Duw yw ei awdwr—gwaith dynion ydyw—nis gall fod y Duw sanctaidd yn cefnogi y fath beth." Fel aelod yn eglwys Iesu Grist, yr ydoedd yn un dawel a di-derfysg, ac ni chafodd yr eglwys un gofid o'i hachos. Hefyd yr oedd yn ddi ysgog, er pellder y ffordd ac er hudiadau cyfeillion, a chroes wyntoedd, daliodd ei haelodaeth, heb wyro oddi wrth yr hyn a gredai oedd wirionedd yr efengyl.

Yr ydoedd hi a'i phriod wedi penodi y diwrnod iddo ei hebrwng i ymweled â'i mam yn Remsen. Ond pan y tarawyd hi yn sal, dywedai "Wel dyma stop i fyned i weled fy mam, gallai mai wyned yno i fy nghladdu y byddaf," ac felly y bu; y diwrnod penodedig yr oedd ei chorff yn cael ei hebrwng i'r gladdfa.

Er fod yr affechedd mor drwm, nes yr oedd i raddau yn dyrrysu ei synwrau, er hyn cafodd fod Iesu Grist yr hwn a broffesodd yn abl i'w chysuro yn adwy gyfyng marwolaeth. Gofynai ei thad iddi a oedd yn nesu at Iesu Grist. "Ydwyf," meddai, "ac y mae yntau yn nesu ataf finau hefyd." Pan oedd yn nesu yn nes i'r glyn, swm tonau yr afon bron a'i hatal i glywed lleisiau ei chyfeillion, a tharth y dyffryn yn tywyllu ei golwg, gofynai ei thad, "fy ngeneth bach, a wyddost ti pwy ydwyf?" "Fy nhad," meddai hithau. "Wel, ni allaf fi wneud fawr iti fel tad yn awr, mae genyt Dad gwell na fi, onid oes?" "Mi fydd genyf yn fuan," meddai. "Y mae genyt yn awr, onid oes?" "Oes yn wir." A'r peth olaf allodd ddweyd pan ofynodd ei thad, "A wyt ti yn meddwl y cai di dy gadw?" "Ydwyf," meddai. "Pa fodd, fy merch anwyl?" "Trwy Iesu Grist, mae ef wedi gwneyd digon i fy nghadw filoedd o weithiau pe byddai eisiau." Yna aeth y chwaer anwyl yn rhy bell i lais tad na mam na phriod na phlant i'w chyrhaedd; ond yr oedd yr Archoffeiriad ffyddlon yn ei harwain yn mlaen i'r orphwysfa dawel, o swm pob stormydd. O na byddai y tro galarus yn rhybudd i'w phriod a phawb o honom i 'mofyn am grefydd mewn bywyd ac iechyd, fel y byddo marw pan delo yn elw i ni.

E. HUMPHREYS, Steuben.

MR. WILLIAM PRICE, ST. CLAIR, PA.

Mr. Wm. PRICE oedd fab i Rees ac Ann Price, gynt o Bant-teg, swydd Forganwg, D. C. Ganydd ef yn y flwyddyn 1815. Treuliodd ei amser yn Nghymru hyd y fl. 1833, pryd y daeth ei rieni a'r teulu oll i'r America, pan oedd efe tua 18 ml. oed. Buont am ychydig yn Pottsville, ac yn Minersville, ac oddiyno i St. Clair, lle y treuliodd y rhan fwyaf o'i oes yn y byd sydd yr awr hon. Darfu i'n hanwyl frawd gael ei fendithio & rhieni da a duwiol, y rhai sydd gwedi myned adref er ys blynyddau i fwynhau eu gwobr. Dywedir am ei fam ei bod yn un o'r chwiorydd goreu a fu yn y byd erioed—fod ynddi ragoriaethau arbenig. Mae gryn deimlad yn St. Clair hyd yn awr wrth gofio am y ddau Gristion anwyl, sef Rees ac Ann Price. Mae amryw o'r plant gwedi eu claddu, fel nad oes yn aros ar ol yn bresenol ond un mab a dwy ferch pa rai sydd yn grefyddwyr hardd. Yr Arglwydd a'u bendithio â phob gras angenrheidiol i fyw er ei ogoniant tra yn y byd.

Mae'n llon genym ddweyd i'n hanwyl frawd ymuno â chrefydd er yn foreu. Cafodd ei dderbyn yn aelod o'r eglwys Annibynol yn Pant-teg gan y Parch. P. Griffiths, Allt Wen, a pharhaodd gyda'r gwaith hyd y diwedd. Saeroedd ein brawd wrth ei alwedigaeth, a gweithiodd yn galed, efallai yn rhy galed i ateb ei gorff gwan; ond trwy fod yn ddiwyd, daeth i feddiant o gyfoeth mawr iawn. Yr oedd ganddo waith glêr er ys blynyddoedd ac yr oedd yn cadw store fawr, un o'r mwyaf yn St. Clair; fel ag yr oedd yn ddyn pwysig mewn perthynas â masnach, ac fe deimlir colled ar ei ol. Ond er ei holl gyfoeth cadwodd gras ei afael ynddo, fel na ddarfu iddo anghofio ty ac achos yr Arglwydd.

Yr oedd ein brawd yn un ag oedd yn dechreu yr achos Annibynol yn St. Clair, a bu yn aelod cyson ac yn ddiacon parchus yn yr eglwys hono hyd ei fedd. Gwelodd lawer o gyfnewidiadau gyda'r achos yn y lle hwn; llawer o fŷn'd a d'od, fel y mae'n bod yn aml yn y wlad hon, rhai yn d'od ac aros am ychydig ac yn gadael yn fuan, ond yr oedd Price gwedi ymsefydlu mewn ystyr naturiol a chrefyddol hefyd. St. Clair oedd ei gartref ef yn mhob ystyr o'r gair. Fel dyn a chymydog yr oedd yn hynaws ac yn garedig i'r eithaf. Fel crefyddwr yr oedd yn meddu ar dymher heddychol bob amser. Er ei fod yn ddiacon yn yr eglwys, eto nid oedd yn honi blaenoriaeth, nac yn meddwl mai gydag ef yr oedd pob awdurdod eglwysig fel y myn rhai blaenoriaid gredu. Nid oedd un amser yn codi mewn cyfeillach fel un fuasai am ddangos fod holl bwys yr achos yn crogi arno ef; byddai gryn waith i'w gael i ddweyd dim; ond pan y dywedai byddai yn dweyd i bwrpas. Yr oedd ein brawd yn un tyner iawn o genhadau hedd. Nid oedd byth yn caru briwio eu teimladau a'r wy siarad yn fach am danynt. Un mawr am

heddwch oedd Price, ac un da ydoedd hefyd i gadw heddwch. Fe ga eglwys fechan St. Clair golled fawr ar ei ol mewn llawer ystyr; ond yr wyf yn credu ei fod ef gwedi cael enill mawr ei hun. Nid ydym am i neb feddwl ein bod yn tybio ein brawd yn berffaith. Na, yr ydym yn credu nad oedd ef mwy nag eraill yn berffaith, ac nid oedd yn gallu bod yn y moddion wythnosol mor gyson ag y buasai yn hoffi bod, ag y buasai yn hoff gan ei frodyr iddo fod. Nid yw ei briod yn deall yr un gair o Gymraeg, y mae yn aelod gyd a'r Seison, a'r plant o herwydd hyn yn cael eu dwyn i fyny yn yr iaith hono; ond er y cwbl glynodd ef yn ddi-ysgog yn ei eglwys ei hun hyd y diwedd.

Nid oedd ein brawd yn meddu ar iechyd ond canolig er's blynyddau. Dydd Sadwrn yr 2il o Ebrill aeth i edrych y gwaith fel y byddai arferol—daeth tuag adref y prydawn yn bur glaf, aeth i'r gwely, ac ni chododd o hono nes cael ei gario i'w dy rhagderfynedig. Cafodd gystudd trwm am wythnos gyfan. Sadwrn y 9fed tua'r un amser ag y cadd ei daro yn glaf y terfynodd ein hanwyl frawd ei oes yn y byd sydd yr awr hon, yn 49 ml. oed. Dydd Mawrth canlynol casglodd tyrfa luosog at y ty, er myned a'i ran farwol i'r gladdfa yn Pottsville. Gweinyddwyd yn y ty ganddau offeiriad yn Seisonaeg a'r ysgrifenydd yn Gymraeg, ac wrth y bedd gweinyddwyd gan yr offeiriad yn ol defod eglwys Loegr. Felly gosodwyd ein brawd yn y bedd hyd fore'r codi. Gadawodd briod a 4 o blant, brawd a dwy chwaer i alaru ar ei ol. Yr Arglwydd a'u bendithio oll fel perthynasau. Traddodwyd pregeth angladdol yn y Capel i dorf luosog nos Sabboth y 24ain gan y gweinidog.

DANIEL D. THOMAS.

MR. WILLIAM JONES, PENYGRAIG, REMSEN.

Ebrill 22, yn Penygraig, Remsen, E. N., o'r gwddf-bydredd, yn 74 mlwydd oed, bu farw yr hen bererin, WILLIAM JONES; mab ydoedd i John a Mary Jones (Ysgaw Bach) Llanfarllrhys, sir Garnafon, G. C. Ymfudodd i'r America yn y flwyddyn 1818. Ymbriododd ag Elinor Davis yn y fl. 1832. Bu iddynt ddeg o blant, 8 o ba rai sydd heddyw yn fyw. Ymunodd a chrefydd yn y fl. 1847 a pharhaodd yn ffyddlawn hyd y diwedd, ei ofid mawr oedd na fuasai wedi dechreu yn gynt. yr oedd yn dad a phriod-tyner, ac yn gymydog o'r fath oreu. Byddai pan elwid ef i weddio yn y cyfarfod gweddi fel yn cael rhyw ollyngdod—yr oedd yn hawdd gwybod ei fod yn awyr y nef. Oddeutu blwyddyn yn ol bu tro nodedig yn ei feddwl—pan ar ei liniau yn y capel yn gweddio tybiai fod rhyw un yn dweud wrtho, "Ni cholli'r mo honot byth." Coffhaai am y tro yn y Society ar ol hyny, ac wrth gyfeillion amryw droion. Yr Arglwydd a fyddo yn llon'd ei addewid i'r weddw yn ei thrallod a'i chyfyngder—ac i'w blant amddifaid

—ac a godo ryw rai i lanw y cylchau sydd yn cael eu gwneud yn eglwys Penygraig. Ni bu ef yn cwyno ond saith diwrnod. Cafwyd meddyg, ond y cwbl yn ofer. Bu farw. Claddwyd ef yn mynwent Penygraig—gweinyddwyd i dyrfa o gyfeillion galarus gan y brodyr Evan Morris, Morris Roberts, ac Ebenezer Salisbury.

UN O'I GYMFDOGION.

Wele eto un yn rhagor
O ffyddloniaid eglwys Dduw
Wedi gadael byd o odd,
Wedi gadael tir y byw,
Croesi wnaeth yr hen Iorddonen
Yn llaw 'r Iesu 'r Cyfaill eu,
Yr enaid fry i fynwes Abr'am
A'r corph yn wael i'r ddaear ddu.

Gorphwys, anwyl frawd, a hun
Yn y distaw dywell fedd,
Hyd nes bloeddla yr Archangel
Tyr'd yn awr cal fyw mewn hedd,
Ti gal ganu Haleliwia
Byth heb dewi iddo ef,
Am dy oleih oddiwrth dy felau
Am dy ddwyn i fyw i'r nef.

Ein colled ni sydd iddo 'n elw
Yw tystiolaeth pob yr un
O'r frawdoliaeth a'i hadwaenai
Ei fod yn ffyddlon dduwiol ddyn,
Ei gyfeillion a'i berth'nasau
Mwy na wylwch ar ei ol,
Ond ymdrechwech fod yn barod
Cyn del angau idd eich nol.

ELIZABETH.

BEDD-ADAIL

Y Prach. D. R. JYNKINS, diweddar weinidog yr Eglwys Cynulleidfaol Newark a Granville, yn Monwent y Cymry ar y Welsh Hills, ger Granville, Ohio.

Er's ychydig dros flwyddyn yn ol (oddïar wir barch a chariad at enw a chofiadwriaeth eu diweddar weinidog) penderfynodd eglwys New-ark a Granville osod Bedd-adail (*Monument*) o faen Marmor, i ddynodi llanerch ei orphwysfa. Dewiswyd Mr. Isaac Hughes gan eglwys Granville a Mr. David Owens gan eglwys Newark, i weithio allan y penderfyniad. Bu y ddau yn ffyddlawn i'w hymddiried. Casglasant \$158.00. Pwrcaswyd y Maen, a thalwyd y swm uchod am dano. Y mae y Golofn yn deilwng o Gôf-adail unrhyw ddyn; yn addurn i gladdfa y Cymry, ac yn brawf oesol o deimlad da a haelioni y ddwy Gynulleidfa. Dymuna Mrs. Jynkins, gweddwr yr ymadawedig, gydnabod yr holl gyfranwyr, gyda gwir deimlad o ddiolchgarwch. Hefyd, y mae yn dymuno diolch drosti ei hun, a'i merch fechan amddifad, am yr holl haelioni a dderbyniodd, mewn pob dull, gan nifer fawr o garedigion, yn yr ardaloedd hyn er dydd ymadawiad ei hanwyl briod, a'i dymuniad didwylly iddynt ydyw, (fel Naomi gynt) "Gwneled yr Arglwydd drugaredd â chwi, fel y gwnaethoch chiwi â'r *maro* ac â minau."

Y mae yr ymddygiad uchod yn esiampl deilwng i'w hefelychu gan eglwysy eraill sydd yn y cyffelyb amgylchiadau. Nid oes niwaid mewn addurno beddau y Prophwydi, os na bydd hyny

yn fwrriadol yn cael ei wneuthur i ddirmygu y Prophwydi byw, yr hyn na wnaed gan yr eglwys hyn, yn yr ymddygiad canmoladwy uchod.

Newark.

DAVID PRICE.

GAIR AT Y CYHOEDD.

Dymuna'r eglwys Gynulleidfaol Ashland, Pa., hysbysu y bydd y Parch. T. D. Rees i ymweled â rhai rhanau o Bensusylania yr wythnosau dyfodol, er dileu y ddyled sydd yn aros ar y capel. Teimla'r eglwys yn wir ddiolchgar i bawb a gydymdeimlant â ni yn yr ymdrechfa ddiweddar, er cael ein capel yn rhydd o'r ddyled hir-barhaol sydd wedi bod yn nychu yr achos trwy y blynyddoedd yn y lle hwn. Ymrwymwn fel eglwys i at-dalu y cyfryw eglwys fydd yn galw heibio i ni dan y cyffelyb amgylchiadau. Arwyddwyd dros yr eglwys, J. JAMES.

Ebrill 25, 1864.

GANWYD,

Mawrth 29, yn Tamaqua, Pa., merch i David ac Elizabeth Thomas—gelwir ei henw ELIZABETH.

PRIODWYD,

Mawrth 9, yn ei dŷ ei hun yn Newark, O., gan y Parch. David Price, Mr. DANIEL EVANS a Miss MARY JAMES, merch henaf Mr. Watkin James, y ddau o ardal Granville.

Bydded iddynt ddyddiau dedwydd
Diwaradwydd drwy yr oes,
Na ddoed cwmwl dros eu hanedd,
Byth na chwerwedd cur na chroes,
Bydded iddynt blant rhinweddol,
Bywyd duwiol ar y daith,
Cydorphywso gaffont hefyd
Oll ar dir y mwynfyd malth.—DINORWIG.

Mawrth 12, yn Syracuse, O., gan y Parch. W. Edwards, FRANCIS THOMAS ac ELIZABETH LONG, y ddau o Syracuse.

Mawrth 15, yn yr un lle a chan yr un gweinidog, JOHN S. WILLIAMS o Mnersville, O., a MARY JANE VAUGHAN o Syracuse.

Mawrth 26, yn Brady's Bend, Pa., gan y Parch. David R. Davies, Mr. THOMAS HUMPHREYS a Miss SARAH ROSSER, y ddau o'r lle uchod.

Ebrill 9, yn nhŷ Mr. John Evans, Bradford, Pa., gan y Parch. Thos. Thomas, EDWARD WILLIAMS, mab y Parch. S. A. Williams, a RACHEL LEWIS, eill dau o Bradford.

Ebrill 20, yn Delbi, Ohio, gan y Parch. James Davies, Mr. ROBERT R. ROWLANDS a Miss MARTHA M. JONES, y ddau o blwyf Radnor, Delaware, Ohio.

Ebrill 27, yn Chicago, Ill., yn nhŷ John Davis, ysw., gan y Parch. Moses Williams, Mr. DAVID JONES a Miss RUTH THOMAS, ill dau o Chicago.

Ebrill 30, yn Paddy's Run, Ohio, gan y Parch. J. M. Thomas, JAMES SCOTT, ysw., a Mrs. MARY C. JONES, y ddau o'r lle uchod.

Mai 2, yn Utica, gan y Parch. E. S. Davis, y Parch. L. DAVIS (brawd i'r gweinidog oedd yn gweinyddu) diweddar o Attica, a Mrs. LOUISA F. ADAMS o Utica.

Mai 15, yn yr Addoldy Cynulleidfaol Cymreig yn Granville, O., gan y Parch. D. Price, tad y briodferch, yn cael ei gynorthwyo gan y Parch. J. Williams, Harrison, Mr. HENRY D. CORDRAY o Newark, a Miss MARY E. PRICE.

Mai 11, yn Utica, gan y Parch. W. Rowlands, D. D., Mr. ELLIS E. ELLIS a Miss CATHERINE ROBERTS, y ddau o Utica.

Mai 16, yn New Hartford, gan y Parch. E. C. Curtis, Mr. J. W. JONES o Utica a Miss JOHANNAH G. BARNUM o New Hartford.

Mai 18, yn Utica, gan y Parch. James Griffiths, Mr. HARRISON W. ELMER a Miss MARY ANN JAMES, y ddau o Bridgewater, E. N.

Mai 19, yn Utica, gan y Parch. P. H. Fowler, D. D., Mr. CHARLES C. SHAVER a Miss MARY L. EDWARDS, y ddau o Utica.

BU FARW,

Mawrth 9, 1864, yn Paddy's Run, Ohio, Mrs. ELIZABETH MORRIS, yn 74 ml. oed. Ganwyd hi yn Llanbrynmair Cymru; ei rhieni oeddent Evan a Margaret Rowland. Ymunodd mewn priodas a David Morris o blwyf Llanerfel, a bu iddynt 11 o blant. Y mae 6 o honnynt wedi marw, a 5 yn fyw. Bu un o'r meibion farw yn ngwasanaeth y llywodraeth, tua dwy flynedd yn ol. Ymfudodd i'r wlad hon 35 mlynedd yn ol. Bu yn aros am ychydig amser yn Whitesboro, ger Utica. Claddodd blentyn yno, a bu Golygydd y CENHADWR yn gwneidd yddu yn y gladdedig. Symudodd wedi hyn y'r ardal hon, lle y preswyllodd hyd ei marw. Bu ei phriod farw tua 12 mlynedd yn ol, a syrthiodd holl ofal y teulu mawr arni hi. Trwy ymdrech, a diwydrwydd, dygodd hwynt i fyny yn barchus. Ymddengys iddi gael ei derbyn i gymdeithas y seiat yn Llanbrynmair, ond nis gall ei pherthynasau nodi yr amser. Ymunodd a'r eglwys hon Ion. 4, 1835, a bu yn aelod ffyddlon hyd ei bedd. Ni chafodd ond cystudd byr. Cymerodd anwyd trwm, a chymerodd twymyn asaf ynddi, ac, er ei bod wedi ei bendithio ag un o'r cyfansoddiadau cryfaf, eto darfu am dani mewn ychydig ddyddiau. Yr oedd ei phoenau yn rhy drymlon iddi allu adrodd ei phrofiad yn ei dyddiau olaf. Ond dywedodd ddigon ar fomentau gwahanol i brofi fod ei rhagolygon yn ei pherthynas a byd tragwyddol yn berffaith glir. Ac, yn wir, pe na fuasai hi wedi gallu dweyd dim, yr oedd ei bywyd cyffredin a'i phrofiad mewn iechyd yn ddigon i dori pob dadl o berthynas i'w chlyfwr. Cafodd lawer o grocsau trymlon i'w cario ar ei thail, ond dygodd hwynt yn ddaclus trwy gymorth gras y nef. Gwerthfawrogi foddion gras yn fawr lawn yn yr iaith Gymraeg. Hyd y nod pan fyddai yr hyn yn oer, y nos yn dywyl, y flordd yn mheli, a neb yn gwmni, eto nid oedd neb yn fwy cyson na Bettl Morris. Cyngorol bawb i geisio crefydd mewn iechyd. Y gwasanaeth diweddarfa a wnaeth dros ei Harglwydd oedd cynghori un o'i pherthynasau i "geisio crefydd yn ddiocedl"—"ei bod yn talu y flordd yn rhydiau yr afon." Gwelnyddodd y Parch. J. M. Hughes, Venice, yn y gladdedig, yn absenoldeb y gweinidog. Heddwch i'w llwch, a benhith ar ei pherthynasau. J. M. THOMAS.

Mawrth 14, yn Spring Green, Wis., EVAN, mab Evan D. Evans a'i briod yn un flydd a thri diwrnod ar ddeg oed. Claddwyd ef yn mynwent Spring Green. Pregethwyd yn y ty a gweinyddwyd wrth y bedd gan y Parch. W. F. Phillips.

Mawrth 16, wedi hir nychdod mewn darfodedig-aeth, (yr hwn a ddioddodd yn dawel) Miss MARY ELIZA, unig ferch Mr. Josiah Davies, ger Newark, O., yn y 18fed flyddyn o'i hoedran. Hebrwyngwyd ei gweddillion marwol i'r bedd wrth ystlys ei mam yr hon a gladdwyd er's llai na blwyddyn yn ol yn y *New Cemetery*, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. David Price.

Mawrth 23, wedi byr a phoenus afiechyd, yn 11 ml. oed, JANE, merch Thomas a Mary Rees, Newark. Y dydd lau canlynol, ymgasglodd tyfa lusoosog i'w hebrwng i dŷ ei hir gartref. Gwnaeth y Parch. David Price ychydig sylwadau cysuroi cyn cychwyn y corph o'r ty, oddiwrth Matt. 9: 24. Ac acherchodd y Parch. Joseph E. Davies, y dyfa wrth lan y bedd, yn mynwent y *Welsh Hills*. Y mae tad yr ymadawedig yn California er's yn agos i ddwy flynedd. Bu farw eu merch Ann yn 14 ml. oed ar ol ei ymadawid ef, yr hyn, gyda marwolaeth anlgwyliadwy Jane, sydd bron a llethu meddwl y

fam drallodus. Bydded i'r Arglwydd ei chysuro hi gyda'i phlant bychain, a dychwelyd ei hanwyl briod a thad ei phlant yn ol yn iach ac mewn heddwch.

Mawrth 24, yn Racine, CATHARINE ANN PUGH, merch i David ac Elizabeth Pugh, ac wyres i'r diweddar Arthur Pugh. Ei hafiechyd, y diptheria; ei hoed 5 ml. a 5 mis. Yr oedd yn blentyn hynod o garnaldd a henaldd fel yr oedd pawb o'i chyd-nabod yn ei hoffi yn fawr. A mawr oedd disgwyl-lad y rhieni cael ei chwmmi yn hwy, ond nid felly y bu. Cawsant esboniad ar ranau pwyseg o'r gair sef "Nid fy meddyllau i yw eich meddyllau chiwi, ac nid eich fyrd ddi chiwi yw fy flydd i." Hefyd dywedodd yn effeithiol "Rhaid i'r Arglwydd wrthi," a rhaid i chwiltiau fyw hebdi o hyn allan. Cofwn fel rhieni "mai rhan a ddygir" yn aml yw hyd yn oed ein plant; gochelnw rhag rhoddi gormod o'n serch arnynt. Claddwyd ei rhan farwol y 25 o Fawrth. Gwelnyddwyd yr ysgrifenydd wrth y ty ac wrth y bedd. C. D. JONES.

Penillion ar ei marwolaeth.

Er pan ein rhieni yn Eden a bechodd A'r dyn o'i orseddfuinc oruchel a gwmpodd, Mae'r ddedryd obhy y'nglŷn wrth ddynolryw Yn cyhoeddi o hyd, "gan farw y byddi farw."

O'r ochain a'r galar, a'r mynych ruddfanau

A glywir yn aml yn d'od o aneddau

Rhieni yn hebrwng rhai anwyl i'w priddo

Gan wyl fel Rahel, does modd eu cysuro.

O cofwch, rieni, nad wermotd yw'r cyfan,

Mae melysder i'w ganfod y'ngwaelod y cwpan,

Os rhoisoch eich Cath'rine i'r beddrod mewn an-Calif eto gyfodi yn fl godidocach. [mharch.

A'i gwisgoedd yn ddysglaer mor wryned a'r eira

A gliriwyd yn ganallid y'ngwaelod y Messiah,

Y'ngwmmi mil miloedd angylion, seraphlaid,

Yn canu Hosanna i'r Iesu bendigaid.

Racine.

CHRISTIANA E. JONES.

Ebrill 5, yn Oshkosh, Wis., RACHEL HANNAH JONES, yn 9 ml., 10 mis, 3 wythnos ac 1 diwrnod oed. Merch ydoedd i Richard a Mary Jones gynt o Remsen. Ei hafiechyd oedd y diptheria. Godd-fodd gystudd trwm am bythefnos, a therfynodd yn anguol iddi. Yr oedd yn blentyn afudd i'w rhieni ac wedi ei dwyn i fyny yn y gwyllach grefyddol a'r ysgol Sabbathol, a mynych yr adroddai ranau o'r Beibl yn y naill a'r llall o'r manau a nodwyd. Hon oedd unig ferch y teulu sydd hedyw mewn galar dwys, a'r pedwerydd o'r plant a gollasant ar wahanol amsrau trwy weinidog-aeth angau. Claddwyd hi yn mynwent yr Arllybwyrr yn y Settlement wrth ochr brawd bycan iddi yr hwn fu farw 4 blynedd yn ol. Gwelnyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd oddiwrth 2 Samuel 12: 23. H. PARRY, Oshkosh.

Ebrill 9, o enynfa'r ysgyfaint, yn La Prairie, ger Emerald Grove, swydd Rock, Wis., Mr. ROBERT JONES yn 44 oed. Yr oedd yn enedigol o Lansaint-fraild, Maldwyn, G. C., lle y bu byw nes symud i'r wlad hon tua 15 mlynedd yn ol. Syrthiodd ei goelbren, ynghyd a thri o frodyr a'u teuluoedd, i'r man a enwyd; y rhai, ynghyd a gwaig a 7 o blant ydynt mewn dwys alar o herwydd ei goll. Trwy ddiwydrwydd a chynllid, cododd o sefyllfa gweith-iwr cyflog, i fod yn dyddynwr parchus, a gadawodd ei deulu mewn amgylchiadau tra chysurus. Yr ail anaaf ar ol ymfudo i'r wlad hon, pan yn dyrnw f'd cymydog, teimlodd angen ac awydd neillduol i fynyed at orsedd gras, taflodd i lawr ei fust, ac aeth i'r pentwr gwellt i dywallt ei galon yn ddifrifol ger bron Duw mewn gwddi. Pan ddychwelodd adref, dywedodd wrth ei wraig ei bod yn llawn bryd i geisio tregaredd, a thrwy ei hewylsgar gydsyniad, dechreuodd alw ar enw'r Arglwydd yn y teulu, yr hyn ni roddodd hebllo mwyach tra fu byw; ac mae'n gysur meddwl, fod ei ail fab, tua yn 14 oed, yn llanw ei le yn hyn. Ni fu ei anwyl briod ac yntau yn hir ar ol yr amgylchiad a gryb-wyllwyd, cyn ymuno a'r eglwys Gynulleidfaoi yn Emerald Grove, y pryd hyn dan ofal y Parch. W. F. Curtiss, a chafodd y fraind o fod yn ffyddlon

hyd angen, ac aeth i dderbyn coron y bywyd. Addas sylwi, fod cysylltiad agos rhwng yr edifeiriol daflaid a wnaeth o hono'i hun at draed yr Iesu ar y crug gwellt a'r curo dwylo o orfoledd a arferodd ar ei wely anghu. Deallodd un noson fod y wraig yn ofni o herwydd gerwindeb yr hin, na ddeual nebi'w wyllo, dywedodd: "gwnewch gore gellwch y noson hon, oblegid dyma'r olaf imi ofyn y fath wasanaeth." Ac felly y bu. Ni raid chwaneu fod yr ofnau hyn yn ddisail. Dranoeth, sef y dydd y bu farw, dywedodd yn siriol: "Cawn gwrdd ar ol hyn, Mary fach,—gwnewch eich gore i ddwyn y plant i fyny." Felly ar ol ysgwyd llaw â'r teulu, a'r gwyddoddolion oll, ymadawodd yn dawel gan bwyso ar Iesu a'i law. Priodol oedd sylw y mab hynaf, turg 16 oed, pan gynnwyd ef i fyny d'i'r rhyfel: "Yr wyf wedi rhestru'n barod i fod yn *Home guard* i fy anwyl fam." Boed Duw Israel fod yn Home guard iddo yntau, a'r teulu oll, yw gwir ddyuniad un sy'n meddu hawl i dywallt deigrn gyda'r llawas a dywalltwyd er cof am gyfaill fyddlon a diragrith. RICHARD MORRIS.

Allen's Grove, Mai 16, 1864.

Ebrill 25, yn Cincinnati, Ohio, JOHN FREMONT JONES, mab i Mr. John F. Jones a Mary ei briod, yn ddwy flwydd, pum mis ond un diwrnod oed. Ei glefyd oedd y frech goch a'i heffithian. Claddwyd ef y 26, a gweinyddwyd yn y gladdigaeth gan y brodyr T. Edwards, a H. Powell. O am barodwrdd i'r un ardal ddedwydd.

Ebrill 11, yn Radnor, Ohio, y chwaer grefyddol ieuanc, ANN THOMAS. Ganwyd hi Awst 4, 1842, felly yr ydoedd yn agos 22 mlwydd oed. Mor bell ag ydym yn gwybod, hi a dderbynwyd yn aelod eglwysig yn Radnor, O., gan y Parch. R. Powell. Daeth â llythyr cymeradwyaeth yma i Cincinnati, a bu yn aros yn ein mysg rai blynyddau yn ddiddolur i ni fel eglwys. Ni ddarfu i'r ysgrifenydd glywed dim allan o le am dani erioed, fel aelod crefyddol. Byddai yn dawel a siriol iawn i ddwyfod i foddion gras. Yr oedd un peth ynddi ddarfu godi peth ar fy meddwl ar droion, sef, carai roddi ei llaw i mi, a gofynai yn siriol "pa fodd yr oeddwn?" Nid wyf yn meddwl iddi beidio a gwneud felly pan y gallai gael cyfie. Mae gwelod rhai felly yn siriol, yn falm i'r meddwl yn aml. Aeth ar ymweliad a'i ben gartref i Radnor, cymerwyd hi yn glaf ymhen rhai dyddiau ar ol dychwelyd at ei theulu gan y frech goch; ond ryfodd, trodd y clefyd yn angau lldi. Claddwyd hi yn Radnor, a gweinyddwyd yn y gladdigaeth gan y brodyr R. Powell a D. Prichard. Clywsom iddi fyned adref yn ddedwydd mewn gobaith am fywyd gwell. Yr ydym yn anfon y llinellau blaenorol i'r CENHADWR, ar gais y perthynasan galarus. T. EDWARDS.

Ebrill 13, yn agos i Siloam, Ohio, yn 8 mis a 18 diwrnod oed, HANNAH ELIZABETH, plentyn E. G. Evans a'i briod. Claddwyd hi yn monwent Nebo—pregethwyd ar yr achlysur gan y Parch. D. C. Thomas (B.)

Dagrau hallt dywalltwyd nawr
Ar fedd ein Hannah fach,
Er bod ei choroph yn llwch y llawr
Mae'r enaid fry yn iach.

Bryn y Faner, O. CHRISTOPHER BACH.

Ebrill 18, yn Camptonville, Cal., yn 45 ml. oed, ein hanwyl frawd Wm. E. ROWLANDS, mab i'r diweddar William Rowlands o'r Hendy, Llanfair-pwllgwyngyll, Mon. Daeth torf luosog i dalu iddo y gymwynas olaf trwy ei hebrwng i dŷ ei hir gartref. Cariwyd y rhan farwol i'r Capel Cymreig a chyfarhodd yr ysgrifenydd y gynulleidfa oddi wrth Job 16: 22, "Canys pan ddol ychydig flynyddoedd yna mi a roddaf lwybr a'r hyd yr hwn ni ddychwelaf." Gadawodd briod a baban yn nyffryn galar i hiraethu ar ol priod bynaws a thad tyner. A hyfryd genyf ddywydd nad ydynt yn tristau fel rhai heb obaith o adgyfodlad gwell, oherwydd yn ol pob tystiolaeth o'i elldo bod ei fywyd wedi ei guddio gyda Christ yn Nuw, a phan yr ymddengys Crist bywyd y Cristion ymddengys yntau gyd ag ef mewn gogoniant. Yr oedd wedi taflu ei goelbren i blith pobl yr Arglwydd pan yn Mon er's 26

o flynyddoedd yn ol—wedi rhoddi blodau ei ddyddiau yn ngwllan Crist mewn cysylltiad a'r T. C. Yr oedd ein hanwyl frawd yn feddianol ar ddawn gweddi melys neillduol, ac yn ganwr peralidd, a theimlir colled fawr ar ei ol, yn neillduol fel arweinydd y gân yn yr eglwys Gymreig yn y lle hwn. Gofynais iddo ychydig ddyddiau cyn ei farw, pa fodd yr oedd yn teimlo o ran ei feddwl?

Ei ateb oedd, "Pob peth yn dda—gwaeid y groes yn sylfaen fy ngobaith—Iesu Grist yn bob peth." Yna adroddai ddarn o benill,

"Os boddi raid mi foddaf
Yn ymyl Salem lân."

"Yr wyf yn Credu Duw ar ei air heb ameu dim, ac yn ymbwyso ar ei addewidion. Os marw o'r cys-tudd presenol byddaf yn fuan yn canu ar delyn aur y nef, wedi gadael pob peth dalarol. Rhyfedd i Dduw garu pechadur fel fi. Rhyfedd, rhyfedd yw trefn Gras!" Dywedais, nid rhyfedd i'r bardd ganu

O ryfedd drefn gyfryngol,
Trefn iachawdwriaeth Duw,
Trefn wych i ladd fy mhochod
A'm cadw i'nau yn fyw.

Torodd i lefain, "Diolch i Dduw! Gogoniant." Yr oeddwn bob dydd y dyddiau olaf y bu yn fyw yn cael y fraint i ddarllen rhan o air yr Arglwydd, a chyfarach gorsedd gras wrth erchwyn ei wely, a'r bore diweddfaf y bu fyw yr oedd yn gorfoleddu yn nhrefn gras Duw i gadw pechadur colledig. O mor hyfryd oedd gwrandio arno ac edrych ar y Cristion yn cael buddugoliaeth, yn cyfarfod brenin dychryniadau tau ganu a gorfoleddu yn ngras y nef, pan yn cerdded yn araf i lan afon yr Iorddonen, a chanol dydd aeth yn rhy bell i'r dyfroedd i ni allu ei glywed yn llefaru mwyach, a bu yn hynod dawel hyd 5 o'r gloch y prydnewn pryd y tynwyd lleni amser rhyngon a chodwyd lleni tragwyddoldeb, pan y gwelodd beth oedd y byd ysbyrdol yn ei sylweddolrwydd a'r etifeddiath dragwyddol, yr orphwysfa sydd eto yn ol i bobl Dduw. Fy ngweddi ar Dduw ydyw, marw wnelwyf o farwol-aeth yr uniawn, a bydded fy niwedd fel yr elldo yntau, a gobeithio y caiff y rhai sydd wedi eu gadael i golli dagrau y fraint i fyw bywyd dwioll, fel y byddo marw yn elw tragwyddol llydnt ac y bydd rhagluniaeth dyner ein Tad yn parhau i'w llywytho a helanethrwydd o fendithion tymhorol a chymorth ei ysbyrd i gydnabod ei law yn mhob peth ac i allu dweyd, Bendigedig fyddo enw yr Arglwydd.

WM. O. WILLIAMS.

Ebrill 28, yn anedd ei dad a'i fam ger Delphos, Allen Co., Ohio, TIMOTHY, mab i'r Parch. James Davies a'i briod, yn 17 fl. ond dau diwrnod oed, wedi ei daro ar ei ochr aswy gan y parlys mud er'a wyth mlynedd a phedwar mis. Ni ddwyddodd un gair wedi hyny. Cafodd gantoeid lawer o'r hyn a elwir *convulsive fits*. Meddyllasom yn aml mai yn un o'r rhai hyny y byddai farw. Effeithiodd y rhai hyn yn ddwfn iawn ar ei gyfansoddiad. Bu dan foddion meddygol oddiwrth Professor Mussey, Cincinnati, dros yspaid dwy flynedd a chafodd lawer o gyfferi oddiwrth feddygon eraill, ond yn hollaw i'w dyddiannus i'w grythan. Penderfynasom er's rhai blynyddoedd ei fod yn anobeithiol am wellhad yn y fuchedd hon. Daeth yn alluog i gerdded ychydig, ond nid oedd yn alluog i borthi ei hun yn gyflawn dros yspaid yr holl amser y bu yn glaf. Dichon na byddai yn gallineb i mi ddwydd llawer am rinweddau y bachgen bach pan oedd yn iach; ond gallaf ddwydd ei fod wedi derbyn galluoedd cryfion. Yr oedd ei gof yn dra helneith i gynwys hanesion yr hen Testament. Yr oedd yn dysgu yn dra chyflym, ac yr oeddym wedi meddwl y buasai yn codi i lanw rhyw gylich pwyysig o ddeffnyddioldeb. Ond nid ein ffyrdd ni yw ffyrdd yr Arglwydd, ac nid ei feddyllau ef yw ein meddyllau ni. Yr oedd Timothy yn ymddangos yn debyg fel arfer hyd o fewn i wythnos i'w farwol-aeth, wedi hyny gwanychodd yn gyflym, ac am bump o'r gloch bore y dydd a enwyd uchod ehedodd ei ran anfarwol at Dduw yr hwn a'i rhoes ef, ac yr ydym yn hollol hyderus na ddylem dristau megis eraill y rhai nid oes ganddynt obaith. Mae

genym bob sicrwydd fod pump bachgen bach o'n teulu wedi ehedeg o fyd y cystudd mawr i fyd y gwynfyd pur. Ein rhwymau a'n braint ni yw ym-foddioni i'w drefn ef, er mor groes i'n teimladau ydyw, ac ymddiddffyn yn fwy llwyr oddiwrth wrthychau darfodedig, a bod yn barod i fyned i mewn gydag ef i'r briodas i gyduno ag anwyllaid y nef i glodfori yr hwn a'n carodd ac a'n golchodd oddi wrth ein pechodau yn ei waed ei hun. Y Parch. Griffith Griffiths oedd yn cynorthwyo eglwys Gomer ar y pryd, a gweinyddodd yn dra difrifol yn y gladdedigath. yn y tŷ ac wrth y bedd; a'r Sabboth canlyniol am 2 o'r gloch yn Leatherwood anerchodd y gynulleidia oddiwrth i Bren. 17: 17—24. Ei dad, JAMES DAVIES, *Radnor*.

Mai 1, yn Manaw. Floyd, E. N., o'r darfodedig-aeth, yr anwyl chwaer Mrs. JANE JONES, priod Mr. Hugh C. Jones, tua 39 ml. oed.

Mai 21, JOHN, mab hynaf y Parch. E. Davies, Waterville, E. N., yn bum' mlwydd oed. Yr aflechydd dinystriol a gymerodd y bachgen bach hawddgar a deallus hwn ymaith ydoedd diptheria. Ni fu yn afaach ond un wythnos. Gweinyddwyd yn y gladdedigath gan y Parch. T. D. Hunt, Waterville, a'r Parch. James Griffiths, Utica. Y mae un arall o blant Mr. Davies yn wael iawn dan yr un aflechydd, ac y mae Mrs. Davies ei hun wedi ei gwanychu yn fawr wrth weinyddu ddydd a nos ar ei hanwyllaid. Dymunir i'r hwn sydd yn noddfa yn amser trallod fod yn gysur llydnt yn eu cyfyngder. JAMES GRIFFITHS.

Mai 11, yn Utica, y Parch. Chauncey D. Goodrich, capelydd diweddar y Neuadd Dalaethol yn Utica, yn 62 ml. oed.

Mai 4, yn Utica, o enynfa yr ysgyfaint, Mr. E. W. DAVIES, yn 35 ml., 1 mis ac 11 o ddyddiau oed.

Mai 18, yn Prospect, N. Y., y Parch. S. D. GARDNER, yn 56 ml. oed.

Y brwydrau yn arswydd.—Mae y brwydrau wedi trymha'u y mis diweddarfu tu hwnt i ddim a gymerodd le eto o ddechreu y rhyfel. Blaenoriaid y gwrthryfel, yn canfod eu hachos yn gwanhau a'r gyfundraeth dros yr hon y codasant arfau bradwrol yn debyg o ddyrysu, a'r "*Southern Confederacy*" mewn enbydrwydd, ydynt yn ymagnio mewn creulonderau yn fwy nag erioed eto.

Byddin y Potomac yn croesi y Rapidan.—Tua dechreu y mis sef dydd Mercher, Mai 3, byddin y Potomac a groesasant y Rapidan mewn tri man ar bontydd Pontoon heb wrthwynebiad. Dygodd hyn hwy i gymydogath gwerylloedd Lee.

Lee yn ymosod ar ein byddinoedd.—Dranoeth ar ol croesi y Rapidan daeth Lee a'i luoedd allan o'u hymguddfeydd yn y *riste pits*, cyn i Grant a Meade a'u cyd Gadfrn. allu trefnu eu lluoedd i'r gâd, a bu ymladd caled y dydd hwn a'r dydd canlynol—weithiau yn ochr yn enill ac weithiau y llall—y lladdfa yn fawr o'r ddwy ochr, carcharorion yn cael eu cymeryd a'u hadgymeryd—a miloedd yn cael eu dwyn ymaith oddi ar y maes yn glwyfedig.

Lee a'i luoedd yn encilio.—Nos Wener cafodd Lee fod ei fyddin yn cael ei dryllio mor arswyddol fel y dechreuodd gilio. Dydd Sadwrn dilynwyd ef, a'r dydd hwnw a thranoeth bu brwydr galed eto a chelanedd fawr ger Neuadd Spottsylvania, a Lee eto yn cilio yn ol tua ei amddi-

ffynfeydd ar y North Anna, a'r fyddin arall yn ei ddilyn.

Y chwyfedigion a fudwyd i Fredericksburg. a dywedir fod pob ymgeledd a gofal am danynt a ellid yn yr amgylchiadau yn cael ei ddefnyddio—y nifer yn lluosog, dim llai na 40,000—dobarth helaeth o'r rhai hyn a'r clwyfau yn gydmariaethol ysgafn, ond llawer yn ddwfn ac angeuol. Mudir y clwyfedigion mor gyflym ac y gellir i Alexandria, Washington, a manau eraill.

Y gwlawogydd yn Virginia.—Trefnodd rhagluniaeth yn dyner i wlaw trwm ddiagyn yn nghymydogath yr ymladdfa fawr yn Virginia—ac aeth y llaid mor ddwfn fel nas gallai y byddinoedd symud o'u lle am dri neu bedwar o ddyddiau, yr hyn a roddodd i'r byddinoedd lluddiedig ychydig seibiant i orphwys.

Wadsworth wedi ei ladd.—Y Cadf. James S. Wadsworth o'r dalaeth hon a laddwyd yn y frwydr fawr yn anialwch Virginia ddydd Gwener, Mai 6. Cafwyd ei gorff, ac mae wedi ei gladdu yn ei gartref yn Geneseo, N. Y. Y Cadf. John Sedgewick o Connecticut hefyd a laddwyd mewn eiliad yn y frwydr hon.

Croesi y North Anna.—Ddydd Llun, Mai 28, croeswyd y North Anna gan fyddin y Potomac, a bu ysgarmeision celyd rhyngddi a byddin Lee, ond dim brwydr gyffredinol.

Amddiffynfeydd Lee yn gedyrn rhwng y North a'r South Anna.—Mae byddin Lee mewn amddiffynfeydd a ystyrir yn dra chedyrn rhwng y ddwy afon, y North a'r South Anna, a thebygol yw y bydd ymladdfeydd mawrion eto cyn y cilia Lee i warchgloddiau Richmond.

Gair diweddar oddiwrth y Cadf. Grant a hysbysa na bu ei golledion mor fawr mewn lladd a chlwyfo a charcharu ag a ddatgenir yn y Papyrau.—na bu yn y cyfan dros 20,000. Hysbysa hefyd ei fod wedi derbyn adgyfnerthion i'w fyddin o tua 25,000 ar ol y brwydrau diweddar, ac y mae yr adgyfnerthion yn dyfod i mewn yn barhaus.

Butler a Beauregard.—Rhan o'r cynllan mawr, dan arlywyddiaeth cyffredinol y Cadf. Grant, i gymeryd Richmond a rhoi terfyn ar y gwrthryfel, ydyw yr ymosodiad trwy y Cadf. Butler ar y dde i Richmond, tua Petersburg a Fort Darling, tra y mae Grant a Meade yn gweithio at yr un ddinas ddiofrydedig yr ochr ogleddol iddi yn nghymydogath Spottsylvania a'r afonydd S. a N. Anna. Bu brwydro caled rhwng Butler a Beauregard yn y manau a enwyd—heb ddim eto yn gwbl derfynol o un ochr.

Y Cadf. Sherman yn nhalaeth Georgia.—Rhan eto o'r un cynllan at roi terfyn ar y gwrthryfel a sicrhau heddwch i'n gwlad drallodus ydyw yr ymosodiad dan Sherman a Thomas ac eraill yn Georgia, ar yr un amser ag y mae y byddinoedd eraill yn eu hymdrechfeydd celyd

yn Virginia. Yr hysbysiadu diweddaraf o'r parthau hyn a ddangosant fod Sherman wedi cymeryd Rasca a Rome a Kingston, ac wedi cymeryd rhai miloedd o garcharorion a rhai magnelau ac arlwy rhyfel. Yr oedd byddin Sherman yn ymosod ar Altoona, lle y mae ystorfa fawr y gwrthryfelwyr, mewn dysgwyllad o allu ei chymeryd. Yr oedd wedi myned heibio ar yr ochr orllewinol mewn symudiad ochrog (*flank movement*), yn ol y newydd diweddaraf a welson eto.

Y Gynadledd dalaethol yn Syracuse, N. Y.—Y gynadledd hon a gynaliwyd ddydd Mercher, Mai 25, pryd yr enwyd yn dra unol ein Llywydd presenol, Abraham Lincoln, yn ymgeisydd am y Llywyddiaeth yn yr etholiad nesaf. Neillduwyd boneddwyd i gynrychioli y dalaeth hon yn y Gynadledd gyffredinol a gynelir gan bleidwyr yr Undeb yn ninas Baltimore Meh. 7.

Cynadledd y Blaid Unol yn Illinois, Mai 25, a ddatganant dros enwi y Llywydd Lincoln yn ymgeisydd am y Llywyddiaeth yn Nghynadledd Baltimore.

Cynadledd y Blaid Unol yn Ohio, Mai 25, a enwant Mr. Lincoln yn ymgeisydd am y Llywyddiaeth.

Cynadledd y Blaid Radical, yn Jefferson City, Mo., Mai 26, a neillduasant ddirprwywyr i Gynadledd Baltimore, trwy lais o 241 yn erbyn 98.

Y gatrawd 146 E. N.—Y gatrawd hon, i'r hon a perthynai amryw Gymry o swydd Oneida, a ddrylliwyd yn fawr yn y frwydr ddiweddar. Sergeant John E. Jones, Co. H, a laddwyd ar y maes; gadawodd wraig a 3 o blant yn amddifaid; y Cadben Henry Jones a glwyfwyd, ond nid yn ddrwg iawn, cyrhaeddodd adref ar *furlough* am fis i ymwel'd a'i berthynasau: y Mil. Jenkins sydd wedi ei glwyfo ac yn llaw y gelynnion; Horatio N. Williams, Major Curran a Lieut. Walker wedi eu lladd; y Cadbeniaid Wright a Powell wedi eu cymeryd yn garcharorion. Collwyd yn mhob ffordd dros 300 o'r gatrawd. Mae aml un o fechgyn y Cymry a berthynent iddi ag y teimlir trallod mawr yn eu hachos, na wyddis beth eto gyda sicrwydd a ddaeth iddynt.

Anrheg i weinidog.—Erfyniaf gongl o'ch Cyhoeddiad gwasanaethgar i ddatgan fy niolchgarwch gwresocaf i'r eglwys dan fy ngofal a'r cyfeillion oll yma, ac yn neillduol i Mr. D. J. Evans am ei ffyddlondeb yn casglu yr arian. Cefais fy anrhegu â phâr o ddillad hardd nad oes dim achos bod a chywilydd i'w dangos yn ngolau yr haul. Dymuniad a gwedd diledrith y derbynnydd yw am i bob un a gyfranodd at yr anrheg gael meddu gwisg na heneiddia am ei enaid i'w ddiogelu byth. R. M. E.

Y fyddin dan y Cadf. Banks yn ddiogel.—Teimlid graddau o ofnau hyd yn ddiweddar am ddiogelwch y fyddin dan y Cadf. Banks a'r Llynges dan Porter ar y Red River. Ond trwy ddyfais yr Is-flwriad Bailey, o'r 19th Army Corps, i dafu arglawdd dros yr afon, cronwyd ei dyfroedd fel y gallwyd nosio y llong-

au heibio a thros fas-fanau enbydus a thros y cyffledyddion (*torpedoes*) a geid ynddi, i lawr i le o ddiogelwch. Mae yr ymgyrch i fyny i'r afon hono wedi ei roi i fyny.

Sefyllfa byddin y Potomac.—Hysbysiadu trwy ohebwyd (ond nid yn swyddol) a sicrhant fod byddin y Potomac o fewn tua thair diwrnod i Richmond. Yn ol yr hysbysiad swyddol diweddaraf a ganfyddasom yr oedd y ddwy fyddin rhwng y South a'r North Anna, tua 25 milldir o Richmond.

Ganesiaeth Dramor.

C Y M R U.

CYFARFOD YMADAWOL Y PARCH. E. R. LEWIS, PITTSTON, PA., A CHYMRU.

Cynaliwyd cyfarfod pregethu yn Ystradgynlais, Sabbath, Mai 1, 1864, er mwyn dangos ein parch a datgan ein teimladau cynhes at y brawd anwyl uchod ar ei ymadawiad â'n gwlad. Ni fu dyn dieithr yn Nghymru erioed sydd wedi tynu cymaint o sylw a deffroi cymaint ar y wlad ag ef—gellir dweyd, aeth y byd ar ei ol ef. Y mae hen ac ieuanc, tylawd a chyfoethog, yn ei fawrhau. Nid yn fuan yr anghofir enw Mr. Lewis, Pittston. Tybir y gellir priodoli y cyffro mawr sydd yn Nghymru yn bresenol am ymfudo i America, i'w ddarlithiau a'i bregethau grymus ef. Sonir llawer am wefreiddio cynulleidfaedd—gellir dywedyd yn ddiabetrus am Mr. Lewis ei fod wedi gwefreiddio Cymru. Y mae newyddiaduron yn Gymraeg a Saesonaeg wedi llefaru yn y modd uchaf am ei ddarlithiau a'i bregethau, ac yn ei gyfrif yn un o'r siaradwyr mwyaf grymus, ac wedi ei rostru gyda J. B. Gough a Spurgeon.

Teimlwyd yn yr Ystrad awydd i gael y cyfie i ddangos ein parch iddo cyn iddo ymadael, a daeth amryw weinidogion a phersonau o'r eglwysi cymydogiaethol yn nghyd, megys, Pantteg, Alltwen, Cwmlllynfell, Ty'n y Coed, Bethlehem, Onllwyn, Wern, &c., a chawsom gyfarfod wrth ein bodd.

Am 10, pregethodd Mr. Lewis a Mr. Jones, Llangadock. Am 2, dechreuwyd gan Mr. H. Jones, a phregethodd Mr. James (B.), Glynedd, a Mr. Lewis. Am 6, dechreuwyd gan Mr. Watkins, Maesteg, a phregethodd Mr. Jones, Mr. Lewis, a Mr. Griffiths, Alltwen. Cafwyd cyfarfod da iawn.

Yna gwnawd sylwadau ar ymweliad Mr. Lewis â Chymru, y safle uchel oedd wedi gyrhaedd, nid yn unig yn marn y wlad, eithr yn eu serchiadau hefyd. Yna darllenwyd y penderfyniadau canlynol:

1. Penderfynwyd fod y cyfarfod hwn yn teimlo yn ddiolchgar i'r Parch. E. R. Lewis, Pittston, am ei ymweliad â Chymru, ac yn credu fod ei lafur wedi cael ei fendithio yn ein mysg, er adfywiad i'n heglwys, ac hefyd ein bod yn mawrhau ei dalentau a'i yspryd caredig, bon-

eddigaidd a didramgwydd, yr hyn sydd wedi ei wneud yn wrthrych ymserch miloedd; a chan ei fod, (er yr holl gymhelliadau sydd iddo aros yn y wlad hon,) yn penderfynu dychwelyd i America, ein bod yn dymuno ei lwyddiant yn galonog—ac yn dymuno ar ein Tad nefol ei ddiogelu hyd yn nheyrnas nef.

Pen. 2. Ein bod yn datgan ein cydymdeimlad â Mrs. Lewis, oherwydd ei hymddifadrwydd o gymdeithas ei phriod—gobeithio bydd yr ystyr-iaeth o lwyddiant ei lafur yn Nghymru yn ei gwneud yn gymodlon.

Pen. 3. Fod hanes y cyfarfod hwn i gael ei anfon i'r CENHADWR AMERICANAIDD, cyhoedd- iad gwerthfawr dan olygiad yr enwog Ddr. Everett.

Siaradwyd ar y penderfyniadau uchod gan y Parchedigion Mr. Griffiths, Alltwn, Mr. Jones, Llangadock, a Rees, Ystrad, yn y modd mwyaf gwresog, a chariwyd hwy yn unfrydol gan y dorf.

Gwnaed ychydig sylwadau gan Mr. Lewis ar y parch mawr hwn a ddangoswyd iddo, a di- olchodd yn gynhes i bawb am eu sirolddeb a'u caredigrwydd iddo tra yn y wlad,—yna canwyd gyda theimlad yr hen benill hwnnw,

"Ffarwel gyfeillion anwyl iawn," &c.,

a diweddwyd un o'r cyfarfodydd mwyaf hapus y buom ynddo erioed.

Mae Mr. Lewis yn awr wedi ein gadael, efall- ai byth i gwrdd nes y cyfarfyddwn oll yn y "dydd mawr." Ni theimlasom erioed fwy o hiraeth wrth ymadael ag un brawd—mae ein serch wedi ymglymu am dano.

Cafodd Mr. Lewis gynyg ar rai o eglwysi gor- eu Cymru, ac yn mysg eraill Bethania Dowlais, lle mae un o'r cynulleidfaoedd lluosocaf yn Ne- heudir Cymru. Mae y derbyniad poblogaidd a gafodd Mr. Lewis yn Nghymru yn brawf y gall Cymru dalu croesaw braf i ddyn teilwng.

Hir oes iddo ef a Mrs. Lewis—er na welsom hi erioed yr ydym yn gallu ei hanwylu o'r mwyn ei phriod.

Dymuna yr ysgrifenydd ei gofio at ei holl gyfeillion a ymfudasant o'r parthau hyn i'r America. Yr eiddoch yn oesochoedd,

Mai 5, 1864.

HENRY REES,

Gweinidog Sardin, Ystradgynlais.

MARWOLAETHAU.

MAWRTH—

13, Hugh Williams, Parc, Llanllyfni, oed 32.

22, Mary, priod Morgan Thomas, ysw., ger Nant garw, oed 80.

3, Miss Jones, merch Mr. a Mrs. Jones, Plas Tref geiriog, oed 24.

3, Richard Jones, Cefn y prys, Llanuwchllyn.

4, Thos. Ellis, Cerniwl, Llandrillo, oed 25.

4, Elizabeth, priod y Parch. B. Phillips, Ty'n y gwndwn, oed 44.

4, Owen Ellis, telliwr, Llanrwst, oed 35.

4, Rachel Davies, Llanrwst, oed 87.

5, Anne Griffiths, gweddw y diweddar Robert Griffiths, o Llanrwst, oed 87.

7, Harriet, priod Rowland Jones, Waterfall st., Llanrhaiadr yn Mochnant, oed 42.

7, Elizabeth Roberts, News-room, Corwen, 22.

7, yn Angorfa Llanellwy, Margaret, gweddw y diweddar Barch. John Jones, A. C., periglor Llansantior, sir Ddinbych.

9, Ellen, priod Edward Jackson, torwr ceffyl- au, stry Henllan, Dinbych, oed 75.

11, Robert, mab John Thomas, Huderfield, gynt o Bryn eglwys, oed 30.

EBRILL—

3, Maria, priod David Cristopher, Pentrych, yn 60 oed.

2, Gaenor, merch Owen Parry, Tan y graig, Fachwen, Arfon, a chwaer i Gwilym arfon, 19.

3, yn Goginan, ger Aberystwyth, Cadben William Trenwith, oed 66.

4, yn nhy ei mab, D. Powell, St. David street, Dowlais, Mrs. Powell, gynt o'r Defynog, oed 99.

5, unig ferch Rowland a Mary Jones, Bronfil, ger Dinas Mawddwy.

6, yn Aberystwyth, Anna Maria Williams, merch y diweddar Dr. Rice Williams, oed 76.

12, Anne, priod John Jones, 33 Low-hill, a merch y diweddar Edward Morris, Fraser st.

14, yn 89, Wood st., Birkenhead, Mrs. C. Grif- fith, ar ol maith gystudd o'r darfodedigaeth.

6, Mr. O. Jones, siop, Waunfawr, oed 63.

16, o'r darfodedigaeth, John J. Hughes, Tan y ffordd, Carneddi, ger Bethesda, oed 24.

18, Hannah, priod Thomas Roberts, London House, Tanygrisiau, Blaenau Ffestiniog, oed 25.

18, Mrs. Richards, anwyl briod Cadben Thos. Richards, *Harbor Master*, Porth Madog, oed 45.

16, John Thomas, saer maen, diweddar o Bare y rhos, ond yn awr o heol Awst, Caerfyrddin, 81.

12, yn Newshert, yn yr India Ddwyreiniol, Mr. Daniel Powell, perthynol i'r 101 Bengal Fusileers. Yr oedd yn fab i'r hen batriarch duwiol, y Parch. Lewis Powell, Caerdydd, a bu farw o herwydd clwyfau a dderbyniodd tra mewn brwydr â'r gelyn.

20, Mrs. Alice Williams, Cottage Tros y parc, ger Dinbych, yn 83 oed. Yr oedd yn chwaer i'r diweddar Barch. Moses Parry.

24, yn 75 ml. oed, Catharine Roberts, Tyddyn William, chwaer hynaf y diweddar brifardd Ieuan Glan Geirionydd, a mam W. J. Roberts, (Gwilym Cowlyd) Trefriw.

19, David Elias, Fferyllydd, Llanerchymedd, o'r darfodedigaeth, yn 30 oed.

20, yn 71 oed, Thomas Jones, yr Aber, ger llaw Clynnog.

24, Mrs. Ellen Jones, Mottram st., Salford, 55.

28, Elizabeth, priod Mr. Abraham Williams, Melin y Glyn, Llandrillo, oed 35.

29, ar ol hir saldra, Tabeitha, gwraig, Ellis Lloyd, Byrgoed, Llandderfel, oed 61.

29, Mr. David Evans, Masnachydd, Llansant- ffridd Glan Con, tad y Parch. J. Evans, (I. D. Ffridd), oed 70.

30, yn Liverpool (lle yr oedd ar ymweliad gyda'i fab-yn-nghyfraith), yn 54 oed, Cydwaladr Williams, Heol y llyn, Caernarfon.

1864.

CYF. XXIV.

Rhif. 7.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

Corphenaf.

Med yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

BUCHDRAETHODAETH.		Miss Ann Thomas Radnor,	214
Y Parch. Daniel Jones, Aber,	198	Mrs. Mary Jones, Penlan, Radnor, O.,	214
DUWINYDDIAETH.		Cyfarfod blynyddol Tuck Hill, N. Y.,	215
Mudandod Crist,	194	Llythyr oddiwrth y Parch. J. Williams, Harrison,	215
Gau a gwir bleseuau,	196	Effeithiau diodydd meddwol,	215
Cydymaith bywyd,	198	New Cambria,	215
Marwolaeth Abel,	200	Mahonoy City, Pa.,	215
Nefoedd newydd a daear newydd,	202	Marwolaeth milwr,	216
Yr Eglwys bur neu Disgyblaeth eglwysig,	208	Trysorfa yr Ysgol Sabbothol,	216
Y GENHADAETH.		Ganwyd,	217
Madagascar,	206	Priodwyd,	217
BARDDONOL.		Bu farw,	217
Pompeii,	206	Y milwr lladdedig ac arluniau ei blant,—	
Cariad Crist yn ein cymhell i fyw. yn dduwiol,	207	Gwellhad y Cyfansoddiad,—Cynadledd y Blaid Unol yn Baltimore,—Gwellhad y Cyfansoddiad talaethol: Maryland,—	
Angau y groes,	207	Deddf y caeth ffoedig,—Caethiwed eto yn fyw,—Cynadledd Cleveland,	221
Ty Hynod,	208	Y dreth ar whisci,—Y Cadfridog Escobawl Polk,—Yr achos Cynulleidfaol yn Philadelphia,—Mr. Vallandigham wedi dychwelyd,—Cylchynu Richmond,—	
Penillion,	208	Cynadledd Chicago,—Pwysig o Canada, Claddedigaeth Mr. Wm. H. Jones,	222
Galargan er coffadwriaeth am Hannah Hughes,	208	HANESIAETH DRAMOR.	
Gwel y meddwyn,	209	CYMRU.	
HANESIAETH GARTREFOL.		Cyfarfod Môn,—Tabernacl, Abergwaen,—Moriah, Aman,—Darlith,	222
Cyfarfod chwarterol Waterville,	209	Pwllheli,—Harlech,—Llanllechid,—Syr Watkin,—Y cynauaf gwair,—Mwn-glawdd aur y Bala,	223
Cyfarfod urddiad J. R. Williams yn Pittston,	210	Marwolaethau,	223
COFIAU BYRION.		PERORIAETH.	
Mrs. Elizabeth Davis, Ebsenburg,	210	Y Gelynen,	224
Mr. W. Williams, meddyg, Fishcreek,	211		
Mrs. Elin Jones, Steuben,	211		
Mr. Cyrus S. Williams, Granville, O.,	212		

REMSSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

HYSBYSIADAU.

AT HIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—Miss E. H., Buffalo, yn awr Chigago, 2,50; R. D., Milwaukee, 11,50; T. R., Jennieton, 6; J. D. J., Utica, dros E. L., J. E. J., a Mrs. P., 4,50; D. E. R., Utica, 8; G. M., ysw., Trenton, 1,50; J. W. W., Fairhaven, 1,50; Parch. H. R., Ystradgynlais, trwy law J. R. D., Pittston, 1,75; Miss E. J., Penymynydd, 1; E. W., Penymynydd, 1; R. R., West Camden, trwy law R. J., 3; Parch. J. B. C., Danville, 5; R. H. J., Rome, 1,50; W. L. V., West Exeter, 3; G. M., Bridgewater, 5; R. M., Cassville, 6; S. L. J., Nelson, 1,50; a thros J. J., Clyn Melyn, 2; M. W., Spooner's Corners, 1,50; D. T. J., Bridgewater, 1,25; A. R., Johnstown, Pa., 30; B. P. L., Farmersville, 1,50; W. P. T., Radnor, dros G. T., Llanlyfni, 2; J. D. J., Middle Granville, 6; W. W. D., Mount Carmel, 1,50; J. W., Bangor, Wis., 10; T. D. W., Granville, 1,50; D. M. E., Palmyra, 1; E. O., Trenton, 1,50; Parch. R. L. H., Fairhaven, dros R. T. W., 3; R. W. H., Hydeville, 8; a thros R. O. P., West Casleton, drosto ei hun a'i dad yn Nghymru, 3,25; J. G., Minersville, dros J. J. D. a W. D. W., 8; T. P., hynaf, Newburgh, O., 1,50; J. T. D., Wales, Ohio, 5; T. P. T., Remsen, 1,50; Mrs. Owens, Delta, 1,50; D. J. E., Westernville, 1,50.

☞ Gelwir sylw y rhai hyny o'n derbynwyf, ag y mae ol ddyledion am y CENHADWR yn aros arnynt, at y mawr bwys i ni eu bod yn talu i fyny yr ol ddyledion yn fuan. Erfynir yn neillduol na bo hyn yn cael ei esgeuluso.

☞ Cydnabyddir yn ddioleghar y rhai a ddanfonasant i ni enwau derbynwyf newydd o'r CENHADWR yn diweddaf. Os ceir enwau ychwanegol i ddechreu gyda y mis hwn (rhifyn Gorphenaf) danfoner yn fuan.

☞ Yr ydym yn fyfwr o rifyn Ionawr am y fiwyddion hon. Od oes rhai o'r rhifyn hwnw ar law yn rhyw le heb eu defnyddio, bydd yn dda iawn genym eu cael yn ol. Cyfarwydder hwy i Box 15, Remsen, N. Y.

☞ Mae hanes Cymmanfa ddiweddar y Cynalleidfawr yn Wisconsin heb ein cyrhaedd eto.

CYFARFOD DIWYGLADOL.—Cynelir cyfarfod diwygiadol yn St. Clair Pa., ar y 23 a'r 24 o fis Gorphenaf, pryd y disgwilir ar yweindogion yr Undeb a gwahanol gynrychiolwyr yr ysgolion Sabbathol fod yno heb ragor o rybudd. Bydd y cyfarfod yn dechreu nos Sadwrn am 6 trwy bregetha, ac am 10 dydd Sul. Am 2, bydd cwrdd areithio gan y Cynrychiolwyr ar yr ysgol Sabbathol yn benaf. Pregetha dracheffn am 6. Dymunir ar y brodyr i fod yma yn brydlawn, a gybeithio y bydd Duw pob gras yn amlwg iawn trwy'r holl foddion, ac y caiff eneidiau les tragwyddol.

DANIEL D. THOMAS.

Y newyddion diweddaraaf o faes y frwydr oddeutu Richmond ydynt yn dyfod yn fwyfwy gobeithiol y bydd raid i'r gelyniau roi i fyny eyn bo hir iawn.

Mae yr ysgrif i osod i lawr y Reilffordd at y Pacific wedi pasio yn nau Dy y Gydgynghorfa, yr hyn a sicrhau fod y gwaith i gael ei ddwyn yn mlaen a'i gwblhau.

FOR SALE.

A small Farm of about 80 acres—a good Barn, Granary, and Orchard—well watered, and within about 1/2 of a mile from the City of Utica—in the Town of New Hartford.

It will be sold low, and payment will be made easy. Enquire of HENRY ROBERTS & SON, No. 3 & 5 Columbia St., Utica.

DILLADFA DAVIES & JONES.

"GWERTHIANT CYFLYM AC ELW SYCHAN."

Dyma brif reol fasnachol yr oes, ac o herwydd bod DAVIES & JONES, Dilladwyr a Brethynwyr (*Tailors and Drapers*), Rhif. 118 heol Genesee, Utica, yn gweithredu ar y rheol hon, y gwellir y torfeydd yn cyrchu yn barhaus i'w sefydlad, canys y maent yn gwybod y cant yno eu llwyr foddionl yn

Y Defnydd, y Gwaith, a'r Ffistiau.

Hefyd, er cymaint sydd yno yn cyrchu, y mae digon o

Ddilladau Dewisel

ganddynt bob amser ar law yn gyffaddas i bob gradd a sefyllfa.

Gan fod genym ddewislad rhagorol o

Bob math o Frethynau,

gellwch gael eich mesur ac ar fyfwr rybudd eich harwisgo a suit o ddillad hardd, wedi eu gweithio yn y modd mwyaf destlus.

De'wch atom oll o fawr i fan,

Yn gwerthu 'rym yn rhad;

Dilladau clyd, Brethynau glân,

A gwisgoedd goraf gaed.

De'wch gyda'r lluoedd yn ddidor,

Enillfawr fydd i chi;

Dau naw a chant yw rhif y Store

Yn heol Genesee.

Cofiwch y Rhif 118 Genesee st., agos ar gongof heol Liberty. DAVIES & JONES.

Utica, Mai 1, 1861.

[Afrieddoli yw i ni anog ein cyfeillion i ymweled a'r Store uchod. Cofier y dylai Cymry gefnogi Cymry—hyderwa y gwnant ac y cant eu boddionl.—GOL.]

Geiriadur Cymraeg a Seisonig.

A Dictionary of the Welsh Language, with the English Synonyms and Explanations by WM. SPURELL, Utica: J. JAMES JONES. 303 pp. \$1.25.

Dylai y llyfr hwn fod yn mhob teulu Cymreig yn yr Unol Dalaethau. Fel cydymdaith i'r ysgrifenydd, hen neu ieuanc, mae yn anmhrisladwy. Mae yn tra ragori ar bob llyfr o'r fath a ghyoeddydd erioed yn America, mewn cyflawnder a helaethrwydd, ac hefyd yn y cywdrdeb a'r esmwythdra gyda pha un y mae gwir feddwl y Gymraeg yn cael ei osod allan yn y Seisonaeg. Nid oes ynddo ddim o'r 'gerwinded' sydd yn rhy gyffredin mewn geiriaduron o'r fath. Peth arall sydd yn ei arganmol fel llyfr gwerthfawr i'r Cymro, ydyw ei fod yn gosod allan rhyw yr holl sylwedd eiriau; ac y mae pob un sydd wedi cyfansoddi yn gwybod mor bwysig ydyw hyn er mwyn gallu gwneud hyny yn briodol a pherfennol. Hefyd mae yn nodi allan gydag eglurder a manylder i ba ran ymadrodd y mae pob gair yn perthyn, gyda rhoddi eu gwir ystyr yn eu gwahanol gysylltiadau. Mae yr awdwr wrth ei gyfansoddi wedi gwneud defnydd helaeth o ymohwilladau Daniel Sylvan Evans, un o'r ysgolheigion goreu a'r ysgrifenywyr mwyaf deniadol a fedd Cymru. Ac nid yw y cyhoeddydd Americanaidd wedi arbed na thraul na thrafferth i'w ddwyn allan mewn dull tellwng o'r awdwr ac o'r genedl.

Gellir cael y llyfr yn ddidraul drwy y post wrth anfon ei bris, ond ni ymestir sylw o un archiad heb y tal i'w chanlyn. Cyfrier J. JAMES JONES, Box 128, P. O. Utica, N. Y. 2n'64—4y

NEW ESTABLISHMENT

FOR MANUFACTURING BOYS' CLOTHING

OF ALL DESCRIPTION AT

126 DEVEREUX BLOCK, GENESSEE ST., UTICA, N. Y.

JOHN EVANS would respectfully inform his numerous friends and the public that in addition to his large stock of Men's Clothing of all description, he has on hand all kinds of Clothing for Boys from three years old and upwards, which he can sell at prices to suit all who will favor him with their patronage.

Constantly on hand a General Assortment of Shirts, Cravats, Suspenders, Stocks, Gloves, Handkerchiefs, &c. &c. Also a good Assortment of cloths, Vestings, and Cassimeres, to make up to orders on short notice, in the most fashionable manner.

Y CENHADWR AMERICANAUDD.

CYF. 25, RHIF. 7.

G O R P H E N A F, 1864.

RHIF. OLL 295.

Buchdraithodaeth.

Y PARCH. DANIEL JONES, ABER.

Llythyr oddiwrth y Parch. D. J. Lewis, San Francisco, at gyfaill iddo yn Ohio.

ANWYL A PHAROHUS STR.—Daeth y CENHADWR AMERICANAUDD i'm llaw yr wythnos ddiweddaf, yn mha un y gwelais hanes un o fy hen gyfeilllon mwyaf hoffus er yn fachgen, sef y Parch. Daniel Jones, gynt o Grugybar, swydd Gaerfyrddin. Yr oeddwn yn gydnabyddus â'r gwr enwog hwn er ys mwy na dengain mlynedd. Yr wyf yn addef fod yr oll a ddywedir yn yr hanesyn byr yn y CENHADWR yn hollol gywir; ond ni ddywedwyd yr haner o lawer.

Nid dyn cyffredin oedd efe, ac nid pregethwr cyffredin oedd am lawer iawn o'r blynyddoedd cyntaf yr adwaenwn ef; ond "angel yn ehedeg yn nghanol y nef a'r efengyl dragwyddol ganddo." Yr oedd y pryd hwnw yn ehedeg mor uchel fel na feiddiai yr un eisymud ei dafod yn ei erbyn—pan y gwelem yn aml rai o'i frodyr a'u henwau yn cael eu trin yn y papyrâu newyddion a'r misolion mewn rhyw ddadlenon neu gilydd, yr oedd efe yn nghanol y nef yn rhy uchel i newyddiadur na dim felly gael gafael arno. Yr oedd rhyw beth yn ei weinidogaeth mor anhawdd i'w ddesgrifio ag a fuasai desgrifio y peth dysglaer hwnw oedd rhwng y cerubiad.

Ni chyfrifais ef erioed yn wr o feddwl anghyffredin o alluog. Yr oedd yn fy nhyb i lawer o frodyr yn mhell o'i flaen yn hyn—yr oedd fy hen gyfaill hoffus, Jones Pont Arfon, oes neu ddwy o'i flaen yn hyn. Ond er hyn ni safai ond ychydig yn gydradd ag ef yn y cyhoedd; yr oedd ei ddawn melus, ei ysbryd addfwyn ac anwyl, a'r peth hwnw na ellir ei ddesgrifio oedd yn ei weinidogaeth yn gyffredin yn gorchfygu pob peth o'i flaen. Mae yn gofus genyf un amgylchiad pur hynod. Y pryd hwnw yr oedd Mr. Jones, o herwydd rhyw amgylchiad rhyngddo a'r eglwys, wedi ymadael â Chrugybar ac yn gweinidogaethu yn

Hermon yn unig, ac eglwys Crugybar dan ofal Jones Pont Arfon neu Jones Gwynfre. Tua'r adeg hono trodd rhan o eglwys a chynulleidfa Crugybar allan ac adeiladasant gapel iddynt eu hunain o'r enw Carmel, oddeutu tair milltir i'r fam eglwys. Un diwrnod yr oedd Mr. Daniel Jones yn pregethu yn Carmel, ac ar ol yr oedfa gofynasant iddo gymeryd gofal yr eglwys hono gyda Hermon. Yr oeddwn yn cerdded gydag ef o'r capel i'r ffarmdy lle yr oeddym yn myned i gael bwyd, ac yn ymddyddan am hyny.—"Na," meddai yn ei ddull mwynaudd arferol, "gwell genyf fyned i fy medd na bod yn achlysur i rwygo eglwys Crugybar byth—rhaid i mi ddyfod i fyny yno cyn y cymeraf ofal hon:" a phur fuan y daeth hyn oddiamgylch. Er fod rhagfarn arswydus gan lawer o honynt yn ei erbyn, er hyn yr oedd y peth rhytedd hwnw oedd yn ei weinidogaeth yn rhwym o orchfygu.

Tua'r un adeg daeth cyfarfod chwarterol i Crugybar—yr oedd yntau yno—tua dwy flynedd yr wyf yn meddwl ar ol ei ymadawiad â'r eglwys. O leiaf rhwng bodd ac anfodd o herwydd eu rhagfarn, enwyd ef i bregethu. Yr oedd y ddwy glust hyn yno yn clywed. Cyn pen ychydig fynyddau ciliodd y cymylan, a daeth y peth rhyfedd hwnw i'r golwg yn fwy o lawer nag arfer nes oedd yr holl gynulleidfa yn foddfa o ddagrau, a'r hen ragfarn wedi gorfod ffoi yn hollol. Yn mhben ychydig amser yr oedd yn ol yn ei hen hoffus eglwys mor gynhes ag erioed, a'r cyffredin yn siarad am dano, 'Onid yw efe yn un rhyfedd!' Beth dâl siarad—un rhyfedd yw goleu Ysbryd yr Arglwydd ag oedd yn gyffredin yn ei gorni ef.

Gallwn ddweyd llawer yn ychwaneg am dano pe byddai hyn o ryw fudd, ac efallai am rai ffaeiddau yn y brawd anwyl hwn—ond terfynaf ar hyn. Yr eiddoch yn rhwymau yr efengyl,

D. J. LEWIS.

San Francisco, California.

Cadwn ar ddihun mewn gwyliadwriaeth. Yr Arglwydd yw ein north a'n hiachawdwriaeth.

i Iesu fyned yn fud, cawn ni agor ein geneuau ger bron Duw, ac wrth Dduw—cawn ledu ein safn ger bron Duw a bydd iddo yntau ei llanw a'i bethau da. Cawn gymeryd geiriau gyda ni a gofyn, "*Maddieu yr holl anwredd.*" Mae Duw yn wyneb lawn y groes yn medru gwrandio gweddi pechadur. "Pa beth bynag a ofynoch i'r Tad yn fy enw i, efe a fydd i chiwi." Cofiw'n bwyso ar *ei haeddiant Ef* bob amser yn ein herfyniau gan Dduw.

ADDYSGIADAU.

1. *Anfeidrol amynedd Duw*, yn wyneb ymdygiadau creulon plant dynion—Crist yn myned yn fud, ac yn rhoddi nerth i'w elynion i lefaru!—Buasai ei *air* a'i ewyllys yn ddigon i'w dystewi hwy am byth! yn lle hyny aeth o'i fodd yn fud o flaen ei elynion.

2. *Ei gariad at y byd*. Amcan Crist yn y cwbl oedd cael trefn i gadw pechadur a'r euog—rhaid fod yma drugaredd a chariad *anfeidrol*, oblegyd dan ddylanwad ei gariad yr ymostyngodd i'r fath driniaeth mor dawel—rhaid ei fod yn gweled gwerth mewn cadw dyn, ac O! na welai pob perchenog enaid yr un fath.

3. *Beth a fydd lleferydd Iesu wrthym ddydd a ddaw?* Nid mud o flaen Pilat na'i elynion fydd efe yn y dydd "hwnw," ond byddant hwy o'i flaen ef yn sefyll eu prawf. Dyro gyfrif o'th oruchwyliaeth, ac wrth ei elynion y dywed efe, "Ewch oddiwrthyf rai melleddig," ac wrth ei gyfeillion, "Deuwch chiwi fendigedigion blant fy Nhaf." Ond O! pa beth a ddywed efe wrthym ni?

4. Pa fodd y saif pechadur yn y farn wedi ei wrthod a'i ddirmygu? Yr annuwiolion ni safant yn y farn.

GAU A GWIR BLESERAU.

"Paham y gweriwech arian am yr hyn nid ydyw farn, a'ch llafur am yr hyn nid yw yn digoni? gan wrandaw gwrandewch arnaf fi, a bwyteuach yr hyn sy dda, ac ymhyfyded eich henald mewn brasder." —Esa. 55: 2, 3.

Y mae cynwysiad y bennod hon yn ddigonol i bedwar dyben:

1. I ddystewi anffyddiaeth. Gall anffyddiaeth resymu yn fuddugoliaethus yn erbyn ysbryd enwadan a llygredigaeth eglwysi, ond yr ydym yn ei herio i ddadleu yn erbyn ysbryd y Beibl. Dyma y peth yr ydym yn sefyll drosto, nid ydym yn sefyll o blaid y ffurfiau y mae dynion yn roddi i'r Beibl, ond dros y pethau dwyfol sydd ynddo. Pe byddem yn galw sylw anffyddiwr at gynwysiad y bennod, nis gallai ymresymu yn erbyn arlwyadau rhad a chyffredinol dwyfol gariad, yr hwn sydd

yn rhedeg trwy bob brawddeg o honi, nac y gallai ymresymu yn erbyn elfenau natur yn y rhai y mae yn byw, yn symud ac yn bod.

2. Y mae yn ddigonol i gywilyddio dallbleidiaeth. Nis gall y rhai sydd yn gosod terfyn i rad drugaredd Duw lai na gwrido yn ngwyneb ardderchogrwydd moesol y bennod hon. Y bendithion sydd yma sydd fel y dyfroedd sydd yn tarddu o'r creigiau, yn rhedeg yn afonydd ac yn disgyn yn gafodydd i bawb sydd yn sychedig.

3. Y mae yn ddigonol i loni yr edifeiriol. Nid oes achos i neb i ddigaloni, oblegyd y mae y bendithion sydd yma i bawb ac i'w cael heb arian ac heb werth.

4. Y mae yn ddigonol i ddangos y gwabaniaeth rhwng gau a gwir bleserau, ac i roddi meddylrith cywir o gymeriad a chanlyniadau y ddau.

I. Gau bleserau.

1. Y mae gau bleserau yn dreulfawr "Paham y gweriwech arian?"

Y mae gau bleserau yn cael eu ceisio trwy y naill neu'r llall o'r ffynonellau canlynol:

Trwy foddio chwantau cnawdol, trwy gasglu cyfoeth daearol, trwy ymestyn at enwogrwydd bydol. Y mae pob un o honynt yn dreulfawr iawn, a gwerir am danynt yr hyn sydd anfeidrol fwy eu gwerth nag aur. Gwerir am danynt amser gwerthfawr, yr hwn a roddir i ni i wasanaethu Duw ac i sierhau i ni ein hunain ddedwyddwch amserol a thragwyddol. Gwerir am danynt nerth ac iechyd. Pa nifer o ienenetyd hawddgar hardd eu gwedd, oblegyd halogi deddfau natur a welwyd yn disgyn i'r bedd yn haner eu dyddian? "a'u hanl yn machludo a hi eto yn ddydd." Gwerir am danynt alluoedd eneidol—y talentau gwerthfawr pa rai y'n breintiwed â hwynt i fod yn aelodau defnyddiol mewn cymdeithas, i ddrychafu rhinwedd a daioni, sydd yn cael eu gwario i gasglu tanwydd i osod ar dan falohder a hunanoldeb, "yr hwn a lysg hyd uffern isod." Gwerir am danynt heddwch a thawelwch meddwl. Nid bob amser y mae y rhai sydd yn ymhyfydu mewn gau bleserau yn dyfod o hyd i'r hyn a ymfynir am dano, a phan eu mwynheir nid yw y mwynhad o hono i'w gydmaru a'r hyn y dychymygwyd y buasai cyn ei fwynhau. "Oblegyd y rhai sydd yn ewyllysio ymgyfoethogi sydd yn syrthio i brofedigaeth a magl a llawer o chwantau ynydd a niweidiol, ac a'u gwanant eu hunain a llawer o ofidiau."

2. Nid ydyw gau bleserau yn feithrinol. "Nid ydyw fara." Lle y mae yn cael ei fwynhau nid ydyw yn chwanegu nerth. Nid

ydyw yn rhoddi nerth meddylol. Y mae anladrwydd yn gwanhau y synwyrâu. Y mae ariangarwch yn gwenwyno y deall. Y mae awydd am enwogrwydd yn llenwi y meddwl a gwagedd. Nid yw yn rhoddi nerth ysbrydol. Nid ydyw yn ein galluogi i wrthsefyll profedigaethau, nid ydyw yn ein cynal a'n nerthu mewn trallod a gofidiau, nid ydyw yn ein tueddu i wasanaethu Duw nac yn ein paratoi i wynebu angan a'r farn a fydd.

8. Nid yw gau bleserau yn diwallu. "Nid yw yn digoni." Y mae yn rhaid i bob ymarferiad, mewn trefn i roddi boddlonrwydd, fod yn feddiannol ar y nodweddiadau canlynol. Y mae yn rhaid eu bod yn cydweddu â'r archwaeth. Y mae yn rhaid eu bod yn cyddaro a chydwybod. Y mae yn rhaid cael sicrwydd o fwynhad parhaus. Y mae y meddwl o golli ein pleserau yn cymeryd ym-aith yr hyfrydwch sydd yn eu mwynhad. Nid yw yn cydweddu a dymuniadau yr enaid. Wedi cael cyflawn fwynhad o holl bleserau daear, y mae ein rhan anfarwol fel yn taflu y cwbl i fyny fel ymborth aflach a gwenwynig, ac fel ar derfynau anobaith yn gofyn yn bryderus, "Pwy a ddengys i ni ddaioni?" Nid yw yn cyddaro a chydwybod. Yr oedd Bel-sassar yn mwynhau pleser a hyfrydwch yn ei wleddoedd a'i loddest; ond pan ymddangosodd y darn llaw ar y pared yn ysgrifenu pethau chwerwon yn ei erbyn, dyma ei gydw-ybod yn rhoi o'i fewn nes peri i'w wyneb lasu ac i rwyman ei lwynau ddatod, ac i'w liniau i guro y naill yn y llall. Nid yw i barhan. Yr oedd Moses wedi cael golwg briodol ar bleserau y byd hwn pan y dewisodd yn hytrach oddef adfyd gyda phobl Dduw na chael mwyniant pechod dros amser.

II. Gwir bleserau.

1. Y mae gwir bleserau yn gynwysedig mewn amlygiadau ysbrydol oddiwrth Dduw. "Gan wrandaw gwrandewch arnaf fi."

Gwelwn yma dri o bethau.

(1.) Fod Duw wedi rhoddi amlygiadau ysbrydol i ddynion. Dyma gynwysiad y Beibl. Yr ydym wedi gweled fod pethau y byd hwn wedi methu a rhoddi boddlonrwydd i ddy-muniadau yr enaid, ac wedi methu a rhoddi gwybodaeth "Pa le y ceir doethineb, na pha le y mae trigle deall." Y mae Duw yn dangos yn ei amlygiadau grasol pa le y mae i'w chael, ac yn mha beth y mae yn gynwysedig. "Ac wrth ddyn efe a ddywedodd, Wele ofn yr Arglwydd, hyny ydyw doethineb, a chilio oddiwrth ddrwg sydd ddeall."

(2.) Fod dyn yn meddu galluoedd i werth-fawrogi gwybodaeth ac addysg ysbrydol. Y

mae dyn wedi ei greu ar ddelw Duw, ac nid yw yn ymddangos yn ngair Duw fod pechod wedi ei amddifadu o'r galluoedd a roddwyd iddo, ond ei fod wedi eu llygru ac wedi eu defnyddio i wasanaeth yn groes i'r hyn a ddylai fod. O ganlyniad pan y mae gwaith gras yn adnewyddu pechadur yn cael ei alw yn greu o'r newydd, nid ydym i olygu ei alluoedd eneidol, ond ei greu o'r newydd i newydd-deb buchedd. "Canys megys ag y rhoddasoch eich aelodau yn weision i aflendid ac anwiredd, felly yr awrhon rhoddwch eich aelodau yn weision i gyflawnder, i sanct-eiddrwydd."

(3.) Fod iawn werthfawrogiad o'r amlygiadau y mae Duw wedi eu rhoddi yn gofyn manwl sylw. "Gan wrandaw gwrandewch." Nid yw gwrandaw yn gynwysedig yn unig mewn derbyn gwybodaeth ac addysg; ond y mae hefyd yn cynwys rhoddi ufudd-dod i'r hyn a orchymynir. Ni wna clywed am feddyginiaeth ein iachau. Ni wna clywed am waredigaeth ein gwaredu. Y mae yn rhaid cymhwyso y feddyginiaeth at yr afiechyd—y mae yn rhaid derbyn amodau y waredigaeth. Felly ni wna clywed am rad drugaredd Duw yr hon sydd yn dwyn iachawdwriaeth a dedwyddwch i'r byd, un lles i drigolion annedwydd y ddaear oddieithr iddynt ddyfod i drefn Duw i'w mwynhau.

2. Fod y pleserau sydd yn deilliaw oddiwrth gofeidio trefn yr iachawdwriaeth yn cynwys y disgrifiad mwyaf gogoneddus. "A bwyteuach yr hyn sy dda." Y mae yn dda yn ei darddiad. "Ac efe a ddangosodd i mi afon bur o ddwfr y bywyd, dysglar fel grisial, yn dyfod allan o orseddfaine Duw a'r Oen." Y mae yn dda yn ei natur. "Ac ymhyfyded eich enaid mewn brasder." Nid cibau gwael y byd sydd i'w cael yma, ond gwledd o basgedigion breision wedi eu paratoi yn mynydd Seion i bawb sydd yn ewyllysio cyfranogi o honynt. Y mae yn dda yn ei effeithiau. "A bydd byw eich enaid." Yr ydym wrth natur yn farw mewn camwedd a phechod—yn amddifad o bob pleser a dedwyddwch—ond wrth yfed o ddyfroedd yr iachawdwriaeth yr ydym yn cael ein bywhau. "Ond pwy bynag a yfo o'r dwfr a roddwyf fi iddo, ni sycheda yn dragrwyddol; eithr y dwfr a roddwyf iddo a fydd ynddo yn ffynon o ddwfr yn tarddu i fywyd tragrwyddol"

3. Fod tragrwyddol fwynhad o'r gwir bleserau wedi eu haddaw gan Dduw. "A mi a wna gyfamod tragrwyddol a chwi." Pan y byddo addewidion yn cael eu rhoddi ac heb gael eu cyflawni, y mae hyny yn cymeryd lle bob

amser oblegyd y naill neu y llall o'r achosion canlynol :—Naill ai nad oedd yn ddiifrifol pan addawodd, neu ei fod wedi newid ei feddwl ar ol addaw, neu ei fod yn analluog i gyflawni yr hyn a addawodd. Nid yw y naill na'r llall yn dderbyniol yn eu perthynas a'n Duw ni. "Nid dyn yw Duw i ddywedyd celwydd, na mab dyn i edifarhau : a ddywedodd efe ac nis cyflawna? a lefarodd efe ac onis cywira?" Oblegyd yr holl addewidion ydynt ie ac amen yn y Cyfryngwr mawr. Y mae gwir bleserau i barhau yn dragywyddol. Pa le yr ydym yn ceisio ein pleserau? Gochelwn y gau. Adolygiad rhyw ddydd a dry ei ffrydian yn chwervach na bustl, a chydwybod a esyd ei helfenau ar dân. Ceisiwch y gwir. "Y mae afon a'i ffrydian a lawenhant ddinas Duw." Afon o ras a thrugaredd a phleserau ysbrydol, yn llifo allan o orseddfaine Duw a'r Oen. Yn ei ffrydian iachusol bydded i ni dori syched ein heneidiau sychedig, a byw yn dragywyddol.

DANIEL REFS, *Columbus, O.*

CYDYMAITH BYWYD.

GAN Y PARCH. E. WILLIAMS, DINAS.

Fy mab, cadw orchymyn dy dad, ac nac ymado a chyfraith dy fam.

Rhwym hwynt ar dy galon yn wastadol, cwlwm hwynt am dy wddf.

Pan rodlech, hi a'th gyfarwydda; pan orweddych, hi a'th wylia; pan ddeffroech, hi a gydymddyddan a thi.

Canys canwyll yw y gorchymyn; a goleuni yw y gyfraith; a ffordd i fywyd yw ceryddon addysg.

Diar. 6. 20—23.

Dymunol iawn yw cael cydymaith da. Ar daith ymlidia ymaith drymder undonog y ffordd anghysbell, trwy ymddyddanion buddiol; cynysgaedda olygfeydd prydferth natur a mwy o ystyr i chwi, trwy gydryfeddu eu harddwch, a sylwadau pwrpasol ar eu gwerth; cyffroa yn ddifyrol eich meddwl a'ch calon, a bydd yn gymhorth i chwi mewn perygl neu gyfyngder. Mae tywyllwch nos yn sirioli, mildiroedd meithion yn cwtogi, blinder aelodau llesg yn diflanu, a chymylau duon ofnau yn gwasgeru, yn mhresenoldeb cydymaith da. Os byddwch yn pasio trwy ardaloedd ddeithr, ac yn cyfarfod ag estroniaid, ar bob llaw, heb neb i'ch adnabod, nac i deimlo dyddordeb yn och, yr ydych yn teimlo fod genych fwy na chyflawniad o'r diffyg i gyd mewn cydymaith ffyddlon. Gwell dau nag un. Gwae yr unig. Mae llawer un, yn nghanol cydnabod a pherthynasau, yn teimlo ei hun yn ddi-gyfaill—neb yn gofalu am dano—neb yn teimlo fawr dyddordeb ynddo—neb y gall gyffesu yn hyderus ei ofnau a'i obeithion iddynt. Gall ddweyd, "Ydwyf fel aderyn y tô, unig ar ben

y tô." Anialwch gwag erchyll yw y byd yma, yn cael ei feddiannu, fel dadfeilion Edom, gan y dallhuan, y draenog, a'r pelican, ac yn orphwysfa i'r ellyll a'r wyl, a llinyn annhrefn wedi ei estyn drosto oll, i bob dyn heb gydymaith da. Edrycha fel y Salmydd, ar y tu deau, a deil sylw, ac nid oes neb yn ei adnabod, palla noddod iddo, ac nid oes neb yn ymofyn am ei enaid. Ond gorchwyl anhawdd yw cael *cydymaith da*. Perl o uchel bris yw, ac nid ydyw yn mhob maes. Gallech brofi llawer un, a'i gael yn ddymunol am ddiwrnod, ond ni charech ei gymdeithas o hyd. Ond yr ydwyf yn cynyg i sylw ein darllenwyr ac yn neillduol i'r ieuainc, *cydymaith bywyd* a ddeil yn ei werth o hyd, ac na cheir arall o'i fath. Yn wir, dyna ddeil y testyn o'n blaen. Mae y Testament yn cynyg, yn

I. *Cydymaith bywyd gwerthfawr i'r ieuane.*

Beth yw? "Gorchymyn dy dad," &c. A chan y golygir yma dad a mam grefyddol, a chan mai gorchymyn Duw a chyfraith Duw, yw y rhai y mae pob tad a mam grefyddol yn eu rhoi i'w plant, yr ydym felly yn dweyd mai Gair Duw—Beibl Duw, yw y cydymaith gwerthfawr a bersonolir yn y testyn, ac a gymhellir ar bobl ieuainc. Yr hyn yw *map da* i'r teithiwr deallus mewn gwlad ddeithr, yr hyn yw chart i'r morwr, yr hyn yw arweinydd yn y nos i'r anghyfarwydd mewn tref estronol, yr hyn yw amddiffynydd arfog i bererin yn myned trwy wlad elynol, a'r hyn yw cyfaill dyddanol, cywir, i ddyn mewn trallod—a chystudd, yw y Beibl i ddyn ieuanc, ac i bob dyn, yn ei daith trwy y byd peryglus hwn. Ac y mae adnod olaf y testyn yn rhoi y rheswm i ni dros hyn, "Canys canwyll yw y gorchymyn a goleuni," &c. Canwyll yn y nos dywell, i ddangos i ddyn lwybr ei draed yw y gorchymyn: goleuni ar y pethau mwyaf pwysig i ddyn fod yn gyfarwydd a sier yn eu cylch, yw y gyfraith: a ffordd i fywyd, ie, i fywyd tragwyddol, yw ceryddon addysg. Dyma arweinydd a chydymaith penaf dyn, a dedwydd yw yr hwn sydd yn cyflwyno ei hun yn gwbl i'w dywysiad a'i dystiolaethau. Mae myrdd myrddiynau wedi ei gael yn lamp ac yn amddiffyn, yn haul ac yn darian trwy Dduw, ac a fyddant yn clodfori Duw am dano byth.

II. *Y modd i ddefnyddio y cydymaith hwn.*

"Rhwym hwynt ar dy galon yn wastadol, cwlwm hwynt am dy wddf." Cyfeiria yr ymadrodd "Rhwym hwynt am dy wddf," at y dull luddewig o roi ffylacterau am y talcen, neu rhwng y llygaid. Yr oedd geiriau y gyfraith yn ysgrifenedig, yn gyffredin, ar dalocan

au, ac ar ymylau gwisgoedd yr Iuddewon. Ond gallant fod ar y talcen, ac ar ymylau y gwisgoedd, heb fod un defnydd gonest yn cael ei wneud o honynt. Felly yr oedd hi yn mysg y Phariseaid; ac ni fu yr un oes, ysywaeth, heb Phariseaid. Cenedl epillog yw y Phariseaid, yn mhob oes, gelwch chwi hwynt dan yr enw a fynoch. Pe byddai crefydd yn gynwysedig mewn ffurfiau, a phylacterau, ac addoliad glin a gwefus, ceid pawb yn grefyddol. Fel mewn gwledydd pagan-aidd—lle y mae pawb yn grefyddol, fel eu gilydd—byddai felly hefyd lle mae yr efengyl, oni bai fod ysbrydoirwydd crefydd, a'r dy-neethi sydd ar ragrith, yn mhob modd, gan air Duw, yn gwneud crefydd y rhith yn llai poblogaidd nag y byddai. Ac y mae yr ymadrodd hwn wedi ei lunio i roi cilgwrthiad i ragrith wrth gymhell i gywirdeb, "Rhwym hwynt ar dy galon." Dyna le priodol y gyfraith.

Y gyfraith yn y galon sydd had yn y tir, sydd dan ar allor y poeth offrwyn, sydd lefain yn y blawd, sydd enaid yn nghorff ein proffes, sydd ddeddf ysbryd y bywyd yn aelodau, syniadau, defodau, a chredodau ein crefydd. Mae yn rhoi y dwfr ar yr olwyn, ac y mae y peiriant yn gweithio. Mae yn rhoi enaid yn y cyfansoddiad, ac y mae y dyn yn byw y gorchymyn o hyny allan. Y mae yr un syniad yn pen. 3, "Cylma hwy am dy wddf, ygrifena hwy ar lech dy galon." Nid yw bod ar lechau ceryg yn ddigon. Nid yw eu bod ar ddalenau y llyfr yn ddigon. Yn y galon mae y ganwyll yn llewyrchu ar y llwybr—mae y llyw yn troi y llong i'r cyteiriad priodol—mae yr ager ar y peiriant, ac yn ei roi i fyned. Llythyren farw yw y gyfraith yn y llyfr ac yn y cof, ac yn y deall, ond yn y galon mae yn dyfod yn ddeddf ysbryd y bywyd o'n mewn. Mae yn dod yn Grist ynom yn obaith y gogoniant, ac yn arweinydd i ni tuag yno. "*Rhwym hwynt*,"—maent i aros yno bob amser. "*Cwlum hwynt*"—sicerha hwynt am dy wddf mewn man ag y byddant yn wel-edig i ti, i'w darllen, a'u cadw o flaen dy feddwl yn wastadol. Maent i fod yn y galon, ond y maent i fod yn ngolwg y llygaid o hyd hefyd. Nid eu rhoi hwy yno, fel rhai pabyddion yn rhoi argroeslun i grogi ar eu myn-wes wrth edefyn sidan am y gwddf, fel gwrth-gyfaredd i gadw peryglon oddiwrthynt. Neu, fel y darlunia Ioan Aurenau Gristionogion Antiochia, yn ei amser ef, yn gwisgo yr efengyl am eu gwddf. Ni thyciai hyn ddim. Er ei rhoi am y gwddf, fel y byddai mewn man gwledig, er cadw ei chyfarwyddiadau mewn

cof. Felly, er defnyddio y cydymaith hwn mae'n rhaid i ni roddi lle iddo yn ein serch, ac yn ein calon, fel arweinydd ffyddlon a galluog. Ac, heblaw hyny, rhaid darllen a myfyrio ei gyfarwyddiadau—siarad ag ef, a rhoi ei holl gyfarwyddiadau yn ein calon, fel na wrthgiliwn oddiwrtho. Heb hyn, ni fydd y cydymaith hwn ond delw wael, nad yw yn rhoddi dim un cyfarwyddyd i'r teithiwr, nac yn dylanwadu dim ar ei fuchedd. Heb ei fod am y gwddf ni wybyddwch beth y mae yn ei ddweyd, ac heb ei fod yn y galon ni ufuddhewch i'w gyfarwyddiadau.

III. *Gwasanaeth y cydymaith yma.*

1. Arweinydd.

"Pan rodiech, hi a'th gyfarwydda: pan orweddych hi a'th wylia; pan ddeffroych, hi a gydymddyddan a thi." Dymaarweinydd dwyfol i ddyn drwy y byd. Yn mhob amgylchiad a'n cyfarfydda, cawn gyfarwyddiadau pa fodd i rodio ac i ymddwyn. A o dy flaen gan waeddi, "Tyred, dilyn ar fy ol." Os gwyri ar y llaw yma, neu acw, ni fydd hi ddim o dy flaen y pryd hyny: all hi ddim bod o dy flaen mewn cyfeiliornad. "Dy glustiau a glywant," fel y dywed Esay, "air o'th ol yn dywedyd, Dyma y ffordd, rhodiwch ynddi, pan bwysoch ar y llaw ddeau, neu pan bwys-och ar y llaw aswy." Gochel y fan yna—mae yna ddibyn erchyll, rhyfyg a themptio Duw, ac y mae tyrfaoedd wedi syrthio drosto, ac wedi dryllio eu hesgeiriau, a llawer wedi trengu. Cadw o'r fan yna hefyd—yna mae cors godineb ac anlladrwydd, ac y mae miloedd wedi baeddu eu hunain yna, ac wedi gwneud arnynt eu hunain ddrych ag sydd yn atgas i'w weled, ac na fedrant gael yr ystaeu oddiar eu gwisgoedd halogedig tra ar y ddæ-ar; ac y mae yna filoedd eraill yn ymdrybaeddu, gan suddo yn ddyfnach ddyfnach yn y siglenau budron, ac y mae yn bur debyg mai mewn afendid y gwnant eu bedd.

Gochel hudoliaeth y cwpan—y mae wedi gwneud y difrod mwyaf ofnadwy yn mysg y teulu dynol, ac os ei di unwaith o dan ddylanwad cyfaredd ei swynion, bydd yn anhawdd iawn dy dynu o gylch melldigedig y ddewiniaeth ddamniol yna. "A weli di y bryn uch-el acw?" Gwelaf. "Wel, bryn anhawsder ydyw, ac y mae dy lwybr yn arwain i fyni yn syth i fynwes cerigog hwnyna, ac yn myned a thi dros ei grib uchaf. Gan hyny, gwregysa dy lwynau, cadw dy ffon yn dy law, a gwyllia ar le dy draed, ac ymwrola—ti a'i gorchfygi, a chei lwybr hyfryd wedi myned i'r ochr draw." "A weli di y dyffryn dwfn, teg, ffwrthlawn yna o dy flaen?" Gwelaf,

beth ydyw? "Dyffryn gostyngeddwydd a hunanymwadiad." Y mae yn lle braf wedi myned iddo, ond sut y gallaf ddisgyn iddo? Plygu yn ddigon isel ar dy draed a'th ddwy-law, ac os bydd raid i ti gusanu y llwch, paid a gwrthod y cyfarchiad. Tâl yn helaeth i ti yn y man. Tyred yn dy flaen—tyred yn dy flaen ar hyd y llwybr uniawn. Mae ambell fwgan du, ond fe ddfiana pan neseir ato. Y mae yma lewod yn rhuo ar y llwybr, ond y maent wedi eu rhoi wrth gadwyn, neu wedi cau eu safnan, fel na fedrant dy niweidio." Dyna fel y'th gyfarwydda. Rhydd y *map* yna i ti hyfrydwch mawr, weithiau, wrth ganfod fod y trallodion a'r profedigaethau a gyfarfyddi yn cyfateb i'r hyn a roddwyd i lawr fel nodweddau dy daith. Weithiau, brofedigaethau tanllyd, weithiau ystoriwydd enbyd, weithiau erlidiau llymion. Y mae y *map* yn dangos fod trallod felly i'w gael. Yr wyf ar y daith. Caffaeliad mawr yw cael arweinydd cymwys, galluog, a ffyddlon. *Dyma un.* Ymafla yn ei law, gwranddo ei lais, sylwa ar ei gyfarwyddiadau. Y mae y morwr yn aml yn edrych i'w *chart*, a'r teithiwr i'w lawlyfr arweiniol. Y mae yn bwysig iawn i ninau, yn mhob man, ar ein taith, i edrych ar y *map* yma. Dyma brofedigaeth—pa fodd y gwnaf yn ngwyneb hon? Dyma ffordd ddeniadol—dyma gyfeillion yn cynyg eu cymdeithas, ai iawn ei gymeryd? Ymgynghora â'r cydymaith yma, a chei wybod pa beth i'w wneud.

2. Amddiffynydd. "Pan orweddych, hi a'th wylia; pan ddeffroych, hi a gydymddyddan a thi." Mae y gwr doeth yma, mewn modd prydfwrth, yn gosod y gyfraith fel angel gwarcheidol, yn gwylio dros ddyn pan yn gorwedd y nos yn mreichiau owsg. Ac nid ffigiwr barddonol i gyd yw hyn. Mae ffaith anfeidrrol bwysig yn y geiriau. Mae y gyfraith wladol yn amddiffyn i ddyn, fel y gellwch ddweyd, pan fyddo yn gorwedd ac yn oysgu, ei bod hi yn gwylio drosto. Mae hi yn ei gysgodi. Mae yr hwn sydd droseddwr o'r gyfraith mewn dychryn rhag iddo gael ei ddal—nid oes ganddo amddiffyn rhag y *polliceman* a'i *handcuffs*, na rhag y carchar. Y dinesydd da, nid yw yn ofni y carchar—nid yw yn ofni y *police*—nid yw yn ofni, am fod cyfraith yn ei gadw. Felly, ac yn fwy, y mae cyfraith Duw yn amddiffyn, ac yn cadw, yr hwn sydd yn ei chymeryd hi yn gydymaith. Felly yr oedd Israel yn yr Aifft tu fewn i'r tai oedd o dan arwydd y gwaed. Fel y mae gwiall haiarn yr ystorfeydd pylor yn taffu y fellten heibio yn ddiuniwed, felly y taffai ar-

wydd y gwaed ar gapan y drws saethau yr angel dinystriol heibio. Yr oedd gan Solomon gynt, o gylch ei wely, 60 o gedyrn Israel, a phob un a'i gleddyf ar ei glun, rhag ofn liw nos—dynion cryfion, gwrol, arfog, fel y buasai yn rhaid i elyn dori trwy furiau pum' dwain o gedyrn cyn y gallasai niweidio y brenin. Corffoliad o rym y gyfraith oeddynt. Mae gwylieddyddion cedyrn o amgyleh gwely ac o amgyleh person y dyn sydd tan amddiffyniad y cydymaith yma. Mae Duw yn amddiffyn iddo. North Duw yw north y gyfraith. Mae torf o wracheidwaid godidog yn gofalu am y dyn duwiol. Mae yna fintai o addewidion arfog ag y byddai yn rhaid dryllio cadernid mwy na'r nef cyn tori trwyddynt. Mae gorchymynion yn furiau o'i amgyleh—gorchymynodd ei achub. Mae trugaredd Duw o'i amgyleh. Mae ei gymeriad yn ddiogel. Mae ei gyflwr yn ddiogel. Dywed Livingstone, am lewod Africa, na wnant ymosod ar greadur fyddo yn rhwym. Rhuant o'i amgyleh i geisio ganddo ffoi, ond os na ffy ymaith, ni wnant ddim iddo. Bydd arnynt ofn ymosod arno. Mae y dyn duwiol yn rhwym yn nghyfarnod Duw. Y mae cadwynau aursidd perthynas yn cydio ynddo, ac yn dyn am dano, ac ni fedr y llew rhwadwy wneud dim ond rhuo arno; ni fedr gyffwrdd ag ef. "Dyrchafaf fy llygaid i'r mynyddoedd, o'r lle y daw fy nghymorth. Fy nghymorth a ddaw oddi wrth yr Arglwydd, yr hwn a wnaeth nef oedd a daear." Ra un bynag ai bywai marw, mae yn eiddo i'r Arglwydd.

8. Cymdeithas. "Pan ddeffroych, hi a gydymddyddana â thi." Os yn mysg estroniad, heb neb i'th gyfarch, hi a gydymddyddana â thi. Os yn nghanol gelymion, hi a ddywed wrthyt am y cyfaill a llyn yn well na brawd. Os yn euog ac ofnus, dywed wrthyt am yr hwn a fu farw er dy achub. Os yn digalon, dengys i ti ras i'th gynol hyd at fuddugoliaeth. Os teimlo dy hun yn alltud, dywed wrthyt am gartref y nef. Ac i orphen lle yr oeddym yn dechreu, "Fy mab, cadw orchymyn dy dad," &c.

MARWOLAETH ABEL.

YE II BENNOD.

Daw amser pan adseirir dy foliant gan ddynion o bob congl i'r ddaear, pan daener dy alloran ar bob mynydd ac y bydd dyn yn mawrhau dy ryfeddol weithredoedd o godiad haul hyd ei fagludiad.

Yn y modd yma y canodd Abel, a'i wraig Thirsa a wnaeth iddo eistedd pan dawodd ef.

Yr oedd hi yn llawn o orfoledd dwyfol trwy ystod yr amser y bu hi yn gwrando arno. Yn y diwedd hi a'i cofseiddodd yn llawn tynerwch ac a ddywedodd wrtho, O fy anwyl, pŕ don dy ganiadau a ddychafodd fy meddwl at Dduw. Dy ofal sydd yn amddiffyn fy nghorph, fy enaid sydd trwy dy gyfarwyddyd yn teimlo duwiol bŕ-lewygon; er bod yn nghanol caddug tywyll o amheuaeth mae dy ddoethineb yn gwasgaru yr holl gymylan duon a orchuddient fy enaid. Mor fynych y rhoddaist foliant i'r gornuchaf Dduw gyda diolchgarwch iddo am dy fod dithau a minau yn unfryd yn mhob dymuniad, ac wedi ein ffurfio i fendithio naill y llall.

Tra yr oedd hi yn llefaru, tynerwch anrhaethol a ddilynodd bob gair a phob agwedd. Abel a arosodd yn ddystaw ond a edrychodd gyda thynerwch annhraethol. Dedwydd fel hyn oeddynt eill dau yn mwynhau hyfrydych pur. Y ddaear ffrwythlon a ddygodd iddynt roddion, a adfywiodd eu meddyliau ac a'u haddasodd i bob gweithred dda. Mewn iechyd a rhinwedd, yn ymfoddloni yn unig ar yr hyn oedd angenrheidiol, heb ymarfer a dim gloddest ac afradlonrwydd, dim ofn y gormeswr angau, na dim lle i chwenychiad anniwall yr hwn sydd yn claddu dedwyddwch dan lwyth o drueni, Abel a Thirsa oeddynt yn eistedd yn y lluesty pan ddaeth Adda ac Efa i mewn atynt; hwy a wrandawsant gyda hyfrydych ar ganiadau Abel; yn awr cofseidiant eu plant gyda thynerwch, a llawenydd bywiol a dywynodd ar eu gruddian, a'u calonau wedi eu gorlenwi â charedigrwydd.

Mahola gwraig Cain a ddilynodd gamrau ei mam a bu yn llygad dyst o ddedwyddwch ei brawd a'i chwaer, ei meddwl oedd rydd oddi-wrth ddigofaint a phob gwŷn drallodus; eto yr oedd ei gwedd yn alarus a thymder yn ei golygon, tristwch a'i gwywodd, ei gwedd a'i gwrid a giliodd. Pan glywodd hi Thirsa yn mynegi ei diolchgarwch i'r nef am eu chreu i Abel ac yntau iddi hithau, eu cyd-dynerwch a yrodd ddaerau o'i golygon ac ochneidiau o'i mynwes boenus pan yn gwneuthur cydmariaeth rhwng y ddau wr. Ond yn fuan hi a sychodd ei dagrau a chyda gwen brydferth hi a aeth i mewn i'r lluesty ac a gyfarchodd ei brawd a'i chwaer gyda charedigrwydd.

Ar yr amser Cain oedd yn myned heibio y cysgod-dy. Clywodd lais peraidd Abel, a chanfu ei dad yn ei gofseidio.

Yr olwg a sefydlodd golyn gwenwynllyd yn ei galon, ac efe a edrychodd gyda golwg sarug at y lluesty ac a ddywedodd, Pa arwydd o lawenydd sydd yma? Pa groesaw a charedig-

rwydd? Fe allwn inau ganu pe bai fy nyddiau i fel yr eiddo ef yn cael eu treulio yn segyrlyd yn y cysgod-dy, tra mae ei ddiadellau yn chwareu neu yn bwyta y glaswellt iraid. Ni wnaethpwyd fi i ganu, llafur gerwin yw fy etifeddiaeth; yr wyf fi yn troi y tir glas, yn rhwygo y ddaear anhywaeth a felldithiwyd drwy bechod fy nhad: er maint fy lludded nid oes i mi fawr o wobr na charedigrwydd. Pe buasai fy mrawd esmwyth yn ymboeni fel myfi am ddiwrnod o dan yr haul cras-boeth, buasai hyny yn difwyno ei beroriaeth ac yn oeri ei ganiadau.

Yna Cain a gerddodd ymlaen yn gyflym. Pan ganfyddwyd ef yn anfoddlon llanwodd hyny y teulu dedwydd oedd yn y lluesty a thristwch mawr. Aeth Mahola oedd yn welw, yn doddedig: mewn dagrau, a syrthiodd i lawr wrth ystlys Thirsa. Efa oedd yn wylo ac yn pwysu ar fynwes Adda mewn tristwch dirfawr o herwydd sarugrwydd ei chyntafanedig. Abel a lefodd, O fy anwyl rieni, myfi a ganlynaf ar ol fy mrawd annedwydd—cofseidiaf ef, arferaf bob caredigrwydd i ail enyn cariad brawdol, ac arferaf bob cywreindeb i wneuthur iddo anghofio ei ddigofaint. Ni adawaf ef hyd nes addawo fy ngharu, ymdrechaf a'm holl enaid i gael y ffordd at ei galon. Rai gweithiau ail enynais ei gariad; ond och! yn fuan yr oedd ei sirioldeb yn diflanu a phrudder yn diffodi y fflam sanctaidd.

Adda a edrychodd yn drist a dywedodd, Myfi fy hun, Abel anwyl, a af at dy frawd—unaf reawm a chariad tadol yn erbyn ei gynydnrwydd ef; ni bydd efe mor annawiol a gwrthwynebu awdurdod a thynerwch tad. O Cain! Cain! fel yr ydwyf yn llenwi fy nghalon â dirdyniadau, tymer ddrwg a yrodd ymaith o'th enaid bob mesur o serch a rhinwedd. O bechod marwol! dychrynlyd yw yr anghyfanedd-dra a daenaist trwy y fynwes ddynol! Y fath arwyddion trymllyd sydd yn gorlenwi fy mynwes pan edrychwyf yn ddiffrifol trwy amser dyfodol a gweled y difrod a wna ymhlith fy hiliogaeth annedwydd! Yn y modd yma y llefarodd tad dynolryw. Ei wyneb parchus a ymddangosai yn drist. Gadawodd y llesdy ac aeth ar frys i chwilio am ei gyntafanedig.

Cain a'i canfu ef yn dyfod, ac wedi rhoddi heibio ei lafur a ddechrenodd lefaru fel hyn—Pa ham, fy nhad, yr ydwyf ti yn edrych mor sarug? ni ddaethost gyda gwedd lem i gofseidio fy mrawd, mae dy olygon yn fy ngwaradwyddo. Adda a atebodd, Ni buasit ti, fy mab, yn darllen gwaradwydd yn fy ngolygon pe na buasit yn gydwybodol dy fod yn ei

haeddu. Iâ, Cain, yr ydwyd yn haeddu dirmyg, ti a ddigiaist dy dad ac a beraist iddo chwerwder a galar. Medd Cain, heb ddim cariad yr ydwyd i mi, mae yn rhaid i ti gadw hwnw i Abel. Adda a atebodd, Y nef yw fy nhyst, yr wyf fi yn dy garu gyda serchawgrwydd tad, fy anesmwythder a barodd y dagrau yma, a'th fam sydd mewn gofid. Yr ydym ni ein dau yn dy garu â serchawgrwydd gwreiddiol. Ein cariad tyner a'n gofal am dy ddedwyddwch sydd yn peri i ni dreulio ein dyddiau mewn prudd-der. Y cariad hwn yw yr achos i ddystawrwydd y nos gael ei aflonyddu ganddom gan ochain ac wylofain. O Cain! Cain! pe cerit ni dy ofal penaf fyddai sychu ein dagrau a gwasgaru y cwmwl o ofid hyn sydd yn tywyllu ein dyddiau, ac yn ein llenwi â braw. Och! os oes yn dy fynwes ddim parch i'r Creawdwr i'r hwn mae holl gilfachau dy galon yn agored; os oes ynot y wreichionen leiaf o gariad mabaidd tu ag at dy rieni, os oes, yr wyf yn dy dyngheudu yn enw y parch a'r cariad hyny—i adferu i ni yr heddwech a gollasom; er mwyn dy enaid adferu i ni ein llawenydd, na feithrin gasineb annhosturus yn erbyn dy frawd, ie yn erbyn dy frawd ag sydd yn dy garu â charedigrwydd diffuant. Mae ef yn hiraethu am dy goffeidio di, efe a chwenychai lanbau dy feddwl o bob gwaelodion o anffoddlonrwydd. O Cain! tydi oedd fy nghyntafanedig, dechrenad fy nerth. Pan agorodd dy olygon yn gyntaf i'r goleuni mi a'th gerais â chariad tadol trwy fy nghalon.

I'w barhau.

NEFOEDD NEWYDD A DAEAR NEWYDD.

Ymddengys fod yn y broffwydoliaeth hon ddarluniad yn y lle cyntaf o sefyllfa ddedwydd yr Iuddewon yn eu gwlad a'u dinas eu hun, wedi eu dychweliad o Babilon. Gellid cymeryd yr holl benod fel darluniad bywiog a barddonol o honynt cyn, dan, ac wedi eu hadferiad o'r caethiwed. Ond y mae yma lawer ychwaneg na hyn. Mae yn sicr fod yn yr adnod gyntaf o'r bennod gyfeiriad at alwad y cenedloedd at Grist. Gwel Rhuf. 10: 20. Mae adnodau 17, 25, yn ymadroddion rhy gryf i ddarlunio y dychweliad o Babilon, a hyny yn unig. Mae iddynt feddwl gwell a llawnach fel darluniad o sefyllfa newydd, ddedwydd, lwyddiannus, a heddychol y byd dan deyrnasiad y Messiah. Rhaid i ni gofio fod y proffwyd yn llefaru mewn iaith farddonol, ac yn defnyddio ffugyrau hyf. Felly, ni oddefa pob gair ei esponio yn llythyrenol.

“Od oes neb yn Nghrist y mae efe yn greadur newydd; yr hen bethau a aethant heibio: wele, gwnaethpeyd pob peth yn newydd,” 2 Cor. 5: 17. I brofiad Cristionogion boreuol a waredwyd oddiwrth Iuddewaeth a phagan-iaeth, yr oedd eu teimladau, a'u harferion, a'u hamgylechiadau mor lwyr wahanol i'r hyn oeddynt, a phe buasent wedi newid dau fyd. Gwisgai y nef a'r ddaear wedd newydd iddynt. Yr oedd eu teimladau at Dduw a dynion yn newydd. Y mae felly eto gan bawb a ddygir allan o feddiant y tywyllwch i deyrnas ei anwyl Fab ef. Maent fel mewn “nefoedd, newydd a daear newydd,” adnod 17.

Yn adnodau 18 a 19, darlunir llawenydd eglwys Dduw. Golygir wrth Jerusalem yr eglwys efengylaidd. Cymharer Heb. 12: 22, a Gal. 4: 26. Mae hon yn drigle llawenydd, 1 Pedr 1: 8.

Yn dilyn llawenydd a rhinwedd Cristionogol y mae iechyd a hirhoedledd, adnod 20. Dysg yr efengyl ddynion i brisio a gofalu am eu hiechyd a'u bywyd, i reoli eu blys a'u nwydau, ac i feithrin “amlygredigaeth ysbryd addfwyn a llonydd.” Y mae hyn oll yn tueddu i gadw iechyd, ac estyn bywyd. Denir i ddeall a chadw deddfau iechyd hefyd yn well. Yn ol ystadegan y *Registrar General*, y mae oes dyn yn y deyrnas hon yn awr, a chyfrif pawb gyda'u gilydd, yn ymestyn, “Ni bydd o hyny allan blentyn o oed,” &c. Ni bydd cymaint o fabanod yn meirw o afiechyd, esgeulusdod a chreulondeb eu rhieni; na gwyr ieuanc yn cael eu tori ymaith yn nghanol eu dyddiau o'u hoferydd eu hunain, neu afiechyd etifeddol; ond yn gyffredin bydd dynion byw yn hir. Canys y bachgen a fydd marw yn fab can mlwydd, ond y pechadur, &c.; neu, fel y gellir cyfieithu y goiriau, Y mab can mlwydd a fydd marw yn wr ieuanc; hyny yw, yn siriol ac ir fel Moses. Ond y pechadur, er ei fod yn fab can mlwydd, a felldithir: hyny yw, er ei fod fel eraill wedi cyrrhaedd oedran teg, ni fydd hyn i'w amddiffyn rhag anghysur a thywyllwch dan anffoddlonrwydd Duw yn ei ddyddiau olaf. Neu ynte, gellid eu cymeryd fel hyn:—Yr hwn a fydd marw yn gan mlwydd, ni bydd ond gwr ieuanc at oesau hirion dynion yn gyffredin y pryd hwnw. Ac os bydd dyn yn marw yn gan oed, bydd hyny am ei fod yn bechadur, a than felldith Duw; pe amgen, cawsai fyw yn hwy. Cymerer y naill neu'r llall o'r ystyron yma i'r geiriau. Cawn yn y geiriau sylfaen i greu y bydd dynion dan lywodraeth egwyddorion yr efengyl i fyw yn iachach, ac yn hwy. Yr un peth a welir yn adnod 22, “Megis dyddiau

pren y bydd dyddiau fy mhobl." Ffugyr farddonol i osod allan ddyddiau maith.

Yn nesaf, y mae llwyddiant yn eu llafur, a mwynhad o'u ffrwyth, adn. 21, 22, 23.

Yna, cymundeb agos a Duw, adnod 24.

Ac yn olaf, teyrnasiad heddwch, a brawdgarwch, a diniweidrwydd yn mysg dynion, adnod 25.

Am *amaeriad* y broffwydoliaeth. Yn ei chymhwysiad at eglwys Crist, gellir dyweyd iddi ddechreu cael ei chyflawni gyda phregethiad a llwyddiant cyntaf yr efengyl. Y mae yn parhau i gael ei chyflawni yn helaethach helaethach yn mhrofiad a hanes y wir eglwys; a cha ei chyflawni yn helaethach eto ddyddiau a ddaw. Y pryd hyny y bydd hirhoedledd a llwyddiant tymhorol yn fwy amlwg. Nid oedd y broffwydoliaeth a'i chytllawniad yn ei chymhwysiad at yr Iuddewon wedi y caethiweid, ond darlun o'r eglwys dan yr efengyl. Ac nid yw y broffwydoliaeth a'i chyflawniad yn ei chymhwysiad at yr eglwys dan yr efengyl hyd yn hyn, ond darlun i ni o'r hyn a fydd yn ei gogoniant a'i llwyddiant dyfodol. Ac ni bydd, pan gyflawnir hi helaethaf ar y ddaear, ond darlun o'i chyflawniad perffeithiaf yn yr eglwys yn y nef. Yn mhob cyflawniad a fu o homi hyd yma, y mae y wisg a geir yn y geiriau hyn yn ormod i'r amgylchiad; yn ei chyflawniad yn y nef, bydd yr amgylchiad yn fwy na'r wisg. Mae yn debyg fod 2 Pedr 8: 13, a Dad. 21: 1, i'w cymhwyso at sefyllfa wynfydedig yr eglwys yn y nef. Gwel y cysylltiadau.

Nis gellir trin yr holl broffwydoliaethau yn y modd hyn, ond yn unig y dosbarth hyny ag sydd yn darlunio teyrnasiad Crist a'i ras. Yn wir, gellid edrych ar yr holl broffwydoliaethau hyn fel un broffwydoliaeth fawr, a chanddi gyfres o gyflawniadau, a phob un dilynol yn helaethach, uwch, a gwell na'r un blaenorol. Ond ni bydd yr oll wedi ei gyflawni nes y delo yr eglwys oll adref i'r nefoedd. Hyd hyny, y mae un cyflawniad yn rhagredegydd o gyflawniad gwell ac uwch; ac yn sefyll i'r eglwys yn brawf ac yn ernes o hono.

Rhy wan yw yr holl resymau gwybyddus i mi a ddygir dros adnewyddiad y ddaear wedi llosgiad y farn, yn drigle i'r saint, i wneud hyny yn rhan o'm cred. Gwel grynoded o honynt yn Barnes ar 2 Pedr 3: 13, a *Hitchcock on Geology*. Ffugyrol yn sier y cymerir "nefoedd newydd a daear newydd" yn Esaiah a'r Dadguddiad; a mwy naturiol i'm tyb i ydyw cymeryd y geiriau yn ffugyrol yn Pedr hefyd. Ai tybed y bydd digon o le i'r saint

oll ar y belen ddaearol? Neu, ai tybed y gwna y Brenin mawr gyfyngu ei blant i un ystafell fechan o'i balas mawr am byth?

Am y millfwyddiant gwel sylwadau perthynasol gan Gwesyn, *Esboniwr y Dadguddiad*, Darlith ix.—LEWIS JAMES, *Curfan*.—*Y Diwygiwr*.

YR EGLWYS BUR NEU DISGYBLAETH EGLWYSIG.

GAN SOLOMON GESSNER, DUWEINYDD O SWITZERLAND.

Cyfieithedig i'r Gymraeg gan Edward Jones, Towyn Meirionydd. Ail ysgrifenydd mewn iaith sathredig gan Parch. Griffith Hughes.

Y BENNOD II.

PETHAU YN GALW AM DDISGYBLAETH.

Llyfr ein cyfraith ni yw y Beibl, a pha beth bynag sydd yn cael ei wahardd ynddo, mae yn ddiau y dylai yr eglwys ystyried yr hwn a'i gwneio yn deilwng o gynghor, neu gerydd. Dylid hefyd edrych ar yr aelod a esgeuluso wneuthur yr hyn a gymhellir yn y Beibl, fel un mewn anghen am gael ei adgyweirio. Tra ar y llaw arall, dylid bod yn ofalus rhag dwyn dyn o flaen yr eglwys fel troseddwr, pan na fyddo un prawf amlwg fod yr hyn a wnaeth yn cael ei wahardd yn y Beibl. Dylid cofio mai y Beibl, ac nid ein barn ni am yr hyn ddylai y Beibl fod, yw y rheol; ac os bydd anghen esponio y Beibl, dylai eraill gael hawl i farnu drostynt eu hunain, a chyfleustra i draethu y farn hono yn gystal a ninaw. Ni ddylid gwneud dyn yn droseddwr am air, neu ei gondemnio am wisgiad neillidol, neu ryw ystum yn y corff yn yr addoldy, neu allan o hono,—neu ynte, o ran ei fod yn eillio, neu beidio eillio ei farf neu wallt. Pethau yw y rhai hyn nad ydynt ynddynt eu hunain o un pwys, nac yn cynrychu unrhyw ganlyniadau moesol, niweidiol. Byddai yn well gadael dyn fyddo yn dewis gwahaniaethau oddiwrth eraill mewn pethau fel hyn, i gael ei farnu gan ei Arglwydd ei hun, i'r hwn yn unig y mae yn gyfrifol, ac nid i'w gyd-weision—pa rai nid ydynt na gwell na gwaeth o ran ei ymddygiad ef,—rhaid i ni fyned at y gyfraith, ac at y dystiolaeth a phob peth.

1. Pechod yn erbyn person. Nis gellir dweyd fod hwn yn rhan o ddisgyblaeth eglwysig, er hyny, gan y byddai talu sylw priodol i'r cyfarwyddiadau mewn perthynas iddo, yn atalfa effeithiol rhag llawer o ffinderau yn yr eglwys, ac fod diffyg o hyn yn arweiniad i mewn i'r hyn sydd yn galw yn aml am ddisgyblaeth, mae yn ddiau yn werth i ni dreulio peth amser i dafu goleu arno. O ran hyny,

gwneir ef yn aml mewn modd uniongyrchol, yn wrthddrych disgryblaeth eglwysig, heb un sylw o'r hyn a ddywed yr ysgrythyrr ar yr mater. Mae Iesu Grist wedi bod yn fanwl iawn ar y pen yma, a dylai pob swyddog eglwysig fod yn gyfarwydd iawn â'r oll a ddywed ar y pwnc, a dylai pob aelod hefyd—dalu sylw neillduol i'r cyfarwyddiadau a roddir ganddo mewn perthynas i gwerylon personol. "Os pecha dy frawd yn dy erbyn." Mae rhai dynion yn barod iawn i gymeryd tramgwydd wrth bob peth. Edrychant ar bob peth yn y lliw gwaethaf. Dylai y cyfryw gofio mewn byd drwg fel hwn, fod gan bob un lawer o bethau i'w gwneyd, heblaw bod a'u holl egni yn ymdrechu boddio rhyw ddau neu dri o bersonau nad yw yn bosibl iddynt gael eu boddio, ac na fedrant foddio eu hunain am bum mynyd o'r bron. Os digwydd i chwi fyned heibio ambell un heb ei weled mewn torf o fil o ddynion, a throï i siarad âg ef, pe byddech trwy hyny yn colli y *train*, byddwch yn sier o gael eich ystyried yn bechadur, a'ch cablu fel un balch, rhy hunanol i weled eich cyfeillion. Os bydd i chwi fwyta neu yfed rhywbeth yn wahanol i ambell un, neu beidio bwyta ar gais ambell un arall, bydd y cyfeillgarwch ar ben. Bydd toriad *coat* neu farf, trôad gwallt, yn ddigon i dori ymaith gariad ambell un. Os digwydd i chwi fyned i ambell gyfarfod na byddo efe yn ei gymeradwyo, er nad oes ganddo un rheswm neillduol dros hyny, bydd yn teimlo nas gall ef *gyd*-gymuno â chwi, ac yn barnu y dylech gael eich diaelodi. Dylai pob aelod wylled yn fanwl rhag y fath ysbryd, gan y bydd iddo ei gwbl addasu i fod yn aelod defnyddiol mewn cymdeithas, gan ei wneuthur yn boen iddo ei hun, ac i eraill. Ar y llaw arall, mae yn ddyledswydd arbenig ar bob aelod fod yn wyladwrus rhag rhoddi tramgwydd hyd ag y mae ynddo, i'r brawd gwanaf yn yr eglwys.

Cymaint oedd teimlad Paul ar y pen hwn, fel y penderfynai fyw heb bethau cyfreithlon ac angenrheidiol, yn hytrach na thrangwyddo ei frawd. "Da yw na fwytâer cig, ac nad yfer gwin na dim trwy'r hyn y tramgwydder, neu y rhwystre, neu y gwanhâer dy frawd." Rhuf. 14: 81. "O herwydd paham, os yw bywyd yn rhwystro fy mrawd, ni fwytaf fi gig fyth, rhag i mi rwystro fy mrawd." 1 Cor. 8: 13. Pe meddiennid pob aelod â'r ysbryd a amlygir gan Paul, ar y ddau ben yma, diau yr ychwanegid yn fawr at heddwch Seion, nes ei wneyd fel afon; ac elai "ei chyflawnder allan fel goleuni, a'i biachlawdvriaeth fel lamp yn llosgi." Byddai yn werth i bobun feddwl

nad diystyr gan ben mawr yr eglwys, pa fodd yr ymddygo tnuag at aelodau gweiniaid. Y mae wedi rhoddi gocheliadau pwysig a difrifol iawn o'n blaen mewn perthynas iddynt. "Pwy bynag a rwystro un o'r rhai bychain hyn, a gredant ynof fi, da fyddai iddo pe crogid maen melin am ei wddf, a'i foddï yn eigion y môr." Mor ofnadwy raid fod y pechod, cyn y byddai tynged mor ddychrynlyd yn wellnag ef a'i ganlyniadau. Mae yn sobr i ddyn gael ei gyfrif yn llofrudd mewn llywodraeth wladol; ond pwy fedr ddarnad beth fydd y dychrynfeydd cydfynedol, â chael dy gondemnio fel llofrudd enaid yn llywodraeth y Duw mawr.

Ond er yr oll a gymerir o bob tu, tebyg iawn y bydd i'r naill frawd yn rhyw fodd neu gilydd, bechu yn erbyn y llall. Pa fodd y dylid ymddwyn yn wyneb amgylchiad o'r fath. Nid yw Crist wedi ein gadael dan ein dwylaw ar y mater hwn eto. "Os dygi dy rodd i'r allor, ac yno dyfod i'th gof fod gan dy frawd ddim yn dy erbyn, gad yno dy rodd ger bron yr allor, a dos ymaith; yn gyntaf, cymoder di a'th frawd, ac yno tyred ac offrwï dy rodd." "Cytuna â'th wrthwynebwr ar frys, tra fydddech ar y ffordd gyd ag ef; rhag un amser i'th wrthwynebwr dy roddi yn llaw y barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y swyddog, a'th dafu y'ng'harchar. Yn wir meddaf i ti, Ni ddemi di allan oddi yno, hyd oni thalech y ffyrlling eithaf." Matt. 5: 28—26. Pan fyddom ar y bai, mae yn beryglus iawn i ni oedi mynyd cyn myned at frawd, i erfyn am faddeuant. A rhag i'r brawd fod yn anhawdd i faddeu, y mae Crist wedi gorchymyn,—"Os pecha dy frawd yn dy erbyn saith waith yn y dydd, a saith waith yn y dydd droi atat, gan ddywedyd, y mae yn edifar genyf; madden iddo." Luc 17: 4. Nid ceisio cymodi erbyn y Sabboth cymundeb a nodir; ond edifeirwch uniongyrchol o du y troseddwr, a maddeuant uniongyrchol o du y cyhuddwr. Mae yn amlg nad oes yma ganiatad i aros er cael profion o wirionedd yr edifeirwch; y cwbl a ddywedir "a seithwaith yn y dydd droi atat, a dywedyd, y mae yn edifar genyf; madden iddo." Mae yr anghenrheidrwydd am faddeuant buan yn ymddangos yn fwy amlwg fyth yn atebiad Crist i Pedr. "Yna daeth Pedrato, a dywedodd, Arglwydd, pa sawl gwaith y pecha fy mrawd i'm herbyn, ac y maddenaf iddo? ai hyd seithwaith? Yna Iesu a ddywedodd wrtho, nid wyf yn dywedyd wrthy, hyd seithwaith: ond hyd ddengwaith a thriugain seithwaith." Matt. 18: 21, 22: sef hyd bedwar cant a phedwar ugain a deg o weith-

iau mewn un diwrnod. Diau fod y safon yn bur uchel wrth ei chymharu âg ymddygiad y rhan fwyaf o grefyddwyr yr oes hon. Ond beth bynag ydyw ymddygiad neu farn crefyddwyr yn yr oes hon, mae y pwnc yn bwysig iawn; ac y mae brenin Seion wedi gosod ei sêl wrtho fwy nag unwaith, i.e., gellir dweyd ei fod wedi gwneyd ei oren er cael gan bob aelod dalu sylw iddo. Os oes rhyw grefyddwr na fedr faddau i'w frawd gyda'r parodrwydd mwyaf, bydded i'r cyfryw ystyried yn ddifrifol y geiriau canlynol o eiddo yr hwn y professa ei wasanaethu. "Oblegyd os madd-euwch i ddynion eu camweddau, eich Tad nefol a faddau hefyd i chwithau. Eithr oni faddauwch i ddynion eu camweddau, ni faddau eich Tad eich camweddau chwithau. Matt. 6: 14, 15. Nid oes dim amheuaeth ar y pwnc, mae Duw yn maddeu i'r rhai a faddauant i eraill; ond os yw neb yn anfaddeugar, nid oes dim maddeuant iddo yntau gan Dduw; onid gwell yw darostwng yr ysbryd balch hunanol, na fforffetu ffafr Duw am dragwyddoldeb. Ond dychon na theimla brawd fyddo wedi pechu duedd i ddwyfod o hono ei hun i geisio maddeuant. Pa beth wneir o hono yn wyneb hyn? Dylai fod ysbryd maddeu mor gryf yn mhob Cristion, nes peri iddo fyned allan, a cheisio cyfleusdra i faddau. "Dos ac argyhoedda ef rhyngot ti ac ef ei hun. Os efe a wrendy arnat, ti a ynllaist dy frawd." Gallwn yma sylwi na ddylai yr eglwys ar un cyfrif, gymeryd sylw o gwerylon personol, hyd nes byddo yr achwynwr wedi gwneyd ei oren i gael gan ei frawd edifarhau. Os, fel y gwneir yn aml, y daw rhyw un i achwyn fod ei frawd wedi pechu yn ei erbyn, ac yn haeddu cerydd; y gofyniad cyntaf ddylid roddi iddo yw,—A fuoch chiwi yn ymddiddan âg ef? Os dywed naddo, yna dylid gwrthod cymeryd ei achos i fyny nes y gwna hyny. Barna Calfin, fod Crist yn golygu yma bob math o bechodau na byddont wybyddus ond i ryw un, yn gystal a'r rhai fyddont yn uniongyrchol yn erbyn un; eithr ymddengys i mi mai pechod yn erbyn person yn unig a olygir yma; a diau y byddai yn well eu rhanu—pechodau yn erbyn person, a phechod yn erbyn cymdeithas, yn lle fel y gwneir yn aml pechodau dirgelaid, a phechodau cyhoeddus, gan fod y gwahaniaeth yma yn ddigwyddiadol, yn hytrach nag o ran natur. Er enghraifft, dyma ddyn yn llodrata; nid yw o bwys ai un ai cant ddarfu ei weled; mae ei bechod ef yn erbyn cymdeithas yr un fath er nad oedd ond un tyst, a phe buasai pawb wedi ei weled; ac ni fyddai y ffaith nad oedd ond un yn gwybod, yn rhoddi hawl i'r

un hwnw faddau iddo ar ei edifeirwch am hyny; nis gall fod rhwymau ar ddyn a welodd frawd yn cyflawnu pechod oedd yn taro yn erbyn cymdeithas, fyned i ymddiddan a'r cyfryw cyn ei hysbysu i'r eglwys, gan nad oes a fyfno ef ddim mwy âg ef, na rhyw aelod arall o'r eglwys. Byddai yn dda iawn i'n haelodau yn gyffredin, gofio y gwahaniaeth hyn. Dywed Calfin, nad yw Crist yn gorchymyn ar fod i bob un a becho, gael ei argyhoeddi yn ddirgelaid heb un tyst. Canys y mae llawer medd efe na chaniatant geryddu yn gyhoeddus, hyd nes y byddys wedi siarad âg ef yn bersonol yn gyntaf. Ond y mae Paul yn gorchymyn, ar fod i'r hwn a becho yn ngwydd pawb, gael ei geryddu yn ngwydd pawb. 1 Tim. 5: 20. A diau y byddai yn beth ffôl iawn i frawd fyddo a'i drosedd wedi dyfod yn gyhoeddus ger bron pawb, gael ei geryddu gan bob brawd yn bersonol.—Calfin ar Matt. Nis gall fod Crist yn golygu dim heblaw pechod yn erbyn person yma, gan ei fod yn gorchymyn i'r person a'i hargyhoeddo, faddau i'r troseddwr ar ei edifeirwch; ac y mae yn amlwg nad oes hawl gan un person i faddau i'r hwn fyddo wedi troseddu yn erbyn yr holl eglwys. Os efe ni wrendy arnat, cymer gyda thi un uen ddan fel yn ngenau dau neu dri o dystion y byddo pob gair yn safadwy. Hyny yw, fel y byddo genyt dystion erbyn delo y mater o flaen yr eglwys, dy fod wedi cynyg maddeuant iddo ar ei edifeirwch; ac felly dy fod yn deilwng i fod yn aelod cymdeithas, pan fyddo efe yn cael ei dori allan.

Os efe ni wrendy arnynt lwy, dywed i'r eglwys. Rhaid cofio eto mai cynyg at ddwyn i edifeirwch sydd i fod yma hefyd, ac nid cael gwared o'r troseddwr. Os edifarha o flaen yr eglwys, er wedi parhau yn gyndyn yn wyneb goruchwyliaethau eraill, maddeu iddo yw y gorchymyn eilwaith. Ond os efe ni wrendy ar yr eglwys chwaith, dyma y cynyg diweddfaf i'w droi, mae yn dyfod yn wrth-ddrych disgyblaeth eglwysig, ac i gael ei dori allan, a'i ystyried fel y cenedl ddyn, neu y Publican yn hollol anaddas i gael un fraint yn yr eglwys. Os gofynir yma beth sydd yn ei wneyd yn wrth-ddrych disgyblaeth eglwysig, Atebwn mai anufudd-dod i gais yr eglwys yn benaf, yn nghyd a'r prawf a rydd ei fod yn ddiystyr o deimladau ei frodyr. Mae yn troseddu rheolau y gymdeithas. Mae yn amhosibl i unrhyw gymdeithas fodoli, heb i bob aelod ymostwng i wrando ar lais y lluwys; a phwy bynag a fyfno ddal ei farn ei hun yn groes i'r holl eglwys, rhaid iddo ymadael o'r eglwys hono, cyn y gellir dwyn pethau yn mlaen yn

rheolaidd. Heblaw hyn, mae peidio edifarhau am droseddu yn erbyn ei frawd, yn wyneb cynifer o gymhelliadau, yn brawf pur amlwg nad yw ei galon yn uniawn ger bron Duw.

I'w barhau.

Y Genhadaeth.

MADAGASCAR.

Y mae y genadaeth yn lled lewyrchus yn mhob cwr o'r maes. Yn fwyaf neillduol yr ydym yn awr yn edrych i Madagascar; a chyda llawer o bryder yr ydym yn edrych ar bob croniciol cenadol, rhag y bydd y newydd a rydd yn annymunol ac anffafriol. Y newyddion diweddfaf oeddynt hynod gysurus, Y mae y llywodraeth yn sefydlog, a'r frenines yn sicr ar ei gorsedd, heb argoel am un cyffro. Y cenadau a gant berffaith lonyddwch a rhyddid i fyned yn mlaen a'u gwaith. Y mae ychwanegiadau lluosog at yr eglwysi bob mis, a'r cynulleidfaoedd ydynt yn gorlenwi yr addoldai eang lle yr ymgynullant. Y mae yr argraffwasg yn bwrw allan ei thraethodau lluosog bob mis, ac yn taenu goleu yn mhell ac agos; ac y mae yr ysgolion yn lluosog. Y mae pump addoldy yn y brif ddinas, a dau ereill oddeutu cael eu hadeiladu, a phob parodrwydd yn y bobl i dderbyn yr efengyl. Y mae rhai o'r addoldai yn cynwys mil o ddynion ac yn eithaf llawn. Y maent yn gyffredin iawn—y muriau ydynt o *glom*, a thoir hwynt â brwm. Maent yn gwneud y tro yn eithaf: ond y maent yn dysgwyl yr addoldai coffadwriaethol yn fawr. Ni bu y bobl erioed yn fwy diofn yn addoli. Y mae rhai o'r swyddogion uchelaf yn mynychu yr adeiladau; a bu y prif weinidog unwaith neu ddwy yn ddiweddar; ac y mae ei weled ef yn rhoddi hyder gyffredin y pery y tawelwch, oblegdy y mae ei ddylanwad ef yn fawr iawn. Caniataodd y frenines i saith neu wyth mil o Gristionogion i fyned i gyntedd y palas dydd Nadolig diweddfaf, i dalu eu gwarogaeth iddi. Derbyniodd hwy yn roesawgar, a chlanasat amryw ddarnau Cristionogol iddi am awr o amser, ac yna yr Anthem Genedlaethol, yn dymuno bendith ar y frenines. A safodd Rainimainon Jisoa cadweinydd y prif weinidog, ac anerschodd ei mawrhydi yn enw ei gyd-Gristionogion yn ddoniol a chymhwys dros ben, gan sicrhau iddi deyrngarwch a diolchgarwch y Cristionogion am eu rhyddid a mwyniant eu breintiau. Diolchodd y frenines mewn modd cymhwys a byr iddynt am eu ffyddlondeb. Synai y pen-degion a'r swyddogion milwraidd wrth glywed canu peroriaethus y Cristionogion.

Y mae rhyddid crefyddol perffaith yma, a chrefydd yn ffyn yn anarferol, a pha fwyaf luosogo y Cristionogion, mwyaf annhebyg a fydd i erlidigaethau dori allan.—*Y Tywyrydd a'r Gymraes.*

Barddonol.

POMPEII.

GAN G. H. HUMPHREYS, IXONIA, WIS.

Draw yn yr Eidal dirion yr ydoedd
Tre' anelior yn syndod teyrnasocedd;
Adeiladau a'u llon'd o oludocedd
Dlanaf welid 'nghyd yno filoedd;
Dinas lân dan sylw oedd—a'i dildid
Orsaf noddid gan res o fynyddocedd.

Vesuvius gryf a safal
Iddi'n nawdd, a chyraedd wnal
Ei goryn tuag araul
Gym'dogaeth helaeth yr haul.
Hwn oedd castell diweill, da,
A pinacel ban Campania;
A'i ddefnydd oedd creigydd cry'
O'i fonyn hyd i fyny;
A tyn gydlwyd hwy'n gadarn
Yno'n dŵr, ac yn un darn
Didon, anysgwydedig,
Er pob cynwrf neu dŵrf dlig.
Nis cariai mynwes corwynt
I'r rhai'n un sigl ar ei hynt;
A nwydwyllt feltt ofnadwy
Wrthasfent, a herient hwy
I ysgog un o'n hesgyrn
Ag ergyd gwreichionllyd chwyryn;
Ni sylfent yn eu safle
Heb air Naf o'i wiwber Ne'.

Lle anwyl oedd i'r llwynog
Yn holltau y "creigiau crog";
Hyd y mynydd dymunai
Efe gael chware yn chwai;
A'r afr hyf wnaï wir fawrhan
Ei echrys lwydlon ochrau;
Yn gywiraf hon garai
Ei ochr noeth; a chware wnaï
Eryrod ar ei eirian
Gopa yn wech dyrfâ dan
Ddeddf a chynllun dymuniad
Eu trachwant, er mwyniant mad.
Ymgodent a'u myg edyn
Y foment yr hoflent hyn
I hofran draw yn hyfryd
Yn y nen uwch ben y byd.

Ymwelent â'r cymylau—a hoflent
Yn hyf wrth eu hochran;
Yn gym'dogion clyision clau
Yr aeth y sêr a hwythan.

Yna'n ol llon anelynt
Fel meht yn gyflym eu hynt.

Apennines yn wymplion oedd
Yn y dwyrain yn dyroedd;
Fe'u codwyd gan Naf cadarn
I fod hyd ddiwrnod y Farn
Yn dystion hyfion eu hialth
O'i tirain gadarn fawrwalth.
Rhyfeddol rai hyf oeddynt
Mewn bri yn ymgodi gynt;
Esgyntent i lys Gwener
Yn wisgi dan wenwisg der;
Ar hyd yr hygar Eidal
Crewyd hwy fel caeran tâl

I bur ddal pob oeraldd las—ddwyreiniol
O'r haeddlannol, eirianwawr ddinas.

Yna i'r gorllewin eirian—mawrwyllt
Ymwrtaï y *Tuscan*;
A'i lawn lif o lan i lan
Mal crychiad yn mol crochan.

Ymwingal am eangiad—i'w derfyn
A dirfawr gynyrdd;
Ymdrech i lyncu'r wlad
Yr ydoedd yn ei reddiad.

Neldial ar fur unedig—ei garchar
Ag erchyll naws ffyrnig;
Ar greigiau ei donau dig
Ymdaflent a grym dietlig.
Hardd unwyd mawredd anlân
Ar bob llaw mewn gwycheder ban;
Y maith fynyddau a'r môr
Ddodent ryfeddod ddidor.

Ac yno yn y canol—y ddinas
Oedd enwog ryfeddol;
Meddianai mewn modd iawnol—anrhydded
Yn nghyd a mawredd anghydmorol.

Addien gampuswaith oedd yn gwmpasog
I'w hadelladau heirdd a dyledog;
A clae'r ddychai pinacław ardderchog
Mal i goroni ei mawl gorenwog;
Ei heolydd yn henlog—eu gwedd oedd,
A'u lliniad ydoedd oll yn oddiog.

Diguro Gelfyddyd gywraîn—oedd yn
Y ddinam dref fraîn;
Manylwaith a cerfwaith caln
Oll ydoedd ei thâl llydain.

Ac ynddi gerddi a gaid,
A gwall enwog eu llonaid;
A than wllth bendith di bald—y tyfent
A deilient yn delaid.

Tirfôn resan o bob rhywiau
O rosynau o sawr swynol
Welld yno yn blaguro,
Gan wiw frithw'r gain fro ethol.

Awel dyner ledaelen
Ei chweg aroglau'n ehwai
I ffroenau'r hoff wyr anwyl
A'r gwryfon gwiwlôn, gwyl.

Ac yno caid eu wenyn—yn hel mel
Yn hael y'mhob blodyn;
Iesin dorf yn welision dyn
I'w wledda a mel oeddyn'.

O'i mewn y ceid almonau—ac eirîn
Uwch cyraedd mesurau;
Oll yn heirdd, er llawenau—'n bwytent,
Torcithiog hongient wrth y cangau.

Dihafal aurafalau—a ffyrys
Hoff, hygar eu llunlau,
A gwinwydd i'r, ugeînau
Yn hon oedd yn ddibrinhau.

Adar teg ar doriad dydd
A ganent yn y gwinwydd
Yn delaid ar frig deiliog,
A grawn wrth eu hochrau'n grog;
Cynghanedd o'r canghenau
Yn ber o hyd wnaî barhau.

Ac anlân ar ei gwyneb—goruwch hon
Gyrchai wenau llondeb;
Disyr oedd ei hawyr heb
Wreichionen o drychineb.

A gair o alwad, milwyr gwrolion
Yma yn doraeth dan luman dirion
A wisgi frysient yn rwysegfawr welision
Efo'u tarianau a'u heirf terwynion
Yn addas wylledyddion—i'r ddinas
Rhag dig alanas rhwygiad gelynlôn.
Mawrwych weryrai y march arwrol
Yn mysg gwiw seinlau llôn miwsg swynol;
Llad a malurio lloedd milwrol
O'i alon garai y milyn gwrol;
A mathru a'i rym uthrol—deyrnasoedd
A dwyn y bydoedd o dan ei bedol.

Ef a dewrfost wnaî i'r dref derfyn
I'w diogelu rhag dig elyn;
Mwy oedd ei efaith i'w hamddiffyn
Na bywlog rwyg neb i'w goresgyn;

A'r mad ddinasyddwyr, am hyn—oll oeddynt
Frwd eu helynt, heb fraw i'w dilyn.

Y plant oeddynt wmp luon tueddol
I chwaraeu yn llôn a hoewon ar heol;
A cu rodiana mewn cariad unol
Wnaî y dieisawr riain dewisol;
A siarad wnaî'r melb sirol—am urddas
Eu hyglod ddinas a'u gwlad haeddiannol.

Yn bleser i laweroedd
Byrlon delthiau welthiau oedd
I weled gwedd y wlad gain,
A mawredd ei chnwd mirain.
Rhai, eilwaith, hygar elynt
Yn yr haf yn wâr eu hynt
I weled gerddi hylôn
Oedd yn y syw ddinas hon,
I wenu'n foddog yno
Ar frith amrywiathau'r fro,
A chael yn rhydd ffirwythedd ffra
A'u blas wrth fodd eu blysian.

Tai dail i fwyta dillan—hael oeddynt,
Neu i wledda'r ffirwythau;
Dwylo bychain yn dal beichlau
Orawn welld ar fron oleu;
Llôn rianod llawn o riniau
Selrian sipient syw rawnsyplau;
Melysach na balm i loesau—ydoedd
Y gwinoedd i'w genau.

Boddlondeb ar wynebau
Pawb oedd yn y gwypw wiw bau;
A llonaid pob enaid o
Ddywenydd ydoedd yno.
Y ddinas a'i glân ddynlôn
Oll oedd yn addien a llôn.

(I'w orphen yn y nesaf.)

CARIAD CRIST YN EIN CYMHELL NI I FYW YN DDUWIOL.

Os drosod fi dyoddefodd Crist
Ddirboenau trist hyd angau,
A fydd i mi ddim dyoddef dros
Ei wiwlân achos yntan?

Os rhodd e' ei wiwlân waed difal
I'm rhyddhau oddiwrth lygredd,
A fyddaf fi dros byth yn was
I bechod atgas ffaidd?

Todded fy nghalon i bob tro
Wrth gofio ei ddyoddefedau,
Dryllied gan dristwch ar bob cam,
Wrth feddwl am fy meïau.

O Iesu mawr! rho iml o'th ras
Gael profi blas dy gariad,
Ac o'th drugaredd cynorthwyl
I'th wasanaethu'n wastad.

LLYWELYN AP GWILYM.
Cyf. gan W. L. V.

ANGAU Y GROES.

Rhyfedd dy ras, O Iesu mawr,
Yn dod i lawr at ddynlôn,
A thithau yn Dywysog nen,
Brenin a Phen angylion.

Ymuno wnest a'n natur dlawd,
A llen o gnawd ymwisgalst,
Ac er ein dwyn o'n cyflwr caeth
Ein cospedigaeth ddygalst.

Mor sawr dy boenau, Iesu hardd,
Pan yn yr ardd yn chwysu,
Dyoddefaist dalliaist ddwyfol ddig,
O fendigedig Iesu!

Dyoddefaist hefyd angen loes,
Dy wiwldws gorff groeshoeliwyd,
Gan ddynlôn anwir drwy wir frad
Dy werthfawr waed dywalltiwyd.

Wrth gofio am danat, Iesu cu,
'Rwy'n boddli mewn rhyfeddod,
Pe rhoed amgyffred Gabriel im',
Mwyhau wna! grym fy syndod.

LLIWELYN AP GWILYM.

TY HYNOD.

Gwelais flwath wych adellad
Cryf a chywrafn, hynod yw!
'Does ond un drwy'r holl fydsawd
All gyfodi tŷ mor wiw!
'Dyw ei sylfaen ar y tywod,
Ar y graig nid ydyw chwaith,
Eto gwelwyd ef yn sefyll
Ar y ddau, do lawer gwaith.

Er mor gadarn 'r adelladwyd,
Er nad oes o'i fewn ond un!
Rhaid ei nerthu yn dra mynych
Er ei gadw'n hardd ei lun;
Tair ystafell yw ei uchder,
Seler, gegin, a'r un fry;
Nid oes *bartur* i segura
Fyth o fewn fath hynod dŷ.

Mae y deillad yn preswyllo
Yr ystafell ar y nen;
Ni bu 'rloed o fewn y *seler*;
Na'r ystafell uwch ei phen,
Eto, gall eu llywodraethu,
Gyda'r fath fedrusrwydd mawr,
Sydd yn drech na dyg, na dyfais,
Holl athronwyr daear lawr.

Gall wrthsefyll holl hinsoddan
Brwd ac oer trwy'r byd yn grwn,
Er ei guro gan ystornwydd,
'Does ond un all ddymchwel hwn!
Ond rhaid addef mai y deillad
Sydd yn rhoddi iddo'r nerth,
Pan bo ef yn llwfr ac ofnus,
Nid yw'r tŷ ond 'chydig werth.

Dyma yw ei brif hynodrwydd,
Fod y *tenant* pan yn lach
Yn ei gludo oddiamgylch
Fel gwna'r fam ei baban bach;
Doda welthlau ar y mynydd,
Hefyd ar y moroedd mawr,
Welthlau bydd mewn awyr-gerhyd,
Yn rhod tro rhwng nef a mawr.

Oes bydd *shywn* mewn amheuaeth
A oes tŷ o'r fath yn bod;
Cruffed ar ei gorff ei hunan!
Caiff esboniad yn ddoed,
Cruffed arno nes edmygu
'R Adelladydd mawr ei hun;
Cruffed arno nes y gwela,
Ardderchawgrwydd pabell dyn.

Cruffed hefyd nes arswydo
Rhag anurddo tŷ mor wiw,
Gan ei droi yn ffau elyllon!
Yn lle teml Ysbryd Duw;
Coffed hefyd fod 'r un natur
Ar orseddfaine nefoedd fry;
Uwch cerubald a seraffald,
Mewn tragwyddol barch a bri.

Racine, Wia.

ARFONFAB.

PENILLION.

Y Penillion hyn gyfansoddais wrth fyfyrto pa mor ofidus
ydyw teimladau Mr. Owen Ellis, Fairhaven, Vt., ar ol ei
anwyl briod.

Angau, ti gymeraist ymaith
Un a garal'm henald i,
Toraist archoll yn fy nghalon,
Gwnaethost i mi wylod'n lli,
Dwyn fy mhriod o fy mynnes,
Hyn a wnaethost, beth oedd fwy?

Beth allasai dan y nefoedd
Roddi i mi ddyfnach ciwy'.

Gwenau siriol heb gymylan
Wisgal'm priod ar ei grudd,
Hoff fyfyrta'n ngair yr Arglwydd,
Gweddial'n ddyfal nos a dydd,
Gwraig rinweddol, mam dyneraf,
Angyles ydoedd yn ei thŷ,
Canal'n dawel wrth fyfyrto
Am y nef, ei chartref fry.

Mae y dyfroedd i mi'n chwerw,
Mae fy nhrallod heddyw'n fawr,
Colli priod mor serchladol,
Colli un a'm caral'n fawr,
Colli mam fy hoff anwyllaid,
Dyma golled, dyma glwy',
Yn y fynwent 'nawr mae'n huno,
Ac yn ol ni ddychwel mwy.

Ond er hyny na rwgnachwn,
Hi oedd ctfeddes nef,
'R oedd ei heisiau mewn gogoniant
I ganu mollant iddo ef,
Am ei golchi yn y ffynon
Agorodd Iesu ar y pren,
Dyma'n awr ei holl hyfrydwch,
Yw rhoddi'r goron ar ei ben!

JOHN D. JONES.

Middle Granville, Meh. 10, 1864.

GALARGAN.

*Er cofiadwriaeth am HANNAH HUGHES, anwyl wraty
E. P. Hughes, Flint Creek, Iowa, gynt o Liverpool,
Lloegr, a merch y diweddar Barch. Robert Owens o
Lanrwst, G. C., yr hon a fu farw Tachwedd 1af,
1863, yn 71 mlwydd oed.*

Nych a dolur oeh a'm dalloedd,
Ynof glynodd anaf glwy',
'Does o fewn y greadigaeth,
Feddysiniaeth i mi mwy;
Diflawn hiraeth ac anobaith,
Dau gydymaith diffaeth dwys,
Eu picellau, sythlon saethau,
Ydynt bethau i'm o bwys.

Tori o'lymau perthynasau
A wnaeth angau lawer tro,
Nes im' wyllo am anwyllaid
Oeddynt *freiniaid yn y fro*,
Plant anwyl'n mlo dau'u dyddiau,
O'ent goronau im', gwir yw,
Och! a gludwyd draw i'r cleidir,
Y'mhell y'mhell o dir y byw.

Ond 'dyw'r oll o'r rhal'n er hyny,
O'u cydmaru ond megys rhith;
A'm dyddorol gwyn dydd heddyw
Sydd mor chwerw im' a chwith,
Collais addas wraig fy mynnes,
Dduwtol ddynes gynhes gu,
Un o fil oedd i ofalu
Am ei theulu yn ei thŷ.

Anwyl hynod dirion briod,
Cof yw'r diwrnod cafwyd hi,
I 'mgyfenwl mewn cyfamed
O 'mufudd-dod i myfi:
Er pan 'mrwymais mewn priodas,
Gweithred addas urddas oedd,
Para'n astud ddiwyd ddyfal
Wnaeth yn ddiregel ac ar g'oedd.

Dyddiau diddlig dislomedig,
Er pob peryg, er pob poen,
El chymdeithas gufwyn gefais,
Mewn modd cynhes, addas son;
Priod ffyddlon gu longalon,
A mam dirion gyson gês;
Nid gwastraffu er drygu'r tenlu,
Ond llunio i'n lloni er ein lles.

Yngeledd gymwys, peri oedd buriwys,
O Baradwys wiwlwys wedd,

Nes y darfu'r cyfnod hirfaith
Fel ar unwaith, odiaeth heddi!
Codal'm hysbryd fel o'r gweryd;
Caral symud cur a sen;
Mewn trallodau hi'm cyfodai,
A'i llaw ddeau dan fy mhen.

Pedwar deg a saith o fwyddau,
(Och! i'r dyddiau ddod i ben,)
Bu'n ffyddlonaf fenyw fwynaf
Byth a welaf is y nen.
Ydwyf bentlwyd 'nawr heb unlle,
Im' yn drigle heb y drain;
'Fewn i'm dwyfron (unaf deimlad)
Och! y rhywyglad a wna rhaf'n.

Cofio'i slarad doeth a siriol,
A'i chrcfyddol ddenol ddawn,
Bair im' beunydd wlyb obenydd,
Llaith yw'm dwyrudd, lletia'm dawn.
Iddi hi 'roedd marw'n elw,
Er mor chwercw oedd i'w chwaeth,
Cadd y gelyn heb ei gelyn
Er mor sydyn oedd ei saeth.

Ond yn awr yn nyffryn wyllo,
Wedi'm gado'r ydwyf fi;
Hithau'n canu mewn llawenydd
Byth am fynydd Calvari.
Nid oes arni attal d'weddyd,
Nid oes glefyd, nid oes glwy;
Ni ddaw gofid, poen na thrallod
I'w chylarod yno nawy.

Ar yr wythfed dydd o Ionawr,
Deunaw dant a deg a saith,
Rhoed y cwllwm anwyl, coeliwch,
Fu'n hyfrydych fwyddau maith;
Ond daeth angau (adwyth hynod)
Yma i'w ddattod, dyrnod drud;
Rhaid ymado pan y ddo
'N dyddiau beno i'n dwyn o'r byd.

Y MARW.

Gwlr f' anwyl, rhaid yw symud
O dir bywyd i dŷ'r bedd,
Lle mae'n gorwedd oll yr unwedd
Wyr a gwragedd waeledd wedd;
Gwr a phriod sy'n y gwaelod,
Yn ol dyrnod angau du,
Heb adnabod neb, na gwybod,
Na myfyrdod am a fu.
Edward anwyl, paid ag wyllo
Am fy mhriddo 'ngwaelod bedd;
Mae fy enaid, cofia beunydd,
Mewn llawenydd pur a heddi;
Goddef dithau er yn egwan,
Enyd fechan ar y llawr,
Ni gawn eto ysgwyd dwylo—
Brysio wnelo'r hyfryd wawr, (medd y byw.)
Ei GWR GALARUS.

GWEL Y MEDDWYN.

Arglwydd tirion, agor lygaid
Y rhaf meddwon oll i gyd,
Fel y byddont yn cael golwg
Ar eu cyfiawr tost mewn pryd.
Pwy mor ffol a phwy mor anfad,
Pwy mor barod i bob drwg?
Pwy mor enbyd i'w gymydog,
Ag yw'r meddwyn yn ei wg?
Gwel ei wraig sydd dan ei chleisiau,
Ac yn llawn o offd trwm,
Gwel ei blant sydd bron yn noethlon,
Gwel ei dŷ yn hollol lwm.
Gwel ei dda sy'n myn'd ar wasgar,
Mae ei lechyd yn llesgau;
Gwel ei enaid sydd bron soddi
I dragwyddol boen a gwaed.
Gan fod medd'dod mor ddinystriol,
Llwy'r ochelwn bawb o'r bron,
A rhown gymhorth i'r rhaf gweiniald,
Fel na chwympont i'r rhydd hon.

Ymattaliwn rhag y ddiod,
Ac mae oedwn ddim yn hwy,
Ymattaliwn, llwy'r 'mattaliwn,
Yna ni bydd medd'dod mwy.

Wales, O.

ROCKY FORK.

Ganesiaeth Gartrefol.

CYFARFOD CHWARTEROL WATERVILLE.

Cynallwyd y cyfarfod uchod ar y 13 a'r 14 o'r mis hwn, Mehefin. Dangoswyd cydymdeimlad â'r Parch. E. Davies a'i briod yn eu trallod, trwy eu bod wedi colli trwy oruchwyliaeth angau ddau o'u plant, pa rai oeddynt fechgyn bach anwyl a gobeithiol. Yr Arglwydd a gynallio eu meddyliau, ac a'u dyddano â'r dyddanwch sydd yn Nghrist. Adroddodd y Parch. E. W. Jones ei deimladau gyda golwg ar yr afiechyd ag y bu ef a'i deulu ynddo, yr hyn oedd yn cynal ei feddwl, a'i benderfyniad i ymddried yn ei Dduw pa beth bynag a'i cyfarfyddo. Gwnaed crybwylliad am y brawd Parch. L. D. Howell yn ei gystudd, ei fod yn dymuno rhan yn ein gweddïau, a'i fod yn gynhes ei feddwl at achos ei Dduw.

Pen. 1. Ein bod fel cyfarfod yn dymuno amlygu yn rhwymau yr efengyl ein cydymdeimlad â'n brawd yn ei afiechyd, gan fawr obeithio ei adferiad buan, er cysur i'w anwyl briod, ac er mantais iddo yntau i fod yn ddefnyddiol eto yn ngwllan ei Arglwydd.

Pen. 2. Fod y Parchn. M. Roberts, a R. Everett, D. D., a Mri. G. O. Griffith a W. W. Thomas, Remsen, a G. T. Jones, Trenton, i edrych i mewn i sefyllfa y ddyled ar Gapel Prospect.

Pen. 3. Ein bod yn penderfynu cynal cymanfa flyneddol eto y fwyddyn hon—bydd yn dechreu yn Rome ar y 13 a'r 14 o fis Medi nesaf. Utica y 15 a'r 16. Steuben a Bethel yr wythnos ganlynol. Dymunir ar y gwahanol eglwys wneud casgliad prydion er cynorthwyo cynal y Gymanfa.

Pen. 4. Fod y Parchn. Thos. D. Rees a J. R. Williams i gael llythyran cymeradwyaethroddiwrthym fel Cymanfa, gan eu bod wedi symud o'n plith i Eglwys y Nhalaeth Pennsylvania.

Pen. 5. Fod yr ail Sabboth yn y mis nesaf (Gor.) i gael ei neillduo genym i weddio yn achos ein gwlad, ar i'r Arglwydd oruwchlywodraethu amgylchiadau er attal y tywallt gwaed, ac er adferiad heddwch a sefydliad rhyddid trwy yr holl wlad yn fuan.

Pen. 6. Ein bod yn anog ein cyfeillion i fod yn ffyddlon i gynorthwyo y *Sanitary Commission*, sef y Gymdeithas werthfawr sydd wedi ei ffurfio er cynorthwyo y milwyr yn eu clwyfau a'u hafiechyd, trwy ein cyfraniadau a'n gweddïau, a chofier fod eu clwyfau hwy yn hawlio ein pocedau ni, a'u tywydd garw yn hawlio ein gweddïau.

Gwnaed sylwadau ar sancteiddio y Sabboth ac ar ddirwest. Yna golhiriwyd hyd 8 boreu dranoeth.

CYFARFOD 8 O'R GLOCH Y 14EG.

Gosodwyd achos dirwest ger bron : dangoswyd y mawr angen sydd am adfywiad—y dylid gwneud rhyw beth neillduol gyda'r achos yn fuan—fod ieuencyd ac eraill yn llithro i'r arferiad warthus o yfed diodydd meddwol.

Yna pen. Fod CYFARFOD MAWR DIRWESTOL i gael ei gynnal yn Utica ar y 12fed o Orphenaf, yn addoldy y Cynulleidfaolion ar heol Columbia er trefnu pa beth i wneud a pha fodd i weithredu gyda'r achos Dirwestol, er cadw y genedl ieuanc rhag yr arferiad warthus a phechadurus o yfed y diodydd meddwol, ac er enill eraill os gellir oddiwrth yr ymarferiad. Taer ddymunir ar bob enwad crefyddol i gyd-ymaflyd yn y gorchwyl, trwy anfon cynrychiolydd neu ddau o bob eglwys neu gymydogiaeth i'r cyfarfod. Diau y bydd i lawb o'n cenedl sydd o blaid rhinwedd a daioni trwy swydd Oneida i godi at eu gwaith ac i ymaflyd yn y ddyledswydd hon. Bydd y cwrdd i ddechreu am 11 y bore, eilwaith y prydawn, i'r dyben o drefnu pa fodd i weithredu yn y dyfodol, ac os bydd dinasyddion Utica yn ewyllysio bydd cwrdd i areithio ar yr achos (yn y lle a ddewisir yr amser hwnw) yn yr hwyr, pryd y dysgwylw'n gyfarfod sirol a dyddorol ar yr achos, a hyderwn y cawn ganladau dirwestol.

Cafwyd cyfarfod pregethu fel arfer yn Waterville ar y dyddiau a enwyd uchod, pryd y gwein-yddodd y brodyr canlynol:—Parchn. B. Everett, D. D., M. Roberts, James Griffiths, Wm. D. Williams, E. W. Jones, D. E. Richard a J. R. Griffith.

J. R. GRIFFITH, Ysg.

CYFARFOD URDDIAD J. R. WILLIAMS YN PITTSTON.

Cynaliwyd y cyfarfod uchod dydd Sul yr 22 o Fai. Am 10 darllenodd a gweddiodd y Parch. Williams, Carbondale, a phregethodd y Parch. E. B. Evans, Hyde Park. Am 2 dechreuwyd gan Mr. Evans, ac yna awd trwy y dull o urddo, a phregethodd Mr. Evans i'r Eglwys, a Mr. Williams i'r gweinidog.

Am 6 dechreuwyd gan J. R. Williams y gweinidog newydd, a phregethodd Mr. Williams a Mr. Evans. Mae i Mr. J. R. Williams "air da gan bawb a chan y gwirionedd ei hun."

Yr oedd yn hynod dda genyf weled hanes cyfarfod ymadawol y Parch. E. R. Lewis â Chymru. Gobeithio y gwna gyrhaedd gartref yn ddiangol, ac y cawn ysgwyd llaw ag ef a chael ganddo ychydig o helynt yr Hen Wlad. Yr oedd Ysgrifenydd y cyfarfod, sef Mr. Rees, Ystrad, yn dymuno anfon ei gofio at ei holl gyfeillion a ymfudasant o'r parthau hyny i'r America. Diolch i chwi, Mr. Rees, am gofio am dan-

om. Yr ydym ninau o galon yn dymuno anfon ein cofio goreu atoch ac at Mrs. Rees a'r plant. Hir, hir, mor hir ag einioes y ddaear, y byddo eich dylanwad a'ch coffadwriaeth yn Cwmdylais ac Ystradgynlais, yw dymuniad

JOHN R. DAVIES, *Pittston.*

COFIANTAU BYRION.

MRS. ELIZABETH DAVIES, EBENSBURG.

Mai 12, 1864, bu farw yn Ebensburg, Pa., Mrs. ELIZABETH DAVIES, priod Mr. William Davies, masnachydd, a dosparthwr y CENHADWR.

Merch oedd Mrs. Davis i John Davis o ardal Ebensburg. Ganwyd hi ar y 4ydd o Mehefin, 1807. Ymunodd mewn priodas â Mr. William Davis, Medi 1826. Bu iddynt naw o blant. Claddasant bedwar yn eu mabandod, a chladdwyd eu merch hynaf, Mrs. Mary Griffiths, Mehefin 11, 1863, yn 85 mlwydd, 10 mis, a 28 o ddyddiau oed, yr hon a adawodd briod tyner a 5 o blant i alaru ar ei hol. I Mr. a Mrs. Davies mae pedwar eto yn fyw—dwy ferch, a dau fab, y mab ieuangaf heb briodi. Cafodd Mrs. Davis yr hyfrydwch o fyw i fagu ei phlant a'u gweled wedi ymuno ag achos y Gwaredwr, a sefydlu eu hunain yn gyfurus yr y byd, ond yr ieuangaf. Yr oedd Mrs. Davis yn briod tirion, serchus ac anwylogu, yn fam dyner ac ymgeleddgar i'w phriod a'i phlant.

Yr oedd yn naturiol o gyfansoddiad gwan-aid, ac yn fynych yn anhwylys, eto ymdrechai gydag ymroddiad a gwroldeb anarferol, yn ngwyneb gwendid a llesgedd corff, i gyflawni ei gorchwylion teuluaid, ac i ddarparu ar gyfer angenrheidiau pawb o'r teulu.

Nid yn aml y gwelir cymaint o ofal ac awyddfryd yn achos gwasanaethddynion mewn teulu ag a ddargosai y fam dyner hon, fel y tystia y rhai fu yn byw gyda hi a'i phriod am flynyddau, na buont yn byw yma nac yn yr hen wlad, gydag un feistres ag oeddynt yn anwylo yn fwy na Mrs. Davies.

Ymunodd Mr. a Mrs. Davis a'r Eglwys Gynulleidfaol yn Ebensburg diwedd y flwyddyn 1840—derbyniwyd amryw eraill yr un dydd trwy ddeheulaw cymdeithas gan y Parch. William D. Williams, gweinidog yr Eglwys ar y pryd. Parhaodd Mrs. Davis gyda chrefydd heb lychwino ei gwisg na rhoi dolur llygaid i neb hyd ddydd ei marwolaeth.

Er nad oedd Mrs. Davis yn un a siaradai lawer, eto credwn ei bod yn meddu yn helaeth ar brofiad crefyddol, ac yr oedd ganddi barch mawr i'w brodyr a'i chwiorydd crefyddol. Ni chlywid byth mo honi yn dweyd gair bach am danynt fel crefyddwyr, na chwaith eu dynoethi, ond taenai aden cariad drostynt.

Ni bu ei chystudd presenol ond byr. Yr oedd wedi bod am wythnos a rhagor ddydd a nos yn ymgeleddu ei phriod yn ei saldra, ond gorfu

arni roddi i fyny. Nid oedd Mr. Davis yn dawel ei feddwl i ymddried ei hachos i feddygon Ebensburg yn unig, ond anfonodd yn uniongyrchol am hen feddyg y teulu, sef Dr. Lewis, East Liberty, Pittsburgh. Ond er pob ymdrech a wnaethant oll, gwnaeth angau ei orchwyl arni.

Tarawyd hi mor drwm ar y cyntaf nas gallodd ddweyd ond ychydig iawn, ond cawsom le i greu ei bod yn hyderus yn y Gwardwr, a phan oedd ei phriod a'i phlant wrth ei gwely ymdrechai i dreio dweyd rhyw beth, ond ni allodd ddweyd fel y gellid ei deall ond y gair hwn, "Ymofynwch am y ffordd dda," a thynodd yr anadliad olaf.

Cafodd Mr. Davis ergyd trwm yn ei gystudd, a mwy felly am nad oedd yn alluog i'w dilyn i'r gladdfa. Cyflawnwyd y gwasanaeth gan y Parch. D. Harbison, gweinidogion y Presbyteriaid, y Parch. Powell oddicartref ar y pryd.

Ddoe gwael a llesg oedd yma ar y llawr, Heddyw'n ysbryd byw yn nhragwyddoldeb mawr, Ddoe yn ofni tonau yr hen llddodion ddu, Heddyw yn llon 'nol croesi grym y lli'.

CYFALLT YR YMADAWEIDIG.

Mr. William Williams, Meddyg, Fish Creek, La Crosse Co., Wis.

Ganwyd Mr. Williams yn Cwm Tawe, yn agos i Dy'n Coed, swydd Forganwg, D. C. Enw ei dad oedd Morris Williams. Ei dad oedd y gweinidog Annibynol oedd yn llafurio y pryd hwnw yn Ty'n y Coed a Godre y Rhos. Claddwyd ef a'i briod yn Capel Godre y Rhos, mewn Cromgell (*vault*).

Bu gwrthrych ein cofiant byw am dros 40 ml. mewn lle o'r enw Ynys y Bont, lle mae mab iddo o'r enw William Williams yn byw yn awr. Cychwynodd i'r wlad hon gyda'i ferch yn 1858. Bu ei ferch farw yn Fish Creek yn yr un fl. ag y daeth yma, ond cafodd ef gartref cysurus gyd a'i fab, Mr. David J. Williams. Gadawodd 6 o blant i alaru ar ei ol, pedwar yn Nghymru, un yn California, ac un yn y lle hwn, sef Mr. David J. Williams, meddyg. Deallwn fod mab iddo yn Aberdare, D. C., yr hwn hefyd sydd feddyg, a hefyd mae un mab iddo yn byw yn Ynys y Bont, fel y nodwyd uchod. Ein dymuniad yw am iddynt oll rodio yn llwybrau eu tad.

Yr oedd Mr. Williams wedi cael mwy o fanteision addysg na'r cyffredin, ac am ei fod o ysbryd hynaws a charedig, ystyriem ef bob amser yn foneddwr o uchel radd; nid oedd un yn rhy isel ganddo i wneuthur sylw o hono, na neb yn rhy uchel fel na fedrai ymddwyn yn addas a gweddaiidd yn ei gwmni. Un o destunau ei ymddyddanion yn aml oedd hen weinidogion Cymru. Casglai holl nerth ei natur wyweddig at y pwnc hwn. Enwn yma rai o'r nifer y byddai yn son am danynt—Williams Llapwrted, Williams Ty'n y Coed, Griffiths Castell Nedd, Griffiths yr Allt Wen, Mathews Castell

Nedd, Daniel Evans Castell Nedd, Davies Aberdare, Davies Cwm Aman, Harris Aberdare, Evans o'r Brychgoed; a soniai yn fynych mewn teimladau cyne am y Parch. James Davies, gynt o Allen, Ohio. Enwaf rai pethau sydd yn profi i ni ei fod yn Gristion diddwyll.

1. Darllenai lawer ar y Beibl. Gwelsom nifer o hen bobl dduwiol yn darllen llawer ar y Beibl, ond neb erioed yn debyg i Mr. Williams. Buom ugeiniau os nad cannoedd o weithiau yn ymweled ag ef, ac nid ydym yn cofio ei weled heb y Beibl yn ei law neu yn ei ymyl, a'r peth cyntaf yn gyffredin ar ol amlygu ei lawenydd o herwydd ein hymwelliad, fyddai cyfeirio at y rhanau fyddai wedi eu darllen, a bob amser byddai yn ymborthi ar "fara y bywyd," nid ydym yn gwybod am un allai ddweyd geiriau y Salmwydd yn fwy profiadol nag ef, "Cuddiais dy ymadroddion yn fy nghalon, fol na phechwn i'th erbyn."

2. Yr oedd yn un taer a difrifol wrth orsedd gras. Pwy wrth wrando arno yn agor ei enau mewn gweddi, nad oedd yn cael ei lwyr argyhoeddi fod perthynas agos drwy ffydd rhyngddo a Chyfranwr y bendithlon.

3. Teimlai yn fawr am na welai lwyddiant ar achos ei anwyl Waredwr. Clywsom ef lawer gwaith yn amlygu ei ofid wrth weled difaterwch a chlaurineb rhai fyddai yn profesu crefydd—a theimlai hefyd dros yr ieuentyd am nad oeddynt yn cofio eu Creawdwr yn moreu eu dyddiau. Pe byddem yn chwilio am ei wendid, dywedwn fod arno eisiau myned adref cyn i'w Dad nefol alw am dano, chwant chwarent y delyn-cyn i'r tannau gael eu cyweirio, chwant gwisgo y goron cyn i'w Dad nefol ei barotoi ef iddi; ond pan ystyriwn fod pwysau 90 ml. a 6 mis yn gwasgu arno, mae yn hawdd-myned heibio i'r gwendid hwn. Yr oedd ei "nerth yn boen a blinder." Er fod peiriannau ei gyfansoddiad wedi treullo allan, a bod y wedd arno yn wasaidd a gwywedig, bu farw yn gryf, a'i obaith yn ddiysgog yn y Gwr orchfygodd angau, Mehefin 1, 1864, yn 90 ml. a 6 mis oed, wedi bod yn aelod crefyddol am dros 72 o flynyddau. Gweinyddwyd yn ei angladd gan y Parch. Robert Williams (T. C.), a'r ysgrifenydd.

JOHN DAVIES.

Bangor, La Crosse, Mehefin 18, 1864.

* * Byddir ddiolchgar am i'r *Diwygiwr* godi yr uchod.

Elin, guraig Mr. Robert E. Jones, Steuben, Swydd Oneida.

Merch ydoedd i David a Margaret Morris, gynt o'r Garm; Dolbenmaen, Swydd Gaernarfon, G. C. Ymfudodd ei rhieni i America yn y flwyddyn 1800, a sefydlasant yn New Jersey, lle y ganwyd gwrthrych ein cofiant y dydd 1af o'r flwyddyn 1801. Oddiyno symudasant i Oneida, ac i Steuben, lle y gorphenodd y chwaer

hon ei hoes ddefostynol. Pan yn 20 oed priododd Robert E. Jones, yr hwn sydd yn aros yn nglyn wylofain, yn nghyd a phump o blant, i alaru eu colled ar ol mam fwyaf gofalus a thynner. Yn y flwyddyn 1880 bedyddiwyd hi gan y Parch. Richard Roberts, gweinidog y Bedyddwyr yn y Capel Isaf, Steuben, ac yno yr arosodd ein chwaer yn aelod ffyddlon hyd angau, yr hyn a gymerodd le boreu Saboth, Mai 15, 1864, yn 68 ml. oed, ac ar y 18fed o'r mis casglodd tyrfa fawr o gymydogion a pherthynasau i'w hebrwng i'r bedd yn mynwent y Capel Isaf, pryd y gweinyddwyd gan y Parch. R. Everett, D. D., ac E. Humphreys, gweinidog y lle.

Yr oedd iechyd ein chwaer yn araf gilio er's tri neu bedwar mis, ond yr oedd yn parhau i allu myned o gwmpas o hyd; ond prydawn ddydd lau diweddaſ iddi hi, aeth yn bur sal, ac felly y parhaodd nes gorphen yr yrfa.

Pan edrychom ar Mrs. Jones yn mhob cysylltiad, ni a'i cawn fel efelychiad o wraig rinweddol yn ol darluniad Solomon, (Diar. xxxi. 10.) Yr oedd yn hynod yn ei gofal am bob peth ag a berthynai iddynt fel teulu, gan weithio fe allai fwy nag a fuasai yn dda i un o gorff mor wan. Yr oedd lles ei phriod a'i phlant yn agos at ei meddwl, ac yr oedd eu cysur yn beth pwysig ganddi.

Fel cymydoges yr oedd bob amser yn barod ac ewyllysgar i gynorthwyo. Os byddai afiechyd yn rhyw deulu yn y gymydogiaeth, byddai ein chwaer ymadawedig yn sicr o fod yno yn cynorthwyo a'i holl allu, a thystia y cymydogion ei bod fel mam iddynt oll.

Fel Cristion yr oedd o *benderfyniad meddwl cryf*. Dyma y nodwedd a ddylai pob Cristion ei feddu. Un felly oedd efn. Hathraw mawr, ni throai yn ol nes gorphen ei waith. Mae rhwystrau ar y ffordd i'r nefoedd, fel mae yn rhaid ymdrech, felly yr oedd ein chwaer, ni allai profedigaethau na hudoliaethau ei gwyro o'r ffordd. Hefyd yr oedd gogoniant crefydd yn amlwg yn ei golwg, fel ag na fynai, er dim, beri i grefydd Iesu fyned dan warth o achos bywyd anaddas. *Teimlai gariad guresog yn ei mynues at Iesu Grist*; profid hyn oddiwrth yr hoffler oedd ganddi i fod yn y lle y byddai y brodyr yn cyfarfod—dywedai fel y Salmydd, "Un peth a ddeisyfais i gan yr Arglwydd, hyn y geisias, sef caffael trigo yn nhy yr Arglwydd holl ddyddllau fy mywyd, i edrych ar brydferthwch yr Arglwydd ac i ymofyn yn ei deml." Byddai ein chwaer yn ymdrech trwy bob tywydd i ddyfod i foddion gras; os byddai y ffordd wedi eu llenwi ag eira fel na allai y ceffylau ddyfod trwyddo, byddai hi a'i phriod yn dyfod ar eu traed—amlwg hefyd yw ei bod yn dyfod yno i ddysgwyl wrth yr Arglwydd, ac o ganlyniad yn derbyn yn helaeth.

Ei theimlad pan yn wynebu ar fyf arall. Pan y clywais ei bod wedi myned yn salach, aethum

yno ddydd Sadwrn, ac yr oedd, o ran golwg i mi, yn y dwfr yn lled bell: eto gallai ymddyddan ychydig. Teimlai gryn ofn am ei hunig fab David, yr hwn sydd swyddog yn myddin yr Undeb tan y Cadf. Grant; ond ni wyddai fod ei mab wedi ei glwyfo ar y maes yr un mynyddau ag yr oedd hi wedi cyfnewid er gwaeth ddydd lau. Gofynais iddi pa fodd yr oedd yn ymdeimlo gyda golwg ar fyf arall? Cyfododd ei golwg a dywedai, "Mi a wn i bwy y credais; ac y mae yn ddiamau genyf ei fod ef yn abl i gadw yr hyn a roddais ato erbyn y dydd hwnw," a thorai allan i ddiolch a diolch am drefn i gadw, a gobaith bod yn gadwedig. Cynghorais hi i beidio a dweyd llawer, o herwydd ei bod yn rhywan ar y pryd, ond fy mod yn dysgwyl cael cyfarfod cyn hir yn ddigon cryf i ganmol trefn cadw pechadur. Ni ddywedodd braidd ddim wedi i mi ymadael. "Mi adawodd ar ei hof yn yr eglwys hon un fwy ffyddlon ac anwyl gan yr holl frawdoliaeth. Yr Arglwydd a lanwo ei dy yn mhob man a rhai tebyg iddi.

E. HUMPHREYS.

Mr. Cyrus S. Williams, mab Mr. Thomas D. Williams, Granville, Ohio, a Nai y Parch. W. D. Williams, Deerfield, N. Y.

Pan y daw angau i deulu, y mae yn gyffredin yn taro ei ergyd marwol fwy nag unwaith. Y mae esiamplau o hyn yn nghofrestr y meirw yn y CENHADWŶ o fis i fis. Y mae yn ymosod ar rai teuluoedd a rhwygiad ar rwygiad. Wedi i un gawod fiin fyned heibio, y mae y cymylau yn dychwelyd ar ol y gwlaw. Bu felly yn y teulu ag yr oedd gwrthrych ein cofiant presenol yn aelod o hono. Efe oedd y trydydd a gymerwyd ymaith mewn llai na thair blynedd, o'r teulu hwn, yn nghanol cryfder iechyd a blodau llwyddiant. Y cyntaf a syrthiodd i'r bedd oedd Mark y bachgen ieuengaf, o fewn mis i gyrhaedd ei bymtheg mlwydd oed. Er mor brydferth, anwyl a gobeithiol ydoedd, efe a wywodd fel llysieun, gan awelon oerion marwolaeth. Cyn prin ymuniawni ar ol y brofedigaeth hon, ymaflodd y darfododigaeth siomedig yn nghyfansoddiad ei chwaer Ruth, ac er pob ymdrech meddygol a chartrefol, hithau hefyd a fwrwyd i'r bedd, o fewn ychydig fisodd yn ugain ml. oed: Y nod nesaf i saethau angau yn y teulu hwn oedd Cyrus, trwy y cyffelyb afiechyd a'i frawd a'i chwaer. Efe a orchfygwyd gan angau ac a ddodwyd i orphwys yn nhy ei hir gartref, yn bum mlwydd ar hugain a phum mis oed.

Yr oedd rhai pethau yn nghymeriad ein cyfaill ymadawedig, nad ydynt i'w cael mewn llaweroedd o'i gyfoedion, ond sydd yn deilwng o gael eu hefelychu gan bawb o honant.

Yr oedd yn grefyddol o'i febyd. Dygwyd ef i fyf gan ei rieni i ofni Duw a chilio oddiwrth ddrygioni. Meithrinai deimlad crefyddol, a chafodd ei dderbyn yn aelod o'r Eglwys Gynull-

eiddfaol yn Granville er yn fachgen. Bu yr ystyriaeth o'i gyfamod a'i berthynas ag achos Mab Duw, yn wrthglawdd iddo rhag ymollwng i ffyrdd ac arferion ieuencyd annuwiol a phechadurus. Byddai yn werth mawr i bobl ieuaine crefyddol gosio eu cyfamod. Gwnai hyn iddynt dafyd y brofedigaeth yn ol, ac ymestyn yn mlaen fel y Salmydd, gan ddywedyd, "Fy enaid, dywedaist wrth yr Arglwydd, fy Arglwydd ydwy'ti."

Yr oedd yn awyddus am wybodaeth. Bu yr addysg a gafodd yn ei faboed yn foddion i godi syched arno am ychwaneg. Nid oedd efe fel llawer yn ystyried ei hun wedi darfod a'r ysgol, ond ymestynai at faesydd newyddion yn mlaen. Ymborth dymunol iddo ef, ac nid phisgywriaeth chwerw, oedd llafur ac ymchwiliad am wybodaeth a dysg. Bu dros amryw dymhorau yn athraw ysgolion, ond bob amser ymestynai yn mlaen am ychwaneg o ddysgeidiaeth iddo ei hun. Ni ddaw neb yn enwog mewn dysgeidiaeth, heb ddyfod i deimlad o hyfrydwch yn yr ymchwiliad am dano. Dysgodd y cyfaill hwn trwy ymarferiad fod tystiolaeth y Beibl yn wirionedd am ddoethineb crystal ag am grefydd, sef, "Ei ffyrdd hi sydd ffyrdd hyfrydwch."

Meithrinai deimlad o hunanyddibyniad. Y mae y teimlad hwn yn un o'r rhai anhawddaf i'w ddysgu, ond y mae yn deimlad mwyaf anganrheidiol i ddyn i fod yn feddiannol arno, o bob teimlad, fel deiliad y byd hwn. Y mae rhai yn dysgu eu plant i ymddibynu arnynt, tra y byddont byw, a thrwy hynny eu cadw yn fabanod oedranus, neu hyd ddydd eu marwolaeth hwy. Dan rith gofal dros eu plant ni adawant iddynt ddysgu nosio eu hunain, ond ymaflant ynddynt yn dyn hyd angau, ac wedi eu marwolaeth sudda y plant i'r llifeiriant, am nad allant nosio. Oni fyddai yn well i rieni ddysgu eu plant i gychwyn cerdded eu hunain, gwylio dros eu symudiadau, a bod yn barod ar amnaid i'w cynorthwyo, mewn amgylchiad o galedi? Dysgwyd y wers hon i Cyrus gan ei dad, ac yr oedd yn ymhyfrydu ynddi. Ni fynai efe fod yn ymddibynol ar neb ond ar Dduw a'i ragluniaeth, ac nid oes amheuaeth genym pe cawsai einioes yn y byd, na buasai y teimlad hwn yn ei dderchafu i sefyllfa uchel o gysur, defnyddioldeb ac anrhydedd. Bwriadai fod yn Feddyg, a bu am dymor yn myfyrio y gangen hon o wybodaeth. Yr oedd ganddo uchelfryd (*ambition*) am ragori, heb arsywdo y rhwystrau a ymddangosent o'i flaen.

Ymgaduai rhag cwmniaeth segurwyr digymried. Yr oedd hyn yn ei dderchafu i gymdeithas uwch na'i ddosparth priodol ei hun. Cyfrifai rhai ef yn falch am nad ymoestynai i gwmniaeth dosparth o ieuencyd nad ydynt yn ymhyfrydu mewn dim amgen na phleserau cnawd-ol, gwawdio eu gwell, a chwerthin am ben eu

chwedlau difenydd eu hunain. Yr oedd Cyrus Williams yn ormod gwr boneddig i wneud hyn, ac yn ormod o Gristion i ymhyfrydu yn eu cymdeithas. Ymollyngodd gormod o wyr ieuaine i gwmni eu cyfoedion annuwiol i ochel gwawd, ond gwell yw gwawd na llychwino cymeriad da a pheryglu defnyddioldeb yr holl oes.

Nid oedd o gyfansoddiad nerthol, ond teimlai ei hun yn berffaith iach a chryf hyd o fewn oddeutu dwy flynedd cyn ei farwolaeth. Dechrenodd ei gyfansoddiad wanhau ac ymollwng yn raddol. Gostyngwyd ei nerth ar y ffordd, byrhawyd ei ddyddiau. Ymddangosai dros amser fel yn anfoddawn i ymostwng o dan alluog law Duw, ond fel yr oedd y llaw yn trym-hau, ymollyngodd yn gwbl oll i ewyllys yr Arglwydd. Bu am lawer o fisoedd yn rhodio glyn cysgod angau, ond nid ofnai niwaid. Nid ydoedd fel llawer mewn darfodedigaeth yn gwenieithio iddo ei hun, ac yn dysgwyl byw, ond credai a dywedai ei fod yn cyflym nesau at awr ei ymddattodiad. Ni fynai gynorthwy meddygol, wedi ei gyfyngu yn y ty, am y gwyddai nas gallasai fyw. Yr oedd y poen yn yr ystlys a'r peswch yn y gwddf yn arwyddion amlwg fod ei ymadawiad gerllaw. Gwyddai oddiwrth yr oerchwys a'i gorchuddiai yn fynych nad oedd brenin y dychryniadau ddim yn mhell. Dywedodd lawer gwaith yn ystod ei gystudd nad oedd arno arsywdd marw, a'i fod yn gwbl foddawn i ewyllys Duw. Ychydig cyn ei ymadawiad, ceeglais nerth i ddywedyd wrtho fy meddwl mewn perthynas iddo, ac yn mysg pethau craill dywedais nas gallasai fod gyda ni ond dros ychydig iawn yn hwy, ond fy mod yn hyderu fod ganddo obaith cryf am fywyd gwell. Yr oeddwn yn ofni fy mod wedi ei ddigio, ond mor bell yr ydoedd oddiwrth hynny, fel y gosododd ei freichiau gwanaidd o amgylch fy ngwddf ac a'm cusanodd.

Ni chafodd neb erioed fwy o ofal ac ymgeledd yn ei gystudd, ac ni bu neb yn cydnabod hynny gyda mwy o ddiolchgarwch. Yr oedd ei unig a'i anwyl chwaer, Eve, yn ei wasanaethu gyda y dyfalwch mwyaf. Cynorthwywyd ef a llaw dyner tad gyda holl deimlad serch, ac ni bu gofal a thiriondeb mam erioed tuag at ei phlentyn yn fwy nag y bu gofal ei fam iddo ef. Pe buasai yn fam naturiol iddo, buasai yn anmhosibl iddi ddangos mwy o bryder, caredigrwydd a serch. Heb ond ychydig gyfnewidiad, ac yn hollol ymwybodol o'r amgylchiad efe a hunodd, am ddeg o'r gloch bore Gwener, Mai 13, 1864, yn 25 mlwydd a 5 mls oed.

Y dydd Sabboth canlynol ymgasglodd tyrfia llawer lluosocach nag a welir yn gyffredin ar y fath amgylchiad, i hebrwng ei weddillion marwol at ei berthynasau i'r gladdfa newydd, (*New Cemetery*) ger Granville. Yr oedd yno dros gant o gerbydau llawnion, heblaw lluosau ar draed,

yr hyn oedd brawf amlwg o wir barch iddo ef a chydymdeimlad a'r teulu. Yn y ty, cyn cychwyn i'r gladdfa, gweinyddodd y Parch. J. Williams, Harrison, yn y Gymraeg, a'r Parch. David Owens, Myfyriwr yn Ngholeg Granville, yn Saesonaeg. Gweinyddodd yr ysgrifenydd wrth y bedd, a phregethodd y bregeth angladdol y Sabboth canlynol yn Granville, ar awdurdod Crist Iesu dros y byd anweledig, oddiar Dat. 1: 17, 18, "*Ac y mae genyf agoriadau uffern a marwolaeth.*"

Dichon na byddai yn anmhriodol crybwyll ei fod o herwydd ei anmherffeithrwydd yn yr iaith Gymraeg a'r sefyllfaoedd y bu ynddynt mor bell oddicartref, wedi ymddieithro i raddau oddiwrth y genedl a'r Eglwys y perthynai iddi, ac ni ddarfu iddo (oblegid ei fynych symudiadau) ymuno a'r un eglwys arall. Bu hyn yn niwaid i'w gynydd a'i ddefnyddioldeb gydag achos Iesu, a thros amser bu yn foddion i'w yru yn mhell o ran ei brofiad crefyddol, ond galwodd yr Arglwydd ef trwy gystudd o bob man ato ei hun. Cyflawnwyd yr addewid ynddo ef, "*Corwen ysig nis tyr, a llin yn mygu nis diffydd.*" Rhoddodd dystiolaeth eglur i bwy yr oedd wedi credu, ac nid oes amheuaeth genym nad oedd marwolaeth yn elw tragwyddol iddo. Y mae ei berthynasau yn gwybod hyn, ac ni ddylent alaru megys eraill y rhai nid oes ganddynt obaith, oblegid "*y rhai a hunasant yn yr Iesu a ddug Duw hefyd gydag ef.*"

Newark.

DAVID PRICE.

Miss Ann Thomas, Radnor.

Ebrill 18, 1864, bu farw Miss ANN THOMAS, merch Mr. Thomas ac Elizabeth Thomas, Radnor, Delaware, Ohio. Ei hafiechyd oedd y frech goch. Claddwyd ei gweddillion marwol Ebrill 15, a gweinyddwyd ar yr amgylchiad gan y Parch. Rees Powell, Troedrihiwdalar. Pregethwyd ar achlysur ei marwolaeth gan James Davies oddiwrth Job 14: 14.

Ganwyd ein chwaer ymadawedig Mehefin 4, 1841. Derbyniwyd hi yn aelod reolaidd o Eglwys Gynulleidfaol Delaware gan y Parch. Rees Powell yn y flwyddyn 1856. Bu yn byw yn Cincinnati, dan weinidogaeth y Parch. Thomas Edwards, am yspaid pedair blynedd o leiaf.

Mae yn ymddangos fod ein chwaer ieuanc wedi llwyr ymroddi i wasanaethu yr Arglwydd er dechreuad ei phroffes. Nid wyf yn gwybod ond ychydig am ei tŷaith grefyddol ond trwy glywed gan eraill a'i hadwaenent yn dda. Pan yn dychwelyd trwy Cincinnati yn Ebrill diweddaf, deallais ei bod yn barchus ac anwyl yn ngolwg yr Eglwys a'r gweinidog, yn ddiwyd ac ymadrechgar i gadw ei chynulliad, yn serchog a heddychol, yn foneddigaidd a hawdd ei thrin, yn ddiidramgwydd i'r rhai oddiallan, a chafodd y fraint o gadw ei choron heb ei bylchu a'i dillad heb eu halogi.

Byr ond trwm iawn oedd ei chystudd diweddaf; ond cafodd nerth i ddyoddef y cyfan yn amyneddgar a dirwgnach. Ychydig cyn ei hymadawiad â'r fuchedd hon, gofynodd ei mam iddi am ei theimladau a'i gobaith yn yr Arglwydd. Atebodd nad oedd hi yn gallu rhoddi dystiolaeth mor eglur am ei chadwedigaeth a Henry ei brawd ymadawedig; er hyn bod ei gobaith yn gadarn yn yr Arglwydd, y cai hi gyfarfod â Henry yn y nefeodd, ond yn benaf â'i hanwyllyd Iesu.

Gaif at ei mam alarus a'i brodyr a'i chwior ydd. Na thristewch megys eraill y rhai nid oes ganddynt obaith; galar llawen sydd ar ol y rhai a hunasant yn yr Iesu. Ni ddychwel hi atoch chwi, ond chwi a ewch ar ei hol hi i'r bedd. Llefwech am ran yn yr adgyfodiad cyntaf, fel na chaffoch ddim niwed gan yr ail farwolaeth.

JAMES DAVIES.

Mrs. Mary Jones, Penlan, Radnor.

Ebrill 24, 1864, bu farw Mrs. MARY JONES, gwraig Mr. John P. Jones, Penlan, Radnor, O. Cyrhaeddodd Mrs. Jones yr oedran teg o 79 o flynyddoedd. Mudasant i'r wlad hon o'r lle a elwir Mochnod, Swydd Faesfyed, yn agos i Lanfair-yn-Muallt, D. C., yn y flwyddyn 1819, a sefydlasant yn Radnor. Galwasant eu cartref newydd Penlan, er coffadwriaeth am eu hen gartref. Yr oedd yr ardaloedd hyn yn godneuo o breswylwyr yn y tymhor hwnw. Nid oedd yma ond ychydig o Gymry. Derbyniwyd Mrs. Jones yn aelod reolaidd trwy ddechreulaw cymdeithas pan y ffurfiwyd Eglwys Gynulleidfaol Gymraeg yma, gan y Parch. James Davies, gynt o Aberhafesp, Swydd Drefaldwyn. Cafodd y fraint o ddal ei ffordd a chwanegu cryfder hyd ddydd ei marwolaeth. Y'mherthynas i'n hanwyl chwaer, gallwn ddwyfod fod iddi air da gan y rhifedi lluosocaf a chan y gwirionedd ei hun. Yr oedd hi a'i hanwyl briod heb anghofio lletygarchwch. Bu teulu Penlan yn gyfnerth mawr i'r achos. Yr oedd eu ty hwy yn agored i welion Crist o wahanol enwadau ar bob amgylchiad, nes iddynt fyned i fyw at un o'u plant, gan henaint a gwendid. Yr oedd yr Arglwydd wedi bendithio llafur eu dwylaw a'u gosod mewn amgylchiadau tra chysurus er ys llawer o flynyddoedd, ac yr oeddynt yn defnyddio gwenau rhagluniaeth yn wasanaethgar i achos crefydd.

Teimlir colled fawr yn yr Eglwys hon ar ei hol, nid yn gwbl am gynaliaeth arianol yr achos, ond am ei gweddian, ei phresenoldeb siroli yn y moddion, a'i hesiamplau santaidd yn yr eglwys a'i theulu. Yr oedd hi yn dangos yn go eglur ei bod yn ceisio gwlad well na daear. Tystiodd wrthyf fod gorphwysiad ei henaidd ar y Gwaredwr cryf. Bu amryw fisoedd yn analluog i ddyfod i'r moddion gan wendid a nychdod. Ymddangosai yn ymroddgar i ewylllys yr Ar-

glwydd, a diangodd o afael poen a gofid i wlad well. "Ffydd y rhai dilynwn, gan ystyried diwedd eu hymarweddiad hwynt." Mae llais uchel gan yr oruchwyliaeth hon at Eglwys Dduw i lafur a defnyddioldeb llawnach mewn crefydd, llais uchel at y perthynasau sydd ar ol i ddysgwyl a brysio at ddyfodiad dydd Duw, llais at bawb, "Byddwch barod."

CYFARFOD BLYNYDDOL TUCKHILL,
SWYDD LEWIS, N. Y.

Yr hwn a gynaliwyd yr 22ain a'r 23ain o'r mis hwn (Mehefin). Hwyr cyntaf y Cyfarfod pregethodd y brodyr E. W. Jones, Yorkmills, a James Griffiths, Utica. Dranoeth, am 10, pregethodd y brodyr D. E. Prichard, Rome, a Morris Roberts, Remsen. Am 2, Jones, Yorkmills, a Griffiths, Utica, ac yn yr hwyr H. R. Williams, Turin, a Roberts, Remsen. Yr oedd yn gyfarfod lluosog o wrandawyr, y pregethau yn agos ac yn fywiog, a'r gwrandawriad yn effro a serchog, ac y mae genym sail i feddwl y bydd yr hâd da a hauwyd yn gnwd mawr yr amser a ddaw.

Hyn yn fyr oddiwrth UN OEDD YNO.

LLYTHYR ODDIWRTH Y PARCH. JOHN
WILLIAMS, HARRISON, OHIO.

Mehefin 15, 1864.

BARCH. AC ANWYL GYFALL.—Derbyniwch fy nghyfarchiad caredigol. Mae fy nheulu wedi myned yn ychydig o rif, fy anwyl brîd wedi'm gadael, Maria, fy ail ferch, wedi priodi, fel y rhoddais hysbysrwydd i chwi, ac y mae fy unig fab, Robert Everett, wedi uno â'r *Independent Company*, ac yn awr yn Martinsburgh, Virginia; felly nid oes genyf ond un ferch heb briodi gartref, Salina, ac nid wyf yn gwybod pa mor fuan y bydd Salina yn fy ngadael; yr wyf yn wael fy iechyd,—*dydd trallod yw hi arnaf fi.*

Bum yn ymweled â'm hen ffryndiau yn ddiweddar, ac yn pregethu iddynt, yn Newburgh, Talmadge, Palmyra, Crab creek, Youngstown, Pittsburgh, Johnstown, ac Ebensburg.

Cefais lawer o bleser yn nghyfeillach fy hen ffryndiau, ac yn yr olwg siriol a gefais ar achos y Gwaredwr yn y gwahanol eglwysi. Dymunaf arnoch ddychwelyd fy niolchgarwch gwresocaf trwy y Cenhadwr i bawb a ddangosasant eu caredigrwydd i mi, ac yn neillduol i Mr. Watkins, Newburgh, a'i anwyl brîd a'i bobl. Y mae llawer o son wedi bod am haelioni pobl Newburgh, ac yn sicr y maent yn dellwng o uchel barch; ac y mae gwr ieuanc, Mr. Watkins, o Goleg Marietta, yn debyg o gael ei ordeinio yn weinidog iddynt ddechreu y mis nesaf, o'r un ddelw garedig a hwythau, a Mrs. Watkins mor garedig ag yntau. Yr wyf o dan rwymanu neillduol i Mr. Watkins am rodd hardd

â pha un i'm hanrhydeddodd. Dymunwyf iddo fawr lwyddiant ar ei faes gobethiol.

JOHN WILLIAMS.

EFFEITHIAU DIODYDD MEDDWOL.

Bangor, La Crosse, Wis.

Fel yr oedd Cymro o'r enw John Owens o dan effeithiau y diodydd meddwol gorwedodd ar y *Track*, ac am ei bod yn nos, rheddodd nifer o gerbydresi drosto, a drylliwyd ei gorff fel yr oedd y darnau wedi eu lluchio i ochrau y ffyrdd yn y modd mwyaf arswydus! Casgliwyd ei gorff a chladdwyd ef yn monwent Bangor.

Mewn ychydig filldroedd i'r un man, fel yr oedd Gwyddel yn dyfod a llwyth o galch o La Crosse, rheddodd y ceffylau i le serth yn ei feddwod. Cafwyd ef yn farw boreu dranoeth yn ymyl traed y ceffylau, a'r gostrel *whisky* yn ei ymyl.

Marwolaeth drwy fodd.—Fel yr oedd Cymro o'r lle hwn o'r enw John Bembo yn myned mewn Boat (*Steamer*,) i fyny y Mississippi, syrthiodd dros y Boat a boddodd. Cafwyd ei gorff boreu dranoeth, a chladdwyd ef yn agos i'r man y boddodd. Aeth ei lys-dad ar ol ei gorff a dygodd ef adref, a chladdwyd ef yn Fish Creek, y Parch. R. Williams a'r ysgrifenydd yn gweinyddu yn yr angladd.

Mehefin 13, 1864.

JOHN DAVIES.

NEW CAMBRIA.

Hannibal, Mo., Meh. 4, 1864.

Y Parch. R. Everett.—*Anwyl Gyfaill*,—Yr wyf newydd gyrrhaedd y fan hon er mwyn bod wrth law i roddi pob hyrwyddiad i'r Cymry a ddeuant yma ar eu taith i New Cambria. Byddwch cystal a rhoi ar ddeall i'ch darllenwyr ein bod wedi agor swyddfa yn y *Land Office* Hannibal, er mwyn bod yn gyfluse i roddi unrhyw wybodaeth angenrheidiol mewn perthynas i diroedd y Drefedigaeth Gymreig. Bydd J. Mather Jones yn Utica am dymor, gan fod llawer iawn o ymholiadau yno hefyd gyda golwg ar ein symudiad. Yr eiddoch

W. B. JONES.

MAHONoy CITY, PA.

Meh. 19, 1864.

Anwyl Syr,—Yr ydwyf yn gofyn eich ewylllys da i'r ychydig linellau hyn gael ymddangos yn y CENHADWR.

Mewn perthynas i'r lle hwn fel lle newydd, mae llawer yn ewyllysio cael ychydig o'i hanes, ac mi ymdrechaf roddi ei hanes mor gywir ag y gallaf. Er ys tua phedair blynedd yn ol y dechreuwyd ymsefydlu yn y lle, ac y mae yma yn bresenol dref lled fawr, ac y mae yn llawn iawn o boblogaeth. Eilmyniaid yn benaf sydd yn byw yma; ac hefyd mae yma bymtheg o

weithydd newyddion ar waith, ac amryw eraill yn cael eu hagog. Ac hefyd mae yma ddwy rail road yn myned trwy y lle; ac mae yma luaws o Gymry wedi dyfod i'r lle ac eglwys Gynulleidfao wedi cael ei chorfoli er dechreu y gauaf diweddf; mae eu rhif yn bresenol yn nghylch pymtheg ar hugain o aelodau.

Er ys tua blwyddyn yn ol nid oedd yma ond chwech o aelodau, rhwng meibion a merched, er ys tua blwyddyn yn ol y dechreuwyd cadw ysgol Sabbathol a'i rhif ar ei sefydliad oedd pedwararddeg; ond yn bresenol mae ei rhif yn cyrhaedd uwchlaw deuddeg a thriugain.

Mae yma Dy Cwrdd newydd yn cael ei gyfodi; yr ydym yn meddwl y bydd yn barod i'w agor yn nechreu mis Awst nesaf. Fe fydd y ty Cwrdd ar ol ei gwbl orphen yn costio yn nghylch un cant ar hugain o ddolara, ac yr ydym yn bresenol wedi casglu dros ddeuddeg cant.

Yr ydym ni fel ychydig Gymry yn y lle hwn am wneuthur aberth, hyd at waelod y boced, ynghyd a'r caredigrwydd a dderbyniasom o fanau eraill, fel y gallom gael y ty Cwrdd yn rhydd o'i ddyled ar ddydd ei agoriad. Yn awr fe wel y darlennydd fod y gwaith da ar gynydd yn Mahanoy, a gallwn ninau fel ychydig Gymry dystio fod yr Arglwydd wedi gwneud i ni bethau mawrion, am hyny yr ydym wn llawen.

Terfynaf yn bresenol am fod fy ysgrif yn myned yn faith.

DAVID ROBERTS.

MARWOLAETH MILWR.

Y mae y milwr a ymrestrodd yn wirfoddol i'r fyddin, er amddiffyn bywyd ei lywodraeth pan yr ymosodir arni gan fradwyr beilchion a digydwybod, yn deilwng o barch a chydymdeimlad ym ei fywyd, ac hefyd goffadwriaeth anrhydeddus ar ol ei farwolaeth. Un o'r dosbarth hwn oedd gwrthrych ein cofiant presenol, sef WILLIAM RIDER, Newark, Ohio. Yr oedd efe yn enedigol o blwyf Cycidfa, swydd Drefaldwyn, G. C., ac yn frawd i Mrs. Jones, gwraig Mr. Daniel N. Jones, Newark.

Ymfudodd i'r wlad hon yn y flwyddyn 1851. Ymrestrodd i fyddin yr Undeb, Awst, 1862, gyda y *Regt. 76, Comp. C, O. V. Infantry*. Bu farw yn Meddygdy Bridgeport, Alabama, Rhag. 16, 1863, wedi ychydig ddyddiau o gystudd dirfawr, yn 34 mlwydd oed. Wedi gorwedd mewn bedd unigol yn nhir y gelyn am fwy na thri mis, dygwyd ei weddillion marwol i Newark a chladdwyd ef yn barchus yn ngwydd tyrfia luosog a theimladwy yn y gladdfa newydd (*New Cemetery*) gei Newark, Ebrill 2, 1864.

Yr oedd Mr. Rider yn ddyn tirion ei dymer, a thyner ei deimladau. Enillai serch a chariad pawb a ymwneulent ag ef, am ei fod bob amser yn caru eu daioni ac yn barod ei gymwynassau. Yr oedd wedi colli ei anwyl wraig trwy farwolaeth cyn ei ymuniad â'r fyddin, yr hyn a leth-

odd ei feddwl yn fawr. Yr oedd plethiad o'i gwallt yn gysegredig ganddo trwy ei holl deithiau, a chludai hefyd ddarlun o'i anwyl chwaer gydag ef ar faes y gwaed. Nid oedd hyn ond pethau bychain mewn cydmariaeth, ond y maent yn agoriad, yn dangos teimladau calon y dyn.

Fel milwr yr oedd wedi enill iddo ei hun y cymeriad uchaf am ddewrder, medrusrwydd a ffyddlondeb. Bu yn y brwydrau ffyrnicaf a mwyaf gwaedlyd a gymerodd le dros ystod tymor ei filwriaeth, a dilynodd Fanerau yr Undeb ar hyd faesydd rhuddedig gan waed. Cymerodd ran yn y brwydrau bythgofiadwy Arkansas Post, — Chickasaw, — Bayou, — Vicksburg, — Jackson, — Lookout Mountain, — Mission Ridge, a Ring-gold, ac er ei holl beryglon, a gorfod lawer gwaith, gerdded dros bentryau o gyrff lladdedigion a chlwyfedig, ni ddigwyddodd iddo ef un niwaid. Yn y frwydr ddiweddfaf y bu ynddi, sef Ring-gold, saethwyd trwy ei flwch alcan (*canteen*) yr hwn oedd yn grogedig wrth ei ystlys, ond diogelwyd ei fywyd ef. Y mae Mr. David R. Jones, Newark, yr hwn oedd hefyd yn yr holl beryglon gydag ef, mewn llythyr a ysgrifennodd at ei anwyl chwaer yn rhoddi y cymeriad uchaf iddo, fel dyn, cyfaill a milwr. Dywed yn niwedd ei lythyr

"Pan ddaethom yn ol i Bridgeport, tarawyd ef ag afiechyd yn ei ben, o'r hwn y bu ef farw, wedi ychydig ddyddiau o gystudd, yn hollol anisgwylawy i bawb. Cafodd ei gladdu yn barchus mewn *coffin*, peth nad ydyw ugeiniau yn ei gael ar faes y gwaed. Rhyw fath o waageuon angeuol (*fits*) oedd ei afiechyd, nid oedd ynt yn parhau ond am ychydig eiliadau ar yr un pryd; ond yn dyfod yn fynych a thrymion iawn."

Ar y pedwerydd dydd o'i afiechyd efe a fu farw. Bernir mai trymder y frwydr, meithder ei daith ddiweddfaf, a gorddigonedd o ymborth wedi cyraedd y gwersyll, fu yr achos o'i farwolaeth.

Dyma fel y bu farw y milwr dewr a'r cyfaill ffyddlon hwn. Ni wnaeth broffes gyhoeddus o grefydd, ond pwy a wyr na chafodd ei droi yn edifeiriol at Dduw yn nyfnder ei beryglon a'i gystudd? Nid ydyw bod yn *professor* yn ddigon i brofi cadwedigaeth enaid neb. Y mae rhaff trugaredd yn ddigyn hir i gyraedd y pellaf a'r truenusaf yn y byd hwn. Gochelwn bwyse tynged tragwyddol dynion mewn clorianau o'n gwneuthuriad ein hunain, a gochelwn hefyd gyfarfod angau mewn agwedd na chyfiwr, ag y byddo gan neb le i *ameu* ein cadwedigaeth.

Newark.

DAVID PRICE.

Trysorfa yr Ysgol Sabbathol.

X. S. BETHEL, GER DODGEVILLE, WIS.

Rhif a llafur ein hysgol am y tri mis, yn diweddu Mawrth 27ain, sydd fel y canlyn:—

swyddogion: 1 Arolygydd, 1 ysgrifenydd, 8 o Athrawon. Canolrif yr ysgol yw 88. Trysorwyd yn y cof am y tri mis cyntaf o'r flwyddyn 1864, 22 o bennodau, 140 o Salmau, 619 o adnodau.

Y mae yn dda genyf ddywedyd, er cymaint o'n cyd-ieuenctyd sydd wedi ymadael, a myned i'r rhyfel, fod ein hysgol yn dala yn wrol o hyd, gan oibeithio y dychwelant yn fuan i'n cynorthwyo. Athrawon ac Athrawesau yr Ysgol Sabbothol, byddwch yn ffyddlon; yn wir y mae gwobr i'ch gwaith.

Dull ein hysgol yw i bob dosbarth i ddarllen yn yr un lle, a bod i un o'r Athrawon, ar ddiwedd yr Ysgol, i holi yr Ysgol oddiwrth y bennod. Llwyddiant i'r Ysgol Sabbothol yw gwir ddymuniad ein calon.

WILLIAM B. LEWIS, *Arolygydd*.

HENRY H. GRIFFITHS, *Ysgrifenydd*.

GANWYD,

Mehefin 15, 1864, yn mhlwyf Remsen, N. Y., mab i Thomas P. ac Ann Thomas.

PRIODWYD,

Ebrill 27, 1864, yn Gomer, Allen Co., Ohio, gan y Parch. G. Griffiths, Milwaukee, Wis., Mr. DAVID J. EDWARDS, perthynol i un o Gatrodan meirch-fiwyr Ohio yn y Cumberland Army, a Miss MARY JONES, y ddau o Gomer.

Mal 18, 1864, yn ninas Milwaukee, gan y Parch. G. Griffiths, Mr. DAVID JONES a Miss MARY JANE RICHARDS, y ddau o Delafield, Waukesha Co., Wis.

Chwefror 13, 1864, yn nhŷ Mr. John Lewis, St. Albans, Ohio, gan y Parch. Mr. Stanley, Mr. JOHN ARNOLD, Radnor, Delaware Co., a Miss JANE LEWIS, St. Albans.

Dwy law a dwy galon gylmywyd,
Dau enaid a unwyd yn nghyd;
Tangnefedd gorono'r cysylltiad,
A'u gyrfa fo'n garad i gyd.

Ebrill 14, yn nhŷ y Parch. John Williams, Harrison, Licking Co., Ohio, (tad y briodasferch,) gan y Parch. Mr. Howe, (gan nad oedd y Parch. Mr. Price gartref,) Mr. T. CHARLES THOMAS, Centerville, diweddar o Goleg Granville, a Miss MARIA E. WILLIAMS.

Ebrill 10, 1864, yn Dundaff, Pa., gan y Parch. D. Daniels, Mr. ISAIAH WILBER o Nicholson a Miss EMILY CARA o Gibson.

Yn yr un lle a chan yr un gweinidog, Mr. DAVID JONES a Miss ELIZABETH DAVIES, y ddau o ardal Dundaff.

Ebrill 23, 1864, yn Danville, Pa., gan y Parch. J. B. Cook, yn ei dŷ ei hun, Mr. RICHARD ROBERTS a Miss MARY THOMAS, y ddau o Danville.

Mal 14, 1864, yn Chicago, Ill., gan y Prach. Moses Williams, yn ei dŷ ei hun, Mr. RICHARD T. PRICHARD o Racine a Miss MARGARET PRICHARD o Chicago.

Mehefin 8, 1864, yn Nelson, Madison, N. Y., gan y Parch. D. T. Rowlands, yn nhŷ Mr. John a Catharine Jenkins, rhieni y briodasferch, diweddar o Brooklyn, N. Y., Mr. EVAN P. DAVIES a Miss MARY JANE JENKINS, y ddau yn awr o Nelson.

BU FARW,

Mawrth 14, 1864, yn Saint Albans, Swydd Licking, Ohio, yn 78 mlwydd a 6 mis oed, Mr. JOHN LEWIS, gynt o Rhosfarket, plwyf Nyfer, Sir Benfro,

D. C. Bu Mr. Lewis yn briod ddwy waith, yn gyntaf â Miss Fanny Bowen, Penbenglog. Fu hi farw yn ddiblant. Priododd yr ail waith â Miss Sarah Hughes, Tr. fdræth, Sir Benfro. Bu iddynt 7 o blant—4 mab a 3 merch. Bu un mab farw yn faban—yr oedd y 6 eraill yn angladd eu tad. Y maent wedi eu gadael i gydalaru a'u mam ar ol priod a thad anwyl. Ymfudodd Mr. Lewis i'r wlad yma yn 1835, a sefydlodd ar y tir y bu fyw arno hyd ei farwolaeth. Bu yn aelod o'r eglwys Annibynol yn Brynberian, Sir Benfro, am lawer o flynyddau, a byddai yn ffyddlon iawn gyda'r ysgol Sabbothol a'r cyfarfodydd gweddol a'r canu, yn y Bryn, Tref-draeth, a'r Fellndre. Wedi iddo sefydlu yn St. Albans, bu yn offerynol i ffurio Eglwys Annibynol yn Harrison Township. Bu yn ddiacon o'r eglwys hono am 20 mlynedd, a bu yn ffyddlon iawn gyda phob moddion, ysgol Sabbothol, canu, a chyfarfodydd eglwysig yma hefyd. Bu yn ffyddlon dderbyniwr o'r *Dysgeilydd* o'r dechreuad tra bu yn Nghymru, ac o'r CENHADWR o'r dechreu tra fu byw. Pregethodd y Parch. Mr. Royce yn Saesneg yn ei angladd, oddiwrth Dat. 7: 6, a'r ysgrifenydd oddiwrth Preg. 7: 1, y Sabboth canlynol.

JOHN WILLIAMS.

. Dymunir ar Olygydd y *Dysgeilydd* i godi yr uchod, er mwyn ei ffrindiau yn y manau y bu Mr. Lewis yn perthyn iddynt yn Nghymru.

Mawrth 24, 1864, yn ardal Dundaff, Pa., Mr. THOMAS DAVIES, yn 61 ml. oed. Yr oedd Mr. Davies yn byw yn yr hen wlad mewn lle o'r enw Ty'n y ffordd, ger Corwen, Sir Feirionydd, G. C. Ymfudodd i'r wlad hon gyda ei deulu 11 ml. yn ol, 9 o ba ral a dreuliodd yn Summit Hill, Swydd Carbon Pa., a'r gweddill yn ardal Dundaff. Yr oedd yr ymadawedig yn ddyn hynod o serchus a chymydogol, yn ddyn o foesa da; arferai ymddwyn yn barchus iawn tuag at betbau cysegredig. Siaradal yn aml am grefydd a chrefyddwyr, a phob amser yn barchus. Dangosai lawer o deimladau o dan y gair ac yn y moddion cyhoeddus. Buom yn dysgwyl lawer gwaith, yn ystod y tymhor byr y bu yn ein mysg, ei weled yn ymuno â phobl yr Arglwydd, gan wneud proffes gyhoeddus o Fab Duw, ond cawsom ein siomi yn hyn. Ni chafodd ond byr gystudd. Ei glefyd oedd y *typhoid fever*, a hwnw y mae yn debyg o'r fath waethaf. Gadawodd ar ei ol weddus saith o blant mewn dwys all. Claddwyd ef yn mynwent Dundaff. Gweinwyddwyd ar amgylchiad y claddu gwaith gan weinidog y lle.

Mal 18, 1864, Mrs. MARY REES, priod Mr. THOMAS REES o ardal Dundaff, Pa. Bwriedir ysgrifennu yn helaethach eto am fywyd a marwolaeth y chwaer Mrs. Rees.

Ebrill 25, 1864, yn Birmingham, Pa., Mr. DAVID J. DAVIS, yn 47 mlwydd oed. Yr oedd yn enedigol o Llanfarnhiw, Swydd Aberteifi. Daeth i Pittsburgh 23 mlynedd yn ol. Yn fuan wedi hyny rhoddodd ei hunan i'r Arglwydd, gan ymuno a'r Eglwys Gynulleidfao, a bu yn aelod ffyddlon am 23 mlynedd. Mab tangnefedd dyoedd, ac yr oedd yn un a gymeradwyd gan ei gydnabyddion yn gyffredinol. Bu ei lechyd i raddau yn wael am flynyddoedd diweddar ei oes, a chyfyngwyd ef i'w ystafell am y 6 wythnos olaf; yna terfynodd ei yrfa ac aeth adref er rhodio gyda'r Iesu mewn dillad gwynlon. Gadawodd weddw a chwech o blant mewn teimladau hiraethlon ar ei ol.

R. R. WILLIAMS.

Ebrill 5, 1864, yn Pittsburgh, Pa., MAGGIE, merch Mr. a Mrs. John Prosser, yn 1½ ml. oed.

Ebrill 9, 1864, yn yr un lle, WILLIAM, mab o'r un teulu, yn 4½ mlwydd oed.

Ebrill 9, 1864, yn mhlwyf Madison, N. Y., GEORGE WASHINGTON, mab i Mr. Peter a Margaret Lloyd, yn 11 ml. oed. Nid oedd yr un bach hwn pan mewn iechyd yn ymdangos yn fwy ystyriol na phlant yn gyffredin o'i oedran, ond yr oedd rhyw beth yn hynod ynddo yn ei gystudd diweddaraf. Ni ddangosodd fawr o awydd am gael gwella, dywedai ei fod yn foddol i farw. Ychydig oriau cyn ei ymadawiad gweddol dros ei dad, (yr hwn sydd yn y fyddin,) a'i fam, a thros ei frodyr wrth

eu henwau—llefa! ar ei dad nefol gyda rhyw anwydeb mawr, ac ymddangosai fel wedi ei orlenwi a llawenydd.

Trwm ydoedd colli Georgie bach,
A gwel'd ei roi mewn gwely pridd,
Ieuenget un o'n teulu oedd.
Ow! ar ei ol i'r ym bawb yn brudd;
Ymddangos wnaeth fel biodyn teg
Am enyd fer i loni'n tŷ.
Ond galwyd ef i gartref gwell
Y'mhell o gyrhaedd poen a chrl.

Gadawodd y derfysgld wlad,
I fro heddychol hedeg wnaeth,
O ddeddydd un! ni welir ef
Mewn cystudd blin byth mwy yn gaeth,
Ymadael wnaeth cyn gwybod fawr
Am groesau'r llawr—anwyld bach—
Mae'n hyfydd meddwl cael ei gwrdd
Yr ochr draw i'mhen enyd fach.

Ebrill 10, 1864, yn ardal Attica, Wyoming Co., N. Y., ISAAC WILLIAMS, mab i Griffith G. a Mary Williams, gynt o Steuben, yn 25 ml. oed. Darfu iddo, o gylch dwy flynedd yn ol, ymrestru yn y gatrawd 160 o wirfoddolion New York. Aeth y gatrawd hon i New Orleans a'r cylchoedd yn rhanbarth y Cad. Banks, a darfu gorwedd am fisoedd ar y ddaear heb babellau, achosi iddo gael anwyd trwm, a throdd yn beswch a chwydd yn yr aelodau. Gwedi bod fisoedd yn yr ystyby yn New Orleans, daeth adref yn wael lawn. Bu gartref am 7 wythnos mewn cystudd poenus. Gadawodd wrag ac un plentyn a lluo o berthynasau i alaru ar ei ol.

Ei Dad.

MAWRTH 16, 1864, yn Paddy's Run, Ohio, Mrs. CATHARINE WILLIAMS, yn 50 ml. oed, gan adael pump o blant i alaru ar ei hol. Ganwyd hi yn mhlwyf Penegoes, Sir Drefaldwyn. Ymunodd mewn priodas a Thomas Williams o blwyf Darowen. Ymfudasant fel teulu i'r wlad hon 17 mlynedd yn ol. Bu farw Thomas Williams bymtheg mlynedd yn ol, a syrthiodd gofal y teulu yn llwyr arni hi. Dygodd hwynt i fyny trwy ymdrech a diwydrwydd mewn modd anrhydeddus. Cafodd y fraint o weled dwy o'r merched yn cofieldio crefydd ac yn ymsefydlu yn y byd. Ymae gwyr y ddwy wedi bod yn y fyddin agos oddiar dechreu y rhyfel. Bu yn aelod gyda y Methodistiaid Calforniaidd yn yr Hen Wlad, ond bu allan o'r eglwys am flynyddoedd yn y wlad hon. Daeth prys crefydd i wasgu ar ei meddwl yn fwy nag arferol y gauaf diweddar, a chafodd ei derbyn yn aelod o'r Eglwys hon y Sabboth cyntaf yn Chwefror. Cafodd y frawdolaeth bob lle i feddwl ei bod yn feddianol ar y gwir. Daeth angau i alw am dani yn dra sydyn. Cymerwyd hi gan spotted fever, ac mewn amser byr lawn yr oedd y rhan anafus wedi cymerwedd ei haden. Ni ddychymygodd hi na neb o'i chyfeillion fod angau mor agos, hyd o fewn ychydig oriau i'r cyfnewidiad mawr. Ni chafodd hamdden i adrodd ei phrofiad yn y cyfyngder hwn, ond ymae pawb yn coleddu meddyliau hyderus am ei chrefydd. Gofaled y nefoedd am y rhai sydd wedi eu gadael ar ol. Bydded i'r rhai sydd beb grefydd gofio eu Creawdwr yn nyddiau eu hienecydyd. A gobeithio y caiff rhieni a phlant gydbreswyllo yn y nef.

J. M. THOMAS.

Ebrill 11, 1864, EVAN, mab bychan Mr. John a Mary Edwards, gar Newark, Ohio, yn 2 flydd i 4 mis oed.

Mai 20, 1864, er dirfawr alar i'r rhieni uchod, bu farw ALEXANDER, eu mab, o fewn mis yn 20 ml. oed. Yr oedd yn perthyn i'r "2nd Ohio Heavy Artillery." Yr oedd ef gyda y cwmni y perthynai iddo, ar y dydd crybwyllledig yn telthio o Kentucky tua'r de, pan yn agos i Elk River Bridge, rhuthrodd cerbydres wrthwynebol yn eu herbyn, er achos i y gwrthdarwriad mwyaf dychrynllyd ac ofnadwy. Anafwyd amryw, a laddwyd Alexander Edwards, a dau eraill. Claddwyd ef yn y lle uchod, ond ymdrechir cael ei gorff adref i feddrod y teulu. Ymae miloedd yn gallu cysymdeimlo a'r teulu trallod hwn, ac nid oes neb a glywnt hyn na wnaet deimlo, ond y sawl a ddallwyd a rhag-

farn, a ddylstyrant lywodraeth ac a fradychant oes gwlad i ddwyllaw ei gelynlion.

Newark.

DAVID PRICE.

Ebrill 23, 1864, yn Green Point, ger New York, HUGH, plentyn ieunagaf Hugh a Catharine Roberts, yn 3 flydd, 1 mis ac 8 diwrnod oed—gweinyddwyd gan y Parch. John F. Booth.

Sleep on, my babe, thy little bed
Is cold indeed and narrow;
Yet calmly there shall rest thy head,
And neither mortal pain nor dread
Shall e'er thy feelings barrow!

Thou may'st no more return to me,
But there's a time, my dearest,
When I shall lay me down by thee,
And when of all, my babe, shall be,
That sleep around, thee nearest.

And sound our sleep shall be, my child,
Were earth's foundations shaken:
Till He, the pure, the undefiled,
Who once like thee an infant smiled,
The dead to life awaken!

Then if to Him with faith sincere
My babe at death was given,
The kindred tie that bound us here,
Though rent apart with many a tear,
Shall be renewed in heaven!

J. F. BOOTH.

Ebrill 30, 1864, yn Minersville, Pa., yn 3 flydd a 4 mis oed, DAVID, mab Isaac ac Ellen Griffiths. Claddwyd ef yn mynwent y Cynulleidfawr yn y lle uchod, a gweinyddwyd gan y Parch. John E. Jones.

Mai 15, 1864, yn Cazenovia, swydd Madison, N. Y., ar of cystudd trwm yn y darfeddigaeth, JENNIE E., merch i Mr. Hugh W. ac E. Jones, gynt o Nelson, yn 22 mlynedd oed.

Her life was short but fair,
Unsullied by a blot;
And now she sinks to dreamless rest,
(Ah done, who makes the earth her nest,
So mornur not.

Mai 16, 1864, yn Palmyra, Portage, Ohio, Mr. DAVID EDWARDS, yn 84 mlynedd oed. El gleyf oedd y Palsy. Bu yn aelod flyddlon gyda'r Annibynwyr am ysbaid 29 o flynyddau. Yr oedd yn un ag oedd yn caru heddwch yn yr eglwys a'r ardal. Dyoddefodd ei gystudd yn dawl ac amyneddgar, a thystiolaethai yn ei ddyddiau olaf nad oedd ganddo neb i bwysio arno ond Iesu Grist, a'i fod yr ddigon yn ngwynneb angau. Gadawodd wedd a 5 o blant. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parchn. S. James a D. M. Evans.

Mai 16, 1864, yn Swydd Bradford, Pa., Mr. HENRY JAMES, yn 64 mlynedd oed. Ymfudodd i'r wlad hon yn y flyddlyn 1830, o blwyf Llanbedr. Enw y lle oedd Pen Bryn amlwg. Swydd Aberteifi. Ymsefydlodd ef a'i deulu yn Bradford, lle bu fyw hyd ei farwolaeth. Bu am flynyddau yn aelod o gyfundeb y Bedyddwyr. Ymunodd a'r Cynulleidfawr yn y lle hwn (Bradford), am nad oedd eglwys Gymreig yn y lle gan y Bedyddwyr, a bu yn flyddlon at achos crefydd tra gallodd ddyfod allan o'i tŷ. Bu yn wael ei iechyd yn agos i ddwy flynedd, a therfynodd yn angau iddo. Claddwyd ef yn Bradford, a gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. T. Thomas a'r ysgrifenydd.

S. A. WILLIAMS.

Mai 21, 1864, yn Ebensburg, Pa., o'r dolur gwddf, ELIN, merch Mr. Griffith Griffiths a'i briod, yn 13 ml., 8 mis, ac ychydig ddyddiau oed. Ar achlysur ei chladdedigaeth gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd i dyfa luosog. (Preg. 12: 7.) Yr oedd y ferch fach hon yn un o blant yr ysgol Sabbothol, yn meddwl yn uchel am grefydd a chrefyddwyr, ac yn cael ei charu yn fawr gan ei chyduabyddion. Parodd ei cholli hiraeth a galar mawr i'r pherthynasau, yn enwedig i'w thad a'i mam. Yr Arglydd a'u cynorthwyo i dal o dan yr ergyd, fel na fyddo llydnt gael eu llyncu gan ormod tristwch. Gobeithio y bydd ei marwolaeth yn rhybudd i'r pherthynasau oll, ac i'w chyd ieuencydyd yn gyf-

wednol, i ymbarotol erbyn yr un amgylchiad a ddaw i'w cwrdd, hwyr neu hwyrach.

"Yr olwg harddaf dan y nef
Yw gweled i'e'ctyd iu
Yn codi'r groes a dilyn Crist,
Yn llwybran'r nefoedd fry.
"Pob awr o oedi, i'e'ctyd hardd,
Awr dost o golled yw,
Mwy gwerth yw crefydd bur na'r byd,
Wrth farw ac wrth fyw."

Ebensburg.

D. EVANS.

Mai 26, 1864, yn Parisville, Ohio, o'r Frech Wen ac Anhwydeb y Galon, Mr. MORGAN MORGAN, yn 46 ml. oed. Mab ydoedd i'r hen bererin Mr. Rees Morgan, Palmyra, yr hwn sydd yn aros hyd yma. Yr oedd ys rhai blynyddau yn aelod o'r Eglwys Gynulleidfael yn y lle uchod, ac yr oedd ei gymertiad yd uchel lawn fel dyn onest, unplyg, llariaidd a heddychol. Yr oedd yn darllen llawer, ac yn ddyn gwybodus; ond o herwydd iselder meddwl a diffyg hyder ynddo ei hunan, nid oedd mor ddefnyddiol ag y gallasai fod fel dyn cyhoeddus. Yr oedd yn ymwybodol o hynny ei hunan, ac yn gofidio o'i blegyd, eto yr oedd yn methu gorchfygu ei wendid cyfansoddol i'r graddau y dymunai. Bu dan rai blynyddau gan wendid meddwl yn methu i'w trwyddi i'wneud arddeliad o Grist ger bron y byd, ond teimlai yn ddioleghar yn ei ddyddiau olaf, ei fod wedi cael ei nertlin i'w arddel yn gyhoeddus cyn myned i afael gwasgfenon cleyd angeuol; ac yr oedd yn hyderus fod ei fater yn dda. Gadawodd weddwr drallodus a llunws o berthynasau a chyfeillion i alaru ar ei ol. Claddwyd ei wrth gapel yr Annibynwyr yn Palmyra.

Gwên hynaws Morgan anwyi—ni wellr

Yn ei wylan breswyl;

Dydd chwerau i'w weddwr wyl

Oedd oernidd ddydd ei arwyl.

Yn oes ei berthynasau—yr Midlant

Ffrydlif aml o ddagrau;

Ei lon wedd a'i rinweddau

Teg a phur, hoffant goffau.

Morgan ar bob trwm ergyd—ddiangodda

Ingawl artaith cleyd,

Neu faich o flin afiechyd,

Ni ddaw fewn i'w newydd fyd.

DEWI EMLYN.

Mai 29, 1864, yn Swatara, Pa., ANN, priod Mr. Thomas Thomas, yn 42 ml. a 3 mis oed. Dyoddefodd gystudd poenus am 4 mis, sef cancer yn ei brest, eto yn dawel ac amyneddgar. Yr oedd yn canmol crefydd yn y mynyddau diweddfaf. Nid oes fawr dros flyddyn er pan y daeth hi a dau o'i phlant i'r wlad hon, o Merthyr. Yr oedd yn aelod grefyddol hardd yn yr hen wlad gyda y Wesleyaid, ac ymunodd a'r Eglwys Undebol Gymraeg yn Swatara. Claddwyd hi yn Minersville. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. M. D. Morgan, Pottsville.

Mai 30, 1864, yn Radgeville, ger Ashland, Pa., yn 21 ml. oed, MARGARET WILLIAMS. Ei haffiechyd oedd y darfodedigaeth. Yr oedd yn aelod o'r Eglwys Gynulleidfael sydd yn cyfarfod yn Cwmbrwrie, ger New Philadelphia. Farhaodd yn aelod flyddlawn hyd y diwedd. Claddwyd hi gyda ei thad a'i mam yn nghladdfa y Cynulleidfaoion yn Pottsville, a gweinyddwyd gan y Parch. M. D. Morgan.

Meh. 3, 1864, yn Cincinnati, RICHARD LEE, mab i Mr. John F. Jones a Mary ei briod, yn 10 ml. ac 11 mis oed. Boddi wnaeth y trancedig yn y gamlas wrth ymolchi. Sugawyd ef trwy dwl oedd yn y gwaelod yn gollwng y dwfr i'r llyn (lock.) Pan y clywodd ei dad rhedodd yno, ac wrth weled y corff yn y dwfr neidiodd i mewn i dreio achub ei fywyd; ond aeth yntau dan y dwfr o'r golwg; gollyngwyd y dwfr allan o'r llyn ac felly achubwyd bywyd y tad. Meh. 5, daeth llawer yn nghyd i'r gladdigaeth, a chyflawnwyd gwasanaeth grefyddol yn y tŷ ac ar lan y bedd gan y Parch. T. Edwards. Claddwyd mab arall i Mr. Jones ychydig amser yn ol. (Gwel CENHADWR Mehefin.) Ein

gwir ddymuniad yw am i'r marwolaethau hyn fod yn lles i ni oll er ein cymahwysio i'r wlad nefol lle nad oes marwolaeth.

T. EDWARDS.

Mehefin 14, 1864, yn Covington, Ky., Mrs. ANN DAVIES, tua 75 mlynedd oed. Meddylia rhai ei bod yn hynach. Ganwyd hi mae yn debygol yn Caernarfon; bu ei rhieni yn byw yn Llanberis, Sir Gaernarfon, ac yn Tre'rddol, Sir Aberteifi. Hi a fu amryw flynyddau yn Llanelli, Brycheiniog, ac yn Siloam, Llanelli, yr unodd a chrefydd tua 55 o flynyddau yn ol. Daeth i'r wlad hon yn 1852; bu am beth amser yn Pittsburgh, Pa., ac yn Wheeling, Va. Ni chafodd ond ychydig iechyd y 6 blynedd olaf o'i hoed, a bu yn gorwedd tua y tair blynedd diweddfaf o'i gyrrfa. Cafodd ei hymgeleddu yn dda gan ei merch, Mrs. Rebecca Williams, a bu Edward ei mab yn dda iddi. Yn amser ei chystudd malth bu yr ysgrifenydd a'r Parch. H. Powell (M. C.) yn darllen ac yn gweddio gyda hi ddegau os nid ugeiniau o weithiau. Yr ydoedd yn meddu cysuron crefyddol yn helaeth; a dymunai am gael ei gollwng yn rhydd, fel y gallasai fyned i dderbyn ei choron. Meh. 15 claddwyd ei gweddillion yn Covington, Ky., a gweinyddwyd yn y gladdigaeth gan y brodyr T. Edwards a H. Powell. Ni ddymunem i'r farwolaeth hon fod dan fendith Duw yn foddion i gael ei phlant sydd ar ei hol i gwisio crefydd yn fuan, fel y gallant obethio ar sail dda gael ei chyfarfod yn y bore olaf ar ddechrau y Barnwr.

T. EDWARDS.

Mai 28, 1864, EDWARD, mab y Parch. E. Davies, Waterville, E. N., yn 3 blwydd, 7 mis, a 14 o ddyddiau oed. Yr un cystudd a gymerodd y blodeunyn hawddgar hwn ynaith ag a gymerodd ei frawd o'i flaen yr wythnos flaenorol, sef y Diptheria. O saith o blant, nid oes ond un yn unig wedi ei gadael i ofal y rhieni; y mae y lleill gyda'r Iesu; ac y mae yn dda genym weled y rhieni yn ymostwng mor dawel i'r drefn fawr. Gweinyddwyd yn y tŷ ac wrth y bedd gan y Parchn. J. S. Adams, T. D. Hunt, a'r ysgrifenydd. Ond y peth mwyaf toddedig o bob peth oedd gweled plant bach yr Ysgol Sabbothol y tro hwn a'r claddigaeth o'i blaen, o dan arweiniad Mr. Goodwin a Mrs. Thomas, yn canu uwch ben beddau eu cyfoedion, ac yn cymeryd yr olwg ddiweddfaf arnynt hyd fore yr udgorn mawr.

JAMES GRIFFITHS, Utica.

Mawrth 7, 1864, yn Post Hospital, Nashville, Tenn., DAVID MORRIS, mab Mr. Griffith Morris, Bridgewater, N. Y., yn 26 ml. oed, o'r cleydd poenus hwnw, sef Typhoid Pneumo. Yn ymgydhafol estroniaid, ac yn mhell iawn oddi cartref; ond yr oedd yn fachgen mor hynod o ddystaw a sobr, a phawb yn ei hofn yn y cwmni y perthynai iddo, ac felly yr wyf yn meddwl ei fod wedi cael pob chwarae teg a allsid ei weinyddu iddo ar y pryd. Yr oedd ei rieni yn teimlo yn ddrwg iawn pan gawsant y newydd galarus fod eu hanwyl fab wedi marw. Nid oeddent wedi clywed yr un gair ei fod yn wael. Ymrestrodd yn flwr yn Racine, Wis., gyda'r cwmni Cymreig, sef Co. F, 22 Reg. Wis. Vol. Bu yn garcharor am ychydig ddiwrnodiau. Cafodd yntau a'i gwmni eu tyua trwy beth o burdan Richmond.

"Pob glân, pob oedran bydrant—pob einloes,

Pawb anwyd ddifanant;

Pob lliw, llun, pob un—pawb ânt,

Pob graddau—pawb gorweddant."

"Er cryfder corff pŵr purwyn—er bonedd

Arbenig ei wreiddyn;

Ac er mawl ac aur melyn,

Bedd yw anedd diwedd dyn."

"O! earth, O! earth, observe it well,

That earth in earth must shortly dwell!

And earth in earth must close remain,

Till earth from earth shall rise again."

Milwaukee, Wis.

J. L. DAVIES.

Ebrill 5, 1864, yn Nelson, Madison Co., N. Y., ROBERT MORRIS, yn 15 ml. oed, er Tach. 24, 1863. Mab ydoedd i Mr. Evan a Jane Morris, Planwydd Helyg, Plwyf Clynnau, Sir Feirionnydd, G. C. Ei afiechyd ydoedd y gwddf byrdred. Yr oedd yn alluog i weithio er s misoedd gan y cryd cymalau,

ond yn gallu myned i'r ysgol ddyddiol, ac un ydoedd ag oedd yn gwneud defnydd da o'i ysgol. Yr oedd ynion oibaith cryf i daethal yn ysgolhaig da pe cawsal fyw i fyned rhagddo. Ond cyfarfu a'r gelyn diweddaif, a thorodd hwnw ymaith ein boill obeithion, er galar nid bychan i'w dad a'i ddwy chwaer a'i dri brawd sydd yn telmlo yn hiraethus ar ei ol. Yr oedd ei fam wedi ei ragflaenu i'r byd mawr, gan adael yn ei bywyd a'i hangau dystiolaeth sicr ei bod yn ceisio ac yn myned i wlad well. Cyflawnder a'n hanwyl chwaer fusaal iddi gael cofiant llawn, am ei fod yn fendigedig; ond ryw fodd aeth yr amgylchiad heibio yn rhy ddisywl, am hynny goddefwch hyn yma o grybwylliad, Mr. Gol. er ei fod yn anhynig. Ymgasglodd tyra luosog i hebrwng rhan farwol R. Morris i dŷ ei hir gartref yn ymyl Capel Nelson. Gweinyddwyd yn y claddiedgaeth gan yr ysgrifenydd, a phregethwyd ei bregeth angladdol oddiwrth Salm 90: 9.

D. T. ROWLANDS.

Medi 25, 1863, yn Folly Island, S. C., GRIFFITH JONES, yn 22 ml. oed. Mab ydoedd i Mr. Thomas a Sarah Jones, Nelson, Madison Co., N. Y. Ei afiechyd oedd y *Diarrhea*. Ymunod a'r fyddin fawr er amddiffyn ein gwlad, a rhoddid uchel gymeradwyaeth iddo fel milwr gan ei gadben. Perthynai i'r Co. A, 117. Gobeithir fod marw yn elw iddo. Yr oedd yn hynod o anwyl gan ac o'i fam. Yr oedd yn un tyner a charedig o galon. Felly telmir yn alarus a hiraethion gan ei rieni a'i frawd a'i chwaer a llauas o gyfeillion ar ei ol.

D. T. ROWLANDS.

Mai 19, 1864, yn Nelson, Madison Co., N. Y., yn 10 wythnos oed i'r diwrnod, MARGARET ELIN, merch i Mr. Owen a Sarah Roberts. Ei hafechyd oedd *inflammation of the lungs*. Y dydd Llun blaenorol i ddydd ei marw yr oedd yn cael ei chyflwyno i'r Arglwydd yn ei ordinhad o fedydd, a Duw fel yn arwyddo ei foddlonrwydd i'w derbyn a'i gwneud yn etifedd teyrnas neofedd. Ac O mor fuan, onite, y cymerwyd hi i'r brenhindy tragwyddol, i fod byth o fan faner cariad y Brenin Iesu. Gweinyddwyd yn ei chladdiedgaeth yn y tŷ, ac ar ymyl y bedd, a phregethwyd yn y capel gan yr ysgrifenydd, oddiar Matt. 24: 42.

D. T. ROWLANDS.

MARWOLAETHAU YN MIDDLE GRANVILLE A FAIRHAVEN.

Un o'r deddfau cyntaf a gyhoeddodd Duw nuch ben dyn mewn cysylltiad a'i gwymp o gyfiwr o ddinlweirdwydd oedd, "Gan farw ti a fyddi farw," ac y mae y ddeddf hon fel pob deddf arall a osodwyd ganddo heb ei thorri. Mae'n wir fod miloedd yn amheu ac yn gwadu adgyfodiad y meirw a'r farn a fydd; ond nid oes neb yn amheu na bydd iddo ddigyn i ddystrawrydd y bedd, y tŷ rhagderfyndedig i bob dyn byw. Nid oes neb yn gwadu nad ydyw diwrnod ei arwyl i fod, ond ni ddichon neb fynegu pa bryd. Mae'r ieuanc yn ei ganfod megys o hirbell, a'r oedranus yn tyblo nad yw ddim yn agos, ond mae y naill fel y llall yn sicr o'i gyfarfod. Cawsom ninau yn y ddwy ardal uchod anfon pedwar i orwedd yn dawel gyda'r gweddill o'r meirw yn mynwentau Middle Granville a Fairhaven.

Bu farw, Mai 6, 1864, yn 18 ml. oed, MARGARET GRIFFITHS, Hampton, N. Y. Merch ydoedd i John a Margaret Griffiths, gynt o Dyddyn Slaris, G. C. Ei hafechyd oedd y darfedediggaeth. Er iddi gael hir nychdod a phoen, a rhodio yn hir gyda glau y dŵr, eto dygodd ei chystudd hi i lwyr ymorrhysys ei benaid ar Iesu Grist, ac i brofi gwirionedd y sylwad hwnw, mai "Gwagedd a gorthymder ysbryd yw pob peth" dan haul. Perchid hi yn fawr gan bawb o'i chydabod fel geneth dawel, addfwyn a gostyngedig. Ni wnaeth broffes gyhoeddus o Iesu Grist hyd o fewn ychydig wythnosau i'w marwolaeth, a chafodd y fath olwg ar y Gwaredwr y pryd hyny fel y dywedodd, "Y mae arnaf chwant i'm dattod, a bod gyda Christ, canys llawer lawn gwell ydyw." Hebrwyd yr hyn oedd farwol o honi Mai 6fed i fonwent Middle Granville gan dyrfa luosog a pharchus. Yr oedd yn aelod gyda'r Annibynwyr yn y lle.

Gyda'n bod wedi rhoddi corff y chwaer ieuanc

hon i orwedd yn ei gwely unig a thawel, pan yn edrych ar y dagrau yn disgyn i lawr ar ei bedd a mynydd o ofid yn gorphwys ar galonau y rhai a'i hoffai, dyma'r gweinidog yn ein hysbyau fod claddiedgaeth GOMER WILLIAMS, bachgen i Benjamin a Margaret Williams, Bethesda, Arfon, gynt, i fod y dydd canlynol. Ei oed oedd bliwydd a 6 mis. Aeth hwn i orphwys cyn profi o gau wagedd a siomedigaethau y byd.

Ai tybed, angau, na chefaist dy ddiwallu bellach wedi tori i lawr ddau fodeuyn mor brydferth? Na, dyma Mrs. ELLIS eto wedi cwympo, sef gwraig Mr. Owen Ellis, Fairhaven, a merch i Richard Hughes, Dinas, Arfon. Gwraig rinweddol ydoedd Mrs. Ellis—yr oedd felly fel cymydoges, yn ei theulu, a chydau dyledswyddau crefyddol. Nis gallaf ddweyd pa nifer o flynyddoedd a dreulwyd ganddi yn y byd heibulus a thrafferthus hwn. Ond fodd bynnag ni fu ei thaith yn hir, cafodd noswyllo yn gynarach na llawer o'i chydabyddion. Hebrwyd ei rhan farwol i fynwent Fairhaven, i'r llanerch yr hebrwyngals o'r blaen nifer mawr o'm cydnabod a'm cyfoedion, a rhai o'm perthynasau mwyaf anwyl a hoff.

"Mae'r llwyni gwyrddion acw yn ymgyssegru
Y smoty'n mae fy nghof yn ei gyssegru.
Mae acw fedd fy mherthynasau—fy hoff atyniad
Sy'n sugno yno fy serchiadau'n wastad."

Yr oedd y wraig hon yn meddu dwlodiob gwylaid a gostyngedig, yn hynod o bwyllog ac addfwyn. Yr oedd yn Gristion flyddiog a diragrth, yn ofni Duw ac yn parchu dyn, a Dew a dyn yn ei pharchu hitau. Yr oedd yn aelod gyda'r M. C. yn Fairhaven. Mae'n debyg yr ymddengys cofiant i'r chwaer anwyl hon eto.

Dyma'r newydd yn ein cyrhaedd eto fod rosyn prydfferth arall wedi gwywo tan awelon oerion y glyn, a bod cyffenstra i ni dranoeth i weinyddu'r gymwynas olaf i weddillion marwol MARY ELLIN, merch i John a Jane William, gynt o Lanberis, G. C. Cymerwyd hi ymaith cyn i rosyn ei hienecytid orphen ymagor, pan yn 3 bl. a 6 mis oed. Bu farw Mai 16.

Cymerodd yr holl farwolaethau hyn le yn nghorff un wythnos, a gweinyddwyd ynddynt gan y Parchn. John Jones, R. L. Herbert a William R. Jones.
JOHN D. JONES.

Y milwr lladdedig ac arluniau ei blant.—Ar ol y frwydr yn Gettysburg, Pa., cafwyd un o'r lladdedigion yn gorwedd yn ei waed ar y maes ag arluniau tri phlentyn bach yn dyn yn ei law. Effaithiodd y crybwylliad a wnaed o hyn ar y pryd yn fawr ar feddwl y wlad; ond buwyd am fisoedd heb wybod enw y milwr na'r lle yr oedd ei deulu yn trigianu, os oedd iddo deulu hefyd. Daeth yr arluniau a enwyd i law y Dr. J. Francis Bourns o Philadelphia, yr hwn a gododd *photographs* o honynt mewn gobaith y gallai lledaenid yr hanes yn y cyhoeddiadau ddatguddio rhywbeth o hanes teulu y milwr. O wahanol fanau daeth llythyron dyddorol o ymholiadau; ond eto yr oedd y dirgelwch o enw y milwr a phreswylfod ei deulu yn gwbl guddiedig. O'r diwedd tua mis Tachwedd daeth llythyr i Philadelphia oddiwrth wraig i filwr, mewn pentref bychan ar lan yr afon Alleghany yn ngorllewinbarth New York yn hysbyu ei bod wedi gweled yr hanes mewn papyr crefyddol, yr *American Presbyterian*, o Philadelphia—un copi o'r hwn a gymerid yn y plwyf. Y wraig hon a ddywedai yn y llythyr ei bod hi wedi danfon arluniau o'i phlant i'w tad amser yn ol,

ac heb glywed un gair oddiwrtho ar ol yr ymladdfa waeddyd yn Gettysburg. Ar ol dysgwyl am rai dyddiau daeth ateb yn ol yn cynwys *photograph* o'r arluniau, a chanfyddodd hithau mai arluniau o'i phlant ei hun oeddynt—yn profi iddi ei bod yn weddw a'i phlant yn amddifaid. Deallwyd erbyn hyn mai enw y milwr oedd AMOS HUMISTON, diweddar o Portville, swydd Cattaraugus, N. Y., *sergeant* yn y gatrawd 154 gwirfoddolion N. Y.

Y Parch. Isaac G. Ogden, gweinidog yr eglwys Bresbyteraidd yn Portville, a ddywed am yr ymadawedig ei fod yn ddyn o gymeriad gwir deilwng fel cymydog a dinasydd ac yn dra anwyl o'i deulu—iddo feddwl ymrestru yn achos ei wlad pan dorodd y gwrthryfel allan gyntaf, ond i ystyriaeth o'i rwymedigaeth i'w deulu ei attal y pryd hyn. Ond ar ol y gwrthgiliad ar y Peninsula a'r alwad a ddaeth gyda hyny am dri chan mil o wyr yn ychwaneg, ac ar ol iddo gael ei sicrhau y gofelid am ei deulu, gwnaeth yntau ymrestru yn y gatrawd a enwyd.

Yn awr mae penillion wedi eu cyfansoddi ar yr amgylchiad gan James G. Clark, ysw., a thôn briodol i'r penillion gan yr un,—ac mae y penillion a'r dôn yn cael eu cyhoeddi—a'r elw oddiwrth y gwerthiad yn cael ei gadw yn gysgredig i roi dysg i'r plant, ac i gynnal a chynorthwyo y fam drallodedig. Plant bywiog a deallus yw y plant—eu henwau Frederick, Frank ac Alice Humiston.

Gwellhad y Cyfansoddiad.—I gyrhaedd dilead cyflawn o'r felldith o gaethiwed o'r holl wlad, gwnaed cynnygiad yn nau Dy y Gydgynghorfa yr wythnosau diweddar i osod y cwestiwn at bleidlais y Bobl trwy yr holl wlad, i wellhau y Cyfansoddiad Gwladwriaethol a gosod ynddo *waharddiad oesol* i oddef y fath beth a chaethiwed a chaethfasnach o fewn Talaethau Unedig America. I basio hyn yn y Gydgynghorfa, fel y cam cyntaf at gyrhaedd y gwrthrych, yr oedd yn angenrheidiol cael pleidlais o ddwy ran o dair yn y ddau Dy. Cafwyd hyny yn y Senedd—y Ty Uchaf—ond yn Nhy ein Cynrychiolwyr ni chafwyd ond 94 dros y mesur tra yr oedd 65 yn erbyn—12 yn rhy fyr o bleidlais o ddwy ran—felly collwyd y cynnygiad y tro hwn. Y Democratiaid oeddynt bron yn unllais yn erbyn, a'u dadleuwyr yn dadleu yn eofn a chyda y digwilydd-dra mwyaf dros barhad caethiwed—yr hyn a ddengys fod eisiau edrych yn fwyfwy dyfal eto pwy a etholir yn Cynrychiolwyr drosom mewn etholiadau dyfodol.

Cynadledd y Blaid Unol yn Baltimore.—Y Gynadledd hon, i enwi ymgeisyddion dros y swyddi o Lywydd ac Islywydd y Talaethau Unedig yn yr etholiad nesaf, a ymgynullodd yn ninas Baltimore Meh. 7fed. Yr oedd y cynulliad yn lluosog. Y bleidlais dros Lywydd oedd fel hyn,

Dros Abraham Lincoln, Maine, 14; New

Hampshire, 10; Vermont, 10; Massachusetts, 24; Ynys Rhode, 8; Connecticut, 12; New York, 66; New Jersey, 14; Pennsylvania, 52; Delaware, 6; Maryland, 14; Louisiana, 14; Arkansas, 10; Tennessee, 15; Kentucky, 22; Ohio, 42; Indiana, 26; Illinois, 32; Michigan, 16; Wisconsin, 16; Iowa, 16; Minnesota, 8; California, 10; Oregon, 6; Western Virginia, 10; Kansas, 6; Nebraska, 6; Colorado, 6. Y cyfanswm, 497.

Dros y Cadf, Grant,—Missouri, 22. Ar gynnygiad Mr. Hume o Missouri, datganwyd y bleidlais yn unllais dros A. Lincoln gyda theimladau tra gwresog, y Band yn chwareu "Hall Columbia."

Enwyd Andrew Johnson o dalaeth Tennessee yn ymgeisydd am yr Islywyddiaeth.

Fel un o egwyddorion sylfaenol y Blaid hon pasiwyd y penderfyniad rhyddgarol ein bod yn sefyll dros Wellhad y Cyfansoddiad Gwladwriaethol trwy bleidlais y Bobl, fel y byddo i gynwys y gosodiad na byddo i gaethiwed fodoli byth mwy o fewn terfynau Talaethau Unedig America na'i Thiriogaethau.

Gwellhad y Cyfansoddiad Talaethol Maryland.—Y Gynadledd Dalaethol gynulledig yn Annapolis, Md., ddydd Gwener, Meh. 24, a basiodd yr erthygl ganlynol fel un o'i Hysgrif Deflon (*Bill of Rights*):

O HYN ALLAN YN Y DALAETH HON NI BYDD CAETHIWED na gwasanaeth gorfodol, oddieithr yn gosb am drosedd o'r hyn y byddo dyn wedi ei brofi yn euog; a PHAWB PARSONAU a ddeler at wasanaeth neu lafur fel caethion a DDATGENIR TRWY HYN YN RHYDDION.

Wele un dalaeth gaeth wedi dyfod yn dalaeth rydd trwy weithrediad boddihaol y Bobl eu hunain mewn cynadledd a alwyd i ystyried y cwestiwn hwn—a diau y derbynia hyn gyd-syniad y mwyafrif o ddinasyddion talaeth Maryland, ac y gellir ystyried talaeth Maryland bellach yn dalaeth rydd.

Deddf y caeth ffoedig.—Mae y ddeddf anghyfiawn a chreulawn hon wedi ei llwyr ddileu trwy fod y mwyafrif yn y ddau Dy wedi rhoi eu pleidlais yn eu herbyn. Dyma un cam eto at gyrhaedd rhyddid cyffredinol yn ein gwlad drallodus.

Caethiwed eto yn fyw.—Na thybier fod caethiwed wedi cwbl drengu yn ein gwlad. Mae yn derbyn ergydion lled drymion, a goreu pa drymaf ac amlaf y byddont, ond na chymerwn ein twyllo, ac na roddwn heibio ein gwyliadwriaeth. Mae ysbryd rhyddid yn cynyddu, ond mae yr ysbryd gwrthwynebol, er mwyn dal plaid i fyw, yn fyw eto ac yn ymddangos mewn llawer o ffurfiau a dulliau. Bydded cyfeillion rhyddid ar ddihun yn gwyllio.

Cynadledd Cleveland.—Yn y Gynadledd a gynaliwyd yn ddiweddar yn Cleveland, John

C. Fremont a John Cochrane o New York a enwyd yn ymgeisyddion am y swyddi o Lywydd ac Islywydd y Talaethau Unedig yn yr etholiad nesaf. Hyderwn, fel na bo dim dyrswch trwy ddiffyg cydweithrediad yn mhllith cyfeillion rhyddid ar y fath adeg a hon, y gwna y boneddwy'r hyn ymwrthod â'r cynigiad a wneir yn eu ffaf hwy a chyd uno â gweithrediadau Cynadledd Baltimore.

Y dreth ar whici. (ar ol dadl faith ar hyn yn y Gydgynghorfa,) sydd wedi ei gosod yn \$1.50 y galwyn o'r 1af o Orphenaf hyd y 1af o Chwefror nesaf, ac o hynny allan yn \$2.

Y Cadfridog esgobawl Polk.—Yn hanesion y rhyfel hysbysir fod Leonidas Polk, Cadf. lled enwog yn myddin y gwrthryfelwyr, esgob talaeth Louisiana, wedi ei ladd yn y brwydrau gyda y Cadf. Sherman yn Georgia.

Yr achos Cynulleidfaoel yn Philadelphia.—Mae tair o eglwysi Cynulleidfaoel wedi eu ffurfio yn ddiweddar yn ninas Philadelphia,—y "*Central Congregational Church*" sydd wedi rhoddi galwad i'r Parch. A. L. Stone, D. D. o Boston i fod yn weinldog iddynt, a gobeithir y bydd yn cydsynio â'r alwad.

Mr. Vallandigham wedi dychwelyd.—Mae Mr. Vallandigham wedi dychwelyd o'i alltudiaeth i Ohio. Mae yn debyg na wneir llawer o sylw o hono bellach—gwna lai o ddrwg felly—ni wna ei wrthwynebiad i'r llywodraeth na'i bleidgarwch i'r gwrthryfel lawer o niwaid, os peidir a therfysgu llawer mewn ceisio ei wrthwynebu. Credym mai gadael iddo i gymeryd ei lwybr ei hun ydyw y goreu. Nid yw ei ddylanwad yn cyrhaedd yn mbell iawn.

Cylchynu Richmond.—Ymddengys mai cynllun y Cadf. Grant ydyw, hyd a allo, cylchynu Richmond, a gorfodi y fyddin wrthryfelgar i roi eu harfau i lawr, trwy attal pob cyflenwad a phob adgyfnerthion oddi wrthynt. I'r dyben hyn gywneir ymdrech i dori i fyny bob rheilffordd sydd yn arwain i'r ddinas, a llwyddir i raddau helaeth yn hynny. Mae byddin Grant yn awr gan mwyaf ar yr ochr dde i Richmond yn nghymydogaeith Petersburg, lle y mae gan y gelynyon amddiffynfeydd cedyrn. Gwnaed ymdrechion rai gweithiau i gymeryd y lle hwn, ond yn aflwyddiannus hyd yn hyn. Ddyddiau Mercher a Iau (Meh. 22 a'r 23) rhan o fyddin Grant a ymosodasant ar y Reilffordd, yr ochr dde i Petersburg, sydd yn arwain o Weldon i Richmond; ond buont y tro hwn yn aflwyddiannus—collasant 4 o fagnelau a thua 2000 o'n mllwyr a gymerwyd yn garcharorion, a llawer o fywydau a gollwyd. Ond bron ar bob cyfeiriad yn awr o Richmond mae y rheilffyrdd wedi eu tori i fyny yn effeithiol, oddieithr yr un i Weldon trwy Petersburg, a'r un i Danville yr hon a red i'r De ddwyrain o Richmond, yr hon hefyd a gysyllta a ffurdd Petersburg. Ceidw

Lee hyd a allo allan o Richmond, rhag bod dan warchae yn y ddinas.

Cynadledd Chicago.—Mae y Gynadledd Ddemocratiaidd a fwriadwyd i gael ei chynnal yn ninas Chicago y 4ydd o Orphenaf, wedi ei gohirio hyd ddydd Llun y 29ain o Awst.

Pwysig o Canada.—Hysbysir yn y *Toronto Globe*, dan olygiaeth Geo. Brown, ysw., Meh. 22, fod mesurau i gael eu cynyg yn y Parliament nesaf yn Upper Canada, gyda golwg ar uno, mewn amser, dywysogaethau Gogledd America Brydeinig yn un Llywodraeth Gyffredinol Gynrychioldedig—i gynnwys Lower Canada, Newfoundland, Nova Scotia, New Brunswick a Prince Edward Island, a'r holl North Western Territory. Os llwyddir yn hyn, bydd cymeriad llywodraeth y Tywysogaethau Unedig nid yn anhebyg i eiddo yr Unol Dalaethau, ond heb y feldith o gaethiwd o fewn eu terfynau.

Claddedigaeth Mr. Wm. H. Jones.—Mr. Wm. H. Jones, mab i'r diweddar John W. Jones o Floyd a'i briod a fu farw yn y Meddygdy yn Washington, Meh. 15, ar ol cystudd trwm o'r *chronic diarrhoea*; ond cafwyd y corff adref gan y perthynasau galarus, a bydd y gladdedigaeth yn cymeryd lle yn Floyd ddydd Iau y 30ain o'r mis hwn (Mehefin).

Hanesiaeth Dramor.

Arg. John Russell a awgrymai yn ddiweddar wrth y Gweinidog o Awstria yn Llundain, os danfonid llongau milwrol o Awstria i fôr y Baltic, y byddai raid i Loegr ddanfôn ei llongau milwrol yno hefyd.

Y fôr-ladrones Alabama a ganfyddid ar gyfer Cherbourg, Ffrainc, y 13eg o Fehefin.

CYMRU.

Cyfarfod Môn.—Cyfarfod chwarterol y Cynulleidfawyr yn Môn a gynaliwyd yn Nghaer-gybi, Mai 8. Llywyddid yn y Gynadledd gan y Parch. D. James, Capel Mawr. Pregethwyd gan J. Roberts, Llanerchymedd; W. Williams, Beaumaris; J. Hughes, Bodederyn; a J. Owen, Llangefni.

Tabernacl, Abergwaen.—Mae y Parch. Lewis Jones, diweddar o Groesoswallt wedi derbyn galwad i weinyddu i'r eglwys hon, ac wedi arwyddo ei gydsyniad.

Moriah, Aman.—Cynaliwyd y cyfarfod blynyddol yn y lle hwn yr 8fed a'r 9fed o Fai. Pregethwyd gan J. Morgans, Cwmbach; T. Johns (B.), Ynyslwyd; J. M. Bowen, Pendaren; R. Whittington, Treherbert, a phum gwaith gan J. Davies, Caerdydd.

Darlith.—Ar yr 2il o Fai traddododd y Parch. J. R. Kilsby Jones ei ddarlith yn Jerusalem, Penbre, ar y "Ficer Prichard o Lamymddyfri"—yn dra rhagorol.

Pwllheli.—Agorwyd capel hardd gan yr An-nibynwyr yn Mhwllheli, ddydd Iau, Mai 26.

Harlech.—Mae mwy o dai yn debyg o gael eu hadeiladu yn Harlech yleni nag a adeiladwyd yno er's hir amser, trwy fod disgwyliad y bobl yn dra uchel-am y ffordd haliarn rhwng yno ac Abermaw.

Llanllechid.—Mae lluwars o wartheg yn ardal Llanllechid yn dyoddef oddiwrth ryw glwyf rhyfedd, tebyg i'r cancer.

Syr Watkin.—Yr oedd clychau Gwreesam a Rhiwabon yn canu yn hwyliog ddydd Llun y 28 o Fai, gan mai dyna ddydd genedigaeith Syr Watkin.

Y cynauaf gwair.—Cynullwyd holl gnwd gwair ar fferm R. T. Howell, ysw., Bryncaerau, Llanelli, i ddi-ddosrwydd yn gyuar yr wythnos gyntaf o Fehefin.

Mwnglawdd aur y Bala.—Cafwyd 13 wns o aur rhagorol allan o ddau ganpwys a haner o quartz, yn ddiweddar, yn mwnglawdd aur Castell Garn Dychan, Bala.

MARWOLAETHAU.

EBRILL—

21, yn 24 oed, wedi hir gystudd, Richard, mab hynaf y Parch. Thomas Davies, Mostyn.

23, yn nhy ei rhieni yn Rhualt, ger Llanelwy, Anna, priod y Parch. W. Rees, Corris, oed 36.

29, Hugh O. Williams, Buarth, Llanrug, 31.

30, John, mab ieuengaf Robert Griffith, Tan y clogwyn, Porth Madog, oed 11.

28, yn 32 oed, yn nhy ei rieni, Edward Miles, grocer, Llanfyllin.

22, Edward Roberts, Eglwysnewydd, oed 88.

26, Mr. John Morgan, Erwood Inn, diweddar Maescefnuyffordd, yn 77 oed.

MAI—

2, yn Frondeg st., Bangor, Mrs. Ellis, gweddwy diweddar Gadben Henry Ellis, *Heart of Oak*, yn 69 oed.

3, ar ol maith gystudd, Anne, priod Richard Parry, Glasfryn, Blaenau Ffestiniog.

3, Edward Grey, Tollborth, Bangor, oed 37.

7, Cadben Robert Roberts, Porth Madog, 50.

7, yn Wesley st., Porth Madog, yn 73 oed, Mrs. Hancock, gweddwy W. Hancock, I. R. O., gynt o Ddolgellau.

8, Mr. Matthew Lewis, tad y diweddar Barch. Matthew Lewis, gynt o Drefynon.

5, yn y Lodge, ger Llanidloes, Mrs. Thomas, gweddwy y diweddar Mr. J. Thomas.

4, Mrs. Grace Jones, Tre dath, Amlwch, 84.

7, o'r frech wen, J. Harries, Forestfach, ger Waunarlwydd.

8, o'r darfodedigaeth, yn 30 oed, D. Davies, teiliwr, Heol felen, Waunarlwydd.

8, Hannah, priod y Parch. John Williams, gweinidog yr Annibynwyr yn Penistone, 30.

9, yn 60 ml. a 5 mis oed, Wm. Parry, Dinorwic (brawd Robt. Parry, goruchwyliwr Chwar-elau Dinorwic).

10, yn Weston Lane, John Roberts, oed 85.

14, Wm. Roberts, dilledydd, Post Office Place, Dinbych, yn 70 oed.

4, yn Ninbych, yn 39 ml. oed, William Evans (Billy Boy) neu fel y mynai ef gael ei alw, Mr. Evans, neu Dr. Evans.

6, yn 23 oed, Thomas, mab hynaf Isaac a Jane Williams, Hendre 'r llan, Gyffylliog.

12, priod John Davies, saer olwynion, Dwy-gyfylchi.

17, wedi afiechyd byr, priod Thos. Edwards, Heol y capel, Penmaenmawr.

15, yn Belle vue, Amwythig, yn 25 oed, Miss Bridget Thomas, gynt o Lanbrynmair.

19, Eliza, merch Robt. Owen, Dinas, Ffestiniog.

16, yn 87 oed, Mrs. Grace Jones, Maes y groes, Maenau, ger Llanrwst.

18, o'r frech wen, yn Liverpool, Hugh, tryd-ydd mab David Griffiths, diweddar o Rosman. erch ger Amlwch.

10, yn 24 oed, yn nhy ei dad, yn Nghaerfyrddin, Thos. Vaughan Jones, myfyriwr yn Athrofa y Bedyddwyr, yn Mhontypridd.

19, yn 80 oed, William Jones, Penrallt, Rhos-fawr, Ty'n y gongl, Môn.

20, yn 33 oed, Edward Williams, Tyddynfadog, Ty'n y gongl, Môn.

20, yn Portmadoc, William, mab hynaf y diweddar Barch. John Williams, T. C., Llecheiddior, o'r darfodedigaeth, yn 27 oed.

20, yn 60 oed, Mrs. Williams, (Mair Gwilym), 70, Exmouth street, Birkenhead.

20, o'r darfodedigaeth, Miss Jane Daniel, Tan y fron, Llanfaircaereinion, yn 15 oed.

20, ar ol byr gystudd, Margaret, priod James Evans, golygydd yr *Herald Cymraeg*, oed 82.

21, o'r darfodedigaeth, yn 42 oed, J. Jones, (Mignant), Caellwynngrydd, ger Bethesda (diweddar o'r America).

22, yn 80 oed, Mrs. Alice Jackson, Dolfriog, Beddgelert.

23, John Davies, Llanfaircaereinion. Bu y trangcedig yn bregethwr gyda'r T. C. am o ddeutu 29 o flynyddoedd.

15, yn 75 oed, ein hen frawd anwyl William Jones, Llysleu, Môn.

27, Jane, priod Owen Powell, Mount pleasant, Cwmtwrch, yn 70 oed.

28, o'r darfodedigaeth, yn 22 oed, Mary, merch John Davies, Coetmor, Llanllechid.

23, wedi hir gystudd, priod Evan Thomas, Meifod (brawd y Parch. R. Thomas, Bangor.)

MEHEFIN—

1, yn 28 oed, Elinor, priod William Lloyd, turner, Mumforth st., Ffaint.

1, John Brown, Penmaenmawr, yn 21 oed.

2, John Roberts, postmaster, Tremadoc, 49.

2, yn 23 oed, Anne, priod Mr. Richard J. Williams, Carneddi, ger Bethesda diweddar o'r Llwybr main, Llandegai.

2, yn 62 oed, Margaret, merch y diweddar Edward Pugh, 16 Falkner st., Liverpool.

2, yn 88 oed, William Hughes, Foel, ger Peniel, Llanrhaiaid.

3, Owen Williams, Ty'n y gerddi (gynt o Ty'n y ceunant), Waunfawr, ger Caernarfon, oed 42.

Peroriaeth.

ALAW GYMREIG.

Y GELYNEN.

[Y Cynganeddiad hwn a ddyfarnwyd yn oreu yn Eisteddfod Mineral Ridge, Ohio, Nadolig 1868. Cynganeddwyd gan Robert James, Minersville, Pa. Beirniad—W. A. Powell, Esq., Scranton.]

SOPRANO.

ALTO.

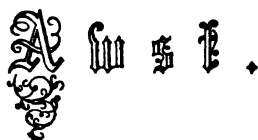
TENOR.

BASS.

Y CENHADWR AMERICANAUDD.

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

DUWINYDDIAETH.

Yr Arglwydd yn cuddio,	225
Bedd y milwr,	227
Y canwyllbren aur,	229
Yr Eglwys bur neu Disgyblaeth Eglwysig, 232	

LLENYDDIAETH.

Cywydd y Drindod Dafydd Ionawr,	233
---	-----

ADDYSG CYFFREDINOL.

Y tiroedd yn y Gorllewin,	237
-------------------------------------	-----

BARDDONOL.

Penillion hiraeth,	238
Marwolaeth y milwr,	239
Cywydd,	239
Coffadwriaeth am Lewis Evans,	240
Pompeii,	240

HANESIAETH GARTREFOL.

Cymanfa Gynulleidfaol Wisconsin,	242
Beibl Gymdeithas Browntownship,	243
Teimlad diolchgar eglwys Mahonoy City, 243	
Cyfarfod Dirwestol,	243
Anrheg i weinidog,	244
Cyfarfod trimisol ac urddiad yn New- burgh, O.,	245
Cyfreithiwr ieuanc o Gymro yn Pottsville, 246	

Amgylchiadau eglwys Middle Granville, 246

COFIAU BYRION.

David W. Williams, Deerfield, N. Y.,	248
John Thomas Madison Co., N. Y.,	247
Morgan B. Lewis, Mineral Ridge, O.,	247
Mrs. Margaret Thomas, Minersville, Pa., 248	
Mrs. Laura Griffiths, Prospect, N. Y.,	248
Mrs. Jane Jones, Freedom, N. Y.,	249
Wm. H. Jones, Floyd, N. Y.	251
Ganwyd,	251
Priodwyd,	251
Bu farw,	252
Pwysigrwydd yr etholiad nesaf,	253
On the tombstone of two brothers,	254
Y frwydr fawr yn Atlanta,—Atlanta heb ei chymeryd,—Kentucky,—Bydd- in Grant,	254
Y Parch. J. D. Jones,—Damwain angen- ol yn Trenton, N. Y.,—Eto yn Minne- sota,—Y tywydd a'r cnydau,—Dyfais newydd ddefnyddiol,—Marwolaeth yr Henadur Cantwell,—Llin a Chotwm, —Pum can mil yn cael ei galw eto,	255
Marwolaethau yn Nghymru,	255

PERORIAETH.

Pererin-gan,	256
------------------------	-----

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

AMRYWION.

AT HIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—D. T. P., Manchester, Wis., 2,50; E. W. R., Summit, Macon Co., Mo., trwy law W. D. R., 1; D. E., Phillip's Mills, 4; F. E., Spring Green, trwy law y Parch, E. R., 10; T. D. H., Trenton, (yn awr Steuben) 50c.; E. D. C., Morrisville, 1,50; J. K. R., Deerfield, 7,50; W. J. J., Brady's Bend, Pa., 1,50; W. J. W., Racine, (Cen a Ll. H.) 50; E. D. J., Fairhaven, 1,50; Parch. D. S. D., Ixonia, 2; J. D. J., Utica, 4,50; Mrs. D. J., Waukesha, trwy law J. D., Chicago, 1,50; J. D., Chicago, 1,50; D. D., Columbus, 10; W. G., Middle Granville, (C. a Ll. H.), 10; J. D., Bothelle, Wis., dros J. W. M., 4,50; J. D., 3,50, ac O. J., 2,50; H. S., Slatington, 1; Parch. W. O. W., Camptonville, 20; D. G., Minersville, Pa., 3; D. D. J., Syracuse, (yn awr Cuyahoga Falls, O.) 1,50; G. J., State Asylum, Utica, 2; E. J., Dundaff, Pa., 22,50; J. H. W., Fairhaven, 1,50; J. B., Palmyra, dros E. R., 1,50, a thros D. J., 50c.

Byddwn ddolochgar iawn am ymdrech fyddlawn i dalu yr ol ddyledion.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL IOWA.—Bydd y Gymanfa hon yn dechreu yn Flint Creek, ddydd Mercher, Medi 9fed, ac yn parhau yno ddyddiau iau a Gwener. Yn Long Creek, nos Sadwrn, dydd Sabboth a dydd Llun. Yn Old Man's Creek, nos Fawrth a'r ddau ddydd canlynol—ac yn dybenu yn Williamsburg y Sabboth yr 17eg.

Yr ydym yn dysgwyl y bydd amryw weinidogion yr efengyl yn ein Cymanfa eleni, ac yn aelidduol y Parch. D. Price, Newark, Ohio.

JOHN HUGHES, Ysg.

Y. PARCH. T. EDWARDS, CIN., O.—Bwrlada Mr. Edwards dalu ymweliad â'r Cymry yn y manau canlynol y mis hwn:—Pittsburgh, y Sabboth cyntaf yn Awst; Johnstown, y 9fed; Pittston, yr 11eg; Hyde Park, yr ail Sabboth; Carbondale, yr 16eg; Dundaff, y ddau Sabboth olaf o'r mds.

CWRDD CHWARTEROL YN PITTSTON, PA.—Dymunir hysbysu y cynelir Cyfarfod Chwarterol yn Eglwys Annibynol Pittston yr ail Sabboth yn Awst, sef y 14eg. Taer erfynir ar holl weinidogion y dosparth fod yn bresenol ar y pryd.

JOHN R. DAVIES.

Gor. 16, 1864.

Y PARCH. E. R. LEWIS.—Mae y brawd hwn wedi dychwelyd adref yn gysurus o'i daith i Gymru, ac y mae yn prgeghu yn yr eglwys cymydogathol.—Y cyfarwyddyd ato fel o'r blaen yw, Pittston, Luzerne Co., Pa.

BU FARW.—Mch. 9, 1864, yn anedd ei mab, R. E. Weeks, yn Sandusky, O., Mrs. MARY WEEKS, gweddw y diweddaf J. H. Weeks, gynt o Steuben, yn 85 ml. oed. Gor. 17, ger Newark, O., OWEN WALTER, mab i Robert Walter, yn 25 ml. oed.

Rhan fawr o dref Chambersburg, Pa., a losgwyd bore Gwener, Gor. 29, gan y gelynyon—colled tua \$1,000,000. Ond gyrir y gelynyon i fyny trwy guddglawdd bylor, Gor. 30, ar gyfer Petersburg, Va., gan fyddin Grant, ac y mae yno ymladd caled y dyddiau hyn, i gymeryd y ddinas.

BLAWD WERTHA DOWS AC OWEN.

21 HEOL LIBERTY, UTICA, N. Y.

Mae y rhai sydd a'u henwau isod wedi ffurfio partneriaeth dan yr enw DOWS & OWEN, gyda yr amcan o gario yn mlaen fasnach mewn Peillied, Blawd Ceirch, Feed, Halen, Pork, a

GENERAL COMMISSION BUSINESS.

Maent yn ddolochgar am y gefnogaeth a gawsant yr amser a aeth heibio, ac erfynant barhad yr unrhyw yn y dyfodol. Cofier y rhif, 27 Liberty St.

HARRY DOWS.

WM. M. OWEN.

DILLADFA DAVIES & JONES.

"GWERTHIANT CYFLYM AC ELW BYCHAN."

Dyma brif reol fasnachol yr oes, ac o herwydd bod DAVIES & JONES, Dilladwyr a Brethynwyr (*Tailors and Drapers*), Rhif. 118 heol Genesee, Utica, yn gweithredu ar y rheol hon, y gwellr y torfeydd yn cyrchu yn barhaus i'w sefydliad, canys y maent yn gwybod y cant yno eu llwyr foddioni yn

Y Defnydd, y Gwaith, a'r Prisiau.

Hefyd, er cymaint sydd yno yn cyrchu, y mae digon o

Ddilladas Dewisol

ganddynt bob amser ar law yn gyfaddas i bob gradd a sefyllia.

Gan fod genym ddewisiad rhagorol o

Bob math o Frethynau,

gellwch gael eich mesur ac ar ffr rybudd eich harwigo a sut o ddillad hardd, wedi eu gweithio yn y modd mwyaf destlus.

De'wch atom oll o fawr i fân,

Yn gwerthu 'rym yn rhad,

Dilladau clyd, Brethynau glân,

A gwisgoedd goraf gae.

De'wch gyda'r lluoedd yn ddidor,

Enillfawr fydd i chi;

Dau naw a chant yw rhif y Store

Yn heol Genesee.

Cofiwch y Rhif. 118 Genesee st., agos ar gongl beol Liberty.

DAVIES & JONES.

Utica, Mai 1, 1861.

[Afrediol yw i ni anog ein cyfaillion i ymweld â'r Store uchod. Cofier y dylai Cymry gefnogi Cymry—hyderwa y gwnant ac y cant eu hoddioni.—GOL.]

Geiriadur Cymraeg a Seisonig.

A Dictionary of the Welsh Language, with the English Synonyms and Explanations by Wm. SPURELL, Utica: J. JAMES JONES. 303 pp. \$1,25.

Dylai y llyfr hwn fod yn mhob teulu Cymreig yn yr Unol Dalaethau. Fel cydymdaith i'r ysgrifenydd, hen neu ieuanc, mae yn anmhrisiadwy. Mae yn tra ragori ar bob llyfr o'r fath a gyhoeddwyd erioed yn America, mewn cyflawnder a helaethrwydd, ac hefyd yn y cywirdeb a'r esmwythdra gyda pha un y mae gwir feddwl i Gymraeg yn cael ei osod allan yn y Seisonaeg. Nid oes ynddo ddim o'r 'gerwindeb' sydd yn rhy gyffredin mewn geiriaduron o'r fath. Feth arall sydd yn ei arganmol fel llyfr gwerthfawr i'r Cymro, ydyw ei fod yn gosod allan rhyw yr holl sylwedd eiriau; ac y mae pob un sydd wedi cyfansoddi yn gwybod mor bwysig ydyw hyn er mwyn gallu gwneud hyn yn briodol a phersieniol. Hefyd mae yn nodi allau gydag eglurder a manylder i ba ran ymadrodd y mae pob gair yn perthyn, gyda rhoddi eu gwir ystyr yn eu gwahanol gysylltiadau. Mae yr awdwr wrth ei gyfansoddi wedi gwneud defnydd helaeth o ymchwilladau Daniel Sylvan Evans, un o'r ysgolheigion goreu a'r ysgrifenywyr mwyaf deniadol a fedd Cymru. Ac nid yw y cyhoeddydd Americanaidd wedi arbed na thraul na thrafferth i'w ddwyn allan mewn dull tellwng o'r awdwr ac o'r genedl.

Gellir cael y llyfr yn ddidraul drwy y post wrth anfon ei bris, ond ni wneir sylw o un archiad heb y tal i'u chanlyn. Cyferier J. JAMES JONES, Box 128, P. O. Utica, N. Y. 2n'64—4y

NEW ESTABLISHMENT

FOR MANUFACTURING BOYS' CLOTHING

OF ALL DESCRIPTION AT

124 DEVEREUX BLOCK, GENESEE ST., UTICA, N. Y.

JOHN EVANS would respectfully inform his numerous friends and the public that in addition to his large stock of Men's Clothing of all description, he has on hand all kinds of Clothing for Boys from three years old and upwards, which he can sell at prices to suit all who will favor him with their patronage.

Constantly on hand a General Assortment of Shirts, Cravats, Suspenders, Stocks, Gloves, Handkerchiefs, &c. &c. Also a good Assortment of cloths, Vestings, and Cassimeres, to make up to orders on short notice, in the most fashionable manner.

Y CENHADWR AMERICANAIOD.

CYF. 25, RHIF. 8.

A W S T, 1864.

RHIF. OLL 296.

Duwinpddiaeth.

YR ARLWYDD YN CUDDIO.

GAN Y DIWEDDAR BARCH. LEWIS EVERETT,
HOREB, DYSERTH GER RHYL, G. O.

JER. 36: 26, Ond yr Arglwydd a'i cuddiodd hwynt.

Y personau a guddiwyd oeddynt Jeremiah a Baruch, dau blentyn ffyddlon i'r Arglwydd. Prophwyd i'r Arglwydd oedd Jeremiah, a Baruch yn ddisgybl ac yn ysgrifenydd i'r prophwyd hwn. Yr oedd Jeremiah wedi bod yn prophwydo llawer, a phregethu llawer i bobl Israel, ac wedi cael llawer o anmharch, a bod yn aflwyddianus. Yn nechreu y benod hon y mae yn cael gorchymyn gan Dduw i gasglu ei holl bregethan ynghyd a'u gwneud yn un Llyfr, a darllen hwnw ar goedd i'r bobl. Mae Jeremiah yn galw Baruch ato i ysgrifenu y cwbl, ac yn myned ar ddydd ympryd i Dŷ'r Arglwydd, ac yn ei ddarllen i'r bobl. Clywodd tywysogion y bobl son am dano, a gorfu ar Baruch ei ddarllen iddynt hwythau. Clywodd y Brenin son am dano, ac a anfonodd Jehudi i'w gyrchu. Darllenodd Jehudi ran o hono, lle y clywodd y brenin yr hwn a orchymynodd ei losgi yn tân. Wedi hyn gorchymynodd ddala Baruch a Jeremiah i'w cosbi hwynt,—"Ond yr Arglwydd a'i cuddiodd hwynt." Caf ddefnyddio geiriau y testyn yn sylfaen i'r gofyniadan canlynol.

I. *Pwy mae Duw yn ei guddio?* Gellir dweyd fod yr Arglwydd yn cuddio llawer o bethau, a dywed Solomon, mai anrhydedd Duw yw dirgelu peth, ac mai anrhydedd Brenin yw chwilio peth allan. Awgrymir i ni yn y Beibl fod Duw weithiau yn cuddio ei orchymynion oddiwrth ddynion, a hyny yn gerydd arnynt am na baent yn eu cuddio hwynt yn eu calonau. Mae cuddio y gorchymynion yn golygu—ymddifadu dynion o honynt fel eu cyngor a'u harweiniad—neu beidio cynorthwyo y meddwl i ddeall y gorchymynion—fel y byddont heb arweinydd ar y ddaear.—Sonir am Dduw yn cuddio ei wyneb oddiwrth ei blant, nes peri gofid iddynt—"cuddiaist dy wyneb a bwm helbulus." Bryd

arall sonir am dano yn cuddio pechodau ei bobl o'i olwg, mae hyn yn golygu llwyr faddenant o honynt. Ond yn y testyn sonir am guddio personau ei bobl—Jeremiah a Baruch y rhai oeddynt wedi bod yn fyddlawn iawn dros eu Duw. Mae hyn yn dangos gofal ac amddiffyn y Duw mawr dros ei bobl yn y byd hwn, ac nad oes yr un amgylchiad ag y dichon i blant Duw fyned iddo nad yw Duw yn alluog i'w cuddio—eu gwneuthur yn ddiogel. Mae yn wir ei fod yn goddef weithiau i'r gelynion gael gafael arnynt, ond y mae yn eu cuddio fel nas gallant wneud gwir niwaid iddynt.

II. *Paham y mae yn eu cuddio?* Nid yw yr Arglwydd yn gwneud dim nad oes ganddo reswm dros hyny, felly hefyd gyda chuddiad ei blant. Y mae yn ei cuddio oblegyd fod gelynion a pheryglon yn eu hamgylchynu. Yr oedd yma berygl, gwnai y Brenin ymgais i'w dala. Y mae llawer o ymgeisio yn y byd at niweidio plant Duw eto. Mae'r byd—y cnawd a'r diafol yn ymosod arnynt—y byd yn ei wg a'i wên, bu gwg y byd yn curo ar Job, a diau y buasai wedi ei niweidio oni buasai fod ganddo Brynwr byw—gwên y byd yn curo ar Asaph—chwantau y byd yn ymosod ar Joseph—oni buasai ei fod yn guddiedig gan Dduw buasai yn golledig. Mae y Diafol fel llew rhuadwy yn ceisio llyncu, da i ni fod yr Arglwydd yn cuddio ei blant.

III. *Pa le y mae yn cuddio?* Dywed y Salmydd fod yr Arglwydd yn cuddio dan gysgod ei adenydd; cadw fi fel canwyll llygad; cudd fi dan gysgod dy adenydd." Cyfieiria hyn fe dichon at adenydd y Cerubiaid a ymledent dros arch y cyfamod a'r drugareddfa. Sonia am guddio yn nirgelfa ei babell, mae gan Dduw le yn ei dŷ i'w blant, a lle diogel rhag y drychin. "Canys yn y dydd blin y'm cuddia o fewn ei babell, yn nirgelfa ei babell y'm cuddia." Y mae Efe yn gallu cuddio ei deulu rhag gwarth, oddiwrth falchder eu gelynion yn mhelydrau gogoneddus eu wyneb. "Cuddi hwynt yn nirgelfa dy wyneb rhag balchder dynion." Efe a'u cuddia

yn nghysgod *ei law a'i gawell saethau*—cuddio gyda Christ yn Nuw—cuddio yn angau—ag Iawn ei Fab—nid oes gan Dduw nu lle tu allan i Iawn Calfaria; i guddio rhag un ystorom na dryghin byth.

"Fle, ple,
Y gwnaf fy noddfa dan y ne,
Ond yn ei glwyfau dyfalon efi."

O na welem ein sefyllfa bechadurus noeth a ddnodedd nes dod i erfyn

"O! cymer fi, Iesu, fel yr wy',
A chuddia fi yn dy farwol glwy'."

T' Ouddiodd Duw Moses yn yr ogof yn y graig, ac yma y gwelodd efe yr holl ddaioni yn myned heibio, ac y clywodd y llais, "Jehofa, Jehofa" &c. Cuddiwyd miliynau yn y noddfa hon; ac fe guddir miliynau eto.

IV. *Pa fodd y mae yn cuddio?* Gellir ateb hwn eto a dyweyd ei fod yn cuddio yn berffaith ddiogel, fel nad oes modd cael gafael aranyt, nac yn ei guddfa ef yn dragywydd. Mae dynion yn cuddio, ond mae Duw yn dod o hyd i'r guddfa.—Cuddiwyd y llafn aur a'r fantell Fabilonaid—cuddiodd rhieni Moses ei plantyn tiws, ond daeth i'r golwg. "Cuddia yr annuwiol ei bechodau, ond ni lwyddâ," daw y cwbl i'w pregethu ar benau y tai.—Ond am Dduw efe a guddia na cheir allan ei guddfa byth, nes y dwg efe i'r golwg ei hun.—Cuddiodd gorph Moses, ac nid oes neb a wyr pa le y mae. Cuddio y mae Duw i gael dwyn y rhai a guddiwyd allan i deyrnasu, megys y dywedir am Joseba, gwraig Jehoida yr Arochofeiriad, yn cuddio Joas un o had Dafydd, am ehwe blynedd yn nhŷ yr Arglywydd, nes ei ddwyn allan i deyrnasu. Mae holl blant Duw yn sicr o fod yn berffaith ddiogel ac i gael eu oodi i'r amlwg yn y man, heb dderbyn dim niwed.

V. *Pa bryd y mae efe yn cuddio?* Mae hwn yn ofyniad o bwys i ni wybod yn ei gylch. Gellir ei ateb trwy ddywedyd mai yn y byd hwn yn unig y mae efe yn cuddio, erbyn yr amser a ddaw. Os wyt ti, bechadur, yn meddwl cael dy guddio rhag y llied a fydd, rhaid i ti ymofyn am yr ymguddfa yn y byd hwn—nid oes *ffordd i'r ymguddfa* yn y byd a ddaw, o'n byd ni y mae yn rhaid myned iddi, ac y mae yn dda genyf allu dyweyd fod Duw yn cuddio heddyw pwy bynag a ddal ato. Da y gwyddai Zephaniah am gyfnod y cuddio, pan y gwaeddai gyda y fath nerth ar ei wrandawyr—"Ymgeglwch a deuoch yn nghyd, genedl anhawddgar, cyn i'r Ddeddf esgor, cyn i'r dydd fyned heibio fel peiswyn. Kfallai y cuddir chi yn nydd digofaint yr Arglwydd," aen y byddwch guddiedig yn y d-dd hwnw.

CASGLIADAU.

1. Mae pob pechadur mewn eisiau cael ei guddio. Ond un peth yw bod mewn angen am ymguddfa, peth arall yw *teimlo* yr angen nes ein codi i ymofyn am yr ymguddfa. Rhyw dybio' y mae dynion, y medrant ymguddio mewn rhywbeth; o'r eiddynt eu hunain,—ymguddio yn mysg prenau yr ardd yr oedd Adda ac Efa—ymguddio yn eu hunangyfiawnderau yr oedd yr Iuddewon a dywedent "pan ddelf ffewyll lifeiriol ni ddaw yn agos atom ni, gwnaethom amod ag angau," &c. Ond fe ysugur ymaith holl noddfeydd celwydd y byd i gyd.

2. Nid oes gan Dduw ond un guddfa a guddio dynion ynddi, sef cyfiawnder ei Fab. Mae'n cuddio ei anghlion yn nghysgod ei ddeddf, ac y mae hono yn ddigon o gysgod iddynt hwy, ond am ddynion ni chuddia y Ddeddf hwynt, eithr hi a ymdywallt yn ei melldithion taranlyd ar eu penau: ond "cyr i'r Ddeddf esgor" ar ei melldithion O na ddenem yn gyfeillion i'r hwn a aeth yn "ddiwedd" i'r ddeddf,"—a diolch fod Crist wedi mawrhau y ddeddf a'i gwnewd yn anrhydeddus fel yn ei gysgod ef y gall Duw guddio pob un a gredd ynddo. Os gwrthodwn ni yr un aberth hwn, nid oes ond rhyw ddisgryl ofnadwy am farnedigaeath ac angerdd tân, yr hwn a ddifa y gwrthwynebwr. Mae arnaf awydd llefain—ac Duw a lwyddo'r waedd, Ffowch i'r noddfa hon heddyw, wrandawyr anwyl oll?

3. Daw pawb i deimlo angen am Noddfa *ryw bryd*, ac i fod yn daer am ei chael. Yn y byd arall y teimla rhai angen am dani. *Rhyw* noddfa yn lle *Crist* (y wir noddfa) a fynent yma. Ond rhyw neddfa arall y gwaeddant am ei chael yn y byd hwnw. Dywedant "wrth y mynyddoedd a'r brynau syrthiwech arnom ni, a chuddiwech ni oddiwrth yr hwn sydd yn eistedd ar yr orseddfainc ac oddiwrth lid yr Oen, canys daeth dydd mawr ei ddigter ef, a phwy a ddiehon sefyll?"

4. Mor ddedwydd fydd cyflwr y bobl fydd wedi cael eu cuddio gan Dduw.—Nid rhyfedd i'r apostol Paul weiddi mor eofn, "Pwy a rydd ddim yn erbyn etholedigion Duw? Duw yw yr hwn sydd yn cyfiawnhau. Pwy yw yr hwn sydd yn damnio? Crist yw yr hwn a fu farw." Pawb a'r sydd heb fod yn y noddfa,—ffowch iddi; oblegyd y mae mor agos atoch—yn anrhaethol nes nac ydoedd dinas noddfa i Israel, yn nes na Soar i Lot. Y mae mor agos ac y medrai Duw ei llunio?—dim ond cwmpo iddi. Amen.

Ar dy ddehau law y mae digrifwch yn dragywydd.

BEDD Y MILWR.

Traddodwyd ar achlysur marwolaeth WILLIAM JONES, yr hwn a laddwyd yn Aldie, Va., 17eg o Fehefin, 1863.

Af i byrth y bedd; difuddiwyd fi o weddill fy mlynnyddoedd. *ESAIAS 38: 10.*

Yn gymaint ag mai o ddosparth ein gwyr leuaino nwyfys a'r canol oed, cedyrn eu cyfansoddiad, y gwneir i fyny ein milwyr gwrol sydd wedi ac yn cael eu tori i lawr yn yr ymdrech ofnadwy presenol, gellir clywed llais yn cyfodi o'u gwahanol feddan "difuddiwyd fi o weddill fy mlynnyddoedd." Hefyd dylai beddan ein milwyr fod yn lleoedd cysegredig, fel byddo i'r oesau a ddol gael eu gweled a chofio gyda pharch a diolchgarwch gwresog eu dyledswydd i gadw mewn coffadwriaeth oesol enwau a gweithredoedd y gwroniaid hyny a roisant yn ewyllysgar eu bywyd i lawr yn aberth dros ryddid a breinniau eu gwlad.

I. Dylai y rhai sydd yn fyw ac yn cael mwynhau breintiau a bendithion cymdeithas gartref gofio gyda pharch am feddan a gweithredoedd ein milwyr ffyddlon sydd wedi syrthio yn aberth i gynddaredd a malais caethfeistri anghyfiawn y Deheu.

1. Yn gyntaf o herwydd eu gwaith. Y maent yn ymladd trosom ni a thros ein plant a thros genedlaethau sydd eto heb eu geni. Gall fod rhywrai yn codi gwrthddadl fod llawer o ein milwyr wedi ymrestru er mwyn cael swyddau uchel, eraill er mwyn cael bywyd penrhydd, gan ei ystyried yn fwy o rialtwech nag o awydd amddiffyn y llywodraeth, ac eraill er mwyn y gyflog yn unig. Nid yw o un gwahaniaeth pa un o'r pethau uchod fydd wedi cynryfu y milwyr i gymeryd i fyny arfa; nid yw ein rhwymau ni i'w parchu yn un mymryn llai. Beth pe torai tân allan yn dy dŷ di, a'r cwbl feddit ti mewn perygl o gael ei ddifa yn llwyr, tybed y gwnait ti godi dadl tra fyddai y fflamiau yn llosgi nad yw rhyw bersonau fyddai yn dy gynorthwyo ddim yn gwneuthur hyny oddiar gariad atat? Na, byddai dy edrychiad y fath ag y dangosai i dy waredwyr dy fod yn cydnabod eu gwasanaeth.

Eto beth pe byddai dy blentyn yn cael ei gymeryd ymaith gyda'r llif, a rhywun gwrol galluog yn tasiu ei fywyd ei hun i berygl er achub dy anwyl blentyn, a feiddit ti ddywedyd wrth y cyfryw wedi i ti gael dy blentyn i'w law yn ddiogel mai er mwyn cael ei ganmol gan ddynion y gwnaeth y weithred ddyn-garol, neu er mwyn gwobr? Na, pell o ddywedyd dim o'r fath fyddit, ond byddai enw y

cyfryw fel perarogl parhaus i'w deulu, a phob a lod o'r teulu yn cael eu dwyn i'w barchu a'i garu. Mewn gwlad fel hon lle mae y bobl yn llywodraethu y mae ein milwyr ni oll yn hawlio ein parch a'n cydymdeimlad gwresocaf a llwyr.

2. Yr aberthau maent yn eu hoffrymu trosom ni. Mae y milwr pwyr bynag fyddo yn aberthu ei gysuron trosom ni. Bywyd caled yw bywyd y milwr ar y goreu. Ewyllys arall yw deddf y milwr i fod. Pan mae dyn yn ymrestru yn filwr mae ef yn agored i gael *tyrant* yn swyddog trosto. Ond er mwyn trefn disgwylir i'r milwr ffyddlon oddef hyd yn oed *insults* ac anghyfiawnder er mwyn yr achos y mae yn ei wasanaethu. Y mae yn goddef yn ei gerph. Y mae yn agored i bob math o afiechyd trwy y pethau anorfod y mae yn ei ddioddef.

Rhaid i'r milwr wynebu oerni gormodol a gwres gormodol a gwlybaniaeth heb ball na chyfleustra i gael yn amgen am ddiwrnodau o'r bron. Trwy y driniaeth hon y mae cannoedd o honynt yn syrthio i feddan y milwr. Ond O! y poenau arteithiol y mae llawer yn ddioddef ar faes y frwydr, wedi eu clwyfo ac yno yn gorwedd yn eu gwaed heb neb i'w cynorthwyo nag i estyn iddynt ddiferyn o ddwfr i oeri y dwymyn boeth. Faint o honynt sydd yn marw o syched yn wallgof, ac o newyn. Nid oes neb ond yr hwn sydd yn gwybod y cwbl a eill roddi cyfrif. Yno dan belydr yr haul tanbaid, y nos yn gweddio am y borau, ac wedi y dŷ y boreu yn gweddio eilwaith am y nos, yn dymuno marw ond yn methu marw!

Ond yn nesaf, aberthir y bywyd eu hunan. Pob peth (meddai Satan) a ddryr gwr am ei einioes. Ond mae y milwr yn rhoddi ei einioes, ei fywyd yn aberth ar allor ei wlad. A yw dosparth fel yna ddim yn teilyngu eu cadw mewn coffadwriaeth gan y byw hyd ddiwedd amser.

Nid oes dim ag sydd gan ddyn gymaint gafael ynddo a'i fywyd, eto er mwyn achub gwlad gyfan rhag syrthio i anrhefn a dynestr clywir llais fel swn dyfroedd lawer yn cyfodi o filoedd o galonau dewr "af i byrth y bedd." Maent hwy wedi rhoddi ei cyrrf fel gwrthglawdd, fel na ddenai y llifeiriant ofnadwy diglunedd gelynion rhyddid a chyfiawnder hyd atom ni. Safasant rhyngom ni a'n dinystrowyr.

II. Teimladau ein milwyr gwrol sydd wedi syrthio ar faes y frwydr. "Difuddiwyd fi o weddill fy mlynnyddoedd." Dyma'r iaith sydd wedi eodi allan o feddan rhai anwyl sydd a'u

cyrrh yn gorwedd yn medd y milwr. Gwelodd Duw yn dda ein creu fel y gallai dyn fwynhau y bywyd hwn i'r fath raddau fel y mae y drychfeddwl yn unig am y dyfodol yn llanrw ein calonau â phleser a llawenydd.

Faint o fwyniant mae y dyn ieuanc wedi ei deimlo wrth edryh ymlaen ar ffynnyddau dyfodol ei oes. Nis gallwn ni weled fod dim niwed mewn edrych ymlaen ar y dyfodol, ond cofio symud ein camrau wrth y *map* sydd yn dangos y

"Manau geirwon yn ein ffordd y sydd."

Dylai y dyn ieuanc gofio pan fyddo ei ddarffelydd yn ei gario ymlaen i edrych ar Iwyddiant a mwyniant y dyfodol na ddylai osod ei galon ar y pethau hyn, ond y dylai ei serch gael ei osod ar bethau sydd uchod. Hefyd pan yn edrych ymlaen tua blynyddoedd canol oed a hen ddyddiau, dylai y dyn ieuanc gofio mai tarth yw ein heinioes, ac fod y "rhosyn" yn aml yn syrthio cyn gwywo ei ddail. Mae aml i ddyn ieuanc gobeithiol wedi syrthio i'r bedd, pan yn disgwyl "pethau gwyach i ddyfod;" ond yn neillduol ein milwyr gwrol gellir dywedyd gyda phriodoldeb, "difuddiwyd ni o weddill ein blynyddoedd."

Gallwn sylwi yma gyda phriodoldeb fod gwerth dyn ymdrechgar, diwyd a gonest i gymdeithas y tu hwnt i roddi pris arno. Yr ydym yn y byd yma fel mae aelodau yn y corph, pob un a rhyw gylch pwysig ganddo i gyflawni. Nis gall y pen ddywedyd wrth y llaw, nid oes arnaf eisiau dy wasanaeth di, na y llaw eilwaith ddywedyd wrth y troed, gallaf fyw hebot ti. Na, rhaid wrth y cwbl. Felly mae cymdeithas wrth golli y dynion gweithgar defnyddiol sydd yn syrthio ar faesydd gwaeddyd rhyfel mae yn colli gwasanaeth y rhan oraf o gymdeithas. Yn yr ystyr yma yr ydym yn clywed yr Arglwydd unwaith wedi dywedyd wrth genedl Israel, "Gwnaf ddyn yn werthfawroch na yr aur coeth."

Ond y mae eu colli hwy yn disgyn yn nes na hyn. Pa faint o wragedd gweddwon sydd heddyw yn galaru o herwydd colli eu gwyr y rhai a syrthiasant i fedd y milwr? yn gorfod ymladd a'r byd a'i amgylchiadau heb gynghor a chymorth yr hwn sydd wedi ei ordeinio i fod yn "fachawdwr y corph." Pa faint o blant bychain sydd wedi eu gadael yn ymddifad o'u tad ac yn gofyn cwestiynau mal brathiad cleddyf i'w mam, sef pa bryd cawn weled ein tad eto. Ah? "difuddiwyd hwy o weddill eu blynyddoedd." Pa faint o wyr-fon sydd yn foddfa o dagrau wrth gofio fod y rhai oeddynt yn garu ac anwylu yn fwy na lwynt eu hunain wedi syrthio yn ieuanc i

fedd y milwr,—eu holl obeithion a'r dyddiau llawen oeddynt wedi addaw iddynt eu hunain wedi cael eu chwalu fel chwalu mwg. Difuddiwyd hwy o weddill eu blynyddoedd. Pa faint o rieni tyner galon sydd heddyw yn gwisgo eu galarwisgoedd a'u calonau ar ymdori ar ol eu meibion, y rhai oeddynt yn disgwyl y buasent yn gynaliaeth iddynt yn eu hen ddyddiau; ond O? siomedigaeth a gawsant, "difuddiwyd hwy o weddill eu blynyddoedd."

Y mae calonau a theimladau bródyr a chwiorydd anwyl a hoff, a chyfeillion aneirif, yn cael eu haredig i'r byw o herwydd yr echryslonrwydd cysylltiedig a hyn. Beth fydd diwedd y pethau hyn anhawdd yw dyfalu: y mae y dyfodol yn guddiedig gyda yr Arglwydd.

At y miloedd sydd wedi disgyn i'r bedd trwy y rhyfel hwn wele ni yma wedi cael ein galw i bregethu pregeth angladdawl ein cyf-aill ieuanc Wm. Jones. Cafodd ei gadw megis yn wyrthiol trwy lawer o galedi a brwydrau celyd. Gwelodd eraill yn cael eu tori i lawr yn ymyl wrth y cannoedd ac yntau ei hun yn diane.

Ond ar y 17eg o Mehefin, yn Aldie, Va., pan yn gwnenthur rhuthr ar y gelyn cafodd ei nodi allan gan chwyrnsaethwyr y gelyn, pan aeth y belen angeuol trwy ochr chwith ei ben ac y bu farw ar eiliad.

Yn ei farwolaeth colodd ei gatrawd un o'i meibion dewraf, yn ol tystiolaeth un o'i swyddogion, a'r llywodraeth un o'i hamddiffynwyr gwrolaf. Cafodd ei demtio mewn ffordd fuasai wedi profi yn fagl i rai llai egwyddorol nag ef i adael byddin yr Undeb ac uno â'r gwrthryfelwyr, ond diystyrododd gyfoeth ac anrhydedd er mwyn ei gydwybod a'r achos oedd wedi ddewis o hono ei hun idd ei amddiffyn, a rhoddodd ei fywyd i lawr yn aberth dros ei wlad fabwysiedig cyn ei fod wedi bod digon o amser ynddi i fod yn ddinasydd.

Buasai yn dda genym pe gallasem roddi tystiolaeth o'i fod wedi credu yn Nghrist a rhoddi ei hunan i gadw i Geidwad ffyddlawn gan wneuthur yn dda. Bum yn siarad ag ef rai gweithiau am ei gyflwr tragwyddol pan y bu gan gystudd megis yn y glorian ac yn meddwl y buasai yn rhaid iddo fyned i fydd arall. Teimlai yn ddwys y pryd hwnw, ac addunedai roddi ei hunan i'r Arglwydd, ond torwyd yr addunedau gwerthfawr hyny. Pa un a ail welodd ef werth y Gwaredwr pan ar faes y rhyfel wrth weled marwolaelh yn agoryd ei safu o'i anglych nis gallwn ddywed-

yd, am nad allai ysgrifenu ei hunan rhaid oedd i ni fod yn y tywyllwch am mai pabydd oedd yr un oedd yn ysgrifenu ei lythyrâu ni feiddasom ni ofyn iddo, am na fuasai hwnw yn gwybod yn y byd am beth oeddym yn siarad. Y mae y pethau yna wedi eu cuddio oddiwrthym ni. Ond hyn a wyddom, mae trefn cadw pechadur gan Dduw yn llawer helaethach ac eangach nas gallwn ni fesur ei hyd a'i lled a'i huchder a'i dyfnder—y mae fel ef ei hun yn anfesuroi.

"Mae'r iachawdwriaeth rad
Yn ddigon i bob rhai,
Troseddwy'r duaf dacer lawr
Gwnawn ynddi lawenhau."

"Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist, a chadwedig fyddi,—cofiwr rhaid yw credu ynddo. Pob peth a fydd i'r rhai a gredant. Dyma yn neillduol ofynir oddiwrthym ni.

Gwersi i ni oddiw'rth yr amgylechiad gofdu yma.

Y mae yn gweddu i'r rhai oedd yn berthynasau agos iddo ofyn iddynt eu hunain, beth yw eu sefyllfa rhyngddynt a'u Duw. Rhybudd difrifol yw hwn ar gost William, y bydd yn rhaid i chwithau sydd wedi eich gadael ddarfod a'r fuchedd yma. Bydded i'r Arglwydd wasgu hyn yn wirionedd byw i'r teimlad. Eraill sydd yma oedd yn adwaen gwrthrych ein galar cofilwch er mai oddiar faes y frwydr y cymerwyd ef nad oes yr un *leae* genym ninau sydd yn weddill ar ein bywydau. Gallwn gael ein tori i lawr heb yr un rhybudd. Ni ddylai y mater pwysicaf gael ei adael i awr gyfyng marwolaeth. Gollwng dy hun yn awr i freichiau ei drugaredd ef y man diogel. Pryd bynag wed'yn y gwel yr Arglwydd yn dda ein galw oddiar esgynlawr amser i ymddangos ger ei fron gallwn ymadael a'r fuchedd hon a bydd ein gorchwylion wedi eu cyflawni. Gallwn ddisgwyl y bydd yr Archoffeiriad mawr yn tori grym y dwr: o'r achr draw bydd yn derbyn y ffyddloniaid ei hun gan eu hanerch mewn iaith cariad a dywedyd, "Da was, da a ffyddlawn, buost ffyddlawn ar ychydig, mi a'th osodaf ar lawer, dos i mewn i lawenydd dy Arglwydd."

JOHN R. JENKINS.

Y CANWYLLBREN AUR.

"Gwna hefyd ganwyllbren—a thi a wnael ei saith lusern ef—fel y goleuo efe ar gyfer ei wyneb."
Exodus 25: 31—37.

Ei ffurf.—Efallai fod hwn o ran ei gorph fel corph pren, yn gorphwys a'r y ddaiar; a'r gwahanol lusernau yn codi allan o hono yma ac acw, fel y cangenau yn y pren.

Ei ddefnydd.—"Aur pur cyfanwaith." Yr oedd "allor y poethoffrwm," "allor yr arogl-

darth," a "bwrdd y bara gosod" yn gyfansawdd yn eu defnyddiau hwy: am eu bod yn cysegodi gwirioneddau cyfansawdd: neu wahanol fath o wrthddrychau. Ond "aur pur cyfanwaith" oedd defnydd y canhwylbren. Beth arall yn well nag "aur pur" a allasai gysgodi purdeb, gwerth, ac ardderchawgrwydd ei gwirionedd cysgodol? Y mae pob peth ardderchog mewn purdeb, gwerth a defnyddioldeb yn *beth euraidd*. Nid oes yr un rheol yn well na rheol *euraid*, yr un cyfnod yn well na'r cyfnod *euraid*, na'r un egwyddorion yn well na'r egwyddorion *euraid*. Canwyllbren euraidd oedd eiddo y Tabernacl.

Ei ddyben.—Goleuo y Tabernacl, drwy egluro i'r offeiriaid ddodrefn y tŷ—trefn y gwasanaeth—a'r ffordd at Dduw.

Ein mater yw, RHAI O LAWER O'R GWIRIONEDDAU CYSGODOL:

I. Rhagdybia yr *angenrheidrwydd* o Ddatguddiad i'r byd moesol. Pe buasai dodrefn y Tabernacl yn y goleu o'r blaen, trefn y gwasanaeth yn amlwg, a'r ffordd at Dduw yn eglur, pa eisiau canwyllbren oedd? Ond heb y canwyllbren yr oedd y "Babell" mor dywyll a chanol nos! Nid oedd goleuni naturiol yn gymwys i oleuo yma, ac nis gallasai am ei fod wedi ei hollol gan allan.

Yn yr holl Dabernaci i gyd nid oedd gymaint ag *un ffenestr*! Heblaw hyn, yr oedd wedi cael ei adeiladu yn y fath fodd, fel yr oedd yn anhosiibl i oleuni yr haul naturiol dywynu ar y tu fewn iddo. Mae ei furia a'u do wedi eu hadeiladu a'u gorphen â rhyw bedwar trwch o leni tewion a thywyll, y rhai a lyncent i'w mhynwes eu hunain holl oleuni yr anialwch. Mae y llen flaenaf o "goed sittim" a'r cyfryw wedi eu cymwys gydgysylltu yn eu gilydd gyda'r cynreinrwydd mwyaf. Ar y rhai hyn eto y mae tri thrwch o leni eraill yn crogi wrth fodrwyau aur, a'r cwbl wedi eu cymwys gydgysylltu yn eu gilydd, nes gwneud yn ol iaith ysbrydoliaeth "un Tabernacl." *Y mae mor dywyll a'r fagddu y tu fewn, oblegyd o ba le y daw y goleu?* Ar holl wrthddrychau y "Babell" mae yn daenedig y cyfoeth mwyaf drud, yr addurniadau mwyaf aruchel, o'r celfyddydwaith mwyaf doeth! Ond heb ganwyllbren tywyllwch a'u gorchuddia. Pa dŷ arall erioed o'r un maintioli sydd yn meddianu y fath gyflawnder o bethau goreu y ddaiar yn addurnwaith! Mae y canwyllbren ei hunan—yn werth tua \$185,000,—yn yr ymyl y mae allor yr aroglarth, "bwrdd y bara gosod" a'r drugareddfa—ond ni rydd goleuni natur yr

un cymhorth i ddeall eu trefn, na goleuo i'w gwasanaeth!

Y tu allan yn y gwersyll y mae o 8 i 5 miliwn o bobl: a'r oll mewn anialwch! Mewn *anialwch* y maent, nis gallant aredig, llyfnhau, gwrteithio na thafu had i'r ddaiar—rhaid cael bara o'r nefoedd, neu newynul! Mewn *anialwch* y maent, mae y pydewau a'u dwfr yn falledig a drewedig.—Rhaid cael dwfr o'r graig, neu farw o syched! Mewn *anialwch* y maent, he y mae myrdd o anhawsderau, dirif elynion, o gwlad i'w mheddianu. Heb Dduw i ymladd trostynt, byddant yn uniongyrchol ysglyfaeth i angen. Y mae Duw yn ei swyddfa—ond heb *ganwyllbren*, mae y *ffordd a'r drefn ato yn y tywyllwch*! Dyma ddarlun perffaithgwbl o gyfwr moesol y byd. Nid yw y ddaiar o'r dwyrain i'r gorllewin, o'r deheu i'r gogledd, ond Tabernacl: ac nid yw ei mynyddoedd a dyffrynoedd, afonydd a llynoedd, cyfandiroedd a moroedd; ond cynifer o *ddodrefn* y tŷ! Yn y Tabernacl hwn y mae trosodd i 1000 o filiynau o offeiriaid; ond heb y *Datguddiad*, canwyllbren gras, yn nghanol tywyllwch gwaeth nag eiddo yr Aipht y maent. Nis gall haul natur roddi goleuni priodol ar y Tabernacl hwn. mae ei ddodrefn bob un o dan orchudd.

Honir llawer mai *rheswm ydyw haul y byd moesol*; ond nis gall *rheswm dyn* roddi goleuni yn y Tabernacl hwn; y mae wedi ei hollol gau allan; am nad oes yr un ffenestr yn perthyn i'r Babel.

Gadawodd Duw y byd am oesoedd hir i *eglwurhau* mai "Tywyllwch a orchuddia y ddaiar a'r fagddu y bobloedd;" ac nas gall y byd trwy ddoethineb rheswm adnabod trefn Duw. Nid yw trefn y cymod yn groes i *reswm*, ond y mae uwchlaw rheswm dyn. Wrth siarad am *reswm*, rhaid dweyd fod dau ystyr i'r gair. Peth rhesymol yn yr ystyr flaenaf yw y peth hwnw sydd yn cyfateb i bob peth arall sydd yn iawn. *Iawnder yw hon*. "Nid yw gymesur (nid yw resymol) i adael gair Duw a gwasanaethu byrddau." Dyna iawnder. Ond yr ystyr arall i *reswm* yw, ein *cymwysder ni i ymresymu*. Mae hwn fel pob peth arall o'r eiddom yn anmherffaith iawn. Nid yw doethineb rheswm dyn erioed wedi rhoddi goleuni arno yn ei Dabernacl. Mae Crist a'i groes yn dramgwydd i'r Iuddew ac yn ffolineb i'r Grogwr? Paham hyny? Yn y tywyllwch y maent. Golygwch fod llong drwydddebol ar y môr yn cludo ei chanoedd tua New York! Mae y dwylaw bob un mewn haint dinystriol? Byddant farw bob un oddieithr iddynt gael meddyg a meddygin-

iaeth fuan, ie uniongyrchol? Ond daew wr boneddig o wlad arall yn dynesu at y llong druenus, a chyflawnder o feddyginiaeth. Ol gymwynasgarwch digyffelyb; daew fe ar y bwrdd! Ond yn lle derbyn ei gyfarwyddiadau, a defnyddio ei feddyginiaethau daew y miloedd yn ymdrechu ei gael dros y bwrdd i'r mor, efe a'i feddyginiaeth? A ydyw y weithred yn reasmol? Ydyw yn ol dyn? "Canys Mab y dyn a ddaeth i geisio ac i gadw yr hyn a gollesid." Y mae bob dyn mewn haint byth wedi y cwmp! Y mae angau yn tori i fro y bedd a'r bob llaw. Ond "yn nghyflawnder yr amser" daew feddyg o fyd arall ar y bwrdd, yn cynyg meddyginiaeth rad—ond yn lle ei derbyn, fe ymdrecha y miloedd ie y miliynau dafu Crist a Christionogaeth dros y bwrdd am byth! A ydyw hyn yn arwydd mai pobl yn y goleu ydym?

II. *Mae y canwyllbren yn eglurhau gwerth Datguddiad yn y byd.*

Swyddogaeth y canwyllbren oedd cyfnewid y tywyllwch am oleuni—ac yn dwyn creadigaeth newydd i fodolaeth! Datguddiai yn *mlaenaf*, yn ymyl yr offeiriaid, "allor yr ar-ogldarthu. Yr oedd offrymau hon yn cysgodi dyrchafiad esmwyth gweddian y saint, a'u derbyniad gerbron y Tad drwy Iesu Grist. Goleuni y canwyllbren sydd yn eu hegluro. Heddyw o dan oruchwyliaeth gras, y mae gorsedd gweddi yn yr ymyl—ond y mae yn orchuddiedig & thywyllwch i fyrddiynau! Pwy a all rifo y dorf sydd er erioed wedi gofyn "Pa fodd y cyflawnheir dyn gyda Duw," neu "A pha beth y deuf gerbron yr uchel Dduw.—A foddlonir yr Arglwydd & miloedd o fyheryn, neu & myrddiwn o ffrydian olew, neu & roddaf fi fy nghyntafanedig dros fy anwiredd, ffirwyth fy nghroth dros bechod fy enaid?" Heb ganwyllbren y Gair, mae'r pwnc o dan gaddug; ond drwyddo, clywir llais yn dweyd, "Dangosaf it' ddyn beth sydd dda a pha beth a gais yr Arglwydd genyt, gwnauthur barn, hoffi trugaredd, ac ymostwag i rodio gyda'th Dduw."

Datguddia yn ail "fwrdd y bara gosod," ar y tu arall i'r cysegr. Bara yr offeiriaid, a bara dilefeinnllyd, yw hwn, ond heb oleuni y canwyllbren y mae allan o'r golwg! Yr oedd y bara gosod yn cysgodi bara ysbrydol y saint, a'r ddarpariaeth hono "na welodd llygad ac na chlywodd clust, ac na ddaeth i galon dyn i'w dirnad yn llawn," ac yr oedd llewyrh y canwyllbren yn dangos pa le yr oedd. Yr *unig rai* sydd yn bwyta y bara ysbrydol, ac yn yfed y ddiod ysbrydol yw y rhai sydd yn byw yn Hwyrch y Gair, "Yn

dy oleuni di y gwelwn oleuni." Y mae mil-oedd o ddynion ieuainc wedi syrthio dros ymylau'r bedd pan o 20 i 30—ac ar eu taith yno, sathrasant fyrdd o *lystiau o dan eu traed* a allasant eestyn eu hoed i 60 neu 70 o flynydd-oedd! Paham o'r sathru? Yn y tywyllwch oeddylt. Dacw ryw un y dydd o'r blaen wedi wned yn chwilfriw ar y creigiau! Paham? Nid oedd y cwm pawd i gyfeirio eu nodwydd—y seren ogleddol—na'r at-dyniad—yn werth dim, heb *oleuni*. Dinystr yw pendraw pob peth yn y tywyllwch, ond oherwydd tiriondeb trugaredd ein Duw, a'r hon yr ymwelodd Efe a ni godiad haul o'r uchelder, i lewyrchu i'r rhai sydd yn eistedd mewn tywyllwch a chysgod angau, i gyfeirio ein traed i ffordd tangnefedd—y mae goleuni y Gair genym ni. Ceuwch eich Beibl, a chwythwch allan ei lusern oleu ef, dyna *fyd heb haul*!

O, meddai rhywun, "Y mae goleuni natur wedyn." Oes, ond "Y mae llwybr nad adnabu aderyn, ac nis canfu llygad barcud."

Y mae afonydd y ddaiar wedi treiglo mil-oedd o flynyddau, heb son dim am "Afon bur o ddwfr y bywyd."

Y mae creigiau y ddaear wedi eistedd filoedd o flynyddau ar eu gwadnau oedryn, heb *son dim* am graig yr oesoedd yn lloches yn yr hon y mae noddfa i bechadur.

Y mae rhuthrwyntoedd y gauaf, ac anadllednaid yr haf wedi chwythu miloedd o flynyddau heb son dim am "Y gwr sydd megys ymguddfa rhag y gwynt a lloches rhag y dymestl." Diolch am oleu natur, "Ond a eili di wrth chwilio gael gafael ar Dduw, a eili di gael yr Hollalluog hyd berffeithrwydd?" Dengys natur ei dragywyddol alla Ef a'i Dduwdd; ond llusern y Gair sy'n dadblygu "Duw gyda ni."

Carchar gobaith yw y byd, ond diffodder goleuni y Gair, *yna carchar heb ffenestr ydyr!*

Datguddia yn drydydd berthynas y ddau fyd a'u gilydd. Yn ngoleuni y canwyllbren gallasai yr offeiriad wel'd y wahanlen oedd yn gwahanu y cysegr allanol a'r cysegr sancteiddiolaf, portread o'r nefoedd. Crogestid y wahanlen ar fodrwyau o aur, gwaith rhwydd oedd ei thynu yn ol. *Un len* oedd rhwng y ddau gysegr. Perthynas y byd hwn a'r byd a ddaw yw perthynas y cysegr allanol a'r cysegr sancteiddiolaf.

Llen deneu i'w thynu yn ol sydd rhwng y ddau? Tynai yr archoffeiriad hi yn ol bob blwyddyn. Tynodd Iesu hi yn ol ar y "gweddnewidiad," ac ar fynydd yr Olewydd gyda'r eegyniad diwedda. Y mae Crist yn

parhau ei thynu yn ol i bob sant wrth derfynu "A gwlad y cystudd mawr." Goleuni y canwyllbren oedd yn egluro hyn gynt, a goleuni y Gair sydd yn gwneud heddyw. "Bywyd ac anllygredigaeth i oleuni drwy'r Efengyl." Nid lled môr, cyfandir, na hyd triugain mlynedd sydd rhyngom, a'r byd arall—ond *trwch llen deneu!*

III. Perffeithrwydd y Datguddiad. Gosodir hyn allan yn rhif y llusernau "saith." Mae y rhif saith yn yr ysgrhythrau yn dynodi *lluosawgrwydd, digonolrwydd, neu berffeithrwydd*. Braidd yn mhob man—lle mae y rhif hwn yn cael ei enwi, dynoda ragor na'r meddylddrych llythyfenol. Paham cerdded saithwaith oddiamgylch Jerice, amgen chwech, wyth neu ddeg gwaith? Onid i osod allan ddigonolrwydd gallu Duw i ddymchwelyd ei elynion. Paham y rhaid i Naaman y Syriad ymolchi *saith gwaith* yn yr Iorddonen amgen rhif arall? Onid i ddynodi perffeithrwydd rhinweddau glanhaol Duw. Fe aeth ei gnawd fel cnawd dyn bach! Paham y saith mlynedd newyn yn yr Aifft amgen rhif arall? Onid i arddangos fod perffeithrwydd llawnder Duw yn eangach na thrunei ac eisiau pellaf y byd. Paham twymno y ffwrn yn Babylon yn *saith* poethach nag o'r blaen? Onid i egluro fod gallu *gwaredol* Duw yn annherfynol. Paham mae Duw yn gorphen gwaith y cread mewn *saith niwrnod*? Onid i eglurhan perffeithrwydd y gelfyddydwaith fawr?

Paham y dywedodd ein Harglwydd "Nid wyfyn dywedyd hyd seithwaith—rhif derfynol—na perffeithrwydd yn nghyfrif dyn—ond hyd saithwaith a thriuganu seithwaith"? Onid datgan oedd fod adnoddau *trugaredd yn anfeidrol*?

Dynoda "saith llusern" y canwyllbren ynte luosawgrwydd, digonolrwydd, a pherffeithrwydd y Gair Sanctaidd. I'r offeiriad yn unig oedd y "saith llusern," a'i goleuni yn ddigon; ac i offeiriad gras y mae yn ddigon heddyw.

Digon i egluro twyll, ffurf, llun, a myrdd agweddau pechod drwy ei holl gyfandiroedd! Dacw Iuddew unwaith yn Italy wedi penderfynu lladd Luther—gyrodd cyfaill y Diwygiwr mawr ddarlun o'r Iuddew iddo yn ddirgelaid—a chludodd Luther ef ganddo yn mhob man! Pan aethai i gysylltiad a thorf o ddi-eithriad, tynai y darlun allan—a ffoai oddi wrth ei elyn hyd angen! Yr hyn oedd arlun yr Iuddew i Luther yw y Gair i'r Cristion gyda chymaint a hyn o eithriad—mai arlun o un oedd y blaenaf; ond hwn, *arluniau* o fyrdd! Ni ddarfu ddiadol lwyddo erioed i

greu pechod, pa mor neillduol bynag y byddai, heb fod Duw yn ei ras yn rhoddi *arlun* o hono i'r byd! "Er ein haddysg ni yr ysgrif-enwyd hwynt."

Digon i egluro y miliynau lluosocach, rhinweddau sydd yn bodoli drwy'r nefoedd a'r ddaiar! Dacw ddarlun bach o larieidd-dra yn Moses, celfyddyd yn Aholiab a Bezaleel, doethineb yn Solomon, ysbyrdolrwydd yn Esay, brwdfrydedd yn Mhedr, zel yn Paul, anwylder yn Ioan, a didwylldra yn Nathan-ael. Ond dyfyrion o'r môr yw y rhai hyn, neu ronynau *tywyll* o'r haul. Nid oedd holl rinweddau y byd yn eu cyfanswm cyn geni Baban Bethlehem, ond yn *seren* ddydd, yn datgan codiad yr Haul! ac wedi yr esgyniad ar fynydd yr Olewydd hyd heddyw, nid yw yr holl rinweddau, *pe yn un cyfanswm*, ond seren hwyrrol yn datgan bod Haul yr ochr arall, "Ni wyddom eto pa beth a fyddwn, ond pan ymddangoso Efe, nyini a fyddwn gyffelyb iddo."

"Diolch iddo byth am gofio llwch y llawr." Amen. D. E. EVANS, *Providence, Pa.*

YR EGLWYS BUR NEU DISGYBLAETH EGLWYSIG.

Y BENNOD II.

PETHAU YN GALW AM DDISGYBLAETH.

Parhad o'r t. d. 906.

2. Pechod nid yw i farwolaeth, neu bechod a gyflawnir dan ddylanwad profedigaeth. "Y brodyr, os goddiweddwr dyn ar ryw fai." Gal. 6: 1. Os bydd i ddyn gael ei orchfygu gan ryw brofedigaeth, fel ag i gyflawnu pechod. Dylid gwahaniaethu rhwng yr un math o bechodau pan yn cael ei cyflawnu gan wahanol bersonau, a than wahanol amgylchiadau. Mae yn arferiad gan eglwysi yn aml, drin pawb yr un fath am yr un pechodau; ond y mae gwahaniaeth dirfawr, a dylai gael ei ystyried yn fanwl. Gall un dyn syrthio i bechod mewn ychydig fynyddau, a fyddai ynddo ei hun mor warthus ag un arall a wnaed wedi misoedd o gynllunio. Yr oedd gwaith Pedr yn llys yr Archoffeiriad, yn dweyd celwydd, a thyngu a rhegi, yn ymddangos ynddo ei hun yn fwy gwarthus na gwaith Judas yn ousau Crist yn yr ardd. Ond mae ein barn am y ddwy weithred, yn cyfnewid yn hollol pan ystyriom yr amgylchiadau. Yr oedd Pedr yn ddyn nwydwyllt dan ddylanwad ofn, wedi myned i'r rhwyd yn ddjarwybod iddo, tra yr oedd Judas wedi treulio diwrnodau i gynllunio pa fodd i fradychu yr Iesu. Dylid ystyried manteision gwybodaeth, cymeriad cyffredin, ac amgylchiadau bywyd pob dyn pan yn barnu am ei

weithredoedd. Gall dau ddyn gyd-yfed a meddwi, y naill fel y llall, ac eto, fod cymeriadau ac arferiadau blaenorol y ddau yn gofyn am iddynt gael eu trin mewn modd gwahanol iawn gan yr eglwys, y naill yn haeddu ei ddiarddel ar unwaith, a'r llall yn teilyngu cael ei adgyweirio. Er enghraifft, mae un o honynt yn yfed bob dydd hyd at feddwod, a'r llall nid yw yn arfer yfed dim unwaith mewn mis, ond fel yr hudwyd ef y tro hwn gan un a alwai ei hun yn frawd. Yn awr, mae gan yr hwn oedd yn arfer yfed, i ateb, nid yn unig am y weithred o feddwi, ond am ei arfer gyffredin o gyfeddach a gloddest, yn gystal ag am demptio ei frawd i yfed y tro hwn. Dywed Ioan, "nid yw yr hwn a aned o Dduw, yn pechu," 1 Ioan 5: 18, tra y mae yn cyfaddef fod ar y saint angen am waed Crist i'w glanhau iddiwrth eu holl bechodau. Pen. 1; 7. Fel hyn mae yn cyfaddef eu bod yn cyflawnu gweithredoedd pechadurus, tra ar yr un pryd nad ydynt yn caru y drwg yn y mesur lleiaf. Felly, nid am bechu y dylid diaelodi dyn, ond yn hytrach am arwyddion o galedrwydd a pharhad mewn pechod. Dichon y byddai yn anhawdd argyhoeddi pawb yn yr eglwys, chwaethach y byd, o gywirdeb ymddygiadau yn cael en dwyn yn mlaen ar yr egwyddor yma; er hynny, credwn y dylid cynyg at fod yn unol â'r Beibl, beth bynag fyddo y canlyniad.

Mae hyd yn oed y gyfraith wladol yn gwahaniaethu rhwng troseddwr, i raddau, yn ol yr amgylchiadau dan ba rai yr oeddynt yn gweithredu. Pe byddai dyn yn lledrata bwyd er tori ei newyn, caiff lai cosb na'r hwn fyddo yn lledrata oddiar awydd gwneyd drwg. A gwneir gwahaniaeth rhwng dyn a laddo ei gymydog mewn nwyd, neu yn anfwriadol, a'r hwn fyddo'n disgwyl cyfle at hynny; os yw cyfreithiau dynion, pa rai a faelant yn benaf yn y weithred, yn medru gwneyd gwahaniaeth yn ol natur yr amgylchiadau, pa faint mwy y dylai cyfreithiau Seion eu gwahaniaethu, gan mai â meddwl y mae a fynant hwy yn benaf, ac mai er mwyn gwella meddwl y maent wedi eu rhoddi.

Yn awr, nid yw y dyn a syrthio i brofedigaeth, nad pa mor ddrwg fyddo ei bechod, i gael ei dori allan, ond i'w adgyweirio. Pe byddai aelod o'r corff naturiol wedi ei thori yn llawer o ddarnau, y peth cyntaf ddylai pob meddyg medrus gynyg ato yw ei rhoddi yn ei lle. Ni ddylid tori yr aelod ymaith, hyd nes byddo arwyddion ei bod yn braenu ac yn marw. Felly yn gywir am yr aelod eglwysig; os bydd rhyw arwyddion fod bywyd crefydd

yn aros ynddo, er mor ddychrynlyd fyddo ei gwmp, dylid cynyg at ei adgyweirio.

Mae hwn yn orchwyl sydd i gael ei wneyd gan y rhai ysbrydol; hyny yw, cyn belled ag yr wyf fi yn deall, pob aelod o'r eglwys ag a fyddo yn rhydd oddiwrth y pechod y byddo y brawd wedi syrthio iddo. Myn rhai mai swyddogion yn unig sydd i geryddu; ond nid oes un prawf fod swyddogion yr eglwys yn fwy ysbrydol neu dduwiol, na'r aelodau eraill; ac felly nid oes ganddynt un hawl i ymyraeth a dlagyblaeth eglwysig yn annibynol ar yr eglwys. Pwy bynag fyddo yn cynyg at adgyweirio, dylai wneyd hyny yn dyner, gan gofio mai aelod dolurus sydd ganddo i ymwneyd âg ef. Mae dull llawer dyn o gynghori, yn tueddu i beri i'r troseddwr ddigio wrth y cynghorwr, yn hytrach nag wrth y trosedd oedd yn galw am y cynghor, neu y cerydd. Ond os na fydd i deimlad dros y dioddefydd beri i ddyn fod yn dyner; mae Paul yn apelio ato ef ei hun, gan ddywedyd, Bydd dyner gan na wyddost pa mor fuan y temptir dithau, ac y bydd arnat eisiau tynerwch ar law brodyr. Diau mai dyma y rhan anhawddaf o'r ddisgyblaeth eglwysig o lawer. Mae yn anhawdd iawn cael dynion cymhwys at y gwaith: "*rhai ysbrydol*;" ac y mae yn anhawdd iawn i'r rhai hyny fod mewn tymher briodol wrth ymwneyd ag achos o'r fath a nodir yma, yn casâu pechod, ac yn caru pechadur ar y pryd yn ddigonol i'w drin fel brawd. Dylem weddio am gyfarwyddyd mewn modd neillduol, pan yn myned i geisio gosod rhai o aelodau y corff ysbrydol yn eu lle.

I'w barhau.

£lenyddiaeth.

CYWYDD Y DRINDOD DAFYDD IONAWR.

GAN WILLIAM B. JONES.

RHIF. V.

Cynwysiad y Drydedd Ran o'r Cywydd, ydyw Hanes Joseph a'i frodyr yn yr Aifft. Gelwir y deryn hwn yn Ystlysgan, neu *Episode*, gair o'r Iaith Roeg, yr hwn a olyga mewn Barddoniaeth amgylchiad, neu hanesyn, sydd yn codi yn naturiol oddiwrth brif destyn y Bryddest neu Gywydd, er rhoddi mwy o amrywiaeth i'r Cyfansoddiad, er nad yw bob amser yn anheggorol i'r cyfryw. Y mae yn Coll Gwynfa Milton amryw o'honynt, a rhai o'r rhai'n ydynt brif addurniadau y gwaith goruchel hwnw.

Felly hefyd y mae yr *Episode* hwn yn llawn o geinion awenyddol, ac y mae'r hanes ei hun

mor agos at ein teimladau, er pan oeddym blant er's amser yn yr ysgol Sabbathol, fel y mae ei chael yn marddoniaeth Dafydd Ionawr yn ein rhoddi o dan rwymanu nid bychan i'r awdwr am ei chorffoli yn Nghywydd y Drindod. Y mae ef ei hun fel pe byddai yn teimlo fod rhwymau arno i roddi rhesymau am ei gosod i mewn, er mewn gwirionedd nid oes un angenrhaid am hyny. Fel hyn y dywed y Bardd:

Of the Episodes in this work, it may be observed, that they do not only run parallel to the main Action of the Poem, but are also necessary and indispensable parts of the work itself. For instance, Abraham offering his son Isaac, Joseph sold by his brethren, &c.

Fel yr holl feirdd Arwrawl, y mae Dafydd Ionawr yn cymeryd meddiant o'r orfrait farddonol hon, i orphwys megis oddiwrth ei brif dasg, gan roddi yr ystlysgan geinwch hon, fel y crybwyllwyd eisioes. Nid oes y mae'n debyg un rhan o'r Ysgrhythyr Lân, yn ddiau nid oes un rhan o'r Hen Destament, wedi argraffu ei hun mor ddwfn ar feddyliau dynolryw, a hanes Joseph a'i frodyr. Onid ydym oll er pan yn blant os yn cofio fel y byddai y forwyn, neu ein mham, yn darllen i ni, neu yn aralleirio (*paraphrasing*), am Joseph yn cael ei werthu gan ei frodyr, ei fywyd duwiol, a'i ddychafiad i fod yn Llywodraethydd ar holl dŷ Pharo yn yr Aifft? Mor anwyl genym bob amser am Benjamin, am fod Joseph yn ei garu gymaint! Nid ydym yn meddwl y blina y darlennydd pe rhoddem ddyfyniadau lled helaeth o'r rhan hon o'r Cywydd.

Yn ninystr y Cynddiluwlaidd, cawn ddiweddiad yr Ail Gyfnod nodedig yn hanes dynolryw; ac yn hwn yn gystal ag yn y cyntaf, y mae y Drwg yn buddugoliaethu ar y Da. Eithr nid felly y parha pethau; try'r olwyn euraidd cyn hir, ond i ni fod yn amyneddgar.

Y mae y Bardd bellach a'i olygon tua Gwlad yr Addewid—Gwlad Canaan, ac egyr y Drydedd Ran o'r Bryddest Ddewinol gan y Bardd trwy iddo ymlôni yn y golygiad, yn gyffelyb i deithiwr blinedig, wedi hir ludded, pan y byddo yn neshau at fan nodedig a dymunol ar ei bererindod:

Teithlais, denais o'r diwedd
I wlad gu oludog wedd,
I lwynt o bér lunlaeth,
Nefol ac anfarwol faeth;
Yf win a bwyta f'enald,
O'r ffirwythau gorau a gaid.
Mae'r Haul clae'r oddiar gaer gu
Y Dwyrain galn yn gwenu;
Nifwl o'i gylch sy'n noflaw,
A thyner lawnder o wlaw.
Mal gwlaw a ddaw i'r ddacrar
A gylid yr yd o'r ar,

Deigr enaid wnan' deg rinwedd
I dyfu yn gu ei gwedd.
Drwy'r byd mor hyfryd 'yw'r hin!
A lliwiau y Gorllewin!
Goleugerth gu olygiad
Yn egawr i Fyd mawr mād!
Oh am aden y wen wawr
I gyraedd y deg orawr!

Y Drydedd Ran, 1—20.

Fel arweiniad i Hanes Joseph a'i Frodyr,
crybwylla y Bardd am yr addewid y byddai i
Hād Abraham lanw yr holl ddaear, a bod y
Nēr wedi rhoddi i un o'i wyrion ddeuddeg o
feibion, ac i dad y bechgyn hyn roddi i un o
honynt fel arwydd o'i gariad arbenigol tuag
ato:

Slacedd
Amryliw o geiniw gēd.

Dechreu a yr Episode pan mae Joseph yn
adrodd ei freuddwyd i'w frodyr, yn symlrwydd
ei natur, a diniweidrwydd ei ddybenion. Wedi
ei glywed, maent hwy nid yn unig yn elddig-
eddu wrtho am fod y breuddwyd hwnw yn
arwyddocaū rhagoriaeth dyfodol Joseph a'i
nwchafiaeth arnynt hwy; ond llanwyd eu
calonau a gelyniaeth tuag ato. A phan y
mae Jacob ei dad yn anfon Joseph i chwilio
am ei frodyr, maent hwy pan y gwelent ef
yn dyfod, yn cyfeirio ato yn watworus:

Hwy dd'wedent, draw'r breuddwydiwr!
Edrychwch, gwelwch y gwr!
Haul ydyw o hoyw loywer!
Ffrithed ei slacedd o ser!
Lladdwn ef, lluddio a wnawn
Ei ddadwrdd a'i freuddwydawn, &c.

84—78.

Nesā Joseph atynt a gwēn ar ei wyneb, ond
canfyddodd ar unwaith ohwerwder a digter
yn eu gwedd, a chynhyrfwyd ei galon gan ofn.
Diosgasant ef o'r wigg amryliw a roddasai ei
dad iddo, er ei holl appeliad atynt, a cheisio

Tan orlan eu tyneru;
Dywedai, elch brawd ydwyf,
Gwir lawn elch caru'r wyf. 81—94.

Yr oedd y rhan fwyaf o'r brodyr am roddi
terfyn ar oes Joseph druan yn y fan, trwy ei
ladd; ond Reuben a Juda a ddychrynasant
pan welsant eu bod am dywallt gwaed, a
chynghorasant ei dafu i bydew oedd gerllaw,
er mwyn cael ychydig hamdden i edrych a
oedd dim ymwared i gael. Cytunasant i hyn
gan ddysgwyl y buasai iddo drengu yno toc.
Yr oedd fod ei dad yn ei garu uwchlaw iddynt
hwy oll yn eu cynddeiriogi:

Yr Eilun! Fe reoli!
Gw'r adwydd! Fe'n Arglwydd i ni!
Rhoddwn e'n awr mewn rhuddwaed,
Lladdwn, tywalltwn ei waed. 142—146.

Parhaodd Juda i ymbilio yn daer, ond i ddim
pwrpas; eithr tra'r oeddynt yn ymddadlu,
wele dorf o faelwyr yn dyfod i'r golwg, a
chytunasant werthu Joseph i'r maelwyr, yn
hytrach na'i ladd.

Hyd yn oed pan yn cyflawni y weithred an-
nynol, maent yn ychwanegu dirmyg at gam-
wri. Pan yn ymddyddan ā'r maelwyr, dy-
wedant wrthynt:

Haellonus a serchus wyr!
Medd ei hyfrydwedd frodyr,
Gwr mawr yw, ac lor mor wych
A fydd, chwi a ryfeddych!
Rheolwr mawr a hylaw!
Brenin a fydd ddydd a ddaw!

Ond yr oedd eithriad yn mhlith y creaduriaid
dideimlad, drwg hyn:

Juda ragoraf a gald,
Mwynwr, yn drwm ei enaid:
Iach daweilach fab dilyth,
Ac yn iach fy mrawd bach byth. 175—178.

Yr oedd Joseph, er cynddrwg ymddygiad
ei frodyr, yn ymddwyn yn llariaidd, ac yn ym-
ostwng o'r diwedd i'w dynged fel un a'i ym-
ddiried y gofalai Duw am dano. Eto yr oedd
ei galon yn agos at ei frodyr, ac yn ngwyneb
yr amgylchiad—meddwl am ei hen dad, can-
wyll llygad yr hwn ydoedd—ac am ei sefyllfa
unig a thorcalonus bresenol—nis gallai natur
ddal yn hwy:

Yn ei wyneb diweniaith
Cur oedd dros natur un iaith. (*sublimity.*)
Ei frodyr fuant fradwy;
Tynerol ar eu hol hwy
Hiraethodd, edrychodd dro;
Trwy alar torral' wyllo.

Er twyllo yr hen wr, eu tad, trochasant
siaced fraith Joseph mewn gwaed, a rhoddas-
ant ystaeu du ychwanegol ar eu cydwybodau
euog, trwy ddyfeisio a thraddodi celwydd i
dwyllo'r hen batriarch duwiol, gan ddyweyd
wrtho iddynt gael y siaced mewn man a du-
eddai yr hen wr i gasglu i'w fab syrthio yn
ysglyfaeth i ryw anifail rheibus.

Llwyddodd eu dyfais a'u hamcan, ac y mae
sefyllfa dorcalonus Jacob yn cael ei desgrifio
yn naturiol a tharawiadol dros ben:

Canfu, adnabu, Duw Naf!
Oh'r olwg arw a welaf!
Chwerw ofid! och wr ifange!
Lladdwyd, a llarpiwyd y llange!
Galarai, 'mofidial' n lawr
Am ei anwyl fab mwynawar.
Ei deulu o'i ddeutu ddaeth,
Gan weled ei ddygu alaeth.
Diles ydoedd ei deulu
A'n geiriau call i'r gwr cu.
Oedlog, di gysur ydwy',
Fy mab ni welaf ſi mwy.
Ei derfyn ddaeth, diweirfab;
Af i medd ar ol fy mab. 196—210.

Er mor sier yn eu meddyliau eu hunain yr
oedd brodyr Joseph na chlywid byth mwy am
dano ef na'i freuddwydion, yr oedd dybenion
nwchlywodraethol yn cymeryd lle, i ateb am-
canion pennodol a phwysig. Blynnyddau la-
wer aethant heibio; yr oedd galar yr hen Ja-
cob, er byth wedi myned o'i galon, eto yr
oedd yr hiraeth am ei anwylfab wedi ei liniaru
gan Amser, oblegid yr oedd pob gobaith ar.

ddychweliad ei fab wedi pallu, ac ymostyngiad i Ragluniaeth Duw wedi cymeryd lle y gobaith hwnw.

Yn y blynyddau hyn disgynodd barnedig-aeth drom ar y rhan fwyaf o'r ddaear a boblogid y pryd hyny:

Anfonwyd gan Naf union,
Ar hyd yr holl ddaear hon,
Newyn ar Fyd annuwol,
Am falchder, diffeithder fol.
E losgwyd Asia lwyngu,
Ac Affrig dawddedig ddu,
Ac Ewrop deg ei gorawr,
Gan ffwrnwres y moeloes mawr.
Ond i'r Aifft mawr lawnder oedd;
Yr fyd yn hon yr ydoedd, &c. 198—234.

O Ganaan, fel o wledydd eraill, yr oedd lluoedd yn dyfod i'r Aifft at y Llywydd oedd yn llywodraethu yno yn yr adeg bwysfawr hon. Daeth Juda a'i frodyr yno i ymofyn lluniaeth, rhag newynu o honynt hwy a'u teuluoedd lluosog.

Pan dygwyd hwynt o flaen y Llywydd, cyhuddodd hwynt o fod yn ysbwyrr, a gorchymynodd eu rhoddi yn ngharchar. Yr oedd eu sefyllfa yn druenus ddigon yn awr. Cyhuddai eu cydwybodau hwynt am eu hymddygiad tuag at eu brawd Joseph, a gwelent yn eu sefyllfa bresenol farn Duw am y camwri hwnw. Pan ddygwyd hwy eilwaith o flaen y Llywydd, ail holwyd hwynt yn fanylach, a rhoddasant gyflawn hanes eu helyntion, eu rhifedi, a manylion eraill, eithr dystaw y buont am dynged Joseph:

Oes yng Nghanaan wenlan wych
Frodyr? pa nifer ydych?
Deuddeg ar un pryd oeddyr,
Unarddeg yn awr ydd ym.
Un sydd, bob dydd, gyd a'i dad,
A marw o ddryglam irad
Ein hynaws lor brenhinol,
Fu' un o'r ddau flynyddau'n ol.
Y salion wyr iselwawr
Ymgrymment, llyfent y llawr. 298—308.

Bu ymholiad manwl arnynt wedi'n, ac o'r diwedd, er profi geirwiredd eu "stori," cadwyd un o honynt yn ngharchar, a gorchymynwyd ar iddynt ddychwelyd yn ol a'r bachgen Benjamin gyda hwynt. Ceir dyddordeb nid bychan wrth dailyn y Bardd yn y rhan hon o'r hanes, a gweled fel y gweithia allan ei gynllun mor syml a naturiol. Cyfeiriem y darlennydd at y llinellau 309—384.

Pan ddychwelasant at eu tad, mae yr henafgwr yn methu dal o dan y brofedigaeth, fod yn rhaid iddo ollwng Benjamin ymaith:

Eu tad, amddifad am ddau,
A ddelwodd gan fddyllan:
E ddrysoedd ei reawm
O herwydd y tramgwydd trwm.
Pan ddarfu'r yd, poen ddifawr,
Mewn gofid gwelid eu gwawr:
Y glaswyn newyn a wnaeth
Lewygu eu hiliogaeth.
Eu plant ofynant am fwyd,
Wylant o ddeutu'r aelwyd:

Y rha'n, gyd a'n rhieni,
Druain, fu'n llefain yn lli. 384—396.

Nid oedd un dyben myned i'r Aifft heb Benjamin, ac mae meddwl am ollwng Benjamin yn trywanu calon yr hen wr ei dad; ac fel pe yn anghosio manylrwydd holiadau y Llywydd, gwaeddai allan:

Pa fodd digwyddodd y gwall
Diraid, son am frawd arall?

Nid oedd modd osgoi y dynged mwyach; yr oedd yr yd wedi darfod, ac er mor chwerw yr ymwasgariad nid oedd dim i wneud ond gadael i Benjamin fyned. Oh fel y teimla yr hen Batriarch wrth feddwl gollwng ei fachgen ymaith:

Dirwynwch, mae'n drueni,
I fedd fy mhenwynedd i.
Joseph, y cariadusaf,
Ei lon wedd ddaeth o law Naf,
Nodedig fab, nid ydyw,
A Simeon dirion nid yw:
I angau, pe gollyngwn,
Mae'ch bryd fyn'd hefyd a hwn.
Ni'm gwyrir mwy a geiriau;
Gwae fy mron! on'd digon dau?

Ni feiddient ei anfoddllaw;
Och'neiddient, hwy droent draw. 447—458.

Wrth gychwyn y mae yn eu llwytho a gwobrwyon gwerthfawr, ac yn gorchymyn iddynt ymddwyn yn ddefosiynol pan yn ngwydd Llywydd y wlad:

I'r gwr gwnewch anrheg euraid
O aeron gloywon ein gwlad;
O fyrr a balm diferawl,
O lysiau, teganau'r gwawl;
O gnau, almonau, a mel,
A neswch ato'n isel;
Ac eled eich brawd gwiwlwys
I'ch canlyn:—&c. 500—516.

Pan yn rhodio mewn gardd yn llawn blodau o bob rhywogaeth ac amryliw, peraroglau dymunol yn ein hamgylchynu, wedi i ni bigo twysged a meddwl ein bod wedi dewis y rhai mwyaf prydferth i wneud ein blodenas, deunw toc a gwelwn eraill yn rhagori arnynt yn eu gogoniant. Felly hefyd, wedi i ni neillduo rhai dyfyniadau o Gywydd y Drindod, yr ydym yn barhaus yn gorfod pasio eraill sydd yn rhagori arnynt, am nad oes genym le i'w gosod yn ein hysgrif.

Mae'r disgrifiad o ymddangosiad Llywydd yr Aifft yn myned trwy yr heolydd yn ei gerbyd gorwych yn werth ei godi a'i roddi mewn ffrâm euraidd. Gwelir ef yn y Drydedd Ran, 525—624.

Cyrhaeddodd meibion Jacob Balas y Llywydd o'r diwedd, a neshant ato gyda llawer o bryder; a thra'r oeddynt yn arllwys eu gofidiau wrth un o weision y Llywydd, daeth ef ei hun allan:

Hwy, ger bron y Gwr breiniol,
Wnan' blygu, dan neen' ol.
Fe safodd; edrychodd dro
Yn anwy! arnon' yno:

Ebr y Gwr, o bur gariad,
Ai byw hyd heddyw yw'ch tad?
Ai hylwydd, ai lach helynt
Y gwr-henwasoch chwyl gynt?

Byw yw'n tad, f'Arglwydd mad mau
Odiaethol, dy was dithau.
Gwaraidd o'i flaen y gwyrannt,
Ymgrymmu'n fwyneiddlu wnant. 709—720.

Nid oes yn Milton, nac mewn un awdwr arall adnabyddus i mi, ddim uwch barddoniaeth na meistrolach ymdriniad o ddefnyddiau pryddestol, nag a geir yn Cywydd y Drindod. Un o'r amryw iol emau hyn a welwn pan mae Joseph yn annysgwyliadwy yn cyfarfod â'i frodyr y tro hwn, ac ar ol iddo holi yn nghylch eu tad, a chyfarfod ei frawd Benjamin, ond heb eto wneud ei hun yn adnabyddus, y mae yn sydyn yn troi ac yn myned i'w dy. Nis gallasai natur ddal heb ymollwng mwy; a rhag i'w frodyr weled yr amlygiad hyn o'i gariad, cyn iddo orphen yr amcan oedd ganddo mewn golwg, ymneillduodd yn ebrwydd heb yngan gair, yr hyn nid oedd anmhrifodol o dan yr amgylchiadau i ddyn o'i urddas ef. Cafodd y brodyr eu gwahodd i giniawa gyda'r Llywydd urddasol, ac y maent yn synu at yr ardderchawgrwydd a'r gogoniant a amgylchynent y lle. Wedi ciniawa ac ymddyddan yn nghylch amryw bethau, mae'r Llywydd yn son am Abraham, gan ddyweyd iddo unwaith ymdeithio yn ngwlad yr Aifft, a gofynai a wyddent hwy ryw beth am dano yn ngwlad Canaan? Llonent ar unwaith, gan ddywedyd:

Abram yw'n tad mawrfad mau;
Haelionus wr, o'i lwynau,
Oh hwnnw, f'Arglwydd hynod,
Yr ym ni'th weision di'n dod. 808—812.

Wedi hyn mae Juda yn rhoddi hanes yr holl deulu, ond yn celu y gwir am werthiad Joseph. Dywedai mor anwyl oedd ef gan eu tad, a'i fod yn rhagori yn ei wybodaeth a'r parodrwydd a pha un y cymerai afael mewn addysg &c. Dywedai fod y siaced fraith yn nghadw gan eu tad hwy yr holl flynyddau. Pan mae y Llywydd yn holi gyda mwy o fanylrydd, gan osod o'u blaen y posibilrwydd fod eu brawd Joseph yn fyw, maent yn honi iddo gael ei ladd gan law.

Yr oedd eu tad bron a rhoddi i fyny dysgwyl am danynt.

I Israel, gwael fugeilydd,
Pob awr oedd yn ddifawr ddydd,
Ae'r gwaraidd hên wr gwiwras
Yn syn i'r goleufryn glâs.

Golygai, disgwyliad'n gu,
Adweled ei fwyn deulu.
Am oriau gwnai ymaros,
Hen wr gwael, hyd ael y nos:
Heb son, heb arwydd ronyon
O fod yn dyfod yn dyn.
Ae'r gwr hên wr rhagorol
Yn glaf yn araf yn ol. 1020—1024.

Myned eilwaith gan holi y rhai a ddychwel-

ent, y byddai. Yr oedd i'r hen Jacob ei elynion, fel mae i lawer o ddynion da yn ein hamser ni, a phan mae efe yn mynych holi am ei feibion, y mae un o'r gelynion hyn yn hysbysu iddo fod ei feibion wedi eu carcharu gan Lywydd yr Aifft, a bod yr ieuangaf o honynt, Benjamin, wedi ei roddi i farwolaeth. Ychydig cyn hyn yr oedd wedi cael ei hysbysu, gan eraill, fod ei feibion wedi derbyn ffafwr yn ngolwg y Llywydd, a'u bod yn dynesu tua chartref; a phan dderbyniodd y dystiolaeth chwerw uchod am farwolaeth yr unig fab a adawyd iddo o'i anwyl wraig Rachel, methodd a dal o dan yr ergyd drom:

Ofnadwy gyfnewidiad!
Hanesion lostion i'w tād!
Fe ddelwodd, syrthiodd yn synn
A'i dâl wrth draed ei elyn,
Fel mellden gyflym wylt-dailh,
I lawr ar y llawr oer llaith.
Gwr yno'n teimlo fel tād
Lefarodd o bael fwriad,
Gw'r adwydd! ac nid gwir ydyw,
Mae'th gyffion feibion yn fyw!
Ac wedd yn fe a'i cododd
Mewn ofnus gwynfanus fodd.
Clywen' ei ddi-lawen lais,
Duw Abr'ham! pam dadebrais?
Ni wyddai'r gwr rhinweddol
Beth a wna! dros byth yn ol, &c.
1108—1130.

Yr oedd yr olwg druennus ar Jacob yn ei ing, yn y wasgfa dost, yn cyrhaedd teimladau ei elynion maleisddrwyg:

Wrth weled ei galed gur,
Ei ddu alaeth a'i ddolur,
Ei ddagrau hallt, y gwallt gwyn
Yn gaerog ar ei goryn,
Ac archollion ei fron fran,
Gelynion chwerwon eu chwant,
Maleisus, a deimlasant. 1130—1138.

Rhodddwyd ef yn ei wely; yno dychymygai y gwaethaf; yr oedd ei synwyrâu wedi eu dyrysau i raddau mawr:

E wel mewn cwsag, i'w alaeth,
Ei feibion mewn cyffion caeth:
Fe wel ddenfab nefolwawr
Yn waedlud ar lychlud lawr:
Tirion eu dwyfron eu dau,
Engyl hawddgar yn angau.
Dan gystudd, yn brudd mewn braw,
Rachel a wel e'n wylaw:
Clafychodd, f'edrychodd dro,
A'i enaid fu farw yno.

Gweithia y Bardd allan o ddefnyddiau yr Hanes Ysgrhythrol amryw olygfeydd (*scenes*) celfyddol, ac nid yw yn un man yn troseddu gorchymyn y rheol euraidd a osoda Shakespeare i lawr.

Y mae appeliad Juda at y Llywydd dros ryddhad Benjamin, yn llawn hyawdledd, ac mor naturiol fel yr ydym braidd yn ei glywed yn dadlu mor selog, ac yn gosod allan y canlyniadau i'w dad os na ddeuant a'r bachgen yn ol:

Oh f'Ynad! derbyn finnef,
Anwyl Ior! yn ei le ef.

P'odd yr af! ni feiddiaf fi
Droi unwaith gan druen!
Adref, rhag braw anfeldrol,
A'm tlawd anwyl frawd yn ol.
Dygaf fy nhâd i elgion
Truen!,—i'r llwch, i'r llawr;
Yn union ei benwynedd
A'n llawn gofddiawn i fedd, &c.

Ceir yr appeliad yn llawn wrth droi at y llinellau 1198—1286.

Yr oedd araeth Juda wedi cael dylanwad mawr; ond bu mud-hyawlledd (*mute elo-quence*) Benjamin, yr hwn a ddyrchafai ei olygon gwlgbion at y Llywydd galluog yn fwy grymus na ffraethineb Juda:

Golwg a wanodd galon
Yr ynad—.

Nis gallai ymattal yn hwy—llefodd allan a'i freichiau ar led:

Myfi yw Joseph! mae f'ais
Ar dori tra'r ymdaerals.
Ai byw hefyd hyd yn hyn
Yw 'nhad mewn byd anhydyn? &c.
1244—1260.

Yr oedd Joseph yn eu hadnabod o'r dechreu, ond nid oedd ganddynt hwy yr un feddwl fod eu brawd yn fyw, llawer llai ei fod wedi ei ddyrchafu i'r sefyllfa oruchel o fod yn Llywydd ar holl dŷ Pharo. Felly pan wnaeth Joseph ei hun yn hysbys iddynt:

Hyn a holltodd eu henaidd!
Y gwyr mewn gwewyr a gald, &c.
1264—1324.

Yr ydym yn gweled fod ein gofod wedi myned, a chan hyny brysiwn i ddyfod â'r ysgrif hon i derfyn. Pan glybu Jacob fod Joseph yn fyw, ac mai efe oedd Llywydd yr Aifft, nis gallai gredu y newydd rhyfeddol am amser. Ond yr oedd tystiolaeth y brodyr ac arwyddion eraill a anfonasai Joseph yn ddigon i'w argyhoeddi o'r gwirionedd; a phenderfynodd yn unol a gwahoddiad ei anwyl fab, fyned efe a'i deulu i fyw i'r Aifft.

Am ymadawiad Jacob o wlad Canaan—ei lon-gyfarchiad â Joseph yr hwn a ddaeth mewn rhwysgfawredd i'w gyfarfod—rhoddiad rhan o'r wlad i Israel a'i deulu—marwolaeth yr hen batriarch wedi iddo fendithio ei blant a'i wyrion—yn nghyd a marwolaeth Joseph, rhaid i ni gyfeirio y darlennydd at y rhan olaf o'r Drydedd Ran o'r Cywydd.

Addysg Cyffredinol.

Y TIROEDD YN Y GORLLEWIN.

Barchedig Syr.—Gwelais yn y CENHADWR diwedda, ac hefyd mewn rhai blaenorol, ryw beth yn nghylch y sefydliad Cymreig newydd yn Missouri. Teimlaf gryn ddyddordeb yn y symudiad, mae yn hen bryd i'r Cymry i wneud prawf o'r cynllun hwn. Gorchwyl pwysig ac

anturiaeth anhawdd yw hyn ar y cyfan, nid llawer llai nag a ymddiriedwyd i Moses gynt. Mae'n gofyn llawer o ddoethineb, amynedd a phwyll. Mae rhwystrau lawer, a pheth siomedigaeth i'w ddiagwyl ar y gorau. Anhawdd cael darn digonol o dir da yn un corff cryno, am bris isel; ac yn cynwys pob manteision angenrheidiol i wneud sefydliad llwyddiannus a chysurus.

Barnwyf fod gorchwilwyr y drefedigaeth wedi gweithredu yn rhy fyrbwyll yn newiad y lle, gwn nad yw tir y R. R. yn gryno gyda'i gilydd, ac yr wyf yn barnu fod ei haner feallai yn dir gwael. Dealler mai gweddill y sefydlwyr yw ef oll, ag oeddynt yn ei ystyried yn rhy wael neu anghyfleus. Croesais lawer o hono wrth dd'od o Iowa yma, gwelais fel yr oedd y sefydlwyr wedi pigo y darnau goreu yn mhob man, ac am lawer o'r gweddill, ni chymer'swn mo hono yn rhodd am mai pa fwyaf o hono a feddwn tlota i gyd yr ystyriwn fy mod, am ei fod mor fryniog a charegog, ac heb ddim coed chwaith ar lawer iawn o hono; ac y mae yn rhy bell i'r gogledd i'm tyb i. Bum yn Iowa yn byw tros naw mlynedd, cefais brawf teg o'r hinsawdd yno mae yn rhedeg i fwy o eithafion o oerni a gwres nag un lle a welais erioed. Gwir fod Cambria Newydd un radd i'r de o'r lle yr oeddwn i; ond ychydig iawn o wahaniaeth a wna un radd yn y rhan yma o'r wlad. Mae Lawrence yn lledred 39 gr. gog.; ond am ei bod tua 3 gradd yn mhellach i'r gorllewin, y mae yr hinsawdd yn llawer tynerach, gallaf brofi hyn trwy engreiftiau. Clywsoc fel y darfu i'r gauaf diwedda ladd y coed *Peaches* yn neheubarth Illinois, pa un sydd ar yr un lledred a deheubarth Kansas, ond ychydig o niwaid a gawsant yma, ac ychydig i'r de oddiyma ni chawsant ddim niwed. Prawf arall yw, mai o'r gogledd orllewin y ceid y tywydd oeraf yn Iowa, ond o'r gogledd ddwyrain y chwyth oeraf yma. Dyma y cyfeiriad y chwythai y dyddiau oeraf y gauaf diwedda, a'r unig eglurhad boddhaol allaf gael ar hyn yw, fod y ddwy afon fawr hyn yn atynnu a gwrth dymu, a bod cyfeiriad a chanolbwynt yr awyr rewlid tua haner ffordd rhwng y ddwy, a phellaf yr eir i'r dwyrain neu i'r gorllewin o'r canolbwynt, llarieiddiaf yr hinsawdd. Mae 'n ffaith anwadadwy fod yr oerni yn cyraedd yn mhellach i'r de ar y Mississippi nag yn un man arall yma, yna dilyna wrth reswm pa bellaf oddiwrthi o un tu goreu'r hinsawdd.

Y mae sefydliad lled dda o Gymry yn agos i Emporia, tua 80 milldir i'r deorllewin oddiyma, maent yn agos i'r lledred 38 gr. gog. Ond profir ei bod yn fwy tymerus yno nag yw yr un pelllder i'r deddwyrain. Ar auaf cyffredin ni raid iddynt borthi eu gwartheg sychion, ac anfynech y rhaid porthi dim am fwy na 4 mis;

ond yn Iowa a Gogledd Missouri, anfynych y porthir llai na 6 mis. Ond haerir fod gwell marchnad yn Missouri; ond camgymeriad mawr yw hyn. Mae'r corn a'r gwenith yn uwch yn Emporia nag yw e yma, a'r rheswm am hyn yw eu bod yn agos i ffordd fawr New Mexico, a'r mynyddau. Prynlir y corn yno i'w anfon i'r *Fort* gorllewinol, ac anfonant eu peilliad i'r mynyddau, ac y mae ganddynt wlad ragorol yno. Ond haerir na ellir cael digon o dir ar werth gyda'i gilydd yma. Y gwrthwyneb sydd ffaith anwadadwy. Sylwais nad yw tir y Rail Road yn gyrru gyda'i gilydd.

Dyma'r Ottawa Reserve, terfyn gogleddol pa un sydd ond prin ugain milldir i'r de o Lawrence, lle y mae tros 80,000 erw o'r tir rhagoraf ar werth yn llawer rhatach na thir y R. R. yn Missouri nag un man arall. Aethum yn un swydd i'w edrych yn ddiweddar a chefais fy moddio yn hollol. Ni welais harddach gwlad erioed, y coed yn fwy dibrin na braidd un rhan arall o Kansas, ac nid oes nemawr o hono yn fryniog. Dywedodd Mr. Harrison, goruchwyliwr yr Ottawas, iddo ymddiddan â goruchwyliwr y drefedigaeth Gymreig, pan oedd yn ninas New York, a'u bod wedi addaw dod i weled y Reserve. Hoffwn wybod paham na ddaethant. Clywais fod un Cymro yn byw er's peth amser yn agos i'r lle, sef yn Macon county, os wyf yn cofio yn iawn. Ond mae amryw Gymry yn byw yn agos i Lawrence, a mwy fyth ger Emporia. Oni fuasai yn bur reymol iddynt ddod i'n gweled a gofyn ein barn ar y pwnc. Dylasid ceisio barn mwy nag un ar bwnc mor bwysig, feddylid. Teimlwyf fod ugain mlynedd o brofiad yn y Gorllewin yn werth rhyw beth i mi fy hun, a dymunwn ei gyfiwyo i'm cydgenedl, os barnant ei fod o unrhyw werth. Pris tir yr Ottawas yw o 1,50 i 3 dolar yr erw. Yn ol ei brisiad gwerthir deryn o goed at bob darn o brairie; a'r coed wrth gwrs sy'n gwerthu uchaf. Telir y bedwaredd ran i lawr, a'r gweddill yn mhen y fwyddyn.

Yn awr, na fydded i neb fy nghamddeall, ni ddymunwn dafu rhwystr ar ffordd yr anturiaeth yn Missouri, deallwyf ei bod yn awr yn ffaith safadwy. Fy nymuniad penaf yw, rhoi ychydig gyfarwyddiadau i'm cydgenedl i ddewis y tir a'r hinsawdd goreu a rhataf yn gystal a mwyaf cyfeus, ac os galleu brynu ffermydd a rhyw faint o welliant (*improvement*) dyna y rhataf yn gyffredin yn y diwedd, am na wyr pobl anghyfarwydd â'r rhan hon o'r byd, fawr am dori y tir a gwneud cae &c. Gellir prynu tir prairie da heb ddim *improvement* yma am 2,50 i 3 dolar yr erw, a lleoedd gydag *improvement* am o 5 i 15 dolar yr erw. Yr eiddoch &c.,

ROBERT HUGHES.

Lawrence, Kansas, *Mo.* 16, 1884.

Yn Nuw y mae fy iachawdwriaeth.

Barddonol.

PENILLION HIRAETH.

A gyfansoddwyd dros Mrs. Margaret D. Jones, guraig Mr. John D. Jones, Utica, er cof am ei rhieni, y rhai a fuont feirio ill dau yn mis Mehefin, 1861. Bu mab a merch iddynt faru hefyd yn fuan ar eu hol.

Ehed fy meddwl ar dy hynt,
Er gwaethaf gwynt a gwlaw;
Dros filoedd tonau'r eigion erch
Am dro i'r llanerch draw;
Lle ganwaith bum yn blyntyn bach
A geneth iach ei gwedd,
Cyn gwybod am oddiau'r byd,
Na dim ond hyfryd hedd.

Mae Aran Benllyn ger fy mron
Rwy'n gweled hon o hyd;
A chofaf lanau Tegyd lws
Cyn bod dan bwys y byd:
Hen fythod llwydion Llanuwchllyn
Ac aml fryn difrad,
Y cof a'u celdw yn ei gell
Er bod yn mhell o'm gwlad.

Ond cofio tad a mam y sydd
Bob nos a dydd yn dwyn
Fy nagran heilltion yn ddiau
Am oriau er eu mwyn;
Eu cael a wnes yn dyner iawn
A llawn o bob gwellaidd;
Ni chefais loes nag unrhyw gam
Yn mynws mam a thad.

Ar lanau teg yr afon Lliw
Nid oedd un briw i'm bron;
Gwrandawn y gog a'r fronfrath lws
Neu suad dwys y don:
Ond anwyf dad yn dyner fu
I'm gwasgu ganwaith gynt,
A dringwn yn ei law yr allt
A'm gwallt yn chwareu'r gwynt.

Dan lygad mam trwy lwybr cul
Pr ysgol Sul yr awn;
Ac i'r "Hen Gapel" yn ddifeth
Pr bregeth y prydawn:
Cawn yno glywed geiriau'r nen
A llais "Amen" y llu,
A gwelwn aml lygad llaith
Gan fod y gwaith yn gu.

Dan ofal a meithriniaeth mam
Ni chawn na cham na chur;
Hi gadwal 'm calon yn ddifrad
A'm bwriad oll yn bur;
Ei llais oedd megys telyn swyn,
A'i gwên yn dwyn i gol
Hyfrydwech peraldd fel y gwin,
Adawal' rin ar ol.

Bu rald eu gadael ddechreu f' oes
Dan lawer loes ar lawr,
A dyfod dros yr eigion dig
I fro Amerig fawr;
Ond mynych fynych nos a dydd
Bum brudd o'u herwydd hwy,
A rhuthral hiraeth drwy fy mron
Nes hollti hon yn ddwy.
Cael llythyr bach o'r ardal bell
Oedd lawer gwell na gwin;
O! nhad a mam, cael gwel'd eu gwedd
Ddygael ryfedd rin:
Ond rhyngom chwyddai moroedd certh
A'r drafferth oedd ry drwm,
Yn awr mae'r rhai oedd gynt mor gu
A'r waelod llety llwm.

Bu'r newydd hwn fel llymaf saeth
Yn rhoddi aeth i'm bron;
Mehefin droes yn Ehafr brân
Nes llwydo 'm gruddian Non:
Rhyw fethu credur wyf o hyd
Eu myn'd o'r byd i'r bead;
Mae adfyddod ans y tro
Yn cyfym gario'm gwedd.

Fy nhad ni'm celdw mwy rhag trais,
Ni chlywaf lais fy mam;
Can's iddynt hwy gwnaeth Iesu le
O fewn o ne'n ddinam:
Gadawsant fyd y cystudd mawr
Ac uwch y llawr mae'u llys;
Ehedeg wnaent i lawyr glir
Eu brodir gyda brys.

Nid digon oedd gan Frenin Brad
Droi 'mam a nhad i'r bedd;
Daeth eillwalth am fy ehwaera'm brawd
Maent ganddo'n dlawd eu gwedd:
All agor wnaed y briwiau gynt
Drwy waith yr helynt hon,
Nid oes cyfferi yn ddiau
All ail iachau fy mron.

Fy negrau llawn o hiraeth mawr,
Sy'n treiglo i'r llawr yn lli;
A mwy nid yw 'm daearol daith,
Ond anlial maith i mi:
Ow! nhad a mam, mae gofid dwys,
A brad yn bwys i'm bron:
A dagrau lwydant yn ddibaid
Fy llygaid oedd mor llon.

Rhyw wagnod i mi ydyw'r byd,
Nid oes o hyd yn hwn,
Ond hebui a gofidiau 'n dod,
Yn barod fel oer bwn:
Ond claddedigaeth mam a thad
Oedd dyfnaf frad fy oes;
A sier fyddaf yn y man,
O grymu dan y groes.

Ni chaf un gair oddiwrthyt mwy
I wella'm clwy' na'm clais;
Ni ddaw un llythyr dros y lli,
A'i awyn yn llon'i'm llais:
Eu gwerthfawr gyngor byth ni chaf,
Ni chlywaf weddi chwaith;
'Nol cyraedd caeru Salem wen,
Maent hwy ar ben eu taith.

Bydd engyl byth yn gwylio 'u bedd
Gan gadw'r anedd oer;
Ac arni deilen las a ddyrch.
Tra llewyrch haul a lloer:
Ond pan y can yr udgorn mawr
Nald seilliau'r llawr o'u lle;
Cyferfydd etifeddion gras
Yn ninas aur y ue'.

Fy nghosion cysegredig fydd,
Bob nos a dydd o'r daith,
Yn casglu'r blodau uwcha'u clod,
I harddu 'u beddrod llaith:
Ffarwel yn awr, anwylaid cu,
Mewn mantell ddu mae'r llawr,
Cawn eto gydgyfarfod clau
Ar frynlau'r nefoedd fawr.

Utica.

T. B. MORRIS.

MARWOLAETH MILWR.

Cyfansoddwyd y llinellau canlynol ar yr achlysur
o farwolaeth THOMAS E. WILLIAMS, anwyl fab
Edward ac Elinor Williams, Utica, N. Y., milwr
perthynol i gwmini C, Catrawd 21ain o Wirfoddol-
ion Wisconsin. Cafodd ei ladd yn mrwydr byth
gofiadwy Perryville, Ky., Hydref 8fed, 1862, yn 28
mlwydd a 7 mis oed.

CYFLWYNEDIG I'W RHENI.

Pwy wyr deimladau'r milwr gwiw,
Na dyfnion friwiau 'i fron,
Wrth ganu 'n iach i'w fam s'i dad-
A'i anwyl wlad fu lon;
Pob cysur gwerthfawr i'do ef
O dan y nef yn awr,
A edy ar ei ol bob un,
Wrth fyn' d i'r fyddia fawr.

O wir wladgarwch heb un trais,
Na hunan-gais am glod,
Pan oedd ein gwlad mewn cyfyng awr,
A'r gelyn mawr yn dod
Ymrestru wnaeth dan arfa dur
I'r fyddin bur heb wad,
Trwy wres y dydd ac oerni'r nos,
I ymladd dros ei wlad.

Brith-resau heirdd a disglaer ser,
Oedd ar y Faner fawr,
Ddifynodd ef hyd derfyn oes,
A'i fywyd rôes i lawr,
Yn gyflawn dros ein hundeb gwiw,
Yn aberth byw fe'i gwnaed,
A thros lawnderau mawr ein tir
Tywalltal 'n wir ei waed.

Pan floeddla 'r udgorn fore 'r Gâd,
Bydd pawb mewn teimlad dwys,
Cyddgesglir nerth pob un yn awr,
Yn wyneb awr o bwys,
O safu magnelau bydd yn gwau
Eirf angau 'n ddifawr lu,
A myrdd yn trengu yn eu gwaged,
Dan draed y gelyn du.

Ar ddydd ymladdfa Perryville
'Roedd ef yn wrol iawn,
Y boreu 'n wych mewn hawddgar wedd,
Ac yn ei fedd prydawn;
Ond er ei gwympe ef fel hyn,
I ddwyllaw brenin braw,
Bu 'n filwr dewr,—bu farw 'n gryf,
A'r lawryf yn ei law.

Pa le mae'r wyneb wisgal wên
Siriolaf wen ddifrad?
A'r breichiau cryffon tynlon tâl
Fu 'n dal banerau 'r wlad?
Pa le mae'r traed fu'n rhodio 'n rhydd
Dros faeydd rhuddgoch bryd?
Maent yn y bedd, ar ben y daith,
Ar ol y gwaith i gyd.

Chwi hoff rieni mwynion mad,
Trist yw eich enaid chwi.
A brodyr a chwiorydd prudd
Eich llygaid sydd yn lli,
O! ymdawelwch, marw fu
I gadw myrdd yn fyw,
Mae 'n awr mewn heddych nefol fydd
Yn dawel gyda Duw.

Argraffer enwan 'n milwyr cu
I'r oesoedd sydd i dd'od,
Enyner awen Beirdd ein tir
I ganu 'n glir eu clod,
Mawryger byth y dirfawr werth,
A'r aberth mawr a wnaed,
I brynu rhyddid iddynt hwy,
Trwy ddifawr glwy' a gwaed.

Gwir heddych mewn cyflawnder pur,
A lanwo 'n tir bob darn
Boed i'n Gweriniaeth fod yn rhydd,
Hyd foren dydd y farn,
A melfdith caethwasanaeth mwy,
A gafodd glwy' gan gledd,
A fyddo byth, heb ddod yn ol
Yn farwol yn ei fedd.

Newark, O.

DAVID PRICE.

CYWYDD.

*Aralleiriad o'r eiddo E. G. Jones, Western, E. N., ar
ol darllen am farwolaeth ddamsaintol ei fam, yn
Llangristiolus, Mon.*

Ow! fy nhad wedi 'i adael
Yn hen—ni wna wên—mae 'n wael.
Ochensaid drwm a chwyno;
Yn ddiddadl wna! 'i anadl o.
Dwys tan boen, distaw iawn bydd;
Ni ymadiddan am ddeuddydd!
Nis celata na naws cyau;
Mwy 'n hyd y bywyd bys.

Rhoddi gwaith, yn waith di wyl,
 I minau wnaï mam anwyl,
 Cael gwir llawn yn unlaun wnes,
 Er hyny ameu 'r banes.* *Drych, Mai 5.*
 Meddwn i, ai fy mam ddaeth
 Ar aelwyd i'w marwolaeth,
 A hithau flyneddau 'n oi
 O foddau gwir grefyddol?
 Cyfuch fu, tra bu uwch bedd,
 A'r oreu am eirwircdd;
 Yn fam fwyn, mwyn yn mhob man,
 A gonest o deg anlan.
 Rhyfedd pe 'n niwedd einioes
 I'w flydd, ar grefydd droi 'n groes.
 Am ei phlant—cawsom fantais
 Er llwydd trwy'i thymor, a'i llais,
 Ac ysgol fuddiol, a fu
 Ei thalent yn ei theulu;
 Rhai o'i hil wnaï arholi,
 Ac i'r bach dysgai 'r A B.
 Ar ei thro'n egluro 'r gair;
 Dangos eirchion y Dengair;
 Profawdd pa mor hawdd a'i 'n hynt;
 Yn warth heb ymddwyn wrthynt,
 Trwy drin y fath ddrychineb;
 Ini ddwyn o eiddo neb,
 Ac o'i serch gwnai 'n banerch ni;
 Drwy'r gair i'n dra ragori;
 A ddosparth oedd warth i'r oes
 Yn ynyd, a llawn o antoes.
 Pa rai, a ddrywai 'r Iôn
 A'r bwch, roi'n rhestr y bellchion.
 Dygawdd ni rai adega'
 O'n baich, i ddwyn buchedd dda;
 Addawem na dd'ai lldi
 Un drom groes trwy'n heinioes ni.
 Ow! aeth ein gwir' weithiau 'n gau
 Y cyfnod—troem ein cefnau!
 Ond ei gwaith, trwy'r daith wnaï 'n dwyn
 I ochel rhag rhyw fawr achwyn,
 Am 'stranciau belau, a bâr
 Gyrchu eu myrdd i garchar.
 Well! well! dyma 'm helynt,
 Mewn pell fro'n cofio Môn cynt.
 Cofio am fy mam yn fyw
 Oh! mor od, a'i marw ydyw?
 Marw wna dyn, le dyn da,
 Yw 'r arwyddair er Adda.
 Y ddamwain ni ddiddymir,
 Ond cyfryw 'r ddau, gau a gwir,
 Ac oh! mam aeth trwy ddamwain
 O'r byd—hi gyfyd yn gain.
 O'r llesgedd malth, a'r llesgi,
 Ei dwyn i'w Nef wnaï 'n Duw ni.

AB MORYDD.

COFFADWRIAETH AM LEWIS EVANS, TROEDRHIWDALAR, OHIO.

GAN Y PARCH. J. H. JONES, DELAWARE, OHIO.

Ysgrifenydd y llinellau hyn gan Mr. Jones
 mewn canlyniad i daith o ymweliad a bedd ei hoff
 gyfaill Lewis Evans yr hwn fuasai yn ddiacon am
 flynyddau yn eglwys Troedrhwdalar, swydd Del-
 aware, Ohio.

Lewis Evans, 'r wyt yn gorwedd
 Yn dy newydd wely pridd,
 Yma 'n debyg bydd dy drigfan
 Hyd yr adgyfodlad ddydd;
 Pan y bloeddia yr archangel
 Treiddia ei lais hyd ataf ti,
 Ti gai ddeffro ti gai godi
 Wrth yr alwad oddi fry.

Ceist dy osod yn y pentwr
 Yn llygredig, gwael dy lun,
 Ond cai godi mewn gogoniant
 Ar ddolw 'r Iesu mawr ei hun;
 Uno wnest ag achos Iesu
 Yn Nhroedrhwdalar, Cymru draw,
 Williams enwog gwr parchedig
 Ro'dd i ti y ddeheulaw.

Cofio 'rwyf dy delmlad bywlog
 Mewn diwygiad mawr ei werth,
 Ga'wd yn Bulah a Throedrhwdalar
 Pan amlygodd Duw ei nerth;
 Yspryd Duw oedd yno 'n amlwg
 A'i effeithiau 'n eglur iawn,
 Llauer drow'd at fyddin Iesu
 Trwy ei nerthol ddwyfol ddawn.

Pan y chwythai 'r awel gynnes
 Yn wresog iawn o Galfari,
 Toddi wnaï teimladau Evans
 A'i delmlad ef a'n toddai ni;
 "Bendigedig!" a "Gogoniant!"
 Ddelai 'n rhwydd o'i enau ef,
 CREDU 'r wyf ei fod ef heddyw
 Yn moli Duw ag uchel lef.

Pan y byddai 'r hŷyllau 'n uchel,
 A moli Duw ar beraidd gân,
 Lewis dynai 'n dyn ei danau
 Y mhlith brodyr lawr a mân;
 Gwaith go anhawdd oedd rhoi fyfyr
 Ar ol unwaith gael y gwres,
 Teimlai 'n gryf y sygn-nydiad,
 At yr Iesu 'n tynnu 'n nes.

Yna Lewis a ddechreuai
 Ddyblu, treblu ar y gân,
 Llauer gwaith y gwnaeth ef ganu
 Fel a'i galon oll ar dân.
 Pan y byddai yn gweddio
 Ei galon ganwaith aeth yn friw,
 Taer ofynai 'n enw 'r Iesu
 Am gael bendith gan ei Dduw.

Mewn cyfelliach byddai'n fiasus
 Ac yn hwyliu lawer pryd,
 Pan yn dweyd am gariad Iesu,
 Ei angau locs a'i aberth drud.
 Ymado wnaeth A Chymru brydferth
 I'r Americ eang wlad,
 Daeth a'i grefydd ganddo yma
 Ni adawodd dy ei Dad.

Ei destyn hoff cyn gadael Cymru
 Oedd trefn gras trwy angau'r groes,
 Ni newidiodd ddim o hono
 Glynnodd wrtho drwy 'i holl oes;
 Ymddifrodd i'i o weithiau
 Mewn canladau am y gwaed,
 Hwylus iawn oedd ganddo i siarad
 Am yr lachawdwriaeth rad.

Cawsom brawf am faith flynyddau
 Fod gan Evans grefydd dda,
 A'i fod heddyw y'ngwlad y bywyd
 Uwchlaw pob croes a phoen a phla:
 Ffarwel, gyfaill, cwag yn dawel
 Yn dy newydd wely pridd,
 Hyd nes delo 'r wya i'th alw
 Byth o'th rwyman i fod yn rhydd.

Pwy a wyr na welir finau
 Er mor euog, llesg a gwan,
 Wedi dod trwy donau mawriort
 I droedd Canaan yn y man,
 Yno caf gydgann 'r anthem
 Gyda'm brodyr aeth o'm blaen,
 Canaf glodydd byth i'r Iesu
 Fy Ngwareddwr grymus glân.

POMPEIL.

GAN G. H. HUMPHREYS, IXONIA, WIS.

Parhad o. p. d. 908.

Ond y nodwedd ryw ddiwrnod newidiol,
 A rhyw ysgydwad eres a godai;
 Arwydd newidiad i bob grudd neidiol,
 Y ddinas hyglod addien a siglail,
 A'i gorenwog sail grynai—fel Pechod
 O dan lais hynod Duw o niwl Sinal.

Pob ymddiddan yn ei baner—dorwyd
 Yn y dyrys amser;
 E wnaed pob canladau per
 Yn ddystaw o dan ddwyser.

A gofdeient gu fiodau—a'u bwrlent
Heb aros o'u breichiau;
Pleser yn y palasau,
Er enwog wledd, farwal 'n glau.

Gwelwom y troai gwylywyr—eu cyfoeth
Nis cofai masnachwyr;
Eu heirf o'u dwylaw ar fyr
A ddodai celfyddydwy.

Y dalargryn oersyn oedd
Yn wyrllhawl fawr ei nerthoedd;
Miloedd a ddadgymalai
Yn deilchion o dirion dai;
Codai balasau cedyrn
Ami un, gan eu chwala'n chwyrn,
A dynion lawer danynt
A gaid yn hyllig eu hynt.

A swm cwynfanus hynod—yno gaid
Yn gydiol a'r cryndod;
Dwfn fraw ar bawb oedd yn dod,
Hyd y rhaglawn dewr hyglood,

Nodedig iawn a didwn
Oedd y su; a'i ryfedd swm
I dyb gwr yn debyg oedd
I daran mewn pellteroedd,
A hono wedi haner
Ei thagu gan allu Ner.
Neu fel swm prudd anwn ddu
Dan bechod yn ebychu
Wedi braidd gael gormod, bron,
O ddi dda ddu luddewon
I'w bol poeth, a'i chrombil, pan
Fu cyni yn Nef* Canaan
Trwy haid o Rufetlaid fu
Wronlaid i'w grallau.

Ofnadwy a dwfn ydoedd—y terfysg,
Er tyrllad i'r bobloedd;
Llewgy yn gwasgu lluoedd
Yn laslwyd gan arswyd oedd.

Ar hyny mynyddt chwyrn ymwahanai
Yn ei ganol, a diglawn agenai;
Ar ol ymagor uthrawl y mygai,
Simnai anwn ys yma enynai;
Ac o'i cheudod mwg chwydai—i elgion
Yr holl uchelion lle yr hyll chwalai.

Gyrai ebrwydd ddufwg i'r wybren—rhwng
Yr haula'r ddalaren
Nes oedd y ddinas addien
Yn fagddu bygddu uwch ben.

Gwenau yr haul, a'i gain wrld
O'i gwydd yn llwyr a guddlodd,
A'i lon wawl dan len elai,
Tew wyll yn hug erchyll gai
Er galar i'r trigollon
A mwyhan braw yn mhob bron.
Ni welai llencyn hylion
Hawddgar frawd oedd ger ei fron
Na'i odlaeth wedd grynedig
Gan y trwch o d'w' llwch dig.
Ni welai mun, yn ddilys,
Ael ei chwaer yn li' o chwys
A wthiwyd gan arswyd o
Ei swynawl fynwes yno;
Pawb grynai, pawb dawai dan
Ei hynod fraw ei hunan.
Mudandod heb ddim dwnawr
Na gair gaid o gwr i gwr;
Curlad calonau cewri
Glyws oedd yr unigol ai.

Y lleni dwys o wyll, yn do—guddial
Y gweddus wyr yn
Fel gorchudd ro'ir i guddio—gwedd hyllig
Ddyn i ei addig ddiennyddio.

Ar hyn yn helaeth daeth adwythig
Ulw allan o'i geufol hyllig;
Ymwasgaral stormus gerig—trwy'r gwyll
Yn y deryll ofnadwy orig.

Rhedai hylif yn ffrydlan haellion
Ar y ddinas a'i hygar ddynton;
Oeraldd leislau o herwydd loeslon
Yma wedi'r mynyddau mudlon
Glywid gan gu luon—yn dystiolaeth
O fawr alaeth yn y fro wiwlion.

Yn ddylif yr hylif hyll
Yno dyral yn deryll
Ar y gwiwlwys drigollion
A dig wedd yr adeg hon,
Wylofaln dan y lava
Wnai gwyrffon doethion, da,
A tirion blant a yrid
I lawr yn sathrfa i'w lid,
A gwyldd felbion gwiwlwan
Oedd yma yn dyra dan
Ddiffaith lysnafedd uffern
A thanchwa ei chwyddfa chwern.
A rhagor gynddeliogai,
Dod yn fwy ofnadwy wnai
O hyd yn yr adeg hon
Nes oedd y dinasyddion
I gyd yn rhy wasgedig
I ruddfan dan y balch dig.

Rhy eiddil oedd y dewr flwyr—i fyw
Yn y fan anniffr;
I'r bedd boeth ar rybudd byr
Yr ai pob arwr pybyr.

Rhy weinlon oedd eu tarianau—i wneyd
Iddymt nawdd rhac angan;
Dig gladdwyd hwy a'u cleddau
Bob un yn y dyrys bau.

O na chydiasai llaw wâr Trugaredd
Yn ngwar afar yr hen Angan rhyfedd
I atal ei ddialedd—a rhoi 'n llon
Y gwâr ddynton o'i agwrdd ewinedd.

Lluoedd o gadfeirch anhafeirch, nwyfus
Yno a lethwyd o dan li aethus
O losgwy berwol ysis a barus
Heb fro i ochel yr wb frawychus;
Y man fu yn ddyddanus—i'r march ffrom
Aeth yn rhyw Sodom gethin, arswydus

Y glau heolydd dan glo anelwig
I gyd a ddodwyd o graig dodeddig;
Deuai chwal ludw yn do chwaledig
Ar y neuaddau yn dra anniddig;
Heirdd balasau o raddau mawreddig
A thelan odlaeth wnaed yn llethedig,
Yn hollol ac yn hyllig—caent yno
Eu gorchuddio yn yr ymgyrch addig.

Wedi'r Dalargryn a dial caled
Eu malurio—mwy wle i wared
Lluoedd o'u galar hyllewedd o'u gweled,
Gre' len uthrol dros y greulon weithred,
Heb un uwch ben y lle—digyffro
I gyfeirio i'r ogof i waered.

Y gerddi gwiw a heirddion—a'r swynol
Rosynau ireiddion
A'r ffirwythan tra pher weithlon
Gauwyd is y gawod hon.

Yr addien lili roddwyd,
A'i henwog liw dan hug lwyd,
A'i gwraidd glwys o gyrnodd gwlaw
Yma wedi'n i'w mwydaw.
Yr ireiddion wiwlion wydd
A gauwyd yn dragywydd
O olwg y clae'r haulwen
A roes yn hir wres o'i nen
I aeddfedu llu yn llon
O'u sawrus felys aeron.
Llwyd dynwyd, gwasgwyd y gwin
O gryno syplan grawnwin
Heb hardd ferch a peraid fin
I fystlo 'r coch felyswin,
Neu ddyd o fewn y ddinas
Yfai lwne o'r gwin da 'i flas.

Wela'r dydd o alar du—a'r odlaeth
Dre' wedi ei chladdu;
O'u mawredd digymaru
Aeth i fysg y "pethau fu."

* Jerusalem.

† Vesuvius.

Yn awr ni chlywir un wi—na chaniad
Na chynwrf dyn ynddi;
Dystawrwydd sy'n rhwydd roddi
El hawl dros ei mynwent hi.

Yma siriol wr ar rai amseroedd
Mewn bywlion heddwch yn mhen blynyddoedd,
Uwch y dref wasgwyd mewn erch derfysgoedd,
Rodiai'n hyfwyn dan wen brid y nefoedd,
Heb feddwl fod ban hyglod binagloedd
Dano a haeddawl dai a nenaddoedd,
A gogoned balasau gwiw, ganoedd
O wiwlan risial yn loewon resoedd,
A mwyn drigolion mewn du argeloedd
Yn Iselion, enfawrion niferoedd,
A rhyfedd enwog, felir fyddiwoedd
Y rhai fu hwylus iawn mewn rhyfeloedd,
A chlar fras yn der fu er oesoedd
Yn digoni'r bydysawd a gwinoedd,
Ac ireddion a llawnion berllanoedd
A fu lawen hoff gychfa i broedd,
A byw oerion, arianaidd aberoedd
I ddigoni aneir'i lon yroedd,
A pres lliwus, parhaus ei alluoedd,
A hynod arian yn loewyn dyroedd,
Ac aur melyn—yr hwn garai miloedd,
A perlau elrian a pur laweroedd,
Er eu gwadu, craig ydoedd—wedi du
A hir galedu ar y goludoedd.

Pan fydd y Dydd diweddaf
Wedi ei nodi gan Naf
Iesu'n wych dyesu wna
Ar gwmwl eurg yma.
O'i flaen archangel ry floedd
Ry wybodaeth i'r bydoedd
El fod ef wedi dyfod
I'w galw o hir drigle od
Yr oer ddiwr weryd
I gael eu barnu i gyd.
Y melir rhwng y murlau rhew
Diaros ddo'nt o'r durew,
A mawrion lu y moroedd;
Pan glywant godant ar g'oeedd;
A del hen foddfa'r diluw
Yn flain dorf o flaen Duw;
Arswydus bechwyr Sodom
Yn eu firwst godant yn ffrom;
Hen Garthage yn lân gerthir
O'i dynion fu'n huno'n hir,
A Balbec rydd, heb helbul
El lloedd o'u celoedd cul,
A mawrwech dref Palmyra
Rhoi i Ner ei melir wna,
A Chi-Chen yr un enyd
Rydd ei gwyr yn rhwydd i gyd,
A neidia yr un adeg
Wemp dorf o Pompeli deg.

Lloedd hon oll ddihunant—eu gweryd
Agorir mewn amant;
O flaen Duw'n gyflawn denant,
Ar un gair eu barnu gant.

Ganesiaeth Gartrefol.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL WISCONSIN.

Cynaliwyd hon eleni yn Spring Green, Bethel y Coed, a Dodgeville.

Dechreuodd y Gymanfa nos y 7fed yn Spring Green. Profwyd yn y lle hwn ar ddechreu y Gymanfa fod nerth yn ffwrdd a phregethu yr Efengyl. Ymddangosai fel y march gwyn a welodd Ioan yn dyfod allan mewn harddwch nerth a chyflymdra, ac yr ydym yn credu fod yr hwn bia y march yn "eistedd arno a bwa yn ei law," a bod llawer wedi eu clwyfo yn amser y Gymanfa, fel na wellir mo honynt nes dyfod at yr hwn a fedr yn gwbl iachau.

Am ddeg yr ail dydd, yn ol trefn ac arfer Gynulleidfaol, neillduwyd y brawd JONATHAN JONES, Masa Mena, yn weinidog ar yr eglwys hono. Gweinyddiwyd ar yr achlysur hwn fel y canlyn:—J. Davies, Rosendale, ar natur Eglwys Crist; G. Jones, Cambria, ar ddyledswydd y gweinidog ieuanc, a C. D. Jones, Racine, ar ddyledswydd yr Eglwys. Gofynwyd y gofyniadau gan D. Jones, Arena. Gweddiwyd yr urdd weddi gan G. Griffiths, Milwaukee. Yr oedd y pregethau ar y dyledswyddau yn fanwl a grymus. Holwyd y gweinidog yn mhob mater o bwys yn dra manwl, a chafwyd ei fod yn iach yn y ffydd, ac felly ar ddeisyfiad cyhoeddus yr eglwys ar y pryd a'i gydsyniad yntau neillduwyd ef i gyflawn waith y weinidogaeth efengylaidd.

Mae Mr. Jones wedi cael gradd uchel o fanteision dysgeidiaeth er ei gymwysu i fod yn was da i Iesu Grist, a'n gobaith yw ar iddo fod yn ddefnyddiol iawn ar y maes, y mae wedi ymgymeryd i lafurio arno. Cafwyd pregethu buddiol iawn am ddau a chwech drachefn, felly dybenodd y Gymanfa yn y lle hwn ac arwyddion er daioni.

Nos Iau dechreuodd y Gymanfa yn Bethel, a phregethwyd dranoeth trwy y dydd i gynulleidfaodd lluosog iawn.

Boreu Sadwrn yr 11, cyfarfu y Gynadledd yn y lle hwn, a chafwyd Cynadledd hyfryd a dymunol; adroddwyd profiadau gwerth eu gwrando, a rhoddwyd cynghorion a chyfarwyddiadau crefyddol gwerth eu cofio.

Penderfynwyd ar y pethau canlynol:

1. Dewiswyd G. Jones, Cambria, yn Gymedrolwr, a J. Davies, Rosendale, yn Ysgrifenydd; yn bwyllgor trefniadol y Parchedigion G. Griffiths, Milwaukee, E. Owens, Dodgeville, a C. D. Jones, Racine.

2. Cymeradwywyd i'r brawd T. W. Evans, Flint Creek, Iowa, gael eidd 5 ai yn y Gynadledd. Cynorthwyodd y brawd hwn yn fydillon o ddechreu i ddiwedd y Gymanfa.

3. Fod y brawd Jonathan Jones, Spring Green, i gael ei dderbyn yn aelod o'r Gymanfa.

4. Fod Mr. Thos. B. Watkins, Blue Mounds, i gael ei dderbyn yn aelod o'r Gymanfa.

5. Fod y Gymanfa y flwyddym nesaf i fod yn nosbarth Cambria ac Oshkosh.

6. Fod deisyfiad oddiwrth y Gynadledd hon ar yr eglwysi wneyd casgliadau i Drysorfa addysg Beloit, lle y gall ein heglwysi anfon eu dynion ieuainc ag a fyddo yn teimlo awydd i waith y Cysegr.

7. Fod y Parch. G. Griffiths, Milwaukee, i fod yn drysorydd o'r cyfryw gaagliadau a'u trosglwyddo i drysorfa addysg Beloit.

Nos Sadwrn dechreuodd y Gymanfa yn Dodgeville a thrwy y dydd Sabboth. Gwelwyd y bobl yn hynod garedig at ddyethriaid, ac amgylchiadau allanol crefydd yn mhob lle o'r

dechreu i'r diwedd yn ddymunol lawn. Bydded iddynt dderbyn y can cymaint yn y byd hwn, ac yn y diwedd etifeddu bywyd tragywyddol.

Y brodyr a weinyddasant yn y Gymanfa beddynt—G. Griffiths, Milwaukee; C. D. Jones, Racine; D. S. Davies, Ixonia; E. Owens, Dodgeville; G. Jones, Cambria; H. Parry, Oshkosh; R. Williams, Berlin; D. Jones, Arena; Evans, Arena; Evans, Flint Creek, Iowa; T. Watkins, Blue Mounds, a J. Davies, Rosendale.

Penderfynwyd ar bwyllgor yn y Gynadledd i wneyd sylwadau ar sefyllfa y wlad: felly dysgwylir wrth y Pwyllgor am i hyny ymddangos ar faes y CENHADWR.

Yr Arglwydd a osodo ei sêl ar bob Cymanfa a moddion cyhoeddus er llwyddiant i'n hiaith a'n crefydd hyd byth.

JOHN DAVIES, *Rosendale.*

BEIBL GYMDEITHAS BROWNTOWNSHIP,

SWYDD FRANKLIN, OHIO.

Ar y 12 o Chwefror cadwyd cyfarfod Beiblaidd yma, pryd y dewiswyd swyddogion am y flwyddyn hon: Thomas Lawrence, Llywydd; John Lloyd, Trysorydd; Francis Jones, Ysgrifenydd; Edward Evans, ac Evan Jones, Casgliyddion.

Derbyniwyd gan y casgliyddion,..... \$30,65
Derbyniwyd hefyd gan y trysorydd,..... 10,15

\$40,80

Anfonwyd i'r Ffam Gymdeithas,..... 81,80

Anfonwyd am lyfrau, gwerth,..... 9,00

\$40,80

FRANCIS JONES, *Ysg.*

Mr. Golygydd.—Rhaid cyfaddef, y dylasai yr ychydig hanes uchod fod gwedi ymddangos er's rhai misoedd cyn yn awr; ond felly mae gwedi bod; atolwg i chwi cymerwch fi yn esgusodol.

Browntownship, Mch. 29, 1864. F. J.

TEIMLAD DIOLCHGAR EGLWYS MAHONoy CITY.

Mch. 17, 1864.

Barchus Olygydd y CENHADWR.—Wele fi yn tyflwyno yr ychydig linellau canlynol i'ch gofal gan obeithio y bydd iddynt gael ymddangos mor fuan ag y byddo modd ar faes eich cyhoeddiad clodwiw; i'r dyben o hysbysu y cyhoedd trwy dalaeth New York a rhan o Pennsylvania fod Mr. David Nicholas wedi dychwelyd adref o'r daith gasglyddol unwaith eto, a'i fod wedi llwyddo i gael llon'd ei bocedi o Greenbacks hefyd. Yr ydym ninau fel Committee wedi bod yn edrych dros ei gyfrifon a'i arian, y rhai ydym wedi cael ein boddioni yn fawr, wrth weled ymdrech neillduol ein brawd yn nghyd a charedigrwydd neillduol ein cydgenedl yn cyftanu iddo yn mhob man ar ei daith.

Trefn y cyfrifon sydd fel y canlyn:

Morris Run,.....	\$27,15
Blossburgh,.....	29,05
Fall Brook,.....	18,05
Charleston,.....	15,25
Dunmore ac Elmira,.....	16,00
Utica,.....	57,45
New York Mills,.....	18,40
Salem, Marcy,.....	30,27
Bethania, Marcy a Holland Patent,.....	16,63
Remsen, a Steuben, Penymynydd a Bethel,.....	110,08
Trenton,.....	14,05
Floyd a Rome,.....	25,15
Madison,.....	49,87

Cyfanswm,..... \$427,40

Gan hyny yr ydym fel brawollaeth fechan yn cyflwyno ein diolchgarwch gwresocaf i'r cyfeillion a gyfranasant yn mhob man, er ein cynorthwyo i gael ty i addoli'r Arglwydd ynddo, a Duw'r heddwrch a fyddo gyda chwi a ninau. Amen. Dros yr eglwys,

JOHN MORGAN, *Ysg.*

CYFARFOD DIRWESTOL.

SEFYDLIAD CYMDEITHAS.

Yn unol a hysbysiad blaenorol yn y cyhoeddiadau cynaliwyd cyfarfod ar yr achos uchod yn nghapel y Cynulleidfaoion ar gongl heolwyd Columbia a Broadway yn Utica, Gorff 12. Yr oedd yn bresenol yn mysg eraill y gweinidogion canlynol: R. Everett, D. D., M. Roberts, Remsen, Thomas Williams a David E. Pritchard; Rome, H. Humphreys, D. T. Davies a Thos. M. Owens, Utica, Richard F. Jones, Trenton, E. W. Jones; York Mills, J. R. Griffiths, Bethania, John S. Adams, Bridgewater, John D. Jones; Hamilton College, ac E. Davies, Waterville. Yn absenoldeb y Parch. James Griffiths, gweinidog y lle (ag oedd oeddi cartref mewn claddedigaeth), galwyd y cyfarfod i drefn am 11 o'r gloch a dechreuwyd trwy ddarlennu a gweddi gan y Parch. Thos. Williams, Rome. Dewiswyd y Parch. R. Everett, D. D., yn gadeirydd a'r Parch. J. R. Griffiths yn ysgrifenydd am y dydd. Treuliwyd y rhan fwyaf o'r cyfarfod mewn adrodd teimladau a golygiadau mewn perthynas i sefyllfa yr achos Dirwestol yn ein plith a'r angenrheidrwydd am adnewyddiad ymdrech gyd a'r achos.

Yr oedd y cydweliad, ac yn neillduol y teimlad unol a chysurus a amlygid yn y cyfarfod hwn, yn arwyddo yn dda, hyderwn am y dyfodol.

Paslodd y cyfarfod yn unfrydol y penderfyniad canlynol:—Ein bod yn penderfynu adnewyddu ein hymdrechiadau gydag achos Dirwest; ac i'r dyben hyny, ein bod yn ffurfio Cymdeithas Ddirwestol Gymreig berthynol i'n talaeth.

Enwyd pwyllgor o dri i barotoi cyfansoddiad, sef y Parchn. H. Humphreys, E. Davies, a Mr. Wm. N. Jones. Yna gohiriwyd y cyfarfod hyd 14, pryd y dechreuwyd trwy weddi gan Mr.

Wm. N. Jones. Yna mabwysiadwyd Cyfansoddiad i'r Gymdeithas, a dewiswyd y swyddogion canlynol am y flwyddyn ddyfodol: Llywydd, Parch. R. Everett, D. D.; Islywyddion, Parchn. M. Roberts, Remsen; Thos. Williams, Rome; H. Humphreys, Utica; Ysgrifenydd, Parch. E. Davies, Waterville; Trysorydd Mr. William N. Jones, Rome; Trefawyr, Mri. G. O. Griffiths, Thomas Morgans, Owen O. Owens, Remsen; Thomas Jones, John Griffiths, Evan Davies, David T. Davies, David F. Jones, Utica; Richard H. Jones, Rome; Rowland Jones, Waterville, a John E. Jones, Bridgewater.

Y swyddogion hyn ynghyd ydynt, yn ol cyfansoddiad y gymdeithas, i gyfansoddi pwyllgor gweinyddiol (*Executive Committee*) er cario allan gynlluniau, a rhoddi effeithiolrwydd i benderfyniadau y gymdeithas; y rhai a roddant adroddiad o'u gweithrediadau i'r gymdeithas yn ei chyfarfodydd sefydledig.

Mabwysiadwyd y canlynol i fod yn ardystiad y gymdeithas. A gall pwy bynag a'i harwydda ac a'i ceidw, fod yn aelod o honi.

YR WYF YN DIFRIFOL YMRWYMO I LWYR YMWETHOD A PHOB MATH O WLYBYROEDD MEDDWOL FEL DIODYDD; I BRIDIO EU RHODDI NA'U CYNYG I NEB ARALL; AC YN MHOB MODD CYFREITHLON I WETHWYNBU YR YMARFERIAD A HWYNT, A'R FAENACH YNDYNT.

Pasiwyd fod y gymdeithas i gyfarfod yn chwemisol oddieithr fod angen am gyfarfodydd yn amlach. Yn y fath amgylchiad bydd gan y Llywydd hawl i alw gyfarfodydd neillduol ar gais y pwyllgor gweinyddol.

Pasiwyd hefyd yn unfrydol y penderfyniadau canlynol:—

1. Ein bod yn taer erfyn ar yr holl eglwysi yn weinidogion ac aelodau i ddyfod allan i'n cymorthwyo yn yr achos teilwng hwn.

2. Ein bod yn difrifol anog pob aelod eglwysig i arwyddo yr Ardystiad Dirwestol.

3. Ein bod yn anog ar fod i Gymdeithasau cangenol gael eu ffurfio yn y gwahanol ardaloedd, ac fod i Gyfarfodydd Dirwestol gael eu cynnal ganddynt o leiaf unwaith yn y mis.

4. Ein bod yn anog cantorion y gwahanol ardaloedd i ffurfio Corau Dirwestol, ac i ymarfer â chanu priodol i'r achos.

5. Fod hanes y cyfarfod i gael ei anfon i'r gwahanol gyhoeddiadau Cymreig.

Cynaliwyd cyfarfod cyhoeddus ar yr achos yn yr hwyr, dan lywyddiaeth y Parch. H. Humphreys, yn absenoldeb y Llywydd, ac anerchwyd y gynulleidfa luosog a pharchus gan y Parchn. E. Davies, Waterville; Thomas Williams, Rome, a M. Roberts, Remsen.

E. DAVIES, Ysg.

ANRHEG I WEINIDOG.

Ychydig o wythnosau yn ol, yn addoldy y Cynulleidfaoellon yn Milwaukee, ar ddiwedd y

moddion cyhoeddus, wedi i'r gweinidog fynwdd tuag adref, ac yn gwbl ddiarwybod iddo—casglwyd gan bobl ei ofal, a'i gysur hefyd, agos â bedwar ugain dolar at wneud anrheg iddo.

Wedi i Mr. R. Jones, diacon yreglwys, gynyg y peth i'w hystyriaeth, a'i gefnogi ar air a gweithred trwy danysgrifio yn gyntaf ddeg dolar fel sylfaen i'r golofn, ni chymerwyd ond ychydig synydau i wneud i'fyny y gweddill. Disgynai y pum doleri wedi hynny, heb eu gofyn, yn gynt nag y gallai yr ysgrifenydd eu doddi i lawr—yna y biliau tri, dau, ac un ddolar. Dranoeth clybu ychydig oedd absenol y noson gynt am y symudiad, a chyda yr un fath ewyll-ysgarwch a siaroldeb bwriasant eu harian i'r drysorfa.

Y nos Wener dilynol—y seithfed ar hugain o Mai—gwahoddwyd Mr. Griffiths i gyfarfod ei garedigion hys yn y Capel, er mwyn cael ychydig o ymgom a'n gilydd a chyflwyno iddo yr arwydd argyhoeddiadol hono o'u parch iddo.

Wedi dod yn nghyd a chael ychydig o ymddyddan teuluaidd a'n gilydd, a chanu, aed at brif orchwyl y cyfarfod. Cododd Mr. R. Jones, fel *spokesman* dewisedig y cyfarfod, i'fyny, ac anerchodd Mr. Griffiths mewn *substance* fel y canlyn:—Fod gan ddo ddyledswydd hyfryd i'w chyflawni dros y gwyddfodolion, sef cyflwyno iddo, oddiwrth rai sydd wedi hir fwyngau, ac yn gwerthfawrogi ei weinidogaeth—god "*bur plus*," yn cynwys chwech a phedwar ugain o ddoleri mewn green backs, ac ysgrif-bia aur a'i enw wedi ei gerfio arno. Hefyd, mai ei unig ofid ef a'r cyfeillion eraill, enwau pa rai a welai ar restr y cyfranwyr, oedd na buasai y rhodd yn ddeg cymaint.

Mewn atebiad iddo gwnaeth Mr. Griffiths y sylwadau canlynol:

ANWYL FRODYR A CHYFELLION—

Diolchus dderbyniad y gôd lawn a gyflwynir i mi oddiwrthyeh, a sicrhaf chwi y bydd yn werthfawr yn fy ngolwg hyd yn oed pan wedi ei gwaghaus o'r checks ar ariandai Uncle Sam a gynwysa yn bresenol—a'r auraid bin hefyd, yr hwn sydd alluocach na'r cleddyf. Ysgrifenwn fy mhregethau a'm llythyrau o'r blaen gan mwyaf gyda phm dur—nid rhyfedd ynte os diangai ambell i frawddeg led bigog ynddynt. O hyn allan, yn fy nghysylltiad a chwi beth bynag, nis gall yr ysgrifena y llaw hon, ac â'r ysgrifell ardderchog hon, ddim ond a fydd garedig, adeiladol i chwi, a chystal ag aur pur.

Mae amryw bethau yn nglyn a'r anrheg hon a barant i mi ei huchel brisio, a chofio yn barchus hyd fy medd am enwau y personau a welai ar y rhestr anrhyddedus hon. Un o'r rhai hynny yw yr ystyriaeth mai

1. ANRHEG YDYW. Nid yr hyn a gamenwir yn *ddonation* i wneud i'fyny gyflog addawedig eich gweinidog—neu i dalu hen ddyled blynnydd—

oedd. Nid bychan y clod a deilysa eglwys fechan, o bobl druan ddion, fel a wnant i fyny yr eglwys hon—am, wedi addaw yn ol eu gallu, a thu hwnt i'w gallu hefyd, na chlybuwyd yr un brawd a fu yn ei gwasanaeth yn ei chyhuddo o gamattal ei gyfiog. Mae genych ddangosiadau odditan lāw fy mlaenafaid a minau i brofi pe bai angen mor brydlon a chydwybodol y cyflawnasoch y rhwymedigaeth hon. Buasai llawer gweinidog, da hefyd i Iesu Grist, yn ddiolchgar o galon i'w bobl law-gauedig am swm fel hyn wedi eu henill yn gyfiawn. Llauer mwy gan hyn y dylwn i deimlo felly am dano fel ffwrth cariad ac ewyllys da.

2. EI BOD YN ANRHEG FAWR IAWN. Mawr iawn meddaf wrth ei gyferbynu a derbyniadau arianol rhai o'm galwedigaeth yn gyffredin—ac yn enwedig wrth ystyried rhifedi ac amgylchiadau y rhai a'i gwnaethant. 'Rwy'n cofio darllen hanes am un o Ymerawdwr Rhufain yn gwobrwyo cyfaill am ryw wasanaeth o gryn bwys iddo. Eich mawrhydi, ebe'r dyn mewn syndod, y mae hyn yn fwy nag a allaf ei dderbyn. Nid mwy, ebe yntau, nag a all Cesar roddi. Ymddengys i mi eich bod chwithau, gyfeillion, yn y weithred haelfrydig hon, wedi talu mwy o sylw i'r hyn sydd ddyledus i'ch cymeriad uchel eich hunain nag i haeddiannau yr hwn yr ewyllysiech ei aarhydeddu.

3. MAI NID TRWY GYMELL, OND O BAROD-RWYDD MEDDWL Y GWNAED HI. Sylw da oedd hwnw o eiddo y Parch. W. Hughes, Racine, yn y Drych ryw amser yn ol ar y *Donations*—sef bod rhai eglwysi yn eu gwneud yn y fath fodd nas gall gweinidog o ddim hunanbarch lai na theimlo eu bod yn ddarostyngol iddo. Ond da genyf feddwl na fu dim yn nglyn â gwneuthur iad i fyny yr anrheg hon, ac nad oes dim yn nglyn a'i chyflwyniad ychwaith, a rydd glwyf i falchder cyfreithlon fy natur. Mae yr ystyr iaeth mai eich ewyllysgar offryman a'i gwnaethant i fyny—i'r swm gael ei godi bron i gyd mewn tua deng mynyd yn eich plith eich hunain, neu i ddefnyddio cydmariaeth dlos o eiddo Awstin—*That your gifts have come at the gentle pressure of Christ's bidding, even as the sweet and golden colored oil which runs freely from the fruit, almost before the press has touched it, not as the lees, the dark and vile amurca, which is wrung out at last by the force of a harsh constraint*, yn ei gwneud yn ddeg mwy gwerthfawr yn fy ngolwg nag a fuasai tan amgylchiadau eraill.

4. *Mai oddiwrth hen gyfeillion a phobl fy ngofal gweinidogaethol y pedair blynedd diweddfar yr eglwys ei derbyn.* Y brawd Price o Newark, ys da yr wyf yn cofio, a wnaeth sylw fel hyn mewn cyfarfod urddiadol ryw dro yn Nghymru—Fod eglwysi weithiau wrth alw rhai i'w gwasanaethu yn yr efengyl, yn debyg iawn i hostler yn myned i ddal ceffyl i'r oae gyda dyrmaid o geirch

yn ei het, gan ei yagwyd a thyrfu ag ef i hudo y march ato—ond wedi cael gafael yn ei fwng yn tynu y feed oddiwrtho. Mae gormod ystyriaeth o wir yn y sylw, ond nid yw y cap yn eich ffittio chwi, oblegid wele yma *feedio*—ie *extra feedio*, ar ol blynyddau o wasanaeth. Diolch i chwi eto, gyfeillion a chymydogion, am y prawf adnewyddol hwn o'ch serch ataf, a'ch prisiad o'm llafur—ac i'r Arglwydd am roddi yn eich calonau y tueddiad sydd yn tori allan mewn ffwrthau mor ddymunol.

—Canwyd y "Battle cry of Freedom" wedi hyny gan y Côr. Credwch fi yr oedd yn gyfarfod hyfryd drwyddo—a pha mor hapus bynag y teimla Mr. G. wrth dderbyn yr anrheg, barnem oddiwrth olwg foddus y rhai a'i gwnaethant i fyny mai dedwyddach yw rhoddi na derbyn.

M. POWELL EDWARDS.

CYFARFOD TRIMISOL AC URDDIAD GWEINIDOG YN NEWBURGH, O.

Ar y 1, 2 a'r 3 o Orphenaf cynaliwyd cyfarfod chwarterol Dwyreinarth Ohio yn Newburgh, ac urddwyd William Watkins, B. A., o Athrofa Marietta, yn fugail ar yr eglwys yn y lle. Cymherodd y brodyr canlynol ran yn y cyfarfodydd, J. P. Thomas, Mineral Ridge; T. W. Davies, Youngstown; J. Edwards, Crabcreek; D. M. Evans, Palmyra; J. H. Jones, Coleg Hudson; D. Davies, Parisville; C. D. Jones, Racine, Wis.; E. Davies, Tynrhos; J. M. Thomas, Paddy's Run, a J. Moses (T. C.), Newburgh.

Cynaliwyd cynadledd dydd Sadwrn am 10, Davies, Youngstown, yn llywyddu, pryd y penderfynwyd:

1. Fod gwahoddiad caredig yn cael ei roi i'r brodyr Davies, Tynrhos, a Jones, Racine, i gyd-eistedd a chydweithredu â ni yn y gynadledd.

2. Fod y brawd W. Watkins yn cael ei dderbyn yn aelod o'r Undeb chwarterol hwn.

3. Fod y cyfarfod chwarterol nesaf i fod yn Mineral Ridge.

4. Fod y brawd Watkins, Newburgh, i bregethu yn y cwrdd chwarterol nesaf ar "Werthfawredd Heddwch."

5. Fod y pwnc o "Ffyddlondeb Crefyddol" i fod dan sylw yn y gynadledd nesaf.

6. Ein bod yn ymgynghori ag eglwysi y cylch erbyn y cwrdd chwarterol nesaf gyda golwg ar benderfynu yn mha leocedd y cynelir y Gymanfa y fiwyddyn ddyfodol.

Yna ymdriniwyd â'r pwnc, "Perthynas yr Eglwys a'r Weindogaeth," yn gynes ac adelladol.

Cymherodd urddiad Mr. Watkins le boren Sabboth yn y drefn ganlynol,—am 8, cadwyd cyfarfod gweddi; am 9, dechreuwyd yr odfa gyhoeddus trwy ddarllen a gweddio gan Mr. Edwards, Crabcreek; pregethwyd ar Natur Eglwys gan Mr. Davies, Parisville; holwyd y

gofyniadau arferol gan Mr. Davies, Youngstown, i'r rhai y rhoddwyd atebion priodol a boddhaol gan Mr. Watkins; darllenwyd tystlythyrau Mr. Watkins gan Mr. Thomas Paddy's Run, a gofynodd am i'r bobl roddi arwydd o'u dewisiad o Mr. Watkins i fod yn fugail arnynt, ac am arwydd o'i gydsyniad yntau a'u galwad; gweddiwyd yr urddweddi gan Mr. Thomas, Mineral Ridge, gydag arddodiad dwylaw yr henuriaeth; pregethwyd ar Ddyledswydd y gweinidog gan Mr. Davies, Tynrhos, ac ar Ddyledswydd yr Eglwys gan Mr. Jones, Racine;—dwy bregeth gyffrous a nerthol.

Dechreuas Mr. Watkins ar ei weinidogaeth yn Newburgh dan amgylchiadau tra gobeithiol a chefnogol. Bendith Duw orphwys ar y gweinidog a'r eglwys, a bydded iddynt fod yn gysur ac yn fendith i'w gilydd.

Cafwyd pregeth gan Mr. Davies, Youngstown, ar y pwnc gosodedig sef *Anffyddiaeth yr oes bresanol*; ond o herwydd i'r urddiad gymeryd cryn lawer o amser y cwrdd, ni chafodd chwaraeu teg i'w thraddodi yn gyflawn, ond gorfodwyd ef i gwtogi cryn lawer arni, ond gobeithio y gwna trwy gyfrwng y CENHADWR ei phregethu yn ddigwtogiad i holl Gymry y Talaethau,

Parisville.

D. DAVIES, Ysg.

CYFREITHIWR IEUANC O GYMRO YN POTTSVILLE.

Da oedd genyf weled yn y *Miner's Journal* fod y Cymro ieuanc talentog Mr. David A. Jones wedi ei gymeradwyo gan brif Lys swydd Schuylkill, Pa., fel cyfreithiwr, a'i fod wedi agor swyddfa yn ymyl y Pennsylvania Hall ar brif heol Pottsville, Efrydodd y gyfraith o dan arweinyddiad yr Anrh. Farnydd Parry, un o brif gyfreithwyr y dalaeth, a bydd Mr. Parry yn barod bob amser i'w gynorthwyo ar bynciau dyrus. Adwaen i Mr. Jones o'i blentyndod a gwn yn dda ei fod yn meddu un o'r meddylliau mwyaf llewyrchus. Mae gan y Cymry yn swydd Schuylkill lawer o waith rhyngddynt i gyfreithwyr, gyda golwg ar *Deeds*, *Bonds*, Llythyrau cymuniaeol, gweinyddiadol &c., ac ar brydiau gwynlon i'w cyflwyno i'r llys. Hyderwn y troant at y Cymro ieuanc hwn, ac y cymeradwyant ef hefyd i genedloedd eraill, fel bachgen gonest a thrwyadl yn y gyfraith. Yr oedd pump o brif gyfreithwyr Pottsville wedi eu neillduo gan y llys i'w brofi & chwestiynau er cael allan ei addasrwydd i fod yn gyfreithiwr, ac yn lle treulio o leiaf 4 neu 5 o oriau fel yr arferant, dywedodd un o honynt cyn haner awr "foneddigion, yr wyf fi wedi cael boddlonrwydd," atebodd y lleill "felly ninau," a phallodd eu hysbryd ofyn ychwaneg. Coffed y Cymry yn swydd Schuylkill am dano pan fyddo ganddynt orchwyl i gyfreithiwr. Mae angen eu nodded arno wrth gychwyn, a bydd

yn sicr o ddyfod os ca fyw yn gyfryw ag y bydd yn anrhydedd gan bob Cymro i ddyweyd mai Cymro yw David A. Jones.

RODERICK R. WILLIAMS.

Pittsburgh, Pa.

AMGYLCHIADAU EGLWYS MIDDLE GRANVILLE, N. Y.

Mr. Everett—Dymunem fel eglwys a chynull-eidfa gydnabod Duw am eiddaioni a'i ofal tadol o honom, ac erfyniwn am gymorth i ymdawelu pan mae 'n gweled yn dda i ddoeth ddybenion edrych arnom weithiau megis drwy y cwmwl du, a gwneyd i ni wylu mewn distawrwydd wrth edrych ar gynlluniau yn cael eu dyrrsu, a'r gobeithion uchaf yn cael eu troi yn siomiant. Yr ydym yn teimlo yn ofidus o herwydd i ni golli un a'n gwasanaethodd mor ffyddlon, gyda'r fath wroldeb, ond eto yn llawn o'r gwyleidd-dra hwnw sydd yn gweddu i weinidogion y cysegr. Ni phetruswn ddweyd ddarfod i wr mawr yn Israel syrthio o bod ei gwmp yn achos o ofid a galar i'r defaid druan sydd wedi eu gadael yn yr anilwch.

Ond y mae arwyddion eto fod Duw am osod arnom fugail arall, a disgwylwn ef yma o hyn i ddiwedd Awst. Gwelsom gymeradwyaeth uchel iddo yn '*Baner ac Amserau Cymru*' ac i bobl M. Granville hefyd fel dynion o chwaeth, Y mae hyny wedi ei brofi yn amlwg yn newiad y brawd anwyl Howell, ac er iddo gael ei dori ymaith gan angau yr ydym eto yn ei anwyl, ac yn bendithio y dydd y gwelsom ef gyntaf erioed. Derbynasom lythyr oddiwrth y Parch. Samuel Jones, Bethesda, Arfon, yn cydsynio a'n cals i ddyfod yma i'n bugellio. Bwriadwn gael ei ardeinio tuag adeg Cymantfa Oneida,

J. D. JONES.

COFIAntAU BYRION.

DAVID W. WILLIAMS, DEERFIELD, N. Y.

Ar yr 8fed o Orphenaf, bu farw DAVID W. WILLIAMS. Mab ydoedd i y Parch. Wm. D. Williams o Deerfield, ei fab ieuangaf a'r ieuangaf o'r teulu, a'i unig fab gadwedig iddo, ac yn awr mae yn gwbl ymddifad o'i feibion, y gweddill yn awr o'r plant ydyw ei ddwy farch.

Cafodd Dafydd fel yr ieuangaf o'r plant ei fagu yn anwyl a thynar, ei fagu yn grefyddol yn y teulu, yr Eglwys, ac yn ngwahanol foddion gras a arferid yn yr ardal, a byddai yn sirol gydweithredu yn yr ysgol Sabbothol, canu, ac yn nghyrrdaen yr Eglwys. Ond ryw fodd, rhwng ei fod ef yn ifanc a hwythau yn arafaid, ni chafodd ei dderbyn fel aelod yn yr eglwys.

Yn niwedd y flwyddyn 1868 ymrestrodd yn filwr gwirfoddol yn y fyddin. Yr oedd hyay yn gryf ar ei feddwl er's mwy na blwyddyn yn ol; ond fod ei dad a'r teulu oll i raddau yn aa-

foddllawn. Ond y pryd hyny torodd drwyddi ac ymunodd, a darfu i'r teulu ddistewi i raddau a gadael iddo gael ei ddymuniad. Nid ydoedd yn fachgen cryf, ond yn un eiddil, tyner; ac wrth bob tebyg cafodd oerfel yn fuan, ac felly y parhaodd tra y buodd mewn Fort ger N. Y. dros y gauaf. Symudwyd lwy oddiyno at fyddin y Cadf. Grant i Spottsylvania, a'r nos gyntaf ar ol iddo ef ac eraill oedd yn wael ac yn methu cadw i fyny gyda eu cyd-filwyr a chyrhaedd y lle, daeth y *rebels* ac a'u cymerasant yn garcharorion, a Dafydd yn eu plith.

Ond yr oedd ef a rhai eraill gan afiechyd a gwendid yn methu a cherdded, a hwythau heb ddim i'w cludo, a darfu iddynt eu "parolio," ac felly darfu iddynt yn eu gwaelled ymlusgo tua Fredericksburgh, ac oddiyno daethant i Alexandria, a symudwyd ef oddiyno i New York i'r *Central Park Hospital*. Ac mor gynted ag y gellid aeth ei anwyl dad i'w weled, a chafodd ef yn llawer gwaelach nag y meddyliai, ei afiechyd a'r oerni wedi trol yn dropsi drosto, yn enwedig yn ei ben. Yn mhen ychydig ddyddiau trwy lawer o ymdrech cafodd ei ryddhau o'r fyddin, ac yna gyd a'r brys mwyaf deuwyd tua ag adref a chyrhaeddodd adref heb fod nemawr gwaeth, a buodd fyw gyd a'i anwyl deulu tua 10 niwrnod, a gorphenodd ei yrfa ddaearol gan adael y teulu oll mewn dwfn alar ar ei ol. Ei oedran oedd 18 ml. a 10 mis a rhai dyddiau. Claddwyd ef wrth ochr ei frawd Thomas yn mynwent Salem, a gweinyddwyd yn ei angladd gan y brodyr James Griffiths, Morris Roberts, a R. Everett. Yr ydoedd colli Dafydd yn brofedigaeth chwerw i'w dad a'i fam a'i ddwy chwaer—colli ar ol colli; colli ei Dafydd ienanc a'r ietangaf, ei golli ar ol cael ychydig o'i gyfeillach, a'i golli am byth yn y byd hwn, mae lle Dafydd yn wag yn mhob lle ddaearol mwy.

Ond er hyny yr oedd iddo gael dyfod yn rhydd o afael y *Rebels*, dyfod adref yn fyw, a chael ei dendio am ychydig ddyddiau, ac iddo gael marw yn eu gwydd gartref a'i gladdu lle y gwyddant lle y mae ei fedd, yn lleddfu llawer ar y brofedigaeth. Ac yn fwy na'r cwbl i'w dad gael ynddo a chanddo achos i obeithio a hyderu fod ei gystudd a'i drelalon wedi ei bendithio i fod yn lles i'w enaid, er ei ddwyn i ddarllen ei Feibl ac i weddio ar ei Dduw, a Duw ei dad a'i fam, a throl ato yn ei gyfyngder, fe ei fawrion gyfyngderau, a theimlai a chyffesai yn hyderus iddo gael trugaredd, a'i fod yn myned i wlad y dedwyddwch at ei gyfoedion a'i ffyrndiau oeddynt yno o'i flaen, i fyw byth. Gan hyderu y bydd y tro hwn yn fendith i'r teulu galarus ac i gyfoedion Dafydd sydd eto yn fyw, ydwyf yr eiddoch,

MORRIS ROBERTS.

MR. JOHN THOMAS MADISON CO., N. Y.

Bu farw yn Madison, Gor. 11, yn 85 ml. a 9

mis oed, Mr. JOHN THOMAS, mab i Mr. David Thomas a'i briod, a brawd i Thomas Thomas a Benjamin Thomas, pa rai fuont yn filwyr yn myddin yr Undeb. Bu y tri brawd feirw o fewn ystod blwyddyn i'w gilydd yr hyn sydd wedi bod yn donau mawrion o drallod i'w galarus berthynasau ac eraill o'u cydnabod.

Nid oedd John yn gwbl iach er ys deuddeg mlynedd. Gwelid yn amlwg y blynyddoedd diweddaf ei fod dan effeithiau y darfodedigaeth; ond er hyny daeth i derfyn ei daith yn hynod o ddiaurwybod. Boreu dydd Llun, Gor. 11, deffrodd ei anwyl briod o'i chweg am tua 8 o'r gloch y borau yn hynod sydyn gan ddweyd "Oh, Ellen! Ellen!" ac ni fedrodd ddweyd dim gair ychwaneg. Deallodd hithau erbyn hyn fod ei waed yn rhedeg o'i enau a'i ffroenau—gwnaeth ei gorau i'w gynorthwyo, ond bu farw yn y fan yn union cyn iddi allu galw am gymorth neb o'i chymdogion. Ac nid bychan oedd ei thrallod i'w adael ef yn gorph marw a myn'd ffwrdd i alw cymdogion nesafr yr hyn oedd gryn bellder iddi orfod deithio ar y fath adeg ryfeddol o flinder.

Dydd Mercher canlynol daeth tyrfafawr iawn yn nghyd i ddangos eu parchedigaeth i'r marw a'u cydymdeimlad a'r byw a dwyn y corph i dy ei hir gartref yn ymyl addoldy y Cynulleidfawyr Cymreig yn Madison. Dygwyd yn mlaen y gwasanaeth crefyddol yn y ty, yn yr addoldy ac ar lan y bedd gan D. Rowlands, John R. Lewis a'r ysgrifenydd.

Yr oedd yn olygfa ag oedd yn ddigon i ddolurio y teimladau, i weled beddau y tri brawd yn mlodau eu dyddiau, y tri wedi bod yn filwyr ac yn swyddogion milwraidd, Thomas a Benjamin gwedi bod ar faes y gwaed ganoedd o filldroedd o gartref, a John yn dal perthynas a'r Home Guard.

Bendithied yr Arglwydd y rhieni gofidus a'r tair chwaer alarus yn nghyd ac eraill o'u perthynasau, ac yn neillduol y wraig weddw ienanc a fu yn ymgeledd gymwys mor dyner a gofalus am dano drwy ei holl gystudd, yr hwn a ddi-oddefodd yn dawel a dirwgnach, ac na foed iddynt dristau fel eraill y rhai nid oes ganddynt obaith—yw dymuniad ei cyfaiell yn nyffryn Bacha.

JAMES GRIFFITHS.

MORGAN B. LEWIS, MINERAL RIDGE, OHIO.

Meh. 9, 1864, yn ychydig dros 29 ml. oed, yn Mineral Ridge, O., bu farw MORGAN B. LEWIS, wedi tua deuddeg mlynedd o nychdod ac wyth wythnos ar hugain o gystudd trwm a derfynodd yn ddarfodedigaeth. Claddwyd ef yn ymyl yr eglwys Annibynol yn Palmyra—gweinyddwyd y gwasanaeth crefyddol gan yr ysgrifenydd.

Yr oedd ein brawd ymadawedig yn fab i'r diweddar Barch. Benjamin Lewis, yr hwn a orphenodd ei yrfa yn y fl. 1859, gweinidog yr eglwys Annibynol yn Palmyra.

Yr oedd y tad a'r fam wedi gweddio llawer dros eu plant yn ddigau; ond daliodd Morgan yn gyndyn yn wyneb y cyfan y rhan fwyaf o'i oes. Ond cafodd y frainc o roi arfau gwrthryfel i lawr yn ei gystudd olaf, ac ymgyflwyno i'r Arglwydd. Cafodd ei dderbyn yn aelod o'r eglwys Gynulleidaol yn Mineral Ridge yn ddiweddar—a gallem nodi amryw broffion yn fyr ei fod wedi cael ei dderbyn fel y cyfryw gan yr Arglwydd.

1. Teimlodd ei fod yn bechadur mawr—gwasgodd mater ei enaid gwerthfawr yn drwm iawn ar ei feddwl fel yr ystyriai ei hun fel Paul yn un o'r rhai penaf o bechaduriaid.

2. Cyfaddefodd ei fod yn bechadur mawr.—Yr oedd yn dda genym ei glywed yn addef mewn dwys deimlad wrth yr Arglwydd ei fod yn bechadur mawr ac anhaeddianol o drugaredd, a diolchaf fod yr Arglwydd yn medru maddeu beiau er mwyn ei anwyl Fab, a bod gobaith iddo ef gael trugaredd a chael ei dderbyn yn "gymeradwy yn yr Anwylid."

3. Hoffai gymdeithas pobl grefyddol.—Yr oedd yn dda iawn ganddo weled dynion da o bob enwad yn talu ymweliad ag ef yn ei gystudd, a'i hyfyrdwch penaf oedd siarad am grefydd a dyrchafu yr Iesu.

4. Dangosai awydd mawr am wneud arddeliad o Grist cyn ymadael. Wedi i'n brawd gael ei ddwyn i ystyriaeth briodol o'i gyflwr, teimlai awydd neillduol i gydffurfio ag ewyllys ei Waredwr—a chafodd y frainc o sefyll i fyny yn nhy yr Arglwydd i wneud arddeliad cyhoeddus o Grist—nid oedd cywilydd ganddo Fab Duw yr adeg hono a chredwn na fydd cywilydd gan y Gwaredwr mawr ei arddel yntau fel ei eiddo yn y dydd diweddar.

5. Yr oedd yn awyddus i wneud daloni—cynghorai ei gyfoedion ac eraill yn ddwys pan ar ei wely angau. Dymunai ar y rhai fu yn cyd bechu ag ef i wrando ar ei gynghofion ac ymaffyd mewn crefydd.

6. Yr oedd yn hoff iawn ganddo gael brodyr crefyddol i gyd weddio ag ef. Buodd amryw o'i frodyr yn yr Eglwys yn ffyddlawn iawn i gadw cwrdd gweddi gydag ef yn ei gystudd olaf, ac yr oeddynt yn cael cyrddau dymunol iawn.

7. Yr oedd yn hynod ddioddefgar yn ei gystudd.—Yr oedd wedi llwyr ymroddi i ewyllys yr Arglwydd, ac er fod ei gystudd yn drwm, eto dywedai fod yr Arglwydd yn dirion iawn wrtho. Credai ei fod wedi cael trugaredd a bendithiai yr Arglwydd am ei gystudd diweddaf mewn modd neillduol—a chredwn ei fod wedi myned i wlad sydd well i fyw.—Mae ei fam yn alarus ar ei ol, ond yn diolch am y gobaith sydd ganddi ei fod wedi dianc ar bob gofid.

Bendithied yr Arglwydd ei ymadawiad, er gwneud ei fam a'i chwaer grefyddol yn fwy felly, ac er dwyn y brawd sydd ar faes y gwaed

a'r chwaer sydd gartref i ymofyn am grefydd yn nghyd a'r holl berthynasau a'r ardal yn gyffredinol i geisio yr Arglwydd tra gellir ei gael ef a galw arno tra fyddo yn agos—yw dymuniad yr ysgrifenydd.

D. P. THOMAS.

MRS. MARGARET THOMAS, MINERSVILLE, PA.

Ganwyd y chwaer uchod Mawrth 1806, mewn lle a elwir Ystradgynlais, swydd Forganwg, D. C. Merch ynoedd i Morgan a Mary Harris. Pan yn 21 oed ymunodd mewn priodas â Mr. Benjamas D. Thomas. Yn fuan wedi hyny ymfudasant i'r wlad hon, ac ymsefydlasant yn Carbondale, swydd Luzerne, Pa. Wedi treulio ychydig flynyddau yno symudasant i Pottsville, Pa., ac oddiyno i Beaver Meadow, swydd Carbon, 24 mlynedd yn ol. Yma y tueddwyd ein chwaer i roddi ei hunan i'r Arglwydd ac yna i'w bobl. Derbyniwyd hi i'r eglwys Gynulleidaol gan y Parch. E. B. Evans, Pottsville, yn awr Hyde Park. Yn mhen rhyw dymor dychwelasant i ardal Minersville, Pa., lle y buont hyd nes aeth yr ymadawedig i ffordd yr holl ddacar. Cafodd gystudd lled drwm am rai wythnosau cyn i angau roddi terfyn ar ei hoedl, ond dyoddefodd y cwbl yn dawel. Dywedai nad oedd ganddi ddim i bwysio ei henaid arno ond Iesu Grist. A dymunai weithiau gael myned ato, yr hyn a gafodd ni hyderwn ar y 17ef o Fehefin, 1864. Ymgasglodd tyrfia luosog o Gymry ac eraill yn nghyd i'w chladdedigaeith a daearwyd ei gweddillion marwol yn nghladdfa y Cynulleidaolion yn Minersville, pryd y gweinyddwyd gan y brodyr Morgans, Pottsville, Thomas, St. Clair, a'r ysgrifenydd. Teimlir colled ar ol Mrs. Thomas yn y gymydogaeith hon. Yr oedd yn gymydoges garedig, ac yn hynod o letygar. Yr oedd ei drws yn agored i genhadon heddi bob amser, ac ymhyfyrdai mewn gweini arnynt. Gwelir ei heisiau hi yn yr eglwys hefyd. Bu yn fyddlon i fynychu moddion gras cyhyd a gallodd. Yr oedd yn rhaid fod rhwybeth yn rhyfedd cyn y buasai ein chwaer yn absenol. Bu iddi hi a'i phriod 8 o blant, o ba rai y mae 5 yn fyw. Cymwyser hwy a'u tad i gyfarfod a'i ymadawedig yn y "wlad well."

J. E. JONES.

MRS. LAURA GRIFFITHS, PROSPECT, N. Y.

Mae cyhoeddi bywgraffiadau wedi myned yn beth mor gyffredin fel y mae yn anhawdd iawn eu dwyn i ddigon o ddyddordeb i'r cyffredin i'w darllen, a mwy fyth yw yr anhawdder i'w gwneud yn fuddiol wedi eu darllen. Tardda y diffyg yma o un o ddau le—naill ai diffyg teilngdod y gwrthrych a gofir, neu ddiffyg athrylith y bywgraffydd. Ac os methiant fydd tynged yr hyn a ganlyn, bydd y bai ar yr ysgrifenydd, oblegyd credwn fod yn y gwrthrych hynodion tellwng.

Merch ydoedd Laura Griffiths i Griffith ac Ann Jones gynt o Leyn, sir Gaernarfon. Daethant i'r wlad hon pan oedd hi yn ieuanc iawn. Treuliodd y blynyddoedd cyntaf gyda ei rhieni yn ardal Penygraig. Wedi iddi ddod i ddechreu ymdaro drosti ei hun bu yn gwasanaethu gyda Mrs. James Owens, ac oddiyno aeth i wasanaeth y Parch. Morris Roberts, ac enillodd iddi ei hun radd dda yn mhob man fel merch ieuanc rinweddol. Ond pa ryfedd? gan mai hen osodiad y Duw digelwyddog yw, Benyw yn ofni yr Arglwydd, hi a gaiff glod.

Pan yn 26 oed, ymunodd mewn priodas gyda William Griffiths, a threuliasant 24 o flynyddoedd yn ngrym yr ymrwymiad hwnw, ac nid oedd un awdurdod yn ddigon gymmus i'w dori ond awdurdod o'r byd anweledig. Cawsant fywyd fel lluaes plant dynion, sef aml a blin gystuddian.

Ni welodd Duw yn dda eu cynysgaeddu â phlant o'r eiddynt eu hunain; eto gwnaeth Mrs. Griffiths ei rhan yn magwraeth amddifaid ei brawd, a chafodd fyw i weled claddu tair o honynt a gweinyddodd iddynt yn ofalus hyd y diwedd; ac y mae yn hynod, ni bu yn iach ddiwrnod byth wedi marw Louisa yn Mawrth diweddaf.

Yn awr gadawaf ei hanes fel hyn yn ei symudiadau ar hyd y byd, i sylwi ar ei chymeriad. Nid llawer o'r byd yma a welodd ei Thad nefol yn dda roi iddi, gan ei fod yn meddwl ei gwneud yn etifedd byd gwel na'r ddaear yma, "Bywyd tragwyddol a etifedda efe."

Yn awr edrychwn arni mewn gwahanol sefyllfaeodd—fel y caffem fantais i'w gweled yn well dewiswn dri safle i edrych arni, sef ei chymeriad, ei hathrylith, a'i chrefydd.

Ei chymeriad personol. Dynes ydoedd o sylw manwl a barn graff—nid oedd yn ffurfio ei barn yn fuan am ddim na neb, ond tarddai ei barn oddiar ymchwilad a phrawf. Yna fel y gellid tybied yr oedd yn anhawdd iawn ei symud. Yr oedd yn hynod ddistaw ac yr oedd yn meddwl mwy o lawer nac oedd yn ei siarad, a gwyr pawb mai cymeriad anfynych yn mhlith merched y byd yw hyny. Meddai ddirnadaeth helaeth ar wahanol gangenau gwybodaeth yn neillduol mewn Duwinyddiaeth a Barddoniaeth.

Hyn a'n harweinia yn naturiol i sylwi ar ei hathrylith, sef ei gallu meddyliol. Yn hyn yn ddiamau yr oedd yn rhagori ar y cyffredin. Pan yn ieuanc yr oedd yn meddu gallu neillduol i ddyegu y Beibl allan, dysgai bennod neu ddwy bob wythnos, a dysgodd Holwyddoreg y Parch. Mr. Charles pan yn ieuanc iawn. Ac nid yn unig dysgai, ond hefyd fel yr oedd yn dod i oedran addfetach yr oedd yr hyn a ddysgodd yn ei hieuenctyd yn dod i ymfurfio yn Egwyddorion yn ei meddwl, ac nid credu peth am ei bod wedi ei glywed yr oedd, ond am ei bod wedi ei brofi a'i gael yn ffaith. Felly daeth yn draeth-

odyddes a bywgraffyddes a barddones dda, ac y mae ei gwaith yn aros yn gof-golofn ar ddalenau y CENHADWR pan y mae ei chorff yn cymysgu â llwch y llawr.

Ond ei chrefydd—dyma ydoedd gogoniant ei holl ragorion eraill. Crefydd a wareiddiodd ei hieuenctyd, a lywodraethodd ei bywyd yn ei haml brofedigaethau, ac yn y diwedd a'i gwnaeth yn gref i farw a'i phwys ar fynwes yr Iesu. Cafodd ei magu gyda chrefydd a theimlodd argraffiadau crefyddol yn ieuanc iawn fel mae yn anhawdd dweyd pa bryd y cafodd atael arni; ond gallwn fod yn sicr ei bod ganddi, oblegyd byw yn dduwiol oedd amcan mawr ei bywyd, a myfyrio yn ei gyfraith ef oedd ei hyfrydwch penaf. Felly dysgodd fod yn Gristion profiadol, yn gymydoges dduwiol ac yn wraig hynod rinweddol. Yr oedd mewn gwirionedd yn goron i'w gwr,—yr oedd yn bob peth iddo y gallasai gwraig fod.

Dydddefodd gystudd trwm am amryw fisodd, a hynx yn dawel ac ymestyngar i ewyllys Duw; a dyma oedd y man yr ymorphwysai ei henaidd arno. "Ac ni chyfargollant byth." Felly ar ffyddlondeb yr hwn a addawodd ehedodd ei henaidd i wlad y bythol wynfyd—bu farw yn dawel, Ionawr 29, 1864.

Hebryngwyd ei gweddillion i gladdfa Bethel. Gweinyddwyd yn y gladdigaeth gan yr ysgrifenydd a'r Parch. Mr. Roberts—heddwch i'w llwch a diddanwch i'w phriod i orphen ei yrfa ar y ddaear, a nefoedd iddo yntau yn y diwedd.

R. F. JONES.

MRS. JANE JONES, FREEDOM, CATTARAUGUS, E. N.

Gynt o Dyddyn y Gareg, phwyf Dolgellau.

Utica, Ebrill 23, 1864.

At y Parch. C. Jones, Dolgellau.—*Barchedig Frawd*.—Er nad ydwyf yn bersonol gydnabyddus a chwi, yr ydwyf dros eich hen gyfaill Robt. Jones, a'i blant, yn defnyddio y llwybr hwn i osod eu dymuniad ger eich bron; sef, ar fod i chwi ysgrifenu ychydig o gofiant i'r hen wraig Mrs. Jane Jones, yr hon a fu yn aelod gyda chwi yn Rhydymain, a hen gapel y Crynwyr, hyd oni ddaeth drosodd i'r America, ac oddiar hyny hyd ddydd ei marwolaeth hi a fu yn aelod ffyddlon gyda mi yn Cattaraugus, talaeth Efrog Newydd.

Hen gydnabyddiaeth ac hen anwydeb rhyngoch chwi a Mr. Robert Jones a'i deulu, yw yr achos eu bod yn gofyn y gymwynas hon genych; yna ar ol i'r cofiant ddod allan yn yr *Annibynwr*, a'r *Dysgedydd*, y mae y Parch. R. Everett, D. D., i'w osod yn y CENHADWR.

I'r dyben i'ch gwneyd yn gwbl adnabyddus o'r amgylchiad, nodaf allan ychydig bethau. Y wraig ydwyf yn son am dani ydoedd Mrs. JANE JONES, gwraig Robert T. Jones, o blwyf Freedom, swydd Cattaraugus, talaeth Efrog New-

ydd, Gogledd America; ond gynt o Dyddyn y gareg, plwyf Dolgellau, Gogledd Cymru. Hi a fu farw Chwefror 24ain, 1863. Ei chlefyd oedd enynfa yr ysgyfaint. Ei hoedran pan fu farw oedd 77eg. Bu yn briod wyth mlynedd a deugain. Bu iddi un ferch yr hon a fu farw pan yn ddwy flwydd oed, bu hefyd iddi bump o feibion, o ba rai y mae dau yn Nghymru, sef, Thomas a John, a thri yn America, sef, Howell, Robert, a William, oll yn arddelwyr crefydd. Bu Mrs. Jones yn grefyddol bum mlynedd a deugain. Daeth i'r America bedair blynedd ar ddeg i'r haf dyfodol, a chyn pen hir hwy a ymsefydasant yn Cattaraugus. Naw mlynedd i'r gwanwyn hwn hwy a brynasant dyddyn lled dda, ac arno dy mwy helaeth na'r cyffredin. Yr oedd pregethu yn yr ardal o'r blaen gan yr ysgrifenydd, ond yr amser hwn agorasant hwythau eu drws, ac arosodd yr achos o dan eu crongiwyd fel yr arch gynt yn nheulu Obedom. Ar ol bod yn pregethu yn lled gyson ar y Sabboth am dair blynedd, cawsom ar ein meddwl ffurfi eglwys, a daeth yn ei blaen yn gangen fiodenog a ffirwythlawn o dan ofal yr un gweinidog a Carmel, eglwys Gynulleidfaol arall yn yr ardal hono.

Ac felly mwynhaodd Mrs. Jones yr ysgol Sabbothol, cyfarfodydd canu, cyfarfodydd gweddi, cyfeillachau crefyddol, gweinyddiad yr ordinadau a'r pregethu, heb achos iddi fyned dros ei throthwy am y naw mlynedd diweddaf o'i hoes ac fel atdaliad am hyn, byddai hithau yn garedig iawn i bawb, yn ymgeleddgar iawn o'i gweinidog, ac eraill o weision yr Arglwydd, a fyddent yn dyfod ar eu tro i bregethu i Siloam. Ond er ein bod gwedi cael llawer o odfaon da, a rhan o ddiwygiad lled nerthol, nid wyf yn cofio ei gweled na'i chlywed erioed ar uchelfanau y maes, ond *ofni bron o hyd*.

Ni chafodd ond cystudd byr. Yr oeddwn oddi cartref, yn Utica, yr hwn sydd gant a phedwar ugain milldir o Cattaraugus, i'r hwn le yr wyf wedi dychwelyd i ail ymgymeryd a gwaith y weinidogaeth. Bum yn Utica 17eg o flynyddau o'r blaen, ond wedi hyny agos i bedair ar ddeg yn Cattaraugus. Buasai yn dda genyf fod gyda yr hen chwaer pan ar fin marw, dygwddais fod yno erbyn ei chladdedigaeith.

Dydd ei chladdedigaeith ymgasglodd tyrfia luosog iawn yn nghyd o Gymry ac Americaniaid. Dechreuwyd y gwasanaeth crefyddol gan y brawd John R. Jones. Yna pregethodd y Parch. John P. Harris, yn Saesoneg, oddiar y geiriau, "Trefna dy dy, canys marw a fyddi, ac ni byddi byw." Yna pregethodd Jas. Griffiths, yn Gymraeg, oddiar y geiriau, "Ac y gwaredai hwynt, y rhai trwy ofn marwolaeth, oeddynt dros eu holl fywyd dan gaethiwed." Yna rhoddwyd ei gweddillion i orphwys mewn mynwent heb fod yn mhell o'i hanedd, yn ymyl gweddillion amryw o'i hen gyfaillau crefyddol, hyd

foreu caniad yr udgorn mawr. Gwnaeth angau wrth ei symud, fwch mawr yn y teulu, yr eglwys, a'r gymydogaeith. Yr eiddoch yn barchus,

JAMES GRIFFITHS.

Yr oeddym yn adnabod Jane Jones yn bur dda yn mhell cyn iddi ymbriodi â Robt. Jones, pan oedd gyda'i thad yn y Benglog. Yr oedd ei thad yn profesu gyda'r Trefnyddion Calffaidd, yr wyf yn tybied, pan y daeth gyntaf i'r Benglog, a pharhaodd felly hyd ei ddiwedd. Nid oedd yn ei amser ef yr un capel perthynol i'r Trefnyddion yn nghymydogaeith y Benglog, ac am hyny, byddai yr hen wr J. yn arfer dyfod weithiau i gapel yr Annibynwyr, yn Rhydymain; ac ambell waith byddai yn dyfod âg ambell i bregethwr o'i enwad ei hun i bregethu i gapel Rhydymain; ond i gapel Rhydymain y byddai ei blant yn dyfod i wrando yn gyson, ac felly Jane Jones. Gwrandawodd lawer yn Rhydymain cyn penderfynu arddel yr Iesu trwy broffes; ond wedi priodi, a myned i fyw i'r Tymawr, gerllaw Rhydymain, penderfynodd hi a'i phriod wneuthur profes o'r Arglwydd Iesu yn y fl. 1818, yn amser gweinidogaeth yr ysgrifenydd. Gwraig ddiroddres oedd Jane Jones, cywir a didwyll neillduol yn ei chrefydd,—dywedai ei meddwl yn ddiwenaith wrth bawb, pan y gelwid am hyny ganddi. Ymaflai yn dyn yn ei chrefydd, er ei bod yn y cyffredin yn ei hofni; ond er yr holl ofnan a brofai yn nghylch ei chrefydd, yr oedd yn ymddangos ynddi gywirdeb a gonestrwydd yn ei holl ymwneyd â hi i raddau neillduol. Nid oedd o gyfansoddiad corphorol cryf, ond yn fynych yn cwyno oherwydd afiechyd tra y bu yn ei hen wlad enedigol; ond deallwn ei bod yn llawer iachach yn mlynedd oedd diweddaf ei hoes yn America. Er nad oedd Jane Jones yn hoff fel rhai o gamol ei hun, ac nad ymhoffai i neb arall ei chanmol, ac er nad ystyriai ei hun ond megys dim yn ei chrefydd, hi a darawai yn llym yn erbyn pechod, yn mhob man y gwelai ef yn tori allan, hyd eithaf ei gallu. Cadwai lywodraeth dda hefyd yn ei theulu—nid llawer o famau plant, feddyllem, a ragorai arni. Yr oedd achos ei Harglwydd yn ol pob ymddangosiad, yn agos iawn at ei chalon—unrhyw beth allai gyda chrefydd hi a'i gwnelai yn ddirwgnach. Yr oedd Robert Jones, ei phriod, yn wr call a phwylllog iawn; bu dda genym glywed ychydig eiriau o'i enau ef lawer o weithiau yn Rhydymain a Thabor, &c., pan gyfarfyddem âg unrhyw fater a dyryswech ynddo; byddai yr hyn a ddywedai yn y cyffredin y peth goreu. Yr oedd ef a Jane Jones yn ymddangos wedi ymgymaru yn ddedwydd—y ddau o un galon "yn dewis y rhan dda yr hon ni ddygir oddiarmynt." Da genym glywed fod rhagluniaeth fawr y nef wedi gwenu arnynt wedi myned i'r America, ac yn neillduol o dda genym glywed fod eu plant yn meddu yr

anrhydedd o roddio yn yr un llwybrau crefyddol a'u rhieni: boed gwenau y nef arnynt oll.

C. JONES.

* * Drwg iawn genym fod llythyr y Parch. Jas. Griffiths wedi bod ar goll genym, onide buasai wedi ymddangos er's llawer dydd.

C. J.

MR. WILLIAM H. JONES, FLOYD, N. Y.

WM. H. JONES oedd fab i'r diweddar John W. Jones o Floyd, a'i briod Mrs. Jennett Jones. Oddiar ystyriaeth o ddrygoni mawr y fradwriaeth a'r ymgodiad terfysgelyd a di-achos a wnaed gan y caethfeistri yn y De yn erbyn Llywodraeth y wlad, ac oddiar lwyr argyhoeddiad y dylasai rhywrai fyned i'r maes dros y Llywodraeth i wrthsefyll yr ymosodiad cywilyddus hwn, ymrestrodd ein cyfaill ieuanc fel un o wirfoddolion talaeth Efrog Newydd—ymunodd â'r cwmni H, catrawd 117eg, Awst 12, 1862. Yr oedd ei anwyl fam a'r teulu oll yn anfoddlawn iawn iddo fyned, ond pan welant ei fod yn benderfynol mai ei ddyledswydd oedd, a gwybod ei fod yn gweithredu oddiar lwyr argyhoeddiad yn ei feddwl ei hun, gwnaethant ymdawelu a cheisio ei gyflwyno yn ddifrifol i law yr Arglwydd.

Yr oedd yn ddyn ieuanc tra thirion a chymradwy yn mhlith ei gydnabyddiaeth yn gyffredinol, ac yn un anwyl iawn yn y teulu, ac fel y mab hynaf ystyrir ef, ar ol marwolaeth ei dad, fel y penteulu mewn ystyr, nawdd a chynghorydd ei fam.

Bu y gatrawd amryw fisocdd yn gwersyllu yn agos i Charleston, So. Carolina; ond yn ddiweddar symudodd i gymydogiaeth y "White House," ger Richmond, Va. Ar ol bod yno am beth amser cymerydd William yn glaf, a bu yn y meddygydd dan y chronic diarrhea rai dyddiau—yna symudwyd ef i feddygydd yn Washington. Bu ar y daith hon tua 3 diwrnod, a bu farw yn mhen deuddydd, fel y deallym, ar ol cyrhaedd Washington, sef Meh. 17, yn agos i 27 ml. oed—pen ei fiwydd oedd y 26 o Fehefin.

Yr oedd yn ofalus i ysgrifennu yn fynych gartref at ei fam, ei frodyr a'i chwiorydd—weithiau byddent yn derbyn dau lythyr yr un wythnos a'i lythyrau yn gyffredin yn hybysu fod ei iechyd yn ddymunol. Yr oedd wedi ei ddwyn i fyny dan addysg efengylaidd o'i febyd, ac wedi bod yn ddiwyd gyda moddion gras, a than ddylanwadau dwys yn fynych am ei gyflwr tragywddol. Rhoddodd ei fam anrheg o Feibl iddo cyn cychwyn, ac ymae yn amlwg oddiwrth yr olwg ar y Belbi heddyw a'r aml ddalen a a welir ynddo wedi ei throi i lawr, ei fod yn ei ddarllen yn fynych.

Ysgrifennodd lythyr tra serchiadol at ei fam ar ei ddydd genedigael cyntaf wedi myned i'r fyddin (Meh. 26, 1863) yn yr hwn y cydnabyddas gyda dwysder a gwyleidd-dra ei rymedigaeth fiddi fel mam anwylaidd iawn iddo, y tynerwech

a'r gofal a ddangosai tuag ato o'i febyd i fyny ddydd a nos, yn glaf a iach &c., ac yn benaf ei rwymedigaeth i'r Arglwydd awdwr a chyfranydd pob bendith. Llythyr tra serchus a theimladwy oedd y llythyr hwn, ac aml lythyr cyffelyb iddo a ysgrifennodd o ran ei ysbryd a'i egwyddorion.

Mewn llythyr a ysgrifennodd at ei fam, ei chwiorydd a'i frodyr ychydig fisocdd yn ol, mae yn adrodd yn neillduol ei deimladau crefyddol—beth oedd wedi deimlo pan oedd gartref ar aelwyd ei rieni—beth a deimlai yn awr—ei ofid nad oedd wedi gwneud cyffes cyhoeddus o'i fydd yn Nghrist flynyddau yn ol—ei fwrriadu penderfynol am hyny—ei argyhoeddiad, er mor anhyfryd a themtiedig ydyw sefyllfa y milwr, eto fod modd byw yn rhinweddol, yn dduwiol ac yn ddefnyddiol yn y fyddin—ac er nad oedd cyffeusdrâ mor ddymunol i weddio yn gyhoeddus, y gellid dai cymdeithas a Duw yn y dirgel, a'i fod yn ymdrechu gwnend hyny, ac yn teimlo yn hyderus eu bod hwythau yn ei gofio yn eu gweddio gartref &c. Llythyr llawn o deimladau dymunol iawn oedd y llythyr hon.

Un o swyddogion y fyddin, ar ol ei farwolaeth, a lefara am dano mewn llythyr o gydymdeimlad â'r teulu yn eu trallod, gyda chymeradwyaeth mawr.

Dygwyd ei weddillion marwol adref i'w gosod wrth ochr ei anwyl dad. Cafodd gladdedigaeth dra pharchus a lluosog. Gweinyddwyd ar yr amgylchiad gan y brodyr, T. T. Evans, E. W. Jones, D. E. Prichard, James Griffiths a Robert Everett—y ddau olaf a bregethasant yn y capel cyn cychwyn tua'r gladdfa.

GANWYD,

Mai 15, yn Columbus, Ohio, merch i Mr. Wm. Evans a'i briod, a gelwir ei henw hi JULIA ANN.

Mai 18, yn yr un ddinas, merch i Mr. Edward Davis a'i briod.

Meh. 28, yn Ironton, Ohio, mab i David Harries a'i briod, a gelwir ef DAVID CHARLES.

Meh. 28, yn Danville, Pa., mab i John a Mary Daniel, a gelwir ef LINCOLN ELLSWORTH.

Meh. 26, yn Middle Granville, N. Y., mab i Mr. John D. Jones a'i briod, a gelwir ef JOSEPH CARADOC JONES.

Gor. 19, yn Minersville, Pa., mab i'r Parch. John E. Jones a'i briod.

PRIODWYD,

Meh. 4, yn Pittsburgh, Pa., gan y Parch. R. R. Williams, Mr. ABRAHAM LLOYD a Miss MARGARET EVANS, y ddau o'r New Mines.

Meh. 16, yn nhŷ Mr. David Richards, Duncansville, Pa., gan y Parch. John B. Cook, Mr. THOMAS THOMAS a Miss MARY DAVIES, y ddau o Duncansville.

Gor. 4, yn Blossburgh, Pa., gan y Parch. P. Pergrine, yn ei dŷ ei hun, Mr. LEWIS LEWIS, a Miss MARIA POWELL, y ddau o Fall Brook, Pa.

Gor. 9, gan yr un, Mr. DAVID MORGAN a Mrs. JEANE MORRIS, y ddau o Blossburg, Pa.

Meh. 17, yn anedd Griffith Maurice, ysw., Trenton, N. Y., sef tad y briodferch, gan y Parch. J. W. Jones, Mr. HUGH RICHARD o Waupun, Wis., a Miss JANE MAURICE, Trenton.

Meh. 18, yn Hyde Park, Pa., gan y Parch. E. B. Evans, Mr. DAVID J. DAVIES, Hyde Park, a Miss ELINOR JAMES, Dover, N. J.

Meh. 28, yn yr un lle a chan yr un, Mr. JOHN HAYWARD o Dixon, a Miss ELIZABETH LEWIS o Hyde Park.

Meh. 29, yn ninas Utica, gan y Parch. William Rowlands, D. D., Mr. ROBERT P. DAVIES, diweddar o Damascus, California, a Miss SARAH A. OWENS o Trenton, N. Y.

O ffwrnes California—hylaw daeth

I wlad deg Onelda

A chafodd ei wech Efa—i'w fynwes

Ei lân angyles all un yn Ngwalla.

Meh. 25, yn Crabreeck, Ohio, gan y Parch. J. Edwards, Mr. WILLIAM H. WILLIAMS, Weathersfield, mab i'r Parch. Ambrose H. Williams, a Miss MARY HANNAH EVANS, Crabreeck.

Meh. 23, yn ninas New York, gan y Parch. Dr. Thompson, Mr. WILLIAM C. WILLIAMS a Miss ANNIE E. JONES, y ddau o New York.

Wedi i'r llanc dewr a llon—wiw uno

A'i anwyl Fun dirion,

Cynydd i'w da amcanion

A hodd wedi i'r ddalar hon.

GWILYM AB IOAN.

Gor. 2, yn St. Clairs, Pa., gan y Parch. D. D. Thomas, Mr. DAVID GIBBON a Miss SUSANNAH RICHARDS, y ddau o St. Clairs.

Gor. 4, yn Milwaukee, Wis., gan y Parch. G. Griffiths, Mr. THOMAS R. EVANS o Racine, mab y Parch. R. T. Evans, gynt o Prospect, N. Y., a Miss JANE PARRY o Ottawa, Wis.

Gor. 6, yn Racine, Wis., gan y Parch. C. D. Jones, JOHN P. WILLIAMS, ysw., a Miss ALICE ELLIS, merch Mr. David Ellis, Llansantffraid, Maldwyn G. C.

Meh. 16, yn Chicago, Ill., gan y Parch. Moses Williams, Mr. FRANCIS HUTCHINSON o Detroit, a Miss ELIZABETH JONES y Chicago.

Gor. 14, yn nhŷ tad y briodasferch, y Parch. John Williams, Harrison, O., gan y Parch. David Price, Newark, Mr. MARTIN EGLESTON a Miss SALINA R. WILLIAMS, y ddau o ardal Harrison.

Ar amod dan ddirfawr rwyman,—unwyl

Dau anwyl hyd angau,

Dwyn yr oes dan dyner iau,

Y byddont hyd eu beddan;

Dyddiau heb boenau beunydd,—dan y rhod

Doed i'w rhan hir hafddydd,

Ar y daith,—ac wedi i'r dydd

All einioes o lawenydd.

DINORWIG.

Bu FARW,

Meh. 11, yn Alleghany, Pa., Mr. EVAN D. FRANCIS, yn 49 mlwydd oed. Yr ydoedd yn enedigol o blwyf Llansantffraid, Aberteffi. Daeth i ardal Pittsburgh tua 26 mlynedd yn ol ac unodd yn fuan a'r eglwys Gynulleidfao, a buodd yn aelod fyddlaw'n dros ystod ei ymduith. Gadawodd wralg a phump o blant i alaru ar ei ol. Yr oedd gan bawb alr da i Mr. Francis a chan y gwrlonedd ei hun.

Wrth y Copper Works, ger Pittsburgh, Mrs. MARTHA GRIFFITHS, priod John Griffiths, yr hwn aydd yn awr yn California. Daeth Mrs. Griffiths o Abertawe i'r wlad hon. Daeth i ardal Pittsburgh o Syracuse, Ohio. Yr oedd yn aelod o'r eglwys Gynulleidfao, a themlai yn hyderus gyda golwg ar fydd dyfodol.

R. R. WILLIAMS.

Meh. 12, yn y lle a elwir Tunnel, ger Ironton, O., yn 13 ml. oed, JONADAB A. JONES, mab i'r diweddar Thos. R. Jones a Margaret ei briod, (ond yn awr Mrs. Hughes) sef chwaer i Mr. Moses Morgans, Ironton. Ymfudodd y teulu parchus hwn o Merthyr Tiddi, D. C., i Summit Hill, Pa., ac oddiyno i Pictonica, Wis., ac y maent yn awr yn byw yn y lle hwn, er mis Hydref diweddar. Ond er eu symund yma, nid allau o afseillon cryfion angau. Daeth

y fam a'r tri mab ac un ferch yma yr Hydref yn lach a chysurus; ond och! ar y 9 o Mehefin wele genad o fydd arall yn curo wrth y ddor yn galw am Jonadab a Roger a dim ond 3 diwrnod o rybudd, a methodd dagrau mam a chwaer a pherthynasau ac ymdrech 2 feddyg a'i attal i gyflawni ei orchwyl. Yr oedd yn glefyd arteithiol iawn—gellid meddwl fod angau yn y wedd mor fuan ac y cymerwyd hwy yn glaf—ond nid oedd gan y meddygon un enw i'w osod arno—ni welant neb erioed yn debyg, ac nid oedd eu cyffeiriau yn gallu gwneud un lles llydynt yn ein golwg ni beth bynnag. Graipiwyd y Jonadab anwyl hwn o fynwes mam dyner mewn 3 diwrnod i fynwes yr Iesu anwyl.

Dranoeth sef y 10 cymerwyd ei frawd, ROGER T. JONES, yn yn un dull, yn 14 ml. oed, ni bu yntan byw ond 3 diwrnod. Golygfa dorcalonus iawn, yr oeddent yn y convulsive fits, felly nid oedd hadden i gael ymddyddan a'r brodyr anwyl hyn. Bu Jonadab farw y 12 sef y Sabbath, a chladdwyd ei ddydd Llun yn yr Ironton Cemetery. Nos Lun bu Roger farw, a chladdwyd ei ddydd Mawrth yn yr un lle. Ymgasglodd tyrfia o'u cydgenedl ac eraill i ddangos eu cydymdeimlad a'r teulu anwyl yn eu trallod blin—ond er ceisio cysuro y fam iaith y galon oedd, "Na elwch fi Naomi, gelwch fi Mara, canys yr Hollalluog a wnaeth yn chwerw iawn a mi." Yr oedd anwylliaid hyn yn rhaf hynod yn eglwys y T. C.; er na fu eu harosiad ond byr yn y lle, eto yr oeddent wedi gadael argraff ar feddwl pawb oedd yn eu hadwaen, mai crefydd a'i phethau oedd ei hyfrydwech. Gallen welod hyn y wrth edrych dros ei cof lyfrau bychain—y rhan fwyaf oedd ynddynt oedd testynau ac emynau a phethau cyffelyb. Yr oeddent o dymer naturiol hynaws iawn, felly yn enill serch pawb—ond eu haul a fachiudodd tra yr ydoedd yn ddydd. Nerthed yr Arglwydd fy anwyl chwaer yn ei thrallod blin i fwrw ei holl ofal arno ef, ie yr holl berthynasau, oblegid gydag ef y mae Balm fedr wella yr achollion hyn yn y teimlad.

Gweinyddwyd yn y claddidigaethau gan y Parch. J. L. Richards (A.) a'r ysgrifenydd, ac ar nos Sabbath canlyuol yr oedd yr ysgrifenydd yn traddodi pregeth angledol ar yr amgylchiad oddiar Jer. 31: 15—17. Dymunaf o'm calon llydynt gael profiad fod y breichiau tragwyddol oddi tanynt, fel nad ymollyngont yn eu beneidiau—ydyw gwir ddymuniad yr eiddynt mewn cariad,

DAVID HARRIES.

Meh. 20, wedi dirfawr a pharhaus boenau am wyth wythnos, o'r dwymyn geriaidd a'r dwymyn gieuallid ynghyd ag enyniad y cylla, MARIA, merch John ac Ann James, gynt o Llanelly, Brycheiniog, D. C., ond yn bresenol o Ashland, swydd Schuykill, Pa., yn 18 ml. oed. Gadawodd dad a mam, brawd a dwy chwaer, ynghyd a llu o gyfeillion a chyfeilleddau i alaru yn ddwys ar ei hol. Tranoeth yr amgylchiad ymgasglodd tyrfia anarferol o fawr o Gymry ynghyd a chenedloedd eraill i weini y gymwynas olaf iddi, pryd y gweinyddwyd gan y Parch. B. M. Thomas (B.), yn ddoeth a chwmwysiadol iawn i'r amgylchiad.

Blodyn cyn cyflawn ledw—a wywodd

Ōw oh! fel y darfu,

Ei gwedd deg yn y pridd du

Pwy edrych arni'n pydr?

EI THAD GALARUS.

. Dymunir i'r *Dinygiwr* godi yr uchod.

Meh. 23, yn Delaware, Ohio, o'r diptheria neu glefyd y gwddf, yn 5 mlwydd a 5 mis oed, MARTHA SUSANNAH, merch i John a Hannah Stephens, o dref Delaware. Claddwyd hi yn nghladdfa Troed-rhiwdalar a gweinyddwyd ar yr amgylchiad gan y Parch. John H. Jones, Delaware.

Gor. 11, yn Waterville, E. N., o'r Diptheria, CATHARINE ELLEN, merch i David ac Ann Davies, a nith i'r Parch. E. Davies, o fewn ychydig i 9 ml. oed. Gweinyddwyd yn y gladdidigaeth gan y Parch. T. D. Hunt, Waterville, a J. Edred Jones, Utica.

Gor. 11, JOHN W. DAVIES, mab bychan i'r Parch.

T. W. Davies a'i briod, Youngstown, Ohio, yn 4 blwydd ac i mis oed, wedi rhyw gystudd byr ond caled lawn o dri diwrnod yn y scarlet fever. Claddwyd ef yn Youngstown Cemetery, pryd y gweinyddwyd y gwasanaeth crefyddol gan y brodyr Thomas, Ridge; Davies, Tynyrhos (o swydd Gallia, Ohio,) ac Edwards, Crabereek. Yr ydym yn mawr gydymdeimlo â'n brawd a'n chwaer yn eu tywydd garw. Yr oedd dau eraill o'u hanwyl-iaid bychain yn ngafael â'r un dwymyn ar ddydd y gladdedigaeith yn ddigon anhebyg o fyw—a gwelir fod yr amgylchiad yn waeth fyth pan ddywedir fod y tad ar lawr hefyd. Mae ein gweddil at Dduw ar fod y cymylau yn cael eu symud a lechyd y teulu yn cael ei adferdy. Yr Arglwydd fyddo yn nododd i'n hanwyl frawd a chwaer ac a roddo nerth llydnt i ystyried fod pob peth yn cydweithio er daioni i'r rhai sydd i'n caru Duw—ac nad yw symudiad eu hanwyl John i'r trigfannau dedwydd ond caredigrwydd mawr o du y nofodded,—er clymu meddyllau a serchladau y rhieni yn fwy cyflawn nag erioedd â'r wlad ddedydd lle'r aeth eu hanwyl blentyn. Aeddeder ni oll i'w ganlyn yw gwir ddymuniad yr ysgrifenydd.

J. P. THOMAS.

Gor. 16, yn Cincinnati, Mr. WILLIAM H. JONES, yn 38 ml. oed, gan adael gwedd w a phedwar o blant i alaru ar ei ol. Cymerodd marwolaeth y brawd hwn lle yn ddiawmth neillduol. Yr ydoedd yn ysgrifenydd yn ystwr fawr Mr. John Shillito, a phan ydoedd wrth ei orchwyl aeth yn rhy bell yn ol a syrthiodd trwy dŵll yn y llofft, a disgynodd ar ei wegl tua deg troedfedd o ddyfnder ar y pridd faeni, neu y palmant, ac ni slaradodd air mwyach. Cymerwyd ef adref; ond bu farw yn fuan. Gor. 17, cymerwyd ei gorph i'r capel, ac anerchwyd cynull-eldfa luosog gan yr ysgrifenydd. Claddwyd ef yn Comingsville, yr un dydd. Yr oedd yn enedigol o Bryngaer, Sir Fynwy. Bu yn y wlad hon tua naw mlynedd. Cafodd ei dderbyn yn aelod i'r eglwys Gynulleidfao yn y ddinas hon oeddntu 4 neu 5 mlynedd yn ol, a pharhaodd yn loyw a defnyddiol gyda'r achos crefyddol hyd ei ymadawiad. Bu yn ysgrifenydd i'r eglwys am dymor, ac yr oedd yn ofalus a chywir, a ffyddlawn i wneud ei waith. Yr ydoedd yn barod bob amser y gelwid arno i weddio, neu i ddywedyd ychydig yn y gyfeillach crefyddol. Brawd distaw, tangnefeddus ydoedd. Perchid ef yn ei ardal a'r eglwys lle yr oedd yn aelod, ac yn yr ystôr lle yr ydoedd yn ysgrifenydd, ac fel prawf gallwn ychwanegu iddi ei gyfeillion yn yr ystôr i gychwyn tanscriffad i'w weddw, pa un a chwyddodd yn fuan dros ddau cant a phump ar hugain o ddoleri, hefyd gwnaeth Mr. J. Shillito dalu traul ei gladdedigaeith, a rhoddodd gan dalar at danscriffad y weddw, yr hyn oedd yn gweund \$325. Diau y chwanegir y rhoddion eto yn fwy yn yr ystôr, a deallwn fod caredigrwydd wedi dyfod i'r weddw o gyfeiriadau eraill. Pe na buasai W. H. Jones yn ddyn parchus ni wnelid fel hyn. Yr ydym ni fel eglwys wedi cael colled ar ol y brawd hwn allem ni feddwl; ond mae yr Arglwydd yn gofalu am ei eglwys fel mae yn codi rhai i lanw lle y cyfryw a ellw ef adref oddiwrth eu gwaith at eu gwobrwy. Bydded y rhybudd hwn dan fendith Duw i'n cymhell i fod yn ddiwyd yn y winllan, a'r teulu galarus fyddo dan amddiffyniad dwyfol.

T. EDWARDS.

Gor. 17, yn Covington, Ky., boddodd EDWARD, mab i Mr. William Davies, yn 28 ml. Licking; yr hwn oedd tua 13 mlynedd oed. Claddwyd ef yn Covington, a chyflawnwyd gwasaneth crefyddol yn y tŷ ac ar lan y bedd gan T. Edwards.

Gor. 11, yn mhlwyf Trenton, N. Y., ar ol tua deudddydd o gystudd, er dwfn alar i'r rhieni, merch fach i Mr. John A. Jones a'i briod, yn ychydig dros ddwyfnydd oed. Claddwyd hi yn mynwent Trenton a gweinyddwyd gan R. Everett.

Gor. 13, yn ei anedd yn ninas Utica, y Parch. L. D. HOWELL, yn y mwynhad o dangnefedd a chysuron efengyl leu, yn 63 ml. oed, gan adael priod hoff a thyner mewn dwfn alar ar ei ol, ynghyd a llusaws mawr o gydnybuddion a chyfeillion. Claddwyd ef yn y fynwent ar "ffordd yr afon," yn Marcy.

Ni ddywedwn ychwaneg am ein hanwyl frawd yn awr, gan ein bod yn dysgwyl Cofiant yn fuan—efallai yn yr hifyn nesaf.

Gor. 17, yn Remsen, N. Y., Mrs. ANN FRANCIS, priod William Francis, ysw., diweddar o blwyf Steuben, yn 76 ml., 9 mis ac 21 o ddyddiau oed. Yr oedd yn wraig barchus yn ei chymydogaeith, yn aelod o'r eglwys Drefnyddol Wesleyaidd yn Steuben er s llawer o flynyddoedd. Claddwyd hi yn y Cemetery ger dinas Utica.

Gor. 24, yn ninas New York, o fath o ddarfededigaeith cyflym, (*bleeding at the lungs*) Miss ELONORA WHELDON, merch Mr. Griffith Wheldon a'i briod o blwyf Trenton, cymydogaeith Remsen, N. Y., yn 20 ml. a 10 mis oed. Dygwyrdd gweddillion marwol y ferch ieuanc dyner hon adref—a chladdwyd hi yn ngladdfa y perthynasau yn mynwent Prospect—gweinyddwyd ar yr amgylchiad galarus i dorf fawr gan y brodyr Roberts ac Everett a J. Edred Jones o Utica.

Chwef. 21, ar ol byr gystudd, yn ardal Dundaff, Pa., yr hen gyfaill anwyl JOHN OWENS, yn y 77 flwyddyn o'i oedran. Yr oedd yn enedigol o sir Fon. Bu fyw y rhan fwyaf o'i oes mewn Fferm a alwent y Borth, (rhaf a alwent y tyddyn Borth Dafarch) yn agos i Gaerbybi. Daeth i'r ardal yma 23 mlynedd yn ol. Gadawodd dri mab a dwy ferch i alaru ar ei ol. Yr oedd yn dad i wraig y Parch. Daniel Daniels. Yr oedd ychydig fisoedd cyn ei farwolaeth yn dweyd wrth frawd crefyddol ei fod yn bwriadu ymuno â chrefydd, ond bu farw heb wneud un broffes gyhoeddus, er ei fod o ran ei fywyd yn meddianu llawer o rinweddau y Cristion. Fregethodd y Parch. Lewis Williams y bregeth ang-laddol i dyria luosog. Yr oedd yn ddyn hynod ddiniwed, hoff a charedig. "Ei lle nid edwyn ddim o hono mwy." EVAN JENKINS.

Gor. 16, yn 6 blwydd oed, yn Middle Granville, N. Y., ELIZABETH CATHARINE, merch i Robert E. Farry, a'i briod. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeith yn y capel ac wrth y bedd gan William R. Jones. J. D. JONES.

PWYSIGRWYDD YR ETHOLIAD NESAF.

Ymddengys i ni y bydd yr etholiad nesaf y mwyaf pwysig a gafwyd yn y wlad hon er s hir amser, os nid y pwysicaf a gafwyd ynddi erioed. Oblegid, o un tu, os etholir Llywydd a fydd yn gyfaill ffyddlawn i ryddid yn y wlad, a Chydyngghorfa o'r cyffelyb egwyddorion, yna bydd genym lle i ddysgwyl yr effeithiau daionus canlynol:

1. Bydd heddwch yn lled sicr o gymeryd lle yn fuan a'r rhyfel a'i erchyllerau yn darfod. Un rheswm yn ein golwg ni dros hyn yw hyn:—Ni wna y Deheuwyd fod mor ffol a dysgwyl y gallant ddal i fyny arfau rhyfel yn erbyn llywodraeth gyfreithlawn y wlad dros bedair blynedd eto. Gwyddant yn dda mai myned yn gryfach gryfach a wna ysbryd rhyddid, a gwelant hyn yn amlwg pan welant fwyafrif lluosog yn y wlad dros flaenoriaid iddi yn gyfeillion rhyddid. Rhoddant gan hyn, ar ol y fath etholiad, yr arfau i lawr yn lled fuan. Eu lles penaf eu hunain a phawber eraill fydd llydnt wneud hyn, a deuant i weled mai dyna en doethineb penaf dan yr amgylchiadau. Ni bu caethiwed yn un lleihad ond y niwed mwyaf i foesaen eu teuluoedd, a niwed yn wir yn mhob ystyr sydd wir werthfawr.

2. Etholiad Llywydd a Chydyngghorfa o'r

egwyddorion a enwyd a sicrha, yn ddiau, lwyr ddilead o'r feldith gaeth o'r holl wlad, a chyrhaedd hyn fyddai cyrhaedd heddwch *parhaol* i genedlaethau eto i ddyfod. Symuder yr *achos* o'r gynen, (a chaethiwod fel y gwyr pawb yw hyny,) a'r gynen ei hun a dderfydd. Felly y dyagir ni yn y Llyfr sanctaidd, ac felly y dywed pob meddwl goleuedig.

3. Cyfiawnder a ddychafa genedl. Os daw y wlad i bleidio cyfiawnder ac uniondeb yn gyffredinol, bydd Duw o'n plaid, ac os bydd Duw drosom pwy a all fod i'n herbyn? Cael America yn Werinyddiaeth rydd yn gyffredinol fydd cael maes helaeth a hyfryd i lwyddiant efengyl, i lwyddiant ysgolion Sabbathol i ddu a gwyn, ac i lwyddiant diwygiadau crefyddol trwy ei broydd eang—dyma a'i gwna yn dir Emmanuel, yn esiampl deilwng i wledydd gorthrymedig y ddaiar y rhai ydynt sychedig am eu rhyddid hwythau hefyd.

4. Mae y gwaith a wnaed eisoes yn ein gwlad yn rhy bwysig i'w dael heb ei orphen. Ni wnaed dim, medd rhai. Do, lawer. Beth a wnaed? Mae Rhandir Columbia, calon y wlad, yn dir rhydd. Mae y Tiriogaethau yn y De a'r Gogledd, wedi eu sicrhau i ryddid. Cyfraith greulon y caeth ffoedig sydd wedi ei dileu trwy yr holl wlad. Mae tair neu bedair, os nid ychwaneg o gaeth dalasethau yn aeddfed i fabwysiadu yr egwyddor rydd a dileu caethiwed fel na chaffo le mwyach o fewn eu terfynau, ond iddynt gael *cefnogaeth* y Llywodraeth gyffredinol yn hyny. Ac y mae rhan fawr o'r "*pedair milion*" ag oeddynt gaethion yn ddiweddar eisoes yn wyr rhyddion, llawer o honynt gyda y gwragedd a'r plant dan addysg ysgolion, a llawer yn filwyr medrus yn ein byddinoedd. Goruwchlywodraeth yr Arglwydd daionus a graol a barodd ei bod felly.

O'r tu arall, os pleidwyr yr egwyddor gaeth a etholir i'r Gadair Lywyddol a'r Gydgynghorfa yn yr etholiad nesaf, nis gall neb wybod beth a fydd y canlyniad yn y cyfwng mawr ag yr ydym wedi ein dwyn iddo.

Ethol pleidwyr caethiwed i'r fath sefyllfa ydyw pleidio y fradwriaeth a'r gwrthryfel yr hwn a ddygodd ein gwlad i'r sefyllfa arswydol ag y mae ynddi. Pwy a achosodd i ni y gyflafan fawr hon? Pwy wlychodd ein maesydd a gwaed dynol? Pwy laddodd ein gwyr ieuainc? Pwy lanwodd ein Ysbyttai a'r fath luoedd o gleifion a chlwyfedigion? A phwy ddygodd y fath faich gwasgedig o ddyled arnom? Onid y bradwyr yn y De, a hyny i'r dybenion mwyaf iselwael a drygionus? Ac a awn ninau ar y fath amser i ddangos pleidgarwch iddynt? Gobeithiwn na bydd hyny yn bod.

Dangos pleidgarwch i wyr y De yn awr ydyw dangos pleidgarwch i raniad y wlad, rhwygiad yr Undeb Americanaidd, a sefydliad y *Confederacy* deheuol fel llywodraeth sefydlog, gyda ei

holl anghyfiawnderau a drygau. A allwn ni ddysgwyl i'r Arglwydd cyfiawn a sanctaidd ein cymeradwyo yn hyn?

Dywedir efallai mai pleidio heddwch a wneir yn y cyfryw symudiad. Gwyddom mai dyna a broffesir. Ond pa fodd y gallwn ddysgwyl heddwch trwy sefyll dros y fath gymysgia o achosion cynen a therfysg o fewn ein terfynau? A all heddwch, heb symud yr *achos* o'r therfysg fod yn heddwch sefydlog? Credym yn ddirifol na all. Parhau y therfysg fydd parhau i sefyll dros y camwri mawr hwn.

Dywedir fod y trethi yn drymion. Y maent felly, ond ofnwm yn fawr, os cefnogwyr y De a gant awenau y llywodraeth i'w llaw yn yr adeg bresenol, y pleidir cyn bo hir y dylem fod yn rhanog i ddwyn dyled y De fel ein dyled ein hunain. A ymostynga y Gogleddwyr yn heddychol i'r fath drefn? Trymhau y baich a pheryglu i'r therfysg ymeangu yn fwy a fyddai hyny.

Celsiwn bwylio ac ystyried ac erfyn ar yr Arglwydd ein dysgu i wneud yr hyn fo yn gymeradwy a derbyniol gydag ef yn yr adeg bwysig a'r cyfwng mawr a ddygwyd arnom.

ON THE TOMBSTONE OF TWO BROTHERS, JOHN AND HOWLAND WILLIAMS, TRENTON, N. Y.

It is here where my Brothers dear are laid—
one died in the month of April, and the other
in December.

It is many months since my Brothers died;
but I have not forgotten them. It is in this
dark grave they lie so still.

We need not listen to any sound, for they are
not here. We must not weep after them, for
they are in a far better land, singing sweetly
with the angels and with Jesus their Shepherd.

Written by MARY ELLEN WILLIAMS.

Y frwydr fawr yn Atlanta.—Y frwydr yn Atlanta, ddydd Gwener, Gor. 22, oedd dra aruthrol. Yn ol hanes diweddaraf, claddwyd o'r gelynydd dranoeth ar ol y frwydr gar filwyr yr Undeb 8,221. Cymerwyd 1000 o'r gwrthryfelwyr yn garcharorion. Rhwng lladd, clwyfo a syrthio yn garcharorion, collodd y fyddin wrthwynebol tua 12,000, ac nid 7,000 fel yr hysbyswyd unwaith. Byddin yr Undeb hefyd a gollodd rhwng lladd a chlwyfo a cholli yn mhob modd, 8,120. Major Gen. McPherson a laddwyd yn y frwydr hon.

Atlanta heb ei chymeryd.—Dywedir nad yw Sherman yn dewis myned i mewn yn awr i Atlanta, ond ni hysbysir yn eglur y rheoswr am hyny.

Kentucky.—Tra chynhyrfus yw sefyllfa Kentucky—y *guerrillas* yn aml o'i mewn.

Byddin Grant.—Gwelsom filwr cydnabyddus i ni o fyddin Grant ger Petersburg ddydd Iau, Gor. 27, yr hwn a ddywed mai aros ei adeg y mae Grant yn awr, a rhoi amser i'w filwyr orphwya.

Hyd a allo, gosod gwarchae ar Richmond a wna yn awr, gan gadarnhau ei wersylloedd.

Y Parch. J. D. Jones, (Eryr Meirion) a ordein- lwyd gan y Cynulleidfawyr Americanaidd yn Brooklyn ychydig wythnosau yn ol—mae yn gaplan yn awr yn y gatradd 117eg, N. Y.

Damwain angeuol yn Trenton, N. Y.—Taf- wyd y pentref hwn i ddychryn disymwth Gorph 18, trwy foddiaid Rowland, bachgen 9 mlwydd oed i Thomas a Margaret Jones. Cymerodd yr amgylchiad le trwy iddo ef a phedwar o fech- gyn llai nag ef fyn'd a gadael yr ysgol a myn'd at yr afon i ymdrochi, ac aeth ef i le rhy ddwfn iddo, a'r canlyniad fu iddo fodd, trwy nas gall- ai efe na yr un o'r lleill nofio. Y cyntaf ddaeth yno oedd ei dad, yr hwn a'i dygodd allan yn y fan, ond yr oedd wedi bod yn y dwfr tua haner awr. Haws o lawer yw dychymygu teimladau y rhieni na'u darlunio. Yr Arglwydd a'u dy- ddano, a grymus Dduw Jacob a'u cynalio, gan mai ofer yw ymwared dyn. Tranoeth hebryng- wyd ei weddillion i dy ei hir gartref, a gwein- yddwyd gan yr ysgrifenydd—R. F. JONES.

Eto yn Minnesota.—Mehefin 25, yn y pryd- nawn, yn Butternut Valley, aeth dau fab i Mr. Crisp, (un yn 10 a'r llall yn 12 mlwydd oed) a John, mab Mr. Morris Lewis, 11 oed, i afon Minnesota i ymdrochi. Boddodd y tri! Tar- awyd yr ardal â syndod a galar. Teimladau y rhieni yn y fath amgylchiad nis gellir eu dar- lunio.—J. JENKINS.

Y tywydd a'r enydau.—Y cwyn sydd yn dyfod atom o bob rhan o'r wlad ydyw fod y tywydd wedi bod yn anarferol o ran sychder yr wyth- nosau a'r misoedd diwedda—y borfa yn brin a'r anifeiliaid yn brefu am ddwfr ac yn anhawdd ei gael iddynt mewn llawer ardal. Eto ar y cyfan, nid yw y cnydau mor wael ag a allesid ddysgwyl dan y fath amgylchiadau— y gwenith a rhyg y gauaf sydd yn lled dda—y gwair sydd yn weddol mewn llawer man—yn ysgafn mewn manau eraill—a'r Indrawn yn argoeli na bydd yn ysgafn iawn. Trugarog a graislawn yw yr Arglwydd—mewn barn cosio trugaredd a wna.

Dyfais newydd ddefnyddiol.—Golygydd yr Utica Morning Herald, yn ei Bapyr buddiol a chloddawr, Gorph. 27, a ddywed—Mr. Owen Williams o Gouverneur, Sir St. Lawrence, N. Y., sydd ddyfaisydd a meddiannydd breintlythyr ar ddyfais newydd o gauadlen (*window blind*), yr hwn sydd debyg o ddyfod i ddefnyddiad cyff- redin. Gyda chranc bychan a chnwb yn cael ei sicrhau o'r tufewn i'r ffenestr agorir neu cau- ir y gaeadlen, yn gwbl neu mewn rhan, a saif felly yn y ffurf a ddymunir. Cyffyrddiad ysgafn â'r cranc bychan a effeithia hefyd ar ysty- lloedd y gaeadlen i ollwng mwy neu lai o oleuni i'r ystafell, trwy eu codi neu eu gostwng. Mae

y ddyfais yn syml a chelfyddgar ac yn ateb i'r hyn y teimlid ei eisiau yn fawr yn y peth bach ond buddiol hwn. Gellir dweyd am y ddyfais hon fel am y rhan fwyaf o ddyfaisiau cyffelyb— rhyfedd na buasai rhyw un wedi ei chanfod yn gynt. Derbyniodd Mr. Williams ei freintlythyr yn Ebrill diwedda, ac yr oedd yn dangos ei ddyfais newydd yn Utica y dydd o'r blaen. Meddyliem na bydd un barnydd deallus yn amheu ei defnyddioldeb a'i dymunoldeb.

Marwolaeth yr Henadur Cantwell.—Yr Hen- adur Cantwell a fu farw yn dra sydyn yn Utica ddydd Mawrth, Gorph. 26, o'r parlys mud. Brodor o'r Iwerddon ydoedd, ond yn cymeryd dyddordeb mawr yn amgylchiadau ei wlad fab- wysiedig. Bu am flynyddau yn Henadur yn y Ward gyntaf yn Utica. Perthynai dros amser i'r blaid Whigaidd—wedi hyny i'r un Werinol. Yr oedd yn ddinasydd cyfrifol, a'i farwolaeth ddi-rybudd a effeithia yn ddwys ar y cyhoedd.

Llin a chotwm.—Mae y Felin Lin a Chotwm yn Brockport, N. Y., yn awr yn rhedeg nos a dydd—mwy o archebion yn cael eu derbyn nag ellir yn hawdd eu hateb.

Pum can mil yn cael eu gais allan eto.—Mae yr alwad am 500,000 eto o filwyr i'r maes yn ein taro â dwysder mawr. Rhoddir 50 o ddyddiau, yn ol Deddf y Gydgynghorfa, i ymofyn am wir- foddolion, a bydd y tymor hwn yn terfynu y 5ed o Fedi, pryd y bydd yn rhaid defnyddio y Drafft, os na bydd y nifer priodol wedi eu cael trwy y drefn o alw am wirfoddolion.

MARWOLAETHAU YN NGHYMRU.

MEHEFIN—

4, Thomas Parry Croesbach, ger Croes- wallt, a brawd i'r diweddar Henry Parry, Llan- rhaiadr yn Mochmant.

6, Mr. John Thomas, Ty newydd, Llanymaw- ddwy, yn 18 ml. oed.

6, wedi byr gystudd, yn 25 oed, Mr. Richard John Williams, Tyddyn canol, Llanllechid.

7, yn 97 oed, Mrs. Mary Lewis, Pont-y-wal-ddu, ger Castellnedd. Yr oedd yn un o'r aelodau hynaf gan yr Annibynwyr yn Soar.

8, Mr. Evan Jones, Ty capel, Pontmorlais, Merthyr Tydfil, yn 100 ml. oed.

9, o'r darfodedigaeth, yn 18 oed, Mr. Benjamin Jones, Tan y foel ger Bethesda.

11, yn 79 oed, Mary, priod W. Hughes, Ty'n y Coed, ger Bethesda.

12, yn 14 oed, Margaret, merch Wm. Roberts, Pen y bont, ger Bethesda (gynt o Giltwillan, Llanllechid).

13, Edmund Thomas, Cwmafon, wedi 7 mis o gystudd o'r asthma.

15, Mr. Richard Hughes, Ffactri, Llanllechid, Arfon.

16, o'r darfodedigaeth, yn 19 oed, Margaret, merch Mr. Robert Jones, Lliidiart y gwenyn, ger Bethesda.

16, yn Bryneiriol, Môn, yn 83 oed, Mr. Samuel Prytherch James, mab y Parch. D. James, Rhosymeirch, Mon.

16, Thomas Evans, o'r Commins, plwyf Tref-eglwys, yn 93 oed.

16, ar enedigaeth efeilliaid, priod W. Lewis, yr Efail Bach, ger Bethesda, Arfon.

19, o'r scarlet fever, yn 42 oed, Grace, priod Evan Griffiths, Llidiart y gwynyn, ger Bethesda.

10, y Parch. J. R. Chambers, gweinidog y Wesleyaid yn Llandysul, Ceredigion, ar ol hir gystudd.

12, yn 64 oed, Mr. Robert Lloyd, Ty nant, Bala.

19, Mr. Morgan Morgans, Llanddewibrefi, yn 60 ml. oed.

14, ar ol hir gystudd, yn 74 ml. oed, Mr. John Thomas, amaethwr, Pyllauduon, ger Rhymni.

25, Mrs. Gaenor Williams, Clwt-y-bel, Llan-dinorwig, yn 72 ml. oed. Mam i'r Parch. Wm Rowlands, Ebenezer.

27, yn 22 oed, o'r darfodedigaeth, Mr. William Hughes, mab ieuengaf Mr. Edward Hughes, hatter, Stryt Henllan, Dinbych.

21, Mr. George Jones, Winsor, Liverpool, yr hwn oedd yn aelod flyddlawn gyda'r Annibyn-wyr yn nghapel Salem.

29, Mrs. Jones, Tanllan, Llanfihangel, sir Drefaldwyn.

GORPHENAF—

1, yn 70 ml. oed, Mr. Robert Roberts, Ochr y foel, Dyserth.

2, o'r darfodedigaeth, yn 17 oed, Margaret, merch Mr. David Jones, Llandefeiliog.

3, Mr. William Thomas, C. M., Cymmer, ger Pontypridd, yn 29 ml. oed.

Peroriaeth.

PERERIN-GAN.

M. B. C.

Buddugol yn Elsteddfod Mineral Ridge, Ohio, Nadolig 1863. Gan "YMPREITHYDD,"—Shadrach Thomas.

SOPRANO.

ALTO.

TENOR.

BASS.

Ymdeithydd wy'n y byd, Fel pawb i gyd o'm tad - au;

O am gael bod, pan ddelo'r wys, Yn gymhwys i fyn'd adrau.

1864.

CYF. XXIV.

Rhif 9.

Y CENHADWR AMERICANATOD.

Med yr enaid heb wybodaeth mld yw dda.

CYNWYSIAD.

BUOHDRAETHODAETH.

Cofiant y Parch. L. D. Howell, Utica, 257

DUWINYDDIAETH.

Y Lluern, 259
Joseph yn amlygu ei hun, 261
Tystiolaethau y Beibl ar feddwod, 262
Yr Eglwys bur neu Diagyblaeth eglwysig, 263
Llenlith, 266
Sylwadau ar uffern, 269

ADDYSG CYFFREDINOL.

Munudau gyda Hwn a'r Llal, 272
Cyfarchiad at y Parch. W. D. Williams, 273
Cyfarchiad caredig at y Cadet Joseph E. Griffiths, West Point, N. Y., 274

BARDDONOL.

Aberth Crist, 276
Pa le y oeir dedwyddwch? 276
Galareb Trebor, Dodgeville, 276
Llinellau ar farwolaeth Llinos Gian Ohio, 276
Hiraethgan ar ol Mr. Wm. H. Jones, 277
Floyd, 277
Penillion galar, 277
Erechyllra caethiwed, 276

HANESIAETH GARTREFOL.

Corpholiad eglwys yn Shamokin, Pa., 278

Beibl Gymdeithas swydd Lewis, N. Y., 279
Cyfarfod chwarterol Pittston, Pa., 279
Trysorfa yr Ysgol Sabbothol, 279
Cofiant Lewis Evans, Troedrhwdalar, O, 280
Mrs. Ann Lewis, Carbondale, 281
Anrheg i'r Parch. J. Edwards, Crab Creek, Ohio, 281
Y tiroedd yn y Gorllewin, 282
"Y tiroedd yn y Gorllewin," 282
Addoliad crefyddol yn New Cambria, 283
New Cambria eto, 284
Yr alwad am y "500,000" chwanegol,—
Gwirfoddolion Remsen a Steuben,—
Atlanta,—Heddwch a dilead caethiwed,—Y Reilffordd o Weldon i Richmond,—Yr ymosodiad ar Memphis, Tenn.—O Mobile,—Diweddarach o Mobile,—Richmond,—Angen cymorth mewn dillad cyn y gauaf,—Y forladronea, Tallahassee,—Y clefyd melyn yn Brooklyn, N. Y.,—Y ddeddf Bostswyddfaol newydd,—Yr Indiaid yn aflonyddu,—Y Guerrillas,—Ein carcharorion mewn caledi mawr, 285
Ganwyd, 286
Priodwyd, 286
Bu farw, 286
Marwolaeth milwr Cymreig, 287
Gair oddiwrth y Parch. J. A. Davies, Patriot, O., 288
Marwolaethau yn Nghymru, 288

REMSSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AMRYWION.

AT HIN GORUCHWYLLWYR.

Derbynnyddau y mis diweddaf.—R. W., Pleasant Grove, Iowa, 1,50; W. L., D.D., a C. L., Swatara, 1,50; Parch. H. C. H., Samokin, Pa., dros W. T., J. I., a J. E., 3; O. F. O., dros y diweddar T. O., Portage City, Wis., 6; T. T. E., Steuben, 1,50; J. W., Middle Granville, 1,50; G. H. D., Plymouth, Pa., 50c.; J. A., Ironton, yn llawn am 1864, 19,50; D. D., Columbus, O., 5; Parch. J. P. T., Mineral Ridge, dros P. L., 2; W. N. D., Bethel, 1,50; Cad. J. J. J., Oskaloosa, Iowa, trwy law y Parch. T. J., Georgetown, 7,50; T. N. W., dros D. D. G., Dodgeville, a D. J., Derilwyn, Cymru, 6,50.

Cydnabyddir yn ddiolechgarg ffyddlondeb ein cyfeillion a ymdrechiant dros gasglu a danfon i ni yr ol-ddyledion.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL EFROG NEWYDD.—Bydd y Gymanfa hon eleni i gael ei chynnal yn y manau canlynol:

- Medi 13, yn Rome, yn yr hwyr, a thrwy y dydd y 14.
- 15 a'r 16, yn yr addoldy ar Columbia st., Utica. Y Gynadledd am 2 o'r gloch prydawn y 15fed.
- 20 a'r 21, yn y Capel Ucha, Steuben. Cynadledd am 2 y dydd oyntaf.
- 22 a'r 23, yn Bethel, Remsen.

J. R. GRIFFITHS, Ysg.

CYMANFA PENNSYLVANIA.—Cynelir y Gymanfa hon eleni yn Pittsburgh a Brady's Bend. Dechreuir yn Pittsburgh nos Wener, Hyd. 7, pan y pregetha dau o'r brodyr. Dechreu a gynadledd am 10 foreu yr 8fed. Dilyniir yr un drefn yn Brady's Bend, gan ddechreu nos Wener, y 14eg. Disgwylir presenoldeb gweinidogion y dalaeth.

DAVID R. DAVIS,
R. R. WILLIAMS.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL IOWA.—Bydd y Gymanfa hon yn dechreu yn Flint Creek, ddydd Mercher, Medi 9fed, ac yn parhau yno ddyddiau Iau a Gwener. Yn Long Creek, nos Sadwrn, dydd Sabboth a dydd Llun. Yn Old Man's Creek, nos Fawrth a'r ddau ddydd canlynol—ac yn dybenu yn Williamsburg y Sabboth yr 17eg.

Yr ydym yn dysgwyl y bydd amryw weinidogion yr efengyl yn ein Cymanfa eleni, ac yn neillduol y Parch. D. Price, Newark, Ohio.

JOHN HUGHES, Ysg.

BU FARW.—Meb. 24, yn Springwater, Wis., yn 65 ml. oed, Mrs. ANN DAVIES, priod Mr. Henry Davies.
—Awt. 29, yn Remsen, Mrs. BRIDGET DAVIES, gweddw y diweddar Barch. Benjamin Davies (T. C.) yn 78 ml. oed.

DENTISTRY! DENTISTRY!

Dr. A. B. Wells, Dentist,

Would respectfully announce to the people of Remsen and vicinity that he may be found at the office of D. Thomas, esq., near the Rail Road Depot in the Village of Remsen, during the 1st week in each month, commencing on Tuesday, the 20th inst.; and solicits a liberal share of the public patronage.

Particular attention given to the treatment of the natural teeth;—and for Artificial Teeth, the Vulcanized Rubber Plates are highly recommended.

Old plates made of Gold or Silver taken in payment for new ones, when desired; and badly fitting teeth, the work of other dentists, readjusted so as to fit properly and made useful. WORK WARRANTED—AND PRICES REASONABLE.

Holland Patent, Aug. 25, 1864.

BLAWD WERTHFA DOWS AC OWEN.

27 HEOL LIBERTY, UTICA, N. Y.

Mae y rhaif sydd a'u henwau isod wedi ffurfio partneriaeth dan yr enw DOWS & OWEN, gyda yr amcan o gario yn mlawn fasnach mewn Peflled, Blawd Celch, Fedd, Halon, Pork, a GENERAL COMMISSION BUSINESS.

Mae'n ymddolochgar am y gellwngedh a gawsant yr amser a aeth heilio, ac erfynant barhad yr unrhyw yn y dyfodol. Cofiwch y rhaif, 27 Liberty St.

HARRY DOWS.

WM. M. OWEN.

DILLADFA DAVIES & JONES.

"GWERTHIANT CYFLYM AC ELW BYCHAN."

Dyma brif reol fasnachol yr oes, ac o herwydd bod DAVIES & JONES, Dilladwyr a Brethynwyr (*Tailors and Drapers*), Rhif. 118 heol Genesee, Utica, yn gweithredu ar y rheol hon, y gwelir y torfeydd yn cyrchu yn barhaus i'w sefydliad, canys y maent yn gwybod y cant yno eu llwyr foddloni yn

Y Desnydd, y Gwaith, a'r Prisiau.

Hefyd, er cymaint sydd yno yn cyrchu, y mae digon o

Ddilladau Dewisol

ganddynt bob amser ar law yn gyfaddas i gradd a sefyllfa.

Gan fod genym ddewisiad rhagorol o

Bob math o Frethynau,

gellwch gael eich mesur ac ar ffr yrbudd eich harwisgo a sut o ddillad hardd, wedi eu gweithio yn y modd mwyaf destlus.

De'wch atom oll o sawr i fan,

Yn gwerthu 'rym yn rhad;

Dilladau clyd, Brethynau glân,

A gwisgoedd goraf gae.

De'wch gyda'r lloedd yn ddior,

Enillfawr fydd i chi!

Dau naw a chant yw rhif y Store

Yn heol Genesee.

Cofiwch y Rhif. 118 Genesee st., agos ar gongl heol Liberty.

DAVIES & JONES.

Utica, Mai 1, 1861.

[Afreidiol yw i ni anog ein cyfeillion i ymweled a'r Store uchod. Cofiwch y dylai Cymry gefnogi Cymry—hyderwa y gwnant ac y cant eu hoddioni.—GOL.]

Geiriadur Cymraeg a Seisonig.

A Dictionary of the Welsh Language, with the English Synonyms and Explanations by WM. SPURILL, Utica: J. JAMES JONES. 308 pp. \$1,25.

Dylai y llyfr hwn fod yn mhob teulu Cymreig yn yr Unol Dalaethau. Fel cydymdaith i'r ysgrifenydd, hen neu ieuanc, mae yn anmhrisiadwy. Mae yn tra ragori ar bob llyfr o'r fath a gyhoeddwyd erioed yn America, mewn cyflawnder a helaethrwydd, ac hefyd yn y cywirdeb a'r casmwythdra gyda pha un y mae gwir feddwl y Gymraeg yn cael ei osod allan yn y Seisonaeg. Nid oes ynddo ddim o'r 'gerwinded' sydd yn rhy gyffredin mewn geiriaduron o'r fath. Peth arall sydd yn ei arganinell fel llyfr gwerthfawr i'r Cymro, ydyw ei fod yn gosod allan rhyw yr holl sylwedd eiriau; ac y mae pob un sydd wedi cytansoddi yn gwybod mor bwysig ydyw hyn er mwyn gallu gwneud hyn yn briodol a phersoniol. Hefyd mae yn nodi allan gyda'r cglurder a manylder i ba ran ymadrodd y mae pob gair yn perthyn, gyda rhoddi eu gwir ystyr yn eu gwahanol gysylltiadau. Mae yr awdwr wrth ei gyfansoddi wedi gwneud defnydd helaeth o ymchwiliadau Daniel Sylvan Evans, un o'r ysgolheigion gorau a'r ysgrifenywyr mwyaf deniadol a fedd Cymru. Ac nid yw y cyhoeddydd Americanaidd wedi arbed na thraul na thrafferth i'w ddwyn allan mewn dull tellwng o'r awdwr ac o'r genedl.

Gellir cael y llyfr yn ddidraul drwy y post wrth anfon ei bris, ond ni weir sylw o un archiad heb y tal i'w chanlyn. Cyfeirir J. JAMES JONES, Box 128, P. O. Utica, N. Y.

2u '64—4y

NEW ESTABLISHMENT

FOR MANUFACTURING BOYS' CLOTHING

OF ALL DESCRIPTION AT

126 DEVEREUX BLOCK, GENESSEE ST., UTICA, N. Y.

JOHN EVANS would respectfully inform his numerous friends and the public that in addition to his large stock of Men's Clothing of all description, he has on hand all kinds of Clothing for Boys from three years old and upwards, which he can sell at prices to suit all who will favor him with their patronage.

Constantly on hand a General Assortment of Shirts, Cravats, Suspenders, Stocks, Gloves, Handkerchiefs, &c. &c. Also a good Assortment of cloths, Vestings, and Cassimeres, to make up to orders on short notice, in the most fashionable manner.

Y CENHADWR AMERICANAUDD.

CYF. 25, RHIF. 9.

MEDI, 1864.

RHIF. OLL 297.

Buchdraithodaeth.

COFIANT Y PARCII. L. D. HOWELL, UTICA.

Hen arferiad addas a buddiol iawn ydyw cadw mewn coffadwriaeth bersonau a dreuliasant eu hoes ar lwybrau rhinwedd a defnyddioldeb; canys y mae hyn yn cynwys esiampl i'r byw, cof-golofn i'r marw, ac yn foddion i ddangos goludoedd trefn gras.

Ganwyd gwrthddrych y cofiant hwn Ebrill 5 yn y flwyddyn 1812. Ei rieni oeddynt David a Jane Howell, Tymawr, plwyf Llanuwchllyn, G. C. Ac fel y cyfryw efe a gafodd ei ddwyn i fyny mewn teulu cwbl grefyddol, cafodd addysgiadau da yn moreu ei ddyddiau, ac yr oedd yn dechreu ei oes ar gyfnod neillduol o ymchwilladol i bynciau athrawiaethol gyda golwg ar eu dylanwad ymarferol, yr hyn yn ddianhen a fu yn foddion i ddenu efoddwl i dalu priodol sylw ar bethau Duw pan yn ieuanc.

Dechreuodd fyned i'r gyfeillach grefyddol yn Llanuwchllyn, ond cyn iddo gael ei dderbyn yn gyflawn aelod, daeth ef a'i anwyl fam ac eraill o'r teulu drosodd i'r wlad hon. Bu hyn yn y flwyddyn 1832, ac ymsefydlodd ef yma yn Utica yn mysg amryw o'i hen gydnabyddiaeth, a phan gafodd gyfleusdra ymunodd a'r gyfeillach eglwysig, a chyn diwedd y flwyddyn hono cafodd ef a'r diweddar John W. Jones, Floyd, eu derbyn ar yr un Sabboth i gyflawn gymundeb yr eglwys drwy dderbyniad deheulaw cymdeithas gan y Dr. Everett, pan oedd ysgrifenydd y llinellau hyn wedi derbyn galwad gan yr eglwys ond heb ei ordeinio.

Heb fod ynfaith cafwyd boddlonrwydd fod y brawd L. D. Howell yn ddyn ieuanc ag oedd yn debyg o fyned rhag ei flaen mewn crefydd. Dechreuodd ef ac eraill o'i gyfoedion gadw cyfarfodydd gweddi ar y Sabboth am bump o'r gloch y boreu yn yr haf, am y byddai cwrdd gweddi yr eglwys am naw, ac nad oedd yr amser hwnw un adeg arall mor gyfleus. Gwnai ei oren hefyd gyda yr ysgol Sabbothol, a dewiswyd ef yn un o'r "*Building*

Committee" i gynorthwyo yn nygiad yn mlaen y gorchwyl o adeiladu yr addoldy presenol ar Whitesboro Street. Daeth yn fuan yn mlaen i fod yn flaenor yn y canu yn absenoldeb yr hen frawd Edward Roberts, yr hwn oedd a'i lais fel y gloch arian. Ac yn mhen ychydig flynyddoedd dewiswyd ef i fod yn un o ddiagoniaid yr eglwys, yr hon swydd a wasanaethodd hyd oni chymerwyd i fyny ei amser gan bregethu.

Yn y flwyddyn 1836 ymunodd mewn priodas â Miss Lydia John, merch Mr. Simon John, tyddynwr yn Marcy yn agos i Utica, a bu hi yn gymhorth mawr iddo ddringo i'r lan i sefyllfa gysurus yn y byd, yn gryfhad i'w freichiau yn ei lafur gyda chrefydd, ac yn ymgeledd gymhwys iddo hyd lan yr Iorddonen.

Tuag ugain mlynedd yn ol cafodd anogaeth i arferyd ei ddawn fel pregethwr cynorthwyol: yn yr hyn fel mewn pethau eraill y daeth yn mlaen yn raddol nes bod yn wir ddefnyddiol. Cafodd gynyg mewn amrywiol fanau, yn enwedig pan oedd ef a'i briod allan yn y Gorllewin, ar fod yn weinidog sefydlog; ond ar y cyfryw amser nid oedd modd iddo symud o Utica heb gwbl ddyrystu ei amgylchiadau. Ar y cyfryw amser daeth ef ac Eglwys Middle Granville i adnabyddiaeth a'u gilydd, a chymerodd eu gofal ar yr amod iddo fod mor aml ag y medrai yn eu plith; a chan fod y daith gyda yr agergerbyddau mor hwylus byddai yn gallu myned o gartref tua chanol dydd dydd Sadwrn a bod gyda phobl ei ofal am wyth yn yr hwyr. Bu yn ffyddlon iawn iddynt, a gwnaeth ran bugail da â hwynt, a hwythau hefyd yn bobl weithgar ac effro iawn, ac felly bu eu perthynas a'u gilydd yn hynod o ddedwydd, ac ni bu eu llafur yn ofer yn yr Arglwydd, a bydd ei gynghorion, ei ffyddlondeb a'i ymdrech mewn coffadwriaeth parchus gan hen ac ifainc am hir amser yn yr ardal hono.

Pan na fyddai y brawd Howells ffrwd yn Middle Granville, byddai yn myned fynychaf i Floyd, a bu yn dderbyniol a defnyddiol iawn yno hefyd, ac ni fyddai gartref yn Utica ond pur anaml ar y Sabbothau, ond byddai yn ein

plith fel un gyda ei deulu ei hun yn y cyfarfodydd gweddi a'r gyfeillach eglwysig, ac mewn hwyl dda braidd bob amser yn anog pawb i fyw yn dduwiol, gan gynorthwyo y gwan a'r ofnus a chefnogi y diwyd a'r llafurus.

Ac nid ar y Sabboth ac yn yr addoldy yn unig yr oedd ei ddefnyddioldeb yn gamydd-adwy, ond hefyd yr oedd ei dŷ yn agored a'i deulu yn barod i fod yn gynorthwyl i ddy-eithriad ddydd a nos, yn enwedig pregethwyr a gweinidogion y gair. Yr oedd yn troi hefyd mewn cylch helaeth iawn fel trysorydd amrywiol gyndeithasan, ac yr oedd yn gwnend mwy o lafur di-dâl nag un Cymro yn y ddinas—yr oedd yn was i bawb mewn angen cymhorth a chyfarwyddyd yn mysg ei genedl o'r dref a'r wlad, nes nad oedd dim gorphwysdra iddo na dim pen draw ar ei drafferthion.

Ond yn nghanol yr oll o'i ddefnyddioldeb a'i ymdrechadau, ofnai rhai personau llygad-graff fod Howell wedi ei nodi allan gan Angau, a chredent yn gryf ei fod dan effaith Darfododigaeth.

Gwnaeth ef ac eraill gryu ymdrech am gael adferiad iechyd, ond yn gwbl ofer. Yr oedd ei gystudd gwedi gafaelu yn rhy gryf i un ddyfais ddynol fedru ei symud. Ychydig flynyddoedd yn ol bu taith iddo ef a'i briod trwy Gymru yn fuddiol i grythau ei iechyd. Oblegyd hynŷ cymerodd ef a'i anwyl briod daith yn nechren Mehefin diweddar i dŷ ei chwaer a'i frawd-yn-nghyfraith, sef Mr. E. M. Jones, Danbury, Connecticut, i'r dyben o newid hinsawdd, a bu oddiartref am dair wythnos; ond yr holl amser hwn yr oedd yn gwanhau yn gyflym. Daeth yn ei ol wythnos cyn marw. Erbyn hyn yr oedd mor waned fel nad oedd yn addas ei atonyddu ag ymweliadau. Y dyddiau hyn yr oedd yr hin yn boeth iawn. Soddodd yn raddol heb boen na chyfnewidiad hyd nos Fercher, 13eg o Orphenaf, ac am 11 o'r gloch yn y nos safodd y peiriant yn esmwyth ac yn hollol, ac ebedodd yr enaid i fyny at Dduw yr hwn a'i rhoes ef. Ac felly gorphenodd y brawd Howell ei ddydd gwaith—noswylodd yn gynar ac aeth oddiwrth ei waith at ei wobwr pan oedd yn 52 ml. 8 mis ac 8 diwrnod oed, gan adael priod alarus yn nyffryn Baca, a nifer fawr o berthynasau yn y wlad hon a'r hen wlad, yn nghyd a thorf fawr o gyfeillion crefyddol mewn gwanol ranau o'r Unol Dalaethau i alaru ar ei ol.

Erbyn canol dydd dydd Sadwrn, Gor. 16eg, ymgasglodd tyrfâ fawr yn nghyd o bell ac agos, ac yn eu mysg yr oedd amryw gwedi

dyfod i fyny o Middle Granville. Cyn cychwyn y corff o'r tŷ gweddiodd y Parch. E. W. Jones, York Mills. Yn yr addoldy ar gongl Columbia a Broadway dechreuwyd y gwasanaeth gan y Parch. E. Davies, Waterville; yna pregethodd Dr. Everett yn Sais-omeg oddiar ciriau Eli. "Yr Arglwydd yw efe, gwnaed a fyddo da yn ei olwg," a phregethodd y Parch. M. Roberts, Remsen, am y gwas doeth a flyddlon yr hwn a osododd ei Arglwydd ar ei deulu i roddi bwyd iddynt mewn pryd—"Gwyn ei fyd y gwas hwnw yr hwn y caiff ei Arglwydd ef pan ddel yn gwneuthur felly." Rhoddwyd allan yr hymnau gan weinidog y lle a therfynwyd y cyfarfod gan y Parch. D. E. Prichard, Rome,—ac awd a'r corff i dŷ ei hir gartref yn Marcy, Mynwent Cleaver, Ffordd yr Afon, lle gorwedd yn dawl amryw o'r perthynasau yn nghyd a llawer iawn o hen Gynry a drigent yw yr ardaloedd yma flynyddoedd lawer yn ol. Ar lan y bedd, ar ol rhoddi y corff yn y gwely pridd, areithiodd y Parch. W. D. Williams, Deerfield, a therfynodd y Parch. J. R. Griffiths, Bethania, drwy weddi. Yna ymadawsom bawb i'w fan mewn galar a dagrau.

Dranoeth, ar brydnewn y Sabboth, yn ol y drefn a'r adlewidi, yn yr Addoldy ar gongl Columbia a Broadway, pregethwyd gan yr ysgrifenydd gyda golwg ar yr un awgylchiad oddiar ciriau Paul wrth yr Hebreaid, sef—"Meddyliwch am eich blaenoriaid y rhai a draethasant i chwi air Duw, ffydd y rhai dilynweh, gan ystyried diwedd eu hymarwedd-iad hwynt." Ac yn mysg eraill yr oedd y brodyr o Middle Granville yn ein plith, a bu un o honynt yn arwain y gynulleidfa mewn gweddi yn nechreu y moddion prydawnol, ac un arall yn nechreu y moddion hwylol.

Yn y gair fe ddywedir wrthym am fod yn ddilynwyr i'r rhai trwy ffydd ac amynedd sydd yr awrhon yn etifeddu yr addewidion, ac un o brif amcanion y cofiant hwn yw arwain eraill i wneuthur yr un modd a'n brawd ymadawedig. Pan oedd ef a'i iechyd yn gwaelu, dywedai yn ddigon tawel, Dichon y bydd yr afiechyd hyn yn diweddau yn angau, os felly bydd nid wyf yn ofni dim am y canlyniadau.

Dro arall dywedai, Ewyllys yr Arglwydd a wneler.

Amser arall dywedai, Nid wyf ddim mewn un math o drafferth gyda golwg ar fater fy enaid, y mae y cwbl wedi ei sefydlu. Yr wyf wedi crefyddu yn fy mywyd mewn amser hawdd-fyd ac iechyd. Lle gwelwn mai gwir yw yr addewid yn mhob oes o'r byd, "Ti a gedwi

mewn tangnefedd heddychol yr hwn sydd a'i feddylfryd-arnat, am ei fod yn ymddiried yn ot."

Yn ngwyneb angen mawr yr oes am ddoniau gweinidogaethol, nid hawdd cael digon o weinidogion ag a fyddo gwedi mwynhau holl fanteision dysgeidiaeth i ddiwallu angenion Seion; onid addas fyddai agor ychydig yn ngwyneb yr angen ar ddrws y weinidogaeth, ac i weinidogion ac eglwysi wneud mwy o sylw o'n brodyr anwyl a weinyddant fel pregethwyr cynorthwyl. Gallant fod o fawr les-had yn yr oes hon yn gystal ag mewn oesoedd a aethant heibio, ond iddynt ymddwyn yn ffyddlon a synwryol, ac yn benaf dim eu bod yn ofalus am fod yn Gristionogion gwirioneddol.

Prif ragoriaethau ein brawd ymadawedig oeddynt ffyddlondeb ag wyladwriaeth, gwnel-ai yr hyn a allai, ac yr oedd yn ofalus iawn rhag diddymu a'i law aswy yr hyn oedd ei ddeheulaw yn adeiladu, na gwneud niwed i berchenogion eneidiau drwy adrodd hen stor-iau llygredig i beri chwerrhiniad ynydd yn y teuluoedd lle byddai yn lletfa, yr hyn nid yw dda i ddim ond i ddinystrio eneidiau y gwranda-wyr, a gyru y golomten nefol ar ffoedigaeth o'r eglwysi, ac agor y drws i bob aderyn aflan.

Er colli un o weinidogion Cynulleidfaoel ieuangaf swydd Oneida, ac nad oes gan am-ryw o honom sail nad yw ein taith rhuan yn mron a dod i'r terfyn, melys yw meddwl er colli rhai o'r is-fugeiliaid fod y Penbugail ar y maes o hyd, a'i fod a'i olwg ar ei braidd, hyd yn nod ar y diwrnod mwyaf cymylog a niwliog. Na ddigaloned neb wrth weled newid y gweithwyr—aiiff yr adeiladaeth yn mlaen yn barhaus yr un fath. Yr addewid yw, "Ar y graig hon yr adeiladaf fy eglwys, a phyrth uffern nis gorchfygant hi."

JAMES GRIFFITHS.

Utica, Gor. 29, 1864.

Dwinyddiaeth.

Y LLUSERN.

Llusern yw dy air i'm traed a llewyrch i'm llwybr.
—Salm cxix. 105.

Nid yn hawdd y gellir rhodio yn uniawn a diogel ar noson ddu dywyll mewn lleoedd dyrus ac anial—ar hyd llwybr cul peryglus—yn arwain drwy ganol dyffryn lleidiog llawn o dyllau dyfnion, cyrs a siglenydd—neu dros greigiau serth a thrwy wyllt anialwch—heb llusern goleuedig i lewyrchu ar y llwybr, fel y gall yr ymdeithydd weled pa le i roddi ei droed i lawr mewn man diogel rhag syrthio.

Hefyd caufyddir unrhyw berygl wrth lewyrch y llusern a ddichon fod ar neu yn ymyl y ffordd.

Nid yn hawdd y gall y morwr dewr hwylio y llong yn ddiogel i'r hafan ddymunol ar nos-waith niwliog dymhestlog, pan y bydd y gwynt yn groes a thonau yr eigion yn codi yn uchel, y duon gymylau yn gwisgo y nef-oedd â braw, swm yr ystorm yn declreu llanw calonau â phryder am fywyd, pan na fydd yr un seren fach i'w chanfod fel arweinydd, a nodwydd y cwpawd yn chwarae yn afreolus ar y pegwn, pan y mae y mellt fforchog yn rhwygo y cwmwl du, a thrwst y daran yn siglo y môr—pan y mae yn rhaid myned i mewn i'r porthladd rhwng creigiau peryglus nid yn hawdd y gall wneud heb gael gweled llewyrch goleuni y wylfa ar y lan, wrth oleu pa un yr arwain y pilot ei lestr yn ddiogel i'r porthladd ddymunol.

Felly hefyd nid hawdd a diberygl y gall y *pererin* gwan sydd ar fôr tymhestlog bywyd, ac ar lwybrau culion peryglus taith yr anial-wch, ar hyd apialdir llygredigaeth pechod, temtasiynau, a thir y gelyn, nid yn hawdd y gall ganfod a gochel y croes-lwybrau sydd yn arwain i rwyd-faglau Satan, dull y byd hwn a'i chwantau, heb oleuni grasol gair Duw—llewyrch llusern oleu fawr ysbrydoliaeth, fel y gall ganfod pa le i roddi ei droed i lawr yn ddiogel rhag llithro a syrthio oddiar lwybr cul y bywyd. *Gair Duw yw y llusern fendigedig sydd yn llewyrchu ffordd y Cristion tua'r adeilwydd fro tu hant i'r bedd*—ac oddiwrth oleu y gair y mae yn derbyn ei brif gysuron pan yn cerdded llwybran geirwon tywyll profedigaethau, erledigaethau, temtasiynau, cystudd a galar, tylodi a dirnwg, anobaith ac ofnau—pan yn taro ar groes lwybran gelyn ei enaid, llwybr gostyngeiddrwydd, dyffryn Baca a thywyll lwybr cysgod angau—neu weithiau drwy faesydd rhosynog cyfoeth a hawddfyd, haul llwyddiant yn tywynu ar ei ffyrdd,—mae iddo dai a thiroedd, aur ac arian lawer, cyfeillion ffyddlawn a phob peth yn dawel o'i amgylch: eto clywaf ef yn dweyd yn nghanol cyfoeth, "Gwell i mi gyfraith dy enau na miloedd o aur ac arian;" ao yn llwybr tywyll cystudd a thyloidi mae yn adrodd y testun, "Llusern yw dy air i'm traed a llewyrch i'm llwybr."

Yr oedd Dafydd, peraid ganiedydd Israel, yn gwybod yn dda am lewyrch y llusern pan yn fachgen ieuanc gyda'r praidd ar fryn Misar—pan ar lwybr y frwydr fawr yn nyffryn Ela—pan yn ffoi rhag Saul i Gath y Philistiaid—i anialwch Ziph ac Engedi—i fryn Hachi-

liah wrth y diffaethweh, yn yr ogof, a thu hwnt i'r Iorddonen—ac ar orsedd Israel—y gair oedd yn llusern i'w draed ac yn llewyrch i'w lwybr yn mhob man. Yn y gair yr oedd yn myfyrio ddydd a nos. "Mor gn genyf dy gyfraith di;" hi yw fy myfyrdod beanydd." Yr oedd wedi rhodio er yn fore wrth oleu llewyrch y llusern hwn. "Pa fodd y glanhâ llanc ei lwybr? wrth yingadw yn ol dy air di."

Pan y mae pobl ieuaine yn gadael eu cartref i fyned allan i'r byd drostynt eu hunain, neu mewn un modd ac yn mhob lle, nis gallant fyned â dim gyda hwy mor werthfawr a'r llusern. Yn llewyrch hwn gallant rodio yn ddifogel. Arweinia eu meddwl yu fore i geisio Duw ac i gerdded llwybrau doethineb. Gwelaf ddyn ieuanc yn gadael tŷ ei dad, rhag-orfreintiau ei gartref dedwydd, rhieni hoff, brodyr a chwiorydd cariadlawn, cyfeillion mwyn, ac yn myned i ardal bell i fyw. Dichon mai i'r ddinas fawr y daw—yno gwelaf ef ar ffa nos hyfryd yn eistedd dan dderwen ganadfrig an difyr syllu ar y dail yn siglo yn awel dyner yr hwyr, ac yn gwrando ar lais yr adar pan yn canu noswyl ar goed yr ardd. Cyfyd hiraeth yn ei galon am ei gartref, a dyddian dedwydd bore oes. Er symud ymaith brudd-der ei feddwl, cerdda heol y ddinas—yno cwrdd ag ef wyr ieuaine fel ei hun, y rhai a'i cymhellant i fyned gyda hwy i gyf-eiddach y gwin—tŷ y ddawns a'r canu, neu i'r theater oleuedig. Mue sain y gerddoriaeth yn bur beraidd ar awelon y uos, mae y demtas iwn yn gref, bron na welaf ef yn cychwyn. Ond deallaf fod ganddo lusern bychan yn ei law, ac wrth llewyrch hwn mae yn darllen, "Fy mab, os pechaduriaid a'th ddenant, na chytuna." Yn y fan dacw fe yn ffarwelio yn foneddigaidd a'i gyfeillion ac yn myned ymaith—ond dichon nad â yn bell ar yr heol, "ger llaw ei chongl hi," welo yn ei gyfarfod yno y ddieithr a'r "ymadrodd gwenieithus,"—taer gymbellir ef â geiriau teg i'w dilyn—mae y demtasiwn yn un anhawdd fawn ei gorchfygu. Gwelaf y gwr ieuanc yn sefyll yn syn am enyd, yna mae yn cychwyn ar ei hol; ond mae yn crogi wrth ei wddf femrwn bychan—*cyfraith mam a gorchymyn tad*—yna gwelaf ef yn llewyrch y llusern yn darllen fel hyn, "Cadw dy ffordd yn mhell oddiwrthi hi ac na nesâ at ddrws ei thŷ hi,"—na thuedded dy galon at ei ffyrdd hi, na chyfeiliorna ar hyd ei llwybrau hi. Mae yn ffoi o afael y perygl—â i'w ystafell, ac y mae yn diolch i'w Dad nefol am ei waredu rhag y brofedigaeth. Hawdd y gall adrodd adnod y testun, "Llusern yw dy air i'm traed a llewyrch i'm llwybr."

Llewyrcha y gair ar ffordd yr eneth ieuanc hefyd, fel na cha ei harwain i ymadael â "Llywodraethwr ei hienenctyd, na gollwng dros gof gyfamod ei Duw"

Gwir Duw yw sylfaen ffydd a gobailh y Cristion, ac ynddo mae addewidion am fywyd tragwyddol. "Chwiliwch yr Ysgrhythran, canys ynddynt hwy yr ydych chiwi yn meddwl cael bywyd tragwyddol." "Yr holl Ysgrhythyr sydd wedi ei rhoddi gan ysprydoliaeth Duw" &c. Mae llawer o ymosod wedi bod ac yn bod, yn yr oesau aethlant heibio ac yn yr oes bresenol, ar y Beibl. Mae anffyddwyr a gelynyion crefydd Iesu wedi bod yn ceisio diffodd y llusern a'i ddryllio, ond maent wedi methu. Llewyrcha yn llawn mor glir heddyw ag erioed. Rhai eraill, fel Esob Colenso, ac amryw o'r esponwyr Germanaidd, ydynt yn ceisio dangos anghysondeb ei ranau ac yn gwadu gwirionedd aml i ran o'r gair. Dichon fod ynddo lawer o bethau nas gellir eu hesponio yn glir, ond doethach o lawer yw i bob un dewi am yr hyn nas gall deall a synwyr gwanaidd dyn byth ei gael allan yn y byd yma. Mae yr oll sydd angenrheidiol i ni wybod er ein cadwedigaeth yn glir ac eglur ynddo. Mae Earnest Renan yn methu credu lhanes bywyd Iesu Grist wrth llewyrch y gair. Felly ysgrifennodd lyfr ei hun ar "Fywyd Iesu." Ond mor fach a gwanaidd—mor ddi-ffyddol a gwael ydyw wrth ochr efengyl Ioan—mor dywyll ei llewyrch wrth lusern fawr ysprydoliaeth.

Mae yr hen Lusern Sanctaidd, er yr holl guro sydd wedi bod arno, yn rhoddi goleuni mwy hyfryd eto nag erioed—ac y mae yn sier o bara felly hyd y diwedd. Mae wedi goleuo llwybrau miloedd drwy daith yr anialwch a'u tywys yn ddiogel i'r hafan baradwysaidd. Bydd tyrfa rif y tywod mân yn canu am ogoniant ei llewyrch yn y man. O tydi hen lusern fendigedig, wyt wedi goleuo y llwybrau tywyllion o'n blaenau ni—am y rhai y bu Socrates a Plato a'r hen athronyddion gynt yn pryderus chwilio yn y niwl tew—tydi yr hwn y mae dy llewyrch grasol yn gwasgaru cadduglen ddudew paganiaeth ac eilun addoliaeth y byd—O na bai holl gyrau'r ddaiar yn byw wrth oleu dy belydrau, a holl drigolion y byd yn cymeryd y gair yn llusern i'w traed ac yn llewyrch i'w llwybrau!

Mae yn wir nad oes ynddo lawer o bethau a all foddio cywreinrwydd meddwl anghrediniol—ond ceir ynddo athroniaeth digon dwfn i'r meddwl cryfaf—ac y mae yn ddigon syml ac eglur i'r annysgedig ei ddeall a thrwyddo gael bywyd i'w enaid.

Nid yw yn taflu goleu mawr ar y byd tu arall i'r afon; ond y mae yn rhoddi digon o lewyrch i ti allu gweled cyrau'r wlad well weithiau. Mae fel lamp y wylfa ar noson dywyll yn arwain y llong i'r porthladd rhwng y creigiau peryglus yn ddiogel i'r lân. Nid ydyw yr ymdeithwyr sydd ar ei bwrdd yn gallu gweled fawr o harddwch y wlad hono wrth fyned i mewn, dim ond rhyw lewyrch gwanaidd o'r golendy. Ond yn y bore cant weled y ddinas yn ei phrydferthwch dan beldrau auraid hawl y dydd. Cant weled a rhodio heolydd hardd y dref. Cant weled y gerddi ffirwythlawn a'r porllanau teg, y rhodfeydd peraroglaidd a'r llwyni crysgodawl, yr aberoedd grisialaidd a'r afon ddolenog, palasau prydferth y ddinas a gwisgoedd y trigolion. Cant weled harddwch a gogoniant y wlad yn y bore.

Felly, Gristion, wrth oleu y llusern cei dithau fyned i mewn yu ddiogel i'r hafan ddedwydd fry, rhwng creigiau duon marwolaeth. Ar er na chei weled fawr wrth fyned i mewn, yn y bore cei weled a rhodio heolydd grisialaidd y "ddinas gyfaneddol," cei weled y Brenin yn ei degwch, a phalasau aur trigfa y saint—cei rodio llwybrau blodeuog anfarwoldeb dan beldrau nefolaidd "Hawl cyfiawnder"—cei weled afon bur o ddwfr y bywyd yn rhedeg drwy ganol gardd Paraddwys Duw a'r Oen—cei fwyta o ffirwyth pren y bywyd a gweled y trigolion yn eu gwisgoedd gwynion a'r coronau aur am eu penau—cei weled a chlywed swm y delyn aur yn canu yr anthem felus, "Iddo Ef." Cei dithau hefyd dy wisgo mewn gwisg wen—a chei roddi dy goron wrth draed yr hwn sydd yn eistedd yn nghanol yr orseddfaine. Cei fod yn un o'r teulu dedwydd yno am dragwyddoldeb! Bydd pob deigr wedi ei sychu ymaith. "Ni bydd nos yno." Pwy na ddymunai allu dweyd yn mhrofiad y Salmydd, *Llusern yw dy air i'm traed a llewyrch i'm llwybr.*

New Haven, Conn.

L. WILLIAMS.

JOSEPH YN AMLYGU EI HUN.

"Myf yw Joseph eich brawd chwi, yr hwn a werthasoch i'r Aipht."—GEN. 45: 4.

Oed Joseph pan ei gwerthwyd gan ei frodyr oedd tua 17 mlwydd. Yr ydoedd pan aeth ei frodyr i brynu lluniaeth tua 88 neu 89 mlwydd oed. Nid oeddynt wedi gweled eu gilydd er's tua 21 neu 22 o flynyddau. Yr oedd Joseph wedi tyfu llawer wedi ei werthiad i'r Aipht, ac felly nid yn hawdd y gallasai ei frodyr ei adnabod. Mae yn ein testun ddau beth yn gynwysedig, sef:

I. Ymddygiad Joseph at ei frodyr. Gellir canfod yn

1af. Iddo ei harddel fel ei frodyr er eu holl gamymddygiadau blaenorol tuag ato. Felly mae Crist yn arddel ei bobl. Heb. 2: 11.

2il. Amlygodd ei hun iddynt. Yn yr amlygiad yr ydoedd yn taro ar ac yn deffroi eu cydwybodau. "A werthasoch chwi." Mae miloedd yn galaru, fel brodyr Joseph, wrth gofio am eu camymddygiadau at ei brawd Iesu.

3ydd. Gwnaeth eu cysuro yn eu hofnau a'u galar. "Weithian gan hyny na thristewch," &c., adn. 5. Yr oedd Iesu Grist yn debyg i Joseph yn hyn pan yn amlygu ei hun i'w frodyr, "Tangnefedd i chwi."

4ydd. Dangosodd ofal am ei dad. "Ai byw fy nhad eto?" Mae parchu tad a mam yn nesaf peth at barchu Duw. Mae yma wers bwysig i filoedd. Efe a anfonodd am ei dad, &c., i ddyfod ato i'r Aipht i fyw. Yr ydoedd yn amlygu calon dyner at ei frodyr, a'i dad, a'i bobl, er ei fod yn nesaf at y brenhin.

II. Mae ein testun yn amlygu bod ffyrdd Rhagluniaeth y nef yn dra hynod. Peth rhyfedd iawn i feibion Jacob oedd gweled Joseph a werthasant i fod yn wasanaethwr, wedi ei ddyrchafu i fod yn Llywydd ar holl wlad yr Aipht. 'Doedd dim diolch iddynt hwy am hyny: Duw oedd wedi ei godi, ac nid ei bobl, ad. 7.

ADDYSGIADAU.

1. Un hynod o barod oedd Joseph i faddau idd ei frodyr. Mae ein Brawd ninau felly, yr hwn sydd wedi derbyn, "Pob awdurdod yn y nef ac ar y ddaear."—"O Dad, maddau iddynt.

2. Nid oedd Joseph yn ymchwyyddo mewn balchder er ei fod yn nesaf at y brenhin. Arddelodd ei hun yn Hebrewr, ac yn fab i fngail defaid, er mor fawr oedd ei gyfoeth, a'i awdurdod. Dysgleiria i ei rinweddau yn fwy na'r addurniadau oedd ar ei wisgoedd.

3. Gall Duw ddyrchafu yr isel i fod yn anrhydeddus iawn. Caiff miloedd eu dyrchafu trwy ras i fod yn frenhinoedd ac yn offeiriaid byth yn y nefoedd i Dduw a'i Dad ef.

4. Ni a ddylem lawenhau fod Crist, ein brawd o gnawd y brodyr, yn Llywydd yn y nef; cyn hir efe a enfyf ei gerbydan, a'i feirch a'i farchogion i gyrcu ei bobl ato i fyw, ac ni fydd ef farw yn dragwyddol. Caiff y saint drigo ar dir y Ganaan nefol, lle na ddaw un gormeswr idd eu haffonyddu. Ymofynwn am gael Duw yn Dad, a Christ yn Frawd, yna mae pob peth yn dda.

T. EDWARDS,

Cincinnati.

TYSTIOLAETHAU Y BEIBL AR FEDDWDOD.

Y mae yn ei wahardd. Eph. 5: 18, Ac na feddwer chwi gan win, yn yr hyn y mae gormodedd; eithr llanwer chwi â'r ysbryd.

Rhybuddia yn ei erbyn. Luc 21: 34, Ac edrychwch arnoch eich hunain, rhag i'ch calonau un amser drymbhau trwy lythineb a meddwdod.

Y mae yn waith y enawd. Gal. 5: 21, Censigen, llofruddiaeth, meddwdod.

Y mae yn iselbau dyn. Esa. 28: 8, Canys y byrddau oll sydd lawn o chwydfa a budreddi, heb le glân.

Y mae yn enynu. Esa. 5: 11, Gwae y rhai a gyfodant yn fore i ddilyn diod gadarn, a arosant hyd yr hwyr, hyd oni enyno y gwin hwynt.

Y mae meddwdod yn dwyn y galon ymaith. Hosea 4: 11, Godineb, a gwin, a gwin newydd a ddwg y galon ymaith.

Sylwn yn mhellach,

I. I ba bethau y mae meddwdod yn tywys yr hwn sydd yn byw ynddo.

1. Y mae yn tywys i dlodi ac eisian. Diar. 21: 17, Y neb a garo ddifyrweh, a ddaw i dlodi: a'r neb a garo *win* ac olew, ni bydd cyfoethog. Pen. 23: 21, Canys y *meddw* a'r glwth a ddaw i dlodi.

2. I wae, ochain, a chynen. Diar. 23: 29, 30, I bwy y mae gwae? i bwy y mae ochain? i bwy y mae cynen? i bwy y mae dadwrdd? ac i bwy y mae gweliâu heb achos? i bwy y mae llygaid cochion? I'r neb sydd yn aros wrth y gwin; i'r neb sydd yn myned i ymofyn *am win* cymysgedig.

3. I gyfeiliornadau. Esa. 28: 7, Ac er hyny hwy a gyfeiliornasant trwy win, ac a amryfusasant trwy ddiod gadarn.

4. I anystyriaeth o weithredoedd Dnw. Esa. 5: 12, Ac yn eu gwleddoedd hwynt y mae y delyn, a'r nabl, y dympan, a'r bibell, a'r gwin; ond am waith yr Arglwydd nid edrychant, a gweithredoedd ei ddwylaw ef nid ystyriant.

5. I watwar. Hosea 7: 5, Yn niwrnod ein brenin y tywysogion a'i gwnaethant yn glaf â chostrelau gwin: estynodd ei law gyda gwatwarwyr.

6. I anlladrwydd a chenfigen. Rhuf. 13: 13, Rhodiwn yn weddus, megys wrth liw dydd; nid mewn cyfeddach a meddwdod, nid mewn cydorwedd ac anlladrwydd, nid mewn cynen a chenfigen.

7. Y mae y drygionus yn chwanog i feddwdod. Dan. 5: 1—4, Belsassar y brenin a wnaeth wledd fawr i fil o'i dywysogion, ac a

yfodd win yn'ngwydd y mil.—Yfasant win a molianuasant y duwiau o aur ac o arian, o bres, o haiarn, o goed, ac o faen.

8. Y mae gau athrawon yn dueddol i feddwdod. Esa. 56: 12, Deuwch, meddant, cyrchwn win, ac ymlanwn o ddiod gref; a bydd y fory megys heddyw, a mwy o lawer iawn.

9. Fod y cyfryw a ddenir gan ddiod gadarn yn ffylliad. Diar. 20: 1, Gwatwarus yw gwin, a therfysgaidd yw diod gadarn; pwy bynag a siomir ynddi, nid yw ddoeth.

10. Ymwrthodwch â'r cyfryw sydd yn dueddol i yfed. Diar. 23: 20, Na fydd yn mysy y rhai sydd yn meddwi ar win. 1 Cor. 5: 11, Ond yn awr ni a ysgrifenis atoch, na chydymgymysgech; os bydd neb a enwir yn frawd yn odinebwr, neu yn gybydd, neu yn eilunaddolwr, neu yn ddifenywr, deu yn *FEDDW*.

II. Bygythiadau yn erbyn meddwdod.

1. Esa. 5: 11, Gwae y rhai a gyfodant yn fore i ddilyn diod gadarn. Esa. 28: 13, Gwae goron balchder, meddwon Ephraim, dan draed y sethrir coron balchder meddwon Ephraim.

2. Y rhai a gefnogant feddwdod ydynt dan wae. Hab. 2: 15, Gwae a roddo ddiod i'w gymydog: yr hwn ydwynt yn rhoddi iddo y gostrel, ac yn ei feddwi hefyd.

3. Ceut y cyfryw allan o'r nefoedd. 1 Cor. 6: 10, Na lladron, na chybyddion, na meddwon etifeddu teyrnas Dduw. Gal. 5: 21, Meddwdod, cyfeddach, na chaiff y rhai sydd yn gwnenthur y cyfryw bethau etifeddu teyrnas Dduw.

4. Cospedigaeth am feddwi. Dent. 21: 20, 21, A dywedant wrth henuriaid ei ddinas ef, Ein mab hwn sydd grynodyn ac annfudd, heb wrando ar ein llais; glwth a meddwyn yw efe. Yna holl ddynion ei ddinas a'i llabyddiant ef â meini, fel y byddo farw: felly y tynt ymaith y drwg o'th fysg; a holl Israel a glywant, ac a ofnant. Joel 1: 5, 6, Deffrowch, feddwyr, ac wylwch; ac udwch, holl yfwyr gwin, am y gwin newydd; canys torwyd ef oddiwrth eich min. O herwydd cenhedlaeth gref anifeiriol a ddaeth i fyny ar fy nhir; dannedd llew yw ei dannedd; a chil-ddannedd hen lew sydd iddl. Amos 6: 6, 7, Y rhai a yfant win mewn phiolau, ac a ymirant ag enaint penaf; ond nid ymosidiant am ddryllio Joseph. Am hyny yr awr hon hwy a ddygir yn gaeth gyda'r cyntaf a ddygir yn gaeth; a gwledd y rhai a ymestynant a symudir. Matt. 24: 49—51, A dechreu curo ei gyd-weision, a bwyta ac yfed gyda'r meddwon. Arglwydd y gwas hwnw a ddaw yn y dydd nid yw efe

yn dysgwyl am dano, ac mewn awr nis gwyr efe; ac efe a'i gwahana ef, ac a esyd ei ran ef gyda'r rhagritheir: yno y bydd wylofain a rhincian dannedd.

III. PRAWFIADAU.

1. Noah. Gen. 9: 21. Ac a yfodd o'r gwin, ac a feddwodd, ac a ymnoethodd yn nghanol ei babell.

2. Nabal. 1 Sam. 25: 36. Ac Abigail a ddaeth at Nabal; ac wele, yr oedd gwledd ganddo ef yn ei dŷ, fel gwledd brenin: a chalon Nabal oedd lawen ynddo ef; canys meddwo iawn oedd efe.

3. Urias. 2 Sam. 11: 13. A Dafydd a'i galwodd ef i fwyta ac i yfed ger ei fron ef, ac a'i meddwodd ef.

4. Elah. 1 Bren. 16: 9, 10. A Zimri ei was ef, fywysog ar haner y cerbydan, a gyd-fwr-iadodd yn ei erbyn ef, ac efe yn yfed yn feddw. A Zimri a aeth ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd?

5. Benhadad. 1 Bren. 20: 16. A hwy a aethant allan ganol dydd. A Benhadad oedd yn yfed yn feddw yn y pebyll.

6. Belsassar. Dan. 5: 4. Yfasant win a molianasant y duwiau.

7. Corinthiaid. 1 Cor. 11: 21. Canys y mae pob un wrth fwyta, yn cymeryd ei swper ei hun o'r blaen; ac un sydd â newyn arno, ac arall sydd yn feddw.

APELIAD.

O fy nghyd frodyr a chwiorydd yn yr eglwysi, a fy nghyd lafurwyr yn y weinidogaeth! pa hyd y byddwn ni yn cloffi rhwng dau feddwl, cyn dyfod allan yn erbyn meddwod? Y mae yn llawn bryd i ni ddefroi o gysgu. A fydd yr ysgrythyrau uchod yn ddigon i'n defroi? neu a fydd raid i'r Arglwydd ein ceryddu trwy guddio ei wyneb, a pheri marweidd-dra, a gwrthgiliadau?

Credaf ei bod yn ddyledswydd ar bob un o honom i godi ei lais fel taran trwy yr holl eglwysi, a dweyd na chaiff neb aelodaeth yn un o honynt heb lwyf ymwrthod â phob math o ddiodydd meddwol. Os na wnawn ni hyn, y mae mor amlwg a goleuni haner dydd ein bod am ddilyn yn yr ymarferiad o fyw mewn pechod yn erbyn Duw, er cymaint a ddywed efe wrthym yn ei Air Sanctaidd.

Y diota *sty* ag y mae aelodau eglwysig yn ymarfer ag ef sydd yn lladd crefydd yn ein mysg. Y mae ceisio sbreiddio y byd cyn sbreiddio yr eglwys, yn ffoledd o'r mwyaf. Dylai eglwysi Pennsylvania, fel enwad Cynulleidfao, fod yn falch fod pob un o'u gweinidogion, mor belled ag yr ydwyf yn adnabyddus a hwynt, yn llwyr ymwrthod â'r diodydd

meddwol. Felly, dylai fod yn rheol yn mhob eglwys, na chlai neb aelodaeth ynddynt heb ymwrthod â phob math o ddiodydd meddwol, ond pan fyddo rhaid eu defnyddio yn feddyginiathol. Byddai yn dda iawn genyf glywed eich bod wedi gwneud penderfyniad i'r perwyl uchod, ac anfon hysbysrwydd o hyn i'r gymanfa nesaf. Eich anheilwng frawd,

Blossburg.

P. PEREGRINE.

YR EGLWYS BUR NEU DISGYBLAETH EGLWYSIG.

Y BENNOD II.

PETHAU YN GALW AM DDISGYBLAETH.

Parhad o'r t. d. 533.

3. Pechodau gwaradwyddus—pan fyddo arwyddion o rag-fwriad neu barhad mewn anedifeirwch. Yr ydym wedi sylwi eisoes, fod cymeriad neu ymddygiadan blaenorol dyn yn effeithio ar ein barn am unrhyw weithred o'i eiddo. Mae rhai pechodau nas gallai dyn eu cyflawni heb rag-fwriad, ac am hyny, maent yn galw am gerydd llym. Mae Paul yn gorchymyn i Titus geryddu y Cretiaid yn llym, am eu bod bob amser yn gelwyddog, ac yn hoff o loddesta, a seguryd. Mae Paul hefyd yn gorchymyn i'r Corinthiaid draddodi i Satan, y dyn oedd wedi bod yn euog o odineb, am fod ei ddull o bechu yn dangos fod ei feddwl yn fwy halogedig na'r cenedloedd yn gyffredin. Ac y mae Ioan yn dweyd fod pechod i farwolaeth, ac nad yw yn ceisio ganddynt weddio ~~deus~~ yr hwn a'i cyflawnai. Os bydd arwyddion fod dyn yn ymhyfau yn ei bechod, pan yn cael ei geryddu, yn hytrach nag edifarhau; mae lle i ofni fod ei bechod yn farwol a ran ei ddylanwad; ac am hyny, rhaid i'r eglwys dori pob cysylltiad â'r dyn hwnw—hyd y cyfryw amser ag y byddo ei ymddygiad yn profi y bydd i ymdrechadau yr eglwys er ei wellhau—fod yn debyg o lwyddo.

Mae y pechodau hyn yn lluaaws mawr, ac amryw o honynt y fath nad yw yr eglwys yn cymeryd fawr sylw o honynt: ac y mae rhai o honynt y fath fel y mae yn anhawdd iawn cael y rhai sydd yn euog o honynt yn ddigon i'r goleu er perswadio pawb eu bod yn haeddu disgyblaeth. Os bydd rhyw rai mewn petrusder pa bechodau yw y rhai a ofynant am i'r dyn a'u gwneio gael ei droi allan o'r eglwys, gall weled cyfres o honynt gan Paul; 1 Cor. 5: 11; a'r 6: 9, 10. "Os bydd neb a enwir yn frawd yn odinebwr, neu yn gybydd, neu yn eilunaddolwr, neu yn ddifennwr, neu yn feddw, neu yn gribddeiliwr; gyda'r cyfryddyn na chyd-fwyta chwaith." Mae yn drueni meddwl fod un dyn a enwa ei hun yn

aelod o eglwys Dduw, yn syrthio i bechod o'r fath ag a nodir yma; ond y mae yn fwy truenus fyth, fod yn bosibl i ddyn gael ei oddef yn ngafael un neu rai o'r pethau hyn, heb i'r eglwys dalu un sylw iddo. Credwn fod amryw o'r pechodau hyn na raid galw sylw eglwysi Cymru atynt yn yr oes hon. Y maent naill ai wedi myned allan o arferiad yn hollol, neu yntau mor ffaidd yn ngolwg yr eglwys, fel na oddefid yr hwn a'u gwnelont yn aelod am fynyd: felly gallwn fyned heibio i rai o honynt, heb ddim ond eu henwi. Eilun-addolwyr, gwryw-gydwyr, lladron, go-dinebwyr; nid llawer, os neb o'r rhai hyn sydd yn eglwysi Cymru; ond ofnwn fod pethau yn cael eu gwneud, sydd yn ymylu ar odineb.

Mae yn ffaith anwadadwy, fod yr arferiadau ffaidd o gyd-orwedd ac anlladrwydd yn ffynnu, hyd yn oed yn mysu ieuencyd a broffesant grefydd. Mae dull anweddaidd ieuencyd Cymru o gyfeillachu trwy y nos, yn arwain i ganlyniadau dinystriol iawn i weddeidd-dra cymdeithasol. Torwyr priodas. Credwyf fod rhy fach o sylw yn cael ei dalu i sancteidd-rwydd a rhwymedigaeth yr undeb priodasol; ac ofnwyf nad yw y cyfnewidiad diweddar a wnaed yn nghyfraith ysgariad, yn wir welliant. Credwyf hefyd, pe byddai rhyw gynllun yn cael ei gymeryd er addysgu crefyddwyr ieuainc, am y dull goren i ddewis cymheiriaid bywyd, ac ymbarotoi ar gyfer y cyflwr priodasol, y byddai yn elw mawr i gymdeithas, ac yn fendith i'r eglwys. Priodi yw y gorchwyl pwysicaf mae dyn yn wneyd yn ei fywyd; ac er hynny, dyma y gorchwyl mae y rhan fwyaf o'r ieuencyd yn meddwl leiaf am dano, a dyma yr hyn mae rhieni a blaenorïaid eglwysi yn traferthu leiaf, er eu parotoi gyferbyn ag ef.

Mae yn aros eto i'w henwi,—rhai anghyfiawn, cybyddion, meddwon, difenwyr, a chrib-ddeilwyr; ac ofnwyf fod angen galw sylw yr eglwysi at y cymeriadau hyn, gan eu bod yn cael eu goddef i raddau helaeth mewn amryw fanau. Nid oes ond dydd y farn ddiweddaraf a ddadguddia faint o anghyfiawnder mae crefyddwyr yn euog o hono, yn nygiad yn mlaen eu masnach. Edryched yr eglwysi rhag fod un dyn anonest yn cael ei oddef o'u mewn trwy wybod iddynt; oblegyd y mae anonest-rwydd mewn masnach mor gyffredin, fel y myn llawer ei gyfreithloni trwy ddweyd, fod yn amhosibl i ddyn fod yn onest mewn masnach, y dyddiau presenol.

Pechod sydd yn uchel yn mhllith crefyddwyr, yw cybydd-dod. Nid y dynion sydd yn

berchen miloedd heb roddi dim, yw yr unig gybyddion yn ol y Beibl; ond pob un sydd yn euog o beidio cyfranu at grefydd, yn ol fel y byddo Duw yn ei lwyddo. Dyma y pechod mwyaf dinystriol i eglwys Dduw; ac eto, dichon mai dyma y mwyaf anhawdd ei gael allan, a phrofi bod dyn yn euog o hono; mae yn ymguddio dan gynifer o gochlau fel y mae braidd yn amhosibl cael dyn yn euog o hono; ac felly, mae braidd yn amhosibl dwyn y ddeddf i weithredu yn erbyn y cybydd. Mae yn amlwg fod Paul am i'r cybydd gael ei ddiaelodi; ond, pa bryd y clywyd yn yr oes hon, am ddyn yn cael ei droi allan o'r eglwys am gybydd-dod; ond cofied y cyfryw ydynt yn euog, nad yw y drwg ddim yn llai, er na fedr yr eglwys eu cosbi am dano. Y mae Duw a wel ac a farn, a byddai yn dda i aill a feiant eglwys am oddef cymeriadau o'r fath o'i mewn, gosio mai prif ogoniant yr efengyl yw, nid ei bod mewn modd cyfreithiol yn gafaelu yn y troseddwr, ond ym myned dan wraidd y drwg sydd yn ei galon, ac yn ei wella drwyddo oll.

Hwyrach fod y fan yma y mwyaf priodol er ateb y cwestiwn wyf wedi glywed yn cael ei ofyn gan amryw yn ddiweddar; sef, "Oni ddylai yr eglwys ddisgyblu yr aelodau hynny na thalant eu dyledion, fel na byddo angen eu gosod yn y llys gwladol?" Yr ydym yn ateb, dylai yr eglwys yn ddiau ddysgyblu aelod y byddo arwyddion amlwg ei fod yn ymddwyn yn anonest; ond credwn yn hollol na ddylai, ac nas gall yr eglwys ymyraeth a materion cyfreithiol fyddont yn amheus. Sefydliad crefyddol yw yr eglwys; ac nis gall, fel y cyfryw, ymyraeth mewn pethau gwladol. Nid yw crefydd yn rhwystro dyn i fynnu ei hawliau fel gwladwr, ond rhaid iddo sefyll ar ei ben ei hun, ac nid fel rhan o'r eglwys. Ymddengys i mi fod Iesu Grist wedi gosod y mater yma mewn goleu tra eglur. Gofynodd un iddo, Arglwydd, dywed wrth fy mrawd am ranu a mi yr etifeddiaeth. Na, ebe Crist, nid wyf fi yn farnwr, ond rhoddaf gynghor i'th frawd a thithau. Ymogelwch rhag cybydd-dod. Dichon mai cybydd-dod sydd yn peri iddo ef gadw dy ran rhagot ti, a dichon mai cybydd-dod sydd yn peri i tithau ofyn ychwaneg ganddo yntau; bydded i bob un o honoch ymofyn am galon gywir, yna byddwch yn sicr o wneuthur yr hyn sydd iawn. Dro arall gofynodd y Phariseiaid iddo, "ai cyfreithlawn rhoddi teyrnged i Cæsar?" Ni atebodd y cwestiwn yn uniongyrchol, ond dywedodd, "Rhoddwch yr eiddo Cæsar i Cæsar, a'r eiddo Duw i Dduw." Mewn un

ystyr, nid yw yr eglwys yn ymyraeth dim ág achosion gwladwriaethol, ond, mewn ystyr arall, y mae yn ymyraeth â hwynt i'r fath raddau ag i'w llwyr gyfnewid. Ac O! ddedwydd ddydd fydd hwnw, pan fyddo pob dyn wedi ei lenwi gymaint ág Ysbryd Cristionogaeth, fel ag i beri na byddo angen am gyfreithiau dynol i gadw dynion yn eu lle.

Nis gellir gwadu, nad yw yr arferiad o gyfeddach, hyd at ymylu ar feddwod, yn dra chyson, yn cael ei oddef mewn amryw gymydogeaethau. Edrycher ar y dyn yn dychwelyd o'r farchnad yn y wlad, ac o'r clwb yn y gweithfeydd. Gwir ei fod yn gallu cerdded adref heb syrthio, ond mae gwahaniaeth yn ei gerddediad, a gwahaniaeth mawr yn ei siarad, ac os na ellir dweyd ei fod yn feddw, yn yr ystyr eithaf, mae mewn sefyllfa ag sydd yn gofyn rhybudd, a cherydd llym yn ddiau. Nodir yma hefyd bechod sydd yn dra chyffredin yn Nghymru, er y gobeithiwyf nad yw yn mhlith crefyddwyr. Difenwi; galw enwau oas ar ddyn, dweyd pethau i ddolurio ei deimlad, a'i wneyd yn wrthddrych gwawd ei gymydogion. Byddai yn werth i'r rhai a arferant hyn, edrych ar eiriau Crist ar y mater,—“Pwy bynag a ddywedo wrth ei frawd, Raca, a fydd euog o gynghor: a phwy bynag a ddywedo, O ynydd, a fydd euog o dân uffern.” Matt. 5: 22. Hefyd, “am bob gair segur y rhoddant gyfrif yn nydd y farn:” ac mae yn dra thebyg mai, at hyn y cyfeiria Iago, pan ddywed, “os oes neb yn cymeryd arno fod yn grefyddol, heb atal ei dafod, ofer yw crefydd hwn.”

Mae cribddeilio yn air lled anghynefin yn ein hoes ni, ond ofnwn nad felly y weithred. Mae yn gyffstyr a gorthrwm a thrais; yn fwyaf neillduol yr arferiad o roddi arian yn fenthyg am lóg anferthol, a dal cyfle ar dlodi dyn, i'w wasgu, nes cymeryd y cyfan fyddo yn ei feddiant. Gobeithiwn nad yw yr ysbryd treisiol yma yn nghrefyddwyr Cymru, gan ei fod yn hollol groes i arferiad ein cenedl ni; pa rai, er dyddian ein tadau, ydym yn ddiarebol am gydymdeimlo â'r tlawd a'r anghenus. Nis gallaf fanylu yn mhellach ar y pethau hyn, ond gellir dweyd yma, yn wrthgyferbyniol i'r hyn ddywed Paul am ffrwythau yr ysbryd. Yn erbyn y rhai hyn y mae deddf, pa un a yw yn cael ei dwyn i ymarferiad ai peidio, edryched pob eglwys at hyn.

Mae Paul hefyd yn bendant, yn gorchymyn i'r eglwys dori pob cysylltiad â'r rhai sydd yn ei hafonyddu. “Ac yr wyf yn atolwg i chwi, frodyr, graffu ar y rhai sydd yn peri anghydfod a rhwystrau, yn erbyn yr athrawiaeth a

ddysgasoch chwi; a chiliwch oddi wrthynt.” “Canys y rhai sydd gyfryw, nid ydynt yn gwasanaethu ein Harglwydd Iesu Grist, eithr eu bôl eu hunain; a thrwy ymadrodd tég a gweniaeth, yn twyllo calonau y rhai diddrwg.” Rhuf. 16: 17, 18. “Mi a fynwn, ie, pe torid ymaith y rhai sydd yn aflonyddu arnoch.” Gal. 5: 12. “Ond od oes neb heb ufuddhau i'n gair trwy y llythyr yma, hysbyswch hwnw; ac na fydded i chwi gymdeithas ág ef, megis y cywilyddio efe.” 2 Thess. 3: 14. Edryched y rhai sydd yn aflonyddu eglwysi, ac yn croesi pob amcanion daionus, ati; ac na phetrused yr eglwys, pan fyddo dyu yn afreolus mewn gair neu weithred, i'w dori allan, gan fod Beibl Duw tu cefn iddi, a bydd bendith Duw arni.

4. Hereticiaeth, neu ddal, a chyhoeddi yr hyn sydd gyfeiliornus mewn athrawiaeth. Gydâ golwg ar y mater yma, mae yr adnodau a ddyfynasom eisoes am aflonyddwyr, yn penderfynu y pwnc; eithr y mae cynghorion Paul i Timotheus yn fwy i'r pwrpas. “Ond halogedig ofer-sain, gochel: canys cynyddu a wnant i fwy o annuwioldeb. A'u hymadrodd hwy a ysa fel caner; ac o'r cyfryw rai y mae Hymenëus a Philetus; y rhai o ran y gwirionedd a gyfeiliornasant, gan ddywedyd ddarfod yr adgyfodiad eisoes; ac y maent yn dadymchwelyd ffydd rhai.” 2 Tim. 2: 16—18. A thrachefn, “Gan fod genyt ffydd, a chydwybod dda; yr hon a wrthododd rhai, ac a wnaethant long-ddrylliad am y ffydd: O ba rai y mae Hymenëus ac Alexander; y rhai a roddais i Satan, fel y dysgent na chablent.” 1 Tim. 1: 20. Er y credwyf fod hawl gan bob dyn i goleddu y farn a fyddo am yr hyn sydd wirionedd, ac i'm tybi, rhydd i bob barn ei llafar; eto, nis gall fod, yn gyfreithlon i un dyn aros mewn cymdeithas ag y byddo ei olygiadau ef yn myned o dan, neu yn dinystrio y sylfaen, ar ba un y mae y gymdeithas wedi ei hadeiladu. Nid oes hawl gan un dyn i ddweyd ei fod yn cael ei erlid gan eglwys, pan yn cael ei dori allan o honi, am goleddu golygiadau croes i'r egwyddorion ar ba rai y mae yr eglwys yn sylfaenedig; oblegid, nid yw yr eglwys yn gwneyd dim mwy nag sydd yn anheggorol i'w wneyd er ei diogelwch ei hun. Un o bynciau sylfaenol yr Eglwys Gristionogol, yw, fod adgyfodiad y meirw; felly pan oedd rhyw aelod yn codi fyny, ac yn dweyd nad oedd y fath beth ag adgyfodiad y meirw, yr oedd yn cynyg at ddinystrio un o egwyddorion sylfaenol yr eglwys. Yr un modd y gellir dweyd am athrawiaeth y Drindod, Duwdod Crist, a Dylanwad yr Ysbryd Glan.

Mae yn amhosibl i'r eglwysi sydd yn eu credu, oddef o'u mewn, fel aelodau, y rhai fyddo yn eu gwadu.

LLENLITH,

Yn cynwys gofal rhyfello! Dduc am ei Eglwys, yn nghyd a'r modd arbenig y dygodd Ef y wir grefydd yn mlaen yn mysg Cenedl Israel am yspaid gweinidogaeth eu prif flaenoriaid Moses ac Aaron, a'u holynwyr Eleazar a Joshua.

Yr oedd teulu duwiol wedi disgyn o lwyth Lefi, trydydd mab Jacob (yr hwn a elwid Israel), yn preswyllo yn newlad Goshen, yn yr Aifft, o'r enw Amram a Jochebed, i ba rai y bu tri o blant. Enw y cyntaf oedd Miriam, yr ail, Aaron, a'r trydydd, Moses. Ar ol genedigaeth Aaron ac ychydig fisoedd cyn genedigaeth Moses, rhoddodd y brenin oedd ar yr Aifft yr amser hyny orchymyn allan i foddi pob mab a enid yn nghenedl Israel, Exod. 1: 22. Yr oedd Jochebed, mam Moses, yn y ffordd deuluaidd yr amser hyn, ac felly mewn pryder mawr yn awr gyda golwg ar enedigaeth ei maban, os mab a fuasai, a ganwyd Moses ganddi yn y flwyddyn 774 wedi y dyllif, tair blynedd ar ol ei frawd Aaron; ac am fod ei fam yn ei weled ef yn fachgen tlws, yr hyn yn nghyfrif ei rieni oedd yn ragarwydd o'i fawredd dyfodol, ei dduwiol anian a dysgleirdeb ei wyneb, Exod. 34: 9, 29, am hyny, trwy fydd yn eu Duw, y buasai iddo ef eu diogelwch hwynt a'r baban, hwy a'i cuddiasant ef am dri mis, heb ofni gorchymyn y brenin, yr hyn orchymyn anwar a fu yn foddion i beri iddo, a'r dduwiol y gofal a'r moddion doethaf i gadw bywyd eu baban, yr hwn oedd brdyfwrthach na'r cyffredin, canys efe oedd dlws i Dduw, Act. 7: 20.

A chan nad allasant ei guddio ef yn hwy, (am fod yr ymchwilyr, fe allai, i ddyfod yno y dyddiau hyny, neu, fel ag y dywed rhai ysgrifenydd, am eu bod i fyned yr amser hyn at eu tasgwaiith eylehynol, yn mha un yr oeddent yn cael eu newid bob tri mis, megys ag yr oedd y genedl wedi cael eu dosbarthu gan yr Aifftiaid eu meistri gwaith;) pa fodd bynag am hyn, ei fam dynergalon a gafodd yn ei meddwl i gymeryd neu wneud cawell o lafrwyn iddo ef, ac a ddwbiodd y cyfryw a chlai ac â phlyg, ac a'i dygodd gyda ei philant at yr afon Nile, ac a osododd y baban anwyl tlws ynddo ac a'i rhoddodd yn mysg yr hesg ar fin yr afon fawr. A chyfarwyddodd Miriam ei chwaer fechan, (hwyrach o saith i ddeg mlwydd oed,) i sefyll ger llaw mewn man cyfleus i'w wylled, iddi gael gwybod rhag llaw

beth a ddeuai o hono neu a wneid iddo ef. Canys yr oedd hi a'i dad wedi gwneud pob peth a allasai duwioldeb, serch i challineb ddwyn i'w meddyliau er achub bywyd eu plentyn ieuangaf a hoffus hwn, a chan na allasant wneud ar a wyddent ddim yn ychwaneg, gadawsant y caulyniad i Dduw. Nid allasant ei adael i neb gwell. "Duwioldeb sydd fuddiol i bob peth."

A dygodd rhagluniaeth Ferch y Brenin a'i llawforwynion yn fuan at yr aton i olebi, yr hyn orchwyl megys y cwbl perthynol i'r tŷ, a arolygid gan ferched a gwragedd uchel fonedd yn yr oesau cynar hyny. A phan oedd y bendefiges ieuanc a'i morwynion yn rhodio gyda glân y dwfr, i aros y dillad, fe allai, i sychu, ond beth bynag am hyny hi a ganfu y cawell yn nghanol hesg yr afon, ac a anfonodd un o'i morwynion i'w gychu ef. Ac wedi i'r bendefiges ei agoryd, canfu y baban tlws analluog a digymhorth yn wylo, yr hyn a gynhyrfodd ei theimlad i dosturio wrtho ac i geisio achub ei fywyd; canys hi a wyddai ar unwaith mai un o ebyrth gorchymyn creulawn neu dleddf drahaus ei thad oedd hwn. A phan ddechreuodd ymddyddan a'i llawforwynion mewn perthynas i ymofyn am fam-aeth iddo, yna Miriam ei chwaer fechan, yr hon oedd wedi brysio yno i weled y cawell yn cael ei agor, a nesodd yn mlaen yn wrlydd at y bendefiges ac a ofynodd yn bryderus iddi, "A af fi i alw atut famaeth o'r Hebraesau, fel y mago hi y baban i ti?" A'r dywysoges ieuanc a ddywedodd wrthi, "Doe." A'r eneth a aeth gyda brys a llawenydd, ac a alwodd fam y bachgen ac a'i cyrchodd ati yn ddiwed. A Thernutis, merch brenin yr Aifft, a ddywedodd wrth y wraig, "Dwg ymaith y bachgen hwn, a maga ef i mi, a minau a roddaf i ti dy gyflog." Ac yn y modd hyn cafodd y plentyn ei roddi yn ol i'w fam, yr hon yn ddiau oedd yn awr yn wir ddiolchgar i Dduw, ac yn wyntfydedig ei theimlad am ei bod wedi ei gael ef megys o farw yn fyw.

A'r wraig a gymerodd y baban, ac a'i magodd yn ddiostu bellach. Dysgodd ei rieni yn ddiamheu iddo wrth ei fagu yr iaith Hebraeg, egwyddorlon y wir grefydd, a'r addlewidion a wnaeth Duw mewn perthynas i Israel, &c. Pan aeth y bachgen yn fawr, ei famaeth a'i dug ef drachefn i ferch Pharaoh, ac efe a fu iddi yn fab. A'r bachgen, yr hwn a gadwyd yn fyw yn y modd rhyfedd a digyffelyb hyn, a enwodd y Dywysoges yn Moses, yr hyn sydd yn arwyddo ei gymeryd allan o'r dwfr, a pha beth bynag oedd ei enw ef hyd yn hyn, gan ei rieni, Moses a fu ei enw ef byth mwyach.

A'r bendefiges a'i dygodd ef i fyny megys mab iddi ei hun, ac a barodd iddo gael ei addysgu yn holl ddoethineb yr Aifftiaid, Act. 7: 22, pa rai oeddent yn fwy hyddysg a rhagorol yn llyfr mawr ac ardderchog natur, y celfyddydau anianol, a'r grefydd baganaidd, na yr holl genedlaethau eraill fe allai ar wyneb y ddaiar yr amser hyny. A dywedir mai y doethion Janes a Jambres oedd prif Athrawon Coleg brenhinol yr Aifft yr amser yr oedd Moses yn cael ei addysgu yno.

Beth bynag am hyn, ar ol iddo ef fyned yn rheolaidd trwy y brif Athrofa a'i raddio yn holl ddoethineb yr Aifftiaid, a threulio ei ddyddiau wedi hyny yn y Llŷs Brenhinol nes oedd yn ddeugain mlwydd oed, daeth i'w galon ef i ymweled â'i frodyr yr Israellaidd, hyny yw, efe a gafodd ei dueddu i hyny gan ddwyf-ol ysprydoliaeth, a'i ddysgu trwy yr un yspyrddiaeth ei fod ef i waredu cenedl Israel. A phan ddaeth ef i'w mysg a gweled un o honnynt yn cael cam, efe a'i hamddiffynodd ef, ac a ddialodd gam yr hwn a orthrymid, gan daro yr Aifftiwr fel y bu farw, ac un o'u meistri gwaith gorthrymol hwynt feddylir oedd hwnw. Ac yr oedd Moses yn tybied fod Duw yr hwn a roddodd y swydd iddo ef, wedi rhoddi i'w frodyr hefyd ddeall ei fod ef yn rhoddi iddynt waredigaethi trwy offerynoliaeth ei was Moses; ond ni ddeallasant hwy. Act. 7: 25.

Tybir i'r Aifftiwr ladd yr Hebrewr—os felly, yr oedd Moses, yn unol â rheol cyfiawnder, oedd ganddynt o amser Noa i lawr hyd yn hyn, yn gwneud gweithred gyfiawn i ladd y mwrddrwr, Gen. 9: 6. Ac yr oedd wedi ei awdurdodi i wneud felly trwy y gorchymyn a dderbyniodd gan yr Arglwydd, modd ag y mae yr holl ganlyniadau dilynol yn cyflawn brofi.

Moses yn awr a wrthododd gymeryd ei alw mwyach yn fab Thermutis, merch Pharaoh, gan ddewis yn hytrach oddet adtyd gyda phobl Dduw na chael mwyniant byr pechod dros amser yn y Llŷs Brenhinol, gan ymddiried yn Nuw ac edrych ar daledigaeth y gobrwy. Ac wedi ei alluogi gan obaith flyddiog i edrych a dysgwyl am ei thragwyddol fwynhad yn mhalas ei Dad yn nef y nefoedd, nid ofnodd lid brenin yr Aifft, na diystyrweh, gwaradwydd, bygythion, erledigaeth, neu unrhyw warth arall, o ba le bynag y deuai, os buasai raid iddo eu dyoddef; canys edrych yr oedd trwy ffydd ar DALEDIGAETH Y GOBRWY.

Pan aeth ef allan at ei frodyr yr ail waith, gwelodd ddau Hebrewr yn ymryson a'u gilydd. Dathan ac Abiram oeddent, medd han-

es Hebreuaidd. Ac efe a ddywedodd wrth yr hwn oedd ar y cam, "Paham y tarewi dy frawd?" yr hwn a drodd ato ac a ofnodd yn sarug, "Pwy a'th osododd di yn benaeth ac yn farnwr arnom ni?" Ai meddwl yr wyt ti fy ladd i megys y lledhaist yr Aifftiwr y dydd o'r blaen? A Moses a ofnodd yn awr, canys gwelodd yn ddigon amlwg bellach nad oedd yr Israeliaid yn barod eto i ymadael â'u caethiwed, iac er fod Duw wedi ei alw ef i fod yn arweiniwr iddynt, er hyny, nid oedd ei Ragluniaeth hyd yn hyn wedi agor y ffordd yn ddigonol iddo allu cyflawni y gorchwyl gorehestol, pwysig a theyrngarol yma, a phe buasai yn aros yn hwy yn yr Aifft yr amser hyn, buasai yn peryglu ei fywyd. Doethineb gan hyny a'i cyfarwyddodd ef i ddianc yn awr am yspaid pennodol i dir Midian, canys pan glywodd y Brenin am laddiad yr Aifftiwr, efe a geisiodd ddal Moses i'w ladd ef.

Ond yr oedd Moses erbyn hyn wedi cyrhaedd gwlad Midian, lle y priododd Sephorah merch Reuel y tywysog, Exod. 2: 18—22, neu Jethro, offeiriad Midian, Exod. 18: 1—12, yr hon a ymddug iddo ef ddau o feibion, enw y cyntaf oedd Gersom, a'r ail oedd Eleasar. A Moses a arosodd gyda yr offeiriad tua 40 mlynedd, hyd nes marw brenin yr Aifft, a'r rhai oeddent yn ceisio ei einioes ef yno; a chafodd ei berffeithio y pryd hyn trwy yr offeiriad yn holl egwyddorion y wir grefydd, amryw o ba rai oedd ei rieni wedi ymdrechu llanu yn ei feddwl a'i galon pan yn ieuanc gyda hwynt yn cael ei fagu i fferch y brenin.

Ac fe olygir gan ddysgedigion duwiol mai yr amser yma y casglodd Moses lyfr Genesis, ac y cafodd ef hefyd afael yn llyfr neu ysgrifeniadau Job dduwiol—a thrwy yr amryw foddion hyn a phethau eraill cyffelyb mewn cysylltiad â'r offeiriadaeth a'r grefydd Batriarchaidd yn ysgol adfyd wrth fugeilio praid ei dad-yn-nghyfraith, &c., iddo ef ddyfod yn fwy perffaith a helaethach ei wybodaeth yn holl egwyddorion gwreiddiol y wir grefydd, defodau ymarferedig y duwiolion, a gwasanaeth cyhoeddus yr eglwys gyffredinol Batriarchaidd, na neb arall yn yr oes hono. Yr oedd y ddysgeidiaeth eang a gafodd pan yn llŷs yr Aifft, a'r ychwanegiad duwinyddol ac eglwysig a gafodd gan offeiriad Midian, &c., yn fanteisiol iawn iddo yn ddianc er rhagori ar ddysgedigion y byd yr amser hyny. Ac fe sierheir gan ysgrifenywyr diweddar y rhai a deithiasant y gwledydd ag y mae hiliogaeth Reuel tywysog neu Jethro offeiriad Midian yn preswyllo ynddynt, fod y wir grefydd yn aros yn eu plith heb ei chwbl lygru hyd eto, a'u

bod hwy yn cynal addoliad cyson a manwl i'r gwir a'r bywiol Dduw, canys o deulu Reuel neu Jethro, meddant, mae y Fieneitiaid a'r Rechabiaid wedi disgyn. Yn y modd hyn perir i ni gredu fod Duw o'i drugaredd anherfynol yn trefnu offerynnau cymhwys ac yn defnyddio moddion addas yn mhob oes o'r byd er pan droseddodd dyn hyd yn hyn, i gynal a chynyddu ei grefydd bur a'i eglwys ddihalog ef yn y byd. Yn erbyn y cyfryw ni allodd gallu dynol na dieflig, na chyfrwysdra na chynddaredd penaethiaid y ddaiar, na llywyddiaeth wladol, erioed lwyddo. Ac y mae parhad a diogelwch y wir grefydd o'i dechreuad hyd yn hyn, pa un sydd erioed yn cael ei gwrthwynebu gan y mwyafrif o ddynolryw, yn brawf safadwy a digonol o'i dwyfoldeb. A chan ei bod bob amser yn rhyfela yn erbyn nwydau llygredig pobl, ac yn tystio fod gweithredoedd annuwiol pechaduriaid gwrthryfelgar yn ddrwg, mae nwydau y cyfryw rai yn ei gwrthwynebu yn gyson a di-baid. Mae dynion dysgedig a chyfrwysddrwg wedi ymresymu eu goreu i geisio gwneuthur ei hawdurdod yn amheus, a'i thuedd yn ddrwgdybus. Mae talaethau cyfain ac ymerodraethau amryw wedi ymdrechu eu heithaf i'w llethu a'i dinystrio; ac mae ei charedig arddelwyr a'i chyfeillion profsedig wedi ei bradychu yn fynych, trwy eu hymddygiadau.

Er y cwbl, am fod y wir grefydd yn cael ei chynnal gan fraich Duw Hollalluog, a chan ei hardderchawgrwydd hanfodol ei hun, mae yn blaguro,—ac mae yr afon sydd yn llawenhau dinas Duw wedi rhedeg i lawr gyda llaw amser am barn mil, wyth cant a thriugain a phedair o flynyddoedd bellach, ac mae yn rhedeg yn gryfach a helaethach ei ffrwd heddyw nag erioed. Diolch i Dduw yn benaf am hyn, a dywedw y darlennydd Amen.

(I'w barhau.)

J. J. JONES, *New York.*

SYLWADAU AR UFFERN.

"Uffern a dinystr sydd gerbron yr Arglwydd."
DIAR. 15: 11.

Sylwn,

I. Mae pechod yn ei natur a'i weithrediadau yn galw am gosp. Mae y drygau aneirif y mae wedi ei cynrychu yn y byd yn galw am ddydd barn ac ymchwiliad cyfiawn a chyffredinol. Mae yr anghyfiawnder a'r trais a'r creulondeb y mae dynion wedi eu harfer tuag at eu gilydd yn ol rheswm ac ysgrythyr yn tystio fod dydd barn i fod. Mae pob peth yn cadarnhau i ni fod barn, ac y bydd y meirw i gael eu hadgyfodi, y rhai a wnaeth-

ant dda i adgyfodiad bywyd, a'r rhai a wnaethant ddrwg i adgyfodiad barn.

II. Fod deiliaid uffern bob amser yn agored i lid a digofaint yr Arglwydd.

Nid yw yr Arglwydd ddim yn hoffi edrych ar neb yn ei lid—y mae wedi rhoddi ei lw difrifol nad oes ganddo hyfrydwch yn marwolaeth yr annuwiol, ond dychwelyd o hono a byw. Ond yr hyn sydd yn rhwymo yr Arglwydd i edrych felly ar yr annuwiol ydyw përfieithrwydd a sancteiddrwydd ei natur, anrhydedd ei gyfraith a gogoniant ei Lywodraeth. Ac hefyd nid ydym i feddwl fod Duw yn cael ei ogoneddu yn uniongyrchol yn nghosbedigaeth yr annuwiol, ond yn hytrach diogelu ei ogoniant y mae wrth weinyddu y gosb, fel y mae y carchar yn diogelu anrhydedd y gyfraith. Wrth hynys nis gallwn ddisgwyl i'r Arglwydd edrych arni ond yn angerdd ei lid, a thyna sydd yn cyfansoddi uffern ydyw pechodau dynion a digofaint Duw yn cydgyfarfod mewn barn uniawn.

III. Fod uffern yn sefyllfa o anobaith.

Yno nid oes yr un gobaith yn teyrnasu. Y mae ystyriaethau o anobaith fel lleni o dywyllwch caddugawl wedi lledu dros galonau ei phreswylwyr hi. Anobaith ydyw'r caerau sydd yn amgylchu uffern. Y maent yn edifarhau yno, ond heb yr un gobaith i gyfnewid—bydd y sefyllfa yno yn ddigynfnewid yn ei gweithrediadau. Gweddio fydd yno heb un gwrandawriad! gruddfan heb un ymward! Nid yw "Haul cyfiawnder" erioed wedi taffu ei belydrau yno. Nid oedd y gwr goludog yn amlygu un awydd i ddianc o'r lle poenus; ond yn suddo yn barhaus i lawr i ddyfnderoedd ei drueni tragywyddol.

Nid oes un ffordd i ddianc oddi yno. Mae y ffordd i fyned tuag uffern yn llydan, ond nid oes yr un ffordd i ddod oddiyno. Mae ei phyrth hi wedi cael ei bolltio gan gyfiawnder.—Lle ydyw hi wedi cael ei amgylchu a barnau yr Hollalluog a dinystr ar bob llaw, ie dyfnhau eu trueni a'u colledigaeth y maent yno heb ddim gobaith am gyfodi mwy. Mae sefyllfa y lle yn ei gwneuthur yn ddiobaith am waredigaeth. Nid oes yr un dramwyaeth o uffern i'r nefoedd. Mae y gagendor wedi ei sicrhau fel nas gellir estyn cymaint a dafn o ddwfr oer i oeri tafod yr un o honynt!

IV. Na fydd dim terfyn yno ar boenau yr annuwiol.

Mae angau yn gosod terfyn ar boenau corphorol yma; ond y mae yr enaid uwchlaw ei allu a'i nerth i liniaru dim a'r ei ingoedd. Bydd ymwybodolrwydd o'u tyngeid ofnadwy yn dyfod yn fwy i'r golwg yn barhaus "can-

ys fe'm poenir yn y fflam hon," fflam o euog-rwydd cydwybod. Bydd y poenau yn annoddefol i ddal o dan bwysau melldithion deddf doredig y nef. "Ant i gosbedigaeth dragwyddol." Ni fydd miliwn o oesau ddim yn lleihau dim ar eu dyoddeffadau yno. Yma y maent yn gallu mesur y gosbedigaeth yn ol maintioli y trosedd, ond y mae trosedd o ddeddf Duw yn anfesurrol yn ei natur—mae uwchlaw dirnadaeth ddynol.

V. Bydd yr annuwiol yn uffern yn canfod fod ei gosbedigaeth yn gyflawn.

Mae yn y farn ddau dyst yn ei erbyn—llyfr Duw a llyfr ei gydwybod ei hun. Bydd euog-rwydd ei gydwybod yn cyflawnhau ei gosbedigaeth—fe fydd yn canfod yn ngoleu 'r farn nad oedd wedi haeddu byw munud awr—bydd meddwl ei fod wedi defnyddio ei holl alluoedd meddyliol i drysori digofaint erbyn dydd digofaint yn dyfnhau ei drueni yn fawr—fe fydd ei weithrediadau pechadurus ei hun yn ei gondemnio—fe lysg cyflawnder dwyfol yr hen noddfeydd y bu yn ymlechu ynddynt—bydd yr holl bechodau wedi eu cofnodi ar lyfrau'r farn a chan ei gydwybod ei hun—ni fydd yno neb yn dyoddef ar gam.

VI. Mai lle yw uffern i fedi o gynrych truenus pechod.

Bydd yr annuwiol yno yn meddi o'r grawn a fu yn hau—bydd yn cael ei dalu yn ei goin ei hun. Mae uffern yn dechreu yn nghalon y dyn annuwiol ar y ddaear—efe ei hun sydd yn darparu ac yn cymwysu ei hun i ddinystro a cholledigaeth, oblegid nid yw uffern wedi cael ei pharotol ond i ddiabol ac i'w angylion. "Chwi a gyneuasoch dan yn fy nig yr hwn a lysg hyd uffern isod." Bydd calon yr annuwiol yn cyneuo yn un danllwyih o euogrwydd oddiwrth danbeidrwydd pelydrau cyflawnder dwyfol! Ystyria yn awr mai tristwch ac anobaith ydyw ffynhonell edifeirwch yno, ac esgeulasu ei amser fydd yn un ffynhonell o drueni yn bwrlymu yn ddiddiwedd.

VII. Bydd uffern wedi sicrhau tynged yr annuwiol.

Mae'r dyn yn penderfynu ei dynged yn y dewisiad mae yn wneud ei hun o wasanaethu Satan. Wrth hyn y mae mor anoeth a dewis angau o flaen bywyd a gwaeau o flaen gwynfyd. Efe sydd yn llyffetherio ei hun a'i bechodau ac nid yw angau yn cyfnewid dim ar sefyllfa neb ond yn trosglwyddo pawb fel ag y maent i'r byd tragwyddol. Gan hyn ystyria yn awr y pwys a'r canlyniadau o fyw mewn pechod.

THOMAS HOWELL.

Orabreck, Ohio, Gorph. 7, 1864.

Addysg Cyffredinol.

MUNUDAU GYDA HWN A'R LLALL.

GAN GYMDEITHAS O FEIRIOLAID.

II.

Mae yn llawer hawddach adrodd yr hyn a gyflawnodd y rhan fwyaf o ddynion na'r hyn a ddylasent gyflawni. Yn neillduol ymddengys gwirionedd y ffaith hon yn hanes bywyd milwrol a chyhoeddus y

CADFRIDOG GEORGE BRINTON M'CLELLAN.

Lle genedigol y gwr hwn yw dinas Philadelphia, unwaith—ac eto, o ran hyny—yn enwog fel cartrefle cryn lawer o Grynwyr. Mae yn fab i Dr. George McClellan, meddyg pur adnabyddus yn y wlad hon. Daeth y Cadfridog i'r byd ar y 8ydd o Ragfyr, 1826. Nid ydym yn cofio gweled un chwedl am dano yn dangos ei fod yn blentyn hynotach na'r cyffredin. Addysgwyd ef yn gyntaf yn Philadelphia, a bu am beth amser yn Athrofa Pennsylvania. Pan yn un-arymtheg oed anfonwyd ef i Ysgol Filwrol West Point. Yn mis Gorphenaf, 1846, graddiwyd ef, ac yn mhen byr amser derbyniodd *commission* fel Ail Isgadben yn y Corfflu o Beiriannwyr.

Pan dorodd y rhyfel Mexicanaidd allan, anfonwyd ef i'r maes. Honir iddo ddangos cryn ddewrder a thalent yno ar fwy nac un achlysur. Pa fodd bynag am hyny, trwy ganmoliaeth a dylanwad cyfeillion ac edmygwyr, cyn diwedd y rhyfel yr oedd yn Gadben.

Wedi adsefydlu heddwch ar delerau boddlonawl i gaethfeistriaid y Dehau—y rhai a ddechreuant ac a ddygasant yn tulaen y rhyfel gywilyddus yn erbyn ein cymydog gwan—dychwelodd McClellan i West Point i addysgu y myfyrwyr yn ngwasanaethu'r bidog. Tra yno cyfieithodd gyfrol ar y testun hwnw o'r iaith Ffrancaeg.

Yn 1851 penodwyd ef gan y Swyddfa Rhyfel i arolygu adeiladaeth Caerfa Delaware. Yn 1852 archwiliodd yr Afon Goch. Yn 1853 anfonwyd ef i Dirigaeth Washington, lle y dywed iddo ddarganfod llwybr i Reilffordd y Mor Tawellog. Cafodd uchel ganmoliaeth am y gwasanaeth yma gan yr Ysgrifenydd Rhyfel ar y pryd, Mr. Jefferson Davis, yr hwn a'i dewisasai i'r gwaith.

Yn mis Mawrth, 1855, gwnaed ef yn gadben yn y Marchlù, ac yn 1856 cymerodd daith i Ewrop, gyda'r Uchgadbeniaid Delafield a Mordecia, i wyllo gweithrediadau y rhyfel yn y Crimea. Cyhoeddodd y swyddogion hyn, ar draul y Llywodraeth, fynegiad o'r hyn a welasant ac a wnaethant.

Yn Ionawr, 1857, gadawodd y Cadben McClellan y fyddin, a gwnaed ef yn islywydd a swyddog gweinyddol Rheilffordd Canolbarth Illinois, yr hon yr oedd idd ym adelladu ar y pryd.

Ar orpheniad y gwaith, yn mhen tua thair blynedd, penodwyd ef yn arolygydd cyffwrddinol, ac wedi hynny yn llywydd, y rhan ddwyreiniol o Reilffordd yr Ohio a'r Mississippi.

Wedi toriad allan y gwrthryfel yn 1861, tra yn preswyllo yn Cincinnati, appwyntiwyd ef yn gadfridog gan Lywodraethwr Ohio, a phrysurodd i ddysgyblu ac ymgorffoli y milwyr naw mis yn y ddinas ar y pryd. Yn Mai, 1861, ffurfiodd Mr. Lincoln ranbarth milwrol yn y gorllewin, a dewiswyd McClellan i lywyddu yn nhalaethau Ohio, Indiana, ac Illinois.

Ar y 26ain o'r un mis, symudodd y Cadfridog ei fyddin i Virginia Orllewinol, i gyfarfod llu o wrthryfelwyr oeddynt yn difrodi y wlad ac yn dinystrio pob peth o'u blaenau. Ei weithred gyntaf wedi i'w filwyr gyrhaedd Virginia—**a thra ei hunan eto yn nhawelwch Cincinnati**—ydoedd cyhoeddi anrheidiad at breswylwyr y parth hwnw yn eu sierheu fod Llywodraeth y Talaethau Unedig yn barod i ymladd, os byddai raid, tros ddiogelwch y setydliad o gaethiwd negroydd.

Yn nechreu Mehefin ymladdodd ac enillodd ei filwyr Frwydr Philippi, a gwnaed ef yn gryn wron o'r herwydd. Ar yr 20fed o'r un mis cymerodd feddiant o lywyddiaeth y llu yn bersonol; ac yn mhen tri diwrnod wele gyhoeddiad arall fel yr un y soniasom am dano o'r blaen.

Ar yr 11eg o Orphenaf gorchfygwyd nifer fechan o'r gwrthryfelwyr tan y Milwriad Pegram yn Mrwydr Rich Mountain, ac enillwyd rhai manteision dibwys yn y dyddiau dilynol. Wrth gwrs, erbyn i'r hanes am y gwahanol ysgarmesau hyn ymddangos yn ngholofnau y newyddiaduron, yr oeddynt wedi cyrraedd maintioli buddugoliaethau gogoneddus a diail—**cymaint ydyw yr ysgriflin a'r wasg yn fwy galluog na'r cleddyf**—ac yr oedd pawb yn udganu clod *llywydd* y fyddin a'u henillodd.

Ar yr 21ain o Orphenaf dygwyddodd Brwydr Bull Run, yr hon fydd yn enwog tros byth o herwydd y rhedeg a gymerodd le ar yr achlysur. Cof gan ein darllenwyr am yr ofn mawr a ddaeth ar bawb, pan oedd ein milwyr yn dianc o faes y gwaed, ac yn gwneud am Washington am y cyntaf. Yr oedd pawb yn crynu, ac ychydig a wyddent pa beth i'w wneud. Yn yr argyfwng yma wele alwad am McClellan i'r brifddinas, a gwnaed ef yn ddioced yn brif gadlywydd Byddin y Potomac.

Yn union ar ol cymeryd meddiant o'r swydd trodd y Cadfridog ei sylw at ail-ymffurfio ei fyddin, a dechreuodd—yn ol ei dystiolaeth ei hun—barotoi at weithrediadau dyfodol. Ar y 4ydd o Awst, 1861, gosododd ei gynlluniau o flaen yr Arlywydd. Gwyr ein darllenwyr pa fath oeddynt y cynlluniau hyn, ac yr ydym oll er ys llawer dydd wedi dysgu trwy brofiad chwerw nad oeddynt y rhai goreu yn y byd.

Ar y 1af o Dachwedd, 1861, gwnaed y Cadfridog McClellan yn brif gadlywydd holl fyddinoedd y Talaethau Unedig. Ychydig a wnaeth am hir amser wedi derbyn yr anrhydedd uchel hwn heblaw anfon gorchymynion i'w is-swyddogion i beidio ag archolli teimladau a cholledu y gelyn trwy ymyraeth â'i ciddo dynol. Ar ddechreuad y flwyddyn 1862, fodd bynag, yr oedd y wlad yn dyfod i flino ar ei hir oediad, a derbyniodd ef orchymyn pendant i wneud rhywbeth. Ond yn fuan canfyddwyd fod gwahaniaeth barn rhyngddo ef a Mr. Lincoln, gyda golwg ar y ffordd i gymeryd Richmond. Mynai y Cadfridog fyned ar draws y wlad o Urbana, ar lan ddeheuol y Rappahannock, a mynai yr Arlywydd ffordd Manassas. O'r diwedd, ar ol llawer o ysgrifenu o'r ddwy ochr, cytunwyd ar ffordd Gaerfa Monroe. Yn y cyfamser—ar y 9fed o Fawrth—derbyniwyd y newydd fod y gelyn wedi cilio yn ol o Manassas, Centreville, a glanau y Potomac.

Tua diwedd mis Mawrth trosglwyddodd McClellan ei fyddin i Gaerfa Monroe; ac wedi cryn lawer o lythyru at yr Arlywydd a'r Ysgrifenydd Rhyfel, yn cwyno o herwydd lleihad ei fyddin a miloedd o bethau eraill, dechreuodd warchae Yorktown ar yr 17eg o Ebrill. Mai y 4ydd gwaghaodd y gwrthryfelwyr eu gweithiau yn y fan hono, a chymerodd yr Undebwyr feddiant o honiyn. Ar yr un dydd dygwyddodd Brwydr Williamsburg, ac ymgiliodd y gelynion yn y nos. Dilynwyd hwy, ac erbyn y 19eg yr oedd pencadlys ein byddin o fewn ngain milltir i Richmond, a dechreuwyd gwarchae y ddinas hono cyn pen hir.

Rhaid cyfaddief fod cryn rwystrau ar ffordd dygiad yn mlaen yr anturiaeth yma. Derbyniaisai y Cadfridog orchymyn pendant yr Arlywydd i ymgadw i'r gogledd a'r dwyrain o Richmond, a dinystriasid pob moddion i groesi y Chickahominy o'r cyfeiriadau hynny. Felly dechreuodd y fyddin Undebol adeiladu pontydd, ac mewn canlyniad dechreuodd yr ochr arall adeiladu gweithiau amddiffynol.

Tra yr ydoedd hyn yn myned yn mlaen, yr oedd y Cadlywydd yn galw am adgyfnerthion yn barhaus. Anfonwyd y Cadfridog McDowell i gydweithredu ag ef, ond gydag addysgiadau i beidio a dynoethi Washington. Ond y pryd hwn ymddangosodd yr enwog Stonewall Jackson yn Nyffryn y Shenandoah, a bu raid i McDowell edrych ar ei ol ef. Yn y cyfamser yr oedd y pontydd yn dechreu tynu at orpheniad.

Ar y 23ain o Fai croesodd blaenfyddin y Cadfridog McClellan y Chickahominy. Ar yr 28ain cyrraeddodd adran y Cadfridog Casey Fair Oaks, tua saith milldir o Richmond. Ar yr 31ain ymosododd y gelyn ar y safle hon, ond gwrthwynebwyd ef yn llwyddiannus gan filwyr dewrion Heintzelman, Keys a Sumner, a'r dydd canlynol erlidiwyd ef o'r maes gyda lladdfa fawr.

Yn y llawenydd mawr a ddilynodd y fuddugoliaeth hon, gobeithiai y wlad yn gryf nad oedd ond dechrenad cyfres o weithredau ysbennydd; a'r dysgwyliad cyffredin oedd y gwnai McClellan y defnydd goreu o'r fantasiau a chillasai. Ond eto, rywfodd, ni ddemai y newydd fod un symudiad yn cymeryd lle. Yn hytrach na myned i'r maes, dewisai y Cadfridog dreulio yr amser gwerthfawr i bellebru ac ysgrifenu i Washington, gan feio y llifeiriant a galw am ychwaneg o wyr. Gallwyd ei foddio i ryw raddau trwy chwyddo ei fyddin, ond nid oedd gan y Swyddfa Rhyfel—na neb arall, galleid credu—un awdurdod ar dueddiadau Natur yn Virginia; ac mor sier a bod y Cadfridog wedi cyhoeddi ei fwriad i smud ar ryw bryd neillduol, byddai y dydd pennodedig yn sier o ddwyn gydag ef rwystrau anorchfygol.

Tua'r 27ain o Ehefin, dechreuwyd gwneud parolodau i newid safle y fyddin i'r Afon James. Afreiddiol nodi y gyfres o drychinebau a ddilynasant yr ymgaïs. Wedi saith niwrnod o ymladd tost, gorfodwyd ein milwyr i ymgilio i Harrison's Landing, ar ol colli tua phymtheg mil o wyr mewn gwahanol foddau.

Ar y 7fed o Orphenaf ysgrifennodd y Cadfridog ei lythyr nodedig at yr Arlywydd, yn mha un y ffafria y byd trwy yr argraffwasg a'i olygiadau neillduol ar bynciau y dydd. Pe buasai yn ymladd yn myddin y Gwrthryfelwyr, buasai y farn a amlygir yn y papuryn hwn yn un eithaf priodol.

Awst y 3ydd, 1862, derbyniodd McClellan orchymyn oddiwrth y Cadfridog Halleck i drosglyddo ei fyddin i Aquia Creek. Yn lle ufuddhau, dechreuodd yr "ail Napoleon" ymresymu. Yn mhen yr wythnos ymladdodd y Cadfridog Pope Frwydr Cedar Mountain. Addysgwyd McClellan i'w adgyfnerthu; ond ar yr achlysur hwn—fel ar brydiau blaenorol—yr oedd yn bur hwyrfrydig. O'r diwedd galwyd am dano i Alexandria, yr hwn le a gyrhaeddodd yn mhen hir amser. Yma anfonwyd ei fyddin i gynorthwyo eiddo Pope, a gadawyd ef am y tro cyntaf yn y sefyllfa y dylasai crioed fod ynddi—heb un milwr tan ei awdurdod. Ond nid oedd Pope fawr yn well nac ef. Os oedd yn feddiannol ar fwy o awydd i wneud rhywbeth tros ei wlad, yr oedd ei alluoedd yn llai, os gall y fath beth fod yn bosibl. Buan y gorfodwyd ef i droi ei wyneb tua Washington, a'i fyddin yn y fath anhreftu fel y pennodwyd McClellan unwaith eto—ar y 1af o Fedi—i'w llywyddu. Cenydd ein darllenwyr oddiwrth hyn pa mor ddychrynedig ac annihwyllus ydoedd pawb ar y pryd.

Mewn llai o amser nac y gwnaethai unrhyw beth o'r blaen, aeth y Cadlywydd newydd i Virginia Orllewinol i geisio y Gwrthryfelwyr. Yr oeddynt erbyn hyn yn Maryland, a chyfarfyddodd y byddinoedd ger South Mountain. Ymladdwyd brwydr yn y fan hono ar y 4ydd o

Fedi, a chiljodd y gelynion i sefyllfa ar Antietam Creek. Yma eto, ar yr 17eg, gorchfygwyd hwy trwy ddewrder diildio milwyr Hooker, Meade, Franklin, a Burnside. Collwyd o du yr Undebwyr yn yr ymladdfa hon tua deuddeg mil o wyr, ond gorfodwyd y Deheuwyr i groesi y Potomac i Virginia.

Wedi yr ymgaïs oruwchnaturiol hon iddo ef, nid hir y bu McClellan cyn dychwelyd i'w hen lwybr o oedi. Yr oedd hyn yn bur anhleserus i deimlad y wlad, oblegyd yr oedd pawb yn credu—fel y credant eto—nad oedd buddugoliaeth o unrhyw werth os na ddefnyddid yr achlysur i anniharu y gelyn fel nas gallai wneud llawer o niwed wedi hyny. Felly ar y 26ain o Hydref, gorfodwyd y Cadfridog i symud i Warrenton, ac yn mhen tua deuddeg niwrnod cymerodd feddiant o'r lle hwnw. Gallasai mawden gerdded yn brysarach.

Cyn iddo gyrhaedd y pen ei siwrnai—diolch i ryw ysbyrd daionus—ar y 5ed o Dachwedd dangosodd yr Arlywydd ei drugaredd tuag at yr holl wlad trwy gymeryd oddiarno lywyddiaeth y fyddin. Gorehymynwyd ef i Trenton, New Jersey, dinas a thalaeth cnwog am bobl araf a phenau copr, lle y treuliodd gryn amser mewn cwmni pur briodol.

Dyna hanes bywyd milwrol y Cadfridog McClellan.

Mae llawer iawn o olygiadau yn mhlith pobl pur gymhwys i farnu gyda golwg ar achos ei aflwyddiant. Nis gellir dywedyd nad yw yn feddiannol ar ryw fath o dalent—hwyrach athrylith; ond ymddengys nad yw ei alluoedd yn y maes o'r radd uchaf. Hwyrach hefyd fod rhyw sail i farn Mr. Greeley—mai cynllun McClellan o adfer yr Undeb ydoedd peidio a niwweidio "ein brodor deheuol" fwy nac a ellid, a'u dwyn yn ol i'r Undeb trwy wneud ein huan yn gaethweision iddynt am byth.

Un peth yn ychwaneg:—Sonir cryn lawer yn y dyddlau hyn am wneud gwrthrych ein sylw yn ymgeisydd am yr Arlywyddiaeth, a digon tebyg y derbynia gymaint o bleidleisiau yn Nghynadledd Chicago ag un dyn arall. Haera ei edmygwyr nad oes yn y wlad hon—druan o'r wlad!—ei ail fel milwr nac fel gwleidiadwr. Yr ydym wedi cael prawf arno yn y maes, ac ystyriwn fod y rhan flaenaf o'r haerriad wedi ei wrthbrofi ganddo ef ei hun. Am y rhan ddiweddaf: nid ydym yn cofio i ni erioed gael un prawf o'i hawl i'r cymeriad heblaw traddodiad araeth neu ddwy—ysgrifenedig gan rywun arall, efallai—ar bynciau o'r fath. Hwyrach fod hyny yn ddigon i'w wneud y dyn mwyaf galluog yn y wlad yn ngolwg rhai, ond y mae eu llygaid hwy wedi eu ffurfio yn hollol wahanol i'r eiddom ni.

Haerriad arall o eiddo cyfeillion McClellan ydyw, ei fod yn bleidiwr gwresog a chydwybodol i ryddid yn mhob modd. Nid ydym ni

yn perffaith ddeall pa bryd na thrwy ba ryw foddion yr enynwyd y fath gariad yn mynwesau y gwyr hyn at yr egwyddor o ryddid. Y maent wedi bod yn bur enwog yn yr amser a aeth heibio, mewn cyaylltiad a'u meistriaid Deheuol, am eu triniaeth led anfoesgar—a dywed yd y lleiaf—o bawb a feiddient gymeryd y rhyddid i lefaru eu barn ar bynciau neillduol. Ond, wrth gwrs, mae gan bob dyn hawl i edifarhau ac i ddechreu bywyd newydd; ac os yw y fath gyfnewidiad dyniunol wedi cymeryd lle mewn gwirionedd yn y personau a nodasom, nid oes neb a lawenha o'r herwydd yn fwy na ni. Ond, rywfodd, nis gallwn ganfod pa hawl neillduol sydd gan eilun diweddfaf y "Great Unwashed" i'r cyfenwad o "gyfaill rhyddid." Fel yr ydym wedi dangos yn barod, y mae diogelwch y "sefydliad neillduol" yn un o'r ethylglau cyntaf a mwyaf pwysig yn ei gred, ac ystyria ryddhad y caethion yn un o'r frychinebau mwyaf galarus a allai ddygwyydd. Rhywbeth yn bur debyg hefyd ydyw y serch a deimla at yr egwyddorion o ryddid ymadrodd a rhyddid y wasg. Er efallai na fyn y rhai a'u pleidiant gofio y ffaith, eto y mae yn wirionedd anwadadwy iddo fwy nac unwaith orchymyn cymeryd meddiant milwrol o swyddfa newyddiadur a rhwystr o ei gyhoeddiad, heb fod ganddo un gallu cyfreithlawn i wneud hyny. Ar fwy nac un amgylchiad hefyd, gwelodd yn dda geisio defnyddio yr hyn a dybiai ei briodol awdurdod fel prif gadlywydd er daioni i'r rhai a ystyriai yn gyfeillion personol a pholiticaidd, ac er niwed i eraill.

Haerriad arall o eiddo rhai pobl anwybodus ydyw, fod y Cadfridog McClellan, tra yn Nwyddu y fyddin ac wedi hyny, wedi dioddef yr erledigaeth dostaf a mwyaf di-ldio oddiar ddwyllaw Mr. Lincoln, Mr. Stanton, ac, yn wir holl aelodau y blaid Werinol, a hyny yn fwyaf neillduol o herwydd ei wladgarwch a'i allnoedd. Nid ydym yn gwybod am un ffaith a brofa wirionedd yr haerriad uchod. Gwiri'r "merthyr" hwn gael ei oddef yn y swydd uchaf yn y fyddin am fisoedd ar ol i'r wlad ffino ar yr afwyddiant a'i dilynai yn mhob man; a gwir hefyd ei fod heddyw yn derbyn ei dâl fel Cadfridog yn myddin yr Undeb heb gyflawni y gwasanaeth lleiaf, pan y gwyr pawb fod gan y Swyddfa Rhyfel awdurdod gyfreithlon i ddwyn ei gommission oddiarno. Os "erledigaeth" yw hyn, yna, y mae geiriaduron newyddion yn bur angenrheidiol. Mewn perthynas i'r ystori am aeth West Point a'i chanlyniadau—mae hono wedi ei gwneud mor gelwyddog fel nad oes yr un aelod lleiaf o honi yn aros erbyn hyn, ac ni feddylasai neb ond rhai ar ddarfed am danynt am y fath beth.

Y cwbl a allwn ddywedyd am sefyllfa bresenol y Cadfridog yw, ei bod yn bur annymunol.

Ymddengys ei fod er ys llawer dydd wedi gwerthu ei hun, enaid, gorff, a botasau, i Fernando Wood a blaenoriaid eraill y blaid Ddemocratiaidd—am y gobaith gwan o'r Gadair Lywyddol. Ac yn wir, un o'r pethau digrifaf a welsoem erioed ydyw y drafferth y mae ynddi yn wastadol i geisio swnio eu shibboleth. Y maent hwy wedi ymarfer cymaint a gwaith Jim Crow, nes y maent erbyn hyn yn ei wneud yn bur hwylus. O ymraniad i undeb, o heddwch i ryfel, o gaethiwd i ryddid, ac yn ol eilwaith a thrachefn—nid yw hyn oll ond chwareu plant iddynt hwy; ond i un anhyfarwydd a *strategy* ond mewn pethau milwrol, y mae yn gamp anhawdd iawn ei chyflawni.

—Y mae ein "munud" olaf y tro hwn wrth law, ac yma rhaid i ni adael y Cadfridog George Brinton McClellan, gyda'i holl weithredoedd a'i holl obeithion. Yn ei fywyd cyhoeddus y mae wedi bod yn ymgnawdoliad o'r gair "humbly," ac yn ei ddysegwyliadau bydd yn debyg o deimlo trwy brofiad ystyr chwerw y gair hwnw. Gobeithiwn ni y derbynna gan ei gydwladyr y drugaredd fwyaf iddo ef—anghof tragwyddol; ac ar gareg ei fedd yr ysgrifon fwyaf priodol fyddai: "Died of Strategy and Presidential aspirations."

CYFARCHIAD AT Y PARCH. W. D. WILLIAMS.

Derbynlais y llythyr canlynol oddiwrth fy hoff gyfaill y Parch. David Price, Newark, Ohio, ar ol marwolaeth fy anwyl a'm hunig fab. Dymunaf iddo gael ei argraffu yn y CENHADWR, am fy mod yn credu y dichon iddo beri cysur a dyddanwch i lawer eraill, megys ag y bu i minau a'm hanwyl briod a'm dwy ferch, yn ein mawr drallod.

Deerfield.

W. D. WILLIAMS.

Gorph. 20, 1864.

At y Parch. W. D. Williams:

Fy anwyl Frawd trallodus,—Daeth eich llythyr torcalonus a galarus, yn cynwys hysbysiad am farwolaeth eich anwyl a'ch unig fab, i'm llaw yn ddiogel. Yr oedd y newydd trwm wedi cyraedd yma, (ataf fi a'ch brawd yn hwyr nos Sadwrn, mewn llythyr oddiwrth Mr. Owen, myfyriwr yn Ngholeg Granville, yr hwn sydd yn awr ar ymweliad yn Utica,) ac nis gallaf ddarlunio i chwi y teimladau a gynyrchodd y fath newydd anisgwyladwy yn fy mynwes. Yr oeddwn yn penderfynu ysgrifenu atoch, cyn derbyn eich llythyr, ond nis gwyddwn yn y byd pa fodd i ddechreu na pha beth i'w ddywedyd. Gwyddwn eich bod chwi a'ch anwyl briod, mewn teimladau dolurus y tu hwnt i ddisgrifiad, a bron mewn agwedd anghywys i sylwi ar na llythyr na chynghor, ond y mae deall fod genych gan oedd o gyfeillion yn gallu oydyndeimlo a

chwi, yn esmwythau ychydig ar eich baich trwm o drallod. Y mae distawrwydd wei liau yn dangos mwy o gydymdeimlad nallfaru, a phan luserir wrth y trallodedig, rhaid llefaru pethau cymwys ac yn cyfodi oddiar brofiad a chariad. Pan ymwelodd cyfeillion Job ag ef yn ei gystudd a'i drallod, cisteddasant gydag ef ar y ddaear, am *saith niernod* heb ddywedyd dim wrth eu gilydd nac wrtho yntau "*Canyis gwelet fyned o'i ddolur ef yn fawr iawn.*" Byddaf yn ceisio cofio pan yn cyng-hori y trallodedig, mai nid diffyg *gwybod* yw ei ddiffyg ef ond diffyg nerth i *ymgynal* o dan ei faich, a diffyg gallu i ddyfod allan i gael anadl awyr y *gwyr* efe, a fyddai yn iechyd i'w enaid.

Dywedech yn eich llythyr "*Anwyl Frawd, gweddieu'ch trosom ni, ac os gellu'ch rhoddwch ryw air o gysur, yn y dydd trallod hon.*" Gallaf eich sicrhau fy mod yn ymdrechu gwneud y cyntaf, sef gweddio trosoch. Os ydwyf yn gwybod dim am neshau at Dduw, y mae eich achos genyf yn aml wrth orsedd gras. Mewn cynghorion a defnyddiau cysur, nis gallaf ddywedyd dim nad ydych yn gwybod am danynt; ond gallaf ddwyn ar *gof* i chwi, ychydig nodiadau a allent fod yn gynhaliueth meddwl i chwi, ond i chwi eu gosod at eich ystyriaeth.

Mae yn gysur i chwi gofio fod y fath un a David eich mab wedi bod yn eiddo i chwi. Nid llawer sydd yn gallu sugno cysur o'r ffynon hon, ond yr achos yw am nad ydynt yn ei chanfod. Dywedodd un, wedi colli trwy farwolaeth un oedd yn anwyl iawn ganddo, "O na buasai heb fod erioed neu na buasai heb farw byth." Nid ydyw yr iaith hon yn deilwng i Gristion sydd yn cydnabod llywodraeth Duw, a pharhad bodolaeth dyn yn y byd a ddaw. Y mae yn wir fod colli mab, anwyl fab, mab wedi dyfod i oedran cyfaill, ac *unig* fab, yn brofedigaeth proffwrach nag y gwyr neb am dani ond y chiardol, ond er hynny y mae yr ystyriaeth ein bod wedi bod unwaith yn feddianol ar y fath un yn destyn cysur. Y mae yn gysur i mi gofio fy mod yn ddi i PAMELA fy merch fechan a gladdwyd wrth ystlys eich meibion chwi yn mynwent Deerfield, er nad ydoedd wedi cyraedd ei thair blwydd oed, pa faint mwy y dylech chwi ymgysuro, wrth feddwl fod genych unwaith David yn fab? Onid ydyw yn well genych ei fod unwaith yn eich meddiant na phe buasai heb fod erioed? Mi a wn fod yn well genych. Oni chwsoch yr anrhydedd o'i fagu, gweddio drosto, a'i ddwyn i fyddu yn ofn yr Arglwydd? Oni welsoch chwi y baban bychan wedi tyfu

yn ddyw, ac yn wladgarwr? a mwy na hynny onid chwi o'ch hysbennu i'w gael ei fod yn Gristion, ac yn ddyw y mwy a'wngwyddol; a bod marw yn chw iddo; faint bynag yw eich galar oblegyd ei golli, y mae cysur cryfach yn gyferbyniol am eich bod wedi ei gael.

Nid ydyw eich profedigaeth yn un ddiethr ac anghyffredin. Pe buasech ar eich pen eich hun yn eich trallod, a bod yr Arglwydd wedi ymwled a chwi mewn ffordd nad ymwelodd felly a neb o'ch cydnabod, buasai rhyw reswm i chwi ymollwng ac anobeithio, ond nid felly y mae. Y mae lluoedd o rieni wedi colli eu hunig fab heblaw chwi. Paham y gallwn ni ddisgwyl ymdaro yn well na'n cymdogion? Gellir gofyn i'r sawl sydd yn tybied hyn "Pwy wyt ti yn dy wneuthur dy hun? a'i mwy wyt ti na'n Tad Jacob?" Y mae natur heb ei sancteiddio yn barod i wrthod y cysur hwn, a dywedyd "Nid ydyw fod eraill yn dioddef yn rhoddi un nerth i mi o dan fy maich." Gwir, ond y mae yn nerth i ymdawelu wrth weled uniondeb goruchwiliathau y nef, ac nad ydyw Duw dderbyniwr wyneb. Y mae gair Duw yn rhoddi yr ystyriaeth hon yn ddefnydd diddanwech. 1 Pedr 4: 12. Gellir gofyn i'r sawl sydd yn ei wrthod "*Ai bychan genyt ti diddanwech Duw?*"

Y mae llawer iawn o dyneruch Dwysol yn gysylltiedig a'ch profedigaeth. Diau eich bod wedi sylwi ar hyn. Gallasai farw trwy archoll cleddyf y gelynion a chael ei gladdu heb arch nae amdo yn nghorsydd lleidiog Virginia. Gallasai farw, o newyn yn ngharchar y teyrnfradwyr gwaedlyd neu mewn pabell oer, dan yr enw meddygdy, heb gâr na chylfa i'w wneud yddu iddo, dal ei ben, na sychu oerchwys marwolaeth oddiar ei rudd. Ond nid felly y bu. Bu farw ar obenydd ac nid ar faes y gwaed. Bu farw gartref. Bu gofal tad yn ei wilio, a dwylaw tyner mam yn gweini iddo yn ei frwydr fawr a brenin dychryniadau. Gwyddoch pa le y mae ei fedd, a ehynesodd ei fynediad yno, y llanerch, lle yr ydych chwithau yn disgwyl cael gorphwysfa i'ch corph lluddedig yn niwedd y daith. Y mae yn wir mai efe oedd eich *unig* fab, ond gellwch ganfod yn fynych "*unig* fab ei fam a hono yn weddw" yn cael ei gludo i'r bedd. A mwy na hyn oll, y mae lle i ofni fod miloedd o wyr ieuaine ein gwlad wedi marw y flwyddyn hon, heb obaith ganddynt ac heb Dduw yn y byd, ond y mae genych chwi gysur cryf a hyder ei fod ef wedi huno yn yr lesu a arddelodd yn ei fywyd, a'i fod wedi ei gael yn Waredwr ffyddlawn yn awr marwolaeth.

*Bu fario heb lychwino ei gymeriad na gear-
adwyddo ei deulu.* Gallasai droseddau cyfraith
ei wlad a marw mewn cadwynau, neu dreulio
ei oes yn y cosbwyd anobeithiol. Gwn am rai
gweinidogion yr efengyl a gyfarfyddodd a
phethau felly oddiwrth eu plant. Bu gorfod
iddyn ostwng eu pennau o'u herwydd yn y
byd, a syrthio mewn gofidiau o'u herwydd
yn anamserol i'r bedd. Nid oes gwahaniaeth
rhwng plant neb a'u gilydd, ond a wnaeth
rhagluniaeth a gras. Cawsoch chiwi eich
gwaredu oddiwrth yr holl drallodion hyn.
Nid oedd neb yn nghyle ei adnabyddiaeth
yn cael ei garu yn fwy na David, yr oedd
diniweidrwydd yn ymblethedig yn ei natur.
Cadwodd lwybr glan wrth ymadw yn ol gair
Duw. Ni chlywir gair drwg oddiwrth un
am dano byth. Ymrestrodd yn wirfoddol i
fyddin ei wlad, a cholodd ei iechyd wrth
amddiffyn rhyddid a chyfiawnder, a gwasan-
aethodd, nid yn'unig ei genedlaeth ei hun ond
cenedlaethau lawer sydd eto heb ddyfod i
fodolaeth.

Ni ddaw yn ei ol mwyach ac ni charai
ddyfod pe caniadheid iddo. Dymunaf i chiwi
gael nerth i ddilyn ymddygiad brenin Israel,
wedi marw'r bachgen, ymdawelu, ymwrhio,
addoli, a dywedyd mewn pwyll a difrifoldeb
“*Myfi a af ato ef, ond ni dylhchel efe ataf fi.*”

Yr oedd genyf y teimladau anwylaf tuag at
eich anwyl fab a chiwi a wyddoch fod ganddo
yntau deimladau cyffelyb tuag ataf finau. Y
noswaith yr ymadawais gyda'm teulu o Utica;
Hydref 3, 1863, yr oedd ef yn ~~mydd~~ ein cyf-
eillion lluosog yn ein ~~hebrwag~~ i sadle y rheil-
ffordd, ac efe oedd y diweddaraf un a flarwel-
iodd a ni wedi i'r gerbyddes fywio i gyh-
wyn. Cefais inau y fraind o dreulio y rhau
fwyaf o'r diwrnod y cyhwynodd yntau i'r
fyddin gydag ef a chwithau sef Bragfyr 22,
1864. Brwydr fawr fu rhyngddo a'i deimlad-
au y diwrnod hwnw, ond gorechfygodd hwynt,
yr hyn oedd yn brawf o gymwysder meddwl
i wynebu brwydrau ei wlad. Ysgrifennodd
lythyrau teimladau a chrefyddol ataf o'r
Fyddin ac ysgrifennai inau droion ato yntau
ond y mae yr ohebiaeth wedi darford am byth.
Teimlais awydd i gyfansoddi Galargan i gofio
am dano, ond yr ydwyf yn fyr o amser a hwyf
i gyfansoddi dim sydd deilwng ar ol y fath
gyfaill anghydmarol. Nid oes genyf ond diw-
eddu y llythyr hwn gyda y llinellau canlynol,

Amhenol y'ch a'i marw wnaeth
Dychymygwch glwedd swm ei droed,
Yn d'od i'r tyrol bod ar daith,
Mor iach a siriol ac criod,
A gwa y gwelwch lawer yn y dref
Rai fath o'r bron, neu 'n debyg iddo ef.

Pan wrth y gwely lle bu 'n glaf
Yn dioddef loesau mawr dirf
A chwithau yn penlinio i lawr,
Mewn gweddol daer a'ch dagrau 'n lli'
Prin gellwch goellio, nad yw yno 'n awr,
Neu wedi newid lle i wely 'r llawr.

Pan glywoch lais o gylch y ty,
Dychymyg dd'wed, "llais David yw,"
Wrth wel'd ei ddillad ar yr hoel
Meddylwch fod eich mab yn fyw
Dirdynir felly, deimlad tad a mam
Ond nid rhyw orchwyl mawr yw dwey'd pahan.

Ond amser wisga'r teimlad hwn
A synwyr dd'wed ei fod yn ffol
Mae 'ch anwyl fab mewn tawel fedd
Ac ni ddaw adref byth yn ol;
A gobath dd'wed, "mae 'i enaid eto 'n fyw,
'Nawr yn y nef, mor lán ac angel Duw."

Fy hoff gyfeillion, cym'rwech bwyll
Ni cholliwyd ef, yn mlaen y mae
Cyrraeddodd wlad dedwyddwch llawn
Lle nad oes rhyfel, poen na gwaed,
Cewch gwrd ag ef ar fyr tel teulu 'n nghyd
Daw 'r galar du, yn ganu oll i gyd.

Newark, O.

DAVID PRICE.

CYFARCHIAD CAREDIG.

AT Y CADET J. E. GRIFFITHS.

Newark, Ohio, Gorph. 27, 1864.

Fy anwyl Gyfaill,—Meddyliais na byddai yn
annerbyniol genych dderbyn llythyr oddiwrth
un sydd yn gyfaill fyddla'n i'ch tad er's llawer
o flynyddau cyn eich geni chiwi; ac sydd hefyd
oddiar amryw ystyriaethau yn eich caru chiwi-
thau, yn gweddol dros eich llwyddiant, ac yn
gwir ddymunio eich cysur a'ch dedwyddwch yn
y ddau fydd. Yr ydwyf yn teimlo yn llawen am
eich bod wedi ymrestru i Fyddin eich gwlad ac
wedi ymorechestu, i gyraedd y fath dderchafiad
a hyndodwydd. Yr ydych wedi bod yn destyn
syndod gan lawer, oblegid eich dewrder a'ch
llwyddiant ar faes y gwaed. Cawsoch gyfleus-
tra i enwogi ein cenedl ni, a da genyf ddeall fod
llawer eraill o'n bechyn dewrion wedi bod yn
anrhydedd iddi. Y mae eylech helaeth o'ch
cydnabyddiaeth yn cydlawenau oblegyd eich
dderchafiad i brif athrofa filwriaethol y Talaeth-
au Unedig, a hyny 'n fwy am eich teilyngdod
personol yn y Fyddin a ddarfu eich derchafu,
ac nid uchder amgylchiadau tymhorol na phlaidd
boliticaid a roddodd i chiwi yr anrhydedd.
Cyrraeddasoeh y sefyllfa anrhydeddus yr ydych
ynddi, ar hyd ffordd arw a pheryglus wedi ei
chochi â gwaed.

Y mae rhai yn llefaru yn grefyddol iawn (?)
yn erbyn y fath sefydliad a'r hwn yr ydych
chiwi ynddo. Siaradant yn uchel yn erbyn
rhyfel, ond chwythant wenwyn aspaid i am-
ddifyn *gwethryfel* ar yr un pryd. Soniant yn
fynych am yr hysbysiad gobeithiol hwnw, "*ac
ni ddysgant ryfel mwyach,*" ond ni soniant
byth am y cyfarwyddyd ysgrythyrol, "*ymddar-
ostynged pob enaid i'r awdurdodau gornchel.*"
A pha faint bynag o ormes a thraws awdurd-
d sydd yn perthlyn i lywodraethau Pendefigol.

(*Aristocracy*) ac Unbeniaethol (*Monarchy*) y byd nid oes trais nac anghyfiawnder yn perthyn i lywodraeth Werinol (*Republic*) nad ellir ei garthu ymaith oll heb wrthryfel na thywallt gwaed. Y mae gwrthryfel mewn Gwerinlywodraeth, lle y mae y mwyafrif o'r bobl yn llywodraethu yn annuwiol a phechadurus, pan y dichon amgylchiadau gyfreithloni gwrthryfel yn erbyn gorseddau goimieswyr, a threiswyr iawnderau dyn. Mi a ysgrifenas i chwi fy ngolygiadau mewn perthynas i ryfel a'r swydd filwrol. Yr ydwyf yn credu nad yw gwisgo cleddyf i amddiffyn llywodraeth gwlad, ac iawn-drefn yn bechadurus. Yr ydwyf, wedi sylfaenu fy ngolygiadau ar yr ystyriaethau canlynol:

Y mae rhyfel ar rai amgylchiadau yn anochladry. Y mae felly yn awr yn y wlad hon. Pan yr ymdyra gwrthryfelwyr dan arfau i ddadymhlwylid llywodraeth gwlad, rhaid gwisgo arfau i'w cyfarfod a'u darostwng. Ni wna rhesymau y' tro i gyfarfod haid o wallgofiaid, wedi ymwisgo ag arfau marwolaeth. Testyn y ddadl yn bresenol ydyw, Llywodraeth neu Dilywodraeth. Llywodraeth, meddaf fi, faint bynag fydd y draul. Er mor ddychrynlyd ydyw rhyfel, y mae dihystr gwrthryfel a'r trechaf treisied, yn anfeidrol mwy ofnadwy.

Y mae rhyfeloedd Cnaan ac eraill y sonir am danynt yn y Beibl yn brwdfuad ydyw rhyfel yn wladolddig ar bob amgylchiad. Pe buasai rhyfel yn ddrwg moesol, ynddo ei hun, ni buasai yr Arglwydd yn ei orchymyn na'i gefnogi ar un amgylchiad.

Nid oes dim yn cael ei ddwyreidd yn erbyn y swydd filwraidd yn y Beibl. Y mae yn wir fod yr Arglwydd lesu, wedi dywedyd wrth Pedr (Matt. 26: 52): "Dod dy gleddyf yn dy wain;" ond y mae yn dywedyd hefyd (Ioan 18: 36): "pa beth oedd y rheswm oedd ganddo dros y gorchymyn hwn, sef "Fy mrenhiniaeth i nid yw o'r byd hwn. Pe o'r byd hwn y byddai fy mrenhiniaeth i fy ngweision i a ymdrechent fel na'm rhoddid i'r Iuddaeon." Chwi a welwch, er fod lesu yn gwahardd cleddyf i amddiffyn ei frenhiniaeth ef, yr hon nad ydyw o'r byd hwn, ei fod yn caniadhau cleddyf (neu y buasai yn defnyddio cleddyf) pe buasai ei frenhiniaeth o'r byd hwn.

Y mae y Beibl yn rhoddi ar ddeall i ni y gellir byw yn dduwiol yn y swydd filwraidd, y mae genym hanes dau Ganwriad crefyddol, a milwyr defosiynol yn nghatrawd un o honynt, Matt. 8: 5; Luc 7: 2, 5; Act. 10: 1, 2.

Yr ydwyf wedi crwydro yn mheli oddiwrth y testyn oedd genyf mewn golwg wrth ddechreu y llythyr hwn, sef y posibilrwydd a'r angen-ahaidrwydd i chwi ymroddi i fywyd crefyddol er yn y filwriaeth. Yr ydych wedi eich magu a'ch dwyn i fyny gan rieni duwiol ac wedi gwneuthur profiws gyhoeddus eich hunan, y

dilynech yr Oen i be le bynag yr elo. Y mae eich tad yn gweddio llawer trais ch, clywais ef, pan yn ei dyddeddu llywyddyn yn ol, yn erfyn ar ei liniau, a'r dagrau ar ei ruddiau ac yn dywedyd "Arglwydd cofia Joseph." Yr ydwyf yn gwybod fod genych lawer o anafteision i dori trwyddynt i fyw yn grefyddol yn y Fyddin, ac yn yr athrofa filwraidd, y mae hyn yn galw am eich hymdrech ychwanegol. Ceisia'r gelyn i chwi goffo eich gorchestgampau yn y rhyfel, a'ch llenwi â balchder, ac anghosio eich bod yn bechadur, yn feddianol ar enaid a fydd byw byth. Pa enwogrwydd bynag a enillwch fel swyddog yn myddin eich gwlad, ni enillwch byth seren mor ddisglair, na medd mor werthfawr, ag ofn yr Arglwydd a chilio oddiwrth ddrygioni. Hefyd pe byddai i'ch dyrchafiad milwrol anurddo eich crefydd, rhoddai gwmwl du, a thestynau dirfawr o alar ar feddyliau canoedd sydd yn caru eich Hwyyddiant, ac yn dymuno i chwi ddaioni. Ymdrechwch fyw bywyd, ag y gellir argraffu ar farmor eich bedd, "Dyna fedd milwr gwrol dros ei wlad, a fyddlon dros ei Dduw."

Yr ydwyf yn gwybod yr esgusodwch fy hyddra fel ag y mae yn afreiddiol i mi ofn maddeuant. Carwn yn fawr gael clywed oddiwrthych a gohebu yn fynych â chwi. Y mae genyf laweroedd o gyfeillion yn y Fyddin, ac yr ydwyf yn ysgrifenu atynt ac yn cael clywed oddiwrthych yn fynych. Yr ydwyf yn gwir deimlo dros ein milwyr, ac yn rhyfeddu at y rhai nad ydynt felly. Y mae rhai yn y Gogledd mor galed, a gallu bod yn ddidosturi a dideimlad tuag at y miloedd hyn, ac yn barod i'w gwawdio, fel y gwawdiodd Eliab, ei frawd Dafydd gynt; ond gall ein milwyr eu hateb yn briodol yn ngeiriau Dafydd, "Beth a wnaethym i yn awr, onid oes achos?" Oes y mae achos. Yr oedd chwildrodd drygionus, a diangenrhaid wedi tori allan yn ein tir, yr hwn pe cawsai ei rwyg, a fuasai yn llwyr ddinystrio ein Llywodraeth, yn chwalu prif nerth a gogoniant y Talaethau Unedig, ac fel llifeiriant gwenwynig yn dinystrio holl flodau gobeithion nid yn unig yr oes hon, ond oesau lawer sydd heb ddyfod eto i fodolaeth.

A phwy a ddichon fod mor ddrygionus a difoes na pharchai ein milwyr sydd yn aberthu ei bywyd i gadw ein rhyddid a'n bywyd ni? Yr ydwyf yn parchu y milwr. Byddai yn hyfrydwch genyf gael cyflawni y gymwynas waelaf i'r milwr ffyddlon distadlaf yn meddygdai ein gwlad. Rhwygwn y dilledyn isaf oddiar fy nghefn, gyda pharodrwydd calon, i rwympo eu doluriau, a chaiff fy gweddio a'm hanadl olaf fod dros eu llwyddiant a'u diogelwch.

Yr ydwyf yn teimlo dros y lluoedd sydd ganddynt feibion a brodyr ar faes y gwaed, ac yn cymysgu fy hagrau â'r miloedd sydd yn galaru ar ol eu meirw, ac yn gweddio am ymwared i'r rhai sydd yn cael eu newynu yn ngharchyrdai'r

gwrthryfelwyr. Bydded i heddych buan ar selliau cyflawnder, gael ei sefydlu yn ein tir. Tyner ymaith dros byth holl lyffetheiriau caethion y ddaear. Dychweler ein milwyr adref yn fyw wedi tragwyddol ddinystrio trais. Bydd buddugoliaeth ein byddinoedd yn destyn canladau trwy 'r nef a'r llawr. Cenir clod ein milwyr gan feirdd yr holl oesoedd. "*Y bryniau a ffoeddiant ganu o'u blaen, a holl goed y maes a gurant ddeuglanc.*" Ond pe goddefai Llywydd yr holl ddaear i'r gwrthryfelwyr enill y dydd, ac i'r holl ddrygau cynwysedig yn y gwrthryfel weithio allan i weithrediad, gellid ysgrifenu "Ichabod" ar fanau uchaf y mynyddoedd creigiog, a gwnai yr holl awelon sibrwd yn wylofus gyda phob dyngarwr a Christion gan ddywedyd "*Y gogoniant a ymadauodd o Israel, canys arch Duw a ddaliwyd.*" Ydwyl, fy anwyl gyfaill, yr eiddoch yn gywir,

DAVID PRICE.

Barddonol.

ABERTH CRIST.

Aberth fy Iesu mawr
A'i haccddiant dwyfol hi
Sydd noddfa gref i'm henaidd gwan
Rhag poenau uffern ddu:
Trwy'r lawn a roddodd ef
Mac'r nef yn rhydd i mi,
Ac am ei waith ei garu wnaeth
A'm cân fydd Callari.
Fy mai enynodd ddig
Y Duw sydd ysol dan,
Ond cyu i'm ddiioddef pwys y gwae,
Fy Iesu neiddiodd 'mlaen,
Ei freichia 'rhodd ar led,
Gafaelodd ynwyf i,
Ac wrth ei Dad dywedyd wnaeth
O! arbed ef i mi.
'R amodau wnaeth yn glau,
A'r gasol Iesu ddaeth,
O'i fedd ei fywyd rhoddodd lawr
I'm hachub i oedd gaeth;
A chan i Brynwr byd,
Foddloni deddf ei Dad,
Gwlad baradwysaidd, sydd yn rhydd
I bawb o'r duwiol had.
Dyrchafed pob rhyw lais,
'Trwy'r ddaear gron ei fawl,
Ac mewn amenau uned holl
Drigolion gwlad y gwawl,
Na fydded neb yn fud
Trwy ymerodraeth Duw
Heb roddi i Iesu Grist y clod
Am achub dynolryw.

Ironton.

GEO. M. JONES.

PA LE Y CEIR DEDWYDDWCH?

Er's amser maith yn ol,
Daeth teithwyr ar eu hynt,
Mewn llong dros cang fôr,
Trwy y tymhestlog wynt;
Eu dyben hwy wrth forio 'n bell,
Oedd cyrhaedd gwir ddedwyddwch gwell.
Pan ar y tonau mawr,
Dymunem amser hir,
Gael un hyfrydych mwyn,
Sef taro 'n traed ar dir,
Gan feddwl cael dedwyddwch maith,
Tu yma i'r Atlantic llaith.

Teithiasom nes i'n dd'od,
At ein cyfeillion gwir,
A ddactant o ein blaen,
I'r bell Amerig dir;
Mor hyfryd oedd cael cwrdd ynghyd
Mewn gwlad estronol yn y byd.

Meddyllem gael cydfyw,
Mewn hedd o ddydd i ddydd;
Ar wasgar y'm yn awr,
Nes gwneud ein bron yn brudd;
Ac eraill gladdwyd yn y bedd,
'Does gobaith yma i wel'd eu gwedd.

Siomedig ydyw 'r byd,
Heb ddim dedwyddwch llawn;
Trallodau yma sydd,
Y borau a'r prydawn,
Pa le y ceir dedwyddwch pur,
Heb gyd ag ef 'r un ddalen sur?

Dedwyddwch sydd i'w gael,
Trwy Grist fu ar y groes;
Cysuron dwyfol dardd,
Trwy ei anfeldrol loes;
Disgwyliaf gysur hyd y bedd,
Wrth sylwi ar ei siriol wedd.

Ceir gwir ddedwyddwch llawn,
O fewn i'r nefol dir;
'Does yno gwmwl du,
Mae 'r awyrgylch yn glir,
Ceir cyfoeth, lechyd, hawddfyd llawn,
Trwy haeddiant ei anfeldrol llawn.

Cincinnati.

T. EDWARDS.

GALAREB TREBOR.

Wedi clywed am farwolaeth ddigymeth y talentog
fardd LLINOS GLAN OHIO.

Minersville mae'n eres fawr—am godi
I'r gadair Feirdd ddiadan,
Min nos ae'r Llinos drwy 'r llan—yn arwydd
Fod llais yr agwydd, wneud lles i'r egwan.

Ein Llener ein por ie a'n pen—ein Bardd
Yn y byd oedd lawen,
Dys i'r wlad o dan oer len
Da'i orchwyl dan dywarchen!

Y Llinos oedd y llynedd—yn awdwr
Hynodlon o fawredd,
Eleuni mewn gwael anedd
Yno 'n fud,—ow yn ei fedd!

Ieuan ddu, wr cu 'nawr, cân i'r Llinos
Er lloni 'r aniddan,
Di ail glwy' i'w deulu glân
A greddfol yw eu gruddfan.

Dodgeville.

TREBOR.

LLINELLAU

A gyfansoddwyd ar ol clywed marw yr anwyl gyfaill
a'r enwyg fardd LLINOS GLAN OHIO.

Mawr osodiad, mor sydyn
Yma ar daith, yw marw dyn,
A murlawl noeth, marwol nos
Droes ei llen, dros y Llinos;
Taro rwyglad, trwy 'r eigion,
Y naws brudd, mynwas a bron.
Och oer sacth, chwerwa' sain
Gorliffad gwir wylofaen,
'Run Llinos er ein lioni,
Gwael yw 'r nod galar i ni,
Trwy 'n holl dir y gwir sy'n gŵau.
Darostyngol, drwt angau
Yn chwahu un uchelwaed,
A dwyn ei drem, dan ei draed.
Y gwr a fu, goren fardd
Un a brofwyd, yn brifardd,
Yr hwn oedd, o ran addysg,
Yn wr a dawn, i roi dysg;
Yma rhodd ei eman 'n rhad
Er elwi rhal o alwad,

A colaf ef, fel cyf'ell
 Ni bu i wr neb o'i well.
 Yn llenor mwyn 'n llon wr madd
 A swyddog enwog Unad.
 Ei ddwys gadarn ddysgeldiaeth,
 A iawn firwd ei Awen fraeth
 Tan dynion gloion y glyu
 A du oerni, yn do arnyn'.
 A rhwydd iawn, y rhoddwn i
 Ar ei ddyfnfedd oer ddefni.
 Ni cheir cân, na chynanedd
 Yn wir byth, o enau bedd,
 O roi i'w fol, rai a fu
 Goreu cyneddf, gwyf canu.
 Be henwn fyrdiwn neu fwy,
 Gwyr enwog, all i G'ronwry,
 I'f ar Llinos, wr llonwedd.
 Dwysder byd, disdaw yw'r bedd.
 Gwell yn awr, pe gallwn i,
 Droi o'i lân, drwy oleuni
 Mewn mwynlan anian enaid
 Yn iach i'r lle, 'n uwch na'r llaid,
 Lle mae llu lôn cu 'n un côr
 Megys newydd ymagor,
 Ac yno, bawb yn canu
 Am gariad y Celdwad cu,
 Ac yn eu plith, heb gwyn pla,
 'R Llinos 'n un o'r rhai llona',
 Yn diolch am ei olchi
 Trwy ras sy'n addas i ni.
 Y rhan farwol, 'r hon fwrwyd
 A'f y gwaith, eto a gwyd,
 Dryllio muriau 'r angau raid
 Er uno eorph a'r enaid
 Mewn eiddad, y manylwaith
 Ein lôr gwyf a wna yr gwaith,
 A rhoed ei hedd ar hyd oes
 I'w deulu sydd mewn duloes.

Dodgeville.

GOG GLAN OHIO.

HIRAETHGAN.

Ar ol Wm. H. Jones, *Flojd, N. Y.*
 Mae fy nghalon yn hiraethus
 Wrth i'm ddechreu'r ganiad hon,
 A fy nheimplad yn alarus
 Nes fy ngwneud yn brudd fy mron;
 Collais gyfaill mwyn a pharod
 Un fu 'n fyddlon imi gwynt,
 Cadd ei ddodi yn y beddrod
 Islaw cyraedd haul a gwynt.
 Yn wirfoddol aeth yn flwr
 A bu'n wrol gyda'r gwaith,
 Nes i angau, hen orchfygwyr,
 Roddi terfyn ar ei daith;
 Ni cha'dd yn ei gystudd chwerv
 Frawd na chwerv i'w dendio'n fwyn,
 Nac un fam pan oedd yn marw
 I gael wrthi ddweyd ei gwyn.
 Llauer cyfaill iddo credaf
 Fuasai yn dymuno bod
 Yno yn gwrandio 'r geiriau olaf
 Dd'wedodd yma is y rhôd;
 Ond estronlaid ydoedd yuo
 Yn ei wylie pan oedd wan,
 Ac nid cyfaill i dosturio
 A gweddio ar ei ran.
 Cefais lawr lôn oddiwrtho
 Pan oedd yn Virginia draw,
 Ofer imi ddisgwyl eto
 Llythyr mwy o waith ei law;
 Fe'm gadawodd, aeth i'r allfyd,
 Teithiodd ddyffryn angau du,
 Heb un gobaith gwna ddychwelyd
 Ataf eto fel y bu.
 Ca'dd ei deulu newydd ehwerv
 Clywed marw 'r cyfaill hwn,
 Anhawdd oedd i'r fam sydd weddw
 Allu ymgynal tan fath bwn,
 Teimlir hiraeth yn y teulu
 Am ei golli dymor maith,
 A bydd eraill yn galaru
 Ar ei ol a'u griddiau 'n llath.

Gwell yw trelo ymdawelu
 Na hiraethu yn rhy ffol,
 Am na ellir er galaru
 Byth ei gyrehu eto 'n ol,
 Ac ymostwng a boddioni
 I drofn ddoeth rhaglunlaeth Nef,
 Gweithia popeth er daloni
 I'r rhai oll a'i carant Ef.
 Cofwch hyn ei fam a'i frodyr
 A'i chwilyrdd yr un wedd,
 Rhag galaru yn ddi-gysur
 Am roi William yn y bedd,
 Credaf ei fod heddyw 'n canu
 Uwch caledi a phob elwy
 Gyda 'l dad yn nghwmni 'r Iesu,
 Heb byth angen 'madael mwy.

Ymosynwn am barodrwydd
 I fyn'd yno byth i fyw,
 Lle mae heddwch yn dragywydd
 Heb clynon o un rhyw;
 Gwell yw yno na bod yma
 Yn y rhyfel mawr a'i stwr,
 Melus iawn fydd cael gorphwysfa
 Wedi croesi grym y dŵr.

Wrth derfyn mi rof ffarwel
 I'ti anwyll gyfaill cu,
 Huna yn dy lety tawel
 Otan ddyrnod angau du,
 Deuaf i'nau yna 'n ebrwydd,
 Mae arwyddion felly 'n awr,
 Mae fy mhabell ar ei gogwydd,
 Buan iawn y syrth i lawr.

Trenton, Aust 10, 1864.

E. OWEN.

PENILLION GALAR.

*Er cof am blentyn Stephen Breese a'i brïod, o'r
 Garth, ger Llanidloes, G. O.*

Ar y Garth gerllaw Llanidloes,
 Y llewyrchai 'r haul yn glir,
 Neb yn meddwl na wnaï aros
 Felly 'n ddisglair dymor hir;
 Plantyn iach ac yn cynyddu
 Mewn maintioli nos a dydd,
 A phob cysur yn y teulu,
 Neb yn meddu mynwes brudd.

Tad a'r fam wnaï adelladu
 Castell o obethion llawn,
 Wrth ei weled yn cynyddu,
 Ar eu deilw'n gyffyn iawn,
 A disgwyllent yn rhesymol
 Ddyddiau hafnidd yn eu hoed,
 Wrth weid popeth mor addawol,
 Heb olygu awel groes.

Fan yn meddwl a dych'mygu,
 Am gysuron gwych i ddod,
 Wele angau yn dynesu
 Ac yn cyrchu at ei nod,
 Stephen bach gadd farwol ddyrnod
 Ganddo yn yr adeg hon,
 Dyma ofid wedi dyfod
 Yn lle gwych gysuron llon.

O mor fuan y diflanodd
 Eu gobethion heb eu hall,
 Y gwych gastell hardd a syrthiodd
 Am na feddai gadarn safi;
 Nid oes gobaith na ddiflana
 Ar y ddacar hon yn bod,
 Gwell gobethio am ddiangfa
 I'r brcswylfa uwch y rhod.

Tywyll dyrsu ydyw troion
 Doeth raglunlaeth fawr y nef,
 Uwchlaw cyrnedd ein golygon
 Yw ei holl amcanion Ef,
 Eto 'n gweithio er daloni,
 Os ei garu Ef a wnaun,
 Gwell yw i'ni ymfoddioni,
 Ni gawn ganddo 'r hyn sydd iawn.
 Gwn eich bod yn teimlo hiraeth
 Wedi colli Stephen bach,

Er ei fod nid oes amheniaeth
Yn y nef yn berffaith iach,
Ni raid i chwif ofni mwyach,
Iddo deimlo poen na chur,
Yno nid oes neb yn atiach
Pawb yn meddu lechyd pur.
Gwell gan hyn ymdawelu,
Na galarn yn rhy ffol,
Am na chwif er hiraethu,
Byth ei gyrelu eto 'n ol,
Am gymwysder ymofynwch,
I fyn'd ato ef i fyw,
Nes ei foddu na ddiflygiwch,
Uchel fraint anrhaethol yw.

H. Ruteid.

E—O—.

ERCHYLLDRA CAETHIWED,

Ei ddydd arad,—ei gondemniad,—a'i gorp.
Cyfansoddwyd gan TREBOR, Dodgeville, Wis., 1864.

Beth yw 'r cwyno, beth yw 'r cynwrf,
Beth yw 'r twrf sydd yn ein tlr?
Er ein galarn, celr y gelyn
Yn rhoi gwenwyn am y gwrl
Gwae i'n calon fod Enellwyr,
Geirf a bradwyr yn ein bro,
Dihun oeraf, du alarwm,
Onid trwm i ni yw 'r tro?
Syndod, syndod, a oes undyn?
Neu un "demon" yn ein dydd
All ddeongli 'r holl ddu anglod,
A'r mawr sorod yma sydd?
Y mae rhyddid a gwir heddwch,
Yn y llwch ac yn y llaid,
Gan anhapus, anwn ephil,
'Nol eu hll, annuwiol haid.
Ow mae rhyfel fel yn rhwyfo,
Yn ein bro, er dwyn ein bri,
A'r gelyntion mor galonog,
Am y llög er grym y lli;
O! mor dywyll, wyr y Deau,
Wrth nesau yn hyl eu swu,
At y Gogledd, wlad ac Eglwys,
Dynion cas o anian cwn.
O Gaethiwed, O Gaethiwed,
Pwy all synied am dy flydd!
Mae 'th addolwyr tan ddialedd,
Drwg eu gwedd, fel dreigiau gwyrdd,
Hen ormeswr tref a'r meusydd,
Ydwyf beunydd wedi bod,
Ond daw arwyd ar dy orsedd,
Pwm, mae 'th ddiwedd bron ar ddod.
O, ti yfaist fywyd afiach
Negro bach a'i ddagrau byw
Yn oer wylu ar yr alwad,
Am ei dad a'i fam nid yw!
Ow rieni heb rai anwyl,
Yn eu hymyl am eu hoed,
Brodyr a chwiorydd duon,
Tan y greulon chwerau groes.

Mae y moroedd am ymyraeth,
A dy dost wasanaeth di,
Rheol fanol yr elfennau,
'Nghyd a'r llongau ar y lli;
Yn ddiarbed dont i'th erbyn,
Ti yw'r gelyn mwyaf gael,
Hen archfradwr ti erchfrwydrast,
Ti ollyngaist fôr o waed.
O! ti doraist fodrwy dirlon
Undeb flyddlon rihlaint gwlw,
Er i lafur ac wylofain,
Eu rhai bychain ddod i'th glyw;
Gwel'd archollion o'r erchyllaf,
Beunydd byddaf yn y byd;
Adyn bawaid yn dwyn bywyd,
Teulu glân yr aelwyd glyd.
Gwerthu'r tad a'r fam un galon,
I'th angylion fradwyr trwm;
Gwerthu'r plant, rhai draw ac yma,
I oes y pla o bwysau plwm;

Undeb Affric ddaw yn effro,
I'th gondemnio ddydd a ddaw;
Cei dy nodi, fel drwg adyn,
Byddi 'n bryfyn byth mewn braw.

Bydd holl lafur ac wylofain,
Gweddwon ac amddifaid byd
Yn gwir dystio er dy doster,
Yn y fam ti ai yn fud;
Ond yn ngolgw dy angylion,
Och rai creulon, bydd eich cri
'N gwaeddi, "greigiau syrthiwiacharnom,
Fynyddau 'nawr, O cuddiwch ni."

Gwelir torf o'r Negroes duon,
Fel rhai gwynion 'ra'n eu gwedd;
Oll ar ddelw 'u Ceidwad Iesu
Wedi dod i'r lan o'r bedd;
Chwithau 'n dorf o "ladron dynion,"
'Myn'd yn noethion i eich nyth;
Ewch, chwif ewch, yn dorf annuwiol,
I'r uffernol ffwrn am byth!

Hanesiaeth Gartrefol.

CORPHOLIAD EGLWYS YN SHAMOKIN,

NORTHUMBERLAND CO., PA.

Corpholwyd eglwys Annibynol Gymreig, yn Shamokin, Pa., nos Ffercher, y 27 o Orphenaf, 1864, y brodyr canlynol yn gwehnyddu, sef T. Rees o Ashland, J. E. Jones, Minersville, a T. Pugh o'r Hen Fines. Dechreuwyd gan Rees, Ashland, pregethodd Jones, Minersville, yn hynod o deimladwy ar Natur Eglwys, yn ol y Testament Newydd, a rhoddwyd deheulaw cymdeithas i'r aelodau derbyniedig gan T. Pugh. Rhif yr aelodau oedd yn gwneud i'fyny yr eglwys ar y pryd oedd 14 yn frodyr a chwiorydd. Dewiswyd gan yr eglwys ddau frawd i'r swydd ddiagonaidd, sef John W. Thomas a John W. Yorwerth. Gweinyddwyd ar yr achlysur hwn gan y brawd T. Pugh.

Nos Iau, yr 28ain, dechreuwyd eilwaith gan T. Rees, a phregethwyd gan T. Pugh oddiar 2 Cor. 8: 9, "Canys chwif a adwaenoch ras ein Harglwydd Iesu Grist &c." yn ddylanwadol iawn. Sylwydd ar haelionusrwydd Duw tu ag at y byd trwy roddi ei Fab yn aberth iawnol dros ac yn lle pechaduriaid, a haelionusrwydd y Mab yr hwn er mor gyfoethog a ddaeth er ein mwyn ni yn dlawd, fel y cyfoethogid ni trwy ei dlodi ef. A'r fraint a gaffom ninau o ddilyn ei esiampl fendigedig, trwy fod yn fwy haelionus gyda ei waith gogoneddus. Wedi hyn derbyniwyd un brawd o dir gwrthgiliad, a gweinyddwyd y cymundeb gan y brawd J. E. Jones. Cawsom gyfarfodydd ac arwyddion o wenau rhagluniaeth arnynt. Yr oedd y gynulleidfa yn lluosog a'r gwrandawriad yn astud. Mae ein henaid yn hiraethu am ragor o'u bath.

Y Sabboth canlynol cawsom ddwy bregeth gan ein hanwyl a'n parchus frawd, H. C. Harris, am 10, ac am 6 yn yr hwyr,—un ar y gair "Ymwelodd â ni godiad haul o'r uchelder," a'r llall, "Mair a ddewisodd y rhan dda &c." Daeth dau yn yr hwyr i ymofyn am eu lle yn

anhllith plant a phobl yr Arglwydd. Bydded fod y ddau hyn yn flaenffwrwyth o gynauaf mawr i ddod. Bydded i'r hwn a gododd Joshua yn lle Moses i arwain y genedl i'r Ganaan naturiol i godi ein hanwyl frawd Harris yn lle y Moses a fu yma i arwain y ddiadell fach hon trwy anialwch moesol y byd yma i'r Ganaan ysbrydal. Bydded i'r fechan hon fod yn fil a'r wael yn genedl gref, yw dymuniad enaid y brawd,

WILLIAM F. THOMAS, Ysg.

BEIBL GYMDEITHAS SWYDD LEWIS, N. Y.
CYFRIFON Y GYMDEITHAS.

Y Llyfrau.

Rhag. 1862, llyfrau ar law, gwerth,..... \$14.50
Mai 1863, cafwyd o'r Fam Gymdeithas,..... 9.45

Gwerthwyd am arian,..... \$24.04
Rhag. 14, 1863, llyfrau ar law,..... 4.75
Rhoddwyd yn rhad,..... 17.50
1.75
24.04

Derbyniadau.

Derbyniwyd gan y Casglyddion,..... 48.22
Papyrau diwerth,..... 35

Derbyniwyd o'r dyledion am lyfrau yn
flaenorol i'r flwyddyn 1863,..... 47.87
Arian am lyfrau yn y fl. 1863,..... 6.22
Arian yn llaw y Trysorydd yn y fl. 1862,..... 4.79
11.08

Tafadarn.

Yn rhodd i'r Fam Gymdeithas,..... 69.96
Yn dal am lyfrau o New York,..... 53.02
Am gludiad llyfrau o New York,..... 8.98
Llyfr i'r Casglyddion,..... 60
Rhag, 13, '63, arian yn llaw y Trysorydd,..... 20
6.96

Dull y Casgliadau.

Collinsville,..... \$7.56
Constableville,..... 11.36
"..... 5.80
Tug Hill,..... 4.98
Lyon,..... 1.00
Turin,..... 7.87
Lowville,..... 9.65

\$48.22
Papyrau diwerth,..... 35

\$47.87
Eto am lyfrau o Tug Hill,..... 42
O Collinsville,..... 3.00
Constableville,..... 30
Lowville,..... 2.50
A werthwyd yn 1863,..... 4.79
Arian er y llynedd,..... 11.08

JOHN HUGHES, Ysg.

CYFARFOD CHWARTEROL PITTSTON, PA.

Cynaliwyd y cyfarfod uchod ar y 13 a'r 14 o Awst, 1864. Cymerodd y brodyr canlynol ran yn y cyfarfodydd, sef y Parchn. L. Williams,

Carbondale; D. Daniels, Dundaff; E. B. Evans, Hyde Park; E. R. Lewis, Pittston, a Daniel Hughes, Wilkesbarre.

Dechreuwyd y cyfarfod nos Sadwrn gan y Parch. L. Williams a phregethodd D. Daniels, Dundaff. Am 10 dechreuwyd gan D. Daniels, a phregethodd L. Williams ac E. B. Evans. Gellir dweyd, Dyma odfa dra ragorol i'r deall a'r teimlad. Am 6, dechreuwyd gan L. Williams, a phregethodd D. Hughes ac E. R. Lewis, Pittston. Yr oedd y brawd E. R. Lewis ar ei uchel fanau yn pregethu ar athrawiaeth fawr, adgyfodiad y meirw.

Cyfarfod da ydoedd—cafodd y brodyr oll gymorth i lefaru gan eu Meistr mawr, a gallwn oll ddweyd mai da i ni fod yma. Gobeithiwyd y bydd dylanwad y cyfarfod hwn yn lles tragygyddol i eneidiau lawer, ac yn ogoniant i Grist, Pen mawr yr eglwys.

Penderfynwyd ar y pethau canlynol:

1. Fod y cyfarfod chwarterol nesaf i fod yn Providence.

2. Ein bod yn derbyn y brodyr John R. Davies, Pittston, a Daniel Hughes, Wilkesbarre, i undeb y Dosbarth hwn. Mae y brodyr ieuaine hyn yn edrych yn dra gobeithiol—yr Arglwydd a'u bendithio yn ei law i wneud daioni.

3. Fod gweinidog Pittston i ddanfôn hanes y cwrdd hwn i'r CENHADWR.

JOHN R. WILLIAMS.

Pittston, Awst 17, 1864.

Trysorfa yr Ysgol Sabbathol.

Y. S. BETHESDA, WEST BANGOR, PA.

Ein swyddogion ydynt,—Arolygydd a 10 o athrawon. Y rhifedl lleiaf yn yr ysgol y 4 mis diweddaf oedd 61—rhifedl mwyaf 64. Pennodau a adroddwyd 188, adnoddau 686. Bedwar mis yn ol bu genym gyfarfod ysgol; y pynciau dan sylw yn y cyfarfod hwnw oeddylnt, Tri chlyfwr y Cristion—y Cristion yn ei gyflwr natur, y Cristion trwy ras, a'r Cristion mewn gogoniant. Holwyd yr ysgol yn gyffredinol ar y pwnc gan ein parchus weinidog John Williams, yn y bore am 10, ac am 6 yn yr hwyr. Cyfarfod ysgol i'r plant yn y prydawn am 2. Y pwnc gyda hwy oedd iawn lywodraethiad y tafod—daethant trwyddo yn dda. Gobeithio ei fod wedi ateb y dyben. Holwyd gan yr un.

Y 26 o Fehefin cawsom gyfarfod ysgol arall—y pwnc dan sylw cyffredinol yr ysgol y pryd hynny oedd y Bennod gyntaf yn Llyfr y Parch. Wm. Rees. Aethom trwyddi yn hynod dda. Y pwnc hefo y plant oedd, CREDU yn Mab Duw— aethant trwy eu gwaith yn rhagorol. Mae yma lawer o ymdrech yn mhlith rhai o'r brodyr a'r chwiorydd a chyfeillion yr achos gyda'r ysgol Sabbathol. Ein dymuniad yw fod mwy o ysbryd effro i'w ganfod yn yr ysgol—a gwyliadwriaeth

arbenig rhag agwedd gysglyn yn yr ysgol gyda ein gwaith tra phwysig. Adeg i sefyll ger bron yr Arglwydd ydyw—adeg y cyhoeddir iachawd-wriaeth i'r colledig. Mae pob peth yn galw am i ni fel profiwsyr yn enwedig i fod yn bres enol, a bod yn effro iawn.

GRIFFITH C. DAVIES, *Ysg.*

COFIANT LEWIS EVANS, TROEDRHIW-DALAR, OHIO.

Ganwyd Lewis Evans mewn lle o'r enw Felin fach, plwyf Llangamarch, swydd Frycheiniog, G. C. Enwau ei rieni oeddynt James a Gwenllian Evans. Bu farw ei dad pan oedd Lewis ond mis oed. Nid oes dim yn wybodus am foreuddydd ei oes, ond ei fod wedi tyfu i fyny yn fachgen yn gwasanaethu gyda'r amaethwyr yn y gymydogiaeth. Pan oedd Lewis Evans yn gwasanaethu gyda y Parch., D. Williams, Troedrhiwdalar, digwyddodd i amaethwr yn y gymydogiaeth o'r enw Rees Jones farw, ac yn ngwynneb amgylchiadau ei weddw darfu i'r Parch. Mr. Williams gymeradwyo ei fyddlon was Lewis iddi fel un cymhwys i gymeryd gofal ei hamgylchiadau. Wedi bod gyda eu gilydd am ryw ysbaid o amser, cawsant gyfleusdra i weled rhagoriaethau y naill y llall, a barnasant mai doethineb a fuasai iddynt i daro eu dwylaw yn nghyd mewn undeb priodasol. Yn eu hundeb priodasol bu iddynt bodwar o blant, mab a thair merch. Bu y bachgen farw yn yr hen wlad; y mae y merched eto yn fyw. Y mae dwy o honynt yn byw yn ardal Troedrhiwdalar, a'r Hall yn briod â'r Parch. T. W. Davies, Youngstown, Ohio.

Yr oedd gan Mrs. Jones wyth o blant trwy ei hundeb â Mr. Jones. Bu pedwar o honynt farw yn yr hen wlad; ac y mae un mab iddi yno eto, ac yn swyddog eglwysig defnyddiol iawn yn Cood-ecfn-cymmar, Merthyr Tydfil. Y tri a ddaethant i'r wlad hon oedd mab a dwy ferch. Y mae y merched yn byw yn yr ardal hon, a'r mab yn Granville, Ohio.

Yma y gwelwn Lewis Evans mewn sefyllfa bwysig fel pen teulu; ond trwy ei ddoethineb a'i dynwch, a'i serchogrwydd, ni allasai neb wybod nad oedd y teulu oll yn blant i'r un tad. Yn y flwyddyn 1842, cafodd ar ei feddwl i symud i America, a daeth yn mlaen yn uniawn i Troedrhiwdalar, ac yno y sefydlodd hyd ddiwedd ei oes.

Wedi myned yn fyr dros ei hanes yn y dull hwn, mae yn rhesymol iawn i ni ddweyd ychydig yn mherthynas iddo fel crefyddwr. Yr oedd pan yn ieuanc yn arfer myned i'r gwasanaeth crefyddol. Yr oedd yn son yn aml am yr amser hwn, ei fod y pryd hyny gyda ei gymdeithion ieuainc yn gwrandaw ar yr oriel. Ond un boreu Sabboth, pan yn gwrandaw y Parch. Mr. Williams, Llanfairmuallt, cafodd ei ddwyn

i weled ei gyflwr fel pechadur; a digonolrwydd trefn gras ar ei gyfer. O hyn allan ni welwyd ef mwyach yn gwrandaw ar yr oriel. Rhoddodd ei hun i'r Arglwydd, ac i'w bobl yn ol ei ewyllys. Eisteddodd yn eu plith a chafodd ei dderbyn i'r gymdeithas grefyddol yn Troedrhiwdalar, D. C., gan y Parch. D. Williams. Pan gadawodd Lewis Evans ei dadau a'i frodyr crefyddol, ni adawodd ei grefydd ar ol; ond gwisgodd hi am dano fel dilledyn, ac yr oedd yn disgleirio yn fwy fel yr oedd yn tynnu tua'r lle y tarddodd o hono.

Fel crefyddwr yr oedd yn ofalus a chyson iawn gyda y ddyledswydd deuluaidd. Nid oedd dim, beth bynag a fyddai ei ddiwydrwydd gyda phethau tymhorol, a allasai ei rwystro i droi at Dduw i ofyn ei fendith a'i gyfarwyddyd yn ei deulu.

Yr oedd yn ofalus na fyddai dim yn ei gymeriad a thuedd ynddo i dynu gwarth ar grefydd. Wedi iddo sefydlu yn yr ardal, prynodd ffarm; ac y mae yn ymddangos nad oedd ganddo ar y pryd ddigon o arian i dalu am dani. Yn ngwynneb hyn, meddyliodd na byddai byth yn abl i dalu am dani, ac y byddai yntau mewn canlynriad i syrthio i brofedigaeth a magl. Gwerthodd ran o honi fel y gallai gael digon o arian i dalu am y rhan arall. Yr oedd llawer yn ei feio am hyn; ond yr oedd y rhai oedd yn ei adnabod yn ei gymeriad crefyddol yn tystiolaethu am yr amgylchiad fel hyn, "Dyn i fyd arall yw y brawd Evans—nid yw ef yn gofalu fawr am bethau y byd hwn. Ond y mae efe a'i olwg ar effeddiaeth anlygredig, dihalogedig, a diddifanedig sydd yn nghadw yn y nefoedd i blant Duw." Ac yr oedd ei fywyd yn gyffredinol yn dangos ei fod yn teimlo mai dyeithr a phererin ydoedd ar y ddacar, a bod ymofyniad ei enaid am wlad well na hon, hyny ydyw un nofol.

Yr oedd yn nerthol iawn mewn gweddigellir dywedyd am dano, "Efe a gafodd nerth gyda Duw ac a orchfygodd." Yr wyf yn cofio un tro neillduol ar ymweliad y Parch. John A. Davies, Oak Hill, a ni—wedi i ni foned i'r capel dymunodd y brawd Davies arnaf i'w alw un neu ddau o'r brodyr i weddi i ddechreu y cyfarfod, a'i reswm dros hyny ydoedd, ei fod ef bob amser yn cael boddlonrwydd i'w feddwl am sefyllfa crefydd mewn eglwys wrth glywed y brodyr yn gweddio. Gydag arall gelwais ar y brawd Evans i weddi, a dymunais arnynt i beidio myned ddim yn amgylchiadol, ond myned yn uniawn at Dduw am ei fendith. Yr oedd y brawd Evans y pryd hwn fel prydiau eraill gyda y fath nerth a thaerineb yn tynnu i lawr y bendithion ysbrydol. Erbyn hyn yr oedd y brawd Davies ar ei draed yn yr areithfa, yn gwaeddi, "Nid oes yma onid ty i Dduw, a dyma borth y nefoedd;"—yr wyf mewn hwy i bregethu dan ddylanwad y gwlith nefol—dechreuodd bregethu pan oedd y brawd Evans eto ar ei liniau

Yn tynu i lawr y cawodydd meithrinol ar y pregethwr a'r gynulleidfa.

Wedi treulio bywyd o lafur ac ymdrech gyda chrefydd, ac wedi gweini yn y swydd ddiaconaid dros ugain mlynedd yn yr eglwys hon, yn y gauaf yn y flwyddyn 1863, pan yn yr addoliad yn gwrandaw y Parch. John Parry, swydd Allen, Ohio, cafodd ei daro gan y parlys. Mewn canlyniad i hyn colodd ei lais, nes ei amddifadu o bob ymwneud â moddion cyhoeddus. Ond parhaodd i ddyfod i'r addoliad hyd i ddau fis i ddydd ei farwolaeth, yr hyn a gymerodd le y 29 o Ebrill, 1864, pan oedd yn 67 mlwydd oed. Gadawodd wraig a'r plant a enwyd i alaru eu colled ar ei ol. Claddwyd ei ran farwol yn ngladdfa Troedrhwdalar, Ohio, a gweinyddwyd yn y gladdigaeth gan y Parch. E. Roberts a'r ysgrifenydd.

R. POWELL.

MRS. ANN LEWIS, CARBONDALE.

Ymadawodd Mrs. Lewis â'r fuchedd hon, Mawrth 28, 1864, yn 50 mlwydd oed. Ei chlefyd oedd y dwymyn ddu (*black fever*). Ganwyd hi gerllaw hen ddinas Caerfyrddin, D. C. Enwau ei thad a'i mam oedd John ac Elizabeth Davies. Ymfudasant a swydd Gaerfyrddin i'r Bryn, ger Cwmllynfell, Morgannwg, pan oedd Ann tuag wyth mlwydd oed. Bu ei thad farw pan oedd hi ond 14 oed. Hi oedd yr hynaf o bump o blant. Yr oedd yn teimlo argraffiadau crefyddol pan yn lled ieuanc, ond para i oedi a wnaeth hyd pan yn 25 oed. Derbyniwyd hi yn aelod o'r eglwys Annibynol yn Godre y Rhôs, gan y Parch. Daniel Griffiths, Castell Nedd.

Ymunodd mewn priodas â Mr. Thomas Lewis, Mai 28, 1842. Ymfudasant i'r America yn yr un mis. Daethant i Carbondale a rhoddasant eu hunain yn aelodau i'r eglwys Annibynol yn y lle a nodwyd, lle bu yn aelod ffyddlon hyd ddiwedd ei hoed. Pan yn ei chystudd cynghorodd lawer ar ei phriod a'i phlant i ymbarotoi i ddyfod ar ei hol. Yr oedd gyda hi obaith a hyder cryf—dywedai fod ganddi graig safadwy dan ei thraed, a bod yr Iesu yn llon'd ei addewidion ar ei rhan. Yr oedd y clwaer hon yn un o'r rhai mwyaf siriol a charedig yn y lle, yn barod ar haner nos fel haner dydd i estyn cymhorth os byddai galwad am hyny. Nid oedd hi byth yn blino i dalu ymweliad â'r claf a gwneud drosto hyd ag y gallai. Yr oedd yn hynod o deimladwy at blant amddifaid. Yr oedd yn un lletygar iawn, ac yn barod i gyfrannu at bob achos teilwng yn ol ei gallu. Gellir dweyd, yr hyn a allodd hon, hi a'i gwnaeth. Ar y dydd a nodwyd uchod gorphenodd ei gyrfa. Gadawodd briod a 5 o blant i alaru ar ei hol. Mae dau o'r plant yn yr hon wlad.

Claddwyd hi yn ngladdfa Carbondale, a phregethodd yr ysgrifenydd y brageith ang-

laddol. Bydded i ninau gofio bod y dydd yn darfod, a nos angau yn agosau. Dymunir ar y *Diwygiwr* i godi yr uchod. L. WILLIAMS.

ANRHEG (DONATION) I'R PARCH. J. EDWARDS, CRAB CREEK. O.

Na charwn ar air nac ar dafod yn unig.

—1 IOAN 3: 18.

MR. GOL.—Erfyniaf gongl o'ch cyhoeddiad gwasanaethgar i roddi ychydig o ein hanes fel ardalyddion yn Crab Creek a'r cylchoedd. Daeth eglwys Crab Creek yn nghyd ag eglwys fechan sydd yn Hubbard i'r penderfyniad i wneuthur Rhodd (*Donation*) i'r Parch. Mr. Edwards—amser y cynulliad i fod oedd y 18fed o Fehefin—y lle, ty Mr. Edwards. Pan ddaeth yr amser crybwylledig oddiamgylch, ymgasglodd lluaws o'r ardalywyr yn nghyd yn gystal a'r aelodau, nes oedd y ty yn orlawn. Yr oedd y merched ieuanc a'r gwraegedd wedi troi allan, ac wedi rhoddi y danteithion goreu ar y bwrdd. Nis gwelom ddarpariaeth fwy rhagorol erioed.

Tua 6 o'r gloch yn y prydawn dyma y rhoddion yn dechreu dechreu i mewn—gwr o'r enw T. James dros eglwys fechan Hubbard yn dod a'r swm o \$50. Wedi hyny wele eglwys Crab Creek a'r ardalyddion yn dod a'r rhoddion i mewn, yn cynwys y swm o \$100. Heblaw hyn derbyniwyd o bethau eraill cystal ag arian, werth \$15,75—y cyfan yn gwneud \$165,75. Dyma rodd yn werth ei chofnodi, mewn ardal fechan yn mhlith y genedl weithgar. Yna diolchodd Mr. a Mrs. Edwards yn fawr i bawb am eu haelioni caredigol. Gwedi hyny cynygiwyd ac eiliwyd i gael cyfarfod yn y capel nos Fawrth ganlynol, yr 21, i gyflwyno yr anrheg i Mr. Edwards—paswyd hyn yn unffrydol.

Tua 7 o'r gloch yr hwyr, yr 21ain, ymgasglodd amryw yn nghyd. Penderfynwyd i Mr. Elias Evans fod yn gadeirydd, a Mr. D. W. Jones yn ysgrifenydd. Galwyd gan y cadeirydd ar y Côr i roddi tŷn, yr hyn a wnaed dan arweiniad D. S. Jones. Yn nesaf galwyd ar y beirdd i fyny, y rhai sydd deilwng i'w cofnodi, J. Watkins a W. W. Jones. Yna galwyd ar D. W. Jones i roi araeth, yr hyn a wnaed—y testyn oedd undeb. Yna galwyd ar D. L. Williams i areithio, yr hyn a wnaeth ar haelionusrwydd y genedl. Yna Mr. J. Jeffreys a alwyd i areithio, yr hyn a wnaeth yn dra phriodol i'r achlysur. Tŷn gan y côr. Yna neillduwyd Miss Ruth Williams i gyflwyno yr anrheg i Mr. Edwards, yr hyn a wnaeth gyda phob parodrwydd y swm gwerthfawr o \$150. Wedi hyn talodd Mr. Edwards y diolch gwresocaf i bawb o'r ymwelwyr. Yna daeth y beirdd i fyny eto, sef T. P. Jones, J. Hughes a D. S. Jones, a dywedodd D. A. Jones yn dda am rinwedd cariad a daioni.

Talwyd diolch i'r cantorion, i'r areithwyr, a'r beirdd. Yna aeth pawb i'w gartrefe.

Cawsom gyfarfod dyddorol iawn. Mwy o gyfarfodydd o'r fath a fyddo yn ein gwlad, er mwyn cynorthwyo a lloni y gweision, y rhai a'n gwasanaethant yn yr Arglwydd.

D. W. JONES, *Ysg.*

Y TIROEDD YN Y GORLLEWIN.

Mae ysgrif Mr. Robert Hughes, o dan y peniad uchod, yn y CENHADWR ym fis Awst, yn galw am ychydig nodiadau oddiwrthym ni. Da genym gofnodi y frawddeg ganlynol o ddiwedd ei ysgrif;—"Yn awr na fydded i neb fy nghamdddeall, ni ddymunwn dafu rhwystr ar ffordd yr anturiaeth yn Missouri; deallwyf ei bod yn awr yn ffaith safadwy." Ydyw, yn ddiau, y mae yn "faith safadwy." Daeth i New Cambria mewn deuddydd yr wythnos ddiweddar, ddeunaw o bersonau, pump o ba rai oeddynt blant. Prynodd dau o'r Cymry hyn felin ddwr, o fewn tair milldir i'r dref, am yr hon y talasant yn agos i bum mil o ddoleri.

Rhaid i ni ystyried fod Mr. Hughes yn ysgrifenu mewn anwybodaeth am Missouri, ac yn neillduol felly am ddiroedd y Drefedigaeth. Daeth neithiwr dri o Gymry i mewn i dy Mr. W. D. Roberts, New Cambria, wedi bod yn ei throedlo-hi drwy y dydd, a cherddasant, meddent hwy, oddeutu 30 o filldroedd. Rhoddasant y ganmoliaeth uchaf i diroedd y R. R., ac yr oedd amryw ffermydd *noble*, meddent, ar werth—y Seseah, eisio symud i awyrgylch mwy dymunol ganddynt na Missouri. Gwelsant arddigonedd o goed, ac yfasant crystal dwfr a brofasant erioed—o Ohio y daeth y tri gwyr hyn. Yr ydym yn methu deall sut y meddianwyd Mr. Hughes a'r dybiaeth mai gweddill y sefydlwyr yw y tir oll. Tir ydyw a roddwyd gan y Llywodraeth i gwmpeini o ddynion ar y telerau y byddai iddynt *fidio* Reilffordd drwy ganol y dalaeth, o Hannibal ar y Mississippi, i St. Joseph ar y Missouri—206 o filldroedd—mewn amser penodedig.

Nid oes gwell tiroedd dan haul y nefoedd, ond wrth gwrs, y mae peth tir gwael, a da iawn ei fod, oblegid mae hyny yn fanteisiol er cael porfa am ddim. Trwy ba lwybr, neu drwy ba ran o' dalaeth Missouri y croesodd y cyfaill Hughes nis gwyddom, a digon i ni i'w dyweyd na fu yn agos i diroedd y Drefedigaeth Gymreig, os yw ei ddarluniad yn gywir. Nid *croesi*, ond chwilio yn fanwl y darfu i ni mae wythnosau, cyn penderfynu ar fan priodol i gael Trefedigaeth Gymreig, wedi darllen yn ofalus cyn hyny *Reports* swyddogion y dalaeth yn gystal a chlyhoeddiadau y R. R. Dywed Mr. Hughes iddo fyw yn y Gorllewin am ugain mlynedd; yr ydym ninaw yn dywedyd i Mr. John J. Evans, Iowa, fyw yn y wlad hon am 83 o flynyddau, ac iddo ddyfod i weled tiroedd y Drefedigaeth Gymreig, heb

feddwl yn ffafriol iawn am danynt cyn dyfod. Ei dystiolaeth ef yw, na welodd erioed y fath wlad ardderchog. Aeth ef ac amryw eraill mewn cerbyd am filldroedd lawer, tiriodd â rhaw yn ddwfn i'r ddaear, mewn amryw leoedd, a'i ddeddfryd oedd; Wel, da iawn ydyw. Ac er selio ei dystiolaeth mewn modd gweithredol, penderfynodd werthu ei eiddo yn Iowa a thalaeth New York, a dyfod yma i fyw. Dywed Mr. John Davies, Hannibal, yr hwn sydd hollol adnabyddus a'r rhan hon o'r dalaeth—wedi bod drwy bob cwr o honi laweroedd o weithiau—nad oes modd cael gwlad fwy dymunol i'r Cymry yn mhob ystyr; a chadarnheir yr hyn a ddywed Mr. Davies gan y Cymry y soniwyd am danynt uchod, bob un o'r rhai a ddewisodd ei dir. Mae Mr. Davies yn ein sicrhau hefyd fod y *Peach trees* y rhai ddifethwyd yn Illinois y gauaf diweddar, heb gael braidd dim niwed yn Missouri. Mae Mr. Hughes yn anneddydd iawn pan yn cyplu Missouri a Iowa, gan fod tystiolaeth y rhai a ddaethant yma yn hollol groes i'r hyn a hona efe. Mae hefyd tystiolaeth uchel y Prof. G. C. Swallow, Daeargydd talaeth Missouri, am diroedd y Drefedigaeth, yn hollol ffafriol, ond yn rhy faith i'w rhoddi yn yr ysgrif hon. Er na chollassom amser, ni bu dim gormod brys arnom er lles ein dydwladwyr beth bynag, yn newisid New Cambria a Gomer, iddynt wneyd eu cartref a chodi Trefedigaeth eang. Yr oedd yr *american* yn ddiau, yn un bwysig—yr ydym yn hollol gydwybodol o hyny—ond yr ydym bellach wedi myned dros y tymor prydcrus, a chyda'r hyder cryfaf, yn gwahodd y Cymry i ddyfod a meddiau y wlad.

Ymwelodd un o honom a'r gwahanol *Reservations* yn Kansas, ac er fod rhai manteision yn mhob un o honynt, yr ydym yn barnu yn ostyngedig, eto yn hyderus, bod ein dewisiad a chymeryd pob peth i ystyriaeth, y doethaf er lles a buddioldeb y Cymry. Mae y gwrthwynebiad a ddwg Mr. Hughes yn mlaen, a'r hwn a deimlasom yn gryf ein hunain, yn cael ei symud gyda'r ffaith fod yr hen *settlers* yn barod iawn i werthu ymaith, ac y mae llaweroedd o'n cydwladwyr wedi prynu y "darnau goreu" hyn eisoes, ac yn parhau i wneyd hyny. Nid hawdd i ddyn mewn amgylchiadau isel, dalu y bedwaredd i lawr, a'r gweddill mewn blwyddyn felly mae yr anhawsder hwn yn cael ei symud trwy fod y cwmpeini yn rhoddi deg mlynedd o gredyd, ac yn codi ond llog yn ol chwech y cant, pan mae llog y dalaeth yn ddeg y cant. Yr eiddoch yn barchus.

J. M. a W. B. JONES.

New Cambria, Mo., Aust 12, 1864.

"Y TIROEDD YN Y GORLLEWIN."

BARCHUS OLYGYDD.—Gwelais yn y CENHADWR cyfisol ysgrif dan y peniad uchod, gan foneddwr o'r enw Robert Hughes o Dalaeth Kan-

sas. Wedi darllen yr ysgrif yn fanol, yr wyf yn llwyr argyhoeddedig fod y boneddwr crybwylledig yn ysgrifenu o dan dipyn o anfoddlonrwydd a siomedigaeth, am na ddaeth goruchwylwyr Trefedigaeth Gymreig Missouri a hi i Kansas, (lle mae ffarm Mr. Hughes feddichon,) yn lle Gogleddbarth Missouri. Ond er fod y boneddwr hwn wedi anfoddloni i'r fath bellder am y tro, dylasai ddysgu bod yn ddystaw neu siarad y gwir. Y mae Mr. Hughes yn ei ysgrif yn cyhuddo goruchwylwyr y Drefedigaeth Gymreig o fyrbwylltra yn newisiad y lle i wneud y sefydliad. Ond os ydyw y goruchwylwyr wedi bod yn fyrbwyll yn newisiad y lle yn ol barn Mr. Hughes, nid ydynt wedi bod felly yn ol eu barn eu hunain, canys dywed un o honynt er's ychydig bach o amser yn ol trwy y wasg fel yma, "*I am more convinced than ever of the judiciousness of our selections.*" Nid oes yr un achos da wedi ei gwblhau nad yw wedi cael llawer iawu o wrthwynebiadau, ac y mae hyn yn llafaru wrth oruchwylwyr Trefedigaeth Gymreig Missouri, nas gallant hwy ddysgwyl dim gwahanol.

Oddiar ddwy wythnos o ymchwiliad manol yn Ngogleddbarth Missouri, yr wyf yn beiddio dweyd fod y darluniad canlynol o eiddo Mr. Hughes o diroedd difeddianol Missouri yn hollol *wrong*. "Deallir mai gweddill y sefydlwyr yw ef oll, ac oeddynt yn ei ystyried yn rhy wael neu anghyfleus." Gwir mai gweddilldir y sefydlwyr yw ef, ac felly hefyd pob tir difeddianol arall. Gweddill y sefydlwyr yw y tiroedd dâ y mae Mr. Hughes yn dweyd cymaint am danynt yn Kansas. A gweddill y sefydlwyr ydyw tiroedd Gogleddbarth Missouri. Ond nid am ei fod yn rhy wael nac yn fwy anghyfleus, eithr am fod gormod o hono i'w gael iddynt ei feddianu oll. Y mae cystal tiroedd yn Ngogleddbarth Missouri heb ei feddianu ag sydd wedi ei feddianu, ac y mae hwnw ar werth gan H. & St. Joseph Railroad, am brisoedd isel ac amodau teg.

Nis gwn beth a gynhyrfodd Mr. H. i ysgrifenu fel hyn, "Ac am lawer o'r gweddill, ni chymeraw'n mo hono yn rhodd, am mai pa fwyaf o hono a feddwn tlotaf i gyd yr ystyriwn fy mod, am ei fod mor fryniog a charegog." Y mae y darn hwn o ysgrif Mr. Hughes yn farddonol dros ben. Fe'm magwyd i ar fynydd go gerygog draw yn hen Gymru lon, a chlywais y bobl yn dywedyd mai trysorau yr hen fynydd cerygog hwnw oedd wedi cyfoethogi un o'r meistri haiarn cyfoethocaf yn nheyrnas Prydain Fawr, a phwy a wyr pe byddai brynau Cambria Newydd yn gerygog, fel y myn ef i ni gredu eu bod, na wnaent hwy yntau yr un modd pe byddent mewn meddiant ganddo.—Beth bynag, pe buasai brynau Cambria Newydd yn gerygog, fel y myn Mr. Hughes i ddarllenwyr y CENHADWR gredu eu bod, teimlwn yn falch o'r ffaith, gan fod digon

o diroedd da ar y gwastadedd. Buasai cael ambell i fryn cerygog yn nghanol tir da yn fantais fawr i'r sefydlwyr. Ond nid felly y mae. Nid yw y brynau yn gerygog o gwbl, ac y mae hyn yn profi anwybodaeth awdwr yr ysgrif dan sylw am ansawdd tiroedd y Drefedigaeth Gymreig. Y mae yn ymddangos fod *steam* digofaint yr ysgrifenydd wedi codi mor uchel fel nad yw wahaniaeth ganddo beth a ddywed, o herwydd gwyr yn eithaf da y caiff rhyw rai i gredu ei haeriadau disail ef. Ond pwy bynag sydd yn tueddu i fyned i fyw i'r Gorllewin, aed i weled y Drefedigaeth cyn penderfynu man ei arosfa.

Os myn Mr. Hughes, dywedaf wrtho brif ddiffyg brynau New Cambria—eu prif ddiffyg ydyw, fod arnynt mewn rhai manau ddarnau o'r peth y maent yn galw *running oak* yn tyfu—rhyw fath o dderw bychan yw hwn, yn cuddio gwyneb y tir, yr hwn sydd a'i wraidd yn ymblethu y naill yn y llall fel y mae yn anhawdd iawn i'r amaethwr i drin y tir lle byddont.—Ond deallir eto nad yw y derw hwn yn gyffredinol arnynt, ond ar ryw ddarnau o honynt, a deallir hefyd y gwnaiff y darnau hyn diroedd porfa rhagorol wedi i'r sefydliad gynyddu.—Ond yn bresenol y mae milldiroedd lawer o brairie yn agored, fel y mae digonedd o borfa yn rhad ac am ddim. Y mae cystal tir ar y brynau ag sydd angen gael, oni bai y *running oak*. Cwyna Mr. Hughes yn arw am na ddaeth goruchwylwyr y drefedigaeth Gymreig i ofyn ei farn ef a'i gymydogion, cyn penderfynu eu meddyliau ar y lle i'w sefydlu hi. Gall y buasai hyn yn ddoethach pe buasent wedi meddwl am hyn. Eto un peth sydd ffaith, gan fod Mr. Hughes ~~mar~~ anwybodus yn ansawdd tiroedd Missouri ac eto yn beiddio rhodd ei farn yn hyf o flaen y cyhoedd fel un yn gwybod y ddaigelion oll, y gallasai wneud yr un peth mewn cysylltiad â thiroedd eraill, felly pe buaswn i yn lle y goruchwylwyr, buaswn yn mawrhau fy mraint am nad aethym ato i ofyn ei gynghor. Ond dywedod a ddywedo a digied y sawl a ddigio am nad aeth y goruchwylwyr a hi i'w hardal hwy, y mae y drefedigaeth yn myned yn mlaen yn llwyddiannus.

At y dorf sydd yn myned yno yr wyf finau yn bwriadu myned yn un. Byddaf yn cychwyn oddiyma y 26ain o'r cyfisol, os yr Arglwydd a'i myn, ac yr wyf am i chwi, Mr. Golygydd, i atal y *Cenhadwr* i ddod i Ironton i mi a'i ddanfôn ef i Bevier P. O., Macon Co., Mo. Yr eiddoch yn frawdol,

GEO. M. JONES.

Ironton, Awst 9, 1864.

ADDOLIAD CREFYDDOL YN NEW CAMBRIA.

Yr ydym yn bwriadu cadw yr Ysgol Sabbothol Gymreig gyntaf yn Ngogleddbarth Missouri y Sabboth nesaf. Wythnos i'r Sul diweddaf, sef

Meh. 12, 1864, y dechreuwyd yr achos crefyddol Cymreig cyntaf yma, trwy gadw cyfarfod gweddi mewn ty annedd. Dechreuwyd y cyfarfod hwnw, trwy roddi penill allan i ganu a darllen rhan o'r gwirionedd, gan y brawd Evan W. Roberts ag sydd wedi bod yn byw yma am yn agos i chwe' blynedd, cyn i un gair gael ei son am "Wladychfa Gymreig" yn Missouri.

Yr oedd yn bresenol yn y cyfarfod hwnw, heblaw yr ychydig ag sydd yma yn byw, frodyr crefyddol o dalaeth Pennsylvania. Cawsom gyfarfod bach llewyrchus, ac y mae genym le i gredu yn sicr, fod gwênau yr Arglwydd ar ein cynulliad, a gobeithiwn fod y cyfarfod hwnw fel earnest a blaenffwrth o rai eraill a gynelir yma, feallai, hyd ddiwedd amser.

Y Sabboth, Meh. 19, traddodwyd y bregeth Gymreig gyntaf yn y sefydliad hwn gan y Parch. Geo. M. Jones, Ironton, O. Ei destun oedd Nehemiah 7: 4, "A'r ddinas oedd EANG A MAWR ac ychydig bobl ynddi; a'r tai nid oedd-ynt wedi ei hadeiladu." Yr ydoedd y testyn yn hynod briodol i'r amgylchiad, a'r bregeth felly hefyd. Dylid sylwi yma ar un peth, er nad ydyw ond bychan ynddo ei hun, sef fod yr adnod uchod wedi cael ei dewis fel testyn i'r bregeth gyntaf, gan Mr. W. B. Jones, yr hwn oedd yn bresenol ar y pryd.

Nid oes yma ond dan deulu eto, ond bydd amryw eraill o hyn i'r Hydref. Ein bwriad a'n penderfyniad ydyw ceisio cadw i fyny achos crefyddol, a gobeithiwn y cawn ran yn eich gweddian, a'r fod i'r fechan fyned yn fil, a'r wael yn genedl gref. W. D. ROBERTS.

New Cambria, Mo., Meh. 23, 1864.

NEW CAMBRIA ÊTO.

Mr. Gof.,—Yn gymaint a bod llawer y dyddiau hyn, yn cymeryd arnynt i ysgrifenu eu meddyliau am New Cambria, Gogledd Missouri, gan broffesu eu bod yn gwneuthur hyny, er mwyn lles cyffredinol eu cyd genedl, minau hefyd a feddyliais fod yn ddyledswydd arnaf, er mwyn fy mherthynasau a'm cyfeillion, sydd yn preswyllo mewn gwahanol fanau yn y Talaeithau Unedig, i ysgrifenu ychydig o fy meddwl yn onest a chywir am y lle, gan broffesu ar yr un pryd nad oes genyf ddim mewn golwg, ond lleshad eraill; oblegid yr ydwyf wedi cael cyflawn foddlonrwydd i mi fy hun am y lle: a dyna gymaint a gefais am yr arian a'r amser a drefliais i fyned yno i wel'd y wlad.

Beir ni gan ein cym'dogion am na baem yn ysgrifenu ein barn am y lle i'r *Drych* a'r CENHADWR yn lle gadael i'r rhai hyny sydd a rhyw interest ganddynt yn y lle i ddweyd y peth a fynont am dano, a thrwy hyny gynhyrfu llawer o'n cydgenedl i ddrysu eu hamgylchiadau a gwario eu hamser a'u harian i fyned mor bell o ffordd, heb gael dim am eu llafur, ond yr un

peth a gawsom ninau, sef, cyflawn foddlonrwydd fod geaym well ffarmydd a chartrefleoedd yn y man lle yr ydym nac a allwn byth ei gael yn New Cambria. Dywedai rhyw un yn y *Drych* yn ddiweddar fod New Cambria yn debyg o lyncu sefydliad Georgetown a Flint Creek yn fuan. Dywedaf inau os gwnaiff hyn y bydd eu gwaith yn debyg i waith gwartheg culion Pharaoh yn llyncu y gwartheg tewion. Oblegyd, fod yn rhaid i wlad wael lyncu rhai llawer gwell na hi ei hun; yr hyn nad yw byth yn debyg i gymeryd lle.

Aeth 5 o honom ni gyda ein gilydd o Georgetown i New Cambria, a rhai o honom yn benderfynol wrth gychwyn i brynu yno, os gwelem fod yno well gwlad na'r hon sydd genym ym awr. Ond ar ol cyrhaedd yno, a gwel'd y lle, cawsom ein llwyr argyhoeddi fod genym lawer gwell gwlad yn y man lle yr ydym. Yr oeddym wedi clywed hyny o'r blaen, gan rai oedd wedi gwel'd y lle; ond ryw fodd, yr oedd ysgrifeniadau cryfion a deniadol y *Drych* yn ein drysu, fel nad oeddym yn gallu credu yr hyn oeddym yn ei glywed, nes myned yno a gweled a'n llygaid ein hunain; a diamau genym y gwerir cannoedd o ddoleri gan lawer eto o'n cydgenedl cyn y gallant hwythau greded yn wahanol am y lle, i'r hyn a gyhoeddir bennydd yn y *Drych* am dano.

Mewn perthynas i dir cwmpeini y ffordd halarn, yr ydym ni yn credu, nad ydyw ond gwehillion gwrthodedig y Missouriaid. Dywedir fod eu tir yn cyrhaedd am 15 milldir oddiwrth y ffordd; ond cofied y darlennydd, nad oes o fewn y 15 milldir hyny, ond 6 milldir square, yn perthyn i'r Company, a'r 6 hyny yn cael ei gwneud i fyny o weddillion yr hen sefydlwyr o fewn y 15 milldir hyn.

Gwelesom yn ddiweddar, fod rhyw un yn gofyn, A oedd gobaith y gellid sicrhau tir y Company i gyd i'r Cymry? Buasem ni yn foddlon i'w ateb yn gadarnhaol, drwy ddywedyd, fod gobaith cryf; oblegyd nad oedd yn debyg y bydd i neb arall byth ei brynu, tra y bydd digon o diroedd gwell a rhatach i'w gael, mewn lleoedd eraill. Dyma y rheswm yn ein tyb ni, fod y Company heb werthu eu tir, sef, ei fod y peth ydyw. Ond dywedir wrthym fod y Missouriaid yn barod i werthu allan i'r Cymry. I hyn yr wyf yn ateb nad ydynt hwy ddim yn wahanol yn hyn i'r Americanaid yn gyffredinol. Nid ydym yn gwybod am un Saia, na Chymro, na Gwyddel, yn Monroe Co., na werthai ei ffarm y fory, ond iddo gael ei bris am dani, felly y maent yn Missouri, a dim yn wahanol. Hefyd, dywed rhai fod y Cymry yn bwriadu cael Macon county i gyd. Mae hyn eto yn ffolach na'r cwbl; byddai yn llawer mwy rhesymol i ni wahodd y Cymry i Monroe Co., gan ddywedyd, ein bod ni yn bwriadu i'r Cymry gael y county hwn i gyd: yr hyn sydd lawer tebycach i gym-

eryd lle, nag y bydd iddynt gael Macon Co. yn Missouri.

Mae yn wir i ni gyfarfod a dau deulu serchog a charedig yn New Cambria, sef teulu Mr. E. W. Roberts a Mr. W. D. Roberts, pa rai sydd yn deilwng o barch dau ddyblyg, am eu cared-igrwydd a'u sirioldeb i'r rhai sydd yu ymweled â'r lle. Ond nid yw hyny yn gwella dim ar ansawdd a sefyllfa y wlad.

Wrth derfynu, dymunaf ddweyd gair wrth y cyfeillion hyny, o Illinois a Wisconsin ac Ohio ag oedd wedi bwriadu dyfod i'r sefydliad hwn i gartrefu yr haf presenol, oni buasai iddynt glywed drwy lythyrau cyfrinachol fod y Cymry yma yn son am werthu allan i fyned i Missouri. Bydded hysbys i chwi oll, frodyr, fod y swm hwnw wedi darfod yn awr, ac nad yw yn debyg y'clwywir ef mwy. Yr ydym ni ar ol dyfod yn ol o New Cambria yn meddwl yn well o lawer am einsefydliad, ac yn teimlo yn well tuag ato nag erioed o'r blaen, ac yn fwy penderfynol i gartrefu yddo, gan wybod gyda sicrwydd fod genym lawer gwell gwlad na dim a ellir gael yn New Cambria, Missouri.

Georgetown, Iowa.

W. WILLIAMS.

Yr ahead am y "\$500,000" chwanegol.—Gan fod tua 200,000 eisoes wedi en derbyn i'r fyddin a'u cydnabod o'r gwahanol dalaethau, yn fwy na'r gahadarn blaenorol, ni bydd eisiau yn wirioneddol yn awr ond tua 300,000.—Golygydd y N. Y. Tribune a ddywed ei fod yn cwbl gredau os ceir yr ychwanegiad hyn yn barodol (a diau y ceir ef) y bydd y rhyfel ar ben cyn y Nadolig nesaf.

Gwirfoddolion Remsen a Steuben.—Mae y rhaf hyn bron yn hollol, os nid yn gyflawn wedi eu cael, fel na bydd angen yma am weithrediad y Draft.

Atlanta.—Sefyll ar wyladuriaeth y mae y Cadf. Sherman y dyddiau hyn, gan edrych beth a ddaw o ryw symudiadau o bwys mewn manau eraill.

Heddwch a dilead caethiced.—Mae boneddwr cyfrifol o dalaeth Georgia (*conservative*) yn anog dros ddilead graddol a chwbl o'r felldith gaeth o'n tir ac ail gadarnhad yr Undeb yn gyffredinol, yn ol yr egwyddorion a'r mesurau a gynnygir gan y Llywydd Lincoln.

Y Reilffordd o Weldon i Richmond sydd yn aros mewn gafael lled gadarn gan filwyr Grant y dyddiau hyn.

Yr ymosodiad ar Memphis, Tenn.—Awst 21, dan Forrest, a drodd yn gwbl fethiant o du y gelynion.

O Mobile.—Y newyddion pwysicaf, tebyg, yn nghorff y mis diweddaf yw llwyddiant ein harfau ar gyfer Mobile. Fort Powell a gymerwyd, Fort Gaines a roddodd ei harfau i lawr ac a gymerwyd, gyda *garrison* o dros wyth cant o wyr, a'r Hwrdlestr gref y Tennessee, yr hon oedd y gryfaf a feddai y gwrthryfelwyr, a gymerwyd yn llwyddiannus. Costiodd y Tennessee filiwn a haner o ddoleri. Nid oes genym ond un llong—y New Ironsides—sydd rymusach na hi.

Diweddarch o Mobile.—Ar ol gosod yr uchod, hysbysir trwy y Richmond Examiner fod Fort

Morgan wedi ei chymeryd gan yr Undebwyr. O ganlyniad bydd dinas Mobile yn ddiau yn meddiant ein milwyr yn fuan. Mae y Llyngeswr Farragut wedi llwyddo i sicrhau gwasanaeth y peirianwr medrus yr hwn oedd wedi bod yn gosod i lawr y *torpedoes* dros y gelynion, ac y mae yn awr yn brysur yn eu cymeryd i fyny.

Richmond.—Y peillied yn Richmond a gododd tua \$100 y baril yn ei bris, pan ddeallwyd yno fod y *Weldon Railroad* wedi ei chymeryd.

Angen Cymorth mewn dillad cyn y gauaf.—Hysbysir y bydd cannoedd o filoedd lawer o'r negroaid sydd yn dyfod yn barhaus i ryddid yn debyg o ddyoddef caledi mawr o eisiau dillad at y gauaf nesaf, oddieithr i ymdrechiauau ffyddlon a lled gyffredinol gymeryd lle yn y peth hyn. Anogir fod casgliadau yn cael eu gwneud yn uniongyrchol i brynu defnyddiau dillad, a bod merched a gwragedd dyngarol yn mhob ardal yn gwneud dillad yn brysur, yn enwedig i wragedd a phlant y *freedmen* sydd mewn eisiau—a'u danfon i foneddwy'r o ymddiried a drefnir i'w derbyn a'u dosbarthu.

Y for-ladrones, Tallahassee, sydd yn parhau i wneud dinystr mawr ar longau ein masnachwyr ar ein gororau. Ond y mae Agerlongau arfog grymus allan mewn ymchwiliad am dani. Yr *Electric Spark*, mor-ladrones arall a ganfyddwyd yn ddiweddar ar y môr, ar gyfer Nassau.

Y Tallahassee a ddinystriodd ar ei gwiw-deithiau lladronig dros gant o longau ein marsianwyr—ar un diwrnod, Awst 16, llosgodd 25 o longau pysgota, ac yna agerddodd oddiwrth ein gororau tua'r dwyrain.

Y clefyd melyn yn Brooklyn, New York.—Dywedir fod aml un wedi cael ei gymeryd gan y clefyd melyn yn Brooklyn yn ddiweddar, mewn canlyniad i ddyfodiad llong i mewn i'r porthladd, a'r cystudd hwn ar ei bwrdd.

Y ddeddf bostaryddfaol newydd, i hwylysu danfoniad arian o le i le trwy "*post office order*," sydd yn dyfod i weithrediad y dydd iaf o Hydref nesaf.

Yr Indiaid yn aflonyddu.—Aflonyddwch tebyg i'r hyn a gymerodd le yn Minnesota yn ddiweddar sydd yn ymgodi ar y *Plains* i'r gorllewin i Kansas ac yn y rhan orllewinol o Kansas a Nebraska. Ger Fort Riley, ar y Little Blue River, tri o dai ffermwr (*ranches*) a losgwyd yn ddiweddar, yr anifeiliaid a ladratawyd, a'r perchenogion a lofruddiwyd. Cafwyd cyrff o 60 i 70 o ddynion gwynion rhwng y Milesburg a'r Little Blue. Pedair o gerbydresi o wageni ar eu ffordd tua'r gorllewin a gymerwyd gan yr Indiaid ar y Little Blue, a'r oll o'r anifeiliaid yn cynwys tua 450 o dda corniog a llawer o fastard-mulod a yrwyd ymaith. Ofnir y canlyniad o'r terfysg cynhyrfus hwn.

Y Guerrillas ydynt yn parhau yn eu hymosodiadau lladronaidd a gwaedlyd, ar lanau y Mississippi a manau eraill.

Ein garcharorion mewn caledi mawr.—Mae dros 30,000 o'n milwyr yn garcharorion rhyfel yn Andersonville, Ga., mewn cae agored o tua 30 erw, ffens uchel a gwylywyr arfog o'u deutu, heb ddim cysgod oddiwrth wlaw na gwres, nos na ddydd, laweroedd o honynt heb blankedi na nemawr ddillad, a'u hymborth yn wael a phrin iawn. Maent yn marw yn ol y cyfartal o tua chant y dydd! O wrthryfel creulawn! pa bryd y rhoddir terfyn arnat!

cymaint o wybodaeth mewn perthynas iddo. Dydd ei gladdedigeth cyn codi y corph allan dechreuwyd y moddion gan y Parch. G. Griffiths, Milwaukee, a rhoddwyd ychydig o gynghorion ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd, ac awd a'r gweddillion i'r fynwent yn ymyl addoldy ffordd yr afon, Marcy.

JAMES GRIFFITHS.

Gor. 22, ar Summit Hill, Pa., o'r rhyddni, yn 5 mis oed, JOHN MORGAN, mab i Mr. Hugh L. a Mary Davies. Gweinyddwyd ar achlysur y gladdedigath gan y Parch. J. A. Morton.

Awst 13, yn Ashton, Pa., o'r frech goch yn 1 fl. ac 8 mis oed, MARGARET, merch Thomas a Maria Thomas. Claddwyd hi yn ngladdfa yr Annibynwyr yn Tamaqua. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. Daniel D. Thomas, St. Clairs.

Awst 14, yn Ashton, Pa., o'r frech goch, yn fwydd a mis oed, THOMAS, mab George a Mary Phillips. Claddwyd ef yn ngladdfa yr Annibynwyr yn Tamaqua. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd.

THOMAS PUGH.

Awst 16, yn 4 mis oed, yn Middle Granville, N. Y., SAMUEL D. JONES, bachgen bychan y Parch. Samuel Jones a'i briod. Gweinyddwyd yn y gladdedigath gan y Parch. Wm. R. Jones a John Jones.

JOHN D. JONES.

Awst 21, gerllaw Corry, swydd Erie, Pa., o'r dyfrglwyf, Mrs. SARAH MARIA C. EVERETT, priod Mr. John R. Everett o Osawatomie, Kansas, a merch yn nghyfraith i Olygydd y CENHADWR, yn agos i 35 ml. oed. Hunodd yn dawel yn yr Iesu, a chladdwyd hi yn ngladdfa ei rhieni wrth ochr ei hanwyl fam yn yr ardal hono. Crybwyllid ychydig yn helaethach yn y nesaf.

MARWOLAETH MILWR CYMREIG.

Priodol yn ddiau yw maynegu am farwolaeth ein milwyr, y rhai a roddasant eu heinioc dros eu ac ein gwlad a'n cartrefydd. Un o'u nifer oedd Mr. PHILIP EVANS, yr hwn oedd yn enedigol o Gymru ac yn fab i Mr. John a Mrs. Margaret Evans, West Schuyler, Herkimer Co., N. Y., yn 23 ml. ac 1 mis oed. Cafodd ergyd anguol ar ei ben tra ar ymgyrch yn Virginia yn erbyn Lee, ar y 19 o Fai, 1864. Y mae i'r teulu galarus a hynaws hwn ddau fab arall yn y rhyfel ieuangach na'r un a enwir uchod—yr hynaf a dderbyniodd niwed ysgafn trwy gael ei glwyfo, ond gobelthir yr arbedir ei fywyd ef a'i frawd ac y deuant adref yn ddlangol o'r holl ber-
yglon.

Perthynaf yr ymadawedig i Co. E., 2nd Artillery Gwifoddolion E. N. Ymrostrodd i'r fyddin tair blynedd i'r Hydref nesaf yn Utica. Bu yn aros ryw gymaint o amser yn Staten Island yn gyfagos i ddinas Caerfrog Newydd yn dysgu y llwriaeth. Wedi hyny symudodd i Fort Worth, yna i Fort Bennett, y ddau le nid yn nebell o Washington, Cafodd ei gymeryd yn garcharor yn nghyd ag eraill ddwy flynedd yn ol, a bu yn y sefyllfa hono am tua dau neu dri o fis oedd nes idd ei gyfnewid. Fe ganlatawyd iddo furlough i ddod adref y gauaf diweddaf, a bu gartref yn nghylch mis ac yna aeth yn ol. Cychwynuodd o'r Fort Bennett sonledig Mai 15, a'r 19 o'r un mis yr oedd ei ran anfarwol yn nhragwyddoldeb. Felly y diwedd am yr un tirion a thyner galon hwn, pa un a borchid gan bawb a'i hadwaenai, yw "Efe a fu farw," er mae'n wir na chyfarfyddodd a llawer o ymladdfeydd fel y dywodal mewn un llythyr, "Yr ydwyf yn mwynhau iechyd da, ac wedi moddiannu hyny yn barhaus, ac nid wyf wedi fy niwcidio o gwbl." Ond daeth y tro a'r ymdaith olaf i'w rau megys ag i luoedd ereill; eithr hyderir fod ei enaid heddyw yn y wlad hyfryd a dedwydd hono lle nad oes ac na fydd un gwrthryfel o'i mewn ac na raid ymadael mwy. Yna er rhoi ei gorff—

"Mewn llety gwely gwaeledd—yn dawel

Yn ddiau i orwedd;

Cyfyd o lwch y ceufodd,

O lun wael yn lân ei wedd."

Gair oddiwert y Parch. J. A. Davies, Patriot, O.—Mae amryw iawn o refugees ynghyd a de-
scenders o fyddin Jeff. Davies yn galw heibio ini

y dyddiau hyn. Bu un yma heddyw—ac mae y rhai oll a ymddiddenaif â hwy yn cyd dystio mai unig obaith y South yw newidiad y Llywydd—ac os ail etholir Lincoln (yr hyn gredant hwy na wneir) fod eu gobaihtar ben, ac nas gallant ddal allan fawr yn hwy—bod eu dynion a'u resources yn lleihau yn gyflym—bydd ail etholiad Lincoln felly yn fwy ar derfynu y rhyfel na chymeriad Richmond nac Atlanta.

MARWOLAETHIAU YN NGHYMRU.

MEHEFIN—

24, y Parch. Rowland Jones, Llanwrin, ger Machynlleth, yn 84 oed, wedi bod yn pregethu o ddeutu 55 o flynyddoedd gyda'r T. C.

25, yn 81 oed, Anne, gweddw y diweddar R. Evans, Penannar, Dolyddelen.

26, yn 81 oed, Mary, priod David Harries, Nelson Village, Llanfabon, ger Pontypridd, a chwaer hynaf D. Bowen (Ab Owen), Llanelli.

26, David, mab hynaf Jonathan Phillips, Ferryside.

27, Thos. Edwards, llongwr, Aberdys, bed 45.

28, yn 55 oed, Grace, priod William Parry, Carmel, Caellwyngrydd, ger Bethesda.

29, yn 17 oed, Jane, merch Robert Davies, Caellwyngrydd, ger Bethesda.

29, yn nhy ei brawd a'i chwaer, Holt Hill, Birkenhead, Margaret, priod y Parch. John Williams, Talybont, ger Conwy, a merch hynaf Richard Williams, Birkenhead.

30, Robt. Roberts, Murtalwrn Gwaen y Bala, yn 79 oed.

30, T. Jones, Crydd, Caellwyngrydd; oed 52.

GORPHENAF—

1, Grace, merch Robert Lewis, Garneddwen, ger Bethesda, yn 22 oed.

4, yn 28 ml. oed, David Goodman Roberts, argraffydd, Dinbych.

4, H. Thomas, masnachydd, Trefor, sir Flint, yn 52 oed.

3, yn 22 ml. oed, W. Thomas, Pentyrch, mab Robert a Catharine Thomas, Berthlwyd.

9, Mrs. Taylor, gweddw y diweddar Simon Taylor, Trinity Hall, Frith, ger Wrecsam.

11, Thomas Griffiths, Rhosllanerchrugog, 62.

11, yn 28 ml. oed, Richard Jones, ysw., Mount Pleasant, Talysarn, ger Caernarfon. Yr oedd yn fab i'r diweddar H. Jones, ysw., Coed Madoc.

12, y Parch. Jas. Bowen, cenhadwr perthynol i'r M. C., yn Earlswood, sir Fynwy. Llafariodd yn galed am yr amser byr y bu ar y maes cenhadol. Gadawodd dystiolaeth dda ar ei ol.

16, yn 1 May st., Liverpool, priod E. Jones, athraw yr Iberian school yn y dref uchod, a chwaer i Mr. Pitman, o Bath, awdwr phonography.

22, yn 61 oed, Cadben Thos. Tiddy, Abergole, diweddar o Pen'rallt, Amlwch.

24, yn 84 oed, Morris Jones, Cwmbiga, ger troed Plinlimon, ac agos i darddle yr Hafren.

24, yn 16 oed, Margaret, merch Thos. Walters, Heolfelen, Waunarlwydd.

26, yn 68 oed, E. Williams, Corwen.

27, Thos. Williams, tailor & draper, High st., Bangor, yn 29 oed.

27, yn Penrhiwllan, Ceinewydd, Cad. Thomas Davies, o'r scwner Favorite, yn 67 oed.

1864.

CYF. XXIV.

Rhif 10.

Y CENHADWR AMERICANATOD.

Index.

Bed yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

DUWINYDDIAETH.

Sancteiddiad enw yr Arglwydd,	289
Dysgu cân y nefoedd,	293
Bod yn Nghrist,	294
Gwahoddiad at Grist,	295
Gwasanaethu yr Arglwydd,	296
Yr Eglwys bur new Diagyblaeth eglwysig,	298

LENYDDIAETH.

Cywydd y Drindod Dafydd Ionawr,	299
---	-----

ADDYSG CYFFREDINOL.

Llenlith,	303
---------------------	-----

BARDDONOL.

Croesaw i'r Sabboth,	304
Gobaith,	305
Coffadwriaeth am Mrs. C. Pascoe,	305
Y Sabboth,	305
Y Bugs yn difa yr ffd,	306
Y gwlaw Awst 9, 1864,	306
Bedd-argraff Mrs. Lewis,	306

HANESIAETH GARTREFOL.

Llythyr oddiwrth y Parch. J. D. Jones,	306
Y Christian Commission,	308
Byr Gofiant am Mrs. C. Pascoe,	310

Ychydig o hanes Martha Ann Jones,	311
Marwolaeth milwyr,	314
Cydymdeimlad a theulu trallodus, y Parch. T. W. Davies,	315
Gair oddiwrth y Cadf. Grant,—Atlanta,	317
Ganwyd,	318
Priodwyd,	318
Bu farw,	318

CYMERADWYAETH GWEINIDOGION:

Mr. Edward Roberts,	319
" Samuel Jones,	319
Parch. Thos. Jenkins,	319
Parch Lewis Powell, Caerdydd,	320
Symudiad gweinidog,	320
Tystiolaeth yr eglwys,	320
Byr Gofiant am Mrs. S. M. C. Everett,	321
Cymanfa Gynulleidfaol Efrog Newydd,	322
Cynadledd y Cynulleidfaolion yn Medi, '62,	323
Selni y Parch. Samuel Roberts,	324
Buddugoliaeth fawr yn nyffryn y Shen- andoah,—Un arall,—Yr etholiad tal- aethol yn Vermont,—Yr etholiad yn nhalaeth Maine,—Gwellhad yn y Cyf- ringynghor,—J. C. Fremont,—Dim Draft yn ninas New York,—Marw- olaeth gweinidogion,	324

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AT BIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddfaf:—Trwy law R. R. Jones, Nelson, D. E. D., Nelson, 6, a M. E., Shed Corners 6 (a dderbyniwyd y mis o'r blaen); D. G., New York, 1,50; H. J. W., Rome, 10; W. J. J., Prospect, 1,50; W. E., Daleville, 3; M. H. J., Westernville, dros O. R., 1,50, a thros E. D., Hill Side, 1,50; E. I. G., Hill Side, 3; D. T., Morrisville, 3; J. R. J., Utica, 1,50; J. J., Delta, 3; D. D., Nelson, 3; O. H., Little Falls, 3; B. W., Fairhaven, 1,50, ac am L. H., 20; J. B. D., Paddy's Run, dros D. J. Deacon a R. G., 3; J. S. H., Cin., O., 28,50; R. P. J., Mahonoy City, 6; D. O., Ashland, 1,50; H. C. J., Floyd, 2; H. D. J., Trenton, 3; Mrs. Dolson, New York, 1,50; W. D. W., Minersville, Pa., trwy I. G., 1, a B. T., eto, 1,50; I. C., Prospect, 3; J. D., Turin, diweddar o Prospect, 1; E. J. W., So. Rutland, N. Y., 1,50; W. L., Johnstown, Pa., trwy A. R., 1,50.

Mae amrywiol o ohebiaethau ar law a fethwyd cael gofod iddynt y mis hwn, ond a ddeuant yn y nesaf.

Deisyfir yn fawr pan danfonir tal am y CENHADWR, fod hysbysid yn cael ei roi yn gyfrinachol dros ba flwyddyn y bydd.

Yr ydym unwaith eto yn adgofio ein gohebwyr y pwys o fod yn *fyr a chryno* wrth roi crybwyllion am farwolaethau. Annichonadwy yw cael lle i hanes bywyd pob un sydd yn marw.

CYFNEWIDIAID AR AMSER CYMANFA PENNSYLVANIA.

Yn gymaint a bod etholiad y dalaeth i gymeryd lle Hyd. 11, ac yn un pwysig yn ei dylanwad ar yr etholiad llywyddol, ni ddechreuir yn Pittsburgh ar y 7fed, ond yn Brady's Bend nos Wener Hyd. 14, ac yn Pittsburgh nos Wener, Hyd. 21. Rhydd hyn gyfleu i bob brawd wneyd ei ran dros ei wlad a bod yn Brady's Bend Hyd. 14.

D. R. DAVIS,
R. R. WILLIAMS.

Pris yr aur.—Er gwaethaf *speculators* dtegyddor, mae pris yr aur yn lleihau y dyddiau hyn, yr hyn a ddywed yn dda am amgylchiadau ein gwlad a'i goheithion.

Yr Etholiadau talaethol a gynelir yn Mhennsylvania, Ohio, ac Indiana y mis hwn (Hydref), byddid cyfeillion rhyddid yn y talaethau hyn yn flyddlon i'w hegwyddorion.

DENTISTRY! DENTISTRY!

Dr. A. B. Wells, Dentist,

Would respectfully announce to the people of Remsen and vicinity that he may be found at the office of D. Thomas, esq., near the Rail Road Depot in the Village of Remsen, during the 1st week in each month, commencing on Tuesday, the 30th inst.; and solicits a liberal share of the public patronage.

Particular attention given to the treatment of the natural teeth;—and for Artificial Teeth, the Vulcanized Rubber Plates are highly recommended.

Old plates made of Gold or Silver taken in payment for new ones, when desired; and badly fitting teeth, the work of other dentists, readjusted so as to fit properly and made useful. WORK WARRANTED—AND PRICES REASONABLE.

Holland Patent, Aug. 25, 1864.

BLAWD WERTHFA DOWS AC OWEN.

21 HEOL LIBERTY, UTICA, N. Y.

Mae y rhai sydd a'u henwan isod well flurlo partneriaeth dan yr enw DOWS & OWEN, gyda yr amcan o'arlio yn mlaen fasnach mewn Ffilled, Blawd Cefn, Feed, Halen, Pork, a GENERAL COMMISSION BUSINESS.

Ment yn ddolochgar am y gellwngach a gawsant yr amser a'ntu hollid, ac y gallant barhad yr unigryw yn y dyfodol. Coder y rhif, 27 Liberty St.

MARY DOWS,

WM. M. OWEN.

DILLADFA DAVIES & JONES.

"GWERTHIANT CYFLYM AC ELW BYCHAN."

Dyma brif reol fasnachol yr oes, ac o herwydd bod DAVIES & JONES, Dilladwyr a Brethynwyr (*Tailors and Drapers*), Rhif. 118 heol Genesee, Utica, yn gweithredu ar y rheol hon, y gwelir y torfeydd yn cyrchu yn barhaus i'w sefydliad, canys y maent yn gwybod y cant yno eu llwyr foddloni yn

Y Ddwydd, y Gwaith, a'r Prisau.

Hefyd, er cymaint sydd yno yn cyrchu, y mae digon o

Ddilladau Dewisiol

ganddynt bob amser ar law yn gyfaddas i gradd a sefyllfa.

Gan fod genym ddewisiad rhagorol o

Bob math o Frethynau,

gellwch gael eich mesur ac ar *fyr* rybudd eich harwisgo a *suit* o ddillad hardd, wedi eu gweithio yn y modd mwyaf destlus.

De'wch atom oll o fawr i fan,

Yn gwerthu 'rym yn rhad;

Dilladau clyd, Brethynau glân,

A gwisgoedd goraf gaed.

De'wch gyda'r lluoedd yn ddidor,

Enillfawr fydd i chwi;

Dau naw a chant yw rhif y Store

Yn heol Genesee.

Cofiwch y Rhif. 118 Genesee st., agos ar gongl heol Liberty.

DAVIES & JONES.

Utica, Mai 1, 1861.

[Afreiddiol yw i ni anog ein cyfeillion i ymweld â'r Store uchod. Cofier y dylai Cymry gefnogi Cymry—hyderwn y gwnaent ac y cant eu boddionl.—GOL.]

Geiriadur Cymraeg a Seisonig.

A Dictionary of the Welsh Language, with the English Synonyms and Explanations by WM. SPURELL, Utica: J. JAMES JONES. 303 pp. \$1.25.

Dylai y llyfr hwn fod yn mhob teulu Cymreig yn yr Unol Dalaethau. Fel cydyndaith i'r ysgrifenydd, hen neu ieuane, mae yn annwrlisiadwy. Mae yn tra ragori ar bob llyfr o'r fath a gyhoeddiwyd erioed yn America, mewn cyflawnder a helaethrwydd, ac hefyd yn y cywirdeb a'r esmwythdra gyda pha un y mae gwir foddwl y Cymraeg yn cael ei osod allan yn y Seisonneg. Nid oes ynddo ddim o'r 'gwirwdebs' sydd yn rhy gyffredin mewn geiriaduron o'r fath. Feth arall sydd yn ei arganmol fel llyfr gwerthfawr i'r Cymro, ydyw ei fod yn gosod allan *rye* yr holl sylwedd eiriau; ac y mae pob un sydd wedi cyfansoddi yn gwybod mor bwysig ydyw hyn er mwyn gallu gwneud hyn yn briodol a pherseniol. Hefyd mae yn nodi allan gydag eglurder a manylder i ba ran ymadrodd y mae pob gair yn perthyn, gyda rhoddi eu gwir ystyr yn eu gwahanol gysylltiadau. Mae yr awdwr wrth ei gyfansoddi wedi gwneud defnydd helaeth o ymchwilladau Daniel Sylvan Evans, un o'r ysgolheigion goreu a'r ysgrifenywyr mwyaf deniadol a fedd Cymru. Ac nid yw y cyhoeddydd Americaidd wedi arbed na thraul na thrafferth i'w ddwyn allan mewn dull tellwng o'r awdwr ac o'r genedl.

Gellir cael y llyfr yn ddidraul drwy y post wrth aufer ei bris, ond ni weir syllo o un archiad heb y tal i'w chanlyn. Cyferier J. JAMES JONES, Box 128, P. O. Utica, N. Y.

2n 64-4y

NEW ESTABLISHMENT FOR MANUFACTURING BOYS' CLOTHING

OF ALL DESCRIPTION AT

134 DEVEREUX BLOCK, GENESEE ST., UTICA, N. Y.

JOHN EVANS would respectfully inform his numerous friends and the public that in addition to his large stock of Men's Clothing of all description, he has on hand all kinds of Clothing for Boys from three years old and upwards, which he can sell at prices to suit all who will favor him with their patronage.

Constantly on hand a General Assortment of Shirts, Cravats, Suspenders, Stocks, Gloves, Handkerchiefs, &c. &c. Also a good Assortment of cloths, Vestings, and Cassimeres, to make up to orders on short notice, in the most fashionable manner.

Y CENHADWR AMERICANAUDD.

CYF. 25, RHIF. 10.

HYDREF, 1864.

RHIF. OLL 298.

Dwinyddiaeth.

SANOTEIDDIAD ENW YR ARGWLWYDD.

Sancteiddier dy enw.—MATT. 6: 9.

Rhan o Weddi yr Arglwydd yw geiriau y testun. Cynwysa y weddi hon saith o erfyniadau. 1. Sancteiddier dy Enw. 2. Deled dy deyrnas. 3. Gwneler dy ewyllys, megys yn y nef, felly ar y ddaiar hefyd. 4. Dyro i ni heddyw ein bara beunyddiol. 5. Maddeu i ni ein dyledion, fel y maddeuwn ninau i'n dyledwyr. 6. Nac arwain ni i brofedigaeth. 7. Gwared ni rhag drwg. Y tri erfyniad blaenaf ydynt am bethau perthynol i Dduw, megys gogoniant ei enw, a llwydd ei deyrnas. Dysgir ni yma gan Grist mai dyna ddylai fod flaenaf genym yn ein crefydd ac yn ein gweddïau. Gogoniant a pharch a dyrchafiad yr Anfeidrol, llwyddiant ei achos, ffyniant ei wirionedd, lled-daeniad ei efengyl, a'i derbyniad cyffredinol yn mhob man, ddylai fod yn flaenaf genym; ac ac ol hyny gallwn wrth weddio fyned at ein pethau ein hunain, megys ein cynhaliath dymhorol, maddeuant o'n pechodau, diogelwch rhag profedigaethau, &c.

Yr ydym ni ddynion yn greaduriaid hunanol, yn rhai tueddol i dynu atom ein hunain, golygu ein lles ein hunain, digoni'n hangen ein hunain, a boddhau ein chwaeth ein hunain fel y pethau blaenaf; ond dysga Gweddi yr Arglwydd ni yn wahanol, dysga ni i edrych ar fawrhad, gogoniant a pharch enw Duw, a llwyddiant ei waith, fel y pethau blaenaf; ac yna ar ol hyny gallwn edrych ar ein hangenion ein hunain, fel ail bethau. Nid iawn fyddai dywedyd mai hunanoldeb yn Nuw yw ceisio ei ogoniant ei hun yn mlaenaf. Y mae gogoniant Duw yn bwysicach i'r bydysawd na dedwyddwch mil-myrdd o'i greaduriaid; ond tra byddont hwy yn ngafael a'r hyn a'i gogonedda ef, y sierheir eu dedwyddwch hwythau; ac fe fyn Duw amddiffyn ei ogoniant er gorfod angau lluosog fyrrd o'i greaduriaid dan gadwynau tragywyddol.

Y pedwar erfyniad blaenaf yn Ngweddi yr Arglwydd ydynt yn erfyniadau am yr hyn

sydd dda, a'r tri olaf yn erfyniadau am ymwared oddiwrth yr hyn sy' ddrwg. Ei bechodau yw y peth cyntaf y sonia ambell un am dano ar weddi; ond nid felly y dylai fod; enw Duw a'i ogoniant, a llwydd ei waith, a'n hymddybyniad arno, ddylai ddyfod yn gyntaf; ac yna gallwn fyned at ein pechodau. Yn ol i ni yn gyntaf godi Duw yn uchel yn ein gweddi, a chael ein codi yn agos ato trwy hyny, bydd genym lawer gwell mantais i ganfod pechod yn ei liw a'i echryslonrwydd priodol, a llefain yn ffyddiog am ymwared oddiwrtho. Dyrchafu ei feddwl at Dduw, a'i osod i ymwneud yn ddiwyd a phethau daionus, yw y ffordd oreu i ddyn ymgadw rhag pechu; ac os byddwn yn ddiwyd gyda'r hyn a berthyn i ogoniant Duw, a llwydd ei achos, diau na bydd genym gymaint o waith llefain am faddeuant o flaen yr orsedd.

Dysga Gweddi yr Arglwydd ni y dylem fod yn drefnus yn ein gweddïau. Ni feddylir wrth hyn nad yw yr Arglwydd wedi gwrandio llawer gweddi annhrefnus. Diau ei fod wedi gwrandio llawer gweddiwr fyddai yn cymysgu haner ~~duw~~ o bethau mewn llai na hyny o fynudau o flaen yr orsedd; ond ar yr un pryd gwell ganddo weddi drefnus. Y mae Gweddi yr Arglwydd yn gwellu neillduol o weddi drefnus. Un trefnus yw Duw yn ei waith, a dyweda wrthym ninau am wneuthur pob peth yn weddaidd ac mewn trefn. Sylwn ar y testun yn y drefn ganlynol. I. Beth ydym i ddeall wrth enw Duw? II. Beth yw cynwysiad y weddi, Sancteiddier dy Enw? III. Pa ham y dylem weddio y weddi yma?

I. BETH YDYM I DDEALL WRTH ENW DUW? Sonir yn aml yn yr ysgrhythrau am enw Duw, galw ar ei enw, canmol ei enw, &c. Beth olygir wrth enw Duw yn y manau yna? Gwyddom beth sydd i'w ddeall wrth enw dyn. Yr enw sydd yn gwahaniaethu y naill ddyn oddiwrth y llall, nes yw y dyn yn cael ei adnabod wrth ei enw. Byddwn weithiau yn adwaen dyn o ran gwedd ei wyneb a'i ymddangosiad allanol, ond pan ofyno rhywun; "Pwy yw y dyn yna?" rhaid ateb, "Nis

gwn; yr wyf yn nabod ei wyneb, a'i olwg, ond nis gwn ei enw, gan hyny nis gallaf ddywedyd pwy yw." Nis gallwn ddweyd ein bod yn adnabod dynion os na fyddwn yn gwybod eu henwau, oblegyl trwy ei enw y gwahanieithir y naill ddyn oddiwrth y llall. Y mae Daw yn anweledig ac nis gallwn gael un math o adnabyddiaeth o hono trwy ganfyddiad: trwy ei enw yr ydym yn dod i'w adnabod ef. Ystyrir yr enw fel yn sefyll am holl gymeriad y sawl sy'n gwisgo yr enw. Pan sonir am enw Nero neu Herod, ymglyf holl gymeriad creulawn a gwaedlyd y dynion hyny ar unwaith o flaen y meddwl; neu pan sonir am enw Howard neu Wilberforce, ymrithia holl ddyngarwch bywydau y rhai hyny o flaen y meddwl ar unwaith. Sonir fod ambell un wedi enill enw mawr neu enw da, hyny yw, eu bod wedi enill cymeriad enwog a rhinweddol. Saif enw yn ddangos o gymeriad. Felly wrth enw Duw yn y testun golygwn holl gymeriad Duw. Y Jehofa yn yr amrywiole briodoleddau, y gweithrediadau, a'r amlygiadau a wnant i fyny ei gymeriad gogoneddus. Yr Aneidrol yn yr hyn oll ag ydyw, a'r hyn oll a ddatguddiodd am dano ei hun, mewn tiroedd a moroedd, yn y byd ac yn y bydoddd, yn llywodraethiad y bydysawd, ac yn ngogoneddus drefn y cymod. Cynwyss enw Duw yr hyn oll ag yw ef yn holl berthynasau a chysylltiadau datguddiedig ei fodolaeth.

II. BETH YW OYNWYSIAD Y WEDDI NEU YR ERFYNIAD, "SANCTEIDDIER DY ENW? Golygir wrth sancteiddio naill ai neillduo peth at ddybenion cysegredig, neu ynte buro a glanhau mewn ystyr foesol. Y mae enw Duw ynddo ei hun yn sanctaidd, ac nis gellir ei wneud yn sancteiddiach nag yw. Yr hyn olygir wrth eiriau y testun yw fod i'w enw gael ei gydnabod yn sanctaidd; fod i'w burdeb a'i sancteiddrwydd gael y cydnabyddiaeth a'r parch gofynol gan ddynion; fod iddo gael ei dderchafu a'i ogoneddu yn y byd fel Bod pur a sanctaidd. Nid yw hon yn weddi am wneud Duw y peth nad yw, eithr am iddo gael ei gydnabod y peth yw. Pan fyddom yn gweddio am sancteiddio dynion, golygwn iddynt gael eu gwneud yn well, yn burach a glanhau, trwy ryw foddion neu ddarpariadau o eiddo Duw; ond pan yn gweddio am sancteiddio enw Duw, nis golygwn iddo gael ei wneud yn well, yn burach nac yn lanach; ond yn unig fod i ddynion ddod i'w gydnabod fel y mae. Gan hyny mae y geiriau "Sancteiddier dy enw" yn cynwys;

1. *Fod llywodraeth pechod yn y byd yn cael*

ei dymchwelyd. Y mae llywodraeth pechod yn y byd yn rymus a nerthol. Ymddengys fod dealltwriaethau cryfion, uchel ac angylaid, wedi gwrthryfela yn erbyn y Jehofa, a'i orsedd fawreddog, a'i gyfraith bur.

"Unwaith cythreallid yn angylion fu
Yn ngwynfyd nen yn ogoneddus lu,
Boreuol ser, ysblenydd oeddynt oll
A tleg eu gwedd, heb harddwch un yn ngholl.
Eu tegwch hwy oedd tegwch pur y wawr,
Eu nerth a'u deall oedd ryfeddol fawr,
Ysbrydion Duw a meibion bore wawl;
Pob un a'i lais yn llawn anthemau mawl;
Mor gyflym hwy a chwm oleuni nef,
Eu nerth oedd fwy na bollt y daran gref."

Ond cyfododd rhywun uchel yn mhith y llun, rhyw archangel tywysogol hwyrach, luman gwrthryfel mewn modd uchelgeisiol a drygonus.

"Darbwylodd ei lengoedd i godi mewn arfan,
Er enill gorseddfainc y mell a'r taranau!
Sef sedd ymlerodrol y Prif Hen Ddihenydd,
Nad ysgog ei gosail didranc yn dragwydd!"

Ymledodd y gwrthryfel echryslawn i raddau tra ofnadwy dros eang faesydd y ddwyfol amherodraeth. Tybir i nef y gogoniant gael ei gwneud yn faes y frwydr; a dichen fod pob byd yn y bydysawd wedi bod yn faes y rhyfelgyrch, ac wedi bod yn tafoli yn nghlorian yr ymdrechfa fawr. Hyn sy'n sicr, fod yr ymdrechfa wedi cael ei dwyn yn mlaen yn galed a ffyrnigwyllt yn ein byd ni o ddyddiau Eden hyd yn awr. Y mae llengoedd y sarff wedi bod yn parhau ornestu er ys miloedd o flynyddau gyda byddinoedd Had y Wraig. Yn yr holl oruchwyliathau dwyfol at y byd, y datguddiad roddes Duw, y drefn ogoneddus ddadblygodd, y cenadau anfonodd, a'r moddion arferol, gwelir arfaen byddinoedd teyrnas y goleuni ar waith; ac o'r tu arall yn yr holl lygredigaethau, gau-grefyddau, pechodau a drygau, o ddechreu y byd, gwelir arfaen byddinoedd y tywyllwch ar waith; ac yn nghanol swm, terfysg a mwg dudew yr ymdrechfa arswydlawn, gwelir y ddau gadfridog yn ail-drefnu eu lloedd, ffurfio eu rhesau, a'u hanog i ymruthro i uchelfanau yr ymgyrch boeth. Un yw yr hen Sarff, Diafol a Satan, Tywysog llywodraeth yr awyr; a'r llall yw Iesu Grist, y Tyst ffyddlawn, y Cyntafanedig o'r meirw, a Thywysog brenhinoedd y ddaiar. Nid dim ond yn China, Japan, ar lenydd y Ganges, yn ngwyliau yr enlun Juggernaut, ac ar gyfandir Affrica, y dygir yr ymdrechfa yma yn mlaen; ond dygir hi'n mlaen gyda ninau, yn ein hardaloedd, ein cynulleidfaoedd, ein hysgolion Sabbathol, a'n teuluoedd; ac nid oes neb yn ganolog, ond pawb yn milwrio ryw ochr, yn ymladd dan un o'r ddau Gadlywydd, ac yn pleidleisio gydag un o'r ddau Dywysog. Y rhai sy'n gweddio o'r galon, "Sancteiddier dy

Enw," ydynt yn bleidiol i ddarostyngiad teyrnas pechod, a dymchweliad y gwrthryfel mawr yn erbyn gorsedd Ior, a dygiad holl wrthryfelwyr y ddaiar i lefain am drugaredd.

2. *Fod dynion yn dyfod allan i ymeginio yn erbyn pechod.* Trwy offerynau y dyga Duw ei waith yn mlaen yn y byd hwn. Trwy gyfodi a donio dynion cymhwys, a'u llenwi a sêl a gwroldeb i weithredu drosto yn y byd. Nis gellir dysgwyl i enw Duw gael ei sancteiddio yn y byd, ond trwy ddiwyd lafur dynion da. Ni ddysgwylir i Dduw borthi y byd, ond trwy fendithio llafurwaith dynion, ni ddysgwylir iddo wlawio torthau parod ar y maesydd; a'r un modd ni ddylid dysgwyl iddo achub y byd heblaw trwy fendithio a llwyddo ymdrechion ei bobl. Cynwysa gweddi y testun gan hyn yd pobol Dduw yn cael eu llenwi a dwys deimlad dros ei ogoniant ef, a thros yr eneidiau truenus sy'n agored i gael eu damnio; a'u bod yn edrych ar bechod fel gwenwyn peryglys a marwol; ac nid yn unig yn ymgadw rhagddo eu hunain, ond yn rhybuddio pawb eraill i ymgadw rhagddo am eu bywydau; a'u bod yn ceisio eu hachub fel achub rhai o dŷ ar dan, neu rai ar foddi yn y llifeiriant. Nid yn unig gŵeddiant, "Sanoteiddier dy enw," ond llafuriant yn gydgoridiol a hyn i ddwyn pawb i wneuthur felly.

3. *Na bo un defnydd anmhriodol yn cael ei wneud o'r Enw Dwyfol.* Enw dyrchafedig a gogoneddus iawn ydyw.

"Enw seinir gan Seraphiaid
Ar delynau aur y nef:
Ar y testyn 'd all Cerablaidd
Ac Angyllion oll yn nghyd,
Ond ymgrymu, ofid, synu
Wrth yr orsedd fawr yn fud—
'Mwydod, dynion ac angyllion,
Ergwahaniaeth graddau a grym,
Ydynt oll ogyfuch yma,
A'u gwyb ddoniau 'n ddiau 'n ddim.
Natur sodda hyd yr cigion
Gan fawrhydi 'r Enw mawr,
A gyhoedda 'i hardd weithredoedd,
Trwy ardaloedd nef a llawr."

Ni ddylai yr enw goruchel yma gael ei drafod yn ysgafn ac anystyriol. Dywedir na byddai Syr Isaac Newton, yr hwn oedd wedi myfyrio mwy na nemawr o ddynion ar allu a doethineb yr Anfeidrol, byth yn defnyddio ei enw, ond gydag arwyddion o'r difrifoldeb mwyaf. Lled debyg fod llawer o Gristionogion, ysywaelth, yn defnyddio ei enw yn rhy ysgafn, eofn a chyffredin, fel pe byddai yn enw un o'u cydradd. Nid gweddus clywed plentyn yn defnyddio enw ei dad yn rhy gydraddol a chyffredin. Nid priodol i blentyn wrth ysgrifenu at ei dad ddweyd, "Fy anwyl dad," am fod hyn yn rhy gydraddol. Byddai o'r goreu i'r tad ysgrifenu, "Fy anwyl blent-

yn," gan ymddarostwng i siarad a'i blentyn fel un cydradd, ond dylai plentyn ysgrifenu, "Hybarch dad, neu barchus dad, neu anrhyddedus dad, &c." Am yr un rheswm ni ddylai yr un gweddiwr ddweyd, "Fy anwyl Dduw," neu Arglwydd anwyl," gan eu bod yn eiriau rhy gyfeillgar a chydraddol. Dylem ddefnyddio yr Enw Dwyfol bob amser yn y modd mwyaf gwylaidd a pharchus. Rhaid addefgyda galar fod anmharchu yr Enw dwyfol yn bechod brigog a gwaeddfawr yn y wlad hon yn awr. Y mae yn arswydus meddwl fel y cymerir enw Duw yn ofer o fewn y wlad; ac y mae yr arferiad atgas yma wedi cynyddu yn ddirfawr oddiar ddechrenad y rhyfel. Llauer o gymeriadau drwg ydynt wedi ymuno a'r fyddin, ac yno wedi ymroddi i fwy o benrhyddid nag erioed, gan lygru bechgyn eraill fyddai yn arfer byw yn ddichlynaidd: a llauer o ddynion ieuainc wedi colli dylanwad cartref, ydynt yn ymollwng gyda ffrydian y llygreddigaeth sydd o'u hamgylch. Deua rhai o'n bechgyn yn ol ac iaith uffern yn dylifo yn ge'nllif halogedig allan o'u geneuau. Dylai holl bobol Dduw trwy y wlad ddeffroi yn unfryd yn erbyn yr arferiad yma. Dylai pawb sy'n ysgrifenu at y milwyr i'r fyddin eu cynghori yn ddwys a charedig yn mhob llythyr yn erbyn arferiad mor niweidiol, a mor llawn o anmharch i'r Brenin tragwyddol. A dylai pob ymdrech galluadwy gael ei gwneud genym yn mhob man, i ddiwreiddio yr arferiad ddrwg hon o'r wlad.

4. *Fod Duw yn cael ei wneud yn wrthddrych addoliad parchus a difrifol.* Efe yw yr unig wrthrych sy'n teilyngu addoliad plant dynion, ac fel bod anfeidrol uchel a galluog, pur a sanctaidd, dian y dylai gael yr addoliad mwyaf trwyadl a pharchus, o galonau llawn gwylder a pharchedig ofn. Y mae lle i ofni fod agwedd Cristionogion weithiau yn rhy ysgafn ac anmharchus gyda gwaith yr Arglwydd. Mae 'n wir y gall dynion wneud ystumiau Prarisenidd, heb addoli o'r galon; ond os bydd dyn yn addoli o'r galon, rhesyml iawn dysgwyl i'w agwedd allanol fod yn weddus. Lle bo agwedd rhai yn wamal a chwerthinllyd yn nhŷ yr Arglwydd, mae 'n amlwg nad yw y cyfryw yn ystyriol o fawredd y Bod y maent yn ei bresenoldeb, ac nad ydynt yn ei addoli mewn ysbryd ac mewn gwirionedd. Dian fod dynion mor dduwiol ag a rodiodd y ddaiar erioed wedi gwennu weithiau mewn addoliad, a gwennu yn dduwiol hefyd, fel dywedai y Salmydd; "Yna y llanwyd ein genau a chwerthin, a'n tafod a chanu: yna y dywedasant yn mysg y cenhedloedd, Yr Ar-

glwydd a wnaeth bethau mawrion i'r rhai hyn. Yr Arglwydd a wnaeth i ni bethau mawrion; am hyny yr ydym yn llawen." Ond nid llawenydd anianol na chwerthin cnawdol sydd yna; ond fel y dywedir yn marwnad Dafydd Jones o Gayo, cyfieithydd Salmau a Hymnau Watts.

"Mi a'i gwelais ef rai prydiau
Dan y gair yn chwerrhin dagrau,
Gan hwylio 'i dānau gyda'r fyddin
Ar ei weu yn mhlith y weriu."

Y mae "gwen" neu "chwerrhin dagrau" dan y gair yn codi oddiar deimlad crefyddol cryf, yn llawer teilyngach o gymeradwyaeth na'r syrthni cysglyd a ddengys rhywrai yn nhŷ yr Arglwydd. Ond dylid bod yn ofalus na fo dim yn yr agweddau yn annheilwng o addolwyr y Goruchaf; a dylid ymddwyn yn sobr a pharchus, fel rhai yn ystyriol o fod yn mhresenoldeb y dyrchafedig Fod sy'n preswyllo tragwyddoldeb.

III. PA HAM Y DYLEM WEDDIO "SANCTEIDDIER DY ENW?"

1. *Am fod sancteiddio ei Enw yn hanfodol i gysur a llywydd cymdeithas.* Nis gall y gymdeithas ddynol lwyddo tra yn mathru egwyddorion dwyfol tan draed. Cyn gynted ag y gwelir dynion mewn ardal neu wlad, yn gadael uniawn ffyrdd yr Arglwydd, gellir dywedyd fod elfenau maldod a dinystr yn dyfod i mewn i'w plith. Pan wyro dynion mewn un peth, maent ar y ffordd i wyro mewn pethau eraill. Os gwyra dyn yn ei gysylltiad â Duw, oni wyra hefyd yn ei gysylltiad â dynion? Os ymddyga dyn yn anonest at Dduw, pa ymddiried sydd nad ymddyga yn anonest at ddynion? Os dianrhydedda Dduw, nid rhyfedd iddo ddianrhydeddu pawb eraill. Os anufuddha i Dduw, gellir dysgwyl iddo anufuddhau i rieni, athrawon, llywodraethwyr, &c. Os na pharcha enw Duw, nid yw yn debyg o barchu enw dynion. Os gwna wrthryfela yn erbyn llywodraeth Duw, nid rhyfedd iddo wrthryfela yn erbyn pob llywodraeth arall. Dyna fel y dechreuodd gwrthryfel bradwyr y De; yn y lle cyntaf gwrthryfelodd pobl y De yn erbyn llywodraeth y nefoedd, ar ol hyny nid rhyfedd iddynt wrthryfela yn erbyn llywodraeth yr Unol Dalaethau. Nis gellir adeiladu cymdeithas ddedwydd a chysurus yn y byd hwn, ond ar seiliau ymddygiad uniawn t'nag at Dduw, sef seiliau cryfion gwir grefydd, gan hyny er mwyn lles, llwydd a chysur cymdeithas dylem weddio, Sancteiddio dy Enw.

2. *Am fod sancteiddio ei Enw yn anheggorol er cael llywyddiant crefyddol.* I'r graddau y byddo Duw yn cael ei ogonoddu, a'i ddychafu,

a'i enw yn cael ei sancteiddio yn mhlith ei bobl, i'r graddau hyny gellir dysgwyl llwyddiant ar eu hymdrechion—bywyd nefol yn eu cyfarfodydd—goruchafiaeth i'w byddin oedd a gweled llauws o filwyr y fall yn rhoi eu hunain i fyny i Fab Duw. Bydded i Seion godi enw ei Duw yn uchel, ac fe gyfyd yntau Seion yn uchel. Yr ydym lawer pryd yn ein gweddian yn edrych gormod ar ddynion, a rhy fach ar Dduw. Ceir yn ngweddian llawer o ddynion amlygiad o deimlad mawr dros yr annuwiolion sy'n mathru deddfau Duw, o herwydd eu bod yn agored i gael eu damnio; ond dim amlygiad o deimlad dros enw Duw sy'n cael ei ddianrhydeddu, a'i ogoniant sy'n cael ei warthruddo, gan yr annuwiolion hyny. Teimlant fwy rhag ofn i'r pechadur gael cyfiawnder, nag a deimlant am fod Duw yn cael cam. Fel y mae cyd-deimlad llawer yn y Talaethau Gogleddol yn awr, yn fwy gyda'r gwrthryfelwyr ysgeler sy'n ceisio dryllio a dymchwelyd llywodraeth y wlad, na gyda'r llywodraeth hono, felly ceir dynion crefyddol sy'n dangos fod eu teimlad yn fwy gyda'r gwrthryfelwyr ysgeler yn erbyn gorsedd nef, na gyda'r Brenin nefol, cyfiawn, sanctaidd a da, a ddiystyrir ac a amherchir ganddynt. Y mae gweddian y fath bobl yn ddrewdod yn ffroenau Duw, ac nid rhyfedd nad ynt yn cael eu gwrando. Dylai ein teimlad enyn dros y sanctaidd a'r gogoneddus Fod amherchir gan ddynion, ac a yspeilir o'i ogoniant ganddynt, yn hytrach na thros yr annuwiolion calongaled a ymgynyddiant yn wirfoddol a diachos yn ei erbyn, er pob goleuni, anogaethau a rhybyddion. A phan ddelo crefyddwyr i weddio mewn teimlad dros Dduw, teimlad yn gofyn, "Beth a ddaw o dy Enw mawr?" teimlad yn llefain yn ddiidwyl, "Sancteiddier dy Enw," dyna pryd y gellir dysgwyl gweled llwydd ar grefydd, a Seion yn llawen fam plant.

8. *Am fod yn ofynol Sancteiddio ei Enw er cynyddu mewn gras.* Cynydd mewn byw yn sanctaidd—mewn caru a pharchu Duw, yw cynydd mewn gras. "Byddwch sanctaidd canys sanctaidd ydwyf fi." Sancteiddrwydd Duw yw ffynonell pob purdeb a sancteiddrwydd yn mhlith ei greaduriaid. Heb sancteiddio enw Duw nis gall dynion gynyddu mewn sancteiddrwydd, neu mewn gras. I'r graddau y byddom yn dyrchafu ac yn mawrhau enw Duw, ac yn talu parch addoliad iddo, i'r graddau hyny y bydd ein cynydd mewn gras. Tebyga crefydd pob dyn i'r drychfeddwl sydd ganddo am Dduw, os drychfeddwl cnawdol fydd ganddo am Dduw, crefydd gnawdol fydd

ganddo. Y Paganïaid wnant dduwiau o ryfelwyr creulawn a gwaedlyd, crefyddau creulawn a gwaedlyd sydd ganddynt. Dylem goleddu drychfeddyliau uchel am Dduw fel bod sanctaidd a phur, er mwyn cyrhaeddyd tir uchel mewn sancteiddrwydd a phurdeb personol. Cyfoda dwfr mewn pibellau cuwch a'r ffynonell o ba un y tarddodd, a dim yn uwch, a'r un modd ymglyfyd syniadau crefyddol cuwch a'r ffynonell wreiddiol o honynt, a dim yn uwch. Nid yw Mahometaniaeth trwy yr oesau wedi ymgodi dim yn uwch na'r cymysgedd anniben ac anïanol sydd yn y Coran, na'r crefyddau Paganïdd ddim yn uwch na chymeriad eu gwahanol dduwiau. Bydded i'n syniadau crefyddol gael eu tynu o ffynonell y purdeb Dwyfol, fel y byddo iddynt ymgodi yn uchel, a'n cyfodi ninau gyda hwynt. Y mae o bwys ein bod yn iawn olygu am Dduw fel bod sanctaidd a gogoneddus, fel yr eniller ni trwy hyny i fod yn debyg iddo. Po fwyaf pur a sanctaidd y gwelom Dduw, mwyaf oll fydd ein hawyddfryd am gael ein newid i'r unrhyw ddelw, a pho fwyaf y sancteiddir enw Duw yn ein plith, mwyaf oll fydd ein cynydd ninau mewn sancteiddrwydd.

Sancteiddler ei Enw goruchel a dwyfol
O begwn i begwn dros wyneb y byd,
Pelydred gogoniant ei fawredd tragwyddol
Nes tanio calonau plant Adda i gyd:
Cydblyged pob calon o fiacen ei seidd freiniol,
A pharch addoliadol yn llenwi pob un;
Ac arnynt argraffter ei lân ddelw nefol,
Nes c'lymu yr hollfyd a'i orsedd ei hun.

Paricilla.

D. DAVIES.

DYSGU CAN Y NEFOEDD.

Ac ni allodd neb ddysgu y gân ond y bedair mil a'r saith ugain mil, y rhai a brynwyd oddiar y ddaear, Dat. 14: 8.

Y mae dwy ffaith werthfawr yn gynnwysedig yn y testun:

1. Fod llawer o'r teulu dynol yn y nefoedd. Yr oeddynt unwaith mewn pechod a thrueni yn y byd hwn, ond y maent yn awr gyda yr Oen a'r dysglær angylion yn nghanol gwycheder a pheroriaeth paradwys Duw.

2. Fod pawb o'r teulu dynol wedi myned i'r nefoedd trwy yr un cyfryngau. "Y rhai hyn a brynwyd oddiwrth ddynion." Gallwn sylwi—

I. Fod y nefoedd yn gofyn cymwysder i fynydd iddi,—y mae yn rhaid "dysgu y gân." Ni all dyn wrth natur gyduno yn ngwasanaeth pur a sanctaidd y nefoedd heb ei fod yn flaen- orol wedi ei egwyddori yn egwyddorion crefydd a duwioldeb.

Gwelwn hyn yn ngwaith y greadigaeth. Y mae pob creadur yn ei gyfansoddiad wedi ei

gymwysu i'r elfen yn mha un y mae i fodoli—pysg i'r môr, adar i'r awyr, ac ymlusgiaid i wyneb y ddaear; a dangosir na all ein cyrrff ni fodoli yn un blaned arall ond hon. Y mae yr un cymwysder yn ofynol mewn cymdeithas. Ni all yr hwn sydd yn blaenori mewn campiau chwarengar feddiannu eisteddle y dysgawdwr, ac ni all yr hwn sydd yn ddiofal yn nghylch cyfiawnder a barn lywodraethu yn mrawdle cyfiawnder.

Felly y mae yn gywir mewn perthynas i'r nefoedd. I'r dyben i deimlo yn ddedwydd yn nghymdeithas y bodau sanctaidd a bod mewn hwyl yn gwasanaethu ein Creawdwr yn mangre ei sancteiddrwydd, a bod mewn cydgordiad â rheolau a gweithrediadau y bodau sanctaidd yn yr ymerodraeth nefol, y mae yn rhaid ein bod yn wirioneddol yn feddiannol ar yr un cymeriad. Ond beth yw y cymwysder sydd yn ofynol er mwyn mwynhau cymdeithas bur y nefoedd?

1. Nid yw yn gynnwysedig mewn ffurfiau a defodau allanol. Yr oedd y Phariseaid yn fanwl iawn gyda phethau allanol crefydd, yn ymddangos yn deg ac yn hardd oddiallan fel beddau wedi eu gwyngalchu; ond oddifewn yn llawn o bob afendid. "Oni bydd eich cyfiawnder yn helaethach na chyfiawnder yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid nid ewch i mewn i deyrnas nefoedd."

2. Nid yw yn gynnwysedig yn y doniau godidocaf nac yn y wybodaeth berffeithiaf. Y mae y bendithion gwerthfawr hyn yn wir angenrheidiol a defnyddiol fel moddion i ddwyn y byd i afael yr hyn sydd yn gynnwysedig mewn bod yn gymwys i'r nefoedd. Ond nid ydynt yn ddigonol ynddynt eu hunain. "A phe byddai genyf broffwydoliaeth a gwybod o honof y dirgelion oll a phob gwybod-aeth, a phe bai genyf yr holl ffydd fel y gallwn symudo mynyddoedd, ac heb genyf gariad, nid wyf fi ddim." • Yma y gwelwn yn

8. Mai cariad at Dduw yw y prif gymwysder i fwynhau ei gymdeithas yn y nefoedd. "A rodia dau yn nghyd heb eu bod yn gytun?" Y mae pechod wedi ffurfio gelyniaeth yn nghanol dyn at Dduw. Yr oedd Adda yn ei sefyllfa o ddiniweidrwydd yn ymhyfrydu yn nghymdeithas ei Dduw; ond pan droseddodd ei orchymyn darfu iddo ymdrechgu ffoi o'i wydd, ac ymdrechodd ymguddio rhagddo yn mysg prenau yr ardd. Ac y mae dynolryw yn gyffredinol wedi syrthio i'r un sefyllfa. O ganlyniad i'r dyben i fwynhau dedwyddwch y nefoedd y mae yn rhaid dwyn ein heneidïan i gymod a heddwch â Duw, a rhaid dwyn ein hewyllys yn ddarostyngedig i ewyllys Duw,

ac i ymhyfrydu yn ei gyfraith ef ddydd a nos. Heb hyn ni all neb gannu yn y nefoedd yn mhlith y llu mawr sydd yno yn molianu Duw. Fe fyddai yno yn unig—ei ddallineb ysbrydol a guddiai rhagddo ef oleuni Haul Cyfiawnder, a chynhyrfaeau ei deimladau a gyfnewidiai iddo ef swm melus peroriaeth y bodau ysbrydol megys rhuad taranau arswydol, ac euogrwydd ei gydwybod a barai i Dduw'r cariad fod iddo ef yn dân ysol. "Pechaduriaid a ofnasant yn Seion, dychryn a ddaliodd y rhagrithwyr; pwy o honom a drig gyd a'r tân ysol? pwy o honom a breswylia gyda llosgfeydd tragwyddol? Yr hwn a rodia mewn cyfiawnder ac a draetha uniondeb, a wrthdy elw trawsder, a ysgydwo ei law rhag derbyn gwobr, a gauo ei glust rhag clywed celanedd, ac a gauo ei lygaid rhag edrych ar ddrygioni. Efe a breswylia yr uchelderau, ei lygaid a welant y brenin yn ei degweh, gwelant y tir pell."

II. Y moddion trwy ba rai y cymwysir y saint i'r nefoedd—"y rhai a brynwyd." Y mae dyn yn ei sefyllfa trwy bechod yn cael ei osod allan yn ngair Duw fel un wedi gwerthu ei hun i gaethiwed, "Yn rhad yr ymwerthasoch, ac nid ag arian y'ch gwaredir." Gan wybod nad â phethau llygredig, megys arian neu aur y'ch prynwyd oddiwrth eich ofier ymarweddiad, * * * eithr â gwerthfawr waed Crist, megys Oen difeius a difrycheulyd."

Yma y gwelwn sefyllfa druenus dyn trwy bechod, ac annigonolrwydd y goreu o bethau y byd hwn i'w waredu. Ond yma y gwelwn y moddion effeithiol i waredu dyn a'i ryddhau o gaethiwed pechod a llygredigaeth, "Gwerthfawr waed Crist." Dyma swm a sylwedd y gân sydd yn rhaid ei dyagu, a theimlad o'r effeithiau iachusol a'n cymwysa i ganu byth yn y nefoedd, "Iddo ef yr hwn a'n carodd ni ac a'n golchodd ni oddiwrth ein pechodau yn ei waed ei hun." Y mae trefn yr iachawdwr iaeth yn ddigonol i waredu pechadur oddiwrth holl effeithiau pechod. Y mae yn gwar-edu oddiwrth ddedryd a chosp pechod, yn gwaredu oddiwrth arglwyddiaeth a halog-rwydd pechod, a hi a'n cymwysa yn y diwedd i gael rhan o etifeddiaeth y saint yn y goleuni.

III. Y lle y cymwysir y saint i'r nefoedd, "y rhai a brynwyd oddiar y ddaear." Y ffaith werthfawrocaf yn hanes y byd yw ei fod yn lle y mae Duw yn dangos trugaredd, ac yn lle y mae awdurdod gan Fab y dyn i faddern pechodau. Yn nghanol cymylau a stormydd llygredigaeth a thrallod a gofidiau sydd yn croesi ein llwybrau, y mae y ffaith hon yn cyfodi o'n blaen fel seren oleu, yr hon

ryw ddydd a chwala bob tywyllwch ac a ddystawa bob terfysg a chyffro. Diolchwn i Dduw am fod y ddaear yn lle iddo drugarhau ac nid lle i'n cospi am ein pechodau. Ond dylem gosio nid yn unig fod y ddaear yn lle i drugarhau, ond ei bod yr unig lle i drugarhau. Y mae llawer y dyddiau presenol yn ceisio dwyn eu hunain i gredu y cant ddigon o amser yn y byd tu draw i'r bedd i edifarhau a throï at Dduw am ei drugaredd, pan y byddant yn teimlo eu bod wedi blino ar bechod. Ond, enaid anfarwoll! cofia, os unwaith yr âi trwy borth marwolaeth heb gael dy ddwyn i gymod â Duw, ni wnai ond suddo yn ddyfnach ddyfnach mewn trueni a gwae fel y byddi yn ymdroi yn nyfnderau tragwyddoldeb.

Y mae ein byd yn fydd rhyfeddol iawn. Y mae yu wir nad ydyw ond megys gwreichion-en wrth ei gydmaru a heuliau mawrion y greadigaeth. Eto y mae amgylchiadau wedi dygydd o'i fewn o bwysig ganlyniadau. Yma y bu Mab Duw yn byw, i'w lafurio, dyoddef, a marw; ac yma y mae miloedd o eneidiau yn cael eu cymwysu i'r nefoedd, trwy rinwedd ei ddyoddefiadau. Yma y mae brwydrau y greadigaeth yn cael eu hymyladd, a'r rhai sydd yn dyfod allan yn fuddugoliaethus sydd yn cael eu rhifo gyda y pedair mil a'r saith ugainmil i gannu clodydd o fawl a diolchgarweh i Dduw ac i'r Oen yn oes oesoedd.

DANIEL REES, *Columbus, O.*

BOD YN NGHRIST.

"Y dydd hwnw y gwybyddwch fy mod i yn fy Nhaf, a chwithau yno f, a minau ynoch chwithau."—CRIST.

"Oblegid aelodau ydym o'i gorff ef, o'i gnawd ef, ac o'i csgryn ef."—PÂRL.

Flynnyddau yn ol, pan yn gwrando y Parch. R. R. WILLIAMS (y pryd hwnw o Minersville, Pa.) gwnaed argraff ddwys ar fy meddwl gan un sylw o'i eiddo ar ffugyrau y Beibl. Nid wyf yn cofio ei eiriau, ond y mae en sylwedd yn aros hyd heddyw yn fy nghof. Yr oedd yn son am y ffigur hono drwy ba un y mae y Beibl yn disgrifio uffern fel lle o "dân a brwmstan," a dywedai mai y ffaith mai disgrifiad ffugyrol ydoedd, a'i gwnelai mor arswydol i feddwl am dano. Os oedd yn ofynol gosod allan boenau y colledigion o dan y ffigur o dân anniffoddadwy, y peth mwyaf echrydus y mae yn ddichonadwy i'r meddwl ei amgyffred, beth a raid fod artheithrwydd gwirioneddol coeb sydd yn cael ei gosod allan mewn iaith mor rymus? Os yw tân y peth mwyaf poenus y gall corff ei ddyoddef, beth a raid fod echrylonrwydd y peth mwyaf poenus y gall enaid ei ddyoddef?

Y mae yr egwyddor y soniai Mr. Williams am dani, yn un y gellir ei chymhwyso at lawer

o bethau heblaw cosbedigaeth y colledigion; yn wir, nid yn unig y mae yn egwyddor y *gellir* ei chymhwyso, ond y mae yn un y *rhaidd* ei chymwyso cyn y gallwn amgyffred llawer o wirioneddau y Beibl yn helaethder eu cynwysiad a grymusder eu meddwl. Mae natur y *ffaith* ysbrydol gymaint uwchlaw gallu darluniadol iaith ddaiarol, fel nad oes un llwybr wedi ei adael ond ei gosod allan drwy ddelweddau arwyddocaol a chysgodol; ac y mae yr angenrheidrwydd am hyn yn cyfodi oddiar ein hanwybodaeth o *natur pethau* ysbrydol, ac nid ein hanwybodaeth o'u *bodolaeth*. Y mae y gwahaniaeth hwn yn un o bwys i ni ei gofio; canys gallwn fod yn hollol wybyddus o wirionedd *ffaith* ysbrydol, ac eto fod yn hollol anwybodus o natur y *ffaith* hono. Ond nid oes yn hyn ddim i achosi rhyfeddod, canys yr ydym yn cyfarfod a phethau cyffelyb yn y byd naturiol. Yr ydym yn sicr o fodolaeth y nwy gwefryddol (*electricity*), ond nid ydym yn gwybod beth ydyw y nwy hwnw. Yr ydym yn sicr o fodolaeth *bywyd* naturiol, ond nid ydym yn gwybod beth ydyw y bywyd hwnw. Felly y gallwn gredu fod y fath beth a *bod ysbrydol*, ac eto heb gredu nac amgyffred beth ydyw *natur* y bod hwnw. Gwir y gellir ateb mai *ysbrydol* ydyw ei natur, ond nid yw hyn yn rhoddi i ni un goleuni ar y pwnc, am na wyddom yn mha beth y mae ysbrydoliaeth yn gynyddedig. Gallwn gredu yn nghosbedigaeth yr annuwiol a gwobrwyd y dawiol, ond eto heb gredu beth ydyw y gosb ar y naill law na'r wobr ar y llaw arall; a hyn o herwydd na wyddom ddigon am ysbryd i allu dweyd pa orachwyliaeth a fyddai yn cfeithiol er ei wneyd yn druenus ar y naill law, nac yn ddedwydd ar y llaw arall.

Mae yn dra amlwg, feddylw'n, mai i'r doebarth hwn o wirioneddau Beiblaidd, y perthyn athrawiaeth y ddwy adnod uwchben yr ysgrif hon. Y gwirionedd a ddysgir ydyw fod undeb yn bodoli rhwng Crist a'i bobl, a bod yr undeb hwnw yn un cyflawn a thrwyadl. Yn awr, mae yn hawdd i ni gredu yn modolaeth yr undeb hwn, a'i fod yn un o'r fath berffeithiaf, ac eto heb gredu *pa fodd* y bodola, nac yn *mha beth* y mae yn gynyddedig. Ac os sylwn yn fanwl ar yr ymadroddion a ddefnyddir i ddesgrifio yr undeb rhyfeddol hwn, gwelwn fod yn anmhosibl i ni ei ddeall heb i un o ddau beth gymeryd lle; sef, naill ai i'n gwybodaeth gael ei ehangu, neu i'n cynneddfau eneidol gael eu cyfnewid; canys y mae yn hollol o'n gallu yn bresenol i *amgyffred* a *deall* *pa fodd* y gall y fath undeb ag a ddesgrifir yn yr adnodau hyn byth gymeryd lle. Yn ol y wybodaeth sydd genym ni yn awr am bethau a phersonau—ac yn ddiau undeb *personol* a olygir—nis gallwn ffurfio barn ddeallus am undeb y gellir dywedyd am dano, “a chwithau ynof fi, a minau ynoch chwithau,” a'r pleidiau o hyd yn

cadw eu personoliaeth ar wahan. Mae amodau y cyfryw undeb tuhwnt i amgyffredion dynol. A'r un modd gyda golwg ar ddesgrifiad yr apostol, “Oblegid aelodau ydym o'i gorff ef, o'i gnawd ef, ac o'i esgyrn ef.” Mae yma ryw beth yn cael ei osod allan nad ellir esbonio ei delerau i'r deall dynol; ond mae y gymhariaeth mor gref, fel nad oes lle i amheu ei *fodolaeth* a'i *berffeithrwydd*. Ni fuasai angen am ddefnyddio iaith mor rymus i osod allan peth llai trwyadl. Ond er nad allwn esbonio y *modd* o hono, nid yw hyn yn un rheswm dros amheu y *ffaith*. Ac os cymerwn arnom egluro ei *natur*, mae cyfansoddiad y meddwl y fath, fel na allwn wneyd hyn heb leihau ei werth. Yn lle hyn, gwell yw i ni gymeryd y *ffaith* yn syml fel y gosodir hi allan yn yr Ysgrhythyr, a sugno o honi yr holl gysur a'r cynaliaeth ag y mae y desgrifiad hwnw yn ei ganiatau.

A phwy a fedr osod allan y dyddanwch a all y gwir Gristion ei gael mewn athrawiaeth fel hon? Mor dawel y gall orphwys o dan y profedigaethau chweraf, pan yn credu mai aelod ydyw o gorff Crist. Mor siroli y gall wynebu yr ystoriad gerwinaf, os bydd yn ymwybodol o'i fod ef yn Nghrist, a Christ ynddo yntau. Mor wrol y gall deimlo yn wyneb rhuthriadau y gelyn, pan y gwyr ei fod ef a'i Waredwr Hollalluog yn un i'w gwrthsefyll. Nis gall osod y *ffaith* fendigedig hon yn rhy agos at ei galon. Bydded iddo deimlo yn ei enaid fod Iesu mor barod i'w amddiffyn a'i gyfarwyddo, ag ydyw y llaw i amddiffyn y llygad, neu y llygad i gyfarwyddo y troed. Yn mherffethrwydd yr undeb hwn y mae ei nerth mewn gwendid a'i gysur mewn trallod. Cymered y *ffaith* yn ei llawn werth, yn lle cael ei yspeillio gan ryw esboniadau fyddont yn ceisio porthi ei ddeall ar draul newynn ei enaid. Creded fod ei undeb â Christ yn *ffaith* wirioneddol, ac nid rhyw ddychymyg addurniadol. Ond iddo wneuthur hyn, bydd ei “heddwch fel afon,” a'i “gyfiawnder fel tonau y mor.” ¶

Utica, N. Y.

GWAHODDIAD AT GRIST.

Matt. 11: 28—Deuwch ataf fi bawb sydd yn finderog ac yn llwythog, a mi a eswythaf arnoch.

Oddiwrth ystyriaeth o finder a theimlad o analluogrwydd y tardd ochenaid am orphwysfa. Nid oes neb marwol wedi anadlu nad ydynt ar ryw amserau wedi dymuno cael gorphwys. Nid yn unig y dyn o lafur a chwys, neu y dyn sydd yn ymdrechlu mewn peryglon, neu yr hwn sydd yn cael ei yru a'i luchio,—ac nid yn unig yr adyn di-gartref; ond y dyn sydd wedi ei gynysgaeddu mewn meddwl a chyfoeth a ddymunodd am orphwysfa, ac yn ofidus o herwydd nas cafodd. Y mae rhai yn eu gofid a'u siomedigaeth a'u dirfawr unigodd

wedi gweddio am ddideimladrwydd, hŷn marwolaeth a difodolaeth—unrhyw beth i'w hesmwythau ac i roddi iddynt ryddhad. Oh! mewn pa faint o gyfyngderau y mae dynion wedi dymuno na buasent heb eu geni erioed; neu pe y gallasent ddychwelyd i ddiddymdra eilwaith. Nid gorphwysfa o'r natur yma sydd wedi ei haddaw i ni yn yr efengyl.

I. Mae Crist yn rhoddi gorphwysdra oddiwrth ofnau trallodus o Dduw. Terfysg yw pechod. Blinder yw euogrwydd, a dychryn o Dduw sydd boenedigaeth. Y mae dynion mewn pechod wedi dod yn anghywir eu barnau yn gystal a drygionus—wedi dod yn ddrwg-dybus yn gystal ag yn hunan-gyhuddol. Y mae eu drwg dybiaeth wedi cyrhaedd hyd at Dduw. Y maent mewn dychryn pan feddyliont am gyfiawnder Duw—tra parhant i feddwl ei fod yn gyfiawn, a phan fyddont yn amheu ei fod yn anghyfiawn casant ac ofnant ef yn fwy.

Y mae eu hofnau aflonydd yn ddychryn iddynt rhag ofn y bydd i'w hanghyfiawnder eu dedfrydu i wae, a thrwy hyny wneud yn anghyfiawn & hwy. Y mae hyny wedi troi llawer bywyd yn anghysur, a thori ar esmwythyd llawer enaid. Ond daeth Crist rhyngom a'r ofnau o hyn allan. Efe a ddangosodd i ni Dduw cariadlawn, trugarog a maddengar. Y mae yn sicrhau i ni y gallwn gael iachawdwriaeth oddiwrth bechod a gwar-edigaeth oddiwrth y gosb ddyledus iddo—yn cymeryd ein hamheuan duon ymaith, ac yn ail sicrhau i ni gywirdeb Dwyfol ras.

II. Mae Crist yn rhoddi gorphwysdra oddiwrth ymladdau oddifewn. Yr ydym mor anhreftnus nes y byddwn yn aml yn diflasu arnom ein hunain a chywilydd arnom o'n sefyllfa, fel y mae angen am ein cymodi & ni ein hunain. Y mae ynom ryw ymgais ar ol y da a thuaddiadau tuag at y gyfraith—ond pan yn chwenych gwneuthur da mae y drwg yn bresenol gyda ni. Y mae ein gwybodaeth o'n dyledswydd yn gryf, a'n tuaddiadau at ddrwg yn rhy aml yn gryfach. Yr ydym yn cael ein codi tua'r nefoedd a'n tynnu i lawr tua'r ddaear. Nid ydym yn dymuno meddwl ein bod wedi llwyr adael cyfraith Duw fel rheol bywyd, ac nid ydym yn dymuno ymddangos yn ddiffygiol yn ein parch i arferiadau y byd. Yr ydym yn gwneuthur drwg dan wrthdystiolaeth, ac yn anturio gwneud y da gyda haner calon—ac yr ydym mewn anghydfod parhaus oddiwrth y brwydrau mewnol hyn. Y mae Crist yn cynyg ein gwaredu a'n symud i heddwch parhaus—rhoi terfyn ar yr ymryson trwy wneud cariad ato ei hunan yn oruchaf

ar bob peth arall—myn weled y drwg yn myned i lawr a'n huchelgais yn cael ei gyfarfod, yna daw yr esmwythâd.

III. Mae Crist yn ein rhyddhau oddiwrth anesmwythyd sydd yn cael ei achosi gan amgylchiadau allanol. Y mae amser nas gallwn weled dyben y peth hyn a'r peth arall—bywyd mor ddryslyd—pob peth yn ymddangos allan o'i le—pob pleser wedi gwywo, holl ffrydiau llawenydd wedi sychu i fyny, a holl deimladau ein natur yn dyoddef trwy gyffyrddiad & phethau y byd allanol,—dim yn troi allan fel yr ydym yn dysgwyl ac yn dymuno. Cyfeillion yn myned ac yn gwneud y pethau ag y maent wedi rhoddi ar ddeall i ni na wnaent mo honynt. Pan yn edrych am wadalwch, gwamalrwydd ddaw. Ysgatfydd y teimlwn ein bod wedi camgymeryd ein galwedigaeth—ein bod allan o'n lle—nad ydym yn cael ein gwerthfawrogi, ein bod yn aberthau i chwidredd neu fynyw, a bod cymdeithas yn ymddwyn yn ddrwg tuag atom. Ond y mae Crist yn ein gwahodd oddiwrth yr olygfa yna, ac yn caniatu i ni gael eistedd wrth ei draed ef, a chyfeirio ein llygaid at Dduw'r cariad, a dengys i ni ddyben a rheolaeth bywyd, a rhydd i ni esmwythyd yn y sierwydd o waredigaeth, a'r pethau a wna drosom. Sylwn eto yn.

1. Y mae y geiriau yn cynwys, os nad awn at Grist y bydd i ni barhau yn flinderog a thrwm lwythog byth, o herwydd ni chawn orphwysdra i'n heneidiau mewn un man arall.

2. Nid anghyffroad, diogi, a hurt huno, neu gwsg difreuddwyd yw yr esmwythâd. Ond atteg, a nerth, a boddlonrwydd, a sirolddeb, a thawelwch i'r enaid. Y galon sydd yn gorphwysu yn Nghrist. Y mae mor esmwyth pan yn eistedd yn agen y graig a phan wedi lledu ei hwyliu ac chedeg trwy yr awyr.

3. Oes aflonydd yw hon, a thir diorphwys yw y tir, o herwydd y mae Crist fel y cynygir ef yn yr efengyl yn cael ei wrthod mor gyffredin a Christ arall fel rheswm dynol yn cael ei geisio.

Ni a fwynhawn fwy fwy o esmwythdra personol, mwy o lonyddwch cymdeithasol, pan y mae Crist yn dyfod atom yn ei ysbryd ac yn ngallu ei eiriau a'i weithredoedd, nag yn unman arall, fel ag y mae i'w ganfod yn yr efengyl.—*Pacife*. W. o Fox.

GWASANAETHU YR ARGLWYDD.

"Dywedasoch, Oferedd yw gwasanaethu Duw." Mal. 8. 14.

Dengys yr hanes ysgrythyrol bod dynion drwg yn mhob oes,—felly ydoedd yn amser

Malachi. Dichon mai rhai o'r Saduseaid oedd yn dywedyd, "Oferedd yw gwasanaethu Duw." Gudewch i ni sylwi ar eu haeriad:

1. Rhai wedi bod unwaith yn grefyddol a ddywedent felly. Tebygol mai Iuddewon oeddynt, a'u bod wedi talu ynweliad â rhai o'r gwyliu yn Jerusaleu. Nid oeddynt wedi cael lles idd eu heneidiau, baich oedd crefydd wedi bod iddynt. Dim blas yn yr addoliad. Dichon iddynt fod yn selog am beth amser; ond troisiant yn erbyn addoliad yr Arglwydd, a dywedasant mai "oferedd" ydoedd. Mae eto rai felly yn ein hamser ninau; unasant â chrefydd—gwelwyd hwy yn ddiwyd am ychydig amser; ond collwyd eu presenoldeb yn moddion gras; caledasant nes iddynt ddywedyd, "Oferedd yw gwasanaethu Duw."

2. Dywedent hyny wrth eu gilydd. Buont yn meddwl hyny am ryw gyfnod o amser nes iddynt o'r diwedd fyned mor annuwiol a siarad felly wrth eu gilydd, a thrwy hyny caledasant y naill y llall mewn pechod. Dichon mai hyny oedd testun eu siarad pan gyfarfyddent—ya lle son am Dduw yn ei ddaioni, dywedent mai gwaith ofer a diles oedd iddynt ei wasanaethu. Dyma gynulliad pechadurus a niweidiol yn ei ganlyniadau. Peth sobr neillduol yw i ddynion siarad yn erbyn addoliad y Goruchel Dduw, ac ni wna neb felly ond rhai hollol annuwiol. Ni a hyderwn nad oes neb o'n cenedl ni wedi myned mor bell mewn pechod, ag y beiddient ddywedyd nad yw Duw yn teylngu cael ei wasanaethu o lwyrffryd calon.

3. Cyfrifai Duw eu dywediadau yn ei erbyn ef, "Eich geiriau chwi a ymgyrhaodd i'm herbyn, medd yr Arglwydd." Mae siarad yn erbyn ei bobl a'i waith yn cynwys ymadroddi yn ei erbyn ef. Yr oeddynt yn pechu trwy y gweithredoedd hyn, ac ar ol hyny treient ei wadu. "Eto chwi a ddywedwch, Pa beth a ddywedasant ni yn dy erbyn di." Byddal yn dda gan bawb pe gallent wadu yr hyn a lefasant yn erbyn Duw. Maent yn gyfrifol am eu holl eiriau. Mae ymgynull i siarad yn erbyn crefydd yn waith ag y treir ysgoi rhag y cyfrifoldeb a'r gosp am hyny. Gocheled pawb rhag defnyddio eu tafodau i ddirmygu gwasanaeth yr Arglwydd ar y ddaear; mae yr ymddygiad yn eithaf annuwiol.

4. Yr achos eu bod yn beio gwasanaeth yr Arglwydd oedd, am nad oedd hyny yn dwyn elw bydol iddynt. Crefydd ac elw yn glymedig â hi fuasai wrth eu bodd. "Pa lesiant sydd er i ni gadw ei orchymynion ef?" Nid oeddent yn cael lles bydol, ac nid oeddynt yn gofalu am les ysprydol. Elwa sydd yn agos

at y galon. Er mwyn elw gyrir y fasnach yn mlaen, yr agerfadan, yr agergerbydau, &c., ond caiff crefydd drengu, a lleferir yn ei herbyn gan y rhai a garant y byd yn fwy na Duw.

Ond sylwn mai *nid oferedd yw gwasanaethu yr Arglwydd.*

1. Mae y berthynas sydd yn bodoli rhwng dyn a'i Greawdwr yn ei rwymo idd ei wasanaethu. Felly oedd Adda yn Mharadwys. Mae cymaint o ddyledswydd arnom ni i uffuddhau i Dduw ag oedd ar Adda cyn iddo bechu. Bydd y Barnwr mawr yn gorchymyn yn y dydd diweddaf, "Dygwch y gelynion y gelynion hyny y rhai ni fynasant i mi deyrnasu arnynt, a lleddwch hwynt ger fy mron i."

2. Mae natur yn gwasanaethu yr Arglwydd, ac ni ddylai dyn fod yn wahanol. Gall y Crewr doeth a da ddywedyd am yr haul, brenin y dydd, mai ei was ef ydyw, a'i fod yn parhau i wneud ei waith trwy yr holl ganrif oedd heb wyro haner trwch blewyn o'i le; mae ef mor uffudd ag erioed idd ei Grewr. Mae y lloer arianaid wedi bod yn forwyn dda a chywir idd ei Gwneuthurwr o'r dechrenad; felly hefyd mae'r ser a'r planedau, haf, gauaf, dydd a nos, &c., ond tra y mae holl natur yn gwasanaethu Duw yn fyddlawn, meiddia dyn esgyn i ben bryn rhyfyg a gweiddi yn yr olwg ar yr oll yn fyddlawn idd ei Greawdwr, 'Oferedd yw gwasanaethu Duw.' Dywed rheswm wrth y creadur gwrthnysig, "taw." Gwna natur ei ateb, "cywilyddia ddyn." Gwna y Beibl uchel floeddio, "Pob perchen anadl molianned yr Arglwydd." Molwch yr Arglwydd. Salm 150: 6.

3. Mae holl deulu y nef yn profi y dylai pawb wasanaethu yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd. Nid oes yno neb yn meddu y duedd leiaf i ddywedyd dim yn erbyn gwasanaethu Duw, mewn perffeithrwydd. Ni chaiff yr annuwiolion neb ond y diafol a'i lengau i ddywedyd gyda hwy mai "oferedd yw gwasanaethu Duw."

4. Iaith y Gyfrol Ddwylol ydyw, "Gwasanaethwch yr Arglwydd mewn llawenydd: deuwch o'i flaen ef â chân." Ac mae Iesu Grist wedi sicrhau gan ddywedyd, "Os gwasanaetha neb fi, y Tad a'i hanrhydedda ef." Ioan 12: 26.

Sylwn yn mhellach yn fyr ar y *modd y dylid gwasanaethu Duw.*

1. Dylai gael ei wasanaethu yn flaenaf o bawb. Nid y byd sydd i gael y flaenoriaeth, a Duw i gael y cloff a'r dall. Nid gwneud ymegniad i weithio yn effro trwy yr wythnos, a myned ar y Sabbath i dŷ Dduw i gysgu; nid gwasanaethu yr Arglwydd yw ymddygiad

anheilwng o'r fath. Nid casglu aur ac arian yn dyrau at ou gilydd, a gadael achos Iesu Grist, roddodd ei fywyd drosom, i fethu mewn tlodi; nid yw Duw yn cael y flaenoriaeth felly. Un gwael yw twyll erbyn y farn.

2. Dylai gael ei wasanaethu yn wresog yn yr yspryd. Nid ffurfiau cnawdol yw crefydd Crist. Rhaid i'r galon fod yn gywir ac yn deimladwy i ddwyn achos Iesu yn mlaen. Nid oes neb yn glauar yn y nefoedd.

3. Yn ddiwyd affyddlawn hyd angau. Nid yn hanerog ar amserau y dylem fod gydag achos yr Arglwydd, ac nid am beth amser; ond hyd y diwedd. Mae gadael achos Crist yn "dynu yn ol i golledigaeth." Byddwn wrol, mae yr holl weision ffyddlawn i gael eu harddel a'u dyrchafu yn y dydd olaf. Cofiw ein bod yn gyfrifol i Dduw am esgeuluso ei wasanaethu ef a'n holl galon. Nid oes yr un amgylchiad, na'r un sefyllfa ag y mae yn ddi-chonadwy i ni fyned iddi yn ein hesgusodi oddiwrth y ddyledswydd hon, ac yr ydym yn gyfrifol am ein holl amser, a'n hymddygiadau. Ni fydd neb yn dywedyd mai oferedd yw gwasanaethu Duw yn moreu dydd y farn, pan y bernir [pawb yn ol eu gweithredoedd. Y gweision ffyddlawn a goronir yn y dydd hwnw.

T. EDWARDS.

Cincinnati.

YR EGLWYS BUR NEU DISGYBLAETH EGLWYSIG.

Parhad o'r t. d. 966.

PENNOD III.

DULL GWEINYDDIAD Y DDISGYBLAETH.

Y Beibl yw ein rheol ar y mater yma eto. Ond cyn myned at yr hyn a ddywed y Beibl, teimlwn fod anghen gwneuthur rhai sylwadau cyffredinol, ar y dull y dylai yr eglwys ymddwyn tuag at ddynion y byddo amheuaeth am danynt, heb un sicrwydd. Y dull cyffredin gan eglwysi, yw cymeryd yn ganiataol, ar y sibrwyd lleiaf, fod dyn yn euog, a'i atal o gymundeb nes cael hamdden i chwilio i'r mater, ac yn y cyffredin penderfynu y mater, a rhoddi barn ar ei achos, heb roddi cyfleusdra i'r cyhuddedig amddiffyn ei hun. Os ystyrir atal dyn o gymundeb, yn gyfystyr a dal dyn ar amheuaeth gan y llywodraeth wladol, er cael amser i chwilio yn fanylach dychon y gellir cyfreithloni y peth; ond, mae yn amheus, ai ni ddylid chwilio i'r mater ar unwaith, os bydd amser, yn lle ei adael hyd y Sobboth cymundeb, oblegyd nid oes un reol Ysgrhythrol, hyd y gwn i, dros atal dyn o gymundeb, a'i ystyried yn aelod ar yr un pryd. Mae yn bryd chwilio mewn i'r arferiad yma o atal

dyn o gymundeb, mewn ffordd o gosb, yn gystal a'r arferiad arall sydd gan rai dynion, o beidio cymuno ambell dro wrth eu mympwy. Yn fy marn i, cyn gynted ag y byddo i'r eglwys atal dyn i gymuno, neu y byddo iddo ef ei hun ymatal o gymundeb, mae yn peidio a bod yn aelod o gwbl hyd yr adferir ef gan yr eglwys.

Pa fodd bynag am hyn, ni ddylai yr eglwys ar un cyfrif gyhoeddi dedryd ar aelod, hyd nes y bydd wedi chwilio i'r mater drosti ei hun, a rhoddi cyfle teg i'r cyhuddedig amddiffyn ei hun. Ni ddylai yr eglwys gymeryd barn neb, ond yr hyn a ffurfia ar ol ymchwiliad personol o'i heiddo ei hun. Nid yw y ffaith fod llys gwladol wedi condemnio, neu ryddhau dyn ar unrhyw gybuddiad, yn ddigon o reol i'r eglwys weithredu yn ei ol. Dylai hi chwilio i'r mater mor fanwl, ac annibynol, a phe na byddai neb arall yn gwybod diu am dano; ac nid oes gan neb tu allan i'r eglwys, hawl i ymyraeth a'i dedryd ar ei haelodau. Pa faint mwy, ynte, y dylai yr eglwys fynu tystiolaeth eglur a phendant, i.e., llawer eglurach na thystiolaeth y cyhuddedig ei hun, os bydd yn gwadu, cyn condemnio dyn, a'i ystyried yn droseddwr. Byddai yn werth i eglwysi ystyried geiriau Paul. Yn erbyn henuriad, na dderbyn achwyn, oddi eithr dan ddau neu dri o dyatyn," 1 Tim. 5: 19. Hyny yw, paid a thalu un sylw i'r cybuddiadau a ddygir yn erbyn gweinidog, neu swyddog eglwysig, chwaethach rhoddi barn yn ei erbyn, oddieithr fod dau neu dri yn cyduno i dystio yr un peth. Mae hyn yn bwysig iawn, wrth ystyried fod gwaith gweinidog y fath ag a duedda i gynhyrfu malais a llied dynion anianol a drygionus yn ei erbyn, am hyny, dylid bod yn fanwl iawn cyn condemnio, nac hyd yn oed amheu cymeriad dyn ag y mae dynion mor dueddol i chwilio am ryw frychan arno. Os oes cymaint o ofal i gael ei gymeryd am gymeriad swyddog yn yr eglwys, diu y dylai fod o leiaf un tyst credadwy, a thystiolaeth bendant yn erbyn aelod cyffredin; ac nid myned yn mlaen ar antur, o ran eu bod "n/ro," na wyr neb pwy, na pha fath ydynt, yn sibrwd pethau allant fod yn ddisail. Ni ddylai neb ddwyn cybuddiadau o flaen yr eglwys, ar un cyfrif, oni bydd ganddo ryw fodd i brofi fod y fath gybuddiad yn wir.

Wedi i'r eglwys chwilio i mewn i'r achos, mae o bwys, yn y lle nesaf, i gael allan pa fodd i ymddwyn tuag at yr hwn fyddo wedi myned o'i le, gan nad yw yr un moddion yn ateb pob cyflwr.

1. Cynghori a gweddio. Ni raid fod dyn

yn droseddwr cyn dyfod yn wrthddrych cynghor. Mae yr Apostol yn dweyd wrth yr Hebreaid, "Cynghorwech eich gilydd bob dydd tra y gelwir hi, heddyw; fel na chaleder neb o honoch trwy dwyll pechod." Heb. 8: 13. Dyma y fantais sydd o i eglwys gael o'i mewn hen bobl dduwiol, wedi cael profiad helaeth yn mheryglon y daith grefyddol: gallant osod dynion ieuaiuge ar eu gwiliadwriaeth, rhag llawer o bethau fyddant yn niweidiol iawn iddynt: y gwasanaeth mwyaf fedr un dyn crefyddol wneyd i'r llall, yw, ei gynghori mewn pryd, fel na byddo iddo gael ei galedu trwy dwyll pechod. Ond, os bydd brawd wedi syrthio, nid yw cynghor o un gwerth iddo mwyach; er hynny, ni ddylid ei roddi i fyny. Mae Ioan yn cynghori ar fod i weddi gael ei harfer. "Os gwel neb ei frawd yn pechu pechod nid yw i farwolaeth, efe a ddeisyf, ac efe a rydd iddo fywyd, i'r rhai sydd yn pechu nid i farwolaeth." 1 Ioan 5: 16. Ac y mae Iago yn siarad yn bur debyg. "A oes neb yn eich plith yn glaf, galwed ato henuriaid yr eglwys. A gweddi y ffydd a iacha y olaf, a'r Arglwydd a'i cyfyd ef i fyny; ac os bydd wedi gwneuthur pechodau, hwy a faddenir iddo." Pe byddai mwy o weddio yn gymysg a'r ddisgyblaeth, dian y gwnelid y gwaith gyda llawer mwy o fedrusrwydd, a gwell effaith.

2. Rhybuddio. Mae rhybuddio yn cynwys fod dyn yn gwneuthur drwg er yn gwybod gwell. Yr ydym yn cynghori dynion pan fyddont yn myned yn mlaen yn ddifeddwl yn eu hanwybodaeth; ond pan fydd dyn yn gwybod i wneuthur da, ac eto yn gwneyd drwg, rhybuddio sydd anghen. Dywed Paul wrth y Thessalonïaid, "Ond yr ydym yn deisyf arnoch frodry, rhybuddiwl y rhai afreolus." 1 Thess. 5: 14. Ac wrth Titus, mae yr Apostol yn dweyd: "Gochel y dyn a fyddo yn heretic, wedi un ac ail rybudd."

3. Ceryddu yn gyhoeddus. Mae yr arferiad hon hyd y gwn i, wedi cael ei gadael yn hollol gan yr eglwys. Trinir pob mater yn y modd mwyaf dirgelaid; ac os nodir y bai, gofelir na byddo ond ychydig iawn yn bresenol. Yr esgus a roddir yw rhag dolurio teimlad yn ormodol, fel pe byddai hawl gan droseddwr i gael ei drin yn y man a'r modd y myno efe, ac nid fel y barno yr-eglwys yn oren. Ond os nad yw cerydd cyhoedd yn ddymunol gan y troseddwr, gall fod yn fendithiol iawn i eraill. Y rhai sydd yn pechu, cerydda yngwydd pawb, fel y byddo ofn ar y lleill. Byddai yn werth i eglwys ail-feddwl, pa un ai teimlad cnawdol, neu air Duw yw y rheol oreu er llywyddu eglwys Dduw yn y byd.

Traddodi i Satan. Dyma derfyn cithaf yr eglwys, mae pob oysylltiad rhyngddi a dyn yn cael ei dori yn y fan hyn. Ond, rhaid i ni beidio camsynied, a meddwl fod dyn yn cael ei roddi i fyny i'w ddamnio, hyd yn oed pan mae yr eglwys yn ei draddodi i Satan. Mae ymadroddion llawer cryfach yn y Beibl, i ddangos sefyllfa druenus pechadur. Dywedai Crist wrth ei ddisgyblion pan anfonodd hwynt bob yn ddau i bregethu teyrnas Dduw,—"A phwy bynag ni'ch derbynio chwi, ac ni wrandawo eich geiriau, pan ymadawoch o'r ty hwnw, neu o'r ddinas hono, ysgydwch y llwch oddiwrth eich traed. Yn wir meddaf i: chwi, Esmwythach fydd i dir y Sodomiaid a'r Gomoriaid yn nydd y farn, nag i'r ddinas hono." Matt. 10: 14, 15. Mae ywadawiad gweinidog da i Iesu Grist o ardal galed ac annuwiol, yn dylanwada yn fwy ofnadwy erbyn dydd y farn, na gwaith eglwys yn traddodi aelod i Satan; a bydd yn waeth i ambell aelod erbyn dydd y farn, ei fod wedi bod yn foddion i yru gweinidog o eglwys, na phe buasai efe ei hun wedi ei draddodi i Satan. Mae ymadrodd arall hefyd, nerthol iawn, gan Paul, i ddynodi perygl hereticaid. Wrth ysgrifenu at y Galatiaid, dywed, "eithr pe byddai i mi, neu angel o'r nef, efengylu i chwi amgen na'r hyn a efengylasom i chwi, bydded anathema." Gal. 1: 8, 9. Neu bydded felldigedig hyd yr eithaf. Ac yn ei lythyr at y Corinthiaid, dywed, "od oes neb nid yw yn caru yr Arglwydd Iesu Grist, bydded Anathema, Maranatha." 1 Cor. 16: 22. Bydded felldigedig yn nyfodiad yr Arglwydd. Fel hyn y mae cyflwr yr hwn a bregetho gyfeiliornad, a'r hwn a wrthodo gredu y gwirionedd, yn cael ei osod allan fel yn anobeithiol, tra mae cefeirwch yn beth posibl, ac mewn canlyniad, drws yr eglwys yn agored i'r aelodau fyddont wedi eu diarddel, a'u traddodi i Satan.

(T'w barhau.)

Elennddiaeth.

CYWYDD Y DRINDOD DAFYDD IONAWR.

GAN WILLIAM B. JONES.
RHIF. VI.

Wedi marwolaeth Joseph y mae Pharo arall, yr hwn nid adnabu mo Joseph, yn brenhiniaethu yn yr Aifft, ac fel mae genym laweroedd o esiamplau o'r amser hwnw hyd yr amser presenol o weithrediadau mawreddog a gwar-edigaethau rhyfeddol yn cael eu hanghoso yn fuan wedi i'r hwn a'u cyflawnodd gael ei

gaeglu at ei dadan, felly hefyd y bu yn y cyfnod crybwyllledig:

Cododd brenin gerwin gwyllt,
Gwynnias a chenfigenwyllt,
A thrwm y gwnal orthrymu
Gweision y Duw cyfion cu. Rhan iv. 8—14.

Bu iau trymach nag erioedd o'r blaen yn cael ei osod ar ysgwyddau yr Israeliaid, ac erledigaethau echrws yn cael eu gweinyddu arnynt. A chan nad oes un drygedd mor wrthnysig ag anniolchgarweh, yr hwn sydd yn sier o ddwyn y gosg ddyladwy ar y sawl a'i meddianno, felly y bu o'r diwedd gyda Pharo a'i holl lu.

Yn y Bedwaredd ran o'r Cywydd meistrolgar ar ba un yr ydym yn ysgrifenu, gan obeithio dwyn ei deilyngdod mawr a'i ragoriaethau aneirif i fwy o sylw y darllenwyd cyffredin, mae y Bardd yn adrodd helyntion yr Israeliaid yn y cyfnod caled hwn o'u hanesyddiaeth.

Un o brif addurniadau Cywydd y Drindod ydyw ei symrwydd. Eto nid yw ei awdwr byth yn defnyddio ymadroddion iselwael na chyffelybiaethau distadl. Mae Dafydd Ionawr yn hyn yn rhagori hyd yn nod ar Milton fawr ei hun. Er mor fawreddog ydyw Milton, y mae genym weithiau engreiffitiau o'r brychan hyn ynddo ef, megys:

*Embryos and idiots, eremites and friars,
White, black, and gray, with all their trumpery,
Here pilgrims roam.* B. iii. 474—476.

—*A while discourse they hold;
No fear lest dinner cool; when thus began
Our author.* B. v. 395—397.

Who of all ages to succeed, but feeling
The evil on him brought by me, will curse
My head? Ill fare our ancestor impure!
For this we may thank Adam. B. x. 733—736.

A ganlyn ydyw cyfieithiad y Dr. Owain Pugh:

Ai rhith,
Gwrlionlaidd, at meudwyaidd, brodyr, ai
Gwyn, du, llwyd, ac eu celfi gwaellon oll,
Hyd yma deucnt grwydriaidd, —

Ymddyddanant dalm;
Ni ofnid oeri cinlaw; pan ein rhil
Dechreuall hyn.

Pwy trwy holl oesoedd ol, ei reg
Nas bwrlal ar fy mhnen, ond telmlaw drwg
A ddygais arno?

Nid yw y Doctor yn cyfieithu y rhelyw; teimlodd yn ddiau yr anhawsdra o'i droi i'r Gymraeg heb ei wneud yn waeth nag ydyw.

Eto brychau megys ar yr haul ydynt y rhai hyn oll. Ond mae yr hen Fardd Gymreig wedi ymgadw yn ddedwydd oddiwrth hyn. Nid ydym yn gwybod am gymaint ag un engrafft yn yr holl Gywydd.

Genedigaeth Moses, a'i roddi mewn cawell pan yn dri mis oed, a'i osod ar odre yr afon Nilus gan ei fam, rhag iddo syrthio yn ysglyfaeth i orchymyn lliidiog y Brenin, a ddarlunir yn naturiol ac yn syml iawn:

Yn awr agoryd a wnaeth
Y llwydwawr gawell odlaeth,
Fel y ca'i cyn b'ai o'r byd
Un olwg o'i hanwylyd.
Yno'r gwirion cyfion cu,
Y gwan a gaid yn gwenu,
Hi'n wael yno a wylodd;
Yn llesg yn yr hesg hi'r rhodd, &c. 83—84.

Yn y man y mae merch Pharo a'i morwynion (un o ba rai ydoedd chwaer i Foesen fach) yn gweled y cawell, ac yn ei agoryd; ac er iddi wybod mai Hebreadd ydoedd, penderfynodd merch Pharo ei gymeryd iddi ei hun. Gofynnodd y chwaer yn union:

Fy arglwyddes gynnes gu,
Deg anwyl, roi dl gennad
I geisio ffræth fammaeth fad?
Y radlawn furch orendos
Atebodd, a d'wedodd, Dos.
Yn hoywlion, yn union aeth,
(Gwel anwyl drefn Rhagluniaeth.)
Ac a ddaeth a'r fammaeth fwyn
A moddus, ei fam addwyn. 64—72.

Gadawn Moses yn awr yn ngofal ei fam. Wedi iddo ddyfod i oedran gwr, lladdodd Aifftiwr trwy amddiffyn un o'i bobl ei hun; ac ar ol yr amgylchiad hwn ffodd i dir Midian, lle y bu yn bugeilio.

Mae'r Isaeliaid yn cael triniaeth erwin yn yr Aifft. O'r diwedd mae eu llef yn esgyn i fyny i'r Nef, ac yn cael gwrandawriad. Moses gyda braw a dychryn mawr a welai

A welai lasberth wiwlwys
Yn fflam dân goleugan glwys, &c. 110—124.

Mae Duw yn llefnu o'r berth, gan amlygu Ei Hun yn Dduw Abraham, ac yn addaw gwared ei bobl o afael eu meistriaidd gerwin, trwy offerynnoliaeth Moses. Moses a gilia mewn ofn mawr, a dadleua ei anaddasrwydd a'i analluoldeb i'r swydd bwysig. Eithr Duw a'i calonogai gan ddywedyd:

Yr ydywyt Fi'n Waredydd,
Gyda thi Myfi a fydd.

Moses eilwaith:

Oh'm Creawdwr! ni'm credant,
Yr ydywyt fi'n ofni na wnant.

Ebe Duw:

Taf i'r ddacur lliwgar lan
Yn awr dy wialen eirian.

Fe wnaeth.

Yn sarff aeth; fe ffodd;
Ei safn echrws a ofnodd.
Ebre Ner, cymmer, wr cu,
Yn y fan, hon i fynd.
Ar air Dofydd, ddedwydd ddyn,
Yn ystg fe wnal estyn
Ei llosgwrn a'i ddwrn; hi ddaeth
Yn laswen wialen eilwaith, &c. 145—158.

Ond er hyn ni fyn fyned,
Naws rhwydd ei dafod nis rhed.

Yna yr Arglwydd a anfonai Aaron i egluro ei eiriau, a gorchymyna iddo gymeryd y wialen a'r hon y byddai iddo wneud y gwyrrthiau.

Cyd-deithiai y ddau frawd tua'r Aifft, ac yno dechreuant ar eu gweinidogaeth.

Yr oedd y Bardd yn y fan hon yn ymylu ar dir lithrig; ond llwyddodd i dywys yr Awen yn llwyddjannus, ac i gadw i fynu gysondeb y cymeriadau mawreddog, ac yn neillduol gysondeb cymeriad y Bod Mawr. Wedi traethu eu cenadwri o flaen lluoedd yr Israeliaid, a chyflawni gwyर्थiau:

Gorfoleddu wna'r llu llawn;
Gwelant, ac yn un galon
Molent, mawrygent yr Ion.

Aethant at Blas y Brenin: yntau—

Dd'wedai, Pwy yw y Duwdawl!
Holai a gwenal mewn gwawd.
Y gwr ni ro'i'n ddigerydd
Had Israel, wr hael, yn rhydd.

Yna Aaron a gyflawnai y gwyर्थiau rhyfeddol y cawn hanes am danynt yn yr ysgrythyrau santaidd. Nis gallwn ymattal rhoddi y dyfyniad canlynol:

El wialen laswen i lawr
A daflodd: hi drodd drwyddi
Yn sarff echryslon ei si,
Gaiwai'r brenin blin am blaid
Hudollon; hwy a dawlaiad
Annwn yn hyn a unant,
Seirff brithlon eon a wnant;
Sient, dolenent hyd lawr;
O fysg fath derfysg dirfawr
Dlawlig, ffol wna'r hudollon,
A braw yn brydlaw eu bron.
Sarff A'ron y seirff erall
Orchfygodd, llyngcodd y lleill.
Y Brenin, reibiwr annuw,
Ni chred welion doethion Duw.
Mewn mawr lid rhyddid nis rhodd,
Gwael adyn, ymgaledodd.
Daeth y gwyr odiaeth eu gwedd
Drannoeth at y Dirinwedd.
Wyr mad, ar archiad yr Ion,
Hwy roddent eu barwyddion;
Drwy'r Aift yr holl ddwr a drodd,
Yn waed yr ymnewidiodd.
Daeth cenfaint llyfaint a llau
O fewn eu holl derfynau.
Yn blaenu daeth heldiau hyll,
Oerchwith gymmysgfa crehyll.
Haint ar 'nlicillaid hwyntau,
Cornwydion i'r gweision gau.
Ar ol yr aeth hyn daeth dwys
Agwrddawl gerydd garwddwys;
Cenllysg, terfysg y tyrfan,
Mellt cochlon gwylltton yn gwan.
Ar archiad yr Ion mād mawr,
El gu rwyddwas gwarediddawr
Eilwaith a drodd ei wialen
Wyrthiawg, modd bywiawg, uwch ben:
Y dwyreiniwynt ar unwaith,
O bob goror o'r môr maith,
Ddaeth a haid locustlaid certh,
Bradfawr drwy'r awyr brydferth,
Drwy wlad Ham ar led a hyd
Yn unlle mawr newynllyd:
O ryboeth wlad Arabia
Yn dryblith i'w plith daeth pla.
Golwg o'r wlad nis gweilir,
Cuddlasant, tolsant y tir.
El wialen fe drodd eilwaith,
O fwrn o fwg uffern falth,
Marwol gwmimwl dyfuddwl du
Am y wlad wna'i ymladu:
Gau dorf ddol'n y mwg dirfawr,
Hyll deulu y fagddu fawr.
Yn d'w'llwch du y bu'n bod
Drwy y deyrnas dri diwnod.
Dudew garchariad ydoedd,
A du gylch teimledig oedd.

Ni welai neb un'olwg,
Nid ant, nis meiddiant, drwy'r mwg.
Eilyllon creulon eu cri,
Yr oeddynt yn chwerw weiddl.
I'r dynlon dybryd enwir
Buont hwy'n ofnadwy'n wir.
Y Brenin, mewn goflla gur,
Rhywioglon awyr eglur
Ddelsyfodd:—galwodd y gwr
Dedwydd ar enw Duw Awdwr:
Ae'r fyrraig dorf uffernol,
Chwerw nād, i'w carchar yn ol, &c.

196—270.

(Cyflwynwn y deryn uchod i sylw ein Heisteddfodau, adroddiad priodol o ba un a deilynga wobwr dda.)

Wedi ei ryddhau o'r plaa dychrynlyd, ail fyrrnigodd Pharo, ac fel llawer brenin ar ei ol, torodd ei air a'i adduned. Y canlyniadau sydd nid yn unig yn ddychrynlyd, ond hefyd yn ddinystriol i'r adyn gwrthnysig ac i'w holl lu:

Diogel ddamnedigaeth,
Yn guchlawg dorchawg y daeth
Dunos o waclod Annwn
I'w claddu mewn bedd du dwfn.

Yr oedd holl luoedd Israel wedi ymgasglu ar wyl y Pasg, gan deimlo yn llawen y'ngwyn-eb eu mynediad o'r wlad lle cawsant y fath driniaeth greulawn. Nid oeddynt braidd wedi cychwyn pan fyrrnigodd Pharo drachefn, ac aeth ar eu hol gyda'i arfogwyr, a rhwysg anghydmarawl:

Ymneillduai Moses gan alw ar yr Arglwydd; ac y mae yn derbyn addewid y byddai i'r Israeliaid gael eu gwaredu:

— Mal chwyrn corwynt,
Cerbydau ac arlau gant
Drwy'r awyr du a ruant;
Torf wasgar yn terfysgu,
Cynddeiriawg olwynawg lu! -
Surolwg i'r Israeliaid
Pan ddaeth yr anhyfaeth haid!
O'u blaen y môr heb lonydd
Yn ymchwyddaw'n swinlaw sydd;
Ar eu dwy law draw yn drwael,
Niwlog anferth anialwel,
Du ing, heb le ddiangol!
A phlaidd yr Aiftlaid o'r ol.
Rhag y môr coch chwerw-roch chwyrn,
Rhag rhuad cad y cedyrn,
Bu'r dyrf mewn braw dirfawr.
B'le'r ant? beth a wnant yn awr? 322—338.

Ymneillduai Moses gan alw ar yr Arglwydd; ac y mae yn derbyn addewid y byddai i'r Israeliaid gael eu gwaredu:

Arnaf Fl ebre Ner Ion,
Yr anwyf fwynwr union,
Pa'm y gwelddi, sefi'n synn?
Dod addysg, dywaid lddyn!
Yn Nuw am syn'd yn eon
At y dorchawg dyrfawg don.
Ac a'th wialen geluwnen gu
Yn hynod gwna wahanu
Y tonnau'n rhefftrau ar bynt,
Treiddled f'anwyllaid rhy'ddynt. 341—350.

Hefyd:

Goleunawdd da Ragluniaeth
I wahanu'r ddeulu ddaeth.
Didawl ryfeddol ydoedd!
I blaid yr Aiftlaid yr oedd

Yn gwmwl dyfuddwl a du,
Yn d'wllwch blin i'w dallu.
Er hyn, llw nos, wrth eu rhaid,
Rho'i olau i'r Israelid.
Moesen, a'i wialen, wna! wyrth,
Nerthol, anfarwol fawrwyth.
Fôr ufuddol, i'r fyddin
Egor, oh fôr, egor in'!
Ar eu dwy law draw fe drodd,
Ar unwaith yr ymrannodd
Y môr coch, mal muriau certh.
Y nefol fyddin wiwferth,
Gwârddoeth feblon y gwir-Dduw,
Acthon' hyd ftydd dymion Duw,
Dewr fryd ae'r dorf ruadwy
Mewn llawn llid i'w herlid hwy.
Llŵ nos hwy erlynasant,
Trwy'r nos ddu nesu ni wnant.
E lynnodd eu holwyniawn
Yn nyfnder y lleithder llawn.
A charnau melrech, chwyrn eu modd,
Y tîr danynt y torrodd.
Llu'r un Duw, yn llwyr lawndeg,
A ddaeth yn wir i'r tir teg. 356—380.

Gwna gwawl y dydd, canfyddiad yr Aifftiaid
yn dilyn ar ol yr Israeliaid rhwng muriau y
dyfroedd mawrion. Yna:

Moesen, a'i wialen wiwlwys,
I dorfoedd y dyfroedd dwys
Rhoes arwydd—O f'Arglwydd faint!
Yw'th lawn gyflawn ddigofaint!
Y muriau dwr mawr a dorrant!
Ymaith ar unwaith yr ant!
Rheleidr fyddiwn yn rhuaw
Yn eirwon, yn drymlon draw!
Gwae'r Aifftiaid! eu henaidd hwynt
Anhwyliodd yn eu helynt!
Weithlon o'r egion b'le'r ant?
Chwerw nos! hwy ddychrynasant!
P'le ffoant? yr ant o rym
Y dw'r, erlidwyr drym?
Du ofnent ferw y dyffor,
Derfysgoedd mawrloedd y môr.
Gan y swm eu gwan synwyr
Y llu a gollodd yn llwyr.
Tonnau'r môr coch croch eu cri,
Yn yroedd, yn anelr!
Mal gerwin ddwy fyddin fawr
Mewn cynnwrf o dwrf dirfawr;
Isawd hwy orchuddiasan'
Pharo a'i lu wrth ffo'r lan;
Ae'r dorf i'w chartref dirfawr,
Gan' myrdd yn yr eigion mawr. 385—410

Nid ydym yn cynyg un esboniad am ddyfynu
mor helaeth o'r rhan hon o'r Cywydd. Bydd-
ai eu darllen ganwaith drosodd yn efrydwaith
a goethai chwaeth y rhan fwyaf o honom.

Ar ol y waredigaeth ryfeddol hon, mae Mo-
ses yn dyrchafu ei lais mewn cân folawl i Ar-
glwydd Dduw y lluoedd. Er hyn oll, grwg-
nach yn fuan yn erbyn Moses mae'r bobl. Mae
anghrediniaeth yn glynu yn eu calonau na
chant feddiannu gwlad Canaan; ac yn gosp-
edigaeth am eu grwgnachrwydd a'u hanghred-
iniaeth, penderfyna Duw na chant feddiannu
y wlad; a gorfusant ymdeithio yn yr anialwch
am ddeugain mlynedd. Er iddynt weled Sinai
yn dân, ac erfyn ar Moses eiriol drostynt rhag
eu difa, eto i gyd anghofasant toc eu dychryn
a'u braw; ail ddychwelodd cyndynrwydd eu
calonau, a derbyniasant y gosp haeddiannol,
ond wedi ei thynheru â thrugaredd.

Mor rymus y gesyd y Bardd allan y rhan
hon o'r hanes ddwyfol!

Hwy welent Sinai wiulan
Yn llosgfa'n difa gan dân!
Cau wna! cymmylau y mawg,
Y gwawl a'r Nef o'u golwg!
Mellt tanbaid a gald yn gwau
Ar unwaith a tharanau.
Sain yr utgryn ar Sinai
Y Nef i grynu a wna!
Y seillau mawr iselaf,
Crynent, a dwfn ofnent Naf! &c. 435—496.

Fe gafodd Moses olwg o wlad Canaan yn
min terfyn ei oes:

Canfu'r gwr mad y wlad lwy,.
Buredig all Baradwys,
Wr glân dan law Rhagluniaeth,
Huno ar Nebo a wnaeth. 508—506.

O'r diwedd, wedi deugain mlynedd yn yr
Anialwch, ac wedi marwolaeth Moses, mae
Joshua yn arwain y genedl i Ganaan. Nid
hir y buont wedi'n heb rwgnach a digio Duw.
Brenin a fynant yn awr, ac er iddynt gael eu
dymuniad yn hyn, profasant chwerwder ei
weinyddiaeth. Cymer cryn lawer o ddiwedd y
Bedwaredd Ran hanes helyntion yr Israeliaid.
Daw Goliath i'r amlwg, pan oedd rhyfeloedd
echrys yn cymeryd lle rhwng yr Israeliaid a'u
gelyntion. Llanwai y cawr hwn y gwersyll-
oedd a braw a dychryn mawr. Yn yr un adeg
y mae bachgenyn, yr hwn oedd yn bugeilio,
yn dyfod yn brif nod sylw y byddinoedd
gwrthwynebol.

Yr oedd y Brenin Saul yn petruso rhoddi
caniatad i'r bugeilwas eiddil fyned i gyfarfod
â'r Cawr Mawr ar faes y frwydr, rhwng y
ddwy fyddin a gsglid yn nghyd. Ond o'r
diwedd cydayniodd â'i gais, a gwisgai ef mewn
arfogaeth freiniol. Nid oedd Dafydd yn teim-
lo yn gysurus yn ei wiag arfogawl:

Dlogodd, d'wedodd, nid yw
Reiddol, gorthrymus ydyw.
Duw mawr a fydd blaidd i mi,
Yn gymmorth enwog immi.

Yna:

Cymm'ral'r ieuange geinlange eu
Ei ffon i'w amddiffynu.
O fewn pant, rain garw-nant gwrdd
Rhedegwyllt, rhuad agwrdd.
Cododd e gymmrodd y Gwr
Gwiwlwys mewn cod bugeillwr
Bum carreg lyfndeg â'i law
Hir gadarn i'w hergydiaw, &c. 773—793.

Mae y gwrthweddidiad (*contrast*) rhwng y
ddau wrthwynebydd yn hynod:

Arfogwyd, gwisgwyd y gwr
A llurig yn hyll arwr.
Tywynbost o bres tanbaid,
O bell mai castell y caid.

Pan mae Dafydd â'i ffon daf i'w gwneud ei
ymddangosiad, edrych y cawr mawr arno
gyda dirmyg a diystyrwch annhraethol, gan
ddywedyd:

Al ci ydwyf fi, dy fod,
Un difarf, yma'n dyfod
Yn fy erbyn a fyynn? Ffo!
Wr egwan, rhag dy rwygo!
Oh Dagon! at nis digi!
Dy greulon feldithlon di
Ddelont a chwynn ddialau,
Annyn, ar ei goryn gau. 807—814.

Etyb y bychan ef, gan edrych i fynu yn ei
wyneb, heb un braw:

Hyderu'r wyt ti'r diras,
Mawr wagedd, yn dy gledd glas,
A tharian o waith eurwawr,
A'th ffon gywnt, a'i maint mawr:
Finnau yn Naf y wiwnef,
Ior a wnaeth Ddacar a Nef.
Duw'r hedd, am dy gabledl gau,
Y dwthwn hwn rydd dithau
I'm llaw i, &c. 821—834.

Rhodda i y ddau flaenor—y cawr mawr a'r
bugail bach—eu hunain mewn agwedd briodol
i ymladd; y byddinoedd wedi eu rhestru ar
ddwy ochr i wyllo y canlyniad ar ba un yr
ymddibynai eu tynged:

Ar hyn cymun'rai'r gwr hynod
Lyfndeg garreg o'i god;
Mewn ffon daf yr ymaffodd,
Yn gyflym ei rym fe rodd,
Y garreg yn bur gywmin,
Gyd a north, o'i law gerth gain,
Yn chwyrn yr ae dan chwyrnu
Yn bellan i'w dalcen du.
Swffawr y cwypall'r cawr certh,
Yr ynyd arwr anferth, &c. 839—866.

Dychryn a braw a lanwasant galonau y
gelynyon:

Hwy ffofant, annoetha weision,
Ffoedd rhag byddinoedd Ion.

Yn ganlyniad i'r tuddugoliaeth hon, codir
Dafydd yn frenin ar Israel.

Tertfyna y rhan hon o'r Cywydd gyda breu-
hiniaeth Dafydd, a chymer y Bardd gipolwg
ar weithrediadau anfad Ahab, ymddangosiad
Elias, wedi gwasgariad y deg llwyth, eu heil-
unaddoliaeth, a barn Duw yn disgyn arnynt:

Eu gwlad a'u tref ga lydan
Eu temlau a'u dwiau'n dân.

Llwythi Juda a Benjamin yn unig

Yn dilyn yr hen deulu.

Hefyd, difrodol holl wlad Judea gan frenin
Assyria; angel yr Arglwydd yn distrwyio
gwerysll yr Assyriaid mewn atebiad i erfyn-
iadau Hezeciah, a heddwch yn canlyn ymlyn-
iad wrth orchymynion Duw.

Addysg Cyffredinol.

LLENLITH.

[Parhad o'r t. d. 268.]

Yr ydym yn dyfod yn nesaf at olygfa ddi-
gyffelyb a goruwchnaturiol,

PERTH YN LLOSGI GAN DAN, OND HEB EI DIFA.

Mae Duw erioed yn gofalu yn gyson a di-
dwyll am ei deulu rhesymol, ac yn cofio ei

addewid a'i gyfamod a hwynt. Ar ol i frenin
yr Aifft ag oedd yn ceisio am fywyd Moses
lariaidd farw, yr Israeliaid a gydoheneidias-
ant oblegyd eu caethiwed dan y brenin new-
ydd, ac a waeddasant megys ag un llef; a'u
gwaedd hwynt a ddyrchafodd at Dduw, obleg-
yd y caethiwed crenlawn a dychrynlyd, a
wnaeth eu heinioes hwynt fel cenedl yn
chwerw, trwy y gwasanaeth caled mewn clai,
mewn priddfaen, ac adeiladu muriau dinas-
oedd, a chyfodi *pyramids* a hwynt, y rhai sydd
yn aros yn y wlad heb eu llwyr falurio hyd
heddyw—a'u holl wasanaeth, pa beth bynag
a fyddai, oedd orthymus a chaled i'r eithaf.
A Duw a glybu eu hochenaid hwynt pan
ddyrchafodd eu gwaedd fel un llais ato ef, ac
a gofiodd ei gyfamod, canys efe a addawodd i
Abraham, Isaac a Jacob, i roddi idd eu hil-
iogaeth dir yn llifeirio o laeth a mel, &c., pa
rai oeddynt yr amser hyn dan y caethiwed
mwyaf gormesol: a thyma yr adeg mwyaf
cyfaddas gan Dduw i ddangos ei drugaredd
a'i allu, trwy gyflawni ei addewid, ac efe a
ddechreuodd wneud hyny yn awr yn effeithiol.

Sylwer yma,—Mynydd Horeb yw y myn-
ydd, trum yr hwn oedd ac sydd o 80 i 40
milltir o hyd, ac amryw gopaau uchel arno o
wahanol enwau, megys Horeb, y cwr nesaf
iddo at y Môr Coch; a Sinai, y cwr pellaf
iddo oddiwrth hyny; a Hor, lle y bu Aaron
farw ac y claddwyd ef, eithr a alwyd wedi
hyny, Mynydd Seir. Dywedir fod copa Sinai
yn llawer uwch na'r lleill oll, a'i fod felly yn
cysgodi Horeb pan gyfyd yr haul am amryw
oriau.

Ymddengys fod Moses pan yn nheulu off-
eiriad Midian ger Mynydd Horeb gyda'r def-
aid; wedi anghoffio sefyllfa wasgedig a thruen-
us ei frodyr yn yr Aifft, hyd nes galwodd
Duw ei sylw ef oddiwrth y defaid at eu dar-
ostyngiad gresynus hwy trwy amgylchiad
gwyrthiol, yr hyn a fu yn y flwyddyn 857
wedi y dylif; pan welodd ef berth ar Fynydd
Horeb, a fflam dân yn cynebu yn ffyrnig yn ei
chanol, ac eto yr oedd y berth heb ei difa!
Ac ymddangosodd angel yr Arglwydd yn y
fflam dân—Angel y Cyfamod yn ddiamau yd-
oedd yr angel hwn—"yn yr hwn yr oedd holl
gyflawnder y Duwdd yn preswyllo yn gorff-
orol." A phan nesaodd Moses yn mlaen i
chwilio allan yn fanylach yr achos o'r fath
ymddangosiad dyeithr ac ofnadwy, clywai lais
y mawr ragorol ogoniant o ganol y tân yn ei
gyfarch ef wrth ei enw, yr hyn oedd arwydd
iddo o'r Duwdd, gan orchymyn iddo beidio
nesau yno, a diosg ei eegidiau oddiam ei draed,
canys y tir yr oedd yn sefyll arno oedd ddaiar

sanctaidd, am fod y presenoldeb dwyfol yno. Yna yr Arglwydd a fynegodd yn fwy amlwg i Moses pwy oedd yno, gan ddywedyd, "Myfi yw Duw dy dadau, Abraham, Isaac a Jacob." Gyda hyn, Moses a guddiodd ei wynneb, wedi ei lanw â braw oddiwrth ddysgleirdeb yr ymddangosiad, ac yr oedd yn ofni edrych ar Dduw.

Yr oedd bod y berth yn llosgi gan dân ac heb ei difa, yn portreidiu yn fywiog i olwg Moses, a chyffrous i'w feddwl, sefyllfa drallodus ei frodyr yn eu gwahanol gyfyngderau, eu hamrywiol flinderau a'u holl erledigaethau yr amser hyn yn yr Aifft, y rhai oeddynt yn nhân adfyd, ond heb eu difa. Hefyd yr oedd yn arwyddlun tra chymwys o sefyllfa eglwys Dduw yn mhob oes o'r byd, sef yn mysg gelynyion, yn cael eu dirmygu a'u herlid yn aml, ac yn fynych yn ardaloedd geirwon a glyn tywyll cysgod angau, &c., eto heb ei difa. Ac yr oedd y berth gystal a hyny yn gysgod o sefyllfa foesol pob un duwiol drwy y byd, am ei fod yn aml wedi ei fwrw i lawr, ond heb ei anghofio, wedi ei lithio yn chwerw-dost, ond heb ei ddyfetha, yn cael ei erlid ond heb ei lwyr adael, yn rhodio trwy y tân ond heb ei ddifa. Paham, meddweh, mae y rhai hyn i gyd wedi cael eu cadw yn nghanol yr holl bethau ag y mae eu tuedd yn naturiol i'w dinystrio hwynt? Wel, AM FOD DUW YN EU CANOL HWYNT; dyma gadwodd y berth rhag ei difa. A thyma gadwodd yr Israeliaid; a hyn yn unig sydd yn cadw yr Eglwys, ac hefyd yn cadw calon pob duwiol mewn bywyd ysprydol. A phwy bynag nad yw Duw trwy ffydd yn ei aberth iawnol yn trigo yn ei galon, a ddifethir yn fuan gan y byd, y cnawd a'r diafol.

Pan y daeth y wasgfa mor galed ar genedl Israel, nes gorfu arnynt lefain o galon, a chyd weiddi am gymhorth eu Duw, efe a'u clywodd, a'u gwrandawodd, ac a ddisgynodd yn ddioed i'r Mynydd lle yr oedd ei was Moses gyda'r defaid gerllaw, er mynegi iddo ei fod wedi ei ddewis ef i waredu ei frodyr o'r caethliwed, a bod yr amser wedi dyfod bellach iddo allu gwneud hyny. Ac er effeithio y cyfryw ddyben yn llwyddiannus, yr Arglwydd a'i cyfarwyddodd ef i fyned at Frenin newydd yr Aifft, a gofyn am ei ganiatad i'r Israeliaid yn enw eu Duw, gael ymadael o'r Aifft, fel y gallent ddyfod i'w wasanaethu ef yn y Mynydd hwnw.

Ond yr oedd Moses yn ofni ymddangos o flaen Pharaoh gyda y fath hawl, felly efe a ofynodd enw y Bod ofnadwy ag oedd yn ei awdurdodi ef yn y cyfryw fodd, ac megys prif

genhadwr at Arch-Deyrn yr Aifft? A llef a ddywedodd, "YDWYF YR HWN YDWYF;" dywedodd hefyd, "Fel hyn yr adroddi wrth feibion Israel, YDWYF a'm hanfonodd atoch." Ond nid oedd ef yn foddolawn eto cymeryd y gorchwyl peryglus mewn llaw. Yna cafodd addewid am ddwyfol ddiogelwch, a'i arwisgo â gallu i gyflawni gwyrthiau. Eithr cwynai dracheffn ei fod yn araf a thrwm ei lafar, ac er gwneud i fyny y cyfryw ddiffyg, cafodd ei gyfarwyddo i gymeryd ei frawd Aaron i'w gynorthwyo, am ei tod yn fwy ffaeth ei ymadrodd a hwylusach ei leferydd nag ef, dawn hyawdledd yr hwn a wna i fyny ei ddiffyg yn gyflawn. Gellir casglu oddiwrth hyn fod y teulu yma wedi cael manteision llawer amgenach na'r cyffredin o'r Israeliaid yn yr Aifft, trwy fod Joebed hwyrach yn famaeth i ferch Pharaoh. Ac Aaron wedi ei ddwyfol rybuddio, a gyfarfyddodd Moses ar ei daith, a'r ddau frawd, wedi dyfod i blith plant Israel, a adroddasant eu cenadwri iddynt yn ddioed; ac a aethant yn fuan at Pharaoh, ac a geisiasant yn foneddigaidd ganiatad ganddo i'r Israeliaid gael myned allan i'r anialwch i offrymu mewn lle anghyfanedd aberth difrifol i'w Duw.

Y Brenin a wrandawodd arnynt gyda synod yn gymysgedig â digofaint, a'r ateb sarug a dirmygus a gawsant oedd, "*Yr Arglwydd nid adrodd, ac Israel ni ollyngaf.*" Ac yr oedd mor bell oddiwrth gydsynio â'u cais fel y parodd i dag yr Hebraeid gorthrymedig gael ei ychwanegu yn fawr,—a'r Israeliaid dan eu beichiau ychwanegol ac yn eu dyddediadau newydd a thrymach a feiasant ar ymyraeth Moses ac Aaron yn eu hachos. Yna Moses yn ei gyfyngder a ofynodd gyfarwyddyd a chymhorth Duw, yr hwn a'i hatebodd ef dan ei enw mwyaf difrifol, sef *JEHOFA*, ac a adnewyddodd yr addewidion a wnaethpwyd i Abraham, Isaac, a Jacob, ac a gadarnhaodd ffydd Moses trwy y sicrwydd mwyaf grasol o barhad ei ewyllys da, ei gymhorth, a'i ddiogelwch iddo ef, ar ffordd ac yn llwybr ei ddyledswydd.

(I'r 1° Rhai.)

Barddonol.

CROESAW I'R SABBOTH.

O croesaw foran Sabbath!
Mor hyfryd genyf yw
Dy weled di yn dyfod,
Dydd i addoli Duw,
Gorphwysfa yw dy ystyr,
A gorphwys ddylem ni
Oddiwrth ofalon bydol
I wir addoli'n Rhil.

O croesaw foran Sabboth;
Rhol nerth i'm meddwl gwan,
I edrych ar i fyny
I ogoneddus fan,
Lle mae yr hen dduwiollon
Yn cyd-foliannu Duw,
A lle yr wy'n gobeithio
Y byddaf ffinau 'n byw.

O croesaw Sabboth Sanctaidd,
Yn weddaidd yn dy waith
Y dylem ni ei dreulio,
Tra yma ar ein taith;
Mewn myfyrdodau duwiol
Am bethau bythol fyd,
Ac yno wneud ein cartref,
A rhol ein serch a'n bryd.

O croesaw ddydd i'r Cristion,
I fyn'd i foddion gras,
I glywed gwelision Iesu
Yn hy' gyhoeddi maes,
Y genadwri ddwyfol
O enau Tri yn Un,
At bechednriaid euog
A halog fel fy hun.

A gwrando am ddyfodiad
Ein Ceidwad hael o'r Ne',
I oddef gwawd a dirmyg
A marw yn ein lle;
A'i fod E'n awr yn eirlol
Ger gorsedd rasol Duw,
Gan ddweyd, Er mwyn fy Aberth,
O gad i'r euog fyw.

O croesaw ddydd yr Arglwydd,
Cawn fyn'd i'r Ysgol Sul,
I egwyddori 'n gilydd
Er rhodio 'r llwybr cul,
Sy'n arwain yn ddilogel,
Trwy ddyruts anial fyd;
A gorthrymderau filoedd,
I mewn i'r Ganaau glyd.

O croesaw ddydd yr Arglwydd,
Wyt ernes gywir iawn,
O'r Sabboth mawr tragwyddol
Yn Nef y Nef a gawn,
Os byth cyrlueddwn adref
O orthrymderau 'r llawr;
O am gael Crist yn gyfally,
Cyn delo'r gyfyng awr;

O croesaw Sanctaidd Sabboth
Cyfodi arnaf chwant
I fyn'd i'r Sabboth nefol,
I blith y duwiol blant;
A chwareu telyn auridd
Yn beraidd ar bob awr,
O foliant i'm Gwardwr,
Drwy dragwyddoldeb mawr.

Trenton, N. Y.

ELISAMA.

GOBAITH.

Pa beth sy'n cynal meddwl
Y morwr, pan y mae
Ar ganol mor tymhestlog,
A'r fforchog fellt yn gwau
Trig yn ei fynwes obaith,
Distawa dig y don;
Y cyraedd yntau 'r porthladd,
A'i deulu 'n lach a llon.

Pa beth a nertha 'r milwr,
Pan mae ar faes y gwaed;
I hy' wyncbu 'r fagnel,
A'r meirw 'n llu tan draed?
Gobeithio mae caiff gonewest,
Caiff fuddugoliaeth wych;
Y chwelir ei clynton,
O'i faen fel soff aych.

Pa ham y mae y mwnwr,
Trwy chwys a lludded mawr,
Yn treiddio drwy y creigiau
I eigion dachar lawr?

Gobeithia gael yn nyfnder
Y ddacar drysor clær,
Yn dâl am lafur caled,
O fwau pres ac aur.

Pa beth sy'n cadw 'r Cristion,
Tra yma ar y llawr,
Yn ngwynneb poen a thrallod,
A chroesau lawer awr?
Gobeithia 'n gryf yn fuan,
Caiff adael byd o boen,
A myn'd i Nef y Nefoedd,
Am byth at Dduw a'r Oen.

Trenton.

Huw DYFED.

COFFADWRIAETH AM CHARLOTTE PASCOE,

Yr hon a fu farw yn Braceville, Ill., Mai 1, 1864.

Al yn y bedd yn Braceville draw,
Mae Mrs. Pascoe 'n huno?
Al yno 'n wir y gorwedd hi,
Mor dawel yn ei hamdo?
Daeth angau heibio 'n sydyn iawn,
Er galar mawr i'w phriod?
A hefyd iddei hanwyl blant,
Eu gadael yn amddifad.

Os ydyw 'n golled iddynt hwy,
Bu iddi hi yn elw
Yn gadarn safai yn y dwr
Y Gwr yr hwn fu farw;
Addawodd fod yn nerth wrth raid,
Mae 'n blaid i'w blant wrth drengu
Arddelodd ef yn leuanc iawn
Pan ydoedd yn Sirowy.

Parch. Noa Stephen derbyniodd hi
Yn aelod i'r gymdeithas,
Ac felly bu yn fyddlon iawn
Heb ofid ei gorddiwes,
Ni 'mollyngodd i bechodau 'r oes
Fel llawer sy'n cael eu lliithio
Hi wylodd gadw o fewn ei chylch
Ei gwisgoedd heb lychwino.

Ei hanwyl briod, na fyddwch drist,
Bydd Duw i chiwl yn noddfa
A hefyd bydd yn gymorth llawn
Wrth raid yn eich cyfyngdra,
Fe allai mai eich profi mae
I'ch wled mwy o'i gariad,
Can's Barnwr gweddwon fyddlon yw
A thirion Dad 'r amddifad.

Hi ganodd lawer ar y llawr
A'i pheraldd hys m'gofiad,
Ac os ei llais mor swynol oedd
Mae heddyw 'n fwynach, credaf;
Nid testyn ei chân "Rhen wr a'r bardd"
Yw heddyw yn y nefoedd;
Na'r "Negro bach" sydd ddu ei liw,
Ond Iesu 'r hwn a'i goleiodd.

'Rwy'n cofio 'r boreu 'n eitha da
A ddarfu i'n ffarwelio
Gan ofyn cwestiwn naill i'r llall
A gawsem gwrddyd eto?
Gan ddweyd fe allai na chawn byth
A'n gilydd ar y ddaiar
Os felly, cwrddwn 'ngwlad y gân
Ac nid yn ngwlad y galar.

CHRISTIANA E. JONES, Racine.

Y SABBOTH.

Yn mhlith y rhagor freintiau
A roed i ddynolryw
Mae 'n ddiau nad y Sabboth
Yw 'r lleiaf, sanctaidd yw;
O henffych ddydd yr Arglwydd
Dydd i'w ddefnyddio 'n llwyr
I foli Duw mewn yspryd
O foreu hyd yr hwyr.

O iawn ddefnyddio 'r Sabboth
Caiff lluoedd wir lesiad.

Calff Seion ei dyrchafu
I welod cyran 'r wlad,
Cant olwg ar y Nefoedd
Eu hollfeddiacth wiw,
Ca'r pell eu dwyn yn agos
A'u gwneyd yn deulu Duw.
Rhy faith i mi f' at adrodd
Yr holl fanteision sydd
I bawb sy'n ofni yr Arglwydd
Ac yn sanctelddio 'i ddydd,
Cant wenau ei ragluniaeth
Tra byddont ar y llawr
A'u gwneyd yn etifddion
Yr iachawdwriaeth fawr!
Mae cofio am y Sabboth
Ar bawb yn ddyled ddwys,
Ac arno ef ni ddylem
Wneyd gweithred o un pwys,
Pob peth o'n heiddo 'n hunain
Sy'n waharddedig, clyw,
'Wyllysiau a'n meddyliau
A'n geiriau o bob rhyw.
Dydd Duw yw "Perl y dyddiau"
Riagora ar aur coeth,
Dydd marchnau yr Efyngyl
O am farchnata 'n ddoeth,
Cawn gynyg ar drysau
A nwyddau 'r nefol wlad,
Cawn bob peth at ein hangen
Ac ar amodau rhad.
Ond er mor gysegredig
Yw'r Wyl Iendigaidd hon,
Ca'r Sabboth ei halogi
Yn mhob rhyw fodd o'r bron,
Trwy weithio a marchnata
A thrwy chweddleua 'n ffol,
Ymwelod a chyfeillion
A'u hebrwng yn eu hol.
A rhai i ymwel'd a'r cleifion
Cyfrifant hyny 'n dda,
Ysbeiliant Dduw o'i Sabboth
A rhoddant ef i'r claf,
Bydd rhai yn sal o'r dwymyn
Sy'n lladd eneidiau fil,
Yr enw gefais arni
Yw "Clefyd bach dydd Sul."
Nis gallaf nodi 'n fanwl
A chyfrif'r dulliau cas
Y torir y Sabbothau
A cholir moddion gras,
Ond gwela Duw bob gweithred
Cofnoda hwy bob darn,
Rhaid i halogwyr Sabboth
Ymddangos yn y Farn!
Mae 'n bryd i wylwyr Seion
I godi 'u llais yn glir
Yn erbyn yr arferiad
Sy'n ffynnu yn ein tir,
Pa ham calff annuwolion
Ddirmygu deddfau 'r Nef
A'r gwylwyr heb ddyrchafu
Eu llais fel taran gref.
O Seion deffro dithau
Saf ar dy ran yn hy',
Na foed i dorwyr Sabboth
Gael aros yn y Ty,
Mae pawb yn cadw'r Sabboth
O fewn i'r Nefoedd Wen,
Bydd seilog dros y Sabboth
O Seion mwy, Amen.

EDWARD ROBERTS, *Spring Green.*

Y BUGS YN DIFA 'R YD.

Cyfod f'awen ac adfywia
Ymwrola at dy waith,
Canu am y bugs yw'th orchwyl
Can heb arbed ar dy laith,
Y mae 'r bugs yn ddrwg o'u mebyd
Drwg a ddistryw sy'n eu ffyrdd,
Difa 'r haid, y rhyg a'r gwenith
A'r celch belyd pan fo'n wydd.

Difa corn wnant er ei gryfder
Signo'r nodd a wnant heb ball,
Ar ol difa 'n llwyr un gorsen
Yna troant at y llaill,
Mae 'nol maes feddienir ganddynt
Hwy sy'n feistrhaid ar y lle,
Nid oes un peth all eu difa
Ond awdardod Brenin ne'.

Llu Duw ydynt ni rald amau
Duw a'u creodd wrth y myrdd,
Fe 'u danfonodd yma 'n dysgu
I'w gydnabod yn ei ffyrdd
Edrych ar ei law E'n gweithio
Ar yr yd drwy 'r prydlaid mân,
Ymstyngwn am ein beiau
Rhag ein difa 'n uffern dân.

BARDD BRYNEKOW.

Y GWLAW AWST 9, 1864.

Duw a gofiodd ein dalar,—O byddwn
Bawb lldo 'n ddolchgar,
Iechyd a bywyd a bâr,
Swn y gwlaw noson glair.
Os doe, os echdoe, dim ond sychder—oedd;
Ac arwyddion prinder,
Eto heno mwy tyner,
Ein cofio wnaeth cyflawn Ner.
Bywiol wlaw cyn cwbl wywiant—y llyslau
Er llesol ad-dylant
Gwedi cafod, cyd godant—eu penau,
Ac yn eu genau gan o ogoniant.
Ddynion anwyl a ddeuwn ninau—ddim
Gan gyd ddwyn canladau
O ddyolch, a gweddian,—am nawdd Ion,
Drwy eu gu roddion a'i drugareddau.
Ni a wyddom er anhaeddiant—y dyn,
Donlan Duw 'r gogoniant,
O'i faen O pan blygo 'i blant,
I weddio a ddeuant.
Cofwn weddi Elias—yn ei ddydd,
Gwnai ddwyn gwlaw a'i luddias;—
Ymroi i weddi, mer addas,
Tra Duw 'r un a'r un ei ras.
Tad y gwlaw, ond d'weddy—O Hwn "Tyred"
Dorau y nef ddyffrilyd,
I fwydo 'r tir, gyrir i gyd,
Ar un gair i agoryd.
O'r "afon lawn" dwfr, yfed—y tir,
Nes tori ei syched
Oddi fry, mor ddfyr rhed,
I'w enau gelr yn agored.
Yr anifall o'r un, yfed:—ei lith
Helaethach cymered;
Yn ei frestf arafed—mae 'r nentydd,
A'r afonydd eto ar fyned.
Tlithau 'r cyndyn ddyn anhaeddianol,—gwel
Argoellon arbedol;
Er gweryru'r March Du o d'ol—mae Ion
Wedi ffyrwyo, nid yw ond off'r ynol.

EOS GLAN TWGEL.

BEDD-ARGRAFF MRS. LEWIS.

Priod John Lewis, Cattaraugus.

Os arweinwyd oes o rinwedd,—eriodd
Gan wraig er ymgeledd,
I'w gwr, a'i phlant, mae 'n gorwedd,
Hono 'n fud yn hyn o fedd.—E. G. T.

Hanesiaeth Gartrefol.

LLYTHYR ODDIWRTH Y PARCH.

J. D. JONES.

O faen Petersburg, Va., Medi 2, 1864.

ANWYL FRAWD EVERETT:—Teimlwn yn

hynod ddioleghar i chiwi, pe medroch sicrhau tua dwain o Destamentau Cymreig at wasanaeth y Cymry sydd yn y Bedwaredd Oneida, o ba un yr wyf yn Gaplan. Gallwn gael digon o rai Seisnig yma, ond anmhosibl cael rhai Cymraeg, ond drwy gyfeillion gartref.

Y mae ein catrawd wedi cael amser lled galed y pymthegnos diweddaf. Pan gyrhaeddais i hi, yr oedd ein gwyr yn yr amddiffynfeydd rhwng yr afonydd James a'r Appomatox, ac yn cael amser lled dda ar y cyfan, gan mai ychydig o honynt oedd yn gorfod bod allan drwy yr amser i warchod y gelyn, oddigerth am tua awr ar doriad pob dydd.

Ddydd Sadwrn diweddaf, fodd bynag, gadawsom linell y "Bermuda Hundreds," i gymeryd lle y Ddeunawfed Corfflu ar y llinell hon. Y mae dehau ein catrawd yn awr yn gorwedd ar lan yr afon Appomatox, o fewn llai na haner milldir i ddinas Petersburg, ac yn estyn yn blaen tua'r aswy. Gorfyddir hwynt i fod yn y ffosydd ddydd a nos am bedwar diwrnod, ac allan yn eu gweryll am ddau. Mae hyn yn gwisgo arnynt yn erfawr, tra mae y *malaria* gwenwynllyd sydd yn cyfodi o'r corsydd a'r ceunentydd amgylchynol yn achosi cryn lawer o salwch—twymyn a chryd yn benaf. Nid oes braidd ddiwrnod yn myned heibio, ychwaith, heb fod rhai yn cael eu clwyfo gan danbelenau y gelyn. Mae y llinell a warchodir ganddynt yn awr yn un hynod o beryglus, am fod gan y gelyn *satell* mawr ar y bryn cyferbyniol, o ba un y gallant ysgubo y rhan fwyaf o honi hefo peleni sylweddol, heblaw tywallt iddi *shells* o'u morteri. Nos Sabboth diweddaf, tarawyd un o'n gwyr gan un o'r *shells* hyn, tra yn cystgu yn ymyl y gwarchglawdd. Aeth y *shell* yn nghyntaf drwy ei ben i'w fynwes, yna ymffwydrodd, gan ei rwygo yn fil o ddarnau. Casglwyd ei weddillion mewn cwrllyd, goreu y gellid, a chladdwyd hwynt gerllaw y fan y cwympodd. Enw yr anffodus oedd Mc Carthy; mae ganddo wraig a theulu yn byw yn Forestport, swydd Oneida. Y noson ganlynol, tarawyd y Corporal, Evan Griffith, Co. I, gan ddarn o belen yn ei ystlys aswy—ond nid yw yn niweidiol.

Fel hyn y mae ein dyddiau yn pasio yn y fyddin—yn nghanol peryglon ddydd a nos. Ni wyddom wrth fyned i'n gorphwysleoedd y nos, nac wrth gyfodi yn y boreu, beth sydd o'n blaen am gymaint a moment. Weithiau bydd y *batteries* o bob tu yn lled ddystaw am ddiwrnod neu ddau; yna mewn moment agorant ar y naill a'r llall, pan y bydd y peleni o bob math yn gwau drwy yr awyr, gan gludo dinystr ac angeu o'u blaen. Mae *swen* rhai o honynt yn hynod drydanol, tra y mae eu heffelfiliau yn erchyll dros ben.

Dygwyd aelod ddos o'r 16th N. Y. Heavy Artillery i babell ein meddyg, dwy fraich pa un a chwythasid yn ddarnau gan delpyn o *shell* el-

ynol. Yr oedd ei fraich aswy wedi ei dryllio tuhwnt gwneud dim iddi heblaw ei thori ymaith, tra yr oedd ei ddde mewn cffwr mor beryglus, fel yr ofnid y byddai raid ei thori lithau hefyd. Pethau cyffredin yw golygfydd fel hyn, fodd bynag, yn y fyddin, ac y mae un ryw-fodd yn ymarfer â hwynt. Pan ddaeth eich gohebydd o tan dân am y tro cyntaf, teimlai ei holl gyfansoddiad fel pe dan ergydion trydanol; ond erbyn hyn, y mae mynych ymarfer â'r awn a'r dryllio wedi ei alluogi i gysgu yn lled dawel yn nghanol y tanbeleniad trymaf. Mae yn ysgrifennu atoch yn awr mewn ceunant bychan, wedi ei dori yn y bryn, tra y mae *shells* yr Undebwyr a'r Cyngreirwyr yn pasio dros ei ben. Gallwch ddyfalu yn hawdd mai nid pleserus yw peth fel hyn; canys gall y naill neu'r llall o honynt ymdori drwy ddamwain neu yn bwrpasol, gan ei glwyfo neu ei ladd mewn eiliad.

Ond yn nghanol ein peryglon a'n caledi, y mae ambell i ddygwyddiad yn cymeryd lle sydd yn peri i ni fywiogi a llawenlau. Neithiwr daeth y newydd da i'n clustiau, fod byddin wrol Sherman wedi cymeryd Atlanta. Yr oedd tuing un-ar-ddeg o'r gloch y nos pan gyrhaeddodd atom, a'r amlygiad cyntaf a gawsom fod rhywbeth da wedi dygwydd, oedd clywed ein milwyr yn ymyl y gwarchgloddiau yn llawen-floeddio; tra yr oedd blaen-filwyr y gelyn yn tanio arnynt. Yr oedd y gair ar led fod y gelyn yn ceisio tori o dan un o'r gwerthyroedd, i'r dyben o'i chwythu i fyny, ac fod ein gwyr ninau yn tori *shaft* i'w cwrllyd a'u hattal. Pan glywsom y llawen-floeddio gyntaf, barnasom fod ein gwyr wedi llwyddo i gwrdd â'r gelyn yn y ddacar; ond yn fuan dyna un o warchodlu y Cadf. Birney yn marchog heibio, ac yn dyweyd wrthym fod Atlanta wedi ei chymeryd, ac mai am hyny yr oedd ein milwyr yn bloeddio. Anhawdd iawn disgrifio x swm i chiwi yna; ond gallwch gael rhyw amgylfiediad o hono, wrth feddlwl am linell igamogaidd o wyth neu ddeng milldir o hyd, ar ba un y safai byddin gref, ac i'r fyddin hon ddechreu bloeddio hwro ar y dde, yna eu cyfoedion yn cymeryd y swm i fyny ar hyd yr holl linell, tra y chwaraeui amrywiol sein-doriau alawon gwladgarol yn cydgannu. Rhaid fod y gelyn yn teimlo yn ofidus ar y pryd, canys nid oes ond ychydig latheni rhyngom â hwynt.

Yr ydym yn awr yn dysegwyl yn bryderus am adgyfnerthion o'r Gogledd. Pe byddai gan Grant heddyw gan mil o wyr, gallai wneyd y fath hafoc ar y gelyn mewn ychydig ddyddiau, fel na byddai nemawr o ymladd yn rhagor. Unig obaith y gelyn yn awr yw llwyddiant y Penau-Copr yn y Gogledd; os etholir *Undebwyr* yn Llywydd, pwy bynag fyddo, gwyddant fod eu hachos ar ben.

Gyda serch atoch chiwi a'ch anwyl denlu, gorphwysaf yr eiddoch J. D. JONES,
Caplan 117th N. Y. V.

Y CHRISTIAN COMMISSION.

Mewn amser fel hwn, pan y mae agos pob teulu yn cael ei *representio* mewn rhyw ddull yn y rhyfel creulawnsydd wedi difrodi ein gwlad am agos bodair blynedd, nid peth dibwys yw bod pob teulu yn gwybod y ffordd o ran llesoli eu ceraint ac eraill yn ngwasanaeth y llywodraeth yn y fyddin a'r llynges. Ni bu byddin yn y byd erioed yn wrthrych mwy o ofal a chydymdeimlad na'r eiddom ni. Er dechreuad y rhyfel y mae serchiadau rhieni a brodyr a chwiorydd a chyfeillion wedi bod yn ddiball tuag at y bechgyn ddarfu adael cartref dedwydd a chyfeillion hoff, a gwynebu y bradwyr gwaedlyd er amddiffyn anrhydedd a rhyddid ein gwlad. Am yr aberth gwerthfawr hwn ni anghosfiwyd hwy gan eu cyfeillion gartref, oblegid amlygwyd pob parodrwydd gan deuluoedd a chymydogathau i aberthu y ddolar olaf i wneud i fyny y *box* a fwrddid i'r cyfeillion a'r perthynasau yn y rhyfel. Yr oedd pob un o'r teulu yn awyddus i wneud a chyfranu rhywbeth—nain a'i bysedd anystwyth yn gwan yr hosanau a'r menyg, ac yn eu gwlychu lawer gwaith a'i dagrau, cyn eu gorphen—y fam yn paratoi y crys cynes, a phâr neu ddau o *ddrawers* erbyn y tywydd oer, ac yn gwneyd eu goreu i baratoi *cakes*, *pies* &c., yn *change* yn lle yr "*hard tack*"; ac yn llenwi pob congl o'r *box* a *lot* o *nick-nacks*, na feddyliai neb ond *mam* byth am danynt,—y chwaer henaf yn paratoi pethau rheidiol ereill, ac yn eu plith y mae *pocket testament* hardd, a chyfeiriadau o'i gwaith ei hun ynddo, at yr adnodau hyny sydd yn sicr o gyffwrdd a chalon y milwr oddicartref,—y dosparth ieuangaf o'r teulu yn dwyn eu rhoddion hwythau; a mawr y siomedigaeth os na bydd lle iddynt yn y *box*, a'r tad yn gwaethur ei ran yntau o'r gwaith; ac yn anfon y *box* gyda thaer weddi ar i Dduw amddiffyn a bendithio yr *anwyl* rai sydd yn mhell o'u cartref yn ymladd a gelyn eu gwlad!

Llawer calon wnaed yn llawen wrth dderbyn y fath *fox* oddicartref. A mawr yw y lles y mae y fyddin wedi dderbyn yn y dull yma er dechreu y rhyfel!

Er hyny, rhaid addef yn ngwyneb yr holl serchawgrwydd a amlygwyd, a'r daioni a wnaethpwyd, fod diffygion pwysig yn perthyn i'r dull hwn o weithredu.

Yn un peth, y mae rhwystrau mawr ar y ffordd i *fox* neu unrhyw beth wedi ei gyfeirio at berson unigol, gyraedd pen ei daith yn ddiogel. Y mae braidd yn sicr o ymgymysgu yn rhywle a chanoedd o *fozes* a phethau ereill yn y depot, y cars, neu y steamboat; a hawdd iawn yw i'r gweithwyr wneyd cangymeriad mewn un *box* wrth eu symud o'r naill fan i'r llall.

Drachefn, er i'r fath *fox* fyned yn ddiogel yn ol y cyfeiriad, nid oes un sicrwydd y bydd y

milwr a'i pia yno i gymeryd meddiant o hono am fisoedd fe ddichon. Fe allai y bydd gan-noedd o filldroedd oddiyno cyn i'r *box* gychwyn oddicartref.

O ganlyniad rhaid i'r *box* aros yn y Station nes *dife'ha*, oddieithr i ryw un arall gymeryd meddiant o hono. Pa un bynag am hyny, y mae un peth yn sicr, nid yw y milwr i'r hwn y *beriadwyd* y *box* yn derbyn dim lleshad oddiwrtho. Y mae hyny yn peri siomedigaeth dirfawr i'r milwr ei hun ac hefyd i'w gyfeillion gartref; a'r canlyniad yw, y maent yn penderfynu o bob ochr mai gwell peidio anfon dim yn ychwaneg.

Diamau y gwy'r llawer o ddarlennwyr y CENHADWR trwy brofiad am y siomedigaeth a gawsant ar y pen yma. Y maent wedi peidio gwneud yr hyn y garent wneud, o herwydd yr ansicrwydd y bydd iddynt ateb y dyben. O ganlyniad y mae y *mab*, y *bradd*, neu y *tad* y maent yn garu mor fawr yn gorfod byw ar *fars* caled yn agwlad y gelyn heb dderbyn un arwyddocad o'r anwylded sydd yn bodoli tuag atynt, gartref: ac y mae serchiadau rhieni a pherthynasau yn cael eu cau fyny yn eu mynwesau eu hunain, i dori allan yn hiraeth a galar, lle y gallent gyda gwell *management* fod yn ffynonell cysur a bywyd i'r milwr, a bendith i'r wlad.

Darchefn; y'mae un peth arall ag sydd yn gwneud y cynllun a enwasom o weithredu yn dra diffygiol, sef y *flaith* fod *milodd* o filwyr yn ein byddinoedd heb na thad na mam, na bradd na chwaer, na pherthynasau na chyfeillion i ofalu dim am danynt! Pwy wna baratoi ac anfon *fozes* i'r rhai hyn? Y mae arnynt gymaint o angen tiriondeb a chydymdeimlad a neb, a dichon fwy. Gwnai *box* llawn o bethau da oddi cartref gymaint o les iddynt hwy ag a wna i neb arall, ond os pob un dros ei berthynas a'i ffrynd yw, nid oes gan y dycieithr a'r amddifad yn ein byddinoedd le i ddisgwyl am ddim i loni ei feddwl; oblegid nid oes ganddo yr un cartref i droi am gymorth,—yr un fam na chwaer na thad na bradd na chyfaill i'w loni â'u rhoddion, a'i gysuro â'u llythyrau. Pan y mae yn glaf neu glwyfus, nid oes ganddo un cartref i fyned iddo, na'r un berthynas i ymweled ag ef yn ei gyfyngder i'w gysuro. Pan y mae yn marw nid oes neb i syrchu chwys angau oddiar ei ruddiau, a phan y mae yn cael ei roddi yn medd y milwr i orwedd nid oes neb i dywallt deigrn hiraeth ar ei ol! Diamau y teimla y dârlenydd yn ddwys wrth feddwl am y rhai hyn; ond y mae angen gwneyd rhywbeth heblaw *teimlo*. Y mae angen am ryw gynllun er gwneyd y ffordd yn glir i'n teimlad tyner dori allan mewn gweithrediad i loni a chysuro ein *holl* filwyr yn ddiwahaniaeth.

Yn yr ystyr grefyddol, y mae y cynllun a fabwysiadwyd yn naturiol ar y dechreu i lesoli

y milwyr yn dra diffygiol, oblegid y mae yn gadael yr enaid bron yn hollol ddiymgeledd. Er i'r cyfeillion gartref barotol box o bethau gwerthfawr a'i anfon i'r milwr yn y gwersyll, gallent fod yn hollol ddiles iddo wedi yr holl drafferth a chost, oblegid fe allai mai yn ei wely caled ar y ddacar y mae o, yn glaf mewn *fever*, neu wedi ei glwyfo gan y gelyn; os felly, y mae arno fwy o angen cael rhyw un i ddyfod at ymyl ei wely i gydymdeimlo ag ef a'i gysuro yn ei drallod, nag sydd arno am y *box* y cymerodd ei gyfeillion gymaint o drafferth yn ei gylch,—fe allai nad oes ganddo ond ychydig oriau i fyw ar y ddacar; os felly y mae arno fil mwy o angen am ryw un sydd a'i galon yn llawn o ysbryd Iesu, i ddangos y ffordd iddo at y Gwaredwr, a gweddio gydag ef a throsto, nag sydd arno am ddim arall. Mae y plan hwn yn ddiffygiol gan hyny:

1. O herwydd ei fod yn gadael rhan fawr o'n milwyr yn hollol ddiymgeledd, ac

2. O herwydd nad yw yn parotol moddion priodol ar gyfer yr adeg gryfyngaf yn mywyd y milwr. Gan hyny y mae galwad ar y rhai sydd yn caru lles a llwyddiant y milwyr i fabwysiadu rhyw gynllun arall i weithredu o hyn allan.

Cynigiwn rai rheymau dros fabwysiadu cynllun yn ol yr hwn y gall pob un deimlo sicrwydd fod pob *cent* a gyfrana yn gwneyd lles i ryw filwr sydd yn gosod ei fywyd mewn perygl i amddiffyn anrhydedd a rhyddid ein gwlad—cynllun yn ol yr hwn y gall y fam gysuro ei hun; er fod ei mab yn gorwedd yn archolledig yn yr *hospital*, yn ymyl angau, fe allai, oblegid fod ganddi sicrwydd fod rhyw un o ganlynwyr Iesu yno yn gofalu am enaid a chorff ei mab!

Y cynllun ddymunwn i bawb a garant lesoli ein milwyr, fabwysiadu o hyn allan yw hyn, fod iddynt ddefnyddio y *Christian Commission* yn gyfrwng i lesoli ein milwyr, h. y. fod iddynt anfon eu cyfraniadau, pa beth bynag a fyddont, i ofal yr U. S. Christian Commission i gael eu dosparthu yn y dull a'r lle y barna y Commission oreu. Cyn dweyd dim pellach mewn ffordd o gymhelliad i fabwysiadu y cynllun hwn dychon mai nid cwbl anfuddiol fyddai dweyd gair mewn ffordd o eglurhad ar ddyben a dull y *Christian Commission* o weithredu.

Eu dyben yw sicrhau lleshad tymhorol a thragwyddol ein milwyr a'n morwyr.

Er mwyn hwylusod, y mae wedi ei ranu i bedair dosparth. Un dosparth i ofalu am fyddin y Potomac; un am fyddin y Cumberland; un am fyddin yr Ohio; ac un am fyddin y Gulf Department. Felly gall y cyfeillion fydd yn bwriadu anfon eu cyfraniadau i gynorthwyo y *Christian Commission* anfon eu rhoddion i'r un fynont o'r dosparthiadau hyn. Os i fyddin y Potomac; bydded iddynt anfon i office y *Christian Commission*, No. 500 H St., Washington, D. C. Os i fyddin y Cumberland, danfoner i'r

Christian Commission, No. 51 Vine St., Cincinnati, Ohio. Os i fyddin y Gulf Department, danfoner i office y *Christian Commission*, No. 69 Carondelet St., New Orleans, La.

Y mae y *Commission* o angenrheidrwydd yn goriod cadw rhai *permanent clerks* yn eu gwasanaeth, i ba rai y mae yn talu cyflog rheymol. Ar y rhai hyn y mae gofal a chyfrifoldeb y *Commission* yn gorphwys. Hwy sydd i dderbyn y cyfraniadau; eu defnyddio yn y modd goreu; a rhoddi cyfrif o honynt. Y mae gofal mawr yn cael ei gymeryd i gael dynion gonest a chymwys i lanw y cylchoedd hyn.

Heblaw y *permanent clerks*, y mae yn ngwasanaeth y *Commission Delegates*. Y mae y rhai hyn yn cael eu gwneud i fyny gan mwyaf o weinidogion a phrogethwyr a dynion duwiol ereill fyddont yn teimlo ar eu calon i roddi chwech wythnos neu fwy o'u hamser i wneud lles i'r milwyr. Nid yw y *delegates* yn derbyn ond eu traul yn unig am eu llafur.

Gwaith y *delegates* yw dosparthu bwydydd a dillad yn y clafai a'r gwersyll; yn mhob man lle y mae milwyr ag angen am y cyfryw bethau; dosparthu llyfrau, traethodau, a chyhoeddiadau moesol a chrefyddol ereill; ymweld a'r claf a'r clwyfus yn mhob man y gellir gael gafael arnynt, a'u cysuro, a'u diddanu yn y modd gorau y gellir; eu cynorthwyo i ohebu a'u cyfeillion gartref trwy ysgrifenu trostynt lle y mae hyny yn angenrheidiol, a'i supplio â defnyddiadau i ysgrifenu drostynt eu hunain pan allant wneud hyny; cynorthwywyd y meddygon ar y maes ac yn yr hospitals i ofalu am y cleifion a'r clwyfedigion; cynorthwywyd y *Chaplains* yn ddyledswyddau pwysig er lleshad tymhorol a thragwyddol y dynion sydd tan eu gofal; ac yn mhob man, ar bob adeg ffafriol ymdrechu gwasgu mater yr enaid a'r byd tragwyddol at ddwys ystyriaeth pob milwr; gweddio trostynt oll, a chyda phob un fydd yn dymuno hyny; ac nid yn anaml y maent yn cael eu galw at *wely* y milwr druan pan yn marw, yn mhell oddiwrth ei gartref, a'i ffryndiau, i ysgrifenu ei eiriau a'i ddymuniadau olaf; a'u hanfon at y rhai sydd yn agos at ei foddwl pan yn gwynebu byd arall! Mewn gair, y mae disgwyliad i'r *delegate*, i gynorthwyo y milwr yn mhob dull y gall wneud hyny yn unol a rheolau y *Medical a'r War Departments*.

Gair ar ragoriaeth y *Christian Commission* fel cyfrwng i'r cyfeillion gartref i wneud lles i'r milwyr.

Edrychwn ar y peth fel hyn; y mae y milwr yn agored i gael ei glwyfo a'i gymeryd yn glaf lle bynag y bydd. Ond y mae yn neillduol felly yn y *campaign*. O ganlyniad dylai fod rhyw un, neu ryw rai wrth law bob amser i ofalu am dano, a'i ymgeleddu yn ddi-oed, onide bydd ei fywyd yn sicr o gael ei beryglu. Yn

awr y cwestiwn yw, "pwyl wna hyn?" Ofer disgwyli'r milwyr a'r swyddogion wneyd llawer yn y ffordd yma ar faes y frwydr, oblegid eu dyledswydd *gyntaf* a *phlymraf* hwy yw gorchfygu y gelyn; ac ofer hefyd yw i'r milwr ddisgwyl cymorth oddicartref; oblegid gall wythnosau fyn' d heibio cyn i'w gyfeillionaf flyddlonaf gael gair o'i hanes—a gall farw a chael ei gladdu; a hwythau yn tybied ei fod yn fyw ac yn iach!

Y mae y Christian Commission wedi profi yn dra llesol i'r milwyr yn y cyfng hwn, fel y tystia miloedd o honnynt, oblegid y mae y *delegates* yn cael eu hanfon gyda phob corfflu yn y fyddlon yn gystal ag i'r clafai; a phob math o *supplies* yn cael eu trosglwyddo iddynt gan wageni perthynol i'r Commission, er eu galluogi i ymgeleddu y milwr mor bell ag y byddo modd, yn ol byddo ei gyflwr. A diamau fod prydlonrwydd eu hymdrechiadau wedi bod yn foddion i achub cannoedd os nad miloedd o fywydau eisioes.

Y mae y draul hefyd yn llawer llai i berthynasau y milwr claf neu glwyfus, i wneyd lles iddo trwy gyfrwng y *Commission* nag yn ffordd arall. Gall un delegate wneyd dirfawr les i *gand neu ddau* o filwyr, heb fwy o draul na phe bai un dyn yn cychwyn oddicartref i ymgeleddu ond un. Dylai y gwirionedd hwn gael dwys ystyriaeth.

Drachefn, trwy gyfrwng y *Commission* gellir gwneyd lles i bob milwr sydd mewn angen. Y tylawd a'r amddifad yn gystal ag ereill sydd mewn gwell amgylchiadau. Y mae miloedd o filwyr yn ein gwerylloedd a'n meddygdai a chanddynt deuluoedd a chyfeillion tyner galon garent fyned i leddfu poen eu rhai anwyl sydd yn dyoddef, ond y mae eu hamgylchiadau y *fath* fel na allant deithio cannoedd o filldroedd i'r *hospital* neu y gweryll er iddynt glywed fod y mwyaf hoff *ganddynt* yn glwyfus ac yn ymyl *marw*.

Yn awr y mae y *Christian Commission* yn gyfrwng gwerthfawr a chymwys yn y cyfryw amgylchiadau. Derbynia yr hyn all pob un wneyd er cario y gwaith nawr yn y blaen. Nid yw yn gofyn i neb wneyd ond yr hyn a allo. Pe gwyddai cannoedd yn ein gwlad gymaint y mae y *Christian Commission* wedi wneyd i'w cyfeillion a'u perthynasau yn y rhyfel, faint o boen y mae wedi leddfu, faint o ddyoddef y mae wedi atal, faint o fywydau y mae wedi achub, a faint o eneidiau y mae wedi bod yn foddion yn llaw Duw i'w dwyn at y Gwaredwr, sicr genym y cynhesai eu calonau, ac y dyblai eu cyfraniadau, ac y byddai y *Commission* yn llawer mwy effeithiol yn eu gweithredau o hyn allan.

Pa beth sydd oreu i'w gyfranu.

Gan fod y gauaf yn agos, byddai yn dda i'r rhai sydd yn paratoi *boxes* i'w hanfon at wasanaeth y *Commission*, barotoi cymaint ag a

allont o grysau a drawers a socks gwlan a slip-pers o bob math, No. o 6 i 10, a chymaint o fenyng a chadachau pocket ag a ellir. Y mae angen mawr am danynt. Nid yw o ddim dyben anfon *hen grysau* &c., oddieithr y rhai a fwriedir i wneyd *bandages*. Nid yw ychwaith o ddim dyben prynu defnyddiau newyddion a'u hanfon i'r *Commission* heb eu gwneud i fyny. Gwell anfon yr arian a gadael ar y *Commission* eu defnyddio fel y barnant yn oreu.

Y bwydydd gorau i'w hanfon yw y rhai canlynol,—*dried beef, dried fruit o bob math, jellies, jams, preserves, pickles, gymaint ag a ellir gael, corn starch, farina, &c.* Na fydded i neb wneyd y camgymeriad cyffredin o anfon *bara, cakes, pies, &c.*, oblegid y maent yn sicr o ddifetha eu hunain, a difetha pob peth arall fydd yn agos atynt. Y mae galwad neillduol hefyd am bob math o win, megis *currant, blackberry, elderberry, cherry, a grape*. Wrth anfon gwin dylid gofalu peidio anfon dim ond yr hyn sydd yn dda, oblegid i'r claf a'r clwyfus y mae i gael ei roddi, a thrueni o'r mwyaf yw cynyg gwin neu unrhyw beth arall wedi difetha i'r milwr ffyddlon sydd wedi aberthu ei gysur, ei iachyd, a'i fywyd er mwyn ei wlad.

Hyderaf y bydd i'n cenedl yn mhob rhan o'r wlad hon wneyd a allont i gynorthwyo yr achos teilwng hwn. Y mae yn ddiamau eu bod wedi gwneyd llawer yn barod. Y mae mwy eisiau ei wneyd eto. Y mae mwy o fechgyn y Cymry yn y gweryll hedyw nag a fu er dechreu y rhyfel. Ymdrechwn ofalu am danynt, trwy ddarparu moddion i'w hymgeleddu yn eu hangen, gan hyderu y bydd i Dduw fendithio ein hymdrechiadau ni a hwythau, a rhoddi i ni fuddugoliaeth ar ein gelynion, ac y bydd i ni yn fuan fwynhau hoddwch, llwyddiant a rhyddid, heb un gelyn mewnoel nac allanol i'n bygwth a'n gorfodi i ddsygu rhyfel mwyach.

T. E. DAVIS.

Auburn Theological Seminary.

Gobeithiwn y gwardewir ar y cyfarchiad cynhes a difrifol hwn. Mae ein hanwyl frawd, T. E. Davis, wedi bod ei hun yn y meddygdal yn mhlith y cleifion a'r clwyfedigion ac y mae yn gwybod yn dda am eu sefyllfa. Treulodd amryw wythnosau fel un o'r "*delegates*" heb dderbyn dim ond eu gynalieth dros yr amser yn unig, pan oedd ei amgylchiadau yn gwneud hyn yn lled anhawdd iddo ei wneud. Sicr yw fod angen cyfraniadau, a bod yr angen yn fawr—deffrown i ddyblu ein diwydrwydd a'n haelgarwch yn y peth hyn.—GOL.

BYR GOFIANT AM MRS. CHARLOTTE PASCOE,

GWRAIG CHARLES PASCOE O POMEROY.

Ganwyd hi yn ardal Sirowy, D. C., yn y fl. 1822. Derbyniwyd hi yn ieuanc yn aelod eglwysig gan y Parch. Noa Stephens yn Ebenezer, Sirowy, a pharhaodd yn ffyddlon hyd y diwedd. Priododd â Mr. Charles Pascoe yn Pomeroy, Rhag. 1, 1853. Ac ar y dydd cyntaf

o fis Mai y fwyddyn hon, (1864,) yn Braceville, Ill., bu farw mor ddisymwth fel na chafodd ei phriod siarad gair â hi. Nid oedd yn bur iach er ys rhai dyddiau, eto yr oedd yn gofalu am y teulu fel arferol. Ar ol ciniaw aeth ar y gwely a chyn pen yr awr yr oedd yn gorph. Gadawodd bedwar o blant, sef Daniel, Mary, James, a Charles, yn nghyd a'i phriod i alaru ar ei hol. Y trydydd o Fai ymgaeglodd tyrfa fawr o Gymry a Saeson i'w chladdu, a phregethodd y Parch. D. R. Lewis, oddiar Exodus 15: 23; a'r Sabboth canlynol oddiar Dat. 14: 18.

Yr oedd Mrs. Pascoe yn meddu ar lawer o rinweddau fel gwraig a chrefyddrag. Yr oedd yn meddu synwyr cryf, a barn sefydlog am bynciau hanfodol Cristionogaeth. Yr oedd yn wraig serchus ac anwyl iawn o'i phriod a'i phlant, yr hyn sydd yn cynrychu galar mawr i'w phriod a'i hanwyl blant ar ol ei cholli mor ddisymwth. Yr oedd yn un fyddlon iawn yn moddion gras bob amser; yn eu ty hwy yr oedd pregethu yn Braceville. Yr oedd hi yn ei thebalo yn fraint i hunan-ymwadu a thrafferthu er mwyn cael moddion gras ac ordinhadau yrefengyl. Buont yn byw yn Coal Valley tra y buom yno, a chefais y fantais i farnu y parch oedd ganddynt fel gwr a gwraig i achos Iesu, yn eu fyddlondeb a'u cyfraniadau hael, (fel lluaws oedd yn Coal Valley.) Nid wyf yn cofio eu habeenoldeb o'r bregeth, yr ysgol, cwrdd gweddli, na'r gymdeithas eglwysig. Yr oedd Mrs. Pascoe yn hynod fel cerddores; nid wyf yn cofio i mi glywed yr un erioed yn meddu cy-maint o beroriaeth yn ei llais a hi. Nid ang-hosaf byth mo hoi hi a'i phriod yn canu "Yr Hen Wr a'r Bardd, a'r Negro Bach," a Mrs. Williams yn canu "Dio Bach," Nadolig, yn Coal Valley. Yr oedd ei hesmwythder yn canu tuhwnt i neb a glywais erioed. Dychyngaf ei chlywed yn canu "Gwaed y groes sy'n codi fynu" &c. Ond os oedd hi yn canu yn beraidd ar y llawr, y mae hi yn canu yn fil per-eiddiach heddyw am rinwedd maith y gwaed. Anwyl frawd Pascoe, ymdawelwch yn yr Arglwydd, "Y mae pob peth yn cydweithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Duw." &c. "Gad dy amddifaid, myfi a'u cadwaf hwynt yn fyw; ac ymddiried dy weddwon ynof fi." Dyma air yr Arglwydd—nac amheuwch—digon yw yn mhob cyfyngder. "Myfi a fyddaf yn Dduw i chi." Felly fe fydd yn Dduw i chwithau a'ch pedwar plentyn anwyl.

Racine.

C. D. JONES.

YCHYDIG O HANES MARTHA ANN JONES.

Martha Ann Jones ydoedd ferch i Mr. Thomas G. a Mrs. Elizabeth Jones, Ridge, ardal Gomer, swydd Allen, Ohio. Ganwyd hi Hyd. 1840. Derbyniwyd hi yn aelod o eglwys Gynulleidfaoel Gomer, Chwef. 4, 1855. Felly bu farw Mehefin 11,

1864, yn 24 ml. oed, onid 4 mis, wedi bod yn aelod crefyddol, gan gyson a dichlynaidd arddel Iesu Grist yn Gyfaill a Gwaredwr tua 9 mlynedd a 4 mis.

Yr oedd ein chwaer ieuanc Martha yn feddianol ar feddwl cryf, a chof da, ac ar lawer o rinweddau teilwng o'u coffhau—ac i eraill eu hefelychu. Yr oedd yn *wyluidd* a *gostyngedig*, yn caru *tangnefidd* a thawelwch yn mhob lle a chymdeithas. Yr oedd y rhinweddau hyn fel yn argraffedig yn llinellau en gwynebpryd, ac yn tanbeidio yn hyfryd yn ei golygon sirol a chyfeillgar. Nis gallai anadlu yn awyr athrod, cefnigen a chroes-ddadleuon; ond yn awyr bur cariad, cyfeillgarwch ac ewyllys da, yr oedd fel yn ei helpen. Priodol gellir dweyd am dani hi, fel dywedodd Hiraethog am ryw chwaer:

"R oedd lledneisrwydd yn ei thymor,
Yn ei llais ac yn ei phryd,
Yn ei golwg, yn ei moesau,—
Ond lledneisrwydd oedd hi gyd."

Yr oedd ei fyddlondeb a'i gofal am yr ysgol Sabbothol, a'i phryder dros gynydd y rhai oedd dan ei gofal, mewn gwybodaeth ysbrydol, yn ganfyddadwy i bawb o'i chyfeillion. Pan yn nechreu ei chystudd, ac yn methu myned i gyfarfod a'i dosbarth ieuanc i'r ysgol Sabbothol i Bethel, crybwyllai wrth ei mam yn anwyl a thynar am danynt. Un tro yn neillduol, pan yn siarad am ei "dosbarth bach," dywedai, "O na allwn argraffu rhywbeth arosol—rhywbeth na allai dim ei ddilên ag a wnaï les am byth—ar feddyliau y chwiorydd ieuaine sydd yn fy nosbarth." Gallesid yn hawdd ddeall beth oedd ei theimladau a'i phryder am danynt, wrth y dagrau gloewon oedd yn boddi ei golygon. Soniai yn sirol wrth ei mam am ryw ychydig o arwyddion oedd wedi weled (yn enwedig ar un neu ddwy) eu bod yn sylwi ac yn craffu ar ei dywedadau a'i chynghorion, a'u bod yn ymddangos fel yn awyddu i ddarostyngiadau.

O mor werthfawr i rai ieuaine gael athrawon ac athrawesau o'r un teimlad, ac yn llawn pryd a gofal am iachawdwriaeth y rhai ieuaine fydd dan eu gofal—yn ymdrechu ac yn llafurio i wneud lles tragwyddol i'r rhai fyddant yn eu dysgu. O na welid holl swyddogion yr ysgol Sabbothol yn ymdrechu mwy at hyn.

Nis gallwn lai na chrybwyll fod rhywbeth neillduol i'w weled bob amser yn ei dull syml a difrifol hi yn yr addoliadau crefyddol. Yr oedd ei golwg yn profi bod ei meddwl ar lawn walith. Pwy bynag fyddai yn dyfod i mewn neu yn myned allan, ni allesid deall arni hi ei bod yn gwybod dim am danynt, na un bynag ai oedd felly mewn gwirionedd ai nad oedd, yr oedd ei hymddygiad y fath na allwn lai na dymuno eia bod oll, fel rhai yn profesu ein bod yn ddilyn-wyr yr Oen, yn tebygoliddi yn hyn.

Hefyd crybwyllwn bod ei sel a'i gofal am y greffydd deuluaidd—y darllon a'r gweddio hwy

a boreu—yn amlwg bob amser. Ni allai oddef esgeuluso y "Ddyledswydd." Soniai yn aml wrth ei mam am bwysigrwydd y pethau y byddai ei thad yn gweddio am danynt. Yr oedd yn dueddol o son am y pwys o fod neges neillduol gan bawb wrth weddio, a bod teimlad dwys genym am lwyddo yn ein negosau pwysig o flaen yr Arglwydd. Gallwn fel crefyddwyr gael llawer o addysg oddiwrth ei phryder a'i theimladau yn hyn.

Rhaid gadael llawer o bethau allasid grybwyll yn ychwaneg o'i rhinweddau a'i rhagoriaethau, gan geisio crybwyll am *ychydig* o lawer o'i dywediadau a'i phrofiad yn y misoedd diweddfaf y bu byw.

Er ys agos i flwyddyn yn ol, bu farw ei brawd Moses. Enifithiodd hyn yn fawr ar ei meddwl, yn enwedig wrth feddwl am ei chworiydd a'i brawd arall oedd wedi marw ychydig flynyddau cyn hyn, "Wel," meddai wrth ei mam, "Myfi sydd i fyned nesaf." Pa ymdrech bynag gymrid at ei pherswadio a'i chysuro—nad oedd raid iddi ofidio am hyn, y gallai hi gael oes hir—blynyddau lawer i fyw, a phethau cyffelyb, nid oedd modd ei hargyhoeddi o'i chrediniaeth mai "hi fyddai'r nesaf," ac yn eithaf cyson â'i chrediniaeth defnyddiai bob adeg, cyfleusdra a moddion er gwneud ei hun yn barod, er trwsio y lamp, gofalu am yr olew, fel gallai fod yn barod i gyfarfod â'r alwad pa bryd bynag y deuai. O mor ddiwyd yr oedd yn ceisio casglu trysorau erbyn byd tragwyddol, ac yn ymdrechau am gael ei hun mewn heddwch â'i Duw, cyn i'r adeg fyned drosodd. Llafariodd yn ddwys, diwyd ac ymdrechgar er cael "llawn sierwydd gobaiht," "bywyd wedi'i guddio," &c., a'i henaidd mewn gafael â Chyfaill a lynai, pan byddai yn gorfod ffurwello â chyfeillion anwyllaf ddear. A gwerthfawr genym ddweyd fod ei llafur wedi troi yn "elw mawr," yn "gysur cryf" i'w henaidd, yn nghanol tonau geirwon cystudd, ac yn llifeiriant hen afon dywyll marwolaeth.

Er dechreuad ei hafiechyd a'i chystudd diweddfaf, teimlai yn anfoddlawn iawn i neb wenfeithio iddi, trwy ddweyd y gallai wella, ni fynai son am hyn, er y byddai weithiau yn lled wngalon, ofnus ac isel, gan ofyn yn aml, Beth oedd ganddi wedi ei elwa erbyn angau, barn a byd tragwyddol. Soniai yn ddirifol iawn, "A oedd wedi gwneud iawn dderbyniad o Iesu Grist yn Waredwr?" Ond fel yr oedd ei chyfansoddiad yn gwanhau, ei nerth corfforol yn darfod, yr oedd ei meddwl yn cryfhau, y sorchladau yn ychwanegu fwy fwy at bethau nefol a thragwyddol. Fel y llong dan ei llawn hwyliu, wedi myned i'r môr mawr, yn ofni ac yn colli golwg ar y tir, felly yr oedd hithau yn misoedd olaf ei bywyd yn llwyr golli golwg ar bothau amser, a'i henaidd yn ymëngu mewn *myfyrdod*, *synlod* a *maynhad* o bethau nefol ac ysbrydol. Unwaith dywedodd wrth ei mam, "Otnais lawer

na thalai fy nghrefydd ddim—dim crefydd bersonol, brofiadol, ond O! mami bach, 'rwyf yn meddwl fy mod yn gweled Iesu Grist yn bob peth heddyw, bron na feddyliwn fy mod yn ei weled yn bersonol. O! nid oes arnaf ddim ofn marw heddyw." Dywedai wrth ei mam, "Paid iwech byth ag wylo ar fy ol i." Pan ddywedai hithau, "Pa fodd gallaf beidio, fy ngeneth fach?" "O!" dywedai, "cofiwch fod genyf fi Gyfaill llawer gwell, er cystal ydych chiwi; nis gall mam garu bob amser, dim ond weithiau yr ydych chiwi yn gallu caru, ond mae Iesu yn caru bob amser, yn mhob man, a phob amgylchlad." "A chariad tragwyddol y'th gerais."

Yr oedd ei gofal a'i thynnerwch tuag at ei thad yn llynod amlwg a diragrith. Yr oedd ei wneud ef yn gysurus yn brif hyfrydwch ganddi bob amser. Byddai er ys rhai blynyddau yn ol yn teimlo weithiau, gan feddwl ei fod braidd yn rhy gaeth yn ei reolau tuag ati, wrth arwyddo ei anfoddlonrwydd iddi i fyned i bob man, a chael pob peth yn ol ei lewyllys. Ond trwy fisoedd olaf ei hoed, diolchodd lawer am ei ofal drosti a'i gynghorion tadol iddi. Ni allai fynegi i foddlonrwydd mor rhwymedig oedd i'w thad a'i mam am y gofal a'r tynerwch, yr ymdrech a'r pryder a gymerasant, i'w dwyn hi (a'i brodyr a'i chworiydd eraill) i fyw yn grefyddol.

Yr oedd ei nith fach, (merch ei chwaer *Mary*, yr hon oedd wedi marw er ys tro,) yn cael llawer o'i sylw a'i gofal parhaus. Dysgodd iddi lawer o bennillion ac adnodau. Un o'r diwrnodau olaf y bu byw dysgodd iddi y 7 a'r 8 adnodau o'r 40fed o Esaus, "Gwywa y gwelltyn," &c. Rhoddodd gryn siars i'w mam goffhau y rhai hyn yn aml wrthi, pan byddai hi yn y bedd; ac yn wir lled effeithiol ydyw clywed y lodes fach yn eu hadrodd mor gyson a phwysaleisio.

Teimlai yn ddwys neillduol yn achos ei hanwyl frawd Abraham, sydd yn yr Army. Gweddai yn daer ac aml drosto. Ofnai yn fawr rhag iddo yn nghanol holl brofedigaethau y milwr golli ei archwaeth at bethau gwir grefydd, rhag iddo wrth ymladd dan faner ei wlad anghofio anrhydeddu ac amddiffyn baner Capten ein hiachawdwriaeth. "O!" meddai, "gobeithio ar ol iddo glywed fy mod i wedi marw, y bydd y newydd o fondith fawr iddo, er ei wneud yn fwy ymdrechgar fel milwr da i Iesu Grist."

Cynghorodd lawer ar ei chwaer ieuanc (sydd yn awr mewn hiraeth) am iddi ofalu am fyw yn dduwiol a chrefyddol, a pharatoi i gael cyfarfod â hi (a'i pherthynasau eraill sydd yn y nefoedd). Diau na anghofrei chynghorion dwys a dirifol—ond y byddant yn fendithiol ac yn destynau myfyrdod parhaus, trwy yr oes yma ac am byth yn yr oes dragwyddol yn y nef.

Un o'r diwrnodau olaf, dywedai, "Mam, mae rhywbeth rhyfedd arnaf, beth ydyw'r achos bod fy nhraed mor oer, fy mreichiau a'm dwylaw fel hyn wedi oeri?" "Wel," meddai y fam,

"mae yn ddigon tebyg mai arwyddion angau ydynt." "O!" meddai hithau, "pob peth yn dda, deneu pan y delo." Eilwaith dywedai, "Mami, rwyf i fel pe bawn i wedi mendio—yn gwbl iach. A ydyw ein holl gwbl ni wedi dar-fod am byth yn y byd hwn? A ddarfu y cyd-ymddyddan—y cyd-rodio i dy Dduw, a'r cyd-addoli? A ddarfu yr hen gyfeillachu dedwydd, fu rhyngom ni ein dwy gartref?—yr holl ym-llyn yn ein gilydd—yr holl anwyldob a'r cariad—a ydyw y cwbl wedi darford?" Newidiodd ei gwedd drachefn, a dywedodd gyda nerth ad-newyddol, "O! na, cawn ail gyfarfod eto, cawn well cyd-addoli—gwell cyfeillachu yn y cartref dedwydd yn nhy ein Tad." Teimlai fel yn rhy lawn o deimladau i allu chwarae allan ei gorfoledd yn y meddwl am "yr ail gyfarfod." Crybwyllai yn gynnes am amryw o gyfeillion, (megys ei pherthynasau a'i diweddar weinidog y Parch. J. Parry,) pa rai y dysgwyliai eu hail gyfarfod, a gofynai, "A fyddai hi yn eu hadna-bod yno?" Gwenai pan yr atebid "y byddai."

Ychydig oriau wedi hyn dywedai, "O! yr wyf yn eal iawn, beth yw hyn, mami?" "Angau, fy ngeneth anwyl, ydyw," atebai hithau. Gofynai hithau, "Pa le mae y lamp?" Pan atebid bod hono yn goleuo, gofynai, "Beth yw hyn?" Dywedai y fam eilwaith. "Angau! Martha Ann fach." Dywedai hithau, "Ai dyma angau?" a dechreuodd ganu, neu yn hytrach bwysig adrodd yr hen benill:

"Yn y dyfroedd mawr a'r toean," &c.

A chofthaodd yn hynod bwysig yr oll o'r 23ain Salm. Ail ddywedai;

"Pan ddol angau, chlwi ffowch ymaith,
Du i mi fod genyf Dduw."

Wedi hyny aeth dros y rhan fwyaf o'r 32 Salm. Adroddai yr adnodau, sef y 1, 2, 6 a'r 7, gyda rhyw ddwyser a nerth na allwn ei ddarlunio. Yna galwodd ar ei chwaer i'w chynghori, a'i chusanu, ac i roddi iddi ei ffarwel olaf. Yna ffarweliodd â'i thad a'i mam gyda rhyw ddwyser a gafael tu hwnt i gyffredin. Anhawdd i'r rhieni galarus allu dal, pan oedd ei breichiau oerion yn ymglymu am y gwddf, gan eu cof-eiddio yn anwyl a'u gwasgu yn dŷn, pan oedd hi ei hun yn cael ei gwasgu yn mreichiau angau—dian nad anghofiant ei "ffarwel," a'i "last kiss," fel y dywedai, tra byddant byw.

Yn fuan ar ol ffarwelio â'i thad a'i mam ac â'i chwaer, a gorclhymyn anfon ei dymuniadau at ei brawd, trodd ac ymollyngodd i gyfarfod â'i hymddattodiad, a dywedodd, "O Iesu anwyl, brysia! brysia!" a *sisiolodd* gyda'r anadl olaf, "Can this be death!" Gyda hyny chedodd ei henaid i fynwes gynnes y Gwaredwr, i fyw byth yn ngwedd ei wyneb, a'i wasanaethu mewn perffithrwydd yn dragywyddol.

Nis gallwn beidio dywedyd eto fel Hiraethog:

"Oedd ry dyner i anialwch
Oer a garw'n ddear ui,

Ai i wlad o ddlogelwch,
Gabriel ddaeth a chipiodd hi."

Mehesfin 12, ymgasglodd tyrfu luosog o'r cy-myddogion i'w hebrwng i'r bedd mewn hiraeth a galar, wrth feddwl ei cholli o ein plith ni, byth mwy i gael ei gweled ar y ddacar. Ond er mewn galar yn yr ystyr hyny, mewn gobaith o ddedwyddach cyfarfod, melusach mwynhad, a pherffecithiach cymdeithas, tu draw i'r bedd. Gweinyddwyd wrth y ty gan Mr. Ebenezer Davies, ac wrth y bedd gan ddau o ddiaconiaid yr eglwys. A'r Sabboth Gor. 24, pregethodd y Parch. G. Griffiths, Milwaukee, bregeth ar achlysur ei marwolaeth oddiwrth Heb. 12: 22, 23. Ac wele yn canlyn lythyr yn cynwys ei dystiol-aeth yntau am dani, gan ei fod wedi cael llawer o gyfeillach â hi pan bu yma o'r blaen yn ym-weled â ni.

JOSIAH BRYNMAIR.

Pan yna gyda chlwi yn Ebrill diweddar, cefais gryn lawer o gyfeillach Martha Ann Jones—oedd y pryd hyny yn rhosydd Moab—neu yn hytrach wedi esgyn yn lled uchel lethrau Pisga. Derbyniais lawer o gysur i'm meddwl fy hun wrth ymddyddan gyda hi am bethau crefyddol. A gwyddwn, oddiwrth ei siroldob ar y fath achlysuron, a'i hawydd am fynychach cyfeus-derau i hyny, fod ei henaid wrth ei todd—ac yn ei elfen ei hun—pan yn siarad am Iesu.

Ar fy mynediad cyntaf i blith y teulu, teimlai dipyn yn *shy*. Lluddiwyd hi, gan wylder, nat-uriol iddi, i fawr ychwaneg nag atob ambell i ofyniad a roddwn iddi yn nghylch ei phroffiad yn ei chystudd. Ond wedi fy mod yn ei chyf-eillach am ddiwrnod neu ddau, gwisgodd y *re-serce* hwnw ymaith; ac o hyny hyd amser fy ymadawiad â'r ardal, teimlai yn hollól rydd i draethu ei meddwl wrthyf—ei gobeithion a'i hofnau—ei hymdrech â gelyn ei henaid, a'i gor-uchafiaeth arno trwy yr Hwn a'i carodd.

Fel plentyn a'ch arweiniad trwy ardd a ddan-gos i chlwi welyau perlyisiau y meddyliai lawer o honynt, ac y disgwyliai i chwithau hefyd eu hedmygu a'u canmol—felly y cymerai hithau finau erbyn fy llaw trwy feusydd yr Ysgrythyr-au—gan nodi allan wrth basio addewid felys yma ac un arall werthfawr acw, â pha rai y cynaliai y Gwaredwr ei chalon rhag lleghau pan yn rhodio ar hyd glyn cysgod angau, ac yn swm rhyferthwy yr hen Iorddonen.

Cof genyf fod y drydded a'r hugain a'r ddeu-ddegfed ar hugain o'r Salmau, a'r bumed pen-nod o'r ail lythyr at eglwys Corinth yn mysg y darnau mwyaf dewisol ganddi y gofynodd i mi eu darllen wrth erchwyn ei gorweddfa. An-rhegais hi ryw Sabboth wrth gychwyn gyda'r teulu i'r addoliad â gypyn o draithodau crefyddol, gan ddatgan fy nymuniad am iddi gael llawn cymaint o fwyndad wrth ddarllen y rhai hyny ng a' gaem niuan yn y Cyssegr. Diolchodd yn wresog am danynt, a thystiodd wedi hyny iddi gael llawer o fwyndad wrth eu darllen a gwan-

daw ar eraill yn eu darllen iddi. Ac wrth droi dalenau yr hen Feibl teuluaidd yn fy ail ymweliad a'r "Ridge" daethym o hyd iddynt, a gwelais farciau amlwg darlleniaid beunydd o honynt—yn enwedig y rhai canlynol: Poor Joseph, The amiable Louisa, What is it to believe in Christ? Blind Betsy, or Comfort for the afflicted, Do you want a Friend? Peace to the troubled, The act of faith, Obstacles to conversions.

Yr wyf yn credu yn gydwylbodol am dani y gwyddai trwy brofiad yn gystal ag fel pwnc o athrawiaeth beth ydyw credu yn Mab Duw, a'i fod Ef yn Gyfaill iddi a lynnodd gyda hi pan nad allai hyd yn nod dad a mam ond sefyll yn edrychwyr torcalonus arni yn yr ymdrech â brenin dychryniadau.

Amlygodd ei hawydd i gael cofio unwaith yn rhagor ar y ddaear am angau'r groes. Cafodd hyny, yn nghwmni pedwar neu bump o honom, y bore y troais tuag adref. Credaf nad anhofir y tro yn fuan gan y rhai oeddynt bresenol yn yr ystafell. Teimlem yn drist yn wir wrth feddwl na chaem gydgyuno â hi mwyach hyd nes y cyfarfyddwn yn nheyrnas ein Tad. O'r cwmni i gyd Martha Ann oedd y lawenaf.

Er yn hyderus yn gyffroddin, eto nid bob aser y canfûm hi felly. Blinid hi weithiau gan ofnau rhag nad oedd ganddi sail dda dan yr enaid. Gyrid hi gan bryder felly i chwilio yn fanylach i'r mater, a'r canlyniad o hyny oedd fod ei gafael yn tynhau yn yr hyn oedd ganddi, a'i llwybr yn myned oleuach oleuach hyd nes yr amgylchwyd hi â goleuni perffaith ddydd.

Nis gallaf draethu haner fy llawenydd wrth glywed am ei hymadawiad gorfoleddus a'u byd ni, a'i mynediad *heluch* i mewn i'r hafan ddymunol. Dyma y geiriau a redent i fy meddwl weith ystyried diwedd ei hymarweddiad, "Awn ninau *hwyd*, fel y byddwn feirw gydag ef." Mae rhywbeth i'w chwenychu yn marwolaeth gwir Gristion. Mae ei dawelwch a'i wroldeb yn yr amgylchiad cyfyng hwnw yn anamgyffredadwy i'r digrefydd. Gwn y carai y gweddill o'i pherthynasau lithau, ac o'i brodyr a'i chwiorydd crefyddol yn Gomer gyrhaedd ei phrofiad yn awr ei hymddatodiad, ac yr hoffent wybod y modd y daeth hi yn feddianol arno.

Gallaf eu hyspysu o hyny. Gwn y dirgelwch. *Dysgasai hi farw beunydd.* Dysgasai gyfrif ei dyddiau—ac felly dug ei chalonn i ddcethineb. Ni phellhaodd y dydd drwg oddiwrthi, ac felly ni ddaliodd y dydd hwnw hi yn annysgwyladwy. Edrychasai angau gynifer o weithiau yn ei wyneb nes trwy *gynefin*dra a'i wedd, nad arswydai o'r diwedd yr olwg arno, pan yn llaw yr hwn a dynodd ei golyn y nesai at ei gastell, ac y gofynai yn hoew, neu mewn gwawdiaith sanctaidd, "*Is this death?*" Yn canlyn wele brawf digonol o hyny mewn dyfyniadau o lythyrau a auonwyd ganddi at chwaer grefyddol ieuanc

o'r ardal yna oedd ar y pryd mewn Academy oddicartref.

Gomer, Chwefror 2, 1868.

"ANWYL FFRYND,—Daeth eich llythyr am Ion. 23 i'm llaw ddydd Gwener diweddar, yn yr hwn yr erchwch i mi ysgrifenu yn fuan. Nis gwn yn iawn beth i'w ysgrifenu wrth edrych ar fy anwyl frawd Moses, yr hwn, os na ddaw cyfnewidiad er gwell cyn bo hir a fydd wedi ein gadael. Mor fawr yw ein rhwymedigaethau am iechyd! Dylem ystyried ein bod yn marw o hyd—eto nid ydym yn meddwl hyny. Mae angau yn ein rhybuddio—ond yn ofer—Crist yn galw arnom a ninau heb glywed. O! ymbarotown i well gwlad na hon—gwlad lle nad aiff gorthrymder na chystudd byth i mewn iddi. Gweithiwn tra y mae yn ddydd, gan ystyried fod y nos yn dyfod yn yr hon ni ddichon neb weithio."

Gomer, Allen Co., Ebrill 23, 1868.

ANWYL FFRYND,—Yndrechaf, wedi maith oedlad, ysgrifenu chydychyd linellau mewn atebiad i'r eiddoch ataf ryw amser yn ol. Ni themlais rywfodd awydd ysgrifenu at neb am yspaid wedi marw fy mrawd Moses. Teimlwn yn hynod o isel fy yspyd. Nid oeddwn yn gofalu am ddim yn y byd hwn wrth weled fy mrodyr a'm chwiorydd yn cael eu cymeryd y naill ar ol y llall o hono. Mae ein teulu yn awr mor lleied wrth yr hyn a fu—dim ond fy chwaer a minau gartref o saith o blant. Gobeithio y bydd i drallod ar ol trallod ein gweithio yn nes at Dduw. Mor ddioleus y dylem deimlo i'r Hollalluog am ein hiechyd a'i ofal cyson o honom. Hyderaf y caf y fruint o gyflwyno fy hun i'r Arglwydd, a bod tan ei aden ef beth bynag a'm cyferfydd.

Y mae cryn gyfnewidiadau yma er pan adawsoch. Y mae Elizabeth Edwardsar ymyl byd arall. Mor drwm yw gwelod yr Ieuainc yn marw! O! ymroddwn i ymbarotol erbyn yr amgylchiad, yna ni waeth yn y byd pa bryd y'n gelwir ni i ffordd. Gallaf ddweyd heb betwso fy mod yn awr yn cael mwy o bleser wrth orsedd gras nag a gefais erioed o'r blaen—a hyderaf y parhau felly."

Ond craffu ar gynwysiad yr ohebiaeth uchod, deallir yn hawdd ddirgelwch ei hyder yn awr ei hymddatodiad, a pha le yr oedd cuddiad ei chryfder yn yr ymdrech â'r gelyn diweddar. Dywedir yn un o lyfrau brenhinoedd Israel i wr a gleddid yn meddrod Elisêus, pan aeth ei waddilion marwol i gyffyrddiad ag esgryn yr hen brophwyd *ddadwru a chysodi ar ei draed!* Nid oes amheuzeth yn fy meddwl, pe cymdeithasem ninau fwy â'r meirw—ped ymwelem yn amlach a'u gorwedd-leoedd yn y mynwentydd, er cadw yn ein meddwl yr ystyriaeth mai rhai ar ein taith yno ydym ninau hefyd—na byddai hyny yn foddion i'n *hadfywio* ninau gyda chrefydd, a'n cynhyrfu i fwy egni i ymbarotol erbyn awr marwolaeth.

G. GRIFFITHS.

MARWOLAETH MILWYR.

MR. BENJAMIN JONES, PARIS, OHIO.

Awst 6, yn 24 oed, cafodd Benjamin Jones, Paris, Ohio, ei ladd ger Atlanta, Georgia. Yr oedd yn fab i'r diweddar Thomas Jones, o'r lle uchod, gynt o Pantybetw, Ceredigion, D. C. Perthynai i gwmni D, catrawd 104 o draedfilyr gwirfoddol Ohio. Yr oedd yn fachgen hardd, tawel a serchus, ac yn aelod er ys rhai blynyddau yn eglwys Annibynol Parisville. Treuliodd tua dwy flynedd yn y fyddin. Ar ol bod yn dysgu am bythefnos yn y gwarsyll yn

Massillon, Ohio, gyrwyd y 104 i Kentucky i wrthsefyll ymosodiad Kirby Smith, yr hwn gyda byddin lled fawr oedd yn bygwth Cincinnati, prif-ddinas y gorllewin. Nid oedd yn Ohio ar y pryd hwnw ddim hen filwyr i'w hanfon i'r maes, gan eu bod wedi myned allan i fanau eraill yn barod, ond daeth miloedd lawer o'r bobl gyffredin, neu *Hebryr gwirerod* fel eu gelwir, yn nghyd o wahanol fanau, a gyrwyd catrawd Ben. Jones o'u blaenau. Buont yn ysgarmesu gyda'r gelyn am dri diwrnod. Dywedir iddynt ymddwyn yn dra gwrol ag ystyried eu bod yn rhai mor ddibrosiad. Cafodd Ben Jones ddiangfa gyfyng yr amser hwnw, oblegyd saethwyd pelen trwy ei ddillad. Wedi hyny bu ei gatrawd yn gwylio trefi a rheilffyrdd yn Kentucky am amser hir, ac yn teithio llawer yma a thraw i wrthsefyll ac ymlid y minteoedd lladronig oeddent yn crwydro ar hyd y dalaeth hono.

Aeth y gatrawd yn myddin Burnside i ddwyreinbarth Tennessee. a chymerodd ran yn ngoresgyniad y parth hwnw, ac wedi hyny yn yr ymdrechfa galed yn erbyn byddin Longstreet, yr hon a gynwysai tua chymaint arall o filwyr a byddin Burnside. Gwelodd Ben a'i gydfilwyr amser caled oblegyd prinder ymborth yr amser hwnw. Yn nechreu Mai diweddf ymunodd ei gatrawd â byddin Sherman, a chymerodd ran yn y caledi, y teithiau blinion, a'r ymdrechfeydd angeuol ar y daith fythgofus o Chattanooga i Atlanta. Ar foren y 6fed o Awst cafodd ef ac eraill eu gosod i wneuthur rhuthr ar ryw gaerfa berthynol i'r gelyn, ond yr oedd yn gadarnach nag y meddylid; trodd yr ymgyrch yn aflwyddianus, a cholliwyd cryn lawer o'n bechgyn ni, ac yn eu plith syrthiodd Ben Jones trwy gael ei saethu trwy ei ben. Bu farw yn uniongyrchol. Y nos ganlynol ciliodd y gelynyon o'r gaerfa: tranoeth cafwyd gafael yn ei gorff, i a chladdwyd ef yn barchus gan ei gydfilwyr. Yr oedd wedi cael iechyd rhagorol o'r dechreu, a rhoddir iddo ganmoliaeth uchel fel milwr ufudd a dewr. Yr oedd y capten yr aeth ef allan dano wedi cael ei ladd ychydig o'i flaen ef. Ysgrifennai y capten newydd oedd arno at ei fam, ei fod ef ar yr ychydig gydnabyddiaeth oedd ef wedi gael o Ben Jones, wedi dysgu ei garu fel *guir filwr*, a chanmolai ef fel un cywir i'w ddaledswydd, caredig ac ufudd, bob amser yn barod i wneud yr hyn a geisid ganddo. Yr oedd ei lythyrnau gartref yn arddaugos ysbryd gwrol iawn, penderfyniad cryf i wneud ei oreu i ddarostwng y gwrthryfel, yn nghyd ag atgaarwydd neillduol at y *copperheads* sydd yn pleidio y gwrthryfelwyr yma yn y Gogledd.

MR. ISAAC D. JONES, PALMYRA, OHIO.

Medi 1, bu farw yn Palmyra, O., ISAAC D. JONES, yn 27 oed. Yr oedd newydd fod allan am gan niwrnod gyda'r gatrawd 171 o warchodlu cenedlaethol Ohio. Rhoddwyd hono i wyllo y car-

charorion Deheuol ar Ynys Johnson. yn Llyn Erie, ond pan ddaeth yr archleidr John Morgan ari ei rawd ddiweddf trwy Kentucky, anfonwyd y gatrawd yno i'w wrthsefyll. Ymosododd Morgan arni ger Cynthiana gyda mwya na chymaint arall o wyr, ac ar ol haner diwrnod o ymladd, gorfu ar ein bechgyn ni roddi eu hunain i fyny iddo. Yn ol cael eu gwaredu o fachau Morgan, dychwelasant i ynys Johnson i dreulio eu hamser allan. Ychydig ddyddiau cyn ei ddychweliad gartref, dechreuodd Isaac ddihoeni, ond yr oedd yn gallu gwneud ei ddyledswydd; ond cyn gynted ag y daeth gartref, cymerwyd ef gan y dwymyn *dyphoid*, a threngodd yn mhen ychydig o ddyddiau. Gadawodd wraig a phlentyn i alaru am briod a thad serchus, gofalus a gweithgar. Claddwyd ef wrth addoldy yr Annibynwyr yn Palmyra. Gweinodd D. M. Evans, Shadrach James, (B.) a'r ysgrifenydd.

DEWI EMLYN.

CYDYMDEIMLAD A THEULU TRALLOD-US Y PARCH. T. W. DAVIES, YOUNGSTOWN, O.

DR. EVERETT—ANWYL FRAWD,—Pan dychwelais o'm hymweliad a'ch ardaloedd serchoglawn chwi yna yn y gwanwyn diweddf, yr oedd yn fy meddwl i anfon dwy neu dair o erthyglau i'r Cenhadwr, ar Sefyllfa yr Achos Crefyddol yn mysg ein Cenedl. Ond, och fil mor siomedig ydyw mwyniantau a holl addawol bethau y bywyd hwn. Gallaf ddweyd yn awr fel awdwr ysbrydoledig y Salm fawr, "Adfyd a chystudd a'm goddiweddasant." Y mae amrywiol o glefydau poenus wedi bod yn difwyo ein preswylfa ni ar hyd yr holl un wythnos ~~ar ddeg~~ diweddf yma. Bu cynifer a phump o honom yn gorwedd ac yn cyd-ocheneidio mewn arteithiol boenan ar yr un pryd. Gwnaeth hen frenin creulawn y dychrymduau ymosodiadau ofnadwy arnom; a'r peth chwerwaf o'r cyfan genym heddyw, iddo gymeryd ymaith ddau o'n hanwyliad bychain—a'r ddau dlysaf a feddem, yn garcharorion i'w hen ddyffryn oer a thywyll.

Ond erbyn heddyw y mae cymylau duon cys-tudd yn dechreu gwasgaru ymaith, a phelydrau mwynion iechyd yn tywynu arnom i raddau helaeth unwaith eto. "Trugareddau yr Arglwydd yw na ddarfau am danom ni." "Yr Arglwydd yw ete, gwnaed a fyddo da yn ei olwg." "Bendigedig fyddo enw yr Arglwydd." Hyderwn fod ein calon gydag Eli dor-calonus a Job amyneddgar wedi gallu mabwysiadu y syniadau uchod tuag at y Pen Rheolwr mawr yn nghanol ei oruchwyliaethau chwerwon tuag atom.

Mae yr eglwys o dan fy ngofal wedi ymddwyn yn garedig tuag atom, a'm brodyr gweidogaethol wedi dangos cydymdeimlad mawr â ni yn ein trallod, a'n galar, a'n hiraeth. Derbyniasom amryw lythyrnau cydymdeimladol ar

yr amgylchind. Ein hen gyfaill y Parch. D. Harris, (T. C.) Scranton, a ddywed:—"Gyda theimlad galarus y darllenais heddyw yn y Drych am eich cystudd trwm a marwolaeth dau o'ch anwyliaid. Cawsoch y fraint o fagu am beth amser rai ag sydd i fod yn berlau yn nghoron y Gwaredwr anwyl. Felly gras lawer a gaffoch i ymostwng dan yr alluog law, fel y'ch dyrchafer mewn amser cyfaddas. Yr ydym fel teulu o'n calon yn cydymdeimlo â chwi."

Y Parch. E. Davies, Waterville, N. Y., newydd fyned trwy amgylchiadau chwervon ei hun, a ddywed:—"Yr ydym yn gallu cydymdeimlo â chwi yn eich trallod. Ofer yw ceisio amlygu ein teimladau. Ni wyddom werth ein hanwyliaid nes eu colli. Gobeithio y bydd i'r Arglwydd gynal eich meddwl a'ch dyddanu yn y trallodion chwervon hyn."

Mae y llythyr canlynol oddiwrth ein hoff gyfaill, Dewi Emlyn, mor helaeth, a phwrpasol, ac effeithiol, a phrofiadol; ac oddiar yr ystyrfaeth y gall fod o les i luaws eraill sydd fel ninau mewn galar a thristwch megys ag y mae wedi bod i ni, ni grefwn arnoch am ei osod i fewn yn gyflawn heb ei dalfyru. Addefwn ein bod ni wedi sugno cysur a thynu addysg oddiwrth y drychfeddyliau a gynwysir yn y llythyr hwn. Hyderwn na wna neb ei gamddeall o barthed i'w amheuan yn nghylch anfarwoldeb yr enaid. Craffer yn fanwl ar ei eglurhad o hono. Gwyr yr ysgrifenydd hwn beth yw teimlo blinder oddiwrth yr un amheuan. Diolch i Dduw fod lesu wedi digdymu angu a dwyn bywyd ac anllygreddigaeth i'r goleuni trwy yr efengyl. Yr eiddoch yn barchus. T. W. DAVIES.

Dyma'r llythyr:—

Parisville, Awst 26, 1864.

PARCH. T. W. DAVIES—ANWYL FRAWD,—Yr wyf wedi cael ar ddenll fod yr ofnau fynegoch yn amser cwrdd Newburgh, wedi cael eu gwireddu, a bod cystudd ac angu wedi gwneuthur cryn hafoc yn eich teulu. Yr wyf yn teimlo yn ddwys drosach. Ychydig fedr sydd genyf i gysuro y trallodedig, ond gallaf gyd-deimlo âg un yn eich sefyllfa chwi yn gymaint a'm bod wedi cwrdd âg amgylchiadau cyffelyb fy hun. Gwn trwy brofiad mai gorchwyl caled yw claddu anwyliaid bychain yn yr amser maent yn fwyaf enillgar a deniadol, a gwn beth yw teimlo loesau hiraeth llawer mwy poenus a llymdreiddiol nag y gallaf byth draithu. Bum lawer tro yn ceisio meddwl fod pob peth er daioni—pob peth yn cael ei ddwyn yn mlaen yn y modd goreu, ond wedy'n yr oeddwn yn methu gweled hyn yn hollol; ac yn methu lawer tro foddloni i'r drefn ac ymdawelu. Bum yn cael ambell hamdden wrth feddwl fod fy anwyliaid yn ddedwyddach nag yma, ac wedi dianc ar lawer o groesau, gofidiau, llygreddigaethau, &c. Dichon y gall yr ystyrfaeth o hyn weini dyddanwch i chwithau a'ch

anwyl briod. Ceisiais ymgadw yn fy nhywydd rhag rhoi dim yn ynyf yn erbyn Duw, er fod cymylau a thywyllwch yn amdoi ei oruchwyliaethau. Yr oeddwn yn ceisio tewi fel Aaron, ond dichon fy mod yn tewi mewn *yabryd rhy ruggnachlyd*. Gobeithiaf eich bod chwi wedi ymostwng yn fwy mabaidd a ffyddiog dan driniaethau eich Tad nefol. Bum yn meddwl lawer tro fod colli fy mhlant yn gerydd arnaf am fy niffrwythder gyda gwaith fy Nuw, ac yr wyf wedi teimlo cryn orbicrwydd wrth feddwl y gallai fod fy nghamymddygiad i wedi tynu y fflangell ar fy anwyl blant. Y mae llawer o feddyliau rhyfedd wedi bod yn curo arnaf, a dichon fod llawer yn curo arnoch chwithau. Gwelaf i mi golli y dydd flynyddau yn ol wrth freuddwydio am ddedwyddwch yn y byd hwn, "Pan oedd yr Iffollalluog eto gyda mi, a'm plant o'm hamgylch," ys gwedodd Job; ond yr wyf wedi cael fy nysgu yn well, ys canodd Meib yr awen.

"Gwynfyd! Gwynfyd is y lleuad!
Feilchion eiriau llwyr o'u lle!
Ryfedd ryfeg, a bradwriaeth
'N erbyn arfaeth fawr y Ne!
Drycholiactiau a goffeldlals;
Gwelais nad o'ent oll ond gau,
Eu hiawn dreio cyn cofio
Gad'sai 'mron rhag gwyn a gwae."

"The path of sorrow, and that path alone,
Leads to the land where sorrow is unknown;
No traveller ever reached that blessed abode,
Who found not thorns and briars on the road."

Yr ydys yn cymeryd yr haiarn, ac yn ei doddli mewn un flwrnais ar ol y llall, er mwyn gwneud haiarn da o hono, ac felly y gwna ein Tad nefol â niâu. Gwir fod yr oruchwyliaeth yn galed, ond heb foddion celyd nis gellir cael y sorod ymaith. Anhawdd dyoddef y cerydd, "Ond gwedi hyn y mae yn rhoi heddychol ffirwyth cyflawnder i'r rhai sydd wedi eu cynefino âg ef."

"Gwybydd, dan law Dofydd Dad,
Nad yw cerydd ond carlad:
Yna o'i iaw, anwyl Ion,
Wedi cerydd daw coron.
Pob iselder a cherydd,
Mai cyflur dan fesur fydd:
Gwyr y meddyg roi moddion,
Goren o neb gwyr ein Iôn."

Chwi gofiwch yn aml gydag ing-gnoadau hiraeth am y ddau fachgen tlws a'ch gadawodd, am eu geiriau plentynaidd—eu troion diniwed—a'u llawen edrychiad. O gwnewch yn ddiau. Ac er fod yna amryw blant wedi cael eu gadael i chwi, eto mae yna wagle mawr yn yr anedd, a gwagle a deimlir yn wagle yn hir. Bum i lawer gwaith yn meddwl cyfansoddi ychydig benillion ar ol y tri phlentyn hoff gollais mewn pum niwrnod o amser, ond pan ddechreuwn feddwl am hyn, byddai adgofion hiraeth yn dechreu trywanu fy nghalon fel cylllyll, a byddwn yn gorfod troi fy meddwl at rywbeth arall; ac er fod agos i bedair blynedd wedi myned heibio, daw yr adgof am danynt i'm meddwl yn

aml ac yn fires ryfeddol: ond yr wyf yn ymwybodol bob tro ei fod yn gwneud i mi fwy o les nag o niwed. Daw fy anwyliaid ataf i'r fyfyrgeall, a gadawant ryw argraff sy'n gwneud ei ol er daioni ar fy mhregeth; a deuant ataf weithiau i'r areithfa cyn i mi ddechreu pregethu, a byddaf yn debyg o gael hwyl lled dda y tro hwnw.

"Through the dreary day
They often come from glorious light to me;
I cannot feel their touch, their faces see,
Yet my soul whispers, they do come to me;
Heaven is not far away."

Y mae arnaf hiraeth mawr weithiau am eu gweled a bod gyda hwy. Yr wyf yn dychymygu eu bod eill tri gyda'u gilydd yn cyd-ddysgu gwersi y nef. Ond dyna, beth wn i am y byd hwnw? eto nis gallaf beidio dychymygu; ac y mae yn rhaid i mi addef fod rhyw ddychymygon od iawn yn rhedeg trwy fy mhen, sef, fod y rhai sydd yn marw yn eu plentyndod yn aros i ryw raddau yn blant byth; ac y bydd hyny yn gwneud i fyny ran o amrywiaeth gogoneddus y nef. Mae y ddaiar hon wedi ei hardd-wychu âg amrywiaeth, a chredaf y bydd y nef yn filmyrdd llawnach o amrywiaeth. Tybiaf y bydd hefyd agosach cysylltiad mewn eilfyd rhwng dynion a'r plant gollasant yd eu mabandod, nag â'r plant dyfodd i fyny, ac a ymsefydlodd drostynt eu hunain yn y byd; ac fel hyny gwneir i fyny i bobl Duw yr ochr draw am y golled gawsant yma trwy gael eu hymddifadu o gymdeithas eu plant. Byddaf yn dysgwyl gweled fy hoff blant ryw ddydd, nid yn gyflawn ddynion, ond yn blant fel yr oeddent yma; a thybiaf y bydd yn radd o siomedigaeth i mi os na chaf eu gweled felly.

Nis gallaf eich cyfarwyddo at unrhyw ffynonell o ddyddanwch nas gwyddoch am dani. Gwyddoch am ffynonell ymddarostyngiad dan alluog law Duw—ffynonell dyfal-barhad mewn gwedd—ffynonell myfyrdod ar sefyllfa plant gyda Iesu yn y nef; &c., &c. Gwna amser wrth araf dreiglo heibio ei ran at raddol wellhau eich clwyfau. Yr wyf fi ambell dro wrth edrych ar ddrygau'r byd—twyll dynion a llygreddigaeth y gymdeithas ddynol, yn barod i ddiolch fod y rhai ystyriwn y goreuon o'n plant wedi dianc rhag cael eu niweidio byth gan y pethau hyny.

Yr wyf yn cael fy mlino weithiau gan amheuan, nid o barthed i fodolaeth Duw, ond o barthed i anfarwoldeb yr enaid; nid amheuan yn codi oddiar y deall a'r rheswm gymaint ag oddiar awyddfryd cyfansoddiadol neu reddfol am fyw byth, ac ymarswydiau mewnol rhag syrthio i ddiddymiant. Y mae anfarwoldeb yr enaid yn un o gedyrn-bynciau fy nghredo, ond er gwaethaf pob peth cyfyd ambell dro amheuan o ddyfnder fy natur, nes tywyllu a chymyly fy meddwl, neu fe allai pe bawn yn archwilio fy ngweithrediadau meddyliol yn

ddigon manwl, y dywedwn mai ofnau greddfod neu gyfansoddiadol ydynt. Ond beth bynag ydynt, maent yn peri blinder i mi weithiau; ond dichon y gellir defnyddio yr ofnau hyn fel rheymau dros anfarwoldeb, fel y dywed y bardd:—

"Ynte, o ba le
Y tardd hwn ddirgel fraw, a mewol swyd
Rhag syrthio i ddifodaeth? A pha han
Ymwyltia'r enaid gan ofn dnystr certh?
Y Duwdeb yw o'n mewn sydd yn cyffroi;
Y nef ei hun yn gweyd am fyd a ddaw,
Gan ddysgu dyn am dragwyddoldeb yw."

Gobeithiaf y cewch chwi a'ch priod ymdrechun bod yn dawel. Peidiwch meddwl yn ormodol am y rhai a gollwyd, oblegid ni wna hyny un lles i chwi na hwythau. Dodwch eu dillad a'u teganau bychain o'r golwg—chwi a'u cofwch yn ddigon aml heb ddal i dremio ar y pethau hyny. Dichon y tybiwch (fel finau) i chwi golli y goreu o'ch plant, ond y mae yn eithaf tēg i Iesu pan yn dyfod ar ymweliad i'n gardd flodau gael pigo y blodau tlysaf welo; a dichon y byddwn yn ei folianu ryw ddiwrnod am wneud hyny. Yr oedd yn drugaredd fawr i *chwi* gael gwella. Gwell fod eu lle hwy yn wag yn y teulu na phe buasai eich lle chwi yn wag. Diau genyf fod y tywydd caled yr aethoch trwyddo wedi agor i chwi fwnglawdd gwerthfawr o brofiadau newyddion.

"Yr ysgol oren yn yr hollfyd
At ddysgu dyn yw ysgol adfyd."

Gobeithiaf eich bod oll yn iach yn awr Yr ydwyf finau a'm teulu yn weddoli. Cyflwynwch fy nghofion gwresocaf i'ch priod a'ch teulu, a derbyniwch yr unrhyw eich hun. Ydwyf yr eiddoch yn gywir

D. DAVIES.

Gwir oddiwrt y Cadf. Grant.—Y milwr enwog hwn, yr hwn nid yw yn arfer dweyd llawer o eiriau ofer, a dyma mewn llythyr at ei gyfaill Washburne o Illinois, fod byddin y gwrthryfelwyr yn myned yn llai lai o hyd—mai hen wyr a bechgyn tra ieuainc a gyfansoddant ran fawr o'r gwylywyr mewn amddiffynfeydd, ar bontydd, a thros garcharorion, ac nas gallant bellach lanw lle y rhai a gollir o'u rhengau—dywed hefyd fod Lee yn colli trwy enciliad ac achosion eraill o leiaf tua chatrawd y dydd o'i fyddin. Deuant drosodd i rengau byddin yr Undeb yn barhaus.

Atlanta.—Yn nghorff y mis diweddaf, cymerwyd Atlanta, Ga., gan Sherman a'i wyr, yr hyn, yn ol barn Jeff. Davis ei hun, oedd yr ergyd milwrol trymaf eto ar achos y deheuwyd. Cymerwyd ar y pryd 27 o fagclau, llawer o arlyw rhyfel a thros 3000 o garcharorion. Yma yr oedd Haiarn Weithfeydd cryfaf y gelynyon. Gorchymynwyd cad oediad gan Sherman yn Atlanta o'r 12fed hyd yr 22, i roi cyfleusdra i'r dinasyddion i fudo i'r De neu Ogledd yn ol eu dewisiad.

GANWYD,

Gorph. 21, yn Newburgh, Ohio, merch i Mr. Dafydd F. Lewis a'i briod. Gelwir hi CETHARINE ELEN.

Catharine Elen loywen lan,
Un bert a diddan ydyw,
Gruddiau cochion fel y rhôs,
A min fach dlos telediwr
Llygaid bywiog llawn o swyn,
A llais bach mwy a thirion,
Gwenau hon am bywiocâ,
A'i chusan lona nghanon. **Ei Mam.**

PRIODWYD,

Awst 18, 1864, yn Newburgh, O., gan y Parch. W. Watkins, Mr. JOHN W. MORGAN a Miss ELIZABETH EVANS, y ddau o Newburgh.

Awst 21, yn Minersville, Pa., gan y Parch. John E. Jones, yn ei dy ei hun, Mr. DAVID EDWARDS a Miss SARAH COOMBS, y ddau o Minersville.

Medi 2, yn Pottsville, Pa., gan y Parch. M. D. Morgan, yn ei dy ei hun, Mr. DAVID ROBERTS a Miss JEMIMA JONES, y ddau o Mahanoy City, Pa.

Medi 2, yn mhlwyf Remsen, N. Y., gan y Parch. Owen F. Parry, Mr. OWEN WILLIAMS a Miss MARGARET ANN WILLIAMS, y ddau o Remsen.

Medi 1, yn Pittsburgh, Pa., gan y Parch. R. R. Williams, Mr. JOHN T. DAVIS a Miss EMMA JONES.

Medi 5, yn yr un ddinas, a chan yr un gweinldog, Mr. DAVID S. DAVIS a Miss ANN OWEN.

Medi 4, yn addoldy yr Annibynwyr, Remsen, gan y Parch. M. Roberts, Mr. JOHN P. SAMUEL o Utica, a Miss MARIA EDWARDS o Remsen.

Medi 19, yn Utica, gan y Parch. D. D. T. Davies, Mr. EDWARD J. EDWARDS o Whitestown, a Miss JANE M. JONES o Holland Patent.

Medi 19, yn Utica, gan y Parch. Wm. Rowlands, D. D., Mr. Wm. J. RICHARDS o Castleton, Vt., a Miss ELLEN WILLIAMS o Prospect, N. Y.

Yr un dydd yn Utica, gan yr un gweinldog, Mr. ROBERT JONES o West Winfield, a Miss JANE LAUNDERS o Plainfield, N. Y.

BU FARW,

Meh. 24, yn Springwater, Wis., yn 65 ml. oed, Mrs. ANN DAVIS, priod Mr. Henry Davis. Merch ydoedd i Daniel Evans, Cilgwyn, swydd Gwrfyrddin, D. C. Bu ganddynt chwech o blant, ond rhâgfaenodd dau ei hanwylfam i'r bedd, un yn 6 ml. oed yn yr hen wiad a'r llall yn y wiad hon yn 23 ml. oed, a hyny yn mhien ychydig fisoedd ar ol fddynt ddyfod yma, ac felly cafodd y chwaer anwyl hon ei rhan o ofdlau y bywyd hwn. Dechreuodd ei thailth grefyddol pan oedd tua 30 ml. oed yn Ffald y Brenin, tan weinldogeth y diwedd ar Burch. Rees Jones, a bu yn flyddlon i'w phroffes hyd derfyn ei dydd. Yr oedd yn gymydoges dda, heddychlon a di-absen, yn briod flyddlawn a gofalus iawn am gysur ei hanwyl briod, ac yn fannid mewn enw yn unig ond mewn gweithred a gwirionedd. Ond bu farw—ei lle nid edwyn ddim o honi mwy, ie bu farw er galar a cholled anafderadwy i'w hanwyl briod, er galar dwys i'w hanwyl blant, yn neillduol i'w hanwyl Dafydd yr hwn sydd a'facs y gwaed mewn dwfn alar am fam dyner, ie un a weddiodd lawer drosto, a hyderwn ei fod yntau wedi dyfod i weddio drosto ei hun, ie bu farw i frodyr a chwiorydd crefyddol, ond ni bu farw i Dduw. Gweinnyddwyd yn y gladdedigaeth gan Mr. R. Davis ac R. Williams. **R. W.**

Meh. 29, yn ngosgrodd Delafield, swydd Waukesha, Wis., yn 54 ml. oed, Mrs. AMELIA MORRIS, priod Mr. Wm. Morris o'r lle uchod, o'r darfodedigaeth. Yr oedd yn nychu er's rhai blynyddau ac arwyddion anlwg fod angau yn gweithio ar ei phabell frau. Hyderwn ei bod yn awr yn mwynhau cwmni y Person a aeth yn "angau i angau" heb un llen rhyngddi a'i wyneb hawddgar. Brodoredd oedd yr ymadawedig o Forganwg, D. C., pa

blwyf nis gwyddom. Ymunodd mewn priodas â Roger Richard yn y flwyddyn 1825 yn ngwlad ei genedigiaeth. Ynufud: sant i'r wiad hon yn 1844, ac ymsefydlasant yn y lle uchod. Yn y fl. 1851 bu farw Roger Richard, ac yn 1856 ail briododd â Wm. Morris. Yn Nghymru yr oedd yn aelod yn nghyfundeb y Bedyddwyr, ond o ddiwyg eglwys o honant yn y lle hwn, ymgysylltodd a'r brodyr Annibynol yn Delafield am rai blynyddau. Gweinnyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. F. T. Evans a'r ysgrifenydd. Yr ail Sabboth canlynol i'w marwolaeth pregethwyd pregeth angladdol iddi gan y Parch. R. T. Evans.

O angau! hen clyn dynoliaeth,
Tosturi ni 'dwaenost ti 'rhoed,
Ti wawdi yn nghanol heillt ddaugrau,
Ni pherchi sefyllfa nac oed,
Wylafain y plant a ddirmwyg,
Erfynion ni attal dy waith,
Ond taro 'n ddirybudd yw'th arfer
Wrth fyned y'mlaen ar dy daith.
Daeth Iesu o entrych y Nefoedd
Yn gyflawn o allu a gras,
Ypelliodd farwolaeth o'i "golyn"—
Byth eto nid ydyw ond gwas,
I gyrchu y seintiau tung adref,
I wiad annherfyuol o hedd,
Yn ddiogel o afael gofidiau,
Yn canu heb ofni y bedd.

Waukesha, Wis.

H. O. ROWLANDS.

Gor. 18, yn Cambria, Wis., yn 72 oed, Mrs. ANN RICHARDS, priod Mr. David E. Richards, a mam Lazarus Richards, esq., Cambria. Ganwyd Mrs. Richards yn mhlwyf Llanhari, swydd Frycheinlog, D. C. Dygwyd ein hen chwaer i syny yn grefyddol tan weinldogeth y diwedd ar Burch. Shadrach Davis o'r Maendy. Treuliodd flynyddau lawer gyda chrefydd yn Ebenezzer, Aberdâr, ac wedi hyny yn Carbondale, Pa., a diweddodd ei gyrrfa yn Cambria a'i chymeriad crefyddol yn uchel yn ngolwg pawb a'i hadwaennal. Cafodd gystudd trwm am tua chwech mis a goddefodd yn dawl ac amyneddgar, a phob hamdden a gafodd dywedai ei bod yn foddlon i ewyllys yr Arglwydd, a bu farw a'i henald yn pwyso ar Iesu ei chlyfaill goraf. Gadawodd amryw blant ac wyrion i alaru ar ei bol yn nghyd a phriod oedranu yn teimlo ei golled a'i ymadawedwyd ar ol treulio tros baner can' mlynedd gyda'u gilydd. Yr Arglwydd a ffrddo yn nerth ac yn amddiffyn iddo i orphen ei ddyddiau. Gweinnyddwyd ar yr amgylchiad gan y brodyr G. Jones ac R. Evans. **G. JONES.**

* * * Dymunir ar i'r Dieygier gyhoeddi hyn.

Awyrt 7, ar Flint Creek, Iowa, mewn llawn hyder fydd a dyddanwch o chysuron yr efenygl, yn 81 ml. a 6 mis oed, Mrs. ANN JONES, wedi bod yn aelod am lawer o flynyddau gyda y T. C. yn Aberhonddu, o ba le y symudodd i'r wiad hon (ar ol marw ei gwr) at ei phlant, a daeth gyda ei mab Samuel a'i deulu o Bloomsburg, Pa., i'r ardal hon,—pa rai a fuont dyner iawn o honi hyd ei bedd. Yr oedd llawer o rinweddau teilwng o efelychiad yn perthyn i'r hen chwaer hon, yn neillduol gonestrwydd mewn gair a gweithred. Gan hyny yr oedd iddi air da gan bawb. Pregethwyd yn y gladdedigaeth gan, **THOS. W. EVANS.**

Awst 11, yn Newport, Ky., ger Cincinnati, Mrs. JEMIMA THOMAS, priod Mr. Morgan Thomas, yn 32 ml. oed. Ei chlefyd oedd y dwymyn typhoid. Ni fu yn glaf ond am amser byr. Gadawodd ar ei hol briod galarus, a phedwar o blant amddifaid heb fam i ofalu am danwnt. Merch ydoedd i Mr. Wm. E. Thomas. Cafodd ei derbyn yn aelod gan yr ysgrifenydd yn Cincinnati, rai blynyddau yn ol, ac ni chlywsom iddi droseddu nes niwedd achos Crist. Dydd ei chladdedigwaeth gweinnyddwyd gwasanaeth crefyddol gan y Parch. H. Powell, ac efe a fedyddiodd ei baban cyn cychwyn ei choroph o'r ty tua'r bedd. Claddwyd hi ar y bryn y tu gogleddol i Cincinnati. Medi y 11eg, traddodwyd pregeth mewn cysylltiad a'i marwolaeth gan T. Edwards, yn yr eglwys Gynulleidfaoel yn Cincinnati. Gellir dywedyd am yr ymadawedig, ei bod yn

wraig ddistaw, garedig, a gofalus am ei theulu yn ei thymor; ac yr ydym yn gobeithio y caiff ein hanwyl frawd galarus gymorth i ynddiried yn yr Arglwydd, ac y bydd bendith Duw ar y teulu a'r perthynasau oll.

T. EDWARDS.

Awst 11, yn Swatara, ger Minersville, Pa., yn 2 fl. a 2 fls oed, DAFYDD, mab. Mr. Edward Howells a'i briod. Claddwyd ef yn mynwent y Cynulleidfaollon yn Minersville, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd.

JOHN E. JONES.

Awst 12, ar fwrdd agerlong, ar afon y Potomac, y Parch. ABNER F. JONES, o New Albany, ger Columbus, Ohio. Yr oedd Mr. Jones wedi gwasanaethu y llywodraeth am gan' niwrnod, yn yr 1330 wrachodlu cartrefol Ohio, dan y Cadfridog Grant. Ychydig ddyddiau cyn fod ei amser i fynd cymeryd ef yn glaf lawn yn y *malignant typhoid*. Pan oedd y gatrawd yn cychwyn adref, gomeddodd ei gyfeillion ei adael ar ol. Felly cymerasant ef gyda hwynt, a bu farw cyn cyrraedd Washington! Gadawodd wraig a dau o blant i alaru eu colled ar ol priod anwyl a thad tyner, ac y mae yr eglwys Gynulleidfaol yn New Albany, yn teimlo galar dws ar ol gweuldog ffyddlon a gobeithiol. Gan fod Mr. Jones yn enedigol o'r lle hwn, a bod ei holl berthasau ef a'i wraig wedi eu claddu yna, dygwyd ei weddillion i'w daearu. Cymrodd y claddedigaeth le ar Awst 18fed, pan yr oedd tyfia luosog a pharehus yn bresenol. Talfwyd y faner genedlaethol dros ei arch cyn cychwyn i'r capel. Gweinyddodd y Parch. Mr. Kelley, o Columbus, a'r ysgrifenydd ar y pryd. Yr oedd Mr. Jones yn ddyn cywir—yn ysgolhaig ardderchog—yn Gristion cydywbodol—yn brugedwr difrifol, ac yn wladgarwr gwresog. Tangnedd ar y galarwyr.

Paddy's Run, Medi 6, '64. J. M. THOMAS.

Medi 6, yn Radnor, Ohio, Mr. JOHN P. JONES, (Penlan) yn 90 ml. oed. Bwrleddir ryw bryd eto roi ychydig o hanes ei fywyd yn rhyw gyhoeddiad.

REES JONES, *Radnor, O.*

Medi 12, yn Utica, o'r diptheria, WILLIAM PICTON, mab i Thomas W. a Rachel Jones, yn 12 ml. a 13 diwrnod oed.

Medi 17, yn Ovid, Seneca Co., N.-Y., o'r typhoid fever, ARTEMAS SUTTON, ysw., mab yn aghyfraith i David E. Morris, ysw., o Utica, yn 29 ml. oed, gan adael gweddwr ieuanc mewn dwfn alar.

Medi 19, yn nhŷ ei thad (y Dr. A. Gillette), Steuben, N. Y., Mrs. LYDIA A. BUELL, gwraig Mr. Ira Buell, yn 32 ml. oed.

Medi 23, yn Welsh Bush, ger Utica, o'r lung fever, Mr. JAMES MORGANS, yn 68 ml. oed, aelod cyfrifol gyda y Bedyddwyr yn Utica.

Medi 2, yn Trenton, N. Y., LILLY M. merch fach i Griffith Evans, a'i briod, yn 1 fl. 11 mis a 12 d. oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan R. Everett.

Medi 2, yn ardal Penymynydd, Steuben, yr henafgwr GRIFFITH HUGHES, aelod cymeradwy gyda y T. C. yn French Road.

Medi 15, yn yr un ardal, o'r palsy, tebygid, yr henafgwr DAVID JONES, brodor o Sir Fôn, aelod cyfrifol yn eglwys y T. C. yn French Road.

Yn ddiweddar, ger Charleston, Pa., o'r diptheria, SARAH JANE, merch i David a Sarah Bowen, yn 14 bl., 2 fls a 24 d. oed. Yr oedd yn un o aelodau ffyddlon yr ysgol Sul yn yr ardal.

Hefyd, Mrs. POSTUMA REES, o enynlad ar yr ymenydd, yn 60 ml. oed,—aelod ffyddlon o'r eglwys Gynulleidfaol yn y lle. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. P. Peregrine.

D. G. E.

Awst 28, Mrs. BRIDGET DAVIES, Remsen, gweddwr y diweddar Barch. Benjamin Davies, gweuldog gyda y T. C. yn y cylchoedd hyn, yn 77 mlwydd oed. Bwrleddir rhoddi ychydig o goiliant y chwaer ffyddlon hon.

Medi 23, ger Boonville, N. Y., ar ol cystudd byr a thrwm, DANIEL, mab i Ellis Jones a'i briod, gyt o Steuben, yn 27 ml. oed. Claddwyd ef yn

mynwent y Capel Isaf, Steuben, a gweinyddwyd gan y Parch. E. Humphreys.

Medi 7, yn Middle Granville, N. Y., yn 35 bl. oed, ELIZABETH E. MORRIS, priod Edw. Morris. Merch ydoedd i Ellis a Mary Davis, Caenant, Llanberis, G. C. Ymfudodd i'r wlad hon yn y fl. 1851. Bu yn aros yn New York hyd y fl. 1854,—sef yr amser darfu lldi ymgysylltu mewn priodas â Mr. Morris. Bu yn aelod ffyddlon gyda'r Annibynwyr yn Middle Granville o flurfiad cyntaf yr eglwys hyd ddydd ei marwolaeth. Yr oedd wedi dysod i amgylchiadau lled gysurus gyda golwg ar bethau y bywyd hwn, ac yr oedd ei llaw a'i chalon bob amser yn agored i gyfrannu o'i heiddo at gynul achos crefydd. Yr oedd yn hynod am ei ffyddlondeb mewn mynychu moddion gras, anamlawn y byddai ei lle hi yn wag os na byddai yn cael ei lluddias gan afiechyd. Ychydig ddyddiau cyn ei marwolaeth yr oedd yn syllu ar ddarlun y Parch. L. D. Howell ac wrth edrych arno d'wedodd, "O mor dda fyddai genyf gael myned ato," a'i dagran yn rhedeg dros ei gruddiau. Beth wyddom ni na chyrhaeddodd yr ocheniad yna orsedd Duw, ac iddo ganiatau iddi ei dymuniad. Ni a hyderwn mai felly y bu, a bod

El dwyfol ran yn ngwynfa
Mysg blodau bythol wirrdd
Lle tyf teleidion ffrwytha,
Ar goed anfarwol fyrrdd,
Y llifa ffrydiau peralld
Ffynonau dwyfol hedd
A chwyth awelon balmaidd
I'r wlad lle nad oes bedd.

Traddodwyd pregeth ddifrifol yn y gladdedigaeth gan y Parch. Samuel Jones. Gadawodd briod serchus a thri o blant bychain i alaru ac i deimlo eu colled ar eu hol. Yr Arglwydd a fyddo yn nerth ac yn amddiffyn iddynt. OVID.

CYMERADWYAETH GWEINIDOGION.

TYST-AELODAETH MR. EDWARD ROBERTS.

Maclynleth, Gwynydd, Mai 11, 1864.

Hyn sydd er sicrhau fod y dygiedydd yn aelod rheolaidd llawn o gymdeithas y Methodistiaid Wesleyaidd yn Llanbrynmair, Gwynedd; a bod ganddo reswm cyfiawnhaol dros ei ymfudiad. Y mae Mr. Roberts hefyd yn bregethwr cynorthwyl cymeradwy, a gall y neb a fyfynist eisiedd er mantais dan ei weinidogaeth yn ei laith frodorol, sef y Gymraeg yn unig.

WM. ROWLANDS, *Gweinidog*
arolygusd cychleith Maclynleth.

O. Y. Mae Mr. Edw. Roberts a'i deulu newydd ddyfod i'r wlad hon; mae yn frawd i'r Parch. Wm. Roberts, Turin, N. Y. Y cyfarwyddyd i'w anfon ato sydd fel y canlyn—Mr. Edward Roberts, care of Mr. Richard Arthur, Columbus, Ohio.

T. EDWARDS.

MR. SAMUEL JONES, MIDDLE GRANVILLE.

At yr eglwys Gynulleidfaol a ymgyferfydd yn Middle Granville, America.

Anwyl Frodyr.—Gan eich bod wedi dewis Mr. Samuel Jones i'ch gwasanaethu yn yr Arglwydd,—y mae yn dda genym eich hysbysu ei fod yn ddyn da, yn Gristion dysglac, ac yn bregethwr cymeradwy. Hyderwn y bydd ei ddyfodiad i'ch mysq o dan fendith y Nef, ac y bydd yn offerynol i wneud llawer o ddaloni yn America.

ROWLAND WILLIAMS, *Gweinidog*.
JOHN PRICHARD,
ROBERT WILLIAMS,
WILLIAM ROBERTS,
GRIFFITH ROWLANDS, } *Disconiald.*

Bethesda, Gor. 24, 1864.

Dysgwylir ordeiniad Mr. Saml. Jones yn Middle Granville, yn lled fuan.—GOL.

Y PARCH. THOS. JENKINS, SALEM, MERTHYR TYDFIL,

Merthyr Tydfil, Aug. 17, 1864.

From the Independent church meeting for divine

worship at Salem, Merthyr Tydfil, South Wales.

As members of the Welsh Congregational church meeting at Salem Chapel, Merthyr, we beg to express our deep respect and affection for the Rev. Thomas Jenkins our late pastor upon his departure for America.

We are not insensible to the high qualifications he possesses for the important office he has filled. His ministry has been attended with success. As a man, as a Christian, and as a minister and pastor we deeply respect him and mourn his loss.

We wish him God speed on his voyage across the Atlantic and pray the great Head of the church to open for him a wide and important field of usefulness in his adopted country. Signed on behalf of the church

THOMAS EDWARDS, { Deacons.
GEORGE LEWIS, }

At a conference of the Glamorganshire County Association held at Alltwn, June 16, 1864.

The Rev. Thos. Jenkins of Salem, Merthyr Tydfil, having intimated his intention to emigrate to America, it was cordially resolved that a Testimonial letter be given Mr. Jenkins to recommend him to the notice of the brethren in America as a well disposed brother—an earnest Christian and for some years a faithful minister of Christ in the county of Glamorgan in connection with the Independents. The Conference while regretting his removal from amongst us trust that a kind providence will provide some sphere of usefulness for him in his adopted country, and wish God speed to him.

DAVID REEF, Llanelly, Chairman,
WILLIAM GRIFFITHS, Llanharan, Secretary,

Mae ein hanwyl frawd Mr. Jenkins wedi dyfod i America, fel y daeth llawer gweinidog o'i flaen ef, heb un maes yn neillduol ganddo mewn golwg i lafurio ynddo. Y mae yn aros am ychydig amser yn yr ardaloedd hyn. Ystyriwn fod ein brawd yn ateb yn llawn i'r gymeradwyaeth uchel a roddir iddo gan ei frodyr yn Nghymru, ac y mae y ddwy iaith ganddo yn rhwydd. Cawsom lawer o adelladaeth a chysur yn ei gyfaillach a than ei weinidogaeth yn y Gymanfa. Y cyfarwyddyd ato yn bresenol yw, Rev. Thos. Jenkins, care of Rev. James Griffiths, Utica, N. Y., neu Office of CENHADWR, Remsen, N. Y.—GOL.

Y PARCH. LEWIS POWELL, CAERDYDD.

Barchus Olygydd,—Fe allai na wyddoch fod yr hen dad enwog y Parch. Lewis Powell, Caerdydd, yn fyw, a'i fod wedi darllen hanes ei farwolaeth ei hun yn y CENHADWR yn nhy y y Parch. P. Griffiths, Alltwn. Teimlodd yn ddwys, ac ystyriai y peth yn "od iawn." Nid wyf yn gwybod pa fodd y bu yr amryfusedd; ond y mae'n dda genyf allu hysbysu darllenwyr y CENHADWR ei fod eto yn fyw, yn parhau i gyhoeddi hanes ei fywyd, ac yn hynod o barchus a derbyniol yn mhob man. Yr wyf yn anfon i chwi ddifyniad o lythyr a gefais oddiwrtho,—gwn y bydd yn dda gan filoedd yn America o'i ddarllen, ac yr adnabyddir ef gan bawb sydd yn gyfarwydd â Mr. Powell, Caerdydd.

[Mewn camgymeriad y cyhoeddwyd gan un o'n gohebwyrainser yn ol am farwolaeth yr hen frawd anwyl ac enwog hwn. Da genym glywed ei fod eto yn fyw, ac yn llafurus yn ngwasanaeth ei Arglwydd a'i gendolaeth.—(GOL.)

AT Y PARCH. E. R. LEWIS, PITSTON, AMERICA.

Fy anwyl Frawd,—Dymunais a dymunaf i chwi bob daioni, ar eich taith ar dir a môr, o'r ddaear a'r nefoedd, a dychwelid adref cysurus iawn at eich teulu eich hun a theulu Duw, a

phob cymorth i wyllo, a gweddio, a molianu, a phregethu, a bod yn fyddlon hyd y diwedd. Cofiwch fi at eich teulu ac at holl deulu y cychwyn tu a'r wlad nad oes nos yno. Cofiwch fi at yr holl Gymry, o'r BABI i fyny, a'm bod yn dymuno eu bod oll yn caru a chanmel y Gwr y soniasoch am dano yn New Tredegar, sef Iesu Grist,—mae pob SENSE yn galw am ei gannol Ef, ac y mae yn ddisgrace i bawb i beidio ei gannol Ef. Arosaf yn gannolwr Iesu gan ddywedyd, ei eiddo ydwyf. Yr eiddoch frawd,

LEWIS POWELL, *Caerdydd*.

O am Heddwch. Heddwch. Heddwch. Ie, Ie. Ie. Ie. Amen.

SYMUDIAD GWEINIDOG.

Barchus Olygydd,—A fyddwch chwi mor garedig, a gwneud yn hysbys trwy y CENHADWR, fy mod yn rhoddi fy ngofal gweinidogaethol i fyny yn Ironton, yr 21ain o'r cyfisol, i fyned i ymsefydlu yn Ngogleddbarth Missouri.

Ac hefyd, goddefwch i mi gyflwyno fy n-olchgarwch gwresocaf i'r eglwys, am ei mawr garedigrwydd i mi yn ystod y 18 mis y bum yn ei gwasanaethu. Yr Arglwydd a dalodd ynddauddyblyg am eu sirioldeb a'u hewyllys da. Yr eiddoch yn frawdol. GEO. M. JONES.

Ironton, Ohio, Awst 17, 1864.

TYSTIOLAETH YR EGLWYS.

MR. GOL.,—Yn ngwyneb fod ein gweinidog, y Parch. George M. Jones, yn ymadael â ni fel eglwys i fyned i Ogleddbarth Missouri, carem gael lle yn rhyw gongl o'ch Misolyn i'r ychydig lleillau a ganlyn:—

Cyfiawnder i Mr. Jones ydyw i ni fel eglwys hysbysu i bwy bynag y perthyn iddynt ddarford iddo ddyfod yma a'i gymeriad yn lân a difrychau wedi ei gymeradwyo gan chwech o weinidogion cyfrifol talaeth Ohio. Hefyd y mae cyfiawnder a gwirionedd yn ein rhwymo i hysbysu ei fod yn ymadael oddi yma a'i gymeriad yn bur a dilwgr, ac hefyd ei fod yn ymadael â'r eglwys gan adael teimladau da ac hiraethlon ar ei ol.

Yr ydym hefyd o dan rwymau i hysbysu i'r cyhoedd fod Mr. Jones wedi bod yn ddiwyd ac yndrechgar a selog iawn gyda gwahanol ranan o waith yr Arglwydd, a'i fod wedi gwirio mewn gweithredoedd yr holl gymeradwyaeth a gafodd gan y rhai a'i cymradwyodd. Pan ddaeth Mr. Jones yma yr oedd craig rhwystr fawr ar ffordd yr eglwys hon dan yr enw "dyled y capel," fel plwm wrth eu godreu yn atal iddi gymeryd gafael mewn diin o bwys. Ond er llawenydd i'r eglwys a chymradwyaeth mawr i Mr. Jones y mae dyled y capel wedi ei dalu bob cent trwy ei ddiwydrwydd a'i fyddlondeb ef.

Yr Arglwydd a'i nertho i fod yn ddiwyd ac yndrechgar gyda gwaith ei Foistr mawr ac i fyned rhagddo yn ngwiullan ei Arglwydd pa le

bynag y byddo rhagluniaeth yn ei arwain Bydded iddo fod yn offerynol yn llaw Duw i droi llawer o gyfeillioni eu ffyrdd ac o feddiant Satan at Dduw, yw dymuniad yr eglwys.

Arwyddwyd dros yr eglwys gan

THOS. MORRIS,	} <i>Diaconiaid.</i>
WM. WILLIAMS,	
DAVID JONES,	
JAMES TODD,	

BYR GOFIANT AM MRS. S. M. C. EVERETT.

Yn Concord, swydd Erie, Pa., Awst 21, bu farw o'r Dyfrglwyf, Mrs. SARAH M. C. EVERETT, priod Mr. John R. Everett o Kansas, a merch i'r diweddar Isaac Colegrove Ysw., o Concord, yn y 85 ml. o'i hoedran. Am y naw mlynedd diweddaf, y mae hi a'i phriod wedi bod yn byw yn Kansas, yr oeddynt yn mhlith y sefydlwyr cyntaf yno. Bu ei rhan hi i ddyoddef nid yn unig yr anghysuron cysylltiedig a sefydlu mewn gwlad newydd, ond hefyd y chwilbrawf arswydol a ddygwyd ar y sefydlwyr trwy y "*Border Ruffian war*," yn yr hwn y gwnaed y fath ymdrechfa gan farbariaid anwaraidd y caeth dalaethau, yn cael eu cefnogi gan y Gallu gweinyddol y pryd hyny, i yru allan o'r Tiriogaeth bawb personau nad ymostyngent i addoli ger bron allor feldigaid y gaeth wasanaeth.

Ei chartref oedd ger Osawatomie, pentref a yspelliwyd ddwywaith ac yna a losgwyd gan y *Border Ruffians*. Un o wyr John Brown, wedi ei glwyfo yn alaethus wrth geisio amddiffyn y lle, a gafodd gartref yn ei thy ac ymgeledd tiriion a dyfal hyd oni wellhaodd yn lled dda—tymor o dros flwyddyn a haner. Yr oedd yn ferch o wrolder mawr, ac ni wyddai am ofn ond iddi deimlo yn gydwylbodol ei bod ar yr iawn. Un amgylchiad neillduol a ddengys yr ysbryd arwrol hwn. Yn amser rhyfel y *Border Ruffians*, un o'i chwiorydd a ysgrifennodd ati ei bod yn meddwl mai gwell fuasai i Mr. Everett a hithau i ddyfod ymaith o faes y gynen, a chael cartref tawel ymhlith cyfeillion a pherthynasau hyd oni byddai y terfysg wedi taweio yn Kansas. Ei hateb oedd, "Mi a ddaethum i Kansas i gynorthwyo i'w gwneud yn dalaeth rydd, a mi a lwyddaf, neu byddaf farw yn yr ymdrech."

Ei seini a barhaodd dros amryw fisoedd. Ar amserau byddai ei phoenau yn dra arteithiol, ond dyoddefodd y cyfan gydag addfwynder a gwrolder Cristion. Yn ei sirioldeb anghydmorol, a'i gobaith digwmwl dros holl dymor ei chystudd, a'r olwg glir anghyffredinol oedd ganddi ar ddedwyddwch yn y dyfodol, cawn un o'r esiamplau dysglaciaf o allu Cristionogaeth.

Gadawodd briod a thri o blant a chylech mawr o berthynasau i alaru ar ei hol. Traddodwyd pregeth radorol ar ddydd ei chladdedigaeith gan y Parch. J. Wilson o'r Eglwys Drefnyddol Es-gobaethol, oddiwrth destyn a ddewisid ganddi ei hun wythnosau cyn ei marwolaeth, sef Salm 108: 13, 14.

Ei BRAWD, M. COLEGROVE.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL EFROG NEWYDD.

Dygwyd yn mlaen Gymanfa Flynnyddol yr Undeb Cynulleidfaol yn nhalaeth New York y flwyddyn hon yn y drefn ganlynol:—

Cynadledd yn Rome am 2 o'r gloch Medi 18, —pregethu yr hwyr a thrwy y dydd dranoeth. Yn absenoldeb y llywydd neillduwyd y Parch. W. D. Williams i'r gadair. Agorodd Mr. Williams y cyfarfod mewn ychydig ymadroddion, yn nghyd a nodiad am farwolaeth y Parch. L. D. Howell. Yna rhoddwyd gwahoddiad i'r brodyr dyeithr i gyd-eistedd yn y Gynadledd, sef, y Parch. E. Griffith, Iowa; Thomas Jenkins o Merthyr Tydfil, D. C., Samuel Jones o Bethesda, Sir Gaernarfon. G. C., yn awr o Middle Granville, N. Y., a'r brawd John L. Jones, New Berlin. Yna neillduwyd pwyllgor o bump o bersonau i drefnu a dosbarthu arian y Gymanfa a dyfod ag adroddiad o'u gweithrediadau i'r cwrdd chwarterol nesaf.

Galwyd y pwyllgor ar achos dyled capel Prospect yn mlaen, yna cafwyd adroddiad gan Dr. Everett, "eu bod yn benderfynol yn Prospect i fyned mlaen, ac yn ddiolchgar am gydymdeimlad eu brodyr—a bod golwg lled siriol ar amgylchiadau yr achos yno yn awr. Coffawyd am ymadawiad yr hen chwaer ffyddlon, Gwen Owens, a'i charedigrwydd at yr achos. Traethwyd gobaith y byddai i'r gweinidogion ymdrechu i gasglu yn ol eu haddewid, ac y gwnant hwythau yno eu goreu eto er llwyr symud y ddyled sydd ar yr addoldy.

Penderfynwyd, Fod Dr. Everett yn Drysor-ydd yr arian a gesglir at gapel Prospect, fel y byddo y Casglyddion i anfon eu casgliadau iddo ef.

Darllenwyd Cymeradwyaethau y Parch. Thomas Jenkins, diweddar o Merthyr, D. C. Penderfynwyd ein bod yn derbyn yn foddhaol a siriol Gymeradwyaethau Mr. Jenkins, ac yn dymuno ar iddynt gael eu Cyhoeddi trwy y Cenhadwr er hysbysrwydd cyffredinol.

Cafwyd ychydig o hanes crefydd yn *Nghymru*, ac yn Iowa, gan y brodyr dyeithr, pryd yr ydym yn canfod nad yw mor flodeuog ag y gwelwyd hi neu y dylai fod. Cafwyd ychydig o hanes yr achos gan y brawd J. L. Jones, yr hwn sydd yn llafurio yn mhlith y Saeson—adroddai nad yw yr achos mor llewyrchus ag y dymunai, eto fod rhai yn ymuno â'r achos o'r newydd, a'r ysgol Sabbothol yn lled dda, yn y Sir hono.

Gwnaed crybwylliad gan y brawd Everett ar yr achos Dirwestol. Coffaodd yr anogaethau a roddwyd yn y Cwrdd Dirwestol yn Utica, Gorphenaf diweddaf, i osod yr achos o flaen y Gymanfa. Yna neillduwyd pump o'r brodyr yn bwyllgor i dynu allan benderfyniadau ar achos Dirwest ac achos y wlad yn y cyfwrng presenol. Gohiriwyd i gyfarfod yn Utica.

Cynadledd yn Utica yn yr addoldy ar heol

Columbia am 2 o'r gloch ar y 15fed, y llywydd, y Parch. M. Roberts yn y gadair. Rhoddwyd yn gyntaf peth, wahoddiad i'r Parch. E. R. Lewis, Pittston, i gyd-eistedd â ni ar y pryd. Yna darllenwyd llythyr Cymeradwyaeth y Parch. Samuel Jones, Middle Granville, yr hwn a dderbyniwyd yn foddhaol, ac a gyhoeddir trwy y Cenhadwr.

Adroddwyd gan y pwyllgor eu penderfyniad ar yr achos Dirwestol, yn nghyd a'u dymuniad am oeddiad hyd y cwrdd nesaf cyn cyflwyno penderfyniadau ar yr achos arall. Yna rhoddwyd y peth i sylw y Cyfarfod, a bu amryw o'r brodyr yn dywedyd eu teimladau, ac yn rhoddi anogaethau ar yr achos, ac ar ol maith ymdriniaeth â'r achos, penderfynwyd,—Ein bod fel Undeb yn llawenhau fod sylw adnewyddol yn cael ei roddi i'r achos Dirwestol yn ein plith fel Cenedl, ac fod Cymdeithas Dal-aethol wedi ei sefydlu yn ddiweddar. A'n bod yn addaw cydweithredu yn ol ein gallu yn yr achos teilwng hwn, a'n bod hefyd yn galw sylw ein heglwysi at yr anogaeth a anfonwyd atynt o'r cyfarfod diweddar yn Utica, ac yn dymuno am iddynt wneud ymdrech yn ddioed er cario allan y cais. Gohiriwyd eto i gyfarfod yn Steuben.

Cyfarfyddwyd yn ol y cyhoeddiad at 2 o'r gloch, Medi 20fed, yna rhoddwyd gwahoddiad i'r brawd Benjamin Williams o Scranton (yn awr o Nelson) i gyd-eistedd â ni.

Gwnaed sylw ar ymadawiad y Parch. L. D. Howell o'n plith trwy anghy. Gwnaed crybwylladau am gael llyfryn bychan o hanes ei fywyd, yr hyn a gaiff fod dan sylw eto. Yna penderfynwyd ein bod yn galaru ac yn hiraethu am ein hanwyl frawd, y Parch. L. D. Howell, yr hwn a fu farw ar y 13eg o Gorphenaf, a'n bod yn cydymdeimlo yn fawr a'i weddw unig a galarus, yn nghyd a'r eglwysi a'r cynulleidfaoedd oedd yn fwyaf dan ei ofal, sef Middle Granville a Floyd, yn nghyd a'r eglwys yn Utica ar Columbia street, i'r hon y perthynai fel aelod. Yna daeth y pwyllgor ar achos y wlad yn mlaen a'u hadroddiad fel y canlyn:—

Yn gymaint ag y dylai pob dinesydd ddy-muno llwyddiant ei wlad yn mhob peth da, ei hanrhydedd yn ngolwg gwledydd eraill y byd, ei diogelwch, a'i buddugoliaethau ar elynion tramor a chartrefol, Penderfynwyd

1. Ein bod yn llawenychu am fod argoelion mor eglur yn cael eu rhoddi o Oruwch-lywodraethiad amgylchiadau yn ein gwlad er prysuro terfyniad y rhyfel gwaedlyd a dinystriol hwn, fel yr ydym yn mawr obeithio, a da iawn genym weled fod ein Llywydd a'r Gynghorfa yn cydnabod mor briodol Oruwch-lywodraeth yr Arglwydd, a'i law amlwg Ef yn y pethau hyn.

2. Ein bod yn cydnabod ein milwyr a'n mor-wyr yn deilwng o'n parch, ein gweddïau a'n cynorthwyon, am eu dewrder a'u ffyddlondeb,

a'r caledi mawrion y maent yn myned trwy-ddynt er amddiffyn iawnderau dynoliaeth a diogelu i ni a'r cenedlaethau dyfodol y buddion, y bendithion a'r rhagorffreintiau a ddeilliant oddiwrth sefydliadau rhyddgarol ein llywodraeth, a'n bod yn dwys a difrifol gydymdeimlo â'n milwyr archolledig a chlwyfedig, a chyda'r carcharorion y rhai sydd wedi syrthio i ddwy-law y gelynion, ac mewn canlyniad wedi eu darostwng i'r creulonderau a'r barbareidd-dra mwyafr dialgar, a'n bod yn dwys deimlo dros eu perthynasau yn eu gofid a'u trallod.

3. Ein bod yn edrych ar yr Etholiad dyfodol fel un o'r adegau mwyafr pwysig a fu erioed yn hanes ein gwlad, yn ei gysylltiad â chymeriad ein llywodraeth a chrefydd Crist, a'n bod yn taer ddy-muno ar ein cydgenedl trwy y wlad i wneud pob ymdrech cyfreithlon o blaid egwyddorion cyfiawnder a rhyddid, er diogelu parhad ein llywodraeth a rhoddi terfyn tuan ar y Gwrthryfel, trwy ail ethol Abraham Lincoln i fod yn llywydd ein gwlad.

Penderfynwyd fod y Cwrdd Tri Misol nesaf i fod yn Floyd, yr amser i'w nodi trwy y CENHADWR.

Gellir dweyd ein bod wedi cael Cymanfa zagorol dda y flwyddyn hon, gwenau yr Arglwydd yn amlwg iawn, y cynulleidfaoedd yn lluosog, a'r dylanwad yn cael ei deimlo gan ugeiniau. Mae dysgwyliaid mawr y pâr adfywiad cyffredinol trwy yr eglwysi a'r wlad.

Y brodyr a lafuriasant yn benaf yn y Gymanfa hon oeddynt y dyleithriaid, sef y Parchn. Ev. Griffith, Iowa; E. R. Lewis, Pittston, Pa; Thos. Jenkins, o Merthyr, D. C.; Samuel Jones, Bethesda, yn awr o Middle Granville; Benj. Williams, Scranton, yn awr o Madison Co., a J. L. Jones, New Berlin. Cymerodd y brodyr cartrefol eu rhan o'r gwaith cyhoeddus yn y gwahanol fanau, a therfynodd gwaith y cyfarfodydd a meddyliau pawb yn siriol yn myned i'w cartrefleoedd.

J. R. GRIFFITH, Yeg.

GYNADLEDD Y CYNULLEIDFAOLION YN MEDI, 1862.

Ei gweithrediadau a'i phenderfyniadau yn achos y Parch. R. D. Thomas (Iorthryn Gwynedd), New York.

Ar ol ychydig ddadlennueth pa un a ymdrinid â'r achos yn ei absenoldeb ai ynte gohirio yr achos i amser arall, daeth y Gynadledd i benderfyniad i fynod y'mlaen â'r ymdriniaeth er yn ei absenoldeb, oddi ar rhesymau a ganlyn:—Yn 1. Yn ol cais Mr. Thomas ei hun, mewn llythyr at yr ysgrifenydd, sef, "y dymunasai ei gael ar ol canol mis Medi, ac naill ai o flaen ai ar ol cyfarfodydd cyhoeddus y Gymanfa;" bod arno eisiau "diwrnod cyfan i'r achos," ac nad oedd genym i'w ganiatau ar y 30 o Medi ond y boreu yn unig. 2. Am fod yr amser presenol, sef y 17 a'r 18 o Medi, yn gwlbriodol fel yr

oedd amser yn ddigonol, i egluro, dadleu ac amddiffyn yr achos heb un cyfarfod arall i'n hattal nes ei ddibynu. Yn 3. Nad oedd un rhwystr i Mr. Thomas (am a wyddom ni) i ddyfod, ond ei fod yn dewis peidio, a'i fod wedi gomedd dyfod droion o'r blaen.

Wedi ymchwiliad pwylllog, a manwl i'r cyhuddiadau yn erbyn Mr. Thomas, daeth y Gynadledd i benderfyniad unol ar y pethau canlynol:

Yn 1. Ei fod wedi casglu llawer o ganoedd o ddoleri o arian at dalu dyled yr addoldy yn New York uwchlaw yr hyn oedd y ddyled, a'i fod wedi derbyn rhan helaeth o'r cyfryw arian gan y Trustees yn godiad at ei gyflog gweinidogaethol, yn ol ei dystiolaeth ei hun. Ar hyn Penderfynwyd ein bod fel Cynadledd yn anghymeradwyo yn hollol fel peth annheg ac anonest, fod dim o'r arian a gesglir at dalu dyled addoldy, yn cael ei ddefnyddio at dalu cyflog gweinidog, nag at un pwrpas ond yr hyn oedd yn cael ei amlygu wrth ofyn y rhoddion gan y cyhoedd.

Yn 2. Ei fod wedi blino yr eglwys mewn modd hyf a digwilydd yn nghylch \$160 eiddo y Gymdeithas Genhadol Gartrefol, er eu cael i wneud anheg o honnydd iddo ef, pan yr ydoedd wedi derbyn ei gyflog yn llawn o'r blaen. Ar hyn Penderfynwyd ein bod yn gwblarghyhoedd-edig fod derbyniad yr arian hyn gan Mr. Thomas yn gwbl anghyson ag amcan y Gymdeithas yn'ghyfraniad ei harian, a'i duedd yn dra niweidiol i'r rhai a allant fod mewn gwir angen am ei chynorthwy rhagllaw, a'n bod yn barnu yn gydwybodol y dylai yr arian hyn gael eu talu yn ol gan Mr. Thomas i'r Gymdeithas.

3. Ei fod wedi llywodraethu ar yr eglwys mewn modd anysgrhythrol ac anghyson ag arferiad yr enwad Gynulleidfaol, a hynny mewn ysbryd gormesol a threisiol, trwy ymddifadu dros ugain o'i haelodau o'u breintiau eglwysig, heb un prawf teg ar eu hachos, na rhoddi unrhyw gyfleusdra iddynt i amddiffyn eu hunain.

4. Ei fod wedi diddymu yr ysgol Sabbothol a'r society, y gyfeillach grefyddol, heb bleidlais y cyfarfodydd hynny ar y mater.

5. Ei fod wedi ceisio troi yr eglwys o fod yn eglwys Gynulleidfaol yn Bresbyteraidd mewn modd cwbl anheg a thwyllodrus, a hynny ar ol casglu miloedd o ddoleri i dalu dyled ei haddoldy, fel eglwys Gynulleidfaol, a chael ffafwr y Cynulleidfaolion Seisnig a'u cymorth helaeth i'r pwrpas hwnw, yr hyn sydd yn anheg a'r rhai a gyfranasant yr arian, yn gystal ac yn anghyfiawn a ninaw fel enwad.

6. Ei fod ar ol addaw y'ngyfarfod tri misol Holland Patent i gael cyfarfod i ymchwilio i'r achos yn New York, ac ail addaw wedi hynny wrth dri o frodyr yn y welnidogaeth a fuont yno yn cynnal cyfarfod pregethu,—ar ol hynny yn gwrthod a gwrthwynebu cael y cyfryw gyfarfod, oddieithr ar amodau nad allai y blaid arall

gydsynio â hwynt ac nad oedd yn deg i Mr. Thomas eu cynyg.

7. Ein bod wedi ein llwyr argyhoeddi fod cyhuddiadau Mr. Thomas yn erbyn y brodyr Morris Roberts o Remsen ac Edward Davies o Waterville yn ei lythyrau i'r Gynadledd ac eraill yn gwbl ddisail, ac yn galw arno i'w cymeryd yn ol mor gyffredinol a chyhoeddus ag y mae wedi eu gwneuthur.

8. Bod ei waith yn llunio y cylch lythyr diweddar o dan ei enw ac yn ei ddefnyddio, yn ymddangos ini yn bwysig yn ei berthynas ag ef ei hun, ac mor belled ag y gallwn ddeall yn awr yr ydym yn ei anghymeradwyo.

Penderfyniadau cyffredinol a therfynol.

Yn 1. Ein bod yn ystyried troseddau Mr. Thomas yn fawrion a phwysig iawn, yn enwedig ei ymdriniaeth anghyfiawn a chaled a'i frodyr a'i chwiorydd, yn eu hymddifadu o'u breintiau eglwysig &c. A'n bod yn galw Mr. Thomas i ddwys edifeirwch, ac i wneuthur gweithredoedd addas i edifeirwch, trwy ddangos pob parodrwydd i'w hadferu yn ol i'w lle yn yr eglwys, ac i ymddwyn attynt hwy ac eraill yn deg ac uniawn rhagllaw,—adferu y moddion sef yr ysgol Sabbothol a'r society i'w trefn arferol, galw yn ol y cyhuddiadau yn erbyn y brodyr M. Roberts ac Edward Davies mor gyffredinol a chyhoeddus ag y lledaenodd hwynt, ac adferu yr eglwys i'w threfn Gynulleidfaol arferol.

2. Os na wna Mr. Thomas y pethau uchod a hynny yn dirion a dioed, y bydd ein perthynas ni fel Undeb Gynulleidfaol ag ef fel Gweinidog yr Efyngyl yn terfynu, ac nad ydym yn ei ystyried yn deilwng i gael bregethu yn ein Capel—ydd a'n Cymanfaeodd hyd nes y gwneio hynny.

3. Ein bod fel Undeb yn terfynu ein hymdriniaeth ag achos Mr. Thomas gan dystiolaethu fod y cyfarfod yn lluosocach nac arfer o Weinidogion a Chenhadon, a bod y cyfan a benderfynwyd yn gyffredin yn unfrydol.

4. Os daw Mr. Thomas i'r Gymanfa y 30ain o Medi, 1862, na fydd iddo gael pregethu, hyd nes y proffeso edifeirwch o flaen y Gynadledd ac yr addawo wneuthur hyd y gallo y pethau a ofynir ganddo.

Ein bod yn ymddiried i'n brodyr, R. Everett a James Davies, i ysgrifenu y pethau uchod at Mr. Thomas a'r eglwys, a hefyd at y Gweinidogion Seisnig yn New York—yna terfynwyd.

GRIFFITH O. GRIFFITH, *Llywydd.*

JOHN R. GRIFFITH, *Ysgrifenydd.*

Cynadledd y Gymanfa y 30 o Medi, 1862.

Daeth Mr. Thomas i'r Gynadledd ac am nad oedd ganddo edifeirwch i'w gynyg i'r Gynadledd, bu ychydig ddadleu am ei hawl i ail ymdriniaeth, Ond caniatwyd iddo i ddarllen ei wrthdystiad yn erbyn gweithrediadau y Gynadledd Medi 17 a'r 18, ac i John Williams i ddarllen gwrthdystiad yr eglwys yn erbyn y

cyfryw; yna aed y'mlaen a gwaith y Gynadledd mewn gwahanol bethau, ac yn ddiweddar y pryd hyn gohiriwyd y Gynadledd i 8 o'r gloch boreu y 1 o Hydref, pryd y darllenwyd gweithrediadau y Gynadledd Medi 17 a'r 18, a chlymeradwywyd hwynt yn unfrydol. Yn 2. Anglymeradwywyd gwrthdystiad Mr. Thomas fel un hollol anghywir ac anheg, yn unfrydol. Yn 3. Rhoddwyd cynygiad fod ei berthynas â ni yn terfynu, a phasiodd yn unfrydol. Terfynwyd.

MORRIS ROBERTS, *Llywydd*,

JOHN R. GRIFFITH, *Ysgrifnydd*.

Cynadledd o Weinidogion yr Undeb yn Bethel, Medi, 1864.

Dewiswyd y Dr. Everett yn Llywydd. Angogwyd y gweinidogion i fod yn ffyddlon i droi allan i gasglu at ddyled capel Prospect, pob un yn ol y cynllun wedi ei drefnu o'r blaen, ac i ymdrechgu gwneud hyn mor frysiog ag y gellir.

Yna ymddiddanwyd am y Gynadledd y fl. 1862, sef ei bod wedi cyduno y pryd hwnw, o gydymdeimlad â Mr. Thomas, i beidio cyhoeddi ei gweithrediadau gan obeithio y byddai iddo newid ei feddwl a chynyg i ni ymostyngiad, ac felly y teimlid yn well ganddo ef a ninau ein bod wedi peidio cyhoeddi y gweithrediadau hyn i'r cyhoedd.

Ond yn awr yr ydym yn gweled yn eglur trwy amddiffyniad Mr. Thomas yn y Cronicl yn Nghymru er's blwyddyn yn ol, a'r Pamphlet a gyhoeddwyd ganddo ac a ddosperthir yn mhob ardal lle mae Cymry yn America, fod ein gwaith ni yn attal cyhoeddi ein gweithrediadau y pryd hwnw o dynerwech at Mr. Thomas wedi troi yn fethiant, a bod y wlad sef y Cymry dan bob anfantaes i farnu yn deg am yr achos.

Yna gwnaed cynygiad ac eiliwyd ef Bod gweithrediadau y Gynadledd am Medi 17, 18, a'r 30, 1862, i gael ei cyhoeddi yn y CENHADWR, a phasiodd yn unfrydol.

ROBERT EVERETT, *Llywydd*,
JOHN R. GRIFFITH, *Ysgrifnydd*.

SELNI Y PARCH. SAMUEL ROBERTS.

Teimlir dwysder a thralod ar feddylliau llawer, pan ddarllenant yr hyn a ganlyn. Nis gwyddom ddim am yr amgylchiad ond sydd yn gynwysedig yn y Nodyn hwn oddiwrth weinidog yr Eglwys yn Newburgh.

At Olygydd y CENRADWR.—Amryl Syr.—Y mae yn ddrwg genym orfod hysbysu fod ein hanwyl frawd, y Parch. Samuel Roberts, yn wael iawn yn bresenol, ac o herwydd hyn yn methu myned yn mlaen ar ei daith yr hon a gyllunlodd i'w gwneud trwy Wisconsin.

Y mae yn aros yma er ys rhai dyddiau ac y mae yn alar ganddo na allai gyflawni ei gynlluniau amcanedig. Yr eiddoch yn ddiffuant

W. WATKINS.

Newburgh, O., Medi 22, 1864.

John Morgan.—Rhoddir hysbysiad o Tennessee am farwolaeth John Morgan a gwasgariad

ei ddylunwyr. Bu yn ddychryn i lawer ond ni bydd felly mwy.

Llywyddiant Farragut yn Mobile.—Mae y llongau milwrol, Winnebago, Metacomet, Sebago, a Kennebec, dan arweiniad Farragut wedi gallu ymwasgu y'mlaen mor agos i'r deinas (3½ mill-dir) fel y gallant ollwng tanbelenau trymion iddi, bryd bynag y barno y cadlywyddion yn rheidiol gwneud hyn, neu iddi roi ei harfau i lawr.

Buddugoliaeth fawr yn nyffryn y Shenandoah.

—Dydd Llun, Medi 19, bu brwydr fawr ger Winchester yn nyffryn y Shenandoah, Va., o doriad y wawr hyd 5 o'r gloch prydawn rhwng y fyddin Undebol dan y Cadf. Sheridan a'r fyddin elynol dan y Cadf. Early. Bu yma ddinystir mawr, ond trodd y fuddugoliaeth yn gyflawn o du byddin y Llywodraeth, a chlymerwyd yn y cyfan y tro hwn tua 7000 o garcharorion. Ni bu ein colled ond ysgafn, ac ystyried grym y fyddin wrthwynebol—dim dros 300 yn y cyfan, y rhai hyn yn benaf yn y corfflu 8fed.

Un arall.—Dylunodd Sheridan y gelynyon ac enillodd fuddugoliaeth arall arnynt prydawn ddydd Gwener, y 23ain, ar Fisher Hill, gan adael byddin Early yn wan a gwasgaredig. Bu llawenydd mawr trwy'r wlad mewn canlyniad i'r buddugoliaethau hyn.

Yr etholiad talaethol yn Vermont.—Oddiwrth yr etholiadau talaethol gellir casglu yn lled sicr beth a fydd yr etholiad Llywyddol y mis nesaf. Yn yr etholiad diweddar yn nhalaeth Vermont, Plaid yr Undeb a enillodd yr etholiad trwy fwyafrif o 20,000 i 21,000.

Yr etholiad yn nhalaeth Maine.—Plaid yr Undeb a enillodd fwyafrif helaethach yn y dal-aeth hon Medi 12fed, nag erioed o'r blaen. Yr holl aelodau etholedig i'r Gydgyngghorfa ydynt Undebwyr, a'r mwyafrif yn helaeth yn nau dy i Deddfwrfa gartref. Y cwestiwn o roi hawl i'r milwyr bleidleisio yn yr etholiad Llywyddol a gariodd heb lawer o wrthwynebiad.

Gwellhad yn y Cyfringynghor.—Y boneddwr rhyddfrydig, Wm. Dennison, Llywodraethwr diweddar Ohio, sydd wedi ei ddewis i'r Cyfringynghor fel *Postmaster General* yn lle Mr. Blair o Missouri, yr hwn a roddodd ei swydd i fyny.

J. C. Fremont.—Er mwyn arbed un rhaniad yn mhlaid yr Undeb yn yr adeg bwysig bresenol, mae John C. Fremont yn galw ei enw yn ol o fod yn ymgeisydd am y Llywyddiaeth yn yr etholiad nesaf.

Dim Draft yn ninas New York.—Llwyddwyd i gael y fath gyflawnder o wirfoddolion yn ninas New York, fel na bydd angen gweithredu trwy y Draft yno.

Murwolaeth gweinidogion.—Hysbysir yn Mha-pyrau Cymru am farwolaeth dau weinidog yn Neheudir Cymru yn ddiweddar, sef y Parch. D. Davies, Pantteg, a'r Parch. Mr. Owens, Soar, Merthyr Tydfil.

1864.

CYF. XXIV.

Rhif. 11

Y CENHADWR AMERICANAUDD.

Archwedd.

Med yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

DUWINYDDIAETH.

Y Ffordd dda,	325
Crefydd yn y teulu,	328
Byw a marw y duwiol,	329
Marwolaeth Abel,	330
Sylwadau ar y pechod o dori amod,	332
Yr Eglwys bur neu Disgyblaeth eglwysig,	332

ADDYSG CYFFREDINOL.

Dyn wedi ei gadwyno wrth belen,	334
Llenlith,	335
Llythyr oddiwrth y Parch. E. W. Jones,	338

BARDDONOL.

Penillion anerchiadol gan W. Morgan, Maesteg, &c.,	341
Ymgom â'r awen,	341
Galargan ar farwolaeth Lewis Evans, Troedrhiwdalar, O.,	341
Penillion ar farwolaeth Miss Ann Thomas, Radnor, O.,	342
Penillion ar ol Mary Ann Williams, Dodgeville, Wis.,	342
Coffadwriaeth am Mrs. Ann Williams, Hyde Park, Pa.,	342
Mynediad Crist i Jerusalem,	343
Ymweliad â'r wlad,	343
Englyn ar briodas W. Aubrey Powell,	343

HANESIAETH GARTREFOL.

Cymanfa Gynulleidfaol Iowa,	343
Gohebiaeth o Arkansas,	344
Diwrnod neu ddau gartref,	344

COFIANTAU BYRION.

Mrs. Margaret Bevan, Troedrhiwdalar, Ohio,	345
Mrs. Mary Edwards, Bangor, Wis.,	346
Mrs. Mary Williams, Ironton, O.,	346
Mrs. Mary Rees, Gibson, Pa.,	346
Taith yn Nghaliffornia,	348
Ymweliad a Mr. H. Pierce, ("Wmfra o Faldwyn")	349

MARWOLAETH MILWYR.

John H. Evans, Palmyra, O.,	350
Meredith Evans, eto,	350
John Powell, Delaware, Pa.,	351
Jonh Jones, Minersville, Pa.,	351
Francis Jones, Browntownship, O.,	352
Evan G. Jones, Steuben, N. Y.,	352
Cyfarfod ymadawol y Parch. Thos. Jenkins, o Merthyr,	353
Etholiadau y mis diweddf, —Y ddwy ochr, —Llwyddiant effeithiol ar ryddid yn Maryland, —Dydd diolchgarwch,	353
Sefydliad eglwysi Cymreig yn Ngogledd-barth Missouri,	353
Ganwyd,	354
Priodwyd,	354
Bu farw,	354
Y casgliad at capel Milwaukee,	355
Symudiad gweinidogion,	356
Y Genhadaeth Dramor, —Cyfarfod mawr y Bwrdd Americanaidd, —Jeff. Davis yn anobeithio, —Yr ymosodiad ar Missouri, —Kansas yn ymarfogi, —Yr ymruthriad i Vermont, —Buddugoliaeth fawr eto trwy Sheridan,	356

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AT EIN GORUCHWYLLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf: J. R. O., Rome, trwy H. J. W., a dderbyniwyd yn Awst diweddaf, 8; G. P., Penymynydd, 1,50; R. R., Spooner's Corners, 1,50; T. N. W., Dodgeville, 5; D. J. E., Gibson, 4; J. M. J., Racine, 1,50, ac am L. H. 4,76; L. W., New Haven, 2; J. B. L., Mineral Ridge, O., 5; W. R. W., Slatington, 5; W. H., Depeyster, 5; Parch. R. D. T., New York, 1,50; Mrs. T. R., Prospect, 1,50; E. W., Nikimi, trwy J. E., 1,50; T. H., West Exeter, trwy y Parch. E. H., Steuben, (y mis diweddaf,) 8; W. C., Nelson, 5, a H. J. H., Cazenovia, 5, trwy y Parch. M. R., Remsen; T. D. J., Newark, 30,90.

Yr ydym yn ddiolchgar i'n cyfeillion am eu cymhorth i ddanfoni i mewn yr ol ddyledionam y CENHADWR. Gwyr pob un yn lled agos pa fodd y mae arno ef yn hyn,—byddai cwblhad cryno yn hyn yn galodid i ni.

"CYWYDD DAFYDD IONAWR."—Yr ydym wedi clywed oddiwrth Mr. Wm. B. Jones, fod yr unig gopi oedd yn ei feddiant o'r "Cywydd," trwy ryw anffawd, wedi ei golli; ond mae yn dysgwyl gallu cael copi arall ya fuan, fel y gallo barhau ei adolygiad.

Mwy gobethiol o Missouri.—Yn ol hysbysiad a dderbyniwyd o St. Louis, hyd yr 28 o Hydref, sicrheir fod y gwrthryfelwyr dan y Cadf. Price wedi eu gorchfygu yn lled effeithiol, a'u bod ar chwalfa mewn amhrifn—Price wedi dinystrio 400 o'i wageni ei hun rhag iddynt syrthio i ddwyllaw ein milwyr—wedi ei adael heb arlwy rhyfel—2000 o'i wyr wedi eu cymeryd yn garcharorion—ac amryw filoedd o ddrylliau wedi eu cymeryd oddiarno.

Cynllun twyllodrus a chynryddus.—Rhoddir hysbysiad yn awr fod Edward Donahue, ienaf, M. J. Ferry ac eraill wedi eu cymeryd i fyny yn Washington a Baltimore a'u carcharu am weithredu mewn hoco drygionus i barotol pleidleisiau ffigiol oddiwrth y milwyr, dros McClellan.—Ferry a gyfaddefodd, a throdd yn "states evidence" yn erbyn ei gyngrheirwyr. Mr. H. Newcome, cyfreithiwr o Albany, agent wedi ei neilliduo gan y Llyw. Seymour i gymeryd votes dros McClellan a neb arall, a drodd yn "states evidence" ar y Prawf yn Baltimore. Ei dystiolaeth dywedir ydoedd glir a chyflawn.

A ydyw yr hen gynllwyn yn erbyn Kansas i gael ei weithredu drosodd eto?

DENTISTRY! DENTISTRY!

Dr. A. B. Wells, Dentist.

Would respectfully announce to the people of Remsen and vicinity that he may be found at the office of D. Thomas, esq., near the Rail Road Depot in the Village of Remsen, during the 1st week in each month, commencing on Tuesday, the 30th inst.; and solicits a liberal share of the public patronage.

Particular attention given to the treatment of the natural teeth;—and for Artificial Teeth, the Vulcanized Rubber Plates are highly recommended.

Old plates made of Gold or Silver taken in payment for new ones, when desired; and badly fitting teeth, the work of other dentists, readjusted so as to fit properly and made useful. WORK WARRANTED—AND PRICES REASONABLE. HoRand Patent, Aug. 26, 1864.

BLAWD WERTHFA DOWS AC OWEN.

21 HEOL LIBERTY, UTICA, N. Y.

Mae y rha! sydd a'u henwau isod wedi ffurfio partneriaeth dan yr enw Dows & Owen, gyda yr amcan o'garlo yn niaen fasnach mewn Peilied, Blawd Celch, Feed, Halen, Pork, a

GENERAL COMMISSION BUSINESS.

Maent yn ddiolchgar am y gofnogaeth a gawsant yr amser a seihio, so orfynant barhad yr unrhyw yn y dyfodol. Cofier y rhif, 21 Liberty St.

B. DOWS.

W. M. OWEN.

DILLADFA DAVIES & JONES.

"GWERTHANT CYFLYM AC ELW BYCHAN."

Dyma brif reol fasnachol yr oes, ac o herwydd bod DAVIES & JONES, Dilladwyr a Brethynwyr (*Tailors and Drapers*), Rhif. 118 heol Genesee, Utica, yn gweithredu ar y rheol hon, y gwelir y torfeydd yn cyrchu yn barhaus i'w sefydlad, canys y maent yn gwybod y cant yno eu llwyr foddioni yn

Y Defnydd, y Gwaith, a'r Prisiau.

Hefyd, er cymaint sydd yno yn cyrchu, y mae digon o

Dilladau Dewisol

ganddynt bob amser ar law yn gyfaddas i bob gradd a sefyllfa.

Gan fod genym ddewisiad rhagorol o

Bob math o Frethynau,

gellwch gael eich mesur ac ar fwr rybudd eich harwigo a sut o dillad hardd, wedi eu gweithio yn y modd mwyaf destlus.

De'wch atom oll o sawr i fan,

Yn gwerthu 'rym yn rhad;

Dilladau clyd, Brethynau glân,

A gwisgoedd goraf gae.

De'wch gyda'r lloedd yn ddidor,

Enillfawr fydd i chi;

Dau naw a echant yw rhif y Store

Yn heol Genesee.

Cofiwch y Rhif, 118 Genesee st., agos ar gongl heol Liberty.

DAVIES & JONES.

Utica, Mai 1, 1861.

[Afreddol yw i ni anog ein cyfeillion i ymweld â'r Store uchod. Cofier y dylai Cymry gefnogi Cymry—hyderwn y gwnant ac y cant eu boddioni.—GOL.]

Geiriadur Cymraeg a Seisonig.

A Dictionary of the Welsh Language, with the English Synonyms and Explanations by WM. SPURELL, Utica: J. JAMES JONES. 303 pp. \$1.25.

Dylai y llyfr hwn fod yn mhob teulu Cymreig yn yr Unol Dalaethau. Fel cydymdaith i'r ysgrifenydd, hen neu ienanc, mae yn amhrifadwy. Mae yn tra ragori ar bob llyfr o'r fath a gyhoeddwyd erioed yn America, mewn cyflawnder a helaethrwydd, ac hefyd yn y cywirdeb a'r csmwythdra gyda pha un y mae gwir feddwl y Gymraeg yn cael ei osod allan yn y Seisonaeg. Nid oes ynddo ddim o'r "gerwindeb" sydd yn rhy gyffredin mewn geiriaduron o'r fath. Peth arall sydd yn ei arganmol fel llyfr gwerthfawr i'r Cymro, ydyw ei fod yn gosod allan rhyr yr holl sylwedd eiriau; ac y mae pob un sydd wedi cyfansoddi yn gwybod mor bwysig ydyw hyn er mwyn gallu gwneud hyn yn briodol a pherseniol. Hefyd mae yn nodi allan gydag eglurder a manylder i ba ran ymadrodd y mae pob gair yn perthyn, gyda rhoddi ei gwir ystyr yn eu gwahanol gysylltiadau. Mae yr awdwr wrth ei gyfansoddi wedi gwneud defnydd helaeth o ymchwiliadau Daniel Sylvan Evans, un o'r ysgolheigion goreu a'r ysgrifenywyr mwyaf deniadol a fedd Cymru. Ac nid yw y cyhoeddydd Americanaidd wedi arbed na thraul na thrafferth i'w ddwyn allan mewn dull tellwng o'r awdwr ac o'r genedl.

Gellir cael y llyfr yn ddidraul drwy y post wrth anfon ei bris, ond ni wneir sylw o unr archiad heb y tai i'w chanlyn. Cyferier J. JAMES JONES, Box 125, P. O. Utica, N. Y.

2n/64-45

NEW ESTABLISHMENT

FOR MANUFACTURING BOYS' CLOTHING

OF ALL DESCRIPTION AT

126 DEVEREUX BLOCK, GENESSEE ST., UTICA, N. Y.

JOHN EVANS would respectfully inform his numerous friends and the public that in addition to his large stock of Men's Clothing of all description, he has on hand all kinds of Clothing for Boys from three years old and upwards, which he can sell at prices to suit all who will favor him with their patronage.

Constantly on hand a General Assortment of Shirts, Cravats, Suspenders, Stocks, Gloves, Handkerchiefs, &c. &c. Also a good Assortment of cloths, Vestings, and Cassimeres, to make up to orders on short notice, in the most fashionable manner.

Y CENHADWR AMERICANADD.

CYF. 25, RHIF. 11.

TACHWEDD, 1864.

RHIF. OLL 299.

Duwingddiaeth.

Y Ffordd Dda.

Jeremiah 6: 16. Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Sefwch ar y ffordd, ac edrychwch, a gofynwch am yr hen lwybrau, lle mae ffordd dda, a rhodiwch ynddi; a chwi a gewch orphwysdra i'ch eneidiau. Ond hwy a ddywedasant, Ni rodiwn ni ynddi.

Mae prophwydoliaethau yr Hen Destament yn gystal ag epistolau y Newydd, wedi eu gosod yn hytrach yn ol cyflawnder eu cynwysiad, nag o ran amser eu dyddiad, yr hwyaf yn gyntaf. Yr oedd amryw o'r prophwydi yn cydoesi ag Esay, megys Micah, Hosea, Joel, ac Amos, neu yn fuan ar ei ol: ond dechreuodd Jeremiah amryw flyneddoedd ar ol iddo ef orphen; eto mae y nesaf ato o herwydd cyflawnder ei gynwysiad. Yn mherthynas i'r prophwyd hwn, gallw u nodi y pethau canlynol:

1. Iddo ddechreu ar ei weinidogaeth yn ieuanc iawn. Dywed am dano ei hun, pen. 8: 6. Mae'r Arglwydd yn gwrolï ei feddwl trwy amlygu iddo ei fod wedi ei neillduo i'r gwaith, ad. 5, a thrwy addaw ei bresenoldeb iddo yn y gwaith, ad. 8. Nodwn mai y rhai mwyaf defnyddiol yn y cyffredin yw y rhai sydd wedi dechreu yn ieuanc i wasanaethu yr Arglwydd. Mae hyn yn anogaeth nerthol i ieuencyd, Diar. 8: 17.

2. Ei fod wedi parhau yn hir yn ei weinidogaeth. Dechreuodd yn y drydedd flwyddyn ar ddeg o deyrnasiad Josiah, a gweinyddodd ddeunaw mlynedd yn ei amser ef; parhaodd trwy deyrnasiad Joakim neu Jehoiachim unarddeg o flyneddoedd, ac unarddeg dan deyrn-Zedeciah.

3. Gallwn sylwi ei fod yn brophwyd argyhoeddiadol iawn. Wedi ei anfon gan Dduw i rybuddio y bobl o farnau Duw oedd i ddisgyn arnynt, mae'n lefaru yn unplyg a didderlyn wyneb, nid mewn gweniaeth er rhyngu bodd dynion, nid fel y prophwydi twyllodrus, Jer. 8: 11. Iachasant hefyd friw merch fy mhobl yn ysgafu, gan ddywedyd, heddwich, heddwich, pryd nad oedd heddwich.

4. Ei fod yn brophwyd wylofus iawn, pen.

9: 1. Meddylïodd rhai o'r Iuddewon mai y Gwaredwr oedd Jeremiah, wrth edrych ar ei ddagrau. Yr oedd yn byw mewn amser o ddirywiad mawr ar grefydd y rhan olaf o'i oes, ac yn teimlo yn wasgedig iawn o herwydd hyny. Gwyn eu byd y rhai sy'n teimlo yn achos eneidiau.

5. Dyoddefodd erledigaethan chwerwon yn ei ddyddian am ei fod yn traddodi ei genadwri yn ddiweniaeth, a'r meddwl cyffredin yw iddo gael ei labyddio â meini yn yr Aist. Yn y bennod hon mae yn dwyn cylhuddiau pwysig yn eu herbyn, sef yn erbyn Juda, na ddyoddefent weinidogaeth ouest a didwyll, ad. 9, 10. Nid oes yma neb a gymer rybudd, ni allaf lefaru gyda y gobraith lleiaf am lwyddiant—mae y weinidogaeth yn cynhyrfu eu nwydan llygredig a'u cynddeirïogrwydd yn fy erbyn—fel yr Iuddewon yn ysgymygu eu dannedd ar Stephan, Act. 7: 54, eu bod wedi eu llenwi ag ys'ryd cybydd-dod, yn swyddus i fudr-elw, ac felly yn llawn gorthrwm a thrais, ad. 6, 7, a hyny yn can eu calon yn erbyn y gwirionedd, megys y Pharisaid, "A ydwyf yn ein gwaradwyddo'ninau hefyd?" Luc 16: 14. Hyfïdra digywilydd mewn pechod, ad. 15. A ydoedd arnynt hwy gywilydd pan wnaethant ffeidd-draf? Mae rhyw obaith gwan am adferiad dynion pan yn gwrido, dim gobaith am gadwedigaeth yr hyfion a'r ymfrostwyr mewn pechod. Mae cwymp i'r rhai hyn. Sylwn ar y testyn fel y canlyn:

I. Crefydd ddatguddliedig yn ei chanmoliaeth oruchel, flyrdd, a hen lwybrau, a ffordd dda.

II. Cyfarwyddiadau er ei meddu. Sefwch, edrychwch, gofynwch, a rhodiwch.

III. Y fraint a gysylltir â'i meddu. A chwi a gewch orphwysdra i'ch eneidiau.

IV. Penderfyniad dynion yn ei herbyn.—"Ni rodiwn ni ynddi."

I. Crefydd ddatguddliedig yn ei chanmoliaeth oruchel, ffordd, a hen lwybrau, a ffordd dda. Aml y gelwir crefydd yn ffordd, Salm 1: 6,—ffordd y rhai cyfiawn, ffordd berffaith, 102: 1, ffordd dy dystiolaethau, Salm 119:

14, ffordd dy orchymynion, ad. 27, ffordd gwirionedd, ad. 30, ffordd bywyd, Diar. 15: 24, a ffordd dragywyddol, Salm 139: 24. Mae felly—

1. Yn noethineb ei chynllun. Mae ffordd yn cael ei nodi allan, mae yn ffrwyth meddwl, os bydd yn ffordd o bwys, yn brif-ffordd y llywodraeth. Mae crefydd yn ffrwyth y meddwl dwysol, Job 28: 23. Duw sydd yn deall ei ffordd hi, ac efe a edwyn ei lle hi, ad. 27. Yma efe a'i gwelodd hi, ac a'i mynegodd hi; a hefyd efe a'i chwiliodd hi allan. Mae holl ffyrdd Jehofa mewn natur yn myned o'r golwg mewn cydmariaeth i hon, Ephes. 3: 10, "fawr amryw ddoethineb Duw."

2. Ffordd, yn ei hawdurdod a'i chyfreithlondeb. "Ar hyd ffordd cyflawnder yr arweiniaf," Diar. 8: 20. Crefydd yr orsedd ydyw, mae'n berffaith gyson a chyflawnder cyhoeddus, Rhuf. 3: 25, 26, ac ag anrhydedd y gyfraith, Rhuf. 8: 4, "Fel y cyflawnid cyflawnder y ddeddf yncm ni." Mae y grfaith a'r efengyl yn perffaith gydgordio yn nghadwedigaeth pechadur, Rhuf. 3: 31. Mae pob peth yn ei le, wedi ei luniaethu yn hollawl ac yn sicr. Gogoniant i Dduw a thangnefedd i ninau, Luc 2: 14.

3. Crefydd ddatguddiedig yn ei rhodfeydd, "llwybran," megys edifeirwch tuag at Dduw a ffydd tuag at ein Harglwydd Iesu Grist, cariad ato, ufudd-dod iddo, ac ymddiried ynddo, ymdrechion dros ei achos, ac awydd i'w efelychu; llwybr myfyrdod duwiol a gweddi. Mae gan y Cristion lon'd ei ddwyliaw o waith ac yn y gwaith mae'n ddedwydd. Camgyhuddiad a ddygodd Pharaoh yn erbyn Israel pan y dywedodd, Segur ydynt, Exodus 5: 8. Mae gorchwylion a gwobrwyon crefydd yn arwahanol gysylltiedig a'u gilydd, Ioan 12: 26; Matt. 25: 21.

4. Yn ei benafiaeth, "hen lwybran." Gwirionedd mai ffordd newydd a bywiol yw hi,—mae ei hegwyddorion yn hen, yr hen lwybranau a deithiodd yr hen deilwngyddion, Abraham, Isaac, a Jacob, a llunaws cyn ac wedi hyny ynddynt. Gan iddi barhau cyhyd yn y byd, hi bery mwy. Mae profen digonol wedi eu rhoddi ei bod o Dduw. Ei enw a bery yn dragywydd. Ei enw a bery tra byddo hanl, Salm 72: 17. Cerddwn yn ôl traed y praid, ffydd y rhai dilynwoh, Heb. 13: 5.

5. Crefydd yn rhinwedd ei heffeithiau, "ffordd dda." Un dda iawn yw crefydd. Mae cymeriad uchel iddi gan bawb rhinweddol, Diar. 8: 15, 16, 17, 18. Da yn ei hawdwr a'i gwrthrych. Ffrwd o galon Duw ydyw. Mae holl elfenau crefydd yn dda yn eu dy-

lanwad yn cyfnewid ansawdd y meddwl, yn rhoddi calon newydd, Ezech. 36: 26. Da yn ei heffeithiau, fel dyfroedd Ezeziel, pen. 47: 9, yn iachau yn mhob man mae hi yn myned. Hon a ddaw a threfn ar y byd, ei oleuo, ei halltu, a'i buro—hi a newidia ei agwedd trwyddo. Da yn ei chanlyniadau dyfodol. Hi a ddwg ei derbynwyr o asael pob llwmdr i asael pob flawnder, ac o asael pob gofid i asael pob gwynfyd.

II. Cyfarwyddiedau pa fodd i'w chael hi, "Sefwch, edrychwch, gofynwch, &c."

1. Ystyriaeth ddwys a gwasgedig ein bod wedi colli y ffordd, "Sefwch." Mae pawb wedi colli y ffordd i ddedwyddwch, yn myned fel defaid ar gyfeiliorn, Salm 119: 176; 1 Pedr 2: 25. "Troisom bawb i'w ffordd ei hun," Esay 58: 6. Gelwir ni i ystyried hyn. "Ystyriwch eich ffyrdd." Mae Moses yn teimlo dros anystyriaeth dynion, Deut. 32: 29; Job 34: 27. Fel teithwyr mewn gwlad estronol, ystyried pa le mae'n myned, rhag iddo fyned yn rhy bell i droi yn ei ol. Na redwch i ddrygioni; arafwch! rhag eich bod ar y ffordd lydan, Matt. 7: 18.

2. Meddwl yn ddfirifol am eich trueni fel y cyfryw, "Edrychwch." Eisiau cael meddwl dynion at eu cyflwr sydd, megys y tair mil ar y Pentecost, Actau 2: 37; a cheidwad y carchar, Act. 16: 30. Dyna ddygodd Dafydd i droi ei draed at y tystiolaethau, Salm 119: 59, 60. "Meddyliais am fy ffyrdd, a throis fy nhraed at dy dystiolaethau di." Meddylwch fod ffyrdd pechod yn galed iawn, yn hollawl ddi-ddedfnydd yn eu cychwyniad, yn warthus yn eu cynydd, a dinystriol yn eu canlyniadau, Rhuf. 6: 21. Mae gan y meddwl lygad i weled, ond mae ef yn cau ei lygaid ar y da ac yn eu hagoryd ar y drwg, Ioan 8: 19. Mae gan Satan ddylanwad nerthol i ddallu y meddwl, 2 Cor. 4: 3, 4. Rhaid difa y gorchudd cyn dychwelyd, Esay 25: 7.

3. Ymchwiliad manylaidd am y ffordd gyfreithlawn. "Gofynwch." Gofynwch i Dduw mewn gweddi, Salm 139. Chwilia fi, O Dduw, a gwybydd fy nghalon; prawf fi, a gwybydd fy meddyliau. Gofynwch i air Duw. Ceir pob cyfarwyddyd ynddo, 1 Tim. 3: 16, "ae sydd fuddiol i athrawiaethu, i gynghori, i gerddu, i hyfforddi mewn cyflawnder." Gofynwch i hen deithwyr y ffordd: gwyddant hwy lawer am y peryglon a'r cynorthwyon. Gofyn i'th henuriaid, a hwy a fynegant i ti. Gofynwch yn aml, yn awyddus, ac yn oestagedig, rhag camgymered y ffordd.

4. Ei defnyddio fel ein heiddo ein hunain, "a rhodiwch ynddi," yn cynwys hyffrydwch

a boddlonrwydd mewn crefydd, ei chymeryd yn etifeddiaeth dros byth ac yn liawenydd ein calon, Salm 119: 111. Gwneud ein cartref yn y gwaith, Salm 27: 4. Myned rhagom mewn cynydd. Awn rhagom at berffeithrwydd. Cynyddwch mewn gras. Cynyddu mewn adnabyddiaeth helaethach o'i hegwyddorion ac mewn profiad llawnach o'i danteithion fel y'ch cyflawner â holl gyflawnder Duw, Ephes. 3: 19.

III: Y fraint a gysylltir. "A chwi a gewch orphwysdra i'ch eneidiau." Y fendith fwyaf a ddichon marwol ddyn ei meddu yw cael gorphwysfa i'r enaid. Mae y pethau canlynol mewn crefydd yn rhoddi boddlonrwydd a thawelwch gwirioneddol i'r meddwl terfysg-lyd, sef,

1. Cymhwysder ac addasrwydd crefydd i'w angen a'i drueni. Nid oes dim yn yr holl greadigaeth tu allan i wir grefydd yn addas i natur enaid. Y ffolineb mwyaf oedd i'r amaethwr cyfoethog roddi cwn ei dir i'w enaid, Luc 12: 16. Mae y môr yn addas i'r pysg, y gwellt yn addas i'r anifail, bara yn addas i'r corff, crefydd i'r enaid. Bendithion ysbrydol, pob amrywiaethau, Ephes. 1: 3.

2. Yn eu hagosrwydd at amgyffredion enaid. Pe buasai yn rhy uchel, ni allai enaid ymddedwyddu ynddi. Mae y gair yn agos atat, yn dy enau, ac yn dy galon, Rhuf. 10: 8. Dyma lais cyflawnder mawr efengyl. Y pethau gwerthfawrocaf a mwyaf angenrheidiol i ni yw y pethau mwyaf eglur. Pethau amlwg a roddwyd i ni ac i'n plant, Deut. 29: 29. Gwnawn dderbyniad o honi.

3. Yn nhegwch ei hamodau. Anrheg rad o orsedd Duw ydyw. Mae y gwahoddiad i gyfranogi o'i bendithion yn gyfeiriedig at y tylawd a'r anghenog, Esay 55: 1; Dat. 22: 17. Nid oes gan neb esgus i'w gwrthod. Yr amod yw, Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist a chadwedig fyddi, Act. 16: 31. Ei chymeryd hi fel mae'n cael ei chynyg—ymollwng iddi yn ein holl drueni.

4. Yn ei digonedd a'i chyflawnder. Nid oes gorphwysfa i enaid nes ei ddiwallu. Mae dynion yn brysio ac yn gwylltio, ac yn aflonyddu fel tonau y môr am ddedwyddwch, ond nid yw yn gyrrhaeddadwy ond mewn crefydd, Salm 38: 8. Llawn ddigonir hwynt â brasder dy dŷ. Mae pob cyflawnder yn Mhen yr Eglwys, Col. 1: 19.

5. Yn meithder ei pharhad. Mae enaid yn anfarwol, a rhaid iddo gael defnyddiau dedwyddwch o gyd barhad ag yntau cyn y gallo gael gorphwysfa. Pan y toddo y defnyddiau gan wir wres a phan y lloago y ddaear

a'r gwaith a fyddo ynddi, mae gan y Cristion etifeddiaeth anllygreddig, dihalogedig, a'diddiflanedig, ac yn nghadw yn y nefoedd.

6. Mae mwynhad presenol o honi yn yr ystyriaethau a nodwyd, yn cynyrchu gwir a sylweddol ddedwyddwch i'r meddwl. Mae wrth ei fodd yn y mwynhad presenol o honi, Dyma ei gysur cryf mewn gorthrymderau, yn rhoddi achosion i ganu y'n nos. Rhoddaist lawenydd yn fy nghalon mwy na'r amser yr amhaodd eu hŷd a'u gwin hwynt. Cysuron crefydd a ddaliodd y merthyrion i ddyoddef yn wrol yn achos egwyddorion crefydd, Heb. 11: 38, 34. Mae dafnau bychain o'i bendithion yn felus iawn yma, ond beth am y mwynhad llawn mewn gogoniant heb lygredd, 1 Ioan 3: 2.

IV. Penderfyniad dynion yn ei herbyn, Ni rodiwn ni ynddi. Nid ydym yn amheu ei gwirionedd hi, ac nad yw hi yn dda, ond ni chymernwn y drafferth i sefyll ac edrych, gofyn a rhodio ynddi.^a Y gofyniad pwysig i'w ateb, Paham mae dynion mor benderfynol i ymwrthod â ffordd dda Duw? Nid am nad oes ganddynt alluoedd i'w hangyffred. Pe felly, ni buasai arnynt bechod i'w gwrthod hi.

Nid am nad oes cymhelliadau a deniadau nerthol iddynt i gyfranogi o'i bendithion, ond

1. Am nad ydynt yn gweled dim angen am dani. Maent fel y Laodiceaid, yn dywedyd eu bod yn gyfoethog, nad oes arnynt eisiau dim, Dat. 3: 17. Gallasai y Mab aros yn ei wlad ei hun, o'n rhan ni. Peth ofer oedd dyoddefiadau a marwolaeth y Gwaredwr yn ngolwg y bobl hyn. Dyma yr anfyddiaid caletaf, Job 21: 14, 15; Mal. 3: 14. Dywed- asoch, Oferedd yw gwasanaethu Duw. Llwyry argyhoeddir y rhai hyn yn fuan i'r gwrthwyneb.

2. Rhagfarn ddirgelaid y meddwl yn ei herbyn. Mae yn gâs gan eu calon am dani, am ei bod yn gwrthdaro eu hegwyddorion llygreddig hwy, Rhuf. 10: 8. Nid ymostyngasant i gyflawnder Duw. Dirmygedig yw a diystyraf o'r gwyr, Esay 58^a 3. Am hyny nid ydynt yn meddwl yn barchus am ei wasanaeth, dim awydd arnynt am adnabod ei ewyllys, na dim cymdeithas rhyngddynt ag ef, Jer. 6: 10. Dirmygus ganddynt air yr Arglwydd, ac nid oes ganddynt ewyllys iddo.

3. Dewis eu ffordd eu hunain yn ei lle hi, eu hen grefydd eu hunain, yn ymdroi yn eu bratiau budron, Esay 64: 6. Mae crefydd dwyllodrus mor sicr o ddamnio enaid â phechodau rhyfgyus—fe siomir lluaus yn y farn yn nhwyll eu crefydd, Matt. 7: 21.

ADDYSGIADAU.

Dysgw—

1. Gan fod gwir grefydd mor rhagorol, ei bod yn werth i'w cleisio, ei chael a'i chadw. Mae'n werth pob peth: elw mawr yw duwioledeb. Mae yn fuddiol i bob peth, yn mhob amgylchiad, Diar. 6: 22. Pan rodiech hi a'th gyfarwydd; pan orweddych hi a'th wylia; pan ddeffroych hi a gydymddyddan & thi. Mae'n glynnu yn well na brawd.

2. Mai dedwydd ac annhraethol ddedwydd yw pawb sy'n ei meddu, Diar. 8: 18—18. Maent wedi ysgoi y drwg gwaethaf, ac yn y meddiant o'r da mwya. Gwyn eu byd y bobl mae'r Arglwydd yn Dduw iddynt, Salm 144: 15.

3. Gallwn weled yn eglur mai tylawd ac annhraethol dylawd a thruenus yw cyflwr pawb sy'n amddifad o wir grefydd. Nid oes ganddynt sylfaen cyrar yn y byd hwn, nae'n addewid o ddedwyddwch yn y byd a ddaw.

JAMES DAVIES, *Rudnor.*

CREFYDD YN Y TEULU.

Sef traethawd ar y ddyledswydd ynghyd a'r effeithiau o orser crefydd yn y teulu.

Crefydd sydd wirfoddol ymroddiad o eiddo dyn i ufuddhau i orchymynion a chyflawni ewyllys Duw yn mhob peth. Ac y mae pob Cristion cywir-galon yn barod i gyduno & mi, pan y dywedaf fod hyn yn ddyledswydd orphwysol ar bob dyn a dynes, a hyn ydyw dyben uniongyrchol ein creadigaeth. O ganlyniad gan mai hyn ydyw prif neges dyn i'r byd yma, anhebgorol angenrheidiol ydyw i bawb, ac yn enwedig pobl grefyddol, i ymarfer crefydd yn y teulu.

Sefydliad ydyw CARTREF o ddwyfol gymeradwyaeth a gosodiad, Gen. 2: 18, a chan mai Duw sydd wedi ei osod, y mae yn dda, a bwriedid iddo ateb dybenion da; felly ein dyledswydd ni ydyw ymarfer crefydd yr hon sydd ddaionus a buddiol yn y teulu gartref. Wrth ymarfer crefydd yn y teulu y meddylir, nid yn unig myned drwy y ffurf o ddarllen a gweddio hwyr a boren, ond bod yn Gristion mewn cyflawn arfogaeth, yn cyflawni pob dyledswydd yn llawn, — yn gywir mewn dweyd, yn gywir mewn meddwl, yn gywir mewn gweithredu, ac o ganlyniad yn gywir mewn esiampl a dylanwad.

Y peth nesaf a brofa mai ein dyledswydd ydyw ymarfer crefydd yn y teulu ydyw, o herwydd mai goruchwylwyr ydym dros waith un arall. Eiddo Duw ydyw y plant a roddir i ni i'r dyben o'u meithrin a'u dwyn i fyny

yn ei ofn a'i athrawiaeth ef. "Cymer ef, a maga ef i mi," ydyw Hais yr Arglwydd at bob pen teulu ag sydd yn magu plant. Gwelwch gan hyn y rhwymau sydd arnom i ymarfer pob moddion daionus er dwyn ein plant i fyny yn y llwybr priodol.

Yn nesaf, dylem arfer crefydd yn y teulu, am mai *gartref* yw yr ysgol forenaf ag y mae dyn yn dyfod iddi; ac am mai y rhieni ydynt yr athrawon mwya effeithiol a dylanwadol o bawb a phob peth. Nid ydyw yn bosibl i neb arall feddu dylanwad, ynghyd a chymwysderau y fam i gyfrasu gwybodaeth i'r plentyn. Y mae hi yn hysbys o dueddiadau meddyliol ac answydd natur ei phlant. Felly y mae ganddi gyflusaderau a manteision i gyfaddasu ei gwersi, i ateb eu hangen. Y mae hi gyda hwy pan

Yn chwarae ar hyd y ty yn llen

Mewn lechyd gwych heb flinder bron.

Ac belyd y mae hi wrth orchymynion eu gwelyan bach, pan y maent mewn selni a phoen. Ac os myn gall eu dyddanu drwy ddweyd am Iesu Grist yr hwn fu yn blentyn bach fel hwythan, yn ymddifyru ei hwn ar hyd lanan afon Cedron a gardd Gethsemane, yr hwn wedi hwy a ddyoddefodd boen marwolaeth er mwyn iddynt hwy gael byw. Gall belyd ddweyd wrthynt eisod ef yn awr yn y nefoedd yn eiriol ar eu rhan hwy, ac os bydd iddynt garu'r Iesu y cant hwy fyned i'r wlad hon, lle nad oes na thrallod na phoen na selni byth yn blino neb o'i phreswylwyr. Fel hyn gall y rhieni argraffu gwersi dyfion ar feddwl a chof eu plant yn foren, o herwydd dyma y cyfnod goreu o'r holl oes i ddygu. Pryd hyn y mae y meddwl megys yn newydd, ac yn agored i dderbyn argraffiadau geiriau, gweithredoedd, ac esiamplau o bob math. Y mae y meddwl yn y cyfnod hwn yn dyner fel y cwr yn hawdd i'w stampio, bnd wedi iddo galedu, anhawdd iawn ydyw dileu yr argraff pa un ai drwg neu dda y bydd. Gwelwn gan hyn y pwysigrwydd mawr i ni arfer crefydd yn y teulu. Bod yn ddynion egwyddorel ac ymarferol grefyddol yn mhob man. Dysgu ein plant i ddarllen y Beibl, a'u lyfforddi yn ei athrawiaeth, eu dysgu i gydnabod Duw am bob peth, dangos iddynt y drwg o ddweyd celwydd, o dori y Sabboth, ac yna hwy a fyddant debyg o dyfa i fyny yn ddynion crefyddol, yn gofmanu coffawdwriaethol i ni, pan y byddom yn malurio yn mhiddellau y dyffryn.

Yn nesaf cawn sylwi ar yr effeithiau a'r dylanwad o gyflawni y ddyledswydd hon. Y mae Solomon yn dweyd fel hyn: "Hyfforddia blentyn yn mhen ei ffordd, a phan heneiddio

nid ynedd â hi." Dengys hyn fod ei dylanwad yn cyrhaedd cyhyd ag oes y dyn beth bynag; y mae yn dylanwadu arno nes y mae atgwrwydd tragwyddol yn ei fynwes tuag at ddrygioni. Pa beth ydyw yr holl ddrygioni a'r holl bechu a gyflawnir gan ddynion o ddydd i gilydd? Dyna ydyw yn gyflredin, dylanwad gwersi a ddysgwyd gartref. O herwydd nid yw gweithredoedd yr Arglwydd yn y greadigaeth, y mynyddoedd, yr afonydd, y coed, a'r cerig, yn dysgu neb i bechu. Pa beth ydyw y dawioldeb, y daioni, a'r egwyddorion gloewon a ganfyddir yn y byd? Dylunwch lwynt i'w tarddell, a gwelwch mai dylanwad gwersi da ydynt a ddysgwyd gartref. Er mae yn wir fod llawer o blant a fagwyd yn dyuer, ac a hyfforddiwyd yn yr hyn oedd dda pan yn ieuainc, wedi myned ar gyfeiliorn, wedi troi allan yn ddrygionus drwy ymgyffyrddiad a chymdeithion drwg, dylanwad pa rai oedd yn gwrthweithio dylanwad gartref i raddau, ond nid yn llwyr. O na, nid yn llwyr, ddarlennydd. O herwydd y mae Ysbryd Duw yn ymweld â hwy, ac yn y man y maent yn cofio y cynghorion a gawsant gan dad parchus, a'r gweddio a fu ar eu rhan gan fam dyner a dawiol, yr hon eydd wedi marw er's talm. Ac yn ebrwydd y maent yn troi allan i fod yn ddynion da yn y byd, ac yn golofnau cedryn o dau eglwys Dduw.

Gwnaethpwyd ymchwilid un waith gan chwech ugain o fyfyrwyr, er gweled pa nifer o honynt oeddynt berchanogion ar rieni crefyddol yn moren eu dyddiau, a chafwyd fod pum' ugain a deg o'r chwech ugain, wedi cael eu dwyn at waith yr Arglwydd yn mreichiau cynghorion a gweddiau mamau dauwiol. Dyna ddylanwad ymarfer crefydd yn y teulu.

Ac hid yn unig dylanwadu ar un genedlaeth y mae, ond ar oesoedd i ddyfod. O herwydd y plentyn a fegir i fod yn ddyn dauwiol a faga ei blant felly hefyd.

Pe byddai pawb rhieni yn cyflawni eu dyledswydd, yn ymroi i egwyddori eu plant yn elfennau gwladgarwch a dauwioldeb, ni fyddai yr oes ddyfodol yn cael ei blino â "son am ryfel." Fe fyddai gwladgarwch, heddwch, a dauwioldeb, yn teyrnasu trwy yr holl fydd. Fe fyddai mwy o ddynion gwir fawr i'w cael yn y byd. Addysg forenol a wnaeth Watts, Newton, a Washington, yn ddynion mor enwog, ac mewn ystyriaeth o hyn oll, bydded i bob tad a mam ymarfer crefydd yn y teulu.

Cyf. gan GWILYM HWELLOG.

Danville, Pa.

BYW A MARW Y DUWIOL.

Canyis byw i mi yw Crist, a marw sydd elw.
PHIL. 1: 21.

Y dyben mawr oedd gan yr apostol mewn golwg ydoedd byw i ogoneddu Iesu Grist. Mae yma ddan beth i sylwi arnynt.

1. Yr hyn sydd yn gynwysedig mewn byw i Grist.

1. Gwna hynw olygu fod y Cristion wedi dewis Crist fel ei Flaenor a'i Aelubydd. Fe fu Paul yn elyn i'r Gwaredwr, ac yn erlidiwr ei bobl; ond efe a gafodd ras, ac a dderbyniodd Grist, i fod yn Geidwad iddo, a phenderfynodd ymdrechgu i fyw er ei orionant. Mae pob dyn dauwiol wedi ei ddychwelyd at Dduw, ac mae ef yn debyg i Paul, wedi ei ymili i garu Iesu; a'i ddymuniad yw ymagweddau ei ei amlhydedd.

2. Mae byw i Grist yn cynwys cydymffurfiaid â rheolau teyrnas Crist. Nid ei feddwl a'i ddysgeidiaeth ei hun oedd rheol Paul i weithredu, ond gorchymynion Crist. Nid ei deimlad oedd rheol ei weithrediau. Yr oedd wedi llwng ymrithod â'i hen greffydd a'i fam cyn ei droedigaeth; cyfrifai ei waedoliaeth a'i ddysg, a'i greffydd. Indlewaidd yn "dom ac yn golled, o herwydd ardderchawgrwydd gwybodaeth Crist Iesu ei Arglwydd." Mae y gwir Gristion, sydd yn byw i Grist yn cydymffurfio â gosodiadau ei Flaenor bendigedig, ac nid dilyn ei olygiadan cyfeiliornus ei hun.

3. Mae byw i Grist yn cynwys bod yn weithgar dros Grist. Yr oedd Paul yn ddyn gweithgar dros ei Arglwydd. Nid ychydig wnaeth ef o ddaioni. Ni fu dyn ffyddlonach nag ef ar ol ei ddychweliad dros ledaeiniad yr efengyl. Yr ydoedd yn llawn o yspryd cenhadol. Carai gael byw er mwyn bod yn Ies i eraill. Un gweithgar oedd ef cyn ei ddychweliad i'r fydd, ond efe a wnaeth fwy dros yr efengyl nag ydoedd wedi wneud dros Iuddewaeth. Dylem fod yn fwy ymdrechgar wrth bob rhewm dros Grist nag y buom dros y gelyn cyn ein troedigaeth.

Mae y dauwiol yn byw yn ddefnyddiol dros Grist ac nid byw iddo ei hun. Bu Paul o ddefnydd mawr, a gall pob Cristion fod o lea. Efe a drodd mewn cylch eang; gall eraill lanw cylchoedd sydd lai. Gwnaeth ef mae yn debyg yr oll a allai dros achos y Gwaredwr ar ol ei ddychweliad yn Gristion.

DULL PAUL YN BYW I GRIST.

1. Trwy lawer o wrthwynebiadau. Efe a gurwyd a gwiall ddwy waith; cafodd ei lab-yddio a meini; yr ydoedd mewn caroharau yn frynch; ar un amgylchiad yr oedd ei elynion

yn penderfynu na wnaent na bwyta nac yfed nes ei roddi i farwolaeth—cadd ei dreio o flaen swyddogion gwladol; ond er ei holl dywydd efe a gadwodd y ffydd hyd y diwedd.

2. Bu Paul fel Cristion fyw yn *foddlawn*. Pan oedd mawrion y ddacar yn ofidus eu meddyliau gan amllder eu cyfoeth yn eu palasau, yr oedd Paul yn foddlawn yn y carchar mewn prinder. "Mi a ddysgaia, yn mha gyftwr bynag y byddaf, i fod yn foddlawn iddo." Bywyd dyddanus yw bywyd gwir grefyddol.

3. Yr oedd Paul yn byw trwy ffydd. Dyma oedd yn gwneud iddo sylwi ar holl flinderau y bywyd hwn yn fychain ac ysgafn. Canfyddai ef yn mlaen trwy ddrych ffydd y tragwyddol bwys gogoniant sydd i'r holl saint yn y nef-oedd. Canfyddai ddiwedd buan ar holl flinderau taith yr anialwch; ond gwelai draw i afon marwolaeth wynfyd a thragywyddol goron. Efe a ganfyddai adgyfodiad gwell.

4. Gwnei Paul fyw i Grist yn sefydlog. Nid ar rai amserau oedd Paul yn grefyddol ac yn ymdrechgar. Yr oedd ef yn meddu awydd i fod o les. Nid crefyddda er mwyn hunan ganmoliaeth oedd ef. Carni wneud da i bawb, ac yn neillduol idd ei genedl ei hun. Dymuniad y Cristion ydyw:

"O hoella 'meddwl ddydd a nos,
Crwydredig wrth dy nefol gro's;
A phlana 'm hyspydd yn y tir,
S'y'n llifo o lawenydd pur."

Yr oedd ef fel milwr gwrol yn dal ei dir trwy bob tywydd. Dywedai tua diwedd ei yrfa, "Mi a ymdrechais ymdrech deg." Yr ydoedd fel craig yn sefydlog, ac nid fel llong ar donau y môr heb un llyw.

II. Marwolaeth y defnyddiol,—*"a marw sydd elw."* Mae marwolaeth yn elw i'r Cristion ar amryw olygiadau:

1. Am ei fod yn ei farwolaeth yn cael ei ryddhau oddiwrth holl ofidiau y bywyd hwn. Mae i'r Cristion ei ddyfroedd mara fel eraill. Ac efe a wyla oblegid calon heb ei chwbl sancteiddio; galara oblegid siomedigaethau mewn cyfeillion, pa rai fu ef yn ymddiried ynddynt; caiff ei ddrwg liwio, a'i erlid gan y byd. Efe a gaseir am ei fod yn byw i Grist. Gwrthwynebir ef gan rai ffurfiol mewn crefydd. Erldir ef gan y gau-athrawon. "A chas fyddwch gan bawb er mwyn fy enw i."

Yn y nef mae pethau yn wahanol. Caiff y Cristion ei garu ac nid oes yno neb yn ei erlid. Mae pob un sydd yno yn sefydlog, ac nid yn siomedig. Nid gwarth sydd yno; ond coron—pleser heb ofid—llawnder heb dloedi, a choron heb groes. Pa ryfedd bod Paul yn dywedyd, "A marw sydd elw."

2. Mae y Cristion yn ei farwolaeth yn cael ei ddwyn i feddianu mwy o wynfyd nag oedd yn ei feddiant tra yr oedd yma. Dyna y pryd y daw ef i gael ei etifeddiaeth wych sydd yn y nef ar ei gyfer. Mae iddo etifeddiaeth gan ei Dad, nas gall neb dori y gweithredoedd. Maent wedi eu cof-nodi ar lyfrau y nef. Nid fel ag ydoedd yn y Baradwys ddaearol mae yn awr, oblegid, "A'ch bywyd a guddiwyd, gyda Christ yn Nuw." Dylem ddiolch am na roddodd ein Tad nefol i ni "y rhan a ddygwyddai o'r da"; mae ein hetifeddiaeth yn ddiogel.

3. Mae y duwiol yn ei farwolaeth yn cael ei godi i sefyllfa uwch a phurach nag a feddai ar y ddaear. Mae y nef yn burach na'r eglwys filwriaethus, ac mae y gwasanaeth sydd yn nhŷ ein Tad, yn sanctaidd oll. 'Does yno neb ag angen am ei olchi, am fod y dyrfa "yn wynach na'r eira yn Salmon." Mae yr oll sydd yno yn bur, yn hardd, a gogoneddus. Codiad i'r saint yw cael myned i dragwyddol fyw i le o'r fath.

4. Mae marwolaeth yn elw i'r duwiol am ei fod yn cael ei *sicrhau* mewn bythol wynfyd a gogoniant. Yma mae pleser crefyddol a galar a gofid; ond yn y Wynfa nefol 'does dim yn anymunol; pleser heb adfyd sydd yno. Cyfnewidiadau sydd yma yn aml er gwaeth; ond sefydlog yw gwynfyd y nef. Pa faint yn well mae y saint yn y nef nag ar y ddaear nis gallir traethu. Yr oedd Paul yn dywedyd am hyny, "Llawer iawn gwell ydyw." Gormod gorchwyl iddo oedd traethu pa faint; nis gallai ddywedyd yn well na, "llawer iawn gwell."

Dylem gofio mai i'r rhai fydd byw i Grist mae marwolaeth yn elw. I'r oll sydd yn byw iddynt eu hunain mae marwolaeth yn golled. Collant bob pleser a mwyniant, a phob gobaith am y nef. Yn awr mewn iechyd y dylem fyw i'r Hwn a fu farw drosom ac a gyfodwyd.

Cincinnati.

T. EDWARDS.

MARWOLAETH ABEL.

Y III. BENOD.

Pa ham gan hyny mae dy enaid wedi ei aflonyddu? Pa ham y trig cenfigen yn dy fynwes? Ai o herwydd fy mod i yn llawenhau yn dy frawd? Ei dduwioldeb pur a barodd i ni ddagrau o lawenydd—gorfoledd melys fu i ni wrth ei groesawu ef. Y mae yr angylion sydd yn ein hamgylchu yn canmol pob gweithred dda. Yr Hollalluog ei hun sydd yn edrych o orsedd y nef yn gymeradwy ar aberthau y galon ddiolchgar. A ydwyd ti am gyfnewid natur? Nid yw hyn yn ein gallu ni. A phoe

buasai Cain mor llygredig a gwrthsefyll y llawenydd ardderchog a'r teimladau tyner a rhagorol y mae rhiawedd ddýrohafedig yn ei greu yn y galon a'r enaid gorfoleddus, tywyllwch a thymhestloedd a tharanau y nef ni ddýgant wedd arafaid ar y wedd ddynol.

Cain a'i hatebodd yn sarug, Aigwaradwydd yw y cwbl a fydd i mi glywed oddiar wefusan fy nhad? Os nad yw fy wyneb i bob amser yn gwisgo gwên ddymunol, a thýnerwch a dagrau yn dwyn y naill y llall ar hyd fy ngruddian, a oes achos fy ngwaradwyddo a'm ffeiddiol? Wedi fy nghyfansoddi gyda mwy o gadernid, yn hyf yn fy anturiaethau, llafurio y ddaear oedd fy newisiad. Mae dwysder gwrol wedi ei argraffu ar fy wynebpryd. Nis gallaf wyllo neu wenu wrth bob oferedd. A ydyw yr eryr yn lleisio fel y golomen ofnus?

Adda a atebodd gyda dwysder, Yr ydwyf yn dy dwyllo dy hun, dy fynwes sydd lawn o syniadau dychrynlllyd y rhai sydd yn chwari dy galon. O Cain! mid dwysder gwrol sydd yn argraffedig ar dy wyneb, ond digofaint, tristwch ac anfodlonrwydd. Maeant yn wal-edig yn dy olygon, mae dy ymddygiad yn dangos aflonyddwch dy feddwl. Dy drysader tumewnol, O fy mab, a daenodd gwmwl dros dy holl ragolygiadau. Oddiyma y tardd dy rwnnachiad beunyddiol. Hefyd dy anniddigrwydd a'th ddrwg nwydau, oddi yma y tardd casineb ac oerfelgarwch tuag atom. Dywed i'th dad caredig beth a rydd i ti esmwythiad. Ei ddymuniad gwresog yw i'th ddyddiau gael eu treulio yn siriol fel boreu gwanwyn. O Cain! beth a gefaist di i'th aflonyddu? Onid yw holl darddiadau dedwyddwch yn agor i ti? Natur drugarog sydd yn cynyg i ti holl wychderau. Onid ydynt yn eiddo i ti yn gystal ag i ninau? Pa ham na fwynhai rad fendithion natur? Pa ham yr achwyni dy fod yn druenus? Yr achos yw dy fod yn anfodlon, am na fyni gyfranogi o'r dedwyddwch y mae daioni dwyfof yn ei roddi i ddyn syrthiedig. Onid rhodd heb ei haeddu yw pob bendith? Cofia fod dydd o brawf wedi bod ar yr angylion, rhoddi lle i anfodlonrwydd a ddarfu iddynt hwy trwy sychedu am fod yn dduwiau, am hyny y collasant eu hawl o'r nefoedd. Yr ydwyf ti am gyhaddo y Goruchaf o herwydd ei gyfraniadau i greaduriaid pechadurus. Pan mae y creadigaeth mewn cyd-gordiad yn molli y Creawdwr, a fydd i ddyn euog, prýf a ddaeth allan o'r llaid, feiddio codi ei ben a beio ar anfeidrol ddoethineb yr hwn sydd yn rheoli ehangder y nef, i'r hwn mae yr holl amser dyfodol yn bresenol, a'r hwn sydd a'i ragluniaseth yn anghyfeil-

iornadwy? A all drwg ddwyn allan ddaioni? O fy mab, bydd lawen, bwrw oddiwrthyt anfodlonrwydd, na oddef i'th feddyliau gael eu haflonyddu, na fydded i brudd-der atal sirioldeb yn dy wedd. Agor dy galon, bydd gymdeithasgar a serchog, edrych yn ddiolchgar, mwynha ddifyrwch diniwaid yr hyn y mae natur yn ei ganistau i ti.

Atebodd Cain, Pwy angen sydd am yr holl gynghorion hyn? Oni wn i pe buasai fy nghalon yn eamwyth y buasai pob peth o'm hamgylch yn ddifyrwch i mi? Ond a allaf fi dawelu storm, neu orchymyn i'r ffrwd lifeiriol arafa? Fe a'm ganwyd o wraig, yr wyf wedi fy nedfrydu i drueni. Mae phiol melldith yr Hollalluog wedi ei thori ar fy mhen. Nid wyf fi yn canfod dim hawddgarwch i mi, nis gallaf fi ddrachtio o ffrydiau dedwyddwch fel tydi, nid yw ffrydiau cysuron i ddylifo ataf fi.

Och! fy mab, ebe Adda, gyda llais wylofus, mae hyny yn rhy wr, mae melldith ddwyfol wedi ei chyhoeddi ar bawb a enir o wraig. Ond paham, O paham y credi i Dduw dywallt arnat ti, eia cyntaf-anedig, fwy o felldith na ni y troseddwyf cyntaf? Ond nid felly y mae yn bod, daioni mawr Duw i ddyn sydd yn gwrthbrofi hyny. Nage, fy mab anwyl, ni anwyd dydi i drueni, ni ddarfu i'r Creawdwr mawr alw neb o'i greaduriaid i fodolaeth i'w gwneuthur yn druenus. Gwir y dichon dyn trwy ei ynfyrwydd ei hun wneuthur ei hun yn annedwydd. Os rhydd efe le i nwydan gorwyllt ei lywodraethu yn lle rheswm, hyny a bwr i'w fywyd fod yn faich iddo, a'r hyn sydd wreiddiol dda ac iachusaf fod yn wenwyn dinystriol iddo. Nis gelli dawelu y storm neu atal y llifeiriant, ond tydi eili yru ymaith anfodlonrwydd sydd yn tywyllu dy reswm, a thrwy hyny adferu goleuni i dy enaid. Gelli trwy ras yru ymaith bob tymer orwyllt a phob chwenychiad pechadurus. O fy mab, enill y fuddugoliaeth hon arnat dy hun, hyny a bura dy feddwl, a oleua dy enaid, tywyllwch a chyfyngder a ddifanant megis niwl y boreu o flaen yr haul. Bu amser pan y gwelais dydi yn tywallt dagrau, dy gydwybod yn orfoleddus, yn llenwi dy enaid a llawenydd, a'th fuchedd a rhinwedd. Yr wyf yn appello ataf dy hun, onid oeddit yn ddedwydd yr amser hwnw? Onid oedd dy enaid fel yr wybren oleu yn ddigwmwl ac yn ddifrycheu-lyd? Adfera y pelydr a roddes Duw i ti, sef rheswm, a bydded i'r goleuni hwnw gyfarwyddo dy gamrau, adferu llawenydd a dedwyddwch safadwy i'th galon bruddaidd. O Cain, cydymagwedda a chynghor dy dad. Y peth cyntaf mae rheswm yn ei orchymyn i ti

yw caru dy frawd. Y fath lawenydd fydd hynny iddo ef. Efe a'i dychwel i ti yn ol mewn cariad a thynnerwch mawr.

Cai'n a atebodd, Fy nhad, pan orphwysaf yn mhoeithder y dydd myfi a'i coffeidiad ef, nis gallaf yn awr adael y maes. Yr wyf yn addo ufuddhau i ti, mi a gynodaf ag ef; ond tra byddaf yn anadlu ni ymroddaf byth i'r dull menywaidd hwnw sydd yn ei anwyleiddio i ti. Trwy'r felldith a gyhoeddwyd i'n herbyn yr ym oll yn ddaro-tyngol i'r fath feddalwch fel hwn. Pa ham y darfu i ti yn Mharadwys mewn dirym oddef i ddagrau gwraig dy orchfygn—ond beth yr wyf yn ei ddwyddyd? A feiddiaf fi waradwyddo fy nhad? Ni wnaf, fy nhad parchus, yr ydwyf yn ewyllysio dy aurhuddedd di, am hynny dystawaf. Yn y modd hynny y llefarodd Cai'n ac aeth i'w maes i lasurio.

Adda'n sefodd yn llonydd ac edrychodd i'n a'r nefodd. O'r diwedd a sa'n alarus—mewn cyfyngder dwfn efo a lefodd. O Cai'n! Cai'n! myfi a haeddais y gwaradwyddiadau hyn. Ond oni ddyleis i'i arbed dy dad? Oni ddyleis beidio a'r edliwiad crenlon hwn, yr hwn sydd fel ergyd taran yn gwannu fy enaid? Oeb fil fel hyn y bydd fy hiliogaeth ddysodol trwy ei suddo i bechod ac enogwydd gyfodi i fyny yn erbyn fy llwch a melldithio y pechadur cyntaf.

Wedi llefaru fel hyn, Adda a sefydlodd ei olygon ar y ddacur ac aeth ymaith yn araf-aidd. Y gruddfannau a ddaeth allan o fynwes y tad cystuddiol a ddwys bigodd y mab cynyddyn, ac wrth dremio ar ei ol ef fe a lefodd allan, O'r fath adyn ydwyf fi! pa fodd y gellais waradwyddo tad mor dda, mor dyner! Pa fodd y llenwais ef a Christweil! Yr ydwyf yn clywed ei ruddfannau. Gwelaf ei yn cyfodi ei ddwyllaw plethedig tu a'r nef!

Cyd. gan Wm. o Fox.

I'w llyth.

SYLWADAU AR Y PECHOD O DORI AMOD.

GWEL 2 TIM. 3: 8, A RHUF. 1: 31.

Mae y torwr amod yn dwyn nod dyn annuwol, Salm 37: 21. Mae y torwr amod yn cael ei gofrestru yn yr Ysgrifthyrau gyda'r llofruddion a'r godinebwyr, a'r beilchlon, a'r cablwyr, a'r cybyddion, 2 Tim. 3. Cwlm pob cymdeithas rhwng dynion a'u gilydd yw ei hamodau. Gan hynny, y mae torwr amod yn tori holl gylmau undeb cymdeithasol, a thrwy hynny yn dwyn i mewn anymddiried, annhrefn ac anghariad.

Y mae anffyddlondeb i Amodau Cyfreithlon yn drosedd o'r nawfed gorchymyn, yn yr hwn y gofynir fod ein geiriau yn gywir wrth ein cymydog, yn gyfal ag am ein cymydog. Dylem

fod yn wyliadwrus iawn rhag bod yn dorwyr amod, ond yn gydwybodol yn cyfiawni yr holl amodau cyfreithlon hyd ag y mae ynom.

Yn mhob amod y mae yr amodwr megys yn gwneuthur llw i'r Arglwydd, ac y mae y Daw Cyfiawn yn Dyst o hono. "Y cyfiawn a dwng i'w niwed ei hun, ac ni newidia." Salm 15: 4; 1 Bren. 2: 43.

Y mae amryw siamplan yn yr Ysgrifthyrau o farn Duw ar dorwyr amod. Joshua yn nghyda gwyr Israel a wnaeth gyfamod a'r Gibeonaid, ar fod iddynt gael trigo yn heddychol yn enplith; eithr Saul a laddodd rai o honnynt: am hynny y daeth tair blynedd o newyn ar y wlad, ac y crogwyd saith o feibion Saul gan y Gibeonaid, 2 Sam. 21; Jos. 9.

Y mae tori amod yn anudoniaeth; a barn Duw yn ei ddilyn. "Dywedasant eiriau gan dyngu anudon wrth wneuthur amod; tarddodd barn megys wermod yn rhychar' meusydd, Hos. 10: 4. Gwel hefyd Ezech. 17: 16; 2 Bren. 24: 1—5; 2 Cron. 36: 13.

Os dygwyrdd i rywun a ddarlloeno hyn o sylwadau feddwl fy mod yn cyfeirio ato ef, bydded iddo feddwl mai nid efe ydwyf yn ei olygu, ond rhyw rai eraill sydd yr un fath ag ef. Ond os cymer efe y sylwadau iddo ei hun, a diwygio oddiwrth yr hyn a wel efe yn feis yn y rhai yr wyf yn cyfeirio atynt—wel, da iawn, dyna fi yn cael fy amcan. Cyfwynedig gan

JOHN D. JONES, *Palmyra.*

YR EGLWYS BUR NEU DISGYBLAETH EGLWYSIG.

P. 100 o'r l. d. 1898.

PENNOD IV.

AMCAN DISGYBLAETH.

Yr un yw amcan disgybleth yn ei holl ranau, ond gan yr addeffir hyu gan bawb, braidd, am y rhan fwyaf o honi, ni raid i ai ond yn unig sylwi ar y rhan hono a elwir diarddeliad. Ystyriwn fod o bwys i ni ddweyd ychydig am y weithred hon; ac ni phetrswn ei galw, y ddyledswydd hon o eiddo yr eglwys, er fod rhai mor llawn o dynerwch, fel na fedrant ganfod un fantais yn debyg o ddeilliaw oddiwrth ddiarddel. Ond dysgir ni yn y Beibl, fod diarddel yn ateb dybenion pwysig i eglwys Dduw, i'r byd yn gyffredinol, ac i'r personau a ddiarddelir.

1. Diogelu purdeb yr eglwys. Mae llwyddiant yr eglwys yn y byd, yn gystal a'i chysur o'i mewn ei hun, yn ymddibynnu ar ei phurdeb. Nis gall yr eglwys fod yn bur tra fyddo aelodau annuwol, neu rai yn dal athrawiaethau cyfeiliornus o'i mewn. Dywed y Beibl fod un pechadur yn dinystrio llawer o ddaioni: fod ymadroddion drwg yn llygru moesa da. Mae dynlon drwg yn tynnu dynion da oddiar

"Mac dioddef aelodau annuwiol mewn cymundeb, yn bechod mawr yn erbyn Duw." Dysgir hyn yn amlwg yn y llythrau at eg-

wysi Pergamus a Thyatira. "Y mae genyt tithau rai yn dal athrawiaeth y Nicolaiaid yr hyn beth yr wyf fi yn ei gasâu. Edifarha; ac os amgen, yr wyf fi yn dyfod atat ar frys, ac a ryfelaf yn eu herbyn hwynt â chleddyf fy ngenau. Eithr y mae genyf ychydig bethau yn dy erbyn, oblegyd dy fod yn gadael i'r wraig hono Jezebel, yr hon sydd yn galw ei hun yn brophwydes, ddysgu a thwylo fy ngwasanaethwyr i odinebu." Dat. 2: 15, a 20. Gall un dyn drwg mewn eglwys wneuthur niwed mawr. Gwyr pawb nad oes dim yn hawddach na chanfod manau duon mewn llian gwyn iawn, neu ddiffyg yn llosgiad lamp ddysglær. Dyma yw yr eglwys. Cynulleidfia o rai pur, cymundeb y Saint, lamp yn llosgi ac yn goleuo, ac y mae amherthffeithrwydd i'w ganfod yn yr eglwys yn gynt nag mewn un gymdeithas ar y ddaear. Gall un aelod drwg ddwyn yr holl eglwys i warth yngolwg y byd, yr hwn sydd yn edrych bob amser, ar yr wyneb. Ac y mae yn amhosibl dweyd faint o niwaid all dyn o amcanion drwg wneyd trwy arwain aelodau gweiniaid, ac anwybodus, ar gyfeiliorn. Dyma fel yr oedd pethau yn Thyatira, y ddynes hono Jezebel a wnaeth ddrygau aneirif, trwy berswadio amryw o'r gweision i wneyd yr hyn yr oedd enaid y meistyr yn ei gasâu, ac felly tynnu cosb ar yr holl eglwys. Cyfarfyddwn yn aml â dynion a ddywedant nad yw eu pechodau hwy o un pwys i neb, ond iddynt eu hunain. Rhaid i bob un, meddant, ateb drosto ei hun. Mae hyny yn ddigon gwir, ond, er hyny, gwna eich esiampl chwi niwed mawr, a dichon y par eich pechodau chwi o'f i lawer eraill. Cawn lawer enghraifft o bethau o'r fath yn y Beibl. Chwennychodd Achan y fantell Fabyllonig, y ddau gan' shecel o arian, a'r llafn aur. Tebyg na wyddai neb ond efe ei hun. Efe a guddiodd y cyfan yn ei babell, ond gorfu ar holl Israel ddyoddef o herwydd hyny; gorfu arnynt droi ei cefnau yn nydd y frwydr, o flaen gwyr Ai; a bu ei bechod ef yn achos o ddinystyr i'w holl deulu. Y fath beth ofnadwy ynte, yw pechod; pan mae un dyn yn foddion i ofidio cenedl gyfan, ac i lwyr-ddinystrio ei deulu ei hun. Edrychwn eto ar Dafydd, ar un adeg aeth yn falch, ac awyddai am wybod nerth ei deyrnas; am hyny, anfonodd Ioab i rifo y bobl o Dan hyd Beerseba. Er mai pechod un dyn oedd hwn, darfu i Dduw ddigio cymaint, fel y penderfynodd gosbi yr holl genedl. Ac yr oedd y gosb o natur ddychrynlyd. Naill a'i saith mlynedd o newyn, neu ffoi am dri mis o flaen y gelynnion, neu bla yn y tir am dri diwrnod.

Dewisodd Dafydd syrthio yn nwyllaw Duw, a lladdodd yr angel dinystriol o Dan hyd Beerseba, ddeng mil a thriugain o wyr. Ar ol hyn, cawn hanes am ddyn yn teyrnasu yn Israel, a'i enw Ieroboam, ac yr oedd ei ddrygioni y fath, a'i ddylanwad mor fawr, fel yr enillodd iddo ei hun y cymeriad "yr hwn a wnaeth i Israel bechu." Efe a dynodd galonau y bobl oddiwrth yr Arglwydd, fel y methodd holl weinyddiaid Duw tuag atynt, am ddau cant a haner o flynyddoedd eu 'dwyn yn ol, fel o'r diwedd y gorfu arno eu rhoddi yn nwyllaw brenin Assyria, yr hwn a'u cymerodd yn garcharorion, ac a lwyr ddinystriodd y deg llwyth oddiar wyneb y ddaear. A feiddia neb ynte yn wyneb enghreifftiau fel hyn, ddweyd nad yw ei bechod ef ddim i neb arall. Pwy all ddweyd mai iddo ef yn unig bydd y niwed, pan y mae yn amlwg i'w miloedd, ie, a chenhedloedd cyfan am oesoedd lawer yn cael dyoddef am bechod un. Ac fel y mae pobl Dduw, yn y blynyddoedd gynt, wedi dyoddef am bechodau personau unigol, bydd yr eglwys yn y dyddiau presenol hefyd yn sicr o ddyoddef, os, fel eglwys Thyatira ac eraill, y bydd iddi ddyoddef dynion drwg yn ei chymundeb. Na feddylied neb fod ymddygiadau eraill yn ddibwys iddo ef. Gallant fod yn bwysig iawn eu canlyniadau; am hyny dylem wneyd ein goreu i'w gwella.

(I'w barhau.)

Addysg Uffredinol.

DYN WEDI EI GADWYNO WRTH BELEN.

Bum yn fachgen unwaith. Byddai yn llewenydd genyf yn wir, pe gallwn ddweyd, fel y daethum yn ddyn, fy mod wedi rhoddi heibio bethau bachgenaidd, a fy mod yn awr wedi dechreu ar fy nyledswyddau a'm cyfrifoldeb, mewn modd ag y gall dyn yn unig wneud.

Ond y mae genyf un peth bachgenaidd yn nglŷn a mi eto, a hyny sydd fel hyn:—Yr oeddwn unwaith yn myned heibio gwersyllfa (*barracks*) yn ninas Quebec, ac yn clywed awn megis milwyr yn rhodio; dringais y mur ac edrychais drosto. Yr oedd yno gwmni o filwyr, ac ychydig o'u blaen filwr â phelen fawr magnel wedi ei chadwyno wrth ei droed. Yr oedd wedi bod yn euog o ryw drosedd, a chafodd ei ddyfarnu i gerdded ryw gymaint o oriau bob dydd, gyda'r cyfaill blinderus hwn. Ac fel yr wyf yn heneiddio ac yn dysgu barnu droswyf fy hun, yr wyf wedi addasu y foeswers at rai pethau sydd wedi dyfod dan fy sylw.

Pan y gwelwyf ddyn ieuanc, yn moreu ei oes, yn gwastraffu ei amser mewn difyrwch diles, a chymdeithas annheilwng, y rhai sydd yn difa eu hamser hau gwerthfawr, ac yn ei lethu gan ddylanwadau drwg, y rhai yn ol pob tebygolrwydd a ant gydag ef, ac a wnant glustog ddraîn, pan y gorwedd yn y distaw fedd,—yr wyf yn meddwl *ei fod yn cadwyno ei hun wrth belen.*

Pan y gwna dyn ieuanc dori ymaith oddi-wrth ataliad argraffiadau boreuol, a myned i mewn i'r dafarn, i dreulio yno ei brydnawnan ac efallai ei nosweithiau mewn oferedd a chwmpeni pchaduriaid, duw y rhai yw Bacchus, ac offrw m y rhai yw cellwair halogedig, gwawd annuwiol, a chaniadau penrydd, yr wyf yn troi ymaith dan wyllo, ei fod ef mewn yntfydrwydd yn morthwyllo ac yn asio y gadwyn, a pha un y mae yn cadwyno ei hun wrth belen.

Pan y gwelaf ddyn ieuanc yn fyw gan obaith, llwybr yr hwn sydd yn eglur ddangos llwyddiant dtamen, neu euogrydd anfarwol, yn ceisio ymryddhad oddiwrth flinderau mae-nach, neu ymroad bywyd efrydawl, wrth y bwrdd hap-chwareu, neu ar fynwes pleserau anghysegregedig, yr wyf yn gwir gredu *fod y dyn yna yn cadwyno ei hun wrth belen, a dreigla ei hygylyfaeth i fodd amhrydlaun.*

Pan y gwelwyf ddyn yn gollwng ymrwym-iadau pwysig i tyned heibio, heb eu cyflawni, oddiar arferiad o esgeulusdra, neu ddifffyg ymrôad, yr wyf yn teimlo yn sicr, y gwna profiad cyn bo hir ddangos iddo *ei fod ef wedi bod yn cadwyno ei hun wrth belen.*

Pan y mae dyn ieuanc yn rhedeg i ddyled, ac yn esgeuluso talu ei ddyledion pan yn ddyledus, neu yn gadael i'w fasnach gymeryd gofâl o honi ei hun, tra y bydd efe yn gofalu am bethau diwerth, efe a ddaw i ddeall er ei alar *ei fod wedi bod yn cadwyno ei hun wrth belen.*

Pan y ffurfia dyn ieuanc yr arferiad o fod yn wastraffus, ac o fyw tu-hwnt i'w alluoedd, ac felly afradloni y moddion sydd wedi cael eu gosod yn ei ddwyllaw ef er goruchwyliaeth ffyddlon a rhinweddol, efe a ddaw i wybod ei fod ef yn gwastraffu cyfalaf anghreuedig y dyfodol, yr hyn nid yw eiddo ef, ac heblaw hyny *yn cadwyno ei hun wrth belen*, yr hon a â yn fwy rhydlyd â blinderus bob dydd.

Ac yr wyf wedi gweled menywod ieuaino hefyd, y rhai sydd wedi rhwymo eu hunain â chadwyn oreurog wrth belen bwysfawr.

Pan y gwelwyf fenyw ieuanc, yn ddisglaer ya mhrydferthwch morwynol cyntefig, yn gwario ei hamser, ac yn difa ei synwyr wrth

ddarllen chwedlau, a dilyn ffug-hanesion, O, mor llawen y torwn y gadwyn sydd yn ei rhwymo wrth y fath belen.

Pan y gwelaf fenyw ieuanc, yn esgeuluso dyledswyddau yr aelwyd, yr hon a ddylai fod yn baradwys fechan o wynfyd, ac yn troedio ffyrdd dysyslyd y gleo-wraig a'r cariwr chwedlau, neu yn cerdded yr heol, "i'w gwel-ed gan ddynion" yr wyf yn dywedyf wrthfy fy hun, '*Y mae hi yn rhwymo ei hun wrth belen.*'

Pan yr edrycha y forwyn brydferth hon yn ei drych ac yr edmyger y prydferthwch a ddarlunir yno, a gosod ei serch ar ei harddu yn allanol, yr wyf yn meddwl *ei bod hi'n rhwymo ei hun wrth belen.*

Pan, yn fyr, y gwelaf fenyw ieuanc yn treulio ei hamser gyda yr hyn nad ydyw o un budd, o dan hudoliaeth gwagedd neu ffasiwn, nis gallaf lai na dweyd wrthfy fy hun, "*Y mae hi yn cadwyno ei hun wrth belen.*"

Ddarlennydd, hen neu ieuano—dyn neu fen-yw, cymerwch y cadwynau hyn oddiar eich aelodau poenus a byddwch ryddion.

Youngstown, O. Cyfl. gan D. T. E.

LLENLITH.

[Parhad o'r t. d. 304.]

Y peth nesaf y cawn sylwi arno yw, Y MODD ORWERW A LLYM Y FFLAN ELLLODD DUW FRENIN YR AIFFT A'I DDEILIAID, A PHLAU AR-SWYDOI, NES PERI IDDYNT EI ADNABOD AC UF-UDDRAU IDDO.

Moses, ar adnewyddiad y gorchymyn dwyfol, a gyhoeddodd ei genadwri drachefn i'w frodyr; ond er gwaethaf adrodd, yr oeddent er eu hadnabyddiaeth o Dduw, wedi digalonï trwy y blinder adnewyddol y darostyngwyd hwynt iddo, fel y diystyrasant ei ymadroddion, ac yr atebasant ef gyda chyhuddiad a sarhad, ac ni fynent wrando arno gan gyfyng-dra yspryd, a chan gaethiwed caled! Yna efe a aeth at Pharaoh, yr hwn a ofynodd iddo am wyrth, megys prawf ei fod yn genhadwr o ddwyfol anfoniad. Yna Aaron trwy gyfarwyddyd Moses a dafodd i lawr ei wialen, yr hon a drodd yn sarff; ond swynwyr yr Aiff trwy dwyll celfyddydawl a arddullasant y wyrth yma. Eithr gwialen Aaron a lyncodd i fyny eu gwiall hwynt, ac a brofodd yn y fan ar un waith trwy y cyfryw weithred ragoriaeth y wyrth wirioneddol ar y rhai ymddan-gosiadol. Ond caledodd hyn galon Pharaoh, modd y parhaodd yn ei gyndyn wrthwynebiad i ollwng Israel, fel y cynhyrfodd neu yn hytrach y tynodd ddialedd cyflawn eu Duw.

Y pla cyntaf a effeithiodd ar wrthryeh

mawreddig addoliad a balchder gwladwriaethol yr Aifftiaid, sef y Nile, eu hafon ardderchog ac anwyl. Oblegyd gan fod y brenin yn gwrthod eto caniatáu i'r Israeliaid gael ymadael, Moses yn ol gorchymyn yr Arglwydd a gymerodd yn ei law y wialen a drodd yn sarff, ac a darawodd ddyfroedd yr afon Nile yn ngwydd Pharaoh a'i weision, a dyfroedd yr afon a drôwyd yn waed. Y swyawyr, trwy ryw foddion, a efelychasant y wyrth yma hefyd, yr hyn drachein a galedodd galon y Brenin, fel y chwaneuodd ei wrthwynebiad i ollwng Israel yn rhydd.

Yr 2il Bla, a ddeilliodd o'r un ffynonell a'r cyntaf, oblegyd y dyfroedd hategedig i'w orchymyn y proffwyd a heigiasant lloeski dirfwr o lyffaint, y rhai a lannasant dai ac ystafelloedd yr Aifftiaid, ac aethant yn heidiau i Ly-Pharaoh. Eithr y swynwyr drachein a dwyllasant y Brenin trwy ddynwared y wyrth yma hefyd; ond amlodd o'r ymlusgiaid ffaidd hyn a drodd allan yn fath farnedigaeith anayoddeol i'r Aifftiaid, modd y gortu ar Pharaoh grefu ar Moses am eu symud, ac addaw caniatad i Israel gael ymadael. Felly y lyffaint oll a gymerwyd ymaith mewn un diwrnod.

Eithr y Teyrn yn anniolclgar am y waredigaeth, ac yn ddiarswyd wrth yr ymddangosiadau hyn o ddwyfol eidd, a alwodd yn ol ei ganiatad i ollwng Israel, ond ei gendynrwyd a gospydd yn mhell, ch yn llyn a chwerv & Sedd Pla llawer ffeiddlloch. Llau a orchuddasant bersonau a dillad yr Aifftiaid, yn ddirifedi o rai ffaidd ac atgas. Cospedigaeith ddychrynnydd ar genedl gan yr hon yr oedd glaweithdra mawr yn rhau haniodol o grefydd; ac nid allasai y swyawyr efelychu hyn, a dywedasant wrth Pharaoh, "Dda Daw yn xyn." Eithr ar eddieirwch y Brenin drachein yr artaith a symudwyd, ond ei falchder ystyfnig drachein a dyuodd ar y wlad gopedigaethau andwyol ychwanegol.

Yn y 4ydd Pla daeth heidiau dirifedi ac anesgriadiwy o wybed a chylion yn blith draphlith, ac a ddiroddasant bob rhan o wlad yr Aifft ond Goshen, lle y preswyliai yr Israeliaid.

Y 5ed Pla. Haint dychrynnydd, a ddimystriodd anifeiliaid yr Aifftiaid, tra yr oedd diadellau a phruidd hiliogaeth Abraham yn aros heb un niwiad.

Y 6ed Pla. Cornwydydd llinorog neu grawnnydd a daenasant dros gorff Pharaoh a'r swynwyr oll, hyd yn nod Janes a Jambres, prif ddoethion yr Aifft, a ddyoddefasant mor erwin a'r lleill o'r trigolion, ac a ffoasant gan y

cyntaf oddiwrth Moses ac Aaron, gan roddi i fyny yr ymysoum a'r yndiech swynol, mewn llwyr anobaith bydol trechu a chario'r dydd ar genhadon yr Hollallnog Ddaw. Ac yr oedd Pharaoh a'i ddeiliaid yn adwaen yr Arglwydd erbyn hyn, er na wnaent ei ddiol megys eu Duw.

Y 7fed Pla—Tymhestl ddychrynnydd a ddanau crefion, mellt fforchog a gwiblog, a cheallysg trymion digyffelyb, a ddiay-trodd gowd y ddaw drwy'r holl wlad anuchrydd, ac a ysgythaodd ac a dorodd i lawr y coed ac a orchollodd holl lasiaid a glaswellt y wne.

Y gwenith a'r rhyg nad oeddent eto wedi tynnu fyny, a ddiogasant rhag dirifedi y ceirllug, ond a lwyr ddiawyd yn yr 8fed Pla, gan yr heidiau safeth a digyffelyb o locustiaid a orchuddiant y tir. Y Brenin erbyn hyn a gynygiodd ddydd i gytundeb & Moses, trwy caniatáu i'r holl Israeliaid mewn oedra i ymadael, ond a ddadlenodd yn gadarn am gadw y plant megys gwystron. Yr amod hyn a wrthodwyd, ac eie a roddodd y pwad i fyny am fynydd; eithr p a symudwyd y locustiaid, efe a alwodd yn ol ei holl ganiatad.

Y 9fed Pla oedd tywyllach dros yr holl wlad, mor fawr fel y darlunir ef yn yr Ysgrythyr megys "tywyllwch a allid ei deimlo." nid annhebyg i seyllfa foesol Pharaoh a'i ddeiliaid, pa un a barhaodd am yspaid tri o ddyddiau. Ond yr oedd gan blant Israel oleuni yn eu preswylleidd megys arferol y dyddiau hyn. Eithr Pharaoh mewn dychryn mawr eto, a wnaeth gynygiad arall o gytundeb; ond ei gais am i'r deiaid a'r gwrthleg gael eu gadael ar ol a wrthodwyd.

A'r 10fed a fu angenheidiol er ei ddwyn i ymestwng i ewyllys yr Hollallnog Ddaw. Ac yn nghylch hanner nos, yr Arglwydd a darawodd bob cyntaf anedig o fewn tir yr Aifft, o gyntaf anedig Pharaoh, yr hwn oedd yn eistedd ar ei frenhinfaine, hyd gyntaf anedig y gaethes oedd yn y carchardy, a phob cyntaf anedig i anifail. Ac yr oedd gwaeddi a llefain mawr yr amser hyn trwy holl wlad yr Aifft, o herwydd nid oedd yn dyf a'r nad oedd un marw ynddo. Ond fe ddiangodd yr Israeliaid oddiwrth y dinystr lledaenol hwn hefyd, trwy i Moses dan ddwyfol dywysiad gyfarwyddo pob pen teulu i aberthu oen yn offrw m i'r Arglwydd, a thaenellu y gwaed ar y ddau ystlysbost, ac ar gapan drws ei dyf, yr hyn a wnaeth pob perchen teulu yn nghanedd Israel; a'r ANGEL dinystriol a basiodd heibio i bob dyf ag oedd wedi ei ddynodi yn y modd hyn, ~~HEB~~ GYFFWRDD A NEB YNDDO. Ac mewn coffadwr-iaeth parchus o'r arwydd cyfryngawi hwn,

cofiwn, y sefydlwyd Gwyl y Pasg, hyny yw, gwyl y *pasio* heibio.

Fe waredodd Duw genedl Israel felly, nid yn unig odditan orthrymder yr Aiffiaid, ond hefyd o gaethiwded y *caethiwded*, eu duwiau hwynt; canys yr oeddynt yn flaenorol i hyn mewn cyflwr o gaethiwded gan *dduwiau* yr Aiff, Exod. 12: 12, yn gysial a chan yr Aiffiaid eu hunain. Ac fe ddarfu i Grist, Iad y wraig, yr anser hyn mewn modd nodedig gyflawni yr addewid foren o ysigo pen y Sarff, trwy wneud barn yn erbyn holl *dduwiau* yr Aiff, yr hyn orchwyl oedd yn fwy peth i uffern nac ydoedd i'r Aiff ei hun, canys yr oedd balchder a chreulondeb y gelyn, yr hen Sarff, yn cael mwy o archoll na Pharaoh. Fe wnaeth Satau ei wethaf yn erbyn y bobl i fyned i'r Mynydd i aberhu i'r Arglwydd, ac fe wrthwynebodd eu gwardigaeth a'i holl egni hyd eithaf ei allu. Ond ysgrifenyd fod Duw pan waredodd ef Israel o'r caethiwded wodi dryllio penau dreigiau a'r Lefathan yn y dyfroedd, a'u rhoddi yn fwyd i'r bobl. Duw a ddirgymhellodd eu gelynyddion i'w gollwng hwynt ymaith, fel y gwarannaethent ef.

Ac yr oedd y Brenin erbyn hyn wedi ei gyflawn ddarostwng, canys nid yn unig efe a ganiatodd i adael plant Israel i fyned, ond a ymorchestodd i brysuro eu hymadawiad, rhag ofn y buasai gomeddiad pellach yn achosi ei lwyr ddinystr ef a'i bobl oll. Felly yr Israeliaid, wedi ymdeithio yn nghyd a'u tadau yn gyflawn bedwar cant a deg ar hugain o flynyddoedd yn nhir Canaan a gwlad yr Aiff, Gal. 3: 17, a gychwynasant yn awr allan o Goshen, gan deithio mwyach tua'r wlad a addawyd i Abraham, i Isaac ac i Jacob. A Moses eu blaenor a gymerodd esgyrn Joseph gydag ef. A'r Arglwydd megys y darluniwyd a'u dug hwynt â llaw gadarn allan o dŷ y caethiwded, ac yn wyrthiol a gyfarwyddodd eu ffordd trwy beri i golofn niwl eu harwain y dydd, a cholofn dân i'w goleno y nos yn eu gwersyllfa, yr hyn oedd arwydd o'r presenoldeb Dwylol.

Eithr Pharaoh a'i bobl a ofidiasant yn fawr erbyn hyn, am golli o honynt y fath dorf luosog o gaethion enillfawr; fel y darfu i fyddin luosog yr Aiff, a'r Brenin yn eu blaenori, friso i erlid ar ol yr Israeliaid, gan dybied eu goddiweddyd yn fuan. Ond y golofn niwl ag oedd hyd yn hyn o'u blaen megys arweinydd iddynt, a symudodd yn yr adeg anhebgorol hyn y tu ol i bobl Dduw, ac a rwystrodd yr Aiffiaid felly i'w canfod hwynt, am fod yr ochr nesaf i'r Aiffiaid o'r cwmwl yn ddu a thywyll, ond yr ochr nesaf i'r Israeliaid o'r

cwmwl yn olen a llewyrchus. Eithr pan gyrhaeddodd y ffoedigion lanau y Môr Coch, a deall eu bod braidd yn analluog i ddychwelyd, am fod Pharaoh a'r fyddin gref yn erlid yn galed ar en hol, na myned yn mhellach gan gryfed tonau cynddeiriog y môr, na thro'i ar y llaw ddeheu nac ar yr aswy oblegyd fod Pihabiroth y naill du iddynt, a Baal-zephon y tu arall, gan hyny hwy a wersyllasant yno, yn ol gorchymyn Moses, i ddysgwyl gwardigaeth yr Arglwydd. Ond y gwanaf eu fydd yn y genedl tebygol a rwguachasant yn erbyn Moses, ac a ddywedasant, "Ai am nad oedd beddau yn yr Aiff y dygaist ni i farw yn yr anialwch?" Eithr y Prydydd Cymreig a ddarlunio Israel gryf ei fydd fel y canlyn:

Rhwng Pihabiroth a Baal-Zephon,
Tra b'wyf byw mi goda'r lle,
Mewn cyfyngder eithaf caled
Gwaeddodd f'enaid tua'r ne',
Yn ddiwed, dyma'n dod
Y waredigaeth fwyaf erioed.

A'r peth nesaf digyffelyb a welwn yw, CENEDL O BOBL YN MYNED TRWY Y MÔR AR DDE CADAEN DI-DDWFL. Canys yr Arglwydd a gyfarwyddodd ei wâs Moses i estyn ei wialen ar y Môr, a'i ddyfroedd yn wyrthiol a holltodd yn ddau, ac a arosodd megys dau fur uchel ac ardderchog y naill gyferbyn a'r llall, gan adael ffordd lydan i'r Israeliaid, trwy ba un yr aethant i'r lan arall yn gwbl ddiogel. Yn y flwyddyn 857 wedi y dylif y bu hyn, sef yr un flwyddyn ag y gwelodd Moses y berth yn llosgi ar Fynydd Horeb.

A Pharaoh a'i filwyr a geisiasant eu canlyn; eithr y prophwyd ar y lan draw dan ddwyfol gyfarwyddyd a estynodd ei wialen drachefn ar y Môr. a'r dyfroedd a ddychwelasant i'w gwely arferol, ac yn y modd hynod hyn y dinystriwyd cerbydau yr Aiffiaid, ac y buant hwy a'u meirch feirw yn druenus.

Yr oedd hyn yn ergyd anferth ychwanegol ar ben y Sarff, a buddugoliaeth ogoneddus ar uffern. "Canys yr Arglwydd a wnaeth yn rhagorol iawn: taffodd y march a'i farchog i'r môr." Ac yno yr hunasant eu hân ddiweddaf, ac ni erlidiasant byth mwyach ar ol yr Israeliaid. Pwy erioed a ymgaledodd yn erbyn Duw ac a lwyddodd? Neb. Ac nid rhyfedd i Moses, yr hwn oedd fardd ardderchog, gyfansoddi cân mor arddunawl ar y fath amgylchiad digyffelyb, ac iddo ef a meibion Israel ei chyd ganu i'r Arglwydd pan oeddynt oll yn ddiangol a diogel ar y lan draw, ac i'w ohwaer Miriam hefyd, y brophwydes gyntaf a enwyd mewn hanesiaeth, yn nghyd a gwragedd meibion Israel gyd uno â hwynt i ganu i'r Arglwydd â'u tympanau, gan ddawnsio o

orfoledd gyda'r dôn. Gellir gweled y Brydd-est yn Exod. 15.

Yr oedd y waredigaeth yma a roddodd Duw i Israel yn beth newydd ychwanegol a wnaeth yr Hollalluog tuag at gyflawni ei addewid mewn perthynas i Grist dan yr enw Had y wraig, canys trwy hyn fe gymerodd rhagluniaeth ddwyfol gam pellach na'r cwbl blaenorol i hwylysu ffordd dyfodiad y Gwaredwr i'r ddaiair i weithio allan iechydwriaeth gyflawn, digonol a thragywyddol i fyd o bechaduriaid, oblegyd o'r genedl yma yn ol yr addewid yr oedd Crist i ddyfod. A thyma y modd rhyf-eddol yr oedd Jehofa yr amser hyn yn diogelu y Blaguryn ag oedd i darddu o had Abraham. Ac er fod y teulu ag yr oedd yr Iachawdwr i ddiagyn o hono wedi cael ei neillduo i fesur o flaen galwad Abraham, eto fe ymddengys nad oedd hyn yn ddigon o neillduad i ateb y dyben mawr mewn golwg. Canys er fod pobl Dduw trwy hyn yn cael eu cadw megys dy-eithriaid a phererinion, rhag ymuno â phawb o drigolion y byd mewn cymdeithasau gwlad-ol, ac undeb teuluaid &c., er hyn yr oedd- ynt yn aros yn gymysg yn eu plith, ac o her- wydd hyn mewn perygl o golli y wir grefydd yn hollol, megys y dywediasom o'r blaen. Gan hyn Duw trwy y waredigaeth ryfeddol o'r Aifft, a neillduodd genedl Israel i fyw ar wahan, yn eu sefyllfa wledig ac eglwysig eu hunain, heb un berthynas i fod rhyngddynt mwyach yn hyn y chenchedloedd Paganaiid, fel y byddai iddynt gael eu cadw yn ddidol- edig hyd oni ddeuai Crist, yr Had addawed- ig, ac y byddai i'r gangen Hebraeidd o eglwys Dduw gael ei chynnal, modd y byddai iddi gadw oraclau Duw, hyd yr amser yr ymddan- gosai y Messiah; ac fel y gellid yn eu mysg hwy, y rhai a'i gwrthodasant pan ddaeth at yr eiddo ei hun, amlygu y cysgodau, a chy- hoeddi y prophwydoliaethau am Had y wraig yn nghyd a'r hanesion am bethau ag oedd yn angenrheidiol eu cadw er paratoi y ffordd i ddyfodiad y Messiah, Ceidwad pechaduriaid, ac unig Iachawdwr y byd.

Y cenedlaethau eraill gan amlaf drwy yr holl fyd, megys cenedlaethau cyfain a lluosog gyda yr eithriad o deuluoedd yn eu mysg, a ymollyngasant o hyn allan yn lled gyflym a dwfn yn raddol i eilunaddoliaeth, ac a barhau- sant felly tua phymtheg cant o flynyddoedd, yr hyn oedd brawf amlwg fod dynolryw yn hollol annigonol i waredu eu hunain o gaeth- iwed y llygredigaeth, y tywyllwch dudew, a'r trueni yr oeddent wedi syrthio iddynt, ac nas gallasai holl Philosophyddion yr oesau hyn, a'r wybodaeth oedd yn mysg y Paganaiid, eu

gwaredu o'u tywyllwch &c. Ond pan ym- ddangosodd Crist Had y wraig yn y byd, efe a'u goleuodd, trwy ei efengyl ogoneddus, ac a'u gwaredodd trwy ei farwolaeth iawnol. Moliant i Dduw byth am dano ef a'i efengyl. Canys mae ei iechydwriaeth fel y môr, yn chwyddo byth i'r lan, mae ynddi ddigon, di- gon byth, i'r truan ac i'r gwan.

LLYTHYR ODDIWRTH Y PARCH. ERAS- MUS W. JONES.

Morris Island, S. C., Meh. 20, 1864.

Anwyl Frawd, Dr. Everett,—neu yn hytrach anwyl dad yn yr efengyl,—Telmlaf awydd i ys- grifenu ychydig linellau i'r CENHADWR. Medd- ylais ganwaith o'r blaen ar yr un peth, ond ryw fodd, ar hyd y blynyddoedd, ni fentrais ym- ddangos y'mhlith eich talentus ohebwyr. Mae ysgrifenu i'r wasg yn yr iaith *Gymraeg* yn or- chwyl mor anhwylyd, nes byddaf yn wastad yn llwfrhau *cyn dechreu*. Ond o'r diwedd, yr wyf wedi dyfod i'r penderfyniad i dreio gloywi yr hen iaith anwyl, ac er nad oes genyf obaith y gallaf byth fod yn deilwng o le y'mhlith *Henor- ion* fy nghenedl, eto, trwy ychydig ymdrech gallaf yn awr ac yn y man ysgrifenu ychydig a lona feddyliau fy hen gyfeillion yn ardaloedd Steuben a Remsen.

Pa mor anffyddlon bynag y caed fi tuag at y CENHADWR mae y CENHADWR wedi bod yn llawn ffyddlondeb tuag ataf fi. Pa le bynag y cefais y frain yn ystod yr unmlynydd a'r bym- theg a aethant heibio i bregethu "anchwiliad- wy olud Crist," yno hefyd *bob mis*, trwy bob math o dywydd, a gwên a'r ei enau y byddai y CENHADWR yn sicr o dalu ymweliad â ni. Er- byn hyn, yr ydym yn ei ystyried "fel un o'r teulu" ac er na all fy mhlant ei anerch yn ei iaith gysefin, edrychant gyda dyddordeb am ei ymddangosiad misol.

Chwi welwch, Mr. Everett, fy mod yn awr yn Carolina Ddeheuol, yn dal perthynas â'r fydd- in Undebawl, aydd yn yr ymdrech clodwiw o roddi i lawr y gwrthryfel mwyaf dieffig a gym- erodd le er pan gyfododd Satan a'i angellion yn erbyn llywodraeth gyflawn Brenin y brenhin- oedd. Peidied neb a fy nghamgymeryd. Nid yw eich anheilwng was, hyd yma, wedi cymer- yd i fyny arfau milwriaeth *gnaudol*. Mae yn y fyddin yn dilyn yr un alwedigaeth a phan oedd gartref,—sef pregethu Crist "a hwnn wedi ei groeshoelio" i'r penaf o bechaduriaid. Er yn agos i bedwar mis bellach, cefais fy awdurdodi i fod yn *Chaplain of the 21 Regt. United States Colored Troops*. Mae y Regiment i ba un yr wyf yn perthyn, oddigerth ei swyddogion, wedi ei chyfansoddi yn hollol o bobl *dduon*. Ac nid hyn yn unig, ond yr oeddynt oll ychydig an- ser yn ol yn *guthion*; yn cael eu hystyried gan

eu perchenogion(?) yn werth hyn a hyn o ddol-eri, ac yn cael eu prynu a'u gwerthu, a'u gwas-garu, yma a thraw, fel creaduriaid direswm.

Mae yn dra hysbys i ddarllenwyr y CENHAD-
WR o leiaf, fod y caethion druan yn cael eu
dwyn i fyny yn hollol amddifad o addysg. Ie
cospir i'r eithaf bawb a geir yn euog o addysgu
y caethwas yn ei "A B C." Mae yn wir fod
rhyw nifer fach o honynt wedi *lladratta* ychyd-
ig o addysg, er gwaethaf eu cyfreithiau; ond
nid yw y rhai 'n gymaint ag un o gant. An-
wybodaeth drwyadl yw y *rheol*, heb ond ychyd-
ig iawn o eithriadau. O fel y maent yn sychedu
am wybodaeth! Ac y mae y cynydd a wnant
o dan yr amgylchiadau, yn ganmoladwy dros
ben. Pan ddaethant o'r gaethglud, ni wyddent
lythyren ar lyfr. Mae nifer mawr o honynt yn
awr yn darllen ac yn ysgrifenu hefyd; ac mae
nifer mwy y honynt yn "cyrchu at y nod" idd-
ynt hwy yn "gamp uchel." Chwi welwch
oddiwrth hyn fod fy nyledswyddau yn amrwy-
iol. Yr ydwyf yn eu plith yn Weinidog, yn
Ysgolfeistr, ac yn *Postmaster*. Mae y rhan
luosocaf o honynt eto yn analluog i ysgrifenu eu
llythyrau, ac felly byddaf yn ysgrifenu nifer
luosog bob wythnos.

Mae 'n lled debyg na fu eto adeg er pan wyf
yn y weinidogaeth mwy manteisiol imi fod yn
ddefnyddiol i fy nghyd-ddynion na'r adeg bres-
enol; ac mae 'n dda genyf weled arwyddion
boddhaol o flaen fy llygaid o ddydd i ddydd
nad yw "fy llafur yn ofer yn yr Arglwydd."

Yr ydym yn aros yn awr ar *Morris Island*
oddeutu milldir oddiwrth ei phen deheuol. Mae
ein gwerysll ar y traeth mewn lle glân, pryd-
ferth, ac iachus. Mae 'n wir fod yr haul wedi
bod yn hynod boeth trwy Orphenaf ac Awst,
ond mae yma braidd bob amser awel gref ac
adnerthol, ac mae'n debyg nad oes un dosparth
deheuol yn fwy rhydd oddiwrth glefydau, a
salwch yn gyffredinol, na'r dosparth hwn.

Borau drancoeth ar ol dyfod i'r gwerysll daeth
yr *Orderly* a dau farch at ddrws ein *Head Quar-*
ters, ac yn nghwmpeni Lient. Col. Bennett i
ffwrdd â mi ar *full gallop*, a chefais y pleser o
dalw ymweliad â *Fort* Waggoner, Chatfield, a
Putnam. Yr oedd y borau yn glir a phrydferth.
Oddiar goppa Putnam, cefais olwg glir ar holl
amddiffynfeydd y gwrthryfelwyr ar ynysoedd
James a Sullivan.

Yn union o fy mlaen gwelwn *Sumter*. Mae'n
sefyll yn y dwr, oddeutu trichwarter milldir o
gaerfa Putnam. Mae yr olwg *allanol* arni, yn
dra thruenus. Mae wedi ei churo gan *shells*, nes
mae yn edrych fel pentwr didrefn o briddfeini
wedi eu malurio; ac eto, er yr holl ymdrech i'w
darostwng, mae yno *garrison* gref hyd heddyw.
Mae yn ddiameu fod yn *Sumter* ystafelloedd
bomb-proof helaeth a diogel; ac ni ryfeddwn pe
byddent yn fwy diogel yn awr nac erioed. Mae

y priddfeni a syrthiant o'r *tufeu* i'r gaerfa yn
gwneud tō yr ystafellau rhain yn gadarnach
byth.

Oddeutu pedair neu bum' milldir i'r deorllew-
ing gwelwn *Charleston*. Dyma'r fan lle y ganwyd
ac y magwyd y gwrthryfel presenol; ac nid ang-
hyson y gelwir hi "The cradle of Rebellion."
Erbyn heddyw mae ei gorwycheder wedi ei
ddarostwng, a'i hucheldrem wedi ei ddwyn i'r
llwch. Mae magnelau Putnam yn parhau i
luchio peleni tân i'r ddinas, ac mae'n debyg fod
y dinasyddion wedi cilio i le mwy diogel.

Mae *Waggoner* yn gaerfa ardderehog. Mae
yn hon ystafelloedd *bomb-proof* yn ddigon eang
i gysgodi mil, neu bymtheg cant o filwyr.
Gwelir y'mhob man o amgylch y gaerfa arwydd-
ion eglur o'r ymdrechfa ofnadwy a gymerodd
le cyn iddi syrthio i ddywlaw yr Undebwyr.
Canfyddir miloedd o ddarnau *bomb-shells* yn
gymysgedig â'r tywod. Gwelais y fan lle y
syrthiodd y gwrol Col. Shaw o'r 54 Mass. wrth
arwain ei fechgyn *duon* yn erbyn y gelyn; ac
yn y gwastadedd ger llaw, y tawel hunant
y'ng hyd hyd "fore'r codi."

"They sleep their last sleep they have fought their
last battle—
No sound will awake them to glory again."

Mae arwyddion lled amlwg fod amser poeth
wrth y drws yn mhorthladd Charleston. Cyn
yr argraffir y llinellau hyn, yr wyf yn creda y
gwelir ymosodiad heb ei ail oddiar dir a dw'r
ar ynysoedd Sullivan a James. Nid oes genyf
ofod na *haul* i fanylu; ond mae y llonyddwch a'r
distawrwydd sydd wedi bod yn teyrnasu yn y
dosparth hwn am gynifer o fisodd ar derfynu,
a gobeithiaf yn lled hyderus, y caf y pleser
anrhaethol o ysgrifenu ychydig o lythyrau i'm
teulu o ddinas Charleston. Diolch i'r Nefoedd
am y newyddion gogoneddus a glywir oddiwrth
fyddinoedd yr Undeb! Farragut yn Mobile
Bay, Sherman yn Atlanta, a Grant yn llandagu
y gwrthryfel ar draws ffordd haiarn Weldon.
Fel hyn mae colofnau *Rebeldom* y naill ar ol y
llall yn cwmpo ac yn fuan daw yr hen adeilad
pwrdr i lawr bendramwnwgl y'ng hanel banllef-
au gorfoleddus miliwnau o feibion Affrica,

"A'u holl gadwynau'n chwllfrw mân."

Erbyn hyn mae y dyn du wedi rhoddi prawf-
ladau digonol i'r wlad, ei fod yn feddianol ar
wir elfenau milwrol; ac mae yr hen "dinc"
bengoprog hono—"A Nigger ca'n't fight," bron
wedi distewi. Ychydig amser yn ol fel y mae
eich darllenwyr yn gwybod eisoes, gwnaed ym-
sodiad ar James Island. Trwy amryw achos-
ion, rhai o honynt yn *gyrolyddus* i'r eithaf, trodd
yr ymosodiad allan yn afwyddiannus. Ond
mae un ffaith na ddylid ei hanghofio. Dangos-
odd y milwyr duon y *tro hun* fwy o wrolder a
phenderfyniad na'r milwyr gwynion; ac un-
waith o leiaf, pan drodd ein milwyr gwynion
eu cefnau, rhuthrasant y'mlaen, nes ffl o'u

gelyalon oddiar y maes. "Parch i'r hwn y mae parch yn ddyledus."

Soniais fonyd yn ol am achosion *cynlyddus* o'r afluwydiant. Un o'r rhai'n oedd *meddwlod*! Nid ymlith y milwyr cyffredin, O nagel ond ymlith yr *officers*. Mae'n ffrîn awadadwy pan wnaed ymosodiad(?) o'r gaerfa Johnson, ar foren y dydd o Orphenaf, ied bried bob swyddog perthynol i'r 127 N. Y. yn *frddr*—rhai o honyat yn "fiddw fawr." Dyma'r ffordd sydd gan genocidd o *officers* yn myddin yr Undeb i gadw eu hunain rhag llesu gan *ofn* wrth wynebu eu gelysion! Mae y truchinaid yn hollol amddifed o *wir* wrobleb, ac ymdrechiant i foddol eu hofn trwy yfed gwirod. Pan na fydd un perygl, ceir eu gweled yn "swagro" mewn *coolly uniforms*, yn cyngu ac yn rhegi ac yn beio ein Cadridogion mwyaf medrus; y rhoddian ar ddeall hui pa fodd y gwnaent *hwy*, pe byddent yn eu lle. O y *cowards* rhagrithiol! Byddai ein byddinocidd yn anrhaethol well allan pe cae hanner mili o honyat eu hanfon adref yn *double quick*. A ol darfod y rhyfel, ceir clywed llawys o'r "nincompoops" rhai'n yn brolio y gwyrthiau rhyfeddol a wnaethant *hwy* ar faes y gwaed! ac nid pawb a fyddant yn ddigon craff i bigo y gwenith pur o blith y sothach diwerth. Pa ryfedd ini fethu o dan lywyddiaeth y fath greadiaid diennid? Yr ydoedd y *bechgyn* yn ddigon gwrol. Ond beth a ellir ddisgwyl oddiar law lyd yn oed fyddin o *lewd*, pan yn cael eu harwain gan gynifer o fudol!

Mae *Duo* mewn modd rhyfeddol wedi bod yn goruwch lywodraethu yn y rhyfel hwn. Nid wyf yn meddwl fod yr Arglwydd wedi bod yn cynhyrfu caethfeistod y De i gyfoeth yn erbyn y llywodraeth. O'r "pa li diwaelod" y naeth hyn. Ond mae y Brenhin mawr wedi arfaethu goruwchlywodraethu eu cynddaredd er ei ogoniant, yn *rhaidhdd* y *caethion* yn ogystal a chospi eu gorthrymwyd. Mae y Unol Drlaethau yn awr, y Gogledd fel y De, o dan wisten goryddol Jehofa. Mae gwaedd wylofus pedair miliwn o eneidiau "dros ba rai y bu Crist farw" wedi cyrhaedd clustiau Arglwydd y lluoedd ac wedi llwyddo yn y llys fry. Lled gyndyn ydym wedi bod, mae'n wir, i gyluabod llais Jehofa uwch ein penau yn gwaeddi "torwch bob iau a gollwngwch y gorthrymedig yn rhydd!" Bu gorfod i Dduw lindagu y llywodraeth cyn iddi addaw gwnend cyflawnder â'r negro. Diolch iddo, hyd yn oed am *gerddlon*! Credaf fod ein "hymwared yn ago-hau." Calff ein gwlad ei "hadgenedlu drachefn i oibaith bywiol." O'r bedydd gwaed, cawn "gyfodi i newydd-deb buchedd." Ar ol y gwyntyllio ofnadwy ceir ni yn wenith mwy pur, a deawn allan o'r "ffwrn danllyd boeth" fel aur wedi ei buro trwy dân.

Unwaith eto, yr ydym yn ymyl etholiad llywyddol, a barnwyf mai dyma yr un mwyaf pwysig o un etholiad a fu yn ein gwlad erioed.

Mae ein h'achawdwriaeth, neu ynte ein darost-yngiad o-e-o'r *fel garu d*, yn crogi wrth ddydd yr etholiad—yr 8fed o Ddechwedd nesaf. Mae y mwyafrif o ffreino isid y blaid a enwasant G. B. McClellan fel ymgydd, yn *f. adwy, t. cydd* yn eu calonau. "Wrth eu ffrithau yr adarb-yddwch llywyd." Mae pob bucdugoliaeth o eiddo byddinocidd y Undeb yn *d. i. tech* i'w heneidiau, tra y cygel o *foeddol* nt pan glywent rywbeith yn ffrithol o ydla *Jeff Davis*. *Di. gel* a ddywoda! Nid mor ddilgel yn wir! Yr ydoedd "*Hurrah for Jeff Davis*," yn ffordd gyffredin yn Chicago se y 80 o Awst! Dyma yn awr yw *unig* obaith *Rebeldom*—sef afluwyddiant y blaid Undebwyl yn y c'boliaid nesaf. Bydded i "old Abe" cael ei ail chol, a dyma ergyd angenawd i ennibyniaeth y De. Mae y *Confederacy* eisoes bion a symllo. Mae yn cynnu drwyddo draw a phann wellir Lincoln wedi ei ail sefydlu am beidi blydd yn ychwanegol yn y gadair lywyddol bydd yr Undeb Ainc i'w canaid yn sicr. Llethireia gelysion gan *anwaih*, a bydd y gwrlthys ar ben. O Gymry America! Hillogaeth wrol yr Hen Ffrut naid.—gelyaion cyneddol caethwasiaeth, cofwch—cofwch yn *wythfod* o *Duchwedd*!

Wrth derfynu goddefer imi ygrifennu gair ar farwolaeth fy anwyl gyfaill, a brawd yn yr efengyl, y Parch. Llywelyn D. Howell, Utica. Er's llawer o flynyddoedd bellach cefais y fraint a'r *anrhyddedd* o'r gyfeillach. Ni anghosaf byth—yn y byd hwn na'r byd a ddaw, ei garedig, rwydd diymffwst, a'i ymarweddiad Cristionogol a gwir foneddiogaidd. Gwr ydoedd Mr. Howell o ysbryd cyhoeddus, yn barod bob amser i ymarafyd a'i holl egni er cynorthwyo pob achos da; a hyny, fel y dywed y Cymro, ya hollol "ddi-rodres." Yn fy synuddiaid o fan i fan fel pregethwr perthynol i'r *dyddion* Esq. bawl, cefais y pleser o gyfeillach mloedd. Ond erioed nid ydwyf yn cyffwrdd i'w weled un *myr hawdd* i'w garu na Llywelyn D. Howell. Ond mae y cyfaill ffyddlon, y dinasydd defnyddiol, y boneddwr moesgar, y Cristion diffeif, a'r gweinidog hyawdl, wedi ein gadael! Ei ran farwol a dawl orphwys yr ochr yma'r ason; ond mae yr enaid wedi ehedeg "uwch y lli" i hyfryd iro Caernarlem. "Nos da'wch," Llywelyn! Fydd y nosddim yn hîr, cawn gyfarfod eto yn y boreu. Derbyniad Mrs. Howell fy nghydyndeimlad mwyaf serchus a bydded iddi wybod yn *brofud* o'r eiriau y bardd—

"Earth hath no sorrow
That heaven cannot heal."

Maddeuwch feithder fy llythyr. Rwy'n cosio'n garedig at fy hen gyfeillion yn ardaloedd Steuben a'r cylchoedd. Yr eiddoch yn serchus,

ERASMUS W. JONES,
Chaplain of 21st U. S. Colored Troops,
Morris Island, S. C.

"Ein hymadawiad sydd yn agosau."

Barddonol.

PENILLION ANERCHIADOL.

*Gan y Parch. W. MORGAN, Maesteg, Morganwg,
idd ei gyfaill T. Edwards.*

Mae llawer o flynyddan,
Oddiar i'n ysgwyd llaw,
Pryd hyny ffarwelasom,
Hyd forau 'r dydd a ddaw,
Mae hwnw 'n awr yn nesu,
Cawn adael tŷ o glai,
A myned at ein Frynwr,
I'w weled fel y mae.

Mae'r almon bren mewn blodau,
A'm gwar yn crynu lawr,
A'm llygaid sydd yn pailu,
Arwyddion sydd yn fawr,
Yr af cyn hir i orwedd,
I lawr i'r distaw fedd:
Gobeithiaf gael eich cwrddyd,
I ganu byth mewn hedd.

Os cawn ychydig amser,
Cyn cyrhaedd tŷ ein Tad,
Mi garwn i gael llythyr,
O'r bell orllewin wlad
Fel gallom gyfeillachu,
Tra yma is y nen,
Hyd nes cyrhaeddum adref,
Yn llawen draw i'r llen.

Ffarwel, fy anwyl gyfaill,
Fy nghalon sydd dan giwy',
Am nad yw ddim yn debyg
Cawn gwrddyd yma mwy;
Ond, frawd, mae genym obaith,
Cael eto gwrdd mewn hedd,
Heb fôr na mynydd rhyngom,
Yr ochr draw i'r bodd.

Maesteg.

W. MORGAN.

YMGOM A'R AWEN.

Wel deffro hoff awen cwyd heddyw i ganu,
Mae genyf destynau tra buddiol i ti,
Mae 'r awel yn falmaidd a'r haul yn tywynu,
A golwg ddymunol ar natur gan i.

Tyr'd gyda fi enyd i gopa y mynydd,
I sylu ar awnol brydferthwch y fro;
Cawn destun i ganu am frynlau a moelydd,
Dyffrnoedd eangfaith pob un yn ei dro.

Y goedwig gyagodawl addurna yn hyfryd,
Deg odre y brynlau a'r dyffryn tu draw,
A'u dail yn rhuddgochion fel gwawr y dwyreinfyd,
Yn dangos fod misoedd yr Hydref gerllaw.

Y'mhell tua'r gorwel y trown ein golygon,
Lle cyffwrdd y cwmwl ag uwchder y don,
Mae'r llongau yn rhwygo glâs donau yr eigion,
Pa beth, fy hoff awen, ai prudd yw dy fron?

Ie, trist yw yr awen pa fodd gallaf ganu?
Mae natur yn dlosg ei mantell oedd werdd,
Mae'r blodau yn gwywo a'r maesydd yn gwynu,
Ac adar y moelydd yn peidio a'u cerdd!

Awelon yr Hydref sydd heddyw yn chwiban,
Ryw farwnad alarus dros froydd y llan,
A llawer un t'lawd sydd heddyw yn cwynfan,
Nes tori a'i ddolef daweilwch y fan.

Y prenau dymunol mewn llwyni irddellawg,
Ar foreu teg hafaldd edrychent mor hardd,
Sydd heddyw a'u dail yn sych a gwywedlig,
Yn syrthio i'r ddalair fel blodau yr ardd.

Mae'r brynlau meillionog a'r dolydd ireiddlawl,
I'm golwg i heddyw yn bruddalidd eu gwedd:
Mae'r ganaf yn nesu a thrist yw fi meddwl,
Wrth weled y llysiau yn gwywo i'w bedd!

Wel f'awen hiraethlon paham y galeri,
Wrth weled yr arwydd fod ganaf gerllaw?

Mae 'n wir fe a wywa holl flodau y gerddi,
Ond tyfant pan eto y gwanwyn a ddaw.

Holl brenau y maesydd a beiddant a'n blagur,
Fe syrthla pob dalen grwyedig i'r llawr;
Drachefn yn y gwanwyn eu sylwedd a cgyr,
Blodeuant yn brydferth rai bychain a mawr.

Yr adar ddychwelant yn ol i'n gororan,
Hwy ganant yn felus ar goeddydd y llwyn;
Blagura y lili a byw fydd y llysiau
Y rhosyn flodeua yn hynod o fwyn.

Clyw nawr fy hoff awen, gad heibio dy dristwch,
A dysgwn gydnabod Creawdwr y byd;
Pob tymor o'r flwyddyn sy'n llawn o hyfydwch,
Hwy ddygant ogoniant i'w Enw y'nghyd.

Ah gwelaf y cyfan yn awr gallaf ganu,
Am fawredd anfeldrol yr Arglwydd ein Ior!
Ei walith Ef a wellir yn mhob man o'n deutu,
Trwy'r nefoedd serenog, y ddalair a'r mor.

Mae'n peri i'r haf yn ei dro fyned heibio,
Y'ngylchdro y ddalair o amgylch yr haul;
Ac yna daw'r Hydref oer awel—a gwywo
Mae'r blodau hawddgaraf a syrthio mae'r dall.

'Nol derfydd y ganaf sydd oer a thymhestlog,
Fe ddychwel y gwanwyn a balm yn ei chol;
Cefr arogl camwyth gan dyrfaluosog,
O'r blodau pereiddlawl addurnant y ddol.

Yn awr wrth derfynu fy nghân a gyfeiriaf,
Mewn modd gostyngedig at deulu y llawr;
Mae'r olwg a welwch ar lwybrau yr Hydref,
Fel arwydd daw angen at fychan a mawr.

Fy hoffus gyfeillion, yn awr ydyw'r amser,
I geisio yr Iesu, ei gariad a'i hedd;
Rai fennain a nwyfus, O ceiswch E'n gynar,
Cyn myned i daweil ystafell y bedd!

Cyn syrthio i'r ddalair fel deilen wywedlig,
O mynnwn mewn heddwch a'r Iesu gael bod;
Ac yna cawn godi yn mysg y gwaredig—
I seinio 'n dragwyddol trwy'r nefoedd ei glod.

New Haven, Conn.

L. WILLIAMS.

GALARGAN

Ar farwolaeth Mr. LEWIS EVANS, Troedrhudol, O.

Gan Miss Mary Powell, Delaware, O.

O Evans, anwyl Evans,
Hoff ooddit genyf fi,
O'm holl gyfeillion anwyl,
Nid oedd mwy hoff na thi,
Mae galar yn fy nghalon,
Mae prudd-der dan fy mron,
Wrth feddwl na chaf'th weled,
Byth ar y ddnear hon.

Wrth deithio 'r heol lydan,
Wrth rodio 'r llwybr cul,
Er myn'd i wrando 'r bregeth,
Er myn'd i'r ysgol Sul,
Er myn'd i'th hen gartrefe,
Sef tŷ dy weddw wan,
A chwilio yno yn ddyfal
Ni'th welaf yn un man.

Dy beraldd lais ni chlywir,
Yn canu 'mhlith y côr,
Pan yn dyrchafu moliant,
Mewn cân i'w Harglwydd Iôr;
Dy ymddiddanion tirlon,
Dy eiriau mwy'n a chu,
Yn hollol a derfynodd,
Gan rym yr angau du.

Hen frenin dychrynladau,
A'th wnaeth di iddo 'n nod,
A hyny mewn hen ddyddiau,
Yn d'r gain a deg oed;
Mor brydferth oedd dy olwg,
Mor siriol oedd dy wedd,
Ond och ti ydwy't heddyw,
Ar waslod oerlyd fedd.

O byddwn bawb yn barod,
Mae'r angau hyl gerllaw,
Nid ydym ddim yn gwybod,
Y dydd na'r awr y daw,
Mae'n tori pob rhyw oedran,
A min ei erchyll gledd,
Nis gwyddom pwy a nesaf,
I lawr i'r oerilyd fudd.

Newyddion trwm a glywir,
Ar hyd y ddaear lawr,
Cyfeillion hoff sy'n myned
I'r tragwyddoldeb mawr:
Mae'r hyd yn gyfnewidiol,
A'i bethau oll i gyd;
A chartref teulu'r ddaear,
Yw y tragwyddol fydd.

Dy adael raid im' bellach,
I huno'n llwch y llawr,
Nes gwawrio'r borau olaf
Yr adgyfodiad mawr;
Ffarwellaf a thi Evans,
Nes cwrddyd cyn bo hir,
I gannu cledydd teulu,
O fewn i'r Ganaan dŵr.

O Arglwydd cofia'r weddw,
Sy'n ynyl distaw fedd,
Rho'th wyneb siroli iddi,
Nes peri hyfryd hedd,
A bydded nawdd y nesodd,
I'r plant heb un rhyw glwy',
Nes caffont oll gyfarfod,
Heb achos 'madael mwy.

PENILLION

*Ar farwolaeth Miss ANN THOMAS, Radnor Townshipp,
Ohio.*

Mae angen, gelyn creulon,
Yn tramwy trwy ein gwlad,
A chlwyfo mae yn fynych
Deimladau mam a thad,
Wrth fyn'd a'u hoff anwyliad
I oer briddellau'r glyn,
Ond nid oes dim i'w dd'wedyd,
Ti, Arglwydd, wnaethost hyn.

Yn mhlith yr holl teuenctyd
A gadd eu tori i lawr,
Mae genyf un i'w chofio
Mewn prudd-der yma nawr;
Ann Thomas ydoedd anwyl
Yn mysg ei cheraint gwiw;
Ond cafodd ergyd marwol,
Ac aeth o dir y byw.

Ei hoff rieni hawddgar
Sydd heddyw'n brudd en bron,
Wrth gofio fel y byddai
Yn rhodio o'u blaen yn llon;
Ei mam a'i thad sy'n wyllo,
Ac yn och'neidio'n dawys,
Wrth feddwl fod'r un anwyl
Yn gorphwys dan y gwys.

Fy fyddlawn swyn rieni,
Nac wylwch ar fy ol,
Rwyf heddyw gyda'r Iesu
Yn gorphwys yn ei gol,
Ni ddichon saethau angen
Wneud niwaid imi mwy,
Fy ngwaith am dragwyddoldeb
Fydd canu am farwol glwy'.

Gan hyny ymdawelwch,
A chodwch hyn bob awr—
Mai teithwyr ydych chwithan
I dragwyddoldeb mawr,
'Mofynwch am y Cyfalli
A'ch cynal yn y glyn,
Fel caffom byth gydfoll
Mewn hedd ar Belon flyn.

Delaware, Ohio.

SARAH J. POWELL.

PENILLION

*Ar ol MARY ANN WILLIAMS, merch Thos. N. WIL-
liams, Dodgeville, yr hon a fu farw Rhag. 7, 1868.*

Gwel Cwr. Ionawr diweddar.

Cwsig yn dawel, swyn gyfeillce,
Anwyl, anwyl Mary Ann;
Cwsig yn dawel gyda'th frindiau,
Deuwn atat yn y man.

Cysgu'n dawel yn dy ymyl,
D' anwyl fam a'th fodryb sy',
Pan yn fyw, o'ent mia hoffaist,
Ac a gerast ti yn gu.

Cwsig yn dawel—planaf roes
Ar dy fedd, ie er dy swyn,
A thynghedaf bob aderyn
I gannu ar y nesaf lwyn.

Boed i'r haul a'i wenau llachar,
Dafu'i belydr ar y fan,
Nes bo'r blodau'n perarogli
'R lle gorphwys, Mary Ann.

Boed awelon oer y gauaf,
Rhew a'r stormydd, eira sydd,
Drol o'r neilldu ar eu gyrfa
Rhag cyffwrdd a dy wely cudd.

Cofio am dy elriau mwynaid,
A'th gymwynasau aml ni;
Sydd yn yn awr yn tyngu'r delgryn,
Yn ddaistaw bach o'm llygaid i.

'R oedd dy lais yn beraidd hynod,
Yma'n canu is y nea,
Ond peteddlaich ydyw yna
Cyda'r llu o fewn i'r llen.

'Doeddlt yma ond maeig plentyn
'N dechreu swlio'r A B C,
Ond byderaf dy fod yna
'N medru anthem Calfari.

SARAH WILLIAMS.

Mary Ann yn more 'i hoes—a giliodd
O'r getwg cyn hiroes;
Ni chadd gan ei Nher ond beroes,
I drigo fewn byd drwg ei foes.

H. J. WILLIAMS.

COFFADWRIAETH AM MRS. ANN WILLIAMS,

HIDE PARK, PA.

Byd siomedig aml ei groesau
Ydyw'r byd'r ym ynddo'n byw,
Byd yr wyllo a'r galaru—
Byd raid colli frindiau yw—
Byd lle troir y dillau melus
I ni'n wernod chwerw eu blas,
Byd bydd raid i bawb ymoetwng
O dan ddwyllaw angau glas.

Hen awelon oerion angau
Sydd yn gwywo o bob tu,
Mae e'n lladd ein holl obeithlon
Pan yn myn'd a'n frindiau cu,
Aeth yn awr a mam o denlu,
Aeth a mam o Israel Duw,
Colled fawr yw colli'r duwioi
I fydd ac egiwys colled yw.

Colli ei gweddian droesom,
Colli ei chynghorion byth,
Colli ei phroffadau hefyd
Colli'i "Hamen" sydd yn chwith;
Colli ei gweled yn y teulu,
Colli ei chwmm yn mhob man—
Ond mae'r golled iddi yn elw
Mae'n sefyll heddyw yn ei rhan.

Pan yn leuane hi gychwynodd
Dyfai chwillodd am y graig,
Ac ar hon hi roes ei sylfaen,
Dala wnaeth er llyd y ddraig,
Gwelthiodd ei diwrnod allan
Yn y winllan gyda'r gwaith
Megys Ruth yn ddiifin llofodd
Yn y moddion drwy ei thailth.

Bellach, Gristion, cai orphwysu,
Yn y fynwent mae dy dŷ,
Fe fu Iesu ynddo dridiau
Tynodd ef y damp i ti,
Mae e'n gwybod fan gorweddi,
Fe ofala am dy lwch,
A phau gwawria bore 'r codi
Cal fyn'd i drigfanau uwch.

Ti gest adael maes y frwydr,
Galwad ddaeth o lŷs y nef,
Ti ddiosgaist yr arfogaeith
I gario 'r palmwydd gydag ef;
Nid oes achos i ni amheu
Nad wyt heddyw 'n gwbl ian,
Gwedi cyrhaedd gwlad gogoniant—
Ti ddechreuast yma 'r gân.

'Rwyf yn canu heb un blodsgni
"Iddo ef" yn uchel iawn,
Nid â thafod pridd 'rwyf heddyw
'N diolch am yr aberth llawn,
Synu 'rwyf ar ryfeddodau
Dyfionion bethau Duw a dyn,
Ar y cynllun draw a dynwyd
I gael pechadur ato ei hun.

Ffarwel bellach wrth roi i'f fyn
Ni chawn yma'th gwmni mwy,
Ni wna hiraeth plant a phriod
Beri byth i'th galon glwy',
Ni all cystudd ni all gofid,
Ddod i mewn i'th gwpan di
Ffarwel, ein mam, nes cyfarfyddwn
Yna yn y Ganaan fry.

Rome.

CATHARINE WILLIAMS.

MYNEDIAD CRIST I JERUSALEM.

Rhyfeddod mawr oedd gweled Iesu mwyn,
Ar ebol gwan a hyny yn ddigwyn;
Gogoniant nef oedd elldo ef cyu' byd,
Ar orsedd fawr mae ef yn awr o hyd;
Ond yn y byd 'fe fu mewn ing a loes;
Yn nod i lid o'i gryd i bren y groes;
Ond fe geiff myrdd i feddu uchel fri,
Trwy 'r iawn a rodd o'i fodd ar Galfari.

T. EDWARDS.

YMWELIAD A'R WLAD,

Yn mis Awst 1864.

O swm y dref i'r wlad mi ês
Yn gyflwm gyda 'r ceir,
Sef dros gan milltir gyda brys
Yn ddilys felly 'r elr,
A myn'd a wnes i anedd diws
I'r wlad am ronyn bach
I gael awelon dedwydd dir,
Y maent yn hynod lach.

Llawn iawn yw 'r coed o wyrddion ddall
Y maent yn hynod hardd,
Y llyslau per yn lluoedd llawn
A dyfant yn yr ardd,
Y ffrwythau melus hefyd sydd
Yn gyflawn ar y coed,
Y blodau er mor hardd y'nt
A sethrir dan ein troed.

Yr f'd a'r gwair a'r cloron hefyd sydd
Yn tyfu 'n chwim a hyny nos a dydd,
Y gwartheg blithion borant ar y ddol.
Gwel dynes draw a baban yn ei chol;
Henaigwr gwan sy'n cerdded wrth ei ffyn.
Ei war sydd gam a'i wallt i gyd sydd wyn,
Yr adar mân a ganant fawl i'w Nêr
Heb ofid blin gwnant oll ymbyncio 'n bêr.
'Does arnynt hwy ddim trallod herwydd brâd,
Nis cwynant am fod rhyfel yn ein gwlad.

Y defaid mwyn a borant ar y bryn
Eu gwlan sydd hardd braidd fel yr eira gwyn.
Yr ôl a rodd y Duw daionus un
O'i garlad rhad, do at wasanaeth dyn,

Trwy angau Crist bendithlon ddont fel Ili,
Ai oerllyd yw ein diolchgarwch ni?
Mae gwlad sydd well na hon i bobl Dduw,
Mae angau'n hon, ceir yno fythol fyw.

Ohio.

PERRIN.

ENGLYN,

Ar briodas WM. AUBREY POWELL a MAGGIE WIL-
LIAMS, Scranton, Pa.

Dan nawdd Ion unwyd yn ddwys—ein Gwilym
A'i ymgeledd gymwys:
Myg yw ei lon Maggie lwyd
Pêr chedydd Faradwys.

Hyde Park.

IRUAN DDU.

Hanesiaeth Gartrefol.

CYMANFA GYNULLEIDFAOL IOWA.

Cynaliwyd y Gymanfa flynyddol yn Iowa
elani fel y canlyn:

Dechreuwyd yn ardal Flint Creek, nos y 7fed
o Fehefin, a pharhaodd yno dros y ddau ddiwr-
nod canlynol. Ardal Long Creek, yn dechreu
nos Sadwrn y 10fed, a pharlau y ddau ddiwrnod
canlynol. Old Man's Creek, nos y 13eg ynghyd
a'r 14eg a'r 15fed. Williamsburgh, nos Wener
a'r ddau ddydd canlynol.

Yr oedd yn cynorthwyo y gweinidogion car-
trefol, y Parch. D. Price o Newark, Ohio; C. D.
Jones, o Racine, Wis.; a'r brawd Benj. T. Jones,
yn awr gyda 'r Sacson yn Williamsburg, Iowa.

Cawsom gyfarfodydd gwllithog a bendithiol,
ac y mae genym le i obeithio y bydd effaith y
Gymanfa er daloni yn parhau yn hir yn y gwa-
hanol fanau lle y cafodd ei chynnal. Hyfryd
iawn oedd genym weled fod Mr. Price wedi
gwella mor dda ar ol anffawd a gafodd wrth
deithio gyda ni y llynedd. Yn neillduol yr
oedd yr ysgrifenydd yn teimlo yn ddiolchgar
i'r Arglwydd am anfon ei was i ymweled â ni y
tro hwn eto, o herwydd ei fod yn cofio yn dda
am gareidigrwydd Mr. Price tuag ato ef a'i den-
lu gynt pan mewn cyfyngder yn Llanrhaeadr
Mochnant, a phan yr ymgeleddodd fy enaid,
gan fy hyfforddi i ddechreu pregethu Crist yn
Mhen-y-bont-fawr. Cawsom oll ein llawenhau
yn fawr yn nghyfeillach y brodyr anwyl fu yn
ein cynorthwyo.

Agorwyd ein capel newydd hardd ar Long
Creek, y Sabboth. Y mae yn awr dai cyfleus i
addoli Duw ynddynt y'mhob un o'r sefydliadau
a enwyd, gweinidog y'mhob lle, a llewyrch ar
yr achos goreu yn eu plith. I Dduw y byddo
diolch.

FENDERFYNIADAU Y GYNADLEDD.

1. Ein bod yn gwahodd y brodyr anwyl, D.
Price, C. D. Jones, a B. T. Jones i eistedd gyda
ni a chymeryd rhan y'ngweithrediaid ein
cynadledd.

2. Penodwyd y brawd Evans o Williamsburg
yn Llywydd a D. Knowles yn Ysgrifenydd dros
y flwyddyn hon.

3. Fod Mr. Benjamin T. Jones, pregethwr rheolaidd perthynol i Presbytery of Dubuque, Iowa, yn ol ei ddymuniaid, ac ar foddlonrwydd o'i gymwysder a'i gymeriad fel pregethwr yr efengyl yn cael ei dderbyn yn aelod o'n Cymanfa.

4. Fod y Gymanfa i ddechreu y flwyddyn nesaf ar Flint eto ar yr un dydd o'r wythnos a'r un mis ag eleni, os gwel yr Arglwydd yn dda.

5. Ein bod yn rhoddi deisyfiad i'r gwahanol eglwysi i gynnal cyfarfodydd i weddio am lwydd ar y Gymanfa am wythnos cyn ei dechreu.

6. Ein bod fel Cymanfa yn teimlo yn ddedwydd iawn yn ein dewisiad o'r brodyr Mr. Price o Newark a Mr. Jones o Racine i ddyfod i'n cynorthwyo yn ein Cymanfa flyneddol eleni, gan fod yr Arglwydd wedi rhoddi ei wyneb gyda ei weision, a dyhidlo gwlaw graslawn ar ei etifeddiaeth.

7. Ein bod yn gweddio am noddod yr Arglwydd ar ein Llywodraeth. Fod y rhyfel presenol i'w ddwyn ymlaen hyd nes y bydd grym y gwrthryfel yn cael ei lwyrr ddinystrio. Ein bod dros i benderfyniadau Llywydd yr U. D. mewn perthynas i ryddhad y caethlon gael eu cario allan i berffeithrwydd, a'n bod yn cefnogi fod Cyfansoddiad yr U. D. yn cael ei gyfnewid yn fuan fel ag i wahardd caethiwd am byth o fewn cyffiniau yr holl wlad.

8. Ein bod yn mawr gymeradwyo y CENHADWR AMERICANAIDD fel cyhoeddiad misol, gan ddymuno pob llwyddiant iddo; ac yn anog yr eglwysi i'w gefnogi a'i dderbyn.

9. Fod y Gynadledd hon yn mawr lawenhau fod yn mwriad Mr. Price gyhoeddi cyfrol o'i weithiau, ynghyd a'i ddarlun yn fuan, ac yn ymrwymo gwneuthur ein goreu dros ei fedaeniad.

10. Fod y Parch. E. Griffiths o Old Man's Creek i draddodi pregeth yn y Gymanfa nesaf, (os cyderna) ar Grefydd deulnaidd, y'mhob un o'r sefydliadau. Gofidus genym oll na chawsom ei gymdeithas a'i wasanaeth gyda ni eleni.

D. KNOWLES, Ysg.

GOHEBIAETH O ARKANSAS,

AT. T. E., CINCINNATI, OHIO.

Helena, Ark., Medi 22, 1864.

ANWYL FRAWD.—Ar ol hir oedi penderfynais trwy bob anhawsdra i anfon atoch. Bum yn agos iawn i angau oddiar pan welais chwi, cefais y dwymyn a elwir *congestive chills*, yr hon yn gyffredin sydd yn terfynu yn farwol; ond arbedodd fy Nhad nefol fi y tro hwn eto, ac y mae fy rhwymau yn fawr iddo. Yr oedd y dynion duon druan wedi bod yn cynnal cyfarfodydd gweddi i weddio ar yr Arglwydd i'm hadferyd, ac fel hyn y bu.

Maent wedi eryn arnaf, sef y rhai crefyddol o honynt, idd eu ffurfio yn eglwys i Grist, yr llyd wyf wedi addaw wneud; y mae genyf

weinidog Cynulleidfaoel yn ysgrifenydd ar yr ynys, yr hwn sydd i'm cynorthwyo yn ffurfiad yr eglwys hon. Yr ydwyf wedi priodi rhwng 30 a 40 o honynt yn unol a chyfreithiau yr U. D., ac yr ydwyf wedi bedyddio llawys o honynt trwy daenelliad a 2 trwy drochiad. Y maent oll yn credu mewn cymundeb rhydd. Pregethais iddynt y Sabbath diweddaf oddiwrth 1 Ioan 1: 7. Yr oedd eu dull yn dangos eu bod dan deimladau dwys; pregethodd y Parch. D. Worcester, fy ysgrifenydd, iddynt am 2 yr wir effeithiol; ac anerchwyd hwy gan y Captain Faorhee, gweinidog Wesleyaidd, yn effeithiol iawn.

Yr ydwyf yn adeiladu lle helaeth i barotoi y cotwm y mae y dynion duon wedi ei godi ar yr ynys. Yr ydys yn barnu fod genyf werth ugain mil neu ddeg mil ar hugain o ddoleri. Mae genyf gwardda o hono. Mae y *Secretary of War* wedi addaw i mi y caiff y sefydliad hwn fwynhau yr holl arian hyn, a byddant yn ddigon i brynu 80 erw o dir i bob pen teulu sydd yma, a rhoddi hefyd iddynt y pethau angenrheidiol fel y gallant ddechreu gweithio ar eu tiroedd eu hunain. Mae y *Secretary of War* wedi synu wrth fy llwyddiant. Mae yr arian hyn i gyd wedi eu hynill mewn un flwyddyn, ac ychydig o honynt sydd ddyddion galluog i fod yn filwyr.

Mae y *rebels* wedi clywed am fy llwyddiant, ac y maent yn tyngu y llosgant y cotwm; maent wedi paratoi pontydd, ac wedi gwneud tuag ugain milltir o ffordd fel y gallant ddyfod a'u magnelau i *shello* yr ynys. Mae y Llywodraeth yn paratoi i'n diogelu; yr ym yn diagwyl am ymosodiad arnom bob nos. Mae bad rhyfel (*gun-boat*) yn nofio heibio i ni yn ol ac yn mlaen ar yr afon fawr, y Mississippi, yn barhaus, heb law y milwyr sydd yma ar yr ynys; cant amser poeth pan dreiant ein cymeryd. Rhaid i mi derfynna gan ddymuno cael clywed oddiwrthyh yn fuan. Cofiwch fi at y cyfeillion oll, a derbyniwch fy serch eich hun. Yr eiddoch,

Chaplain JONATHAN E. THOMAS,
Helena, Arkansas, P. M. (Please forward to Island 62.)

DIWRNOD NEU DDAU GARTREF.

SUL YN TURIN, LEWIS CO., N. Y.

Peth hyfryd a dymunol iawn gan un a fyddo yn caru cartref hoff tad a mam ac ardal dawel bore oes, yw cael cyfleustra i fyned yno ar ol bod yn absenol am dymor. Mae rhyw swys neillduol mewn hen gartref eysurus i ddenu y meddwl tuag yno yn dra aml.

Cefais y fraint o ymweled â'm cartref, Awst y 19eg, yno cyfarch mam a thad, brodyr a chwiorydd, a chyfeillion serchog, ynghyd a chael mwynhau rhagorfreintiau lluosog cartref.—Cefais y fraint o rodio ar hyd y maeysydd a'r porfeydd gwelltlog, dan gysgod y llwyni prydferth, a thrwy y goedwig dawel—cael gwrandao ar swm yr aber risialaidd ar ei thaith tua'r afon

ddu yn y dyffryn islaw—hefyd wrando ar wyllt adar y coed yn odli llawenydd ar doriad gwawr y dydd. Bum hefyd yn ceisio denu y brithyll cyfrwysgall i ymafiyd mewn bach, ond ni lwyddais yn hyn, er fy mod flynyddau yn ol yn gallu dal degau mewn ychydig amser. Beth oedd yr achos yn awr? Cefais allan y dirgelwch wedi myned adre' ar ol llafurio ya ofer. Yr oedd y pygotwr *glew* hwnw, y Parch. H. R. Williams, Turin, wedi bod ar hyd yr aber o'm blaen, ac wedi gallu swyno pob brithyll at ei fach rhagorol, felly nid oedd dim yn weddill!

Bore Sul yr 21ain cefais y fraind o fyned i wrando ar y brawd anwyl yn pregethu ar y geirian, (o eiddo Paul, Phil. 4: 11), "Canys myfi a ddysgais yn mha gyflwr bynag y byddwyf fod yn foddllawn iddo." Yr oedd ei sylwadau yn hynod o felus a tharawiadol. Y mae dysgu bod yn foddllawn o dan bob goruchwyliaeth yn wers bwysig a lled anhawdd i lawer ei dysgu. Sylwodd ya felus ar y *wers* oedd i'w dysgu, ac hefyd y modd i *wneyd* hyny. Bu Paul gryn amser cyn gallu adrodd yn rhwydd, *myfi a ddysgais fod yn foddllawn &c.* Yr oedd yn cyfrif pobpeth yn golled er mwyn Crist. Eto yr oedd ya meddwl y gallai ddyysgu y wers yn haws wedi cael ymwared a'r swmbwl yn y cnawd, ond cafodd ateb un diwrnod, gan ei Dad "Digon i ti fy ngras i a'm nerth a berffeithir mewn gwendid." Cafodd allan y modd i'w dysgu yn berffaith wedi hyn. Yr oedd yn bregeth wir werthfawr, y sylwadau yn cyrhaedd pob gradd a sefyllfa—dysgu bod yn dawl a boddllawn. Hyderwyf y bydd i'r gwirioneddau gaet lle priodol ar feddyliau y rhai oedd yn gwrando, ac y bydd i'r Arglwydd o'i rad drugaredd dywallt ei Yspryd sanctaidd ar yr Eglwys fechan yn Turin, y bydd yno lwyddiant mawr. Da iawn oedd genyf weled cynifer yno, pawb yn edrych yn siroli ac yn meddwl ya dda am eu gweinidog—ofnwyd y buasai symudiad y Parch. D. E. Prichard yn peri i'r achos ddarfod yno; ond darfu i Dduw anfon bugail arall i'w ei bobl, a chredu yr wyf y bydd ei fynediad yno yn fendith fawr iddynt. Bydded i'r cyfeillion anwyl wneyd ymdrech mawr i gynnal breichiau Mr. Williams i fyny. Mae pawb yn pregethu yr efengyl wrth wneyd *ymdrech* o blaid yr achos mawr, yn gystal a'r pregethwr. Bydded i undeb a heddwch deyrnasu y mhlith y brodyr yn Turin a'r Hill—undeb anwyl rhwng brodyr fyddo yn ffynnu fwy fwy, fel y byddo i Dduw fendithio llafur ei weision, ac eglwys Crist fyddo yn ffrwythlon fel *gardd baradwysaidd*. Boed tangnefedd fel afonydd pur o heddwch yn rhedeg mwy dros bant a bryn. Boed i'r cwmwl niwl a'r golofn dân aros uwch ben y gweryll bychan yno, y cyfeillion caredig sydd yn gwrando, gaffont eu bendithio â bendithion ysprydol, a'r brawd anwyl gaffo nerth a doethineb i fyned i mewn ac allan o flaen pobl ei ofal. Cadwed yr Arglwydd ef dan gysgod ei

adenydd hyd y diwedd, o dan ei weinidogaeth felus *aed yr un yn fl a'r wael yn genedl gref.*

Eneas.

COFIANTAU BYRION.

MRS. MARGARET BEVAN, TROEDRHIWDALAR, O.

Ganwyd Margaret Bevan mewn ty ffarm o'r enw Ty'n y dwr, yn mhlwyf Llanafanfawr, swydd Frycheiniog, D. C. Enwan ei rhieni oedd William a Dinah Lewis. Yr oedd Mrs. Bevan yn un o bedwar o blant—un mab a thair merch. Bu y bachgen farw yn ei ieuentyd. Bu Sarah ei chwaer farw yn ei chartref genedigol, a bu Mrs. Davies ei chwaer arall farw yn yr ardal hon, a hi oedd y gyntaf a gladdwyd yn ngladdfa Troedrhwiwdalar, Ohio.

Yn y flwyddyn 1827 ymunodd mewn priodas yn Nghymru â Mr. David Bevan o Bwlch y cylau, a buont ya byw am flynyddau mewn ffarm o'r enw Penrhymoch. Yn y flwyddyn 1836 trwy rasol ymwelid Duw cafodd ei dwyn i ystyried ei chyflwr fel pechadur. Tua'r dyddiau hyny, dygwyddodd i hen wr duwiol o'r enw Thomas James fod yn dyrnu gyda hwynt. Ya y boreu dafniodd Mrs. Bevan ei merch fechan allan i'r ysgubor at yr hen wr i ofyn iddo a oedd ef yn myned i'r gyfeillach grefyddol yn y prydawn, ac os oedd y byddai hi yn dod gydag ef. Wrth hyn deallodd yr hen wr fod y gwaith grasol wedi ei ddechreu,—aeth i'r ty a buont yn cynnal cyfeillach grefyddol yno dros y gweddill o'r borau, ac yr oedd achubiaeth ei henaid yn gorphwys mor ddwys ar ei meddwl fel yr ang-hofiasant fwyta eu ciniaw y diwrnod hwnw; aethant ya y prydawn i'r gyfeillach grefyddol i Troedrhwiwdalar, ac mewn amser priodol cafodd ei derbyn yn aelod o'r eglwys yn Troedrhwiwdalar, Cymru, gan y Parch. D. Williams.

Yn y flwyddyn 1842 daethant i'r wlad hon a sefydlasant yn ardal Troedrhwiwdalar, Ohio.

Yn ei bywyd yr oedd Mrs. Bevan yn dangos ei bod wedi cael gafael ar wir dduwioldeb. Fel mam yr oedd yn dirion a gofalus am faethu ei phlant yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd, ac yr oedd yn ofalus iawn yn ngwyneb trialon i gadw ei hun mewn tymer briodol i roddi esiampl dda o flaen ei phriod a'u plant, ac yr oedd crefydd yn disgleirio i'r fath raddau yn ei bywyd fel y bu y prif foddion i ddwyn ei phriod a'i phlant i weled gwerth mewn crefydd a chafodd yr hyfrydwch o'u gweled oll yn cofleidio gwir grefydd.

Yr oedd yn ffyddlawn yn y cynulladau crefyddol. Nid wyf yn cofio i mi weled ei lle yn wag mewn 22 mlynedd yn y cyfarfodydd cyhoeddus a'r cyfeillachau neillduol ac yr oedd bob amser yn haelionus yn ei chyfraniadau at achos yr Arglwydd. Gallwn ddywedyd am dani mai hyfrydwch ei henaid oedd cael trigo yn nhy yr Arglwydd holl ddyddiau ei bywyd i

edrych ar brydferthwch yr Arglwydd ac i ymofyn yn ei deml. Wedi bod o wasanaeth mawr yn eglwys Dduw, yn mis Medi diweddaf cymerwyd hi yn glaf gan glefyd y gwaed. Ni bu yn glaf ond ychydig o ddyddiau, ac ar y 15fed o Fedi hunodd yn dawel yn yr Iesu, yn 66 ml. oed. Gadawodd briod a 6 o blant i alaru ar ei hol. Claddwyd ei rhan farwol yn nghladdfa Troed-rhiwdalar a gweinyddwyd yn ei hangladd gan y brodyr J. H. Jones, E. Roberts a'r yagrifen-
R. POWELL.

MRS. MARY EDWARDS, BANGOR, WIS.

Ganwyd Mrs. Edwards yn Ty Coch, plwyf Llanfihangel swydd Gaerfyrddin, D. C. Enwan ei rhieni oeddynt Thomas a Jane Evans. Buont byw mewn lle o'r enw Bwlch Gwyn am flynyddau, ac yn y lle hwnw mae ei chwaer Jane yn byw yn awr. Ymbriododd â Mr. David Edwards, a buont byw mewn lle o'r enw March-oglwyn, plwyf Llanelli ger Pont y Berem, oddi-yno symudasant i Bryn Man plwyf Llanon, ac oddiyno daethant i America yn y fl. 1844. Sefydlassant mewn lle o'r enw Charleston, Tioga Co., Pa.

Bu iddynt bump o blant, pedwar o ba rai sy'n galaru ar ol eu hanwyl fam. Bu farw y llall yn ieuanc pan oeddynt yn yr hen wlad. Tua saith mlynedd yn ol, daeth i'r *West* at ei merch, sef priod y Parch. John Davies, yn awr o Bangor, La Crosse. Yn Chwefror diweddaf ymwelwyd â'r teulu gan y dolur poenus ac ang-euol sef y gwaedglwyf, a bu pump yn y teulu yn anhebyg o fyw, sef Mrs. Davies a thri o'u plant, ond drwy ymdrech meddyg medrus a bendith Tad y trugareddau gwellhaedd pawb ond Mrs. Edwards, trodd yn ddyfoglwyf (*dropsy of the abdomen*) arni hi, a dyoddefodd gystudd poenus yn agos i wyth mis. Ymostyngai yn dawel yn ei chystudd i ewyllys ei Thad nefol, a phan ddeallodd fod y meddyg yn golygu nas gallai fyw ond ychydig oriau, dywedai "Wel, Dr. nid ar wely marw mae paratoi i farw, os yw fy Nhadau nefol yn galw am danaf, yr wyf yn dawel i'w ewyllys ef."

Dywedai wrthym am anfon at ei phlant am iddynt "Fagu a meithrin eu rhai bychain yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd." Pan ofynem ei theimladau dywedai ei bod yn hir-aethau am ei hymddatodiad, a throdd ei hymddyddan yn weddi, "O Arglwydd, yn dy drugaredd maddeu fy aml bechodau a derbyn fy enaid i'th dragwyddol deyrnas." Bu farw yn hynod oemwyth i'n golwg ni Medi 15fed, mewn ychydig wythnosau i 83 fl. o'i hoedran. Gweinyddwyd yn ei hangladd gan y Parch. Benjamin S. Baxter, gweinidog Annibynol perthynol i'r Saeson, ac am ei fod wedi bod yn gymydog agos am flynyddau yr oedd yn gwybod am dani yn dda a chyfeiriodd at rai o'i dywedladau

synwyr-gall. Pregethodd yr yagrifenydd y bregeth angladdol i dorf luosog Medi 25 yn nghapel Annibynwyr Bangor.

Bangor, Hyd. 8, 1864.

JOHN DAVIES.

MRS. MARY WILLIAMS, IRONTON,

Priod Mr. David Williams, yr hon a fu farw
Awst 10, 1864.

Merch ydoedd Mrs. Williams i Thomas a Hannah Howells, Bryn-y-meini, swydd Gaerfyrddin, D. C. Ganwyd hi yn y fl. 1827. Yn y seithfed flwyddyn ar ugain o'i hoed symudodd hi a'i rhieni yn nghyd a phump o'i chwiorydd i'r wlad hon, dwy o honynt yn nghyd a'u rhieni sydd wedi eu claddu; a'r gweddill yn ol i alaru eu colled ar ol eu hanwyl chwaer. Yn mhen ychydig o flynyddau wedi dyfod trosodd i'r wlad yma, ymunodd mewn priodas â Mr. David Williams, gynt o sir Gaerfyrddin, D. C. Bu iddynt un plentyn, yr hwn yn bresenol sydd wedi ei amddifadu o fam dyner a gofalus.

Cafodd Mrs. Williams ei dwyn i fyny mewn teulu crefyddol, ac ni bu cynghorion ac addysgiadau ei rhieni yn ofer, y ffydd a breswylodd ynddynt hwy a breswylodd ynddi i'w hysbyrd. Pan yn 19 mlwydd oed derbynwyd hi yn aelod o eglwys Crist, gan y diweddar Barch. Mr. Hughes, Trelech, a bu yn ffyddlon ganlynydd i'r Gwaredwr hyd ei bedd.

Bu Mrs. Williams am y blynyddau diweddaf o'i hoed mewn anfantais fawr i ddangos ei ffyddlondeb crefyddol a hyny o herwydd ei seini a'i mynyrch wendid, eto yn ol ei gallu hynododd ei hun yn y wedd hon, yr oedd pob ymddangosiad yn dweyd mai yn y "ty" yr oedd ei chysur a'i nerth hi. Yn ngwynneb ei mawr boen ni chlywais hi yn cwynfan am ddim ond am ei hanallu i ddyfod i foddion gras. Ond heddyw yr ydym yn ffyddiog ei bod wedi cyraedd gwlad lle nad oes yr un diffyg corphorol yn rhwystr i ddilyn yr enaid yn ei ddymuniadau addolawl.

Rhagorai yn fawr fel cymydoges, cerid hi gan bawb o'i chymydogion, y rhai a'i hadwaenent oreu a'i parchent fwyaf. Yr oedd bob amser yn addfwyn, tyner a chariadus, a gallwn ddweyd hefyd pan bu Mrs. Williams farw fod yr ardal wedi cael colled.

Bydded i'r Arglwydd fod yn gymorth i'w phriod galarus yn ei drallod, ac yn noddia i'r un bach sydd o dan ei ofal ef, ac yn nerth i'r chwiorydd yr un modd i fod yn dawel, gan ddweyd mai ewyllys y *Bod* mawr a wneleu bob amser, ac i baratoi i'w chyfarfod yn y wlad lle nad oes neb yn marw. Ydwyf eich cydymdeimlydd,

GEO. M. JONES.

MRS. MARY REES,

Priod Mr. David Rees, Gibson, Pa.

Mrs. Rees ydoedd ferch i Rees ac Elizabeth Harries a breswylent yn Cross Inn, sir Caerfyrddin. Ganwyd hi yn y flwyddyn 1813, ni chedd

yr anrhydedd o fod dan nawdd a chynghorion rhieni ond dros dymor byr iawn gan i angau ei hymddifadu o honant. Ond drwy ofal rhaglunlaeth a thiriondeb perthynasau a chyfeillion, yn nghyd a'i hymdrech diflino am fywyd rhinweddol, ffurfiodd iddei hun gymeriad anrhyddus. Ac yn y fl. 1883 ymunodd mewn priodas â Mr. John Thomas o'r un gymydogath, a chychwynasant tua 'r wlad hon yn y cyfamser, a thiriasant yn ddiogel, a gwnaethant eu ffordd yn mlaen tua Carbondale, lle y sefydlasant. Yr haf canlynol pan nad oeddynt ond megys yn dechreu dyfod i adnabyddiaeth a threfniadau eu gwlad fabwysiedig, bu farw John Thomas, a cha'rdd y chwaer ei gadael yn unig i ddigwyddion byd o gyfaewidadau. Yn y flwyddyn 1887 ymunodd mewn priodas drachefn â Mr. Thomas Rees ei gonfucheddwr galarus. Yn ardaloedd Carbondale a Blakeley y teuliasant flynyddoedd dedwydd eu hymdeithiad hyd y flwyddyn 1888 tryd y symudasant i Gibson, lle mae gweddill y teulu yn bresenol. Bu iddynt naw o blant, o ba rai y mae saith yn fyw, dau o honant yn benau teuluoedd, y naill yn Bangor, Wis., a'r llall yn Blakeley, Pa., a'r lleill, sef dau fachgen a thair merch yn cyfranogi (gyda eu tad trallodus) o unigolrwydd cartref ymddifad.

Yr oedd yn nglyn a marwolaeth y chwaer ryw bethau yn wahanol i'r cyffredin, felly yn gwneud yr amgylchiad yn fwy annymunol i'r teulu, h. y. bu farw oddi cartref. Yr oedd wedi myned ar ymweliad, er cynorthwyo teulu ei merch adfyddus, plant yr hon oedd dan ddir-dyniadau yr *black fever* (black fever) fu yn rhwygo teuluoedd drwy yr ardaloedd hyn yn ddiweddar. Tra yna, bu ya ddiwyd iawn, ya gweini, ac ya ymgeleddu hyd y medrai. Er ei holl ofal a'i thynnerwch gwelodd lygaidd dau o'i hwyrlon bychain yn cau ya yr angau. A phan ar fin cychwyn yn yr olaf ei theulu cymerwyd hi yn glaf gan yr un dolur, a bu yn dyoddef yn addfwyn, yn siriol, ac amryddgar, yn ymddangos yn hynod foddion i ewyllys ei Harglwydd, am bump diwrnod sef hyd y 18fed o Fai 1884 pan y gwnaeth angau ei ran arni yn y 51 ml. o'i hoedran. Hebyrngwyd ei gweddillion marwol i fonwent Carbondale i gyd-orwedd a dau o'i phlant bychain a ddasparwyd yno flynyddau yn ol. Gweinyddwyd wrth y ty cyn cychwyn gan y Parch. Lewis Williams, ac wrth y bedd gan yr hybarch dad Parch. John Davies, Blakeley (M. C.) Oddentu mis wedi hyny, pregethwyd ar yr amgylchiad yn eglwys y Cymry yn Dundaff, lle yr oedd y chwaer ya aelod hardd a rheolaidd, gan yr Henadur R. G. Lamb yn Saesneg, a'r Parch. Lewis Williams yn Gymraeg i gynulleidfa luosog o American-faid a Chymry.

Yr oedd amryw ragoriaethau yn perthyn i'r chwaer ag sydd yn deilwng o efelychiad.

Meddai ar amryw o hanfodion callineb,

megys *synnogr naturiol cryf, presenoldeb meddwl, a llywodraeth dros y tymerau*. Yr hyn bethau sy'n amhegborol angenrheidiol er cyfansoddi yr hyn a eilw Solomon yn "Wraig dda" "Y wraig riaweddol." Fel mam, yr oedd ynddi amynedd, arafwch ac addfwynder. Dygai fawr ael dros ddwyn ei phlant i fyny yn rheolaidd, siaradau â hwy yn bwylllog ac yn siriol. Ni byddai yn ymwylltio mewn sarugrwydd a digofaint, pan y byddai yn cynghori neu yn cer-yddu, aes tueddu i "yru ei phlant i ddigio." Ond byddai ei haddysgiadau yn cael eu appello at y deall a'r gydwylbod mewn modd swynawl aes dwya ei phlant idd ei charu a'i chofieidlo fwy fwy.

Fel *gwraig a phlentyn* yr oedd yn rhagori ar laweroedd. Ei thymor bwylllog, a'i gwnai yn ddiwyll a dirodres. Nid oedd yn agored i lawer o wâg siarad fel y mae arfer rhai, ond byddai ei hymddyddanion yn gyffredin yn syn-wyrol a phwrpasol, a'i chynghorion a'i hyfforddadau yn cael derbynriad croesawus gan ei theulu. Yr oedd bob amser ya ymdrechol iawn i wneud ei theulu yn gyaurus,—byddai yn ddoeth iawn yn ahrefniad gorchwylion teuluaidd,—byddai yn ystyriol o bwysigrwydd trefn,—trefn ydyw deddf gyntaf y nefoedd. Y mae trefn yn angenrheidiol er gwneud cartref yn ddedydd a chysurus. Mae yn sicrhau cyflawniad pob dyledswydd yn amserol ac effeithiol. Mae fel y dywedodd un yn "dad sefydlogrwydd ymddygiad." Drwy ei threfn, ei diwydrwydd a'i gofal gwnai ei thy yn gartref lyfryd a dymunol. Cartref, medd Mrs. Hemans, ydyw y wir *ddinas noddfa*. Pa le y gwynebwn os ymddifadir ni o hono, men os cyfnewidir ef.

Heblaw ei bod yn ymdrechol i wneud cartref *cyurus* yr oedd yn of tystiolaeth y cyffredin yn amcannu i wneud ei chymydogath yn gyaurus a heddychol. Fel cym'doges yr oedd bob amser yn oestynedig, serchog a chyfeillgar. Nid oedd dim yn fawreddog, diserch, ac anhawddgar yn ei hymddangosiad na'i hyndiddanion. Byddai yn barod i gydymdeimlo a'r gwan, ac i gynorthwyo yr angenus. "Cyfranai at angenrheidiau y saint a byddai yn dilyn lletygarwch." Yr oedd hi yn ddiagramwydd a heddychlon a phawh. Ni chefais ar ddeall iddi achosi terfysg drwy ei hoes, tawelodd lawer timestl, a chynorthwyoedd i derfynu llawer ymryson, "Dilynai heddych," gwerthfawrogi daweilwch, ac aberthai *deimlad* au ar allor tangnefedd.

Yr oedd iddi hefyd *ragoriaethau crefyddol*. Ymunodd ag eglwys Dduw yn Carbondale dan weinidogaeth y Parch. L. Williams tua 'r fl. 1884. Gellir casglu drwy ei bywyd dysglair, dylanwad sanctaidd ei phrofiad, ei hymddiddanion a'i hymarwedd iddi gael troedigaeth drwyadl, ei bod "wedi ei symud trwedd o farwolaeth i fywyd." Isith ei chalonn oedd "Hoffais drigfan dy dy, a lle preswylfa dy ogoniant."

Nid oedd ei chyfleusderau crefyddol mor fanteisiol gwedi symud i'r wlad ag oeddynt yn y gweithfaoedd cyhoeddus; eto byddai yn chwenychu, ac yn ymdrechu bod yn y cynulliadau cyhoeddus mor belled ag y byddai ei hamgylch-ladau yn caniatáu, a phob amser yn ymddangos wrth ei bodd yno. Tra yn nghysegr Duw, byddai yn ymddangos fel yn ystyried ei bod yn mhresenoldeb neillduol y Goruchaf. Ni welid ei llygaid yn gwybio, ac yn gwamalu gyda phersonau, ac ymddangosiadau. Yr oedd ei meddwl fel pe yn cael ei ddiddynfau oddiwrth bobpeth, ac yn ymddangos yn sugno o ddiwyll laeth yr efengyl, ac yn ymborthi ar ei bwyd meithrinawl. Pan yn siarad am grefydd; byddai yn gwneud hyny gyda'r parch a'r hunan-ymwadiad mwyaf—bob amser yn cydnabod ei hanneilyngdod a'i diffygion, ac yn ymgysuro yn nhrugaredd ei Gwaredwr. Yn ei chystudd byr, rhoddodd brawf fod ei henaidd yn cael ei gynnal gan gysuron yr efengyl. Ymwelai y Parch. John Davies a hi yn fynych yn ei chystudd, ac fel y dywedodd ar lan ei bedd, "Nad oedd petruser yn ei feddwl am y chwaer Mary Rees, ei bod wedi myned i mewn i dragwyddol lawenydd ei Harglwydd." Yn yr ymwybodaeth ei bod yn marw, dywedai wrth ei phriod am ymgysuro, nad oedd o'n arni i wynebu y glyn. Ac ychwanegai gyda dwysder rhyfeddol, y dylai yntau i ymdrechu bod yn foddion i'w gollwng. Er cymaint oedd dirdyniadau ingawl ei chlefyd, dyoddefai y cwbl yn ddirwgnach fel plentyn mwynaid, hyd nes i'r rhan oedd farwol o honi gael ei lyncu i fyny gan fywyd, a'r gelyn diweddaf ei ddinystrio, pryd yr unodd â'r dorf aneirif o flaen yr Orsedd, sef gyda y rhai a olchwyd ac a ganwyd yn ngwaed yr Oen.

Er gofal, dylai a doeth,
Dyrchafad hir, a chyfoeth
Dduodd yr wys—mynedd oedd raid,
Gwahanu corph ac enaid,
Llewyrch ei horiau llawen,
A'i dydd byr redodd i ben.
Ei phriod hoff, o air da,
Ar ei hol, a hir wyla
A'i phlant a deimlant bob dydd,
Anniwall iug, o'r newydd,
Teimlir rhwyg, ar rwyg ar ol
Un oedd yn wraig rinweddol.

DANIEL J. EVANS.

TAITH YN NGHALIFFORNIA.

Somerville, Gor. 26, 1864.

MR. GOL.—Ceisiaf yn bresenol roddi doriun-
iad cywir o sefyllfa focsol a chrefyddol y dalaeth eangfaith hon. Mis Chwefror diweddfaf cefais fy mhennodi gan bwyllgor perthynol i'r gymnanfa dalaethol i gymeryd taith trwy wahanol barthau o'r dalaeth. Ymwelais â gwahanol siroedd, sef Nevada, Yuba, Sierra, Plumas, a Sutter. Teithiais yn ol ac yn y blaen dros fil o filldroedd. Pregethais bob nos am wythnosau, a thair gwaith ar y Sabboth. Mae y

rhan fwyaf o'r Califforniaid heb Grist, heb obaith, ac heb Dduw yn y byd. Ymddengys fod baner ddu y diafol yn chwifio yn fuddugoliaethus yn mhob lle, o'r arfordir i gopa uchaf y Sierra Nevadas.

Y PEDWERYDD GORCHYMYN.

Cyhoeddodd Duw o'r pwlpid tanlyd oddiar ben Sinai, "Cofia y dydd Sabboth, i'w sancteiddio ef. Chw'e diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith." Nid oes un yn mhob haner cant yn cadw y Sabboth. Mae pob math o fasnach yn cael ei gario yn y blaen ar y Sabboth. Y Sabboth yw y dydd i fwynhau gwag ddifywch. Ar y Sabboth ceir gweled ugeiniau yn ymgasglu at eu gilydd i chware cardiau, billiards &c. Ar y Sabboth y gwneir i fyny y cyfrifon, ac y telir y gweithwyr, yn nghyd a bilian y store, &c. Mae perl y nef yn cael ei ddiystyru—a rhodd deheulaw y Jehofa yn cael ei hamharchu. Ni ellir dyagwyl daioni i ganlyn y fath arferiad halogedig.

Dydd eu marchnad yw'r dydd Sabboth,
Er fy syndod, enaid clyw;
Dnylon wrth y miloedd wellir
Yn troseddau deddfau Duw.

Mae'r hwn sydd yn sathru deddf y nef wedi diosod ei darian—aberthu ei ddiogelwch—ac yn agored i gael ei ddamnio am dragwyddoldeb. Bobl ieuainc! cofiwch nid oes dim a'ch galluoga i wrthsefyll hudoliaeth y byd, a'ch cadw rhag syrthio i byllau lleidiog llygredigaeth, ac a heddycha etch cydwybodau, ac a lesola gymdeithas yn fwy na chadw yn sanctaidd y dydd Sabboth. Gwawrio wnelo'r bore pan y daw trigolion y dalaeth hon i gadw deddfau sanctaidd Iôr.

DAWNS O FLAEN CRISTIONOGAETH.

Mewn pentref mawr yn swydd Sierra, ceisiais gael lle i bregethu efengyl y deyrnas. Cyfarfyddais ag un o'r dinasyddion. Dywedais fy neges wrtho. Dywedodd, "Mae'n dda iawn genyf eich gweled, oblegyd nid ydym wedi cael pregeth yma er ys dros flwyddyn. Mae'n debyg y gallwch gael Neuadd yr Odyddion i bregethu. Af trwodd i siarad a'r trustees." Ffwrdd ag ef. Galwyd y perchenogion yn nghyd. Cyhoeddwyd y ddedryd, hyny yw, na allasid cael y neuadd, oblegyd ei bod wedi ei glanhau a'i golchi y dydd o'r blaen, er mwyn cael *Grand Ball* yddi 'mhen ychydig ddyddiau. Cauwyd y drws yn erbyn Brenin y Gogoniant. Ond os cauwyd drws y neuadd, agorwyd un arall—cawsom gynnulleidfa dda. A mwy na'r cwbl, cawsom bresenoldeb Ysbryd Duw. Ar ol y cyfarfod rhoddwyd gwahoddiad taer i mi i fyned i bregethu yno y nos ar ol y ball. Derbynialis y cynnygiad—dychwelais yn ol prydawn dydd Sadwrn—a'r rhai cyntaf a gyfarfyddais oedd perchenogion y neuadd, a'r peth cyntaf a ddywedasant, "Syr, mae'n ddrwg iawn genym i ni wrthod y neuadd i chwi nos Fercher diweddfaf. Gallwch

gael y neuadd unrhyw amser o hyn allan. A wnewch chwi bregethu ynddi heno?" Dywedais wrthynt fy mod yn ddiolchgar iddynt hwy am eu cynnygiad, ond nad oedd yn bosibl i mi bregethu yno y noson hono, oblegyd fod genyf gyhoeddiad mewn lle arall—a pheth arall, os oedd y neuadd yn rhy lân i bregethu ynddi cyn y ball, fy mod yn barnu yn sicr ei bod yn rhy frwnt i bregethu ynddi ar ol y fath wledd.

Mewn lle arall oddeutu chwe milltir o'r lle uchod cefais yr un gwrthwynediad. Nid oes ond un neuadd yn y lle hwn, a hono gan dafarnwr. Aethum at y tafarnwr mewn ysbryd mwyn ac efengylaidd—gofynais iddo a fuasai yn gweled yn dda i mi gael ei neuadd i bregethu ynddi? Dechreuodd grafu ei gernaui, ac mewn ychydig amser dywedodd, "Dwy' ddim yn gwybod pa fodd y mae gwrthod, oblegyd nid ydym wedi cael pregeth yma ers tair blynedd. Aroschw, aroschw am fynyd, nes i mi gael gweled yr *Hurdy Gurdies*, maent hwy yn *daunsio* yma bob nos, ac os byddant hwy yn foddion i roddi i fyny am awr, gallwch gael y neuadd." Ffwrdd ag ef i wled yr *Hurdies*. Mewn ychydig amser dychwelodd yn ol a gwyneb hir a gweil gam. "Wel, wel, mae'n ddiwg iawn genyf, ond nid ydynt hwy yn foddion. Maent mor awyddus i wneud eu *fortune*, fel nad allant roi i fyny am fynyd." Cefais le yn yr ardal, a chynulleidfau luosog. Bendith y nef a ddilyno bregethiad y gair yn y lleoedd hyn. "Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur." Yr eiddoch yn serchog,

JOHN J. POWELL.

YMWELIAD A MR. HUMPHREY PIERCE, (*"WMFFRA O FALDWYN."*)

MR. GOL.—Lluaws o lythrau a ddarlennais o waith un Mr. Pierce, mewn newyddiaduron yn y wlad hon a'r hen wlad, ond heb ddeall mai yr un yw yr awdwr hwn ag sydd yn ysgrifenu i'r newyddiaduron Saesoneg o'r rhan hyn o'r De, hyd yr wythnos ddiweddar, pryd y derbynais ddaau Ddrych oddiwrth gyfalli, yn cynwys llythyr oddiwrth Mr. P. ar daith Cadf. Steele i Camden ac yn ol i'r lle hwn. Yr oedd y llythyr yn dra chynwysfawr. Yr un yw hwn a fflangellodd Evan Williams, Milwaukee, ychydig flynyddau yn ol drwy gyfrwng y Drych, mewn perthynas i'r Parch. S. R., a sefydliad Cymreig Tenn.

Er pan y daethum i'r lle hwn yr wyf wedi clywed amryw yn ymddyddan am y gwr uchod a'i ysgrifeniadau mewn gwahanol newyddiaduron Saesneg, ac yn ei gyfrif yn un o'r ysgrifenyddwyr goreu ar y rhyfel; ond heb ddeall na meddwl mai Cymro ydyw; a phan ddeallais hyny aethum i lawr o'r gweraill i'r ddinas, fel ag y cawn sicrwydd i'm meddwl mai Cymro yw. Fel ag yr oeddwn yn myned i lawr cyfarfum â mil-

wr yn perthyn i un o gyflegrau *Merrill's Horse*; gofynais a oedd yn adnabod dyn o'r enw Pierce yn ei gatrawd? Atebodd ei fod yn adnabod un o'r enw yn Quartermasters Department of M. H.; pryd y gofynais drachefn, pa fath ddyn o edrychiad yw? Atebodd mai llanc o gylch 22 neu 28ain oed, cyffredin ei edrychiad, siriol ei wedd ar bob amgylchiadau. Gan fy mod wedi ffurfio barn wahanol am Mr. P., yr oeddwn yn meddwl fy mod wedi camgymeryd yn y person.

Gofynais a oedd yn Gymro? Atebodd nad oedd yn gwybod, ond ei fod yn arfer ysgrifenu llawer i newyddiaduron St. Louis a Memphis; a'i fod yn cael ei gyfrif yn un o'r ysgrifenyddwyr gyreu ar hanes y rhyfel presenol; ac yn mhellach dywedodd ei fod yn meddwl y bydd cyn hir yn rhoddi ei law i un o foneddigesau Arkansas, a'i bod hi yn un o'r rhyw harddaf yn y dalaeth, a'i bod yn perchen caethion.

Yr oedd yn ddrwg genyf glywed y newydd, fod Cymro o'r hen Wlad am roi ei law a'i galon i gaeth-ferch y De;—ond cefais allan ar ol hyn nad oedd ond chwedl, oddiar i'r cyfryw ferch ymddwyn yn garedig tuag ato ar ei wely claf yn ystod yr Hydref diweddar pan yn analluog i ddyfod o'i wely am dri mis.

Cyfeiriwyd fi gan y milwr at ystafell Mr. P., pryd yr oedd yn eistedd y tu allan i'r ddor yn y cysgod, ac newydd dderbyn llauws o newyddiaduron Gogleddol, ac yn eu mysg y Cenhadwr a'r Drych. Pan y gwelais y cyfryw, gofynais yn yr hen Omeraeg am y tro cyntaf er pan y daethum i'r fyddin, pa fodd yr oedd ei iechyd? Gydag ychydig o syndod gan edrych ataf yn graff atebodd ei fod yn iach, ond nad oedd yn fy adnabod yn bersonol, ond nad oedd hyny o bwys, fy mod yn Gymro a bod hyny yn ddigon yn awr, gan erbyn arnaf gymeryd eisteddle gerllaw, pryd y mynegais pwy oeddwn, a pha fodd y daethum o hyd iddo.

Mae Mr. Pierce yn foneddwr trwyadl, ac o'r un disgrifiad a fynegwyd i mi gan y milwr. Mae ganddo feddwl mawr am Gymry a Chymraeg, ac mae yn awyddus i siarad yn hen iaith ei fam bob amser. Nid dyn balch a hunanol, yn gwneud mwy o dduw o'i wisg a'i ddysg nag o'i Brynwr bendigedig yw Mr. P. Bachgen cyffredin o rodiad syml bob amser, medd y rhai sydd yn ei adnabod, ac nid yw yn cario meddwl mawr am dano ei hun fel llawer o'i sefyllfa,—mae yn ysgolhaig yspenlydd.

Mae Mr. Pierce yn enedigol o le o'r enw Panddy, Llanbryn-mair, G. C. Yr oedd yn perthyn yno i Eglwys yr Annibynwyr. Mae yn fab i'r diweddar Humphrey Pierce, ac yn berthynas i'r diweddar Barch. Thomas Pierce, Liverpool.

Ar doriad y rhyfel presenol allan, fe unodd â'r fyddin dan y Cadf. J. C. Fremont, yn St. Louis, Mo., pryd y cafodd ei dderbyn i fewn i'r *Quartermaster's department* o M. H., bob amser yn cymeryd y maes gyda'r fyddin. Yr oedd

Mr. P. gyda'r fyddin pan y cymerwyd y lle hwn, ac yn mis Medi diweddaf, yn groes i'w ewyllys, pennodwyd ef i swydd nodedig dan y prif Quartermaster of Ark., ar y pryd yn Devall's Bluff, gan y Mil. Graves; ond gan fod y dŵr mor afiachus, bu yn achos i'w dafu i glefyd y gwaed. Trwy fod y Mil. Graves yn meddwl llawer o Mr. P., cafodd bob meddyginiaeth o'r fath oreu, ac anfonwyd ef i'r ddinas hon, gan nad oedd lle cymhwys i gadw dyn claf yno ar y pryd. Ni fu yn alluog i ddyfod o'i wely am dri mis, ac yn dra annhebygol ar y pryd i fyw; ond drwy fedrusrwydd meddygol a gofal cyfeillion a chyfeill-oesau am dano, cafodd gyflawn adferiad i'w iechyd. Ar ol ei wellhad erfyniodd ar y swyddogion yma am gael ei anfon yn ol i'w gatrawd, am fod trafaelio yn cymodi yn well â'i iechyd. Felly y goddefwyd iddo.

Yn ystod y tair blynedd diweddaf bu mewn deg ar hugain o frwydrau ac ysgarmesau trymion: trwy y cyfryw mae Duw wedi arbed ei fywyd. Ar y daith ddiweddar gyda'r Cadf. Steele i Camden, colodd ddau farch, colodd bob pillin o'i ddillad ond yr hyn oedd am dano ar y pryd, a llyfrau annhrisiadwy, ac yn eu mysg ei hen Feibl Cymraeg, a gariodd drwy y rhyfel, mewn canlyniad i losgiad y gwageni ar groesfa Jenkins, ar lan afon Saline; y cyfryw yr oedd am gyflwyno yn anrheg i gyfaill ar ol y rhyfel, a'r cyfryw a gariodd drwy y brwydrau a fu ynddynt yn ystod y tair blynedd diweddaf. Yn ystod fy arosiad yn nghwmni Mr. P., aeth tair awr dros fy mhen yn ddarwybod i mi, ond yn ystod fy arosiad cefais wybodaeth helaeth am Gymry yn y wlad hon a'r hen wlad, am wahanol weinidogion efengyl a'u symudiadau, &c.

Yr oedd yn rhaid i mi ofyn ei farn am Cambria Newydd, Mo., gan fy mod am derfynu fy oes yno os byw a fyddaf ar ol y rhyfel presenol. Yr oedd yn dra ffafriol i'r lle, ac yn meddwl ei fod yn un o'r lleoedd goreu i Gymry i ymfudo, mae ef yn gwybod am y tir yn bersonol.

Yr wyf yn deall fod amser Mr. Pierce i fyw yn ystod yr haf presenol, a bod y swyddogion yn dra anffoddhaol iddo i'w gadael ar yr adeg bresenol, gan fod y gatrawd wedi ail ymrestru am dair blynedd yn ychwaneg. Yr unig achos ei fod ef yn gadael y fyddin yn awr yw, fod ei fam wedi taer erfyn am iddo ddyfod i edrych am dani cyn ei marw. Ac y mae yn benderfynol o ymweld â Chymru yn ystod y flwyddyn bresenol a dechreu y nesaf, os byw ac iach a fydd, ac yr wyf yn sicr y bydd yn dda gan ei gyfeillion ei weled a chlywed ei feddyliau ar y gwrthryfel hwn. Mae Mr. Pierce yn ddyn tra phoblogaidd yn mysg y milwyr yma; yn ffafriol bob amser i ryddid cyndeithas, rhyddid y wladwriaeth, y wasg, a'r negro du. Mae y rhai a'i hadwaenant yn awyddus am glywed ei farn bob amser ar ryddid drwy y wasg neu ar esgynlawr fel dadleuwr. Nid oes yma ond ychydig a

all ddyfod i fyw ag ef mewn pynciau politiaid, &c. Carwn gyda llawys o'm cyfeillion ei weled ef yn ysgrifenu i'r CENHADWR ar newyddion y dydd.

JAMES R. JONES.

Little Rock, Ark., Gor. 2, 1864.

MARWOLAETH MILWYR.

MR. JOHN H. EVANS.

Mr. John H. Evans, *Sergeant Major* yn nghatrawd 139 o wirfoddolion Pennsylvania, ydoedd fab i'r diweddar John F. Evans a Jane ei wraig. Ganwyd ef yn Chittenango, N. Y., ond symudodd ei rieni yn bur fuan ar ol hyny i Palmyra, Ohio. Ymrestrodd i'r fyddin yn mis Awst, 1862. Perthynai ei gatrawd i'r 6ed corffil milwrol. Bu ef yn yr holl frwydrau poethion ymladdwyd gan fyddin y Potomac o frwydr Antietam hyd y 8ydd o Fehefin diweddaf, pan glwyfwyd ef yn mwrwydr Cold Harbor, wedi bod yn agos i fis o ddyddiau dan dân y gelyn, yn rhuthrgrych Grant. Yn ol ei glwyf, cymerwyd ef ar y cyntaf i'r White House, Va., ac oddiyno cymerwyd ef i Ynys David yn mhorthladd New York, lle bu farw ar y 26 o Fehefin diweddaf, yn 26 oed. Yr oedd Mary J. Evans ei chwaer wedi cychwyn ato i'w ymgeleddu, ond yr oedd wedi cael ei gladdu ychydig oriau cyn iddi gyrrhaedd. Yr oedd llawer o ragoriaethau yn perthyn iddo fel dyn, ac yr oedd yn ysgolhaig da, fel y dengys ei lythyrau at ei dylwyth. Cydnabyddai ynddynt yn ddiolchgar ofal Duw am dano, a'i amddiffyniad iddo yn y brwydrau ofnadwy y daeth o honnynt yn ddiangol. Dengys llythyrau ei gydfilwyr fod ganddynt feddwl uchel am dano fel milwr dewr a medrus, parod i gyflawni unrhyw ddyledswydd, a gwynebu unrhyw berygl. Bwriedir dyfod a'i gorff gartref i'w gladdu pan oero y tywydd ddigon at hyny.

HEFYD,

Mr. MEREDITH EVANS, brawd yr uchod, yr hwn oedd yn Corporal yn nghwmni D, catrawd 125 o wirfoddolion Ohio. Bu farw yn Franklin, Tennessee, Ebrill 19, 1863, yn 18 oed, o'r rhyddni hir-barhaus. Nid oes yn aros yn awr o'r teulu caredig hwn ond dwy chwaer, sef Mrs. Francis a Miss Mary J. Evans, y rhai ydynt yn cartrefu yn Palmyra, O. DEWI EMLYN.

MR. LEWIS LEWIS, SWATARA, PA.

Ganwyd ein cyfaill Lewis Lewis Rhag. 10, 1843, yn Llanfabor, Swydd Forganwg, D. C. Mab ydoedd i Thomas a Cecilia Lewis, Swatara, ger Minersville, Pa. Ymfudodd ef a'i rieni i'r wlad hon yn Hydref 1851, ac ymsefydlasant yn y gymydogiaeth hon, lle maent wedi aros oddi ar hyny hyd yn awr. Ymrestrodd Lewis i'r fyddin Chwefror diweddaf, dan Cadben Hill, Co. E, 55th Regt. Pa. Vol., First Brigade, 2nd Division, 18th Army Corps. Bu mewn amryw o frwydrau gwaedlyd yn Va., dan y Cadf. Grant,

o y rhal y daeth allan yn ddianaf. Ond ar y 18fed o Fehefin diweddaf, pan yn rhuthro ar weithiau y gelyn o flaen Petersburg, Va., cafodd ei glwyfo yn dost yn ei goes o dan ei benlin, gan belon. Cafodd hefyd archoll (*flesh wound*) yn ei *hip*. Yna ymlusgodd o faes y gwaed ac yn groes i gae o gorn, a'i waed yn rhedeg yn druenus. Pryd hyn daeth meddyg ato, ac wedi cymeryd ymaith ei goes, a'i rhwymo rhag gwaedu, gadawodd ef yn y fan hynny trwy y nos. Pwy all ddirnad ei deimladau pryd hyn? Diau fod ei feddwl wedi bod gartref lawer gwaith y noswaith hono, ac iddo ddymuno, O! na buasai ei fam neu ei dad yno i'w ymgeleddu! Cariwyd ef dranoeth i Hampton Hospital, Va., lle y bu hyd ei farwolaeth, yr hyn a gymerodd le Awst 2. Pan y cyrhaeddodd y newydd trist ei rieni fod eu hanwyl fab wedi ei glwyfo, penderfynasant ar unwaith fyned ato. Ond wedi myned yno ni fedrent gael gwybod pa le yr oedd, o herwydd byrdra rhyw swyddogion, mae yn debyg. Ac wedi myned yr holl ffordd drafferthus hono gorfu iddynt ddychwelyd heb weled Lewis, er bod yn agos iawn i'r man lle yr oedd yn aros.

Ond ni ddarfuo iddynt roi i fyny ar hyn. Mawr yw grym serch rhieni, yn neillduol mam. Cychwynodd Mrs. Lewis yr ail waith i edrych am ei mab. Cyrhaeddodd Hampton Gorphenaf 20. A bu yn llwyddianus y tro hwn. Cafodd y boddhad o'i weled, a gweini iddo, hyd nes iddo anadlu ei anadl olaf. Wedi gwneud y parotodau gofynol, cymerodd ei gorff adref gyda hi.

Yr oedd ein cyfaill yn ddyn ieuanc moesol, a llynod ufudd i'w rieni. Cerid ef gan bawb a'i hadwaenai o bob cenedl. Cafwyd digon o brofion o hynny yn y galar mawr a ddangoswyd wedi clywed am ei farwolaeth, ac yn neillduol ar ddydd ei angladd, sef y 7fed o Fedi, pryd yr ymgaiglodd torf lusog yn nghyd i dalu'r gymwynas olaf iddo, a daearwyd ei weddillion marwol yn nghladdfa y Cynulleidfaoion yn Minersville, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrienydd.

JOHN E. JONES.

MR. JOHN POWELL, DELAWARE, PA.

Un o'n milwyr ffyddlon oedd John Powell, mab William a Mary Powell, o Delaware, ger Minersville, Pa. Ganwyd John yn Neheudir Cymru, a daeth ef a'i rieni i'r wlad hon er ys tua 18 mlynedd yn ol. Yn nhorriad allan y gwrthryfel ymrestrodd i'r fyddin dan y Cadben Joseph H. Haskins, Co. F, 48th Regt. Pa. Vol., First Brigade 2nd Division 9th Army Corps, a gwasanaethodd dan y Cadfridog Burnside yn y rhyfelawd yn North Carolina. Bu mewn llawer o frwydrau poethion, a chlwyfwyd ef yn ail frwydr Bull Run. Wedi adferu, ymunodd â'i gatrawd drachefn, ac yr oedd yn Knoxville pan wersyllid y lle hwnnw gan Longstreet. Ail-

ymrestrodd yn Knoxville, Tenn., fel *veteran*, Ion. 1864, am dair blynedd.

Dechreuodd ein hanwyl gyfaill ymadawedig y rhyfelgyrch dan Grant, yn Virginia, ond yn mrwydr waedlyd Spotsylvania cafodd ei archolli yn ddrwg. Bu farw yn Emory Hospital, Washington, D. C., a chladdwyd ef yn Arlington Cemetery, Va., Mai 27. Yr oedd yr ymadawedig yn gorporal, ac nid oedd ond 28 ml. oed pan y bu farw. Dywedir ei fod yn filwr da a ffyddlon, ac yn cael ei barchu yn fawr gan ei gyd-filwyr. Wedi clywed am ei farwolaeth, penderfynodd ei dad a'i fam gael ei gorff adref i'w gladdu os oedd modd. O ganlyniad aeth ei dad a'i frawd i edrych am dano, a buont yn llwyddiannus. Dychwelasant ag ef gyda hwy ar y 24ain o Fehefin. Ar y 26ain ymgaiglodd tyrfalusog yn nghyd i dalu'r gymwynas olaf iddo, a daearwyd ei weddillion marwol yn nghladdfa y Cynulleidfaoion yn Minersville, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrienydd. Fel hyn y bu farw y dyn ieuanc hynaws hwn. Y mae miloedd eto o'n cydgenedl ar y maes yn y perygl mwyaf. Diau eu bod hwy ac eraill yn deilwng o'n cydymdeimlad a rhan helaeth yn ein gweddiau.

JOHN E. JONES.

MR. JOHN JONES, MINERSVILLE, PA.

Y mae genym i gyflawni y gorchwyl gofidus o gofnodi hanes marwolaeth un yn ychwaneg o ein hanwyl filwyr, sef John Jones, mab Thomas J. Jones a'i briod, o Minersville, Pa. Daeth ef a'i rieni i'r wlad hon o Sirowy, Swydd Fynwy, D. C., er ys tua 18 mlynedd yn ol, ac ymsefydlasant yn Minersville, lle y buont oddiar hynny hyd yn awr. Pan dorodd y gwrthryfel allan, teimlodd John ei bod hi yn ddyledswydd arno wneud ei oreu i amddiffyn ei wlad, ac ymrestrodd i'r fyddin dan-Cadben Shearer, Co. B, 55th Regt. Pa. Vol., First Brigade 2nd Division 18th Army Corps. Bu y Corfflu hwn yn treulio y rhan fwyaf o'i amser yn Beaufort, S. C. Yn gynar yn y Gwanwyn diweddaf, galwyd ef i gydweithredu â byddin y Petomac yn Va., a gwasanaethodd dan y Cadf. Butler. Bu mewn amryw o frwydrau, ond ymddengys nad oedd un belon wedi ei llunio gan y gwrthryfelwyr i'w niweidio ef, fel y byddai yn dweyd weithiau. Ond yr oedd gan angau ffordd arall i'w gymeryd ymaith. Bu yn glaf am rai misoedd cyn iddo farw, ond cymaint oedd ei wroldeb, fel y cadwodd gyda'i gatrawd hyd nes darfu iddo fethu gwneud dim. Ac yn mhen tua dau fis cyn iddo anadlu ei anadl olaf, cymerwyd ef i feddygyd yn Point of Rocks, Va., ac oddiyno i City Point, ac oddiyno drachefn i Hampton.

Wedi aros yn y lle diweddaf am dymhor, symudwyd ef i White Hall Hospital yn Bucks Co., Pa. Yr oedd arwyddion eglur o hyd ei fod yn gwaedu, ac mai y ty rhagderfynedig i bob dyn

byw fuasai ei artref yn fuan. Wedi deall ei fod mor wael, aeth ei fam i ymweled ag ef, a threio ei gael adref os oedd modd. Yr oedd yntau yn awyddus iawn am gael hyn, ond yr oedd yn rhy wan. Ac yn mhen ychydig ddydd, iau mwy, er yr oll fedrai serch mam a charad-igrwydd cyfeillion wneud iddo, ehedodd ei ran anfarwol i fyd yr ysprydoedd. Cymerodd hynale ar y 26ain o Awst, pryd nad oedd John ond 25 mlwydd oed. Dranoeth cymerodd ei fam ei gorff adref gyda hi. A'r dydd Llun canlynol ymgaiglodd torf luosog o'i gyfeillion yn nghyd a daearwyd ei weddillion marwol yn nghladdfa y Cynulleidfaoion, pryd y gweinyddwyd gan y Parch. Mr. Aspinall a'r ysgrifenydd. Yr oedd ein cyfaill ymadawedig yn un a gerid yn fawr gan hwb o'i gydnabyddion, ac yn filwr gwrol. Yr oedd wedi penderfynu, os cawsai fyw, i aros yn y fyddin hyd nes rhoi y gwrthryfel i lawr, oblegyd wedi gwasanaethu ei wlad am yn agos i dair blynedd, ail-ymrestrodd am dair blynedd arall. Cysur ydyw meddwl, wedi iddo fyned, iddo farw mewn achos da, a chael lle i obeithio ei fod wedi dianc i wlad lle nad oes na rhyfela, na marw, na chladdu ynddi.

JOHN E. JONES.

MR. FRANCIS JONES.

Mab Francis Jones, Ysw., Browntownship, Franklin Co., Ohio, yr hun a gollodd ei fywyd trwy fodd, Awst 21, 1864.

Ganwyd Francis Jones Chwef. 19, 1842, mewn lle o'r enw Palasau, plwyf Carno, sir Drefaldwyn. Ymfudodd y teulu i America y flwyddyn hono, pan nad oedd ef ond oddeutu 8 mis oed. Cafodd addysg ddyddiol dda. Tyfodd i fyny yn fachgen o ddyg—dysgodd ac adroddodd rhwng 700 ac 800 o adnodau o'r Beibl mewn 8 mis. Cafodd ef anrhegu â Beibl am ei lafur, ac yn ysgrifenedig ynddo:

"Francis, may this Book lead you to virtue, holiness, and to heaven. Feb. 29, 1857.—HENRY CULPE."

Yn Ionawr 1863 cafodd gystudd lled drwm. Yn yr adeg hono daeth y Parch. W. D. Williams, Deerfield, i dalu ymweliad â'r gymydog-aeth ac â'r teulu, ac wrth ymadael bu yn ymddyddan â Francis am ei gyflwr, a dywedodd ei fod yn gofyn iddo dros Dduw ac yn enw ei Dduw, Jer. 8: 4, Oni lefi di arnaf fi o hyn allan, Fy Nhaid, ti yw tywysog fy ieuencyd." A dywedodd wrth ei rieni yn fuan gwedi hyny, os cai byth godi o'r cystudd hwnw, ei fod yn benderfynol o listio dan faner Iesu, yr hyn a wnaeth mor fuan ag y daeth yn abl i hyny, a'i frawd ieuangaf, sef William, yn un pryd.

Ar y 26 o Chwefror diweddf, listiodd i fyddin y Llywodraeth, sef i'r *First Ohio Cavalry*. Pan oedd ei rieni yn teimlo yn alarus o herwydd ei fod yn myned, dywedodd na ddarfu iddo erioed anufuddhau iddynt o'r blaen, ond yn awr

fod yn rhaid iddo fyned, nas gallai gael llonydd i'w feddwl. Aeth yn fuan i Nashville, Tenn. Ysgrifenedd lythyr at ei dad a'i fam yn union, a chydabyddiaeth ddiolchgar i'r Arglwydd am ei ofal am dano, yn ei gadw rhag peryglon &c. Ysgrifenedd ei dad ato yntau, gan roddi y cyngorion goreu a allai feddwl am danynt, a chan ei gyfarwyddo at ranau o'r Salmuau, a'r Diarhebion, y 8edd, 4edd a'r 8fed pennodau. Anfonodd yn ol nad oedd ganddo ond Testament, a'i fod yn deisyf ar ei dad i anfon Beibl bychan iddo, yr hyn a wnaed yn ddioed, gyda gwoddi am ei fod o fendith iddo. Yn y llythron canlynol oddiwrtho yr oedd yn crybwyll am amryw o'r Salmuau, sef 121: 1, 2, a'r 116: 13, "Beth a dalaf &c." Ysgrifenedd lawer o lythron gwir grefyddol adref at ei dad a'i fam, ei frodyr a'i chwiorydd. Hysbysai i'w dad na ymadawai byth â'r llythyr cyntaf a dderynkodd yn Nashville oddiwrtho, y byddai iddo ei gadw mor ofalus a'i arian, am ei fod yn cynwys cyngorion sydd yn fwy eu gwerth nag arian.

Aeth o Nashville i Columbia, ac oddiyno i Marietta, a'r diwedd yn agos i Atlanta. Ar yr 17 o Awst cawsant, sef y Company, eu galw allan i fyned ar wibdaith dan dywysiad y Gen. Kilpatrick. Yn fuan iawn cawsant ddechreu ymladd â'r gwrthryfelwyr, ond llwyddasant i fyned yn y blaen, a diastriasant o 6 i 8 milldir o'r Railroad oedd yn dal cysylltiad ag Atlanta, a gwnaethant ddinystr ar lawer o adeiladau a nwyddau a allasai fod yn fanteisiol i'r gelynion. Yr oedd hyn oddeutu 20 milldir o Atlanta. Ar ol hyn cawsant eu cylchynu gan lu mawr o'r Rebels, efallai ddeg neu ddeuddeg mil. Nid oeddynt hwy ond pum mil pan yn cychwyn. Penderfynasant dori eu ffordd drwyddynt. Yr oedd yn rhaid gwneud hyny neu roddi eu hunain i fod yn garcharorion. Felly aethant drwyddynt, gan ladd a chael eu lladd. Ar y cyfnod dychrynlyd hwn saethwyd y ceffyl oedd gan Francis Jones; ond cymerodd asael mewn mul bychan oedd yn rhedeg yn rhydd. Yr oedd y Rebels yn canlyn ar eu hol, a daethant at afon yr hon oedd yn ddwfn ac yn rhedeg yn nerthol iawn gan y gwlawogydd diweddar. Yr oedd yn rhy gryf i'r creadur bychan allu nofio yn groes—felly efe a gollodd ei fywyd gwerthfawr trwy fodd.

I'w orphen yn y nesaf.

MR. EVAN G. JONES, STEUBEN, N. Y.

Mab ydoedd Evan G. Jones i Mr. Griffith a Mary Jones, ger Capel y Nant, Steuben. Yr oedd yn fachgen ieuanc tirion, cymdeithasol, diwyd gyda ei orchwyllion, ac yn un a gerid ac a berchid gan ei gyfoedion a'i gydnabyddion yn gyffredinol. Dan ystyriaeth o'i rwymedigaeth i'r wlad yn y cyfng mawr presenol, ymrestrodd yn y fyddin yr Hydref diweddf. Perthynai i'r Co. M, 14th N. Y. Heavy Artillery. Gadawodd ddinas Utica tua'r 27 o Ragfyr diweddf. Ar ol bod am ryw gyfnod

yn Amddiffynfeydd Porthladd New York, aeth yn nlaen gyda ei gydfilwyr at y Cadf. Grant i gym ydogaeth Petersburg a Richmond. Yn un o'r brwydrau fu yno cafodd ei glwyfo er nad yn drwm iawn, a chymerwyd ef yn garcharor gan y gelynion. Cymerwyd ef yn mis Mehefin, a bu yn ngharchar hyd y 12fed o Awst, pryd y cafodd ei ryddhau. Daeth i'r Ysbytty yn Anapolis yn glaf ar y 14eg o Awst, a bu farw yno y 27ain o'r un mis, yn ychydig dros 28 mlwydd oed, ac yn y gladdfa yn Anapolis y gorwedda ei ran farwol hyd ddydd mawr y cyfrif diwedda. Teimlir galar mawr ar ei ol gan ei rieni oedranus a'r teulu oll. Pregethwyd ei bregeth angladdol yn nghapel y Nant gan y Parch. R. Everett ddydd Sabboth, Hyd. 9fed, i dyrfu luosog a thra syml.

CYFARFOD YMADAWOL,

Ar yr achlysur o ymadawiad y Parch. Thomas Jenkins i America.

Cynaliwyd cyfarfod lluosog a dyddorol yn y Temperance Hotel yn Merthyr Tydfil, Awst 17, ar yr achlysur o gyflwyno i'r Parch. Thos. Jenkins, Salem, Merthyr, ddau Gyfarchiad un oddiwrth y "*Merthyr Total Abstinence Society*," a'r llall oddiwrth y "*Merthyr Young Men's Christian Association*," fel arwyddion o'u parch i'r brawd anwyl hwn ar ei ymadawiad o Merthyr i fyned i America. Llywyddwyd y cyfarfod gan Mr. Rees Lewis, Llywydd y Gymdeithas Ddirwestol. Y Cyfarchiadau oeddynt wedi eu ysgrifenu ar fermrwn a addurnid yn brydferth ac mewn llaw ysgrifen ragorol.

Anerchwyd y gwyddfodolion gan amryw weinidogion ac eraill, ac atebwyd gan Mr. Jenkins. Cyflwynwyd llinellau barddonol i Mr. J. gan Tydfelyn, Llŵch-Haiarn a Thegai. A chyflwynwyd pŵrs tlws a'i gynwysiad o aur, fel arwydd o barch ei gyfeillion iddo a'i gofal am dano a'i deulu. Difurwyd y cyfarfod â chanladdau priodol. Colled i Gymru yn ddiau ond enill i America oedd symudiad y brawd hwn, a'i ddyfodiad i blith Cymry America.

Etholiadau y mis diwedda.—Mae yr etholiadau talaethol yn Mhennsylvania, Indiana ac Ohio, trwy fwyafriif lled helaeth, wedi terfynu yn fuddugoliaethus o du cyfeillion yr Undeb a rhyddid. Dysgwylir yn hyderus y mwyafrif yn y talaethau hyn yn yr etholiad Llywyddol yr wythnos nesaf yn llawer helaethach. Y Barnydd Kelly a ddywed y bydd Pennsylvania yn sicr o ddwyn i mewn ddydd Mawrth nesaf o ddeg i ugain mil o fwyafriif dros yr ymgeisyddion gwerinol trwy y bleidlais *gartrefol*, heb son am y milwyr.

Y ddwy ochr.—Mae y ddwy blaid boliticaldd —y Democratiaid a'r Gwerinwyr—yn dewis eu hochr yn eithaf eglur y dyddiau hyn—y naill o du y Deheuwyrg gorthrymol a'u sefydliadau caeth, a'r llall o du rhyddid dynoliaeth a llafur rhydd trwy'r holl wlad, De a Gogledd yr un modd. Yn ein tyb ni, *fel mater cydwgobd rhyngom & Duw*, y mae o anrhaethol bwys i ni ddewis pa ochr a gymerwn. Duw a ddywed yn ei Air nad oes iddo gymdeithas â "gorseddaine

anwiredd, sydd yn llunio anwiredd yn lle cyfraith," a thrwy ei gymorth ef ni bydd i ninau gymdeithas a'r ochr yna—ac os bydd Duw trosom nid yw o bwys mawr pwy fydd i'n herbyn. Pleidio ochr y De, gallwn fod yn sicr, ydyw pleidio terfysg parhaol, a dyledion trymach nag a ddygwyd arnom erioed eto. Nid yw yn anhebyg yr ychwanegir dyled y De at ddyled y Gogledd, os ein galw i gynghrair a'r gwrthryfelwyr a wneir. Heddwech â'r gelynion ar yr unig amod o'u bod yn cael eu galw yn awdurdodol i roi eu harfau i lawr ydyw yr heddwech fydd yn debyg o fod yn sefydlog, yn anrhyddedus, ac yn llesol yn y pen draw i bob ochr a phob plaid. Gyfeillion rhyddid! byddwn ffyddlon i'n Gwar-edwr ac i achos y miliynau gorthrymedig a brynodd â'i waed, yn y cyfwng mawr hwn.

Llyddiant effeithiol ar ryddid yn Maryland.

—Mae Maryland wedi cynal Cynadledd Gyffredinol er's amser yn ol ar y cwestiwn o wneud y dalaeth yn dalaeth rydd; ac ar ol i'r Gynadledd sefydlu ar hyn mewn modd rheolaidd, gosodwyd yr un cwestiwn at ddewisiad pobl y dalaeth mewn etholiad cyffredinol. Yn awr mae yr etholiad wedi pasio, a'r mwyafrif er nad yn lluosog, eto yn fwyafriif teg a digonol dros *ryddid*—ac y mae Maryland bellach yn un o dalaethau rhyddion America! Diolch yn fawr iawn am y fuddugoliaeth yna.

Dydd diolchgarwech cyhoeddus a gynelir, i gydnabod llaw yr Arglwydd tuag atom yn y cyfwng presenol a'r gobaith sydd genym am ymwared, yr lau olaf o Dachwedd.

SEFYDLIAD EGLWYSI CYMREIG YN
NGOGLEDDBARTH MISSOURI.

Barchus Olygydd.—Y mae yn llawen genym ein bod yn alluog o'r rhan hon o'r wlad i hysbysu fod gwaith bendigedig ein Iesu yn llwyddo yn y Gorllewin pell. Y mae yn sicr genym y cawn yr oll o bleidwyr yr achos goren i gyd lawenhau a ni pan ddywedwn fod dwy o eglwys i Grist wedi eu ffurfio yn yr hen iaith anwyl Omerald yma yn ddiweddar. Un yn Bevier* Medi 25ain a'r llall yn y lle hwn y Sabboth canlynol, sef Hyd. 2il.

Sefydlwyd y ddwy eglwys gan a than ofal y Parch. Geo. M. Jones, gynt o Ironton, Ohio. Y mae Mr. Jones yn pregethu yma un Sabboth ac yn Brevier y Sabboth arall, a hyn ar gylch. Y mae arwyddion y bydd i'r Arglwydd lwyddo ei lafur ac y cawn achos crefyddol cysurus yn y ddau le yn fuan. Y mae Cambria Newydd yn parhaus gynyddu. Y mae rhyw rai yn dyfod i mewn bob wythnos. Y mae lluosawgrwydd y prynwyr yn profi daioni y wlad fel nad oes achos i mi drafferthu cyhoeddi ei rhagoriaethau. Y mae hyn yn ddigon o reswm yn erbyn gwrthwynebwyr y sefydliad pen a bai dim arall. Ydwyf yr eiddoch &c., Wm. D. ROBERTS, New Cambria, Mo., Hyd. 12, 1864.

* Y mae Bevier tua deg milldir oddiyma ar y Hannibal & St. Joseph R. R.

GANWYD,

Meh. 1, yn Camptonville, Yuba Co., Cal., merch
i Peter ac Ellen Russell—gelwir hi SARAH ELLEN.
Medi 20, yn Steuben, N. Y., mab i Mr. Thomas
D. Hughes a'i briod, a gelwir ef DAVID.

PRIODWYD,

Awst 13, yn nhŷ Mr. Joel Morgans, Rosendale,
Wis., gan y Parch. John Davies, Mr. ROBERT
POWELL a Miss ELIZABETH THOMAS, y ddau o
Rock Falls, Wis.

Medi 12, yn Hyde Park, Pa., gan y Parch. J. P. Harris,
Wm. R. WILLIAMS a JANNETT EVANS, ill
dau o Providence.

Yr un dydd, yn yr un lle, a chan yr un—unwyd
HENRY P. DAVIES a MARY JONES, ill dau o Provi-
dence.

Dau bŷr a unwyd o'u bodd,
Pob un ei fŷn a fynuodd:—
Dan yr un ian yr un dydd
Dodwyd y ddau bŷr dedwydd.

Hir einloes yn llawn rhinwedd—fo lldynt
I feddu anrhydedd:—
Yn nawdd Duw hyd y diwedd
Yn ir bont hyd furiau'r bedd.

Hyd. 1, yn Hyde Park, gan y Parch. J. P. Harris,
DAVID S. JONES a CATHARINE DAVIES, ill dau o
Wilkesbarre.

Heddyw unwyd dan addien—dedwyddyd
Boed lldynt fal Eden:—
A Dafydd beunydd yn ben
Mynwesol, mwyn i'w asen.—JEUAN DDU.

Hyd. 5, yn Hyde Park, gan y Parch. J. P. Harris,
THOMAS RICHARDS a MARY REES, oll o'r lle uchod.

Yn ateb dyma ddau eto—er gwell
Er gwaeth yn ymrwymo:—
Ac lldynt heddi hyd fedd fo
I'w harwain yn ddiwyro.—J. P. HARRIS.

Medi 15, yn Danville, gan y Parch. J. B. Cook,
yn ei dŷ ei hun, Mr. Wm. JENKINS a Miss ELIZA-
BETH MORGANS, y ddau o Danville.

Hyd. 1, yn Newburgh, O., gan y Parch. W. Wat-
kins, Mr. ROBERT THOMAS a Miss KEZIAH ROLL-
ANDS, y ddau o Newburgh.

Hyd. 4, yn nhŷ Mr. Griffith J. Jones, Holland
Patent, gan y Parch. W. D. Williams, Mr. PIERCE
J. PIERCE o blwyf Western a Miss JANE A. JONES,
Holland Patent.

Medi 21, yn nghapel y Bedyddwyr yn Green
Point N. Y., gan y Parch. Mr. Reed, Mr. THOMAS
DAVIS, jr. a Miss ANNA MARIA STRICKLAND, oll o'r
lle a enwyd.

Hyd. 3, yn Green Point, N. Y., gan y Parch. J.
W. Booth, Mr. BENJ. W. MILLER a Miss ELIZA-
BETH VINCENT, gynt o Steuben, y ddau yn awt o
Green Point.

Hyd. 8, yn Carbondale, Pa., gan y Parch. L.
Williams, Mr. JOHN T. JONES a Miss MARGARET
WALTERS, y ddau o Carbondale.

Hyd. 12, yn Cincinnati, Ohio, gan y Parch. T.
Edwards, Mr. JOHN D. JONES a Miss MARY GRIF-
FITHS, y ddau o Cincinnati.

Hyd. 23, yn Prospect, N. Y., gan y Parch. M. D.
Waters, Mr. EDWARD REES o Westernville a Miss
S. A. HARRIS o Prospect.

BU FARW.

Gor. 16, yn 10 ml. a 10 mis oed, ANN JANE MOR-
RIS, merch i Hugh R. a Jannet Morris, Glas Aber,
plwyf Delafield, Wis. Claddwyd hi yn mynwent
Jerusalem, plwyf Genesee, a gweinyddwyd gan y
Parchn. R. Evans ac O. Hughes,—ei haftechyd
oedd y gwddd byddedd.

Ann Jennie oedd brydferth yr olwg
Synwryol a serchog oedd hi,
Nid colled oedd iddi ymadael
O'r ddacser i'r nefoedd at lu

Sydd yno yn canmol eu Prynwyr
A'u prynodd trwy rinwedd ei waed,
Cant gŷnu, cant foli eu Celdwad
Heb ddiwedd am fythol lanhad.
Am dani, rai anwyl, nac wylwch,
Diamheu mai gwell yw ei lle
Na allasai y bydoedd ei roddi
Yn un mau th yma i'r ne'.
Mae'r diwrnod mae'r boreu yn nesu
Cewch godi fel teulu y'nglyd,
Heb offd na neb yn galarnu
Os ceisiwch yr Iesu mewn pryd.

Awst 9, THOS. A. DAVIES, a laddwyd yn mwydwr
Culpepper, yn 24 mlwydd oed. Yr oedd yn perthyn
i'r 66 catrawd Ohio. Yr oedd hefyd yn perthyn i'r
gymdeithas grefyddol yn Nhiroedrhwdalar, Ohio.

Meh. 30, WILLIAM D. ROWLAND a bu farw yn
Ysbytty Chattanooga, ac a gladdwyd yn Nghladd-
fa Chattanooga. Yr oedd yn perthyn i Fyddinres
E, 66 catrawd, mintal 1, 2il Raniad. Ymrestrodd
yn y fyddin Ion. 18, 1864. Ei haftechyd oedd y ty-
phoid fever. Cafodd ei dderbyn i'r gymdeithas
grefyddol yn Nhiroedrhwdalar, Ohio, Ebrill 18,
1858. Ei oedrau oedd 17 ml., 2 fis ac 8 diwrnod.

P. POWELL.

Awst 28, yn Milwaukee, Wis., o'r dysentery,
JEMIMAH JONES, merch fechan Mr. John Jones,
gof, a Fanny Jones ei briod, yn 10 mis a 26 diwr-
nod oed. Dalarwyd ei marwol ran dranoeth yn
Forrest Home, y Parch. G. Griffiths yn gweinyddu
yn y tŷ ac wrth y bedd.

Awst 24, yn 87 ml. oed, yn Mineral Ridge, Ohio,
o'r intermittent a'r bilious fever HANNAH M. WIL-
LIAMS, anwyl briod John Meredith Williams, gan
adael priod hawddgar a thri o blant bychain heb-
law llawer o frodyr a chwiorydd crefyddol yn yr
eglwys Annibynol yn y lle i alaru eu colled ar ei
hol. Claddwyd hi yn mynwent y Bedyddwyr a
gweinyddwyd ar amgylchiad y gladdediagaeth gan
yr ysgrifenydd. Yr oedd Mrs. Williams yn ened-
igol o Dregaron, str Aberteifi. Bu fyw amryw
dynyddau yn Nhiroedgar, D. C. Mae iddi dri o
frodyr yno yn bresenol o'r enwan John, Daniel a
Dafydd. Ymunodd mewn priodas a'i phriod gal-
arnu yn y fl. 1852. Daethant drosodd i'r wlad hon
yn yr un flwyddyn. Claddasant ddwy ferch. Ym-
unodd ein chwaer a chrefydd pan yn leuanu gyda
y Methodistiaid Calfinaidd yn ei hardal enedigol.
Pan ddaeth i'r lle hwn ymunodd a'r Annibynwyr
lle bu yn aelod hardd a fyddlawn hyd ddiwedd ei
hoces. Cafodd lawer o nyddod a phoen er ys am-
ryw flynyddau, ond mae heddyw wedi diane i'r
wlad lle nad oes dim o'r cyfryw. J. P. THOMAS.
** Dymunir i'r Cyfyll godi yr uchod.

Awst 30, yn Radnor, Delaware Co., Ohio, ar ol
byr gystudd, KATE, merch James a Catharine
James, yn 14 ml., 10 mis a 10 d. oed. Hebryngwyd
ei gweddillion marwol i'r gladdfa ger Delaware,
pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parchn.
John H. Jones, Evan Roberts a Rees Powell.

R. D. REES.

Medi 1, yn 8 mis oed, yn Ashland, swydd Schuy-
kill, Pa., DAVID, mab David C. Jeremy.

Gorwedd o fewn y gweryd—mae Dafydd

'N fywn etifedd gwyufyd:

A llech mewn llwch enyd—

Daw o'r bedd ar ddiwedd byd.—L. M.

Medi 20, yn Newport, Ky., WILLIAM LEWIS ED-
WARDS, mab Mr. Rowland L. Edwards ac Ann ei
briod, yn 10 ml. a 6 diwrnod oed. Gweinyddwyd
yn y gladdediagaeth gan yr ysgrifenydd a'r Parch.
H. Powell. Yn y daith fer gafodd William yn y
byd, yr oedd llawer awr o honi yn annynunol
iddo, oblegid effaith cwmp a gafodd flynyddau yn
ol. Dangoswyd cydymdeimlad neillduol a'r teulu
galarnu yn y gladdediagaeth. Ein cysur penaf yw
iddo ddiane ar fydd o onid i frys y nefollon, lle nad
oes neb yn dywedyd "claf ydwyf." Bydded i ni-
nau fod yn barod erbyn awr marwolaeth.

T. EDWARDS.

Medi 28, WILLIAM, mab bychan i Gertrude a
William Roberts. Bu y bychain farw yn dra diym-
wth. Cychwynodd ei fam ac yntau o Emmett i

Springfield, Ill., ar y 26 o Fedi a bu farw yr 28. Ni wyddys fod dim afiechyd arno yn eychwyn. Yr oedd yn wyr i Vincent Roberts, Iron Ridge, Wis.

"Peaceful be thy silent slumber,
Peaceful in the grave so low,
Thou no more wilt join our number,
Thou no more our songs shalt know."

Selected by MARY ANN JONES, *Emmett*.

Medi 30, yn Mineral Ridge, Ohio, yn 30 ml. oed, ein hanwyl frawd crefyddol HOWELL THOMAS, wedi hir a phoenus gystudd, gan adael priod a 4 o blant bychain heblaw brodyr a chwiorydd a pherthynasau lawer i alarh eu colled ar ei ol. Claddwyd ef yn nghladdfa y Bedyddwyr yn y lle pryd y gwelnyddwyd gan yr ysgrifenydd. Yr oedd yn fab i Wm. a Jane Thomas, Pentre Estyll, ger Abertawe, D. C. Ymunodd mewn priodas a Mary, merch Thomas a Mary Manuel o'r un lle yn y fl. 1855. Daeth ef i'r America ychydig dros flwyddyn yn ol, a daeth ei deulu ar ei ol tua 9 mis yn ol—ni bu ein brawd yn iach er pan ddaeth ei deulu drosodd—a bu tuag wyth mis heb allu gwneud dim dros ei deulu. Mae ei ewythr, R. T. Davies a'i deulu, ei gydweithwyr a'i gymydogion a'r eglwys y perthynai iddi wedi bod yn dda a helaeth en cyfraniadau tuag at y teulu trallodus. Mae yr ardaloedd yma yn darparu er anfon ei weddau a'i blant bychain yn ol i'r hen wlad at ei pherthynasau. Dymunem ar fod yr hwn a addawodd fod yn Farnwr y weddau a Thad i'r amddiffald yn amddiffynydd iddynt ar eu taith dros y môr, ac yn ymgeledd parhaus i'n hanwyl chwarae a'i rhai bychain anwyl. Yr oedd ein brawd ymadawedig yn un oedd wedi llafurio yn helaeth i gyraedd gwybodaeth yn egwyddorion y gelfyddyd o ganu—yr oedd yn fedrus a defnyddiol yn y gwaith o ganu mawr i'r Arglwydd a chredwn ei fod heddiw yn uno a'r dorf ddedwydd yn y nef i ganu can Moses a chan yr Oen. Bydded i'w briod a'i blant, ei berthynasau a'r eglwys oll gael y fraind o dyau yn mlaen i'r un lle dedwydd. Gyda yr hanes cewch dri phenill a gyfansoddodd yr ysgrifenydd ar amgylchiad claddigaeth ein hanwyl frawd, pe rai a ganwyd o'i flaen o'r tŷ tua'r bedd.

J. P. THOMAS.

*** Dymunir i'r *Dwygyth* godi yr uchod.

Wle eto un brawd anwyl
Wedi cael ei dori i lawr
Gadael wnaeth ei blant a'i briod
Yma yn myd y cystudd mawr,
Aeth ef adre o'i holl boenau,
Aeth at Grist ei Brynwr byw,
Mae addewid lawn i'w weddw
A'i rai bach yn ngair ein Duw.
Wrth ei hebrwng tua'r beddrod
Canwn glod i'r Iesu glân
Am ei alw a'i ddal fwyddi
Trwy bob croes i dynu 'mlaen,
Mae yn awr uwchlaw pob ofnau
Yn y Baradwysalld wlad
Yno 'n uwch ei gân na Gabriel
Am rinweddau Dwyfol waed.
Hoff berth'nasau, a chantorion,
Eglwys Dduw, a phawb yn nghyd,
Feldiwech wylu ar ol Howell
Aeth o'i boen i'r dedwydd fydd,
Ceisiwch gael yr un parodwydd
Rhan yn Nghrist a'i farwol glwy'
Fel y caffom gyd gyfarfod
Na rald byth ymadael mwy.

Hyd. 1, yn Ironton, O., o'r dropey, Mrs. MARY T. DAVIS, priod J. T. Davis, esq., masnachwr cyfrifol yn y dref hon, wedi bod yn gystuddiol am agos i flwyddyn o amser. Merch yddodd hi i Mrs. Rebecca Lewis, Llangadog, D. C. Ganwyd hi yn y flwyddyn 1818, ac ymbricodd a Mr. J. T. Davis, Llanddeusant, D. C. yn y flwyddyn 1838. Buont yn cadw store yn Llanbaldy, sir Gaerfyrddin ac yn Merthyr Tydfil. Ymfudasant i'r wlad hon yn y flwyddyn 1849, a sefydlasant yn Carbondale a Scranton, Pa., a daethant i'r lle hwn yn 1854. Buont yn llwyddiannus a charedig lawn at achos crefydd er pan yn y lle hwn, fel ag y mae gwelndogion a phregethwyr o bob enwad yn dystion fod

ei chartref yn gartref cysurus i bawb. Yr oedd yn hynod yn ei sirioldeb felly i'r bachgen ienanc o'r college—a'r hen weinidog parhaus yr un modd. Gwnaeth meddygon y dref hon eu goren iddi; ac hefyd o drefydd cymdogaethol, a Philadelphia,—ond methu a wnaeth yr oll—a brenin y dychryn-ladun gariodd y fuddugoliaeth. Yr oedd yno dyris anarferol wedi ymgasglu i'w chynhebrwng—gwelnyddwyd yno y gwasanaeth crefyddol gan y Parch. James Thomas (W.) a'r ysgrifenydd. Yr oedd yn aelod crefyddol yn eglwys y T. C., a thra y bu dangosodd garedigrwydd mawr tuag at yr achos, fel ag y gwelir heddiw yn y capel—un o'r pethau diweddar o wnaeth gyda'r achos oedd anrhegu yr eglwys o set a Lestri Cyman gwerthfawr. Ond ni chafodd y fraind o gyfranogol o honnynt ond un waith. Gobeithio yr ydym heddiw ei bod yn cael yfed gwin cariad yr Oen yn newydd o lestri aur y nef—collwn ninau yn barhaus am y rhodd hon—y Sabboth canlynol pregethodd yr ysgrifenydd ei phregeth angladdol oddiar Eslah 88: 1. Gwelwn ni fel eglwys ei beisiau yn fawr yma—ond gadau oedd briod hoff ar ei holiydd yn galu a'i galon yn teimlo ei goiledd. Nerthed yr Arglwydd ein hanwyl frawd yn yr amgylchiad rhag rhoddid dim yn ei erbyn ef na'i oruchwyliaethau. Rhaid i ni bellach adael chwarae hoff—ac yntau briod anwyl, hyd fore y cydgyfarfyddiad—wel trefnwn ein tai, canys marw fyddwn ninau hefyd—medd y bugall tlawd, a'i chyfaill galarus DAVID HARRIS.

Hyd. 14, yn Ysbytt McDougal, Fort Schuyler, New York, Mr. JAMES H. BUSHNELL, mab i Harry Bushnell, ysw., Utica, ac wyr o du ei fam i'r diweddar Evan George, Trenton, yn 39 mlwydd oed. Perthynai i Gatrawd 117eg N. Y. Cafodd ei glwyfio yn mrwydr Deep Bottom, yr hyn a fu yn angau iddo. Claddwyd ef yn mynwent Utica.

Medi 30, yn ardal Penymynydd, Steubena, N. Y., MORRIS, mab Mr. Owen D. ac Elinor Jones, yn i fl. a 9 mis oed. Claddwyd ef yn mynwent French Road, a gwelnyddwyd gan y brodyr Richard F. Jones a Morris Roberts.

Hyd. 21, yn Holland Patent, ar ol blynyddau o gystudd, Mr. WILLIAM E. JONES, mab i Mr. Edw. Jones, Penymynydd, Steubena, oed tua 26 neu 27.

Yn ddweddar, yn un o'n Hysbyttal, (nis gallwn hysbysu y lle gyda sicrwydd)—Mr. WILLIAM G. JONES, y Ffarm, ardal Trenton, N. Y.

Ebrill 20, yn Blakeley, Pa., ELMER, mab i Griffith ac Elizabeth Williams, yn ddwy flwydd oed.

Eto ar y 6ed o Fai, FRANKLIN eu mab, yn 4 bl. a 6 mis oed. Eu clefyd yedd y dwymyn ddu.

Y CASGLIAD AT GAPEL MILWAUKEE.

MR. GOL.—Teimlaf yn rhwymedig i chwi am gongl fechan o'r CENHADWR i'r hysbysiad canlynol ymddangos ynddo. Rhwystrowyd fi gan fawr gystudd yn fy nheulu wedi fy nycheiliad o'r daith ac wedi hyny gan brysurdeb fy mharotoadau i daith arall i'w gyhoeddi yn gynt.

Trwy ganiatad yr eglwys canlynol ymwelais â hwynt i gasglu at gapel Milwaukee, a derbynialis yn helaeth, fel y dengys y symiau cyferbyniol a'u henwau—

Gomer, Allen Co., Ohio,	\$163.55
Ebensburg, Cambria Co., Pa.,	96.84
Eglwys 11th st., New York—yn nghyd ag ychydig bersonau tu allan iddi,	106.85

Cyfanswm, \$367.24

Dymunodd y frawdolaeth yn Milwaukee arnaf gyflwyno drostynt, yn gysylltiedig â hanes y casgliad, i'r chwiorydd eglwys uchod eu diolchgarwch unol a gwresog am eu cydymdeimlad a'u haelfyddedd! Derbynydd y brodyr hefyd fy

nghydnabyddfaeth ddiffuant inau am eu cared-igwydd a'u sirioldeb efengylaidd tu ag ataf pan ar ymweliad gyda hwynt.—Credaf y bydd melus gan laweroedd o honynt, yn gystal a minau, adgofio helyntion a digwyddion "y gasgl" hon pan gyfarfyddom oll mewn gwlad well.

G. GRIFFITHS, *Utica, N. Y.*,
Diweddard o Milwaukee, Wis.

SYMUDIAD GWEINIDOGION.

Mae y Parch. Evan Griffiths o ardal Iowa City, Iowa, wedi derbyn galwad unfrydol oddi wrth yr eglwys Gynulleidfaol yn 11th st., *New York*, a bydd yn symud i New York tua diwedd y mis hwn neu ddechreu Rhagfyr.

Y Parch. Griffiths Griffiths, diweddard o Milwaukee, sydd wedi dechreu ar ei lafur gweinidogaethol yn yr hen eglwys Gynulleidfaol ar heol Whitesboro, Utica, er dechreu y mis diweddaf (Hydref). Bydded i Ben mawr yr Eglwys fod yn nawdd i'w achos yn Milwaukee ac Iowa, yn eu hymddifadwydd presenol, a bendithio ein hanwyl frodyr yn helaeth & llwyddiant a chysur yn nghylchoedd newydd eu llafur.

Y Genhadaeth Dramor.—Byddai yn dda iawn genym allu rhoi ychydig o hanes y Genhadaeth Dramor yn y CENHADWR o fis i fis. Mae ein bwriad i ymdrechu gwneud hyn, a byddai yn dda genym gael cymorth ein brodyr yn hyn. Mae maes y Genhadaeth yn eang—fel y dywedai ein Gwaredwr, gallwn ninau ddweyd, "y maes yw'r byd," a dyledswydd yr eglwys Gristionogol ydyw llafurio ynddo ac ymdrechu ei ddiwyllio, heb eithrio nac esgeuluso un rhan o hono, gan ystyried mai eiddo Mab Duw trwy y pwrcas mawr ar Galfaria ydyw oll.

Cyfarfod mawr y Bwrdd Americanaidd, sef y Genhadaeth Dramor, a gynaliwyd yn ddiweddard yn Worcester, Mass. Hwn oedd y cyfarfod lluosocaf o'r "*American Board*" a gafwyd erioed eto yn ein gwlad, ac yr oedd yn gyfarfod o'r dyddordeb mwyaf. Amlygwyd cydymdeimlad dwys y cyfarfod ag achos yr Undeb yn y dyddiau presenol, a gobaith mawr y bydd ein byddinoedd yn llwyddiannus, ac y gwaredir ni fel gwlad yn fuan oddiwrth orthrwm cywilyddus y gaethfasnach a'r gaethwasanaeth, yr hyn a ddygodd arnom y trallodion hyn.

Jeff. Davis yn anobeithio.—Mewn Newyddiadur a gyhoeddir yn ninas Macon, Georgia, (*y Macon Telegraph*, Medi 24) rhoddir adroddiad o Araeth a draddodwyd gan Jeff. Davis y dydd cyn hyn, Medi 23, yn a ddinas hono, yn yr hon y mae yr Arch-rebel hwn yn cwyno wrth ei bobl fod eu hachos mewn caledi—fod *dry ran o dair* o fyddin y De yn absenol heb genad, ac nad oes ganddynt ond ychydig o ddynion i'w cael yn awr rhwng 18 a 45 heb eu galw allan. Arwydd dda ydyw gweled dynion mewn dryg-

loni yn dechreu digaloni—mae yn argoeli nad ydynt yn mheli iawn oddiwrth fod yn barod i roi eu harfau i lawr.

Yr ymosodiad ar Missouri.—Mae y rebel Sterling Price yn blaenori plaid o tuag 28,000 o *guerrillas*, neu derfysgwyr llofruddiog yn Missouri, yn dinystrio llawer o feddiannau a bywydau. Pentrefydd Glasgow, Ridgely, Brunswick, Kee'sville, Fayette, Bermuda a Carrollton ydynt wedi eu hyspello, a llofruddiaethau creulawn wedi eu cyflawni. Ond yn ol yr hanes diweddaf a'n cyrhaeddodd yr oedd y gelynlion yn cilio yn ol—y Cadfn. Blunt a Curtiss yn eu dilyn—y Cadf. Rosecrans hefyd oedd ar y maes i'w gwrthsefyll.

Kansas yn ymarfogi.—Mae Llywodraethwr Kansas yn galw allan yr holl ddinasyddion o 18 hyd 60 oed, fel milwyr y dalaeth, mewn ymddiffyniad, a llawer eisoes o'r rhai hyn wedi myned drosodd i gynorthwyo Missouri yn y cyfwnng presenol.

Yr ymruthriad i Vermont.—Ddydd Mercher, Hyd. 19, daeth tuag 20 o ddyhirod lladronig i dre' dawel St. Albans yn Vermont o Canada. Yn dri dosbarth ymosodasant ar yn un mynudaau ary tri Ariandy, ac ysbeillasant hwy o \$223,000, saethasant i lawr rai o'r dinasyddion, lladrastant nifer o geffylau o'r stablau a chyfrwyau o'r siopau, a chillasant yn ol i Canada. Gan nad oedd neb milwyr yn y dref, nid oedd ganddynt un amddiffyniad. Ond danfonwyd swyddogion a milwyr ar eu llwybr hyd i Ganada, a chymerwyd 12 neu ychwaneg o honynt i garchar yno, ac mae Govenor General Canada mewn modd teilwng wedi gorchymyn milwyr y Dywysogaeth allan i gynorthwyo mewn dal y lladron a'r llofruddion hyn. Hysbysir yn awr mai rhan o ddylynwyr y drygionus John Morgan oedd yr ymosodwyr hyn. Nid annhebygol yw y gwneir rhuthriadau cyffelyb ar ryw fanau ar ein cyffiniau gogleddol eto, megys Buffalo ac efalla fanau eraill.

Buddugoliaeth fawr eto trwy Sheridan.—Ddydd Mercher, Hyd 19, tra yr oedd y Cadf. Sheridan yn absenol oddiwrth ei filwyr ar ryw neges o'i eiddo yn Washington, y gelynlion a ddefnyddiasant yr adeg i ymosod arnynt, a chawsom rai colledion mewn gwyr a magnelau. Ond tua chanol dydd dychwelodd, ac ail drefnodd ei fyddin, ac enillodd un o'r buddugoliaethau mwyaf o du milwyr yr Undeb a gofrestrwyd eto. Cymerodd 52 o fagnelau oddiar y gelynlion, ac yn eu plith o'r 22 o fagnelau prës newyddion a wnaed yn ddiweddard yn Richmond cymerodd 20—cymerodd hefyd tua 12,000 o ddrylliau—3,600 o garcharorion—800 o honynt yn swyddogion milwrol. Dywedir na bydd y golled yn mhob dull o du y gwrthryfelwyr ddim llai na 10,000 a wyr! Ond bu ein colled minau yn fawr hefyd, er i ni gael y fuddugoliaeth.

1864.

CYF. XXV.

Rhif. 12.

Y CENHADWR AMERICANAUDD.

R h a g f y r .

Red yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.

CYNWYSIAD.

DUWINYDDIAETH.

Yr adgyfodiad—a llawenydd y nef,	357
Cysylltiad pechu a chosp,	359
Y Deml,	361
Yr Eglwys bur neu Disgyblaeth eglwysig, 363	

ADDYSG CYFFREDINOL.

Llenlith,	364
Dyledion addoldai,	367
Gair oddiwrth y Parch. R. M. Evans,	368
Mel ddyferion,	368

BARDDONOL.

Y Milwr,	369
Englyn i'r annychweledig,	369
Englyn a gânt yr Awenydd &c.,	369
Coffadwriaeth am Mrs. Mary Rees,	369
Coffadwriaeth am Ann Charles,	370
Llinellau ar farwolaeth priod E. Morris, 370	
Llinellau ar farwolaeth Hannah Elias, 370	
Llinellau ar farwolaeth fy nhad,	371
Cof am Mrs. Gwen Owens,	371

HANESIAETH GARTREFOL.

Cymanfa y Cynulleidfaoion yn Pa.,	371
Cyfarfod cwarterol Mineral Ridge,	373
Cofarfed cwarterol Deheubarth Ohio, 373	
Sefydliad Cymreig Oskaloosa,	374
Marwolaeth milwr,—Francis Jones,	374
Galargán &c.,	375

Gwobrwyte teilyngdod yn Plymouth, Pa., 375	
Ymadawiad gweinidog,	376
Trysorfa yr Ysgol Sabbothol,	376
Damwain angeuol,	377
Byr gofiant am Margaret Evans,	377
Cyfarfod Dirprwywyr Cymdeithas Fei- blaidd Utica,	377
Cofiant Catharine Morgans,	377
Dyfyniad o lythyr oddiwrth filwr,	378
Cyfraniadau at addoldy Arena,	378
Cwrdd cwarterol Ixonia,	378
Holwyddoreg y Parch. Wm. Rees,	378
Beibl Gym. Gymreig Radnor,	378
Ganwyd,	379
Priodwyd,	379
Bu farw,	379
Y Corporal Josiah D. Jones,	381
Yr etholiad Llywyddol diweddar,—Yr etholiad talaethol yn Efrog Newydd, 382	
Y gydgynghorfa nesaf,—Ail Eisteddfod y Gydgynghorfa bresenol,—Symudiad- au y Cadf. Sherman,—Gair caloneg eto am yr etholiad,—Plymouth, C. O., —Tennessee Ddwyreiniol,—Yr ymos- odiad ar Chicago,—Rhuthrwynt dych- rynlyd,—Y caethion yn Maryland,— McClellan yn rhoi ei swydd i fyny yn y fyddin,—Sherman ar gyfer dinas Ma- con,—Gwaith mileinig yn New York, 388	
Y Parch. S. Roberts,	384
Newyddion Cenhadol,	384

REMSEN, N. Y.:

ARGRAFFWYD GAN ROBERT EVERETT.

POSTAGE.—3 cents per quarter, payable in advance.

AT HIN GORUCHWYLWYR.

Derbyniadau y mis diweddaf:—Parch. E. O., Dodgeville, dros R. M., Tre'r Ddôl, 2; J. H. J., Hudson, 1; Mrs. J. O., Rockford, 2; O. D. J., Rome, 1,50; I. J., Wellington, O., 1; E. O., Ixonia, drosto ei hun, 2,50, dros J. J., 6,50; a thros S. J., 1; J. B. D., Paddy's Run, 4,50; T. J. M., Plain, Wis., (arian wedi eu colli yn y P. O.) 5; Parch. J. B. C., Danville, 10; W. R., Minersville, O., i orphen am 1864, 4; Parch. J. L., Pomeroy, dros H. L., Penmorfa, 1,75; C. P., Atlanta, Ga., milwr yn y fyddin, dros H. P., Prysglwyd Isaf, 2; Parch. J. P. T., Mineral Ridge, dros J. R., 1,50, a thros D. J. J., 2; Mrs. C. H., Remsen, 1,50; M. D., Providence, 35,25; J. M. E., Blossburg, 13,25; W. J. J., Rome, 6; E. D., Chenoa, trwy J. D., 3; E. R., eto, trwy 'r un, 3; J. D., Holland Patent, drosto ei hun a'i gyfaill yn Nghymru, 9; R. G., Frankford, 3; O. D. G., Steuben, 1,50; W. R. W., Chicago, trwy R. P. W., amser yn ol, 4,50.

Y CENHADWR AM 1865.

Mae pris y papyr yn parhau yn dra uchel, a phethau eraill perthynol i ddygiad y CENHADWR allan yn gyffelyb. Eto anturiwn hysbysu y bydd yn cael ei gyhoeddi yn ei faintioli presenol, ac o'r un ffur, yn ol yr un pris ag o'r blaen, sef \$1,50 y flwyddyn. Byddaf yn hwylyddod i ni fod pawb allant wneud felly yn rhwydd, yn talu am dano yn nechreu y flwyddyn. Ond lle bydd hyn yn anghyfleus i'r derbynwyr, bydded y taliadau fel o'r blaen, sef \$1 ar ddechreu y flwyddyn a 50 c. ar dderbyniad y 7fed rhifyn.

Deisyfwn yn ostyngedig ar ein Goruchwylwyr a phawb a garant ein llwyddiant ymdrechdu yn flyddlawn dros helaethu nifer y derbynwyr, a'n hysbysu o'r helaethiad yn fuan. Dysgwylwyr yn fawr am gymorth y gweinidogion yn hyn.

Os bydd rhyw un yn ei roi i fydd bydd yn angenrheidiol i ni gael gwybod hyn yn gynnar yn y mis hwn, Rhagfyr. Yr ydym yn ei argrefft fel y canfyddir ar lythren newydd, ac ar bapir da.

Cofier *adnewyddu* yr archiadau i ddanfôn i Gymru.

CWRDD YN EGLWYS NEBO, O.—Cwrdd Cwarterol Cynulleidfaoel nesaf Deheubarth Ohio, a gynelir yn Nebo, Rhag, 7fed a'r 8fed.

CWRDD Cwarterol YN FLOYD.—Cwrdd Cwarterol y Cynulleidfaoelion a gynelir yn Floyd, Mawrth a Mercher, y 10fed a'r 11eg o Ionawr nesaf,—y Gynadledd am 2 o'r gloch dydd Mawrth.

CWRDD BLYNYDDOL Cymdeithas Feiblaidd Steuben a Remsen a'r cylchoedd a gynelir yn y Capel Ceryg Remsen, Rhag, 26, am 10 a 2 o'r gloch. Bydded y cynulliad yn lluosog gyda'r achos tra gwerthfawr hwn.

Y Parch. Thos. Williams, Rome, sydd yn glaf iawn y dyddiau hyn—ofnir yn fawr am dano.

Marwolaeth goeinidog.—Medi 12, bu farw y Parch. John Williams, Aberhosan, Cymru, yn 66 ml. oed.

Y Dygedydd a'r Annibynwr a fwriedir i ddyfod allan y flwyddyn nesaf yn un Cyhoeddiad.

BLAWD WERTHFA DOWS AC OWEN.

IN HEOL LIBERTY, UTICA, N. Y.

Mae y rhai sydd a'u henwan isod wedi ffurfio partneriaeth dan yr enw Dows & Owen, gyda yr amcan o gario yn mlaen *busnach* mewn Pellied, Blawd Celoch, Feed, Haelen, Pork, a GENERAL COMMISSION BUSINESS.

Mae'n yn ddilolgar am y gefnogaeth a gawsant yr amser aeth hebio, ac erynant barhad yr unrhwy yn y dyfodol. Cofier y rhif, 37 Liberty St.

HARRY DOWS.

WM. M. OWEN.

DILLADFA DAVIES & JONES.

"GWERTHIANT CYFLYM AC ELW BYCHAN."

Dyma brif reol fafnachol yr oes, ac o herwydd bod DAVIES & JONES, Dilladwyr a Brethynwyr (*Tailors and Drapers*), Rhif. 118 heol Genesee, Utica, yn gweithredu ar y rheol hon, y gwelir y torfeydd yn cyrchu yn barhaus i'w sefydliad, canys y maent yn gwybod y cant yno eu llwyr foddloni yn

Y Defnydd, y Gwaith, a'r Prisiau.

Hefyd, er cymaint sydd yno yn cyrchu, y mae digon o

Ddilladau Dewisol

ganddynt bob amser ar law yn gyfaddas i bob gradd a sefyllfa.

Gan fod genym ddewisiad rhagorol o

Beb math o Frethynau,

gellwch gael eich mesur ac ar fyrr rybudd eich harwisgo a sut o ddillad hardd, wedi eu gweithio yn y modd mwyaf destlus.

De'wch atom oll o fawr i fân,

Yn gwerthu 'rym yn rhad;

Dilladau clyd, Brethynau glân,

A gwisgoedd goraf gaed.

De'wch gyda'r lluoedd yn ddidor,

Enillfawr fydd i chi;

Dau naw a chant yw rhif y Store

Yn heol Genesee.

Cofiwch y Rhif. 118 Genesee st., agos ar fongl heol Liberty.

DAVIES & JONES.

Utica, Mai 1, 1861.

[Afreiddiol yw i ni anog ein cyfeillion i ymweled a'r Store uchod. Cofier y dylai Cymry gefnogi Cymry—hyderwa y gwant ac y cant eu boddloni.—GOL.]

Geiriadur Cymraeg a Seisonig.

A Dictionary of the Welsh Language, with the English Synonyms and Explanations by WM. SPURILL, Utica: J. JAMES JONES. 308 pp. \$1.25.

Dylai y llyfr hwn fod yn mhob teulu Cymraeg yn yr Unol Dalaethau. Fel cydymdaith i'r ysgrifenydd, hen neu leuan, mae yn amhrisiadwy. Mae yn tra ragori ar bob llyfr o'r fath a gyhoeddwyd erioed yn America, mewn cyflawnder a helaethrwydd, ac hefyd yn y cywirdeb a'r esmwythdra gyda pha un y mae gwir feddwl y Gymraeg yn cael ei osod allan yn y Seisonaeg. Nid oes ynddo ddim o'r 'gerwinded' sydd yn rhy gyffredin mewn geiriaduron o'r fath. Peth arall sydd yn ei arganmol fel llyfr gwerthfawr i'r Cymro, ydyw ei fod yn gosod allan yw yr holl sylwedd eiriau; ac y mae pob un sydd wedi cyfansoddi yn gwybod mor bwysig ydyw hyn er mwyn gallu gwneud hyn yn briodol a pherfeniol. Hefyd mae yn nodi allan gydag cglurder a manylder i ba ran ymadrodd y mae pob gair yn perthyn, gyda rhoddi eu gwir ystyr yn eu gwahanol gysylltiadau. Mae yr awdwr wrth ei gyfansoddi wedi gwneud defnydd helaeth o ymchwilidau Daniel Sylvan Evans, un o'r ysgolheigion goreu a'r ysgrifenywyr mwyaf deniadol a fedd Cymru. Ac nid yw y cyhoeddydd Americanaidd wedi arbed na thraul na thrafferth i'w ddwyn allan mewn dull tellwng o'r awdwr ac o'r genedl.

Gellir cael y llyfr yn ddidraul drwy y post wrth anfon ei bris, ond ni weir sylu o un archiad heb y tal i'w charllyn. Cyfrier J. JAMES JONES, Box 128, P. O. Utica, N. Y.

2n^o 64—1y

NEW ESTABLISHMENT

FOR MANUFACTURING BOYS' CLOTHING

OF ALL DESCRIPTION AT

124 DEVEREUX BLOCK, GENESEE ST., UTICA, N. Y.

JOHN EVANS would respectfully inform his numerous friends and the public that in addition to his large stock of Men's Clothing of all description, he has on hand all kinds of Clothing for Boys from three years old and upwards, which he can sell at prices to suit all who will favor him with their patronage.

Constantly on hand a General Assortment of Shirts, Cravats, Suspenders, Stocks, Gloves, Handkerchiefs, &c. &c. Also a good Assortment of cloths, Vestings, and Cassimeres, to make up to orders on short notice, in the most fashionable manner.

Y CENHADWR AMERICANAIDD.

CYF. 25, RHIF. 12.

R H A G F Y R, 1864.

RHIF. OLL 800.

Dnwmpddiaeth.

YR ADGYFODAID—A LLAWENYDD Y NEF.

Dangosi i mi lwybr bywyd; digonolrwydd llawenydd sydd ger dy fron, ar dy ddeheulaw mae digrifwch yn dragywydd. SALM 16: 11.

Yn llythrenol mae y geiriau yn brophwydoliaeth am adgyfodiad Crist. Yn yr adnod flaenorol dywedir, "Ni adewi fy enaid yn uffern, ac ni oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth," Y gair "uffern" a olyga, nid sefyllfa y damnedigion, (ni bu enaid y Gwaredwr erioed yno,) ond yr "Hades," y gysgodfa, neu y byd anweledig. Ni "adawyd" ei enaid yn yr anweledig fro ddim yn hwy nag oedd yn ddigonol i brofi ei fod yn wir wedi profi marwolaeth. "Ac ni oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth." Fe drefnodd rhagluniaeth fod ei gorff yn berffaith rydd oddiwrth lygredigaeth. Er i a. gau ei gael i'w derfynau ac i'w feddiant, ni chafodd ei niweidio. "Ni oddefi i'th Sanct &c." Cymaint oedd cariad y Tad at y Mab, a chymaint ei ofal dros y natur ddynol yn ei berson ef, fel na "oddefwyd" i ddim llygredigaeth gymeryd lle ynddi tra bu yn y bedd.

"Dangosi i mi lwybr bywyd"—h. y. llwybr yn ol i fywyd o diriogaeth angau. "Digonolrwydd llawenydd sydd ger dy fron." Esgynodd y natur ddynol yn mherson Crist i lawenydd tragwyddol.

Ond gellir ystyried y geiriau fel iaith hyderus y Salmydd drosto ei hun, ac fel iaith pob Cristion, wrth edrych yn mlaen at fore y farn a gogoniant y nef. Gwnawn rai sylwadau ar bwys y geiriau,

I. Ar adgyfodiad gorfoleddus y saint.

Mae yr ysgrythyrau yn dangos yn amlwg y bydd adgyfodiad i'r cyfiawn ac i'r anghyfiawn hefyd—y bydd rhai yn cyfodi i fywyd tragwyddol, a rhai i warth a dirmyg tragwyddol. "Pawb a'r sydd yn y beddau a glywant ei leferydd ef, a hwy a ddeuant allan, y rhai a wnaethant dda i adgyfodiad bywyd, a'r rhai a wnaethant ddrwg i adgyfodiad

barn." Ond am adgyfodiad y saint y carwn son ychydig yn awr.

1. Adgyfodiad a fydd ac nid creadigaeth.—"Adgyfodi" ydyw y term ysgrythyrol a ddefnyddir ar hyn. Pan oedd yr Arglwydd Iesu yn nesu at fedd Lazarus, dywedodd wrth Martha, er ei chysuro yn ei thrallod, "Adgyfodir dy frawd drachefn." Martha a ddywedodd wrtho, "Mi a wn yr adgyfodir ef yn yr adgyfodiad y dydd diweddaf." Yr Iesu a ddywedodd wrthi "Myfi yw yr adgyfodiad a'r bywyd, &c." Yr oedd Martha yn hollol glir yn ei golygiadau y cyfyd Duw y meirw yn y dydd diweddaf. 1 Cor. 15: 12—15 "Ac os pregethir Crist, ei gyfodi ef o feirw, pa fodd y dywed rhai yn eich plith chwi, nad oes adgyfodiad y meirw. Eithr onid oes adgyfodiad y meirw ni chyfodwyd Crist chwaith. Ac os Crist ni chyfodwyd, ofer yn wir yw ein pregeth ni, ac ofer hefyd yw eich ffydd chwithau. Fe'n ceir hefyd yn gau dystion i Dduw &c." Ymresymu y mae yr apostol yn y benod nodedig hon i brofi athrawiaeth yr 'adgyfodiad, yn erbyn y rhai a'i gwadent. Mae yn ymresymu oddiwrth y ffaith o adgyfodiad Csisit, ac ni a wyddom i'w wir gorff ef adgyfodi. "Deuwch," medd yr angel, "gwelwch y fan y gorweddodd yr Arglwydd." Fe ddangosodd Crist fod ei wir gorff ef wedi adgyfodi trwy ddangos ôl yr hoelion yn ei ddwyllaw a'i draed, ac ôl y waywffon yn ei ystlys, ac yn y corff hwnnw, dan glwyfau y croeshoeliad, yr esgynodd i'r nef. Mae holl hanes adgyfodiad ac esgyniad Crist yn profi hyn.

2. Adferiad o fro marwolaeth fydd yr adgyfodiad. "Dangosi i mi lwybr bywyd." Marwolaeth a deyrnasa ar bawb yn y bedd. "Nid oes na gwaith, na dychymyg, na gwybodaeth na doethineb yn y bedd, lle yr wyt ti yn myned." "Pridd ydwyf, ac i'r pridd y dychweli." "Tir tywyllwch fel y fagddu, a chysgod angan a heb drefn" yw y bedd. Sefyllfa o fywyd bythol yw y nefoedd. Mae pob peth yno yn cael ei ddynodi â bywyd. Bywyd yn y gân, bywyd yn y mwnderau, byw-

yd yn yr holl gymdeithas. O mor hardd fydd yr olwg ar y gwaredigion yn dyfod i fyny o lwch y ddaear! Er mai yr un corff fydd ganddynt, bydd cyfnewidiad rhyfedd wedi cymeryd lle ynddo erbyn y dydd hwnw! "Efe a heuir mewn llygrédigaeth, ac a gyfodir mewn anllygredigaeth, efe a heuir mewn amharch ac a gyfodir mewn gogoniant &c." Bywyd nefol, bywyd bythol a fydd mwyach, heb ddim gweddillion nac olion marwolaeth —"Dangosi i mi lwybr *bywyd*."

3. Duw ei hun a ddengys y llwybr—"Dangosi i mi &c." Bydd y fendith yn weithrediad dwyfol—dwyfol allu, dwyfol ddoethineb, a dwyfol ddaioni a ddangosir yn y waredigaeth. Gau athrawon a ddaelluau nas gellir cyfodi y meirw—wedi i'r corff dynol gael ei ddfifa gan anifeiliaid neu bysgod, a'r anifeiliaid neu'r pysgod hyn fod yn ymborth i ddynion eil-waith—ac wedi yr ymgymysgfa, gyffredinol—fod amhosibilrwydd yn natur pethau i adgyfodiad gymeryd lle. Ond gan mai Duw a gyfyd y meirw, mae pob dadl o'r fath yn difannu yn ddim. Mewn atebiad i'r Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad, ein Hiachawdwr a ddywedai, "Ni wyddant yr ysgrythrau, na eallu Duw." Mae y Duw a roddodd fywyd yn y dechreu yn ddigonol i'w adferu, ac efe a'i gwna.

4. Bydd adgyfodiad y saint yn fuddugoliaeth ar angau. Llauer a orchfygwyd gan angau, a llauer a orchfygir eto, ond caiff angau ei hun ei orchfygu yn y diwedd—y gorchfygwr cyffredinol a orchfygir. "A phan ddarffo i'r llygradwy hwn wisgo anllygredigaeth, ac i'r marwol hwn wisgo anfarwoldeb, yna y bydd yr ymadrodd a ysgrifenydd, Angan a lyncwyd mewn bnddugoliaeth &c." Dyna fuddugoliaeth olaf y Cristion. "Y gelyn diweddfaf a ddinystir yw yr angau." O'r fath deimlad hyfryd a feddianna fynwesau y saint yn nydd yr adgyfodiad cyffredinol wrth ganfod fod pob gelyn wedi ei orchfygu—yna canant yn hyfryd, "I Dduw y byddo y diolch, yr hwn sydd yn rhoddi i ni fuddugoliaeth trwy ein Harglwydd Iesu Grist."

5. Bydd yr adgyfodiad yn cymeryd lle yn annysgwyliadwy. "Ar darawiad llygad wrth yr udgorn diweddfaf—y meirw a gyfodir yn anllygredig, a ninau a newidir." Ar unwaith y daw yr holl saint adref—bob yn un ag un y maent yn myned i lawr i'r bedd; ond deuant allan ar un waith wrth alwad eu Hanwyllyd Iesu. "Ystafell waitio," fel y dywedai yr anwyl John Roberts o Lanbrynmair, ydyw y bedd, lle y mae y saint yn aros eu gilydd. Ond pan ddelo y Gwr y mae yr agoriadau

wrth ei wregys i guro' y ddôr ac i roi tro yn yr agoriad, deuant oll allan ar unwaith—ac ni bydd oesoedd o humo yn ngwely y bedd wedi bod iddynt ond megys munud awr!

II. Llawenydd y nef, "Digonolrwydd llawenydd sydd ger dy fron &c." Am y llawenydd hwn sylwn;

1. Mae yn rhan sior i'r holl saint. Pethau ansicr ydyw pethau y bywyd presenol—a'u cymeryd yn eu hawsawdd a'u hymddangosiad goren, maent yn ansicr. Mae pethau *goren* y byd hwn yn ansicr—ein hiechyd, cyfeillach ein ffryndiau, trugareddau bywyd, a bywyd ei hun i'w mwynhau. Ond mae mwynerau y nef yn anffaeledig sior i deulu Duw. Dyma "sior drugareddau Dafydd." Sior, trwy addewid Duw—"a minau ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragwyddol, ac ni chyfrgollant byth, ac ni ddwg neb hwynt allan o'm llaw i &c." Sior, trwy lw a chyfamod Duw. "Y mynyddoedd a giliant a'r brynau a symudant; eithr fy nhrugaredd ni chilia oddiwrthyt a chyfamod fy hedd ni syf, medd yr Arglwydd sydd yn trugarhau wrthyt." Sior, trwy eu perthynas a Christ, a phreswylfod yr Ysbyrd ynddynt yn erne bywyd tragwyddol. "Ac os plant, etifeddion befyd &c." Llawnenydd sior ydyw llawenydd y nef. Pa beth bynag sydd yn ansicr, mae y diwedd yn sior i bawb o'r saint.

2. Bydd Llawnenydd y nef yn llawenydd mawr. "Digonolrwydd llawenydd sydd ger dy fron"—dim prinder, ond pob llawnder. Mae holl bethau y nef yn tueddu i wneud y teulu yn ddedwydd—eu bod eu hunain yno,—bod Iesu eu Gwaredwr yno,—gweled y rhai a'u carant yno, a phawb fydd yno yn eu caru, a hwythau yn caru yr holl deulu, ac heb neb yn eisiau o'r rhai a'i carant ac a'i gwasanaethant Ef. Gweled eu hiachawdwriaeth wedi ei chwblhau yn gyson ag anrhydedd yr orsedd. O fe fydd y llawenydd hwn yn llawenydd mawr! Llawnenydd yn *digoni* fydd llawenydd y nef. Peth anhawdd iawn yw digoni meddwl dyn yn y byd yma. Nid oes neb wedi ei ddigoni ag hapusrwydd yma. Nid yw y saint eu hunain yn eu hagwedd oren yma, yn gwbl fel y dymunent fod. Ac nid yw ysprydoedd y rhai a berffeithiwyd fry wedi eu cyflawn ddigoni eto. Bydd eu llawenydd yn helaethach o ddydd yr adgyfodiad allan nag ydoedd o'r blaen. "Digonir fi pan ddihunwyf a'th ddelfw di."

3. Llawnenydd "ger bron yr Arglwydd" fydd llawenydd y nef. Ei fod ger ei fron a arwydda y bydd yn deilliaw yn uniongyrchol oddiwrtho—y bydd yn llawenydd yn ei fodd-

lourwydd—ac yn ei gymdeithas—ac mai presenoldeb yr Arglwydd fydd prif elf dedwyddwch y nef. Digonolrwydd llawenydd sydd ger dy fron. Presenoldeb yr Arglwydd a achosa yr arswyd mwyaf i'w elynion, ond dyma nefoedd y saint.

"Fy nef yw tawel bresenoldeb
Siriol wyneb Adda'r all."

4. Bydd yn llawenydd yn y bri a'r anrhydedd mwyaf—"Ar dy ddeheulaw mae digrifwch &c." Bod ar ddeheulaw yr Arglwydd a arwydda bod yn yr anrhydedd mwyaf. Solomon a osodai orseddfainc i'w fam ar ei ddeheulaw, fel arwydd ei fod yn ei hanrhydeddu. Anrhydedd fawr i ni ydyw cael bod gydag achos Duw ar y ddaear. Rhai a dybiant mai ymostyngiad ydyw dyfod at achos Iesu yn y byd hwn. Ond camgymeriad mawr ydyw hyn—codiad i anrhydedd ydyw cael ein dwyn at ei achos ef. Mae bod gydag ef dan y groes a'r gwaradwydd yn anrhydedd i ni. Ei groes yw ein coron. Yn hyn yr ymffrostiaf yr apostol—cael ei gyfrif yn deilwng i ddyoddef gwawd a dirmyg er mwyn enw Iesu a ystyrir yn anrhydedd. Ond O! pamor fawr fydd yr anrhydedd o gael ein harddel ganddo yn nydd rhaniad yr yspail gyda'r cedyrn, a chael ein gwobrwo ganddo yn ngwydd y bydysawd fel rhai ffyddllawn gyda ei achos ar y ddaear yn ein dydd a'n tymor. A'r rhai ffyddlon, cofiwn, ydyw y rhai a gyrhaeddant y llawenydd hwn—llawenydd ar ei ddeheulaw ydyw.

5. Llawenydd parhaol, cynyddol a diddiwedd fydd llawenydd y nef. "Ar dy ddeheulaw mae digrifwch yn dragwydd. Mae pethau goreu y byd hwn yn dyfod i derfyniad rywdro, ac yn fynych maent yn darfod yn anysgwiliadwy. Ond bydd dedwyddwch y saint yn y nef i barhau byth. Bydd yn cynyddu yn barhaus—rhyw ddadblygiadau newyddion yn cael eu gwneud, a nerthoedd y cyneddfau yn cynyddu—a'r priodoliaethau tragywyddol mewn gweithrediad i ddedwyddoli y teulu byth?

Dysged y Cristion ddal gafael yn ei obaith ac ymddwyn yn deilwng y'r fath obaith. Os dysgwylwn mai y Baradwys nefol fydd ein cartref, O! pa ryw fath ddynion a ddylem ni fod mewn sanctaidd ymarweddiad a duwioldeb!

Dylem gymedroli ein tristwch ar ol y rhai a hunasant yn Nghrist. Nis gallwn lai na thristáu o herwydd y golled a gafodd Seion yr ochr yma yn eu hymadawiad, a'r golled bersonol a gafodd aml un yn y tro. Ond y maent hwy eto yn yr un gwasanaeth, dan yr un Meistr, mewn gwlad sydd well, mewn

cymdeithas sydd huanach ac mewn hwyl ac eiddorwg i'w borthi mwy rhagorol nag a feddiann sant e oed yn y byd yma. Cymhwysyr ninau i'r un trigfanau dedwydd.

R. EVERETT.

CYSYLLTIAD PECHU A CHOSP.

Hyd y gwelais i, y rhai a arddant anwiredd, ac a hanant ddrygioni a'u medant.—Job 4: 8.

Dyma eiriau Eliphaz y Temaniad yn erbyn Job. Ystyrir ef bod Duw yn cospi pawb am eu pechodau yn y byd hwn, ac nad ydoedd yn ceryddu neb fel y gwnai a Job, oddieithr ei fod yn rhagrithiwr. Diau fod yn y byd yma gospedigaethau yn dyfod oddiwrth Dduw ar ddynion am eu pechodau i'w erbyn; ond mae aml ddyn drwg yn cael myned yn llwyddianus hyd ei farwolaeth; ond efe a gôspir mewn byd arall. Barnai Eliphaz holl ymddygiadau Duw yn olei sylw ef a'i wybodaeth ar bethau yn y byd yma, "Hyd y gwelais i." Yr ydoedd yn meddwl ei fod wedi iawn ddeall pan ydoedd yn cyfeiliorni, sef mai dyn twyllodrus oedd Job. Sylwn:

I. Bod dynion ar y ddaear yn parotoi yn eu hagweddau erbyn byd a ddaw.

"Y rhai a arddant anwiredd ac a hanant ddrygioni, a'u medant." "Dihareb yw y testyn wedi ei dynu oddiwrth natur."—A. Clarke. Dywed Solomon, "Y neb a hao anwiredd, a fed flinder." Diar. 22: 8. Mae y geiriau yn ein harwain i sylwi fel y canlyn:

1. *Bod dynion yn ymdrafferthu i berhu.* Maent fel rhai yn aredig y tir. Yn y Saeson-aeg, dywedir, "*They that plough iniquity.*" Y maes yw anwiredd, pa un sydd yn dra eang. Gwna dynion ymdrech i ddinystio eu hunain; gwnant aredig anwiredd. Defnyddir yn gyffredin offerynnau iswasanaethgar i aredig, cymher rhai yr ychain gwaraid, eraill y meirch calonog, ac eraill fych ac asyn, a'r pedwerydd a ddefnyddia ager i yru ei beiriant. Gwna dynion ddefnydd o luoedd o bethau i aredig anwiredd, neu i fyw yn annuwiol. Hwy a ddefnyddiant eu haur a'u harian, eu hanifeiliaid a'u cyfleusderau i fyned yn mlaen mewn pechod. Edrycher ar y meddwyn, fel y gwna ef ddefnyddio ei gyfoeth a'i amser i borthi ei ffys. Gwnaeth llawer un wario cannoedd o bunnau er mwyn dilyn cyfeillion llawen, a chael diodydd meddwawl.

Mae y baloch yn defnyddio ei gyfoeth i borthi ei uchel drem. Gwna dalu am wisgoedd sidanaidd er mwyn dangos ei hun. Ymdrwsia mewn tlysau auraid, fel y gweler ef gan ddynion. Mae trwy ei wag feddwl yn prysuro i gollledigaeth. Job 40: 11. Dywed y gwr

doeth, "Uchder golwg a balchder calon, ac âr yr annuwiol sydd bechod. Diar. 21: 4. Mewn lle arall efe a dystia, "Ofn yr Arglwydd yw ca-âu drygioni: balchder, ac uchder, a ffordd ddrygionus, a'r genau traws sydd gas genyf fi." Diar. 8: 13. Fe ymdrechwyd llawer i borthi y pechod siomedig hwn, ac felly y gwneir eto yn ein hamser ninau.

Ymdrechir i aredig anwiredd trwy dwyll, a rhagrith, a gogan air,—rhyfel, gwastraff, a mil o wahanol ffyrdd.

Pe byddai haner cymaint o ymegniad ynom i wneud daioni ag sydd yn yr annuwiolion i aredig anwiredd, gweliâd gwell trefn ar y byd yn fuan.

2. *Gwna rhai aredig mwy na'u gilydd.*

Mae graddau mewn pechod. Ceir rhai ag un pechod neillduol yn perthyn iddynt; ond mae eraill fel pe byddent orchestwyr mewn llawer o bechodau. Rhuf. 1: 28—32. Mae yn un o'r rhyfeddodau mwyaf, fod rhai dynion anwybodus mewn pethau amgylchiadol y bywyd hwn, y fath gampwyr mewn drygioni. Peth addas yw cofio pa fwyaf a wneir aredig a han, mai mwyaf fydd y medi mewn byd a ddaw. Gwell yw bod yr aredig yn cael ei gyfyngu i gylch bychan, nag ei fod yn faes eang. Rhyfedd mor ymdrechgar yw llawer i aredig anwiredd yn bresenol.

Ar ol aredig y maes anwireddus, yna gwna yr annuwiol hau drygioni. Dengys hyn:

1. Ei fod yn lluosogi ac yn lledaenu drygioni yn y byd. Fel mae y tyddynwr wrth aredig a hau yn lluosogi ei had, felly y gwna llawer amlhau pechodau ar y ddaear. Pan aeth ambell un i ardal nid rhyw lawer oedd yn pechu yn rhyfygus a digwilydd yno; ond trwy ei ymdrech a'i ddiwydrwydd efe a henodd ei olygiadau drwg yn meddyliau eraill, a'r canlyniad fu, iddo godi cnwd mawr yno cyn pen llawer o flynyddau. Bu Mahomet heb neb braidd yn ei gredu ar y dechreu ond trwy ei ymdrechadau efe a daenodd ei egwyddorion, pa rai sydd erbyn hyn wedi ymledu trwy Dwrci yn Ewrop, Palestina, Persia, Arabia, Syria, Mesopotamia, Tartary Annibynol, Affghanistan yn Asia, yr Aipht, a Thalaethau Barbary, a'r cenhedloedd tumewnol can belled i'r deau a'r afon Niger yn Affrica. Cyfrifir ei ganlynwyr oll tua 160,000,000. Dyma gynyrch eang ac ofnadwy. Dengys yr hanes a nodwyd y fath ddrygioni a ddylanwada un dyn yn y byd. Dylai pawb fod yn ochelgar pa effaith mae yn wneud ar eraill, ac ymdrechu i wneuthur y byd yn well.

2. Mae hadau drygioni oll yn tyfu. Gall y tyddynwr mwyaf medrus fethu cael cynyrch,

am y gall yr had fethu tyfu; ond nid yw hadau drygioni yn marw ac yn myned i golli. Mae pob gweithred ar gael, a dygir hwy oll i'r farn ddiweddar. Preg. 12: 14. Mae yr hadau drwg a haur gan y fam a'r tad yn meddyliau eu plant yn egino ac yn tyfu, a byddant yn amlhau wedi claddu y rhieni yn eu beddau. Dysgodd Jeroboam mab Nebat, i Israel bechu trwy iddo osod i fyny y lloï aur yn Dan ac yn Bethel, fel y gallai y bobl eu haddoli hwy yn lle myned i Jerusalem. Dilynwyd ef gan holl frenhinoedd Israel. Mae ymarferiad drwg yn ateb i duedd calon lygredig, ac mae yn llwyddo yn rhwydd fel na ellir troi y dylanwad yn ei am amser hir, weithiau am genedlaethau.

3. Bydd y cynyrch a fedir o'r un natur a'r hyn a haur. 'Does dim yn fwy eglur na hyn. Ni feddylia neb am hau un grawn er mwyn medi grawn erall. "Na thwyller chwi. Ni watwarir Duw: canys beth bynag a hauo dyn, hynaf hefyd a fed efe. Oblegid yr hwn sydd yn hau i'w gnawd ei hun, o'r cnawd a fed lygredigaeth: eithr yr hwn sydd yn hau i'r Yspryd, o'r Yspryd a fed fywyd tragywyddol." Gal. 6: 7, 8. Mor wired ag i fod yr hyn a fedir o'r un natur a'r hyn a wnawn hau, felly fe fydd ein mwynhad neu ein blinder yn cyfateb i'r modd yr ydym yn byw neu yn gweithredu. Mae y duwiolion oll yn hau i'r Yspryd; hyny yw eu pleser: carant gadw gorchymynion Duw. Maent yn meddu prif duedd i ogoneddu eu Crewr. Gochelwn ddi-llyn pechod neu fyw yn annuwiol ar y ddaear.

II. Ni a osodwn ger bron brawfiadau, er dangos fod cysylltiad rhwng trosedd a chosp.

1. Canfyddir hyny yn y byd hwn mewn rhai amgylchiadau.

Cosp am bechod oedd gyriad allan ein rhieni cyntaf o'r baradwysaidd ardd. Oblegid eu troseddadau y boddwyd yr hen fyd â'r dwfr diluw. Gen. 6: 7. Dadymchwelwyd dinasoedd y gwastadedd oblegid eu drygioni. Gen. 19: 15. Gwnaeth y ddaear agor ei safn i lynu Corah, Dathan, ac Abiram, yn fyw i uffern. Num. 16: 33. Tywalltodd Duw ei lid ar y genedl Iuddewig, am iddynt wrthod y Messiah, yn y modd mwyaf llym, sef yn ninystr Jerusalem. Matt. 24: 21. Mae cospedigaethau ar wledydd ac ar bersonau yn cael eu cyflawni eto gan Dduw am bechod mewn rhai amgylchiadau, a hyny yn y byd yma.

2. Bydd cosp am bechod i gael ei gweinyddu ar yr annuwiolion yn y byd tragywyddol. Mae hanesion ysgrythyrol yn profi nad yw Duw yn cospi y drygionus yn aml ar y ddaear. Yma mae y cyflawn waithiau yn

gorfod dioddef, a'r annuwiol yn cael dianc; ond nid felly y bydd pethau yn y byd tragwyddol. Dywed y Bod dwyfol mewn cysylltiad ag adgyfodiad y meirw, "Naryfeddwech am hyn: canys y mae yr awr yn dyfed, yn yr hon y caiff pawb a'r sydd yn y beddau glywed ei leferydd ef: a hwy a ddeuant allan: y rhai a wnaethant dda i adgyfodiad bywyd; ond y rhai a wnaethant ddrwg i adgyfodiad barn." Ioan 5: 28, 29. Nid yw pawb a'r sydd yn ei beddau wedi dyfod allan hyd yn hyn, ac ni ddeuant hyd ddydd y farn gyffredinol. Yn y dydd hwnw, ni fydd i bawb gael eu hadgyfodi i wynfyd, oblegid dywedir y bydd i'r rhai a wnaethant ddrwg gael eu codi i adgyfodiad barn, sef i dderbyn dedryd o gollfarniad am eu gweithredoedd annuwiol, ac i gael eu cospi yn unol â chyflawnder.

Dywed y gair y bydd i'r holl annuwiolion gael eu gyra oddiwrth y Barnwr mawr, pan fydd eraill sef y cyfiawnion yn cael eu gwahodd i feddiannu gwynfyd y nef. Matt. 25: 34—46. Mae y goep am bechod i barhau cyhyd a gwynfyd y saint, fel y dangosir yn adnod y 46. Bydd pawb yn medi yn y byd tragwyddol o'r hyn a hauwyd ganddynt mewn amser, ac yn ol y dull y darfa iddynt weithredu. Rhuf. 14: 10.

Nid oes modd i ni beidio a chael medi o ffrwyth ein gweithredoedd, ond trwy gael maddeuant mewn dydd o ras; am hyny wynebwn at Grist am iachawdwriaeth. Dylai pawb holi eu hunain, pa un ai hau i'r enawd neu i'r Yspryd y maent. Rhaid byw yn dduwiol, cyn bod yn ddedwydd mewn byd ar ol hwn. T. EDWARDS.

Cincinnati.

Y DEML.

Mae hanes y Deml fel ag y mae yn cael ei osod allan yn y Beibl a chan Josephus yn ddyddorol iawn. Dafydd brenhin Israel oedd y cyntaf a feddyliodd am godi adeilad ardderchog at wasanaeth yr Arglwydd, yn lle'r Tabernacl a godwyd yn yr anialwch drwy orchymyn Duw: ond ni oddefwyd iddo gario allan ei gynllun mawreddus. Ond amlygodd yr Arglwydd ei foddlonrwydd a'i gymeradwyaeth i gynlluniau a bwridau Dafydd, ac addawodd y byddai iddynt gael ei cario allan yn drefnus wedi iddo ef gael ei gasglu at ei dadau, a chaniatawyd iddo wneuthur paratoiadau mawrion tuag at adeiladu y fath adeilad eang ac ysblenydd.

Hefyd rhoddodd Dafydd bortreid manwl o wahanol ranau—ordinhadau—a gwasanaeth y Deml i'w fab Solomon, yr hwn o dan arwein-

iad a thrwy gymorth Duw a'i cariodd allan yn fanwl a ffyddlon.

Adeiladwyd y Deml yn Jerusalem ar fynydd Moriah, yn y lle yr ymddangosasai yr Arglwydd i Dafydd. Dechreuodd Solomon ar y gwaith o adeiladu y Deml yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnasiad, a bu saith mlynedd cyn ei gorphen, ac wedi ei gorphen yr oedd yr olwg arni tu hwnt i ddisgrifiad,—gogoniant Jerusalem—yr adeilad ardderchocaf yn y byd.

Cafodd ei hadeiladu fel y Tabernacl a'i *front* yn gwynebu tua'r dwyrain. Peth rhyfedd oedd gweled y fath adeilad eang yn araf godi ar gopa Moriah yn ei holl fawredd a'i gogoniant, a hyny heb glywed swm na morthwylion na bwyll nac un offeryn haiarn, yn y ty, wrth ei adeiladu. Yr oedd y ceryg mawrion yn cael eu naddu yn y mynydd gan bedwar ugain mil o ddynion.

Mae'n anhawdd amgyffred y symiau mawrion o aur ac arian a defnyddiau gwerthfawr ereill a ddefnyddiwyd wrth ei hadeiladu.

Yr oedd cysegrïad y Deml yn un o'r amgylchiadau mwyaf mawreddus a gymerodd le yn holl hanes y genedl Iuddewig. Wedi i'r offeiriaid ddwyn arch y cyfamod a'i gosod yn y cysegr sancteiddiolaf hyd tan adenydd y cerubiad; ac wedi iddynt ddyfod allan—ac fel yr oedd yr udganwyr a'r cantorion, megis un, yn seinio un sain i glodfodi ac i faliannu yr Arglwydd, ac wrth ddrychafu eu sain mewn udgyrn, ac mewn symbalan, ac mewn offer cerdd, ac wrth foliannu yr Arglwydd, gan ddywedyd, "Canys da yw: ac yn dragwydd y mae ei drugaredd ef: yna y llanwyd y tŷ a chwmmwl, sef tŷ yr Arglwydd, fel na allai yr offeiriaid sefyll i wasanaethu gan y cwmwl, o herwydd gogoniant yr Arglwydd a lanwasai dŷ Dduw." Parhaodd yr wyl am saith niwrnod, pryd yr aberthodd Solomon ddwy fil ar hugain o ychain, a chwech ugain mil o ddefaid, a "thân â ddisgynodd o'r nef oedd ac a ysodd y poethoffrwm a'r ebyrth."

Mae y disgrifiad a roddir o'r Deml yn y Beibl yn fyr ac yn anhawdd ei ddeall yn drwyadl yn ei holl ranau; ond mae'n ddigon hawdd deall ei bod yn un o'r adeiladau mwyaf ardderchog a godwyd erioed yn y byd.

Ond er ei holl ogoniant a'i gwycheder syrthiodd yn aberth i gynddaredd y Babyloniaid ar ol sefyll oddeutu pedwar cant ac ugain mlynedd; pryd y cafodd yr Iuddewon eu gorchfygu a'u cario i gaethiwd am eu pechodau mawrion yn erbyn Duw. Gwelwn yma fawr atgasrwydd Duw at bechod, yn gadael i'r Iuddewon gael eu gorthrymu gan genedl estronol, annuwiol a chreulon, a gadael i'r

Deml gael ei hanhreithio a'i hysbeilio o'r holl lestri mawrion a bychain, a thrysorau tŷ yr Arglwydd, a thrysorau y brenhin a'i dywysogion, a'u dwyn i gyd i Babylon. Cafodd y Deml ei llosgi, a distrywiwyd mur Jerusalem, a llosgwyd ei holl balasau hi â than.

Cyfnod sobr yn hanes yr Iuddewon oedd y deng mlynedd a thrugain y buont mewn caethiwed yn Babylon. Ond o'r diwedd wele ddydd eu gwaredigaeth yn dechreu gwawrio; golygfa ryfedd oedd gweled yr Iuddewon—plant y gaethglud yn troi eu cefnau ar Babylon trwy ganiatâd Cyrus brenhin Persia, ac yn gwynebu tua gwlad Israel. Hefyd rhoddodd Cyrus ganiatâd iddynt i adeiladu y Deml o'r newydd, a dygodd allan lestri tŷ yr Arglwydd, y rhai a ddygasai brenhin Babylon allan o Jerusalem; ac a'u rhoddodd i ofal Sesbassar penaeth Judah, yr hwn a'u dygodd i fyny gyda'r gaethglud i Jerusalem i'w rhoddi yn y deml newydd. Rhif y llestri aur ac arian oedd, pum mil a phedwar cant.

Yn nechreu yr ail flwyddyn ar ol dychweliad y gaethglud y gosodwyd sylfaeni yr ail deml. Yn fuan ar ol hynysafodd y gwaith am bymtheg mlynedd. Ond yn yr ail flwyddyn o deyrnasiad Darius danfonodd Duw Haggai a Zechariah i geryddu y bobl am adael i'r gwaith i sefyll; a'u calonogi i'w ddwyn yn mlaen nes ei orphen. Ail ddechreuwyd ar y Deml, ac yn mhen ychydig flynyddau cafodd ei gorphen. Felly y cyfododd yr ail Deml ar adfeiliau y gyntaf oddeutu pum cant a phymtheg mlynedd cyn genedigaeth Crist.

Yr oedd yr ail Deml yn amddifad o brif elfenau gogoniant a mawredd y gyntaf: sef yr *Arch*—yr *Urim* a *Thummim*—y *Idol* o'r *Nef*—oedd—y *Shechinah*,—ac yspryd *Proffwydoliaeth*. Yr oedd yr arch a'r drugareddfa a'r cerubiaid wedi eu dinystrio gyda'r Deml gyntaf; felly nid rhyfedd i lawer o'r offeiriaid a'r Lefaid, a'r penau cenedl, y rhai oedd hên, ac a welsant y tŷ gyntaf, wrth sylfoenu y tŷ hwn yn eu golwg, "*wylo & llef uchel*."

Cafodd y Deml gyntaf ei hadeiladu yn ystod y cyfnod mwyaf llwyddiannus yn holl hanes y genedl; yn nghanol y manteision mwyaf ac y medrai cyfoeth a ohelyddyd eu cynrychu,—pan oedd yr holl fyd yn synu ac yn rhyfeddu wrth edrych ar y fath amlygiad o gyfoeth a doethineb eu brenhin. Ond oodwyd yr ail Deml dan amgylchiadau hollol wahanol, yn nghanol tylodi a digalondid, yn fuan ar ol eu dychweliad adref o wlad bell lle y buont mewn caethiwed am amser maith. Ac wedi eu gorphen ni welwyd y fath amlygiadau gwyrthiol o bresenoldeb Daw.

Ond yn mhen amser daeth godidawgrwydd yr ail Deml yn fawr iawn, ac yghydig flynyddau cyn genedigaeth Crist cafodd ei hadeiladu gan Herod Fawr. Felly mewn gwirionedd y drydedd Deml oedd yr hon oedd yn sefyll yn amser Iesu Grist.

Safodd y ddwy Deml ddiweddaff oddeutu chwe chan mlynedd, ac yr oedd yr olaf yn amser Crist yn ysblenydd. Dywed Josephus ei bod tu hwnt i bob disgrifiad. Golygfa ysblenydd oedd ei gweled ar goppa Moriah wedi ei choroni â'r fath brydferthwch—y ceryg mawrion o farmor caboledig—y colofnau cryfion—â'r pyrth eang, costfawr, nes yr edrychai o bell fel mynydd wedi ei ddi gan eira; yr hyn a barai i'r hên ddoctoriaid Iuddewig ddywedyd am y sawl na welodd Jerusalem yn ei gogoniant, na welodd erioed ddinas brydferth; â'r sawl na welodd y Deml, ei fod heb weled yr adeilad ardderchocaf o dan y nefoedd.

Ond och! er ei holl wychder yr oedd dyddiau ei gogoniant wedi eu rhifo. Oddeutu y flwyddyn 70 o oed Crist wele fyddin Rufeinig o dan Titus yn gwarchae ar Jerusalem. Ol gyfnod ofnadwy, pryd y collwyd mwy o fywydau na rhifedi preswylwyr Cymru heddyw: yn ystod y gwarchae yr oedd newyn a chlefydau wedi dwyn yr Iuddewon i'r fath iselder a thrallod, nes erbyn fod perianau mawrion Titus wedi tori adwy yn mur Jerusalem yr oedd dychryn ac anobaith wedi eu stampio ar wynebau llwydion eu phreswylwyr,—gaa broffwydi yn gwaeddi ac yn rhedeg fel ynfydion ar hyd yr heolodd—y dinasyddion yn llofruddio eu gilydd—y Rhufeiniaid yn rhuthro i mewn ac yn gosod y Deml ar dân er gwaethaf eu Cadfridog—yr Iuddewon yn rhuthro drwy y ffamiau i gael eu claddu yn yr adfeilion. Yr oedd y bryn ar ba un y safai y Deml yn un goelcerth fawr o dân, y trawstiau cedrwydd yn clecian—y pinaclau auraid yn edrych fel picellau ffiamllyd;—ac yn nghanol yr orchain a'r ffamiau a'r llofruddio a'r dinystr, yr oedd proffwydoliaeth Crist yn cael eu chyflawni; ac yn nghanol yr adfeilion planodd Titus y faner Rufeinig. Ac yr oedd y dinystr mor drwyadl fel (yn ol arfer y Rhufeiniaid) y gyrwyd yr aradr o dan sylfaeni y Deml fel na adwyd carreg ar gareg.

Yn mhen tua thri chan mlynedd rhoddodd yr Ymherawdwr Julian ganiatâd i'r Iuddewon i adeiladu y Deml dracheffn, a dechreuasant ar y gwaith o ddifrif: ond yn fuan amlygodd Duw ei anfoddlonrwydd mewn dull gwyrthiol i'r anturiaeth. Yr oedd yr oruwchwylieth i ba un y perthynai y Deml

wedi darfod; felly nid oedd anghen am dani. Yna dechreuodd yr Iuddewon gael eu gwasgaru yn mhlith oenhedloedd y ddaear, nes erbyn heddyw y maent i'w gweled yn holl wledydd gwareiddiedig y byd—yn dystion byw o Ddwylfde Cristionogaeth, ac yn ofer ddisgwyl am ymddangosiad y Messiah yr hwn a gyflawnodd ei Ddwylfol neges ar fynydd Calafaria ddeunaw can' mlynedd yn ol.

Chelsea.

JOHN THOMAS.

YR EGLWYS BUR NEU DISGYBLAETH EGLWYSIG.

Torfyddad.

PENNOD IV.

AMCAN DISGYBLAETH.

Mae pob eglwys wedi eu hancanu i fod yn oleuni yn y byd, nid yn unig trwy ei phroffes, ond hefyd trwy ei hymarweddiad. Mae sancteiddrwydd yn gystal a gwirionedd, yn oleuni. Dywedir mai goleuni yw Duw, drwy yr hyn y golygir ei fod yn Sanctaidd. Ychydig iawn o les wna credôau a chyffesiadau, ac erthyglau ffydd; ond cyn belled ag y byddont yn cael eu cefnogi gan weithredoedd cyfiawnder. Byddant fel fflam wedi ei bwriadu i oleuo byd tywyll, ond bydd bywyd drwg profesywyr, fel *glas lamp* wedi ei bardduo gan fŵg a budreddi, yn atal y goleu, ac yn peri i ddynion ei gasu. Mae cadw o'i mewn aelodau drygionus ac halogedig, yn llygru yr eglwys sydd wedi ei bwriadu i fod yn gynulleidfa sanctaidd o ddynion ffyddlon. Ceryddai yr apostol eglwys Corinth yn llym iawn, am ei bod yn goddef o'i mewn yr aelod godinebus hwnw, a gorchymynodd iddynt ei ddarddel yn uniongyrchol. Mae eglwys wrth ddyoddef o'i mewn ddynion o fywydau halogedig yn y modd mwyaf ofnadwy, yn dyfod yn gyfranog o bechodau rhai eraill, gan fod holl awardod yr eglwys yn cael ei ddefnyddio i amddiffyn y troseddwr, ac i roddi eagus dros ei bechod. Mae rhai personau yn anfoddion iawn tori allan ar un cyfrif, fel y mae rhai yn anfoddion iawn tori ymaith aelod o'r corff fyddo yn braenu; ond mae yn rhaid ei wneyd,—mae diogelwch a chysur y corff yn gofyn am hyny. Dylid bod yn dyner iawn pan fyddo dyn wedi syrthio yn ddisymwrth, ac yn rhwydd gyfaddef ei bechod; ond mewn pechodau cyhoeddus bwriadol lle byddo y gydwybod wedi caledu, mae dangos trugaredd ar amgylchiad o'r fath yn deyrn-fradwriaeth yn erbyn Crist, gan ei fod yn goddef gelynnion a bradwyr yn ei deyrnas, pa rai ydynt yn bwrpasol yn ceisio ei dinstrio. Llu o dystion yw yr eglwys dros yr angenrheidrwydd am sancteiddrwydd, a pha

beth bynag a dueddo i wanhau eu tystiolaeth, mae yn ddrwg o'r mwyaf, ac yn warth ar yr hwn a fu farw "i buro iddo ei hun bobl briodol awyddus i weithredoedd da." Cyn gynted ag y peidio eglwys a phleidio sancteiddrwydd, mae yn rhoddi i fyny ei chomisiwn, ac yn peidio dwyn tystiolaeth dros Grist. Os bydd i'r eglwys ogwyddo un ffordd, byddai yn well iddi fod ar ochr llymder yn y ddisgyblaeth, na bod yn ddiofal, gan y byddai yn llawer gwell i aelod drwg gael yr ychwanegiad yma at faich ei gosbedigaeth, nag i gymeriad yr eglwys, fel tyst dros sancteiddrwydd, gael ei niweidio. O'r fath warth ar enw, y fath gam-ddarluniad, a'r fath gabledd ar y drychfeddwl o eglwys Gristionogol, sydd wedi ei arddangos i'r byd, yn yr hon a elwir Eglwys Rhufain. Trigle pob chwantau anifeilaidd, tŷ lladdfa saint y Goruchaf, marchnada pob drwg ac anwiredd, ydoedd y Vatican yn yr oesoedd gynt, yngolwg byd wedi blino ar dwyll, hocoed, a rhagrith. Ac hyd yn oed yn yr oes hon, y fath dwyll ac anfoesoldeb a ddygir yn mlaen gan y Jesuitaidd, yn y gwahanol wledydd, ydynt yn dawel e dan aden yr esgobaeth Rufeinig! Mor briodol iddi yw y darluniad a gynwysir yn y geiriau canlynol, "Dirgelwch yr anwiredd, Mam puteindra." Rhaid i'r wir eglwys fod, ac y mae, yn hollol groes i hyn, gan ddwyn ar ei thalcen yr ysgrifen,—“Sancteiddrwydd i'r Arglwydd.” Y mae yn sefyll allan o blaid gwirionedd, wedi ei haddurno â phrydferthwch sancteiddrwydd, fel tyst byw dros yr hwn a folir yn nghân seraphiaid; fel “Sanct, Sanct, Sanct, Arglwydd Dduw Hollalluog.” Er y gall profesywyr annuwiol ddianc rhag sylw yr eglwys, a rhag ei chosbedigaeth am flynyddau, eto nis gallant ddianc rhag ymweliadau y Pen mawr ei hun. “Mi a ddeuaf, ac a ymladdaf i'w herbyn â chleddyf fy ngenau.” Mae llawer o bethau yn atal eglwys i droi allan aelodau annuwiol. Gall ddigwydd fod rhan fawr o'r eglwys yn euog i raddau o'r un pechod, neu yn tueddu i'r un cyfeiliornad; ac felly, na byddo ganddynt, fawr i'w ddweyd wrth y rhai fyddont yn myned i eithafion. Pan gerydder hwy, gallant apelio at gydwybodau llawer o'u cyd-aelodau, a dweyd yr hwn sydd ddibechod taffed yn gyntaf gareg, ac felly, yn lle puro ei hun, mae yr eglwys yn myned yn fwy amherffaith a drygionus. Brydiau eraill, gall ddigwydd mai yr hwn sydd yn dal rhyw gyfeiliornad, neu yn cyflawni rhyw bechodau, yw y dyn blaenaf yn yr eglwys, a'r cyfoethocaf yn yr ardal,—mae yn cyfranu mwy na neb; ac fe ddichon fwy na'r holl eglwys gyda'i gilydd. Neu fe ddich-

on fod llawer o aelodau yr eglwys yn ymddibynu arno am eu bara beunyddiol; ac o ganlyniad, tybiant pe collid ef, y darfyddai yr achos yn y fan. Maent yn ofni ei ddigio o herwydd amgylchiadau tymhorol, ac felly goddefir iddo fyned yn mlaen yn ei ffordd ei hun; ac yn lle cynyddu, bydd yr eglwys yn lleihau dan ei aden; mae ei ddylanwad yn farwol i lwyddiant yr eglwys, ac eto, nid oes neb a sieryd yn ei erbyn. Er hyn, os goddefir iddo fyned yn mlaen yn ei ffordd ei hun, —os oes ei ofn ar ei frodyr tylodion yn bresenol, daw yr amser yn fuan, pan y bydd i Grist, yr hwn ni dderbyn wyneb neb, ei gymeryd mewn llaw, a'i daro â'r cleddyf llym dau finog sydd yn dyfod allan o'i enau, "a phwy a oddef ddydd ei ddyfodiad ef." Mor ofnadwy fydd i'r gwas hwnw pan ddaw ei Arglwydd, a'i gael yn bwyta ac yn yfed gyda'r meddwon, yn lle gofalu am ei frodyr tylodion, ac arfer ei ddylanwad i buro yr eglwys, a'i hadeiladu yn y sancteiddiaf ffydd. Onid yw yn debyg y bydd iddo "ei wahanu ef, a gosod ei ran gyda'r anffyddloniaid; yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd." Nid digon i ni ein bod yn aelodau mewn eglwys am gynifer o flynyddoedd, ac heb un amser fod dan ddisgyblaeth. Tebyg iawn fod aml un yn eglwys Pergamus allasai ddweyd yr un peth; tra yr oedd y Pen mawr ei hun yn dweyd am danynt; "y rhai yr wyf fi yn eu casâu, mi a ymladdaf yn eu herbyn." Dylai ein ymholiad droi, nid er pa hyd yr ydym wedi bod yn yr eglwys, ond, beth fu ein cymeriad tra yno, a ddarfu i ni rwystro yr eglwys, neu ynte, a ddarfu i ni ei chynorthwyo i fyned yn mlaen? Nid digon i ni brofi na fuom yn ddolur llygad i'r eglwys; ond hefyd, a fuom o ryw gysur iddi. Mae y rhai hyn yn gwestiynau o'r pwys mwyaf, a dylent gael ystyriaeth ddifrifolaf pawb sydd yn proffesu eu hunain yn gristionogion, ac ydynt yn disgwyl derbyn rhyw les oddiwrth eu proffes. Ni thâl i ni fod yn ddarnau meirwon yn yr eglwys; rhaid i ni fod yn aelodau byw, yn ddynion gweithgar o ddifrif, gan foddioni dilyn rheol y Bibl; canys y mae llawer yn gweithio yn galed, ac wedi y cyfan, heb gael eu cymeradwyo yn y Beibl, o herwydd nad ydynt yn dilyn ei reol. Rhaid i ddynion weithio yn galetach yn aml i ddal twyll i fyny, na gwirionedd, er hyn, nid ydynt yn gymeradwy ger bron Duw; o herwydd eu bod yn ymladd yn erbyn y gwirionedd, ac o ganlyniad, yn erbyn Pen mawr yr eglwys, yr hwn sydd wedi ymrwymo i sefyll o blaid gwirionedd, ac ymladd yn erbyn ei holl elynion â chleddyf ei enau.

RHYS GWESTYN JONES.

Addysg Cpfredinol.

LLENLITH.

Sylwn yn nesaf ar

SYMUDIADAU YR ISRAELIAID YN ARABIA,

yr hon sydd yn gorwedd mewn rhan y tu dwyrain ond yn estyn i lawr gan mwyaf y tu deheu i wlad yr addewid. Wedi i'r Israeliaid groesi y Môr Coch, yr oeddynt yn y fan ar dir sych a chrasboeth anialwch Sur yn Arabia Petraea; golwg ddiffaeth y cyfryw wrth ei gyferbynu yn y meddwl â Gosen ffrwythlawn oedd alarus iddynt. Ac o herwydd hyn, yn nghyd a bod tonau gorwyllt y berw brigwyn yn taflu cyrff ac arfau yr Aiffiaid i fyny yn lluoedd o eigion y môr, fel yr oedd yr Israeliaid yn gallu casglu y cwbl ag oeddent yn olygu a allasai fod yn ddefnyddiol iddynt mewn amser dyfodol, yr oeddent yn hwyr-frydig i ymadael oddiyno. Eithr wedi iddynt ymadael a theithio am yspaid tri o ddyddiau yn yr anialwch, daethant at ffynonau Marah, ac a frysiasant atynt i geisio lleihau a doff eu syched blin; ond cawsant allan er eu mawr siomedigaeth a'u gofid fod y dwfr yn chwerv fel nad allent ei yfed, a thyma ystyr yr enw Marah: ac fel mae yn dueddol iawn i'r natur ddynol dechreuodd y bobl o achos hyn rwgnach yn erbyn eu blaenor. Yna Moses gwas yr Arglwydd, dan ddwyfol gyfarwyddyd, a dafodd ddarnau o bren arbenig a ddangosodd Duw iddo ef i'r ffynonau, trwy yr hyn y gwnaed y dyfroedd yn beraidd a iachus iddynt.

Cyfeiriasant eu gyrfa drachefn oddiyma, nid tua gwlad yr addewid, ond tua mynydd Sinai, lle yr oeddynt i dderbyn eu cyfreithiau oddiwrth Dduw; a daethant i Elim, lle yr oedd deuddeg o ffynonau dyfroedd, un i bob llwyth o honynt, a deg a thriugain o balnwydd cysgodawl, a gwersyllasant yno. Cwynfanasant ar y ffordd oddiyno i Zin o eisiau ymborth, gan anghofio yr holl wyrthiau a gytlawnwyd ar eu rhan: ac edliwiasant yn sarng a chwerv i Moses ei fod wedi eu dwyn hwynt o wlad doreithiog yr Aiff i farw o newyn yn yr anialwch. Eithr Duw er eu cynorthwyo a gyfryngodd, gan gyfarwyddo yn wyrthiol haid o soffleir i'w gwersyllfa, y rhai a syrthiasant o'u hamgylch yn rhifedi dirfawr. Ond yr oedd dwyn iddynt gyflawnder o fanna yn wyrth fwy neillduol eto, cynrych naturiol yr anialwch, mae yn wir, ond nid oedd i'w gael yn awr oddigerth mewn ychydig leoedd, ac mewn mesur bychan yno. Eithr trwy haelioni Duw, yr oedd yn cael ei ddwyn yn gyson i'r Israeliaid, mewn dogneau ag oedd yn ateb yn gyf-

lawn i'w hangen. Nid oedd dim o hono yn syrthio ar y Sabboth, ond yr oedd dau cymaint yn cael ei ddwyn yn ddiabaid yno y dydd o'r blaen. Ymddifadrwydd o ddwfr drachefn wedi iddynt symud i Rephidim, barodd iddynt dychan yn hynod a grwnach yn ddirfawr; eithr Moses drachefn trwy ddwyfol orchymyn a'u tywysodd i Horeb, ac â'i wialen a darawodd y graig yno, pa un oedd yn gysgod neillduol o'r Messiah, tragwyddol gadarn graig yr oesoedd; ac er mawr ryfeddod nid tân a ddaeth allan o'r graig, ond amryw ffrydian grisialaidd o ddyfroedd oerion a iachusol.

Yn fuan ar ol hyn, ymosododd yr Amaleciaid, llwyth perthynol i'r anialwch, ar wersyllfa Israel, gan dybied cael anrhaith helaeth oddiwrthynt. Yn y cyfamser pennodwyd Joshua, mab Nun, o lwyth Ephraim, i fod yn Gadfridog ar y maes, dan gyfarwyddyd Moses. A'r gwr ieuanc dewr a gymerodd yn ufudd reolaeth y milwyr ac a osododd yn eu dwylaw yn awr arfau yr Aiffiaid ag ydoedd y Môr Ooch wedi eu taffu i fyny iddynt, ac a'u harweiniodd i ryfel, tra yr oedd Moses, Aaron a Hur, (gwr Miriam, meddir,) yn arolygu y frwydr ar uchelfryn cymydogaelthol. A chyhyd ag yr oedd Moses yn gallu dal i fyny ei freichiau mewn gweddi, yr oedd yr Israeliaid yn llwyddo; ond pan yr oeddynt gan flinder yn syrthio yn ddiffygiol i lawr, yr oedd llwyth yr Amaleciaid yn trechu. Pan welodd cymdeithion y prophwyd hyn, hwy a gymerasant faen ac a'i gosodasant dano ef, ac efe a eisteddodd arno. Ac Aaron a Hur a gynaliasant ei ddwyllaw ef i fyny nes llwyr orchfygu yr Amaleciaid. Yna Moses a adeiladodd allor i Dduw, er iddynt oll yn ddiau allu ei addoli ef. Y newydd am enwogrwydd y frwydr a'r fuddugoliaeth yma a ddygodd yr offeiriad Jethro i'r gwersyll, a gwraig a phlant Moses gydag ef, yr hwn drachefn a gymerodd boethofwrwm ac ebyrth i Dduw, ac Aaron a holl hennuriaid Israel a unasant ag ef yn gyfeillgar a brawdol yn y gwasanaeth ger bron Duw. A thrwy gynghor a chyfarwyddyd Jethro, y prophwyd a wnaeth drefniadau yn awr er llywodraethu y bobl yn filwraidd a gwladol, gan bennodi, mewn is-osodedigaeth reolaidd, flaenoriaid ar ddegau, haner can'odd, can'odd, a miloedd; eithr a gadwodd iddo ei hun yr uchafiaeth o flaenoriaeth ar y cwbl, megys yr ðnig gyfseithydd awdurdodedig o'r ewyllys ddwyfol.

Daeth yr Israeliaid at Fynydd Sinai, yn y trydydd mis ar ol iddynt ymadael o'r Aiff. Yma yr oedd cyndrychioldeb Jehofa i gael ei arddangos iddynt mewn modd arbenig.

Felly rhoddwyd cyfarwyddiadau uniongyrchol a rhybuddion difrifol allan yn awr na byddai i neb feiddio cyffwrdd â'r Mynydd, a gorchymynwyd i bawb yn unfrydol i sancteiddio eu hunain erbyn y trydydd dydd, pan oedd Duw i gyhoeddi ei bresenoldeb rhyfeddol ar fynydd Sinai. "A'r trydydd dydd ar y boreuuddydd, yr oedd taranau, a mellt, a chwmwl tew ar y mynydd, a llais yr udgorn ydoedd gryf iawn, fel y dychrynodd yr holl bobl oedd yn y gwersyll. A Moses a ddug y bobl allan o'r gwersyll i gyfarfod â Duw; a hwy a safasant yn ngodre y mynydd. A mynydd Sinai oedd i gyd yn mygu, o herwydd disgyn o'r Arglwydd arno mewn tân: a'r mwg a ddyrchafodd fel mwg ffwrn, a'r holl fynydd a grynodd yn ddirfawr. Pan ydoedd llais yr udgorn yn hir ac yn cryfhau fwyfwy, Moses a lefarodd, a Duw a atebodd mewn llais." Ar ol y darpariadau ofnadwy yma, galwodd yr Arglwydd Moses i ben y mynydd, ac efe a aeth i fyny, lle y derbyniodd ef y deddfau cysegredig fel y sylwn eto yn helaethach, wrth ba rai yr oedd Israel i gael eu rheoleiddio o hyni allan, dan ei lywodraeth uniongyrchol ef ei hun.

Y peth nesaf sydd yn dyfod dan ein sylw yw, y DUL ARSWYDOL Y RHODDODD DUW Y DDEDDF FOESOL I MOSES AR FYNYYDD SINAI, pa un o ran ei hysbryd a'i sylwedd sydd gynwysedig yn yr ymadroddion hyn: "Ceri yr Arglwydd dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl feddwl, a'th gymydog fel ti dy hun." Ac ar y ddau orchymyn hyn y mae yr holl gyfraith a'r prophwydi yn sefyll. Canys pan greodd Duw ddyn, efe a argraffodd y wybodaeth, y cyfiawnder, y sancteiddrwydd, y cariad, a rhwymau y ddeddf hon ar eu calonau, ac a'u planodd yn eu meddyliau, fel nad allodd pechod ei llwyr ddiddymu, er llygru o hono y dyn. A thyma y gyfraith foesol a dderbyniodd Moses gan Dduw ar fynydd Sinai, ac y mae yn rhwymo pawb o ddynolryw megys o'r dechreuad, a hi a barha i wneud hyny byth, am ei bod yn berffaith o'r un natur a'r Deddf-roddwr ei hun.

Ond nid oedd y ddeddf wladol a seremonïol yn cyrhaedd pawb, na neb yn neillduol oddi gerth cenedl Israel. Yr oedd hyn yn beth newydd ychwanegol a wnaeth Duw tuag at ddiogelu ei Eglwys, a dwyn yn mlawn y wir grefydd yn y byd, ac yn sier yr oedd yn ergyd newydd anferth o drwm ar ben y gelyn. Yr oedd y weithred hon o eiddo Duw ar fynydd Sinai yn beth mawr yn ddiau, pa un bynag a wnawn ei ystyried megys amlygiad o'r gorchymyn, *gwna hyn a byw fyddi*, ai ynte yn cael ei roddi fel rheol bywyd: canys yr oedd

y cyfryw ddeddf yn dangos cyfiawnder a mawrhydi otnadwy Duw megys Deddfroddwr ac yn foddion effeithiol i ddwyn dynolryw i deimlad o'u hangen am Waredwr. Mewn gair, nid ydyw gwaith iechydwriaeth gras Duw, yn ei holl gynydd yn eneidiau y duw-ïolion, yn cael ei ddwyn yn mlaen heb oruchwyliaeth y ddeddf hon, yr hon a roddwyd mewn modd mor frawychus, i'r dyben i ddwyn pawb i ystyried pa mor fawr ydyw yr awdurdod, y gallu, a'r cyfiawnder hyny ag sydd yn gofyn cyfiawniad o honi, a pha mor ofnadwy fydd digofaint Duw yn erbyn y troseddwy'r o honi. Ac fel y gallai pechaduriaid trwy ystyried y pethau hyn gael adnabyddiaeth o honynt eu hunain, a phrofi eu calonau, a gwybod pa mor annichonadwy ydyw iddynt gael iachawdwriaeth dragywyddol drwy weithredoedd y ddeddf yn unig, a gwel- ed y llwyr angenrheidrwydd y maent yn sef- yll ynddo am Gyfryngwr. Os golygwn y cyf- ryw ddeddf yn rheol bywyd, mae yn ddet- nyddiol fel cyfarwyddyd i ddynolryw i ddan- gos iddynt y ffordd yn mha un y dylent rodio, os ewyllysient fyned i'r nefoedd. Canys uf- udd-dod diffuant a chyffredinol iddi ydyw y ffordd glwl sydd yn arwain i'r bywyd gwyn- fydig.

Ar ol i Moses drenlio dengain diwrnod gyda Duw yn y mynydd, efe a dderbyniodd ddwy lechfaen oddiwrtho ef, a'r GYFRAITH yn ys- grifenedig arnynt.

"Clod i Dduw am air ei deyrnas
Sy'n datguddio heddiw a gras,
Gwerthfawrocach yw i'n henaidd
Na holl drysor daear iâ;
Nid yw mlloedd myrdd o arian,
Aur a thylsau pena'r byd,
Ond fel gwegi o'u cymharu
A'i lân dystiolaethau drud."

Yn yspaid yr amser y bu Moses gyda Duw yn y mynydd, syrthiodd y bobl wrth odreu y bryn i eilunaddoliaeth amlwg a gwrthun. Yr hyn sydd yn dwyn i'n sylw yn nesaf WNEUTH- URIAD LLO AUR. Yr oedd yr arwyddion allan- ol o bresenoldeb Jehofa yr holl ddyddiau y bu Moses yn absenol o'r gwersyll, yn ar- ddangos yn eglur ei fod ef yn ei wir hanfod ei hun ar y mynydd. Yr oedd y cwmwl tew a orphwysai ar ei ben, y taranau ydoedd yn rhuo mor ddychrynlyd, a'r mellt tanbaid ag oedd yn ehedeg oddiamgylch i'w ystlysau, yn broffion amlwg a diamheuol o'r peth. Ac eto, yn nghanol yr ymddangosiadau aruthrol hyn o'r Mawrhydi Dwyfol, yr oedd yr Israeliaid yn euog o weithred wrthryfelgar, ac wedi ymadael y rhan amlaf o honynt ag addoliad Duw, i wasanaethu delw *fud a byddar*. Yr oeddynt wedi myned mor wyllt ac annyoddefol

eu teimladau o achos fod eu blaenor yn absenol cyhyd, ac yn oedi yn fwriadol yn eu tyb hwy dyfod i waered o'r mynydd, fel ag y rhuthras- ant yn dorf derfysgelyd at Aaron, gan ddy- wedyd wrtho, "Cyfod, gwna i ni dduwiau i fyned o'n blaen; canys y Moses hwnw, y gwr a'n dug ni i fyny o wlad yr Aifft, ni wyddom beth a ddaeth o hono." Ac Aaron a roddodd iddynt ei gydsyniad, ac wedi casglu y mod- rwyau, y clust-dlysau a'r holl addurniadau aur a ddygwyd o'r Aifft, efe a'u toddodd ac a ffurfiodd o honynt *lo aur* yn wrthrych gwas- anaeth eilunaddoliaeth, pa un a fabwysiadwyd ganddynt er efelychu yr Aifftiaid, yr hyn oedd bechod gwarthus ac o'r rhyw waethaf yn er- byn Duw.

Pan glywodd Moses gan yr Arglwydd, wedi bod gydag ef ddeugain niwrnod ar ben y mynydd, am y trosedd a'r annuwioldeb ag yr oedd y bobl yn euog o honynt, eu bod wedi gwneud iddynt eu hunain lo tawdd, er ei add- oli yn lle Duw, efe a frysiodd i lawr at y gwersyll, ac fel yr oedd yn agosau yno, gwel- ai y bobl yn dawnsio oddiamgylch gwrthrych eu syfrdan ardduniant, yr hyn a'i llanwodd a'r fath lidiawgrwydd fel y taffodd lechau y gyfraith a ysgrifenasid gan fys Duw, o'i ddwy- law i'law y mynydd, modd y drylliwyd hwynt yn ddarnau mân. Fe ddarfu i lwyth Lefi, pa un fel yr ymddengys nad oedd yn gyfranog yn y trosedd hyn o'r cyfamod, gynorthwyo i ddial yr euogrwydd a'r annuwioldeb yma trwy ladd tair mil o'r troseddwy'r blaenaf a'r pechaduriaid gwaethaf yn y drygioni. Dryll- iodd Moses yr eilun yn chwilfrw, gan ei falu yn llwch. ac a'i taenodd ar wyneb y dwfr yno, ac a berodd i'r bobl ei yfed. Cafodd cwmwl y gogoniant cyfriniol ag oedd yn ar- wydd o bresenoldeb Duw ar y mynydd, ei gymeryd o'i le yn awr; ond gan i Moses sy- mud y babell gysegredig tuhwnt i amgylch- oedd y gwersyll llygredig, ac eiriol yn daer dros y bobl, fe welodd Duw o'i ras fod yn dda i dderbyn yr Israeliaid drachefn dan ei am- ddiffyniad. A'r cwmwl a ddychwelodd i'w le fel o'r blaen. A Moses yr ail waith a es- gynodd i ben y mynydd, ac ar ol bod yn ab- senol eto am ddeugain o ddyddiau, a ddych- welodd gyda dwy lech newydd o'r gyfraith yn lle y rhai a ddinystriodd.

Yna sefydlwyd yr offeiriadaeth yn nheulu Aaron, yr hwn yn nghyd a'i feibion a esain- iodd Moses i'r swydd. A'r offeiriad yn unig oedd ballach yn mysg cenedl Israel y cyfreith- wyr rheolaidd a chyfreithlawn o'r ewyllys ddwyfol. Ac yr oedd yr holl weinidogion is- raddol i fod o lwyth Lefi, pa rai oeddynt i

weinyddu yn y Tabernacl, y Babell symudol, yr Arch, a'r holl bethau perthynol iddynt a wnaethpwyd yma.

Trwy gynghor a chyfarwyddyd Jethro, offeiriad Midian, yr hwn a ddaeth i'r lle i ymwelwedd a Moses, ac a fu yn gymhorth neillduol iddo ef mewn llawer o bethau ac amrywys tyriaethau, neillduwyd a sefydlwyd deg a thriugain o henuriaid i gynorthwyo Moses i farnu y bobl, &c. Yna cyfrifwyd y bobl, a chafwyd eu bod yn chwech can' mil, ag oedd yn llaniau ugain mlwydd oed ac uchod, heblaw y Lefiaid.

Nid anfuddiol, fe allai, fyddai sylwi yn y fan hyn, ar y DEDDFAU ORSEODOL, a roddodd Duw yn y cyfnod hyn, pa rai feddyluem, a gynwysant y rhan fwyaf o'r gorchymynion, nad oeddynt yn berthynol i'r ddeddf *foesol*; nid yn unig y deddfau a elwir yn ddefodaidd, y rhai a bennodent ddefodau ac amgylchiadau yr addoliad dwyfol yn mysg yr Israeliaid, a sefyllfa eglwysig y genedl, ond hefyd llawer os nid yr holl ddeddfau gwladol, y rhai oeddynt i lywodraethu gwladwriaeth Israel, ac a elwir yn gyffredin y *ddeddf farnol*, oeddynt hefyd yn gysgodol. Yr oedd rhoddiad y deddfau cysgodol hyn, yn beth newydd arall, a wnaeth Duw yn ystod y cyfnod yma, er diogelu yr eglwys, cynyddu y wir grefydd, a baeddu y gelyn. Yr oedd llawer o bethau cysgodol wedi bod mewn rhagluniaeth o'r blaen, y rhai oeddynt yn arddangos "Hed y wraig" a'r iechydwrïaeth trwyddo ef: a rhai ordinhadau cysgodol, megys yr Abertbau yn neillduol er amser Abel, a'r enwaediad er amser Abraham. Ond yn awr, yn lle arddangos iachawdwr y byd mewn ychydig o oediadau, y mae Duw yn rhoddi allan ddeddf gyflawn, heb ddim arall ynddi ond aneirif wahanol arddangosiadau cysgodol o bethau daionus i ddyfod, trwy ba rai yr oedd y cyfryw genedl yn cael eu cyfarwyddo pa fodd i ymarweddau yn eu holl weithredoedd a'u cyflawniadau crefyddol, bob blwyddyn, mis a diwrnod, ac i ymddwyn a gweithredu gyda phob peth a berthynai i'w sefyllfa eglwysig a gwladol; a'r cyfan yn dangos rhywbeth o'r Gwaredwr addawedig. Un cyflawniad yn dangos un peth, yn amlygu rhyw athrawiaeth neu ryw fendith; un arall yn dangos peth arall: felly yr oedd yr holl genedl, trwy y cyfryw ddeddf, megys pe buasai wedi ei sefydlu mewn sefyllfa gysgodol. Ac yn y dull hyn yr oedd efiengyl Duw mewn modd arbenig a helaeth yn cael ei gosod allan i genedl Israel, fel nad oedd braidd un gangen o'n'i hathrawiaeth nad oedd yn cael ei hamlygu mewn modd neilldu-

ol ac eglur trwy ryw gyflawniad o'r cyfryw ddeddf gysgodol, er mai mewn cysgodau a than orchudd, megys yr oedd wyneb Moses dan orchudd pan oedd yn dysgleirio. I'r ddeddf gysgodol yma y perthyn yr holl orchymynion yn nghylch adeiladu y Tabernacl, pa un a godwyd i fyny fel y crybwyllwyd o'r blaen yn yr anialwch, yn nghyd a'i ffurfiau, ei amgylchiadau, a'i ddodrefn.

New York.

J. J. JONES.

(I'w barhan.)

DYLEDION ADDOLDAI.

Ychydig mewn cydmariaeth o addoldai Cymreig America sydd yn rhyddion oddiwrth dyled, ac y mae y ffaith hon wedi achosi llawer o ofid i'r eglwysai gweinidog sydd ar wasgar yma a thraw yn y wlad eang hon. Credwyf pe byddai i Gymry America deimlo yn sobr a difrifol ar y mater yma, ac i bob un wneud yr hyn a allo i wneud ymaith â'r dyledion—y deuai holl eglwys i wlad yn rhyddion o'r cadwynau sydd yn awr yn mron a llethu llawer o honynt.

Mae llawer eglwys wan wedi gorfod danfon ei gweinidog allan ar hyd y wlad i gardota arian i dalu ei dyled, a gwyr pawb sydd wedi bod gyda'r gwaith, mai gwaith annymunol iawn ydyw. Meddylwch am weinidog yn gadael ei gartref i fyn'i ar draws y wlad i erfyn am gymorth i dalu dyled ei gapel:—edrychwch arno ar foreu Sabbath ar ol traddodi gair y cymod, yn codi i fyny i ddweyd ei neges—mae ei lais a'i agwedd yn bradychu ei deimladau, mae'n teimlo fod ganddo bwnc diflas i draethu arno, a'r gynulleidfa yn edrych mor ddiflas a didaro wrth wrando arno,—bum yn tosturio wrth lawer un yn y fath sefyllfa nes o'r braidd y medrwn lywodraethu fy nheimladau.

Ni ddylai pethau fod felly. *Mortgage* ar dy Dduw! Mae bai mawr yn rhyw le! Mae Duw yn ddigon cyfoethog i dalu dyledion holl addoldai y byd; ond y mae wedi ymddiried aur arian i ddynion i wneud hyn. Ddarllenwyd, pa ddefnydd wyt ti yn ei wneud o'r eiddo a ymddiriedodd Duw i'th ofal? Cofia os wyt ti fel Annanias yn cadw oddiwrth yr Arglwydd yr hyn a berthyn iddo drwy edrych ar ei Gysgr mewn dyled ac heb wneud dy ran i'w ddileu—fod cwmwl du annonestrwydd moesol yn hofian uwch dy ben. O gyfeillion! gwnawn ein goreu i ddileu y gwarth hwn o'n mysg; *Gwarth?* ie GWARTH!!

Credwyf fod dyledion addoldai wedi bod yn rhwystr mawr i gynydd crefydd—yn llethu eglwys, ac yn gosod y bydoldyn mewn profedig aeth i greu, mai dosbarth cybyddlyd iawn ydyw crefyddwyr. Yr hyn a'm cymhellodd i wneud y sylwadau hyn, yw yr ymdrech a wneir yn bresenol i dalu y ddyled sy'n gorphwys ar addoldy bychan—pryferth sydd wedi ei godi ar ymylon Talaeth Efrog Newydd.

Ddarllenwydd! gair eto cyn terfynu: pan wel un o weision y Goruchaf yn dyfod atat i ofyn dy ewyllys da tuag at dalu dyled addoldy, paid a throi y *cold shoulder* ato, gelli gredu yn hawdd ei fod yn teimlo yn ddwys, mai neges annymunol sydd ganddo; ymaff yn ei law a dyro ar ddeall iddo dy fod yn cydymdeimlo ag ef, ac os bydd dy amgylchiadau yn caniatáu cyfrana yn helaeth iddo: nis gelli ddirnad effaith y fath dderbyniad serchog ar ei deimladau drylliog. Gallwn benderfynu ond i ni oll weithredu felly y bydd gwenau y Nefoedd arnom, a gweddïau yr eg-lwysi trosom. J.

Chelsea, Mass.

GAIR ODDIWRTH Y PARCH. R. M. EVANS,

Big Rock, Kane Co., Ill.

BARCHUS OLYGYDD,—Wele fi ar ol hir feddwl yn anfon atoch yr ychydig linellau hyn, a byddaf yn ddiolchgar i chwi am le iddynt ymddangos yn rhyw gwr o'ch cyhoeddiad clodwiw. Mae yn ddywenydd genyf weled wrth ddarllen o bryd i bryd yn y Misolion fod y Drefedigaeth Gymreig yn Ngogleddbarth Missouri yn myned yn mlaen mor llwyddiannus er chwythu bygythion i'w herbyn. Y mae pob achos da yn sicr o gael ei wrthwynebu. Da genyf weled fod cynifer o hil Gomer wedi prynu yno yn barod ac yn eu plith fy hen gyfeillion Moses Morgans, Ironton, Ohio, fy nghefnider, a J. Glass, Jackson, Ohio, ac eraill. Yr y'm ninau wedi prynu yno dyddyn helaeth oddiar dechreu y flwyddyn hon, yn agos i'r Hannibal a St. Joseph R. R., ac yn agos i dre New Cambria. Yr oeddym wedi gwneud pob peth yn barod i ymfudo yno y mis diweddaf, ond fe ddarfu ein cyfeillion ein perswadio i ohirio hyd y gwanwyn nesaf, o achos y terfysg sydd yn y dalaeth. Ond y mae y bachgen hynaf yno yn bresenol, ac yn meddwl aros yno hyd nes yr elom ato.

Mae yn dda genyf gael ar ddeall fod y Parch. G. M. Jones gynt o Ironton, wedi sefydlu yn y lle, ac wedi corphori dwy eglwys Gynulleidfaoel yn y gymydogiaeth, yn y Bevier a'r llall yn New Cambria, a gobeithio bydd i ragor o eg-lwysi gael eu sefydlu yn y lle yn fuan gan wahanol enwadau crefyddol, ac y bydd llawer o lwyddiant ar lafur ein brawd ar ei faes newydd, ac y bydd i mi ac eraill o'm brodyr, os yr Arglwydd a'i myn, gael cyd-lafurio a'n brawd yno yn ngwinllan Iesu mewn amser dyfodol, a gweled y sefydliad yn un eang, blodeuog a llwyddiannus. Bydded i blant Gomer ddal gafael yn y cyfleustra sydd o'u blaen yn bresenol er sicrhau iddynt eu hunain artref rhad ac am byth mewn gwlad fras a ffrwythlon sydd a'i hinsawdd yn iachus a'i manteision yn helaeth.

Mae pob peth yn ymddangos yn obeithiol yn bresenol y bydd y sefydliad yn un blodeuog a llafur y Cymro gweithgar i lwyddo, ac y bydd

i swm morthwyl y gôf i'w glywed ar yr eington a bwyell y saer ar yr adeiladaeth a phob cangen mewn celfyddyd yn llwyddo, yn lle swm y fflangell ar gefn y dyn du a'i ocheneidiau a'i ruddfanau yn hollti yr awyr uwch ben, y bydd trais caethiwed, gormes a gwrthryfel wedi dar fod o'r tir a heddych a rhyddid a chyflawnder yn ffynu trwy yr holl wlad. Ac y bydd i sain cân a moliant gael ei glywed yn mhryth merch Seion yn mhob man, pan y bydd egwyddorion heddych a rhyddid wedi llanw gwyneb y ddaear fel ac y mae y dyfroedd yn toi y môr. Dymunaf lwyddiant i'r CENHADWR a'i egwyddorion, a gobeithio y bydd i bob teulu yn y dref edigaeth newydd yn ei dderbyn yn ffyddlon a thalu yn brydlon am dano.

Big Rock, Hyd. 10, 1864.

MEL-DDYFERION.

Pan yr oedd Duw yn boddi'r byd, yn dinstrio dinasoedd y gwastadedd, yn difetha miloedd Senacherib, gwialen oedd ganddo yn ei law. Ond pan yr oedd yn cospi pechodau'r byd yn ei Fab, gwaeddai ar i'r cleddyf ddeffro.

Pan y mae dynion yn gweithio yn erbyn eu gelynion maent yn eu lladd. Ond pan y mae Duw yn myned i weithio mae efe yn lladd yr elyniaeth ac yn cadw'r gelyn yn fyw.

AR GARIAD.—Y mae y Cristion yn myned i'r nefoedd, ffydd a gobaith yw dwy aden cariad.—H. W. BEECHER. A phan aiff y Cristion i ogoniant, cyll cariad y ddwy aden yna, ac yn lle ffydd caiff aden o *olwg*, oc yn lle gobaith, aden o fwynhad, ac ar y rhai hyn eheda yn dragywydd i sylu ar ryfeddodau trefn yr Iachawdwriaeth.

Yn anfoniad ei Fab i'r byd yr amlygodd Duw anfeidroldeb ei gariad at ōdynoliaeth. Yn nghas-had y Mab y dangosodd dyn ddyfnderoedd anhlymhol ei elyniaeth tuag at Dduw.

"Felly y carodd Duw y byd fel y rhoddodd ei Fab." Dim *mwy* ni allasai Efe roddi, dim *llai* ni wnaethai'r tro, yr hyn a roddodd sydd *gyflawnder didrai* ar gyfer euogion y codwm.

HYNODION YN IESU GRIST PAN AR Y DDAEAR.—Gwisgydd goleuni fel dilledyn yn gwisgo cadachau,—Tad tragwyddoldeb yn blentyn i *forwyn*,—Duw Hollalluog yn dlawd,—Sylfaenydd y ddaear yn gorwedd yn mhreseb yr asyn,—Adeiladydd y nefoedd heb le i roi ei ben i lawr,—Creawdydd y moroedd yn dyoddef syched,—Siariadydd y gwyntoedd i fudandod yn *teui* o flaen Pilat,—Testun caniadau Cerubiad yn wrthrych gwawd dynolion,—Brenin breninoedd ar agwedd gwas,—Grawnsypiau Canaan yn hongian ar y groes,—Lledydd y ddaear a'i chnwd yn newynog,—Arglwydd yr arglwyddi yn groeshoelig rhwng dau leidr,—Bywyd yn *maru*, a llon'd tragwyddoldeb yn gael ei gladdu mewn bedd,—a'r cwbl er cadw enaid pechadur!

Yn yr hen amser gelwid y *bedd* yn "Fol

uffern," ond ar foreu 'r trydydd dydd newid-
iwyd ef gan ysgolheigion gwyhfa—ei enw yn
awr yw "y man lle gorweddodd yr Arglwydd."

Y CRISTION.—Darlun o Dduw yn perffethio
fel mae yn heneiddio.

Bostia ymerawdwr China fod yr haul yn frawd
iddo. Mae yr hwn a oleuodd yr haul â'i law ei
hunan yn frawd gwirioneddol i'r Cristion.

TRI PHETH RHYFEDD.—Creadigaeth yn rhu-
thro o groth y tryblith trwy rinwedd y gair
"BYDDED,"—anadl Duw mewn pabell o glai yn
yspryd i fyw byth,—a *bywyd* i farwolion Eden
trwy farwolaeth yr Immanuel ar Galfaria.

Waukesha, Wis.

H. O. ROWLANDS.

Barddonol.

Y MILWR.

Milwr wyf fi a'm helynt
Yw hêl, a gwasgar ar hynt,
Gelynlion, gwael eu henw,
Dreislent y wlad—dor'aant lw,—
Anffyddion i'w gwlad lonydd,
O ran ei hegwyddor rydd,
Tua'r llawr, o hyd i'r llwch,
Eu darostwng i dristwch;
I fynnu codi'r faner,
Y sydd, wedi 'i britho â aer,
Yn awr, ac amddiffyn hon,
Yw amod fy ymrwymion.
Heibio hêd y bwledi,
Bron, fel y cenllysg heb ri!
Mili a syrth sawr a mân!
Drwy oll rhaid brwydro allan,
Dyma alwad y milwr,
A gwaith y dewrfrydig wr.

Pob gwr sydd flwr i fod
O hyd oes tra'i fod isod;
Brwydr, bâr i'w hedrych,
I'w oes-ran y gwan a'r gwyth:
Brwydro sy'n bod â thlodl,
A rhan ryw luaws diri!
Yw afsechyd,—y fuchedd
Hon sy'n ymddifad o hedd:
Brwydro am gyfoeth, moethau,
Bery o hyd i barhau,
Am enw mawr a mwyniant,
Brwydro a cwyno mae cant:
Y Cristion gwirion, gwrol,
Hwn a geir, yn mlaen ac ol,
A'i elynion i'w ffin,
Am lwydd o hyd i'w ymladd o;
Oddifewn iddo fynant
Orthrechu, ei nychu wnant,
Ei galon sydd yn galed,
A rhwydd, ei thueddiad red
Oddiwrth lôn at ddrygionl,
Onid rhaid yw brwydro â hi?

O bob llwyth, tylwyth y tŷ,
O'r rhai un, y rhai hyny
Yw y gwaethaf bilinar blaid,
O ran dirywio'r enaid,—
Eu hymlud raid a'u hymladd,
Eu llwyr ddarostwng a'u lladd.

Nerth i mi a chynorthwy,
Sy raid, methiantus yr wy,
Duw fy lôr, tyrd i f'arwain,
A rhwydd orchfygaf y rhain,
Safaf, yn ddi-llys hefyd,
Byth wedi oesoedd byd!

EDW. THOMAS (*Awenydd*).

Pipe Lake, Co. E, 2nd Minn. Cav.

ENGLYN I'R ANNYCHWELEDIG.

Ofer pob peth,—pregethu—a theg waith
O gall ymresymu,
Er ei ddoniol sawr denu,
A'r dyn at ei feistr du!

AWENYDD.

ENGLYN

A gânt yr Awenydd iddo ei hun pan yn ceisio pryd-
yddu heb gynorthwy yr Awen.

O'r yni! gwelwch 'r awenydd,—pan
Yn poeni wrth gywydd;
O flaen byd fel hyn y bydd,
Yn y man, heb ymenydd!

COFFADWRIAETH AM MRS. MARY REES,

*Prifod y braved Thomas Rees, Gibson, sydd Sazg.,
Pa., yr hon a hunodd yn yr Iesu, Mai y 18, 1864.
Gwel Cen., Tach. 1864.*

"Thou art gone to the grave—but we will not deplore thee,
Since God was thy ransom; thy guardian, thy guide;
He gave thee, he took thee, and he will restore thee,
And death hath no sting since the Savior hath died."

HABER.

* * * * *
Mair oedd ddynes lân, brydweddol,
Gall a sirol—yr oedd sŵyn
Yn ei hymadreddion beunydd
Ar bob tywydd, ar bob tŷyn,
Gwraig rinweddol,—mam ragorol,
Egwyddorol yn ei gwaith;
Un ddiroddes, fel cym'doges,
Boneddiges coeth ei hialth.

Byddai ceisio mesur,—pwyso
Gwerth ei phresenoldeb hi,
Yn ei theulu, yn waith hollawl
Beiddia!,—nol ein cwmrawd ni,—
Yno 'i gwerth gadd ei gydnabod,
Gan ei phriod gwn,—y ffrwyth
A wna fedl dan oiddlau,
Y'nt dylathau dan ei lwyth.

Cydnabyddodd hawliau hollawl
Crist,—rhesymawl o'ent i gyd,
Yn ei golwg; dan eu goleu
Telthiodd adre' trwy y byd,
Yn y glyn, lle mae goleuni
'R bywyd hwn yn methu 'n lân;
Cadd dywyniad Haul cyflawnder,—
Aeth mewn hyder diwahân,

Mal'r ddeunawfed daeth hi'n aeddfed,
Cafodd drwydded i fyn'd trwy
Tir y gelyn, draw i'r goleu;
Ni bydd ingoedd angau mwy,
O'r dychymyg yn ymgodi
Dros geulanau ffydd, i'r lan,
Nes bo f'wyllwch cas o bobtu
Bron gorchfygu 'r enaid gwan.

Anwyl frawd,—y mae hyfrydwch
Yn y tristwch ddaeth i'ch 'tref
Cawsoch hir gymundeb cyne
A 'tiffeddes, sy'n y nef,
Heddyw 'n adlewyrchu haeddiant,
Gras, gogoniant, trefniant Tri
Yn un Person,—dyma wersi
Daniant 'nawr ei doniau hi.

Chwi,—ei mherched, lraidd, graenus
Anrhydeddus, a dinam;
Coffwch harddu'r egwyddorion
Gydnabyddwyd gan eich mham;
Chwithau fechgyn, rhowch uffudd-dod
Puraidd, parod idd eich tad;
Gwnewch ei barchu, mae'n tellyngu,—
Aer o'i le, mewn arall wlad.

O'r teulu hwn, hir ataler,—y gelyn
Rhag eilio 'r fath hyfder;
Culfordd lefu, iddynt drefner
Oll, trwy ras, i deyrnas Ner.

Gibson, Mch. 1864.

THOMAS EVANS.

COFFADWRIAETH AM ANN CHARLES,

Plymouth, Pa., merch Wm. a Margaret Charles, yr hon a fu farw yn sydyn iawn ar y 17fed o'r mis hwn (Hydref.)

El hoedran oedd 21. Ni chafodd ond byr gystudd
—yn iach boreu dydd Mawrth, yn marw o ddeutu
pump prydawn dydd Gwener! Yr oedd yn ferch
grefyddol er ys rha! blynyddau, yr oedd yn perthyn
i eglwys yr Annibynwyr yn Plymouth, Pa. Yr
oedd Ann yn un hynod hawddgar mwynalidd a
serchog iawn bob amser. Mae'r eglwys yn teimlo
colled fawr ar ei hol, yn enwedig gyda'r canu,
nid yn fuan y blinesid yn gwrandao arni yn canu.
Dydd Sabboth canlynol caeglodd tyrfia luosog at
eu gilydd er hebrwng y corff i dŷ ei hir gartref.
Cawsom bregeth bwrpasol i'r amgylchiad gan y
Parch. Thomas J. Phillips, ac ychydig o gynghor-
lon gan un o weinidogion y Seison. Yna wedi
gorphen awd er gosod y corff yn ei wely newydd.
Ar lan y bedd canwyd hen air pwrparol i'r am-
gylchiad yn gynnes a melus iawn.

Pan oedd yn yr ymdrech olaf
Gydag angau brenin braw,
El rileni oedd yn wyllo
Pob rhyw ffrin yn sefyll draw,
'Roedd ei hysbryd yn serchlioni
Wrth fyn'd lawr i rym y lli,
'Rym yn credu fod yr Iesu
Yn gyfaill ffyddlon iddi hi.

Y Cyfaill hwn a'i dygodd adre
Uwch trallodau 'r ddaear gron,
I gyd elistedd a'r myrddiynau
Sydd heb frychau ger ei fron,
Ymadawodd yn bur dawel
Crist a'i cym'rodd yn ei gol,
Cerbyd Israel a'i farchogion
Ddaeth ar redfa idd ei hol.

Aeth i mewn i'r wynfa hyfryd
O mor fuan 'hedodd hon,
Ffarwel roes i'r byd a'i ofid,
Aeth i'r mwynfyd llawnfyd lion,
Hiraeth sydd am ei chwmpelini
Bron gorechfygu 'r natur wan
Anhawdd ydyw ein boddioni
Heb wel'd wyneb hawddgar Ann.

Wrth amgylchu 'r bwrdd i fwyta
Hwyr a boreu a chanol dydd,
Ac wrth rodio draw ac yma
Eislaeu Ann o hyd y sydd;
Ac wrth fyn'd y nos i gysegu
Nid yw yma yn y tŷ,
Ac wrth godi yn y boreu
Nid yw yma fel y bu!

Ble mae'r clustian gynt wrandawent
Wrloneddau mawr y ne'!
'Nawr yn fyddar yn y ddaear
Gyda'r lluoedd sy'n y lle,
Ble mae'r llygaid fu mor serchog?
(Mawr yw 'r gofid wnaeth y tro)
'Nawr y'nghau nis gallant weled,
Y prysfed mân sydd yn eu bro.

Llawer cwmwl du cymylog
Tywyll niwlog cyn yn awr
A'n cyfarfu nes yr oeddem
Bron yn methu gwled gwawr,
Llawer storom gref a chwerw
Tywydd garw lawer gwaith,
Llawer croes a llawer gofid
Gawsom yma ar ein taith.

Ond er chwerwed oedd y croeseau
A'n cyfarfu yn y byd,
Ac er trymed oedd y stormydd
Hon yw 'r drymau un i gyd
Er cael gofid a thrallodion
A blinderau bron heb ri',
Ond y storom fwyaf chwerw
Ydaedd colli Ann i ni.

Trwm ni ddywedwn oedd ffarwello
Pan oedd yn gwynebu 'r lli,
Trwm ei rhoi mewn arch ac amdo
Cau a hoelio arni hi,
Trwm yr olwg gwel'd y cerbyd
Yn dod i 'mofyn Ann i ma's,
Trwm oedd cuddio ei hawddgar ruddau
Dan dywarchen dacar lla!

O Iesu mawr, rho nerth o newydd
Beunydd tra b'om yn y byd,
D'ysbryd glân yn gyfarwyddyd
Dyro hyn i ni o hyd,
A phan ddo'wn i rydiau 'r afon
A'n cyfeillion draw yn troi,
Er mor chwyra y rhed ei dyfroedd
Ni groeswn draw yn ddiymdrol.

Oa felly bydd ni ganwn eto
A chydseinio megis un
Yn mhlith y tenlu sy'n cod-odli
Fawl heb dewi i Fab y dyn,
Ar ol cyraedd at y dyfira
'Fawr sydd yn y wynfa wen,
Cawn yn gynnes mewn gogoniant
Sefinio mollant byth—Amen.

"Rhoed Ann Charles euraidd seren—am enyd
Yn mynwes dacarlen,
Daw o garchar dacar den
Yn adwedd meillion Eden."

Plymouth.

DAVID M. MORRIS.

LLINELLAU

Ar farwolaeth priod Edw. Morris, Middle Granville,

Mae'r haul yn ymddangos y boreu mewn hœn,
A'r diwrnod yn marw, fe allai heb boen;
Ond teimlad gofidus i dad tyner wedd
Yw gweled ei briod yn dlanic i'r bedd.

Mae'r gwanwyn yn geni o briddell y llawr
Sirioldeb y meillion a'r blodau teg wawr;
O auaf marwolaeth nid oes dan y rhod
Un gwanwyn yn geni hoff briod yn bod.

Mae gweled y rhoesyn yn gwywo dan rudd
Y gwllithyn tryloew, yn olwg lled brudd;
Ond pruddach yw gweled y delgryn yn fyw
Ar rudd sydd yn marw gan briod hoff ryw.

Mae'r lili yn gwywo i dyfu drachefu—
Ni ddychwel eich priod ar ol troi ei chefn;
Ei lle yn drag'wyddol sy'n wag yn eich tŷ
Ei lle yn drag'wyddol ni ddaw yn wag fry.

IONORON GLAN DWYTRD.

LEINELLAU

*Ar farwolaeth HANNAH, merch David ac Esther
Elias, yr hon a fu farw yn y Tunnel, ger Ironton,
Ohio, Awst 9fed, 1864, yn ôdeg mis oed.*

Gwywo wnaeth y teg flodenyn
Gynt a lonai 'r galon friw,
Torwyd ef o ardd dynolryw
Nid yw mwy ar dir y byw,
Ond er syrthio megys dalen
Eto yn ei harddwch mae,
Gyda'r Iesu yn ngardd Paradwys,
Byth yn rhydd o bob rhyw wa.

Er mal ieuanc ydoedd Hannah,
Eto teimlodd gystudd blin,
Rhan o'r gwaean hithau brofodd
Ddaeth i'r byd trwy bechod dyn;
Ond nid poenus yw hi heddyw
Eithr llon a pherffaith iach,
Gyda'r Iesu mewn gogoniant
Yno fel rhyw angel bach!

Fwyn rleni, mwy nac wylwch,
Y mae Hannah heddyw fry,
Gyda'r dyfira sydd yn molli
Am fawr gariad Iesu cu,
Eithr teulwch Iesu 'n Geldwad
Tra parao dyddiau 'ch hœn,

Fel y gellwch ei chyfarfod
Yn y nefoedd heb un loes!

Nes Cambria.

GEO. M. JONES.

LLINELLAU

*A gyfansoddwyd ar ol clywed o'r hen wlad am farw-
olaeth fy Nhad. Yr hwn a fu farw Medi 7, 1864,
mewn canlyniad i ddamewain a gysurfyddodd yn y
gwaith, Medi 8.*

Byd sy'n hynod gyfnawidol
Ydyw'r hwn y'm ynddo 'n byw,
Llaw'n o groesau, a blinderau,
A gofidiau o bob rhyw,
"Disgwyl pethau gwych i ddyfod
Croes i hyny maent yn dod
Meddwl fery bydd gorfoedd,
Fory 'r tristwch mwya' erioed."

Angau creulawn sydd yn gweithio
Yma thraw ar hyd y wlad,
Lluaws mawr mae wedi gwympo,
Yn eu plith y mae fy nnad.
Mae fy meddwl yn ddolurus,
Yn fy nghalon i mae elwy'
Tra b'wyf yma ar y ddalar,
Fy anwyl dad nis gwelaf mwy.

Os dychwelaf oddi yma,
Dros y mor i Gymru fwyn,
Lle mae'r adar man yn pynclio
Yn beraidd iawn ar ben pob llwyn,
Ond er meddwl am gael gweled
Tir fy ngenedigol wlad,
Hyn o hyd sy'n tori nghalon
Na chaf weled ddim o nhad.

Er ymlwybro tua 'i breawyl,
Lle bu 'n trigo fwyddau maith,
Lle bu ef a mam anwylgu
Yn ymgynghori lawer gwaith,
Ond er chwilio lawr a fyny,
Ac er sylln ar ei sedd,
Rhaid mynd ymaith oddi yno
Heb gael golwg ar ei wedd.

Ac er celsio nhad anwylgu,
Yn mhob man trwy Dyffryn Nedd,
Rhaid dychwelyd yn siomedig,
Nid oes yma ond ei fedd;
Er cael siarad â pherth'nasau,
A chael gwel'd cyfeillion mād,
Hyn o hyd sy'n tori nghalon
Na chaf weled ddim o nhad.

Mae fy mam yn wyllo 'n chwerv
Yr ochr draw i'r Werydd mawr
Ar ol priod hoff ac anwyl
A adawodd wlad y llawr,
Meddwl beunydd mae am dano—
Colli dagrau uwch ei fedd,
A dymuno hwyr a borau,
Gael myn'd ato i wlad yr hedd.

Os mae rhaid yw ymladd yma,
A gelynlion mawr eu brad,
Y mae gobaith buddugoliaeth
Yn y diwedd trwy y gwaed.
Os yw brenin dychryniadau
Wedi myn'd a'm tad i fwrdd,
Clod a dloelch fo i'r Arglwydd,
Yn y nef cawn eto gwrd.

T. J. MATHEWS.

Temperanceville, near Pittsburgh, Pa.

COFFADWRIAETH AM MRS. GWEN OWENS,

Prospect, yr hon a fu farw Awst 12, 1864.

Heibio i ardal Prospect galwodd
Angau mewn gorchfygol rym,
Meistres Owens enwog deimlodd
Farwol loes ei gleddyf llym,
Er mor anwyl oedd ei chwmni
Gan ei thenlu ar y llawr,

Gorfu arnynt gefnu arni
Yn y gyfyng olaf awr.

Nid oedd gallu neb i weini
Cysur iddi y pryd hyn,
Ond yr Hwn fu farw drosti
Gynt ar ben Calafia fryn,
Aeth yn hyfi lan yr afon
Heb arwydo brenin braw,
Cerbyd Israel a'i farchogiān
Ddaeth i'w chyrchu trwodd draw.

Bu 'n ddefnyddiol yn ei bywyd
Gyda ag achos Iesu mawr,
Hael a pharod ydoedd hefyd
At ei gynal ar y llawr,
Treuliodd oes o fywyd duwiol,
Chwiliodd am y gndarn sail,
Ca'dd yr un peth angenrheidiol,
Casglodd drysor heb ei ail.

Bu 'n profesu Crist ffynyddau
Yma yn yr anial dir,
Ac mae genym gadarn sefllau
Iddi gael meddianu 'r gwlr;
Celsfwn ninau gael adnabod
Iesu 'n gyfaiil ac yn rhan,
Ac ymdrechwn fod yn barod,
Fe ddaw 'r alwad yn y man.

Canmol Crist a chredu ynddo
Oedd ei hymnais ar ei thaith,
Gwyddal beth oedd myned ato
Yn ei thralod lawer gwaith,
A thywalltai 'n rhwydd ei chalon
Yn hyderus ger ei fron,
Ef oedd gobaith ei chysuron
Yma ar y ddaear gron.

Ca'dd E 'n lamp arweiniol iddi
I deithio dyffryn angau du,
Hyd nes cyraedd bro goleuni
Lle mae hen ddauwlion lu,
Mae hi heddyw yno 'n canu
Am ei golchi 'n ddigon glān
I gael gwleda gyda'r Iesu
Oesoedd rif y tywod man.

Cofed Duw ei merch a'i phriod,
Sydd mewn galar dwys bob cam,
Drwy eu gwneud eu dau yn barod
I fyn'd eto at en mam;
Hyfryd fydd cael all gyfarfod
Draw ar fryniāu 'r Ganaan wlad,
Pob rhyw alar wedi darfod,
Gwynfyd perffaiith mewn mwynhad.

Chwi berth'nasau, sy'n galaru
Ar ei bol a'ch bron yn brudd,
Boed i'r Iesu gael teyrnasu
Ar eich calon nos a dydd,
Fel y caffoch yn y diwedd
Feddu 'r un anrhaethol frain
A gadd hithau sef cael cyraedd
Y Baradwys at y saint.

Rhaid ffarwello â hi bellach,
Ni cheir mwych wel'd ei gwedd,
Chwalth na meddu ei chyfeillach
Yma 'r ochr hyn i'r bedd,
Boed i'w llwch gael humo 'n dawel
Yn mhriddellau oer y llawr,
Nes y gellw yr archangel
Efi i'ny 'r boreu mawr.

E. O.

Ganesiaeth Gartrefol.

CYMANFA Y CYNULLEIDFAOLION YN PA.

Cynaliwyd y Gymanfa uchod eleni yn Brady's
Bend a Pittsburgh. Dechreuodd yn y lle cyntaf
nos Wener Hyd. 14, ac yn y diweddaf nos
Wener Hyd. 21. Cymerwyd rhan yn y gwaith
cyhoeddus gan y brodyr canlynol: Meistri H.

Owens, Swatara, a H. C. Harris, Shamokin; a'r Parchedigion E. B. Evans, Hyde Park; Lewis Williams, Carbondale; P. Peregrine, Blossburg; T. Pugh, Summit Hill; D. Thomas, St. Clair; M. Morgans, Pottsville; L. R. Powell; Ebensburg; R. R. Williams, Pittsburgh; D. R. Davies, Brady's Bend, a'r ysgrifenydd.

Wedi neillduo D. R. Davies i fod yn llywydd a J. E. Jones yn ysgrifenydd, ymdriniwyd â'r pethau canlynol yn y Gynadledd. Yn gyntaf cafwyd ychydig o hanes yr eglwys. Yr oedd yr adroddiad hwn yn ddyddorol. Yr oedd yn llawen genym glywed fod amryw wedi eu chwanegu at yr eglwys, tangnefedd yn ffynnu ynddynt, addoldai newyddion yn cael eu hadeiladu, a dyledion trymion oedd yn aros ar gapeli wedi eu symud. Corpholwyd yn ystod y flwyddyn hon eglwys i Allentown, Mahanoy City, Mount Carmel, Shamokin a Morris Run. Ac ar eu dymuniad derbyniwyd y ddwy ddiweddf i'r Undeb. Derbyniwyd hefyd y brodyr Harris, Shamokin; Morgans, Pottsville; Pugh, Summit Hill; a Rees, Ashland i'r Undeb.

Dymunwyd ar Mr. Evans, Hyde Park, i argraffu y bregeth a draddododd yn Pittsburgh ar "ddwyn yr holl ddegwm i'r trysordy."

Ymdriniwyd â'r Achos Cenhadol, a theimlwyd fod sefyllfa'r byd yn gofyn am ymgeiad cyffredinol yr eglwys a'i bod hi yn gorphwys ar weinidogion i ddwyn yr achos i sylw y cynulleidfaoedd sydd dan eu gofal.

Penderfynwyd ein bod yn cydymdeimlo ag eglwys Belmont yn ei hymdrech i adeiladu capel newydd, ac y cefnogwn hi wrth wneud hyny.

Bu cymwysderan ymgeiswyr am y weinidogaeth dan sylw. Ymddiriedwyd y mater i bwyllgor a dychwelwyd a derbyniwyd yr hyn a ganlyn—Fod y Weinidogaeth Gristionogol yn wir bwysig ac yn gofyn cymwysderau gofynol i sefyllfa dysgeidiaeth gyffredinol yr oes, ac o herwydd hyny y dylai yr eglwys fabwysiadu safon reasymol o ddysgeidiaeth yn mhob ymgeisydd i'r Weinidogaeth, ac na chefnogant urddiad neb a syrthio yn fyr o ddyfod i fyny i'r cyfryw safon.

Neillduwyd pwyllgor i sylwi ar sefyllfa'r wlad, a mabwysiadwyd y penderfyniadau canlynol:

Yn 1. Ein bod yn mawroffio oblegid parhad y gwrthryfel yn erbyn y llywodraeth ac ymddygiadau annynol y gelyn tuagat ein brodyr a syrthiant i'w ddwyllaw fel carcharorion rhyfel, ymddygiadau ag y mae hanes rhyfeloedd y ddaear, er mor greulon, yn gwbl anadnabyddus o'u cyffelyb.

Yn 2. Ein bod yn cydnabod daioni y Goruchaf yn y llwyddiant mawr sydd wedi dylyn arfau ein byddin a'n llynges yn eu byndrechion â'r gelyn—teimlwn fod yr Arglwydd wedi eu

gwisgo a nerth ao a dewrder anarferol, ac y dybynwn arno am yr un llwyddiant yn y dyfodol.

Yn 3. Ein bod yn ddioleghgar i'r Arglwydd am ei nawdd i Lywydd ein gwlad trwy ymddiffyn ei berson, ond yn benaf ei wisgo â chymaint o ddoethineb a phwyll yn nghyd a llwyddo ei fesurau i raddau mor helaeth.

Yn 4. Ein bod yn mawr ddymuno ar ein Llywydd i ddefnyddio holl nerth y wladwriaeth fel y mesur mwyaf effeithiol i ddarostwng y gwrthryfelwyr, ac na chynygir heddychiad (*conciliation*) iddynt trwy unrhyw foddion tyner a charedig, gan na wnelai hyny ond parhau y gwrthryfel.

Yn 5. Ein bod yn llawenychu yn ddirfawr yn y goleuni tanbaid a lewyrchall allan yn Nghynllun (*Platform*) Cynadledd Baltimore gyda golwg ar helaethiad rhyddid a llwyr ddilead caethiwed.

Yn 6. Ein bod yn cydlawenhaus â chyfeillion rhyddid yn mhob man yn sefydlad rhyddid yn nhalaeth Maryland trwy iddi fabwysiadu Cyfansoddiad rhydd.

Yn 7. Yr ymgeiwn i sicrhau ailetholiad Abraham Lincoln i lywyddiaeth ein gwlad fel cynrychiolydd yr egwyddorion mawrion o ryddid a chyfartalwch dynoliaeth.

Penderfynwyd fod y penderfyniadau uchod i gael eu cyfieithu a'u hanfon i'r New York *Independent* a'r *Tribune*.

Penderfynwyd fod y Gymanfa y flwyddyn nesaf i fod yn Summit a Tamaqua, yr amser i gael ei hysbysu yn brydlon gan yr eglwys hyny.

Derbyniwyd arian er talu traul y Gymanfa oddiwrth yr eglwys canlynol:—Johnstown \$17.12; Ebensburg \$7.00; Duncannonville \$5.00; Slate Hill \$5.00; Summit Hill \$10.00; Tamaqua \$5.00; Belmont \$2.25; St. Clair \$10.00; Pottsville \$5.00; Minersville \$5.00; Pittston \$10.00; Scranton \$5.00; Hyde Park \$11.00; Providence \$7.00; Carbondale \$6.15; Bradford \$5.00; Blossburg \$12.00; Charleston \$10.25; Olyphant \$8.00; Mahanoy \$5; Wilkesbarre \$5.00; Morris Run \$4.50; Shamokin \$5.00.

Gallwn ddweyd i ni gael cyfarfodydd gwerthfawr. Yr oedd y pregethau yn ddylanwadol, y gwrandawriad yn astud, a chwanegwyd rhai at yr eglwys. Cawsom arwyddion eglur fod yr Arglwydd gyda'i weision, a'n dymuniad a'n gweddi yw iddo arddel eu llafur er adeiladu ei bobl a dychwelyd llawer o bechaduriaid ato.

Wedi i'r Gymanfa derfynu yn Brady's Bend ail sefydlwyd Cymdeithas Ddirwestol yno. Cafwyd areithiau grymus gan y brawd David D. Richards o Duncannonville, ac eraill, ac ar ddiwedd y cyfarfod rhoddodd 46 eu henwau wrth yr Ardystiad.

D. R. DAVIES, *Llywydd*,
J. E. JONES, *Ysgrifenydd*.

CYFARFOD CWARTEROL MINERAL RIDGE.

Cyfarfod cwarterol dosparth dwyreiniol Ohio a gynaliwyd y tro diweddaf yn Mineral Ridge, ar ddyddiau Gwener, Sadwrn a Sul, Hyd. 14, 15 a'r 16. Cafwyd presenoldeb a chydweithrediad y brodyr canlynol:—J. Edwards, Crab Creek; W. Watkins, Newburgh; J. P. Thomas, Mineral Ridge; Thomas Evans, eto; Isaiah Davies, (B.) eto; Edward Blunt, (B.) eto; D. Davies, Parisville; Thos. W. Davies, Youngstown; Ebenezer Lewis, eto. Boreu dydd Sadwrn am 10, cynaliwyd cynadledd, Davies, Youngstown, yn llywyddu, a phenderfynwyd,

1. Fod y cyfarfod cwarterol nesaf i fod yn ol y llechres yn Palmyra.

2. Fod Thomas, Mineral Ridge, i bregethu yn y cyfarfod cwarterol nesaf ar *Haelioni crefyddol*.

3. Fod *Gueddi yn ei Hystyr a'i Dyben a'r Profon ei bod yn cael ei hateb*, i fod dan sylw yn y gynadledd nesaf.

4. Fod dosparth y cyfarfod cwarterol hwn yn cael ei ranu yn ddau gylch gyda golwg ar dderbyn a chynnal y Gymanfa flynyddol; un cylch yn cynwys Newburgh, Tallmadge, Paris a Palmyra; a'r llall yn cynwys Mineral Ridge, Youngstown a Crab Creek.

5. Fod y Gymanfa flynyddol nesaf i fod yn Tallmadge, Newburgh, Paris a Palmyra.

6. Fod y brodyr canlynol i fod yn swyddogion yr Undeb am y flwyddyn ddyfodol, yn Llywydd, Edwards, Crab Creek; yn ysgrifenydd, Watkins, Newburgh.

Wedi hyny ymdriniwyd a'r pwnc gosodedig sef *Ffyddlondeb crefyddol* yn oleu ac yn effeithiol, nes oedd pawb o'r ffyddloniaid oedd yn bresenol yn teimlo awydd i fod yn ffyddlonach.

Gresyn na buasai ychwaneg o anffyddloniaid yr eglwys yno yn gwrandao.

Pregethodd y brawd Watkins, Newburgh, ar y pwnc gosodedig, sef *Gwerthfawredd Heddwch*, yn bur gymhwysiadol at sefyllfa ein gwlad yn bresenol, ac ansawdd y gwahanol bleidiau o'i mewn, gan gymeryd yr un tir ag a gymerir gan ddynion goreu y wlad, sef epil a chynrychiolwyr y Tadau Pereriniol. Cafwyd odfeun llewyrchus; ac hyderwn y bydd i'n hanwyl frawd Thomas a'i gynulleidfa, fedi budd helaeth yn y dyfodol oddiwrthynt.

Parisville.

D. DAVIES, Ysg.

CWRDD CWARTEROL DEHEUBARTH OHIO.

Cynaliwyd Cwrdd Cwarterol Cynulleidfaol Cymreig Deheubarth Ohio yn Oak Hill, Swydd Jackson, Medi 28 a'r 29, 1864.

Yr oedd yn bresenol ac yn gweinyddu yn y cyfarfod y Parchn. Davies Ty'n y Rhos, Price Newark, Lloyd Pomeroy, Edwards Syracuse,

Jones Centreville, J. A. Davies Siloam, a'r Parch. Mr. Kelsey, agent dros y Gymdeithas Genha'ol Gartrefol.

Cynaliwyd cynadledd boreu y 29ain, pryd y dewiswyd Davies Ty'n y Rhos yn Llywydd a Davies Siloam yn Ysgrifenydd, ac y penderfynwyd y pethau canlynol:

1. Bod y cwrdd cwarterol nesaf i fod yn Nebo.

2. Fod llythyr o gymeradwyaeth i gael ei roddi i'r Parch. G. M. Jones, gynt o Ironton, ond yn awr Cambria Newydd, Missouri, ar ei ymadawiad ag undeb y cwrdd cwarterol hwn.

3. Fod y Parch. J. Lloyd, ar ei ddymuniad, yn nghyd a'r gymeradwyaeth a dderbyniodd oddiwrth Gwrdd Cwarter Dwyreinbarth y Dal-aeth, yn cael ei dderbyn i undeb a brawdoliaeth yr Undeb Cwarterol hwn.

4. Fod taer ddysgwyliad y Gynadledd hon ar fod i bob eglwys o fewn cylch yr Undeb hwn i gymeryd y Cwrdd Cwarterol yn eu tro, ac os bydd rhyw rwystr ar eu ffordd, yna fod i'r eglwys roddi gwybodaeth brydlawn i'r eglwys nesaf ar y cylch.

5. Fod y personau canlynol i fod yn bwyllgorer ffurfio cylch rheolaidd y Cwrdd Cwarterol, sef Davies Ty'n y Rhos, Jones Centreville, ac Edwards Syracuse,—y cyfryw i'w basio yn y Cwrdd Cwarterol nesaf yn Nebo, a'i gyhoeddi yn y CENHADWR.

J. A. DAVIES, Ysg.

EWCH RHAGOCH.

MR. GOLYGYDD.—Clywais am ddyn yn yr hen Wlad pan oeddwn yn ieuanc, fyddai yn dal ar bob cyfleustra i brofi fod yr oes yn myned yn gallach yn barhaus, a'r rheswm oedd ganddo dros hyny oedd, fod ei dad yn gallach na'i dad-
eu, ac ei fod ynfau lawer yn gallach na'i dad, a bod Shony ei fab yn gallach nag yntau.

Ac mae arnaf finau chwant i ddweyd y dylaf fod felly yn yr America fawr. A'r rhesymau sydd genyf fi yw fod ein plant yn mwynhau llawer mwy o freintiau nag oedd ein teidiau, ac yn neillduol mewn ysgrifenu. Tua 80 mlynedd yn ol, pan oedd ein rhieni yn blant, nid oedd fawr o gyfleusterau i ddysgu ysgrifenu. Y dull y byddai llawer o honynt y pryd hyny yn cadw eu cyfrifon oedd, rhoddi marc ar dam-ed o bren, am bob diwrnod o waith &c. Ond tua 40 mlynedd wedi hyny yr oedd y fantais dipyn yn rhagorach. Ond erbyn heddyw, mae y gelfyddyd wedi cyrhaedd y fath raddau mewn medr, fel y gall yr hen a'r ieuanc ddysgu y *llaw fer*, ac ysgrifenu mor gynted ac mor gyflym ag y siaredir gan ddynion.

Efallai fod rhywun yn barod a dweyd, Ia, Ia, ond mae y cyfleusterau hyny yn rhy bell o'n cyrhaedd, yn rhywle tua New York neu Philadelphia y mae hyny i'w gael.

Nage ddim, mae y fraint werthfawr hon wedi dyfod i'r gymydogiaeth ac i'n tai. Ac mae'n dda genyf allu'ch hysbysu mai nid rhyw Scotchman

na Sais, nid Dutchman na Ianki sydd yn fodd-lawn i'n dysgu; ond Cymro glân gloew o Sir Aberteifi, sef y Parch. Edward Jones o Cincinnati.

Wel yn awr, anwyl gyfeillion, heb i mi wneud rhyw long story o honi—dewch i ni fyned ati o ddiffri' a'i dysgu. Peidiwn a eholli amser i holi a hela a ydyw yr athraw wedi ei dysgu ei hun. Cofiw'n mai dynion sydd wedi ei dysgu, a phaham na ddysgwn ninau. Gallaf dystio wrthyhych am ddau sydd wedi dysgu darllen yn weddol dda ar ol cael tua dau ddiwrnod tan ddyseid-iaeth Mr. Jones. Yr eiddoch yn serchus,

JOHN T. DAVIES.

Nobo, Ohio, Hydref 17, 1864.

SEFYDLIAD CYMREIG OSKALOOSA.

MR. GOL.—Diamheu y bydd yn ddymunol gan lawer o ddarllenwyr y CENHADWR wybod ychydig am sefydliad newydd Cymreig sydd yn nghymdogaeth Oskaloosa, Mahaska Co., Iowa. Mae Oskaloosa yn dref lled fawr o un yn nghanol gwlad, cynwysa yn nghylch pedair mil o drigolion. Mae yn sefyll ar le uchel ac iach, mae ynddi lawer o adeiladau hardd a gwerth-fawr, ystyrir hi yn dref marchnad ragorol, ac amgylchymir hi hefyd gan wlad hardd a ffrwythlawn. Yr oedd rhai Cymry yn byw ynddi er's amryw flynyddau, ond yn ddiweddar daeth tri neu bedwar o deuluoedd, ac a brynasant ffermydd o fewn dwy filldir i'r dref, ar yr ochr orllewinol, ac erbyn hyn mae yno wyth neu naw o deuluoedd yn ymyl eu gilydd.

Dywedir fod yno le da i ffermwyr, ond fod y tir yn lled uchel. Er hyny dywedir nad ydyw yn rhy uchel, wrth ystyried ansawdd y tir a manteision y lle. Ond mae yn debyg mai ypth penaf sydd yn tynnu y Cymry i'r lle, ydyw y gweithfeydd glo sydd yno. Dywedant fod glô trwm o dan y rhan fwyaf o'u tiroedd. Yr oedd 5 neu 6 o fanciau ganddynt wedi eu hagog, a chymaint o ddynion yn gweithio ynddynt ag a allent gael; a galwad am gymaint o lô a allent ei dori, yn Oskaloosa a'r wlad o amgylch. Ond yn yr haf hwn cyrhaeddodd y ffordd haiarn yr hon sydd yn rhedeg o Keokuk i Fort Des Moines hyd atynt; ac yn gymaint nas gellid rhedeg llinell y ffordd trwy Oskaloosa o herwydd codiad y tir, gorfu iddynt gadw ddwy filldir i'r deorllewin, a thrwy hyny fyned drwy ganol sefydliad y Cymry ac heibio eu banciau glo, ac agor marchnad newydd yn yr holl drefydd oddi yno i Keokuk ar lan y Mississippi. Rhoddodd hyn fywyd newydd yn y gwaith glô, a chodiad yn ei bris o 4 sent y bushel. Maent yn awr yn talu 6 sent y bushel am dori y glô, ac yn ei werthu am 12 sent ar y banc.

Pan yr oeddwn i yno yn mis Awst, yr oedd- ynt yn dysgwyl rhai teuluoedd newydd i'r lle yn fuan, rhai i ffermio, a rhai i dori glô; a

theimlent gryn ddymuniad i'w sefydliad bych- an fyned yn sefydliad mawr, ac nid wyf yn gweled un rheosm peham nas gall eu dymun- iad gael ei gyflawni. Maent yn nghanol gwlad iach hardd a ffrwythlawn, a llawer o fanteision i genedl y Cymry i sefydlu ynddi. Mewn ystyr grefyddol, y maent yn fwy dedwydd na llawer man. Mae ganddynt rai cantorion medrus yn eu plith, ac un pregethwr teiwlwg a chymrad- wy perthynol i'r Annibynwyr. Er hyny, dy- wedodd amryw o'r cyfeillion wrthyf, os byddai rhyw ffordd yn y weinidogaeth yn dyfod y ffordd hono, am iddynt beidio pasio heb alw gyda hwy. Diamheu genyf y cant dderbyniad caredig yn eu plith.

TUDOR JONES.

Georgetown, Medi 2, 1864.

MARWOLAETH MILWR.

MR. FRANCIS JONES, BROWNTOWNSHIP, OHIO.

[Parhad o'r rhifyn diweddar, tu dalen 352.]

Nid hawdd dychymygu, anhawddach traethu maint y tristwch a roddodd y newydd hwn i galonau y tad a'r fam, y brodyr a'r chwiorydd, pan ddiagynodd y newydd galarus hwn ar eu ciustiau. Yr oedd yn fachgen anwyl iawn. Mae y berthynas sydd yn bodoli rhwng y rhieni a'r plant yn eu gwneuthur yn anwyl; ond mae bywyd rhinweddol ac uffudd-dod i'r rhieni yn chwanegu at yr anwyldde.

Yr oedd o deimlad cariadus, cymwynasgar a chyfeillgar. Gwnai rhai yn gyfeillion iddo yn fuan trwy gymdeithasu â hwynt. Datguddiodd ei hun yn amlwg yn y nodwedd hwn yn mhlith ei gymdeithion yn y gymydogeath ac yn y fyddin.

Yr oedd yn meddianu deall da. Dangosodd hyn trwy ei barodrwydd a'i gyflymdra i ddysgu, a gwnaeth hyn yn eglur iawn trwy ei lythyrau a anfonodd adref wedi myned at y fyddin. Nid yn aml y ceir dynion o'r oed ei i ysgifenu mor rheolaidd, call, a chynwysfawr.

Yr oedd yn meddianu teimladau tosturiol a gwladgarol. Dangosodd y teimlad o wladgar- wch trwy uno â'r fyddin. Gallasai beidio, yn neillduol trwy dalu i un arall am fyned yn ei le. Ond yr oedd ei deimladau gwladgarol yn ei gynhyrfu, teimlai fod yn rhaid iddo fyned.

Yr oedd Francis Jones yn fachgen crefyddol. Gwnaeth broffes gyhoeddus o grefydd, bu yn ffyddlon i'w grefydd o'r pryd yr ymunodd â hi nes myned ymaith ar alwad y wlad at y fyddin, ac yr oedd yn hyfryd iawn genym gael yn ei lythyrau ei fod yn dangos parch, teimlad a chariad at grefydd pan yn y Camp. Dangasai benderfyniad i lyngu wrthi, a chymhellai eraill i fyw bywyd crefyddol.

Mae yn dda genyf osod i lawr yma dystiol- aeth ei anwyl gyfaill Edward Evans, o Brown- township. Yr oedd y ddau yn gydaelodau yn eglwys Brown, unasant â'r fyddin yr un pryd,

Yr oeddynt yn yr un Company, ac yn agos i'w gilydd pan y colodd ein hanwyl frawd ieuanc ei fywyd. Y mae ei dystiolaeth fel y canlyn:

"Yr oedd Francis yn filwr da, bob amser yn barod i gyflawni ei ddyledswydd yn ddirwgnach. Efe a fu byw yn heddychlawn gyda phob dyn tra bu gyda ni. Hefyd yr oedd yn byw yn addas i efengyl Crist. Yr oedd yn darllen llawer ar y Beibl. Yr oedd y Beibl gydag ef pan foddodd. Yr ydwyf yn credu yn gydwytbodol y gellir dywedyd ar sail dda fod Francis Jones wedi byw bywyd y cyflawn, a bod marw yn elw iddo ef. Yr eiddoch,

EDWARD EVANS."

Pregethwyd gan yr ysgrifenydd ar yr amgylchiad galarus hwn yn nghapel Browntownship oddiwrth y testyn, 2 Cron. 35: 24. "A holl Judah a Jerusalem a alarasant am Josiah." Mae yn achos o dristwch i'r perthynasau na chawd, ac fe allai na cheir dim gafael ar ei gorff. Ond O mor gysurus yw meddwl fod yr enaid yn ddiogel. Yr eiddoch, JOHN H. JONES.

The following is a copy of a letter received from Capt. Woodlief, Co. K, 1st Regt. O. V. C., dated Cross Keys, Ga., Sept. 14, 1864, concerning the death and character of young Francis Jones.

"Most cheerfully do I bear testimony as to the character of Francis. He was of a quiet, though kind and obliging disposition; always agreeable and disposed to be friendly. He did his duty like a man and true soldier, never flinching from danger, or forsaking his fellow soldiers in the hour of trial. On the battle field he seemed cool and collected, and though a young soldier in the camp, a veteran in a fight. Besides he was unassuming, upright in all his dealings—just and honorable in every respect.—During all the time that I was associated with him, I never heard him use one profane word."

The following is also an extract from a letter from his Lieutenant (Will. L. Curry) of the same date, directed to his father. "I will write a few words as to the soldierly bearing of your son Francis during his connection with my company. Francis came into the company an entire stranger to myself and most of the company; but he won many warm friends by his acts of kindness towards his comrades before his death. He was modest in his manners and I do not know that I ever knew him to do a wrong act, which made him beloved by all his fellow soldiers."

He was always ready for duty and never murmured, let come what would in the way of duty—it was always cheerfully performed—and he always bore himself a soldier true and brave.

Your son was in several battles with us, and fought with the bravery of an old veteran. While making a charge against the enemy on the 20th of August near Lovejoy, Georgia, his horse was killed under him.

While fording 'Cotton Indian Creek' on the 21st the current being very rapid, poor Francis went down to rise no more."

GALAR-GAN AR OL FRANCIS JONES, BROWNTOWNSHIP, OHIO.

Francis Jones, mae 'n drwm dy enwl,
Nid wyt yma gyda ni,
Aethoch allan at y fyddin;
Gwrlfoddolwr oeddyt ti;
Pan yr oeddyt yn ymadael
Ein calon gafodd ddwfn glwy',
Ond nid oeddym yn ddi-obaith
Na chaeu yma 'th weled mwy.

Credu 'r wyf dy fod yn telmlo
Fel gwnaeth miloedd drwy y wlad
Mai 'th ddyledswydd oedd arfog!
A gwynebu maes y gwaed,
Llawer gwaith y dych mygasom
Ein bod yn gwel'd dy siriol wedd,
"Y mae gobaith dyn o'r rhyfel
Nid oes gobaith neb o'r bedd."

Ond daeth newydd ar nos Sadwrn
Cofhwn hyn a chalon friw
Fod ein hanwyl fachgen Francis
Wedi gadael tir y byw:
Boddi wnaeth wrth groesi afon
Pan yn llifo yn ei grym,
Yn nhalaeth Georgia ger Atlanta
Dyma newydd ddygwyd im'.

Pa mor anhawdd yw rhoi fyny
Pa mor anhawdd lldio 'n liwyr
Nad oes gobaith am dy weled,
Pwy ond y profedig wyr?
Ein calonau sydd bron tori,
Ein gruddiau'n wylbylonddyddnos,
O mor chwercw ein cwpanaid!
O mor drymed yw ein croes!

Llawer ton a donedd drosom
Rhai yn fwy a rhai yn llai,
Hon yw 'r drymaaf un o lawer
Dan ei phwys 'r ym yn gwanhau,
Byd o drallod a gofidiau
Yw 'r byd hwn i bawb o'r saint,
Ond fe dderfydd eu holl hebwl,
Gwynfyd fydd eu nefol frainf.

Ffarwel, Francis, rhaid ymadael,
Gair a'i lon'd o drymder yw,
Nid oes gobaith genym mwyach
Am dy weled yma 'n fyw,
Ond mae gobaith cael cyfarfod
Mewn gwel gwlad o lawer iawn,
Yno seilwn beraidd glodydd
Am yr iachawdwr iachawn.

Gwnaethost broffes dda gyhoeddus
O Waredwr dynol ryw,
Mae ein gobaith, mae ein hyder
I ti ei gael yn Brynwr byw,
Cawsom genyt mewn llythyrau
Deimlad da at grefydd bur,
Rhoddes hyn sail dda i greu
Dy fod yn etifeddu 'r gwir.

O mor hyfryd fydd cyfarfod
Yn y Nef ddedyddaf wlad,
O mor wresog fydd y diolch
Gan y plant, y fam a'r tad,
Pwy all draethu pa mor ddedwydd
Fydd gwelod teulu oll y'ng hyd
Wedi diane ar bob trallod
A meddianu 'r gwir wyn fydd.

Mae ein gweddi at yr Arglwydd
Yn daerach lawer nag o'r blaen
Am i ni a'n plant adnabod
Gwrothrediadau 'r Ysryd Glân
Yn ein llunio a'n cymwysio
I gael myn'd i'r Ganaan fry
Lle bydd pawb am byth yn molli
Yr Oen fu farw ar Galfari.

J. H. JONES.

GWOBRWYO TEILYNGDOD YN PLYMOUTH, PA.

Ar nos Sadwrn, Medi 17, cyfarfu cyfeillion y brawd T. J. Phillips a'u gilydd yn yagoldy y lle, er cyfiwyno iddo eu hanrhegion. Pregethwr yw y brawd hwn gyda y T. C. ac y mae ef yn ddyn fel y dywedodd eich Gohebydd Trelech am dano, er ys talm, "Y mae yn hawdd i hawb ddeall ei fod yn un o blant athrylith a thalent:

mae ei bregethau yn dws a meddyliol, yn llawn o'r elfen farddonol."

Daeth y brawd hwn yma er's yn agos i fiwyddyn bellach i arolygu gwaith glô dan y D. L. & W. R. R. Co., ac y mae yn dda genym ddeall ei fod yn rhoddi boddlonrwydd da i'r Cymro clodwiw a'r gwladgarwr anwyl a'i gosododd yn ei swydd, sef Thos. Phillips, esq., Hyde Park, yr hwn yw uwch arolygydd y company uchod.

Ond er's ychydig o ddyddiau yn ol cafodd eglwys Plymouth ar ei mheddwl i anrhegu y brawd Phillips. Aeth y chwiorydd a'r gynulleidfa at y gwaith. Ac ar y noson a enwyd cyfarfu cyfeillion y brawd a'u gilydd yn ei dy ef ei hun, er cyfranogi o'r wledd ddanteithiol oedd y gwragedd wedi ei osod ar y bwrdd. Ar ol y wledd aed i'r ysgoldy am 6; etholwyd Mr. Robt. Powell yn llywydd a Mr. David Levi yn islywydd. Wedi agor y cwrdd yn ddehenig gan y llywydd, galwyd am dôn gan Mr. Danl. Hughes (pregethwr ieuanc gobeithiol yw Hughes). Nesaf, arath gan D. Levi, nes peri cynwrf trwy yr holl dorf. Yna tôn gan y cor. Nesaf, galwyd ar y brawd Hughes i anerch y dorf, yr hyn a wnaeth yn dra chymwys. Nesaf, galwyd ar y brawd Phillips a'i anwyl briod i'r esgynlawr; yna galwyd Mrs. Morgans a Mrs. Evans i osod arnynt SHAWL bob un y rhai oedd yn werth \$35, anrheg y chwiorydd oedd hon. Wedi hyn galwyd ar yr hen chwaer Mrs. George i anrhegu Mr. Phillips â phwrs hardd yr hwn oedd yn cynwys \$300—dywedodd yr hen fam ei bod yn cyflwyno hwn (\$300) yn enw y genedl Gymreig. Diolchodd Mr. Phillips yn ostyngedig a dywedodd ei fod yn teimlo yn ddedwydd, gan mai nid rhodd oddi ar angen oedd, gan fod y Company yn talu iddo gyflog da yn fisol. Aeth Mr. Phillips dros lawer o bethau na fyddai yn fuddiol eu gosod yma. Dymunaf lwydd i Mr. Phillips i weithio yn galed dros Company y D. L. & W. R. R., a thros gompany mawr y nefoedd.

UN OEDD YNO.

Dymunaf finau gyflwyno fy niolchgarwech mwyaf cynhes i'r eglwys hon, am ei charedigrwydd ataf. Nid ydwyf yn ystyried fy hun yn deilwng o'r fath gydnabyddiaeth, gan fod y cyfeillion yn talu eisoes am ambell i fath o bregeth y maent yn gael genyf. Gobeithiaf y bydd i esiampl pobl Plymouth ddylanwadu ar eraill i'w cymhell i wneud yn gyffolyb.

T. J. Phillips.

YMADAWIAD GWEINIDOG.

Dymunaf wneud yn hysbys trwy gyfrwng y CENHADWR fy mod wedi rhoddi gofal gweinigogaethol eglwys Gynulleidfaol Pottsville i fyny y 4ydd o Hydref diweddaf, a hyn yn hollol o'm dewisiad fy hunan, a'r ymadawiad yn dangnefoddus a sirool. Dymunaf bob llwyddiant i'r

eglwys a'r gynulleidfa. Y cyfarwyddyd ataf sydd fel o'r blaen, gan y byddaf yn byw yn Pottsville hyd nes byddaf yn ymsefydlu mewn rhyw le arall.

M. D. MORGAN.

Pottsville, Tach. 3, 1864.

TYSTIOLAETH YR EGLWYS.

MR. GOL.—Yn ngwynneb fod ein gweinidog y Parch. M. D. Morgan yn ymadael a ni fel eglwys carem gael lle yn eich Misolyn i'r ychydig linellau canlynol;

Cyfiawnder â Mr. Morgan ydyw i ni fel eglwys, hysbysu i bwy bynag y perthyn iddynt ddarford iddo ddyfod yma a'i gymeriad yn lân a difrychau, wedi ei gymeradwyo gan wahanol weinidogion cyfrifol. Hefyd y mae cyfiawnder yn ein rhwymo i hysbysu ei fod yn ymadael â'r eglwys hon yr un modd, gan adael teimladau hiraethus ar ei ol. Yr ydym hefyd yn hysbysu i'r cyhoedd fod Mr. Morgan wedi bod yn ddiwyd ac ymdrechgar iawn gyda gwahanol ranau o waith yr Arglwydd, a'i fod wedi gwrio mewn gweithredoedd yr holl gymeradwyaeth a gafodd. Pan ddaeth Mr. Morgan yma yr oedd yr eglwys hon dan faich mawr o ddyled fel plwm wrth ei godran yn barhaus; ond er llawenydd i'r eglwys a chymeradwyaeth i Mr. Morgan y mae dyled y capel wedi ei dalu bob cent trwy ei ddiwydrwydd a'i ffyddlondeb ef.

Yr Arglwydd a'i nertho i fod yn ddiwyd ac ymdrechgar gyda gwaith ei Feistr mawr, ac i fyned rhagddo yn ngwinllan ei Arglwydd pa le bynag y byddo rhagluniaeth yn ei arwain, a bydded iddo fod yn offerynol yn llaw Duw i droi llawer o gyfeiliorni eu ffyrdd ac o feddiant Satan at Dduw,—yw dymuniad yr eglwys.

Dros eglwys Gynulleidfaol Pottsville,

ROBERT T. DAVIS, *Ysgrifenydd*.
WILLIAM REES, }
LEWIS J. LEWIS, } *Diaconiaid*.

Cyrsorfa yr Ysgol Sabbathol.

Y. S. SIXTY, STEUBEN, N. Y. 1864.

Buwyd yn cadw ysgol Sabbathol yn y lle a nodwyd sef yn yr ysgoldy, a hefyd yn ysgoldy Half Way tra yr oedd ysgoldy yno, ar wahanol dymhorau, yn awr ac eilwaith. Yr achos o'i hansefydlogrwydd oedd anffyddlondeb rhai o'i deiliaid. Ond penderfynwyd yn unfrydol yn y gwanwyn diweddaf, i gadw ysgol Sabbathol yn y lle blaenorol o'r dda a nodwyd uchod. Cafwyd ysgol dda ragorol trwy yr haf. Parhaodd ei deiliaid yn lled ffyddlon. Yn awr ni a roddwn ger eich bron rif a llafur yr ysgol hon, fel y canlyn. Arolygydd 1, ysgrifenydd 1, athrawon 5, cyffredinolrwydd yr ysgol 35, adroddwyd o bennodau 309, yn cynwys o adnodau 6036. Dysgwyd amryw o bennodau o'r Addysgydd. Adroddwyd y Deg Gorchymyn, a gwahanol bynciau eraill o'r Beibl. Os gwel yr Arglwydd yn dda estyn bywyd ac iechyd i fyned ymlaen

y tymorau dyfodol, gobeithio y bydd yr un fyddloudeb yn cael ei ddangos, a'n dymuniad fyddo i wneuthur lles a daioni, gyda holl ranau gwaith yr Arglwydd. "Byddwn sicr a diymmod a helaethion y'ngwaith yr Arglwydd yn wastadol, a ni yn gwybod, nad yw ein llafur ni yn ofer yn yr Arglwydd."

ROBERT PRICHARD.

DAMWAIN ANGEUOL GER POTTSVILLE.

Boreu y 10fed o Awst diweddfaf aeth David Thomas, llanc ieuanc 15 oed, at ei waith yn iach a llon fel arfer, i felin haiarn Palo Alto ger Pottsville. Aeth i iro pegynau un o'r peirianau a'i goat am dano, a chafodd rhyw olwyn berthynol i'r peiriant chwyrn afael yn ei goat, a thynwyd of dair gwaith trwy y *Rolls*—gwasgwyd y rhan anfarwol mewn amrantiad i fyd yr ysbrydoedd. Yr oedd yn llanc ieuanc a gerid yn fawr gan y rhai a'i hadwaenent. Mab ydoedd i Mr. Wm. a Jane Thomas. Mae ei dad yn Olygwr ar y ffwrnes yn Pottsville. Daethant i'r wlad hon er ys rhai blynyddau yn ol o Dowlais, D. C. "Nac ymffroatiwn o'r dydd yfory, canys ni wyddom beth a ddigwydd mewn diwrnod." Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. M. D. Morgan a J. B. Maccolo.

BYR GOFIANT MRS. MARGARET EVANS, BROWNTOWNSHIP.

Bu farw yn Browntownship, swydd Franklin, Ohio, yn 37 ml. oed, Mrs. MARGARET EVANS, anwyl briod Mr. Wm. Evans, Browntownship. Gorphenodd ei gyrfar ar yr 8 o Fedi, 1864. Ei chlefyd oedd y Flux. Gadawodd i alaru ar ei hol briod a 5 o blant bychain. Yr oedd Mrs. Evans yn gymydoges hawddgar a pharchus yn yr ardal. Bu yn aelod crefyddol am oddeutu 18 mlynedd. Daeth i'r wlad hon o ardal Carno, swydd Drefaldwyn, 10 mlynedd i'r Mehefin diweddfaf. Yr oedd yn aelod rheolaidd, ffyddlon a pharchus o'r eglwys Gynulleidfaoel yn Brown. Yr oedd 'n amlwg wrth ei phrofiad, ei hiaith a'i theimlad ar wely marw fod Crist a'i achos yn hoff gan ei henaidd, a'i bod yn meddu ar obaith yr hwn ni chywilyddia. Yr oedd ei golwg siroel, ei theimlad toddeg a'r deigrâu a dreiglent dros ei gruddiau wrth wrando am y pethau am Grist yn dangos fod ei henaidd yn gwleda ar yr hyn a fydd yn fythol wledd i bawb o'r saint; ac os cafodd yr ernes yma yr oedd yr etifeddiaeth nefol yn sicr iddi. Gweinyddwyd yn y ty ar ddydd ei hangladd gan Mr. Thos. Lawrence (T. C.) ac wrth y bedd yn y Greenlawn gan Mr. Roberts, diweddar o Gymry. Pregethwyd ei phregeth angladdol ar y Sabboth canlynol yn y capel yn Brown gan yr ysgrifenydd oddiwrth y testyn Eesaiah 40: 6, 7, 8, "Y llef a ddywedodd gwaedda &c." Bydded i'r Duw trugarog a

graslawn, Barnwr y gweddwon a Thad yr ymddifad, fod yn gymorth wrth raid i'n hanwyl frawd a'i blant bychain. JOHN H. JONES.

CYFARFOD DIRPRWYWR YR BEIBL GYM-DEITHAS UTICA A'R CYLCHOEDD.

Cyfarfyddodd Dirprwywr y Gymdeithas uchod yn nghapel y Wesleyaid ar heol Washington nos Fawrth, Hydref 11, 1864, yr Is-lywydd y Parch. H. Humphreys, yn llywyddu. Sylwyd fod y Gymdeithas hon wedi ei hamddifadu o'i Thrysorydd, y diweddar Barch. L. D. Howell, ac i lanw y bwlch neillduwyd Mr. D. T. Davies i weinyddu yn y swydd fel Trysorydd hyd y cyfarfod blynyddol nesaf.

Neillduwyd Llywydd, Is-lywydd ac Ysgrifenydd y Gymdeithas yn nghyd a Mr. D. T. Davies i edrych dros gyfrifon y Gymdeithas am y rhan a aeth heibio o'r flwyddyn fel y maent ar y Llyfr gan ein diweddar Drysorydd.

Neillduwyd y Parch. H. Humphreys i alw *sylio* y cyfarfod blynyddol nesaf at yr amgylchiad galarus o farwolaeth ein diweddar ffyddlon Drysorydd.

Trefnwyd cynnal y cyfarfod blynyddol nesaf, Rhagfyr 28ain, yn addoldy y Trefnyddion Calfinaid ar Heol Seneca;—yn y bore am 10 cyfarfod er trefnu amgylchiadau y Gymdeithas, dewis ei Swyddogion &c. Cyfarfodydd i areithio yn y prydawn a'r hwyr.

Neillduwyd y Parchn. R. Isaac, So. Trenton; Wm. D. Williams, Deerfield; a H. Humphreys, Utica, i areithio yn y prydawn; Mr. Thos. M. Owen, y Parchn. G. Griffiths, a Dr. Rowlands i areithio yn yr hwyr. JOHN J. DAVIS,

Utica.

Ysg. y Gym.

COFIANT MRS. CATHARINE MORGANS, LONG CREEK.

Medi 8, yn ardal Long Creek, Iowa, bu farw CATHARINE, gwarig John Morgans, o'r ardal a enwyd, yn 63 ml. oed. Ymfudodd y teulu o Gymru yn y flwyddyn 1844. Arosasant am dro yn nhalaeth N. York. Wedi hyny yn Ohio, a thant i Iowa tua diwedd 1845. Buont yn byw yn Sefydla Long Creek yn dawel a chysurus a hyny hyd nes yr hunodd yr hen wraig yn yr Iesu, gan adael yr hen wr a'r plant i alaru ar ei hol. Oddeutu dwy wythnos y bu yn glaf y tro diweddfaf. Mynych ergyd a gafodd gan afiechyd, ond cafodd y fraind o fod yn ddirwg-nach a ffyddiog drwy y cwbl.

Yn Pennal Meirionydd a'r ardal, yr oedd y teulu wedi byw yn barchus a chrefyddol yn yr hen wlad. Yr oeddynt yn perthynu i eglwys y Wesleyaid yno; a byddai eu ty yn gartref i weinidogion a phregethwyr yr efengyl bob amser. Calon hael iawn oedd gan yr hen chwaer anwyl, nid oedd dim yn ormod ganddi i'w wneyd i achos Iesu yn yr hen wlad ac yn y wlad hon.

Ymadawodd â'r byd hwn pan yr oedd ein Cymanfa flynyddol wedi dechreu ar y Flint. Mawr oedd ei hawydd i fwynhau gwasanaeth y Gymanfa ar Long Creek, a bod yn bresenol ar agoriad ein Capel newydd, ond cafodd fyned i Gymanfa well o lawer iawn, a myned i fwynhau gwasanaeth mwy godidog yn y wlad lle "*ni ddwydd y preswlydd, Claf ydydd*." "Gwel, Seion, dinas ein cyfarfod; dy lygad a welant Jerusalem, y breswylfa lonydd, y babell ni thynir i lawr, ac ni syffir un o'i hoelion byth, ac ni thorir un o'i rhaffau." Es. 83: 20.

Pfyddlawn iawn ydoedd Mrs. Morgans i fod yn moddion gras, a melus ei chyfrinach yn y Society. Yn ei chlefyd, pan wedi colli cydnabyddiaeth am bawb a phob peth daearol a'i hamgylch, ei henaid a adwaeni y Cyfaill a lyn yn well na brawd na phriod na phlant. Molianu a bendithio yr Iesu a wna, a'i dwylaw ymhleth, gan ddwydd "*Yr Iesu wnaeth bob peth yn dda*." Hunodd heb ochenaid. Cafodd fyned adref at ei phobl, i ganu am waed y groes. Y mae arnom oll hiraeth ar ei hol. "*Yr Arglwydd a roddodd, yr Arglwydd a gymerodd ymaith, bendigedig fyddo enw yr Arglwydd*." Yn nghanol y galar a'r hiraeth bydded i'r teulu gofio mai y gelyn *claf* ydywanguen, ac mai gelyn a ddinystir ydyw, a Duw fyddo yn dirion wrthynt gan beri na fyddo yr un o honynt ar ol.

D. KNOWLES.

O. Y. Ar y 12fed o Hydref, pum wythnos ar al Mrs. Morgans, bu farw ei hunig chwaer, sef ELIZABETH, gwraig Evan Davies, o'r un ardal, gynt o Gefn cynhafol yn 62 ml. oed. Yr oedd Mrs. D. gyda'i theulu yn perthyn i eglwys y T. C. Gan fy mod yn credu y bydd ei chofiant yn ymddangos mewn lle arall nid yn helaethaf yma.

D. K.

Dymuna Mr. Morgans ar i'r cofiant uchod, neu dalfyriad o hono ymddangos yn rhai o Newyddiaduron G. Cymru er mwyn eu perthynasau yno.

DYFYNIADOLYTHYRRODDIWRTH FILWR.

Atlanta, Georgia, Tach. 7, 1864.

MR. GOL.,—Fe allai eich bod yn gwybod fod y Cwmni hwn (*Co. F, 22nd Regt. Wis. Vol.*) gan mwyaf yn Gymry. Cawsom ni fel eraill amser lled galed yn y rhyfel yn Georgia yr haf diweddf. Collasom amryw o'r Cwmni yn ystod y 4 mis y buom yn ymladd ein ffordd o Ringgold i Atlanta. Ond ar ol hyny yr ydym wedi bod yn gwersyllu yn Atlanta ac wedi mwynhau graddau o dawlwech. Mae arwyddion yn awr ein bod ar gychwyn eto ar daith i ryw bwynt—fe allai at lan y Llynclyn neu y Cefnfor. Cychwynasom ddydd Sadwrn, ond nid aethom ond tair milldir a dychwelasm yn ol dranoeth.

Tach. 8fed, yn y prydawn.—Mae yr etholiad wedi pasio yn ein Catrawd. Rhif y pleidleisiau

a roddwyd i mewn oedd 381—sef 371 i Lincoln a 10 i McClellan. Yr ydym wedi ein hysbysu yn swyddogol bellach ein bod i fyned ar ymgyrch neu ryfelgyrch—nis gwyddom pa mor fuan, fe allai yfory. Mae yn debyg fod Atlanta i gael ei gadael yn hollol gan yr Undebwyr. Dydd da i chwi.

CADWALADER PUGH,
Co. F, 22nd Regt. Wis. Vol.,
2nd Brig., 3rd Div. 20th Army Corps.

CYFRANIADAU AT ADDOLDY ARENA, WIS.

Dear Sir,—Will you please to publish the following donations, with our heartfelt gratitude to the friends in the different places for their very generous gifts, to aid us in building our church:

Chicago, Welsh people.....	\$59.00
Rolling Mill, Chicago.....	23.00
Big Rock, J. Pierce, esq.,.....	10.00
Big Rock, Old Church.....	24.02
New Church.....	11.76
Aurora, Ill.,.....	4.85
Janesville, Wis.,.....	7.00

WILLIAM A. WARD, *Treasurer.*

CWRDD CWARDEROL IXONIA, WIS.

Cynaliwyd cyfarfodydd pregethu ar y 6, 7, 8, 9, 10 a'r 11 Hydref yn Emmett, Ixonia, a Bark River.

Y brodyr fu yn cynorthwyo oeddynt, Owens, Dodgeville; Evans, Delafield; Perry, Oakkosh; a Griffith Samuel. Y rheswm dros ei gael oedd awydd am achub eneidiau. Yr hwyl gafodd y gwelston oedd yn dra amlwg—ac felly hwyl y gwrandawyr—yn eu sylwrydd yn gwrandao &c. Am lwydd ar y gwaith, buwyd daer mewn gweddi. Pa les a'i dilynodd, nid oes ond Duw yn gwybod. Yr eiddoch yn yr ymdrech.

D. S. DAVIS, *Ixonian.*

HOLWYDDOREG Y PARCH. WM. REES.

Cyhoeddedig gan y Parch. R. Evans yn America.

Dymunaf hysbysu fy nghyd genedl fod yn awr yn sefyll ar law amryw ganoedd o'r llyfr gwerthfawr hwn. Y maent i'w cael wrth y dwsin at wasanaeth unrhyw ysgolion Sabbothol am un ddolar y dwsin, a rhai hyny a anfonant am danynt i dalu y cludiad. Anfoner pob archebion at Rev. ROBT. EVANS, *Mycevin, P. O., Waukesha, Co., Wis.*

BEIBL GYMDEITHAS GYMREIG RADNOR A'R AMGYLCHOEDD.

Swyddogion y Gym. hon am 1864 oeddynt—Llywydd, y Parch. James Davies; Is-lywydd, Richard Bumford; Ysgrifenydd, Thomas W. Jones; Trysorydd, David Davis;—Casglyddion, yn Radnor, David R. Griffiths, Thos. Edwards, John James, John Williams, Thos. D. Griffiths, Evan Price, John N. Davis, Andrew Jones, Evan

Owen, a Richard Thomas; yn Troedrhwdalar, Jas. James, Wm. Humphreys, John Rowlands, a Rees Williams; yn Delaware, George Pugh a John W. Jones.

Sefyllfa arianol y Gymdeithas.

Casglwyd yn Radnor,.....	\$31.50
Troedrhwdalar,.....	21.17
Delaware,.....	8.25
Arian ar law,.....	2.78

Cyfanswm,.....	\$63.65
Yn rhodd i'r Fam Gymdeithas,.....	49.74
Talwyd am lyfrau i'r un,.....	10.26
Am gludlad llyfrau o New York,.....	2.40
Am gynwied arian a stamps,.....	50
Arian mewn llaw,.....	75

Cyfanswm,.....	\$63.65
----------------	---------

R. D. REESE.

GANWYD,

Mehefin 5, 1864, yn Johnstown, Pa., mab i Mr. Wm. P. Williams a'i briod. Gelwir ef WILLIAM HENRY.

Dduw Ión o'th ddalon!—fe roddalst

Ti yn rhyfedd ini

Fawr anrheg uchel o ffrî

Y mab hwn Gwilym Henri.

J. GRIFFITHS.

PRIODWYD,

Medi 27, yn Ashland, Pa., gan y Parch. Thomas D. Rees, Mr. SAMUEL WYATT a Miss MARGARET GRIFFITHS.

Hyd. 15, yn yr un lle, gan yr un, Mr. WILLIAM THOMAS a Miss ANN AMELIA DAVIES, y ddau o Ashland.

Hyd. 31, yn yr un lle, a chan yr un, Mr. JOHN DAVIS a Miss ESTHER DAVIES.

Hyd. 12, yn Pomeroy, Ohio, gan y Parch. John T. Williams, yn nhy rhieni y briodferch, Mr. DAVID COLE a Miss ANN JOHNSON.

Hyd. 17, yn yr un ddinas, gan yr un, Mr. CHAS. PASCOB a Mrs. ELLEN HUGHES, diweddar o Gymru.

Hyd. 18, yn Sharon, Pa., gan y Parch. J. Edwards, Crab Creek, Mr. WILLIAM CHARRINGTON a Mrs. RUTH WILLIAMS, y ddau o Trumbull Co., Ohio.

Hyd. 17, yn Centreville, swydd Gallia, Ohio, gan y Parch. Eben. D. Jones, Mr. DAVID THOMAS o'r lle uchod a Mrs. JANE HUGHES o Cincinnati.

Hyd. 20, yn Johnstown, Pa., gan y Parch. R. R. Williams, Mr. JOHN COLLINS a Miss SARAH LEWIS.

Hyd. 19, yn Danville, Pa., gan y Parch. John B. Cook, yn ei dŷ ei hun, Mr. ZEBULON THOMAS o Frosty Valley, a Miss MINERVA H. GREENLEY o Greenwood Township.

Hefyd ar yr un dydd, yn Danville, a chan yr un gweinidog, Mr. EDWARD RODERICK a Miss MARGARET MORGANS, y ddau o Danville.

Medi 22, gan y Parch. D. J. Williams, Prospect, yn ei dŷ ei hun, Mr. EVAN EVANS a Miss JANE THOMAS, y ddau o Trenton.

Tach. 9, yn yr un lle, a chan yr un gweinidog, Mr. RICHARD D. EDWARDS, Company F, 117th N. Y. Vol., a Miss ANN L. EVANS, Trenton.

Tach. 10, yn nhy tad y briodasferch, gan y Parch. J. A. Davies, Mr. JAMES G. HENSHAW a Miss ANN DAVIS, y ddau o ardal Siloam, swydd Gallia, Ohio.

Mae Anne wedi ei huno a Henshaw yn ddau Mawr lwydd a ddilynno y cywllt hyd angen. Eu bywyd fo'n ddedwydd a'u cartre 'n gysurus. A chrefydd Mab Duw i'w cynwysio i Baradwys.

BU FARW,

Gor. 1, 1864, yn ardal Dundaff, o'r gwddf byd-redd, yn 5 ml. oed, SARAH JENNET, merch Mr. Evan Jenkins a'i briod. Yr oedd yr un fechan hon o ran ei chyfansoddiad corfforol yn wanaidd, ond yn meddu meddwl anarferol o gryf a bywiog. Cofiai agos yr oll a welai ac a glywai. Pan oedd yn dynyr ac yn anwyl iawn yn ngolwg y teulu oll cymerwyd hi ymalth gan angau du er eu mawr alar. Bu y tro yn ergyd neillduol o drwm i feddwl y fam yr hon sydd wedi bod er ys gryn amser yn lled wanaidd ei bhechyd. Gweddus i holl blant Duw ydyw ymostwng gyda boddlonrwydd i holl drefniadau y nef, a choffio er eu cyneur mai eu Tad sydd wrth y llyw. Claddwyd hi yn mynwent y lle. Pregethwyd yn Seisnig gan y Parch. Mr. Lamb a chan yr ysgrifenydd yn Gymraeg.

D. DANIELS.

Awst 28, yn Crab Creek, Ohio, JANE, merch i Mr. David Morgan a'i briod, yn dair wythnos oed.

Medi 23, yn Brookfield, Ohio, DANIEL, mab i Mr. Lawrence Carr a'i briod yn un flwydd a thri mis oed. Gweinidwyd ar y ddau amgylchiad gan yr ysgrifenydd, J. EDWARDS.

Medi 24, y Parch. EVAN EVANS, Radnor, swydd Delaware, Ohio. Ei gystudd oedd clefyd y gwaed. Nid oedd yn hollawli iach er ys amser math, yn cael ei filno yn aml gan yr hyn a elwir Bronchitis. Dechreuodd fyned i orwedd ddeg diwrnod cyn ei farwolaeth, gwellhaodd i raddau o'r Flux, ond daeth yr afiechyd arall i ymaifd yn nerthol yn ei gyfansoddiad; methodd siarad ond ychydig y ddau ddiwrnod olaf o'i fywyd. Pregethodd yn dra melus a dylanwadol yn Saesoneg yn ein haddoldy ni nos Sabboth, Medi 11, oddiwrth Eisaiah 60: 8. Gellir dweyd am dano, mor ddilysmwrth yr aeth ymaith i ei oed 61 ml. ac agos i 7 mis. Derbyniwyd ef yn aelod yn yr eglwys Gynulleidfao Llanrwst pan yn dra ieuanc. Dechreuodd bregethu pan yn nghylch 16 oed. Derbyniwyd ef i athrofa Llanfyllin yn 1817, a bu yn fyfyrwr yn y Coleg am yspaid 6 mlynedd. Yn 1827 ymbroddodd a Miss Mary Williams o dref Dinubych, yr hon oedd yn aelod ffyddlon a chymheradwy o'r eglwys Annibynol yn Ninbych, wedi ei derbyn i'r eglwys hono gan yr anwyl frawd R. Everett. Yn fuan wedi hyn mudodd i America a sefydlodd yn y weinidogaeth yn yr Ynys Hir (Long Island). Bu yn gweinidogaethu yno am yspaid pedair blynedd gyda chymeradwyaeth a llywyddiant. Bu wedi hyn yn llafurio yn nhalaeth Effrog Newydd yn Remsen, ac yn North Gage, a Rwsia Corners, ac mewn amryw eglwys yn swyddi Herkimer ac Oneida, a swydd Lewis, ac yn Ohio a Michigan. Un achlysur o'i ymadawiad i'r Gorllewin oedd afiechyd ei deulu. Yn 1852, cafodd wahoddiad i ddwyfod i lafurio i Radnor, Ohio, ac oddiyma aeth i orphwys oddiwrth ei lafur. Yn mherthynas i'r hrawd ymadawedig gellir dweyd ei fod yn hynod rydd oddiwrth zel bleiddiol; credwyf ei fod yn Gristion didwyl, yn uffudd ac ewyllysgar i gynorthwyo achos Crist gyda gwahanol enwadau gyda siroideb dirwgnach; yr oedd yn uffudd i bob gweithred dda, yn barod iawn i gydweithredu gyda phob symudiad dalonius yn wradod ac eglwysig, yn deall y natur ddynol i fesur helaeth. Fel pregethwr nid oedd yn y radd uchaf na'r isaf. Yr oedd yn deall egwyddorion llywodraeth foesol Jehofah fel llywydd cyflawn ac fel Penarglwydd graeol i fesur mawr. Dospartal ei destynau yn drefnus, a thraddodol yn ddifrifol a digellwair. Cafodd yr ardal a'r achos golled fawr ar ei ol. Yr oedd yn barchus yn ngolwg pob enwad crefyddol trwy'r holl ardaloedd. Ar ddydd ei gladdediagaeth, sef Medi 25, ymgasglodd lluoedd at y tŷ, canwyd penill yn Gymraeg. Yr oedd yn aelod o gymdeithas yr Odd Fellows. Cychwynasant yn orymdaith drefnus o flaen y corph i addoldy yr eglwys Henaduriaethol Saesneg; dechreuwyd yr addoliad trwy ddarlhen, mawl, a gweddli gan y Parch. James Davies, a phregethodd y Parch. Elias George (B.) yn Saesneg oddiwrth Dat. 14: 18. Wrth derfynu dywedwn, "Ystyr y perffaiath ac edrych ar yr un-lawn, canys diwedd y gwr hwnw fydd tangnefedd."

JAMES DAVIES, Radnor.

Medi 30, yn Rome, N. Y., yn 62 ml. oed, Mrs. ELIXOR JONES, priod Mr. Robert Jones, (adweinir ef gan ei hen gyfeillion, Robert Jones, Enlli,) am mai oddiyno y dactiaeth i'r wlad hon 32 ml. yn ol. Bu yn briod 43 ml.; mae guddynt un ferch yn y West. Mae gular mawr ar galon ei hanwyl briod yn ei hen ddyddiau.—Ei hafiachyd oedd y dropsey. Dyoddefodd gystudd blin am amryw fis oedd, eto yn dawel.—Cafodd y fraint o ymuno â chrefydd er's 20 ml. yn yr eglwys Annibynol yn Floyd. Symudasant i Rome er's amryw flynyddau. Yr oedd yn un o'r rhai cyntaf yn yr eglwys Annibynol yn Rome, a themlir colled fawr ar ei hol. Yr oedd yn un o'r ffyddloniaid. Rhoddodd dystiolaeth glir ei bod yn meddu y rhan dda yr hon na ddygir oddiarn. Gobeithio y caiff ei hanwyl briod ras i ymgynal a'i addfedu i fyned ar ei hol. Claddwyd hi yn y fynwent rhwng Floyd a Rome, lle mae claddfa y Cymry yn gyffredin yn y cylchoedd hyn. Gweinyddwyd ar yr amgylchiad gan yr ysgrifenydd. D. E. FRICHARD.

Hyd. 12, yn Radnor, O., MARY, merch Mr. Evan Price a Margaret ei wraig, yn 6 mis a 12 d. oed.

Hyd. 9, Mrs. FRANCES DAVIES, gwraig Mr. Robt. Davies, Radnor, O. Ei chystudd oedd y flux. Yn y gladdedigaeth luosog darllenodd a gweddiodd y Parch. Elias George (B.), yn absenoldeb y gweinidog, ac ar lan y bedd anerchodd y Parch. Rees Powell, Troedrhwdalar, y gynulleidfa, a gweddiodd. Yr ail Sabboth pregethodd yr ysgrifenydd ar achlysur ei marwolaeth oddiwrth Esay 57: 2. Gadawodd briod anwyl a hoff a dau fab i alaru ar ei hol. Merch ydoedd i'r diweddar Mr. Thomas Morton, gynt o Llwydlarth, swydd Drefaldwyn, G. C. Ei hoed rhwng naw a deg a dengain. Yn mherthynas i'r chwaer hon derbyniwyd hi yn aelod tua'r fl. 1840, yn Delhi, gan y Parch. Rees Powell; gellir dweyd yn ddibetrus ei bod yn un o'r ragorol y ddaear mewn rhinweddau Cristionogol, yn enwedig yn ei thymher ddistaw. Os na welid ni chlywid hi; ni chafwyd ar ddeall ei bod yn dweyd gair drwg am neb, ni ddysgodd absennu a'i thafod na gwneuthur drwg i'w chymydog, na derbyn enllib yn erbyn ei chymydog, yn of desgrifiad y Salmydd o wir Gristion, Sal. 15; 2, 3, 4, 5. Yr oedd yn fyddiawn a diwyd i gadw ei chynulliad eglwysig; mae pob arwyddion ei bod yn mynychu moddion gras mor aml ag oedd yn ddichonadwydd. Ymddyddal yn foneddigaidd at bawb, yr oedd yn hawdd ei thrin; ni chlywais fod un gelyn iddi yn yr eglwys na'r gymydog; yr oedd yn ymddiddan yn barchus am, ac ym ymddwys yn foneddigaidd at ei gweinidog, yn ol eynghor Paul, 1 Thes. 5: 13, a gwnai gyfrif mawr o weinidogion yr efengyl mewn cariad, er mwyn eu gwaith—yr oedd o ymarweddian hynod ddilarghoedd, yn anrhydded i grefydd, ac yn anogaeth i eraill ddweyd, awn gyda chwi canys clywsom fod Duw gyda chwi. Mewn gair collasom un o'r gwragedd mwyaf defnyddiol yn yr eglwys, ond er mor anhawdd ymadael â hi o'r teulu ac o'r eglwys yr oedd marw yn elw trwyddol iddi—gwyn ei byd hi. Gair at ei phriod a'r plant.—Na alerwch ar ei hol fel un heb obaith, bwriwch eich balch ar yr Arglwydd, efe a'ch cynnal; llefwech am addfedrwyd i fyned ar ei hol i wlad y purdeb. "Gad dy amddiffaid, mi a'u cadwaf hwynt yn fyw, ac ymddirieded dy weddwon yno fl." "A chwithau ei dau fab, ni chwech yr un fani i weddio drosoch, a'ch cyngori, celsiwrch yr Iesu yn fore, Diar. 8: 17, a defnyddiwrch yr adeg bresenol i ffoi ato am eich bywyd, "fydd y rhai dilynwrch gan ystyried diwedd eu hymarweddian hwynt." JAMES DAVIES.

Hyd. 14, yn Mitsuaburgh, Pa., Mrs. ANN OWEN, priod Owen Owen, yn 33 mlwydd oed. Ganwyd hi mewn tŷ o'r enw Maesgwyn, yn nghymydogeth eglwys Horeb, yn sir Aberteifi, D. C. Merch ydoedd i John a Catharine Pugh Davis. Derbyniwyd hi i eglwys Horeb gan y Parch. Mr. Griffiths, cyu ei bod, yn 14 ml. oed, a gwnaeth broffes dda o'i ffydd yn Nghrist cyhyd ac y buodd yno. Mudodd i'r America 12 mlwydd yn ol ac ymsefydlodd yn ardal Pittsburg, ac ymlwybrodd o'r pryd hwnw hyd ei marwolaeth yn ddiwng o berthynas a'r

Arglwydd. Yr oedd yn aelod derbynol o'r eglwys Gynulleidfaol. Ei chlyfod oedd y darloddegiaeth, yr hwn ddygodd gydag amynedd neillduol ac ym-ostyngiad mawr i ewyllys y Goruchaf. Ychydig nosweithiau blaenorol i'w marwolaeth dywedodd wrth ei phriod, "buom fyw yn gysurus iawn gyda'n gilydd, ond y mae'r amser wedi dyfod i ni i ymadael." Y noson olaf ond un y buodd byw dywedodd wrth y rhai a amgylchent ei gwely, "Gweddiiwch, y mae yn dyfod yn oleuach oleuach arnaf, caf gyrrhaedd yr orphwysfa addawedig yn fuan," ac yna gwnaeth gau ei gyda nefolaidd fias,

"Mae Iesu Grist o'n hoghir ni

Fo gollodd ef ei waed yn lli

Trwy rinwedd hwn i'e'n dwg yn iach

I'r ochr draw mhen grodyn bach."

Yr oedd iddi gylch helaeth o gyfeillion pa rai a'i hoffent yn fawr a themlant yn hiraethlon ar ei hol, a themla ei phriod a'i dau blentyn eu colled yn fawr. R. R. WILLIAMS.

Hyd. 20, yn Rockford, Minn., ROBERT, mab i'r diweddar Robert Owens a Jane ei briod, yn 18 ml. a 3 mis oed. Ei seini oedd y Diptheria—ni chafodd ond seini byr—dim ond 5 niwrnod. Yr oedd yn ei wybodaeth hyd y diwedd—y gair olaf a ddeallwyd oddiwrtho oedd, ei fod yn myn'd i gau Halliwellia. Claddwyd ef yn Rockford wrth ochr ei dad, Robert Owens, gynt o Gaerdydd, Mon. Ei FAN ALARUS.

Awst 31, ger Granville, Ohio, wedi byr gystudd, er mawr alar i'w fam weddw, brodyr a chwiorydd, RICHARD WILLIAMS, mab ieuengaf y diweddar Mr. Richard Williams, yn 15 ml. oed. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. David Price a Jacob Little.

Hyd. 9, yn Newark, Ohio, Mrs. FRANCES REES, gweddwr y diweddar Mr. Thomas Rees, cylchwyd (cooper) o'r dref hon, o fewn ychydig wythnosau yn 58 ml. oed. Yr oedd y chwaer anwyl hon yn aelod gyda'r enwad Cynulleidfaol er yn ieuanc, a pharhaodd yn fyddiawn hyd y diwedd. Byddai yn ofni angau yn fynych yn ei bywyd, ond yr oedd yn gryf a gorfoddus wedi dyfod i'w gyfarfod. Yn ei thy hi a'i fyddiawn briod y sefydlwyd yr eglwys Gynulleidfaol yn Newark, er's mwy nag ugain alynedd yn ol, sef yn mhen ychydig wedi iddynt hwy ymfudo yma o ardal Trelech D. C. Er fod yr eglwys hon yn awr yn fiodenog ac ar gynydd, nid oes ond dau yn yr eglwys yn awr, ar ol ei marwolaeth hi, o'r ychydig a wnaelant gyfmod a'u gilydd ac a'r Arglwydd yr amser hwnw. Yr oedd ein chwaer ymadawedig yn haelionus bob amser tuag at bob achosion da. Dilynodd letygarwch ar hyd ei hoed. Cafodd llawer o ymfudwyr anghenus, gysgod ac ymgeledd yn ei bandedd hi. Ni chawwyd bedd erioed ar fynwes mwy caredig. Bu ei diwedd yn dangnosedig, ac y mae ei chofadwriaeth yn barchus gan bawb o'i chydabod. Gadawodd 4 o blant yn alarus ar ei hol—3 o feibion ac 1 ferch. Y mae y ddau fab hynaf yn myddin yr Undeb er dechreu y rhyfel, a'r hynaf Mr. John Rees yn swyddog cymeradwy ac anrhyddedus. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeth gan y Parch. E. S. Evans, (T. C.) Newark, J. Williams, Harrison, a'r ysgrifenydd. Gellir argraffu ar golofn ei bedd heb wenlaith na gormodiaeth, "Yr hyn a allodd hon hi a'i gwnaeth. DAVID PRICE, Newark.

Hyd. 20, yn Granville, Ohio, ar enedigaeith ei chynafanedig, yr hwn hefyd a fu farw, Mrs. MARY JANE EVANS, merch y diweddar Mr. Walter Davies a'i briod weddw Mrs. Esther Davies. Yr oedd yn nith ferch brawd i'r diweddar Mr. Hopini Davies, Utica, N. Y. Yr oedd wedi dewis crefydd, a chrefydd a'i cynaliodd trwy y tymestloedd a'i cyfarfyddodd. Gweinyddodd y brodyr David Owen (B.) a David Price (A.) Ar ddydd ei chladdiedigaeth, a phregethodd yr olaf y Sabboth canlynol ar y geiriau: "Ei henaid hi a lesmeiriodd, ei haul a fachiudodd a hi yn ddydd."

Hyd. 26, yn Wellington, Lorain Co. O., JOHN MELLING JONES, mab hynaf i Isaac a Mary Jones, gynt o Floyd, Oneida Co., N. Y., yr oedd yn wre o du ei dad i'r diweddar John Jones, Ty'r Capel,

Gyffyllog, ac o du ei fam i'r diweddar John Mel-ling, Dinbych G. C. Ei afiechyd oedd y Typhoid fever. Ar ol llanw sefyllfaeodd o bwys, er anrhyddedd iddo ei hun a budd i eraill hunodd yn yr Iesu y dydd a enwyd. Yr oedd yn aelod o'r eglwys Gynulleidfaoel yn y lle hwn er Ebrill, 1863, ac er y pryd hyny addurnodd athrawiaeth Buw a'n Hachawdwr mewn bywyd ac ymatweddliad. Nid rhyfodd yw iddo ganu ei hun ymaith i'r nefoedd. Canaf yn felys y penillion Cymraeg canlynol: "Yn y dyfroedd mawr a'r tonau &c." "Llais tangnefedd glywa'i i'n seinio &c." "O fôr i fôr o gylch y byd &c." Yr oedd yn ieuanc, ond yr oedd lade lawer o gyfeillion, y rhai a'i parchent yn fawr. Ffrwyth a addfeda yn gynar a geogilr yn gynar. Efengyl ein Gwaredwr a wnaeth y brawd ieuanc hwn y peth ydoedd yn ei fywyd a'i angau. Y fath efengyl sydd deiliwng o bob derbyniad. Wyr ieuanc a gwyrffion, henafgwyr a llanciau, a ddylent wneud derbyniad o honi heb oedi, yn siriol ac awyddus, a byw wrth ei hegwyddorion. Ei fam alaras a ddymnas oed y ddaeu benill hyn o'i heiddo gyda'r hanes am dano:

Dyoddefodd gystudd trwm am dre
Mewn byr-daith orthrymderus,
Ond darfu ei boen fe aeth i'w fedd
Mae nawr mewn hedd yn gorhwyys.
Fry gyda'r llu sy'n moli'r Oen
Heb wendid, poen na nychedod,
Mae 'n canu am lachawdwriaeth rad
A rhinwedd gwaed y cymod.

Wellington, Tach. 4, 1864.

* * * Dymunir ar i'r *Dygydd* a'r *Drysgorfa* godi'r uchod.

Hyd. 30, yn Cincinnati, O., WILLIAM FRANCIS, mab i Mr. John Humphreys ac Ann ei briod, yn 23 mis a 4 diwrnod oed. Ei glefyd oedd y diptheria. Claddwyd ef yn Spring Grove, a gweinyddwyd yn y gladdedigaeith gan y Parch. T. Edwards. Teimla y fam a'r tad yn alarus oblegid iddynt gael eu hymddifadu o'u hunig blentyn. Eu cysur yw iddo gael ei gymeryd i well lle.

Tach. 9, yn Pottsville, Pa., Mrs. MARGARET DAVIES, priod Mr. David Davies, yn 36 ml. oed. Daethant i'r wlad hon yn y fl. 1861 o ardal Llanymddyfri, swydd Gaerfyrddin, D. C., a gwnaethant ei cartref yn Pottsville o hyny hyd yn awr. Derbyniwyd y chwaer ymadawedig yn aelod o eglwys Crist yn y lle hwn tua dwy flynedd yn ol. Chfodd dros flyddyn o gystudd trwm, yr hwn a ddyoddefodd yn dawel ac amyneddgar a hollol ddrwgnaeth. Camolai grefydd trwy ei chystudd, a phwysai yn barhaus ar haeddiant y Gwaredwr mawr. Bu yn flyddlawn hyd y gallodd gyda moedion gras, pan yn aml yn lled analluog gan afiechyd. Gadawodd briod a dwy ferch fechan i alaru ar ei hol. Yr Arglwydd a ofalo am danynt. Claddwyd hi yn nghladdfa yr Annibynwyr yn Pottsville, gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd, M. D. MORGAN.

Bu farw o fewn cylech mis o amser ddwy ferch henaf Daniel L. ac Elizabeth Davies o ardal Siloam, Ohio, yr hynaf yn 4 bl. oed, ac o'r diptheria; a'r all tua 2 fl. oed o'r parlys. Claddwyd y ddwy yn ochr eu gilydd yn mynwent Ty'a y rhos,—yr olaf ar y Sabboth cyntaf yn Tachwedd, sef y 8fed, 1864. Gweinyddwyd ar yr achlysur y ddaeu dro gan yr ysgrifenydd, JOHN A. DAVIES, *Siloam*.

Tach. 11, IDA E. THOMAS, merch fechan ac unig blentyn, Mr. Wm. W. a Mary Thomas, o Water-ville, ac wyres i y Parch. Morris Roberts, Remsen; ei hafechyd oedd y diptheria; yn agos i gyraedd ei 4 blwydd oed. Yr ydoedd Ida fechan yn anwyl iawn yn mysg ei chydnaeod, ac mae galar mawr ar ei hol—ond trodd ei gofid hi yn orfoledd yn y nef.

Hyd. 15, yn mhlwyf Steuben, swydd Oneida, E. N., yn 77 ml. oed, JOHN H. ROBERTS, gynt o Tlain-attw, plwyf Llangwnadde, Lley, sir Gaer-narfon, Cymru. Ymfudasai i'r wlad hon gyda'i deulu er's 37 o flynyddau yn ol. Gadawodd briod oedranus (wedl bod gyd a'u gilydd oddentu 56 o

flynyddoedd) a mab a merch i alaru ar ei ol. Rhoddwyd ei gorph i orwedd yn mynwent Peny-graig, Remsen—gweinyddwyd ar yr achlysur gan RICHARD F. JONES.

Hyd. 17, yn Mahanoy City, Pa., MARY ANN NICHOLAS, yn 12 ml. ac 11 mis oed, merch ydoedd i Mr. David a Gwenllian Nicholas, gynt Providence, Pa., ond yn awr o'r lle yma. Ni chafodd ond cystudd byr iawn, ei chlefyd hi oedd y bilious fever, dioddefodd yn amyneddgar iawn hyd awr ei hymddatodliad. Claddwyd hi yn mynwent yr Annibynwyr yn Tamaqua, pryd y gweinyddwyd gan y brawd E. R. Price ar lan y bedd yn ngwydd tyrfia luosog. Da genym allu dywedyd am y ferch fach yma ei bod hi wedi cael ei magu ar aelwyd grefyddol a bod argraffiadau crefydd wedi cael ei lle priodol ar ei meddwl. Er nad oedd hi wedi gwneud arddellad cyhoeddus o Iesu Grist, eto yr oedd genym le i greu fod bywyd crefyddol ei rhieni yn cael dylanwad cryf ar ei meddwl, ac yr ydym yn hyderus greu fod marw yn elw trag-ryddol iddi hi, er ei bod yn goilod fawr i'w rhieni tirion. JOHN MORGAN.

Hyd. 5, yn Trenton, N. Y., DAVID DAVIS, yn 20 oed. Yr oedd wedl bod yn sal dan y typhoid fever, ond yn ol tystiolaeth y meddyg ac yn ol ei ymddangosiad i bawb, yr ydoedd wedl troi ar wellhad. Ond yn sydyn iawn cynweddodd ac ni bu fyw ond ychydig oriau. Gadawodd wralg a dan o blant bychain i alaru ar ei ol. Hebryngwyd ei ran farwol i gladdfa Holland Patent, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan R. F. Jones. Yr Arglwydd a gysuro y weddw ac a amddiffynno yr amddiffaid.

Hyd. 23, yn Trenton, N. Y., EDWARD PRICE, mab Morris ac Elizabeth Owens, yn 1 fl. a 9 mis oed. Dyoddefodd gystudd llym ond yn fyr gan y croup. Ehedodd i'r ffo lle nad oes gystudd nae angau o'i mewn. Gweinyddwyd yn y gladdedigaeith gan R. F. Jones. Dysger ni i gofio fod yr Arglwydd yn gwneud a fydd i'w nef ac a thrig-olion y ddaear.

Tach. 22, yn ninas Utica, wedl 11 wythnos o gystudd, Miss ELEANOR JANE JONES, merch i Mr. John M. a Mary Jones, gynt o New York, yn 23 bl., i mis a 22 o ddyddiau oed. Claddwyd hi yn mynwent Penymynydd, Steuben, a gweinyddwyd gan R. Everett.

Tach. 24, yn ninas Utica, yn dra sydyn o'r parlys, DAVID HUGHES, mab i'r ddaear Mr. John Hughes, cooper, Remsen.

Yn ddiweddar yn Chicago, Ill., yr henafgwr WILLIAM E. WILLIAMS, diweddar o ardal Felin y Dwyrain, Remsen.

Tach. 18, yn ninas New York, yr henafgwr ROBERT WILLIAMS, Wooster Street, diacon er's blynyddau lawer yn eglwys Gynulleidfaoel 11th Street, New York.

Tach. 26, yn Steuben, o'r parlys, yr henafgwr, OWEN CHARLES, yn 80 mlwydd oed.

Y CORPORAL JOSIAH D. JONES, CHENOA.

Yr oedd Josiah D. Jones yn filwr perthynol i'r Co. K, 94th Regt., Ill, Vol. Mab ydoedd i Mr. Rowland J. Jones a'i briod o Chenoa, Ill., a brawd i Mr. Jonadab R. Jones, milwr arall o'r un teulu, yr hwn a fu farw yn yr Ysbytty yn New Orleans, y 10fed o Ragfyr diweddar. Yr oedd gyda ei gydfilwyr ar ei daith tua New Orleans yn ddiweddar, ac yn rhyw fodd yn nhrymder y nos yn ddamweiniol syrthiodd oddiar fwrdd y llong a boddodd. Ei dad a ddywed:—

"Mae yn anmhosibl i ni ddweyd pa fodd y digwyddodd i'n hanwyl Josiah syrthio dros y bwrdd i'r dyfnder. Digwyddodd o gylch hanes

nos. Cyfododd o'i orweddle ar yr hurricane deck lle y cysgai gyda ei gydfilwyr—cerddodd ychydig gamrau, yna syrthiodd drosodd, nid i'w weled mwy. Barna ei gymdeithion mai yn ei gwsg yr oedd. Hyn sydd sicr ei fod yn bryderus iawn yn nghylch talu ymweliad ac addurno tipyn ar fedd ei anwyl frawd yn New Orleans lle yr oedd yn dysgwyl bod dranoeth." Ystyr-lwn y cynghor, "Nac ymfrostia o'r dydd yfory, canys ni wyddost pa beth a ddygwydd mewn diwrnod."

Y llythyr caredig cael ynol mewn cydymdeimlad a'r rhieni galarus a dderbyniwyd oddi wrth y Parch. Tudor Jones o Georgetown, Iowa.

LLYTHYR O GYDYMDEIMLAD.

Anwyl Frawd a Chwaer yn yr Arglwydd.—Yr ydwyf newydd ddarllen eich llythyr galarus, yn yr hwn yr hysbyswch farwolaeth eich all-anwyl fab sef Josiah. Yr hwn oedd yn fy ngolwg i yn un o rai rhagorol y ddacae. Anwyl gyfeillion, yr ydwyf yn synu uwchben y newydd galarus, heb wybod beth i'w ysgrifenu atoch. Gwn y gwyddoch i ba le i droi am nerth i ddal yr ergyd; ac i ba le i fyned i roddi eich baich i lawr. Gwn y gwyddoch am y balm a wella archeillion y galon friw ac esmwythau telm-tadau dolurus a drylllog. Yr ydych eisoes wedi dyfod yn adnabyddus o ffynonau cysura diddanwch y'ngwynneb y fath amgylchiad; gan hyny, nid oes genyf ond dywedyd, "Ewch eithwaith at y Gwr." "Ewch eithwaith at yr hwn y mae ei ras a'i drugar-odd yn parhau yn dragwydd.

Wrth weled fod y ddau frawd teulainc hyn wedi gorphen eu gyrfa mor fuan, nis gallwn lai na chofio yr amser y daethym o Dubuque i ymweled a chwi, bedair neu bum' mlynedd yn ol; pryd y treuliais ddau Sabboth, gyda llawer o hyffrydych yn eich plith, ac hefyd, am y cwrdd gweddi hynod hwnw a gawsom nos Lun cyn fy ymadawiad yn nhŷ Mrs. Elinor Evans, yr hwn nid anghofir, fe allai, byth gan rai ag oedd yn bresenol y pryd hyny, heb law genyf fi, ar ddiwedd pa un, y daeth chwaer teulainc o'r enw Elinor Jones, nith i Mrs. Elinor Evans, a dau neu dri'o frodyr teulainc, yn ol i'r ystafell, yn yr hon y cynellid y cwrdd, (a hyny ar ol myned allan unwaith) gan ddywedyd, yr ewyllysient gael gair o gynghor yn mhellach, er mwyn rhoddi penderfyniad a wnaethant gyda eu gilydd mewn gweithrediad. A'r penderfyniad oedd, rhoddi eu hunain yn gyflawn i'r Arglwydd. Yr oedd fy nheilmadau i a hwythau am y mwyn drylllog ar y pryd, fel nad oeddyn yn gallu dweyd fawr wrth ein gilydd; eto ymdrechwyd rhoddi ychydig o gynghorion llydynt, gorau ag allem; yr hyn bethau a wnaethant hwythau ar ol hyny, a chawsant eu derbyn, (os wyf yn cofio yn iawn) 5 o honynt ar unwaith yn gyflawn aelodau yn eglwys y Pres. yn Lexington. Nid wyf yn awr yn cofio enwau y cwbl a ddechrenasant eu gyrfa grefyddol y nos-waith hono; ond cofaf byth fod Josiah bach yn un o honynt, yr hwn a ddywedai yn groyw, eto yn grynedig, a'i ddagrau yn lli, ei fod yn penderfynu, trwy gymorth gras i wasanaethu yr Arglwydd weddill ei oes, yr hyn hefyd a wnaeth.

Yn awr, anwyl gyfeillion, y mae genych sail gadarn i greu fod eich dau fab, Jonadab a Josiah, wedi bod yn fyddlon hyd angau, yn ngwasanaeth eu Harglwydd a'u gwlad, o ganlyniad y maent haddyw gyda eu gilydd yn y nef, yn etifeddu yr addewidion. Gwyddant i raddau heddyw, beth yw gwerth "Taledigaeth y gofwr"—gwyddant beth yw myned drwy y pyrrh i'r ddinas—beth yw gwerth corou y bywyd—beth yw melyster caniadau y nef; am hyny na thristewch o'u herwydd, ond llawenhewch yn hytrach, wrth gofio lle y maent; ac nad yw yr amser ond byr, nes cewch chw i a hwythau eto gwrrd a'ch gilydd, heb ymad-ael mwy. Yr eiddoch mewn mawr serch.

TUDOR JONES, Monroe Co., Iowa.

ODDIWYTH AROLGYTHDES YR 1860L SUL YN Y GYMYDDOGAETH.

Mr. Editor.—Please allow me a small space in your columns to record the death of Mr. Josiah D. Jones, another son of Mr. R. J. Jones of Chenoah Township. Mr. J. D. Jones was our Secretary and for many years a faithful member of our Prairie Sabbath School. As a Christian he was zealous in the cause of the Redeemer—as an officer and member of the Sabbath School he was faithful in the discharge of every duty—as a friend, affectionate and kind, ever letting his light shine, he was beloved by all who knew him. Christian parents mourn the loss of a beloved son—community, of a citizen and a Christian, and the Sabbath School, one of its most faithful friends; but our loss is his gain, for we are fully assured that his redeemed spirit is now

Safely landed on Zion's peaceful shore
Where tempests howl and billows rage no more.

MRS. J. RICHARDSON, Superintendent.

Yr etholiad Llywyddol diweddar.—Cymaint oedd y bleidgarwch a ddangosid i'r Deheuwyrr gan ddsbarth lluosog o bobl yn y Gogledd, a'r fath oedd yr ymdrechion cyffredinol yn rhag-barotoawl i'r etholiad, fel yr ofnid gan rai, y buasai dydd yr etholiad yn ddydd o derfysg a chythrwfi, yn enwedig yn y dinasoedd mawrion. Ond cwblhawyd y gweithrediadau etholawi gyda'r tawelwch mwyaf. Yr oedd y dydd mewn llawer man o ran ei dawelwch yn debycach i ddydd Sabboth Puritanidd Lloegr Newydd nag i ddydd etholiad. Dichon fod presenoldeb rhan o'r fyddin mewn manau wedi peri graddau o ofn ar derfysgwyr, a chredym fod y cyrddau gweddi dyddiol a gynaliwyd ar yr achos hwn yn neillduol yn ein gwlad wedi dylanwadu i beri yr effaith ddymunol hon. Ail etholwyd Abraham Lincoln yn Llywydd ac etholwyd Andrew Johnson o Tennessee yn Is Lywydd y Talaethau Unedig, dros y pedair blynedd dyfodol o'r 4ydd o Fawrth nesaf. Tair o'r talaethau yn unig, sef New Jersey, Delaware a Kentucky, a rolsant fwyaf dros McClellan a Pendleton—y gweddill sef 24 o dalaethau gyda mwyafrif lluosog a aethant dros Lincoln a Johnson. Dengys y tawelwch a gafwyd ar yr amgylchiad, ynghyd a'r ymostyngiad distaw a pharodol i ewyllys y mwyafrif a ganfyddir hyd yn hyn, ddoethineb a grym y Drefn Lywodraethol Werinol. Llawer o bobl yr Hen Wledydd a dybiant nad oes grym mewn Gweriniaeth, ond mai gyda y Pencoronog y mae grym, ac o herwydd hyny mai dyna y ffurfiwydoraeth oren. Ond galwn sylw gwyr yr Hen Wledydd at ein hetholiad Llywyddol yn 1864, er eu hargyhoeddi o'u camgymeriad yn hyn.

Yr etholiad talaethol yn Efrog Newydd a derfynodd yn newisiad Reuben E. Fenton o Chautauqua yn Llywodraethwr y dalaeth yn lle y Llywydd presenol, Horatio Seymour. Roscoe Conkling, Gwerinwr, a etholwyd yn aelod o'r Gydgynghorfa dros swydd Oneida yn lle Kernan, yr aelod presenol. Fernando Wood a

fethodd o'i etholiad yn minas New York—da iawn hynny.

Y Gydgynghorfa nesaf.—Ymddengys yn awr y bydd dwy ran o dair, a thros hynny, o aelodau y Gydgynghorfa newydd yn y ddau Dy, yn Undebwyr ac yn bleidwyr rhyddid. Y mae hyn o'r pwys mwyaf yn ei gysylltiad â dilead bythol ar gaethiwed, (aagwrn y gynen) o'r holl wlad, yr hyn gobeithiwn yn fawr a gymer le cyn bo hir iawn.

Ail Eisteddfod y Gydgynghorfa bresenol.—Bydd y Gydgynghorfa bresenol, ei hail Eisteddfod, yn ymgynull yn Washington ddydd Llun nesaf. Ei gweithrediadau a derfynant y 3ydd o Fawrth.

Symudiadau y Cadf. Sherman.—Y newydd pwysicaf, tebygid, o faes yr ymdrechfa fawr yn bresenol ydyw symudiad byddin Sherman tua'r De neu Dde-ddwyrain o Atlanta. Cychwynodd tua'r 13fed o Dachwedd â byddin o tua deng mil a deugain o wyr—naw mil o honynt yn feirchfilwyr. Nid oes un hysbysiad yn cael ei roi tua pha le y mae cyfeiriad y dorf filwrol fawr hon. Ond y tebygolrwydd yw mai y nod yw Savannah neu Charleston—ac efallai Richmond hefyd. Symuda yn mlaen trwy'r wlad yn ddwy, os nid tair colofn. Ychydig a wyddom am ei symudiadau oddieithr fel y clywir trwy Newyddiaduron y De. Dywedir fod Milledgeville, piif ddinas Georgia, wedi ei chymeryd a'r Ddeddfwrfa (*Legislature*) yr hon oedd yn eistedd ar y pryd wedi ffoi. Palas y Llywodraethwr ac adeiladau eraill wedi eu llosgi. Beauregard a eillw ar y Georgeaid i loegi eu meddiannau o flaen ac o bob ochr i fyddin Sherman fel na bo i ddim o'r eiddynt ddiagyn i'w ddwyllaw. Ond myned ymlaen yn fuddugoliaethus y mae hyd yn hyn.

Gair calonog eto am yr etholiad.—Peth rhyfedd ydoedd gweled Missouri, yr hon a fu yn ddraen mor boenus yn ystlys Kansas pan yn ymofyn am ei lle fel talaeth ieuanc yn yr Undeb, trwy weithrediadau terfysglyd y "Border Ruffians" yn dyfod allan mor gryf o du rhyddid. Rhoddodd fwyafrif lluosog dros Lincoln, etholodd 6 o foneddwy'r undebol i'r Gydgynghorfa, dewisodd y mwyafrif i ddau Dy ei deddwnethurfia gartrefol o'r un egwyddorion, a neillduodd Gynadledd dalaethol i wellhau ei Chyfansoddiaid, fel y bo i gaethiwed gael ei fythol ddileu o'i therfynau. Nid yw New York wedi gwneud gystal a hynyna. Tua 7,500 yw mwyafrif New York dros Lincoln—8,500 dros Fenton. Maryland, yr hon sydd dalaeth rydd bellach, a roddodd 8,000 o fwyafrif dros Lincoln; Massachusetts, tua 80,000; Maine 18,000 trwy ei phleidlais gartrefol; Rhode Island fach, 5,000; Vermont, dros 80,000; a Connecticut 2,500. Y Gorllewin fel y Dwyrain sydd gryf o'r un ochr. Ohio a rydd 50,000 o fwyafrif i Lincoln ac a ethola 17 o'i 19 o gyfeillion rhyddid i'r Gyd-

gynghorfa. Illinois, Michigan, Indiana, Wisconsin, Iowa, Minnesota, Kansas, Oregon, California a Nevada a roddant oll eu mwyafrif yr un modd.

Plymouth, Carolina Ogleddol sydd wedi ei chymeryd yn ddiweddar gan fyddin yr Undeb.

Tennessee Ddwyrainol.—Dywedir fod y Cadf. Gillem wedi gyru ymaith y milwyr gelydol ymlled effeithiol o Tennessee Ddwyrainol.

Yr ymosodiad bwriadol ar ddinas Chicago.—Mae Charles Walsh, un o'r dyhirwyr a gymerwyd mewn cysylltiad a'r cydfrad bwriadol yn Chicago wedi cyfaddod y cyfan, a'r Col. Vincent Marmaduke brawd i'r Cadf. gwrthryfelgar Marmaduke, sydd mewn rhan wedi addef yr un pethau. Bwriedid rhyddhad y 12,000 carcharorion rhyfel sydd yn Ngwersyllfa Douglas ger Chicago, ar ddydd yr etholiad, rhoi arfa'u yn eu dwylaw, a chyda 1,000 neu ychwaneg eraill rhoi y dref ar dân, llofruddio y trigolion, a dechreu ar gyflafan na wyddys yn sicr pa beth fusai y canlyniad. Ond cafwyd allan y cynllun cydfradwrol yn brydlon, cymerwyd gafael yn rhai o'r drwgweithredwyr,—ac ni bu niwed!

Rhuthrwynt dychrynlyd a darawodd ar dref Chester, yn Illinois, y 9fed o Dachwedd—dros ddwsin o dai a gurwyd i lawr, gan gladdu ei thrigolion, y rhai oeddynt yn eu gwelyau ar y pryd, yn ei hadfail. Pump o bersonau a laddwyd yn uniongyrchol, a deuddeg a glwyfwyd, rhai yn ddrwg iawn.

Y caethion yn Maryland.—Mae y Cadf. Wallace wedi sefydlu ar gynllun yn Maryland, fel y mae llawer o'r planwyr yn talu cyflogau rheolaidd i'w caethion blaenorol.

McClellan yn rhoi ei swydd i fyny yn y fyddin.—Cymerodd hyn le Tach. 14—y Llywydd a dderbyniodd yn uniongyrchol, y rhoddiaid i fyny, a chyflwynodd y swydd i'r milwr enwog, y Cadf. Philip H. Sheridan, yr hwn yn awr sydd yn *Major General* yn myddin y Talaethau Unedig, o'r 8fed o Dachwedd, 1864.

Sherman ar gyfer dinas Macon.—Daeth hysbysiad diweddar i Washington fod byddin Sherman, neu un gyfran o honi, wedi cyrhaedd i gyffiniau dinas Macon, Ga., tua 104 milldir i'r De o Atlanta. Mae yn y ddinas hono Arfdy helaeth a rhai o Arf-weithfeydd o eiddo y gwrthryfelwyr. Dysgwylir clywed cyn bo hir rhyw newyddion o bwys o'r lle hwn. Tybir gan lawer fod Macon wedi ei chymeryd. Y rhan arall o fyddin Sherman, tebygir sydd ar ei ffordd tuag Augusta ar yr afon Savannah, lle y mae y Weithfa bylor fwyaf efallai yn y De, ac amryw weithfeydd.

Gwaith milionig yn New York.—Nos Wener Tach. 25, cafwyd tân wedi ei gyneu yn ddirgelodd tua'r un oriau mewn ystafelloedd gwelyau, mewn dwsin neu ychwaneg o'r Prif Westal yn

New York, gyda'r bwriad amlwg o'u llosgi i lawr. Yr Astor House oedd un o honynt. Ond ataliwyd y gyflafan trwy i'r cynllun gael ei ganfod mewn pryd. Mae 3 neu 4 o'r rhai a ddrwg-dybir fel blaenoriaid yn hyn wedi cael eu cymeryd i fyny. Y Cadf. Dix a hysbysa trwy gyhoeddeb y bydd i'r rhai a gymerir i fyny fel yspiwyr neu weithredwyr yn y drygioni hwn gael eu dwyn i brawf mewn llys milwrol, ac os ceir lwy y euog cant eu cospi i eithaf llymder y gyfraith yn ddiattreg.

Y Parch. S. Roberts.—Ar ol selai trwm a maith mae yn dda genym allu hysbysu fod Mr. Roberts yn awr ar wellhad graddol, yn anedd gysurus Mr. Wm. Jones, Tafolan. Allen, dan ofal y Dr. Jones.

NEWYDDION CENHADOL

Ynysodd Sandwich.—Yn rhifyn Tachwedd o'r Missionary Herald rhoddir hysbysiad am agwedd ddirywiedig amryw o'r eglwys yn Ynysodd Sandwich—y gwrandawyr ddim mor lluosog ag y buont mewn llawer man, cyrddau gweddi yn cael eu hesgeuluso, y Sabboth yn cael ei halogi, y cyfraniadau at ledænu yr efengyl yn llai, a dim ond ychydig o arddangosiadau fel y bu o ddwyfol ddylanwadau yn yr eglwys. Eto hysbysir fod llawer—fe filoedd lawer—o aelodau eglwysig yn parhau yn ddiysgog yn eu proffes ac yn dyfal llynu wrth yr Arglwydd.

Yr ysgolion cyffredin, yn cael eu cynorthwyo gan y Llywodraeth, ydynt yn golygu yn dda. Coleg Oahu, ac Athrofa Lahainaluna ydynt yn llwyddiannus. Dangosir mwyfwy o awydd am addyg genethod a merched ieuaine. Amryw wyr ieuaine crefyddol a gobeithiol ydynt dan addyg athrofaol gyda golwg ar y weinidogaeth. Mae dosparth o 10 o'r cyfryw dan ofal y Parch. Mr. Alexander yn Walluka.

Africa Ddeheuol—Cenhadaeth Zulu.—Y Parch. Mr. Lindley o Inanda a ddywed am achos crefydd yn y lle hyn:—Erioed, yr ydym yn meddwl, ni bu cymaint o arwyddion bywyd ysbrydol yma ag sydd yn awr. Y cyfarfodydd gweddi dyddiol yr wythnos gyntaf yn Ionawr a fendithiwyd yn fawr. Ffydd a chariad a adnewyddwyd mewn llawer o'n haelodau eglwysig ac amryw o'r rhai ag oeddynt yn cloffi rhwng dau feddwl a ddaethant i ddywedyd, o galon ni a hyderwn, Yr Arglwydd sydd Dduw, awn ar ei ol ef. O'r rhai hyn yr ydym wedi derbyn wyth i gyfundeb yr eglwys.

Awydd tra sirol am addyg a ddangosir gan amryw o'r paganiaid, o ddwy i bum' milldir oddiwrth ein sefydlfa. A pheth sydd ryfedd yw mai eu tywysog sydd yn eu blaenori yn hyn—un a fu yn wrthwynebydd penderfynol i ni, ddeufis yn ol daeth i'n hysgol Sabbothol, a gofynodd am gael ei ddyysgu. Ni buasai tarawiad sydyn dacargryn yn ein synu yn fwy. Yr oedd

amryw o'i brif ddynion (*headmen*) gydag ef, a llawer eraill yn feibion a merched o wahanol oedran. Dywedent oll y dymunent gael eu dyysgu i ddarllen.

Mae ein hyebol Sabbothol mewn gweithrediad mwy effeithiol nag y bu erioed eto, am yr hyn diolchwn i Dduw a chymerwn gysur.

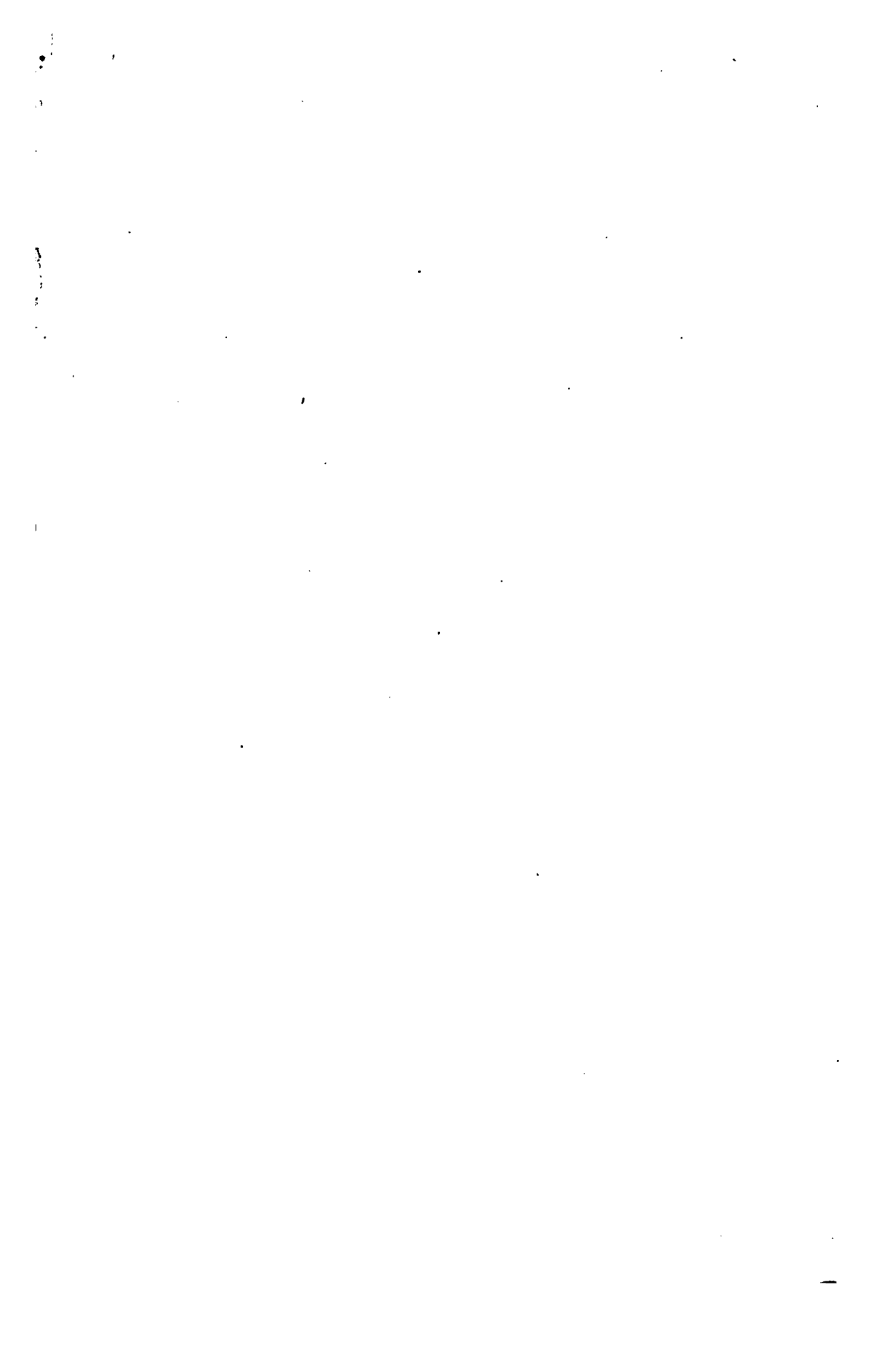
Sefydliad Umzumbe.—Y Parch. Mr. Robbins o Sefydliad Umzumbe a ddywed:—Dros yr ychydig fisoedd diweddaf mae ein hygol ddyddiol yn rhifo dros ddeugain o ysgolheigion—oll oddieithr dau neu dri yn blant i rieni paganaidd, ac yn dyfod yn lled gyson. Ar y tymor gwlawog, pan bo y dyfroedd yn codi, ceir gweled y rhai mwyaf yn cario y rhai lleiaf ar eu cefnau dros y crgyllau yn dra ariol—mor awyddus ydynt am ddyfod i'r ysgol. Eto nis gallwn feddwl eu bod yn gwybod ond ychydig am werth addysg.

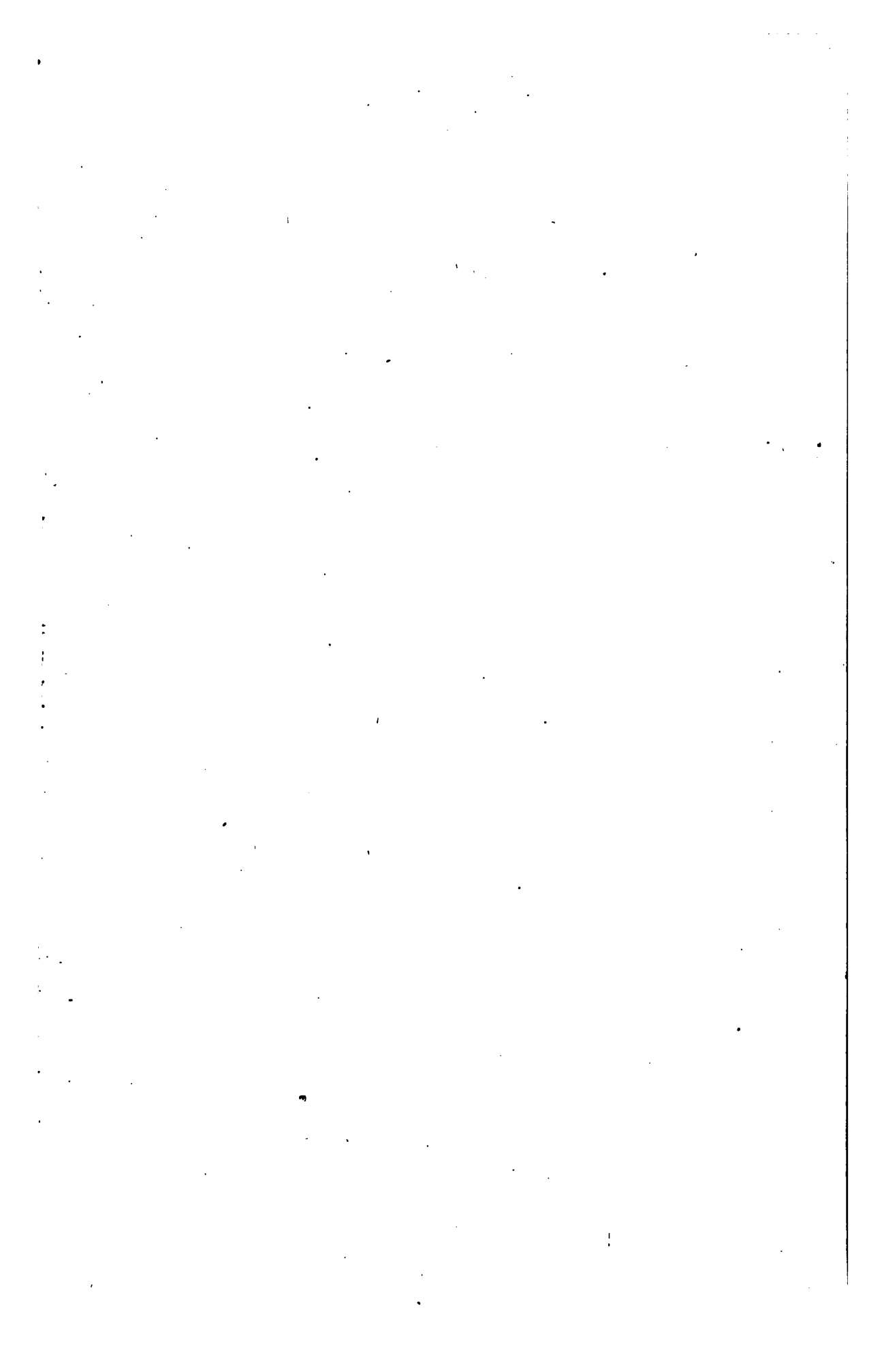
Mae cynydd lled fawr yn y gwrandawriad ar y Sabboth, gan mwyaf yn blant a phobl ieuaine—dwy ran o dair o'n cynulleidfia ydynt blant ysgol Sabbothol. Ychydig iawn o ddynion mewn oed a ddeuant i'r cwrdd ar y Sabboth, gydag un gradd o gysondeb.

Sefydliad Amahlongwa.—Y Cenhadwr yn Amahlongwa, Mr. Pixley, a ddywed: Ein cynulleidfia Sabbothol sydd yn parhau yn lled gyffelyb fel o'r blaen—ond fod mwy yn dyfod i'r cwrdd o rai wedi ymwisgo ac nid yn noethion fel gynt, ac yn ymddwyn yn ddystawach a mwy meddylgar tra yn y cwrdd nag yr aferent. Yr eglwys a gyawysa 5 o aelodau, ac y mae 3 eraill yn ymofyn am gael eu derbyn. Mae gan Mrs. Pixley ysgol ddyddiol yn cynwys tsaeg ugain o blant, eu rhieni yn baganiaid. Y Llywodraeth a addawa gynorthwy i'r ysgol.

Sefydliad Esidumbini.—Y Parch. Mr. Tyler o'r lle hwn ddywed: Nid yw yr Arglwydd wedi ein gadael yn gwbl amddifad o'i bresenoldeb grasol. Y 5 credinwyr a dderbyniasom ddechreu y flwyddyn ydynt yn cynyddu mewn gwymbodaeth a gras, ac y mae yma gryn nifer o ddynion ieuaine gyda pha rai yr ydym wedi bod yn llafurio ac yn gweddio wedi gwneud i fyny eu meddyllau i adael eilunaddoliaeth ac ymgysylltu a'r sefydliad hwn. Cyfartaledd ein cynulleidfia yw tua 60. Mae gan Mrs. Tyler ysgol ddyddiol o tua 30. Ar y cwbl mae ein hachos yn obeithiol.

Umtsalumi.—Y Parch. Mr. Wilder o'r lle hwn a yagrifena: Nifer cyfartal ein cynulleidfia Sabbothol yw tua 90,—4 o bob 5 o'r rhai hyn yn blant a phobl ieuaine—o 50 i 80 yn gyffredin mewn dillad glân a chymwys. Amryw deuluoedd ydynt wedi symud yn agos i'n sefydliad, er mwyn danfon eu plant i'r ysgol. Nid ydynt yn proffesu eu bod yn gredinwyr, ond deuant i'r cyfarfodydd ar y Sabboth, ac weithiau gwell hwy yn y cyrddau gweddi wythnosol.

3 2044 014 608 608

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.

Please return promptly.

